

PATROLOGIAE

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM Scriptorumque Ecclesiasticorum,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

*QUI AB AËVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :*

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISSQUE LECTONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUGTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIORER DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITERATICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET QUMCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALESV PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMITTO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINQUE PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULARUM LIBRORUM S. SCRIPTURE VERSUS, A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERIQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM MITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIE DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETI EXIGUITAS, PRÆSENTIMQ ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES JETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINE
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

PATROLOGIAE TOMUS CLIII.

S. BRUNO CARTHUSIENSIS INSTITUTOR. GUIGO I, GUIGO II, PRIORES CARTHUSIAE
MAJORIS. S. HUGO LINCOLNIENSIS EPISCOPUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

BR
60
.M4
t. 153

Ex typis societatis dictae Societas anonyma impressionis et librariorum administrationum viarumque ferratarum.
PAULO DUPONT, Directore.— Parisiis, in via dicta Jean-Jacques-Rousseau, 41. (Cl.) 45.4.90.

AIMPEDGAIJIN
JOONOE VTIANVIO

SÆCULUM XII

S. BRUNONIS

CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS

NECNON EJUSDEM SÆCULI

PRÆCIPIUORUM CARTHUSIENSIVM PATRUM

OPERA OMNIA

EX VARIS ET MELIORIS NOTÆ EDITIONIBUS NUNC PRIMUM IN UNUM COLLECTA

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSVM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

S. BRUNONIS TOMVS SECUNDVS; CÆTERORVM UNICVS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127

—
1880

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLIII CONTINENTUR

S. BRUNO CARTHUSIANORUM INSTITUTOR.

Expositio in omnes Epistolas Pauli.	col. 9
Epistolæ duæ.	569
Sermo de contemptu divitiarum	569
Confessio	571

GUIGO I CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERALIS V.

Epistolæ.	593
Meditationes.	601
Consuetudines Carthusienses.	631
Vita S. Hugonis episcopi Gratianopolitani.	759

GUIGO II CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERALIS.

Scala paradisi	785
Iiber de quadripertito exercitio cellæ.	787

BERNARDUS CARTHUSIÆ PORTARUM PRIOR.

Epistolæ.	885
-------------------	-----

JOANNES CARTHUSIÆ PORTARUM MONACHUS.

Epistolæ.	899
-------------------	-----

STEPHANUS DE CHALMETO CARTHUSIANUS.

Pistola de perseverantia ordinis	931
--	-----

S. HUGO EPISCOPUS LINCOLNIENSIS IN ANGLIA ORDINIS CARTHUSIENSIS.

Vita S. Hugonis.	937
Diplomata S. Hugonis	1 1

MAGISTER LAMBERTUS CARTHUSIENSIS DOMUS SQUILLACENSIS PRIOR.

Statuta	1249
-------------------	------

AMPLIORA JURIS
JOHNIS VTBIVX

DIVI BRUNONIS

CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS

OPERUM TOMUS SEU PARS II

CONTINENS

EXPOSITIONES IN OMNES EPISTOLAS PAULI

RECENSITUS ET EMENDATUS

Studio ac labore P. Theodori PETRÆI, Campensis, Coloniensis Carthusiæ alumni; idque de voluntate reverendissimi Patris generalis, totius ordinis ministri.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei.

(Psal. LI, vers. 10.)

VENERABILI IN CHRISTO PATRI

DOMINO

HECTORI HOENIO, VITENSI,

Carthusiæ Trevirensis Priori, ac provinciæ Rheni Visitatori prudentissimo.

Alphonsus, Aragoniæ rex, ut vir erat litteris et earum cultoribus apprime deditus, cum aliquando de pretiosarum rerum jactura sermo haberetur, admodum reverende in Christo Pater, persancte affirmavit malle se gemmas, uniones ac margaritas, quas quidem possidebat in omnem terrarum orbem diffamatissimas, quam libros qualescumque amittere: nimurum judicabat libros esse scientiarum scrinia, animorum pascua, divisorum oracula; nec damnosius hominem ab ulla re quam hisce conchis et canalibus sapientiæ abesse posse. Quod si ille nec immensis opibus æstimavit quoscumque libros, nullum quippe rebatur adeo insulsum reperi quin micam aliquam sanæ doctrinæ saperet; quanto pretio pendant oportet Carthusiani clientes sanctissimi patriarchæ sui volumina, quibus religiosæ perfectionis medulla et incognita illa filii sæculi dulcitudo concluditur? Hæc profecto spiritualis penaria sunt, ad omnium alumnorum vestrorum necessitatem sic instructa, et sacræ Carthusianorum familiæ propria, alieno ut commeatu nihil egeat, iis vero deficientibus, mox exterorum ordinum implorare abundantiam cogeretur. Hæc domestica viridaria, quæ saluberrimas agris sanisque animis herbas ac radices suppeditant. Hæc vestigia angelicæ doctrinæ, quam ut hæredes sui sequerentur, beatissimus Bruno tribus post se monumentis consignatam reliquit.

Ulterioribus supersedeo; jam enim conspicaris, venerabilis in Christo Pater, quem in scopum hujusmodi a me commemorari copta sint, videlicet ut satis tibi factum judices semestri industria mea, qui curas et facultates eo contuli, quo hæreditaria illa suppellex operum divi patriarchæ vestri a pulvere ac squalore errorum tandem detergeretur, et vestigia, quæ dixi, cœlestis doctrinæ, usu et temporis diuturnitate prope modum deleta, reformatum. Atque hæc omnia zelo excitatus R. P. V., quæ a præsenti interitu vindicavit in Lotharingia Carthusiam Rutilanam; Trevirensim vero ea vigilantia hucusque tuetur, citius ut Argum fallas, quam in illam vitii facies, excubante Hectore Hœnio, irrepas.

Quæcum ita sint, sicut dubitare nolim quin clarissimis utilissimisque passim facinoribus ipsius omnes boni

nimiopere affiantur, ita et secundum hunc tomum præfati D. Brunonis, quem ad universi S. ordinis vestri emolumenntum recudi, et R. P. V. singulatim nuncupare visum est, gratum optatumque ipsi obuenturum confido. Valeat.

Coloniæ Agripp., præli. 42. lind. Octob. 1641.

Venerabilis in Christo R. P. V.
observantiss.

BERNARDUS GUALTERI, civis et bibliopola
Coloniensis.

DIVI BRUNONIS

EXPOSITIO IN EPISTOLAS PAULI.

S. HIERONYMI

I PRÆFATIO IN EPISTOLAS PAULI.

Primum quæritur quare post Evangelia, quæ superius plementum legis sunt, et in quibus nobis exempla et præcepta vivendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has Epistolas ad singulas Ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, ut scilicet initia nascentis Ecclesiæ, novis causis existentibus, præveniret, et ut præsentia atque orientia resecaret vitia; et post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediviva semper populi compressere peccata; et propter exemplum vivendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius quam decem Epistolas ad Ecclesias scripsit. Decem sunt enim, cum ea quæ dicitur ad Hebræos; nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Ut ostenderet Novum non discrepare a Veteri Testamento, et se contra legem non facere Moysi, ad numerum primorum Decalogi mandatorum suas Epistolas destinavit; et quot ille præceptis a Pharaone instituit liberatos, totidem hic Epistolis a diaboli et idololatriæ servitute edocet acquisitos. Nam et duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sane quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse affirmant, eo quod non sit ejus nomine titulata, et propter sermonis stylique distantiam: sed aut Barnabæ, juxta Tertullianum; aut Lucæ, juxta quosdam; vel certe Clementis, discipuli apostolorum, et episcopi Romanæ Ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respondendum est: Si propterea Pauli non erit, quia ejus non habet nomen, ergo nec alicujus erit, quia nullius nomine titulatur; quod si inconveniens absurdumque est, ipsius magis esse concedenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum Ecclesiæ

A quasi destructor legis falsa suspicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis et veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati, utilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum si eloquentior videatur in proprio, id est Hebreo quam in peregrino, id est in Græco, quo cæteræ Epistolæ sunt scriptæ, sermone. Movet etiam quosdam quare Romanorum Epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Hierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios et alios jam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, litteris adhortatus sit. Sed inde intelligi quidam volunt ita omnes Epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quamvis posterior fuerit destinata, B ut per singulas Epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, ut non intelligerent Dei se gratia et non suis meritis esse salvatos, et ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans. Corinthitis autem jam dicit scientiæ gratiam esse concessam, et non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpaverunt reprehendit; sicut ait: *Auditur inter vos forniciatio.* Et iterum: *Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere hujusmodi Satanæ.* In secunda vero Corinthii laudantur, et ut magis ac magis proficiant commonentur, *Galatae* vero jam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudoapostolis crediderunt. *Ephesii* sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam servaverunt. *Philippenses* etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. *Thessalonicenses* nihilominus in duabus Epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem inconcessum servaverint veritatis, sed etiam in per-

secutione civium fuerint constantes inventi. *Colosenses* autem tales erant, ut, cum ab Apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. *Etsi corpore, inquit, absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, et videns ordinem vestrum* (*Colos. II, 5*). De *Hebreis* vero quid dicendum est, quorum *Thessalonicenses*, qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur. Sicut ipse ait :

A *Et vos fratres imitatores facti estis Ecclesiuarum Dei quæ sunt in Iudea : eadem enim passi estis et vos a contribubus vestris, quæ et illi a Iudeis?* (*I Thes. II, 1*.) Apud ipsos quoque *Hebreos* eadam commemorat, dicens : *Nam et vincitis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam* (*Hebr. X, 34*).

PROLOGUS SPECIALIS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

Romani sunt qui ex Iudeis et gentibus credide-
runt. Hi superba contentione volebant se alterutrum supponere. Nam Iudei dicebant : Nos sumus populus Dei, quos ab initio dilexit et fovit, nos circumcisi ex genere Abraham, sancta descendimus ex stirpe, et notus retro apud Iudeam tantum Deus. Nos de *Ægypto* signis Dei et virtutibus liberati, mare sicco pertransivimus pede, cum inimicos nostros gravissimi fluctus involverent. Nobis pluit manna Dominus in deserto, et quasi filii suis cœleste pabulum ministravit. Nos die noctuque in columna nubis ignisque præcessit, ut nobis in invio iter ostenderet. Atque, ut cætera ejus circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et vocem Dei loquentis audire, ejusque cognoscere voluntatem. In qua lege nobis promissus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est, dicens : *Non veni nisi ad oves quæ perierant domus Israel* (*Matth. XV, 24*) ; cum vos canes potius quam homines appellaverit. *Æquumne ergo est ut idola hodie deserentes, quibus ab initio deservistis, nobis comparemini ; et non potius in proselytorum locum ex legis auctoritate et consuetudine deputemini ?* Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper Dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam econtrario respondebant : Quanto enim majora erga vos Dei beneficia narraveritis, tanto majoris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus exstitistis ingratii. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis ; et ipso ore quo paulo ante ob necem adversariorum Domino cantaveratis, simulacra vobis fieri ~~et~~ poscistis. Illis oculis quibus venerando Deum in nube vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, et

C

D

B semper in deserto contra Dominum murmurastis : ad *Ægyptum*, unde vos manu valida ejecerat, redire cupientes. Quid plura ? Ita patres vestri crebra provocatione Dominum irritaverunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum quam duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus, cum, etiamsi illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia judicaret quod Dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suspicere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis ? Quem ut nos cognovimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Unde probatur quod, si idolis servivimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiae deputandum. Qui enim cognitum illico sequimur, olim utique sequeremur, si antea cognovissemus. Sic autem vos de generis nobilitate jactatis, quasi non morum imitatio magis quam carnis nativitas filios vos faciat esse sanctorum. Denique Esau et Ismael cum de stirpe sint Abrahæ, minime tamen in filiis reputantur. His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit questiones, ut neutrum eorum sua justitia salutem meruisse confirmet, ambo vero populos et scienter et graviter delinquisse : Iudeos quidem quod per prævaricationem legis Deum inhonoraverint ; gentes vero quod, cum cognitum de creatura Creatorem ut Deum debuerint venerati, gloriam ejus in manu facta mutaverint simulacra : utrosque etiam, similiter veniam consecutos, aequales esse veracissima ratione demonstrat, præsertim cum in eadem lege prædictum et Iudeos et gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat ; quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem et concordiam cohortatur.

ARGUMENTUM.

Romani sunt partis Italiæ. Hi præventi sunt a falsis apostolis, et sub nomine Domini nostri Jesu Christi in legem et prophetas erant inducti. Hos revocat Apostolus ad veram et evangelicam fidem, scribens eis a Corintho, per Phœben, ministram Ecclesiæ Cenchrensis.

PROLOGUS B. BRUNONIS.

Paulus nondum Romam venerat, sed per quosdam discipulos ibi prædicantes, fidem suscepserant aliquot Romani, partim gentiles, partim Iudei, inter quos

erat inconveniens altercatio. Certabant enim Iudei se debere præferri gentilibus, et gentiles econtrario digniores Iudeis debere se fieri asserebant. Causa

Judæorum hæc erat, quia re promissio hujus salva-
tionis facta erat patribus eorum, ut Abraham, David
et cæteris ; quia etiam et Deus illis dederat legem
et prophetas, quæ omnia præsignabant salvationem
per Christum futuram, gentium autem in nullo ho-
rum meminerat ; ideoque eos digne præferendos esse
gentibus in hac salvatione. Econtrario gentiles op-
ponebant, ideo Judæos debere judicari indigniores,
quia si Deus tantam eorum diligentiam habuerat, ut
quæ præmissa sunt illis tribueret, ipsi in omnibus
abusi fuerant bonis Dei : prævaricando legem quam
dederat : contemnendo prophetas quos miserat : ad
ultimum Salvatorem sibi missum damnantes cru-
cis patibulo ; quare potius in his deprimi quam exal-
tari deberent ; sed ipsi gentiles merito præferri
deberent, qui, ut primum audierunt verbum Dei,
fidem suscepérunt, et si ante non crediderant, quia
nec legem nec prophetas habuerant, excusabiles sese
asserebant. Quam seditionem quia discipuli, quorum
prædicatione conversi fuerant, sedare non sufficie-
bant, miserunt ad Paulum, ut per magistrum [id]
efficerent, ad quod auctoritas eorum insufficiens erat.
Hac autem Paulus accepta occasione, scribit ad illos
hanc epistolam, in qua materiam habes Romanos,

A seu gentiles, ad fidem conversos; de quibus in hunc
modum agit : comprimendo primum gentiles, ne ef-
ferendo se, seu de sapientia, seu de libertate arbitrii,
sicque detrahendo gratiæ Christi, arbitrentur se
digniores in fide quibuslibet qui fidem suscepérunt,
cum per gratiam Dei solam fides et salvatio tribuat-
tur. Si enim de libero arbitrio se efferunt, in eo
utique plurimum rei sunt, cum habuerint naturalem
scientiam, qua cognoscere possent creatorem suum
sine omni docente, negligentes Creatorem, creature
adoraverunt, et cætera multa, ad deprimendam elationem
gentilium ponit. In depressione autem Ju-
dæorum, quia eos magis obstinatos sensit, quasi qui
plures causas obtenderent, diutius immoratur, pro-
bans non esse superbiendum eis si legem et propheta-
tas habuerunt, cum, in quibus placare Dominum
debuissent, prævaricando semper offenderint Deum.
Hæc et alia multa ad compescendos Judæos adducit,
et eo fine sic agit ut ntrosque, Judæos et gen-
tiles, subjiciat gratiæ Dei, credentes nihil provenire
Judæis ex genere, lege vel prophetis ; neque gentili-
bus ex ignorantia quam obtendunt, seu ex libero ar-
bitrio.

EPISTOLA AD ROMANOS.

CAPUT PRIMUM.

Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus,
segregatus in Evangelium Dei, quod ante promi-
serat per prophetas suos in Scripturis sanctis de
Filio suo, qui factus est ei ex semine David se-
cundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei
in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex
resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini
nostrí, per quem accepimus gratiam et apostola-
tum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro
nomine ejus : in quibus estis et vos vocati Jesu
Christi ; omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vo-
catis sanctis Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Do-
mino nostro Jesu Christo. Primum quidem gratias
ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus
vobis : quia fides vestra annuntiatur in universo D
mundo. Testis enim mihi est Deus, cui servio in
spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine in-
termissione memoriam vestri facio semper in ora-
tionibus meis : obsecrans, si quomodo tandem ali-
quando prosperum iter habeam in voluntate Dei
veniendi ad vos. Desidero enim videre vos, ut ali-
quid impertiar vobis gratiæ spiritualis, ad confir-
mandos vos : id est simul consolari in vobis, per
eam quæ invicem est fidem vestram atque meam.
Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe pro-
posui venire ad vos, et prohibitus sum usque ad-
huc, ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut
et in cæteris gentibus. Græcis ac Barbaris, sapien-
tibus ac insipientibus debitor sum, ita quod in me
promptum est et vobis, qui Romæ estis, evange-

lizare. Non enim erubeseo Evangelium. Virtus
enim Dei est in salutem omni ereditenti, Judæo
primum, et Græco. Justitia enim Dei in eo revela-
tur ex fide in fidem, sicut scriptum est : Justus au-
tem ex fide vivit. Revelatur enim ira Dei de celo
super omnem impietatem et injustitiam hominum
eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent :
quia quod notum est **D** Dei, manifestum est in il-
lis. Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ip-
sius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intel-
lecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus vir-
tus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum
cognovissent Deum, non sicut Deum glorificave-
runt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in co-
gitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor
eorum. Dicentes, enim se esse sapientes, stulti fa-
cti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis
Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis homi-
nis, et voluerum, et quadrupedum, et serpentum.
Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis
eorum in immunditiam, ut contumelias affiant
corpora sua in semetipsis : quia commutaverunt
veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et ser-
vierunt creature potius quam Creatori, qui est be-
nedictus in sæcula. Amen. Propterea tradidit illos
Deus in passiones ignominiae. Nam seminæ eorum
immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui
est contra naturam. Similiter autem et masculi,
relicto naturali usu feminæ, exarserunt in deside-
riis suis in invicem : masculi in masculos turpi-
tudinem operantes, et mercedem, quam oportuit,

- erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non A probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos
- Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non
- convenient : repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia : plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate ; susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt : quoniam qui talia agunt, digni sunt morte : non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. »

EXPOSITIO.

Sicut mos est in Epistolis, salutem præmittit, dicens : Paulus qui prius Saulus a Saule et genus, et nomen, et sævitiam traxerat. Hoc autem nomen Paulus, Hebræa lingua sonat quietus. Unde sicut ex auctoritate, quia hoc nomen apud omnes notum et honorabile erat, sic etiam ex auctoritate sua valet ad intentionem. Hic enim Paulus ut quietos et tranquillos inter se redderet Romanos intendit; vel si Paulus Latine dicatur, quasi modicus, iterum bene ad rem. Hic enim laborat ut Romanos, modicos et humiles per epistolam redditos, subjiciat gratiæ Dei. *Paulus*, inquam, *servus Christi Jesu*. Quia omnibus modis ad humilitatem suadendam hic intendit, ideo nomini dignitatis, nomen præposuit humilitatis. Dicens : Paulus servus Christi Jesu regis et sacerdotis, qui solus regere valet, atque vespertino suo sacrificio salvare. Servus etiam Jesu, id est Salvatoris, præter quem nemo salvare sufficit : sic et vos exemplo meo nihil de vobis confidatis, sed penitus subjiciamini servituti Jesu Christi. Paulus, inquam, *servus Christi Jesu, vocatus per gratiam Dei*, non merito legis vel generis, sed per solam gratiam, ad hoc ut sit *apostolus*, cuius auctoritati vos obedire bonum est. Vel Paulus apostolus, non in occulto, sed vocatus ab omnibus, quia jam omnes cognoverunt me a Deo consecratum apostolum, unde magis mihi obediendum est. Quæ utraque sententia valet ad utrumque populum, Judæum seu gentilem comprimentum. Diversis modis vocationes Dei fiunt. Hic autem Paulus vocatus est, et per afflictionem corporis exterius; et per vocem Christi dicens : *Saule, quid me persequeris?* (*Act. ix, 4.*) et interiori inspiratione. Paulus hic *segregatus*, non determinat a quo, sed in quid, scilicet *in Evangelium*. Segregatus, inquam, vel ab aliis apostolis; quia illi constituti sunt prædicatores Judæorum, ego autem gentium. Cum enim Paulus ad fidem conversus, instructus esset per aliquot dies a discipulis qui erant Damasci (*Act. ix, 27*), continuo de Christo in Synagoga docere cœpit, quare præpositorus Damasci voluit eum comprehendere, sed a fratribus *per murum demissus* est in sporta, et sic avasit manus ejus, et inde abiit in Arabiam, prædicans ibi gentibus tribus annis, post quos rediit in Hierusalem, ibique invenit Petrum et Jacobum, qui

A satis prius mirati fuerant, audientes Paulum prædicantem gentibus, quem nunquam viderant, dederuntque Paulo et Barnabæ dextras societatis (*Galat. ii, 9*), approbantes doctrinam eorum, seque idem prædicare dicentes : Non quod Paulum consecrarent apostolum, quem ipse Deus consecraverat, sed concordantes doctrinam ejus, ut hi qui per eos converterentur, unius et ejusdem fidei se esse crederent. Vel segregatus a lege ; quia cum ego pharisæus, id est custos, et de præcipuis in lege essem, et genere et scientia, videns eam non valere ad salvationem, separavi me ab ea. Quia si ego qui tantus eram in lege, legem deserui, quanto magis vos ab ea recedere debitis, qui longe me inferiores estis ? Hæc ultima sententia spectat ad Judæos tantum, prior vero ad utrosque. Hucusque commendavit propriam personam, tum per humilitatem, tum per auctoritatem. Hic incipit commendare prædicationem suam, dicens : Segregatus, inquam, seu a lege, seu ab apostolis aliis, veniens *in Evangelium prædicandum*. Evangelium bonum nuntium dicitur, Evangelium dico *Dei*. Nova lex Dei specialiter esse dicitur, qui non per ministrum, sed eam per propriam personam docuit. Vetus autem lex per angelum data est Moysi, et per Moysen data est Iudeis ; quare non ita proprie dicitur esse Dei, *quod Evangelium, ante quam daretur, promiserat Deus*, ut ille qui datus erat. Promittere enim convenit ei, qui rem promissam datus est. Unde Deus quidem promisit ; prophetæ vero velut ministri, nec dare potentes, prædixerunt. In hoc autem quod ait Deum hoc promisso ab æterno, notat magnam diligentiam Dei fuisse in hoc Evangelio, quod ante promiserat *per prophetas*, id est per eos qui futura præviderunt. Et quia fuerunt quidam pythonico spiritu futura prædicentes, quidam etiam divinitus inspirati prophetantes, ut Balaam, nec tamen officium hoc a Deo habentes, determinat prophetas suos, qui et scientiam futurorum, et ministerium prophetandi a Deo acceperunt. Et ut hæc prophetia perpetuo maneret, promissa est *in Scripturis sanctis*, id est vel per spiritum sanctum editis, vel sanctificantibus eos qui, sicut Scripturæ docent, operantur. Hic ingreditur commendationem Christi, a quo præmissa commendatione, ejus se accepisse apostolatum dicit : *Scripturis, dico, habitis de Filio*. Omnis enim Scriptura, etsi de Patre seu de Spiritu sancto agat, D præcipue de Filio videtur agere, quia quæcumque in Scripturis prædicta fuere, per Filium consummata sunt. De Filio, dico, non adoptivo, sed *suo*, id est consubstantiali ipsi et coæterno. *Qui Filius factus est*, id est facturam quamdam accepit.

Diceret aliquis : Quid hoc est miraculi, ut Filius cum Patre sempiternus factus sit in tempore ? Contra hoc ait : Factus est dico, non secundum Deitatem, sed *secundum carnem*, quam in se Deitati personaliter univit in tempore. Carnem dico, assumptam *ex semine*, id est *ex carne David*; secundum genus matris Christi, in qua facturam carnis accepit. *Ei*, scilicet, Deo, id est ad manifestationem Dei. Nisi enim Chri-

stus carnem assumeret, rara vel nulla de Deo notitia hominibus esset. Christus similiter de Salomone seu Roboan natus esse dici posset; sed quia ad Abraham et David factæ sunt reprobationes de Christo, ideo de altero eorum, vel utroque natus esse dicitur ubique. Illic autem causa est quare sileat Abraham, et præponat David. Per Abraham enim justi, quia justus fuit; per David peccatores plerumque, quia gravior deliquit, accipiuntur. Sed hic ad peccatores sermone erat, utique se peccatores confiterentur, Paulus intendebat; et idcirco David in memoriam peccatorum hic posuit. Qui Christus in tempore quidem factus est; sed ab æterno *prædestinatus*, id est præordinatus et dispositus est *Filius Dei* esse, assumendo carnem. Christus dico secundum quod *Filius Dei* est permanens in *virtute*, id est in eadem divinitatis potentia semper cum Patre. Nec secundum Deitatem prædestinatus, sed secundum solam humanitatem. Prædestinare enim de re quæ non est dicitur; *Filius autem Dei* in principio semper fuit. Sed quia in Christo duæ naturæ considerantur, altera divina, altera humana, propter utriusque substantiæ indivisam copulam dicitur plerumque de divina quod proprium est humanae: ut hic, ubi dicitur prædestinatus *Filius*, quod in natura Deitatis esse nequit; ea similitudine qua, considerantes in homine corpus et animam, plerumque propter affinitatem dicunt de anima quod proprium est corpori, et econverso: quod genus dicendi in Christo expressius convenit, cum ibi homo Deus, et Deus homo dicatur. In homine vero corpus animam, et animam corpus dicere non licet.

Cum autem referimus, sic qui Christus, neutram naturam excludimus. Sed cum per partes exequimur, quod divinæ convenit divinæ, quod humanæ attribuamus humanæ. Christus, inquam, prædestinatus est fieri homo: non ex concupiscentia carnis, sed secundum spiritum, id est de Spiritu sancto conceptus est. Spiritum dico *sancificationis*: qui eum sanctificavit in utero matris, immunem factum a peccatis. Quia Christus *Filius Dei* sit in virtute, apparet ex *resurrectione mortuorum*, per hoc quod resurgens a mortuis, mortuos fecit resurgere secum, quod utique inauditum facere non posset, nisi Deus esset. Mortuorum dico non omnium, sed eorum tantum qui fuerunt *Domini nostri Jesu Christi*. Non enim infideles secum resurgere fecit. Unde dicuntur illi potissimum consurrexisse Christo, qui cum Abraham in Ebron sepulti sunt. Per quem Jesum Christum accepimus gratiam, id est remissionem. Paulus, ut melius humilitatem suadeat, nomen humilitatis præponit nomini dignitatis. Accepimus etiam apostolatum in omnibus gentibus. Spiritus enim sanctus Apostolum gentium me constituit, ubi ait: *Separate mihi Barnabam et Paulum ad opus, ad quod assumpsit [assumpsi] eos* (Act. XIII, 2). Accepimus, inquam, in gentibus apostolatum, ad obediendum fidet, id est ad hoc ut prædicaremus fidem, et post acceptam fidem, obediendum esse his quæ admonet

A fides, non superbiendo derogare gratiæ Dei; hoc autem debere fieri, pro nomine ejus, id est ad gloriam nominis Dei. In quibus, id est inter quas gentes, estis vos Romani, et gentiles, et Judæi vocati, id est per vocationem gratia Dei. Non ex merito vestro ad fidem electi estis, inquam, *Jesu Christi*, id est ad hoc ut sitis *Jesu Christi*; quia si modo Judæi vellet objicere se non debere subjici Paulo, cum gentium tantum apostolus sit, errarent. Postquam enim inter gentes habitant, de apostolatu ejus sunt, cuius et gentes, ut si modo quilibet alienigenæ veniant in episcopium aliquod, etiamsi natione alieni sunt, propter habitationem tamen computabuntur de ipso episcopio. Sic illi Judæi, quia ad gentes contulerant se, in gentibus deputabantur. Paulus, inquam, talis et talis, apostolus Dei, scribit omnibus qui sunt Romæ. Ut autem infideles excludat, subdit: omnibus dico *dilectis Dei*, id est quos Deus diligit, et ut sive fuerint præelegit. His dico ex dilectione et gratia Dei *vocatis sanctis*, id est ad hoc ut sint sancti, sit *vobis gratia*, id est remissio peccatorum vestrorum; et *pax*, id est tranquillitas animi, et perseverantia in bonis, a Deo qui potest, *Patre nostro*, et ideo voluntatem habet; et a Domino *Jesu Christo*, qui similiter et vult et potest. Paulus multiplici et aspera increpatione correcturus Romanos, ut benigne sustineant aspera quæ dicturus est ei, eosque sibi reddat benivolos, prædictis se, gratias agentem Deo pro bonis quæ jam acceperunt, et de his quæ adhuc necessaria sunt illis omni sollicitudine orare Deum. Quasi diceret: Ego de instructione vestri multa dicturus sum vobis, sed primum ~~ante~~ omnia dicam quod amplius mihi gratum est, et de quo magis sum sollicitus: hoc scilicet, *gratias ago Deo*. Gratias agere Deo, est totum Deo attribuere, et nihil homini. Unde ait: Gratias ago Deo, id est bona quæ jam in vobis video, gratiæ Dei ascribo, et non vobis: *Deo meo*, qui quodam spirituali [speciali] modo meus est. Per Jesum Christum, quem solum medium habeo inter me et Deum. Vobis autem per me transit ad Christum, et per Christum ad Deum. Et ideo gratias dico per Christum. Vobis autem gratiæ agendæ sunt per me Christo, et sic Deo. Fortassis putarent alteri, vel Judæi solum, vel gentiles, quod pro alteris tantum gratias ageret, id est bona eorum soli gratiæ Dei ascriberet; ne per hoc alter in alterum se efferat, ait: *pro vobis* Romanis, seu sitis Judæi, seu gentiles, omnibus ago gratias, et bonæ fidei vestræ ipsi soli ascribo. Determinat unde gratias agat, dicens: Inde gratias Deo refero, quia fides Dei in vobis est. Et vestra fides vobis solis non proficit, sed annuntiatur in universo mundo. Audito enim quod Romæ sit recepta fides Christi, quæ est caput orbis, suscipiunt eam cæteri, imitando caput suum. Vere bonæ fidei jam habitum, gratiæ Dei bonæ ascribo, quia in orationibus meis memoria vestri facio, id est pro bonis quæ habituri estis Deum orans ipsi totum ascribo. Si enim bona post fidem venientia, Dei gratiæ ascribuntur, maxi-

me pro fide agendæ sunt gratiæ Deo, quæ hominem A landi sint, et Paulus de errore eorum doluerit, ut de solis peccatis trahit ad justitiam. Et quod *memoriam vestri facio, mihi testis est Deus*; quem si ad testificandum quod falsum est advocarem, falsitatis reum judicarem.

Fortassis diceret aliquis: Quia Deum non curas, ideo leviter eum falsæ rei testem advocas. Contra hoc ait: *Cui Deo ego servio*; servus autem ad testimonium falsitatis, Dominum non vocaret. Servio utique Deo *in spiritu meo*, id est ex voluntate, non ex coactione; vel in spiritu, id est non in carnalibus, sed in spiritualibus servio Deo. Determinat in qua re serviat, scilicet *in Evangelio*, id est in annuntiatione Filii ejus. Hoc autem servitium magis tunc temporis gratum erat Deo, prædicare gloriam Christi, Filii Dei. Inde mihi testis est Deus quod *in orationibus meis facio memoriam vestri*, id est facio Deum memorem vestri, sine intermissione, quia nunquam orans intermitto vos. Posset quidem orare semel in mense, et sic parum esset eos tunc non intermissos fuisse. Ideo ait: In orationibus *semper*, id est omni die continuatis, memoriam vestri habeo, non solum orans, sed etiam *obsecrans*, in quibusdam sacramentis et conjurationibus Deum obnixe postulans, si exauditus *habeam iter veniendi ad vos*. Habeam dico. *Quomodo* id est sub quacunque difficultate hoc fieret, seu latronem, seu tempestatem non curarem. Habeam hoc tandem. In hoc ostendit se diu desiderasse, nec potuisse se efficere. Habeam iter aliquando, id est in quoconque tempore, seu hieme, seu æstate hoc fieret, non curarem. Item dico pro spiritu in hoc, ut quod volo efficerem, et quia multæ res effectum habent, quæ Deo displicant, addit: *In voluntatem Dei*. Nisi enim Deus hoc vellet, effectum hujus rei potius nollem quam cuperem. Ideo volui venire ad vos, quia *desidero videre vos*: ad hoc *ut impertiar vobis aliquid gratiae*. Vos quidem gratiam fidei jam habetis, sed cum, ad custodiam hujus, aliæ gratiæ opportunæ essent, ut gratia unitatis, non tam determinat quam gratiam; quia ministraret eis omnem illam quam videret necessariam. Impertiar dico aliquid gratiæ, non sacerularis, ut esset si conciliaret illos cum quibuslibet principibus mundi, sed gratiæ *spiritualis*, id est quæ gratia nutriat spiritum in vitam æternam. Ne forte gratiam fidei, quam a discipulis Pauli acceperant, inutili opina- rentur, quia dixit se daturum illis gratiam, ait: Non dico ut impertiar vobis gratiam ad initiandum vos in fide (fidem enim sanam accepistis), sed *ad confirmandos vos*, id est ad confirmandam fidem vestram in his quæ fidem comitari debent, scilicet ut unitatem habeatis. Nec alter alterum dignorem, seu indigniorum gratia Dei judicetis. Hoc quod dico desidero *confidere vos*, id est desidero *consolari in vobis simul*. Ubi ait simul consolari, ostendit se de errore eorum doluisse; ubi ait *simul*, innuit quod per doctrinam suam consolandi sunt; et propter utrumque æquanimiter debere eos tolerare quamlibet asperam increpationem Pauli, cum et per hoc conso-

A landi sint, et Paulus de errore eorum doluerit, ut que errorem ab eis auferat sollicitus sit. Consolari, inquam, desidero in vobis *per fidem vestram atque meam*: factam eam, id est talem quæ est invicem, id est quæ eamdem vicissitudinem habeat, ut sicut fides mea totum ascribit gratiæ Dei, sic vestra faciat. Vel aliter: Consolari cupit per fidem meam factam vestram, ut omne bonum credatis esse per gratiam Dei; fidem vestram dico, factam eam, id est talem, quæ est invicem, id est modo suo subservientem, ut sicut ego (quod magistri est) præcipiendo doceo, sic vos (quod discipulorum est) obediendo discatis. Ego utique desideravi venire ad vos, sed non potui, *quia prohibitus sum*. Prohibitiones haec quandoque fiebant Paulo per Spiritum sanctum, plerumque per pericula latronum, seu tempestatum in mari. Quare autem venire prohibitus sum; *nolo vos ignorare, fratres mei in fide*.

Si enim causam hujus prohibitionis diligenter inquiratis, vobis proderit ad correctionem, dum pro peccato contentionis vestræ me esse prohibitum intellegitis. Hoc inquam *nolo vos ignorare quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum venire usque adhuc*. Ubi ait *adhuc*, ostendit se multoties prohibitum esse, quasi diceret: Sicut sæpe proposui, sic sæpe prohibitus fui. Venire, inquam, proposui ad vos, ideo *ut habeam in vobis*, quod et habeo in aliis, *aliquem fructum*, id est, vel ut vos me docente correcti, fructificetis in melius; vel ut ego fructum mercedis recipiam, quia laboravi in vobis. Habeam, dico, in vobis, *sicut habeo in cæteris gentibus*, id est, ut sicut alias gentes docui omnia referre gratiæ Dei, sic et vos edocti a me idem faciatis, nec a doctrina vestri et aliarum gentium cessare queo; ego enim *debitor sum*, id est ex debito prædicto, sic enim mihi est injunctum a Spiritu sancto, *Græcis ac barbaris*. Præter Græcos omnes gentes vocat barbaros: sed Græci semper sapientiam præ cæteris sectati sunt, et etiam in Græcia Paulus primum Ecclesiæ de gentibus constituit; et in illis seu Græcis, seu barbaris, debtor sum, *sapientibus et insipientibus*; quia apud Græcos sunt sapientes et insipientes; et sic apud barbaros. Et sicut aliis gentibus debo, sic debtor sum *evangelizare vobis*, Judæis et gentilibus conversis, *qui Romæ estis*. Quod scilicet evangelizare *promptum est*, id est paratum est, secundum hoc quod *in me* est, id est in quantum ad me pertinet. Videte ne vos imparatos auditores inveniam. Vere promptum est in me, ego enim *non erubesco Evangelium*. Tribus modis erubescit quis Evangelium: vel cum miserias Christi, crucem, mortem, etc., stulte verecundatur prædicare; vel cum corrupte vivens, justitiam timet prædicare, ne reprehendatur aliter docere, et aliter vivere; vel [cum] ad confirmationem prædicationis suæ virtus miraculorum deficit.

Sed Paulus nullo horum modo erubescet. Propterea non erubesco Evangelium: nam in Evangelio præsto est mihi *virtus Dei*, qua et peccata dimitto,

et miracula operor. Quod Evangelium dico, valens omni credenti in habendam salutem per fidem qua credidit: *omni credenti dico, scilicet Iudeo primum, tempore credenti; in Iudea enim cœpit Ecclesia Christi. Credenti etiam Graeco, id est gentibus, quia Graeci secundum scientiam caput erant gentium, ideo per Graecos quoscunque gentiles significat. Vel ita Evangelium salus est credenti Iudeo, et Graeco primum, id est maxime, quia sufficientem salutem dabit utrique. Vere per Evangelium habetur fides, et per fidem salus æterna. Nam in eo Evangelio revelatur et cognitione et habitudine; ex fide, id est per fidem et Evangelio acceptam, justitia, id est exsecutio bonorum operum, per 10 quamj istitiam habetur salus æterna. Quia si per Evangelium fides, per fidem autem justitia, per justitiam vero salus æterna, igitur per Evangelium salus; addit quiddam amplius, quod ad rem valet, sic: *Revelatur ex fide eundo in fidem*. Non sic ait ut diversas fides intelligat, sed ut doceat multos gradus esse in fide. Romani sanam quidem fidem habebant de Christo, sed in hoc errabant, quia non omnia gratiae Dei attribuebant: in quo gradu fidei Paulus eos locare intendit. Ex fide habetur justitia, et inde salus. Sicut scriptum est in Habacuc propheta: *Iustus autem ex fide vivit* (Habac. II, 4). Per prophetam confirmat Evangelium; ait enim propheta: Ex fide quæ per Evangelium habetur, fit homo justus, bene operando, et per justitiam vivit in æterna salute. Hucusque blanditus est Romanis, dicendo se sollicitum de salute eorum, ut æquo animo suscipiant correctiones Apostoli. Hic autem primo agreditur gentiles, quos facilius posse corrigi intelligit, ut postea diutius in confutatione Iudeorum immoretur; attamen autem sic dicens ingreditur: Vere ex fide justitia; et ex justitia salus. Nam per contrarium *ex impietate*, id est ex non fide, seu ex idolatria sequitur *injustitia*, id est mala opera; et ex *injustitia* sequitur *ira Dei*, id est damnatio æterna, saluti contraria, quod æquipollenter sic ait: Vere ex fide revelatur justitia; et sic salus. Nam super omnem impietatem: super dicit, ad oppositionem impietas; et cum dicit impietatem, magis est quam si diceret omnes impios. Si enim impios diceret, omnes quidem impios, sed non pro singulis impietatis opprimendos diceret. Sed cum dicit omnem impietatem, et omnes impios pro singulis, impietatis puniendos esse insinuat. Super omnem utique impietatem; ex qua infidelitate procedit in justitia, id est perversa cogitatio vel operatio; et super omnem injustitiam *revelatur*, id est cognoscitur esse ira Dei venturi de cœlo in die judicii. Tunc enim revelabitur his qui usque ad diem illum non crediderint Christum esse judicem omnium. Vel *ira Dei revelatur de cœlo*, quia ipsum elementum in ornato et factura sua ostendit metuendam esse iram ejus, qui talem creaturam formavit. Revelatur, inquam, *ira super injustitiam hominum, eorum hominum dico, qui veritatem*, id est veram*

A cognitionem [de Deo, quam] naturaliter habent, vel habere possunt, eam *detinent*, id est retrahunt, ne quod natura exigeret, ascendat ad aliquid magis de Deo agnoscendum. Detinent utique eam *in injustitia*, id est per mala quæ operantur. Vere impii veritatem Dei sic detinent; *quia quod notum est Dei*, id est quod cognosci potest de Deo, illud *manifestum est*, si non in actu rei, tamen *in illis*, id est in rationibus eorum, et in potentia intellectus sui. Vere quod notum est Dei, manifestum est in illis omnibus potentialiter. Nam *Deus manifestavit in actu illis*, id est quibusdam illorum, hoc quod notum est Dei.

B Quod si quibusdam revelatum est in actu, constat quia manifestum est in potentia. Plato enim et quidam philosophi naturaliter cognoverunt esse unum Creatorem omnium, non tamen sine adjutrice gratia Dei. Probat quod Deus quibusdam actu revelavit hoc, et modum revelationis subdit, dicens: Vere Deus quibusdam revelavit. *Nam invisibilia ipsius divinæ essentiæ conspiciuntur a creatura mundi*, nec obscure sed lucide intellecta, *per illa quæ ea sunt*; per invisibilia Patrem significat, quia a nullo ducit principium, sicut Filius et Spiritus sanctus a Patre. Ideo autem pluralem numerum posuit, quia infirmitas humani intellectus non sufficit considerare in Deo, nisi per interpositiones temporum, quæ in eo naturalia et simul sunt et uno ictu (si fieri potest) consideranda. *Sempiterna quoque virtus ejus*, id est ejus divinæ essentiæ, id est Filius, qui virtus et sapientia Patris dicitur, semper cum Patre æternus, *et divinitas*, id est bonitas. Unde et bonos homines, divinos vocamus. *Bonitas*, id est dilectio ejus divinæ essentiæ, scilicet Spiritus sanctus, qui nihil aliud est quam bonitas et dilectio Patris et Filii. Hæc, inquam, virtus et 11 divinitas conspiciuntur intellecta, per ea quæ facta sunt. Homo enim invisibilia intelligere nequit, nisi per ea quæ videt. Sed cum aspicit aliquem regem magni imperii, per eum quodammodo intelligit, eum regem longe majorem qui istum creavit. Cum vero videt virtutem seu sapientiam in aliquo, cogitat multo magis virtutem esse et sapientiam in eo qui dedit illi. Sic de bonitate seu dilectione Dei, per bonitatem creaturæ potest cognosci. Hanc autem virtutem et divinitatem in Deo naturaliter pensare suffecisset, etsi illa nomina, id est Filius et Spiritus sanctus ignorarent. Idem enim est virtus et divinitas seu dilectio Dei, quod Filius et Spiritus sanctus virtus et divinitas Dei per ea quæ sancta sunt intelliguntur. Ita ut homines sint inexcusabiles ex hoc, quia, cum cognovissent Deum, si non actu, tamen per potentiam ejus intellectus naturalis, non glorificaverunt Deum, colendo et honorando eum *sicut Deum aut gratias egerunt*, id est bona cogitationis suæ, non gratiae Dei, sed sibi attribuerunt. Deo quidem non egerunt gratias, sed in cogitationibus suis se efferentes evanuerunt, a similitudine sumi, qui quanto plus ascendit, tanto amplius nihil sit, et quia superbiendo evanuerunt, *ideo cor*, id est

intelligentia eorum prius subtilis *obscurata est* propter superbiam, adeo ut fieret *insipiens*. Evanuerunt utique. Nam dixerunt sapientes esse se, id est a seipsis, sine dono Dei, sapientiam suam esse. Et vere cor eorum obscuratum est : nam hoc *dicentes*, et ita esse credentes *facti sunt stulti*, et sic de superbia in ignorantiam, de ignorantia in stultitiam lapsi præcipitati sunt : adeo quod *mutaverunt gloriam incorruptibilis*, id est invariabilis Dei, præter quem omnis creatura variabilis, et ideo corruptibilis est ; gloriam utique ejus Dei *mutaverunt non in verum hominem, sed in imaginem corruptibilis hominis*. Et ut expressum facerent sibi simulacrum, mutaverunt hoc in similitudinem imaginis, id est in similem imaginem, coientes creaturam loco Creatoris. Prius in similitudinem hominis; dehinc in similitudinem *volucrum*; postea in similitudinem *quadrupedum*; et post hoc in similitudinem *serpentium* mutaverunt cuitum et religionem Creatoris gentiles. Sicut dictum est : Quia in intellectu superbierunt, ideo intellectu privati sunt. Quia iterum Creatorem respuerunt, in cultura creaturæ puniti sunt. Iterum quia, ut natura docebat, Deum glorificare noluerunt, sed, ad quod natura repugnabat, creaturas coluerunt, ideo ad peccata quæ contra naturam sunt, devoluti sunt, sicut sequitur : *Propter quod*, id est quia quod contra naturam fuit, creaturas coluerunt. Ideo subtrahendo gratiam, *tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, ut animo cuperent. Dehinc in *immunditiam*, id est in opus desideratæ immunditiae : ad hoc, inquam, sic tradidit illos, *ut corpora sua affiant*, id est contaminent contumelias, id est his pollutionibus, quæ si violenter inferrentur eis, pro magna contumelie haberent ; affiant dico in *semelipsis*, id est vel alter in alterum, vel in semelipsis. Hoc intellexerunt debere fieri non a Deo, qui prius de intellectu se efferebant.

Quod dixit superiorius *mutaverunt gloriam*, id repetit, ut enumeraret modos mutationis, dicens : *Qui gentiles commutaverunt veritatem*, id est cultum quem naturalis veritas asserebat exhibendum esse Deo, in *mendacium*, id est in creaturas quas mendaciter fingebant esse deos, et postquam fixerunt, coluerunt, id est adoraverunt eos. Dehinc etiam servierunt offerendo, et immolando creaturæ. His tribus modis mutaverunt gloriam Dei : Prius mendaciter putaverunt idolum esse Deum ; dehinc adorando ; tertio hostias immolando. Servierunt utique creaturæ, judicantes hoc *potius esse quam servire Creatori*, qui Creator in aversione eorum nihil perdit : *est enim benedictus in omnia sæcula*, quidquid adorent illi : *amen*, id est profecto ita est. Quod iterum superiorius ait : *Tradidit illos Deus in desideria*, hic repetit idem, ut poenam peccati comparet ipsi peccato. Quia sicut, quod natura exigebat, Creatori cultum **12** denegantes, ad non naturalem cultum creaturarum se contulerunt, sic ipsi in non naturalia peccata devoluti sunt.

Enumerat etiam ipsum peccatum quomodo in utrumque sexum sit diffusum, dicens : *Propterea,*

A quia servierunt creaturæ et non Creatori, *tradidit illos Deus* privatos gratia sua in *passiones ignominiae*, id est in ignominiosa peccata [facta], quæ licet caro male concupisceret, tamen ipsa natura violentiam patiebatur, dum in se non naturaliter operaretur. Enumerat passiones ignominiae, dicens : Traditi sunt utique in ignominias. *Nam feminæ horum gentilium immutaverunt naturalem usum viri in eum usum qui est contra naturam*, ut una abuteretur altera, quia naturalem cultum Creatori negaverant. Similiter autem, ut feminæ, masculi, *relichto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem*; ut alter alterum igne libidinis incensi concupierint, et sicut animus eorum desideraverat, opere *complentes turpitudinem, masculi in masculos*. Etsic recipientes mercedem erroris sui, id est poenam illius peccati. Quia, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, recipientes hanc non in damno possessionis, vel filiorum, sed in *semelipsis*, quia ipsi iidem hac poena puniti sunt. *Quam utique mercedem oportuit*, id est conveniens fuit eos recipere ; ut quia, quod natura monebat ne facerent, spreverunt Creatorem et adoraverunt creaturam, recte comparatum est ut, pro hoc non naturali peccato, in non naturale peccatum et poenam peccati præcipitarentur. Et sicut, quia in non naturali cultu creaturæ peccaverunt, per non naturalia peccata puniti sunt ; sic quia non probaverunt Deum habere in notitia, id est quia non habuerunt Deum in cognitione sua, quem merito cognoscendum ipsa natura probabat, id est quia in cognitione Dei sibi naturaliter concessa, abutendo ea per superbiam peccaverunt : ideo opportune cognitione priori amissa, *tradidit illos Deus in reprobum sensum*, quia recto sensu uti noluerunt. Tradidit, inquam, ad hoc, *ut faciant ea quæ non convenientia*, id est quæ ipsa natura satis aperte intelligeret non convenientia esse. Primum quia concessa cognitione abusi sunt, putantes hoc bonum naturalis intellectus a se et non a Deo esse, privati sunt concesso intellectu, et Creatorem derelinquent contra naturam creaturas coluerunt, quare iterum per naturalia puniti sunt. Sed quia adhuc non penituerunt post non naturalia, in alia mala præcipitati sunt, sicut sequitur :

B Illos tradidit Dominus in reprobum sensum ; illos dico *repletos omni iniquitate*, quia et omnes iniquitates habuerunt, et singulas ad plenum. Cum dixit omni iniquitate, comprehendit omnia quæ sequuntur ; sed ut magis illos deterreat, singula genera iniquitatis enumerat, dicens : Vere omni iniquitate, quia repletos *malitia*. Malitiose enim agebant in proximos, auferendo bona eorum, vel verberibus eos afficiendo. Repletos etiam *fornicatione*. Fornicationem vocat quidquid fit præter legitimam uxorem, quæ sicut causa generandæ prolis, sic causa vitandæ fornicationis dicitur. Repletos etiam *avaritia*, illicite retinendo sua, vel concupiscendo aliena ; et repletos *nequitia*. Vel a nequeo, nequis, vel a nomine, quod est nequam, dicitur nequitia ;

quia nequeunt se continere ab illicitis. Qui autem se continere nequit, non est dicendus aliquis. Plenos etiam *invidia*; quia, licet non sibi cupiant bona aliorum, tamen eos non habere vellent hæc bona. Plenos etiam *homicidiis*, quæ non solum manibus, sed tractatione et consensu fiunt. Plenos *contentione*; quia inter se clamoribus et opprobriis litigant. Plenos *dolo*; quia aliud agunt et aliud cogitant. Plenos *malignitate*; quia contraria benignitati semper in amaritudine animi sunt. Qui etiam sunt susurrones, mala de proximo ad proximum transferentes occulte; detractores etiam, bona quæ sunt auferentes, mala quæ non sunt imponentes. Ne hæc duo facilia videarentur; quia pro verbis tantum non se crederent damnari, **13** aggravat hæc duo, dicens: *Susurrones et detractores, odibiles Deo*. Eos etiam dico *contumeliosos*, id est contumelias turpitudinis inferentes sibi vicissim; *superbos*, id est se superponentes aliis, vel superponere cupientes; *elatos*, qui nec pares sibi, nec se majores pati possunt; ut Cæsar, qui noluit pati majorem Pompeium, nec Pompeius parem sibi Cæsarem, *inventores* etiam malorum seu malarum consuetudinum seu tormentorum; *non etiam obedientes carnalibus parentibus*, quod natura admonet etiam in pullis avium; *insipientes*, id est indiscreti ad bonum et ad malum; *incompositos* et vestimentis, et per immodificationem membrorum: per hæc enim quæ extra videmus, sic de interioribus pensamus; *sine affectione*, id est sine applicatione animi ad aliquod dignum; *absque fædere*, id est sine colligatione animi: quia enim fædera valent ad nutrimentum fidei, ut semper multiplicarentur, prohibita sunt conjugia in eadem cognitione, quæ jam satis vinculo propinquitatis fœderata est; qui etiam sunt *sine misericordia*: quia si quos viderint miseros, non habent ad eos viscera misericordiæ. In his omnibus gentiles pro præmissis peccatis puniti sunt. Sed quia needum per hæc poenituerunt, præcipitati sunt in aliud malum, ut excæcati promitterent sibi impunitatem peccatorum. Unde sic ait: Qui gentiles excæcati sunt *non intellexerunt*; quoniam illi qui *talia agunt*, ut prædicta sunt, *digni sunt morte æterna*. Hoc modo non intellexerunt, cum prius naturaliter cognovissent *justitiam Dei*: qua cognitione privati dicti sunt, quia inde superbierunt. *Digni utique sunt morte: non solum qui faciunt ea prædicta, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Consentire, secundum Ambrosium, est si quæ possit reprehendere taceat, aut hæc audiens aduletur. Si ergo facientes prædicta mala, et consentientes eis, damnatione digni sunt, nemo gentilium mortem hanc evadet.

CAPUT II.

* Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas. In quo enim alterum judicas, te ipsum condamnas. Eadem enim agis quæ judicas. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et

facis ea, quia tu effugies judicium Dei? An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad patientiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicij Dei; qui redet unicuique secundum opera ejus. His quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem querunt, vitam æternam. His autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescent veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci; gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicunque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicunque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendantium, in die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum, Christum. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem; confidis te ipsum esse ducem **14** cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium; habentem formam scientiæ et veritatis in lege. Qui ergo alium doceces, te ipsum non doces; qui prædictas non furandum, furaris; qui dicas non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis; qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illis in circumcisionem reputabitur? et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator es legis. Non enim qui in manifesto, Judæus est; neque quæ in manifesto in carne est circumcision; sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcision cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. *

EXPOSITIO.

Hucusque gentiles secundum priorem statum satis dehonestavit, ostenso quod de ignorantia excusari non possunt: cum naturaliter cognitionem de Deo habuerint, qua propter peccatum privati sunt. Hoc autem de solis gentilibus dictum transfundit hic in

utrosque, id est in Judæos et gentiles, dicens utrumque populum inexcusabilem. Quia si Judæus dicat se fuisse peculiarem populum Dei de genere Abraham natum, legem et prophetas habuisse, cumque sic Deo dilectus sit, non esse credendum quod Deus hunc permittat perire adeo dilectum, licet erraverit, impropperetque gentili quod salvatione indignus sit, cuius nec aliquando Deus memor fuerit; si vero econverso dicat gentilis Judæum salute indignum, quia cum Deum per legem cognoverit, sicut Deum glorificare noluit, seque ideo præferendum putet Judæo, quia, ut primum de Deo audivit, statim credivit, neque reum esse eorum quæ per ignorantiam peccavit: contra utrumque agit Apostolus dicens gentilem de ignorantia inexcusabilem, quia naturalem habuit cognitionem: Judæum vero frustra in lege vel genere gloriari, cum semper deterior fuerit, unde meliorari debuerit, prævaricando legem, fide degenerando ab Abraham, et similia. Quasi diceret: *Propter quod*, id est quia qui faciunt et qui consentiunt, digni sunt morte: ideo tu, homo unanimiter vivens et intelligens, omnis Judæus et gentilis, *inexcusabilis es*, tu, dico, *qui judicas*, id est damnas alium. Si enim tu, Judæe, dicis te præferendum gentili, quia dilectus Deo fueris, quem dicis nec aliquando memorem fuisse gentilis; vel si tu, gentilis, præferas te excusatum per ignorantiam Judæo, qui Deum per legem sibi cognitum inhonoravit uterque inexcusabilis es: et gentilis, quia naturalem cognitionem habuit; et Judæus, quia *es* et naturalis iutellectus de Deo docuit. Vere uterque inexcusabilis es, *quia in eo condemnas te ipsum, in quo tu judicas alterum*, sive Judæus gentilem, sive gentilis Judæum. Si enim lex data damnat Judæum, quia non custodivit eam: lex naturalis similiter non custodita damnat gentilem. Vere te ipsum condemnas. *Nam tu agis eadem quæ judicas*, id est damnas in alio. Si enim tu, Judæus, pro prædictis gentilem putas damnandum, tibi vero eadem scelera agenti, pro lege et genere putas esse parcendum, frustra opinaris. Econtrario, si tu, gentilis, damnas Judæum, quia legem habuit et non custodivit eam, in eo damnas te ipsum prævaricatorem naturalis legis. Vere *in quo judicas alterum, damnas te ipsum*. Nam nos, qui auctoritatis magnæ sumus, hoc, *quoniam contra eos qui agunt talia sicut prædicta sunt*, *est judicium Dei*, non secundum ignorantiam quam tu, gentilis, frustra prætendis: nec secundum genus Abraham, in quo tu, Judæe, gloriaris, sed secundum puram veritatem, id est secundum actus singulorum, Judæi et gentilis, **15** nos *scimus*; tu autem existimas, id est falso opinaris hoc, o homo, seu Judæus, seu gentilis, qui judicas eos qui talia agunt quæ prædicta sunt, et ea tu ipse facis. Hoc, inquam, *existimas*, *quia tu effugies judicium Dei*, id est unde alium damnandum judicas, ex eodem te impunitum evadere credis. Primum quia putant fieri judicium Dei secundum Dignitatem vel indignitatem personarum, et non secun-

A dum opera, cadunt in hoc malum, quod impunitatem sibi pollicentur; et iterum per malum impunitatis sibi promissæ, ruunt in aliud, in hoc, scilicet quod abutuntur bonitate et patientia Dei, quod ibi supra ait, quia tu effugies judicium Dei, idem supra significaverat, ubi ait. *Non intelleixerunt quoniam quitalia agunt, digni sunt morte* (*Rom. 1, 32*); in utroque agens de impunitate, quem sibi promittunt. Sed ibi tantum de gentibus, hic vero de utrisque intellegit, et ante putando te effugere judicium Dei, contemnis divitias ejus bonitatis; dictum a similitudine potentis: qui si porrigeret cibum alicui, ille vero cui porrigeretur indignans eo uti projiceret eum, videatur sic spernere non cibum, sed datorem cibi. Sic ille qui abutitur bonitate Dei, non utens ea ad correctionem, ad quam Deus dat, hic reus est non tantum præteriorum, sed etiam contemptæ majestatis. *Divitias bonitatis* ideo dicit, quia Deus et temporalia abunde dat malis, quibus nec digni essent, ut, considerantes benignitatem Dei, revertantur ad eum. Dat etiam magistros qui doceant, et intelligentiam qua ad Deum reverti bonum esse sciant, et multa alia. An divitias bonitatis *ejus contemnit*, et divitias *patientiae ejus*, quia non in uno sed in mille peccatis te patitur; et divitias longanimitatis, quia per multa tempora correctionem tui sustinet, contemnis, inquam, *ignorans quoniam benitas Dei* per bonitatem, patientiam et longanimitatem, quantum in se est, *adducit te ad paenitentiam?* Benignitas Dei; quantum in se est, vocat te ad paenitentiam; sed secundum duritiam tuam, id est secundum actus tuos obstinatos in malo, et secundum cor tuum impenitentis, quia nec a malo opere recedis, nec te niale operari intelligis. Sunt enim quidam in malis operibus obstinati, qui tamen se male agere credunt. Tu, inquam, secundum cor impenitens, *thesaurizas tibi iram*, id est congregas tibi propriam damnationem futuram *in die iræ*, id est communis damnationis impiorum. Die enim *revelationis justi judicii Dei*; quia in die illo Christus esse judex omnium creditur ab impiis, qui semper hoc negaverunt. Tunc enim videbit eum omnis caro: *qui Deus reddet tunc unicuique*, et Judæo et gentili, secundum opera ejus, non parcens gentili pro ignorantia, nec salvans Judæum pro lege, vel genere Abraham. Quod dixit in toto, per partes exsequitur, dicens: *Unicuique reddet secundum opera*. His quidem qui sunt boni operis, id est qui bene operati sunt secundum patientiam, id est non abutentes patientia Dei, sed corridentes secum sustinerentur a Deo. Velsecundum patientiam, quia æquanimiter toleraverunt quæcunque adversa pro Deo. His utique reddet gloriam, id est claritatem corporis et illuminationem animæ. Et reddet honorem, quia in præsentia Christi inter honorabiles; quia cum angelis Dei reddet etiam incorruptionem, id est permanentem statum in gloria et honore, quæ per horam habere possent et perdere. His cum hac determinatione dico *quærentibus vitam æternam*, id est si bene operentur amore vite æternæ; non

quærentes inde temporalia luera vel gloriam mundi; **A** his qui sunt boni operis, sic reddit; *his autem quis sunt ex contentione*, id est qui se contentiose alternatim præferunt, hoc vitium maxime reposcit; quia in hoc laborabant, et ab hoc eos detergere nititur. His, inquam, qui contendunt *et qui non acquiescunt veritati*, quando bonum suadetur eis; ut Romani qui nolebant acquiescere discipulis Pauli, *sed credebant iniquitati*, præferentes se alter alteri; his utique erit *ira*, id est æterna damnatio, et talis ira quæ sit *indignatio*. Impii enim in ignem positi graviter indignabuntur sibi ipsis, quod male egerint, et interim dum illud judicium morabitur, *in omnem animam hominis operantis* **16** *malum*. *Judæi* dico *primum*, id est maxime operantis malum; quia et naturalis, et datae legis reus est, *et Græci*, id est gentilis, qui de naturali lege solum arguitur, in animam operantis malum. *Judæi* indifferenter et *Græci* erit *tribulatio*, id est damnatio *et angustia*. Hoc est illud quod dixit indignatio, quia determinat de malo quod fieret, et post judicium et ante. De bono vero non ante, sed post judicium dicit, quid illi futurum sit interim dum veniatur ad judicium. Operanti malum erit tribulatio. Omni vero operanti bonum: *Judæo* secundum tempus *primum* bene operanti; in Judea enim principium habuit Ecclesia Christi; *et Græco*, id est gentili, posterius tempore *operanti bonum*, erit *gloria*, id est illa claritas *et honor*, quia inter honorabiles erit; *et pax*, id est in gloria et honore diurna tranquillitas. Vere *Judæo* et *gentili* *judicentur*: dabit per gloria, si solummodo bene operari sint.

Nam *apud Deum non est acceptio personarum*, ut Judeum male agentem *salvet*; *quia habuit legem*; gentilem bene meritum; *reprobet*; *quia non fuit de carne* Abrahæ, cuius fidem melius est imitari, quam ab eo lineam generis trahere; cum multi de Abrahami carne, in gentes transierint, multi vero de gentibus, fidem Abrahæ imitando, se dignos promissionibus Abrahæ fecerint, et in *Judeos* reputati sint ut proselyti. Probat Deum non accipere personam *Judæi* seu gentilis; quia utrumque judicabit, et modum judicii futuri in utrumque exponit, dicens: *Vere apud Deum non est acceptio personarum*; quia judicat omnes, et eos qui sine lege, et eos qui in lege sunt. *Quicunque enim peccaverunt sine lege*, id est non habentes legem scriptam, ipsi peribunt *sine lege*, id est damnabuntur non de prævaricatione scriptæ legis, sed tantum naturalis. Hoc de gentilibus dictum est, et *quicunque peccaverunt in lege*, id est habentes legem scriptam, ut *Judæi*, ipsi *judicabuntur per legem*, id est de prævaricatione datae legis adjuncta peccatis eorum damnabuntur. Opponeret *Judeus*, licet transgressus in lege fuerit, se tamen non damnari, sed parcendum sibi a Deo. Contra hoc Paulus: *Vere habentes legem de peccato judicabuntur*, quoniam *apud Deum non sunt justi*; et si *apud homines revereantur auditores legis*, id est qui solummodo legem audierunt, nec eam operati sunt ut *Judæi*, *sed factores legis*, sive eam au-

B dierint, sive eam solummodo operati sint; illi *justificabuntur*, seu fuerint gentiles, seu *Judæi*: solummodo opus legis compleverunt. Hic versus qui sequitur, solummodo de gentilibus agit: probans eos salvari per legem naturalem, facientes eadem quæ sunt scriptæ legis, et damnari si non fecerint. De utroque agit hic versus, et de salute gentilium propter opus legis, et de damnatione eorumdem, si non operati sint legem, ac si opponeretur Paulo: Dicis quod quicunque factores legis fuerint, salvabuntur, sed gentiles salvari non debent, quia etiam opus legis faciunt, indifferenter hoc faciunt, non ducti ratione [nomine], sed casu [causa]. ut illi qui de nullis per Scripturas instructi sint.

Contra hoc Paulus: *Vere gentiles si fuerint factores legis, justificabuntur*, et econtrario si malum operati sint, ira et indignatione damnabuntur; ex merito debent salvari pro bono, et puniri pro malo. *Quia ipsi sibi sunt lex*, id est naturalem legem in seipsis habent: ipsi, dico, non habentes legem ejusmodi, id est scriptam sicut *Judæi*, et vere *ipsi sibi sunt lex*: cum hoc sit *quod gentes quæ legem scriptam non habent*, id est gentiles, faciunt ea *quæ sunt legis* scriptæ, id est, quæ scripta lex præcipit, *naturaliter*, id est naturalem legem sequentes. Nec indifferenter ea *quæ legis* sunt faciunt, quia *qui ostendunt per operationem scriptum esse in cordibus suis opus legis*, deserendo mala, adhærendo bonis; hoc enim est opus legis, declinare a malo et facere bonum. *Quod si per legem naturalem non creditis gentiles* salvari, nihil hoc salutem eorum impedit; quia *in die cum judicabit Deus*, apparebit opus legis scriptum huius in cordibus eorum. Tunc in illo die conscientia ipsorum, quæ tunc omnibus palam fiet (ibi enim singulorum **17** opera omnibus palam erunt), reddente illis testimonium de bonis seu malis quæ fecerunt. Multos enim testes tunc habebunt, cum conscientia eorum nemini occultabitur, et sicut de operibus, *sic conscientia* eorum *reddente illis testimonium cogitationum*, quia sicut opera, *sic justificabuntur* etiam cogitata. Cogitationum dico accusantium eos, si malæ sint; aut etiam defendantium eos, si bonæ sint: et hoc inter se, quia *quæ mala fuerint, accusabunt bona et invicem*; quia econtrario bona impugnabunt mala. Hæc pugna fiet in illis, quorum bona vel mala incerta sunt; sed in quibus bona sine admistione malorum certa sunt, ut in sanctis, et in quibus mala sine refrigerio bonorum certa sunt, ut in valde malis, in his non erit accusationis hujus vel defensionis collectatio: sed certa salus, valde bonis; indubitate damnatio, valde malis: hoc autem testimonium operum et cogitationum reddet illis sua conscientia in die illo *cum judicabit Deus occulta omnium hominum*, id est incerta eorum vel bona vel mala. Judicabit utique *per Jesum Christum*, qui constitutus est *judex omnium secundum Evangelium meum*, id est secundum quod ego annuncio, quia Deus per Christum judicabit omnia. Probavit gentilem posse salvari naturaliter, facientem opus scriptæ legis. Nunc

autem probare incipit nihil prodesse Judæo, quod A *Sacrilegium* enim est creaturam quod naturaliter Creatori debet negare, cultum scilicet Deo. Tu etiam qui gloriaris in lege, id est qui jactas te solum legem habuisse, quare *inhonoras Deum per prævaricationem legis*? Prævaricari in lege est non facere quæ facienda præcipit, et facere quæ fieri interdit. Judæi autem deserendo legem, faciendo contraria legi, Deum inhonorabant, quantum ad opinionem hominum, nihil tamen gloriæ ejus detrahentes. Vere Deum, in quantum vobis est, inhonoratis, quia nomen Dei blasphematur per vos inter gentes. Cum enim gentes videant vos contraria legi facere, justitiam Dei profanare, cibis gentilium communicare, et similia, dicunt et putant Deum sic vos instituisse, nec satis provide tales cultui suo delegisse. Hoc Ezechiel dixit, licet aliis verbis, de Judæis inter gentes dispersis, transeuntibus ad idolatriam. Unde Paulus sic ait: Hoc quod dico Deum blasphemari per vos, inter gentes dico, *sicut scriptum est*; Scriptura enim in hac re testimonium perhibet. Et quia prævaricatus es in lege, ideo *circumcisio tua præputium facta est*, id est non plus valet te esse circumcisum, quam gentilem præputiatum. Sicut superius asseruit nihil prodesse quod Judæus vocaretur, quodque legem haberet; ita probat hic nihil valere circumcisionem illi, qui circumcisionis mysterium non impleverit. Illa enim abscissio carnis significat carnalem generationem, quæ in peccatis est, debere abscondi, et spiritualem generationem exinde esse tenendam.

B Diceret Judæus: Si circumcisione sit præputium, pro nihilo data est, cum non prospicit. Contra hoc Paulus: *Circumcisio quidem prodest*; si observes legem circumcisionis, id est si, quomodo circumcisione signat, omnia vitia a te circumcidas, prodest quidem, observata lege; sed, si sis prævaricator legis circumcisionis, non abscondendo vitia cordis, circumcisione tua sic facta est præputium, id est non est utilior tibi quam præputium gentili. Circumcisio dicitur ipsa munditia carnis. Præputium, id est caro quæ amputabatur, dicitur ipsa immunditia; quia caro ipsa reclinatorum sit libidinis. Et quia circumcisione lege circumcisionis non observata fit præputium, igitur præputium, si justitias legis circumcisionis custodiat, fiet circumcisione. Sed ne aliquis audeat contradicere, ponit sub interrogatione, C dicens: Si præputium, id est gentilis (quem tu ipsam immunditiam judicas, te autem circumcisionem, id est ipsam munditiam), si, inquam, præputium custodiat justitias legis circumcisionis, quod vitia cordis abscondat, etiam carne non amputata, nonne præputium illius custodientis legem circumcisionis reputabitur in circumcisionem, id est: nonne sic proderit illi quemadmodum circumcisione lex custodit circumcisionis; et nonne præputium quod est consummante, id est implens, legem circumcisionis, et hoc ex natura, id est per naturalem legem, *judicabit*, id est damnabit, te comparatione sui? te, dico, qui es prævaricator legis servatae per litteram; qualit-

Considerandum est quod de Judæo et gentibus secundum priorem statum agat Apostolus: *Tu, inquam, cognominaris Judæus*, id est hoc dignitatis cognomen habes, quod Judæus diceris. Ante Judam Machabæum illi solum de tribu Juda Judæi vocabantur, Israel autem omnes dicebantur, sed a Juda Machabæo, propter probitatem ejus dicti sunt omnes Judæi. Concedo, ait Paulus, te cognominari Judæum, quia tu *requiescisti in lege*. Aliæ enim gentes erroneæ sunt, non habentes documenta vite; sed tu quietem habes in scientia legis, et gloriaris in Deo, quia in Israel tantum dicitur notus Deus (*Psalm. LXXV, 1*). Aliæ gentes quasi sine Deo sunt, unde te jactando gloriaris. *Nosti et voluntatem ejus*, scilicet Dei, quid fieri scilicet velit, quid non. *Et tu, instrutus per legem, probas utiliora*, id est de utilibus legis utiliora discerneare nosti. *Confidis etiam te ipsum esse ducem cæcorum gentilium*; quia si qui de gentilibus in Judaismum transire voluerint, doces eos observare Sabbathum et cætera legis, cum adhuc ne-scientes quid hæc significant cæci sint. Confidis etiam te esse *lumen eorum qui in tenebris sunt*; cum enim illi observaverint Sabbathum, adhuc ignorantes mysterium Sabbati, illuminas eos docendo quid hæc significant, et ad quid valeant, et sic de tenebris ignorantiae educis. Confidis etiam te esse *eruditorem insipientium* Judæorum; quia si qui in lege insipientes sint, doces eos esse sapientes. Confidis etiam te esse *magistrum infantium*; quia si quid simplices nec fari de lege noverint, doces eos disputare de lege; te etiam *habentem formam scientiarum*, quia si quis velit considerare de lege quanta sit, sciat eam tantam esse, quanta scientia tua in ea est; habentem etiam formam *veritatis in lege*, quia et scientia legis, et quæcumque docet vera esse nosti. Possumus enim habere scientiam Ovidii, nec tamen vera esse scimus, quæ ibi narrata intelligimus. Ergo, quoniam quidem dux es cæcorum, et de doctrina legis illuminans eos: *Tu qui alium doces, quare non doces te ipsum?* Sic cum debes per legem proficere, rejiciendo opus legis, amplius reus esse convinceris. Tu etiam qui *prædicas non furandum, quare furaris?* Furabantur inter se Judæi res suas plerumque; quod autem deterius est, furabantur sanum intellectum de lege. Tu etiam, qui *dicas non esse mæchandum, quare mæcharis?* Mæchabantur ad litteram, moechabantur etiam adulterium intellectum ponentes in lege, postquam sanum sensum legis furati fuerat. Tu etiam, qui *abominaris idola*, id est qui gentiles, colentes idola, 18 nec homines vocandos esse judicas, quare *sacrilegium facis*, id est: tu ipse quare colis idola? Plerumque enim Judæi ad culturam idolorum lapsi sunt; faciebant *sacrilegium*, denegantes Christo cultum suum.

teralem custodiam eligis, et spiritualem rejicis, prævaricator etiam es per *circumcisionem* in carne habitam, et in corde non observatam. Vere circumcisio fit præputium. Nam qui in *manifesto*, id est solo nomine *Judæus* est, hic non est credendus esse *Judæus*; neque circumcisio quæ est in *manifesto*, et ita *quod in carne tantum*, et non in corde, hæc non est dicenda circumcisio. Probat iterum quod præputium (sicut dictum est) fiet circumcisio, dicens: *Judæus in manifesto, non est Judæus, sed ille qui in abscondito*, id est in operum exhibitione *Judæus est*, etsi non vocetur hoc nomine; et *circumcisio cordis facta in spiritu*, id est spiritualiter impieta, non in littera, id est non litteraliter, ut carnalis; hæc utique spiritualis est et vera circumcisio: *Laus cuius*, id est 19 quæ laudabilis circumcisio non est ex hominibus, sed est ex Deo. Deus enim solus justitiam cordis dare potest; homines vero amputare carnem, et nihil aliud possunt.

CAPUT III.

Quid ergo amplius *Judæo* est? aut quæ utilitas circumcisio? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit! Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris (*Psalm. L, 6.*). Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? Secundum hominem dico. Absit! Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor? Et non sicut blasphemamur et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona, quorum damnatio justa est. Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus *Judæos* et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum (*Psalm. XIII, 2.*). Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (*Ibid., 3.*). Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum (*Ibid.*). Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem (*Ibid.*). Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum (*Ibid.*). Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et subtus fiat omnis mundus Deo; quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitione peccati. Nunc autem justitia Dei sine lege manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt in eum. Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt,

A et agent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesus; quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiae suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus et justificans eum qui ex fide est Jesu Christi. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. An *Judæorum* Deus tantum? Nonne et gentium? Imo et gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisio ex fide, et præputium per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit! Sed legem statuimus. »

EXPOSITIO.

Quia probavit superius præputium fieri circumcisio, et econverso circumcisio fieri præputium, opponeret per hoc *Judæus*, nihilo plus sub Veteris Testamenti statu collatum esse sibi, quam gentili. Ad hoc refelleudum ait Paulus inserendo objectionem *Judæi*: Quia dixi præputium reputari in circumcisio, et econverso, ergo propter hoc dicturus est mihi: *Quid amplius collatum esse Judæo in veteri statu, quam gentili?* aut quæ utilitas fuit circumcisio *Judæo*, cum gentili idem valeret præputium? Pro nihilo videretur facta circumcisio, lex superflue data, si absque his potuit bonum legis et circumcisio haberi, sicut ostenditur in gentili. Habuit utique *Judæus* in veteri statu multo amplius collatum sibi (etiam si non observavit), quam gentilis; quod enim circumcisus est et edocitus de cæteris in lege, præparationes bonæ fuerunt et quedam instructiones, ad intelligendum fidem Christi. Sed gentilis nullam penitus 20 instructionem, præter naturalem intellectum habuit. Non tamen amplius dico *Judæo quod* in fide Christi dignior habendus sit gentili, sed utique magis præparatus est ad fidem. Quare si non consensit fidei, magis damnatus quam gentilis; si vero consensit, non tamen gentilem dignitate fidei excessit. Quæreris quid amplius collatum sit *Judæo*? *Multum* utique, et per omnem modum, et secundum animam, et secundum corpus, et in unoquoque, et in corpore et in anima, multa bona facta sunt *Judæo*, quorum nihil gentilis habuit. In corpore, quia liberavit eos ab inimicis, et dedit eis terram reprobationis, etc. In anima, quia instruxit eos per legem, et habuerunt cognitionem Dei, etc. Et multa similia contulit eis, et in corpore et in anima. De quibus ait Paulus: *Multa quidem reponere possem ad comprobandum, amplius esse collatum Judæo quam gentili; sed primum, id est quia hoc præcipuum, est ad probandum quod intendo ponam istud, ideo amplius collatum esse Judæo, quia credita, id est proposita sunt illis ad instructionem eorum eloquia Dei, præcepta quæ Deus dedit in lege et prophetis.* Contra hoc *Judæus* iterum: *Per data*

eloquia amplius non fuit Judæo quam gentili, quia A peccata hominum, tanto gloriosior appareret Deus, dimittens omnia, quotquot essent, accipientes inde occasionem; quia ubi abundavit delictum, superabundavit ibi gratia, et similia. Quod hic destruere ingreditur Paulus, et satis bene ad rem. Hic enim probabit omnem salutem esse ex gratia Dei, et nihil ex merito hominis, dicens : Quia omnis homo mendax reus inventus est; Deus autem omnem reum justificans ex gratia in promissis verax est. Per hoc

Vere ait Paulus : amplius per credita eloquia fuit Judæo ; quia si quidam illorum Judæorum non crediderunt eloquiis Dei, et ideo reprobati sunt, quid impedit ad hoc ut non sit amplius collatum Judæo quam gentili ? Nihil utique impedit; quia, quantum in Deo fuit, præparavit eos ad fidem, licet increduli permanissent. Vere si quidam illorum non crediderunt, nihil impedit ; quia Deus, quod promiserat, propter incredulitatem eorum, implere non dimisit. Nunquid enim incredulitas eorum quorundam evaucavit fidem, id est impletionem promissorum Dei ? Nihil utique eorum quæ promisit Deus inexplatum dimisit, et ideo nihil amplius impedit habuisse Judæum, licet quidam in incredulitate damnati sint. Quæro an propter incredulos evaucata sit fides Dei ? Sed absit hoc, ut fides Dei aliquo modo possit vel credatur evaucari ! quia, licet quidam illorum non crediderint, tamen Deus est verax, id est impletor omnium quæ promisit. Deus utique verax est, sed omnis homo quicunque sit, seu Judæus seu gentilis, mendax est, id est peccator. Deus enim ad salvandum veniens, omnem hominem sub peccato reperit, et secundum merita salute indignum. Unde palam est fidem et salvationem Dei Judæis et gentilibus æque provenire ex gratia. Mendacium dicitur omne peccatum : quia omnis creatura, quæ naturaliter obsequi debet Creatori suo, cum transgreditur mandatum Dei, mendas facit naturam suam, desponsans puritatem in qua creata est. Quia Deus sit verax, assero etiam per Scripturæ testimonium. Hoc enim dico sicut scriptum est de veritate Dei in psalmo : Deus procul dubio verax est. Ait enim David : Justificeris in sermonibus tuis (Psal. L, 6), id est : justificando me, verus appareas in promissionibus tuis. Illud ut ad continuationem psalmi legitur, in quo agebat David multorum criminum reus, ut de proditione militis, de morte proximi, de illicita concupiscentia et adulterio agebat, ut horum omnium consequeretur veniam, de qua certus erat per re-promissionem sibi de Christo factam, quæ ad eos solum facta est qui per Christum salvandi erant; unde confidit se emaculandum ab hoc crimine, alioquin enim indignus esset futura salvatione.

Præterea notandum est quod cum David, nullum prætendens meritum, ex sola gratia confidat se salvandum, seque in peccatis confiteatur, quo nemo sanctior vixit in lege, neminem ex merito posse salvari, sed per solam gratiam. Justificeris utique in sermonibus tuis, et vincas impios, cum judicaris ab illis non esse Filius Dei, cum vincas eos de hoc justificando homines sicut promisisti. 21 Vel vincas cum judicaris, id est participaris alicui, ut mihi. Aiunt enim me non salvandum propter peccatum, licet mihi repromissus sis. Hic quiddam ingreditur Paulus, quod ab incepto alienum videtur ; imponebatur enim ipsi et aliis apostolis, quod docecent bonum esse peccare, quia quanto plura essent

B

C

D

E

A peccata hominum, tanto gloriosior appareret Deus, dimittens omnia, quotquot essent, accipientes inde occasionem; quia ubi abundavit delictum, superabundavit ibi gratia, et similia. Quod hic destruere ingreditur Paulus, et satis bene ad rem. Hic enim probabit omnem salutem esse ex gratia Dei, et nihil ex merito hominis, dicens : Quia omnis homo mendax reus inventus est; Deus autem omnem reum justificans ex gratia in promissis verax est. Per hoc appetat quod iniquitas nostra commendat justitiam Dei, id est commendabilem facit Deum, per solam gratiam justificantem homines a peccatis ; et hoc utique verum est, quia quanto gratia ejus copiosior est in remissionem peccatorum, tanto procul dubio commendabilior est Deus. Sed licet quæcunque peccata sint dimittat, non tamen inde causam peccandi dat. Iniquitas nostra commendat Deum, sed si hoc est, quod ex iniquitate nostra commendabilior sit Deus, quid ad hæc dicemus ? Mirabile quid videtur inde consequi. Ideo quid dicemus, quia nunquid Deus iniquus est, quia infert iram, id est ultionem, propter peccatum, quod commendabiliorem facit Deum ? Æquitati videtur hoc esse contrarium. Hoc quod dico non satis esse æquum, quia punit peccatum quod commendat eum, quod totum dico secundum hominem, id est secundum carnaliter intelligentem. Sed ex me hoc dico : absit hoc ut Deus iniquus sit, quia peccatum punit ! Et hoc probat ab impossibili, dicens : Vere Deus non est iniquus, inferens iram ; quia alioquin, id est, si Deus iniquus esset, quomodo judicabit hunc mundum ? Non est credendum ut ille qui constitutus est judex totius mundi, iniquus sit, et hoc impossibile. Vere si iniquus est Deus, mundum non judicabit, quia nec me solum. Me autem ideo non judicabit de peccato, quia sic gloriam ejus augeo. Si enim in meo mendacio, id est propter meum peccatum : abundavit veritas Dei, id est abundantius ostenditur Deus ex veritate promissionis suæ dimisisse peccata. Abundavit dico in gloria ipsius Dei : quia quanto plura dimisit, tanto gloriosior de misericordia cognoscitur. Si utique peccatum meum causa est gloriæ ejus, quid adhuc, id est quare etiam in hoc mundo et ego (ut alios omittam) judicor, id est contemnor tanquam peccator ? Deberem de peccato hoc argui, in quo augeo gloriam Dei ? Cur etiam non facimus mala, ut bona misericordia Dei per hoc veniant in augmentum, sicut nos blasphemamur a quibusdam credere ? Sicut etiam nos aiunt illi quidem non solum credere, sed etiam dicere, et prædicare hoc aliis, faciamus mala, id est certatim peccemus, ut veniant bona, id est ut Deus habeat quod multipliciter remittat. Damnatio quorum ita nos blasphemantium justa est, id est juste damnandi sunt pro hac blasphemia. Quia si pro peccato blasphemie judico hos debere damnari, constat quod non prædicto quod peccare bonum sit. Hi autem qui sic sentiebant de misericordia, in misericordia esse gratiam Dei prædicabant. Quia superius probatum est omnem hominem esse mendacem, et Judæum

c mihi, quid, id est A rentur, tamen timorem Dei tunc non habuerunt ante, sed post oculos, quia contempserunt. Diceret fortassis Judæus hæc dicta esse de gentili. Contra quod Paulus : Tu, Judæus, fortassis arbitraris hæc non esse dicta de te ; sed ego et quicunque sancti scimus, auctoritati quorum non est obnitudendum, scimus utique quoniam quæcunque loquitur lex, id est psalmus iste, procul dubio loquitur his qui sunt in lege, id est Judæis ; hoc nos scire dicimus, ut per hoc dictum obstruatur omne os. Judæo enim convicto non est qui repugnet, cum gentilem sub peccato non dubium sit ulli. Et sic convictis omnibus subditus fiat omnis mundus, tam in Judæis quam in gentilibus, Deo ; id est confiteantur omnes per solam gratiam Dei se salvari. Et justum est ut omnis mundus subditus sit Deo, et nemo legi ; quoniam non justificabitur aliquis ex operibus legis coram Deo, etsi in oculis hominum justus videatur. Sed omnis qui est in lege permanet ibi caro, id est carnalis. Vere nemo justificabitur ex operibus legis. Nam per legem habetur cognitio peccati, et non justificatio a peccatis. Quia si aliqui, ut Moyses et David, sub lege justificati sunt, non hoc habuerunt ex lege, sed per fidem Christi, quem Redemptorem credebant et exspectabant. Sic omnes justi sub veteri lege non per legem, sed per Christum justificati sunt, quem credentes exspectabant venturum.

B Nota : in prima conditione hominis, homo superbiendo **¶** cecidit ; quem Deus diu exspectavit, ut, si posset, per naturalem intellectum resurgeret. Ad quod postquam homo se inefficacem comperit, dixit quia, si legem haberet, per quam mala a bonis, et e converso bona a malis discerneret, sic tandem resurgere posset. Deus autem, ut hominem ubique per se impotentem ostenderet, dedit legem qua bona a malis discernere posset ; nec tamen sic liberari potuit. Deus utique sic futurum de homine bene cognoverat, sed pro voto hominis et naturalem intellectum dimisit, et postea legem indulxit, ut, per hæc concessa non liberatus, crederet se nihil esse per se, et sic ad gratiam Dei configeret, quam Deus post naturalem intellectum, post legem, quæ ad justificationem non sufficiebant, convenienter indulxit, postquam jam nec putari poterat aliud genus salvacionis. Et quia per legem sola cognitio peccati, igitur nunc tandem hoc ostendo, manifesta justitia est Dei sine lege, id est apertum est Deum justificare credentes, per solam gratiam sine omni lege. Illud autem illativum est : quæ justitia Dei testificata est per gratiam fieri, a lege Moysi et a ceteris prophetis. Probato quod justitia Dei fiat sine lege, subjungit per quæ fiat : per fidem scilicet, et per effusionem sanguinis Christi, dicens : Justitia Dei non fit per legem, sed fit per fidem Jesu Christi in omnes illos qui credunt. Quicunque enim in Christum credit, justificabitur a peccatis, et etiam super omnes ; quia justificatus nunquam tantum mereri potest, quin gratia Dei meritum ejus retribuendo supereret. Vere omnes justificantur per fidem. Nam non est distinctio, ut hic justificetur per meritum,

C **¶** labiis, est venenum, quandiu consenserit Iudeorum plenum est im Christo, dicentes enum est etiam eos). Amara verba dice- crucifige eum (Marc. est affectiones eorum uidendum sanguinem, D t sanguinem Christi, sunt, ideo in viis, id licio, id est misera per a per Romanos. Est citas, id est anima- sitas dicenda est. Et cognoscere noluerunt quem itur ad veram runt eum dilectione, enim timor Dei ante natura timorem Dei esse bene reminisce-

hic per gratiam, propterea non est distinctio, quia *omnes, tam Judæi quam gentiles, peccaverunt, ut super ostensum est; et ideo omnes egent gloria Dei, id est justificari per Deum: in qua re gloriosus apparet Deus.*

Egebant utique gloria Dei, quia *justificati sunt gratis* sine merito eorum; *per gratiam ipsius*, id est per effusionem sancti Spiritus, cuius gratia data est *per præcedentem redemptions, quæ est in Christo Jesu*, id est per datum premium sanguinis Christi: *quem Jesum Deus Pater proposuit*, id est in propatulo hominem factum mundo exposuit *propitiatorem*. In Christo enim Deus propitiatus est mundo *per fidem*, id est his qui sanam fidem de Christo habent. Propitiatorem etiam *in sanguine ipsius Christi*; quia nec fides sine effusione sanguinis, nec sanguis sine fide ad salutem proticeret. Deus utique sic proposuit Christum *ad ostensionem justitiae*, id est, ut ostenderet se justum et veracem, *propter remissionem delictorum præcedentium*, id est, ut remitteret delicta Abrahæ et justorum, *præcedentia in sustentatione Dei*. Deus enim delicta eorum cum fierent patienter sustinuit, donec in tempore gratiæ purgaret illos ab eis. Proposuit etiam Deus Christum propitiatorem *ad ostensionem justitiae*, id est, *justificationis ejus*, scilicet, ut *in hoc tempore gratiæ omnibus satis ostensum esset*; cum neque naturalis intellectus, neque lex data a vinculo peccati liberaret, quod solus Deus justificare posset. Hoc, inquam, ostenderetur *ut sit Deus ipse justus*, id est, verax in completione promissorum; *et ut sit justificans omnem eum a peccatis qui est ex fide Jesu Christi*. Quandoquidem (ut supra probatum est) omnis justitia per fidem est, et in omnes. Non enim distinguitur Judæus a gentili, cum omnes æque peccaverint; ergo, o Judæe, *ubi est tua gloriatio?* Non tibi relinquitur unde jam gloriaris in lege, cum per legem nulla sit justificatio, sed omnis per fidem. Propterea *exclusa*, id est *ablatæ est tua gloriatio*, qua per legem te præferebas gentili. Sed *per quam legem exclusa est gloriatio tuæ legis?* An per similem legem *factorum ablatæ est?* Lex vetus erat lex factorum; quia similiiter necesse erat in ea operari immolando, cæteros ritus carnales observando, velut in agro aut ~~24~~ vinea. Quia si Deus huic legi factorum aliam similem legem superinduceret, videretur incongruum et indifferens, ut per facta facta repelleret. Ideo ait *non per legem factorum exclusa est gloria tua; sed per legem fidei*, id est per fidem justificantem, cuius fidei lex est Evangelium. Vere per fidem excluditur gloriatio tua: nam fides sola justificat, sine omni opere legis. Et huic loco inserit auctoritatem, dicens: *Ego etiusti mecum arbitramur justificari hominem per solam fidem sine operibus legis*, id est licet nulla præcesserint opera legis, sola tamen fides sufficit ad hominis justificationem.

Diceret Judæus: Concedo per fidem justificari, sed solos Judæos. Contra hoc Paulus: Non est credendum quod Deus Judæos solos per fidem justificet. *An enim Deus creator est tantum Judæorum?* Nonne

A sicut Judæorum ita *et gentium creator est?* Non solum Judæorum, *imo etiam gentium Deus est*. Quia si æque gentiles creavit ut Judæos, constat Deum utrosque velle æqualiter salvare. Vere qui Deus est Judæorum, est Deus gentium; *quoniam quidem unus est Deus omnium*. Quia si unus tantum est Deus, constat eumdem esse Deum gentium quem et Judæorum. *Quandoquidem unus gentium et Judæorum est Creator*, constat quod hic unus idem est, qui *justificavit circuncisionem*, id est Judæos *ex fide*, et non per legem, *et qui justificavit præputium*, id est gentiles similiter *per fidem*. Hi qui insidiantur litteræ, dicunt quiddam expressius notari, per hoc quod ait ex fide, quam ubi ait per fidem. Vult enim designare dicens ex fide, quod nec etiam aliquod **B** initium justificationis habuerint Judæi nisi ex fide. De gentibus vero quia nulla erat dubietas, non sic expressit. Sed Augustinus dicit æquipollere ex fide et per fidem, cum alibi dicat Apostolus Judæos per fidem, gentiles ex fide justificari. Et quia dicimus per fidem solam justificari sine operibus legis, *ergo*, id est an propter hoc *destruimus legem per fidem* inductam? *Ab sit hoc ut fides legem destruat!* Nos utique non destruimus, *sed potius statuimus*, id est stabilem et valentem comprobamus fuisse *legem*. Nisi enim fides sequeretur quæ justificaret, pro certo lex vetus irrita esset: quia neque res, neque figura fieret. Sed modo valens esse probatur, per hoc quod figuravit gratiam, quæ sic justificaret per fidem. Vult etiam comprobare per exemplum Abrahæ quod lex justificare non possit, et ad hoc fides sola sufficiat, qui priusquam legem circumcisio[n]is haberet, per fidem solam justificatus est, dicens.

CAPUT IV.

« Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? « Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (*Gen. xv, 6; Galat. iii, 6; Jac. ii, 23*). » « Ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei; sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sive operibus: « Beati quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum (*Psal. xxxi, 1*). » Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est, in circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiae fidei quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam. Et sit [alias, ut]

« pater circumcisionis, non his tantum qui sunt ex circumcione, sed et his qui sectantur vestigia fidei, quae est in præputio patris nostri Abrahæ. « Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. Si enim qui ex lege **25** hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. « Ideo ex fide ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini : non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum : sicut scriptum est : « Quia patrem multarum gentium posui te (*Gen. xvii, 5*), » ante Deum cui credidisti : qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt : « Qui contra spem in spem credit, ut fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei : « Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli, et tanquam arena maris (*Gen. xiii, 15*). » Et non infirmatus est in fide, nec consideravit corpus suum emortuum : cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromotione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus ex fide dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcumque promisit Deus, potens est et facere, ideo et reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam, sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum. Qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. »

B C

EXPOSITIO.

Quoniam quidem ex operibus legis nulla justificatio, sed perfidem tantum, ergo quid dicemus ? Abraham patrem nostrum sic gentium ut Judæorum secundum fidem invenisse secundum carnem, id est secundum carnalis legis observantium ? Vel ita : Quid dicemus invenisse ex carnis circumcisione Abraham patrem nostrum, id est Judæorum, secundum carnem, id est secundum propaginem carnis ; qui omnium credentium pater est secundum institutionem fidei ? Nullam utique justificationem ex operibus legis invenit Abraham : quod ita probat, per quoddam inconveniens. Vere Abraham non est justificatus per legem. Nam si justificatus esse credatur ex operibus legis, habet quidem gloriam apud homines, sed non apud Deum gloriosus est, quia nec in conspectu ejus justificatus est, quod impossibile est ut quilibet justificatus apud Deum sit ingloriosus. Vel ita : si Abraham justificatus est ex lege, habet inde referendum gloriam meritis suis, sed non apud Deum, id est non esse hoc referendum gratiæ Dei : sed derogare gratiæ Dei, et derogantem justificari qui injustus est, simul esse non possunt. Probavit per legem non posse justificari, per præmissum inconveniens probat per fidem justificari, per sequentem auctoritatem, dicens : Impossibile est ex operibus

A legis justificari, sed fides justificat, teste Scriptura. Quid enim Scriptura dicit ? Hoc scilicet, Abraham credidit Deo, et illud credere reputatum est ei ad justitiam, id est per fidem qua Deo credidit, meruit justificari. Reputatum est, ideo dicit, quia multo tempore et diversis temporibus repromisit hoc illi Deus, et nulla vice Abraham hæsitavit, sed semper credidit. Quia dixit de Abraham, eum scilicet justificatum per fidem, et non per opera legis, adaptat omnibus dicens : Non soli Abrahæ hoc fit, nihil scilicet justificationis invenire ex operibus legis, sed etiam omni ei qui operatur, id est qui legem operum, id est veterem, et non gratiam sequitur : illi non computatur merces secundum gratiam, id est iste querit remunerari non per gratiam Dei, sed secundum debitum, id est secundum quod meritis operum suorum debetur. *Ei vero qui non operatur*, id est qui legem operum non sequitur, sed credenti in eum qui justificat impium, id est qui ex impio, si credidit, facit justum, fides, inquam, ejus credentis reputatur illi ad justitiam : quia justificatur sine omni merito : per solam fidem, sicut supra ostensum est in Abraham. Vel aliter : Licet dixerim per fidem solam sine lege justificari, tamen ei qui operatur, id est qui tempus habet operandi, non est vacandum otio, sed bene operando credendum est venienti gratiæ. Non enim talibus qui ætatem operandi habent imputatur merces ; sed fit retributio, non gratia tantum, sed secundum debitum, id est sic debent mereri, **26** ut per meritum adjuvent gratiam. *Ei vero qui non operatur*, id est qui non habet tempus operandi ut pueri statim morientes, sed credenti in eum qui per fidem justificat impium, illi reputatur fides ejus ad justitiam, id est sola fides sufficit ad justificationem ejus, cui tenera ætas opera negavit.

Sicut superius probavit per exemplum Abrahæ, omnem credentem justificari per fidem, ita hic probare incipit per auctoritatem David, omnem, justificationem esse ex gratia. Sicut enim fides per gratiam, ita justitia ex sola gratia Dei habetur. Unde sic ait : « Fides reputatur omni credenti ad justitiam : quæ justitia est secundum propositum gratiæ Dei, id est omnis justificatio fit per gratiam Dei : quæ gratia proposita et preparata est omni credenti. Justitia utique fit per gratiam Dei, sicut non ego solus, sed et David dicit : hoc, scilicet ejus hominis esse beatitudinem, id est vitæ hujus munditiam, et in futuro vitam æternam ; cui Deus accepto, id est acceptabili Deo : vel cui Deus accepto, id est gratis sine merito fert justitiam, id est quem Deus ex gratia justificat, sine operibus justificationem promerentibus. Hoc utique ait David ita dicens (*Psalm. xxxi, 1*) : Beati sunt illi quorum iniquitates remissæ sunt. Non determinat per quem, sed sequens versus innuit a Domino has remitti. Illi utique sunt beati : iniquitates quorum, id est in quibus naturalis fomes peccati remissus et debilitatus est, quod jam in actum transire non potest, si velint uti libero arbitrio confortato. Sed quia remissum esse somitem peccati non sufficeret ad salutem, nisi præterita peccati di-

mitterentur, addit : *Et beati sunt illi, peccata quo- rum actualia tecta sunt in baptismō. Tecta ideo : quia Deus jam nou videt ad puniendum. Beatus etiam vir ille cui Dominus non imputavit peccatum originale.* Hic non multum videtur agere de gratia. Sciendum tamen est quod totus psalmus versatur circa commendationem gratiae Dei, et probat neminem posse justificari nisi per gratiam. Quoniam quidem ita legitur in David : *Ergo per auctoritatem hanc constat quod beatitudo, id est justificatio (sic ut dictum est) fit per gratiam.* Sed cum sic fiat, videamus an haec beatitudo maneat in circumcisione, id est in Iudeis tantum : *an sicut in Iudeis, sic etiam in præputio, id est in gentilibus.* Vult iterum probare per Abraham qui, priusquam circumcideretur, per fidem justificatus fuit, sic gentiles per gratiam justificari, ut Iudeos, dicens : Ideo quero an in circumcisione solum, an in præputio maneat haec justificatio : quia nos dicimus quod fides Abrahæ reputata est ei ad justitiam id est quod Abraham per fidem justificatus sit : et cum per fidem justificatus sit, ergo dicendum restat quomodo, id est in quo statu reputata est ei fides ad justitiam, an in circumcisione, an priusquam circumcideretur, dum adhuc esset in præputio, id est in gentilitate ? Quero in quo statu, sed palam est quia in circumcisionis tempore non est justificatus per fidem, sed dum adhuc maneret in præputio. Quia si Abraham incircumcisus adhuc per fidem justificatus est, quare similiter gentiles incircumscisi non justificantur si fidem habeant ? Opponeret iterum Iudeus : Si circumcisione nihil ad justificationem Abrahæ profuit, quare postquam justificatus est se circumcidit ? Opportune, inquam, ut veritatem rei quam habebat occultam in anima, figuraret in carne : intendens magis docere circumcisionem cordis quam carnis, quod æquipollenter ait. Et licet Abraham in præputio justificatus sit, tamen postea accepit in carne signum circumcisionis et justificationis habitæ, non ut per circumcisionem justificaretur, sed ut sic ostenderetur justus. Signum dico non apertum omnibus, sed signaculum, quod quiddam occultum contineret : a similitudine ceræ cui imprimitur sigillum, quæ in se continet quod extra non appetet. Sic circumcisione carnis signum quidem erat interioris justitiae, quod vix aliqui Iudei sane attendebant. Signaculum dico justitiae fidei, id est justificationis habitæ ~~per fidem~~, quæ fides et quæ justitia est in præputio, id est consideratur in Abraham tempore præputii, et convenienter in eo statu Abraham justificatus est, ut ita sit, pater, id est institutor secundum formam fidei, non solum Iudeorum, sed et omnium credentium ; sit, inquam, pater fidei omnium per præputium, id est per fidem in tempore præputii habitam. Et quemadmodum illi, sic illis omnibus credentibus reputetur credere suum ad justitiam. Et sicut Abraham pater est fidei, ita sit pater, id est institutor, circumcisionis, id est justificationis, quæ ex fide consequitur. Sit pater dico non his tantum qui sunt ex circumcisione.

A sione carnis, id est Iudeis, sed etiam omnibus his qui sectantur vestigia fidei Abrahæ, exemplo illius bene operando per fidem, quæ fides est habita in tempore præputii, patris nostri Abrahæ. Vere Abraham pater erit omnium credentium, non per legem sed per fidem. Nam hujus rei promissio, scilicet, ut esset haeres mundi, quod idem est quod esse patrem omnium gentium : haec, inquam, promissio non est facta per legem, id est merito legis, sed merito fidei : quod si non est promissum per legem, nec impleri debet per legem ; quod sic ait : Promisit quidem Deus Abrahæ aut semini ejus, id est Christo, ut esset haeres mundi ; ubi dictum est : Dabo gentes haereditatem tuam (*Gen. xvii*), etc. Hoc, inquam, non promisit per legem, sed per justitiam fidei, id est quæ justitia ex fide sequitur, quam fidem et justitiam fidei oportet habere omnes, qui se volunt annumerari in haereditatem Christi : Abraham autem fidem in se habuit, et justitiam quam oportet imitari filios ejus. Vere per legem non fit promissio : quia si ius tantum qui sunt ex lege, id est Iudei, sunt haeredes promissionis Abrahæ, ergo fides Christi est exinanita, id est inanis est, et frustra receperitis eam, o Iudei, si lex sufficiebat vobis, ut haeredes essetis : quod maximum inconveniens judicatis vosipsi, ut fides Christi frustra sit. Nec hoc solum est, sed etiam si Iudei solum haeredes sunt, sic abolita, id est deleta, est promissio et falsa : quod dictum est : In semine tuo benedicuntur omnes gentes (*Gen. xvii*), cum in solis Iudeis haec benedictio fiat. Vere qui ex lege sunt tantum, non merentur haereditatem. Nam lex operatur et meretur solummodo iram : quia si qui sub lege bene operati sunt, per fidem hoc fuit, et non per legem. Vere lex operatur iram ; nam prævaricationem, et vere prævaricationem : nam si ubi non est lex, non est prævaricatio, et ubicunque est prævaricatio, ibi lex est. Propter supradicta qui ex lege sunt, haeredes non erunt : sed ideo qui ex fide sunt, haeredes erunt, ut promissio facta et implenda secundum gratiam firma sit omni semini, id est, omni imitanti Abraham per fidem : non ei solum qui ex lege est, id est Iudeo, sed etiam omni ei qui est ex fide Abrahæ, id est, qui per fidem sequitur Abraham : qui Abraham est pater omnium nostrum, tam gentilium quam Iudeorum, secundum formam fidei et justitiae. Pater utique omnium est, sicut scriptum est in Genesi. Illud quia ad ordinem litterarum de qua sumptum est, respicit : hoc, inquam, scriptum est : Ego disposui te, Abraham, futurum patrem secundum institutionem fidei multarum gentium : te dico per justitiam factum ante Deum, id est, in beneplacito Dei cui credidisti.

D Hinc sequuntur verba Pauli : Qui Deus mortuos peccato vivere facit, justificatos per fidem : nec tantum viviscat, sed etiam per gratiam vocat ea quæ non sunt, id est gentiles, qui propter non habitam legem nihil esse videntur : tangam ea quæ sunt, id est, quemadmodum vocat Iudeos qui se solos esse per legem gloriantur. Probavit superius per Abra-

ham omnem justificationem esse ex fide : ut autem in plenitudine fidei perfecte imitemur Abraham, determinat qualitatem fidei Abrahæ : ut sicut quæcumque secundum visum hominum impossibilia creditit sibi per Deum impleri, sic et nos de potentia Dei non hæsitemus, opposentes ei legem naturæ. Unde sic ait : *Abrahæ 28 dictum est : Posuit te patrem multarum gentium : qui Abraham credidit, contra spem in spem, posset dicere contra opinionem.* Spes Domini certa exspectatio rei futuræ dicitur ; sed congrue dixit *contra spem*, quia secundum legem naturæ visa annositate sua et sterilitate uxoris, certissime sperabat non jam se habiturum semen : sed contra spem, quam sibi lex naturæ porrigebat, creditit in spem, quam, fracto jure naturæ, omnipotentia Dei suggerebat. Creditit utique hoc **B** *ut fieret pater multarum gentium* : de quo secundum hominem satis ambigere posset, cum videret se unius tantum filii procreatorem. Creditit, inquam, illud totum *quod dictum est ei*, id est creditit se patrem futurum multorum, non solum secundum propáginem carnis, sed secundum imitam formam fidei. Hoc, inquam, dictum est ei : *Sic erit semen tuum, Abraham, sicut stellæ coeli, et sicut arena maris (Gen. xv, 5).* » Per stellas coeli, spirituales filios Abrahæ, luce virtutum conspicuos, significat. Per arenam maris, infructuosos carnales filios. Sic promissum est Abrahæ, et accepta hac promissione quandiu differebatur, propterea *non est infirmatus in fide* : ut minus crederet firmæ promissioni sibi factæ ; utque firmus in fide promissæ rei perduraret, *non consideravit corpus suum emortuum*, id est non pensavit naturalem defectum generandi posse immutare voluntatem Dei, *cum esset fere centum annorum*, et tempus generandi jam in eo præterisset. Et non consideravit *vulvam Saræ emortuam*, id est genitalia uxoris defecisse, et vitio sterilitatis et annorum antiquitate. Non est infirmatus in fide primæ promissionis : in reprobatione etiam Dei, quia Deus multoties idem ipsi reprobavit. In reprobatione utique illa, qua Deus, priusquam finiretur annus, se daturum filium promittebat, in hac utique *non hæsitavit diffidentia*. Hæsitavit quidem admirando et revolvendo secum mysterium rei, sed non hæsitavit per diffidentiam, ut diffideret non implementum sibi totum quod Deus promiserat, *sed conformatus est fide*. Cum enim posset objicere rem toties **D** promissam, diu sustinendo : Dubium me mora facit, fortior in credulitate rei promissæ surrexit : *dans inde gloriam Deo* : nihil meritis suis de bono hujus promissionis ascribens : sed in omnibus glorificans Deum, *sciens hoc plenissime*, sine omni hæsitatione : *quia quæcumque promisit Deus, potens est etiam facere*, juxta omnem modum quem promisit. Et ideo quia sciens promissis Dei plenissime fidem adhibuit, non solum completum est ei promissum, quia sic creditit, sed etiam *reputatum est illi ad justitiam*, id est merito tantæ fidei meruit justificari. Quia modo satis modum fidei Abrahæ expres-

A serat, quæ de eo dixit adaptat suæ intentioni, dicens : *Quia sic credidit Abraham, ideo justificatus est. Hoc tamen de Abraham non hic scriptum tantummodo propter ipsum Abraham, de tanta fide laudandum. Hoc, scilicet, quia reputatum est illi ad justitiam : sed etiam scriptum propter nos, in fide Abrahæ conformandos, quibus credentibus credere nostrum (sicut in illo videmus) nobis ad justitiam reputabitur. Credentibus dico in eum qui suscitavit Christum Jesum Dominum nostrum a mortuis*, id est sicut Abraham, quod contra naturam erat, a Deo se acceptum credit ; sic neque nos hæsitemus credere et confiteri, licet contra jus naturæ sit Christum surrexisse a mortuis. Qui enim auctor est naturæ, sicut placuit potuit eam invertere. Hæc duo quæ sequuntur : *traditus est ad mortem, et resurrexit propter justificationem*, ad probationem præmissorum necessaria non erant, sed ad instructiōnem Romanorum vidit ea opportuna, et ideo subjunxit : *Qui traditus est* : non determinat ad quid, sed satis patet quia ad mortem. Et hoc *propter delicta nostra*, id est, ut nos mundaret a delictis nostris, qui etiam resurrexit propter justificationem nostram, id est, ut nos mundatos a delictis nostris, per positionem virtutum justos efficeret. **29** Non ideo, ait, mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter justificationem, quin mors ejus causa sit nostræ justitiae, et resurrectio causa remissionis peccatorum. Sed ideo ait resurrexit, propter justificationem, ut ostenderet resurrectionem ejus sic esse causam nostræ justificationis, ut esset signum rei futuræ in nobis : duplicit scilicet resurrectionis. Prima est, qua in baptismo a morte peccati resurgimus, ad vivendum in justitia. Hæc autem resurrectio animæ, quæ prius mortua in peccatis, nunc autem confortato libero arbitrio potest obniti omni malæ suggestioni, Deumque cognoscit. Secunda resurrectio est futura secundum corpus : quando, impossibilitate et immortalitate resumpta, conregnabimus Christo, si prima resurrectio integre fuerit custodita, quæ resurrectio Christi et Pentecostes, quæ de eadem resurrectione pendet, ideo variis temporibus celebrantur, quia adhuc ventura praesignant, nec solum de præteritis agunt, ut festum Nativitatis.

CAPUT V.

« Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum : « per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulationibus : scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probatatem, probatio vero spem. Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est ? Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro

• bono forsitan quis audeat mori? Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam, si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est, multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim illius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures [homines] abundavit: et non sicut per unum peccatum [delictum]: ita et donum. Nam iudicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim in unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae et donationis et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum, Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita et per unius [homini] obedientiam justi constitutur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia, ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. »

EXPOSITIO.

Quandoquidem sufficienter ex superioribus probatum est omnem justificationem esse ex fide; igitur *justificati ex fide, habeamus pacem*, id est concordiam inter nos: ut neque Judæus gentili, nec gentilis Judæo in hac nova gratia se præferat. Ut autem magis eos et a discordia deterreat, et ad concordiam inducat, ait: *Habeamus pacem ad Deum*. Si enim inter nos discordes fuerimus, ad Deum utique pacem non habemus. Habeamus dico pacem per Dominum **ROM** nostrum Jesum Christum, cui in omnibus obediens debemus: qui tradi voluit ad mortem propter delicta nostra, etc. *Per quem Christum non solum delicta dimissa sunt, vita et justitia data, sed etiam habemus gratiam istam*, id est tam excellentem, ut depellere morbos facereque miracula. Sed ne Judæi opinarentur per meritum legis aliquem gradum habere in hanc gratiam, ait

A Paulus: *Per quem, Christum, etiam accessum, id est primum gradum veniendi ad hanc gratiam, habemus: quam gratiam consequimur per fidem, sicut justificationem, quia et fides justificat; et fides gratiam hanc dat in qua gratia nos stamus*, id est perseveramus. Adæ quidem multa gratia collata est, sed in ea non stetit. *Et stando in hac gratia gloriamur in spe gloriae filiorum*, id est ex eo quia certissime speramus nos habituros gloriam quam habent filii *Dei*; *non solum autem, spe hujus gloriae, sed etiam gloriamur in tribulationibus*. Haec est maxima virtus, in hoc gaudere quod naturale est formidare: ideo in tribulationibus gloriamur, quia *scientes sumus quod tribulatio patientiam operatur*, id est quia usus et consuetudo tribulationum nutrit patientiam. *Patientia autem operatur probationem*, id est purgationem; quia sicut aurum purgatur per ignem, sic quod in ipsis purgandum est igne tribulationis excoquitur: unde eos qui in tribulatione vitam finiunt, sanctos sine aliqua hæsitatione confidimus, quia quidquid prius peccaverunt, ignis tribulationis totum excoxit. Eos vero qui in pace vitam finiunt, quantumcunque laudabiliter vixerint (nemo enim sine sorde est) sine certa miraculorum ostensione, in catalogo sanctorum non annumeramus. *Probatio vero operatur spem*; certissime enim sperare potest, qui sufficienter purgatus est. *Spes autem sic post purgationem habita non confundit*, id est, non facit erubescere eos qui sperant, quos faceret confusiles si inexpleta esset. Vere spes non confundit, sed implebitur, quod certum habemus per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, jam nos ex parte deificans, certitudinem dat: quia nos plenarie deificabimur in futuro, illuminati secundum animam majori cognitione Dei, et secundum corpus incorruptibiles futuri. Quia Spiritus sanctus datus sit nobis appareat ex eo, *quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, id est quia dilectio Dei amplificata est in cordibus nostris, quia parati sumus pro eo et pati et mori. Vel aliter: vere non confundit, sed implebitur: quod patet ex eo, *quia charitas Dei diffusa est*, id est, quia Deus abunde diligit nos, et quia charitas Dei adeo seruat erga nos. Hoc sentimus in cordibus nostris illuminatis per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Probat quod spes (sicut dictum est) impleatur, diversis de causis: tum quia si non impletetur, frustra Deus homo esset factus, mortem gustasset, nisi spem consummando quod cœperat pie perficeret. Tum etiam ideo, si cum impii essemus et damnationis meritum esset in nobis tantum, quid facere voluit ut pro nobis, impiis, difficultatem mortis subiret, non est ambigendum quin nos, jam justificatos et jam meritum salvacionis prætendentes, salvos faciat: quod facile est ei, quia non oportet cum amplius mori. Unde sic ait: *Vera spes non confundit, sed implebitur, quia nisi sicut speramus consummaretur: Ut quid Christus mortuus est justus pro impiis?* Vel vice

impiorum, quia impii mori deberent pro peccato suo, vel causa impiorum redimendorum. Diceret aliquis quia mortuus est, ideo non potest. Mortuus dico *secundum tempus* : die enim tertia surrexit. Iterum adversarius : impii quidem fueratis, sed jam tempore mortis ejus justificati : *impiis* dico ita *cum adhuc tempore mortis suæ infirmi essemus*, id est, in impietate perduraremus. Frustra justus *mortuus est pro impiis*, si justificatos salvare deserit. Non est credendum quod inexpletum dimittat, pro quo tantam difficultatem subiit. Diceret aliquis : Fuitne adeo magnum **31** mori pro impiis? Ita inquam. *Vix enim quis*, id est aliquis, vel morte dignus, vel cito moriturus, *moritur pro justo*, id est, vel vice vel causa justi. Unde magnum quid esse constat Christum, qui respectu justitiae suæ non moriturus erat, mori pro impiis? Ideo dico vix aliquem mori pro justo : *nam forsitan aliquis audeat mori pro bono*. Quia si dubietas est utrum quis moriatur pro bono, magnum fuit mori Christum pium pro impio. Vix aliquis audiat mori pro justo; sed Christus pro nobis mortuus est, et per hoc commendabilem facit *Deus suam charitatem in nobis* : *quoniam si cum adhuc essemus peccatores, mortuus est Christus*, quod tam difficile et indebitum fuit, *justus pro nobis peccatoribus*; *igitur*, id est propterea, *multo magis* credendum est quod nos *justificati nunc*, qui prius peccatores eramus, *in sanguine ipsius*, id est per effusione sanguinis ejus, *salvi erimus*, liberati ab ira per ipsum, quem amplius non oportet a statu suo mutari, uti quando pro peccatoribus mortem subiit. Et quia possemus justificari, nec tamen pacem perditam recuperare cum Deo, ait : Vere justificati salvi erimus, dum jam justificationis meritum prætendimus, quia *cum inimici essemus*, et meritum damnationis habemus, *sumus reconciliati Deo per rem tam gravem*, ut *mortem Filii ejus*. Etsi prius inimici, modo morte Filii ejus sumus reconciliati, *multo magis* credendum est quod nos *reconciliati*, et jam quodammodo salutem promeriti, *salvi erimus*. Et satis leviter salvabit nos : quia *in vita ipsius*. Non enim jam oportet eum mori, sicut prius. Considerandum est quomodo singula singulis opponat. Peccatores justificati, inimici reconciliati, per mortem in vita, *non solum* salutem futuram exspectamus, sed etiam spe et gaudio illius gloriamur in Deum, etiam dum hic sumus : gloriamur, inquit, *per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc* paulo ante accepimus inimici reconciliationem ad Deum.

Opponeret aliquis : Christus quidem satis justus fuit, sed non videtur justitia ejus sufficiens ad salvationem omnium. Quod Apostolus probat, dicens : Cum per unius inobedientiam omnis homo lapsus sit, dignum et æque comparatum videtur, ut per unius obedientiam lapsus humani generis reparetur, per Jesum solum. Propterea reconciliari potuimus ad salvationem, *sicut per unum hominem intravit*, non immisum a Deo, sed quadam violentia peccatum

A *in mundum hunc*, id est, adeo miserum per peccatum factum, et consequenter *per peccatum* unius hominis intravit *mors*, et corporalis et spiritualis in eumdem hominem : *et ita ab eo pertransiit mors in omnes homines*. Et merito ab eo in omnes, quia hic fuit *in quo peccaverunt omnes*. In lumbis enim Adæ tota illa massa humani generis peccato prævaricationis corrupta est. Quidam protendunt hunc versum, usque ad illud longe inferius : igitur sicut per unius, etc. Sed sicut exposuimus, satis abbreviari potest. Vere omnes peccaverunt in Adam, etsi ante legem fere ab omnibus hoc ignoraretur. *Peccatum enim erat in mundo ab Adam usque ad legem*. Sed licet ita esset, tamen hoc *peccatum non imputabatur*, id est, nemo reus pro originali judicabatur ante Moysen, *cum lex non esset*, quæ postquam venit, peccatum hoc patefecit, vel dicamus in toto. Peccatum hoc quidem erat in mundo ante legem, sed ideo nesciebatur, quia nullum peccatum imputabatur, cum lex non esset. Et licet peccatum originale ante legem non imputaretur, tamen per hoc satis dignosci potest quia *mors corporalis*, quæ poena fuit pro originali, illa regnavit præmitendo ante se omnes miseras suas, sitim, famem, febres, et cætera. *Regnavit*, inquam, *ab Adam usque ad Moysen*, non solum in eos qui originali peccato sua peccata adjunxerunt, sed *etiam in eos qui non peccaverunt*. *In similitudinem prævaricationis Adæ*, id est, qui ex parte sua non similiter prævaricati sunt, **32** ut Adam. Hi sunt parvuli qui non habuere tempus peccandi, sed solummodo de originali sunt puniti. *Qui Adam est forma futuri Adæ*, id est Christi. Adam forma Christi fuit, quia, sicut ille pater est omnium secundum carnem, sic Christus pater fidelium secundum fidem. Et sicut ex latere Adæ dormientis formata est Eva, sic ex latere Christi soporati somno mortis in cruce fabricata est Ecclesia. Et ideo Adam forma Christi, quia Deus decrevit per unum Christum emendare, quod per unum Adam peccatum est. Vel sic legamus secundum Ambrosium : Vere omnes peccaverunt in Adam; nam originale peccatum erat in mundo usque ad legem. Sed licet in mundo esset, tamen non imputabatur illud peccatum; quia lex non esset quæ peccatum hoc insinuaret : sed licet nesciretur hoc peccatum, tamen pro poena hujus peccati regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, non solum in eos qui de actualibus rebus peccaverunt, sed etiam in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, id est qui pro sola similitudine : quia fuerunt filii prævaricatoris Adæ damnati sunt. Ostendit superius Christum unum sufficientem esse ad salvationem omnium, quia solus Adam sufficiens fuit ad perditionem omnium. Et sicut personam Christi personæ Adæ contulit, sic causam Christi, id est obedientiam, opponit causæ Adæ, quæ est inobedientia; et effectum causæ Christi, id est justificationem in præsenti : et vitam æternam in futuro, opponit effectui illius, id est morti temporali, et æternæ damnationi,

Probat etiam gratiam Christi longe amplius abundare peccato Adæ. Cum enim ab Adam originale tantum contraximus, gratia Christi non solum originale, sed cum eo quæcunque actualia dimisit in baptism. Littera sic jungitur : Adam vetus forma fuit futuri Adæ ; sed licet una persona uni esset opposita, tamen causæ sunt dissimiles. *Non enim sicut fuit delictum Adæ, ita est etiam donum Dei quæ est gratia.* Vere non sic fuit donum Christi, ut delictum Adæ : nam donum Christi multo magis abundavit super delictum Adæ, quia delictum unum fuit quod vocamus originale ; Christus autem et originale et quæcunque actualia dimisit. Et probat : Vere solus Christus sufficiens fuit ad justificationem omnium. Nam *si delicto, id est per delictum, unius Adæ, et per unum (quod in sequentibus plenius determinabit), id est per inobedientiam : si per hoc, inquit, unum delictum (quod originale vocamus) multi peccato mortui sunt, contrahentes illud originale a primo patre (multi non ideo dicit, quin omnes hoc peccato pressi sint, sed non omnes in eo perdurantes detenti sunt, deponentes illud originale per acceptam fidem Christi) : si, inquit, per unum delictum unius, multi mortui sunt, multo magis secundum dignitatem personæ Christi et causæ, abundavit gratia Dei, id est remissio peccatorum.* Abundavit etiam *donum*, id est corroboratio per Spiritum sanctum. Postquam enim remissa sunt peccata, necessaria sunt arma Spiritus sancti, quibus resistamus diabolo male suadenti. *Gratia, inquit, et donum abundavit in gratia, id est per gratiam unius hominis.* Congruerat per gratiam : quia quemadmodum contractio originalis fuit per necessitatem, sic salvatio facta est per gratiam, id est per voluntatem. Nemo enim nisi ex voluntate salvatur. Sicut, inquit, delictum unius diffusum est in multis, sic æque comparatum est, quod gratia unius hominis abundavit in plures. Non dicit in plures gratiam abundasse, quam delictum, sed in plures, id est in multis. Non enim omnes salvati sunt, quia noluerunt. Unius hominis dico, qui nihil nimis potuit quam voluit : nam *Jesu Christi, id est salvatoris et regis.* Sicut causas Christi et Adæ diversificavit, sic effectus causarum opponendo distinguit dicens : Sicut donum Christi tale non fuit, quale delictum Adæ ; sic etiam *non sicut fit per unum peccatum Adæ, ita fit per donum Christi*, id est effectus peccati Adæ et gratiae Christi diversi sunt : quia peccatum **33** simplex, donum vero multiplex. Et hoc probat dicens : Vere effectus peccati Adæ, et effectus gratiae Dei non sunt similes. *Nam iudicium, id est justa sententia Dei fit in condemnationem, id est condemnat filios Adæ ex uno delicto, id est solummodo propter originale ; sed gratia Christi fit in justificationem, id est justificat filios suos ex multis delictis, id est sic de actualibus ut de originali.*

Notandum est quod illud primum peccatum debilitavit quidem naturam nostram, et priorem fecit in casum, sed tamen non fuit causa actualium

A peccatorum, quibus naturali ratione (licet multa parte debilitata) possemus resistere. Videndum etiam quod, licet in peccato Adæ multa considerentur, ut superbia, gula, tamen unum solum dicitur : quia inobedientia probat, quod *gratia justificaverit ex multis delictis*, dicens : Vere per gratiam Christi justificantur homines ex multis delictis. Nam accepta justitia (quod majus est) regnabunt cum Christo in vita æterna, quod æquipollenter ait. Homines accipientes abundantiam gratiæ ejus, id est, abundantem remissionem, quia non solum originalis, sed etiam omnium actualium ; et *accipientes abundantiam donationis*, id est, dona Spiritus sancti ad confortationem in bono abundantem ; et accipientes abundantiam *justitiae*, id est, justæ operationis : quia postquam dimissa sunt peccata et Spiritus sanctus corroborat, sic demum licet bene operari : hæc, inquam, accipientes *conregnabunt* Deo positi *in vita æterna*, quæ omnia, et gratiam, et donationem, et regnum, accipient *per unum Jesum Christum*. Et vere per hunc unum : *quia si in delicto unius Adæ quod causa fuit perditionis, regnavit mors, et temporalis et æterna per unum delictum, id est, per inobedientiam, multo magis secundum dignitatem personæ, causæ et affectus, hi qui sunt accipientes abundantiam gratiæ, donationis et justitiae, regnabunt in vita per unum Jesum Christum.* Quoniam quidem et similitudo est ibi, quia Adam unus, Christus unus : et majoritas secundum dignitatem, quæ dicta est : igitur a simili, et a majori inferre possum, quod *sicut per delictum unius Adæ* (delictum dicto transiens in omnes homines) ventum est in condemnationem, sic et per justitiam unius Christi transeuntem *in omnies homines* secundum potentiam (Christus enim sufficiens pretium pro omnibus dedit), per unius, inquit, justitiam ventum est *in justificationem vitæ*. Ostendit sat superius quod Christus potens esset, et restaurare sufficeret quidquid lapsum fuerat per Adam, sed non determinaverat quid in hac reparatione ageret, seu per potentiam, seu per meritum, quod hic determinat, dicens : *Quia quemadmodum Adam male merendo per inobedientiam omnes præcipitavit, sic Christus bene merendo per obedientiam omnes redemit.* Littera sic jungitur : Vere per delictum unius omnes condemnatur. Nam *per inobedientiam et sicut per inobedientiam unius hominis constituti sunt multi peccatores*, quia non omnes remanserunt in peccato, ita et per obedientiam unius. Christi hoc promerentem, *constituentur multi justi*. Multi ideo, quia non omnes justificari voluerunt. Cum modo dicat Christum justificare homines a peccatis, dicit quod etiam transgressores legis a prævaricatione acceptæ legis justificat. Et hoc ideo adducit ut comprobet Judæos magis obnoxios esse gratiæ Dei, quam etiam gentiles, quibus se præferebant in hac nova gratia : quia gentiles de naturali solum rei erant, Judæi vero et de naturalis et scriptæ legis prævaricatione rei erant. Littera sic jungitur : Obedientia Christi multos ju-

stificavit : lex autem delictum abundare fecit : lex, A ut minabitur. Quod enim mortuus est peccato, mor-
inquit, subintravit, quia peccatum prius intraverat.
Intravit lex ad hoc ut abundaret delictum, non quia
lex mala esset, sed quia sub illa erant quos reos fa-
ceret, B 34 jubendo, non adjuvando. Lex tribus mo-
dis habebatur in tempore suo. Quibusdam enim erat
solummodo in signum, ut Abrahæ : qui circumci-
sus est, non ut per hoc justificaretur, sed in sig-
num justificationis jam acceptæ per fidem. Aliis
lex erat paedagogus : ut quemadmodum puerum ne
insolescat vagando paedagogi coercet custodia; sic
lex minando pœnam coercebat quosdam ab actu
peccati. Aliis autem erat lex causa prævaricationis.
In his autem duobus quibus lex in signum justitiae
vel paedagogus erat nihil operabatur : quia qui justi-
erant ut Abraham, per fidem hoc erant non per
legem ; qui vero se timore coercebant a malo, non
hoc per legem, sed per donum Spiritus sancti, id
est per spiritum timoris faciebant. Aliis vero lex
causa erat delicti, quia prævaricationis. Per legem
delictum abundavit, sed per gratiam evacuatum est.
Ubiunque enim abundavit delictum, vel sub lege
vel extra legem, ibi gratia abundavit super deli-
ctum : quia non solum remisit peccata, sed et juste
operari concessit. Quia iterum aliqui errabant ex eo
quod dictum est gratiam superabundasse ubi fuit
delictum, dicentes se impune opportune etiam pec-
care, quia gratia Dei omnia dimitteret, et quanto
plura, tanto gloriosior esset, determinat quidem
Paulus gratiam Dei, quotquot peccata sint, in ba-
ptismo omnia dimittere, sed postquam justificati
sunt, si iterum peccant, non sicut prius ex gratia,
sed merito penitentiae dimittentur peccata. Unde sic
ait : Gratia utique Dei abundavit hac lege : *Ut sicut
peccatum ante justificationem regnabat ducendo
in mortem, ita et gratia*, postquam remisit peccata,
regnet per acceptam justitiam bene conservatam,
eundo in vitam æternam : non jam amplius res-
piciendo ad iniquitatem. *Regnet dico, per Dominum
noscum Jesum Christum*, qui, postquam justifica-
vit per gratiam, dat vitam æternam.

CAPUT VI.

« Quid ergo dicemus ? Manebimus in peccato, ut
« gratia abundet ? Absit ! Qui enim mortui sumus
« peccato, quomodo adhuc vivemus in illo ? An igno-
« ratis, fratres, quia quicunque baptizati sumus in
« Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Con-
« sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mor-
« tem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per
« gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambu-
« lemus. Si enim complantati facti sumus similitu-
« dini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.
« Hoc scientes, quia vetus homo noster simul cru-
« cifixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra
« non serviamus peccato. Qui enim mortuus est,
« justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus
« cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus
« cum Christo : scientes quod Christus resurgens ex
« mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non do-

« tuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et
« vos existimate vos mortuos quidem esse peccato,
« viventes autem Deo in Christo Jesu. Non ergo re-
« gnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obe-
« diatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis
« membra vestra arma iniquitatis peccato : sed ex-
« hibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et
« membra vestra arma justitiae Deo. Peccatum enim
« vobis non dominabitur. Nos enim sub lege estis,
« sed sub gratia. Quid ergo ? Peccabimus, quoniam
« non sumus sub lege, sed sub gratia ? Absit !
« An nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad
« obediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive
« peccati ad mortem, sive obeditio ad justitiam ?
« Gratias autem Deo, quod fuitis servi peccati,
« obedistis autem ex corde in eam formam doctri-
« næ, in qua traditi estis. Liberati autem a peccato,
« servi facti estis justitiae. Humanum dico, propter
« infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim B 35 exhibi-
« biuitis membra vestra servire immunditiae et ini-
« quitat ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra
« vestra servire justitiae in sanctificationem. Cum
« enim servi essetis peccati, liberi fuitis justitiae.
« Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in qui-
« bus nunc erubescitis ? Nam finis illorum mors est.
« Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti
« Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem,
« finem vero vitam æternam. Stipendia enim pec-
« cati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Chri-
« sto Iesu Domino nostro. »

EXPOSITIO.

Quandoquidem gratia regnare debet per justitiam conservatam semper, donec veniat in vitam æternam, ergo quid dicemus ? Permanebimus iterum in peccato justificati jam per gratiam, ut abundet gratia, iterum remittendo gratis quæ iterum delinquimus ? Absit hoc, ut tam perversa intentione revertamur in peccatum ! Hic incipit loqui de duplice resurrectione. Prima qua secundum animam justificamur in baptismate, quod baptisma consecravit nobis Christus in morte sua, fundendo aquam remissionis de latere suo ; insinuans nos debere commori sibi in baptismo : ut quemadmodum ille semel mortuus ad actus veteris hominis non est reversus, sic et nos semel justificati in baptismo, omnem vetustatem peccati ibidem interficienes, resurrectionem animæ (ibi enim justificata resurgit) custodiamus : ambulando in novitate vitæ, quia, si resurrectionem animæ in justitia conservaverimus, futuram resurrectionem corporum cum Christo, in incorruptione profecto habebimus. Revertamur ad litteram, ubi probat non debere reverti ad peccatum, dicens : Vere semel justificatis non est ulterius permanendum in peccato. Nam nos qui in baptismo mortui sumus peccato, id est ad hoc ne ultra operemur peccatum : mortui dico secundum depositam vetustatem peccati, quomodo, id est qua ratione nos qui sic commortui sumus Christo, adhuc vivemus, id est perseverabimus in illo peccato ? Et vere non

amplius vivere debetis in peccato illo, quia *an ignoratis vos quicunque baptizati sumus in Christo Jesu*, id est per institutionem Christi, vel per Christum consecrantes nobis baptismum. Nos utique *baptizati*, id est abluti a peccatis *sumus in mortem ipsius*, id est in similitudinem mortis ejus, ut sicut ille semel mortuus est et semper vivit, ita et nos semel in baptismo peccatis moriamur, et in justificatione semper vivamus. Sicut probavit quod semel justificati iterum peccare non debemus, sic etiam probat quod a peccato nos bene continere possumus, dicens : Vere justificati potestatem habemus, si volumus, non peccandi. Nam nos *conseptuli sumus*, non solum mortui *cum Christo, in mortem per baptismum*, quod quemadmodum Christus in sepulcro positus potestatem non habuit secundum carnem manum vel pedem extendere ad actus veteris hominis, sic et nobis, si volumus, in baptismo potestatem dedit jam amplius non revertendi ad vetustatem peccati. Ad hoc utique *conseptuli sumus*, ut *quomodo Christus surrexit a mortuis*, non amplius resumplurus actum mortalitatis (surrexit dico, *per gloriam Patris*, id est per Verbum sibi unitum, vel propter magnificentiam gloriam Patris), *ita nos positi in novitate vitae*, id est in resurrectione animæ per baptismum justificatae, *ambulemus* proficiendo in accepta novitate. Vere in novitate vitae possumus ambulare. Nam nos sumus similes resurrectionis ejus, quia, quemadmodum Christus resurgens natus homo fuit, ita et nos per baptismum vetustate peccati deposita, in novitate bonorum operum novi homines simus. Et vere similes resurrectionis erimus, *si complantati sumus*; nec per nos hoc potest fieri, sed per gratiam Dei *facti complantati similitudini mortis ejus*, id est si commortui fuerimus Christo, ea **36** similitudine, ut sicut ille semel depositis miseriis veteris hominis, ad illas ultra non rediit, sic et nos, in baptismo semel deposita vetustate peccati, ad illud ultra non regrediamur. Si enim sic *complantati sumus similitudini mortis ejus*, *simul etiam merito unitate mortis erimus complantati similitudini resurrectionis ejus*, in novitate operum proficientes. Complantati ab illa similitudine dictum est, qua ramus bonæ arboris, trunco malæ arboris inseritur, fructusque novos ibidem facit; sic et novitas justificationis inserta trunco nostræ vetustatis, extincto sapore veteri, fructus faciat insertæ novitatis. Similes utique mortis Christi debemus fieri : *Scientes hoc quia vetus homo noster simul cum Christo affixus est cruci*: ad hoc, *ut destruatur in nobis corpus peccati*; ita destruatur corpus nostrum in eo quod peccabat, *ut ultra non serviamus peccato*, sed imperium habeamus super peccatum. Dominus Jesus aliud genus mortis si vellet eligere posset, sed non sine mysterio cruci affigi magis voluit, significans nobis, ut quemadmodum manus et pedes, sensus scilicet humanos affixos habuit, sic et nos non solum opera, sed etiam sensus affixos habeamus, ne cogitemus vel operemur mala. Et bene debemus et

A possumus non servire peccato. *Nam ille qui mortuus est in baptismo, a peccato liberatus est*. Nec hoc solum, sed etiam *justificatus a peccato*.

Postquam de prima resurrectione, quæ est animæ, sufficienter edocuit, quomodo esset observanda, subjungit de secunda, dicens : Nos eam habituros merito primæ bene custoditiae. Utque magis capiamur amore ejus, ponit commendationem ipsius, aperiens quam digna sit et quam utilis, dicens : Non solum mortui peccato justificamur, quæ justificatio est prima resurrectio, sed etiam *si mortui sumus peccato*, hoc est *cum Christo*, ut, quemadmodum Christus semel mortuus, nunquam ad depositam vetustatem rediit, sic et nos semel per baptismum in peccato mortui, non revertamur ad peccatum, *credimus* utique et nos etiam *vivemus* in secunda resurrectione *simul*, id est facti impassibiles et immortales; neque hoc alibi nisi *cum Christo*, id est in oculis ejus vivemus positi incorruptibles. Si mortui sumus cum Christo, profecto credimus quod vivemus cum Christo, *scientes hoc quod Christus surgens a mortuis jam non moritur*, id est jam non ulterius mortem gustabit; quia semel mortuus ad justificationem omnium sufficiens fuit. Nec solum non moritur, sed etiam *mors non illi ultra dominabitur*. Dominia mortis sunt : Fames, esuries, febres et quæcunque miseræ. Caput etiam et completio omnium miseriarum, mors. Sed nec mors, nec miseræ quæ sunt prænuntiæ mortis, dominabuntur amplius Christo semel mortuo. Vere Christus jam non moritur. Nam hoc *quod mortuus est peccato*, id est ad destructionem peccati, *mortuus est semel*, id est semel mori suffecit.

Et ideo semel commori illi in baptismo sufficiat nobis, perseverando in accepta justificatione. Probat etiam quod mors ultra non dominabitur Christo. Nam hoc *quod vivit vivit Deo*, id est vita Dei; quia si quemadmodum Deus vivit æternaliter et sine corruptione, profecto nullum dominium in eo mortis erit. Quod dixit in toto debere commori Christo, ut ei convivamus, adaptat modo Romanis, quorum hic intendebat instructioni, dicens : Quandoquidem necesse est commori Christo, si volumus vivere cum eo; *ita*, id est hac ratione edocti *vos*, Romani, *existimate vos quidem esse mortuos peccato*, id est credite vos mortuos esse in baptismo, ne ultra manum porrigitis ad actum peccati; quod si ita mortui estis, *existimate etiam vos viventes Deo*, id est in accepta justificatione animæ viventes et hoc merito in corruptione corporum victuros: et hoc totum in *Christo Jesu*, id est per Christum Jesum, qui et in præsenti justificat, et in justificatione permanentibus vitam æternam præparat. Quod dixerat superiorius, nos mortuos esse peccato, et vivendum esse **37** Deo, videns hominem nullo modo posse in hac vita se cohibere a venialibus, determinat in quibus peccatis mori debeamus et possimus: sciens somitem peccati naturaliter inesse cuique. Sed jam confortato libero arbitrio, possumus coercere somitem

peccati, ne prorumpat in actum. Et hoc determinans, ait : Quando quidem viventes estis Deo, *ergo peccatum*, id est, naturalis fomes peccati, *non regnet in vobis*. Regnare peccati est, consentiendo, agendo, et in opere peccati consuescendo. Peccatum utique non regnet *in corpore vestro*, id est, quod jam vestrum est, et per confortationem liberi arbitrii subiectum dominio rationis. Corpore dico licet justificato, tamen adhuc *mortalē*, et (nisi ratione regatur) prono in opus peccati. Quare videndum est ne consentientes mortalitati vestræ non vivatis Deo. Non itaque regnet peccatum *ut obediatis concupiscentiis ejus*, scilicet peccati, id est ut quod male suadet infirmitas carnis vestræ, opere perficiatis nec solum non obediatis opere, sed neque exhibeatis ita ut parata et opportuna per consensum faciat *membra vestra peccato*. Quia sicut nec operari, sic nec malo consentire debetis. Membra vestra dico tunc facta *arma iniquitatis*, si fuerint exhibita peccato. Si enim peccato consenseritis, tunc iniquitas armatur membris vestris, ut per hæc arma perficiat quod male cupit. Nolite vos exhibere delicto, sed *exhibete vos Deo*, id est, præparate vos bene operando idoneos Deo. Et justum est, vos dico factos *viventes* in justitia *tanquam ex mortuis*; mortui enim eratis in peccato. Nec solum actu exhibete vos Deo, sed etiam *membra vestra* in consensu et exhortatione bonorum præparate Deo. Membra vestra dico facta tunc *arma justitiae*. His enim armis perficiet justitia, quod bene suadet et cupit. Debetis utique et potestis exhibere vos Deo. *Nam peccatum*, etsi naturaliter sit in vobis, *non tamen dominabitur in vobis*, si confortato libero arbitrio, velitis uti, sed potius vos dominabimini ipsi peccato, ne habeat actum. Vere peccatum non dominabitur in vobis : *non jam enim estis sub lege*, quæ reos faciebat jubendo, non adjuvando ; *sed estis sub gratia*, quæ dimittit peccata et adjuvat operari bona.

Quia iterum errare ex eo quosdam sentit, quod dixerat per gratiam omnia dimitti, et hac fiducia se peccare, quia gratia parata erat, et sufficiens relaxare omnia, contra sic male operantes dicit hac intentione non esse peccandum, quia gratia omnia quidem dimittit, sed si aliquis peccando se subduxerit gratiæ, factus servus peccati, quomodo scit si ad gratiam reverti poterit, cum jam sub jugo peccati ligatus sit ? Quandoquidem sub gratia sumus D quæ sufficienter purgat omnia : *ergo quid dicemus ?* An ideo licite *peccabimus*, quoniam *non sumus sub lege*, quæ jubendo gravat et non adjuvat, *sed sumus sub gratia*, quæ et peccata remittit, et bene operari adjuvat ? *Absit !* Hoc, inquit, abesse debet, ut peccemus fiducia gratiæ ; quia an *nescitis quod servi ejus estis cui exhibuistis vos ad obediendum* ? Servi dico facti *cui obedistis*, id est, in ea hora qua cito obedistis. Ejus servi dico ; *sive peccati cui obedistis*, ducentis *ad mortem*, id est ad damnationem ; *sive servi estis obeditionis*, id est justitiæ ducentis vos *ad maiorem justitiam* ; quia obediendo peccato, servi pec-

A cati efficiemini, nec hujus servitutis vincula rumperem potestis libertate perdita. Ideo bonum est ut servi facti justitiæ, a gratia non declinetis, quia servi facti peccati non potestis vestro jure reverti ad gratiam. Ideo in justitia perdurate, nec propter hoc solum, sed etiam ideo quia cum olim jugo peccati deposito, facti estis servi justitiæ, si iterum ad vomitum veteris servitutis relabimini, rei estis instabilitatis et justæ perditionis; quod sic ait : Non solum pro eo quod præmissum est perdurare debetis in justitia, sed etiam pro eo quod sequitur : Unde *gratias ago Deo meo*, qui vos gratis sine merito vestro a jugo peccati liberavit.

B **38** Inde utique gratias ago; *quia vos aliquando fuistis servi peccati, sed jam obedistis*, nec coacti, sed *ex corde*, id est propria voluntate eundo *in formam doctrinæ*, id est, in doctrinam quæ vos fecit Deo conformes. Imago enim Dei desformata et excæcata fuerat in vobis ; sed per instructionem meam imaginem Dei in vobis reformavi. Formam dico illam, id est, tam excellentem sicut reformationem imaginis Dei ; *in quam formam traditi estis* per misericordiam Dei et doctrinam nostram. Per vos enim insufficientes eratis reformari. Olim fuistis servi peccati, sed nunc *liberati a peccato, facti estis servi justitiæ* ; et ideo nolite ulterius redigi in servitutem peccati. Et vobis factis jam servis justitiæ *dico humanum*, id est, præcipio vobis quiddam satis leve, ad quod humanitas vestra satis potest sufficere. Et hoc, quia spirituale est arduum, non præcipio vobis : *facio propter infirmitatem carnis vestræ*, id est, quia scio vos adhuc carnalitate premi, nec satis firmos in spiritualibus, *humanum* utique *dico*. Nam hoc humanum est, *sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ*, id est luxuriæ, gulæ, libidini, servire etiam *iniquitati*, id est, omni contrario æquitati *ad consummandam iniquitatem*, saltem ita nunc fideles facti *exhibete membra vestra servire justitiæ* eundo *in sanctificationem*, id est in plenitudinem justitiæ. Hoc utique satis humanum est, ut quantum servistis diabolo, tantum serviatis Deo, cui multo magis estis obnoxii. Vere quia servi facti estis Dei, servi debetis justitiæ. *Nam cum prius essetis servi peccati, liberi tunc fuistis justitiæ*, id est, expertes ab omni justitia, fideliter servientes peccato. Sed nunc facti servi justitiæ, longe fidelius servire debetis Deo. Quandoquidem amore peccati fecistis vos expertes totius justitiæ : *ergo quem fructum*, id est, quid utilitatis *habuistis tunc* ante conversionem de illis in quibus nunc post conversionem erubescitis ? Ideo sic interrogando invehitur in eos, ut a servitute peccati magis deterreat. De temporali fructu peccati ideo solum requiro : nam de fine eorum satis constat *finis illorum est mors*, id est, in fine vitæ absorbet istos æternam damnatio. Servi facti peccati nullum fructum habuistis, sed nunc per gratiam *liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum*, id est, fide suscepta dignum : fructum dico tendentem *in sanctificationem*.

id est, in plenitudinem justitiae. Impii mortem habent, sed vos habetis *finem vitam æternam*. Vere mors est finis illorum: nam *mors* est *stipendium peccati*, id est, peccatum ministrat hanc stipem, id est mortem. Stipendum dicitur, hoc quod tribunus, vel prætor, pensata mercede militis, ministrat ei in exercitu. Mors habetur ex peccato, sed *vita æterna* habetur per *gratiam Dei*. Licit enim aliquid meritum sit ibi, prima tamen justificatio fuit ex sola gratia. Et directio vitae quæ sequitur, et eadem gratia longe amplius quam meruerit remunerat; gratia dat vitam æternam; et hoc in Christo Iesu, id est per Jesum Christum Dominum nostrum.

CAPUT VII.

« An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, viante viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir ejus, saluta est a lege viri. Igitur viante viro [marito] vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si cum alio fuerit viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis vos alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant operabantur in membris nostris ut fructificarent morti. **39** Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua definebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. Quid ergo dicemus? C Lex peccatum est? Absit! Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam ne sciebam, nisi lex diceret: « Non concupisces (Exod. xx, 17; Deut. v, 19). » Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum (I Tim. i, 8). Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit! Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo [bonum] hoc ago, sed quod odi [malum] illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo

A « malum hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. Condelegator enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, re pugnantem legi mentis meæ, et captivantem me [captivum me ducentem] in lege peccati quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. »

EXPOSITIO.

B Quia superius satis probaverat debere eos subjici gratiæ, et serviendum esse Deo, ne modo in legalibus putarent se debere servire Deo (peccatum enim esse credebant, si etiam in tempore gratiæ legalia prætermitterent) probat Paulus non ulterius serviendum esse in legalibus, quæ si deserunt, non est peccatum; si faciunt, rei sunt. Non enim tenenda est umbra, postquam venit veritas, et cum carnalem legem expellat, spirituali legi alligat eos. Littera sic jungitur: Per Christum Iesum est vita æterna tantum. Nam per legem non; quia *an ignoratis fratres*, ut magis excitet ad intellectum hujus rei, et fratres vocat, et interrogat. Nec ignorare debetis (scientibus enim legem loquor) quia, si bene consultis, idem inventietis. An ignoratis dico quia *lex* quæcumque positas, dominatur in homine, non semper, sed quanto tempore vivit lex in eo homine, vel homo sub ea lege? Velut si in qualibet urbe præceptio aliqua ponetur, usque ad determinatos annos, qui intra hos annos præceptum positum non attenderet, reus esset transgressionis positæ legis. Qui vero finitis determinatis annis faceret contra positam legem, reus inde non esset, quia tempus ejusdem legis jam præterisset. Sic de lege Judæorum, qui tempore Moysi usque ad tempus Christi eam non observaret reus esset. Sed postquam venit gratia, jam tempus ejus legis præteriit, et sic reus non est qui eam deserit. Vere lex positæ dominatur, quandiu homo vivit sub lege, vel lex in homine. Nam lex conjugalis ista est: *Mulier quæ est sub viro*, maritali modo fœderata, illa alligata est legi viri, vivente viro; sed si mortuus fuerit vir ejus, soluta est mulier a lege viri. Quandoquidem mulier vivente viro alligata est ei. Igitur si vivente viro suo, habuerit rem cum alio viro, vocabitur adultera. Sed si vir ejus mortuus fuerit, liberata est a lege viri, ita ut si fuerit juncta cum alio viro, jam non judicetur adultera. Et ita, id est simili ratione fratres **40** mei vos estis mortificati veteri legi, quæ data fuit solummodo usque ad adventum Christi. Mortificati dico per corpus Christi, id est per Christum advenientem, qui corpus, id est veritas ipsius legis fuit, et cuius corporis lex umbra fuit. Nec mortificati ut vidui remaneatis, sed ut amodo *sitis alterius*, ejus scilicet qui resurrexit ex mortuis, per quod satis commendabilis est vobis.

Resurrexit ad hoc *ut per eum fructificaremus Deo*, id est per gratiam ad honorem Dei. Et modo tandem fructum facere licet sub gratia, quia *cum essemus in carne*, id est detenti in carnalitate, tunc *passiones peccatorum*, id est mala desideria, quæ licet sensualis homo affectaret, rationalis tamen passiones esse judicabat, quæ passiones *erant notæ per legem et augmentatae per delictum prævaricationis, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*, id est ut facerent fructum damnationis. Sed *nunc postquam venit gratia, sumus soluti a lege veteri, quæ erat nobis lex mortis, in qua morte peccati detinebamur*, nec adjutorio legis surgere poteramus. Soluti, inquit, sumus a lege carnali : ita, id est propter hoc, *ut amodo serviamus in novitate spiritus*, id est spiritualiter renovantes nos quotidie bene agendo : juxta illud : « Renovamini spiritu mentis vestræ (*Ephes. iv, 23*), » *et non amplius serviamus in vetustate litteræ, adhærentes litterali intellectui, ut vetustas consuevit.*

Quia dixerat superius Judæos mortificatos esse veteri legi, nec esse revertendum ad eam, quia passiones peccatorum erant per legem, et per eam fructificabant morti, appellaverat etiam eam legem mortis, ne male opinarentur Judæi Paulum hoc intelligere, ut lex esset causa peccati efficiens, et ad peccandum compellens, probat legem, quantum in ea est, esse bonam. Quia vero Judæi amplius sub lege peccarent, hoc corrupta natura faciebat, non lex. Littera sic jungitur : Quandoquidem per legem fructificabamus morti, ergo quid dicemus ? Dicemus quod *lex est peccatum*, id est causa peccati efficiens, et compellens ad peccandum ? Absit hoc ut legem dicamus esse peccatum, quod si diceremus, et legem esse injustam probaremus, et Deum datorem legis de injustitia argueremus, qui legem dedisset compellentem ad peccatum. Per legem utique non est peccatum, sed bonum : cognitio enim peccati. Non enim cognovi peccatum nisi per legem. Ante legem utique fuit cognitio peccati, cum pincerna et pistor Pharaonis causa peccati in carcerem missi sunt. Sed per legem dicit cognitum esse peccatum, quia originale fere ab omnibus ante legem ignorabatur, et actualia multa nesciebantur esse peccatum ut concupiscentia de qua subdit ; poena etiam infernalis, quæ sequitur de peccatis, non ita sciebatur, nec meritum futurum non peccantibus. Putabant enim omnes in inferno permansuros, licet sub dissimilitudine poenarum. Sed per legem cognitum est originale, cognita sunt etiam multa actualia, prius incognita. Nec etiam ea quæ cognita erant, tanta esse credebantur. Cognita est etiam futura damnatio pro peccatis, et ideo ait : Per legem cognovi peccatum, et originale, et actualia quanta erant, penamque pro iis futuram. Vere per legem cognovi peccatum. Nam hoc, scilicet *concupiscentiam*, quam esse peccatum nesciebam, nisi lex ita diceret : Non concupisces. Lex quidem bona est, quia dat cognitionem peccati ; sed tamen per legem nihil bonum, sed om-

A ne malum habui, licet non culpa legis, quod æquipollenter ait : Licet lex bona sit, tamen *peccatum*, id est corrupta natura, vel diabolus instimulans, *operatum est in me concupiscentiam omnem*, id est voluntate, actu, consuetudine peccandi. Hoc, inquit, *operatum est peccatum accepta occasione per mandatum*. id est per legem mandatam hominibus. Accepta, ait, occasione, id est opportunitate ex lege ; tum quia fragilitas humana magis tendebat in vetutum, tum quia diabolus ferventius, accepta lege, insultabat homini, videns legem datam fore quemdam gradum homini redeundi ~~ad~~ ad salvationem, quem prius quieto jure possidens inquietare negligebat.

Notandum etiam quod peccatum corruptam vocat naturam. Sunt enim in unoquoque et sensualis homo et spiritualis. Sensualis dicitur pars illa animæ, cum corpore quæ sensitivat corpus, et ita premitur molo carnis, ut per singulos sensus congaudeat voluptati, diligens suavia gustu, canora auditu, delectabilia visu, jucunda tactu, bene fragrantia odoratu. Illa vero pars animæ quæ non ita premitur carne, et hic dicitur rationalitas, contradicit sensualitati, et naturaliter appetit quod bonum est. Vere peccatum operatum est in me malum, per mandatum. Nam dum eram *sine lege, mortuum erat peccatum*, id est corrupta natura secundum quod minus impugnabatur a diabolo, minus cupiebat peccatum, quia non erat prohibitum. Peccatum tunc mortuum erat, *ego autem virebam*, id est vivere mihi videbar cum essem aliquando *sine lege* ; quia et minus cognoscet, nec ita concupiscebam peccatum, nec diabolus adeo inardescet. Ante legem mortuum erat peccatum ; sed cum venisset mandatum, quod mortuum erat revixit peccatum, id est corrupta natura vires resumpsit, magis stimulante diabolo, et ut est vitium humanae fragilitatis magis concupiscentia interdicta. Revixit ideo ; quia in principio vixerat, et cognitum fuerat originales, cum adhuc recens erat. Veniente mandato revixit peccatum ; *ego autem sum mortuus*, non solum de prioribus, sed etiam de prævaricatione datae legis reus factus. Et quandoquidem per legem revixit peccatum, et ego mortuus sum, igitur *mandatum quod erat mihi datum ad vitam secundum intentionem datoris*, hoc mandatum, non jam ad vitam, sed inversum *inventum est mihi esse ad mortem*. Non quia me compelleret ad peccatum, sed quia causa fuit sine qua nec reus essem prævaricationis, et causa pro qua diabolus magis insurgeret contra quod lex non adjuvabat, sed præcipiendo impediebat. Congruē dicit inventum est ad mortem ; non enim positum erat mandatum ad mortem. Probat mandatum esse sibi ad mortem, non tamen culpa legis, sed vitio corruptæ naturæ compellentis, dicens : Vere mandatum inventum est mihi ad mortem, *nam, peccatum*, id est corrupta sensualitas seu diabolus *accepta occasione*, seu quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est, cum adest prohibitus, seu quia diabolus ardentius incumbebat. Sic utique

accepta opportunitate per mandatum, seduxit me, A ut consentirem peccato; et per illud seducere occidit me, præcipitando in actum peccati. Et quandoquidem mandatum erat ad vitam, ex culpa peccati inversum est ad mortem. *Igitur lex sancta* est, id est præcepta legis sancta sunt, et mandatum, id est opus præceptorum, ut jejunare, dare eleemosynam, hoc, inquit, mandatum *sanctum*, id est sancitum et firmatum in bono est. Est etiam *justum* æquitatem servans ad proximum. Est etiam *bonum*, id est utile implenti illud. Modo sufficienter probavit legem esse bonam in se.

Sed diceret Judæus: Non curo an lex bona sit, cum sit mihi causa damnationis. Quo contra Paulus probat per legem neminem damnari, sed potius enutriiri in bono. Corrupta vero natura hæc, causa est compellens ad peccatum. Unde sic ait: Quando quidem mandatum sanctum est, ergo illud quod in se bonum est credi debet quod mihi factum est mors, id est causa compellens me ad mortem? Absit hoc, ut illud quod bonum est sit causa quæ malum efficiat! Mandatum utique quod bonum est, non est mihi factum mors; sed peccatum, id est corrupta natura: vel diabolus instimulans peccatum: ita dico ut appareat, id est, ut cognoscatur esse peccatum; illud operatum est mihi mortem per bonum, id est accepta occasione a lege quæ bona est, coagit me magis peccare, prævaricari etiam quod prius non erat. Operatum est, dicit, ita per bonum ut peccatum fiat; peccans nunc in lege supra priorem modum, id est priusquam lex daretur per mandatum, id est per ~~42~~ prævaricationem mandati magis peccans. Vere lex non est operata mortem, sed peccatum. Nam nos scimus ab auctoritate vim habente. Scimus utique quia lex est spiritualis, id est, vel data per Spiritum sanctum, vel nutriendis spiritum hominis, quorum alterum si sit, constat quia non est causa mortis. Lex utique est spiritualis, sed ego sum carnalis, id est adhærens carnalitati; venundatus, quem primus parens pro gusto pomi venundedit: nec ita ut sim solum in peccato, sed etiam sub peccato; quia et si volo, et diu labore, per me tamen surgere nequeo.

Hic incipit ostendere quod lex et rationalis homo in voluntate boni consentiant; sed tamen ab illo tertio, id est a corrupta natura superantur. Et hoc de rationalitate quod bona sit et bonum velit convenienter probat. Sicut enim si lex mala esset, dator legis inde vituperaretur, sic etiam si naturalis ratio D adversaretur bono, juste qui rationem dederat de malo rationis calumniaretur. Vere sub peccato sum. *Nam quod ego operor*, sive dimittendo bonum quod utique est operari malum, sive faciendo malum, quod, inquam, operor ego sensualis, *intelligo* ego rationalis non esse operandum. Vere operor dimittendo bonum, quod intelligo non esse operandum. *Non enim ago hoc bonum quod ego rationalis volo*; et vere operor faciendo malum quod intelligo non esse operandum. Nam ego carnalis facio illud quod ego rationalis odi. Et nunc quia lex spiritualis et bona est, rationalitas vero mea bonum vult cum

A lege, inde apparet quod lex et ratio simul sentiant, licet carnalitas prævaleat. Ago, inquit, illud quod odi, id est illud quod nolo. *Si autem rationalis nolo illud quod carnalis facio*, ecce jam consentio legi, id est, idem volens testis sum legi de hoc quod bona est. Quandoquidem ego rationalis nolo illud quod carnalis facio (Illud nunc illativum est), *Ergo ego rationalis jam non operor illud* quod me nolente operatur caro, sed peccatum, id est, fomes peccati, quod peccatum habitat, id est, assidue remoratur in me carnali. Et vere peccatum habitat in me, quia bonum non habitat in me. Quod sic ait: *Scio quidem quia bonum non habitat in me*, hoc quod dico in me est, id est in carne mea, id est in me carnali. Et hoc probat: Vere bonum non habitat in carne mea, nam neque per voluntatem, neque per actum. Per voluntatem quidem non habitat. *Nam velle bonum adjacet mihi carnali*, id est quodammodo approximat carni: nemo enim tam impius quia aliquando saltem bonum velit. Quod si adjacet, ergo non habitat in me, velle bonum adjacet. Sed perficere bonum illud nullo modo invenio in carne mea. Vere perficere bonum non est in me carnali. *Nam ego carnalis non facio hoc bonum quod volo* rationalis. Sed ago carnalis hoc malum, quod nolo rationalis. Vel aliter: Vere perficere bonum ex toto non invenio in me. Nam etiam hoc bonum non facio quod bonum esse cognosco, et ideo facere volo. Non enim omnia bona mihi nota sunt. De eo quod dixit superius ad aliud probandum: non quod volo hoc ago, iterum hoc per aliud probato, infert dicens: Quandoquidem ego rationalis nolo malum quod ago carnalis, ergo ego rationalis non operor illud malum, sed peccatum, id est corruptio naturæ: quod peccatum habitat in me carnali, operatur illud malum. Repetit locum unde inferat, si quod nolo illud facio. Quandoquidem ego rationalis nolo malum, lex autem (sicut probatum est) malum similiter non vult, *igitur ego rationalis invenio legem esse bonam*, id est utilem mihi rationali volenti facere bonum. Lex bonum docens, et ratio bonum volens, consentiendo in bono se invicem inveniunt. *Volenti facere bonum* et non facienti, benedico, quoniam malum carnalitatis adjacet mihi rationali: et propterea bonum quod volo perficere nequeo.

Nota quoniam Paulus figurative sub persona sua de omnibus loquitur, assumens sibi personam, nunc ante ~~43~~ legem nunc in lege. Vere bonum invenio in me. *Nam ego condelector legi Dei*: quia et illa bonum vult et ego cum ea. Condelector dico secundum interiorem hominem, quia interior homo rationalis vult quidem bonum: etsi nequeat operari. Cum modo dixerit quod lex et rationalitas bonum velint, ostendit utrumque superari a tertio, id est a carnalitate, quod tertium ostendit superandum esse per gratiam, et hoc satis idonee facit. Cum enim legem ostendat deprimenti per carnalitatem, nec eos qui sub lege fuerunt quidquam boni fecisse, nisi per gratiam, per hoc plane Judæos insinuat debere subjici penitus gratiæ Dei, et non amplius legi. Per hoc

iterum quod rationalitatem, etsi bonum vellet, suc-
cubuisse tamen carnalitati dicit, gentiles, ne se de
libero arbitrio efferant, deprimit, et sic omnes gra-
tiæ Dei subjicit. Licet secundum interiorem conde-
lector legi Dei, *tamen video aliam legem in membris*
meis, id est in carnalitate mea. Legem ideo dicit,
quia quemadmodum ratio dictat agere quod bonum
est, sic sensualitas quod malum est: legem mem-
brorum dico *repugnantem legi mentis meæ*, id est
bonis quæ ratio suadet. Nec solum repugnantem,
sed etiam *captivum ducentem me in legem peccati*:
ut operer ea quæ corrupta sensualitas dicit; quæ
lex peccati est in membris meis, id est in singulis
sensibus diffusa. Et quandoquidem lex membrorum
captivum me dicit in peccatum, ergo rationalis
sum *infelix*: quia sum homo, id est quia carnalitate
deprimor; et me infelicem quis liberabit de corpore
mortis hujus? id est de morte peccatorum, quæ sunt
in corpore meo: vel de corpore mortis, id est de
tota hac massa peccatorum quæ ducunt ad mortem.
Lex non potest liberare me *Judæum*; non ratio na-
turalis me gentilem; cum hæc in utroque deficiant,
scio liberationem meam, *gratiam Dei* datam per Je-
sus Christum Dominum nostrum. Illa profecto libe-
rabit me, et ideo vos Judæi gratiæ efficaci, non
legi impotenti, vos iterum gentiles gratiæ Dei non
rationi debilitatæ, subjicimini. Considerandum est
quod duplex velle bonum sit in homine. Alterum
secundum naturalem rationem, quæ corruptione
peccati depressa, bonum quod vult operari non suf-
ficit. Alterum velle secundum inspirationem Spiritus
sancti per quem fomes peccati deprimitur, ut bo-
num operari possimus. Velle autem naturalis ratio-
nis hoc erat, de quo superius dicebat: *Non quod*
volo bonum hoc ago.

Dixerat superius interiorem hominem et legem
condelectari in bono sola voluntate, non actu, quia
contra hæc duo invalescebat fomes peccati, legem
et rationem expugnans: sed postquam Deus ostendit
utrumque bonum legis et rationis in homine de-
ficere, dedit ad ultimum gratiam suam, quæ libe-
rum arbitrium confortavit; ut jam si velit homo
bonum possit operari, et bene coercere fomitem pec-
cati. Quia autem hominem redemptum per gratiam,
Deus non penitus a fomite peccati divisit, cau-
sa hæc fuit, quia reliquit meritum homini. Si enim
homo sala necessitate qui non posset, non pecca-
ret, non esset meritum quo salvari deberet. Ut au-
tem locus esset merendi, fomitem peccati reluctan-
tem dimisit, debilitatum tamen et (si velit homo)
subditum rationi. Quia iterum hominem a peccato
redemptum, non in tanta dignitate restituit, in
quanta fuerat Adam cum cecidit, factum est ne ite-
rum homo de subita et tanta felicitate superbiendo,
irreparabiliter caderet. Quare ad memoriam peccati,
et ad custodiā humilitatis opportune relicta est
poena peccati; ut etiam per hoc ostendatur vis sancti
Spiritus, adjutorio cuius rationalis homo subigit
sibi carnalem: cui subjectus fuit, quandiu sine gra-
tia fuit. Littera sic jungitur: Quandoquidem gratia

A Dei data per Jesum Christum me liberavit, *tigitur*
ego ipse qui ante gratiam subjectus eram carnalitati,
jam quod bonum volebam potens operari, non solum
volo, sed etiam *servio mente*, id est potestatem ha-
beo secundum quod ratio admonet bene ~~et~~ ope-
rando servire *legi Dei*. Necita tamen ut fomes peccati
penitus in me destructus sit, *sed* potestatem habeo
servire *carni*, id est secundum carnalitatem *legi*
peccati. In hoc etiam maximum notat miraculum,
quod fomes peccati, contra quem nihil prius pote-
rat ratio, nunc subjaceat rationi, si velit homo.

CAPUT VIII.

« Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt
in Christo Jesu, qui non secundum carnem am-
bulant. Lex enim spiritus vite in Christo Jesu li-
beravit me a lege peccati et mortis. Nam quod im-
possibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem.
« Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis
peccati, et de peccato damnavit peccatum in car-
ne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui
non secundum carnem ambulamus, sed secundum
spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ
carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiri-
tum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam pru-
dentia carnis mors est: prudentia autem spiritus,
vita et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est
Deo Legi enim Dei non est subjecta, nec enim
potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non
possunt. Vos autem in carne non estis, sed in
spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si
autem quis spiritum Christi non habet, hic non
est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus
quidem mortuum est propter peccatum, spiritus
vero vivit propter justificationem. Quia si Spiritus
ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vo-
bis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vi-
vificabit, et mortalia corpora vestra, propter in-
habitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo fratres
debitores sumus, non carni ut secundum carnem
vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis,
moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortifi-
caveritis, vivetis. Quicunque enim Spiritu Dei
aguntur, hi filii sunt Dei. Non enim accepistis
spiritum servitutis iterum in timore, sed acce-
stis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo cla-
manus: *Abba (pater)*. Ipse enim Spiritus testimo-
nium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.
Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei,
cohæredes autem Christi: si tamen compatimur,
ut et glorificemur. Existimo enim quod non sunt
condignæ passiones hujus temporis ad futuram
gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nam exspec-
tatio creature revelationem filiorum Dei exspectat.
Vanitati enim omnis creatura subjecta est, non
volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe:
quia et ipsa creatura liberabitur a servitute cor-
ruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus
enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit

usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemtionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam exspectamus. Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quod desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imagines Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hoc et vocavit; et quos vocatione, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et magnificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui **¶ 15** et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? An angustia? An persecutio? An famæ? An nuditas? An periculum? An gladius? Sicut scriptum est: « Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis (*Psal. XLIII, 23*). » Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia [aliqua] poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

EXPOSITIO.

Quandoquidem mente servire possum lege Dei, Ergo nunc in tempore gratiae nihil damnationis relictum est his qui sunt in Christo Jesu, id est qui in fide Christi renati sunt. Non quod modo boni sint, modo male agendo non sint, sed quia ita sunt in Christo Jesu, quod non ambulant secundum carnem, id est non delectantur in malis, sectando carnalitatem. Ambulare congrue removet. Impossibile enim est non invicem facere quæ carnis sunt. Propterea non dixit, qui sunt secundum carnem, sed qui ambulant, id est qui de malo non pœnitent, sed consuescendo delectantur in eo. Vero nihil damnationis est his qui sunt in Christo Jesu. Nam lex spiritus, id est vel quam Spiritus sanctus dictat, vel ipsa rationalitas, spiritus dico datoris vitæ, id est qui dat hic vivere in virtutibus unde etiam

A provenit vita æterna: Vitæ dico habitæ in Christo Jesu, id est per Christum Jesum, liberavit me a lege peccati, id est a fomite peccati, et a lege mortis, id est ab actu fomitis peccati, ne quod fomes male suadet, operarer. Vere liberatus sum a lege peccati; nam per Filium Dei. Deus enim misit Filium suum: non quod Filius abesset alicubi, sed quia ipse natura invisibilis per unitam sibi carnem factus et visibilis, missus dicitur secundum cognitionem nostram. Misit utique Deus Filium suum, non in carnem peccati, sed in similitudinem carnis peccati, id est in carnem similem carni peccatri. Christus enim omnem carnem materiam præter peccatum sustinuit; et per missum Filium damnavit peccatum, id est fomitem peccati, quod erat in carne nostra. De peccato, id est per Filium qui fuit hostia pro peccatis omnium oblata. Unde et Christus dictus est peccatum. Hostia enim pro peccato oblata, peccatum dicebatur, vel pro peccato. Vel ita: Damnavit peccatum, id est Satanam de peccata: quod diabolus fecit in carne Christi. Diabolus enim jus habebat in omnem hominem propter originale peccatum: de quo quia Christus reus non fuit (non enim in concupiscentia carnis natus est), in eum diabolus indebitum jus usurpavit; ideo jus quod concessum ipse erat in omnes, perdidit, et sic quia inconcessa captavit, juste concessa perdidit. Damnavit utique peccatum: ad hoc, ut impleretur in nobis justificatio legis, id est quam lex præsignabat, et implere non poterat in nobis de termino: qui non ambulamus secundum carnem, id est secundo desideria carnis; sed ambulamus secundum spiritum, id est secundum quod dictat Spiritus sanctus vel ratio. Damnavit, dico, peccatum, quod scilicet damnare peccatum impossibile erat legi. Lex enim impotens erat liberare ab originali, in quo, id est in implenda justificatione, lex infirmabatur per carnem, id est quia carnalitatem sectabatur. Vere justificatio non impletur iis qui ambulant secundum carnem; nam ii qui sectantur carnalitatem, sapiunt, id est saporem bonum capiunt, in his quæ carnis sunt. Amodo in sequentibus longe commendabit legem spiritualem per oppositum, deprimento carnalem.

Quid inde diceret aliquis si sapiunt ea quæ carnis sunt? Malum utique multum est hoc. Nam prudentia carnis est mors, id est vocare iis quæ caro suadet, mors animæ est. His qui sequuntur spiritum implebitur justificatio legis. Nam qui sunt secundum Spiritum, sentiunt, id est sapiunt et sectantur ea quæ sunt Spiritus. **¶ 16** Et quid inde diceret aliquis? Multum equidem. Nam prudentia et spiritus vita, id est vivere hic in virtutibus, et est pax, id est tranquillitas animi, et quietes a tentationibus. Non enim omnes qui vivunt in virtutibus, pacem hanc habent, sed admodum pauci; ideo prudentia carnis et mors, quoniam sapientia carnis est inimica Deo, quandiu inimicatur Deo, vivere nequit. Sed qui bonum carnalitatis suæ Deo præponit, regnum Dei (quantum in se est) diminuit, subjiciens se regno carnis. Vere sapientia carnis est inimica Deo.

Nam non est subjecta legi Dei, sed imperio carnis. A Dei agimini, et vivere vivetis, quia filii Dei eritis. Non est subjecta, quia nec esse potest subjecta, quandiu carnalitati adhæret. Quid enim enumerare quæro singula dicens, prudentia carnis est mors et inimica Deo ? ut paucis comprehendam : *quicunque sunt in carne*, id est in carnalitate, quandiu ibi detinentur, *Deo placere non possunt*. Quia modo dixerat, qui in carne sunt Deo placere nequeunt, ne per hoc deterreret Romanos, qui prius justificatione accepta, ad aliqua peccata relapsi fuerant, demulceret eos blandiendo, tamen quæ facienda sint eis aperte insinuans. Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Sed vos, o Romani, non jam estis in carne, nec vos in carne esse intelligo, sed estis in spiritu. Hac conditione tamen vos esse in spiritu pronuntio, si *Spiritus Dei* quem in baptismo accepistis *habitat*, B id est perseverat in vobis. Si quis autem (non dico de vobis, sed quicunque ille sit) qui non habet *Spiritum Christi*, hic non est ejus, scilicet Dei, id est non habet partem cum Deo. Hic plane ostendit Apostolus Spiritum sic a Filio, ut a Patre procedere, ubi ait Spiritum Dei, et Spiritum Christi, et quod idem sit Spiritus Dei, et Spiritus Christi. Si autem Christus, id est Spiritus Christi, est in vobis, corpus quidem vestrum mortuum est, id est mortalitatem adhuc subiacet propter peccatum, id est vel propter pœnam peccati, vel propter custodiam, ne iterum cadatis per elationem ; corpus quidem adhuc est mortuum : sed *spiritus vester* jam vivit propter justificationem, id est per opera justitiae quæ exercet justificatus a peccatis, ubi ait : Si Christus est in vobis, innuit Christum et Spiritum sanctum idem esse in substantia Deitatis. Nec solum per spiritum habitantem in vobis, vitam spiritus habebitis, sed etiam si *Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis*, pro hac causa quia Spiritus sanctus in eo habitavit. Si, inquit, idem Spiritus *habitat in vobis*, vivificabit etiam mortalia corpora vestra, facta immortalia propter eamdem causam, scilicet propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Et quia sic de vobis facere possit, et facturus sit præsignavit, in eo quod jam suscitavit Jesum Christum a mortuis.

Quia si queritur quare Christus ante omnes incorruptibilis suscitatius sit? respondetur ideo quia de Spiritu sancto conceptus sit; quia peccatum non fecit, et quia per eum incorruptionem omnes habituri sunt, dignum fuit ut omnes in hoc, et tempore D præveniret, et plus omnibus acciperet. Quandoquidem Deus et jam animam vivificavit, et corpus vivificabit, ergo fratres jam non sumus debitores carni, id est jam nihil debemus carnalitati, sed spiritui; quia per spiritum vivimus, et adhuc vivificabimur. Debemus quidem carni quæ necessaria sunt ei, ut victum et tegumentum; sed non ita vivamus sequentes carnalitatem. Si enim secundum carnem vixeritis, non vivificabimini, sed moriemini. Si autem facta carnis mortua feceritis, per spiritum vivetis, et hic secundum animam, et in futuro secundum corporis incorruptionem. Et mortificare debetis; nam Spiritu

Quod sic ait : Vere si mortificaveritis carnem, per spiritum vivetis. Nam quicunque aguntur Spiritu Dei (quod est mortificare facta carnis), hi sunt filii Dei, et hæc est vita æterna.

Postquam satis commendavit legem spiritus, ostendit quanta utilitas sit nobis per Spiritum sanctum, quod jam partim supra ostendit. Vere filii estis. Non enim jam estis servi, quod sic ait : Vos quidem accepistis spiritum, sed non spiritum servitutis : ut amplius servi sitis, et servatiatis iterum in timore. Dum enim sub lege eraatis, A T timore pœnarum quas lex minabatur serviebatis : qui autem timore pœnæ servit, pœnam evadit, gloriam non meretur. Spiritum servitutis utique non accepistis, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, id est per quem adoptamini in filios Dei. In quo spiritu docente, nos clamamus : Abba (pater). Abba Hebreum est, significans id quod pater, vel pater Græcum. Ideo hebræam vocem posuit, et vocem gentium, seu græcam, seu latinam, ut ostendat utrumque populum, Judæum et gentilem in novitate spiritus debere servire Deo, non jam in vetustate litteræ. Vere in spiritu clamamus : Abba (pater). Nam *Spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro*, id est docet rationem nostram hoc quod sumus filii Dei. Nisi enim Spiritus hoc insinuaret, nesciremus nos esse filios Dei. Si autem sumus filii, erimus etiam hæredes. Ecce quod utilitates sunt nobis per Spiritum. Prius adoptamur in filios. Dehinc clamamus. Hæredes etiam constitui-mur, nec vilis hæreditatis, sed hæredes Dei, quia Deus distribuet nobis hæreditatem suam, id est totius boni sufficientiam. Si querimus quomodo sumus hæredes Dei, cum usus habeat hæredem esse morte successoris? respondetur quia Deus, quodammodo nobis morietur in futura beatitudine, secundum hoc quod nunc videmus eum per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem sumus visuri. Hæredes erimus Dei, cohæredes autem Christi, quia eamdem hæreditatem quam Christus, id est incorruptionem secundum carnem modo nostro accipiemus. Hæredes dicit Dei, velut ejus cuius est hæritas, eamque distribuit. Cohæredes Christi, velut ejus qui nobiscum partem capiet hæreditatis. Cohæredes erimus Christi, hac tamen conditione dico : si compatimur Christo non intentione laudis vel lucri temporalis, sed ut glorificemur, desiderio tantum æternæ glorie Compati utique debemus, ut glorificemur. Nam ego existimo (et verum est) quod omnes passiones hujus temporis, id est quæ temporales sunt, et hujus, id est tam brevis temporis, non sunt condignæ ad promerendam futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, quia nec nos ipsi qui eam habituri sumus, quam digna et magna sit intelligimus. Vere gloria hæc revelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, id est totius Ecclesiæ exspectat revelationem filiorum Dei, ut et ipsi inter filios Dei revelentur. Quia si omnis Ecclesia hoc

exspectat, credendum est futurum esse quod exspectat. Exspectatio exspectat, frequentiam notat. Creaturam vocat Ecclesiam, nam hæc specialiter creatura Dei est, quam etiam justificando novam creaturam fecit : et quia causa ejus bona omnia creata sunt, ideo creatura, id est Ecclesia exspectat hanc revelationem, *quia subjecta est vanitati*, id est miseriis carnis, quæ vanæ sunt. Si enim modo commedit, post modicum iterum esuriet ; si bibit, iterum sitiet, et sic in cæteris. Et quia hæc omnia vident vana, ideo exspectat hoc ubi nulla sit varietas.

Subjecta quidem est vanitati, sed *non volens*, quia nollet pati hæc vana, et licet non volens, *tamen propter eum sustinet qui subjecit eam his miseriis*, ne iterum superbiendo periret. Subjecit dico *in spe positam*, ut spem haberet evadendi hanc vanitatem ; in *spe* dico hac, *quia*, id est quod ut Christus, sic *etiam ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis*, id est variabilitatis, transferenda a servitute *in libertatem*, a corruptione *in gloriam filiorum Dei*. Bene dico *non volens subjecta est* : nam nos *scimus quod omnis creatura*, id est Ecclesia, *ingemiscit animo et parturit*, id est maximo conatu laborat operando quemadmodum parturiens fructum de labore exspectans. Parturit dico *usque adhuc*, quia a primo justo semper in labore fuit Ecclesia usque ad hoc tempus. Creatura utique ingemiscit, *non solum autem illa creatura, sed etiam nos ipsi*, qui tantæ dignitatis sumus quod etiam dii esse reputamur : nos dico *habentes primitias spiritus*, quia in primitiva Ecclesia prius omnibus et abundantius Spiritum sanctum accepimus, abundantius etiam prophetis qui præcesserunt : non enim semper per Spiritum sanctum loquebantur, quia aliquando recedebat Spiritus sanctus ab eis, et quæ falsa erant prædicebant : **¶** ut Nathan quandoque et quidam alii : sed apostoli nunquam privati sunt semel accepto Spiritu sancto. *Nos ipsi* habentes primitias spiritus, qui adeo digni sumus, etiam ipsi iidem a Deo fragiles sumus, quod gemimus quemadmodum creatura. Et ne putarentur gemere compassionem subditorum, et non pro se, determinat : *Geminus dico intra nos*, id est pressi temptationibus quæ nos conturbant interius. Prius ipsi, nota est dignitatis : alterum ipsi, fragilitatis. Per hoc Apostolus multum consolatur Ecclesiam, et invitat ad patientiam, quod dicit apostolos eadem fragilitate premi qua premuntur subdit. Subdit etiam magnam consolationem quam habent, dicens : *Geminus dico, exspectantes adoptionem filiorum Dei*, id est ut adoptemur in filios Dei.

Duplex adoptatio est : prima qua Deus peccata dimittit et justificat ; secunda qua in æterna beatitudine sanctos coheredes faciens Christi, eos remunerat. De hac autem secunda innuit se Paulus intelligere, cum ait: *Adoptionem* dico, id est *redemptionem corporis nostri*, id est in qua adoptione

A corpus nostrum modo fragile, nulla corruptetur mutabilitate. Per hoc quod dicit *exspectantes*, innuit se de futura adoptione loqui, non de jam habitâ. Rem enim jam habitam non exspectamus. Credendum est etiam Christum assumpsisse ideo corpus cum anima, ut utrumque liberaret a corruptione. Vere exspectamus, quia spem habemus. Spes autem ista magnum habet meritum, nam salvos nos facit. Quod sic ait, *spe*, id est merito spei, quia rem invibilem et etiam incogitabilem constanter speramus, hoc merito *salvi sumus*, et in hac spe *facti sumus* ab alio, non a nobis. Non enim fragilitas nostra nisi Spiritu sancto confortata speraret, quia nesciret, et sic nec meritum salutis haberet ; spe salvi facti sumus, tantum meritum habet vera spes ; sed illa *spes*, id est res sperata quæ videtur, jam non est spes, nec spei meritum habet. Spes enim est de re quæ non videtur : ut si speramus aliquem nobis daturum pecuniam, illud quod speramus, nondum videmus, scilicet nos habere pecuniam, etsi pecuniam ipsam videamus. Rei autem quæ jam habetur non est spes, sed jam usus habetur. Vere rei quæ videtur non est spes, nam quod videt quis, illud quomodo vel quare sperat ? Non est amplius sperandum, sed eo utendum. Rei quæ videtur non est dicenda spes, sed si illud quod non videmus speramus, meritum hujus spei habemus. Nam *exspectamus* rem speratam per patientiam, id est in exspectando patienter omnia toleramus, desiderio rei quam speramus. Et haec spes, quæ tanti est meriti, per Spiritum sanctum habetur. Nec hoc solum dat nobis Spiritus sanctus, sed etiam *similiter*, id est sicut spem, et per spem patientiam : sic idem *spiritus adjuvat nostram infirmitatem*. Sicut enim infirmi sine Spiritu sancto essemus in spe, sic etiam infirmaremur in oratione, nisi doceret nos Spiritus. Vere Spiritus adjuvat nos infirmos. Nam *nos scimus quid oremus*, sicut scire oportet et orare, scimus quidem quomodo non oportet. Nos utique nescimus, sed *ipse Spiritus postulat*, id est postulare nos facit et insinuat. Postulat dico *pro nobis*, id est vel vice nostri, vel causa nostræ utilitatis : *gemitibus inenarrabilibus*. Gemitus ideo inenarrabiles dicit, quia ipsi contemplatores nescirent explicare, nec possent, quot et quantis desideriis æstuant. Ex eo quod dictum est, Spiritus postulat, quidam in errores lapsi sunt, dicentes Spiritum minorem Patre et Filio, quia qui postulat minor intelligitur eo a quo postulat ; curialitatem Pauli, vertentes in heresim. Sicut enim qui modo docuisset aliquem quo genere loquendi, et quibus verbis loqueretur cum principe, ille per illum instructum diceretur loqui eidem principi : sic Spiritus sanctus, quid et quomodo postulemus nos instruit, et per nos instructos dicitur postulare, non aliter.

B

Quod supra dixit : nescimus orare *sicut oportet*, hoc in ipso apertum est, qui contra salutem spiritum **¶** Satanæ oravit auferri a se datum sibi ob custo-

diam humilitatis; ne quia raptus erat ad tertium cœlum, et andierat quæ non licebat homini loqui, superbiret : sed per impellentem fragilitatem, pusilanimitatem carnis reminisceretur. Spiritus sanctus sperare nos facit, orare nos docet, et exaudiri nos facit. Quod sic ait: *Spiritus postulat*: ille autem qui scrutatur corda, id est Deus, scit, id est complet et approbat quod desiderat, id est desiderare nos facit *Spiritus* sanctus. Scit ideo quia *Spiritus postulat secundum Deum*, id est docet nos *Spiritus* postulare quod Deum bonum est concedere. *Postulat* dico pro sanctis, id est vel vice vel causa sanctorum. *Scrutatur* ab ea similitudine dictum est, quia quemadmodum ille, qui multo scrutinio rem investigat, melius rem ipsam cognoscit; sic Deus non quod scrutando laboret, sed quasi scrutator et longe melius occulta cordium novit. Non solum *Spiritus* spem dat, orare insinuat, exaudiri facit, sed et quæcunque prospera vel adversa contingent sanctis, omnia facit ille esse ad bonum. Littera sic jungitur: *Orare sicut oportet per nos nescimus*, hoc autem per *Spiritum sanctum scimus, quoniam idem Spiritus cooperatur omnia*, seu prospera, seu adversa; *in bonum*, id est ad utilitatem sanctorum. *Vel omnia cooperantur a Spiritu sancto in bonum*, ut passive dicamus; vel in activo sensu *omnia cooperantur in bonum*, et iterum per *Spiritum sanctum*. Sententia non mutatur, *cooperantur dico diligentibus Deum*, nec qui modo diligent, modo peccando odiunt, sed *his*, id est hujusmodi *diligentibus qui a Deo vocati sunt*; ad hoc ut sint sancti: et quia non omnes votati electi, adjungit:

Vocati dico secundum propositum præscientiæ Dei, quæ nullo modo potest immutari. Vere secundum propositum votati sunt, et omnia cooperantur illis in bonum. *Nam Deus præscivit eos ab æterno sibi idoneos et electione dignos*. Et quia *præscivit* ab æterno, *prædestinavit etiam eos*, id est præparavit in tempore congruo. Hæc præparatio fuit oblatio gratiæ, et interna aspiratio. *Præscivit*, inquit, et *prædestinavit fieri conformes*, id est imitatores imaginis, id est puritatis filii ejus: quia in hoc mundo per puritatem solam imitari licet Filium Dei, quem in futuro per majorem puritatem et invariabilitatem imitabuntur sancti. Hoc autem de divina essentia Filii dicimus, quia si per hoc Filium a Patre videmur diversificare, quia dicimus imaginem Filii, respondemus quod in substantia quidem per omnia idem sunt, sed in personis est varietas. Et in eo quod Pater sine principio, non ab alio: Filius autem a Patre principium habet, licet semper fuerit cum Patre, et sic ab alio. Si autem secundum humanitatem de Christo hic agimus, congrue sequentia consentiunt, quæ secundum carnem de Christo solummodo agunt, et dicemus: Simus conformes imaginis filii ejus, ut quomodo in novitate spiritus ambulavit, sic et nos ambulemus. Ita tamen conformes secundum utramque sententiam: *ut ipse Filius sit primogenitus in multis fratribus*, ut quemadmodum primogenitus Filius Dominus est paternæ hæreditatis,

A et quod inde habent alii filii ab eo habent; sic et Christus Dominus est in hac hæreditate, et quicunque aliquid inde habent, ab eo et per eum totum habent. Dicitur etiam primogenitus mortuorum, quia primus resurrexit a mortuis, etiam sicut cum eo incorruptibles resurrexisse credantur quidam sancti. Si qui autem per Christum susciti sunt, non surrexerunt a mortuis, quia iterum moriuntur.

B Nec solum præscivit, sed *quos prædestinavit, hos etiam vocavit*: quia, postquam inspiravit eos, vocatores adhibuit interius præparatis, quorum vocatio frustra esset, nisi spiritus operaretur interius. *Et quos vocavit, hos etiam justificavit*, remittendo peccata, infundendo gratiam. *Quos autem justificavit, illos etiam magnificabit* in futuro, quando conregnabunt secum. Vel magnificavit secundum certitudinem futuræ rei dicit, et secundum quosdan, 50 qui jam cum Deo regnant, quantum ad animas. Quandoquidem Deus electos suos præscivit, præparavit, justificavit, et ad ultimum magnificabit, ergo quid dicemus ad hæc? Estne aliquid quod contraire possit huic divinæ dispositioni? Contra hoc utique nihil potest dici, quia Deus est pro nobis, et si Deus pro nobis, quis potest esse contra nos? Quis potest evertire, ne perficiatur quod Deus de nobis præordinavit. Vere Deus est pro nobis. Nam ipse est qui non pepercit etiam Filio suo, sed tradidit, id est dispositum illum tradendum ad mortem pro omnibus electis suis. Et cum rem tam difficilem fecerit, sicut est Filium præ omnibus filiis charum tradere morti pro nobis, quomodo, id est qua ratione non etiam donabit nobis omnia quæ restant, cum illo Filio quem longe chariorem omni re habuit, quem nobis in articulo mortis dedit? Non est credendum, ut qui Filium dedit, quæ minora sunt Filio nobis negaturus sit. Et quandoquidem Deus nos adeo dilexit, ut Filium traderet pro nobis, quis jam accusabit adversus nos electos Dei? Accusare est adversus electum. quomodo subvertatur disponere, quemadmodum Satan videns Job in terrenis abundare, quia in his putavit Job mente detineri, pertractabat quod res ejus demoliendo justitiam ejus per impatientiam de damno rerum venientem destrueret: sed quia electus erat Job, Satan non potuit. A principio enim ex quo dicit: Ponam sedem meam ad aquilonem (*Isa. xiv. 13*), semper laboravit destruere regnum Christi, in quo adhuc male perseverat. Diabolus vult accusare, sed non potest, Deus autem potest, sed non vult: *Deus enim est qui justificat*. *Quis est etiam qui condemnnet electos Dei?* Satan quidem condemnare vult, sed non potest; Christus quidem posset, sed non vult: quod ex eo palam est, quod *Christus Jesus est, qui mortuus est pro nobis*. Nec hoc solum, *imo qui etiam resurrexit*, ut et nos resurgere faciat; *qui etiam est ad dexteram Dei*, ubi et nos secum collocabit: *qui etiam interpellat pro nobis*, ubi est in dextera Patris, qui hæc omnia pro nobis fecit et facit: credendum est quod nos condemnnet? Interpellare dicitur Christus, non quod voce clamet, sed

assumpta humanitas, quæ in oculis Dei est, semper Deum pulsat, et memorem facit, ut perficiat illud pro quo Filium carnem assumere voluit : quemadmodum legatus, per solam repræsentationem personæ legationis suæ, memorem faceret ad quem missus esset in eo, quod se illi repræsentaret.

Quandoquidem Deus præscivit, justificavit, etc., ergo quis nos separare poterit a charitate Christi, ut sic pervertat consilium Dei ? Separabit nos tribulatio, id est quælibet afflictio carnis ? An angustia ? id est anxietas animi. An persecutio de loco ad locum ? An famæ ? quia sæpe esurit, ut etiam tæderet eum vivere. An nuditas ? An periculum ? id est comminatio mortis ? An gladius ? An ipsa occisio ? Nihil utique horum nos separabit, sicut scriptum est in libro Psalmorum : illud quia jungitur in posterum : Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis (Psal. xliii, 24) : non quæ reservantur ad fetus, sed quæ sunt occisionis, id est quæ steriles sunt occiduntur ; et si propter te occidimur, constat quod a te non separabimur. Sed quæ cura si mortificamur ? In his enim omnibus, tribulatione, angustia, et cæteris superamus, propter eum ferventes amore ejus, qui dilexit nos. Vere superabimus, quia neque mors, id est comminatio mortis ; neque vita, id est promissio vita, vel gloria mundi ; neque angelus, qui legatione Dei funguntur ; neque principatus, id est neque ordo ille qui etiam super angelos principatum habet ; neque virtutes, id est neque ordo ille cuius officium est operari miracula. Vel ista, si volumus, de malis angelis intelligimus, inter quos etiam sunt discretiones officiorum. De singulis enim ordinibus aliqui lapsi sunt, ut dicamus : Neque angelus mali, quorum officium est explore legationes ; neque principatus, qui in genere malorum subditis angelis principiantur ; 5 1 neque virtutes, mali enim spiritus miracula faciunt. Neque instantia, id est præsentia seu prospera sint seu adversa ; neque futura huius mundi bona vel mala. Neque fortitudo, id est violentia cuiuslibet fortissimi. Neque altitudo, id est promissio honoris. Vel altitudo ut illa quando diabolus purpuratum se et diademate renitentem ostendit. Neque profundum, id est etsi aperto inferno minaretur mihi in ipsum præcipitum. Neque creatura alia, id est si novam et non visam creaturam facerent. Nihil horum omnium poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

CAPUT IX.

Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior. Testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto : quoniam tristitia mihi est magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et proxima : quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem : qui est super omnia Deus bene-

A dictus in sæcula (II Cor. xi, 34) » Amen. Non autem quod exciderit [excidit] verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel [circumcisione] sunt, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii sunt Abrahæ ; « sed in Isaac vobisabitur tibi semen (Gen. xxii, 12), » id est, non qui filii carnis hi filii Dei, « sed qui filii sunt promissionis (Gal. iv, 28), » æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est : « Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius (Gen. xviii, 10). » Non solum autem illa, « sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri (Gen. xxv, 24). » Cum enim nondum natæ fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem proposuitum Dei maneret) non ex operibus, sed ex votante dictum est ei : « Quia major serviet minori (Gen. xxv, 23), » sicut scriptum est : « Jacob dilexi ; Esau autem odio habui (Malach. i, 2). » Quid ergo dicemus ? Nunquid iniquitas apud Deum ? Absit ! Moysi enim dicit : « Miserebor cui misereor [cui misertus sum], et misericordiam præstabò cui miserebor (Exod. xxxiii, 19). » Igitur non voluntatis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni : « Quia in hoc ipsum excitavi [servavi] te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntient nomen meum in universa terra (Exod. ix, 16). » Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur ? Voluntati enim ejus quis resistit ? O homo, tu quis es qui respondeas Deo ? « Nunquid dicit figuramentum ei qui se finxit : Quid me fecisti sic ? » (Sap. xv, 7; Isa. xlvi, 9; Jer. xviii, 6.) An non habet potestatem figulus lutti, ex eadem massa facta aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ? Quia [quid] si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Quos et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit : « Vocabo non plebem meam, plebem meam ; et non dilectam, dilectam ; et non misericordiam consecutam, misericordiam consequutam (Ose. ii, 23; I Petr. ii, 10). » Et erit, in loco ubi dictum est eis non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Isaías autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient (Isa. x, 22). » Verbum enim consummans, et abbrevians in sequitate : quia verbum abbreviatum faciet Dominus super terram. Et sicut prædictit Isaías : « Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrah similes fuissetis (Isa. i, 9). » Quid ergo dicemus ? Quia gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem justitiae [justitiam], in legem justitiae non pervenit. Quare ? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est : « Ecce pono in

« Sion lapidem offensionis et petram scandali ; et A sunt Israelitæ. Tempore enim Jeroboam multi Judæi transierunt ad culturam idolorum, et reputati sunt inter gentes, multo tamen etiam fecerunt. Multi etiam de gentibus in ritus Judæorum transierunt, et inter Judæos reputati sunt. Non omnes qui ex Israel sunt secundum carnem, dicendi sunt Israelitæ. Neque omnes vocandi sunt filii, id est hæredes Abrahæ, ideo quia secundum carnem sunt semen Abrahæ; Ismael enim de semine carnis Abrahæ fuit, nec tamen hæres.

EXPOSITIO.

52 Jam amplius non separabor a charitate Christi, sed olim separatus fui ; et inde multum doleo, et de hoc quod doleo, veritatem dico positus in Christo, in cuius corpore mentiri non licet. Nec in uno verus, ut in alio mentiar. Sed non in aliqua parte mentior ; nec solum Christo, sed etiam conscientia mea mihi perhibente testimonium quod non mentior : conscientia dico, fundata in Spiritu sancto, cum quo non perhiberet falsum. De hoc, inquit, dico veritatem : quoniam tristitia magna est mihi secundum afflictionem corporis, et continuus dolor cordi meo interius : dolor, inquit, est mihi, et merito. Ego enim ipse, qui modo separari nequeo, optabam esse non solum separatus ; sed etiam anathema, id est separatio aliorum a Christo pro fratribus meis ; quia hos qui modo fratres sunt in Christo separare volebam a Deo : qui etiam sunt cognati mei secundum carnem ; quia, licet omnibus in dilectione obnoxii simus, domesticis tamen generis nostri hanc debemus impensius : qui etiam sunt veri Israelitæ videntes Deum, quorum etiam adoptio filiorum, id est qui adoptati sunt in filios Dei. Quorum etiam gloria miraculorum ; quorum etiam est testamentum ; Evangelium repromissum ; quibus etiam est latio legis, id est spiritualis intelligentia quam fert lex ; quibus etiam est ad obsequium, id est cultus Dei ; quibus etiam facta sunt promissa salvationis ; quibus etiam patres suere illi ex quibus Christus natus est secundum carnem : qui secundum Deitatem Deus est ab initio, manens super omnia, Deus dico benedictus æternaliter in sæcula. Amen. Ideo Paulus plures et maiores aliis apostolis sustinuit persecutio[n]es ; quia persecutus fuerat Ecclesiastus Christi : quod idem perhibet dicens : « Quia plus omnibus laboravi (I Cor. xv, 10). » Quæ tamen augmentatio persecutionis fuit ipsi ad custodiā justitiae, et incrementum gloriæ. Probavit sufficier superius quod electos Dei nulla res posset a Deo separare. In sequentibus autem probare vult hanc electionem filiorum non secundum propaginem carnis, sed ex vocatione Dei fieri. Littera sic jungitur : Ego olim optabam esse separatio filiorum Dei a Christo ; sed tamen non excidit verbum Dei, id est licet multum saevirem in servos Dei, aliqui subverterentur ; tamen propterea non excidit verbum, id est non inexpleta perit promissio Dei, qua se promiserat redemptiurum Israel ; quia licet multi secundum carnem de Israel a salvatione alienati sint ; omnes tamen veri Israelitæ electi sunt, et sic impleta est promissio. Vere etsi aliqui separati sunt a Deo, propterea non excidit verbum Dei ; quoniam non omnes hi qui sunt ex Israel secundum carnem, vocandi

B C D

Unde scriptum est : « Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit (Gen. xi, 12), » etc. ; sic etiam nec filios Abrahæ dicimus degenerantes a fide ejus. Consuetudo enim patrum est, eum vocare filium suum, qui imitatur patrem. Eum vero qui contrarius est factis patris, dicit pater non esse filium suum, licet vere sciat de carne sua generatum. Non omnes qui secundum carnem sunt de semine Abrahæ sunt ; sed qui in similitudine Isaac per re-promissionem Dei nati sunt, hi vocantur filii Abrahæ. Sic enim testatur Scriptura, dicens : In Isaac, id est in similitudine Isaac erit tibi semen. Nec hoc secundum carnem, sed vocabitur, id est per vocationem et re-promissionem Dei, erunt tibi filii, non tantum secundum lineam carnis, quantum per imitationem fidei. Isaac enim natus non lege carnis, quia de ventulo patre, et matre sterili, cuius genitalia jam marcida senio fuerant, significavit non vocandos filios Abrahæ propter lineam carnis, sed exemplo Isaac, secundum promissionem **53** Dei. Exponit Apostolus quid sit hoc. In Isaac vocabitur tibi semen dicens : Id quod dico semen vocabitur tibi in Isaac, sic est intelligendum. Non qui filii carnis Abrahæ sunt, hi propterea sunt filii Dei : sed hi qui sunt filii promissionis, id est per re-promissionem electi, hi æstimantur in semine Abrahæ, imitatores fidei ejus, quemadmodum Isaac per re-promissionem natus est. Et vere per re-promissionem. Nam hoc est verbum promissionis, factæ de Isaac, quod verbum locutus est angelus ad Abraham determinans conceptionem filii diu ante promissi, dicens : « Ego veniam secundum hoc tempus, id est post revolutum annum hac eadem die, et postquam advenero, erit Saræ filius (Gen. xviii, 10). » Secundum Ambrosium(1), præmissa littera longe supra aliter jungitur, ita : Ego optabam esse separatio honorum a Christo, quod faciebam pro fratribus meis, id est amore fratrum meorum Judæorum et zelo legis, quam quia Christianos putabam invertere, dolebam : nec mirum si pro fratribus meis, quia sunt cognati mei secundum carnem, et qui esse debuissent veri Israelitæ, et quorum est adoptio filiorum Dei, id est qui debebant adoptari in filios Dei, nisi hoc malitia eorum averteret ; et quibus erat gloria eloquiorum Dei creditorum, et quibus debebatur testamentum, id est Evangelium, et quorum erat legislatio et obsequium, id est cultus Dei. Et promissa debebantur eis. Patres quorum fuerunt illi, ex quibus secundum carnem natus est Christus.

(1) Commentaria in omnes Pauli Epistolas non putantur esse Ambrosii : de quo consule Possevini Apparatum.

Sed licet hæc promissa illis, iniquitate sua impe-
diente non adepti sint, non tamen ideo dico quod
propterea exciderit verbum, id est impletio promis-
sionis Dei : quoniam si non omnes qui secundum
carnem Iudei, tamen quicunque veri Israelitæ fue-
runt, promissionem Dei acceperunt. Sequens littera
non mutatur. Non solum autem hanc Sara promis-
sionem habuit, sed etiam Rebecca. Convenienter de
Rebecca inducit, in cuius filiis apertum est, ex elec-
tione tantum Dei, bonum aliquem fieri. Si enim ex
genere non est causa quare Jacob magis eligatur
quam Esau, in quorum electione vel reprobatione
nulla parentum, nulla filiorum merita præcesserunt,
et ideo per Rebeccam apertius probat, secundum
promissionem filios Abrahæ fieri, quam per Saram,
quæ Solum electum habuit : accepit utique repro-
missionem Rebecca, *habens filios ex uno eodemque*
concubitu Isaac patris nostri. Ut sciatur merita pa-
rentum non profuisse Jacob, nec nocuisse Esau,
determinat eos esse generatos de eodem *concubitu* :
ne si (ut quidam physici volunt) diversis temporibus
generati essent, putarentur parentes esse grati Deo,
cum generunt Jacob; ingrati, quando generunt
Esau. Sicut parentum, sic etiam merita filiorum
excludit, dicens : Rebecca utique habuit promis-
sionem. Nam *dictum est ei* : *Major serviet minori*.
Sed antequam dicat promissionem, convenienter
merita filiorum cum meritis parentum excludit, ut
constet omnem electionem esse primum et princi-
paliter ex gratia Dei, dicens : Rebecca habuit filios,
qui cum nondum nati essent, per hoc excludit me-
rita filiorum. Sed tamen quia in ventre matris lu-
ctati esse dicuntur, ne ideo putarentur ibi potuisse
mereri, hoc determinans ait : Aut *cum nondum egis-
sent aliquid boni vel mali*, pro quo hic deberet eligi,
hic reprobari. Ideo priusquam agerent bonum vel
malum, *dictum est ut propositum*, id est prædestina-
tio Dei qua hunc eligebat, alterum reprobabat,
maneret, id est permanere comprobaretur, secun-
dum electionem Dei, quæ electio non erat facta *ex
operibus*, id est quia bene egisset Jacob, *sed solummodo ex
vocante*, id est ex gratia et beneplacito vo-
cantis Dei.

Hoc utique dictum est quia, id est *quia major ser-
viet minori*. Non ideo dicitur servire, quod Esau
aliquando servierit Jacob, sed plerumque dominatus
sit ei, ut qui fortior erat in terra. Et ideo sic intel-
ligendum est : *Major serviet*, id est utilis erit *minoris*.
Quanto enim Esau magis persecutus Jacob, tanto
magis meritum ~~54~~ patientiae accrescebat patienti :
et ita dictum est in Genesi : *Major serviet minori*
(Gen. xxv, 23). Hoc autem dictum est Rebeccæ, an-
tequam pueri nascerentur, quod dictum est sicut
scriptum est per Malachiam de eisdem longe post
eorum decessum. Hoc utique scriptum est : Ego
dilexi Jacob (Malac. i, 2), et pro hoc præcipue
elegi eum. Esau autem quia odio habui, reprobavi.
Odium enim Dei nihil aliud est, quam ex æquitate
gratiam subtrahere. Convenienter sicut de præcedenti
testimonium posuit, ut præcessisse merita eorum ex-

A cluderet ; ita et de sequenti testimonium posuit, ut
ostendat sequens meritum Jacob insufficiens fuisse,
et penitus per se indignum fuisse gratia Dei ; et
ideo constare quod per misericordiam electus sit, ut
etiam ostenderet quod Esau justè negata sit gratia,
quia non esset cooperaturus gratiæ. Quæritur cur
Jacob electus sit, et Esau reprobatus : cum in neu-
tro meritum boni vel mali præcesserit, quæ causa
fuerit electionis unius, et reprobationis alterius ? Ad
hoc respondeatur, Jacob electum esse per misericor-
diā ; Esau reprobatum secundum justitiam. Deus
enim, cum primum creavit hominem, multiplici eum
insignivit gratia : quam quia peccando a se repulit,
indignum se fecit gratia Dei, et exinde Deus nihil
homini debuit, sicque non est relictum homini
unde justè posset conqueri, si destituitur gratia
Dei.

B Quia si iterum quæritur, cum uterque ex justitia
propter originale posset reprobari, nihilque meriti
in ambobus repertum sit, pro quo huic sic data sit
gratia, huic negata ; quare magis Jacob electus sit
quam Esau ? Ad hoc respondeatur quia Deus Jacob
idoneum et cooperaturum gratiæ præscivit; Esau
vero non idoneum, quia non cooperaturum : ideo
uni misericorditer tribuit, quod ab altero justè pro-
pter originale alienavit, quod satis aperte in Juda
consideratur, quem licet Deus pro certo peritum
cognosceret, permisit tamen illi gratiam miraculo-
rum, ut alii apostolis, cum jam fur esset, et loculos
haberet. Non tamen ideo quin sciret illum irrevoca-
bilem a malo, sed ut comprobaret nobis per hunc,

C juste se quibusdam omnem negare gratiam, ut pue-
ris statim sine baptismo morientibus : quibus ideo
omnem gratiam denegat, quia si tempus haberent
operandi, et gratia eis concessa esset, abuterentur
ea, et sic pro gratia longe gravius punirentur ; cui
si cooperarentur, salvarentur. Ut autem hoc Deus
notum faceret, dedit quibusdam gratiam, de quibus
non hæsitabat quin abuterentur ea, sed ut etiam pa-
lam oculis haberemus, juste quibusdam omnem se
denegare gratiam. Iterum aliud : Cum Deus omnia
creavit, quædam necessaria, ut ortum solis et hu-
jusmodi ; quædam voluntaria ut hominem et an-
gulum constituit. Deus autem sic unum per misericor-
diā eligit, sicuti alterum per justitiam reprobat :
ut tamen voluntariam facultatem in eis non destruat :
quia etsi multos in hoc saeculo sanctos multiplici
munivit gratia, non tamen coagit eos ut ex necessi-
tate bonum agerent, nec ad malum si vellent decli-
nare possent, sed adjuvit per gratiam, quia vidit
eos gratiæ cooperaturos. Econtrario non ita Iudei
subtraxit gratiam, ut, gratia subtracta, impelleret
eum, vellet nollet, operari iniquitatem, sed ut ap-
pareret quid per se posset iniquitas. Si enim gratia
data vel negata compellens esset ac necessaria, jam
non esset relictum homini meritum salvationis vel
damnationis. Quandoquidem Jacob nullo merito præ-
cedente eligitur, Esau similiter sine merito reproba-
tur, ergo quid dicemus ? Nunquid iniquitas est apud
Deum ? qui Jacob eligens sine merito, Esau reprobat

similiter sine merito? *Absit!* hoc ut propterea Deus A indurat, videtur non velle nos bene agere, cuius voluntatem impossibile est mutari. Paulus hæc omnia ideo dicit, quia videbat Romanos in sapientia mundi nimium gloriari, et ad hujusmodi quæstiones supra modum insistere: ideo ut magis reprimat eos, sic totum attribuit gratiæ Dei, ut nihil videatur relinquere libertati arbitrii. Quod tamen satis commode intelligitur, quia nec ipsum initium bonum volendi ex nobis solum esse potest, si non inspirat gratia Dei.

Unde sic ait: Tu dicis mihi *quid adhuc queritur a nobis*, sed o tu, homo adhærens humanitatì: *tu quis es qui respondeas Deo*, id est qui si Deus mysterium hujus rei tibi enarraverit, intelligas illud? *Vel tu quis es qui respondeas*, id est qui litigies et disputes cum Deo de mysterio hujus rei? Non habes super hoc respondere Deo, sicut nec opus figuli habet de factura sui contradicere figulo, et est apta similitudo; quia quemadmodum figulus de luto, sic Deus hominem lutum, et omni pollutione infectum invenit. Non habes utique, quod *respondeas Deo*.

55 *Moysi enim dixit Deus (Exod. xxxiii, 19):* Ejus cuius misereor in præscentia, miserebor in justificatione. Et cuius miserebor in justificatione, illi præstabo misericordiam in salvatione. Hic satis ostendit omnia esse ex misericordia, quia præsencia, justificatio, salvatio, omnia fluunt a fonte misericordiæ. Quandoquidem omnia (sicut ostensum est) fiunt per misericordiam Dei. *Igitur* velle bonum non est volentis, ut ascribatur ei. Neque currere est cursoris, id est operari non est operantis, sed miserentis est Dei. Neque velle neque facere bonum potest homo, nisi misericordia Dei per Spiritum sanctum operetur in eo. Vere miserentis Dei est velle et perficere, quia non miserentis est neque velle neque perficere (hoc est reprobare) quod aperte in Pharaone ostenditur. *Dicit enim Scriptura Pharaoni in Genesi.* Convenienter de Pharaone inducit, cui Deus hanc gratiam proposuit: ut si vellet per doctrinam Moysi bene agere posset (Exod. ix, 16). Certum quidem Deus habebat Pharaonem nunquam pœniturum, sed ut in eo cui gratiam doctrinæ concessit, eaque abusus est plane, nobis ostenderet gratiam juste negatam Esau priusquam mereretur, et omnibus quibus ita negatur: quia si Deus daret gratiam, abutentur ea, et inde gravius punirentur: ideo etiam Deus Pharaoni doctores adhibuit, ut mala quæ prius in illo latebant, modo aperta fierent; dum Deo in tot et tantis resistere, et prophetis et miraculis non acquiesceret. Hoc, inquam, *Scriptura dicit Pharaoni: quia in hoc ipsum*; hoc quod in Genesi continuatur: *in hoc ipsum* in quo tu eras, id est, tu eras in malo, sed occultus, et in hoc malo excitavi te, subtrahendo gratiam ut appareres malus sicut eras. Ideo utique *ut ostendam in te virtutem meam*, id est signa miraculorum, quæ non ostenderem si acquiesceres. Ideo etiam ostendam, *ut nomen meum annuntietur in universa terra*, propter miracula facta in Ægypto. Ubiunque enim audiebantur signa Ægypti, dicebatur: Magnus est Deus Hebræorum. Quandoquidem Deus ex voluntate elegit Jacob, et ex voluntate reprobavit Esau. Ergo palam est quod Deus miseretur cuius vult: quia videt eum cooperaturum gratiæ, et indurat quem vult: quia videt eum non idoneum gratiæ. Indurare Dei, est gratiam non accommodare. Quia dixi Deum misereri huic, et indurare hunc ex voluntate, itaque dicis, et objicis mihi: *Quid adhuc queritur a nobis ut bene agamus*: qui reprobasti bene agere non possumus? Vel ita. *Quid adhuc queritur*, id est conqueritur Deus de nobis, si offendimus cum indurati non offendere non possumus? Non est unde queratur. Vel quid a nobis requirat: quia quis potest resistere voluntati ejus? Ubi nos

B ostendit, videtur non velle nos bene agere, cuius voluntatem impossibile est mutari. Paulus hæc omnia ideo dicit, quia videbat Romanos in sapientia mundi nimium gloriari, et ad hujusmodi quæstiones supra modum insistere: ideo ut magis reprimat eos, sic totum attribuit gratiæ Dei, ut nihil videatur relinquere libertati arbitrii. Quod tamen satis commode intelligitur, quia nec ipsum initium bonum volendi ex nobis solum esse potest, si non inspirat gratia Dei. Unde sic ait: Tu dicis mihi *quid adhuc queritur a nobis*, sed o tu, homo adhærens humanitatì: *tu quis es qui respondeas Deo*, id est qui si Deus mysterium hujus rei tibi enarraverit, intelligas illud? *Vel tu quis es qui respondeas*, id est qui litigies et disputes cum Deo de mysterio hujus rei? Non habes super hoc respondere Deo, sicut nec opus figuli habet de factura sui contradicere figulo, et est apta similitudo; quia quemadmodum figulus de luto, sic Deus hominem lutum, et omni pollutione infectum invenit. Non habes utique, quod *respondeas Deo*.

Nunquid enim fragmentum dicit ei qui se finxit: Quid me sic fecisti breve vel longum, informe vel formatum? An non habet figulus potestatem luti, cuius est luti materia? Sic Deus vos omnes in luto sordidos originali reperit. *An non utique potest ex eadem massa*, quæ tota in se immunda est, *facere aliud* **56** *quidem vas in honorem*, quo bibatur: *aliud vero in contumeliam*, in quo sordida familiæ reponantur? Et sicut figulus potestatem habet in luto hoc vas facere, sicut placet honorabile. Hoc aliud, sicut materia vasis erat immunda, immunditia destinare: sic Deus omnem massam hominis corruptam propter originale inveniens, si partem hujus massæ munditia destinat, misericordia est: quod vero aliam partem in immunditia sordescere deserit, æquitatis est: et contra æquitatem reclamare injustum est, sicut ostensum est. Si illud quod peccato suo sordidatum est, Deus sequendo justitiam in immunditia deserat, non habet homo super hoc quod contradicat Deo. Quid etiam dicetur de hoc, si Deus quibus non debet ex misericordia dat gratiam, et illi accepta gratia abutuntur, nonne qui hujusmodi sunt merito reprobantur? Quod æquipollenter ait. Si, inquam, *Deus volens ostendere iram*, id est damnationem impiorum apertam facere hominibus, sibi quidem notum erat nunquam eos gratiæ datae cooperaturos: *volens etiam notam facere potentiam suam*, id est quanta potentia patientiæ ficeret suos persecutions impiorum tolerare, per quod nec in impiis reprobatis Deus operatur sine misericordia, cum patientiæ meritum accrescat suis per indurationem malorum. *Volens utique Deus ostendere iram in impiis, potentiam in electis, sustinuit in patientia multa*, et secundum tempus, et secundum numerum impietatum. *Sustinuit dico vasa iræ*, id est eos in quibus juste infundenda est ira, id est damnatio. *Vasa dico apta in interitum*, id est in perditionem propter solum originale, si nunquam daretur gratia qua abutentur. Sustinuit ideo, *ut ostenderet divitias gloriae*

sua, id est divitem gloriam suam in *vasa misericordia*; id est in eos in quos infundenda erat misericordia; *quæ vasa præparavit*, id est prædestinavit Deus ad habendam futuram gloriam. Nec solum prædestinavit: sed *quos*, id est vasa misericordiae etiam missis præparatoribus vocavit. Illud quos ad sententiam respicit, non ad litteram. *Vocavit dico nos*, scilicet et quos nos? id est non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus: quia quemadmodum Judæos vocavit, sic et gentes. Probat quod vocatio gentium ex Deo sit dicens: Vere Deus vocavit gentes, sicut dicit non Osee, sed Dominus in Osee. Hoc utique dicit: *Vocabo plebem meam non plebem meam*, id est gentilitatem, quæ modo non plebs mea dicitur. Vocabo per gratiam, et faciam *plebem meam* (*Ose. ii, 23*), et non *dilectam gentilitatem*. Vocabo per gratiam, et faciam *dilectam*, justificando a peccatis: et eamdem gentilitatem *non consecutam misericordiam*; faciam *consecutam misericordiam* in salvatione. In signum autem salvandæ gentilitatis hic Osee prædicatur salutem gentium, jussus est a Deo ducere uxorem fornicationis, etc. Vocabo utique gentilitatem, et hoc erit, in loco ubi dictum est: *Non plebs mea vos*, id est in toto mundo ubi Judæi solum plebs Dei vocabantur, gentiles vero non ibidem vocabuntur amodo gentes, sed *vocabuntur filii Dei vivi*, qui vitam æternam quam habet datus est eis quos ex electione vocavit. Vel ita: in loco, id est in Judæa, ubi dictum est: *Non plebs mea vos*: ibi vocabuntur filii Dei; quia et de Judæis electi sunt apostoli, per quos gentes conversæ sunt; et in Judæa originem primam habuit Ecclesia.

Postquam vocationem gentium auctoritate Osee confirmavit, probat per Isaiam salvationem Judæorum, et convenienter hoc probat. Gentiles enim improperabant Judæis, quod semel culpa sua repulsi et reprobati, ulterius indigni essent salvatione Dei. Osee sic dicit de gentibus: *Isaias autem clamat* et affirmat hoc pro Israel (*Isa. x, 22*), id est pro honorando Judaico populo, cui multoties mala sua improperavit. Hoc utique clamat. Si, id est licet, fuerit numerus filiorum Israel innumerabilis, tanquam arena maris, tamen reliquiæ Israel, id est, viiles et abjecti, qui nihil in carnalitate legis confident, hujusmodi reliquiæ salvæ fient. Vel reliquiæ, id est quos Deus sibi reliquit, et idoneos salvationi reservavit, hi salvabuntur. Determinat modum salvationis, ne per legem putarent se salvari. Vere salvæ fient reliquiæ: nam per verbum, id est per doctrinam fidei, quod verbum erat consummata, id est perfecte justificans, quod lex facere non potuit. Erit etiam abbrevians et præcepta legis, quæ omnia ad dilectionem Dei et proximi reducet, et sacrificia; quæ omnia ad unum sacrificium corporis Christi rediget. Et ne quia legem abbreviaret, in justum judicaretur, hoc verbum, ideo addit, in æquitate: quia etsi abbreviat legem, æquum tamen erit et justum. Quod palam est ex eo quod Dominus faciet hoc verbum abbreviatum, sicut dictum est

A secundum sacrificia et præcepta. Nec super Judæos solum, sed etiam super terram, id est super gentes. Vel ita: *Salvæ fient reliquiæ*. Nam per verbum illud de quo dictum est: «In principio erat verbum (*Joan. i, 1*), » etc. Quod verbum, id est Christus, erit consummans et abbrevians legem in æquitate, sicut dictum est: *Quia Dominus faciet hoc verbum breviatum*, id est secundum assumptam carnem mortalitatis et passibilitatis ab angelis minoratum. Juxta illud (*Psal. viii*): « Minorasti eum paulominus ab angelis. » Et hoc verbum faciet super terram, id est quod in natura deitatis erat invisible, per assumptam carnem hominibus in terra exhibebit visibile. Vere per verbum breviatum salvæ fient reliquiæ. Nam nisi Dominus reliquisset nobis hoc semen, perderemur; et hoc dico non solum ex me, sed etiam sicut prædictum Isaias vaticinans de eodem: *Nisi Dominus Sabaoth* (*Isa. i, 9*), id est exercitum tam coelestium quam terrenorum reliquisset nobis semen, id est Christum: quem ante tempora sic constituit, et in tempore dedit; vel semen, id est verbum prædicationis, per quod fructificant credentes; vel nisi Dominus ascendens reliquisset nobis semen, id est apostolos, qui in nobis verbum fidei seminarent, nos utique facti essemus sicut Sodoma et sicut Gomorrah, id est penitus periclitaremur, et merito, quia similes suissemus spernendo præcepta Dei.

C Quod superius dixit de vocatione gentium per Osee (*cap. ii, 23*), ne Judæi negarent hoc dictum esse de gentibus, sed de se, qui multoties a Deo recedendo non plebs Dei facti sunt: exponit Paulus quomodo de gentibus hæc verba tantum agant. Quandoquidem superius dictum est, non plebem meam vocabo plebem meam, ergo quid dicemus? Et quomodo hanc auctoritatem accipiemus? Hoc utique in verbis Osce exponemus, quod gentes quæ non sectabantur justitiam, id est quæ nec legem habebant, nec bono rationis sue utebantur, apprehenderunt non ex merito, sed ex gratia ingerente ejus justitiam: nec carnalem justificationem, sed justitiam quæ est ex fide. Partem iterum auctoritatis quam Isaias pro Israel protulit: hanc scilicet quod non numerositas filiorum Israel salvaretur, exequitur Apostolus ponendo causam quare reprobetur, dicens: Gentes apprehenderunt justitiam: sed Israel, id est Judaicus populus sectando legem carnalis justitiae, non pervenit in legem spiritualis justitiae. Sed quare non pervenit? Ideo quia non ex fide credidit se justificari, sed præsumpsit quasi ex operibus posset justificari. Et quia non ex fide crediderunt se posse justificari, ideo offenderunt, id est offenditionem sibi fecerunt in lapidem, id est in Christum, qui lapis fuit, qui et inimicos contereret, et in quo fundamenta justorum consistent. Lapidem dico offenditionis, id est qui lapis per humilitatem quam habuit aptus fuit in quo offenderent superbi, sicut scriptum est in Isaias: *Ecce pono in Sion*, id est in Judaico populo, *lapidem offenditionis*, id est Christum, et petram scandali (*Isa. viii, 14; I Petr. ii, 7*).

Inter lapidem et petram nulla distantia est, sed **A** legem justitiae, sed offenderunt in Christum, putarentur Apostolus Iudeos ideo dicere reprobatos, nec ulterius posse salvari. Dicit se orare pro illis, pro quibus utique non oraret, si apud Deum reprobatos cognosceret. Unde sic ait: Liceret Iudei offenderint in Christum, tamen fratres, voluntas cordis mei fit pro illis, id est bonam voluntatem habeo ad illos, quos si peniteant confido salvandos. Nec solum voluntas, sed etiam obsecratio fit ad Deum pro illis, ad habendam illis salutem. Ideo utique obsecro Deum pro illis, quia testimonium illis perhibeo, quod pro certo habent emulationem, id est dilectionem Dei; vel aemulationem, id est indignationem adversus sanctos, zelo Dei et sue legis. Existimantes enim sic tuendam esse legem suam, persequuntur sanctos. Habent utique emulationem Dei, sed non secundum scientiam. Non enim scienter sic diligunt legem, vel sic indignantur pro lege. Inde ait beatus Petrus: « Scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis (Act. iii, 17), » etc. Vere non secundum scientiam, nam ipso ignorantibus justitiam Dei, id est omnem justificationem ex solo Deo esse, et querentes statuere, id est confirmare suam justitiam quod per carnalia opera legis justificarentur: quae utique justitia non Dei, sed eorum esset. Hoc utique querentes non sunt subjecti justitiae Dei, id est Deo justificanti: sed potius derogando Deo, justitiam quae Dei est ascribent sibi. Vere justitiae Dei non sunt subjecti. Nam Christo noluerunt subjici: qui Christus est ad justitiam omni credenti, id est qui omnem credentem justificat. Christus dico, qui est finis legis, et secundum impletionem ejus, et secundum hoc quod veniente

B 59 Christo finita est lex illa, et jam per Christum locum habet gratia. Vere Christus est ad justitiam, nam lex non est ad justitiam. Moyses enim sic scripsit, quoniam, id est quod homo qui fecerit justitiam, quae est ex lege, id est carnales observantias quas praecipit lex, ipse vivet in ea (Levit. xviii, 5) lege, id est hoc solum habebit ex impletione carnis legis, quod non morietur iudicio legis. Qui enim legem faciliter, pœnam solummodo evadit, sed per eam non justificatur. De justitia legis sic ait. Sed de justitia quae est ex fide, sic dicit idem Moyses: Ne dixeris in corde tuo, id est, nec corde credas nec ore loquaris hoc: Quis ascendit in cælum? (Deut. xxx, 12) id est ne dubites etiam quosdam ascensisse in cælum, et adhuc quoscunque justos ascensuros esse. Id enim dicere, Quis ascendit in cælum, est deducere Christum de cœlo, id est negare quod Christus in cælum ascenderit. Aut ne dixeris in corde tuo quis descendit in abyssum, id est in infernum? quia hoc dicere est revocare Christum ex mortuis, quod nec Christus mortuus ad infernum descenderit, nec inde Abraham sanctosque suos astraxerit, quod utrumque contra fidem est. Hoc ne credideris, sed hoc quod sequitur crede. Quid enim dicit Scriptura per eumdem Moysen? Prope est verbum in ore tuo, id est, paratum est verbum doctrinæ. Vel verbum Dei Christus in ore tuo, ut confitearis, et rationabiliter tuearis illud. Et hoc idem verbum, prope est etiam

C **D** C

Expositio.

Ne quia modo dixerat: Israel non pervenit in

*in corde tuo (Deut. xxx, 14), ut credas illud. Et hoc verbum quod prope esse dico, est verbum fidei, id est, doctrina habilis ad credendum. Vel Christus in quem convenienter credi oportet, quod verbum nos prædicamus. Hoc, scilicet, inde prædicamus, quia, id est, quod si confitearis Dominum Jesum in ore tuo, et credideris in corde tuo, quod Deus excitavit illum a mortuis, et quæcunque impossibilita de eo credas, nec legem naturæ potuisse ipsi obsistere : si hoc, inquit, confitearis, et credas, non solum vi-
ves vita præsenti, ut per legem, sed etiam salvis eris æternaliter. Vere si corde credideris, salvaberis. Nam corde creditur ad habendam justitiam, id est justificationem a peccatis. Qui autem justificatus est, de salvatione securus est. Et vere si confitearis ore, salvaberis. Nam confessio fit ore ad consequendam
æternam salutem. Ideo salutem (quia majus videtur) posuit ad confessionem oris. Hoc enim confiteri, scilicet Deum, magnum et præcipuum erat in tempore Apostoli sæviante persecutione : quo tempore multi sane credentes non audebant palam loqui, nec confiteri. Probat quod credulitas cordis justificet, ab auctoritate Scripturæ : nec tamen determinat cuius sit scriptura : sed in psalmis multoties æque valens invenitur.*

Vere corde creditur ad justitiam. Nam Scriptura dicit : Omnis, sive Judæus, sive gentilis, qui credit in illum quem Deus excitavit a mortuis, non confundetur; id est non erubescet quasi male crediderit. Bene dico omnis. Nam non est distinctio apud Deum : Judæi et Græci, id est Deus in salvatione sua indifferenter accipit Judæum ut gentilem, et gentilem ut Judæum. Vere apud Deum nulla est distinctio Judæi et gentilis : nam idem est Dominus omnium. Qui enim creavit unum, creavit et alterum. Unde apparet quod æquam voluntatem habeat ad utrumque, et sicut voluntatem, sic etiam habet potentiam. Nam ipse est dives : et abundantanter retribuens in omnes qui invocant illum. Probat quod confessio fit ad salutem. Respondet tamen littera ad proximum. Vere Deus est dives in omnes qui invocant illum. Nam omnis quicunque sit ille, sive Judæus, sive gentilis, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit Quandoquidem oportet eos invocare ut salventur, ergo oportet eos primum credere, ut postea invocent. Quomodo enim invocabunt illum in quem non crediderunt ? quasi diceret : Quia credent invocabunt. Aut quomodo credent ei quem non audierunt : id est, quia audient credent. Quomodo autem audient sine prædicante ? id est quia prædicabitur illis audient. Quomodo vero prædirabunt nisi mittantur ? id est quia Deus mittet illos, 60 prædicabunt. Ex omnibus his interrogationibus intendit totum venire ex gratia Dei, a principio vocationis usque ad salvationem eorum. Cum enim dicit predicatores a Deo missos quos audierunt : et post auditum credunt : et deinde invocant, et sic ad ultimum salvantur : totum innuit referendum esse gratiæ Dei. Vere predicatores mittuntur a Deo, sicut scriptum est in Isaia :

A « Quam speciosi sunt pedes, id est adventus evangelizantium, id est bene annuntiantum pacem inter Deum et hominem, et evangelizantium bona (Isa. v), id est humilitatem, castitatem, et his similia. Quia supra dixerat eo quod audierunt crediderunt : ne putaremus quod solum audire sufficeret ad habendam fidem non operante Spiritu sancto interius, ait : Licet dixerim quia audient credent : tamen non omnes qui audiunt obediunt Evangelio. Nec solus hoc dico : sed Isaías mecum sentiens dicit hoc : Domine, quis credidit auditui nostro ? id est vel his quæ audierunt a nobis, vel his quæ nos audivimus a te et nuntiavimus illis ? Per hoc quod ait Quis credidit, innuit multos audisse : et si non omnes, aliquos tamen credidisse. Et quandoquidem aliqui crediderunt : ergo fides habetur ex auditu, id est credunt aliqui, quia audiunt. Non tamen ex omni auditu habetur sana fides : sed ex auditu qui fit per verbum, id est secundum doctrinam Christi, fides est salubris. Licet pauci crederent auditui nostro : tamen dico, Nunquid non audierunt ? quasi diceret : De hoc quod non crediderunt inexcusabiles sunt : quia verbum fidei audierunt. Evidem in omnem terram exivit sonus, id est fama, eorum prædicatorum. Nec solum fama : sed etiam verba eorum, id est eadem quæ ipsi prædicabant, audita sunt in fines terræ : et ita dico terræ quod orbis, id est orbiculatæ terræ. In omni enim parte terræ audita sunt verba apostolorum. Audierant utique, sicut probatum est. Nec solum eos audisse dico : sed dico quod etiam cognoverunt, quod interrogative ponit ut magis eos excitet, dicens : Nunquid Israel, id est Judaicus populus, non cognovit ? Duo sunt genera cognitionis. Unum quo sicuti rem bonam esse cognoscimus, bonum hujus rei diligimus et approbamus : et haec est bona cognitione. Alterum quo rem, sicuti dicitur, ita esse videmus, nec contradicere possumus : et tamen rem illam non diligimus, sed (quod solum possumus) iniquum velle ad illam habemus. Haec est mala cognitione quam Judæi in Christum habuerunt. Probat auctoritate Moysi Judæos cognovisse Christum, dicens : Vere Israel cognovit. Nam Moyses primus tempore secundum scripta : nemo enim ante eum scripsit prophetiam. Per hoc autem quod ait primus, innuit ejusdem rei multos testes esse, licet non reponat eos. Vel primus, id est præcipius secundum dignitatem. Moyses, inquit, primus dicit hoc : Ego adducam vos, o Judæi, ad emulationem, id est ad invidiam et indignationem animi, in non gentem, id est contra gentilitatem quæ prius gens mea non dicebatur : quo vos ipsi canes vocabatis. Vel in non gentem, id est contra gentilitatem quam faciam nou gentem, id est non sicut genita est dimittam eam, sed faciam novam creaturam : regeneratam aqua et Spiritu sancto. Nec solum adducam vos ut videatis : sed etiam mittam vos in iram, ut persequamini eos. Mittam dico in iram, id est contra gentilitatem insipientem, id est quæ prius erat insipiens, quia, licet multi philosophi

gentium: scientiam haberent de mundanis, tamen A insipientes erant cum veritatem divini cultus ignorant.

Per hoc autem quod Judæi vident prophetiam Moysi completam esse, in eo quia invidenter gentibus factis Christianis, idololatriam deserentibus, et novam legem sequentibus, cognoscunt advenisse tempus illud de quo hoc prædicebat Moyses, sed amaritudo eorum non vult acquiescere veræ cognitioni. Moyses hoc dicit de Judæis. *Isaias autem audet, et dicit* hoc de salvatione gentium et reprobatione Judæorum. Audet utique. Hic enim Isaias quia manifestius **¶** cæteris salvationem gentium prophetauit, multa pertulit a Judæis, et ad ultimum interfectus est ab eis. Ideo sic ait: Audet, id est non reformatans, sed cum audacia dicit hoc: *Inventus sum a non querentibus me* (*Isa. LVI, 1*). Ubi ait se inventum et non quæsitum, quæ repugnare videntur, ostendit ex scula misericordia Dei gentes invenisse salutem. Inventus sum, inquam, a gentibus non querentibus me, naturali ratione, quam eis ad intelligendum ne dederam, et *apparui his palam*, id est in manifesto omnium positus. His dico qui non interrogabant me, id est cognitionem mei ab aliquo intelligente. Si enim me sua ratione quererent, nec cognoscere sufficerent, opportunum esset ut interrogaarent ab intelligente, quod ipsi minus intelligerent. Sic ait Isaias de gentibus. *Ad Israel autem*, id est ad Judaicum populum, dicit hoc. *Tota die*, id est toto tempore per prædicatores; vel tota illa die qua peperi in cruce, *expandi manus meas*, id est affectiones et opera mea, *ad populum Judaicum*, non credentem. Nec solum non credentem, sed etiam contradicentes mihi. Expansio manum Christi in cruce significavit delictionem, qua semper amplexari voluit Judæos, qua etiam in cruce, si pœnitent, paratus erat omnia dimittere. Ecce iterum in Isaia ostendit Judæos cognovisse, cum videant hoc quod dixit impletum esse. Ostendit etiam salvacionem gentium et reprobationem Judæorum.

CAPUT XI.

« Dico ergo: Nunquid repulit Deus populum suum? Absit! Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis quid dicit Scriptura in Elia: quemadmodum interpellat Deum adversum [pro] Israel? « Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus, et querunt animam meam (*III Reg. xix, 10*). » Sed quid dicit illi divinum responsum? « Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal» (*III Reg. xix, 18*). » Sic ergo in hoc tempore reliqui secundum electionem gratiae Dei salvæ fient [factæ sunt]. Si autem gratia jam non ex operibus. Alioquin gratia jam non est gratia. Quid ergo? Quod quererebat Israel, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est; cæteri vero ex-

cæcti sunt, sicut scriptum est: « Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem (*Isa. vi, 9*; *Matth. XIII, 14*; *Joan. XII, 40*; *Act. xxviii, 26*). » Et David dicit: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurerunt oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva (*Psalm. LXVIII, 23*). » Dico ergo: Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Absit! Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur. Quia si delictum illorum divitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae gentium: quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum gentium B Apostolus, ministerium meum honorificabo: si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? Quia si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster es, insertus es in illis, et socius ratis et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non percit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo beatitudinem et severitatem Dei. In eos quidem qui cederunt severitatem, in te autem beatitudinem Dei, si permanseris in bonitate. Alioquin et tu excideris. Sed et illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim Deus iterum inserere illos. **¶** Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ olivæ? Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobisipsi sapientes, quia cæctas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: « Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem ab Jacob (*Isa. LIX, 20*). » Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Secundum D Evangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona, et vocatio Dei. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis, propter incredulitatem illorum; ita et istinunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? (*Sap. IX, 13*; *Isai. XL, 13*; *I Cor. II, 16*.) Aut quis

« prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

EXPOSITIO.

Quia dico populum Judaeorum non credentem, sed contradicentem; ergo dico, id est nunquid propterea dicere existimor quod Deus repulit populum suum Judaicum quem prius elegerat? Absit hoc ut Deus aliquando repellat populum suum! Vere non repulit. Nam ego Israelita sum, et multi alii qui non sumus repulsi. Nec ita Israelita, ut aliunde natus in Judaismum transierim, sed sum ex semine Abrahæ. Nec iterum de Ismaele, vel de filiis Ceturæ, sed de tribu Benjamin. Hæc tribus aliis prælata fuit; quia qui de hac tribu fuerunt, non tam saepe ut alii ad idolatriam delapsi sunt. Et quia ego de semine Abrahæ non sum repulsus, apparebat per hoc quod Deus non repulit plebem suam. Illam utique voco plebem Dei quam præscivit, id est prædestinavit ad salvationem. Non utique modo repulit, quemadmodum olim existimante Elia omnes præter se recessisse a cultu Dei; multi tamen, quos ipse ignorabat, reservati sunt a Deo. Sic modo multos Deus electos habet, quos ignoramus. Pro certo Deus non repulit plebem suam; quia an nescitis quid Scriptura dicat in Elia, id est ubi loquitur de Elia: quemadmodum ille Elias interpellat Deum adversus [pro] Israel, id est ad damnationem Judæorum, dicens hoc in tertio libro Regum: Domine, Achab et Jezabel occiderunt prophetas tuos; suffoderunt etiam altaria tua (III Reg. xix, 20). Fideles enim de Israel quia non audebant ad adorandum convenire in Hierusalem, latenter ideo in speluncis et silvis construxerant aras, ibique immolabant; quas aras etiam a fundamentis everterant idololatræ Israelitæ, quosque immolantes inveniebant, occidebant. Alios (inquit) prophetas occiderunt; et ego solus relictus sum in cultu Dei, et adhuc querunt animam meam, ut me cum aliis interficiant. Sic ait Elias: Sed quid dicit illi divinum responsum? Hoc utique: Ego reliqui, id est reservavi mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal, id est qui non adoraverunt idola. Non ideo dicit septem millia ut hic numerus determinatus esset in illis, quod neque plus neque minus ibi esset; sed quia per septem universitas designatur: ideo etiam certus numerus in incerta re ponitur, ut ostendatur hic numerus electorum Deo esse cognitus, etsi ab hominibus ignoretur. Quod de Elia præmisit, adaptat modo dictis suis ita: Quandoquidem in tempore Eliæ multi fideles reservati fuerant, quos tamen ipse ignorabat; ergo, id est propterea per simile credendum est quod sic, id est per misericordiam Dei sicuti tunc. Vel sic: Quia quemadmodum tunc ignorabatur, sic et modo electos Dei discernere non sufficiamus. **¶** Sic, inquit, nunc ut olim etiam hoc in tempore gratiæ, qua causa magis credendum est Deum misericorditer sibi reservasse electos magis

A quam olim, cum non erat tempus gratiæ. Hoc, inquam, in tempore gratiæ salva factæ sunt reliquiæ, id est illi quos Deus sibi reliquit idoneosque salvationi præscivit. Reliquiæ salva factæ sunt, et hoc secundum electionem Dei, ab aeterno prævisam: quæ electio non fuit propter merita, sed fuit gratiæ: quia et per gratiam elegit, et per gratiam salvavit. Si autem hæc electio est per gratiam, jam constat quod non est ex operibus, pro merentibus illam: alioquin si propter opera eligerentur, jam illud quod vocatur gratia, non esset pura gratia, sed meritum. Hoc autem convenienter de gratia inducit, ut nec illi quos Deus sibi reliquit potest se electos ex merito: sicut malos quia male meruerunt reprobatos; et hæc dicens bene servit intentioni.

B Summam auctoritatum supra positarum hic breviter colligit, ut aperiat quod per illas auctoritates intendebat, dicens: Quia superius dixi, secundum Isaiam Judæos non credentes, sed contradicentes. Dixi iterum secundum eumdem reliquias Judæorum esse salvatas. Ergo quid ex his dictis quæ sibi obviare videntur colligemus? Hoc utique dicemus quia quod quererebat Israel, id est Judaicus populus statuere, scilicet justitiam suam, et in ea salvari, hoc non est consecutus. Israel in toto non est consecutus, sed electio consecuta est, id est hi quos Deus elegit de Israel consecuti sunt salvationem. Cæteri vero qui non sunt electi, non solum non consecuti sunt, sed etiam sunt excæcati. Et hoc dico sicut scriptum est in Isaia; licet aliis verbis, eodem tamen sensu. Dedit illis Judæis Deus spiritum compunctionis, scilicet spiritum malignum qui pungeret eos, et cogerebat male agere. Vel spiritum, id est voluntatem compunctionis: quia pungerentur invidendo, et irascendo fidelibus. Dedit etiam illis oculos, id est naturalem rationem: sed ita ut non videant, id est ut bonorationis priventur. Dedit etiam aures, id est eamdem rationem quasi quod per se non possent intelligere: debuerant audire et addiscere. Non audiant dico, usque in hodiernum diem. Hic dies hodiernus fuit prophetae: hodiernus etiam usque ad finem mundi: sicut illud in balneis: « Ilodie cum pretio, cras sine pretio. » Dicit etiam David de excæcatione Judæorum hoc: Fiat mensa eorum, id est Scriptura qua debuerant animadvertere bonum, fiat illis in laqueum, id est illaqueantur in illa quotidie deterius intelligendo: fiat etiam illis in captionem, quia capti sunt a Romanis: et fiat illis in scandalum. Misericordiam eorum dispersorum per mundum vocat scandalum: fiat etiam illis in retributionem (Psal. LXVIII, 23). Cum captionem et scandalum retributionem posset vocare, ceterum tamen interitum, quia permanens erit, retributionem intelligit. Vel ita mensa eorum, id est hoc quod se fellitos et acidos intulerunt Deo, qui de conversione eorum refici volebat, fiat illis in laqueum, id est illaqueantur ideo obsidione Romanorum. Cætera non mutantur. Et oculi, id est ratio eorum, obscurentur ne videant, et intelligent boum. Et dorsum eorum, id est eamdem rationem qua se ad cognitionem Dei erigere debuerunt, illud incurva in

terrenis, semper magis et magis præcipitando in pœnis. Quia dixi Judæos excæcatos. Ergo nunquid propterea dico quod sic offenderunt, ut caderent inutiliter et irrecuperabiliter, quod solummodo in eis casus sit? Hic intendit reprimere gentiles, ne se præferant Judæis, licet eos dixit excæcatos: quia easus eorum est recuperabilis, et salvationi gentium plurimum utilis, dicens: *Abit hoc ut licet offendenter irrecuperabiliter, ideo cadant, et inutiliter!* Vere non inutiliter, sed delicto, id est per delictum eorum, scilicet Judæorum est facta salus gentium. Nisi enim Judæi respuerent verbum Dei, apostoli non transirent ad gentes. Salus utique facta est gentibus, ut gentes æmulentur, id est imitantur illos Judæos, qui fideles fuerunt, et quorum lex firmamentum est Novi Testamenti. Vel ita. Per delictum Judæorum est facta salus gentibus, ita ut Judæi æmulentur **64** illos, id imitantur gentes in fide Christi. Et secundum hoc probat, quod casus Judæorum sit recuperabilis. *Quia si delictum eorum, pro quo Judæi repulsi sunt, divitiae sunt mundi,* id est causa fuit quare gentilitas ditaretur gratia Dei; quanto magis plenitudo eorum, id est Judæi plenarie salvati, erunt divitiae gentium? Per hoc casus Judæorum recuperabilis probatur. Si enim Deus malum Judæorum utile fecit gentibus, multo magis credendum est quod bonum eorum longe utilius faciet gentibus. *Delictum eorum sunt divitiae mundi, et diminutio illorum,* id est apostoli qui de Judæis electi secundum se partem Judæorum diminuerunt. Hæc, inquam, *diminutio sunt divitiae gentium:* apostoli enim ditaverunt gentes verbo Dei. Non ideo dicit plenitudo, quod omnes salvandi sint: sicut nec universa gentilitas electa est, sed quia multi salvabuntur. Vere plenitudo Judæorum salvabitur. Nam etiam in tempore excæcationis eorum salvabuntur aliqui ex illis.

Et hoc dico vobis gentibus: quia semper quandiu quidem ego sum apostolus gentium, ad quas solummodo missus sum, honorificabo tamen meum ministerium: quia cum officium meum hoc solum exigat prædicare gentibus, honorificum faciam illud supra hoc quod debo: laborando in Judæis. Honorificabo dico si quo modo (quidquid enim paterer non curarem) provocem carnem meam, id est Judæos secundum carnem mihi propinquos ad æmulandum, id est ad imitandum me in fide, et ut sic provocando salvos faciam, id est Deus per me salvet aliquos ex illis, Causam reddit quare debeat laborare in eis: et idem videtur superius posuisse, sed ibi cum determinatione temporis, ubi ait: *Plenitudo quam in finem mundi constat fore.* Hic autem ad aliud ponit, et sine determinatione temporis, dicens: Ideo laborabo salvos facere aliquos ex illis. *Nam si amissio eorum est reconciliatio mundi,* id est si excæatio eorum causa fuit ut gentilitas reconciliaretur Deo: quæ, id est qualis dicenda est assumptio Judæorum in quounque tempore nisi vita ex mortuis? Quia si Deus per malum eorum reconciliavit sibi mundum multo magis credendum est quod per assumptionem eorum fa-

Aciet Deus vivere multos in peccato mortuos: qui exemplo illorum provocati vivent in fide Christi. Proba quod genus eorum non impedit assumptionem eorum, sed sola incredulitas, dicens: Bene dico, *assumptio.* Nam bene possunt assumptionem mereri. *Si enim delibatio sancta est,* id est si apostoli, et alii qui de genere eorum electi sunt, sancti sunt, constat quod *etiam massa,* id est illa plenitudo Judæorum salva esse potest. Si enim Apostolus nihil obsuit genus nec aliis obesse debet. Delibationem dicit ab ea similitudine: quemadmodum parum quid gustatur de cibo, per quod tota *massa* bene an male condita sit probatur: sic apostoli *delibatio* dicebantur totius massæ Judæorum, in quibus plenum erat Judæi genus nihil obesse. Probat iterum idem per aliud. Ideo etiam constat eos bene posse assumi. Nam *radix* eorum, id est Abraham, Isaac et Jacob, *quod si radix* eorum *sancta est, rami etiam sancti esse possunt.* Dices iterum mihi quod *rami illi fracti sunt:* quod si aliqui ex ramis per incredulitatem a radice *fracti sunt, tu autem insertus es in illis,* id est loco illorum *cum esses oleaster,* id est sterilis, et a sancta radice alienus: *factus es etiam socius radicis,* id est prophetarum, in quibus radicata est fides. *Et factus es socius pinguedinis,* id est apostolorum: qui pinguedinem fidei, et abundantiam sancti Spiritus habuerunt. *Radicis et pinguedinis* dico olivæ, id est Judaici populi, quia prophetæ et apostoli Judæi nati sunt. Et si tu alienus a radice *insertus es, noli gloriari adversus stantes ramos,* neque te præferre illis, quasi tu propter meritum sis eligendus, illi propter genus abjiciendi. *Quia si tu importune gloriaris,* dicitur tibi: Frater, *tu non portas radicem, sed radix portat te:* quia in te nullum exemplum boni; in radice vero (ut in Abraham) exemplum totius fidei. Quia modo abstulisti gloriari adversus stantes ramos: *ergo, id est propterea dices mihi: quia adversus fractos* **65** *gloriaberis ita.* Naturales *rami* per incredulitatem *fracti sunt, ut ego inserar* loco eorum. Hoc bene est, et sic concedo, ait Paulus, sed illi non propter genus, sed propter incredulitatem *fracti sunt.* *Tu autem stas* loco illorum pro sola *fide.* Et ideo *noli altum sapere,* id est superbire contra fractos, *sed time* ne similiter frangaris: timendum utique est, quia, *si Deus non pepert naturalibus ramis,* id est Judæis, *ne forte nec parcat tibi,* cui minus debere videtur non naturali, quia tu non naturalis per gratiam *insertus es;* ille naturalis propter culpam repulsus est. Ergo vide bonitatem et severitatem Dei. In eos quidem cui ceciderunt, id est in Judæos, vide severitatem. In te autem qui per misericordiam *insertus es,* vide bonitatem Dei. Bonitatem ea lege dico, *si tu permanseris in ea bonitate,* cooperando acceptæ gratiæ. Alioquin si non permanseris, sicut Judæus excusus est, ita *tu etiam excideris:* et illi Judæi si non permanserint, in incredulitate iterum inseruntur. Et bene dico *inserentur:* *Nam Deus potens est iterum inserere illos,* sicut olim eosdem inseruit. Et vere Deus potens est, nam actum hujus potentiae aliquos

licet paucos inserendo hoc tempore paulatim exerceat : quod aequipollenter ait. Deus utique potest eos inserere : nam si tu gentilis excisus es ex oleastro, id est ex infruitifera radice, oleastro dico naturali tibi per longam consuetudinem ; et si insertus es per gratiam in bonam olivam, et hoc contra naturam, id est contra consuetudinem, quae diuturnitate temporis in naturam transierat : quanto magis hi Judæi inserentur suæ olivæ, quæ eorum est secundum naturam ? Si tu non naturalis insertus es propter fidem, non est causa quare naturales rami non debeant inseri propter eamdem causam.

Probavit superius quod Deus potentiam haberet inserendi illos per actum suæ potentiae, quia revera inserentur, dicens : Vere Judæi iterum inserentur. Nam et nunc tempore excæcationis eorum secundum partem inseruntur, et ad ultimum omnis Israel salvus fiet. Quia nunc aliqui inseruntur concipimus ubi ait : « Cæcitas ex parte contigit in Israel. » Si enim in parte non in toto, quare non dicimus nunc etiam partem eorum reinseri ? Et, o fratres, nolo vos ignorare hoc contigisse, scilicet cæcitatem in Israel, ut intrarent gentes : quod utique mysterium est, quia si ordo rei consideratur, causa tamen excæcationis Judæorum, et illuminationis gentium non intelligitur. Quam cæcitatem et illuminationem, ideo nolo vos ignorare esse mysterium, ut non satis vobismet ipsi sapientes, id est ut non imputare possitis hoc sapientiae vestre, quæ sacramentum hujus rei intelligere non sufficit. Si enim hæc causa non sub mysterio occultaretur, sed vobis aperta fieret, præsumendo imputaretis hoc sapientiae vestre, quæ quia in cognitione hujus mysterii deficit, imbecillitatem suam intelligit, et miratur altitudinem divini consilii. Hoc, inquam, nolo vos ignorare quia, id est quod cæcitas contigit in Israel. Et hoc ex parte : non enim omnes excæcati sunt. Contigisse dicit, quantum ad ignorantiam hominum, quæ causas hujus mysterii nescit : cum tamen nihil contingit, nihil fortuitum in providentia Dei sit : qui sicut omnia, sic et causas omnium novit. Cæcitas utique contigit in Israel, donec intraret plenitudo gentium. Illud donec, et tempore est et causale. Quasi diceret : Ideo Judæi excæcati sunt, ut intraret, et tandem, donec intraret plenitudo gentium. Nec sic plenitudo ut singuli de gentibus salvarentur, sed eo respectu quo vix aliqui de gentibus prius salvabantur. Dicitur in tempore gratiae fuisse plenaria salvatio gentium. Et sic, postquam introisset plenitudo gentium, salvus fieret omnis Israel : non tamen omnes Hebræi, sed quicunque essent Israel videntes Deum. Sentientia tamen quorundam est omnes Judæos in fine mundi salvandos. Probat quod Judæi nunc partim salvantur, et in fine plenarie per auctoritatem Isaiae, dicens : Quia dico Israel salvum fieri, hoc non ex me, sed sicut scriptum est, assero. Hoc utique scriptum est (Isa. LIX, 20) : Veniet ex Sion, id est ex Iudeo populo, qui eripiat quadam violencia, et multo labore, ut modo fit in tempore excæ-

Acationis, qui etiam quadam facilitate avertat quod erit in fine mundi, quando Judei ultra properabunt ad salvationem. Eripiat dico et avertat impietatem a Jacob, id est a Judaico populo. Impietatem non dicit hic consuetam idolatriam, sed denegare cultum Filio Dei, quod Judæi faciebant, hoc vocat impietatem. Ritus enim eorum, postquam tempus gratiae venit, vere idolatria fuit.

Determinavit per quem salus fieret Judæis. Determinat etiam tempus, quando hoc futurum sit, dicens : Et hoc testamentum, id est hæc testata promissio, complebitur illis a me : tunc cum abstulero peccata eorum, eosque justificavero : quod nunc paulatim fit, et in ultimis diebus plenarie. Nunc quidem eripiuntur ab impietate, et fiunt dilecti. Alii vero qui nolunt eripi, sunt inimici : et hoc secundum Evangelium, id est propterea qui Evangelio invident et detrahunt, per quod gentes convertuntur. Inimici utique sunt. Et hoc propter vos, id est ad utilitatem vestram. Nisi enim Judæi verbum Dei resperrent, apostoli utique non transirent ad gentes. Alii sunt inimici. Alii autem, id est prædestinati sunt charissimi secundum electionem, id est non propter meritum, sed quia Deus elegit eos per gratiam. Charissimi etiam propter patres, non tamen propter meritum patrum, sed ut impleantur promissiones factæ patribus eorum. Vere secundum electionem, et propter patres. Nam vocatio Dei, id est electio eorum, et dona, id est impletiones promissionum sunt sine pœnitentia, id est sine inmutatione, quia quemadmodum promisit et elegit, sic complebit ; vel ita : Vere charissimi secundum electionem. Nam dona Dei ; id est remissio peccatorum, et vocatio Dei, id est instructio fidelium, quos, postquam in baptismo justificavit, per doctores instruit : hæc utique dona et vocatio Dei sunt sine aliquo merito. Nam sine pœnitentia corporalis afflictionis, quæ meritum pœnitentiae præcelleret apud Deum, si dona et vocatio ejus fierent secundum meritum, Judæi utique eliguntur. Nam sicut vos Gentiles et quidam Judæi ante legem vos aliquando non credidistis Deo : nunc autem in tempore gratiae consecuti estis misericordiam, id est ex misericordia salvationem, et hoc propter incredulitatem Judæorum. Quia enim verbum Dei non receperunt, hoc ad gentes transmisit apostolus. Sicut, inquit, vos olim non credentes, modo consecuti estis misericordiam ; ita et isti Judæi, nunc non crediderunt, euntes in vestram misericordiam, id est nolentes salvari, sicut vos per misericordiam Dei, ideo non crediderunt : ut quemadmodum vos, sic etiam ipsi consequantur misericordiam. Vobis incredulis misertus est Deus, ut hoc solummodo imputaretur gratiae suæ, sic et Judæis dispositus in incredulitate dimersis misereri, ut uterque Judæus et gentilis æque totum referret gratiae Dei, suamque imbecillitatem cognoscens, non superbiret. Deus enim videns diabolum et hominem utrumque cecidisse per superbiam, multum exinde studuit præcavere homini a superbia, quare utrumque Judæum et

gentilem labefactari permisit in incredulitatem, ut quanto magis infinitatem suam cognoscerent, tanto amplius misericordiae Dei sese subjicerent. Vere incredulitas Judæorum causa est ut misericordiam consequantur.

Nam Deus conclusit omnia, nunc gentiles, nunc Judæos in incredulitate, ut omnibus factis incredulis, opportune misereatur omnium. Si enim alii velutrique in fide persistissent, profecto quod misericordiae Dei erat, merito fidei suæ ascriberent. Et causas horum quare nunc isti concludantur, nunc illi, noli investigare, sed admirare consilium Dei tecum, dicens : O altitudo judiciorum Dei, quibus nunc Judæi repelluntur, nunc gentiles inseruntur. Hæc utique judicia sic alta sunt, quemadmodum sapientia et scientia Dei. Quod ita ait : O altitudo, id est profunditas divitiarum sapientia, id est divitiis sapientiae et scientiae Dei. ¶ Sapientia et scientia Dei dives dicitur secundum multam copiam. Alta dicitur, secundum inscrutabilem profunditatem. Sapientia Dei dicitur qua se quantus est cognoscit. Scientia qua quæcumque sunt creaturarum novit. O altitudo sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, id est nemo sufficit comprehendere profunditatem judiciorum, quæ pertractat apud se.

Diceret aliquis : Quandiu apud Deum pertractantur judicia, verum est quod non intelliguntur ; sed in actum deducta, satis comprehenduntur. Contra hoc Paulus : judicia Dei, dum apud Deum pertractantur, sicut comprehendendi nequeunt ; ita etiam via ejus, id est operationes ipsorum judiciorum sunt investigabiles. Probat per Isaiam, quod præmisit dicens : Vere sapientia et scientia Dei sunt investigabiles. Nam quis cognovit sensum Domini ? Nemo utique quod Deus sensit, cognoscere potuit. Et vere judicia et opera judiciorum sunt investigabilia. Nam quis fuit consiliarius ejus (*Isa. xl, 13*), cuius consilio ordinaret sua ? Vel quem in consilio dispositio-
nis suæ admitteret ? Nemo utique. Et sicut nemini aperuit sensum suum, ita quæque bona ex misericordia tribuit. Quis enim dedit illi ? potuit quidem aliquis post acceptam gratiam in aliquo mereri. Sed quis dedit illi prior antequam Deus daret gratiam ; et ei sic danti non gratis dabitur a Deo, sed retribuetur quia promeruit ? Hæc sunt Isaiae ; quæ autem sequuntur verba sunt Pauli. Vere nemo prior dedit illi, quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Per diversas præpositiones, ex ipso, per ipsum, in ipso, notat distinctionem personarum Trinitatis. Per idem pronomen ter repositum, notat identitatem substantiæ, dicens : Ex ipso, id est ex Patre quod principium non est ab alio ; et per ipsum, id est per Filium, qui a Patre principium habet, et per quem Pater fecit omnia ; et in ipso, id est in Spiritu sancto, qui a Patre procedit et Filio, qui bonitas Dei dicitur, per quam bonitatem subsistunt creaturae. Ex ipso, inquam, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi itaque de omnibus debetur gloria et gratiarum actio, pro omnibus bonis quæ dat misericorditer. Et hæc gloria sit in

A *sæcula, id est æternaliter ; Amen, id est videte ut ita fiat. Poterat hic finisse Epistolam, sufficienter enim utrumque populum, ne inter se vicissim superbirent represserat, multasque rationes inde præmisserat. Sed quia eis jam non intra se contentiose superbientibus necessaria erat alternata dilectio. Admonet ideo eos jam a contentione sedatos subservire sibi invicem, unumque supportare alterum, ut per hujusmodi subservire, coalescat in eis et convalescat vinculum dilectionis.*

CAPUT XII.

« Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent ; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes : sive prophetiam, secundum rationem fidei ; sive ministerium in ministrando ; sive qui docet in doctrina, qui exhortatur, in exhortando, qui trahit, in simplicitate, qui præest, in sollicitudine, qui miseretur, in hilaritate. Dilectio, sine simulatione. » Odientes malum, adhaerentes bono (*Amos v, 15*). » Charitatem fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes (*I Petr. ii, 17*). » Sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Dominino servientes ; spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes ; necessitatibus sanctorum **¶** communicantes ; « hospitalitatem sectantes (*Hebr. xiii, 2*). » Benedicte persequenteribus vos ; benedicte, et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus ; id ipsum invicem sentientes ; non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipcos. Nulli malum pro malo redentes ; « Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus (*II Cor. viii, 21*). » Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (*Hebr. xii, 14*). » Non vosmetipcos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim : « Mihi vindictam et ego retribuam, dicit Dominus (*Deut. xxxii, 35* ; *Hebr. x, 30*). » « Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum ; si sitit, potum, da illi (*Prov. xxv, 21*). » « Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. » Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. »

EXPOSITIO.

Littera sic jungitur : Quandoquidem ex Deo, et per Deum, et in Deo sunt omnia. Itaque, fratres, ob-

secreto, id est per omnia sacra moneo *vos*. Obsecro A *æquo modo sapiatis*, et ideo *unicuique sufficiat sapere*, sicut Deus divisim dedit singulis mensuram **B** fidei, id est dona sua mensurata, secundum modum et opportunitatem fidei vestræ. Ideo Romanos a nimietate sapientiae reprimit, quia ipsi supra modum investigabant causas mysteriorum Dei. Hoc autem quod Deus nemini totum sapere dedit, sed per partes singulis divisit, multum valet ad hoc, ut sibi subserviant, et ut alter alteri vicissim sese contemperent. Cum enim unus ignorat, quod alter sapit, et econverso : in diversitate acceptarum gratiarum subservit alter alteri, de quo congruam similitudinem supposuit : *quia quemadmodum diversa membra in uno corpore diversos sensus [actus] habentia* :

Et ne quia modo dixerat, exhibete corpora vestra hostiam, putaret aliquis affligendum esse corpus sine aliqua temperantia, ideo abdit Apostolus : Ita dico hostiam, ut obsequium vestrum sit *ratiabile*, id est ut cum discretione jejunetis, vigilatis, etc.

modo diceret aliquis : Paratus sum exhibere me Deo, quandiu non conturbat me mundus, sed durum est resistere mundo cogenti me. Contra hoc Paulus : Vos utique tales exhibete, et nolite conformari, id est conformes fieri *huic saeculo*, ut in aliquo obtemperetis mundo, blandienti seu deterrenti vos. Nolite conformari *sæculo*, sed reformamini per baptismum, qui prius deformati estis per culpam Adæ, vel reformamini, id est quotidie innovamini, qui novam formam justificati acceperitis. Reformamini dico, proficiendo assidue *in novitate sensus vestri*, id est semper magis ac magis bene operando innovamini, ut sic probetis, id est probabiliter cognoscatis, quæ sit voluntas Dei, voluntas dico bona, id est utilis facientibus eam, et beneplacens, his qui actu experiuntur eam, nec ita in uno bene placens, ut in alio displiceat, sed in omnibus perfecta. Corpora vestra hostiam exhibere Deo illud admoneo, sine aliqua distinctione obedientiæ. Hoc autem quod sequitur dico per gratiam, id est præcipio auctoritate nostri apostolatus. Considerandum est quare prædicta solum moneat ; quæ autem sequuntur omni auctoritate interdicat : ea enim quæ offenditionem generant, licet prælatum subditis vi obedientiæ interdicere, sed postquam le gem non violant, non ita cogendi sunt ad meliora, solummodo bene faciant, sed ex dilectione monendi. Si enim distinctione obedientiæ ad perfectiora cogerentur, magis in hoc damnaret eos prælatus, quam adjuvaret, cum si præceptum non facerent, damnarentur propter inobedientiam ; et ideo potius admonitione trahendi sunt ad meliora, quam coactione, quare sic ait : *Per gratiam apostolatus quæ data est mihi, dico et præcipio omnibus*, et ita omnibus quod singulis, qui sunt inter vos : hoc scilicet dico, non plus laboreti sapere quam oportet sapere, id est quam fides sana exigit ; nec vobis penitus interdico sapere, sed volo vos sapere ad sobrietatem, Nec iterum vos omnes ad eumdem terminum volo de sapientia laborare, ut non satis sit vobis, nisi omnes

B fidei, id est dona sua mensurata, secundum modum et opportunitatem fidei vestræ. Ideo Romanos a nimietate sapientiae reprimit, quia ipsi supra modum investigabant causas mysteriorum Dei. Hoc autem quod Deus nemini totum sapere dedit, sed per partes singulis divisit, multum valet ad hoc, ut sibi subserviant, et ut alter alteri vicissim sese contemperent. Cum enim unus ignorat, quod alter sapit, et econverso : in diversitate acceptarum gratiarum subservit alter alteri, de quo congruam similitudinem supposuit : *quia quemadmodum diversa membra in uno corpore diversos sensus [actus] habentia* : pes manui subservit, dum portat manum ad tangentem quod cupit, manus pedi, dum pedem vestit. Sic et nos diversa membra sumus, unum corpus Ecclesiæ efficientia. Sicut enim ab eadem anima diversa membra in eodem corpore sensificantur : ita nos in corpore Ecclesiæ per eumdem spiritum omnes vivificamur. Littera sic jungitur : Deus utique dona sua divisim dedit. Nam sicut in uno corpore habemus quidem multa membra, sed non omnia membra habent eumdem actum : ita nos multi unum corpus sumus in capite Christo : sed singuli sumus membra : ita quod alter alterius, id est, ut hic oculus subserviat illi pedi, et sic in cæteris, quæ contemporantia subservitionis plurimum est idonea ad custodiam humilitatis et unionis. Singuli sumus alter alterius membra : igitur, id est propterea quia voluit nos Deus ita vicissim subservire, sumus habentes donationes differentes : ut hic prophetiam, hic doctrinam, etc. Si enim singuli omnes donationes haberent, non esset unde alter alteri subserviret, vel necessarius esset, et sic alter in alterum superbiret, non relicto unde unus alteri se contemporaret. Habentes dico differentes donationes : et hoc secundum gratiam, id est per Spiritum sanctum, quæ gratia data est nobis per gratiam non recompensata per meritum. Donationes dico, ut sive habeamus prophetiam, id est certam de futuris cognitionem, vel quorumlibet secretorum revelationem, habentes dico prophetiam et hoc secundum rationem fidei. Non determinat cuius fidei, vel nostræ vel auditorum, et ad utrumque referri potest ita. Secundum rationem fidei nostræ, quia Deus secundum quod videt conveniens esse, et modum fidei nostræ, vel revelat secreta, vel prænuntiat futura : vel secundum rationem fidei auditorum, quia quemadmodum Deus videt fidem et capacitem audientium, tantum dat præparatoribus, ut revelent eis vel annuntient. Nos utique habentes prophetiam secundum rationem fidei : vel nostræ, vel auditorum simus alter alterius membra. Sive habemus ministerium administrandi fratribus temporalia, debemus alter alterius esse membra in ministrando, sicut nobis creditum est. Sive ille qui docet, docere dicit, quod et scientiam docendi et gratiam sermonis habeat, qui, inquam, docet, sit membrum alterius in doctrina. Ille vero qui exhortatur, sit

membrum alterius *in exhortando*. Docere est sapienti minus scientem, sed exhortari potest et animare ad bonum, minus sciens longe se prudentiorem, ut quilibet rusticus posset quidem exhortari ad bellum fortè militarem, cuius tamen belli peritiam rusticus ignoraret. Qui autem tribuit, tribuat *in simplicitate*, id est non spe recipiendi, non amore terrenæ laudis, sed pro sola dilectione proximi. Ille vero qui præest, præsit *in sollicitudine*, id est omni vigilantia curam subditorum gerat. Qui habet quod eroget, *simpli-ctiter* tribuat. Qui vero non habet quod tribuat, misereatur tamen animo: et ille qui miseretur, faciat hoc *in hilaritate*, id est non coactus præcepto legis, sed fervens spiritu dilectionis.

Et quia ut hoc modo sibi invicem subserviendo, alter alteri se contemperarent, vidi necessariam esse dilectionem: subjungit de illa dicens, ut his modis alter alterius membrum fiat, sit in vobis *dilectio*: et hoc *sine simulatione*, ut et foris se ostendat, et intus ardeat dilectio. Nec ita diligatis, ut malo proximi adhæreatis, sed *odientes malum* ¶ ejus, *bono* vero proximi sitis *adhærentes*, id est cooperantes. Nec sufficiat in vobisipsis habere dilectionem: sed etiam *diligentes charitatem fraternitatis*, id est bonæ dilectionis esse in fratribus vestris: charitatem dico *invicem* habitam, quod alter in alterum operetur charitatem: vel ita. Sicut vos proximos diligere volo: ita volo vos esse diligentes charitatem fraternitatis, recompensatam invicem: quod si proximi aliqua opera charitatis recompensant vobis, libenter suscipite. Erant enim quidam qui bene faciebant proximis: sed ne remunerationem hujus meriti perderent, nolebant recipere aliquid invicem a proximi: et ut dilectio vestra incrementum semper habeat, sitis *honore prævenientes invicem*, id est alter alterum, ut qui citius potest assurgat alii: amplectatur proximum omni genere dilectionis: utque bonum fraternitatis accrescat in vobis, estote *non pigri sollicitudine*, ut omni vigilantia sollicitus sit alter alterius levare necessitatem. Hanc sollicitudinem superius præcepit prælatis, quam hic fratribus ex quadam paritate commendat. Quia si non habent quod sollicite tribuant, sint tamen *ferentes spiritu*, id est charitas ardeat in animo eorum, licet non habeant possibilitatem operandi. Et ne contemplatores malum putarent a culmine contemplationis condescendere necessitatibus proximi, ait Paulus: In his omnibus sciatis nos esse *servientes Domino*. Deus enim hoc genus servitutis multum diligit. Cumque sic diligentes in cura proximi studueritis, ne expescetis præsentem mercedem, sed estote *gaudentes spe futuræ remunerationis*.

Ostendo quomodo se debeant exhibere bonis, determinat quomodo se habeant contra malos, dicens: Ne autem spe futura frustremini: estote *patientes in tribulatione*, id est patienter sustinet quæcumque pro Christo vos pati oportuerit. Ut autem in patientia perseveretis, estote *instantes orationi*: quia si in omnibus oratio commoda est, multo magis ad præ-

A ferendum passiones, quæ adeo carni repugnant, est necessaria. Si vero non adeo ingruant vobis tribulationes, estote saltem *communicantes necessitatibus sanctorum*, ut indigentiis horum qui patiuntur, vos et vestra communia faciat. Nec solum *communicantes*, sed etiam *serantes hospitalitatem*, ut sanctos quos impii persecuntur, vos intimidi hospitio recipientes, curam eorum habeatis. Patimini quidem tribulantes vos, nec hoc solum, sed etiam *benedicite persequentibus vos*: nec semel, sed assidue *benedicite*: nec ut respectu patientiæ vestræ benedicatis, et consideratione crudelitatis eorum maledicatis, sed *nunquam velitis maledicere*. Ut autem dilectio integræ sit, debetis *congaudere gaudentibus*, et hoc de spiritualibus bonis haud dubium est, et de temporalibus quantum ratio admittit. Debetis etiam *flere cum flentibus*, si poenitentia ductus affligitur: si etiam nimis vehementi dolore carnis angustiatur, in quo tamen dolore modus est habendus. Ut autem vere lugeatis cum lugentibus, estote *sentientes idipsum*, ut non tantum vultu, sed corde interius affligamini, et hoc invicem hic illi, ille isti, ut autem *id ipsum* sentiatis; estote *non alta sapientes*, id est non superbientes, *sed consentientes humilibus*, id est idem sentite cum abjectis, et ut noveritis consentire humilibus; *nolite esse prudentes*, id est provisores eorum quæ expedient solummodo *apud vosmet ipsos*: sed etiam providete aliis, vos dico *non redentes alicui malum pro malo*. Prudentes, inquit, estote, *non tantum providentes quæ bona sunt coram Deo, sed etiam coram hominibus omnibus*, tam fidelibus quam infidelibus. Non enim sufficit testimonium conscientiæ nostræ solum, nisi et extraneorum testimonia convenient. Quare quæ laudis sunt, et apud Deum et apud homines, ea utique gerenda sunt. Ut autem bona vestra omnibus placeant, sitis *habentes pacem cum omnibus hominibus, si fieri potest*, ut et ipsi velint habere pacem vobiscum, quod si nolunt, fiat pax illa: quod, id est *quantum ex ¶ 1 vobis est*. Vel ita habete pacem cum omnibus si fieri potest, ut caro vestra diligat afflentes se, quod tamen ex vobis est, quia si vultis ex ratione potestis omnes diligere. Quam pacem ut integrum servetis: *non sitis defendentes vosmetipsos*, si mala inferunt vobis, vos dico si hoc feceritis, tunc *charissimi*. Ne, inquam, defendatis vos, *sed æquanimiter sustinendo, date locum iræ porsequentium*, ut liceat sævire quomodo volunt; vel ita: Patiendo malos *date locum iræ Dei*, Deus enim sic proposuit ulisci de impiis, ut ad libitum eorum exerceant iniuriam suam, ut nulla miseria damnationi eorum deesse queat. Debetis dare locum iræ: vel hoc, vel illo modo. *Nam scriptum est* in Salomone dicente Domino: *Mihi reservate vindictam, et ego retribuam impiis* (Deut. xxxii, 35). Sic autem faciendum est, quia haec dicit Dominus. Nec solum non defendatis vos ab impiis, sed etiam diligite illos et benefacite illis. Quod sic ait (Prov. xxv, 21): *Si inimicus tuus esurierit, ciba illum. Si sitit, da illi potum. Nam*

hoc faciens congeres super caput, id est super men- tem ejus *carbones ignis*, id est vel fervorem dilectionis : quia admirando patientiam tuam, diligat et imitetur bonum tuum. *Vel carbones ignis*, id est ignitam pœnitentiam : quia videns constantiam tuam, ardenter pœnitibet ut tibi assimilari mereatur; utque super mentem iuimici hujusmodi carbones in- geras, *noli* per impatientiam tuam *vinci a malo illius*, *sed vince malum* inimici superando illud *in bono* indeficientis patientiae.

CAPUT XIII.

« Omnis anima potestatibus sublimioribus sub- dita sit. Non est enim potestas nisi a Deo (*Sap. vi, 4*). Quæ autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Ita- que qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. « Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem ac- quirunt. Nam principes non sunt timori boni ope- ris, sed mali. Vis autem non timere potestatem ? « Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum [male] feceris, time. Non enim sine causa gla- dium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam pro- pter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis. « Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. « Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum tribu- tum, cui vectigal vectigal, cui timorem timo- rem, cui honorem honorem (*Matth. xxii, 21*). « Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis. Non occides. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Non concupisces (*Deut. v, 18*), et si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Levit. xix, 18*). Di- lectio proximi malum non operatur (*Matth. xxii, 39*). Plenitudo ergo legis est dilectio. Et hoc scien- tes tempus, quia hora est jam nos de somno sur- gere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem ap- propinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sic ut in die honeste am- bulemus. Non in comedationibus et ebrietati- bus, non in cubilibus et impudicitiis, non in con- tentione et æmulatione (*Luc. xxi, 34*); sed indu- mini [induite] Dominum Iesum Christum. Et carnis curam ne feceritis in desideriis (*Gal. v, 16*; *I Petr. ii, 11*). »

EXPOSITIO.

Postquam docuit quomodo vicissim inter se agen- dum est subditis, docet illos quiddam majus debere prælati : etiam infidelibus, salva tamen integritate fidei. Erant enim qui crederent se fidelibus dominis nihil jam debere, quia fratres eorum erant in fide. Infidelibus autem dominis penitus omnem servitu- tem negabant ; absurdum judicantes ut qui fidelis esset infideli subjiceretur. Littera sic jungitur : Hæc

A quæ prædicta sunt, vicissim sibi debent subditi. Sed quiddam majus, scilicet, subjectionem debent prin- cipibus : et ideo *omnis anima subdita sit potestati- bus sublimioribus*, id est secundum voluntatem Dei sublimatis. Ideo per animam, quæ pars est hominis, totum hominem assignavit, ut ostendat non solum corpore, sed et etiam voluntate serviendum esse principibus. **V**ere omnis homo debet subdi potestatibus. Nam *non est aliqua potestas*, bona seu mala, *nisi a Deo*, nec sic a Deo, ut hoc nolens per- mittat : quia *quæcunque sunt, a Deo ordinata sunt*, id est ordinabiliter disposita, non fortuito casu ruen- tia. Quandoquidem et potestas et omnia a Deo sunt ordinata, *itaque qui resistit potestati, resistit ordina- tionis Dei*, id est Deo potestatem hanc ordinanti. Nec B sic resistere leve putetis, quia *qui sic resistunt*, per hujusmodi resistere *acquirunt ipsi sibi damnatio- nem*, id est haec sola causa sufficit ad damnationem eorum. Non est utique resistendum principi. *Nam principes non sunt timori boni operis*, id est qui bene operatur non est quare timeat principem : quia etiamsi pro bono opere infestus est ei, eumque per- sequitur, auget virtutem ejus et meritum. Quare bene operanti non est timori, *sed est timori mali operis*, id est qui male operatur, ille utique timere potest principem. Nunc ex præmissis consilium col- ligens ait : Princeps non est timendus bonus : quod si tu similiter *vis non timere potestatem, fac bonum*, et bonum faciens *habebis laudem ex illa quæcunque sit*, bona vel mala : quia si bona est, de bono lauda- bit te, si vero mala, persecuetur te bene operantem, et ex virtute patientiae laudaberis. Vere laudem ha- bebis ex ea. *Nam hic idem princeps minister Dei est tibi in bonum*, id est ad utilitatem si bene feceris ; sed si male feceris, time eum. Timendus utique est male facienti, naru hic judex *non sine causa portat gladium*. Vere non sine causa ; nam hic minister Dei est : *vindex ei*, id est ad damnum ejus qui *ma- lum agit* : *vindex dic in iram*, id est in vindictam Dei faciendam : vel *vindex in iram*, id est in signum futuræ ultiionis, quam animadvertis per tempora- lem ultiōnem quam vident. Quandoquidem hic prin- ceps minister Dei est, *ideo estote subditi animo, huic necessitati*, id est principi, cui velitis nolitis subjec- mini, ut illud cupias quæcunque necesse est. Sub- diti, inquam, estote, *non solum propter iram princi- pis vitandam, sed etiam propter conscientiam vestram* in puritate conservandam, quia nisi animo subjec- remini principi, polluta esset conscientia vestra, ob- vians divinæ ordinationi. Debetis utique subditi esse principi ; *nam ideo*, id est in signum hujus subje- ctionis, *præstatis vos tributa*, et cætera debita. Vos dico in hoc ipsum quod *tributa præstatis*, potestati- bus servientes Deo : *nam ipsi principes ministri sunt Dei*, id est ministrant Deo per accepta tributa, quæ dant eis vires et potestatem operandi quod Deus disponit. Vel ita, vos præstatis tributa et bene faci- tis. Nam hi principes sunt ministri Dei servientes, id est quos Deus constituit servire sibi in *hoc ipsum*, in tributis quæ a vobis accipiunt. Cum enim Deus

primum regem constituit Saulem, dixit eum non ulterius de labore suo victurum, sed de laboribus subditorum. Et quia vel vos in hoc ipsum quod tributa solvitis, Deo servitis, vel principes in hoc ipsum Deo serviunt, ergo omnibus principibus reddite debita.

Cui principi debetis tributum, reddite tributum. Cui debetis vectigal, reddite vectigal. Tributum dicitur, ut obsonia illa quæ domi solvebantur, vectigal, quod semper ad domos dominorum vehebatur, ut est hodie census. Cui debetis honorem solum, impendite honorem. Cui timorem, exhibete timorem et omnem reverentiam. Ut breviter omnia colligam, universaliter præcipio : nemini quidquam debeatis, neque tributum, neque vectigal, neque aliud, nisi ut diligatis invicem, quia volo vos semper debitores esse dilectionis : ita quod nunquam a dilectione cessetis, ideo vos volo semper diligere invicem : quia qui diligit proximum, legem implevit (Exod. xx, 14). Et vere legem implevit : nam non adulterabis : non occides : non furaberis : non falsum testimonium dices : non concupisces (Deut. v, 18) : etsi quod est aliud mandatum in lege, instauratur, id est impletur hoc verbo : Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Lev. xix, 18). Vere in dilectione proximi impletur omne mandatum legis. Nam dilectio proximi, malum non operatur (Matth. xxii, 39). Qui enim diligit proximum, non adulterabit cum uxore cujus. Non occidet eum. Non furabitur res ejus, etc. Et quandoquidem dilectio proximi malum non operatur ; ergo dilectio est plenitudo legis : qui enim malum non operatur, legem implevit (Galat. v, 14; Jacob. ii, 8). Scimus utique quia dilectio malum non operatur : nec hoc solum scimus de ea, sed hoc etiam scientes sumus de dilectione, quod facit nos de somno surgere bonumque operari. Vis tamen continuationis et summa sententiæ pendet ad illud quod sequitur : Abjiciamus ergo opera tenebrarum. Sed præmittit quasdam rationes, unde opportunius inferat dicens : Dilectionem non operari malum scimus : etiam hoc de dilectione scientes, quia, id est quod hora est, quasi diceret, tempus est ; sed ideo per horam significavit illud tempus, ut ostendat breve esse et cito transiens, et nisi in eo poenitentiam irrecuperabile. Scimus utique quia hora est jam, id est amodo ex quo per fidem justificati sumus surgere nos de somno, id est de calamitate corporis, que ad bene operandum pigros nos facit.

Surgere dicit quasi bonis operibus omni studio invigilare. Sunt enim quidam qui postquam justificati sunt, cum fervore deberent in labore bona operationis, torpent et negligunt, quasi securi ex justificatione, et quia continent se a criminalibus. Vere de somno surgere debemus : nam credidimus, id est fidem accepimus, quæ fides propinquos nos fecit salvationi ; sed nunc per meritum eorum quæ post acceptam fidem operati sumus, propior est nostra salus quam olim esset cum solum credidimus, id est cum gratia sola esset in nobis, et adhuc nullum meritum. Vel ita : Nunc est propior secundum tempus nostra salus, id est dies nostræ salvationis, quam esset

A olim cum primum credidimus. Quotidie enim magis ac magis futuro judicio propinquamus, in quo remunerabimur. Vere nunc prope est nostra salus : nam nox, id est ignorantia in infidelitate habita præcessit, et ideo cavendum est ne in hanc noctem recidamus. Nox, inquit, præcessit, sed dies salvacionis nostræ per premissos radios, ut per fidem, spem, dilectionem, et cætera, appropinquavit, id est prope esse intelligitur. Virtutes enim quæ habentur in præsenti, radii sunt futuræ jucunditatis. Et quando quidem nox esse desiit, et dies appropinquavit, ergo abjiciamus opera tenebrarum, id est quæ operati sumus dum in ignorantia essemus. Vel opera tenebrarum, id est digna tenebris, et digna non videri, sed semper occultari. Abjiciamus, inquit, haec opera, et induamus nos opera lucis, id est veræ cognitionis, vel opera digna luce et manifestatione, quæ opera sunt arma quibus et fidem nostram tuemur et insurgentia vitia superamus, ut induti armis lucis, honeste ambulemus, id est de bono in melius proficiamus, sicut qui positi sunt in die, id est in cognitione veritatis. Positos enim in die decet opera noctis abjicere, et arma lucis assumere. Nos dico sic ambulemus in die non remanentes in comessationibus, id est in publicorum conviviorum conventiculis, et non manentes in ebrietatibus ut nimiae potationi incumbamus. Non etiam in cubilibus, ad quæ cubilia de nimietate saturitatis et potationis itur, ibique superflua quies habetur. Et non manentes in impudicitiis, id est in delectatione libidinis ; qui enim ebrios ad cubile descendit, consequenter urgetur facibus libidinis. Et non manentes in contentione ; intemperantia enim potus et libidinis frequenter jurgia concitat. Et ne sitis in æmulatione, id est in invidia : quidam qui non audet contendere, quod potest, invidet proximo. In his itaque non remaneatis : sed induimini Dominum Jesum Christum, id est vestite nuditatem vestram fide Christi et virtutibus, quæ super hanc fidem ædificantur. Homo enim propter peccatum de paradiso nudus ejectus est (Gen. v, 16) ; sed nuditas ista velari debet ornamento fidei cæterarumque virtutum. Et vos induti Dominum Jesum Christum, ne feceritis, id est non facietis curam carnis. Nec curam quam ~~7~~ necessitas postulat prohibeo ; sed ne feceritis curam carnis in desideriis, ut desideria carnis sectemini.

CAPUT XIV.

« Infirmum autem in fide assumite, non in disce-
« ptationibus cogitationum. Alius enim credit se
« manducare omnia. Qui autem infirmus est, olus
« manducet. Is qui manducat, non manducantem
« non spernat, et qui non manducat, manducantem
« non judicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis
« es, qui judicas (Jac. iv, 12) alienum servum ? Do-
« mino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est
« enim Deus statuere illum. Nam alias judicat diem
« inter diem, alias autem judicat omnem diem.

¶ Unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit A diem, Domino sapit : et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus : sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit : ut et vivorum et mortuorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum ? (Jac. iv) aut tu quare spernis fratrem tuum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi [Dei]. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus : quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebetur Deo (Isai. xlvi, 23 ; Phil. ii, 10). Itaque unusquisque B nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus : sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune sit esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum Dei esca et potus : sed justitia et pax, et gaudium, in Spiritu sancto. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt sectemur : et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem C sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem quam habes penes temet ipsum, habe coram Deo. Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. »

EXPOSITIO.

Quia Romani gravi inter se discordia disceptabant, dicentes : Hi qui de Judaismo conversi erant, quosdam cibos esse immundos, nec eis uti debere. calumniabantur etiam Judæi gentilibus, quia comedenter idolothyta, dicentes eos adhuc inhærente ritibus gentilitatis; e contrario gentiles scientes omnes cibos mundos, utebantur illis, accusantes Judæos quod non haberent integrum fidem; quia in hunc modum consiliebant. Apostolus, volens eos revocare ad pacem, instruit eos non facere scandalum fratribus inter se nec de conscientiis alter alterum judicare. Scandalum faciebat ille, qui propter incitandam iram proximi comedebat quod proximum offendebat : vel eum sub incredulitate comedere faciebat quod immundum putabat. Judicare de conscientiis erat cum Judæus, credens quædam immunda, dam-

naret gentilem, dicens eum ideo uti idolothyti, quia adhuc idolis adhæreret. Littera sic jungitur : Curam carnis ne feceritis, sed hoc facite : *Infirmum in fide*, id est eum qui non habet firmam fidem, credendo quasdam creaturas Dei immundas (et hic erat Judæus), illum nolite scandalizare vos qui firmi estis in fide, sed *assumite* eum. Assumere est condescendere infirmitati ejus : abstinere a quibus abstinet, et sic alliciendo eum paulatim de integritate fidei doceat, donec ad perfectionem veniat. Hic scandalum removit. ¶ 5 Assumite infirmum non remanentes in disceptationibus cogitationum ejus, scilicet infirmi, id est ne disceptetis judicantes aliquem de conscientia cordis, quæ soli Deo cognita est et non vobis. Vere infirmus debet assumi. Nam aliud est perfectus qui assumere et docere eum potest. Alius autem est infirmus qui assumptione indiget. Quod sic ait. Alius se credit posse manducare omnia, sciens omnia esse munda, et hic est fide firmus. Alius autem est infirmus, putans se non posse omnia manducare. Hic autem infirmus est, nolens uti carnibus gentilium, manducet, id est permittatur manducare olus, id est si velit abstинere : utique bonum est, nec inquietetur.

Hic incipit compescere Romanos, ne judicent de conscientiis. Qui non vult manducare, permittatur abstinere. Is autem qui manducat, sciens omnes cibos esse mundos, non spernat non manducantem, id est gentilis comedens non contemnat Judæum abstinentem, arguens eum de imperfectione fidei. Et ille qui non manducat, id est Judæus, non judicet, id est non damnet manducantem gentilem. Non debet alter alterum spernere seu judicare : nam Deus assumpsit illum, id est utrumque et manducantem, et non manducantem. Assumpsit dico per fidem quam jam habent ut servos. Et quandoquidem a Deo assumpti sunt facti servi ejus, tu quis es qui judices servum alienum ? Nec leges mundi hoc patiuntur, ut servus ab alio quam a domino suo judicetur. Non utique judicare debes alienum servum : quia servus ille stat bene operando reservatus domino, id est judicio domini sui, aut peccando cadit a domino suo judicandus. Si etiam plane noveris eum cecidisse, ne tamen judices eum : quia cras potest pœnitendo esse melior te, et de omnibus bona semper suspicio tenenda est. Quia, si etiam cecidit, stabit autem fortassis cras, id est fortis apparebit in bono. Vere D quod stabit suspicandum est de eo : nam Deus, cui servus est, potens est iterum statuere eum. Quia Domini solum est judicare servum, tu non debes judicare eum, præterea ideo ne damnes eum. Nam quod facit, ex judicio et sana intentione animi facit. Quod sic ait : Alius seu Judæus seu gentilis judicat diem inter diem, id est uno die abstinentum, alio non. Alius autem judicat omnem diem in abstinentia observandum, et quicunque judicat abstinentum sane sentit, et inde laudandus est non damnandus. Qui judicat abstinentum, sive hic, sive ille, sane sentit : et volo ut unusquisque abundet in suo sensu, id est in eo quod sapienter sentit et operatur, ut si modo bene abstinet, postmodum melius abstineat, et cetera

bona sectetur. Notandum est quod si abstinere eos **A** prohibere judicium prælatorum in subditos, de quibus judicare debent, sed solos subditos compescit ne se alterutrum præsumant judicare. Postquam satis ostendit non debere se invicem judicare de conscientiis, prohibet eos a scandalis fratrum, dicens : *Ne judicetis invicem, sed hoc magis judicate, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Offendiculum* vocat, ut si ficeret fratrem peccare comedentem in incredulitate, vel si eo animo comedederet, ut frater hoc abominans rixaretur et sperneret comedentem. *Scandalum* vocat contrastationem fratris habitam ex eo quod videt eum comedere quod immundum putat. Obijceret Paulo ille qui omnibus utendum esse intelligit : *Tu fortasse cum Judæo infirmaris, qui dicis me offendere cum utor creaturis Dei.* Absit hoc, ait Paulus, ut ego accusem te, quin sane credas. Scio enim et hoc *confido in Domino Iesu*, id est per Jesum tibi testor, *quod nihil est commune*, id est immundum : et hoc *per ipsum*, id est per Christum qui nos solvit a lege, sub qua multa judicabantur immunda ; sed quia evacuata hac lege libertas redditâ est, jam commune dicendum est. Scio utique nihil esse commune nisi ei qui existimat aliquid commune esse : illi pro certo commune est, non propter ipsam creaturam, sed propter fidei suæ infirmitatem. Ne ponas scandalum fratri. *Nam si frater tuus contrastatur propter cibum quem sumis, jam non ambulas secundum charitatem*, quia non geris curam proximi. Ut ab offendiculo fratris caveas, *noli cibo tuo* (qui vile quid est) *perdere illum* : ut vel facias eum comedere tecum in infidelitate, vel rixeris cum illo. Noli, inquam, pro tam vili re negligere eum, *pro quo Christus mortuus est*, id est quem Christus adeo dilexit, ut pro eo mori voluerit. Quandoquidem cibus vile quid est, perdere autem proximum grave est, ergo ne cibo nostro perdatur proximus ?

Nolite vos alterutrum judicare : *nam omnes stabimus ante tribunal Dei*, judicandi a Deo. Stabimus dicit a similitudine exspectantium sententiam judicii. Tribunal dicit quasi Deus sessurus sit, ad modum cuiuslibet potentis pro tribunali. Vere omnes stabimus : *nam ita scriptum est* : hæc dicit Dominus per Isaïam : *Ego vivo* (*Isa. XLV, 23*). Ecce sacramentum, ut quod sequitur certissime credatur. Cum tamen Isaïas dicebat *Vivo*, intelligebat de Christo, qui gustaret aliquando mortem, quem resurgentem Pater constitueret omnium judicem : quod infideles falsum putaverunt, cum viderent eum mortuum. Et in voce Christi sic ait : *Ego vere vivo* : quod palam erit ex eo, quoniam *mihi flectetur omne genu*, id est omnis creatura mihi in judicio subjicietur ; et tunc *omnis lingua*, id est omnis conscientia *confitebitur Domino*. Et quandoquidem ita Scriptura ait omnes, scilicet, a Deo judicandos, itaque constat quod *unusquisque nostrum reddat rationem Deo pro se*, et non pro proximo. Et quandoquidem pro nobis reddituri sumus rationem, *ergo non amplius judicemus nos invicem*, id est subditus subditum. Per hoc, *invicem*, innuit se non

B prohibere judicium prælatorum in subditos, de qui bus judicare debent, sed solos subditos compescit ne se alterutrum præsumant judicare. Postquam satis ostendit non debere se invicem judicare de conscientiis, prohibet eos a scandalis fratrum, dicens : *Ne judicetis invicem, sed hoc magis judicate, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Offendiculum* vocat, ut si ficeret fratrem peccare comedentem in incredulitate, vel si eo animo comedederet, ut frater hoc abominans rixaretur et sperneret comedentem. *Scandalum* vocat contrastationem fratris habitam ex eo quod videt eum comedere quod immundum putat. Obijceret Paulo ille qui omnibus utendum esse intelligit : *Tu fortasse cum Judæo infirmaris, qui dicis me offendere cum utor creaturis Dei.* Absit hoc, ait Paulus, ut ego accusem te, quin sane credas. Scio enim et hoc *confido in Domino Iesu*, id est per Jesum tibi testor, *quod nihil est commune*, id est immundum : et hoc *per ipsum*, id est per Christum qui nos solvit a lege, sub qua multa judicabantur immunda ; sed quia evacuata hac lege libertas redditâ est, jam commune dicendum est. Scio utique nihil esse commune nisi ei qui existimat aliquid commune esse : illi pro certo commune est, non propter ipsam creaturam, sed propter fidei suæ infirmitatem. Ne ponas scandalum fratri. *Nam si frater tuus contrastatur propter cibum quem sumis, jam non ambulas secundum charitatem*, quia non geris curam proximi. Ut ab offendiculo fratris caveas, *noli cibo tuo* (qui vile quid est) *perdere illum* : ut vel facias eum comedere tecum in infidelitate, vel rixeris cum illo. Noli, inquam, pro tam vili re negligere eum, *pro quo Christus mortuus est*, id est quem Christus adeo dilexit, ut pro eo mori voluerit. Quandoquidem cibus vile quid est, perdere autem proximum grave est, ergo ne cibo nostro perdatur proximus.

Bonum nostrum, id est sanus intellectus quem de creaturis habemus, hoc utique bonum *non blasphemetur*, id est non fiat blasphemabile, ut per hoc bonum fratrem simplicem offendamus. Determinat in quibus non sit offendendus proximus : in his scilicet quæ salvationem impediunt, et in quibus non sit sequendus ; in his scilicet quæ salutem animæ afferunt dicens : *Cibo non debes proximum perdere ; nam esca et potus non est regnum Dei*, id est uti hac esca et hoc potu, non dat regnum Dei : nec tollit, si abstineas ab his. Hæc non dant regnum Dei. *Sed justitia*, id est æquitas servata ad proximum ut in nullo eum offendamus ; et *pax*, id est concordia ex servata æquitate veniens. Et *gaudium*, quod alter in dilectione congaudere alteri ; quod gaudium in pace nutritum est *in Spiritu sancto*, id est, secundum quod dictat Spiritus sanctus. Hæc, inquam, sunt regnum Dei : nam in his servitur Christo. *Qui autem in his*, id est pace, justitia, et gaudio, *servit Christo, hic placet Deo, et probatus est hominibus*, id est hæc servitus probabilis judicatur ab omnibus ; nec est sicut tua comestio, in qua offenditur proximus. Ideo prius

ait, servit Christo, dehinc placet Deo; quia Christus legem pacis et justitiae dedit hominibus, qui nisi per Christum placere non possunt Deo. Quandoquidem servitus pacis placet Deo et ab hominibus approbatur, itaque sectemur ea quae pacis sunt, non litigemus cum proximo, sed etiam sectemur ea quae sunt ædificationis: et hoc invicem, ut tu ædifices illum in tuo bono, et ille te in suo. Quod hic ait ædificationis, idem est quod ait superius, infirmum assumite. Sectemur ea quae sunt ædificationis, non ea quae sunt destructionis, quod sic ait: *Noli propter escam tuam qua proximus offenditur destruere in eo opus Dei*, id est fidem quam jam operatus est in eo Deus. Si enim nimia distinctione cogas eum, hoc tantillum boni quod habet deseret. Quare magis est nutrienda infirmitas ejus, quam nimia asperitate cogenda: quod Petrus idonee satis observabat, cum Iudeos quos ad fidem Christi converterat, adhuc circumcidit et in quibusdam legalibus permittebat: de quibus si intemperanter cogeret eos, citius quod ab eo acceperant dimitterent, quam ita repentine ad perfectionem ascenderent. Sciebat enim eos paulatinum posse et debere ad perfectionem adduci, sicut factum est. Noli propter escam destruere fidem proximi, non quod esca immunda sit: *omnia quidem munda sunt; sed tamen malum est homini, qui manducat per offendiculum*, intendens offendere proximum. Nec solum ut caveas ab offensione proximi debes abstinere ab his, sed etiam ab omni carne et ab omni potu in quo frater offenditur. Quod ita ait: *Bonum est tibi non manducare carnem, nec bibere vinum, neque aliquid in quo frater tuus offenditur se peccando, vel offenditur a te et scandalizatur contristando, aut infirmatur in fide aliquantulum haesitando*. Ne offendas proximum, debes abstinere ab his. *Tu quidem habes fidem sanam penes temetipsum; habe illam coram Deo*, id est sufficit tibi ut Deus intelligat fidem tuam: non oportet ut coram abstinenti qui offenditur facias opus ejus fidei; ideo penes temetipsum fidem hanc habeas, non coram abstinenti. Nam *beatus* est ille qui non judicat, id est qui non damnat *semetipsum*, in eo quod probat, id est quod probabiliter verum esse credit. Sed si tu uteris cibis quibus licet uti, ad offensionem proximi, in eo quod probas judicas te reum offensionis factæ in fratrem. Ille qui in eo quod probat se non damnat, beatus est; sed ille qui discernit cibos a cibis, dicens hos mundos, illos immundos, hic, si in hac dubietate *manducaverit, damnatus est*; non quia cibus immundus sit, sed quia non comedit ex fide ut crederet esse munda. Vere, quia non ex fide, damnatus est: nam omne quod non est ex fide, peccatum est.

CAPUT XV.

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere. Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi plauit, sed sicut scriptum est: *Improperia impro-*

A « perantium tibi ceciderunt super me (*Psal. LXVIII, 10*). » Quæcunque enim scripta sunt, ad 78 « nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus. Deus autem patientiae et solatii det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confirandas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: « Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo (*II Reg. 22, 50*). » Et iterum dicit: « Lætamini, gentes, cum plebe ejus (*Psal. XVII, 5*). » Et iterum: « Laudate, ornes gentes Dominum, et magnificate eum, omnes populi (*Psal. CXVI, 1*). » Et rursus Isaías ait: « Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt (*Isai. XI, 10*). » Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omnisciencia, ita ut possitis alterutrum monere. Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificate in Spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Sic autem hoc prædicavi Evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est: « Quoniam quibus non est annuntiatum de eo, videbunt (*Isai. LII, 15*); et qui non audierunt, de eo [al., non habet de eo] intelligent. Propter quod et impediabar plurimum venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis. Sed cum in Hispaniam proficiisci coepero, spero quod præteriens videam vos: et a vobis deducar illuc, si vobis prius ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis. Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem [al., collectionem] aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum particeps facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. Scio [al., sciens] autem quoniam

« veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem [al., Hierosolymis] sanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigereret vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

Ad hoc diceret ille qui sanæ fidei esset : Si ego, quod utique tu fateris, sanæ fidei sum, omnia munda redens, hic autem infirmatur in fide, justior causa detur, ut infirmus firmum sequeretur, quam ego firmus sequerer infirmitatem illius. Non sic est, ait Paulus. Sed, licet tu sanæ fidei sis, hic autem infirmæ, tamen nos firmiores debemus sustinere, et quadam participatione imbecillitates infirmorum ad melius enutrire, et non debemus nobis placere in omnibus. Nobis non utique placeamus, sed unusquisque placeat proximo suo ; et hoc in bono ; quia ad ædificationem proximi, qui secundum charitatem ædificandus est. Nobis non utique placeamus : etenim Christus (quem per omnia sequi debemus) non placuit sibi, id est non consensit infirme carni, sed sicut **¶** scriptum est in psalmo (LXVIII, 10) ait Christus ad Patrem : *Improperia improverantibz tibi quadam mole ceciderunt super me*, et in morte depresso me. Quasi diceret : Quia ejeci de templo vendentes et ementes, in quo tibi improverabant, ideo adjudicaverunt me morti. Quid inde, diceret aliquis, si ita scriptum est ? Multum utique, quia quecumque scripta sunt de Christo, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per doctrinam habeamus patientiam, et in patientia habeamus consolationem Scripturarum, quæ plurimum utilis est patientibus, et ut per patientiam et hanc consolationem habeamus spem futuræ retributionis. Et quia merita vestra et doctrinam meam insufficientia video ad hæc obtainenda, opto ut Deus, dator patientiæ et solatii, det vobis sapere id ipsum, ut omnes veram cognitionem habeatis, et hoc in alterutrum, ut quod sane sentit iste, sentiat et ille e converso. Sapere dico secundum, id est per Iesum Christum : ut vos unanimes uno ore et una voluntate, et eadem confessione honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi. Non quod Deus et Pater diversos significant, sed in eodem diversas causas assignat : dicens cum honorificandum tum quia Deus est, tum quia Pater est Domini Iesu Christi, per quem omne bonum provenit nobis.

Propter quod, id est ut idipsum sapiatis, et eodem animo unaque confessione Deum honorificetis ; suscipite vos invicem, ut alter alterum omni benignitate suscipiat : ad instruendum supportantes vos in alterutrum. Suscipite dico, sicut et Christus in magna altitudine suscepit vos. Suscepit utique in honorem. Honor maximus fuit remittere peccata,

A quem honorem augmentabis, reddendo incorruptionem. Honorem dico Dei, id est a solo Deo datum. Deus enim per gratiam dat, et dabit hunc honorem, ad quem honorandum deficiunt merita nostra. Probat quod ait : *Suscepit vos* Romanos : nam Iudeos et gentiles, et primum de Iudeis ait : Vere Christus suscepit vos, o Iudei. Nam ego dico (cui credi oportet) *Christum Iesum ministrum suis circummissionis*, id est Iudeorum. Christus enim minister fuit, et quasi apostolus Iudeorum, quibus in propria persona praedicavit. Hoc autem fuit non ex merito Iudeorum, sed propter veritatem Dei, id est propter promissa Dei. Ideo propter promissa ad confirmandas, id est ut per ipsum actum confirmarentur promissiones patrum, id est factæ patribus eorum. Vel ita : Christus minister fuit propter veritatem Dei, id est propter completionem promissorum Dei : et ad confirmandas per veritatem facti promissiones patrum, id est quas fecerant patres, id est prophetæ, patres Iudeorum. Deus enim et per seipsum promiserat, ut Abrahæ et frequentius per prophetas. Probavit Deum suscepisse Iudeos, ad quod probandum nullam induxit auctoritatem, quia quasi omnibus patens erat. Probat idem de gentibus per auctoritates, quia dubietas quibusdam inde erat, dicens : De Iudeis hoc dico. Dico etiam quod gentes debent honorare Deum, super, id est de misericordia sibi facta. Et hoc dico sicut scriptum est in psalmo (Psal. XVII, 50). Illud propterea in ordine psalmorum habet ; vox Filii ad Patrem : O Domine Pater, ego confitebor tibi in gentibus, id est gentes faciam confiteri nomini tuo. Nec solum confitebor, sed etiam cantabo et exsultabo nomini tuo. Et iterum dicit Scriptura per Isaiam : O vos gentes lætamini cum plebe ejus (Isa. XI, 10), id est cum Iudeis, qui dicebantur peculiaris populus Dei, quas gentes truxtra Isaia invitaret ad lætitiam, nisi consideraret earum susceptionem. Et iterum, David de gentibus. Omnes gentes, id est singuli de gentibus laudate Dominum (Psal. CXVI, 1) : nec solum laudate, sed etiam magnum ostendite eum operibus bonis, omnes populi, qui in singulis gentibus estis. Et rursus de eodem ait Isaia : Jesse, pater David, erit radix ejus originis, de qua nascetur Christus qui exsurget regere gentes : et in eo rege sperabunt gentes (Isa. XI, 10). Exsurrexit Christus, quia solus immunis a peccato inter omnes. Surrexit altius **¶** tertia die resumpta incorruptione, cum Deus Pater dedit omne iudicium huic filio regi. Moneo ut vos suscipiatis invicem, sed quia nec viribus vestris, nec doctrina mea, hoc perfidere potestis, precor ut Deus spei in quem spero, et vos sperare debetis, repleat vos omni gaudio, id est perfectione dilectionis : quod gaudium ut digni sitis habere, repleat vos pace, id est omni concordia. Pace dico reformata in credendo, id est in una eademque integritate fidei, ut eadem fides faciat pacem in vobis. Pax vero nutriat gaudium : repleat dico fide, pace, et gaudio, ut abundetis in spe, id est ut quanto melius agetis, firmius et abundanter speretis : et ne spes vestra perturbetur, abundetis

in virtute Spiritus sancti, id est *Spiritus sanctus* copiosas vires ministret vobis perseverandi in bono.

Paulus incipit hic convenire quosdam Romanos, laudans eos de integritate fidei de plenitudine dilectionis et omnis scientiae. Sed tamen aliquantulum tangit eos ; quia non correxerant imperfectionem errantium fratrum, cum bene possent, quia sapientes ; cum deberent, quia eos diligenter ; cum etiam necesse hoc esset, quia Paulus, intentus aliis, non sufficienter vacare posset correctioni Romanorum ; quasi diceret : *Conscientia vestra certa est de integritate fidei eorum : similiter etiam ego ipse certus sum, fratres mei, de vobis, quoniam ipsi pleni estis fide et dilectione.* Nec litigatis cum fratribus vestris : *repleti omni scientia ; ita ut possitis monere alterutrum*, id est instruere infirmam fidem aliorum. Et licet pleni sitis dilectione et scientia, tamen *audacius*, id est cum aliquantula audacia *scripsi vobis fratres ex parte*, id est secundum eam parlem, qua aliquantulum imperfecte agendo, litigia fratrum non compescuistis. Scripsi quidem non vos docens, quos sapientes scio, sed *tanquam reducens vos in memoriam* eorum quae credo vos scire, non satis eorum reminiscimini. Dicerent illi : Quia perfectos nos fateris, quare nos redarguis ? Audacter ait Paulus *propter gratiam*, id est propter dignitatem apostolatus, *qua data est mihi a Deo*, et hoc magisterium meum cogit me ut vos sic admoneam. Data est mihi *gratia ideo, ut sim minister Jesu Christi in gentibus*, id est per ministerium meum gentes subjiciam Christo, *sanctificans Evangelium Dei* : quod sanctifico dum idem operor quod praedico. *Sanctificans ideo, ut fiat accepta Deo oblatio gentium*, id est ego offens gentes acceptus sim Deo, vel ut gentes oblatae acceptae sint Deo. Oblatio dico accepta, et *sanctificata in Spiritu sancto*, quia per impositionem manus do Spiritum sanctum, quod pseudodoctores facere nequeunt. Et quia sanctifico Evangelium, igitur *habeo gloriam*, id est gloriior multum in apostolatu meo. *Gloriam* dico referendam non ad me, sed *ad Deum*, et hoc in Christo Jesu, id est per Christum, qui me consecravit apostolum : ideo habeo gloriam, *quia non adeo loqui aliquid eorum quae Christus non efficit per me ministrum*, ut faciunt pseudo, qui dicunt se fecisse quae nunquam fecerunt. Ea non loquor quae per me non efficit Deus, sed loquor ea quae per me Christus efficit, *in obedientiam gentium*, id est ut vel ego obediam ipsi in gentibus, vel gentes per me obedient ei. *Efficit dico per me verbo*, Christus enim loquitur in me. *Efficit etiam factis*, id est in operibus meis, quia quod bene loquor operor. *Efficit dico in virtute signorum et prodigiorum*, ad quae facienda dat mihi virtutem. Signa vocat, ut depulsiones morborum, prodigia, suscitare mortuos. Prodigiorum dico factorum in virtute *Spiritus sancti*. Vel efficit Christus per me in virtute Spiritus sancti, quem per manus meas distribuit. *Sic, inquam, efficit, ut ego repleverim*, id est plenarie prædicaverim *Evangelium Christi*, incipiendo ab

A *Hierusalem usqua ad Illyricum mare : nec recta via, sed per circuitum*, id est singula loca circumneundo.

B 1 *Sic autem prædicavi Evangelium, non in Iudea ubi Christus nominatus est, ne ædificarem super alienum fundamentum*, id est super fidem quam alii apostoli prædicaverant.

Nec tamen haec causa fuit quare ibi non prædicaverit, sed quia Deus ad gentes eum direxit. *Ne ædificarem dico sic ; sed sicut scriptum est* in Isaia : *Genites quibus non est annuntiatum de eo, videbunt (Isai. LII, 15) Deum, et qui nec etiam audierunt, intelligent.* Propter quod quia rudibus et quasi lapides prædicabam, plurimum impeditiebar venire ad vos, o Romani, quare necesse esset ut vos qui saneratis, infirmos ædificaretis. Olim impeditiebar ; sed nunc ultius non habens locum in his regionibus, quia omnes conversi sunt : *habens autem cupiditatem veniendi ad vos, ex multis jam præcedentibus annis*, in quo notare potestis quantam diligentiam habeam ad vos. *Cum ego profici cæpero in Hispaniam, spero quod videam vos*, præteriens per vos, non enim causa est quare remorer vobiscum qui fideles estis. *Videam vos dico, et deducar illuc a vobis, si tamen fruitus prius fuero vobis ex parte*, id est aliquando remorando vobiscum ; quia hic ultius locum non habeo et ad vos transire cupio. Igitur quod prius faciendum est operabor, scilicet ibo Hierusalem ministrare sanctis. *Quando Petrus et qui cum eo erant Paulo et Barnabæ dextras dedere societatis (Galat. II, 9)*, injunxerunt eis, ut in Ecclesiis gentium collectiones facerent, unde ministrarent sanctis in Hierusalem, quibus infideles omnia abstulerant. *Vadam ministrare sanctis, quid Macedonia et Achaia*, id est Ecclesiæ eorum probum judicaverunt facere aliquam collectionem in pauperes sanctorum deferendam, id est, in pauperes sanctos, qui sunt Jerusalem. Probaverunt quidem hoc non a nobis coacti, sed, *quia ita placuit eis* ; et si non placeret, debitores tamen sunt eorum et ex debito facere oportet. Vere debitores sunt eorum. *Nam, si gentiles facti sunt participes spiritualium bonorum eorum sanctorum*, quia sancti illi spiritualia gentibus ministraverunt, debent etiam gentes ministrare sanctis in carnalibus. Quandoquidem hoc mihi prius faciendum restat, igitur *cum hoc consummavero*, et cum assignavero, id est, sub sigillo eis reddidero fructum hunc, proficisci in Hispaniam transiens per vos. Scio autem quoniam veniens longo desiderio actus, veniam ad vos in abundantia benedictionis Christi, id est, benedictionem Christi faciam abundare in vobis, impertiens illud gratiae Dei quod deest. Et quia nunc iturus sum Jerusalem, igitur, obsecro vos fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, ut adjuvetis me in orationibus fusis pro me ad Deum, ut hoc adjutorio liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea, et ut ita oblatio obsequii mei, id est in qua obsequor, fiat accepta sanctis in Jerosolyma, sine diminutione illis præsentata ; ut hoc propere completo, veniam ad vos in gaudio per vo-

luntatem Dei, id est, sicut Deus disposuerit; et *refrigere vobiscum* perficiens in vobis quod imperfectum invenero. Sed quia ad hoc neque per vos, neque per me sufficit: *Deus pacis fit faciens pacem cum omnibus vobis Amen.*

CAPUT XVI.

« Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris: ut eam suscipiat in Domino digne sanctis [al., satis], et assistatis et in quoconque negotio vestri indigerit. Etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. Salutate Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium) et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Ecclesiæ Asiæ in Christo Jesu. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate **¶** Andronicum et Juniam, cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. Salutate Appellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodianum cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam. Salutate Asynærytum et Philegontem, Herman, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum et Julianam, et Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula preter doctrinam quam vos didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Dominino nostro non serviant, sed suo vestri, et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est. Gaudeo igitur in vobis; sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Deus autem pacis conterat Satanam [al., Satan] sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adjutor [al., habet frater] meus, et Lucas [al., Luki] et Jason, et Sosipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam hanc, in Domino. Salutat vos Gaius, hospes meus, et univera Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus, frater. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, Amen. Ei autem qui potens est vos confirmare, juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi secundum revelationem mysterii temporibus æternis

A tacti, (quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obediendum fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

EXPOSITIO.

Finita Epistola, inserit salutationes suas, dicens: Cum his quæ superius commendavi *commendo* etiam vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, id est quæ ministrat necessaria cuidam Ecclesiæ, quam constituit Cenchris. Hoc inquam de ea commendo, *ut suscipiat eam in Domino digne sanctis*, id est vel quomodo vos sanctos decet eam suscipere; vel quomodo ea sancta suscipienda est: et ei susceptæ assistatis in quoconque negotio indigerit vestri. Per hanc Phœben euntem Roman, dicitur Apostolus misisse suam Epistolam, quam ideo commendat, ut Romani, audita auctoritate ejus, acquiescent ei in omnibus, quæ bene suadet. Assistentium est ei: *etenim ipsa astitit multis sanctis, et mihi ipsi ministrando*. Salutate etiam Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu. Vel salutate in Christo, qui uterque supposuerunt suas cervices pro anima mea. Hi Paulo in multis periculis et carceribus subvenerunt. Quibus non ego solus gratias ago; sed etiam cunctæ Ecclesiæ gentium, qui modo non haberent apostolum suum, nisi per adjutorium istorum. Salutate et domesticam Ecclesiam, id est familiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo. Hic primus de Asia fidem accepit a Paulo. Salutate et Mariam, quæ multum laboravit in vobis, ab errore revocando vos. Hæc Maria dicitur nuntiasse Apostolo dissensionem Romanorum: qua occasione scripsit eis hanc Epistolam. Et hæc Roman redierat, et ideo dicit eam laborasse. Salutate Andronicum et Julianam, cognatos meos, in genere Judæorum: et concaptivos meos; qui saepe mecum capti fuerunt, qui sunt nobiles in apostolis. Hi de septuaginta duobus fuisse creduntur: qui et ante me fuerunt in Christo, qui prius Paulo ad fidem conversi sunt. Salutate Apellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex domo Aristoboli, id est familiam quia fidelis est. Dominum nequaquam, quia **¶** infidelitatis est reus. Salutate eos qui sunt ex domo Narcissi, nec omnes, sed eos qui sunt in fide in Domino. Aliqui enim ex ejus familia adhaerent domino suo in infidelitate. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, ac meam. Ejus secundum carnem, meam secundum beneficium. Et, ut finem faciam, salutate vos invicem ex parte mea in osculo sancto, id est alter alteri dicat; aut ex parte Pauli, osculantes se in osculo pacis in loco ejus. Sicut ego, sic omnes Ecclesiæ Christi salutant vos. Ideo Paulus ex nomine probatas salutavit personas, ne, cum modo suadet Romanis a pseudo declinare, forte possent de aliquo horum dubitare quas salutavit. Vos autem fratres salutatos rogo ut observetis, id est ut callide custodiatis vos ab eis qui faciunt dissen-

siones, et etiam offendicula, præcipitando in peccatum. Docentes quod *præter doctrinam* est, quam vos a me *didicistis*; et, ut vos observetis, *declinando penitus, separamini ab illis, quia qui ejusmodi sunt non serviunt Christo Domino nostro, sed suo ventri.* Quærunt enim quæ sunt, non quæ Jesu Christi. *Et hi tales seducunt corda innocentium,* id est simplicium per dulces sermones, id est seductarios, et per simulatas benedictiones. Debetis declinare ab his: nam *obedientia vestra et bonum ejus divulgata est in omnem locum, et propterea gaudeo in vobis.* Sed tamen volo vos sapientes et astutos esse in bono, et in malo simplices, ut malitia pueri sitis. Licet dixerim vos sapientes, tamen quia sapientia vestra parum ex se sola potest, precor ut *Deus pacis conterat Satanam,* et membra ejus *sub pedibus vestris prostrata,* et hoc *velociter.* His dictis salutat eos Paulus, dicens: *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum, Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucas, et Jason, et Sosipater,* vel pater Sosii, qui sunt cognati mei. *Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in Domino.* Hic Tertius erat notarius Apostoli, qui salutationibus aliorum suam inseruit. Ad salutationes suas revertitur Paulus, et ait: *Salutat vos Gaius hospes meus, et universa Ecclesia,*

A id est familia ejus, *Salutat vos Erastus, arcarius,* id est thesaurearius civitatis, et *Quartus frater.* Omnes isti sic dicentes: *Gratia Domini Jesu Christi cum omnibus vobis.* De omnibus autem bonis vestris sit Deo honor et gloria. *Ei dico qui potens est confirmare vos, juxta Evangelium meum,* id est sicut ego prædico vobis, et *juxta prædicationem Jesu Christi,* cuius prædicatio eadem est cum meo Evangelio. Evangelii dico et prædicationis habitu secundum revelationem mysterii. Mysterium vocat salvationem hominum: quæ occulta fuit semper ante adventum Christi, sed per eum revelata. *Mysterii dico taciti temporibus æternis ante Christum: quod mysterium nunc in tempore gratiæ patefactum est per scripturas prophetarum,* nunc tandem intellectas per Christum. *Patefactum dico secundum præceptum æterni Dei,* cui ab æterno hoc in patulo erat: *Patefactum ideo ad obediendum fidei in cunctis gentibus,* id est ut cunctæ gentes obdiant fidei. Quia si querere velis quare olim tacitum nunc revelatum, frustra hoc inquiris: quia mysterii dico cogniti soli sapienti Deo: qui solus semper causam ejus sapuit. *Patefactum dico per Jesum Christum. Cui Christo scilicet qui potens est, sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

PROLOGUS IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

Epistola prima ad Corinthios multas causas diversasque complectitur. Quarum partem relatione fratrum cognovit Apostolus. Partim ipsorum Corinthiorum sunt litteris indicatæ. Nonnullas vero pro officiis sui cura aut ordinat aut emendat, et variis curationibus medetur diversa infirmitate languentibus. Nam apud eos primum curatur dissensionis vitium, quod multi pseudoapostolorum intulerunt, unitatem scindentes Ecclesiæ, ut proprii nominis facerent sectatores, quod his exprobrat ~~Sæ~~ verbis Apostolus. *Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: ego vero Cephe: ego autem Christi (I Cor. 1, 12).* Et ob quidem horum se dicit facere nominum mentionem, ut multo magis erubescant id se facere sub falsorum apostolorum nominibus: quod etiam si sub Pauli et Petri fieret nomine, displiceret. *Secunda causa ejus inducitur, qui paternæ oblitus reverentiæ, uxorem sibi non erubuit facere de*

C neverca. Quod facinus licet fornicationem appellaverit Apostolus, tamen ita condemnavit, ut in ultiō facti auctorem talis operis diabolo judicaverit deputandum: imposita judiciorum et litium tertia quæstione. *Quarto loco matrimoniorum jura tractantur his.* *Quinto loco virginitatis consilium velut e vicino conjungitur.* *Sexto loco de escarum licentia disputatur.* *Septimo atque octavo loco de attundendo viris, et mulieribus velando capite, ac sacramentorum communione præcipitur.* *Nono loco æmulatio quæ diversitate donorum spiritualium noscetur, sub exemplo membrorum et corporis castigatur.* *Decimo resurrectionis spes multis et argumentis et rationibus approbatur.* *Ultimo de colligendis ad necessitatem sanctorum nomine charitatis cura vel ædificatio cultui imponitur.* Interseruntur his pauca quaæ aut (ut quibusdam videtur) pendent ex superioribus, aut habent, licet proprias, tamen parvulas actiones.

ARGUMENTUM.

Corinthii sunt Achæi: et hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, et subversi sunt multiforme a falsis apostolis. Quidam a philosophiæ verbosa eloquentia; alii secta legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram fidem et Evangelicam sapientiam: scribens eis ab Epheso per Timotheum, discipulum suum.

ARGUMENTUM B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus prædicaverat Corinthiis, et eos ad fidem converterat: apud quos per annum et dimidium (sicut credimus commoratus) est: videns quod diu et in multis consulendum esset Corinthiis, quia

nimiris adhærebant carnalitati. Quandiu autem Paulus præsens fuit, adhæserunt cum simplicitate præceptis ejus: quibus ipse quasi simplicibus simpliciter prædicaverat, sciens carnalitati eorum potius obesse

mysteria fidei, si eis revelarentur quam prodesse: A se dignum eum qui a minus digno baptizatus esset: et ideo bonum iudicavit simplicitatem eorum magis in simplicibus sovendam esse, quam in altitudine mysteriorum Dei (de quibus potius hæsitaient quam cederent) corrumpendam. Sed Paulo a Corinthiis reverso, introierunt in eos pseudodoctores, qui bonam simplicitatem prioris doctrinæ inverterent: quorum doctrina quia in mundanis rationibus versabatur, quæ penitus spirituali doctrinae contradiceret, cœpit magis allucere, et ad persuadendum sibi adducere Corinthios, quia magis mundo adhærebant quam Deo, et destruere in eis, calliditate humanae rationis, quod Paulus ædificaverat, sequendo simplicitatem fidei. Corinthii autem declinantes ab instructione Pauli, præcipitati sunt in multos errores, ut æstimarent merita baptizantium prodesse baptatis quanto majora essent, et nocere si minora fuissent. Et hoc modo homini tribuebant, quod solius Dei erat, scilicet dimittere peccata. Qua de re fiebat, ut qui a digniore baptizatus erat, judicaret minus B

5 credebant. Accusabantur etiam inde, quia audiebatur inter eos fornicatio, quam nec paterentur gentiles. Quidam enim eorum novercam suam duxerat in uxorem: quem nec corrigendo emenda- verant, nec participationem Ecclesiæ huic tam faci- noroso interdixerant; sed per illicitam patientiam huic incestui consentire videbantur. Quibus erroribus cognitis, Paulus per Sosthenem missum sibi cum Epistola a fratribus, qui erant Cloes, qui locus in archiepiscopatu Corinthiorum cludebatur, scripsit ad eos hanc Epistolam, in qua agit de Corinthiis errantibus: errores eorum enumerando, eosdemque congruis rationibus improbando, ea utique intentione ut ab his vitiis eos retrahat.

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Sosthenes frater Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum C et nostro. Gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu: quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis; ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui confirmabit vos usque in finem sine crimen, in die adventus Domini nostri Jesu Christi. « Fidelis Deus, per quem vocati estis (*I Thess. v, 24*) in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Obsecro autem vos fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Cloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit: Ego quem sum Pauli; ego autem Apollo (*Act. xviii, 25*); ego vero Cephae; ego autem Christi. Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum: cæterum nescio si quem alium vestrum baptizaverim. Non enim mi-

sit me Christus baptizare, sed evangelizare: non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est. Scriptum est enim: « Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobababo (*Isai. xxix, 14*). » Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deus per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam; quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt; ut ea quæ sunt destrueret: ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, ut, quemadmodum 6 scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur (*II Cor. x, 17; Jer. ix, 22*).»

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Quia auctoritate opus erat ad pre-

mendam Corinthiorum superbiam, nomen auctori-
tatis ponit dicens : *Paulus*, quod utique nomen ubi-
que notum est. Paulus dico, *vocatus* a Deo, id est
apostolus divina vocatione constitutus. Vel vocatus
ab omnibus; quia jam omnes noscunt eum esse apo-
stolum. *Apostolus* dico, id est legatus *Christi Jesu*,
id est non se præsumptuose ingerens ut pseudo,
sed legatus Christi Jesu; nec a Christo missus per
exercendæ iræ opportunatatem, ut Saul: sed *per
voluntatem*, id est per beneplacitum *Dei*. Paulus
utique et cum eo *Sosthenes frater*; non quia Sosthe-
nes in hac Epistola quidquam scripsit, sed ut
Paulus per hoc ostendat omnes errores se cognoscere,
quia qui de eisdem erat, et inter eos conver-
sabatur, ei nuntiaverat; ideo etiam ut ostendat
Sosthenem errores eorum nuntiasse sibi, non malo
animo contra eos habito, sed desiderio correctionis
eorum. Paulus, inquam, et Sosthenes frater, scri-
bunt *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi*. *Ecclesiæ* dico
sanctificutis, id est a peccatis in baptismo justifica-
tis. Et hoc totum in *Christo Jesu*, non per meritum
baptizantium. Quia ecclesia collectivum nomen est,
satis congrue jungitur plurali, ut dicamus *Ecclesiæ*
sanctificatis; nec solum per Christum sanctificatis,
sed per gratiam ejusdem *vocatis sanctis*, id est ad
hoc, ut sanctificantur ut totum, et sanctificatio ad
vocationem, ipsaque sanctificatio ex Deo esse co-
gnoscatur, et omne meritum baptizati et baptizatoris
excludatur. Paulus scribit *Ecclesiæ Corinthiorum*
cum omnibus, id est et omnibus Ecclesiis, in eisdem
erroribus detentis. *Omnibus*, dico, qui invocant no-
men Domini nostri Jesu Christi, quem in eo quem
invocant, confitentur solum esse justificantem. Nec
omnibus Ecclesiis dico per mundum, sed his quæ
sunt in omni loco ipsorum Corinthiorum, id est omni
Ecclesiæ metropoli Corinthiorum suppositæ, et in
eudem errorem lapsæ, quæ Ecclesiæ et si locus
ipsorum Corinthiorum sunt, quia eis præferuntur
nostro etiam loco, quia sic eas Corinthiis suppono:
ut tamen providentiam meam illis semper adhi-
beam, quemadmodum Corinthiis. Hoc ideo Paulus
ait, ne Corinthii dicerent: De nobis tantum habes
judicare, non vero de subditis. Cujus moris adhuc
tenetur regula, quia summus pontifex, et si Eccle-
sias Ecclesiis subjecerit, de omnium tamen errore
discutit, sed ex jure mediantibus metropolitanis.
Paulus et Sosthenes scribunt hoc Corinthiis: *Gratia*
sit vobis et pax. Cum inter Corinthios quidam es-
sent, qui gratiam sibi datam in baptismo custodis-
sent integrum, bene agendo: quibus utique remis-
sio non erat optanda, quam jam acceperant, et ac-
ceptam firme tenuerant. Cum vero inter eosdem alii
essent, qui gratiam acceptam errando annihilave-
rant, et his iterata remissio esset necessaria, pro hac
diversitate perfectorum et imperfectorum, diverso
modo optanda est hæc gratia, ut dicamus vobis,
qui iterum peccatis, sit secunda gratia, id est iterato
remittantur peccata; vobis autem qui acceptam ju-
stificationem non irritam fecistis peccando, sit gra-

Alia, id est acceptæ justificationis perseverans custo-
dia. Sic de pace: Peccatoribus sit pax animi resti-
tuta; non peccantibus tranquillitas animi perseveret.
Gratia, inquam, et pax sit vobis a *Deo Patre nostro*,
et *Domino Jesu Christo*, a quo solo credite esse
omnem justificationem: excluso omni merito bapti-
zatoris. Quia de Corinthiis quidam erant perseve-
rantes in doctrina Pauli, non communicantes errori
aliorum, primum separatim loquitur istis, ut auditio
quod bonum suum tantæ auctoritatis sit apud Apostolum,
magis animentur ad bonum: ideo et ut per
hoc magis incumbant correctioni errantium fratrum
et ut errantes absque reclamatione obedient istis,
cum audierint perfectionem eorum tanti esse apud
Apostolum.

BUnde sic ait: *Gratias ago Deo meo*, id est quem
meum facio, non detrahendo ei, quemadmodum
pseudo, qui dicunt merita baptizantis nocere vel pro-
desse baptizatis. *Gratias utique ago Deo meo pro
vobis semper*, id est in omni oratione mea. Ago,
inquam gratias in *gratia*, id est in consideratione
gratiae Dei, perseverantis in vobis: *quaæ gratia data
est vobis in Christo Jesu*, id est per Christum Jesum,
qui homini reconciliato Deo ministrat hanc gratiam.
De hoc utique gratias ago; *quia*, id est quod *facti
estis divites in omnibus*, quia et singulas gratias, et
omnes copiose habetis. *Facti dico in illo*, id est per
Christum, cuius sola misericordia dat gratiam. *In
omnibus dico*, scilicet in *omni verbo*, id est in omni
doctrina spiritualium, mediocrum, et simplicium;
divites etiam in omni scientia litterali, morali, et
allegorica: ita divites in omnibus, *sicut testimonium
Christi*, id est doctrina de Christo attestata vobis
per Scripturas, sicut, inquam hoc, testimonium *con-
firmatum est*, id est firmiter perseverat in vobis. Ad
quem modum enim firmam tenuisti fidem Christi,
ad eum modum ditavit vos Deus suis gratiis: cuius
rei confirmatio vestra causa et similitudo fuit. Ita
utique testimonium Christi confirmatum in vobis,
ut nihil desit vobis in ulla gratia, id est ut omnem
gratiam tam firmiter teneatis, quanta firmitate vobis
tradita est. Vobis dico *exspectantibus revelationem
Domini nostri Jesu Christi*, id est propter securita-
tem quam ex conservata justificatione habetis, se-
cure prestolamini diem vestræ dissolutionis in qua
revelabitur vobis. Dum enim vivimus, anima nostra
CDcircumsepta carne nequit intueri divinam essen-
tiæ, quam plenius intuebitur, dum a mole carnis
liberabitur. Quam revelationem qui bene agit, secure
exspectat; qui vero male, potius fugere hanc vide-
tur quam exspectare. Vos utique Christum exspecta-
tis, qui quemadmodum vos confirmavit in præterito,
sic etiam *confirmabit* continue usque in finem, id est
usque in diem dissolutionis vestræ. Nec ita dico *con-
firmabit*, ut a venialibus vos cohibere possitis, sed
confirmabit sine crimine, id est immunes factos a
capitalibus. In finem dico, scilicet usque in die ad-
ventus Domini nostri Jesu Christi, qui unicuique
justo advenit, in dissolutione suscipiens animam

eius transferendam. Ideo sic determinavit *sine criminis*, ne si forte viderent eos in venialibus cadere, insultarent et dicerent : Ecce nunc appareat justitia eorum quos Paulus tanti faciebat. Vere de cætero confirmabit ; nam hoc promisit, dicens : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » *Deus* utique, qui promisit, *fidelis* est et mentiri non potest : unde confido, quia confirmabit ; confido etiam ideo, quia *per quem Deum vocati estis*. Qui si vos dum in peccato essetis, per misericordiam vocavit, credendum est utique quod jam justificatos et jam promerentes confirmet de cætero. Per quem utique vocati estis in habendam societatem *Fili ejus*, id est ut pro modo vestro in justitia cum Filio ejus permaneatis. Nec adoptivi filii dico, sed *Jesu Christi nostri proprii et consubstantialis*.

Postquam perfectos in bono suo corroboravit, convertit sermonem ad eos qui peccaverant in prædictis, dicens : *Vos perfectos de confirmatione vestri laudo* ; sed vos qui erratis *obsecro*, id est omni distributione conjuro *per nomen Domini nostri Jesu Christi*, quos tamen *fratres* appello, licet erraveritis. Ideo fratres eos vocal, ne si, non fratres eos appellaret, præ nimietate peccati desperarent. Obsecro, inquam, vos *ut omnes dicatis id ipsum*, id est ut omnes confiteamini solum Deum posse peccata dimittere : et hoc dicendo *non sint in vobis schismata*, id est aliquæ scissuræ infidelitatis. Schismata non sint ; *sed sitis perfecti in eodem sensu*, id est in eadem voluntate, et in eadem scientia, ut idem et velitis et sciatis : sunt enim qui idem volunt, nec tamen idem sciunt. Sunt alii quorum diversa est voluntas, et tamen est eadem scientia. Propterea sic vos obsecro, *quia significatum est mihi* per litteras *de vobis fratres* mei, quod per eam prædicta repetit. Significatum est utique *ab his qui sunt Cloes, quia*, id est quod *contentiones sunt inter vos*, id est quod alter contendat in alterum. Cloes nomen est loci in archiepiscopatu Corinthiorum, unde hæc contentio mandata fuerat ipsi per Sosthenem. Quod nomen hic ideo ponit, ne errorem suum dissimilare velint Corinthii. Scientes quod Paulus ab eisdem qui inter eos conversantur, hoc agnoverit. Nec solum quod ~~SS~~ contendatis novi, sed etiam verba ipsius contentio. *Hoc autem dico, quod dicit unusquisque vestrum præferens se de baptizatore suo alter in alterum*. Hoc utique dicit : Ego quidem longe majori justitia discretus ab illo, qui inferiorem habuit, baptizatorem. *Ego quidem sum Pauli. Ego autem Apollo*, qui erat archiepiscopus Corinthiorum. *Ego vero Cephae*, id est Petri. Non ideo hæc nomina ponit quod de his gloriarentur, cum nec Petrum vidissent ; sed ideo, quia si nomina illorum pseudo, de quibus gloriabantur, reponeret, dicerent Paulus quia invidet istis, nollet nos gloriari de nominibus eorum, sed bonum judicaret, si de nomine suo sociorumque gloriaremur. Ad hoc removendum posuit Paulus nomen suum et Petri ostendens quod suo nomine

A nollet eos gloriari. Quod si non de nomine Pauli, multo minus glorandum est de pseudodoctoribus. Infideles hoc dicunt : Ego Pauli, ego Cephae. Sed fidelis dicit : *Ego sum Christi* cuius gratia sola justificat. Et quia hic dicit se esse Pauli, hic alterius, ergo *Christus divisus est*, et jam non unus sed multi Christi sunt. Quisque enim baptizatorem suum facit Christum, dum dimittere peccata, quod Christi solum est, attribuit illi. Vel ita : Christus divisus est, quia divisim dat munera gratiæ suæ, dum minus per istum, magis per illum justificat. Vel quia sic male dicendo erratis, propterea Christus divisus separatus est a vobis. Vos Christum dividitis, faciendo quisque suum Christum. Vel creditis Christum divisim dare gratiam, sed nunquid Paulus, quem aliqui in vobis Christum suum faciunt, vel propter cujus meritum creditis Christum melius dare uni quam ali? Sed *nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Hoc utique negare non potestis, quoniam per Christum redempti sitis, quem Paulus non attigit. Aut *nunquid in nomine Pauli baptizati estis?*

Si utique verba baptismi solerter attenderitis, quibus Deo scoli confitemini, intelligeretis omnem justificationem esse ex Deo ; et quandoquidem hoc bonum baptismi vobis errantibus fit in malum, ideo quia hoc bonum non feci, *gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi nisi Christum et Gaium* ; propterea nolo aliquos baptizasse, ne dicat aliquis quod in nomine meo baptizati estis. Cum Crispus et Gaio baptizavi et domum, id est familiam Stephanæ. De his recordor ; sed *nescio* si forte *aliquem alium baptizaverim*. Ideo tam paucos baptizavi, *quia Christus non misit me baptizare*. In hoc multum humiliat ministerium baptizandi, ubi dicit se non esse missum ad hoc, quod etiam facere possunt quilibet infideles, si necessitas poposcerit. In quo tamen Corinthii vi-cissim se præferebant alter alteri. Dicit hic sacramentum Ecclesiæ ideo tempore necessitatis concessum esse, etiam infidelis ; quia est illud, sine quo nemo potest salvari. Sed alia sacramenta promissa sunt ideo solis ministris, quia si ad salutem prosint, non sunt tamen ea sine quibus homo nequeat salvari ; quia sola fides baptismatis (si integre servata sit) ad salutem sufficit : Hic de baptismō finem facit, et de prædicatione sua sermonem incipit, dicens : *Christus non misit me baptizare, sed evangelizare*. Prædicare quidem misit me, *non in sapientia verbi*, id est non in verbosa sapientia mundi ; et hoc ideo, *ut non evacuetur crux Christi*. Si enim rationes humanæ sapientiæ sequerer, quæ penitus destruunt immortalem mori posse, mortuum iterum vivere, jam penitus comprobaretur Christum non gustasse mortem crucis, et sic destrueretur pretium totius salutis : quare non in verbosa sapientia mundi missus sum, secundum quas rationes facile evacuari potest crux Christi. Vere si sequerer sapientiam mundi, evacuaretur crux Christi. *Nam verbum, id est prædicatio crucis pereuntibus*, id est sapientibus

mundi, qui ideo pereuntes dicuntur, quia sapientia A ita, quod mundus non cognovit Deum per suam sapientiam. Hoc fuit in sapientia Dei, id est ita placuit sapientiae Dei, ut mundanæ non admiseret suam. Vere per stultitiam salvavit credentes : nam et res prædictata stulta fuit, et prædicatores stulti. Vere per rem stultam prædicatam ; nam quoniam *Judæi* qui jam per signa Deum ut in *Egypto* cognoverant, petunt adhuc *signa*, ad comprobandum esse verum de Christo quod prædicatur ; et *Græci*, id est gentiles qui Deum ignorant, querunt sapientiam, id est volunt sibi per mundanas rationes approbari quod de Christo dicitur : *Nos autem*, ut satisfaciamus *Judæis*, prædicamus *Christum virtutem Dei*, quia *Judæi* virtutem miraculorum requirunt : Græcis vero quærentibus sapientiam prædicamus *Christum esse sapientiam Dei*, quod utrumque electis *Judæis* et Græcis virtus est et sapientia, sed reprobatis scandalum est et stultitia. Et ideo diximus per stultam rem salvos fieri credentes. Nunc litteram exponamus. Vere per stultitiam Deus salvat credentes ; quoniam *Judæi* quidem petunt signa, qui per miracula Deum cognoscere consueverunt. Et Græci mundanam querunt sapientiam, quia aliud non intelligunt. Nos autem stulti prædicamus rem stultam, scilicet *Christum crucifixum* : *Judeis quidem scandalum*, quia improperatur eis quod regem suum cruciferunt ; *Gentibus autem stultitiam*, quia intelligere nesciunt qua ratione quem Deum dicimus, eundem mortuum fuisse dicamus. *Judeis* quidem et Græcis reprobatis scandalum est et stultitia ; sed ipsi *Judeis atque Græcis vocatis*, id est a Deo electis, prædicamus *Christum virtutem Dei*, quod Deus majus miraculum 90 operari non potuit quam per mortem destruere mortem. Prædicamus etiam *Christum sapientiam Dei* ; quia major sapientia nequit inveniri quam per humilitatem superbiam et per debilitatem destruere fortitudinem. Vere Christus est sapientia Dei. Nam illud *Dei quod est stultum secundum aestimationem hominum, sapientius est hominibus*. Vel quia homines tantam sapientiam capere, vel tam sapienter operari nequeunt. Et vere Christus est virtus Dei. Nam illud *Dei, quod est infirmum*, vel stultum secundum aestimationem hominum, *sapientius est hominibus*. Vel quia homines tantam sapientiam capere, vel tam sapienter operari nequeunt. Et vere Christus est virtus Dei. Nam illud *Dei, quod est infirmum secundum carnales*, hoc est fortius hominibus. Vel quia intelligere virtutem hanc nesciunt. Vel quia tanta fortitudine nihil facere queunt. Vel aliter superior littera jungitur ita : ideo mundus non cognovit Deum per sapientiam ; quoniam *Judæi* petunt signa, et Græci sapientiam ; nos vero prædicamus *Christum crucifixum* ; *Judeis* quidem non signum sed scandalum ; Græcis autem vel gentibus non sapientiam sed stultitiam. Et quia in cruce Christi nec virtutem nec sapientiam mundus intelligit : ideo Deum non cognovit. Et est ibi finis sententiae. Sed licet reprobis *Judeis atque Græcis Christi crux scandalum sit et stultitia*,

Quod si aliqui philosophi intellexerunt esse unum Deum, quia omnia creasset, non tamen hoc cognoverunt in sapientia Dei, id est ut intelligerent consilium Dei, quo ordine disponebat salvare perditum hominem per incarnationem Verbi, et cætera. Vel

tamen ipsis Iudeis vocatis atque Græcis Christus est Dei virtus et Dei sapientia. Sequens littera non mutatur; probavit ex parte quod per stultitiam: nam per stultam rem prædicatam salvarentur credentes; probat nunc aliam partem scilicet, quod per stultos prædicatores salvaverit Deus credentes, dicens: Vere per stultitiam salvavit Deus credentes.

Videte enim vocationem, id est vocatores vestros per quos ad fidem vocati estis. Hoc, inquam, videte de eis; quia non multi sapientes, et cetera. Sed quæ stulta sunt elegit Deus in ministerio vocationis vestrae. Vel ita jungitur ad proximum. Vere illud Dei quod stultum et infirmum est, sapientius et fortius est hominibus. Nam modo videte vocatores vestros, invenietis eos stultos et infirmos. Et secundum hanc continuationem illud procedens, id est quod stultum et infirmum est Dei, sapientius et fortius est hominibus. respicit ad comprobandum prædicatores stultos fuisse; sicut in præcedenti voluit ad hoc ostendendum, quod res prædicata fuerit stulta. In sequenti etiam notatur effectus hujus stultitiae et insipientiae. *Videte, inquam, vocationem vestram, id est per quos vocati estis fratres; quia in eis non sunt multi sapientes secundum carnem, id est carnalem sapientiam; non sunt multi potentes secundum carnem; non multi nobiles, secundum carnis generositatem.* Dicunt sancti ideo Paulum dixisse, non multi, quia ipsi fuit sæcularium litterarum perfectus, terrenarum opum dives, Romana parentela conspicuus. Vocatores utique vestri, nec sapientes nec nobiles, sed Deus elegitea quæ stulta sunt mundi, id est quæ mundus stulta peputat, ut per hæc Deus stulta confundat, id est erubescere faciat sapientes mundi, videntes se non posse resistere argumentis suis stultis præparatoribus Dei. *Elegit etiam Deus infirma mundi: eos scilicet qui nullius potentiae erant in mundo, ut per hæc infirma confundat fortia,* id est potentes mundi erubescere faciat. *Et ignobilia mundi, id est eos qui de genere suo non possent gloriari; et contemptibilia, id est eos, in quibus nec aliqua personarum reverentia;* hæc elegit Deus, et (ut singula enumerem) et ea quæ non sunt, id est quæ nulla esse mundo videbantur, hæc elegit Deus, ut per ea quæ non sunt destrueret ea quæ sunt, id est quæ bona mundi esse videntur. Et hoc totum sic ideo fecit Deus, ut omnis caro non gloriatur, id est ut omni carni conveniat non gloriari in conspectu ejus, scilicet quia si prædicatores abjectionem sui considerarent: vel gentes eos conversæ intelligerent, nihil sibi, sed totum referendum esse gratia Dei. Vel ita: Ut ejus non sic obliquetur, non gloriatur omnis caro in conspectu ejus Dei, id est considerans virtutem Dei et infirmitatem suam; nec prædicator sibi nec subditi ascribant aliquid magistris, **¶ 1** sed totum gratia Dei. Sed licet prædicatores stulti essent et infirmi, vos tamen nihil minus propter hoc habuistis: estis enim in Christo Jesu fideles facti. Et cum tanta infirmitas prædicatorum appareat, vos tamen nihil minus habetis; constat

A per hoc totum esse ex ipso Deo, et nihil ex merito doctorum.

Hic optime consideratur effectus stultitiae et infirmitatis. Vos, inquam, estis in Christo Jesu, qui Christus *factus est nobis sapientia a Deo*, quia Deus per Christum instruens nos, effecit nos sapientes ministeriorum Dei; et ut sapientes efficeret, factus est nobis *justitia*, faciens nos vivere in justitia virtutum. Ut autem in justitia viveremus, factus est nobis *sanctificatio*. Sanctificavit enim nos remittendo peccata; et ut sanctificaret, factus est *redemptio*, id est dedit pretium sanguinis sui, quo nos redimeret, ut redemptos sanctificaret; sanctificatos in justitia virtutum confirmaret, et in justitia manentibus sapientiam daret. Hæc omnia factus est nobis, ut quicunque gloriatur, gloriatur non in se, vel in doctoribus, sed in Deo: *ad quem modum scriptum est in Jeremia sic: In hoc glorietur qui gloriatur scire et nosse me, quia ego sum Dominus (Jer. ix, 24).*

CAPUT II.

“ El ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos: et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit; si enim cognovissent nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Sed sicut scriptum est: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum (*Isai. LXIV, 4*). » Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia et ipse a nemine judicatur, sicut scriptum est: « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruat eum? (*Isai. XL, 13*);

« *Sap. ix, 13 ; Rom. xi, 34.)* » Nos autem sensum A baptismi et quædam alia, sed quæ abscondita est, et nemini nisi paucis per Spiritum sanctum revelata, Quam sapientiam Deus prædestinavit ante sæcula, id est Deus ab æterno sic futuram præordinavit, in gloriam nostram, id est omnium fidelium, ut omnes per hanc habeamus æternam gloriam. Vel ita in gloriam nostram, id est prædicatorum, qui ministramus hanc sapientiam. Conveniens quidem fuit, ut nos qui ministramus aliis, copiosius aliis de hac sapientia intelligeremus; quia sapientiam nemo principium hujus sæculi, id est philosophorum vel dæmonum cognovit. Vere principes non cognoverunt: nam si cognovissent, nunquam crucifixissent, diaconi qui hoc posuerunt in cor Judæ, ut traderet eum, vel in corda Judeorum, ut crucifigerent Jesum. Nunquam utique crucifixissent, quem per hanc crucifixionem scirent esse Dominum gloriae. Si cognovissent, non crucifixissent. Sed non cognoverunt, sicut scriptum est in Isaia. Hoc, inquam, scriptum est, quod oculus non vidit (Isai. LXIV, 4). Illud quod de litera Pauli est, et non Isaiae sic dicentis: *Oculus*, id est sensualis homo, non per se vidit; et *auris*, id est idem sensualis quod per se intelligere non potuit, ab alio docente non audivit; nec etiam in cor, id est in ipsam rationem hominis, id est humaniter sapientis, ascendit; quia si homo intelligeret, tunc utique quod non intelligens vile credit, ascenderet in eo, et magnum esse crederet. Hæc, inquam, nec vidit nec audivit quæ, id est quanta et quam digna Deus præparavit his qui diligunt eum. Vel illud quod nomen esse legatur sic. C Scriptum est hic, quia illud quod *oculus non vidit*, et cætera: est illa quæ præparavit Deus diligentibus se. Et est satis bona relatio.

Diceret aliquis: Si in cor hominis hoc non ascendit, quomodo ergo tu nosti? Ad hoc Paulus: Nemo quidem hujus sæculi cognovit; sed nobis qui jam mundum exuimus, revelavit hoc Deus per Spiritum suum. Spiritus enim Dei docuit, in quo humana sapientia penitus deficit. Credendum est utique quod per Spiritum D suum revelaverit nobis Deus: Nam *Spiritus Dei scrutatur omnia*, non quod ipse ignotum quid habeat, quare eum scrutari oporteat, sed quia aperit nobis omnia quæ maximo scrutinio sunt investiganda. Aperit etiam nobis *profunda Dei*, id est altiora et occultiora essentiæ Dei, ut illud quomodo Trinitas in unitate, unitas in Trinitate maneat: probat quod dixit a minori et a simili ita: Vere Spiritus Dei tantum scrutari potest ea quæ sunt Dei. Nam *spiritus hominis tantum novit ea quæ in ipso homine sunt*; et si solus spiritus hominis novit ea quæ sunt ejus hominis, per simile et a majori constat, quod Spiritus Dei solus scrutetur ea quæ sunt Dei. Quod sic ait: Spiritus, inquam, scrutatur profunda Dei. Nam quis hominum scit ea quæ sunt hominis alterius, nisi spiritus ejusdem hominis qui est in ipso? Nemo utique. Et quandoquidem nemo cognoscit quæ sunt hominis, nisi spiritus ejusdem; ita similitatione, et ea quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei, qui nobis revelavit sapientiam Dei. Dixerat

EXPOSITIO.

Dixi quod vocatores vestri stulti et contemptibilis fuerunt: et quemadmodum illi, sic ego ipse cum venissem ad vos, o fratres, non veni per sublimitatem sermonis, id est, laborans artificiose loqui: et uti gloriose verbis, cum utique propter insipientiam non dimisi; aut non veni per sublimitatem sapientiae, ut per mundanam sapientiam vobis prædicarem. Sunt enim quidam qui sublimes quidem sermones habent, nec tamen tantam sapientiam artis. Iterum quidam sciunt præcepta artis, non tamen satis habentes artificii locutionis. Ego, inquam, per sublimitatem sermonis aut sapientiae non veni annuntians vobis Christum: et hoc per testimonium, quia quod de Christo dicebam, sic testificatum in prophetis ostendebam. Vere non in sublimitate sermonis aut sapientiae prædicavi: 92 non enim judicavi me scire aliquid inter vos, cum utique multa scirem, nisi Christum Jesum, et hunc secundum stultitiam gentium et infirmitatem Judæorum crucifixum. Non enim prætuli me aliis prædicatoribus pro sapientia mundi quam habueram; sed eamdem stultitiam, id est crucem Christi prædicavi, quemadmodum illi: per sublimitatem sermonis et sapientiae non veni, nec etiam per reverentiam personæ; sed ego fui apud vos in infirmitate, id est in multa tribulatione, et propter hanc infirmitatem fui in timore Dei et tremore corporis. Et licet haec omnia paterer, tamen sermo meus quem habebam in privatis, et prædicatio mea in publico habita non fuit in persensilibus verbis humanæ sapientiae, id est non tantum studui apposite loqui ad persuadendum; sed fuit prædicatio mea in ostensione spiritus, id est ut Spiritus sanctus comprobaretur loqui per me. Et in ostensione virtutis, id est miraculorum Dei: et ideo in spiritu et virtute Dei solum, ut fides vestra, quam vobis ministravi, non sit in sapientia hominum, sed constet in virtute Dei. Et licet nihil me judicaverim scire apud vos, tamen nos sapientiam loquimur, sed inter perfectos, vobis autem quia imperfecti eratis, loqui non potui. Sed licet non loqueremur eam vobis, tamen habemus sapientiam, nec carnalem sed spiritualem, quæ longe dignior est carnali cui adhæretis. Quod sic ait: Sapientiam quidem habemus, sed non eam quæ sit hujus sæculi, id est carnalium. Neque etiam eam quæ sit principum hujus sæculi, id est vel philosophorum, vel malignorum spirituum, qui principiantur hominibus mundi, qui principes destruuntur, et secundum doctrinam et secundum hoc quod propter falsam doctrinam damnantur. Sapientiam hujus sæculi non loquitur, sed loquimur sapientiam Dei, existentem in mysterio. Sapientiam Dei hic vocat illud consilium, quo Deus per incarnationem Filii humanum genus salvare disposuit. Sapientiam hanc loquimur latenter mysterio; nec ita, ut quicunque possint eam animadvertere, ut mysterium

quidem Deum revelasse sibi per Spiritum; sed nondum dixerat eos accepisse Spiritum illum, de quo subiungit : Nobis non tantum revelavit per Spiritum suum Deus, sed etiam nos accepimus spiritum non hujus mundi, sed Spiritum qui est ex Deo, ut per eum Spiritum sciamus mysteria Dei, quae per gratiam donata sunt nobis a Deo, quae etiam loquimur et manifestamus, non in doctis verbis humanæ sapientiæ hærendo ; sed loquimur hæc in doctrina Spiritus, id est secundum quod dictat Spiritus sanctus, et docet nos. Nec quibuscumque loquimur hæc mysteria, sed tantum spiritualibus, nos dico comparantes, id est æquo examine trutinantes spiritualia spiritualibus ; quia si spirituale auditorem habemus, spiritualia ipsi damus ; si carnalem, reticemus. Spiritualis spiritualia percipit ; sed homo animalis qui sensualitate sola vigeat, ut aliud animal, non ratione, hic, inquam, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Propterea non percipit, quia stultitia est illi, id est quia quod spiritus docet stultum reputat adhærens carnalitatem ; et quia stultitia est illi, ideo non potest intelligere quæ sunt Spiritus Dei. Animalis utique non potest intelligere, quia examinatur, id est comprobatur animaletas ejus, et de impietate sua convincitur spiritualiter, id est per spiritualia illa quæ ipsi conceduntur. Deus enim quibusdam dat quasdam gratias, sciens eos pro certo gratiæ non cooperaturos ; sed hoc facit ut manifesta sit impiorum justa damnatio. Vel ita ut impersonale sit, examinatur. Animalis ideo homo non percipit ea quæ sunt spiritus ; quia examinatur, id est fit examinatio et approbata cognitio eorum spiritualiter vivendo. Hi autem qui carnaliter vivunt, intelligere nequeunt. Animalis non percipit ; sed spiritualis judicat omnia, id est discernit eligendo bona, reprobando mala. Et ipse spiritualis judicatur a nemine animali. Carnalis enim nequit animadvertere causam, quare spiritualis hoc eligat, alterum rejiciat. Vere spiritualis non judicatur a carnali. Nam spiritualis habet sensum Christi, quem carnalis cognoscere nequit. Quod ita ait : *Quis animalis cognovit sensum*, id est sapientiam Domini, ut noverit dispositiones ejus. Aut quis instruat eum quid faciendum ipsi sit, quid non faciendum ? Animalis utique sensum Domini non cognovit, sed nos per spiritum quem accepimus, habemus sensum Christi ; et ideo a nemine carnali possumus jucidiari.

CAPUT III.

Et ego fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulus in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli ; alias autem ego Apollo, nonne homines estis ? Quid igitur est Apollo ? Quid vero Paulus ? Ministri ejus cui crederis. Et unicuique sicut Dominus **¶** dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit : sed Deus incremen-

A tum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat ; sed qui incrementum dat, Deus. Qui autem plantat et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores ; Dei agricultura estis ; Dei ædificatio estis. Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui ; alias autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurem, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ? Si quis autem tempulum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Tempulum enim Dei sanctum est, quod estis vos (*II Cor. vi, 16*). » Nemo vos seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim : « Comprehendam sapientes in astutia eorum (*Job. v, 13*). » Et iterum : « Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt (*Psalm. xciii, 11*). » Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt : vos autem Christi ; Christus autem Dei. »

EXPOSITIO.

Licet fratres spirituales simus, sicut ostensum est, et spiritualia doceamus, tamen *ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus* locutus sum : et quia carnales eratis, *dedi vobis tanquam parvulus in Christo*, id est teneris in fide Christi lac potum. Per lac significat dulcedinem doctrinæ ; per potum, facilitatem. Dedi vobis lac, non escam, id est illam doctrinam in simplicitate vestra ruminare, quæ potius erat facilitate nutrienda, quam difficultate premenda. Ideo spiritualia non dedi, quia nondum capere poteratis, sed necdum quidem potestis, licet de novis doctoribus modo gloriemini. Vere nondum potestis. Nam adhuc carnales estis. Et vere carnales. Nam cum modo sit inter vos zelus, id est invidia animi, et contentio in verbis, nonne carnales estis ? et nonne ambulatis secundum hominem, id est secundum carnalem doctrinam eorum hominum quos sequimini ? Vere carnales estis et secundum hominem ambulatis ; quia cum aliquis vestrum dicat : Ego quidem sum Pauli ; alias autem dicat : Ego sum Apollo : nonne homines estis, id est non secundum hominem sapitis ? Quia dicitis « ego Pauli,

ego Apollo : » igitur dicite mihi quid est Apollo, A sed alius cuius est ædificare super hoc fundatum, videat quid superædificet. Alius enim est qui ædificat super hoc fundamentum ; quasi diceret : Quod meum fuit fundamentum, posui ; quod vestrum est, videte ut bene superædificetis. Ille superædificare dicitur, qui vel virtutes ædificat, vel si peccat, non ita tamen ut fundamentum destruat : quod destruitur per criminalia, nisi per aptam pœnitentiam deleantur. Destruitur etiam per venialia, quæ non solum ex necessitate habemus, cum etiam justus scipties cadat in die (*Prov. xxiv, 16*). Sed per ea venialia, quæ ex voluntate, et impenitentes in eis consentiendo admittimus. Ego quidem provide posui fundamentum. Videat autem unusquisque vestrum quomodo ædificet super hoc fundamentum : arbitrio enim vestro jam per acceptam gratiam confortato relinquitur hoc opus.

Diceret abversarius : Licet ministri sint Dei, tamen diversi sunt in meritis, et merita credo aliiquid conferre mihi. Contra hoc Paulus : Licet alter dignior, alter minus, tamen **¶ 5** qui plantat et qui rigat unum et indifferentes sunt in administrando, solummodo donum Dei dispensant, quod nec augeri potest, nec minui, bonis malisque meritis eorum. Licet qui plantat et qui rigat indifferentes sint, in eo quod ministri sunt Christi, in eo tamen differunt, quod unusquisque accipiet propriam mercedem, mensuratam sibi secundum suum laborem, id est pro modo quo in opere Dei laboravit. Plus enim ei debetur, qui plus meretur. Et hoc bene ad intentionem. Ubi enim ostendit se magis alii in fide Corinthiorum promerer, et de se gloriandum non esse subditis, dicit : Longe minus in his qui minus merentur gloriandum, et nihil penitus esse ostendit. Revertamur ad litteram. Vere secundum proprium laborem accipiet mercedem : nos enim in vobis Deum plus alii adjuvimus, et ideo plus alii remunerabimur, quod ita ait : Nos sumus adjutores Dei, id est operarii ; et ut servi ministrando præceptis Domini adjuvimus Deum in vobis, ministrando fidem ejus sicut ipse nobis dispositus. Vere Deum adjuvimus in vobis. Nam vos estis agricultura Dei, id est cultus agri, a quibus jam eradicatae sunt spinæ peccatorum. Estis, inquam, agricultura per ablationem malorum, et estis ædificatio Dei, per positionem virtutum, quia super fidem vestram Deus jam alias virtutes ædificavit. Et quod estis agricultura et ædificatio Dei, hoc est per me. Ego enim posui fundamentum, id est fidem super quam fundantur aliae virtutes. Posui utique *architectus*, id est princeps tecti, quia et si alios coadjutores in vobis habui, ego tamen princeps ibi fui. Architectus dico sapiens, id est cum discretione singulis, quod capacitatibus eorum sufficere poterat, impertiens. Hoc autem feci secundum gratiam Dei : fundare enim vos in fide non possem, nisi operaretur mecum gratia Dei, ad quam habendam non præmisi meritum, sed quæ ex misericordia data est mihi. Ego quod ad me pertinuit, sanum fundamentum

B C D Notandum est quod superædificare dicuntur his solum, quorum culpis non destruitur fundamentum. Qui enim destruit, potius dicenda est eversio peccati, quam superædificatio. Videndum utique est vobis de superædificatione, ne varietur. Nam de fundamento securos vos reddo, quia unum est. *Nemo enim potest fundare aliud fundamentum* quod sit *præter id quod positum est a me, quod* fundamentum, id est fides, *est Christus Jesus*. Fides enim tua de Christo (juxta Augustinum) Christus est in corde tuo. Si quid enim aliud præter fidem ponitur, eversio fundamenti, non fundamentum est. Fundamentum quidem unum est, et aliud esse nequit, sed superædifications sunt diversæ ; quia aliis aurum, aut argentum, aliis fenum vel stipulam superædificat. Quod ita ait : *Si quis autem superædificat supra hoc fundamentum, id est fidem, aurum, argentum, lapides pretiosos* : per hæc tria, virtutes, sed discretæ intelliguntur. *Vel ligna, fenum, stipulam*, per hæc tria discreta mala, quæ tamen fundamentum non destruant, accipiuntur. Hæc autem omnia per ignem (sicut proxime subjungit) probabuntur. Per aurum perfecta justitia, ut eorum nihil penitus purgandum sit, qui utique per ignem transituri sunt ; non ut ibi aliqua acerbitate detineantur, sed sicut purissimum aurum igni adhibitum, **¶ 6** non solum nullum patitur detrimentum, sed per hoc majori nitore fit splendidius, sic perfecti, ignis utique læsionem non sentiunt, sed probabiliores agilitate virtutum ab hoc igne facilime emergunt. Per argentum significantur justi, in quibus tamen aliqua levia purganda sunt ; quia velut argentum in igne positum decoloratur : qui color arte artificis post ignem redditur ; sic illi ignem quidem patientur, sed leviter, quia levia commiserunt. Per lapides pretiosos signantur justi, licet premantur aliquot venialibus ; magis tamen adhæserunt justitiae, et ideo patientur quidem in igne magis his prædictis ; quemadmodum lapides pretiosi plus detimenti per ignem sentiunt, quam argentum. Pluraliter ideo lapides dixit ; quia in hoc gradu diversi erunt, et secundum diversitatem me-

ritorum sentient. Per hæc tria, genus perfectorum : A *violaverit templum Dei, disperdetur*. Sed ut compungat eos, præmittit interrogationem hanc, dicens : *An nescitis quia vos estis templum Dei*; Deus autem sanctificat vos ut sitis sibi templum. Et ita dico templum, quod *spiritus Dei* ¶ omni assiduitate *habitat in vobis*. Si quis autem violaverit se templum Dei, destruendo fundamentum fidei, vel in se per criminalia, vel in auditoribus docendo falsa, illum utique disperdet Deus in æternum interitum. Et merito qui violat, disperdetur. Nam *templum Dei sanctum est*, et violari non debet, quod *templum vos estis*. Et quia templum Dei estis : propterea videte ne aliquis pseudodoctorum seducat vos per falsam doctrinam, vel nemo nostrum seducat seipsum destruendo fundamentum fidei.

B *Nemo, inquam, seducat se; sed si quis manens inter vos videtur sibi esse sapiens in hoc saeculo*, id est de sæculari scientia, fiat stultus, id est credat et confiteatur se esse stultum, ut sic mereatur esse vere sapiens : vere necesse est eum stultum fieri ut fiat sapiens. Nam *sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum*. Et vere stultitia est apud Deum. Nam scriptum est in Job de mundana sapientia sic loquente Deo : *Sapientes mundi ego comprehendam*, id est concludam in ipsa astutia eorum (Job. v. 13), id est in eo in quo se magis astutos intelligunt, nec resistere poterunt. Et iterum de mundi sapientia scribitur in psalmo : *Dominus novit cogitationes (Psal. xciii, 11) sapientium*. Nostra translatio habet *hominum*, id est humaniter sapientum. Hoc novit de illis *quoniam vanæ sunt*. Quandoquidem hominis sapientia probatur esse stultitia : *itaque nemo vestrum ulterius gloriatur in hominibus*, id est in his doctoribus, de quibus propter humanam sapientiam gloriamini. Probat non esse gloriandum in his, tum quia servi eorum sunt, qui eis prædicant, etiam ipse idem. De re autem inferiori vel æquali gloriari non licet, sed solummodo de majori se ; tum ideo, quia si de Paulo et Cepha non est gloriandum, multo minus de illis carnalibus, quos constat longe esse inferiores istis. Unde ait : Non est gloriandum vobis in hominibus ; nam *omnia vestra sunt*, id est servituli vestræ deputata ; sive etiam sit *Paulus*, sive *Apollo*, sive caput eorum *Cephas*, id est Petrus, sive *mundus* vester est : servit enim vobis ; etsi ministrat necessaria, et si aspera quælibet ad meritum D justitiae vestræ inferat, sive *vita vestra* est. Nam ut de male actis pœnitentia, et post bene agendo promereamini, præsens vita conceditur vobis, sive *mors vestra* est. Utile enim est amplecti mortem pro Christo, si se ingesserit ; sive *præsentia*, sive *futura bona*, vel mala. Vestra sunt vere hæc prædicta : nam *omnia vestra sunt, vos autem solummodo Christi* estis, in quo solo gloriari debetis. *Christus autem est Dei*, non quod Christus ab eo differat in substantia, sed quia per mediantem Christum reducimur ad Deum. *Cephas, caput*; *Simon, obediens*; *Barjona, filius columbae* dicitur. Quia autem hoc nomen Cephas mutavit ei Deus, et vocavit Pe-

C *Si quis autem ædificat hæc vel hæc, opus uniuscunque*, seu sit aurum, seu lignum, vel quodcumque aliud, *manifestum erit*. Et hoc probat. *Nam dies Domini declarabit* hoc opus. Diem Domini vocat ab hora dissolutionis uniuscujusque usque ad judicium. Ex quo enim anima separatur a corpore, dies Domini est in eo, quia nihil jam operari potest præter voluntatem Dei ; sed dum homo vivit dies hominis est, et non Dei ; quia operatur homo quod sibi placet, bonum vel malum, ex libertate arbitrii. Vere dies Domini, declarabit. *Nam in igne revelabitur*, id est palam fiet, opus ejus. Hunc ignem continuum dicit sicut diem. In morte enim hominis paratus est diabolus cum igne et tortoribus suis. Et si quid purgandum est, purgat per adhibitum ignem. Si vero nihil purgationis est opus (ut in beato Martino) ipsa evasio ignis revelat bonitatem sui operis, ut in eo quem torquet non fuisse aliquid sordis. Sed quia nondum plane potest hoc videri, in igne purgatorio singulis singulorum opera revelabuntur. Vere *opus cuiusque revelabitur in igne*. Nam ignis ille probabit, quale sit opus uniuscujusque, seu sit aurum, seu lignum, vel quodcumque sit. Vere ignis probabit singulorum opus. Nam est et bonum opus et malum ; bonum utique. Si enim *opus alicujus, quod ædificavit* super fundamentum manserit illæsum, hic utique accipiet mercedem superædificati boni. Malum opus probabit ignis. Nam si *opus alicujus arserit*, id est ardere posse inventum fuerit, ut lignum, fenum, stipula, hic utique patietur detrimentum et affligetur per violentiam ignis. Sed licet patiatur detrimentum, tamen ipse salvus erit. Sic tamen dico salvum, quasi per ignem transiturum. Prius enim quod dulce committere fuit, puniri oportet per amaritudinem ignis.

Determinavit modo discretiones operum, quæ non destruunt fundamentum, dicens omnes salvandos, qui illud non destruunt : nunc subjungit de operibus his, quæ destruunt fundamentum, et thesaurizant æternum interitum, dicens : *Si quis non destruit fundamentum, salvyabitur*; si quis autem

trum; inde consuetum est mutare nomina apostolorum.

CAPUT IV.

Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores ministeriorum [mysteriorum] Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur? Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die. Sed neque me ipsum judico. Nihil enim mihi conscient sum, sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me, et Apollo, propter vos: ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum [alium] infletur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Jam saturati estis, jam divites facti estis. Sine nobis regnatis. Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus. Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc boram, et esurimus, et siti mus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charismos moneo. Nam si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, fratres, imitatores mei estote sicut et ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino; qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit: et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis?

EXPOSITIO.

Quia modo adeo se humiliaverat Paulus, dicens, et Apollo vestri sunt, ne propterea inflarentur Corinthii, dicit se esse magnæ dignitatis, quia ministros Christi, etc. Littera sic jungitur, licet præmissim ego Paulus et Apollo vestri sumus: tamen sic nos existimet homo quicunque est inter Corinthios,

A ut ministros Christi, id est ut eos qui digni sunt ministrare Christum et fidem ejus subditis; existimet etiam nos ut dispensatores ministeriorum Dei. Dispensamus enim ecclesiastica officia, hunc presbyterum, alium diaconum consecrando. Vel dispensatores mysteriorum, id est secretorum Dei: scimus enim et loquimur fidelibus consilia Dei. Propterea dico, sic nos existimet homo; quia hic, id est in hac Ecclesia Corinthiorum jam, id est ante opportunum tempus judicii. In hoc enim mundo quia occulta sunt opera, judicare non licet. Vel hic, id est hac occasione qua dixi nos debere existimari ministros et dispensatores; propterea jam quæritur inter dispensatores, quis eorum inveniatur ut fidelis, id est perfectus; et cuius justitia conferat discretum aliquid baptizatis suis. Ut fidelis dictum est: sicut ibi, « habitu inventus ut homo (Phil. ii, 7). » Sed quidquid alii dispensatores sentiant, ego tamen hoc respondeo: Quia mihi pro minimo est et parvipendo, ut a vobis judicer, id est ut vos me condemnatis; aut ut judicer ab humano die, id est ab homine, qui etiam propter subtilitatem ingenii dies datur. Vos me nescitis judicare, sed neque ego ipse judico, id est, reprehendo me ipsum in aliquo; ideo quia nihil conscient sum mihi, et sicut scientia mea non invenit quid judicet; multo minus vos qui occulta conscientiae scrutari non potestis. Sed licet conscientia mea nullius accuset me; tamen non in hoc justificatus sum, quia fortasse quædam aestimo bona, quæ de radice male pullulant. Nec homo, nec ipsa conscientia mea judicare me potest; sed ille qui judicat, id est, qui judicandi me potest habet, Dominus est, et praeter eum nemo hoc potest. Et quando quidem Deus solus judicare potest, homo vero non, quia nec scipsum satis intelligit. Itaque nolite judicare me, vel alium ante tempus, id est, nunc cum adhuc occulta latent, quoadusque veniat Dominus ad judicium: qui utique veniet, et illuminabit, id est palam faciet, abscondita tenebrarum, id est peccatorum, quia inter peccata quædam latent absconsa. Qui etiam manifestabit consilia cordium, id est opera bona, quæ ex consilio et deliberatione recti cordis facta sunt, et tunc in adventu illo unicuique qui ex consilio cordis recte egit, erit laus a Domino.

Quod supra ait Corinthios dicere: Ego sum Pauli, ego sum Apollo, exponit hic quomodo figurative hoc dixerit, significando illos de quibus glorabantur per nomen suum, et per Apollo quod utique fecit in exemplum humilitatis. Unde sic ait: Quod supra posui vos dicere, ego sum Apollo, ego Pauli, non ideo sic feci quod de nobis gloriarermini; sed, o fratres, ego transfiguravi, id est transtuli, hæc in me, figurative loquens, dum nomina nostra illis pseudo attribuebam. Hæc utique transfiguravi in me et in Apollo, et hoc propter vos insinuandos, ut vos discatis in nobis, ne unus infletur adversus alterum pro se facto alio, id est digniori quam alter sit per meritum sui baptizatoris. Vel pro alio, id est pro justiori doctore quem habuit.

Ne inflemini dico, agentes quod supra. Scriptum est **A** novissimi sumus : nam destinati morti ; nam spectaculum mundo. Et cætera similiter exponantur, sed ironice. Nos stulti, vos prudentes ; vos fortes, nos debiles ; hic eadem ironia. Nec solum præmissa mala patimur, sed a principio prædicationis nostræ usque in hanc horam, et esurimus et sitimus ; et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, de loco ad locum fugati ; et laboramus operantes manibus nostris, unde victimum habeamus. Maledicimur ab impiis, et nos benedicimus illos. Patimur persecutio nem, **100** et sustinemus alacriter. Blasphemamur, et obsecramus impios, ne blasphement, vel Deum, ut ignoscat blasphemantibus. Et adeo sœviant in nos, quod faci sumus tanquam purgamenta hu jus mundi. Videtur enim illis quod mundus de nobis polluatur, et per interitum nostrum purgetur. Facti sumus utique peripsema, id est purgatio omnium ; quia jam omnes purgarentur si non essemus, sed de nobis polluuntur. Peripsema dicitur purgamentum pomi, vel spuma ferri secundum Ambrosium ; tales facti sumus a principio mundi usque adhuc.

B Quia aspere locutus fuerat Corinthiis, incipit eis iterum blandiri, dicens : Licet ironice dixerim vos prudentes, fortes et nobiles, tamen non scribo hæc ut confundam vos, et erubescere faciam ; sed moneo vos, nunc blande, nunc aspere, ut meos charissimos filios. Vere filios, nam si habeatis decem millia paedagogorum, id est magistrorum (etiam fidelium in Christo), tamen non habetis multos patres, secundum fidem : vere non multos, nam me solum. Ego enim genui vos in Christo Jesu, per Evangelium meum. Et quando quidem ego pater, vos filii. Ergo rogo vos, fratres, estote mei imitatores, ut filii patris. Ideo enim quia filii estis, et ut imitatores sitis : misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino, et huic acquiescite. Misi ideo ut sit qui vos commonefaciat vias meas, ut sicut ego, sic et vos, in omni justitia ambuleatis : quæ sunt insistæ, quia sunt in Christo Jesu, et omnis Ecclesia sequitur eas. Quod ita ait : Sicut ego doceo ubique, nec passim in agris, sed in omni Ecclesia. Per hunc Timotheum dicitur Apostolus misisse hanc Epistolam Corinthiis : locutus est superius de baptizatoribus illis, et satis probavit non unum præferendum esse alteri. Causatus est etiam illos de mundana sapientia, quod nimis laudis esset

C

D

D apud illos, et de contemptu suo ; nunc autem transit ad illud, de fornicatore quodam, qui nevercam suam duxerat uxorem : quem ipsi nec a communione Ecclesiæ sejunxerant, nec de peccato fratris condoluerant, sed potius inflabantur inde dicentes : Quod si a bono baptizatus esset, nunquam in tantum peccati foveam rueret, quemadmodum apparabat, in quibus ne similiter peccarent, operabatur justitia baptizatoris. Littera sic jungitur : Ego sollicitus de vobis ut pater de filiis, mitto ad vos Timotheum ; sed quidam de vobis sunt inflati ; et fortasse propter superbiam suam non eum audituri, ideo de superbia hic tangit eos, ut in omni humili-

litate inveniat eos obedisse Timotheo. Inflati utique A « idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut estis : sic tanquam ego non sim venturus ad vos, nec adventum meum reveremini, quem utique vereri vos oportet, nisi vos ipsos correxeritis. Fortasse creditis me non venturum, quia modo mitto Timotheum; sed scitote quia cito veniam ad vos : quod tamen juris non est, et ideo determino, si Dominus voluerit, cuius voluntati contraire non licet. Veniam utique et tunc cognoscam, id est approbabio juxta illud : « Novit Dominus qui sunt ejus (II Tim. II, 19). » Cognoscam utique non sermonem eorum, id est non curialitatem et artificium sermonis, cui adhaerent hi qui per hujusmodi sermonem inflati sunt ; sed cognoscam et laudabo in vobis virtutem, id est humilitatem, patientiam, etc. Haec enim laudari debent, non sublimitas sermonis : ideo cognoscam virtutem et non sermonem ; quoniam non in sermone hujus mundi est, id est acquiritur regnum Dei, sed in virtute integræ fidei et boni operis. Et quod duo vobis proposui sermonem, quem reprobis ; virtutem, quam approbo : Quid vultis, id est quid horum eligitis ? veniam ad vos in virga, id est in asperitate correctionis ; an veniam ad vos in charitate, id est in lenitate ? Et adeo quod in spiritu mansuetudinis, id est quasi assuetus manui et gaudens deservire vobis ? Si in sermone invenero, veniam in virga ; si in virtute, veniam in spiritu charitatis. Videtur ubi ait, in virga an in charitate, per hoc innuere, quasi correctio non sit ex charitate, si aspera est ; quod utique falsum est : 101 sed dicit hoc secundum infirmitatem eorum, qui totum judicabant esse ex ira, quod voluntati carnis contrabat.

CAPUT V.

« Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis : et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Ego quidem absens a corpore (Coloss. II, 5), praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi hominem Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvis sit in die Domini nostri Jesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. » Ne D scitis, quia modicum fermentum totam massam corruptit ? » (Galat. V, 9.) Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azygami. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitia et nequitia, sed in azygmis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in epistola : Ne commisceamini fornicariis ; non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus : alioquin debueratis de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Sed is qui [si quis] frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut

rapax : cum hujusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi est [non habet est] de his qui foris sunt iudicare ? Nonne de his qui intus sunt vos iudicatis ? Nam eos qui foris sunt Deus iudicabit. Aut ferte malum ex vobis ipsis. »

EXPOSITIO.

Utique veniendum est ad vos in virga, quoniam auditur inter vos esse fornicatio. Auditur utique omnino, id est secundum infamiam omnium : de quo, quia omnes infamant vos (fama etiam hoc attulit ad me) non est exspectandus accusator. Nec quæ patienda sit, sed talis fornicatio, qualis nec auditur inter gentes, id est inter gentiles primæ generationes adhuc adhaerentes. Auditur ita ut aliquis de vobis habeat uxorem patris sui, id est novercam suam duxerit uxorem. Dicerent illi : Quid ad nos ? Multum ait Paulus ; quia enim frater peccavit, vos inde inflati estis superbientes, quasi melius illo per baptismum justificati ; quia non similiter corruistis. Nec solum inflati, sed etiam nec habuistis luctum condolendo casui fratris, magis, id est quod eligendum esset vobis non inflari. Nec hoc curæ habuistis, ut tollatur de medio vestrum, id est ut a communione Ecclesiæ separatis eum, qui hoc opus fecit : qui uxorem patris sibi illicite usurpavit vos praesentes non tulistis eum de medio vestrum, sed ego absens utique corpore, praesens autem spiritu, id est auctoritate apostolica (dicunt etiam sancti, quod Spiritus sanctus nota fecerat ei etiam absentium facta) ; praesens utique spiritu jam judicavi, id est condemnavi eum, ut si praesens fierem corpore : eum dico qui sic operatus est cum uxore patris judicavi utique : et hoc sciatis me fecisse in nomine Domini nostri Jesu Christi, ne dicatis quod repulso ejus detrimentum sit Ecclesia Christi, qui potius in hoc honorantur, quam Ecclesia ejus minoretur, quæ utique veneno hujus mali iusticeretur, si non hic repellatur. Judicavi utique vobis congregatis tradere hunc Satanae. Vel illud, in nomine Domini, ad sequentem litteram respicit, sic : Hoc, inquam, de eo judicavi, ut vobis congregatis in nomine Domini Jesu Christi, et praesente meo Spiritu, id est auctoritate mea vobis cooperante.

Quid inde diceret impius, si spiritus tuus nobiscum sit ? multum utique, ait Paulus. Nam Spiritu meo dico manente cum virtute Domini Jesu ; quia virtus Dei mihi, et per me vobis cooperabitur. Judicavi, inquam, oportere vos tradere eum qui hujusmodi est, Satanae. Tradere Satanae dicit excommunicare. Quemadmodum enim diabolus omne jus habet in hominem priusquam per fidem justificetur, sic postquam pro culpa a 102 sacramentis Ecclesiæ, quibus armis contra Satanam muniti sumus, separatur, exinde sub jugo Satanae religatur ; quia nec per se resistere potest, nec fortasse vult, et ab auxilio Dei penitus destituitur. Tradere dico Satanae in interitum carnis, id est ad hoc, ut caro ejus, quæ in peccato jucundata est, sensim intereat afflictione

morborum. Diabolus enim postquam videt hominem sine Deo, debilitatum, libere aggreditur eum, et per varios morbos vexat carnem ejus. Quod ideo Deus patitur, ut homo videns se, postquam a Deo recessit, per tot morbos angustiatum, confiteatur peccatum, et pœnitendo reveratur ad Deum, *ut spiritus ejus salvus sit*. Vel ita : Tradere Satanæ in interitum; quia postquam non protegitur sacramentis Ecclesiæ, de malo quotidie præcipitur in pejus : qui interitus animæ est, carnis, id est per carnem cui consentit male suadenti. Nec ideo tradere ut perpetuo pereat, sed ut, dum mole peccatorum premitur, condolens de peccatis pœniteat, et sic spiritus ejus salvus sit *in die*, id est in illuminatione *Domini nostri Jesu Christi*. Tunc enim Christus illuminat eum, cum pœnitendi desiderio fervescit. Quod utique videndum est Ecclesiæ prælatis, utea intentione reos excommunicent qua Paulus, scilicet, *ut spiritus eorum salvetur*. Quandoquidem luctum non habuistis, nec eum de medio vestrum tulistis, inde apparet quod gloriatio vestra non est bona. Malum est enim eum de justitia gloriari, qui et salutem proximi negligit, et se morbo ejus initit. Vere non bene gloriamini, quia an *nescitis* vos *quod modicum frumentum* si fuerit acidum *totum pastæ massam corruptum* factam acidam ? Sic et iste (modicum quid secundum numerum Ecclesiæ) corruptum totam Ecclesiam, factam ream ex cohabitatione hujus cui participavit. Quandoquidem fermentum hoc Ecclesiæ massam corruptum, ergo auferendo hunc et omne malum de medio vestrum *expurgate fermentum*, id est inflationem vestram. Et si quod aliud scilicet peccatum est expellendum. Fermentum dico *vetus*. Nisi enim vos purgaveritis, estis membra veteris hominis. Expurgate itaque, *ut sitis conspersio*. Farina per aquam conglutinata sine fermento dicitur *conspersio*. Humanitas autem nostra quæ per se sterilis est et arida, per farinam sicciam accipitur, quæ rore Spiritus sancti in baptismo conglutinatur, ut ariditate depulsa, fructum faciat; quemadmodum farina per aquam copulatur, ut utilitatem habeat. *Sitis*, inquam, *conspersio nova*, id est facti membra novi Adæ, scilicet Christi qui vos per Spiritum sanctum renovavit. Nunc estote nova conspersio *sicut prius in baptismino fuitis azymi*, id est sine fermento totius peccati. Bonum est enim sic vos modo per pœnitentiam (quæ est alter baptismus) purgari, sicut prius per baptismum purgati fuitis. Azymus Græce, *sine fermento* dicitur Latine. Zymus est fermentum a sine, ut ibi acephali, id est *sine capite*. Vos utique expurgare debetis : *etenim Christus immolatus est in ara crucis* : quod Christus est *nostrum pascha*, id est noster transitus de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem ; per quem nunc tandem nos purgare possumus, qui prius sub jugo diaboli vincti, non poteramus.

Hic mittit nos ad historiam ubi filii Israel, ut a plaga *Egypti* liberarentur, sanguine immolati agni postes linire jubentur (*Exod. XII, 7*) : post cujus

A agni immolationem de *Egyptiaca servitute liberati*, transeunt ad terram reprobationis. Hoc enim festum immolationis agni paschæ dicitur apud eos ; pascha apud Græcos, transitus apud nos. Ille utique agnus verum Agnum in quo macula non fuit, Christum significavit, per cuius sanguinem effusum linuntur mentes nostræ, et sic liberamur a plaga percutientis angelii ; ad esum cuius agni quotidie convenit Ecclesia, per hoc transitura ad veritatem rei, qua nunc utitur sub specie panis et vini, quorum licet species maneat, credimus tamen revera transire in veram substantiam corporis et sanguinis Christi : per hæc transituri in æternitatem. *Epulemur dico non manentes 103 in veteri fermento, sed neque in fermento malitiæ in nobismetipsis habitæ; nec in fermento nequitia*, ut ne quid agamus contra proximum, *sed manentes in azymis*, id est humilitate, *sinceritatis*, id est puritatis conservatæ in nobis, et veritatis ne fraudemus proximum. Paulus jam ante de vitanda fornicatione scripserat Corinthiis ; sed dicta ejus, male interpretantes, existimabant quod de gentibus vitandis, cum fornicarentur, præcipieret. Nunc autem per hoc quod jam de hoc crimine scripserat illis, eos reprehendit, et quomodo scripturam quam misserat intelligere deberent, insinuat, dicens : Jure utique arguo vos de hoc, quod non tulistis fornicatorem illum de medio vestrum. Ego enim *scripsi vobis* in Epistola jam missa, quod *non commisceamini fornicariis*, non utique præcipiens hoc de fornicariis hujus mundi, id est de gentibus qui non Deum sed mundum sequuntur. Scripsi etiam vobis ne commisceamini *aut avaris, aut rapacibus, aut servientibus idolis*, id est his qui vel ad culturam idoli redeunt, vel qui idolis immolata sub veneratione idoli comedunt. Vere non de fornicariis gentilium hoc prohibui : *aliоquin enim*, id est si aliter agens, de gentibus vitandis hoc præceptum darem ; jam si obedire velleis, *debueratis exisse de hoc mundo*, id est melius esset vobis mori negligendo quæcumque mundus habet, quam propter timorem aliter agentes communicetis fornicariis : olim scripsi, male intellexistis, sed nunc determino vobis quod scripsi non debere vos commisceri cum ejusmodi. Quod sic intelligendum est : *Si is qui frater est in fide, nominatur fornicator, aut avarus, aut serviens idolis cultu, vel coinedendo idolothytum sub veneratione, aut maledicus, aut ebriosus*, id est consuetus detractioni et ebrietati, *aut rapax* nominatur *cum illo qui est ejusmodi*, ut omnem communionem excludam : quod levius videtur prohibeo scilicet *nec cibum sumere*. Notat beatus Augustinus in eo ubi ait : si nominatur et non dixit si est, hoc intellexisse Apostolum ; quia si frater est criminis reus, et latet culpa ejus, non debet excommunicari. De incertis enim non est habendum judicium, sed de crimine quod manifestatum et comprobatum est ; et ideo dixit *nominatur*. De hoc utique non judicandus est reus. Vere de fratribus debemus judicare : nam

quid mihi, id est quid ad me pertinet et ad Ecclesi-
siam de his qui foris sunt, id est, de gentilibus ju-
dicare? nihil utique. Et quod de his qui extra Ec-
clesiam sunt judicare non licet, *nonne vos judicatis*, id est judicare debetis, *de his qui intus sunt*, in Ec-
clesia. Vere de his qui intus sunt, judicatis tantum.
Nam eos qui foris sunt, id est gentiles, *Deus judi-
cabit*, et ad vos nihil pertinet de illis. Quandoqui-
dem de fidelibus judicandum est vobis: igitur au-
ferte malum fornicatoris fratris *ex vobis*, quod nisi auferatis: jam *ipso*, id est, jam culpa ejusdem cri-
minis vos contaminatis.

CAPUT VI.

« Audet aliquis vestrum habens negotium adver-
sus alterum, judicari apud iniquos, et non apud B
sanctos? An nescitis, quoniam sancti de hoc mun-
do judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus,
indigni estis qui de minimis judicetis. Nescitis
quoniam angelos judicabimus, quanto magis sæ-
cularia? Sæcularia igitur judicia si habueritis,
contemptibiles [contendibiles] qui sunt in Eccle-
sia, illos constituite ad judicandum. Ad verecun-
diam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens
quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?
sed frater cum fratre judicio contendit: et hoc
apud infideles? Jam quidem omnino delictum est
in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare
non magis injuriam accipitis? Quare non magis
fraudem patimini? Sed vos magis injuriam facitis
et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis, quia
iniquum regnum Dei non possidebunt? Nolite errare:
neque fornicarii, neque idolis servientes, neque
adulteri, neque molles, neque masculorum con-
cubitores, neque fures, neque avari, neque
104 ebriosi, neque maledici, neque rapaces re-
gnum Dei possidebunt. Et hæc quidem [aliquando]
fuius: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed
justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu
Christi, et in spiritu Dei nostri. Omnia mihi licent,
sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego
sub nullius redigar potestate. Esca ventri et venter
escis: Deus autem et hunc et hanc destruet. Corpus
autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus
corpori. Deus vero et Dominum suscitavit et nos
suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam
corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo
membra Christi, faciam membra meretricis? Ab-
situs. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici
unum corpus efficitur? « Erunt enim (inquit) duo
in carne una (Gen. ii, 24: Ephes. v, 31; Matth.
xix, 5.) Qui autem adhæret Deo, unus spiritus est.
Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quod-
cumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem
fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis
quoniam membra vestra templum sunt (II Cor.
vi, 16). » Spiritus sancti, qui in vobis est, quem
habetis a Deo, et non estis vestri? « Empti enim
estis pretio magno (I Petr. i, 18), » glorificate et
portate Deum in corpore vestro. »

EXPOSITIO.

Hac occasione, quia de judiciis incœpit, transit,
ut mala ex judiciis provenientia corrigat in Corinthiis. Si quis enim eorum auferret quidquam alteri,
non ille patienter hoc tolerabat, sed impatiens fra-
trem ad causam compellebat, nec coram ecclesiasti-
cis judicibus, sed spretis illis, coram sæcularibus
fraudem etiam faciebat fratri, dando munus judicii
ad oppressionem fratris. Littera sic jungitur: Judi-
care quidem vobis licet de fratribus, sed non eo modo
quo intemperanter audetis apud iniquos. Velita:
Auferre malum ex vobis, bonum est. Sed quare au-
det aliquis vestrum. Ubi ait, *audet*, notat esse pec-
catum hujusmodi ausum. Cur, inquam, audet ali-
quis vestrum *habens negotium*, id est querelam de
sæcularibus rebus *adversus alterum fratrem, judi-
care*, id est inire judicium cum fratre, *apud iniquos*
judices, id est sæculares, *et non apud sanctos*, id est
fideles Ecclesiæ judices?

Dicerent illi: Timemus inquietare sanctos ab ora-
tionibus suis. Non utique (ait Paulus), quia *an ne-
scitis vos, quod sancti in futuro judicio judicabunt
de hoc mundo?* Et si in vobis, id est in comparatione
vestri *judicabitur hic mundus* in ultimo judicio, an
estis indigni qui hic judicetis de minimis ad com-
parisonem futurorum, scilicet de temporalibus Ec-
clesiæ rebus? Et sicut homines, sic etiam dæmones
in similitudine nostra judicabuntur; quia *an nesci-
tis vos, quia apostatas angelos judicabimus*, compara-
tione vestri. Quod si angelos, *quanto magis sæcu-
laria* licet judicare? Homines judicabuntur mali in
comparatione bonorum, quia cum ejusdem condi-
tionis fuerint, nec idem cum bonis operati sint, hæc
sola comparatio sententia damnationis eorum est.

Dæmones dupli modo in similitudine justorum
damnabuntur, tum quia firmiores naturæ quam ho-
mo creati sunt, nec in bono perstiterunt; tum quia
semper invident justis, nec eos superare queunt. Pro
hujus pugnae victoria justi damnabunt malos ange-
los. Nunc iterum ironice reprehendit eos de hoc,
quod insipientes constituebant judices: qua de re
siebat, ut cause Ecclesiarum transferrentur ad sæ-
culares. Quandoquidem (sicut probatum est) Ecclesi-
a judicare debet inter fratres: igitur *si habueritis
sæcularia judicia*, id est lites inter vos pro tempo-
ralibus rebus. Per illud notat melius esse, si non ha-
berent hujusmodi judicia. Si, inquam, habueritis
hæc judicia, *constituite illos ad judicandum*, id est
preficite vobis illos in judices, qui sunt *contemptibi-
les*, id est insipientiores, in Ecclesia. Et hoc ironice
dicit, quia sic eos facere sciebat. Et hoc quod dico, *con-
temptibiles constituite ad judicandum*, hoc dico ad
vestram verecundiam, non præcipiendo ut faciat sed
memorando quod facitis, ut verecundiam habeatis.
Nam cum ita facitis an sic, id est, adeo insipientes
facti estis; quod non est inter vos quisquam sapiens
105 qui possit judicare inter fratrem et fratrem? sed
quia adeo omnes desipistis: ideo frater con-
tentit cum fratre, *judicio*, id est, per causam. Nec

malum contentionis sufficit : sed etiam *hoc fit apud infideles* judices, penuria ecclesiasticorum judicium. Quo quidem ex judicio hoc malum evenit : quod contenditis vicissim, et jura Ecclesiæ ad infideles refertis. Jam certe propterea *omnino*, id est, sicut omnibus patet, *delictum est in vobis*. De hoc quod judicia habetis inter vos. Melius enim esset non reclamare sua, quam ex reclamatione tot mala provenire Ecclesiæ. Et quia delictum est inter vos fieri judicia, *quare non magis accipitis*, id est, sine reclamatione toleratis, *injuriam ejus qui vestra tollit aperte?* Et *quare non magis patimini fraudem*, id est occultum damnum fratris circumventione factum, quam de reclamatione vestra sic vilescat Ecclesia? Bonum esset vos pati injuriam a fratre illatam, quia non solum non patimini, sed etiam *vos facitis ei injuriam*, re auferendo sua. *Et etiam fraudatis*, id est, occulite judicem prævenitis munere vestro ad oppositionem [oppressionem] fratris : et hoc totum facitis non extraneis, *sed fratribus*, quos supportare deberetis. Et hoc facientes fratribus inique agitis. Sed *an nescitis vos, quia iniqui non possidebunt regnum Dei?* Propterea ne a regno Dei alieni sitis, nolite errare fraudando et injuriando fratribus. Vere iniqui non possidebunt : *nam neque fornicarii, neque qui serviunt idolis, neque adulteri, neque molles qui patiuntur, neque concubitores masculorum qui agunt, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.*

Ne modo Corinthii deterrentur his, et desperarent : quia fortasse ad hæc post baptismum redierant, consolatur eos Paulus blandiendo eis ; unde ait : Nolite terreri præmissis : *vos quidem et hæc fecistis* quæ præmisi ; *sed abluti estis* ab his in baptismo, *sed etiam sanctificati estis*, id est confirmati donis sancti Spiritus, *sed estis justificati* possessione virtutum in nomine Domini nostri, id est Patris : et *in nomine Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri*, qui ab utroque procedit, quæ nobis commemorata sunt in baptismo. Quia dixerat superius : *Quare non magis injuriam accipitis*, dicerent illi : Nonne licet nobis repetere nostra ? determinat Paulus : quia quædam sunt, quæ si licent, ut melius prosint dimissa, et hæc sunt res temporales. Quædam sunt quæ sic licent, ut judicium eorum dimitti non beat, et hæc sunt criminalia, quæ animam occidunt. Littera sic jungitur : Licet dixerim accipite injuriam magis quam reclametis, scio tamen quod *mihi et unicuique vestrum licent hæc omnia*, id est repetere sua, causam inire cum fratre, etc. ; *sed quamvis liceant, tamen hæc omnia non expediunt*, id est non expeditos ad bona nos faciunt, imo impeditos. Idem iterum nunc subdit aliam causam : *Omnia mihi licent, sed tamen ego propterea non redigar sub potestatem ullius judicis*, aut alicujus rei ut magis charam habeam illam, quam pacem fratris. Vel ita : Ego non redigar sub potestatem ullius judicis, ut præmio, vel aliquo obsequio præveniam eum ad oppressio-

A nem fratris. Nec solum hæc licita dimittenda sunt, sed etiam necessaria corporibus, pro quibus similiter non debet frater inquietari, ut pro *esca*, quæ utique paratur *ventri, et ventre sustentatur esca*. Sed licet adeo necessaria sit, tamen non est litigandum pro hac : quia *Deus et hunc ventrem et has escas destruet*. Pro his temporalibus, quia cito transeunt, nec damnant animam non repetita, ne curetis habere judicium, sed fornicationem illam non patimini indemnatum. Quod sic jungitur. Esca debetur ventri, sed corpus non debetur fornicationi ; *sed Domino servire debet per omnia : et Dominus debetur corpori ibi servienti* : quia cum per se nudum sit, vestit eum Deus ornamento virtutum si servierit Domino. Vere Dominus bene faciet corpori : nam *Dominus suscitabit nos* in incorruptionem : sed hujus rei probationem præmittit dicens. Vere Deus suscitabit nos : *nam ipse suscitavit jam 106 Dominum Jesum, in quo carnem nostram suscitavit* : et hoc in nobis perficiet. Et si quereris quomodo suscitet ? scito quia *per virtutem suam*. Illoc dicit ad comprimentum Corinthios, qui de resurrectione dubitabant : quod in sequentibus declarabitur. Dixit causam quare corpus debeatur Deo : subdit causam quare non debeatur fornicationi, dicens : Corpus non est subdendum fornicationi : quia *an nescitis vos quoniam non solum animæ, sed etiam corpora vestra membra Christi sunt*? Anima membrum est Christi, qna per rationem figit oculos interiores in admirationem Dei. Corpus membrum est Christi : dum per manum ministrat pauperi, pedibus visitat infirmum, etc. Et quando quidem membra Christi sumus : *ergo tollens membra Christi, faciam ea membra meretricis*? Absit hoc. Possunt utique fieri membra meretricis : quia *an nescitis vos quod qui adhæret meretrici, efficitur unus corpus cum illa*? Duobus modis adhærens meretrici corpus ejus efficitur : uno per illam commisionem carnis, per quam in quamdam unitatem astringuntur ; altero fit participatione peccati. Quod per conjunctionem carnis unum corpus efficiantur probat, quia de hoc magis ambigebatur, vere unum corpus efficiuntur : nam Moyses dicit in Genesi : « Erunt duo in carne una (Gen. ii, 24). » Hoc tamen de legitimo matrimonio dixit : sed eadem conjunctio et identitas carnis fit in copula adulterii, sicut in matrimonio. Qui adhæret meretrici fit unum corpus cum illa, sed *qui adhæret Domino, unus spiritus est*, id est unitur Domino in identitate spiritus. Et quia tantum malum fornicationis est, propterea *fugite fornicationem*.

Notandum est quod ait : Fugite fornicationem ; hoc enim peccatum non est exspectandum : sed antequam veniat, quibus adjumentis possumus ab eo fugiendum est : difficile enim est evadere ab ea postquam igneas sagittas fornicatio intorsit, et ideo dixit, fugite, et non exspectate : quia ubi aliquos accessus habet, non est hominis inde eam expellere. Subdit causam quare fugienda sit fornicatio, di-

cens : Ideo utique fugere debetis fornicationem. **A** visa patientia hujus, gaudent contumeliam pati pro nomine Christi (*Act. v, 41*). *Portate* dico Deum non solum in anima, sed etiam *in corpore vestro*, ut munditia corporis vestri digna sit portare jugum Christi.

B cens : Ideo utique fugere debetis fornicationem. Nam *omne aliud peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est* : sed ille qui fornicatur, peccat intra corpus suum. Sunt utique quædam peccata, quæ penitus nullam delectationem afferunt carni : ut homicidium. Manus enim si occidit, non in eo delectationem sentit. Sunt tamen quædam alia in quibus delectatur caro, ut quando cibus bene respondet palato : vel quando videtur quod oculos pascit, auditur quod jucundum est auribus, et hujusmodi. Sed tamen hæc omnia dicuntur esse extra corpus, ad comparationem fornicationis : quia qui fornicatur, peccat intra corpus suum : quia ipsa anima transit eo actu in ipsam carnalitatem : in hoc enim omnis seusualitas consentit et cooperatur, et in ipsam carnem transit. Vel aliter, secundum Ambrosium, ut fornicationem hic de adulterio solum intelligamus : *Fugite fornicationem*, id est adulterium : quia omne aliud peccatum est extra corpus, id est extra uxorem : sed qui fornicatur peccat in, id est contra, corpus suum, id est contra uxorem suam : quia pro peccato fornicationis uxor potest separari ab eo, et non propter aliud. Corpus viri dicitur uxor : quia cum maritus et uxor unum corpus efficiantur, vir quidem caput est, mulier autem portio viri in eodem corpore. Vel aliter secundum novitatem quorundam : et videbitur hæc sententia continuari ad illud, quod prius dixerat, fornicatorem illum ejiciendum ab Ecclesia. Omne peccatum quodcunque fecerit aliquis homo, id est utens ratione, illud est extra corpus, id est extra Ecclesiam, quæ capitis Christi corpus est : quia quæ ratione utens facit, venialia sunt : et propter hæc non separatur ab Ecclesia : sed ille qui fornicatur, peccat in corpus suum, id est contra Ecclesiam, cuius corporis membrum est : pro peccato enim fornicationis ab Ecclesia separatur. Iterum causa quare fugiant fornicationem, propterea fornicatio fuga est : quia *an nescitis quod membra vestra templum sunt Spiritus sancti*, id est Spiritus sanctus membris vestris uititur, dum per manum nostram eleemosynam dat pauperi. Pedibus itur ad visitationem infirmi. Et quia membris vestris sic uititur Spiritus in administratione sua, nolite illum fornicando expellere a vobis. Iterum ideo, quia qui Spiritus in vobis est assidua mansione, nec ideo iterum repellatis eum, quia quem Spiritum habetis a Deo, ipse enim dator satis vobis commendabile facit donum suum. Et pro tot causis nolite membra vestra subdere fornicationi. An etiam ignoratis quod vos non estis vestri juris, sed Dei ? Qui enim alterius est, imperio ejus mancipare se debet. Vere non estis vestri, *estis enim empti*, et ejus servi estis, qui vos emit. Nec *empti leví pretio sed magno* ; quia sanguine Christi. Et ideo nolite fornicari sed *glorificate Deum*. Glorificare Deum est munditia vitæ Dei gloriam nuntiare. Qui enim videt justitiam justi, glorificat Deum, causa cujus et adjutorio sic vivit. *Glorificate dico, et portate Deum*. Portare Deum est onus totius adversitatis, quæ causa Dei infertur, sustinere patienter : et exemplo patientiæ Deum ad alios portare, qui,

C

C « De quibus autem scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere ; propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi : et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanás propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, et non secundum imperium. Volo autem omnes vos homines esse, sicut meipsum. Sed unusquisque proprium donum habet ex [al., a] Deo : alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis et viduis ; bonum est illis si sic permanerint, sicut et ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. His autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quid si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris dico ego, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si quia mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti [mundi] sunt. Quod si infidelis discedat, non enim servituti subjectus est frater vel soror in ejusmodi. In pace autem vocavit vos Deus. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies ? Aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies ? Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unum quemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut ubique in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est ? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est ? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es ? non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio empti estis ; nolite fieri servi hominum. Unusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam **D** 108 consecutus a Domino, ut sim fidelis.

« Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem **A** *tionem unusquisque habeat suam uxorem, et unaquaque mulier habeat suum virum*, hoc concedo. Ubi ait *suam uxorem*, excludit eos quibus non licitum est legitime ducere uxorem, ut eos qui altari ministrant. Ubi ait *mulier habeat virum*, excludit eas, quae non legitime copulantur, nec habent viros, juxta illud in Evangelio : *Hic quem nunc habes, non est tuus vir (Joan. iv, 18)*. » Licet unum bonum conjugii hic solummodo reponat, scilicet vitationem fornicationis, ista tamen sunt, scilicet intentio sobolis, fides tori, id est ne fornicentur, et figura veri conjugii Christi et Ecclesiae. Quando enim Deus primam feminam junxit viro, de costa viri formatam, figuravit Ecclesiam jungendam Christo de latere ejus in cruce formatam. Nec ita vir et uxor convenient (sicut quidam pseudo prædicant) sine commissione, velut frater et soror cohabitent ; sed *vir reddat debitum uxori : similiter autem et uxor reddat debitum viro*. Sciens hoc quia *mulier non habet potestatem sui corporis*, ut si velit contineat, *sed vir*. *Similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier*, id est neuter potestatem habet continendi **B** **109** sine consensu alterius. Et propterea *nolite fraudare invicem*, id est non subtrahat se alter alteri in opere conjugii : *nisi forte hoc fiat ex consensu utriusque* : et hoc non continue, sed *ad tempus*, et pro hac causa *ut purius vacetis orationi*. Quod si legitime nuptios oportet continere, ut digne mereantur orare, multo magis illos qui fornicantur. Et eos qui non solum orant, sed quorum manus etiam Dominica sacra tractant, et populo dispensant. Et, tempore orationis præterito, *revertimini in ipsum opus conjugii, ne vos a legitimo cessantes tentet Satanus*, stimulans vos ad illicita. Et hoc dico propter *incontinentiam vestram*. Scio enim fragilitatem vestram, quae magis per indulgentiam nutrienda est, quam per asperitatem deterrenda. Licet propter vitandam fornicationem concesserim vobis ducere uxorem, hoc tamen dico *secundum indulgentiam*, ne videar vos intemperate cogere. *Non hoc dico secundum imperium*, ut hujus rei præceptum faciam. Si hoc enim præceptum esset, jam omnes ex necessitate uxores ducerent. Et licet ita vobis indulgeam, tamen ego *volo omnes homines esse sicut me ipsum* : quemadmodum ego, sic omnes continerent. Ex hoc verbo intelligitur, Paulus (et hoc testatur Ambrosius) virgo fuisse : sed quidam attestantur uxorem eum prius habuisse. Hic etiam objiciunt, quia, ait, *volo continere omnes, quod conjugium destruere vellet*, sed nihil est : quia si omnes exemplo Pauli continerent, ipsi idem aliquos ex seipsis conjugia inire cogerent, ne bonum Dei institutum periret. Dicit etiam bene Augustinus (lib. *De bono conjugii*, cap. 10), quia si omnes essent sicut Paulus, cito civitas Dei et numerus fratrum impleretur.

Hic de fornicatore illo finis est; sed hac occasione, quia de fornicatione loqui cœperat, convenienter respondet Corinthiis, qui per litteras eum interroga-
verant, scilicet et conjugia celebrare. An necessitas Christianæ religionis coget eos, debere in continentia perdurare ? Erant enim apud eos quidam supra modum religiosi, qui dicerent neminem in opere conjugii inantem posse salvari. Sed Apostolus sciens infirmitatem fidei eorum, patiebatur hoc in illis. Non quod crederet eos salvandos, sed ut sic enutraret Ecclesiam paulatim ducendo in perfectionem. Littera sic jungitur. Fornicatio est fugienda : nec tamen sic ut conjugium destruamus, sed ut propter fornicationem vitandam unusquisque habeat suam. Et hoc dico respondens ad ea *de quibus scripsistis mihi*, interrogantes an liceret nubere, an necesse eset continere. Et de hoc respondeo vobis : *Quod bonum est utique homini mulierem non tangere illo modo coeundi, sed tamen propter vitandam fornicationem unusquisque habeat suam uxorem, et unaquaque mulier habeat suum virum*, hoc concedo. Ubi ait *suam uxorem*, excludit eos quibus non licitum est legitime ducere uxorem, ut eos qui altari ministrant. Ubi ait *mulier habeat virum*, excludit eas, quae non legitime copulantur, nec habent viros, juxta illud in Evangelio : *Hic quem nunc habes, non est tuus vir (Joan. iv, 18)*. » Licet unum bonum conjugii hic solummodo reponat, scilicet vitationem fornicationis, ista tamen sunt, scilicet intentio sobolis, fides tori, id est ne fornicentur, et figura veri conjugii Christi et Ecclesiae. Quando enim Deus primam feminam junxit viro, de costa viri formatam, figuravit Ecclesiam jungendam Christo de latere ejus in cruce formatam. Nec ita vir et uxor convenient (sicut quidam pseudo prædicant) sine commissione, velut frater et soror cohabitent ; sed *vir reddat debitum uxori : similiter autem et uxor reddat debitum viro*. Sciens hoc quia *mulier non habet potestatem sui corporis*, ut si velit contineat, *sed vir*. *Similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier*, id est neuter potestatem habet continendi **B** **109** sine consensu alterius. Et propterea *nolite fraudare invicem*, id est non subtrahat se alter alteri in opere conjugii : *nisi forte hoc fiat ex consensu utriusque* : et hoc non continue, sed *ad tempus*, et pro hac causa *ut purius vacetis orationi*. Quod si legitime nuptios oportet continere, ut digne mereantur orare, multo magis illos qui fornicantur. Et eos qui non solum orant, sed quorum manus etiam Dominica sacra tractant, et populo dispensant. Et, tempore orationis præterito, *revertimini in ipsum opus conjugii, ne vos a legitimo cessantes tentet Satanus*, stimulans vos ad illicita. Et hoc dico propter *incontinentiam vestram*. Scio enim fragilitatem vestram, quae magis per indulgentiam nutrienda est, quam per asperitatem deterrenda. Licet propter vitandam fornicationem concesserim vobis ducere uxorem, hoc tamen dico *secundum indulgentiam*, ne videar vos intemperate cogere. *Non hoc dico secundum imperium*, ut hujus rei præceptum faciam. Si hoc enim præceptum esset, jam omnes ex necessitate uxores ducerent. Et licet ita vobis indulgeam, tamen ego *volo omnes homines esse sicut me ipsum* : quemadmodum ego, sic omnes continerent. Ex hoc verbo intelligitur, Paulus (et hoc testatur Ambrosius) virgo fuisse : sed quidam attestantur uxorem eum prius habuisse. Hic etiam objiciunt, quia, ait, *volo continere omnes, quod conjugium destruere vellet*, sed nihil est : quia si omnes exemplo Pauli continerent, ipsi idem aliquos ex seipsis conjugia inire cogerent, ne bonum Dei institutum periret. Dicit etiam bene Augustinus (lib. *De bono conjugii*, cap. 10), quia si omnes essent sicut Paulus, cito civitas Dei et numerus fratrum impleretur.

Ne iterum, quia dixerat : *Volo vos esse sicut me, putarent se non salvari, nisi per continentiam assimilarentur ei*, contra hoc ait Paulus : *Licet dicam quod vellem vos imitari me per continentiam*.

EXPOSITIO.

Hic de fornicatore illo finis est; sed hac occasione, quia de fornicatione loqui cœperat, convenienter respondet Corinthiis, qui per litteras eum interroga-
verant, scilicet et conjugia celebrare. An necessitas Christianæ religionis coget eos, debere in continentia perdurare ? Erant enim apud eos quidam supra modum religiosi, qui dicerent neminem in opere conjugii inantem posse salvari. Sed Apostolus sciens infirmitatem fidei eorum, patiebatur hoc in illis. Non quod crederet eos salvandos, sed ut sic enutraret Ecclesiam paulatim ducendo in perfectionem. Littera sic jungitur. Fornicatio est fugienda : nec tamen sic ut conjugium destruamus, sed ut propter fornicationem vitandam unusquisque habeat suam. Et hoc dico respondens ad ea *de quibus scripsistis mihi*, interrogantes an liceret nubere, an necesse eset continere. Et de hoc respondeo vobis : *Quod bonum est utique homini mulierem non tangere illo modo coeundi, sed tamen propter vitandam fornicationem unusquisque habeat suam uxorem, et unaquaque mulier habeat suum virum*, hoc concedo. Ubi ait *suam uxorem*, excludit eos quibus non licitum est legitime ducere uxorem, ut eos qui altari ministrant. Ubi ait *mulier habeat virum*, excludit eas, quae non legitime copulantur, nec habent viros, juxta illud in Evangelio : *Hic quem nunc habes, non est tuus vir (Joan. iv, 18)*. » Licet unum bonum conjugii hic solummodo reponat, scilicet vitationem fornicationis, ista tamen sunt, scilicet intentio sobolis, fides tori, id est ne fornicentur, et figura veri conjugii Christi et Ecclesiae. Quando enim Deus primam feminam junxit viro, de costa viri formatam, figuravit Ecclesiam jungendam Christo de latere ejus in cruce formatam. Nec ita vir et uxor convenient (sicut quidam pseudo prædicant) sine commissione, velut frater et soror cohabitent ; sed *vir reddat debitum uxori : similiter autem et uxor reddat debitum viro*. Sciens hoc quia *mulier non habet potestatem sui corporis*, ut si velit contineat, *sed vir*. *Similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier*, id est neuter potestatem habet continendi **B** **109** sine consensu alterius. Et propterea *nolite fraudare invicem*, id est non subtrahat se alter alteri in opere conjugii : *nisi forte hoc fiat ex consensu utriusque* : et hoc non continue, sed *ad tempus*, et pro hac causa *ut purius vacetis orationi*. Quod si legitime nuptios oportet continere, ut digne mereantur orare, multo magis illos qui fornicantur. Et eos qui non solum orant, sed quorum manus etiam Dominica sacra tractant, et populo dispensant. Et, tempore orationis præterito, *revertimini in ipsum opus conjugii, ne vos a legitimo cessantes tentet Satanus*, stimulans vos ad illicita. Et hoc dico propter *incontinentiam vestram*. Scio enim fragilitatem vestram, quae magis per indulgentiam nutrienda est, quam per asperitatem deterrenda. Licet propter vitandam fornicationem concesserim vobis ducere uxorem, hoc tamen dico *secundum indulgentiam*, ne videar vos intemperate cogere. *Non hoc dico secundum imperium*, ut hujus rei præceptum faciam. Si hoc enim præceptum esset, jam omnes ex necessitate uxores ducerent. Et licet ita vobis indulgeam, tamen ego *volo omnes homines esse sicut me ipsum* : quemadmodum ego, sic omnes continerent. Ex hoc verbo intelligitur, Paulus (et hoc testatur Ambrosius) virgo fuisse : sed quidam attestantur uxorem eum prius habuisse. Hic etiam objiciunt, quia, ait, *volo continere omnes, quod conjugium destruere vellet*, sed nihil est : quia si omnes exemplo Pauli continerent, ipsi idem aliquos ex seipsis conjugia inire cogerent, ne bonum Dei institutum periret. Dicit etiam bene Augustinus (lib. *De bono conjugii*, cap. 10), quia si omnes essent sicut Paulus, cito civitas Dei et numerus fratrum impleretur.

tamen unusquisque vestrum habet proprium donum, sufficiens sibi ad salutem : quod ego fortassis non habeo. Et hoc donum habet ex Deo. Alius quidem sic, quia largus in eleemosyna. Alius vero sic, quasi fortis in patientia, magnus in oratione. Sic dico de conjugatis. Hoc autem dico non nuptis, id est virginibus in utroque sexu, et viduis in utroque sexu, quia bonum est illis si sic continendo permaneant : sicut plures, et ego contineo. Quod si non se continent, id est continere nolunt, vel non possunt : secundum indulgentiam dico nubant : ideo nubere hujusmodi concedo : quia melius est nubere (non dico quam fornicari), sed (quod minus est) quam uri, id est desiderii libidinis agitari et vinci. Non nuptis et viduis alterum secundum indulgentiam alterum secundum consilium dico : sed his qui matrimonio juncti sunt : non solum dico sed præcipio, non ego, sed Dominus, id est non mea auctoritate, sed Domini præcipientis in Evangelio, uxorem non discedere a viro. Hoc præceptum quia satis notum erat, imperfectum posuit, prætermittens hoc nisi causa fornicationis. Quod si uxor a viro discesserit, propter fornicationem aut per consensum continentiae, præcipio illam manere innuptam, aut reconciliari viro suo. Et vir similiter non dimittat uxorem, nisi propter causam præmissam fornicationis. Hic iterum præceptum imperfectum posuit, quia præmiserat. Et est ita intelligendum : Vir non dimittat uxorem nisi propter fornicationem ; quam si propter hoc dimiserit, maneat innuptus, vel uxori reconcilietur. In libro B. Ambrosii hoc tamen invenitur : ideo non totum de viro præceptum esse quod de muliere : quia uxor membrum viri est, et penitus viro subjecta : quare si a viro discedit, non licet adhærere alteri. Sed vir, quia sub se uxorem habet, et ubique dominatur ei : ideo licere viro si justa causa ab uxore discesserit, ducere alteram quod non licet uxori. His non ego præcipio : nam cæteris tantum ego dico non Dominus, id est ex auctoritate mea. Non quod Dominus non consentiat, sed quia auctoritatem ejus de hac re in Scriptura non inventio. Cæteris dico, id est fideli et infideli, et econverso lege conjugii junctis. Hoc utique dico quod quis fratres fidelis habet infidelem uxorem, 110 et haec infidelis consentit habitare cum illo fidei, non dimittat illam, nec quia fidelis est aspernetur eam infidelem, et econverso. Si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic infidelis consentit habitare cum illa fidei, non dimittat virum. Vero fidelis mulier non debet dimittere virum infidelem. Nam plerumque vir infidelis sanctificatus, id est fidelis factus est, per mulierem fidelem, cohabitans ei, et sæpius commonentem eum ad fidem. Vel aliter : Fidelis mulier non dimittat virum infidelem, nam vir infidelis in ipso opere conjugii sanctificatus, id est mundus, est, et hoc per mulierem fidelem, id est per virtutem, fidei quam habet mulier. Et iterum : Vir fidelis non dimittat uxorem infidelem. Nam plerumque mulier infidelis sanctificata est accepta fide

A per virum fidelem, inde docentem eam. Vel aliter : Mulier infidelis in ipso coitu sanctificata et munda est, prævalente fide vii sui. Non debent utique vicissim se dimittere propter præmissa, sed simul manere : quia alioquin, id est, si alter alterum dimiserit, filii vestri essent immundi, id est non legitimi, sed spurii. Si enim connubium solvitur, legitimum fuisse non creditur ; et ideo filii non legitimi si se dimittunt, filii sunt immundi : sed nunc, id est, si cohabitant : filii sunt sancti, id est, judicantur legitimi. Vel aliter : Ideo non separemini, alioquin, id est, si aliter fiat, filii vestri essent immundi, id est in infidelitate permanerent. Si enim alter parentum, cum infidelis esset, ad fidem transiret, filii utique illi parenti adhærerent, qui in priori secta remaneret : in qua filii nati essent, et in qua consuevissent. Et ideo amore filiorum bonum est parentes simul manere. Filii utique vestri essent immundi per infidelitatem. Sed nunc si simul manserint parentes, sunt sancti, id est per fidem purificati. Præcipio ne fidelis, sive vir, sive mulier, separetur ab infideli. Quod si infidelis, vel vir, vel uxor, discedit, et non consentit habitare cum fideli, discedat : non sequatur eum qui fidelis est. Ideo dico permittatur infidelis discedere, remanente fidei : Nam frater, aut soror fidelis, non est subjectus servituti in rebus ejusmodi, quæ fidem ejus destruant. Debent utique alter alteri subservire lege conjugii, sed non contra fidem. Dico si discedit discedat : sed tamen mallem vos in pace cohabitare. Nam deus vocavit nos ad fidem in pace, id est, ut conjugii copulam non romperemus. Si enim nollet nos remanere in conjugio, prius utique amovendi eramus a conjugio, et deinde vocandi ad fidem.

C Notandum, quedam esse in quibus Deus vocat hominem : in illis, scilicet opus quorum non contradicit fidei : ut Petrum in piscatione, cui post vaccinationem ad piscandum reverti licuit. Alia sunt a quibus vocat, ad quæ post fidem reverti non licet, ut Matthæum a teloneo vocatum, nec ad opus telonei postea reversum. Inde apparet, quia fides Christi nemini statum priorem aufert, solummodo fidem non destruat. In pace propterea vobis cohabitandum est, quia unde scis, tu, mulier fidelis, si salvum facies virum infidelem ? Aut unde scis, tu, vir fidelis, si salvum facies mulierem infidelem ? nisi sic ambulet quisque vestrum, sicut Deus divisim proposuit unicuique vestrum. Viro scilicet, ut regat uxorem, uxori ut subserviat viro : et unde adhuc hoc scitis nisi ambulet quisque vestrum ita sicut Deus vocavit unumquemque, ut si in conjugio vocatus fuit, maneat in conjugio ? Si simul habitaveritis tunc sciri poterit, an fidelis infidelem lucrabitur : sed si separamini, quomodo hoc scietur ? Et hoc dico vobis in conjugio simul manere, sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Hoc ideo dicit, quia imponebant ei quidam quod Corinthiis (quia nimis carnales erant) conjugia indulgebant, quæ ab aliis Ecclesiis penitus interdicebat. Sicut modo dixit non esse

mutandum statum conjugii propter fidem, sic per simile alios status, in quibus vocati sunt, concedit ; salva tamen integritate fidei. Et illud : Sicut in omnibus Ecclesiis doceo, sequenti litteræ 1.1.1 conjungit, ita : Qui vocatus est in conjugio, permaneat in eo. Et sicut ego in omnibus Ecclesiis doceo : Si aliquis circumcisus vocatus est, id est, in ritibus Judæorum qui fidem non violant, ille non cogatur adducere præputium, id est morem gentilitatis, ut cogatur uti cibis, quos non consueverunt, qui nec nocent, nec adjuvant comes, vel non comedesi. Iterum si aliquis vocatus est in præputio, id est in gentilitate, non circumcidatur, id est non cogatur sequi ritus Judæi. Neuter utique cogendum est, quia nec circumcisio aliquid est, nec præputium aliquid est, id est nec abstinere nec comedere hos cibos prodest, vel nocet ad beatitudinem, sed solummodo observatio mandatorum Dei ad habendam beatitudinem sufficit. Et sicut de circumcisio et preputio hoc universaliter dico, quod unusquisque veniens ad fidem, permaneat in eo statu in quo vocatus est ; et sciat hunc statum vocationem Dei, quia (sicut supra dixi) si Deus hunc statum negliget, nunquam vocasset eum ad fidem, quandiu in eo fuisset, et ideo si tu *vocatus es servus, non sit tibi curæ manere in servitute* ; sed et si potes liber fieri aliquo modo, *magis utere ipsa servitute*, quia quanto plus nunc deprimeris, tanto plus in futuro exaltaberis. Ideo dico magis utere servitute ; quia ille qui *vocatus est servus manens in Domino, hic est libertus*, id est servus Domini ; et similiter servus est Christi ille, qui liber vocatus est. Servus et liberthus hic idem significant, sed honestius vocabulum servo dedit, ut magis alliceret eum sibi. Quod quia uterque servi estis Christi, propterea nolite fieri servi hominum ; ita quod in vobis pereat servitus Christi ; et est premissa causa : *empti enim estis pretio sanguinis Christi*. Et licet dicam, nolite fieri servi hominum ; tamen unusquisque frater, id est fidelis *vocatus est* in servitute vel in libertate, in hoc maneat, et ita quod apud Deum. Propter vitandam fornicationem, concessit superius unumquemque voluntatem habere suam. Dedit etiam præceptum Domini de conjugatis, ne a se invicem discederent. Dedit præceptum suum de his quorum alter esset fidelis, ne ab infideli discederet.

Sed quia præceptum permanendi in virginitate non dederat, querere possent Corinthii, quare hoc præterisset. Ad hoc respondet Paulus. Littera sic jungitur : De conjugatis præceptum Domini ; de his autem quorum alter fidelis est, meum præceptum dedi. Sed de virginibus præceptum ideo non determino ; quia inde præceptum Domini non habeo. Non enim invenio in scriptis, Dominum præcepisse ut omnes perseverent in virginitate : et quia præceptum Domini super hoc non habeo, propterea do consilium illud supradictum : Bonum est virginibus, si sic permaneant ut ego, etc. ; nunc autem consilium istud approbat, dicens : Hoc utique consilium

A meum tenendum est. Hoc enim dico, tanquam misericordiam consecutus a Domino. Misericordiam vocat hic et remissionem peccatorum, et maxime apostolatum stum, quod utrumque per gratiam accepit a Domino. Ita misericordiam consecutus sum, ut sim fidelis in commisso apostolatu : fideliter enim dispenso mysteria fidei credita mihi a Deo, in quo quia fidelis sum, non est ambigendum, quin utile sit consilium meum. Et quia fidelis sum, ergo secundum fidem existimo hoc prædictum consilium esse bonum, scilicet permanere in virginitate, si possunt, ut ego. Bonum utique, est propter vitandam necessitatem instantem, id est, quæ quotidie instat conjugatis in nutriendis filiis, et in se alterutrum sustentandis, etc. Majus bonum est virginitatis beatitudo permanens, quæ merito virginitatis acquiritur, quam vitare penurias mundi, sed infirmis auditoribus temporale bonum virginitatis prætendit. Quia enim carnales, erant, sciebat eos magis utilitate carnis posse ad bonum induci, quam utilitate spiritus ; quia spirituales non erant. Hoc ideo existimo bonum esse, quoniam ita est in rei veritate. Quod sic ait : *Bonum est homini utriusque sexus sic esse* permanent, scilicet in virginitate vel continentia.

B 1.1.2 Quia adeo bonum continentiae prætulerat, ne ideo putarent conjugati debere solvi matrimonia, et continere, contra hoc Paulus opponens ait : Licet dixerim bonum esse sectari castitatem, tamen si *alligatus es uxori, noli querere solutionem, bona enim est castitas conjugalis*. Opposita sententia. Sed quia melior est continentia vidualis, si *solutus es ab uxore, noli iterum querere uxorem*, sed contine. Iterum ne innupti dicerent : Verum quidem est quod conjugati non debent dissolvi, sed nos qui in lege conjugii non tenemur, peccatum facimus si nupserimus ? contra hoc Paulus : Licet bonum sit homini esse in castitate, tamen si tu vir *acceptis uxorem, non peccasti; et si virgo nupserit, non peccavit*. Sed licet virginibus sine peccato nubere liceat, tamen si nupserint, *habebunt tribulationem carnis hujusmodi*, id est, quæ sequitur modum conjugii, scilicet gemitus ventris, nutrimenta filiorum, et similia. Conjugatae habebunt quidem tribulationem carnis, sed *ego vobis virginitatem custodi*re volentibus parco, dum ad ea vos provoco, quæ tribulationes carnis et memoratas sollicitudines excludunt. Postquam concessit, ut quæ nolunt continere nubant, determinat quomodo secundum salutem animæ in conjugio se debeant habere, dicens : Quia sine peccato accipere uxorem concessi, itaque, id est, ut sine peccato maneatis in conjugio, determino vobis, ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes, id est, non magis voluptati quam Deo inservientes. Et qui flent de dannis sæcularibus, sic foris fleant ut interius per spem gaudeant; et qui gaudent ex prosperitate temporali, ut intus spiritualiter timeant, nec dolent se corrumpendos felicitati, nec adversitati frangendos. Quod autem sic se habere debeant hoc dico, fratres, quia tempus istud breve est, et in

proximo est finis. Unde quia tempus breve est, hoc **A** est reliquum, id est, hoc solum saluti relinquitur, ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes, ut quidquid in hoc mundo est pro parvitate temporis potius non esse videatur quam esse; et qui emunt, sint tanquam non possidentes, id est utantur velut sine quibus non possunt, sed non delectentur; et qui utuntur hoc mundo, faciant tanquam non utantur, id est totum ex necessitate, nihil ex delectatione: propterea sic responsum est mundus, quia figura hujus mundi præterit. Mundus quidem non præteribit, sed formæ substancialium ejus destruentur, ut aurum rubore perditum redibit in terram, et cætera similiter. Damnatis enim impiis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvium. Et quia figura mundi præterit, ideo volo vos esse sine sollicitudine, ne gravati terrenis damnum coelestium incuratis. Sine sollicitudine dicit, ut conjugati quantum possunt exonerent se mundanis. Continentes sint expertes totius mundanæ sollicitudinis.

Et ita exsequitur dicens: Volo quidem omnes esse sine sollicitudine, sed tamen alter expeditior est ad hoc, alter impeditior. Qui enim sine uxore est, virgo, vel continens sollicitus est, id est sollicitus esse potest in his quæ sunt Domini, id est quæ ad Deum pertinent. Licet etiam esse sollicitum, quomodo placeat Domino. Ubi ait: Sollicitus est quæ sunt Domini, intelligit de his quæ saluti sufficiunt, et sine quibus nemo salvatur. Ubi ait: Quomodo placeat Deo, intelligit illam summam perfectionem, cui non sufficit hoc solum, quod necessarium est saluti, nisi bona sua pauperibus disperserit, mundum deseruerit, nudus nudam crucem sectatus sit. Qui sine uxore est, sic ei licet: qui autem cum uxore est, cogente necessitate sollicitus est de his quæ sunt mundi, ut ministret uxori et pueris, sine quibus durare nequeunt. Sollicitus etiam est quomodo placeat uxori, dando monilia, **113** præparando ornamenta, et sic divisus est, quia ex maxima parte distrahitur in cultu uxoris, et cultura familiæ: et satis modica pars ejus obsequio Dei relinquitur. Sicut vir continens cogitat ea quæ sunt Domini: sic etiam mulier quæ innupta est, id est virgo et vidua, cogitat ea quæ sunt Domini: ut sit sancta et corpore et spiritu, id est per utramque integratem corporis et spiritus. Ea vero quæ nupta est, cogitat ea quæ sunt mundi, id est necessaria domui, et quomodo placeat viro in superfluis; et cum ita commendem vobis continentibus continentiæ bonum, porro, id est non aliter, hoc dico, quam ad utilitatem vestram, scilicet non ut per hoc injiciam vobis laqueum, cogens vos vovere virginitatem, quod votum postea frangatis: sed hoc dico, hortando vos ad id, quod est honestum, id est a contagione alienum, et quod præbeat facultatem obsecrandi vos Domino sine impedimento tribulationis carnis. Per hoc enim potestis

B observare munditiam vestram, cum ad hoc non impedit vos tribulatio carnis, quæ conjugatas premit. Fortassis dicerent parentes: Virginibus quidem nubere licet, sed nostra culpa est quod filias nostras, ut in virginitate maneant, non cogimus. Contra hoc Paulus ait: Licet continentes dixerim habere facultatem ut sine impedimento serviant Dominum, quod non habent conjugatæ, tamen si quis pater existimat se videri turpem, id est timet se infamari super, id est, de virgine sua volente nubere: quod illa sit non solum adulta: sed et superadulta: et si ita oportet fieri, quia nisi maritetur, in proximo est infamia, faciat pater quod vult filia. In hoc enim non peccat pater, si nubat filia, quæ mavult conjugium quam castitatem. Iterum, quia quidam patres filias in proposito virginitatis manere volentes, cupiditate dotis, et ut habeant incrementum generis, et pro bujusmodi cogunt violenter nubere, interdictum Paulus, ne hoc fiat. Littera sic jungitur: De Patre qui filiam volentem permittit nubere, dico quod non peccat: nam de illo qui filiam volentem concedit manere in virginitate, quid aliud dicam, nisi quod benefacit? Ille utique qui statuit in corde suo id est qui rationabili disponit concilio: ille dico firmus, et perdurans, in hoc non utique habens necessitatem prædictam: quia de filia non timet infamiam: sed habens potestatem suæ voluntatis efficiendæ, quia filia consentit: et qui hoc non solum statuit: sed etiam judicavit, id est deliberationes in corde suo fecit: considerando pondus conjugii, admirando decus virginitatis. Hic utique si judicavit servare virginem suam, benefacit, dum eam volentem in virginitate custodit. Quandoquidem qui volentem permittit nubere, non peccat: et qui nolentem nubere bene facit, si conservat in virginitate. **C** Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, ita volentem bene facit: et qui non jungit nolentem jungi, bene et melius facit. Sicut de virginibus dixi, non peccat quæ nubit: et quæ non nubit, melius facit: sic de mulieribus, quod illa quæ viro juncta est non peccat: sed quæ in castitate manserit, beatior erit. Quod ita ait: Mulier alligata est viro, quanto tempore vivit vir ejus. Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege viri. Et licet nubere cui vult, tantummodo in Domino, id est legali more conjugii. Sed quamvis liceat ei nubere: tamen erit perfectior si permanserit sic, id est innupta, agens secundum consilium meum. Quid inde dicerent illi, si tu ita consulis? Ad hoc Paulus: Non est spernendum consilium meum: quia puto quod sicut alii apostoli: sic et ego habeam spiritum Dei, et per spiritum, gratiam consilii.

CAPUT VIII.

« De his autem, quæ idolis sacrificantur, scimus « quia omnes scientiam habemus: scientia inflat, « charitas vero ædificat. **114** Si quis autem se « existimat scire aliquid, nondum cognovit quem- « admodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit

« Deum, hic cognitus est abeo. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo : et quod nullus Deus nisi unus. Nam et si sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra (si quidem sunt dii multi, et domini multi) nobis tamen unus Deus, Pater ex quo omnia, et nos in illo : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum, sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant ; et conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur ; esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si non manducaverimus, deficiemus ; neque si manducaverimus, abundabimus. Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si quis enim viderit eum, qui habet scientiam in idolio recumbentem : nonne conscientia ejus, cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta ? Et peribit infirmus in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est ? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. »

EXPOSITIO.

Error erat in Corinthiis de usu ciborum. Quidam enim scientes omnia esse munda, sana fide comedebant omnia. Hi autem qui fide infirmi erant, cum viderent prudentiores se idolothyta comedere, credebat eos sub veneratione idoli sic agere, et dicebant : Bonum est ut revertamur ad idolothyta. Nisi enim intelligerent aliquid esse idolum, non comedenter immolata illis hi, qui inter nos prudentiores sunt. Cum autem sic quidam eorum errarent nolabant tamen desistere prudentiores a cibis illis, et sic percutiebant conscientias infirmorum. Et de hujusmodi incipit hic Paulus dicens : De conjugiis per epistolam interrogasti me ; sed de his quæ sacrificantur idolis, nihil requisistis a me : nec oportuit, quia scimus, id est et vos scitis et ego scio ; et cum æqualiter sciamus, non oportuit vos quererere a me : et hoc dicit ironice. Scimus utique de his, quia omnes non hanc solam, sed habemus quamcumque scientiam. Modo improbat hanc scientiam, per malum quod inde sequitur, dicens nos utique D scimus : sed scientia ista non satis laudanda est : quia inflat, id est facit vos superbire contra infirmos fratres, in quibus non ex charitate agitis, sed male : quia charitas ædificat, nutriendis virtutes in perfectionis consummationem, et ideo scientia vestra inflat, quia non contemperatur charitate. Improbavit scientiam eorum per malum superbiæ, consequens illam ; nunc ipsam scientiam : ostendens eos inscientes, in quo se existimant esse scientes. Licet dixerim vos scientes, tamen si quis existimat se scire aliquid, uti vos, sine charitate ; profecto hic nondum cognovit ad quem modum oporteat eum scire,

A Modus enim hic est, scientiam contemperari charitate. Opposita sententia : Qui inflatur, scientiæ modum non cognovit : sed si quis diligit Deum, quia habet charitatem proximi, hic utique cognitus et approbatus est a Deo. Nunc determinat scientiam eorum, in quo laudanda sit, et in quo reprobanda dicens : *Scimus quod diligens Deum, a Deo cognoscitur. De escis autem quæ immolantur idolis, scimus*, id est, vos fide firmi mecum scitis, *quod idolum nihil est in mundo*, id est in creatione mundi. Deus quidem lapidem vel lignum unde formatur idolum, creavit, sed facturam idoli non fecit. Non enim creaturæ illi ex Deo hoc provenit, ut dicatur idolum, sed ab artifice. Et hoc etiam scitis, *quod non est ullus Deus nisi unus solus*, unde constat idolum non esse Deum. Vere unus tantum est Deus. *Nam et si sunt quidicantur dii : sive in cœlo, ut angeli ; sive in terra, ut apostoli ; juxta illud : Ego dixi : Dii estis (Psal. xxxvi, 1).* » Bene dico dicantur dii, qui, siquidem in veritate sunt multi dii : et in diis multi domini, **115** ut in cœlo archangeli dominantur angelis, in terra apostoli martyribus. *Licet utique sint multi dii, nobis tamen est unus Deus Pater, ex quo in principio creata sunt omnia, et nos creati subsistimus in illo per gubernationem ejus ; et unus Deus est Dominus Jesus Christus.* Et bene de unitate Christi cum Patre subdidit. De hoc enim hæsitabant Corinthii, *per quem Jesum Christum facta sunt omnia.* Pater enim omnia condidit in Filio, et nos per ipsum Christum medianter sumus in Deo. Sed licet in his sanam habeamus scientiam, *tamen non in omnibus scientia nostra æque perfecta.* Vere non in omnibus ; quidam enim non integræ fidei, conscientia idoli manente usque nunc, qua idolum venerandum esse credunt, *manducant quasi idolothyta*, id est immolata idolo sub veneratione idoli. *Et hoc faciendo polluitur conscientia ipsorum, cum sit infirma* pro imperfectione fidei : illos quidem polluit esca, qua utuntur, quia nos vident uti, *sed illa esca non commendat nos Deo.* Nunquam enim propter hanc escam chariores erimus Deo. Quare non in hoc debemus offendere. Vere hæc esca non commendat nos Deo : nam si non manducaverimus hanc escam neque ideo deficiemus a Deo, neque si manducaverimus, propterea abundabimus in bono. Et quandoquidem nil impedit abstinere, nil adjuvat comedere : *Videte ergo, ne forte hæc licentia vestra noceat.* Licet utique secundum sanam fidem vestram, sed non ita licet ut per hoc fiat offendiculum infirmis fratribus, quod contuitu nostro manducando idolothyta peccent, quia sub veneratione idoli. Propterea dico ne fiat offendiculum ; quia si quis non sanæ fidei viderit eum recumbentem in idolo, id est in loco ubi immolatur idolo ; *eum dico qui habet scientiam quod omnis creatura Dei munda sit, nec contaminetur propter idolum si sana fides sit, videns hoc infirmus, nonne conscientia ejus cum sit infirma animabitur exemplo tuo ad manducandum idolothyta, sub veneratione idoli ? Et sic per infirmam conscientiam*

tiam peribit infirmus frater in tua scientia , cuius A dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea ? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacem.

Nec hoc leve putes , quia hic est frater, propter quem Christus mortuus est , et propter quem modicum cibum non vis dimittere, nihil tibi conferentem ? Et quia in tua scientia peribit frater, peccas in fratrem . Sic autem peccantes in fratres, et persecutientes cibo vestro infirmam conscientiam eorum, peccatis contra Christum qui mortuus est propter infirmum. Quapropter, id est, quia peccare in fratrem, peccare est in Christum, si esca mea scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum . Verum quidem est, quia in æternitate nemo utetur cibo carnis, sed ideo sic ait ut magis deterreat a scandalo fratris, cum dicit : Quia si in æternum cibus carnis comedetur sibi, respueret eum ne poneret offendiculum fratri, ideo nolle in æternum manducare carnem. Non ideo solum ne fratrem meum peccare facerem, sed ne eum scandalizem, id est saltem animo contristem.

CAPUT IX.

Non sum liber ? Non sum apostolus ? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi ? Nonne opus meum vos estis in Domino ? Et si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum : nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi ? Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas ? Aut solus ego et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi ? Quis militat suis stipendiis unquam ? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit ? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat ? Nunquid secundum hominem hæc dico ? An et lex hæc non dicit ? Scriptum est enim in lege Moysi : « Non alligabis os bovi trituranti (Deut. xxv, 4; I Tim. v, 18). » Nunquid de bobus cura est Deo ? An propter nos utique hoc dicit ? Nam propter nos scripta sunt, quoniam 116 debet in spe qui arat arare ; et qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus ? Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos ? sed non usi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt ? Et qui altari deserviunt, cum altari participant ? Ita et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria : necessitas enim mihi incumbit : vñ enim mihi est, si non evangelizavero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo ; si autem invitus,

B dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea ? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacem. Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer ; iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacem ; iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi), ut lucrifacem cos, qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. Nescitis, quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravidum ? Sic currite ut comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet : et illi quidem ut corruptibilem coronam accipient, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno, non quasi aerem verberans ; sed castigo corpus meum, et in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobis efficiar. »

EXPOSITIO.

Dissuadet iterum ab offendiculo fratris dicens : Licet sana sit fides vestra, debetis tamen abstinere a cibis pro quibus offenditur infirmitas fratris ; quemadmodum videtis me, qui cum habeam potestatem accipiendi temporalia a Corinthiis, quibus prædicto, nolo tamen offendiculum præbere infirmitati eorum. Et quod posset accipere ab eis jure prædicationis præmittit, dicens : Possum quidem a vobis carnalia accipere, si voluero ; quia nonne sum ego liber ? Nonne habeo libertatem illam quam habent alii apostoli, qui de prædicatione sumptus accipiunt ? Sic ideo ait quia bonum suum illi pseudo verterant in malum dicentes : Ideo non a vobis necessaria accipit ; quia scit se non esse apostolum, cum illi solum sint apostoli, qui cum Christo in terris conversati sunt, hic autem non vedit eum. Vere liber sum, ut alii : Nonne ego sum apostolus ? Non, dicerent illi ; quia non vidisti Christum. Contra hoc Paulus : Sum utique apostolus. Nonne vidi Christum Dominum nostrum ? Vedit eum in hora vocationis, quando dictum est ei : « Saule, Saule, quid me persequeris ? » (Act. ix, 4.) Vedit iterum eum, quando illi oranti in templo dictum est : « Portabis nomen meum in gentibus, » etc. (Act. xxiii, 11.) Sum apostolus, quia vidi Christum. Sum etiam ideo, quia nonne opus meum, id est mei apostolatus vos estis : et hoc in Domino, cuius gratia in me, et in vobis operatur sine omni merito. Vos utique estis meum opus in Domino quia etsi, id est licet, aliis non sum apostolus (quod utique sum), sed tamen vobis, apostolus sum. Vere vobis præcipue. Nam vos estis signaculum apostolatus mei, id est quia signatae et expressæ sunt in vobis gratiae Dei, per ministerium mei apo-

stolatus. Ideo vos estis approbatio apostolatus mei : A et hoc totum *in Domino*, quia et apostolatus mei et gratiae vobis datae sunt, per misericordiam Dei. Hoc ideo dicebat, quia Corinthii acceperant diversas gratias, ut curationes, et genera linguarum, quam gratiam aliis præferebant, cum esset minima, 1 17 ut ipse dicturus est. Et quod per gratias acceptas estis signaculum mei apostolatus, hæc est *mea defensio*, id est, per hoc defendor et comprobior esse apostolus *apud eos, qui me interrogant*, id est, qui dubitant de me ; quia non corpore cum Christo conversatus sim, utrum sim apostolus, an non. Postquam probavit se apostolum, probat quod jure apostolatus possit accipere temporalia ab his, quibus ministrat spiritualia, dicens : Quandoquidem (sicut probatum est) apostolus sum. *Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi apud eos quibus prædicamus?* Et *nunquid non habemus potestatem circumducendi mulierem*, id est, ut circumqueaque nobiscum ducamus mulieres, quæ nobis de suis temporalibus ministrarent. *Mulierem* dico non in opere carnis, sed fide et pia conversatione *sororem*. Hanc formam habendi fideles mulieres in comitatu suo traxerunt apostoli a Domino Jesu, qui ideo mulieres secum cohabitare voluit, ut ostenderet sicut virum, ita se redimere mulierem. Unde quidam dubii erant propterea, quia mulier causa fuit totius perditionis. Nunquid, inquam, possumus hoc *sicut et cæteri apostoli* possunt ; etiam *fratres Domini*, scilicet, Jacobus Hierosolymitanus, et Judas Zeotes, qui Jacobi frater dicitur, et *sicut Cephas*, id est, Petrus qui utique mulieres in suo comitatu habuit ? Et cum omnes habeant, *aut ego solus et Barnabas*, qui mecum laborat in Evangelio, *non habemus potestatem operandi hoc*, id est, ut quemadmodum alii sic et nos accipiamus a subditis ? Quod licitum sit ei accipere probat et humanis rationibus, et per legem veterem, et per Evangelium, dicens : Vere debemus ex lito hoc operari. *Quis enim unquam militat in castris, vivens de propriis stipendiis?* Lex militie non patitur hoc. Et, *quis plantat vineam, et non edit fructum ejus?* Et, *quis pascit gregem, et non manducat de lacte gregis?* Sed, *nunquid secundum hominem*, id est, secundum humanas rationes dico, et approbo hoc quod carnalia a subditis accipere debeam ? Dico etiam hoc per legem ; quia *an etiam lex hæc non dicit?* utique, quia sic *scriptum D est in lege Moysi* : *Non alligabis os bovi trituranti* (*Deut. xxv, 4; I Tim. v, 18*) *in area, sed comedet de his quæ triturat.*

Diceret carnis : Quid ad te ? De bove enim hoc præceptum est, non de homine. Contra hoc Paulus : *Nunquid Deo cura est bobus* in lege, ut de eis præceptum ibi posuerit ? De bobus utique non est hæc cura Deo. Sed *an propter nos utique hoc dicit?* Vere propter nos : nam etiam hæc alia propter nos scripta sunt, scilicet quod ille, qui arat, debet arare *in spe percipiendi temporales fructus*, et ille qui triturat, *in spe percipiendi fructus triturat*. Arare dicit spi-

B nas infidelitatis eradicare de bono fidei, eum qui infidelis est excolere. Triturare dicit, postquam jam sunt in Ecclesia, accepta fide triturat eos prædicator, separans grana a paleis, bonos a malis. Et qui arat, et qui triturat, meretur accipere temporalia. Probat iterum idem aliis rationibus dicens : *Et si nos prædicatores seminavimus vobis spiritualia, magnum est modo*, id est, nullius pretii reputari debet *si nos metumusa vobis vestra carnalia?* Et *si alii*, id est pseudodoctores, *sunt participes vestrae rei*, ita ut *potestati* suæ faciant de vestris quod placet, *quare non potius nos*, qui sanam doctrinam ministramus ? Probato quod sit apostolus, et quod lege ministerii potestatem habeat accipendi ab eis, tandem venit ad illud, propter quod incepit dicens : Licet apostoli essemus et potestatem ex apostolatu habemus, tamen *non sumus usi hac potestate*, ut aliquid a vobis acciperemus.

Dicerent illi : Fortasse non indigistis. *Egemon* utique, sed tamen *sustinemus omnia, famem, sitiim, nuditatem*. Propterea *ne demus aliquid offendiculum Evangelio Christi*, id est, ne in aliquo videamur impeditre bonum nostræ prædicationis. Timebat Paulus in hac re 1 18 plura offendicula ; quia si acciperet ab eis qui minus erant avari, mallent non audire prædicationem, quam dare temporalia. Præterea, quia si Paulus acciperet, acciperent similiter pseudo : qui licet Paulo *adversarentur*, tamen in hoc et in quibusdam eum sequebantur, non audentes facere quod Paulus non accipiebat ; qui si exemplo Pauli C occasionem accipiendo haberent, pro paucis cibis (quia gulosi erant) absolverent eos a magnis peccatis, et hac occasione ipsi Corinthii securius peccarent. Non utimur potestate, ne faciamus offendiculum. Ideo enim non dimittimus quin nobis liceat : *nescitis enim, quod qui in sacrario*, id est in opere templi, ut in cortinis, vel in aliqua réparatione operantur, *edunt illa quæ sunt de sacrario?* Sacrarium dicitur quasi secretarium post altare. Et, *an nescitis, quod sacerdotes qui deserviunt altari, partem capiunt cum altario?* Pars enim super altare comburebatur, et pars sacerdotibus in cibo reservabatur. Vel aliter, ut illud præmissum de gentilibus dicamus : Nescitis quoniam hi qui operantur in sacrario gentilium, edunt ea quæ sunt de sacrario ? Et qui serviunt altari Judeorum, participantur cum altario ? *ita*, id est eodem ordine, *vivere*, scilicet, de prædicatione, *ordinavit Dominus his qui annuntiant Evangelium*, ubi ait in Evangelio. « Edentes et bibentes quæ apud illos sunt (*Luc. x, 7*), » etc, Et licet Dominus sic ordinaverit, tamen *ego non sum usus aliquo horum*, vel cibo, vel potu, vel tegumento.

Dicerent illi : Callide Paulus agit ita loquens, ut quod prius simpliciter non accepit, modo duplum recipiat. Contra hoc Paulus : Licet ita scribam, *tamen non ideo scripsi hæc*, scilicet, me non fuisse usum aliquo horum, *ut ita fiant in me* deinceps, id

est, ut quod prius non cœpi, modo multiplicatum recipiam : ideo nec feci, nec modo volo fieri in me, *quia magis bonum est mihi mori nedum pati penitatem, quam ut quis evacuet gloriam meam*, id est remunerationem quam exspecto de Evangelio. Si enim cum offendiculo fratris evangelizarem, gloriam utique meriti mei evacuarem. Vel ita : Bonum est mihi magis mori, quam modo moriar. Nunc enim multis tribulationibus morior, sed mallem adhuc majori egestate mori, quam ut quis evacuet gloriam meam. Vere gloria mea ne evacuetur timendum mihi est. *Nam si ego evangelizavero sic, id est cum offendiculo fratris, cupiditate accipiendi sumptus a vobis, jam non est mihi gloria, sed perit remuneratione mei.* Vere non debetur *mihi gloria : nam necessitas, id est egestas incumbit mihi quæ me evangelizare cogit, ut sic habeam stipendia.* Vere *necessitas incumbit : nam si non evangelizavero, est mihi va*æ, id est dolor egestatis, famis scilicet et nuditatis. Si ex necessitate evangelizavero, non est mihi gloria. *Si autem hoc ago volens, id est ex voluntate tantum, non pro cupiditate sumptuum : tunc habeo mercedem* mei Evangelii. Vel aliter, ad hoc quod superius dixit : Malo mori, quam gloriam meam evacuari.

Diceret aliquis : Si Evangelium tuum res talis es-set, pro qua, si non fieret, non desiceremus ; vel pro qua, si sit, non in melius abundemus, ut esset idolo-thyta sana fide comedere, credi posset quod gloria tua periret, si cum offendiculo fratris evangelizares. Sed quia Evangelium tuum res tanta dignitatis est, per quam salventur homines, non est credibile quod pro offensione infirmi fratris pereat gloria tua de Evangelio. Evacuabitur pro certo, ait Paulus : Nam si evangelizavero tantum, et ab offendiculo fratris non declinavero, non erit mihi gloria pro solo evangelizare. Nullius enim meriti est sic evangelizare, ut offensionem fratris non caveamus. Vere non est multum evangelizare solummodo. Nam necessitas evangelizandi incumbit mihi, ex injuncto officio. Et vere necessitas officii mei evangelizare me cogit. Nam va, id est, damnatio mihi est si non evangelizavero. Et inde palam est quod non est tanti evangelizare, cuius gloria propter offendiculum fratris non pereat. Si ex necessitate ministerii mei tantum evangelizavero, non est mihi gloria : sed si hoc ago volens, non ut cupiditate sumptus fratrem offendam, tunc habeo ego de De Evangelio meo *mercedem*. Sed si hoc facio *invitus*, id est necessitate coactus, parvipendens offendere fratrem, hoc quidem verum est quod *dispensatio* donorum Dei *credita est mihi*, id est quod non minus propter peccatum meum dispensat Deus gratias suas, sed tamen sine mercede mea. In hoc verbo *mihi* invito et peccanti per offendiculum fratris *credita est dispensatio* gratiarum Dei, accipiunt sancti auctoritatem : quod licet minister malus sit, dona tamen Dei per eum dispensata non minuuntur, propter peccatum illius, sicut nec augentur propter justitiam ejus. Et quia dixi *si volens hoc ago*, tunc ex voluntate

A mercedem habeo. Ergo dicamus modo *qua* *est merces mea*, id est qualis debet esse voluntas, pro qua mihi merces veniat : talis esse debet voluntas, *ut ego prædicans Evangelium ponam*, id est collocem Evangelium, et fundamentum ejus constituam, *sine sumptu* accepto a Corinthiis pro quo offenderentur. Ideo *sine sumptu, ut non abutar*, id est ut non male utar *potestate mea*, concessa mihi in *Evangelio*. Potens enim sum de Evangelio sumptus accipere, sed si fratrem in hoc offendero, male utor hac potestate. Credendum est quod *sine sumptu ponam Evangelium*, ne offendatur infirmitas auditorum : nam (quod sumptu majus est) *cum liber essem ex omnibus*, et nulli eorum aliquid deberem, *feci me servum omnium, ut sic lucrifacrem plures*. Et qui pro utilitate eorum jugum servitutis sub omnibus habui : credendum est quod a sumptu contineam, timens offensionem fratris, pro quo lucrando servum me exhibui. Vere servum omnium me feci ; nam Judæorum, Samaritanorum, gentilium, et infirmorum fratrum. Quod ita exequitur : *Factus sum Judeis tanquam Judeus, condescendens ritibus eorum, abstinendo a carnisbus a quibus abstinebant, ut sic lucrarer Judeos, libentius mihi acquiescentes, quia ritus eorum non aspernarer.* *His* etiam *qui sub lege sunt*, id est Samaritanis, qui quinque libros Moysi tenent, sed prophetas non habent, factus sum quasi *sub lege essem* : *cum tamen ipse non essem sub lege*; sed ideo feci *ut hoc modo lucrifacrem eos qui erant sub lege*, id est Samaritanos. Samaritani sunt quos rex Assyriorum captivitatis filii Israel posuit ad incolenda loca Samariae, et sunt ex origine Persarum (*IV Reg. XVII, 24*) ; qui quinque libros Moysi reperirent, cum multis tribulationibus vexaret eos Deus, quia terram populi sui Israel sibi illicite usurpassent. *His* etiam *qui erant sine lege*, id est gentilibus, factus sum *tanquam essem sine lege*, coutens sibi eorum et asserens Deum elegisse eos, *cum tamen non essem sine lege Dei, sed essem in lege Christi*; sic ideo factus sum *ut lucrifacrem gentiles qui erant sine lege*. *Factus sum etiam infirmis fratibus infirmus* : abstinen-s a licitis cibis, ne generarem offendiculum eorum infirmitati, *ut sic lucrifacrem infirmos*. Et quid enumerem singula ? *Omnibus factus sum omnia* : perfectus perfectis ; et sic in singulis, *ut omnes salvos facerem*. Hæc autem *omnia facio propter* collocandum *Evangelium* ; quod nisi sic facerem, evacuaretur propter offendicula fratrum. Propter Evangelium ideo, *ut efficiar particeps ejus*, id est ut partem capiam remunerationis, quam Evangelium attestatur, et fidelibus promittit. Hic totum quod de se induxit adaptavit. Quasi diceret : Quemadmodum *omnibus omnia factus sum propter Evangelium*, sic et compatimini infirmitati fratrum ut participes sitis promissæ beatitudinis. Dixi abstinendum esse vobis a licitis, causa infirmorum fratrum, sicut ego apostolus vester a licitis abstineo, ne dem offendiculum Evangelio Christi ; quod totum ideo facio : ut accipere mercar quod exspecto. Inductus exemplo eo-

rum qui, ut temporalem coronam accipient, abstinent **A** ab omnibus quæ ad accipiendam coronam **120** eos impedian. Quia an *nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium*, id est coronam vel præmium cursus? Stadum dicitur spatium ducentorum et viginti quinque passuum, quantum Hercules uno anhelitu cucurrit, et non respiravit; et dicitur stadium a stando, quia statut in fine cursus. Quandoquidem currentes in stadio sollicite intendunt ad accipiendum bravium, sic ergo currite abstinendo ab omnibus quæ impedire vos possunt, ut omnes comprehendatis bravium æternæ felicitatis. Si enim *omnes hic currunt ubi unus tantum accipit bravium*, multo sollicitius currere debetis, ubi *omnes æternum bravium accipietis*. Sic utique currere debetis abstinendo ab omni quod vos impedire possit. Nam *omnis ille qui contendit in agone*, id est in certamine cursus, abstinet se ab omnibus impedientibus cursum. *Et illi quidem currentes in stadio sic se abstinent, ut accipiant corruptibilem coronam*: nos accepturi corruptibilem, longe amplius abstinere nos debemus, quanto digniori corona remunerabimur. Et quia in corruptam coronam exspecto, igitur ego sic curro, non quasi in incertum. Ille currit in incertum qui modo male, modo bene agit. Cum enim bene agit, sperat se accepturum; quando vero male, diffidit. Currere dicit bene operari, sine impedimento illatae tribulationis: Pugnare dicit quando infertur tribulatio, et fortiter resistit. Sic etiam pugno non quasi verberans aerem, ut quod bene dicam, opere in me non compleam: qui enim in vanum verba dicit, aerem solum verberare dicitur. Vel ita: Non quasi aerem verberans, id est non frustra ictus meos projiciens, sicut ille qui pugnat cum hoste, quando, projecto ictu, non tangit hostem, dicitur verberare aerem; sed ego conterens hostem, non verbero aerem, sed castigo corpus meum, id est carnis concupiscentias comprimo: et ita quod corpus redigo in servitatem, id est ut caro non solum non repugnet, sed etiam serviat spiritui. Ideo sic castigo et redigo, ne forte contingat quod contingere posset, ut, cum aliis prædicaverim, ipse efficiar reprobis et damnabilis. Ubi ait ne forte, bene ostendit Deum sic eligere suos ut non cogat eos: ne libertatem arbitrii in eis destruat, quin si velint iterum cadere, possint.

CAPUT X.

« Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (*Exod. xiii, 21*). Et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra. Petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto (*Num. xxvi, 65*). Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum; sicut et illi concupierunt (*Psal. cv, 14*)

B « neque idololatræ efficiamini sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (*Exod. xxxii, 6*). Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt (*Num. xxv, 1*), et ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt (*Num. xxi, 6*). Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor: Vos ipsi judicate quæ dico. Calix benedictionis cui beneficimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, et unum corpus multi sumus: omnes **121** quidem de uno pane, et de uno calice participamus. Vide Israhel secundum carnem: nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, demoniis immolant, et non Deo (*Deut. xxxii, 17*). Nolo autem vos socios fieri daemoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ daemoniorum. An æmulamur Domini? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expedient. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. « Domini est terra, et plenitudo ejus (*Psal. xxv, 1*). » Si quis vocat vos infidelium ad coenam, et vultis ire: omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis: nolite manducare propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago? « Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite (*Coloss. iii, 17*). » Sine offensione estote Judæis et gentibus et Ecclesiæ Dei: sicut et ego per omnia omnibus placebo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant. »

EXPOSITIO.

Quia Paulus dixerat: *Castigo corpus meum, etc., ne ipse reprobis efficiar*, ad hoc diceret aliquis: Quare tantopere laboras, ne reproberis? Non enim

credendum est Deum leviter reprobare nos, quibus A *eorum beneplacitum est Deo*; quia peccando, datis sacramentis indignos se fecerunt. Vere plures eorum non placuerunt Deo; nam prostrati sunt in deserto, provocantes super se iram Dei male agendo. Et hoc prædicta non solum causa eorum facta sunt, sed etiam in figura nostri. In omnibus enim prædictis figurata est veritas sacramentorum, quæ data est nobis per Christum. Ideo in figura nostri facta sunt, ut non simus concupiscentes mīlorum, sicut et illi multoties mala concupierunt.

Hic Paulus se inserit eis, ut melius eos retrahat, peccata quorum compatiendo sua facit. Nunc quædam peccata Judæorum reponit, quæ vidi in Corinthiis esse, dicens: Ne sitis concupiscentes malorum, scilicet, neque efficiamini idololatræ. Hic jam B separat se ab illis quibus in idololatria non consensit, ne, inquam, sitis idololatræ sicut quidam eorum fuerunt. Corinthii autem idololatræ erant; quia vel sub veneratione idoli idolothyla comedebant; vel non curantes offendere fratrem manducando idolothyla, causa erant quare infirmus frater idololatre esset, et sic de idololatria accusabiles. Idololatræ fuerunt quidam Judæorum, quemadmodum de eis scriptum est in Exodo: Sedit populus Judæorum manducare et bibere, quæ immolaverunt vitulo conflatili, et postea surrexerunt ludere (Exod. xxxii, 6), id est choreas ducere, et cætera coram idolo. Vel surrexerunt ludere, id est idolum adorare: quod ludus et deriso videbatur de his, qui per tot miracula erant instructi. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt cum Madianitis, et propterea ceciderunt C viginti tria millia (Num. xxv, 1). Fornicatio erat in Corinthiis, ut in eo qui duxerat uxorem patris, cuius per consensum alii erant rei. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, dicentes: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto (Psal. lxxvii, 19) et illi perierunt a serpentibus, venenantibus eos, donec Moyses serpente æreum erexit in ligno, quem qui Judæorum videbat, ea die a læsione serpentum securus erat: qui serpens significavit Christum secundum humanitatem, ut idem in Evangelio perhibet: Sicut exaltavit Moyses serpente in deserto, sic oportet exaltari Filium hominis (Joan. iii, 14). Tentabant Corinthii Deum, dum de resurrectione dubitabant, quasi Deus non posset, quidquid ex bonitate vellet. Neque murmuraveritis, quod utique faciebant Corinthii, quorum quidam dicebant Paulum non esse apostolum, et similia: sicut quidam Judæorum murmuraverunt, ut filii Core et Dathan et Abiron, dicentes Moysen non ex præcepto Dei consecrare Aaron in sacerdotem, sed pro exaltatione sui generis; et ideo perierunt ab exterminatore, id est a percutiente angelo.

Notandum est quod, quia Judæi rudes erant, nec spiritualia capere possent; ideo in carnalibus servire Deo propositum fuit illis. Et sicut in carnali servitute offendentes, secundum carnem puniebantur; sic et nos quibus spiritualia data sunt, si in eis offendimus, secundum animam puniemur. Non so-

lum predicta sacramenta in figura nostri præcesserent. sed etiam hec omnia, et peccata, et penitentia peccatorum. contingebant illis in figura nostri; quia si illi **123** manentes in umbra, pro transgressu umbras damnati sunt, quanto magis nos, si in ipsa veritate peccamus? Non solum hec illis in figura nostri exultigere, sed etiam scripta sunt hæc ad correctionem nostram, ut per exempla eorum corripiamur. Nostram dico, in quos devenerunt fines seculorum; quia quantumcunque duratura sint hæc secula, nos tamen fines habemus; quia hi ritus, qui per Evangelium dati sunt, sunt ultimi ritus. Et ipsi, quandiu mundus erit, non finientur. Vel ita: *In nos devenerunt fines seculorum*, quia finita est omnis secularitas, scilicet veterum rituum carnalitas, et tradita est nobis ipsa veritas. Quandoquidem priora sacramenta patribus nostris nihil proserunt propter peccatum, et hæc ad nostram doctrinam scripta sunt.

Itaque, id est propterea ille vestrum qui se existimat stare, scilicet qui sane intelligit de creaturis Dei, sibique licere omnia, *videat ne cadat* per offendiculum fratris. Et, ne in hoc verbo quia dixerat *videat ne cadat*, turbarentur Corinthii, scientes justum etiam septies in die cadere, determinat Paulus de quo casu intelligat, dicens: *Videat quisque ne cadat*, sic ut *non apprehendat vos tentatio*, id est deleclatio peccati, nisi que sit humana, id est necessitate carnis veniens, scilicet venialis. Quod ad vos pertinet, vide ut faciat; quia *Deus fidelis est* et verax in promissis, qui fideles suos in nullo deserit; qui Deus *non patientur vos tentari supra id quod pati potestis*. Secundum enim quod videt fortitudinem vel teneritatem cujusque, tribulationes disponit. Nec solum *non patientur vos supra modum tentari*, sed etiam *faciet vobis cum tentatione proventum*, id est et augmentum virtutis qua perseveretis, et augmentum tribulationis: *faciet*, dico, *ita ut vos possitis sustinere*, ne in tribulatione deficiatis.

Propter quod, id est quia videndum est stanti, *ne cadat*, et Deus præsto est qui manum porrigit. Ideo fugite a cultura idolorum; si hoc facitis, tunc eritis mihi charissimi. Fugere a cultura idolorum dicit et infirmis qui sub veneratione idoli comedebant, et his qui, licet sanæ fidei essent, tamen causa erant qua fratrum infirmitas corrumperetur. Et ut *fugiatis a cultura idolorum*, rem subtilem dicturus sum, in qua loquor vobis non ut simplicibus, sed *ut prudenter*; et ideo *vos ipsi judecate*, id est quanto subtilius potestis, apud vos discutite hoc *quod vobis dico*. Summam sententiae breviter extra colligamus: Ideo fugere debetis a cultura idolorum; quia, sicut ille qui corpori et sanguini Christi communicat, unum quodammodo fit cum Christo, sic ille qui communica idolo, idolothyta comedendo incorporatur diabolo.

Nunc litteram exponamus: Fugiendum vobis est a cultura idolorum, quia calix, id est sanguis Christi. Calix dico benedictionis, per quem benedictiones gratiarum accipimus: quia per sanguinem Christi,

A si digne sumimas, et a prioribus peccatis liberarum, et contra venientia confortarum, cui calici nos *benedicimus*, laudantes eum, quod nunquam hujusmodi calix fuerit, qui et a peccatis liberaret, et ne ultra peccaremus confortaret. Vel *calix benedictionis*, id est quem ipse Deus benedit et consecrat, et cui nos *benedicimus* per officium nostrum: Deus enim hoc efficit per sacerdotem ministrum. Hic itaque calix *nonne est communicatio sanguinis Christi?* id est: nonne per sanguinem assumptum unum Christo, ipsique conformamur? Et *panis*, id est verum corpus Christi, qui sub specie sola panis accipitur. *Panis* dico *quem* nos in altari *frangimus*, ut quod unum est in veritate (licet ita videatur), sciendi tamen non potest, dividentes significemus nos, qui diversæ personæ sumus, unum fieri in Christo. Hic, inquam, *panis quem frangimus, nonne est participatio corporis Domini?* id est: nonne per hoc corpus Deum in nobis capimus, eumque nobis incorporamus? Ideo in duabus substantiis, corporis scilicet et sanguinis sacrificium **124** hoc Deus instituit; ut per carnem in altari traditam ostenderet se redimere carnem nostram, per hæc sacramenta in incorruptionem quandoque transferendam; et per sanguinem quem tradit, insinuaret se similiter redimisse animam nostram; ad quod de anima insinuandum: quia re incorporali uti non potuit, digne per sanguinem, qui sedes anime dicitur, animam figuravit. Nec in duas substantias distribuit, ut diversas partes ejus inteligeret. Qui enim sanguinem tantum, vel corpus solum, totum accipit: qui utrumque accipit, non magis per utrumque, quam per alterum accipit. Quod corpus sicut vera caro Christi est sub specie panis, ita per solam speciem alteritur, diminuitur, in partes dividitur, cum in veritate incorruptibile, indivisible, impotens diminui permaneat. Vere per acceptancem sanguinis et corporis Christi unimur Christo; *quoniam multi sumus unus panis*, id est sicut in pane diversa grana in unitatem panis transiunt, ita et nos unimur fide, spe et charitate. *Sumus* etiam *multi unus corpus* secundum diversitatem membrorum sibi invicem in unitate dilectionis subservientium. Nos omnes sumus *unus panis et unus corpus*: *qui participamus de uno pane et de uno calice*, id est de corpore et sanguine Christi per quem connimir Christo, incorporantes eum nobis.

D Modo secundum Ambrosium, quod sequitur dicamus: *O Israel*, id est o fidelis anima, quæ Deum intueris, quod in spiritualibus modo vobis ostendi, *videte idem fieri secundum carnem*, id est per carnalem participationem idolothyti diabolo communicare. *Nonne enim qui edunt hostias immolatas diabolo, participes sunt altaris diaboli?* id est: nonne communicant ipsi diabolo per hoc quod participant quæ super altare idoli immolantur? Quemadmodum in spiritualibus, sic in carnalibus quin fiat, negari non potest. Quia dico comedentes immolata idolo participare diabolo, ergo quid dico, id est an hoc dicere existimor *quod immolatum idolis sit aliquid* aliud

quam esset priusquam immolaretur ? Absit hoc ut **A** quod in macello venit, id est venditur, manducate nihil interrogantes propter conscientiam, quam in sequentibus determinabit. Manducate omnia, quia Dominus est terra et plenitudo ejus (Psalm. xxv, 1). Si quis autem infidelium vocat vos ad prandium, et vultis ire, quod bene licet (quia de infidelibus non habemus judicare) omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam, quam iterum determinabit, vos nihil interrogetis. Sed si quis dixerit vobis : *Hoc est immolatum idolis, nolite illud manducare propter illum qui indicavit, et propter conscientiam, quam nunc determinat.* Conscientiam autem dico non tuam, qui fide sanuses, sed propter conscientiam alterius, id est infirmi fratris, ne offendat te. Dixit conscientiam, primum notans

B

conscientiam Judæi qui, si videat Christianum idolothya comedentem, dicet non adhaerendum esse Christianæ fidei; quia revertuntur ad culturam idoli. Secundo conscientiam gentilis, qui videns illud idem dicet : Quare dimitterem idola mea, cum Christiani ad ea revertantur ? Tertio conscientiam infirmi fratris, propter causam sæpe dictam. Propter conscientiam alterius abstinere debes. Quia *ut quid libertas mea*, id est hoc quod mihi ex sana fide licet, *judicatur*, id est judicabilis fiat et damnabilis ab aliena conscientia, id est propter infirmam conscientiam fratris. Et si ego participo idolothytis cum gratia, id est comedens in nomine Domini, quare blasphemor, id est cur me blasphemabilem exhibeo, pro eo quod gratias ago ? Putat enim me infirmus vel infidelis idola venerari, cum ago gratias Deo. Quandoquidem conscientia nullius laedenda est, ergo sive manducatis, sive bibitis, ve aliud quid faciatis, haec et omnia facite, non in licentiam fidei vestrae, sed in gloriam Dei, ut nemo juste vel injuste possit calumniari fidem Christi. Et ut in gloriam Dei omnia faciatis, estote sine offensione Judeis et gentibus, et Ecclesiæ Dei, id est infirmis fratribus, sicut supra determinatum est. *Estote dico et sicut ego placebo*, id est placere labore omnibus per omnia, non querens quod mihi solum utile est, sed quid utile sit multis, ut sic salvi fiant multi per me. Et ut multis utilis sitis, estote in hac re imitatores mei. Quod si mei eritis et Christi, sicut et ego Christi imitator sum.

C

Dicerent ad haec, qui sana fide idolum illique immolata nihil esse crederent. Videris, Paule, intelligere immolata idolo aliquid esse, cum nos propterea dicas fieri socios demoniorum. Absit hoc ! ait Paulus. Hoc enim plane profiteor, quod omnia ista licita sunt mihi, et cuicunque sanam fidem habenti ex fide D comedere, sed tamen ideo non licere, quod non omnia expediunt, sed potius beatitudinem per offendiculum fratris impediunt. Iterum idem, omnia utique mihi licent, secundum sanam fidem, sed non omnia ædificant proximum, et in eo quod destruunt eum, non licent. Et quia ad ædificationem proximi omnia agenda sunt, propterea nemo querat quod suum est tantum, et non proximi, sed querat quod alterius, id est quod ad ædificationem proximi valet.

Quia modo dixit secundum fidem licere, propter offendiculum fratris non licere. Determinat modum quando his cibis uti liceat, et quando non, dicens. Ne in prædictis offendatis, sic discernite : *Omne*

CAPUT XI.

« Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis ; et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. « Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est ; caput autem mulieris vir (Ephes. v, 23) caput vero Christi, Deus. **126** Omnis vir orans aut prophetans, velato capite, deturpat caput suum. « Omnis autem mulier orans aut prophetans, non velato capite, deturpat caput suum : unum est enim, ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria

« Dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim A orarent in Ecclesia; mulieres vero denudato : quod
 « vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non
 « est creatus vir propter mulierem, sed mulier pro-
 « pter virum. Ideo debet mulier velamen habere su-
 « per caput suum, et propter angelos. Verumtamen
 « neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in
 « Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per
 « mulierem : omnia autem ex Deo. Vos ipsi judi-
 « dicate : decet mulierem non velatam orare Deum ?
 « Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si
 « comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si
 « comam nutriat, gloria est illi ; quoniam capilli pro-
 « velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur con-
 « tentiosus esse, nos talem consuetudinem non ha-
 « bemus, neque Ecclesia Dei. Hoc autem præcipio :
 « non laudans, quod non in melius, sed in deterius
 « convenitis. Primum quidem convenientibus vobis
 « in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex
 « parte credo. Nam oportet et hæreses esse, ut et
 « qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Conve-
 « nientibus ergo vobis in unum, jam non est Domi-
 « nicam coenam manducare. Unusquisque enim suam
 « coenam præsumit ad manducandum. Et alius qui-
 « dem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid do-
 « mos non habetis, ad manducandum et bibendum ?
 « Aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos
 « qui non habent ? Quid dicam vobis ? Laudo vos ? in
 « hoc non laudo. Ego enim accepi a Domino, quod
 « et tradidi vobis, quoniam Dominus noster Jesus
 « Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem,
 « et gratias agens fregit, et dixit : Accipite et man-
 « ducate : Hoc est corpus meum, quod pro [omni-
 « bus] vobis tradetur; hoc facite in meam comme-
 « morationem. Similiter et calicem, postquam cœ-
 « navit, dicens : Hic calix novum testamentum est
 « in meo sanguine; hoc facite, quotiescumque sumitis,
 « in meam commemorationem. Quotiescumque enim
 « manducabis panem hunc, et calicem bibetis,
 « mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Ita-
 « que quicunque manducaverit panem, vel biberit
 « calicem Domini indigne, reus erit corporis et san-
 « guinis Domini (*Joan. vi, 59.*)». Probet autem se-
 « ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice
 « bibat. Qui enim manducat et bibt indigne, judi-
 « cium sibi manducat et bibt, non dijudicans cor-
 « pus Domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbe-
 « cilles, et dormiunt multi. Quia si nosmetipsos di-
 « judicaremus, non utique judicaremur. Dum ju-
 « dicamur autem, a Domino corripimus, ut non cum
 « hoc mundo damnemur. Itaque, fratres mei, cum
 « convenitis ad manducandum, invicem exspectate.
 « Si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium
 « conveniatis. Cætera autem cum venero disponam. »

EXPOSITIO.

Postquam de immolatis idolo reprehendit eos ne
 vel sub offendiculo fratris, vel sub veneratione idoli
 participarent illis, transit ad aliud, quod nimis im-
 pudice consueverant, scilicet ut viri velato capite

ne ulterius fiat in eis, prohibet et lege conditionis
 eorum et auctoritate sanctorum, et quia natura re-
 pugnat. Littera sic jungitur : De hoc quod vel sub
 veneratione idoli, vel sub offendiculo fratris idolo-
 thyta comeditis, vos reprehendo. De hoc autem
 laudo vos, o fratres, quod estis memores mei per
 omnia que imperavi vobis. Memento ideo ; quia,
 sicut tradidi vobis precepta mea, sic tenetis nihil
 inexplatum prætermittentes. Et hoc totum ironice ;
 quia mandatum ejus vix in aliquo tenuerant. Sed
 licet ita laudem vos, in eo tamen vitupero, quod vir
 velato capite, mulier nudato, deturpat se. Sed præ-
 mittit rationes, quibus sic non debere fieri appro-
 bet, dicens : Ne tam perverso more deturpetis ca-
 pita vestra, volo vos scire quod Christus caput est
 B **127** omnis viri divitis vel pauperis ; a Deo enim
 principium habet non ab alio. Et quemadmodum in
 capite omnes sensus habemus, et nullum in corpore
 præter tactum, quem habemus iterum in capite ;
 sic omnes sensus nostri consentire, et cooperari
 debent capiti suo Christo ; Christus est caput viri :
 vir autem caput est mulieris, id est principium. De
 costa enim viri fabricata est mulier, et sic mate-
 riālē principii sui traxit a viro : qui vir a Deo tan-
 tum habuit principium. Christus est caput viri ;
 Deus vero est caput, id est principium Christi,
 secundum hominem caput specialiter ; quia immu-
 nem a peccato per unitam ipsi divinitatem Chri-
 stum Deus constituit. Secundum Deitatem Deus
 est caput Christi, quia Filius principium habet a
 Patre, Pater non ab alio. Et quia vir Christum
 solummodo caput habet, ideo *omnis vir orans in ec-
 clesia* Dominicam orationem, vel quaslibet orationes,
 aut prophetans ; prophetare dicit, vel symbolum
 dicere, in quo carnis resurrectio et vita æterna,
 quæ futura sunt prædicuntur ; *vel prophetans*, id est
 legens in ecclesia et revelans quæ præterita sunt
 vel futura solummodo de Christo ; vir ita faciens,
 D *deturpat caput suum*.

Possemus hic dicere caput viri Christum quem,
 dum in honeste agit, quantum ad se deturpare vide-
 tur, cuius jussa spernit ; sed quia sequens littera sic
 non patitur, dicimus : Vir velato capite orans detur-
 pat proprium caput, dum libertatem quam habet
 (quia sub nullo præter Christum est) tegit velati-
 mento : quod signum est erubescendæ subjectionis.
 Vir velato capite orans deturpat proprium caput ;
 sed *omnis mulier orans aut prophetans* (sicut supra
 expositum est) *non velato capite, deturpat pro-
 prium caput*, quod semper velare deberet, in signū
 ejus erubescentiæ, quod totius perditionis causa sit
 mulier, et maxime cum in Ecclesia suo præsenta-
 tur judici, cui omne genus hominum infestum fe-
 cit, dum diabolo consensit, et ad consentiendum
 eidem virum impulit. Vere, mulierem non velare
 caput, est deturpare caput. Nam *unum* et idem
 est, quod non velat caput *ac si decalvetur*, id est
 capillos in fronte discriminat, cum certum sit
 quod nolit tonderi. Decalvetur tantum posuit,

quod utique habet pro inconvenienti, quia sciebat illas nullo modo velle tonderi. Vere non velare caput est decalvari : nam *si non velatur mulier, tondeatur* : quod quia nullo modo faciet, sequitur ut non velato capite decalvetur. Ex non velato capite, sequitur necessario vel decalvari, vel tonderi ; *sed si turpe est mulieri*, quod utique dedecret tonderi, vel *decalvari, velet caput suum*, quod deceret. Mulier velet caput, sed *vir non debet velare caput, quoniam vir est imago Dei*, a quo formam et principium habet, et *est vir gloria Dei*. Si enim bene egerit, gloriatur Deus in eo. *Vir est imago et gloria Dei*. Sed *mulier est gloria viri* ; quia debet a virogubernari ; et si bene gubernata fuerit, gloriam habet super his quæ mulier bene gessit. Vere *vir solius Dei gloria est*, et *mulier gloria viri*. *Nam vir non est ex muliere*, id est in prima conditione vir non habuit originem ex muliere, quæ needum erat ; *sed mulier principium habuit ex viro*, quia de costa Adæ ædificata est Eva. Iterum vere *vir est gloria tantum Dei, et mulier gloria viri*. *Etenim vir non est creatus propter mulierem*, ut serviret ei, quia Deo soli ; *sed mulier creata est propter virum*, ut omni servitute maneret in adjutorio viri. Et quia mulier ad gloriam viri facta est, et ut semper viro subesses, *ideo mulier debet semper habere potestatem*, id est signum quod sit alienæ potestatis, supra caput, quod velare debet in signum subjectionis ; et *propter angelos*, id est propter doctores Ecclesiæ, qui angeli dicuntur, quia Dei nuntii sunt, ne visa lascivia impudicarum mulierum, illicite moveantur ad eas. *C*Vel *propter angelos Dei*, qui præsentes sunt in omnibus Ecclesiæ sacramentis, ne offendantur intemperantia tantæ libidinis. Vel *propter angelos*, id est propter patriarchas et priores sanctos, qui ne hoc fieret prohibuerunt. Quia modo adeo depresso muliebrem sexum, sic per omnia **128** viro indignorem factum. Nunc relevat et consolatur eum, dicens : *Licet in prima creatione vir mulierem præcesserit, tamen in sequenti successione generandi, vir et mulier pares sunt* ; *quia neque vir sine muliere, neque mulier sine viro* generare queunt, sed participatione alterius æqualiter general uterque. Nec tamen quod ex se procreari possint, sed totum *in Domino* : Dominus enim per conjunctionem masculi et feminæ creat hominem. Vere nec *vir sine muliere, nec mulier sine viro* : *nam sicut mulier generatur de viro; ita et vir generatur per mulierem*.

Hic quidam insidiantur verbis Pauli, quare dixerit mulier de viro, vir non de muliere, sed per mulierem, dicentes de solius viri semine concipi puerum sine semine matris, sed tantum per mulierem foveri puerum in utero matris, nec mater habeat ibi semen, sed solam uteri nutrituram. Male exponentes verba Pauli, cum per tam bene sit materiale, quemadmodum *de*. Licet dicam mulierem generari *de viro* et e converso, *tamen hæc et omnia quæcumque sunt ex Deo sunt* ; quia nec vir nec mulier per se possunt aliquid sine Deo.

A Hæc præmissa leguntur sub allegoria sic : Vir qui in prima creatione factus fuit a Deo, in multa rationalitatis fortitudine significat rationem, quæ semper regere debet sensualitatem ; mulier autem quæ non adeo fortis fuit, sicut vir, significat sensualitatem quæ, bene gubernata, obedire debet rationi. Quod utique diabolus subtiliter intuens virum se non posse pervertere, cum magis ratione vigeret, quam sensualitate mollesceret ; aggressus est mulierem, quam sensit magis sensualitate premi, quam ratione erigi. Et secundum hoc, sic dicimus : Vir non debet velare caput, quoniam *vir est imago Dei*, id est per vim rationis imaginatur Deum, et per rationem agendo gloria est Dei. Glorificatur enim Deus in bene agentibus servis ; mulier autem, id est ipsa sensualitas, gloria est viri per rationem Deum imaginantis : sensualitas enim bene operando consentiens rationi, gloria ejus est. Et licet per virum rationem, per mulierem accipiamus sensualitatem, non tamen negamus quin utrumque sit in utroque, et ratio in muliere vir dicitur ; et sensualitas in viro mulier appellatur. Nec sic de ratione et sensualitate hic agimus, quin semper ad ipsas personas respiciamus. Vir debet esse gloria Dei, et mulier viri. Nam vir non est ex muliere, id est rationalitas non debet pendere ex sensualitate, sed mulier ex viro, id est sensualitas ex ratione. Vir utique non est ex muliere. Etenim vir non est creatus, id est ratio non ad hoc data est homini propter mulierem, id est ut sequatur sensualitatem, sed mulier propter virum, id est sensualitas creata est propter obediendum rationi. Et quia mulier propter virum creata est, ideo deberet habere signum potestatis supra caput, et *propter angelos*, sicut dictum est. Sed licet virum tanta dignitate prætulerim mulieri, tamen neque vir sine muliere, nec mulier sine viro, id est alter non præcedet alterum in Domino, id est in beatitudine, solummodo bene operentur : licet in prima creatione vir mulierem præcesserit, vere alter non præcedet alterum in salvatione ; nam illud quod supra dictum est, *mulier de viro, vir non de muliere*, nihil nocebit, cum in successione generationis vir ita sit de muliere, sicut mulier de viro, licet in prima creatione *mulier de viro* solo generata sit, *omnia autem ex Deo*, sicut dictum est.

Probavit secundum ordinem creationis secundum instituta Patrum, virum non debere velari, nec mulierem denudare caput. Probat idem per naturam utriusque : quæ viro breviores capillos dedit in signum libertatis ; mulieri prolixos in signum ve landi pudoris. Licet enim quidam viri longiores habeant, hoc fit per artem, non per naturam. Si vero feminæ breviores habeant, hoc est ex aliquo vitio, non ex natura. Littera sic jungitur. **129** Probavi superius per ordinem creationis velandum esse caput mulieris. Nunc *vos ipsi, Corinthii, judecate*, quod non debere fieri probabo per naturam, *Judicate, inquam, an decet mulierem non velatam*

orare Deum? Non utique; quia *nec ipsa natura docet vos sic agere*, imo prohibet. Et cum natura prohibeat, *si vir quidem nutriat comam, ignominia est illi*, quia contra naturam agit. *Si vero mulier nutriat comam, gloria est illi; quoniam capilli longi dati sunt ei a natura pro velamine*, id est in signum velaminis, quod capiti semper debet supponi. Probatis per ordinem creationis, et per legem naturae, virum non debere caput velare, nec mulierem denudare. Sed *si quis inter vos videtur contentiosus*, nec consentit nostris rationibus, hoc unum dicemus ei: Frater, *nos non habemus talem consuetudinem*, nec habuimus in synagoga Judaeorum, neque adhuc habemus in nova Ecclesia Dei, ut vir velato capite, mulier non velato oret. Et quia consuetudo hoc non habuit, nec adhuc habet, propterea, quia admonitione nostra abuteris, jam non solum suadeo, sed ex auctoritate nostra praeceptio ne ulterius fiat hoc insuetum.

Postquam ab hoc malo coercuit Corinthios, transit ad alia, in quibus longe deterius offendebant: seducti enim a pseudomagistris, dereliquerant institutionem Pauli, quam eis tradiderat de susceptione corporis et sanguinis Christi. Suaserant enim eis pseudo, quod post coenam communicari deberent: hac enim hora Christus tradiderat haec sacramenta discipulis suis participanda. Unde in multa mala devenerant; quia, cum inter eos essent schismata, ad unitatem corporis Christi accedere presumebant; et aliud malum, quia prius coenabant et inebriabantur, et hoc in ecclesia et in his coenis eos qui tantos apparatus non habebant, erubescere faciebant, nec indigentibus aliquid ministrabant, et post haec mala mensae Domini se ingerebant. Littera sic jungitur: Hoc quod premissum est ne fiat praeceptio, illud aliud non laudans, sed magis improbans. Hoc scilicet, quod convenientis ad coenam Dominicam, in qua deberetis unum fieri, vos dico non per hoc profecturos in melius, sicut deberetis, sed lapsuros in deterius. Et cum multa sint mala vestra, primum quidem omnium hoc repono, quod, *vobis convenientibus in ecclesiam, audio inter vos esse scissuras* et discordias, cum Ecclesia unitatem exigat, et, sicut audio, bene credo ex parte, id est propter partem de vobis, quos in schismatibus scio gloriari. Credo utique, nam oportet credere. Nam religiosae personae mandaverunt mihi. Vel ita: scissuræ in vobis ideo sunt; nam oportet esse scissuras, id est quaslibet discordias, et (quod maius est) hæreses. Necessæ est enim ut veniant scandala, ad hoc, ut qui probati sunt et a Deo electi, fiant manifesti in vobis, perdurantes in tentationibus, et ut reprobi fiant similiter manifesti. Quandoquidem scissuræ sunt in vobis, ergo convenientibus vobis in unum, qui unitati contradicatis, jam non est, id est, pro sola causa discordia nou licet manducare Dominicam coenam, id est corpus et sanguinem Christi, quæ Dominus discipulis in coena tradidit; vel jam, id est in hoc mundo, Dominicæ coena vobis pro discordia interdicta, sed in futuro

A damnabimini penitus. Propter scissuras non licet corpus Christi accipere. Ideo etiam vobis non licet: *quia unusquisque vestrum presumit*, id est, praesumendo anticipat propriam coenam, non solum ad apparandum, sed etiam ad comedendum. Et præterea aliud malum: quia *alius quidem* (qui non habet unde sibi præparet) esurit. Iterum aliud malum: *Alius autem ebrius est*. Sed sic in ecclesia comedentes, *nunquid non habetis privatas domos ad manducandum et bibendum?* quas si non haberetis, tolerabilius esset in platea comedere. Aut contemnitis
130 Ecclesiam Dei, in qua inebriamini; et confunditis eos, id est verecundiam infertis pauperibus, qui non habent quid sibi præparent?

Et quia sic impudenter agitis, *quid dicam vobis?* Certe sine charitate estis, contemptores Dei, sectatores gulæ, etc. *Laudo ego vos in hoc? utique non laudo*, imo vitupero. Vel ita: *Laudo vos in quibusdam aliis, sed in hoc nullatenus laudo*. Postquam vituperavit in eis ordinem in quo male consueverant, determinat eis quomodo sacramenta Christi accipere debeant, scilicet in abstinentia, non in ebrietate, sed in dolore, et in tribulatione. Littera sic jungitur: *Non laudo vos quia corpus Domini ebrii suscipitis*; sic enim non esset accipendum, sed in commemoratione tribulationis et mortis Christi. Sed priusquam ad hoc veniat, commendat illud quod dicturus est auctoritate Domini, dicens: *Ego accepti ab ipso Donino quod jam tradidi vobis*, et nunc iterum tradam, hoc scilicet quod *Dominus noster Jesus Christus in illa nocte*, (nox autem signum est adversitatis et tristitia); in qua nocte non epulabatur, non inebriebatur, sed ad mortem pro peccatis nostris tradebatur) *accepit panem*, id est veram substantiam panis. Et agens gratias Deo Patri de hoc; quia, sicut per eum disposuerat, humanum genus redimebat, et in obedientia Patris perseverabat. In his verbis quibus Christus *gratius egit Patri*, dicitur substantia panis et vini apposita in altari, transire in veram carnem et verum sanguinem Christi. *Gratias*, inquam, *agens fregit* illud, quod unum et inseparabile durat in æternum; sed fregit, cum singulis totum dedit: ut per hoc insinuaret, nos, qui personis diversi sumus, debere unum fieri in dilectione Dei. *Fregit*, inquam, et dixit: *Accipite*, id est, acceptabile hoc habete, et subtiliter discutite D mysterium hujus sacramenti; ut, quernadmodum ego pro vobis, sic et pro nomine meo et proximis pati gaudeatis. *Accipite*, inquam, et manducate. In qua re Christus insinuare voluit non sufficere nobis si credamus, nisi gustando videamus quam suavis est Dominus; sicut manducare non proficeret, nisi crederemus. Et hoc quod panis paulo ante erat, nunc vere est corpus mecum; quod corpus tradetur pro vobis in mortem, licet nunc illud vobis porrigam immortale et impassibile.

Notandum est hoc etiam sic esse signa substantiarum; ut nullam ibi qualitatem notent, neque mortalitatem, neque immortalitatem. Nec mirandum est si (quem-

admodum ait Augustinus) manibus mortalibus se immortalem ferebat, eum in transfiguratione (*Matth. xvii*), qui tunc et postea mortalis fuit, se in gloria immortalitatis et impassibilitatis Petro, Jacobo et Joanni ostendit. *Manducate*, inquit, *corpus meum* : et *hoc facite*, id est, continue sumite. Non in gaudio et ebrietate, sed in *meam commemorationem* : ut vos semper memores passionis et mortis meæ, et pati et mori velitis pro me. *Similiter* sicut corpus, *acepit calicem postquam cœnavit* (hic innuit, quod post cœnam corpus similiter dederit); *acepit*, inquam, *calicem*, *dicens* : *Hic calix qui paulo ante vera substantia vini erat* : hic utique calix est meus sanguis : et in hoc *meo sanguine est novum testamentum*, id est nova promissio. Lex enim vetus carnalia promittebat; sed hoc sacramentum corporis et sanguinis mei rem novam, quia spiritualem beatitudinem promittit. Testamentum etiam ideo novum, quia nunquam est immutandum, ut alii ritus inducantur. Et *hoc*, scilicet sanguinem meum ; *facite*, id est sumite, in *meam commemorationem*, id est contrito et humiliato corde, non semel, sed *quotiescumque sumitis*. Et justum est ut hoc sumatis in memoriam mei ; *quia quotiescumque manducabitis panem hunc*, id est verum corpus meum, quod speciem et saporem panis retinet (ne sumentes illud abhorreant); et *quoties bibetis hunc calicem*, id est sanguinem **131** meum (propter saporem et speciem vini retinentem), *quoties*, inquam, haec sumatis, *annuntiabilis*, id est repræsentabis mortem Domini, cui semper compati et commori debetis; facientes hoc *donec Dominus veniat ad judicium*, et *seipsum vobis facie ad faciem tradat*.

Notandum est cur Dominus Jesus post cœnam, celebrato veteri pascha, corpus et sanguinem suum, novum scilicet pascha discipulis tradiderit; quod satis competenti ordine factum est. Si enim prius novum pascha, deinde vetus celebraret, non videtur per hoc novum sacramentum destruere vetera, nec finem esse veterum; sed videretur innuere quod iterum, post haec nova, reducturus adhuc esset illa vetera. Ut autem ostenderet omnia vetera in hoc novo sacrificio finem habere, nec illa unquam esse reducenda, congrue vetus pascha ad destructionem præmisit, et novum pascha, quod permansurum erat, supposuit; in quo omnium veterum finis fuit, quandoquidem in *commemorationem* et in conformitatem Christi sumenda sunt haec sacramenta. *Itaque quicunque manducaverit panem*, id est corpus Domini, *vel biberit calicem*, id est sanguinem Domini *indigne*, id est in scissura, in ebrietate, vel in hujusmodi malis, ille *erit reus corporis et sanguinis Domini*, id est damnabilis propter corpus et sanguinem Christi indigne acceptum. Ne autem reus fiat homo, probet *seipsum*, id est examinet et dijudicet se, non confrens illi qui male agit, quasi per hoc justitiam suam præferat; sed seipse in contituo infirmitatis sue dijudicet. *Et sic probatus edat de pane illo*, et de calice bibat. Oportet ut homo sic seipsum probet. *Qui enim manducat et bibit indigne*, hic *manducat et*

A bbit non indulgentiam, sed judicium, id est damnationem sibi; et merito, quia *non dijudicant*, id est parum discernens ab alio cibo *corpus Domini*, quemadmodum non discernebant Corinthii; quia quod in toto præmisserat, de Corinthiis maxime intellexerat. Ex præmissis infert in eos : Quia indigne sumitis corpus Domini, nec ab aliis cibis illud dijudicatis : *ideo inter vos, o Corinthii, multi sunt infirmi*, febribus et hujusmodi passionibus; et *multi imbecilles*, qui virtute membrorum privatuntur; et etiam *dormiunt multi somno mortis*. Quia non examinamus nos, ideo sic affligimur; *si vero nos metipsos dijudicaremus*, id est mala facta nostra dijudicaremus, id est damnaremus flagello poenitentiae, *non utique judicaremus*, id est damnaremur pro his a Domino. Unde enim homo seipsum judicat, inde liber evadit judicium Dei. Et licet per infirmitatem et imbecillitatem sic affligamur a Domino, tamen *dum sic judicamur*, et, secundum quosdam de nobis male agentes, damnamur, nos alii, ne similiiter peccemus, *corripimur a Domino*; in quo enim Deus judicio agit contra impios, in eo misericorditer castigat suos.

Corripimur dico, *ut correcti non damnemur cum hoc mundo*; ideo non ait *cum Corinthiis*, sed *cum mundo*. Intelligit enim eis qui peccant non plus prodesse accepta sacramenta, quam his qui in mundo, id est in gentilitate, adhuc permanent: quandoquidem indigne sumentes damnantur; et quia per damnationem impiorum *corripimur*. *Itaque, fratres mei*, ut digne et bene correpti suscipiatis, *cum vos convenitis ad manducandum cœnam Domini, exspectate invicem*, id est alter alterum, non anticipantes constitutam horam accipiendi Dominicam cœnam. Secundum enim traditionem Domini, consuevit Ecclesia in die cœnæ ad vesperum communicare. Dico ut exspectetis. *Si quis vero esurit*, et legitimam horam exspectare negligit, malo ut *manducet domi*, quam ante horam anticipet cœnam Christi; non tamen, postquam comedet, participaturus mensæ Christi. Sic invicem exspectare vos volo, *ut non conveniatis in judicium*, id est conventus vesternon sit vobis causa damnationis. Haec supradicta **132** modo vobis proposui, quia scio vos sine his non posse salvari. *Cætera autem*, sine quibus tamen salvari potestis, sed ad incrementum gloriæ proficia, illa *cum ego venero disponam vobis*.

CAPUT XII.

« De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres. Scitis autem quoniam cum gentes essetis, « ad simulacula muta prout ducebamini euntes. « Ideo notum vobis facio quod nemo in spiritu Dei « loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere « Dominus Jesus, » nisi in Spiritu sancto. « Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. « Unicuique autem datur manifestatio spiritus ad

« utilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo A perant, desperabant, quia inferiores erant in donis sapientiae; alii autem sermo scientiae, secundum eudem spiritum; alteri fides in eodem spiritu; « alii gratia sanitatum in uno spiritu; alii operatio virtutum; alii prophetia; alii discretio spirituum; « alii genera linguarum; alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult (*Rom. xii, 6; Ephes. iv, 7*). Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus; sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi; et omnes in uno spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, quia non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus. Et quæ in honesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent: honesta autem nostra nullius agent; sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantiorum tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia: primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes; exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curiam? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Æmulamini autem charismata meliora [al., majora]. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. »

EXPOSITIO.

Hic finis est de sacramentis altaris: nunc transit ut doceat eos de donis Spiritus sancti, in quibus graviter errabunt. Qui enim majora dona accepserant, gloriabantur adversus eos quibus minores gratiae concessæ fuerant. Hi autem qui minus acce-

B perant, desperabant, quia inferiores erant in donis Spiritus sancti. Qui vero majoribus gratiis abundabant, arrogabant hoc meritis suis; et meritis inferiorum hoc improperabant, in hunc modum derrogando spiritui. Errabant etiam in hoc, quod gratias illas que inferiores erant, ut genera linguarum, præferebant cæteris, magisque appetebant. Ut autem hunc errorem depelleret, instruit eos sic, dicens:

133 Cætera que disponam cum venero prætermitto, sed *de spiritualibus* vos docere illud nullo modo differo. *Nolo, inquam, vos, fratres, ignorare* de spiritualibus, id est de donis Spiritus sancti, quid de his sentiendum sit vobis. Hoc autem de Spiritu dico quod facit cessare a malo, et operari bonum. Sed ad hoc inducendum præmittit similitudinem, dicens: Ideo scitote quod Spiritus sanctus faciat non separari a Christo, *quoniam scitis quod, cum adhuc essetis gentes*, id est gentiles, vel gentiliter viventes, eratis euntes ad simulacra muta prout ducebamini a maligno spiritu; quia aliis ad immolandum, aliis ad thurificandum, aliis ad adorandum ducebatur. Ubi ait, *muta idola*, ostendit quod ratione non ducebantur, quæ satis discernere posset, idolum non esse Deum, sed per malignum spiritum. Et ideo quia a maligno spiritu ad malum ducebamini, per simile notum facio vobis, quod per Spiritum sanctum a priori malo desistitis. Quod æquipollenter ait: Hoc facio vobis notum, *quod nemo loquens in Spiritu Dei, loquens actu, cogitatione et verbo: spiritus enim qui res est invisibilis, non cognoscitur esse in homine, nisi per haec quæ extrinsecus videntur vel audiuntur. Nemo, inquam, loquens in Spiritu Dei, dicit similiter actu, verbo, cogitatione, anathema*, id est separationem a Jesu. Nemo enim habens donum Spiritus sancti poterit operari, cogitare, vel loqui, pro quo separetur a Jesu, quandiu Spiritus in eo manserit. In hoc multum relevat desperationem eorum, qui minores gratias acceperant, cum dicat non posse separari a Jesu, in quo Spiritus Dei per aliquod donum manserit.

Nec solum facit Spiritus ne separemur a Jesu, sed etiam *nemo potest dicere* verbo, opere, cogitatione. Jesus est Dominus meus, quia ego servus ejus, id est, nemo potest bonum operari, *nisi in Spiritu sancto*, qui per eum operatur. Jesus est Dominus meus. Hoc nequit dicere, qui non est servus ejus, quia, si non est servus, mentitur potius quam verum dicat. Hic multum deprimit eos, qui de majoribus donis se præferebant aliis; cum dicat nihil esse ex merito hominis, sed totum in Spiritu sancto. Licet hoc indifferenter det spiritus declinare a malo et facere bonum; gratiae tamen ejusdem Spiritus divisim distribuantur diversis. Sed licet divisiones sint gratiarum, tamen idem et indivisus est Spiritus, qui divisus dat gratias. Et sicut sunt divisiones gratiarum, ita sunt divisiones effectuum earum, scilicet ministracionum. Hic enim ministrat in episcopio, hic in sacerdotio, et sic in cæteris gradibus Ecclesiæ. Dicimus etiam ministraciones in quibuscunque, idonee ministramus proximo. Et licet divi-

siones sint ministracionum, tamen *idem est Domini* A id est diversa, *sunt unum corpus*. Ita Christus diversa membra habet in Ecclesia; et tamen in eo capite unum sunt: nec mirum; quia sicut per eamdem animam diversa membra vivunt, sic per eundem spiritum universa membra ejus reguntur. Vere Christus est unum corpus: *etenim omnes nos sumus baptizati et vivificati in uno Spiritu*, transeuntes in unum corpus Christi. *Omnis dico indifferenter, sive simus Iudei, sive gentiles, sive servi, sive liberi*. Et sicut baptizati, sic etiam *omnes post baptismum potati sumus uno eodemque Spiritu* in confirmatione, et in cæteris ordinibus Ecclesiæ. Vere nos baptizati sumus omnes, id est vere sumus diversa membra. *Nam, sicut corpus hominis non est unum membrum, sed multa*; et per simile non est Christus unum membrum, sed multa. Illud etiam totam refert sententiam. Nunc infert a superiori, quod nos omnes uno Spiritu baptizati et potati, sumus unum corpus Christi; quia unum: *igitur si dixerit pes, id est inferius membrum in Ecclesia, quoniam non sum manus*, id est talis operator ut ille; ideo *non sum de corpore Christi; non ideo sequitur eum non esse de corpore Christi*. Quod est dicere: Ille qui est inferior non potest se abrumpere ab unitate Christi; quia habet alium superiorem se in eodem corpore Christi. Et sicut pes non abrumpitur, quia non est manus; ita *si dixerit auris*, id est ille quem per alium docentem oportet intelligere, *quia non sum oculus*, id est quia perme non omnia intelligi; ideo *non sum de corpore; non sequitur ideo non esse de corpore*.

B *Dixerat superius, quod corpus non est unum membrum, sed non dederat rationem. Quare et hoc nunc subdit, dicens: Vere auris, licet non sit oculus, tamen est de corpore; quia si ideo non esset, sequeretur quod oculus esset totum corpus. Sed si oculus esset totum corpus, ubi est auditus? Ecce penuria in corpore. Et si auditus est totum corpus, ubi est odoratus? Iterum penuria. Per odoratum, discretionem boni et mali accipimus. Ne autem in corpore esset haec penuria, posuit nunc Deus diversa membra, unumquaque eorum in uno corpore, sicut voluit distribuens eis gratias. Non solum propter renovationem penuriam, unum membrum non est totum corpus, sed etiam ideo esse non potest; quia si essent omnia membra unum membrum,* C *135 ubi esset corpus? Periret utique corpus, quia si omnia membra essent manus, nec sic esset corpus hominis. Si iterum omnes in Ecclesia essent apostoli, vel unum aliquid, nec ipsi iidem essent apostoli, cum non essent quibus prædicarent. Quandoquidem si unum membrum totum corpus dicitur, et penuria in corpore, et etiam defectus corporis sequitur. Propterea nunc quidem multa et discreta sunt membra, corpus autem horum membrorum unum est. Et quia ex necessitate inferiora ut superiora membra sic sunt in corpore, *igitur non potest oculus dicere manus*, id est superior inferiori: *Non indigeo oper tua*; cum unum membrum ablatum penuriam faciat*

Hic incipit ostendere diversitatem membrorum in eodem capite, qui est Christus; et quomodo illa diversa unum fiant in capite Christo. Littera sic jungitur. Bene dico spiritus dividens singulis, id est diversis membris diversas conferens gratias. Nam Christus est unum corpus diversa habens membra: *sicut vides quod corpus hominis, unum est, et tamen habet multa membra*, id est diversos actus habentia; et *tamen omnia membra corporis cum sint multa*,

corpori. Per hoc satis apparet quod qui majus dominum accepit, non habet unde se preferat ei qui minus accepit; cum inferior sic faciat penuriam corporis, ut superior, si removeatur. *Aut iterum caput pedibus*, superior similiter inferiori dicere non potest: *non estis mihi necessarii*; cum oculus purgatione per manum indigeat, caput ut pedibus portetur ad hoc quod gustare, audire, vel videre desiderat.

Inferiora non tantum sunt necessaria, sed etiam multo magis sunt necessaria aliquando ea membra corporis quae videntur esse infirmiora. Plerumque etiam quilibet idiotæ magis necessarii sunt in pro-curatione ecclesiasticorum, quam hi qui magis sapientes sunt, secundum opportunitatem temporis. Et ea *membra Ecclesiae quæ pulamus ignobiliora*, B quia labuntur, aliquando *his circumdamus abundantiorum honorem*, id est hos tales solertia cura fovere debemus, et reducere ad meliora. Nostra etiam membra *quæ in honesta sunt*: ut pudenda in corpore; et fornicator ille qui uxorem patris duxerat in Ecclesia Corinthiorum; ut David quando peccavit in uxorem Uriæ; hæc *inhonesta habent abundantiorum honestatem*, id est diligens et honesta cura exhibenda est eis, ne, si spernantur, desperent; quia fortasse *cras perfecti erunt*, ut in David visum est. Inhonesta indigent honestate: sed *honesta membra non egent ullius honoris impensi sibi ab alio*. Qui enim perfecti sunt, non egent alio. Honesta quidem nullo egent: sed *Deus temperavit*, id est modifcavit corpus, ut honesta ornarent inhonesta. Temperavit, inquam, *tribuendo abundantiorum honorem ei membro cui aliquid deerat*, ut membrum ægrum majori dilectione foveremus, quam sanum. Ideo sic temperavit, ut *non sit schisma*, id est discordia, in corpore Christi; sed omnia membra sollicita sint pro invicem, id est alterum pro altero; *sentientes id ipsum*, id est angustiam proximi judicantes propriam. Et si quid molestiæ patitur unum membrum, compaliantur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudeant omnia membra. Et quidquid dixi de unitate corporis Christi, totum spectat ad vos, o Corinthii; quia *vos estis unum corpus Christi*, et diversa membra pendentia de membro Christi, qui vos de fide docuit. Vel membra pendentia de membro, id est de capite Christo, qui supremum membrum est Ecclesiæ. Locutus est superius de diversitate membrorum D Christi, quomodo unum sint in capite suo Christo; loquitur adhuc de eisdem membris secundum diversitates donorum quæ habent a Spiritu sancto; volens comparare dona illa inter se, quæ magis sint utilia, quam minus: ut charitas et prophetia, quæ maxima sunt. Loqui diversis linguis, longe inferius. Et hæc ideo comparat, quia Corinthii genera linguarum (quæ ultima erat) præferebant omnibus gratiis.

Littera sic jungitur: Vos estis membra pendentia de membro, id est de capite Christo, in quo unum corpus estis; et in hac unitate discretio, quia *quosdam quidem*, id est discrete, posuit Deus in Ecclesia. Pri-

A *mum*, id est in primo et excellentissimo gradu ponens *apostolos*. Secundum post apostolos posuit *prophetas*, id est viros illuminati sensus, qui aperirent Scripturas. Tertio gradu sub prophetis posuit *doctores*, qui de moribus instruerent. In his tribus servavit ordinem, 136 reliqua sine ordine miscuit. Deinde post doctores posuit *virtutes*, eos scilicet qui in virtute Dei cœcos illuminarent, mortuos suscitarent. Exinde posuit *gratias curationum*, eos scilicet qui dono Dei morbos depellerent. Dehinc *opitulationes*, id est adjutores prædicationis, ut Barnabam et Timotheum: quo officio adhuc funguntur legati Romanæ sedis. Post hæc posuit *gubernationes*, id est episcopos, presbyteros: qui Ecclesiæ fidelium gubernarent. Ad ultimum posuit *genera linguarum*, id est ultimam gratiam, quam vos, o Corinthii, maxime desideratis. Et congrue Deus diversitates gratiarum in Ecclesia ordinavit. Nunquid enim *omnes* fuerunt apostoli? Si omnes utique, nec unus. Nam si, cum omnes essent apostoli, non essent quibus prædicarent verbum Dei, quia omnes perfecti; iterum, *nunquid omnes essent prophetæ?* Sic jam nihil alicui posset revelari, quia singuli essent prophetæ. Nunquid iterum *omnes erunt doctores?* Non esset quem de moribus instruerent, quia omnes docti. Nunquid *omnes virtutes?* Sic nec esset, cui fierent miracula. Nunquid *omnes habent gratiam curationum?* Non: quia non esset quem curarent. Nunquid *omnes variis linguis loquantur?* Sic jam vile et commune fieret donum Dei. Nunquid *omnes interpretantur*, id est, linguam in linguam transferre neverunt? Si omnes interpretes, pro nihilo fieret interpretatio. Cum autem sint tot dona Spiritus sancti, *æmulamini*, id est desiderate ea *charismata*, id est gratuita dona spiritus, quæ inter prædicta sunt *meliora*. Charisma gratuitum dicitur. Et præter hæc quæ supra monstravi, *demonstro robis adhuc viam excellentiorem*, id est charitatem, quæ via est, et omni dono excellentior; quia cætera omnia non sufficiunt ad beatitudinem sine charitate.

CAPUT XIII.

Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æsonans, aut cymbalam tinniens. Et si habuero prophetiam, et neverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excedit; sive prophetæ evanescunt, sive linguae cessabunt, sive

scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvula. Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. Nunc autem manent fides, spes, charitas : tria haec. Major autem horum est charitas. »

EXPOSITIO.

Quia vult Corinthios magis appetere charitatem quam linguis, probat charitatem excellentiorem esse quam loqui linguis, dicens : Charitas utique linguis est excellentior ; nam si ego loquar linguis omnium hominum, loquaretiam linguis angelorum (non quod angeli linguis loquantur, sed quibusdam signis alteri alter voluntatem suam significat), et si ego tantæ perfectionis essem, ut monitiones angelorum cognoscerem, **137** vel linguis angelorum loquerer (cum enim angeli assumpta forma aliqua hominibus loquuntur, necesse est ut verba humana proferant) ; si autem haec eadem verba loquar. Vel ita : Si loquar linguis hominum, id est humaniter viventium : et linguis angelorum, id est eorum qui in hoc mundo contemplative vivunt, charitatem autem non habeam, factus sum inutilis velut æs sonans, quod infructuose quantum ad se pertunditur, aut velut cymbalum tinniens, quod aures hominum delectat, seque pertundit et diminuit. Et si habuero prophetiam, ut illuminato sensu ventura prædicarem ; et si noverim omnia mysteria, id est figuræ operum Dei (ut diluvium figura fuit baptismi et similia) ; et si noverim omnem scientiam, id est ipsorum mysteriorum significationem ; et si habuero omnem fidem, ita ut montes (ad litteram) transferam (hoc enim erat meritum fidei, ut si fidelis diceret monti tollere hinc, et mittere in mare [Math. xxi, 21], ita pro certo fieret). Vel aliter : Si habuero tam perfectam fidem ut tollam montes, id est diabolos ab obcessis corporibus transferam in porcos vel in hujusmodi, charitatem autem non habuero, nihil sum, id est, nullius meriti propter fidem sine charitate judicor. *Et si distribuero* id est diversis tribuero, non superflua mea tantum, **D** sed etiam facultates meas, id est, quæ facultas et possibilias esset mihi retinere : *distribuero* dico non in superflua, sed in cibos; nec divitium, sed pauperum; et omnes, quotquot sunt, facultates et si tradidere corpus meum, ita ut ardeam, sicut B. Laurentius, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Cætera sine charitate non prosunt ; sed charitas, etiamsi per se considerari queat, patiens est, id est virtutem patientiae habet, etiamsi nihil quandoque patiatur. *Est* etiam benigna, id est larga et abundans dilectione proximi, etiam si non habet quid tribuat. Postquam bona in charitate posuit, mala removet ab eadem, dicens : *Charitas non æmulatur,*

A id est nemini invidet. *Non agit perperam*, id est perverse, aliquid ; *non inflatur*, id est non superbit, de temporali bono vel spirituali ; *non est ambitiosa*, ut dignitates mundi concupiscat ; *non querit quæ sua sunt* tantum, sed æque utilitat intendit proximi ut suæ. Vel *non querit*, id est non requirit, *quæ sua sunt*, si quis abstulerit ei. *Non irritatur*, id est non provocatur ad iram, *non cogitat malum*, ut dicat vel inferat alicui. *Non gaudet super*, id est de *iniquitate* ; si videt inique agi in proximum, potius compatitur ; *congaudet autem veritati*, id est secundum veritatem loquenti vel agenti. *Omnia* etiam aduersa quæ inferuntur, patienter suffert, tolerat ; *omnia credit*, quæcunque de Deo sane credi oportet. *Omnia sperat*, ei in praesenti virtutes, et in futuro gloriam. *Omnia sustinet*, id est, si differatur retributio, longaminis est in sustinendo. Alia excellentia charitatis, scilicet quia *charitas nunquam excidit*, id est, permanens est in æternum, et nunquam præteriit. Vere charitas sola non excidit. Nam prophetæ et scientia, quæ inter cætera magis stare videntur, illa destruntur. *Sive enim prophetæ sint, evacuabuntur* in futuro. Cum enim omnia omnibus aperta fient, quid prophetarent ? *Sive linguae sint, illæ cessabunt*, omnibus enim in futuro identitas erit sermonis ; *sive scientia quæ nunc habetur*, illa destruetur. Quia de scientia quibusdam videbatur quod permanens esset, probat quod revera scientia præsens destruetur ; quia nunc cognoscimus, id est scimus ex parte, id est imperfecte. Et vere prophetia evacuabitur. Nam nunc prophetamus ex parte, id est imperfecte ; sed in futuro cum venerit quod perfectum est, evacuabitur omne illud quod ex parte, id est imperfectum est.

C Opponeret aliquis : Verum quidem est quod scientia nunc est imperfecta, sed perfecta erit in futuro ; sed tamen illa pars scientiae quæ nunc est, non destruetur, sed in illa totalitate scientiae claudetur. Et hoc per inductam similitudinem Paulus destruit, quod nec illa scientia quæ nunc est permaneat ; quia quemadmodum **138** puer nil per rationem, sed per sensus et per quasdam imagines intelligit : de lapide quod durus sit et solidus, et de aliis similiter ; cum autem idem puer factus est vir, dimissis imaginibus, jam non corporali sensu discernere quærrens, sola vi rationis longe melius cognoscit de eisdem ; ita ut sensualis et imaginaria cognitio, quam puer habuit, nulla jau sibi ratione utenti esse videatur. Sic scientia hujus mundi per quasdam similitudines imaginatur Deum ; ut quia videt aliquem potentem, pensat Deum qui hunc creavit, longe potentiem ; et de cæteris similiter. Sed in futuro cognoscemus Deum sicuti est : quem non cognoscimus modo sicuti est, sed tantum imaginamur per quasdam similitudines. Et quia tunc perfecta, nunc imperfecta ; tunc secundum veritatem rei, nunc secundum imagines tantum : propterea dixit scientiam destrui. Dilectio autem non destruetur : quia eumdem tunc diligemus quem nunc diligimus, licet tunc perfectius. Vere quod imper-

fectum est evacuabitur, cum venerit quod est per-
parvulus, vim rationis ignorans, loquebar ut *parvulus*, sapiebam ut *parvulus*, cogitabam ut *parvulus*, omnia imperfecte. Sed quando factus sum vir, et vim rationis exercui, evacuavi ea quae erant *parvuli*; quia jam ratione longe melius intellexi ea quae, dum eram *parvulus*, vix per imagines et sensus aliquantulum cognovi.

Similiter, quemadmodum pueri, *videmus nunc*, id est in præsenti, Deum per *speculum*, id est non per veritatem rei sicuti est, sed per quamdam similitudinem qua Deum imaginamur; nec per *speculum* quod aliquantulum sit lucidum, sed positum in *enigmate*, id est, in obscuritate tanta, ut veritas rei secundum quod est, nullo modo cognoscatur; sed **B** *tunc* in futuro *videbimus* Deum facie ad faciem, id est, *videbimus* Deum sicuti est. Et quia sic erit, apparet quod præsens scientia penitus destruetur; sed charitas permanebit: dum eumdem quem nunc diligimus, in futuro diligemus. De vobis utique sic erit, ut nunc imperfecte, tunc perfecte cognoscatis; quia ego ipse *nunc cognosco* Deum *ex parte*, id est imperfecte; *sed tunc* in futuro *cognoscam* eum tam perfecte, *sicut et ego cognitus sum a Deo*, cui nihil latet in me. Ideo charitas est excellentior, quia, cum alia destruentur, illa sola permanebit; et etiam nunc, dum in præsenti cum aliis virtutibus permanet, excellentior est omnibus illis. Sed littera sic jungitur. In futuro destruentur, *sed nunc manent fides spes, charitas*. Per has omnes virtutes intellegit quod fidem, spem et charitatem, satis leviter habere potestis, quia non sunt nisi *tria hæc*; et cum tam pauca sint, præparant omnem gloriam. Et licet simul maneant, tamen *charitas est major horum*, id est inter *hæc*, vel major his, fide scilicet et spe; et quia permanebit in æternum, et nunc major est, ideo sectamini charitatem præcipue, non genera linguarum.

CAPUT XIV.

Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam ædificat [al., Dei]. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis; nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquer, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonitum dederint, quomodo scietur id quod cani-

A tur **I39**, aut quod citharizatur? Etenim si in certam vocem dei tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa, ut puta genera linguarum sunt in hoc mundo, et nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, et qui loquitur mihi barbarus. Sic et vos quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ, quærите ut abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente. Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas, nec scit? Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo [al., meo] quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. In lege enim scriptum est: « Quoniam in aliis linguis et in labiis aliis loquar populo huic; et nec sic exaudient me, dicit Dominus (*Isa. xxviii, 11*). » Itaque linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent, quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet; doctrinam habet; Apocalypsim habet; linguam habet; interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Sive lingua quis loquitur secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si aliquid [aliis] revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur; et spiritus prophetarum prophetis subjectus est. Non enim dispensationis est Deus, sed pacis; sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in ecclesiis taceant: non enim permititur eis loqui, sed subditas esse, « sicut et lex dicit (*Gen. III, 16*). » Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabi-

« tur. Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant in vobis. »

EXPOSITIO.

Postquam de charitate probavit, quod excellenter esset non solum linguis, sed et omni virtute, probat quod prophetare dignius et utilius sit in Ecclesia, quam loqui linguis. Et hoc probat multis modis. dicens : Licet dicam præ omnibus *sectamini charitatem*, volo tamen *æmulemini spiritualia*, id est desideretis spirituales gratias. Et cum omnes utiles sint, tamen desiderate *ut prophetetis magis*, quam loqui linguis. Et magis utique est desiderandum ; quia ille qui loquitur lingua incognita, loquitur non hominibus, id est non ad ædificationem hominum, sed Deo, id est ad honorem Dei tantum, qui linguam dedit. Vere non hominibus, nam nemo hominum audit, id est intelligit quæ ille loquitur, sed licet nemo audiat, tamen *Spiritus sanctus loquitur mysteria* per illum loquenter lingua incognita. Vere magis utile est prophetare quam loqui linguis ; quia ille qui prophetat loquitur hominibus ad ædificationem. Vel jungamus ad proximum, ut tamen eadem sit sententia : propter hoc quod *nam*, quia, enim proximis respondere debent ; loquens linguis non loquitur hominibus. Nam ille tantum qui prophetat, id est qui obscuritates Scripturarum aperit, hic loquitur hominibus ad ædificationem, id est ut instruat ruditatem ~~¶~~ eorum ; et postquam instructi sunt ad exhortationem, ut ad meliora se erigant ; et ad consolationem ut in tribulationibus fortes appareant. Ille vero qui loquitur lingua incognita, ut plus ædificat semetipsum : quandoque nec se ; quia non intelligit, opposita sententia. Sed ille qui prophetat, dum Scripturas aperit, totam Ecclesiam ædificat. Et quia tanta utilitas est prophetandi, volo utique vos omnes loqui linguis, sed tamen magis volo vos prophetare. Propterea, quia ille qui prophetat major est dignitate, et merito, et utilitate, quam ille qui loquitur linguis, nisi forte (quod vix contingit) ille interpretetur, id est exponat cognita lingua, quod incognita loquitur, ut sic Ecclesia accipiat ædificationem per ejus interpretationem, quæ interpretatione idem valet quod prophetia. Probat per similitudinem sui, quod non debeant insistere varietatibus linguarum dicens : Quia per linguam incognitam Ecclesia non ædificatur, non sunt linguae ideo multum appetendæ, nec etiam ideo, quia sic ego nunc etiam cum jam conversi estis, et linguis habetis, venero ad vos, fratres, loquens linguis inauditis, quid vobis, prodero, nisi loquar vobis, aut in revelationem, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina, id est si nihil loquar vobis in aliquo genere instructionis. Revelationem et prophetiam, dona Dei intelligit, scientiam et doctrinam industrialia : habentur enim per industram hominis. Et vocat doctrinam, quod quis addiscit ab alio. Scientiam autem hoc, quod studio et proprio excercitio intelligit

A de Scripturis. Vel doctrinam de moribus, in quo operari oportet : scientiam de naturis rerum, in quo speculatio sola sufficit. Prophetiam vocat continuam futurorum cognitionem, non per figuræ aliquas, sed sola insinuatione Spiritus sancti ; revelationem vero, subitam cognitionem futurorum, ut aliquis abruptus a Spiritu subito futura prædixerit, et mox Spiritus ab eo recesserit ; vel revelationem, id est cognitionem futurorum per somnia, ut in Daniele et Joseph, vel per res gestas, ut Noe per arcum.

B Probat idem similitudine inanimatorum, dicens : Licet de me ipso exemplum vobis adduxerim, tamen non oportuit ; quia in his quæ sunt sine anima, vocem, id est sonum dantia ; sive hoc sit tibia, sive cithara : nisi dederint distinctionem sonituum, quomodo scietur quod canitur, aut quod citharizatur ? Sic et vos, quia indistinctos sonos confunditis, non intelligitur quod dicitis. Iterum per aliud probo non esse appetendam confusionem linguarum. Etenim si tuba det incertam vocem, cum distincta sit vox tubæ, invitans ad bellum, quis propter incertam vocem parabit se ad bellum ? Nemo utique. Vel illud etenim jungitur ad proximum. Cithara vel tibia confuse sonans non intelligitur. Nam tuba per simile dans vocem incertam non intelligitur. Et sicut tuba dans incertam vocem non intelligitur, ita et vos, nisi per linguam dederitis manifestum sermonem, quomodo scietur ab auditoribus id quod a vobis dicetur ? Nescietur utique. Nam vos eritis loquentes in aera, id est frustra verberantes aerem. Loquentes dico tam multa ut puta, id est sicut genera linguarum infinita sunt in hoc mundo, et in singulis linguis nihil est sine voce : unumquodque habet proprium et distinctum ab aliis vocabulum. Ergo quia linguae sunt diversæ, et voces distinctæ, si ego nesciero virtutem, id est significationem vocis quam profero, ero barbarus ei cui loquar ; et qui loquitur mihi, barbarus similiter videbitur ; sic estis et vos in alterutrum barbari. Vel ut hic incipiat versus. Sic, id est hac ratione ; quia incognite loquitur, barbarus judicatur ; vos etiam, quoniam estis æmulatores spirituum, id est desideratores spiritualium bonorum, querite ut abundetis in his donis quæ valent ad ædificationem Ecclesie, ut prophetia. Et ne intendatis varietatibus linguarum ; quia illa dona appetere debetis, quæ valeant ad ædificationem ~~¶~~ Ecclesie. Ideo ille qui loquitur lingua incognita, oret Deum ut interpretetur, id est ut sciat interpretari audientibus, quod aliena lingua loquitur. Vel ita : Qui loquitur lingua, oret, id est loquatur : ita ut quod perorat interpretetur. Sicutque loquendum est, ut interpretatio comes sit. Nam si ego ipse orem, id est loquar, vel orem Deum lingua incognita, spiritus meus, id est Spiritus sanctus mihi datus : vel spiritus meus, id est ratio mea, quæ, licet non intelligat, bonum tamen scit esse quod dicit, quia ex dono Dei : ratio, inquam, vel spiritus meus in me orat Deum. Vel orat, id est loquitur : sed mens, id est intellectus meus, est sine fructu, id est sine utilitate compunctionis, quia per hoc quod non intelligo,

compungi nequeo. Quandoquidem si lingua incognita loquor, sine fructu sum, quia non interpretor. *Quid ergo est*, id est quomodo orandum est? Ita utique orabo, vel loquar spiritu, id est voce incognita quam spiritus dat, vel ratio est et ita orabo ut etiam mente, id est intelligentia, quia quod intelligam, illud tantum proferam. Vere orabo spiritu et mente: nam ego psallam spiritu psallam et mente. Psallere dicit orare Deum consona vocis modulatione, quae consonantia diversarum vocum in Ecclesia innuit omnes in consonantia fidei et vitae debere laudare. Bonum est spiritu simul et mente orare: ceterum, id est sed si tu bene dixeris spiritu, id est voce incognita tantum, quis in tua oratione supplet locum, id est vocem idiotæ? Consuetudo erat in Ecclesia ut idiotæ, id est rudes in fide, etiam illitterati quando perorabat sacerdos, responderent amen, et cum spiritu tuo: sed modo perorante aliquo lingua incognita, etiam prudentiores nesciebant ubi finis, ubi medium orationis, quia non intelligebant: et sic non poterant facere, nec illud quod idiotæ consueverant respondere. Idioma dicitur proprium, inde dicuntur idiotæ qui in proprietate naturæ adhuc sunt: nihil scientes nisi quod a matribus pueri didicerunt: vel illud, ceterum, nomen sit ita: Propter hoc quod præmissum est, non debetis orare lingua tantum: ceterum, id est aliud, propter quod ne faciatis idem, quia si tu bene dixeris spiritu, etc. Vere nemo supplet locum idiote: quando tu incognita voce peroras: quomodo enim dicit amen, super tuam benedictionem etiam sapiens: quoniam nescit quid dicas? Non enim intelligit, quando tu, incognita lingua loquens, finire debebas aut procedere. De hoc quod proximus te non intelligit reprehendo te: nam secundum propriam personam te non reprehendo. Nam tu quidam bene gratias agis quantum in te est: sed ideo male, quia alter, id est proximus, non ædificatur: quia nec intelligit. Vel ibi supra jungitur: Juste dixi benedixeris; nam tu quidem bene gratias agis, quantum in te est: sed frater non instruitur. Probat iterum exemplo et auctoritate sua, quod non adeo debeat sectari linguas, dicens: Nolite loqui lingua, ita ut non sit instructio proximi: nam ego, quem imitari debetis, volo loqui in Ecclesia quandoque, id est pauca verba meo sensu, id est intellectu, ut quod loquar intelligam. Per hoc notat eos sic quandoque loqui, quod nec ipsi se intelligerent. Volo, inquam, loqui meo sensu: ut et me et alios instruam, quam electivum, quod nullo modo volo: loqui: scilicet, decem millia, id est infinitatem verborum lingua incognita: quod utique possem si vellem, et inde gratias ago Deo: quoniam ego, si placet, loquor lingua omnium vestrum: sed, id est tamen, in Ecclesia volo, etc. Ideo Paulus se dixit habere genera linguarum, ne dicarent Corinthii, quia non habet linguas. Ideo nobis de linguis improperebat. Iterum aliud quare non appetant linguas, quia efficiuntur sic parvuli. Sed littera sic jungitur ad proximum: Sicut in me videtis, loquimini vestro sensu: et similiter, fratres se-

A ctando linguas quarum sensum non habeatis, nolite pueri effici sensibus, qui loquuntur quod non intelligunt; sed estote parvuli secundum ~~malitiam~~ malitiam: et hoc dicit, quia erant multum malitiosi sensibus vel cogitatione, verbo et actu. Parvuli quidem malitia, sed sensibus estote perfecti, id est perfectam intelligentiam appetentes, ut prophetare possitis. Iterum ideo linguæ non sunt appetendæ vobis: quia fideles estis et linguæ non fidelibus, sed infidelibus prosunt. Et quod ita sit, auctoritatem præmittit Isaiae (xxviii, 11): quam tamen in lege esse dicit, legis nomine prophetiam designans. Vere non fidelibus sed infidelibus. Nam in lege scriptum est illud, quoniam vel ibi continuatur, vel hic ponitur pro quod: Hoc, inquam, scriptum est, quod in aliis linguis, id est in varietate linguarum, et in aliis labiis, id est in aliis sermonibus: quia prius de carnalibus, nunc autem de spiritualibus loquar populo huic Judaico infidieli, ut mirantes novitatem linguarum, audiant me: et tamen nec sic, id est pro tam evidenti miraculo, exaudient me. Quodque ita sit credite: quia haec dicit Dominus (ait in aliis labiis nihil ad probationem, sed mos est ut auctoritates perfectæ ponantur).

B Nunc de lege præmissa infert Paulus. Quia populo incredulo diversæ lingue propositæ sunt: itaque per hoc apparet, quod linguæ in signum, id est causa miraculi sunt non fidelibus, quorum fides non aget miraculis, sed infidelibus, qui novitatem miraculorum ad fidem trahendi sunt. Opposita sententia. Linguæ non fidelibus sed infidelibus: prophetæ autem non fidelibus, stultum enim esset mysteria fidei revelare incredulis, sed fidelibus. Et quia vos fideles estis, quærите prophetiam quæ fidelibus congruit. Iterum aliud quare non appetant linguas: quia si illis loquentibus in Ecclesia variis linguis, forte infideles intraverint: putabunt eos insanire. Littera sic jungitur: Quia linguæ non sunt in signum fidelibus: ergo vos qui estis Ecclesia, quare propter linguas insanii reputamini? Si enim conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes loquantur linguis incognitis, illis autem varietate linguarum conclamantibus, intrent idiotæ Ecclesiam, aut infideles aliqui, nonne dicent quod vos insanitis, quia phrenetico more tumultuatis? Varietate linguarum con clamantes insanios dicent. Sed si omnes in Ecclesia prophetent, aperiendo Scripturas, intret autem illis prophetantibus aliquis infidelis vel idiota, statim convincitur ab omnibus ibi prophetantibus. Audiens enim precepta Dei mysteria fidei, sua conscientia convincit eum et arguit: et ita dijudicatur, id est judicabilem et damnablem se cognoscit, instructus ab omnibus, qui ibidem prophetant, et tunc occulta cordis ejus manifesta sunt sibi ipsi: quia in quibus se peccasse non putabat, per doctrinam quam audit, graviter se reum cognoscit. Et ita convictus, cadens in faciem, adorabit Deum, ut accipiat remissionem peccatorum, pronuntians etiam palam omnibus, quod Deus vere sit in vobis prophetantibus: quos linguis tumultuantes paulo ante dicebat insanire. Quia nec

indiscrete eos vult loqui linguis, ne judicentur in- A dico vobis: *sicut ego idem doceo in omnibus Ecclesiis*, doctrinam quam imitamini: quia Ecclesiis sanctorum. Vel illud idem sequenti litteræ jungitur: Omnes quidem viri prophetare possunt, sed mulieres nunquam: et hoc dico sicut in omnibus Ecclesiis doceo: *imo taceant mulieres in ecclesiis: non enim a me vel alio doctore permittitur eis in ecclesia loqui: sed præcipio eas ubique subditas esse vires*, quibus se parificarent, si in ecclesia loqui præsumerent. Et hoc de mulieribus dico, quod subditæ sint, *sicut etiam lex dicit* in Genesi: « Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui (Gen. III, 16). » Dicerent illæ: Nolumus loqui sed tantum interro- B gare. Non sic utique. *Sed si quid volunt discere, interrogent viros suos*, non in ecclesia, sed domi: in ecclesia nunquam. *Nam loqui in ecclesia, turpe est mulieri*, id est turpem et impudentem probat mulierem. Hæc de prophetis et mulieribus, et quæcumque supra docui, nolite superbiendo repellere, ut novitates vestras inducatis: quia *an a vobis processit verbum Dei* ad alias Ecclesiæ, ut modo novas inducatis [inferatis] doctrinas? *Aut gloriamini quasi in vos solos pervenerit verbum Dei*, et vos soli Deum credatis? Nemo vestrum præsumendo quasi sapiens sit negligat præcepta mea: sed *si quis videtur inter vos esse propheta*, id est Scripturas intelligens: *aut etiam spiritualis*, id est spiritualem vitam ducens, quicunque sit, *cognoscat ea quæ scribo vobis*, et oportet: *quia hæc mandata non mea sunt, sed Domini*. Si quis autem contumeliose se efferens ignorat, deditgans attendere hæc mandata, dico vobis de illo, quod pro certo ignorabitur a Deo. Quandoquidem *ignorans* hæc mandata, a Deo *ignorabitur*. *Itaque, fratres mei, aemulamini*, id est desiderate prophetare, sicut præcipio, et tamen *loqui linguis nolite prohibere*, sicut supra determinavi. Nolite prohibere, sed *omnia fiant in vobis honeste*, id est ad ædificationem Ecclesiæ: et *secundum ordinem*, quem supra disposui, ut pauci loquantur vel prophetent, et per partes.

CAPUT XV.

- Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium
- quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo
- et statis. Per quod et salvamini: qua ratione præ-
- dicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.
- Tradidi enim vobis imprimis quod et accepi:
- quoniam Christus mortuus est pro peccatis no-
- stris secundum Scripturas: et quia sepultus est,
- et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas;
- et quia visus est Cephœ, est post hæc undecim.
- Deinde visus est plusquam quingentis fratribus
- simul, ex quibus multi manent usque adhuc,
- quidam autem dormierunt. Deinde visus est Ja-
- cobo, deinde apostolis omnibus: novissime au-
- tem omnium tanquam abortivo, visus est et mihi.
- Ego enim sum minimus apostolorum, qui non
- sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus
- sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id

« quod sum : et gratia ejus in me vacua non fuit, A « sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego « autem, sed gratia Dei mecum. Sive enim ego, sive « illi, sic prædicavimus, et sic credidistis. Si au- « tem Christus prædicator, quod resurrexit a mor- « tuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam « resurrecio mortuorum non est, neque Christus « resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, « inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides « vestra. Invenimus autem et falsi testes Dei, quo- « niam testimonium diximus adversus Deum, quod « suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si « mortui non resurgent. Nam si mortui non resur- « gunt, neque Christus resurrexit. Quia si Christus « non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim « estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt B « in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in « Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus « omnibus hominibus. Nunc autem Christus resur- « rexit a mortuis primitæ dormientium, quoniam « quidem per hominem mors, et per hominem re- « surrecio mortuorum. Et sicut in Adam omnes « moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur. « Unusquisque autem in suo ordine, primitæ « Christus : deinde hi qui sunt Christi, qui in ad- « ventu ejus crediderunt. Deinde finis, cum tradi- « derit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit om- « nem principatum, et potestatem, et virtutem. « Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes « inimicos sub pedibus ejus (*Psal. cix*, 1). Novis- « sime autem inimica destruet mors. Omnia enim « subjecit sub pedibus ejus (*Psal. viii*, 8). Cum au- « tem dicat : Omnia subiecta sunt ei, sine dubio « præter eum qui subjecit ei omnia. Cum autem « [Nam cum] subiecta fuerint illi omnia, tunc ipse « filius subiectus erit illi qui subjecit sibi omnia, « ut sit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid fa- « cient, qui baptizantur pro mortuis ? Si omnino « mortui non resurgent, ut quid et baptizantur « pro illis ? Ut quid et nos periclitamus omni hora ? « Quotidie morior propter vestram gloriam [pro « vestra gloria], fratres, quam habeo in Christo Je- « su Domino nostro. Si secundum hominem ad be- « stias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest si mortui « non resurgent ? Manducemus et bibamus, cras « enim moriemur (*Sap. ii*, 6; *Isa. xxii*, 13). Nolite « seduci. Corrumptunt mores bonos colloquia mala. « Evigilate justi, et nolite peccare : ignorantiam « enim Dei quidam habent. Ad reverentiam vo- « bis loquor. Sed dicet aliquis : Quomodo resurgent « mortui ? Quali autem corpore venient ? Insipiens, « tu quod seminas non vivificatur, nisi prius mo- « riatur. Et quod seminas, non corpus quod futu- « rum est seminas, sed nudum granum, ut puta « tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem dat « illi corpus sicut vult, et unicuique seminum pro- « prium corpus. Non omnis caro eadem caro : sed « alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia « autem piscium. Et corpora cœlestia, et corpora « terrestria : sed alia quidem cœlestium gloria, alia

« autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas « lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella « differt in claritate : sic et resurrecio mortuorum. « Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. « Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. « Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Semi- C « natur **145** corpus animale, surget corpus spi- « rituale. Si est corpus animale, est et spirituale, « sicut scriptum est : « Factus primus homo Adam « in animam viventem (*Genes. ii*, 7) » novissimus « Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius « quod spirituale est, sed quod animale est, deinde « quod spirituale est. Primus homo de terra terre- « nus : secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis « terrenus, tales et terreni ; et qualis cœlestis, ta- « les et cœlestes. Igitur sicut portavimus imaginem « terreni, portemus et imaginem cœlestis. Hoc au- « tem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum « Dei possidere non possunt, neque corruptio in- « corruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis « dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes « immutabimur. In momento, in ictu oculi, in no- « vissima tuba : canet enim tuba, et mortui resur- « gent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet « enim corruptibile hoc induere incorruptionem, « et mortale hoc induere immortalitatem. Cum au- « tem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc « siet sermo qui scriptus est : « Absorpta est mors « in victoria (*Ose. xiii*, 14). » Ubi est, mors, victoria « tua ? Ubi est, mors, stimulus tuus ? Stimulus au- « tem mortis peccatum est, virtus vero peccati lex. « Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per « Dominum nostrum Jesum Christum (*I Joan. v*, 5). « Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et im- « mobiles : abundantes in omni opere Domini, sem- « per scientes quod labor vester non est inanis in « Domino. »

EXPOSITIO.

Postquam docuit eos de baptismō, de corpore et sanguine Domini et de donis Spiritus sancti, ad ultimum instruit eos de resurrectione mortuorum, quam partim credebant, partim negabant. Crede- D bant enim Christum vere surrexisse a mortuis ; eos etiam qui in novissima tuba morerentur, et integra carne statim reviviscerent, hos tales credebant resurrecturos. Sed eos quorum corpora in cineres dissoluerentur, dicebant nulla ratione posse resur- gere. Naturalibus supra modum adhærentes argumen- tis. Littera sic jungitur : De linguis et prophetia sic vos doceo. *De resurrectione autem mortuorum, notum facio vobis, fratres : notum, inquam, facio Evangelium*, id est, resurrectionem mortuorum ; quod maxima pars est meæ prædicationis ; *quod* Evangelium de resurrectione ego *prædicavi vobis*, ne obtendatis vos quasi ignoranter peccare ; *quod etiam accepistis*, et turpe esse debet quod semel bene credidistis : iterum negare, *in quo etiam statis* ; nisi enim resurrectionem creditis, frustra in fide

stetis; per quod etiam Evangelium salvabimini: A vertitur ad quod supra. Vere Christus resurrexit. carnis enim resurrectionem partem dicimus fidei, sine qua nemo possit salvari. Salvabimini dico si tenetis hoc Evangelium ea ratione qua vobis praedicavi: et nisi hoc sit quod vos frustra credidistis, id est, nisi fidem vestram inutilem dicitis, quod Corinthii nullo modo faterentur eos, scilicet frustra credidisse. Trado vobis Evangelium. Nam hoc quod ego tradidi vobis in primis, id est, inter potiora fidei; quod etiam non a me habeo, sed accepi a Deo. Hoc, scilicet, Evangelium: quod Christus mortuus est pro peccatis nostris delendis; et si peccata nostra deleta sunt, quorum pena mors est, quare in morte detinemur? Mortuus est Christus: et hoc dico secundum Scripturas prophetarum idem attestantur. Cum modo debeat probare de resurrectione, praemittit Christum vere fuisse mortuum, ut vere morti vera sit resurrectio. Hoc etiam tradidi vobis de Christo quod sepultus est, ne statim post mortem resurgens, diceretur: Non vere mortuus est. Hoc etiam tradidi vobis de eo quod resurrexit tertiadie. Et hoc dico secundum Scripturas, quae hoc perhibent.

Probavit per testimonia Scripturarum, probat etiam Christum resurrexisse, per testimonia eorum quibus post resurrectionem visus est. Et hoc tradidi vobis, quia visus est Cephæ, id est, Petro. Hanc apparitionem ubi, et quomodo facta sit non legimus, sed tantummodo scriptum est: Surrexit Dominus et apparuit Petro, et post hæc visus est undecim apostolis, **¶ 46** quando Thomas erat cum eis (*Luc. xxiv*, 39). Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque ad hoc tempus; et si placet, querite ab eis; quidam autem eorum dormierunt. Christum dicit mortuum, hos dormisse. Deinde etiam visus est Jacobo Hierosolymitano episcopo, qui videns Christum in cruce, devovit se non manducaturum panem, donec videaret Christum resurrexisse. De his duabus apparitionibus, nihil in Evangelii invenitur. Deinde visus est omnibus apostolis (*Act. ix*, 3), in die Ascensionis. Novissime autem omnium visus est mini (*Act. xxii*, 17); prius in via, post in templo oranti. Mihi dico, tanquam abortivo, id est vi quadam et compulsione in apostolatum nato. Abortivum se dicit, quia extra tempus natus in Christo, apostolatum accepit, in cœlo receptio Domino cum carne. Bene dico abortivo. Nam ego sum minimus apostolorum, qui nec etiam dignus sum vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Et licet dignus non fuerim, tamen sum id, id est apostolus qui utique sum per gratiam Dei, et licet prius persecutor fuerim, tamen ex quo recepi gratiam ejus, ipsa gratia non fuit vacua, id est otiosa in me, sed laboravi omni genere passionis abundantius omnibus aliis apostolis. Et licet dicam laboravi, tamen non ego per me hoc potui, sed gratia Dei operata est tecum. Cum dicat se tot et tanta sustinuisse, per hoc satis approbat resurrectionem, spe cuius omnia patitur. Re-

Nam sic prædicamus, sive ego, sive illi alii apostoli, locus ab auctoritate. Vos etiam sic credidistis, quod Christus vere resurrexit: nolite negare. Si autem prædicatur et negari non potest, quod Christus surrexit a mortuis, quomodo quidam in vobis dicunt, quod non est futura resurrectio mortuorum? Si Christus resurrexit (quod utique verum est) resurrectio mortuorum sequitur ex necessitate. Probavit superius auctoritatibus Scripturarum et testimonis sanctorum, qui viderunt Christum vere surrexisse a mortuis, et ex eo intulit, quia si Christus surrexit, et resurrectio mortuorum erit. Hanc autem consequentiam sic probat: Vere si Christus surrexit et resurrectio mortuorum est. Nam si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Hic locus a simili est, et inter causam et effectum diversis respectibus. Similitudo in eo est quia si Christus in morte detineri non potuit, quia peccatum, quod est causa mortis, in eo non fuit, nec nos pro modo nostro justificati a peccatis in morte detinebimus. Quia si mortem evadimus, tunc resurgemus, per hanc similitudinem, scilicet, quod peccatis justificati sumus, cum Christo resurgemus; sed quia Christus longe major nobis est in justitia, ideo major erit in gloria resurrectionis. Iterum resurrectio Christi et quæcunque operatus est in terris, omnia spectaverunt ut homo restitueretur perditæ beatitudini. Quia si hic effectus, scilicet, resurrectio mortuorum non sequitur, frustra causæ illæ præcesserunt, sed Christus resurrexit: et hoc probat per multa inconvenientia, ex eo non resurgentem provenientia. Dico quod Christus surrexit. Nam si Christus non surrexit, ergo prædicatio nostra est inanis, id est sine re; quia res illa quam prædicat non sic est; et de eodem aliud inconvenientis, quoniam fides vestra est inanis, id est infructuosa, si Christus non resurrexit, quod Corinthii, scilicet, fidem suam esse inanem nullo modo faterentur. Iterum aliquod inconvenientis, si Christus non resurrexit; quia tunc invenimus nos falsi testes Dei Patris, ideo quoniam diximus testimonium contra Deum: non enim placet Deo, si quis quod non fecerit Deus attribuat ei; hoc, scilicet testimonium quod Deus suscitaverit Christum, quem pro certo non suscitavit si mortui non resurgent. Verum est quod mortui resurgent sicut vos dicitis. **C** Nam si mortui non resurgent, neque Christus resurrexit: idem superius posuerat, sed ad aliud: ibi enim ut illam probaret veram si Christus surrexit et mortui resurgent. Hic autem ut inferret veram eam quæ dicit non suscitatum esse Christum nisi **¶ 47** mortui resurgent. Diceret Corinthius: Mallem negare resurrectionem Christi, quam concedere quod resurgent mortui. Probat iterum per inconvenientis Christum resurrexisse: Vere Christus surrexit, nam si non resurrexit Christus, fides vestra de Christo vana est. Nulla fuit illa fides, quam accepistis. Vere si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Nam adhuc estis in peccatis vestris. Legitur sur-

rexisse propter justificationem nostram. Quia si non **A** creaturis paternam dilectionem adhibere. Cum tradiderit dico regnum : et cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.

Notandum est quod in angelis diversitates officiorum Deus posuerit, et hoc totum causa hominum, ut angeli administrent saluti eorum. Sed postquam homines jam in perfectione erunt, et nulla administratione egebunt, nomina illa destruentur in angelis, quibus vocabantur pro diversitate humanæ administrationis. Sunt enim quidam inter angelos, qui principatum habent super omnes alios. **148** Sunt etiam alii qui potestative perficiunt ea, quæ a principatu injunguntur eis. Sunt alii qui dicuntur virtutes, quia miraculorum sunt operatores. Similiter et in malis angelis quidam sunt principes super omnes alios. Alii habentes potestatem efficiendi quod principes præceperint : alii virtutes, qui aliqua nova inducant quasi miracula. Et hæc iterum in fine evanescuntur. Quia sicut boni angeli ultra non habebunt in quo homines tueantur ; sic nec mali in quo noceant hominibus. Sic etiam inter homines omnis differentia prælationis vel subjectionis destruetur : inter quos nulla erit regiminis inæqualitas. In fine tradet Christus regnum suum Patri : sed interim dum nondum finis est, oportet regnare, id est Christum cum potentia Ecclesiam suam regere. Oportet ideo dicit : quia sic prophetatum est in Scripturis, quas ex necessitate oportet impleri. Regnare dico, donec Deus ponat omnes inimicos Christi sub pedibus ejus, id est tam plenaria subjectione, sicut sunt aliqui pedibus aliorum prostrati. **C** Vel sub pedibus ejus, id est subjectos humanitatibz Christi. Quæ per pedes ideo signatur : quia per humanitatem assumptam, divinitas venit ad homines. Et postquam hæc omnia erunt evacuata, tunc etiam destruetur mors novissima : quia postquam non erit peccatum : nec pena peccati, scilicet mors remanebit. Mors dico inimica : cui et homines inimicantur, et quæ inimicatur hominibus. Vere inimici ponentur sub pedibus Christi. Nam scriptum est in Psalmo : « Omnia subiect Deus sub pedibus ejus (Psal. VIII, 8), » id est Christi, sicut expositum est in Psalmo. Tamen habetur, subjecisti. Cum autem Scriptura dicat, omnia sine dubio subjecta sunt Christo, omnia præter eum qui ei, scilicet Christo, subjecit omnia, scilicet præter divinitatem. Deus, qui Christo subjecit omnia, non est Christo subjectus. Sed ipse Christus erit subjectus illi, id est Deitati : quæ subjecit omnia ipsi, id est Christo. Diceret aliquis : Interim quidem Christus erit subjectus Deo, donec sibi Deus subjecerit omnia : sed postea non. Erit utique (ait Paulus) quia cum subjecta fuerint Christo omnia, tunc ipse Christus subjectus erit Deo, qui ipsi subjecit omnia. Ita tamen subjectus, ut sit æqualis, scilicet, ut Christus sit Deus in omnibus, id est in singulis creaturis : et ita in omnibus quod *omnia* singulis, id est perfecta beatitudo, perfecta gloria, et pax superans etiam omne hominis desiderium. Revertitur ut probet resurrectionem mortuorum

Postquam probavit resurrectionem omnium vere futuram, congrue subdit de ordine ejus resurrectionis : ut per hoc magis certificaret eos et invitaret ad eamdem resurrectionem, dicens : Licit omnes sequent resurgent, tamen unusquisque erit in suo ordine : qui enim plus promeruit, plus accipiet gloriæ : et ita quod Christus erit primitæ tempore et dignitate, sicut superioris. Deinde post Christum erunt in gloria ti qui sunt Christi. In eo dico eos esse Christi, scilicet, qui crediderunt in secundum adventum ejus, id est resurrectionem : et ita crediderunt integritate fidei et boni operis : euntes obviam in adventum Christi. Potuisse dicere, qui crediderunt in nativitatem Christi vel passionem ; sed ideo in adventum dixit, quia resurrectionem commendare eis intendebat. Et postquam ii qui sunt Christi resurgent, deinde erit finis, id est impletio promissæ beatitudinis : cum Christus tradiderit regnum, id est Ecclesiam suam, quam cum potentia regit. Tradiderit dico Deo et Patri : tunc Christus dicetur tradere regnum Patri, cum Ecclesiam suam locabit in oculis Dei, ut quod hic vidit per speculum et in ænigmate, ibi videat facie ad faciem. Deo dicit et patri, ut ostendat eum qui ab alio initium non habuit. Ut etiam notet eum et Creatorem esse, et

dicens : *Mors per Christum destruetur, et homines resurgent : alioquin, id est si dicas non esse resurrectionem mortuorum, quid facient illi qui baptizantur pro mortuis?* Tangit hic reprobum mortem quorundam, qui, auditio quod resurrectio futura esset eorum qui baptizarentur, cum essent baptizati, iterum loco infidelis patris jam mortui baptizabant se : ut sic pater vel mater salvarentur in resurrectione. Et hoc adducit ad verecundiam Corinthiorum : quia si illi perversi tantam fidem de resurrectione habebant, quanto magis Corinthii deberent resurrectionem credere ? Littera sic est : *Quid facient illi qui baptizantur pro mortuis spe resurgendi, si omnino mortui non resurgunt ? Ut quid etiam baptizantur pro illis justificandis : cum nec illi justificantur ? Si enim justificantur a peccatis et resurgerent. Vel aliter sic : Alioquin, id est si resurrectio non est, quid facient illi qui baptizantur pro mortuis operibus, id est pro peccatis, quae mortem operantur ? Baptizantur dico spe resurrectionis. Et quid facient, si omnino mortui non resurgent ? Ut quid etiam baptizantur pro illis, id est, ut justificantur a peccatis ? Vel aliter : Alioquin si non resurgent mortui, quid facient illi qui baptizantur pro se mortuis, id est mortificandis peccato : Vel pro se mortificatis per peccatum Deo. Cætera sicut dicta sunt. Iterum si resurrectio mortuorum non est, ut quid etiam nos apostoli periclitamur omni hora ? Non enim finem habent tribulationes nostræ, quas gaudemus pati spe futuræ **149** resurrectionis. Vere periclitamur : nam quotidie morior, id est pericula mortis patior, fratres, propter vestram gloriam, ut vos digni sitis gloria resurrectionis. Vel secundum Augustinum : Morior, et hoc juro per vestram gloriam, fratres : quam gloriam spe quidem jam habeo, in Christo Jesu Domino nostro : qui jam in gloria cum carne mea resurrexit. Qui etiam ut secum resurgerem promeruit. Si iterum mortui non resurgent : quid mihi prodest si secundum hominem, id est secundum humanæ rationis potentiam. Vel secundum hominem : quia ego homo, illi bestiæ. Secundum hominem utique pugnavi contra bestias Ephesi, id est contra Ephesianos bestiales : quia resurrectionem negando, hominem in hoc mundo solum vivere dicunt, quod et bestiæ faciunt.*

Quid, inquam, illa pugna mihi prodest, nisi post mortem habiturus sim gloriam ? Ephesii negabant resurrectionem : contra quos Paulus multo labore disputavit, approbans futuram esse resurrectionem. Et quandoquidem secundum vos vita non restat post hanc : nihil jam aliud agendum est : nisi ut desperantes manducemus et bibamus : quia non ultra victuri moriemur (Isa. xxii, 13; Sap. ii, 6.) Hoc verbum dixerunt Judæi, cum affligerentur in captivitate Babylonis, et desperarent de adjutorio Dei. Similiter qui resurrectionem negant, de auxilio et potentia Dei desperant. Et quia, fratres, non sic est desperandum, sed de resurrectione confidendum, ideo nolite seduci a pseudoapostolis, qui non habent

A fidem resurrectionis. Per hoc quod dicit seduci, notat seductores esse inter eos. Nolite credere seductoris. Nam colloquia illorum mala non solum fidem violant : sed etiam corrumpunt bonos mores. Qui enim futuram vitam non credit, nescio quare bonis moribus laboret adhærere. Et ne a seductoris corrumpamini, evigilate ad hoc ut sitis justi, et ut justitiam conservetis. Nolite ulterius peccare : necessarium est ut evigiletis. Quidam enim inter vos habent ignorantiam Dei, id est ignorantiam æquitatem, et fidem Dei : et hoc loquor vobis ad reverentiam, id est ad erubescientiam), ut verecundemini de peccatis vestris.

B Postquam Paulus per necessarias rationes, per inconvenientia quæ inde proveniunt, iterum per potentiam Christi, futuram resurrectionem approbat, vult illam approbare per legem naturæ : quia humana sapientia magis argumentatur secundum passibilitatem [possibilitatem] naturæ. Quasi diceret : Licet superius resurrectionem satis approbaverim, tamen secundum legem naturæ objiciendo, dicit mihi aliquis : quomodo resurgent mortui in pulvrem jam dissoluti ? Natura non videtur hoc pati. Iterum si aliquo modo pulvis ille conglutinatur, tamen quali corpore venient homines qui resurgent ? Num credi potest ut tanta gloria possit venire disoluto pulveri, ut tu prædictas ? Priori respondet quæstioni. Natura bene patitur mortuos resurgere. Illud enim quod tu insipiens, qui de resurrectione dubitas, semen, inquam, illud, quod tu seminas non vivificatur, id est nullo modo vivere potest, nisi prius moriatur, et computrescat : quemadmodum vides quod oportet semen putrefieri, ut sic postea vivat : ne dubites jam hominem iterum post mortem vivere posse, cum per mortem oporteat vivere. Probat aliam quæstionem, futuram scilicet gloriam corporum, ejusdem seminis similitudine, dicens : Vere in majori gloria corporum venient. Nam quod seminas tu, non seminas illud corpus quod futurum est, sed seminas nudum granum : corpus autem de nudo grano futurum multa grana, paleas et culmos est habiturum. Similiter non sit tibi absurdum, si dicamus corpora nostra in majori gloria resurrectura quam hic seminentur. Tu seminas nudum granum, utputa, id est sicut est granum tritici, aut granum, alicujus cæterarum segetum. Tu seminas nudum granum ; sed Deus dat illi grano corpus sicut vult, fertilitate granorum, spicarum et culmorum gloriosum : et unicuique tamen **150** seminum reddit proprium corpus : quia si seminatum est triticum, pullulat triticum ; et sic in identitate seminum singula grana resurgent, et hoc in exemplum meliorate resurrectionis, non amissæ substantiæ. Cumque omnes in hoc convenient, quod resurrectionis gloriam sunt habituri in eo tamen differunt quod quidam gloriōsiorem sunt habituri, quidam non adeo, secundum differentiam meritorum. Diceret aliquis : Cum omnis hominum materia ex eisdem constet elementis, videtur ut quidquid uni conferetur, totum in alio possideat similis ma-

teria. Quod Paulus (ut ad meliora semper provocet A bus, et non vivificans. Et vere surget corpus spirituale; nam *novissimus Adam*, id est Christus, dicitur Adam, quia natus de ipso secundum lineam carnis: ideo autem novissimus, quia post eum non est futurus alius Adam, qui novam inducat generationem. Omnis enim homo, vel carnalis Adæ filius vel spiritualis. Hic, inquam, novissimus Adam, **151** *factus est in spiritum non viventem, sed vivificantem.* In illa enim resurrectione sic anima corpus vivificabit, ut nullo egens alimento vivat perpetuo. Diceret ille: Licet Christus qui Deus fuit, ita potuit vivificari, ego non sic potero, qui tantum homo sum. Nihil impedit, ait Paulus, quia licet Christus Deus sit, tamen *non prius* fuit illud corpus *quod est spirituale, sed prius* fuit illud corpus *quod est animale*: et *deinde* fuit illud corpus, *quod est spirituale*. Vere primus homo factus est in animam viventem, nam primus homo factus est *de terra terrenus*, et secundus Adam factus est in spiritum vivificantem. Nam *secundus homo* factus est *cœlestis* veniens *de cælo*. Et *qualis* fuit primus ille *terrenus, tales sunt et terreni*, qui adhærent ejus terrenitati. *Et qualis* fuit secundus ille *cœlestis, tales etiam erunt imitatores ejus cœlestes*. Et quandoquidem qui terrenum sectabitur, terrenus erit; et qui cœlestem, cœlestis; *igitur sicut portavimus imaginem terreni* Adæ per peccatum, *sic amodo portemus imaginem cœlestis* Adæ, per justitiam vitæ: ut, deposito onere terrenitatis, gaudemus in levitate gloriæ cœlestis. Quia modo dixerat *qualis* fuit cœlestis, tales erunt adhærentes ei. Dixerat etiam portemus imaginem cœlestis: ne occasione horum verborum putaremus nobis ad salvationem sufficere veterem hominem in baptismo deponere, et novum hominem ibidem assumere. Determinat Paulus non satis esse hoc modo imaginem cœlestis portare, nisi continua imitatione operum portemus. Littera sic jungitur: Licet dixerim, portemus imaginem cœlestis, et erimus cœlestes, tamen *hoc dico*, id est determino vobis, *fratres, quoniam*, id est quod, *caro et sanguis*, id est, qui carni acquiescunt et sanguini, quædam enim peccata sunt ex carnalitate, ut mollis luxuria: quædam ex vitio sanguinis, ut ira ex melancholia: et quicunque carnem et sanguinem peccati sectantur, hi *non possunt possidere regnum Dei*, id est seipso in futura gloria. Regnum enim Dei nihil aliud est, quam ipsi homines, in hac vita nemo possidet se: quia nulla dies est, qua non quisque possideatur a peccato, sed in futura beatitudine quisque justorum possidebit se. Ubi nemo tentatione carnis inquietabitur. Vere caro et sanguis non possidebunt regnum Dei: nam caro et sanguis est corruptio. Regnum autem Dei est incorruptio. *Corruptio vero non possidebit incorruptelam*: igitur caro et sanguis non possidebunt regnum Dei. Quia modo superius dixerat: Quicunque portaverit imaginem cœlestis, resurget in gloria. Dixerat iterum quod caro et sanguis nullo modo possidebunt regnum Dei: ne hæc verba in-

telligeret aliquis esse contraria, solvit illud absolu^A in aculeo sue caudæ, mortem loco veneni gestabat ? vendo omnem contrarietatem, dicens : Ne prædicta verba mea male interpretetis, ecce dico vobis mysterium, id est aperio vobis rem occultam, ut per ejus aperturam auferam a vobis hujus rei dubietatem. Vere quidem est (sicut præfatus sum) quod omnes resurgemus, id est omnes corpora resumemus, sed tamen non omnes immutabimur, in accipiendo gloriam : quia quidam resurgent ad poenam sibi augmentandam : alii ad gloriam. Resurgemus quidem in momento, et ut majorem facilitatem resurrectionis aperiat, corripit quod dixerat, in momento, dicens : Resurgemus in ictu oculi, id est, quam cito oculus transit ad pervidendum aliquid : vel, quam cito palpebra palpebræ jungitur. Hoc autem fiet in tuba novissima : non quod vox tubæ ibi audiatur, sed sicut vox tubæ victores invitat ad palmam ; victis vero fit ad terrorem : ita vox illa signum erit justis ut triumphi meritum accipient, impiis autem terrorem poenæ incutiat. Novissima ideo, quia cum multas voces dederit Christus in mundo, unde terreret impios, laetificaret justos : vox illa judicii novissima erit consummans justis gloriam, impiis iram indeficientem. Et quia de tuba hac nihil amplius dixerat, subdit : **I5.2** Bene dico tuba. Nam canet tuba. Non determinat utrum Christus vel angelus tuba illa canere debeat. Vel ut sit nominativus, tuba illa canet et in voce tubæ resurgent mortui incorrupti, id est in integritate membrorum restaurati : quidam tamen dolore poenarum corrumperi, sed nos electi Dei immutabimur, accipiendo gloriam resurrectionis. Vere immutabimur ; nam oportet, id est (ut vere sint Scripturæ) inevitabile est : oportet, inquam corruptibile hoc, id est, corpus tot miseriis attritum, induere incorruptionem. Et quia incorruptum posset esse ad tempus, ut tamen non evaderet ; addidit et oportet mortale hoc corpus induere immortalitatem.

Vere hoc mortale fiet immortale : nam mors absorpta, id est destructa et degluta est, in victoria Christi, quando morte sua mortem superavit : vel in victoria sua, id est mortis : per hoc enim quod mors invadere Christum præsumpsit, in quo non erat peccatum, quod est causa mortis, in ipsa sua præsumptione occubuit. Hæc autem auctoritas in Osee sic invenitur : « O mors ero mors tua (*Osee xiii*). » Et quia hanc scripturam quidam male interpretabantur, dicentes hoc scriptum esse de morte animæ, non corporis, præmitit Paulus expositionem hujus auctoritatis dicens : Cum autem hoc mortale corpus induerit immortalitatem. Non enim (sicut quidam male suspicantur) anima sola evasura est mortem, sed cum anima etiam corpus : tunc fiet, id est implebitur sermo ille qui scribitur in Osee : Absorpta est mors in victoria, sicut dictum est. Verba quæ sequuntur ejusdem prophetæ esse dicuntur, insultantis ipsi morti, quia destructa sit, et dicentis. Quando quidem absorpta est, ubi est, o mors, nunc, tua *victoria*, qua juri tuo omnia subjiciebas ? Et, o mors, ubi est modo tuus stimulus, id est peccatum quod

Ait Paulus : bene dico stimulus : nam peccatum est stimulus mortis, id est aculeo suo mortem hominibus instimulans. Pro eo quod Paulus quid sit stimulus exponit, præcedentia verba putantur non esse ipsius : vel si sunt Pauli, non tamen mutatur sententia. Insultando enim dicit morti, quia modo absorpta es. *Ubique, o mors, tua victoria ?* Cætera non mutantur. Ne iterum dicerent : Cum destructo peccato destruatur mors, bene modo nobis est, quia per legem destruimus peccatum. Contra hoc Paulus : Peccatum est stimulus mortis. Lex vero nullo modo debilitat peccatum : imo est virtus, et augmentum peccati. Et hoc congrue removit, ut sicut per Christum probaverat fieri resurrectionem, sic per eumdem ostendit esse omnem peccati remissionem. Et quia lex auget peccatum, ideo nulla legi gratia, sed Deo omnes agamus gratias : qui dedit nobis victoriam peccati et mortis, et hoc per Dominum nostrum Jesum Christum. Et quia ex Deo et per Christum omnis victoria ; itaque, fratres mei, ut sitis Deo dilecti, estote stabiles in bono, dum in quiete pacis estis. Estote etiam immobiles a fide, si adversa irruerint. Vos dico abundantes in opere Domini, ut semper melius et melius operemini. Vos dico semper scientes quod labor vester non est inanis, id est sine fructu; sed in gloria magna resurrecti estis, et hoc in Domino, id est per Dominum misericorditer agentem in vobis.

C

CAPUT XVI.

« De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi in Ecclesia Galatæ, ita et vos facite. Per unam Sabbati unusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod ei bene placuerit : ut non, cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit, ut ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebbo, vel etiam hyemabo, ut vos me deducatis **I5.3** quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum, et evidens, et adversarii multi. Si autem venerit Timotheus, vide ut sine timore sit apud vos : opus enim Domini operatur sicut et ego. Ne quis ergo illum spernat : deducit autem illum in pace, ut veniat ad me : exspecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus : et utique non fuit voluntas ejus, ut nunc veniret : veniet autem, cum et vacuum fuerit. Vigilate, state in fide ; viviliter agite et confortamini : omnia enim vestra

« in charitate fiant. Obsecro autem vos, fratres, A iturum ad vos, prius *tamen permanebo Ephesi usque ad Pentecosten*. Et necesse est ibi permanere me ; quia *ostium apertum est mihi magnum*, id est quia multi Ephesiorum ad fidem se præparant. Et *ostium evidens* ; quia jam quædam signa fidei video in eis : et oportet me insistere ; quia *adversarii multi sunt*, qui volunt eos subducere Christo. Ego modo Ephesi manebo: Si autem **I5** Timotheus, deferens hanc Epistolam, *venerit ad vos, videte ut sine timore sit apud vos*. Quidquid enim mihi de vobis nuntiavit, ad correptionem vestram fecit, et ideo videte ne eum inquietetis, utique sine timore debet esse apud vos ; *quia opus Domini operatur in vobis sicut ego*, et alii discipuli, et quia opus Domini operatur : ergo videte ne quis spernat eum, sed obtemperate monitis ejus. Nec solum non spernatis eum, sed etiam illum revertentem ad me *deducite in pace, ut illæsus veniat ad me* : ego enim exspecto illum cum aliis fratribus. Apollo episcopus Corinthiorum fugiens dissensionem eorum reversus fuerat ad Paulum, de quo Corinthii scripserant Paulo ut eis remitteret episcopum suum. Respondet eis Paulus quod Apollo nolit reverti, priusquam bene sint correcti, dicens : De Timotheo sic agite ; de Apollo autem fratre nostro, et episcopo vestro, significo vobis, quoniam multum rogavi ut veniret ad vos : et utique non fuit voluntas ejus, ut nunc veniret ad vos, sed veniet cum vacuum ei fuerit, et vos bene correctos intellexerit. Ut autem adventum hujus patris vestri mereamini, vigilate, id est studiose cavete vobis ne erretis, et state in fide, ut a sana fide non devietis, et in fide stantes agite viriliter, id est bene operamini. Nec ad horam sed in bonis actibus perseverando confortamini, studentes ut omnia vestra fiant in charitate, id est in dilectione Dei et proximi, in qua hucusque nimium tepuistis. Obsecro vos, fratres, ut subditi sitis Stephanæ et Fortunato, et debetis. Nostis enim domum Stephanæ et Fortunati, et Achaici. Hoc, inquam, nostis quod isti sunt primitiæ Achaicæ. Primi enim de Achâia crediderunt. Corinthus in Achâia est. Nostis etiam hoc quod isti ordinaverunt seipsos in ministerium sanctorum : quibus propriis manibus et de suis rebus ministraverunt. Hoc, inquam, obsecro vos, ut subditi sitis his omnibus que in vobis sunt ejusmodi, et omni cooperanti illis in bono, et laboranti similiter in ministerio sanctorum. Ut autem subditi sitis illis, scitote quoniam ego gaudeo in præsentia Stephanæ, Fortunati, et Achaici : sic enim mihi est de illis quasi si præsentes eos habeam. Gaudeo, inquam, et merito ; quoniam ipsi impleverunt in me et in sanctis hoc quod deerat vobis : ipsi enim ministraverunt nobis in temporalibus, quod cum vos debuissetis, neglexistis. Vere ipsi supleverunt ; nam refecerunt spiritum meum ministrando necessaria, et per hoc spiritum vestrum. Nisi enim bonus suis fovissent nos, non possemus tandem immorari vestræ instructioni. Et quia refecerunt spiritum meum et vestrum, ergo cognoscite, id est ex dilectione obedite eis, et omnibus qui sunt ejusmodi. Salutant vos, o Corinthi.

EXPOSITIO.

Postquam singula quæ præcipienda erant, disposita, secundum ordinem rectæ fidei in fine Epistolæ, de quibusdam privatis eos admonet, scilicet ut sancti qui erant in Hierusalem, quos et rapina infidelium, et publica famæ oppresserat, subvenirent, ministrantes aliquid de suis abundantiis. Littera sic jungitur : De resurrectione mortuorum sic credite. De collectis autem quæ sunt deferendæ in sanctos, qui sunt in Hierusalem, ita et vos facite per unam diem Sabbati, id est septimanæ, sicut ordinavi debere fieri in Ecclesiis Galatæ. Et ne putetis hæc collecta meis usibus me velle deputare, præcipio ut unusquisque vestrum reponat apud se : non tamen sic ut suum esse putet illud, sed recondens, et quasi alienum integre conservet : quod ei bene placuerit pauperibus sanctis erogare. Ideo dico facite per unam Sabbati, ut non cum venero, tunc primum collectæ incipient fieri. Ut autem omnem suspicionem auferam a vobis male suspiciose, cum ego præsens vobis fuero, non proprios legatos, sed hos quos probaveritis (id est quos ex vobis ipsis elegeritis) mittam perferre gratiam vestram, id est gratuitum donum vestrum in Hierusalem. Mittam dico per Epistolas, id est cum Epistolis meis, in signum ipsis traditis.

Dicerent Corinthii : Aliorum munera ipse defers, et nostra quare deferre dignaris ? Ad hoc Paulus : Certe si dignum fuerit donum vestrum, ut ego ire debeam, ibunt mecum legati vestri, ut ego simul veniens commendem gratiam vestram. Sic faciam de gratia vestra, Veniam etiam ad vos cum pertransiero Macedonium : prius sum enim ad Macedonas iturus. Benedico pertransiero : nam vere pertransibo Macedonia ; sed postea maneo apud vos forsitan, id est si Deus concesserit. Vel etiam ut plus dicam. Hiemabo penes vos, ut vos deducatis me quocunque a vobis discedens iero. Ideo hiemabo ; quia nolo vos modo videre in transitu. Ideo non in transitu videbo vos ; quia spero me aliquantum manere apud vos si Dominus permisit. Et licet dicam me trans-

D C. Ut autem subditi sitis illis, scitote quoniam ego gaudeo in præsentia Stephanæ, Fortunati, et Achaici : sic enim mihi est de illis quasi si præsentes eos habeam. Gaudeo, inquam, et merito ; quoniam ipsi impleverunt in me et in sanctis hoc quod deerat vobis : ipsi enim ministraverunt nobis in temporalibus, quod cum vos debuissetis, neglexistis. Vere ipsi supleverunt ; nam refecerunt spiritum meum ministrando necessaria, et per hoc spiritum vestrum. Nisi enim bonus suis fovissent nos, non possemus tandem immorari vestræ instructioni. Et quia refecerunt spiritum meum et vestrum, ergo cognoscite, id est ex dilectione obedite eis, et omnibus qui sunt ejusmodi. Salutant vos, o Corinthi.

thii, *omnes Ecclesiae. Salutant multum in Domino* A non saluto; sed sit anathema, id est separatus a Deo anathema dico Maranatha. Hoc verbum ex Syro sermone conficitur et Hebræo, et sonat Dominus venit Quasi diceret: Qui non amat Christum, separatur ab eo dum ipse Dominus ad judicandum venit. Vel sit anathema, et malo suo; quia Dominus venit fortassis hodie vel eras, ut ulciscatur de eo. Hæc autem est mea salutatio, a qua impios separo. *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum et charitas mea sit cum omnibus vobis*, id est omnes vos diligatis me, licet aliquantulum asperius vos correxerim, et hoc sit in Christo Jesu, id est propter amorem Christi Jesu. Amen, id est ita fiat.

Mos erat Pauli, ut ipse idem manu propria Epistolam clauderet, ne dubitaretur quin a se mitteretur Epistola: et hoc propter pseudo, qui sub nomine Pauli furtivas mittebant epistolæ. Ab hac autem salutatione sua excludit infideles, dicens: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, hunc*

158 PROLOGUS IN SECUNDAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

In secunda ad Corinthios Epistola, quasi in parte superiori, post tribulationum suarum relationes, reddit causas quare ad eos secundo non ierit; quoniam non levi mutatione consilii fecisse se asserit, sed ne adventu suo tristitiam incurreret, cum in peccato præmanere discipulos reperisset. Deinde post agnitos fructus pœnitentiae, reconciliat eum Ecclesiæ, quem in prima propter fornicationem, a consilio sanctorum jusserat amoveri. Tertio contra pseudoapostolos officii sui dignitatem tueretur, et Novi Testamenti ministros tanto anteire gratia ostendit, quanto Evangelium est lege præstantius. Immoratur etiam in causa illa plurimum, quam bre-

B viter in prima contigerat; ut prompto ac libenti animo necessaria præsentis vitæ non habentibus, largiantur, et utilitate spiritualis commercii commutent præsentia cum futuris, atque abundantia sua sanctorum inopiam suppleant; ut vicissim eorum inopia sanctorum abundantia suppleatur. In fine repetit quod superius contra pseudoapostolos egerat, et jactationem eorum, prædicationesque de se gloriosas, vel collata antiquitate generis, vel catalogo injuriarum ac periculorum suorum evacuat; dicitque eos operarios subdolos, qui ad imitationem Satanæ transfigurentur in apostolos Christi, sub prædicationis spe lucra pecuniaria quæque sectantes.

ARGUMENTUM IN EAMDEM.

Post actam a Corinthiis pœnitentiam, consolatoriam scribit eis Epistolam Apostolus a Troade per Titum, et collaudans eos hortatur ad meliora; contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

ARGUMENTUM B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus hanc iterum Epistolam scribit ad Corinthios, quorum alios sufficienter per priorem Epistolam corixerat; sed quidam eorum eo adhuc errore gravabantur ut pseudodoctores Paulo præferrent, accusantes Paulum de simplicitate sermonis, extollentes pseudo in sapientia carnali. Quare et in hac Epistola satis immoratur in depressione pseudodoctorum, et in commendatione sui apostolatus. In primis etiam eos qui justi erant in Corinthiis, seu qui modo per Epistolam Pauli bene fuerant correcti, seu illos qui a principio acceptæ fidei perduraverunt, in bono consulendo. Hi enim multa patiebantur a fratribus perversis, quos illi pseudo concitabant in sanctos. Cumque omnes bonos indiferenter consoletur, cum quem ex nomine reprehenderat, quia uxorem patris ducere presumpserat, quia bene correctum audivit, singulare præ-

C ceptum de eo ponit, ut restituatur Ecclesiæ, a qua pro peccato se alienatum humiliter toleravit. De collectis etiam, de quibus in prima Epistola illis scripserat, in hac diffusus agit, ut qui brevi admonitione abusi fuerant, iterata et magis producta admonitione de eodem contempnere non audeant. In hac autem Epistola materia sunt ipsi iidem Corinthii correcti seu incorrecti. De his autem agit consolando bonos, ne deficiant in adversis; sed per patientiam tribulationum certatim proficiant in augmentum virtutum. Incorrectis vero errorem suum et peccatum improperebat, ea utique intentione de utrisque habita, ut diversitatem eorum in quamdam redigat unitatem, scilicet ut et boni in melius proficiant, et mali declinando errorem suum, salubri imitatione bonos insequantur.

D

EPISTOLA II AD CORINTHIOS.

159 CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Christi Jesu, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in uni-

« versa Achaia. Gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi (Ephes. 1, 3; I Petr. 1, 2). » Pater misericordiarum e

« Deus totius consolationis, qui consolatur nos in A est) Paulus inquam *apostolus*, id est legatus *Christi Jesu* : gloriam enim Christi annuntiat. *Apostolus*, dico, non per temerariam præsumptionem ut pseuso, sed per voluntatem, id est per beneplacitum *Dei*, et cum eo *Timotheus frater*, id est cooperator in opere Christi. Ideo Timotheum reponit, per quem primam Epistolam miserat, ut sciant sibi cognita esse omnia quæ apud eos geruntur. Paulus, inquam, et Timotheus scribunt *Ecclesiae*, id est convocationi fidelium. *Ecclesiae* dico *Dei*, id est in qua gratia Dei tantum operatur, et non merita doctorum ut pseudo gloriantur. *Ecclesiae* dico quæ est *Corinthi*. Corinthiorum utique *Ecclesiae* scribit cum omnibus, id est et omnibus sanctis, id est in baptismo per Christum sanctificatis : cum omnibus dico qui sunt in **B** 15⁷ universa Achaia. Quasi diceret : Ecclesiae Corinthi omnibusque Ecclesiis illi subjectis. Achaia enim dicitur provincia, in qua metropolis Corinthus sita erat. *Vobis Corinthiis sit gratia*, his qui peccaverunt secunda remissio : his qui bene correcti sunt, vel qui post acceptam fidem non peccaverunt, sit perseverantia gratiæ bene custodite. Et ei scilicet sit *pax*, id est bona tranquillitas animi a *Deo* qui potest : *Patre nostro*, qui pium ad nos affectum habet, et a *Deo* qui similiter potest, *Jesu Christo*, et vult : quia salvare nos officium ejus est. Nunc imprimis gratias agit Deo pro perseverantia eorum qui lapsi non fuerant, et pro correctione eorum, qui errore contempto bene se emendaverant : consolaturque eosdem exemplo suo, ut fortes sint in adversis, quæcumque oporteat eos pati, dicens : Quia vos in fide Christi laborare video, inde gratias agens dico : *Benedictus sit Deus Domini nostri Jesu Christi* : et *Pater Domini nostri Jesu Christi*. Deus ejus est, secundum quod Christus homo fuit : Pater Christi est, secundum deitatem in qua Filius æqualis est Patri : ipse tamen principium habens a Patre, non Pater ab eo. Qui si Jesu Christi Pater est, cum nos Christi filii simus : sic per Christum Deum Patrem habemus. Duo prædicta, Deus et Pater, spectant ad Christum : eadem duo quæ sequuntur, spectant ad homines. Benedictus etiam sit qui Deus et Pater est Christi. *Pater est etiam misericordiarum*. Cum posset dicere dator misericordiarum, dixit pater : ut ostendat eum et datorem, et ex paterno affectu nobis bona dantem. Pater, inquam, misericordiarum, et *Deus totius consolationis*. Misericordiæ dicuntur omnia dona Dei, seu dentur in adversis, seu in prosperis : consolatio autem dicitur tantum ubi fuit desolatio. Posset etiam dixisse, si vellet, pater consolationis et Deus misericordiarum, idemque esset. Deus dico consolationis non imperfectæ, sed *totius*, id est perfectæ. In quibuscumque enim desolamur, potens et præsto est consolari nos Deus ; quia consolatio nunc eis fuerat opportunitas : ideo circa bona consolationis magis immoratur, dicens : *Qui Deus consolatur nos*, me scilicet et condiscipulos meos, in tribulatione nostra, quam patimur. Nec in quadam tantum, sed in omni. Ubicunque enim tribulamur,

EXPOSITIO.

More suo salutem præmittit, dicens : *Paulus* (quod nomen tam humilitatis quam auctoritatis

facile vel difficile secundum modum tribulationis, **A** patimur : nam nos supra modum gravati sumus in Asia. Sed priusquam hoc dicat, præmittit unde intendant totum spectare ad sese quidquid dicturus est. Gravati quidem sumus : et hoc non volumus nos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, Ibi enim apud Ephesum, quia puellam spiritum pythonis habentem mundavit, et sic dominis ejus quæstum quem de divinatione puellæ habebant abstulit : instinctu eorum tota civitas irruit in eum. Cumque rationem reddere vellet, ne audieretur conclamabant : Magna Diana Ephesiorum. Ibique tot verberibus affligerunt eum, ut in platea velut mortuus relinqueretur (*Act. XVI, xix*) : hoc, inquam, nolo vos ignorare, quoniam ibi apud Ephesum gravati sumus supra modum priorum tribulationum, et supoa humanam virtutem. Virtus enim hominis tanta pati non posset. Ita utique gravati sumus, **ut tæderet nos**, non dico pati, sed etiam vivere : nec tantum tæduxit nos vivere, sed etiam ipsi habemus in nobis, id est in anima nostra responsum mortis : quia consulentes animam nostram, si forte vivi evaderemus, respondebat nobis mortem. Ne per hoc quod dicit, tædebat nos in tormentis vivere, putaretur sibi contraire, ubi ait : *Consolatur nos Deus in omni tribulatione*, contra hoc ait : Ideo tantum gravati sumus usque ad tedium vitæ et responsum mortis, **ut non simus fidentes in nobis**, id est viribus nostris nihil ascribamus : sed in Deo tantum confidamus, qui suscitat mortuos : me enim de morte, id est de eo pro quo alius homo moreretur liberavit : qui etiam frequenter eripuit nos de tantis periculis que passi sumus, in quem euntes bene agendo speramus, quoniam ut olim, sic etiam adhuc in futuro eripiet, in hac erceptione adjuvantibus aliis fidelibus et vobis in oratione, id est per orationem factam pro nobis : sic dico adjuvantibus, ut per multos adjutores agantur Deo gratiae pro nobis : gratiae dico ejus donationis, id est patientiæ et spei : et omnis bona donationis quæ in nobis est. Agantur dico ex personis multarum facierum, id est ex personis multiplici facie virtutum variatis. Sicut enim homo facie distinguitur ab alio, sic in Ecclesia hic per humilitatem quasi facie distinguitur ab alio : et alius per patientiam ab isto, et sic membra Ecclesiae diversas virtutes distinctas habent facies. Ex personis autem multarum facierum, id est varietate virtutum distinctis, agantur gratiae Deo pro nobis. Vel ita : *Ex personis multarum facierum*, id est ex diversitate ætatum et sexus : personas multarum facierum vocans pueros, juvenes et cæteras ætates utriusque sexus. Vel ita : *Agantur pro nobis gratiae* **I58** *donationis* quæ est in nobis. Agantur dico per multos, et quod dico per multos, hoc est ex personis multarum facierum. Per hoc quod ait, *vobis adjuvantibus pro nobis* satis commendat et allicit eos sibi quos tanti facit : ut pro Apostolo intercedere digni sint. In his enim verbis parificat eos sibi.

Hucusque de Corinthiis perfectos consolatus est. Hic transire videtur ad illos, qui nondum satis cor-

B **C** **D**

Et vere exhortamur a Deo : quoniam sicut abundant passiones Christi, id est quas vel pro Christi nomine, vel pro exemplo Christi pro nobis passi sustinemus. Sicut enim passiones abundant in nobis, ita copiose abundat etiam consolatio nostra per Christum nos consolantem. Vel per Christum : quia per exemplum patientiæ ejus consolamur. Et quæcunque patimur, et quandocunque consolamur, hoc non solum propter nos, sed etiam ad instructiōnem vestri : sive enim tribulamur, hoc fit pro vestri exhortatione, ut ad patientias tribulationes fortes sitis, et sic pro salute æterna habenda : sive etiam consolamur, hoc fit pro vestri consolatione, ut scialis vos similiter a Deo in tribulatione consolando, et sic pro futura salute habenda : sive etiam exhortamur : hoc totum fit pro vestri exhortatione, ut vos exemplo nostro et doctrina exhortati sitis ad meliora, et **I58** sic pro habenda vobis salvatione. Videndum est quod hæc verba, *tribulamur, consolamur, exhortamur*, hic in passiva significatione leguntur : vere totum pro vobis, quia quæ tribulatio, consolatio et exhortatio operatur in vobis, verbo et exemplo nostro, tolerantiam passionum etiam earumdem quæ patimur etiam nos, qui tanta auctoritatis apud Deum sumus : non ergo miremini, si vos inferiores Deus permittat vexari. Operatur in vobis tolerantiam, **ut spes nostra habita pro vobis**, qua et vos speramus in bono perseverare, et salutem æternam apprehendere : ut hæc spes sit firma, id est permanens : et veritate virtutis roborata. Non ait de vobis, sed pro vobis : ut ostendat suam charitatem pro bono eorum affectuose sollicitam esse. Patimur, inquam, scientes : quoniam sicut estis non dicam participes, sed socii passionum nostrarum, sic eritis etiam socii consolationis, quam futuram exspectamus nobis et vobis in gloria. Et per hoc quod socios eos vocat, multum animat ad patientiam. Ea occasione quia de passionibus loqui coepit, transit ad enumerandas difficultates, quas passus est in Asia ; hoc autem facit ne possent objicere Corinthii : Exemplo tuo nos, Paule, provocas ad ferendas tribulationes, qui nunquam fortasse tam graviter ut nos tribulatus es. Littera sic jungitur : Bene dico

recti, adhærebant pseudomagistris : memorans hic A sionem, et volui per vos transire in Macedoniam : et a Macedonia revertens, iterum volui venire ad vos : et a vobis volui deduci in Judæam. Et quia sic prius volui : ergo cum voluissem hoc, id est venire ad vos, nunquid usus sum levitate, quia non veni sicut prius volui ? Aut quia non veni, an ea quæ cogito secundum carnem, id est carnale commodum cogito, ut ideo venire dimiserim, quia nihil me a vobis sperarem recepturum ? an, inquam, secundum carnem cogito ut propterea sit apud me, est, et non, id est affirmatio et negatio de 160 eodem ? Quod apud me non sit, est et non, apparet in illo sermone qui noster sermo fui apud vos dum præsens essem inter vos : quia in illo sermone tunc habito non fuit est et non, id est affirmatio et negatio de eodem : et quod ita sit: Deus qui fidelis est et verax hoc novit. Vel aliter : Vere apud me non fuit est et non : quia Deus fidelis, id est verax est. Cum autem Deus doctores veritatis se daturum promiserit : si me doctorem falsitatis instituit, profecto mendacii reus est. Et quod Deus sit fidelis promittens doctores veritatis apparet in eo : quia sermo noster qui fuit apud vos, in illo sermone non fuit : est et non. Vere Deus fidelis est: nam in Christo Jesu qui Christus Jesus Filius Dei est, qui etiam Christus prædicatus est in vobis per nos : scilicet per me et Silvanum et Timotheum. In illo Christo non fuit est et non, id est affirmatio et negatio de eodem : sed semper fuit in illo est, id est veritas seu negando, seu affirmando. Vere in illo non fuit est et non : non quoiquot sunt promissiones Dei Patris in illo sunt est, id est veræ et compleæ ; vel etiam similiter. Et quia per Christum compleæ sunt promissiones Dei patris in illo sunt est, id est veræ et compleæ sunt promissiones Dei : ideo et per ipsum Christum dicimus amen, id est ita esse completum sicut promissum est, et hoc totum Deo, id est ad gloriam Dei, et ad gloriam nostram, quia per veritatem Dei comprobatur veritas nostra. Licet dicam ad gloriam nostram tamen non nobis, sed Deo debetur gloria : qui Deus confirmat nos vobiscum ut veritas in vobis sit: et hoc in Christo. Qui etiam Deus unxit nos oleo sanctificationis in baptismate. Qui etiam signavit nos, id est signum discretionis ab aliis (scilicet virtutes) dedit nobis. qui etiam pignus spiritus dedit, id est Spiritum sanctum ut sit nobis arrha futuræ gloriae : quem spiritum dedit in cordibus nostris habitatorem continuum. Et cum Spiritus sanctus sit in nobis, non est credendum, quod levitas vel mendacium fuerit in nobis.

C D

Postquam se excusavit, quod nec quo levitate, neque secundum carnem cogitans ad eos venire dimiserit, subdit causam quare non venerit, dicens : Pro levitate, vel quia carnaliter cogitarem venire non dimisi : sed ideo ut parcerem vobis non veni. Et ut credatis, ut vobis parcerem me non venisse, ego invoco Deum testem hujus rei. Malique quidem negligentes offendere Deum, testem falsitatis non multum curarent advocare Deum : sed Paulus qui se totum in Deo posuerat, non præsumeret Deum facere testem

ejus rei, quam veram non intelligeret. Alter enim agens, mendacii Deum argueret. Deum utique invoco testem : non solum contra corpus, ut si mendax fuero, in solo me puniat corpore, sed etiam in, id est contra animam meam, ut perdat eam cum corpore si mendacii testem facio Deum. Inde Deum adovo testem : quod parcens vobis, id est ut commodius possem parcere vobis, non veni Corinthum ultra, id est ulterius quam prima vice.

Priusquam dicat in quo eis non veniendo pepercerit, determinat hic quod ait, *parcens*. Corinthii enim insidiantes verbis ejus, dicerent : Ita ait te pepercisse, ac si regia potestate habeas nos cogere ex tua voluntate. Parcens non ideo dico, quia nos dominamur fidei vestrae : fides enim res est voluntaria, non necessitate dominii cogenda. Dominari autem dicitur in potestatis illis, ubi filius succedit patri usu necessario : sed in prælatis Ecclesiæ (etiam in sæcularibus qui non lege successionis, sed per electionem præsunt) potius dici debet servitus quam dominium. Ideo ait non dominamur fidei vestrae : sed sumus adjutores vestri, non cessantes orare Deum pro correctione vestri, adjutores dico gaudii vestri : in illa enim re vos adjuvamus de qua habituri estis permanens gaudium : quare nobis obsequi debetis. Vere non dominamur vobis : nam vos statis fide : quæ voluntatis res est, non necessitatis, si vos statis.

161 CAPUT II.

Statui autem hoc ipsum apud me ; ne iterum in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristos vos : et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me ? Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere; confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas : non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristavit me, non me contristavit; sed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc quæ sit a pluribus, ita ut e contrario magis donetis et consolemini : ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmitis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi vobis, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donatis, et ego : nam et ego quod donavi, si quid donavi, donavi propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satanna ; non enim ignoramus cogitationes ejus. Cum venissem autem Troadem, propter Evangelium Christi, et ostium mihi aperatum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fraterem meum : sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratias qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco : quia Chri-

Asti bonus odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus ? Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei : sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur. »

EXPOSITIO.

Postquam determinavit quomodo dixerit *parcens*; determinat in quo pepercerit, dicens : Ego utique non veni Corinthum, sed statui hoc ipsum quod in priori Epistola statueram. Statui, inquam, apud me, non præcipitio inconsideratae sententiæ, sed *apud me* diligenter pertractans ex consilio statui, ne iterum venirem ad vos in tristitia, id est ad contristandum vos. Iterum dicit, quia in prima Epistola venerat contristari eos, quia lapsi fuerant in peccatum : si non præsentialiter, tamen per epistolam. Vel ita : Ego jam semel veneram, sed ideo nolui iterum venire, ne adventus meus esset vobis in tristitia. Ideo Paulus venire noluit, quia si præsens fieret, oporteret eum, ut impoenitentes severitate iudicij removeret ab Ecclesia : quia præsens non possit uti tanta lenitate, videns mala eorum : quanta temperantia erga illos per Epistolam uititur, et sic malum hoc eveniret : ut cum in unitatem Ecclesiæ eos revocare deberet : potius per distinctionem iustitiae eos ab invicem separaret, quos absens per lenitatem misericordiae, ad unitatem revocare potuisset, quod utique fecit. Ideo nolui iterum venire : quia si ego contristo vos quocunque modo quis est in vobis qui me lætificet, nisi ille qui contristatur ex me, id est secundum meam voluntatem, ut contristatus de peccato pœnitiat ? Quod si venirem, non fieret ut aliquis me hoc modo lætificaret. Me enim præsente districtio iustitiae magis vos deterreret quam ad pœnitentiam suaderet. Illud etiam innuit, ac si diceret : Propter Deum quidem pœnitere debuissetis et (ut illud omittam) pro eo solo ut me doctorem vestrum lætificaretis. Et hoc ipsum, scilicet ne veniens in tristitia neminem qui me lætificaret invenirem, scripsi vobis ideo : ut cum præsentialiter venero, non habeam tristitiam super tristitiam. Hujusmodi quidem tristitiam audiens vos peccasse habeo secundam, si veniens vos incorrectos invenio : utque vos correctos inveniam scribo nunc me in eo lætificari tantum qui ad pœnitentiam contristatur. Tristitiam dico habeam de vobis incorrectis : **162** de quibus modo primum oportuerat me gaudere bene correctis. Et revera gaudebo sicut oportuit. Nam confidens sum in omnibus vobis, quod de correctione vestri gaudebo : propterea quia quandiu eram apud vos, gaudium meum erat gaudium omnium vestrum : quia ut primum videbatis me gaudientem, etiam non intellecta re de qua gaudebam pia affectione congaudebatis mihi : et propterea confido quod revera de vobis, correctis gaudebo. Vel ita : Confidens sum in vobis, quia gaudium meum est gaudium omnium vestrum, id est quod gaudium

quod futurum exspecto (ut digni sitis habere Deum) et vos habituros confido. Ideo ait confidens in omnibus, ne peccantes putarent Paulum diffidere de salvatione sui. Quia dixit tristitiam habeam super tristitiam, dicerent illi : Habuistine tristitiam ? Utique habui. *Nam ego scripsi vobis ex multa tribulatione corporis, jejunando, vigilando, ut Deus parceret vobis : et ex multa angustia cordis sollicitus de salute vestra scripsi vobis, affligendo me per multas lacrymas.* Nec ideo me tribulatum et angustiatum esse memoro, ut vos mecum contristemini : sed ut scias quantam charitatem habeam ad omnes. Charitatem dico abundantius in vobis ostensam : apud quos et diutius mansi : et nihil a vobis recipiens, de labore manuum vixi. Ostensa causa, quare ad eos non venerit, quæ causa ad suasionem correctio- nis idonea fuit, subdit de illo quem ab Ecclesia separari jussérat in alia Epistola : quia duxerat uxorem patris : cuius pœnitentiam (quia audivit indulgentia dignam) scribit Ecclesiæ Corinthiorum, ut eum recipient : scientes Paulum indulsisse illi. Litera sic jungitur : Nolo ut vos contristemini ; sed si quis contristavit me (ut ille qui uxorem patris duxit) non me tantum contristavit, sed vos : et hoc ex parte : non enim omnes contristati estis, sed boni tantum condolere fratri peccanti. Ex parte ideo dico : *ut non onerem omnes vos*, id est indignum est hoc onus imponere vobis omnibus, ut fratri non compatiamini. Hoc autem ironice dicit propter eos qui superbierunt de lapsu fratris, cui condolere debuerant ; vel ita : Non me contristavit tantum ; sed vos ex parte, id est secundum partem bonorum : et hanc partem excipo, ut non onerem omnes vos de contemptu peccantis fratris : quidam enim vestrum (sicut justum erat) condoluerunt. De illo autem qui me et vos contristavit, scitote quoniam *sufficit illi qui est ejusmodi*, id est tantæ fragilitatis : quod (si nimia distinctione vexetur) desperabit. Illi, inquam, sufficit hæc *objurgatio*, qua eum objurgati estis, pellendo ab Ecclesia pro peccato. Objurgatio dico, *quaerit illi a pluribus* peccanti fratri juste condolentibus sufficit : ita ut vos e contrario agentes, ut sicut ab Ecclesia prius separastis, nunc e contrario Ecclesiæ eum restituatis. *E contrario*, inquam, sicut amplius objurgasti et ille patienter sustulit, *ita magis donetis*, id est remittatis ei peccatum suum, et ne putet hoc vos agere, quasi non curantes de eo, *consolemini* eum frequenter per consolationes Scripturarum. Ideo dico donetis et consolemini, *ne forte* (quod cito contingere posset) hic *qui est ejusmodi*, id est multæ fragilitatis, *absorbeatur*, id est desperans deglutiatur *abundantiori tristitia*. Si enim supra modum coerceatis eum, desperabit de salute : et cito revolvetur etiam in deterius peccatum. Melior est enim misericordia ad salutem quam severitas justitiae generans desperationem. *Propter quod*, ne ille absorbeatur cum possem imperare : magis ex charitate, *obsecro vos ut charitatem* bene inceptam (charitas enim fuit quod eum ex præcepto meo, ut cor-

A rigeretur ab Ecclesia expulistis) obsecro, inquam, ut charitatem *hanc confirmetis*, id est firmam et perfectam ostendatis *in illum*, indulgendo, et in Ecclesiam recipiendo, quam charitatem incorpistis eum abjiciendo. Debetis indulgere ei : *nam ideo scripsi*, ut cœptam charitatem consummetis : et *ut cognoscam experimentum vestrum*, id est vos expertos cum eum ab Ecclesia ex **163** obedientia separastis ; cognoscam, dico, *an obedientes sitis in omnibus*, ut sicut prius obedistis eum removendo, sic nunc obedientias indulgendo ipsi. Et, sicut moneo, debetis indulgere : quia *si vos alicui condonastis aliquid, et ego vobiscum indulsi*

Dicerent illi : Donasti fortasse, sed non propter nos. Ita, inquam : *nam quod ego donavi, si aliquando, donavi aliquid*, hoc propter vos donavi. Ubi ita dictum suum reprimit : Si quid donavi, ostendit se paucis indulsisse pro alio, ut nos admoneat non pro carnali dilectione, sed magis pro fructu pœnitentiae dimittenda esse peccata. Iterum ille. Quid inde si tu condonasti ? Multum utique quia hoc *donavi in persona Christi*, idem valuit illi cui donavi ac si Christus donaret ei in propria persona. Oportet utique vos indulgere ei tum propter me, propterea *ut non circumveniamur*, id est ne decipiāmūr a *Satana*. Sicut enim in nimia mollitie decipit, sic in severitate quæ supra modum est, diabolus circumvenit : ideo moneo ne circumveniamini a *Satana* : *quia nos non ignoramus cogitationes ejus Satanae*, quam ver-sutæ sint : ubi etiam intelligimus virtutem, ut in disciplinando peccatore suam inferat fallaciam. Ostendit iterum Paulus, quod culpa eorum fuit, dum propositum veniendi ad eos mutavit, quia eos incorrectos audivit. Non ultra veni Corinthum, sed veni usque Troadem. *Cum autem venissem Troadem propter Evangelium Christi prædicandum* : (ubique enim prædicabant) et cum ibi, Troade, *esset mihi apertum ostium*, id est, mentes eorum paratae essent ad recipiendum verbum Christi, et hoc *in Domino* (Dominus enim corda eorum aperiebat) cum ita venissem, *non habui requiem spiritui meo*. Requiem se dicit non habuisse, quia in prædicando non potuit tunclaborare. Requiem non habui, *eo quod non inveni in Troade fratrem meum Titum*. Per Timotheum et Titum epistolam primam Corinthiis miserat : Timotheus autem reversus erat ad Paulum : sed Titus detinebatur adhuc Corinthi, laborando de correctione eorum. Hoc autem quod propter absentiam Titi Troadibus prædicare non potuit, culpa fuit Corinthiorum, quorum incorrectio Titum detinebat. Propter Titum noluit Troade prædicare Paulus : vel quia Titus prius eis prædicaverat, ne Paulus, eo absente prædicans, videretur minuere potestatem Titi. Vel quia Titus interpres erat Pauli, et linguam eorum expressius loqui poterat. Non utique requiem habui, *sed valefaciens eis*, Troadibus, *profectus sum in Macedonia*. Hi Macedones in magno honore suscep- perunt Apostolum : ut etiam de rebus eorum quid- quid vellet, disponere posset.

Hic incipit Paulus magnificare se, et ministerium suum : et pseudoapostolos multipliciter deprimere, quia quidam Corinthiorum illos præferebant Paulo. Profectus sum in Macedoniam : ibi autem sum constitutus triumphator in Christo, et inde *gratias ago Deo qui semper triumphat nos*, id est triumphare nos facit in Christo Jesu, id est per Christum Jesum, in quo non triumphant pseudo : et qui Deus manifestat odorem notitiæ suæ, id est Christum : per cuius humanitatem odoramus divinam et indivisibilem essentiam. Vel manifestat per nos odorem suæ notitiæ, id est prædicationem nostram, per quam virtus Dei manifestatur in omni loco quo prædicamus. Manifestat utique per nos : *quia nos sumus bonus odor Christi*, id est si quis puritatem actuum nostrorum considerat, potest odorare beatitudinem Christi, cuius nos sumus ministri. Bonus, inquam, odor sumus : et si non quibusdam incredulis, tamen Deo, qui videt interiora cordis nostri. Bonus, inquam, odor sumus quantum ad Deum ; et in his qui salvi sunt per Evangelium nostrum, et in his qui pereunt, per contemptum ejusdem Evangelii, quantum ad Deum ; in utrisque salvandis et peritulis bonus odor sumus : sed quantum ad homines, *aliis quidem sumus odor mortis*. Increduli enim audientes a nobis fidem Christi, dicunt se odorare rem mortiferam. **164** Odor mortis, dico, valens eis in mortem, id est ad damnationem. *Aliis autem*, id est fidelibus, sumus odor vitae. Per doctrinam enim nostram odorant vitam justitiae, eundo sic in vitam æternam. Deus per nos manifestat odorem justitiae suæ : et ad hæc manifestanda quis inter pseudo tam idoneus sicut ego et coapostoli mei ? Nemo utique tam idoneus : nam nos non sumus sicut plurimi, scilicet pseudo, adulterantes verbum Dei : sicut enim adulter rem alterius usurpat illicite, sic pseudo ministerium prædicationis a nemine sibi injunctum. Sicut etiam adulter fructum sobolis non querit in opere turpitudinis suæ, sed solummodo explere libidinem : sic illi pseudo solummodo ut lucrari possint temporalia, non curant de eis quos docent, sive pereant, sive non pereant. Non, inquam, adulteramus verbum Dei : sed loquimur ex sinceritate, id est secundum puram fidei veritatem. Non iterum adulteramus : sed loquimur in Christo, id est secundum fidem et institutionem Christi loquimur ex Deo, id est secundum quod Deus loqui insinuat ; et coram Deo, id est in beneplacito Dei.

CAPUT III.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare ? Aut nunquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis ? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus, manifestati, quoniam epistola estis Christi, ministrata a nobis et scripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per

Christum ad Deum : non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quia si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus quæ evanescatur, quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria ? Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiae in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam (Exod. xxxiv, 33), ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem, id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quod in Christo evacuat, sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est (Joan. iv, 24). Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.

EXPOSITIO.

Et quia dico nemo ad hæc tam idoneus, dicitis propterea quod iterum, ut in alia Epistola ubi dicebam *Omnibus omnia factus sum* (I Cor. ix, 22) etc., *incipimus commendare*, id est magnificare nosmetipsos. Non utique : sed ministerium Dei in nobis. Aut nunquid egemus sicut quidam (scilicet pseudo) commendatitiis epistolis missis ab aliis ad vos ; aut ex vobis, missis ad alios ? Illi enim pseudo, ut magis possent lucrari, curu transibant de loco ad locum, precabantur ut illi a quibus irent commendarent eos per epistolas, illis ad quos transibant. Ego utique non egeo epistolis commendatiis : nam vos estis nostra epistola, quia signaculum mei apostolatus, qui vos in fide Christi fundavi. Epistola dico scripta in cordibus nostris, fidem enim vestram nunquam obliviscimur : sed de salute vestra sollicite Deum rogamus : **165** quæ epistola scitur ab omnibus. Omnes enim sciunt vos per me ad fidem conversos, et quæ Epistola legitur ab omnibus. Si quis enim velit cognoscere qualis sim in vobis, me legit et cognoscit. Vos dico manifestati, quoniam estis epistola Christi : quia fides vestra et bona vita ostendit virtutem Christi. Epistola Christi dico, ministrata a nobis. Per hoc enim quod estis mea epistola qui vos instruxi, ego autem epistola Christi, sic me mediante estis epistola Christi : quem Christum vobis dispensavisti.

Epistola dico *scripta, non atramento*, id est non de-labiliter. Vel atramento, id est aliqua contagione ut pseudo suos sequaces polluant, *sed scripta Spiritu Dei*, id est indelebiliter. *Dei* dico *vivi*, qui et vos perpetuo vivere faciet : *non iterum scripta in tabulis lapideis*, id est induratis, et verbum Dei non sentientibus : *sed scripta in talibus carnalibus*, id est sensibilibus : et verbum Dei ad fructum faciendum suscipientibus. Tabulis dico *cordis*, id est interioris intellectus, ubi ait : In tabulis lapideis, mittit nos ad memoriam veteris legis, quæ data est in lapideis tabulis (*Exod. xxxiv, 1*), significans corda Judæorum lapidea. Quia sicut lapis sculpturam quidem recipit, sed nihil sentit ; sic corda Judæorum, corticem quidem legis, id est carnalem intellectum suscepunt : sed medulam legis spiritualem, scilicet, intellectum non senserunt : Dixit superius. Nemo tam idoneus ut ego : iterum vos estis epistola mea, et per me estis epistola Christi, et ad hæc subdit talem fiduciam, scilicet, quod fiducialiter dixi me magis idoneum, etc. Hanc *talem fiduciam* non nobis præsumimus referendam : sed *habemus* hanc fiduciam referendam *ad Deum*. Quia enim idoneus sum, quod vos estis epistola mea : hoc totum Deus operatur. Habemus, inquam, ad Deum, et *per Christum* mediantem : Christus enim secundum imperium Dei consecravit me idoneum Apostolum. Fiduciam utique hanc habemus ad Deum : *non ita quod sufficienes simus cogitare*, nedum operari *aliquid a nobis*, id est utilitatem nostram. *Quasi* hoc possit esse *ex nobis*, id est ex viribus nostris, sine cooperante gratia Dei. Et licet nihil sufficiamus ex nobis, tamen sufficiimus ; *sed illa sufficientia nostra* non tantum cogitandi, sed, sicut præmissum est, idonec operandi. Omnis hæc sufficientia qualiscunque sit, *ex Deo est*.

Commendavit personam suam satis : nunc commendat ministerium suum, quod iterum retorquetur ad commendationem sui, dicens : *Qui Deus fecit nos idoneos ministros*. Quomodo idoneos supra satis ostendit, sed cuius rei ministri sint, illud subdit : *Ministros dico novi testamenti*. Vetus Testamentum prius fuit, quod et delendum erat per Novum, et carnales secundum carnalitatem instruens.

Sed Evangelium testamentum novum est, docens et innovans spiritum hominis, nec alio testamento immutandum. *Ministros* dico Novi Testamenti existentis : *non in littera tantum*, ut Vetus : *sed in spiritu et littera*. Vetus enim lex litteralia quidem præcepta debat, sed quia gratiam Spiritus non habebat, ideo magis nocebat quam adjuvaret. Ideo dico novum testamentum esse in spiritu ; quia si in littera tantum esset, occideret. *Littera enim occidit, sed spiritus vivificat*. Les vetus quæ in littera tantum existebat, occidere dicitur : non quia Deus dator legis, vel Moyses minister legis hoc faceret : sed impia carnalitas hominum, quæ non promeruit ut haberet adjuvicem gratiam cum littera. Quæ littera ideo occidit, quia auget concupiscentiam peccati, dum prohibet : natura est enim nostræ fragilitatis, ut

A avidius ruat in vetitum : cumulat etiam peccatum prævaricationis, quod non erat ante legem datum. Littera quidem sic occidit : sed Spiritus, id est Evangelium cum adjutore spiritu datum, facit vivere in sustitia. Commendato Evangelio suo, eamdem commendationem refundit in se, dicens : Et quia minister sum testamenti, existentis in spiritu, merito spiritualis administrationis habebo **166** gloriam. Vere ministratio spiritus erit mihi in gloria ; quia ministratio mortis fuit moysi in gloria. Hoc ita ait : *Quia si ministratio mortis*, id est veteris legis : quæ et concupiscentia majore et nova prævaricatione mortem inferebat : Si, inquam, ministratio hæc mortis *litteris tantum formata* non adjutorio spiritus proficia facta : formata dico *in lapidibus*. In sabulis enim lapideis lex Moysi data fuit, ut significaret lapidea corda judæorum. Si, inquam, hac ministratio *fuit* Moysi valens *in habenda gloria* : ita dico in gloria, *ut filii Israel non possent intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ gloria evanescatur*. Hanc enim gloriam vultus scimus cito elapsam a Moyse. Si, inquam, ministratio mortis fuit Moysi in tanta gloria : *quomodo ministratio spiritus*, id est Evangelii cum quo per manus meas Spiritus sanctus administratur ; quomodo hoc *non erit* mihi *magis* valens *in habenda gloria* quam Moysi ? Non hoc dicit ut se merito præferat Moysi, sed sola dignitate ministerii. Per manus enim Moysi præcepta sola dabantur, nulla gratia : sed a Paulo et præcepta : et per impositionem manus ejus, gratia Spiritus sancti adjuvans, ut quæ præcipiebantur, posset homo operari. Quia ait in faciem Moysi non posse intendere Judæos, signum erat quod spiritualem intellectum legis capere non poterant : quem facies, id est intellectus Moysi lucide cognoscet. Iterum quod gloria vultus ejus evanescuta est : significavit illa quæ ministrabat temporalia esse, non permanentia, pro quibus temporalem habebat gloriam. Vere ministratio spiritus erit mihi in gloria ; nam administrare spiritum, est administrare justitiam. Ministerium autem justitiae est valens *in habenda gloria*. *Nam si ministratio damnationis*, id est veteris legis, quæ et peccatum et prævaricationem peccati facit ; si, inquam, haec ministratio Moysi *est in gloria, multo magis ministerium*, id est administratio justitiae *abundat* mihi *in gloria*. Abundat ideo, quia D gloria mea permanens, illa transitoria. Ubi supra ait : Ministratio mortis, mortem peccatum intelligit. Hic autem per damnationem, poenam peccati accipit. Vere ministratio mea abundat in gloria multo magis ; *nam nec glorificatum est*, id est non debet dici glorificatum hoc *quod claruit in hac parte*, id est in facie Moysi *propter excellentem gloriam*, id est ad comparationem gloriæ meæ excellentioris. Vel ita : Non debet dici glorificatum illud quod claruit in Moyse in hac parte, id est respectu hujus meæ partis : propter excellentem gloriam, quæ partis meæ est, et non partis Moysi. Vere gloria mea super excellens est, nam mea permanet : illa autem transit.

Et vere illud quod manet est in gloria mihi, si Vetus Testamentum quod evacuatur Moysi est per gloriam : idem valet quod in gloria : multo magis Evangelium meum quod permanet est mihi sufficiens in habenda gloria.

Notandum est quod prius ait se ministrare spiritum, per spiritum vero justitiam, deinde quod permanet ; Moyses vero ministravit litteram contra spiritum ; damnationem contra justitiam. Hoc quod evacuatur, contra hoc quod permanet. Et sicut damnatio effectus est peccati, sic justitia effectus spiritus. Hucusque ministerium suum ministerio veteris legis prætulit, ubique deprimens pseudo, qui veterem legem reducebant. Si enim Moyses minister mortis est et damnationis, quanto magis hi qui tanta indignitate inferiores sunt Moysē ? Quia excellētēm gloriam exspectamus : igitur nos habentes talem spem (scilicet permanentis gloriæ) utimur multa fiducia : non reprementes verbum Dei formidine cuiuscunq[ue] difficultatis. Utimur quidem fiducia : et non facimus sicut Moyses, qui ponebat velamen super faciam suam (Exod. xxxiv, 33) ; ideo, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus : quod velamen modo per Evangelium nostrum evacuatur. In Evangelio enim aperitur quidquid in figuris veteris legis claudebatur. Diceret **167** ille : Quare dicis velamen legis evacuatum, quæ sicut prius ita et nunc obscuratur ? Contra hoc Paulus : Evacuatum est quidem velamen legis, sed sensus impiorum peccato infidelitatis sunt obtusi. Et vere obtusi : nam a tempore datæ legis usque in hodiernum diem meum, id velamen ipsum quale prius erat, manet in lectione Veteris Testamenti non revelatum. Cum enim infidelibus expoantur figuræ veteris legis, infidelitas claudit corda eorum, et sic velamen legis non est illis revelatum. Non quia Evangelium nostrum hoc velamentum non auferat, sed quoniam non accedunt ad Christum : in quo Christo, id est in fide cuius, evacuatur hoc velamen. Velamen quidem est Veteri Testamento, non ideo quin Vetus Testamentum per Evangelium apertum sit, sed quia usque in hodiernum diem, cum legitur et exponitur eis : Moyses, velamen infidelitatis est positum super impenitentem cor eorum, quod velamen evacuatum est in Christo, ad quem converti nolunt. Et quod ita dicendum sit, sequens littera innuit : Velamen super cor eorum, quia non accedunt ad Christum : sed cum conversi fuerint ad Dominum, ablato prius velamine cordis ex quo animum pœnitendi habuerunt ; auferetur deinde velamen intelligentiæ, et aperte cognoscant mysteria legis. Vere, quia convertentur ad Dominum, auferetur velamen. *Nam Dominus est spiritus : ubi autem spiritus est Domini, id est, spiritus Dominus intransitive dictum ; vel spiritus Domini transitive, Deus enim seipsum dat : ubi autem est spiritus Domini, ibi remoto velamine est libertas intelligentiæ.* Quod si Dominus est spiritus, spiritus autem auferet velamen, quia est libertas, igitur conversis ad Dominum auferetur velamen.

PATROL. CLIII.

A Ubi est spiritus Domini, ibi est libertas. Nos vero habemus spiritum Domini : Habemus utique. Nam nos discipuli Christi *revelata facie*, id est illuminata mente, *speculantes* de alto virtutum in quo positi sumus. Vel *speculantes*, id est, per speculum nondum perfecte intuentes. Vel hoc vel illo modo speculantes *gloriam Domini*, id est essentiam Deitatis : *transformamur in eandem imaginem* : quia quam subtiliter Christus scripturas intelligit, idem per spiritum nos docuit. Transformabimur plenius resumendo impossibilitatem eamdem et immortalitatem. Transformamur dico a claritate virtutis, eundo in majorem claritatem. Vel a claritate fidei et spei, quæ nunc est, translati in claritatem rei, ut videamus Deum sicut est. Transformamur, inquam, a claritate in claritatem tanquam a Spiritu Domini, id est, quanto dignius et magis egregie spiritus Domini valet hoc efficere.

CAPUT IV

« Ideo habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam [Dei] consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei : sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quia si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt, est opertum : in quibus Deus hujus saeculi excæcavit mentes infideliū, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago [invisibilis] Dei. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. Nos autem servos vestros per Jesum, quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Jesu Christi. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus ; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aporiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non relinquimur. Humiliamur, sed non confundimur. Dejicimur, sed nod perimus. Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumfrentes : ut **168** et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum : ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est : Credidi propter quod locutus sum (Psal. cxv, 1), » et nos credimus, propter quod et loquimur : scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos ; ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus : sed licet is qui foris est noster homo corruptatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. Id enim quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum

« gloriæ pondus operatur in nobis : non contem-
plantibus nobis quæ videntur, sed quæ non viden-
tur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ
autem non videntur, æterna sunt. »

EXPOSITIO.

Et ideo quia speculamur gloriam Domini, eundo a claritate in claritatem. Nos propterea *habentes* hanc *ministrationem* Evangelii, non propter meritum nostrum nobis traditam, sed *juxta quod consecuti sumus misericordiam a Deo, non deficitus* in hac administratione, quæcunque adversa se nobis ingerant : *sed abdicamus* non solum aperia, sed etiam *occulta dedecoris*, id est peccati hominem dedecorantis. Nos dico *non ambulantes in astutia extorquenda pecuniae*, ut pseudo a subditis : *neque adulterantes verbum Dei*, ut pseudo ; *sed, predicando in manifestatione puræ veritatis* : non enim ut illi curamus apposite loqui ad persuadendum, sed *commendantes* puritate sermonis et vitæ *nosmetipsos*, non ad oculum, ut illi, sed *ad omnem conscientiam hominum*. Licet enim verbo nos insequantur, tamen apud se laudent puritatem nostram. Commendantes dico *coram Deo*, id est in beneplacito Dei : cui placere pseudo parum, aut nihil current. Vel ita : Quia ita sit de nobis, hoc dico coram Deo, ut ipse nobis testis sit, qui solus occulta nostra novit.

Quia dixit ibi in manifestatione veritatis, objiceret ille quibusdam occultatum esse Evangelium. Contra quod ait : Utique nos evangelizamus in manifestatione : *quod etiam, si opertum est Evangelium nostrum, scitote quod opertum est in his*, id est in peccato eorum, qui per infidelitatem pereunt : *in quibus pereuntibus, excœavit mentes eorum* : quia adhuc *infideliū Deus hujus sæculi*, id est diabolus, qui his qui de mundo sunt dominatur ; juxta illud : « Princeps mundi hujus ejicietur (*Joan. XII, 31*). » Vel dicamus : *Deus hujus sæculi*, id est qui non tantum cœlestia, sed etiam terrena gubernat. Fuit enim error quorundam, Deum cœlestia gubernare tantum, terrena solo casu fortunæ volvere. Vel ita : *Deus hujus sæculi*. Homines enim de mundo diversos sibi deos faciunt. Hic avaritiam colit, ille voluptatem, et ab hujusmodi deo excœcantur. Excœavit ita *ut illuminatio Evangelii*, id est illuminatum Evangelium *non fulgeat*, sed opertum sit *illis*. *Evangelii* dico *gloriæ Christi*, id est in quo Christus gloriosus approbatur : *qui Christus est imago Dei*, id est repræsentans nobis Deum. Non sic *imago*, ut filius aliis sit a Patre in substantia ; sed ideo *imago* ; quia qui videt Filium, videt et Patrem, *imago Dei* invisibilis : et quia Deus in natura Deitatis invisibilis, ideo oportuit ut per Christum fieret visible, quod in natura sua est invisible. Vere evangelizamus gloriam Christi. *Nam non prædicamus nosmetipsos*. Vel ibi supra jungitur : Vere non ambulamus in astutia, ut pseudo. Nam non prædicamus, id est prædicando commendamus nosmetipsos, id est hoc quod ex nobis ipsis est : *sed prædicamus Jesum Christum Dominum*

A nostrum. Nos autem prædicamus servos, non solum Jesu, sed etiam vestros, per Jesum, id est ut charitatem Jesu in vobis aedificemus. Et merito per Jesum : *quoniam Deus illuxit in cordibus nostris*, aperiens nobis mysteria sua : ut docti simus evangelizare vobis. Illuxit Deus qui dixit, id est qui solo dicto fecit, *splendescere 169 lucem de tenebris*. Cum enim in principio massa totius creaturæ tenebrosa esset, nulla formarum varietate distincta, dixit : « Fiat lux (*Gen. I, 3*) », et in hoc dicto tenebras expulit, et fecit lucere illam massam, quæ in unum confusa erat, discernendo per varias formas. *Hic, inquam, Deus illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ*, id est ut nos illuminaret de scientia *claritatis* Dei, id est divinæ essentiæ : de qua nos illuminare non potuit, nisi *in facie*, id est, in cognitione et fide *Christi Jesu*. Nisi enim Christus se nobis visibilem ostenderet, in quo tota Deitas, nequaquam scientiam claritatis Dei intelligere sufficeremus. Commendavit se satis secundum spiritum, nunc se multum vilificat secundum corpus, et per hanc vilificationem commendans Evangelium sibi traditum. Nisi enim gloriam Evangelii sui mirabilem intelligeret, nequaquam pro eo tot et tanta pati vellet. Illuminavit nos Deus de scientia divinæ claritatis, quæ licet adeo digna sit, tamen *istum thesaurum claritatis Dei habemus nos in vasis fictilibus*, id est in corporibus nostris. Thesaurus bene vocat. Thesaurus enim est, quod diligitur et erogatur. Vasa spiritus vocat corpora : quia spiritus nihil operaretur, nisi per administrationem membrorum. Manu enim porrigitur pauperi, et sic in cœteris. Fictilia dicuntur propter fragilitatem, quod omni corruptioni subjeant corpora nostra. Ideo thesaurum istum habemus in vasis fictilibus, *ut sit sublimitas virtutis Dei*, id est ut in omnibus qui bene operantur virtutis Dei sola sublimetur, et extollatur : et appareat nihil esse ex nobis fictilibus : ideo competens fuit ut thesaurus Dei in fragili vase reconderetur, ne si *virtus* hominis aliqua esset, incaute sibi usurparet quod proprium Dei est. Vere et nos fictiles sumus, et *virtus* Dei est in nobis fragilibus. Nam *in omnibus et locis et rebus patimur tribulationem corporis* : *sed tamen non angustiamur spiritu*, imo dilatamur. *Aporiamur*, id est pauperamur exterius, *sed non destituimur a Deo interius*. Aporos Græce, pauper Latine. *Persecutionem patimur de loco ad locum, sed non derelinquimur a Deo*. *Dejicimur*, id est verberibus prosternimur, vel de alto præcipitamur, et tamen *non perimus*. Ut finem faciam, *semper* sumus *circumferentes* hac illac in corpore nostro *mortificationem*, id est illa quæ faciunt mortem : tribulationes, scilicet quæ sunt accessus mortis. Et debeamus libenter pati : quia mortificatio hæc est *Jesu*, quam ipse pertulit pro nobis : et nos exemplo ejus hanc circumferentes : *ut vita Jesu Christi non solum in animabus sed etiam in corporibus nostris manifestetur*, reddit nobis immortalitate et impassibilitate. In depressione corporis sui adhuc immoratur : ostendens se hæc omnia pati ad commendationem Evan-

gelii sui et gloriæ Christi, dicens. Benedico circumferentes mortificationem : nos enim semper tradimur. Non ait semper, eo quod mori posset sæpius, quam senel : sed quia quotidie tanta patiebatur, quæ virtus hominis (nisi moriendo) non evaderet : sed per virtutem spiritus, Paulus in melius restaurabatur. Mortificationem vocat tribulationes, quibus paulatim propinquat ad interitum. Mortem vero dicit, ultimum ictum in quo dissolvitur. Nos, inquam, tradimur in mortem : superius dixit exemplo Jesu : hic ait, propter Jesum, id est amore Jesu. Nos dico, qui licet ita moriamur, tamen vivimus, id est vivere possemus in gloria mundi : longe melius quam pseudo vestri si reticeremus quæ Christus injunxit. Vel ita : Nos quidem secundum corpus tradimur in mortem : quia tamen per mortem carnis melius vivimus, secundum justificationem animæ. Vel ita : Nos quidem tradimur in mortem, secundum injuriam illatam corpori : qui tamen vivimus, non deficientes per virtutem Dei. Morimur propter Jesum : ut vita Jesu manifestetur sicut in anima, ita et in carne nostra. Idem in praecedenti versu 170 dixerat : sed repetit ut solvat quod hic posset objici. Vita Jesu erit in carne nostra. Quia si objicis, carnem nostram mortalem non posse fieri immortalem, quod et caro Jesu, utique dico quia in carne nostra mortali fiet vita Jesu et per Jesum caro quæ mortalis est, pro certo fiet immortalis. Quandoquidem in mortem tradimur: ergo mors operatur in nobis, quod suum est mortificando corpora nostra ; sed in vobis qui spreta imitatione nostra adhæretis pseudo. In vobis utique est vita, id est vos nihil patimini, sed malo vestro. Vel ita : Quia vita Jesu manifestabitur in vobis mortificatis, ergo mors ista operatur, id est utile opus facit in vobis, scilicet, vitam Jesu. Quia si mors vitam Jesu in vobis operatur : tunc vita præsens quam diligitis operatur in vobis contrarium vitæ Jesu, scilicet, damnationem. Vel ita : Quia per mortem, vitam Jesu habituri sumus, ergo mors operatur in nobis quod bonum est, et per mortem nostram vita operatur in vobis : quia merito mortis nostræ in fide et justitia vivitis. Diceret aliquis : Non oporteret te a Deo mortificari, si justitiam tuam quietam habereres, nec fidem Christi in conspectum hominum assereres. Contra hoc Paulus ait se non posse reticere fidem Christi, quia habet spiritum : et per spiritum fidem : et quia fidem habet, ideo loquitur : et quia loquitur, mortificatur. Et quod sic oporteat eum facere, probat auctoritate David in persona martyrum agentis dicens : Ideo aporiamur, dejicimur, mortificamur : quia nos habentes spiritum datorem fidei, eumdem quem David et alii sancti habuerunt : vel eumdem quem vos habetis, si pro Christo pati velitis. Virtus enim spiritus nulli deficit : nisi ei qui sibi ipsi primum deficerit. Nos, inquam, habemus hunc spiritum, et ideo nos credimus propter quod, id est quia credimus. Loquimur etiam in conspectu hominum quod credimus. Quia tribulationes præmiserat non subdidit :

A Quia loquimur humiliati sumus verberibus, quod tamen inde sequitur. Credimus et ideo loquimur, agentes sicut scriptum est in David : Credidi propter quod, id est quia credidi, locutus sum. Et credendo et loquendo optimam fiduciam habemus : scientes quoniam Deus qui suscitavit Jesum suscitat etiam nos, cum Jesu loco et immortalitate ponendos : et ibi constituet, id est in æternum mansuros locabit. Constituet dico vobiscum, quos paratus est, si vultis, suscitare cum Jesu. Ideo ait, nos vobiscum constituet, ne putarent illi se nulla vitæ justitia Apostolo posse pacificari : quare ostendit quod non secundum dignitates prælationum, sed secundum fructus operum singuli remunerabuntur. Per hoc etiam quod ait, nos vobiscum, multum eos allicit ad appetitum justitiae. Ideo dico vobiscum constituet : nam nos omnia patimur, et operamur propter vos instruendos : ut gratia abundans in me, abundet in vobis. Quomodo in Paulo abunderet satis notum est. Ut gratia, inquam, abundans in me abundet hac re, scilicet, gratiarum actione : per vos multa facta in gloriam Dei. Qui merito debet glorificari a nobis, qui nobis abundantem gratiam dedit : ipse quidem non ait, abundet gratia in vobis : sed per hoc quod ad agendum gratias gloriæ Dei admonet, satis hoc innuit. Frustra enim agerent gratias Deo, nisi abundantarent gratia Dei. Sicut haec omnia se pati dixit ad gloriam Dei, sic modo totum retorquet ad utilitatem Corinthiorum, dicens : Propter quod, id est quia omnia patimur propter vos, ut modo de gloria Dei sileam : etiam pro sola utilitate vestra non deficimus quæcumque inferantur tribulationes. Diceret aliquis : Mirum est quod te dicis non deficere, quem quotidianis tribulationibus videmus corrupti. Ad hoc ait : Utique non deficimus, sed renovamur. Licet, is id est tam vilis noster homo, id est caro quæ nostro imperio, id est spiritui semper obediens cogitur : qui homo foris est : ut pluvias, aestus, quæcumque adversa patiatur : licet, inquam, is noster homo corruptatur: tamen is homo laudabilis qui intus est, ubi debet vexatione exterioris hominis muniri; is, inquam, qui intus est : quanto magis is qui foris est corruptitur : tanto magis hic renovatur de die in diem, id est continue. Vel de die in diem, id est de virtute eundo in virtutem. Dico non deficimus : et merito. Nam id tribulationis nostræ quæcumque sit magna vel parva : quod, scilicet, tribulationis in præsenti est momentaneum, id est est citissime transiens, nec intolerabile, sed leve : haec, inquam, talis tribulatio operatur in nobis pondus gloriæ æternum : pondus contra leve, gloriæ contra tribulationis, æternum contra momentaneum : et in sublimitate, id est in cœlo contra hoc quod ait in præsenti. Pondus dictum est ab ea similitudine, quia quod in trutina pondus habet, carius est, illud autem quod leve, deterius. Ideo haec quæ patimur levia et quasi nulla judicamus : quia nobis non contemplantibus, id est non affectantibus, ea quæ videntur, sed ea quæ non videntur. Ideo quæ videntur sper-

nimus : quia *temporalia sunt* quæ videntur. Ideo A *quæ non videntur* desideramus, quia *æterna sunt* quæ non videntur.

CAPUT V.

« Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est superindui cupientes : si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in tabernaculo isto, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est, a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus. Audentes igitur semper, et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum [Deum], et ideo contendimus sive absentes sive præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum. Scientes ergo timorem Domini hominibus suademu[m], Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis ; ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente exce-dimus, Deo : sive sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi urget nos : æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus : ut et qui vivunt, jam non sibi vivant ; sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem : et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura est, vetera transierunt, et ecce facta sunt omnia nova (*Isai. XLIII, 19 ; Apoc. XXI, 5*). Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum : et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi : non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Observamus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit : ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. »

EXPOSITIO.

Diceret aliquis : De æternitate invisibilium, quid scitur nisi ostendantur ? Utique ait Paulus. Quandiu in terrena habitatione tenemur, videre non possumus ; sed dissoluti statim accipiemus. Et causam ponit, quare videre non possumus, id est quia in

mortalitate adhuc tenemur, et tempus notat, quando haec habituri sumus solum post dissolutionem, dicens : Vere quæ non videntur æterna sunt : nam nos quibus credi oportet, scimus quoniam, 172 id est quod si terrestris domus nostra, id est corpus nostrum, materia et loco habitationis terrenum; quia et de terra est, et in terra habitat. Domus ideo quia anima in eo habitat velut aliquis in domo. Si, inquam, domus nostra hujus tam brevis et tam miseræ habitationis dissolvatur, prædictis tribulationibus pro Christo passis : hoc, inquam, scimus, quia sic dissolvetur : et quando dissolvetur quod habemus præparatam ædificationem ex Deo, id est corpus immortale, nobis ædificatum a Deo : non quod Deus mortale corpus non fecerit : sed quia illud per ministerium masculi et feminae concrescere jussit. Immortale autem corpus sine ministro : et ipse idem in eo faciet immortalitatem. Habemus utique ædificationem, scilicet, domum, non manu, id est non per ministerium alterius factam, sed æternam in cœlis et permanentem. Per dominum et per ædificationem, corpus immortale significat. Vere habebimus dominum æternam in cœlis : nam nos ingemiscimus non propter ea quæ patimur, non quod de habenda immortalitate timeamus : sed ingemiscendo desideramus in hoc, id est in hanc immortalitatem venire. Ingemiscimus, inquam, cupientes superindui : nos jam indui sumus justificationem animæ : et super hoc volumus indui habitationem nostram, id est corporis immortalitatem quæ habitatio est nobis veniens de cœlo. Immortalites enim vobis reservatur in cœlis. Hac tamen conditione dico superindui : si nos inveniamur in die illo vestiti justificatione animæ, quæ in baptismo data est nobis prima vestis. Diceret ille : Sicut vestiti ita et nudi omnes indiscretæ superinduentur. Hoc removet. Vestiti quidem induentur : sed nudi justitia animæ non vestientur corporis immortalitate. Notat hic duo genera bonorum : contemplativos, de quibus modo prædicti : et eos qui in activa vita manentes, justitiam tamen Dei custodiunt : de quibus subdit dicens : Vere perfecti ingemiscunt, cupientes superindui immortalitatem : nam etiam nos minus perfecti, qui sumus in tabernaculo isto : quibus bonum est esse in carne et nutrire eam : quæ caro tabernaculum dicitur : quia in ea militare debet anima Deo : nos etiam tales ingemiscimus : superindui similiter cupientes : licet gravati simus eo corpore : quod tamen foventes nolumus exspoliari, id est ab anima separari : sed (si possibile esset) volumus sine illata morte supervestiri immortalitate : ita ut corpus quod nunc mortale est, non gustando mortem, repente absorbeatur a vita superveniente : et sic fiat immortale. Et licet dicam, nos ingemiscimus et superindui cupimus : tamen non a nobis hoc est : sed qui efficit nos in hoc desiderio, et ita in hoc ut sit ipsum, id est permanens in nobis hoc desiderium : qui, inquam, hoc desiderare nos facit, Deus est. Vel aliter præcedens versus legitur sic : Debemus ingemiscere desiderio ejus habitationis, quæ est de cœlo. Nam etiam de-

siderio terrenorum ingemiscimus. Quod ita ait : **A** Nos qui sumus in tabernaculo isto, id est in carne ista quam nutrimus, licet gravati mole hujus carnis, tamen ingemiscimus eo quod, id est ideo, quia nolumus exscoliari carnalibus istis : sed subito vellemus supervestiri immortalitate : ut, quod mortale est, absorbeat a vita : hoc non mutatur. Et licet ingemiscamus amore terrenorum, tamen Deus est qui efficit in hoc ipsum, ut cupiamus superindui habitatione quae de cœlo est : præponentes cœlestia terrenis : Deus dico qui nos vere efficiet immortales. Quod ex eo credi potest : *quia dedit jam nobis pignus spiritus*, id est Spiritum sanctum, qui est arrha et principium immortalitatis, quam perficiet in nobis. Et quia Deus efficit nos in hoc ipsum, igitur audentes audemus. Audentes assiduitatem notat : audemus in eodem actu adhuc esse significat. *Audentes*, inquam, *semper et bene scientes*. Quidam enim audent quod nesciunt : sciunt quod quandoque **173** non audent. Nos utique semper audentes et scientes, *quoniam dum sumus in hoc mortali corpore, peregrinamur*, id est separamur a Domino. Peregrinus dicitur qui tendit illuc, quo nondum pervenit : sic sancti in hoc mundo tendunt ad Deum, cuius faciem nondum apprehenderunt. Vere in corpore manentes peregrinamur a Domino : *nam hic ambulamus per fidem*. De re autem quæ non videtur, fides dicitur : *et non ambulamus per speciem*, id est per veram rei operationem. Nos, inquam, audentes audemus : licet utique caro repugnet, tamen constanter audemus : *et cum audacia bonam voluntatem habemus*. Quidam enim audent sine bona voluntate : quidam bene volunt, qui tamen non audent. Habetus, inquam, voluntatem *magis peregrinari a corpore* : quia natura carnis est, ut nunquam velit dissolvi ; ideo ait : Magis volumus separari a corpore, *et præsentes sic esse ad Deum* quam remanere cum corpore : nec Domino præsentes fieri. *Et ideo ut præsentes simus ad Dominum, contendimus*, id est laboramus, *placere illi, sive dum adhuc in hac vita absentes sumus a Deo, sive cum in gloria præsentes erimus Deo laboramus, ut hic et ibi placeamus ei*. Et necesse nobis est ut placeamus illi : *nam oportet*, id est necesse est *omnes nos manifestari ante tribunal Christi*, id est coram Christo. Per tribunal, quod sedes judicis est, judicium designat : *ut unusquisque referat*, id est reportet inde **D** *propria corporis* : non quod commissa animæ non sit relatus, sed propria corporis, id est quæ operatus est dum in corpore vixit. Referat dico propria *prout gessit*, si tamen tempus operandi habuit. Parvuli enim, sicut baptizati per solam gratiam, salvabuntur : sic pueri non baptizati, propter solum originale damnabuntur. Referat propria prout gessit, *sive bonum fuit, sive malum*, quod gessit. Hic fit questio, ut quia ait, prout gessit, irrita videntur esse beneficia, quæ fiunt pro mortuis. Sed contra hoc dicitur : quia si mortuus ut hoc pro eo fieret, pie ordinavit; vel, si charitable agens contra proximi

B A *mum hoc beneficium promeruit : gessisse dicitur mortuus quod vel disposuit fieri, vel promeruit*. Quia omnes ante tribunal Christi manifestabimur : *ergo scientes timendum esse Dominum, suademus hominibus timorem Domini*, ut de conspectu judicis referant bonum. Opponeret ei aliquis : *Suades hoc non tam ad utilitatem hominum, quantum ad commendationem tuam*. Contra hoc ait : *Suademus sic hominibus : Deo autem sumus manifesti*, qua intentione suademus, seu utilitati hominum, seu commendationi nostræ. Nec solum Deo : sed etiam *spero nos esse manifestos in conscientiis vestris* : quia et si ore de nobis maledicisis, tamen intus nobismetipsis bene sentitis. Et hoc dicentes quod manifesti simus Deo et conscientiis vestris : *non iterum* (sicut in alia epistola opposuistis) *commendamus nos vobis* : sed potius *damus vobis occasionem*, id est opportunitatem *gloriandi pro nobis*, magistris vestris. In excellentia enim magistri præcellitis alios. Pro nobis dico, ita *ut habeatis* quid respondeatis *contra eos qui gloriantur in facie*, id est in oculis hominum : *et non gloriantur in corde suo* ; sed male torquentur in propria conscientia, hi sunt pseudo. Vere opportunitatem habetis gloriandi pro nobis : nam quidquid facimus, facimus vel ad gloriam Dei, vel ad utilitatem vestram. Quia ita ait : *Sive nos excedimus mente humanam naturam*, ut audiamus illa quæ non licet homini loqui ; *sive nos sumus sobrii*, id est deponendo ebrietatem secretorum Dei : sobrie condescendendo infirmitati vostræ, ut quando de conjugio præcipiebat et hujusmodi. Si, inquam, sobri sumus, haec sobrietas *vobis* utilis est. Et bonum est nos ita sobrios esse : *nam charitas Christi* (etiam si nollemus) *urget nos*, ut contemperemus nos vobis. Vult ostendere Christum solum ad justificationem et salutem sufficere, et veterem legem quam **174** pseudo nituntur reducere, nil prodesse, sed multum nocere, dicens : Charitas Christi urget nos, *existimantes hoc, quoniam si unus*, scilicet, Christus *mortuus est pro redimendis omnibus* : ergo omnes mortui sunt originali peccato, per mortem unius. Nec pro hoc solo mortuus est ut peccato moreremur ; sed ut per mortem ejus justitiae viveremus. Quod sic ait : *Est Christus mortuus pro omnibus* : ideo *ut qui mortui sunt peccato, et qui vivunt justitiae, jam non vivant attribuentes hoc quod vivunt, sibi* (ut siebat sub veteri lege), *sed vivant ei*, id est ad gloriam ejus, *qui mortuus est pro ipsis peccato mortificandis* : *et resurrexit pro eisdem*, ut in justitia resurerent. Quando quidem in morte Christi mortui sumus peccato : et eo resurgent resurrexi justitiae, id est, quia Christus ad omnem justificationem sufficit : *itaque nos ex hoc*, postquam Christus passus est, et resurrexit : neminem *novimus*, id est, approbavimus ambulantem *secundum carnem*, id est, secundum carnales ritus veteris legis. Objiceret ille. Quare ita improbas legem, quam Christus approbat et tenuit ? Contra hoc Paulus. *Etsi, id est quam-*

vis nos olim cognovimus in tempore illo quo ad-huc insistendæ erant figuræ Christum ambulantem secundum carnem, id est operantem ritus veteris legis : sed, id est tamen, nunc postquam data est gratia : jam olim quidem novimus : sed jam amplius non novimus Christum secundum carnem. Et quia jam neminem novimus secundum carnem, ergo *vetera transierunt*. Præmittit locum unde inferat, dicens : *Si qua creatura est in Christo*, id est si hoc est quod homo secundum recreationem animæ accipiat in Christo nova, id est innovata : vestigia peccati deposita, apparet quod vetera transierunt. Et ecce in evidenti est. *Facta sunt omnia nova* creatura in Christo. Adhuc objiceret ille : Et si Christus hoc operetur, tamen quia legem a Deo datam evacuat, non est sequendus : quia ex Deo non operatur, sed contra Deum. Et Paulus in quo adversarius volebat infirmare rationes suas, scilicet, quia Christus secundum Deum hoc non faceret, in eodem approbat dicens Dicūm operari per Christum evacuationem veteris legis. In Christo facta sunt omnia nova : hæc autem omnia quæ Christus operatur, sunt ex Deo : qui Deus per Christum hoc operatur. *Reconciliavit* enim humanum genus sibi per Christum, id est per hominem illum, qui fuit medietas in qua connecterentur duæ extremitates longe a se differentes : homo, scilicet, et Deus : et qui Deus dedit nobis, mihi et aliis apostolis, *ministerium reconciliationis*, id est ut ministraremus hominibus, quomodo per Christum reconciliati sunt Deo, si volunt ut reconciliati Christo reconcilientur Deo. Quia iterum Deus posset hoc operari per hominem Christum : ita quod non tota divinitas sic habitaret in homine illo. Determinat Paulus quomodo Deus fecerit per Christum, scilicet, plenitudine divinitatis habitante in eo corporaliter. Determinat etiam, quomodo ipse factus sit minister reconciliationis, scilicet, verbo tantum ut eam prædicaret gentibus. Sed Christus sic fuit minister reconciliationis, veluti per quem, et in quo res ipsa operata fuit : bene dico Deus reconciliavit nos sibi per Christum, quoniam quidem Deus erat in ipso Christo, id est tota divinitas in homine illo. Deus dico *reconcilians sibi mundum*, id est homines mundi per Christum. Reconcilians dico ita, scilicet, *non reputans*, id est non exigens, sed indulgens illis, id est mundo, *delecta ipsorum*. Et hujus rei ministerium ita dedit nobis, quod posuit in nobis verbum reconciliationis, id est ut prædicaremus reconciliationem factam per Christum, ut homines reconciliantes se Christo, reconciliarentur Deo. Et quia Deus posuit in nobis verbum reconciliationis, ergo nos *fungimur legatione* Dei. Nec vilipendatis hanc nostram legationem, quia fungimur ea pro Christo, id est auctoritate Christi : scientes contemptum meum, contemptum 175 esse Christi. Et quia hac legatione fungimur pro Christo, obsecramus vos, fratres, *reconciliamini Deo*, declinantes a malo, facientes bonum. Reconciliamini dico, et hoc pro Christo, id est, amore Christi, qui tanta charitate vos dilexit. Et obsec-

A crationem nostram nolite spernere ; sed habeatis eam tanquam per nos Deo exhortante vos, id est, obsecrationem meam sciatis esse Dei exhortationem. Bonum et dignum est vos reconciliari Deo, qui Deus eum, id est, Christum qui non noverat peccatum (licet per scientiam, non tamen per experientiam facti) illum fecit Deus peccatum pro nobis redimendis. Peccatum factus est Christus secundum poenam peccati quam pertulit : sicut aliquem innocentem suspensum diceremus furem, secundum poenam furti quam pateretur, licet actus furti non esset in eo. Vel Christus dictus est peccatum. Hostia enim illa quæ pro peccato offerebatur peccatum vocabatur : sic Christus quia pro peccato omnium oblatus est, peccatum dicitur. Pro nobis, inquam, Deus Christum fecit peccatum, ut nos efficeremur, non tantum justi, sed etiam ipsa justitia : nec falsa, vel legis ; sed vera justitia Dei, et hoc in ipso, id est per Christum.

CAPUT VI.

« Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvite. Ecce nunc tempus acceptabile : ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam offenditionem, ut non virtus peretur ministerium nostrum. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non facta, in verbo veritatis, in virtute Dei. Per arma justitiae, a dextris et a sinistris. Per gloriam et ignorantiam, per infamiam et bonam famam. Ut seductores et veraces : sicut qui ignoti, et cogniti. Quasi morientes, et ecce vivimus : ut castigati, et non mortificati. Quasi tristes, semper autem gaudentes : sicut egentes, multos autem locupletantes : tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. Cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, augustiamini autem in visceribus vestris. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filii dico, dilatamini et vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiae cum iniquitate ? Aut quæ societas luci ad tenellas ? Quæ autem conventio Christi ad Belial ? Aut quæ pars fideli cum infideli ? Quis autem consensus templo Dei cum idolis ? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus, quoniam inhababo in illis : et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus (Lev. xxvi, 12). Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus (Isa. LII, 11) : et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos : et ero vobis in patrem : et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens (Jer. XXXI, 9). »

EXPOSITIO.

Obsecramus adjuvantes : nos autem ut efficiamini justitia Dei adjuvantes per ministerium prædicationis Domini in vobis. Vel *adjuvantes* vos instructione et orationibus ad Deum, *exhortamur* vos, *ne gratiam Dei in vacuum recipiatis* : quasi diceret : Vos utique gratiam Dei receperitis, sed videte ne in vacuum, id est, ne inutilem vobis receperetis. Bene dico gratiam : nunc enim est gratia. *Ait enim Pater ad Christum integrum cum membris suis, quæ est Ecclesia : Ego exaudivi te, id est complevi quod postulabas dimittendo peccata.* Exaudiui, inquam, te *in tempore accepto* : et Deo cui in eo placuit misereri homini : et accepto homini, quia in eo se solutum a morte peccati **176** gravissus est. Exaudiui te, dimittendo peccata. *Adjuvi etiam te conformatum ad bona opera similiter in tempore accepto : in die,* id est in claritate veræ cognitionis positum. *Die,* dico, *salutis*, quia per veram cognitionem iter est ad æternam salutem. Hoc legitur in Isaia (c. XLVIII, v. 8). Modo Paulus quando hoc tempus acceptum intelligendum sit, exponit, sic : Deus ait tempore accepto, et *ecce fratres nunc*, id est, a passione Christi, in posterum est illud *tempus accepitabile* : et *ecce nunc est illa dies salutis*, in qua Deo acceptum est exaudire et adjuvare. Et ideo sic *exhortamur* vos : nos *nemini dantes ullam offenditionem*, id est, sic nos habentes moribus verbo et habitu ut nulli generemus offenditionem, in aliquo horum. Ideo non dantes offenditionem, *ut non vituperetur ministerium nostrum*, id est ne apostolatus noster vituperabilis sit, quod utique esset, si quod bene doceo, in meipso non ostenderem. Nullam damus offenditionem ; sed exhibemus nos ministros Dei ; et ut in eo permaneamus Deus hoc concedat, ut exhibemus nosmetipsos in omnibus quæ loquimur et agimus, *sicut*, id est, vere *ministros Dei*, ut ubi quasi modo geniti, scilicet *in patientia multa*, id est, multipli citer patiendo corpore et animo exhibemus nos Dei ministros. Subdit partes patientiæ : in multa patientia dico, *habita in tribulationibus*, ut quoconque modo corpus nostrum tribuletur, æquanimiter toleremus. Habita etiam patientia *in necessitatibus*, ne aliqua indigentia deficiamus. Habita iterum patientia *in angustiis animi*, et *in plagiis corporis*, et *in carcerebus*. Patientia etiam in seditionibus quas adversum nos concitant infideles. Patientia iterum *habita in laboribus* : manibus enim nostris laboramus, ne aliquem gravemus (*I Thess. ii, 9*). Patientia *habita etiam in vigiliis*, plerumque enim eum vigilare oportuit disputantem de fide. Habita etiam patientia *in jejuniis* : quia multoties eum jejunare oportuit, modo coactione, modo indigentia, modo voluntate. Hæc omnia præmissa partes sunt patientiæ, cætera coæquæva sunt illi. Exhibemus nos sicut Dei ministros *in castitate*, quod casti simus animo et corpore. Exhibemus nos etiam ministros Dei, *in scientia*, ut sufficienter de omnibus docti simus. Vel, ut *castitatem et scientiam unum membrum dicamus* :

A Simus ministri Dei, in castitate et in scientia, id est in casta scientia : non sit versipellis scientia nostra, ut scientia pseudodoctorum. Simus etiam ministri Dei *in longanimitate*. Quod si differtur corona, patienter tamen sustinemus onera. Simus etiam ministri Dei *in suavitate*, id est in leni mansuetudine habita, *in Spiritu sancto*, non adulatoria suavitate. Exhibemus iterum nos Dei ministros, *in charitate non facta*, ut vere diligamus Deum et proximum : et *in verbo veritatis*, ut in pura veritate sonent verba nostræ prædicationis : non ut pseudo qui intendunt fallere mendacibus verbis. Simus etiam boni ministri *in virtute Dei*, ut per signa miraculorum comprobem me esse idoneum magistrum. Exhibemus etiam nos ministros Dei *per arma justitiae*, habentes justitiam loco armorum *a dextris et a sinistris*, id est, a prosperis et ab adversis, quod nec prosperis seducamur nec per adversa dejiciamur. Quæ amodo sequuntur, partes sunt dextri vel sinistri. A dextris dico ut *per gloriam*, quod si aliqui glorificant nos, ut ibi quando voluerunt ei ædificare aras, in hac gloria exhibemus nos tanquam Dei ministros. A sinistris sicut *per ignobilitem*, ut quando detrahunt nobis, dicentes nos falsa prædicare. In hac ignobilitate exhibemus nos sicut Dei ministros. Iterum *per infamiam* quæ pars sinistræ est, ut quando dicebatur ei : « Insanis, Paule (*Act. xxvi, 24*). » Et iterum *per bonum famam* : ut quando ab aliis prædicatio ejus extollebatur, per hæc utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *ut seductores*, et ab aliis habiti *ut veraces*, exhibemus nos sicut Dei ministros, Nos iterum **177** habiti, *sicut qui ignoti sint Deo*, et secundum alios habiti tanquam Deo cogniti, in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *sicut morientes*, id est in criminalia cadentes secundum quosdam, et *ecce secundum alios in justitia vivimus* : in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *ut castigati*, secundum quosdam, qui post illata nobis verbora dicent : Ecce non amplius audebunt loqui : et secundum alios habiti non castigati qui dicent : Nunquam propterea reticebunt Dei verbum, quæ castigatio esset mortificatio : et ideo ait *mortificati* : in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *quasi tristes* secundum quosdam, quod contristemur adversis corpore vel spiritu habiti autem secundum alios *semper gaudentes* corpore et spiritu : in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos etiam secundum quosdam habiti *egentes*, vel corporali bono vel spirituali secundum alios autem habiti *quasi locupletantes multos* in spiritualibus bonis : in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Nos iterum existimati *tanquam nihil penitus habentes* boni temporalis, seu spiritualis secundum quosdam : et secundum alios existimati *tanquam omnia*, id est Deum possedentes : in utroque exhibemus nos sicut Dei ministros. Ut pseudodoctores in conspectu vestro deprimam :

*o Corinthii, os nostrum modo patet ad vos : multa de gloria nostra et satis diffuse loquendo, qui in priori Epistola me servum omnium proposui. Et utique os nostrum digne patere potuit, quia cor nostrum dilatatum est : quæcunque enim de gloria nostra loquor, omnia in me circumspicit esse conscientia mea. Et quia os patet et cordilatum est, jam amplius non angustiamini in nobis. Quia enim simpliciter vos docui, quos rudes inveneram, dicitis culpam meam esse quod in charitate angusti estis : sed utique in exemplo nostro bene appareat quod non angustiamini in nobis : sed angustiamini in visceribus vestris, id est hujus tenacitatis et angustiae fomes est in cordibus vestris. Vel aliter, ut pauca superius mutemus : Hortamur vos, ne gratiam Dei frustra recipiatis : quod ne fiat nemini sitis dantes ullam offenditiam pravo opere vel exemplo, ut ministerium nostrum, id est ne magisterium nostrum per vos offendentes sit vituperabile. Ne detis offenditiam, sed exhibeamus nos in omnibus, ut melius eos alliciat ad bonum, cum eisdem se inserit dicens : nos sicut Dei ministros. Et secundum hoc sicut in propria significatione erit. Omnia quæ sequuntur non mutantur, nisi quod sicut ad Paulum, sic exposita ad eos spectare dicantur. Et quia, o Corinthii, nunc multa et ampla præcepta do vobis, modo patet os nostrum ad vos multa præcipiendo, qui me prius arguebatis vos commonitos esse de paucis. Nec mirum si patenti ore multa vobis præcipio, quia cor nostrum dilatatum est, id est omnia in me invenio quæ vobis operanda trado. Et ex hoc jam appetet : quia non angustiamini in nobis si pauca operamini, sed angustiamini in visceribus vestris. Nolite autem angustiari, sed charitate dilatemini : sicut aliæ Ecclesiæ ita et vos : et hoc dico vobis tanquam filiis, vos dico spe quidem jam habentes eamdem remunerationem quam nos habemus, scilicet coelestem gloriam. Et ut in mandatis Dei dilatemini. Nolite ducere jugum cum infidelibus pseudo. Per jugum veterem significat legem, quæ graviter opprimebat observatores suos. Non debetis ducere jugum cum infidelibus : quia vos justi, illi iniqui : vos lux, illi tenebrae : in vobis Christus, in illis Belial : vos fideles, illi infideles : vos templum Dei, illi idolorum. Et quæ participatio justitiae cum iniquitate ? Aut quæ societas luci ad tenebras ? Nulla utique societas debet esse membrorum, ubi est differentia capitum : sed Christus caput nostrum Belial caput illorum. Quæ autem conventio Christi ad Belial ? Aut quæ pars fideli cum infidelis ? Quis autem consensus **¶** templo Dei cum idolis, id est cum illis impiis, qui velut idolum sedes sunt dæmonis ? Sicut enim in idolo, sic in ipsis responsa dabant dæmon. Bene dico templo Dei : nam vos fideles estis templum Dei vivi, quia in vobis ipsi vivit, dum vos in bono vivere facit. Et hoc dico, sicut dicit Dominus Deus per Ezechielem licet aliis verbis. Hoc, inquam, dicit Deus : quoniam, id est quod inhabitabo in illis fidelibus justificando eos per fidem, et etiam inambulabo de virtute promovendo in virtutem. Et*

A ita apparebit quod ego ero Deus illorum, et ipsi eritis mihi populus. Quicunque enim viderint justitiam eorum, dicent : Hi sunt populus Dei, et Deus habitat in illis. Nunc de hac auctoritate infert Paulus aliam de eodem Ezechiele sumptam. Ubi in captivitate Babylonæ Judæis suadebat exire, et separari ab operibus malis gentilium. Quod si facerent, promittebat eis a Deo liberationem, dicens : Propter quod, scilicet, ut sitis populus Dei, de medio impiorum exite : non operantes quæ operantur. Separmini etiam ab eisdem voluntate, non tantum opere. Sic autem fieri necesse est, quia haec dicit Dominus : Ne etiam tetigeritis immundum, id est nec etiam delectationem habueritis in immunditiis eorum, quod saltem placeant vobis. Et si hoc feceritis, ego recipiam vos : et vobis receptis ero in patrem, et vos eritis mihi in filios, vel etiam in filias quæ majori diligentia ornantur a parentibus. Et haec omnia credere et facere vos oportet, quia haec dicit Dominus omnipotens.

CAPUT VII.

« Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundenus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Capite nos. Neminem læsimus. Neminem corrupimus. Neminem circumvenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Prædiximus [Prædixi] enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum consolatione : superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam et cum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua [qui] consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fluctum, vestram æmulationem pro me : ita ut magis gauderem. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet. Et si poeniteret videns quod epistola illa, et si ad horam vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis : sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur : sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quam tam in vobis operatur sollicitudinem : sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. Igitur et si scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram Deo. Ideoque consolati sumus. In consolatione

« autem nostra, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi : quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus : sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est : et viscera ejus abundantius in vobis sunt : remissentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore exceperitis illum. Gaudet quod in omnibus confido in vobis. »

EXPOSITIO.

179 Quandoquidem vobis exeuntibus de medio impiorum (dicit Dominus) eritis mihi in filios et filias etc. Igitur, o charissimi, vos habentes has, id est præfatas promissiones, ut eas apprehendamus, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et ab omni inquinamento spiritus. Inquinamenta carnis vocat libidinem, ebrietatem et hujusmodi. Inquinamenta spiritus, ut iram, invidiam, et hujusmodi, que ipsam inficiunt animam sine contagio carnis. Sic nos in utroque mundemus a peccatis : perficientes dehinc sanctificationem, id est, ut malis mundati in virtutibus perfecti simus. Hoc autem perficientes in timore Dei, id est, non timore hominum ut quæramus apparere justi in facie et non in corde sicut pseudo, sed in timore. Nec tantum poenarum, ut per hoc solum modo poenas evadamus, sed in timore Dei, ut Deum timeamus offendere, qui timor dicitur charitas. Vel aliter littera illa dividitur : Mundemus nos ab inquinamento carnis : ut sit ibi versus, et nos mundati perficientes sanctificationem spiritus, id est, secundum quod docet spiritus, vel illa ratio, vel perficientes sanctificationem spiritus id est rationis, vel Spiritus sancti. Sententia est eadem. In timore Dei similiter. Et ut mundati perficiatis sanctificationem, capite nos, id est, accipite imitationem nostram. Vel ut ibi versus non sit : Vos perficientes sanctificationem, capite nos, id est, imitamini nos sicut dictum est. Nos utique capere debetis, neminem enim vestrum læsimus improperando, quod vel canes essetis, vel hujusmodi : me autem magnificando de genere Abrahæ, ut faciunt pseudo. Neminem iterum vestrum corrupimus, perverse docendo, vel pravo exemplo depravando, ut iterum pseudo, qui falsa veris admiscendo, corrumpunt fidem vestram : pravo etiam vitae exemplo. Neminem etiam vestrum circumvenimus, quemadmodum pseudo, qui cum aperte nequeunt extorquere a vobis, fraudulenta seductione, eliciunt magis quam impetrant. Quod autem significo vos corruptos et seductos esse ab illis pseudo : hoc non dico ad condemnationem vestram, id est, ut per hoc intendam condemnare vos, quasi reprobatos a Deo. Quodque non dicam ad condemnationem vestram scire potestis ex eo, quia prædicti in hac eadem Epistola, quod vos estis in cordibus nostris, ubi ait : Vos estis Epistola nostra scripta in cordibus nostris. Quia si vos condemnatos intendorem, nequaquam in cordibus no-

A stris vos insererem, sed estis in cordibus nostris ad commoriendum, id est, ut velim vos mecum commori peccato, ad convivendum, id est, ut mecum vivatis justitiae. Vel ita ut perfectioribus loquatur : Estis in cordibus nostris ad commoriendum, ut velim vos mecum mori in præsenti tribulatione, ut sic mecum sitis ad convivendum in æternitate : ideo dico capite nos : quia multa fiducia mihi est apud vos de futuris bonis : ut cito suasioni quam facturus sum acquiescat. Multa etiam gloriatio est mihi pro vobis. Multa enim apud alias Ecclesias glorior de bono correctionis vestrae, præferendo vos illis in exemplum. Propterea multa fiducia mihi est apud vos de futuro : jam enim repletus sum consolatione in omni tribulatione, quæcunque sit seu facilis, seu difficilis, seu intus, seu foris : nec quoquo modo consolor de correctione vestra : sed in tantum quod superabundo gaudio : magis enim de vestra correctione gadeo, quam doleam de omni tribulatione nostra. Dicerent illi : Estne tibi tribulatio ? Utique bene dico. Nam alibi et etiam cum venissemus in Macedonia : caro nostra non habuit ullam requiem : sed passi sumus omnem tribulationem : foris, id est in corpore erant pugnæ, dum flagellis affligebant me : et intus, id est in animo erant timores, ne fideles passionibus meis scandalizarentur, et judicarent me non esse sequendum, quia condemnatum. Vel ita : foris, id est ab his **180** qui extra Ecclesiæ erant, fidebant mihi pugnæ, sicut dictum est : intus autem, id est in Ecclesia, erant timores, ne a falsis fratribus seducerentur simplices. Foris et intus adeo patiebar : sed Deus qui consolatur humiles, id est afflictos, conolatus est nos in adventu Titi. Gavisus sum enim de receptione fratris qui participaret tribulationibus nostris. Non solum autem in adventu ejus consolatus sum : sed etiam in consolatione qua idem Titus consolatus est in vobis : per hoc solarium ejus correctionem vestram intellexi. Et ideo cum de reditu ejus gauderem simul consolatus sum : intelligens correctionem vestram in ejus solatio. Consolatus est, inquam, me Titus, referens nobis desiderium vestrum, quanto voto desideraretis adventum nostrum. Referens etiam fletum vestrum, id est quod lacrymis peccata dilueretis. Referens etiam vestram æmulationem, id est indignationem, qua contra pseudo pro me quem improbant, indignamini. Ita referens hæc ut magis modo gauderem de poenitentia vestra, quam prius contristatus essem de impenitentia. Vel magis gauderem de vestra conversione, quam dolorum de mea tribulatione. Et hoc nosse debemus, quia cum Apostolus priorem Epistolam per Timotheum misisset Corinthios, magis ad indignationem moti sunt, quam ad poenitentiam, temerarium judicantes quod Apostolus tanta severitate auderet eos arguere : quo cognito, Paulus per Timotheum poenituit eum scripsisse illis. Sed Tito apud Corinthios diutius morante, et Epistolam Pauli saepius relegente, sub admonitione Titi facerunt fructum dignum poenitentiae. Quo auditio, Apostolus magis gavisus est de poenitentia, quam

prius doluisset de impoenitentia eorumdem. Quod ait : Vere per relationem Titi, factum est mihi ut gauderem : quoniam et si contristavi vos in Epistola prius missa, non tamen modo pœnitet me auditia relatione Titi, licet prius pœnitaret auditia relatione Timothei. Prius quidem pœnituit, videns quod Epistola illa prius missa contristavit vos ad indignationem : licet ad horam : et ideo venialius me modo pœnitet : nunc enim gaudeo, non ideo quia prius contristati estis, sed quia modo contristatis estis ad pœnitentiam. Merito utique gaudeo de vobis ad pœnitentiam contristatis : nam contristatis secundum Deum : deserendo mala, adhærendo bonis, ita secundum Deum, ut jam in nullo facto ex nobis patiam:ni detrimentum, quia et ipsa prior contristatio de qua verebar, ne vobis fieret ad detrimentum, correcta est secundum Deum. Vere in nullo ex nobis patimini derimentum : nam tristitia vestra, quæ est secundum Deum, operatur, in vobis pœnitentiam, valentem vobis in stabilem, id est æternam salutem. Tristitia secundum Deum operatur salutem : sed tristitia sæculi, quæ adhuc in quibusdam est apud vos, qui nolunt contristari ad pœnitentiam, hæc tristitia operatur mortem, id est stabilem perditionem. Hoc congrue inservit ad deterrendum eos, qui nondum pœnitabant. Vere tristitia secundum Deum operatur pœnitentiam in salutem : nam operatur sollicitudinem, defensionem, et cæteras partes veræ pœnitentiae. Quod sic ait : Ecce enim in evidenti est hoc ipsum tam exiguum ad comparationem salutis quam operatur ; hoc ipsum dico, scilicet contristari vos secundum Deum : ecce quantam sollicitudinem proficiendi semper in melius operatur in vobis. Ista scilicet quæ sequuntur copulativa sunt, valentia tantum ad ornatum orationis. Operatur etiam in vobis defensionem : quia jam zelum Dei habentes defenditis me contra pseudo, qui me improbant. Operatur etiam indignationem, graviter enim indignamini contra eos, qui seduxerunt vos. Operatur etiam timorem. Timidi enim semper estis, ne in laqueum recidatis. Operatur etiam desiderium. Desideratis enim appetitum bonorum, et æmulationem, id est imitationem justorum. Operatur etiam vindictam. Si quis enim in Ecclesia vestra delinquit, statim per injunctam pœnitentiam vindicatis culpam **181** ejus. Et ut breviter bona vestra colligam, in omnibus exhibuistis vos esse incontaminatos negotio, id est religioni ecclesiasticæ. Vel incontaminatos esse a negotio sæculari, id est a peccato. Et quia in omnibus vos incontaminatos exhibuistis, igitur nunc apparet intentio mea quam habui in priori epistola, quia etsi scripsi vobis, non tamen propter eum solum qui fecit injuriam, ducento uxorem patris, nec iterum propter eum solum scripsi qui passus est injuriam, tractus ad sæculares judices : sed scripsi ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam sollicitudinem habemus pro vobis : et hoc coram Deo, id est in beneplacito Dei : hoc enim bene placet Deo ut de salute vestra sollicitus sim. Vel hoc dico coram Deo, id est teste Deo, qui conscientiam meam novit. Cum enim Paulus de fornici-

Acatore illo ageret, non ad illum dirigebat sermonem, sed ad totam Ecclesiam, intendens ne unius pollutione multi inficerentur. Et quia sollicitudo nostra pro vobis habita nunc manifestata est, quia completa, ideo sumus consolati. In consolatione autem nostra gavisi sumus, et de correctione vestra, et de gaudio Titi abundantius, quam doluisse prius de peccatis vestris, vel de tribulationibus meis. Et cum de correctione vestra et gaudio Titi abundantius consolaremur, tamen magis abundantius gavisi sumus super gaudio Titi, quam de correctione vestra. Similis positio. Virgilius doctior est Horatio et Lucano : magis tamen doctior Lucano, quam Horatio. Ideo Apostolus magis de gaudio Titi, quam de correctione Corinthiorum gavisus est : quia si non esset gaudium Titi, nec eos correctos esse crederet. Ideo etiam quia nisi Titus de hoc gauderet, examinatus ex toto desiceret : quod nec in Ecclesia Corinthiorum, nec alibi laborare vellet. Unde ipse vel causas ponit : ideo magis gavisus sum super gaudio Titi : quia spiritus ejus refectus est ab omnibus vobis, etiam ab incorrectis, de quibus spem bonam habet corrigendi per eos, qui jam bene correcti sunt : qui spiritus penitus desiceret ab instructione, si Corinthios incorrigibiles inveniret. Et ideo etiam magis de gaudio Titi : quia sicut apud illum Titum gloriatus sum de vobis, o Corinthii : cum enim reformidaret venire ad vos, accusans inhumanitatem vestram, dicebam vos benignos esse, eumque honorifice recepturos. Si quid, inquam, gloriatus sum de vobis, non sum confusus in hoc : quia sicut ei prædicti, tales vos invenerit ; et ideo me dixisse non erubui : sed gloriatio nostra quæ fuit habita ad Titum de vobis, ita facta est veritas, sicut dum apud vos essemus, omnia locuti sumus vobis in veritate, id est sicut manens apud vos vera dixi vobis de aliis : sic modo vera dixi Tito de vobis. Et ideo adhuc magis de gaudio Titi : quia viscera ejus abundantius modo sunt in vobis correctis, quam prius in incorrectis. Ejus Titi dico reminiscentis obedientiam omnium vestrum, id est quam devote sibi odedistis, et nobis : reminiscentis etiam, quomodo exceperisti eum cum timore animi et tremore corporis, scilicet in omni reverentia. Et videns quomodo digne exceperisti eum, gaudeo quod confido in vobis, non tantum in hac re, sed etiam in omnibus quæcumque mandavero D exsequendis.

CAPUT VIII.

“ Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ : quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit : et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum. Quia secundum virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt : cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, et communicacionem ministerii, quod fit in **182** sanctos. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt, prium Domino : deinde nobis per voluntatem Dei,

• ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, A ita et perficiat in vobis, etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis etiam gratiam Domini nostri Jesu Christi : quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives : ut illius inopia vos divites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis utile est : qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore. Nunc vero et facto perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis; ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam supplet : ut et illorum abundantia vestræ inopiae sit supplementum, ut fiat æqualitas sicut scriptum est : Qui multum, non abundavit, et qui modicum, non minoravit (*Exod. xv, 18*). Gratias autem ago Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi : quoniam exhortationem quidem suscepit ; sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Missimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in *Evangelio* per omnes Ecclesiæ. Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiæ comes regenerationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinata voluntatem nostram : devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur a nobis in Domini gloriam. Providemus enim bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse : nunc autem multo sollicitiore, confidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius meus et in vobis adjutor ; sive fratres nostri, Apostoli Ecclesiæ rum, gloriæ Christi. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos, ostendite in faciem Ecclesiarum Dei. »

EXPOSITIO.

In hoc enim uno quomodo de futuro facturi sitis intelligo. Nunc de collectis de quibus in prima Epistola compendiōse dixerat, diffusius admonet : suadens eis et exemplo aliarum Ecclesiarum, et multis inductionibus. Littera superius jungitur : Cum venissemus in Macedoniam, caro nostra non habuit requiem : sed licet in primis requiem non haberemus, tamen Deus in Ecclesiæ Macedonie dedit pacem et gratiam. Quod sic ait : *Notam facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiæ Macedonie*. Gratiam Dei digno nomine vocat eleemosynas : intelligens maiorem esse gratiam Dei ministrandi pauperibus, quam sint genera linguarum, et

A quædam aliæ gratiæ. De hac gratia facio vobis notum, quod in multo experimento tribulationis : multas enim et acres tribulationes expertæ sunt Ecclesiæ Macedonum. In multo, inquam, experimento tribulationis fuit abundantia gaudii ipsorum, id est abunde gravisi sunt : quia pro Christo contumeliam pati digni habiti sunt, et paupertas ipsorum. Infideles enim pauperabant fideles. Paupertas, inquam, ipsorum altissima, id est maxima. Vel altissima, id est dignissima. Paupertas, inquam, abundavit : quia quanta plus dederunt, tanto pauperiores effecti sunt. Abundavit dico in divitias eorum : quia licet pauperes essent in habendo, divites tamen erant in administrando eleemosynam. In divitias dico, simplicitatis eorum. In simplicitate enim dabant, non putantes se propterea liberius posse peccare. Abundavit B utique in divitias : quia fuerunt voluntarii secundum virtutem et supra virtutem. Secundum virtutem dare est ~~IHS~~ quæ sibi necessaria sunt, primum retinere, deinde quod superabundat in pauperes erogare. Supra virtutem dare, est nihil sibi penitus reservare. Et quod secundum virtutem et supra virtutem voluntarii fuerunt, inde reddo illis testimonium : nec coacti a nobis, sed obsecrantes nos, id est per quæcunque sacra adjurantes, cum multa exhortatione, dicentes : Ne sollicitus sis de nobis, quia laboriosi sumus, et de labore nostro (etiam si nihil nobis residuum sit) bene sustentabimur. Obsecrantes utique nos accipere gratiam, id est eleemosynas, ab ipsis, et communicationem, id est res suas, quas omnibus communicare intendebant. C Communicationem dico ministerii, id est administrationis : quod ministerium sit deferendum in sanctos, qui erant Hierosolymis.

Hic notandum quod de abundantia nostra prius sustentandi sunt sancti ; de eo autem quod residuum fuerit, quicunque egentes. Obsecraverunt utique nos : et non fecerunt sicut speravimus, id est non hoc animo ut vitia eorum multa pateremur, sed primum dederunt semetipsos Deo, emendantes vitia. Deinde dederunt se nobis, sumptus offerendo fratribus : et hoc per voluntatem Dei. Hoc enim vult Deus : prius seipsum, postea sua devovere : ita dederunt ut rogaremus Titum ut, quemadmodum bene capit, ita etiam perficiat in vobis alias gratias : et etiam istam gratiam, exemplo Ecclesiarum Macedonie. Non so-

D lum rogavimus Titum ut hanc gratiam perficeret in vobis, sed etiam ut per eum abundetis in hac gratia. Perficere ad Titum : Abundare, pertinet ad Corinthios. Vel ita : Non tantum rogavimus Titum perficere hoc in vobis ; sed etiam ego ipse rogo vos ut, sicut abundatis in omnibus gratiis (scilicet in fide) sanam enim fidem, et bonis operibus abundantem habetis, abundatis etiam in sermone et scientia, quia expeditum sermonem ad exhortandum habetis, et scientiam ad intelligendum ; abundatis etiam in omni sollicitudine : omni enim studio solliciti estis ut melius et melius operemini ; abundatis in charitate, id est in dilectione vestra extensa in nos (sicut in his gratiis) sic rogo ut etiam in hac gratia eleemosynarum abunde-

tis. Et hoc non dico quasi imperans, id est non de hac re præceptum constituto : ne, si forte non obtemperatis imperio, rei essetis inobedientiae. Non utique ex imperio dico : *sed dico hoc comprobans ingenium*, id est rationem cum voluntate. Debetis enim rationabiliter pensare quod detis, scilicet temporalia ; et quid pro his recepturi sitis, scilicet aeterna : et cum ratione debet esse voluntas libentissime dandi, comprobans, inquam, *bonum ingenium etiam vestrae charitatis* per sollicitudinem aliorum, id est per hoc quod solliciti estis supplere inopiam indigentium fratrum. Vel comprebans charitatem vestram per sollicitudinem aliorum, id est per hoc quod Titum et alios discipulos de vobis facio sollicitos.

Et utique debetis abundare in hac gratia, *nam vos scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi; quoniam*, id est quod, *cum esset dives*, id est Deus in divitiis omnipotentiae suae, qui æternus erat, *propter nos salvandos factus est egenus in tempore*. Nec dives fieri voluit ; sed *factus est egenus*, id est in omni egestate carnis vivens, præter egestatem justitiae. Ideo *factus est egenus, ut inopia*, id est merito inopie illius vos essetis divites justitiae. Et in hoc quod benignitatem Domini Iesu circa vos exhibitat vobis recordor, *in hoc utique do vobis consilium salutis*. Et bene dico *consilium*. *Hoc enim* (scilicet abundare in eleemosyna) *utile est vobis: qui non solum cœpistis facere, sed etiam incœpistis velle a priore anno*.

Nota quod prius facere, postea augmentat velle ; facere enim non sufficit, nisi ex voluntate ; sed velle sufficit licet non sit copia faciendi. Cœpistis olim velle ; *nunc vero perficite* id voluntate et *facto*, ita *ut quemadmodum promptus est animus*, id est discretio voluntatis **I84** (quod supra vocavit bonum ingenium) *ita fit* promptus animus perficiendi. Et licet ita suadeam, perficiendi tamen dico *ex eo*, id est secundum hoc *quod habetis*, et ministrare fratribus ferre potestis. Ideo dico *ex eo quod habetis, quia, si voluntas vestra prompta est ad dandum, secundum id quod habet, in hoc utique accepta est Deo, non solum in eo si dederit secundum id quod non habet*. Quod ait secundum id quod habet, et quod non habet, idem est quod ait superius *secundum virtutem et supra virtutem*. Qui enim necessaria sibi reservat, et ea quæ superabundant, erogat, hic *secundum quod habet* dicitur dare ; qui vero nihil sibi retinet, sed omnibus erogatis nudus nudam crucem sequitur, hic dat secundum id quod non habet. Sed quia hujus perfectionis non vidit eos capaces, hortatur ad id quod levius est. Opponeret aliquis : Cogis nos dare, ut, aliis de nostro ditescentibus, nos postea egeamus. Minime ; sed secundum quod habetis, et non secundum id quod non habetis ; ego enim *non impero* hoc *ut per vestra data sit remissio aliis*, et remissi torpescant otio, *vobis autem inde sit tribulatio*, unde illis remissio. Hoc quidem non impero, *sed hoc rogo ut vestra abundantia, quæ est in temporalibus, suppleat inopiam illorum* in præsenti tempore ; et hoc fiat *ex æqualitate*, non ut illis tan-

A tum detis quantum vobis reservabitis ; sed tantum unde æqualiter ut vos securi sitis ab egestate.

Ideo abundantia vestra suppleat illorum inopia, *ut etiam abundantia illorum, perfectorum quæ est in virtutibus, sit supplementum vestrae inopiae*. Qui si divites estis terrenorum, inopes estis cœlestium. Suppleat, dico, ita *ut vicissim suppleti fiat æqualitas* illis in aeterno bono ; ut, quemadmodum sancti in hoc mundo participant fructibus laborantium, sic in futuro hi qui modo ministrant sanctis, participent remunerationem eorum. Nec ita dico *fiat æqualitas*, ut tantum accipient imperfecti quantum perfectiores, sed in hoc æqualitas, quod singuli singulos nummos accipient, id est perfectam et sufficientem beatitudinem. Ideo non statutum fuit ut alii hominum laborarent, alii orationi vacarent, ut oratores sustentarentur aliorum labore, laboratores vero salvarentur eorum oratione. *Fiat*, dico, *æqualitas, sicut scriptum est* figurative de futura æqualitate : *qui multum habuit, non abundavit super modice habentem : et qui modicum habuit, non minorravit*, id est, non habuit minus eo qui multum collegit. Qui euim multum habet de gloria cœlesti, non sic abundat ut is qui minus habet indigeat : sed utrique et multum et modicum habenti æqualis est abundantia : quia utrique quod satis est, licet tamen differentia sit illis in gloria. Hoc ad litteram scriptum est de manna, quod colligebant Judæi ; quia qui multum collegerat, licet amplius quam plenum gomor, non plus habuit quam gomor : et qui minus collegerat quam gomor, non minus habuit quam plenum gomor (*Exod. xv, 18*).

C Dixi superius quod rogavi Titum. De hoc autem *gratias ago Deo, qui dedit in corde Titi eamdem sollicitudinem pro vobis*, quam et in corde meo. Eamdem bene dico, *quoniam ipse quidem bene suscepit exhortationem pro vobis factam, sed etsi benigne suscepit, tamen profectus est ad vos cum esset sollicitior de vobis, sua voluntate quam mea exhortatione. Misimus etiam cum illo scilicet Tito, fratrem nostrum : laus cuius est in Evangelio*. Hunc fratrem alii dicunt Lucam, alii Barnabam. Si Lucam dicimus, laus cuius est in scribendo Evangelio ; si Barnabam, ita laus cuius est in prædicando Evangelio *per omnes Ecclesias*. Omnis enim Ecclesia laudat eum. Non solum autem laudatur in Evangelio, sed etiam ab Ecclesiis ordinatus est comes nostræ peregrinationis. Hoc magis de Barnaba videtur dicere : quem cum Paulo fratres qui erant Hierosolymis miserunt in gentes ad prædicandum Spiritu sancto dicente illis : « Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus quo assumpsi eos (*Act. XIII, 2*). » Peregrinationis ideo dicit ; cum enim a Judæa mittitur in gentes, exit patriam, et ad loca peregrina transit. Comes, dico, factus **I85** *in hanc gratiam eleemosynarum similiter prædicandam, quæ gratia a nobis recipientibus, a vobis ministratur sanctis qui sunt Hierosolymis* ; de quo gaudere debetis, quia ministratur *ad gloriam Domini*. Et vere Deus in hac ad-

ministrione glorificatur ; et, ut de gloria Domini A sileam, si non esset aliud, ministrare deberetis ad complendam voluntatem nostram, doctrina cuius filii Dei estis.

Voluntatem dico utique sequendam, quia *destinatam*, id est in hoc velle ordinatam Deo. Deus enim me sic velle disposuit. *Misimus* Titum et *cum illo* alium fratrem, devitantes hoc ne quis nos vituperet in hac plenitudine eleemosynarum, quæ a nobis ministratur sanctis in Hierosolymis. Ideo Paulus tot idoneos testes mittebat ad accipendas collectas, ne, si per suspiciosam personam hoc faceret, vituperarent eum, dicentes quod de copia eleemosynarum in suos usus retineret. Dico *ne quis nos vituperet*, et bene ; nam nos sic facientes *providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*. Nemo enim aliquid vituperabile poterit suspicari, ubi tot idoneos testes viderit. In hoc verbo Pauli concipitur quod qui se talem exhibet ut de eo sinistra possit oriri suspicio, etiam si non sit reus inde, peccat tamen, dum, per negligentiam suam minus provide agens, in fratre suscitat culpam. Cum Tito autem et cum illo alio fratre misimus etiam fratrem nostrum quem in multis probavimus, et *sæpe sollicitum esse* de vobis. Hunc fratrem non nominat ; sed credimus hunc esse Apollo, episcopum eorum, qui, in prima Epistola rogatus a Paulo, noluit ire (*I Cor. xvi, 12*), audiens illos adhuc incorrectos ; sed nunc auditio per Titum quod essent correcti, revertitur ad illos. Dico eum fuisse *sollicitum* ; sed sciatis *nunc multo sollicitiorem esse* de vestra salute, *confidentia multa habita in vobis, sive pro Tito* qui commendavit correctionem vestri illi, *sive pro his qui sunt fratres nostri*, id est et pro Tito et pro his. Pro Tito dico, *qui est socius meus in omnibus*, et maxime adjutor in vobis, et pro his qui sunt fratres nostri apostoli, id est legati Ecclesiarum gloriae Christi, id est ad prædicandum gloriam Christi. Et quia tam probatas personas ad vos misimus. Ergo ostendite in illos charitatem vestram, et (ut plus dicam) ostendite in illos *ostenzionem quæ ostensione est charitatis vestræ*. Si enim vos ingratos exhibueritis, palam erit vos ex timore quod in peccatis eratis, et non ex charitate ministrasse Tito et aliis ; sed benignitas vestra nunc ad istos exhibita erit ostensione vestræ charitatis, quia approbabit vos ex charitate fecisse quod prius fecistis. *Ostendite etiam ostensionem nostræ gloriae habitæ apud illos pro vobis* ; multum enim gloriatus sum et promisi quod honorifice eos suscipietis. *Ostendite dico in facie cæterarum Ecclesiarum*, ut vos sitis facies et forma, quorum similitudini imprimantur aliae Ecclesiae.

CAPUT IX.

« Nam de ministerio quæ fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones ; quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra simulatio provocavit plurimos. Misimus autem fratres, ut ne quod gloriatur de vo-

« bis evacuetur in hac parte, ut quemadmodum dixi, parati sitis ; ne cum venerint Macedones tecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut non dicamus [al., dicam] vos in hac substantia. Nec cessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, [al., sic] quasi benedictionem, non quasi avaritiam. Hoc autem dico : Qui parce seminat, parce et metet ; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet ; unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. « Hilarem enim datorem diligit Deus (*Eccli. xxxv, 11*). » Potens est autem **186** Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est : Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi (*Psal., cxii, 9*). Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabat. Et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiae vestræ, ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratarum actionem Deo. Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratarum actiones in Domino per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in Evangelio Christi et simplicitate communicationis vestræ in illos et in omnes ; et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias ago Deo super inenarrabili dono ejus. »

EXPOSITIO.

Ut charitatem vestram in illos ostendatis, admoneo. Nam scribere vobis de ministerio, id est de collectis illis, quod ministerium sit transferendum in sanctos, de hoc, inquam, scribere est mihi ex abundantanti, id est superfluum judicavi. Propterea ex abundantanti, quia scio animum vestrum promptum esse ad ministrandum ; pro quo scilicet quia parati estis, glorior de vobis ita in charitate diffusis, apud Macedonas, dicens. Quoniam non solum Corinthus, sed etiam tota Achaia sub Corinthon, parata est ministrare sanctis ab anno præterito, et sic vestra œmulationis, id est imitatio provocavit plurimos ad idem faciendum. Videlum est quanta subtilitate Paulus in primis, exemplo Macedonum, inducat Corinthios, nunc e converso Macedonas exemplo Corinthiorum. Et licet animus vester promptus sit, tamen misimus ad vos hos fratres ; ut quod gloriatur apud alios de vobis, ne evacuetur, id est non destruatur in hac parte, id est in parata administratione. Misimus, inquam, ut quemadmodum in alia epistola dixi parati sitis, ne, cum Macedones tecum venerint ad vos, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos in hac substantia, id est eleemosyna non præparata. Nos dico erubescamus ut non dicamus quod vos erubescatis, qui utique si imparati estis, merito erubesc-

tis. Eleemosynam vocat substantiam : quia per eam subsistimus in praesenti. Et quia vos imparatos nolui, ergo existimavi necessarium rogare hos fratres, ut præveniant me ad vos, et vos præparent benedictionem eleemosynarum, non parandam cum venero, sed esse gratiam : hanc benedictionem dico reprobmissam a vobis ; videte ne in promisso infideles sitis. Præparent dico, benedictionem, sic, quasi benedictionem, id est largam donationem, et non quasi avaritiam. Si enim modicum dant, magis avaritia judicabitur quam donum. Volo ut ipsi præparent ; ego etiam propria voce hoc ipsum dico ; et admoneo ut affluenter delis, quia qui parce seminat, id est qui avara eleemosynam dat, metet quidem, id est remunerabitur, sed parce. Seminare dicit eleemosynam dare, quia, sicut ille qui seminat, ad praesens perdit quod in futuro multiplicatum recipiat, sic qui dat eleemosynam, ad praesens perdit quod centuplicatum colligit in gloria.

Qui seminat parce, metet parce : et qui seminat in benedictionibus, id est in affluentia dandi, hic utique metet de benedictionibus, id est de copiosis remunerationibus. Et, licet adeo affluenter dare suadeam, tamen unusquisque tribuat prout destinavit, id est sicut posuit in corde suo, id est ex arbitrio propriæ voluntatis. Non tribuens ex tristitia, ut doleat se tribuere. Aut ex necessitate coacta voluntate tribuat. Posset enim coactus velle, tamen sine tristitia. Non, inquam, ex necessitate, sed ex hilaritate. *Hilarem enim datorem diligit Deus*, qui hilaris hilare donum tribuit. Supponit causas quare hilariter dandum sit, quia temporalibus 187 bonis præterea virtutibus in praesenti ; in futuro coelesti gloria merito eleemosynæ abundabit, dicens : Date in hilaritate, quia potens est Deus abundare facere in vobis omnem gratiam, id est et copiam temporalium, et virtutes, et futuram gloriam, ita ut vos semper habentes omnem sufficientiam ; et in omnibus, id est in singulis his gratiis. *Habentes*, inquam, omnem et in omnibus desiderio harum gratiarum abundetis in omne opus bonum ut eleemosynam et copiose et hilariter, iterum tam in vestitu quam in victu sine omni querela tribuatis. Abundetis, dico, in hoc opus bonum, sicut scriptum est in psalmo de eleemosynario justo (*Psal. cxi, 9*). *Dispersit*, id est non uni, sed diversis sua bona distribuit, nec intentione recipiendi ; sed dedit, nec eis qui non egerent, sed pauperibus et ideo iustitia, id est meritum iustitiae, ejus permanet in æternum.

Opponeret aliquis : Malo mihi in futurum reservare quam modo dispergere, et in tempore egestatis indigere. Contra hoc Paulus exponens etiam quid supra intellexerit, dicens omnem gratiam. Debetis utique abundare in omne opus bonum, quia ille qui administrat semen seminanti, id est res temporales eleemosynam danti ; ille etiam præstabit panem in sequenti anno, non ad superfluitatem, sed ad manducandum. Multiplicabit etiam semen vestrum, ut affluenter habeatis ad iterandas eleemosynas. Ecce

A gratia in temporalibus. Augebit etiam merito eleemosynarum frugem, id est meritum iustitiae vestre in vobis habitæ sine aliqua distributione eleemosynarum. Augebit, inquam, incrementum frugum iustitiae vestre, accrescere faciens meritum privatæ iustitiae per meritum eleemosynæ ; ita augebit, ut vos locupletati in omnibus, et in multiplicatione seminis, et incremento iustitiae abundetis merito in omnem simplicitatem, id est in perfectam et simplicem erogationem. Nunc iterum subdit plura bona de eleemosynis provenientia, dicens : Quæ simplicitas operatur per nos actionem gratiarum Deo, quia de administratione vestra gratias agimus Deo, ecce unum bonum : Et merito gratias, quoniam ministerium hujus officii, id est ministratio vestre simplicitatis non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat in Domino, id est in gloria Domini actione gratiarum facta per multos. Abundat etiam per probationem ministerii hujus, quia omnes approbant et magnificant hujusmodi ministrationem. Per multos, dico, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestra, id est in eo quod fidei confessionem fecistis in Evangelio Christi cui creditis, et in obedientia, quia fidem habentes confitemini et statim Christo obedistis. Glorificantes etiam Deum in simplicitate communicationis, id est in eo quod simpliciter quæ propria sunt communia facitis. Communicationis dico factæ in illos sanctos et in omnes. Glorificantes etiam in obsecratione ipsorum quibus ministratis. Obsecratione dico facta pro vobis : Ipsorum dico desiderantium videre vos. Non pro eo quod temporalia ipsis datis, sed propter gratiam Dei quam sciunt eminentem esse in vobis. Et quia tot bona de hac administratione consequuntur, ideo gratias ago Deo super, id est de dono ejus quod vobis contulit, scilicet gratiam eleemosynarum. *Dono*, dico, enarrabili, id est ut omnibus enarretur in exemplum. Vel dono inenarrabili, enarrari enim nequeunt quot bona de hoc dono provevant.

CAPUT X.

« Ipse autem ego Paulus obsecro vos per manus suetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis Rogo autem vos, ne praesens audeam, per eam confidentiam qua existimor audire in quosdam, qui arbitrantur 188 nos tandem secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiae nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis confidit Christi se esse, hoc cogitat iterum apud se, quia, sicut ipse Christi est,

• ita et nos. Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam. Ut autem non existimem tanquam terrere vos per Epistolas, quoniam quidem Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis; hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per Epistolas absentes, tales et præsentes in facto. Non enim audemus insister aut comparare nos quibusdam, qui se ipsos commendant; sed ipsi nobis nosmetipsos mentiones, et comparentes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ quam mensus est nobis Deus (*Ephes.* iv, 71), mensuram pertinendi usque ad vos. Non enim quasi non pertinent gentes ad vos, superextendimus nos. Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus, spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram; in abundantia etiam in illa quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula in his quæ præparata sunt gloriari. » Qui autem gloriatur, in Domino glorietur (*I Cor.* i, 31; *Jer.* ix, 23). » Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. »

EXPOSITIO.

Postquam de gratia eleemosynarum multiplici commendatione correctos sufficienter admonuit, transit ad increpandum incorrectos, qui adhuc pseudo præferebant sibi; quos pseudo plurimum hic deprimit, auctoritatem suam multipliciter et idonee commendans. Non ut per hoc querat gloriam suam, sed hoc solum intendit ut, vilificatis pseudo, Corinthii non ultra adhærent, sibique tam gloriose commendato exinde gaudeant adhærente. Littera sic jungitur: Vos bene correctos de gratia eleemosynarum adhortor; vos autem incorrectos hoc non admoneo, quos gratiae Dei indignos scio; sed obsecro, id est per quæcunque sacra adjuro vos ipse ego Paulus.

Nota quod ait *ipse ego*. Dicebant enim Corinthii quod, quandiu Paulus præsens fuit, illis humiliiter satis, et non ad læsionem alicujus quidquam locutus fuit, timens fortassis; nunc vero absens imperiose minabatur eis, ac si potestatem imperiale haberet in eos. Propterea ait: *Ego ipse Paulus nunc imperiose agens, qui olim humiliiter, obsecro vos permane studinem et modestiam Christi*. Mansuetudinem dicit, ubi gratis sine judicio omnia dimisit. Modestiam dicit, quia cum ageret judicio, modeste judicabat, condens requitatem misericordia. Per mansuetudinem utique et modestiam Christi obsecro vos *ego Paulus, qui humilis quidem*, et omnia patiens existimor fuisse *inter vos*; quæ humilitas quidem, secundum quod opinamini, *in facie* fuit, et non in corde: simulabam enim extra humilitatem intus fo-

A vendo superbiam. Dum præsens fui secundum vos humilis eram; sed modo *absens confido*, id est confidenter et imperiose ago *in vobis*, quod quasi non auderem in aliis Ecclesiis. Non solum quasi postulans obsecro, sed quasi rem debitam exigens *rogo*, ne *præsens audeam*, id est: sic vos corrigere studeatis, ne, cum præsens fuero, audeam, id est secundum vos audacter præsumam. *Audeam* dico *in*, id est contra, quosdam adhuc incorrectos agere *per eam confidentiam*, id est tam confidenter et potestate, quia confidentia existimor a quibusdam absens per epistolam *audere*.

189 *Contra quosdam* dico, qui arbitrantur *tanquam nos ambulemus secundum carnem*. Ambularet Paulus secundum carnem, si vel amore temporalium, quæ ab eis acciperet, parceret eisdem. Vel si male sibi conscient timeret pati pro Christo. Bene dixi *tanquam*; nos enim vere non militamus secundum carnem. Militiam vocat suam prædicationem. Diceret aliquis: Tu quidem aliquid singulare donum Dei habes: quo ita possis egredi carnem: quod donum quia non habemus, necesse est carnem sequi. Contra hoc ait: Non militamus secundum carnem. Nos utique *ambulantes in carne*; similiter enim ut vos onus carnis patimur; et tamen eam superamus. Vere *non militamus secundum carnem: nam arma militia*; id est prædicationis, et omnis vitæ nostræ, non sunt carnalia. Arma militia vocat miracula, per quæ prædicationem suam confirmabat. Arma dicit etiam virtutes, et quæcumque bona opera. Arma militia *nostræ non sunt carnalia*: si enim carnem sequemur, profecto arma illa statim nos deserent; sed arma nostra sunt *potentia Deo*, id est per Deum, vel ad gloriam Dei. Potentia sunt *ad destructionem munitionum*; ut facile per hæc arma destruamus quaslibet munitissimas hæreses, vel philosophicas rationes. Vere arma nostra sunt potentia destruere. Nam etiam in actu sumus destruentes: ubi actus est, potentia abesse nequit. Littera tamen ibi jungitur. Non militamus secundum carnem; nos, dico, *destruentes consilia*, id est exquisitas rationes. Destruentes etiam *omnem altitudinem physicalis scientiarum, extollentem se adversus scientiam Dei*; ut illos qui per naturæ legem opponunt non potuisse virginem parere, mortuum resurgere; nec solum destruentes, sed etiam *redigentes omnem intellectum* cuiuscunque infidelitatis in captivitatem, quia superatis infidelibus deponunt jugum diaboli, et captivitatem sub jugo Christi. Redigentes utique in captivitatem ducent eos *in obsequium Christi*: ut qui prius male obsequabantur diabolo, amodo bene obsequantur Christo. Quod ait *omnem intellectum, omnem altitudinem*, non quod singulos infideles converterit, sed quia de omni genere infidelitatis aliquos ad fidem traxit. *Redigentes* quidem *in obsequium Christi*: quod si aliqui sunt nolentes redigi, sumus habentes *in promptu ulcisci omnem inobedientiam*, id est apostolica auctoritate omnem inobedientem damnare. In promptu hoc habet, quia nec conscientia mala eum revocat, nec temporali mu-

nere seducitur. Diceret aliquis : Quandoquidem in promptu habes ulcisci, quare ergo non ulcisceris ? Ulciscar utique, non tamen modo, sed *cum impleta fuerit vestra obedientia*, id est, cum separavero de medio malorum per patientiam expectationis eos qui de vobis obedituri sunt fidei ex voluntate.

Diligenter intuenda est subtilis modestia Pauli, qui ultiorem reproborum differt, videns in hac sua expectatione electorum salutem. Si enim inultos patretur reprobos, atque hac causa reus esset, hos tamen benigne patiëntudo judicat, ne cum lolio frumentum eradiceret. Quia non secundum carnem militemus, probavi per hoc quod destruimus altitudinem mundanæ scientiæ, et rebelles captivamus in obsequium Christi; quæ rationes non adeo videntur singulis; sed modo videte et cognoscite idem, scilicet, quod *non ambulamus secundum carnem*. *Videte*, inquam, per ea quæ sunt secundum faciem, id est quæ sunt secundum corporalem visionem, et sine omni obstaculo videri possunt. Vel ita : Illos qui secundum faciem sunt, id est qui in facie se bonos simulant : intrinsecus autem lupi sunt, illos modo videte. Si quis pseudo, confidit non Deo seb sibi : præsumptor enim est non electus; si quis, inquam, confidit sibi se esse Christi, id est quod ipse sit apostolus Christi, non *hoc* solum, sed *hoc iterum* similiter cogitet; nec inaniter, sed *apud se*, subtiliter discutiens : *quia sicut et ipse Christi est discipulus, ita et nos sumus*. Vere 190 sicut ipse est Christi, ita et nos. Nam nos sumus ita amplius eo. Quod sic ait : *Si aliquid amplius fuero glorificatus de potestate nostra*, qua incorrectos ab Ecclesia separare possum, et de cæteris apostolicæ potestatis : *quam potestatem dedit mihi Dominus*, sed vobis pseudo non dedit : utique mihi dedit in ædificationem vestram, id est ut vos in fide et virtutibus ædificarem, et non dedit in destructionem vestram, sicut male opinantur quidam, scilicet me destructorem Ecclesiæ : si, inquam, amplius glorificatus fuero, *non erubescam* inde; quia gloria mea vere major est.

Opponeret aliquis : Cum debeas ædificare, et non destruere, noli impatienter nos cogere, ne forte potius destruas quam ædifices. Contra hoc Paulus : Licet mihi opponatis quod, cum debeam ædificare, destruam; tamen scitote *quia quales sumus per epistolæ absentes, tales erimus præsentes in facto*; et hoc ideo *ut non existimer tanquam terrere vos absens per epistolæ*. Tanquam terrere bene dicit : quia si minaretur absens quod implere formidaret præsens, hoc utique non esset terrere, sed tanquam terrere. Existimer ideo dico, *quoniam quidem ipsi inquiunt*. Epistolæ Pauli graves sunt, id est ponderosæ et multæ severitatis; et *fortes*, id est fortitudinem et quoddam imperium minitantes, sed *præsentia corporis ejus infirma* est. Contra hoc quod ait, *fortes, et sermo præsentia ejus fuit contemptibilis*, id est humili satis et rudis: nunc autem gravis : ut, inquam, non existimer tanquam terrere vos : *hoc cogitet qui hujus-*

A modi est, id est qui me dicit contemptibilem et infirmum. Cogitet, inquam, *quia quales sumus absentes, in verbo per epistolæ missæ, tales erimus etiam præsentes*, non solum in verbo, sed etiam *in facto*; quia quod per epistolam minatur, idem verbo et opere præsentes exercebimus. Vere quales sumus absentes verbo, tales præsentes erimus in facto. *Non enim* sumus de vestris pseudo, qui se impudenter inserunt, id est ingerunt, non missi a Deo, nec certe audemus nos inserere, ut (quod nobis commissum non esset) usurpemus illicite. Aut non audemus inserti a Deo nos comparare quibusdam, id est pseudo, qui non a Deo commendati *scipios commendant*, commendatitias epistolæ hinc inde deferenates : his non audemus nos comparare, ut mensuram officii nostri inexpletam negligamus. Quidam enim ex electione regulariter inserti, postea perverse agendo, perversi se comparant. Non ausi sumus inserere nos; sed ipsi sumus metientes nosmetipsos in nobis, ut mensuram a Deo vobis traditam non excedamus : quod alienum est usurpando, ut illi qui se inserunt. Sumus etiam nosmetipsos comparantes nobis : nihil injuncti officii linquentes inexpletum. Comparantes nos nobis, non subsistentes intra propositam metam. Et licet metiamur et comparemus nos nobis, tamen nos *non gloriabimur in immensum*. Vel potest hucusque constructio duci, non supplendo sumus ita. Nos metientes et comparantes nos nobis non gloriabimur. Nos autem qui utique digne possemus, non gloriabimur in immensum, sed gloriabimur secundum mensuram regularę, qua me et subditos idonee regulavi. Tunc fortasse diceret aliquis : Hanc mensuram tibi usurasti. Contra quod Paulus : *Quam mensuram mensus est nobis Deus*. Iterum ille sed non usque ad nos. *Mensuram utique dico pertingendi usqne ad vos*. Et vere pertingimus usque ad vos. *Non enim superextendimus nos quasi qui non sumus pertingentes ad vos* secundum mensuram nobis a Deo mensuratam. Vere non superextendimus nos. *Nam usque ad vos ex mensura Dei pervenimus in Evangelio Christi*, prædicando. Opponeret iterum : Ingressus es in alienum laborem. Contra hoc ait : *Pervenimus ad vos, non gloriante in alienis laboribus*, id est super alienum fundamentum non ædificavi, non gloriante dico; et non in immensum duplicanda est illa negatio ; vere *pervenimus usque ad vos*. *C* Nam etiam ultra vos, quod sic ait : 191 Non in immensum gloriante, sed habentes spem crescentis fidei vestre, id est, per crescentem fidem vestram magnificari in vobis : viso enim fructu fidei vestre dicetur : Magnus est doctor et institutor fidei hujus. Magnificari dico in vobis secundum regulam nostram, id est, secundum hoc quod ex omni sequitate regulavimus vitam vestram, magnificabimur in vobis. Spem etiam habentes evangelizare in illa loca quæ ultra non sunt; et hoc in abundantia. In multis enim locis evangelizabo. Vel *evangelizare* in abundantia signorum et sermonis : et non habentes spem gloriari in aliena regula, id est, in alieno

regimine : scilicet, *in his locis quæ præparata*, id est A *modicum* quid insipientia evangeliata sunt ab aliis apostolis. Ego nolo gloriari in aliena regula. Similiter autem quicunque gloriantur, videat ut glorietur in Domino, mensurante sibi : nec temere sibi usurpet, quod Deus alii mensuravit. Omnem utique gloriarem oportet gloriari in mensura Domini. Non enim ille qui seipsum commendat, id est, qui se sine Deo alterius ingerit regimini, ut pseudo, ille utique non est approbatus a Deo, sed ille quem commendat, et cui propriam mensuram distribuit.

CAPUT XI.

« Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meæ, sed et supportate me. Emulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne, C sicut serpens Evam seduxit astutia sua (Gen. iii. 4), ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate quæ est in Christo Jesu. Nam si es qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus, aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non receperistis, recte pateremini. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia, in omnibus autem manifestus sum vobis. Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini ? Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis. Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum, et cum essem apud vos et egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat, supplererunt fratres qui venerunt a Macedonia, et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloria non infringetur in me, in regionibus Achaïæ. Quare ? Quia non diligo vos ? Deus scit. Quod autem facio et faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriatur, inveniantur sicut et nos. Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non virum. Ipse enim Satan transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiae ; quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum dico : ne quis putet ne insipientem esse. Alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ. Quoniam multi gloriatur secundum carnem, et ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitatem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico), audeo et ego. Hebrei sunt, et ego. Israelitæ sunt, et ego. Semen Abrahæ sunt, et ego. Ministri Christi sunt, et ego. Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus

PATROL. CLIII.

plurimis, in carcerebus abundantius, in plagiis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinques quadragenias una minus accepi. Ter virgis cæsus sum. Semel lapidatus sum. Ter naufragium feci. Nocte et die in profundo maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis 192 in falsis fratribus : in labore et ærumnâ, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiærum. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? Quis scandalizatur, et ego non uror ? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit, et qui est benedictus in sæcula, quod non mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehendenderet (Act. ix, 24), et per fenestram in spora dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus. »

EXPOSITIO.

Dico qui gloriatur, gloriatur in Domino, et sustineretis modicum quod insipientiae meæ, id est patienter ferretis aliquantulum meæ gloriationis, quæ secundum reprobos insipientia dicitur, quod utique verum concederem, si per hoc gloriam meam quererem, sed per commendationem mei hoc solum intendo, ut vos ab errore pseudodoctorum retraham. Quare dicitur quidem insipientia, sed non est insipientia. Dico quasi postulans, utinam sustineretis : non hoc modo ; sed etiam præcipio, supportate me, non contradicentes imperio meo, ut filii patrem, discipuli doctorem. Me utique supportare debetis, ego enim emulor vos, id est ferventi motu animi diligo : et hoc æmulatione, id est dilectione, non mei, ut vos mihi ascribere velim, sed æmulatione Dei ; quia Dei solius vos esse volo. Tractum est a similitudine ejus qui sponsam alterius diligit non sibi ipsi, sed ad utilitatem et honorem sponsi : sicut Joannes, quando sponsus Ecclesiæ, id est Christus esset putatus dilexit Ecclesiam, id est sponsam non sibi, sed sponso Christo dicens : « Qui sponsam habet, sponsus est ; amicus autem sponsi stat et audit eum (Joan. iii, 29). » Emulatio dicitur motus animi sive ad iram, sive ad amorem. Vere æmulatione Dei emulor vos : ego enim despondi vos. Hæc desponsatio Ecclesiæ incipiens a baptismo durat usque ad diem resurrectionis omnium : in quo Ecclesia nupti tradetur sponso suo Christo, recipienti tunc eam in amplexibus : quam a principio fidei subarravit annulo Spiritus sancti. Despondi utique vos uni ; et si uni, ergo non mihi. Et uni viro, id est qui vir legitimus ; non sicut ille de quo dictum est : Hic quem nunc habes, non est tuus vir (Joan. iv, 18). » Despondi vos uni viro exhibere, id est ut exhibeam vos illi uni viro Christo virginem, id est incorruptos actu peccati. Virginem dico castam id est carentem

æstu, quod nec voluntate consentiat iniurianti. Ego **A** onere, et similiter servabo de cætero. Et in hoc quod quidem volo vos exhibere Christo; sed timeo ne, sicut serpens astutia sua seduxit Eam (*Gen. III. 4*), ita sensus vestri seducti corrumpantur ab istis pseudo, et corrupti excidant a simplicitate fidei, quæ simplicitas est in Christo Jesu. Fides enim Christi in simplicitate consistit, non in versuta duplicitate infidelitatis,

Valde Corinthios deprimit, dum eos comparat Evæ, doctores vero eorum venenato serpenti. Timeo ne corrumpantur. Ne autem corrumpamini ab eis, non debetis eos pati. *Nam si is, id est pseudo, qui venit a se, non a Deo.* Vel qui venit, id est qui vendit, vobis (hic enim prædicationem suam optime venditat); si is, inquam, prædicat alium Christum, quem nos non prædicavimus vobis; aut si ab eo accipitis alium Spiritum, quem non accepistis a nobis; aut si ab eo accipitis aliud Evangelium, quod Evangelium non recepistis a nobis, si hæc, inquam, essent, tunc recte pateremini eum; sed quia alium Christum non prædicanter, Spiritum sanctum non tribuunt quem a nobis accepistis, et aliud Evangelium non prædicanter; ideo a vobis patiënti non sunt. Eos utique pati non debetis, sed me; quia (ut de illis sileam) *existimo me nihil minus fecisse* per quod minus separatus sim a magnis apostolis, id est a Petro, et ab illis qui videbantur esse columnæ; de quorum magisterio hi pseudo (falso tamen) se mihi præferunt, quia nec illorum discipuli sunt. Hic callide respondet eis qui objiciebant ei quod, quia non esset apostolus, non acciperet sumptus de prædicatione, ut Petrus et alii. Nihil **193** utique minus illis feci: nam etsi visus sim vobis imperitus sermone, quia simpliciter locutus sum vobis, tamen scitote quod non sum imperitus scientia. Sed quid hoc dico? vobis autem in omnibus tam scientia quam sermone sum manifestatus in nullo esse imperitus. Vere nihil minus magnis apostolis feci, quia etiam plus illis. Et hoc latenter dicit, quasi sub quadam minoritate sui redigens, hoc modo dicens: *Aut nunquid peccatum feci, humilians me ipsum?* subripiendo mihi id quod jus prædicationis exigit, ut vos per meam humilationem exaltemini? Nisi enim me ita humiliarem, nihil accipiendo, maluissetis verbum Dei respuere, quam mihi ministrare. Ait, inquam, peccavi, quoniam gratis, id est nihil accipiendo a vobis, evangelizavi vobis Evangelium Dei?

Quærerent illi: Unde ergo vixisti? Ait: Ego quidem *exsoliavi alias ecclesias, accipiens ab illis stipendium ad ministerium vestri*, id est ad administrandum vobis Evangelium. Iterum illi: Forsitan nullo indigebas. Et ille: *Cum essem apud vos, et pro certo omnibus egerem, nulli tamen vestrū fui onerosus.* Ubi ait onerosus, plurimum eos de avaritia arguit. Iterum illi: Unde ergo supplebas egestatem? Bene ait Paulus: *Nam quod mihi deerat, fratres qui venerunt a Macedonia supplerunt, et ita in omnibus tam vestimento quam victu servavi me vobis sine*

me revera sic servabo, veritas Christi et in me. Quasi diceret: Per veritatem Christi sic me servaturum assero. Veritas, inquam, Christi est in me, de hoc quoniam, id est quod hæc gloria, scilicet, quod sic me servabo, non infringetur in me hæc gloria: non tantum in Corinthon, sed nec in regionibus Achaiæ. Iterum sic agis, quia nobis inimicaris. Contra hoc Paulus: Non utique infringetur; sed quare? Dicetis me ideo facere, quia non diligo vos? Deus scit quia vos diligo: sed quod facio et faciam, nihil scilicet accipiendo, hoc ideo facio, ut amputem occasionem eorum pseudo, qui a me volunt habere occasionem accipiendi; quia, si ego acciperem, tunc et illi. Amputem dico ut illi inveniantur sicut et nos, nihil accipientes: in quo tamen facere aliquid sicut nos valde gloriantur, licet nos persequantur. Vel ita: Ut amputem occasionem pseudo, qui volunt occasionem accipiendi in quo gloriantur, id est in accipiendo: non enim querunt aliam gloriam, nisi ut aliqui, qui eliciant in eo inveniantur sicut nos nihil accipientes. Intuenda est subtilitas Pauli. Si enim Paulus acciperet, continuo et illi; postquam autem de bonis eorum viverent, auctoritatem viderentur habere prædicandi eis: quod si ex auctoritate prædicarent, procul dubio fidem eorum corrumperent: et in hunc modo similitudo Pauli nutrimentum esse corruptionis Corinthiorum. Diceret aliquis: Tu dicas ut inveniantur sicut et nos, possuntne pseudo inveniri similes nobis? Ulique ait Paulus: *Nam hujusmodi pseudoapostoli sunt subdoli operarii, in eo quia, transfigurantes se in apostolos Christi, accipiendo si illi accipient, abstinentendo si illi abstineant, et in cæteris. Et non est mirum si in apostolos Christi sese transfigurant, quia ipse Satanæ, caput eorum, plerunque transfiguratur in angelum lucis;* et quia Satanæ transit in angelum lucis, ergo non est magnum admirandum si ministri Satanæ, id est pseudo, transfigurantur facti velut ministri justitiae; finis quorum et ministrorum Satanæ et ministrorum justitiae erit secundum opera ipsorum.

Gloriatus est superius de apostolatu suo, tradito sibi a Deo; gloriatus est etiam de hoc quod plus omnibus laboravit, gratis evangelizando Evangelium Dei, et de cæteris, in quibus utique juste poterat gloriari; nunc vero transit ut referat quædam secundum carnem de gloria generis, quod tamen (sicut aperte innuit) nullam intelligit gloriam; sed tamen necesse erat ut de carnalitate generis gloria. retrur. Cum enim pseudo de hujusmodi se extollerent nisi Paulus idem haberet, gloriarentur sibi esse privilegium quod Paulo deesset, et **194** sic insipientium Corinthiorum fidem facilius subverterent, quam gloriam Pauli; dum in se esse ostendit, nihilque sibi conferre, vituperat eos qui de hac regloriantur in qua fructus non est. Littera sic jungitur: Dixi superius: *Utinam sustineretis insipientiam meam; nunc iterum de eodem dico, ne quis me putet*

insipientem esse, de præmissa gloriatione. *Alioquin*, A alium deprimere. Vere in quo audet quis, audeo et id est si propter præmissam gloriam insipientæ me arguitis, nunc *accipite me velut insipientem*, dum de carnalitate glorior, quæ longe præmissa gloria est inferior. Dicit *velut insipientem*: non enim judicandus est vere insipient, quia gloriando de carnalitate non quærerit in hoc gloriam suam, sed solam Corinthiorum ædificationem, quod palam est in eo dum idem reprobat carnis gloriam. *Accipite me velut insipientem*, ut sicut pseudo sic et ego glorier, id est referam de gloria carnis: quod, scilicet, hoc modo gloriari, modicum quid est, nec vere gloriæ immorandum. Bene dico *insipientem*; quia quod loquor de gloria carnis, non loquor secundum Deum, apud quem humilitas commendatur: carnis gloria deprimitur, sed quasi in *insipientia* hoc loquor. Quasi dicit, quia non vere insipient, dum non veram esse credit carnis gloriam. Loquor quidem in *insipientia* immorando in *hac*, id est carnali gloria, ubi est *substantia*, id est in qua subsistere et pedem figere debemus. Et hoc ironice: quia in gloria carnis nullo modo subsistendum esse intelligit. Diceret aliquis: Cum gloria carnis non sit secundum Deum, quare in hac immoraris? Ideo utique *quoniam multi*, id est pseudo, gloriatur secundum carnem, ideo et ego gloriabor, id est pauca referam de eadem gloria. Gloriabor, tum quia multi sic gloriatur, præterea quia vos suffertis, id est grave onus eorum portatis. Suffertis, dico, *insipientes*, id est illos pseudo, in *insipientia* gloriantes. Suffertis, dico, libenter, id est a nullo coacti, quia sic libet vobis, cum sitis ipsi sapientes, ironice, id est cum vobis arrogetis sapientiam, male consonat hoc quod suffertis eorum *insipientiam*. In quibus illos sufferant exsequitur, dicens: Utique suffertis, sustinetis enim si quis illorum pseudo redigit vos in servitatem, id est cogit deservire sibi ut servos: Si quis etiam eorum devorat bona vestra. Illi enim pseudo voraciter res eorum consumebant. Sustinetis etiam si quis eorum accipit, id est capit vos ad se dolo, id est si quis vos decipit. Si quis etiam eorum extollitur, dicendo se de genere Abrahæ, vos autem canes; hæc duo, decipere et extolli, opportuna erant ad devorandum bona eorum et ad redigendum eos in servitatem.

Sustinetis si quis extollitur, et si quis se extolledo cædit vos, id est improperat vobis quod incircumcisisti estis, et hujusmodi. Cædit, dico, non in absenso, sed in faciem, id est in oculis vestris præsumit improperare vobis. Cædit vos, dico, secundum ignobilitatem generis, quam improperat vobis. Illos utique sustinetis; nos autem minime quasi fuerimus infirmi in hac parte, id est impotentes gloriari secundum carnem. Sed non sumus in hoc infirmi; quia in quocunque aliquis eorum audet gloriari, audeo similiter ego. Ubi ait audet et audeo, notat potius præsumptionem esse quam veram gloriam. Et quod dico, ego audeo, hoc dico in *insipientia*, sapientia enim admonet, neque se præferre, neque

diserti, et ego similiter. Hebræi dicuntur ab heber, prudentia, cuius hæc lingua reservata est. Si illi iterum gloriatur quod sunt Israelitæ, et ego similiter Israelita sum. Hebræi et Israelitæ possent esse, nec tamen de Abraham, ut proseliti, qui a gentilitate in circumcisionem transibant. Ideo addidit: Si illi sunt semen Abrahæ secundum carnem, similiter et ego.

Postquam in gloria generis se contulit illis, transit ad gloriam ministerii; non enim 195 sufficeret illis pseudo in veteribus gloriari, nisi etiam gloriarentur in discipulatu Christi. Unde sic ait: Si gloriatur quod sunt ministri Christi, prædicantes Christum, et ego similiter administro Christum. Dico et ego; plus etiam ego sum minister Christi quam illi. Et hoc dico ut minus sapiens, dum me præfero, illos humilio. Quod ait plus ego, exequitur ita per partes: Ostensus sum plus esse minister Christi, in laboribus pluribus, quos, et manibus laborando, et immensis periculis sustinendo, sæpius illis pertuli. Abundantius etiam ostensus minister Christi in carceribus, quam illi, qui, ut viderentur apostoli Christi, quandoque se patiebantur incarcerari. Ostensus etiam minister Christi in plagiis supra modum humanæ virtutis toleratis. Et frequenter ostensus minister Christi in mortibus, id est in poenis quæ mortem cuicunque inferre sufficerent, et mihi secundum hominem, nisi quia Spiritus sanctus reservabat me. Plagas enumerat dicens: In plagiis benedico; a Judæis enim accepi quadragenas, id est quadraginta percussionses minus una (Deut. xxv, 3). Nec hoc semel, sed quinques, id est quinque vicibus.

Traditio Judæorum sic habebat, ut aliquis contra Synagogam agens quadraginta ictibus puniretur, si immisericorditer contra eum agerent; sed si misericordes essent, de quadraginta quot vellent, ictus dimittere possent. Modo quia Paulum a verbo prædicationis compescere nequistant, secundum ritum suum ducebant in Synagogam: et ne penitus immisericordes arguerentur, unum ictum crudeli astutia relaxabant adhuc de plagiis. Ter etiam apud gentiles in Macedonia cæsus sum virgis (Act. xvi, 22). Semel ab Ephesiis lapidatus sum (Act. xiv, 18), quando puellam a Pythonico spiritu liberavi (ibid., 9). Ter etiam feci naufragium, id est ter in mari naufragatus sum. Nocte etiam et die in profundo maris fui. De hoc non legitur, sive, quemadmodum Jonas, in mare demersus sit ibique a Deo reservatus, sive in profundo, id est in medio alti maris diei et noctis continuum passus sit naufragium. Hæc naufragia patiebatur, dum ad prædicandum transiret navigio. Ostensus etiam plus minister Christi in itineribus sæpe. Periculis, id est per pericula fluminum, quorum impetus passus sum, et per pericula latronum verberantium et spoliantium me. Et per pericula ex genere meo, id est quæ a Judæis patiebar. Et per pericula ex gentibus, id est quæ patiebar a gentilibus.

Et per *pericula in civitate* saepe mihi illata; et per **A** *pericula latronum* vel bestiarum in solitudine tolerata, dum causa prædicationis nemora pertransire; per pericula etiam prætermissa in mari saepe tolerata, per pericula etiam quæ in falsis fratribus saepe pertuli; per haec omnia præmissa ostensus sum plus esse minister Christi quam illi. Ostensus sum etiam minister Christi in labore et ærumnæ, id est in ærumnoso labore, quando febres vel aliquos morbos patiebar, et me tamen laborare oportebat. In labore, dico, etiam habito in multis vigiliis; quia, cum tota die prædicasset, nocte laborabat unde vivet. Vel orationi plerumque invigilabat. Ostensus sum etiam minister Christi, in fame et siti, et in jejuniis multis, modo sponte, modo penuria toleratis. Ostensus sum etiam minister Christi *infrigore et nuditate*; quia, si frigus me cogebat, nuditas erat quæ frigus fovebat. Hæc de quibus modo gloriatus sum, in corpore pertuli; sed *præter illa quæ extrinsecus*, id est in corpore sunt tolerata, est aliquid quod me vexat interius, scilicet, *quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum*, id est quod omni die sollicitus sum de statu totius Ecclesiae. Hæc sollicitudo est mea instantia, id est assidue mihi instat, et pungit, et graviter me stimulat. Plus est instantia quam sollicitudo. Instantia enim vexatio dicitur corporis et animi; sollicitudo solius animi.

Vere pro omnibus sollicitus sum, quia *quis fratum infirmatur*, cadens in peccatum, vel etiam per **196** morbum corporis, et ego statim non infirmor, id est non judico infirmitatem ejus meam esse condolendo. Et *quis fratum scandalizatur* vel in cibo, vel in aliquo alio, et ego statim non uror, id est propter scandalizatum fratrem anxietate animi non comburor? Gloriatus sum in præmissis *de his quæ sunt meæ infirmitatis*: et adhuc de eisdem gloriabor, si me gloriari oportet, sicut revera necesse est ut deprimantur pseudo, et aedificetur Ecclesia. Et in his de quibus gloriatus sum et gloriabor, Deus scit quod in nullo horum mentior: qui est *Deus et Pater Domini mei Iesu Christi*: et per Jesum Christum familiaris mihi: qui Deus est benedictus in sæcula per Christum Iesum; et per meam prædicationem. De hoc, inquam, non mentior, quod *Damasci*, id est apud Damascum præpositus illus gentis, præpositus dico *Aretæ regis*, id est sub Areta rege, qui ibi imperavit, hic præpositus, conductus prece et D pretio Judæorum, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderer. Paulus enim baptizatus ab Anania, aliquandiu remoratus Damasci, affirmabat ibi in Synagoga, quoniam hic est Christus (*Act. ix*, 22-24), etc. Quo zelo commotus Judæi convenerunt cum iudice urbis, ut Paulus comprehenderetur, qui reus esset. Præpositus volebat me comprehendere, et ego per fenestram in sporta demissus sum a fratribus per murum (domus enim in qua hospitabatur, hærebat muro), et sic effugi manus ejus præpositi (*Act. ix*, 25). Non effugit ut reformidaret pati pro nomine Christi; sed ut impleretur quod vox divina dixerat de eo: « Vas elec-

tionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus et filiis Israel (*Act. ix*, 15). » Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

CAPUT XII.

« Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanae, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placebo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Factus sum insipiens; vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis et prodigiis, et virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos: et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filii. Ego autem libenter impendam, et superimpendar ego ipse pro animabus vestris; licet, plus vos diligens, minus diligar. Sed esto. Ego vos non gravavi, sed cum essem **197** astutus, dolo vos cœpi Nunquid, per aliquem eorum quos misi ad vos, curcumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratre. Nunquid Titus vos circumvenit? Nonne eodem spiritu ambulavimus, nonne eisdem vestigiis? Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter aedificationem vestram. Timeo enim ne forte, cum venero, non quales volo inventiam vos, et ego inveniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones, sint inter vos, ne iterum, cum verno, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt poeni-

« tentiam super immunditia et fornicatione, et im-
« pudicitia quam gesserunt. »

EXPOSITIO.

Gloriatus sum superius de meis infirmitatibus. Si iterum *gloriari oportet* (sicut utique propter pseudo opportunum est. Interpositio), si oportet, *non expedit quidem*, id est me in nullo facit expeditum hæc gloria. Si, inquam, oportet, *veniam ad visiones*, etc.; aut jungitur ibi: Lice quantum ad me non expedit, tamen veniam ad visiones et revelationes *Domini*, et in illis gloriabor. Visiones dicit et revelationes, quia quod vidit revelatum est ejus cognitioni; sed quidam habuerunt visiones, ut Pharaon et Nabuchodonosor, nec tamen visionum revelationes. Nunc de se loquendo per tertiam personam, visiones enarrat, dicens: *Scio hominem* (me scilicet) possum in Christo, raptum, etc.; et hoc factum est ante annos quatuordecim, nunc transactos. Quod tot annis reticuit, nondum aperiret, nisi contemptus sui ministerii eum vehementer urgeret. *Raptum*, sive in corpore nescio, sive extra corpus raptum, nescio, Deus scit. Si Paulus in corpore raptus est ad hanc visionem, corpus quidem localiter motum non est; sed anima, quæ in carne premitur, incarcerata mole carnis, ita ut nihil sentiat, nisi prius aliquo sensu corporeo excitata, anima quidem hujus ita expedita fuit in tempore ejus revelationis ut nihil sentiret carneæ molis; ipsum autem corpus ita creditur temperatum ut nullo pondere sui agilitatem animæ perturbaret. Si vero extra corpus anima quidem, libera pondere carnis, quo Deus voluit, potuit duci, sed sive alio ducta sit, sive ibidem subsisterit, nihil impedit, quia postquam non sensit mole carnis ex voluntate Dei, videre potuit eum quem in futuro videbit sicuti est. *Hominem hujusmodi scio raptum usque ad tertium cælum*, id est usque ad tertii ordinis visionem. Visio cælum dicitur, quia pluribus celatur, paucis aperitur. Primum cælum, in est prima visio dicitur, qua Deus corporaliter ostendit aliqua secreta; ut Gedeoni in sicco vellere et madida area (*Jud. vi, 38*), et Machabæis qui viderunt ignitas acies in aere, præfigurantes bellum (*II Mach., v, 2*). Secundum cælum, id est secunda visio est quando, non per rem corpoream, sed per imaginem aliquid ostenditur, ut beato Petro imagines omnium reptilium ostensæ sunt, quando dictum est ei: « Macta et manduca (*Act. x, 11*) ; » quarum imaginum res ibi non erant. Tertium cælum, id est tertia visio dicitur illa, a duabus prædictis diversa, quando neque per rem, neque per imaginem rei ostenditur; sed sicuti proprietas rei est, simplici veritate aperitur. Et hoc tertio modo manifesta sunt Paulo arcana Dei, non per rem, neque per imaginem.

Vel aliter: Sicut Dionysius Areopagita novem ordines angelorum in tres redigit, angelos, archangeli, virtutes dicens primum esse ordinem; principatus, potestates, dominationes secundum; thronos,

A Cherubim et Seraphim, dicens ordinem certium. Et in quanta perfectione hic tertius ordo intuetur Deum, tam perfecte Paulus vidit et cognovit arcana Dei. Vel aliter: Ut dicamus primum **198** cœlum corporeas cœli creaturas, solem, lunam, etc.; secundum cœlum, incorporeas, ut angelos; tertium cœlum, divinam essentiam, ad cuius cognitionem raptus est Paulus. Scio etiam hominem hujusmodi, sive in corpore sive extra corpus, nescio, Deus scit; hoc scio quoniam, id est quod, *raptus est in paradi- sum*, id est in tam deliciosam quietem mentis ut nihil sentiret carneæ molis. Paradisus enim dicitur hortus deliciarum. Et hic homo, ita raptus, audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, id est quæ, juxta quod homo est, nemo intelligere sufficit. Dicit beatus Augustinus hæc arcana esse quod vidit quomodo Trinitas in Unitate, Unitas esset in Trinitate. Et pro ejusmodi homine qui sic raptus audire meruit gloriabor, sed pro me, id est secundum vires meas nihil unquam gloriabor, nisi in meis infirmitatibus. Ideo dico gloriabor. Nam et si voluero gloriari, sive in revelationibus allis, sive in infirmitatibus meis, non ero insipiens. Ideo quia veritatem in omnibus dicam; sed neque hoc adhuc sufficit, ut de omni veritate liceat gloriari, addendum est quia et veritatem dicam, et ad ædificationem Ecclesiæ per hoc proficiam. Quod idem in sequentibus ponit: Et licet ita possim gloriari, tamen parco, id est parce de gloria refero, ne forte quis existimet me esse supra id quod videt in me. Videt enim me hominem miseriis pressum; sed quia ex altera parte videt per me fieri miracula, putat de me supra humanitatem quam videt in me, ut illi qui voluerunt illi construere aras (*Act. xiv, 12*). Vel existimet de me supra id quod audit ex me, quem audit sitire, algere, cæteris miseriis subjacentem. Parco quidem gloriari, et bene facio, quia ne magnitudo revelationum extollat me in superbiam, datus est mihi stimulus carnis meæ, scilicet angelus, id est legatus Satanæ, principis dæmoniorum; quem immisit ut me colaphizet, id est ut, si ex magnitudine revelationum erigere cervicem volo, colaphum incutiat tentatio; et sic quod Satanas intelligit ad poenam, disponit mihi Deus ad perfectionem.

Quidam dicunt per stimulum carnis, quascunque tentationes intelligi; alii solum temptationem libidinis. Propter quod, id est quia Satanas colaphizat me, rogavi Dominum ter (finitum pro infinito) id est multipliciter, ut hic angelus discederet a me; et Dominus dixit mihi roganti: Quia ita tentaris, Paule, hoc est gratia mea; et hæc gratia sufficit tibi, id est est tibi sufficiens ad salutem; si enim hæc gratia, scilicet custodia humilitatis, tibi deesset, omnis gratia tibi collata irrita foret. Hæc, inquam, gratia sufficit. Nam omnis virtus perficitur in infirmitate, bene tolerata. Virtus enim quæ habet infirmitatem contrariam, cum qua legitime certet ut postea coronetur, perfecta est. Hucusque verba Domini, nunc Pauli: Quia virtus perficitur in infirmitate, igitur libenter amodo gloriabor in infirmitatibus meis, ut

merito bene toleratae infirmitatis, *inhabitetur in me* A *virtus Christi*, quam oportet in infirmitate perfici. *Propter quod*, quia per hoc inhabitabit in me virtus Christi, amodo bene *placeo mihi in infirmitatibus meis*, scilicet, *in contumelias*, quas verbo et opere pro Christo gaudeo pati, et *in necessitatibus* victus et vestimenti, et *in persecutionibus* de loco ad locum fugatus, et *in angustiis* animi, his omnibus pro Christo toleratis. Ideo in infirmitatibus placeo mihi, quia, cum infirmor in corpore, tunc merito, infirmitate carnis, potens sum spiritu. Nunc multis modis gloriatus sum; et ita me commendando *factus sum insipiens*, sicut saepe dictum est, me extollens, alium deprimens; sed vos coegistis me ad hanc insipientiam. Vos utique me coegistis ut me commendarem. Nam ego debui commendari a vobis quod, B quia non fecistis, oportuit me facere. Utique commendari debuissem 199 a vobis, quia nihil minus fecit per quod separatus sim ab his qui secundum vos sunt apostoli supra modum meum. Illi secundum vos supra me sunt; sed licet nihil sim reputatione vestra, tamen signa apostolatus mei facta sunt super vos, per quae revera apostolus esse comprobabor.

Facta dico in omni patientia apud vos habita, et in signis, curando claudos, illuminando cæcos; et in prodigiis, suscitando mortuos; et in virtutibus ut in curationibus febrium et hujusmodi. Vel, in virtutibus, humilitate, sobrietate et cæteris. Vere nihil minus illis feci, quia quid est hoc quod habuisti minus cæteris Ecclesiis, per quod illæ sint præ vobis, nisi hoc quod ego ipse qui debuissem, non gravavi vos, aliquid a vobis accipiendo? Ironice: *Donate mihi hanc injuriam*, quia injurias fui dum vobis indulsi, in quo nemo aliis suis indulxit Ecclesiis. Et sicut in præterito non gravavi vos; ita de cætero non ero gravis vobis, ego qui paratus sum venire ad vos. Ecce hoc tertio apparatu; ideo non ero gravis vobis, quia non quero quæ vestræ sunt, sed vos ipsos. Et juste vestra non require, quia filii carnales non debent thesaurizare parentibus carnalibus, sed parentes filii. Licet filii spirituales hoc debeant parentibus spiritualibus, sed ego non solum quæ spiritualis pater debet filiis; sed etiam omnem dulcedinem carnalis patris exhibeo vobis. Non quero quæ vestra sunt, sed ego libentissime impendam vobis et spiritualia: et si qua habuero carnalia quæ D velitis; et super hoc etiam quod impendam, ipse ego impendar pro animabus vestris, id est paratus sum mori pro vobis salvandis, licet ego plus diligens vos, quia spirituali et carnali lege minus diligar a vobis. Licet plus diligens vos, minus diligar a vobis, tamen esto, id est concedatur istud; non enim euro propter hoc insequi vos modo.

Objicietis iterum mihi, quod callide ne quid in propria persona a vobis acciperem me continui, ut per legatos meos callidius et amplius acciperem. Quod sic ait: *Ego quidem non gravavi vos* (sicut probatum est) accipiendo quidquam a vobis in pro-

A pria persona; sed dicetis hoc quod, cum essem astutus et ex astutia ipse nolle accipere, *dolo vos cepi*, id est dolose decepi vos, quod per me nolui, per alios a vobis extorquento.

Vel aliter ut tota littera dicat hoc solum ita: Ego quidem (sicut ostensum est) non gravavi vos; sed esto, id est istud concedetis quod negare nequitis, scilicet quod ego non gravavi vos in propria persona. Sed tamen objicietis istud quod, cum essem astutus, dolo vos cepi. Sic dictum est: Non utique decepi vos, quia, si hoc facherem, per aliquem eorum quos misi, vos deciperem, sed per neminem eorum decepi vos. Quod sic ait: *Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?* Minime. Circumveniret, si discipulis suis injungeret ut commendando se, quæcumque possent sibi callide congregarent. Vere per neminem eorum quos misi, circumveni vos. Nam neque per Titum, neque per alium. Qui sic ait: Ego quidem rogavi Titum, ut iret ad vos, et cum illo misi fratrem. Hic frater creditur fuisse Barnabas, qui frater et coadjutor erat prædicationis. Paulo enim et Barnabæ leguntur apostoli dedisse dextras societatis (Gal. ii, 9). Titum utique misi: sed, *nunquid Titus circumvenit vos?* Minime. Nonne ego et Titus ambulavimus in verbo Domini eodem spiritu, id est eadem voluntate, vel eodem Spiritu sancto repleti? Et nonne ambulavimus iisdem vestigiis, id est iisdem operibus; quod id et non aliud quam ego Titus operatus est? Sicut enim vestigia indicia sunt ambulationis, sic opera voluntatis. Quod dico me nihil accepisse a vobis et cætera præmissa olim, id est ex quo incepí me commendare, putatis quod per hanc commendationem quasi rei in aliquo excusem nos inde apud vos, id est quod hæc non loquamur secundum veritatem, vel ad instructionem vestri; sed ut sic tegamus culpam nostram. 200 Scitote autem quod quidquid loquimur, coram Deo, id est quasi in præsentia Dei loquimur; si enim ipse Deus adisset, nihil eorum quæ dico timore falsitatis mutare oporteret. Loquimur coram Deo nos positi in Christo; loquimur hæc non solum quia vera sunt; sed etiam propter vestram ædificationem, ut vos per hæc ædificati a pseudo non seducamini. O charissimi, ideo hæc omnia loquimur. Hic bene supplavit dicendo propter vestram ædificationem, quod supra deerat, ubi ait: Licet gloriari, veritatem enim dicam. Ideo autem ædificationi vestræ tam studiose incumbo, quia timeo ne forte (quod facile contingere potest) inveniam vos non quales volo, id est incorrectos, cum venero; et tunc ego inveniar a vobis qualis me invenire non vultis, id est ex distinctione justitiae culpas vestras punientem. Hæc duo scilicet, ne inveniam vos non quales volo, primum exsequitur; deinde illud, ne inveniar a vobis qualis non vultis, dicens: Videte ne inveniam vos quales non volo, scilicet ne forte (ad quas leviter declinatis) sint inter vos contentiones, quod de benignitate baptizantium litigabant vicissim. Ne etiam sint æmu-

lationes, id est invidiae (quod alter alteri invidet), A de merito baptizatoris; neve sint inter vos *animositates*, quod alter alterum cogebat agere causam coram infidelibus judicibus; neve ideo sint *dissensiones*; propterea enim discordia erat inter eos et odium; neve sint *dtractiones*, quod bona proximi quae sunt detrahendo, mala que non sunt imponatis; neve sint *susurrations*, id est occulte proximorum depravationes; neve sint *inflationes*, id est ne hic qui oculus est in Ecclesia, spernat eum qui pes est, ne forte pro hac inflatione sint inter vos *seditiones*, ut alter alterum verberibus præsumat affligere. Cavete haec non sint inter vos; ne iterum cum venero, iterum humiliet, id est affligat me Deus apud vos, si incorrectos invenero. Quando prima vice venit: omnesque infideles reperit; humiliatus quidem est apud eos, et afflictus diversis vexationibus; sed nunc deterius humiliabitur, si quos fideles fecit, apostataentes adhuc repererit. Humiliet me Deus, et lugeam multos; si enim tres sunt, multi videntur. Multos dico, ex his qui ante prius missam Epistolam, peccaverunt; et admoniti per Epistolam, non egerunt pœnitentiam de prædictis malis. Etiam super, id est de *immunditia*, cum omne carnis peccatum immunditia dici possit; illud libidinis, quod est contra naturam, antonomastice vocat immunditiam. Nec de *fornicatione*, nec *impudicitia*, quam gesserunt, id est quam in gestu, et assiduo usu habuerunt, pœnitentiam egerunt. Fornicationem vocat non lege conjugali tangere mulierem. Impudicitiam vocat impudicum habitum. Cum uxore enim qui se intemperanter habet, impudicus est.

CAPUT XIII.

« Ecce tertio hoc venio ad vos, et in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (*Deut. xix, 15.*) » Prædixi enim et prædico, ut præsens vobis, et nunc absens, his qui ante peccaverunt et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipso tentate si estis in fide; ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipso quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem quod cognoscitis quia nos non sumus reprobi. Oramus autem Deum ut nihil mali faciat; non ut nos probati parcamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis. Nos autem ut reprobi simus. Nos enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem. Ideo enim haec absens scribo ut non præsens durius 201 agam secundum potestatem, quam Dominus dedit nihil in ædificationem, et non in destructionem. De cætero, fratres, gaudete. Perfecti estote. Exhortami-

ni, id ipsum sapite. Pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis Amen. »

EXPOSITIO.

Ostendit quid intelligeret, dicens: *non quales volo*. Nunc ostendit quod dicebat: *Inveniar a vobis quem non vultis*. Littera tamen ibi jungitur. *Ne cum venero*, etc. Dicerent illi: Tu ne venturus es? Ecce, ait Paulus, tertio, hoc apparatu non dico veniam; sed jam venio ad vos. Nec cum venero, patiar vos; sed stabit, id est stare oportebit, omne verbum, seu eorum qui accusant, seu qui defendunt. Stare verbum dicitur, cum verum esse probatur. Stabit dico, in ore quorum vel trium, nec quarumlibet personarum, sed testium, id est eorum qui idonei sunt ad testificandum. Dicerent illi: Minitaris te venturum, sed cum veneris, quid facies? Contra hoc Paulus: Veniam utique et non parcam, quia prædixi vobis, cum essem præsens, me non parciturum ulterius, et idem nunc absens prædico per Epistolam, ut præsens, id est tanta virtute quanta præsens vobis cum agebam. Prædico, inquam, his qui ante prius missam Epistolam peccaverunt, nec adhuc correcti sunt, et cæteris omnibus quicunque in peccatum labuntur, hoc utique prædico quoniam, id est quod si venero iterum (sicut dispono) non parcam iterum, sicut prius pepercii, cum ex ignorantia peccavissetis. Dicerent iterum illi: Quidquid modo minetur, tamen, cum venerit, leviter poterit placari. Ad hoc Paulus: Quod non parcam, satis non creditis; sed an quæritis vos experimentum ejus Christi, id est ut ideo maneat incorrecti, ut potentiam ultioris Christi experiamini, qui Christus loquitur in me? Non enim haec quæ loquor a me sunt, sed a Christo. Salubrius est, ut vos corrigatis quam, dedignantes corrigi, validam manum Domini experiamini. Qui Christus non infirmatur inter vos, id est non infirmus apparuit vobis, non operando miracula; sed potens est in vobis, id est potentia ejus manifestata est vobis per miracula quæ Christus operatus est per nos in medio vestri. Vere Christus potens est. Nam et si objicitis mihi eum in cruce damnatum, impotentem apparuisse, fateor quidem crucifixus est, sed ex infirmitate, id est secundum infirmitatem mortalitatis et passibilitatis quam in carne nostra assumpsit; sed licet ita crucifixus sit, tamen vivit, id est potentialiter agit ex virtute Dei, id est secundum deitatem, cuius virtus ab eo non recessit, et in quo omnis divinitas corporaliter habitavit.

Vere Christus vivit ex virtute Dei; nam nos longe inferiores illo vivemus ex virtute Dei. Quod sic ait. Nos quidem infirmi sumus in illo, id est in similitudine illius, ut quemadmodum ille pro nobis, sic et nos pro eo patiamur. Sic quidem infirmi sumus; sed vivemus, id est potentialiter agemus in vobis ex

virtute, id est per virtutem *Dei*, quam habemus familiarem in eo, scilicet Christo. Ne autem nos viventes ex virtute Dei districtius agamus in vobis, tentate vos met ipsos, id est subtili consideratione investigate vos. Tentate dico, si adhuc estis in fide quam accepistis per me. Si enim in meritis baptizantium confidunt, si vetera reducunt, in fide non sunt, quia gratia Dei detrahunt. Tentate si estis in fide; et vos in fide inventi ipsi probate vos, id est bonis operibus probabiles facti, fidem vestram decorate. Quod si in fide non estis, vos soli damnamini. Nihil a me requiritur, quia an non cognoscitis vos met ipsos in eo quod Christus Jesus, id est fides Christi Iesu, in vobis posita est per ministerium meum, nisi forte, quod leviter esse potest, vos esti reprobi, id est a Deo reprobati, dum vos indignos exhibuistis sacramentorum fidei. Dicerent illi: Nec mirum si vos reprobi, cum ipse reprobis sis. Ad hoc **202** Paulus. Quidquid vos opponatis; tamen spero quod bene cognoscitis hoc de nobis quod nos in nullo sumus reprobi; et licet in nullo reprobi, sed in omnibus inventiamur probati, tamen nolumus vos esse malos, ut quidam prælati, qui ut videatur probitas eorum exercendo prælationem suam, gaudent culpis subditorum. Nos autem non sic, sed oramus Deum ut vos nihil mali faciatis; et non oramus hoc ut nos appareamus probati. Si ex auctoritate prælationis vindicaret culpam subditi, tunc probatus appareret. Hoc non oramus, sed ut vos faciatis quod bonum est; nos vero nihil dignum ultiōne inventientes in vobis ut simus, id est appareamus, reprobi. Tunc prælatus non est quidem, sed appetit reprobis, quando non invenit in quo exerceat potestatem commissi iudicii. Iteram sunt quidam prælati, qui licet subditi eorum boni sint, vexant tamen eos ex imperio susceptae potestatis. Contra hos Paulus: Ideo oramus ut non simus reprobi, vobis facientibus quod bonum est, quia nos non possumus aliquid adversus veritatem, id est, ubi vera justitia est, eam impugnare non licet; sed possumus pro veritate tuenda, si quis eam male vel agendo vel dicendo impugnat. Ideo oramus ut vos faciatis quod bonum est, quia gaudemus quando nos infirmi sumus, et potestas nostra locum non habet perfectis omnibus. Vos autem estis po-

A tentes, puram habentes conscientiam, et ideo iudicium nostrum non formidantes. Non solum gaudeamus, sed etiam oramus hoc, ut vos potentes sitis, scilicet vestram consummationem, id est justitiae vestrae perfectionem. Et ideo quia gaudemus et oramus hoc, ego absens scribo haec vobis; propterea ut cum fuero praesens non agam durius, secundum potestatem apostolatus mei. Nec utique si ex potestate agerem, grave vobis esse deberet, quia hanc potestatem dedit mihi Dominus in ædificationem vestram, et non in destructionem.

Postquam de his quæ fecerant satis eos corripuit, transit ut in his quæ de futuro restabant corripiat illos, dicens: In his præmissis sic vos habete ut doceo et de cætero, id est in futuro, fratres, gaudete, id est sic agite ut de opere vestro gaudium semper exspectetis, et ut vere gaudetis; perfecti estote, et vos perfecti exhortamini imperfectos ad perfectionem. Vos vero imperfecti idem sapite cum perfectis exhortantibus vos, et habete pacem cum illis, id est ne abutamini correctione eorum; sed cum omni modestia amplectimini jussa eorum, quia si idem sapitis et pacem habetis, sic erit vobiscum Deus pacis, qui discordes abjicit, concordes eligit. Et idem Deus dilectionis erit vobiscum, quia non sufficit pacem habere, nisi secundum Deum sequatur diligere. Et ut pax et dilectio Dei sit vobiscum, salutare vos invicem in osculo, id est alter osculetur alterum, mortificata omni contentione inter vos. In osculo dico non quod ore tantum fiat, et non corde, sed in osculo sancto, quod nulla iræ scintilla in occulto cordis lateat. Et sic debetis vos invicem salutare, quia salutant vos omnes sancti, commendantes vobis dilectionem exemplo sui. Salutatio propria Pauli sequitur. *Gratia Domini nostri Iesu Christi*, id est Dominus noster Iesu Christus dans gratiam, qua peccata dimittit. *Et caritas Dei*, id est Deus Pater cuius charitas pro salute hominum, Filium voluit incarnari. *Et communicatio sancti Spiritus*, id est Spiritus communiter procedens a Patre et Filio. Vel communicatio sancti Spiritus, id est Spiritus sanctus communicans vobis gratias suas, sit cum omnibus vobis, amen, et ut ita fiat vos laborate, et Deus concedat.

203 ARGUMENTUM IN EPISTOTAM AD GALATAS.

Galatae sunt Graeci. Hi verbum veritatis primum ab apostolo acceperunt; sed post discessum ejus tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem et circumcisionem verterentur. Hos Apostolus revocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

PROLOGUS BEATI BRUNONIS IN EAMDEM.

Galatia locus quidem est in Græcia, et in ea Paulus per aliquod tempus conversatus fuerat, prædicans Galatis verbum Dei, quos etiam in fide fundaverat. Et quandiu Paulus apud eos remoratus est, satis honeste se habuerunt in fide; sed Paulo inde

fuerat, in terris, nec ab eo edocitus vel electus, nec saltem a Petro, vel ab his qui cum Christo conversati fuerant erat instructus. Hi etiam pseudo gratiæ Dei plurimum derogabant, dicentes eam non sufficere ad salutem nisi circumcisio, et cætera veteris legis tenerentur. In quo Paulum male docuisse arguebant, cum legem destrueret quam (sicut omnibus notum est) Deus per Moysen dederat; quam ipse Christus, dum inter homines conversabatur, observaverat, et hoc dicentes apud eos qui simplices erant, videbantur inducere congruas rationes. Quibus fallaciis jam adeo fuerant seducti quod, nisi sollicitudo Pauli cito per hanc Epistolam occurreret, jam se dispondebant ad circumcidendum et ad cætera legalia. In hac autem Epistola Paulus agit de commendatione personæ suæ, quam pseudo deprimebant. Agit etiam de destructione veteris legis, non quod improbat eam, eo quod tenenda fuit. Agit etiam de commendatione gratiæ Christi. Hæc tria sunt hic materia: Se in hunc modum commendat quod, cum illi objiciant ei se non vidisse Christum, nec ab eo electum vel instructum probat quod longe dignius aliis apostolis electus sit a Christo et edocitus; illos enim, dum mortalis inter mortales conversaretur, elegit et

B

EPISTOLA AD GALATAS.

204 CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi in aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo: quoniam supra modum persecutus eram Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coetaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens pater-

D C narum mearum traditionum. Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini. Neque veniam Hierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persecutus eram aliquando, nunc evangelizatus fidei, quam aliquando expugnabat; et in me clarificabam [glorificabam] Deum. »

EXPOSITIO

Paulus, etc. In hoc principio hæc tria, circa quæ maxime versatur, scilicet commendationem sui, improbacionem legis, approbationem gratiæ breviter colligit, dicens: *Paulus apostolus* nomen suum (quod in omni Ecclesia notum fuerat) ad auctoritatem ponit. *Paulus*, inquam, *apostolus*, *non ab hominibus*, elegantibus eum, *neque per hominem*, consecrantem eum, ut illi objiciunt per Aniam. Ideo ait, non ab hominibus neque per hominem. Quidam enim non ab hominibus, sed a Deo electi; per hominem tamen sunt consecrati, et e converso. Velita: *Paulus apo-*

stolus non ab hominibus eligentibus, vel consecran-Atibus eum, neque per hominem, id est non per Christum mortalem, et in humanitate viventem, sed per Jesum Christum suscitatum. De eo quod sequitur, suscitavit, convenienter accipimus suscitatum. Dicerent illi : Etiam si Christus legem destruat, non credimus, quia dissentit a Deo, qui legem dedit. Ideo subdit Apostolus per Christum suscitatum, et per Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis ; quem frustra mori vellet, si alio modo per legem justificare posset hominem ; sed quia legem irritam vidit, legem exclusit, ut per gratiam Christi perficeret in quo lex deficiebat. Paulus, inquam, et omnes fratres qui mecum sunt, scribimus Ecclesiis Galatæ. Ideo fratres sibi in salutatione jungit, quia objiebant pseudo Paulum 205 solum esse in destructione legis, quam Petrus et alii in suis paterentur Ecclesiis. Ubi ait se non ab homine, sed a Christo suscitato, et a Deo Patre factum apostolum, satis in hoc se commendavit. Vobis, o Galatæ, sit gratia, id est his qui peccaverunt, sit secunda remissio. His qui in justitia permanerunt, sit perseverantia gratiæ. Sit etiam vobis pax, id est tranquillitas animi, a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo, qui uterque et potest et vult.

modo commendabit gratiam Christi per oppositum improbando legem dicens : Qui Christus dedit semetipsum non aliud sacrificium, quia nihil præter eum sufficeret. Semetipsum dico, qui tantus erat. Semet, ad discretionem, ipsum ait ad magnitudinem. Dedit semetipsum pro peccatis nostris delendis ; quæ si lex destruere posset, monstrum putaretur ; quia jam Pater superflue in mortem tradiceret Filium. Nec ut peccata præcedentia solummodo tolleret, mori voluit, sed ut, destructis peccatis, eriperet nos de praesenti sæculo, in quo vidit neminem posse morari sine peccato. In quo notatur maxima virtus Christi, qui in fornace peccatorum nos liberat ab incendio peccati [eriperet de praesenti sæculo nequam, id est de conformitate præsentis mundi, qui non allicit, et tanto plus capit, quanto æterna minus videntur]. Eriperet, dico, quasi vi conversationis bonaæ de sæculo, sed nequam, id est secundum nequitiam peccati, Christus a sæculo suos eripit. Quod Christus in mortem se dedit, hoc factum est secundum voluntatem Dei et Patris nostri, qui quia legem inutilem vidiit, ut nos salvaret, ex pietate Filium in mortem tradidit. Et quia Christus dederit se pro peccatis nostris in mortem per voluntatem Dei, scitote ex eo, quia cui Christo cum Deo est gloria de remissione peccatorum, non legi in hac præsentia sæcula : et permanebit in sæcula horum sæculorum consecutiva. Amen, id est vere ita est, quod Christo gloria, non legi. Amen quandoque affirmativum, quandoque optativum est. Et quia Christus dedit se pro peccatis nostris secundum voluntatem Dei, et legem evacuavit, miror ergo quod sic, id est, tam vehementer omnibus mandatis meis derelictis ; et tam cito : parum enim est temporis ex quo discessi

a vobis. Miror, inquam, de hoc quod transferimini. Ut gravius eos deprimat, sic ait. Transferuntur enim insensibilia, ut lapides, ducuntur irrationalia. Aguntur ratione homines ; sed istos judicat insensibiles. Unde in sequenti vocat eos insensatos. Miror quod transferimini ab eo, scilicet Deo, qui Deus vocavit vos non merito legis, sed per gratiam. Vocavit dico et interius aspirando, et prædicatores adhibendo in gratiam Christi, id est ad hoc ut essetis participes gratiæ Christi. Transferimini dico in aliud Evangelium. Secundum illos, veterem legem vocat Evangelium ; quod tamen Evangelium non est aliud a nostro, nisi sunt illi aliqui qui vos conturbant, id est pseudo, qui veterem legem carnaliter docentes, dissentire faciunt ab Evangelio Christi ; cum quo idem est intellectum spiritualiter. Conturbant, dictum est a similitudine turbatæ aquæ, in qua nihil clare discerni potest. Ita isti intellectum Galatarum turbaverant, quod jam malum a bono non discernebant. Conturbant vos, et volunt convertere Evangelium Christi.

Converttere dictum est, a similitudine alicujus iter agentis, qui ab obstante sibi retro, convertitur ; sic et isti Galatæ, accepta fide Christi per Evangelium Pauli, jam bene directi fuerant in semita boni operis, a quo volebant eos convertere illi pseudo. Ubi ait volunt, innuit Galatas nondum opere consensisse illis, licet assensu. Illi volunt convertere sed licet nos, id est ego vel ipse Petrus, aut angelus malignus veniens de cælo, id est in splendida figura ut facilius suadere possit. Si enim emergens de tenebris inferni torvum et informem sese ingereret ad decipiendum, non tam idoneus esset. Vel, angelus bonus veniens de cœlo, si evangelizet præterquam, id est præter hoc quod evangelizavimus vobis, sive sit apostolus seu angelus, illum non solum audeo separare a corpore Christi, sed etiam sit anathema ut ipse separatus sit separatio illorum. Hic callide respondet illis, qui objiebant illi, 206 quod Judaicos ritus non pateretur in Ecclesiis suis, non intelligentes Petrum ideo pati, non quod illud approbaret, sed ne ruditatem fidei eorum potius his concessionibus nutriendam, quam nimia asperitate destruendam terreret. Hoc autem solis patiebatur Judæis : sed Paulus qui gentibus prædicabat, non habebat eis indulgere in his in quibus nunquam fuerant. Quod etiam postmodum, ut fides Christi solida esset, difficiliori labore destruere oportet. Et quia nec angelum, nec apostolum pateremur aliud vobis prædicantem, igitur si quis pseudo evangelizaverit vobis præter id quod accepistis a me, anathema sit. Et hoc nunc iterum dico de pseudo, sicut modo prædicti de nobis et de angelo. Vel ita : Prædicti vobis cum apud vos essem, me omnes pseudo excommunicaturum ; sic etiam nunc iterum dico. Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema sit. Dico anathema sit, et hoc et cætera premissa, zelum Christi habens dico, quia an modo suadeo hominibus, id est an secundum voluntatem

hominum suasibiliter loquor : *an suadeo, Deo*, id est A ita persequeretur Ecclesiam Christi, appareat quod ante conversionem Evangelium non didici. Subdit quod post subditionem non didicerit. Ego ita persequeretur Ecclesiam Christi ; sed cum placuit ei, ex gratia, non ex merito, ei dico qui quam potentialiter me segregavit de utero matris meae, de quo nunquam exirem, nisi misericordia ejus extraheret me, tam misericorditer vocavit me per gratiam suam ad fidem. Vel ita : Qui me segregavit de matre mea, id est a Synagoga, in qua puer nutritus et doctus fueram, nec de sinu vel gremio, sed de ipso utero Synagogae. Phariseus enim eram inter principes legis, et me inde segregatum vocavit ad fidem per gratiam suam, non quia zelum legis habueram. Vocavit, inquam, ut revelaret in me Filium suum. Si quis enim vocationem mei considerat, intelliget omnem salutem ex Christo, nullam ex lege, quae mihi non profuit. Nec ideo solum vocavit ut in similitudine mei revelaret gratiam suam, sed ad hoc etiam ut evangelizarem illum in gentibus, et notam facerem misericordiam Dei. Cum ita Deo de me placuit, continuo non acquevi carni et sanguini, id est Judæis male suadentibus mihi, qui nihil aliud sunt quam caro voluptuosa. Et sanguis, id est anima non secundum rationem, sed secundum quod per motum sanguinis turpia cupit. Neque continuo veni Hierosolymam ad apostolos antecessores meos, quia me in fide antecesserant, ut docerer ab illis, sed continuo abii in Arabiam. Hæc Arabia est in qua est mons Sina, prope Ægyptum in deserto. Et iterum ab Arabia reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam, non ut quasi minus sapiens interrogarem, sed solummodo videre Petrum. Et mansi apud eum diebus quindecim, et tam brevi spatio, si indigere, non satis possem doceri. Petrum ibi vidi ; sed alium apostolorum neminem illo tempore vidi, nisi Jacobum fratrem Domini, qui episcopus erat Hierosolymis. Et sic appareret quod post conversionem nihil didici ; quæ autem scribo vobis, scilicet quod nec ante nec post didicerim, credite quia in his non mentior. Ecce enim loquor hæc coram Deo. Quod si Deus præsens adesset, nihil in sermone meo falsitatis argueret. Deinde visis Petro et Jacobo, veni in partes Syriae et Cilicie. Ego vero eram ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo ; quod si me non viderint, appareat me nihil ab eis didicisse. Facie quidem eram ignotus, sed auditum tantummodo habeant de me. Hoc, inquam, audierant quoniam, id est quod Paulus qui persequebatur nos aliquando, id est tempore infidelitatis, nunc evangelizat fidem Christi, quam fidem expugnabat aliquando. Et hoc audientes in me converso, et sic prædicante clarificabant Deum, et magnificabant misericordiam Dei.

Ad illud quod superius dixit, *non ab hominibus, neque per hominem*, hic respondere incipit. Littera tamen prope jungitur : ideo hominibus placere non quærere, sed Christo, quia Evangelium meum non est secundum hominem, sed a Deo. Et ideo facio vobis notum, fratres, Evangelium : non illud vetus, sed quod evangelizatum est a me ; hoc de eo facio vobis notum, quod non est mihi traditum secundum hominem, quineque accepi illud Evangelium ab homine, consecrante me in hoc ministerium, neque didici illud ab homine. Posset consecrari a Deo, et tamen postea discere præcepta illa ab homine. Non accepi ab homine, nec didici, sed per revelationem Jesu Christi, id est per Jesum Christum aperte revelatum mihi, non per parabolas loquentem, sicut alios apostolos docuit, dum in carne esset adhuc mortalis et illi intellectu infirmiores : vere non didici illud ab homine, quia nec ante conversionem, nec post conversionem. Ante conversionem prius ostendit, dicens : *Audistis conversationem meam aliquando*, id est tempore infidelitatis habitam in Judaismo ; *hoe audistis quoniam*, id est quod persequeretur Ecclesiam Dei supra modum persecutorum : nemo enim tam violens erat in servos Dei. Persequeretur dico et expugnabam illam secundum quosdam multos enim volentes converti, adhuc spirans minarum et cædis, retrodixi. Plures etiam jam fideles fidem negare coegi ; expugnabam, dico, et proficiebam in Judaismo. Lex enim mea magis ac magis per me in incrementum proficiebat. Proficiebam dico agendo supra multos coætaneos, qui juvenes et laboriosi erant, ut ego. Coætaneos dico, non proselytos, sed in genere meo, ita filios Abrahe ut ego et in lege nutritos. Et dico existens æmulator, id est imitator et amator ; non tantum legis, sed etiam paternarum traditionum. Prophetæ enim, præter legem, quasdam traditiones dederunt, ut Zacharias jejunium primi, et jejunium quarti (Zach. viii, 19), etc. Traditionum, 207 dico, mearum, quia tam bene operabar illas, quod quasi meæ esse videbantur, et cum ego

CAPUT II.

“ Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendit Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium, quod prædicto in

« gentibus. Seorsum autem his qui videbantur A lymam, adducens secum idoneos testes, Barnabam de Judæis, Titum de gentilibus, quia Ecclesie quibus prædicabat, opponebant ei, quod dissentiret in prædicatione a Petro et ab aliis. Quam dubietatem removere volens, cum testibus ascendit Hierusalem, non quod dubius esset in aliquo, sed ut certum fieret his qui dubitabant quod non dissentiret a Petro. Ascendi non tantum quia sic volui, sed etiam ascendi secundum revelationem, id est qui revelavit mihi Deus sic oportere fieri; et tunc non didici ab illis, sed contuli cum illis *Evangelium*, dicens: Sic et sic prædicto. Nonne et vos eodem modo? Diceret aliquis: Reticisti quædam, quæ gentibus prædictas. Non utique ait Paulus, sed *Evangelium quod prædicto in gentibus*. Nec inde verbum subicui, contul publice cum tota Ecclesia. Seorsum autem, id est separatim contul cum his qui videbantur esse aliquid B ratus 20 est et mihi inter gentes. Et cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextræ dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem, tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam ab Jacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidisset quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Judæus sis gentiliter vivis, et non Judaice, quomodo gentes cogis judaizare? Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro (Rom. III, 20). Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, nunquid Christus peccati minister est? Absit! Si enim quæ destruxi, iterum hæc redifico, prævaricatorem me constituo. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. »

EXPOSITIO.

Deinde post annos quatuordecim a primo adventu transactos, iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto etiam et Tito. Ascendi dicit secundum situm loci. Paulus ideo secundo venit Hierosolymam.

A lymam, adducens secum idoneos testes, Barnabam de Judæis, Titum de gentilibus, quia Ecclesie quibus prædicabat, opponebant ei, quod dissentiret in prædicatione a Petro et ab aliis. Quam dubietatem removere volens, cum testibus ascendit Hierusalem, non quod dubius esset in aliquo, sed ut certum fieret his qui dubitabant quod non dissentiret a Petro. Ascendi non tantum quia sic volui, sed etiam ascendi secundum revelationem, id est qui revelavit mihi Deus sic oportere fieri; et tunc non didici ab illis, sed contuli cum illis *Evangelium*, dicens: Sic et sic prædicto. Nonne et vos eodem modo? Diceret aliquis: Reticisti quædam, quæ gentibus prædictas. Non utique ait Paulus, sed *Evangelium quod prædicto in gentibus*. Nec inde verbum subicui, contul publice cum tota Ecclesia. Seorsum autem, id est separatim contul cum his qui videbantur esse aliquid, id est cum apostolis, non tamen seorsum cum his ut alios excluderem, et private cum his agerem; sed prius sermo meus publice fuit ad omnes, nunc ad istos. Vel ita: Contul cum illis seorsum factis his, id est apostolis, ne viderer impotens esse defendere Evangelium meum sine auxilio eorum. Ideo sic contul *ne forte* (quod contingere posset) *currerem*, id est currere putarer, aut *cucurisse in vacuum*, nisi per hanc collationem approbarem meum Evangelium. Nec tantum conferendo illud comprobavi, sed neque etiam *Titus qui tecum erat, cum esset natione gentilis, compulsus est circumcidere*. Per hoc quod ait compulsus, innuit illos pseudo multum laborasse contra Paulum, ut circumcidetur Titus. Nec tantum Titus non est compulsus ad hoc; sed neque etiam *ad horam cessimus subjectioni*. Quia sic ait: Non est compulsus circumcidere; nec propter subintroductos falsos fratres. Infideles enim Judæi, quibus Paulus quia infidelibus, non responderet, præmio conducebant falsos fratres, per quos Paulum impugnarent. Propter illos, inquam, qui dolose subintroierunt explorare libertatem nostram, id est fidem quæ nos liberos facit a jugo legis; quam libertatem habemus in Christo Jesu. Explorare 20 ideo, ut nos, si possent, redigerent in servitatem, id est in veterem legem quæ gravis servitus est. Per hoc fidem Christi multum commendat, quia vocat libertatem, legem deprimit quam vocat servitatem. Propter illos, inquam, neque saltem ad horam cessimus subjectioni, id est legi quæ cedentes sibi subjicit servituti. Ideo non cessimus, ut veritas Evangelii nostri permaneat apud vos, id est ut sicut prædicavimus legem esse inutilem, gratiam esse sufficientem, ita semper crederetis.

Paulus alio tempore Hierosolymam veniens, ut omnem de se suspicionem tolleret, Timotheum jam circumcisum iterum fecit circumcidere, non quod crederet aliquid jam conferre circumcisionem, sed quia imposuerant ei quidam ipsum dixisse legem omni tempore fuisse inutilem. Quod ut nihil esse probaret, Timotheum exhibuit ad circumcidendum; sed modo Titum circumcidere nulla ratione voluit, quia, si modo cum venisset Hierusalem, ut proba-

ret nihil esse circumcisionem, eum circumcidet, A concordiae, quo se invicem concederabant antiqui. dicerent Ecclesiæ gentium : Ecce falsitas Pauli quem, vellit nolle, Titum, in Hierusalem circumcidere oportuit. Ostendit per illam collationem Evangelii quod post conversionem non sit inventus inferior Petro et aliis. Adjungit etiam quod ante conversionem longe dignior illis fuerit sub lege ; callide tamen quasi pro nihilo sibi sit dignitas quam ante fidem habuit. Littera sic jungitur : Contuli cum illis, et apparui secundum post acceptam fidem irreprehensibilis, sicut illi ; sed quales fuerint aliquando, id est ante fidem Petrus et alii, qui videbantur ab his secundum carnem sapientibus esse aliquid, hoc memorare quales illi fuerint qualis ego sub lege *nihil mea interest*, id est nihil confert in mea re. Verum quidem est quod ego tunc dignior illis eram, sed tamen non curo hujusmodi gloriam. Videbantur dicit, quantum ad illos qui Petrum et alias ita judicabant magnos. Paulum nihil. Ideo quales tunc fuerint, dicere prætero. Scio enim quod *Deus non accipit personam hominis*, id est Deus non habet acceptum hominem propter personam generis divitiarum vel scientiæ. Dicere quales prius fuerint ; ideo nihil interesse dico in mea re, quia hoc solum mihi sufficit ad commendationem quod Petrus et alii qui dicebantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt, id est in nullo me correxerunt. In nullo mihi profuerunt dum contuli cum eis Evangelium. Vel *per, autem,* copuletur dicere, quales fuerint ante fidem nihil mihi confert ; sed hoc dicere quod illi qui videbantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt ; satis est ad commendationem. Nihil quidem contulerunt mihi, sed etiam affectantes societatem nostram, mihi et Barnabæ discipulo meo dederunt dextras societatis. Quod sic ait : Nihil contulerunt, sed econtrario cum illi vidissent quod creditum est mihi a Deo *Evangelium præputii*, id est gentilitatis eadem dignitate sicut Petro creditum est *Evangelium circumcisionis*, id est in Judeos. Econtrario dicit secundum opinionem eorum qui Paulum indignorem judicabant Petro.

Bene dico cum vidissent, viderunt enim, *quia idem Deus qui operatus est Petro*, id est ad gloriam et commendationem Petri, miracula per eum fecit in apostolatu circumcisionis, similiter *operatus est et mihi*, id est ad mei commendationem *inter gentes* ; gentium enim Apostolus erat. Cum vidissent creditum esse mihi Evangelium, et cum idem per effectum cognovissent, videntes gratiam quæ data est mihi (plures enim quam illi convertebam ad fidem). Cognovissent dico Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur esse columnæ, id est sustentatores Ecclesiæ. Ii enim honoratiores cæteris erant, quia Christus eos in secretioribus suis semper admittebat, coram quibus transfiguratus fuit in monte (*Matth. xvii, 2*). Ii, inquam, hoc cognoscentes, derunt mihi et Barnabæ dextras societatis, intelligentes nos non inferiores illis, sed pares, non discipulos sed socios. Conjugere dextras, signum erat

A concordiae, quo se invicem concederabant antiqui. Societatem nobiscum pacti sunt, ita *ut nos 210 prædicaremus in gentes, ipsi autem in circumcisionem*. Hoc tantum singulare nobis imponentes, *ut essemus memores pauperum*, qui erant Hierosolymis, quod illi nisi per nos non poterant. *Quod, scilicet, benefacere pauperibus non solum volui, sed etiam sollicitus fui facere*, ita quod *hoc ipsum*, id est non minus feci quam illi peccati sunt.

Postquam ostendit illos nihil contulisse sibi, et se potius necessarium illis, secundum memoriam pauperum, addit quoddam majus, scilicet quod, cum ipse esset irreprehensibilis, reprehensibilem etiam ostendit Petrum dicens : Conferens cum Petro et aliis nihil mihi contulit, sed ego contuli Petro. Quia cum venisset Cephas Antiochiam ego restiti ei ; nec in occulto, sed in faciem, id est in conspectu Ecclesiæ. Ideo restitu, *quia erat reprehensibilis* ; et si non per intellectum, tamen per exemplum. Ideo Paulus restitut Petro in faciem, quia Petrus non peccabat in se, de quo quidem secreto esset corrigendus, sed peccabat in cauta simulatione, corrumpendo Ecclesiæ, et qui in publico peccabat, publice arguendus erat ; qui enim viderant offenditionem, necesse erat ut iidem viderent offendit emendationem. Petrus utique erat reprehensibilis, *quia priusquam venirent quidam conversi de Judæis ab Iacobo*, qui cathedram habebat Hierosolymis, priusquam hi venirent, Petrus edebat cum gentibus, sine discretione ciborum. Prius sic faciebat ; sed cum illi venissent, subtrahebat se a mensa gentilium, nec latenter subtrahebat ; sed segregabat se, id est seorsum faciebat Judæorum mensam a grege gentilium vel in alia domo, vel in alia mensa, timens offendere eos qui erant ex circumcisione, id est Judæos, si participaret gentilibus, et huic simulationi ejus (non enim credebat discretionem ullam Judæi et gentilis, sed tantum pro evitando scandalo simulabat) simulationi, inquam, ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut etiam Barnabas, discipulus meus, duceretur ab eis Judæis in eamdem simulationem, et nollet communicare gentilibus. Petrus simpliciter non considerans per hoc corrumpi fidem Ecclesiæ, declinabat a scandalo Judæi fratris, per hanc simulationem. Sed ego, cum vidisset, quod non recte ambularent Petrus et qui cum eo erant, non recte dico ad comprobandum veritatem *Evangelii*, qui prædicaverant ritus Judaicos jam inutiles, nec esse tenendos. Cum hoc vidisset, dixi Cephae coram omnibus (sic enim oportebat, dum ejus simulatio totius Ecclesiæ esset corruptio.) : Hoc, inquam dixi, si tu, Petre, cum sis natione *Judæus vivis*, id est vivere soles *gentiliter*, nihil judicans immundum, et non vivis ultra *judaice*, ut secundum ritus illos cibos de immunditia damnes ; si, inquam, tu naturalis *Judæus* non *judaizas* : *quomodo*, id est qua ratione *gentes* quæ nunquam *judaizaverunt*, *cogis judaizare*, exemplo tuo, licet non ita prædictes ? Nisi enim in hoc publice correctus esset a Paulo, seque ideo reprehensibilem confiteretur, putarent

non solum Judæi, sed etiam gentiles inutilem esse fidem sine lege.

Hucusque satis probavit se non esse inferiorem Petro, et aliis, imo necessarium et correctorem eorum. Modo transit ad improbandam legem, quod nullo modo tenenda sit, dicens : Gentes utique non debent judaizare : quia nos per naturam Judæi ; si amodo judaizamus, inutiliter agimus. Quod sic ait : Nos quidem sumus Judæi per naturam in Judaismo nati, et semper insistentes operi legis. Judæi sumus, et non sumus peccatores ex gentibus, id est non peccavimus ad similitudinem gentium, adorantes idola et hujusmodi : quod non fecerant Judæi. Et cum simus per naturam Judæi, tamen non justificamur ex operibus legis. Et nos hoc scientes quod nullus homo justificatur ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, ut gentiles, sic et nos Judæi credimus in Christo Jesu, ut sic justificemur ex fide Christi tantum, et non ex operibus legis. Propter quod, id est quia nos Judæi ex fide sola justificamur non ex lege. Ergo omnis caro, id est omnis gentilis carni obediens, Deum nesciens, non justificabitur ex operibus legis, si ea fecerit. Si enim Judæo non prosunt opera, multo minus gentili. Carnem vocat gentilem, quia nunquam in cultu legis Dei, sed semper fuit in opere carnis. Vel ita, quia si Judæus non est justus ex lege, multo minus caro, id est peccator ex gentibus. Probat iterum idem per impossibile et inconveniens. Dico quod ex fide Christi justificabimur ; quod si ita non est, hoc est quod ait : Si nos querentes justificari in Christo, id est per fidem Christi, non dico putati existimationem stultorum non euro, sed si per fidem Christi querentes justificationem inventi sumus ut gentiles etiam nos ipsi peccatores, quia legem deseruimus, ad fidem Christi transeuntes ; si hoc, inquam, est, tunc Christus minister est peccati ; ipse enim docuit legem non esse tenendam, sed ex fide esse omnem justificationem. Sed quia exhorrebat Christum dicere ministrum peccati, dicit hoc sub admiratione sic : Nunquid aliquis insensatus audet dicere quod Christus minister est peccati ? Absit hoc ut Christus minister sit peccati !

Vere Christus non est minister peccati. Nam ego destruxi legem, quam non reædifico, ne me constitua prævaricatorem. Si enim destructam legem reædificans, ideo prævaricationis reus sum. Tunc bene sequitur quod Christus, quia legem exclusit, non est minister peccati. Quia sic ait : Si legalia quæ destruxi hæc iterum reædificabo, docens ea esse tenenda, tunc profecto constituio me prævaricatorem legis, quam reduco. Ipsa enim lex præcipit se contemni, postquam venerit gratia, ut ibi per Moysen : « Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris ; ipsum auditis tanquam me (Deut. xviii, 15). » Quasi diceret : Interim donec veniat, audite me. Cum venerit (me derelicto) confugite ad eum. Reædifico ideo dicit : Imponebant enim ipsi quidam quod prius stulte docuisset legem non esse tenendam ; sed modo correctus, reducebat legem. Vere si legem reæ-

difico, prævaricatorem legis me constituio. Nam ego deserui legem, per ipsam legem ita præcipientem, ne veniente gratia teneretur. Et non dicit deserui, sed mortuus sum legi, id est ita legem destruxi sicut nunquam amplius ad illam reversurus, quomodo a morte non fit reversio ad vitam. Legi ideo mortuus sum, ut vivam Deo, id est per gratiam Dei. Vere deserens legem, vivit Deo per fidem; nam cessat a malo, et operatur bonum. Quod sic ait : *Confixus sum cruci Christi*, id est affixos habeo sensus meos per virtutem crucis Christi, ne quandiu in fide Christi sum, liceat porrigerem manum vel pedem ad opus malum. *Confixus sum cruci Christi*, id est ad gloriam Christi, qui me sic confixit, et per hæc habemus cessare a malo. Christus si voluisse, aliud genus mortis elegisset, sed voluit ut nec ipsum genus mortis mysterio careret, præsignans hoc in affixione suorum membrorum, quæ secundum veterem hominem passibilis et mortal is usque ad diem crucis sustinuerat, ut sicut membra sua confixa, secundum virtutem hominis ad aliquos actus extendere non potuit, quod in illa cruce sic configebat hominem justitiae, ut quandiu fidem Christi non violaret ad actum iustitiae declinare non posset. *Confixus sum cruci*, cessans a malo. Vivo autem jam non ego, qui eram secundum legem ; sed vivit in me Christus, id est vigo ego ipse factus Christus per conformitatem, et per hanc partem habemus operari bonum. Vivo utique Deo per fidem, per dilectionem, per traditionem. Hoc ita ait. Ego vivo; quod autem nunc vivo, positus in carne, quia licet caro impugnet spiritum, tamen spiritus in me vivit, et jugulat desideria carnis, quod miraculum est ita vivere in carne. Quia vero sic vivo in fide, id est per fidem Fili I Dei vivo, et non per opera legis, sed per dilectionem Christi, qui dilexit me, hominem personaliter uniens sibi. Vivo etiam et per traditionem, quia Christus tradidit semetipsum in mortem pro me, redimendo a morte, quod non poterat effici per legem. Et quia per fidem vivo, et non per legem, igitur non reduco legem. Quod tamen sic ponit : Non abjicio gratiam Dei, quia reducere legem, 212 esset abjicere gratiam. Ideo non reduco legem, quia non per legem iustitia. Si enim per legem esset iustitia, ego Christus gratis, id est superflue mortuus est, ut iustificaret, cum per legem habeatur iustitia ; sed Christum superflue, mortuum nolle concedere.

CAPUT III.

« O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obediere veritati ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, et in vobis crucifixus ? Hoc solum a vobis volo discere. An ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei ? Sic stulti estis ut, cum spiritu cœperitis, nunc carne consumimini ? Tanta passi estis sine causa ? si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei ? Sicut scriptum est : « Credidit Abra-

• ham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Gen. A* xv, 6; *Rom. iv*, 3). » Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, quia « benedicentur in te omnes gentes (*Gen. XII*, 3). » Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fidi Abraham. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim : « Maledictus omnis [homo] qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea (*Deut. XXVII*, 26). » Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia « justus ex fide vivit (*Habac. II*, 4; *Rom. I*, 17). » Lex autem non est ex fide : sed « qui fecerit ea, vivet in illis (*Levit. XVIII*, 5). » Christus autem nos redemit de maledicto legis : factus pro nobis maledictum, quia scriptum est : Maledictus omnis [homo] qui pendet in ligno (*Deut. XXI*, 23), » ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. *B*tres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat (*Hebr. IX*, 17). Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit et semibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo. Quæ post quadrilingentor et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abrahæ autem per repromotionem donavit Deus. Quid igitur lex ? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non est ; Deus autem unus est. Lex ergo adversus missa Dei ? Absit ! Si enim data esset lex, quæ posset vivificare ; vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut missio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur ; conclusi in eam fidem quæ relevanda erat. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem, in Christo Jesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus ; non est servus, neque liber ; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. »

EXPOSITIO.

Et quandoquidem per fidem justitia, et non per legem, o insensati Galatae, qui vos fascinavit ut non crederetis veritati ? Veritatem habetis in vobis, sciens fidem Christi, quæ vere justificat, et non creditis

ei. Fascinatos dicit, accusans insipientiam eorum ; non enim differunt a vetulis, quæ credunt quosdam fascinatores solo visu posse corrumpere quos volunt. Vos dico fascinatos ante oculos quorum (quia ipsam veritatem habetis et cognoscitis) et in oculis vestris *Christus Jesus proscriptus est*. Proscriptus dicitur, qui a regno et hæreditate sua depellitur. *C*ui autem Christum a regno et hæreditate sua depellant, dum seipso in quibus regnare debebat, et qui ejus erant hæreditas, Christo subducebant. Non solum proscriptus ; sed etiam Christus est in vobis crucifixus. Non enim magis vilut **213** Christus in oculis Judæorum et Pilati, quam in vobis, qui sic eum contemnit. Vel ita : Ante oculos quorum Christus proscriptus est in aliis, quos malo exemplo depravastis, et etiam in vobis ipsis, qui Christum repellitis a vobis. Et licet ita sit proscriptus, tamen ipse pro vobis est crucifixus, nec ita esset proscribendus. Hoc evidenter inseruit. Modo revertitur ad illud. O vos insensati, licet modo satis probaverim fidem valere, legem irritam esse, et licet vos insensati sitis, tamen vos ipsos faciam confiteri et probare quod ex fide sit justitia, et non ex lege. Quod sic ait : Multa alia occurruunt per quæ hoc probare possem, sed hoc solum sufficit, et hoc volo discere a vobis an accepistis Spiritum sanctum ex lege, an ex fide. Ex lege non, quia vos, gentiles, legem non habuistis. Et non ita simpliciter ponit, sed addit. Ex operibus legis, an ex auditu fidei, deprimens legem, cuius opera erant importabilia, commendans fidem, quæ facilime ex solo auditu habetur. Et cum ex fide Spiritum accepistis, sic modo stulti estis ut cum per Spiritum cœperitis salvari, nunc carne, id est per carnalem legem consummamini, id est perficiamini. Plurimum desipitis cum illud quod minus est (scilicet incipere) Spiritui datis, et illud quod majus (id est perficere) attribuitis carni. Et quia per carnem consummationem queritis, sine causa estis passi tanta. Vos quidem multa passi estis ab infidelibus, sed frustra. Sine causa dico vos tanta passos ; tamen hac conditione, si sine causa, id est si incorrigibiles estis. Si enim poenitatis, præsto est indulgentia. Et sic dicens revelat spem eorum. Per illos quos ex fide sola probavit habere Spiritum, quia nunquam legem habuerant. Vult modo probare de se quod, cum utrumque habuerit, legem et fidem ; *D*per fidem tamen Spiritum accepit, non per legem. Quod nisi probaret, dubietatem relinquaret.

Unde sic ait : Quandoquidem vos ex fide Spiritum accepistis, et non ex lege, ergo Paulus qui tribuit vobis Spiritum, id est per manus cuius accepistis Spiritum sanctum, et qui operatur virtutes et miracula in vobis, dicite modo an ex operibus legis habuit Spiritum, an ex auditu fidei ? Ex vobis per simile judicare potestis, quia ex fide non ex lege, licet utrumque habuerit. Ex fide habetur Spiritus. Ex fide habetur justitia, et ex fide missio. Littera sic jungitur : Ex fide sic habetur Spiritus, sicut ex eadem fide habetur justitia. Justitia utique ex fide. Nam Abraham creditit Deo, id est fidem habuit, et

hoc credere, reputatum est ei sufficiens ad habendam A justitiam. Et quia Abraham per fidem habuit justitiam, ergo cognoscite quia, quicunque sunt ex fide, et non ex lege (sicut nec Abraham tunc erat) ii per fidem sunt filii Abrahæ, id est justi, quia imitatores fidei sunt Abrahæ. Nam solum per fidem habetur Spiritus et justitia, sed etiam in fide habetur benedictio, sicut ibi legitur. O Abraham in te, id est in similitudine fidei tuæ, benedicentur non solum Judæi, sed etiam omnes gentes. Sed antequam ponat hanc auctoritatem, prædictum, quomodo intelligendum sit illud, in te, dicens : *Scriptura* in Genesi providens, id est ostendens Deum providisse; sic enim ab æterno. Deus deliberavit, providens, inquam, hoc quia, id est quod Deus justificat non solum filios carnis Abrahæ, sed etiam gentes, justificat, dico, non ex lege, sed ex fide. Illa *Scriptura* longe ante tempus gratiæ prænuntiavit, id est ostendit Deum prænuntiasse Abrahæ, quia in te per imitatem fidem benedicentur omnes gentes (*Gen. xi.*, 3).

Notandum est quod, cum beat probare de benedictione, ait : Justificat ex fide, intelligens quod ubi præcedit justitia, ibi ex necessitate sequitur benedictio. Quod hic vocat benedictionem, idem intelligit promissionem, testamentum, hæreditatem. Præterea videndum est quod non incongruo ordine ex fide prius habetur Spiritus, deinceps justitia. Ad ultimum benedictio. Post fidem enim statim datur Spiritus, sine quo nemo potest bene operari. Dehinc per adjuvantem Spiritum, sequuntur opera justitiae. Post justitiam sequitur benedictio, 214 id est justorum operum retributio. Et qui *Scriptura* sic ait per fidem mediante, justitia benedictionem consequi, igitur *ii qui sunt ex fide*, id est qui esse suum collocant in fide, quod utique David et multi alii cum essent sub lege, subsistere tamen habebant ex fide. li utique qui sunt ex fide benedicentur cum Abraham, non circumcisio, sed fidelis, id est non per legem, sed per fidem. Nec hoc prætereundum est quod Abraham ex fide justificatus sit priusquam circumcisus fuerit. Vere ex fide solum habetur benedictio ; nam ex lege non habetur, sed potius maledictio. *Quicunque enim sunt*, id est subsistere se credunt ex operibus legis, *ii sunt sub maledicto*. Et hoc probat : Vere sunt sub maledicto ; nam ita *scriptum est* in Deuteronomio, id est in abbreviatione legis, quando Moyses datum legem breviter recapitulavit, et omnibus præceptis collectis postea ait : *Omnis ille qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis hujus* (non dico permanerent voluntate : sed ita ut faciat omnia ea) « maledictus sit (*Deut. xxvii.*, 26). » Et hoc dicens Moyses idem erat ac si diceret : Hanc legem non trado vobis, ad habendam in ea justificationem ; sed ad deprimendam duritiam vestram. Et scitote fugiendum vobis esse ad gratiam, ut maledictum legis evacuet gratia Christi. Ipse etiam Petrus dicit tantum esse

A onus legis, quantum nec ipsi patres eorum portare potuerunt.

Probavit modo, per Abraham et Moysen, justitiam haberi ex fide, et benedictionem (*Act. xv.*, 11), hoc utrumque esse ex fide iterum probat per Habacuc. Et considerandum est quomodo fidem semper præferat legi, et per Abraham qui fuit ante legem, et per Moysen ejusdem legis datorem, et per Habacuc, sub ipsa lege viventem. Ex fide habetur justificatio. *Quia autem in lege nemo justificatur* (non dico apud existimationem hominum) sed *apud Deum, manifestum est* in Habacuc, *quia* ait quod ex fide fit homo justus, et qui justus est, vivit, id est promissam benedictionem apprehendit, et si ex fide sola justus vivit, tunc non ex lege. Opponeret ille : Verum quidem, quod per fidem oportet justificari hominem ; sed tamen lex adjuvat fidem, et quodammodo necessaria est fidei. Quod ita infert. Ex fide vivit justus, non ex lege. *Lex autem non est*, id est non pendet ex fide, nec ullum adjumentum est fidei. Sed vultis scire quid melius faciat ? Hoc, scilicet, qui fecerit ea, quæ lex præcipit, vivet in illis, id est quod habet dimittetur ei ; sed nihil merito legis augmentabitur ei. *Quia* dixerat superius : Maledictus omnis qui non fecerit præcepta legis, diceret ille : Quandoquidem Moyses sic ait Licet simus in fide, necesse tamen est ut faciamus legem, ne maledictum Moyi incurramus. Contra hoc Paulus : Licet Moyses maledixirerit omni non facienti legem, non tamen ideo adhæreatis legi ; *Christus enim redemit nos de illo maledicto legis*. Quod et Moyses cum malediceret, intellexit. Redemit nos Christus *factus pro nobis* redimendis, non solum maledictus, sed etiam *maledictum*. Si quis enim crucifigentium Christum voluit maledicere alicui, maledicebat, dicens : Sic tibi contingat, quomodo illi crucifixo. Vere pro nobis factus est maledictum, *quia scriptum est* in Deuteronomio : « Omnis qui pendet in ligno sit maledictus (*Deut. xxii.*, 25). » Christus autem in ligno pendens, non utique ex culpa proprii criminis, sed in eo solo maledictus, quod penam maledicti sustinuit. Moyses enim præceperat, ut si quis reus damnaretur, in ipsa damnatione ipsi malediceretur. Vel ita omnis qui pendet in ligno sit maledictus. Deus enim primo homine creato, benedixit ei, si in obedientia persistisset ; sed quia peccavit, maledixit ei ; Quod maledicare nihil aliud fuit nisi spoliare eum de concessa impassibilitate et immortalitate. Christus vero, carnem veteris Adæ assumens, fuit maledictus, quia passibilis et mortal is. Quod in eo palam fuit, dum in ligno pependit ; pati enim non posset, si impassibilis esset. Objiceret ille gentilis : Et si Christus solvit maledictum legis, nobis nos habentibus legem nihil profuit. Contra hoc Paulus : *Christus redemit nos, ut sicut in Iudeis, sic in gentibus* 215 fieret benedictio, id est re promissio Abrahæ habenda in Christo Jesu, non per legem. Fieret dico promissio, ita ut accipiamus pollicitationem, id est rem frequenter pollicitam.

Pollicitationem dico Spiritus, id est factam nobis **A** per Spiritum; vel Spiritus, quia jam Spiritum sanctum per quemjam partim deificamur arrham habendae beatitudinis accepimus. Accipiamus dico, non per legem, sed per fidem. Quod modo probavit per auctoritatem legis et prophetæ, scilicet per fidem accipere benedictionem, idem probat per legem humanæ consuetudinis, dicens: Quia sicut testamentum cuiuslibet hominis legaliter factum destrui non potest, ita lex testamentum Dei irritum facere non potest. Quod si objiciunt legem esse antiquorem hoc testamento, et vetus non debere destrui per novum, nihil dicunt, cum hæc promissio facta sit Abrahæ longe ante legem. Littera sic jungitur: Quod per auctoritates modo probavi, idem *fratres nunc dico secundum hominem*, id est per humanas consuetudines affirmo sic: *Testamentum hominis*, licet sit cuiuslibet viliis hominis, *tamen testamentum hoc confirmatum*, id est legaliter factum, ut sint ibi testes: Moriturus testator, etc. Hoc testamentum *nemo spernit*, ut inexpletum deserat. *Aut nemo super hoc*, aliud testamentum *ordinat*. Et sicut testamentum hominis nemo destruit, ita lex testamentum Dei non facit irritum. Antequam hoc ponat, præmittit quod vere testamentum Dei factum sit, et postea quod testamentum antiquius lege fuerit. Testamentum hominis nemo spernit, testamentum autem a Deo factum est, quia *Abrahæ dictæ sunt promissiones*. Non dicit quod de diversis fuerint promissiones, sed idem multis repetitionibus et diversis temporibus est pollicitum. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et per Abraham dictæ sunt *semini ejus*, id est Christo. Sicut quando promittitur patri secunditas filiorum, augmentum hæreditatis, licet filius ejus nondum sit, tamen in patre promissio fit filio. Promissio facta est semini, hoc dicit, et non dicit, *facta est seminibus*. Vel ita: Semini dicit, non dicit, in seminibus quasi in multis debeant hæreditare gentes, sed quasi in uno, id est semine tuo hæreditabunt gentes; qui semen est Christus. Bona est relatio, qua proprium sequitur. Hic ostendit testamentum Dei factum esse ad Abraham, nunc ostendit testamentum esse antiquius lege. Dico promissiones factas Abrahæ, de eodem autem dico quod hoc *testamentum confirmatum est a Deo*, juravit enim Deus illud se impleturum. Hoc, inquam, testamentum lex non facit irritum; quæ post quadragesim et triginta annos facta est. Si enim testamentum cuiuslibet hominis non sit irritum, quanto magis testamentum Dei, quod cum juramento pollicitus fuit, et Abrahæ tanto viro, et tanta antiquitate temporis irritum non erit! *Lex non facit irritum ad evacuandam promissionem*, id est ut evacuetur promissio.

Quod ait lex non facit irritum, sic debemus intelligere facit irritum, ut ipsa lex justificet, benedictionem tribuat, sicut per fidem fieri promissum est Abrahæ. Vere evacuetur promissio, si testamentum sit irritum per legem. *Nam si hæreditas habetur ex*

A *lege*, quod tamen esse nequit, si *ex lege, jam non habetur ex reprobatione*. Quia si non ex reprobatione, falsus est Deus qui promisit. Quod si ita est, ergo nec ullo modo habetur. Sed verus est Deus qui promisit. Ergo ex reprobatione ejus et non ex lege. Si ex lege, non ex reprobatione; sed ex reprobatione habetur. Vere ex reprobatione, quia *Abrahæ donavit Deus hæreditatem per reprobationem*. Ergo non per legem. Et quia probo per legem, nec justitiam, ne haberí benedictionem. *Igitur opones mihi quid profuit lex?* Frustra videtur esse data, cum neque justificet neque salvet. Verum quidem ait Paulus, quod neque justificat, neque salvat, nec tamen ideo inutilis, quia *posita est propter transgressiones* multiplicandas, addidit enim peccatum prævaricationis quod non erat. Et necesse erat ut abundarent transgressiones. « Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia (*Rom. v, 20*). » Vel ita: Posita est lex propter vitandas **B** **C** **D** transgressiones; lex enim puniens reum, timere facit peccatum. Iterum ille: Si propter transgressiones; ergo lex utilis tenenda. Minime ait Paulus, quia lex ad tempus posita est, *donec veniret semen*, id est Christus, de quo ait: In semine tuo, etc., *cui semini promiserat*, id est promissio facta fuerat. Lex dico *ordinata*, id est non permansura; sed secundum ordinem suum in tempore disposita. Prius enim lex naturalis; dehinc ista lex scripta. Ad ultimum gratia, *ordinata*, dico, *per angelos*, id est per Moysen et Aaron, qui fuerunt nuntii Dei ad populum; vel, per cœlestes angelos, quorum ministerio tradita fuit lex Moysi. Iterum ille: Quod per angelos factum est, destruere malum est. Contra hoc Paulus: Ita dico per angelos ordinata ut esset in manu, id est in potestate *Mediatoris* Christi Angeli enim quicunque fuissent, hoc voluerunt, ut, veniente fide, evacuaretur lex. Et quia modo dixerat mediatoris; qui enim medius est duas extremitates conjungens, videtur diversus esse ab iis quæ conjungit, ne putaretur Christus, dum mediator esset inter Deum et hominem, vel non esse Deus, sed aliud a Deo, qui coniungebat hominem. Vel si Deus esset, putarentur duo, unus qui coniungeret medius duo extrema; alter Deus, cui coniungeretur homo.

Et ad removendum hoc subdit: Dico mediatoris; *Mediator autem concedo quod non est unius rei tantum mediator, sed durarum extremitatum*, quia propter unum non diceretur medius. Et, licet non sit unius mediator, sed duorum, tamen propterea non sequitur quod sint duo dii, *sed unus tantum est Deus*. Vel aliter: Lex est posita in manu mediatoris; hic autem mediator non est unius, id est Judaici populi tantum; sed est unus, id est æque gentilis sicut judæi. Hoc inde constat, quia est Deus tam bene gentilis sicut Judæi. Infert a superiori: quia *testamentum hominis nemo spernit, aut superordinat*. Testamentum autem ante legem factum est. Ergo lex non destruit promissa Dei. Sed hoc sub interro-

gatione sic ponit : *An fatendum est quod lex sit A masculus neque femina, id est non natio, non conditio, non sexus differens est in fide Christi. Omnes enim vos unum corpus estis per fidem in Christo Jesu. Si autem vos estis Christi, cum Christus sit Abrahæ; supra enim dictum est et semini tuo qui est Christus, ergo per Christum vos, gentiles, estis semen Abrahæ.* Et si semen, ergo hæredes benedictionis ejus, non per legem, sed secundum promissionem. In eodem quod superiorius probavit adhuc immoratur ; sicut enim probavit non amplius revertendum esse ad legem, quia paedagogus fuit : fide autem perfectis, paedagogo non est opus ; idem adhuc aliis rationibus probat, scilicet Judæos non amplius debere operari sub lege, propterea quia lex loco tutoris et actoris fuit : quo tutore et actore non indiget maturitas fidei. Et hoc probat per similitudinem pupilli quem pater moriens sub tutore et actore esse disponit, donec maturitas ætatis faciat eum dignum libertate. Tutor pueri dicitur, qui contra impugnantem tuetur eum, ne exhæredari possit. Actor pueri dicitur, vel idem, vel alius ; sed pro diversa causa, scilicet quia agit et dispensat bona pupilli, solvit census, respondet pro eo in causis. Lex similiter tutor et actor dicitur. Homines enim parum habentes divinæ cognitionis, et in eodem satis miseri et pupilli, indigebant prius lege quæ constringeret eos ut servos, ut, sub hac distinctione nutriti, migrarent ad perfectionem fidei ; et tunc lex erat eis tutor per præcepta quæ dabat, dicens : Ne facias hoc et illud. Quod si feceris, morte morieris. Sic per data præcepta tutabatur eos lex, et defendebat contra irruentia vitia, a quibus timore cessabant, nondum dilectione. Lex etiam erat ejusdem populi actor, per sacrificia quibus agebatur apud Deum ut expiarentur a peccatis. Littera sic jungitur. Non solum per id quod præmissum est, scilicet quia lex paedagogus fuit probo non ultra mandatum esse sub lege, sed etiam per hoc quod lex loco tutoris et actoris fuit. Quibus quia ultra non indigemus, legem tenere injustum est. Vel aliter jungitur, ut sit adversa sententia, ita : Quia unum sumus in Christo et per fidem semen Abrahæ sumus, verum quidem est quia propter hæc non jam debemus tenere legem ; sed tamen necessaria fuit, dum tutore et actore adhuc pupilli indigebamus. Et secundum hanc continuationem causa quæ prius non erat reddit modo supplebitur.

Nota : ideo conclusit omnia sub peccato, ut credent ; nisi enim homines ita ligarentur sub vinculo peccati, quod nec viribus suis respirare possent, nunquam ad misericordiam quæ in fide constat, confugerent. Sed quamvis lex vivificare non possit, tamen opportuna fuit ; quia, priusquam veniret fides, nos Judæi positi sub lege custodiebamur, id est sub custodia legis nutriebamur ad venturam gratiam. Sub lege dico conclusi, id est constricti in carcere velut servi. Minabatur enim poenam, non promittebat requiem. Custodiebamur dico, ex hac custodia transitu in eam fidem quæ tunc figuris legis velata, erat revelanda per Christum. Et quia sub lege custodiebamur in fidem, itaque lex fuit paedagogus noster, nutriendis nos ponendos in Christo, ideo in Christo, ut nos Judæi justificemur ex fide Christi, non ex lege. Paedagogus dicitur nutritor pueri, qui semper sequitur pedes ejus. Similiter lex paedagogus noster fuit, nutriendis pueritiam et simplicitatem nostram, sicut solet puer nutriti verberibus et minis. Nos pueri eramus sub paedagogo. At ubi, id est postquam, 217 venit fides, id est maturitas morum, et jam adulti sumus ; nos Judæi, jam non sumus sub paedagogo, id est sub lege. Ideo nos Judæi amplius non sumus sub lege, quia vos omnes, Galatæ, gentiles estis filii Dei per fidem, habitam in Christo Jesu non minus quam nos. Et si vobis nihil minus est apud Deum per fidem quam nobis, frustra teneremus legem, quæ per nos probatur nihil conferre nobis. Quia si nos Judæi legem, quia inutilem dimittimus, utique vos qui non habuistis, insania esset apprehendere.

Bene dico vos filios Dei in Christo Jesu. *Quicunque enim baptizati estis in Christo, id est in institutione Christi Jesu, induistis Christum. Induere dicit. Homo enim per peccatum nudus et penuriam patitur et ignominiam ; sed in baptismō veniens ad Christum induit eum, et ad tegendam nuditatem suam et ad gloriam. Bene dico quicunque non est enim Judæus neque Græcus, non est servus neque liber ; non est*

D

C

D

CAPUT IV.

« Dico autem : Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium ; sed sub tutoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis Filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra [nostra] clamantem : Abba, Pater. 218 Itaque

• jam non est servus, sed filius. Quia si filius, et A suo : *Cum*, id est quamvis, *futurus sit dominus omnium*, nihil differt, sed pupillus ille *est sub tutoribus*, qui tuentur hæreditatem ejus, ne violenter auferatur, et *sub actoribus* qui causas pro eo agunt, et de hæreditate ejus disponunt. Est utique sub illis usque ad tempus quod *præfinitum* est a patre suo, id est, quandiu pater suus constituit eum esse alieni juris. Consuetudo enim erat usque ad **xxii** annos puerum esse sub patrono, ne dissiparet illicite substantiam suam. Quia Paulus non adaptat omnem similitudinem, bonum est ut adaptemus singula. *Quanto tempore* (hoc enim fuit a primo homine usque ad Christum) hic qui est futurus hæres, scilicet Judaicus populus : cui erat re promissa salus, quandiu hic hæres est parvulus omni tempore usque ad Christum, in cognitione Dei parvulus fuit, et cum parvulus est, nihil differt populus ille a servo. Si enim præcepta sibi faceret, vitebat pœnam ; sin autem, torquebatur ut survus asperrime ; nihil interim differt a servo, licet sit futurus dominus omnium bonorum hæreditatis ; sic populus ille pressus servitute legis, si de lege transiret ad fidem, constituendus erat dominus cœlestis hæreditatis. *Parvulus nihil differt a servo, sed est sub tutoribus et actoribus*, id est sub lege quæ tutatur eum per præcepta : et agit pro eo per sacrificia. Est utique sub illis usque ad tempus quod **219** præfinitum a Deo Patre in quo tempore de servitute legis transferretur ad libertatem fidei. Et quemadmodum parvulus hæres *sub tutoribus et actoribus est, ita et nos cum essemus parvuli in cognitione Dei, eramus non liberi sed servientes sub elementis*, id est sub legalibus. Quia sicut puer per elementa alphabeti transit ad cognitionem litterarum, sic per legem transeundum erat ad cognitionem Dei, in fide habendam. Elementum dicitur vel quasi elevamentum ; per hoc enim ad scientiam quis elevatur. Vel quasi elementum, ab *elimo, elimas*, etc. Vel quasi hylementum ; hyle enim *materia*. *Eramus sub elementis mundi*, id est, quæ lex et mundana promittebat, et carnalia docebat.

C

Prius sic pavuli eramus. *At ubi*, id est postquam, *venit plenitudo temporis*, sive tempus plenitudinis : plenitudo ideo, quia quæcunque exspectata fuerant in anteactis sæculis, tunc fuere completa ; tunc enim perfecta justificatio, quæ antea non fuerat ; tunc præsens et plena salvatio, quam ante diem illum exspectabat Abraham cum ceteris sanctis. Vel aliter : *Postquam venit plenitudo*, id est finis et consummatio temporis, quod constituerat primum præterire Deus, tunc *misit Deus Filium suum*. Cum Filius Dei ubique totus et præsens esset, hoc mittere nihil aliud fuit, quam quod eum qui invisibilis erat, in forma servi visibile exhibuit. Filium dico, quem adeo humiliavit, ut *factum ex muliere*, id est ut eum qui infactus et sempiternus erat, facturam novam ex muliere vellet suscipere. *Factum etiam sub lege*, quia sub lege vixit, et legem implevit, dum hostia pro illo data fuit. Ideo sub lege, *ut pretio sanguinis dato redimeret eos qui erant sub lege*. Nisi enim sub

EXPOSITIO.

Dixerit quidem non amplius opus esse pædagogo, sed causam non posuerat quare. Quam hic subdit, dicens : *Licet vos modo unum in Christo pædagogo non egeatis, tamen dico quod vos jam indigustis, sicut videtis quod, quantocunque tempore secundum dispositionem patris *parvulus est*, hic qui est *hæres futurus* quanto tempore, sive **xx**, sive **xv**, parvulus est. Licet sit destinatus hæres, tamen *nihil differt servo*, quia sæpe constringitur, et verberatur a tuto-*

lege fieret, legemque teneret, a lege liberare, et legem destruere non posset, sicut oportuit ut mortem gustando, mortem destrueret. *Ut* redimeret, et ut redempti *reciperemus adoptionem filiorum*, id est essemus filii suscipientes adoptionem, id est hæreditatem æternam, quam nobis gratia Dei adoptavit. Ubi ait *factum ex muliere*, queritur, cum ubique Deus totus esset, quomodo magis fuerit in utero Virginis. Cujus rei ponunt sancti similitudinem hujusmodi, quod, sicut anima, dum est in corpore, corpus ipsum sensificat, regit et vivere facit; segregata a corpore, alibi quidem tota similiter est, nec tamen ibidem officium facit: ita divinitas, licet alibi tota sit, ut in utero Virginis, non tamen sequitur quod idem operetur alibi quod in utero Virginis. Superiorius notasse debuimus quod, quemadmodum parvulus ille, si prius quam veniat ad maturos annos moritur, hæreditatem amittit; sic qui dele ge ad maturitatem fidei transire noluerit, expers fit hæreditatis.

Dicerent Galatæ: Vos quidem, Judæi, recipietis adoptionem filiorum: sed quid proderit nobis? Ad hoc Paulus: Non solum nos sumus filii, sed quod vos gentiles similiter estis filii. Probat hoc quod *Deus misit Spiritum Filii sui*, id est eundem quem Filius habuit, vel quem Filius dedit. Misit, dico *in corda nostra*, id est meum et vestra, Spiritum dico *clamantem*, id est clamare nos facientem: *Abba*, Judæos; *Pater*, gentiles. Et quandoquidem utriusque filii sumus et clamamus. *Itaque jam non est* aliquis servus, sed filius. Quia si Filius, erit etiam hæres beatæ hæreditatis. Et quod ita futurum sit, testor vobis per Deum. Vel ita: *Hæres erit per Deum*, id est per misericordiam Dei, non per legem. Nunc reducit eis ad memoriam priorem statum, quem habuerunt in cultura idolorum, probans pro nihilo idola dimisisse, si legem accipiunt. Lex enim jam est idolatria ex quo venit gratia. Quia qui legem putat esse ad justicandum necessariam, derogando Deo, quod Dei est, legi attribuit, quemadmodum idolatræ attribuebant quod Dei erat, idolo. Nunc etiam si legem accipiunt, deterius erit quam prius; tunc enim per ignorantiam, nunc vero scientes et prudentes manum mittent in ignem. Littera sic jungitur: Nunc estis filii, sed tunc quidem ante conversionem serviebatis his qui non erant dñi. Et si per opinionem, ~~220~~ non tamen per naturam. Tunc sic serviebatis, sed nunc, cum cognoveritis Deum, contra hoc quod ait ignorantes; et dicens cum cognoveritis Paulum dixisse eos et corrigo, imo cum vos cogniti, id est approbati estis a Deo, quomodo, id est qua ratione convertimini iterum, quia olim in eodem eratis, ad elementa, id est ad illa legalia *infirma*, id est etiam tempore suo impotentia justificare quemlibet; et etiam in illa infirmitate cœna, id est alieno auxilio egentia. Hoc enim tantulum quod faciebat [siebat] nisi per auxilium futuræ fidei non poterat, quibus elementis modo servire vultis et denuo. Lex enim amodo vobis erit

A idem, quod idolum fuit olim. Vere convertimini ad legem; nam vos jam observatis dies, id est Sabbata; observatis etiam menses, id est innovationes lunæ; et tempora, id est jejunia Hebræorum, in temporibus statuta; observatis etiam annos, id est septimum annum, et jubilæum more Hebræorum.

Et quia sic agitis, timeo vos, id est nihil adeo in vobis timeo sicuti vos. Timeo, inquam, ne forte (quod cito contingere potest) laboraverim in vobis sine causa, id est sine fructu utilitatis. Sed ne me frustra laborasse contingat, estote sicut ego, non curantes legalia, quia et ego fui olim legalis sicut vos esse vultis, et deserui. Modo videte, quam insipiente hoc velitis. Vel ita: *Estote sicut ego*, quia ego sum sicut vos, gentiliter vivens. Imponebatur Paulo ab illis pseudo, quod odio haberet Galatas, et ideo non aperuisset illis omnem veritatem. De que modo excusat se, et laudat eos de priori conversatione, in qua se multum benignos exhibuere Paulo. Ideo etiam sic blanditur, quia post pauca verba asperius est eos aggressurus. Littera sic jungitur: *Estote sicut ego*, et obsecro vos ut sitis fratres mei, piam affectionem habentes erga me; nihil enim læsistis me in aliquo. Quare ego odiens vos debuerim subtrahisse veritatem. Nihil me læsistis; sed scio (et vos bene scitis) quia evangelizavi vobis per infirmitatem carnis; non tamen spiritus, quia si infirmabar et contemptibilis eram secundum carnem, in virtute Spiritus per miracula fortis apparebam. Prædicavi per infirmitatem: nec paucō tempore, sed jam pridie, quod tædio vobis esse posset mea infirmitas. Et cum tanta me premeret infirmitas, vos tamen non sprevistis cum prædicabam, neque respuistis, cum primum ad prædicandum veneram, tentationem vestram factam in carne mea. In infirmitate enim mea tentabat vos Deus, quasi diceret: Si infirmitatem Pauli abiciunt, rei sunt. Si benigne suscipiunt, digni sunt. Respuere plus est quam spernere, sicut penitus abicere magis est quam patiendo contemnere. Non me sprevistis, sed exceperis me sicut angelum Dei, et sicut Christum Jesum. Et cum per hoc appareat nullam odii, sed multam esse causam dilectionis, male sentit qui suspicatur inimicari vobis. Et quia in exceptione mei adeo benigni fuistis, ergo ubi est beatitudo vestra, qua sic prius Evangelio obedientis? Et vere beatitudo, quia ipse testimonium D perhibeo vobis, quod si fieri posset eruisse oculos vestros, et dedissetis mihi. Posse fieri intelligit quod opportunum est fieri.

Et quia tanta vi dilectionis mihi devincti eratis, ergo nec credendum est quod ego factus sum inimicus vobis. Quod ideo putatis quia sum dicens verum vobis. Si veritatem reticerem, et vos blandimentis palparem, sic me judicaretis amicum. Ego non sum inimicus vobis; sed illi æmulantur, id est diligunt vos non bene; sed ideo quia volunt vos a fide Christi excludere, ita ut, postquam vos plenius in errorem suum duxerint, vos æmulemini illos, et exigant a vobis imperio quod voluerint. Sed nolite æmulari

illos ; sed *æmulamini* et me et quemlibet bonum, A nec aliquando in malo, si forte suadeam, sed *semper in bono* ; et non tantum cum præsens sum apud vos æmulamini me, sed etiam cum absens fueris. Idem quod superius probavit, scilicet legem nos esse tenendam, adhuc probat per verba ipsius ejusdem legis. Sicut enim postea ostendit veniente 221 libertate fidei repudianda est servitus legis. Littera sic jungitur : *Æmulamini* me, et quemlibet bonum. Illos vero ne æmulemini ; quod si eos æmulari vultis, o *filioli* mei, dicite mihi. Illuc usque pendet constructio : Eos qui prius erant filii secundum integratem fidei, diminutive filiolos appellat, quia volentes adhærere perversis, plurimum diminuti erant in bono filiationis. *Filioli* mei, *quos ego parturio*, id est de quorum instructione, maximo conatu labore. Parturire enim dicitur labor ille, quem in emissione pueri mater patitur, priusquam puer extra mittatur. *Quos parturio iterum* ; olim enim cum infideles eratis, multum labore habui in vobis. Parturio et labore in vobis, donec in Christo reformemini in fide cuius reformati estis, quia illis pseudo saltem consensistis. Nec ait *donec* reformemini, sed *donec Christus formetur in vobis*. Christus enim deformatus est, et formam suam perdidit in vobis seductis. Vel, deformatus est in vobis, id est in similitudine vestri. Audientes enim alii quomodo fidei Christi detrahitis, dicunt exemplo vestro insufficientem esse ad salutem fidem Christi.

Ut magis eos deterret, aggravavit dictum dum ait *donec formetur Christus*, quem, quasi diceret, deformatis. Filiolos vos appello; sed, licet *absens*, dicam filiolos. Tamen modo *vellem esse* præsens *apud vos*, et sic mutare vocem meam, quia si modo vos appello filiolos, præsens dicerem vos alienos detrahentes Deo, et multa alia opprobria. Quæ Paulus licet diceret, si præsens esset, noluit tamen in Epistola scribere, sciens Epistolam permansuram, et de correctione eorum confidens, quorum improprium durare noluit ; et merito, cum essent corrigendi. Si *apud vos* essem, mutarem vocem, ideo *quoniam nunc confundor*, id est verecundor *in vobis*. Laudaveram enim fidem vestram apud alias Ecclesias, quæ, audientes corruptionem vestræ fidei, aestimant me reum mendacii, et super hoc erubesco. Vos filiali mei, *dicte mihi*. Vel, si placet, non oportet illuc usque pretendere sic continuando : *Æmulamini* me, quod utique debetis, quia vos estis filiali mei quos iterum parturio, etc. Sententia verborum non mutatur. Et quia *confundor in vobis* seductis, modo dicite et respondete mihi : *Vos qui sub lege vultis esse, non legistis vos legem?* Complexionem facit illis utrinque ; ferientem, quia si legem non legerunt, stultum est transire ad illud quod nesciunt. Si autem legerunt, cum eadem lex veniente fide prohibeat se teneri, plurimum desipiunt qui eam tenere volunt. Alterum tamen membrum complexionis exsequitur, hoc est, si legem legerunt.

Dicerent illi : Quid inde si legem legimus ? Ideo

A querero an legistis quoniam ipsa lex se non esse tenendam aperte innuit. *Scriptum est enim* in lege quoniam *Abraham habuit duos filios*. Multos quidem filios habuit Abraham, sed de his duobus conveniens figura fuit ad fidem et legem. Hæc autem verba non eadem inveniuntur in Genesi ; sed æque valentia. De quibus duobus filiis Moyses totum ad finem usque descripsit, quod non fecit de cæteris. Quia Paulus non secundum singula allegoriam sequitur, bonum est ut eisdem verbis cam aperiamus. Abraham qui interpretatur *pater multarum gentium*, habens duos filios, id est duos populos, significat Deum habentem duos filios, Gentilem scilicet et Judæum. Non tamen quod singuli eorum sint filii Dei, nisi quin utroque populo, digni fuerint inventi. *Duos filios habuit Abraham, unum de ancilla*, id est Ismael de Agar, et unum de Libera, id est Isaac de Sara. Filius de ancilla significat Judaicum populum, filium ancillæ, id est legis, qui bene dicuntur filii ancillæ, qui velut servi serviebant timore poenæ et amore carnalium in carnalibus. Filius autem liberæ significat populum fidelem, qui in libertate fidei Deo ex dilectione servit, non ex timore nec propter temporalia, sed propter æternæ. Et licet uterque esset filius Abrahæ, tamen diverso 222 modo nati. Qui enim fuit de ancilla, scilicet Ismael de Agar, hic *natus est secundum carnem*, quia et Agar juvencula erat et secunda. Similiter legalis populus natus est de ancilla, id est de lege secundum carnem, quia et in carnalibus et amore carnalium serviebat ; si peccaret, statim in carne puniri timebat. Filius autem qui fuit de libera, scilicet Isaac, de Sara natus est non secundum carnem. Sara enim vetula erat et sterilis, sed *per reprobationem* Dei. Deus enim, sicut pie promiserat, virtute sua nasci facit filium de sterili et decrepita. Similiter populus fidelis, qui fuit de libera, id est natus ex fide, quæ libera est per dilectionem, non sicut ex ancilla per timorem. Hic populus natus est per reprobationem, quia Deus misericorditer promiserat se per fidem facere salvationem. Ideo erat per reprobationem, quia non servit Deo desiderio carnalium, quæ videt, sed amore spiritualium quæ nemo vidit, sed per solam reprobationem Dei habiturum se confidit.

C *Quæ omnia*, scilicet Abraham habuisse duos filios, hunc de ancilla secundum carnem, hunc de libera per reprobationem, hæc omnia *dicta sunt per allegoriam*, id est per alium intellectum quam sit litteralis hic habendum. Ipse tamen non singularium allegoriam exsequitur, nisi solum de ancilla et libera. Vere sunt dicta per allegoriam. *Hæc enim*, id est ancilla et libera, *sunt*, id est significant, *duo Testamenta*, *Vetus et Novum*. *Unum quidem* *Testamentum*, id est legem *generans* filios *in servitatem*, quia et timore poenæ et pro carnalibus serviebant. Illud unum dico datum *in monte Sina* ; ibi enim lex data fuit in deserto. Sina interpretatur *mandatum*, et per montem altitudinem superbiae accipimus, ut dicamus *generans in servitatem in monte Sina*, id est in superbia mandati. *Judæi enim*, qui soli legem

habebant, superbiebant, dicentes se populum Dei, **A** *Alios non populum, sed canes.* Unum Testamentum datum est in monte Sina, *quæ est Agar*, id est quod Testamentum significat Agar. Relatio bona est per *quæ*, quia sequitur proprium feminini generis. Agar interpretatur *alienatio*, ex ipso nomine innuens *Vetus Testamentum alienandum esse et destruendum*. Idem significavit hoc quod non in terra re promissionis, sed in deserto datum fuit, quod nunquam per opera hujus legis venturi essent in veram terram re promissionis. Vere *in servitutem*, nam *Sina est mons in Arabia*. Per hoc enim quod, dum essent in captivitate, accipiebant hanc legem, significabatur quod lex in captivitate data generabat eos in servitutem; nunquam per opera legis venturos in libertatem. Idem allegoricus innuit intellectus. Arabia enim *humilitas* vel *afflictio* interpretatur. Unde sic dicimus: *Sina mons est in Arabia*, id est mandatum, et superbia est in afflictis seu, quod idem est, humiliatis. Per hoc enim quod superbiebant de mandato, et s̄epissime velut mali servi affligebantur per legem, apparebat quod lex illa generasset eos *in servitutem*. Sina mons est in Arabia, *qui mons conjunctus est*, id est assimilatus *ei Hierusalem*, id est Judaico populo videnti Deum, qui aliae gentes tunc temporis nesciebant Deum. Hierusalem dico, *quæ nunc est*, id est quæ in præsentibus videt, et colit Deum non in spiritualibus, et ideo non visura in futuro.

C Mons ille *conjunctus est*, non quod radices ejus porrigan tur usque Hierusalem, sed assimilatus Iudæis, quia per montem Sina significatur superbia eorum, qua de mandato superbierunt. Per Arabiam significatur afflictio eorum, qua peccantes per legem affligebantur more servorum. *Ei*, Hierusalem, quæ nunc est, et quæ servit timore poenæ, non amore. *Servit* dico *cum filiis suis*, id est cum proselytis, qui de gentilitate in circumcisionem transeunt. *Vel servit* tota insimul Synagoga cum filiis suis propriis. Hic illo genere servitutis, hic alio. Hierusalem quæ nunc est *servit*, sed *illa Hierusalem quæ est sursum*, id est non carnalia, sed spiritualia appetens, *haec est libera*, quia non ex timore, sed servit ex dilectione: **¶¶¶** nec temporalia quærerit, sed æterna. Haec est Ecclesia fidei, *quæ superior Hierusalem est mater nostra*. Ecclesia enim nos genuit in libertatem fidei. Vere *libera*; nam *lætatur*, erumpit et clamat: Vere *mater*; nam filii ejus multi. Quod sic ait: Libera est mater nostra. Nam sic de eascriptum est in Isaia: *Lætare tu. Sara sterilis, quæ modo non partis; erumpe et clama, quæ non parturis* (*Isa. IV, 1*), id est quæ nec de pariendo laboras. Ideo *lætare*, *quia magis multi filii lui deserteræ* Saræ quam sint filii ejus Agar, *quæ nunc habet virum*. Habebat Agar Abraham cohabitatione, non tamen dilectione. Carebat Sara Abraham cohabitatione, quem tamen habebat dilectione, quia colebat et diligebat eam ut legitimam uxorem. Isaías, qui post longa sæcula fuit ab Abraham, frustra sic loqueretur de Sara et Agar.

B *Ad litteram*, quare sic intelligendum est? Vere libera est, nam sic ait Isaías: *O tu sterilis Ecclesia!* Quia quædam steriles, quæ postea pariunt per gratiam, ut eadem Sara et Elizabeth, ideo addit: *Tu sterilis, quæ non partis, lætare animo. Erumpe etiam exteriori gaudio et clama*, id est invita alios ad congaudendum tibi. Tu dico quæ non solum *non partis*, sed *nec etiam parturis*, id est spe carens in tempore legis de pariendo, non conari. Probavit quod sit libera; probat etiam quod sit mater. Litera tamen respondet ad proximum. *Ideo lætare*, etc., quia *filiæ desertæ*, id est Ecclesiæ, quæ in tempore legis cohabitatione a Deo derelicta fuit non dilectione. In tempore etiam legis magis dilexit Deus libertatem fidei quam servitutem legis.

Filiæ, inquam, *desertæ magis multi sunt quam sint filii ejus legis*, quæ nunc habet virum. Tunc enim lex multos generabat, sed qui fideles erant, ut Moyses et prophetæ, videntes duritiam eorum, nec saltem cogitabant eos de spiritualibus docere, quos quotidie in carnalibus mandatis videbant transgressores esse. Lex quidem tunc habebat virum, id est Deum cohabitatione, non tamen dilectione. Duæ matres sunt: altera libera, altera ancilla. *Sed nos fratres*, ego et quicunque fideles, *sumus filii*, non servitutis, sed *promissionis*, id est per promissam gratiam Dei, *secundum*, id est in similitudinem Isaac, qui non lege carnis, sed virtute divini promissi natus fuit. Ostendit nos esse natos in similitudine Isaac, quia eadem signa quorum figura præcessit in illo, videntur hodie in filiis Ecclesiæ. Et tamen adversatur conjunctio litteræ, hoc modo: *Licet simus filii promissionis, tamen quomodo tunc in tempore Abraham, hic qui secundum carnem natus fuerat, id est Ismael, persecutus est cum qui secundum spiritum natus est, scilicet Isaac. Ismael enim natu major verberabat Isaac adhuc tenerum; quem videbat dominum sibi et hæredem futurum. Ita etiam fit nunc*, quod qui carnales sunt persecuntur spirituales et affligunt, et quia sicut Isaac affligebatur ab Ismael, ita et nos spirituales affligimur a carnalibus. Itaque, fratres, per hoc appareat quod non sumus filii ancillæ; fuimus quidem servi olim sub lege, sed jam sumus filii liberæ, id est gratiae. Sed interserit quædam dicens: Qui secundum carnem sunt, persecuntur nos, sed non est curandum; ipsi enim ejicientur, et nos in hæreditatem introibimus.

Quod sic ait: *Quid dicit Scriptura?* In eodem Moysē invenitur quia, cum Sara vidisset Agar et puerum ejus superbientes contra se et Isaac, ait ad Abraham: *Ejice ancillam et filium ejus* (*Gen. XXI, 16*). Similiter filii gratiæ dicunt: Domine, ejice ancillam, id est legem, et filium ejus, id est Judaicum populum. *Non enim filius ancillæ*, id est legis, *hæres erit in promissa beatitudine cum filio liberæ*, id est fidei, quemadmodum filius Agar ancillæ non fuit hæres cum filio Saræ liberæ. *Itaque, fratres, jam non sumus filii ancillæ* (sicut expositum est), *sed liberæ*,

qua libertate, id est per hanc libertatem quam habemus, *Christus* habens eamdem liberavit nos per eam.

224 CAPUT V.

« State et nolite iterum jugo servitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis quoniam, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Testificor autem rursum omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuatis estis a Christo, qui in lege justificamini; a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem justitiae exspectamus. Nam in Christo Jesu, neque circumcisionis aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem [dilectionem] operatur. Currentis bene: quis vos fascinavit [impeditivit] veritati non obedi? Nemini consenseritis. Persuasio haec non est ex eo qui vocavit vos. Modicum fermentum totam massam corruptit (*I Cor. v. 6*). Ego confido in vobis in Domino quod nihil aliud sapientis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicunque est ille. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædicto, quid adhuc persecutio nem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis. Utinam et abscondantur qui vos conturbant! Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Math. xxii. 39*). Quia si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Dico autem in Christo. Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Haec enim sibi invicem aduersentur, ut non quæcunque illa faciat. Quia ei spiritu ducemini, non estis sub lege. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, beneficia, inimicitiae, contentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiae, homicidia, ebrietates, comedationes, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædicti, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum virtutis et concupiscentiis (*I Petr. ii. 11*). Si vivimus spiritu, spiritu et ambulerimus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. »

EXPOSITIO.

Licet enim Christus sub lege fuerit, lex tamen non est dominata ei qui peccatum non habuit; sed ex sola libertate fecit, quidquid fecit. Et quia filii liberæ sumus; et per Christum libertatem apprehendimus, sicut ex eadem lege aperte colligitur, insania est ut, qui per fidem liber est, servum se faciat

A per legem. Et ideo quia liberi estis *state*, id est perseverate in hac libertate fidei, et nolite contineri *jugo servitutis*, id est atteri onere legis *iterum*. Et bene *iterum*, quia si vos fideles jam *circumcidimini*, idem est quod ad idola converti, quibus antea serviebatis. Dicerent illi: Nolumus omnem legem suscipere nisi solam circumcisionem quam habuit Abraham, qui fuit sine lege. Contra hoc Paulus: Nolite contineri *jugo legis, quoniam Christus*, id est fides Christi, *nihil proderit vobis*, si *circumcidamini*, et ecce *ego Paulus*, cujus auctoritas ubique vulgata est, hoc dico et affirmo *vobis* quod si *circumcidamini*, fides Christi non proderit vobis. Non solum quia Christus non proderit vobis, sed etiam propter importabile onus legis non debetis circumcidiri. Quia sic ait: *Testificor rursum*, id est vel sicut olim dum eram in lege testificabar. Vel *rursum*, id est *iterum*, hoc adduco ad idem dissuadendum quod per præmissa dissuadebam. Testificor *omni homini circumcidenti se quoniam*, id est quod, ipse est debitor universæ legis faciendæ. Circumcisio enim exigit ut sequantur cætera opera legis, quemadmodum fides post baptismum exigit ut sequantur opera fidei. Et ne putetis vos posse circumcidiri, nisi onus legis per omnia portetis. Vere Christus nihil proderit 225 vobis; nam si *circumcidamini*, *evacuati estis a Christo*, id est inanis facta est vobis fides Christi. Dicerent illi: Malumus a Christo evanesci quam non circumcidiri, sicut Deus mandavit. Ad hoc Paulus: Non solum a Christo, sed etiam excidistis a gratia Dei vos, quicunque in lege justificamini, id est per legem justificationem quæreritis. Hic bene determinat quomodo prohibeat circumcisionem, scilicet ut per eam non quærant justificationem, cum tamen passus sit circumcidiri Timotheum, ut tolleret a se suspicionem, uterque tamen Paulus et Timotheus intelligens nihil conferre justitiae circumcisionem. Vere nemo justificatur in lege; nam nos solum qui sumus ex fide, exspectamus spem justitiae, id est beatitudinem quæ ex justitia speratur. Et quod exspectatio nostra certa sit, constat ex eo quia exspectamus per Spiritum, sic nos sperare insinuantem. Ideo ex fide tantum spem habemus; nam in Christo Jesu, id est in fide Christi Jesu, neque circumcisione aliquid valet, neque præputium, sed sola fides, quæ tamen non sit otiosa, sed operetur; nec contumeliose, sed per dilectionem Dei et proximi.

Fides sola valet in Christo, et in hac fide vos bene, id est per dilectionem currebatis, id est operabimini. Sed quis impeavit vos male suadendo non obediere veritati, quam a me didicistis? Ut autem obediatis veritati, ne consenseritis alicui carnalium, quia haec persuasio eorum non est ex eo, id est secundum Deum, qui per gratiam suam vocat vos ad regnum. Ideo ne consenseritis, quia modicum fermentum, id est vel saltem consensus, vel sola persuasio, vel illi pauci male suadentes, hoc, inquam, modicum corruptit totam massam, et facit acidam, id est vel totam Ecclesiam, vel omnia bona eorum. Modicum quidem fermentum corruptit totam mas-

sam ; sed vos non corrumpemini. *Ego enim confido in vobis*, et hoc in Domino, id est per cooperantem vobis gratiam Dei, quod nihil aliud sapientis quam quod sanum est, et ego vos docui. Vos non aliud sapientis ; sed ille qui conturbat vos, id est qui puritatem fidei vestrae admistione infidelitatis turbidam facit, ille portabit iudicium, id est sustinebit damnationem ; etiamsi sit Petrus, aut angelus de celo. Modo respondet ad illud quod imponebant ipsi pseudo, scilicet quod prius quidem destruebat circumcisionem ; sed , modo Hierosolymis correctus a Petro et ab aliis, prædicabat circumcisionem. Quod falsum esse comprobat dicens : Illi vos conturbant, sed ego non conturbo vos. Si autem, fratres, sicuti illi imponunt, adhuc prædico circumcisionem, adhuc ideo, quia, dum erat Iudeus, prædicabat eam : si, inquam, sic prædico adhuc, sicut a principio prædicationis patior persecutionem a Judeis. Quia sicut imponunt si prædico circumcisionem, ergo evacuatum est scandalum crucis. Judei enim scandalizabantur in hoc quod per solam crucem prædicabam justificari hominem. Quod si cruci admisceam circumcisionem, et ex utroque dicam justificari, placati sunt mihi Iudei. Ego non vos conturbo, sed illi conturbant vos. Et utinam non solum pellicula præputii, sed penitus absindantur illi qui vos conturbant. Non intelligit Paulus membrorum abscisionem, sed sicut abscisi testiculi non generant, sic isti absindantur, ne quemlibet generare possint in errore suo. Conturbant utique vos, dum in servitatem legis redigere volunt. Nam vos, fratres, vocati estis in libertatem Dei. Hoc tantummodo videte, ne libertatem vestram delis in occasionem carnis, id est ne propter libertatem licentius vos posse peccare credatis. Nec hoc faciatis, sed servitute invicem per charitatem spiritus, id est, per spiritalem dilectionem agentes.

Accepta occasione vult ostendere, eis facilitatem novæ legis quæ in uno sermone impletur, et hac iterum occasione corripit eos a detractione, dicens : Servite invicem per charitatem. *Nam omnis lex impletur in uno sermone*, in hoc scilicet : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, sicut in epistola ad Romanos exposuimus (*Rom. iii*). Lex præcipit dilectionem, quod si spernentes legem invicem mordetis, detrahendo alter alteri, nec solum mordetis, sed etiam comeditis, id est bona proximi per invidiam penitus devoratis. *Videte ne consumamini*, id est ne devoremini invicem, id est tu, quia detrahis proximo ; ille, quia detrahit tibi. Posteaquam satis probavit legem non esse tenendam, incipit nunc approbare fidem et gratiam. Littera sic jungitur : *Videte ne consumamini secundum suasionem carnis*, mordendo et comedendo vos invicem ; sed dico vobis : *Ambulate spiritu*, id est perficie bene operando secundum quod hortatur vos spiritus, id est ratio. *Ambulate* dico spiritu, et hoc in Christo, id est quod tantum licet facere per Christum ; et non aliud, ut quis secundum rationem operetur. Si in Christo

A estis, secundum spiritum ambulabis. Etiam aliud bonum inde provenit, quia desideria carnis, et si per impugnationem sentiatis, non tamen actu perficietis. Sed licet non perficiatis, tamen caro concupiscit adversus spiritum ; et sic impugnationem sentitis. Vel dicamus iterum : Bene dico desideria carnis, nam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus, id est ratio concupiscit ea quæ sunt adversus carnem. Vere caro et spiritus alter adversus alterum concupiscit. *Hæc enim*, id est caro et spiritus, adversantur sibi, non caro carni, nec spiritus spiritui, sed invicem, id est caro in spiritum, spiritus in carnem. Adversantur, ita ut non faciat omnia illa quæcumque vultis, seu carnales, seu spirituales. Nemo enim adeo justus, qui non ad vicem cadat. Nemo adeo malus qui nos ab aliquo quod caro suadet, se aliquando cohipeat. Dicit quod si vivimus, spiritu ambulare possumus. Quia si spiritum sequimur, desideria carnis non perficiemus, quia caro pugnat adversus spiritum. De qua pugna carnis et spiritus modo vult dijudicare, dicens : Caro contra spiritum ; spiritus pugnat contra carnem. Quia si vos ducimini spiritu, id est ratione, jam non estis sub lege. Lex enim posita est ut peccatores cohipeat, sed si secundum spiritum agitis, jam non peccatis, et qui non peccat, liber est a lege. Qui spiritu ducitur, non est sub lege ; qui autem carne, is captivatur sub lege. Quod æquipollenter ait : Opera spiritus neminem redigunt sub lege ; sed opera carnis illa sunt manifesta, non oportet improperare ea. Turpitudine enim eorum omnibus est nota et captivitas. Ideo non curat detestari carnis opera, quia sola eorum nomina satis assignant scelitatem. Opera carnis dico quæ sunt hæc, scilicet fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria. Fornicationem vocat cum meretri cibus, vel conjugatis pollui ; immunditiam, turpitudinem illam quæ fit præter naturam. Et etiam in incestis osculis, et in tractatione polluta. Impudicitiam vocat etiam, si non sit fornicator, vel immundus, sed in verbis et habitu, et motatione membrorum non sit pudice temperatus. Luxuriam vocat superfluitatem carnis, sive in gula, sive in coitu. Quæ luxuria etiam haberi potest in uxore si superflue ea utatur.

D Opera carnis etiam sunt servitus idolorum, veneficia, inimicitiae, id est longa odia, contentiones in verbis, emulationes, quod quilibet invidens laborat usurpare sibi bonum alterius. Sunt etiam iræ, id est subitæ commotiones animi. Et de ira rixæ, quando res agitur pugnis. Sunt iterum dissensiones, quæ sæpe fiunt in Ecclesia. Sunt etiam sectæ, pro quo in Græco habetur hæreses. Sunt etiam invidiae, id est malus livor animi ; qui licet se non consecutur sciat rem proximi, invidet tamen ei, eumque eam habere nolle. Iterum homicidia, ebrietates, id est consuetæ supra modum potationes, et commissationes et similia his quæ modo prædico vobis, sicut olim prædicti, cum vobis primum prædicavi, ut caveatis ab illis, quoniam qui talia agunt, hi

non consequentur regnum Dei, si in hoc actu A *comprehensi sunt. Hæc prædicta sunt opera carnis; sed opera spiritus sunt hæc. Et non ait opera, sed ad commendationem, ait fructus Spiritus. His enim operibus frui prodest et oportet. Fructus, inquam, Spiritus est charitas, id est dilectio Dei et proximi, de qua charitate sequitur gaudium et pax. Gaudium vocat lætam conscientiam; pacem ad omnes ex dilectione concordiam. Est etiam Fructus Spiritus longanimitas, id est spes. Si enim tardat retributio; non tamen minus sperat, vel impatienter exspectat. Et est opus Spiritus patientia, qua quæcumque toleramus adversa; et bonitas, id est pia affectio animi; etiam si non habet quid tribuat; benignitas, id est largitas communicandi quæ habet: mansuetudo, quod ita attractabilis et affabilis est omnibus; et fides quæ recte credit in Deum; modestia, id est temperantia verborum et actus; continentia, qua etiam a licitis continet se aliquis; castitas, quod caste utitur licitis, ut vir uxore. Hæc sunt opera Spiritus, et adversus opera hujusmodi non est lex; sicut supra diximus, non estis sub lege. Hæc sunt opera carnis. Hæc sunt opera Spiritus; qui autem sunt Christi, faciunt opera Spiritus. Quod sic ait: Cruciferunt hi qui sunt Christi, carnem suam, quod nullos sensus quādiū in Christo sunt, inclinare queunt ad vitia. Illi dico certantes cum vitiis et cum concupiscentiis. Vitia accipit in actu; concupiscentias, in voluntate. Non solum carnem crucifigamus, ne malum operemur; sed etiam ambulemus Spiritu, id est proficiamus bene operando secundum quod admonet ratio; justum est ut ambulemus Spiritu, quia vivimus Spiritu; et si justificati vivimus Spiritu, sequitur ut etiam ambulemus Spiritu. Vivit homo per justificationem fidei. Ambulat cum operatur ea quæ fides exigit. Et si vivimus et ambulamus, in hac ambulatione non efficiamur cupiditatis inanis, id est mundanæ gloriæ. Non est peccatum si bene agentes laudamur, sed si laudari cupimus; non simus cupidi inanis gloriæ. Nos dico qui hoc cupimus invicem provocantes; quia superbia quæ non patitur parem, nisi præferatur omnibus, indignatur, provocans ad item. Et si non aperte provocare audentes, saltem animo invidentes invicem, id est alter alteri.*

CAPUT VI.

Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et ut tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbo, qui se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ

enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus, non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. Quicunque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidunt; tantum, ut crucis Christi persecutio nem non patientur. Neque enim qui circumcidunt, legem custodiunt, sed volunt vos circumcidunt, ut in carne vestra gloriantur. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo! In Christo enim Jesu, neque circumcisione aliiquid valet, neque præputium, sed nova creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia et super Israel Dei. De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

EXPOSITIO.

B Postquam in communitate omnem Ecclesiam correxit et instruxit, nunc divisim admonet prælatos, ut in lenitate instruant peccantes subditos, et econverso admonet subditos ut æquo animo in omni obedientia audiant prælatos, dicens: Quia vivitis Spiritu, ambulate Spiritu; vos autem qui spirituales estis, id est prælati: omnis enim perfectus etiam si officio careat, imperfecto tamen prælaus est; vos, inquam, spiritales licet in aliquo delicto præoccupatus fuerit aliquis; nec mirum si peccat quia homo: præoccupatus dicit non quod ex industria peccaverit, sed quia providere sibi nescivit, vos, inquam, prælati instruite hominem hujusmodi in spiritu, non furoris, sed in spiritu lenitatis. Nunc de plurali transit ad singularem, loquens similiter cuiilibet prælato. Cum lenitate corrigere delinquentem tu, quicunque prælate, considerans te ipsum, ne tu etiam tenteris similiter. Sæpe enim Deus sic pie disponit ut, qui indignando obhorret casum proximi, in idem præcipitur, vel in pejus. Nec solum instruatis delinquentem, sed etiam portate onera alter alterius, prælatus onus subditi. Portate dico compatiendo, orando, et jejunando ut fiat ei remissio. Et sic viçissim supportando vos adimplebitis legem Christi. Christus enim nescius peccati, dum peccata nostra in cruce portavit, hanc in se legem attulit, ut alter sic portaret peccatum proximi. Considera te ipsum, ne similiter tenteris. Nam si quis inconsiderate agens, existimat se esse aliquid, cum ex se nihil sit, et si gratia in eo aliquid sit, ipse sic opinans seducit se ipsum, id est seductor sui ipsius est. Nolite seduci, sed unusquisque probet, id est videat, an probable

sit opus suum, et sic probatus habebit gloriam tantummodo in semetipso, id est apud se in conscientia, et non in altero, id est non in consideratione et contemptu alterius. In se debet gloriari non in altero. Nam unusquisque seu justus, seu peccator, portabit in die illo onus suum, id est manipulum suum, quem opera sua colligere digna sunt, seu bonum, seu malum. Vel ita de peccatore tantum sermo sit. Tu, ut juste, ne glorieris in contemptu peccatoris. Nam unusquisque peccator portabit onus suum, id est pondus peccati sui.

Admonitis prælatis, quales se debeant exhibere subditis, admonet subditos ut reverenter obediant prælatis, dicens : Prælatus cum lenitate instruat subditum. Is autem qui catechizatur, id est qui instruitur, licet non exemplo boni operis : sed saltem verbo : is, inquam, communicet et obediatur et in omnibus bonis quæ facit et hortatur. Ei dico qui se catechizat, id est qui instruit illum. Dico communicate his qui vos instruunt, et nolite errare, id est nolite vos excusare, dicentes non esse obediendum eis qui verbo bene docent, et non sic agunt, ideo nolite sic errare, quia Deus non irridetur, id est non calva occasione decipietur. Quod si deciperetur, irrisibilis esset. Vere non irridetur, quia quæ seminaverit homo, hæc utique metet. Et vere seminata metet, quoniam qui seminat in carne sua, id est qui operatur corruptibilia carnis desideria, hic utique metet de carne corruptionem, quia seminavit corruptionem. Quivero seminat in Spiritu, id est secundum rationem, hic metet de Spiritu spiritualia, scilicet, vitam æternam. Postquam divisim prælatos, deinde subditos instruxit, iterum omnem Ecclesiam mistim admonet, dicens : Vos prælati in lenitate subditos instruite. Vos subditi in omni bono his qui vos instruunt, communicate. Omnes autem, tam prælati quam subditi, ræque bonum facientes non deficiamus bene operando. Nec deficere debemus in operando, quia metemus mercedem operis tempore suo, id est opportuno, non deficientes in metendo. Et quia metemus non deficientes, ergo, dum tempus operandi habemus, id est in hoc mundo : operemur bonum ad omnes, maxime tamen ad domesticos fidei. Prius enim fidelibus necessaria ministrare debemus, dehinc si superabundat etiam infidelibus.

Ab hoc loco Apostolus propria manu præscripsit Epistolam, ne Galatæ ambigerent hanc Epistolam esse Pauli, quia destruebat hic circumcisionem, de quo illi pseudo dixerant Galatis quod modo Paulus doceret circumcisionem. Unde sic ait : Ut hæc præcepta credatis esse mea, videte qualibus litteris scripsi vobis, ab hinc mea propria manu, ut cognitione scripturæ mee certi essetis hanc Epistolam esse

A meam. Ethis quæ scripsi obedire debetis, non illis. Quicunque enim volunt placere illis Judæis in carne, id est in carnalibus persuasis, hi cogunt vos circumcidendi. Cogunt utique, quia importuno sermone vos compellunt ad id quod rationibus comprobare nesciunt. Cogunt vos circumcidendi, hoc tantummodo intendentes, ut non patientur a Judæis persecutionem crucis Christi, quam prædicant. Judæi enim crucem Christi cum circumcisione bene concedebant prædictari. Vere ideo tantum ne patientur, quia amore legis nihil faciunt. Quod sic ait : Hi pseudo quicircumcididunt non custodiunt legem, sed pro eo solo volunt vos circumcidendi, ut glorientur apud alios in carne vestra circumcisa. Aiunt enim illis : Videte quantum incrementum per nos lex vestra habeat, illi gloriantur in carne. Sed mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi ! Ego enim nec quæro, nec prædicto gloriam, nisi crucis. Per quem crucem. Crux enim secundum Priscianum, de dubiis generibus est ; et secundum Haimonem, in Græco, masculini, et ideo translator noluit mutare relationem. Per quem crucem, vel per quem Christum crucifixum, quod idem valet. Mundus est mihi crucifixus, ita quod nihil amplius de suis oblectamenti offerat mihi mundus. Ego etiam crucifixus sum mundo ; quod si mihi mundus aliqua offert, ita crux Christi me confirmatum astrinxit quod non possim declinare ab illa. Ideo in cruce tantum gloriior, quia in Christo Jesu neque circumcisionis valet aliquid, neque præputium, sed solummodo nova creatura, id est fides quæ innovat mentem, et etiam carnem quam facit a peccatis liberam. Non ideo addidit præputium, quod aliquid putaret illud valere ad fidem, sed ut ostenderet circumcisionem non plus conferre in Christo quam præputium. Ego tantum gloriior in cruce, et quicunque hanc regulam crucis secuti fuerint, ut in ea tantum glorientur, pax sit super illos Galatas qui non peccaverunt, et misericordia, id est secunda remissio his qui lapsi sunt. Et non tantum super illos, sed etiam super omnem Israel, non qui fuerit carnis, sed Dei. In Christo tantum querite gloriam. De cætero, id est de circumcisione (quam excludo) nemo mihi molestus sit. Vel ita in præterito me molestasti estis, sed de cætero, id est amodo, videte ne quis mihi molestus sit. Nec debetis me molestare. Ego enim porto in corpore meo stigmata Domini Jesu Christi. Stigma dicitur signum, quod fit calido ferro. Hic autem Paulus catenas et cætera tormenta sustinens, pro Christo stigmata, id est signa, quod miles Christi esset, in corpore portabat. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS.

Ephesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis, persistiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab urbe Roma de carcere, per Tichicum diaconum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Ephesus civitas est in Asia. Non hæc est Asia quæ A recidat, ita semper habet quo crescat. Agit etiam hic, quomodo patres debeant præesse filiis, filii parentibus subjici. Similiter de dominis et servis; de uxoribus et maritis, quanta confœderatione sibi vi-cissim pro modo conditionis et sexus debeant subservire. De beneficiis Dei in hunc modum ideo agit, ne Ephesii de bono quod agunt occasionem habeant superbendi, dum nihil ex se, sed totum se habere audiunt ex misericordia Dei. Iterum ideo ne torpeant in bene agendo, dum audiunt se posse invenire quo crescant in obsequio Dei. Hos Ephesios Paulus discedens ab eis in unum convocavit, dicens eis: Ecce sanam fidem tradidi vobis, videte ne hanc irritam faciatis. Ego enim amodo liber sum, sed si male egeritis, Deus hoc requiret a vobis (Act. xx, 27). Pro his verbis et hujusmodi solertiores fuerunt providere sibi.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, sanctis omnibus qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu, gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit vos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriae gratiae suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus in remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia, ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneficium ejus quod propositus in eo, in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in celis et in terra sunt in ipso. In quo etiam nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum positum ejus, qui operatur omnia secundum consilia voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriae ejus nos qui ante speravimus in Christo. In quo et vos cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestrae receperistis. In quo et credentes signatis estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus (arrha) hereditatis nostræ in redemtionem acquisitionis in laudem gloriae ipsius. Propterea et ego audiens fidem vestram quæ est in Christo Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gra-

tias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus, Domini nostri Jesu Christi Pater gloriae, dei vobis Spiritum sapientiae et revelationis in agnitione ejus; illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocatio-nis ejus, et quæ divitiae gloriae hereditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiae virtutis ejus, quam operatus est in Christo Jesu, suscitans illum a mortuis. Et constitui ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem. Et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro; et omnia subjecit sub pedibus ejus. Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius 231 et plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur. □

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Paulus apostolus Christi Jesu, quem Christus Jesus Apostolum gentibus consecravit. Unde apparet quod vobis Apostolus sit. Paulus, inquam, apostolus Christi, non per meritum suum, sed per solam voluntatem et bonum placitum Dei. Sic et vos quod boni estis non merito vestro, sed gratia Dei referatis. Paulus, inquam, apostolus, per voluntatem Dei scribit omnibus sanctis, id est perfectioribus qui in virtutibus sancti sunt; scribit etiam fidelibus, id est minus perfectis, qui tamen bene servaverunt integritatem fidei. Fidelibus dico in Christo Jesu, id est qui fidem Christi Jesu custodiunt. Sanctis dico et fidelibus qui sunt Ephesi. Optat hoc Paulus. Gratia

sit vobis perseverans, qui non peccavistis; his qui A immortalitatem, sed ut totum referret gratiae Dei in saltem in venialibus lapsi sunt, sit gratia secundæ remissionis. Sit etiam vobis *pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo*, sicut saepe expositum est. Ut ostendat omne beneficium esse ex misericordia Dei, in primis de beneficiis suis Deo gratias agit, dicens : *Benedictus sit Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi*, qui si Pater est Christi, nos autem fide filii Christi; sic per Christum Pater nobis est. Benedictio nostra in Deo, nihil aliud est quam laudare et magnificare gloriam ejus. Benedictio autem Dei in nobis, exaltatio nostri est et proventus nostræ salutis. Hic nunc exsequitur duas electiones Dei in nobis. Primam, qua nos ab æterno tales futuros elegit; alteram in tempore, quando nobis Spiritum cooperantem nobis misericorditer infudit, et utriusque B electionis completiones adjungit. Primum ponens eam quæ tempore ultima fit, in qua immortalitatem et impassibilitatem recuperatur sumus. Hanc autem quia dignior est, proponit ei quæ completur, ubi anima per misericordiam Dei ab onere peccatorum liberatur, dicens : *Benedictus sit Deus qui benedixit*, id est exaltavit nos. Ideo per præteritum quod futurum est designavit, ut ostenderet se adeo certum de hac futura benedictione, quomodo aliquis certus est de eo quod videt præterisse. Ideo etiam sic ait, quia intellexit sanctos jam secundum animas conregnare Christo. *Benedixit nos Deus in omni benedictione. Omni*, ideo quia sufficiens : *Benedictione dico spiritualis*, licet enim secundum corpus fiat hæc benedictio, tamen est spiritualis, quia sicut spiritus hominis solo intuitu gloriæ Dei sustentabitur, sic corpus pabulo visionis Dei saturabitur. *Benedictione dico* habita jam quibusdam secundum animas, et plene sanctis omnibus honoranda, non in hac terra, sed in caelstibus, ut etiam dignitate loci benedictio haec commendabilior sit. *Benedixit* dico, sic in Christo Iesu, id est in operatione Christi Jesu, in quo Pater omnia operatur.

Ostensa impletione alterius electionis, subdit electionem quæ secundum justificationem animæ impletur hoc tempore, determinans prædictam impletionem esse ex misericordia Dei per electionem, de qua subdit, dicens : Sic nos Deus ex gratia benedixit, sicut ex sola gratia elegit nos ante constitutionem mundi. Ubi planum est non præcessisse meritum hominis. *Elegit nos* dico in ipso Christo in quo omnia fecit, vel in ipso permansuros. Ad hoc elegit ut essemus sancti et immaculati : sancti positione bonorum, immaculati emundatione malorum. Essemus utique tales in conspectu ejus, id est ut conspiceremus eum solum et in nullo mundu attenderemus. Vel, in conspectu ejus, id est qui ab eo conspicere mur. *Elegit nos*, dico, in charitate, id est in sola dilectione. Dicta electione quæ hic completur secundum justitiam animæ, subdit illam electionem cuius jam præposuit completionem, dicens : *Elegit nos ut essemus sancti*; quia etiam prædestinavit, id est præordinavit ab æterno; vel præparavit in tempore nos in adoptionem filiorum habendam. Noluit dicere

A immortalitatem, id est in incorruptionem filiorum ex sola adoptione Dei nobis concessam. Adoptionem dico habendam per Jesum Christum. Nos dico venturos in ipsum, ut sicut ipse, sic et nos immortales 232 et impassibiles. Prædestinavit dico secundum propositum voluntatis suæ, id est secundum voluntatem suam propositam. Propositam, id est sic ab æterno præordinatam; vel propositam, id est oblatam omnibus salvandis, nisi culpa eorum impedit. Prædestinavit, inquam, ex sola voluntate in laudem gloriae, gratiae suæ; id est ad hoc ut laudetur gratia sua, in qua gratia multiplex est gloria. Sunt enim quædam gratiae Dei, ut ista temporalia quæ pie ministrat; in quibus non est gloriandum, sed in incorruptione multiplex est gloria. Et hoc dixisse debueramus, quia primum incipit communiter a benedictionibus, quæ fiunt publice omnibus justis. Dehinc descendit ad illas quæ fiunt apostolis. Tertio subdit de illis, quas Deus dedit Ephesiis.

Posita dupli electione et dignioris completione præmissa, subdit completionem alterius, dicens : In qua gratia gratificavit nos, id est gratos nos fecit in dilecto Filio suo, id est in fide dilecti Filii sui, quem quia diligit et nos filios Filii sui diligit. In quo Filio habemus redemptionem. Nec per vile pretium, sed per sanguinem Filii effusum. In quo etiam habemus remissionem peccatorum. Omnes habent redemptionem, quia pretium sufficiens redemptioni omnium si vellent, datum est. Sed hi soli habent remissionem, qui se dignos redemptione Christi exhibuerunt. Habemus remissionem secundum divitias ejus, id est secundum gratiam ejus in hoc divitem, quia et originalia et actualia, et sive pauca fuerint, sive multa, omnia sine differentia remisit. Enumeratis beneficiis quæ sanctis fiunt in publico, ab hac communitate, descendit ad apostolos, dicens : Quæ gratia abundavit in nobis apostolis, super, id est magis quam in cæteris. Et dignum fuit, quia ab his accepturi erant alii. Abundavit dico in omni sapientia et prudentia. Sapientiam de cognitione divinorum dicit : prudentiam, quasi providentiam qua Paulus bene sciebat providere suis Ecclesiis. Omni, non quia omnia scirent, sed quia quidquid sibi necesse erat, tam de divinis quam de humanis, in promptu habebant. Ita superabundavit ut nobis apostolis notum ficeret sacramentum, id est secretum voluntatis suæ, id est ordinem redemptionis humanæ. Sacramentum dicitur quasi secretum, eo quod non omnibus, sed paucis illud liceat aspicere. Notum faciet sacramentum hoc, scilicet instaurare secundum bonum placitum ejus, non secundum meritum hominis, quia nullum erat quod bonum placitum in eo Christo proposuit, id est præordinavit ab æterno. Vel proposuit, id est palam exposuit, Deus bonum placitum suum, si velit. Proposuit dico in dispensatione plenitudinis temporum, id est in plenitudine temporum. Tempus enim gratiae, plenitudo temporum dicitur. Vel quia omnia ante prædicta et exspectata in eo per Christum fuere

C

D

A. Vel plenitudo, id est finis et consummatio **am** quæ Deus ante tempus gratiæ præire **erat**. Plenitudine dico congrue dispensata. **am** voluit Deus experiri homines, quod libarbitrii et naturali lege nihil possent. Dehinc **n** legem tradidit, per quam iterum impotere peccatum apparuerunt. Et postquam **indique** se cognovit impotentem, tunc demum **it** Deus opportune gratiam cuius adjutorio homo quod per se non poterat.

B. **rare** dico *omnia in Christo*, id est per *Christum in cælis sunt* imperfecta, *et quæ in terra* peccatum corrupta. Ad hoc enim Deus feinem et redemit ut diminutionem angelorum raret salvato homine. Ideo etiam Christus accepit ut hominum corruptum in peccatis erat in justitia. Sed hoc *restaurare* diversis recipitur. Christus enim fuit causa restauraangelorum; non quantum ad eos necessitas. **enim** puri erant, licet quibusdam sociis imChristus vero causa et necessitas restauracionum. Causa ut per eum reintegraretur angelorum. Necessitas ideo quia nisi restaura a Christo, perditus erat per peccatum. **In** dico *quæ in terra sunt*, ita *quod in ipso perit*. Nisi enim in fide ejus permanerint, reo **233** eorum nulla erit. Vel aliter: *InstauChristo ea quæ in cælis sunt*, id est sanctos i anime jam in cælis regnant cum Christo, **æ in terra sunt, in ipso**, id est justos, qui si sonversatione tenentur in terra, puritate tam jam in ipso sunt. Dicerent Ephesii: Vos apostoli ad tantam altitudinem vocati estis **am** nos posse pervenire stultum esse saltem. Ad hoc Paulus: *In quo Christo etiam nos i vocati sumus*, non merito nostro, nec dignioris, sed sorte, id est divina electione. Sors divina electio, ut quando humanum judicium conferunt se homines ad electionem Dei. **um** gratia vocati sumus, sed etiam **prædestinati** est præparati, sumus secundum propositum d est secundum quod pietas ejus de nobis nit. **Ejus** dico, qui sicut hæc in nobis, sic **opennia in singulis secundum consilium voluntæ**, id est secundum voluntatem suam consilio retione agentem. Vel ita: Non solum vocat **gratia**, sed etiam **qui omnia**, quæ post voca sequuntur, operatur in nobis secundum **consuæ voluntatis**, sicut dictum est. Ideo vocati destinati, ut simus in laudem gloriæ ejus, id ligna laude glorificemus Deum qui vult laudari. Non quod laus nostra quidquam conferat illi, habeat causam benefaciendi nobis. Simus **ios qui antequam vos speravimus in Christo**. pore tantum vos præcedimus, sed si vultis, in non præcedimus. Sed fortassis præcedetis **am** dona Dei in sole electione consistant, non **re**, vel in prioritate temporis.

ab apostolis descensum facit ad beneficia

A Dei, ipsis collata Ephesiis, dicens: *In quo Christo vos vocati estis sicut nos, et prædestinati non ex merito vestro, sed cum audissetis verbum veritatis*, quia ex sola gratia misit ad vos prædicatores, et vos interius inspiratos audire fecit. Nec solum vocati, sed in quo Christo vos etiam credentes *signati estis*, ut appareatis de militia Christi, *Spiritu sancto*. Spiritu dico *promissionis*, id est vel quem Deus nobis promisit, vel qui Spiritus, jam secundum animam deificans nos, promittit nobis immortalitatem corporis in futuro. Qui Spiritus *est pignus*, id est arrha et principium habendæ *hæreditatis nostræ*, nobis promissa in futura gloria. Signati estis in *redemptionem*, id est ut appareatis de his quos Christus redemit. Redemptionem dico *acquisitionis*. Per hanc enim et nos Deum acquirimus, et Deus non acquisivit. *Vocati estis et signati*, etc. *In laudem gloriæ ipsius*, id est ut per vos laudetur gloria ejus. Modo determinat intentionem suam, dicens: Quia vocati credidistis, et Spiritu sancto signati estis; *Propterea ego* (et sancti qui mecum sunt,) *ago gratias pro vobis*, et agens gratias non cesso. Hic bene innuit non esse torpendum illis securitate suæ justitiæ, sed omni hora de incremento perfectionis laborandum. *Ego*, inquam, *non cesso audiens fidem vestram quæ est in Christo Jesu*. Hoc ad minus perfectos respicit, de quibus in principio ait, *fidelibus in Christo Jesu*. *Audiens* etiam *dilectionem vestram* habitam in *omnes sanctos*. Hoc ad perfectiores respicit. De quibus ibidem ait *omnibus sanctis*. *Non cesso, gratias agens pro vobis, faciens memoriam vestri orationibus meis*, pro habendis bonis. Quasi diceret: Sicut jam accepta bona intelligo esse ex gratia Dei, sic sentio de omnibus quæ habituri estis. Facio memoriam vestri, ut *Deus Domini nostri Jesu Christi*, cuius secundum humanam naturam Deus est, et Pater gloriæ ejus; Christus enim secundum deitatem quæ in eo gloria est, Dei Filius est, ut Deus et Pater *det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis*, ut revealate possitis intelligere mysteria Dei. Sapientiæ dico, et *revelationis habitæ in agnitione ejus*, ut Deum ejusque mysteria cognoscatis.

Det etiam vobis *illuminatos oculos*, non dico corporis, sed *cordis vestri*. Trangit hic stultum errorem quorundam (maxime gentilium) qui in primitiva fide, qui consueverant idola sua, quæ habebant manu tractare, **234** putabant cæca mente Deum rem hujusmodi esse, quæ et oculis carnis videri, et manibus posset palpari. *Det vobis illuminatos oculos*, ut *sciatis quæ*, id est quam digna res, et quam valens sit *spes*. Non tantum res sperata, sed solummodo sperare beatum est. *Quæ sit spes vocationis ejus*, id est rei ad quam vocamus, vel vocatorum, id est electorum ejus. *Et quæ sunt divitiæ gloriæ hæreditatis ejus*, id est quam digna sit hæreditas ejus, in qua sunt divitiæ, id est nulla penuria, sed omnis copia. In qua etiam est gloria, id est permanens gaudium sine admistione deloris. *Hæreditatis* dico distribuendæ in quibuslibet sanctis. Et ut sciatis quæ sit magni-

tudo virtutis, id est virtus ejus magna et incomprehensibilis. Et cum haec magnitudo futura sit per omnes sanctos, supereminens tamen futura in nos apostolos, qui prius aliis credidimus. Et quod hanc virtutem Deus operetur in nos, probo per hoc quia jam est operatus eam in Christo. Quod sic ait: Virtutem hanc futuram in nos affirmo secundum operationem potentiae virtutis ejus, id est secundum virtutem ejus potentialiter operantem, quam virtutem operatus est in Christo. Et hanc virtutem exponit, approbans per hoc quod similiter et possit et operetur in nobis. Operatus est virtutem in Christo, suscitans illum a mortuis, per quod et nos suscabit, et apparet quod possit. Et illum, scilicet Christum, suscitatum constituens dexteram, id est ad aequalitatem suam in caelstibus, et ita quod supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem.

Hic quatuor ordines angelorum habemus; et per hoc quod sequitur *omne nomen*, intelligimus reliquos ordines. Quod nomen nominatur, id est nominabile est, non solum in hoc saeculo, sed etiam quocunque nominabitur si futuro. Hoc ideo addidit, ne quis objiceret ei: Secundum hoc quod parum de angelis modo cognoscitis, concedo Christum supra ponit illis, sed secundum hoc quod de illis in futuro plenius cognoscetis, caro Christi non supraponetur illis. Contra hoc ait: Non solum quod nominatur in hoc saeculo, sed etiam supra omne illud quod de angelis cognoscetur in futuro, eum supraposuit omnibus et omnia supposuit ei. Quidam enim sunt suprapositi multis, qui, licet inferiores, non tamen sunt subjecti eis. Unde ait: *Omnia subiecti sub pedibus ejus* (*Psal. viii*, 8), id est tam plena subjectione, ut ille qui pedibus substernitur, vel sub pedibus, id est sub humanitate Christi omnia subiecti. Diceret ille: Et quid per hoc probas, si Christum suscitatum super omnia posuit, et omnia ipsi subiecti? Bene per hoc probo, ait Paulus, quod ipsum Christum Deus dedit caput supra omnem Ecclesiam; quae Ecclesia est corpus ipsius Christi. Et putatis quod in capite gloriosus, et in corpore remaneat ignominiosus? Ecclesia est corpus, et plenitudo ejus Christi, qui Christus per eam adimpleatur. Nisi enim justi resuscitent eundo usque ad ultimum justum, corpus Christi remanet imperfectum. Qui Christus licet plenitudine Ecclesiae adimpleatur, ipse tamen est omnia, id est omnis perfectio, in omnibus, id est in singulis membris, quia nec ipsa membra possunt adimplere eum, nisi per ipsum.

CAPUT II.

Et vos [convivificavit] cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum saeculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus spiritus; qui nunc operatur in filios dissidentes, in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis et cogitationum. Et eramus natura filii irae, sicut et

A cæteri. Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cuius gratia estis salvati. Et conseruavit et considerare fecit in caelstibus in Christo Jesu, ut ostenderet in saeculis supervenientibus abundantes divitias gratiae sue in bonitate super nos 235 in Christo Jesu. Gratia enim salvati estis per fidem et hoc non ex vobis; Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quae preparavit Deus ut in illis ambuleremus. Propter quod memores estote quod aliquando vos qui gentes eratis in carne, qui dicebamini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manufacta; qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel et hospites testamenterum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo: nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium partitem maceriarum solvens inimicitias in carne sua. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in seipso in uno novo homine faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et adversariæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu; in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum [tabernaculum] Dei in Spiritu sancto.

EXPOSITIO.

Dixit superius Ephesios ex electione Dei vocatos, Spiritu sancto signatos, seque pro eis orare ut quod Deus pie cœpit in illis quotidiano perficiat incremento; et postquam tam dignos eos dixit in hac novitate gratiae, reducit eis ad memoriam priorum statum quem habuerunt in peccatis, ut memorares immunditiae sue non audeant presumere, nisi de gratia Dei, quasi merito suo aliquid novitatis habuerint. Iterum propter hoc commemorat eis statum infidelitatis, ut cum videant quod gratia Dei eos de injustitia ad justitiam traxerit, certum habeant quod, si jam justi laborent, Deus qui illis injustis contulit, multo amplius et libentius conferet jam justificatis, si promereri voluerint. Littera sic jungitur: Nos apostoli credidimus, et vos similiter credidistis; vel ibi: Deus suscitavit Christum a mortuis, et vos similiter suscitavit a morte peccati; vel cum verbo quod inferius sequitur, sic construere possumus. Christum dedit caput supra Ecclesiam, et vos convivificavit Christo. Quocunque

tamen jungatur, ibi tamen pendet sententia, ubi ait: **A** catis etiam nos apostoli, sicut vos Ephesii omnes, Christum dedit caput supra Ecclesiam, et vos dedit membra ipsius. Vos, inquam, cum essetis mortui delictis et peccatis. Mortui ideo, quia ita conseptuli peccato quod nulla vi humana poterant evadere laqueum peccati. Delicta vocat, quando quod Deus præcipit non faciendo deserimus. Peccata dicit actus illos, fornicari, furari, et hujusmodi. Peccatis dico vestris, id est quæ jam consuescendo in illis, quasi vestra propria feceratis. Quomodo in peccatis fuerint exsequitur, dicens: In quibus peccatis vos aliquando, id est tempore infidelitatis, ambulastis, id est de malo in pejus præcipitabamini, secundum sæculum mundi hujus, id est sequentes sæcularitatem, quæ nunquam de Deo, sed semper sollicita est de mundanis. Et ut magis aggravet peccatum, addit non solum secundum sæculum, sed etiam secundum principem spirituum, id est secundum diabolum qui princeps est, imperium habens super cæteros malignos spiritus; vel secundum principem spiritus, ut collective accipiamus, quasi dæmoniorum; vel secundum principem spirituum, id est aliorum dæmonum. Sicut enim in bonis angelis quidam prælati sunt, quidam subditi, sic in malignis distinctiones eædem sunt, et tamen unus solus omnibus prælatus esse creditur. Principem dico potestatis aeris hujus, id est qui potestatem habet in hoc aere; commovet enim plerumque ventos et turbines in aere, quibus noceat hominibus, et fructibus terræ, ut ventus ille qui a regione deserti veniens, subruit domum, et filios Job oppressit **236** ab eo (Job 1, 19), permissione tamen Dei, creditur immissus. Quod malignos spiritus ideo in aere conversari Deus disposuit, quia si in terra cum hominibus essent, et fructus terræ corrumperent, et homines ipsos intolerabiliter affligerent. Per hoc autem quod eos vocavit spiritus, vult curiosos reddere homines ut provide agant, quia hostis qui imminet, invisibilis est. Per hoc iterum quod in aere esse dixit, de eodem nos admonet, quia insidiator prope est.

Qui princeps diabolus nunc, quando vos gratia Dei ab eo liberavit, operatur in filios diffidentiae, id est de quorum salute nos diffidimus; Spiritus enim significabat Paulo in quibus laborare deberet, et in quibus non, sciens cor eorum impoenitens. Vel, in **Alios diffidentiaz**, qui diffidunt de salute; audientes enim quod resurrecti sint, cœlum ascensuri, D stultum hoc judicant, et ideo nolunt converti. Et cum de tantis peccatis gratia Dei ad justitiam vos traxerit, videte ne, unquam præsumentes, gratias Dei detrahatis. Quod ad augmentum perfectionis pervenire possint ex sequentibus indicat, quasi respondendo objicientibus sibi Ephesi. Nobis tanto onere peccati prius depressis, non licet sperare de aliqua perfectione, sed sufficit si aliquo modo possumus salvari. Ad hoc Paulus removendum, se et apostolos parificat illis, quia ante fidem similiter fuerunt in peccatis, tamen dissimili modo, sicut indicabunt sequentia. Unde sic ait: In quibus pec-

versati sumus. Vere in peccatis; nam in desideriis carnis nostræ, ut quod caro suggerebat, desideraremus. Nec solum in desideriis, sed etiam facientes opere voluntatem carnis, sicut comedere ad superfluitatem, et luxuriari. Facientes etiam voluntatem cogitationum, in quibus non ita caro delectatur ut laborare de gloria mundi; vel, dictante avaritia multa pati pro congregandis multis. Nec tantum in actualibus istis, sed etiam eramus, nos Iudei, filii iræ, id est geniti ad vindictam tolerandam, natura, id est propter originale nos Iudei, sicut et cæteri, licet tunc falso opinaremur per circumisionem mundari a peccato Adæ. Ira Dei nihil aliud est quam vindicta. Si continuemus, vel ad illud quod ait: Nos credidimus, et vos credidistis; vel ad illud: Suscitans Christum et vos suscitatavit; tunc hic bene versus erit. Si autem inferius ad illud, convivificavit, porrigitur constructio, nondum finitur versus ita dicendo. Cum essetis mortui, convivificavit vos Christo; Deus autem fuit qui convivificavit; vel, si ibi finis est, versus sic continuabimus: Nos quidem eramus in peccatis, sed Deus qui dives est et copiosus in misericordia, misericordia enim ejus super omnia opera ejus (Psal. CXLIV, 9), Deus utique propter charitatem suam nimiam, id est, incomprehensibilem qua charitate dilexit nos. Putarent illi: Dilexit nos justificatos, sed non quod diligit aliquos in peccato. Ad hoc Paulus: Dilexit dico etiam cum essemus mortui peccatis. Ne videatur absurdum, quod Deus diligere dicitur hominem in peccatis; creaturam enim suam ubique semper diligit, sed malum quod in ea est, odit.

Deus, inquam, quia dilexit nos convivificavit, id est vivere nos fecit per justitiam animæ, Christo, id est ad similitudinem Christi, quod sicut ille justus, sic et nos justi. Gratia cuius, scilicet, Dei ut nos, sic etiam vos estis salvati, id est convivificati per justitiam animæ; vel si pendeat infra constructio, ut dicamus convivificavit nos et vos Christo; tunc dicemus cuius gratia estis salvati de futura salvatione. Convivificavit nos prima resurrectione animæ, con-resuscitavit etiam secunda corporum resurrectione. Propter certitudinem quam inde habet, quod futurum est significat per praeteritum. Et nos conresuscitatos Christo fecit consedere, ut jam in quiete regnatos. Consedere dico Christo in cœlestibus, ut haec beatitudo commendabilior sit etiam ex loco: Consedere dico Christo in Christo Jesu, et **237** cum eo et per eum, ideo convivificavit, et resuscitatos consedere fecit, ut per hoc ostenderetur in sæculis supervenientibus his, id est futuris, divitias gratiarum suarum, id est divitem gratiam suam abundantem in nobis. Gratias dico factas in bonitate, id est ex solo beneplacito suo, quia ad promerendum gratiam nullum præcessit meritum. Bonitate dico facta super nos, id est quæ nos superavit, quia tanta est quod nec eam intellectus noster capere sufficit. Et haec

omnia dico *in Christo Jesu*; in ipso enim, et per **A** prope, utrique *in Christo Jesu*, id est per Christum ipsum, haec omnia in nobis operatur Deus. Ideo voluit Deus haec nota fieri his qui erant futuri, ut intelligeret homo quanta (si vellet) sperare posset de bonitate Dei. Modo ponit illud quod meritum videatur hominis, id est fidem, et meritum non esse ostendit. Vere in bonitate, *nam vos per gratiam salvati*, id est justificati estis. Concedo etiam ut apponas *per fidem*; etenim, id est fides non est ex vobis promerentibus ut fidem habeatis. Vere fides *non est ex vobis*, nam est donum Dei, et non ex operibus vestris. Et ideo Deus omnia ex gratia, et nihil ex operibus esse voluit, *ut non gloriaretur aliquis*. Videntes enim angeli casum et hominis fuisse ex superbia, multum præcavere voluit homini a superbia. Et sicut fides ex dono Dei, sic opera quæ fidem sequuntur per gratiam Dei. Bene dico, *ut ne quis glorietur in fide*; nam etiam in operibus quæ sequuntur fidem, non reliquit Deus homini unde posset gloriarri. Quod sic ait: *Nos sumus factura ipsius Dei*, cum nihil in bono essemus *creati in Christo*, id est per Christum Jesum *in bonis operibus*, quæ opera *præparavit nobis Deus*, *ut in illis ambulemus*, per eum proficiamus et crescamus. Vel, *factura* sit ablatus, ita *factura*, id est per facturam Dei sumus *creati in Christo*. Nihil ibi mutatur.

Quod supra ait: Nos fuimus in peccatis sicut vos, modo determinat dicens Judæos non tam graviter peccasse, sicut gentiles, sed licet ante fidem etiam viles Judæi abominarentur gentiles, Deus tamen sine discretione personarum parificavit eos, non illis qui prius improperaverant eis, sed sanctis ac perfectis. Et per hoc probateos et gratiae Dei multum obnoxios, et quod de incremento justitiae, secure si volunt, possunt laborare, dicens: *Propter quod, ut ne quis vestrum glorietur, estote memores quod aliquando tempore infidelitatis vos gentes*, id est tales quales in peccato geniti eratis *in carne*, id est in operibus carnis. Vos dico *qui præputium*, id est ipsa immunditia *dicebamini ab ea circumcisione*, id est Judeis, quæ dicitur circumcisio, id est ipsa munditia. Et nihil est, quia haec circumcisio in carne erat non in corde, *facta etiam manu cujuscunque*, non per Spiritum sanctum. Memores etiam estote quia *illo tempore infidelitatis eratis sine Christo*, quia Christus non promittebatur vobis. Eratis et alienati a *conversatione Israel*, id est Judaici populi; non enim tunc conversabantur vobis; vel, si forte cum eis conversabamini, ut proselyti; eratis *hospites testimentorum*, id est instabiles, id est modo eentes, modo redeentes ad legem ducebamini. Testamentorum ideo pluraliter dicit, quia Moyses suum, Isaías suum, et quilibet propheta suum habebat Testamentum. Eratis etiam tunc *non habentes spem promissionis* factæ ad Abraham, nec enim licebat tunc gentibus sperare salutem; et eratis *sine Deo*, idola adorantes. Vos dico *in hoc mundo*, id est his mundanis adhærentes. Olim sic eratis, *sed nunc vos, qui aliquando eratis longe a Deo et a Judæis, facti estis*

B *paries* fuit ex parte Judæorum observationes eorum; ex parte gentilium, cultus idolorum. Et hunc parietem eorum solvit, dum idolatriam et ritus Judaicos evacuavit. Parietem dico *maceriæ*. Maceria dicitur, secundum quosdam, paries firmiter compactus et connexus. Hic paries erat maceria, id est fortis et ad destruendum difficilis, quia Judæi, auctoritate legis et prophetarum, ritus suos tuebantur. Gentes autem, per philosophiam, suum (in quo male consueverant) defendebant; vel dicitur maceria congeries lapidum sine cimento congregata. Sic ille paries fuit maceria, id est debilis et Christo levis ad diruendum, ut sicca congregatio lapidum, et, soluto medio pariete, *solvit in carne sua* quam assumpsit *inimicitias* utriusque populi. Destructis enim ritibus Judæi et gentilis, jam non erat unde inimicarentur sibi. Quomodo solverit inimicitias ostendit in parte Judæorum, quorum ratio magis oppugnabat; sed quia gentibus nulla ratio erat, de his nihil subdidit. Solvens inimicitias, quia *evacuans legem carnalium mandatorum, decretis*, id est datis mandatis ex discretione inventis, ideo evacuans, hinc legem, inde idolum, *ut duos*, id est Judæum et gentilem, *condat utrumque in semetipso*; et quia in se condere posset adhuc divisos addit. *Condat, inquam, faciens pacem*, id est pacificans eos sibi vicissim. Et in quo pacem fecerit, subdit: *Faciens pacem dico in se uno novo homine*. Novo, quia homo gratiae, ideo novo; quia, si esset legalis, oppositus esset gentili; si iterum gentilis, oppositus esset Judæo, et neuter consentiret inimico suo. Probavit quod gentilis sit prope Judæum; probat eumdem esse prope Deum, dicens: Et ideo solvens inimicitias *ut reconciliet Deo ambos*, id est Judæum et gentilem copulatos *in uno corpore*, id est in Ecclesia. Reconciliationis modum subdit. *Reconciliet* dico, *interficiens* ipse Christus *in semetipso inimicitias* quæ erant inter Deum et hominem. Ita *in semetipso* quod per crucem, id est per mortem crucis.

Haec autem omnia parum proddessent, nisi prædicta forent; ideo addit: *Et ipse Christus veniens in carnem evangelizavit per apostolos pacem ad Deum restitutam vobis gentibus, qui longe fuistis a Deo*, quia sine Christo et sine Deo in hoc mundo eratis. Evangelizavit etiam pacem his, id est Judæis, qui prope erant, quia Deum colebant. Hoc prædicare fecit, quoniam per ipsum Christum ambo et Judæus et gentilis, *habemus accessum ad Patrem Deum*, non ambo positi *in uno Spiritu fidei*, cum hic prius esset

in Spiritu legis, hic in spiritu idoli. Et quia ambo A in eodem Spiritu positi accessum habemus ad Deum, ergo vos gentiles Ephesii jam non estis hospites Testamentorum, sicut illi improperebant. Et jam non estis advenæ, id est non ultra vocamini proselyti, quia licet tunc stabiles essent in lege, semper tamen dicebantur adventitii. Non estis hospites, sed estis concives; nec eorum qui vobis improperebant, sed sanctorum, id est quorumlibet perfectorum. Et non estis advenæ, sed domestici, id est naturales de domo; nec eorum, sed domestici Dei. Vos dico superaedificati hodie pietas; cras super hanc ædificabitur humilitas. Et sic superaedificati super fundationem, id est doctrinam apostolorum et prophetarum quorum doctrina fundata est Ecclesia. Vel super fundatum, id est Christum, super quem apostoli et prophetæ fundati sunt. Aedificati ipso dico Christo Jesu existente lapide propter firmitudinem, summo, id est consummante justitiam vestram, angulari, id est utrumque populum Judæum et gentilem in se connectente. Lapis iste ubi ad litteram fuerit, certum non habemus; fuisse tamen credimus quod, donec in consummatione utriusque parietis, non idonee poni potuit; sed in summo mirabili convenientia utrumque parietem coagulavit. Hic lapis significavit Christum, Judæum et gentilem in perfectione fidei copulantem. Qui Christus sicut est summus consummator 239 justitiae, sic est et principium justitiae. Quod sic ait: In quo lapide omnis ædificatio constructa per fidem, crescit per operationem in templum sanctum, ut sit homo templum in quo habet Deus. Sanctum dico in Domino, id est per Dominum. In quo etiam lapide Christo, vos gentes coædificamini cum Judæis in habitaculum, id est ad hoc ut sitis habitaculum Dei. Coædificamini dico in Spiritu sancto, id est per Spiritum sanctum, purificantem vos Deo.

CAPUT III.

Hujus rei gratia, ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quæ data est mihi in vobis. Quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi (Sap. I, 19), prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio [al., mysterio] Christi, quod in aliis generationibus non est agnatum filius hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus, et prophetis in spiritu, esse cohæredes gentes, et concorporales et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium, cuius factus sum minister, secundum dominum gratiae Dei, quæ data est mihi, secundum operationem virtutis ejus. Mihi enim omnium sanctorum minimo (I Cor. xv, 9) data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit, ut innotescat principatibus [principiis] et potestatibus in coelestibus per Eccle-

siam, multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Hujus rei gratia electo genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis, et in terra nominatur, ut det vobis, secundum divitias glorie suæ, virtutem corroborari per spiritum ejus in interiore hominem, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum: scire etiam supererminentem scientiæ claritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. »

EXPOSITIO.

Ut magis obnoxios reddat gratiæ Dei, dicit quod Deus fecerit eum Apostolum propter illos; vinctus est etiam pro eisdem; revelavit etiam ei Deus mysteria sua propter eorum utilitatem. Vos coædificamini in Christo, et gratia hujus rei ut et vos coædificemini. Ego Paulus vinctus Jesu Christi, quem afflictum non oportet contristari. Vinctus utique pro vobis gentibus; si enim saluti vestræ non prædicarem, nequaquam in vinculis essem. Pro vobis dico, ita tamen si audistis dispensationem gratiae Dei, id est gratiam, scilicet, apostolatum ex gratia Dei mihi traditum. Gratiam dico dispensatam a Deo, quia Deus bene dispensavit apud se, quare me Apostolum constituit. Vel quam gratiam ego dispenso vobis et ceteris Ecclesiis. Si, inquam, audistis gratiam, quæ data est mihi in vobis, id est sicut vere credidistis me esse Apostolum vobis, ita vere credite me esse vinctum pro vobis. Gratia utique hæc data est mihi, quoniam sacramentum, id est secretum Dei, factum est mihi notum secundum revelationem, id est ita ut revelate sciām inde loqui. Notum factum est dico, sicut supra scripsi vobis in brevi sermone, ubi ait:

D Ipse est pax nostra, et est vera, usque ad ergo non estis hospites. Ita scripsi prout bene potestis intelligere. Potestis utique legentes, id est si attente perlegitis illud. Intelligere dico non tantum sacramentum, sed etiam potestis intelligere prudentiam meam, habitam in mysterio. Idem est 240 quod in sacramento Christi, quia et mysterium novi, et prudenter aperire scio, quod mysterium non est cognitum filiis hominum in aliis generationibus, id est in aliis ætatisbus. Vel si aliquibus non ita cognitum sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus, nec in hoc videar gloriari quia revelatum est in Spiritu sancto etiam prophetis, id est quibuslibet illuminatis sensu hoc mysterium, scilicet, gentes esse cohæredes Judæi in

futura ætate ; et hic esse *concorporales*, id est in A mundo, quæ tribulatio est gloria vestra. Si enim a eodem corpore Christi ; id est in Ecclesia esse etiam *comparticipes promissionis* factæ ad Abraham. Co-hæredes dico *concorporales* *comparticipes* esse in Christo Jesu, qui fecit utraque unum esse sic in Christo, et hoc per Evangelium, prædicatione cujus, ad fidem veniunt.

Quod Evangelium non est meum, sed *cujus* Evangelii *factus sum minister*. Nec hoc ex merito meo, sed secundum donum gratiae Dei : quam gratiam iterum non promerui ut haberem, sed quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus, quia virtus ejus operata est multa per meam infirmitatem. Data est mihi. Et cui mihi ? Mihi utique minimo omnium sanctorum, data est gratia hæc, scilicet evangelizare in gentibus divitias Christi investigabiles, id est incomprehensibiles. Datum est etiam mihi illuminare omnes de hoc ; quæ id est quam digna sit dispensatio, id est impletio sacramenti absconditi a prioribus sæculis. In Deo tamen, id est in notitia Dei existentis ; qui Deus ignorare non potuit, quia omnia creavit. Ideo evangelizare, illuminare, ut sapientia Dei per ecclesiam quæ in prædicatione nostra constituitur, sapientia, inquam, Dei per hoc innotescat principibus et potestatibus, id est ordinibus angelorum, existentibus in cælestibus. Angeli enim nescientes salvationem hominum, mirantur et laudant Deum, cum, per prædicationem Apostolorum, visa conversione, intelligent salvationem eorum. Sapientia Dei multiformis, quia hunc lenitate sermonis, hunc asperitate infirmitatis convertit in diverso modo in diversis. Multiformis dico, ostensa secundum præfinitionem sæculorum, id est in sæculis a Deo ordinante præfinitis. Quam præfinitionem, id est hoc quod in sæculis se facturum præfinierat, fecit, id est complevit in Christo Jesu Domino nostro, in quo, id est per quem Christum habemus fiduciam accedendi ad Deum. Nec solum fiduciam, sed etiam habemus accessum ad Deum, non timentes repulsionem, sed in confidentia, id est de introductione confidentes. Confidentia dico habitu per fidem ejus, scilicet Christi, cui et in quem credimus.

Commemoravit se propter utilitatem eorum consecratum a Deo Apostolum. Vinctum etiam se propter eos, revelata sibi esse mysteria Dei ad instruendum eos. Propter quod, quia hæc omnia facta sunt propter vos, quia etiam accessum habetis ad Deum per fidem Christi nobiscum, propter hoc non modo precor, sed quasi rem debitam peto, et a vobis exigo, ne deficiatis in tribulationibus meis. Ideo per hanc exhortationem vult eos præmunire Paulus, quia dubitabat ne forte tribulatione et afflictione magistrum contemptui haberent, quod ab eo qui contemptibiliter tractabatur didicissent. Tribulationibus dico meis, habitis pro vobis. Ideo enim Deus me permittit affligi ut qualis vestra sit fides in tentatione mea apparere faciat. Deus enim Abraham et quoslibet alios non ideo tentavit, quod quid futurum esset ignoraret, sed ut fidem eorum probabilem indicaret

Si enim a tribulatione mea vires boni operis sumitis, tunc digni estis gloria. Si autem propter me tribulatum deficitis, ignominia digni estis. Et gratia hujus rei, id est ne deficiatis, quia hæc, res grata est mihi, vos scilicet non deficere, ideo flecto genua. Sicut per genu erigitur corpus, et humiliatur, ita per genu erectum et flexum, elatio mentis et humiliatio accipitur. Paulus utique genua carnis flectebat, ut humilitatem spiritus innueret. Flecto genua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi ; qui et Pater nobis est, cum simus filii Christi, cuius Pater 241 est. Ex quo Patre, id est ex institutione et exemplo cuius est nobis omnis paternitas, id est sunt nobis omnes patres, quos vel in cælis habemus angelos provisores nobis, vel quos habemus in terra ut episcopos, et quoslibet Ecclesiæ Patres. Paternitas non ita simpliciter est, sed nominatur, id est quicunque nominabiles dignitate virtutum sunt nobis Patres. Vel ita : Paternitas nominatur, id est ii provisores nostri patres dicuntur solo nomine, id est nuncupative tantum, non substantialiter quod Deus solus est. Flecto genua ad Deum : ut det vobis secundum divitias gloriarum suarum, id est abundantius et gloriose, scilicet, cum potentia. Det dico virtute corroborari, id est ut vos corroborati sitis in bono. Et hanc virtutem in vobis non vestram esse credatis, sed per spiritum ejus, ut gratiae Dei omnia ascribatis. Det dico virtutem non exterius, sed in interiori homine.

Ideo Deus virtutem justitiae in anima ordinavit, quia si esset in corpore quod omni adversitati exppositum est, sicut corpus, tam cito deficeret virtus quæ longe melius sedet in anima, de quo ait Christus : Postquam occiderint corpus, animæ non habent quid faciam (Matth. x, 28), ut det vobis Spiritum, et ut det vobis habitare Christum in cordibus vestris : non quod ibi corporaliter sedeat : sed per fidem. Licet ubi Spiritus, ibi Christus, tamen neutrum est superfluum, quia Spiritus per dilectionem, Christus per fidem. Flecto genua ideo ut vos radicati et fundati in charitate. A similitudine arboris in altum radicatae, et ex abundantia humorum quibus in alto radices abundant copiose fructificantis, ait radicati, id est fructificantes in charitate, et fundati, id est super fundamentum in quo firma sit et crescat ædificatio domus Dei. Ut vos, inquam, radicati et fundati possitis comprehendere, intellectu et utilitate cum omnibus sanctis, id est sicut comprehendunt omnes sancti, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum. Latitudo, a dextera in sinistram crucis Christi, amplitudinem dilectionis significavit quia etiam pro inimicis oravit. Longitudo crucis a capite in pedes, perseverantiam dilectionis significavit, quia cum dilexisset suos, in finem dilexit eos (Joan. xiii, 1). Sublimitas crucis, id est pars illa quæ supereminet capiti, in qua Pilatus titulum scripsit, respectum divinum significavit, ut innueret Christus se non amore mundi pati, sed ut faceret voluntatem Patris sui, qui est in cœlis. Pro-

fundum, dicta est pars illa crucis quæ in terra fixa A « omni humilitate et mansuetudine , cum patientia, fuit, quod profundum designat occultam gratiam Dei, qua sine merito bona multiplicat suis eisdem nescientibus quare sic faciat. Hæc tamen in ipsis intelligimus, sic exponendo : Possitis comprehendere quæ sit latitudo, id est quam latos oporteat vos esse in charitate, ut etiam bene faciatis his qui vos oderint. Et longitudo, id est quam longos et perdurantes in dilectione oporteat vos esse, ut etiam si expedit non formidetis mori pro Deo vel proximo. Et quæ sit sublimitas, quomodo superno respectu, non respectu mundi quælibet bona faciatis. Et quod sit profundum, id est occulta gratia Dei in vobis, qua vos sine merito justificavit, et provehit ut etiam possitis scire charitatem Christi, id est quomodo Christus vos dilexerit.

Charitatem dico *supereminentem* omni scientiæ. Nulla enim scientia comprehendere sufficit quanta sit charitas Christi. Vel ita : Possitis scire charitatem scientiæ Christi, secundum scientiam. Ignorantes enim plerumque diligimus, sed, si cognitionem rei quam diligimus habeamus, multo magis in bonitate rei cognitæ diligenda accendimur. Ideo ait charitatem scientiæ Christi, id est secundum scientiam de Christo habitam. Charitatem scientiæ dico *supereminentem* charitati ignorantiae. Bonum quod ignoratur minus diligitur. Possitis comprehendere et scire, ideo ut impleamini eundo in omnem, id est in omnium bonorum plenitudinem Dei, id est ex Deo habitam. Ego flecto genua ut vos possitis comprehendere et scire. Ipse autem Deus potens est facere omnia quæcumque opportuna 242 sunt. Facere dico abundanter supra quam petimus, aut supra quam intelligimus. Nemo enim hominum auderet hoc petere a Deo ut Filium suum Deum, hominem faceret; quod tamen fecit. Nemo etiam intelligere posset quo ordine pietatis hominem perditum restauravit, et innumera bona quæ facit, et ideo bene ait, supra quam petimus, aut intelligimus. Et quod tanta potens sit facere probare possumus, eundo secundum virtutem, que virtus ejus operatur in nobis, quia, si considerantur ea quæ nobis contulit potestas miraculorum, et multa alia, per hæc plane colligimus quod ex voluntate potens sit de cætero consummare omnia in nobis. *Ei autem qui sic potens est facere, ipsi soli non humanæ virtuti, sit gloria in Ecclesia,* id est in consideratione bonorum, quæ confert Ecclesia, et etiam in Christo Jesu, quia nec ipsi Christo secundum hominem de bonis quæ gessit gloria debetur, sed Deo. *Gloria* dico permanens in omnes generationes ; ab Abel enim primo justo nulla præteriit generatio, quæ non haberet aliquos in quibus gloriaretur Deus. Generationes dico sæculi, a principio usque ad finem. Sæculi dico sæculorum, in quo multa sæcula continentur, ipsi gloria. Amen, pro certo ita est.

CAPUT IV.

« Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino ut « digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum

A « omni humilitate et mansuetudine , cum patientia, supportantes invicem in charitate. Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Rom. XII, 10). Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit : Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Psalm. LXVII, 19). Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit (Joan. III, 15) primum in inferiores partes terræ. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas. Alios vero evangelistas, alias autem pastores, et doctores (Cor. XIII, 28), ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi : ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est capit Christus, ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subministratio- nis, secundum operationem in mensuram unius- cuiusque membra, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæ- citatem cordis ipsorum ; qui desperantes, semet- ipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem im- munditiae omnis, in avaritiam (Rom. I, 21–31). Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. Deponite [al., deponere] vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui corrupitur, secundum desideria erroris (Col. III, 8). Renovamini autem spiritu mentis vestrae, et in- duite novum hominem, qui secundum Deum crea- tus est in justitia et sanctitate veritatis (Rom. VI, 48). Propter quod deponentes mendacium, loqui- mini veritatem unusquisque cum proximo suo (Hebr. 12; I Petr. II, 3), quoniam sumus invicem mem- bra. « Irascimini, et nolite peccare (Psalm. IV, 5). » Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur jam non furetur (Jac. IV, 7); magis autem labore, ope- rando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem 243 patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat ; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam auditibus. Et nolite contristare Spir-

“ tum sanctum Dei, in quo signati estis in die re-
demptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indigna-
tio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis,
“ cum omni malitia. Estote autem invicem benigni,
“ misericordes, donantes invicem (*Colos.* III, 12,
“ 13), sicut et Deus in Christo donavit vobis. ”

EXPOSITIO.

Postquam admonuit eos diversis modis ne intu-
mescerent de bonis gratiae Dei, neve torperent, sed
semper de proficiendo in melius vigilarent, quæ
utroque admonitio videtur versari circa magis per-
fectos, transit ad moralem instructionem, quæ magis
pertinere videtur ad minus perfectos. Prius ins-
truens omnes in communi, dehinc conditiones sexus B
et ætates divisim. Littera sic jungitur : Quia Deus
potens est facere vobis supra quam petimus aut in-
telligimus. Itaque obsecro, id est per omnia sacra
vos adjuro, ego vincitus in Domino, id est propter
Dominum, quem in vinculis offendere non est mi-
nima culpa. Obsecro, inquam, ut ambuletis per gra-
dus virtutum digne, vocatione qua vocati estis; non
enim vocati estis ad complenda desideria carnis, sed
ut secundum spiritum carnem mortificetis, scilicet,
ambuletis cum omni humilitate, et in animo habita,
et foris ostensa. Culpa enim est intus esse humili-
lem, et foris simulare superbiam, cum sic de se
occasionem tribuat maledicendi, et occultetur vir-
tus cuius imitatione potuit instrui proximus. Foris
autem humilem, intus esse superbum; nulli dubium
quin sit culpabile in omni humilitate, et in omni
mansuetudine, ut tractabilis sit ad omnes et
affabilis, et cum omni patientia servata in quibuslibet
adversis, supportantes invicem alter alterum,
si molestiam intulit ei. Vel supportantes, id est
compatiendo proximo si forte lapsus fuerit, eumque
adjuvando oratione, et jejunio. Supportantes dico
in charitate, non in exspectatione vindictæ. Vos
dico solliciti servare unitatem in vobis, ut sit apud
vos idem velle, idem nolle. Unitatem dico Spiritus, id
est quam dictat Spiritus sanctus servare eam in
vinculo pacis; quæ pax exterius servata vinculum
est, et nutrimentum spiritualis unitatis. Et ut
hanc unitatem servetis, estote unus corpus, id
est unus in operatione. Et estote unus spiritus, id
est unus in voluntate. Ita sitis unus corpore et
spiritu, sicut res illa ad quam vocati estis una est.
Quod sic ait : Vos estis vocati in una spe, id est ad
unam rem speratam. Spe dico vocationis vestrae, id
est qua digna est vestra vocatio. Iterum debetis esse
unum corpus, et unus spiritus, quia Dominus unus
vobis dominatur, et fides vestra una est, et indiffe-
rens; et baptisma vestrum unum est, omnes æque
justificans; non secundum quod quidam dicunt, secundum
merita diversorum baptizantium dignius vel
indignius. Et est unus Deus, id est creator
omnium, et unus Pater omnium, qui vos secundum
dilectionem filiorum gubernat. Qui, Dominus Deus
Pater dominando, creando, diligendo, est super

A omnes potestate. Est etiam per omnia loca, nec ulla-
tenus ab eo licet effugere. Qui si ita communiter
est super omnes et per omnia, tamen in omnibus
electis est familiarius, dando gratias suas.

Hic potest intelligi Trinitas. Super omnes, Pater;
per omnia, Filius; in nobis, amor Patris et filii, id
est Spiritus sancti. Quia dixerat sumus unum corpus,
unus spiritus, unus est nobis Dominus, una fides, ne
per hoc male opinarentur omnes æqualiter esse
in hac nova gratia, ut nemo prælatus, nemo subdi-
tus, nemo servus, nemo Dominus, determinat hoc
dicens : Licet unum simus, unumque Deum, et unam
fidem habeamus, tamen unicuique nostrum data est
gratia Dei, non eadem omnibus, sed secundum men-
suram donationis, id est donatoris Christi. Huic illa
gratia, huic ista, et plerumque in eadem gratia di-
versitas, quia hic minus, hic plus habet de eadem
gratia. Propter quod comprobandum 24 (scilicet
quod sit donator gratiarum Spiritus sanctus dicit in
Psalmo (Psal. LXVII, 19) : Homo Christus ascendens
in altum, id est super altitudinem cœlorum, cap-
tivitatem, id est humanam naturam prius a para-
diso et cœlo expulsam reduxit in se hominem capti-
vam, quia a loco (qui ipsi per peccatum naturalis
erat) ablatam rexit ad cœlos, scilicet ad patriam
prius ipsi (nisi peccaret) destinatam. Homo enim,
in puritate creatus, paradisum habuit ad habitandum,
ut tibi peracta obedientia inde transferretur
ad cœlos; sed quia peccavit et repromissum cœlum
perdidit, et a loco habitationis, id est a paradiiso
depulsus in terra ista captivatus est. Quam terram
peccatum ita homini fecit naturalem, sicut justitia,
quandiu in ea fuit paradisum naturalem fecit. Iterum
Christus delecto peccato hominis, humanam
naturam a miseria ista (qui locus jam ipsi per pec-
catum naturalis erat) captivam; quia a naturali loco
ablatam reduxit ad priorem patriam, scilicet ad
cœlos. Séd quanto prior captivitas miserior, tanto
secunda glorirosior. Ascendens Christus utique in
altum, dedit dona hominibus, quia misit Spiritum
sanctum in corda discipulorum. Et quia dedit dona,
probatum est Christum esse donatorem gratiarum.
Quis autem intellectus colligi debeat ex eo quod
ait ascendens in altum, vult explanare, non tamen
digrediens ab intentione. Dico ascendens. Sed quid
est, id est quid per hoc intelligendum est quod Do-
minus ascendit? Ascendens et ascendit pro eodem
habet, nisi hoc intelligamus quod, si ascendit, se-
quitur quod prius quam ascenderet descendit, id est
in humili loco fuit. Si enim ascendit, sequitur quod
de inferiori ad superiorius ascendit. Descendit dico
in inferiores partes terræ, id est in infernum qui
utique in terra, sed in inferiori parte esse creditar.
Ideo probavit eum qui ascendit, prius in humili
loco, sicut verum hominem habuisse, ut scientes
Christum datorem gratiarum, sicut nos sumus, ita
esse hominem, fiducialibus ab eo petamus gratias
suas, qui nisi comparticipasset humanitati nostræ,
multo nobis inexorabilior esset. Et quia ille ascen-
dit primum, igitur qui descendit et qui ascendit super

omnes celos, ipse unus et idem est indivisus A Christus, homo Deus.

Vel aliter : Quid est quod ascendit humanitas Christi, nisi quia primum descendit divinitas in inferiores partes terre, id est ad uniendam sibi humanitatem inter homines ? Si enim usque ad globum solis et lunæ descenderet, infra esset, sed ad terras descendere fuit inferius. Et licet alius videatur ascendens, id est, homo alius descendens, id est Deus ; tamen qui descendit et qui ascendit super omnes cœlos, ipse idem est unus divisa persona. Sic iterum bene ad intentionem : Quia cum tantam videamus ejus potentiam ut homo Deus super cœlos ascenderit, fiducialiter postulare possumus ab eo qui omnia potest. Ascendit ideo *ut adimpleret omnia* donis suis, juxta quod idem ait : B Nisi ego abiiero, Paracletus non veniet ad vos (*Joan. xvi.* 7). Postquam probavit Christum donatorem gratiarum, ostendit diversitatem donorum. Bene dico *adimpleret omnia*, et enim ipse Christus *dedit quosdam quidem*, id est discrete ab aliis *apostolos*. *Quosdam autem dedit prophetas*, qui revelarent Scripturas; *alios vero evangelistas*, id est *prædicatores*; *alios autem pastores et doctores*, id est *episcopos*, qui de mensa corporis Christi subditos pescant, et de Novo et Veteri Testamento doceant. Ideo alios et alios dedit *in opus ministerii*, quia si *uni omnia daret*, dum unus ad omnia non sufficeret, ministeria Christi imperfecta remanerent. Ministerii dico valentis *ad consummationem sanctorum*, id est ut qui jam justi sunt ad perfectionem ascendant. Ministerii etiam valentis *in ædificationem corporis Christi*, id est ad hoc ut de iis qui adhuc sunt increduli ædificetur corpus Christi, id est Ecclesia. Dicerent illi quos (ne propter unitatem Ecclesiae se debere esse æquales putarent) admonuit. Parum prodest quod fidem accepimus, si semper in subiectione nos oporteat permanere. 245 De hoc consolatur eos dicens : Ne grave sit vobis si alii subjiciuntur, alii præferuntur. Cito enim hujus diversitatis erit finis. Diversitatis dico non amplius duratae, nisi *donec occurramus secundum desiderium sanctorum* ait. Occurramus omnes existentes *in unitate fidei*, id est quibus una de Christo fides, et existentes in unitate agnitionis filii Dei, id est in unitate bonorum operum fidem sequentium, per quæ opera filius Dei agnoscitur. Vel, in unitate agnitionis Dei, ut de cognitione Deitatis non laboremus, *donec occurramus in virum perfectum*, id est ut simus perfectus vir, impassibilitate et immortalitate recepta. *In virum perfectum* dico, scilicet in mensuram, id est in metam ætatis Christi. Ætatis dico plenitudinis, id est in qua Christus plenitudinem habuit, scilicet post resurrectionem factus impassibilis et immortalis. Vel aliter : Occurramus in virum perfectum, sicut dictum est, et in metam ætatis Christi triginta trium annorum et dimidii ; quæ ætas fuit plenitudinis.

Postquam enim ad illam ventum est, non est quo

A crescat caro, nec in augmento virium, nec longitudo. Omnes enim, sive juniores sive seniores, in eodem puncto ætatis resurrecti sumus in quo Christus mundum exivit et resurrexit. Ideo alios prophetas, alios doctores vel pastores dedit, *ut jam* olim quidem sic fuimus, sed amodo *non simus parvuli intellectu*. Nec simus ex nobis fluctuantes, modo bene, modo male agentes, et ut non per alios circumferamur modo hac, modo illac, *omni vento doctrinæ*. Alludit similitudini. Mare enim, mundum; ventus, seductores; navis, Ecclesiam, quæ modo infra, modo supra persecutione malorum depellitur, significat. Doctrinæ dico factæ *in nequitia hominum*; nequissimi enim sunt seductores hujusmodi. Doctrinæ etiam factæ *in astutia*, latenter seducunt simplices. Astutia dico tendente *ad circumventionem erroris*, id est ut nos circumveniant de errore suo. Non simus fluctuantes, *sed crescamus in charitate*, id est in dilectione Dei et proximi. *Veritatem*, id est puram a mendacio doctrinam non solum audiētes, sed etiam facientes opere. Crescamus eundo *per omnia bona cooperatione et consensu*. Crescamus dico in illo adjuvante in quo satis crescere possumus, quia *qui est caput*, id est altitudo in qua semper ascendendum est et qui est *Christus rex noster*, *ex quo capite Christo totum corpus Ecclesiæ compactum* est per fidem. Et quia nondum sufficit, possint enim compingi in eamdem fidem, et se invicem non sequi, sicut ligna solummodo compacta, si trahatur unum, non sequitur alterum. Et hoc malum esset si membra caput non sequentur, ideo addit corpus Ecclesiæ compactum per fidem, *et connexum per charitatem*. Dilectio enim clavus est, quo sine divisione ligantur. Compactum dico et connexum *per omnem juncturam fidei*, charitatis, et omnium virtutum. Juncturam dico quæ est causa *subministrationis*, id est alterum membrum subministret alteri. Subministrationis dico factæ *secundum operationem* quæ fit in mensuram uniuscujusque membra Ecclesiæ. Aliud enim membrum magis, aliud minus, secundum quod facultas sibi est, subministrat. Tolum, inquam, corpus sic compactum et connexum facit *augmentum corporis Ecclesiæ*. Secundum incrementum justitiae in fidelibus facit, et valens *in ædificationem* sui corporis, id est Ecclesiæ cuius membrum est, *ædificationem*, sicut supra, secundum incredulos qui ædificant ad fidem. Augmentum et ædificationem dico *factam in charitate*, id est secundum dilectionem Dei et proximi.

Vel ita construamus, non mutata sententia : *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis facit augmentum corporis in ædificationem sui*, facit dico secundum operationem distributam in mensuram uniuscujusque membra, et hoc tolum *in charitate*, quia Deus *quosdam dedit apostolos, alios evangelistas, alios doctores*, hoc autem *ad consummationem* 246 vestri. Iterum, quia totum corpus Ecclesiæ compinxit et connexit per juncturam fidei et charitatis, igitur *hoc dico et præ-*

cipio vobis, nec simpliciter dico, sed etiam testificor **A** in Domino, id est in hac admonitione vestri Deum testem adduco, ne amplius quidquam de vobis a me, sed (si peccatis) de manibus vestris requirat. Hæc verba Paulus habuit ad illos, quando convocata Ecclesia Ephesiorum ait : « Non amplius faciem meam visuri estis : state in eo quod vos docui : Mundus enim ego sum amodo a sanguine vestro (Act. xx, 25). » Videte quid feceritis, quia requiretur de manibus vestris. Testificor, inquam, in Domino, ut jam non ambuletis sicut olim ambulastis, et gentes adhuc ambulant. Ubi ait jam, significat eos prius ambulasse. Non ambuletis sicut gentes ambulant in vanitate, id est in sæcularitate sui sensus. Sensus enim mundi vanitas est. Gentes dico habentes intellectum, id est naturalem rationem obscurata tenebris, id est adeo ut per totum tenebræ et nihil sit luminis. Gentes dico alienati a vita Dei, id est ab æternitate in qua Deus vivit. Alienati cognitione et participatione sicut idem ait : Alienati per ignorantiam, quia ignorantiam vitam Dei, qua ignorantia est in illis propter cœcitatem cordis, id est propter excœcum cor eorum. Cum enim prius prædicatum est illis verbum Dei, facultatem habuerunt intelligendi ; et non intelligendi, sed quia elegerunt ignorare, ideo excœci sunt adeo quod jam impotentes sint quod bonum est animadvertere. Hæc non ideo loquitur illis, quod Ephesii in aliquo male erraverint, sed quia verebatur ne faciles essent ad ritus gentilium retrahi, in quibus ante fidem fuerant conversati. Quod non erraverint colligitur ex eo quod paulo inferius vocabit eos sanctos ; qui excœci desperantes. Cum enim audiunt : Homo resurget in gloria, conregnabit Christo, etc., frivolum hoc putantes desperant, et ideo tradiderunt semetipsos, et non tantum consensu et voluntate euntes in operationem omnis immunditiae, quia quod male voluerunt, deterius operati sunt. In operationem immunditiae dico, in avaritia. Quanto enim immundius operabantur, tanto avidiores facti sunt immunditiarum.

Vel aliter : Tradiderunt se in immunditiam et in avaritiam. Gentes sic impudice et immunde ambulant ; vos autem non ita didicistis Christum ambulasse, quem sequi debetis. Hac tamen conditione dico, si audistis, id est intellexistis illum Christum, et si edocisti estis in ipso, id est in informatione ipsius. Quod utique verum est, quod audistis eum, et in ipso edocisti estis, non de falsitate, sed sicut est veritas in Jesu. His enim quæ docui vos de Christo, nihil falsitatis admiscui, ut Nicolaitæ, qui prædicant Christum non improbasse communem usum mulierum, et cæteris falsitatibus veritatem Christi confundunt. Et quia secundum veritatem edocisti estis in Christo, igitur deponite vos veterem hominem. Vel ita : Edocisti utique estis in Jesu deponere vos veterem hominem, non quod carnem ab eo derivatam deponatis, quæ semel deponitur per mortem, sed deponite eum secundum pristinam conversationem, id est secundum vetustatem operationis peccati. Deponite

B etiam eum secundum desideria erroris, id est vel de errore venientia, vel in errorem præcipiantia, qui vetus homo in ipso suo opere corruptitur. Quanto enim frequentius peccat, tanto ipsa caro magis debilitatur et deformatur. Vel in eadem sententia recte sequamur litteram. Deponite veterem hominem qui corruptitur, non solum secundum opus, sed etiam deponite secundum desideria erroris. Veterem deponite, novum autem hominem induite. Et ideo renovamini, jam enim per baptismum semel novi facti sunt, ait : Iterum renovamini in Spiritu sancto illuminatore mentis vestrae. Vel intransitive renovamini spiritu mentis vestrae, id est sequendo spiritalem mentem vestram, et sic renovati induite novum hominem. Novum ideo quia nova facit omnia, qui novus homo creatus est, **¶** non secundum legem carnis, sed secundum Deum, de Spiritu sancto conceptus et natus. Induite dico Christum in justitia servata ad proximum, et in sanctitate, id est possidentes vos ipsos in sanctificationem Deo. Sanctitate dico et justitia non simulationis, sed veritatis, ne simulemus nos esse justos, cum mali simus. Propter quod, id est quia vetus homo deponendus est, novus induendus, ideo assumamus membra novi, deponentes membra veteris scilicet deponentes membracium quod membrum veteris est. Loquimini unusquisque veritatem cum proximo suo. Veritas enim membrum est Christi. Veritatem loqui debemus cum proximo, quoniam sumus membra invicem, id est alter alterius. Sic qui defraudat proximum, in corpore suo fraudem facit, iterum induendo novum.

C Irascimini contra peccatum fratrum, et in irascendo nolite sic peccare, ut de contemptu peccati improprie ruatis in contemptum proximi. Sic enim peccatum odiendum est ut nihil minus diligatur creatura Dei. In irascendo autem non peccabitis, si sol, id est divinitas illuminans vos, vel sol, id est illuminata ratio vestra non occidat, id est non destruatur super, id est propter iracundiam vestram, quod ira in vobis non supereret rationem. Sol occidat super iracundiam, a similitudine eorum dictum est quibus, in valle positis, mons magnus superesset super quem eis occideret sol, dum altitudo montis a valle solem averteret. Vel aliter quasi diceret : Video vos non posse penitus contineri ab ira. Patior vos. Irascimini et ita quod nolite peccare, id est iram actu consummare. Et hoc cavendum utile erit, si sol non occidat super iracundiam vestram, id est si priusquam veniat vespera, deponatur ira. Dicerent illi : Præcipis nolite peccare, sed quomodo potest hoc ne peccemus fieri ? Ad hoc ait : Ut peccatum evadere possitis, nolite locum, id est opportunitatem peccandi dare diabolo in vobis, sed fugite eum. Nolite locum dare diabolo ; sed ille qui prius surabatur, jam amodo non furetur. Ad litteram Sed magis laboret, id est laborare eligat operando manibus suis, non homicidia vel hujusmodi, sed quod bonum et utile est. Et adeo laboret ut habeat sibi, et unde tribuat proximo necessitatem patienti. Iterum aliud : Omnis

sermo malus non procedat, id est nullus sermo malus procedat ex ore vestro. Sed si quis sermo est bonus et utilis ad ædificationem fidei, id est ut proximum ædificet in fide, ille procedat. Ita tamen ut det gratiam audientibus, ut gratus sit iis qui audiunt, et loco, et tempore. Vos prælati (sicut dictum est) docete. Et, vos auditores, nolite contristare, non dico solum eos qui vos instruunt, sed qui in eis loquitur *Spiritum sanctum*. Spiritum, dico, *Dei*. Videte quam gravis culpa, quia si prædicatorem, et spiritum in eo loquentem; et si spiritum, offenditis et Deum; ita qui prædicatorem offendit, Deum offendit: Nolite contristare Spiritum, in quo Spiritu signati estis; vos enim cera, Spiritus sigillum impressum vobis. Signati dico in die redemptionis, id est baptismi, in quo ab omni peccato redempti estis. Nolite contristare Spiritum, sed tollatur a vobis omnis amaritudo animi, et ira, id est subita corumotio animi et indignatio. Si enim ignobilis superabundat vobis nobilibus, ne indignemini. Et clamor, ne inordinate conclametis litigando, et blasphemia facta in Deum vel proximum. Qui enim sic ait: Quare hoc Deus fecit? Videtur dixisse quod Deus non bene fecerit. Ut breviter omnia removeam; haec cum omni malitia, id est omnis malitia tollatur a vobis. Ne sitis amari vel blasphemi, sed estote benigni, id est largi invicem alter dando alteri. Et si non habetis quid detis, estote saltem misericordes animo, donantes invicem, id est indulgendo alter alteri, sicut Deus donavit vobis peccata in Christo, id est per Christum.

248 CAPUT V.

Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim sciote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando D tenebrae, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate: Fructus enim lucis est in omni honestate, et justitia et veritate: Probantes quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere. Omnia autem quæ arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur lumen est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes (Col. III, 5), redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Pro-

A pterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei (Rom. XII, 2; I Thess. IV, 5). Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri. Subjecti invicem, in timore Christi. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino, quoniam vir capit est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ (I Cor. XI, 3); ipse salvator corporis ejus. Sed si cut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras (Col. III, 18; I Petr. III, 1), sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et sovet eam, sicut et Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis ejus de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (Gen. II, 28; Matth. XIX, 5). Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo et in Ecclesia. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut C seipsum diligit, uxor autem timeat virum suum. »

EXPOSITIO.

Et quia Deus donavit peccata, ergo estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, dimittendo alter alteri. Nec solum donando imitamini, sed etiam ambulate in dilectione, ut alter alterum diligat, sicut et Christus dilexit nos. Dilexit utique; etenim tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. In veteri lege oblationes dicebantur panes propositionis, luminaria, et hujusmodi. Hostia vero, quod mactabatur in altari. In Christo vero, oblatio suit omnia illa bona quæ gessit usque ad diem mortis. Hostia autem dictus est, quando seipsum obtulit in ara crucis, et illa vetus hostia dicebatur esse suavissimus odor Deo, secundum sacrificium Christi, quod præfigurabat; secundum se enim fetidum erat. Estote imitatores Dei, non autem fornicatores. Quod sic ait: Fornicatio omnis immunditia (sicut saepe exposuimus) aut avaritia, non solum dico non sit, sed nec etiam nominetur in vobis, id est ne vos tales impudice exhibueritis unde quis male saltem possit opinari. Dico non nominetur in vobis, sicut decet sanctos, quod estis vos, non tantum coram Deo, sed etiam providere bona coram hominibus. 249 Vocans eos sanctos, innuit se non scribere hæc, quia peccaverint, sed propter hoc solum et sibi de-

cætero provideant. Fornicatio non nominetur in vobis, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut currilitas. Turpitudinem vocat attractiones et illas mulierum deosculations; stultiloquium, in illis qui laborant apposite loqui mulieribus ad persuadendum. Scurrilitas est pectere et ornare se, ut placeant illis qui judicant curialitatem, quæ scurrilitas non pertinet ad rem, id est non spectat ad aliquam utilitatem, et ideo non nominetur in vobis, sed magis actionem gratiarum, id est sic honeste vos habete, ut in vobis agant gratias Deo qui bona vestra viderint. Ideo hæc non nominentur in vobis, quia qui hujusmodi est, non habet hæreditatem in regno Dei. Vel ita: Non solum ideo non nominentur in vobis, quia non pertinent ad rem; sed etiam ideo quia auferunt regnum Dei. Quod sic ait: *scitote hoc, intelligentes*, id est subtili intelligentia hoc discutientes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod, scilicet avarum esse est servitus idolorum. Dum enim avarus magis diligit pecuniam quam Deum, eam sibi facit Deum. Fornicator, inquam, cum illis non habet hæreditatem in regno Christi et Dei, et ne ab hæreditate regni alieni sitis videte. *Nemo seducat vos verbis inanibus*, id est falsis et mendacibus. Hoc ait propter illos Nicolaitas, qui suadebant Deo non displicere quæcumque carnalia.

Videte, nemo seducat vos; Nam propter hæc quæ superius prohibita sunt, venit ira, id est vindicta Dei in filios diffidentiae, id est quorum salute diffidimus, vel qui de salute Dei diffidunt. Et quia propter hæc venit ira Dei, ergo nolite effici participes eorum, id est fornicationis, immunditiae, aut avariitiae. Ideo non debetis participare his, quia modo difficilius esset vobis peccare, quam olim; tunc enim per ignorantiam, sed nunc prudentes manum mitteretis in ignem. Quod sic ait: *Eratis aliquando*, id est ante fidem tenebræ, id est ignorantes; *nunc autem lux in Domino*, id est illuminati per Dominum. Et ideo ambulate ut filii lucis debent ambulare. Ambulate dico in omni bonitate habita in vobis, et justitia servata ad proximum, et in veritate ut vera verba dicatis. Ideo in his quia sic ambulare est non simpliciter opus, sed fructus lucis, id est fructiferum opus illuminatorum. Ambulate ut filii lucis, probantes, id est probabiliter considerantes, quod est beneplacitum Deo. Et ut quod beneplacitum est ei faciat, nolite communicare operibus tenebrarum, id est tenebrosorum. Operibus dico infructuosis et inutilibus, nolite communicare, sed magis redarguite opera tenebrarum. Non debetis communicare, quia turpe est etiam dicere, nedum facere ea quæ fiunt ab ipsis in occulto. « Qui enim male agit lucem odit (Joan. III, 20). » Opera tenebrarum redarguite. Modo assumit: Omnia autem quæ arguuntur a lumine, id est reprehenduntur ab illuminatis, manifestantur per confessionem, et dum arguuntur poenitet se male egisse. Et utile est si manifestantur. Omne enim quod sic per confessionem manifestatur lumen est id est jam incipit esse in lumine justitiae,

A cum poenitet se male egisse. Vel aliter: Omnia quæ arguuntur a lumine (sicut dictum est) manifestantur ipsis qui reprehenduntur; prius enim ignorabant pondus peccati sui, quod per reprehensionem agnoscent. Omne autem quod sic manifestatur lumen est, quia in eo quod jam cognoscit peccatum suum, quodammodo illuminatur, et appropinquat justitiae. Propter quod comprobandum, scilicet quod tenebræ fiunt lumen per manifestationem, dicit Spiritus sanctus in me. Hæc enim auctoritas alibi non invenitur in Scripturis. Dicit, inquam, ita: Tu qui dormis per ignorantiam in peccato: surge per cognitionem peccati, seu per confessionem, et cognito peccato exsurge a mortuis, id est a peccatis quæ generant mortem. Vel a mortuis, id est a numero mortuorum, id est peccatorum, faciendo fructus dignos poenitentiae et sic tibi exsurgenti illuminabit Christus, in fundendo gratiam

Dixit superius redarguite opera tenebrarum; quæ enim arguuntur per manifestationem, de tenebris 250 fiunt lumen, et quia de redargutione tanta sequitur utilitas ut quod tenebrosum est fiat lumen. Itaque fratres redarguite opera tenebrarum: et ut libere redarguitis, videte quomodo ambuletis caute, id est ne forte inveniatur in vobis, quod in aliis redarguitis. Caute ambuletis, non quasi insipientes; qui enim quod in se est, in alio reprehendit, insipienter agit, dum quod sibi in alio displicet in se sibi placet: Non quasi insipientes, sed ut sapientes, id est prius purgantes conscientiam, et tunc libere mala proximi redarguentes. Caute, inquam, ambulate. Nos dico, redimentes tempus. Secundum beatum Gregorium tempus redimere, est anteacta mala fletibus diluere. Cum enim male agimus, tempus perdimus; eum vero mala quæ gessimus per poenitentiam emendamus, et deinceps bene agimus, tempus perditum redimimus. Vel redimentes, id est præparantes vobis tempus. Tunc enim tempus redimimus, cum nos ad agendum quod bonum sed idoneos præparamus. Sicut enim qui male agit, tempus perdit, sic qui bene agit tempus quidem habet, sed non redimit; sed præparando se, ut sit idoneus ad bene agendum, his præparationibus tempus redimere dicatur. Videte ut caute ambuletis, et tempus redimatis, quoniam dies mali, id est homines in diebus istis mali sunt. Et propterea quoniam dies mali sunt, nolite fieri imprudentes, id est improvide argentes, sed intelligentes, id est ex intelligentia et calliditate mala proximi corripientes. Intelligentes, dico, quæ sit voluntas. Domini. Voluntas enim Dei est magis humiliter condescendere proximo, quam nimis asperitate eum detergere. Nolite fieri imprudentes, et nolite inebriari vino, in quo vino est cum ebrietate luxuria; sed inebriamini Spiritu sancto. Quod sic ait: Implemini Spiritu sancto, loquentes vobis metropolis, id est cum intellectu eorum quæ profertis. Loquentes, dico, in psalmis. Psalmus dicitur cantus ille qui motu manuum fit in instrumento illo, quod dicitur psalterium. Unde sic ait: Loquentes in psal-

mis, id est in his quæ pertinent ad instructionem A *sum*. *Loquentes in hymnis*. Hymnus dicitur laus Dei cum cantico; hymnos etiam hic vocat, vel laudes Dei vel gesta sanctorum similiter ad gloriam Dei. *Loquentes etiam in canticis spiritualibus*. Canticum dicitur exultatio de cœlesti bono, et ideo ait spiritualibus: quibus canticis maxime utuntur monachi, agentes ibi in desiderio futuræ beatitudinis. Non solum cum intellectu loquentes psalmos, hymnos, cantica, sed etiam operantes quod loquuntur. Quod sic ait: *Cantantes in hymnis et canticis, et psallentes*, id est bene operantes in psalmis. Cantare in hymnis et canticis pro modo suo operari est. *Cantantes dico, et psallentes Domino in cordibus vestris*, id est ex dilectione non quasi coacti; *agentes etiam gratias semper Deo et Patri*, qui et creavit et diligit. *Gratias dico pro omnibus seu adversis, seu prosperis*. *Agentes dico in nomine*, id est ad glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi. Vos dico, *subjecti invicem alter alteri in timore*, id est in dilectione Christi.

Postquam hæc præcepta in publico dedit, admonet separatim sexus et conditiones, quomodo cohærere debent alter alteri. Littera sic jungitur: Dico *subjecti* estote *invicem*, sed *mulieres* alio genere subjectionis *subditæ sint viris suis*, ita *subditæ sicut Domino*. Ideo viris subjiciantur ut Domino, *quoniam vir caput*, id est rector est et principium *mulieris*, *sicut et Christus caput est Ecclesia*, gubernando eam quam formavit de latere suo. Sicut enim de costa viri mulier (*Gen. ii, 21, 22*), sic de latere Christi Ecclesia. *Ipse etiam Christus salvator est corporis ejus*, id est Ecclesia, cum enim salvat; sed vir regere quidem potest mulierem, sed salvare nequit. Et licet in hoc differant, quod Christus salvat Ecclesiam, vir non salvat mulierem; tamen non propterea minor sit subjectio. Sed *sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres subjectæ sint viris suis in omnibus* quæ oportet. Mulieres subdantur viris. Vos autem *viri* non dico estote subditi mulieribus, sed *diligite uxores vestras*; nec parum, sed *sicut Christus dilexit Ecclesiam*. Dilexit uique; et enim tradidit seipsum in mortem pro ea, ut sanctificaret illam a peccatis, mundans eam lavacro aquæ. Hic aquam ostendit necessariam absolutioni. Mundans dico *in verbo*. Verbum dicit prolationem Trinitatis. Verbo dico *vitæ*, id est in quo Verbo accipitur vita justitiae. Vel Verbo *vitæ*, id est Christo qui in baptismo vitam nobis justitiae restituit. Sanctificaret ideo ut in die nuptiarum ipse *sibi exhiberet Ecclesiam*, decore virtutum gloriosem, non habentem maculam, id est aliquid criminale, aut rugam, id est dolositatem: *aut aliquid ejusmodi*, quod vel macula videatur esse vel dolus, sed ut sit sancta, positione virtutum, et ut sit immaculata, remotione vi- torum.

Sicut Christus Ecclesiam, *ita diligant viri uxores*; ita etiam debent diligere *ut corpora sua*. Vere ita ut corpora. *Qui enim attigit suam uxorem, diligens*

A *sum*. Uxor enim cara viri est, et ideo debet eam diligere. *Nemo enim unquam habuit odio carnem suam, sed nutrit cibis, et sovet eam vestimentis*. Martyres etiam qui carnes suas tradiderunt ad ignem, dicentur dilexisse carnem, dum eam valuebunt pati ad horam, ut sic requiesceret in æternum. Sicut infirmus qui carnem suam medico tradit ad urendum, et secundum, ut per asperitatem unius diei habeat longo tempore quietam sanitatem corporis. Nutrit dico et sovet, *sicut Christus nutrit et sovet Ecclesiam* scilicet nos qui Ecclesia ejus sumus; ideo nutrit nos, Ecclesiam suam, *qua sumus membra corporis ejus Christi*, id est Ecclesia. Nos dico existentes quidam *de carne ejus*. Hi sunt infirmi minus fortes in Ecclesia. Quidam vero existentes *de ossibus ejus*, id est de robustioribus in Ecclesia. Christus carnem habuit, secundum infirmitatem cujus tñdebat et pavebat. Habuit ossa, id est rationem secundum quam dicebat: « *Spiritus promptus est (Matth. xxvi, 41)*. » Sic hodie in Ecclesia quidam caro, quidam ossa dicuntur. In hoc etiam verbo mittit nos ad primam creationem, quando Adam videns Evam creatam ait: « *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea (Gen. ii, 23)*. » Propter hoc, quia uxor caro viri est, *relinquet homo patrem et matrem suam, et adhæredit uxori sue, et erunt duo, vir et uxor, in carne una*. Cum homo caro sit patris et matris in carne, quorum originem habuit; magis dicitur vir caro mulieris, et secundum naturam creationis, quæ de viro mulier formata est. Et secundum vim illius conjunctionis in qua mirabiliter transeunt in unitatem carnis, adeo ut dicant physici quod, si sanguis viri et mulieris, qui carnaliter commissi sint, in eodem vase ponatur, indivisibiliter commiscetur. Si vero sanguis eorum qui rem simul non habuerint, similiter ponatur, non sic admiscetur, sed sanguis viri per se et mulieris, *sicut ante vel post positum est, remanet*. Propterea quia una caro sunt, vir debet uxorem diligere. Præterea ideo quia *hoc*, id est *relinquet homo patrem, etc., est magnum*, id est magna rei *sacramentum*. Quod enim ait: *Relinquet homopatrem*, significat Filium Dei reliquisse Patrem, dum ipsi per naturam deitatis invisibilis sicut Pater, sub forma servi præbuit se visibilem. Reliquit iterum matrem, id est Synagogam in qua nutritus erat, et adhæsit uxori sue, id est Ecclesia quam sibi annulo fidei desponsavit. Hoc, inquam, est sacramentum. Ego autem dico rem hujus sacramenti existere in Christo, et in Ecclesia, sicut dictum est. Si omnis alia causa in conjugio cessaret, celebrandum tamen esset pro sola dignitate rei cuius figura est. Sed licet res hujus sacramenti in Christo tantum sit et in Ecclesia, non in viro et muliere, *verumtamen et vos singuli*, non ille uxorem proximi, sed unusquisque diligat suam *sicut seipsum; uxor autem non solum diligat, sed etiam timeat virum suum*. Sic viri ad uxores, et uxores se habeant ad viros.

CAPUT VI.

« Filii, obedite parentibus vestris in Domino (Col. III, 20) : hoc enim justum est. Honora patrem tuum, et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram (Exod. XX, 12; Eccl. III, 9; Matth. XV, 4). **252** Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros : sed educate illos in disciplina et corruptione Domini. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo. Cum bona voluntate servientes, sicut Dominus et non hominibus ; scientes quoniam unusquisque, quocunque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas : scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis ; et personarum acceptio non est apud eum (Rom. II, 11; Act. X, 34; I Petr. I, 17). De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli ; quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induitologia justitiae, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et galeam salutis assumite, ac gladium spiritus (quod est verbum Dei), per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis ; et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium Evangelii ; pro quo legatione fungor in catena ita, ut in ipso audeam, prout oportet me, loqui. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater et filius minister in Domino : quem misi ad vos in hoc ipsum ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. Pax fratibus, et charitas cum fide, a Deo patre et Domino Jesu Christo. Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen. »

EXPOSITIO.

Vos etiam, filii, obedite parentibus vestris, ita tamen quod in Dvmino ; in his enim quæ contra fidem sunt, parentes audiendi non sunt. Obedite dico ; hoc enim justum est, hoc scilicet honora patrem tuum et matrem, quod mandatum primum est in se-

Acunda tabula. Duæ tabulæ datæ sunt Moysi. In prima posita sunt tria mandata, pertinentia ad Deum scilicet diliges Deum tuum, et Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Et non assumes nomen Dei tui in vanum, etc. In secunda tabula septem mandata posita sunt, ad homines pertinentia. Hoc autem : Honora patrem, præpositum est aliis sex. Hoc etiam mandatum fuit datum in promissione, quia statim post mandatum subjuncta est mandati promissio ; hæc scilicet ut bene sit tibi honoranti patrem, et ut sis longævus super terram hanc, et in vera terra reprobmissionis longævus, quia permanens. Filii obedient parentibus. **B**Et, vos patres nolite filios vestros provocare ad iracundiam, sed educate illos in disciplina, docentes eos quæ eis addiscenda sunt, et in correptione, ut si peccaverint, quomodo decet corripiatis. Disciplina et correptione dico Domini, id est secundum Dominum facta. Filii obedite parentibus ; vos etiam, servi, obedite dominis, etiam carnalibus. Obedite dico cum timore animi et tremore corporis. Et in simplicitate cordis vestri, id est sine omni dolositate, obedite illis sicut Christo obediatis. Vos dico non servientes illis ad oculum, id est ut in facie Domini devoti sitis ; retro autem superbi. Dico non servientes ad oculum, quasi per hoc placatis hominibus, sed sicut servi Christi, ex animo, non coacti, facientes voluntatem Dei, id est sicut bonum esset vobis facere voluntatem Dei, ita sitis servientes illis cum bona voluntate sicut Domino, et non sicut hominibus. Ideo ait sicut Domino, cum enim pro peccato suo vel parentum servi facti sint, si hanc poenam peccati patienter tulerint Deo magis obedere videntur quam homini, qui eos sub hac conditione pro peccato redigunt. Servite illis sicut **253** Domino, scientes quoniam unusquisque, sive servus sive liber, percipiet a Domino remunerante sibi quocumque bonum fecerit. Servi, obedite dominis, et vos domini facite illis eadem, non quod illis serviatis, sed ut labores eorum pie remuneretis. Eadem facite illis, remittentes minas, id est nolite eos vexare minis, scientes quia idem Dominus illorum et vester est in cœlis, et scientes quoniam acceptio personarum non est apud Deum ; non enim minus diligit servum quam liberum ; solummodo bonus sit.

Postquam singulares admonitiones ad sexus et conditions fecit, revertitur ad communem Ecclesiæ admonitionem, timens defectum eorum, et sciens eos non amplius visuros faciem suam. Sic filii ad parentes, servi ad dominos se habeant, et e converso. Vos autem fratres, in communi de cætero, id est in futuro, confortamini, id est fortes estote in Domino, et ut confortemini state in potentia virtutis ejus, id est potentes estote per virtutem ejus. Virtutem hic vocat arma quæ sequuntur, quibus potentes sunt contra hostes. Ut autem fortes et potentes sitis, induite vos armaturam Dei, ut armis Dei induiti possitis more pugnantium stare adversus insidias diaboli, id est diabolum insidiantem vobis, et ne in hac pugna negligentes sitis, quia non est no-

bis collectatio adversus carnem et sanguinem, id est A scutum et protectionem vobis. In quo scuto fidei possitis extinguere omnia ignea tela illius nequissimi adversarii. Assumite etiam galeam salutis, id est spes et desiderium æternæ salutis sit vobis galea, qua caput hoc involvatis. Sicut enim caput dignius membrum est, sic futura salus dignior respectus est. Assumite etiam gladium Spiritus sancti, quod, id est qui gladius verbum Dei est. Et hoc gladio, scilicet verbo Dei feriuntur hostes et cadunt. Vos dico orantes per omnem, id est per omnismodi orationem 254 et per omnem obsecrationem. Oratio dicitur ut simpliciter : Deus adjuva me; obsecratio, cum adjuramento, ut : Per passionem tuam, libera nos, Domine. Orantes, dico, omni tempore non lingua tantum, sed spiritu, id est ex corde. Et in ipso, id est in orando sitis vigilantes in omni instantia et in omni obsecratione, facta pro omnibus sanctis, facta etiam pro me ad hoc ut detur mihi sermo in apertione oris mei, id est ut aperto ore accommodetur gratia sermonis. Et ut detur mihi cum fiducia notum facere mysterium, id est secretum Evangelii mei. Pro quo mysterio revelando fungor legatione positus in catena. Ita detur cum fiducia ut audeam in ipso Evangelio loqui, prout me oportet, non amplius venturus ad vos. De his quæ vobis agenda sunt, sic vos docui. Ut autem et vos sciatis tribulationes, que circa me sunt; et quid ego agam in illis. Tychicus, charissimus frater et C fidelis minister in Domino, nota faciet vobis omnia, Quem Tychicum misi ad vos in hoc ipsum ut cognoscatis per eum quæ circa nos sunt, et ut consoletur corda vestra cum audieritis me pati pro nomine Christi, pro quo omne onus leve est, omne jugum ferre suave est (Matth. xi, 30). Hic Thychicus fuit per quem hanc Epistolam misit, intendens per utrumque eos consolari. Vobis fratribus sit pax et charitas cum fide, id est et fides a Deo Patre et Domino Iesu Christo. Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum. Diligunt dico in incorruptione, id est in integritate dilectionis. Dictum est a similitudine sponsæ, quæ se maritum diligere probat, dum ei integratem suam reservat. Vel ita : Gratia sit illis in incorruptione, id est in spe incorruptionis, id est vitæ æternæ. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

Pilippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, persistierunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat Apostolus, scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Philippi civitas est in Macedonia : inde Philippen- ses. Ii autem de numero eorum fuerunt, quos in secunda Epistola ad Corinthios adeo magnificavit Paulus, dicens : Seipsos primum dederunt ; deinde

D sua (II Cor. III, 5). Apud hos Philippenses aliquandiu conversatus fuerat Paulus, prædicans eis verbum Dei, et per eum suscepserunt fidem Christi ; quibus confortatis in mandatis Dei, discessit ab eis.

sed cum Romæ esset in vinculis, propter absentiam et tribulationem pastoris, existimaverunt persecutores justitiae et pseudo apostoli, depravatores veritatis, sibi datam esse opportunitatem aggrediendi quos Paulus instruxerat Philippenses, ut et facilius cederent persecutioni, propter afflictionem et contemptum magistri, et ut pseudo opportunius perverterent fidem eorum, absente Paulo qui confirmaret eos. Quam utramque pugnam (scilicet persecutorum et pseudodoctorum) Paulus intelligens, scripsit eis hanc Epistolam, in qua agit de illa duplice pugna persecutorum et pseudodoctorum, eo

A modo ut approbet eos persecutionem libenter debere pati pro fide Christi, Cum Apostolum suum gaudetem audiant in vinculis, qui dignus habitus sit pro nomine Jesu contumeliam pati ; cum etiam sciant Jesum pro salute eorum passum. Iis et aliis causis patientiam cum humilitate commendat eis. Iterum doctrinam eorum pseudo illis adeo deprimit ut vocet eam stercora, et multas dat rationes, quare non sint audiendi. Et in hunc modum agens de hac utraque pugna, intendit eos armare in hoc bello per hanc Epistolam, ne vel cedant persecutioni, vel consentiant errori.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

255 CAPUT PRIMUM.

« Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconibus. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratiis ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio depreciationm faciens, super communicatione vestra in Evangelio Christi a prima die usque nunc, confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perfici usque in diem Christi Jesu. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos omnes in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi, repleti fructu justitiae per Jesum Christum, in laudem et gloriam Dei. Scire autem vos volo, fratres quia quæ circa me sunt, magis ad profectum veniunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus, et plures e fratribus in Domino confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem, et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant ; quidam, ex charitate, scientes quoniam in defensione Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere ; existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim ? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem et subministracionem Spiritus Jesu Christi, secundum expectionem et spem meam, quia in nullo confundar, sed in omni fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo.

B « sive per vitam sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus : desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius ; permanere autem in carne, necessarium est propter vos. Et hoc confidens scio quia manebō et permanebo omnibus vobis ad perfectum vestrum, et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut, sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii, et in nullo terreamini ab adversariis ; quæ est illis causa perditionis, vobis autem salvatis, et hoc a Deo : quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini : idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc auditis de me. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Nomina dignitatis hic non apposuit, sciens Philippenses non dubitare de apostolatu Pauli, quem magistrum et Apostolum suum confitebantur, dum, sicut illis tradiderat Paulus, in fide operabantur ; sed intendens commendare eis humilitatem, cum patientia humilitatis nomen (se servum dicens) inseruit. Unde sic ait : *Paulus et Timotheus*. Non ideo Timotheum apposuit quod cum Paulo Epistolam scripserit, sed quia in eadem voluntate Paulo concessit ; ideo etiam, quia, sicut in sequentibus innuit, missurus erat eis in proximo Timotheum. Cui in omnibus obedirent, dignum fuit prescribere commendatione Pauli. *Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi*, sic et vos servitutem Christi in omni humilitate patientes custodite. Paulus, inquam, et Timotheus scribunt *omnibus sanctis qui sunt Philippis*. Sanctis dico in Christo Jesu, id est in fide Christi Jesu sanctis et confirmatis. Ubi ait *omnibus sanctis*, communitatem Ecclesie intelligit, id est, subditos, quibus in eadem salutatione præla-

tos adjungit, dicens : **256** Scribunt *omnibus sanctis*, id est subditis *cum episcopis*, id est et episcopis *et diaconibus* in eadem Ecclesia. Hic per episcopos accipimus presbyteros ; cum in eadem civitate non sint, putandum plures esse episcopos. Vel si etiam Philippi regio esset diversas habens civitatas, absurde transiret ab episcopis ad diacones, intermissis presbyteris. Nec absurdum est, si sacerdotes dicantur episcopi, cum, secundum Augustinum, quilibet paterfamilias, quia super intendit domui, episcopus possit dici. Paulus, inquam, et Timotheus sic scribunt : *Gratia vobis et pax a Deo nostro Patre, et Domino Iesu Christo.* Sicut saepe expositum est. Hic modo in primis mistim de utraque pugna commendans eis humilitatem cum patientia agit, usque illud inferius, ubi ait : *Scire autem, etc.* Quasi diceret : Audiens fidem et patientiam vestram, *gratias ago Deo meo*, id est mihi bene in vobis faventi. Nostrum dicimus Deum, quando pie concedit quod precamur. Gratias, inquam, ago Deo meo *in omni memoria vestri*, quia, quoties audio aliquid de vobis (quia digna fide Christi sunt), gratias ago Deo, non in quadam, sed *in omni memoria vestri*. In omnibus bonum audiens de vobis, *gratias*, inquam, *ago Deo in omni memoria vestri faciens deprecationem pro vobis omnibus*, quia nemo se indignum mea intercessione facit : Et hoc *cum gaudio*. Si peccarent illi, precaretur quidem pro eis, sed in tristitia.

Quia vero perfecti sunt, restat ut ore pro eis *cum gaudio. Faciens*, inquit, *deprecationem in cunctis orationibus meis*. Nunquam enim oro quod prætermittam vos. Orationibus dico non raro, sed *semper*, id est continue celebratis. Ago, inquam, *gratias semper*, id est *de communitate vestra ostensa in Evangelio Christi*. Communicastis enim Evangelio Christi, credendo quam cito audistis. Faciendo etiam opera fidei, et prædicando aliis mecum fidem Christi. Vel ita : *Gratias ago super communicatione vestra*, id est de hoc quod res vestras communes exhibuistis omnibus sanctis. *Communicatione* dico facta *in Evangelio*, id est secundum Evangelium Christi, quia vos primum Deo, dehinc vestra sanctis tradidistis, et in Evangelio per hæc et omnia præcepta adimplendo. *Communicatione* dico incepta *a prima die conversionis vestre usque nunc*, id est ad præsentem diem. *Ago gratias, faciens pro vobis deprecationem*, et *hoc ipsum*, id est sicut postulo integrum *confidens* me impetraturum ; non tamen ex virtute vestra, sed ideo *confidens*, quia Deus qui *caepit in vobis bonum opus*, ipse idem perficiet. Ideo ait *caepit et perficit*, et, ut superius, *gratias ago*, ut ostendat principium et finem justitiae suæ totum et *gratia Dei esse*. Ideo etiam ait *confidens*, quia si pietas Dei bona *caepit* in illis qui mali erant, multo magis credendum est ut in iis qui jam justi sunt, perficiat consummationem. *Perficiat* dico *usque in diem Christi Iesu*, in morte cujusque, quantum ad eum qui moritur, incipit dies Christi. Ex hoc enim jam nihil facit præter voluntatem Christi, qui, dum viveret

A diem suum habuit, faciens bonum vel malum, quod voluit. Vel si dicimus diem Christi, diem judicii, tunc erit ad probationem. Ita perficiet in vobis opus bonum usque, id est, assidue faciens hoc in justis usque in diem Christi Jesu, id est, quandiu mundus durabit. Confidens et faciens depreciationem tantam *sicut est justum* ; id est, non minus precor pro vobis quam justitia vestra et benignitas, qua me honorifice suscepisti exigit. *Justum*, inquam, *est mihi* qui nullius beneficio ingratius sum, sed benigne recompenso. *Sicut*, inquam, *justum est mihi* non solum deprecari, sed etiam *sentire* hoc *pro vobis* ; sentio enim tribulationem vestram ex vi compassionis, ac si eam in carne mea sustinerem. *Pro vobis* dico *omnibus*, quia omnes perfecti estis. *Sentire* me dico et sentio, *eo quod habeam vos non in labiis tantum, sed in ipso corde*. Tribulor enim interius pro vestris tribulationibus. Habeo vos in corde, et dum sum *in vinculis*, et dum sum *in defensione*, et positus *in confirmatione Evangelii*. *In vinculis meis* habeo vos *in corde*, memorans vos **257** pati persecutionem sicut et me. *Et in defensione Evangelii*, id est in quo defendo fidem contra pseudo, qui nituntur pervertere eam. Habeo vos *in corde*, memor quod vos cum pseudo pro tuenda fide vestra decertatis. Per vincula et defensionem utriusque pugnæ eorum faciens mentionem, confortat eos in utraque. Habeo etiam vos *in corde*, in confirmatione Evangelii, id est quando simplicibus Christianis confirmo fidem suam per Scripturas etc. Memor sum vos similiter fidem simplicium confirmare.

C Et sicut memor sum tribulationum vestrarum, sic et vos estote participes humilitatis meæ. Inutilis enim est patientia, quam non comitatur humilitas. Quales habeo vos in corde : tales, scilicet *omnes vos esse socios gaudii mei*, remunerationis meæ in *eterno gaudio*, sicut enim tribulationis meæ, participes eritis gaudii. Vere habeo vos in corde. *Testis enim mihi est Deus, quomodo*, id est quam infinito desiderio ego *cupiam omnes vos esse*, non in pedibus Christi, sed *in visceribus Christi Iesu*, id est non in inferioribus ; sed inter magis dilectos Dei qui dicuntur viscera ejus. Et quia sic cupio de vobis, ideo *oro hoc ut charitas vestra magis*, proficiendo *abundet*, temperata in *omni scientia*, id est in omnimoda discretione. Ideo scientia necessaria est charitati, quia, si sine discretione fuerit, plerumque sic obhorribit aliquid veniale in proximo ut intemperate reprehendendo suscitetur litem, vel aliquid magis crimen, cum, si discrete ageret, melius per lenitatem proximum corrigeret, ideo ait *charitas abundet in omni scientia*. Et quia quidam habentes scientiam, plerumque actum ejus obliviscuntur, addit, et *in omni sensu*, id est in omni animadversione, ut semper memoriter animadvertiscas et in promptu habeamus scientiam. *Abundet* ita *ut* non tantum bona a malis, sed etiam *probetis*, id est probabilitate eligatis potiora, id est de bonis meliora. Pro-

betis ita ut sitis sinceri, id est puri in vobis, *et sine A invidiam*, quia volunt diminuere nomen Pauli, in quo non est alligatum verbum Dei. Et si non potent se posse usurpare sibi laudem Pauli, prædicant etiam *propter contentionem*, certantes se parificare Paulo in laude prædicationis. *Quidam autem* qui boni sunt *prædicant Christum*; et si non patientur tribulationem *propter bonam voluntatem* habitam ad omnes, quia vellent venire omnes homines ad agnitionem veritatis. *Quidam* etiam similiter boni ex *charitate*, id est private dilectione, quam habent erga me, prædicant Christum, *scientes quoniam ego positus sum in vinculis in defensione*, id est propter defensionem *Evangelii*. Vel ita: *Scientes quoniam ego sum positus*, id est ordinatus a Deo in *defensione*, id est ad hoc ut defendam *Evangelium*, ii prædicabant ex privata charitate, dicentes: *Dilectus noster Paulus*; quia ligatus est, non potest modo instruere Ecclesias suas, suppleamus vicem ejus, ne forte quod ædificavit, evertant illi pseudo. Et sic carnaлиis dilectio erat ad profectum *Evangelii*.

Hucusque mistim de utraque pugna tractavit; hic separatim de pugna persecutorum incipit, dicens. Audiens bona de vobis, *gratias ago*. Depreco cum gaudio *confidens* de vobis. Ego sic ago: *Vos autem volo scire, fratres, ea quæ circa me sunt*. Hæc ideo eis notificat ut exemplo suo ad patientiam et humilitatem eos inducat. *Scire, inquam, vos volo*, quia ea quæ circa me sunt. *Circa*, ideo quia undeque circumvallant me mala. Vel *circa*, quia extra in corpore affligor, sed intus, in anima vires congrebo. Ea, inquam, quæ circa me sunt, *venerunt ad profectum Evangelii magis* quam ad detrimentum, sicut ipsi putaverunt quod ligato Paulo, alligatum esset verbum Dei. Venerunt ad profectum, *ita ut vincula mea*, id est utilitas vinculorum meorum *manifesta fierent in Christo*, id est in magnificatione nominis Christi. *Manifesta dico in omni prætorio, et in cæteris omnibus*, id est apud principes, et apud inferiores. Et si enim ubique non sciatur Paulus esse in vinculis, tamen utilitas vinculorum suorum ubique diffunditur, dum fides Christi **258** per eum dilatata ubique prædicatur. Vel ita: *Venerunt ad profectum, ita ut ipsa eadem vincula mea D fierent manifesta in Christo*, id est quæ pro Christo patiebar. *Manifesta dico in omni prætorio, et in cæteris omnibus* locis. Ubique, enim dicebant: *Vide te constantiam*. Pauli, qui etiam in vinculis non cessat prædicare fidem Christi. Ita fierent manifesta *ut plures ex fratribus confidentes in Domino, vinculis meis*, id est propter vincula mea in quibus positus audacter prædicabam, exemplo meo confisi auderent abundantius loqui gentibus sine timore verbum Dei; qui prius propter timorem non audebant. Li sunt boni fratres, sed *quidam quidem*, id est discreti a bonis, quia perverse *prædicant Christum et propter*

B

C

D

E

quia volunt diminuere nomen Pauli, in quo non est alligatum verbum Dei. Et si non potent se posse usurpare sibi laudem Pauli, prædicant etiam *propter contentionem*, certantes se parificare Paulo in laude prædicationis. *Quidam autem* qui boni sunt *prædicant Christum*; et si non patientur tribulationem *propter bonam voluntatem* habitam ad omnes, quia vellent venire omnes homines ad agnitionem veritatis. *Quidam* etiam similiter boni ex *charitate*, id est private dilectione, quam habent erga me, prædicant Christum, *scientes quoniam ego positus sum in vinculis in defensione*, id est propter defensionem *Evangelii*. Vel ita: *Scientes quoniam ego sum positus*, id est ordinatus a Deo in *defensione*, id est ad hoc ut defendam *Evangelium*, ii prædicabant ex privata charitate, dicentes: *Dilectus noster Paulus*; quia ligatus est, non potest modo instruere Ecclesias suas, suppleamus vicem ejus, ne forte quod ædificavit, evertant illi pseudo. Et sic carnaлиis dilectio erat ad profectum *Evangelii*.

Quidam autem perversi, sicut illi, ex privata charitate, sic isti *ex contentione*, id est ex privato odio *annuntiant Christum, non sincere*, id est non in puritate, *existimantes se* hoc modo *suscitare pressuram*, id est aggravationem *vinculis meis*, id est mihi posito in vinculis. Li enim perversi disputaverant eum Paulo, et Paulus superaverat eos; nunc autem quod audierant ab eo prædicabant, ideo ut cum diceretur eis: *Quare verba ejus scilicet damnati Pauli prædicatis?* diceret hoc, non a nobis, sed sic ab illo accepimus, portet ille poenam istorum, et iis verbis infideles concitati vehementius desævievant in Paulum. Objiceret aliquis ad hoc quod superius ait: *Vincula mea venerunt ad profectum Evangelii, in bonis quidem qui exemplo tuo animati prædicaverunt, profuerunt quidem*; sed in iis qui ex inuidia et contentione prædicabant, vincula tua nil profuerunt. Ad hoc Paulus. Profuerunt utique etiam in iis; *quid enim nocet dum*, id est solum modo *annuntietur Christus omni modo*, scilicet *sive per occasionem suscitandi mihi pressuram, ut faciunt pseudo, sive per veritatem, ut annuntiant boni?* Ego non curio quicunque sit annuntians; solummodo auditores in fide proficient. *Gaudeo in hoc quod Christus annuntiat per occasionem, et in hoc gaudeo, quod suscitant mihi pressuram, nec modo solum, sed semper gaudebo in eodem. In Deo gaudeo et gaudebo, scio enim quia hoc*, id est quod pressura mihi suscitatur, proveniet mihi in *salutem* per vestram orationem intercedentem pro me, *et per subministracionem*, id est per fulcimentum et sustentaculum Spiritus. Sicut enim columna in medio posita sustentat domum, ne cadat; sic Spiritus fulcit me. *Spiritus dico Jesu Christi*, id est quem Christus dat, pro quo patior proveniet dico in *salutem secundum exspectationem et spem meam*, id est non minus salutis conferens quam exspecto et spero. Exspectatio dicitur longanimitas in sustinendo, sine certitudine tamen, Spes vero certa præstolatio; ideo *secundum spem*,

quia non confundar, id est non erubescam in aliquo, A est pro merito Christi, non solum ut credatis in eum, ut ego deficiam in Evangelio Christi propter instantem tribulationem. Non confundar, sed sicut semper, id est de præterito magnificatus est, ita et nunc, id est in futuro magnificabitur Christus, non solum in anima, sed etiam in fragiliori parte, id est in corpore meo. Magnificabitur utique sive per vitam sive per mortem, id est in vita corporis et in morte. Debeo magnificare Christum per vitam, nam Christus et vivere mihi, id est ego ad aliud non vivo, nisi ut magnificem Christum. Debeo magnificare per mortem; nam Christus est mihi lucrum mori, id est ad moriendum, ipsum enim Christum accipiens lucror, si pro Christo morior. Vel ita: Per mortem debeo magnificare Christum; nam mori est mihi lucrum, id est nam in morte lucror ego, accipiens in celis retributionem laborum meorum. Et cum mori sit mihi lucrum, restat ut eligam mortem.

Adversa sententia, sed tamen licet mori sit lucrum, vivere in carne est mihi fructus operis, hic scilicet quod per vitam magnificabitur Christus. Et quia mori mihi est luerum tantæ beatitudinis, et vivere in carne est mihi fructus magnificandi Christum, en, id est ecce, quid horum eligam ignoro, vitam an mortem, ideo ignoro quia coarctor. Vel non solum ignoro, sed etiam coarctor, habens desiderium e duobus, id est de dissolvi, et de permanere in carne; sed dissolvi et cum Christo esse multo melius, quantum ad me. Permanere autem in carne necessarium est propter vos, ut Christus per me magnificetur in vobis. Et hoc, id est quod necessarius et utilis ero confidens. Scio quoniam maneo et etiam diu permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, et ad gaudium fidei vestre, id est ut de merito fidei gaudeatis. Tunc habet justus gaudium de fide, cum jam non timet adversa, et securus est de præmio. Permanebo vobis ad profectum, ita ut gratulatio, id est exultatio vestra, vel actio gratiarum, utrumque enim significat gratulato, et gaudeo et gratias ago, gratulatio, inquam, vestra abundet in Christo, id est in laudem Christi Jesu, in me, id est in consideratione mei. Abundet dico per meum adventum iterum factum ad vos. Abundabit utique tantummodo videte ut vos conseremini digne Evangelio Christo, id est sicut decet et docet Evangelium, quod accepistis. Ita digne, ut sive cum venero et video vos, sive absens quoque modo fuero, vel absens vel praesens audiam de vobis hoc, quia statim in uno Spiritu sancto justificantem vos. Et quia in eodem spiritu stare possent; hic in humilitate, hic in castitate; tamen non habentes inter se dilectionem, ideo addit unanimes in dilectione, et collaborantes per patientiam tribulationum fidei Evangelii, id est quam fidem in Evangelio didicistis. Audiam etiam quod vos in nullo terreamini ab adversariis, quæ causa, scilicet quod volunt terrere vos, est illis causa perditionis, vobis autem, qui interriti statis, est causa salutis. Et hoc vobis a Deo quod non temerini, ideo, quia vobis donatum est pro Christo, id

B « Si qua ergo consolatio in Christo, si quod sol latum charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimis idipsum sentientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes, non quæ sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesu Christus in gloria est Dei Patris. Itaque, charissimi mei, (sicut semper obedistis) non in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia 260 mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate. Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus (I Petr. iv, 9), ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis prave et perversæ; inter quos lucetis sicut luminaria in mundo; verbum vitæ continentis ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. Sed et si immolar supra sacrificium, et obsequium fidei vestre, gaudeo, et congratulabor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt querunt, non quæ sunt Jesu Christi (I Cor. XIII, 5). Experimentum autem ejus cognoscite, quia, sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut video quæ circa me sunt: Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, et modestus

CAPUT II.

« erat propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem : sed Deus misertus est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam habere rem. Festinantis ergo misi illum, ut viso illo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excitem itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote ; quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis de- erat erga meum obsequium. »

EXPOSITIO.

Dixit superiorius : *Vincula quæ circa me sunt, venerunt ad profectum Evangelii* ; quod etiam vos patmini, vobis est causa salutis, et ita vobis pati donatum est pro merito Christi. Ex ipsis nunc infert dicens : Quia et me pati profectus est Evangelii, et quæ pro Christo similiter patimini vobis est causa salutis ; ergo, fratres, *implete gaudium meum*, quod gaudium jam incepistis, ex quo pro Christo contumeliam passi estis. Implere gaudium intelligit, si ita pro Christo patientur ut habeant humilitatem patientiæ semper associatam. Hic enim apertius horabitur eos, ut cum patientia habeant humilitatem, ne, si patiuntur pro Christo, ideo se quasi digniores cæteris præferant. Patientia enim sine humilitate inutilis, est. Implete gaudium meum si qua consolatio vobis est in Christo, id est si ex Christo consolationem queritis in aliquo. Vel (ut de Christo sileam) si quod solatium charitatis, id est fraternæ dilectionis habere vultis, tunc implete gaudium meum. Vel ita : Si qua consolatio mihi datur apud vos in Christo, id est propter amorem Christi, et si quod solatium charitatis, id est fraternæ dilectionis mihi est apud vos quod me pro fraterna charitate consolari velitis, tunc implete gaudium meum ; et, si est vobis qua, id est aliqua *societas spiritus*, id est si in Spiritu sancto societatem habetis cum aliis Ecclesiis ; et si sunt in vobis aliqua viscera, id est aliqui pii affectus *miserationis*, id est exhibitionis misericordiæ, *implete gaudium meum*. Viscera hic ponuntur quasi misericordia ; plus autem affectus (etiam si nihil operetur) misericordia dicitur. Effectus autem misericordiæ miseratio vocatur, ideo tam obnoxie obtestatur eos quia vult eos tenere humilitatem, sine qua patientiam eorum intelligit irritam. *Implete dico gaudium*, ita ut sapiatis idem, id est ut prosperitates proximi tam bene sapiant in vobis ac si vestræ sint. Sapiatis dico, habentes eamdem charitatem, id est ad omnem proximum æquam dilectionem. Licet enim quandoque oporteat habere majorem familiaritatem ad quosdam, sicut Christus habuit ad Joannem, hæc tamen non est dicenda charitas, sed major familiaritas, quæ habetur secundum quod quidam sunt opportunitiores ad **261** quædam, alii minus.

Sitis etiam sentientes id ipsum in adversis proximi, ut angustiam ejus non solum in animo sentiatis,

A sed sic pungat vos ut propria. Vos dico *unanimes*, id est æquum animum compassionis ad omnem proximum habentes. Vos iterum *nihil facientes per contentionem*, ut alter qui magis patitur contendat se præferre alteri minus patienti. Vel, nihil disponentes de rebus ecclesiasticis per contentionem, *neque facientes aliquid per inanem*, id est propter mundanam gloriæ, sed estote arbitrantur alios *superiores vobis invicem* ; quod alter reputet alterum se superiorem; nec hoc facta superbia, sed in *humilitate*, ut, sicut alter præponit sibi alterum, sic eamdem humilitatem habet in corde putans eum, quem præponit, superiorem se. Et quomodo alter alterum sibi superiorem arbitretur, consilium ponit, dicens : Ut arbitremini alter alterum superiorem sibi, non sitis considerantes singuli bona, quæ sua sunt; sed ea tantum bona considerate quæ sunt aliorum. Si enim (postpositus vestris) virtutes aliorum attenditis, sic eos vobis superiores arbitrabimini. Ut utrumque commendet eis, humilitatem et patientiam, exponit quanta fuerit humilitas et patientia Christi, dicens : Bene dico in *humilitate* ; nam hoc debetis habere in vobis quod non solum in me, sed etiam in Christo Jesu præcipue videtis. Nec solum habete *hoc*, sed etiam *sentite*, id est per experientiam rei probate. Ideo ait *sentite*. Multi enim sunt qui existimant se omnia posse pati pro Christo, qui, si forte venirent ad experimentum, deficerent. *Sentite*, inquam, in vobis humilitatem, patientiam ; quod in me ei in Christo Jesu præcipue videtis ; qui Christus Jesus cum esset in forma, id est in æqualitate Dei patris, ita invisibilis, coæternus, et consubstantialis illi scivit se esse æqualem Deo. Et in hoc quod scivit, major humilitas. Si enim ignorata altitudine sua, ita se humiliaret, humilitas ejus propter ignorantiam non adeo commendabilis esset. Sciens utique se esse æqualem Deo, non arbitratus est rapinam, ut sibi usurparet rem alienam. Vel sic in eadem sententia : Arbitratus se esse æqualem Deo, non faciendo rapinam, sicut malignus angelus, quod dicens : « Ponnam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (*Isa. xiv, 13*) ; » et homo cui serpens dixit. « Eritis sicut dii (*Gen. iii, 5*). » Hic uterque rapinam fecit, dum quod Dei proprium erat, male sibi usurpare voluit. Christus autem non rapinam, quia arbitratus est rem propriam.

C D Et licet Christus esse in forma Dei, tamen *exinanivit*, id est evacuavit claritatem deitatis, dum eam sub forma servi posuit. *Exinanivit* dico *semet*, id est ipsam deitatem, ipsum, id est in eodem, tamen cum Patre permanentem ; sic enim assumpsit quod non erat, ut maneret quod erat, et in hoc multa humilitas. Si enim quilibet rex amissio jure regni humili sit, non multum est ; sed si habens jus regni, ab eo se in humilitate manens alienat, commendabilis est ejus humilitas. *Exinanivit*, dico, accipiens formam servi. Incomparabilis est humilitas, ubi Dominus elegit esse servus. Iterum formam servi posset accipere sine corruptione, ut non sentiret miseras carnis. Ideo addit, factus, id est fa-

eturam novam accipiens in similitudinem hominum. A simplices filii Dei, id est ut simplex filiatio Dei per Sic eum passibilis fuit et mortal is ut alii homines. Iterum in similitudine hominum esse posset, manus habens et pedes, et non haberet se ut homo. Ideo subdit et habitu, id est, in habendo se inventus est ut homo, a tentatore diabolo. Diabolus enim investigabat eum an esset Deus, an homo; sed, cum invenit eum esurientem, putavit eum solummodo hominem. Nec solum factus est in similitudinem hominum, sed etiam humiliavit semet (qui tantus erat) ipsum, scilicet in gloria tamen deitatis perdurantem. Humiliavit dico, factus obediens Patri in omnibus, usque ad mortem, nec mortem personae quae digna esset, sed mortem crucis. Quod genus mortis praे omni alio ignominiosius erat. Ubi ait mortem, commendat in eo patientiam. Ubi ait crucis, humilitatem. Propter quod, id est quia, in tanta humilitate et patientia Deo obediuit, ipse se merito suo et Deus secum exaltavit, id est in magna altitudine posuit, **262** illum, scilicet ad dexteram suam. Et illi exaltato donavit nomen, id est honorificentiam, quod nomen est super omne nomen, id est superius omni nominabili, ita super, ut in nomine, id est ad honorem, Jesu omne genu fleatur, id est omnia ipsi plene sujiciantur, sicut ille qui genescit, subiectur. Omne genu dico, quia cœlestium, id est angelorum, et terrestrium, id est hominum, et inferorum, id est dæmonum et animarum, quæ ibi sunt, nectatur genu, et omnis lingua confiteatur. Hoc erit in die judicii, quando, velint nolint, Christum confitebuntur impii.

Confiteatur dico, quia, id est quod, Dominus Jesus Christus est in gloria, id est in æqualitate Dei Patris, secundum deitatem, et post Patrem primus, quantum ad humanitatem super omnem creaturam; quod Christus adeo patiens et humiliis fuit, et per utrumque sic exaltatus: itaque, charissimi mei, operamini vestram salutem, id est vestri exaltationem, conjungentes in vobis patientiae humilitatem. Vos, inquam, sicut semper obdistis mihi, quandiu apud vos eram, ita modo cum metu animi et tremore corporis, timendum enim semper est stanti ne cadat. Operamini vestram salutem, ut non in præsentia mei tantum dicamini obedisse, sed multo magis nunc in absentia mea probetur vestra obedientia. Ideoque nunquam securi, sed semper cum metu et tremore, quia Deus est qui operatur in vobis (ut nihil vobis relinquam) etiam velle; et postquam per gratiam dederit velle, similiter in vobis operatur perfere. Nec hoc pro vestro præcedenti merito, sed solummodo pro bona voluntate sua, Deus omnia operatur in vobis; vos autem, cooperantes Deo, facite omnia sine murmurationibus, ne si diu vos pati necesse sit, contra Deum impatienter murmuretis, quasi vos injuste permittat affligi. Omnia etiam facite sine hæsitationibus, id est ne dicatis: Cras vigilabo, jejunabo cras, pro Christo pati incipi am sic. Ideo facite ut sitis sine querela, id est ut non sit in vobis de quo erga vos homo juste possit conqueri. Et ut sitis

B innocentiam sit in vobis, ut etiam sitis sine reprehensione; quod nec aliqua occasio appareat in vobis, unde reprehensibiles videamini, licet culpa non sit in vobis. Dicerent illi: Grave est sine reprehensione vivere inter tot invidentes justitiae. Ad quod ille: Verum quidem est, quia vos habitatis in medio nationis prævar et perversæ in se, id est pervertentis alios, inter quos tamen per fidem et bona opera lucetis sicut luminaria in mundo. Sicut enim sol et luna mundum illuminant, sic justitia vestra tenebras eorum illuminat. Vos, dico, continentes verbum vitæ, id est Evangelium Christi, in fide cujus vita æterna habetur. Continentes dico ad modum vasis quod liquorem infusum sibi bene continet et propinat aliis; sic et vos, in vobis verbum Dei custoditis, et aliis ministratis. Continentes dico ad gloriam meam; quod si ego gloriam habiturus sum de hoc quia verbum vitæ continetis, multo magis vos qui promeremini. Gloriam dico, mihi habendam, in die Christi, quando Christus suos remunerabit. Habebo utique gloriam meam, quia ego non curre in vacuum, neque laboravi in vacuum.

Cucurrit secundum illos quos facile convertit. Laboravit secundum difficiliores in accessu fidei. Cucurri quidem et laboravi in vobis, nec me pœnitit; sed etiam, si oporteat me immolari pro vobis, in hoc congratulor vobis. Quod sic ait: Etiam si ego immolar supra sacrificium fidei vestræ, et supra obsequium fidei vestræ, id est, ego fidem vestram obtuli Deo, quasi sacrificium in odorem suavitatis. Et obsequium, id est bona opera vestra in quibus post fidem Deo obsecuti estis. Sed si adhuc post hos labores opporteat me immolari pro vobis, gaudeo inde et congratulor, id est gratias refero. Vel congaudeo cum omnibus robis, qui gaudere debetis, si voluntas Dei fuerit ut ego immoler pro vobis. Vos autem id ipsum recompensando mihi, ut pro me similiter immolemini, gaudete et congratulamini mihi, qui vos ad rem tam dignam armavi, sicut est pro **263** Christo immolari. Iterum: Scio, vos ad patientiam et humilitatem per Epistolam ædifico. Spero autem in Domino Jesu cito me mittere Timotheum ad vos. Ideo ut ego, cognitis quæ circa vos sunt, sim bono animo et seculo de vobis; quos propter instantem utrinque pugnam vereor perturbari. Ideo Timotheum magis mittam ad vos, neminem enim habeo tam unanimem vobis, et qui tam sincera affectione sollicitus sit pro vobis. Vere neminem; omnes enim qui modo tecum sunt, querunt quæ sunt, non ea quæ sunt Jesu Chrsti. Illum pro vobis sollicitum mittam ad vos. Vos autem honorifice eum suscipiendo cognoscite.

Non dicit eum simpliciter, sed experimentum ejus, id est eum mihi bene expertum. In multis enim experimentum habui. Experimentum bene dico, quoniam ita servivit tecum in Evangelio, sicut filius obediens patri. Et quia sincera affectione vos diligit, et sicut patri mihi servivit. Igitur spero hunc me

mittere ad vos, mox ut video finem eorum quæ circa me sunt. Ideo sic ait. Nero enim disposuerat se in proximo daturum de eo sententiam, an eum occidere, an reservaret. Sperabat autem se evasurum, quia plures de domo Caesaris instruxerat ad fidem, qui de sua liberatione laborabant. Propterea subdidit: *Confido autem in Domino, quoniam ipse ego cito veniam ad vos.* Et licet me venturum dicam, et Timotheum missurus sim, tamen interim *necessarium existimavi mittere ad vos Epaphroditum fratrem meum et cooperatorem in prædicatione, et commilitonem in tribulatione. Vestrum autem apostolum,* id est vel legatum, quia hunc legaverant ad Paulum, vel apostolum, id est prædicatorem eorum, vel episcopum eorum, et *ministrum necessitatis meæ,* id est qui quæ misistis mihi, ministravit in tempore necessitatis. Ideo existimavi hunc mittendum ad vos, etsi necessarius esset mihi, *quoniam quidem desiderabat omnes vos, et erat mestus,* non pro se verberatu, sed propterea *quod audieratis illum infirmatum,* et nolebat vos contristari pro eo. Hic Epaphroditus, dum Paulo ministraret, interceptus a custodibus, vehementer afflixerunt eum verberibus. Infirmitum dico ideo; nam utique *infirmitus est usque ad mortem, sed Deus misertus ejus, non solum autem ejus, verum etiam in eo misertus est mei.* Et quia vos dolebatis de eo, ergo festinantius quam facerem (necessarius enim mihi erat) *misi illum,* ideo *ut riso eo, gaudeatis iterum.* Olim enim cum apud vos erat, gaudebatis. Et ideo nisi ut ego sim sine tristitia, quia de vobis contristatis pro eo tristitiam habeo. Et quia adeo diligit vos, et vos eum, mittimus ad vos. Itaque *excipite eum cum omni gaudio,* non in citharis et tibiis, sed gaudio habito in Domino, et hominem ejusmodi qui tanta passus est pro vobis, et adeo vos diligit, *habetote cum omni honore,* et iustum est, *quoniam ipse accessit usque ad mortem propter opus Christi,* quod operabatur in me, tradens animam suam, et *ut impleret erga meum obsequium id quod deerat ex vobis;* vos quidem pecuniam mittebatis, sed præter eum nemo erat qui auderet ministrare mihi. Per hunc Epaphroditum Paulus hanc illis Epistolam misit.

CAPUT III.

De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vos bis autem necessarium. Videte canes, videte manus operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes, quanquam et ego habeam confiditiam in carne. Si quis alias videtur confidere in carne, ego magis circumcisus octavo die ex gente Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebreis, secundum legem Pharisæus (*Act. xxiii, 6,*) secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est conservatus sine ~~264~~ quærela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum de-

A trimenta. Verumtamen existimo omnia detrimen-
tum esse, propter eminentem scientiam Jesu
Christi Domini mei, propter quem omnia detri-
mentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum
lucrificiam, et inveniar in illo non habens meam
justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide
est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide
ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectio-
nis ejus, et societatem passionis illius, configura-
tus morti ejus, si quomodo occurram ad resur-
rectionem quæ est ex mortuis; non quod jam ac-
ceperim, aut jam perfectus sim. Sequor autem, si
quo modo comprehendam, in quo et comprehen-
sus sum a Christo Jesu. Fratres, ego me non ar-
bitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem
B retro sunt oblivisciens, ad ea vero quæ sunt priora
extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad
bravum supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.
Quicunque ergo perfecti sumus hoc sentiamus; et
si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revela-
vit [revelabit.] Verumtamen ad quod pervenimus,
ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus re-
gula. Imitatores mei estote, fratres, et observate
eos qui ambulant, sicut habetis formam nostram.
Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis
(*Rom. xvi, 17,*) nunc autem et flens dico, inimicos
crucis Christi, quorum finis interitus, quorum
Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum,
qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in
coelis est. Unde etiam salvatorem exspectamus
Dominum nostrum Jesum Christum, qui reforma-
bit corpus humilitatis nostræ, configuratum cor-
pori claritatis suæ, secundum operationem vir-
tutis suæ, qua possit etiam subjecere sibi omnia. ▶

EXPOSITIO.

Postquam eos sufficienter instruxit in pugna per-
secutorum, commendando semper cum patientia hu-
militatem, instruit eos in alia pugna, quam infere-
bant illis pseudodoctores, deprimendo eis legem et
extollendo fidem. Quasi diceret: Sicut vos docui,
patientes et humiles estote ad persecutores; de ce-
tero, id est de alia pugna quam vobis inferunt pseu-
do, ita vos instruo, fratres mei, *gaudete in Domino,*
id est ne queratis gaudium alibi, sicut illi male
docent in carnalibus. Sed omne gaudium vestrum
ponite in Domino. Ipse enim solus justificat, et
nihil eorum ad hoc prodest quæ prædicant pseudo.
Propterea non in carnalibus, sed *gaudete in Do-*
mino. Et ut gaudere sciatis in Domino, *mihi quidem*
qui promptus sum et diligens ad instructionem fi-
liorum, *non est pigrum;* quod fortassis repeteret
pigret alios non loqui, Verba enim cito a memoria
elaberentur; sed *scribere vobis,* ut manente scriptura
perduret in vobis traditionum mearum memoria,
mibi non pigrum. *Vobis autem erat necessarium* me
non pigere, sed scribere. Ut autem gaudieatis in
Domino, *videte canes,* id est provideat vobis ab illis
pseudo, qui congrue canes dicuntur. Quia sicut ca-
nis ei, quem videre consuevit, applaudit etiam si ille

ad destructionem domus, vel ad interfectio-
ti; illis autem quos non consuevit oblatrat,
si illi veniant ut pascant eum, vel ad utilita-
tum: sic isti pseudo carnalibus quos conse-
applaudunt, licet sit in hoc et mors eorum
ruatio domus, id est Ecclesiae; prædicatoribus
veritatis oblatrant, solummodo, quia non
verunt in istis qui tamen veniunt ad vivifi-
cneos, et ad ædificationem domus Dei. Et de
iodi pseudo ait: Vide te canes applaudentes
te carnalitati, oblatrantes insolite spirituali-
bus non sufficit contradicere veritati, sed
sunt mali operari superseminantes zizania,
~~malos operarios videte~~, ne falsa doctrina se-
vos. Vide te etiam vos eosdem concisionem,
ut concisa pellicula cæsum habent corpus,
mem intellectum cæsum et separatum habent
». Qui non solum concisi sunt, sed etiam sunt
io aliorum quos seducunt. Vere illi carnales
oncisio, nam nos spirituales soli sumus cir-
cio, id est, purificatio **265**, id est, non solum
ati, sed etiam doctrina et exemplo sumus
in purificatio. Abscisio enim illius superfluae
signum erat omnia superflua circum-
la esse a corde. Illi vero concisa pellicula cor-
t incircumcisum: nos vero rem tenentes, id
reumcisionem cordis, umbram eorum negli-
.

, inquam, sumus circumcisio, qui servimus
on in carne quæ vile quid est, sed in digniori
scilicet in spiritu; quantum enim spiritualitas
ninet carnalitati, tantum servitus nostra eorum
ni: servimus Deo in spiritu, et gloriamur in
o Jesu, id est, Christus Jesus est gloria nostra
dium nostrum, et nulla gloria nobis in alio. Ita
mū in Christo Jesu, non dicam ut non glo-
r in carne, sed etiam non habentes vel mini-
fiduciam in carne, id est in carnalibus quæ
at. Dicerent illi: Fortassis nec tibi esset unde
eres in carne: Nam se, etc. Ad hæc ille: Non
eo vel confido in carne, quanquam ego habeam,
habere possem, confidentiam si qua esset in
. Ego utique haberem confidentiam, si qua esset
ne; nam si quis videatur confidere in carne:
eo aliis, id est longe diversus a me, qui in
o tantum confido) ego utique magis illo in carne
in confidere. Magis ideo, quia ego circumcisus
die secundum legem; ille fortassis jam adulter-
ens ad Judaismum, fuit circumcisus. Circum-
quæ fiebat octava die, significabat quod per
am cuius forma erat circumcisio, reversuri
s ad illam octavam, quam per culpam Adæ
limus. In signum cuius octavæ diem Domini
elebramus. Hic enim mundus per septem dies
ar; finito autem mundo, incipiet hæc octava
abitura finem in æternum. Quia circumcidere
octava die etiam qui non erant de Israel, ut
roselytorum; ideo addit: Ego etiam sum de
e Israel, quia iterum quidam secundum alterum

A parentem de Israel, secundum alterum de gentibus
ut David, qui secundum alteram partem fuit de ge-
nere Ruth. Gentilis ideo addit natus de tribu Benja-
mini; quia iterum quidam de Benjamin ad idola
lapsi sunt, apposuit *Hebreus* natus sum ex *Hebreis*.
Fui etiam *Pharisæus*, id est egregius secundum le-
gem, et per intellectum, et per completionem legis.
Phares divisio; inde *Pharisæus avivus*, quia separati
erant a populo, egregii in lege, intellectu et contem-
platione. Fui etiam *persequens Ecclesiam Dei secun-*
dum emulacionem, id est propter zelum et dilectionem
defendendæ legis. Ut omnibus illis in lege præ-
latus esse videar, *conversatus sum in lege sine querela*; sic enim me servavi quod nemo de me potuit
conqueri. *Sine querela dico secundum justitiam*,
non quæ vera est, sed eam quæ est in lege, quam
homo satis potest operari per se. Abscindere enim
pelliculam illam, mactare hircum, et hujusmodi, fa-
cile quilibet potest operari. Et quia tantus in lege fui,
si qua in carne gloria esset, nulli major quam mihi,
tam præeminens in lege fui; sed tamen ea quæ ante
gratiam fuerunt mihi lucra; lucrum enim erat ope-
rari figuræ, dum adhuc exspectaretur veritas.

Hæc utique prius lucra, modo *arbitratus sum de-
trimenta*, id est verum bonum destruentia propter
Christum amplexandum. Quandiu enim in umbra
essem, corpus, id est Christum, non comprehendere-
rem. Sed licet dicam propter Christum hæc vetera
me dimisisse, verum tamen ut hanc causam, id est
Christum, sileam, existimo ego *omnia esse decentia*
verum bonum solummodo propter eminentem scien-
tiam quam modo in Scripturis assecutus sum. Prius
enim dum eram in lege, videbar habere scientiam
legis, quam in veritate non habebam; sed veniens
ad Christum, tunc primum habui veram scientiam
Scripturarum longe eminentem illi quam prius ha-
bere putabar. Scientiam dico *Jesu Christi Domini
mei*, id est quam Jesus Christus venientibus ad se
distribuit. Secundum Ambrosium, amore motus Do-
minus suum dixit. Propter quem Christum compre-
hendendum non solum arbitratus sum, sed etiam feci
videri aliis, hæc *omnia carnalia detrimentum*.
266 Nec solum ea *arbitror detrimentum*, sed
etiam *ut stercora*. Omnem enim adhærentem sibi
coquinant, hæc ideo arbitror stercora, *ut sic Chris-
tum faciam lucrum meum*, quia deserens illa, lucror
D mihi Christum in futuro plenius habendum; ideo etiam
sic arbitror ut interim dum nondum plene accipio
Christum, *inveniar membrum in illo*, id est in cor-
pore ejus. Ego dico jam *non habens meam justitiam*;
meam utique, quia quæ justitia est ex lege. Opera
autem legis quilibet potest operari, scilicet habens
illam justitiam quæ est ex fide *Jesu Christi*, id est
quam habemus per hoc quod in Christum Jesum
credimus. Diceret ille: Justitiam legis dicis esse
tuam; illam autem quæ est ex fide Christi, opponis
quasi tua non sit. Ita ait Paulus: *Mea non est, sed
quæ justitia est ex Deo*. Justitia dico sicut habetur
per fidem ita perdurans in fide. Quia opinaretur

aliquis : Verum quidem est quod ex Deo fides, et A non arbitror me comprehendisse Christum, nisi per speculum fidei. Non arbitror me comprehendisse, sed persequor unum, id est rem 267 unam, de quo uno ille clamabat : « Unam petii a Domino, hanc requiram (*Psalm. xxvi, 4*). » Unum sequitur, qui in eadem operatione boni semper est. Duo sequitur, qui modo bonum, modo malum operatur. Persequor unum ego quidem *obliviscens ea quae retro sunt*, id est temporalia et quæcunque carnalia. Vel ita : *Obliviscens quae retro sunt*, id est præterita merita ; ad ea vero quæ sunt priora, id est potiora, quia æterna, vel ad ea merita quæ sunt priora utilitate, et si posteriora præcedentibus tempore. Ideo ultima priora, quia præcedentia irrita essent, nisi sequerentur ista quæ faciunt vim illa habere. Ad illa quæ sunt priora omni desiderio extendens me ipsum et carne et spiritu, eundo sic ad destinatum, id est ad rem mihi destinatam, scilicet ad bravum, id est ad præmium laboris. Bravum dico vocationis Dei ad quod accipendum vocat me Deus.

Dixit superius quod per Christum habebatur eminens scientia, etiam in hoc mundo. Nunc autem subdit quod per eum habeatur longe major cognitio ; sed hæc in futuro, quando Dominum visuri sumus sicut est. Quæ justitia est in fide. Justitia dico valens ad agnoscendum illum in gloria, sicut est, non sicut modo per speculum, et ad virtutem resurrectionis ejus, id est ad resurgentem in immortalitate ; quæ nostra resurrectio virtus est resurrectio ejus. Resurrectio enim ejus hoc efficit, ut nos similiter resurgamus. Justitia iterum valens ad habendam societatem passionum illius ut, quemadmodum ille pro nobis, sic nos pro eo patiamur. Passiones Christi vocat, quæ ante crucem toto tempore [corpo] toleravit. Valens etiam ad habendam configurationem mortis ejus, ut nos omni modo configuremur morti ejus. Ut sicut ille ex sola dilectione mortuus est pro nobis, sic et nos in dilectione ejus mori gaudeamus. Id quod diximus significant verba ejus, quæ tamen sic construuntur : *Inveniar in illo* ego, dico, *configuratus morti ejus*. Diceret aliquis : Quare ita vis configurari morti ejus, cum justitia tua sine morte ad habendam gloriam sufficiat ? Ad hæc Paulus : Ideo configurari volo morti ejus, si quomodo ego non curarem quocunque genere passionis vel mortis hæc haberem. Si quo modo, inquam, occurram. Servus et dominus sibi invicem occurront ; hic bene serviendo, ille bene remunerando. Sic Paulus occurrit Christo, dum moritur pro eo, sicut Christus mortuus est pro Paulo. Occurram dico tendens ad resurrectionem. Vel ita : Si quo modo occurram ad resurrectionem, ut in occurrere desiderium sanctorum notemus, quæ resurrectio est ex mortuis. Nos enim extra societatem mortuorum resurgemus, sed impii non resurgent ex mortuis, quia de die in diem morientur. Ideo dico si quo modo ; quia non intelligo quod jam acceperim aliquid de gloria illa ad quam tendo ; aut quod jam perfectus sim in cognitione Christi, ad cuius cognitionem sic modo utimur fide, sicut aliquis utitur speculo ad cognitionem cuiuslibet rei. Nondum accepi, sed sequor sicut rem non habitam, et quam desidero. Sequor, inquam, si quo modo (sicut supra dictum est) comprehendam eum. Ex abundantia affectionis ait, comprehendam. Ac si diceret : Sieum consequi possem, in amplexus meos includerem. Comprehendam dico in eo modo in quo comprehensus sum a Christo Jesu, quando ut sicut Christus me perfecte cognoscit sicut sum, ita ego cognoscam eum sicut est. Vel ita : Comprehendam Christum in eo modo claritatis. in quo ego comprehensus sum a Christo Jesu, quando me vocavit in via, ut in quanta claritate tunc erat, possem eum amplexari. Ideo dico comprehendam, quia ego, fratres, et si raptus sum ad tertium cœlum, tamen

B

C

D

Vocationis dico supernæ, id est in supernis celorum habendæ, in Christo Jesu, distributore hujus bravii suis certatoribus. In his verbis et certitudinem et commendationem rei quam exspectat, inserit. Per destinatum et vocationis certitudinem, per supernæ et Dei, et in Christo Jesu, dignitatem ejus rei significat. Quia ego Paulus nondum accepi aliquid, nec adhuc perfectus sum : sed sequor ut comprehendam, extendens me ad destinatum bravum supernæ vocationis, ergo vos quicunque perfecti estis hoc idem sentite, scilicet, vos nondum Christum eo modo accepisse, aut in cognitione ejus adhuc perfectos esse. Nec hoc per secundam personam dicit, sed more suo, ut eos melius inducat sese interserit, dicens :

Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus. Quod supra ait : Non quod jam perfectus sim, videtur oppositum ad hoc quod hic ait, perfecti sumus, sed non impedit. Ibi enim ait de perfectione cognitionis Dei, in qua nemo in hoc mundo perfectus est. Hic ait de perfectione virtutum, quam habere possumus in hoc mundo, in qua perfectione multi gradus sunt. Paulus enim perfectior alio, et quilibet sine nævo criminali vitam duoens, perfectus dicitur. Et quia dixit sentiamus nos sic imperfectos, ne ideo de solenni, qui si quid aliter, id est minus perfecte, sapitis, Deus qui quod jam sapitis vobis revelavit, hoc etiam quod sapiendum restat vobis revelabit. Vel ita : Si quid aliter sapitis, id est quod jam ad aliquem gradum cognitionis pertingitis, Deus hoc revelabit vobis, et sic faciet illud quod restat. Vel ita : Sentiamus nos imperfectos, et si vos aliquid aliter sapitis, quam sapiendum sit, a carnalibus decepti, Deus revelabit vobis hoc quomodo sentire debeatis, qui jam aliquid fecit in vobis. Dicerent illi : Et quia, sicut dicis, sumus imperfecti, ideo stare non possumus, nec mirandum si labimur. Ad hoc Paulus : Licet nondum perfecti simus, verumtamen oportet ut sapiamus, id est intelligamus idem omnes. Nec in

carnalibus idem, sed illud idem ad quod intelligen- dum fide *pervenimus*, et oportet ut *permaneamus in eadem regula*, id est in eadem rectitudine vivendi. Ut autem in eodem permaneatis, o vos, *fratres, estote mei imitatores*, quia, si opponitis me, quem non videtis non posse imitari, ad hoc respondeo : *Observeate*, id est diligenter considerate, eos qui ita secundum fidem ambulant, sicut adhuc habetis, credo, in memoria formam nostri, quemadmodum docebamus et vivebamus dum apud vos essemus. Sicut enim faciem hominis olim visi quis recolligit, sic et vos formam nostrae doctrinæ et morum. Ideo dico, qui ita secundum formam nostram ambulant ; *multi enim ambulant in genere mali, quos multos saepe cum apud vos eram, dicebam vobis esse inimicos cruci Christi*, dum enim aliunde quam per crucifixum Christum dicunt hominem justificari, pro certo inimicantur cruci Christi. Tunc si dicebam vobis, *nunc autem idem dico dolens et flens*, et de damnatione eorum, et de seductione vestri.

Ut ab hujusmodi consensu Philippenses retrahat, improbat illis pseudo ; partem vero suam approbat, dicens : *Finis quorum inimicorum Christi est interitus*, id est æterna damnatio, et *Deus quorum est venter*, id quod continet **268** pro eo quod continetur, id est esca. Deum enim per escam se purificari credunt ; quod Dei est, escae attribuunt. Vel ita : *Quorum Deus venter est* ; non enim amore Dei prædican, sed ut ventrem impleant, et *gloria ipsorum* qui terrena sapiunt, id est qui carnalia sectantur et docent, est *in confusione*. Dicuntur enim truncati. Erubescere etiam possunt, dum illi rationales credunt, se justificari per immolationem irrationalis hirci. Finis eorum est interitus, sed *nosta*, non solum voluntas, sed etiam *conversatio* qui crucem Christi diligimus, *est in cælis* ; terrenis enim postpositis, anhelamus ad *cœlestia*. *Unde*, id est quia, *conversatio nostra est in cœlis*, hac fiducia securi *exspectamus* ad *judicium salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum*, qui *corpus humilitatis*, id est abjectionis *nostrae* (nos enim per peccatum nosmetipsos abjecimus a gloria in qua conditi eramus) : corpus, inquam, hoc *reformabit*, quando enim primum hominem creavit, in multa eum claritate formavit. In resurrectione autem majori adhuc claritate reformabit *corpus nostrum configuratum corpori*, id est in eadem figura positum in qua suum corpus erit, nec corpori mortalitatis, quod prius habuit, sed corpori *claritatis suæ* ; quam claritatem immortalitatis accepit in resurrectione, et in hac eadem claritate immortalitatis corpus nostrum reformabit. Et hoc notandum quod *nosta humilitas ejus* fuit claritas. Quia autem potens sit reformare, subdit dicens : Reformabit agens *secundum operationem* ; in qua operatione non solum hoc facere, sed etiam possit *sibi omnia subjicere*.

CAPUT IV.

Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi. Evodiam rogo, et Syntychen

A « deprecor, id ipsum sapere in Domino. Etiam rogo et te, Germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, et cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ. Gaudete in Domino semper, iterum dico : Gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. De cætero, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et acceptistis, et audistis, et vidistis in me, hæc cogitate et agite, et Deus pacis erit vobiscum. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis. Occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici in quibus sufficiens sum. Scio et humiliari, scio et abundare. Ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat [confortavit]. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. Scitis autem, et vos Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli, quia et Thessaloniam semel et bis in usum mihi nisistis. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, et abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphroditio quæ misistis in odorem suavitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Deus autem meus impletat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsar's domo sunt. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, Amen. »

EXPOSITIO.

269 Et quia *reformabit* nos qui *conversamur in cælis, itaque, fratres mei*, sic nobiscum *conversamini*. Fratres dico *charissimi*, pro jam bene gestis, et *desiderantissimi*, id est qui me multum *desideratis*. Vel *desideratissimi*, id est plurimum a me *desiderati*. Vos dico *gaudium meum* in præsenti ; bonum enim mihi est gaudere de vestra perfectione ; vos et *corona mea* in futuro, pro vobis enim *coronari confido*. Vos, fratres, *state in Domino sic*, id est vel sicut vos docui, vel sicut usque modo stetistis, sicut *charissimi* de præterito, ita *charissimi* pro futuro bono. Vos ita in communi admoneo ; sed *Evodiam*, quasi quæ cito consentiat, rogo, et *Syntychen*, quæ minus videtur

exorabilis, *deprecor, sapere utrasque id ipsum*, id est **A** Deum innotescit petitio, si qui petit justus est, et si quod petit, idoneum est. Petitiones dicuntur de rebus quae modo opportuna sunt, modo transeunt, ut pluvia in siccitate, aestus in messe. Quod ex vobis potestis, tacite, et in quo vos deficitis Deus ex pietate suppleat. Quod sic ait: *Pax Dei*, id est Deus pacis, et congrue **270** (quia pugnam patiebantur) nominat hic Deum pacis: *pax*, inquam, *Dei quae exsuperat omnem sensum*: intellectus enim hominis eam capere non sufficit; *pax*, inquam, haec *custodiat corda*, id est voluntates vestras, et intelligentias vestras in Christo Jesu, qui totius boni custodia est. Quidam idem intelligunt, sed non idem volunt. Quidam idem volunt, qui tamen idem non intelligunt.

De praeteritis sic vos instruxi; de cætero, id est de futuro, fratres, cogitate quæcunque sunt vera, quæcunque pudica. Hæc duo, vera et pudica, circa fidem accipiuntur, quorum alterum sine altero licet nequeat esse in fide. Si enim veritas est in fide et pudicitia, quia si falsa fides est, est etiam adultera, tamen non sunt superflua, quia verum et pudicum, diversas laudes signant in fide. Cogitate etiam, quæcunque juxta ad proximum, quæcunque sancta in vobis, quæcunque etiam sunt amabilia, id est pro quibuscumque amatitur religio vestra, et quæcunque sunt bona famæ, id est de quibuscumque bona loquuntur homines. Ita tamen dico bona famæ si qua virtus est in eis. Vel si non est tanta virtus, sit ibi saltem aliqua laus disciplinae; sufficit enim solummodo disciplina Christiana, ut appareat laudabilis. Cogitate, inquam, haec omnia, quæ et didicistis a me, et etiam accepistis a me; et turpe est ut deseratis quæ bene incepistis, que etiam audistis esse in me, et cum apud vos essem vidistis in me. Hæc non solum cogitate, sed etiam agite, et tunc Deus pacis erit cooperando vobiscum. Sic vos de futuris admoneo, de praeteritis autem gavisus sum vehementer in Domino, scilicet, quod tandem multo tempore praeterito, et tunc aliquando, id est semel non amplius resforuistis. Cum enim aquilus vos eram, tunc circa me floruitis, nunc autem resforuistis non solum ministrare, sed etiam sentire pro me. Sic enim gravis fuit vobis mea egestas, ac si vos eisdem indigeretis. Sentire dico, sicut olim cum apud vos eram, pro me sentiebatis. Resforuistis convenienter ait. Sicut enim de flore, ita fructus exspectatur de hac administratione. Nunc tandem resforuistis, sed prius occupati eratis, et ideo excusabiles estis, si aliunde impediti non ministratis. Gavisus sum utique, et non hoc dico quasi propter penuriam, quæ mihi gravis esset; ego enim didici esse sufficiens in quibuscumque sum. Scio enim et humiliari, id est pauperari. Scio etiam abundare. Ille scit humiliari, qui non frangitur egestate; scit abundare, si cum auctoritate novit subditis imperare, non tamen sibi ad gloriam, sed ad utilitatem Ecclesiæ. Scio humiliari et abundare; ego enim sum institutus, id est assuetus ubique, id est in omni loco, sive sint ibi pauci, seu plures, seu pauperes, seu divites. Et in omnibus rebus sum ego institutus, et sa-

Dicerent illi: Bonum esset ad cultum Dei legem adjungere fidei. Ad hoc Paulus: Sic estote modesti, quia Dominus prope est, id est paratus semper est auxiliari modestis. Iterum illi: Si teneremus disciplinam legis, ad corrigendum inquietos esset utilis. Ad hoc iterum Paulus: *Nihil sitis solliciti*, id est ne sitis dubii de auxilio Dei, quod vobis accelerat missio legis. Vel latius accipiamus hoc ita ut ad utramque pugnam respondeant haec verba. Quasi diceret: Vos utrinque impugnamini, sed gaudete in Domino semper, quia digni estis a persecutoribus, et a pseudo pro nomine ejus pati. Iterum dico: *Gaudete*. Duplex est pugna, duplex exhortatio. Sic autem gaudete, ut modestia, id est temperantia, patientia vestra nota sit omnibus hominibus. Ut autem modesti sitis, sicutote quia Dominus prope est, qui non deserit sperantes in se. Et quia prope est, nihil ergo solliciti sitis, id est ne persecutores dubitetis. Ne sitis dubii, sed petite in omni oratione, et obsecratione, et cum gratiarum actione. Oratio dicitur, quando res impetrabilis petitur et deprecativa. Obsecratio dicitur, quando per adjuramenta et quod ad impetrandum difficile videtur postulamus. Redditio etiam gratiarum ad impetranda futura utilis est, sicut ingratum esse nocuum est. Sic autem petite ut petitiones vestrae innotescant apud Deum, id est cognitæ et approbatæ sint apud Deum. Tunc apud

turari, et esurire; et (ut latius dicam) scio abundare et penuriam pati. Et licet dicam *scio pati*, etc., tamen haec omnia possum, non in viribus meis, sed in eo adjuvante qui me per gratiam suam confortavit. Et licet dixerim me non propter penuriam gavisum esse, verum lamen non sum ingratius beneficiis, sed bene fecistiis comunicantes tribulationi meæ, id est mihi tribulato. Dico *scio abundare et penuriam pati*; vos autem, o Philippenses haec scitis, quia quando projectus sum a Macedonia, in principio Evangelii, nulla Ecclesia communicavit mihi in ratione, id est in consideratione dati et accepti, ut consideraret me dare sibi spiritualia, et me debere ab eis accipere carnalia. Vel econverso quod acciperet a me spiritualia, et deberet dare temporalia.

Nulla, inquam, communicavit, nisi vos soli, qui misistis mihi Thessalonicanam et semel et bis, non tam in congregandum thesaurum, sed in usum, id est quod usui meo sufficeret. Dicerent illi: Ideo nos laudat, ut sic nos ad dandum inducat. Ad hoc Paulus: Non ideo vos laudo, quia quæro datum, id est ut detis mihi, sed requireo abundantem fructum in ratione, id est in administratione vestra ex ratione facta. Quasi diceret: Non amore accipiendi quæro a vobis, sed ut exhibeam me capacem materiam vestræ **271** benignitati, ut sic fructificare possit. Ideo non quæro datum, quia ego habeo omnia, quæ oportet, et abundo in illis. Abundo utique, quia repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suavitatis

A Deo. Per incensum (qui dicitur odor suavis Deo) significatur oratio. Haec autem eleemosyna non minus grata fuit Deo quam devota oratio. Misistis et hanc eamdem hostiam acceptam Deo, nec quoquomodo acceptam, sed bene placentem Deo. Hostia vocabatur, quod pro devictis vel devincendis hostibus offerebatur. Hi autem, si se vel verberibus, vel jejunis mactarunt, ut invisibilis hostis tentationes superarent, non magis placerent Deo quam haec administratio. Repletus sum a vobis, Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum. Non secundum hoc quod meruistis, sed secundum divitias suas. Impletus dico in gloria et hoc in Christo Jesu, distributore gloriae. Quia me replevistis sic oro pro vobis; Deo autem et Patri nostro pro his et pro omnibus quæ bene gerimus, sit gloria in æcula horum sæculorum consecutiva. Amen. Salutate omnem sunt cunctum in Christo Jesu. Hoc ait de discipulis suis, si forte pertransentes viderent illos. Salutant vos fratres qui tecum sunt. Hoc iterum de discipulis suis qui secum erant ait. Salutant vos omnes sancti; haec ait de conversis. Maxime autem salutant vos hi qui sunt de domo Caesaris. Voluit significare eis, de familia Neronis quosdam per eum conversos esse, quorum ope existimabat se evasurum ut visitaret eos. Signum Epistolæ. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro sit, ut in spiritualibus Deo serviat, in quo et semper gaudetis. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOTAM PAULI AD COLOSSENSES.

Colossenses, sicut et Laodices, sunt Asiani; et ipsi præventi erant a pseudoapostolis. Nec ad hos accessit Apostolos, sed et hos per Epistolam corrigit. Audierat enim verbum ab Archippo, qui et ministerium in eos accepit. Ergo Apostolus jam ligatus, scribit eis ab Epheso, per Tychicum diaconum, et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Hi Colossenses Asiani erant, affines Laodicensiis, quibus in Apocalypsi Joannes scribit cum cæteris Ecclesiis, quibus similiter Paulus Epistolam scripsit, quia tentabantur similiter a pseudoapostolis, et præcepit ut Epistola Colossensium legeretur in Ecclesia Laodicensiis; et e converso. His autem Colossensibus non prædicaverat Paulus, nec ad eos venerat, sed Archippus discipulus Pauli, filius fortasse Philemonis, cui Paulus pro Onesimo reconciliando scribit, prædicaverat illis, et ad fidem eos converterat. Quibus jam sic in fide promotis, Epaphras quidam, ex eodem populo natus, instructus etiam a Paulo in fide, supervenit, affirmans quod Archippus prædicaverat illis. Quem libenter audiebant concives sui, et per eum incrementum acceperunt fidei. Dum autem florerent in fide ambulantes

D confirmet eos in puritate fidei qui est Christus. C secundum doctrinam Archippi et Epaphræ, superveniunt pseudo, prædicatorum illis legem. Populus autem adhuc rūdis, existimans eos esse audiendos non minus quam illos priores, fere incipiebat consentire eis. Sed Epaphras, audiens Apostolum prope esse Ephesi, pertransiit ad illum, nuntians illi ordinem rei, et postulans ab eo ut prædicationem suam, **272** et Archippi confirmaret per Epistolam illis missam, eorum vero partem qui contradicebant, improbarerat. Hac occasione Paulus scribit eis hanc Epistolam, in qua materiam habet Christum et legem; hi enim Christum, illi legem prædicabant. De his sic agit approbando fidem Christi, multis et evidenter causis, et improbando legem non ultra jam esse tenendam. Ea intentione de utroque sic agit ut

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

CAPUT PRIMUM.

• Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem

« Dei et Timotheus frater, his qui sunt Colossi, « sanctis, et fidelibus fratribus in Christo Jesu,

• Gratia nobis et pax a Deo patre nostro. Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram, in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ repentina est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit sicut in vobis, ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra, charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu; qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu. Ideo et nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impreamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spiritali, ut ambuletis digni Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus in omni patientia et longanimitate, cum gaudio gratias agentes Deo et Patri, qui dognos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant: et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium primogenitus ex mortuis (*I Cor. xv, 20*), ut sit in omnibus ipse primum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare, et per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanginem crucis ejus, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt. Et vos cum esseis aliquando alienati et inimici sensu, in operibus malis, nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus, per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibles coram ipso, si tameh permanentis in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister; qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, cuius factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis, ut impleam verbum Dei. Mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus; nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriae, quem nos annunciamus corripientes omnem hominem, et docentes in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem

perfectum in Christo Jesu, in quo et labore, certando secundum operationem ejus quem operatur in me in virtute. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Quia hic auctoritas necessaria erat, dignitatis nomen non intermisit, dicens: *Paulus apostolus, 273* non legis, sed *Christi Jesu*. Apostolus dico per voluntatem Dei. Scitote quia qui mihi contradicit, contradicit et voluntati Dei: qui autem Archippo et Epaphræ discipulis [coadjutoribus] meis, similiter et mihi et Deo. Paulus, inquam, et *Timotheus frater* scribunt *his qui sunt Colossi*. His dico *sanctis*, id est qui sancti sunt et confirmati in iustitia fidei. *Sanctis*, inquam, et *fidelibus fratribus*, id est minus perfectis. Sanctis et fidelibus dico in Christo Jesu, quia si Christus Jesus vobis ad sanctificandum sufficit, frustra legem apprehendere vultis, Timotheum ideo secum in salutatione ponit, quia notus erat illis, et habebant eum magna auctoritatis. Hic autem auctoritate sola opus erat. Non enim contradicebant Petro vel Paulo, vel cuiquam Christum prædicanti, sed simpliciter opinabantur illos pseudo sic esse ex Paulo, ut illos veros. Paulus, inquam, et Timotheus sic scribunt. *Gratia vobis et pax a Deo patre nostro*, sicut saepe expositum est. Nunc in primis commendat fidem eorum, quam tradiderant illis Archippus et Epaphras, dicens: *Audientes fidem vestram gratias agimus Deo*: pro qua utique non agebam gratias, si esset imperfecta. Sed agimus gratias Deo, et Patri Domini nostri Iesu Christi, cujus fides tradita est vobis. Cui sicut ego consentio, sic Christus et Pater ejus Deus. Videte ne vos negligentes discipulos contemnatis me magistrum, quia si me, et Christum et Patrem ejus Deum contemnitis. *Gratias agimus nos, orantes pro vobis*, ut in fide quam accepistis proficiatis, quod utique non orarem nisi fidem hanc approbare. *Orantes* dico non raro, sed *semper*. Vide ne labore orationis meæ irritum faciatis.

Unde gratias agat, proxime subdit, commendando fidem, sicut tradiderant illis Archippus et Epaphras, dicens: *Gratias agimus, audientes fidem vestram esse in Christo Jesu* et audientes bonum effectum vestre fidei, scilicet dilectionem, quam habetis in omnes sanctos quibus ex charitate vestra communicatis. *Dilectionem dico habitam propter spem*, id est propter rem speratam; quæ spes est posita, id est abscondita vobis, et reservata in tam digno loco sicut in cœlis. Per hoc quod dicit, speratam positam esse et absconditam, commendat meritum eorum, qui sperant a Deo quod nec viderunt nec audierunt. Ubi ait in cœlis, dignitatem sperata rei ex loco in quo futura est, ostendit. Dicerent illi: Spes ista ex lege habetur. Ad hoc Paulus: *Quam rem speratam et audistis et intellexistis in verbo veritatis*. Neque hæc veritas in lege fuit, sed veritatis *Evangelii*. Lex enim falsitatis est verbum, sed *Evangelium* verbum est veritatis. Iterum illi: Malum non obediens tibi, quam rem inauditans suscipere. Ad hoc Paulus: *Quod Evangelium*

lium (pertransiens jam multas Ecclesias) *venit ad A* dico sic fructificando *crescentes in scientia Dei*, id vos. Quod autem omnis Ecclesia tenet, vosne repellere vultis? Iterum illi: Pervenit utique ad nos, sed non sic integrum ut ad alios. Ad hoc ait: Pervenit utique ad vos, *sicut pervenit in universum mundum*. In hac enim eadem fide quam tradiderunt vobis, totus mundus post Christumabit. *Pervenit dico et est*, id est sic permanet in universo mundo, *et fructificat* bene operando, *et crescit tam numero quam cognitione Dei*. Non per aliud quam traditum est vobis, sed *sicut* isti posuerunt *in vobis*. Dicerent illi: Crescit quidem in nobis, ex quo cœpimus audire hos qui noviter intraverunt. Minime, ait Paulus, *sed crescit ex ea die quæ audistis fidem ab Archippo, et cognovistis* per testimonia Scripturarum, approbatam *vobis gratiam Dei* quæ est in fide. Gratia enim legis in manu abscedentis pelliculam vetulæ consistit.

Gratiæ Dei dico in veritate, credite mihi, quia hæc est vera gratia Dei. *Gratia lègis umbra erat. Audistis* dico, et *sicut vos didicistis*, et utique turpe est didicisse, quod derelinqueretis, et e converso: *Didicistis* dico *ab Epaphra charissimo nostro*, qui ita servit Christo in Evangelio ut Petrus vel ego. Ne ergo minus audiatis eum. Dicerent illi: Vocas eum conservum; sed alia ministravit nobis, quæ a te non didicit. *¶ 74* Minime, ait Paulus, quia *qui est fidelis minister*, nil addens, nil diminuens. Minister dico *Christi Jesu*, id est vel quia Christum ministrat, vel quia Christus instituit eum ministrum, vel minister ad honorem Christi. Et quod minister est, hoc certe *pro vobis*, qui populus ejus estis, quia nisi pro dilectione vestra esset, credo non ministraret. *Quietiam manifestavit nobis non odium vestrum, non dissensionem, sed dilectionem vestram esse in spiritu*, id est contemnere carnalia, diligere spiritualia.

Ostendo unde gratias agat cum approbatione acceptæ fidei, subdit quod oret pro eis inserendo improbationem legis, dicens: Et quia manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu, *ideo oramus pro vobis et non cessamus orantes, ex ea die qua audiimus fidem et dilectionem vestram. Orantes* dico *et postulantes*, id est quasi rem justitiae vestræ debitam, cum fiducia petentes *ut impleamini agnitione voluntatis ejus*, id est ut plenarie cognoscatis voluntatem Dei. Impleamini dico *in omni sapientia*. Sapientiam hic ponit quasi scientiam, et quod ait in omni sapientia idem valet quod in omni cognitione activæ virtutæ. Impleamini etiam in *omni spirituali intellectu* ut, sicut in corporalibus, sic voluntatem Dei intelligentis in spiritualibus. *Ut intelligentes voluntatem ejus ambuletis per omnia*, id est bene operemini. *Ambuletis* dico, *digne Deo*, id est ut sitis digni habere Deum. Vel digne Deo ut Deus dignum judicet habitare in vobis. Vos dico sic ambulando *placentes*. Vel ambuletis placentes per omnia, quod idem valet. Nec in ambulando subsistere velitis, sed *in omni opere bono fructificantes*, id est incrementum habentes. Vos

dico sic fructificando crescentes in scientia Dei, id est in cognitione divinæ essentiæ, quam nemo habere potest nisi prius operetur quæ sunt Dei; non enim per cognitionem ad opera, sed per opera præmissa ad cognitionem ascenditur. Haec scientia Dei et agnitus voluntatis ejus quam præmisit longe a se differunt: ibi enim ait, quid velit Deus, quid non velit; quod facile patet quibuslibet: hic autem de cognitione divinæ essentiæ, quam aperit puritas virtutæ, convenienter ascendit. Prius enim intelligenda est voluntas Dei; qua intellecta, ambulandum est in ea, nec ibi subsistendum, sed in melius fructificandum. Tum demum patet introitus ad cognitionem divinæ essentiæ. Quo postquam venitur, restat sollempmodo perseverare. Unde ait: Postquam fructificaveritis et creveritis in scientia Dei, estote *confortati*, id est roborati et perseverantes, *in omni virtute*, id est humilitate, temperantia et quæcumque sunt.

Confortati dico secundum potentiam ejus, id est ita confortati sicut ipse potens est vos confortare. Potentiam dico *claritatis ejus*, id est quæ vos clarificavit. Qui enim cum essetis in tenebris peccatorum, vos clarificavit justificatos, facilius poterit et debet consummare jam justos. In omni virtute dico, scilicet *in omni patientia et longanimitate* confortati *cum gaudio*. Quia has duas virtutes vidit magis necessarias ad perseverandum, ideo subjungit *in omni patientia*, id est ut sicut acerbitudinem malorum, sic et opprobria patiamur. Qui enim pati non vult contendit, repercutit, et sic dilectio perit. Addidit etiam *in longanimitate*. Qui enim loganimes in sustinendo non est, si differtur remuneratio, projicit onus Dei, et sic omnis virtus in illo perit. Iterum patientes et longanimes esse malum est, nisi ex voluntate, et ideo addit *cum gaudio*, ut non tristentur; sed gaudeant pati et diu exspectare. Vult illis modo improbare legem, dicens se et alios apostolos qui in lege nati fuerunt, quia in tenebris tunc erant, legem deseruisse, et gratias agere Deo, ex eo quod ad fidem vocavit eos; et si naturales legis, illa neglecta, adhaerent fidei. Stultum est eos qui nunquam in lege fuerunt, et fidem acceperunt, confundere puritatem fidei admistione legis. Unde sic ait: *Non cessamus orantes pro vobis, et gratias agentes Deo Patri, qui nos fecit dignos in partem sortis*, id est participationem hæreditatis sanctorum *D* id est, quam habituri sunt sancti. Nos dico positos *in lumine*, id est in vera cognitione. *Vel in lumine*, id est in Christo illuminante nos. Patrem ait secundum diversos possessores, non quia ibi sint segregatae partes, quia omnibus una beatitudo. Hæreditatem sanctorum vocat sortem, quia non per meritum hominis datur, sed sorte, id est divina electione. Quomodo dignos hac sorte fecerit subdit, dicens: Posuit, inquam, *in lumine qui primum eripuit nos de potestate tenebrarum*, id est vel dæmonum vel peccatorum, vel ignominia. Potestatem ideo dicit, quia vis humana per se non poterat evadere. *Et nos eruptos transtulit*, id est transformavit, *in re-*

gnum Filii, id est ut Filius suus regnaret in nobis. A ideo primatum tenens, quia complacuit Deo Patri *habitat in ipso Filio plenitudinem omnium bonorum*, sicut Joannes ait : « De plenitudine ejus omnes accepimus » (*Joan. I, 16*). Et placuit Deo per eum Filium *reconciliare sibi omnia*, tam gentiles quam Judæos.

Omnia tamen dico manentia in ipso. Qui enim in ipso non manserit, expers erit reconciliationis. Placuit reconciliare *pacificans mundum sibi*, vel Judæos et gentiles inter se per sanguinem non fusum aliquo genere honestæ mortis ; sed *per sanguinem crucis ejus* ; quod genus mortis contemptibilissimum 276 erat. Pacificans dico Deo, *sive quæ in cælis sunt*, id est sanctos quorum animæ jam regnant in cælis, *sive quæ in terris sunt*, id est eos qui adhuc peregrinantur in terra. Vel ita : *Sive quæ in cælis sunt*, id est angelos, *sive quæ in terris sunt*, id est homines. Ante Christum inter angelos et homines dissidium erat : sed justificatus homo, mox pacem habuit cum angelo. Nunc tandem descendit ad illud quod intendebat ex præmissis, dicens : Nos Judæos pacificavit, et vos gentiles similiter reconciliavit. Vos dico, *cum*, id est quamvis, *essetis aliquando*, id est tempore infidelitatis, *alienati a Deo per ignorantiam* : *et essetis inimici*, id est inimicaremini Deo, *sensu*, id est ex voluntate. Inimici etiam in *operibus malis*. Vel, quamvis essetis inimici sensu, tamen reconciliavit vos, *nunc autem reconciliavit in corpore*, nondum immortali, sed corpore *carnis ejus*, id est adhuc mortalis. Et si in corpore mortali hoc fecit, quid faciet in immortali? Longe amplius. Reconciliavit in corpore *per mortem* ; ut enim vos reconciliaret, pati voluit mortem, id est ut exhibeat vos *santos* positione virtutum, *et immaculatos*, remotione malorum, *et irreprehensibles coram ipso Deo*. Quod nec subtilitas ejus (cujus oculis omnia nuda sunt) inveniat in eis quid reprehendat. Ita tamen dico exhibeat, si vos *permanetis fundati et firmi in fide*. Et si permanetis *stabiles* quantum ex vobis est. Et *immobiles* si immineat persecutor *a spe*, id est a sperata re. Spe dico *Evangelii*, id est quam sperata beatitudinem promittit *Evangelium* ; *quod Evangelium audistis a discipulis nostris*. Nec debetis illud refellere, quia sic accipiunt omnes justi. Et hoc ita ait : *Quod Evangelium prædicatum est universæ creaturæ*, et permanet sic in universa creatura. Creaturam vocat justos per excellentiam, quia licet omnes sint creaturæ Dei, justi tamen privilegio quodam creaturæ dicuntur in quibus prior generatio quæ fuit in delicto carnis per baptismum delecta est, et novitas fidei generavit eos novos filios in Christo. Unde sic ait : *In universa creatura*, id est in omnibus justis in fide Christi nova creatura factis. Universa dico, non unius regionis, sed *quæcumque sub cælo est*. Vel ita : Creatura quæ sub cælo est, id est quæ adhuc peregrinatur in mundo, post modicum, merito fidei transferenda super cœlos. Et in hoc verbo satis commendat fidem illis.

modo ponit auctoritatem suam, quæ necessaria erat illis ad confirmationem dicens : *Cujus Evangelii*

ego Paulus (cujus auctoritati contraire non licet) A dum plene cognoscentes mysterium Dei de salute factus sum a Deo, non utique dator, sed minister; qui etiam ut magnificentem Evangelium, nunc patior positus in vinculis, et in passionibus illis gaudeo pro vobis instruendis. Si enim viderent Paulum refugientem pro fide pati, vituperarent fidem ex ipso Paulo qui ostenderet in se non esse patiendum pro ea. Gaudeo, inquam, et gaudens adimpleo ea passionum Christi quæ adhuc desunt, et implenda mihi restant. Passiones suas dicit esse Christi, et quia Christus sic eum pati instituit, et quia patitur pro nomine Christi. Adimplere se dicit, quia ad mortem vedit, in qua est consummatio passionum. Vel ita: Adimpleo ea passionum Christi, quæ adhuc desunt. Christus multas passiones habuit, patiendo opprobria, vexationes, et flagella, ad ultimum, mortem. Sic Paulus opprobria, verbera, multas afflictiones passus erat, et ad mortem festinabat, ut sicut Christus pro eo, sic ipse moreretur pro Christo. Adimpleo passiones Christi: non in damno rei, non in opprobriis solum, sed in carne mea. Ipsam enim carnem exhibeo ad poenam, et hoc pro corpore ejus, scilicet Christi multiplicando. Non corpore quod receptum est super cœlos, sed pro corpore quod est Ecclesia. Potuisset dixisse simpliciter pro Ecclesia; sed ubi ait: Pro corpore ejus quod est Ecclesia, plurimum commendavit fidem, quæ facit hominem membrum hujus corporis, cuius caput est Christus. Cujus iterum Ecclesiæ ego factus sum minister secundum dispensationem, quia scio dispensare unicuique pro modo suo; huic majorem, illi 277 minorem gratiam. Dispensationem dico Dei, id est quia vel Deum ipsum dispengo, vel quia Deus me dispensatorem instituit, secundum dispensationem quæ data est mihi in vos. Videtur hoc superfluere, quæ data est mihi in vos, quia dixerat, secundum dispensationem; sed quibusdam tradita est dispensatio, qui tamen præventi martyrio, non habuerunt tempus dispensandi; sed Paulus et officium dispensationis accepit, et data est ei facultas dispensandi.

Licet ad illos non fuerit, dicit tamen sibi datam esse dispensationem in eos, quia de apostolatu ejus sunt, et per discipulos ejus edocti. Data est mihi ideo, ut impleam verbum Dei, quod et locutus ab æterno, et in tempore vaticinatus est per prophetas suos. Magnæ auctoritatis apud Deum Paulus se asserit, cum dicat per se compleri quod tot ante tempora prædictum fuit, et donec ad ipsum inexpletum remansit, scilicet salvationem gentium. Verbum Dei dico, id est mysterium quod absconditum fuit a prioribus sæculis, et ita a sæculis quod etiam a generationibus, id est quod quicunque in priori genitura erat, hoc secretum ignoraret. Licet pauci tunc cognovissent, et hi justificati per fidem venturi ut Abraham. Olim fuit absconditum, sed nunc in diebus gratiæ, manifestatum est sanctis ejus, scilicet Christi, nec omnibus, sed illis quibus Deus voluit. Ut ibi apparuit, quando discipuli reprehenderunt Petrum, quia receperisset gentilem Cornelium, non-

B gentium; quibus Deus voluit *notas facere divitias gloriæ*. *Divitias* ideo, quia infinita sunt dona Dei; *Gloriæ*, quia gloria est in omnibus illis. *Divitias* dico sacramenti hujus, cuius minister factus sum. *Sacramenti* dico in gentibus; salus enim gentium fere omnibus occulta erat, sed de salute Judæorum non dicitur mysterium, quia illis aperte Christus promissus erat in lege, cum in gentibus non esset Deus, quod sacramentum est Christus, qui in lege sub mysterio fuit promissus. *Christus* dico spes gloriæ in vobis, id est in quo vobis sperare licet omnam gloriam in remissionem peccatorum, et justitiam vitæ, et futuram gloriam. Quem talem scilicet spem totius gloriæ (futuræ) nos annuntiamus, omni fiducia corripientes omnem hominem et docentes corripientes errantem a veritate, vel fidei contradicentem. Docentes et eum qui nihil scit, vel adhuc simpliciter sapit, corripientes et docentes in omni sapientia, id est tam de corporeis rebus quam de spiritualibus, ideo, ut exhibeamus non Judæum tantum, sed omnem hominem, nec gentilem minus, Judæum perfectius; sed omnem hominem æque perfectum in Christo Jesu, qui solus ad perfectionem sufficit. In quo, id est in qua re, ut omnem hominem perfectum exhibeam, non solum corripi et doceo, sed etiam labore certando. Laborat jejunando, vigilando, et per hujusmodi certat contra persecutores sustinendo, contra pseudo fidem confirmingo. Laboro et certo agens secundum operationem ejus quam operatur in me in virtute miraculorum, id est, sic Deus cooperatur mihi in labore et certamine, sicut in operatione miraculorum, in quo etiam infideles virtutem Dei confitentur in me esse.

CAPUT II.

D • Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro his qui sunt Laodicæ, et quicunque non viderunt faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et omnes divitias plenitudinis intellectus in agnitione mysterii Dei Patris et Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiarum absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam et si corpore absens sum (*I Cor. v, 3*), sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum nostrum, in ipso ambulate, radicati et supradificati in fide, sicut et didicistis, abundantes 278 in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis. In quo et circumcisisti estis, circumcisione non manufacta in ex-

« spoliacione corporis carnis, sed in circumcisione A Jesu Christi, conseputi ei in baptismo, in quo et resurrexisti per fidem operationis Dei, qui suscitat illum a mortuis. Et vos cum mortui essetis in delictis et præputio carnis vestrae, convificali vitum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, et expolians principatus et potestates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in seipso. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut Sabbatorum, quae sunt umbra futurorum ; corpus autem Christi. Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum, quae non vidit ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo discernitis ? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contractaveritis ; quae sunt omnia in interitu, ipso usu, secundum præcepta et doctrinas dominum, quae sunt rationem quidem habentia sapientiae, in superstitione et humilitate, et non ad pascendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. »

EXPOSITIO.

Ideo labore et certo, quia sollicitudinem habeo pro vobis, et hanc volo vos scire qualem, id est quam infinitam, sollicitudinem habeam pro vobis confirmans, et pro his qui sunt Laodicæ. Quos contra eamdem rem armavit per Epistolam illis missam. Sollicitus etiam sum pro his affinibus vestris, quicunque non viderunt faciem meam in carne. Fama enim viderunt me, ideo sollicitudinem habeo, ut ipsi consolentur corda ipsorum, id est sua. Ipsi dico instructi per me in charitate, id est in dilectione Dei, ut memores Christum pro sola dilectione passum esse pro eis, accensi dilectione ejus patiendo festinent occurrere illi. Instructi dico in charitate, et instructi in agnitione mysterii Dei, ut cognoscant aliqua mysteria (secreta) Dei. Vel quomodo Trinitas in Unitate sit, et e converso, vel aliquid hujusmodi. Si quis enim cognoverit quolibet mysterium Dei, pro certo per hoc augmentabitur in dilectione ejus. Et quia ad invisibilia humanus sensus penetrare nequit nisi per visibilia, præmittit instructi in charitate et in omnes, id est transeundo per omnes divitias plenitudinis intellectus : omnes divitias, ut de omnibus rebus aliquis sciant, licet non perfecte : plenitudinis, ut de singulis plenariam habeant cognitionem. Vel plenitudinis, ut de tribus vel quatuor ad plenum omnes divitias, ut de omnibus plena sit illis cognitio. Et per omnes divitias plenitudinis intellectus instructi in agnitionem mysterii Det Patris Christi Jesu. Ut enim perveniamus ad

altitudinem cognitionis divinæ, primum oportet nos considerare corporea, quæ subjacent oculis ; dehinc incorporea in nobis, id est animas. Per animas, iterum incorporea in cœlis, ut angelos, et ab angelis descendimus ad Deum, intelligentes eum ex puritate creaturarum magis purum, magis spiritalem et incomprehensibilem. In quo Jesu Christo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae, id est in quo omnis sapientia et spiritualibus, et scientia de corporeis recondita est, sicut in thesauro ; ipse enim est thesaurus. De plenitudine omnes sine diminutione ditantur. Thesauri dico absconditi, id est paucis revelati.

Dicerent illi : Thesauros istos non vidimus, ut in utroque sapientiam et scientiam habeamus. Ad hoc Paulus : Et si in Christo 279 totius boni thesaorum inventis, frustra legem fidei adjungere vultis. In Christo sunt thesauri sapientiae et scientiae. Hoc autem ideo dico in Christo, scilicet omnes esse thesauros, ut nemo decipiatur vos in sublimitate, quia illi pseudo plurimum student in sublimibus verbis. Sublimitate dico sermonis, quia haec sublimitas in sermone tantum est, non in sententia, sed fideles simplicitatem habent in verbis, sublimitatem in sententiis. Ideo dico : Nemo vos de futuro decipiatur ; nam nondum decepti estis. Et si, id est licet enim absens sum a vobis corpore, sed, id est tamen, vobis sum præsens spiritu. Hanc gratiam multi sanctorum habuerunt, ut Martinus et Nicolaus, quam creditur præcipue habuisse Paulus, ut absens sciret per spiritum, quid Ecclesiæ suæ facerent, vel ad quid se disponerent. Spiritu vobiscum sum gaudens. In hoc verbo innuit eos nondum lapsos. Gaudens dico de vestra perfectione, et videns ordinem vestrum, id est quam congruo ordine ad singula vos contemperetis ; parum est enim bona agere, si fiant sine ordine, ut ille qui jejunat incomposita veste, seu intemperato sermone, in jejunio suo se judicat. Videns etiam firmamentum fidei vestrae, id est confirmatam fidem vestram quæ est in Christo, non in lege, et quia confirmati estis in fide, et ego congaudeo ordini vestro. Ergo, sicut accepistis non legem, sed Dominum Jesum Christum, sic ambulate non in lege, sed in ipso. Possent enim Christum accepisse, et in lege ambulare. Ambulate, radicati secundum fructum piæ operationis, et ædificati, ut

sitis domus Deo ad inhabitandum. Hæc bene ad prælatos, in quibus Deus sedens distribuebat gratias suas subditis, per manus prælatorum, ædificati hodie et cras superædificati, et sic semper in incremento boni operis. Radicati dico et superædificati in ipso, et confirmati in fide, ut in bono perseveretis. In fide dico non alia, sed sicut vos didicistis (non enim aliam trado). Et confirmati in actione gratiarum, quæ plurimum valet ad impetrandum de futuro. Et justum est ut confirmati gratias agatis, quia jam estis abundantes multis bonis in illo Christo acceptis.

Dico ambulate. Ut autem libere ambuletis, videte ne quis decipiatur vos. Hæc dicens, ad illud supra

respicit *nemo vos decipiat*. Decipiat dico per *philosophum*, sicut illi reputant, et quam ego dico *inanem fallaciam*. Fallacia, quia nulla veritas ibi, inanis, id est sine utilitate. Sunt enim multa mendacia, ut poetarum quae sunt inutilia. *Philosophiam et inanem fallaciam* dico, existentem secundum traditionem hominum, id est humanaiter sapientium, scilicet secundum legem; quae lex ante Christum quidem fuit traditio Dei. Sed ubi Veritas venit, et Deus eam cesse voluit jam non Dei, sed traditio hominum lex fuit. Secundum traditionem hominum et *fallaciam* dico, exercitatam secundum elementa. Eamdem legem elementa vocat, quia, sicut pueri per elementa prius addiscunt, ut sic transeant ad perfectionem litterarum, sic illa legalia elementa dicta sunt, quia populus carnalis impotens capere spiritalia instruebatur per carnalia, ut in his assuetus in cultu Dei transiret, postmodum ad serviendum in spiritualibus. Elementa dico *mundi*, quia et praecpta carnalia erant, et carnales qui accipiebant. Hæc philosophia est secundum elementa mundi, et non secundum Christum, quem accepistis et didicistis. Vere qui legem tradunt, non sunt secundum Christum, quia in ipso Christo est omnis plenitudo; quod illi non credunt qui extra Christum, scilicet in lege aliquam justitiam querunt. In ipso Christo habitat omnis plenitudo divinitatis. Habitat bene ait. Quia sic est divinitas in Christo ut in æternum permaneat in illo. *Plenitudo divinitatis*, id est plenaria et perfecta divinitas, quae nullatenus est imperfecta. *Omnis in Christo*, quia omnes gratiae quæcunque in omnibus fuerunt, in Christo sunt, et abundantior adhuc gratia, quia in eo dicitur humanata divinitas, quia, sicut anima unitur corpori, sic ipsa divinitas personaliter unita est homini illi. Divinitas diversis modis est ubique. Est enim 280 in omni creatura, secundum quod nec esse habet sine divinitate, nec permanere. Hoc et alio modo est in sanctis, quia, per gratiam; et hoc utroque modo fuit in Christo, et adhuc abundantius, quia (sicut dictum est) ad quem modum anima in carne hominis humanatur, sic divinitas humanata est in Christo. Plenitudo divinitatis habitat in Christo *corporaliter*, id est impletive, non quod divinitas facta sit corpus, sed quia umbræ præcesserant, et in Christo veritas umbrarum fuit, quia, impletio omnium quae prædicta vel præfigurata erant.

Proabant iterum idem. Vere tradentes legem non sunt secundum Christum. Nam vos *estis repleti omnibus bonis in illo*, id est per Christum, quod dicunt non posse fieri sine lege. Qui Christus *est caput*, id est principium et regimen *omnis principatus et potestatis*. Per hos duos reliquos ordines accipiamus. In his verbis ostendit posse Christum omnia replere, quia, si angelos, haud de hominibus dubium est. Vult veritatem omnium quae lex præcipit in Christo ostendere, dicens: *In quo* Christo non solum repleti, sed etiam circumcisi *estis*, circumcisione non manu facta, sicut in lege, in expoliatione

A cutis *carnis*. Nihil enim aliud fit ibi, nisi quod abscedit cuticula carnis, sed estis circumcisi in circumcisione Christi, qua vos Christus purificavit. Vel ita construamus: *Circumcisi estis circumcisione non manufacta*. *Circumcisione* dico facta in expoliatione corporis; quod corpus erat *carnis*, id est superrabatur a sensualitate. Exsistis enim corpus secundum carnalitatem, ut jam obediatur spiritui, circumcisione non manufacta, sed in circumcisione Christi, qua Christus omnia superflua, et dependentia vita a vobis amputavit; in hac *circumcisi* et purificati *estis*. Expoliamur corpore carnis in baptismo, in quo peccata deponuntur, et liberum arbitrium hominis accepta justitia confortatur, ut jam, si velit, bene agere possit. Non solum sumus circumcisioni depositione peccatorum, sed etiam *consepulti Christo in baptismo*, ubi confortandum est arbitrium nostrum. *Consepulti* itaque, quia Christus sepultus ad actus veteris hominis ultra non rediit; sic nos, si velimus ut ratione, confortati in baptismo non revertemur ultra ad actum vetustatis peccati. In quo etiam Christo resurrexisti, quantum ad justificationem animæ. *Resurrexisti* dico per fidem operationis *Det*, id est quam fidem Deus operatur in vobis. Resurrexio Christi duplicum resurrectionem operatur in nobis: primam quam jam adepti sumus, secundum animam; alteram quam exspectamus in immortalitate corporis reparata. Et quod futuram corporum resurrectionem habituri simus, probat per resurrectionem Christi, quae et causa est et figura nostræ resurrectionis, dicens: Sicut resurrexisti prima resurrectione animæ, sic etiam vos convivificabit in immortalitate corporum. Sed hujus rei probacionem præmittit, dicens: Qui Deus sicut *suscitavit* Christum a mortuis, ita et vos, cum, id est quamvis, essetis mortui, ita ut viribus vestris ad justitiam nullo modo respirare possetis. Mortui dico in *delictis*, id es in prævaricatione naturalis legis. Delictum enim dicitur, quando quod debetur, negligitur. Mortui etiam in *præputio carnis vestræ*, id est in originali peccato, quod congrue per præputium significat, in quo sedes est generationis. Hoc autem originale contrahimus, quia id concupiscentia parentum geniti sumus.

Licet ita essetis mortui, tamen *convivificavit*. Quod futurum est, per præteritum dicit, ostendens se adeo certum de hoc futuro sicut de præterito. *Convivificavit* ponendos cum illo in eadem dignitate loci; posset enim redditia immortalitate convivificare, et alibi quam cum Christo ponere. *Convivificavit*, inquam, donans vobis gentibus *omnia delicta*, et originalia et actualia. Et sic vos ab originali per fidem liberavit; sicut etiam nos Judæos, qui falso putabamur per circumcisionem inde liberari. Quod ita ait: *Delens* similiter *chirographum decreti*, id est legis, in qua Deus quid vellet fieri 281 decreverat. *Quod chirographum erat aduersum nos* Judæos. Chirographum dicitur manuscriptio, quod in duo partitur ut utrinque memoria factæ rei teneatur. Hujus autem

chirographi partem habebat diabolus, qua Judæos A quam celebrare signum erat innovationis corporis nostri, quam futuram exspectamus in incorruptione. Quæ neomenia et sabbatum jam non debent celebrari, quia sunt umbra futurorum, id est præfigurantia futuram veritatem, siue umbra visa prope corpus esset designat. *Futurorum* ait, secundum tempus legis, quando præsens erat umbra, futura veritas. Hæc sunt umbra futurorum. Sed *Christus est corpus*, id est veritas et impletio omnium hominum; vel *corpus est Christus*, id est impletio pertinet ad Christum; ipsius enim est implere quæ figura fuerant.

Opponerent illi: Quomodo dicas nos non posse, nisi per Christum justificari, cum Abraham et cæteri sancti qui præcesserunt, sine eo justificati sint? Probat Paulus eosdem similiter liberatos per Christum, dicens: Sicut nos contemporaneos sibi liberavit a lege et a peccato legis, sic ipse expolians principatus et potestates apud inferos. Non ait de quibus expoliavit, sed per expolians significat Christum spolia sua ab inferis revexisse. *Expolians*, inquam, traduxit, ceu vixor prædam per medios raptore, ipse dico triumphans illos principatus inferiorum confidenter, id est non dubius de triumpho. Triumphans dico, in semel ipso, non per angelum, vel quemlibet ministrum, sed per seipsum. Quod (eum scilicet triumphasse), *palam* est angelis et hominibus. Quia Christus donavit omnia delicta. Peccatum legis et legem tulit de medio. Vide te ergo nemo vos ulterius inducat in legem. Et ut magis deterreat, ait: *Nemo vos judicet*, id est faciat judicabiles, id est damnabiles. *Judicet* dico, si non reductos in tota lege, saltem in aliquo, quia pro minima traditione damnamini. Quod ita ait: Nemo vos judicet in cibo, vel vitato propter immunditiam, vel sumpto propter munditiam, aut in potu, sumpto simili vel vitato, aut in parte diei festi observata. Dies festus quiddam totum apud illos erat, partes habens, neomeniam, sabbatum, exitum de Ægypto, introitum terræ reprobationis, etc. Unde subdit aut in parte neomeniae, id est innovationis lunæ, aut in participatione sabbatorum, quæ Judæi celebrare consueverunt. Ideo, per aut, unamquamque partem disjungit, ut ostendat vel minimam partem sufficere ad damnationem observantis. Si autem copulasset per et, videretur pro omnibus simul, et non pro uno tantum observantem judicari. Neos nova, mene lunæ; inde neomenia, innovatio lunæ;

quam celebrare signum erat innovationis corporis nostri, quam futuram exspectamus in incorruptione. Quæ neomenia et sabbatum jam non debent celebrari, quia sunt umbra futurorum, id est præfigurantia futuram veritatem, siue umbra visa prope corpus esset designat. *Futurorum* ait, secundum tempus legis, quando præsens erat umbra, futura veritas. Hæc sunt umbra futurorum. Sed *Christus est corpus*, id est veritas et impletio omnium hominum; vel *corpus est Christus*, id est impletio pertinet ad Christum; ipsius enim est implere quæ figura fuerant.

Quia dixerat: *Nemo vos judicet*, subdit modos illos in quibus timendum erat ne seductos illos condemnarent dicens: Ut autem non judicemini, vide te: *Nemo vos seducat* ~~in~~ in humilitate sermonis, id occultorum foris ostensa, et in religione habitus barbarum vel jejuniorum simulata humilitate et religione dico angelorum; non enim magis humiles aut religiosos se exhiberent angeli Dei, apparentes hominibus, quam isti pseudo ad oculum. Vel, angelorum, id est verorum prædicatorum, qui nuntii Dei sunt ad populum, quorum auctoritatem isti pseudo simulatorie sibi usurpat. *Nemo*, inquam, vel hoc vel illo modo seducat vos, volens, id est amans, et facere in se et vobis persuadere ea, quæ non vidit, id est quæ nunquam intellexit, quia figuræ videt et veritatem nescit. Ille dico ambulans et in sacramentis Ecclesiæ quæ recepit et hoc frustra. Nihil enim illi proderit baptismus qui detrahit fidei. Qui licet humilitatem foris ostendat, inflatus C tamen est intus sensu, quia gloriatur subtiliter se sentire, quod simplicitas aliorum capere non sufficiat; et hic morbus elationis maxime regnat in hereticis. *Sensu* dico carnis sue; hic enim secundum sensus carnis judicat de singulis, non aliter intelligens quam subministrant ei oculi et aures carnis; in quo non differunt a mutis animalibus, quæ etiam sensum habent de rebus secundum quod vident et audiunt. *Inflatus* utique et non tenens caput, id est non concordans capiti suo Christo. Ille non tenet caput Christum qui aliunde quam a capite, unde vigeat, requirit, et sicut membrum non est capitum, si aliunde vigorem capit, quod fieri nequit; sic qui fidei unitatem relinquunt, Christo non valet conjungi.

D Ex quo capite totum corpus Ecclesiæ constructum per conjunctiones fidei ut cæterarum virtutum, et subministratum quod alteri subministratur ab altero per nexus, id est per charitatem, quæ clavus est et nervus connectens membrum membro. Sic enim in humano corpore membra prius constructa, id est simul congregata, si non coniungerentur, id est unumquodque loco suo aptaretur, sine nervis adhuc alterum membrum non sequeretur alterum; et ideo oportet ut conjuncta membræ nervis connectantur, et tunc tandem alterum alteri subministrat; sic in corpore Ecclesiæ nos diversa membra in unum construimus, et congregata secundum discretionem

virtutum, conjungimur per fidem, etc. Sed quia nondum alterum colligatum est alteri, necessaria est dilectio, quo clavo connexa membrorum diversitas sibi invicem cohærendo subserviat. *Corpus*, inquam, sic *constructum et subministratum crescit et numero membrorum, et incremento virtutum, donec veniat in augmentum Dei*, id est usquequo augeatur in mensuram quam Deus proposuit, id est donec impleatur numerus fratum, ultimo justo aperto. Nunc aliquantulum asperè invehitur in quosdam eorum qui jam incipiebant, et si non operari, saltem animo consentire et discernere dicentes : Quare melius sequeremur illos quam istos ? et hujusmodi. Unde sic ait : Quia per Christum tota Ecclesia crescit in augmentum Dei, quare igitur *discernitis* quasi dubii cui adhærere debeatis, Christo an legi ? Sed præmittit quare non debeant discernere, dicens : *Si vos estis mortui cum Christo*, quia mors Christi operata est in vobis mortem peccati ; *mortui dico ab elementis*, quia prius elementa, solem, lunam, et cætera celestis, quod idem facitis, si legem accepta gratia tenetis ; elementa dico *hujus mundi*, quia et mundani qui colunt, et mundana sunt quæ coluntur : *si*, inquam, *mortui estis ab elementis*, quod nec respirare ad horum culturam debetis, *quid*, id est quare, *adhuc tanquam viventes in mundo*, id est carnaliter sicut prius in cultura mundi *discernitis*, dicentes *ne tetigeritis cadaver* ? vel hujusmodi, quidquid lex prohibet ne tangatur. *Neque gustaveritis* porcum ? vel aliquid hujusmodi. *Neque contrectaveritis* quæ scilicet tangere non licet ? ut sunt pudenda contrectare, *qua omnia sunt in interitum*, id est operantur damnationem. Non tamen semel facta, sed *ipso usu*, id est, si quis negligens traditiones legis, hæc in usu **283** habuerit.

Quod dico ea esse in *interitum*, hoc non secundum me, sed *secundum præcepta et doctrinas hominum*, id est humaniter sapientium dico. Præcepta vocat, quod solo imperio auctoritatis suæ compellebant hoc facere. Doctrinas, quando aliquas rationes ad probandum quod suadebant videbantur adducere. Hæc sunt præcepta hominum, quæ etiam sunt *habentia*, id est videntur habere, *rationem quidem sapientiæ*, a qua longe discreta sunt. Rationem dico *habentia in superstitione*. Supersticio dicitur, veræ religioni superaddita falsa religio. Hi autem qui acceptæ fidei legem superaddebat, merito superstitioni dicuntur. In *superstitione* dico et *humilitate* foris simulata, videntur rationem habere. Quæ etiam sunt secundum verba eorum *ad non parcendum corpori*. Dicunt enim nos non tenere legem, ut liberius indulgeamus nobis in his quæ jucunda sunt corpori, se autem more legis Dei nolle parcere corpori. Quæ etiam non sunt illis in honore aliquo. Dicunt enim se, ut se ideo secundum legem humiliari quia non querunt honorari a populo sicut nos ; quæ etiam non sunt illis *ad saturitatem carnis*. Dicunt enim se, ut legem observent, velle macerare carnem, et nos destruere legem ut de omnibus liceat ingurgitare ventrem. Vel aliter, ut non *ad parcendum corpori*, etc.

A serio dicantur a Paulo, sic : Quæ dicunt rationem videntur habere, sed utique non habent. Quæ etiam sunt *ad non parcendum corpori*, et stultum est ut in quo dominant animam, corpori saltem non parcant. Quæ etiam non sunt in honore aliquo. Dum enim fidei Christi legem quasi necessariam apponunt, in hoc dehonoran Deum. David etiam et alios sanctos qui in lege nullam dixerunt esse justitiam, inhonorant, dum legem apponentes fidei, contradicunt eorum testimonis. Quæ etiam non sunt *ad saturitatem carnis*. Extremæ autem est amentiæ, ut damnemus animam, carnem affligere.

CAPUT III.

B Igitur si conresurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærere, ubi Christus est in dextera Dei sedens ; quæ sursum sunt sapient, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram. Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam (*Ephes. v, 3.*) quæ est simulariorum [idolorum] servitus ; propter quæ venit ira Dei super filios diffidentiæ [incredulitatis] in quibus et vos ambulastis aliquando, cum vivetis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum (*Ephes. vi, 23*) eum qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium [ma sculus et femina], barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei (*Ephes. vi, 11*), sancti, et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes invicem et donantes vobis metipsos ; si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem [al. add. continuam] habete, quod est vinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus vestris ; in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote. Verbum Christi habitat in vobis abundanter, in omni sapientia docentes et commonentes vos metipsos, in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum (*I Cor. x, 31*). Mulieres, subditæ estote viris, sicut aportet, in Domino (*Ephes. v, 22* ; *I Petr. iii, 1*). Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. **284** Filii, obediite parentibus per omnia ; hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem (iracun-

• diam] provocare filios vestros, ut non pusillo
 • [pusillanimes] animo fiant (*Ephes. vi, 4*). Servi,
 • obedite per omnia dominis carnalibus, non ad
 • oculum servientes, quasi hominibus placentes,
 • sed in simplicitate cordis timentes Dominum (*I*
 • *Petr. ii, 18*). Quocunque facitis, ex animo opera-
 mini sicut Domino, et non hominibus, scientes
 quod a Domino accipietis retributionem hæredita-
 tis. Domino Christo servite. Qui enim injuriam
 facit, recipiet id quod inique gessit (*Rom. ii, 11*).
 Et non est personarum acceptio apud Deum
 (*Ephes. vi, 9*; *Act. x, 34*). »

EXPOSITIO.

Et quia mortui cum Christo, jam ultra non vivitis mundo. *Igitur quererite quæ sursum sunt*, id est cœlorum jucunditatem, et omnem justitiam, ad id quod sursum est ducentem. De *sursum* dicitur quidquid de mundo non est. *Quærите dico, si consurrexitis cum Christo*, id est quia resurrectionem animæ per Christum adepti estis, quæ sursum sunt, et potestis et quærere debetis. *Sursum* dico, scilicet *ubi Christus in dextera Dei sedens*, id est in æqualitate Patris quiescens et judicans. Christus autem, in dextera Patris sedens, causa, signum et certitudo est nos cum Christo surrecturos. Nec solum *quererite*, sed *sapite*, id est dulcedinem prælibate eorum quæ sursum sunt. *Sapite*, inquam, quæ sursum sunt, et non ea quæ sunt super terram. Non debetis sapere quæ sunt super terram; vos enim mortui es:is terrenis. Debetis sapere quæ sursum sunt. Nam *vita vestra est in Deo*, et in tanta dignitate quod cum Christo. Vita dico *abscondita*, id est non omnibus, sed paucis revelata. In hoc verbo multi erraverunt, dicentes stultum esse hominem pro eo laborare quod homini revelatum non sit. Nunc illa vita vestra est abscondita; sed cum apparuerit Christus, veniens ad judicium, Christus, dico, *vita vestra*, in cuius æternitate vobis paratur æternitas, tunc, apparente Christo, vos etiam *apparebitis cum ipso ponendi in gloria*. Lege satis improbata et fide sufficienter commendata, sicut in Epistola ad Ephesios, subiungit moralem instructionem, prius docens in publico Ecclesiam, deinde sexus, ætates, et conditiones, dicens: Quia vita vestra in Deo est, apparituri estis cum Christo in gloria, ergo mortificate membra quæ vestra sunt super terram, id est in terrenis hærentia. Hæc membra vocat peccata, quæ membra sunt corporis peccati, sicut in sequentibus innuit. *Membra mortificate vestra*, scilicet *fornicationem*, ut est habere rem cum uxore proximi. Aliud membrum *immunditiam libidinem*, id est libidinosam voluntatem, et *concupiscentiam*. Et quia de bonis concupiscentia dicitur, addidit *malam*, ut est concupiscere rem alienam. Mortificate etiam in vobis *avaritiam*, quæ est illicita congregando et retentando, quæ avaritia est *servitus idolorum*. Qui enim Deum postponit ut pecuniam augere possit, spreto Deo, pecuniam colit. Propter quæ supradicta *venit tra*, id est

A vindicta Dei etiam super filios incredulitatis. Quod si hi qui fidem non acceperant, damnati sunt pro hujusmodi, quid putatis de vobis qui fidem accipiendo, haec omnia abdicatis? *In quibus* membris corporis peccati, vos etiam sicut alii *increduli ambulastis aliquando, cum viveretis in illis*, scilicet tempore infidelitatis.

Olim ambulastis in illis. Sed nunc, jam fideles facti, *deponite* vos, et prædicta, et omnia quæ sequuntur, scilicet *iram*, id est subitam commotionem animi, *indignationem*, id est ne de aliqua prosperitate inferioribus vobis indignemini. Deponite etiam *malitiam* et animi et corporis, et *blasphemiam* in Deum et proximum. Deponite etiam omnem *turpem sermonem de ore vestro*. Et nolite mentiri invicem, ut alter alterum decipiat. Utique breviter omnia hujusmodi interdicam, sitis *exsoliante* vos *veterem hominem*, id est habitum peccatorum **285** cum actibus suis. Quidam enim habitum deponunt peccati, qui quandoque cogente fragilitate in actum peccati labuntur. Non tamen resumentes habitum peccati, licet actum, quia post casum festinant ad pœnitentiam. Exsoliante vos *veterem hominem*, et *induentes novum*, id est habitum virtutum, *eum* scilicet *qui renovatur quotidie crescens in novitate justitiae*. *Renovatur* dico, tendens in *agnitionem Dei*, quia semper crescit in cognitione deitatis quantum in virtutibus ascendit. *Renovatur*, inquam, secundum *imaginem*, id est puritatem ejus qui creavit eum pro modo suo ei se conformando, ubi, id est in quo novo homine *non est masculus et femina*, id est nemo recipitur vel abjicitur propter sexum. Ubi etiam *non est gentilis vel Judæus*, id est nil nocet esse gentilem, nil prodest fuisse Judæum; gentilis et Judæus dico generatione. Et quia quidam de Judæis in gentilitatem, et quidam de gentibus transierunt in circumcisionem, ideo addit ubi *non est circumcisione et præputium*, quia non plus prodest fuisse circumcisione quam esse præputiatum. Ubi item *non est Barbarus et Scytha*, qui barbarior est barbaris. Ubi non est *servus et liber*; sic enim in corpore virtutum, servus suscipitur ut dominus. Substantia enim nec nocent, nec prosunt in novo homine, quia omnis substantia creatura bona Dei est, sed qualitates, ut justitia, vel injustitia, quæ a nobis superadduntur, hæ vel prosunt vel impediunt. Gentilis et Judæus ibi non sunt, sed Christus, id est virtus veniens ex Christo, est omnia, id est omnis perfectio. Et ita quod in omnibus, id est in singulis, sit omnia.

Et quando quidem novus homo induendus est, ergo *induite* vos membra novi hominis. *Induite* dicit et secundum decorem, quia nuditate peccati deturpat eramus et secundum depulsionem frigoris iniquitatis, *Induite*, inquam, vos, sicut electi Dei. id est, quos Deus ab æterno et in tempore per ministros ad fidem vocando elegit. *Electi* dico et sancti, id est positione virtutum in bono sancti, et in utroque, id est in electione et sanctificatione *electi induite* vos misericordiam. Et ad majorem incitationem expressius ait: *Viscera misericordiae*, ut in ipsis vi-

sceribus redundet pia affectio. Indulte vos etiam cum **A** Christi. Vel aliter : *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, ita quod sit omne, id est perfectum, non pro laude hominum factum, facite in nomine Domini nostri Iesu Christi.* Vos dico, *semper agentes gratias Deo et Patri, per ipsum Christum, per quem omnia bona vobis contulit.* Actio enim gratiarum plurimum valet ad impetrandum.

B Postquam in communis Ecclesiam admonuit, separam instruit sexus, *æstates, conditiones, dicens : Invicem vos supportate, sed vos, mulieres, amplius quam cæteri estote subditæ viris vestris, sicut oportet.* Opportunum enim est mulierem subditam esse viro. Subditæ tamen in Domino, id est secundum Dominum. Si enim volunt vos supponere adulteris, in hoc nolite subdi. Vos autem, *viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.* Nimia enim austeritas, quandoque peccatum generat. Et vos, *filii, obedite parentibus* per omnia, ita tamen quod in Domino, non in cultura idoli vel homicidio. Obedire dico, *quia hoc, scilicet obedire parenti, placitum est Deo.* Et vos, *patres, nolite provocare ad iracundiam filios vestros, ut non fiant pusillo, id est modico, animo, in patiendo, et percussi a vobis, repercutiant vos.* Et vos, *servi, obedite per omnia dominis, etiam carnalibus, non servientes illis ad oculum, id est quandiu estis in oculis eorum, quasi per hanc servitatem placeatis hominibus tantum, sed in simplicitate cordis servite illis, timentes in hoc Dominum Deum qui pro peccato vestro vel parentum, vos servos constituit, ut de filiis Cham legimus (Gen. ix, 25).* Nec objiciatis quod dominimale retribuunt vobis,

C scientes quod vos accipietis a Domino Deo retributionem hereditatis, id est hereditatem retributam vobis, quia jugum impositum vobis a Deo patienter sustinuistis. Et cum dicam mulieres subditas esse, viros diligere, filios obedire, servos servire, in omnibus his servite Domino Christo, ne, propter obsequium hominis, contemnatis Deum. Vos, servi, sic operamini, quia quicunque facit injuriam, sive sit servus, sive sit Dominus, recipiet id quod inique gessit, id est mercedem iniquitatis in futuro. Ideo dico quicunque injuriam facit, quia apud Deum non est acceptio personarum, ut hic acceptus sit, quia liber ; ille projectus, quia servus.

Sed in quo docere et commonere se debeant præmittit, dicens : Ut possitis vos docere et commonere, *verbum*, id est doctrina, Christi, id est vel de Christo, vel quam Christus docuit, *habitetur* continue in *vobis*. Et ita quod *abundanter*, id est abundantiam habeatis in *omni sapientia*, id est in omni genere intellectus historici, moralis et allegorici, *docentes vosmetipsos* studendo in Scripturis, et bene docti *commonentes* alter alterum. Plurimum enim valet exhortatio, etiam in rebus quas bene scimus. **D** *Docentes et commonentes* dico in *psalmis*, in quibus bona moralitas continetur; et in *hymnis*, in quibus laus Dei, vel sanctorum ad gloriam Dei refertur; et in *canticis spiritualibus*, id est de spiritualium bonorum gaudio agentibus. Nec solum *docentes et commonentes*, sed etiam *cantantes Deo*, id est ad gloriam Dei, non solum in labiis, sed etiam in *cordibus vestris*. *Cantantes* dico in *gratia*, id est in consideratione gratiae Dei, qua peccata condonans vos justificavit. Ut paucis absolvam quid vobis faciendum sit : *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, hæc et omnia seu in habitu, seu in cogitatione, facite in nomine*, id est ad honorem, Domini nostri Iesu

PATROL. CLIII.

CAPUT IV.

« Domini, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quoniam et vos Dominum habetis in cœlo. Orationi instate [instantes], vigilantes in ea in gratiarum octione, orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vincitus sum), ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. In sapientia ambulate (Ephes. v, 15) ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater et fi-

« delis minister, et conservus in Domino, quem A tam, ut sic ad id quod vellent, facilius inducerent.
 « misi ad vos ad hoc ipsum ut cognoscat quæ circa
 « vos sunt, et consoletur corda vestra, cum One-
 « simo charissimo, et fideli fratre, qui est ex vobis.
 « Omnia quæ hic aguntur nota faciet vobis. Salu-
 « tat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus
 « consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata.
 « Si venerit ad vos, excipite illum. Et Jesus, qui
 « dicitur Justus, qui sunt ex circumcitione. Hi soli
 « sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt
 « solatio. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est,
 « servus Jesu Christi, semper sollicitus pro vobis
 « in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni
 « voluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo,
 « quod habet multum laborem pro vobis, et pro his
 « qui sunt Laodiciæ, et qui Hierapoli. Salutat vos B
 « Lucas (II Tim. iv, 11), medicus charissimus, et
 « Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiciæ et
 « Nympham, et quæ in domo ejus est ecclesiam.
 « Et cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite
 « ut et in Laodicensem Ecclesia legatur. Et dicite
 « Archippo : Vide ministerium quod accepisti in
 « Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu
 « Pauli. Memores estote vinculum meorum. Gra-
 « tia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

EXPOSITIO.

Servi, obedite dominis, et vos, *domini, præstate scrvis quod justum est*, et secundum quod merentur, et quod est æquum, id est ut pensetis eos æque homines esse sicut vos, *scientes quoniam servi et vos domini habetis eumdem Dominum in cælo*. Admonitis his personis, iterum ad publicam instructionem Ecclesiæ revertitur, dicens : Vos, servi et domini, sic vicissim agite : Universa autem ecclesia, *instate orationi vigilantes*, vel nocturnis vigiliis, vel studiosi in ea vigilantes semper in actione gratiarum, orantes, simul etiam pro nobis, quando oratis pro vobis. Vel simul, id est tota ecclesia pro me communem orationem faciat, *ut Deus aperiat nobis ostium sermonis*, id est labia per quæ egreditur sermo. Aperiat dico ad loquendum mysterium Christi, id est salutem gentium, quæ usque ad Christum sub mysterio latuit. Aperiret Deus sibi os, si sermo ejus auditoribus fuerit gratiosus. Quia propter compositiones verborum, propter subtilitates sententiarum, nunquam os erit apertum, nisi Spiritus operetur in cordibus auditorum, propter quod, id est quia, loquor mysterium Christi, post multas afflictiones, etiam nunc *vinctus sum ad loquendum ita ut ego manifestem illud mysterium, ita sicut oportet me loqui pro loco, tempore ac capacitate auditorum*. Et sicut ego loquor verbum Christi, ita et vos prædicate. *Ambulate ad eos qui foris sunt*, id est ad infideles. Ambulate dico in sapientia, id est in omni discretione prædicando. Vos dico redimentes tempus, id est comparantes vobis opportunitatem ambulandi in sapientia. Hoc esset redimere tempus, si vocarent ad crenam, et captarent ibi benevolen-

C

D

D

E

Ut in sapientia ambuletis, *sermo vester semper sit in gratia*, id est gratiosus auditoribus, et ex eo, quod sit conditus sale, id est contemperatus sapienti discretione. Vel ita : *Sermo vester sit conditus sale*, ita quod semper sit in gratia, id est in commendatione gratiae Dei, et nunquam in lege. Ita conditus sale, ut sciatis quomodo oporteat vos respondere unicuique interroganti, pro simplicitate ejus vel prudenter. Sic vos de præmissis instruo ; omnia autem quæ circa me sunt, et vincula et cætera, nota faciet vobis Tychicus, charissimus frater et fidelis minister. Credite illi quia nihil præter fidem ministrabit, et conservus in Domino, quia, sicut ego, sic servit Domino in Evangelio, et patitur pro eo, *Quem Tychicum misi ad vos, ad hoc manifestandum, et ad ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et ego per eum, et consoletur corda vestra, desolata pro vinculis meis*. Nota faciet Tychicus, cum Onesimo charissimo et fideli fratre ; audite eum, quia natus est ex vobis. Hi duo facient vobis nota omnia quæ hic aguntur. Ideo commendavit eos, ut crederent illis, sicut et sibi. *Salutat vos Aristarchus concaptivus meus*, qui, sicut ego, pro Evangelio in vinculis captivatur. *Salutat vos etiam Marcus, consobrinus Barnabæ*. De quo utroque non recipiendo accepistis mandata a me. Sed si uterque modo venerit ad vos, excipite illum, utrumque reconciliatos mihi. Hic Marcus nolens obediens Paulo in quadam legatione divisus est ab illo ; Barnabas autem, amore carnali nimium ductus, abiit cum Marco (Act. xv, 39). Paulus vero ne quid extra fidem prædicarent segregati ab illo, scripsit Ecclesiis ne audirent eos qui modo correcti, erant cum Paulo ; et ideo de eis excipiendis iterum scripsit. *Salutat vos etiam Jesus, qui dicitur Justus*, testimonium justitiae habens ab omnibus. Qui Marcus, Barnabas, Jesus, sunt ex circumcitione, et hi soli ex circumcitione sunt adjutores mei, in prædicando regno Dei. Quietiam fuerunt mihi solatio in vinculis. *Salutat vos Epaphras, qui est natus ex vobis*. Ille dico servus Christi Jesu, et sollicitus pro vobis in orationibus, semper habitis. Pro vobis, inquam, ut stetis perfecti in eo quod accepistis, non ut aliud accipiat. Et ut stetis pleni in omni voluntate, id est plenarie cognoscentes omnem voluntatem Dei. Vere sollicitus pro vobis ; nam ego perhibeo illi testimonium, quod habet multum laborem, vigilando, orando pro vobis, et pro his qui sunt Laodiciæ, et qui sunt Hierapoli. Vicines Ecclesiæ erant Colossensibus. *Salutat vos Lucas, medicus charissimus*. Hic fuit evangelista. Et Demas vos salutat. *Salutate fratres qui sunt Laodiciæ*. Salutate etiam Nympham illam matronam, et ecclesiam quæ est in domo ejus. Haec solita erat ministrare prædictoriibus, et timebat Paulus ne seducta ministraret illis pseudo. *Et cum fuerit lecta apud vos haec Epistola, facite ut etiam legatur in Ecclesia Laodicensem, et ut vos legatis eam quæ est Laodicensem*. Et dicitur Archippo, episcopo vestro, qui, quia contemptus est a vobis, ab officio cessavit, dicitur illi : *Vide, id est*

provide, age ministerium quod accepisti in Domino, A Salutatio scripta mea manu; mea dico non notarii, ut impleas illud, quia modo correcti parati sumus obediere tibi. Dignum est enim ut quem contemptus vester depositus, obedientia vestra restituat. Hic Archippus, iratus quia audierant contra se illos pseudo, dixerat se non amplius episcopaturum eis

B ministris in vinculis. Vel, ut exemplo meo pro Christo patiamini. Salutatio haec est: *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.*

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PRIMAM AD THESSALONICENSES.

Thessalonenses sunt Macedones. Hi in Christo Jesu accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, etiam in persecutione civium suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis per Tychicum diaconem, et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Thessalonenses sunt in Macedonia. Hi, auditio verbo fidei a Paulo, crediderunt, accepta multa gratia in ipso exordio fidei. Sed Paulo reverso ab eis, quidam (sicut ab eo acceperant) imitatores Pauli perstiterunt in bono; quidam autem eorum paulatim corrupti sunt, labentes in 289 foveam fornicationis. Cœperunt etiam esse otiosi, laborare nolentes, et curiosi, rumores urbis multo studio perquirentes. Errantes etiam dubitando de resurrectione mortuorum. Quare etiam se supra modum affligebant in morte amicorum, putantes eos non amplius resurrecturos. Cum autem duæ partes eorum essent, altera directo itinere Pauli incedens; altera, sicut dictum est, a via veritatis

B aberrans, Paulus ab Athenis Timotheum ad eos direxit. Quo reverso, ubi Paulus quorundam fidem, aliorum errorem per Timotheum certus cognovit, scribit illis hanc Epistolam, in qua utramque partem eorum, perfectos scilicet et errantes, habet materiam: bonos de perfectione fidei collaudando, et ad incrementum bonorum, quæ cœperunt adhortando; errantes a curiositate, otio, fornicatione, et a dubitatione habita de futura resurrectione congruis rationibus retrahendo. In qua re aperta satis est ejus intentio, scilicet ut boni de incremento laborent; alii, dimisso errore, bonorum perfectioni fide et opere se conforment.

PISTOLA I AD THESSALONICENSES.

CAPUT PRIMUM.

Paulus, et Silvanus et Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium, in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriā vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis et sustinentiae spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum, scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scientis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad

C Deum a simulacris servire Deo vivo et vero, et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Sicut moris ejus est, salutationem præmittit, dicens: *Paulus, et Silvanus, et Timotheus;* Silvanum secum in salutatione ponit, quia in conversione eorum secum collaboravit, auctoritatem habens apud ipsos. Timotheum ideo, quia ex consilio Timothei qui ab eis reversus fuerat, hanc eis Paulus scribit Epistolam. Ideo etiam Timotheum ponit, ut noverint nihil eorum quæ fiunt apud eos latere Paulum. Paulus et Silvanus et Timotheus scribunt *Ecclesie Thessalonicensium.* Ecclesie dico existenti in Deo Patre, et Domino Jesu Christo, id est hoc quod est Ecclesia, habet a Deo Patre et Jesu Christo. Perseveret itaque in fide ipsius, a quo jam nomen accepit electionis. Hoc, inquam, scribunt, *gratia vobis et pax.* In primis partem eorum quæ fidei integritatem servaverat, alloquitur; fidem eorum magnificans, et gratias illis in principio fidei concessas, ut per laudem Apostoli, animentur in melius, dicens: *Audientes fructum fidei vestræ,*

agimus gratias Deo, nec raro sed semper, et proom- A *allis. Nec solum sermo Domini, sed etiam fides ve-*
nibus vestris, qui in eo quod vobis tradidi, perseve-
ratis. Agimus gratias, facientes memoriam, id est
Deum memorem vestri in orationibus nostris, habiliis
sine intermissione, quia et jugis est oratio, et in
nullo vos prætermitto. Unde 290 gratias agat,
subdit: Gratias agimus memores operis fidei vestræ,
Cum multa sint opera fidei, hoc præcipuum [princi-
pium] fides habet confiteri quod credit. Hi autem in
conspectu persecutorum non formidabant Christum
confiteri. Memores etiam laboris vestri. Hi enim
pauperati ab infidelibus, laborabant unde viverent.
Memores etiam charitatis vestræ. Adeo enim proximi-
mos diligebant ut illis otiosis fructum laborum suo-
rum communicarent. Memores etiam sustinentiæ
vestræ. Multa enim patiebantur ab infidelibus. Susti-
nentiæ dico spei, id est speratiæ rei. Res enim quam
speratis, tantam patientiam operatur in vobis. Spei
dico Domini nostri Jesu Christi. Ad Christum enim
pertinet impletio hujus spei, habitæ ante Deum et
Patrem nostrum. Sic enim confidenter sperabant, ac
si jam Deum præ oculis haberent.

Commendata fide et charitate eorum, dicit magis miras gratias Deum contulisse illis in initio fidei quam aliis Ecclesiis. Et hæc dicit ad incitationem eorum, facientes memoriam vestri in orationibus nostris, scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, id est quos quia dilexit, elegit. Et iterum post electionem amplius dilexit, ideo dilecti præposuit electioni, ut ostenderet bona eorum esse ex dilectione Dei. Scientes dico electionem vestram; hanc, scilicet, quod Evangelium nostrum non fuit ad vos tantummodo in sermone, ut scilicet sola verba fierent in vestra conversione; sed fuit in virtute miraculorum, et in Spiritu sancto. In ipsa enim acceptance fidei multas gratias habuistis; et ita in virtute et in Spiritu, ut in multa plenitudine et miraculorum et gratiarum spiritualium. Sic ista, scilicet et virtutes miraculorum et gratias Spiritus sancti fuisse in vobis scimus, sicut vos scitis hoc visible de nobis quales, id est quam vehementer tribulati fuerimus in vobis; et hoc propter vos ipsos lucrando, non propter alium commodum. Sic fuit ad vos Evangelium nostrum, et vos statim facti estis nostri imitatores, et quia nostri, ideo imitatores Dei, quem gloriosum est imitari. Imitatores dico in multa tribulatione tolerata, excipientes, id est in excipiendo, verbun; ut primum enim accepistis verbum fidei, statim cum fide incepistis pati. Tribulatione dico accepta non invita, sed cum gaudio Spiritus sancti, quia affluentia gratiarum, quæ erat in vobis, faciebat vos gaudere in tribulationibus. Fueritis nostri imitatores, ita ut facti sitis forma patientiæ omnibus credentibus in Macedonia et in Achæia, qui prius vobis crediderunt. Videntes enim vos præcedere illos ad coronam, laudabant fidei vestræ velocitatem, accusando suam tarditatem. Illis utique facti estis forma; sermo enim Domini diffamatus est a vobis, id est notificatus exemplo vestro, non solum in Macedonia et Achaia, sed etiam in omni loco adjacente

A illis. Nec solum sermo Domini, sed etiam fides ve-
 stra plurimum profecta est, quæ fides est ad Deum,
 id est gloria mundi spreta, Deum solum desiderat.
 Ita est profecta ut non sit nobis necesse loqui quid-
 quam de introitu nostro ad vos, vel de conversione
 vestra. Ideo non est necesse quidquam loqui, quia
 ipsi eidem annuntiant de vobis, id est ad gloriam ve-
 stræ fidei, qualem, id est quam difficilem, introitum
 habuerimus ad vos. Multa enim passi sumus in ve-
 niendo et apud vos, propter quæ tamen non spre-
 vistis verbum ex me. Annuntiant etiam de vobis,
 id est quam perfecte conversi estis ad Deum a simu-
 lacris. In quibus, simulatio tantum, nulla veritas.
 Conversi dico non tantum credere, sed etiam servire
 Deo vivo, id est æterni qui vitam æternitatis datu-
 rus est vobis. Deo vivo et vero, id est in quo veritas,
 sicut in idolo simulatio. Nec quoquomodo servire,
 sed etiam conversi estis exspectare Filium ejus, ven-
 turum de cælis ad judicium. Adeo enim bene agendo
 securi sunt, ut gaudeant occurrere judicii, non for-
 midantes poenam, sed de præmio securi. Quem Fi-
 lium Deus suscitavit ex mortuis factum nobis Jesum,
 id est Salvatorem, 291 cuius suscitatio nostram
 operatur resurrectionem: qui Filius eripuit nos ab
 ira, id est ab ultiōne, ventura impiis. Eripuit utique
 in baptismo dimittens peccata.

CAPUT II.

C Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad
 vos, quia non inanis fuit, sed ante passi multa, et
 contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fidu-
 ciām habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evan-
 gelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim
 nostra non de errore, neque de immunditia, ne-
 que in dolo, sed sicut probati sumus a Deo, ut
 crederetur nobis Evangelium; ita loquimur, non
 quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat
 corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in
 sermone adulatio, sicut scitis; neque in occa-
 sione avaritiæ, Deus testis est; nec querentes ab
 hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis,
 cum possemus vobis oneri esse, ut Christi apo-
 stoli. Sed facti sumus parvuli in medio vestrum,
 tanquam si nutrix foveat filios suos. Ita deside-
 rantes vos cupide, volebamus tradere vobis non
 D solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras,
 quoniam charissimi nobis facti estis. Memores
 enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis:
 nocte et die operantes, ne quem vestrum gravare-
 mus, prædicavimus vobis Evangelium Dei. Vos
 testes estis et Deus quam sancte et juste et sine
 querela vobis qui credidistis, affuimus, sicut sci-
 tis, qualiter unumquemque vestrum (tanquam pa-
 ter filios suos) deprecantes vos, et consolantes,
 testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui
 vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et
 nos gratias agimus Deo sine intermissione, quo-
 niam, cum accepissetis a nobis verbum auditus
 Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum,

« sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in A vobis qui credidistis [al. add. in ipsum]. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu, quia eadem passi estis et vos a contribubibus vestris, sicut et ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt Jesum et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui ut salvi fiant, ut implicant peccata sua semper. Pervenit enim ira Dei super illos usque in finem. Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio, quoniam voluntus venire ad vos. Ego quidem Paulus et semel et iterum, sed impedivit nos Satanás. Quæ est enim nostra spes aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra et gaudium. »

EXPOSITIO.

Dicendo superius *qualem introitum* et *quales fratres*, bis significaverat vobis difficultatem introitus sui; quam, quia exsecutus non fuerat, modo satis callide inserit, dicens: Non oportet me dicere *qualem introitum* habuimus ad vos; nam, vos ipsi fratres, satis *scitis introitum nostrum ad vos, quia id est quod, non fuit inanis*, id est inutilis. Inanis esset si pro rebus mundi pateretur, vel si pati resurget, vel, si in eis fructum fidei non ficeret. Non fuit inanis, sed ante, id est in veniendo. *passi sumus in Philippis acerbitate tribulationis*, et etiam *affecti contumeliis*, id est afflicti opprobriosis verbis. *Passi et affecti dico sicut vos ipsi scitis*, Nos, inquam, ita passi et affecti fuimus apud vos in *multa sollicitudine*, id est curiosi de domesticis rebus. In multa enim penuria eramus, et curiosi ne vos, videntes contemptum nostrum, contemneretis in nobis verbum Dei. Et licet in tanta sollicitudine essemus, tamen *habuimus fiduciam loqui ad vos Evangelium Dei*. *Habuimus dico in Domino nostro*; præ nimia enim difficultate vis humana in nobis deficiens compellebat nos Deum consulere. Ideo fiduciam habuimus *quia exhortatio nostra facta ad vos non erat de errore*, id est de suasione erroris, ut docerem vos errare in fide, neque de immunditia, sicut illi Nicolaitæ qui suadent mulieres omnibus esse communes. *Neque exhortatio nostra est in dolo*, id est in deceptione. Posset enim esse neque de errore, neque de immunditia, et tamen in dolo, si intenderet accipere ab eis. Non fuit in dolo, sed sicut probati, id est probabiliter sumus inspecti a Deo, ut ab illo crederetur nobis *Evangelium*. Sicut probati sumus, ita loquimur, id est non minus in nobis Deus inventit quam se inventurum prævidit. *Loquitur dico, non solum non placentes, sed nec etiam facti quasi placentes hominibus, sed querentes placere Deo, qui probat corda nostra*, id est cui etiam aperta est nostra voluntas.

Vere non quasi placentes hominibus, neque enim aliquando fuimus in sermone adulatio[n]is, sicut vos scitis, et vos in testes appello. Neque fuimus in sermone avaritiæ; nec etiam in occasione ut saltem suspicari posset de nobis; et Deus inde testis est. Et non fuimus querentes gloriam ab hominibus, quia neque a vobis, neque ab aliis. Non fuimus in occasione avaritiæ, cum, id est quamvis, possimus vobis esse oneri, accipiendo temporalia a vobis ut apostoli Christi. Non querentes gloriam, sed facti sumus parvuli in medio, id est humiles in communitate vestrum. Nullus enim fuit cui non condescenderim. Parvuli dico, tanquam nutritrix condescendens parvulo, et multa sustinens ab illo. Nec nutritrix conducta pretio, sed si soveat proprios filios, quibus ex dilectione sola parvula sit; nihil ibi querens præter filios. Tanquam nutritrix filios ita desiderantes vos, non res vestras cupide, volebamus tradere vobis non solum *Evangelium Dei*, sed etiam, si oporteret, animas vestras. Ideo quoniam facti estis nobis charissimi, facti sumus utique parvuli tanquam nutritrix. Vos enim, fratres, memores estis laboris nostri et fatigationis: posset enim laborare non usque ad fatigationem, sed plerumque a Deo laborabat ut magis defessus desisteret quam voluntarius. Bene dico *laboris et fatigationis*; nos enim prædicavimus in vobis *Evangelium Dei*, operantes nocte ac die, quantum diei residuum erat a prædicatione et oratione. Ideo sic operantes, ne quem vestrum gravaremus; et quod ita fecerim, vos estis testes et Deus quam sancte in me, et quam juste ad proximum, et sine querela, id est innocenter, sine omni malo, fuimus vobis qui credidistis. Quia sancte et juste fuimus vobis, sic notum habetis sicut scitis hoc, qualiter testificati sumus unumquemque vestrum, deprecantes vos et consolantes tribulatos tanquam pater consolaretur filios suos.

Testificati sumus ut ambularetis digne Deo, id est ut essetis digni habere Deum. Vel, ut dignum sit Deum habitare in vobis: qui Deus vocavit vos in csum regnum, id est ad hoc ut modo regnaret in vobis, qui prius eratis regnum diaboli, et in habendum gloriam in futuro. Et quia in regnum Dei vocati estis, ideo nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam, cum a nobis accepissetis verbum auditus, id est ex solo auditu exciperetis verbum Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed sicut verbum Dei (quod verum est), qui Deus operatur in vobis quotidie qui credidistis. Et vere operatur in vobis. Nam vos, fratres, facti estis imitatores Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa; quæ sunt dico in Christo Jesu. Imitatores in hoc, quia passi estis eadem et vos a contribubibus vestris, sicut et ipsi passi sunt a Judæis. Qui Judæi non mirum si persecutur eos, quia occiderunt Dominum Jesum et prophetas. Nos etiam persecuti sunt, in quo utique non placent Deo, licet persecundo nos, arbitrentur obsequium se præstare Deo. Qui etiam Judæi adversantur omnibus hominibus, id est utilitati omnium hominum, prohibentes nos loqui gentibus, ut salu-

fiant. Prohibentes ideo *ut semper impleant peccata sua*, donec juste et sufficienter probati sint, et **293** impii ad cumulum damnationis veniunt. Ideo sic prohibent *quia ira*, id est *excæatio, Dei venit super illos usque in finem*, quando Deus auferet velamen de cordibus eorum, et tunc reliquæ salvæ fient (*Rom. ix, 27 : xi, 5*). Vel, *usque in finem*, id est ad mortem, quando tradentur perpetuo igni. Et quia vos eadem passi estis, ideo, *fratres, nos desolati a vobis*, causa enim desolationis nostræ veniebat a nobis, non quia plangeremus casum, sed quia timebamus : *desolati dico ad tempus*, id est ex quo Timotheum ad vos misimus, donec per eundem constantiam vestram audivimus ; ubi ait ad *tempus*, innuit eos non peccasse : *desolati dico remoto ore*, id est sermone nostro a vobis, et *aspectu remoto* : *non tamen remoto corde abundantius*, quam prius *festinavimus videre faciem vestram cum multo desiderio*. Bene dico *cum desiderio, quoniam voluimus venire ad vos*, et in ipso itinere jam eramus. *Ego quidem Paulus*, quidquid alii formidarent, *et semel et iterum venire volui* ; *sed Satanas impedivit nos*. Satanas ideo, ut, remota consolatione magistri, facilius vos perversare posset. Deus ideo hoc consensit, ut vos de tentatione superata gloriose habaret ; ideo Satanas impedivit, quia vos estis spes nostra, etc. Vel ita : Ideo venire voluimus, quia *quam est nostra spes* habenda in futuro, *aut* quod est *gaudium* tunc iterum mihi paratum, *aut corona gloriae*, id est *gaudium* illud non erit mediocre, sed *corona gloriae*, id est, *corona gloria* : dico quod est *gaudium* et *corona mea* ? Sed *nonne vos estis* per puritatem vitæ positi nunc ante Dominum nostrum Jesum ? *Estis* dico *corona præparata mihi in adventu ejus*. Vere tunc eritis *gaudium* mihi et *corona*, quia etiam jam, ubi carne pressus, minus intelligo, *estis vos gloria nostra et gaudium*.

CAPUT III.

« Propter quod non sustinentes amplius, placuit « nobis remanere Athenis, solis [al., solos] ; et mi- « simus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum « Dei in Evangelium Christi, ad confirmandos vos « et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur « in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in « hoc positi sumus. Nam et cum apud vos essemus, « prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, « sicut et factum est et scitis. Propterea et ego « amplius non sustinens, misi ad cognoscendam « fidem vestram, ne forte tentaverit vos is qui « tentat, et inanis fiat labor noster. Nunc autem « veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante « nobis fidem et charitatem vestram, et quia me- « moriam nostri habetis bonam semper, deside- « rantes nos videre, sicut nos quoque vos ; ideo « consolati sumus, fratres, in vobis in omni neces- « sitate et tribulatione nostra per fidem vestram, « quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. « Quam enim gratiarum actionem possimus Deo « retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaude-

mus propter vos ante Dominum Deum nostrum, « nocte ac die abundantius orantes, ut videamus « faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt « fidei vestrae ? Ipse autem Deus et Pater noster, et « Dominus Jesus Christus [al. deest Christus] dirigat « viam nostram ad vos. Vos autem Dominus mul- « tiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in « invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in « vobis ad confirmanda corda vestra sine querela, « in sanctitate ante Deum et Patrem nostrum, in « adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus « sanctis ejus. Amen. »

EXPOSITIO.

Propter quod *quia eadem passi estis*, et *quia nos desolati sumus a vobis*, et *quia vos estis gaudium, et corona nostra*, propter hoc *non sustinentes amplius*, sustinentes ideo ait quia, donec per Timotheum **294** consolatus eos est, et per eundem quomodo in fide starent accepit, quasi grave pondus timens casum eorum sustinuit. Non sustinentes amplius, *placuit nobis*, mihi et Silvano, *remanere Athenis, solis*, id est ita ut soli essemus a solatio Timothei qui necessarius erat nobis. Hic significat ab Athenis hanc se direxisse Epistolam. Remansimus Athenis, et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelium Christi. Commando eum vobis, ipsum audite. *Misimus*, inquam, *ad confirmandos vos*, ut in melius proficeretis. Confirmandos et exhortandos dico *pro fide vestra* custodienda, ne erret vel deficiat. *Confirmandos* dico *ut nemo vestrum moveatur in tribulationibus istis*, quas et vos patimini et nos patimur. Ubi ait : *Nemo moveatur, innuit eos nondum motos*, et se nolle saltem unum a fide moveri. Nec debetis moveri ; *ipsi enim bene scitis quod nos et vos positi sumus in hoc ut adversa patiamur*. Scitis utique. *Nam cum apud vos essemus, prædicabamus vobis nos esse passuros tribulationes, sicut utique pro dicto meo factum est, et vos bene scitis esse factum*. *Propterea*, id est quia, passus sum tribulationes, ne tribulatio magistri causa esset defectus vestri, *ego non amplius sustinens, nisi ad cognoscendum fidem vestram*, ut per legatum fidem vestram cognoscerem. Nisi ideo, *ne forte tentaverit vos is qui tentat*, id est, cuius officium est tentare : *et ne sic labor noster fiat inanis* vobis, succumbentibus tentationi. Olim misi : *nunc autem Timotheo a vobis veniente ad nos, et eo annuntiante nobis fidem* quam firmiter tenetis, *et charitatem vestram*, *qua omnes nos diligere probatis* : annuntiante etiam *quia*, id est quod, *habetis memoriam nostri bonam*, sicut debetis : *desiderantes semper videre nos, sicut nos quoque*, desideramus videre *vos* : illo hoc annuntiante, *consolati sumus, fratres, in vobis*. Ideo, id est pro eo quod sic annuntiante de vobis, et non propter aliud ; posset enim hoc ipsi annuntiari, et pro alio consolari : *consolati sumus in vobis per fidem*, id est propter fidem vestram firmiter stan-tem. Vel, per fidem vestram juro me consolatum esse, quam diligens non pejerarem. Consolati dico

In omni necessitate, id est penuria : et in omni **A** tribulatione nostra, quam a persecutoribus patior : quia nec etiam afflictio mea potest gaudium perturbare quod habeo de vestra firmitate. Ideo dico nos consolatos : *quoniam nunc* etiam in tribulatione et penuria vivimus, id est in gaudio nos vivere credimus : *si vos statis in Domino*, quod utique verum est, quia statis. Illud si approbativum est.

Merito ideo vivimus : quia *quam actionem gratiarum possumus retribuere Deo pro vobis* : in fide et charitate manentibus. *Possumus* dico nos positi in *omni gaudio, quo gaudemus propter vos*, existentes ante Deum nostrum. Vel, gaudemus ante Deum nostrum propter vos : placet enim in conspectu Dei, quod oblitus meæ tribulationis, congaudeo bonis vestris. *Retribuere* ideo dicit, quia bona quæ Deus tribuit Ecclesiis Pauli, Paulus annumerat collata esse sibi. Gaudemus non solum gratias agentes : sed etiam orantes nocte et die abundantius, quam prius nondum audita perfectione vestra : orantes hoc, *ut videamus faciem vestram* : et praesentes ea compleamur in vobis quæ adhuc desunt fidei vestrae. Paulus cum primum tradidit illis fidem, quia adhuc simplices erant, non sufficietes capere mysteria Dei, secundum ea quæ fidei necessaria erant, eos initiauit : sed quia modo perfecti sunt, si modo esset apud eos, aperiret Scripturas et mysteria Dei : quæ sicut prius superflua essent eorum simplicitati, sic modo deerant eorum perfectioni. Oramus videre faciem vestram : *ipse autem Deus et pater noster, et Dominus Christus dirigit viam nostram*, id est faciat directum iter nostrum ad vos. Sive autem veniam, sive non veniam, *Dominus semper multiplicet vos secundum augmentum membrorum* : et faciat abundare charitatem vestram in invicem : quod omnes vicissim diligatis vos in Ecclesia : et in omnes, id est etiam ad infideles, transeat charitas vestra. **295** Faciat abundare, quemadmodum et nos abundamus charitate in vobis. Abundare dico, ad confirmanda corda vestra ut voluntas vestra in omni bono sit confirmata. Confirmanda dico, sine querela, ut nulla sit ibi injustitia, et confirmanda in sanctitate, ut in bonis sanciti sitis et confirmati. Sanctitate dico, habita ante Deum et Patrem nostrum, id est in beneplacito Dei Patris. Corda dico sic confirmanda in adventu, id est in consideratione adventus Domini nostri Jesu Christi. Qui enim bene semper memor erit adventus Christi ad judicium, timebit peccando provocare eum. Vel ita : *Confirmanda in adventu*, id est usque in adventum Domini nostri Jesu Christi. Christi dico venturi cum omnibus sanctis suis, qui cum eo iudicatur sunt mundum. Vel, confirmanda cum omnibus sanctis ejus, ut sic confirmet et vos quemadmodum confirmavit sanctos suos. Amen, id est ita fiat, ut vos sic confirmemini.

CAPUT IV.

« De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum acceptis a nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo ; ambulare dicitur, in his quæ ex dilectione sine quibus homo nequit salvari ; placere in his quæ ex dilectione homo superaddit, ut servare **296** virginitatem, nihil possidere in mundo ; quæ si non faceret, posset tamen salvari : oporteat ambulare, sicut credo, quod ambulatis, licet sic vos admoneam : rogamus et obsecramus, ut abundetis magis, ambulando et placendo

« placere Deo, sic et ambuletis ut abundetis magis. Scitis enim quæ precepta dederim vobis per dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra (*Rom. XII, 2; Ephes. VI, 17*), ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædictimus vobis, et testificati sumus. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi enim vos a Deo didicistis ut diligatis invicem (*Joan. XIII, 34*). Etenim illud facitis in omnes fratres, in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis ut quieti sitis, et vestrum negotium agatis ; et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo [al., Domino] in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis. »

EXPOSITIO.

Hucusque partem perfectorum collaudavit, et ad incrementum perfectionis adhortatus est. Nunc incipit instruere partem illam, quæ videbatur corrupti fornicatione, curiositate, otio, et de resurrectione dubitando, dicens : Vos perfectos sic laudo, et ad incrementum invito. *De cætero ergo, fratres*, id est ad alteram partem agens, rogamus vos quasi rem debitam, et obsecramus mitius agentes, dum precamur quod imperare licet : obsecramus, inquam, in Domino Jesu, si de illo gaudere vultis, ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo ; ambulare dicitur, in his quæ ex dilectione sine quibus homo nequit salvari ; placere in his quæ ex dilectione homo superaddit, ut servare **296** virginitatem, nihil possidere in mundo ; quæ si non faceret, posset tamen salvari : oporteat ambulare, sicut credo, quod ambulatis, licet sic vos admoneam : rogamus et obsecramus, ut abundetis magis, ambulando et placendo

admoniti a me, quam prius. Et debetis abundare ; **A** (*Joan. xv, 12*), » etc. Ideo iterum non est necesse scribere vobis, quia vos *facilis illud præceptum dilectionis in omnes fratres existentes in universa Macedonia*. Sed licet non sit necesse ideo scribere vobis, tamen *rogamus vos omnes, fratres, ut magis solito abundetis in charitate, et detis operam ut sitis quieti*, non ita per urbem curiosi rumoribus inquirendis; *et ut sitis quieti, agatis vestrum negotium*, ne, contemptis propriis, aliena negotia curetis. In his verbis vitium curiositatis interdicit. *Et ut sitis quieti, operemini manibus vestris*, unde vobis habeatis, ne otiosi alienos labores illicite consumatis. Hic otiositatem prohibuit. *Operemini dico,* **B** *sicut parentes præcepimus vobis. Operemini, quia præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt*, id est in conspectu infidelium, ne habeant in quo possint detrahere vobis. Ideo etiam opere mini, *ut nullius aliquid desideretis*, id est ut habentes de proprio labore res alterius non concupiscatis, *quod egestas veniens ex otio desiderare compellit.*

C

Nunc dubietatem quam de resurrectione habebant, congruis rationibus absolvit, dicens : De charitate non est necesse scribere vobis ; *sed de dormientibus nolumus vos ignorare, fratres.* Dormientes vocat mortuos, ut ostendat tam facile Deum resuscitare mortuos quam facile est dormientem suscittari et somno. Ideo nolumus vos ignorare de dormientibus, *ut non contristemini immoderata super mortes propinquorum, sicut gentiles* et etiam falsi Christiani, *qui non habent spem resurrectionis futuræ.* Et de resurrectione desperantes sic contristari non debetis, *quia, si credimus quod Jesus resurrexit*, et ut veram ejus resurrectionem probet, præmittit : *Jesus vere mortuus est et resurrexit*; si hoc, inquam, credimus, *ita et credere debemus quod eos qui, vivendo per Jesum, dormierunt per Jesum, id est vita quorum et mors in Jesu fuit, eos*, inquam, *adducet Deus cum eo*, id est cum Jesu impassibiles, immortales in gloria. Falsam quorundam opinionem, qui dicebant corpora in die illo adhuc *integra posse resurgere*, ea vero quæ essent dissoluta in cineres, nunquam resurgere, destruit, dicens : Vere qui dormierunt adducentur cum Jesu ; *nam hoc dicimus vobis in verbo Domini.* Deus enim hoc nobis revelavit, *quia*, id est quod, *nos qui vivimus in adventu Domini, et qui residui sumus tot malis.* Ponit se quasi futurum in die ultimo, ideo quia persecutio apostolorum et fidelium sub Antichristo futurorum, simili difficultate comparabitur. Unde idem alibi. Nos sumus « in quos fines sæculi devenerunt (*I Cor. x, 11*). » *Nos, inquam, qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt in resurrectione qui ante nos dormierunt*, ut Abraham et cæteros. In hoc versu utrumque fecit, et veritatem resurrectionis omnium approbat, et de quibus dubitabant, eorum resurrectionem prius futuram esse ostendit.

Hic tamen notandum quod justorum resurrectionem solummodo approbat. Vere nos residui non

Vere Dominus vindex est de his ; nam Deus non vocavit nos in immunditiam operandam, sed in sanctificationem habendam, et quia non in immunditiam, sed vocavit nos Deus in sanctificationem. Itaque qui spernit hoc cavere, scilicet a fornicatione et adulterio, non spernit hominem, sed Deum, qui vocat in sanctificationem : spernit etiam hospitem suum Spiritum sanctum. Quod sic ait : Qui Deus dedit Spiritum suum sanctum in nobis, quem si Deum spernitis, cum Deo spretum perditis. De fornicatione et adulterio sic vos instruimus ; sed de charitate fraternitatis non habemus necesse scribere vobis, quia vos ipsi didicistis a Deo vel interiori inspirante, vel in Evangelio hoc docente, ut diligatis invicem, ubi ait : « Hoc est præceptum meum

præveniemus priores, quoniam ipse Dominus Christus descendet de caelo in jussu et cum imperio, qui olim descendit in obedientia et humilitate; descendet etiam in voce archangeli. Sive hic, archangelus significet Christum propria voce insonaturum, sive alium angelum determinatum, non habemus quis illam vocem daturus sit ad quam resurgent mortui. In voce archangeli et in tuba Dei; vox enim illa erit quasi tuba, quæ suos excitat, adversarios terret, sic vox illa invitabit sanctos ad palmam, impios deterrabit ad poenam. Sic, inquam, Jesus descendet, et tunc mortui qui jam diu sunt in Christo, ut Abraham et cæteri, surgent primi. Et deinde post illos nos qui vivimus, in tempore illo, et qui relinquimur tot persecutionibus Antichristi, simul rapiemur cum illis prioribus in nubibus. Nubes enim portabunt nos obviam Domino in aera, ubi de omnibus judicabit, et exinde erimus cum Domino semper nos electi. Erimus, inquam, sic, id est cum corporibus resumptis in incorruptione. Et quia ex his verbis approbata est vobis veritas resurrectionis, itaque consolamini invicem in verbis istis, id est alter alterum, dicentes: Vere resurgemus impassibiles, cum Domino erimus, etc.

CAPUT V.

De temporibus autem et momentis non indigetis ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet (Apoc. III, 3). Cum enim dixerint 298: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induiti loricam fidei et charitatis, et galeam spem salutis (Ephes. vi, 17). Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus: propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, et propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pulsillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes. Semper gaudete, sine intermissione orate (Eccli. xviii, 22; Luc. xviii, 1), in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere.

A Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinetе vos. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester et anima et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est qui vocavit vos, qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur Epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

EXPOSITIO.

Postquam resurrectionem corporum satis dilucide approbavit, subdit de illa ultima die, quæ justis ad gloriam, impiis futura est ad poenam, ut terrore illius diei hi qui in peccato fornicationis, curiositatis et otii erant, resipiscant; desiderio futuræ gloriæ conformitati bonorum se inserant. Littera sic jungitur: De resurrectione mortuorum quia ignorabatis, scripsimus vobis; sed de temporibus futuris usque ad diem judicij, id est quot tempora, seu centum, seu mille anni futuri sint usque ad diem judicij: vel, de temporibus, id est, an æstate an hieme, an die, an nocte futurum sit judicium et de momentis, id est qua hora diei vel noctis, æstatis an hiemis. De his utique, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. Ideo non indigetis, quia vos ipsi diligenter, id est diligent investigatione Scripturarum, scitis hoc quod nos inde scimus, id scilicet, quia dies Domini ita veniet sicut fur venit in nocte. Diem non ideo dicit, quod determinate sciāt in die futurum judicium, sed ideo, quia tunc in illo judicio omnia erunt quasi in die, id est in aperta manifestatione quæ prius fuerant occulta, domini dicit hunc esse diem, quia tunc incipient omnia fieri ex voluntate et imperio Domini, sed nunc fiunt in hoc mundo non ex voluntate Dei multa, sed fiunt ex permissione. Dies, inquam, Domini veniet ita sicut fur, ut magis occultus sit veniens in nocte. Fur quidem si in die veniat, facilius providere nobis possumus ab eo; sed si in nocte, nox ipsa opportunitatem ministrans adjuvat furis iniquitatem. Ideo dies ille venire dicitur sicut fur in nocte, quia, sicut quilibet dives, sero multa circumdat opulentia, nocte interceptus a fure, in crastina se nudum invenit, sic illi qui in peccatis negligunt a die illo providere sibi, sero divites in mundanis, in crastino sublati de mundo invenientur nudi, perditis temporalibus, et æternis mancipati incendiis. Dies Domini hic maxime intelligitur dies judicij; quæ tamen dies Domini in morte uniuscujusque incipit.

299 Notandum etiam quod dies illa impiis quidem, nolentibus providere sibi, sicut fur in nocte veniet; sed justis semper vigilantibus, quacunque hora veniat, non venit sicut fur, quia potius tunc augebuntur quam in aliquo diminuantur. Vere ita veniet sicut fur, quia cum illi amatores mundi dixerint: Pax est nobis in præsentibus et securitas de futuro, tunc superveniet eis repentinus interitus, id est improvisa damnatio. Repentinus dico, sicut dolor

habenti in utero repentinus supervenit. Non deter- A *simul cum illo* in æterna gloria. *Sive vigilemus*, id minat quid in utero habeat, sed hoc esse dictum de prægnante muliere satis intelligitur. Et propter utrumque, prægnantis dolori comparavit, et quia ille dolor subitus est, nec scit prægnans determinare sibi horam certam, sed ubicunque intercepta fuerit, parit; et propter majorem angustiam hujus doloris, sic in illo die et improviso veniet interitus et omni plenus angustia. Ne videretur hic interitus esse transitorius, sicut dolor prægnantis, subjungit: Superveniet quidem interitus, *et non effugient* impii illum interitum semper in eo perdurantes. Quia modo tanta asperitate verborum eos deterruit, in sequentibus demulceret eos dicens eos non esse quibus debeat hic interitus supervenire. Impii quidem non effugient repentinum interitum, *sed vos, fratres, non estis in tenebris*, id est ignorantia et obscuritate peccati, *ut illa dies comprehendat vos, tanquam fur.* Comprehenderet eos si in peccatis impenitentes inveniret. Vere non estis in tenebris. *Nam vos, omnes estis filii lucis*, id est geniti in luce fidei, *et estis filii diei*, id est in bonis operibus generati, quia sicut lux præcedit, dies sequitur; sic fides prior est, opera bona sequuntur. Filii lucis et *non estis filii tenebrarum*, id est ignorantiae, et *non filii noctis*, id est densitatis peccatorum. Sicut enim tenebrae noctem præcedunt, sic prius ignorantia veritatis, et per ignorantiam venitur in densitatem peccati. Et quia filii lucis et diei sumus, non noctis et tenebrarum, *igitur non dormiamus*, id est non torpentes simus sicut infideles, et etiam falsi fideles; *sed vigilemus*, id est in bono operando studiosi simus et *sobrii*, id est non amore temporalium inebriasi simus.

Debemus vigilare et sobrii esse, quia *qui dormiunt*, id est torpescunt, illi *dormiunt nocte*, id est propter noctem, id est densitatem peccatorum in quibus sunt, *et qui sunt ebrios*, amore temporalium, oblieti cœlestium, hi *sunt ebrios nocte*, id est propter noctem, id est (sicut dictum est) densitatem peccatorum. Qui ebrios sunt, nocte sunt ebrios, sed *nos qui sumus* non noctis sed *dei*, *simus sobrii*, id est non amore temporalium excæcati. *Simus*, inquam, *sobrii, induit loricam fidei*. Et bene fidem loricae comparavit, quia sicut in lorica multi hamii sunt concatenati in unum, sic in fide multa sunt ad credendum necessaria, concatenateda tamen in eamdem unitatem. Induti etiam loricam *charitatis* qua Deum diligamus et proximum, securi simus: et bene protecti fide et charitate ad omnem impetum hostium. Et induit *galeam* hanc, scilicet *spem futuræ salutis*, ut sicut galea protegit caput, ita mens nostra spe futuræ beatitudinis obvolvatur. Debemus sperare salutem, *quoniam Deus non posuit nos in iram*, id est in perditionem, *sed posuit nos in præmissis, fide, charitate et spe, in acquisitionem salutis*, id est ut per hoc acquiramus perpetuam salutem. Salutis dico habendæ, *per Dominum nostrum Jesum Christum*. Ponit meritum Christi, quo istam salutem nobis promeruit, dicens: *Qui Christus mortuus est pro nobis, ut nos vivamus*

A *simul cum illo* in æterna gloria. *Sive vigilemus*, id est sive vivi in adventu Christi inventi fuerimus, *sive dormiamus*, id est sive mortui inveniamur. *Propter quod*, id est quia fidem, charitatem et spem dedit nobis in acquisitionem salutis, ideo *consolamini invicem eos* qui neverunt hæc, *et ædificate alterum eos* qui ignorant sicut credo quod vos etiam facitis.

Postquam partem perfectorum de fide et bono fidei satis collaudavit, alteram verò partem de correctione admonuit, **300** subditos et prælatos abhinc alternatim ædificat quomodo se contemporare debeat subditi prælati, et e converso, dicens: Bonos de incremento laborare, errantes a peccatis declinare admoneo. *Vos autem, fratres*, qui subditi estis, *rogamus ut neveritis eos qui laborant inter vos*, id est, prælatos, qui jejunando, orando et doendo, de salute vestra laborant: *neveritis* dicit, ut in his quibus indigent, ministrent illis: *qui laborant* dico, *et præsunt vobis in Domino* sic disponente, et qui monent vos ad meliora; non solum *ut neveritis*, sed etiam *ut abundantius habeatis illos in charitate* quam soliti sitis. Et *habeete pacem*, id est concordiam, *cum eis*, si vos acrius reprehendunt, *propter opus illorum*, id est scientes quia sic exigit opus ministerii illorum, ut vos aberrantes ad viam justitiae compellant. Subditos sic rogamus; *vos autem, fratres*, qui prælati estis, *rogamus* hoc, *corripite asperiori correctione inquietos*, id est curiosos vagantes per urbem, *consolamini pusillanimes*, pusillum animum in passione tribulationum habentes. Vel *pusillanimes*, id est pusillam confidentiam de misericordia Dei habendo, pro immanitate scelerum desperantes; *suscipite infirmos*, id est eos qui infirmæ sunt fidei, de resurrectione desperantes, suscipite ad sanandam infirmitatem fidei, sicut medicus suscipit ægrotum. Et *estote patientes ad omnes*, et ad inquietos, et ad pusillanimes, et ad infirmos, ne, si contradicunt, conferatis ideo manus ad litigium. Dicerent illi: Patimur quidem illos, sed non ultra docebimus eos. Ad haec Paulus: *Estote patientes*, et in patiendo *videte ne quis reddat alicui malum pro malo*, subtingentes verbum instructionis, licet prius impatienter auditum, *sed semper sectamini id quod bonum est*, id est utile ad instructionem Ecclesiæ. Sectamini dico et *invicem*, id est inter vos in Ecclesia, et etiam translendo in omnes, docendo etiam infideles. Et *semper*, sive pati oporteat, sive non, *gaudete, et orate sine intermissione* determinatorum horarum, ut certa tempora orationis non negligatis. Vel, *orate sine intermissione*, ut sive dormiatis, sive vigiletis, semper oretis. Et, juxta hanc sententiam, dicunt sancti illum semper esse in oratione qui in nullo offendit, sed, sive vigilet, sive dormiat, semper ad Christum anhelat. Et *in omnibus* quæcumque facitis, vel dicitis, *agite gratias Deo*, sive incubant adversa, sive demulcent vos prospera. Orate et agile gratias, quia *voluntas Dei hæc est in omnibus vobis*: ut omnes oretis et agatis gratias. *Est dico in Christo Jesu*, id

est in institutione Christi Jesu, cumque sit institutio Dei voluntas, oportet orare, gratias agere. Quod ibi ait : *Semper gaudete*, etc., ad prælatos spectat ; et ad subditos, omnes *gaudete et orate*. Vos autem, prælati, *nolite extinguere Spiritum*, ut ea quæ *Spiritus sanctus* ministraverit subditis, occultetis. Et vos, subditi *nolite spernere prophetias*, id est revelationes Scripturarum, factas vobis a prælatis. Et licet dicam *nolite spernere*, tamen *omnia probate*, id est probabiliter prius considerate, ne admistione falsitatis decipiamini. Et postquam probaveritis, *tenete illud quod bonum*, id est utile *est*, et *abstinete vos non solum ab eo quod malum est*, sed etiam *ab omni specie mala*, id est ab eo quod aliquam imaginem mali retinet, etiamsi malum sit. Ideo maxime dixit *a specie mala*, quia illi hæretici mutuabant voces fidei, ut per æquipollentias vocum, simplices traheant in errorem. Vos, prælati et subditi, facite quod

A potestis ; *ipse autem Deus pacis* perficiat in vobis illud in quo deficitis, scilicet *sanctificet vos per omnia*, et in sanctificatione ab eo data vos conservet perseveranter. Quod ita ait : *Sanctificet vos, et servetur integer*, id est non corruptus aliqua tabe mali, *spiritus vester*, id est ratio vestra, ne velit consentire sensualitati, *et anima*, id est sensualitas, ne male suadeat rationi, *et corpus* servetur *sine querela*, ne polluatur opere cuiuslibet turpitudinis. Servetur dico *in*, id est usque, *adventum*, vel *in adventu*, id est in consideratione adventus Domini nostri Jesu Christi. **B 301** *Orate et cætera quæ sequuntur facite*, quia *fidelis est Deus qui vos per gratiam vocavit, qui etiam faciet*, id est in vobis consummabit, id ad quod vocati estis. Nos ita laboramus pro vobis, et, vos, *fratres, orate pro nobis, et salutate omnes fratres* ex dilectione nostra *in osculo sancto*, ut alter osculetur alterum.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM SECUNDAM AD THESSALONICENSES.

Ad Thessalonicenses secundam scribit Epistolam Apostolus, et notum facit eis de temporibus novissimis, et de adversarii dejectione. Scribit hanc Epistolam ab Athenis per Titum diaconum et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Hanc iterum Epistolam scribit Thessalonicensibus ; ideo quia in præcedenti epistola ex verbis Pauli, ubi dixerat : *nos qui vivimus rapiemur obviam Domino in aera*, etc., sumpserant hanc suspicionem et ipsis viventibus futurum putarent Antichristum diemque judicii. Unde et plurimum erant perterriti. Sed quia malum erat eos de falsitate terreri, judicavit Paulus ideo iterum scribere eis, ne si non determinaretur hæc ambiguitas, dum post dies Pauli invenirent non contigisse quod Paulum putabant sic prædictisse, et in hoc et in omnibus quæ docuerat, arguerent Paulum de mendacio, et sic a via veritatis, quam illis tradiderat, recederent. Præterea aliud malum ex hac dubietate posset contingere ut si Satanas, videntes illos credentes in proximo futurum judicium, ostenderet se in aere insignitum diademate, seque Christum venientem ad judicium asserens, falleret Thessalonicenses, de quibus pervertendis tanto amplius laborabat quanto eos perfectiores esse sciebat, vel, in somniis apparendo, eos in eodem ludificaret.

C Ideo etiam hanc iterum scripsit, quia illi curiosi et otiosi non ad imperium Pauli fuerant correcti. Scripsit iterum ideo, quia persecutio ad patientiam quarum eos in priori armaverat, nondum defecerant ; sed fortassis augmentatae fuerant. Haec tria, persecutio, diem judicii, et illos incorrectos, materiam habuit, armando eos ad patientia omnia, ostendens justis gloriam qui tribulantur, eosque tribulatibus futuram damnationem. Determinans etiam certis et evidenter signis futuram diem judicii. Illosque incorrectos præcipiens a communione Ecclesiæ sequestrari, non tamen jam eis, sed scribens Ecclesiæ de illis. Ea utique intentione sic agit ut qui patiuntur pro Christo perseverantes sint in patientio, et qui territi erant propinquitatem putantes judicii, non terreatur de falsitate : et qui adhuc incorrecti fuerant, saltem erubescendo, se a communione aliorum projectos resipiscant. Salutationem præmittens ait :

EPISTOLA II AD THESSALONICENSES.

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut di-

gnum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem, ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni

« habeamini in regno Dei, pro quo et patimini, si tamen justum est apud Deum retribuere **302** tribulationem [retributionem] his, qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini requiem nobiscum in relatione Domini Jesu de celo cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non neverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. Qui poenam dabant in interitu æternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis suæ [non hab. suæ], et opus fidei in virtute, ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi. »

EXPOSITIO.

Paulus et Silvanus, et Timotheus scribunt Ecclesiæ Thessalonicensium existenti in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Sicut totum in priori Epistola exposuimus, in primis collaudat eos de passionibus suis, supponendo gloriam eorum qui patiuntur, et poenam eorum qui passiones inferunt, sic eos armando ad patientiam, dicens : *Gratias agere debemus Deo*, id est non solum gratias agimus, sed semper debitores gratiarum sumus Deo pro vobis, quia fratres estis. Agere dico, ita ut dignum est : quia magna sunt dona Dei, et multa, oportet et magnas et multiplices agere gratias, ideo quoniam fides vestra supercrescit. Vel super hoc quod prius erat majorata. Vel super tribulationes crescit, quas omnes superat, et ideo agere gratias, quoniam abundavit charitas, id est dilectio uniuscujusque vestrum in invicem. Hoc tantum ad perfectos spectare intellegendum est. Ita supercrescit fides, abundat charitas ut etiam nos ipsi qui non gloriaremur de parvare in Ecclesiæ Dei, gloriemur in vobis, id est in ostensione perfectionis vestræ. Glorior apud alias Ecclesiæ pro patientia vestra, qua pro Christo patimini omnia, et pro fide vestra in integritate, servata fide et patientia. Dico, habita in omnibus persecutionibus vestris, quando de loco ad locum fugamini, et in tribulationibus, quando verberibus et opprobriis tribulamini, quas persecutiones et tribulationes vos sustinetis in exemplum justi judicii Dei, id est ex justo judicio Dei. Justum enim est sanctos tribulare, ut purifcentur ; impios potestatem habere in justos, ut impietas eorum consummetur. Et ita sustinetis ex justo judicio, ut sitis in exemplum justi judicii. In vobis enim exemplificare possumus aliis quam justum sit judicium Dei. Sustinetis ideo ut digni habeamini in regno Dei, id est in quibus Deus regnet in præsenti. Vel digni sitis recipi in futuro regno Dei. Vos, sicut intelligo, sustinetis ut digni habeamini pro eo, quo eodem ut digni habeamini in vos, etiam

A secundum intellectum et voluntatem vestram patimini. Quod judicium Dei justum sit, quo justi ad purificationem affliguntur, impii ad consummationem iniquitatis hic prosperantur, probat per affectus, et finem utriusque justi et impii. Ideo per finem ; quia per ista quæ videntur non posset dare idoneas causas quare justus affligeretur, impius prosperaretur ; juxta illud quod ait David in eo psalmo *Quam bonus* (*Psalm. LXXII, 16*) : Existimavi ut cognoscerem, quare hic poena justo, prosperitas tribuatur impio ; sed hoc cognoscere labor est, id est, si attendo tantum ea quæ sunt ante me, id est præsentia, judicium Dei justum est, quo justi ad purificandum in præsenti affliguntur, impii ad augmentum impietatis prosperantur.

B Hac tamen conditione justum esse dico, si justum est apud Deum. Apud homines enim qui secundum visum judicant, sanctos affligi, malos prosperari in justum est. Si, inquam, justum est apud Deum retribuere in futuro tribulationem, qui vos modo tribulant, et vobis qui modo tribulamini in futuro retribuere requiem, tunc est justum vos justos hic per tribulationes purificari, et impios concessione prosperitatis ad futuram tribulationem præparari : Vobis utique retribuere requiem nobiscum **303** habendam, in eadem enim gloria critis in qua et nos apostoli. Nunc determinat modum gloriæ justorum, et damnationes impiorum, ut justos lætitiefit, impios deterreat, dicens : Retribuet impii tribulationem, nobis requiem, in revelatione Domini Jesu, id est quando Dominus Jesus, qui nunc infidelibus occultus est, omnibus in judicio revelabitur. Jesu dico, venturi ad judicium de celo. Ubi ait de celo, potentiam venientis indicat. Venturi dico de celo cum angelis virtutis ejus. In illo adventu angelii virtutis esse dicuntur, quia tunc omnia potentialiter, et bonos in requiem, et malos porrigent in ignem ; sed in præsenti quandoque eos etiam quibus præsunt ab impiis patiuntur affligi, tunc autem non sic. In his verbis æque et lætitificat justos, quibus veniet ad salutem, et deterret malos, quibus veniet ad poenam. Modo subdit que tantum sunt ad deterrendum malos, dicens : Veniet Jesus de celo in flamma ignis, id est in ignita flamma. Illa flamma præcipue ignis esse dicitur, quia flamma præsentis ignis contemporatur admistione aquæ, et cæterorum elementorum, sed futura flamma adeo terrens et aspera erit quod nullius elementi admistione videbitur contemplari. In flamma ignis Christus dicitur venire, non quod flamma circa eum sit, sed quia eo adveniente consurget illa, sicut quilibet princeps dicitur venire in igne et occidente, quia eo adveniente et multi occiduntur, et multa comburuntur. Ignis dico dantis vindictam, id est poenam his qui non neverunt Deum, id est qui fidem non habuerunt, non tamen solum, sed etiam his qui si fidem habuerunt, non tamen obedierunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi ; qui utrique, et non cognoscentes Deum, et non obedientes Evangelio dabunt æternas pœnas in interitum, id est in locum poenarum, projecta facie Do-

mini, ne ultra videant eum : *et projecti a gloria A* virtutis ejus, juxta illud : « Tollatur impius ne videat gloriam Dei (*Isa. xxvi, 10*). » *Dabunt ea similitudine* dicit, quia non majoris donum gaudii possunt dare sanctis quos afflixerunt quam poenas quas patientur.

In his verbis impios perterriti. In sequentibus laetificat justos, dicens : Impii dabunt poenas cum Christus *venerit glorificari*, id est ut glorusus appareat in sanctis suis remunerandis, quia et si in hoc mundo per miracula et quedam alia gloriosus videtur in sanctis, tunc longe amplius glorificabitur in illis, quando illos ab omni inquietudine eruptos, gloria indeficienti circumvallabit. Nec solum glorificari, sed *etiam* (quod majus est) *admirabilis* *venerit fieri in omnibus qui crediderunt*, id est qui per solam fidem salvabuntur, si aetatem operandi non habuerint. Ideo retribuet vobis requiem, quia testimonium nostrum in die illo, id est hoc, quod testificatus sumus vobis de die illo quo sanctis requiem, impiorum retribuet tribulationem : hoc, inquam, *creditum est a vobis*, quia bene creditis huic testimonio nostro, quod *testimonium fuit super vos*, quia bene supporsiis dorsum oneri quocunque imponebamus, credentes et operantes quod docebamus, *in quo die ut Dominus dignetur*, id est faciat vos dignos sua *vocatione*, nos etiam semper oramus pro vobis, ut in futuro *dignetur vos*, et ut in praesenti *impleat omnem voluntatem bonitatis*, id est in omnibus ad plenum bonam voluntatem habeatis, et ut implete in vobis *opus fidei*. Confiteri Christum in oculis consequentium, hoc est opus quod fides exigit. Opus fidei dico, *in virtute* : cum enim confitetur quis fidem coram persequente, tunc necessaria est virtus constantiae. Oramus etiam *ut nomen Domini nostri Jesu Christi in hoc mundo clarificetur in vobis*, secundum fidem agentibus, et ut vos in futuro clarificemini *in illo* remunerante vobis, non secundum meritum vestrum, sed secundum abundantem gratiam Domini nostri Jesu Christi.

304 CAPUT II.

Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostrae congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu. Neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo. Quoniam nisi venerit discessio [dissensio] primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Nonne retinetis quod, cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis ? Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet tunc, teneat donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet

illustratione adventus sui eum, cuius est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniuritatis his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non credierunt veritati, sed consenserunt iniuritati. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit nos Deus primicias in salutem in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis, in qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono. »

EXPOSITIO.

Postquam ad patientiam sufficienter eos armavit, determinat certa et evidenter signa dando futurum diem, pro quo illi territi erant, putantes prope instare illum diem. Quasi diceret : Spe futuræ retributionis ad patientiam sic vos armamus ; ne autem cito moveamini, rogamus vos quia fratres : rogamus, inquam, per adventum Domini nostri Jesu Christi, id est, si in ipso adventu Christum salutarem habere vultis, et per adventum nostræ congregationis in ipsum, id est, si cum congregacione fidelium obviam Christo advenire vultis, vel congregationis venturæ in idipsum quod Christus est, scilicet in incorruptionem : hoc, inquam, rogamus vos, ut non cito moveamini. Cito esset, si toto tempore vitæ moverentur. Moveamini dico a vestro sensu, id est ab eo quod sensistis, et per me docentem intellexistis. Neque terreamini quasi instet dies Domini, quia revera non instat. Terreamini dico neque per spiritum malignum, quocunque modo significantem haec vobis ; neque per sermonem, id est per doctrinam illorum pseudo ; neque per epistolam missam a deceptoribus, tanquam per nos. Signabant enim epistolæ nomine Pauli, ut hoc genere fraudis seducerent Ecclesias Pauli. Rogamus, ne terreamini, et ne aliquis unquam seducat vos præmissis modis, vel ullo alio modo, ut creditis instare diem Domini, quoniam non instabit hic dies, nisi primum venerit discessio. Discessiōnem vocat Ambrosius, quoniam Romanum, id est Christianum imperium, quocunque mutetur, sive Constantinopoli, sive alibi, nihil impedit solummodo Christianum duret imperium. Quoniam, in quam, hoc Christianum imperium dissolvetur, quod nec reges erunt qui haereticos puniant, pervasores ecclesiarum destruant, nec Romano pontifici, qui spiritale imperium habet, mundus in unitate fidei subjectus erit, sed sic ab utroque Christiano imperio, et sæculari, sicut sunt reges, et spirituali, ut 305 papa, mundus discedet ; tunc primum para-

tum erit jumentum quod ascendet Antichristus, id est infideles, qui membra Antichristi certatim in destructione fidei cooperentur tali capiti, et facta, hac discessione veniet Antichristus in sua opportunitate. Sed si modo veniret mundo, obedienti ex majori parte Romano pontifici in unitate fidei, et regibus Christianis adhuc fidem tuentibus, imparatum haberet jumentum, quod ascenderet, et non suo modo proficere posset. Quando tamen futura est illa discessio in sede beati Petri, etsi in paucis, fides tamen perdurabit. Quod dicunt sancti obtinuisse illam orationem Christi, de qua Petro ait : « Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua (*Luc. xxii, 32*). »

Alii vocant discessionem (ut de sacerdotali imperio taceant) quando homines ab unitate fidei discedent, et diversas erroris vias ingredientur, tunc veniet **B** censor Antichristus strato jumento quod ascendat. Nisi, inquam, *primum venerit discessio, et facta discessione revelatus fuerit*, qui modo occultus est homo. Contra hoc quod dicturus est, Deum vocat eum hominem, ab omni deitate alienum. *Homo, inquam, peccati*, quia sicut Christus homo justitiae, sic iste totius peccati ; *et filius perditionis*, id est genitus ad perditionem suorum, sicut Christus ad salvationem justorum ; qui etiam et nomine et opere *adversatur Christo*. Unde et Antichristus vocabitur ; et qui *extollitur supra omne quod dicitur Deus*, id est quod nuncupative Deus dicitur, et non est substantialiter, ut sunt sancti, secundum illud : « Ego dixi : Dii estis (*Psal. xxxi, 6*) : » Qui etiam extollitur supra omne quod colitur Deus, et vere Deus est. Extollitur, ita ut sedeat in templo Dei (ad litteram in Hierusalem) in quo Christus docuit, asserens se esse verum Deum, Christum autem fuisse deceptorem et magum. Sedeat dico in templo Dei, *ostendens se sicut sit Deus*. Nisi, inquam, haec signa praecesserint, non prius instabit dies Domini. Et credere etiam debetis non aliter instare diem Domini, quia *non retinetis memoriter, quod cum adhuc essem apud vos dicebam vobis haec præcessura esse diem Domini*. In eo quod ait, *cum adhuc essem*, significat se circa horam discessus sui haec tradidisse illis. Mos enim erat Pauli in primis simplicitatem Ecclesiarum simplicibus fovere documentis ; sed, illis jam perfectis, eoque volente recedere, tunc primum revelabat illis occulta mysteriorum Dei.

DFacta discessione veniet Antichristus, *et quid hoc sit quod nunc detineat eum, ne ad præsens veniat, vos bene scitis*, hoc scilicet detinet eum, *ut reveletur in suo*, id est in sibi opportuno tempore ; sed si, durante unitate fidei et Christiano imperio, veniret, in suo non tempore revelaretur. Vere in suo tempore revelabitur, *nam etiam jam non suo tempore operatur mysterium iniquitatis*, id est mysticam et velatam iniquitatem, per membra præcedentia hoc nefandum caput. Tantummodo hoc residuum est ad revelationem ejus, *ut qui nunc tenet*, id est detinet eum, ne veniat, scilicet Christianum imperium et unitas fidei, *detineat eum tandem, donec, uni-*

tas fidei et Christianum imperium fiat de medio, id est sublatum auferatur de communitate. Ab ea similitudine dictum est, qua dicimus : Hic homo mortuus factus est de medio, id est sublatus de communitate hominum. Vel ita : Tantummodo hoc moratur Antichristum *ut qui nunc tenet Christianum imperium et unitatem fidei, teneat hoc tandem, donec, iniquitas, quæ modo est sub mysterio, fiat de medio*, id est de communitate, ut sicut modo fides in communi est, iniquitas in occulto, sic in tempore Antichristi fides sit in occulto, iniquitas in communi, quia membra ejus non plus erubescunt actum impietatis quam pietatis, et qui fidem habeant, paucissimi erunt. Et tunc postquam hic qui nunc detinet eum, auferetur de medio, vel postquam iniquitas fiet de medio, *tunc, inquam, revelabitur ille inquisus, quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui*. Dicit beatus Ambrosius Jesum se ostensurum Antichristo, et clamante **306** Jesu, interficietur hic impius; sed quid clamabit, nescimus. Dicunt alii quod Michael solo terrore suo interficietur sit hunc Antichristum. Jesus quidem interficiet eum, et postea destruet eum damnatum et in corpore et in anima.

Destruet dico illustratione adventus sui, id est eo adveniente ad judicium in magna claritatis illustratione. *Eum dico adventus, cuius est secundum operationem Satanæ* ; quia sicut Christus operatione Spiritus sancti, sic iste secundum operationem Satanæ adveniet. *Operationem dico quam facturus est in omni virtute, scilicet in signis et prodigiis*. Signa minora, prodigia vocat ; majora, miracula. *Signis et prodigiis dico mendacibus*, vel quia non erunt in rei veritate, sed ita, per magicam, videbuntur esse. *Vel mendacibus*, quia, etsi miracula vera sint, ideo tamen mendacia, quia quod probare intendunt, exitus rei falsum probavit, Antichristum scilicet non esse Deum ; ad quod probandum miracula præcesserant. Erit etiam adventus ejus in *omni seductione iniquitatis*, quia omni genere impietatis seducet. *Seductione dico facta his qui pereunt*, quia justi non seducentur. Pereunt merito, *eo quod non receperunt charitatem veritatis*, id est Christum qui est pura veritas, et in quo tanta charitas ut in mortem tradideret se pro nobis. Non receperunt, *ut salvi fierent* per eum, ex quo omnis salus. Et *ideo* quia noluerunt salvari mittet illis Deus operationem erroris, id est erroneum operatorem Antichristum, *ut credant mendacio*, et *ut judicentur*, id est damnentur, *omnes qui non credunt veritati*, id est Christo ; *sed consenserunt iniquitati*, id est Antichristo.

Quia dixerat superius venturum Antichristum in *omni virtute signorum et prodigiorum, et in omniseductione*, ut damnentur omnes non credentes veritati, sed consentientes iniquitati, ne in his verbis deterrentur illi, timentes hunc esse venturum in diebus suis, super hoc consolatur eos Paulus, dicens non eos visuros diem Antichristi. Littera sic jungitur : Veniente quidem Antichristo judicabuntur consentientes iniquitati ; *nos autem debemus*

semper agere Deo gratias Deo (sicut supra exposui-
mus) pro vobis, *quia fratres estis dilecti a Deo*, id
est quos Deus dilexit. Ideo præcipue gratias agere
quod ex dilectione elegerit nos, me et *vos* Deus, non
figem Ecclesiæ, in quos veniat Antichristus, ventu-
rus in novissimis. Sed elegit nos *primitias*, id est
primitivos in fide; elegit, inquam, *in habendam*
æternam salutem per hoc quod posuit nos *in sanctificationem Spiritus*. Per Spiritum enim sanctum
justificavit nos in baptismo, quæ sanctificatio via est
in illam salutem. *Nt* ut sanctificaret, posuit nos *in fide veritatis*, ut confiteremur Christum, qui est
pura veritas, sicut Antichristus error et mendacium.
In qua fide habenda, sicut elegit nos, ita *et vocavit*
vos per Evangelium nostrum, ut totum vobis esset
ex gratia.

Vocavit, inquam, non in otium, sed *in acquisitionem gloriae*, id est ut, operando quomodo fides
exigit, gloriam vobis cum dignis operibus acquirat. *Gloriae* dico, *Domini nostri Jesu Christi*, id est
eamdem quam habet Dominus Jesus Christus, ad
illam acquirendam vos vocavit. Considerandum est
quomodo præpostero ordine omnia posuerit. Prius
enim vocantur; deinde in fide confitentur; fidem
confitentes per baptismum sanctificantur; sanctifi-
catis (si perseverant) salus æterna reservatur.
Quandoquidem, fratres, vocati estis in sanctificatio-
ne Spiritus, et in acquisitione gloriae. *Itaque state*, id est fortis estote in bono opere, quod cœpistis:
et tenete perseveranter *traditiones* vitæ fidei et ha-
bitus, *quas a me didicistis, sive per sermonem, dum*
prædicaverim vobis, sive per Epistolam nostram, ad
vos directam. Moneo, state, et tenete. Ut autem
tenere possitis, ipse Dominus noster Jesus Christus, et
Deus, et Pater noster voluntatem jungit semper
cum potentia. Pater, nomen piae voluntatis; Deus,
est potentia. Qui dilexit nos et dedit nobis æternam
consolationem, in 307 præsenti enim tribula-
tione incipit nos consolari, continuans consolationem
usque in æternam requiem. Qui etiam dedit nobis
spem bonam singulariter dicendam. Spes enim de
celesti gloria super omnia quæ sperantur, dicenda
*est bona. Hanc utique spem dedit nobis *in gratia*,*
quando nobis remisit peccata; in baptismo solvere,
scilicet nos a peccatis, tribuit nobis spem habendæ
gloriae. Ipse, inquam, Deus, qui per gratiam tot
*bona jam tribuit *exhortetur corda*, id est voluntates*
vestras stare in quo estis, et de incremento laborare,
*et confirmet, id est fortis et perseverantes faciat *in**
omni opere bono, et in omni sermone bono, ut nulla
vobis desit perfectio.

CAPUT III.

« *De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo*
« *Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos, et ut*
« *liberemur ab importunis et malis hominibus. Non*
« *enim omnium est fides. Fidelis autem Deus est,*
« *qui firmabit vos, et custodiet a malo. Confidimus*
« *autem de vobis, fratres, in Domino, quoniam quæ*
« *[quæcumque] præcepimus, et facitis, et facietis.*
« *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate*

A Dei. et [al. add. in] patientia Christi. Denuntiamus
autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri
Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre am-
bulante inordinate, et non secundum traditionem
quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis que-
madmodum oporteat imitari nos, quoniam non
inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem man-
ducavimus ab aliquo, sed in labore et fatigatione
nocte et die operantes, ne quem vestrum gravare-
mus. Non quasi non habuerimus potestatem,
sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imi-
tandum nos. Nam et cum essemus apud vos,
hoc (hæc) denuntiabamus vobis, quoniam si quis
non vult operari, nec manducet. Audivimus enim
inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil ope-
rantes, sed curiose agentes. His autem qui ejus-
modi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Do-
mino Jesu Christo, ut, cum silentio operantes,
suum panem manducent. Vos autem, fratres, no-
lite desicere benefacientes. Quod si quis non obe-
dierit verbo nostro per Epistolam, hunc notate,
et non [ne] commisceamini cum illo, ut confunda-
tur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed
corripite ut fratrem. Ipse autem Deus [Dominus]
pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco.
Dominus [Deus] sit cum omnibus vobis. Salutatio
mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola.
Ita scribo: *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum*
omnibus vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

C De patientia conservanda, de cognitione ultimæ
diei et adventu Antichristi vos instruxi. Nunc, *fratres,*
de cætero, id est de alia re, vos adhortor, scilicet
hoc: *Orate pro nobis, ut sermo Domini currat*, id
est multos in fide per nos comprehendat, et ita ut
in omnibus *clarificetur* sermo Domini integritate
fidei et executione pii operis. In quibusdam enim
currit sermo Domini, qui satis cito credunt, sed quia
in vitiis remanent, non clarificatur in illis. *Clarifi-*
cetur dico, sicut in aliis Ecclesiis clarificatus est, *et*
apud vos. Orate etiam ut ego, et qui mecum præ-
dicant, liberemur ab hominibus importunis, qui
quem arripiunt multa importunitate afficiunt et ma-
lis. Duplex malum notat, importunitatem, scilicet de
suasione mali esse importunum. Ideo dico orate ut
liberemur, *quia fides non est omnium*, id est, quia
nondum omnes fideles sunt, sed multi fidem perse-
quuntur. Vel ita: *Orate ut liberemur ab importu-*
nis et malis, quia fides non est omnium illorum, id
est, in omnibus illis non est qui fidem habeat. Ne-
que quia dixerat *orate ut liberemur*, dicerent illi
Quid sperandum est de nobis, cum magister noster
adeo sibi timeat? ad hoc ait: *Licet dixerim: orate*
ut liberemur, tamen confido quia Dominus *fidelis est*,
qui pro se patientibus ait: « *Ecce ego vobiscum sum,*
usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii,*
20): » *Deus, inquam, est fidelis, qui (ut de me sileam)*
confirmabit vos in bono quo estis, et custodiet
a malo, ne cadatis. Volens quiddam novum suadere

308 illis, scilicet ut subtrahant se ab illis otiosis et curiosis, qui per priorem Epistolam noluerunt corrigi, captat eos collaudando de præmissis, dicens : De observatione patientiae, de die judicii, de oratione facienda pro nobis nos quidem sumus vos adhortati, sed bene confidimus de vobis in Domino, quoniam quæcunque præcepimus et modo facitis, et in futuro facietis. Ut autem beneficiatis, Dominus dirigat corda vestra, id est faciat directas voluntates vestras in charitate Dei, ut sicut Deus vos dilexit, et vos eum diligatis, et in patientia Christi, sicut Christus passus est pro vobis, ita et vos pro Christo patiamini. Nos autem dico, scientes vos facturos quæcunque ex Deo præcipimus, denuntiamus vobis. Scitote hoc præceptum Dei esse, non nostrum, nisi tantum quod vobis, fratres, nuntiamus in nomine Domini nostri Jesu Christi, id est, si curatis nomen et honorificentiam Domini Christi. Hoc ex eo denuntiamus, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, id est naturalem ordinem deserente. Hoc enim etiam gentiles inordinatum asserunt negligere propria, curare aliena, ut quidam curiosi inter vos faciunt. Fratre etiam dico, non ambulante secundum traditionem quam acceperunt a nobis, id est quo modo tradidimus illis, et pollentes se sic servaturos sicut acceperunt. Ideo simpliciter dico, sicut acceperunt a nobis tradentibus illis, et non expono hanc traditionem, quia vos ipsi bene scitis quemadmodum oporteat vos imitari nos.

Ne illi aberrando dicerent : In oratione, jejunio, vigiliis scimus te imitandum, determinat quid intendat dicens : Imitamini in hoc quod non sumus inter vos inquieti, id est curiose disurrentes per urbem ; neque manducavimus apud vos panem otiosum sumptum ab aliquo ; nec nostrum panem gratis, id est sine labore otiosi, sed fuimus operantes nocte et die, et in labore et fatigione, id est laborantes usque ad fatigationem. Nocte ideo præponit, quia nocte maxime vacabat operibus, orationi et prædicationi præcipue vacans in die. Operantes ideo, ne gravaremus aliquem vestrum, accipientes a vobis necessaria. Paulus non ab istis, sicut nec a Corinthiis quidquam accipere voluit, diversa tamen intentione. A Corinthiis enim noluit, quia erant avari. Ab istis noluit, sed magis operari, ut in se daret eis exemplum depulso otio laborandi. Operabamur, ne D

B precamur, si in Christo salvari volunt, ut ipsi operantes pulso otio et cum silentio, non de rumoribus curiosi, manducent panem suum, id est non alienum, sed proprio labore lucratum. Ne autem quia dixerat : Unusquisque manducet suum panem, putarent illi qui solebant ministrare pauperibus, non ultra esse ministrandum illis, ait : Licet dixerim manducent suum panem, vos tamen, fratres, bene facientes fratribus qui indigent, nolite deficere bene faciendo, quia non omnibus potest sufficiere suus labor. Denuntiamus illis ut operentur, etc. Si vero aliquis eorum non obedierit huic nostro verbo mandato per epistolam, hunc notate, id est significate mibi quis ille sit, et interim non commisceamini cum illo, ut, vobis non communicantibus illi, confundatur, id est erubescat de peccato suo. Et licet non commisceamini cum illo, tamen nolite eum existimare quasi inimicum, ut eum odio habeatis, sed ex dilectione corrimate eum ut fratrem. **309** Ut autem in omnibus quæ præcepit vobis perfecti sitis, ipse Dominus pacis det vobis pacem sempiternam, id est hic et in futuro, et in omni loco, id est apud domesticos et apud extraneos. Et ut veram pacem habeatis, Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio scripta mea manu. Mea dico Pauli, quod signum ita scribo in omni Epistola, quam mitto. Hoc signo discernite ne fraudulenter sub nomine meo inferant vobis suam epistolam illi pseudo qui dicebant vobis me intelligere propinquum esse diem judicii. Haec, inquam, est salutatio : Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM.

Timotheum instruit et docet de ordinatione episcopatus, et diaconii, et omnis ecclesiasticæ disciplinæ : scribens ei a Laodicia per Tychicum diaconum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Consuetudo erat apostolorum ut cujuslibet civitatis populo, doctrina eorum converso ad fidem, non ibi subsisterent, sed (consecratio ibi episcopo, qui fideles factos instrueret de his quod post fidem tenenda sunt,) transirent ad alios populos congregandos ad fidem. Cujus rei formam Paulus tenens

conversis Ephesiis, consecravit illis in episcopum Timotheum, collaboratorem Evangelii, ut, Paulo prætereunte ad Macedonas convertendos, haberent Ephesiani Timotheum, qui eos ne singulis instrueret, ne forte, illis sine doctore dimissis, periret labor Pauli in eis. Quos Ephesios Paulus primus

ad fidem convertit; quibus Joannes evangelista postmodum in episcopum præfuit, Timotheo in opus Evangelii a Paulo revocato. Henc autem Epistolam cum tribus aliis quæ sequuntur, sribit ad personas: duas ad Timotheum; tertiam ad Titum; quartam ad Philomenem; cæteras sribit ad Ecclesias. Consecrato (sicut dictum est) Timotheo Ephesiis in episcopum, consurgunt contra eum pseudodoctores, dicentes, licet nova lex inducta sit, cum ea tamen tenendam esse circumcisionem et veterum ritus sacrificiorum. Quo intellecto, Paulus Epistolam hanc dirigit ad Timotheum, non quod de eo ambigat quod in aliquo consensurus sit pseudodoctoribus, sed ut doctrina ejus, roborata auctoritate Pauli, idem cum Timotheo docentis, majoris auctoritatis

A sit et reverentia, Ephesianis audientibus a Timotheo idem doceri quod a Paulo, cui tradita est hæc doctrina a Christo. In hac autem Epistola Paulus agit de ecclesiastico ordine, docens ab Ecclesia repellendos pseudodoctores, illisque denuntiandum ne perverse doceant; quod si ideo non desistunt, populis denuntiandum est, ne eos audiant. Docet hic etiam Paulus Timotheum de ordine sacerdotali et letivico, quomodo eligendi sint et probandi. Docet etiam de ordine viduarum, quomodo ministrare doceat illas in Ecclesia. Docere autem, etiamsi sapientissimæ sint, nunquam mulieribus permittendum. Sic docendo de ecclesiastico ordine intendit Paulus ut, pro modo doctrinæ suæ, teneat Ephesiana, omnisque cum ea Ecclesia.

EPISTOLA I AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi, secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ. Timotheo dilecto filio in fide gratia, misericordia, et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. Sicut rogavi te, ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent **310** fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide. Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur, scientes [sciens] hoc quia justo lex non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis et peccatoriis, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis [plagariis], mendacibus, et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Gratias ago ei qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro, quia fidelis me existimavit, ponens in ministerio. Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli

B « Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. « Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt; ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Scripturus discipulo, salutem præmittit dicens: *Paulus*; quod quidem nomen est humilitatis. Paulus enim *quasi modicus* dicitur. Hic autem ubi auctoritate opus est, auctoritatis nomen est; Paulus enim nomen multum notum erat. Unde ut magis refelleret pseudodoctores ait: *Paulus apostolus*, id est *legatus vel missus*. Cum autem omnes sancti, legati Dei sint, præcipue apostoli sic vocantur, sub quibus omne genus sanctorum, supra quos vero solus Christus, invenitur. *Apostolus*, inquam, *Christi Jesu*, quia a Christo solum apostoli missi sunt. Ab apostolis autem cæteri sancti, ut a Paulo Timotheus. Quia si Paulus apostolus Christi sit, constat quod qui Paulo contradicit, contradicit et Christo, qui Paulum misit; qui vero Timotheo a Paulo misso, et in Paulum et in Christum offendit. Paulus, inquam, apostolus Christi Jesu *secundum imperium*. Ponit in aliis Epistolis *secundum voluntatem*, sed ut majorem distinctionem signaret, posuit hic *imperium*. Volumus enim quædam, quæ non imperamus; quæ autem fieri imperamus, et volumus, et, ne non fiant, prohibere videmur. Unde ait *secundum imperium Dei Patris*. Deus enim Pater imperavit me apostolum fieri. *Dei* dico *Salvatoris nostri*, id est qui imperio suo obedientes salvat; non obedientes vero a salute alienat. Unde timendum est, non parentibus imperio Timothei, quia, nec mihi, nec Deo, qui imperavit me Apostolum esse, obediunt, et sic a salvatione Dei alieni sunt. *Secundum imperium Dei Patris* dico; et *secundum imperium*

rium Christi regis et sacerdotis. Secundum hominem dico qui et immolavit seipsum in ara crucis, ut nos mundaret a delictis, seque immolandum nobis quotidie in altari dedit. Regis etiam, quia et bona dat, et in bonis regit. Christi dico Jesu, id est Salvatoris, qui et in praesenti salvat a malis, et in futuro salutem aeternam daturus est suis. Christi Jesu dico, auctoris spei nostrae, id est recuperandae impossibilitatis et immortalitatis, quas per eum nos recuperaturos speramus, qui carnem nostram in se verbo Dei unitam extulit supra omnem creaturam, nihil supra eam relinquens praeter divinitatem sibi cohaerentem. Spes enim dicitur, non de his quae habemus, ut justificationem **311** a peccatis in baptismo, sed de his quae nos habituros credimus, ut immortalitatem et impossibilitatem per Christum. Spes enim est exspectatio futurae bonae rei cum desiderio.

Paulus, inquam, apostolus sic et sic optat, mandat, vel aliquid tale Timotheo filio bene imitanti se, quem genuit in fide, quia, cum infidelis esset, fidelem eum fecit Filio dico dilecto peculiari et speciali modo, quia, cum omnis utique fidelis diligendus sit, quidam tamen in eis sunt qui privilegio amoris diligendi sunt. Paulus, inquam, mandat Timotheo hoc, sibi, vel tibi, Timothee, gratia, misericordia, et pax. In aliis ponere solet gratia tantum et pax, significans ibi per gratiam, quod hic per misericordiam, remissionem scilicet peccatorum; quae gratia dicitur, quia gratis sine pretio vel merito nostro dimittuntur. Misericordia, remissio dicitur, quia non misericordiam Dei peccata dimittuntur. Misericordia itaque, id est remissio peccatorum, et pax, id est tranquillitas animi quam hic habent sancti prelantes per hoc dulcedinem aeternae pacis. Hæc, inquam, misericordia et pax, sint perseverantia tibi. Non ideo hoc optat, cum bene sciat remissionem peccatorum factam esse Timotheo, sibique partem sanctorum esse, sed ut in his permaneat. Hæc duo, misericordia et pax, omni fidei optanda sunt, et provenire possunt; hoc autem tertium, id est gratia, prelates tantum optandum est et provenire potest. Accipit enim per gratiam donationem Spiritus sancti, qui utique, non a prelates, sed per ministerium eorum, sine differentia meritorum, sive justi, sive injusti sint prelati (solummodo pura sit consecratio eorum), datur his **D** quos sanctificant, si idonei sint in quibus habitare debeat Spiritus; « non enim habitabit in corpore subdito peccatis (Sap. 1, 4). » Quia si queritur cur subditi, propter peccata, Spiritum sanctum accipere non mereantur, cum per ministerium prelatorum qui peccatores sunt (solummodo justa sit sacratio eorum) detur? Ad hoc respondendum est quia a Deo, et non a prelato, qui quod non habuit dare non potuit; datur tamen per ministerium prelati. Nec sine causa Deus per ministerium hoc dare voluit, cum, si sine ministris Spiritus sanctus daretur, unusquisque, presumendo Spiritum sanctum

A se habere jactaret, et sic ministri Ecclesiarum, etiam qui justi essent, in contemptum venirent. Cujus rei Christus formam relinquens, suscitato Lazaro, dixit discipulis: « Solvite eum et sinite abire (Joan. u. 24), » ostendens neminem posse solvi nisi per ministros, quibus haec ministeria credita sunt. Gratia utique misericordia, et pax, sit tibi a Deo qui, cum Deus sit, haec et omnia potest. Deo dico Patrem, qui, ex eo quod Pater est, voluntatem et piam affectionem circa te et omnem filium habet. Sit etiam tibi hoc idem a Christo Jesu, qui cum sit rex, et salvare venerit, voluntatem similiter habet. A Christo dico Domino nostro, quem, quia Dominus est, hoc et omnia posse appareat.

Finita salutatione incipit Epistolam dicens: O Timothee, ita fac subaudi, *sicut rogavi te*, ubi ait *sicut*, notat quantitatem. Quasi diceret: Ego multis modis frequenti repetitione monui te, ut docendo insisteres, et *sicut* monui te, omnibus modis, omni assiduitate fac. Ubi ait: *Rogavi*, cum qui prelates erat, dicere posset ut discipulo precepisti, satis commendat Timotheum, insinuans eum talem qui non ex imperio coercedus esset, sed ex quadam paritatis dignitate cohortandus. Sicut, inquam, *rogavi te ut remaneres Ephesi ad ordinandum ibi ecclesiasticum ordinum, cum ego, conversis Ephesianis, trem in Macedoniam*, ut Macedonas verbo prædicationis converterem, in quo et tu mihi necessarius es, teque mecum iturum ex voluntate obtulisti; videns tamen quod major necessitas incumberet, dimisi te, ut Ephesianos instrueres. Hic primum incipit de pseudodoctoribus repellendis, dicens: Remaneres, inquam, ideo *ut denuntiares*. Nuntiare dicimus inter pares; denuntiare autem, ut a prelato subditis. Denuntiaries utique *quibusdam*, id est doctoribus illis qui singularem doctrinam inducunt a communione Ecclesiae declinantes. Hoc, inquam, denuntiaries **312** ne docerent aliter, id est quidquam alienum a doctrina mea qua Ephesios docui, et tu adhuc doces. Quia si doctores te denuntiante illis nollent desistere, denuntiaries subditis *ne intenderent* doctrinis eorum, vel audirent eos. Cujus rei forma adhuc servatur in Ecclesia. Prius enim perversus prelates ab Ecclesia prohibetur. Quia si inobedient non cessat, subditis dehinc interdictum obediere illi. Non intenderent, dico *fabulis* pseudoprædicatorum, qui dicunt circumcisionem et vetera sacrificia tenenda esse in nova lege. Fabula dicitur illud ubi verba tantum sunt, res autem non est; sic in doctrina eorum. Verba quidem erant nuda a rei veritate, quia circumcisio et illa quae docebant, salvare non poterant. Intenderent, inquam, fabulis et *genealogiis*, id est sermonibus de generatione sua factis. Dicunt enim quod sibi, natis de carne Abraham et David, salus solum re promissa sit, et non aliis. Genealogiis, dico, *interminatis*, id est prohibitis ne aliquis confidat in illis. Vel interminatis, id est nullum terminum, nullumque finem habentibus ubi subsistant probata sicut dicunt. Si quis enim considerat, vide-

bit multos filios Abrahæ secundum carnem reprobatos, ut Esau ; inveniet etiam multos, non de carne Abraham genitos, quos tamen Deus elegit, ut Job.

Quæ genealogiæ præstant quæstiones, id est liti-gia, et nullas solutiones. Hoc, inquam, præstant *magis quam ædificationem*, quam nullo modo præstant. Hic enim magis electivum est de non participantibus agens. *Ædificationem* utique virtutum non præstant ; quæ ædificatio est non per circumcisio-nem, sed *quæ est in fide*, id est per fidem. Omnis enim justificatio est ex fide, quæ ut fundamentum jacitur ; et super hanc quasi fundamentum cæteræ virtutes ædificantur. Probat quod in fide sit ædifi-catio Dei, dicens : Si ex fide procedit bona consci-en-tia, id est spes : ex spe autem purum cor, et de puro corde charitas. *Charitas vero sit finis*, id est impletio totius *præcepti*, seu novæ seu veteris legis. Quia si hoc modo ex fide sequitur omnis præcepti impletio, tunc in fide est omnis ædificatio Dei, et non alibi. Sed in fide est impletio totius mandati, igitur et ædificatio Dei. Quia transverso ordine sic ponit : *Vere in fide est ædificatio Dei* ; *finis enim*, id est quia impletio totius præcepti veteris seu novæ legis *est charitas*, id est dilectio Dei et pro-ximi, in quo mando universa lex pendet et prophetæ (*Matth. xxii, 40*). Qui enim hoc manda-tum, id est charitatem implevit, novam et veterem legem procul dubio implevit. Vel autem legatur ibi sic continuatim. Ubi ait superius, *ne docerent et ne intenderent*, innuit quosdam perverse et docentes et intendentes. Unde sic ait : Licet illi pseudo aliter doceant quam ego, tamen *finis*, id est omnis imple-tio legis *charitas est*, sicut ego doceo. Unde quod ipsi docent vetera non sunt reducenda. Charitas procedit *de puro corde*, id est de munda intelligen-tia ; quod aliquis purum intellectum habeat conser-vans se in puritate qua Deus purificavit eum in baptismo. Intelligens diligendum sibi esse crea-torem suum, nec in aliquo offendendum. Charitas etiam procedens *de conscientia bona*, id est de spe. Non quia conscientia sit idem quod spes, sed ea affinitate qua illi cui malæ conscientiæ scrupulus abest, et ubique in animo se circumspectans, nihilque quod eum mordeat inveniens ; sic tandem spe-rare licet : qui enim se peccatorem conspicit, timendum illi est de peccato, non sperandum. Cha-ritas etiam procedens *de fide non facta*. Nos enim credimus Christum verum Deum et verum hominem, non fingentes illum vel hominem sine Deo, vel Deum sine homine. Et ut quidam pseudo dicunt habuisse Christum non verum, sed aereum corpus. Vel ita : Fide dico nostra robusta et inviolabili non facta, id est non fragili ad modum fictilis vasis, sicut est doctrina pseudodoctorum.

Commendata parte sua, improbat partem adver-sariorum dicens : *A quibus charitate, scilicet, con-scientia bona, et fide : quidam aberrantes*, id est illi singularem doctrinam inducentes separati

A 313 et per hoc errantes. Separatio enim a veritate error est. Aberrantes utique *conversi sunt*, non ad fidem, sed *in vaniloquium*, loquentes quæ vana et inutilia sunt, circumcisionem scilicet tenendam esse dicentes. Quibus non sufficit hæc vana apud se loqui, sed, quod deterius est, *volentes esse doctores legis*, id est docentes tenendas esse carnales obser-vantias legis. Et hoc satis impudenter, *non intelligentes neque ea quæ loquuntur*, id est circumcisio-nem, quam docent, ideo sub veteri lege in carne tenuisse, ut figuraret circumcisionem cordis tenen-dam esse in tempore gratiæ, et non carnis. *Neque etiam intelligentes Scripturas prophetarum de qui-bus*, id est per quas *affirmant circumcisionem et vetera sacrificia*, quæ loquuntur, tenenda esse in tempore gratiæ, vel e converso. Non intelligentes ea quæ loquuntur de prophetis ad probandum quod tenenda sint ea quæ docent. Neque intelligentes cir-cumcisionem et sacrificia, cujus rei mysteria es-sent, cum fierent, de quibus ipsi affirmant quod ad-huc tenenda sint. Quia improbavit partem adver-sariorum, dicens *non intelligentes*, etc. Hoc utique non sufficeret, nisi et partem suam commendaret, et causam commendationis insereret. Posset enim ali-ter sic ipsi objici. Si doctrina pseudodoctorum per-versa est, tua vero non melius approbanda, unde melius adhærendum tibi judicas quam illis ? Ad hoc refellendum, improbata parte adversariorum, subdit et approbat suam, dicens : Pseudo utique doctores non intelligunt legem, nos autem scimus, id est in-telligimus legem. Et quidam amplius addit quod valet ad causam, dicens : *Scimus utique non solum legem, sed etiam hoc de lege scimus quia lex est bona*, id est utilis et justificans spiritualiter intel-lecta, secundum quod nos intelligimus. Sed, secun-dum carnalem intellectum eorum potius non bona, quia neminem justificat, et crudelis est. Unde quod ipsi de lege intelligunt, non est reducendum. Lex utique bona est, *si quis utatur ea*, id est intelligentia ejus *legitime*, id est secundum quod lex ipsa docet et præcipit, scilicet, ut spiritualiter intelligatur. Scimus utique de lege quod bona est, *scientes* hoc etiam, de eadem lege, *quia lex vetus non est posita iusto*, id est sub nova lege justificato. Nec etiam sub ipsa veteri lege posita est alicui iusto. Lex enim data est ut vel puniret reum, vel peccare vo-lentem coerceret ne delinqueret. Sed qui justus est, non est coercendus ; non enim voluntatem habet peccandi, nec est per legem puniendus. Macula enim in illo nulla est qui justificatus est. Unde et justis illis qui sub veteri lege fuerunt, quantum ad se, non esset necessarium tenere legem, qua tamen con-grue usi sunt, ne, illis respicientibus legem, contem-ptu fieret lex, utique auctoritate eorum devotius tenerent eam hi quibus propter peccata necessaria erat. Ideo etiam justi tenuerunt veterem legem ut quod ipsa præfigurabat de Christo et de tempore gratiæ, ipsi attestarentur implendo legem. Justo utique non est posita lex, *sed in;justis*, id est Judæis

quibus ante legem datam Moyses moralia præcepta dedit, quæ non observando injusti facti sunt. Injustis utique, *et non subditis*, id est Judæis, qui Deo, danti per Moysem legem, noluerunt subdi ut ab injustitiis recederent. Quos vocet injustos et non subditos exponit, dicens : Lex utique posita est *impiis*, id est irreligiosis animo contra Deum, *et peccatoribus*, id est quod irreligiose cogitant, irreligiose operantibus, *et sceleratis*, id est eis qui videntes sacrificare idolis vel hujusmodi, placuit illis ut similiiter prævaricarent. Lex etiam posita est *contaminatis*, id est illis qui violentia tormentorum compulsi sunt sacrificare idolis. Hæc quatuor contra Deum principaliter fiunt. Cætera quæ sequuntur contra se et contra proximum fiunt, non quod omnia peccata contra Deum non sint, sed quia quatuor prædicta Deum specialiter sine aliquo medio videntur offendere. Posita est etiam lex *parricidis*, id est intersectoribus patrum, quibus, cum multum deberent, ex eo quod homines essent, longe ideo magis patres erant; *matricidis* etiam similiter **314** et *homicidis*, et *fornicariis*, id est maculantibus se adulterio, vel quolibet genere fornicationis, et *concubitoribus masculorum*, quod deterius est, quibus non sufficit se maculare, nisi etiam corrumpant alios; et *plagiariis*, id est plagas proximo inferentibus; vel, *plagiariis* quasi plagiopis, id est plagam de re viva inferentibus, ut si quis furaretur patri filium suum, vel hujusmodi. *Mendacibus* etiam qui fallaciis incumbunt, quodque mendacio Pauli deterius est *perjuris*, his et hujusmodi posita est lex. Præter hæc etiam imposta est illi *si quid aliud a prædictis quod adversatur sanæ doctrinæ*, id est naturali et morali legi. Moralia enim præcepta sicut in veteri, sic in nova lege perdurant. Unde ait : *Quæ sana doctrina est secundum Evangelium*, id est sequitur novam legem. Evangelium dico gloriæ, id est quod prædicat gloriosum Deum. Vel Evangelium gloriæ, id est quod sequentibus se dat æternam gloriam. Gloriæ dico *Dei beati*. Qualem enim beatitudinem Deus habet, talém ab eo habituri sunt sancti. Beatus enim dicitur cui nihil deficit; sanctis autem, cum Christo nihil defuturum est. Hoc nomen Deus nullo adjectivo indiget, ut dicatur beatus, vel aliquid horum, sed ut innueret cujusmodi gloriam habiturus sit Deus et datus suis apposuit *beati*, quasi diceret : Gloria quam Deus habet et dat, et sibi et quibuscumque dat, sufficit. Et quia sana doctrina et Evangelium se invicem sequuntur, ideo hæc tantum tenenda sunt et non reinducenda circumcisio et vetera. Hic ingreditur ostendere quod quia recessit a veteri lege, omnia bona sibi collata sunt; cui legi quandiu adhæsit, semper in præcipitum malorum ruit.

Unde sic ait : *Quod Evangelium creditum est mihi*, id est prævidit misericordia Dei me idoneum, cui crederet Evangelium. Evangelium autem bonum nuntium dicitur, *eu enim bonum; angelium vero nuntium*. Unde angelus *nuntius* dicitur. Et ideo quia

A Deus creditit mihi Evangelium, *gratias ago ei*, et non legi, pro hoc beneficio, et pro his quæ sequuntur, qui Deus *existimavit me fidelem*. Hic aiunt quidam insidiosa esse verba Pauli, quasi diceret. Inde gratias ago Deo quia, cum infidelis essem, fecit me fidelem. Quodque dignus essem qui fidelis fierem existimavit, id est providentia Dei quæ falli nescit ab initio præordinavit, meque factum fidelem confortavit, id est fortem fecit, quod neque mors, neque gladius poterit me separare a charitate ejus. Et postquam mihi creditit Evangelium pacis, *ponens me in ministerio*, id est in ipso opere prædicandi; multis enim prælatis creditur Evangelium; qui tamen torpentes non ministrant subditis quod creditum est illis. Positus sum in ministerio *Christi Jesu*, id est ad honorem et gloriam Christi Jesu Domini nostri. Vel confortavit me in Christo Jesu Dominino nostro, qui mihi cædes anhelanti, in via apparuit. Ego utique fidelis factus sum, etc., postquam deserens legem subdidi me gratiæ Dei. *Qui prius* cum essem sub lege in omnia mala præcipitabat. Fui enim tunc *blasphemans*, Christum dicens eum hominem sine Deo, filium fabri et similia. Fui etiam persecutor quorumlibet justorum (*Actor. ix, 1*). Fui etiam *contumeliosus*, quia si quos comprehendere poteram contumeliis et verberibus afficiebam; sed qui adeo perversus sub lege eram, statim ut hanc dimisi *consecutus sum misericordiam*, id est remissionem peccatorum. De hoc autem consecutus sum misericordiam, quia, id est *quod ignorans feci*, id est ignoranter peccavi, et quia Christum ignorabam, ideo *in incredulitate* manebam. Sic quia pro quod legimus; non enim sufficeret ad causam, ut quia ignoranter peccaverit, ideo misericordiam consecutus sit. Alio modo tamen quia legitur ad causam. Quasi diceret aliquis : Tu olim sub lege, legem prædicabas tenendam. Tu vero, relicta eadem lege, legem prædicabas relinquendam. Cui ergo credi debeat, vel tibi sub lege, vel tibi non sub lege ambigimus.

Contra hoc ait : Mihi sub lege non fuit credendum, quia ignorans feci, et quia ignoravi, ideo *in incredulitate* **315** mansi. Nec solum misericordiam, id est remissionem peccatorum consecutus sum, sed etiam *gratia Domini nostri abundavit in me* super misericordiam : quia et peccata remisit, et multas alias gratias dedit, ut cognitionem divinæ essentiæ, etc. Vel aliter. Dum persecutor eram Ecclesie Christi, multum zelum legis habui, sed tamen nunc superabundavit gratia Dei in me, quia si tanta oportuisset me pati pro veteri lege quanta pro Christo patior, utique defecissem. Cætera sicut dicta sunt. Superabundavit, inquam, gratia *cum fide et dilectione*: quia fides et dilectio Dei semper creverunt in me; *quæ fides et dilectio est in Christo Jesu*, id est habetur per Christum Jesum, et non per legem. Hanc autem misericordiam quam ego consecutus sum, facile est et vos consequi. Ut enim peccatores salvi fuerint, Christus Jesus in hunc venit mundum. Sed

antequam hoc dicat, præponit commendationem rei A uno militaret, implesset quod dixerat, *milites*, sed ut semper et in omnibus se velle eum militare ostenderet: **3. 1. 6** addidit *militiam bonam*, id est utilem. Utile enim erit sic te militare. *Commendo*, inquam, ut *milites* in illis prophetiis, id est in omni visione et intellectu quem habes de Deo. Prophetia enim *visio*; propheta *videns* dicitur. Milites moneo secundum prophetias præcedentes in te, id est secundum quod tempore præcedenti edocitus es in sacris Scripturis. Timotheus enim patre gentilis, matre vero Christiana editus (*Act. xvi*, 1), ab ipsa pueritia traditus est sacris litteris imbuendus. Unde ait secundum prophetias in te præcedentes. Vel aliter: Commendo tibi ut milites secundum prophetias præcedentes in te, id est de te. Spiritu enim prophetiae edocitus, assumpsi te in opus Evangelii. Vide autem ne degenerando a fide mendacem facias Spiritum, qui ut te eligerem docuit me. Militare debes, tum quia bonum et utile est: tum quia bene potes, *habens fidem* per quam plene justificatus es, *habens etiam conscientiam bonam*; non enim tibi prædicanti objici potest quod bene doceas et male vivas. Modo paulisper revertitur ad pseudodoctores, dicens: *quam bonam conscientiam quidam repulerunt a se*. Qui enim perverse agit et docet, non habet unde sibi bene conscius sit: et quia repulerunt hanc, ideo naufragaverunt circa fidem, id est frergerunt navem suam, circumeuntes fidem, et non ingredientes ad eam. Ex quibus pseudodoctoribus naufragantibus C est Hymenæus et Alexander principes eorum qui circumcisionem reducere volebant, *quos ego tradidi Satanæ* (*I Cor. v*, 5), id est separavi excommunicatos ab Ecclesia. Nec ideo ut in eternum pereant: sed ut sic discant non blasphemare, id est ut hoc modo correcti et pœnitentes, quiescant a perversitate sua, et jam non blasphemantes auferantur iterum Satanæ, recepti in sinum Ecclesiæ. Nota quod excommunicare est tradere Satanæ, quia cum excommunicatur quis, Satanæ traditur, cuius erat priusquam per baptismum justificaretur.

Quod supra posuit absolute, hic ponit cum causa, dicens: Licet deterrimus in peccatoribus essem, tamen consecutus sum misericordiam, ideo, ut Christus Jesus in me primo, id est maxime peccatore, vel primum, id est maxime ostenderet patientiam; non in qualibet una re, sed omnimodam. Pertulit enim me blasphemantem, persequenter, et contumelias sanctis inferentem. Omnem utique patientiam ostendit in me, ad informationem eorum qui credituri sunt illi, id est ut per me doceret nemini desperandum, propter immanitatem scelerum, quin credit in eum. Credituri sunt enim illi in vitam æternam, id est ut per fidem hanc habeant vitam æternam. Et quandoquidem Christus salvare peccatores venit, ad quod lex insufficiens fuit, Christo igitur regi sæculorum inde sit honor et gloria: quia nec legi, nec alii præter Christum debetur inde gratia.

Aut sic continuatur. Christus in me ostendit omnem patientiam; illi autem Christo Regi sæculorum immortali, id est immutabili, qui semper in eodem est, et invisibili, id est cuius deitatem nulla creatura sufficit intelligere; huic Deo Creatori soli (salvare enim solus potest), huic tanto et tali sit honor et gloria. Honor dicitur, ut de virtutibus, humilitate, prudentia, et hujusmodi, quæ homo potest habere. Gloria dicitur de his quæ Dei solum sunt et non hominis, ut resurgere tertia die, et hujusmodi. Honor, inquam, illi sit et gloria in sæcula præsentium sæculorum consecutiva, et hoc quod precor amen, id est certe ita erit. Quandoquidem ex Christo Jesus omnis salvatio, et ex lege nulla, ideo, o Timothee fili, commendo tibi hoc præceptum, ut in omnibus palam sit te nulli posse parcere vel tolerare in hac re. Hoc enim præceptum est quod transgredi non licet, summaque tibi obedientia commendatum, ut *milites* excludendo ab Ecclesia pseudodoctores; milites, etiam disponendo alium ecclesiasticum ordinem, milites utique *bonam militiam*. Si semel vel in

D CAPUT II.
 « Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrations, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, et pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Cujus testimonium temporibus suis confirmatum est, in quo positus sum ego prædicator et apostolus (*II Tim. i*, 11). Veritatem dico, non mentior; doctor genitum in fide et veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter et (al., autem) mulieres in

« habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornat-
 « tes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut mar-
 « garitis, vel ueste pretiosa (*I Petr. III, 3*) : sed, quod
 « decet mulieres, promittentes pietatem per opera
 « bona. Mulier in silentio discat cum omni subje-
 « ctione. Docere autem mulieri non permitto (*I Cor.*
 « *xiv, 34*), neque dominari in virum, sed esse in si-
 « lentio. Adam enim primus formatus est (*Gen. I,*
 « *27*), deinde Eva, et Adam non est seductus, mu-
 « lier autem seducta in prævaricatione fuit. Salva-
 « bitur autem per filiorum generationem si perman-
 « serit (permanserint) in fide, et dilectione, et san-
 « ctificatione cum sobrietate. »

EXPOSITIO.

Postquam Paulus admonuit Timotheum ut militaret, consequenter insinuat in quibus eum militare præcipiat, dicens : Quandoquidem Christus salvare peccatores venit in hunc mundum, in cuius rei prædicandæ ministerio me constituit, ut et per eum salvemini, et prædicatio mea in vobis fructificet. **Igitur**, id est propter hæc præmissa, obsecro ut oretis. Nisi enim Deus per Spiritum sanctum operetur in cordibus vestris, sermo meus **317** inutilis erit. Obsecro igitur *primum omnium*, id est potissimum ante omnia fieri obsecrationes, etc. Quia vidit Apostolus in omni genere orationis prævalere celebrationem missæ, in qua memoria fit passionis Christi, per quam omne hominum genus redemptum est, ideo cum et aliis modis orandum sit, hoc genus orationis, quia prævalere vidit, præposuit, dicens : Primum omnium, id est ante omnia obsecro fieri obsecrationes. *Orationes* illas quæ obsecrationes, id est juxta et antequam corpus Dominicum sacretur, præcedunt (ut in principio missæ) vocat obsecrationes, quasi juxta sacerdotem dictas. *Orationes autem et postulationes, et gratiarum actiones* fieri obsecro. *Orationes* vocat preces illas, in quibus, cum dicuntur, substantia illa panis et vini, in altari apposita, transit in corpus et sanguinem Christi. Postulationes vocat preces quæ fiunt post communionem, ut illud : « Perfice in nobis, Domine, quod tua sancta continent, » id est postquam nos pavisti hoc corpore et sanguine tuo, restat hoc quasi ex debito, ut quod pie cœpisti perficias, pascens nos indeficienti cibo gloriae tuæ in cœlis, quod hic in altari prælibamus. Postulatio enim dicitur, quasi oratio facta de re quæ jam misericordia vel merito debetur. *Gratiarum actiones* vocat, ut illud quod in fine missæ dicitur *Benedicamus Domino, Deo gratias*. Ut hoc dicentes innuamus totum referendum esse gratiae Dei quod dedit, et quod in æternum daturus est. Hæc autem obsecro fieri *pro omnibus hominibus*, ut salvi fiant ex voluntate Dei. Quod si quæritur cur pro omnibus jubeat orare Apostolus, cum quidam a Deo reprobati sint, pro quibus qui orat videtur offendere Deum, qui eos reprobat. Contra hæc dicitur quod Deus quidem ex benignitate et clementia sua velit omnem hominem salvum fieri, quia,

A quantum in se est, in Deo non remanet, sed benignitatem Dei injustitia impiorum avertit.

Unde in Deo duplex voluntas consideratur. Altera benignitatis et clementiae, qua omnes vult salvos fieri; altera est voluntas justitiae Dei, qua malos reprobat, bonos eligit. Secundum autem voluntatem benignitatis Dei, præcipit Apostolus orare pro omnibus, ut quod Deus pie vult, et nos, sequendo pietatem ejus, velimus, utque voluntas Dei fiat oremus, quod si non fieret, a clementia Dei dissentire videremur. Vel aliter præcedentia legamus, ut demissa mentio in his non sit. *Obsecro fieri obsecrationes*, id est adjurations illas, ut in letania, ubi adjuratur per passionem, per resurrectionem et similiter, quasi si quis adjuraret Deum pro conversione cujuslibet sceleratissimi, quod vix a Deo impetrari posse videretur; impio autem illo per preces justi converso faceret, justus orationes pro eo, ut Deus cum fide daret illi virtutes quæ sequuntur. Quibus acceptis jam restarent postulationes (sicut dictum est) pro cœlesti gloria quæ jam habenti virtutes debetur. Pro his autem omnibus, id est conversione, possessione virtutum, concessione cœlestis gloriæ, sequuntur gratiarum actiones; quod fecit Justinus presbyter, qui, suscepto spiritu Laurentii in cœlis, in actionem gratiarum sacrificium laudis Deo obtulit. Obsecro autem hoc fieri pro omnibus hominibus (sicut dictum est).

Quia fortassis putarent quidam non esse orandum pro principibus et tyrannis, qui premunt Ecclesiam Dei, adjungit : Sic dico orandum pro omnibus, ut nec etiam persecutores Ecclesie excludam, sed orate etiam *pro regibus, et pro omnibus qui in sublimitate sæculari sunt*, seu ducibus, seu consulibus. Et pro eis vos orare non solum proficiet illis, sed etiam vobis. Ad hæc *ut*, illis a tyrannide sua cessantibus, *agamus vitam quietam a persecutione*, nec in una re, sed *etiam tranquillam*, id est in omni re quietam. *Tranquillitas Ecclesie plurimum prodest quibusdam tenerioribus*, qui in pace Ecclesie justificationem suam conservant; quos si tormenta comprehendenderent, fortassis a fide recederet.

318 Et ideo orandum esse dicit pro regibus et principibus. Agamus dico vitam tranquillam *in omni pietate*, id est religione, *et in omni castitate*, id est in integritate fidei; quæ si persecutio ingrueret, non sic in omnibus *integra perduraret*, ideo moneo orare pro omnibus. *Hoc enim ut oretur pro omnibus bonum*, id est utile *est ad profectum Ecclesie, et tale bonum quod sit acceptum et gratum Deo*. Nec sicut in tempore placeat, et in tempore displiceat, sed sic acceptum ut sit *coram Deo*, id est ut semper maneat in oculis beneplaciti ejus. Deo dico *Salvatore nostro, qui quomodo nos salvavit, vult omnes homines salvos fieri*, secundum voluntatem benignitatis suæ, sicut supra dictum est. *Et ut salvi fiant, vult omnes venire ad agnitionem veritatis*, id est veræ fidei per quam iter est ad salutem. Probat quod dixit. Vere Deus vult omnes salvos fieri; quod pa-

tet ex eo, *quia unus est Deus*, id est creator omnium. Cumque Deus omnium creator sit, non est causa quare benignitatem suam neget uni, et det alteri creaturæ, quam impius utique sibi negat, quia impie agit, salva et integra perdurante ad omnes benignitate Dei. Inde etiam palam est quod Deus velit omnes salvos fieri, *quia unus est mediator Dei et hominum*, et non plures mediatores. Unde constat quia omnibus æque velit proficere, factus est omnium mediator. Christus mediator dicitur, quia duo extrema et a se prorsus divisa, Deum scilicet, in quo omnis justitia, et nihil injustitiae, et hominem, in quo omnis injustitia et nihil justitiae, concordes fecit per assumptam sibi humanitatem, justificans hominem. Probat adhuc Deum velle omnes salvari dicens : *Hic autem mediator, cum in deitate gloriosus esset, homo factus est, tam vilis res et tam contumeliosa quod nunquam fieret, nisi vellet salvare homines.* Hic autem mediator est Christus, immolans sacrificium pro nobis semetipsum Deo, et rex dirigens nos ad salvationem. Hic autem est Jesus salvator quem hoc nomen designat Salvatorem omnium, *qui Christus Jesus dedit redemptionem, nec aurum vel argentum, sed semetipsum pretium dedit pro omnibus redimendis.*

Sed licet non omnibus pretium illud profuerit, quia in impietate perduraverunt, Christus tamen pretium dedit, quod sufficiens esset saluti omnium, si omnes boni esse vellent. Et quia pro omnibus redemptionem dedit, omnes æque salvare voluit, *cujus rei* (scilicet, quod omnes vult salvos fieri) *testimonium confirmatum* est, quia quod prophetæ testati sunt ante Christum de eo Salvatore, confirmavit Christus, implendo omnia quæ de se prophetæ prædixerant. Hæc autem per impletionem confirmata sunt *temporibus suis*, id est congruis, ut nativitas Christi quodam tempore in alio, passio et cætera de Christo diversis temporibus. Nisi enim Christum testimonia prophetarum præcessissent, parum vel nihil crederetur ei, quod idem innuit, cum duobus discipulis post resurrectionem apparens ait : « O stulti et tardi corde ad credendum in his quæ locuti sunt prophetæ (*Luc. xxiv, 25*), » etc. Quod etiam ipse alibi in Evangelio ait : *In hoc est verbum verum : quod alias est qui seminat, et alias qui metit (*Joan. iv, 37*).* » Prophetæ quidem seminaverunt, Christus autem cum apostolis suis seminis fructus colligit. Ad idem probandum, quod Deus vult omnes salvos fieri, auctoritatem suam adducit, dicens : *In quo, id est in qua re prædicanda, scilicet quod Deus pro salute omnium pretium dederit semetipsum et cætera quæ præmissa sunt, ego positus sum prædicator a Deo, ut hoc prædicem omnibus, et magna dignitatis prædicator, quia etiam Apostolus ad hoc prædicandum constitutus, et ego procul dubio dico veritatem, nec in qualibet una parte sed ita quod non alicubi mentior, et ego jam constitutus sum doctor gentium in fide et veritate, id est jam multos discipulos docui, qui fideles sunt et veritatem præ-*

A dicant. Quia si discipuli mei veri sunt, constat me doctorem eorum non esse mendacem. Quia prædicatorem et Apostolum se nominat, non elationis verba sunt, sed ut per hanc auctoritatem dictorum suorum fidem corroboret.

B **319** Quoniam quidem sufficienter probatum est orandum esse pro omnibus hominibus, *ergo volo omnes viros*, et mulieres *orare*, ut secundum voluntatem Dei salventur. Volo utique viros orare non tantum in ecclesia, sed etiam *in omni loco, habentes puras manus*, etc. Hic docet quales se præparare debeant ad orandum. Puras manus vocat mundas affectiones, ut nihil velint dari sibi a Deo, quod Deum dare nefas sit, sed maxime omnium salvationem postulent. *Puras dico levantes* per incrementa boni operis et piæ orationis, et hoc *sine ira*, id est sine odio proximi. Qui enim odit proximum, ab unitate Ecclesiæ se discepit. *Et sine disceptatione*, id est sine dissidentia, orate, facti tales quales timore peccati non oporteat disceptare an Deus datus sit vobis quod petitis, necne. Quasi diceret : Orate cum dilectione Dei et proximi. *Mulieres etiam cum viris* volo orare, similiter sine ira et disceptatione existentes *in habitu*, non qui ornet illas, sed *ornato*, id est qui ornetur ab illis, quod tanta sit reverentia mulierum ut etiam earum vestimenta videantur ornata, quia sanctæ mulieres illis utantur. Manentes *cum verecundia*, ut pudibundæ omnia faciant, *et cum sobrietate* cibi, potus et verborum. Cum aliis virtutibus has duas maxime commendat mulieribus, quia vidit eas maxime laborare morbo impudicitiae et intemperantiae. Mulieres dico *ornantes se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa*, id est non studentes cultui corporum, sed per bona opera quæ foris operantur, *promittentes pietatem*, id est in propatulo mittentes religionem mentis *per bonam operationem* exhibitam foris. In orando volo viros et mulieres similes esse ; sed in docendo, vel interrogando volo dissimiles esse. *Mulier enim discat*, audiat sermonem in ecclesia, non interrogando, neque respondendo, sed sit *in silentio*, et si in aliquo bæsitat, cum venerit domum, virum interroget. Discat autem in silentio *cum omni subjectione*, post viros stando capite velato, aspectu in terram fixo. Cum enim in ecclesia convenimus, ibi Judicii repræsentamur, quem per seductionem mulieris in iram provocavimus ; cujus rei memor mulier, quod totius perditionis auctor fuerit, in præsentia Judicis multum debet verecundari. Ut *discat*, concedo mulieri. *Docere autem virum doctrina spiritali illud nullo modo permitto mulieri, neque dominari aliquo spiritali dominio in virum, sed semper esse* non solum *in silentio* interrogandi vel respondendi, sed etiam in silentio confabulandi cum aliquo in ecclesia

Ideo mulier non debet dominari in virum, *quia Adam primus formatus est, deinde Eva*. Ordo autem creationis eorum signat virum debere dominari in mulierem, non mulierem in virum. Cum enim ante

hominem, vel eodem momento cum homine, Deus, A si vellet, creare posset mulierem, non sine re tempore posteriorem viro fecit, ideo adhuc mulier non debet in virum dominari; etenim *Adam non est seductus* illo modo quo mulier, ut crederet se gustu pomi fieri Deum, sed in hoc quidem seductus fuit quia, suadente sibi muliere quam Deus in adjutorium sibi dederat, utrumque existimavit posse fieri, et uxori se morem gerere, et patrati sceleris acta poenitentia a Deo se posse veniam obtainere. Adam non est seductus, *mulier autem seducta fuit*, credens se fieri Deos ut serpens suaserat, *in prævaricatione*, id est in actu peccati, scilicet in comedione pomi. Et propter tot causas mulier semper subjici debet viro, non præferri; spirituali prælatione dico, si enim servos habet, licet bene dominari in illis sœculari dominio. Potest etiam mulier mulieribus spirituali modo præesse, sed viro nunquam. Ne autem aliqui videretur mulierem non posse salvari, quia causa fuerit totius perditionis, et quia idem Paulus adeo detestatus sit mulierem, subdit de salute ejus dicens: *Licet mulier seducta sit non seducto viro, tamen mulier salvabitur.* Non solum virgo vel continens, sed etiam vadens *per generationem filiorum*, id est etiam nupta. Hac conditione dico 320 si permanserit in fide, et quod sanam fidem habeat, et in dilectione Dei et proximi, et in sanctificatione quam accepit in baptismo. Permanserit dico in his cum sobrietate, quam ideo repetit quod in hac plurimum soleant peccare mulieres, ideo conjugatas salvari posse dixit, quia, si de virginibus vel viduis solum dixisset, putaretur intellexisse salvari non posse conjugatas, quæ cum salvandæ sint, constat per hoc de salute virginum et viduarum. Vel continuemus aliter: *Licet mulieri non permittam docere in Ecclesia, tamen salvabitur*, id est poterit salvationem mereri *per generationem filiorum*, id est spiritualiter instruendo domi filios suos, salvabitur hac lege si (quantum in illa erit) filii ejus permanserint in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate, sicut dictum est.

CAPUT III.

« Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, « bonum opus desiderat. Oportet enim episcopum « ir reprehensibile esse unius uxoris virum, so- « brium, ornatum, prudentem, pudicum, hospita- D lem, doctorem, non vinolentum, non percusso- « rem, sed modestum, non litigiosum, non cupi- « dum, sed suæ domui bene præpositum, filios ha- « bentem subditos cum omni castitate. Si quis « autem domui sue præesse nescit, quomodo Ec- « clesiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum, « ne in superbiam elatus, in judicium incidat dia- « boli. Oportet autem et illum testimonium habere « bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium « incidat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter « pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, « non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium « fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur

« primum, et sic ministrent, nullum crimen ha- « bentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahen- « tes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint « unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsent, et « suis domibus. Qui enim bene ministraverint, gra- « dum sibi bonum acquirent, et multum fiduciam « in fide quæ est in Christo Jesu. Hæc tibi scribo, « fili Timothee, sperans me venire ad te cito. Si « autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in « domo Dei conversari, que est Ecclesia Dei vivi, « columna et firmamentum veritatis. Et manifeste « magnum est pietatis sacramentum, quod manife- « statum est in carne, et justificatum est in spiritu, « apparuit angelis, prædicatum est gentibus, credi- « tum est in mundo, assumptum est in gloria. »

B

EXPOSITIO.

Postquam communitatem Ecclesiæ admonuit ora- re, et ex hoc publicum præceptum in omnibus dedit, subdit quædam divisa præcepta, quæ non de omnibus agant, scilicet de sacerdotio et diaconatu, insinuans quales, et quomodo ad istos ordines sint promovendi. Quod præceptum quia vidit onerosum et difficile quibusdam, antequam proponat commendat, dicens: *Hic sermo quem dicturus sunt fidelis est*, id est credi debet, et nemini est onerosus. Hic uti- que est sermo quem commando: *oportet episcopum esse irreprehensibilem.* Hic autem per episcopum si- gnificat sacerdotem. Superflue enim Timotheum, qui Ephesiorum episcopus erat, de ordinando epi- scopo Ephesiis instrueret, cum eo ibi episcopante, alium ibidem episcopari absurdum esset, nec cre- dendum est. Præterea si de diaconibus præceptum daret (prætermisso sacerdotali ordine qui præcedit) absonum videretur et inordinabiliter factum. Nec mirum si per episcopum signat presbyterum, cum in hac eadem Epistola, per presbyterum significet episcopum. Et quia volentem episcopari irreprehensibilem esse necesse est, ideo *si quis desiderat epi- scopatum*, id est super sibi commissos intendere, hic desiderat non aurum, non divitias, non jucun- ditatem sœculi, sed *opus*, id est laborem *bonum*, id est utilem sibi et his supra quos inten- dit. Episcopus enim *superintendens* dicitur, scopos enim *intentio*, epi *super interpretatur*. Et quoniam qui desiderat episcopatum, operari 321 bonum desiderat, ergo oportet episcopum, id est necesse est volentem episcopari esse irreprehensibilem, quia si sit reprehensibilis quandiu in eo est, bonum operari nequit. Irreprehensibilem vocat nullius criminalis reum, qui, etiam licet crimen non habeat, custodit se sic quod nec in eo aliqua criminis occasio videatur, unde criminosis suspi- cetur. Hunc autem episcopum, id est volentem sa- cerdotio fungi, oportet fuisse *virum unius uxoris*, quod unam tantum uxorem (dum sibi uxorari licuit) habuerit. Non quod in episcopatu eam habeat, vel quod si nullam habuit, repudiari debeat, sed magis accipi. Ideo viro multarum uxorum negat sacer- dotium, quia, illo soluto a priore uxore, cum se-

cundas nuptias contraxit, indicavit se continere non **A** oportet esse pudicos, id est custodes castitatis, et posse, incontinentem autem episcopari non licet. Et ut irreprehensibilis sit, oportet episcopum esse sobrium et verbo, et opere. Prudentem etiam qui sciat de thesauro pectoris sui novam et veterem legem proferre.

Oportet etiam cum esse non vinolentum, jugi potatione dissolutum. Non etiam percussorem corporali percussione, habet enim spiritalia arma, quibus uti debet contra adversarios, verbum scilicet Dei, quare non oportet eum uti corporalibus armis. Non percussorem, sed modestum, id est totius moderationis custodem. Oportet eum esse non litigiosum, id est non convicium pro convicio reddentem, sed ad omnia patientem. Non etiam cupidum, ne cupiditas prohibeat eum bona Ecclesiae erogare in pauperes, quorum patrimonia sunt, non propria episcoporum. B Oportet etiam eum fuisse bene præpositum domui suæ, quod privatam familiam suam bene coercuerit a quibusque vitiis; nec solum reliquam familiam, sed etiam filios habentem subditos, id est qui nec in filiis coercendis paterna affectione deceptus sit. Nec ita dico ut post patratum vitium correxerit eos; sed cum omni castitate, id est omni integritate servata, quia adeo districtus fuit in custodia filiorum quod ad actum sceleris eis pervenire non licuit. Sic scientem præesse domui suæ, bonum est in sacerdotium promoveri. Sed si quis nescit præesse privatæ domui suæ, in qua pauca disponenda sunt, quomodo hic habebit diligentiam, id est diligentem custodiā Ecclesiae Dei, in qua tot et tanta procuranda sunt? Præster predicta oportet eum non esse neophyllum, id est noviter conversum, ne, si adhuc rudit in fide promoveatur in sacerdotium, elatus in superbiam cogitando secum. Si modo non essem conversus, non esset præter me qui sciret præesse Ecclesiae, sic superbio incident in judicium, id est damnationem diaboli, qui per superbiam damnatus fuit, ut et hic neophytus similiter per superbiam damnetur. Neque hæc solum necessaria sunt illi, sed etiam oportet, id est necesse est illum habere bonum testimonium, non solum a fidelibus, sed etiam ab his qui sunt foris, id est extra fidem, scilicet ab infidelibus, ut non incident in opprobrium, quia si modo infideles videant illum sacerdotem factum, prædicantem verbum Dei, convicietur ei dicentes: Tu qui paulo ante furabar, adulterabas, etc., jactas te D modo magistrum nostrum, in cuius ore etiam bona contemptibilia sunt. Hic autem hoc audiens, accensus ira alterna reddat opprobria, et hoc modo incident in laqueum diaboli, qui iis dolis laborat illaqueare eum. Quare oportet eum qui promovetur in sacerdotium, etiam cum infidelis fuit, aine querela conversatum fuisse inter suos.

Quales presbyteros oportere esse diximus, oportet esse diaconos sobrios, et cætera quæ non reponit. Per hoc quod ait similiter intelligenda esse in ordinatione diaconorum significavit, qui ordo parum dignitate discrepat a sacerdotio. Diaconos, inquam,

A oportet esse pudicos, id est custodes castitatis, et non bilingues, id est non inter fratres discordias seminantes, non deditos multo vino, quo quidem sobrie licet uti; non sectantes turpe lucrum, ut nec fenerent, nec negotientur; habentes etiam mysterium, id est secretum fidei, ut cognoscant illa secreta fidei nostræ, quæ simplicitas vulgi capere non sufficit. Diaconorum enim officium est evangelizare verbum Dei populo: **B** in cuius rei signum traditur eis Evangelium ad legendum. Quare oportet eis nota esse arcana fidei qui de fide sunt docturi. Et licet hæc omnia habeant, tamen antequam ordinentur, probentur primum interrogationibus illis, quibus ante ordines solent interrogari, ut illud. Vis servare castitatem et similia? Hi utique probentur, et similiter sacerdotes de quibus hoc non præmiserat. Et sic demum ordinati ministrent, id est res Ecclesiae in necessariis usibus distrihuant, ut in cibis pauperum et similibus.

Statutum enim fuit etiam in primitiva Ecclesia, ut illi septem diaconi res ecclesiasticas et domesticas disposerent, pauperibus ministrarent (*Act. vi, 2*), etc., ut apostoli hujusmodi curis soluti, liberius vacarent prædicationi. Unde adhuc si jure fit, per manus diaconorum ministeria distribuuntur Ecclesiarum. Ministrent dico non habentes ullum crimen actu, nec etiam suspicione, tanta enim vigilancia debent se circumspicere, quod occasionem non habeat hostis, vel suspicari criminale quid de illis. Non habentes crimen, idem est quod supra ait irreprehensibilem. Hic inserit præceptum de mulieribus C ante et post agens de diaconibus, quod intersertum nisi ad diaconos aliquomodo pertineat, inconveniens hic ordo videtur. Ut autem quod ait de mulieribus convenienter insertum judicetur, sic exponimus: Mulieres quæ nuptæ fuerint his qui in diaconatum promoventur, similiter oportet esse pudicas, id est necesse est profiteri castitatem, sicut viros earum. Melius enim esset ut cum viris in castitate conjugii manerent, quam separatæ a viris impudice viveant.

Et ideo viri earum non recipiantur in Ecclesia, nisi et mulieres eorum profiteantur castitatem, quas non solum pudicas esse oportet, sed etiam non detrahentes, quia si detractioni vacant, melius fuisset esse cum viris, qui corrigerent eas. Oportet etiam eas esse sobrias in cibo, in potu et in vestitu. Sicut etiam fideles in omnibus, id est justificationem a peccatis, quam per fidem acceperunt, salvam per omnia custodientes. Vel ita: Fideles sint in omnibus, quod si quid de ecclesiasticis committitur illis (ut ministrare pauperibus) fideliter exsequantur. Diacones etiam sint, id est fuerint viri unius uxoris, qui filii suis bene præsunt, et suis domibus, sicut de episcopo fuit expositum. Vel si placet mulieres diaconissæ, scilicet moniales, similiter oportet esse pudicas, etc., sicut dicta sunt. Ne autem cuilibet difficile esse videretur sic se præparare pro habendo diaconatu, ait: Non sit vobis onerosum tales et

tales fieri ut hunc ordinem concendatis, *quia qui A* mentum *prædicatum est gentibus* ab apostolis, *creditum est etiam in mundo*, mundus enim jam credit in Christum. *Assumptum est etiam in gloria*, ubi sedet in dextera Patris, occurrentibus illi angelis in die ascensionis suæ.

CAPUT IV.

*Spiritus autem manifeste dicit, quia in novis simis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriantem habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Ineptas autem et inanес [aniles., i. e. infruituosas] fabulas devita (II Tim. II, 23). Exerce autem te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est. Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. Fidelis sermo, et omni acceptance dignus. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. Noli negligere gratiam, quæ in te est; quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyteri [presbyterii]. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. **

EXPOSITIO.

Ne modo Timotheus objiceret Paulo : quoniam tantum sacramentum (ut ait) in Ecclesia est, non multum me vigilare oportet pro custodia ejus, quia per hoc sacramentum sufficienter custodietur. Contra hoc Paulus ait : Scias omni vigilantia conservandam esse Ecclesiam Christi, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide. Hoc autem non leviter a quolibet accepi, sed *Spiritus sanctus dixit mihi non* sub aliquibus figuris, sed *manifeste*, quia in novissimis temporibus discedent quidam haeretici a fide Christi, *attendentes spiritibus erroris*, id est dæmonibus loquentibus per ora seductorum, attendentes non tantum rationibus eorum, sed etiam *doctrinis*, id est assertionebus doctrinarum eorumdem dæmoniorum, *loquentium mendacium in hypocrisi*, id est in simulatione boni, cum vere mali sint, et *habentium suam conscientiam*, id est **324** mentem suam totius mali conscientiam, *cauteriantam*, id est foris

manifesta adustione signatam. Cauteriare a *caveo*, A in fide, sciens quod in Christum credere oporteat. *caves*, dicitur, cauterium enim adustio illa dicitur, quæ fit deprehensis furibus, ut qui viderint illos, per hoc signum caveant sibi ab illis, scientes quod fures sunt. Ab ea similitudine dicit *habentium conscientiam cauteriatam*, quia dolosæ mentis suæ quædam signa foris emittunt, per hoc quia prohibent nubere. Hæc est enim coctura illa quæ nobis aperit malum conscientiæ eorum, quod prohibent nubere, id est quod præcipiunt non nubere : et præcipientium adhuc *abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum fidelibus*, et hoc cum actione gratiarum, quia de hoc agendæ sunt gratiæ creatori Deo, ne forte si sine benedictione perciperemus (quod sæpe auditum est) diabolus cum iis ingredetur. Creavit utique ad percipiendum fidelibus, et his, id est etiam eisdem talibus qui cognoverunt veritatem, hanc scilicet quia omnis creatura Dei, in eo quod a Deo creata est, bona et utilis est omni hoc credenti ; si autem nociva est alicui, ut coluber, propterea fit quia non credit bonam esse sibi hanc creaturam Dei, ut, si modo crederet quis non esse bonum se comedere carnem etiam licitam, et tamen comedaret, peccaret, quia uteretur eo quod bonum esse dubitaret. Cognoverunt etiam fideles nihil esse rejiciendum. Determinat quod dicit non rejiciendum. Illud scilicet quod percipitur, id est quod percipiendum est cum actione gratiarum, non enim omnis caro comedenda est. Percipere, inquam, et agere gratias bonum est, quia creatura illa quæ in cibum sumitur, sanctificatur per verbum, id est per Filium Dei. Per Filium enim et omnia creavit, et omnia creata sanctificavit. Sanctificatur etiam per orationem, id est et per benedictionem quæ præcedit, et per gratiarum actionem quæ sequitur.

Nota, cum de tempore Antichristi Timotheum Paulus instruat, innuit membra Antichristi per longa tempora caput suum præcendere. Innuit etiam quod haec instructio omni Ecclesiæ, et secundum omnia futura tempora facta sit. Hæc quæ superius dicta sunt, nuptiis non detrahere, cibos, quos Deus ad percipiendum fidelibus creavit, non derogare, et cætera præmissa tu proponens, id est in propatulo ponens fratribus, licet sic proponendo quibusdam videaris nimis remissus et indulgens carnalitati, sic tamen eris minister Christi Jesu bonus, id est utilior illis qui modum nimia distinctione excedentes prohibent nubere, et uti carnalibus. Sic debes propnere, tum quia sic bonus, id est utilis eris, præterea quia potes ; tu enim enutritus, id est extra rudimenta et nutrituram puerilem positus doctus es verbis fidei. Nosti enim in quem, et quomodo te oporteat credere. Enutritus etiam es verbis bonæ doctrinæ, id est utiliæ morum instructionem didicisti, quam doctrinam plenarie assecutus es per me, qui et te baptizavi, et quæ adhuc docenda erant sufficienter docui. Hic enim Timotheus a matre fideli litteris sacris addiscendis puer traditus est, non tamen donec a Paulo baptizatus est ; et ideo dicit eum enutritum esse

B B *modicum* valet. Quid enim prodest prælatum sic se affigere, ut præ debilitate carnis instructioni subditum 325 nequeat vacare ? Afflictio corporis parum est utilis : pietas autem, id est ex pietate miserationis intendere filiorum instructioni : hæc, inquam, pietas utilis est ; non ad quædam, sed ad omnia. Ideo de afflictione corporis Timotheum sic quodam modo redarguit : quia noverat eum adeo jejunare, et a potu vini se cohibere, quod stomachus ejus ideo debilitaretur : quare precipit illi in sequentibus uti vino. Quæ pietas est habens promissionem vitæ quæ nunc est, id est vitationem mali et augmentum justitiae, quæ in hac vita licet habere. Habet etiam promissionem futuræ et perpetuæ vitæ. Hic autem sermo, quem dixi intendere pietati, nec ita corpus affligere, ut impediatur pietas, fidelis est, et est dignus omni acceptione : qui confortato corpore fovetur pietas utilis ad omnia. Quodque accepitum esse debeat exercere ad pietatem appareret inde : quia in hoc, id est in pietate laboramus nos, cibos de labore manuum quærentes. Maledicimur etiam ab infidelibus : ideo quia speramus intendentis in Deum vivum, qui vitam æternam quam habet dabit sperantibus in se. In eo merito sperandum est qui est Salvator omnium hominum, bonorum et malorum salvatione temporali : quia « solem suum fact oriri super justos et injustos (Matth. v, 45). » Cumque sit omnium Salvator, maxime tamen et præcipue fidelium est, quibus vitam æternam dabit, quam negabit impiis : quos tamen in hoc mundo salvat in temporalibus bonis. Quoniam quidem exercere te ad pietatem bonum est, et nos in eodem laboramus : quos tamen in hoc mundo imitari debes.

D Tu igitur vacando pietati præcipe his qui sciunt, sed pigri sunt ad operandum : hæc scilicet præcepta quæ præmissa sunt. Si qui etiam sunt nescientes, doce eos et hoc utrumque cum tanta severitate et munditia, ut nemo contemnat tuam adolescentiam ; ut honestas vitæ et habitus ætatem tuam annis juvenilem moribus faciant maturam. Nemo, inquam, te contemnat : sed esto exemplum quorumque fidelium in verbo : in humilitate alloquens omnes in conversatione, omnibus omnia factus in charitate, id

est in dilectione proximi *in fide*, id est in justifica-
tione permanens. Et *in castitate*, quæ virtus gemma
virtutum est in juvene. Ideo de castitate juvenem in-
struit, adolescentia enim ætas est magis lascivire
appetens quam alia. Et ut sis exemplum fidelium
attende lectioni, id est assidue revolve sacram pa-
ginam, dum, id est donec ego *venio*. Postquam
enim ad te venero sufficienter monebo te: viva
enim vox magis animat quemcunque quam lectio:
sed tamen multi satis sciunt, qui, nisi lectione inci-
tarentur, torperent dum monitor eorum abesset; et
ideo ait: Attende lectioni, et attende *exhortationi*,
id est exhortare eos qui docti sunt, et tamen ad ope-
randum pigri. Attende etiam *doctrinæ*, id est doce
eos qui nesciunt: et ut in his attentior sis, *noli ne-
gligere gratiam Spiritus sancti quæ est in te collata*.
Gratiam dico pontificalem, quæ data est tibi per
prophetiam, id est per prævisionem; spiritu enim
prophetæ prædictus, vidi te idoneum pontificali
gratiæ: et haec data est tibi cum *impositione manu-
num presbyterii*, id est episcopi qui consecrando
te episcopum, manus tibi imposuit. Vel presbyterii,
id est presbyteratus: quia licet unus specialiter
manus imponat et consecret, tamen cæteri episcopi
qui astant eundem cum illo consecrant.

Nota quod per impositionem manus Spiritus san-
ctus datur: non ideo fit quin sine hoc posset dari;
sed ideo manus imponitur, ut plenam subjectionem
per hoc discat exhibere Deo et consecratori suo ille
qui sacratur. Unde sacrificator ille hanc pærationem
habet super eum quem consecrat, quod nunquam
ab eo ultra judicabitur. Prophetia etiam illa quam
dixit, quia non ita modo potest fieri, non enim sic
modo spiritales sunt episcopi, fit tamen secundum
quod potest fieri: ubi qui consecrandus est presen-
tatur consecratori, et requiritur de fide et cæteris
ut habet Ordo. Et (ut conserves gratiæ quæ in te
est) *meditare haec* quæ moneo: et *esto in his* per
operationem **326** ut sic meditando et operando
profectus tuus manifestus sit omnibus, et exemplo
tuo proficiant. Utque sic proficere possis, attende
tibi subtiliter, corrige vitam tuam, et te undique cir-
cumspecto *attende doctrinæ*, id est doce alios. Vita
enim tua si sit laudabilis prædicationem tuam com-
mendabit, et ideo *insta in illis*, id est in directione
vitæ et doctrina subditorum. *Hoc enim faciens*, id
est instando in illis *te ipsum salvum facies*. Atten-
dendo tibi, eos etiam salvos facies per doctrinam
qui te audiunt.

CAPUT V.

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut pa-
trem, juvenes ut fratres, anus ut matres, juven-
culas ut sorores in omni castitate. Viduas honora,
quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios
aut nepotes habet, discat primum domum suam
pie regere et mutuam vicem reddere parentibus.
Hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem
vere vidua est et desolata, speret in Deum: et in-
stet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

A Nam quæ in deliciis est vivens, mortua est. Et
hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Si quis au-
tem suorum (et maxime domesticorum) curam
non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.
Vidua eligatur non minus sexaginta annorum,
quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis
testimonium habens: si filios educavit, si hospitio
recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem
patientibus subministravit, si omne opus bonum
subsecuta est. Adolescentiores autem viduas de-
 vita. Cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nu-
bere volunt: habentes damnationem, quia pri-
mam fidem irritam fecerunt. Simul autem et
otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ,
sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non
oportet. Volo ergo juniores nubere, filios pro-
creare, matres familias esse, nullam occasionem
dare adversario maledicti gratia. Jam enim quæ-
dam conversæ sunt retro post Satanam. Si quis
fidelis habet viduas, subministret illis ut non gra-
vetur ecclesia: ut his quæ vere viduæ sunt suffi-
ciat. Qui bene præsunt presbyteri, duplice honore
digni habeantur, maxime qui laborant in verbo
et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non alligabis
[in frena] os bovi trituranti (*Deut. xxv, 4; I Cor.*
ix, 9). Et: Dignus est operarius mercede sua.
Adversus presbyterum accusationem noli recipere,
nisi sub duobus aut tribus testibus (*Deut. xix, 15,*
45). Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri
timorem habeant. Testor coram Deo et Christo
Jesu, et electis angelis ejus, ut haec custodias
sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem
declinando. Manus cito nomini imposueris, neque
communicaveris peccatis alienis. Te ipsum castum
custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino mo-
dico utere propter stomachum tuum et frequen-
tes tuas infirmitates. Quoramdam hominum pec-
cata manifesta sunt, præcedentia ad judicium,
quoramdam autem et subsequuntur. Similiter au-
tem et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter
se habent, abscondi non possunt. »

EXPOSITIO.

Et ne Timotheus (quem sic admonuit, *præcipe*,
doce, etc., indiscretæ doceret, non attendens diver-
sitates ætatum et sexuum, subjungit Paulus quo-
modo singula ætas docenda sit, dicens: Licet dicam
præcipe, *doce*, vide tamen ne cum austерitate *incre-
paveris seniorem ætate*, sed *obsecra* cum tanta dilig-
entia, *ut patrem*; *juvenes* autem *obsecra*, *ut fra-
tres*; *anus* vero, *ut matres*; *juvenulas*, *ut sorores*.
Et quia Timotheus juvenis erat, ideo cum de juve-
nulis diceret, *in omni castitate* apposuit; rectissime
enim in alloquo juvenularum juvenis de omni ca-
stitate admonetur, ne saltem minima carnis titilla-
tione circa eas moveatur. Timotheo instructo qua
discretione docere deberet subdit præceptum de
viduis, determinans quæ de bonis Ecclesiæ de-
beant sustentari, et quæ non, dicens: *Juvenculas*
sic *obsecra*; *Viduas* vero *confugientes* ad Ec-

clesias *honora* eo modo quo honorandæ sunt : A **327** dando scilicet victimum et vestimentum illis solum quæ sunt vere viduæ, nolentes ulterius reverti ad ea quæ mundi sunt, ut amplius nubere velint ; illis etiam quæ sunt desolatæ, quod subdit inferius. Desolatas vocat quæ filios vel parentes non habent qui eas sustentare queant, vel cum quibus ipsæ rebus suis, si quas habent, possint uti, et instruere eos. Honora, inquam, eas quæ vere sunt viduæ, sed si qua vidua habet filios aut nepotes, hæc utique quia desolata non est, *discat* (primum quam sumptus Ecclesiæ accipiat) specialiter *regere domum suam*, id est filios ac nepotes : et si parentes adhuc habet ; *discat reddere mutuam vicem parentibus*, qui eam aluerunt cum infans esset. Benefaciat, inquam, parentibus quia *hoc*, id est et suos specialiter regere, *acceptum est coram Deo* magis quam si parentes in calamitate desereret. Vidua quæ filios habet non transeat ad Ecclesiam, sed illa quæ vere vidua est nolens amplius reverti ad conjugium ; et quæ est desolata non habens filios aut nepotes, illa speret in Deum id est sustentetur bonis Ecclesiæ, et ibi instet obsecrationibus et orationibus nocte et die. .

Vel aliter ut in hoc versu determinetur quæ sit vere vidua. Dico alendas ab Ecclesia vere viduas ; ne autem decipiari in illis, scito quod illa vere vidua est et desolata, quæ sperat in Deum, et non in filios aut nepotes, et quæ instat obsecrationibus et orationibus nocte et die. Quæ vere vidua est hæc solum sperat in Deum, vel speret. Nam illa vidua quæ est in deliciis carnis, vivens mundo, mortua est Deo, et talis non debet recipi in Ecclesiam. *Hoc* etiam præcipe de viduis quod cum sint vere viduæ et desolatæ, *sint et irreprehensibles*, id est nec crimen habentes, nec occasionem criminandi se in aliquo tribuentes. Vidua quæ habet filios aut nepotes regat eos, quia si qua vidua non habet curam suorum quos regere debet, et maxime præ cæteris curam domesticorum, id est filiorum aut nepotum, hæc talis negavit fidem, quam promisit Deo. Planum est enim quod, curam proximi non habens, proximum non dilexerit, et sic nec Deum diligit. Qui enim non diligit fratrem, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere ? Quia si nec Deum diligit, fidem plane negavit. *Est etiam deterior infideli*, qui nunquam fidem habuit, quia reus est pacti quod Deo pepigit, et sic irritum fecit. Vel ita : Vidua regat filios et nepotes ; si quis autem eorum expellat matrem viduam volentem sustentari ab illis, quod æquipollenter ait : Si quis non habet curam suorum, fidem negavit, et est infideli deterior. Hæc autem vidua est, si quæ præmissa sunt habet. Non tamen eligatur ad recipiendum in Ecclesia minus sexaginta annorum, quæ etiam fuerit uxor unius viri, ne ducento secundum, rea incontinentiæ visa sit, quæ etiam vixerit studiosa in operibus bonis. *Habens etiam bonum testimonium* ab Ecclesia : si filios educavit spiritualibus documentis ; si pauperes hospitio recepit ; si lavit pedes sanctorum, id est si omne pietatis opus predicatori-

B us exhibuit ; non formidans minas persecutorum qui damnabant quoscunque ministrantes sanctis ; si etiam subministravit patientibus tribulationem, id est sanctis incarceratis. Ut omnia comprehendam, si subsecuta est omne bonum opus, eligatur.

Viduæ sexaginta annorum elegantur, adolescentiores autem viduas, quæ non sunt tot annorum, illas volo nubere, et ideo devita, non accipias eas in ministerium Ecclesiæ. Devita ideo quia si suscipias, cum, id est postquam fuerint luxuriatae, id est prænimia abundantia lascivientes, volunt nubere. Et hoc in Christo, id est legaliter non meretricari, tales illæ habentes damnationem, quia sic frangendo vota, fecerunt irritam etiam primam fidem, quam in baptismo pollicite fuerant, ubi a diabolo se abrenuntiare dixerant, cui frangendo votum continentiae quam voverant, se iterum mancipaverunt, patenter innuentes, quia egentes confugerunt ad subsidia Ecclesiæ, non amore continentiae. Quæ non solum **328** nubere volunt : sed etiam simul congregatae discunt circuire domos. Et hoc ideo quia otiosæ sunt, et non solum otiosæ, sed etiam verbosæ, inquirentes rumores urbis. Loquentes etiam curiose, et cum multo studio ea quæ non oportet, scilicet quælibet impudica. Et quia propter otium in tantam perniciem delabuntur, ergo propter hoc volo juniores viduas, quæ præfixos annos non habent, volo, inquam, eas nubere, filios procreare, matres familiæ esse, ut habeant quibus intendant, et non solito modo otientur. Et sic volo eas non dare ullam occasionem adversario, id est infideli gratia maledicti, id est cui valde gratum est, habere occasionem maledicendi de fidelibus. Propterea malo eas nubere quam recipi in Ecclesia, jam enim quædam voventes continentiam conversæ sunt ab eo quod voverunt, euntes retro post Satanam. Quod si hæc viduæ non inveniunt cui possint nubere, volo quod si qua, vel si quis fidelis habet has viduas, vel matrem, vel sorores, vel filias, subministret illis, et non gravetur Ecclesia in sustentatione illarum, ut possit sufficere his quæ sunt vere viduæ et desolatæ.

Dato præcepto de viduis, insinuat quibus modis presbyteri sint honorandi a populo, dicens : Sic præcipe de viduis. Præcipe etiam ut presbyteri habeantur digni duplice honore, et spiritali, ut inclinetur eis, et obediatur eorum præceptis, et corporali ut temporalia ministrentur eis sufficienter a subditis. Hi utique presbyteri qui præsunt bene, id est quorum prælatio utilis est subditis, quia vel vacant instructioni eorum, vel orant pro eis. Cumque hic duplex honor omni presbytero debeatur, his tamen maxime impendatur qui laborant in verbo fidei, docentes quid credere oporteat, et in doctrina, id est in instructione morum. Duplicem honorem dixit exhibendum esse presbyteris, quorum alterum, id est spiritalem, quia vidit nulla ratione posse negari, ad eum probandum nihil subdidit. Sed alterum scilicet de rebus populi sustentare sacerdotem : quia vidit quosdam avaros hoc negaturos, probat hoc auctoritate Veteris et Novi testamenti, dicens : Sicut præ-

cipio digni habendi sunt presbyteri, quia dicit Scriptura : *Non alligabis os bovi trituranti* (*Deut. xxv, 4; 1 Cor. ix, 9*). Mos fuit veteribus (et adhuc est in aliquibus partibus) ut segetes in area positas contigerent boves, et cætera docta ad hoc opus animalia ; sed tamen proprium bovum hoc erat ut hoc modo contrita messe, grana seligerentur a paleis. De quibus præcepit Moyses ne bovi conterenti in area alligaret os, sed de eo in quo laborabat licenter comederet, hoc præcipiendo intendens aliud, scilicet ut prædicator triturans in area Domini de labore suo sufficientia sibi susciperet ab illis pro quorum instructione laboraret. Dicit etiam Dominus in Evangelio. « *Dignus est operarius mercede sua* (*Luc. x, 7*), » id est prædicator ab his in quibus instruendis operator, quæ necessaria sibi sint accipiat. Quia iterum vidit Apostolus quod, presbytero reprehendente vitia subditorum, quidam male moverentur, volentes depravare vitam presbyteri, ne hoc temere crederetur, ait : Presbyter sic honoretur a subditis, *adversus quem presbyterum noli recipere accusationem factam de crimine, nisi sub duobus vel tribus testibus*.

Quod si de debito, vel de qualibet re sæculari convenitur, respondeat singulis. Nunc utique, quia magis ac magis in deterius lapsi sunt homines, nec multo pluribus testibus, conceditur hodie, ut respondeat presbyter, nisi interpelletur de haeresi. Sub duabus vel tribus testibus respondeant presbyteri. Si autem peccantes sint, id est si presbyteri in eo quo arguuntur, peccasse convincantur, *argue eos coram omnibus*, ut sicut crimen eorum, sic poenitentia criminis omnibus palam sit, ne forte si privatum poeniteant, non poenitere putentur qui ab omnibus peccasse deprehensi sunt. Ideo coram omnibus argue *ut hoc viso timorem habeant* peccandi cæteri sacerdotes, **329** scientes simili poena se plectendos, si peccaverint. Vel cæteri, id est subditi, qui viso quanta distinctione coercentur prælati, magis timeant sibi qui sunt subditi. Ne autem aliquos presbyteros contingat sic de peccato convinci (non enim parvum malum est eos in scelere deprehendi, qui forma boni esse debent aliis) ; ne hoc utique contingat, præcipio ne quem consecres sacerdotem sine præcedenti examinatione. Ut autem hoc mandatum nulla causa præterea, obtestor te *coram Deo Patre* ut Deus hoc non a me, sed de manu tua requirat, si tamen feceris. *Testor* etiam coram *Christo Jesu*, qui futurus est judex omnium, ut in judicio non me, sed te inde arguat. *Testor* etiam coram *electis angelis* : ministerio quorum in die judicii boni separabuntur ab impiis, ut in die illo rei hujus mihi testes sint, nec me ideo repellant a parte piorum. *Testor te*, inquam, *ut hæc quæ dicturus sum custodias*, scilicet nihil facias, id est neminem ad sacerdotium promoveas *sine præjudicio*, id est sine præcedenti examinatione. Præjudicium accipitur hic, quasi præcedens judicium : sed in canonibus præjudicium præcipitata sententia dicitur. Cumque præmisso ju-

A dicio quilibet examinaveris, si eum indignum sacerdotio per examinationem inveneris, *nihil facias declinando in partem* aliam ab eo quod docuit examinatione : ut quem malum examinando invenisti, postea seductus aliquo modo consecres in sacerdotem. Si vero probatus inventus sit dignum secundum quod modo visum est, tamen *nemini* eorum *cito manus imposueris*, id est non statim consecres, sed differas adhuc per congruum tempus, ut si forte quid latet in eo quod examinatione facta non invenierit, per dilationem temporis inveniatur. Et nihil faciendo sine præjudicio, nec præceps in consecratione alicujus non *communicaveris alienis peccatis*. Si enim non examinares, vel nimis cito consecrare, particeps esses omnium criminum quæ inuste consecratus committeret in sacerdotio : Utque alios subtiliter examines, digne consecres : *custodi te ipsum castum*, id est in omni virtute integrum.

Quia autem de castitate eum admonuit, ob ejus custodiam vino non utebatur : quare et stomachus ejus debilitabatur, ne penitus a vino abstinentem sibi esse crederet, ait Paulus : *Noli bibere aquam adhuc*. Per hoc quod dixit *adhuc*, designavit eum prius uti aqua. *Noli bibere aquam, sed utere non semel, sed in usu habe*. Uttere, inquam, *vino* : *sed modico*, id est custodiendo modum, scilicet non propter ebrietatem, sed *propter stomachum tuum*, id est propter morbum crebro stomacho incidentem ; *et propter frequentes tuas infirmitates*, id est propter multiplices accessus et aestuaciones ejusdem morbi, ut quilibet febricitans morbum quidem semper in se habet, licet modo acrius, modo remissius patitur, sed accidentes aestus febris vicissim patitur, et non semper. Sic iste Timotheus naturam quidem morbi in stomacho jugiter habebat, sed accessus morbi vicissim difficillime patiebatur. Ideo necessaria est examinatione priusquam presbyter consecratur, quia *peccata quædam quorumdam hominum manifesta sunt præcedentia ad judicium* ; quia priusquam veniatur ad judicium vel ad discussionem, præcesserunt discussionem illam quædam peccata illorum qui probandi sunt satis cognita per solam famam. De his autem quæ palam sunt non oportet discutere. *Quosdam autem subsequuntur* peccata discussione facta : quia priusquam de his discussio fieret, occulta erant crimina quæ per discussionem aperta sunt, et propter hæc occulta crimina necessaria fuit discussio. *Similiter* ut de malis quædam bona facta eorum qui probandi sunt *manifesta sunt*, et examinatione non egant, *et e converso bona eorumdem quæ habent se aliter*, id est quæ non sunt manifesta, *abscondi non possunt* in discussione : ad quæ bona invenienda opportunum fuit discutere. Et quia sic in quibusdam peccata, in aliis **330** bona facta occulta sunt : ideo necesse est eos qui concecrandi sunt examinare, ut qui mali inventi fuerint, reprobentur ; qui vero boni, promoteantur. Hæc sententia beati Augustini est. Ambrosius autem sic ad proximum verba jungit : *Moneo te uti vino, in*

quo te obedientem esse bonum est : quia licet non **A** stat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, omnibus appareat hoc te bene agere, ne ideo reformides : quia verum quidem est quod quædam bona facta manifesta sunt, et quædam facta quæ aliter se habent, id est quæ manifesta non sunt, non possunt abscondi in die judicii ; ita si modo non videris bene agere utendo vino, quia prius neverunt te omnes abstinere ab hoc ob custodiam sobrietatis, ne cures : quia licet non modo, tamen in die judicii manifestum erit te bene egisse, dum, mihi obediendo, usus es vino. Quod quædam bona manifesta sint, quædam vero non, appetat per contraria, quia peccata quorumdam hominum manifesta sunt præcedentia ad judicium : quorumdam autem et subsequuntur, sicut expositum est. Similiter in ordine litteræ legitur.

CAPUT VI.

C « Quicunque sunt sub jugo servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt : sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti : quia beneficij participes sunt. Hoc doce et exhorte. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones malæ, confestationes hominum mente corruptorum : et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta et quibus tegemur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incident in tentationem et in laqueum diaconi, et desideria multa et inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas : quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge. Sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei : apprehende vitam æternam in qua vocatus es, et confessus bonam confessio nem [fidem] coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo qui vivifiat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi : quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem : quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest : cui honor et imperium sempiternum : Amen. Divitibus hujus sæculi præcipie non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præ-

« stat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ : quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen. »

EXPOSITIO.

Quia iterum vidit Paulus quosdam servos ad fidem conversos indignari, nec velle servire dominis suis infidelibus, putantes absurdum esse, ut si quis fidelis esset serviret infideli : nec etiam fidelibus dominis, dicentes, cum omnes fideles in Christo

B **331** fratres sint, debere fieri omnes ejusdem conditionis. Ut malum hujus opinionis refelleret, ait : Sicut prædixi de consecrandis presbyteris observa ; præcipie etiam hoc, ut *quicunque servi sunt sub jugo infidelium dominorum, arbitrentur dominos suos dignos omni honore* ; fide tamen in omnibus custodita. Ideo per jugum infideles signavit, qui difficilius premebant servos quam fideles domini. Ideo sic dominis subjiciantur, ne, si aliter fieret, *blasphemetur nomen Domini*, dicentes Deum injustum, qui conditio-nes mutaverit, et servos qui pro peccatis suis seu parentum servi facti sunt, ut Cham filius Noe, cum generatione sua (*Gen. IX, 25*), quia pudenda patris detexit, liberos non fecerit, ideo etiam serviant dominis, ne *doctrina*, id est prædicatio sanctorum blasphemetur et contemptibilis fiat, dum quæ sua sunt, dominis auferat. Illi autem servi qui *habent fideles dominos, non contemnant eos quia fratres sunt in Christo* ; sed magis, non quod plura debita solvant, sed majori dilectione *serviant eis*, ideo *quia fideles sunt, et dilecti a Deo, et quia participes sunt beneficij Dei*, id est justiarum quæ habentur in præsenti, et futuræ beatitudinis. Hos scilicet servos subjectos esse dominis *doce eos*, qui nesciunt, et *exhortare* superbos, qui sciunt et servire dedignantur. Si quis vero pseudo aliter docet, servos scilicet non debere servire dominis, et a te prohibitus ne hoc doceat, non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et non acquiescet ei doctrinæ quæ est secundum pietatem. Doctrina enim Dei pia est, non mutans conditiones, nulli tollens quod suum est.

D Etiam ideo pia quia per hoc dominos multum invitat ad fidem et allicit, quam utique doctrinam, si servos eis auferret, intolerabilem judicarent et abjicerent. Servis etiam per hæc pia est : quia cum pro peccatis suis, seu parentum servi facti sunt, si poenam hanc peccati patienter sustinent, merentur justificari per humilitatem; si vero renuunt, damnantur per superbiam. Si quis, inquam, aliter docet, nec prohibitus desistit ; hic abjiciatur ut *superbus et nihil sciens*, cum se putet aliquid scire, et omnes homines unius conditionis esse asserat. Nihil, inquam, sciens, sed languens, id est dissolutus et languidus circa quæstiones quas objicit et absolvere nescit ; et circa pugnas verborum, id est circa

pugnantia verba, ut illud : « Si vos Filius liberaveris rit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36) : » et illud : « Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris (Luc. xx, 25), » quæ tamen sibi contraria non sunt.

Ex quibus pugnis verborum *oriuntur invidiae*, quod domini invident superbientibus servis. *Oriuntur etiam contentiones*, quia domini contendunt cum servis verbis. *Oriuntur etiam blasphemiae*, quia (sic ut dictum est) blasphematur inde Deus, et doctrina ejus. *Oriuntur etiam malæ suspicione*s, quia putant domini quod prædicatores accipiant munera a ser-*vis*. *Oriuntur etiam conflictationes hominum prædicantium* hoc, quia etiam pugnant cum his qui hoc prædicant. *Hominum dico*, id est perditionum *mente corruptorum*, id est qui corruptum habent intellectum, qui etiam *privati sunt omni veritate* verborum. *Hominum dico* adhuc *existimantium pietatem*, id est Christianam doctrinam *esse quaestum*, id est qui ex doctrina sua putant licere sibi per hoc congregare divitias, sed falso putant, quia *pietas* non est quæstus temporalium, sed *est questus magnus*, id est magnæ et incomparabilis rei pietas, *cum sufficientia*, id est cum victu et vestitu, quod cuique sufficere debet. Ideo quia nos nudi nati *nihil intulimus in hunc mundum*, et *haud dubium* est quin exentes de mundo non *possimus auferre quid* inde. Ne autem, quia se nudos dixerat intrare mundum, nudosque reverti, putaret in nuditate conversandum esse in mundo. Contra hoc ait : Licit nihil intulerimus in mundum : tamen dum in eo manemus simus *habentes alimenta et indumenta quibus tegamur* : non in quibus luxuriemus, et *his* alimentis et tegumentis *simus contenti* : ideo quia videmus **332** eos qui volunt divites fieri quod *incident in temptationem animi, et per hanc in laqueum diaboli*, id est in opus tentationis. Postquam etiam divites facti sunt, incident in *multa desideria* : cupiunt enim domos et prædia. Desideria dico *inutilia* : nec solum sine utilitate, sed etiam *nociva* : quia *mergunt homines* desiderantes in *interitum*, et post mortem in *æternam perditionem*. Vere hæc desideria sic mergunt homines. Nam *cupiditas est radix omnium malorum* : non quod singula mala fiant per cupiditatem pecuniae, sed nullum genus est mali, in quo genere non sit factum aliquod malum per cupiditatem divitiarum. *Quam cupiditatem quidam appetentes, erraverunt a fide* : negantes Deum desiderio divitiarum, quas ut cupide augerent, inseruerunt se *multis doloribus*, vexantes corpora sua et animas, per mare, per terras. Qui cupiditati vacant, errant.

Sed tu, o homo Dei, Timothee, *fuge hæc* desideria, *hæc fuge, sectare vero justitiam*, ergando tua indigentibus proximis, quod cupiditas nunquam facit. Sectare etiam *pietatem*, quia si tam rara habes, ut non inde possis dare proximo sine tua indigentia (quod faceres justitia non te cogeret), impertire tamen ei ex pietate. Sectare etiam *fidem*, quam quidam negaverunt propter cupiditatem. Sectare etiam *charitatem*, id est dilectionem Dei et proximi. Se-

Actare etiam *patientiam*, id est patienter sustine, si quis tua rapuerit. Sectare etiam *mansuetudinem*, id est noli litigare sicut cupiditas facit. Sectare hæc, et *certa certamen* : frequentiam notat. Certamen dico *fidei*, quod *bonum et utile est pro fide Christi certare: et apprehende vitam æternam, in quam habendum vocatus es de infidelitate per gratiam*. *Confessus es etiam* (dum in episcopum consecratur) *coram multis testibus*, qui te mecum consecrabant, *confessionem*, a qua recedere non debes : quia bona, id est utilis est tibi et subditis, si in ea perseveraveris. Monui superius ut cupiditatem fugeres, et contraria cupiditati sectareris, quod ut facias non solum moneo, sed et *præcipio tibi*, faciens cum admonitione mandatum : ut si hoc transgrediaris, reus inobedientiae convincaris. *Præcipio*, inquam, tibi hæc *coram Deo Patre*, ut nihil Deus amplius requirat de manu mea, *qui Deus vivificat omnia*. Vide ergo ut (implendo quæ præcipio) vivas in eo per quem vivunt omnia. *Præcipio etiam tibi hoc coram Christo Jesu*, qui judex omnium nihil horum a me requirat in die judicii, *qui Jesus reddidit testimonium sub Pontio Pilato*. Cum enim interrogaretur a Pilato : Filius Dei es tu ? respondit : Tu dixisti : quia revera Filius Dei ego sum (*Matth. xxvii, 11*) : sic et tu, Timothee, confitere Christum, etiam si tormenta vel mors immineat.

Reddidit, inquam, *testimonium*, scilicet *confessionem bonam*, id est utilem, quid enim tam utile ad redemtionem quam et quod fuit, et confessus est se esse Filium Dei ? Profecto si negasset, non crucifigeretur, nec genus humanum redimeret : et ideo utile fuit confiteri quod esset Filius Dei. Pilatus a Ponto insula Pontius vocabatur. Quia nec hæretici invertere possent dictum esse de alio Jesu, vel alio Pilato : multi enim tunc Jesus dici poterant, ideo Paulus addidit Pontio. *Præcipio*, inquam, *ut serves hoc mandatum quod amplius sine culpa præterire nequis*. *Mandatum dico sine macula*, quia in nulla parte doctrinæ meæ maculatio aliqua potest inveniri : sed in doctrina hæreticorum licet aliquod bonum præmittatur, ut sic melius fallant, macula tamen cito invenitur inserta. *Mandatum dico non solum sine macula, sed etiam irreprehensibile* : quia nec occasio reprehendendi inde potest concipi, si quis sane attendat. *Serves dico usque in adventum Domini nostri Jesu Christi*, id est usque in diem mortis tuæ : quando enim moritur quis fidelis, eo die dicitur Deus ad eum venire, quia tunc recipit eum Deus in gloria, quem, quasi alienum a se in misericordia mundi dum viveret, dereliquerat : quidam **333** enim justus detinetur in mundo, videtur Deus non venire ad eum, quia ibi permittit eum affligi, sed cum justus carne solvitur, venire Deus ad eum dicitur, cuius animam suscipit in requie. Diceret fortassis Timotheus : Sustinerem Deum, si non tardaret ejus adventus. Contra hoc ait Paulus : Bone vir, sustine : quia quem adventum ostendet Deus suis, id est, congruis temporibus : quando enim

tempus idoneum viderit, adveniet tibi. Causam ponit quare sustinere beatum dicentes : Servare debes hoc, donc Deus adveniat, quia ille *beatus beatitudinem dabit tibi si sustineas* : et ille *sols potens potentem te faciet super omnes persecutores*. *Rex etiam regum regem te faciet* : quia nec persecutorem, nec tentationem cum eo positus timebis : qui etiam *Dominus est dominantium* : et faciet te dominari inimicorum tuorum.

Nota quod quidam potentes sunt, nec tamen dominantur aliorum. *Qui Deus solus habet immortalitatem*, id est immutabilitatem : quia semper in eodem statu permanet : qui etiam *habitat lucem*. Loquitur de Deo a similitudine illius qui habitaret in splendida regione. Habitat, inquam, lucem : quia omnis vera lux habitat in eo. Lucem dico *inaccessibilem*, id est ad quam lucem intelligendam nullus accedere potest : quod ipse determinat, dicens *inaccessibilem*, ideo, quia quam lucem in Deo, vel *quem* Deum in luce, *nullus hominum secundum hominem vidit, sed nec de futuro secundum quod homo est videre potest* : cui Deo est gloria secundum deitatem ; *honor, secundum hominem ; imperium, secundum judicium quo judicat, et judicaturus est omnes*. Imperium dico duraturum in *sempiternum* : et quod opto ut sit ei gloria et honor, *Amen*, id est certe ita erit et deesse nequit. Nota quod dicit Nullus hominum Deum vidit : in eo quod homo est accipi debet : quia et Paulus raptus est ad tertium cœlum, ubi audivit quæ non licebat audire homini : cum tamen Paulus et antequam raperetur, et post, homo fuerit. Et cum de Joanne evangelista idem factum sit, ideo homo secundum quod est homo, lucem Deitatis vide non sufficit : quia anima hominis incarcerata deprimitur in carne, ideoque nec aliquid videre potest, vel cogitare, nisi excitata aliquo corporeo sensu, visu, vel auditu, vel hujusmodi. Quia si quādiu anima in carcere carnis clauditur, nequit facere quidquam ; si non excitetur per corporeos sensus : de quibus planum est, quod vix parum de Deo intelligunt : credendum est quod nec anima hominis, quādiu in homine est, in cognitione Dei corporeos sensus excedit. Si autem anima Pauli, seu Joannis, de Deo vidit quod videre homini non locuit, credi oportet quod vel anima ejus penitus illa hora corpus deseruit, vel si in corpore mansit, omnes sensus corporis excessit, et secundum hæc extra hominem fuit : quia tunc temporis quasi mortui fueré corporei sensus. Unde visiones magis dormientibus ostenduntur quam vigilantibus. Dum enim

A homo dormit, corporei sensus nihil tunc sentiunt : anima vero tunc sola vigilat.

Quia superius dixerat Paulus : Habeamus alimenta et indumenta quibus tegamur ; ne ideo Timotheus arbitraretur pauperes tantum recipiendos, divites vero ab Ecclesia repellendos, contra hoc ait : Licet alimentis et tegumentis contentos nos esse debere dixerim, ne tamen abjicias divites, sed *divitibus hujus sæculi præcipe non sapere sublime*, id est non propter divitias superbire ; *neque separare in incerto divitiarum*, id est in incertis divitiis, quasi qui hodie habet, cras fortasse non habiturus est, *sed sperare in Deo* ; et causam subdit quare : *qui Deus præstat nobis omnia abunde* : non solum ad utendum, sed etiam *ad fruendum*, id est, cum jucunditate utamur illis. Fru dicimus de re quæ suavis est et utilis : uti vero de re, quæ, licet utilis sit, amarum tamen usum habet ; ut plures potationes quæ amarum gustum habent, et utiles sunt. Præcipe etiam divitibus *bene agere* : eosque fieri divites in bonis operibus : quæ auro et argento potiora **334** sunt. Præcipe etiam *facile tribuere* sua pauperibus ; nec hoc solum, sed etiam in bonis suis *communicare* pauperibus, ut divitias non magis faciant proprias sibi, quam egenis ; et sic distribuendo sua, præcipe illos *thesaurizare sibi fundatum*, id est virtutes in quibus firmiter fundati sint. Qui enim hodie castus est, cras incestus, hic quasi in lubrico et non in fundamento eam habuit. Fundamentum dico *bonum*, id est utile, *in futurum* ; ad hoc ut per illud *apprehendant vitam æternam* qui hic in virtutibus fundati sunt. Ut autem de divitibus **C** et de omnibus quæ præcepi sanam observantiam facias, ideo, *o Timothee, custodi depositum*, id est commissum et creditum tibi donum Spiritus sancti. Ut que bene custodias, esto *devitans novitates*, id est alternas æquipollentias vocum fidei nostræ : quia profanae sunt. Hæretici enim voces quibus fidem Dei confitemur, mutant, ponendo æquipollentes : donec sensim per has æquipollentias incautum fidelem decepterint : quare præcipit *novitates vocum devitare*. Devita etiam *oppositiones*, id est disputationes sophistarum. Oppositiones dico *scientiæ* quæ est *falsi nominis* : falso enim vocatur scientia, quia vero nomine vocaretur insipientia. *Quam falsam scientiam quidam promittentes*, id est jacientes se habere, *excederunt circa fidem*, id est perierunt : qui noluerunt ingredi ad fidem. Et ut hoc depositum custodias, *gratia Dei sit tecum, Amen*, id est ita certe erit ; vide tamen ut perseveres.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM SECUNDAM AD TIMOTHEUM.

Item Timotheo scribit de exhortatione martyrii, et omnis regulæ veritatis : et quid futurum sit temporibus novissimis : et de sua passione, scribens ei ab urbe Roma.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Præmissa Epistola a Roma missa dicitur esse Timotheo a Paulo. Quia si primam constat, quia et a PATR. CLIII.

Roma hanc secundam misit. Postquam enim Paulus Romam venit, inde non discessit donec pro Christo

martyrium sustinuit. Hanc iterum Paulus cum esset A dens passiones suas illi cum passionibus Christi et Romæ int vinculis Timotheo rescripsit. Audierat quidem de eo multa bona, sed tamen aliquantulum remissum : et timore passionum et mortis, non (sicut deberet) prædicationi instantem : quare in hac Epistola agit ad eum de passionibus et morte : præten-

EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu : Timotheo charissimo filio gratia et misericordia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. Gratias ago Deo meo cui servio a progenitoribus meis in conscientia pura [bona], quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die : desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear. Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non facta, quæ et habita vit primum in avia tua Loide, et matre tua Eutice [al., Eunice] ; certus sum autem quod 335 et in te. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vincatum ejus, sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei : qui nos liberavit et vocavit vocatione sua sancta : non secundum opera nostra, sed secundum positionum suum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora saecularia. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium : in quo positus sum ego præparator, et apostolus, et magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. Formam habe [habens] sanorum verborum quæ a me audiisti in fide et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Sed enim hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Philetus et Hormogenes. Det misericordiam Domini minus Onesiphori domui : quia sœpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit : sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit, et inventit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die : et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nostri. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Paulus apostolus Christi esu per voluntatem Dei, sicut in præcedenti expositum est.

B Apostolus dico secundum promissionem vitæ. Promissa est utique vita legitime certantibus : quam promissionem bene sequor, legitime certans. Tu vero animatus sequere mecum promissionem vitæ : non præsentis, sed ejus vitæ quæ est in Christo Jesu, id est æternæ. Si enim legitime certamus, vitam æternam utique habebimus. Paulus scribit hæc : Timotheo charissimo filio : sint tibi gratia, misericordia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro, sicut supra exposuimus. Hic in primus blanditur ei Paulus, ut sic melius inducat eum in id quod suadere nititur dicens : Gratias ago Deo cui ego servio edoctus a progenitoribus meis, id est ab Abraham, Isaac et Jacob. Hic enim Paulus de tribu Benjamin. Servio dico in pura conscientia : in nullo enim conscientia mea carpit me ; sic et tu puram habe conscientiam, et sic servare poteris commissam tibi gratiam. De hoc utique gratias ago, quod habeam memoriam tui sine intermissione in orationibus meis, id est, quia Deus te talem fecit, cuius me velit et dignum sit semper esse memorem : ita quod nec semel orare possum sinc tui memoria, nocte ac die, id est continue, desiderans videre te. Si enim te viderem, non utique me præsente formidares mortem. Ego dico memor tuarum lacrymarum, quas effudisti : quia in pace te dimitterem Ephesi, volentem mecum transire et sustinere vincula et mortes. Vide ut sicut me præsente, sic modo, visa epistola mea, ultero te ingeras passionibus et morti. Ideo utique te videre desidero, ut implear gaudio. Si enim præsens essem, mortem utique non formidares : de quo plurimum gaudere. Accipiens etiam recordationem ejus fidei quæ est in te non facta, id est non inventitia, vel non fragilis : quæ fides habitavit et jam primum in avia tua Loide, et in matre tua Eunice. Quia si in progeniticibus tuis et in muliebri sexu exemplum habes fidei, quasi jam naturalis sit tibi, debes utique per hoc plurimum servare in fide. In matre et in avia tua fides fuit. Certus autem sum quod etiam in te habitat fides : sed utinam servaret !

Propter quam causam, quia et fidem et exemplum fidei, quasi naturale in te video, admoneo te, ut gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum (cum enim te consecrarem episcopum per impositionem manuum mearum, gratiam Spiritus sancti accepisti) ; volo utique ut illam gratiam aliquantulum in te sopitam resuscites, id est evigiles : et restante illa gratia in te, gaudeas pati et mori pro

336 nomine Christi. Memor illius: quia *Deus de-dit nobis Spiritum sanctum: non spiritum timoris sed virtutis*, id est constantiae: ut virtuose toleremus omnia; et spiritum *dilectionis* Dei. Dedit etiam spiritum *sobrietatis*, id est temperantiae. Temperantia enim nutrit dilectionem, dilectio virtutem: ubi enim dilectio, ibi profecto non est timor. Perfecta enim charitas foras mittit timorem. Vide ergo ut, sicut socius mihi fuisti suscipiendo gratiam Spiritus sancti, sic imitator sis passionum mearum. Et quandoquidem *spiritum virtutis et dilectionis* mecum accepisti: itaque *noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi*. Quia si impropperatur tibi quod crucifixum adores, confitere plane quia sic adoras. *Neque etiam erubescas me vinclum ejus*. Quia si quis iterum impropperat: Ecce magister tuus in vinculis damnatus est; ne ideo verecunderis, sea collabora *Evangelio* et praedica mecum secundum *virtutem* Dei, id est, sequendo constantiam quam dilectio Dei nutrit: qui Deus liberavit nos a jugo dia-boli, et vocavit nos *vocatione sua sanctu*, id est ad hoc ut essemus sancti. Et ad hanc sanctitatem non vocavit nos merito operum nostrorum, sed secundum *propositum suum*, id est secundum provisionem suam qua nos misericorditer praevidit idoneos sibi futuros: et sicut vocatio, sic nec provisio fuit ex aliquo merito, sed secundum *gratiam, quæ data est*, id est quæ præordinata est *nobis dari in Christo Jesu ante tempora sæcularia*, id est ab æterno ante hæc tempora nostra, quæ volvuntur per sæcula Olim promissa fuit hæc gratia dari nobis. *Nunc autem in tempore Christi manifestata*, id est impleta est, sicut promissa fuerat *per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi*, id est per Christum in lumine cognitionis nostræ positum per assumptam sibi humilitatem.

Ad quod forte diceret Timotheus: Nolo mori, sed manere in hac illuminatione. Contra hoc Paulus: Ne timeas mori; quia Christus moriendo quidem *destruxit mortem*, et etiam destructa morte *illuminavit*, id est revelavit et cognitam fecit, vitam non transitoriam, sed *incorruptionem*, id est vitam incorruptibilem, in qua impassibiles et immortales erimus. *Illuminavit* dico per *Evangelium suum: in quo Evangelio praedicando ego positus a Deo praedicator, et apostolus, et magister gentium*: quem pro tot auctoritatibus justum est, ut non erubescas imitari. *Ob quam causam*, id est quia hoc *Evangelium* domi-ni gentes, passus sum multa. *Hæc etiam vincula nunc patior: sed tamen non confundor*, id est non erubesco, sed gaudeo pati pro Christo: sic et tu ne erubescas. Ideo patiens non confundor: quia scio cui credidi, id est in quo fidem habui: scilicet in Deo. Vel ita: *Scio cui credidi*, id est cui commisi passiones meas et opera: et *certus sum de mercede horum*; quia ille cui commisi potens est depositum, id est commissum, *meum servare usque in illum diem remunerationis omnium*. Et quia vides quod Deus custodit quod penes eum deponitur, tu igitur exem-

A plo illius custodi depositum, id est episcopalem gratiam tibi commissam. Hoc enim *depositum* bonum, id est utile, est, si custodiatur. Neque hoc vi-ribus tuis custodire te posse opineris, sed per co-adjuvantem Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Utque depositum bene custodias, *esto habens formam sanorum verborum, quæ a me audisti*, id est adeo expresse conformare mihi, ut videaris esse Paulus. Formam meam utique habe in fide conser-vanda et in dilectione habenda: quæ fides et dilec-tio sunt in Christo Jesu. Plurimum autem necesse est ut tu *depositum custodias: eo quod eversi sunt a me omnes discipuli, qui, me relicto, sunt in Asia: et hoc idem tu bene scis: ex quibus est Philetus et Hermogenes*.

B Hos ideo determinat sibi ex nomine, ne si veni-ent ad eum, putans adhuc eos fideles, facilius pos-sent suadere ipsi, et quasi ex parte Pauli fallere. Ephesus enim in Asia erat. Hi aversi sunt a me, sed Onesiphorus permansit: et ideo *det Dominus non soli, sed etiam domui Onesiphori misericordiam*, id est retributionem misericordiæ quam mihi

337 fecit: quia sæpe refrigeravit me, et in fide consolando, et necessaria ministrando: et non eru-buit catenam meam. Vide ne et tu erubescas: sed amplectaris. Non utique erubuit: sed cum venisset Romanum, sollicite quæsivit me, et quæsitum invenit. Et quia me invenit, det illi Dominus Pater invenire misericordiam, id est fructum hujus misericordiæ, a Deo, id est a Christo judice, in illa die, judicii. Romæ in vinculis sic ministravit. Quanta etiam C *Ephesi ministravit, tu nosti melius*, quam hæc quæ modo ministravit: vel, melius quam alii disci-puli.

CAPUT II.

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu: et quæ audisti a me per mul-tos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo im-plicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui probavit. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere [percipere]. Intellige quæ dico; dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor esto Dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum, in quo labore usque ad vincula, quasi male operans: sed verbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos: ut et ipsi salutem con-sequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cœlesti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, et convivemus: si sustinemus, et conregnabi-mus: si negaverimus, et ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc commone [commoneo] testificans coram Deo. Noli contendere verbis, ad subversio-nem audientium. Sollicite autem cura te ipsum

“ probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana autem et vaniloquia devita. Multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, babens signaculum hoc : cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedit ab iniuitate omnis qui invocat [nominat] nomen Domini. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia : et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et utile Domino ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem desideria fuge : sectare vero justitiam, fidem, spem, charitatem et pacem, cum his qui invocant Dominum [nomen Domini] de corde puro. Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quod generant lites. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati : ne quando det illis Deus poenitentiam, ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.”

EXPOSITIO.

Quia propter aversionem quorundam magis necessarius es : quia etiam exemplo perseverantium de fortitudine admoneris : ergo tu, fili mi Timothee, confortare, id est fortis esto, non paves. Confortare, inquam, in gratia quæ est in Christo Jesu, id est in pontificali doctrina, cuius gratiam contulit tibi Deus. Vel, confortare in gratia, id est in remissione peccatorum, et vita æterna prædicanda. Hæc enim est gratia quæ est per Jesum Christum. Utque confortatus magis proficias, hæc quæ tibi docenda commendo, commenda et tu fidelibus, id est constitue sub te prædicatores, qui tecum prædicent populo Dei : hi autem sint sanæ fidei : cumque sint fideles, oportet esse tales qui erunt idonei et scientia et gratia eloquentiae docere alios sibi commissos. Talibus, inquam, commenda hæc quæ tu audisti a me, id est quæ ego docui te, approbando ea per multos testes, id est per multa testimonia legis **33** et prophetarum. Quod enim te de fide Christi docui, totum in lege et prophetis præsignatum ostendi. Ne forte Timotheus putaret se modo posse quiescere, constitutis sub se prædicatoribus, contra hoc ait Paulus : Licet quosdam ut doceant alios præfeceris, ne tamen ideo tu torpeas : sed labora sicut miles Christi Jesu, id est memor esto te militare in castris Christi. Labor autem congruit militanti, non otium. Labora sicut miles bonus, id est utilis. Quomodo bonus determinat in sequentibus, dicens : Si miles bonus fueris, sœcularibus negotiis non implicabis te. Nemo enim

A militans Deo, implicat se sœcularibus negotiis, id est non intendit discussionibus sœcularium causarum, sed spiritualium. Habet enim mundus sœculares judices, qui judicant de temporalibus. Episcopi autem vocare debent doctrinis spiritualibus. Vel ita : Militans Deo non se implicat negotiis sœcularibus, ut in prædicatione sua negotietur et vendat eam, requirens ideo pretium ab auditoribus. Ideo militans Deo, se non implicat his ut placeat ei, scilicet Deo, cui bene vivendo bonam existimationem de se præbendo, per anteactam vitam probavit se placitum. Probat ab eo quod minus est, militans Deo non implicat se mundanis, ut sic placeat Deo. Nam etiam (quod minus est) ille qui certat in agone, id est in certamini aliquo, ut in palæstra vel in stadio, hic nisi certaverit legitime, id est secundum legem ejus certaminis, non coronatur, id est non accipit laudem vel bravium.

Ne modo opinaretur Timotheus quia interdixerait ei negotia sœcularia, nihil in temporalibus accipendum esse a subditis, ait Paulus : Licet interdicam tibi sœcularia negotia, tamen volo te accipere de fructu prædicationis temporalia. Te enim labrante in cultura Dominici agri oportet accipere de fructibus allius agri, id est temporalia que ager, id est populus, dare potest. Accipiat, inquam, primum de fructu quod sibi sufficiat : et si superabundat, secundario accipient pauperes. Vel primum, id est multum inde accipiat : quia res quam ministrat, plurimum digna est. Accipere autem de prædicatione quod sufficiat, non est negotium sœculare. Vel ita jungamus : Dico non implices te sœcularibus, nec necesse tibi est ; quia de fructibus prædicationis in qua laboras, accipies quæ opportuna fuerint tibi. Quod æquipollenter ait, ne forte Timotheus absurdum judicaret vivere de prædicatione : quia Paulus non ita, sed de manuum labore viveret. Ait Paulus : Ea quæ dico, id est te de fructu prædicationis opportuna accipere, intellige causam quare non accipiam quod jubeam te accipere. Hujus rei causam dicunt esse sancti, quod quia Timotheus infirmus erat, et si, laboraret manibus, prædicationi non posset insistere : Paulus autem, fortis et laboriosus, erat ad utrumque sufficiens, ideo ipse nihil accipiebat, et ideo accipere Timotheum volebat. Poteris utique causam hanc intelligere : quia Dominus dabit tibi intellectum, et in hac re et in omnibus More boni militis labora sicut præmonui. Et ut ita labores, memor esto resurrectionis Christi : et te cum eo (si bene laboraveris) resurrectum. Spem, inquam, habens resurgendi, memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis. Solus Christus a mortuis resurrexit : quia postea nec actum mortalitatis habuit, nec mori potuit : sed Lazarus et quicunque resuscitati, mortem iterum passi sunt.

Diceret fortassis Timotheus : Quia Deus fuit, et potuit resurgere. Contra hoc Paulus : Resurrexisse dico Jesum ex semine David, id est secundum quod

horto fuit ; quia secundum carnem solum filius Da- A
vid fuit. Resurrexit utique *secundum Evangelium meum*, id est secundum quod ego prædico ; cui credendum est, quia apostolus a Deo missus sum. Vel ita : Ex semine David fuit Christus secundum Evangelium meum : *in quo* quia resurrexit, prædicando ego *laboro usque ad vincula*. Propterea enim quia sic prædico, in vinculis positus constringor, *quasi male operans*, 339 id est quasi deprehensus in aliquo crimen. Quasi diceret : Et poenam patior, (et quod amplius gravat) opprobria. Si enim putarent me pati pro justitia, solatio mihi fieret. Et ego quidem in vinculis teneor : *sed verbum Dei non est alligatum* : quia etiam in vinculis prædico. Vide igitur, ne et in te timor allaget *verbum Dei*. Memor esse debes Christum surrexisse : quia *ideo* quod memor sum, scilicet resurrectiōnis illius, credo ne resurrecturum : per eum, *sustineo omnia vincula et opprobria*. Diceret aliquis : Etiam si hæc non sustineres, munditia vitæ et fides sana sufficeret. Contra hoc ait : *Sustineo utique propter electos Dei salvandos : ut et ipsi præelecti a Deo consequantur salutem*, id est justificationem a peccatis in præsenti, *quaer salus est in Christo Jesu*. Consequantur, inquam, hanc salutem *cum caelesti gloria* : quia per remissionem peccatorum, quæ hic fit, pervenitur ad æternam gloriam. Hic autem sermo quem dixi, laborandum scilicet esse spe resurrectionis, *fidelis* est et bene credibilis. Fidele est utique et bene credibile : quod si legitime laboras, resurges quemadmodum Christus. Nam si sumus commortui, derelinquentes actus veteris hominis Adæ, convivemus etiam cum ipso, facti impassibiles et immortales ut ille ; Christus utique quandiu in mundo conversatus est, actus omnes veteris hominis (præter peccatum) habuit. Esurivit enim (Matth. iv), sitivit Joan. xix), fatigatus est, ut patet in Evangelio Joannis (Joan. iv, 6), ad puteum cum Chananaea (Joan. iv) loquens qui vere mortal is et passibilis erat. Sed postquam mortem pro omnibus pertulit, neque manum, neque pedem, ad actus veteris hominis extendit : factus impassibilis et immortalis. Si vero nos commorimur ei in baptimate, quod in cruce ad justificationem hominum consecravit, effundens aquam de latere suo, et justificati per baptismum ulterius ad actus veteris hominis, id est ad miseras peccati, sensus nostros non extenderemus : *convivemus* illi : facti cum eo impassibiles et immortales. Si vero hujus mortis participes non fuerimus, nec vitæ ejus participabimur. Si solummodo commorimur ei : vivemus cum eo. Si vero (quod majus est) *sustinebimus*, ut martyres, quibus mori peccatis non satis fuit, sed pro justitia voluerunt pati : nos utique quia *sustinebimus, conregnabimus*, id est non solum vivemus, sed etiam palma et quidam triumphus fiet nobis pro dignitate martyrii. Licet omnibus esse cum Christo sufficiat, tamen in illa beatitudine discretiones sunt dignitatum. Vere si commorimur, *convivemus* : quia si negaverimus Deum, maleagendo ; ille etiam *negabit nos*, vitam æternam non tri-

A buendo. Negare enim Dei est bona æterna non tribuere.

Diceret fortassis Timotheus : Incredibile videtur, quod Deus propter peccatum abneget eum qui fidem ei confessus sit. Contra hoc Paulus : Si non creditus quod negantem se sit negaturus Deus, *ille* tamen *permanet fidelis*, id est verax et credibilis, qui ait : « Qui erubuerit me coram hominibus, ego erubescam eum coram Patre meo (Luc. ix, 26). » Sic autem permanet fidelis, quod impossibile est eum non veracem esse. Non enim potest negare seipsum, id est se esse Deum : si enim mentiretur, utique Deus non esset. *Hoc*, scilicet, ut commoraris Christo, et sic doceas alios spe convivendi ipsi, *commoneo, te testificans*, hoc tibi *coram Deo*, ne amplius requirat Deus sanguinem Timothei de manu Pauli. Et licet te tanta distinctione commoneam, tamen *noli contendere verbis*, immoderate docendo quod doceo. Vel ita : *Hoc*, id est commoriendum esse Christo spe convivendi, *commoneo* alios, testificans *hæc* eis coram Deo : ne sanguis eorum de manu tua requiratur. Et in commando *noli contendere verbis, ad nihil enim utile est litigare, nisi ad subversionem audientum*. Si enim insipientes audiunt quoslibet litigare, eos qui magis clamosi sunt, putant justiorum causam habere. Stultorum est enim stultis adhærere. Si vero neuter litigantium clamore superaverit, 340 dubitant simplices, utri magis adhærendum sit. *Noli contendere* : sed *sollicite cura exhibere* *te ipsum totum, et corpore et animo probabilem*, id est laudabilem Deo. Ut autem sis probabilis, oportet te esse *operarium inconfusibilem* : quod non erubescas prædicare crucem Christi, etc. Et *recte*, id est sine contentione, cum omni modestia, *tractantem verbum veritatis*. Ut autem recte queas tractare verbum Dei, *devita profanu*, id est illa penitus abominanda. Devita etiam *inaniloquia*, id est quæ si non ita profana sunt, inutilia tamen sunt. Devita ideo, quia hæc inania verba *multum proficient ad impietatem* persuadendam : et sermo eorum, inania loquentium, *serpit paulatim ut cancer*, qui morbus paululum carnis primum occupat, sed paulatim magis ac magis augmentatur, donec occidat. Et sic hæretici prius callide inducunt, quod nec prodesse nec nocere videatur, et dehinc alternando rationes, sensim in maximam hæresim excrescit doctrina eorum. *Ex quibus vaniloquis est Hymenæus, et Philetus, qui excederunt a veritate fidei*.

Determinat quæ sit hæresis eorum, ut si forte venierint ad Timotheum, præcaveat sibi : *dientes resurrectionem jam esse factam*, vel in his qui cum Christo surrexerunt, vel in baptismo, in quo a morte peccati ad vitam virtutum resurgimus. Illa enim trina immersio, sepulturam Christi trium dierum : elevatio vero, resurrectionem Christi significat. Et sic dicentes *subvertunt fidem quorumdam*. Sed licet illi subvertant, tamen *fundamentum Dei*, id est in quibus fides bene fundata est, et qui e converso in fide per Deum fundati sunt : hoc, inquam, *fundamentum est firmum habens signaculum*. Hoc dictum

est a similitudine strenui ducis, qui signum dat militibus suis, quo discreti siant ab aliis. Sic Deus signat suos ut, viso signo, diabolus prætereat eos, sciens nihil sibi esse cum illis. Signum autem hoc est : *Cognovit Dominus qui sunt ejus*; hoc Paulus ex parte sua ponit, significans electionem Dei in iustis, dicens : *Dominus cognovit ab æterno qui futuri sunt ejus*. Hoc autem sequens Isaiam ait. Agens de potestate liberi arbitrii dicens : *Discedat omnis homo qui potens est per libertatem arbitrii et qui invocat nomen Domini fide et opere, ab iniuitate*. Divina electione et liberis arbitrio, quod per bona opera occurrit divinae electioni. His duobus signati sunt, qui in iustitia sunt permansuri. Deus enim sic unquamque electum prævidit futurum bonum, ut et opera bona simul in eo prævideret. Quicunque autem electione Dei et bonis operibus liberi arbitrii signantur, Dei sunt. Ne tamen ideo mireris, si in domo Dei hoc sit, ut quidam a fide recedant : alii in fide perseverent : quia etiam in qualibet magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea : sicut in domo Dei quidam sunt perfectiores, alii perfecti sub illis ; sed etiam sunt in eadem domo lignea vasa et fictilia : sicut in domo Dei quidam mali, alii deteriores. Et quedam quidem eorum vasorum sunt in honorem, in quibus potionies bonæ reconduntur. Quedam autem sunt in contumeliam : ut ad recipiendum urinam, et hujusmodi : tamen sicut honorabiliora vasa in domo sunt necessaria, eodem modo vasa contumeliosa. Sic in Ecclesia Dei mali et boni utrique modo sub necessarii sunt. Si enim mali non essent, non esset meritum bonorum. Si enim non sit persecutio, ubi patientia bonorum ?

Quoniam quidem vasa aut in honorem sunt, aut in contumeliam : et nihil ibi medium est : ergo si quis mundaverit se ab istis, id est si quis non fuerit vas in contumeliam, erit vas in honorem Deo. Vas dico sanctificatum, id est justificatum a peccatis et etiam utile Domino : quia paratum est ad omne opus bonum faciendum. Profana devita : nec hoc solum : sed etiam fuge desideria juvenilia, id est quæ lubricam juventutem instimulant. Haec fuge, sectare vero justitiam, id est æquitatem ad omnes Fidem in Deum castitatem carnis et animi. Pacem, id est concordiam, 341 habeto cum his qui de puro corde invocant Dominum. Nec solum juvenilia fugias, sed etiam devita quæstiones stultas in quibus nec scientia D est, nec esse videtur. Dnrita etiam eas quæ licet non ita stultæ sint, sunt tamen sine fructu Christianæ disciplinæ, ut dialecticæ quæstiones : sciens hoc quod quæ sunt hujusmodi, generant lites. Servum autem Domini (quod tu es, et esse debes) non oportet litigare : sed oportet esse mansuetum, id est in omnibus moderatum et ad omnes, scilicet, docibilem, id est cum habilitate docentem alios; patientem etiam quæcunque inferantur ei : et corripientem cum modestia eos qui resistunt veritati, non cum litigio : ideo sic corripienter, ne quando, id est ut aliquando, sed Deus illis pœnitentiam. Fortassis enim aliquando se male egisse pœnitentibus, veniendo sic ad cognosc-

A scendam veritatem fidei : et agnita fidei veritate resipiscant a laqueis diaboli, id est a peccatis quibus diabolus illaqueaverat eos : a quo diabolo tenentur captivi, quandiu in peccatis sunt. Tenentur, inquam, ad exsequendam ipsius diaboli voluntatem.

CAPUT III.

B “ Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa : et erunt homines seipso amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemanti, parentibus non obedientes, ingratiti, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi [procaces], cæci, tumidi : voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem [veritatem] autem ejus abnegantes. Et hos devita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis : semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Quemadmodum autem James et Mambres restiterunt Moysi (*Exod. vii, 11*) ; ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem : sed ultra non proficiunt. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones : qualia mihi facta sunt Antiochiae, Iconii, Listris, quales persecutions C sustinui : et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores proficiunt in pejus ; errantes, et in errorum mittentes. Tu vero permane in his quæ dicisti et credita sunt tibi : sciens a quo didicisti : et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu Omnis enim scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. ”

EXPOSITIO.

D Devita stultas quæstiones : devita etiam homines habentes speciem pietatis, etc. Sed priusquam hoc ponat, præmittit causas, quare tales devitandi sint, dicens : Non solum quod præmissum est faciendum esse scias, sed etiam hoc scito, quod in novissimis diebus, id est circa finem mundi, instabunt tempora periculosa, id est in tempore illo instabunt docendo, et eos qui non consentient affligendo periculosi doctores : qui credentes sibi in multa demergent pericula : et tunc in temporibus illis erunt homines amantes seipso, id est carnalitati sue morem gerentes his modis. Erunt enim cupidi, id est amatores pecuniae. Erunt etiam elati, id est aliis se superponere cupientes. Erunt superbi, id est in adeptis

honoribus illicite gloriantes. Erunt etiam *blasphemi*. A Mulierculas dico *oneratas peccatis*, dum seductæ sunt contra Deum et doctrinam ejus. Erunt etiam *non obedientes parentibus*, seu carnalibus (quod nefas est), seu spiritualibus, ut episcopis et presbyteris. Erunt *ingrati*: quia si quis bona docuerit eos, unde grati esse debuerant, molesti erunt doctoribus suis. Erunt etiam *scelesti*: homicidia et hujusmodi scelera patrantes. Erunt *sine affectione*, piam voluntatem non habentes ad proximum; B 342 etiam sine nihil dare queunt. Erunt *sine pace*, id est sine concordia: sed semper in litigio. Erunt *criminatores*, id est justis crimina imponentes: cum ipsi sint *incontinentes*: sed passim ruunt ad quæcunque scelera. Erunt *immites*, id est sine omni mansuetudine crudeles. Et *sine benignitate*, id est sine largitate, non erogantes sua indigentibus. Erunt etiam *proditores*, tradentes justos ad mortem. Erunt etiam *protervi*, id est de maledictis inverecundi: et etiam si reprehenduntur, inde impatientes. Erunt etiam *tumidi*, id est inflati animo: etiam si nec honorem nec spem honoris habeant: et hi tales erunt, *amatores voluptatum*, id est totius luxuriæ, *magis quam Dei*: quem in nullo videntur diligere. De his autem subtiliter cavendum est tibi. Hi enim sunt *habentes speciem pietatis*, id est simulantes se religiosos, et virtutem ejus pietatis, id est dilectionem, quæ virtus est totius religionis. Valida enim est sicut mors dilectio. Vel *virtutem*, id est veritatem religionis, opere *abnegantes*: et hos tales devita.

Diceret Timotheus: Quare de his præmunis me, qui futuri sunt circa finem mundi? Ideo ait Paulus: C Hos devita; quia ex his futuris in novissimis diebus sunt illi qui penetrant domos, etc. Notandum est quia ex quo cœpit mundus, habuit in eo Deus regnum suum, et diabolus suum. In Abel enim Deus, et in Cain diabolus regnare cœpit. Deus autem regnum suum assumendo carnem, et quæ secuta sunt operando consummavit regnum suum, remittendo peccata, etc., quomodo consummari potuit in præsenti: quod regnum ad plenum consummabit in futuro, dando vitam æternam. Sicut autem Deus in bono: sic diabolus in perfectione iniquitatis consummatur est regnum suum circa finem mundi per Antichristum. Et sicut patriarchas et prophetas adventum Christi Deus præcedere voluit; sic multa membra Antichristi præcedent caput suum, id est Antichristum. Contra cujus membra Paulus instruit Timotheum, dicens: Ex his quos descripsi, sunt pseudodoctores, qui penetrant domos, non audientes docere in plateis, ne doctrina eorum pateat in audientia bonorum: sed ut liberius seducant, privatim in domibus docent, et sic mulierculas (quæ quolibet vento doctrinæ leviter falluntur) ducunt seductas quolibet inducti illo factas *captivas*: quia captivatæ sunt a Dco, et datæ sunt sub jura diaboli. Vel ad cumulum improperii sicut feminas: sic et viros vocat mulierculas, id est molles omni vento doctrinæ cedentes: ut auditio nomine improperii sui citius erubescant et convertantur ad Dominum

A Mulierculas dico *oneratas peccatis*, dum seductæ sunt diabolo: quæ mulieres ducunt variis desideriis: quia semper discentes, et nunquam pervenientes ad scientiam veritatis, id est semper laborantes, et nunquam ad perfectionem venientes. Et isti tales non tantum in domibus privatis docent, sed etiam hi homines resistunt veritati in aperto: quemadmodum Jamnes et Mambres, duo fratres magi in Ægypto restiterunt Moysi coram Pharaone, faciendo quædam per incantationes suas quæ Moyses faciebat, nec tamen omnia (Exod. vii, 11). Hi homines dico *corrupti mente*, id est depravati intellectu et opere: et circa fidem errantes. Ad quam quia non ingrediuntur, reprobati sunt a Deo.

B Ne modo his prædictis deterrebetur Timotheus, consolatur eum Paulus, dicens: Tales quidem futuri sunt; sed ne timeas quia ultra non proficiunt. Ideo quia *insipientia illorum* sicut Jamnæ et Mambræ ad ultimum *manifesta erit*, illi non ultra proficiunt: tu autem, quasi diceret, proficere debes et potes: tu enim *assecutus es meam doctrinam* in scientia: et meam institutionem in dispositione vitæ et in moribus: et meum *propositum*, quia sicuti vitam æternam finem laboris mei proposui: ita et tu assecutus es etiam *fidem*: quia sane credis ut ego: et *longanimitatem* in spe: quia paratus es, quandiu Deo placebit, tecum sustinere. Habes etiam *dilectionem* Dei et proximi: et *patientiam*, id est ipsam virtutem: etiamsi nihil operari necesse sit, et actus illius patientiæ, scilicet *persecutiones* de loco ad locum, et *passiones* tormentorum. 343 Nostri etiam *qualia facta sunt mihi Antiochiae, Iconii, Lystris*, et, præter hæc, *quales persecutiones* ego *sustinui* in multis locis. Sed quid inde timendum? Ex omnibus enim eruit me Dominus; et sic eruēt te de his quæ te pati contigerit. Incitari debes ad continentiam exemplo meo, et omnium religiosorum. Omnes enim qui volunt pie, id est religiose, vivere in Christo Jesu, patientur persecutionem: et ideo ne turberis si aliqua pateris. Pie viventes patientur: *homines autem mali* in se et *seductores* aliorum proficiunt quidem in mundanis [immunditiis], sed hoc totum erit illis in poenis, et in damnationem. Ipsi dico, *errantes* in se, et ideo mali *mittentes* etiam alios in errorem, et ideo seductores. Ipsi errabunt: tu vero permane in his præceptis quæ didicisti a me, et in his quæ credita sunt tibi, id est in pontificali gratia, sciens et rememorans hæc a quo et quanto doctore didiceris ista. Si enim recordaris meæ auctoritatis, contemptu fiet tibi falsa doctrina. Et te inde memorem esse volo: quia tu nosti sacras litteras ab infantia, traditus scholis a matre tua, quæ fidelis fuit: quæ omnia possunt te instruere ad habendam salutem æternæ vitæ, ad quam itur per fidem, quæ fides est in Christo Jesu. Vere sacræ litteræ possunt te instruere ad salutem: qui *omnis scriptura inspirata divinitus*, id est spiritualiter secundum Deum intellecta, *utilis est ad docendum* eos qui nesciunt, et *ad arquendum*, id est ad convin-

cendum eos qui fidei contradicunt, et ad corripien- A Judicaturus est etiam ante diem judicii mortuos. dum peccantes et se peccasse non abnegantes, et ad erudiendum eos qui adhuc rudes sunt et simplices. Erudiendum dico *in justitia*, id est ad hoc ut justificentur, exiendo rudimenta infidelitatis. Sic, inquam, erudiatur *ut quantum in doctore est*, sit ille qui, eruditur *perfectus homo Dei*. Perfectus ita ut sit *instructus ad omne opus bonum faciendum*.

CAPUT IV.

« Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et per adventum et ipsius regnum ejus : prædica verbum, insta opportune, importune ; argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt : sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus : et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora ; opus fac evangelistæ, ministrium tuum implie, sobrius esto. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus. Festina venire ad me cito. Demas enim me dereliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessaloniam, Grecens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas est tecum solus. Marcum assume et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerio. Tychicum autem misi Epbesum. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus ; quem et tu devita, valde enim restitit verbis nostris. In prima mea defensione nemo mihi affuit ; sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes, quia liberatus sum de ore leonis. Liberavit me Dominus ad omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœlestis : cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Saluta Priscam et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Miletii. Festina ante hiemem venire 344 Salutant te Eubulus, et Padens [al... Prudens], et Linus, et Claudia : et fratres omnes [al... non habet omnes] ejus. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen. »

EXPOSITIO.

Et qui Scriptura Dei nota tibi utilis est ad docendum, et ad argendum, et ad corripiendum : ideo testificor tibi coram Deo, ne hoc ultra a me exigat. Et coram Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos : quos invenerit vivos in hora judicii, qui sub momento dissolventur et resurgent.

B A Judicaturus est etiam ante diem judicii mortuos. Vel judicaturus est vivos ac mortuos, id est justos et peccatores. Testificor etiam tibi *per adventum ipsius Christi*, ut ita paratus sis quasi qui quotidie judicem advenientem exspectet, ut timore ejus facias quæ hortor. Testificor etiam tibi *per regnum ejus*, in quo ipsi conregnabunt sancti, ut amore conregnandi Christo studiose facias quod moneo. Hoc, inquam, testificor tibi : *Prædica verbum*, id est doctrinam Dei, et prædicando *insta opportune* eis qui libenter audiunt. Insta etiam *importune* eis qui primus ad audiendum difficiles sunt, sed postmodum cognita ratione libenter audiunt. Argue etiam, id est convince, contradicentes fidei. *Obsecra* etiam justos, ut semper in melius promoveantur. *Increpa* etiam debita austeritate deprehensos in peccatis. Hæc autem fac *in omni patientia* : ut quæcumque inferant libenter sustineas ; nec ita ut docere desistas, sed semper esto *in doctrina*. Ideo tanta instantia te docere commoneo : quia *erit tempus circa finem mundi*, cum homines *non sustinebunt sanam doctrinam*. Si autem in tempore illo non roboretur Ecclesia doctrina apostolica, peribit fides. Sanam doctrinam non patientur, sed *coacervabunt sibi magistros* juxta sua desideria. Si luxuriosi fuerunt, luxuriosum : et sic in cæteris. Homines dico tunc prurientes auribus, id est nova et inaudita audire cupientes ; in quibus veritas non erit : et a veritate quidem avertent auditum suum, sed ad fabulas (in quibus rei veritas non est) convertentur.

C Eli sic intendunt fibulis : *tu vero vigila*, id est omni sollicitudine præcave tibi : et *labora in omnibus* (si potes) convertendis. Utque labor tuus idoneus sit, *fac opus evangelistæ*, id est prædicatoris : scilicet quod operandum prædictas, operare. Et ita fac ut impleas *tuum ministerium*, id est officium prædicatoris, quod non infra subsistas, sed quidquid prædicatoris est facias, et laborando in aliis et in te opere complendo quod alios docueris. Et lice sic moneam, fac opus evangelistæ : tamen *esto sobrius*, nou ultra modum abstinentia deditus, ne nimietate jejunii debilitatus (quomodo deceat) incumbere nequeas prædicationi. Propterea tanta instantia te commoneo : quia *ego jam delibor*, id est sacrificor, et paulatim in vinculis quotidie deficio : et *tempus meæ resolutionis*, id est dies mortis meæ, instat et in proximo est : quem diem instare ex eo certus sum, quia *certavi certamen* (frequentiam notat) *bonum*, id est utile. Ecclesiæ Dei. Certavi utique patiendo quæcumque pati oportuit, et *cursum*, id est velocitatem bene agendi, ubi non ita pati necessere fuit, hunc utique *consummavi* : quia adeo ascendit mea justitia, quod ultra non habet quo ascendat ; et in certando et in currendo *servavi fidem*. Et quia jam consummavi cursum, ideo *in reliquo*, id est in vita quæ nobis futura relinquitur, *reposita est*, id est custoditur, *mihi corona justitiae*, id est promerita per justitiam : quam coronam quasi debitam *reddet mihi Dominus in illa die futuræ retributionis*, nec mihi negare potest : quia est *justus*

judex : et justitia exigit ut hoc mihi reddatur. Mihi **A** venies ad me , cave tibi ab Alexandro : hic enim quidem, sed non solum mihi, sed etiam omnibus his qui diligunt adventum ejus judicii, id est qui puram habent conscientiam : qui enim sibi ruale consciit sunt , hi utique adventum judicis non diligunt, sed formidant. Per hoc plurimum animat Timotheum, quod ait præparari coronam justitiae diligentibus adventum Dei.

Instructo Timotheo in his quæ publice agenda erant, de quibusdam propriis mandat ei, dicens : **345** Quia in proximo dies meæ resolutionis instat : ideo festina cito venire ad me : et necessarius mihi es : quia Demas apostatando reliquit me, diligens hoc præsens sæculum, et ille abiit Thessaloniam. Crescens vero, alias discipulus in fide permanens, abiit in Galatiam. Titus vero abiit in Dalmatiam. Et sic, aliis dispersis, solus Lucas tecum est. Veni, inquam, et in veniendo assume Marcum, et addhuc tecum ad me. Hic enim est mihi utilis in ministerio. Fortassis missurus erat eum Apostolus in aliquam legationem. Tychicum autem misi Ephesum, ubi tu episcoparis. Tu vero veniens ad me affer tecum penulam quam apud Carpum reliqui Troade : affer etiam libros : et maxime præ cæteris affer membranas, quibus opus habeo ad mittendas Epistolas. Penula vestis erat tradita Tharsensibus a Romanis : propterea quia sponte, et non bello in imperium Romanorum devenerant : quam ideo jubebat afferri, ut comprobaret se esse civem Romanum, sicut appellaverat apud Festum. Seu penula alia vestis erat: quam contra frigus afferri sibi postulabat, acturus hiemen in carcere. Dum autem

B venies ad me , cave tibi ab Alexandro : hic enim Alexander ærarius (nomen dignitatis) ostendit mihi multa mala : nec inde curo : quia Dominus reddet ei secundum opera ejus. Quem Alexandrum tu etiam devita : hic enim valde restitit verbis nostris. Veni utique : quia necessarius es. In prima enim defensione mea, quando defendi me in conspectu Neronis, nemo discipulorum affuit mihi : sed omnes dereliquerunt me. Ut autem hoc non imputetur illis, precor : illi dereliquerunt me ; sed Dominus astitit mihi : et astando fortem fecit me : ideo et adeo ut prædicatio impleretur per me, non cedentem minis ejus. Si enim consentirem ipsi, inexplata fieret prædicatione : ideo etiam confortavit : ut hæc audiant gentes : et hoc etiam audiant quod liberatus sum, ut non consentirem, de ore leonis, id est Neronis, vel diaboli, per Neronem invadentis me : nec solum a leone, sed liberavit me Dominus ab omni opere malo, ne quid male operarer : et me liberatum salvum faciet, translatum in regnum suum cælestis : cui Domino est gloria in sæcula sæculorum, Amen. Accepta autem hac Epistola, saluta Priscam et Aquilam, et familiam Onesiphori. Erastus autem remansit Corinthi : et Trophimum reliqui Miletii infirmum : et quia tot absentes sunt, festina venire ad me ante hiemem. De his autem qui nobiscum sunt, salutant te Eubolus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et omnes fratres. Et ego saluto te. Dominus Jesus Christus sit cum spiritu tuo : et concedat ut gratia sit nobiscum, id est dilectio inter me et te cœpta perseveret. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD TITUM.

Titum commonescit et instruit de constitutione presbyterii : et de spirituali conversatione, et hæreticis vitandis : qui traditionibus Judaicis credunt ; scribens ei a Nicopoli.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus, conversis Cretensibus, consecravit ibi Ti-**D** ut instruat eum quales consecrare debeat episcopum archiepiscopum, qui eos instrueret de quibus- cunque opportunum videret. Cum autem Paulusisset Nicopolim (quod hæc Epistola videtur inuenire in sequentibus), scripsit hanc Epistolam ad Titum. Audierat enim de eo, quod nimis simpliciter episcopale exerceret officium : quia hæreticos, seu quoslibet perversos, non expellebat ab Ecclesia pontificali imperio, sicut deceret. Denuntiabat quidem eis quod male agerent, et desistere deberent : sed eis ab incepito malo non cessantibus (quod pontificalis dignitas exigeret), non coercebat eos, sed humiliter patiebatur. **346** Quare Paulus hanc Epistolam scribit ad Titum : agens in ea de pontificali officio : eo modo

EPISTOLA AD TITUM.

CAPUT PRIMUM.

* Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei et agnitionem

« veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitaæ æternæ : quam promisit, qui non mentitur, Deus « ante tempora sæculari : manifestavit autem tem-

poribus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mibi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei. Tito dilecto filio secundum communem fidem gratia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros sicut et ego disposui tibi: si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed honestalem, benignum, prudentem, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores: maxime autem qui de circumcitione sunt, quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis, proprius illorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide: non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum aversantium (al., avertentium) se a veritate. Omnia munda mundis: coquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatae sunt eorum et mens et conscientia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati [al., abominabiles] et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobri. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Sicut mos ejus est, salutationem præmittit dicens: *Paulus servus Dei*, id est simplex et humilis ad modum servi. Hic innuit bonam quidem esse simplicitatem. *Servus* utique Dei, sed tamen *apostolus Jesu Christi*, id est agens et coercens singulos quomodo apostolicæ sublimitatis imperium exigit. Tu itaque exemplo meo sic esto simplex, ut pontificale imperium non impedit nimia humilitas. Non ideo dixit *Servus Dei* et *apostolus Christi*, quin et apostolus sit Dei et servus Christi: sed ideo ut innuat, quod per Christum Deus Pater in ministerium apostolatus Paulum direxerit. Apostolus dico secundum fidem electorum Dei. Sequitur enim et prædicat fidem quam tenuerunt prophetæ, et quicunque electi Dei. Apostolus etiam secundum agnitionem veritatis, id est secundum quod agnovit de vera cognitione Dei. Non cuiuslibet veritatis dico, sed ejus quæ est secundum pietatem, id est quæ veritas sequitur cultum Dei. Fides dico et agnitus veritatis, euntes in spem vitæ æternæ: 347 quia per fidem acceptam, et per agnitam veritatem, speramus nos consequi vitam æternam. Nec frustra: quia quam vitam promisisti, id est se datu-

B rum præordinavit: nec de hac promissione dubitare licet: promisit enim hanc ille qui non mentitur et mentiri non potest: quia *Deus* est. Nec in tempore promisit: sed ut diligentia promissæ rei in Deo consideretur, promisit hæc ante tempora sæcularia, id est ab aeterno sic præordinavit ante tempora, quæ voluntur per sæcula. Promisit, inquam: manifestavit autem, id est complevit quod promiserat suis, id est in congruis temporibus vitam æternam: quia Abel vidit inde aliquid, perfectius autem Abraham: et ita paulatim prophete, quanto amplius propinquabat redemptio, tanto magis de ea cognoverunt: et Joannes magis omnibus, qui dixit demonstravit vitam æternam, id est Christum: sed maxime in tempore gratiae manifestavit Deus vitam æternam, scilicet *Verbum suum*, id est Filium incarnatum, natumque et aliis modis. Manifestavit etiam hoc Verbum in prædicatione, quæ credita est, id est per prædicationem quæ commissa est mihi. Credita utique mihi est secundum præceptum Dei, id est quia Deus ita præcepit. Dei dico nostri Salvatoris. Paulus, inquam, talis et talis scribit, *Tito dilecto* quodam speciali modo.

C *Tito* dico filio secundum communem, id est catholicam, fidem, in qua eum genui, et non secundum carnem. Catholicum enim commune vel universale dicitur. Vel *Tito filio* optat sapere secundum communem, id est vulgarem, fidem: et non secundum privatæ doctrinas hæreticorum. Sit tibi, *Tite, gratia*: et secundum remissionem peccatorum, et secundum episcopale officium. Sit etiam tibi *pax*, id est tranquillitas animi, quanta hic haberi potest. Hæc utique tibi sint a *Deo Patre* qui potest, et qui voluntatem habet. Et ea *Jesu Christo*, qui similiter et protest, *Salvatore nostro* et voluntatem habet. Finita salutatione, sic alloquitur Titum: O *Tite*, ego reliqui te consecratum archiepiscopum. *Cretæ gratia hujus rei*, id est pro hac re, quæ, si fiat, grata erit mihi. Res autem illa hæc est: ut tu corrigas, id est ut corrigendo quæ corrígenda sunt perficias ea quæ desunt. Hoc autem dictum est de moribus. Et corrigendo mores constituas etiam presbyteros, id est episcopos per singulas civitates subjectas tuo archiepiscopatu. Constituas, inquam, eo modo sicut et ego tibi disposui. Ubi ait: *Sicut ego tibi disposui*, notat quod cum apud eum esset, intruxerit eum de consecratione episcoporum. Eum scilicet constitue episcopum, si quis fuerit sine criminis, id est, sine actu et infamia cuiuslibet criminalis. Qui etiam fuerit vir unius uxoris, ut idem alibi exposuimus. *Habens* etiam filios fideles, id est, qui in fide sana filios suos instruxerit: et non habens eos in accusatione luxuriae: quod nec etiam malus rumor inde exierit. Si enim filios suos permisit luxuriari, exemplum dedit non se bene correcturum filios Ecclesiæ. Aut non habens filios non subditos, id est inobedientes sibi. Si enim remissus apparuit in privatis filiis, ostendit quod non sufficienter coerceret creditam sibi Ecclesiæ. Ideo volo ut qui sine criminis fuerit, constituantur episcopos: oportet enim episcopum

esse sine crimine, et actu, et suspicione, *sicut dis-* pensatorem Dei, id est, sicut eum qui Doum ipsum dispensat his quibus prædicat. Oportet etiam episcopum non esse superbum, id est, non cupientem se superponere allis. Non iracundum, sed bene regat animum. Non vinolentum, id est non multo vino deditum. Non percussorem, id est qui corporalibus armis non percutiat; habet enim arma sancti Spiritus: vel non percutientem conscientias auditorum; ne tale quid prædicet unde prava opinio oriatur. Non cupidum turpis lucri, id est non negotiis sacerdotalibus implicitum: sed hospitalem, qui pauperes hospitio receperit: receptisque pauperibus, et quiibusunque benignum, id est, large sua ministrantem.

Sobrium etiam cibo, potu et vestitu. Justum etiam 348 et ad proximos sibi. Sanctum etiam ad Deum. Continentem etiam, ut exemplum continendi sit aliis. Et præter haec oportet eum esse amplectentem, id est diligenter et assidue tractantem, sermonem fidelem, id est veracem: nec omnem verum, sed eum qui est secundum doctrinam, id est qui idoneus est ad prædicationem. Sunt enim multa vera quibus intendere episcopum culpa esset.

Et ideo amplectatur hunc sermonem, ut et per usum et per scientiam potens sit exhortari fideles in doctrina sana. Posit etiam per usum et per scientiam arguere eos qui contradicunt sanæ doctrinæ, id est convincere infideles qui fidem impugnant. Et necesse est ut sic potens sit arguere; quia sunt multi inobedientes episcopis. Sunt etiam vaniloqui, loquentes inutilia: et in hac vana locutione sunt seductores, id est habent artem et calliditatem seducendi auditores per vaniloquia. Possent enim vana loqui sine calliditate seductionis: et maxime præ omnibus seducunt illi qui sunt de circumcisione Judæi: *quos ideo oportet redargui*: quia præcipui seductores sunt. Hi enim qui de circumcisione venerunt, subvertunt non solum patremfamilias domus: sed etiam universas domos, id est omnem familiam, docentes gratia, id est amore, turpis lucri ea quæ non credere, nec docere oportet. Vero in Cretensibus sunt mali seductores: quod approbat quidam ex illis Cretensibus proprius, id est naturalis ipsorum; quare magis credendum est ei: hic autem propheta, id est videns, secundum quod subtiliter consideravit vitia Cretenium: hic autem dictus est Epimenides, qui dixit hoc de illis: *Cretenses semper sunt mendaces et sunt bestiæ*, bestialiter meditantes; et malæ, id est quomodo meditantur, sic crudeliter operantes. Sunt etiam pigri ventres, id est luxuriantes et onerantes se cibis. Ideoque ad omne bonum tardi. Ne autem de veritate horum dubitaretur, quia gentilis fuit ille qui hoc dixit, asserit hoc Paulus dicens: *Testimonium hoc*, quod Epimenides testatus est de Cretensibus, verum est: ob quam causam, quia mendaces sunt, etc., increpa eos, scilicet Cretenses dure, id est scilicet cum austeritate et pontificali imperio, ut sani perseverent in fide, non intendentes Judacis fabulis: quia quod de circumcisione reducenda docent, fabulæ sunt, nec rei veritatem habent. Non debent

A intendere his, quia fabulæ; et quia sunt mandata hominum, et non Dei: olim enim sub veteri lege Deus quidem mandavit circumcisionem et cætera; sed postquam venit tempus gratiæ, Deus præcepit hoc non fieri. Et ideo ait: Non intendant mandatis, non Dei, sed hominum aversantium se a veritate; quia veritatem legis, spiritalem scilicet intellectum, nolunt accipere. Ex quibus sequentibus innuit, quod hi tales quibusdam cibis abstinentendum esse prædicarent, dicens: Non est intendendum fabulis Juðæorum, qui judicant quosdam cibos immundos, cum omnia quibus uti consuetudo est, sint munda mundis, id est his qui in munditia et sanctitate percipiunt ea.

B Hos enim cibos Deus condidit ad sustentationem servientium sibi: quare munda et digna sunt his qui mundo corde et opere Deo serviunt. Omnis etiam creatura in eo quod a Deo creata est, munda est. Hic tamen non est necesse de omnibus agere Mundis conscientia et fide omnia sunt munda, sed coquinatis conscientia et infidelibus, etiam quod mundum reputant, non est illis mundum. Cum enim in Creatorem non credant, et inquinatam habeant conscientiam, injustum est eos ut aliqua creatura Dei. Nihil illis est mundum: sed mens, id est intellectus, fides scilicet, eorum et conscientia sunt inquinatae: quare nihil eis est mundum. Fortassis diceret aliquis: Quare isti sunt inquinati, cum confiteantur Deum? Scio quidem (ait Paulus) quod consentitur ore se nosse Deum, sed quid hoc prodest? Negant enim Deum in factis suis. Negant pro certo, cum sint abominati, id est male ominati: vel a numero hominum redempti per Deum. Cum etiam sint incredibilis, id est non habiles credere pro nimietate impietatis 349 suæ. Cum etiam sint reprobati ad omne bonum opus: quia nihil quod boni similitudinem habeat operantur. Plerumque enim quidam infideles faciunt talia, quæ licet vere bona non sint, bona tamen esse videntur.

CAPUT II.

« Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam, senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia, anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas ut viros suos ament, filios suos diligent, prudentes, castas, sobrias, dozimus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint. In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate. Verbum sanum, irreprehensibile: ut is qui ex adverso est vereatur [al., vincatur]: nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse: in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent

« in omnibus. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris A sibi imperato : ut cum laborare debent vacent otio : « nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut ab- « negantes impietatem et saeculuria desideria, so- « bie, et juste, et pie vivamus in hoc saeculo : « exspectantes beatam spem, et adventum gloriae « magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Qui « dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret « ab omni iniustitate : et mundaret sibi populum « acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc « loquere et exhortare, et argue cum omni imperio. « Nemo te contemnat. »

EXPOSITIO.

Reprobi sic perverse agunt : *tu vero non sic, sed loquere ea que decet loqui, sanam doctrinam.* Hoc scilicet loquere senibus, *ut senes sobrii sint, non dediti potionis.* Sint etiam pudici, id est casti. Sint prudentes, ut neverint docere juniores : *sint sani in fide* sint sani in dilectione : ut sicut domesticos, sic omnes alios diligent. Sint etiam sani in patientia : quod non sic patientur convicia, quod ad opprobria impatientes sint. *Anus similiter* admone, ut sint in habitu sancto, id est qui sanctitatem eorum indicet : et ut non sint criminatrices, id est non imponant crimina quibuslibet, qui morbus maxime vetularum est. *Non* sint etiam servientes multo vino, sed bene docentes : nec in ecclesia vel viros doceant ; sed ita dico, *ut adolescentulas doceant prudentiam* : hanc scilicet, *ut ament viros suos*, et non adulteros : et etiam diligent filios suos omni sollicitudine, foventes eos : et doceant eas esse prudentes, et castas, et sobrias, et in cibis, et in ornamentis : et habentes curam domus, id est, laborent cum viris bene procurare familiam. Doceant etiam eas esse benignas in erogatione eleemosynarum, et subditas viris suis ; non super viros habentes imperium. Hæc omnia admone fieri : *ut verbum*, id est prædicatio, *Dei non blasphemetur* : si enim mulieres contra viros superbirent, si essent incestæ, etc., opinarentur insipientes sic contineri in Christiana doctrina, et ideo blasphemarent verbum Dei. *Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint, et temperati.* Ut autem omnes convenienter corrigas, *præbe te ipsum exemplum aliis bonorum operum* : nec in quibusdam, sed in omnibus operibus. Præbe, inquam, te exemplum eis in doctrina : ut quod utile auditoribus sit doceas : et in integritate omnium virtutum, quod perfectus et in teger sis in bonis ; et doce in gravitate, id est cum severitate et imperio pontificali. Et verbum doctrinæ tuæ sit *sanum* : nihil infidelitatis habeat admissum ; sit etiam *irreprehensibile* : quod nec aliqua occasio reprehensionis inde queat concipi : et hoc ideo expedit, *ut is qui est ex adverso*, id est infidelis insidiator, vereatur malum dicere de nobis : nihil habens unde male dicere possit. Hortare etiam servos esse subditos dominis suis, ne superbiant contra eos : sed bene sint placentes 350 eis in omnibus sibi imperatis : *non contradicentes* eis in aliquo, et *non fraudantes*, vel de rebus sibi creditis, vel de labore

A sibi imperato : ut cum laborare debent vacent otio : sed ostendentes in omnibus actionibus suis fidem Christianam esse bonam, id est utilem ; ut sic faciendo ornent in omnibus doctrinam Dei Salvatoris nostri.

Cum enim servi facti fideles non subducant : sed devotius dominis utique serviant, ornatur per hoc doctrina Dei et laudatur, quæ servos sic instruxit fideles et subditos esse dominis. Ideo moneo te laborare in omnibus : seu servi sint, seu domini, seu senes, seu juniores : quoniam Deus pro omnibus salvandis apparuit. Apparuit utique cum Verbum Patris factum caro in utero Virginis præbuit se visibile hominibus. Apparuit, inquam, *gratia Dei*, id est, Deus per gratiam : non ex meritis hominum : sed per solam misericordiam. Dei dico nostri Salvatoris : et sicut pro nobis salvandis apparuit quod jam per fidem justificati sumus, sic pro omnibus hominibus salvandis apparuit : et ideo in omnibus laborare debes. Et quia apparere Dei non ad salutem sufficeret, nisi ab eodem instrueremur, ait, apparuit Deus per gratiam erudiens nos omnes ; hoc scilicet : *ut nos abnegantes impietatem*, id est culturam idolorum, et abnegantes desideria saecularia, id est quæ et saeculum ministrat, et quorum causa est, *vivamus sobrie*, id est temperate in nobis ipsis : et *juste* ad proximum : et *pie* vivamus ad Deum : etiam in hoc tam fragili corpore, in quo vix juste vivere licet : sic sobrie, juste et pie vivendo exspectantes beatam spem, id est speratam beatitudinem, et exspectantes adventum gloriae Jesu Christi, id est, quando Christus qui prius in humilitate ut erudiret nos apparuit, adveniet cum gloria judicare saeculum. Christi dico, magni Dei et nostri Salvatoris : quia tunc in judicio, velint nolint, confitebuntur eum magnum Deum et Salvatorem sanctorum : venientem tunc cum potestate magna et maiestate : qui usque ad illum diem nunquam confessi sunt Christum esse Deum. Qui Christus Jesu inter hos duos adventus dedit semetipsum pro nobis : ideo ut redimeret nos ab omni iniustitate, id est et a fragilitate carnis, et a potentia et suggestione diaboli. Priusquam enim Christus in cruce nos redimeret, non poteramus obniti diabolo, et suggestione ejus, nec fragilitati nostræ carnis : a quo periculo nisi nos Deus liberaret, etiamsi mundaret nos ab omnibus peccatis, nihil tamen prodesset : nisi et virtutem daret resistendi suggestionibus diaboli et fragilitati carnis. Qui enim primum hominem in tanta virtute creatum subvertere potuit, quanto magis eum qui tot miseriis passibilitatis et mortalitatis premitur ? Dedit etiam semetipsum ut nos mundaret ab omni delicto : seu originali, seu actuali, in baptismo. Nos dico, factum populum acceptabilem sibi post emundationem baptismatis : per hoc quia sectatorem bonorum operum ; prius enim ab imperio diaboli et fragilitate carnis eruit, deinceps ab omni delicto mundat, et hoc utrumque in baptismo : postea per positionem bonorum facit nos acceptabiles Deo. Hæc predicta, Deum scilicet apparuisse per

gratiam, venturum autem in judicium cum gloria A sed modestes et benetemperatos, ostendentes omnem mansuetudinem et humilitatem: non tantum ad dominos, sed etiam ad omnes homines. Propterea sic volo omnes obedire etiam infidelibus dominis, quia fortassis qui modo infideles sunt fient cito fideles sicut et nos. Eramus enim aliquando, id est paulo ante, insipientes, etiam sapientes mundi essemus. Et quia de cognitione Dei nihil sapiebamus, ideo eramus increduli, non habentes fidem Dei. Eramus etiam errantes, id est peccantes, et servientes desideriis, quia si desiderabamus pecuniam seu honores, multo labore serviebamus ad haec consequenda; servientes etiam voluptatibus carnis variis, id est secundum omnes sensus. Quod enim oculus videbat, vel auris audiebat, manus hoc comprehendere labrabat. Nos dico, agentes in malitia, quia quae mala licet erant, inferebamus proximis, agentes etiam in invidia, quia cum amplius non poteramus, proximis invidebamus. Nos dico odibiles aliis, et e converso odientes alios, eundo invicem, id est in recompensationem odii. Tales prius eramus, sed cum benignitas Dei, id est Deus per benignitatem, et humanitatem Dei apparuit: designat quare, et per quid hoc factum fuerit, propter benignitatem scilicet et per humanitatem: cum utique Deus causa benignitatis per humanitatem cunctam Verbo Patris apparuit mundo; Dei dico, nostri Salvatoris, quia sicut prout nobis, sic pro eis qui adhuc infideles sunt salvandis apparuit: nec hoc fuit ex operibus justitiae quae nos aliquando fecimus, id est, hoc, ut Deus appareret, nunquam promerueramus; sed secundum suam misericordiam fecit nos salvos Deus per lavacrum regenerationis, id est per baptismum in quo prima generatione, quae in peccatis est, destruitur: et secunda spiritualis, scilicet generatio habetur: et per lavacrum renovationis. Baptismus enim quia praecedens, tales nos efficit, qui quotidie crescendo in melius, magis ac 352 magis renovamur; juxta illud: «Renovamini spiritu mentis vestrae (Ephes. iv, 23).» Unde ait: regenerationis, per evacuationem malorum; et renovationis per positionem bonorum: quod utrumque et regeneratio et renovatio est Spiritus sancti; per spiritum enim sanctum et remittuntur peccata, et accipiuntur virtutes. Quem Spiritum sanctum effudit Deus in nos abunde, id est sufficienter ad remissionem omnium delictorum; effudit, inquam, per Jesum Christum Salvatorem nostrum secundum hominem hoc intellectum. Deus enim qui in homine illo erat, per hominem illum dedit Spiritum sanctum: ad hoc ut nos justificati per gratiam ipsius Dei, simus heredes vitæ æternæ: et hoc secundum spem, id est secundum quod speramus dum in hoc mundo tenemur.

Hic sermo quem dixi, scilicet per lavacrum regenerationis nos salvari, et heredes futuros esse vitæ æternæ, etc.: hic inquam sermo fidelis est et bene credibilis. Et ideo de his quae predixi, volo te, o Tite, confirmare Cretenses, ut haec firmiter credentes, current praesesse bonis operibus, ut si hodie bene operantur, cras meliora operando praesesse faciant

CAPUT III.

« Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse: neminem blasphemare, non litigiosos esse, 351 sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes et increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ. Fidelis sermo est. Et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus praesesse qui credunt Deo. Haec sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita. Sunt enim inutiles et vanæ. Hereticum hominem post unam [al., primam] et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim. Ibi enim statui huius. Zenam legiperitum et Apollo sollicite praemitte, ut nihil illis desit. Discant autem et vestri bonis operibus praesesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

Ne modo Titus, quia dixerat Paulus omni imperio, opinaretur commissum sibi populum, sibi tantum subjici debere, et non potestatibus mundi, haec removendo ait: Admone illos, Cretenses, subditos esse principibus mundi, ut regibus et ceteris potestatibus, solvendo tributa, et census debitos illis. Admone etiam illos obedire dicto, id est præceptis, principiis, nec tam ad opus nefarium; sed paratos esse ad omne opus bonum, quod præcipitur eis a principibus suis. Si enim ad culturam idoli ire juherent eos principes, seu ad quodlibet nefarium, non esset eis eundum: « Oportet enim magis obedire Deo quam hominibus (Act. v, 29). » Admone eos etiam, neminem dominorum suorum blasphemare: nec etiam litigiosos, id est nec decertare contra dominos,

hodiernis bonis. Curent etiam præsesse aliis, dando A videmus, judicamus de interioribus: quia enim in exemplum bonorum hi qui credunt Deo. Et hæc, scilicet præsesse bonis operibus, sunt bona illis ipsis, et sunt utilia hominibus eos imitantibus. De his confirma Cretenses; sed stultas quæstiones et genealogias et contentiones quæ certant inter se de intellectu Scripturarum, et pugnas legis, id est quæ sibi invicem videntur contraire, quæcunque sunt hujusmodi, devita. Sunt enim inutiles, sine aliquo fructu, (quodque pejus est) vanæ, id est sine veritate; quæstiones has de vita. Devita etiam hæreticum hominem, id est ab unitate fidei divisum. Devita dico, si incorrigibilis fuerit post unam, id est primam, et secundam correptionem, quia si bis admonitus non penituerit, hic qui est ejusmodi, id est hæreticus, subversus est; non per ignorantiam, sed sciens et prudens manum mittit in ignem, et hic talis delinquit proprio iudicio, id est ex propria deliberatione, nullo impellente eum, et ideo condemnatus est a Deo.

Nota quod ex hoc loco colligitur quod si quis imprudenter errat, et errorem suum non defendit, hic non est judicandus hæreticus: sed ille tantum qui quod male de fide sentit (quod deterius est) incorrigibilis asseverat et defendit. Quod si hoc ratione Simoniacos negamus esse hæreticos: sciunt enim se male agere, nec approbant, sed ambitiose cæcantur: contra hoc dicitur, quia quid ipsi intenderint pretio comparantes dona Spiritus sancti nescitur; soli enim Deo occulta cordium revelata sunt, sed secundum quod in exterioribus eorum factis dona

B B dicunt beneficia temporalia solum se emisse, et non consecrationem, ideoque non esse Simoniacos, longe deterius sentiunt. Scriptum est enim: Qui separaverit se, dicatur illi anathema. Sicut enim corpus et anima nequeunt separari ut alterum vivat; sic beneficium temporale a spirituali in episcopo nequit separari. Hoc sentiendum de ordinibus et temporibus honoribus.

Postquam docuit Titum de rebus ecclesiasticis, scribit ad eum de quibusdam privatis didens: Curi misero ad te, o Tite, Arthemam aut Tychicum, festina venire ad me Nicopolim; ibi enim statui huncare. Et antequam venias, præmitte Zenam peritum legis, vel Scripturæ divinæ, vel sacerdotalis, et cum eo Apollo. Hoc utique præmitte sollicite, id est bene procuratos, dando illis quæ necessaria sunt; ita dico sollicite, ut nihil desit illis. Quod si quæreris unde haec accipias, volo et jam ut nostri Cretenses discant præsesse bonis operibus, de die in diem meliorando: sic utique præsesse, administrando necessarios usus prædicatoribus, ut hi Cretenses non sint in fructuosi doctoribus suis; sed ministrarent quæcunque usui eorum necessaria sunt. « Laborant enim agricolam oportet primum de 353 fructibus accipere (II Tim. II, 6). » Salutant te omnes qui mecum sunt, et tu saluta eos qui nos amant in fide, id est fideles. Gratia Dei sit cum omnibus vobis. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

Philemoni familiaris litteras facit pro Onesimo servo ejus, scribens ei ab urbe Roma de carcere per ipsum Onesimum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus familiares litteras scribit ad Philemonem, quem ad fidem converterat, Romæ vinctus in carcere. Accepta inde occasione, quia quidam servus Philemonis Onesimus, cum adhuc infidelis esset, a domino furtim elapsus, de pecunia domini secrete asportaverat. Dumque se absentaret a Domino, venit Romam ad Paulum in carcere. Ibique accepto verbo fidei, a Paulo baptizatus est ministravitque

D Paulo exinde et fortassis de furata pecunia. Quem Paulus reconciliare cupiens, remittit servum cum hac Epistola ad dominum, in qua agit de Philemone, obsecrans eum multis et diversis causis ut indulget servo quod peccavit. In qua re intendit nos instruere, et orandum esse pro delinquente, si penituerit, et parcendum esse (ab eo qui habet potestatem) delinquenti, si ad misericordiam configerit.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

« Paulus vinctus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni, dilecto adjutori nostro, et Appia sorori charissimæ et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu

« Christo. Gratias ago Deo meo, semper memoriæ tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam, et fidem quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos, ut communicatio fidei tue evidens in agnitione omnis operis boni in

« Christo Jesu. Gaudium enim magnum habui, et perandit tibi quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vincus Jesu Christi, obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisi tibi. Tu autem illum ut mea viscera suscipe [filium meum charissimum]. Quem ego volueram tecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut in aeternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi. Quanto autem magis tibi et in carne et in Domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, ut non dicam tibi quod et te ipsum mihi debes. Ita, frater, ego te fruar in Domino, recife viscera mea in Christo [Domino.] Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam et super id quod dico facies. Simul autem et para mihi hospitium. **354** Nam spero per orationes vestras donari me vobis. Salutat te Epaphras concavitus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

EXPOSITIO.

Paulus vincus, etc. Ut citius ad misericordiam moveat Philemonem reticendo hic dignitatum nomina, ut, *apostolus Christi*, etc., inducit nomina miseriarum quas patiebatur, dicens: *Paulus vincus Christi Jesu*, quem ideo gravius est offendere, quia in vinculis premitur. Videretur enim Paulus contemptui esse Philemoni vel in nullo compati, si audiens eum vincum esse, clauderet servo, pro quo precabatur, viscera misericordiae: cum nec Paulus vincus esset pro culpa sua, sed pro Christo Jesu. Utque quanto plures viderit deprecantes, tanto citius indulget Philemoni, ait: *Paulus et Timotheus fratres* scribunt *Philemoni*, quadam spiritualitate; nec hoc solum *dilecto*, sed etiam *adjutori nostro*, qui non cessat adjuvare et sustentare de rebus suis fideles nostros. Scribunt etiam Paulus et Timotheus *Appiae uxori Philemonis, sorori nostrae secundum fidem*, et quadam singularitate dilectionis *charissimae*. Ideo Apostolus scribit mulieri, ut illa videns sibi ab Apostolo fieri quod in sexu muliebri non consueverat, conveniendo dominum suum, flectet eum ad parendum servo. Scribunt etiam Paulus et Timotheus *Archippo filio Appiae et Philemonis, nostro commilitoni*, militat enim Deo nobiscum in praedicatione. Hic est Archippus qui Colossenses fundavit in fide,

A quem ideo in hac Epistola salutat, ut benevolenter parentes indulgere Onesimo. Scribunt etiam *Ecclesiæ*, id est familæ ad fidem Christi convocatae, quæ Ecclesia est in domo tua: ideo totam familiam salutat, quam tam digno nomine, id est ecclesiam appellat, ut omnis familia secum pro Onesimo apud Philemonem intercederet, dicens: *Vobis omnibus patrifamilias, matri, filio, et familiæ sit gratia*, id est remissio peccatorum, et *pax*, id est tranquillitas animi. Sint, inquam, vobis haec a Deo patre nostro: qui potest et vult, et a Domino Jesu Christo, qui similiter vult et potest.

Ut Apostolus exorabilem faciat, ait: *Ego audiens charitatem tuam*, id est dilectionem Dei et proximi, audiens etiam *fidem*, id est te in fide Christi perseverare; ideo charitatem præposit, quia intendebat eum movere ad in indulgendum proximo: *quam charitatem habes in Domino Jesu*, ut in eo qui fundamentum est dilectionis, *quam etiam habes id omnes sanctos*, id est in omnes sanctificatos per baptismum; quare et in Onesimum sanctificatum in fide, habenda est charitas, et bonitas: hoc, inquam, audiens, *ago gratias Deo meo, faciens memoriam semper in orationibus meis*. Ego enim de concessis bonis gratias ago, et ut semper incrementum habeant, *oro ut communicatio fidei tuz*, id est ut fides tua, quæ bona tua sanctis communicat, *fiat evidens*, id est omnibus appareat esse, *in agnitione omnis boni*, id est per fidem promovearis ad omne bonum, et illud sit omnibus agnitus, ideo pro incremento charitatis tuæ sic oro. Ego enim *habui gaudium magnum*, et cum gudio consolationem in tua charitate, id est in administratione tuae charitatis, et gravibus et consolatus sum, *quia viscera sanctorum*, id est conversi per prædicationem sanctorum, requieverunt per te administranter eis. O frater Philemon, multam enim quietem habuerunt per te depellentem frigus, et esuriem eorum. Propter quod, id est quia tantam charitatem circa sanctos habere consuevisti, ex eo *habens multam fiduciam* non tantum quia sic meruerim, sed in Christo Jesu imperandi tibi. Possum enim, si volo, auctoritate apostolatus, accepta a Christo Jesu, imperare tibi *quod ad rem pertinet*, id est ad utilitatem tuam. De eo enim quod utile est cogere te possum, si placet, sed imperium prætermitendo, **355** obsecro te propter charitatem magis quam imperem propter auctoritatem. Et obsecrandus es a me: *cum tu sis talis ut Paulus*, scilicet, *senex*. Etas enim consimilis hortatur ut senex semi consentiat, nec hoc solum, sed etiam magis ad exaudiendum invitat hoc quod Paulus nunc, id est, in tempore quo obsecro, est *vincus Jesu Christi*. Qui enim eum in vinculis non exaudit, profecto Jesum Christum, pro quo vincus est, offendit. Obsecro, inquam, te per haec præmissa, *pro meo filio quem genui in vinculis*. Sicut enim si parentes filium generarent in carcere, acceptior esset illis, quia in adversitatibus suis natus esset, sic Paulus commendat Onesimum, quem incarceratus baptizavit, qui fidem

Christi non erubuit propter vincula Pauli. Præmissa A socium. Si enim odisti eum, qui tibi proximus est multa recommendatione, ejus nomen ad ultimum subdit.

Obsecro, inquam, pro filio quem ego spiritualiter genui, scilicet Onesimo, qui fuit tibi inutilis, furtim elabendo a te, aliquando, id est cum infidelis esset, nunc autem factus fidelis, utilis fuit mihi ministrando in vinculis, et per hoc utilis tibi. Quidquid enim ipse boni fecit, inde tibi debetur, cuius et servus est, et fortassis pecunia fuit. Quem Onesimum remisi tibi cum hac Epistola. Tu autem suscipe eum sicut mea viscera, id est scito hunc esse in visceribus meis. Quare si hunc non suscipis, mea viscera abjecis. Quem Onesimum volueram detinere mihi; etenim esset mihi necessarius ut hic mihi ministraret, mihi detento in vinculis Evangelii, id est quæ vincula patior, propter Evangelium quod prædicto; quæ ministratio esset pro te, id est pro tua utilitate. Si enim hic servus tuus demptus mihi ministraret, tibi qui dominus eras mercedem acquireret. Sed licet mihi necessarius esset, tibi autem, si demptus mihi ministraret, utilis, tamen nihil horum sacere volui sine tuo consilio, ideo ut ne, id est ut non esset bonum hoc tuum velut ex necessitate, id est velles nolles, sed ut esset voluntarium. Debes eum suscipere, ideo quia discessit ad horam a te, forsitan propter hoc ut modo reciperes eum æternum, id est perpetuo manentem tecum. Si enim in infidelitate perdurans conspectui tuo semper astaret, in hoc sæculo (quod parum est) tecum esset, quia mortuus cum impiis deputaretur, tu vero cum justis: sed modo quia fidelis est, et nunc et in futuro tecum est permansurus, ideo ait forsitan, quia dispositio Dei incerta est hominibus. Et jam amplius non habeas eum ut servum solummodo, sed habeas eum charissimum fratrem in Domino pro servo, id est in loco servi. Vel quod habere scilicet ut fratrem, plus servo, id est quam haberet servum charissimum, mihi pro certo charissimum. Quia si mihi adeo charus est, cui tantum in Deo frater est, quanto magis autem tibi charus esse debet, et in carne secundum quam servus est, et in Domino, in quo tibi frater est. Quandoquidem adeo charus est mihi, ergo suscipe illum sicut me, si vis habere me

B *profecto nec Deum diligis: et non diligenti Deum non est habenda ulla communio. Modo fortassis diceret ille: Reddat quæ abstulit, et ego indulgam ipsi. Bene enim justum est dimittere, sed pecuniam repetere religio Christiana non prohibet. Contra hoc Paulus: Suscipe illum. Si autem nocuit tibi aliquid, subducendo se tibi, aut si debet aliquid, quod te nescio, asportavit, ideo non minus miserearis ei; sed hoc totum imputa mihi, quasi ego horum debitor sim. Et mihi sane imputare debes et potes. Ego enim Paulus scripsi mea manu: Ego reddam tibi quod debet Onesimus. Ideo ait mea manu; ponebat enim quædam signa in Epistolis suis, ut suas esse nemo dubitaret qui signa videret. Quod ille debet ne renuas imputare mihi: ut non dicam tibi indurato et indulgere nolenti, quod tu debes mihi non hoc solum, sed etiam te ipsum. Paulus jus habebat super eos, et in rebus eorum quos ad fidem converterat. Ut negationem obtendere 356 non audeat, subjungit adjurationem, dicens: Frater Philemon ita ego fruar te in Domino, si indulseris Onesimo, ut est illud Horatii (3, 1): Sic te diva potens, etc. Et ideo refice viscera mea, id est Onesimum in Christo Jesu, id est propter Christum. Hoc ut, scilicet, reficias eum. Et præmissa scripsi tibi, confidens de obedientia tua: confido enim te obediturum mihi super his. Sciens etiam quod tu facies Onesimo quod dico; et etiam super his postulo, quia non solum indulgebis: sed reddit ipsi gratia tua (si quibus indigeat) ministrabis. Sic facias. Simul etiam cum istis mandatis, para mihi hospitium. Nam spero me donari vobis per orationes vestras. Per hoc etiam quod se adventurum dicit, Philemonem ad miserandum servo inducit. Si enim Apostolus veniens inventiret dominum immisericordem, severius corriperet eum. Salutat te Epaphras in Christo Jesu. Vel captivus meus in Christo Jesu: qui propter Christum Jesum captivitatem mecum patitur. Salutant te etiam Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, id est cum Philemone et ejus familia. Amen. Sicut in principio, sic in fine omnes salutavit, ut omnium affectiones circa Onesimum mitigaret.*

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

In primis dicendum est cur apostolus Paulus in hac Epistola scribenda non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Haec causa est quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi gentium apostolus et non Hebræorum: sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Johannes apostolus propter humilitatem in Epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo Epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse; cuius sensum et ordinem retinens Lucas evangelista, post excessum apostoli Pauli Græco sermone composuisse dicitur.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

In Judæa erant Ecclesiæ, in fide Christi constitutæ, quibus et ipse Christus prædicaverat: et per apostolorum doctrinam ejus, et quibus ascendens insti-tuendas Ecclesiæ commiserat, fidem susceperant,

D et de Christo incarnationem, mortem, et resurrectionem, et cætera bene credebant; sed in eo plurimum errabant, quod circumcisionem, et quædam legalia observabant; credentes sine his neminem

posse salvari, et in hoc detrahentes eminentiae et fidei Christi. Et super hoc multas verisimiles adducebant rationes, scilicet quod Christus sub lege natus, legem per omnia observasset, et si quando de solutione legis incusaretur, reddebat rationes quod legem in nullo solveret, ut ibi, quando opposuerunt ei quia in Sabbato curaret non observare Sabbathum, reddidit rationem et ait : *Si vos in die Sabbati bovem vel asinum solventes ad aquatum ducitis sine transgressione legis, quomodo ego solvendo hominem a dæmonio legem transgredior?* (*Luc. XIII, 15.*) Non recordantes quod Christus finem illi legi posuisset, dum vetus Pascha celebravit, et illi veteri mox novum Pascha (novum scilicet sacrificium) consecravit, tradens corpus et sanguinem suum apostolis suis ; ostendens quidquid præcesserat umbram fuisse, nunc autem primum veritatem se tradere. Propter hoc quia Christum legem viderant observasse, quia iterum Petrus et alii, qui prædicatorerant Judæis a circumcitione et hujusmodi legalibus, non eos coegerant recedere, timentes impatienciam eorum quia mallet omnem fidem deserere, quam **357** his in quibus consueverant renuntiare. Sciebant enim Petrus et alii quod sic enutrirent eos in pueritia, non posse eos aliter perduci ad virilitatem perfectionis. Propter hoc, inquam, circumcisionem cum fide Christi tenebant ; sed Paulus videns Christum inutilem illis esse, quandiu legem cum fide tenerent, juxta illud quod ad Galatas ait : « Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (*Gal. V, 2.*) » ex superabundanti hanc illis Epistolam scripsit, cum tam gentium tantum Apostolus esset, agens secundum quod ad Romanos ait : « Honorificabo ministerium meum, si quomodo ad æmulationem provocem carnem meam (*Rom. XI, 14.*) » etc. Quare, quia non erat eorum Apostolus, nomina dignitatis in hac Epistola præponere noluit, sicut solet in singulis.

A Ideo etiam hæc reticuit quia exosus erat illis, propterea quia legem persecutus, et ubique destruebat. Unde saepius incusaverunt eum, imponentes ei quod legem a Deo non esse datam diceret, et omni tempore fuisse inutilem. Quare ut se purgaret ab istis, oportuit eum in Hierusalem secundum ritus Judæorum purificare et purificatum in templum ascendere (*Act. XXI, 26 ; XXIV, 18.*) et Timotheum discipulum circumcidere (*Act. XVI, 3.*) Si autem, cum ut persecutorem legis suæ eum odio haberent, dignitatis suæ nomina præposuisset, in principio obstreperant, dicentes nec audiendum illis esse inimicum suum, etiam si secundum rationem suaderet. Propter hæc devitanda dignitatis suæ mentionem non fecit. Quasi diceret : Nulla mea auctoritas vos compellit, sed attendite auctoritates legis vestrae et prophetarum, et ex ipsa lege et prophetis intelligitis in Christo fuisse finem legis. Et quia in cæteris nomen suum non præposuit, dixerunt quidam hanc non esse Pauli ; sed alii Bernabæ, alii Lucæ, alii Clementis esse dicebant. Contra quos sic argumentatur Hieronymus : Si quia Pauli nomine non titulatur, Pauli non est, ergo, quia nullius nomine titulatur, sit nullius. Lucas utique hanc de Hebræo transtulit in Græcum. In hac autem Epistola materiam habet eminentiam Christi et inutilitatem legis comprobans per eamdem legem et prophetas eorumdem in Christo finem habuisse ; legalia quæ nec eo tempore quo esse debebant alicui proderant, nisi per fidem venturi, sed Christus sic ad justificationem sufficit, ut adjutorio legis non indigeat, et si lex admisceatur, fidem irritam faciat. Eo fine sic de Christo et lege ait, ut Judæi legalia deserant, et in eminentia Christi justificationem querant et accipiunt. Circa finem etiam Epistole instruit eos de moralitate, quia sicut vitium naturale Judæis semper fuit, luxuriosi nimis erant in cibis et in libidine.

B

C

EPISTOLA AD HEBRÆOS.

CAPUT PRIMUM.

« Multifariam multisque olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime [in] diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæreditem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te ; et rursum : Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium. Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spi-

« ritus, et ministros suos flammam ignis. Ad Filium autem : Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, et virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo exultationis [lætitiae] præ participibus tuis, et tu in principio, Domine, terram fundasti : et opera manuum tuorum sunt cœli. Ipsi peribunt, **358** tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent ; et velut amictum mutabis eos et mutabuntur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis, donec [quoadusque] ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? (*Psal. CIX, 1, 2.*) Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis ? »

EXPOSITIO.

Multifariam, etc. Nunc in principio probare intendit Christum Filium Dei audiendum esse, conferendo eum prophetis, qui, si ideo audiendi fuerunt quia Deus per eos ut per instrumentum locutus est, multo magis observanda sunt præcepta Christi, in quo Deus locutus est, ut in Filio. Confert iterum Christum angelis, quia si verba angelorum per eos prophetarum prolatæ observabantur, observanda sunt verba Christi longe amplius, qui longe melior angelis est effectus. Et hæc omnia quæ præmittit spectant ad conclusionem [illationem] inferius positam, ubi ait : *Propterea abundantius*, etc. Quasi diceret : Observe quæ dicta sunt a Filio, quia *Deus olim loquens patribus nostris*, id est prioribus **B** Judæis qui et in carne et in cultu Dei patres nobis sunt, loquens, inquam, patribus *in prophetis*. Non enim prophetarum erant, quæ loquebantur, sed Dei loquentis per eos ut per instrumentum. In hoc nomine quod Deus est, multum opponebat Paulo, dicentes quia Deus immutabilis esset. Legem autem Deum dedisse negari non posset, immutabilem debere esse legem, quam, qui mutari non poterat, dedisset. *Olim*, inquam, *Deus loquens patribus in prophetis multifariam*, id est multoties, ut cum positione dictio non insistamus. Multoties, inquam, quia et Abraham, et Isaac, et Jacob, et unicuique eorum multis vicibus. Loquens etiam *multis modis*, quia modo per somnia ut Danieli, modo aperta voce, ut Moysi, nunc interiori aspiratione, ut David. Vel *mutifariam*, id est diverso genere locutionis, ut huic in somnio, illi sermone aperto, illi interius aspirando, et ideo diversis modis, quia si in somnio tantum, putaretur inane quod ita fuisse auditum, sed ubi hic aperto sermone, hic in somnio, alias interna aspiratione, omnes idem et de eodem perhibebant, certiore fidem tot modis intellectæ rei faciebant. *Multifariam*, inquam, id est multo genere locutionis, et *multis modis*, id est diversis operationibus, ut in ardenti rubo Moysi, in vellere sicco et udo Gedeoni, et similiter multis aliis. Olim loquens patribus in prophetis, *locutus est nobis in Filio*. Quod ad illud antiquius præsens tempus, ponit loquens, et ad illud quod quasi præsens erat, posuit præteritum locutus, significat idem se loqui per Filium quod locutus est per prophetas, nisi quod **C** in prophetis occulta veritas, et adhuc complenda, in Filio autem aperta veritas et completa. Dicens etiam Deus loquens patribus *locutus est nobis filius* eorumdem patrum, innuit eidem populo non diversa fuisse locutum, sed si per prophetas Judæis per Filium solis loqueretur gentibus, posset opinari ad diversos populos de diversis fuisse locutum. Locutus est nobis *novissime*, scilicet in *diebus istis*, adhuc enim multi supersunt qui eum loquentem et audierunt et viderunt. Vel ita : Locutus est diebus istis, sicut dictum est.

Locutus dico novissime, quæ hæc locutio Dei per

A Filium novissima fuit, nullius novitate locutionis ulterius immutanda, sed olim locutus in prophetis est novissime, quia veritatem locutus in Filio destructurus erat umbram, quam loquebatur in prophetis. Et si prophetas audistis, quia Deus locutus est in prophetis, *abundantius* observe quæ de Deo in Filio audistis. Nunc incipit magnificare Filium, modo secundum humanam, modo secundum divinam, modo secundum utramque simul substantiam dicens : *Quem* Filium Deus Pater *constituit*, id est firmiter stabilivit *hæredem universorum*, id est firmum possessorem omnium non hæredem quasi Pater ejus decesserit, **359** quod in humanis legibus fit, sed hæredem secundum quod idem ait : « Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt (*Joan. xvi*, 15). » Hæc constitutio secundum quod homo est, facta est in eo, in quo secundum divinam ab æterno fuit omnis plenitudo ; *per quem* iterum *fecit* non solum cœlestia, sed *etiam sæcula*, id est quæcumque sæcularia videtis, juxta illud : « Omnia in Sapientia fecisti (*Psal. ciii*, 24). » Hoc secundum divinam dictum est de Filio ; qui Filius *cum sit splendor gloriae*, id est divinæ essentiae Patris, quæ divinitas per excellentiam gloria dicitur, et consideratione illius nihil gloriosum videatur. Filius, inquam, splendor est gloriae, quia sicut radius solem significat lucere, ita Filius radius est notificans Patrem, non tamen aliud a Patre, sicut nec radius aliud est a sole. Hoc autem secundum utramque naturam, maxime secundum divinam dictum est de Filio. Qui Filius etiam cum sit *figura substantiae ejus*, id est plena ostensio essentiae Patris. Figura autem, non quod diversus a Patre, sed idem ; eadem enim substantia Filius est cum Patre, haec secundum divinam tantum. *Portans* etiam *omnia*, quia, sicut nisi per Filium creari non poterant, sic nisi per Filium creata subsistere non possent. Portans omnia *verbo*, id est sola voluntate, sicut quemlibet regem judicaremus potentem, qui solo verbo gubernaret imperium suum. Portans, inquam, omnia verbo *virtutis suæ*, id est virtuoso verbo suo. Hæc omnia nihil adhuc ad illos, quia dicent : Quid prodest nobis si per eum facta sunt omnia, si splendor sit gloriae, etc. Ad hoc Paulus respondet : Filius dico *faciens purgationem peccatorum*, id est purgans homines a peccatis, et quod purgare possit comprobatur ex præmissis ; per quem facta et portata dicuntur omnia, et qui cum Patre eadem est substantia, etc. Quod etiam tempore legis Judæi confitebantur, ubi dicebant eidem Christo : « Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus ? » (*Marc. ii*, 7.) Hic plane ostendebant neminem posset salvare a peccatis per legem. Purgationem peccatorum faciens. Hoc de Filio dictum est secundum divinam. Qui Filius cum sit tatis et talis, *sedet ad dexteram maiestatis*, id est ad æqualitatem paternæ majoritatis. Majestas enim dicitur essentia Dei, nec in illo paradiso unde pulsus est Adam, sed *sedet in excelso cœlorum*, locatus in dextera Patris, hoc se-

cundum humanam. Nunc Filium comparat angelis, ita tamen ut longe præferat illis dicens : Filius, inquam, effectus tanto melior angelis, quanto differentius hæreditavit nomen, id est honorificentiam postquam resurrexit et ascendit. Differentius ideo quia cum adhuc esset passibilis et mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei (*Matth. iv, 11*), sed ascendens multo differentius nomen possedit. Et quia differentius esse posset, non tamen præ angelis, ideo ait *differentius*, ita ut sit *præ illis* angelis. Vere nomen hæreditavit præ angelis. Nam vox Patris ait ad illum : *Filius meus es tu* (*Psal. ii, 7*) ; quod nulli angelorum dixit. Sed ad majorem confirmationem sub interrogationem, hoc ita ait : *Cui angelorum dixit aliquando*, id est nec priusquam confirmarentur, nec postquam per causam aliorum confirmati sunt : Dixit, inquam : *Tu es filius meus consubstantialis, non adoptivus, ego enim Pater genui te hodie* (*ibid.*), id est in æternitate. Propter infirmitatem intellectus nostri, cum hodie (quod nota præsentis temporis est) posuit præteritum *genui*, ne si diceret hodie gigno te, suspicaremur eum non ab æterno genitum de Patre. Et ideo *genui* dixit, secundum infirmitatem nostram, *hodie* secundum divinitatem in qua nihil præteritum, nihil futurum, sed omnia ibi hodie præsentia.

Et rursum *cui angelorum dixit* hoc aliquando ? vel sine interrogatione. Rursum Pater hoc ait de Filio. Ubi ait *rursum* de eodem significat esset dictum. Ait Pater : *Ego ero illi*, id est honorem illius, ero illi *in patrem et ipse filius erit mihi in filium* (*II Reg. vii, 14*) ad me magnificandum. *Ero et erit* posuit, non quia hic Pater, ille Filius non sit **360** ab æterno, sed quantum ad communem notitiam hominum. Nec ad hoc ille Pater, nec iste Filius, sed in die judicii erit Pater, erit Filius, cum omnes impii cognoscent Christum esse Christum Filium Dei ; quod viventes negaverunt. Hæc duo secundum divinitatem dicta sunt de Christo. Et iterum dicit Pater de eodem Filio, *adorent cum omnes angeli Dei* (*Psal. xcvi, 7*). sed præmittit quando hoc dictum sit. Cum Pater introducit, id est ostendit introducendum *Primumenitum*, suum Christum *in orbem terræ*. Introducit ideo quia in interiora cordium ductus est ; cum, inquam, introducendum ostendit, dicit. Illud et jungitur in littera psalmi, *adorent eum*, scilicet Filiū secundum humanam naturam *omnes angeli Dei*. D Et hoc de eo post resurrectionem accipendum est. Illud præcedens *ero illi in Patrem*, in Isaia invenitur, in psalmo etiam : « Misericordias Domini, » quod idem valet, ibi habetur : « Ipse invocabit me, Pater meus es tu (*Psal. lxxxviii, 27*). » Illud quod sequitur, « *adorent eum*, » habetur in psalmo : « Dominus regnavit, exsultet terra (*Psal. xcvi, 7*), » nisi quod ibi est *adorate*, hic *adorent*. Dicit etiam Pater de eodem Filio pertinens ad angelos. Hoc, scilicet, qui Filius *facit cœlestes spiritus suos angelos*, id est suos legatos mittens eos quo placet. Nec tantum illos inferiores : sed etiam *flammam ignis*, id est se-

A raphim, qui ordo dignitate alios præcedit. Facit ministros suos etiam secundum humanam naturam obsequentes illi. Hoc Pater ait, pertinens ad angelos. Hoc autem idem ait ad Filium. O Deus Filii, *thronus tuus*, id est judicialis sedes tua *permanet in seculum seculi*. Et merito, quia *virga regni tui* est *virga equitatis*, id est directa æquitas et inflexibilis. Virga regis recta, et ideo de ære solet fieri, ut signum sit directæ et inflexibilis æquitatis, quæ æquitas in Christo directa est et inflexibilis. Merito iterum *thronus tuus* est in æternum : quia tu *dilexisti justitiam*, id est omne bonum non coactus, sed ex dilectione amplexatus es. Et sicut dilexisti justitiam, ita *odisti iniuriam*, id est omne malum. Quidam enim sic diligunt justitiam ut tamen quasdam injusticias odio non habeant.

B Et propterea ut *thronus tuus* esset in æternum, ut *virga equitatis* esset tibi, ut diligeres justitiam, *propter hæc* omnia ut existerent in *te*, o Deus Filii, Deus Pater *unxit*, ego scilicet qui loquor, unxi te. Alii per ministros ut David et Saul uncti sunt ; Christus autem propria operatione Patris. Unxit te, inquam, *Deus tuus* consubstantialis tibi, *oleo*, id est Spiritu sancto, quia sicut oleum carnem, sic Spiritus sanctus fovet et demulcat animam. Oleo dico *exsultationis*. Et merito dicitur exsultationis, quia homo ille per spiritum de quo conceptus est, a peccato permansit immunis. Unctus est Christus Spiritu sancto in utero Matris. Accepit iterum Spiritum sanctum in baptismo, quando in specie columbae super eum visus est (*Matth. iii, 16*), non tamen in baptismo Spiritum accipiens, quasi nova justificatione indigeret, sed ut ostenderet quod Spiritum sanctum hominibus in baptismo ad justificandum tribueret. Unxit te Deus ideo *præ participibus tuis*, id est præ apostolis et ceteris, qui Spiritum sanctum acceperunt. Præ illis ideo quia Christus de Spiritu sancto, omnes alii de semine carnis conceptri sunt. Hæc omnia secundum humanitatem de Filio dicta sunt ; hæc Pater dixit de Filio, et iterum propheta ad Patrem de eodem Filio secundum divinam. O Domine Pater, *tu fundasti terram*, id est firmiter stabilisti hanc Ecclesiam : quæ terra dicitur comparatione superioris Ecclesiæ angelorum. Fundasti dico *in principio*, id est per principium quod est Filius juxta quod idem de se ait : « Ego principium qui et loquor vobis (*Joan. viii, 25*). » Fundasti terram, et cœlum, id est majores sanctos, ut apostolos, qui mysteria tua compluunt subditis. Hos, inquam, non solum fundasti, sed dicendi sunt propria *opera manuum tuarum*. In excellentia enim horum apparet manus tua fuisse operata, sicut quilibet artifex diceret : Hæc *imago egregia opus meum est*, sed in illa deterius facta non cognosco me, cum tamen utraque opus ejus sit. Et ipsi **361** cœli *peribunt*, id est morte destruetur quidquid ex natura sua erunt, sed *tu permanebis in illis*, id est justitia et cetera quæ tu operaberis in illis permanebunt, et *omnes* sive cœli, sive terra vetera-

scent, id est paulatim corruptentur miseris carnis. Veterascent dico, et peribunt *ut vestimentum*, id est secundum corpus quod in eis est, circumdans animam tanquam vestimentum. Ipsi peribunt, *et tu mutabis eos velut amictum*, id est corpus, quod quod amictus anime est. Mutabis impassibile factum et immortale. *Mutabuntur* etiam secundum animas gloriose factas, et in cognitione Dei proficienes. Ipse peribunt et veterascent, *tu autem es idem ipse*, id est immutabilis contra hoc quod ipsi veterascunt, *et anni tui non deficier*, id est æternitas tua permanens est. Contra hoc quod illi morte peribunt, non solum per præmissa major angelis comprobatur, sed etiam per hoc dictum Filio : « Sede a dextris, » quod nulli dictum est angelo. Quia ad quem angelorum dixit Pater aliquando, sicut idem verbum supra notavimus. *Sede*, id est judica et quiesce a dextris, id est in potioribus meis, *quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (*Psalm. cix, 1, 2*), id est ita plenarie subjectos tibi, ut scabellum subjicitur pedibus? Per pedes tamen humanas Christi intelligitur, quæ ultima pars in illo. Haec autem plena subjectio consummata est id ultimo judicio secundum humanitatem Filii. Vere nulli angelorum dixit hoc quod dixit Filio, *sede a dextris*, quia angeli ministri sunt Filii hoc autem repugnans est ut ministri sint Christi, et hoc autem repugnans est ut ministri sint Christi hoc ejusdem dignitatis. Quod ita ait : ideo constat hoc non esse dictum alicui angelorum, quia nonne omnes angelici spiritus quotquot sunt, sunt administratorii, id est dispositi ut administrent Christo? Et quia quidam ministri constituti sunt, quibus imperare non audent domini, ad hoc removendum addit. Ita dico administratorii, quod missi in ministerium quoconque sibi placet etiam propter eos, id est propter homines. Multum subjectos constat esse Christo, imperio cujus deserviunt etiam hominibus, qui minores sunt angelis. Propter eos dico, *qui capient haereditatem salutis*, id est qui possidebunt æternam salutem in haereditatem, id est firmam sibi possessionem.

CAPUT II.

« Propterea abundantius oportet observare nos ea que audivimus, ne forte perefluumus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Non enim angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis dicens. Quid est homo quod memor es cujus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, et constituisti

A « eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia in subiecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem nequid videmus omnia subjecta ei. Eum antem qui modico quam angeli, minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Et iterum : Ego ero fidens in eum. Et iterum : Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communicaerunt carni et sanguini, et **362** ipse similiiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum, et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angeros apprehendit, sed semper Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret et fidelis Pontifex ad Deum, ut reproprietate delicia populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur auxiliari. »

EXPOSITIO.

C Ex omnibus superioribus infert; ad hoc enim comprobandum omnia adduxit, dicens : Quia si in prophetis et in Filio locutus est Deus, quia per Filium omnia facta sunt, quia major est angelis, quia dictum est Filio : « Sede a dextris, » quod nulli dictum est angelo, propterea oportet nos observare ea que audivimus a Filio abundantius quam ea que audivimus a prophetis. Prophetas quidem abundantiter, sed Filium abundantius oportet audire, ne forte non audiendo Filium, perefluumus. Nos multis miseriis et peccatis quotidie effluimus, sed, si non observemus mandata Christi, perefluumus, quia omne bonum elabetur a nobis, et poena totius justitiae nobis residua erit. Probavit Filium esse audiendum, tum quia in Filio locutus est Deus, sicut in prophetis, tum quia Filius major est angelis, et hoc per auctoritates eorumdem probavit ; modo mandata Filii observanda dicit ideo quia non effugient poenam qui neglexerint propositam sibi a Filio salutem. Quod ita probat : Vere quæ audivimus a Filio nisi observaverimus, perefluemus, id est puniemur, quia si sermo angelorum non impletus poenam intulit non observantibus, tunc salus Filii neglecta, qui major est angelis, poenam inferet negligentibus. Quod ita : Si sermo, id est ostensio voluntatis Dei, seu in lege, seu in prophetis, qui sermo dictus est per angelos. Angeli enim et Moysi legem et ceteris prophetis ministrabant, quæcumque illi docebant, si, inquam, hic sermo factus est firmus, id est confirmatus est, sicut lex data Moysi, per quædam

miracula, id est per tonitrua ibi audita, etiam quibusdam minis et pollicitationibus confirmata. Si, inquam, sermo per angelos factus est firmus, et ideo *omnis prævaricatio et inobedientia*. Prævaricationem vocat, non solum dimittere quod præcipitur in lege, sed etiam contra legem facere, ut qui jubetur diligere proximum, non tantum non diligit, sed etiam occidit. Inobedientia dicitur non implere quod in lege præcipitur; etiam si nihil contra legem operetur: ut qui jubetur diligere non diligit. Ideo ait omnis prævaricatio et inobedientia, et non omnis prævaricator et inobediens, significans unam solam prævaricationem, vel inobedientiam non effugere poenam. Prævaricator autem vel inobediens multarum prævaricationum vel inobedientiarum reus esse potest. Si, inquam, omnis prævaricatio et inobedientia *acepit retributionem mercedis*, id est mercedem retributam. Merces dicitur quæ, pro qualitate facti, sive malum sive bonum sit, redditur. Retributio significat quantum meruit tantum esse redditum ei. Retributionem dico *justam*, quia sic retribuendo Deus agit ex justitia, nec putetis eum sic misericordem esse ut obliviousatur justitiæ.

Si, inquam, prævaricatio vel inobedientia sermonis dicti per angelos accepit retributam mercedem, *quomodo nos effugiemus*? illud pereffluere *si neglexerimus*, non dico prævaricatores extiterimus, sed (quod minus est) si saltem neglexerimus, id est intelligere contemnamus, non dico sermonem, sed *salutem*? Verbum enim Christi creditum credentialibus, causa efficiens est salutis. Salutem dico *tantam*, id est indeficientem. Salus enim hæc quando remittuntur peccata principium habet; positionem virtutum habet incrementum, in æterna beatitudine consummationem. Nec eos reddit inexcusabiles, quod nequeant opponere se, quasi remotos hanc audisse salutem dicens: *Quæ salus cum accepisset initium* non constitutionis, quia ab æterno **363** sic fieri erat dispositum; sed initium *enarrari per Dominum* angelorum, id est per Christum quod Christus enarrare cœpit hanc salutem. Tunc, inquam, cum accepisset hoc initium *confirmata est in nos*, id est in vos Judæos *ab eis qui audierunt* ab ipso ore Christi, scilicet per apostolos, quorum justitia et auctoritas firmitatem hujus salutis vobis commendavit. Confirmata dico, *Deo contestante*. Ipsi enim apostoli auctoritate sua satis attestabantur, sed Deus idem testabatur cum illis *signis et portentis*. Signa vocat, ut morbos depellere, quod ars medicinalis posset efficere. Portenta autem, quæ contra naturam erant, ut cæco nato oculos aperire, Lazarum suscitare: quæ et aliud significabant. Contestante autem etiam Deo variis virtutibus, hic veras virtutes significat, ut justitiam, prudentiam, et hujusmodi, quæ ministrabat fidelibus suis. Contestante etiam *distributionibus*, id est per distributiones *Spiritus sancti*, huic enim genera linguarum, illi revelationes Scripturarum, et cæteris cæteras gratias distribuebat.

A His omnibus factis secundum voluntatem suam (non enim considerabat meritum, sed beneplacitum misericordiae suæ) dixit quod negligentes salutem Christi non effugient ejus vindictam. Nunc subiungit, quod vindicandi in omnes habeat potentiam. Dixi: *Quomodo nos effugiemus*, et vere non effugiemus vindictam negligentes salutem Filii, cum prævaricatores sermonis angelorum puniti sint, quia Filio subjiciet orbem terræ quem angelis non subjecit. Hic locus fidem facit a minori. Quod ita ait: *Deus pater non subjicit orbem terræ angelis*, ministerio quidem eorum multa in orbe fiunt. Sed omnia spectant ad Dei imperium. Orbem terræ dico *futurum* subjectum ei *de quo loquimur*, scilicet Christo. Vel ita: Orbem non subjicit angelis, quod, scilicet, ut subjiciatur, futurum est ei, de quo loquimur, Christo. Quod autem orbis subjiciendus sit Christo, probat auctoritate David; qui tamen de hac subjectione futura loquitur, quasi de præterita, sicut admissus in divino consilio. Et ut certius exaltationem Christi super omnia probaret, præmittit humilitatem ejus, ne si (tacita humilitate) exaltationem asserret, ambigeretur alium esse qui humiliatus, alium qui exaltatus est. Unde sic ait: Non ego solus dico orbem subjiciendum Christo, sed etiam *testatus est* idem mecum *quis dicens in quodam loco (Psal., VIII, 5. 6)*. Hæc auctoritas adeo nota erat, quod nec auctoris nec loci in quo erat nomine indigeret. Hæc, inquam, testatur David loquens ad Patrem. O Domine, homo ille Christus *quid est*, admirable, id est magnum quid futurus est, sed quantum quid sit; hoc tamen totum per hoc quod tu *memor es ejus* hominis. Memor fuit Deus hominis Christi, quando eum immunem a peccato conservavit. Hominem eum appello, aut ut expressius dicam homo ille Filius hominis magnum quid est in eo *quod tu visitas eum*. Sicut medicus ut visitet, ingreditur ad infirmum, sic Deus visitavit Christum in sepulcro, ingrediendo ad eum ut incorruptibilis resurgeret. Ubi ait *Filius hominis* et verum hominem, et non de semine viri natum ostendit, hominis enim Filius, non hominum. Et sicut cognovi ejus incarnationem, sic minorationem ejusdem, *minuisti enim eum* Filium Dei in virtute per assumptam naturam possibilitatis et mortalitatis. Minuisti dico *paulo minus*, id est minus per paulum, quia licet mortalis, tamen in hac mortalitate imperabat angelis. Minuisti paulo minus separatum *ab angelis*, id est ab illa dignitate loci, Deus enim homo factus inter homines est conservatus.

Posita humiliatione Christi, incipit de exaltatione dicens: *Coronasti eum gloria*, id est claritate immortalitatis et honore: quia ipsi flectitur omne genu. Coronasti ab ea similitudine dicit, qua sicut virtor revertens de triumpho, coronam suscipit; sic Christus triumphata morte, gloria et honore coroni meruit. Et eum coronatum *constituisti super opera manuum tuarum super homines et angelos*, quæ proprie dicuntur opera manuum Dei, et ita super

opera, quod *omnia subjecisti sub pedibus 364* ejus, id est ipsi plenaria subjectione. Posset enim superior esse dignitate; quod non tamen inferiora aliqua subjectione essent ei obnoxia. Modo Paulus quod David ait *omnia subjecisti*, quomodo intelligendum sit, exponit dicens, ait David: Omnia subjecisti. In eo autem quod Scriptura subjecit, id est ostendit subjecta ei omnia, nihil dimisit non subjectum ei, quia ubi ait *omnia nihil excipit*. Si enim habetur, superius jungitur. Benedico orbem futurum Christo subjectum, quia in eo quod subjecit ei omnia, nihil dimisit non subjectum ei. Et licet dixerit omnia subjecisti, nunc tamen nondum videmus omnia esse subjecta ei, quare dicebam futurum subjectum ei. Hodie enim aliquid subjicitur, sed neandum omnia, cras iterum aliquid, et neendum omnia, et istud neandum dici poterit, donec in judicio etiam subjiciuntur ipsi impii.

Opponeret aliquis: Sicut neendum subjecta sunt, sic nec in æternum subjiciuntur. Ad hoc Paulus: Licet neendum subjecta sint ei omnia, tamen quia partem prophetæ in eo completam videmus, scilicet coronatum gloria et honore, certi sumus partem quæ restat implendam, scilicet ut subjiciantur ei omnia. Quod ita ait: *Eum qui minoratus est modico*, id est per modicum quam angeli; posset enim ab eo quod erat minorari, ut tamen remaneret major angelis, ait minor factus quam angeli. Eum, inquam, videmus jam Jesum, id est salvantem suos, coronatum gloria et honore, id est claritate immortalitatis, et quod omne genu flectatur illi. Coronatum, inquam, non sine merito, sed propter passionem, quæ passio non quoquomodo tolerabilis; sed passio mortis. Hic jam ostendere incipit, non solum propter potentiam et ultiōrem mandata Christi debere observari, sed (ut illa prætermittamus) propter dilectionem qua nos adeo dilexit ut pro salvatione nostra mortem eligeret. Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatis, vel pro omnibus universaliter. Pretium enim datum est omnibus, si velint, sufficiens. Gustaret dicit, propter amaritudinem mortis, quæ interius illi sapuit. Vel gustaret, quia more illa cito præteriens, quasi in gusto fuit, non inebrians per moram. Gustaret, inquam, et hoc gratia, id est per gratiam Dei, non enim hoc promeruerat homo. Ideo gustaret mortem pro omnibus quia decebat eum, id est Deum Patrem propter quem glorificandum facta sunt omnia, et per quem facta sunt omnia. Eum dico qui adduxerat, id est adducendos prædestinaverat multos filios, id est homines justificatos ad gloriam, id est ad salvationem. Eum, inquam, decebat auctorem salutis eorum filiorum (scilicet Christum) consummare per passionem mortis sicut promisit. Frustra enim facta essent omnia, si homo non redemptus periret. Omnis enim creatura terrena homini deservit; ut homo in illis materiam habeat laudandi Deum. Si autem homo non salvaretur, dispositio Dei falleretur, qui propter se glorificandum fecerat omnia, cum in

A nullo glorificaretur, damnato homine. Et cum propter Deum glorificandum, et per Deum facta essent omnia, consilium ejus impleri oportuit, ut glorificaretur in creaturis, ne, non providere salutem his quæ fecerat, absurdum esset. Consummatio Christi in resurrectione incipit, perfectionem habitura in die judicii, quando omnia subjiciuntur ei.

Probat quod decuit consummare Christum per passiones, quia dicerent illi satis indecens esse ut quod auctor erat salutis, cui omnia deberent subjici, eum in ignominias passionis deponere. Unde ait: Vere sic eum consummare non dedecuit quia qui sanctificat prædestinatos ad gloriam, id est Christus, et qui sanctificantur, id est prædestinati omnes pendunt ex uno, id est ex Deo Patre. Sic enim Christus homo potestati Dei subjectus est, sicut hi qui per eum salvantur. Et cum Christus ex Deo pendeat, non decuit si dispositus de eo quomodo sibi placuit. Probat quod sanctificans et sanctificati ex uno pendeant per auctoritates, sic dicens: *Propter quam causam*, quia sanctificans et sanctificati ex uno sunt, propter hoc, inquam, non confunditur, id est non erubescit

365 Christus eos vocare fratres dicens in psalmo: *Nuntiabo nomen tuum* (id est honorificentiam tuam) *fratribus meis*, et *laudabo te positus in medio Ecclesiæ* (Psal. XXI, 23), quasi columna sustinens et fulcens domum, ne quid in ea ruat. Et iterum probat idem auctoritate Isaiae loquentis in persona Christi sic: *Ego Christus ero fidens in eum* (Psal. XVII, 3), id est in Deum Patrem. Cumque in Deum se dicat confidere, appetat eum sicut alios ex Deo pendere. Et iterum probat quod sanctificans et sanctificati ex uno sint, dicens in Isaia: *Ecce ego Christus paratus sum obsequio Dei et pueri mei, quos Deus dedit mihi* (Isai. VIII, 18). Ubi ait: *Ecce ego, et Deus dedit mihi* ostendit se ex Deo pendere. Probavit quod non dedecuit, concludit modo quod per passionem oportuit Christum auctorem esse salutis hominum, dicens: Quia Christus qui sanctificat, et homines qui sanctificantur ex uno sunt. Ergo Christus participavit eisdem hominibus, similiter ut passibilis et mortal is fieret. Et quare qui sanctificat participavit eisdem? *Ideo quia pueri quos sanctificabat comunicaverunt carni et sanguini*, id est corpori et animæ. Per sanguinem enim animam accipit, non quod sit anima, sed quia sedes est animæ. Communicare carni et sanguini dicit, veros homines esse. Et quare Christus ideo participavit humanitati? quia pueri quos sanctificabat homines erant; properea, scilicet ut per mortem pro puerorum salute passam destrueret eum, qui habebat imperium mortis, id est diabolum, qui imperabat lege mortis omni homini. Nisi enim per mortem non posset destruere mortem; mori autem non posset, nisi homo fieret, et ideo oportuit cum participare eisdem similiter. Deus enim hominem primum purum et in libertate creavit, quem diabolus seductum (quia imperium Dei transgressus est) imperio suo ut servum manipavit. Homo autem corruptus per peccatum nulla

C

D

virtute hanc servitutem evadere potuit. Cum autem homo per se servus factus esset, si per alium liberaretur quam per hominem, violentia esset, et diabolus injuriam sibi fieri juste reclamaret.

Propterea ut homo redimeretur, oportebat inventiri hominem in quo peccatum non esset, ut diabolus, in eo usurpans sibi potestatem in quo, quia peccatum non esset, nullam haberet, per hoc quod homini sine peccato mortem (quæ pena est peccati) inferret, usurpando quod suum non erat, juste pro hac presumptione perderet omnem hominem quem juste possederat. Homo autem sine peccato inveniri non potuit inter homines, quia omnes in concupiscentia nati. Si autem (ut quidam opponunt) angelica natura incarnaretur, cum eterque angelus et homo in natura habeat peccare, facillime caderet, cuin utramque naturam per se constet cecidisse. Sic relinquitur humanam naturam nullo modo sine peccato posse consistere, nisi uniretur ei divinitas. Ideo etiam (sicut aiunt sancti) Deus voluit homo fieri ut per hoc homines redderet magis obnoxios suæ dilectioni. Ostendit Christum non solum per mortem destruisse mortis imperium, sed etiam merito mortis suæ legem (quæ Judæos in servitute tenuerat) evacuasse. Unde sic ait : *Ut per mortem destrueret diabolum, et ut per mortem liberaret eos, Judæos ad quos hic sermo erat, qui per totam vitam timore mortis obnoxii fuerant servituti*, id est legi, quæ ut servos cogebat eos, dicens : Si hoc feceris, morte morieris. Sed Christus, nolens vos servire timore mortis, legem evacuavit, ut sicut servi prius timebatis, sic modo per gratiam liberi diligatis. Vere C *participavit similiter ut homines sanctificaret, nusquam enim apprehendit*, id est in nulla Scriptura legitur apprehendisse angelos, id est angelicam naturam, ut angelos redimeret, *sed apprehendit*, id est legitur apprehendisse *semen Abrahæ*, carnem sumens de Abraham, ut qui per fidem semen sunt Abrahæ, eos salvaret. *Unde* quia semen Abrahæ apprehendit, debuit similari fratribus per omnia passibili factus et mortalibus, *ut misericors* (quod erat in natura) fieret operis exhibitione, et 366 pontifex, id est factus nobis pons, quo transeamus ad Deum. Pontifex dico fidelis, quia nec ab his quos duecebat, nec a Deo cui tradebat munera sue ductionis quæsivit. Similari ideo, *ut repropitiaret*, id est propitiando remitteret, *delicta populi*. Et vere potens est repropitiare delicta populi, *nam in eo*, id est in inferiori ejus substantia in qua ipse passus est sub Pilato, tentatus a diabolo, potens est ipse auxiliari eis quicunque tentantur, et a tentationibus liberare.

CAPUT III.

« Unde, fratres, sancti vocationis cœlestis particeps, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum : qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus. « Amplioris enim gloriae iste præ Moyse dignus habitus est, quanto ampliorem honorem habet dominus qui fabricavit illam. Omnis namque domus

A « fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creavit « Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant ; Christus vero tanquam filius in domo sua. Quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea quadrigenita annis. Propter quod offensus [infensus] fui generationi huic, et dixi : Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum, incredulitatis discordia a Deo vivo. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus ; si tamen initium substantiae ejus usque ad finem firmum retineamus, dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurate corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exarcebaverunt, sed non universi qui profecti sunt ab Ægypto per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta annis ? Nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto ? Quibus autem juravit non introire [quibus autem juravit ut non introirent] in requietum ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt ? Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipsius propter incredulitatem. »

EXPOSITIO.

A superioribus insert quod ex vindicta et potentia Christus timendus est, quia iterum ex dilectione pro vobis mortem gustavit rediligendus a vobis, quia potens et præsto est tentatis auxiliari. *Unde*, id est per haec omnia, o vos sancti fratres, facti participes cœlestis vocationis. Ad participanda enim cœlestia bona vocati estis. Vos, inquam, diligendo et operando quæ præcipit, considerate Jesum, id est Salvatorem, Apostolum quem Pater legavit ad vos, et pontificem, id est factum nobis pontem, quo transeamus in gloriam, Jesum pontificem confessionis nostræ : quia quidquid alii faciant, nos eum fide confitemur Salvatorem nostrum. Comparavit Jesum prophetis, comparavit eum angelis, ita ut illis omnibus majorem ostenderet. Nunc eum comparat Moysi, ita iterum ut dignorem Moyse asserat, quanto filius dignior est dispensatore servo. Unde sic ait : Considerate Jesum, qui Jesus fidelis est ei, id est Deo Patri qui facit illum, id est qui facturam humanam univit Filio. Fidelis ideo quia non suam, sed Patris gloriam semper quæsivit, nec timore territus, vel amore seductus mandata Patris occultavit. Fidelis inquam, est ei, sicut et Moyses fidelis fuit in omni domo illius Jesu, vel Dei Patris, in qua Moyses non

dominus, sed minister erat. *In omni* ideo, qua in omnibus quæ necessaria erant et in docendo, et in pascendo, et in ducendo domum illam, id est populum Judæorum, fideliter enutriebat. Vel ita construamus. Jesus fidelis est Deo, sicut Moyses fidelis fuit. **367** Jesus dico fidelis in omni domo illius, tam in Judæis quam in gentilibus : non in quadam domo sicut Moyses in Judæis. Illud sicut similitudinem tantum notat, non quantitatem ; probat per effectum quod ait : Vere Jesus fidelis est, sicut Moyses. Nam Jesus habitus est dignus ; iste, inquam, Jesus, qui filius longe præcellit ministrum dignus est gloriæ, sicut Moyses, qui etiam amplioris gloriæ dignus est præ Moyse, id est quam Moyses vel præ Moyse existens in merendo. Tanto utique amplioris, quanto ampliorem honorem domus, id est in domo apud eos, scilicet qui in domo sunt. Vel domus, id est de domo fabricata habet ille qui fabricavit illam dominum. Ampliorem dico quam ille qui dispensator est in ea. Nunc duo residua sunt ad probandum, et quod domus non a se, sed ab alio fabricata sit, et quod Christus eam fabricaverit.

Hæc autem omnia de spirituali domo accipienda sunt. Sæpe enim contigit ut, in domibus nostris honorabilior esset qui in ea ministrabat quam ille cuius erat domus. Quasi diceret : Bene dico qui fabricavit illam ; per se enim non potest fabricari, omnis namque domus fabricatur ab aliquo. Ad hoc ille : Si ab aliquo, non tamen a Deo. Ad hoc Paulus : Vere domus fabricatur a Deo ; nam Deus est qui creavit omnia, quod si omnia creavit, constat quod et domum, quam quia fabricavit, sequitur ut amplioris gloriæ habeatur in illa quam qui in domo tantum ministrat. Propterea quia fabricavit dominum, in qua Moyses dispensavit, præ Moyse ideo dignus habitus est. Propterea etiam amplioris gloriæ est, quia Moyses quidem ut famulus in domo non sua ; Christus vero Filius in domo sua. Quidem, et vero, distributivæ conjunctiones sunt. Moyses quidem fidelis erat in tota domus ejus, scilicet Dei Patris vel Christi, tanquam famulus, quia solummodo famulabatur in ea. Famulus autem qui hodie est in domo, eras fortassis expelletur, nunquam adeo fidelis erit, sicut filius qui hæreditate possessurus est dominum. Moyses tanquam famulus erat in testimonium eorum, id est ut solummodo testificaretur ea, non ut gratiam adjutricem ad operanda mandata dare posset; eorum, dico, quæ dicenda erant, id est quæ conveniebant dici illi carnali populo, qui spiritualia capere non posset. Moyses tanquam famulus in domo non sua ; Christus vero sic erat fidelis tanquam filius, quem illius dominus manebat hæreditas. Filius, dico, in domo non alterius, sed sua. Quæ domus Christi nos renati per gratiam sumus, hac conditione dico, sumus domus, si retineamus fiduciam spei, id est spem futuræ beatitudinis cum fiducia, ut fiducialiter speremus ; et si retineamus gloriam spei, id est gloriosam spem, quia de jucunditate cælesti. Retineamus dico fiduciam spei firmam, id

Aest perdurantem usque ad finem vitæ, quando quod modo speramus accepturi sumus. Quapropter quia retinendo fiduciam et gloriam spei sumus domus Christi. Propter hoc videte, fratres, ne forte quod contingere potest, sit in aliquo vestrum. In aliquo ideo ait quia plures sciebat in Ecclesia posse esse perfectos, ne, inquam, sit in aliquo vestrum cor incredulitatis, ut increduli sitis, putantes Christum non sufficere ad justificationem, sed legem esse necessariam. Cor dico incredulitatis malum, id est in multa mala præcipitatum. Ex quo enim incredulis est aliquis, præceps ruit in actum peccati. Nec parum nocet cor incredulitatis, quod est habere cor discedendi a Deo. Et male vobis si a Deo disceditis, quia Deo dico vivo, a quo qui discedit, vitam perdit, qui ad eum incedit, vitam invenit.

Bvidete ne sit in aliquo cor incredulitatis quod ego prohibeo, sicut idem prohibens dicit *Spiritus sanctus* in David his verbis (*Psal. xciv*, 8, 11) : *Hodie*, id est tempore gratiæ, sic enim David loquebatur quasi spiritu præsens in diebus Christi. Per hodie autem totum tempus gratiæ, a Christo usque in finem mundi intelligitur. Hodie, inquam, in diebus Christi, nolite obdurare corda vestra ; si audieritis vocem ejus, sicut revera audietis. Illud si affirmatum est. Nolite obdurare cor, **368** agentes sicut in exacerbatione, id est multoties exacerbando me fecerunt patres vestri. De multis exacerbationibus unam reponit, dicens : Nolite obdurare secundum diem, id est sicut illi obdurati sunt in die temptationis, quando tentaverunt me, dicentes : « Nunc quid poterit hic parare mensam populo suo ? » (*Psal. lxxvii*, 19.) Tentationis dico factæ in deserto, ubi magis consugiendum illis esset ad auxilium Dei, quam ad provocandum eum per temptationem. Vos autem positi in deserto mundi hujus, videte ne per temptationes Deum irritetis, ubi, id est in quo deserto tentaverunt me patres vestri. Videte si secundum carnem patres sunt, ne sint patres secundum imitationem. Tentaverunt, inquam, et probaverunt, id est probabilem me invenerunt; etenim viderunt opera mea quadraginta annis, in quibus me omnia posse experti sunt. Propter quod, scilicet quia tentaverunt me, offensus fui, id est iratus huic tam pessimæ generationi, et dixi de illis. *Isti semper errant*, et hoc corde, id est ex propria deliberatione, quia serio D peccant, potentes et scientes recte agere. Et, licet sic dicerem illis, tamen ipsi non cognoverunt vias meas, id est cognoscere noluerunt opera mea, in quibus ambulare debuissent; sed quia non cognoverunt, si ipsi introibunt in requiem meam, quam illis pollicitus eram ? Defectio orationis, ut intelligantur quælibet inconvenientia, quasi diceret : Si introibunt, nemo mihi credit ulterius. Vel quælibet hujusmodi. Illud si quidam dicunt esse quasi non, attendentes vim sententiae, non dictio. Si introibunt dico ut ego juravi, id est firmiter stabilivi eos non intraturos ; juravi utique in ira mea, id est quando iratus eram illis ; quod utrumque et ira et

juramentum aufert eis introire in requiem. *Si, quia A non potuerunt intrare in requiem propter incredulitatem suam.*

ibi, sit eadem manet in sententia sic : Si intrabunt in requiem meam illi, quibus in ira mea juravi quod non essent in requiem intratuli. Et quia, fratres, propter cor in incredulitate obdurate patribus vestris requies negata est, ideo, fratres, videte ne forte sit in aliquo vestrū cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sicut expositum est. Ne, inquam, sitis increduli, sed adhortamini vosmetipos de incremento virtutum dicentes per singulos dies : *Venite, exsultemus*, etc., donec, id est *quandiu cognominatur* in vobis *hodie*, id est tempus gratiae. *Cognominatur*, ideo ait, ne remoti a diebus Christi putarent minus sibi conferre Christum quam temporaneis. *Hodie*, inquam, *cognominatur*, quia haec gratia quae etiam ultimis tribuitur, cognata est gratiae datae in diebus Christi, tantum valens postoris quantum primitivis.

Adhortamini, inquam, *ut non obduretur aliquis ex vobis fallacia*. Scitote enim quod diabolus vos fallit, si forte obduramini. Fallacia dico causa *peccati*, quia, postquam deceptus est aliquis, magis ac magis dehinc præcipitatur in peccatum. Debetis vos adhortari et non obdurate, quia, quod non eramus, *effecti sumus* per gratiam, *participes Christi*, id est partem capientes cum Christo in hæreditate Patris. Hac tamen conditione dico participes, *si retineamus firmum usque ad finem vitae*, quod nunquam deseramus *initium substantiae ejus*, id est fidem quae est initium bonorum, et per quod jam deificamur, et divinæ substantiae quodammodo participamus. Retineamus, dico, *dum*, id est *quandiu*, *dicitur* in nobis : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum patres vestri obduraverunt in illa exacerbatione præfata*. Bene dico in exacerbatione. *Quidam enim* eorum, *audientes* mandata Domini, *exacerbaverunt* Deum. *Non tamen universi qui profecti sunt ab Ægypto per Moysen*, id est per ducatum Moysi exacerbaverunt Deum, quia nec Caleb, nec Josue. Similiter et vos profecti ab Ægypto per Moysen, id est a tenebris infidelitatis per Christum consecrantem vobis aquam remissionis, nolite exacerbare Deum. Vere quidam exacerbaverunt, quia *quisbus infensus est Deus quadraginta annis, nonne illis qui peccaverunt* (et non impune) ne impunitatem promittatis vobis, quia *cadavera quorum peccantium prostrata sunt in deserto*? Illis utique Deus infensus fuit. **369** Iterum ad idem : *Quibus autem juravit Deus non introire in requiem ipsius*, id est in coelstem Hierusalem, ubi est vera requies, *nisi illis qui fuerunt increduli* : et in verbis Domini fidem non habuerunt? Quibus pro peccato prostratis sicut abstulit terram reprobationis; sic veram requiem quae significabatur per illam terram : Videte itaque ne vos increduli (quod utique estis) si legem quasi necessariam fidei reducitis non credentes posse justificare Deum pro incredulitate non intretis in requiem. Deus quidem juravit eos non intraturos in requiem : et sicut juravit, impletum videmus : *quia*

CAPUT IV.

« Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis : sed non profuit illis sermo auditus, non admistus fidei ex his quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem qui credimus : quemadmodum dixit. « Sieut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam (*Psal. xciv*, 11). » « Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis : dixit enim quodam loco de die septima sic : Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis (*Gen. ii*, 2). » Et in isto rursum : Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest introeire quosdam in illam, et hi quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quemdam, *hodie* in David, dicendo, post tantum temporis (sicut supra dictum est) : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. Itaque relinquitur Sabbathismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem : ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Vivus est enim sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipi, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus : compagnum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum, et intentionum cordis (*Ecli. xv*, 20). Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem magnum qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei, teneamus spei nostræ confessionem. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. »

EXPOSITIO.

Et quia propter incredulitatem intrare non potuerunt in requiem, igitur timeamus ne forte aliquis ex nobis existimetur secundum veritatem deesse ab illa requie. Sed præmittit possibilitatem introeundi nobis concessam dicens. Timeamus, inquam, ne relicta pollicitatione, id est frequenti promissione introeundi in requiem ejus, scilicet Dei : unde nos habere constat facultatem introeundi, ne, inquam, hac relicta per incredulitatem existimetur aliquis nostrum deesse a requie. Bene dico pollicitatione ; etenim nobis nuntiatum est (quemadmodum et illis) per fidem posse intrare in requiem. Illis quidem nuntiatum fuit, sed tamen non profuit illis sermo nuntiationis auditus tantum, et non admistus fidelis, ut crederent

his qui a Deo audiebant. Fidei dico acceptæ ex his quæ audierunt, ut sicut audiebant, sic Deum impleturum crederent. Vel ita : Sermo auditus et non admistus fidei, ex his, id est propter ea quæ audierunt ab illis exploratoribus reversis, non profuit illis. Secundum hanc sententiam ad historiam nos mittit, quando duodecim exploratores missi a Moyse revertentes terruerunt filios Israel, dicentes (*Num. XIII, 28, 34*) : Terram quidem esse fructiferam : sed filios Enachim ibi esse giganteæ staturæ, quorum in conspectu stare non possent; quibus et hujusmodi auditus dixerunt : « Faciamus **370** nobis ducem et revertamur in Ægyptum (*Num. XIV, 4*), » in incredulitate exacerbantes Deum. Vere sermo auditus tantum quia non est admistus fidei, non profuit illis : nam quia in nobis est admistus fidei proderit nobis. Locus a contrariis. Quod ita ait : Nos qui credidimus, id est qui fidem auditis admiscuimus, ingrediemur in veram requiem : cuius et figuram et veritatem illi (quia increduli) perdiderunt. Nos, inquam, ingrediemur ; quemadmodum dixit nos per fidem ingressuros ; ubi ait : *Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam*. Et hoc dicere fuit per contrarium, quia ubi illos propter incredulitatem non intraturos dixit in requiem, ibidem per contrarium nos, quia credimus dixit ingressuros in requiem. Vel singula reddamus singulis. Nobis nuntiatum est de requie illa, quia nos qui credidimus ingrediemur requiem : ilis non profuit sermo auditus tantum, quemadmodum dixit : *sicut juravi in ira mea si introibunt in requiem meam*.

Dixit superius : Videte ne sit in aliquo vestrum cor incredulitatis, quia propter incredulitatem non intraverunt in requiem pollicitam, de qua requie nuntiatum est vobis, quod si fidem habeatis, hanc requiem habere potestis. Quibus autem modis, et quibus temporibus nuntiatum sit sub jungit, ostendens duas nuntiationes de hac requie factas esse in figura, quia nemo adhuc requiem illam habere poterat : cuius requiei tertia nuntatio facta est, non in figura, sed in ipsa veritate, quando jam et haberet poterat, et habebatur ipsa requies, scilicet in diebus gratiæ. Littera sic jungitur : De requie illa utique nuntiatum est nobis : nam et in hoc loco et in illo, et in alio. Illud et diversitates locorum ubi de requie agitur significat : illud quidem discretionem temporis : quia tempus quo primum de requie hac nuntiatum est, scilicet constitutio mundi, longe distabat a tempore impletionis, scilicet a diebus Christi. Unde sic ait : Nuntiatum quidem nobis est de requie : et quidem operibus perfectis incipiendo ab institutione mundi : nuntiatum est nobis de requie illa. Facto homine, perfecta dicuntur esse opera Dei, cum omnis creatio mundi fuerit propter hominem : si homo caput creaturarum deesset, imperfecta essent omnia propter hominem creata. Et quia a Deo perfici et consummari secundum opinionem quorundam possent, et non principium habere a Deo, ideo ait incipiendo ab institutione mundi. Vere per-

Afectis operibus nuntiatum est nobis. *Dixit enim Scriptura vel Moyses in quodam loco de septima die sic*. Ideo non determinans locum dicit in quodam loco, quia et hic locus Scripturæ satis notus erat illis, et quia hic locus discretus et egregius erat, ubi de salvatione sermo habebatur : dignitate, inquam, discretus ab illis, ubi de tauro immolando habetur sermo. Vel si ibi non sit, enim, nihil oportet repetere, sed dicamus operibus perfectis. *Dixit in quodam loco de die septima, sic illud et quod sequitur vim habet in ordine litteræ, unde sumptum est* ; quasi diceret : *Hoc et hoc fecit Deus; et his factis requievit die septima*. Non dicitur Deus requiescevit, quasi qui labore aliquo vexaretur; sed ut per hoc significaret requiem futuram ait : *Deus requievit, id est cessavit ab omnibus operibus suis*, quod nihil postea operatus sit; cujus materia vel similitudo in priori creatione non præcesserit, materia in rebus corporeis; similitudo in corporeis ut in animabus. Statim sexta feria facto homine, Sabbatho requievit, quasi per hoc diceret homini : Si obediens mihi fueris, haec eadem requies peracta obedientia parata est tibi. Ubi ait : requievit die septima, sic de requie nuntiatum est, ut et figura requiei exspectaretur, scilicet terra repromissionis. Et veritas figuræ in diebus Christi, ante quem nemo veram habuit requiem. Sicut in præfato loco, sic etiam in isto rursum nuntiatum est. Vel dicit Scriptura de requie illa ubi ait rursum de eodem significat esse dictum.

CSic, inquam, nuntiatum est : *Si introibunt in requiem meam*. Ubi enim hoc dicendo incredulis negabat requiem, significabat esse requiem fidelibus possidendam. Haec autem Scriptura invenitur in David, qui jam **371** de figura, scilicet de terra illa promissionis non poterat prophetare : quam filii Israel jam multo tempore possederant. Et ita secundum David non de figura quæ jam habebatur, sed de veritate rei quæ in Christo exspectabatur haec prophetia erat. Secundum Moysen autem qui hoc idem dicebat tiliis Israel prophetia erat, et de figura nondum habita, et de veritate in Christo accipienda. Præmissis de eadem requie duabus nuntiationibus in figuris, sub jungit tertiam secundum impletionis veritatem, dicens : Quia hoc et illo modo de requie illa nuntiatum est, ergo ut implerentur prædicta, terminat iterum agens de **D**eadem requie, diem quemdam Spiritus sancti dicendo hodie in David. Diem hunc dicit quemdam, id est discretum et omnibus qui ante fuerunt præcellentes : quia in hoc die impletur salus, quæ in antea actis diebus nuntiari tantum potuit nunquam impleari. Dicendo hodie in David post tantum temporis. Multum enim tempus præterierat a Josue qui terram promissionis Judæis distribuit, usque ad diem David : unde appareat David aliam requiem intellexisse futuram, quam illam terram quam jam diu possederant. Dicendo, inquam, hodie sicut supra dictum est ibi. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quia sicut priores patres

propter incredulitatem etiam figuram perdiderunt : sic et vos (si increduli fueritis) veram requiem non possidebitis. Post tantum temporis ideo terminat : *quoniam superest*, id est restat adduc *quosdam introire in illam requiem*. Ideo etiam ait nolite obdurare corda : quia hi quibus prioribus annuntiatum est de requie propter incredulitatem suam : nec saltem introierunt in figuram, nedum in ipsam veritatem. Vel ita manente eadem sententia. Quia sic et sic pollicita est requies illa : ergo ut impleantur promissa : superest quosdam introire in illam requiem. Et quoniam superest quosdam introire, ideo iterum terminat quemdam diem, post tantum temporis, dicens *hodie in David*. Et quoniam hi quibus prioribus annuntiatum est de requie illa, propter incredulitatem non introierunt in eam : ideo *hodie si vocem ejus audieritis nolite obdurare corda vestra* : sicut supra dictum est patribus vestris. Vere superest quosdam intrare in illam terram : nam (sicut falso putatur a quibusdam) Jesus, id est Josue non praestitit eis illam requiem. *Si enim hic Jesus, id est Josue praestitisset eis hanc requiem, nunquam David loqueretur de alia requie longe post Josue* : dicendo *hac die*, id est est *hodie*. Vel ita : Nunquam David loqueretur de alia die post hac, id est si intellexisset a Josue veram requiem distributam esse. Assumatur ita : Sed Jesus Josue non praestitit illis veram requiem. Et quia promissa est, et nondum praestita, itaque hoc solum ex praemissis *relinquitur, scilicet Sabbatismus populo Dei*. Sabbatismus dicitur jucunditatis : et illa delectatio quæ fit in Sabbato significans jucunditatem veri Sabbati. Et bene dico Sabbatismus. *Nam quicunque ingressus est in requiem ejus, sive Abraham, sive quilibet sanctus, invenit hunc Sabbatum*. Quod ita ait : Non solum Christus sed etiam ipse qui ingressus est requievit ab operibus suis, id est ab omni labore : *sicut et Deus quievit a suis operibus*. Quies enim Domini, signum et causa fuit nostræ quietis. Deus enim sexta die hominem fecit, sexta ætate redimere venit, sexta die, et ejusdem diei sexta hora eum redemit, quiescens Sabato in sepulcro, significans saccum in æterno Sabato quieturos. Et quia requies relinquitur populo Dei, et quicunque ingrediens in illam, sicut Deus ita requiescit : ergo bene operando, et sane credendo, *festinemus ingredi in illam requiem* : ita festinemus ut ne quis nostrum incidat in id ipsum exemplum incredulitatis, id est in eadem incredulitatem, in quam patres nostri inciderunt. Nos dico, gravius nunc offendentes, quia nos habemus illos in exemplum cavendi nobis, illi sine præcedenti exemplo ceciderunt. Festinare nos oportet in requiem, et non incidere in incredulitatem : *quia sermo Dei*, id est verbum patrisjuxta illud : « Omnipotens sermotonus, Domine, a regalibus sedibus venit (Sap. xvii, 15). » **372** Hic, inquam, sermo Dei est *vivus*, id est vitam habens, suisque vitam ministrans. Cumque sit vivus est etiam *efficax*, id est faciens quocunque vult, remunerando piros, damnando impios :

Aet cum tantam habeat potentiam, non minorem habet sapientiam. Est enim *penetrabilior omni gladio*, id est omni humano ingenio : quod quia occulta penetrat, dicitur gladius perforans interiora. Gladio dico, *anticipi* : quia sicut gladius anceps qui in medio tenetur ante et retro percutit ; sic humanum ingenium : et de sapientia spiritali, et de scientia humana intelligit. Sermo etiam Dei est *pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus*, quia scit bene discernere quæ sint animæ, id est sensualitatis : et quæ sint spiritus, id est rationis. Discernit etiam ipsos actus sensualitatis inter se et dispositiones : quia aliquando sensualitas rationem secum trahit in peccatum, modo bene operando consentit spiritui. Scit etiam discernere ea quæ sunt spiritus inter se, quomodo nunc repugnet sensualitati, quandoque consentiat : quandoque bene operari secum cogat, pertingens usque ad *divisionem compagum*. Vel (quod idem valet) : Discretor etiam compagum animæ et spiritus : quia scit seriem illam quodam ordine compactam : nunc in sensualitate, nunc in spiritu : sicut quando sensualitas desinit male agere, et dehinc bene operando consentire spiritui, et sic gradatim ascendit etiam spiritus, primum bene operari incipit : dehinc contemplari illa cœlestia, a cœlestibus transiens, figit oculum in ipsum Deum. *Discretor etiam medullarum*, id est omnis subtilitas animæ et spiritus : quia nulla subtilitas eum latere potest. Discretor etiam omnium *cogitationum* : quia novit quidquid homo cogitat, nec solum cogitationum, sed etiam discretor *intentionum cordis*, quia novit quidquid per cogitationes intendat. Et (ut sapientiam ejus breviter comprehendam) *non est ulla creatura invisibilis*, id est quæ non appareat in conspectu ejus, qui tantus est ut simul omnia comprehendat. Et cum sermo Dei ita sit efficax ut potentiam efficiendi quidquid velit habeat, et cum adeo sit sapiens, bene et poterit, et sciet quid unicuique debeat retribuere. In conspectu ejus nulla creatura invisibilis : *sed omnia sunt nuda*, id est revelata et (quod majus est) etiam interius *aperta oculis*, id est perspicacitatem ejus, ad quem tam potentem, tam subtiliter omnia prospicientem, *nobis est sermo* : huic enim reddituri sumus rationem de singularis. Festinate ergo ad eum relicto malo incredulitatis. Comparavit quidem Jesum, et majorem ostendit prophetis, et angelis, dicens eum Filium Dei, sed quomodo in eo penderet tota salus hominum, neendum dixerat : ad quod possent illi objicere : Quid prodest nobis si major angelis sit Filius Dei, cum Deus in eo non disposuerit non salvari ? Ad hæc respondet Paulus dicens, quod in eo Deus omnem salutem proposuit per sacerdotium Christi, Leviticum destruens sacerdotium, et per gratiam Christi inutile pondus veteris legis. Littera sic jungitur : Quia ad istum tam potentem, tam sapientem nobis est sermo : ergo *teneamus confessionem spei nostræ*, id est fidem per quam nobis conceditur sperare futuram gloriam. Teneamus, inquam, *habentes ponti-*

ficem, qui factus est nobis pons in salutem. Pontificem dico magnum longe præ omnibus Leviticis : *qui pontifex noster penetravit cœlos* in sublimitate potentiae, sacerdotes autem de Levi semel in anno licebat introire in sancta sanctorum, ubi tamen non erant nisi manufacta. Hic autem potentialiter penetratis cœlis, sedet in dextera patris. Pontificem istum dico *Jesum*, id est salvatorem nostrum et potenter salvare, quia *Filius Dei*. Nos talem habentes pontificem, teneamus spei nostræ confessionem. Iterum ne præ magnitudine Jesu desperarent infirmi fratres, dicendo quia Filius est Dei, quia cœlos penetravit, nunquam dignabitur condescendere infirmitatibus nostris ait Paulus. Sine dissidentia teneamus confessionem : *quia non habemus pontificem, qui licet Filius Dei sit, non tamen possit compati* et condescendere *in infirmitatibus nostris*, et secundum fragilitatem naturæ, et etiam lapsis, sed habemus pontificem *tentatum in carne per omnia genera tentationis*. Tentatum dico *pro similitudine*, id est quia similis fuit nobis, mortal is et passibilis. Vel, tentatum pro similitudine, id est ut exemplum in se daret nobis resistendi temptationibus, et sic tentatum tamen *absque peccato*. Ex eo enim quod tentatus est, scit compati; ex eo autem quod sine peccato, potest liberare. Ergo, quia et compatiens et potentem liberare habemus pontificem, ergo *cum fiducia adeamus ad thronum gratiae*, id est ad Christum, in quo non quædam gratia, sed thronus et sedes est omnis gratia. De plenitudine enim ejus omnes accepimus (*Joan. 1, 16*), adeamus ideo, *ut per eum consequamur misericordiam de commissis, et apud eum inveniamus gratiam in auxilio*, id est auxiliariem ad bene operandum de futuro. Auxilio, inquam, non pro velle nostro sed *opportuno*, quia quocunque modo Deus opportunum videat, nunquam suos inadjuvatos deseret.

CAPUT V.

« Omnis namque pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, qui condolere possit his qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ita et Christus non semet ipsum clarificavit ut Pontifex fierit, sed qui locutus est ad eum : *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Quemadmodum et in alio loco dicit : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit [posset] illum salvum facere a morte ; cum clamore valido et lacrymis offerens, exarditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex, juxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo, et in-

A « terpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte opus sit, non solidi cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiae, parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali. »

EXPOSITIO.

Dixit superius *adeamus Christum cum fiducia*, ut per hunc pontificem *consequamur misericordiam et gratiam in auxilio*. Nunc autem probat a minori, B quod per hunc pontificem Christum possumus misericordiam consequi, dicens : Vere per Christum possumus consequi misericordiam in auxilio. Namque per ministerium omnis pontificis homines sub eo possunt misericordiam consequi, qui pontifex longe minor quia sumptus ex hominibus ; Christus autem pontifex ex Deo. Et in quibusdam verbis pontificem istum Christo comparabit, et in aliis minorem ostendet. Nec hoc repugnare videatur quod ait : Omnem pontificem constitui, ut per ministerium ejus misericordiam consequantur subditi. Cum in multis hoc defuerit, quia licet hoc deesset, vel propter peccatum ministri vel populi, ad hoc tamen pontifex consecratus fuit ut per ministerium ejus misericordiam consequeretur populus, nisi in altero peccaverit. Quod ita ait : *Consequemur misericordiam per pontificem Christum*. Namque omnis pontifex ex hominibus. Quia antequam eligatur, sic est ex hominibus, quod non plus possit conferre alii quam ille sibi. Hic, inquam, pontifex *assumptus*, id est divina voluntate electus. Electio enim divina qua **374** assumitur, hoc efficit in eo ut possit intercedere pro populo, qui priusquam sic assumatur, impotens est in hoc : velut alius homo. Assumptus, inquam, *constituitur pro hominibus*, qui paulo ante erat ex hominibus. Constituitur, inquam, pro hominibus, non ut præsit eis in sæcularibus, sed *in his quæ sunt*, id est quæ pertinent ad Deum, scilicet ut obsecrat et sacrificet pro illis.

In his ad Deum ita constituitur *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* populi delendis. Dona vocabantur in lege veteri illæ minores oblationes. Sacrificia autem, quando immolabatur taurus vel hujusmodi. In Christo autem preces et quæcumque fecit usque ad horam passionis dona dicuntur. Sacrificia autem quando seipsum in ara crucis obtulit. Ubi ait *assumptus ex hominibus*, ibi ostendit majoritatem Christi, qui ex electione Dei *assumptus sit* ; in his quæ prædicta sunt, similitudinem, quia, si per illum pontificem offerentem dona et sacrificia consequuntur homines misericordiam, quare non similiter per Christum hæc eadem offerentem ? Constituitur, inquam, pontifex *qui possit*, id est qui in usu habeat condolere his qui ignorant, id est ignoranter ex simplicitate peccant, et his qui errant, id est scienter in-

cidunt in peccatum. Talis enim debet elegi qui omnibus infirmitatibus fratrum sciat compati, non qui impatienter præcipitet sententiam damnationis in subditos. In hoc bene Christus similis, qui tentatus per omnia compatitur infirmitatibus nostris. Dico possit condolare, et utique debet, quoniam sicut subditi, ita etiam ipse circumdatus est infirmitate, id est et fragilitate carnis, et saepius actu peccati. In hoc autem Christus major quia absque peccato. Et quia ipse circumdatus est infirmitate : *propterea quemadmodum offert pro populo absolvendo a peccatis, et conservando de futuro, ita etiam eodem modo debet* (et necesse est) *offerre pro semetipso*, in quo est infirmitas conservando de futuro, et *pro peccatis præteritis delendis*. In hoc iterum Christus major quia non indiget ut offerat pro se, nisi tantum pro populo. Quomodo hic pontifex assumendum sit, subjungit, dicens : *Hic pontifex sic debet offerre, et quisquam horum pontificum non sumit, id est non se ad sumendum honorem ingerit. Sumit dico sibi, id est respectu eorum quæ sua sunt. Sumeret sibi, si per pecuniam, si propter personam, si propter genus, propter sæcularem potentiam vel hujusmodi ingeratur in honorem.*

Hæc enim omnia ex eo sunt, sed qui propter virtutes, patientiam, humilitatem et hujusmodi, sumeretur ad honorem, hic non *sibi*, id est ex eo quod suum est, sed ex virtutibus quæ Dei sunt, sumeret honorem. Nemo sumit sibi honorem, *sed ille qui vocatur a Deo*, id est qui divina vocatione eligitur. Non dicitur, vocatur a Deo, quod vox divina ibi audiatur, sed, si propter virtutes Dei ab his qui sani sunt eligitur, idem valet ac si Deus diceret : *Veni quia dignus es accipere pontificatum*. Vocatur a Deo *velut Aaron* a Deo vocatus est. Aaron tamen non communis electione electus est, quia Filii Core contradixerunt. Quare illato igne alieno, thurificantes ab igne consumpti sunt, et Dathan et Abiron pro eodem murmurantes, a terra absorpti sunt (*Num. xvi, 31*). Sed Moyses ex præcepto Dei, et per miraculum assumpit Aaron in sacerdotium. Præcepit enim ut de *xii* tribubus *xii* virorum *xii* virgæ in tabernaculo ponerentur, ut cuius virga florisset, pontifex secundum manifestam voluntatem Dei fieret. In electione autem Aaron ostendit quod, si pauci sint qui juste elegant et multitudine contradicat, tamen paucorum sententia canonice elegantium sequenda est, D multitudinis error reprobandus (*Num. xvii, 2, 10*). Pontifex ille si tanquam Aaron vocatus sit, non se ingenerens in honorem, hominibus prodesse potest. Sic et Christus simili de causa suis auxiliari potest, quia *Christus non clarificavit*, id est non se magnificando ingressit ad hoc, *ut fieret pontifex*, sed Pater clarificavit Christum qui locutus ad eum, dicens : *Tu es Filius meus 375 ego hodie genui te*, sicut in principio Epistolæ exposuimus. Hæc autem non sunt verba, quibus Pater eum clarificavit; sed in quibus Christum sacerdotio dignum ostendit : quando autem, dum Christus baptizaretur, ait : « *Hic est Filius meus, in*

A quo mihi bene complacui (*Matth. iii, 17*). » In his verbis Filium clarificavit. Adjungens autem : « *Ipsum audite (ibid.)*. » in hoc verbo pontificem consecravit. Ut Pater ostenderet dignitatem Filii : tu es Filius meus. Ita Christo ait, quemadmodum de pontificatu ejusdem etiam in alio loco ejusdem Scripturæ ait : *Tu es sacerdos, duraturus in æternum secundum ordinem*, id est secundum dignitatem ordinis Melchisedech. Sacerdotium autem Leviticum non in æternum, sed in tempore duraturum. Ideo sacerdotium Christi necessere est ut maneat in æternum, quia sicut, nisi per eum, beatitudo non potest haberi, sic, nisi per eum habita, non potest retineri. In hoc item quod in æternum prælatus est sacerdotio Levitico, quia, illud in tempore. Et si destruendum sacerdotium prodesse potuit, multo magis æternum sacerdotium Christi ; quod etiam alterius est dignitatis, quia secundum ordinem Melchisedech. Qui Christus ut certi sitis vos in eo consecuturos misericordiam, *in diebus carnis suæ*, id est possibilitatis et mortalitatis suæ. Naturale enim est carnis pati et mori. In his, inquam, diebus *obtulit preces et supplicationes* ad Deum. Preces vocat quascunque postulationes ante passionis articulum fecit. Supplicationes, dicit quando, instante hora passionis, tanta intentione oravit ut sanguineum sudorem emitteret. Obtulit, inquam, ad eum, *qui possit salvum facere illum a morte*. Non ut non moriatur, sed ne mors ipsi diu dominetur. Intendens per se liberatum a morte, humanum genus ab eadem liberandum. Obtulit, inquam, ad eum *cum clamore valido*, non quod ita alte clamaverit, sed cum valido clamore, id est cum maxima intentione, *et cum lacrymis*. Alibi non invenitur eadem hora lacrymæ Christum, nisi in hoc Evangelio Pauli ; cui non minus est credendum, quia, si pro Lazaro et pro destructione Hierusalem, miserando ubique humano defectui, lacrymæ dicuntur, multo magis lacrymæ dicendus est, ut, consummatione obedientiæ suæ, defectum humani generis sanaret. Offerens, inquam, preces cum lacrymis *exauditus est*, completo quod postulabat, *pro sua reverentia*, id est pro sua religione. Vel pro sua reverentia, id est pro obedientiæ qua se Patrem semper reveritum fuisse probavit. Non tantum preces cum lacrymis obtulit, sed etiam *didicit*, non cognitione, sed per experientiam rei *obedientiam ex his quæ passus est*, id est per mortem ; cum, id est *quamvis esset Filius Dei* potens omnia, sic tamen sacerdotium suum implere voluit. *Et ipse consummatus*, id est mortuus. Vel consummatus, id est in dextera Patris, ut nihil imperfectum haberet constitutus, *factus est causa salutis æternæ omnibus obtemperantibus sibi*, non illis qui sibi renuant obediere. Causa utique salutis bene potest esse, quia *appellatus est pontifex* non ab hominibus, sed *a Deo*, nec secundum Leviticum, sed *juxta dignitatem ordinis Melchisedech*. Dicturus eis quomodo sacerdotium suum legale destruat sacerdotium, et quomodo omnia legalia in eo finem habeant, quomodo

vero suum sacerdotium præcesserit legale, et in æternum sit permansurum. Primum eos (secundum partem tamen) aspera invectione aggreditur, et convenienter primum eos corrigit, ut correcti devotiores sint ad audiendum, et proniores ad credendum, dicens : *De quo*, id est quomodo Christus sit pontifex secundum ordinem Melchisedech restat nobis sermo grandis, id est multa comprehendens, et ininterpretabilis, id est qui modo non possit interpretari, nec a me, quia non habeo congruos auditores, nec vobis interpretabilis, quia capere non potestis. In interpretabilis dico ad dicendum, id est ad exponendum vobis, quoniam vos facti estis imbecilles ad audiendum, id est ad intelligendum. Vel sermo iste grandis est et interpretabilis, **376** quia multa sacramenta hic continentur, quæ oportet exponi. Grandis ideo dico quoniam vos facti estis imbecilles ad audiendum. Vere imbecilles, nam cum deberetis esse magistri propter tempus, prolixum quod habuistis ad discendum; vos enim in ipso initio prædicationis conversi estis. Cum, inquam, deberetis esse magistri, nunc rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei. In sermonibus Dei multi gradus continentur : primum simplex instructio, dehinc media ad ultimum perfecta. Exordium autem vocat, ut quando aliquis docetur credere incarnationem, passionem Christi, et hujusmodi simplicibus opportuna. Elementa autem exordii sunt, ut seriatim enarrare materiam passionis, vel aliquid hujusmodi. Vos etiam facti estis tales quibus opus sit lacte, id est puerili insinuatione, et ita lacte quod non solidi cibo, id est perfecta doctrina. Vere ita lacte, quod non opus sit solidi cibo. Nam omnis ille qui particeps est lactis, id est cui necessaria est insinuatione puerilis, hic talis expers sermonis est justitiae, id est doctrinæ justorum, id est perfectorum ; ideo expers, quia parvulus est sensu. Vos autem perfecti malitia, sensibus vero pueri. Parvulorum est lac, sed perfectorum est solidus cibus, id est solida doctrina ; perfectorum, id est eorum qui habent sensus, id est intellectus suos pro consuetudine, id est pro assiduitate studii exercitatos ad discretionem boni et mali, ut bonum discernere sciant a malo, et etiam de bonis, quæ magis sint bona quæ minus, sciunt discernere ; et de malis, similiter.

CAPUT VI.

Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum jacentes fundamentum pœnitentiae ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et judicij æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes facti sunt spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et pro-lapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rur-

sus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes. Terra enim saepè venientem super se bibens imbrex et germinans [generans] herbam opportunam illis a quibus colitur accipit benedictionem a Deo ; proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, et maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora et viciniora saluti, tametsi ita loquimur. Non enim injustus Deus ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministras sanctis et ministratis. Cupimus autem unum quemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem, ad expletionem spei usque in finem, ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. Abraham namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens : Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimer ferens, adeptus est repromotionem. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis suæ hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatum habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incidentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum. »

EXPOSITIO.

377 Eis duriter increpatis, iterum blanditur inserendo se, dicens. Quapropter, id est, quia propter tempus magistri esse deberetis, et quia exercitatos sensus in lege Domini vos oportet habere, ideo nos, intermittentes sermonem inchoationis Christi, id est elementa exordii, quibus aliquis inchoat in cognitione Christi, hanc, inquam, pueritiam deserentes, feramur ad perfectionem, ut sciamus quomodo in principio erat Verbum, et Deus erat Verbum, etc. Feramur, inquam, ad perfectionem, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiae ab operibus mortuis, etc. Opera mortua vocat, vel peccata, quæ mortificant, vel priora bona, propter peccatum superveniens mortificata. Pœnitere autem ab operibus mortuis est fundamentum, quia nisi hic lapis primum ponatur, nihil ædificabitur ; fundamentum etiam fidei, quæ sit ad Deum ; qui enim aliunde quærerit justificationem, vel non omnes partes fidei credit, hic fidem non habet ad Deum ; fundamentum etiam doctrinæ baptismatum. Pluraliter ideo dicit baptismatum, quia est baptismus in aqua ; dicitur etiam baptismus in lacrymis pœnitentiae ; tertio modo, in effusione sanguinis pro Christo. Fundamentum etiam impositionis manuum ; nisi enim quis

credat quod per impositionem manus et peccata futura mala reboremur, hic fundamentum non habet, quia irritum est quidquid superaedificat; fundamentum etiam *resurrectionis mortuorum*, nisi enim quis credat resurrectionem Christi effecisse resurrectionem mortuorum, fidem perdidit, et non habet supra quod aedificet; fundamentum etiam *judicii æterni*. *Æternum* dicit judicium, quia quidquid isti constituetur de bonis sive malis, in æternum durabit. Qui autem futurum judicium non credit, fundamentum non habet, quia infidelis est.

Hæc omnia propterea dicuntur fundamentum, quia nisi hæc in fundamento præcesserint, nemo aliter potest bonum operari. Hæc autem omnia necessaria erant illis, scilicet fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, quia peccaverant graviter, et bona opera quæ in eis præcesserant, sicut supra ait, multa eos passos pro Christo a contribubus suis, peccando irrita fecerant. Iterum fides ad Deum, quia si inteligerent quomodo ex fide Christi omnis justificatio habeatur, non recurrerent ad circumcisionem, quasi sibi necessariam. Si iterum de baptismo bene docti essent, quomodo in illo omnia peccata dimittantur, legalia confiterent esse superflua. Si etiam scirent quomodo per impositionem manus Spiritus sanctus et priora dimittat, et confortet contra venientia mala non curarent legalia. Si iterum resurrectionem Christi crederent esse efficientem causam nostræ resurrectionis in gloria, nihil præter Christum quærerent. Iterum, si pensarent quomodo Christus judex futurus sit omnium, per fidem Judicis soli studerent placere Judici. Quia his omnibus indigebant, propterea ait: Feramur ad perfectionem jacientes (sicut lapis in fundamento jacitur) fundamentum poenitentiae, et sequentia, sicut exposita sunt. Jacientes dico non rursum, id est non iterato priori modo, ut sicut prius jecimus in vobis omnia hæc, et vobis peccantibus destructa sunt rursum eadem iterata destruantur. Ut secundum hanc sententiam illud rursum negemus tantummodo. Vel si ad omnia ponatur negatio, sententia manet eadem sic: Feramur modo ad perfectionem, ita ut simus rursum, id est amplius jacientes fundamentum poenitentiae; modo quidem jaciemus, sed videte ne rursum oporteat jacere. Sic ad omnia ponatur negatio, manente sententia. Moneo feramur ad perfectionem et utique *hoc faciemus*, id est ad perfectionem feremur, *si quidem Deus permiserit*, id est si in vita hac spatium concederit quo peccata nostra possint redimi. Ideo dico si Deus promiserit, *quia impossibile est* in alia vita per poenitentiam renovari; ibi enim locus accipendi quod meruit; hic locus **378** merendi. Quod ita ait. Si Deus permiserit, ideo dico, quia in futura vita non permettit.

Impossibile enim est renovari per recuperatam justitiam aliquos in alia vita motos ad poenitentiam; quod renovare rursus esset. Hic enim licet quod ibi

A iterari non potest, scilicet ut quis ibi renovetur. Renovari dico, *eos qui semel illuminati* per fidem quia crediderunt, qui etiam postquam fidem confessi sunt, *gustaverunt*, quasi suavem gustum et jucundum, *cælestè donum* scilicet remissionem de peccato per baptismum; quod donum desursum est. Hæc duo circa fidem. Qui etiam *facti sunt participes Spiritus sancti* quod genera linguarum, vel cætera dona habuerunt. Qui etiam (quod majus est) *gustaverunt nihilominus* quam nos *bonum*, id est jucundum verbum Dei, id est divinitatem Filii intellexerunt. Qui etiam gustaverunt, id est quadam anticipatione prælibaverunt *virtutes venturi sæculi*, id est impassibilitatem et immortalitatem, eos qui etiam hæc omnia habuerunt, *et prolapsi sunt*; impossibile et renovari rursus motos ad poenitentiam, et impossibile est eos *rursum esse crucifigentes Filiū Dei* *sibimet ipsis*, id est in alia vita impotentes efficere ut ulterius valeat sibi crucifixio Christi, *et rursum non habentes* Filium Dei *ostentui*, id est ostensioni ut imitentur ejus ostensionem. Quasi diceret: Rursum impotentes imitari Filium Dei. Vel aliter ut iterationem baptismi negemus in hoc versu: Impossibile est eos qui tales et tales fuerunt, nedum inferiores rursus renovari, id est rebaptizari motos ad poenitentiam. Ipsi dico si rebaptizantur, rursum crucifigentes sibi *metipsis* Filium Dei, non quod in re iterum crucifigant, sed in peccati paritate, quia una fides, unum baptisma, et Christus consecrans illud semel pro peccatis nostris mortuus est. Ideo dicuntur rursum sibi crucifigere Filium Dei paritate peccati, quia, si prius per baptismum justificati postea peccaverunt, prius baptisma putant propterea sic irritum esse ut si poenitentiam de futuro ad justificationem non valeat. Hi tales iterum volunt crucifigere Christum, ut ex iterata crucifixione iteratam habeant remissionem, nescientes quod unum baptisma et una mors Christi, ita post peccatum sicut ante (solummodo si poeniteat), ad omnem justificationem sufficiat. Ostentui in priori sententia pro ostensioni inusitate quidem ponitur, sed satis bene est secundum originem vocis: *ab ostendo, ostendis*. Ubi supra ait prolapsi: illud pro, gravitatem casus designat, scilicet in criminale. Dixit superius feramur ad perfectionem, et quibusdam interpositis adjunxit. Hoc, inquam, faciemus, id est ad perfectionem feremur, si Deus permiserit, et de eodem subdit: Vere id faciemus quod ad perfectionem feremur: et justum est quoniam *terra bibens imbre*. Per terram homines accipiunt, qui ut fructum faciant, excoluntur verbo Dei.

Hæc, inquam, terra bibens imbre, id est cum magno desiderio suscipiens divini verbi doctrinam, sicut enim imber siccata et indurata terram inebrat, sic verbum Dei cor induratum mollescere facit, et temperat, ut fructus facere possit. Terra, inquam, bibens imbre *sæpe venientem*. Sæpe ideo quia necasidua, ne vilescat, nec nimis parca, ne opportunitatem fructificandi amittat, debet esse divina doctrina; sed

sæpe ut sit opportunior utrinque contemperata. Venientem *super se*, quia et a Deo et a prælatis, qui superiores sunt in Ecclesia, descendit doctrina. Terra, inquam, sic bibens imbrem et generans herbam, id est fructum boni operis. Herbam dico *opportunam illis a quibus colitur*, id est prædicatoribus qui eam excolunt. Opportunam ideo quia facit non degenerem, sed fructum divinitatis, id est secundum quod docentur operari, et vident in doctoribus suis. Hæc, inquam, terra sic generans *accipit benedictionem*, id est multiplicationem bonorum a Deo. Bona terra accipit benedictionem. *Terra autem proferens spinas ac tribulos, reproba est*. Vel si habetur enim, ita jungatur non mutata sententia. Vere terra, generans herbam opportunam accipit benedictionem. Nam terra proferens spinas ac tribulos reproba est. **379** Proferens, notat tam male peccare, ut pravo exemplo corrumpat alios. Per spinas, peccata accipit minus pungentia; per tribulos (qui asperius pungunt) graviora. Terra, inquam, spinas ac tribulos proferens reproba est, id est inimica Deo, et proxima maledicto, id est perditioni. Ubi ait proxima, significat poenam quidem prope esse, sed adhuc per poenitentiam posse evadere. *Consummatio*, id est finis *cujus* reprobae terræ erit in *combustionem*, id est in perpetuum ignem nisi poeniteat. Idem versus proximæ litteræ conjungitur, non tamen sic idonee. Vere in alia vita nemo potest renovari ad poenitentiam; nam terra, id est homo in hac vita tantum bibit venientem imbrem, id est potest nisi ad emanationem. Hic enim locus merendi, ibi recipiendi. Vel secundum aliam sententiam, impossibile est renovari, id est rebaptizari. Nam terra semel bibit imbrem, id est homo semel suscipit aquam baptismatis.

Quia satis duriter eos increpavit, dicens superius, cum deberetis esse magistri; rursum indigetis ut doceamini, etc. Per hoc iterum quod prope dixit de benedictione bonæ terræ, suasit eis fructum opportunum facere, et per contrarium deterruit, nunc blanditur eis, ut sicut minis concussit, ita modo foveat blandimentis, dicens: *Tamest iū loquimur*, increpando vos superius, tamen, o *dilectissimi nos confidimus de vobis meliora*, quam combustionem, et viciniora saluti vestræ, quam sint spinæ et tribuli. Ubi ait *de vobis*, significat talē naturam esse in eis, quæ sit idonea correctioni. Meliora et viciniora hæc comparatio non fit inter participantia. Propterea de vobis confidimus quia multa bona olim operati estis; quæ si (postquam penitueritis) Deus non retribueret, injustus esset, sed *Deus non est in iustus ut obliviaatur operis vestri*; quo omnia vestra omnibus communia fecistis, et *dilectionis* quia hoc opus non timoris, sed ex dilectione processit, quam dilectionem ostendistis in nomine ipsius, id est ad honorem Dei. Operis vestri bene dico, *quia vestra ministrastis sanctis*, et adhuc eadem dilectione ministrastis. Triplex bonus notat in eis, scilicet opus bonum, et dilectionem et honorificentiam Dei in

A opere suo. Ministrastis olim et adhuc in eodem estis: *cupimus autem de futuro unumquemque vestrum, ut nec unus desit ab hoc opere ostentare*, id est frequenter ostendere eamdem sollicitudinem administrandi sanctis usque in finem vestrum. Ostentare dico ad expletionem spei, id est in futura beatitudine compleatur in vobis quod modo speratis. Ita cupimus ostentare, *ut non efficiamini segnes* in hac sollicitudine, sed sitis imitatores eorum, id est sanctorum qui hæreditabunt promissiones, id est promissas beatitudines: non propter genus, sed *fide et patientia*, id est per fidem, et quia diu sustinendo non fuerunt fatigati.

Quia sciebat Paulus multum placere illis si partibus eorum diceret repromissam salutem, ait, ac si quilibet interrogaret: Suntne factæ promissiones? Sunt utique; nam Abrahæ. Et tria subjungit quod et promissiones factæ sint, et per jusjurandum confirmatæ, et in Abraham jam impletæ dicens: *Deus promittens Abrahæ juravit per semetipsum*, et ideo per semetipsum, *quoniam neminem habuit majorem per quem juraret*; et quare? Ideo quia majorem non habuit, per se juravit, subdet, sed verba jurandæ præmittit: juravit, inquam, *dicens*: O Abraham *nisi benedicam te*, id est incremento virtutum ditavero te in hac vita. Benedicam dico, *benedic*ens, id est ita ut in officio benedicendi semper maneam, et nisi *multiplicabo* te in futura beatitudine remunerando fidem tuam. Multiplicabo, inquam, *multiplicans*, id est non hujus multiplicationis finem faciens nisi hoc fecero, (defectio locutionis) sequatur quodcumque inconveniens. **C** Et sic Abraham certificatus, Abraham *ferens longanimiter*, quia et diu et multa adversa sustinuit, *adeptus est tandem re promissionem*, id est sæpe promissam beatitudinem. Ideo juravit quia homo jurat. Ideo per se, quia major eo non est; *homines enim 380 jurant per majorem sui*; ideo Deus post promissionem juravit condescendens consuetudini hominum, quorum usus est certos fieri per jusjurandum, sicut Jesus diebus suis secundum morem illius regionis, in parabolis et similitudinibus loquebatur illis, cum tamen jurare Dei nihil aliud sit, quam immutabiliter stabilire. Homines jurant per majorem sui, et juramentum *finis est omnis controversiæ*, id est altercationis eorum, valens ad confirmationem alterius partis, in quo, scilicet per juramentum, *Deus volens abundantius ostendere*. Abundanter enim per promissionem, sed abundantius ostendit per juramentum. Volens ostendere *immobilitatem*, id est immutabilitatem sui consilii. Consilium Dei fuit (quod vix aliqui cognoverant) per fidem Christi salvare homines.

Hoc, inquam, consilium ostendens immobile *hæreditibus pollicitonis*, id est frequentis promissionis, posuit jusjurandum inter promissionem et impletionem medium. Ad hoc posuit, *ut per duas res immobiles*, scilicet per promissionem et jusjurandum, in *quibus impossibile est mentiri Deum*, quia nec in altero; per has duas res *habeamus solatum fortissi-*

*mum, id est quod in omni adversitate fortis nos faciat, volentes ad horam pati ut in æternum regnemus. Jusjurandum dicitur, quasi quod jus est ad jurandum. Perjurium autem non jusjurandum, sed *jus non jurandum* dicitur. In hoc juramento Dei auctoritatem habemus jurandi, ita tamen ut nec superflue juremus, etiamsi veritatem dicamus, nec, ubi necesse est, veritatem juramento confirmare deseramus. Habeamus solatium *nos qui confugimus* in omni tribulatione *ad spem* tenendam, non propter adversa deserendam. Spem duco *propositam* jam nobis in Abraham et impletam. Vel *propositam*, id est omnibus in fide sperantibus oblatam. Ille confudit ad spem, qui tribulationem spernit gaudio beatitudinis, quam sibi futuram sperat. Quam spem *habemus sicut anchoram animæ tutam affirmam*; ut sicut anchora navim tenet ne submergatur; sic spes animam nostram faciat tutam, ne submergatur consentiendo iniurit, et firmam quod nunquam refugiat pati saltem in minimo titubans. Spem etiam dico incedentem *usque in interiora velaminis*, id est in interiore et velatam beatitudinem, quam nemo viventium vidit. Interiora velaminis dicebatur locus Sancta sanctorum quæ post velamen erant. Ante velamen autem locus dicebatur Sancta, in quo stabant sacerdotes, sed ad sancta sanctorum semel in anno ingrediebatur pontifex; quæ interiora velaminis significabant cœlestem beatitudinem, nobis in hac vita velatam. Et sicut sperramus illuc utique incedemus, quia *ubi*, id est in quæ interiora *introit Jesus precursor*, id est *praenobis* currens ut eum sequamur, *cursor* ideo quia nulla culpa cursum ejus aliquando reflexit. Introit, inquam, pro nobis introducendis. Pro nobis optime dico, quia *factus est pontifex noster duratus in æternum, secundum dignitatem ordinis Melchisedech*.*

CAPUT VII.

« Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ, regresso a cœde regum, et benedixit ei, cui et decimas omnium divisit Abraham, primum quidem qui interpretatur *rex justitiae*, deinde autem rex Salem, quod est *rex pacis*, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est a fratribus suis, quanquam et ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Cujus autem generatio non adnumeratur in eis, decimas sumpsis ab Abraham et hunc qui habebat repromissiones ~~3~~ 1 benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem morientes homines decimas accipiunt, ibi autem contestatur quia vivit. Et ut ita dictum sit per Abraham et Levi, qui decimas accepit de-

A « cimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est et ut legis translatio fiat. In quo enim haec dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari praesto fuit. Manifestum est enim quod ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exsurget alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitae insolubilis [dissolubilis]. Contestatur enim, quoniam Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum, et quantum est non sine jurejurando. Alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum: Juravit Dominus et non penitentib[us] eum: tu es sacerdos in æternum. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberetur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde et salvare in perpetuum potest, accedens [accidentes] per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impolitus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus. Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo. Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi qui potest legem est, Filium in æternum perfectum. »

EXPOSITIO.

D Quomodo secundum ordinem Melchisedech, multis interpositis tandem exequitur, dicens: Bene dico Jesum pontificem secundum dignitatem Melchisedech. Hic enim Melchisedech rex Salem, quæ nunc Hierusalem, tunc dicebatur Salem; sed propter Iesus eam postea inhabitantes, additum est *Hierusalem* ad Salem, et exinde nomen habuit Hierusalem. Hic, inquam, rex Salem, fuit sacerdos Dei summi, id est non ab hominibus neque per hominem, sed de dignitate sua confidens assumpsit sibi sacerdotium Dei; qui Melchisedech obviam venit Abrahæ regresso a cœde regum, qui Lot nepotem suum ducebant captivum, et ei Abrahæ benedixit Melchisedech, cui benedicenti sibi Abraham dedit decimas omnium

spoliorum (*Gen. xiv, 20*). Hic *primum quidem dictus est Melchisedech, qui id est quod nomen interpretatur rex justitiae. Deinde autem dictus est rex Salem, quod est interpretatum rex pacis* Hic iterum Melchisedech, *sine patre, sine matre*, non quod parentes non habuerit, sed quia Scriptura eum habuisse nullatenus dicit. Fuit etiam *sine genealogia*, non habens filios vel filias, *neque initium dierum habens, neque finem vite, quod Scriptura loquatur, fortassis serio prætermittens*. Hic *autem Melchisedech assimulatus in præmissis Filio Dei, manet sacerdos*, id est sacerdotium ejus durat in *perpetuum*. Quomodo assimulatus Filio Dei, revertentes exsequamur per singula. Melchisedech dicitur rex justitiae : quis autem rex justitiae nisi Christus, qui per procellas mundi, suos regit in justitia. Christus etiam rex Salem, id est pacis : quia, postquam suos in justitia rexit, in pace vera angelorum locatos regere non desinit. Sacerdos Dei summi : quis autem tantus sacerdos sicut Christus, qui propter inobedientiam ~~¶~~ Patris seipsum obtulit in ara crucis qui obviam venit Abrahæ regresso a cæde quinque regum. Quinque reges, quinque sensus corporis sunt, per quos omnia vitia in homine dominantur, ut, per visum, cupiditas, dum desiderat quod vidit ; et sic per cæteros sensus, juxta quod in Evangelio mulieri dictum est. « Quinque viros habuisti (*Joan. iv, 18*). »

Per Abraham quicunque fidelis intelligitur; unicuique autem fidei revertenti a cæde hostium, id est vitiorum, per quinque sensus dominantium, obviam venit Christus, dando incrementum boni operis. Legitur etiam ibi obtulisse Abrahæ panem et vinum (*Gen. xvi, 18*), quod hic non habetur; quæ panis scilicet et vinum, corpus et sanguinem Christi significant quorum participatione et peccata dimittuntur, et suscipiens de futuro contra vitia confortatur. Cui divisit, Abraham (*Ibid., 20*), id est fidelis decimas omnium, id est perfectiones omnes quæ habuit. Quisque enim fidelis omnem perfectionem suam Christo attribuit per decem, qui numerus perfectus est (quia usque ad decem numerus crescit, nec ultra sed a principio recapitulat dicendo, undecim, id est unus et decem) perfectio designatur. Primum quidem dictus Melchisedech, qui interpretatur rex justitiae. Deinde rex Salem quod est rex pacis; ita Christus prius regit suos in justitia humanis vite; in alia vita regit eos in pace. Sine patre Christus secundum carnem, sine matre secundum deitatem, sine genealogia, quia filios carnis non habuit, non habens initium dierum, nec finem secundum divinitatem, coæternus Patri. Per præcedentia satis commendata est dignitas Melchisedech, sed nunc etiam ad augmentum dignitatis ejusdem intuemini, quantus sit hic Melchisedech, cui Abraham patriarcha, id est princeps patrum nostrorum, Isaac et Jacob, dedit decimas, quasi servus ejusque tributarius, et de præcipuis quæ habebat. Et hoc etiam alio modo intuemini, quantus sit Melchisedech : per

A hoc quod aliqui de *filiis Levi accipientes sacerdotium, habent mandatum sumere decimas a populo, nec alio modo auderent, et hoc secundum legem*, in qua servi sunt. A populo dico, id est a *fratribus suis*, qui, propterea quia fratres, liberter tribuunt eis, in hoc quod sumunt decimas, differunt a populo; *quamquam etiam ipsi filii Levi exierint de lumbis Abrahæ*, sicut reliqui de populo. Filii Levi sumunt decimas a fratribus, sed Melchisedech *generatio, cuius non adnumeratur in eis*, id est in Judæis, hic, inquam, sumpsit decimas ab Abraham et *benedixit hunc in tempore majoris dignitatis suæ, scilicet, quando jam habebat reprobationes a Deo*.

Nunc ex præmissis colligit, Abraham dedit, Melchisedech benedixit, sine ulla contradictione. Nullus enim hoc contradicere potest, quin illud quod minus est benedicetur a meliore. Etiam enim si, secundum aliud, major sit qui benedicitur, in eo tamen constat esse minorem quod ab eo qui benedicit, hoc quod non habebat qui benedicitur, accipit. Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech, quia *hic quidem, id est in sacerdotio Levitico morientes homines accipiunt decimas*. Ibi autem in superiori loco Scripturæ contestatur Moyses, quod Melchisedech vivit, dum de vita loquens de morte nil adjunxit. Hoc etiam modo intuemini dignitatem ejus, quia Levi qui decimas accipit, ipse etiam Leviticus ordo *decimatus est*, id est decimas dedit. Et hoc dico, *ut ita dictum sit decimas dedit Levi per Abraham, id est per materialem causam*. Quando enim Abraham decimas dedit, adhuc omnes erant in lumbis Abrahæ. Quod optime sequi videtur. Si enim omnes in Adam peccavimus, quia in lumbis ejus, quando peccavit, eramus, quare Levi dedit decimas non dicatur, qui in lumbis Abrahæ erat, Abraham dante decimas ? Et vere Levi decimas dedit per Abraham dantem, quia *adhuc Levi erat in lumbis patris sui Abrahæ*, quando Melchisedech obviam venit ei Abrahæ danti sibi decimas. Si enim tunc temporis ~~¶~~ esset Isaac, non diceretur Levi tunc in lumbis Abrahæ fuisse, sed in lumbis Isaac : sed quia adhuc erat in lumbis Abrahæ per Isaac, similiter et Levi. Levi dicitur decimatus in lumbis Abrahæ, et non Christus, licet filius sit Abrahæ : quia Christus non secundum concupiscentiam carnis de lumbis Abrahæ natus : Levi autem per legem membrorum, quæ est concupiscentia carnis, de lumbis Abrahæ natus est.

Ostendit superius, sacerdotem esse Christum secundum ordinem Melchisedech, sufficienterque probavit hoc sacerdotium, et tempore et multa dignitate excellentius esse sacerdotio Levi: quod iterum multis modis depressit. Nunc autem commendato sacerdotio Christi, transit ut ostendat quomodo per sacerdotium Christi, Leviticum destruatur sacerdotium : quo destructo, ex necessitate probat sequi destructionem legis. Littera sic jungitur : Quandoquidem Christus factus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, et hoc sacerdotium omnimodo præesse

Levitico satis probatum est : Ergo, tu legalis, A responde mihi de hoc quod sequitur : *Si per sacerdotium Leviticum erat consummatio*, id est, habebatur perfecta justificatio. Et bene dico per sacerdotium debere fieri consummationem : *quia populus accepit legem existentem sub ipso sacerdotio*. In manu enim sacerdotis lex erat, et lex impleri non poterat, nec saltem minimum operari, nisi ministerio sacerdotis. Si, inquam, consummatio erat per Leviticum sacerdotium, *quid adhuc postquam vetus sacerdotium consummaret, necessarium fuit dici a propheta David surgere sacerdotem alium a Leviticis, et secundum tribum*. Surgere secundum dignitatem ordinis Melchisedech. Et ne ille diceret, utique surgat secundum hunc ordinem ita ut commistim teneat ordinem Aaron. Ad hoc ait ita dici secundum ordinem Melchisedech, ut non sit in aliquo secundum ordinem Aaron. Surgere ideo ait quia Levitici sacerdotes depresso erant impotentes excutere, vel a se, vel a populo jugum peccati per legem. Hic autem Christus surrexit, per cuius sacerdotium fideles executientes jugum peccati ad beatitudinem exsurgunt. Quasi diceret : Si per Leviticum sacerdotium, esset consummatio, frustra surgeret aliud sacerdotium secundum Melchisedech ad consummandum : sed surrexit aliud sacerdotium, Leviticum igitur non consummabat : habemus assumptionem translato sacerdotio, etc.

Littera tamen sic jungitur. Quasi diceret aliquis Quare dicis legem sub sacerdotio, et sacerdotium esse destructum, surgente alio sacerdote ? Quid per hoc intendis ? Ideo utique dico legem sub ipso, et ipsum Leviticum sacerdotium esse destructum, *quia translatum sacerdotio, necesse est ut fiat translatio legis ejus sacerdotii*, cum lex sit in manu sacerdotis. Destructionem autem legis probare intendo, dum sacerdotium ejus destruo. Vere alius surrexit sacerdos, et vere sacerdotium est translatum, quod idem est : nam alius secundum tribum et secundum ritum. Vel quia translatum est, quia et secundum tribum et secundum ritum. Secundum tribum esse translatum prius ostendit, dicens : Vere translatum est, vel vere sacerdos alius est ; nam Christus *in quo*, id est in cujus consideratione *dicuntur hæc ; de alia tribu est*, et non de tribu Levi, *de qua alia tribu nullus fuit praesto*, id est præstabiliter altari. Et vere de alia tribu : *quia manifestum est quod Dominus noster Christus ortus sit ex Iuda, in qua tribu Moyses nihil locutus est de sacerdotibus*, ut quilibet de illa tribu deberet sacerdos fieri. Translatio autem sacerdotii secundum tribum jam præcesserat in Samuele, reprobatis filiis Heli, qui secundum lineam generis hæredes erant sacerdotii : quæ transmutatio significabat veram (quæ futura erat in Christo) transmutationem [translationem]. Probat iterum secundum ritum translatum esse sacerdotium quod non amplius visum fuerat ; quia **B¹S²A** licet tribus reprobaretur, ritus tamen non sunt mutati. Unde ait : Probavi secundum tribum transferri sacerdotium. *Adhuc etiam*

manifestum est amplius, id est ampliori et firmiori ratione, quia magis valet probatio de ritu quam de tribu. Manifestum est, inquam, translatum sacerdotium esse, si hoc est quod *secundum similitudinem et ritum Melchisedech exsurgat sacerdos alius*, sicut prædictum est : *qui alius non est factus sacerdos secundum legem mandati carnalis*, id est quæ lex solummodo mandabat et promittebat carnalia : *sed factus est sacerdos secundum virtutem*, id est deitatem quæ erat in eo.

Virtutem dico *vita insolubilis*, id est per quam dabat credentibus in se vitam insolubilem, id est æternam. Vel ita : Non est secundum legem mandati carnalis, id est secundum carnalem intellectum legis, sed secundum virtutem ipsius legis, spiritalem, scilicet, intellectum. Virtutem dico *vita insolubilis*, quia spiritalis operatio legis vitam promittit æternam, sicut infirmitas vitam carnalem. Dico translatum est sacerdotium, si surrexit alius sacerdos ; sed sacerdos alius surrexit et hoc ab auctoritate probat, dicens : Vere surrexit alius sacerdos, *quia David contestatur*, id est mecum vel cum multis aliis Scripturis testatur. *Quoniam tu, Christe, es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Cum dederet dicere, Christus est sacerdos ut fideliter poneret verba prophetæ, ait : Tu es sacerdos. Causam quare *vetus sacerdotium sit destructum*, et novum inductum subjungit ne adversarius opponeret. Quare dicis Deum dedisse aliud sacerdotium ad reprobationem veteris, qui *vetus utique sacerdotium instituit* ? Ad hoc respondens ait : *Reprobatio quidem præcedentis mandati fit et veteris legis propter infirmitatem ejus*, id est quia etiam tempore quo tenebatur infirma erat : quia et si aliquam non tamen perfectam dabat justificationem : reprobata propter *inutilitatem ejus* : quia jam non solum est infirma si tenetur, sed etiam damnosa. Vere infirmitatem habuit. Tempore enim quo tenebatur *lex, nihil adduxit ad perfectum*, id est nihil adducere valuit ad perfectionem, quia et si aliqui sub ea fuere perfecti, non per eam, sed per fidem venturi. In eo quod lex dicitur præcedens, significatur aliud debere consequi ad corrigendam legis imperfectionem. Reprobatio quidem præcedentis mandati, *introductio vero fit melioris*. Ut magis commendet, non ait mandati sed *spei* : quia novum mandatum Christi tale est, in quo habeatur spes, non carnalis sed gloriae cœlestis : *per quam spem non solum proxinamus, sed etiam proximamus ad Deum*. Legem fuisse infirmam, mandatum autem Christi causam esse qua proximemus ad Deum, multum est ad laudem novi sacerdotis. Et quantum hoc iterum est ad commendationem ejus, quod non sine jurejurando Jesus factus est sacerdos : *Alii quidem, id est Leuitici facti sunt sacerdotes sine jurejurando*, tanquam illud quod deberet mutari : *hic autem Jesu cum jurejurando, factus est sacerdos per eum*, id est per Deum Patrem, qui *dixit ad illum Jesum : Tu es sacerdos in æternum*. Et quod sacerdotium tuum sit in

æternum : *juravit Dominus et de hoc non pœnititbit id est non immutabit tuum sacerdotium*. Ait quidem David, Deum hoc jurasse, sed ubi, vel quando, vel quibus verbis hoc juraverit non ait. In quantum cum jurejurando Jesus, illi autem sine jurejurando, et in quantum per Jesum proximamus ad Deum, et per legem nemo adducebatur ad perfectum, *intantum Jesus factus est sponsor, id est firmator et assessor testamenti melioris, id est meliora, quia æterna, promittentis. Sicut promissis sic etiam haec dignitate que sequitur : Jesus Leviticos sacerdotes præcellit, quia alii quidem, id est Levitici sacerdotes facti sunt plures. Idcirco plures quod permanere in vita prohiberent morte superveniente. Hic autem Christus habet sempiternum sacerdotium, eo quod maneat in æternum. Unde quia manens in æternum sempiternum habet sacerdotium, salvare etiam potest in perpetuum,* 385 *cum constet mortales leges sacerdotes tempore sacerdotii sui potuisse aliquas salvationes conferre.*

Ostendo quomodo, per sacerdotium Christi, velut sacerdotium, et lex destruatur, et ipso sacerdotio Christi satis commendato, commendat etiam nunc actum et exhibitionem sacerdotalis officii in Christo, deprimendo per contrarium operationem veteris sacerdotii, dicens : Potest Jesus salvare in perpetuum, ipse, dico, *accedens ad Deum, non per alienas hostias animalium, sed per semetipsum, hostiam vivam in ara crucis oblatum. Jesus, dico, semper vivens ad interpellandum Patrem pro nobis, quia caro ejus ad hoc semper in cœlis vivit, ut representatione sua jugiter pulset Patrem pro nobis. Dico accedens per semetipsum ; decebat enim et necessarium erat ut talis, et per semetipsum accedens, esset nobis pontifex, sanctus in se possessione virtutum, innocens ad proximum, et, cum sanctus habitu bonorum, impollutus etiam absentia vitiorum. Nec modo impollutus ut aliquando fuerit pollitus, sed omni die segregatus a peccatoribus, id est a grege peccatorum segregatus, factus etiam excelsior cœlis, id est omni cœlesti creatura. Qui pontifex talis et talis non habet necessitatem quotidie offerre pro se, quemadmodum sacerdotes Levitici necessitatem habent offerre hostias, prius intercedentes pro suis delictis, deinde pro delictis populi. Non ait quotidie, quasi aliquo die necesse sit Christo offerre pro se, sed ut removeat a Christo quod attribuit illis quotidie habentibus necessitatem offerendi pro se. Non habet Christus necessitatem hanc. Hoc enim, scilicet offerre, fecit semel, non tamen pro suis, sed pro delictis populi ; fecit, inquam, offerendo se. Et ejus semel facta oblatio sufficiens fuit omnibus ad remissionem omnium. Quare non est necesse ut iteretur. Sacerdotes illi habent necessitatem quotidie offerendi pro se, quia lex sacerdotes constituit homines habentes infirmitatem et fragilitatis naturæ et peccati. Lex tales constituit sacerdotes, sed sermo iurisjurandi qui post legem datam per David dictus est, constituit sacerdotem non hominem, sed Filium Dei*

A non habentem infirmitatem, sed duraturum in æternum et perfectum.

CAPUT VIII.

« Capitulum autem super ea quæ dicuntur. Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Deus, et nou homo. « Omnis enim pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur. Unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram, non esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera ; qui exemplari et umbras deserviunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto ut melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquiretur. Vituperans enim eos dicit. Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo super dominum Israel et super domum Juda testamentum novum : non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum illorum, ut educerem illos de terra Egypti, quoniam ipsi non permanerunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando [dabo] leges meas in mentem eorum ; et in corda eorum superscribam eas, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non decebit uniusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum, quia omnes scient me, a minore [minimo] usque ad majorem eorum ; quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum [peccatum] illorum jam non memorabor [commemorabor]. 386 Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. »

EXPOSITIO.

Quasi pauca dixisset de hoc sacerdote, breviter complectitur modo dignitatem ejus, super hoc quam in præmissis complexus sit. Quasi diceret : Multa quidem dixi de laude hujus sacerdotis, sed nunc D faciam capitulum, id est brevem multorum complexionem. *Capitulum* dico, super ea, id est superius et dignius ad laudem Christi continens quidem ea omnia quæ dicuntur in præmissis; hoc, inquam, est capitulum. Nos habemus talem pontificem qui jamdiu est ; quod consedit cum Patre quiescens et judicans. Consedit dico in dextera, id est in sequitate sedis magnitudinis, id est sedentis divinitatis. Magnitudo enim Pater dicitur qui similiter sedens quiescit et judicat. Consedit dico in cœlis, id est vel super illos materiales coelos, vel super thronos et dominationes. Hic pontifex dico ibi minister sanctorum. In cœlis enim ministrat gloriam

per Sancta sanctorum significatam, minister et jam **A** non cum inciperet, sed *cum consummaret tabernaculum*. Quasdam enim figuræ per se invenire potuit : sed cum omnes per se non posset invenire, reversus est ad Deum, ut sicut de veritate, sic de figuris edoceretur. Cui Dominus inquit : *Vide, Moyses, facio omnia*, id est figuræ omnes secundum exemplar, id est secundum veritatem, *quod exemplar ostensum est tibi in monte* : illi habent ministerium deservire exemplari et umbræ; *sed Jesus sortitus est ministerium melius* : quia et in spiritualibus ministrat, et spiritualia dat. Sortitus dico nunc postquam ostensum est eum non offerre, quod sit super terram. Ministerium dico tanto melius quanto et ipse Jesus dator est *testamenti melioris*, id est meliora, quia æterna promittentis. Et non ait dator, sed *mediator*, quoniam medius inter Deum et hominem a Deo accipit, quod homini tribuit. Quod testamentum *sancitum*, id est confirmatum, est duraturum in æternum. Sancitum dico *repromissionibus*, id est multis ac diversis pollicitationibus. Repromissionibus dico *melioribus* sicut sæpe dictum est. Dixit ibi : Christus est dator melioris testamenti, et hoc probat dicens : Vera testamentum Christi melius est testamento priori. Nam illud prius testamentum non vocavit a culpa, Christi autem testamentum vacat a culpa. **C** Si enim illud prius testamentum vacasset a culpa, non daretur secundum testamentum ; sed quia secundum datum est, apparet primum fuisse imperfectum, et secundum perfectum. Frustra enim prius testamentum destrueretur, nisi esset imperfectum. Et frustra secundum daretur ad correctionem prioris imperfecti, si non esset perfectum. Quod ita ait : Si illud prius testamentum vacasset a culpa, non ait si homines sub illo vacassent a culpa, sed illud ipsum testamentum vacasset, id est vacuum esset a culpa ; in hoc enim ipsa lex non esse vacua videbatur a culpa, quam præcipiebat et gratiam adjutricem quam ministraret non habebat : sic omnes legales faciens culpabiles.

D Si, inquam, illud prius vacasset a culpa (idem pro certo dico vobis) *non inquireretur locus*, id est opportunitas secundi testamenti dandi. Inquireretur ideo ait quia Deus primum per Noe, deinde per patriarchas, postea per legem et prophetas ; in lege paulatim instruendo carnalem ruditatem hominum, inquirebat locum, quo, illis ad perfectionem instrutis, opportune daret spiritale testamentum. Si, inquam, prius testamentum vacasset a culpa, non inquireretur locus secundi testamenti. Sed locus secundi inquiritur, et hoc probat per testimonium Jeremiæ dicentis : Vere inquiritur. *Nam Spiritus sanctus vituperans eos legales, dicit* per Jeremiam. *Ecce veniunt paulatim propinquando magis ac magis dies. Tempus Christi dies vocat, quia veniente Christo, tenebræ pulsæ sunt. Et illuxit dies, id est veritatis cogitio. Et hoc quod veniant hi dies : non ego, sed Dominus dicit : credite illi, et in diebus illis consummabo*, id est dabo *testamentum novum*, quod erit consummans vetus : quia ad perfectum

Iterum' alio respectu figuræ dicuntur exemplar veritatis, secundum impletionem illius, ad similitudinem figurarum precedentium, et secundum hunc modum figuræ hic vocat exemplar. In sequentibus autem veritatem prius in monte Moysi revelatam, exemplar vocat respectu figurarum ad similitudinem ostensæ virtutis [veritati] inventarum. Deserviunt, inquam, exemplari, id est figuris, et quia exemplar quandoque est veritas, non figura, addit et *umbras*, quia illæ figuræ, exemplar erant, non veritatem, sed umbras habentes veritatis, per Christum leviter depellendam. Cum essent, inquam, qui deserviunt umbræ *cœlestium*, ita complendo omnia, *sicut a Deo responsum est Moysi*, et cum illi sacerdotes **387** bene legem implerent : frustra Jesus hoc sacerdotium assumeret. Responsum est Moysi

adducens : quomodo novum satis in sequentibus A minore enim hoc impossibile est doceri majorem. determinabit. Consummabo, inquam, illud in domo Israel et in domo Juda. Ad litteram per Israel et Judam, Judæi tantum intelliguntur, sed secundum interpretationes vocum, omnis videns et confitens Deum intelligitur. Israel et Juda dividit, quia post mortem Salomonis, qui in utrisque regnum habuit, Roboam filius ejus tribum Juda et dimidiam tribum Benjamin tantum habuit, et aliae tribus Israel ab eo die, recedentes ab eo adhaeserunt Jeroboam (*III Reg. XII, 19*). Hoc testamentum novum *dabo super dominum*, id est ut quasi de supernis veniens dominetur *Israel et judæ* : et non sit quasi lex vetus ancilla in manu sacerdotis. Et quia posset esse testamentum novum, quia nova terrena promitteret et præciperet, determinat hoc dicens : Novum ita ut non sit secundum illud *testamentum B 389 quod ego feci patribus eorum*. Et quia quibusdam patribus, ut Abraham, spiritale testamentum fecerat, ideo determinans ait quod feci *in die qua apprehendi manum illorum, ut educerem illos de terra Egypti*. Apprehendi manum, ea similitudine dicit quia aliquis manum in luto jacentis, et per se surgere impotens apprehendit, et erigit ; sic Deus eos per se impotentes apprehendit, et de ærumna *Egyptiorum* extraxit.

Quomodo eos vituperaverit nunc ait : Ego quidem apprehendi manum eorum, sed *quoniam ipsi non permanerunt in testamento meo*, ipsi neglexerunt me, et *ego neglexi eos* : et si dico vos neglectos a Deo, ne molesti sitis mihi ; quia hoc dicit Dominus : Vere dabo testamentum novum, et non secundum illud quod dedi patribus eorum : *quia hoc est testamentum quod ego disponam*, id est ordinabiliter dabo domui Israel, id est omnium videntium Deum, nec modo, sed *post dies illos* determinatos, et hoc iterum credite : quia sic dicit Dominus. Disponam utique *dando leges meas in mentes*, id est in intelligentias eorum, nec solum disponam, sed etiam scribam eas, ut in æterno maneant, in corda, id est in voluntates eorum : quia et intelligent et ex voluntate leges meas operabuntur. Scribam dico quasi illud quod superesse debet eisque dominari, et postquam in mente et in corde eorum leges meas scriptas habebunt ; ero eis in Deum, quia dicetur : Vere Deus in istis habitat, qui tot resurgent miraculis, et *ipsi erunt mihi in populum* : quod dicetur de eis. Hi vera sunt populus Dei. Hæc pars prophetæ impletur in hoc mundo ; quod sequitur implendum restat in futuro. Erunt mihi in populum, et non docebit unusquisque proximum suum. Diceret aliquis fortassis, quia non curabit de eo, ideo addit nec unusquisque docebit etiam fratrem suum, quem multum diligit, dicens ita : Frater, cognosce Deum. Ideo alter non docebit alterum, quoniam scient me a minore usque ad majorem eorum. Hoc autem complebitur in die judicii, quando etiam impii confitebuntur Christum Filium Dei. Notant sancti, quod ait a minore usque ad majorem, et non e converso : ut ostendat omnes tunc perfecte Deum cognoscere ; a

Et ero eis in Deum, omnes iterum scient me, et haec omnia faciam eis, quia propitiatus ero iniquitatibus eorum, et jam non memorabor peccatorum illorum. Iniquitates ait, quando non servant sequitatem ad proximum suum ; peccata, quando in seipsis male agunt. Vel ut peccatum et iniquitatem idem accipiamus, ita dicimus, dicit : Propitiatus ero iniquitatibus eorum. Et quia propitiatio dici posset, si absque ultione dimitteret in praesenti, ideo addit : Ita propitiatus ero quod jam ultra non memorabor peccatorum eorum in futuro. Habent quidam libri, peccatum illorum, et secundum hanc litteram intelligitur originale. Ab hoc loco incipit Paulus. Dixit propheta : Dabo testamentum novum. *Dicendo autem novum, veteravit prius testamentum in activa significatione*. Vel veteravit, id est vetus factum est prius testamentum, in passiva. Et bene dico veteravit prius, quia prope interitum est : quod ita ait : *Quod autem antiquatur sicut in animatis, et senescit, sicut in animatis, omne hoc est prope interitum*. Senectus enim et antiquatio prænuntiæ sunt mortis.

CAPUT IX.

Habuit quidem et prius justifications culturæ et sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum : in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum quæ dicitur Sancta. Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, et arcum testamenti circumiectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ fronduerat, et tabulæ testamenti, *B 389* superque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorum ; de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compo-situs, in priori quidem tabernaculo semper introiabant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro sua et populi ignorantia ; hoc significante Spiritu sancto nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instantis, juxta quam munera et hostiae offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, sollemnem in cibis et in potibus, et in variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Christus autem, assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum [taurorum] aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semel ipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit con-

scientiam nostram ab operibus mortuis ad ser-
viendum Deo viventi. Et ideo novi testamenti me-
diator est, ut morte intercedente in redemptionem
earum prævaricationum quæ erant sub priore tes-
tamento reprobationem accipiant qui vocati sunt
æternæ hæreditatis. Ubi enim testamentum est,
mors necesse est intercedat testatoris. Testamen-
tum enim in mortuis confirmatum est. Alioquin
nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde
nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.
Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo
populo, accipiens sanguinem vitulorum et hirco-
rum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum
quoque librum et omnem populum aspersit, di-
cens : *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad*
vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa
ministerii sanguine similiter aspersit. Et omnia
pene in sanguine secundum legem mundantur,
et sine sanguinis effusione non fit remissio. Ne-
cessere est ergo exemplaria quidem cœlestium his
mundari ; ipsa autem cœlestia melioribus hostiis
quam istis. Non enim in manufactis sanctis Jesus
introiit exemplaria verorum, sed in ipsum cœ-
lum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Ne-
que, ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum
pontifex intrat in sancta per singulos annos in
sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequen-
ter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in
consummatione sæculorum, ad destitutionem
[destructionem] peccati per hostiam suam appa-
ruit. Et quemadmodum statutum est hominibus
semel mori, post hoc autem judicium ; sic et
Christus semel oblatus est ad multorum exhau-
rienda peccata. Secundo sine peccato apparebit
exspectantibus se in salutem per fidem [deest per
fidem]. »

EXPOSITIO.

Sed licet prius testamentum sit prope interitum ; tamen *habuit quidem etiam prius* testamentum *justificationes* non veras, sed pro modo *culturæ* suæ, id est carnales, quia carnis erat cultus, et *habuit sanctum* non spiritale, sed *sæculare*, quia ab hominibus quidem putabatur ibi sanctitas, quæ tamen non erat, et hoc probat. Vere prius testamentum *habuit sanctum*, nam tabernaculum primum habuit et secundum. Quod ita ait : *Factum est primum taber-*
naculum, in quo primo erant candelabra. Licet pluriliter dicat candelabra, unum tamen erat candelabrum, habens hastile in medio, in quo innitebantur sex brachia, tria a sinistra (*Exod. xxv, 32*) ; et erat in illo tabernaculo *mensa* statim post introitum, et super hanc mensam erat *propositio panum*, id est duodecim panes Deo per sanctificationem propositi, de quibus si forte per necessitatem aliquis absumeretur (hic enim sanctificatus panis erat necessarius ad sacrificia) paratus erat panis similiter de simila, qui statim loco assumpti substituebatur. Hi autem duodecim panes in Sabbato ponebantur : quibus in sequenti Sabbato ablatis, alii duodecim

A restituebantur (*Ibid., 30*). *Quod* tabernaculum conti-
nens hæc dicitur **390** *Sancta*. Erat autem extra
hoc tabernaculum altare sub dico, super quod immola-
bantur animalia. Post velamentum autem erat secun-
dum tabernaculum. Velum enim interpositum fuerat,
quod prius tabernaculum a secundo separabat. Quod
secundum tabernaculum dicitur *Sancta sanctorum*.
Secundum tabernaculum dico *habens thuribulum*
aureum, et *habens arcam testamenti*, id est conti-
nens testamentum, in circuitu *tectam auro*. Et quia
exterius circumiecta posset esse auro et non inter-
ius, ideo addit tectam auro *ex omni parte* et intus
et extra ; *in qua* arca erat *urna aurea*, id est gomor
de auro factum, *habens manna*, ut memoriter tene-
rent quo pane Deus paverat eos in deserto. Et erat
in eadem arca *virga Aaron*, quæ fronduerat, id est
per quam electus est in sacerdotem, et erant ibi-
dem *tabulae testamenti*, in quibus lex scripta fuit, et
super eam arcum erant *cherubim*, id est duo angeli.
Cherubim dico *gloriae*, id est gloriose decorata, et
illa Cherubim erant *obumbrantia propitiatorum*. Ta-
bula erat super arcum quæ dicebatur propitiatori-
um, eo quod inter duo cherubim super eamdem
tabulam confixa apparere solebat angelus, dans di-
vina responsa. Et in hoc secundo tabernaculo erat
altare incensi; in templo vero erant duo tabernacula
quæ velum interpositum dividebat. Erat in primo
tabernaculo juxta introitum mensa, et super eam
duodecim panes, et super singulos eorum thus.
Erat et candelabrum ex una quaque, parte habens
tria brachia medio stipiti cohaerentia, in quibus
brachiis erant sphæruleæ : post sphæruleas lilia, post
eas scyphuli.

Primum itaque tabernaculum Ecclesiam fide-
lium quæ in mundo est significat, in qua ministri
Ecclesiæ orationes quaque die offerunt et sacri-
ficia. Mensa autem in templo juxta portam, Scrip-
tura divina intelligitur, quæ per fidem intran-
tibus Ecclesiam pro eorum capacitate ministratur.
Panes vero duodecim sunt duodecim apostoli, quo-
rum doctrina fideles in Ecclesia reficiuntur. Hoc
autem quod superveniente aliqua necessitate aliquis
de panibus sumebatur, et aliis substituebatur loco
illius, scilicet significat quod, aliquo apostolorum vel
suorum successorum de mundo ablato, alius qui
ejus vice fungatur, loco illius substitui debet. Qui
panes omnes in Sabbato absumuntur : quia post-
quam ad veræ gloriae requiem in die judicii perve-
nietur, jam nullum episcopi officium vel ecclæ-
siasticæ curæ exercetur. Hi panes de simila di-
cuntur fuisse, quia in apostolis nihil nisi inno-
centiæ puritas et virtutum perfectio fuit, neque
in eorum successoribus debet esse. Thus autem su-
perpositum, cuius odor jucundus est, orationes sunt
eorum, quæ Deo acceptabiles sunt, et suis subjectis
jucundæ et utiles. Hastile vero candelabri, cui tria
brachia ex dextera parte inhærebant et totidem ex
sinistra, Christus est, cui quasi firmo stipiti tam ve-
teris Ecclesiæ fideles quam novæ inhærent, et hoc to-

tum quod sunt vel fuerunt ex eo habent. Tres enim rami qui ex dextera parte sunt, tres ordines fidelium hujus Ecclesiae (quæ dignior est quam vetus) ostendunt, hos habes in Evangelio ubi dicitur : « Duo erunt in lecto : unus assumetur, alter relinquetur. » Duo in agro, unus assumetur, alter autem relinquetur. Duo in molendino, unus assumetur, et alter relinquetur (*Luc. xvii, 34, 35*). Duo in lecto, continentes, quorum illi relinquuntur qui vel pro favore mundi abstinentes, vel pro Deo hoc facientes, tamen deficiunt. Illi autem qui pro Christo hoc faciunt et perseverant, in gloria assumentur ; duo in agro, sunt laborantes in Ecclesia quæ Dei ager est, quorum (sicut de aliis dictum est) quidam ad gloriam assumentur, quidam ad poenam relinquuntur ; duo in molendino, demonstrant hujus sæculi possessores in volubilitate mundanarum rerum manentes, qui laborant quomodo vir placeat mulieri, et mulier viro. Horum illi relinquuntur, quod ipsius mundi delectatio in criminis et perniciem trahit. **391** Illi vero assumentur, qui in criminis non incidunt, et de mammona iniustitiae amicos sibi faciunt (*Luc. xvi, 9*).

Illi autem tres rami, qui sinistram partem inhærent, tres ordines fidelium sub veteri ostendunt : quos habes per Danielem, per Noe, per Job. Daniel etenim qui vixit caste, continentes sub veteri lege ostendit. Noe vero fabricator et artifex arcae Domini, doctores legis præsignavit. Job vero qui in conjugio et rerum possessione fuit, demonstrat illos qui in coniugio et rebus mundanis Deo placuerint. In omnibus autem his ramis erant sphærulae, quia rotunditas perfectionis erat in omnibus, et æqualitas justitiae. Has autem sphærulas lilia sequebantur, quia postquam aliquis perfectus est gratus odor Deo, et in Ecclesia exemplo bonorum operum redolens efficitur. Post lilia vero succedunt scyphuli, quia cum aliquis probatur perfectus, et exemplo bonæ operationis tanquam lily sua odore cognoscitur, restat ut efficiatur prædictor, et catholicae doctrinæ indigentibus propinator. Qui operatione et doctrina talis effectus, et seipsum igne charitatis accedit, et aliis lumen in tenebris ostendit. Secundum autem tabernaculum a prinio veli interpositione dividetur, in quod pontifex solus et semel in anno cum sanguine ingrediebatur.

Tabernaculum illud cœlestis Ecclesia est. Illud autem obtegitur velo, quia dum sumus in hac adhuc mortali carne vel Ecclesia, quæ et quanta Deus suis præparet ignorantiae cæcitate cognoscere non possumus. Pontifex autem qui semel in anno, et cum sanguine introbat, Christus est, qui, in perfectione temporum semel sanguinem suum offerens, viam cœlestis patriæ nobis initiat. Quod vero ipsa hostia uno quoque anno reiterabatur, imperfectionem ipsius hostiæ ostendebat, et ex ipsa sua iteratione aliam hostiam quam iterari non oportet, exspectari præcipiebat. Thuribulum aureum Christus est, qui in eo quod perfectam sapientiam habuit, et de

A mundanis et de cœlestibus jure aureus fuisse dicitur. In eo autem quod igne charitatis in Deum et in proximum plenus fuit, et jucundum orationum odorem pro mundo Deo effudit, thuribulo jure assimilatur ignem continent, et odorem thuris in superiora emittenti. Idem etiam est arca testamenti, id est in qua reservabatur testamentum et latebat, quia in sapientia Patris, cum qua idem personaliter erat, præcepta veteris legis et novæ latebant, et jam ex ejus dispositione pendebant ; qui etiam ea claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit (*Apoc. iii, 7*). Hæc arca omni parte tam interius quam exterius auro tecta erat, quia ipse et anima et corpore omnium consummatione virtutum enituit, et nulla ei defuit justitia. In hac arca erat urna aurea, quia in corpore Christi erat vera et humana anima, et eadem omni virtute et perfecta sapientia plena. In urna erat manna absconditum, quia in anima Christi est ipsa divinitas ; quæ est panis et refectione angelorum. Erant etiam in arca virga Aaron et tabulæ Testamenti. Virga Aaron verum significavit sacerdotium. Tabulæ Testamenti corda eorum sunt, in quibus legis præcepta insident et quiescent.

Sunt itaque in arca virga Aaron et Tabulæ Testamenti, quia in Christo verum est sacerdotium, et unusquisque fidelis ; unde in Evangelio ait : « Manete in me, et ego in vobis (*Joan. xv, 4*). » Super arcam erat tabula quæ vocabatur propitiatorium, in qua Deus apparens per angelum propitiabatur peccatis eorum. Super propitiatorium, duo cherubim semper inclinato vultu illud aspicientia, et conjunctione alarum suarum desuper extensarum illud obumbrantia. Idem Christus propitiatorium est, secundum quod ab eo quæ volumus, postulamus, et sua misericordia nostris peccatis, propitiatur. Super eum sunt duo cherubim, quia etiam altiores celorum virtutes ei innituntur, et firmanentum suæ stabilitatis habent illum. Eadem cherubim propitiatorium semper aspiciunt : **392** sed desuper obdurant, quia cœlestes virtutes misericordiam Dei semper contemplantur, sed, quo intentius eum aspiciunt, tanto obscurior et magis ignotus efficitur, « quoniam misericordia Domini abyssus multa (*Psal. xxxv, 7*). » In arca autem quatuor erant annuli, in quibus vectes immitabantur, et sic arca quo res poscebat deferebatur. Quatuor annuli, quatuor sunt Evangelia; vectes, sancti predicatori, qui, in doctrinam Evangelii immissi, et Christum et ejus fidem quo Deus vult et præordinat deferunt. Hoc autem, quod de lignis setim (quæ imputribilia sunt) facta est, corpus Christi post passionem immortale et impassibile futurum præsignavit. Hæc in primo et secundo sunt tabernaculo (*de quibus non est modo dicendum*) eundo per singula eorum interpretanda. De singulis quidem non est discendum, sed de his ita compositis est dicendum hoc, scilicet quod in prius quidem tabernaculum semper introibant sacerdotes consummantes officia sacrificiorum, id est perficientes

sacrificia secundum ritum officii sui in prius semper.

Sed in secundum tabernaculum semel in anno introbat solus pontifex, et non sine sanguine, quo accepto, de animali foris immolato, tingebat de eo cornua altaris incensi; quem sanguinem offert sacerdos pro ignorantia sua, et pro ignorantia populi dimittenda, Spiritu sancto significante per hoc quod in prius omnes introbant, in secundum nullus praeter solum pontificem, viam sanctorum nondum esse propalatam, id est sanctos non posse introire in cœlos, quæ vir propalanda erat eis in Christo eo resurgentे. Et adhuc quando nondum propalata erat via sanctorum, sed Abraham et omnes sancti tenebantur in tenebris, tunc, inquam, priore tabernaculo habente statum. Donec enim via sanctorum, B Christo celebrante novum Pascha, propalata fuit, vetus lex statum suum ex Deo habuit. Quæ omnia de omni priori et vero tabernaculo est parabola instantis temporis, id est figura pertinens ad hoc tempus quod nunc instat, quia quidquid ibi figuratum fuit, nunc in Christo impletum est. In prius tabernaculum semper introbant sacerdotes consummantes sacrificia, quia in præsentem Ecclesiam quotidie introimus consummantes spirituale sacrificium Christi. In secundum autem tabernaculum pontifex semel ingrediebatur in anno, quia Christus verus pontifex ingressus est in cœlestem Ecclesiam semel, non ulterius reversurus a gloria. Quod verus sacerdos singulis annis introitum illum secundi tabernaculi reiterabat, verum pontificem Christum nondum introisse in suum tabernaculum in cœlis, sed adhuc intraturum exspectabat. Legalis pontifex non introbat sine sanguine, quia Christus non penetravit cœlos, nisi prius sanguine suo effuso in redemptionem omnium; quem sanguinem Christus obtulit non utique pro sua, sed pro totius populi delenda ignorantia. Juxta quam parabolam, id est figuram offeruntur in veteri lege munera, id est minores oblationes.

Offeruntur etiam hostiæ animalium. Sic in hac præsenti Ecclesia munera nostra sunt orationes in odorem suavitatis Deo, et hostiæ sunt illi qui pro Christo mactantur, ut Laurentius, etiam qui seipso mactant jejuniis, vigilis, et multimodis afflictionibus. Quæ munera et hostiæ in veteri lege non possunt facere perfectum servientem in his. Et D si perfectus est secundum reputationem hominum, non tamen perfectus iuxta conscientiam suam, quia se reum sceleris factum, et non mundatum per legalia, conscientia sibi jugiter insusurrat. Nec mirum si non perfectum, quia servientem dico illum solummodo in cibis et in potibus: quia copiose manducat et potat, et in variis baptismatibus, id est ablutionibus factis secundum ritus legalium; servientem etiam in justitiis, sed carnis, quia carnales sunt illæ justitiæ; corpus quidem a poena legis liberantes, sed animam in vinculis peccati deserentes. Justitiis carnis, 393 dico, impositis ut durarent usque ad tempus

A correctionis, id est usque ad Christum, perfectione testamenti cuius corrigeretur imperfœctio veteris. Munera et hostiæ legales neminem possunt facere perfectum, sed Christus invenit æternam redemptionem, quod est dicere Christus facit perfectum. Sed per quid æternam redemptionem invenerit præmittit dicens: *Christus assistens* non determinat cui assistat. Et possumus dicere: Christus assistens Patri repræsentatione sua, semper interpellans pro nobis. Vel Christus assistens, pro nobis erigens infirmitatem nostram ad cœlestia, porrigendo nobis manum auxilii. Christus, inquam, assistens *pontifex* non carnalium, sed *bonorum futurorum*, id est cœlestium. Vel bonorum futurorum, id est præsentis justitiae et æternæ beatitudinis; quæ omnia tempore legis futura erant. Christus, inquam, pontifex talis introivit tabernaculum, nomine significantis designat significatum.

Tabernaculum dico *per amplius*, quia si illud vetus mille vel plura millia hominum capiebat, cœlesti tabernaculum etiam per amplius est late capiens infinitatem omnium ingredientium in illud. Tabernaculum perfectius, quia in illo tabernaculo totius beatitudinis accipitur perfectio. In legali tabernaculo ubique erat imperfectio. *Tabernaculum* dico, *non manu factum*; et ne quilibet hoc perverse acciperet, putans non esse factum manu, id est operatione Dei, determinat dicens: *Id* quod dico non manufactum, *est* dicere illud tabernaculum *non est hujus*, id est humanæ *creationis*, sicut vetus. In quo mulieres nebant cortinas, fabri in genere suo operabantur, et similiter cæteri artifices. *Introivit* quidem hoc tabernaculum *neque per sanguinem hircorum et vitulorum* effusum, quod opporebat fieri in introitu secundi tabernaculi, *sed* introivit *per proprium sanguinem* effusum in cœleste tabernaculum, scilicet in Sancta sanctorum. *Introivit* utique; *semel*, et per sanguinem semel effusum. Quod enim semel introire et sanguinem semel effundere dicit, significat perfectionem ejus sacrificii; quod non oportuit iterari. Quod autem sacrificium vetus toties iterabant, significabat in illo non esse nec adhuc venisse perfectionem. *Introivit* in Sancta *inventa redemptio*. Non determinat a quo inventa an se, an ab alio, et ultrumque dicere possumus. Redemptione inventa a Christo, quia hic pontifex in sacrificio suo invenit redemtionem hominum a peccatis: in qua inventione legales semper defecere pontifices, vel redemptione inventa a nobis. Nos enim in Christo redemtionem nostram invenimus. Redemptione dico æternæ, quia quos redimit æternos facit. Probat hoc a minori dicens: *Vere per sanguinem Christi inventa est redemptio, quia si sanguis hircorum et taurorum, et si cinis vitulæ combustæ aspersus super populum, sanctificat inquinatos*, id est mundat pollutiones peccatorum: *Sanctificat* dico valens *ad emendationem* non utique animæ, sed carnis tantum, quia carnem liberat a pena legis, anima polluta remanet; si, inquam, sanguis illorum animalium aliquo modo

*sanc*tificat quanto magis sanguis Christi emundabit A** nos? qui Christus obtulit non hircum, non taurum, sed *semetipsum Deo*: se dico *immaculatum*, quod nullum sacrificium potuit esse in lege. *Immaculatum dico per Spiritum sanctum*, unitum sibi in utero matris de quo conceptus est, factus per hoc immunis a peccato. Vel obtulit se per *Spiritum sanctum*, dictantem sibi ut in omni patientia obediret Patri.

Quanto magis, inquam, sanguis Christi *emundabit*, non dico carnem, sed etiam *conscientiam nostram*; quod nec relinquetur unde conscientia sibi formidet. Emundabit utique *ab operibus mortuis*, id est a peccatis mortem operantibus, ad servendum Deo. Hæc enim duo sanguis Christi efficit in nobis, quia et mundat a peccatis, et virtutem liberi arbitrii restituit, *ut Deo servire possit*. Dico *viventi* positum ad causam, quia servientibus sibi vitam æternam dabit. Obtulit semetipsum: *et est mediator*, id est dator *Novi Testamenti*. **394** Medius inter Deum a quo accipit, et hominem cui tribuit, ideo dator *Testamenti Novi*, *ut morte ejus intercedente*, id est interveniente media inter dispositiōnem et completionem testamenti. Morte dico necessaria in *redemptione*, non dico gentilium de quibus constat, sed in *redemptione earum prævaricationum*, *quaerantur sub priori [veteri] Testamento*. Lex enim illa prior præcipiendo prævarications addebat, a quibus nullo modo solvere poterat. *Ut*, inquam, intercedente morte, *accipiant reprobationem æternæ hæreditatis*, id est æternam hæreditatem frequenter sibi promissam: *accipiant, non omnes, sed qui vocati sunt a Deo*, electi ab æterno. Postquam Christus Novum Testamentum disposuit, pro confirmatione ejus testamenti necesse fuit eum mori: tum quia si captus a Judæis negaret quod antea dixerat, et pro assertione eorum refugeret pati, putarent discipuli Christum non intellexisse vera esse quæ docuerat, dum ea timore mortis negaret. Præterea mori oportuit ut, a morte resurgeus quæ se prædixerat impleturum consummaret, scilicet redemptions Israel. Vitula de qua superius, diximus, rufa erat, typum gerens sanguinis Christi, et tota comburebatur in cinerem redacta, ut esset holocaustum Domino: cuius cinis aspergebatur aqua: ita Christus multis tribulationibus attritus, et morte tandem quasi in cinerem redactus fuit. Cinis autem vitulæ, qui super homines projiciebatur, significat memoriam contritionis Christi, que semper ingerenda est hominibus. Sic, frater, esto memor Christum pro te passum et contritum, et peccando noli eum provocare. Si autem cinis vitulæ emundabat carnem, longe dignius cinis Christi emundat animam.

Dixit superius, Christum datorem Novi Testamenti morte intercedente: nunc autem quod oportuerit eum mori pro confirmatione Novi Testamenti, approbat consuetudine humanæ legis. Quasi diceret aliquis: Quid opus fuit ut ad confirmationem *Testamenti Novi* mors Christi intercederet? Oportuit utique, ait Paulus, ut morte intercedente daret Te-

stamentum, quia *ubicunque fit testamentum in humanis legibus, necesse est ut intercedat*, id est inter dispositionem testamenti et completionem media veniat *mors testatoris*, id est testamentum facientis. Ideo necesse est mortem testatoris intervenire, *quia omne testamentum confirmatum est in mortuis testatoribus*, id est per mortem eorum qui testamenta disponunt. *Alioquin*, id est aliter sit quod mors testatoris non interveniat, *nondum valet dispository testamentum, dum, id est quandiu vivit ille qui testatus est*. Si enim testator mortem evadit, iterum si placet testamentum mutabit. *Unde quia omne testamentum sanguine et morte confirmatur*. *Primum quidem testamentum non est dedicatum*, id est confirmatum *sine sanguine*. Utique non est dedicatum *sine sanguine*: *lecto enim omni mandato legis: omni ideo quia si quedam dimitteret, videretur dimissa reprobare, et tantummodo lecta confirmare*. Lecto, inquam, omni mandato a Moyse, idem enim Moyses legit, universo populo audiente. Tunc Moyses postquam legerat, *acciens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua mistum: accepta etiam coccinea lana et hyssopo de quibus fit aspersorium ipsum etiam librum, et omnem populum aspersit sanguine*, dicens ita: *Hic sanguis de quo vos aspergo est testamenti*, id est ad confirmandum testamentum *quod Deus mandavit ad vos*. Sicut librum, sic etiam *tabernaculum et omnia vasa ministerii similiter aspersit* de eodem *sanguine*. *Et omnia pene*, ait Paulus, *secundum veterem legem mundantur in sanguine*: Et quidquid de aliis sit remissio peccati non sit in veteri lege *sine effusione sanguinis*, id est nullum peccatum remittetur, nisi quodlibet animal in sacrificium occideretur. Similiter Christus, qui per Moysen significatur lecto omni mandato novæ legis suæ in coena, universo populo discipulorum audiente: postquam omnia legit, Jesus accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, id est proprium sanguinem, qui Christus dicitur vitulus propter virtutem **395** crucis: cuius cornibus impios ventilavit. Qui etiam Christus dictus est hircus, propter similitudinem carnis peccati, et quia hostia pro peccato fuit, dum peccata nostra super lignum portavit. Accipiens, inquam, Christus sanguinem suum cum aqua egressum de latere suo in cruce: per aquam sanctificans baptismum, pretio sanguinis redimens nos a peccatis: accipiens illum cum lana coccinea: qui color igneus est et cum hyssopo. Lana enim significat charitatem Christi, quod coccinea fuit similis igni fervorem dilectionis Christi: hyssopus autem qui valet ad depellendum tumorem pulmonis, humilitatem Christi, qui per fervorem dilectionis et humilitatem pro redemptione nostra sanguinem suum effudit. Ipsum etiam librum, id est *Evangelium suum quod intercedente morte confirmavit*, et omnem populum fidelium aspersit, id est sanctificavit sanguine suo dicens: *Hic est sanguis Novi Testamenti affirmator, quod Testamentum Deus mandavit ad vos*. Hic Moyses multum fideliter pro-

bavit, dicens eadem verba quæ Christus, cum post calicem sui sanguinis tradidit dicens : *Hic calix Novi Testamenti est in meo sanguine. Aspersit librum, aspersit etiam tabernaculum similiter sanguine.* Eadem allegoria accipitur per tabernaculum, scilicet Ecclesiam Christi sanguine ejus redemptam, quæ supra per omnem populum accipiebatur. Aspersit etiam omnia vasa ministerii, quia Christus doctores Ecclesie in quibus continentur ministeria sua, et sanguine redemit, et redemptis spiritum sapientie et scientiae tribuit, et omnia secundum legem Christi mundantur in sanguine ejus. Illud pene nihil habet in allegoria. Et sine effusione sanguinis Christi non fit remissio cujuslibet peccati. Et quia omnia oportet mundari in sanguine, et sine effusione sanguinis nulla fit remissio.

Ergo necesse est exemplaria quidem cœlestium, id est legalia quæ sunt figura spiritualium, mundari his supra dictis, scilicet vitulorum et hircorum. Exemplaria verorum necesse fuit mundari *his hostiis*, sed ipsa cœlestia, cuius haec erant figura necesse fuit mundari *melioribus hostiis* quam istis prædictis, hirco et vitulo. Et vere melior hostia fuit qua mundata sunt cœlestia : nam Jesus, et vere ista sunt cœlestia, nam non manu facta, etc. Quod ita ait : *Iesus introiit non manens in sanctis manu factis*, quæ manu facta sancta quidem fuere exemplaria verorum, sed introiit in ipsum cœlum. Ad hoc introiit, ut nunc postquam ostensum est, inutilia esse manu facta sancta appareat vultui, id est beneplacito Dei pro nobis in cœlum, secum introducendis. Introiit quidem in cœlum, sed neque ita introiit, ut saepe inde revertens iterum offerat semetipsum quasi non omnibus, et omni tempore sufficiat sacrificium suum semel ablatum. Non ut saepe offerat quemadmodum pontifex legalis per singulos annos quia non sufficit, sacrificium suum iterans intrat in Sancta sanctorum : non in suo sicut Christus, sed in alieno sanguine. Quare, quia alienus sanguis est, justificare non potest. In hoc et sacrificium suum sufficiens, et legale insufficiens ostendit.

Alioquin, id est si aliter vis dicere, ut Christus saepe debeat se offerre, tunc procul dubio (si ita est) oportebat cum frequenter pati, incipiendo ab origine mundi. Si enim illis tantum qui in tempore suo fuerunt, passio ejus prosuit, et singulis futuris æstatibus oporteat eum iterato pati : tunc utique necesse erat D ut incipiendo a diebus Abel singulis æstatibus, singulis crucibus portaret, vel Abraham et cæteri sancti non erunt redempti. Sic quidem oporteret. Sed nunc postquam ostensum est tantum inconveniens inde consequi, dicendum est quod semel Christus apparuit in consummatione sæculorum. Tempus Christi dicitur consummatio : quia Christus, quidquid prædictum de eo fuerat, consummavit. Et cum ante in nullo fuerit consummatio, id est vera perfectio, ipse omnium perfectionem attulit. Apparuit, inquam, ad destructionem, id est ad destructionem per hostiam 396 non alienam, sed suam. Quia plene peccatum destruxit non oportet iterum Christum pati, ideo

A etiam non debet altera vice mori : quia cæteri homines semel tantum moriuntur. Et quemadmodum statutum est hominibus mori semel; post hoc autem quod mortui sunt, restat de illis *judicium*. Sic et Christus semel quidem oblatus Deo per mortem ad exhaustiæ, id est evacuanda peccata multorum. In hoc quidem quod semel mortuus est similis est homini : sed in hoc quod homo moritur, judicetur Christus, ut judicet dissimilis. Quia ita ait : *Secundo adventu veniens ad judicium apparebit Christus, sine peccato*, id est non similitudine carnis peccati, sed glorificatæ per claritatem immortalitatis et impossibilitatis. Vel apparebit sine peccato, id est non veniens ut sicut prius iterum fiat hostia pro peccato. Apparebit utique in salutem, non impensis, sed exspectantibus se in justitia et timore.

CAPUT X.

« Umbram enim habens lex futurorum bonorum, « non ipsam imaginem rerum, per singulos annos « eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, « nunquam potest accedentes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam habent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati. Sed in ipsis commemoratione peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocausta et pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me : Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens, quia hostias et oblationes et holocausta et pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur. Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam : aufert primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, et easdem saepe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei : de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Constitutus autem nos (nobis) et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit : Hoc autem Testamentum quod testabor ad illos post dies illos dicit Dominus. Dando (dabo) leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas, et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initivit nobis viam novam et viventem per velamen, id est carnem suam : et sacerdotem magnum super dominum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine, fidei aspersi corda a con-

scientia mala, et abluti corpus aqua munda, te-
neamus speci nostræ confessionem indeclinabilem.
Fidelis enim est qui repromisit. Et consideremus
invicem in provocationem charitatis et bonorum
operum, non deserentes collectionem nostram,
sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolan-
tes et tanto magis, quanto videritis appropinquan-
tem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post
acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur
pro peccatis hostia; terribilis autem quædam ex-
spectatio judicii et ignis æmulatio, quæ consum-
ptura est adversarios. Irritam quis faciens legem
Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus te-
stibus moritur, quanto magis putatis deteriora me-
reri supplicia, qui Filiū Dei conculcaverit, et
sanguinem Testamenti pollutum duxerit in quo
sanctificatus est, et Spiritui gratiae contumeliam
fecerit? Scimus enim qui dixit: Mibi vindictam,
et ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Do-
minus populum suum: Horrendum est incidere
in manus Dei viventis. Rememoramini autem pri-
stinos dies, in quibus illuminati magnum certamen
397 sustinuitis passionum: et in altero quidem
opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in
altero autem socii taliter conversantium effecti.
Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bono-
rum vestrorum cum gaudio suscepistis; cogno-
scetes vos habere meliorem et manentem sub-
stantiam. Nolite itaque amittere confidentiam ve-
stram, quæ magnam habet remunerationem. Pa-
tentia enim vobis necessaria est, ut voluntatem
Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc
enim modicum aliquantulumque, qui venturus
est veniet, et non tardabit. Justus autem meus ex
fide vivit. Quod si substraxerit se, non placebit
animæ meæ. Nos autem non simus subtractionis
filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem
animæ.

EXPOSITIO.

Christus ideo oblatus est ad exhaustienda peccata,
quia lex non potest facere perfectos, scilicet non
exhaustire peccata. Et quare lex non possit facere
perfectos præmittit, dicens: *Lex habens umbram
futurorum bonorum*, id est futuræ justitiae in præ-
senti Ecclesia, et salvationis in futura. Ita habens
umbram quod *nec ipsam imaginem rerum*, quod nec
habet in se aliquam partem veritatis. Imago enim D
saltem figuræ membrorum singulas ostendit, umbra
autem confuse omnia commiscet. Lex, inquam, ha-
bens umbram eisdem ipsis hostiis quæ semper
idem, id est imperfecte erant, *quas hostias offerunt
per singulos annos*, et hoc *indesinenter*, id est vel
singulis mensibus, vel singulis hebdomadibus. Lex,
inquam, eisdem hostiis toties repetitis, *nunquam po-
test facere perfectos accedentes ad se*. Quod non
faciat perfectos probat per hoc, quia si modo immo-
lassent pro aliquo peccato, et secundum legem ab-
solverentur, ab illo: si iterum peccarent, et pro
novo peccato iterum immolarent, faciebat sacerdos

A memoriam prioris peccati, pro quo jam immolaverat,
ostendens imperfectionem sacrificii illius, per quod
si justificatus esset, frustra vetus peccatum recapitu-
laret. Quod ita ait: *Alioquin*, id est si hostiæ legis
perfectos facerent, procul dubio *cessassent illæ hos-
tiæ* pro præteritis peccatis. Ideoque cultores sacri-
ficiorum semel immolata hostia, mundati, *non ultra
haberent ullam conscientiam præteriti peccati*. Ces-
sassent quidem offerre, sed hostiæ pro præteritis
non cessarent offerri: *in ipsis enim hostiis pro
recentibus culpis per singulos annos oblatis sit com-
memoratio præteriorum peccatorum*, igitur hostiæ
illæ perfectos facere non possunt. Et necesse est ut
per singulos fiat commemoratio præteriorum, *quia
impossibile est auferri peccata sanguine hircorum
et taurorum*. Ideo quia per sanguinem taurorum
et hircorum auferri nequent peccata: *properea
ingrediens mundum*, id est Propheta inducens Filium
Dei mundum ingredientem per assumptionem car-
nis, dicit in voce filii ad patrem. O Domine Pater,
tu *nolusti hostiam et oblationem secundum legalem
traditionem*. Hostias de animalibus, oblationem de
pazibus et luminariis dicit. Illa quidem nolusti *sed
aptasti*, id est aptare mihi voluisti *corpus*, ut de
corpo meo hostia tibi fieret beneplacens et munda.
Corpus Christi aptum fuisse dicitur, quia et immune
a peccato, et passibile, et mortale fuit. Nisi enim
sine peccato esset, hostia munda esse non posset.
Si autem impassibile et immortale fieret, mortem
non destrueret, quam immortalis mortem *gustare*
non posset. Sed quia et immunis a peccato, et
impassibilis, et immortalis fuit, ideo congrue ait:
Corpus aptasti mihi, hostiam et oblationem nolusti;
holocausta etiam, id est sacrificium totum incen-
sum, et *pro peccato*, id est hostia quæ vocabatur
peccatum vel pro peccato. Hæc, inquam, *non placuerunt
tibi*, et *tunc postquam vidi hoc displicere tibi*,
ut munda et placens hostia offerretur tibi; *dixi*, id
est deliberavi apud me hoc: *Ecce opportune venio*,
quia nunc reprobatis illis legabilis, hostia nova ero
et beneplacens Deo.

Venio ad hoc *ut faciam voluntatem tuam*, id est
ut pro modo voluntatis tuæ offeram tibi meipsum
sacrificium novum, in odorem suavitatis. Quod ita
construere debeamus: Venio ut faciam, **398** idem
docet in sequentibus: Faciam voluntatem tuam;
sic enim *scriptum est de me in capite libri*. Liber
dicitur Christus homo, qui in exemplum justitiae
expositus est omnibus. Caput libri dicitur divinitas
habitans in Christo, quod regit eum in omni per-
fectione. Vel in capite libri, id est in principio
Genesis vel Psalterii scriptum est in lege Domini
voluntas ejus, etc. Præmissa auctoritas quomodo
intelligenda sit, Paulus exponit, ita Propheta in
voce Filii, dicens superius ad respectum superioris
partis, ait *superius*. Dicens, inquam, hoc, *quia*, id
est quod, tu Pater, *nolusti oblationes et holocausta
et pro peccato*, id est *non postulasti* hæc ab eis ut
fierent tibi, nec (etiam si faciunt injussi) non sunt

placita tibi. Diceret aliquis fortasse : Ideo non placent, quia non fiunt ordinabiliter secundum legem. Ad hoc removendum ait : *Non sunt placita tibi ea quae offeruntur secundum legem*, id est licet fiunt secundum legis institutionem tunc reprobatis legalibus hostiis dixi : Ecce venio ut faciam voluntatem tuam, o Deus, haec, inquam, dicens. In his verbis *aufert primum testamentum*, ita *ut statuat*, id est perpetuo durandum stabiliat *sequens*, Novum scilicet Testamentum, *in qua voluntate*, id est in quo Novo Testamento ex voluntate Dei constituto, nos *sumus sanctificati*, positione virtutum post emundationem malorum. Sanctificati dico, *per oblationem Christi Jesu*, id est per corpus Christi oblatum *semel*, in qua semel facta oblatione sufficiens fuit ad purgationem omnium macularum.

Opponeret aliquis : Sacrificio pontificis ideo insufficiens erat, quia semel tantum in anno siebat ; sed quotidiana sacrificia proderant ad auferenda peccata. Ad hoc removendum ait : Sicut pontifex semel facto sacrificio auferre peccata non poterat, sic etiam omnis quidem legalis sacerdos *quotidie ministrans praesto est* : et ipse saepe repetendo referens easdem hostias heri hircum, hodie iterum hircum, quia sicut non heri, sic nec hodie proderat ; offerens, inquam, easdem hostias, quae hostiae nunquam possunt auferre peccata. Pontifex seu *quilibet sacerdos* legalis repetens hostias, peccata nequit auferre, sed hic pontifex Christus *offerens hostiam* non repeatit, sed *unam solam pro peccatis omnium, sedet*, id est quiescit et regnat positus *in dextera*, id est in æqualitate Dei patris sessurus ibi *in sempiternum*. Nec reversurus ut iterum offerat, quasi hostia ejus fuerit insufficiens, sed de *cetero*, id est de futuro *expectans* ibi in dextera Dei *donec inimici ejus ponantur scabellum pedum ejus*, id est omni modo subjectionis subjiciantur ei, quod futuram est in die judicii. Offererat hostiam unam, ideo unam, *quia una sola oblatione sanctificavit*, et *sanctificatos* virtutum perfectione *consummavit*, permanens *in sempiternum*. Nos quidem dicimus Christum una oblatione sanctificatos consummasse. In hoc autem *contestatur*, id est confirmat *nos* ; idem nobiscum affirmans etiam *Spiritus sanctus*, *quia postquam dixit* in Jeremia : *Hoc autem est testamentum quod testabor ad illos*, et hoc dicit Dominus : *post dies illos dabo leges meas in cordibus eorum, et superscribam eas in monte eorum*. Postquam hoc dixit, adjunxit Spiritus sanctus : et jam *amplius non recordabor peccatorum*, iniquitatum *eorum*. In his autem verbis contestatur Spiritus sanctus unam oblationem consummasse sanctificatos : *quia ubi est peccatorum remissio, jam non est necessaria oblatio pro peccato*.

Postquam per pontificium Christi, sufficienter velus pontificium destruxit, et vetera sacrificia reprobata, et in sacrificio Christi semel oblato, omnem justificationem consistere perhibuit, faciens finem de hujusmodi, transit ad instructionem mora-

A lem, adhortans eos in primis ut puro corde integritatem fidei teneant ; et si incumbat persecuti, audacter confiteantur, gaudentes pati pro Christo, et sic in fide, et confessione firmam spem habeant. Unde sic ait : Quia pontifex Christus semel offerens sanctificat veteres, nec quotidianis sacrificiis **399** prodesse possunt. *Itaque fratres, nos habentes fiduciam in introitu*, id est de introitu *sanctorum*, scilicet quod nos Sancta sanctorum vere introibimus. Habentes, dico, fiduciam *in sanguine Christi*, quem semel offerens pro nostra emundatione fudit : quem viam, id est introitum sanctorum *viam dico nova*, id est noviter in Christo reseratam (nemo etiam ante Christum ambulavit banc viam *quam initiauit nobis Christus*.) Viam novam *et viventem*, id est perdurantem in æternum. Initiauit dico *per velamen*, id est per significatum illius velaminis, quod duo tabernacula dividebat, id est per *carnem suam*. Velamen enim illud quod Sancta sanctorum occultabat, carnem Christi, quæ deitatem sibi unitam velabat, præfigurabat. Unde, expirante Christo in cruce consummatis omnibus, scissum est velum templi (*Matth. xxvi, 51 ; Mart. xv, 38 ; Luc xxiii, 45*), significans apertam esse viam in Christo intrandi in Sancta sanctorum. Vel ita initiauit nobis viam per velamen, id est per carnem suam, cuius carnem et sanguinem in accessu mortis accipimus viaticum ad patriam.

Carnem dico et sanguinem specie panis velatam. Initiauit nobis per carnem suam, et per se *sacerdotem* quotidie Patrem pro nobis interpellantem. Sacerdotem dico *magnum* ad comparationem legalium. Magnum dico *constitutum super Domum Dei*, id est præsentem et futuram Ecclesiam. Nos, inquam, fratres, habentes talem fiduciam *accedamus*, id est approximemus ad Dominum *cum vero corde*, id est cum recta intelligentia *in plenitudine fidei*, id est habentes fidem, non de quibusdam tantum, sed de omnibus credendis plenariam. Accedamus, inquam, *aspersi corda*, id est habentes mundata corda, non solum a peccato, sed etiam *a mala conscientia*, quod nec cujuslibet mali conscientia nos mordeat ; et *abluti corpus aqua munda*, id est habentes purificatam carnem baptismō mundante nos, *teneamus opere et corde confessionem* ; quod si ingruant mala, inde non formidemus ideo confiteri Christum. Confessionem dico *indeclinabilem*, quod nec in dextram declinemus, nec ad sinistram, quæ confessio est causa *nostræ spei*. Si enim fidem Christi in conspectu persecutorum non timuerimus confiteri, tunc pro certo sperare possumus futuram gloriam sanctis. Diceret ille : Quis tandiu, et tanta tolerando, posset sperare rem fortasse nunquam habendam ? Ad hoc Paulus : Si audacter confitemini, salva spes est vobis, *quia Deus est fidelis* et mentiri non potest, qui *repromisit* confitentibus se bona quæ speratis. Teneamus confessionem, et consideremus invicem, id est alter alterum, non in litigio et detractione : sed *in provocazione charitatis et bonorum operum*, id est

alter exemplo alterius provocetur ad dilectionem et **A** gratiam attulit, licet peccemus, non tantum non damnabit, sed indulget. Ad hoc removendum Paulus probat Christum esse judicem, nec propter misericordiam deseruisse judicium, dicens : Vere conculcans Filium Dei, deteriora patietur. *Nos enim scimus eum qui dixit hoc in Deuteronomio (Deut. xxxii, 35) : Mihi reservate vindictam, si proximus peccat, mea est ultio in proximum, et ego retribuam eis,* in tempore pro modo delicti. Quod si peccare in proximum non deserit inultum, quanto magis peccare in seipsum? Et iterum Scriptura approbans judicium Dei ait : *Quia judicabit Dominus populum suum.* Et quia Dominus judicans redet unicuique vindictam peccati, videte ne peccetis ait Paulus, *quia horrendum est incidere in manus Dei viventis,* id est quæcumque vult potentis.

B Postquam asperius corripuit illos, nunc rememorando priora bona illorum, blanditur eis ut quos terrore judicii concussit, quibusdam blanditiis alliciat, dicens : Vide ne incidatis in manus Dei, *sed rememoramini pristinos dies in quibus vos illuminati per fidem, statim accepta fide sustinuitis magnum certamen passionum;* multa enim tunc passi estis a contribulibus vestris. Sustinuitis utique passiones, et enim *in altero,* id est in una parte quidem facti estis *spectaculum mundo, opprobriis,* id est propter opprobria et tribulationes illatas vobis. *In altero autem,* id est ex una parte effecti estis socii conversantium taliter, sicut nos, id est omnium illorum qui in religione fidei conversabantur vobiscum. Vere socii. *Nam et vos compassi estis vincitis,* ministrando eis in vinculis necessaria de bonis vestris, et opprobria et tribulationes passi estis. Vos enim suscepistis cum gaudio rapinam bonorum vestrorum, cognoscentes vos habere in cœlis substantiam meliorem, quia spiritalem et permanentem. Et quando quidem tales in principio fidei fuistis, itaque nolite degenerando amittere confidentiam vestram, id est bona opera, per quæ licet confidere : *qua confidentia si perseverat, magnam habet remuneracionem.* Dicerent illi : Difficile est tot vexationes, et tandem pati. Ad hoc Paulus : Nolite patientiam amittere, sed estote longanimes in patiënto, *quia patientia longanimitas est vobis necessaria, ut patiënto facientes voluntatem Dei, reportetis promissionem,* id est promissam gloriam. Nec semper oportebit pati, *quia adhuc modicum quidem temporis et aliquantulum passionis,* sed leve et momentaneum restat. Et post hoc veniet vobis ille *qui venturus est.* Et postquam venerit, **C** *401 non tardabit,* id est non tarde dabit vobis gloriam quam promisit, martyribus non tardatur gloria, sed statim exequitibus de mundo datur. His autem qui in pace Ecclesie quiescunt tardate videtur, propterea quia de quibusdam quæ illicite contraxerunt, necesse est prius poenitentiam agere. Qui venturus est veniet et non tardabit, et interim dum venit, vos justi ex fide vivetis, quia dixit Deus per prophetam : *Justus meus ex fide vivit (Habac. ii, 4).* Si vero justus subtraxerit se a fide,

Probat a majori puniendo esse peccantes in Christum, dicens : Vere qui voluntarie peccat, in veritate punietur. *Nam aliquis prævaricando faciens irritam legem Moysi,* quæ non erat nisi umbra veritatis, moritur sine illa miseratione convictus de peccato sub duobus vel tribus testibus. Et si prævaricans in lege Moysi moritur, quanto magis putatis eum mereri deteriora supplicia, qui conculcaverit Filium Dei? Ille conculcabilem et nimis vilem intelligit Filium Dei, qui ad remittenda peccata eum impotentem dicit, nisi adjungatur circumcisio; et qui duxerit, id est intellexerit sanguinem testamenti esse pollutum, id est sanguinem Christi, quo confirmatum est testamentum novum. Sanguinem Christi dicit ille pollutum, qui in eo dicit non posse mundari omne delictum. Si enim Christus munda hostia fuit, etiam ab omni culpa mundare potuit : quod si mundare non potuit, sequitur ut polluta hostia iterit, *in quo, sanguine sanctificatus est* quicunque baptizatus. Ille etiam deteriora meretur qui fecerit contumeliam Spiritui sancto. Qui aliunde quam per Spiritum dicit peccata remitti, in Spiritum contumeliose agit. Spiritui dico gratiae, qui gratis datur, et gratis peccata remittit. Diceret ille : Licet lex Moysi quæ sine misericordia erat, damnaret prævaricatores suos, Christus tamen qui misericordiam et

non placebit animæ, id est voluntati *meæ*. Dico si A « Moyses grandis factus, negavit se esse filium filiæ subtraxerit se, sed nos non sumus filii subtractionis, ituri sic in perditionem, sed sumus fidei in acquisitionem, id est ad hoc ut per fidem acquiramus salutem animæ nostræ.

CAPUT XI.

« Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimoniūm consecuti sunt senes. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus. Ante translationem enim ejus testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe, responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcā in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum, et justitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus [factus]. Fide qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, et exit nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob, cohæredibus repromissionis ejusdem. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus etatis, quoniam fidelem creditit esse eum qui repromiserat. Propter quod et ab uno orti sunt; et hoc emortuo, tanquam sidera cœli in multitudine, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum. Paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat in quo suscepérat repromissiones, ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen; arbitrans [cogitans] quia et a mortuis suscitare potens est Deus. Unde eum et in parabolam accepit. Fide et de futuris benedixit. Isaac, Jacob et Esau. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus. Fide Joseph moriens de profectione filiorum Israel membratus est, et de ossibus suis mandavit. Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum. Fide

« Pharaonis, magis eligens affligi eum populo Dei quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias astimans thesauro *Egyptiorum*, improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit *Egyptum*, non veritus animositatē regis. Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne qui vastabat [vastaret] primitiva, tangeret eos. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram: quod experti *Egyptii* devorati sunt. **¶** Fide muri Jericho coruerunt, circumitu dierum septem. Fide Raab retrix non perit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jepheth, David, Samuel, et propheticis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis. Effugaverunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello. Castra verterunt exterorum acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redēptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circuerunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflitti, quibus dienus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ. Et hi omnes, testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius ali quid providente, ut non sine nobis consummarentur. »

EXPOSITIO.

Quia de fide sermonem incœpit, dicens: *Nos sumus filii fidei*, etc., subjungit quasi diffinitionem fidei; quæ tamen non est diffinitio, sed fidei commendatio. Ad cuius fidei commendationem diu immorando, multa veterum exempla supponet. Ait autem: *Nos sumus filii fidei*: *Fides autem est substantia*, id est existentia et acquisitio *rerum sperandarum*, id est futurorum bonorum, quæ singulariter et præcipue speranda sunt. Fides, inquam, sic est substantia futurorum bonorum, quia nec sine fide in quolibet subsistunt, nec nisi per fidem acquiruntur. Vel ita dicamus: *Fides in præsenti habita est in futuro substantia rerum*, id est bonorum cœlestium. Merito enim hic habitæ fidei tunc subsistunt bona illa in eo qui fidem in hoc mundo habuit; rerum dico nunc per fidem sperandarum. Fides etiam est *argumentum*, id est approbatio rerum *non apparentium*, id est bonorum, quæ (dum in hoc mundo manemus) videre non possumus. Si quis enim considerat Abraham, quomodo merito fidei possedit gloriam, idem de se potest sperare quod, si per fidem imitabitur Abraham, sicut ille, quam non vidit, per fidem possidebit gloriam. Dico fides est substantia futurorum

bonorum et argumentum. Propterea sic commando **A** *Sine fide autem impossibile est aliquem placere Deo.* fidem, quia in hac, id est in fide, *senes*, id est antiquiores patres *consecuti sunt bonum testimonium.* Senes dicit non ætate, sed temporis præcessione. Abel enim, etsi junior annis, senior tamen quam Abraham antiquitate præeuntis temporis. Sed opponeret aliquis : Fidem dicis argumentum esse rerum, quæ non apparent. Sed quomodo credi possunt quæ videri nequeunt ? Ad hoc Paulus : Fides utique argumentum est rerum non apparentium. Nam *fide*, id est per fidem *intelligimus sæcula aptata*, id est apte formata esse. Aptata dico *verbo*, id est Filio vel imperio Dei, quod idem est. Et si de sæculis credimus, quod per verbum Dei formata sint (quod tamen nemo vidit hominum) credamus similiiter per fidem de rebus nondum apparentibus. Sæcula, inquam, credimus aptata verbo Dei, ita *ut fierent visibilia*, id est res visibles *ex invisibilibus*, quando enim chaos erat sicut scriptum est : « Tenebrae erant super faciem abyssi (*Gen. 1, 2*). » Tenebrae ideo, quia elementa illa videri non poterant, etiamsi tunc esset, qui visum humanum haberet. Sed postquam elementa separata sunt, et creaturis formatis in quamdam spissitudinem coalescendo creverunt, elementa prius invisibilia, jam fuere visibilia. Nec mirum si videri non poterant, licet res essent corporeæ, cum humorem illum, qui est in grano seminis, unde culmus et spica pullulat, videre nec discernere possimus, licet in illa massa grani contineatur. Vel ita sunt verbo Dei ut fierent visibilia ex invisibilibus, id est secundum invisibilia quæ præcesserant in consilio **403** Dei. Prius enim Deus ab æterno in consilio suo omnium creaturarum formas disposuit, et secundum quod singula in consilio præordinata fuerant, invisibilia adhuc secundum modum illum facta sunt visibilia in tempore formationis singulorum.

Vere senes consecuti sunt testimonium per fidem *Abel enim fide*, id est per fidem *obtulit hostiam plurimam*, id est magis acceptabilem Deo quam fuerit hostia *Cain*. Hostia Abel grata Deo fuisse cognoscitur, quia agnus quem obtulit igne divino consumptus sit. Hostia Cain reprobat, quia, non superveniente igne, manipulus frugum quem obtulit integer mansit. *Per quam fidem Abel justus consecutus est testimonium hoc, scilicet, se esse justum.* Ait enim Christus in Evangelio. « A sanguine Abel **D** justi (*Matth. xxiii, 35*), » etc. Moyses autem justitiam Abel commendat, et multi prophetarum. Consecutus est Abel *testimonium Deo perhibente testimonium muniberibus ejus* sicut præfati sumus, et *per illam fidem Abel defunctus loquitur adhuc*, quia facit nos loquentes de fide ejus. *Henoch* etiam per fidem quam habuit, *translatus est ad alias patrias*. ideo *ne videret mortem*, et *translatus non inveniebatur*, quia Deus *transtulit illum*; qui si ab homine translatus esset, facile inveniretur. Deus ideo *transtulit eum quia ante translationem* habebat *testimonium placuisse Deo.* Perfidem sic isti placuerunt Deo.

A *Sine fide autem impossibile est aliquem placere Deo.* Vere sine fide nemo placebit Deo; nam accidentem, id est volentem approximare ad Deum, oportet credere quia Deus unus est, et quia Deus sit remunerator inquietibus se. Si hoc solum crederent gentiles, quod creator unus esset, et singulis pro eorum actibus retribueret, satis esset illis. *Noe etiam accepto responso de his quæ non videbantur adhuc*, id est de diluvio futuro, *metuens* illud diluvium per fidem quam habuit in verbis Domini, *aptavit arcam in salutem domus suæ*, id est in qua salvaret filios suos et filias. *Per quam fidem*, quia secundum verbum Dei futurum credidit diluvium, *damnavit*, id est damnabilem fecit mundum. Dum enim Noe creditidit, et homines stultum esse crediderunt quod preparabat arcam, in qua salvaret domum suam, comparatione fidei ejus damnati sunt. *Et ipse Noe est institutis hæres justitiae ejus quæ est per fidem.*

Nunc ad patres Judæorum descendit, ostendens in eis et in prioribus omnem justitiam ex fide habuisse originem. Ille etiam *qui merito fidei nunc vocatur Abraham*, prius dictus Abram per fidem, *obedivit Deo exire de Ur Chaldaeorum in locum illum quem merito fidei accepturus erat in hereditatem.* Obedivit, inquam, et *exit de terra nationis suæ, nesciens quo iret.* Idem Abraham *per fidem moratus est in terra reprobationis tanquam in aliena, habitando ibidem in casulis*, id est in tentoriis *cum Isaac et Jacob*, non quod Jacob eodem tempore quo Abraham fuerit, sed quia Jacob eamdem terram sicut Abraham habitavit, inquirens cum patribus suis non illam, sed veram terram reprobationis. Isaac et Jacob dico, *coheredibus ejusdem reprobationis*; illis enim frequentur Deus, sicut Abrahæ, reprobavit. Abraham ideo habitabat in casulis, *quia exspectabat civitatem habentem fundamenta*, id est stabilitatem æternitatis, coelestem, scilicet, Hierusalem, *cujus civitatis Deus est artifex*, id est arte sua disponens sibi singula; et idem eorum quæ disponit est *conditor ipsem fabricans illa*. Abraham habitans in casulis ostendebat se non curare Hierusalem terrenam, sed inquirere coelestem. *Ipsa etiam Sara sterilis*, et nonagenaria *per fidem accepit virtutem in conceptione*, id est concipiendi *seminis*. Ipsa dico non solum sterilis, sec etiam præter tempus ætatis, quia (sicut dictum est) nonagenaria erat, accepit ideo, *quoniam credidit Deum esse fidelem*, id est veracem qui illi promiserat semen, *propter quod* quia Deum credidit fidelem, et *ab uno ventre vel ab uno patre, et hoc uno emortuo vel ventre, vel patre, orti sunt filii tanquam sidera cœli*, nec secundum **404** claritatem virtutum comparo sideribus, sed eundo *in multitudinem* eorum. Ortí sunt etiam *sicut arena*, nec iterum secundum sterilitatem tantum arenæ comparo; sed *quæ est innumerabilis*, id est secundum innumerabilitatem eorum; quæ arena est *ad oram maris*, id est juxta littus gentilitatis. Multi enim de filiis Abrahæ virtutibus micuerunt,

ut sidera, multi steriles et infructuosi in litus A sui (*Psal. XLIV*, 7). *Joseph moriens fide*, id est per fidem, memoratus de profactione filiorum Israel, quod profecturi essent de *Egypto*, et hoc memorans, mandavit de ossibus suis, ut deferrentur ad sepulturam Abrahæ, confidens et resurrecturos esse cum Christo illos quibus facta erat re promissio, si corpora eorum invenirentur in terra re promissionis.

Moyses natus per fidem, quia crediderunt pa-

rentes hunc magnum futurum, videntes ejus ele-
gantiam, occultatus est tribus mensibus a parentibus
405 suis, eo quod vidissent infans elegantem,

et non timuerunt edictum regis, qui omnem masculum in pueris Hebræorum jussaserat interfici. *Moyses etiam grandis factus, negavit se esse filium filiae Pharaonis per fidem, eligens magis affligi cum popu-*

Blo Dei quam habere jucunditatem temporalis pecca-
ti, et improperiū Christi, quod in se patiente pro

Christo præfigurabat, existimans esse divitias majo-
res omni thesauro *Egyptiorum*. Ideo sic existimans

quia aspiciebat in remunerationem futuram, non in
laborem præsentem vel jucunditatem. *Moyses per*

fidem reliquit Egyptum, educens inde populum
Judæorum, non veritus animositatē regis *Egyptio-*

rum. Ideo non verius quia sustinuit invisibilem, id
est exspectavit Deum, quem videre non poterat, tan-
quam corporaliter eum videns, adhibens fidem sermo-
nibus Dei. Idem Moyses celebravit *Pascha effusione*

sanguinis agni per fidem, ideo, ne qui vastabat primo-
genita *Egypti tangeret Judæos*. Fidem habuit in

sanguine agni, quod per virtutem agni innocentiae (id
C est Christi quem præfigurabat) posset salvare. Filii
Israel per fidem transierunt mare Rubrum tanquam
per aridam terram. Et ne quis dicat hoc fuisse casum,

quod scilicet transire mare *Egyptii experti, devorati sunt. Muri Jericho per fidem corruerunt circuitu*

septem dierum. Raab meretrix excipiens exploratores Judæorum *cum pace, non periret cum incredu-*

lis, propter fidem qua credidit quod Deus traderet

urbem in manus Judæorum.

Multa de laude fidei dixi, et quid adhuc amplius
dicam? tempus enim (si exsequar omnia de fide) de-
ficit, id est deseret me enarrantem de Gedeon, qui

vellus in area posuit; de Barac, qui fide populum
liberavit; de Samson, qui per fidem multa operatus
est; de Jepheth, qui dux populi liberavit populum,
licet stulto voto filiam immolaverit; de his quatuor

in libro Judicum plenius invenitur; de David etiam,
qui multa per fidem fecit, et de Samuele, et aliis
prophetis, qui vicerunt regna, id est reges superave-
runt per fidem, qui etiam operati sunt justitiam per

fidem; adepti sunt re promissas beatitudines per
fidem; obturaverunt ora leonum per fidem, ut Daniel;
extinxerunt impetum ignis, ut tres pueri; effuga-
runt aciem gladii, ut Judas Machabæus; convalue-
runt de infirmitate, ut Ezechias; fortis facti sunt
in bello complures; everterunt castra exterorum,
illis fugatis; mulieres acceperunt mortuos suos de
resurrectione venientes, ut vidua Sareptana per Eliam

D

Diceret aliquis: Inquirebant alienam, quia fortassis ad suam patriam reverti non poterant. Ad hoc Paulus: *Hæc dicebant, et si quidem meminissent illius patriæ, de qua exierunt, volentes illuc reverti, utique habebant tempus*, id est opportunitatem, revertendi. Sed nunc, postquam illius non meminerant, appetunt meliorem patriam, id est celestem. Et quia celestem appetunt, ideo Deus non confunditur, id est non erubescit vocari Deus eorum: ut dicatur Deus Abraham, Isaac et Jacob. Ideo Deus eorum vocatur, quia paravit illis cœlestem civitatem. Abraham iterum per fidem obtulit Isaac, cum tentaretur; Deus non tentabat Abraham, quasi qui fidem eius ignoraret, sed ut ipse Abraham et mundus virtutem suæ fidei cognosceret. Et, ne putaretur Abraham ideo immolare Isaac quia in alio filio implendas expectaret promissiones ait. Et ipse Abraham qui suscepserat re promissiones ad quem dictum est: *Quia in Isaac vocabitur tibi semen, ipse offerebat hunc unigenitum, arbitrans quia Deus potens est eum suscitare a mortuis*, et per eum suscitatum Abrahæ vocari semen. Unde quia ita credidit, accepit eum filium, et in multiplicationem seminis, et in parabolam, id est in figuris Christi. Aries enim, qui inter vespes cornibus hærens repertus est, et Isaac, unum Christum Deum et hominem significabant. Per hoc igitur quod aries quidem est immolatus, Isaac vero morti subtractus, significatum est Christum, secundum carnem, passurum, secundum divinitatem vero, mortis discrimen non esse sensurum. Aries enim immolatus, carnem Christi immolandam; Isaac vero subtractus, divinitatem Christi non lædendam per passionem præfiguravit. Isaac etiam benedixit Jacob et Esau, habita fide et de illis, quomodo major serviret minori, et de futuris, quorum typum gerebant, scilicet, quomodo primogenitus Judaicus populus primogenita sua (cultum scilicet Dei) desereret, et minor, gentilis sibi usurparit. Jacob in *Egypto moriens*, per fidem benedixit singulos filiorum Joseph, scilicet Manassem et Ephraim, et adoravit fastigium virgæ ejus Joseph, qui secundus a rege *Egypti sceptrum gerebat*, in signum sue dignitatis, adoravit fastigium virgæ, id est Christum, per Joseph figuratum, cui virga æquitatis virga est regni

filium unicum, et Sunanimitis per Elisæum. *Alii autem A* distenti sunt in ecclæsis, ut septem Machabæi, non suscipientes redemptionem, id est nolentes a tormentis redimi, ut merito passionum invenirent meliorem resurrectionem. Quanto enim magis quis patitur, tanto melius coronabitur. *Alii vero sunt experti ludibria, et verbera, insuper, et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt*, ut Isaías; tentati sunt, ant timore poenæ negarent fidem; mortui sunt in occasione gladii; circumierunt fugiendo hac illac in melotis. Melota est (ut aiunt) vestimentum de pilis camelorum. Vel melus animal est quod dicitur taxo, et a melo melota dicitur. Circumierunt etiam in pelibus caprinis, egentes temporalibus, angustati animo, afflitti corpore, quibus sanctis mundus non erat dignus, ut tales haberet, vel quibus dignus non erat mundus, secundum verba impiorum dicentium: *B* Hi tales inquinamentum mundi sunt, purgetur mundus ab illis. Errantes in solitudinibus ut Matahias, et qui cum eo erant, et in montibus, et in speluncis, et in cavernis terræ. Speluncæ naturales foveæ sunt. Cavernæ, arte cavatae. Et hi omnes probati testimonio fidei, non acceperunt recompensationem, id est remissam hæreditatem, Deo providente aliquid melius pro nobis, scilicet ut priores sancti non consumarentur in perfectione jucunditatis sine nobis. Si enim sine **¶¶¶** incarnato Christo acciperent illi æternam beatitudinem. Christus non incarnaretur, quia frustra, cum alio modo salus existeret, et sic priores sancti salvarentur sine nobis.

CAPUT XII.

« Ideoque et nos, tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, respicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semel ipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficiente. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes, et obliiti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quia si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos. Num [non] multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus? Et illi quidam in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam, erudiebant nos: hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus. Omnis autem disciplina in praesenti quidem videtur non esse

A gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiae. Propter quod remissas manus et soluta genua erigate, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret; magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impedit, et per illam inquietur multi. Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primativa [al., primogenita] sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. Non enim invenit poenitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accessibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum; quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit: Exterritus sum et tremebundus. Sed accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritum [spiritus vel spirituum] justorum factorum, et Testamenti Novi mediatores Jesum; et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum, qui super terram loquebatur, multo magis nos qui de cœlis loquenter nobis advertimus, cuius vox movit terram tunc; nunc autem repromittit, dicens: Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed et cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum [facturam] ut maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus [habemus] gratiam, per quam serviamus, placentes Deo cum metu et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est. »

EXPOSITIO.

Adductis tot commendationibus fidei, infert ex omnibus: Quandoquidem fides tot testimoniis commendabilis est, ideo sicut priores, ita et nos habentes tantam nubem testium, commendantium fidem impositam nobis. Nubem ideo dicit, quia sicut nubes ab æstu protegit et pluvia, sic præfatorum sanctorum exempla muniunt nos contra irruentia **¶¶¶** mala. Nos etiam sicut illi deponentes per poenitentiam omne pondus peccati quod perpetravimus, deponentes etiam peccatum nos circumstans undique, id est omnem pravam suggestionem per patientiam curramus, non reflexi a bono certamen propositum nobis, non enim ad blanditias vocati sumus, sed ad tolerandos labores. Curramus, inquam, imitando aspiciences in Jesum auctorem fidei nostræ, id est qui

nos consummabit in gloria, si fides nostra perduret A nisi præsto sit gratia Dei. Disciplinam dico non per-integra. Qui Jesus *sustinuit crucem, contempta non tantum acerbitate, sed etiam confusione*, id est erubescens de ignominioso genere mortis. Sustinuit, inquam, *gaudio proposito sibi* in gloria merito passionis. Vel, proposito sibi terreno gaudio, id est terrenis facultatibus propositis sibi a crucifixoribus suis, si vellet se diffiteri Filium Dei. Atque ideo quia crucem sustinuit, confusionem contempsit, *sedet in dextera sedis*, id est in æqualitate sedentis Dei Patris. Curramus propositum certamen imitantes Jesus, qui *contempta confusione sustinuit crucem*; eum, inquam, aspicite crucem in morte sustinentem; *recogitate etiam cumdem Jesum qui sustinuit contradictionem*, ut sicut in morte, sic etiam imitemini eum in patientia contradictione. Quidquid adversitatis tulit Jesus usque ad horam passionis significat hic per contradictionem. Vel si habetur enim, ita jungatur. Debetis aspicere Jesum sustinentem crucem, nam etiam hoc quod in Christo minus est, scilicet contradictionem quam sustinuit, recogitate, id est frequenter debetis mandare memoriæ. Quod ita ait: Recogitate Jesum qui sustinuit contradictionem talem, id est adeo contemptibilem et difficilem, quodque magis potuit gravare eum, ipse qui peccatum non novit, illatam sibi a peccatoribus sustinuit, non adversus Petrum, vel quemlibet discipulorum, sed *adversus semetipsum*. Recogitate, inquam, hanc contradictionem, ad hoc, ut *memento* ejus non fatigemini, id est ne sitis fessi patiendo adversa, vel si fatigamini corpore, ne fatigemini in animis vestris, sed carne infirma spiritus tamen prompti sint. Si enim tanta sit contradicatio ut fatigentur animi, sicut idem Paulus de se ait: « Gravati sumus supra modum, ita ut tædeat nos vivere (II Cor. 1, 8); » non tamen deficientes, sicut nec Paulus defecit, licet fatigatus esset animus. Deficerent, si timore tribulationum fidem negarent, debetis utique sine fatigacione et defectu sustinere, quia et si restititis, nondum tamen usque ad sanguinem, id est nondum effusus est sanguis vester, quod si oportet, pro fide patiendum est.

Nondum usque ad effundendum sanguinem restititis, vos tamen repugnantes adversus peccatum; ita dicens in altero laudat eos quia repugnaverunt. In altero ostendit adhuc posse ascendere, scilicet ad effusionem sanguinis. Repugnantes, inquam, adversus peccatum ne locum haberet in vobis. Dum enim impiis consentire renuitis, contra peccatum statim, quibus si cunsentiretis, peccatum statim locum haberet in vobis. Repugnatis olim adversus peccatum, et nuncquare obliiti estis consolationis, id est divinitatis vos in tribulacione consolantis? quæ divina consolatio loquitur nobis non tanquam alienis, sed tanquam filiis, quos favere intendit dicens in Salomone (Prov. iii, 4): O tu fili mi, noli negligere disciplinam, id est persecutions et verbera quæ sunt disciplina. In his enim homo addiscit quanta sit fragilitas sua, et quam parum viribus suis possit,

A nisi præsto sit gratia Dei. Disciplinam dico non persecutorum, sed Domini; ipsi enim nihil possunt nisi ex permissione Dei, hoc modo purgare filios suos volentis. Noli negligere disciplinam, neque fatigeris, id est ne fessus refugias pati dum argueris, id est reus esse convinceris a Deo per hanc disciplinam indulgenti tibi. Per hanc etiam disciplinam, homo et fragilitatem suam cognoscit, et (si patienter sustineat) indulgentiam promeretur de peccatis.

B 408 Non debes fatigari dum argueris, eum enim quem diligit Dominus castigat, id est in castitate et continentia vitiorum per disciplinam agit; illum quem diligit, castigat, omnem autem filium quem recipit, priusquam recipiat, flagellat. Licet enim peccata dimittat, nulli tamen poena remittitur, quin vel in hac vita, vel in futura solvatur, vel ab ipso homine spontanea voluntate, quod opus acceptius est, vel alio sibi inferente. Sicut per originale probare possumus, quod quidem in baptismo dimittitur, poena tamen ejus peccati (mortalitas scilicet et passibilitas relinquitur. Et quando quidem disciplina Domini adeo commendabilis est, igitur perseverate in disciplina, id est in patientia tribulationum, in qua utique perseverare debetis; Deus enim offert se vobis in tribulationibus adjutorem tanquam filii. Bene dico tanquam filii, quia quis est filius quam non corripiat pater? Deus utique filium non habebit incorrectum. Filius non erit nisi qui corripitur. Quod si, id est si vero vos estis extra disciplinam, quod subtrahatis vos a disciplina Domini, cuius disciplinæ participes facti sunt omnes filii Dei. Si, inquam, extra disciplinam estis, ergo non estis filii legitimi, sed estis filii adulteri, id est adulterini quibus pater non adhibet pædagogos, quia eos non curat. Vel estis filii adulteri, id est diaboli, adulterantes vos.

C Probavit per testimonia Scripturæ, debere eos perseverare in disciplina; nunc rationibus humanæ consuetudinis idem approbat, quasi diceret: Quia in disciplina perseverandum nobis sit, per auctoritates ostendi, deinde post testimonia Scripturarum, humanæ consuetudinis rationes induco, ad idem probandum. Nos quidem habuimus patres non animalium, sed carnis nostræ: lineam enim carnis ab ipsis traximus, et carni nostræ a carne parentum derivatæ Deus animam contulit. Hos autem patres D habuimus eruditores, et reverebamur, honorem eis exhibendo timebamus eos. Revereri enim est, cum timore honorem impendere. Et si patres carnis reverebamur, nonne multo magis obtemperabimus Patri spirituum, id est Deo qui dat animas longe corpore digniores? cui obtemperantes vivemus in æternum quod patres carnis nec sibi nec nobis conferre queunt? Patri utique spiritum magis obtemperandum est quia illi quidem patres carnis in tempore paucorum dierum erudiebant nos secundum voluntatem suam, hic ad grammaticam, ille ad fabrilem artem, plerumque ad inutilia. Hic autem Pater spirituum, ad id quod pro certe utile est, erudit nos per

disciplinam in recipiendo sanctificationem ejus, id est patientiam et cæteras virtutes, positione quarum suos sanctificat. Quia illi possent objicere, dicentes : Quis potest pati hujusmodi disciplinam, in qua semper mœror, nunquam gaudium ? ipse idem ut solvat objicit sibi, dicens : Ego quidem commendo vobis patientiam disciplinæ, sed tamen confiteor quod *omnis disciplina in præsenti tempore quidem videatur*, his qui superficiem rei tantum aspiciunt, *non esse gaudii, sed solummodo mœroris*. Mœror enim hic semper est, nunquam gaudium. Nunc solutionem subdit, videtur quidem in præsenti esse mœroris, *sed postea*, id est in futuro *exercitatis per eam* disciplinam, non adulterinis extrapositis *reddet* Deus fructum justitiae. Fructum dico non sicut fructus est mundi, qui nunquam est in tranquillitate, sed fructum pacatissimum, id est in omni quiete possidendum. Propter quod, quia exercitatis per disciplinam adeo fructuosa erit justitia sua, erigite ideo remissas manus, id est operationes charitatis, prius intensas, modo dissolutas. Erigite etiam genua soluta, id est fortitudinem prius habitam, nunc timore disciplinæ resolutam. Ideo per genua soluta, amissionem virtutis significat quia in genibus prius appetet tremor, si fuerint dissoluta ; erectio si fuerint confortata. Erigite genua et facite pedibus, id est affectionibus vestræ fidei, rectos gressus. Primus gressus fidei est, confiteri ; deinde, si necesse sit, pati : ita rectos facite *ut non erret aliquis* vestrum recedens a via fidei, nec saltem sit claudicans in via ; posset enim fidem tenere, sane credens, **A 109** et claudicare in ea, si timeret confiteri. Et pro assertione fidei non erret aliquis, *sed magis sanetur* ab errore, si forte erraverit. Ut autem recti sint gressus vestri, sequimini pacem cum omnibus, etiam cum inimicis. Sequimini etiam sanctimoniam, id est omnem sanitatem, sine qua pace et sanctimonia nemo videbit Deum:

Quomodo sanctimonia sequenda sit, insinuat, dicens : Sequimini sanctimoniam, contemplantes ne quis vestrum desit gratia Dei ; gratia enim Dei parata est vobis, videte ne repellatis eam ; contemplantes etiam ne aliqua radix, id est suggestio peccati, Radix dico amaritudinis, licet quidam putent esse dulcedinis, videte, inquam, ne radix hujusmodi impedit vos, germinans sursum, id est prorumpens in actum peccati. Tunc enim suggestio sursum germinat, cum quod male suadet per actum consummat. Videte ne qua radix sic vos impedit, et per illam sursum germinantem inquinentur multi, proniores ad imitationem turpidinis, quam honestatis. Contemplantes etiam ne quis vestrum sit fornicator aut profanus, cultum Dei deserens, *sicut* fuit Esau, qui propter unam escam lenticularum vendidit primogenitura sua fratri suo Jacob. De fornicatione Esau non alibi invenimus. Vel si allegoriæ insistimus, dicamus ita ne sit quis fornicator in cultu Dei. Fornicatores erant qui fidei Christi necessariam esse circumcisionem credebant ; aut, ne quis sit profanus, fidem penitus deserens. Ne sitis sicut Esau, putan-

A tes vos infructuosa poenitentia damnationem evadere, quia scitote hoc de Esau, quod et ante venditionem, et postea cupiens hereditare benedictionem primogeniti, reprobatus est, et si non a patre, tamen a Deo. Vere reprobatus, non enim invenit locum poenitentiae ; poenituit quidem se vendidisse primitiva, sed haec poenitentia locum opportunitatis non habuit, quanquam inquisisset eam poenitentiam cum lacrymis. Si enim lacrymaretur confitendo peccatum, et puniendo iniquitatem suam, locum haberet ejus poenitentia, sed quia in ipsis lacrymis indignabatur de electione fratris, cogitans interficere fratrem, si posset, ideo locus poenitentiae ipsi negatus est. Debetis pacem et sanctimoniam sequi. Videte ne amaritudinis radix germet in vobis, etc., quia non accessistis ad legem importabilem et terribilem eam facienti et inutilem, sicut prior lex, sed accessistis ad legem multa facilitate jucundam, ad gratiam adjutricem, ad coelestium reprobationem. Quod diffuse ait sic incipiens : *non accessistis ad ignem tractabilem et accessibilem*. In datione enim veteris legis ignis fuit corporeus, si pateretur Deus qui posset tractari humanis manibus, et ad quem possibile esset accedere. Nec accessistis ad turbinem, et caliginem, et procellam. Turbo enim, id est ventorum commotio ibi fuit, et tenebrosa caligo et procella. Ventis enim percellentibus se invicem, contusio erat grandinis. Nec ad sonum tubæ, et vocem verborum ; clangor enim tubarum et vocalia verba ibidem auditæ sunt, quam vocem Judæi qui audierunt, excusaverunt se, obtendentes fragilitatem suam, ne fieret eis verbum, id est ne Dominus loqueretur eis, sed Moysi, et Moyses illis : ideo sic se excusaverunt quia non portabant, id est non poterant portare illud quod dicebatur eis. Deus ideo in tanta asperitate terroris legem dabat eis, quia sciebat per lenitatem dilectionis nil boni eos operaturos, et ideo quasi servos per supplicia cogendos. Præsignabatur etiam in tanta multiplicitate terrorum eos nunquam posse portare legem illam.

Et dictum erat in acceptione legis, quia si bestia tegerit montem illum, in quo dabatur lex, lapidabitur (*Exod. xix, 12*). Vel secundum quosdam ex judicio, vel secundum alios ex grandinis confusione. Hæc omnia per oppositum figurabant dationem novæ legis. Nos enim accipiendo gratiam, accessimus ad ignem, id est ad ardorem Spiritus sancti, nec tractabilem, nec accessibilem, sed spiritualem. Sonus tubæ qui **A 110** fuit ibi, suggestionem significavit, quæ sic ad actum peccati, ut tuba provocat ad bellum. Quanto magis enim Judæis prohibebatur, tanto ardentius ruebant in vetitum. Ibi iterum fuit turbo, id est commotio suggestionum, actus scilicet peccati. In nova gratia et suggestio, et actus peccati removetur. Ibi iterum fuit procella, id est contusio grandinis, scilicet consuetudo peccandi. Fuit iterum caligo, id est excæatio, ex consuetudine peccandi procedens. In gratia ista et consuetudo peccandi remota est et omnis cæcitas illuminata ; ibi fuit vox

verborum, quam audire potuerunt. Hic inspiratio interius, quam qui prælibat, multo desiderio currit ut comprehendat. Illi non portabant quod dicebatur. Onus autem hujus leve, et jugum suave est (*Matth.*, xi, 30). Ibi dictum fuit: Si bestia tetigerit montem lapidabitur (*Exod. xix, 12*), quia hic si quis bestialis vitæ, et intellectus posuerit os suum blasphemando in montem, id est in divinitatem, lapidabitur, contusus potentia deitatis, et eo quod adeo terribile erat quod videbatur, ita dixit ipse Moyses: *Exterritus sum animo, et tremebundus corpore. Ad legem terroris et inutilem non accessistis, sed ad Sion*, id est ad vitam speculativam. Sion dico *montem*, id est altitudine virtutum eminentem, et *ad civitatem Dei viventis*, id est civibus suis vitam æternam dantis, scilicet ad coelestem Hierusalem, et *ad frequentiam multorum millium angelorum*, ut cum eis in gloria Dei personetis, et *ad Ecclesiam primitivorum*, id est patriarcharum et prophetarum, qui *conscripti sunt senatores in cælis*, et *ad Deum Patrem omnium judicem*, et *ad spiritus justorum et perfectorum*, id est quos Spiritus sanctus justos facit et perfectos, propter diversitates donorum. Sicut Joannes solet, pluraliter ait Spiritus. *Et accessistis ad Jesum datorem Novi Testamenti*. Vel ita dicamus ad Dominum omnium, et ad Deum spirituum, id est animarum justorum perfectorum.

Accessistis etiam *ad aspersionem sanguinis*, id est ad sanguinem Christi, quo aspersi mundati estis. Sanguinem Christi dico *loquentem melius quam sanguinem Abel* de quo scriptum est: « *Sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra* (*Gen. iv, 10*); » ideo melius quia sanguis Abel ultiōnem, sanguis Christi clamat remissionem. Et quia sanguis Christi loquitur pro vobis, *videle itaque ne male agendo, recusetis illum loquentem pro vobis quia malo vestro, si recusatis. Si enim illi recusantes eum qui loquebatur super terram*, id est Moysen, vel angelum, *non effugerunt ultiōnem, multo magis nos non effugiemus qui avertimus Deum loquentem nobis*, non de terra, sed de cælis. Vox cuius loquentis, tunc in datione veteris legis terram movit, nunc autem repermittit in Aggæo, dicens: *Adhuc semel*; adhuc ideo, quia jam moverat terram, *Ego movebo, non solum terram*, quam olim movi, *sed etiam cælum* (*Agg. ii, 7*), mutabilem eorum transferens in immutabilitatem. Nunc Paulus exponit: *Quod autem dicit propheta adhuc et semel*, per adhuc declarat *translationem mobilium*. Translata enim elementa, de mobilitate fient immobilia. Translationem dico mobilium *tanquam factorum*, id est sicut eorum quæ fecit. Qui enim ea de nihilo fecit, facta levius transferre potuit. Semel dicit *ut translatione facta ea maneant immobilia*, quæ modo sunt mobilia. Et quandoquidem omnia in immobilitatem transferentur, itaque nos *suscipientes regnum immobile*, id est nos in immobilibus regnaturi, *habemus aliquam gratiam in nobis a Deo præmissam*. Nisi enim præcederet in nobis aliqua gratia Dei, non susciperemur ab eo in immobilitate regnaturi. Vel ita, quia translata

A manebunt omnia immobilia, itaque nos qui tunc erimus suscientes regnum illud immobile, habeamus aliquam gratiam, per quam placentes Deo serviamus ei, cum metu animi et reverentia, id est timore corporis et exhibitione honoris. Necesse est enim ut serviamus Deo cum metu et reverentia; etenim Deus noster est ignis consumens, id est excoquens 411 omnis peccati rubiginem, et ideo necesse est ut purgatos inveniat non purgandos.

CAPUT XIII.

« *Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote B vincitorum, tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti praesentibus. Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei; quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Jesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo de servient. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperiū ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confidentium nomini ejus. Beneficiæ autem et communionis nolite oblivisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Obedite praepositis vestris, et subiacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes. Hoc enim non D expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus bene volentes conversari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum, cui est gloria in saecula saeculorum. Amen. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. Conoscite fratrem vestrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius venerit, videbo vos, Salutem*

« omnes præpositos vestros, et omnes sanctos. Sa-
« luant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus
« vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

Cum metu et reverentia servite Deo. *Charitas* etiam perseveranter *maneat in vobis*. Charitas dico *fraternitatis*, quam fraternitas reposcit. Hoc enim quod fratres estis exigit ut vos invicem diligatis; et *nolite oblivisci hospitalitatem*, quæ est pars charitatis, in qua olim valuistis. Per hoc quod ait, nolite *oblivisci*, signat eos prius devotos in hospitalitate, nunc remissos esse. Ideo sectanda est hospitalitas, *quia per hanc virtutem placuerunt quidam Deo*, ut Abraham et Lot, quos Deus inde significavit sibi placuisse, angelis receptis hospitio. Ideo enim angelos suos immisit, quasi hospites, ut per hoc hospitalitatem gratam sibi esse cagnoscerent. Charitas maneat in vobis. *Mementote* etiam *vinctorum*, id est his ministrare, qui in vinculis opprimuntur, *tanquam simul vincti*, id est memores vos simul esse vinctos, quia si illi in carcere, vos vinci molestia carnis. Vel ita: *Mementote* vinctorum tanquam simul vincti, id est sicut velletis reminisci vestri, si similiter in vinculis essetis. *Mementote* etiam *laborantium* quounque genere mundanæ miseriae *tanquam et ipsi laborantes sitis*; quod idem ait **¶ 12** tanquam *morantes in corpore*. Quicunque enim premitur onere carnis, nunquam expers est ærumnæ et laboris. Sit etiam *in omnibus vobis honorabile conubium*; hic removet fornicationem. Et conjugii celebratis sit *torus immaculatus*; hic adulterium abdicat. Ideo moneo connubia, castitatem tori, removendo fornicationem et adulterium, *quia Deus judicabit*, id est damnabit *fornicatores et adulteros*; non quod homicidia et reliqua mala judicare non debeat, sed nunc de his duobus tantum sermo erat. *Mores* etiam *vestri sint sine avaritia*, ut non concupiscatis superflua. Vos dico *contenti præsentibus*; Dei enim est providere de crastinis. Debetis esse sine avaritia. *Ipse enim Deus dixit* ad Josue, et per eum ad omnem fidelem. O tu Josue, seu quicunque fidelis, ego *non deseram te penitus abjectum, neque saltem aliqua hora derelinquam te inadjuvitum*; Deus hoc dixit *ita, ut supra* hoc quod prius diximus: nos scilicet contentos esse præsentibus, nunc *confidenter dicamus: Dominus est mihi adjutor, et ideo non timebo quid facial mihi homo*, etiam si tollat præsentia.

Mementote etiam *præpositorum vestrorum*, ut ejus conformemini, qui locuti sunt vobis verbum *Dei quorum exitum*, id est finem bonum esse intuentes. Exi-tum dico *conversationis*, id est bonæ operationis in qua conversantur. *Imitatimi* primum *fidem* eorum, ut sic bona conversatio et bonus exitus similiter sit in vobis. Dicerent illi: Non possumus perfectionem eorum sequi, quia ipsi, ab ipso Christo edocti, habuere majorem affluentiam gratiæ quam nos possumus habere. Ad hoc Paulus: Bene, inquit, imitari potestis; *Jesus Christus* enim qui fuit *heri*, quan-

A tum ad illos, *hodie* etiam est paratus in eodem quantum ad vos; *ipse etiam præsens erit in omnia sæcula* sperantibus in se, quibus ait: « Ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » Imitamini fidem præpositorum, sequentes doctrinam eorum. Et *doctrinis variis*, quæ nunc unum nunc aliud asserunt, et *peregrinis*, id est extraneis aliunde quam a nobis procedentibus; his, inquam, doctrinis *nolite abduci* ab eo quod a nobis accepistis. Erant enim quidam seductores, qui dogmatizabant, ex eo quod Paulus omnes cibos mundos esse et sanctificatos a Deo dixerat, ut quanto magis ingurgitarent ventrem opulentia escarum, tanto magis essent grati Deo, qui omnes cibos sanctificaverat ad edendum. Inde ait: Nolite hujusmodi doctrinis abduci, *quia optimum est*, non corpus, sed cor stabiliri et confirmari *gratia*, id est ex libertate quam Deus intulit nobis in usu omnium, *quam stabiliri escis*, id est multiplicatione voluptatis, *quæ escæ non profuerunt ambulantibus in voluptatibus*, et supra modum locum dantibus *eis*. Escis utique non debemus cor stabilire, quia *habemus altare*, id est corpus Christi, quod in altari consecrat; supra quod principatum a nobis vota et orationes Deo offerimus. *De quo altari, id est corpore Christi non habent potestatem edere quicunque deserviunt tabernaculo*, id est corporis voluptatibus; sic enim horam mansuri sumus in corpore, sicut miles in tabernaculo militari. Probat duplice auctoritate veteris primum, deinde novæ legis, eundem sensum in utraque colligens auctoritate quod promisit, dicens: Vere qui deserviunt tabernaculo voluptatis, non habent facultatem edere de hoc altari, qui non sunt extra castra, id est quia secundum dimissiones voluptatum non exeunt corpora sua. Quod ita ait: *Eorum animalium quorum sanguis infertur per pontificem in Sancta sanctorum pro peccato populi delendo, et hoc semel in anno. Horum animalium corpora cremantur extra castra*. Moserat (sicut saepe fati sumus) ut pontifex legalis semel in anno sanguinem inferret in Sancta sanctorum. Hic autem sanguis assumebatur de **¶ 13** animalibus, extra castra crematis. Pontifex autem ille Christus est, qui pro peccato omnium delendo sanguinem suum in cruce fusum intulit in Sancta sanctorum. Quod autem illud animal cremebatur ut cinis fieret, signum erat contritionis Christi, quam sustinuit, einis cuius, id est memoria passionis debet aspergi super capita, id est in mentibus singulorum. Quod extra castra cremabatur, significabat omnem volenter mundari oportere, ut exeat extra castra id est carnales voluptates.

Nunc subjungit Novi Testamenti auctoritatem idem cum Veteri sentientem dicens: *Propter quod comprobandum scilicet, quod qui tabernaculo deserviunt, non habent edere de hoc altari, vel propter quod præfiguratum in Veteri, nunc implendum. Jesus etiam passus est extra portam*, significans participantes altari suo debere fieri extra portam, id

est extra sensus voluptatis. Sensus enim portae sunt animæ, qui per oculos ducitur ad concupiscendum quod videt, et sic per cæteros sensus. Jesus passus est extra portam, ideo *ut per proprium sanguinem sanctificaret populum*. Quia Jesus extra portam passus est, *igitur exeamus ad eum*, positi *extra castra*, id est extra voluptates tabernaculi; nec hoc solum, sed etiam *portantes* (si necesse fuerit) *improperium ejus*, id est mortem crucis. Et utique sic debemus exire, quia etiam si volumus hic manere, *non habemus hic manentem civitatem, sed inquirimus futuram*, id est æternam. Et quandoquidem futuram inquirimus, ergo ut apprehendamus eam, *offeramus per ipsum Jesum hostias laudis*, id est laudes non minus quam hostiae promerentes *Deo*, et hoc *semper*. Et quod dico hostias laudis, est dicere: *Oferamus fructum labiorum*. Per labiorum facilitatem, per fructum designat utilitatem. Labiorum dico *confitentium nomini*, id est gloriae *ejus*. Offeramus laudes. *Beneficentia autem*, id est largitatis eleemosynarum et communionis (postquam non propria, sed communia dicebatis) *nolite obliisci*. Nec debetis obliisci, *quia talibus hostiis*, id est per beneficentiam et communionem. *Deus promeretur* in passiva significatione. Ut autem horum memores sitis, *obedite præpositis vestris*, qui perfecti sunt, et bene vos instruunt, *et subjaceite eis*, id est obedite, ut omnem subjectionem verbo et opere exhibeatis illis. Debetis utique subjacere eis, *quia ipsi pervigilant pro vobis*, quasi illi qui reddituri sunt *rationes pro animabus vestris*, sibi commissis. Et ideo sic subjacete eis, *ut faciant hæc*, id est pervagilant pro vobis *cum gaudio, et non gementes*, pro duritia et intemperantia vestra. Dico non gementes; *non enim expedit vobis hoc*, ut eos gemere faciat. Obedite præpositis et *orate pro nobis*. Dicerent illi: Tu gentem nostram et ritus nostros persequeris, et quomodo dicis, orate pro nobis? Ad hoc Paulus: Orare pro nobis debetis. *Nos enim confidimus*, id est confidenter vobis dicimus *quod habemus bonam conscientiam in omnibus*, id est ad omnes volentes bene conversari ad illos. Ubi autem conscientia pura est, et opus munendum est, ne ergo molesti sitis mihi.

A Dixit superius orate pro nobis; nunc autem *deprecor vos amplius hoc facere*, id est orare pro nobis instantius, *quo*, id est eo ut *restituar vobis celestius*, deferens mecum fructus eleemosynarum, si forte solvar a vinculis. Dico orate pro nobis, ego autem sic oro pro vobis. *Deus pacis aptet vos in omni bono*, qui Deus *eduxit Dominum nostrum Jesum Christum de mortuis*, id est a numero mortuorum. Jesum dico *Pastorem magnum*, id est super omnia magnificatum. Pastorem dico non luporum, sed ovium, id est mansuetorum. Pastorem dico factum *in sanguine*, id est per oblationem sanguinis sui. Sanguinem dico confirmatorem *testamenti æterni*, id est in æternum duraturi. Hic, inquam, Deus *aptet vos in omni bono*. Aptatos eos intelligit, si bona voluntas in eis fuerit. Aptet ita, *ut faciatis voluntatem ejus Dei*, nec viribus vestris, sed ita faciatis **B** *ut ipse sit faciens in vobis quod placeat coram se*, id est in beneplacito ejus, faciens dico *per Jesum Christum, qui est gloria in sæcula sæculorum. Amen*. Quia aliquantulum asperius correxerat illos, nunc blanditur eis, ne moveantur visa asperitate verborum, dicens: *Deus si aptet vos, ego autem, fratres, rogo vos, ut hoc verbum non reprehensionis* (ut forte aliqui de vobis existimat), sed *Epiſtolam solatii sufferatis*, id est in omni patientia suscipiatis. Et potestis satis sufferre, *quia scripsi vobis per paucis*. Hic significat eos impatiens, quibus multo plura scripsisset, si patienter audituros cognosceret. Sufferte verbum *et fratrem vestrum Timotheum a me dimissum ad vos*, vel a vinculis quibus ligatus mecum erat, nunc dimissum. Eum, inquam, delatorem hujus Epistolæ, *cognoscite*, id est honorifice et cum omni charitate suscipite, *cum quo videbo vos*, sicut autumo, *si celerius revertens a vobis, venerit ad me. Salutate omnes præpositos vestros*. Ipsi enim, quia perfecti erant, non scribebat Epistolam, sed quibusdam subditorum incorrectis. *Salutate etiam omnes sanctos in Ecclesia vestra*. Erant enim quidam subditorum perfecti, quibus similiter non scribebat. *Salutant vos fratres de Italia. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen*. Signum Pauli quod Epistola ipsius esset.

EPISTOLA B. PAULI AD LAODICENSES,

Nuper in antiqua bibliotheca inventa:

Sed quia inter catholicas vulgo non legitur, non est a B. Brunone elucidata.

Paulus, apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, fratibus qui sunt Laodicæ. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo. Gratias ago Christo per omnem orationem meam, eo quod permanentes estis in eo, et perseverantes in operibus bonis, promissum exspectantes in die iudicii. Neque destituant vos quorumdam vaniloquia insinuantium, ut

D vos avertant a veritate Evangelii, quod a me prædicatur. Et nunc faciet Deus ut qui sunt ex me ad profectum veritatis Evangelii, deservientes sint, et facientes benignitates operum quæ sunt salutis vitæ æternæ. Et nunc palam sunt vincula mea, quæ patior in Christo, quibus lætor et gaudeo, et hoc mihi factum est ad salutem perpetuam, quod ipsum factum orationibus vestris, et administrante Spiritu

sancto, sive per vitam, sive per mortem. Est enim A lucro. Omnes sint petitiones vestrae palam apud mihi vivere, vita in Christo, et mori gaudium (vel lucrum). Et ipse in vobis faciet misericordiam suam, ut eamdem dilectionem habeatis et sitis unanimi. Ergo, dilectissimi, ut audistis præsentiam Domini, ita retinete et facite in timore Dei, et erit vobis vita in aeternum. Est enim Deus qui operatur in vobis, et facite sine retractu vel peccato quæcumque facitis. Et quod est optimum, dilectissimi, gaudete in Christo, et præcavete sordidos omnes in

A lucro. Omnes sint petitiones vestrae palam apud Deum, et estote firmi in sensu Christi, et quæ integræ, et vera, et pudica, et casta, et justa, et amabilia sunt, facite. Et quæ audistis et accepistis, in corde retinete, et erit vobis pax. Salutare omnes fratres in osculo sancto. Salutant vos sancti omnes. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Et hanc facite legi Colossensibus, et Colossensium vobis.

FINIS EPISTOLARUM B. PAULI APOSTOLI.

415 HECATOSTICHON APOLOGETICUM D. JACOBI HIERONYMI CARTHUSIÆ PARISIENSIS ALUMNI,

Quo Phrasin B. BRUNONIS, quæ nasutis humilior videatur a calumnia defendit, et sententiarum pondera lance justa appendit.

Quis novus harmonico mulcens stridore lyristes
Allobrogum longi saxa nivosa jugi
Transiliens colles, saliens in montibus ? O quam
Per cœlum auritas omne moratur aves,
Ore senem, cultu macieque professus eremum,
Et nihil agresti pectine agreste sonans !
Frons erecta polo est, pedibus calcantur honores,
Septenum in capitï vertice sidus inest.
Deliciis mollique toro nemo arguet usum,
Nec quidquam a studiis et pietate vacans.
Non aurum digitii, nec habet lyra dia smaragdos,
Nec fucum allophylum sancta camena petit.
Nec sibi calvitem sacra veridicentia texit,
Nec calami stratas captat ab arte comas.
Alter an Amphion, redivivus an inclytus Orpheus,
Illecebrae nervis surda elementa trahens,
Restituens sensum, quibus hunc natura negavit ?
An lyra naturæ robore majus habet ?
Oppida jam putent inculta, arridet eremus.
Dum fremit armorum turbine mundus hebes.
Dum tam grata canunt superis epinicea silvæ,
Angelicensque opplent invia lustra choris,
Militet ut sancto jam omnis doctrina parenti
Spiritui, vertens signa aquilina cruci.
O videam charites Chisto connubia pactas,
Atque eadem castas foedera Castalides.
Imo adeo cunctas deserto Helicone videbo,
Deserti fabricam jamque levare novi.
Alternum miscere melos sub nomine Christi,
Per templum bifidis e regione choris.
Nec tacitus cellis deerit symphonia psallens
Spiritui, et alterna lectio juncta preci.
Hiccine Carthusi, Bruno, caput ordinis, olim
Clarum agiographiæ nomen in orbe gerens,
Quo schola Francorum nequaquam invidit Athenis,
Rostraque Romano nil theodoxa foro ?
Ecce movet citharas, et naula prophetica ductor
Ordinis et vitæ consona plectra suæ.
Exemplum signumque suis illustre relinquunt
Vivere, et æthereo Principe digna loqui.
Compellare virum propriusque audire juvabit.
Nempe (nisi auditu fallor) et ipse vocat.

B Affluite, errantes (ait) atque audite, tenelli,
Cum lyrico Domini rege docebo metum.
Ille ego qui malens inhonoros honoribus illuc
Cedere, quo puppim numinis aura vocat.
Parisii mundo profugum quem perpulit horror
416 Funeris, ut coeli hæc septimus astra separar.
Astra dedere viam, divi arrisere tot esse
Millia, sic hamis illaqueanda meis.
His agor auspiciis. Ceu vox clamantis eremo,
Pertæsi mundum sterno Tonantis iter.
Baptistæ reparando vias disjectaque membra,
Castra monoptolemis singula condo meis.
Deserto deserta placet Carthusia Christo,
Tuscali cui laudum nocte dieque calent.
Invia Psalmologi deserta inaquosaque terra est,
Qua pateat virtus gloriaque alma Dei.
C Unde columbinis avide latera instruit alis,
Discat ut huc fugiens seque Deoque frui.
Discipulis eadem tribus hæc in monte refusit
Gloria, quo fieri vult tria castra Petrus.
Cernere Zacchæus per turbam nescit Jesum :
Cui, Turba opprimeris, discipulique canunt.
Sic, monache, infesti fugiens contraria mundi,
Naviter effectum nominis hujus habe.
Hasce igitur partes mihi delegavit Jesus,
Asperula in planas sternere lustra vias.
Læviget ut Christo rigidos citharædia saltus :
Militiæ tollens hic nova signa piæ.
Nulla Madaurensis Milesia habemus aselli.
Nulla Lycambææ conscientia tela necis.
Semina divinæ mihi sunt uberrima flammæ,
D Devoto nihil est dignius otiolo.
Exuro, gelidos exsurgere cogo jacentes ;
Et nunc illecebras, nunc quoque vim facio.
Nunc lyra Davidis, nunc Pauli buccina pleno
Ore quidem hæc, digitis concrepat illa meis.
Hæc, Carthuse, tibi ratio est præscripta silendi ;
Ut, claudens homini labra, loquare Deo.
Quippe ad eum, Paulo aut Davide interprete, fari est
Et jactura tuum nulla silere quatit.
Nec Latiaæ offendat linguae neglectior usus,
Dictio si tritæ est corporis æqua togæ.

Sublimes humili sensus attempore linguae :
 Nec mihi ab ore sed ex pectore verba fluunt.
 Niliacis ornate alii delubra tropæis,
 Laudo ; sed in præsens causa aliena mihi est.
 Humanæ verbis sophiæ inclarescere nolens ,
 Paulus adest doctis debitor et rudibus.
 Cum David cinere, et cılıcino horrescat amictu,
 Rhetoricis compta quis volet esse rosis ?

A Jam mihi purga aures atque excute faece palatum,
 Vel magis intra animi septa redito tui.
 Non linguæ, sed cordis ad hæc delectus habendus :
 Nam mihi cum rebus tota palæstra fuit.
 Ne sensu hæc sapias , sed quo sunt prodita gustes
 Spiritu, et hoc animæ viscera pasce bono.
 Consultum pariter summis minimisque volebam,
 Et ratio captus omnis habenda fuit.

Sequitur in editione Coloniensi tomus seu pars III Operum S. Brunonis. Continet, præter sermones quosdam, opuscula De laudibus Ecclesiarum, De ornato Ecclesiarum, De novo mundo, De festivitatibus festivitatum. Quæ tamen non sunt Brunonis Carthusiani, sed Brunonis Astensis episcopi, et ejus Operibus annumerantur. (Vide infra ad annum 1125.) Opuscula supradicta excipiunt S. Brunonis epistolæ binæ, Sermo De contemptu divitiarum et appendix De origine sacri Carthusiensis ordinis.

DIVI BRUNONIS

EPISTOLÆ BINÆ

Quas scripsit ex eremo Calabriæ cum ex urbe Roma ad eam se solitudinem, in qua et obiit, postliminio se recepisset.

I.

Ad Radulphum Viridem, Ecclesie Remensis præpositum, ad contemptum mundi, vitam eremiticam contemplativam optimam Mariæ partem, insuper ad voti impletionem, exhortatoria.

(Vide inter Acta S. Brunonis, n. 683, hujus tomis col. 420.)

II.

Ad filios suos Majoris Carthusiarum.

(Vide ubi supra col. 418.)

SERMO DE CONTEMPTU DIVITIARUM.

Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum (Matth. xix, 24). Hoc autem significabat illa amphora, in qua impietas clausa erat, de qua ne egredi posset, massa plumbea os amphoræ claudebat (Zach. v, 6, 7). Quia in re datur intelligi quam difficile sit de ventre avaritiae hominem avarum vel extrahi vel separari posse. Narrat enim Zacharias propheta se vidisse amphoram egredientem, de qua cum interrogaret quid esset, dictum est ei : Hæc est amphora egrediens, et hic est oculus eorum in universa terra ; et ecce talentum plumbi portabatur : et ecce mulier una sedens in medio amphoræ (ibid.). De qua cum interrogaret quæ esset, dictum est ei quod esset impietas. Os autem amphoræ massa plumbea clausum erat. Et ecce duas mulieres egredientes, quæ habebant alas quasi milvi, levaverunt amphoram inter terram et cœlum ut ædificetur ei domus in terra Sennaar, et stabilitur, et ponatur ibi super basim suam, etc. Quid enim per amphoram nisi avaritia significatur ? Hic oculus eorum. Quorum eorum ? Eorum videlicet qui eam diligunt in universa terra. Omnes enim ad eam spectant, omnes ad eam tendunt, quoniam sicut

B scriptum est : Pecuniae obediunt omnia (Eccl. x, 19). In hac autem sedet impietas, quoniam divites et avari, quia misericordiam et pietatem non habent, non solum impii, verum etiam impietas recte vocantur. Sed quid melius per duas illas mulieres quæ amphoram ferunt, quam sollicitudo et deceptio intelligi potest ? Semper enim avari solliciti sunt in acquirendo, et deceptores alieno aliena rapiendo. Unde et alas milvi hæc mulieres habere dicuntur, quoniam milvus inter alias aves rapacissimus est : qui semper pusillis et mansuetis avibus insidiatur. Ferunt autem hæc mulieres, id est deceptio et prava sollicitudo, amphoram in terram Sennaar, sive Babylonis, quia his duobus vitiis divites et avari in perditionem rapiuntur. De hac enim Babylone scriptum est : Cecidit, cecidit Babylon illa meretrix : et facta est habitatio dæmoniorum (Apoc. xiv, 8). Miseri igitur et per omnia infelices, qui inter dæmonia habitaturi sibi in terra Sennaar domum invenerunt. A qua nos eruat mitissimus Dominus noster Jesus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per æternæ sæcula. Amen.

CONFESSIO S. BRUNONIS.

(Edidit MABILL., *Analect.*, nov. edit., p. 447.)

Fidem magistri Brunonis, quam communiter fratribus suis protestatus est, cum horam sibi appropinquare sensisset, ut omnis carnis viam ingredetur, scriptam servare curavimus, eo quod satis intime coram Deo nos illius fidei testes esse rogaret.

Credo firmiter in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Patrem ingenitum, Filium unigenitum, Spiritum sanctum ex utroque procedentem, et has tres personas unum Deum. Credo quod idem Dei Filius conceptus sit de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Credo quod virgo castissima fuerit ante partum, virgo in partu, et post partum virgo in aeternum permanserit. Credo quod idem Dei Filius conceptus sit inter homines, ut verus homo, sine peccato. Credo quod idem Dei Filius invidiose a perfidis Iudeis captus sit, injuriose tractatus, injuste ligatus, consputus, flagellatus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferos, ut captivos suos inde liberaret, descendit propter redemptionem nostram,

A et resurrexit. Ascendit ad cœlos, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo sacramenta quæ catholica credit et veneratur Ecclesia, et nominatim quod consecratur in altari, verum corpus esse, veram carnem, et verum sanguinem Domini nostri Jesu Christi, quem et nos accipimus in remissionem peccatorum nostrorum, in spem salutis aeternæ. Credo carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen. Confiteor et credo sanctam atque ineffabilem Trinitatem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum naturalem, unius substantię, unius naturæ, unius majestatis atque virtutis. Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur. Ipse Pater a nullo originem dicit, ex quo Filius nativitatem, et Spiritus sanctus processionem accepit. Fons ipse igitur et origo est totius B divinitatis: ipse quoque Pater essentia quidem ineffabilis, substantia sua Filium genuit ineffabiliter, nec tamen aliud quam quod ipse est. Genuit Deus Deum, lux lucem. Ab ipso ergo est omnis paternitas in cœlo et in terra. Amen.

APPENDIX AD S. BRUNONEM DE ORIGINE SACRI CARTHUSIENSIS ORDINIS AUCTORE ZACHARIA BENEDICTO, VICENTINO, CARTHUSIANO.

Quis Carthusiaci jecit fundamina primum
Ordinis, et quæ causa illi, vis nosse viator?
Historiam hanc sequere, hos etiam tu perlege versus.
Fructum si queras, aderit compunctio sancta.

In Senonum planis urbs præstantissima campis
Emporium Sophiae, turrito vertice surgit;
Quam Parides, fugiens Trojana incendia, fertur
Exstruxisse, patrisque memor dixisse Parisos
Cultores, illisque insignia et armæ deditse.
Sequana vorticibus qua multis alluit arces
Et peregrina suas transmittit ad æquora merces.
Hic est assiduo secunda academia cultu;
Huc et Cecropidum translata est Pallas ab oris,
Missaque de summis ingens sapientia rebus.

Hic ita clarus erat virtutibus omnibus, atque
His disciplinis (quæ libera tempora poscunt)
Doctor ut, ascenso suggesto sive cathedra,
Esse videretur magni vox inclyta Pauli,
Atque verecundis in moribus alter Joseph.
Hunc, veluti coeli divum de culmine lapsum,
Totus adorabat populus, namque ille sacerdos.
Inclyta Virginei post incubanula partus
Elapsis annis mille octoginta duobus,
Contigit huic homini postremum claudere tempus.
Atque subire grave imperium, jura aspera lethi,
Jamque jacet vivo gelidum sine sanguine corpus;
Rumor ubique strepit, dolor anxius undique mansit,
Et gemini sexus resonant lamenta per urbem.

C Heu! bonus interiit pastor, vir sanctus obivit,
Per fora clamabant, nemo dabit amplius illa
Docta salutiferi sermonis et aurea verba.
Funeris interea lugubris pompa paratur,
Exsequiæ multo fiunt et nenia fastu
Conveniunt passim cives, clerus, schola tota
Docta coit, crepitant ex ictibus æra sonoris.
Fertur honoratum majora ad templa cadaver,
Marmore sub Pario condendum et aromata subter,
Triste sacerdotes recitando in carmine fatum,
Ardentes faculas, et cerea lumina portant,
Procedunt querulæ longo simul ordine turmæ,
Atque vias omnes nigro velamine compleant.
Accidit inter tot res admiranda relatu,
Judicium cœlestis, et formidabile cunctis:
Et sane ipsa Dei sententia, grandis abyssus,
Cui soli detecta manent abscondita cordis (*Ps. xxxv.*)
Quos sibi delegit, vel quos privavit olympos,
Sonus habet notos, solus discrevit ab ævo.
D Nos homines cœci rerum secreta videmus,
Sicut Apollineum discernit noctua lumen.
Ecce sub argento qui portabatur et ostro
Mortuus, et tanto fuerat cumulatus honore,
Cum foret ad fanum sublimi in mole locatus
Quo melius posset cerni, cunctisque pateret,
Responde mihi, dum legitur, res ecce stupenda,
Eminus attollit vultus, exsangueque pectus,
Ac circumspiciens torvo cum lumine turbas,

Clamore horribili feretru sic dixit ab alto :
 Consilio superum secreto, et legibus æquis,
 Heu me ! accusatus, peto Judicis ora tremendi.
 Depositusque caput tacitus, et arida membra.
 Contremuit primo aspectu, ac obmutuit omnis,
 Cuncta silent, cunctique pavent, plebs arrigit aures.
 Prodigium insuetum vix credit mente labant.
 Stant pollinctores trepidi, et terrore subacti,
 Audentque exanimum minus hoc contingere corpus.
 Obriguere comæ, et tremulis vox faucibus hæsit.
 Ingentes strepitus post ipsa silentia fiunt
 Confusus sonitus vocum juvenumque senumque
 Longius auditur ; discurrat fama per urbem.
 Gens agoræ (2) venit, properando vulgus anhelat.
 Concava templa crepant variis rumoribus, et gens
 Non capit, premitur pede pes, et tergore tergus.
 Vi faciunt auditus, procumbunt cardine postes.
 Hique gradus summos, illi pinnacula scandunt :
 Ut nova prospiciant isthæ miracula ab alto.
 Extollens iterum liventia mortuus ora,
 Hucque illucque tuens oculis torrentibus omnes,
 Mugitu insolito dixit : Væ, vœ mihi, namque
 Judicium jam in me latum est a Numine sancto.
 Utque prius jacuit nullo cum murmure vocis.
 Ima tremor gelidus languorque per ossa cucurrit
 Corda pavent, trepidant pueri, terrerunt et ipsi
 Hac novitate senes ; nuptiarum implentur acutis
 Infantum, juvenumque sacræ clamoribus aulæ,
 Exorant veniam superos, et pectora tundunt,
 Atque aliis suspensis auribus aiunt :
 Quidnam hoc esse potest ? hic vir sanctissima semper
 His populis mandata dedit, vixitque probate,
 Sese accusatum tamen, ac audisse supremum
 Judicium a superis miseranda voce fatetur.
 Haec portenta aliud certe mirabile signant.
 An tumulo tradi sacrato debeat, omnis
 Ambigit ; ancipiunt præsul venerabilis urbi
 Servari supra tellurem consulit, usque
 Dum Deus ex alto, quid sit, declarat, agendum.
 Tum rursus exanimus ferebro caput extulit alto,
 Atque infelicem, se contemplando, locutus,
 Sic ait immenso luctu grandique boatu :
 Parcite funeribus, mihi nil prodesse valetis.
 Infortunatum cur me genuere parentes ?
 Ah ! miser æternos vado damnatus ad ignes.
 Indeque conticuit semper, jacuitque supinus.
 Extasis et planctus turbas invadit, et omnis
 Ædes sacra sonat gemitu varioque tumultu,
 Femineis late resonant ululatibus ædes.
 Hique tenet postes amplexi, illique columnas,
 Prægravibusque oculis quasi somnia habere videntur.
 Mirantur tanti de perditione magistri,
 Mirisque satis nequeunt existincta fuisse
 Tot bona, totque pios pro religione labores.
 Protinus e sacro benedictæ margine terræ,
 Perfusi lacrymis populi extraxere cadaver,
 Atque in telluris foveam clausere profanæ.
 Hinc sambucus olens oritur, tristisque cicuta.
 Oceanitidibus Titan se merserat undis
 Deliaque albentes monstrabat ab æthere vultus,
 Quando vulgus iners, cives, simul agmina docta,
 Mentibus attonitis in propria tecta redibant.
 Languida cum strato cessissent membra cubili
 In somnis videre faces, dirasque figuræ,
 Errantes Erebo manes, furiasque trifomes,
 Quæ quasi lethænum noctu incussere timorem.
 Parisius nec adhuc horum est oblitera dierum,
 Tempore ab hoc siquidem prorsus tremefacta recusat
 (Responde mihi) cantare hæc, sed lectio quarta
 Incipit hic. Quantas habeo ; res flebilis ævo !
 Bruno sacerdotum splendor, rectorque scholarum,
 Quem genuit celebri germana colonia partu.

A Vir pius, et sapiens, ac præstantissimus omni
 Munere doctrinæ, templi Remensis alumnus,
 Tunc sacra Parisiæ genti documenta legebat,
 Exsequis aderat multo comitatus honore :
 Menteque conceptum nequiens celare dolorem
 Talibus ostentis, mox ut sua septa petivit,
 Solus inexhausto lacrymarum flumine planxit.
 Hei mihi dicebat : Væ, vœ quia tempora trivi.
 Quid faciam demens ? ex quo qui ut sanctus ab omni
 Plebe colebatur, sic infeliciter ardet,
 Ad loca Cerberi rictus, immane barathrum ?
 Hisque animum verbis, nunc huc, nunc dividit illuc
 Pervigil, in melius cupiens convertere vitam.
 Mane scholas repetens Bruno, circumdatus amplio
 Servorum numero, cathedram concendit, amictus
 Cyclade lugubri, defixaque lumina terris
 Fert, et erant multo rubra atque tumentia luctu,
 Qualia somni expers habet, ut crudelia dudum
 Pervigiles inter noctes suspiria duxit.

B Aggrediturque suos tali sermone sequaces,
 Innumerus quasi coetus erat, tacitusque manebat :
 Huc ego non veni facturus inania verba.
 Hactenus humanis soliti rationibus uti,
 O docti juvenes, omnes erravimus una,
 Sed satis atque super ; divum modo jussa sequamur.
 Huc veni, ut referam quid sentio, quodque tenendum
 Consilium duxi, quidquidve sit utile nobis,
 Ut pedicas hujs seclii fugiamus, et illud
 Hesternas lucis dirum, et miserable fatum.
 Quis, precor, ex nobis hominem pensasset iturum
 Ad Stygæ, Cocytique ardentina guttura, tantis
 Moribus illustrem, tantoque nitore docendi
 Perspicuum, et tantis naturæ dotibus alcum ?
 Vidimus, heu ! quantum nos lippi fallimur, et quot
 Nostra per errores versatur opinio fallax.
 Quid miseris nobis longo peccantibus usu
 Eveniet, si tanta homini damnatio perpes
 Est data ? si in viridi ligno hoc factum est, quid in ipso
 C Arenti fiet ? (Luc. 25) quæ nos vindicta moretur,
 Cernite discipli dulces, librate parumper,
 Quanta tot ingentes purgabunt februa sordes.
 Hujus ad hoc etenim mundi sapientia nil est
 Et justum apparere foris sanctumque videri.
 O chari comites, vestros misere scite casus :
 Cernite, vicino mors est in limine, curvam
 Extendens harpen, viridesque secabit in herbas,
 Temnire divitias, quas nec deferre valetis
 Vobiscum post fata, precor, si verba magistri
 Penditis ; et si me digno servatis honore,
 Linquite Pentapolim, fugitivaque secula mecum,
 Atque specus cum Lot, montesque subite latentes.
 Aspicitis, quantum præsens hæc vita caduca est ;
 Quæ dicenda magis mors est quam vita, fatebor.
 Erigite ad cœlum mentes ; ibi patria nobis,
 Nostra quies illuc, æternaque mansio pacis :
 Vita hæc exsilium nobis, et pondus iniquum,
 Sunt ubi tot clades, totque adversantia tela.

D Ast ubi tot quandam terraque marique potentes
 Sunt reges ? ubi, quæso, duces ? diadema superbum
 Induperatorum toto spectabile mundo ?
 Nunc ubi bellorum quandam virtute periti ?
 Aut oratores ubi sunt, clarique poetæ ?
 Pictores, medicique graves, sophiæque magistri ?
 Hi periere omnes, pessumque abiere sub imas
 Terrarum caveas, ubi mors truculenta moratur,
 Et solum monumenta sui liquere sepulcræ,
 Immundos cineres et fetida corpora bustis.
 Heu vitæ fallacis amor ! qui spargere flores
 Et violas per agros, ac lilia odora videris,
 Atque metis spinas, texos et toxica demum
 Et risum in fletus, et gaudia in anxia vertis.
 Viventi servire Deo suavissima res est.

(2) Διορχίος, id est forensis.

Sunt lacrymæ dulces, suspiria dulcia, dulces
 Prolixæ excubiae, jejunia dulcia, dulce
 Subdere se imperiis, atque inter septa morari.
 Quid debet nunc esse polis, ubi carne soluti
 Et miseris curis, locaque in secura recepti
 Laeta vident claris obtutibus ora supremi
 Principis : unde fluunt felicia gaudia semper.
 Quid facimus, chari comites ? ad claustra quieta
 Nos citat omnipotens, per tot miracula, Numen.
 Cur sumus ignavi tanti ad spiraminis auram ?
 Pergendum quo dextra vocant nos sidera, quo nos
 Roriser impellit zephyrus caurusque secundat.
 Cedamus patria, moniti meliora sequamur ;
 Quippe mihi mens est urbana relinquere tecta,
 Et petere incultos auditus, taciturnaque saxa :
 Atque inter Faunos, et semina dura leonum
 Antonii mores amplecti, et nitrea Pauli
 Lustra sub exesis latitabo incognitus antris.
 At vos, egregii comites generosa propago,
 Experti toties humana pericula mecum ;
 Mene sequi vultis per tot discrimina rerum ?
 Mene juvat, veluti semper fecistis, habere
 Ductorem, fidumque patrem, dulcemque magistrum ?
 Dux ego vester ero. Nunc, nunc comitabor eentes.
 Sic ait et tepidos fundentia lumina fletus,
 Sepiùs admoto siccata velamine Bruno.

È numero tanto sex surrexere priores
 Ingenio et sophia, rebusque ac sanguine prisco :
 Andraes, Hugoque sacer, Vegetusque Garinus,
 Laudunus, Stephanus Burgensis, itemque Diensis.
 Hi duo postremi Libyci doctoris alumni,
 Et canonum assecleæ magni de cælibe Ruffi
 Cœnobio, mira et pollebant dogmatis arte,
 Et successive rupere silentia, tali
 Ordine : Præceptor, cui non est alter in orbe
 Äquandus, te nos sumus a puerilibus annis
 Sectati, et semper suimus parere parati
 Imperiis, dictisque tuis, per numina, per tot
 Quot per olympiacos scintillant sidera tractus
 Testamur, sine te possemus vivere nunquam.
 Per medios ignes, te per media arma sequemur,
 Eveniat quæcumque tibi fortuna sinistra
 Fare, mori tecum mens est, et ducere vitam.

Vivite felices, veraque in pace valete,
 O comites, tanto non possumus absque magistro
 Degere sub membris, et grata luce potiri.
 Incedat quoconque libet, comitamus ovantes.
 Nos igitur pariter spelea petemus et antra.
 Vos iterum socii, vos et terrena valete :
 Tuque Parisina urbs, nostrorum theca laborum.
 Germani valeant, valeant utrique parentes.
 Divitiae atque domus, et pingua rura, valete.
 Nos sequimur superos, pereuntia temnimus arva ;
 Nos fugimus terram, et cœli properamus ad arcem.
 Finierant, cunctique ruunt in dulcia pacis
 Oscula, et amplexus lacrymisque rigantur utrinque.
 Sicque revertentes in propria tecta gemebant.

Bruno capit nullam tacita sub nocte quietem ;
 Sed qualem reperi locum (quo tutus ab omni
 Sit strepitum gentis, maneatque latentior) anceps
 Cogitat, et secum versat, crebro atque reversat.
 Vertitur interea cœlum, et Latonia lampas,
 Oppositas primo nebulas scindebat in ortu,
 Cumque diu orasset superos, arisque dedisset
 Mystica cum gemitu libamina, jusque Minervæ
 Pasceret, ardenter lychnum suspensa tenebat,
 In multam solus vigilans præcordia noctem :
 Opprimitur sumno, et tepido dat membra cubili :
 Procumbit languens, et mox ut lumina texit
 Matutina quies, facies incedere cernit
 Angelicas, labiisque sales miscere modestis.
 Affixi nitidæ fidei signacula fronti,
 Atque ait : O, tali que vos sub imagine fertis,
 Gaudentes animæ, per maxima sceptra Tonantis
 Adjuro, a Stygiis estis vel missæ ab olymbo ?

A Illæ alacri vultu, facieque et fronte decora,
 Ne trepida, dixerat : Dei sacrate minister,
 Mittimur huc etenim summis e sedibus ad te.
 Et paradisiaci ferimus mandata Parentis.
 O te felicem, quem de tot millibus unum
 Elegere poli, monachos reparare labantes !
 Perge, tuum completo animum, tua vota secunda,
 Hoc tibi divinus Sator imperat, ito citatus
 Granopolim, dicunt vulgari idiomate Galli,
 Hugonemque petas antistitem, et ille docebit,
 Quem tibi condidimus sublimi in vertice campum,
 Voce sub Hebreæ Carthusia dicitur, *hoc est,*
 Sermone Ausonio, perfecta vocatio divum.
 Vos quoque sumatis tanto de nomine nomen,
 Et Curthiæ vestri appellantur alumni.
 Vade igitur felix, te totus honorat olympus
 Bruno, tibique dabit divinum in sæcula nomen.
 Talibus effati fluxere in nubila vultus
 Angelici, et sumptæ densato ex aere formæ.
 B Mox abierte, torusque omnis spiravit amomio.
 Ille gemens, tantique labans dulcedine verbi,
 Corripit et strato corpus, tenditque supinas
 Ad superos cum voce manus, gratesque rependit.
 Numina (tum dixit) coeli que limen habetis,
 Si mihi sint totidem linguae quo lumina fertur
 In membris habuisse Argus, persolvere dignas
 Haud possem laudes, istud quod munus obire
 Me facitis dignum; tua sunt haec munera, Christe.
 Est nihil excellens in me, vos omnia fertis,
 Optima cœpta date, gressusque parate secundos,
 Cœlicolæ, quibus est humanæ cura salutis.
 Bruno jubet socios ad se sub mane vocari.
 Continuo adveniunt, illis ea singula narrat.
 Irriguos inter fletus, roresque tecentes,
 Inter complexus, inter sancta oscula, dextras
 Dant pariter, fideique arrhas, et foedus amoris.
 Constituere omnes opus accelerare futurum,
 Atque reservatis paucis ad fana struenda,
 Cætera pauperibus bona distribuere per urbem.
 C Præcipiunt famulis ut equos adducere certent
 Ac sellas et frena parent ; tunc ocios omnies
 Imperio parere student, et jussa facessunt.
 Codicibus jumenta onerant et plastræ citati.
 Fit strepitus, vocesque per ardua tecta volunt
 Mirantur subitos dominorum ex æde recessus,
 Patcere nec possunt lacrymis, miseroque dolori.
 Convertere pios ad summa palatia vultus,
 Singultuque gravi, et gemitu dixere patenti,
 Aula superba, vale, redimita aulæ, valete,
 Non eritis per nos ultra visenda, colonis
 Linquimus externis vos esse habitanda, valete.
 Imus ad ignotas (nunquamque redibimus) oras.
 Sicque viam carpunt, et equis calcaria figunt.
 Mox igitur septem stellas ex æthere summo
 Demisere poli, quibus una nitentior ibat
 Ante alias, nec non Phœbi nascentis ab ortu,
 Ferre videbatur gressum ad sublimia tecta
 Præsulius Hugonis, rigidumque ascendere callem,
 Qui vicinus erat, celsoque incumbere saxo.
 Talia, cum dulci decumberet ille sopore,
 Suscipit. A sonno postquam expurgiscitur, omne
 Mente agitat factum, pensat secum atque repensat.
 Quid bone vult Deus, hoc, inquit mirabile signum ?
 Quid, rogo, portendunt haec septem sidera mundo ?
 Altius haec igitur dum cogitat, imminet urbi,
 Sex socii doctor comitatus, et introit ædes
 Pontificis, quem se secreto affamine dixit
 Visere velle. Intra penetralia ducitur aulæ.
 Et comites seni se inclinant, oscula figit
 Sacratis manibus Bruno, sicque incipit ore :
 Grande decus fidei, rectissima norma Parentum
 Hugo, ab olympiacis moniti per somnia divis,
 Venimus huc ad te, nostram quoque pandimus omnem,
 Quam superi tetigere suo spiramine, mentem.
 Terruit horroendo nos summa potentia monstro,

Quod puto non lateat quoque te, cum Gallia tota **A** Absit! sum potius discrimen iturus in omne.
 Hac novitate rei multis sit plena diebus.
 O quam cruda dies, grandique tremenda pavore,
 Illa fuit, quæ nos tanto calefecit amore.
 Singula tu nosti melius, sanctissime pastor,
 Quem Deus illustrem majori lumine fecit.
 Hi sex discipuli rigidum concendere montem
 Relligionis in his mecum regionibus optant.
 Uno animo cuncti in vasta vellemus eremo
 Degere et in rigidis vitam deducere septis.
 Jam saturi mundo, nos fastidimus in illo
 Quidquid adest, omnesque pariinflammamur amore :
 Ergo locum nobis aptum, Pater inclyte, pande,
 Pande, rogo. Scimus quoniam patetecit olympus
 Tanta tibi, temetque juvamina grata daturum
 Hoc in opus, nobisque ducem ad deserta futurum.
 Sic Bruno. At verbis socii assensere loquentis.
 His Pater auditis nequiiit cohibere cadentes
B Ex oculis fluvios, levat ac amplectitur illos,
 Suspiciensque polos, mox verba erupit in ista :
 O supreme Dator, devolvens ætheris orbes,
 Influxus in eos, qui tempora lœta ministrant,
 Aureaque effusa deducunt sæcula pace !
 Quali ègo te digne verbo laudare vel actu,
 Affectuve queam, nostro qui tanta sub ævo
 Mir a facis, tantoque hominem dignaris amore
 Demere de luteis, et ad axem attollere curis.
 Visa mihi in somnis ea septem sidera. Quid ? ni
 Hosce viros signant, haec septem pectora monstrant,
 Plena Deo, occiduos collustratura penates
 Namque suos ad nos oriens transmisit honores,
 Gallia tu felix, quæ tanto germine gaudes,
 Quamve peregrino decorant a climate gentes.
 Mox illis dulci sic est sermone locutus :
 Arbitror esse locum, vobis divinitus aptum
 Qua declinarunt septem de nubibus astra.
 Ipse situm recolo, membrorique in pectore servo ;
 Ardua deducit gibbosaque semita rupis
 Illuc, effetus locus est et frigidus, ultra
 Quam dici possit ; sunt saxa albentia semper,
 Assiduis nivibus surgente carentia sole,
 Mane soporati simul ibimus, inspiciemus,
 Quidquid erit, campos ibi contemplabimur arctos.
 Interea mecum, nati, maneatis in aula,
 Et memores estote mei, memoresque meorum.
 Sicque quieverunt hic facto fine loquendi.

Cumque diurna novo sole intervalla redirent,
 Tum montana petunt omnes et culmen apicum
 Ad supremum igitur tandem venere cacumen.
 Hernica saxa vident, horrentesque undique rupes.
 Non arbusta illuc, non ligna ferentia fructus.
 Vix ibi sunt herbæ virides, humilesque genistæ.
 Hicque rigore loci præsus perterritus, inquit,
 O quantum doleo fratrum dilecta corona,
 Tam steriles adiisse sinus, sublimia septa.
 Em infundæ vallant nos undique cautes.
 Vix solem aspicimus, vesperque manere videtur
 Hic semper, nebulaque graves, hic nulla ferarum
 Lustra tuor, nullos aditus, vestigia nulla.
 Non avis, huc, non vir, non bellua forsitan ulla
 Accessere, horrent sane hæc loca frigida, semper
 Perpetui nivibus surgente carentia sole.
 Ergo homines vivent, renuent ubi vivere bruta ?
 Pandite quid facitis, sique hic habitare valetis ?
 Sicque loquebatur. Repetentem singula Bruno
 His interrupti verbis : O candide princeps,
 Nonne putas melius sufferre incommoda montis
 Hujus, et algores gelidos quam ferre vel uno
 Inferni tormenta die, variosque dolores ?
 Ad superos attollo acies, et mente revolvo
 Jucundos sine morte dies, et munera semper
 Duratura olim, nullumque videntia finem.
 Huc vocat Omnipotens nos, et manifesta dedere
 Signa poli, et modicis dannis terrebimur hujus
 Vitæ infelicitis, vitæque decore carentis ?

A Absit ! sum potius discrimen iturus in omne.
 Hic igitur sit nostra quies, et sancta voluptas.
 Dixit, et unanimis cuncti assensere loquenti.
 Res memoranda statim vir præstantissimus Hugo,
 Cum Brunone sinul cunctisque sodalibus, ista
 Ore uno dixerat alacres in carmine verba :
 O salve semper regio tutissima mundi,
 O salve quæsita diu, tu saxea moles,
 Purgatura pias longa a rubigine mentes,
 Et multos missura animos in tecta deorum.
 O salve, superum mons impinguatus amore,
 Cujus terra, licet sterilescat munere glebæ,
 Culturaque carens et frugibus, haud tamen unquam
 Est caritura illis fructicis atque virore
 Illo, ex quo sancti gignuntur in æthere fructus.
 Herbis aret humus, sed ager virtutibus almæ
 Pinguescit semper, meritæ cumulatus opimis.
 Salvete, o tacitæ silvæ, tenuesque myricæ :
 Sumite nos hilari vestra in consortia vultu,
 Venimus hoc victuri omnes, simul et morituri.
 Post hæc artifices coepere excidere saxa
 Cotibus ex altis, calcemque parere tenacem.
 Hi fodint, ast hic cumulos componit arenæ.
 Ille solum sternit, lateres hic portat et undas.
 Scalpra sonant, dolabraque graves, duræque bi-
 [pennes].
 Longius auditur strepitus, rumorque virorum,
 Planitie in summa cellæque et fana struuntur :
 Christipareque sacrum genitrici ac ara dicatur.
 Ille locus privatus erat pluvialibus undis.
 Non ibi cisternæ, puteusque nec ullus ibidem :
 In fovea tantum pluvialis lympha manebat
 Mortua : et interdum luteo fetebat odore.
 In morore omnes incommoda tanta ferebant.
 Sed quid certa fides non impetrat atque mereatur ?
 Se dedit in lacrymas, oravitque inclitus ille
 Cœtus, et obtinuit supplex quod ab axe petivit.
 Namque statim in dura fodere crepidine rupis.
C Nec mora, continuo latices fluxere recentes,
 Et rivos egere amplos, ad fluminis instar,
 Lambit adhuc curvo fons ille cacumina cursu,
 Cellarumque hortos vitreo circumfluit amne.
 Durat adhuc signum renovans miracula Mosis,
 Qui sterili deduxit aquas de marmore dulces :
 Quando Hebreæ cohors arabum deserta petivit.
 Jamque dies solemnis erat, quo machina surgens
 Hospitio poterat monachos servare decenti.
 Hugo ciet clerum, civesque invitat ab urbe
 Ad summos aditus, inultaque limina mentis,
 Visuros fieri festivi encænia templi,
 Atque viros tantos habitum persumere sanctæ
 Rusticatis, et exesas latitare per alpes.
 Ipso igitur clero comitante, cacumina silvæ
 Scandit ; at hic ægre Bruno fratresque ferebant
 Agmina tot gentis, tot per pia tecta tumultus.
 Præsus adest, sacras solito capit ordine vestes,
 Et decus imponit capiti, bifidamque tiaram :
 D Fumus odoratus veniens e thure Sabæo,
 Altius ascendit, fanique volumina complet.
 Pontifici cathedram parat ille, hic stragula sternit,
 Jamque sacerdotes æquo discrimine vocum
 Incipiunt cantus, rutilas assurgit ad aras
 Pastor, et erectis cœli ad fastigia palmis
 Mystica sancta litat, superis et munera libat.
 Dedicat interea templum claustrumque sacerdos,
 Sitque novæ domui nomen Carthusia, mandat :
 Condendasque domos habituras nomen ab illa.
 Prædia donavit, donavit pinguia villæ
 Jugera quo monachi sine questu vivere possent.
 Tunc adyta ingreditur Bruno, senique sodales.
 Singulus exiuit pretiosis usque lacernis
 Mollibus, atque trahunt crepidas e cruribus omnes
 Confestim, tondent generoso e vertice crines.
 Apparet juvenum formosa et lactea membra,
 Nudatique manent, genibusque et corpore flexi.

Mox operit lugens villoso tegmine pastor
Candida doctoris, fratrumpque tenerima dora,
Atque rudi sacco, niveumque imponit amictum
Virgine de lana, nivea tum cannabe cingit,
Atque tegit scapulas albo clausoque cucullo,
Indicio æternæ clausuræ munditiæque.
Innumeræ astabant turba, cunctique gemebant.
Nec poterant retinere pios pia pectora planctus.
Tunc etiam summi nitido de vertice cœli
Angelici venere chori, cantuque sonoro
Festa celebrarunt ; hos murice clarus et ostro
Præcedens David citharam pulsabat eburnam.
Huc et Joannes villosa pelle canueli
Cinctus, prædulces circumplexurus alumnos
Venerat ; hic Paulus tectus velamine palmæ,
Hic erat Hillarion celebreque Antonius heros,
Candentique toga Benedictus et ore verendus
Spectaturi aderant solemnia tanta parentes,
Qui latebras olim fuerant saltusque secuti.

Discite mundano vos qui insudatis honori,
Qui caput erigitis, tumidum qui pectus habetis
Præsentí speculo, et tanta dulcedine moti,
Alta supercilii elatae deponere frontis.

Tum pater excelsæ Christi qui præfuit aulæ
Victor, olympiacos forte aspiciebat in axes,
Felicesque chores vidit splendore corusco,
Sedibus e summis lœtum associare Tonantem,
Carthusiæ sanctos pergentem invisiere colles.
Obstupuit, montes illos et clima notavit,
Cursoremque illuc celerem, celeresque tabellas
Misit, et Hugoni visæ hæc miracula scripsit.

Hugo admiratus, quodcumque evenerat illo
Tempore rescrispit, quæve in confinibus illis
Egerat Omnipotens, calamo dat nota volanti,
Doctorem et senos comites a turbine mundi
Conversos, septem stellarum lumina, necnon
Ordinis incepiti seriem, strictumque rigorem.
Nuntius abscessit, Latiamque redivit ad urbem.

Maximus ut pastor cepit nova nuntia, gaudens
Convocat extemplo Patres, sanctumque senatum,
Quos Romana facit sublimis purpura : pandit
Omne quod acciderat factum, et divinitus auctum
Confirmavit opus, votis concordibus aulæ.
Divinisque illud, confecto grammate, donis
Munivit, variisque effecit dotibus alnum,
Servanturque notis signata bifrontibus æra.
Hoc et idem plures summi fecere Parentes
Qui caput excelsum triplici diademate cingunt.
Hugo autem nusquam potuit desistere coepitis,
Quos semel adjuvit, fovit quoque semper et auxit.
Jugiter inter eos studuit consistere, claustrō
Conditus, albentes tunicas quoque sumpsit ab illis,
Nonnisque inter eos voluit decedere vitam.
Femineos vultus ibi quadraginta par annos
Aspexit nunquam, nulosque ambivit honores.
Demum est in divos post funera sancta relatus.
Tunc etiam divi Theophredi maximus abbas,
Guillelmus, cessit mitræ, baculumque reliquit
Sacratum, necnon monachorum ditia templa,
Degereque elegit solus sub paupere tecto,
Sub Brunonis ope, et niveum suscepit amictum.

Victore assumpto, successit honoribus urbis
Cluniacæ gentis princeps, Urbanus, in omni
Præclarus sophia ; fuerat Bruno illius olim
Doctor, et idcirco cupiens in rebus agendis
Præceptoris ope, et monitis sapientibus uti,
Consiliosque ejus, Romana mittit ab urbe,
Ad Carthusiaci gelidissima culmina montis
Nuntium : ut in sanctæ Brunonem convocet aulæ
Obsequium, hicque Patris summi manda capessens,
Pergit, et optatas cursu pervenit ad ædes.

Pontificis chartas accepit Bruno, legensque,
Anxius addubitat sibi quid tunc esset agendum,
An tantare viam, seu respondere precando,
Ne se proposito retrahat, ne grata relinquat

A Antra, quibus latitare nihil contingere posset
Dulcius. At, postquam partes evolverat ambas,
Bruno, reluctari votis, jussisque supremi
Pontificis putat esse nefas, concludit eundum.
Sic licet invitum, Carthusia deserit arva.
Heu quantos gemitus, heu quot lamenta, perosus
Romuleos fasces, curas atque aspera cellæ
Exsilia emisit Bruno, emiseré sodales ?
Ceu clavo amissio, ac veluti temone refracto,
Puppis erant, adeo dispendia multa tulere.
Tunc omnes. Laudumrus erat moderator ovilis.

Protinus ut summi Bruno pervenit ad aulam
Pontificis, toto prostratus pectore figit
Oscula sacratis pedibus ; sed papa jacentem
Attollit manibus, venienti applaudit amico.
Dat faciles aditus, et læta fronte magistrum
Suscepit hospitio, multoque exceptius honore,
Pontificis lateri consul fidissimus hæret.
Hujus et hortatu motus, diversa coegit

B Consilia Urbanus, generosa Placentia testis,
Sunt testes Melphi. Clarus mons testis, ibideam.
Multæ sacrosancti decrevit Pneumatis aura ;
Instituit Mariæ celebrari Virginis horas
Quotidie a cleris ; huic Sabbata cuncta dicari
In Mahumetanos (quæ gens contraria Christo est)
Millia multa hominum, fidei succensus emore,
Armagit, qui signa crucis subiere, parati
Christo immortali mortalem reddere vitam.
Dux Godfredus erat, Billonius optimus armis :
Sanguineque antiquo, virtuteque magnus et audax,
Auxilio superum Turcas prostravit, et urbem
Ingressus sanctam, capitl diadema recusat
Imponi regale suo, cum Christus in illa
Urbe coronatus sit spinis dispare forma.
Interea doctor nequians tolerare tumultus
Urbis, apostolicos interpellasse parentes
Fertur, ut optatas sinerent se visere silvas :
Atque frui solita dulci solamine pacis.

C Nolentes vero tantum sub nube nitorem
Celari, renuere Patres, fecereque Remis
Pontificem toto populo exultante ; sed ille
Cessit, et indignum tanto se dixit honore,
Atque onere ; agnoscebat enim, discriminè quanto
Quisque subire queat prelati nomen, et ingens
Pondus ; at instanti discessum ex urbe rogatu
Obtinet, ad Calabras exivit protinus oras,
Pristina non repetens Carthusi habitacula montis
Ne fortasse sequi Romani antistitis aulam
Arte videretur tacita ; nam papa quietos
Tum fines adiit Gallorum, urbemque reliquit.
Ad Carthusiacæ cultores scripsit eremi
Bruno, quid impedit redditum, et quæ causa remete
Transtulit in Calabros, quippe illi firma voluntas,
Perstinet, antiquos aliquando revisere colles,
Dum foret optatis occasio commoda rebus.

Optata gaudens de libertate recessus,
Alloquitur Bruno charos hac voce sodales :
Vidistis, comites, Romanæ tot mala gentis
Quis numerare potest ? memet narrare volentem
Impediunt lacrymæ ; sunt mille pericula, mille
Sunt laquei, et nostræ sunt mille incommoda vitæ.
Bella, neces, rixas, et litigiosa popelli
Jurgia, livores, odia in veterata, tumultus
Vidimus, et misera quosdam ambitione tumentes,
Hinc, precor, avertamus iter ; Deus evocat hinc nos.
Eripit a tenebris ; dum lux præcedit, eamus.
Antiqui repetamus iter, repetamus amorem
Propositi, cellas humiles, silvasque quietas,
Atque intermissæ solatia dulcia vitæ.
Dixit, et ad cursum promptos sermonibus urget,
Optatasque vias concordi mente sequuntur.
Post hæc discipulos alios hinc inde coegit,
Linquebant opulenta alii patrimonia, cultus
Corporis, et ventris curas, ditissima castra.
Denique quidquid habet fallacis gloria mundi,

erunt penitus, per inhospita saxa securi
nem, quounque manus divina vocasset.
ra calcatur : Bruno feliciter artus
tegit nivea, dat vestimenta salutis.
tes, humilesque notans hos esse futuros,
mues habitare specus, et lustra docebat.
rvore animi, quo sex instruxerat ante,
n Carthusiacis Bruno degebat in antris.
emus umbrosum sibi construxere cavernas,
is in Calabris : nam paupertate coacti,
xterant cellas sublimi attollere tecto.
princeps Calabra fungens ditione Rogerus,
mus ire parat venatum. Læta juventus.
rara ferunt, venabula, odora canumque
na deducunt, sonipes spumantia mandit
, ruunt equites cinctis ad terga pharetris,
nam frondiferi ventum est ad culmina montis,
lustra patent, dejectæ a vertice saxi,
feræ aufugiunt, et pulverulenta fatigant
jugis, vallesque petunt, camposque patentes.
ionant, clamantque viri, volitantque sagittæ.
ue lyciscæ agiles saltus, cervosque sequuntur :
petunt ubi Bruno latet, sanctique sodales.
tate virum moti, tellure cadentes
ere genu, caudasque movendo sub illis,
n adorarunt, implent latratibus auras.
n errat equo mediis in vallibus atque
dus varios audit, forsanque repertum
t aprum, aut aliquem descendere rupe leonem.
equitur cursu nuncque hos, nunc præterit illos.
ebras tandem peruenit, easque, lyciscas
it oranti caudis applaudere sancto,
eque incurvo fixos accumbere terra.
lescedit equo, faciem vultusque verendos
mplatus, humi cecidit causamque requirit,
rasta audiendi deserta tenere. Beatus
la narravit doctor, verbumque salutis
lit atque ducem superum calfecit amore.
ieri delubra jubet, cellasque domosque,
isque dedit, terrasque ac oppida princeps,
ita atque pecus varium. Carthusia nobis
xundâ fuit virtutibus inclita multis.
dux Brunonis precibus, comitumque piorum
us sperabat opem, si quando necesse
iis quidquam bellorum eventibus esset.
etiam nec spes, nec opinio vana fefellit,

A Quando quidem Capuæ dum muros undique circum
Obsidet, agminibus late implens oppida multis :
Sergius, excubiis noctis præfectus ab illo,
Sancta datæ fidei violavit fodera, falso
Quæ juramento divum promiserat aris.
Principi enim Capuæ tacita sub nocte latentes,
Se pafefacturam ad sibi credita castra Rogeri.
Res infanda ! aditus animo promisit avaro.
Jamjam nox aderat, qua proditor impius omnem
Patraturus erat (ni obstarent numina) fraudem.
Oppositæ stabant acies, properabat iniquus
Sergius hostiles furtim introducere turmas.
Dux tenuem in somnum tunc declinarat ocellos.
Bruno quiescenti (res admiranda), repente
Astigit illacrymans, et scissis vestibus iras
Denudans in eum Capuani militis, inquit :
Surge, cape arma, vide, princeps, si numina cœli
Teque tuosque velint a proditione parata
Eripere, Altonitus somno sese excutit, agmen
Excitat, ut, veri quid haberet visio, nosset.
Arma capit, fiunt strepitus, it clamor in auras.
Anxia turba ducem sequitur, licet incisia motus
Tam subiti, castris mox Sergius atque sequaces
Aufugiunt, Capuamque petunt, dux impiger illos
Persequitur Capuani obsunt, pugnat utrinque.
Tela sonant telis. Tandem victore Rogero,
Detexere dolos istis incuribus, hostes
Devicti captique. Memor certusque Rogerus,
Quod Brunonis ope hanc fraudem evasisset, adivit
Hunc, et ob id grates magnis cum vocibus egit.
Non ego, Bruno inquit, sed, cœli missus ab axe
Astans principibus, bellorum tempore fraudeas
Angelus, in somnis tibi præmonstravit iniquas.
Bruno post longi victoria bella laboris,
Cœlestibus sanctam delegit reddere mentem,
Innocuumque animum cœnoso a carnis odore,
Cujus et illustres obitus, sublimia passim.
Agnina spirituum cantu venerata superno,
Usque ad sidereo comitata fuere senatus,
Qua Pater excelsos æterna pace triumphos
Aspicit, et divos mira dulcedine vultus :
Hic pro eremicolis magno dat vota Tonanti.
Innumeris etiam post inclita funera claret
Prodigiis, nam fons vivus de fauce sepulcri
Continuo emanat, multis languoribus aptus
Curandis, et adhuc Brunonia lympha vocatur.

ANNO DOMINI MXXXVII.

GUIGO I

CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERALIS QUINTUS.

NOTITIA.

(*Histoire littéraire de la France*, tom. XI, pag. 646.)

§ I. — Vita.

gues, surnommé, selon les uns, du Châtel; se-
s autres, du Pin, naquit, l'an 1083, d'une fa-
nable et vertueuse, dans le bourg de Saint-
n, au diocèse de Valence, en Dauphiné (MART.
Coll. t. VI, p. 163 ; LABBE Bib. mss. t. I, pag.
41. Carth. ; MIR. Script. pag. 431.) Il reçut
l'education conforme à sa naissance et à la piété
parents. Sur le point de s'établir dans le monde,
itta (l'an 1107) pour aller s'ensevelir dans le

D désert de la Grande-Chartreuse. Le détail des vertus
qu'il pratiqua dans cette simple retraite n'est point du
ressort de notre histoire. Nous nous bornerons à
dire que l'étude, celle qui convient à un solitaire,
ne fut point bannie de ses exercices. On sait que les
premiers Chartreux employaient, à copier des livres,
le temps que la prière leur laissait. Ce genre de tra-
vail plut infiniment à Guigues par la facilité qu'il lui
procurait de se familiariser avec la parole divine et
les plus beaux monuments de la tradition. Il amas-
sait ainsi, dans le silence, un trésor de savoir qu'il

comptait ne devoir servir qu'à sa propre édification. Mais la Providence en avait autrement disposé. Trois ans s'étaient à peine écoulés depuis son entrée en religion, que les pieux compagnons de sa retraite jetèrent les yeux sur lui pour le mettre à leur tête. La sagesse de son gouvernement fit voir que le Saint-Esprit avait présidé à ce choix. Puissant en paroles et en œuvres, il montra, par ses instructions, la voie qu'il fallait tenir et la fraya par ses exemples. L'ordre était encore renfermé dans la Grande-Chartreuse. La réputation de Guigues servit à l'étendre et à le multiplier. Pressé par des personnes de mérite et de crédit, il envoya successivement sept colonies de son désert en différentes contrées de la France. On a eu tort, néanmoins, de conclure de là, qu'il a été le premier général des Chartreux. D. Martène (*ibid.*, praf. n. 37) a solidement prouvé que les disciples de saint Bruno ne formèrent prudemment un corps de congrégation que sous le successeur de Guigues, en 1140 ; que ce fut alors qu'ils commencèrent à reconnaître pour chef commun le prieur de la Grande-Chartreuse, et à tenir des chapitres généraux où tout se déterminait sans l'autorité de l'évêque diocésain. Mais ce qui manquait à Guigues du côté de la juridiction, il le regagna par l'attachement, la confiance et le respect que lui témoignèrent, en toute occasion, les monastères qui lui devaient leur établissement. Ses talents ne brillaient pas moins dans l'économie des choses temporelles que dans le gouvernement des âmes. L'extérieur de la Grande-Chartreuse reprit une nouvelle face par ses soins et son habileté. Il en fit reconstruire les édifices renversés, l'an 1133, par un accident terrible, leur donna une meilleure forme, et y mit toutes les commodités nécessaires au maintien du bon ordre et au besoin de ceux qui devaient les occuper (MART. *ibid.*, pag. 164; LABBE *ibid.*, p. 639.)

Les progrès des Chartreux et la célébrité qu'ils acquirent de son temps et par ses soins ne lui inspirèrent aucun sentiment contraire à l'humilité. Il s'estima toujours, lui et les siens, au-dessous des autres moines, loin de regarder son ombre comme le centre et l'asile unique des vertus du cloître. Il eut pour celui de Cîteaux une vénération singulière dont il donna des preuves marquées en diverses rencontres. Ce fut par ses avis que Pons, seigneur de Lazare, au diocèse de Lodève, embrassa cet institut, l'an 1135, après s'être distingué dans le monde par sa valeur et son esprit (*Hist. du Langue-doc.*, t. II, p. 422). Etienne d'Obazine étant venu le consulter, la même année, sur l'observance qu'il devait établir dans sa maison. Guigues lui fit la réponse suivante (MAB. *Annal.*, LXXVI, n. 72) : « Les Cisterciens tiennent la voie royale. Leurs statuts peuvent conduire à toute perfection. Chez nous le nombre des personnes que nous pouvons admettre est fixé comme la quantité des fonds qu'il nous est permis de posséder. Pour vous qui avez déjà plusieurs moines sous votre gouvernement et qui êtes résolu d'y en ajouter beaucoup d'autres, vous devez préférer la vie cénotique dont le mérite ne dépend ni du nombre de ceux qui la pratiquent, ni des possessions dont ils jouissent, mais de la religion et de l'exercice des vertus qu'elle prescrit. » Telle était la façon de penser modeste, équitable et désintéressée de Guigues.

Parmi les amis illustres que lui attira son mérite, on n'en voit point qui lui aient été plus étroitement unis que Pierre le Vénérable et saint Bernard. Non contents d'être en commerce de lettres avec lui, l'un et l'autre voulurent se procurer la satisfaction de le voir et de s'élever au milieu de sa respectable communauté. L'abbé de Cluny fit souvent le voyage de la Grande-Chartreuse, du vivant de Guigues. Il est bon de l'entendre, lui-même, raconter les charmes

A qu'il goûtait dans sa conversation : « Les fréquents entretiens, dit-il, que j'ai eus avec cet homme incomparable, m'enlevaient comme hors de moi-même. Ses paroles m'enflammaient comme si c'eût été des étincelles sorties de sa bouche. Je ne tenais plus à la terre en l'écoutant, et toutes les idées de ce monde s'évanouissaient de mon esprit. »

Les dernières années de sa vie furent exercées par de fréquentes infirmités. Il suppléa, par son courage, aux forces qui lui manquaient. Mais enfin il succomba sous le poids de sa faiblesse, le 27 juillet de l'an 1137, dans la cinquante-quatrième année de son âge (BOLL. 4 *Apr.*, p. 37).

§ II. — *Scripta genuina.*

Guigues s'est distingué dans la carrière littéraire sous deux titres : celui d'éditeur et celui d'auteur. Ce qui lui mérita le premier fut principalement le soin qu'il prit de ramasser en un seul corps les lettres de saint Jérôme auparavant éparses en divers manuscrits, d'en corriger le texte grossièrement altéré par l'ignorance des copistes ou la malice des hérétiques, et d'en séparer celles qui portaient faussement le nom du saint docteur. Il rend compte de ce travail dans une lettre aux Chartreux de Durbon, publiée, pour la première fois, dans les *Analecta* de D. Mabillon, p. 464, et insérée ensuite au sixième tome de la nouvelle édition de saint Bernard. (BERN. *Op. nov. edit. t. VI*, p. 1056). Guigues nous y apprend qu'une pareille entreprise n'était pas son coup d'essai dans ce genre et qu'il avait déjà rendu le même service à d'autres Pères. « Entre les ouvrages des écrivains catholiques, dit-il, que nous nous sommes occupé à ramasser et à corriger, les lettres de saint Jérôme ont particulièrement fixé notre attention. Nous les avons fait rechercher de toutes parts, et après les avoir purgées, suivant le degré de lumières que Dieu nous a donné, des fautes et des mensonges qui s'y étaient glissés, nous les avons rédigées en un seul grand volume. Or, dans l'examen que nous en avons fait, quelques-unes nous ayant paru très-peu dignes d'un si grand homme, soit par la différence du style et des pensées, soit en consultant les écrits des autres docteurs, nous avons cru devoir les retrancher. » Il en nomme huit de cette espèce et donne les raisons de critique qui en démontrent la supposition. Nous ne pouvons dire s'il existe encore des exemplaires de cette édition manuscrite. Il serait aisé de les reconnaître à la lettre de Guigues aux Chartreux de Durbon, qu'il recommande expressément de mettre à la tête de son recueil pour lui servir de préface. Le nouvel éditeur de saint Jérôme n'indique aucun de ceux-ci, et il ne paraît pas que les bibliothèques des Chartreux lui aient fourni les plus légers secours pour la publication des œuvres de ce Père.

D En qualité d'auteur, Guigues composa : 1° une grande quantité de lettres, dont six seulement, y compris celle que nous venons de rapporter, ont échappé aux injures du temps. La première, imprimée parmi celles de Pierre le Vénérable (BIBL. CLUN., pag. 654), est une réponse à cet abbé, lequel, en envoyant un crucifix au prieur de la Grande-Chartreuse, avait accompagné ce présent d'une lettre pleine d'estime et d'affection pour lui et pour toute sa communauté. Guigues témoigne être aussi reconnaissant du présent que confus de la lettre. Il conjure son ami d'être à l'avenir plus ménager de ses louanges envers des personnes qui en méritent si peu, de consulter autant leur intérêt que sa propre édification en leur écrivant et de craindre que par des expressions trop flatteuses il ne les expose, faibles comme ils sont, au danger de la vanegloire. « Surtout, ajoute-t-il, dissipez-vous (c'est une grâce que je vous demande à genoux) d'honorer du nom de Père (1) un homme

(1) D. Mabillon (*Not. in Op. S. Bern.* II, 28) remarque que, jusqu'au treizième siècle, le nom de

aussi indigne que je le suis de cette quatité. C'est A c'est même trop, que vous daigniez m'appeler votre frère, votre ami, votre fils. Le nom de serviteur serait encore au-dessus de ce qui m'est dû. » Cette lettre est la seule que nous ayons de Guigues à Pierre le Vénérable. Mais il est certain qu'ils s'en écrivirent un très-grand nombre. *Scribebam ei frequenter*, dit l'abbé de Cluny en parlant de Guigues à saint Bernard, et sape cum eo . . . litteris familiaribus delectabar et eum in epistolis meis patrem nominabam (*Ibid.*, p. 895 E).

La seconde lettre de Guigues, adressée à Hugues de Paganis, prieur et instituteur des chevaliers du Temple, renferme une instruction très-solide sur les devoirs de cette nouvelle milice (BERN. *Op. t. VI*, p. 1054). Elle fut écrite peu de temps après le concile de Troyes, tenu l'an 1128, auquel Hugues assista et où il obtint la confirmation de son ordre.

Sa troisième, écrite au pape Innocent, de la part de tous les solitaires de la Grande-Chartreuse, a pour objet les affaires de l'église de Grenoble. Elle n'explique pas néanmoins la nature de ces affaires, parce que Hugues, abbé de Pontigny, qui en était le porteur, s'était chargé de les détailler au Saint-Père. Guigues se contente, sur ce sujet, d'exposer l'état de caducité de l'évêque Hugues, état qui le mettait presque au rang des morts par rapport à l'exercice des fonctions de son ministère. *Qui, quod sine lacrymis non scribimus, dissolutus morbis et senio inter defunctos, quantum ad episcopale spectat officium, potest annumerari.* De là il passe à ce qui regarde la personne d'Innocent et le schisme excité par Anaclet, son compétiteur. Il s'étend ensuite sur les prérogatives du Saint-Siège et finit par recommander à Sa Sainteté les deux ordres naissants de Citeaux et Fontevraud. Cette lettre, ayant été remise au pape durant la tenue du concile de Reims, célébré l'an 1131, fut lue en pleine assemblée par Geoffroy, évêque de Chartres. Innocent et tous les assistants en parurent extrêmement satisfaits (MAB. *An. I. LXXV*, n. 121). Elle est rapportée tout au long dans le second livre de la Chronique de Morigny (*Chr. Maur.*, pag. 379, ap. DUCHESNE script. *Rer. Franc.* IV, 379).

La quatrième porte les noms de Hugues, évêque de Grenoble (Hugues II), de Guigues et de la communauté de la Grande-Chartreuse. Elle est adressée au concile assemblé à Jouarre l'an 1133, pour délibérer sur ce qu'il y avait à faire par rapport au meurtre commis en la personne de Thomas, prieur de Saint-Victor. La conformité de style que nous remarquons entre cette lettre et les autres de Guigues nous porte à croire qu'elle est également de lui, du moins pour les expressions. L'auteur insiste sur la nécessité de punir les meurtriers en faisant voir les suites funestes de l'impunité. Il ne s'agit point ici de peines séculières, mais de pénitence canonique. Guigues demande surtout que les chefs de l'attentat, qui étaient ecclésiastiques, soient privés de leurs bénéfices. Le concile fit droit à ces remontrances. Il paraît par la réponse d'Innocent qu'on y exerça la même sévérité contre les assassins d'Archambaut, sous-doyen de l'Eglise d'Orléans. Jean Le Picard a le premier fait part au public de cette pièce dans les notes sur les lettres de saint Bernard (BERN. *Op. vol. I, not. fus.*, p. 25). Le P. Labbe l'a reproduite dans le dixième tome des conciles (pag. 765).

La cinquième lettre est adressée au cardinal Haimeric, chancelier de l'Eglise Romaine (BERN. *Op. t. VI*, pag. 105, 1053). Ce prélat, étant venu à la Grande-Chartreuse, y avait contracté une liaison très-étroite avec Guigues. Celui-ci lui écrivit quelque temps après (vers l'an 1134) pour le remercier de sa visite.

Père ne se donnait, parmi les moines, qu'aux seuls abbés. C'est la raison pour laquelle notre auteur le refusait.

PATROL. CLIII.

Mais à son remerciement il crut devoir mêler un témoignage réel de sa reconnaissance, par des avis relatifs à la situation du cardinal et à l'état des affaires de la religion. Tout était alors en combustion par la guerre ouverte qu'Innocent et son rival commençaient à se faire, les armes temporelles à la main. Aussi attaché qu'Haimeric au parti du premier, le prieur de la Grande-Chartreuse ne pouvait néanmoins approuver les moyens violents que l'on mettait en usage pour rendre la paix à l'Eglise. Il croyait voir la source de cet abus dans les mœurs de la cour romaine. Accoutumée à imiter les cours séculières dans le faste et la mollesse qui leur sont propres, elle avait achevé, selon lui, de se confondre avec ces dangereux modèles, en se servant de leurs armes pour combattre ses ennemis. C'est sur quoi roule cette lettre, où Guigues s'attache à faire connaître au cardinal les deux ennemis intérieurs que l'homme a le plus à redouter, savoir : l'orgueil et la volupté. Il montre combien ces deux vices sont odieux par eux-mêmes et combien surtout ils sont déplacés dans des temps de calamité. Il rappelle à ce sujet la conduite des Juifs en pareilles occasions et, le comparant à celle des Chrétiens, il gémît de voir ceux-ci surpasser en dureté ce peuple grossier et charnel. « Car les Juifs, dit-il, avaient recours aux jeûnes et aux cilices pour flétrir la colère divine, tandis que nous, au milieu des périls qui nous environnent, et sous le poids des péchés dont nous sommes accablés, nous ne mettons aucunes bornes à notre orgueil et à notre sensualité. Ce n'est plus un mouton ni un veau que nous prenons dans le troupeau pour satisfaire notre avidité, c'est le troupeau tout entier que nous dévorons. Tels qu'Ama-lech, nous traînons une multitude innombrable d'hommes et de chevaux dont nous inondons tous les diocèses, saisissant tout ce qui tombe sous notre main, n'épargnant ni le profane ni le sacré, dépourvillant les églises, renversant les autels, enlevant tables saintes, croix, images, calices, et pour quelle fin ? Est-ce pour soulager les pauvres, fonder des monastères, racheter des captifs ? Non certes, mais pour réunir des machines de guerre, pour soudoyer des archers, des cavaliers, des fantassins et les employer à la ruine des Chrétiens ; les employer, dis-je, à piller et égorguer ceux pour lesquels nous devrions être prêts à sacrifier notre vie. O douleur inexprimable ! Aujourd'hui les souverains pontifes et, à leur exemple, les autres pasteurs par toute la terre, ne rougissent pas d'armer le frère contre le frère, j'entends le Chrétien contre le Chrétien ; et l'ordre du sanctuaire devient le nerf de ces funestes expéditions. Voilà les triomphes dont s'applaudit aujourd'hui l'Eglise notre mère, et l'aveuglement est tel que, la conscience souillée de meurtres et les mains teintes de sang, on monte sans hésiter à l'autel pour y célébrer les divins mystères. Ah ! si l'on doit tolérer de pareils excès, qu'y a-t-il donc maintenant à reprendre ? Je prévois néanmoins ce que vous allez me répondre. Ces armes, direz-vous, sont tirées du palais de l'empereur. J'en conviens. Mais plutôt à Dieu qu'elles y fussent toujours demeurées, au lieu d'être transportées dans les lieux saints ! Car, lequel des deux vaut-il mieux, dites-moi, que l'Eglise donne des lois aux palais, ou qu'elle en reçoive elle-même du palais ? Est-ce en effet aux palais que les Eglises ont été confiées pour les instruire, ou bien sont-ce eux-mêmes que les Eglises ont droit d'enseigner ? Les palais ont-ils donné Jésus-Christ aux Eglises, ou bien ont-ils appris d'elles à le connaître ? Ah ! qu'il serait bien plus convenable que les rois reçussent de nos mains le cilice que j'emprunter nous-mêmes la porpre des rois ? Qu'il serait bien plus avanta-

geux que nous leur communiquassions notre pauvreté, nos jeûnes, notre humilité, que d'adopter, comme nous faisons, leur avarice, leur délicatesse, leur vanité ? » Le reste de la lettre est de la même force. Il paraît qu'elle n'avait pas été faite pour le seul Haimeric, mais pour toute la cour de Rome. Guigues le prie, au cas qu'elle ne fasse aucune impression sur les autres, de s'appliquer à lui-même les vérités qu'elle renferme. On a l'obligation à Horstius d'avoir tiré cette importante pièce des ténèbres pour la joindre à la seconde et à la troisième dans son édition des œuvres de saint Bernard. D. Mabillon lui a donné le même rang dans la sienne.

2e Guigues rédigea par écrit les coutumes de son ordre que saint Bruno s'était contenté de tracer de vive voix et par son exemple, laissant à la ferveur de ses disciples le soin de les maintenir et de les perpétuer. Ce fut par l'ordre du B. Hugues 1er, son évêque, et, à la prière des trois prieurs des Portes, de Saint-Sulpice et de Meyria (environ l'an 1128), que notre auteur entreprit ce travail (*FLEURY, Hist. eccl.*, l. LXVII, n. 58.).

Il déclare dans sa préface que jusqu'alors les Chartreux n'ont rien observé que ce qui est renfermé dans les Epîtres de saint Jérôme et la Règle de Saint-Benoit. D. Mabillon tire de là sa principale preuve pour montrer que les premiers Chartreux ont reconnu saint Benoît pour leur Père (MAB. An., l. LXXXVI, n. 75) ; preuve qu'il renforce de l'autorité d'un ancien manuscrit dont le titre est : *Statuta Guigonis Carthusiæ prioris et aliorum Patrum secundum regulam sancti Benedicti*. Mais l'auteur des Annales des Chartreux (An. Carth. mss.) soutient, au contraire, que ni saint Bruno, ni ses premiers disciples, n'ont jamais prétendu s'astreindre par préférence à aucune des règles monastiques établies avant eux, s'étant toujours réservé, dit-il, la liberté de prendre partout indifféremment, dans les écrits comme dans les exemples des anciens, ce qu'ils trouveraient de plus conforme à la perfection de la vie érémitique. C'est une question où le plan de notre Histoire ne nous permet pas d'entrer plus avant. Le corps de l'ouvrage est partagé en quatre-vingts chapitres, dont voici les endroits qui nous ont paru les plus dignes de remarque :

Cap. 1. Les frères dispersés un à un dans leurs cellules (ils étaient deux à deux sous saint Bruno) n'en sortaient, les jours ouvriers, que pour aller dire en commun vêpres et matines à l'église. Ils récitaient le reste de l'office en particulier. Le samedi ils se confessaient au prieur ou à celui qu'il avait chargé de les entendre.

Cap. 34. Le dimanche après prime on s'assemblait dans le chapitre. La messe conventuelle se disait avant tierce, à moins que le célébrant n'eût quelque cause de différer. On retourna au cloître après none, pour s'entretenir de choses utiles et édifiantes. Là, le sacristain donnait à chacun de l'encre, du parchemin, des plumes, de la craie, des livres, soit pour lire, soit pour copier. Le cuisinier pareillement leur distribuait des légumes, du sel, et le soir, après souper, ils recevaient encore un pain bis, *tortam*, et retournaient dans leurs cellules.

Cap. 31. Ils ne se servaient point de signes pour suppléer à la parole comme dans la plupart des monastères, « parce que vivant seuls, dit notre auteur, ils n'ont besoin d'aucun artifice pour communiquer leurs pensées, et que d'ailleurs ils croient la langue l'instrument le plus naturel et le plus convenable pour cette fonction. » Ainsi, lorsqu'ils avaient quelque chose de nécessaire à dire, ils le faisaient de vive voix et en peu de mots.

Cap. 33. Les jeûnes étaient continuels comme dans la Règle de Saint-Benoit, depuis le 14 de septembre jusqu'à Pâques. Pendant le reste de l'année on jeûnait trois jours seulement chaque semaine.

A Le dîner consistait en des œufs ou des légumes que chacun apprétait soi-même lorsqu'il mangeait dans sa cellule. Au réfectoire, où l'on se rassemblait les jours de fête, on ajoutait du fromage et des fruits.

Cap. 38. On usait rarement de remèdes, à l'exception du cautère et de la saignée. Celle-ci, nommée *minutio*, se pratiquait cinq fois l'année en des temps marqués. Ceux qui voulaient s'en dispenser profitaient des mêmes soulagements qu'on accordait aux autres pendant trois jours consécutifs.

Cap. 28. Les habits et les meubles étaient pauvres. C'étaient, entre autres, des peaux pour les couvertures de lit, et des pelisses, à cause du grand froid des montagnes. « Car, dit Guigues, c'est à nous particulièrement, entre les moines, qu'il convient de porter des vêtements grossiers et d'exprimer dans tout ce qui est à notre usage la pauvreté et l'humilité. »

Cap. 12, 13, 14. Lorsqu'un frère était dangereusement malade, on commençait par lui administrer l'extrême-onction, ensuite on lui essuyait le visage, et chacun venait lui donner le baiser comme pour lui dire adieu. Cela fait, il recevait le viatique. Dès qu'il entrait en agonie, on l'étendait sur la cendre. Le jour de son enterrement, la communauté mangeait au réfectoire comme un jour de fête.

Cap. 77. Les fugitifs, lorsqu'ils revenaient et donnaient des marques d'un sincère repentir, étaient reçus, mais au dernier rang, ou bien on leur permettait de passer dans un autre ordre.

Cap. 4, 14. Il n'y avait d'autre argenterie dans l'église que le calice et un chalumeau pour prendre le précieux sang à la communion. Le prêtre hebdomadaire disait une messe pendant la semaine pour tous les bienfaiteurs du monastère, pour les habitants du lieu et pour les défunt. « Car, on dit ici rarement la messe, ajoute l'auteur, parce qu'on s'y attache principalement au silence et à la retraite. »

Cap. 36. On ne permettait l'entrée du chœur à aucun étranger qu'aux religieux, et eux seuls pouvaient coucher dans la maison d'en haut. Les laïques couchaient dans la maison d'en bas. C'était celle où demeuraient les frères convers, ayant à leur tête le procureur pour les conduire. Le prieur y descendait de temps en temps, et c'était le plus loin où il pouvait s'étendre ; car il ne lui était pas permis de sortir des bornes de la Chartreuse.

Cap. 78, 79. Le nombre des religieux de chœur était fixé à treize, celui des convers à seize. Guigues conseille à ses successeurs de diminuer encore ce petit nombre si les facultés du monastère ne sont pas suffisantes pour l'entretenir, plutôt que de recourir à la nécessité de mendier et de vaguer. « Car nous avons en horreur, dit-il, la coutume d'aller de côté et d'autre et de quêter, comme très-dangereuse ; c'est avec douleur que nous la voyons établie chez plusieurs personnes dont nous louons d'ailleurs la sainte manière de vivre, et cela sous prétexte de charité, pour avoir de quoi donner aux survenants. »

Tels sont les principaux articles des coutumes de la Grande-Chartreuse rédigées par Guigues. Le ton dont il s'explique d'un bout à l'autre est plutôt celui d'un historien que d'un législateur. Content de rapporter ce qui s'observait dans la Grande-Chartreuse, il ne paraît pas vouloir assujettir les autres maisons aux mêmes usages, sans doute parce que, n'ayant aucune juridiction sur elles, il croyait devoir laisser aux supérieurs locaux le soin d'en faire autant de lois pour ceux qui leur étaient soumis. Du reste, en proposant la lettre, il a toujours soin d'en montrer l'esprit en peu de mots et d'ennoblir jusqu'aux plus minces pratiques du cloître par des vues puisées dans les sources les plus pures de la morale chrétienne. Nous venons

d'en donner des exemples. Pour connaître à quel A rite a fait multiplier les éditions ; elles furent imprimées et réimprimées à Anvers l'an 1550, l'an 1556 et l'an 1589, chaque fois en un volume in-24, lequel, outre ces méditations, renferme celles de Guillaume de Saint-Thiérry. Le même recueil fut remis sous presse, à Paris, en 1600, dans un format plus petit. On joignit à l'écrit de Guigues, dans une quatrième édition, qui parut à Munich l'an 1685, deux autres opuscules, l'un de saint Eucher de Lyon, l'autre de saint Martin de Bragae. Enfin, ces méditations ont été placées dans les trois grandes Bibliothèques des Pères. (*Bibl. PP., Paris.*, suppl. t. I, pag. 787; *Colon.* t. XII; *Lugd.* t. XXII, pag. 1104.)

B L'auteur les a distribuées en vingt chapitres, dont chacun, à l'exception des trois derniers, qui forment des discours suivis, consiste en pensées détachées, mais relatives à un même sujet. Ces pensées, courtes, nobles et solides, sont exprimées avec force et onction. Guigues s'attache également, dans cet ouvrage, à convaincre l'esprit et à toucher le cœur.

C Le P. Labbe (*Bibl. mss.*, suppl. 8) dit avoir vu, dans la Bibliothèque des Chartreux de Paris, un manuscrit qui contient cent méditations de Jean de Stotorien, avec un parcell nombre de celles du vénérable Guigues. Le manuscrit n'y existe plus, mais il y a bien de l'apparence que les méditations de Guigues sont les mêmes que celles dont nous venons de rendre compte.

C'est ici que se termine la liste des écrits sincères de notre auteur qui ont passé jusqu'à nous. Ils sont en petit nombre, mais ils suffisent pour justifier les éloges qui ont été donnés de tout temps à la beauté du génie et à l'excellence de la piété de Guigues. On y aperçoit en effet de très-beaux sentiments, un certain air de noblesse et de ces traits vifs et perçants que saint Bernard (ep. 1) admirait dans les lettres qu'il reçut de lui, et dont on ne voit de traces que dans les réponses de ce saint. La liberté avec laquelle il s'élève contre les abus de la cour de Rome, en écrivant au cardinal Haimeric, montre une âme élevée au-dessus des préjugés de son siècle et incapable de déguiser la vérité. Il fut le seul qui osa blâmer ouvertement l'usage que faisait le pape Innocent des armes temporales pour la défense de sa cause. Sa morale est puisée dans les grands principes de la religion. Les applications qu'il fait de l'Écriture sont fréquentes et presque toujours heureuses. Sa diction n'est pas la même dans tous ses écrits ; elle est plus correcte dans ses lettres, parce qu'elles étaient adressées à des personnes instruites ; ailleurs elle est plus négligée. On doit lui pardonner les expressions barbares qu'il emploie quelquefois dans le recueil des coutumes de son ordre. Des termes plus recherchés n'eussent pas été aussi facilement entendus de tous ceux à l'édition desquels cet ouvrage était consacré.

D

3e Guigues composa la Vie de saint Hugues (*BOLL. I. Apr.*, p. 37), premier du nom, évêque de Grenoble, le père, le protecteur, l'ami et même, pendant quelque temps, le compagnon des solitaires de la Grande-Chartreuse. Dès que l'illustre prélat eut quitté la terre, notre auteur souhaita que quelque plume habile fit connaître au public ses vertus. Mais, quoique fortement sollicité par Hugues II, successeur du premier, et par l'évêque de Maurienne, d'entreprendre lui-même cet ouvrage, il n'osa, dit-il, s'en charger, tant il croyait la matière au-dessus de ses forces. Il fallut un ordre exprès du pape Innocent II pour lever ce scrupule. Par sa lettre datée de Pise le premier de mai de l'an 1134, ce pontife lui mande, qu'ayant appris le détail de la vie de Hugues et les merveilles que Dieu opérait par son intercession, il avait jugé à propos, de l'avoir des archevêques, évêques et cardinaux assemblés en concile dans cette ville, d'ordonner qu'il fût honoré d'un culte public, et d'assigner le jour de sa fête à celui de sa mort. « En conséquence, ajoute-t-il, nous vous enjoignons, instruit comme vous êtes de tout ce qui concerne la personne de ce prélat et des miracles qui ont manifesté sa sainteté, de mettre ce que vous savez là-dessus par écrit, pour l'édition de la postérité. »

Telle était la soumission de Guigues pour les volontés du Saint-Siège, que ni le préjugé où il était de son incapacité, ni les infirmités dont il se trouvait accablé, ne lui permirent d'en éluder ou même d'en différer l'exécution. Il prit aussitôt la plume, et envoya, dans la même année, au pape, la première partie de son travail, c'est-à-dire l'histoire de la vie du saint telle que nous l'avons dans Surius et Bollandus. Il restait encore à traiter de ses miracles. Nous ne savons s'il a rempli cet objet ; du moins, il n'en subsiste plus de vestige.

4e Guigues composa des méditations dont le mé-

(2) Il est bon d'avertir que tous les exemplaires de cette édition ne sont pas complets. Dans les uns, comme, par exemple, dans celui de Saint-Germain-des-Prés, on

§ III. — *Scripta supposititia.*

Nous n'hésitons point de mettre à la tête des œuvres supposées de notre auteur un écrit que le public cependant ne semble plus lui contester, et qui réellement est digne de sa plume à plusieurs égards : c'est la célèbre lettre aux Chartreux du Mont-Dieu sur l'excellence et les devoirs de la vie solitaire. Avant dom Mabillon, les critiques en faisaient honneur tantôt à saint Bernard, tantôt à Guigues, tantôt à Guillaume de Saint-Thiérry. Mais ce savant l'a revendiquée au dernier par des preuves qui ont réuni tous les suffrages de son temps (*BERN. Op. tert. cur. vol. II, præf. in hunc tract.*, p. 196). Dom Martène est venu depuis, et s'est déclaré pour Guigues avec le même succès, en sorte qu'il a entraîné

chercherait inutilement l'ouvrage de Guigues ; dans d'autres manquent les priviléges de l'ordre.

jusqu'à ce jour tous les gens de lettres dans son opinion. Cependant, les raisons dont il l'appuie sont plus spéculatives que solides, et pour les anéantir d'un trait de plume, il suffirait d'observer que la lettre en question est adressée non pas à Geoffroi, premier prieur du Mont-Dieu, mais à Haimon, qui lui succéda en 1144, c'est-à-dire huit ans après la mort de Guigues. Il est surprenant que Dom Martène et ceux qui l'ont suivi ne se soient pas aperçus de cet anachronisme, sur lequel dom Mabillon les avait prévenus. Il ne l'est pas moins que nul d'entre eux n'ait senti combien les éloges que l'on donne à la vie des Chartreux, dans cet écrit, sont mal assortis aux sentiments et au langage de notre auteur. Comment, par exemple, a-t-on pu supposer à Guigues ce début ? *Fratribus de Monte-Dei orientale lumen et antiquum illum in religione Aegyptium servorem tenebris occidit et Gallicanis frigoribus inferentibus..... occurre et concurre in gaudio sancti Spiritus anima mea..... Auditu oris audiramus, nec credebamus legebamus in libris et mirabamur de antiqua vita solitaria gloria..... cum subito invenimus eam in campus silvæ, in Monte-Dei.* Reconnaît-on là celui qui avait coutume de s'intituler, dans ses lettres, *l'humble prieur des pauvres Chartreux*; qui se croyait indigne, lui et les siens, de toute louange, et qui regardait comme la plus dangereuse des tentations celle qu'il était obligé de recevoir ? Est-ce encore le prieur de la Grande-Chartreuse qui parle ainsi de sa maison : *Salva per omnia Carthusia debita sanctitate et cum omni laude prædicanda reverentia ?* Ajoutons un dernier trait qui montre, avec la même évidence, que cette pièce est étrangère à Guigues. L'auteur, dans le prologue, dit qu'il avait fait un voyage au Mont-Dieu. Or, les statuts de la Grande-Chartreuse, rédigés par Guigues, défendent au prieur de passer les limites de la montagne. Est-il vraisemblable que Guigues ait enfreint une loi que ses prédécesseurs avaient si religieusement observée et que lui-même venait de renouveler ?

Ces remarques nous dispensent d'entrer dans la discussion des preuves tirées, de part et d'autre, de l'autorité des manuscrits. Il y a des exemplaires pour Guigues, il y en a pour Guillaume, et quelques-uns qui né désignent l'auteur que par la lettre initiale *W*, commune aux noms de nos deux écrivains. Les der-

niers ne décident rien ; mais entre les seconds, celui de l'abbaye de Signi, où Guillaume finit ses jours, mérite d'autant plus de considération que c'est en ce lieu surtout qu'a dû se conserver le souvenir de ses véritables écrits.

Un autre ouvrage que nous croyons devoir également refuser à notre auteur est un traité moral, en forme de lettre, qui se rencontre dans toutes les éditions de saint Augustin et de saint Bernard. Il est intitulé, dans les premières, *l'Echelle du Paradis*, et, dans les dernières, *l'Echelle du cloître*. Dom Mabillon a fait voir (BERN. Op. vol. II, p. 311) qu'il n'appartenait ni à l'un ni à l'autre de ces Pères, mais à un Guigues chartreux, suivant cette inscription qu'il porte dans un manuscrit de la Chartreuse de Cologne : *Epistola Domini Guigonis ad fratrem Gervastum de vita contemplativa*; et ensuite : *dilecto fratri suo Gervasio frater Guigo, electari in Domino.* Reste présentement à savoir si c'est le premier ou le second des deux Guigues qui ont gouverné la Grande-Chartreuse. Dom Mabillon ne prononce rien là-dessus. Mais voici des raisons qui nous paraissent suffisantes pour décider en faveur du second. D'abord, cette lettre renferme plusieurs pensées et plusieurs expressions empruntées de saint Bernard, comme tout homme versé dans la lecture de ses écrits peut s'en apercevoir en la lisant. De plus, lorsqu'elle fut écrite, il devait y avoir d'autres Chartreuses que la grande, puisqu'elle suppose que Gervais, à qui elle fut envoyée, était lui-même Chartreux. Cependant, l'auteur la composa dans les premières années de sa conversion. Car, non-seulement il mande à son frère qu'il lui dédie les prémisses de son travail, mais il s'annonce lui-même comme une plante nouvellement édifiée dans la solitude. *Hæc nostri laboris initia tibi primitus offero ut novella plantationis primitivos fructus colligas.* Ce n'était donc pas ce même Guigues sous le gouvernement duquel furent fondées les premières colonies de l'ordre. Nous pourrions ajouter une troisième raison, mais elle trouvera mieux sa place à l'article de Guigues II. C'est au même article que nous réservons à prouver que Duchesne a pris un des Guigues pour l'autre, en donnant au premier un traité *Des quatre degrés spirituels* et un opuscule *De la vérité et de la paix* (Bib. Clun., pag. 112, not.)

NOTITIA ALTERA.

Opp. S. Bernardi edit. MABILL., not., pag. xv.

Guigo I, cognomento de Castro, natione Gallus, D patria Delphinus, nativitate Valentiniensis, Carthusia majoris a B. Brunone prior generalis quintus, Bernardo charissimus, ut constat tum ex epist. 11, tum ex lib. III Vitæ S. Bern., cap. 1, vir insignis modestiae, ut suis se ipse coloribus depinxerit in quadam epistola ad Petrum Cluniac. (existat lib. I Epist. Petri Ven. ord. 25) : *Petimus, inquit, per eam qua in nos indignos vestra fervent viscera dilectionem, ut quando nostræ exiguitati vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitatis ædificatione, ut infirmitatem nostram periculosa non inflatis elatione. Et illud pre omnibus et super omnia quæsumus, et defixis in terram genibus obsecramus, ne vilitatem nostram PATRIS nomine dignam ulterius aestimetis. Satis et supersatis est, si frater, si amicus, si filius appelletur, qui nec servi nomine dignus habetur. Quo quidem exemplo ipse Venerab. Petrus ad Bernardum scribens postmodum usus est, ut videre licet epist. 388; uterque forsitan æmulatus Bernardum epist. 72. Scriptis vero et ipse plura, quibus, inquit Tri-*

themius, nomen suum immortalitate donatum est ; nempe *Vitam S. Hugonis Gratianopolitani episcopi*, quæ Innocentio II dicata reperitur apud Surium tomo II, die 1 Aprilis : *Meditationes*, quæ exstant in Biblioth. PP. *Tractatum de veritate et pace*, ms. in biblioth. Carthusiæ Coloniens. *Institutorum Carthus. lib. unum*, item *librum De contemplatione*, *epistololasque varias*, ex quibus quatuor hic habes tomo VI, aliis a me post Horstium inutili diligentia perquisitis. Cum enim ea de re scripsisset ad reverendissimum P. D. Joannem Pegon, priorem Carthusiæ Majoris atque ordinis generalem, hoc ab eo responsum habere merui, nimurum post sex incendia, quæ sacra illa domus ab incunabulis passa est, vix quidquam superesse instructissimæ illius mss. supellecillis quam majores sui summa cura et diligentia adornaverant. Tribuitur etiam eidem Guigoni lib. de *Scala claustralium*, relatus tomo V. Nec omitendum quod de illo refert Tritheanus, scilicet quod epistolæ S. Hieronymi nimio scriptorum vitio depravatas diligent studio ad veritatis linam emenda-

verit et in unum comportaverit. Guigonis hac de re A prioratus sui XXVII, vel circiter, non sine sanctitatis epistolam habes hic ex tomo I Analectorum. Porro opinione spiritum Domino reddidit an. Domini 1137, quinquagesimum ætatis agens annur, inquit Sutor, ab inchoatione vero ordinis LIII. Ita ille. lib. II Vit. Carth., cap. 5, conversionis vero XXX,

GUIGONIS I

CARTHUSIÆ MAJORIS POST S. BRUNONEM PRIORIS QUINTI

EPISTOLÆ.

I.

Ad Durbonenses (3) fratres.— De supposititiis beati Hieronymi epistolis.

(MABILL. *Analect. nov. edit.*, p. 464.)

Amicis et fratribus in Christo dilectissimis. LAZARO Durbonensi priori, et cæteris in eadam eremo Deo famulantibus, Carthusiæ prior vocatus Guigo, æternam a Domino salutem.

Inter cætera catholicorum virorum, quæ ad eruditionem fideliū elaboraverunt opera, quæ nostra quoque parvitas congregare studuit vel emendare; etiam epistolas beati Hieronymi, quotquot potuimus, undecunque quæsitas, et pro concessa a Deo facultate mendaciis expurgatas, in unum grande volumen redigimus. Abscidimus autem ab eis quasdam, quas vel ex aliorum doctorum scriptis, vel ex styli sententiarumque distantia, titulo tanti viri compemimus indignas: ex quibus illa est cuius est titulus ad Demetriadem, hoc habens initium: *Si summo ingenio parique fretus scientia.* Hanc quippe beatus Augustinus in opere contra Pelagium De gratia Christi et de peccato originali, ejusdem Pelagii esse dicit, quædam ipsius frustra tractatui suo interferens atque redarguens. Huic adduntur et istæ, ad Titatium de morte filiæ, cuius initium tale est: *Charitatis tua scripta percepī.* Ad Oceanum consolatoria, tale habens initium: *Diversorum opprobria, tribulationes multiplices.* Ad viduam, quæ sic incipit: *Magnam humilitati nostræ fiduciam scribendi.* Ad virginem, sive ad filiam Mauricii (dupliciter quippe intitulata reperitur) exordium istud accipiens: *Quantam in cœlestibus beatitudinem.* Item de lapsu virginis, sive de pœnitentia, ad Susannam: uterque enim titulus in diversis codicibus invenitur. Quæ tam diversis titulatur auctoribus, ut eorum nullius sit decoranda vocabulo, cuius hoc est in quibusdam libris initium. *Puto leve esse crimen.* In aliis istud: *Quid agis, anima? quid cogitationibus aestuas?* Ad Desiderium de XII lectoribus a nescio quo in irrisionem doctorum composita. Ad Celantiam sicincipiens: *Veteris scripturæ celebrata sententia est.* Haec stylo quidem nobiliore est scripta, sed nec sic beato Hieronymo digna. Postrema est de origine animæ disputatio, quasi inter beatos Hieronymum et Augustinum, ubi licet multa ex eorum scriptis ponantur, falsa tamen

B est: tum quia præfati doctores nunquam inter se præsentialiter sunt locuti, tum quia eadem quæstio nec apud eos, nec apud cæteros fidei catholicae sectatores adhuc usque potuit liquido definiri. Hujus disputationis tale reperitur principium: *Cum apud vos cœlestis eloquentia purissimi fontis.* Ne autem prædicti doctoris epistolæ sine rationabili causa apud imperitos suo videantur numero diminutæ, has nostræ parvitatis litteras in principio collocate. Valete. Orate pro nobis.

II.

Ad Petrum Venerabilem, Cluniacensem abbatem.
(*Bibliotheca Cluniacensis*, p. 653.)

Domino et Patri in Christo reverentissimo abbat C Cluniacensi PETRO, dignationis ejus servus et filius, Carthusiensium pauperum inutilis Guigo famulus, perpetua pace gaudere per Christum.

Crucifixum, crucifixus et ipse, crucifigendis misistis. Gratias itaque reddimus, pro qualitate munieris, charitati muneratoris. Verumtamen vestra in litteris quas misistis expressa charitas, nostræ etsi magnam præstat consolationem infirmitati, non minorem tamen humilitas confusione ingerit extremitati. Unde petimus per eam, qua in nos indignos vestra fervent viscera, dilectionem, ut quando nostræ exiguitati vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitatis ædificatione ut infirmitatem nostram periculosa non infletis elatione. Et illud præ omnibus et super omnia quæsumus, et defixis in terram genibus obsecramus, ne vilitatem nostram Patris nomine dignam ulterius aestimetis. Satis et super, satis est, si frater, si amicus, si filius appelletur, qui nec servi nomine dignus habetur. Valete. Salute reverendos Patres et dominos nostros, quibus paternam curam impenditis, quorum pariter et vestris precibus nostram illuminari cæcitatem, roborari infirmitatem et aboleri petimus iniquitatem. Domni Arberti majoris prioris infirmitibus, tanquam antiqui ac familiaris amici, nostro dolore compatimur. Domnum quoque Petrum, vestris litteris specialiter inditum, specialiter et ipsi salutamus. Pro visitatione etiam quam nobis vir egregius prior claustrensis et dominus Hugo de Creceio nuper exhibuere, paternitati vestræ gratias agimus. Incolumem vos assiduo virtutum profectu, ad no-

(3) Carthusia Durboneensis in Provincia, diœcesis Vapincensis.

strum et totius Ecclesiæ gaudium, clementia divina conservet. Apud fratres nostros nostra commendatione non indigetis. Ipsem enim vestris meritis vestrisque litteris eorum visceribus vestram memoriā insolubiliter alligastis.

III.

Ad Haymericum cardinalem et cancellarium. — *Monet duos esse hostes quibuscum maxime sit pugnandum, et contra Ecclesiæ adversarios non armis corporalibus, sed humilitate et pénitentia utendum.*

(Opp. S. Bern. edit. MABILL., vol. II, p. 1051.)

1. Domino et amico in Christo reverendissimo, sedis apostolicæ cancellario HAYMERICO, amici (si tamē dignum est) ejus, et sui Carthusienses fratres, terrena despiceret, et amare coelestia.

Quam grata fuerit nobis vestra præsentia recordatione sentimus unde, quæsumus, sic agite ut cum ab his diebus qui secundum Apostolum mali sunt, et secundum Psalmistam sicut umbra deficiunt, ad dies bonos et annos æternos transieritis, non de nostra (quid enim nos vel sumus vel erimus?) sed de illius visione et societate cum sanctis omnibus lætemini, propter quem nostram et obscuritatem nosse, et necessitatem supplere, et, quod longe pluris ducimus, tot et tantis ecclesiasticis, quibus nunquam caretis, interpositis negotiis, latebras nostras, non solum humiliet, sed et laboriose penetrare, nosque ipsos oculo ad oculum invisere, et ore ad os loqui, non est dignata vestra sublimitas; a quo solo summo beneficio et bono, societate scilicet et visione Dei, non spatis locorum aut temporum (semper enim est et ubique, et ipso vivimus, movemur et sumus) sed meritis sejungimur peccatorum, sicut scriptum est: *Non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat; neque aggravata auris ejus, ut non exaudiat: sed peccata vestra divisserunt inter vos et Deum vestrum* (Isa. LIX, 1). Quæ quoniam pene cuncta de mentis elatione aut de carnis venient voluntate, quorum nobis alterum cum belluis, alterum cum angelis est commune, sed reprobis, nitendum summopere est ut et mentis superbia prematur humilitate, et carnis luxuria sobrietate. Hinc Dominus: *Videte, inquit, ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ* (Luc. XXI, 34). Itemque: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. XI, 29).

2. Non ergo in multa nostra diffundatur intentio. Duo sunt tantum adversus quæ nobis totis est viribus dimicandum: elatio in mente, voluptas in corpore. His superatis, nil remanebit vincendum, nil supererit metuendum. Cupiditas enim rerum exteriorum non ob aliud inflammat, nisi ut his modis omnibus serviatur. Contra quæ si nostrum sentimus non satis esse conatum, divinum imploremus auxilium; sed imploremus humiliiter, imploremus devote, corde, ore, actu, habitu. Dictum quippe Israelitico, cum peccasset, est populo: *Jam nunc pone ornatum tuum. Deposuerunt ergo ornatum*

A *suum de monte Oreb* (Exod. XXXIII, 5). Itemque alias luxit populus, et nullus eorum indutus est ex culto suo. Sicut et Ninivitarum rex, homo gentilis, ad unius hominis ignoti vocem et naufragi, *descendit de solio suo, et abjecit vestimenta sua a se, et indutus est sacco, et sededit in pulvere, et clamavit ad Dominum* (Jon. III, 6); eamdem austoritatem non solum omnis ætatis et sexus homines, sed jumenta subire compellens. Et nos itaque Dominici corporis, quod est Ecclesia, cruentam scissionem, quam nonnisi nostris evenisse credendum est meritis, nec immotis visceribus, nec siccis aspiciamus oculis; alioquin pretiosis ornati vestibus, herminii et griseis conferti pellibus, numerosis et exquisitis refecti dapibus, plumis instar Sardanapali non tam impositi quam immersi mollibus, divinam indignationem quomodo nostris putamus placandam precibus? et non magis metuimus ne tun propheta contra nos dirigatur inventio, dicaturque: *Vœ qui opulenti estis in Sion, et confuditis in monte Samariae, optimates, capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel! qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti, quid dormitis in lectis eburneis, et lascivitis in stratis vestris!* (Amos VI, 10.) de quibus concluditur, et nihil patiebantur super contritione Joseph.

C 3. Erubescamus ad hoc, dulcissime, sero cognite, brevi conspecte, cito rapte, et corporalibus oculis nunquam deinceps forte conspiciende: ab amoris tamen nostri complexibus nullis casibus, nullis avellende temporibus. Erubescamus ad hoc, nosque ipsos, si possumus, desleamus, quod et Judaicam et gentilem videamur superasse duritiam, dum illi divinam severitatem media ciborum et vilitate simul atque asperitate mitigant vestium, nos in peccatis multis atque periculis, nec gloriae modum damus, neque deliciis. Neque enim agnum jam de grege, aut vitulos tantum de medio armenti, sed greges integros et armenta tota consumimus. In modum quippe Amalech, cum innumera multitudo hominum et jumentorum supervenientes ecclesiis cuncta complemus, quidquid tetigerimus, devastantes; nec his contenti, tibulas, crucis, calices, et sacras spoliamus imagines. Et ut quid hoc? forte ut pauperes sustententur, monasteria construantur, captivi redimantur? Non ita: sed potius ut ad interficiendos Christianos et sagittarii, et ballistarii, equites et lancearii conducantur; et his eripiant res et animas, pro quibus debuerunt ponere suas. Proh dolor! a summis hodie pontificibus, et per totum pene orbem, exemplo sedis apostolicæ, frater in fratre, id est Christianus in Christianum, sacra pecunia conductetur et armatur; et talibus triumphis Ecclesia mater gratulatur, et post hæc totis manibus cruenta conscientia divina pergitur ad sacrificia. Si hoc ferendum, quid reprehendendum?

D 4. At regalia, aiunt, hæc sunt, et de imperatoris sumpta palatio. Non negamus. Atque utinam in palatiis mansissent semper, non in sacrariis, imo magis nec in palatiis unquam fuissent, nec in ec-

clesiis! Quanto enim melius Ecclesiæ palatiis leges, A Pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum, amen. Nobis autem misereatur idem ipse omnipotens Deus, per vestras et totius Ecclesiæ Romanæ intercessiones et opera sacra, exhilarans corda nostra fragrantissimis et saluberrimis odoribus famæ vestræ, et continuis in veritate profectibus. Iterum valete. Salute nobis reverendos Patres Albanum scilicet et Ostiensem episcopos [Matthæum et Albericum] : et si quos alios vestræ visum fuerit discretio. Valete tertio. Habetote, quæsumus, domum istam in mente vestra, sicut ipsa vos reclusit in sua.

B

IV.

Ad Hugonem S. militiae priorem. — Docet qua ratione bellum spirituale sit agendum.

Dominis et amicis in Christo charissimis ac reverendissimis, HUGONI, sanctæ militiae priori, et omnibus qui reguntur ejus consilio, servi et amici Carthusiæ fratres, spiritualium simul et corporalium Christianæ religionis hostium victoriam plenariam et pacem per Christum Dominum nostrum.

1. Quoniam in revertendo, sicut in veniendo, præsentia vestræ gratissima allocutione frui nequivimus, visum est nobis ut per litteras vobis saltem pauca colloqueremur. Ad corporea quidem bello pugnasque visibles dilectionem vestram exhortari nequaquam novimus; ad spiritualia vero, in quibus et quotidie versamur, etsi excitare idonei non sumus, admonere saltem desideramus. Frustra quippe extiores hostes impetimus, si non prius intimos superamus. Et pudendum nimis est et indignum quorumlibet velle ditioni nostræ subiecere agmina, si non prius nostra nobis subjecta fuerint corpora. Quis enim ferat exterius in amplas terras extendere velle nos dominationem, et exiguis cespitibus, id est carnibus nostris, ignominiosam perpeti viitorum servitutem? Acquiramus itaque, dilectissimi, prius nosmetipos, ut secure deinceps ad exteros pugnemus inimicos; mentes nostras prius a vitiis, dehinc terras purgemus a barbaris.

C

2. Non igitur regnet peccatum in nostro mortali D corpore ad obediendum desideriis ejus, nec exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra nostra arma justitiae Deo, et si caro concupiscit adversus spiritum indomabiliter. Hæc enim, inquit Apostolus, *sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis faciatis.* Vellemus namque omni, si fieri posset, carere concupiscentia. Sed si in hac vita, quæ tota tentatio est, concupiscentia ad plenum carere non possumus, concupiscentiis saltem non serviamus. Ad quod quia viribus nobis parum sufficientes sumus, confortemur in Do-

5. Hæc non doctoris aut reprehensoris auctoritate, sed dolentis et lamentantis affectu fuderimus, zelo domus Dei, cuius diligimus decorum, rodente viscera nostra, rogantes et obsecrantes, si non in cæteris, in vobis saltem nonnihil proferant fructus. Si, inquam, hi cum quibus conversamini, saluti suæ aut nullam, aut parvam, aut non sufficientem adhibent curam, vos tamen, vestri non immemores, animam vestram nolite negligere. Scriptum est enim: *Custodi temet ipsum et animam tuam sollicite* (Deut. iv, 9); et iterum: *Miserere anime tuæ placens Deo* (Eccli. xxx, 24); itemque: *Omni custodia, conserva cor tuum* (Prov. iv, 23); et Dominus: *Quid prodest, ait, homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam commutationem dabit homo pro anima sua?* (Luc. ix, 25.) Non igitur ejus vobis curam eripiat aut favor principum, aut nitor ornamentorum, aut frequentia negotiorum, aut gloria pomparum, aut deliciæ conviviorum, aut oblatorum quantitas ulla donorum. Semper et ubique vestro versetur in animo, quia nescitis in tremendo Christi judicio cum quibus futuri sitis, utrum cum illis quibus dicitur: *Ite maledicti*, aut cum illis qui audient: *Venite, benedicti.* Valete. Deus Pater, qui eduxit de mortuis

(4) Lumbatæ sunt braccæ modicæ et breves.

mino et in potentia virtutis ejus, induamusque ar- A
maturam Dei, ut possimus stare adversus insidias diaboli. *Non enim, sicut ibidem sequitur, collectatio nobis est adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum, contra spiritualia nequitiae in cœlestibus, id est contra vitia et eorum incentores nequissimos spiritus. Qui si (quod et David rogat) nostri domininati non fuerint, tunc immaculati erimus, et emundabimur a delictis maximis.*

3. Stemus ergo succincti lumbos nostros in veritate, et calciati pedes in præparatione Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere ; caput galea salutis obtectum, dexteram gladio salutis munitam habentes. Curramus, non quasi in incertum ; pugnemus, non quasi aerem verberantes ; sed castigemus corpus nostrum, et subjiciamus servituti, quia hic est hominis, id est animalis ad Dei imaginem conditi, status ordinatissimus, cum et caro servit spiritui, et spiritus subditur Conditori. In hoc bello tanto erit quisque robustior, tantoque, regente et protegente Deo, numerosis prostratis hostibus triumpho gloriosiore sublimior, quanto per omnia sategerit esse humilior ; tantoque econtra ad omnia bona infirmior et inconstantior, quanto voluerit esse superbior. Deus enim resistit superbis. Non ergo opus est ut ad debellandos eos aliunde queratur pugnator, quibus omnipotens resistit præliator. Quos contra David dicit : *Custodiens parvulos Dominus ; atque id ipsum expertus in seipso subjunxit : Humiliatus sum et liberavit me.* Utamur exemplo, si simili cupimus uti remedio. Faciamus quod fecit, si desideramus quod accepit ; humilierum, ut a malis omnibus liberemur. Apostolus etiam de Domino Jesu Christo : *Humiliavit, inquit, semet-ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Nec incassum. Propter hoc enim, ait, et *Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum et omnis lingua confiteatur quod Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris.* Et hinc quoque vel maxime sumamus exemplum, si ardemus ad præmium. Faciamus quod fecit, ut sequamur quo præcessit. Sectemur viam tantæ humilitatis, ut perveniamus ad gloriam Dei Patris. *Omnis enim qui se humiliat exaltabitur, et qui se exaltat, humiliabitur,* testante eodem Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen. Omnipotentissima misericordia, et misericordissima omnipotentia Dei, tam in spiritualibus, quam etiam corporalibus præliis faciat vos semper et felicissime pugnare et gloriissime triumphare. Optamus vos bene valere, et in sacris quæ tuemini locis, nostri, cum oratis, memoriam habere, charissimi et præstantissimi, et meritis insignissimi fratres. Has litteras per duos diversos nuntios transmisimus, ne quo impedimento (quod absit) non quirent pervenire, quas petimus, ut cunctis fratribus exponi faciatis.

V.

Ad Innocentium papam II. — Consolatur summum pontificem adversus schismatis molestias.

Domino et Patri charissimo ac reverendissimo apostolicæ sedis summo pontifici INNOCENTIO, servi et filii Carthusiæ pauperes, illam quam mundus dare non potest pacem, suæque paternitatis devoutam servitatem, et non necessarium licet obsequium.

Multas ad vestri apostolatus sacras aures, etc.
Vide in Innocentio II, ad an. 1143.

VI.

Hugonis Gratianopolitani episcopi, Guigonis et Carthusiensium fratrum epistola ad Patres in synodo I Oltensi congregatos propter necem Thomæ, Sancti Victoris Parisiensis prioris, ab impiis crudeliter occisi.

(LABBE, *Consil.*, X, col. 975.)

Dominis et Patribus in Christo reverendissimis, archiepiscopis, episcopis et cæteris religiosis personis in præsentem locum defendendæ justitiae gratia congregatis, HUGO, Gratianopolitanæ Ecclesiæ vocatus episcopus, et filii ejus, Carthusiensium pauperum servus inutilis GUIGO, et qui secum sunt fratres, agenda cognoscere, cognita viriliter adimplere per Christum Dominum nostrum.

Quod homines sumus, ad naturam ; quod justi, ad meritum ; quod episcopi, vel presbyteri, vel archidiaconi, vel aliquid hujusmodi, ad ecclesiasticum pertinet officium. In primo existimus, in secundo salvamur, in tertio providendi aliis quæ subtiliora sunt, potestatem accipimus. Duo ergo priora ad nos, tertium refertur ad proximos. Quod si manifestum fuerit, juxta illud fidelium evangelicæ exemplar, quæ tandem expectata fructum non attulit, officium nos inutiliter habere susceptum, nulla justa cur in eo relinquamur remanebit occasio. Quid ergo si non solum inutiles Ecclesiæ, sed etiam perniciosi, vel verbis vel exemplis extiterimus ? Nonne non solum dejici, sed etiam digni sumus puniri ? Etsi igitur beati Thomæ, et cæterorum qui recenter lotis in sanguine Agni stolis suis ad coelestia demigrarunt, in conspectu Domini mors pretiosa mundana ultione non egeat, tamen si Ecclesiam Dei, sine qua nec publicæ res salvæ sunt nec privatæ, utilitate careat disciplinæ, rogamus supplices et obsecramus, quatenus armatura fidei protecti, et rectitudinis zelo succensi, et sanctorum Mosis, Phinees, Mathathiae, beatorum quoque apostolorum Petri et Pauli adversus Simonem, Ananiam et Barjesu pie deservientium, maximeque ipsius Domini venditores de templo cædendo proturbantis, exemplis animati, in sacrilegos homicidas ecclesiastici rigor intrepide gladium producatis, eosque, si fieri potest, omnibus sacrorum officiis privetis et beneficiis, quatenus omnis Israel audiens timeat, et nequaquam ultra quispiam faciat simile. Ipsi enim magis quam homicidæ, in quorum cruentas delicias, vota complenda, et odia satianda, sanctorum sunt corpora laniata. Qui nisi

tantæ nequitæ non solum fructu caruerint, sed et poenam senserint, omnibus apud nos justitiae defensoribus similia sunt metuenda. Valete. Orate pro nobis, et, sacris elevatis dextris super partem mundi in qua siti sumus, benedictionem et obsecrationem

A profundite. Iterum valete. Participes nos faciat Deus sanctorum operum vestrorum, gestorum et gerendorum. Valete tertio cum reverendis principibus Blesensi et Nivernensi.

GUIGONIS

MAJORIS CARTHUSIÆ PRIORIS GENERALIS QUINTI

MEDITATIONES.

(*Bibliotheca Patrum Lugdun.*, tom. XXII, pag. 1164.)

CAPITULUM PRIMUM.

De veritate et pace, et quomodo per solam veritatem pax habetur.

Veritas ponenda est in medio, tanquam pulchrum aliquod. Nec judices si quis eam abhorret, sed compatere. Tu vero cum ad eam venire desideres, cur respuis eam, cum de tuis vitiis increparis? Vide quanta patiatur veritas. Dicitur ebrioso: Ebriosus es; luxurioso, superbo linguosoque, similiter. Hoc autem verum est. Insaniunt tamen illi protinus, et veritatem in suo prædicatore persequuntur et occidunt. Vide quantum honoratur mendacium. Dicitur pessimis et vitiorum omnium servis: Boni domini. Placentur, gaudent et mendacium ipsum in ita loquente venerantur.

Sine aspectu et decore, crucique affixa adoranda C est veritas.

Quanto quæque creatura nobilior est et potentior, tanto libertius subditur veritati; imo hinc potens et nobilis, quia subditur ei.

Pungunt temporalia, cur non fugis ad alia, id est ad veritatem?

Ideo ultra omnia adversa amara est nobis veritas, quia singulæ adversitates, singulas aut plures opugnant voluptates. Veritas autem simul omnes calumniatur.

Si colores omnes, et cætera quæ per oculos experiri possunt esses expertus, aut ab aliis sensibus corporis sis expertus, si rumores omnes aut recitares, aut audires, quæ utilitas? Sic nec in tantis quæ expertus es vel audisti.

Neminem odisse potes, nisi tua iniuritate. Nam etiam inquis optare bonum, sanctorum est. Veritatem tantum et pacem, quæ ex ea procedit amare oportet.

Minister veritatis amet quod ministrat, et cui ministratur. Et, cum idipsum ab alio ministratur sibi, cum gratiarum actione suscipiat, tanquam id quod amat.

Charitas sit tibi causa dicendi veritatem, tanquam medendi. Quod si quis etiam non recipit, aut com-

B pateris ei, aut non eum diligis, aut id quod spernit vile ducis, tanquam si respuat æger salubrem medicinam.

Veritatem sine fine pax sequitur communis cum angelis; mendacium, labor et dolor, communis cum diabolo. Non defenditur veritas sed tu illa indiges.

Amara et insuavis est veritas generi tuo nimis valde, non suo, sed eorum vicio; sicut lux fulgens, infirmis oculis. Vide ergo ne tu eam amariorem facias, dum non eam sicut debes dicas, id est charitate; sicut enim pius medicus, qui salubrem et amaram ægro dat potionem, linit oram vasis melle, ut quod (dum est dulce) libenter sumitur, etiam quod salubre est, hiatu facile capiatur. Prodesse autem hominibus tuum officium totum.

Si dicas veritatem non amore veritatis, sed desiderio lædandi alium, non præmium dicentis veritatem, sed poenam conviciatoris assequeris.

Vide quantum supplicii passurus es, cum lux vera perfecte ostenderit te tibi; si tantum cruciatur, cui uno verbo aliquid malorum suorum ostendis. Tunc enim patebunt consilia cordium.

Æqualiter peccas cum vel alium vituperas, vel ab alio vituperaris; in utroque enim veritatem aut pro malo recipis, aut pro malo irrogas. Qui ergo te flagellare voluerit, vitam tuam, id est veritatem arripiat; per illam te cœdat et cruciet.

Veritas est vita et salus æterna. Debes ergo compati ei cui displicet. In tantum enim est mortuus et perditus. Tu autem perversus non ei dices veritatem, nisi putas amaram illi esse atque intolerabilem. Ex te enim metiris alios. Sed hoc pessimum est quando ut placeas hominibus, dicas veritatem, quam diligunt et mirantur sicut dices mendacia aut adulaciones. Non ergo vel quia displicet vel quia placet, dicenda est veritas, sed ut prosit. Silenda est autem tantum ne noceat, sicut lux infirmis oculis.

Panis, id est veritas, confirmat cor hominis ne succumbat corporum formis.

A Beatus, cuius mens solummodo cognitione et amore veritatis movetur sive afficitur, corpus vero ab ipsa tantummodo mente. Ita enim et corpus a sola veritate movetur. Si enim nullus in mente motus nisi veritatis, nullus in corpore nisi mentis nullus quoque in corpore esset nisi veritatis, id est Dei.

Propter pacem facis omnia, ad quam iter est per solam veritatem; quæ est adversarius tuus in hac vita. Ergo aut illam tibi, aut te illi subjice. Non enim aliud tibi restat.

Adversitas monet pacem desiderare. Tu autem cecatus id desideras quod, dum amas atque desideras, impossibile omnino est te pacem habere.

B Cur rapis in te id quod in alio ita displicet, id est ira? Irasperis ergo, quia ille frascitur. Imo jam tibi irascere, quia irasperis. Si ita ipsa tibi vere displiceret, non admitteres eam, sed fugeres. Quod fit tantummodo tenendo pacem.

Non gloriatur lacus quod abundet aqua; de fonte enim est. Sic de tua pace. Semper enim aliud aliquid est causa pacis. Tanto ergo infirmior et fallacior est pax tua quanto mutabilius est id unde oritur. Quam vilis est ergo cum oritur ex jucunditate humanæ faciei?

C Tulus appetit esse omnis homo. Quod tanto minus est quanto magis potest inquietari. Tanto enim magis potest inquietari quanto sunt paratiora habere se, aliter quam vult, ea quæ diligit. Dicat ergo aliquis hominum tibi: Ego tibi malum faciam; ego tibi pacem auferam. Cogitabo quippe de te malum aut dicam. Ecce quam paratus es mortificari et turbari.

Non sint temporalia causa pacis tuæ; tam vilis enim et tam fragilis erit quam illa. Hæc pax tibi communis erit cum brutis; tua sit cum angelis, id est, quæ de veritate procedit.

Quidquid ob pacem et beatitudinem tenueras et amaveras, contemne, nisi pacem et beatitudinem omnino vis perdere.

Pax est bonus illius animi in quo ipsa est. Propter seipsam igitur appetenda est, tanquam bonus sapor. Tanta sit in te, ut et malos non excludas.

D Non turbetur cor vestrum, neque formidet (Joan. xiv, 27), Sabbatum est verum. Hoc celebrat, qui nec illicitur nec cogitur, hic habet se in potestate, hic potest de se cleemosynam facere; ut sicut alius viderit expedire, iratus sit aut placatus.

Amor temporalis pacis necessario parit inquietudinem mentis. Qui ergo habet hanc pacem et amat, necessario caret pace.

Si malefacentibus tibi non invideas, erit tibi pax cum eis.

Sicut per similitudinem et pacem consistunt, ita per dissimilitudinem et discordiam cuncta intereunt.

CAPITULUM II.

De utili disiplentia sui ipsis, et de humili confessione peccati.

Initium redeundi ad veritatem, est disiplere [sibi] in falsitate. Emendationem præcedit vituperatio. Non enim libet mutare nisi quod disiplcit. Quia ergo semper indiges mutari, semper indiges tibi disiplere.

In omni cura quam pro salute tua geris, non est ullum officium vel medicamentum utilius tibi quam te ipsum vituperare atque contemnere. Qui-cunque ergo hoc facit, adjutor est tuus. Hoc enim agit quod tu agebas, aut agere debuisti, ut salvus fieres.

Ideo tibi places quia nihil te boni a te habere non intelligis. A te tibi nil nisi malum. Nullas ergo tibi grates debes. Malum omne a te tibi est. Pœnas itaque magnas pro vindicta debes.

Facile est iter ad Deum, quoniam exonerando itur; esset autem grave, si onerando ieretur. In tantum ergo te exonerata ut, dimissis omnibus, te ipsum abneges.

Qui se vilern esse novit, vituperationes suas tanquam suas sententias quietus suscipit et humilis. Laudes vero respuit, tanquam non suas sententias.

Cum aliquis de te malum dicit, si non est ita, eidem nocet, non tibi; sicut si vocet aurum sterlus, quid auro nocuit. Si verum est quod dicitur de te malum, doceris quid caveas. Qui autem quod bonum est dicit, non ei quem laudat, sed sibi ipsi prodest. Cum vero bonum tibi de te dicitur, ut quid rumores quos tu melius nosti, narrantur? Tu te solum vitupera.

Sua vitia quisque fugiat; nam aliena non nocebunt.

Continuum mendacium est habitus tuus, et corona tua, quoniam quod deest significant.

Cum aliquis dolet se commisso furtum, ob natum sibi inde opprobrium, non eum pœnitentia furti, sed dolet opprobrium incurrisse. Nec horret aut malum dicit peccare, sed puniri. Justis autem non aliud est peccare et aliud puniri. Ipsum nimurum peccatum atrocissimam pœnam ducunt, et ideo nullam iniquitatem impunitam posse esse, eo quod iniqüitas peccati magna pœna sit, nihilque pejus ea cuique valeat irrogari. Et idcirco ipsam præ omnibus malis cavendam ac fugiendam censent, etiam si nihil aliud mali cam sequatur.

Si quem odisse debes, neminem ita ut te. Nemo enim tantum nocuit tibi.

Si nihil melioratur, nisi prius vituperatum, tunc qui non vult vituperari, non vult utique meliorari. Scriptum est enim: *Qui odit increpationes, insipiens est (Prov. xii, 1); Qui autem acquiescit increpati-nibus, possessor est cordis (Prov. xv, 32).*

De confessione.

Nullus publicano esse poterat ad salutem redditus,

nisi humiliter confessus fuisset, quod ei Pharisaeus A vestimenta. Vestibus indiges contra frigus, non colore illo vel illo, sic cibo contra famem, non sapore illo aut illo.

Hoc solo justus es, si ob peccata tua te damnandum agnoscas et dicas. Si justum te dicis, mendax es, et a Domino veritate damnamur, ut contrarius ei. Dic te peccatorem, ut verax Domino veritate convenias liberandus.

Magnorum est pro confitentibus intercedere, ut eis ignoscatur : majorum autem, pro his etiam supplicare benigne qui nondum suum recognoscunt reatum, ut cognoscant, et pro his qui, aut quia erubescunt, aut quia amant reatum suum, non confitentur, ut confiteantur.

Omnis anima rationalis volens ulcisci se, hoc irrogat alteri quod sibi ipsi metuit, et abhorret et malum dicit. Nihil autem libentius ad ulciscendum B se quam veritatem arripit, nec ullum malum venenatiore mente infligit. Ergo nil sibi magis abhorret fieri quam veritatem dici. Hoc quippe adversarius de alio dicit quod, si is cui dicitur humiliter recognoscit, salutem mercatur aeternam. Qui enim adulterum, adulterum vocat, hoc ei dicit pro malo quod ipse pro salute sua fateri debet gratis. Libenter ergo hoc recipiat, nec qua intentione, sed quid sibi dicatur attendat.

Qui non videri, sed esse verax veraciter diligit ; nec videri, sed esse mendax veraciter metuit, statim ut se mentitum advertit, sibi contradicit, nec ab hoc ulla eum vel impropria vel damna revocant. Mavult enim verax mori, quam mendax vivere, si tamen vivit mendax, cum scriptum sit : *Os quod menticitur occidit animam.* (*Sap.* i, 11).

Hoc quod vis abscondere, id est peccatum tuum, improba et jam non erit quod abscondere debeas. Delere enim illud potes, abscondere non potes. Nihil enim opertum quod non reveletur, nec occultum quod non sciatur Quare ergo morbum mavis celare quam sanare ? Quomodo morbos tui corporis libenter aliis, ut compatiantur, ostendis, et si nolunt credere, miserum te habes, augeturque dolor, sed et irasperis, et ita de animae ægritudinibus ipsis facito.

CAPITULUM III.

De voluptatibus ac vilibus delectationibus quinque sensuum.

Vide duas experientias ingestionis et egestionis, quid te magis beatificet quod per hanc, an quod per illam experiris. Illa onerat inutilibus, haec exonerat. Quid proposit utrumque, circumspice. Hoc est totum devorasse expertum esse. Nil ultra spei remanet. Sic in omnibus sensualibus. Vide ergo quid beatitudinis omnia hujusmodi, sive in spe, sive in re, in te effecerint, et sic cogita de futuris. Cogita, inquam, prospera praeterita, et sic futura judica. Quæ speras, peritura sunt omnia. Et tu quid post haec ? Aliiquid ama et spera quod non transeat.

Pingi vis ligna coloribus, igne consumenda, cum ea quæ consumis, vis esse decora, seu cibos, seu

A vestimenta. Vestibus indiges contra frigus, non colore illo vel illo, sic cibo contra famem, non sapore illo aut illo.

Voluptas bestialis, ex sensibus carnis ; diabolica vero, omnis fastus et invidiae et fallacie ; philosophica vero, nosse creaturam ; angelica, nosse et amare Deum.

Quæ in transitorii plus delectant, haec magis mortifera sunt.

Eadem aut pejor est stultitia, genuflectere his quæ tu feceris, et animum inclinare his quæ destruis, id est saporibus vel aliis sensibilibus.

De regionibus congregavit eos, a saporibus scilicet et odoribus, et carneis tactibus eruens animos sanctos, in se colligit.

Ita conantur homines facere veram voluptatem sive beatitudinem, quasi aut nulla sit, aut fieri possit, cum ipsa sola sit, fieri vero nullo modo possit. Id autem est facere sibi beatitudinem et Deum ; et putare non esse beatitudinem, et non esse Deum.

Vide si omnes homines, dimissis omnibus aliis rebus quibus intendunt, uni tantum colori aut savori ex toto intendant, quam miseri foedi stulti erunt. Sic sunt et modo, cum tam multis ac diversis rerum qualitatibus intendunt. Non enim magis plures aut universæ creaturæ, Deus noster aut nostra salus sunt quam una quælibet earum.

Cum gaudemus unde et bruta, id est de luxuria, ut canes ; de voracitate, ut porci, et cætera, anima nostra fit similis animabus illorum, et non horremus. Ego autem mallem corpus habere canis quam animam. Et tamen si corpus nostrum in tantam canini corporis transiret similitudinem, in quantam animæ caninæ similitudinem anima nostra per luxuriam transit, quis non ferret ? quis non horret ? Melius autem ac tolerabilius esset, corpus nostrum in bestiam commutari, anima in sua dignitate, id est Dei imagine, permanente, quam, corpore manente humano, animam fieri bestiale. Et haec mutatio tanto est horribilior magisque deflenda, quanto anima præeminet corpori. Unde David : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal.* xxxi. 9). Non enim de corporis hoc similitudine, ne sit ridiculum, dici putandum est.

D Coaptare aliquid, sicut cibum aut potum, tantummodo ut plus delectet, diabolo cooperari est in perniciem nostram, et acuere gladium, quod facilius et altius nostra possit viscera penetrare. Quanto enim his amplius delectamur, tanto gravius ac profundius vulneramur.

CAPITULUM IV.

De vanis timoribus, doloribus, et cruciatibus filiorum hujus saeculi, quos contrahunt ex periturorum cupiditate et amore.

Sponte se implicat homo corporum ac vanitatis amor, sed velit, nolit, cruciatur timore ac dolore pro eorum interitu, sive cum auferuntur ipsa corpora, sive cum ipse vituperatur. Amor enim peritus,

rorum est quasi fons timorum inutilium et dolorum, A quantum laborat propter mundum, natale ejus tanquam martyris ageretur.

Sicut ex glacie frigus, ita ex temporalium amore timor inutilis animam invadit, et cæteræ miseriæ. Remove a te universa quæ tibi timendi causa sunt, sicut quæ frigoris. Remove dico non a loco, sed ab animo. Non est enim timendum nisi quod potest et quod expedit vitari, id est peccatum. Quidquid autem vitari expedit, vitari et potest, adjuvante Deo, id est iniqtitas.

Si omnes capillos capitii absindat quis, non te lædet, nisi cum eos qui capitii adhærent tetigerit. Sic te non lædent, nisi ea, quæ per concupiscentiam in te fixere radices, quis tangat. Quæ pro plura fuerint et magis amata, eo plures hac vehementiores dolores parient.

Aut extingue penitus concupiscentiam, aut para te ad conturbandum, id est ad timendum et dolendum unde non debes.

Anima humana tandiu in se cruciatur quandiu potest cruciari, id est quandiu aliquid amat præter Deum. Deum enim nequit amittere nolens. Dimittere ergo eum potest, non amittere. Nemo enim læditur nisi a seipso.

Quot rerum amoribus, quæ tibi, vel quibus tu peritus eras, te Dominus liberavit a totidem te tristitiae timoribus et doloribus absolvit

Dum corporum species vel formæ, quibus tibi adhærentibus foedaris, pereunt (tanquam syllabæ suis temporibus, Deo modulante), cruciaris. Eraditur enim quæ increverit rubigo.

Nil tibi laboriosius quam non laborare, id est contemnere omnia unde labores oriuntur, universa scilicet mutabilia.

Vide quanta turba generis tui pro mundo laboravit, et non solum non sunt adepti, sed insuper seipso amiserunt. Tu autem si studueris, plus acquires sine ulla comparatione quam est id propter quod omnes laborant aut laboraverunt.

Turbatio animi stulta, ipsa est misera; hæc fere semper fit in te, cum causas mortis tuæ, id est ea quibus male adhærebas, corrumpit Deus, ut ea deserens vivas.

Ancillam diligis turpiter, id est creaturam; ideo tantum cruciaris, cum Dominus ejus, id est Deus tuus, agit de ea quod bene vult.

Uni ex syllabis magni carminis adhæsisti, ideo turbaris cum canendo procedit cantor sapientissimus. Subtrahitur enim tibi syllaba, quam solam amabas, et succedunt aliæ ordine suo. Non enim canit tibi soli, nec tuæ voluntati, sed suæ. Quæ autem succedunt syllabæ, ob hoc tibi contrariae sunt, quia impellunt eam quam male amabas.

Quod syllaba in carmine, hoc loci aut temporis obtinet unaquæque res in mundano discursu, ideo ergo cruciaberis quia deterioribus inhæsisti, et suo ordine transiunt tanquam syllabæ in carmine.

Hæc omnia quæ dicuntur adversa, non sunt adversa nisi malis, id est amantibus creaturam pro Creatore.

Si ille aut ille tantum laboraret propter Deum,

B quantum laborat propter mundum, natale ejus tanquam martyris ageretur.

Sicut ex glacie frigus, ita ex temporalium amore timor inutilis animam invadit, et cæteræ miseriæ. Remove a te universa quæ tibi timendi causa sunt, sicut quæ frigoris. Remove dico non a loco, sed ab animo. Non est enim timendum nisi quod potest et quod expedit vitari, id est peccatum. Quidquid autem vitari expedit, vitari et potest, adjuvante Deo, id est iniqtitas.

Vide quam sis in potestate hominum ad turbandum et cruciandum. Quam facile est eis vituperare te verbis, aut cogitationis opinione, tam facile est perturbare. Quid ergo? Si displices eis, pertubaris. Ergo in eorum es potestate. Sive quis hæc faciat, sive non; tu tamen ita ex præparatione mentis expositus es. Si in bono displices eis, ipsis hoc nocet, non tibi. Labora ego tunc mutare corda eorum, non bonum tuum. Si in malo displices eis, non ipsum displicere tibi nocet, imo prodest, sed ipsum malum tuum.

Dicunt martyres Deo: *Propter te mortificamur tota die* (*Psal. xliii, 22*); tu quibuslibet vilitatibus: Propter vos conturbor tota die.

Restringe te et collige undique: ne forte volubilitas mutabilium inveniat te in ipsis, et crucieris.

Quod aliquo modo cruciaris, sive timendo, sive irascendo, sive odiendo, sive quolibet modo dolendo, tibi tantummodo imputa, id est concupiscentia tuæ, ignorantia, vel torpori. Quod si quis vult te C lædere, ejus imputa concupiscentia. Læsura tua et dolor, indicium est peccati tui; amasse te, scilicet læsibile aliquid, Deo dimisso.

Læsis spectaculis doles. Tibi et errori tuo hoc imputa, qua læsilibus inhæsisti. Nam in tantum consuevit homo malum omne in aliud retrorquere, ut si aut in lapidem offenderit, aut igne adustus fuerit, ipsis Dei creaturas culpare ac maledicere audiat; quæ nisi hoc facerent, tanquam invalidæ atque emortuæ merito culparentur, et non potius sus debilitatis lugere miseriam.

Vide quomodo, tanquam mare tam innumerabilem formarum corporearum et animorum humanorum nunquam in eodem statu permanentium, nunquam sinaris quiescere.

Quamvis sciat nutrix parvulum accepto passere lætaturum, timet tamen summopere ne accipiat, ac tanto magis, quanto magis eumdem inde lætaturum existimat, certe omnes homines et se, et quos amant, gaudere optant. Cur ergo id nutrix puer non solum non optat, sed insuper tanquam magnum malum, ne habeat cavit? Certe vult eum gaudere. Cur ergo et unde gavisurum scit subtrahit? Cur nisi quia futuram tristitiam attendit, cuius esse causam istam novit esse lætitiam? Scit enim profecto, tanto post hæc graviorem tristitiam animum pueri subituram quanto vehementius gaudium tale præcesserit, ex quantitate præsentis utique lætitiae, futuræ tristitiae metiens magnitudinem. In quo facto quid aliud ma-

lier ista suggerit esse faciendum, nisi omnia illa gaudia quæ subsequuntur lamenta, tanquam pestem venenumque vitanda? Nec attendendum quid suavitatis habeant in præsenti dum adsunt, sed quid amaritudinis generent in nobis cum abeunt. Talia sunt omnia temporalia gaudia. Cur non ergo vineam possideādam, pratum, domum spatiōsam, agrum; cur non aurum argentumque, cur non opiniones hominum laudesque, ac cætera similia, eadem causa provida cautela devitem? O quis dabit decrepito puerō et tamen stulto, id est humano generi toti orbi diffuso, quamdam magnam, quamdam sapientissimam nutricem, quæ tali cura ac sollicitudine subtrahat ei, vel revocet eum a gaudiis, quæ futurorum semina sunt dolorum? Sed unde tantus in toto orbe genitus fletuum, nisi quia hæc nutrix piissima ac potissima nunquam cessat, sive per semetipsam, seu aliter, humano generi, causas dolorum, id est temporalia, tanquam passerem puerō, auferre aut non dare.

CAPITULUM V.

De cupiditate, amore, et gloriacione terrenorum et temporalium, et quomodo per ea vera miseria non tollatur, sed augeatur.

Duobus modis, cum duæ res sunt æquales, potest hæc major illa fieri, aut suo proprio augmento, aut sociæ detrimento. Hoc posteriore modo omnes principes et potestates sæculi aut gaudent, aut nituntur cæteris omnibus esse majores, eorum, videlicet, dejectione et detimento, non sua, id est corporis aut animi sui erectione aut augmentatione. Neque enim aut corpora eorum, aut mentes ullo modo meliorantur, sed videntur sibi profecisse et crevisse, quia illi defecerunt et decreverunt. Quod si ita omnia diminuta essent, ut in nihilum redacta essent, in quo cresceret ex hoc anima vel corpus tuum?

Sicut qui vult lateres facere, plateam præparat, ubi eos interim ponat, non utique ibi remansuros, sed, cum exsiccati fuerint, alibi transferendos; et ita platea illa nullis specialiter lateribus parata est, sed omnibus æqualiter qui faciendi sunt, ita hunc locum humanæ habitationis, creandis hominibus et alibi peracto suo tempore transferendis, fecit Deus. Et, sicut figulus alios aufert, ut recenter facti in eorum succedant locum, ita Deus morte, tanquam translatione priorum, successuris præparat locum. Stultus ergo et insanus est qui in platea cordis amore inhæret, ac non potius quo sit transferendus hinc semper sollicitus meditatur. Nec injustum aut austerum videri lateribus debet, cum hinc transferuntur, nimirum cum hac intentione positi fuerint. Neque videbitur nisi his qui se hinc necessario transferendos non cogitant, qui commune et nulli proprium, sed innumerabilibus futuris communiter deputatum, insana cupiditate tanquam suum vindicant proprium. Vide in hac eadem re aliam insaniam nihilo minorem. Cum enim hi lateres fere omnes ejusdem sint quantitatis, vix tamen eorum ullus,

A unius tantum spatio contentus est, imo ejectis aut conftractis quod potest multorum laterum, tñi sibi vindicat locum.

Quid tibi videtur de eo qui totam intentionem suam, et tempus impedit ad fulciendam aliquam domum, quam fulciri est impossibile ex his rebus ex quibus nil omnino fulciri potest, vel si possit, ipsæ fulturæ indigent totidem fulturis aliis quot ipsa domus quæ ex his fulcienda est; et illæ fulturæ totidem, et ita in infinitum? Vita hæc, domus; futor, tu; fulturæ, temporalia, quæ nunquam in eodem statu permanent, et nec fulcire, nec fulciri omnino possunt.

Longam tentationem petit, qui longam vitam petit. *Tentatio est enim vita hominis super terram* (Job. vii, 1).

Quod in suis amicis vel parentibus non amavit Deus, id est potentiam, nobilitatem, dvitias, honores, non ames tu in tuis.

Laqueos comedis, bibis, vestis, dormis; omnia laqueus.

Exsules amore, voluptate, affectu, non loco. Exsules in regione corruptionis, passionum tenebrarum, ignorantiae, malorum amorum et odiorum.

Quantum diligis te, id est hanc vitam temporalem, tantum diligas transitoria, sine quibus esse non potes, necesse est. Et quantum spensis hanc vitam, et ejus fomenta.

Grave est tibi hoc vel illud amisisse. Ne quæras ergo amittere. Quærerit enim amittere, quisquis ea diligit et acquirit, quæ retineri non valent.

Omnis miseria in hoc est. Omnes amant aliquid principaliter, ubi semper intentionem habent fixam. Tu vero quid? Ecce omnes quasi thesauro invento arreptis mundi partibus singulis, singuli intendunt, aut certe inter plures scinduntur, ac si canis inter duo frusta carnis positus, ignoret cui potissimum appropinquet, alterum timens amittere.

Si hæc in quibus confidis aut delectaris, facerent hoc in semetipsis, irrideres tanquam stulta, imo lugeres tanquam perdita. Et si omnes ita insaniunt, nunquam bonum est tibi insanire? Si te ipsum tam immundum toleras, cur non quemlibet alium? Quot ea quæ diligis casibus subjacent, totidem et animus tuus.

Qui hoc amat quod amandum non est, miser est et stultus, etiamsi nunquam vel ipse, vel illud pereat. Nunquid enim idololatra propter hoc tantum miser est, quia peritum est quod adorat? Ergo non esset miser, si illud non periret? Certe manente idolo ejus, miserrimus est adorator, licet incolumis corpore, et temporalibus bonis plenus.

Non te faciunt adversa miserum: sed ostendunt fuisse et docent. Prosperitates vero excæcant animum, tegendo et augendo miseriā, non auferendo.

Vide quomodo capiatur anima rebus corporeis, et capta crucietur, utpote in puerō. Capitur enim viso passere, quem, cum acceperit, subiacet tot casibus, quot passer ipse. Quomodo autem est tuta priusquam

talibus capiatur? Ea enim quæ placent tenent illam, A ut possit adversis multari.

Data nave, flatibus ferebamur ad gaudendum seu dolendum alternatione occursantium formarum.

Quomodo non glorietur aut superbiat de fortitudine vel pulchritudine, quando de infirmitate vel turpitudine gloriatur homo? Gloriatur enim si vehatur equo, aut ejus turpitude pannorum decore veletur, cum potius gloriari posse videretur, si equum sua ipse virtute portaret, aut certe eo non indigeret, et fulgore suo vestes ipse decoraret, aut earum saltem decore non indigeret. Hæc enim et his similia indigentiam ejus ac turpitudinem protestantur.

Quam libenter ostentaret homo suam pulchritudinem si haberet, qui tam libenter ostentat alienam, videlicet in vestibus sive pelliciis, sive cujuslibet modi?

Non minus dolendum est pro eo qui gaudet temporalium adeptione quam qui amissione dolet. Uterque enim febre vexatur, id est amore mundi.

CAPITULUM VI.

De inutili et vili appetitu laudum et gloriae, vel favoris humani.

Si bene scires naturam ac potentiam humanæ opinionis, vel favoris, nunquam vel exigue pro eis labores, aut gauderes, aut contristareris. Nil enim prosunt cui impenduntur; sicut colores, et cæteræ formæ, corpora, vel res quibus insunt, deturpant, et ipsis nil prosunt aut obsunt. Quid enim profuit soli aut lunæ quod eos pagani deos putaverunt? Aut quid eis, quod tu eos creaturas esse cognoscis, obest? Quod si etiam stercora eos esse putares, quid eis noceret? Quare, sicut naturam et potentiam illius aut illius herbæ sive ligni, ita harum rerum scrutare. Facile, adjuvante Deo, id poteris, ex cuius opinionibus vel favoribus cætera metienda.

In hoc cognoscis quæ soli Deo debentur, quia exhibita cuicunque rei nil prosunt, ut cognitionis, amor ad favendum, timor, reverentia, admiratio, etc. Hæc enim, eo ipso quod ei cui exhibentur nil prosint, ostendunt se ei soli degeneri qui nullo eget. Si enim laudari vel cognosci aut admirationi esse prodesset, quis non quotidie mercede conduceret tanquam operarios, qui hæc sibi exhiberent assidue, ut sine intermissione proficeret posset? Quæ mater filii suis id non sine cessatione impenderet? Quis non vestes, prædia, jumentaque, seipsumque die noctuque bona diceret, ut sic meliora laudando redderet? Nihil ergo ista prosunt, cui impenduntur. Quis autem exhibet, exhibendo deterior aut melior efficitur. Si autem amat, aut admiratur, aut timet id quod debet, melior; si autem non debet, deterior utique fit. Similiter in cæteris. Quam ergo pius est Dominus, qui nihil a nobis exigit, ut sibi prosit, multumque a nobis sibi serviri reputat, si quod nobis est utile semper agamus.

Sicut radicum, herbarum, vel cæterarum rerum naturas, ita opinionis, favoris, laudis, vel vituperationis, expende.

Amor uniuscujuscunque hominis est omnium. Singuli enim omnes amare debent. Qui ergo hunc sibi specialiter exhiberi vult, raptor est, et ideo reus contra omnes efficitur.

Ecce huic corpori immistus. satis miser eras; omnibus enim ejus corruptionibus usque ad morsum pulicis, vel sorunculi subjacebas. Non suffecit hoc tibi. Immiscuisti enim te aliis, quasi corporibus, opinioni hominum, admirationi, amori, honori, timori, et aliis similibus, et sicut ex corporis, ita ex horum læsione, dolore afficeris. Ipsemet ligna, quibus combureris tibi adhibuisti. Læditur nempe honor tuus cum contemneris; sic de cæteris. Ita etiam de formis corporum cogita.

Quo te ille aut ille vitio contempsit, eodem tu te contemptum tanquam timidus doluisti, scilicet superbia. Et quo tibi vitio abstulit, eodem tu doluisti ablata, id est amore peritrorum.

Nisi contempseris quidquid possunt homines vel adversando, vel adjuvando, non poteris contemnere eorum affectus, id est odia vel amores; quare, nec opiniones bonas aut malas.

Vide quomodo vendis amorem et cæteros affectus animi tui ad obolatas aut nummatas, sicut in taberna vinum. Rursum attende qualiter emas opiniones et amores ac cæteros affectus, sive motus humanorum animorum, ad obolatas et nummatas, sicut in taberna vinum.

Hic homo dedit pro laudibus omnia sua; ille, pro voluptate ventris et gutturis. Quis horum pejus operatus est? Hoc quidem nescio, sed scio alterum porcina, alterum diabolica voluptate actum.

Quare vis amari ab hominibus? Utique, ut adsint mihi, id est huic vita meæ. Ergo quia sentis te infirmum, et eorum violentiæ succumbere paratum. Quasi dicas: Si voluerint homines, moriar; si voluerint, vivam. Quod falsum est. Nec esset enim morieris, sive illi velint, sive nolint. Quid enim ages ut non moriaris? Ergo optas magna de te vel bona opinari homines, ut te ament aut timeant. Ament autem vel timeant, ut prosint, vel non obsint. Econtra metuis vel abhores prava de te vel mala opinari homines, ne oderint aut contemnant, aut ne noceant, aut certe ut non prosint. Hoc autem propter ipsam experientiam infirmitatis atque debilitatis quam contraxisti, a Deo recedendo, et instabilibus atque infirmis inhærendo et innendo. Si enim non sentires eorum vilitatem atque infirmitatem, non timeres pro eis, atque doleres. Sed times pro eis ac doles, cum videlicet pereunt aut auferuntur. Ergo cognoscis eorum vilitatem et infirmitatem. Quapropter nullam potes omnino excusationem prætendere, quod ea diligis, aut eis inniteris. Mirum tamen valde est alicujus rei infirmitatem sentire, et tamen inniti ei, vilitatem nosse, et amare sive mirari. Dum ergo propterea doles aut metuis, duo in te, quæ simul posse esse non videntur esse demonstras, id est et nosse te et sentire eorum infirmitatem ac vilitatem, et tamen amare et inniti eis. Nam nisi ho-

rum alterum inesset tibi, id est, si aut non amares A reverentiae atque admirationis affectu. Hic enim solus cultus verus et perfectus. Quicunque ergo alicui rei praeterquam Deo hunc exhibet, idololatra verus est. Qui vero haec vult sibi exhiberi, cuius, nisi diaboli veraciter locum tenet, qui modis omnibus haec ab hominibus conatur extorquere? Itaque omnes quarelae hominum in hoc sunt quod scilicet aut pereunt, aut auferuntur eis dii eorum, id est creature, quibus hunc verum et divinum exhibebant cultum, sive quod talis eis non exhibetur cultus. Vide ergo quantum adhuc in te, et in toto mundo regnet idolatria.

CAPITULUM VII.

De vera laude justorum, et vituperatione malorum, et quis sit laude dignus vel indignus.

Esto talis qui lauderis; non enim bene laudatur, nisi bonus, quod non est qui laudis cupidus est, non ergo laudatur. Cum ergo laudatori blandus es, jam non tuo laudatori blandus es; non enim jam tu laudaris, quippe tam vanus.

Cum dicitur quam bonus, quam justus, qui hoc est laudatur, non tu qui non es, imo etiam vituperaris non parum, quippe tam malus, tamque injustus. Laus enim justi, injusti est vituperatio. Ergo tua, ut injusti. Cum ergo laudatori justi applaudis, tuo verissimo vituperatori applaudis, quia injustus es. Non est enim justus, qui se justum putat, nec unius diei infans.

Qui gaudet laudibus, perdit laudes. Si amas laudes, noli laudes sciri, hoc est, si vis laudari, ne velis laudari. Non enim potest vere laudari qui vult laudari. Ille laudatur, cuius bona jactantur. Qui autem vult laudari, non solum vacuus est omni bono, sed insuper plenus est magno et diabolico malo, nimis magna arrogantia. Non ergo laudatur. Justus autem econtrario semper laudatur; cuius vituperatio nulla esse potest. Vituperatio quippe est malorum improbatio; quae autem justus non habet, non possunt ei improperari, quare non potest vituperari. Universaliter autem omnis justorum laudatio, injutorum est vituperatio, et omnis injutorum vituperatio est justorum vera laudatio. Cum vero quis de bono laudatur, non laudato, sed laudatori prodest.

Laudat te quis propter sanctitatem, sursum tendit. Ultra te est enim quod ei placet, id est sanctitas. Tu vero si amas illum non tanquam cui placet sanctitas, sed tu deorsum tendis.

Qui dolet aut irascitur amissio aliquo temporali, eo ipso se dignum qui amitteret ostendit. Similiter qui accepto convicio irascitur, aut dolet, eo se dignum fuisse demonstrat. Tautum enim vellet laudari, quantum noluit conviciari.

Contemptus aut parvi habitus doluisti; hoc ipso contempnendum ac parvi habendum fuisse, et ideo D iure id factum demonstraris. Nisi enim contempnendus ac parvi habendus fuisses, contemni nec parvi haberri nequaquam timuisses aut doluisses. Hoc enim ipso solo, vel maxime contempnendus et parvi habendus es, quod id times aut doles. Prorsus non timet vilis haberri nec contemni, nisi vilis et contemni dignus.

CAPITULUM VIII.

De his qui volunt amari et admirationi haberri, et quomodo per talem appetitum homo diabolo assimilatur, et seipsum facit idolum ceterorum.

Vere colit Deum ille solummodo qui in eum vere intendit, eum vero timoris, vel amoris, honoris vel

rum cultus verus et perfectus. Quicunque ergo alicui rei praeterquam Deo hunc exhibet, idololatra verus est. Qui vero haec vult sibi exhiberi, cuius, nisi diaboli veraciter locum tenet, qui modis omnibus haec ab hominibus conatur extorquere? Itaque omnes quarelae hominum in hoc sunt quod scilicet aut pereunt, aut auferuntur eis dii eorum, id est creature, quibus hunc verum et divinum exhibebant cultum, sive quod talis eis non exhibetur cultus. Vide ergo quantum adhuc in te, et in toto mundo regnet idolatria.

Nulla res debet velle amari tanquam bonum, nisi quae eo ipso quod amat, suum beatificat amatorrem. Nulla autem hoc facit, nisi quae amatore non egit, id est cui non prodest nec ab alio amari nec amare aliud. Crudelissima igitur res est, quae vult ut quis in ea intentionem suam et affectum et spem constitut, cum ipsa ei prodesse non possit. Hoc faciunt dæmones, qui pro Dei servitio, suo volunt homines occupari. Clama igitur tu amatoribus tuis: Cessate jam, miseri, nunc me admirari, revereri, vel quolibet honorare modo, quoniam ego miser nec mihi nec vobis auxilium ullum ferre possum, imo ego egeo vestro.

Quantum in te est, omnes homines perdidisti, interposuisti enim te inter Deum et ipsos, ut, verso in te intuitu, et, dimisso Deo, te solum admirarentur, intuerentur, atque laudarent: tibique et eis omnino hoc inutile, nec dicam damnosum.

C Nil dignius in creaturis rationabilibus, mentibus præsertim piis, nil vilius corruptionibus corporum. Cum itaque vis esse admirationi hominibus, hac ipsa superbia cæcatus, vide ad quam miseranda deveneris. Vide ergo justitiam Dei. Tu enim proposuisti te Deum, id est admirandum excellentissimæ parti creaturarum, et ille subjecit te infimæ. Tu enim voluisti et fecisti, quantum in te fuit, te ab omnibus hominibus sciri, videri, laudari, admirationi et venerationi haberri, amari, timeri, honorari; quae omnia ab excellentissima omnium creaturarum parte, id est solis rationabilibus mentibus, soli Deo debentur. Juste ergo factum est ut qui Deum dignissimas creature partibus te proponebas, quod in ea vilissimum est, ut Deum acciperes, et qui ab excellentissimis, quidquid soli Deo debebatur, extorquere perversa usurpatione voluisti, quidquid ipse debebas, soli Deo vilissimis, id est corruptis corporum caderibus impenderes. Nam omnia quae superius posuisti, soli Deo debita amorem scilicet, etc., istis exhibes toto corde. Dum ergo usurpas quidquid est Dei, laudari scilicet, etc., amisisti quidquid est hominis, laudare Deum, ad quod creatus es, etc. Et quia supra summum locus non est, nec infra infimum, dum supra summum tendis, infra infimum rursus es. Qui enim aliquo fruatur, ei necesse est per amorem subdatur. Tu autem frueris infimis. Ergo infra infima trusus es, ubi locus nullus est.

Amicitia mundi hujus, ut beatus Jacobus dicit,

inimica est Deo. Qui enim voluerit esse amicu sacerdoti hujus, inimicus Dei constituitur (Jac. iv, 4). Qui autem diligit vel unam muscam in hoc mundo, totum mundum diligit necesse est. Totus enim ei quam diligit rei necessarius est. Porro quandiu amor hujus mundi, tandiu inimicitiae inter Deum et homines sunt. Cum ergo ab eis te vis diligi, ut inimici Deo fiant vis. Prædictas autem ut quidquid est creatum, contemnatur, quatenus Deo reconcilientur. Nunquid ergo te solum excepturus es, dicturusque hominibus : Omnia contemnите propter Deum præter me, ut scilicet nil sit aliud quod impedit reconciliari homines Deo, nisi tu, atque ita propter te solum inimicitiae inter Deum et homines perseverent, sitque nemo salvus, dum diligendo te, totum mundum diligere coguntur tanquam sibi necessarium ? Aliud est autem diligere homines in mundo vel propter mundum, aliud in Deo vel propter Deum, aliud cupide vel misericorditer.

CAPITULUM IX.

De anima quæ per fruitionem et amorem temporalium a Deo recedit, et a dæmonibus constitutatur.

Dicant temporalia bona : Si Deus sanaverit nos a morbo corruptionis, quid ages ? In ipso usu considera in quo melior ex nobis fias, vel quid inde spores in posterum. Expertus es nos. Quid ergo ? Vis in nos mutari, an nos in te ? Quid tibi et nobis ? Quid doles de transitu nostro ? Maluimus interire, secundum Domini voluntatem, quam manere secundum tuam cupiditatem. Nullas tibi pro hoc amore tuo referimus gratias, sed potius ut stultum irridemus. Cui enim potissimum obedire debemus, Deo an tibi ? Dic, si audes, nonne hoc est fere tuum totum officium, nos in putredines devorando convertere ?

Hæc tua utilitas, tua potentia, ut per te nostra saies transeat affluenter; non enim facere vales ut maneat hoc tuum studium. Hæc tua beatitudo, ut nostris non careas sordibus, quibus votive succumbis, corrumpente et constuprante te per eas diabolo, non sine sua voluptate magna, et gaudio de tua deceptione et interitu.

Quacunque forma frueris, ea quasi masculus est tua menti. Cedit enim et succumbit ei ; et non ipsa tibi, sed tu ipsi conformaris et assimiliaris. Ejusdemque formæ imago remanet impressa tanquam simulacrum in templo suo, cui non bovem, non hircum, sed animam rationalem et corpus, id est te ipsum totum immolas, cum ea frueris.

Vide quomodo, quasi in taberna, amorem tuum quasi venalem prostitueris, et ad mensuram munerum pariter ipsum hominibus impendis. Nihil in hac taberna accipit qui nihil dat, aut datus speratur. Et tamen nec quod venderes haberes, nisi tibi nil danti gratis esset datum desuper. Recepisti ergo mercedem tuam.

Evacuatio et elongatio a Deo præparat ad concupiscendum.

A Qui te in te frui vult, eas a te gratias meruit quas museæ et pulices, tuum sugentes sanguinem.

Si hæc (quibus in mente tua impressis admiratione et amore, qui cultus soli Deo debetur, succumbis) in aliquo angulo domus, seu sculpta, seu picta, admiratione seu amore, seu corporis inclinatione venerareris, et innotesceret populo, quid de te faceret ?

Mulier quæ propter hoc non fornicatur, et deserit proprium virum, quia non invenit adulterum diu mansurum, non vitat adulterium, sed querit diuturnum. Tu autem ad mali cumulum divaricasti crura mentis tuæ omni transeunti, ut vel momentaneis adulteriis fruereris, quia diuturnis vel æternis non poteras.

B Hæc est prorsus pravitatis humanæ summa, meliora se deserere, id est Deum ; et minoribus se intendere, fruendoque eis inhærere, id est temporibus.

Scarabæus dum supervolat, cuncta intuens nil pulchrum aut sanum sive durabile eligit, sed, sicubi stercore jacent fetentia, eis protinus insidet, sprevis tot pulchris. Ita animus tuus cœlum terramque, et quæ in eis magna et pretiosa sunt, intuitu pervolans, nulli adhæret, contemptisque omnibus, vilia multa ac sordida, quæ cogitanti occurunt, libens amplectitur. Erubescit ex his.

CAPITULUM X.

De impudentia et frontositate animæ fornicantis, quæ petit a Deo in suo scelere confoveri.

Cum rogas Deum ut non auferat tibi aliquid cui inhaessisti cupide, ita est ac si mulier, a viro suo in ipso adulterio deprehensa, cum debeat petere veniam criminis, roget potius ne interrupcat ei ipsius adulterii voluptatem.

Non satis tibi est a Deo fornicari, nisi ipsum ad hoc inclines, ut ea quibus corrumperis fruendo, augeat, conservet, et coaptet, id est formæ corporum, sapores et colores.

Quæ est adeo impudens mulier ut dicat viro suo : Quære mihi illum aut illum cum quo dormiam, quia placuit mihi plus te, alioquin non quiescam ? Tu tamen facis hoc viro tuo, id est Domino, cum præter ipsum aliquid diligens, id ipsum ab eo petis.

D Cum dicis Deo : Da mihi hoc aut illud, hoc est dicere : Da mihi in quo te offendam, et a te fornicer. Cum enim aliquid aliud ab eo quam ipsum petis, ipsa petitione tua reatum ei tuum et fornicationem ab eo ostendis, et nescis.

Misericors vindicta, si sponsus, sponsam suam adulteram deprehendens, eam tantum subtrahit eis cum quibus fornicabatur. Quam vero impudica et inverecunda est ipsa, si ad injuriam hoc accipiat ! Nulla alia fere tibi est causa dolendi, nisi talis, id est de subtractis fornicationibus tuis. Ipsi ergo doles tui arguunt fornicationes tuas, ita ut non sit opus aliis testibus.

Hæc solet a sponsi oculis quamlibet inverecunda et impudica mulier abscondere, lacrymas quas pro damnis quæ contingunt adultero, et quas pro injuriis

ab adultero, sibi irato, illatis fundit; ipsas quoque **A** sed etiam magnum animæ suæ detrimentum incurrit. Dum enim propriam quærerit, quæ nulla esse potest, a communi repellitur, id est a Deo. Sicut enim omnium hominum una est natura, ita et utilitas.

Felix est omnis qui nihil vult quod sibi prosit. Potest ergo homo velle quod sibi aut non prosit, aut ob sit? Utinam vel semel in vita tua tota velis quod expedit sicut volendum est! O misera sors, non posse nolle quod obest!

Si interroges homines quare sint miseri, utrum non velint quod sibi sit utile, an quia non habeant quod nolunt, respondebunt statim quia non possunt habere quod volunt. Hoc autem est dicere: Illuminati quidem sumus, et bene quid utile nobis sit novimus et amamus, sed infirmamur. Quod falsum est. Quis enim sæcularium omnium diligit aliquid quod eum facere potest meliorem? Nil optant homines quod non sit vilius ipsis. Et quomodo id quod melius et pretiosius est ac dignius, ex deterioribus ac vilioribus et indignioribus potest meliorari? Heu quot sunt qui agunt quod volunt, quam pauci qui velint quod sibi prosit adeptum! Et tamen quis unquam poterit hoc persuadere filii Adæ? Quando credentur non amare utilitatem suam, cum parati sint jurare, nihil se sibi male optare, et omnia quæ patiuntur in tot laboribus propter suam utilitatem se tolerare? Tanquam si dicas idololatræ quia non colit Deum. Statim enim insiliet, jurans se colere Deum, et quanta in cultu ejus expendat annumerabit, ipsumque etiam quem colit Deum, digito demonstrabit. Et tamen non colit Deum, sed errore deceptus pro Deo habet. Ita homines sine dubio non utilitatem suam diligunt aut volunt, sed quod errantes utilitatem suam putant. Et ideo quidquid pro re tali aut agunt aut patiuntur, pro utilitate se agere putant aut pati. Non autem vult aut diligit utilitatem suam, nisi qui Deum diligit. Ipse quippe solus, tota et sola est utilitas humanae naturæ. Scriptum vero est: Quoniam qui manet in charitate, id est qui Deum diligit, in Deo manet, et Deus in eo (*I Joan. iv, 16*). Talis est ergo utilitas humana ut eam, nisi qui habet, diligere nemo possit, et quæ a suo dilectore non possit omnino se Jungi. Hoc ergo ipsum quod dicunt homines diligere se quidem utilitatem suam (quis est enim qui hoc non sit jurare etiam paratus?) sed eam non habere, hoc ipsum, inquam, testimonium est, eos aliud diligere, non ipsam suam utilitatem. Nihil enim aliud homini faciendum est ut utilitatem suam habeat, nisi diligere. Sed ipsi homines conantur assidue facere eam quasi non sit, sicut pagani Deum. Nam si solus Deus utilitas est hominum, quo carere non potest, nisi qui eum nequaquam diligit, non facienda utique est, cum sit æterna, sed tantum diligenda. Hoc solum prorsus est totius miseriae nostræ causa, quod scilicet utilitatem aut non cognoscimus et non amamus, aut non quantum vel sicut cognoscenda et amanda est, cognoscimus et amamus.

CAPITULUM XI.

De ignorantia sui ipsius qua homo, per amorem terrenorum extra seipsum effusus, se considerare non potest.

Penuria interioris spectaculi, id est Dei (non quod non insit, sed quod a te interius lippo non videatur), facit ut a tuis interioribus foras libenter exeras, imo in te tanquam in tenebris nequeas commorari, et exterioribus corporum formis, seu opinionibus hominum vaces admirando. Nec imputes formis corporeis, quod te aut detinent aut terrent, sive aliquo modo movent, sed tuæ cæcitatì, atque a summo bono vacuitati.

Vide quantum te ipsum ignores. Nulla est enim regio tam remota et ignota tibi, de qua facilius credas falsa narranti.

Aliquando malum displicet sine mercede boni, velut, si duo velint in domo una propriam superbe exercere voluntatem, uterque malum vult. Horum si alterutrum sibi displiceant voluntates, non odio superbiæ fit, sed amore. Odit enim illius superbiam, hic qui amat suam, quæ impeditur ab illo. Hic laqueus est valde occultus.

Ita te habes in hoc mundo, quasi ad spectandum ei mirandum formas corporum huc adveneris.

Si spectaculis interioribus non careres, nunquam ad exteriora exires, sive vacares.

Sicut in fabula puerilla defecit intuendo solem, ita es tu ad necessario perituras corporum formas et opiniones humanas.

Hoc spectaculum nullius oculis in hac vita, nisi Dei maxime, et tuis pro captu tuo patet quam videbile corporibus, et eorum formis, vel opinionibus humanis et favoribus superferatur animus tuus, aut subjaceat.

Vide quomodo aversus a Deo intrasti in hunc mundum, inhiantre ore ad omnia præter ipsum.

CAPITULUM XII.

De vera utilitate hominis, et qualiter omnium hominum est una et eadem utilitas.

Beatus qui eligit ut secure laboret. Hæc est autem secura electio, et labor utilis, id est omnibus velle prodesse, ita ut talis velis esse eis qui tuo non egeant auxilio. Tanto enim minus agunt quod expedit, quanto propriis utilitatibus videntur intendere. Hæc est autem propria uniuscujusque utilitas, omnibus velle prodesse. Hoc autem quis intelligat? Qui ergo propriam quærerit agere utilitatem, non solum nullam suam utilitatem invenit,

D sed ipsi homines conantur assidue facere eam quasi non sit, sicut pagani Deum. Nam si solus Deus utilitas est hominum, quo carere non potest, nisi qui eum nequaquam diligit, non facienda utique est, cum sit æterna, sed tantum diligenda. Hoc solum prorsus est totius miseriae nostræ causa, quod scilicet utilitatem aut non cognoscimus et non amamus, aut non quantum vel sicut cognoscenda et amanda est, cognoscimus et amamus.

CAPITULUM XIII.

De prudenti cautela qua utendum est ad suam utilitatem quibuslibet prosperis vel adversis.

Ecce constristatus et conturbatus, quereris de illo aut illo, quod contumeliosa et odio plena tibi dixerit verba. Doles ergo aut talia tibi, aut tali mente esse locutum. Bene omnino, si propter ejus utilitatem doles.

Non enim hoc ei expedit. Si autem propter te, prave. Nil enim tam sanctum ac bonum : tam sancte ac bene tibi dicere potuisset, quod esset utilius tibi quam haec erunt, si bene eis utaris. Sive enim bona sive mala, bene vel male dicat tibi quis vel faciat, talia tibi erunt qualiter eis usus fueris. Sibi autem qui fecit aut dixit, talia erunt, quali ea voluntate fecit aut dixit. Sicut enim mentitur iniquitas sibi tantummodo, non tibi, si non consentias, et si redarguas, ita omnia mala facit sibi ac dicit, id est ad perniciem suam, si pie ac compatienter non consentias sed redarguas. Ei ergo qui malum tibi fecit aut dixit, condolere debes, non tibi, cui etiam aliena mala in bonum, si eis bene utaris, cedent, et in tam bonum quam bene eis uteris. Ergo et tantum in malum quam male uteris eis, sive mala sint, sive bona quæ facta vel dicta tibi sunt, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. VIII, 28), in tantum omnia, ut etiam aliena mala. Odientibus autem Deum, econtrario omnia cooperantur in malum ipsorum, et in tantum omnia, ut etiam bona. Totam igitur querelam in te ipsum male utentem verte. Nam et si re vera mala sunt quæ facta aut dicta sunt tibi, tibi certe mala esse nullo modo poterunt, nisi eis male utaris ; sic nec bona bona, nisi bene eis usus fueris.

Hoc semper intuendum quid fiat in animo tuo ; nec quid sive boni sive mali alii faciant, sed quid tu de ipsis eorum factis facias, quomodo scilicet utaris bonis et malis eorum, quantumque ex eis proficias sive favendo et adjuvando, sive compatiendo et emendando. Tunc enim de omnibus factis hominum bene operaris, cum nullis eorum beneficiis illicheris ad favorem, nullisve malefactis deterris ab amore. Tunc enim gratias amas. Non enim est ullius meriti pacem habere, nisi cum iis qui eam nobiscum non habent.

Quidquid fiat tibi, dummodo animus tuus nec iræ, nec odii, nec tristitiae, nec metus motum incurrit, neque horum causam, in futuro sæculo nihil nocebit.

Oppone duas pilas radio solis, unam de argila, alteram de cera ; quamvis sit unus idemque radius non tamen idem in utraque operari potest, sed secundum præparationes earum, diversa in eis agit, hanc indurans, illam liquans, neque enim terream liquare, aut ceream durare potest. Ita et una metalli species, aurum scilicet, conspectum a pluribus, diversos in eis, secundum præparationem mentium

A eorum, excitat motus. Alius enim accenditur ad rapiendum, alias ad furandum, alias autem ad pauperibus erogandum. Qui stultus est, dicit beatum ejus possessorem ; qui sapiens, luget ejus amatorem. Nec in bona mente malam, nec in mente mala bonam voluntatem excitare valet, sed omnino et haec, et aliae seu corporum seu rerum aliarum species sive causæ, mentes humanas, secundum præparations earumdem, movent. Et ideo tota causa mali-tiarum nostrarum nobis ipsis imputanda est, non ipsis rebus in quibus peccamus. Ergo nihil aliud nobis faciunt, nisi probare. Ostendunt enim quales in occulto eramus, non faciunt nos tales. Quam enim firmo et immobili amore sponsa sponso adhæreat, aliorum virorum probat intuitus. Si enim bene casta est, nullius alterius pulchritudine permovetur. Ita quoque tu, si firmissimo affectu adhæreris Deo, nullius creaturæ illiceris aspectu. Omnia namque, tuam erga Deum, quanta sit, probant castitatem.

CAPITULUM XIV.

De adversitatibus hujus sæculi, qualiter tolerandæ sunt, quia per eas cogimur utiliter ad Deum redire.

Vide quomodo te pungat Deus, quoque extra eum extenderis per concupiscentiam in creaturis, tanquam nutrix pueri brachium extentum extra cunas ne pereat frigore.

C Proprius tibi sit Deus, ne inveniat ubi requiescat pes mentis tuae ; ut saltem coacta, o anima, redeas ad arcum, sicut columba Noe.

Egestas ipsa, vel asperitas, temporalis tortoris vice cogit nos bona, atque his diversa desiderare. Sed quia nos tantum temporalibus assueti sumus, nihilque aliud novimus, non multum diversa ab his quæ patimur desideramus, et vel iras eorum, id est asperitates, temperamento, quasi quadam reconciliatione, ad momentum interrumpere, vel non multum diversa ab his, subire optamus.

O homo qui dolorem pateris, viseum lenire ? Volo. Temporaliter an æternaliter ? Æternaliter. Æternum ergo linimentum, id est Deum, desidera ; nam ideo te percussit, ut eum desideres, non herbas, non ligaturas.

D Una febris aufert omnia contra quæ pugnas, id est oblectamenta quinque sensuum. Quid restat ergo, nisi ut Deo gratias pro collata victoria referas ? At tu contra queris cui succumbas, odiens libertatem.

Quæ spes est, si laqueis inimici gratis incumbis et jaculis, si haec non solum non caves, sed insuper libenter amplectaris, teque illis detegis, ab illis ad illa configis ? Ea putas remedium, ea solatium, ea desideras, et abesse non pateris.

Prosperitas laqueus est, culter incidens hunc laqueum, adversitas ; carcer amoris Dei, prosperitas; confringens hunc aries, adversitas

Dicit tibi adversitas : Niteris ut recedam. Quod

certe nullo modo prohiberes ; si bene velis, poteris. Non enim possum Domino modulante manere, quippe syllaba.

Si erga homines pessimos velut agnus esse debes, quid ad Deum, cum ab eo corriperis flagello aliquo ?

Vide quomodo sis quasi in bello : Sitis torret, opponis potum : fames cruciat, opponis escas ; frigori, vestem aut ignem ; morbis, medicinalam. Contra haec omnia opus est patientia, et mundi contemptu, ne alio bello, quod hinc surgit, supereris, catervis videlicet vitorum.

Quando quidem sola voluptate caperis, sola deletabilia sunt cavenda. Nusquam ergo secura est anima Christiana, nisi in adversis.

De his quae diligis, tibi fecit Deus virgas. Prospера fugiendo, in adversa irruendo cruciaris. Omnia flagella sunt, praeter ipsum, qui flagellum destruit, quasi filius est qui virginem patris verberantis frangit.

Corpus a validioribus victum aut impellitur aut attrahitur, similiter voluntas. Tu vero non quod corpus vincendo moveat, sed mentem et voluntatem cura.

Vae non his qui perdiderunt temporalia, sed his qui perdiderunt sustinentiam. Nulla enim passio superatur, nisi per ipsam. Non enim edendo contraitur fami, sed servitur, sicut bibendo siti. Ad hoc enim tendunt ista ut scilicet ad fruendum exterioribus corporum formis inclinent animum. Quod quando fit, non superantur, sed regnant, finem suum, id est animi inclinationem et præparationem ad faciliorem et majorem inclinationem obtinentes.

Omnium dolorum et cruciatuum sola medicina est contemptus eorum quae læsa sunt, et conversio mentis ad Deum.

Quot voluptates carnales et quam vehementes spernis, totidem et tam validos diaboli laqueos devitas. Quot tribulationes, præsertim pro veritate, fugis, totidem, medicinalia remedia spernis.

CAPITULUM XV.

De vera patientia, qua tolerandi et amandi sunt peccatores et infirmi, pie sperando correctionem eorum.

Vide quomodo in spe diligere possis frumentum, in herba triticum gibbosum : sic eos dilige qui nondum boni sunt. Talis esto erga omnes, qualis erga te Veritas exstitit. Qualem te sustinuit et amavit ut meliorem faceret, tales sustine et ama, ut meliores facias.

Blasphemias medicum, desperando ægrotum. Tam facilis enim est ejus sanitas, quanta illius in medendo potestas et benignitas.

Vide ne, propter opus hominis, contemnas opus Dei. Opus enim hominis, homicidium est, adulterium est, et cætera similia ; opus vero Dei, ipse homo. Qui diligit aliquid, sicut domum aut ali-

A quid hujusmodi, materiam quoque unde illud fieri possit, amat, ligna scilicet aut lapides. Omnis ergo qui bonos diligit, malos, eo quod nunquam aliunde boni fiant, diligat necesse est. Cur enim non amas id unde potest angelus fieri, si illud amas unde scyphus fieri possit ? Scriptum namque est de hominibus : *Erunt æquales angelis Dei* (*Luc. xx, 36*).

Quam pulchra ars vincere in bono malum ; contraria enim a contrariis superantur.

Positus es quasi signum ad retundenda jacula inimici, id est ad destruendum malum, oppositione boni. Reddere autem malum pro malo non debes unquam, nisi forte medicinaliter, quod jam non est malum pro malo, imo bonum pro malo, reddere.

Qui mundum amant, artem qua id quod amant assequantur vel fruantur, laboriose addiscunt ; tu Deum vis assequi, et artem qua acquiritur, id est retribuere bonum pro malo, contemnis.

Aut hinc recede, aut propter quod hic positus es age, id est medere, patere.

Hic stultus est, id est homo inimicus ; ille callidus, diabolus scilicet qui per hunc te impugnat. Circa hunc blandus, ut eum liberes, esto ; contra illum, cautus.

Turbaris, quia ego turbatus sum ; turbatus turbatum reprehendis. O pudor ! Loripedem rectus deridat, *Ethiopem* albus. Ego quidem corrigar, nec amplius hoc malum faciam. Tu autem quid facies de hoc vitio tuo, quo non solum mihi mederi non vales, sed nec ferre salutem potes ?

Quare vis fratrem illum dimittere ? Quia iracundia et omnibus vitiis plenus est ? Sic ergo faciat tibi Deus. Ex ore tuo probasti quod non debeas eum dimittere. *Non est sanis opus medicus, sed male habentibus* (*Matth. ix, 12*). Si matrem interroges quare filium suum derelinquit, et responderit quia debilis est et ægrotus, interroga si id ipsum velit ipsa fieri sibi a filio. Et cum dixerit : Non ; adde : Mala ergo causa odisti. Sic est de medico.

Non sit exactor vindictæ qui petitor est veniae.

Si te ipsum tam immundum toleras, cur non etiam quemlibet alium ?

Hierusalem eant alii, tu usque ad patientiam aut humilitatem, hoc est enim te ire extra mundum, illud intra.

Qualem erga te Deum et homines voluntatem habere vis, quantumcunque aut quomodo cunque offendas ; talem te alii exhibe, quantumcunque aut quomodo cunque delinquant.

CAPITULUM XVI.

De pia compassione et medicamine infirmorum, et quomodo mente incorrupta vivendum est inter eos.

Læsa mater a filio non requirit in vindictam læsuram ejus, eo quod hanc quoque suam deputet. Quare si quis eam ulcisci volens lœdat filium, non

putandus est ei fecisse vindictam, sed iterasse læ-
suram. Ita debet esse omnis Christianus ad omnes
homines, misereri scilicet desiderantis certissimas
causas doloris sui, id est peritura.

Tam facile est inter fratrem tuum et vitium ejus
discernere quam inter bonum et malum. Denique
viso homine, quis irascitur, quis indignatur? Viso
vitio ejus, quis non offenditur, nisi quis valde sa-
piens et bonus, qui norit hoc potius eidem obesse
quam cuiquam alii, ac per hoc eidem compatien-
dum esse?

Charitate, sapientia repletur frater, nec communica-
cas; ira, odio, furoreque repletur, nec evadere po-
tes quin communices. Insanus sanis indiget, ut eum
vel servent, vel curent.

Quod solum tibi a Deo exhiberi desideras, id est
benignitatem, hanc omnibus hominibus exhibe, sive
flagello, sive lenitate. Quid insultas cæcis et infir-
mis? Tu, id ipsum; aut si aliud, non per te ipsum,
nec a te ipso.

Cogita, si omnes homines ita semper et insania
agerentur, quid tibi agendum esset. Nunquid ideo
turbari deberes? Cur ergo, cum unus aliquando
turbatur, turbaris? Medicinam ei debes, non turbationem.
Quomodo enim insania insaniendo curari
potest?

Cur tibi cui generis placent cruciatus? An quia
justum est? Ergo et tui Deo placeant, quia justum
est. Hæc autem sententia ignibus te tradit æternis.

Stultus medicus nolens opinionem suam minuere,
quidquid non bene contingit, licet culpa sua sit, ip-
sis tamen imputat ægris. Ita facis tu subjectis tuis.

Qualem animum haberes ad omnes homines, si
remotus es ab eis cogitans eorum peccata atque
miserias, omnino saltem nunc talem habeto, cum
vides oculis perire eos aut cæcitate, aut infirmi-
tate: aut enim falluntur a diabolo per temporalia,
aut superantur.

Horesce inscrutabilia judicia Dei super te. Quid-
quid enim es super alios, nescis quare ipsi non fue-
rint super te. Talis ergo esto ad illos quales vides
illos esse debuisse ad te, si essent super te.

Non secundum profectum subjectorum, sed secun-
dum desiderium tuum et conatum erit merces tua, D
sive illi proficiant, sive non.

Cum bene probaveris illum esse sceleratum, erit
tibi necesse ut lugeas peccatum ejus, quia et Dominus
luxit tuum. Cur enim rimaris languidi morbum,
si cognito morbo non solum non condoles nec me-
deris, sed etiam insultas.

Dum vides vel audis mala aliena, respice animum
tuum, ut probes quantum ei veræ dilectionis erga
homines insit.

Non gaudendum tibi est, si caeteris te meliorem
esse contingat, sed dolendum potius eos de bo-

A nitate minus habere, computandumque id tibi
deesses.

Indue eum prius quem judicare vis aut corripere,
ut, sicut tibi expedire senseris, si ita sis, sic ei fa-
cito. In qua enim mensura mensus fueris, in eadem
remetietur tibi, et in quo judicio judicaveris, in
in eodem judicaberis (*Matth. vii, 2*), nam et Christus
prius induit hominem, quam judicaret.

Non tibi conandum est ut domini tui, quorum
servitio ab eorum Patre, id est Domino Deo tuo de-
putatus es, quod tu vis, sed quod eis prospic agant.
Te enim ad eorum utilitatem, non eos ad tuam vo-
luntatem inclinare debes, quia non ut præsis, sed
ut prosis eis, tibi commissi sunt, sicut et æger me-
dico, non ut ei dominetur, sed potius medeatur,
B committitur. Nec contra ægrum, sed pro ægro, id
est contra ægritudinem ejus, est medicus, totamque
et sufficientem vindictam pro omnibus quæ ab eo
patiuntur, salutem ejus habet: neque enim aliquid
ei imputat, sed ipsi morbo, et ideo plena est ei ul-
tio, morbi ipsius extinctio.

Duobus medicis commissi fuerunt quatuor homi-
nes; sanus unus cum ægro uno, uni, et sanus alius
cum ægro alio, alii; promissaque est merces pro
cura sive conservanda sive recuperandæ sanitatis.
Itaque alter eorum fecit, susceptis quidquid pro
conservanda vel restituenda salute fieri debuit, et
tamen mortui sunt. Alter nihil eorum quæ fieri de-
buerunt fecit, et tamen qui sanus erat ita mansit, et
æger convaluit. Quis horum mercede dignus est,
cujus suscepti ambo mortui sunt, an cuius vivunt et
valent? Ille sine dubio, qui quod debuit fieri, pia
voluntate fecit, laude et mercede non minus dignus
est quam si illi viverent et valerent. Ille vero qui
noluit facere quod debuit, poena non minus dignus
est quam si illi mortui essent.

Duo ergo perficiunt medicum: voluntas bona, et
perfecta scientia. Nam ut omnes quibus curam im-
pendit sanet, hoc non est ejus. Non enim scire quis-
quam potest qui desperabiliter, vel qui cum spe sa-
lutis ægrotet. Et ideo omnibus adhibenda est cura,
et cum omni benignitate, tota in singulis ars exse-
quenda. Sic enim apud Patrem omnium non minus
gratiae et præmii pro defunctis quam pro sanis me-
rebitur.

Para te ad cohabitandum malis mente incorrupta,
quod est angelicum. Quæ autem gloria est, hoc fa-
cere cum sanctis?

Angelorum virtus est, vivere cum virtutibus, nec eo-
rum corrupti virtus. Summorum medicorum est
degere cum ægris, et insanis, et non solum minime
corrupti, sed salutem eis restituere.

CAPITULUM XVII.

*De virtute et effectu amoris Dei et proximi, et
quemadmodum charitas optanda est et impen-
denda.*

Qui fruitur aliqua forma corporis, quod sibi bene

videtur ex ea non sibi, sed eidem formæ imputat, et propter hoc eam mente laudat et amat. Sed nec se bonum, sed illam ducit; se autem bonum, ex ea. Nec in seipso remanet, sed in illam tendit et transit: tanto utique nisu mentis et motu voluntatis, quanto magis eam fruendo miratur et diligit. Et ideo si quis eamdem formam aut læserit aut abstulerit, non ei, sed sibi injuriam factam putat. Et quia paradiſus et beatitudi ei erat, eidem inhærere infernus ac miseria ei est, ab ea separari. Ita esto tu ad Deum.

Si imago stercoris ex auro fiat, melior est utique substantialiter quam imaginaliter. Substantialiter namque aurum, imaginaliter vero stercus erit. Si autem angeli imago auro imprimitur, imaginaliter erit melior quam substantialiter. Imaginaliter enim substantia viva spiritualis ac rationalis, substantialiter autem corpus insensatum, et sine vita. Itaque cum mens tua corporibus mortuis ac peritris cum amore afficitur, melior est utique substantialiter quam imaginaliter. Substantialiter enim vita est rationalis ad Dei imaginem facta; imaginaliter vero talis est, qualia sunt ea quibus intendit ac fruitur. Cum ergo a seipsa effusa per corporis sensus, in ea intendit, a meliore perfecto, id est a substantia viva ac rationali, quod est ipsa, in deteriora tendit; quantoque id vehementius agit, tanto deterior efficitur. Cum autem super seipsam effusa, veritate, id est Deo afficitur, melior sane et pretiosior est formaliter quam substantialiter. Substantialiter enim anima: formaliter autem (si dici fas est) Deus est. *Ego enim dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. lxxxi, 6). Cum itaque a seipsa in ipsum tendit, a deteriore in id quo nihil melius esse potest, tendit; quantoque id efficacius agit, tanto melior efficitur.

Cum volitur bonum quod indiget aliquo bono, non miseria excluditur, sed indigentia cumulatur et augetur. Ergo velis bonum quod non indiget alio bono. Omnia autem bonitate bona sunt. Igitur omnia egent bonitate ut bona sint. Bonitas autem nullius eget; per se enim est bona. Hanc itaque ama, et beatus eris.

Vide quale est bonum cuius ultima vestigiorum vestigia, id est temporalia, tot et tantis laborum errorumque discriminibus a tot rationabilibus et irrationalibus appetuntur.

Nil gaudendum est tibi in te omnino, vel in alio, nisi in Deo.

Omnia vitia et peccata quia propter creaturam fiunt, id est ultimum bonum, bonitati Creatoris adversantur, id est summo bono.

Si tantum appetitur ventus generis nostri, id est opinio vel laus, quantum appetenda est salus generis nostri, id est Creator! Si tam dulce est dici bonum, ut etiam qui hoc esse nolunt, mali, hinc gaudeant, quanto est dulcissimum esse! Et si tam amarum et foedum est dici malum, ut etiam qui lætantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis (Prov. II, 14), hoc nequeant tolerare, quanto est deterius esse!

A Appetit aliquid creatum homo, vel inhæreret ei sensu corporis et sui obliscitur, quando tu ita ad Creatorem?

Beatitudinem tibi præcipit Dominus, id est perfectum amorem sui, unde venit non formidare nec turbari, id est pax et securitas.

Declinare a malo sola veritas novit, et solus ejus amor potest. Ergo non localiter declinatur a malo.

Amato quod amando carere nequeas, id est Deum.

Si adhærere Deo, totum et solum bonum est tibi, ita separari ab eo, totum et solum malum est tibi, et nihil aliud. Hoc tibi gehenna, hoc tibi infernus.

B Ablactare amodo ab istis corporum formis, pudeat te non posse esse sine istis. Et quia ista, velis nolis, quandoque es amissurus, fac modo volens, cum magna mercede aut gratia, quod etiam non sine magno supplicio quandoque facturus es. Nunquid enim, et si nullus auferat, non es hanc vitam, et omnia quæ ad illam pertinent contempturus? Ecce habeto omnia; nunquid non es his omnibus quandoque cariturus? Fac ergo modo quod facturus es quando omnia amiseris, id est, disce esse sine istis, disce vivere et gaudere de Domino.

De dilectione proximi gratuita.

Qui omnes diligit, salvabitur sine dubio; qui vero ab hominibus diligitur, non ideo salvus erit. Sicut odium tui omnibus est impedimentum ad vitam, ita omnium tibi. Expedit ergo tibi omnes diligere; illis quoque prodest diligere te.

Optanda est dilectio gratis, id propter suam dulcedinem propriam, tanquam nectar suavissimum; etiam si omnes insaniant, non vendenda ulla mercede. Nobis enim utilis est, nosque beat quidquid alii faciant.

Siamas quia amaris, vel ut ameris, non tam amas quam redamas, amorem pro amore rependens; cambitor es, recepisti mercedem tuam.

Ad eum qui injuriam tibi fecit, affabilem magis et privatum te exhibe; ad eum cui tu fecisti, supplicem et erubescensem.

Sicut quidquid boni ab hominibus fit tibi, Dei munera aestimas, et ei totam gratiam referendas credis; ita quidquid tu boni hominibus exhibes, ejus beneficia, non tua deputa.

D Cum amas aliquem ut amicum, optas autem ei divitias tanquam bonum, excellentius eas amas quam ipsum. Eum enim ut egentem, has autem ut sufficientiam amas, paratior nimur isto carere quam illis.

Qui in iniuitate sua occidit iniuum, eo quod odio habet iniuitatem, et vult eam delere, fallitur. Mortuo enim iniquo in sua iniuitate, æterna est iniuitas. Qui ergo odit iniuitatem, det operam ut corrigatur iniquus, et sic peribit iniuitas ejus.

Deus charitas est (I Joan. IV, 8). Qui ergo charitatem exhibit alicui, nisi propter ipsam, Deum vendit, beatitudinem suam vendit: non enim bene illi est, nisi amando.

*Si charitas, et ejus signa, id est alacritas, etc., A
ita tibi placent in alio, cur non in animo tuo multo
dulcior est?*

*Qui dat alicui aliquid, vel quia dedit, vel quia da-
turus est aliquid, non habet a Deo gratiam; sic tu
de pace et dilectione.*

*Si amas tantum, si ipso amore cogeris, objurga,
verbera; si aliter facis, te ipsum condemnas. Omnia
eo animo quo tibi a Deo vis fieri, facito aliis.*

*Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per
Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5). Tu autem nec Deum, nec proximum, nisi propter
temporalia beneficia diligis. Per temporalia ergo
diffunditur in te, non per Spiritum sanctum, non
est charitas quae ita diffunditur, sed cupiditas.*

*Ecce nullum aliud est officium tuum quam erat
antequam prior fieres. Votis enim ac precibus et
affectibus agebas quod nunc factis agere incœpisti,
id est prodesse hominibus. Non autem debent opera
affectus ipsos minuere, sed incitatione augere.*

*In quacunque re castitatem erga Deum, in eadem
poteris etiam erga proximum tuum justitiam custo-
dire, quod fit non concupisendo.*

*Dificile credunt homines ex charitate fieri quod
sibi molestum est.*

CAPITULUM XVIII.

*De perfecta angelorum justitia, et quæ sit differentia
inter justitiam illorum et nostram.*

*Cum qualibet re perfecte quis fruitur sui oblitus,
se quasi derelicto et contempto tendit in illam, nec
attendit quid in se, sed quid in illa agatur, nec qua-
lis ipse, sed qualis ipsa sit. Ergo angeli magis se
contemnunt quam nos. In Deum quippe toto nisu
tendentes, seipso cum cæteris creaturis post se
tota intentione derelinquent; nec saltem respicere
sese dignantur, ita se viles ducunt. Tota se utique
mente contemnentes, suique oblii, toti ad illum
vadunt, nec quid aut quales ipsi, sed ipse sit, atten-
dunt. Et quanto se amplius contemnunt, seque a
scipsis avertunt, suique obliviscuntur, tanto simi-
liores ei, et ideo meliores fiunt.*

*Angelos ducit Christus in amplexum sponsi sui;
nos avellit ab adultero, id est a mundo. Illos fortes
et constantes efficit ad fruendum sponso, nos ad
carendum adultero, id est mundo. Illos tenet in
specie seu re, nos in fide et spe. Illis perfectum dat
gaudium in vera beatitudine, nobis tolerantiam in tri-
bulatione. Illis, beatam vitam, nobis autem, ut mul-
tum, pretiosam mortem. Illis, vivere sibi, id est,
Deo; nobis, mori mundo. Illis, gaudere de suis
bonis; nobis, dolere de nostris malis. Illis, læta
corda; nobis, contrita. Illis, justitiam; nobis, poenitentiam. Illis, finem; nobis, initium boni. Confiden-
ter juro angelos nullum a Deo percepisse munus
majus aut dignius, pretiosus sive utilius, et ideo
optabilius, nec pulchrius, charitate. Quis hoc intel-
ligat aut credat? Deus enim *charitas est*. Et ideo
qui majus aliquid aut melius charitate habet, ali-
quid majus aut melius Deo habet.*

CAPITULUM XIX.

*De vera et interiori animæ pulchritudine, et in quo
consistat omnis hominis vera perfectio.*

*Nullam rem cernis, quæ non in suo genere natu-
ralem quamdam pulchritudinem habeat atque per-
fectionem. Quæ cum deest aliquo imminuta modo,
jure tibi displicet, ut, verbi gratia, si hominem naso
truncatum contingit videre, statim improbas. Sentis
enim quid ei desit ad perfectionem naturalem hu-
manæ naturæ; ita est in omnibus rebus usque ad
folium urticæ vel cuiuslibet herbæ. Quis vero neget
humanam mentem naturalem quamdam ac propriam
habere pulchritudinem atque perfectionem? Quæ
utique, in quantum adest ei, merito approbatur;
in quantum deest, justo vituperatur. Hujus itaque
pulchritudinis atque perfectionis quantum tuæ
menti desit, adjuvante Deo, considera, atque hoc
improbare non cesses. Quæ est ergo naturalis animæ
pulchritudo? Devotam esse erga Deum.*

*Et quantum? *Ex toto corde, et ex tota anima, et
ex omnibus viribus* (Luc. x, 27). Adhuc pertinet ad
eamdem pulchritudinem, benignam esse erga pro-
ximum. Quantum? Usque ad mortem. Quod si hoc
non fueris, cuius erit damnum? Dei quidem nul-
lum; proximi fortasse aliquod; tuum autem sine
dubio summum. Naturali enim pulchritudine ac per-
fectione privari, nulli rei non potest esse damno-
sum. Nam si rosa desistat rubere, vel lilyum bene
olere, damnum mihi quidem nonnullum esse vide-
bitur voluptates hujuscemodi diligenti; sed eis, id
est, rosæ vel lilio, multo majus multoque infestius
naturali ac propria pulchritudine viduatis.*

*Rationalis creaturæ vera perfectio est, unamquam-
que rem tanti habere, quanti habenda est. Nam
pluris vel minoris eam habere, errare est. Porro
omnis res naturaliter aut supra ipsam, aut juxta
ipsam, aut infra est. Supra, Deus; justa, proximus;
infra, cætera. Deum itaque tanti debet habere quanti
habendus est. Tanti vero habendus est, quantus est.
Tanti autem quantus est, habere eum nemo poterit,
nisi quantus est noverit. Sed quantus sit, non nisi
a seipso nosci poterit perfecte. Quantum enim no-
stram ejus essentia, tantum nostram ejus de seipso
vincit notitia. Unde sicut essentia ejus nostra col-
lata, nihil est; ita notitia ejus de se, si nostra com-
paretur, cæcitas et ignorantia est. Sola igitur ejus
de se perfecta, ac sibi æqualis notitia est. Unde Do-
minus: *Nemo novit Patrem nisi Filius* (Matth. xi,
27). Sicut ergo sola ejus de se sibi perfecta cogni-
tio; ita sola ejus de se æqualis et par est ex toto di-
lectio. Solus quippe, se quia perfecte quantus est
novit, perfecte quantus est diligit.*

*Redi nunc ad illam definitionem quam in princi-
pio posui. Subtilius enim inspecta, non rationali
creature, sed tantum Deo convenire convincitur.
Nam ut cætera taceantur, seipsum, sicut ostensum
est, non nisi ipsem tantum ex toto quantus est et
novit, et diligit. Quæ ergo creaturæ rationalis per-*

fectio est? Ea scilicet ut omnia et superiora, id est Deum, et aequalia, id est proximum, et inferiora, id est spiritus brutos, etc., tanti habeat, quanti a se, id est a creatura rationali habenda sunt. Quantii autem habenda sint, sic collige. Deo nihil præfertur, nihil aequatur, nihil pro media, nihil pro tertia, vel pro quantacunque usque in infinitum parte comparatur. Nihil ergo pluris, nihil tanti, nihil pro media, vel pro quantacunque in infinitum parte habeat. Nihil plus, nihil tantum, nihil pro aliqua parte ad comparationem illius diligat. Hinc ipse Dominus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua et ex omnibus viribus tuis, et ex omnimente tua* (*Luc. x, 27*), hoc est, nihil aliud ad frumentum, ad innitendum diligas. Habes de superioribus. Aequales autem naturaliter, id est quantum ad naturam attinet, sunt omnes homines. Omnes itaque tanti habere debet, quanti se. Ergo sicut de superioribus, id est de Deo in dilectione nec præferre, nec aquare, nec ulla debet ex parte comparare, ita nec salutem cuiuslibet hominis, et quidquid pro semperita sua salute facere vel pati debet, id ipsum totum facere vel pati debet pro semperita salute cuiuslibet hominis. Hinc enim ait Dominus: *Diliges proximum sicut te ipsum*. Habes de mediis. Inferiora vero sunt quæcunque post spiritum rationalem sunt, id est sensualis vita, communis cum pecoribus, et quæ vegetat corpus, communis cum herbis et arboribus, et substantia corporis cum formis et qualitatibus, cum metallis communis et lapidibus. Sicut itaque nihil plus quam superiora, nihil tantum in comparatione eorum debet diligere, ita nihil minoris quam inferiora, nihil tam parvi, nihil in comparatione eorum, pro quantacunque usque in infinitum parte, vile debet habere. Et hoc est quod scriptum est: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt* (*Ioan. ii, 15*). Habes de inferioribus. Habebit itaque talis superiora gaudium, aequalia ad consortium, inferiora ad servitium. Devotus erit ad Deum, benignus ad proximum, sobrius ad mundum, Dei servus, hominis socius, mundi dominus; sub Deo constitutus, erga proximum non elatus, mundo non subditus; redigens inferiora ad utilitatem mediorum, media ad honorem superiorum; nec impius, nec blasphemus, nec sacrilegus ad superiora, nec elatus, nec invidus, nec iracundus, ad aequalia; nec furiosus, nec flagitiosus, ad inferiora; nihil ab inferioribus, nihil ab aequalibus, sed totum a superioribus suscipiens; a superioribus impressus, inferiora imprimens; a superioribus motus, inferiora movens; a superioribus affectus, inferiora afficiens; superiora sequens, inferiora trahens: ab illis possessus, ista possidens; ab illis in eorum similitudinem redactus, ista in sui similitudinem redicens. Ad hanc perfectionem in hac vita tendimus, quam tamen non nisi in futura perfecte obtinebimus. Hanc tanto tunc plenius obtinebimus, quanto nunc ferventius affectamus. Nullus tunc erit motus in mente, nisi a Deo; nullus in corpore, nisi ab anima, atque ita nec in anima, nec in corpore

A nullus nisi a Deo. Nec erit peccatum, id est perversitas voluntatis, nec poena peccati, corruptio videbit et dolores et interitus carnis. Nuda mens, nudæ adhæredit veritati, nullis verbis, nullis sacramentis, nullis similitudinibus, ut ad eam perveniat, indigens, aut exemplis. Ibi enim *non docebit vir frater suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim a minore usque ad maximum scient me, dicit Dominus* (*Jer. xxxi, 34*); nam *omnes erunt docibiles Dei* (*Joan. vi, 43*).

CAPITULUM XX.

De incarnatione Verbi, et quemadmodum in seipso nobis perfectionem prædictam plenissime demonstravit.

Has virtutes seu justitiae lineas etiam nunc in hac mortali vita, si valde munda esset anima, per semetipsam in ipsa veritate atque sapientia Dei videret. Videret etiam non solum se, id est animam humanam immortalem atque æternam fore, sed etiam carnem suam talem in resurrectione futuram. Nam et eamdem resurrectionem ibidem, id est in Dei Verbo et Sapientia, clare conspiceret, sed quia haec non poterat propter immunditiam suam, adita est Verbo mens humana, quæ ipsum Dei Verbum plenissime suscipiens, eique omnino conformis atque consimilis, eoque solo tota et ex toto impressa. Sic ut scriptum est: *Pone me sicut signaculum super cor tuum* (*Cant. viii, 6*). In ejus itaque similitudinem tota redacta, sicut ad sigilli similitudinem cera redigitur, ipsum nobis in seipsa videndum sciendumque exhiberet. Sed nos ita cœci eramus ut non solum Dei Verbum, sed nec humanam animam videre possemus, idcirco additum est etiam corpus humanum. Pone enim haec tria, Dei Verbum, humanam mentem, corpus humanum. Si primum, bene videre possemus, non indigeremus secundo. Quod si saltem secundum videremus, non indigeremus tertio. Sed quia nec primum, nec secundum, id est nec Dei Verbum, nec humanam mentem videre poteramus, additum est tertium, id est corpus humanum. Atque ita Verbum caro factum est, et habitavit nobiscum (*Joan. i, 14*) in exterioribus nostris, ut vel sic nos introduceret aliquando ad interiora sua. Anima itaque rationalis, habens carnem, addita est Verbo, quæ per ipsam carnem quidquid nobis docendis et corrigendis necessarium erat, doceret, faceret, paterneretur. In illa sola perfectissime fuerunt, quæ supra tractavimus, id est devotio ad Deum, benignitas ad proximum, sobrietas ad mundum. Nihil enim Deo præstulit, nihil aequavit, nihil pro parte aliqua comparavit, nihil pro quantacunque parte ad comparationem illius. Unde ait: *Voluntatem ejus, id est Patris, facio semper* (*Joan. viii, 29*). Proximum vero perfectissime dilexit sicut seipsum. Nulli enim ex iis quæ infra se, id est infra rationalem mentem erant, pepercit, sed omnia ad utilitatem proximi convertit, et vitam, sed sensualem, et eam quæ carnem vegetat, et ipsam carnem. Nam et dolores pro-

nobis sustinuit aciores, et mortem contra vitam A ipsum Dei Verbum et Sapientia tripliciter, id est vegetabilem, et vulnera contra ipsam carnem. Ad mundum autem tantam sobrietatem, tantumque habuit contemptum, ut non habuerit Filius hominis ubi saltem caput reclinaret suum. Nil ab inferioribus, nihil a mediis, sed totum a superioribus, id est Dei Verbo, cui ad unitatem personæ conjuncta est, suscepit. Non sacramentis, non verbis, non exemplis, sed Dei tantummodo Verbi præsentia est docta ut intelligeret, et accensa ut amaret. Per eam nobis

cui potest, conformetur et Deo, cui prodest.

GUIGONIS CARTHUSIÆ MAJORIS PRIORIS QUINTI CONSuetudines.

(*Annales ordinis Carthusiensis*, curante D. Innocentio LEMASSON, Correriae 1687, fol. t. I, p. 30.)

MONITUM.

AD FRATRES CARTHUSIENSES.

Antequam ad elucidationem et explicationem Consuetudinem R. Patris Guigonis deveniamus, debemus et nos ad imitationem tanti viri pauca vobis proloqui, ut perfectius possitis intelligere tum mentem auctoris, tum suscepti a nobis operis propositum, dum istas Consuetudines, quæ nunc vulgo statuta vocantur, hic referre et de novo imprimi curamus.

Qui facit veritatem venit ad lucem, ut manifestetur opera ejus (Joan. iii). Hac ergo Christi voce edociti et invitati thesaurum nostrum, id est prima instituti nostri rudimenta et documenta veluti de tenebris eruimus, ne illum abscondere velle ultra videamur, his præsertim de causis :

Primo, ut sit vobis veluti lucerna accensa et posita super candelabrum, cujus beneficio possitis instrui, dirigi, et accendi. Instrui de primorum ordinis Patrum religiosa conversatione ; dirigi in vestræ votacionis adimplendæ modo et fidelitate ; accendi in illorum imitationis et charitatis non fictæ æmulatione.

Secundo, ut ex veritatis coram vobis expositæ lumine, quo videbitis qualiter ordo in vigore et spiritu sui instituti, ex singulari Dei protectione conservatus fuerit, consolationem accipiatis : et dissipatis nubeculis inquietudinum, quas in quorundam pusillorum animos quædam opinio ingesserat decidii ordinis Carthusiensis, novum fervorem concipiatis honorandi institutum nostrum tam singulari Dei protectione honoratum, et hoc usque conservatum, atque digne Deo ambulandi in hac sancta vocatione, qua vocati

B estis, nec unquam ab avita Carthusiensi observantia degenerandi. Censorum notas præviderat, reverendus Pater Guigo, et forte jam suis temporibus expertus erat, atque ideo teneras bonorum Carthusianorum conscientias, ne inde in scrupulos deciderent, aut in animi perplexitates, contra illorum argutias præsumire voluit, ut ex variis locis vobis apparebit, et maxime ex cap. 20, et ex cap. 57, n. 4. et aliis locis.

Tertio, ut tandem fervorem a pluribus conceptum et varie exhibitum circa antiqua ordinis statuta compescamus, quorum aliqui ex devotione, quam habent erga ordinem, quædam exemplaria e cellulis nostris sublata, magno pretio a mercatoribus emerunt, illius veluti elementa et ipsi nosse cupientes alii vero ex ipsis antiquis statutis contra præsentem statum ordinis sinistras opiniones sibi formaverunt.

Quod ergo quodammodo latebat, publicum reddimus, ne ultra quorundam animos subeat temeraria suspicio, qua veluti degeneres filii habeamur, qui Patrum præclara gesta abscondere conantur, ne inde illorum appareat decidium. Sic enim his extremis temporibus (quod dolentes et lugentes referimus), sic, amici et fratres in Christo charissimi, charitas refriguit ; imo aurum illud optimum charitatis, quo caput celestis Sponsi constare asserit sponsa Cantici (Cant. v), obscuratum est, et color ejus optimus mutatus, ut non tantum querere iniquitatem in domo justi, et vastare requiem ejus, contra S. Spi-

ritus enatum (*Prov. xxiv*), quidam licitum esse aëstiment; sed etiam ea quæ in aliqua parte dubia esse videntur, non in meliore partem interpretari sed in pejorem, novo jure introducto, quod certe nec Dei nec Ecclesiae est, jam liberum sibi esse credant; imo ea quæ vere et absque ulla dubietate bona sunt, sinistra interpretatione absque ullo scrupulo, veluti conspurcare posse putent, ut fœtore incipiunt; et sic, quod prius boni odoris erat et ædificationis, nauseam excitare inciat.

Legantur Evangelia, libri apostolici attente revolvantur; ibi legimus: *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non cogitat malum* (*II Cor. XIII*), et alia plura similia. Sed nihil reperiemus unde licitum esse probetur, famam proximi lædere, et ut longe lateque ejus defectus sive veri sive falsi spargantur, quasi super tecta ascendere. Si sic agere cum singulare persona illicitum esse Scripturæ sanctæ decernant, quid de communitate, quid de ordine integro, cuius fama integra est, censendum est?

Christi et sacrarum Scripturarum sensum sequebatur D. Thomas, dum paradigmate hominis qui triginta facies haberet, quique in pulchriori ab intuitibus procul dubio aspiceretur, utebatur, ut sensum suum super hac re exprimeret, quem sensum amplecti et in omnibus sequi debemus. Non enim ad succensendum his qui de nobis minus bene sentiunt, hæc pauca de immutato charitatis colore diximus, sed ut meliora charismata semper æmulemur, et caveamus a prava interpretatione verborum illorum Apostoli dicentis: *Spiritualis judicat omnia, et ipse a nemine judicatur* (*I. Cor. II*), quibus nonnunquam spirituales viri, proprio sensu decepti et obcæcati, incident et ipsi in laqueum diaboli.

Tentationes spirituales non minus cavendæ sunt quam carnales, imo longe cautius et subtilius, maxime a solitariae vitæ professoribus, quia a carnalibus objectis et desideriis abstracti evanescerent facile in cogitationibus suis et in judicia temeraria incident, nisi a dæmonio meridiano propriæ opinionis, et proprii judicij laqueos ipsis ponente, sollicite sibi caverent. Ipse enim Satanus transfigurans se in angelum lucis minus cautos et in hac parte sibi ipsis fidentes decipit, ac in errorem semel dejectos, proprio sensu deinde obcæcatos, strictius ligat et a correctione tandem fere totaliter alienos efficit.

Hi sunt miseri gradus descensionis, quos sibi fabricant Spirituales a proprio judicio non sibi satis caute cavyentes, a quibus longe distabimus, si semper ob oculos habeamus illa Christi Salvatoris nostri verba: *Nolite judicare, et non judicabimini* (*Luc. IV*); et illa D. Pauli: *Quis es tu qui judicas servum alienum? Domino suo stat aut cadit* (*Rom. XIV*). Itemque: *Nolite ante tempus judicare, quod dusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo* (*I Cor. IV*).

Nunc ergo quiescent, ut speramus, qui tanta aviditate statuta ordinis nostri, aut legere, aut carpere

A voluerunt, dum viderint a nobis ipsis omnia ingenuæ et sincere proferri, in nihilo nobis ipsis parcendo nihil occultando, sed potius nos ipsis (quantum veritas, justitia et charitas permittunt) data occasione objurgando.

Absit a nobis ut sanctitatem illam, quæ merito primis Patribus nostri tribuitur, nobis velimus usurpare; sed id tantum nobis concedi petimus, quod a nemine, qui justitiæ osor non sit, potest negari, nempe ut corpori ordinis et animæ, ut ita dicam, instituti nostri non imputetur, quod singularium personarum culpis tantum debetur, a quibus ordinem nec ipso reverendi Patris Guigonis tempore exemptum fuisse constabit ex cap. 77 istarum Consuetudinum. Clament quantum velint. Tolle, tolle, contra statutorum ordinis transgressores et ab ejus spiritu aberrantes, non abnuemus; sed et suclamabimus: Puniantur, puniantur, sic enim non cum modica nostra et bonorum omnium consolatione, factum fuisse in ordine a die sua institutionis usque ad hæc nostra tempora apparebit, per chartas et ordinaciones capitulorum generalium, quas antiquis statutis ex professo data occasione attexemus, ut hæc scripta et propalata existant in generatione altera, et populus qui creabitur laudet Dominum, qui talem zelum, unanimitatem, propositi tenacitatem dedit miseris homuncionibus, natione, educatione, genio naturali tam diversis, etiam tempore illo, quo Ecclesia Dei per deflendum schisma in plures partes divisæ, ordinem nostrum in tot partes etiam scissum post se traxerat, sub finem quarti decimi saeculi et initium decimi quinti, donec concilium Pisanum celebraretur, ut suo loco dicetur. Id velut grande miraculum a Domino factum oculis mentis appareat, quod dum intueor obstupesco et suclamo: Digitus Dei est iste; non enim similes fructus profert terra cordis humani spinas et tribulos ex se tantum germinans. Porro de rei veritate judicabunt qui opus istud in sensu pietatis et spiritu charitatis lecturi sunt.

De quibusdam adhuc monitos vos esse volo, antequam ad interpretationem Consuetudinum istarum R. Patris nostri Guigonis deveniamus, quibus monitis ad faciliorum intelligentiam sensus et verborum piissimi scriptoris perveniat.

Primo ergo notandum est illum succincte admonendum scribere, tum ut exhibeat se in scribendo etiam leges silentii servare velle, dum superflua verba ressecare studet, et ea tantum proferre quæ necessaria videntur, tum quia Carthusiani propositi observatoribus scribit, qui ideo uno vel, ut ita dicam, dimidiato verbo quidquid sibi volebat reverendus Pater Guigo intelligebant, nec indigebant ut omnia veluti minutatim exprimeret. Consuetudines ergo tantum veluti substantiales, majoris et primariæ Carthusiæ sociis et fratribus communicat, id a se postulantibus, ut uniformitas illa, quæ ab initio et deinceps in ordine fuit in tanto pretio habita et continuo studio servata, introduceretur:

Secundo, plura quæ in antiquis statutis continentur nec in Consuetudinibus R. P. Guigonis expri-

muntur, non ideo novitatis debere argui, quia R. A sint sufficienter explicata, ut possit illorum genuinus-sensus capi ab his qui ritus Carthusianos per proxim non norunt, etiamsi sint alias docti et cordati viri. Inde oritur ratio indulgendi his qui vellent secundum suum sensum istas Consuetudines in quibusdam locis intelligere et applicare, quibus ideo illud apostolicum posset in hoc, salva illorum reverentia, applicari, *non intelligentes, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant* (*I Tim. 1*).

Poro circa tempus quo R. P. Guigo has Consuetudines scripsit, nihil potest certissimum assignari; sed supputando annos ab accessu S. Patris nostri Brunonis ad rupes Charthusiæ, eas scripsisse videtur 44 aut 45 circiter annis post incepsum ordinem.

Adhuc enim vivebat S. Hugo episcopus Gratianopolitanus, ut ex ipso Prologi textu innotescit. S. P. Bruno ad eremum Carthusie venerat cum sociis anno circiter 1084, et a die sui adventus usque ad ejus obitum effluxerunt 17 anni. Decem quidem annis præfuit in domo Carthusiæ B. Lauduinus, unus e sociis; sed S. Bruno in Calabria degens, adhuc in vivis erat, supervixit enim B. Lauduino, inter martyres merito collocando, integro anno et 19 diebus.

Cui B. Lauduino successit R. Pater Petrus Francis, et is annis tantum duobus præfuit: eique successit R. P. D. Joannes primus, qui R. P. Guigonem Ecclesiæ Gratianopolitanæ decanum recepit in ordine, ubi tantum profecit, ut post tres aut quatuor annos in priorem Carthusiæ, anno videlicet 26 ordinis nati, electus sit.

His ergo 26 annis si 18 aut 19 addantur, donec

prior existens scriperit Consuetudines istas, anno

44 aut 45 post ordinem natum, ut supra diximus,

cas scriptas fuisse constabit. Ex his etiam apparet

R. Patrem Guigonem venisse ad ordinem quinque

aut sex tantum annis post mortem S. Brunonis, et

tum per opera, tum per verba, ab ejus discipulis qui

etiam cum S. institutore vixerant ea omnia didicisse, quæ in istis scriptis Consuetudinibus posteris

reliquit, quæ Consuetudinum nomen non mererentur,

nisi a pluribus jam annis instituta fuissent, et

moribus utentium approbata et confirmata. His præ-

notatis nunc ad rem veniamus.

PROLOGUS D. GUIGONIS.

Incipit Prologus Consuetudinum domini Guigonis prioris Carthusiæ.

1. Amicis et fratribus in Christo dilectissimis, BERNARDO Portarum, HUMBERTO S. Sulpitii, MILONI Majori prioribus et universis qui cum eis Deo serviunt fratribus, Carthusiæ prior vocatus Guigo et qui secum sunt fratres, perpetuam in Domino salutem.

2. Charissimi ac reverendissimi nobis Patris Hugonis Gratianopolitani episcopi, cuius voluntati resistere fas non habemus, jussis et monitis obtemperantes, quod vestra non semel dilectio postulavit, Consuetudi-

COMMENTARIUM.

PROLOG.— Num 2. *Consuetudines domus nostræ...*
Ea quæ a S. Patre Brunone instituta erant, et ser-

vata tum ab illo tum a sociis in domo seu potius
eremitorio Carthusiæ, a successoribus illorum fidei

nes domus nostræ scriptas memoriarum mandare curavimus [al. curamus]. A quo negotio rationabilibus, ut putamus, de causis diu dissimulavimus, videlicet quia vel in epistolis B. Hieronymi, vel in Regula beati Benedicti seu in cæteris Scripturis [al. cæteris libris] authenticis, omnia pene quæ hic religiose agere consuevimus contineri credebamus. Et nos, qui tale aliquid facere possemus vel deberemus, dignos minime putabamus.

3. Huc accedebat quia doceri magis quam docere ad humilitatis nostræ propositum pertinere noveramus, tutiusque esse aliena potius bona quam sua prædicare, Scriptura dicente : *Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua* (*Prov. xxvii, 2*). Domino quoque in Evangelio præcipiente : *Videte ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (*Matth. vi, 1*).

COMMENTARIUM.

ter custodiebantur. Pro statutis illis erant tunc charitas et pietas, quarum impulsu ea quæ a Patribus tradita erant et commendata opere complebant; nihil tunc de sua observantia scriptis mandaverant, quia adhuc illorum propositum velut in cunis erat; et observantiae ordinis, veluti sub incude et experientia malleo adhuc versabantur. Vile suum propositum, ut alibi loquitur piissimus scriptor, non considerabat; veluti fontem illum parvulum, qui crescere debebat in fluvium; imo nec hac de re cogitabant. Filios Rechab imitabantur, quibus pro lege et statutis erant ea quæ a patre sibi commendata fuerant et tradita; et tunc institutum Carthusiense, quod ubique solo *propositi* nomine scriptor exprimit, sola traditione constabat.

De consuetudinibus ergo a R. P. Guigone scribendis hic agitur, non proprie de statutis. Cur autem in capitibus paginarum libri typis mandati habetur *Statuta Guigonis?* Accipe rationem. Cum ordo jam crevisset et necessarium visum fuisset statuta condere quibus tum politia externa, tum disciplina regularis forma, tum observantiae Carthusianæ seu austeriorum et solitariæ vitæ ratio, tum demum instituti Carthusiani mens exprimerentur et scriptis mandarentur, ac per modum legalis instituti omnibus servanda traderentur : R. P. D. Rifferius prima illa, que *antiqua* vocamus, statuta condidit, in quibus ea omnia transcripsit quæ in Consuetudinibus R. P. Guigonis habentur, paucissimis exceptis quæ ex professo notabimus, ut omnibus perspicuum sit, quantum errarent qui occasione capituli *De reprehensione* (quod quartum in secunda parte primorum illorum statutorum numeratur) non secundum sensum auctoris, intellecti, decidium ordinis ab initio jam evenisse putarent.

Inde ergo accedit ut quod simpliciter *consuetudo* primo vocabatur sub reverendo Patre Guigone, in quamdam juris speciem sensim per mores utentium transiret, sicut fert ipsa consuetudinis definitio apud jurisperitos : sicutque accedente postea quadam approbatione S. D. N. Innocentii papæ II atque etiam ordinatione capituli generalis, sub S. Antelmo circa annum 1143 celebrati, ubi dicitur *servandas esse præscriptas consuetudines*, jam in statuta transierant tempore reverendi Patris Rifferii. Qua ratione factum est ut dum statuta typis essent mandanda circa

A annum 1509, nomen *statuti* etiam Consuetudinibus Guigonis in capite paginarum fuerit præfixum, sicut et statutis antiquis, quæ ex professo composita fuerant, ut vere essent constitutiones sive statuta ordinis quamvis in titulo nomen etiam *consuetudinis* adhuc legatur.

Ibid. *Scriptas memoriarum mandare.* Id est scribendo cognitioni hominum et posteritatis memoriarum servandas exposuimus et tradidimus. Phrasis est monastica, captui et modo loquendi tunc temporis usitato potius accommodata quam regulis puræ latinitatis. Quod hic semel notatum sit pro omnibus; nam in plerisque locis similibus phrasibus et verbis sanctus vir utitur.

B Ibid. *Quia vel in epistolis B. Hieronymi... Omnia pene quæ hic religiose agere consuevimus contineri credebamus.* Hinc patet libertas, qua S. Bruno et successores ejus voluerunt propositum et modum sibi vivendi eligere, et componere, prout spiritus et prudentia suggererent, et non se astringere ad illas regulas seu constitutiones specificas, quæ in variis ordinibus monasticis sive in Oriente sive in Occidente jam dudum fuerant conditæ. Nihil sibi elegit S. Bruno pro vivendi modo, quod non esset sanctorum Hieronymi, Benedicti et aliorum scriptis laudatum, sed non ideo illorum regulis se addixit; quamvis inde veluti spiritualis apis collegerit unde mel et ceram propriam componeret. Non ergo merito improperari potest sui instituti professoribus, quod has vel illas sanctorum sive Antonii, sive Clmaci, sive Benedicti, sive Bernardi aut veterum orientalium Patrum instituta et praxes non sequantur, quia sui propositi non sunt, nec illas servandas sibi elegerunt.

C Ibid. *Et nos qui tale aliquid possemus.* Inde etiam apparet quod de condenda nova et singulari regula non cogitarent, sed tantum formam quamdam *eremitice* simul et *cœnobitice* vivendi, sibi ipsis compонere proponerent. Cujus exemplo attracti, Bernardus Portarum et alii in Prologo nominati, sodalitium piorum in idem genus vitæ conjuratorum, singuli sibi etiam fecerunt, et eremos sibi elegerunt, ubi eremitoria construxerunt, quæ hodie sunt antiquiores domus ordinis.

Num. 3. *Quia doceri magis quam docere.* In abscondito facie Dei latere, conversationem in cœlis

4. Verum quia tantorum precibus et auctoritati, sive dilectioni, resistere non debemus, quod Dominus dederit, eodem ipso juvante, dicamus; et a digniori parte, officio videlicet divino sumentes exordium, in quo cum cæteris monachis, multum, maxime in Psalmodia regulari, concordes inveniamur [al. invenimus].

INCIPIUNT CONSuetudines D. GUIGONIS.

CAPITULUM PRIMUM.

De officio divino.

1. A Kalendis itaque Novembbris usque ad octavas Pentecostes, omni die, exceptis duodecim lectionum solemnitatibus, tres lectiones cum tribus responsoriis dicimus; illud observantes ut si ante quintam feriam prædicti mensis Kalendas contigerint, in præcedenti Dominica responsoria et prophetas incipiamus; sequenti et deinceps feria tres lectiones cum responsoriis de libris eisdem recitantes.

2. Sin autem quinta vel post quintam, sequenti Dominica eosdem prophetas cum suis responsoriis inchoemus; dierum qui inter Kalendas et Dominicam sunt, alterum cum tribus propter martyres, alterum cum una lectione transigentes.

CAPITULUM II.

Item de eadem re.

1. Sabbato primæ adventus Dominicæ cohærenti commemorationem de cruce usque ad secundam post octavas Paschæ Feriam; de sancta vero Maria usque ad primam post octavas Epiphaniæ diem intermittimus.

2. In prædicta Dominica finitis Ezechiele et duodecim prophetis (nam Danielem in refectorio legimus) Isaiam incipimus, usque ad vigiliam Nativitatis eo contenti. In quo toto spatio capitulis, versibus et orationibus ad adventum pertinentibus utimur, *Gloria in excelsis* usque ad primam in Nativitate missam tacentes.

COMMENTARIUM.

semper quærere, amare ab hominibus nesciri et pro **A**cibus quæ ab Ecclesia Lugdunensi in nostrum usum nihil reputari, et quidquid ad veram et profundam humilitatem conducit, omnium virtutum radicem et veluti fontis gratiæ Dei canalem, in omnibus amplecti, hoc instituti Carthusiani summa et finis est.

N. 4. *Verum quia tantorum precibus.* Hic habes formam sanctæ libertatis adimplendæ et obstinationis in suo sensu a Carthusianis fugiendæ, et qualiter charitas et obedientia, scientia et humilitas in vita solitaria statu, simul possint et debeant a nobis concordari, et inde simplicitas Carthusiana componi, ut nihil unquam quæratur a vero Carthusiano ex propriæ voluntatis instigatione, quod a vita absconditæ centro illum retrahat; sed nihil obstinato animo fugiatur, quando ad agendum aut loquendum ex Superiorum judicio impellitur. Quod adhuc evidenter patebit infra, uidi de obedientia Carthusiana agetur.

Ibid. *In quo cum cæteris... multum.* Non dicit *in totum*, quia revera in componendo divino officio Carthusiano ritus quidem monasticus in duodecim psalmis, tribus canticis et 12 lectionibus et aliis similibus assumptus est, sed non pauca etiam ei adjuncta fuerunt ex ritibus tum Ecclesiæ Lugdunensis, tum Gratianopolitanæ, in cuius diœcesi sita est Carthusia, ut probari potest ex antiquis Missalibus Ecclesiæ Gratianopolitanæ, et modo celebrandi missam tunc ibi usitato, quæ in nostris ad unguem fere referuntur; itemque ex veteribus Antiphonariis et pre-

CAP. I. — *Capitulum.* Hoc verbum, quo in statutis nostris distinctio materiarum notatur, nunc communiter per verbum *Caput* exprimitur; sed ad reverentiam Patrum antiquorum hoc verbum in ordine retinuimus, sicut et alia similia: imo et modos quosdam pronuntiandi, qui etiam in antiquis statutis expresse designabantur, adeo semper apud nos in pretio habita est stabilitatis et antiquitatis venerandæ tenacitas.

N. 1. *A Kalendis.* Totum hoc capitulum reperitur transcriptum in prima parte Statut., antiq., cap. 21, n. 8 et 9, et nulla est differentia nisi quod ea quæ hic succincte dicuntur, ibi latius explicitur, prout ratio condendorum statutorum exigit. Idem prorsus etiamnum a nobis observatur.

CAP. II. — Idem Capitulum reperitur transcriptum, cap. 2, 1 part. antiq. Statut., num. 3, 5, 6, 8 et 9.

N. 2. *Gloria in excelsis*, usque ad... tacentes. Ex hoc loco et aliis infra notandis patebit, non bene opinari eos qui putant quod olim in ordine raro missa a nostris celebribatur. Certum est illos tunc tantum habuisse unum altare, et raro duo; quod ex charta cap. generalis anni 1250 probatur, ubi dicitur: *De duobus altaribus suscipiendis requiratur consensus conventuum.* Raritatem ergo istam non ad

3. Antiphonas *O sapientia*, cum aliis sex, et antiphonas proprias ad matutinas laudes ita incipimus, ut die ante vigiliam Natalis Domini finiantur.

4. Singulæ adventus Dominicæ propriis responsoris et antiphonis ad matutinas laudes decorantur, sed et cæteris diebus semper ad *Magnificat* et *Benedictus* antiphonas de adventu dicimus.

CAPITULUM III.

Item unde supra.

1. In Sabbato jejuniorum temporalium sextam et missam cum quinque, excepta epistola, lectionibus, et deinde nonam continuatim in ecclesia cantamus; idem in cæteris jejuniis similibus facientes, nisi quod in mense primo post nonam propter Quadragesimam.

2. In Sabbato infra octavas Pentecoste inter tertiam et sextam, et in mense septimo post sextam missam ipsam celebramus, nonam usque post dormitionem in cellulis dicendam differentes.

CAPITULUM IV.

Item unde supra.

1. A quarto Nonas Januarii usque ad Septuagesimam, beati Pauli apostoli Epistolas legimus.

2. Ab altera post octavas Epiphaniæ die usque ad Septuagesimam, feriale dicimus responsoria, prima post ipsas Dominica *Domine, ne in ira tua* incipientes.

3. In Sabbato quod primam Septuagesimam Dominicam antecedit, ad vesperas tantum dicimus *Alleluia*, ad Missam similiter sancti Sabbati recepturi.

4. Ab ipsa autem Dominica usque ad Dominicam de Passione Domini Heptaticum tam in ecclesia quam in refectorio legimus, prima et secunda Dominicæ, *In principio*, cæteris vero Dominicis usitata Responsoria decantantes.

5. In Capite jejuni capitula nocturna et diurna, et orationes mutamus: sextam et missam et nonam in ecclesia cantamus.

6. Hac die cruces cooperimus in Parasceve detegendas.

7. Ante missæ initium cinis post confessionem sacerdoti benedicendum offertur; quo benedicto et aqua sancta resperso, omnes per ordinem genibus ante presbyterum flexis participant, dicente ipso: *Recognosce, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris*; cæteris vero Antiphonas istas canentibus: *Exaudinos, Domine*; *Juxta vestibulum*, etc. Quibus finitis subdit sacerdos; *Dominus vobiscum*, et istam orationem *Concede nobis, Domine*; eadem hora duabus sequentibus diebus Missas facimus.

9. In hoc Sabbato Dominicale capitula mutamus ad vesperas.

10. Capitulum, *Domine, miserere nostri*, in Quadragesima et in Adventu festivis diebus ad primam dicimus.

11. A sequenti secunda feria usque ad Cœnam Domini septem psalmos cum litania post primam in cellulis quotidie, exceptis duodecim lectionum festis, exsolvimus.

COMMENTARIUM.

conventuales missas, sed ad privatas tantum pertinet. A ter officia divina singularibus diebus assignata recessentur.

CAP. IV. — Textus hujus capituli usque ad illa verba, *Sabbatum sequens*, etc., de verbo ad verbum refertur cap. 5 primæ partis antiq. Statutorum, n. 56; cap. 7, n. 1; cap. 9, n. 1 et 2; cap. 10, nn. 1, 2, 3 et 4.

Num. 5. *Sextam et missam et nonam*. Hic etiam de missa quasi ordinate celebranda fit mentio.

Num. 8. *Sabbatum sequens missa caret*. Hic autem locus sic exprimitur i part., cap. 11, 4, n. 1, antiq. Statut. *Missa propria caret, et cantatur missa de B. Maria in conventu*; quibus verbis sensus R. P. Guigonis clarius exprimitur circa missam de jejunio, quæ etiam nunc vacat in nostris Missalibus, et celebratio missæ de beata Maria Virgine, diei illi assignatur.

Num. 9. *In hoc Sabbato*, usque ad hæc verba si sacerdotum. Idem textus refertur de verbo ad verbum cap. 11 primæ partis ant. Statut., nn. 2, 3, 5 et 10.

CAP. III. — *Item unde supra*. Id est de eadem materia, de qua jam superius actum est.

Textus hujus Capituli reperitur de verbo ad verbum relatus cap. 3, 1 part. antiq. Statut., num. 8; cap. 11, 1 part., num. 10, cap. 19, ejusdem partis num. 7, et cap. 27, num. 5. *De dormitione* idem refertur cap. 34 ejusdem partis.

Totum ergo capitulum istud fuit in statuta antiqua transfusum, et eadem prorsus nunc observamus, excepta dormitione diurna, quæ est abrogata.

Num. 1. *In mense primo*, etc. Hinc probatur quod mensis Martius tunc adhuc primus reputabatur, nam in mense isto jejunia temporalia communiter occurunt.

Num. 2. *Missam celebramus*. Ecce hic adhuc fit missæ mentio quæ communiter celebratur, et in-

12. Nonam et missam cum præfatione de Quadragesima et vesperas omni die in ecclesia cantamus, si sacerdotum adsit copia, vel qui adsunt aliqua rationabili non impedianter de causa.

13. Dominica de Passione capitula mutamus, consueta suffragia usque ad secundam post octavas Paschæ feriam intermittimus; a quo die usque ad Cœnam Jeremiam partim in ecclesia, partim in reformatio, propter noctium brevitatem legimus. In quo temporis spatio, nisi duodecim lectionum solemnitas intersit, ad invitatorium et ad Responsoria et ad introitum *Gloriam* non dicimus.

14. De festo trium lectionum commemorationem tantum facimus.

15. Sabbato quod Dominicæ Palmarum jungitur, missam non dicimus.

16. Ad vesperas capitulum, *Hoc sentite*, responsorium, *Fratres mei*, usque ad Cœnam.

17. Dominica in Palmis cantata tertia, et induito easula sacerdote, post confessionem rami benedicuntur, aspersique aqua benedicta omnibus a sacerdote traduntur; et interim cantatur antiphona, *College-runt*; sequitur *Dominus vobiscum* et oratio ista: *Omnipotens sempiterne Deus*.

18. Si Annuntiatio vel festivitas sancti Benedicti quartam hujus hebdomadæ transierint feriam, nullam postea de ipsis facimus mentionem.

19. In Coena festum facimus, novem sicut clerici lectionibus contenti, ad *Benedictus* lucernam extingimus, Ecclesiæ morem tantilla ex parte imitantes.

20. Ad primam convenimus, post capitulum tertiam in cellis dicimus, et munditas singuli facimus, sextam quoque ibidem cantantes, nomam et missam et vesperas in ecclesia celebramus.

21. In missa, hostia Dominicæ corporis integra in Parasceve a sacerdote sumenda servatur.

22. Post refecionem omnes, in quantum possibile est, monachi et laici ad mandatum in capitulum convenimus, ibique pedes cunctis a priore vel cui hoc ipse injunxerit, ipsique ab eo qui prior est ordine abluuntur, terguntur, osculantur, cæteris congruas antiphonas canentibus. Dehinc priore aquam infundente, lotis omnium manibus, accensa candela evangelium legitur, stantibus cunctis usque ad id, *Cum re-cubuisse iterum*.

23. A quo loco eamdem lectionem sedentes audimus, usque dum dicatur, *Surgite, eamus hinc*. Tunc enim, præcedente diacono, in refectorium pergimus, quod superest lectionis sedentes audituri; qua finita vinum a ministris apponitur singulis. Dataque a sacerdote benedictione, bibimus et abimus. Post quæ nudatur altare.

24. Hac die post prandium, sive post mandatum, duorum sequentium lectiones et responsoria prævident fratres, tanquam usque ad Sabbatum post refecionem, ad claustrum non reversuri.

COMMENTARIUM.

Num. 12. *Si sacerdotum adsit copia, vel qui adsunt aliqua rationabili non impedianter de causa*. Hæc verba non reperiuntur in antiquis statutis relata, ex quibus et conditione apposita colligitur quod si omnes monachi tempore R. P. Guigonis ad sacerdotium nondum essent promoti, plures tamen erant, et omnes ad clericatum idonei, ut ex cap. 73 istarum Consuetudinum patebit. Ex prætermissione autem verborum istorum, in antiquis statutis non relatorum, id tantum colligitur quod tempore quo statuta antiqua condita fuerunt, apud nos sacerdotes sæpius celebrabant quam tempore R. P. Guigonis, unde conditionem illam ponere jam fere superfluum esse visum fuit. De causa illa rationabili impedimentum afferente suo loco agetur.

Cætera iisdem fere verbis referuntur prima parte Statut. antiq., cap. 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18 et 19.

Num. 13. *Partim in ecclesia, partim in refectorio*. Innotescere incipit usus, qui semper in ordine viguit, ut Biblia sine in ecclesia, sive in refectorio, sive in colloquio singulis annis, ex integro legantur.

Ibid. *Propter noctium brevitatem*. Quod de noctium brevitate hic dicit, refertur ad vigilias, quæ olim in ordine juxta noctium longitudinem aut

A brevitatem ordinabantur, et lectiones longiores, vel breviores fiebant in matutinis, juxta noctium qualitatem. Agitur autem hic de fine Quadragesimæ, quo tempore constat dies fieri longiores et noctes breviores. De istis vigiliis infra agetur suo loco.

Num. 19. *Novem... lectionibus contenti*. His verbis vult exprimere, his tantum diebus austeriores vigilias a nobis paululum relaxari, ac lampadem ad *Benedictus* extingui; sicque tribus illis diebus, quæ sunt tantilla pars respectu totius anni, nostras matutinas Ecclesiæ usui esse conformes.

Num. 20. *Munditas singuli facimus*. A solis Carthusianis id potest intelligi, et significat consuetudinem quæ hucusque in ordine conservata est in die Cœnæ Domini, ut privatim in cellis pedes mundemus et lavemus antequam ad capitulum, ubi a priore lavari debent, veniamus. Id vocat R. Pater Guigo *munditas facere*.

Num. 24. *Hac die post prandium sive... ad claustrum non reversuri*. Hic obscure indicat usum recordationum, quæ in claustro fiebant, quem non plene exprimit quia res erat communis et nota his ad quos scribebat, et inde elucet qualiter res potius aliquando innuere contentus fuerit R. P. Guigo quam illas late explicare. Quid essent autem istæ recordationes, et quomodo fieri deberent, sub titulo

25. Completorium postea sonatur.
 26. In Parasceve genua flectimus, *Miserere mei, Deus*, dicimus.
 27. Totisque his tribus diebus preces singuli quique in silentio dicimus in omnibus horis, hæc una oratione contenti, *Respice, quæsumus, Domine*; totumque fere officium juxta clericorum morem exsequimur. Psalterium aliis omissis operibus frequentamus; a sacrista laicis juvantibus mundatur ecclesia. Signo aliquanto tardius quam solet dato, sexta et nona continuatim in cellis dicuntur, et interim sacerdos induitur, datoque iterum signo ad ecclesiam convenientes officium ex more celebramus. Præcedit lectio, sequitur tractus et oratio *Deus a quo et Judas*; item alia lectio, et tractus, deinde passio absque *Dominus vobiscum*, post quam orationes; quibus finitis exiit sacerdos casula, nudamus pedes, oblatamque a diacono crucem venerabiliter osculamur, dicentes intra nos singuli: *Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum*. Interim conventus cantat antiphonam, *Nos autem gloriari oportet*, et Responsoria, *Popule meus et Expandi manus meas*. Post quæ ad locum pristinum cruce relata, sacerdos lotis manibus casulaque indutus, calicem cum vino corpore Domini superposito, a diacono suscipit, inchoante eodem communionem, *Hoc corpus*. Quibus in altari compositis, post modicum silentium icipit sic, *Oremus, præceptis salutaribus moniti. Agnus Dei non dicitur, nec in Sabbato. Percepto autem a sacerdote Domini corpore, vesperas alterutrum cum silentio dicimus.*

28. Sabbato, cantatis in cellulis sexta et nona, et interim sacerdote induito, ad ecclesiam congregati, præmissis quatuor lectionibus cum tribus tractibus et litania per brevi, missam a *Kyrie eleison* solemniter inchoamus; *Gloria in excelsis Deo* dicimus, duas candelas accendimus, pacem accipimus, incensum vero non adolemus. Quibus expletis pulsato tintinnabulo vesperas juxta morem monachicum solemnissime cantamus.

29. In die sancto Paschæ inter matutinas et primam, cunctis, in quantum eorum sinunt obedientiæ, laicis præsentibus et communicantibus, ea celebritate qua Dominicis solet diebus missa cantatur, duobus vel tribus monachorum sacerdotem juvantibus.

30. In majori missa communicat conventus, et qui de laicis communicaturi sunt.

31. Totos quatuor hos dies celeberrimos dicimus. Feria secunda, tertia, quarta in matutinis laudibus duas candelas accendimus incensumque offerimus. Feria quarta recedunt laici. Quinta, sexta, Sabbato, sextam in ecclesia cantantes simul reficimus. Hebdomadarum Paschæ et Pentecostes prioribus diebus quatuor nullum omnino sanctorum festum celebramus. Tribus vero posterioribus, si trium lectionum festum occurrit, solam commemorationem, sin autem duodecim, totum facimus. Responsoria paschalia quatuordecim diebus cantamus.

32. Actus apostolorum tribus hebdomadibus, canonicas vero Epistolas exinde usque ad Ascensionem; et ab Ascensione usque ad Pentecosten Apocalypsim tantummodo, partim in ecclesia, partim in reectorio perlegimus.

33. Feria tertia Rogationum semel reficimus, sed coquinam facimus.

COMMENTARIUM.

A speciali cap. 35 primæ partis antiquorum Statutorum fuse expressum habetur, prout ratio condendorum statutorum exigit. Monachi in claustrum simul conveniebant certis diebus, et alia faciebant de quibus suo loco agetur. Hic tantum adnotamus nihil novi debere inputari ex hoc loco posterioribus R. Patri Guigoni Patribus, qui in antiquis statutis egerunt de recordationibus: nam late tantum explicant et firmant usum antiquum recordationum, qui hic indigitatur; sed clarius, succincte tamen, exprimitur infra cap. 9.

Num. 28. *Sabbato cantatis in cellula*. Id est persolutis, nam extra chorū apud nos nunquam officia divina fuerunt cantata, et piissimus scriptor fere ubique verbum *cantare pro persolvere usurpat*.

Num. 29. *Duobus vel tribus monachorum sacerdotem juvantibus*. Inde apparet quod tunc recto tantum tono missam istam cantarent; nunc monachi omnes huic missæ assistunt et cum notis de cantant.

Num. 31. *Feria secunda, etc., duas candelas, etc.*

B Num. 33. — *Feria tertia Rogationum semel reficimus, sed coquinam facimus*. In antiquis Statutis i part. cap. 17, n. 6, legitur: *Feria tertia et secunda Rogationum semel reficimus, sed feria tertia caseo et ovis licet uti*. Ad intelligendum autem quid sibi velit R. P. Guigo verbo *coquinæ* in hoc et aliis locis, sciendum est tunc fuisse in usu apud nos, idque per plura saecula continuatum fuisse, ut monachi partem victus sui sibi coquenter in propria cella, offas nempe et quedam legumina eisque tantum ministraretur a coquinario, et dispensatore communī panis, vinum et id quod in plerisque locis Consuetudinum R. P. Guigonis *pitantia* appellatur. Coquinam ergo istam semper sibi faciebant exceptis diebus abstinentiæ, et diebus reectorii, quibus tunc simul in reectorio comedebant. Locus antiquorum

34. In vigilia Ascensionis sextam et missam in ecclesia cantamus ; Ascensionem celeberrime colimus.
 35. In vigilia Pentecostes nonam et missam in ecclesia dicimus, totamque hebdomadam sicut Paschalem ducurrimus, nisi quod feria quarta et Sabbato, sextam post missam sine intervallo cantamus. Hac quippe hebdomada jejunia Quatuor Temporum facimus.

CAPITULUM V.

Item unde supra.

1. Post hebdomadam hanc, die quacunque festum occurrerit, libros Regum incipimus, responsoria vero ejusdem historiæ sequenti Dominica.
2. A Kalendis Augusti usque ad Kalendas Septembris, Parabolas, Ecclesiasten, librum Sapientiæ, et de Ecclesiastico quantum tempus permittit, legimus.
3. Kalendas Septembris, Job duabus septimanis sive tribus, duabus sequentibus Tobiam, Judith, Esther.
4. A Kalendis Octobris usque ad Novembrem, Machabœorum libros.
5. Totoque hoc tempore, id est a Pentecoste usque ad Novembres Kalendas, una, nisi festum intersit, lectione, sicut cæteri monachi, contenti sumus.
6. Nunquam autem pro trium lectionum festo, lectiones Historiæ dimittimus, nisi in vigilia Natalis Domini, et tribus post festum Innocentum diebus et hebdomadibus Paschæ et Pentecostes, et infra octavas Assumptionis beatæ Mariae.
7. Invitatorium igitur tantum et versiculi, et responsoria et orationes, et matutinæ laudes, sed et ad primam antiphona, ad tertiam quoque et sextam, si semel prandendum est, sin autem bis ad tertiam tantum, antiphonæ, versus et orationes, pro tali festo dicuntur.
8. *Dominus regnavit* non solum in talibus festis, sed etiam a Nativitate usque ad octavas Epiphaniæ, et a Pascha usque ad octavas Pentecostes, ad matutinas laudes quotidie dicimus.

CAPITULUM VI.

Item unde supra.

Et hoc sciendum quod in nulla solemnitate processionem facimus, nec ullum festum vel vigiliam transmutamus.

CAPITULUM VII.

De officio Dominicali.

1. Omni Sabbato post nonam in claustrum convenimus ; lectiones et cætera necessaria recolimus.
2. Et quia tota hebdomada in cellis silentium tenemus, peccata nostra priori, vel quibus ab eo injunctum est, confitemur.
3. Quod si nova responsoria inchoanda sunt, magnum responsum in vespere cantamus.

COMMENTARIUM.

statutorum exprimit tantum quod hic subauditur, sed in aliis locis Consuetudinum R. P. Guigonis idem satis exprimitur, ubi explicatur quando ovis et caseo uti licitum esset.

Eadem quæ in hoc capitulo continentur etiam nunc observantur, imo rigidius, quia usus simul convenienti in claustrum ad recordationes faciendas abrogatus est.

CAP. V. — Quidquid hic habetur, etiam in antiquis Statutis reperitur, cap. 21; prim. part., nn. 1, 2, 3 et 4. Itemque cap. 20, n. 1; cap. 21, n. 13; cap. 30, n. 1; cap. 5, n. 42; cap. 4, n. 4.

Num. 7. *Si semel prandendum est, sin autem bis.* Id est si sit dies qua bis comedatur, et coena sicut et prandium ministretur, sique bina refectio habeatur ; unde in ordine usus invaluit, ut dies quibus non jejunatur, dies binæ refectionis vocentur.

Num. 8. *Dominus regnavit*, etc., ad matutinas laudes. Hic locus indicat illum loqui de solis laudibus, quando alibi his verbis utitur, nempe, *matutinis laudibus*.

CAP. VI. Idem refertur cap. 4 prim. part. an-

A tiqu. Statut., n. 16. Nunc aliquas processiones facimus, tum ex præscripto Ecclesiæ, ut in solemnitate Corporis Christi, tum aliquando ex devotione ; et hoc potius ad pietatis augmentum pertinet, quam ad defectum.

CAP. VII. — Num. 1. *Omni Sabbato post nonam*, etc. In Statutis antiquis, cap. 35, sic legitur : *Omni sabbato et in vigiliis festorum duodecim lectionum et in vigilia Cœna Domini.* Idem autem exprimit infra R. P. Guigo, cap. 9. n. 3. Sed hic de Sabbato tantum mentionem facit ad exprimendum quod fieret in Sabbato primo recordatio, ac deinde confessio sacramentalis.

B Num. 2. *Et quia tota hebdomada in cellis silentium*, etc. Subaudi, nisi casu advenerit, quo juxta ejusdem R. Patris Guigonis Consuetudines silentium frangi permittitur, ut infra notabitur. Idem refertur cap. 11, II part. antiq. Statut.

Ibid. *Priori vel quibus ab eo injunctum est.* Inde patet quod tunc temporis deputabantur quidam ad confessiones audiendas, prout nunc fit, et libertas dabatur poenitentibus, quem vellent eligendi.

4. Dominica, post primam, capitulum tenemus. Inde fratibus ad cellas redeuntibus, si missa ea die cantanda est, id est si sacerdos vel sacerdotes rationabili non impedianter de causa, statim signum pulsatur; alias enim usquequo tertia sit dicenda differtur: quod spatium, quantum infirmitas necessitasve permittit, spiritualibus profectibus attribuitur.

5. Post hæc sacerdos, tempore congruo ad ecclesiam reversus, induitur, signoque tertia [al. terma] incisione pulsato, præsentibus cunctis aqua sacratur. Quam sacerdos spargendo, altare circuiens; ante ipsum altare monachis, ad ostium chori laicis dispergit, canentibus cæteris antiphonam, *Asperges me*; reversusque ad lectorium addit precem, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam*, deinde *Dominus vobiscum* et orationem hanc, *Exaudi nos, Domine, sauste Pater*. Post, tertiam inchoat, quam sequitur missa.

6. *Gloria in exelsis Deo* in omnibus solemnitatibus, præter Adventum et Septuagesimam, cantamus,

7. *Credo in unum Deum* tam in Dominicis diebus quam in cæteris, exceptis confessorum et martyrum festivitatibus, et tribus diebus Pascha et Pentecostes, dicimus.

8. Post missam ad cellas aquam sanctam ferentes, parvum facimus intervallum; deinde signo pulsato ad ecclesiam redeentes sextam cantamus; et sic in refectorium pergit, animarum pariter et corporum escam sumpturi. Exeentes autem de refectorio a Kalendis Novembbris usque ad Purificationem Beatae Mariae statim nonam cantamus, ex quo die usque ad Pascha, spatium quod ibi, id est inter prandium et nonam, facimus, lectioni vel aliquibus talibus exercitiis deputatur. Exinde tota æstate, pro dierum quantitate nunc brevius, nunc longius quieti datur.

COMMENTARIUS.

Num. 4. *Si missa ea die cantanda est*, etc. Hic locus obscurus apparet. At ibi de missa conventuali non agitur, sed de missa privata, quæ illa die ultra majorem sive conventualem celebrari consueverat, quod satis probatur per verba sequentia: *Post hæc sacerdos tempore congruo*. Ex quibus patet superius dicta esse omnino diversa a missa conventuali, cuius celebratio et modus eam celebrandi necnon officia post missam dicenda, fixe designantur: sed id amplius probatur ex n. 4, cap. 8, ubi dicitur: *Secundam missam post matutinas laudes incipiente luce, sicut fieri solet in Dominicis diebus, cantamus*.

Ibid. 4. *Quod spatium, quantum infirmitas necessitasve permittit, spiritualibus profectibus...* Inde incipit apparere, quod plenius ex sequentibus patebit, primos nostri propositi institutores discretionem semper in pretio habuisse, veluti solitariae vitæ in primis necessariam, sicque ab omnibus excessibus et extremitatibus sibi ac successoribus suis cavere voluisse, ut omnia viribus humanis gratiae cœlestis auxilio adjutis, et habita personarum qualitate, ut sœpius insinuant, essent accommodata. Infirmitatis ergo aut necessitatis mensuræ, mensuram etiam exercitiorum spiritualium volunt adaptari.

Num. 8. *Exeentes autem de refectorio... statim nonam*, etc. Id tantum nunc observamus diebus non festis intra Octavas Nativitatis Christi. Cæteris autem festis intra idem tempus occurrentibus idem intervallum facimus, quod postea R. P. Guigo exprimit. *Ex quo*, etc.

Ibid. *Exinde tota æstate, pro dierum quantitate nunc brevius, nunc longius quieti datur*. A Purificatione usque ad Pascha, spatium inter prandium et nonam dari perhibetur, et cui occupationi spatium illud destinetur, exprimitur: et postea subditur, *Exinde tota æstate*, etc., id est a Pascha usque ad Kalendas Octobris, ut ex cap. 29 colligitur, inter prandium et nonam dormitio diurna ordinatur. Hece dormitio a nostris religiose servabatur vel-

A ut observantia regularis, et sic stricte, ut de hac re loquens R. P. Guigo cap. 29, n. 5. dicat: *Non enim monemur solum, sed et jubemur horis ad quietem deputatis, dormitioni magnum impendere studium*. Unde patet magna Patrum discretio, qui nolebant aliquid per propriam voluntatem detrahi ex his quæ ad vires tum corporis tum animi conservandas necessaria esse sciebant.

Circa illud longius vel brevius spatium dormitioni impendendum, aliquid procul dubio præscriptum erat, quo omnes possent se uniformiter ordinare. At nihil de hac re scriptum reperimus, et ideo traditioni relictum fuisse putamus, quod in plerisque etiam aliis evenisse indubitatum est. Pro exemplo sit abstinentia a carnibus, etiam in morbis, de qua nulla

B fit mentio apud R. Patrem Guigonem. Porro dormitio illa diurna per statuta ordinata, jamdudum apud nos fuit abrogata eo tempore quo vigiliarum ordo mutatus est, ut suo dicetur loco: illa siquidem æstatis tempore concedebatur, ut suppleretur quod minus spatii assignatum erat ad dormiendum nocte, propter noctum abbreviationem. Nam post matutinas ad lectum nullo redibant tempore; et sicut noctes sensim crescunt et decrescent, sic spatium dormitionis diurnæ brevius vel longius noctium cursum sequebatur, ut tempus ad dormiendum tam nocte quam die destinatum esset æquale, et in idem spatium fere collimaret. Hieme autem ea vicissitudine dormitionis diurnæ opus non erat, cum ex longis noctibus spatium esset ad sufficienter dormiendum et absque divisione somni, prout illos tunc observasse ex infra dicendis apparebit.

Num. 9. *Post nonam... de utilibus locuturi*. Inde evidens est illorum silentium non fuisse perpetuum, et usum colloquiorum ab initio, in ordine fuisse usitatum, sicque tempus loquendi et tempus tacendi fuisse semper apud nos observatum. Imo tunc licet illis erat, quod nunc non licet, nempe a coquario plura petere et accipere.

9. Post nonam in claustrum convenimus, de utilibus locuturi. In hoc spatio incaustum, pergamenum, pennas, cretam, libros seu legendos seu transcribendos a sacrista; a coquinario vero legumina, sal et cætera hujusmodi poscimus et accipimus.

10. Post cœnam singulas tortas tanquam Christi mendici accipientes, cellas repetimus.

11. In omnibus autem similibus festis pene similiter facimus.

12. Dominicis autem quæ sunt infra octavas Natalis, Apparitionis, Ascensionis Domini, antiphonas, responsoria, versus et octo priores lectiones de ipsis solemnitatibus dicimus, quatuor posteriores de homiliis Dominicalium evangeliorum: Evangelium quoque ipsum post *Te Deum laudamus*, et antiphonæ ad *Benedictus et Magnificat*, et oratio et missa, Dominicalia sunt: sed postea fit commemoratione de solemnitatibus. Similiter agitur Dominicæ quæ inter octavas Natalis Domini Apparitionem et, nisi quod priores etiam octo lectiones Dominicales, id est de Epistolis beati Pauli legimus, et commemorationem de nativitate non facimus.

13. De sancto Sylvestro commemoratione tantum fit; verum de his quæ quadam speciali dignitate solemnia celebramus, specialiter quoque dicendum putamus.

CAPITULUM VIII.

Item de officio divino.

1. Igitur Omnium Sanctorum, Natalis Domini, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis, beatorum apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis beatæ Mariæ vigilias in pane et aqua facimus, missasque, in æstate quidem cum sexta, in hieme vero nonam supponentes, continuamus: altare paramus, in vesperis et matutinis et missa itemque vespere duas candelas accendimus, incensum ponimus.

2. Porro in vigilia Natalis Dominici in matutinis laudibus genua non flectimus; *Dominus regnavit* dicimus, *miserere mei, Deus*, tacemus, duas ad missam candelas accendimus, sed thus non adolemus, pacem sumimus.

3. Si Dominicæ in hac vigilia occurrerit, versum ante evangelium et totum deinceps officium de vigilia dicimus, commemorationem tantum de Dominicæ facientes. Eodem modo in vigiliis Paschæ et Pentecostes missas celebramus.

4. In matutinis quatuor ultimas lectiones de Evangelii legimus. Primam missam inter nocturnum et laudes celeberrimam facimus, secundam post matutinas laudes, incipiente luce, sicut fieri solet in Dominicis diebus, cantamus, in qua laici communicant, in hac etiam commemoratione fit de S. Anastasia.

5. In majori missa communicat conventus, pacemque a sacerdote et ab invicem omnes monachi accipiunt. Hoc ipsum in omnibus festis talibus agimus, excepta Circumcisione Domini, et Natali beatorum apostolorum Petri et Pauli, et Dedicationis, et sancti Michaelis. Sequentes tres dies fere similiter celebramus. Die quarta laici recedunt, sicut in Pascha et Pentecoste.

6. Reliquis tribus sextam in ecclesia dicimus, et nonam, prandium simul et cœnam facientes.

7. Circumcisionem, Apparitionem, Purificationem, Annuntiationem, Ascensionem, Natalem sancti Joannis, beatorum apostolorum Petri et Pauli, Assumptionem, Dedicationem, Nativitatem beatæ Mariæ semper Virginis, festum angelorum simili colimus ritu.

8. Porro in Purificatione beatæ Mariæ ante missam post confessionem candelas benedictas de manu sacerdotis.

COMMENTARIUS.

Ibid. *Legumina, sal et cætera hujusmodi.* Per verbum illa et cætera, appetit plura, quæ in istis Consuetudinibus specificata non sunt, monachos tunc potuisse petere et accipere a fratre coquinario, unde sibi ipsis facerent coquinam illam in cellis suis, de qua supra fit mentio, cap. 4, n. ult, et sibi ipsi quædam esculenta condirent.

Num. 10. *Post cœnam singulas tortas.* Quid esset torta illa, et ex quo grano componeretur, habebis infra cap. 34, n. 2. Hic autem nullo modo dicitur quod torta illa daretur pro tota hebdomada, prout quidam censuerunt: sed erat tantum pia cæremonia, quæ eo fine introducta erat, ut paupertas, quam vorimus, eo mendicitatis actu amplius honoraretur, et nos Christi mendicos esse protestaremur. Quæ cæremonia etiam nunc integre servatur. Id autem evidenter probatur ex cap. 31, n. 2, et ex c. 46, n. 1, ubi fit mentio de pane petendo et accipiendo.

Porro ea omnia quæ in præsenti capit. « haben-

A tur, referuntur in antiquis statutis fere de verbo ad verbum, cap. 35, prim. p., n. 1, cap. 41, sec. p., n. 1, cap. 20 i part., n. 12, cap. 34, n. 3, cap. 43, n. 5; cap. 32, n. 3; cap. 34, nn. 12, 13, 3, 7, 10 et 9. Item cap. 6, n. 6; cap. 17, n. 19; cap. 5. n. 43. Lectorem vero non moveat quod hic loca antiquorum statutorum inverso ordine itemus. Id enim fit ut ordinem scribendi a R. Patre Guigone servatum sequamur, et sic facilius possit fieri locorum ad invicem collatio.

In nullo ergo per statuta antiqua hic contentis fuisse derogatum perspicuum est, quæ etiam apud nos nunc plene servantur, imo rigidior modo, nam dormiendi interdiu licentia nobis ablata est; itemque facultas loquendi cum coquinario, et ab illo alicuius esculenti materiam petendi et recipiendi, ac demum libertas coquinam nobis faciendi in cellula.

B CAP. VIII.—Ea omnia quæ in hoc capitulo habentur fere de verbo ad verbum in antiquis statutis re-

dotis monachi, et qui de laicis adsunt, accipimus, cantantes antiphonam, *Lumen ad revelationem gentium*, et evangelium, *Nunc dimittis*, ac per versus singulos antiphonam repetentes. Sequitur *Dominus vobiscum*, et oratio, *Exaudi, quæsumus, Domine*, deinde missa; candelas autem post evangelium offerimus.

CAPITULUM IX.

Quoties radamur in anno.

1. Sexies in anno radimur servato silentio; in vigiliis Paschæ, Pentecostes, Assumptionis, Omnium Sanctorum, Natalis Domini, et in capite jejunii.

2. In vigiliis beatorum Jacobi, Laurentii, Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Judæ, et Andreæ semel quidem reficimus, sed coquinam, si talis dies est, facimus, missasque non cantamus.

3. In cæteris duodecim lectionum festis, quibus capitulum non tenemus, nec missam dicimus, in vigilia tantum post nonam in claustrum pro recordatione convenimus.

COMMENTARIUS.

feruntur, cap. 14, n. 1 sec. part. Itemque cap. 4 prim. par., nn. 4 et 10, cap. 5, nn. 2, 3, 16 et 38. Itemque cap. 32, n. 1, cap. 8, n. 4.

Apponitur tantum in antiquis statutis conditio ista, circa abstinentias in pane et aqua in ipsis vigiliis servandas, *nisi veniant in festis duodecim lectionum*, de qua circumstantia non fit expressa mentio in Consuetudinibus R. Patris Guigonis; sed ex cap. 52, n. 1, satis subintelligitur.

Porro eadem a nobis etiamnum servantur, exceptis abstinentiis in pane et aqua, de quarum dispensationis ratione, imo necessitate, suo loco agetur.

CAP. IX.—Num. 1. *Sexies in anno.* Idem habetur in antiquis statutis cap. 15, sec. part. n. 16, et ex cap. 28 præsentium Consuetudinum apparent quod singuli haberent novaculam ad caput.

Num. 2. *In vigiliis beatorum*, etc. Idem refertur cap. 14, ejusdem sec. part. Si talis dies est, id est, si ea die occurrant qua coquinam facere licet, et illis diebus non eveniant abstinentiae deputatis, quæ in præsentibus Consuetudinibus notantur.

Ibid. *Missasque non cantamus.* Id in antiquis statutis omittitur. An autem intelligi debeat tum de missa majori, tum de privatis, a quibus, illis specificatis diebus, utpote jejunio destinatis, tempore R. Patris Guigonis abstineretur, aliqua apparent dubitandi ratio, maxime propter verbum illud *non cantamus*, quia conventuali missæ tantum applicari posse videtur. At ut supra cap. 4 sub finem notavimus, verbum illud a R. Patre Guigone communiter etiam usurpatum, pro *persolvimus* aut *dicimus*. Id ergo de missis privatis potest intelligi, cum etiam in jejunio quadragesimali omni die missa conventualis, id est major, celebraretur, prout ex n. 12, cap. 4, probatur. Probabilius tamen est, quod his tantum diebus missam conventualem celebrarent, quibus missa propria ex præscripto missalis tunc erat assignata. Missæ quoque pro defunctis conventualiter celebrabantur, prout in aliis locis clare videbatur.

Num. 3. *In cæteris*, etc., *nec missam dicimus*. Hic se offert occasio facile errandi nisi sequentia cum præcedentibus prudenter concordentur, et inde concludendi quod missa conventualis tempore R. Patris

A Guigonis, nec etiam diebus festis duodecim lectionum celebraretur, quod veritati adversari credimus, cum de missa majori etiam privatis diebus apud nostros frequenter celebrari consueta evidenter patet ex locis tum supra relatis, tum infra referendis. Id ergo intelligendum esse nobis videtur de missis privatis, a quibus, illis etiam diebus festis duodecim lectionum communiter tunc abstinebant, sed non semper, prout infra apparebit ex n. 1, cap. 14. Quæ abstinentia a missis celebrandis, per antiqua statuta probata non fuit, atque ideo aliter de hac re in melius dispositum est: nam missarum celebratio ad pietatis et spiritualis exercitationis augmentum pertinet. Ex antiquo etiam usu ordinis in vetustis codicibus expresso, notatur in Kalendariis *missa*, sub festis sanctorum, quæ ibi scribuntur celebranda

B cum tribus tantum lectionibus, ut fiat discretio inter festa hujusmodi, quæ missam conventualem de festo habent, et alia quæ non habent. At nihil simile notatur, nec in solemnitatibus, nec in festis capituli, nec in festis duodecim lectionum, quæ ultima festis duplicibus coequantur. Certum est autem quod nec diebus solemnitatum, nec diebus festorum capituli missam conventualem omitterent, et inde potest concludi quod ista festa omnia æqualiter missam propriam et conventualem haberent, sicut universaliter observari videmus in Ecclesia, circa festa duplia.

Ibid. 3. *In vigilia tantum post nonam.* Ibi clare expressum habes usum recordationum iisdem diebus fieri solitum, quæ in antiquis statutis specificantur: et inde perspicies in antiquis statutis ea ordinate et expresse fuisse posita, quæ in Consuetudinibus R. Patris Guigonis sparsim tantum, succincte et veluti implicite fuerant scripta: et probatum habebis quod in Prologo de hac diximus.

Cur rasura nunc pluries fiat apud nos? Id pertinet ad majorem reverentiam adhibendam in missarum celebratione, quæ frequentior nunc est apud nos quam primis ordinis temporibus, ut suo loco videbitur. Sed ex ipsa rasurarum multiplicatione, rigorem nostræ observantia potius auctum esse quam diminutum, proprio experimento facile discent, qui rem in dubium vocare volent.

CAPITULUM X.

Quales hospites introducantur in chorum.

1. In chorum nostrum hospites tantum religiosos introducimus, cum quibus in claustrō communem licet habere sermonem.

2. In partem vero ducere aliquem, vel duci, aut quasi secreto aliquid intimare, aut mandare aliquibus non licet, nisi licentiam dante priore. Quam licentiam non ad nos, sed ad eos, si tanti habent, attinet petere. Nunc de his quæ pro defunctis vel circa defunctos gerimus, aliquid est dicendum.

CAPITULUM XI.

De officio defunctorum.

1. Altera itaque post Omnit Sanctorum festum die, nisi in Dominica evenerit, pro defunctis universis agendum post nocturna cum novem lectionibus dicimus, hac una tantum oratione contenti, *fidelium Deus omnium*; dehinc, post primam, missam presente conventu celebramus.

2. In nullo autem duodecim lectionum festo, vel infra octavas Natalis Domini, Paschæ, vel Pentecostes defunctorum officium facimus, nisi forte defunctus præsens fuerit, vel tricenarium agi contigerit. Quod tamen tribus diebus ante Pascha, et ipso die Paschæ, vel Pentecostes, seu Natalis Domini, si forte eveniret quantum ad missam [al. officium missæ] attinet, minime facheremus.

3. Ab hoc igitur die, id est a quarto Nonas Novembribus usque ad Septuagesimam, agendum in ecclesia post nocturna dicimus. A Septuagesima vero usque ad prædictam diem post vesperas jejunii die, alias post cenam [additur in ms. vel ante] idem officium in cellis exsolvimus. Quod si anniversarium fuerit, in ecclesia statim post vesperas cum novem lectionibus et antiphonis agitur.

4. In Quadragesima tamen, ne fratres graventur, post refectionem in cellis dicitur.

CAPITULUM XII.

De visitatione ægroti.

1. Cum autem frater ægrotus morti propinquare putabatur, congregatur conventus ad visitandum eum,

COMMENTARIUS.

CAP. X.—Num. 1. *Inchorum nostrum*, etc. Quandoidem ingressus in chorum licentiæ silentium frangendi per commune colloquium cum quibusdam hospitibus tunc temporis conjunctus erat, non est mirum cur fierit selectus personarum, quæ chorum ingredierentur; alioquin silentio pernicies fuisset illata, et hac de causa scrupulose arcebantur a chori ingressu aliæ personæ. His vero temporibus, quando licentia colloquium commune habendi cum hospitiis abrogata est, ingressum chori omnibus quidem passim non permittimus, sed non tam scrupulose interdicimus. Ingressus ille olim pertinebat ad observantiam regularem personalem, propter silentii custodiæ; nunc sublata ista licentia colloquendi, ad politiam mere externam pertinet, quæ potest, habita temporum et causarum ratione, absque ulla observantiae regularis læsione relaxari. Per observantiam autem personalem intelligo, ea quæ per se tendunt ad macerandam carnem, et propriam voluntatem frangendam.

Num. 2. *In partem ducere... nisi licentiam dante priore*, etc. Inde evidens est quod tempore R. Patris Guigonis, sicut et nunc servatur, cum licentia prius per extraneos a priore petita et obtenta,, non per nosmetipsos, ipsi extranei poterant nobiscum privatim colloqui, et inde observatur etiam nunc, ut sæculares licentiam obtainere debeant a priore, antequam possint a nobis in cellam ad colloquendum admitti. Quod autem primis illis temporibus extranei possent etiam in cellas nostras recipi, ex ipso S. Brunonis exemplo innotescit, qui tum sanctum Hugonem episcopum, tum piissimum priorem Sancti Lau-

A renti, sibi invicem quotidianas sua cellæ opellas rapientes pie expellebat dicendo: *Ite ad oves vestras*, etc.

Eadem prorsus habentur in antiquis Statutis cap. 9, num. 1 et 28 secundæ partis.

CAP. XI. — Eadem prorsus quæ in hoc capitulo habentur, in antiquis Statutis referentur cap 28 prim. part., n. 5, et cap. 46, num. 1, 14, 7 et 11.

Num. 1. *Agendum post nocturna*. Agenda, quo nomine officium defunctorum, id est vesperas, matutinas et laudes ab antiquis vocamus, in choro a quarto Nonas Novembribus usque ad Septuagesimam tunc tantum dicebatur; cæteris vero anni temporibus in cella post vesperas, nisi officium illud in conventu pro anniversario reddi debuisse. Nunc vero agendum in choro semper exsolvimus, excepto Quadragesimæ tempore.

Num. 3. *Quod si anniversarium... cum novem lectionibus*. Per istam expressionem *novem lectionum*, anniversariis specificè attributam, innuit usum qui extensus explicatur in antiquis statutis, et qui tunc talis erat, ut communes agenda cum tribus tantum lectionibus et novem psalmis redderentur.

Nihil ergo in hac parte reperitur relaxatum, imo potius aliquid auctum, quia nunc agenda semper in choro dicitur post vesperas, et semper cum novem lectionibus.

CAP. XII. — Idem capitulum integre refertur in antiquis statutis cap. 47 prim. part.

Num. 2. *Tunc confitebitur peccata sua*. Id de confessione sacramentali non intelligitur, et ne inde suspicio oriretur confessionis publicæ, quæ nunquam

et dicit sacerdos, *Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea, spargens aquam sanctam; respondetur Amen.*

2. Tunc confitetur peccata sua, et post absolutionem dicit idem [al. item] sacerdos : *Salvum fac servum tuum; Esto ei, Domine; Nihil proficiat, Dominus vobiscum, Deus qui famulo tuo, Deus qui per apostolum tuum.*

3. Deinde dicitur psalmus, *Domine, ne in furore tuo*, primus, post cujus finem inungitur ei visus et dicitur : *Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per visum.*

4. Et ita post singulorum psalmorum septem finem, repetitur haec eadem oratio ad singula in quibus inungitur loca, id est ad auditum, ad odoratum, ad gustum sive loquela, ad tactum, id est ad manus, ad incessum, id est ad plantas, ad ardorem libidinis, id est ad renes.

5. Postea tergitur os ejus, et ab omnibus, tanquam profecturus, pie exosculatus communicat, cantantibus qui adsunt communionem : *Hoc corpus.*

6. Post haec dicuntur orationes istae, *Respice, Domine; Deus, qui facturæ tuae; Deus, qui humano generi.*

CAPITULUM XIII.

Quomodo tractandus sit qui moritur.

1. Cum jam [al. jamjam] mori videbitur, ab his qui ei servient signo dato, postposita omni occasione accurrunt cuncti, nisi cum [al. tamen] divinum in ecclesia contigerit officium celebrari.

2. Tunc enim prior, vel cui ipse injunxerit, cum duobus aut tribus ad morientem festinat. Depositoque eo super benedictum cinerem, litaniam prout res patitur longam vel brevem faciunt. Sequitur, *Pater noster*, et preces, *Salvum fac, Esto ei, Nihil proficiat*, deinde oratio haec, *Misericordiam tuam*; post hanc quinque psalmi, *Verba mea, Domine, ne in furore*, primus, *Dilexi quoniam, Credidi, De profundis, Pater noster, A porta inferi*; oratio, *Deus, cui proprium est*. Exinde agenda plenaria cum laudibus et vesperis; post hanc, Psalterium.

3. Interea defunctus abluitur et induitur; monachus cilicio et cuculla, caligis et pedulibus; laicus tunica et caputio, caligis et pedulibus, inde imponitur feretro et intermissa psalmodia dicit sacerdos, *In memoria æterna, Ne tradas bestiis, ne intres in judicium*; post haec orationem istam, *Deus, cui omnia vivunt.*

4. His expletis fertur in Ecclesiam, et cantatur responsorium, *Credo quod Redemptor*; post haec dicit sacerdos : *A porta inferi, Nihil proficiat, Ne intres, Oremus, Suscipe, Domine, animam.*

5. Posito autem in ecclesia defuncto, repetitur psalmodia ubi fuerat intermissa; et hoc omnino procuratur ut duo ad minus psalteria dicantur, unum in ecclesia, alterum in cellis cum veniis; si vero de illo quod in ecclesia dicendum est, restiterit aliquid, redditur in cellis; nam si tempus permittit eadem die, non tamen nisi post missam pro eo cantatam, sepelitur. Sin autem, servatur in crastinum, noctemque ipsam monachi cum laicis, et pro sui numero et pro ipsis quantitate dividunt, circa corpus psalterium frequentantes.

6. In crastino autem, missa cunctis praesentibus cantata, sepelitur hoc modo. Stat chorus juxta corpus, et dicit sacerdos, *Pater noster*; precem *A porta inferi*; orationem *Deus, vita dator*; responsorium, *Credo quod Redemptor, Kyrie eleison, Pater noster*; precem *Ne intres*, orationem *Deus, qui animarum*; responsorium, *Ne abscondas me, Kyrie eleison, Pater noster*; precem, *Ne tradas bestiis*, oratio *Non intres in judicium*; responsorium, *Ne intres, Kyrie eleison, Pater noster*; precem, *Requiem æternam*; orationem, *Fac, quæsumus, Domine.*

7. Tunc portatur ad tumulum, cum his psalmis, *In exitu Israel, Miserere mei, Deus, Confitemini cxvii, Quemadmodum, Memento, Domine, probasti me, Inclina, Laudate Dominum de cœlis, Benedictus Dominus Deus Israel, Magnificat.*

COMMENTARIUS.

fit in usu apud nos, nisi pro certo genere culparum in statutis expressarum, quæ in capitulo recognoscuntur, id lucidius in modernis statutis exprimitur, ubi dicitur quod ægrotus dicit, *Confiteor Deo*, et subdit sacerdos, *Misereatur*, etc.

Eadem ad litteram nunc servamus.

CAP. XIII. — Idem capitulum integre refertur in antiquis statutis cap. 47 prim. part.

Num. 2-5. Post hanc Psalterium, etc., hoc omnino procuratur, ut duo ad minus Psalteria dicantur, unum in ecclesia, alterum in cellis cum veniis. Hic habes originem suffragii, quod monachatum voca-

A mus, et tunc pro praesentibus tantum mortuis reddebatur, eratque devota occupatio eorum, qui custodiabant corpus defuncti. Exinde id conuersum fuit, per consuetudinem a singularibus domibus introductam, in quoddam beneficium, quod sæcularibus etiam aliquando concederetur. Contra hanc consuetudinem ne excresceret, et inde monachi gravarentur, reclamaverunt antiqui Patres, ut videre est prim. part. antiqu. Statut. cap. 49, num. 15 et 16, et in ordinationibus plurium capitulorum generalium, de quibus alibi fusius tractabitur.

In statutis modernis eadem prorsus referuntur, sed latius et distinctius ordinata.

8. Cum ventum est ad sepulcrum, dicit sacerdos, *Pater noster, A porta inferi; orationem Tibi, Domine, commendamus.* Tunc benedicit fossam et aspergit aqua sancta et thurificat, deinde ponitur corpus in ea; et dum operitur dicit sacerdos orationes istas, cæteris prædictos psalmos canentibus, *Obsecramus, Deus, apud quem, Te, Domine, Oremus, fratres, Deus qui justis, Debitum humani, Temeritatis quidem, Omnipotens Dei, Inclina, Domine.*

9. Quibus pariter et Psalmis expletis sequitur *Pater noster*, et orationes *Tibi, Domine, commendamus, et Deus, cuius miseratione.* Dehinc a sepulcro redeunt cantantes *Miserere mei, Deus*, et in ecclesia hac oratione totum complent officium, *Fidelium Deus.*

CAPITULUM XIV.

Item de cura mortuorum.

1. Ab ipso autem sepulturæ die usque ad tricesimum, quotidie pro eo, non tamen in conventu, missa cantatur, et prima in agendis oratio ei specialiter deputatur. Notatoque in Martyrologio obitus ejus die, semper anniversaria in conventu pro eo missa, hieme post, æstate ante primam, celebratur.

2. Eo autem die quo defunctus sepelitur, cellas fratres tenere non coguntur, et consolationis gratia, bis, nisi præcipuum jejunium fuerit, simul vescuntur.

3. Et hoc sciendum, quod sine ulla personarum acceptance, pro omnibus defunctis nostris idem et par officium facimus, nihil pro monacho plus quam pro laico, vel pro prælato quam pro subdito [al. subjecto].

4. Pro benefactoribus vero nostris, excepta assidua commemoratione, quæ fit semper in precibus ecclesiastici officii, penultima in omnibus agendis oratio dicitur, et per singulas hebdomadas tam pro eis quam pro omnibus hujus loci habitatoribus, et universaliter pro cunctis fidelibus defunctis ab hebdomadario, æstate ante primam, hieme post, missa una cantatur.

5. Raro quippe hic missa canitur, quoniam præcipue studium et propositum nostrum est silentio et solitudini cellæ vacare juxta illud Jeremiæ : *Sedebit solitarius et tacebit (Thren. iii); et alibi : A facie manus tuæ solus sedebam, quia comminatione replesti me (Jerem. xv).* Nihil enim laboriosius in exercitiis disciplinæ regularis arbitramur quam silentium solitudinis et quietem. Unde et beatus Augustinus dicit : *Amicis hujus mundi nihil esse laboriosius quam non laborare.* Sed hæc hactenus; nunc cætera prosequamur.

COMMENTARIUS.

CAP. XIV. — Num. 1. *Ab ipso autem sepulturæ usque ad tricesimum.* Hic habes originem suffragii, quod nunc *tricenarium* vocamus, et per privatas missas redditur, excepta prima, quæ conventionaliter dicitur in die sepulturæ. Et ex hoc capitulo abundantius probatur usum frequenter celebrandi apud nos missas conventuales, atque etiam non raro privatas fuisse ab initio observatum.

Num. 2. *Cellas fratres, etc.* Usus iste fuit apud nos postea correctus, et nunc diebus sepulturæ nullum habetur colloquium; bis tamen adhuc simul comedimus in refectorio.

Num. 3. *Idem et par officium.* Inde nobis indicatur quam sedulo primi ordinis Patres charitatis exhibitæ æqualitatem inter suos servari vellent, quam imitari debemus, et non tam facile singularia beneficia post mortem reddenda postulare aut concedere. Singularitas enim charitati derogare videtur, dum aliis alii præfertur in auxilio præstanto. Inde etiam apparent quantum nos omnes distare vellent a personarum acceptance. Superiores vero ab omnibus, quæ supercilium, fastum, aut singularitem redolent.

Num. 4. *Ab hebdomadario æstate ante primam, etc.* De sacerdote hebdomadario hic fit mentio et de missa quæ pro benefactoribus et pro cunctis fidelibus defunctis singulis hebdomadibus privatim celebratur. Quid ergo sibi vult R. P. Guigo. dum subdit : *Raro quippe hic missa canitur?* Facile hic erratur nisi intelligatur de quibus missis hic loquitur vir sanctus. Agitur ergo hic præcipue de missis quæ ultra com-

A munes et in his Consuetudinibus designatas, a secularibus expeterentur, et maxime de illis contra quas invehitur cap. 41, n. 4, ubi dicit : *Audivimus enim, quod non probamus, plerosque toties splendide convivari, missasque facere paratos, quoties aliqui pro suis eis voluerint exhibere defunctis, etc.* Statim ergo atque egit de speciali missa pro benefactoribus et cunctis fidelibus defunctis, singulis tantum hebdomadibus celebranda, prout etiam nunc observatur, ad missas illas convertitur, quas temporibus illis parentes defunctorum expetebant celebrari a monachis, ad quos simul mittebant bonum prandium, de quo loquens sanctus vir dicit, *splendide convivari, etc.* Has ergo missas specialiter in mente habuisse arbitramur, dum dicit : *Raro quippe hic [subaudi hujusmodi] missa canitur;* et subdit rationem, *quoniam præcipue studium et propositum nostrum est, silentio, etc.* Parentes enim ipsi ad monasterium accedebant missam audituri, et forsitan postea ibidem pransuri, quod a silentii et solitudinis proposito et studio alienum erat. Sed quia locus iste valde obscurus erat, ista verba, *raro quippe hic missa canitur,* in antiquis statutis non fuerunt posita. Cætera vero in ipsis referuntur prim. part. cap. 48, n. 1, cap. 47, n. 28. Item cap. 48, num. 8 et 13, et cap. 9 secundæ part., n. 26.

B Num. 5. *Nihil enim laboriosius in exercitiis, etc.* Hic loqui incipit de solitudinis et silentii proposito et natura. Nihil vere laboriosius est naturæ humanæ quam societate sibi similium, et loquendi libertate

CAPITULUM XV.

De ordinatione prioris.

1. Cum priorem domus hujus obire contigerit, post ejus sepulturam convocatis fratribus, triduanum cunctis indicitur jejenum, maneque et vespere in ecclesia psalmus, *Ad te levavi*, exploto officio, communis devotione cantatur, procumbentibus super formas omnibus : *Kyrie eleison*, *Pater noster*, et preces, *Salvos fac servos tuos*, *Mitte eis auxilium de sancto*, *Nihil proficiat inimicus in eis*, et oratio, *Prætende, Domine*, supponuntur. Quinta autem die mane missa de Spiritu paracleto in conventu devotissime celebratur. Inde in capitulum convenientes, majorum meliorumque consilio ex seipsis unum eligunt, aut sacerdotem, aut ad sacerdotium promovendum, statimque in prædecessoris transferunt locum. Totamque diem illam gaudio dedicantes, bis nisi præcipuum jejenum fuerit, in refectorio comedunt.

COMMENTARIUS.

se privare, quia nihil est in quod propensius tendat ; ususque libere conversandi et loquendi, est quoddam gerumen delectationis naturalis, quo per solitudinis et silentii exercitium quodammodo suffocato, vim patitur, quia ne sursum germet impeditur. Sed nihil est quod naturam corruptam possit amplius et securius edomare, atque a periculis servare, quia inde occasiones ei auferuntur se in conversatione hominum dissipandi, et in profusione verborum sese evanescandi, ex quibus communior peccandi materia componitur, et dum ambae istae viæ societas et collocationis, solitudine et silentio, veluti spinis spiritualibus sepiuntur, homo se ad Deum et ad seipsum convertere cogitur.

Per silentium et solitudinem mundo et vanitatum objectis januae clauduntur ; et dum a sensibus humanae removentur ea quæ carnalia desideria atque etiam mentalia excitare consueverunt, anima sibi et Deo liberius vacare discit et assuescit. Si ergo silentio et solitudine naturæ corruptæ propensio velut opprimitur, et cum sit ex amicis mundi, laboriosius ei nihil sit, secundum D. Augustinum hic laudatum, quam non laborare, id est secundum suam propensionem agere, loqui, conversari, certum est quod in utriusque exercitio magis quam in aliis quibuscumque vim patitur. Nihil æque naturam mortificat, quia aliae mortificationes carnem macerant, sed haec etiam ad annum pertingit ; at dum sic angustiantur vasa carnis, dilatari possunt spatia charitatis, et exercitatio illa, licet in præsenti videatur esse moeroris et tædii, fructum tamen pacatissimum exercitatis reddit salutis et intimæ consolationis : nam per eam gustatur et videtur quoniam suavis est Dominus, et quæ sit illa Christi pax exsuperans omnem sensum, corda atque intelligentias custodiens, suavissimo dignoscitur experimento, si tamen exercitationis illius susceptio colesti vocatione fuerit præventa, et, ut par est, secundum mentem et discretionem ordinis a nobis observata, qui in omnibus providit. *Ne quid nimis.* In solitudine enim servanda modus etiam adhibendus est, ne ex excessu communem hominum statum superante, animus hebetetur, aut etiam in suo naturali statu lœdatur, quibus incommodis prudenter in ordine provisum est. Nam ex exercitiis sibi invicem succedentibus, et veluti intertextis, inter quæ conversationi quandoque datur locus quantum satis, fit quædam salutaris composi-

A tio, quæ ex concurrentia corporalium et spiritualium exercitiorum simul prudenter mistorum et temperatorum, statui humano sic est cum debita proportione accommodata, ut secure proverbium illud dicamus : *Serva ordinem, et ipse te servabit*, non tantum in anima, sed et in corporis atque etiam animi bona valetudine, et pia hilaritate.

Omnia etenim sunt discrete in statutis nostris temperata, ad servandam perseveranter solitudinem, viribus humanis prudenter accommodata, et desuper a Domino benedicta. Quod continuis et quotidianis experimentis probatum habemus in his omnibus qui suæ professionis habitus sibi comparare a juventute religiose studuerunt, et in cella se utiliter occupare. Secus autem si ordo non bene servetur. Væ enim Carthusiano illi, statim clamamus, quia tribulationem et dolorem invenit, laborem et afflictionem spiritus saepe patitur in mente, et per suam indiscretionem, id est per aliqua opera aut exercitia non secundum ordinem aut præter ordinem, proprii judicii et propriæ voluntatis ductu suscepta, deficit in corpore, et lapsum spiritualem incurrit in interiori homine. De laboribus vitæ solitariae nunc haec pauca dixisse sufficiat.

B Sed cur R. Pater Guigo de vigiliis et abstinentiis, de aliis duris et asperis quæ in ordine observantur nullam hic mentionem fecit, ac si pro nihilo illas austeriorates reputaret ? Quia essentia instituti Carthusiani in cellæ et silentii observantia, atque perfecta propriæ voluntatis abnegatione consistit : unde alias austeriorates solum aestimat, in quantum ad obedientiam referuntur, prout ipse explicat cap. 35, n. 3, ubi ait : *Licet enim multa sint et diversa quæ observamus, uno tamen et solo obedientiæ bono, cuncta nobis fructuosa futura speramus.*

C CAP. XV. — Num. 1. *Cum priorem domus hujus*, etc. Loquitur tantum de domo Carthusiæ, quia non leges aliis præscribere, sed tantum consuetudinem introductam, et jam per usum confirmatam in domo Carthusiæ, aliis communicare intendit. Nulla de forma juris servanda inter eos fit mentio, nec de confirmatione habenda, quia de titulo fixo superiori inter nos dando nec cogitabant. Unde semper in ordine nomen *prioris* usurpatum est ad designandum eum qui aliis præpositus est, ut indicaretur, eum qui aliis præest inter nos, esse tantum primum inter pares, et æqualium directorem ac ministrum,

2. Qui quamvis omnibus verbo et vita prodesse debeat, et cunctorum sollicite gerere curam, monachis tamen, ex quibus sumptus est, quietis et stabilitatis et cæterorum, quæ ad eorum vitam pertinent exercitiorum, exemplum maxime præbere debet.

3. Quatuor itaque septimanis in cella cum cæteris monachis exactis, quintam facit cum laicis. Quo spatio ejus erga fratres officium aliquis ab eo jussus exequitur.

4. Ipse tamen eremi terminos non egreditur. Sedes ejus ubilibet, vel vestitus nulla quasi dignitate vel pretiositate differt a cæteris, nec quidquam gestat unde quod sit prior appareat. Supplicatur ei, et hoc modice, solummodo ad lectionem eunti et redeunti, vel cum ante eum transitur, et cum ad aliquos venit assurgitur.

COMMENTARIUS.

non dominum. Hic libet referre locum illum exhortationis quam ab antiquis prior Carthusiæ singulis annis in fine capituli generalis solet astantibus facere, ubi sic loquitur prioribus : *Cogitent se domorum suarum ministros esse, non dominos, quibus, ut ait Apostolus, dispensatio credita est.* Ecce quæ sit mens ordinis et qualiter singulis annis prioribus publice proferatur. Eadem autem nunc forma servatur in electione, additis tantum iis quæ ex juris dispositione necessario erant addenda, quando statuta in ordine fuerunt condita, et jamdudum institutum Carthusiense inter monasticos ordines fuerat relatum.

Num. 1. *Præcipuum jejunium.* Id est jejunium a tota Ecclesia sub præcepto servari solitum, non vero jejunium illud quod tantum ex ordinis præscripto institutum est.

Num. 3. *Quatuor ergo septimanis... quintam facit.* Ad locum illum bene intelligendum, sciendum est, ut ex sequentibus patebit, fratres conversos tunc temporis non habuisse fixum domicilium in domo monachorum, quæ superior vocatur, quia in eminentiori loco rupium Carthusiæ sita est quam alia, quæ ideo inferior vocatur, sed in illa inferiori mansisse. Quatuor ergo hebdomadibus cum monachis transactis, prior ad inferiorem pergebat, et ibi per hebdomadam integrum cum conversis morabatur, ut pastoralem curam circa eos vicinius exercebat, et sic domum inferiorem perlustrans nihil ibi ab observantia regulari deviare permetteret.

Ibid. *Aliquis ab eo jussus.* Hic apparere incipit officium vicarii, quod tunc fixum non erat, nec uni singulari monacho assignatum; sed postea fixum fuit et merito, quia ad politiam ordinis prudenter disponendam sic maxime conveniebat.

Num. 4. *Ipse tamen eremi terminos, etc.* Terminorum nomine apud nos intelliguntur certi limites designari, intra quos statutum fuit ab initio, ut possessiones posssemus habere, quæ sufficerent ad singularum domorum ordinis sustentationem, ita ut non indigeremus vagari et querere ad procurandum nobis unde sustentaremur : quia id erat proposito nostro contrarium, et absque dubio in brevi tempore fuisset nostri instituti destructivum. Duplex autem apud nos terminorum species distinguitur, quorum una possessionum, alia monachorum vocatur. Qui termini monachorum longe angustiores olim erant quam possessionum : nam intra eos continebantur, et spatium designabant intra quod mo-

A nachi aliquando, quamvis raro, vel præsente vel permittente priore simul deambulabant recreationis gratia, et sic spatiabantur. Hinc nomen *spatiamenti*, quo deambulatio illa intra terminos assignata designatur, ortum accepit, et hucusque in ordine servatum est.

Terminos illos possessionum tunc temporis non tantum prior Carthusiæ non egrediebatur, prout nunc ab eo servatur, sed idem observabant communiter alii domorum priores et par erat ratio in omnibus, quia cum possessiones domorum intra terminos inclusæ essent, nulla instabat necessitas inspectionem et curam pastoralem exercendi, nisi tantum in his rebus ad nos spectantibus, quæ intra terminos continebantur. Duxi, *communiter*, nam certum est ne cessesse aliquando fuisse ut priores terminos suos egredierentur, exempli gratia, ad fundationes domorum acceptandas et dirigendas, et similia peragenda, quæ personalem industriam et præsentiam requirebant.

Hæc autem cura possessionum primis ordinis temporibus solis prioribus competebat, ut suo loco probabitur, quam tamen per procuratorem et fratres conversos administrabant, ea tantum per se facere et disponere contenti, quæ eorum personalem præsentiam requirebant intra istos terminos : quos tamen aliquando ex morali necessitate, sed cum magna cautela, fratres conversi et non alii, egredi poterant cum licentia. De quibus terminis qualiter in ordine tunc assignarentur, necnon de aliis prælibatis plura suis locis dicentur. Nunc de eremo Carthusiæ, extra quam prior Carthusiæ (qui nunc reverendus Pater dicitur) non egreditur, pauca dicamus.

Amplissima est illa eremus, plures habens altissimos montes et profundas valles, ita ut vix credi possit quanta spatia illic contineantur pascorum et nemorum intra rupium prærupta nascentium et ibi morientium, quia non patet via ad ligna inde transportanda, et his novissimis tantum temporibus, cum magnis laboribus intra quasdam rupes via aperta est, cuius beneficio aliqua pars istarum silvarum potest esse utilis, medianibus officinis ferrariis. Tota vero illa eremus non pertinet ad Carthusiam, sed tantum magna illius pars, quæ sensim ad illius possessionem devenit. Quando enim primi patres nostri ad Carthusiam venerunt, sanctus Hugo episcopus Gratianopolitanus, et venerabilis Siguinus abbas Casæ-Dei dederunt S. Brunoni et sociis ejus quidquid juris in ea habebant : sed postea crevit in

5. In Nativitate quoque et Pascha et Pentecoste, et cum frater aliquis professionem facturus est, missam cantat majorem. Quod idcirco scribimus, ne quis forte posterorum cornua sibi velit assumere, vel nomen suum quacunque gloria vel eminentia celebrare.

6. In Adventu autem et Quadragesima propter arctiorem sui custodiam, a predicta etiam abstinet visitatione, nisi aliqua magna necessitas coegerit vel utilitas. Sed et ceteris temporibus non passim aut leviter et pro quacunque vel persona vel causa ad domum descendit inferiorem.

COMMENTARIUS.

eadem eremo Carthusiana possessio, per pietatem proborum sæcularium, qui illis ex charitate dede-
runt quod in ea possidebant, etiam aliquando id po-
stulantibus nostris eremitis, ut ab inquietudinibus,
quas non raro a rusticis patiebantur, eximerentur,
nec non ut termini illius Carthusiensis eremi, maxi-
me a parte Sancti Laurentii, per naturales termi-
nos, id est per præruptas rupes, notarentur et clau-
derentur.

Sic ego sensim creverunt termini Carthusiæ, ju-
vantibus etiam certatim illustrissimo capitulo Gra-
tianopolitano et aliis, unde Carthusiæ obvenerunt
pascua illa ampla, que in summitate altissimi mon-
tis vocati *Charman-son* (quod Latine sonat *amæni-
simam summitem*) sita sunt. Et inde est quod ter-
mini Carthusiæ bifariam distinguantur, nempe in B
terminos privilegiatos, et terminos possessionum.
Termini privilegiati dicuntur illi qui initio ordinis
designati fuerunt, per gratiam summorum pontificum
sub protectione sedis apostolicæ positi, et variis
privilegiis decorati, prout sunt prohibitions, ne
mulieres possint illos ingredi, ne homo possit intra
illos capi, quod est aliqua immunitatis ecclesiasticæ
participatio, et alia hujusmodi, quæ antiquis et pri-
mis illis terminis fuerunt concessa. Termini vero
possessionum dicuntur illi, qui aliis terminis sensim
per varia tempora accesserunt, ex donationibus
et attributionibus nemorum, pascuorum, et etiam
agrorum, quæ tamen antiquis terminis sunt conti-
guæ, et in ipsa magna eremo continentur. Sine quo
terminorum augmento certum est nunquam domum C
Carthusiæ potuisse, crescentibus in dies oneribus,
subsistere absque vagandi et querendi necessitu-
dine, quæ per se nostri instituti destructiva est, ut
omnibus cordatis pervium est. Quam etiam de causa
non vagandi nec querendi necesse fuit, ut tum in
majori Carthusia tum in aliis dominibus licentia pos-
sideri augeretur, ut suis locis probabitur. Sed quæ
et quanta esse jam inciperent illa onera tempore R.
P. Guigonis, ipse narrabit inferius cap. 19.

Crescentibus ergo sic terminis possessionum Car-
thusiæ in ipsa eremo, quasi per juxta positionem,
crevit etiam ratio in prioribus Carthusiæ inspicendi
quid ageretur, aut quid agendum esset intra dictos
terminos. Et inde est quod ab initio ordinis serva-
verunt sibi libertatem personaliter invisendi quid-
quid antiquis terminis contiguum de novo accede- D
ret, cum semper ad eremum Carthusiæ pertinere
censerentur. Quippe in eremo a concursu hominum,
a pagis et villis remota consistunt, atque de terminis
non scrupulose et physice, sed moraliter intelligen-
dis hic agitur.

Hunc laudabilem usum terminos non egrediendi
semper servaverunt priores Carthusiæ, subaudi extra
casus urgentis necessitatis, prout sunt bellorum
tumultus, pestis, vocatio summi pontificis et alia
hujusmodi, quæ legem non habent, et non semel
evenerunt in ordine. Nec ab hoc laudabili usu un-
quam, Deo protegente, discedent, ad aliorum Priorum
ordinis exemplum, quamvis circa illos, neces-
sitate cogente, res aliter sancita fuerit, ut suis locis
notabatur.

Hæc autem stricta residentia prioris Carthusiæ
intra propriam eremum necessaria judicata est.
non tantum ut eo exemplo ceteri priores ab inutili-
bus discursibus extra terminos domorum suarum
abstinerent, et concessa ex necessitate extra eos egre-
diendi libertate non abuterentur, sed etiam ut nego-
tia ordinis, quæ undique ad illum, sive per litteras,
sive per expressos nuntios deferuntur, sic damnum
ex responsionum dilatione non paterentur, cum sem-
per in domo Carthusiæ, vel saltem intra eremi am-
bitum prior Carthusiæ certo reperiri sciatur. Hæc
pauca de eremo Carthusiæ et de priorum ejus resi-
dencia nunc dixisse sufficiat.

Ibid. *Sedes ejus ubilibet vel vestitus.* Ex hoc
loco incipit apparere cur in ordine titulus abbatis,
nec ab ipso priore Carthusiæ ordinis generali, etiam
impellente aliquando S. sede apostolica, fuerit ac-
ceptatus. Mens enim ordinis, amici et fratres in
Christo dilectissimi (iisdem enim verbis, quibus so-
cios alloquitur R. P. Guigo, erga vos uti non desi-
nam), mens, inquam, ordinis est, hic et ubique in
statutis postea expressa, ut in dilectione et humili-
tate ambulemus, et priores nihil sibi usurpent, nec
in titulis nec in rebus, sive ad victimum, sive ad vesti-
tum, sive ad supellectilem pertinentibus, quod eos a
monachis distinguat. Et quidquid apparet in his per
statuta monachis non esse concessum, sibi ipsis
etiam debent credere non licitum, exceptis iis quæ
ita prioratus munii sunt annexa, ut absque illis non
possint bene et juxta mentem ordinis adimpleri.

Num. 5. *Quod idcirco scribinus... cornua sibi ve-
lit,* etc Istum loquendi modum e Scripturis sacris
assumpsit R. P. Guigo, in quibus non raro ambitus
ille se supra alios exaltandi, per cornua assumpta
exprimitur, veluti psal. LXXIV : *Nolite extollere in
altum cornu vestrum.*

Num. 6. *Sed et ceteris temporibus non passim,* etc.
Hic patet quod hospitalitatis gratia, personas graves
et honestas prior deducebat ad domum inferiorem,
vel ibi eas visitabat; nam tunc temporis ibi came-
ras, in quibus hospites communiter ad pernoctan-
dum in hac majori Carthusia exciperentur, exstitisse

CAPITULUM XVI.

De procuratore domus inferioris.

1. Præficitur enim ab eo eidem domui unus e monachis diligens procurator, sic enim eum volumus appellari. Qui universorum strenue curam gerens, si magnum aliquid aut præter consuetudinem agendum est, ad prioris recurrat semper consilium, nec grande aliquid, præter ejus licentiam, donare præsumit aut agere.

2. Sed et ipse, quamvis exemplo Marthæ, cuius suscepit officium, circa multa sollicitari et turbari nescesse habeat, silentium tamen et quietem cellæ non penitus abjecere aut abhorrire solet. Sed potius, quantum domus negotia patiuntur, quasi ad tutissimum et quietissimum portus sinum, ad cellam semper recurrat, ut legendō, orando, meditando et turbulentos animi sui motus ex rerum exteriorum cura vel dispositione surgentes sedare, et in arcanis sui pectoris aliquid salubre, quod fratribus commissis in capitulo suaviter et sapienter eructet, possit recondere. Tanto enim frequentioribus prædicationibus indigent, quanto minus litteras norunt.

3. Qui si, quod absit, negligens aut prodigus aut contumax inventus fuerit, sæpiusque corruptus emendare noluerit, subrogato in locum ejus meliore, ad cellæ protinus custodiam revocatur, ut qui nequit alienam, suam saltem operetur salutem.

CAPITULUM XVII.

De infirmo qui mittitur ad inferiorem domum.

1. Quod si quem alium ex monachis ad inferiorem domum fecerit prior descendere (fit autem raro, magna quadam et pene inevitabili necessitate, vel ad importabile tedium relevandum, vel ad periculosam aliquando tentationem sedandam, vel ad genus aliquid morbi gravissimi mitigandum), si quem ergo talium [al. alium] inferius descendere prior fecerit, de dispositionibus et negotiis totiusque domus cura nulla se curiositate intromittet.

2. Non enim expedit habitatori cellæ nosse hujusmodi, tum etiam totius domus paci contrarium est.

COMMENTARIUS.

certum est, quamvis etiam aliqua diversoria in su- A exsequendi in ordine. Cui si se conformare studeant periori domo haberentur, ut infra videbitur.

Porro ea omnia quæ in hoc capitulo continentur, de verbo ad verbum relata habentur in antiquis statutis II part. cap. 5, nn. 1 et seqq.; cap. 6, nn. 1, 23, 30, 2, 3 et 24; et ideo nihil prorsus ex hoc capitulo fuit omissum quod in vetera statuta non fuerit transfusum.

CAP. XVI. — *De procuratore domus inferioris.* Ea omnia quæ in hoc capitulo habentur, procuratori domus inferioris possunt tantum applicari: nam in domibus in quibus domus inferior non erat, plura quæ hic dicuntur non faciebat, prout per ordinaciones capitulorum generalium deinceps determinatum fuit, ut suis locis videbitur. Cur autem domus inferior constructa fuerit in domo Majoris Carthusiæ, et postea ad ejus imitationem in antiquioribus domibus ordinis, quæ etiam *Corrieræ* vocantur, nomine assumpto ab illo inferiori domo Carthusiæ quæ Corrieræ dicitur? Id factum credimus ut a domo superiori, ubi monachi habitabant, omnis strepitus ille arceretur, qui rei familiari procurandæ naturalis est, et ne ex tumultu recendentium quies monachorum in suis cellulis turbaretur.

Num. 1. *Qui universorum, etc., aut præter consuetudinem.* Hic procuratoris cura qualis esset, et ad quæ se extenderet exprimitur, nempe ad universa quæ geri solebant in domo inferiori, et juxta consuetudinem, nam statim atque quid præter consueta gerendum occurrit, ad priorem hic remittitur.

In hoc capitulo, quod de verbo ad verbum relatum habes in antiquis Statutis, part. II, cap. 8, n. 1 et n. 33, habetur egregia forma ministerium Marthæ

B

discretio quam sibi pro regula principali posuerant instituti nostri fundatores, et ibi exprimuntur casus in quibus aliquid levamen, salva propositi nostri substantia, infirmis dare tunc consueverant. Sed id non est amplius in usu apud nos, eo quod post primum ordinis sæculum, in omnibus fere domibus quæ constructæ fuerunt, nulla fuerit ædificata domus inferior a domo superiori separata, quia consultius judicatum est, ad perfectionem instituti nostri observantiam, ut omnes tam monachi quam conversi intra unius et ejusdem domus ambitum morarentur sub ejusdem prioris oculis, et sub iisdem spiritualibus exercitiis constituti, ædificatis tamen separatim a claustro officinis, et aliis similibus, ubi absque monachorum interturbatione hospites reciperentur, et res familiares pericerentur. Usus ergo ille antiquus est in melius mutatus, et subsidia intra eamdem domum cautius nunc ministrari possunt infirmis, ad instar eorum quæ in illa domo inferiori antiquitus poterant concedi.

C

Num. 2. *Non enim expedit habitatori cellæ, etc.* Hic expressum habemus quantum curiositas se immiscendi negotiis temporalibus domorum nociva ab initio judicata sit viris pio Mariæ exercitio addiscendo et exercendo deputatis: et illud idem est

Extraneis, nisi jussus, non loquetur, nec, conversis passim et quibuslibet, sed his tantum quibus prior vel dispensatori placuerit: ut si talis est qui erudire et consolari potens sit, cum his loquatur qui erudiri et consolari egent; sin autem ipse consolatione vel eruditione opus habet, cum his qui haec prestare noverunt.

CAPITULUM XVIII.

Item de procuratore.

Hoc etiam omittendum non est, quod pene tamen obliti fueramus, quia praedictus procurator in domo inferiori vices prioris exercens, hospites suscipit, osculatur, et si tali (id est circa sextam) veniunt tempore, et tales personæ, hoc est religiosæ sunt, et præcipuum non est jejunium, prandet cum eis, abstinentiæ censura soluta, et ad priorem quos dignos judicat congruenter transmittit.

COMMENTARIUS.

quod statuta nostra tam antiqua quam moderna A bant, ut etiam jejunium ordinis posset frangi a procuratore illos excipiente. Verbum autem, *prandet*, quo etiam cœnam exprimit R. Pater Guigo, lectorem movere non debet cum alibi, nempe cap. 5, n. 7, eodem verbo ad exprimendum tum cœnam, tum prandium utatur.

Num. 2. *Extraneis nisi jussus*, etc. Id significat quod cum extraneis, ad domum inferiorum passim advenientibus, monachus infirmus illuc missus loqui non poterat sine licentia (hoc sibi vult verbum *nisi jussus*, quo etiam pro licentia significanda alibi utitur R. Pater Guigo), nec etiam cum quibuscumque conversis. De dispensatori autem placito hic fit mentio, quia, ut infra videbitur, ad conversum, qui officium dispensatori exercebat, pertinebat in absentia prioris et procuratoris dare aliis conversis licentiam loquendi, sine qua licentia silentium frangere illis illicitum erat, nisi in casibus qui per statuta determinantur.

Ibid. *Ut si talis est*, etc. Inde apparet quantum in dandis colloquendi licentius habenda sit ratio majoris utilitatis spiritualis, secundum mentem R. Patris Guigonis, ut solatium externum interno et spirituali non remaneat destitutum, servata prudentiæ discretione juxta qualitatem infirmi et infirmitatis.

CAP. XVIII. — *In domo inferiori, vices prioris exercens, etc., hospites suscipit*. Inde evidens est quod procurator vicem agebat prioris in domo inferiori, et quod tunc hospites ad Carthusiam venientes in domo inferiori primo recipiebantur, et postea ad priorem ad domum superiorem mittebantur, servata discretione hic notata, qui tamen prior ad hospites invisendos, si id mererentur, ad domum inferiorum descendebat, ut supra cap. xv, II. 6, exprimitur.

Circa sextam, etc., et *præcipuum non est jejunium, prandet*, etc. In hoc apparet quantum abesset a primis ordinis professoribus obstinata quædam adhærenzia suis abstinentiis, quas subdendas esse aliquando charitati et semper obedientiæ, verbis docebant et exemplis demonstrabant. Quo fine id ficerent? Ut propriam subditorum ordinis voluntatem ad omnia semper flexibilem redderent, et exhiberent ad nostri instituti rationem pertinere, ut omnia omniibus, quantum satis, fieri studeamus. Hospitalitatis ergo gratia hospites advenientes, sic probata charitatis urbanitate apud nos recipi vole-

B C

usque in ordine fuit commendata, a primis Patribus nostris originem sumpsit, quæ si semper et ubique in domibus servetur juxta moderationem et discretionem in modernis statutis expressam, tunc immunes erimus ab omni nævo justæ reprehensionis. Secus vero, si limites honestæ medioicitatis, servata personarum et locorum qualitate, excedamus, cum id tum per antiqua statuta, tum per nova vetitum sit, nisi ad id nos cogat inevitabilis necessitas. Explico exemplis. Viget bellum, domus aliqua ordinis undique militibus circumdatur, et in periculo est maxima damna incurriendi, nisi ducum et officialium gratiam sibi conciliet, prout tot annis experti sumus in domibus Picardiaæ, Belgii et Germaniaæ: quis cordatus possit juste reprehendere officiales domus illius si invitent duces, et splendida quædam instruant convivia (5) ad captandam virorum militarium benevolentiam, qui nesciunt statutis regularibus attendere, sed putant injuriam sibi fieri nisi mensam opipare paratam inveniant; cui si aliquid de sit quod sue conditioni deberi putant, irascuntur et occasiones se vindicandi quærunt, prout identidem experti sumus, imo nec excusationes admittunt ab impossibilitate reperiendi pretiosiora esculentia deductas. Idem nonnunquam accidit circa quosdam nobiles sæculares, quorum favoribus in certis casibus absolute indigemus, quibus si mensa illorum qualitatæ aut appetitui convenienter parata non offeratur, se offensos reputant, et ex amicis fiunt nobis infensi. Videre est miseriam. In istis ergo casibus, quibus ceditur tantum necessitatí, temere judicarent, qui haec videndo nos de nimio in epulis illis splendore condemnarent.

Cessantibus vero istis causis, id est, si eadem faceremus, quando eum cordatis et piis viris nobis agendum est, qui sciunt bene perpendere quid a veris Carthusianis possit, servata decentia et quali-

(5) Quando de instituendis pro viris militaribus splendidis conviviis loquimur, id non intelligimus secundum usum sæcularis splendoris, sed secundum usum ordinis, id est quod convivia ista splendida a nobis assu-

mantur ex respectu ad usum consuetum ordinis. — *Hac Editor Carthusianus in Monito ad Lectorem ad calcem voluminis.*

CAPITULUM XIX.

De equitaturis hospitum.

1. Ipsorum autem hospitum personas tantum, non etiam equitaturas procuramus, talesque lectos eis et cibos qualibus ipsi vescimur, præparamus. Quod (videlicet quod equos non procuramus) ne cui forte videatur austерum, et non discretioni sobriæ sed duritiae potius et avaritiae imputet viliose; consideret, quæsumus, quam arcta, quam dura, quam pene sterili maneamus in eremo, et quod nihil, hoc est nullas possessiones nulosque redditus extra possideamus. Præterea frequentiam attendat hospitum, quibus nequam pasturæ, nedum annonæ possent nostræ sufficere, quippe quæ nec nostris sufficient animalibus, nam et sagmarios nostros et oves extra mittimus hyematum.

2. Accedit etiam ad hoc quod vagandi et quæsitandi horremus omnino, tanquam periculosissimam,

COMMENTARIUS.

tatis personarum reverentia, desiderari: non tantum mereremur de relaxatione argui, sed etiam irrideri. Et hæc videndo prudentes hospites jure et merito possent in corde suo dicere: Hi, si essent veri Carthusiani, scirent utique quæ et qualia a se ministrari debeant suis hospitiis, ut religiose cum eis agatur.

De hoc ergo pronuntio nos potius mereri irrisio nem quam approbationem, si notabiliter et scienter in hac parte excedamus. Sed fatendum est etiam in hoc posse facile errari et temere judicari ab extraneis, qui nescientes causas et rationes, quibus non raro quasi invite movemur ad mensam paulo laetus instruendam, statim nos condemnarent, et quod necessitatibus tantum tribuendum est, nostræ liberæ voluntati imputarent.

Omnibus tandem occurretur, si discretio in postremis statutis notata bona fide servetur, ubi res per hæc verba concluditur: *Quanto rarius, tanto melius.*

Demum si aliquando in quibusdam domibus et ab aliquibus officialibus in hac parte erraretur, nec ordini nec conventui regulari domorum id imputandum esset. Conventus enim, quo corpus ordinis componitur, nisi prorsus commune habet cum receptione hospitum, et nullo modo participat istis excessibus, cum pitantiam æqualiter ordinatam semper habeant in cella singuli conventuales. Imo nec sciunt quid in camera hospitum ministretur, sed ad solos priores et procuratores pertineret ista personalis transgressio, quæ ad visitatorum examen in sequenti visitatione adduci, et condigna animadversione plecti deberet.

Idem judicandum est de aliis similibus transgressionibus, quæ personales sunt, et quæ nunquam in ordinem poterunt juste refundi, quandiu per dignas reprehensiones et anima versiones contra eas reclamabitur, et pro possibili punientur; hi enim tantum qui tacent consentire videntur.

Totum hoc R. Patris Guigonis capitulum transmissum habetur cap. 8 et sec. part. antiq. Stat.

CAP. XIX. — Num. 1. *Ipsorum autem hospitum etc., non etiam equituras.* Ex hoc ei sequentibus capitulis debet hauriri unde postea capitulum 41, ubi de fugienda cupiditate agitur, possit recte intelligi. Perspicuum enim est quod cupiditati aliquid possidendi extra terminos renuntiarent primi

A Patres nostri, sed non justo desiderio habendi intra terminos sibi assignatos unde pacifice possent subsistere, et necessitatibus suis sufficienter providere, et non tantum illis necessitatibus quas absolutas vocamus, sed etiam illis quæ morales dicuntur, cum ex præsenti et sequentibus capitulis pateat illos tunc habuisse non tantum unde hospites advenientes honeste exciperent, sed etiam unde eleemosynas facerent.

B Rationem assignat pius scriptor, cur non procurarent equitaturas hospitum, quæ ratio adhuc subsistit. Nam in tanta omnigenarum hospitum multiplicatione ad invisendam domum Carthusiæ undique confluentium (quorum numerus ad septem aut octo millia hominum in anno nonnunquam extenditur), nec redditus nec œconomia Carthusiæ possent sufficere, si equitatura nobilium hospitum a nobis procurarentur sive alerentur. Hac de causa, numero hospitum in dies crescente, adacti fuimus numeris annis ad construendum hospitium publicum extra pontem Carthusiæ, in quo publicus hospes equituras, et cursores, ut vocant, hospitum exciperet. Si qui vero de hac re contra nos murmurarent, respondeat illis pro nobis R. P. Guigo, qui frequentiam illam hospitum Carthusiam invisentium jam suo tempore natam, imo et quasi adultam fuisse nos edocet.

C Ibid. *Talesque lectos eis et cibos, etc.* Hic locus intelligendus est in sensu discretionis. Nam absurdum esset putare quod diebus abstinentia deputatis, panem tantum et aquam cum sale suis hospitiis tunc offerrent, sicut de monachis ordinatur, sed id intelligendum est in genere de escis illis quibus uti solebant, prout sunt pisces, ova, caseus et fructus, servatis tamen forsitan temporibus, ut in Adventu et aliis diebus per statuta ordinis assignatis, nec ova, nec caseus, etiam ipsis hospitiis, excepta rationabili causa, ministrarentur.

D Ad lectos autem sacerdotalibus præparandos, non habebant matalitia, sed eosdam honeste cooperatos offerebant, quibus nostri utebantur, nempe in modum abaci compositos, secundum morem qui etiam nunc perseverat et in omnibus Carthusianorum celulis videtur. Qui modus satis commodus est, maxime in locis frigidis, prout est Carthusia, quia qui in ipsis dormiunt sunt velut in abaco conclusi, et sic a majori frigore servantur. Si vero nostris

consuetudinem, quam in multis, quorum pios labores et sanctam in Christo conversationem satis laudare non sufficimus, occasione misericordiae, ut scilicet quod supervenientibus tribuatur acquirant, multum inolevisse dolemus.

3. Sed et ipsis hospitibus non parum hoc expedire putamus, qui nostris spiritualibus seu corporalibus ita debent bonis communicare, ut nos ad mala non cogant declinare. Ad mala autem declinare tunc faciunt, si suis nos expensis ad vagandum quærendumque compellunt.

CAPITULUM XX.

De pauperibus et eleemosynis.

1. Pauperibus saeculi panem vel aliud aliquid, quod vel facultas offert vel voluntas suggerit damus, raro tecto suscipimus, sed ad villam magis mittimus hospitatum. Non enim propter alienorum temporela curam corporum, sed pro nostrarum sempiterna salute animarum in hujus eremi secessus aufugimus. Et ideo mirandum non est si plus familiaritatis et solatii his qui pro animabus quam qui pro suis hue corporibus veniunt, exhibemus. Alioquin non in tam asperis et remotis et pene inaccessibilibus locis (quo quicunque corporalis solatii venerit gratia, plus patiatur laboris quam assequatur remedii), sed in strata potius publica olim debueramus utique conseedisse.

COMMENTARIUS.

temporibus aliquid apud nos indultum sit circa A horrendam, invehitur R. P. Guigo, quia ex dialectos hospitum, id ad meram politiam externam et ad temporum decentiam pertinet, nec in ullo laedit observantiam regularem, cum ad personas ordinis non spectet, que eisdem semper lectis utuntur quibus primi Patres ordinis utebantur.

Num. 1. *Sagmarios nostros extra mittimus hiematum.* Per sagmarios mulos intelligit, quorum adminiculo ea tantum possumus etiam nunc habere que extra eremum nascuntur aut crescunt, prout sunt vinum, triticum, oleum, etc. Nam currus non possunt ex pede rupium usque ad Carthusiam ascendere; unde mulorum dorsis ea ad nos advehi necesse est. Adhuc etiam cogimur vaccas et alia animalia extra eremum mittere hiatum. Sagmarii autem nomen, a *sagmate* formatum est, quod verbum pro jumenti sella, sive strato, accipitur, a quo sagmarius vocatus est mulus sagmati portando destinatus.

Ex hoc autem loco evidens est quod, licet renuntiarent optimi Patres cupiditati aliquid possidendi extra eremum, id stricte intelligendum est de speciebus rerum que in capitulo 44 inferius experimentur. Nam certum est illos tunc habuisse stabula et pascua in confinibus eremi Carthusiae, ad pedes videlicet rupium existentia, quorum adminiculo animalibus suis tempore hiemis providerent. Erat enim inevitabilis necessitas id habendi, alioquin magno pretio illis elocanda fuissent stabula, et fenum emendum ad nutrienda animalia, ac sic expensarum gravitas res familiares integre absorbusset. Id quidem satis probatum habetur per cap. 76. Consuetudinum praesentium: sed nullus remanet scrupulo locus, dum visuntur adhuc rudera veterum istorum stabulorum, que animalibus excipiendis inserviebant. In quo etiam loco congregabantur triticum et alia necessaria, que postea per horribilem transitum, qui vocatur *le Frou*, humeris hominum ad summitem cujusdam rupis deferebantur; unde postea dorsis mulorum imposita per villam vocatam *Rucheriam* ad domum Carthusiae transvehebantur.

Num. 2. *Vagandi et quæsitandi*, etc. Merito contra hanc consuetudinem, quasi contra rem nobis

B metu pugnat cum instituto nostro, ad quod servandum unum e duobus eligendum est: nempe, vel habendum est unde personæ et domus ordinis pacifice sustententur, absque ulla necessitate querendi, cum vitæ solitariæ ratio id exigat, et necesse sit ut monachus cesseret esse solitarius, statim atque quædere sibi necessaria extra domum cogitur; vel si non habeatur, jam ex necessitate sibi providendi cesseret etiam esse solitarius, ac proinde Carthusianus. De hac ergo re idem dicendum est quod de nive. Non potest esse nix calida; statim enim atque calida est, desinit esse nix.

Zelum autem suum hic discrete exercit sanctus vir, et videndo quo praetextu quidam monachi tunc temporis pruritum possessiones multiplicandi et absque ullo fine acquirendi velabant, occurrit nobis et velamen illud auferet et rejicit, ne quando tentatio eo utendi nostros invaderet, prout hic legitur. Habeant ergo idem R. Patris Guigonis responsum officiales ordinis, qui apud nos etiam semper nova acquirendi pruritum vellent, ementito illo pietatis praetextu et colore admittere, et audiant a me domos et officiales ordinis eadem via et eodem gressu a sui instituti et a sua professionis spiritu discedere, quo absque justa et necessaria causa, novas et superfluas possessiones conantur et student sibi comparare. Sic enim ex spiritualibus sensim fiunt temporales, et ex monachis saeculares. At nihil horum ad nostros spectat claustrales, quibus ordinis corpus componitur, sed ad officiales qui sunt tantum istius corporis membra singulare. Claustrales enim, et si possessiones augeantur, ac inde ex temporalium multiplicatione officialium, sollicitudines etiam multiplicentur, semper remanent in claustro quieti, nec quidquam illorum attingit eos, imo nesciunt nec quid domus habeat aut possideat, nec quid ab officialibus agatur.

C CAP. XX. — Num 1. *Pauperibus saeculi panem, etc., sed ad villam, etc.* Saeculi nomine intelligit pauperes saeculares, in quibus juvandis qualitatem facultatum, et in dando libertatem servari volebat.

2. Habeat itaque Martha laudabile quidem, sed tamen non sine sollicitudine et perturbatione ministerium, nec sororem sollicitet Christi vestigiis inherenterem, et quoniam ipse est Deus vacando videntem, spiritum suum scopentem, suamque orationem in sinum suum convertentem, et quid sibi in se loquatur Dominus audientem, sicque ex quantula, per speculum et in ænigmate parte potest, quam est suavis gustantem et videntem, et tam pro ipsa quam pro cunctis taliter laborantibus exorantem.

3. Quod si sollicitare non desinit, habet illa non solum justissimum judicem, sed etiam fidelissimum advacatum, ipsum videlicet Dominum, qui propositum ejus non solum defendere, sed etiam commendare dignatur dicens : *Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea (Luc. x.)*. Dicendo *optimam*, non tantum commendavit, sed et sororis laboriosis actibus prætulit. Dicendo *non auferetur*, defendit, et ne sollicitudinibus ejus et perturbationibus, quamlibet piis, sese insereret, excusavit.

COMMENTARIUS.

Cur vero raro, id est extra magnam necessitatem, apud nos tecto tunc susciperentur? Id prudentissime siebat, ne inde attraherentur ad hanc eremum pauperum catervæ, quæ solitudinem nostram interturbarent et totam rem familiarem absorberent, ne etiam sub prætextu paupertatis venirent ad nos vagi et otiosi homines, imo non raro scelesti, qui commissis enormibus criminibus, fixum non audentes habere domicilium, assumptis peregrinorum insigniis ubique discurrunt. A longe præsentiebat vir sanctus quod postea domui huic irremediabiliter accedit, per concursum omnigenum hominum et peregrinorum, quibus pro posse mensa, tectum et pecunaria eleemosyna ministrantur, et quibus nunquam sufficerent redditus et œconomia hujus domus, nisi ea que illustrissima comitissa provinciæ domui huic contulit a primis temporibus, in ova, butyrum, caseum, pisces et similia esculenta impendere per commutationem cum vicinis rusticis liceret.

Usus ergo iste sensim introductus est, et charitate, cuius viscera ex præsentibus vagorum istorum necessitatibus sive veris sive fictis movebantur, impellente, tandem in consuetudinem versus est, ita ut ex quodam fictio jure ab illa consuetudine exorto, velut in axioma publicum aliquando transierit, quod cuique liberum esset ad Carthusiam venire, et ibi per tres dies continuos hospitii beneficio frui, tanquam ex fundatione talibus hospitibus debito. Quid inde inquietudinis, laboris et expensarum (quæ longe melius in juvandis veris pauperibus circumvicinis impenderentur) huic domui Majoris Carthusiæ evenerit, vix potest explicari. Ut enim paupertatem melius singant, non raro calceos et tibias inter vepres abscondunt, priusquam ad limen domus accedant, ut seminudi et discalceati apparentes, etiam vigente frigore, recipient calceos et alia quibus tegantur. Quæ lepide dicta sint, ut agnoscatur qualis sit peregrinorum nostrorum astutia et industria. Præsentiebat ista vir sanctus, sed crescente sensim ordine et hujus eremi opinione per totum orbem se divulgante, impossibile fuit, moraliter loquendo, hanc vicissitudinem devitare, a qua etiam impossibilis est se unquam liberare. Id vero una ex præcipuis causis fuit, cur domus Carthusiæ possessio-

Anes augere debuit. Alioquin non potuisset absque quærendi (quod horrendum est R. P. Guigoni) necessitate subsistere.

Principium hujus capituli usque ad illa verba, *mittimus hospitatum*, relatum habetur eisdem verbis cap. 26 secundæ part. antiq. statut., n. 1. Cæstera vero in antiqua statuta non fuerunt transfusa, quia statutorum condendorum rationi non convenient, cum tantum contineant zelosam quamdam rationis sui facti et dicti redditionem, quam tamen indiscussam non prætermittimus.

Jam probabiliter prodire cooperant tempore R. Patris Guigonis susurrations et murmurationes eorum qui institutum nostrum inutile quid in Ecclesia Dei esse blaterabant, et contra nostros solitarios murmurabant, quod sibi solis vacare volentes, avara quadam sedulitate advenientium sacerdularium (etiamsi egeni essent) turbas quantum possent a sua eremo repellent. Hæc et similia per vulgus spargebant isti indiscreti aut invidi æmulatores; et ne ex illorum sparsis rumoribus pusilli scandalizarentur, occurrit illis R. P. Guigo, et ingenuo æque ac prudenti et acuto doctoquo modo, vanas illorum rationes refutat.

C Num. 1. *Non enim propter alienorum temporalem curam corporum, etc. si plus familiaritatis, etc.* Hic plene convincit errare eos qui duritiæ imputabant sedulitatem illam arcendi a sua eremo mendicos extraneos; et explicat a nostro proposito non esse alienum, cum pia familiaritate eos excipere, qui pro spirituali profectu quærendo ad nos veniunt.

Num. 2. *Habeat itaque Martha.* Hic pie simul et docete occurrit argumentis eorum qui vitam Carthusianam impetrere volunt, et de inutilitate aut otiositate arguant. Si autem tanti viri ineluctabilibus rationibus addere aliquid nobis liceat, hæc dicemus: Certe quando aliquis concionator intra scrinii secretum se recipit, ut ibi componendis concionibus vacet, nemo est qui tam utili operi incumbentem de inutilitate arguat. Ad hoc enim tantum ab oculis et a consortio hominum se retrahit, ut præparet unde possit verbis compositis veritates Christianas illis exponere, et ad regno cœlorum vim faciendam incitare. Quo autem veritates ab illo prædicande

4. Ergo ego relicta cella mea, claustro meo, et quid proposuerim oblitus, propter gyro vagos gyro vagus, propter paltonarios paltonarius, et propter suscipiendos pascendosque sacerdotes officiar sacerdotalis? Illi, illi ipsi eant potius ut coeperunt, mundumque circumveant, ne si et ego iero, ipsorum de me numerositas augeatur. Aut si urgent penitus ut eam ego, cessent ipsi, faciantque quod ego facio, ut merito religiosorum labore pascantur atque periculo.

5. Hic fortasse dixerit quispiam: Quid ergo de his quae vobis superant facitis? Qui mordenti hoc quererit animo, audiat sui se potius trabem, quam alieni oculi curare debere festucam. Qui autem amica hoc dicunt voluntate, neverint abundare sanctos viros vel congregaciones, quorum inopiae multo magis quam sacerdotalium compati debeamus, secundum illud Apostoli: *Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Galat. vi.*).

COMMENTARIUS.

sublimiores sunt, et ad voluntatis Christi proposi- tum et executionem facilius et efficacius capien- dum atque in synopsis veluti redigendum magis conducunt, eo pluris laborem et applicationem istius latentis et ab hominibus separati concionatoris aesti- mandum esse nemo est, qui inficias eat. Porro omnibus perspicuum est prædicationem quae fit per exempla, longe præcellere illa quae fit tantum per verba.

His ergo ex omnium cordatorum consensu et ne- mine discrepante admissis et positis, facile est pro- bare cujus utilitatis sit in Ecclesia Dei bonus Carthusianus, et studium illius posse cum studio cele- briorum concionatorum merito comparari.

Si intra claustrum residet et in cella latet, id fit ad componendam pretiosam concionem exempli, non quae per horam tantum duret, prout durat communiter prædicatio per verba, sed quae per dies integros, per menses, per annos, imo per totum vitæ curriculum, illam componentis et prædicantis, per- duret.

Materia illius concionis est omnium veritatum Christianarum quasi synopsis, et inter præcipuas practicas prima: nam de perfecta sui abnegatione ibi agitur, et ad eam omnibus Christianis, per illam exempli concionem, via paratur et facilior reddi- tur. Operibus enim exhibet nihil esse inter res hu- manas, etiam illas quarum homines credunt vix unquam privationem ferri posse, quod non possit generosæ abnegationi propter Deum susceptæ con- jugari, sicque fortiter et suaviter suadet talis sermo exempli, renuntiandum esse quibusunque rebus et seipsum perfecte abnegandum, ad Christum ubique sequendum.

Porro talis concio tot habet rationes ad persua- dendum hominibus studium obediendi Christo et sequendi illum, abnegando seipsum, quot concionator actus sue professionis facit; per quos omni- bus hominibus demonstrat omnia esse possilia his qui Christi vocem audire volunt, et illum sequi.

Absit autem a me, amici et fratres in Christo dilectissimi, ut inde ad aliquam vestri bonam opinio- nem velim vos provocare, sed id tantum dicimus ut convenientem de nostro instituto opinionem ha- beamus, illud, ut par est, aestimemus et honoremus, et inde etiam sanctum timorem concipiamus ne ex nostra culpa vel infidelitate ad bene implenda

A nostræ professionis munia, obicem ponamus ordi- nationi divinæ, quæ nostrum institutum nasci voluit, eo proposito, ut vita nostra a mundo separata et a rebus humanis abstracta esset prædicatio continua, quæ homines indesinenter continuo exemplo instrue- ret de necessitate abnegandi seipsum, et suaviter ad illius abnegationis praxim alliceret. Sed si tum no- stra propria salus, tum utilitas ordinis in Ecclesia Dei, in abnegatione sui ipsius sint fundatae, altera peribit, et altera ad nihilum valebit, si a spiritu et praxi istius præciosæ abnegationis declinemus.

His tandem paucis verbis rem istam perstringo. Valde utilis est Ecclesiæ Dei bonus Carthusianus, qui præxi veræ abnegationis qui ipsius studiose va- cat, et illam aliis per exemplum annuntiat; modicæ utilitatis est, qui in hac exercitatione remisse agit: sed nullius utilitatis illum esse pronuntio, qui in hac exercitatione prorsus desidiosus est, quia nec Deo gratus, nec aliis utilis esse potest, cum nec sibi utilis sit. Attamen etsi corporis ordinis membrum sit desidiosus ille et inutilis monachus, non impe- dit quominus propositum Dei in corporis ordinis institutione effectum suum habeat, nam etsi membra quædam debilia ordo habeat, aut non sana, corpus illius nihilominus vivit ac viget, et communitas Carthusiana Ecclesiæ et oculis hominum appetet ut corpus, non ut membrum.

Num. 4. *Ergo ego relicta cella mea, etc., propter paltonarios.* Verbum istud paltonarii quorundam animos non modice discruciat ad detegendum quid sibi vellet per hoc verbum R. Pater Guigo. Sed talia verba potius temporanea sunt quam Latina: et ex cognomine certo hominum generi vago, otioso sim- mul, et forte sub aliquo pietatis prætextu mendicanti imposito ortum habuit, ex vulgari idiomate temporis illius primum assumpto, et postea Latine expresso. Eiusdem certe speciei esse credendum est cum verbo *Hugonoti*, quo in Gallia Calvinistæ in- digitantur.

Habent hic boni officiales Carthusiani quid re- spondeant importunis et indiscretis sacerdotalibus, qui crederent omnia negotia ab ipsis esse deserenda, ut colloquis superfluis secum vacarent, mensas sibi in domibus nostris semper debere offerri, et sacerdotalia officia reddi. *An propter suscipiendos pascendosque sacerdotes, ait R. P. Guigo, officiar sacerdotalis?*

D Num. 5 *Quid ergo de his quae vobis superant faci-*

6. Sunt etiam hic villæ proximæ, notis nobis plenæ pauperibus, quo portari distribuique possit, si quid nobis reliquum fuerit. Hoc enim melius rectiusque putamus, ut si quid plusculum distribuendum est, illuc magis quidquid est deportetur, quam inde huc multitudo vocetur.

7. Verum qui domus hujus expensas noverit, non de superfluis quæret quid faciamus, sed potius stupebit quare non egeamus.

8. Hæc, fratres dilectissimi, si prolixius forte quam decuit prosecuti loquaciusque sumus, patimini et indulgete nobis.

COMMENTARIUS.

tis? Doctissime simul et fortissime hic diluit argu-
menta mordentium, qui nodum semper in scirpo
quærentes, hoc saepe tantum residui habent ex suis
argutiis, quod sibi nomen malum fecerint, et proximos
scandalizaverint. Qualiter autem ordinem si-
mul et prudentiam in charitate servare debeamus,
egregie hic exprimit.

Num. 6 *Sunt etiam hic villa proximæ plenæ pau-
peribus, etc., quam inde huc multitudo vocetur.* Optima et irreprehensibilis propositio. Sic enim agno-
sceremus an veris pauperibus nostra daremus; in
multitudine vero illa per eleemosynas ad nos attrac-
ta, quis verus pauper sit nescimus. Mitendo resi-
duum facultatum nostrarum ad domos pauperum,
eremum nostram et solitudinem a tot advenientium
hominum concursu liberam redderemus, sed hic
dando, multiudo ad nos indirecte vocatur. Hanc
tanti viri propositionem libentissime observaremus;
sic enim pios et honestos tantum hospites, qui de-
votionis causa ad nos venirent, in hac eremo exci-
peremus, vicinorum pauperum, quibus abundamus,
egestati uberiori consulere possemus, et a magnis
curis et laboribus domus ista liberaretur; at impossibile est aliquid in hac parte nunc mutare. Rem
optimam habemus in desiderio et voluntate; sed
illam plene exsequi non valemus in opere. Tumultus
vero iste hospitum claustrales nostros, qui, ut dixi,
corpus ordinis efficiunt, in nullo tangit aut inquietat:
monachi enim Carthusiæ æque quiete et solita-
rie in claustro degunt, ac si rarissime hospites ad
nos venirent.

Num. 7. *Verum qui domus hujus expensas, etc.* Facile adhibebunt fidem lectores piissimo scriptori, quia sciunt Carthusiam tunc amplas possessiones non habuisse. Nunc vero, quia de magnis posses-
sionibus et divitiis cumulatis ubique audimus, quasi paradoxum videretur, si nos eadem verba nobis usurparemus. Sed vere et absque ullo mendacii timore eadem proferre non dubito, et testis est mihi Christus quia non mentior. Ut autem aliquo modo via credulitati id legentium aperiatur, hic animi gratia aliquid de quotidianis domus hujus Carthusiæ oneribus dicemus.

Ducentas quinquaginta et ultra personas domus Carthusiæ habet quotidie alendas et de omnibus providendas, hospitibus advenientibus non numeratis, qui non raro quinquaginta, sexaginta, imo fere octoginta aliquando in una die Carthusiæ pernoctantes non semel numerati sunt. Quot mulis opus est, quorum dorsis omnia necessaria huc advehit

A tantum possunt? Quot boum aratis ad providendum de his quæ tot hominum necessitatibus sufficiant? Certe octoginta mille libris annui redditus opus esse nemo cordatus id audiens statim non censebit, ad tam amplam familiam sustentandam, ut unusquisque modicum quid accipiat. Sed verissimum esse protestor omnes redditus fixos Carthusiæ vix tertiam partem summæ istius superare, casualem vero ex venditione lignorum, nutrimento pecorum et similibus (si officinas ferrarias nuper aedificatas ad ligna inter rupes pereuntia utiliter consumenda excipias) vix ad sex mille libras ascendere. Quis hæc audienti non obstupescat? Soli ergo providentiae divinæ, res nostras sub honestæ parcimonie et œconomia regulis disponenti et dirigenti, impunitanda est subsistentia domus Carthusiæ. Et si alii nolint de hac re obstupescere, ego certe ipse obstupesco, dum rem intueor, et nobis ipsis applico hæc Prophetæ verba: *Hæc dicit Dominus: Comedent et super erit* (IV Reg. iv, 43).

Sed dicet aliquis: Cur tantum numerum familia-
rium personarum apud vos habetis? Nullam prorsus superfluam apud nos servari ex infra dicendis constabit.

Tres domus nunc unitæ sunt, et in unam veluti conflatae in domo Carthusiæ, nempe ipsa domus Carthusiæ, domus Curreriæ et domus Calesii, quæ ambæ postremæ nunc intra terminos eremii Carthusiæ late sumptos sitæ sunt, et olim quælibet earum suum conventum habuit. Cum autem istæ domus parvæ essent, maxime post incendium domus Calesii, ab hæreticis postremo sæculo factum, convenientissimum judicatum est etiam domum Calesii domui Carthusiæ Majoris unire, sicut ante trecentos annos jam ei unita fuit domus Curreriæ, et inde factum est ut claustrum Carthusiæ augeri debuerit, novis cellis constructis, quasi pro tribus monasteriis.

Numerus ergo monachorum in ipsa domo Carthusiæ commorantium, ad quadraginta quinque communiter solet ascendere. Cum vero missæ et alia divina officia recto tono aut saltem submissa voce in dominis Curreriæ et Calesii persolvi debeant, prudenter ordinatum fuit ut monachi et conversi seniores, debiles et infirmi ad domum Curreriæ mitterentur, cum sufficienti familia ad eis inservientum, in qua ideo communiter decem tam monachi quam conversi residere solent: in domo vero Calesii tres monachi cum tribus vel quatuor plus minusve fratribus. In domo vero Carthusiæ tot fere

CAPITULUM XXI.

De mulieribus.

1. Mulieres terminos intrare nostros nequaquam sinimus, scientes nec sapientem, nec prophetam, nec judicem, nec hospitem Dei, nec filios, nec ipsum Dei formatum manibus protoplastum potuisse blanditias evadere vel fraudes mulierum.

2. Salomon, David, Samsom, Lot, et qui acceperunt sibi uxores quas elegerant et Adam in mentem veniant, nec posse hominem aut ignem in sinu abscondere, ut vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas plantis illæsis, aut picem tangere nec inquinari.

3. His expletis, de cellæ observantiis disseramus. Et quoniam incipientes *novitios* vocamus, de ipsis primo quæ occurrerint intimemus.

CAPITULUM XXII.

De novitio.

1. Novitio itaque misericordiam postulanti dura proponuntur et aspera totaque vilitas et asperitas vitæ, quam subire desiderat, prout fieri potest, ante oculos ponitur. Ad quæ si imperterritus manserit et immotus, elegitque, juxta beatum Job (vii, 15), suspendium (a temporalium videlicet amore) anima ejus, et mortem (de qua dicitur : *Si commovemur et convivemus [II Tim. ii.]*) ossa ejus ; promptissime spondens propter verba labiorum Domini paratum se custodire vias duras ; tunc demum suadetur ei, omnibus qui aduersus eum aliquid habent, juxta Evangelium, reconciliari. Et si quid aliquem defraudavit, et si non quadruplum, ut Zachæus, simplum saltem, si habet unde, restituere. Et quia congregationis hujus quotus esset debeat certus est numerus, certus ei, usque ad quem venire debeat, datur et terminus.

COMMENTARIUS.

sunt fratres laici quot monachi. Junctis ergo simul A monachis Carthusiæ, Curreriæ et Calesii, numerus eorum ad quinquaginta quinque circiter ascendit, fratrum vero totidem : et sic totalis numerus personarum ordinis, quibus conventus Carthusiæ intus et extra componitur, ad centum et decem extenditur.

Sed restant adhuc centum et quadraginta capita ut numerus hominum supra assignatus impleatur. Quid opus est vobis tot mercenarios et tot servos habere ? Oh ! si qui, inde, de superfluitate servorum vellent nos arguere, eremum istam ad tempus incoherent, ubi propter viarum et locorum asperitates et inæqualitates, nonnisi magno labore opera possunt perfici, in brevi silentium sibi imponerent. Ad onera tantum vehenda plus quam viginti quinque servis incessanter operantibus ; ad ligna compонenda et scindenda, tum ad ignem, tum ad dolandum, tum tecta grangiarum sarcienda, etc., plus quam quadraginta fabris lignariis, cæmentariis et mercenariis continue occupatis opus est ; ad animalia pascenda et providenda numero notabili. Certe tempus mihi in narrando deficeret, et plus quam decem aut quindecim supra numerum designatum reperirem, si capitatum recensere illos hic vellem.

Si vero his omnibus addatur numerus latomorum et fabrorum, qui ab anno 1676 quo accidit totale incendium, vel potius incineratio domus Carthusiæ usque ad hanc diem stipendum acceperunt et accipiunt, fere miraculosum apparebit, quonam modo tot expensis provideri potuerit. At non tantopere stupebunt, qui sciverint quanta charitate omnes C domus ordinis in hoc casu matri Carthusiæ subvenierint, ita ut nonnullis dicere debuerimus ; jam sufficit, ut sic veluti staret oleum charitatis in vasa nostra recurrentis quandiu vacuum vas habuimus et indiguimus. Absit autem a matris tenera erga filios

charitate, ut eorum in dando illi propensione unquam abuti voluisse ; omnibus enim dicit : *Non querimus quæ vestra sunt, sed vos* (II. Cor. xii, 14). Accepit tantummodo quantum satis, ut posset de propriis reliqua perficere. Ista ad consolationem posteriorum nostrorum paulo fusius explicuimus ; et si loquacius hic aliquid de hac re diximus, indulgeri etiam nobis cum R. P. Guigone appreciamur.

CAP. XXI. — Num. 1. *Mulieres terminos intrare nostros nequaquam*, etc. Hac de causa primi Patres obtinere curaverunt a S. sede apostolica privilegia, de quibus supra dictum est cum de terminis agetur. Sed ista privilegia soli domui Carthusiæ competunt, nec aliis domibus convenire possunt, cum in eremo Carthusiæ omnia sint unita simul et contigua, nec aliquis sæcularis ibi aliquid habeat quod continguitatem illam interrupat. In aliis vero domibus, intra ambitum terminorum assignatorum, plures sæculares habent suas possessiones, a quarum accessu cum uxoribus et liberis promiscui sexus non possunt impediri. Id tamen hic exponit R. Pater Guigo, ut omnes scirent quanta circumspectione studerent primi Patres nostri a sua eremo mulieres abigere. Causas diserte assignat vir sanctus, quæ omnibus hominibus Filiis Adam notæ sunt ; qui cùjuscunque virtutis sint, quo minus de seipsis in hac parte dissidunt, eo magis ad cadendi facilitatem accedunt. Semper ergo verba ista SS. Augustini et Gregorii ob mentis oculos habere debemus : *Fili hominum homines sunt. Reminisci debemus quia caro sumus.*

CAP. XXII. — Num. 1. *Novitio misericordiam*, etc. Ab hac expressione, qua usi sunt primi Patres nostri ad significandum in genere quidquid conventionaliter petimus sub *misericordiæ* nomine petamus. Et quia in singulis capitulis generalibus priores petunt a suis officiis absolvi sub titulo *misericordiæ*, inde

2. Ad datum autem terminum veniens, post supplicem in conventu postulationem, in examinatione ad minus annua ponitur, suis omnibus integre usque ad diem professionis omnino reservatis. Quod ei non nisi sub tali sponsione conceditur, ut si forte nostrum nequiverit aut noluerit tolerare propositum, ad sæculum nequaquam redeat, sed aliquod potius aliud religionis genus quod ferre possit accipiat. Quod si in ipsa examinatione laudabiliter se habens mortuus fuerit, quidquid pro professo et sacram habitum gestante facimus, pro eo similiter faciemus.

3. Cui in cellam introducto seniorum aliquis deputatur, qui eum per unam, vel amplius si opus fuerit, hebdomadam, horis competentibus visitans, de necessariis instruat.

4. Qui tamen blande leniterque maxime tractatur in primis, nec ei totam subito institutionis asperitatem subire conceditur, sed paulatim, et ut ratio vel necessitas postulare videtur; nam et cum coquinario quandoque loquendi licentiam habet, et a priore sæpius visitatur.

COMMENTARIUS.

sit ut in chartis capituloibus domorum ordinis non mina ordine antiquitatis sigillatim scribantur, et in singulis dicatur priori domus N.: *Non fit misericordia*, id est petitio illa non est admissa, qua sub nomine misericordiae prior a prioratu absolvit. Sed quando dicitur, *Fit misericordia*, tunc indicatur petitionem suam fuisse admissam, et illum absolutum esse a prioratu. Hæc notamus, ut extranei istam, ut vocant, *misericordiam Carthusianorum*, mirari desinant.

Hic autem tradere incipit R. P. Guigo formam quam sequi debemus in probandis, imo, ut ita dicam, in tentandis juvenibus qui ad nos accedunt Ordinem petituri, ita ut terrere eos potius conemur, quam blandimentis delinire ut allicantur. Alioquin imperterritus non maneret postulans, sicut optat sanctus vir, si illum ex charitatis et prudentiae industria veluti terrere non conaremur, et merito: nam institutum nostrum, cum sit durum et asperum, neminem debet admittere qui non tantum vocatione cœlesti appareat præventus; sed etiam naturali quadam animi fortitudine, sana vero atque hilari corporis constitutione sit prædictus; qui enim constitutio melancolie, sive atrabiles sunt, solitudini nostræ non sunt apti. Hic autem rigor probandi, imo terrendi postulantes, quem suggestit vir sanctus, si semel a nobis sub indiscreto prætextu charitatis relaxetur, infirmis et debilibus domos nostras replebimus, a quibus propositi Carthusiensis observantia non poterit servari; et quid inde eveniet? Nemo non videt. Ex dispensationibus enim multiplicatis nascuntur consuetudines; ex consuetudinibus contra instituta monastica semel introductis nascitur prava libertas, et ex hac libertate ruina observantiae regularis. Ecce quo tandem perveniret quædam mollitia in probandis et educandis novitiis, si apud nos admitteretur.

Ibid. 1. *Et quia congregationis, etc., certus numerus*, etc. Numerus monachorum apud nos non potest excedere numerum cellularum quæ in qualibet domo constructæ sunt. Cum enim soli degamus in singulis cellulis, ad solitudinem servandam dispositis, novitiis sicut et monachi debent soli habitare. Et hæc est ratio cur terminum, id est certum tempus postulantibus assignemus, quo elapo, si postulans

A non adsit, et alias idoneus se præsentet, illum libere recipimus, quia a promissione nostra liberi sumus.

Num. 2. *Quod ei non nisi sub tali sponsione, etc.* Hoc est singulare, et illis tantum temporibus licitum fuisse credendum est; libertatem enim aliqualiter adimebat, nostrum ordinem ingredi volentibus. Unde hæc conditio non fuit in antiquis statutis nostris relata, quia fuerat correcta.

Num. 3. *Seniorum aliquis deputatur, qui eum per unam, etc., hebdomadam.* Hic oriri incipit usus semper deinceps in ordine servatus, ut unus ex monachis deputetur ad horas dicendas cum novitiis, ut addiscant qualiter et cum quibus cæremoniis officium divinum persolvere debeant, qui ideo monachus secundum majorem vel minorem novitii in hoo addiscendo sagacitatem, plus vel minus ad eum pergit.

Num. 4. *Qui tamen blande, etc., nec ei totam subito institutionis asperitatem, etc.* Ecce qualiter antiqui Patres nostri discretionis regulas in omnibus servandas sibi proposuerunt. Terrere volunt postulantem prima fronte, ut inde discernant quo spiritu ducatur et ordinis ingressum petat. Sed postea scientes quod omnia debeat suaviter disponi circa humanam infirmitatem, ut ad finem fortiter attingatur, gradus observant in probationis exercitiis; visitatur sæpius a priore novitus, ut in spiritualibus instruatur, et sic spiritualibus alimentis enutritus adolescat in suo proposito, donec ad institutum servandum per professionem et vota emissæ se obliget. Tales autem licentia loquendi cum coquinario nostris novitiis non amplius dantur, et integræ observantia ab illis exigitur, quia sufficere creditur, si spatiamentum cum monachis semel in hebdomada habeant.

Hæc veterum Patrum nostrorum circa novitios disciplina bonis de causis et per varias experientias confirmatis, tuit aliqua parte in melius mutata, per posteriora statuta, sicut videmus factum esse per sacra concilia posteriora, quæ tempus probationis et ætatem professionis aliter determinarunt quam priora. Poterunt tunc ab ordine expelli monachi, si valde discoli aut vitiosi fuissent effecti, ut videbitur infra cap. 77, et sic ovilia monastica ab ovibus lue infectis purgari. Nunc vero aliter juribus ecclesiasticis et civilibus sanctum est.

5. Cum autem tempus quo benedici debeat institerit, si probabilis apparuerit et in petendo misericordiam sedulus fuerit, dies ei quo, si perseveraverit, in totum suscipi debeat certus constituetur. In quo cum in capitulo itidem misericordiam humiliter postulaverit, facultas ei seu recedendi si voluerit, seu sua omnia quomodo vel quibus placuerit, distribuendi libera tribuetur. Quod si perseveraverit pulsans, optatus ei tribuetur assensus, et tunc vel ipse vel alius, si scribere nescit, hanc ei professionem scribet.

CAPITULUM XXIII.

Professio Novitii.

1. « Ego frater *ille* promitto stabilitatem, et obedientiam, et conversionem morum meorum, coram Deo et sanctis ejus et reliquiis istius eremi, quæ constructa est ad honorem Dei et beatæ semper Virginis Mariæ, et beati Joannis Baptiste, in præsentia domni *illius* prioris. » *

COMMENTARIUS.

Num. 5. *Vel alius si scribere nescit.* Id intelligen-
dum est non de totali scribendi imperitia, nam qui
scribere nescisset ineptus ad clericatum fuisse, ad
quem apti esse debebant omnes qui ad statum mona-
chorum admittebantur, prout inferius cap. 75 proba-
bitur, sed de imperitia pulchre scribendi, prout
scribere docebantur nostri ad libros transcribendos,
sicut habetur cap. 28, n. 2.

Porro totum capitulum istud, excepta conditione
illa supra notata, relatum invenies sec. part. antiqu.
statut., cap. 23, nn. 5, 9, 16 et 20, itemque cap. 24,
n. 1.

CAP. XXIII. — Num. 1. Promitto stabilitatem.
Omissa discussione eorum quæ passim a variis scrip-
toribus circa votum stabilitatis dicta sunt, ea tan-
tum proferemus quæ apud nos circa illud tum ex
statutorum tenore, tum ex capitulorum generalium
ordinationibus, tum demum ex praxi ordinis pro-
certo habenda sunt.

Primo. Per stabilitatem illam recognoscitur adhæ-
rentia fixa, et quodammodo indissolubilis statui mo-
nastico et carthusiano debita, cui monachus profes-
sionem emittens, sciens et volens se per votum
alligat. Et inde dicere non dubitamus monachos qui
ad episcopatum vocantur, non posse ullo modo eximi
ab iis observantiis instituti carthasiensis, quæ cum
episcopalibus munis possunt concordare, prout est
abstinentia a carnibus, quia per votum emissum sta-
bilitatis servandæ in propositio carthasiensis ad id
obligantur, et obligatio voti servandi est de jure di-
vino. Quibus autem causis opus sit ad valide dispen-
sandum in re quæ divini juris est, lectorem remitto
ad D. Thomam, Toletum et illos probatissimos doc-
tores.

Secundo. Per stabilitatem intelligitur adhærentia
loco, id est domui, sive in qua professionem mona-
chus emitit, sive ad quam per obedientiam ordinis
mittitur. Ad quam stabilitatem sive adhærentiam
per votum etiam se astringit, ut satis id explicat ipse
sanctus Pater Bruno loco infra citando, et tum ex
antiquis chartis capitularibus, tum ex antiquis sta-
tutis pervium est, ab hac instabilitate, id est pruritu
aut importuna petitione mutandi domum, a nostris
esse abstinentum, veluti a re voto stabilitatis adversa,
prout suis locis plenius probabitur. Sed certum est
ex continua praxi ordinis, quæ optima legum inter-
pres est, votum illud quoad hanc partem mutationis D

A domus, esse tantum sub hac conditione emissum,
nempe ut non fiat mutatio loci absque causa, quam
ordo justam judicaverit. Inde certum est monachum
Carthusianum, qui absque necessitate, et ex propria
voluntate, sive sub fictis prætextibus, sive subrep-
titiis modis licentiam obtinet, vel potius extorquet
domum mutandi, peccare contra votum stabilitatis.

Hæc autem stabilitas sic intellecta nostro instituto
essentialis est, quia ad vitæ solitariæ rationem et ad
illius habitus assumendos necesse est.

Primo. Ingenio humano ad novitates mire propenso
aditum occcludere, et stabilitatis praxi propensionem
illam mortificare et subjugare, ut sic addiscat sensi-
bus ab objectis externis jam abstractis aliquam habi-
tualem dissuetudinem procurare, quæ solitarii ani-
mum quietius agere sinat.

Secundo. Per firmam et stabilem in claustrum man-
sionem cavere, ne tot importunis phantasmatibus,
ex rerum relictarum objectis de novo mentem illius
ex præsentia ferientibus, et ex rei novitate violentius
sese imprimentibus, iterum animus ejus vulneretur.
Qua de causa non debet, nec in solo transitu, sæcu-
lum videre velle.

C Finis ergo illius stabilitatis subvertitur, dum mo-
nachus Carthusianus mutationem domus appetit et
obtinet, nam et appetendo mente jam in novitatum
tentationes lapsus est, et per sæculum ambulare in-
cœpit; et obtinendo quod desiderat, tentationes illas
ad actum dedit. Unde natura ad cellam postea
reversa, et ad primum privationis statum reducta, ibi
litigare, imo per imaginationum collisiones quasi
furere in istum ambulatorem denuo inchoat, qui
ideo justam in se instabilitatis suæ mercedem recipit.
Non mirum ergo est si in proverbium apud nos
versa sint verba illa auctoris libri. *De imitatione
Christi: Raro sanctificantur, qui multum peregrinantur*, quia id verum esse experientia docente didicimus, in his qui apud nos (subaudi ex propria vo-
luntate) de domo in domum pergere ad suam in-
stantiam querunt.

D Si instant aliqui et dicant se mirari quod apud
nos quasi pro criminibus habeantur quedam, quæ
in aliis ordinibus vetuti licita et innoxia æstimantur,
ac facile permittuntur; breviter respondebimus
eis, statuum diversitatem in hoc esse attenden-
dam, et sicut in statu sacerdotali plura quibusdam per-
sonis nociva non reputantur, quæ aliis valde peri-

2. In ipsa autem missa, qua suscipiendus est, post Offerendam ad gradum ante altare venit, inclinatus que versum hunc tertio repetit, choro respondente eumdem : *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum et vivam; et non confundas me ab expectatione mea.* Post cujus tertiam repetitionem additur, *Gloria Patri, Kyrie-eleyson, Pater noster.* Interim novitus ante singulos monachos genua flectens dicit, *Ora pro me, Pater.* Post haec rediens, in eodem quo prius, stat inclinatus loco. Tunc sacerdos ad illum conversus subdit : *Et ne nos inducas, Salvum fac servum tuum, Mitte ei, Esto ei, Dominus vobiscum :* sicque cucullam super gradum ante novitum positam benedit, dicens :

COMMENTARIUS.

culosa aut indecora esse censemur, ac ideo prohibentur, sic plura vitae solitariae professoribus noxia sunt, et ideo prohibenda, quæ aliis regularibus non tantum noxia non sunt, sed etiam non raro utilia, et ideo ipsis a suis superioribus injungenda, quod exemplis probare in promptu esset, sed ad propositionem nostrum non pertinet.

Stabilitas ergo ista in ordine Carthusiensi, velut nervus a quo pendet illius perseverantia in suo instituto, consideratur ; ex illius enim voti emissione et observantia, Deo singularem gratiam ipsi adjungente, laudabilis illa tenacitas adhaerendi suis antiquis usibus, et nihil innovandi in his, quæ ad naturam et substantiam sui instituti spectant nata est, ex qua firmitas illa veteris observantiae servandæ ad haec usque tempora pervenit.

Si quid enim mutatum videtur in numero et qualitate abstinentiarum in pane et aqua, de quibus suo loco agitur ; revera quasi non mutatum cendum est, quia ab initio ad nutum superioris tantum servandæ erant : et si nunc non plene servantur ut antiquitus, id ex necessitate subveniendi indigentiis et conservationi corporum processit, et exigente experientia, a superioribus in capitulis generalibus legitime congregatis fuit ordinatum, ut jam cap. 7 diximus.

Nihil prorsus mutatum est in ordine, nisi quod experientia multorum annorum prius docuit, in melius esse convertendum, idque non voluntate inferiorum, sed generalium capitulorum iudicio factum est. Pro exemplo sit forma electionis priorum, prout in nova collectione statutorum ante centum annos facta statuitur cap. 2, II, part., n. 33. Datur ibi facultas, quæ in antiquis statutis non erat concessa, nempe quater repetendi scrutinium in eadem die, sed aufertur ibi libertas remittendi actum eligendi in diem crastinum, quia experientia docuerat inde notabilia evenisse damna, ex pactis et aliis similibus industriis, quæ Spiritum sanctum ab ipsa electione arcebant, ut ipsorum statutorum verbis utamur.

Imo, si quid additum esse videtur per ordinaciones capitulorum generalium, id tantum factum est occasione irrepentium abusuum, ad quorum effectus, vel præveniendos vel corrigendos, aut erroreas interpretationes destruendas remedium per istas ordinationes appositum est, ut videri potest in D nova editione statutorum, in qua plures ordinaciones insertæ habentur. Id ergo non veluti novum quid, aut stabilitati adversum reputandum est, cum

A e contrario sit remedium oppositum, ne quid sensim mutetur ex humana infirmitate, quod antiquo proposito Carthusiensi aduersetur.

Hoc stabilitatis votum multum, inquam, conferit ad antiquum ordinis propositum illibate servandum : et sic ad hoc pertinere constat ut ipse S. Pater Bruno in homilia de Purificatione, de monachis loquens, id diserte exprimat, dicendo : *Fraguntur axellæ, quia vagandi licentia tollitur, et loci propositique stabilitas imperatur.* Quibus verbis proposito, locum etiam adjungit, ut indicet secundum mentem suam, stabilitatem in utroque esse servandam. Id amplius ex nova collectione statutorum ordinis probatur, ubi dicitur cap. 22, n. 61 : *Qui vero præsumperint per litteras suppressis nominibus infamare ordinem nostrum, aut prælatos ejus, vel aliquem ex ipsis, aut tentaverint instituti nostri naturam evertere et immutare, ipso facto omni officio et voce priventur, et excommunicationis sententiam incurvant, a qua non possint absolviti, nisi per reverendum Patrem, aut aliquem ex visitatoribus.* Talis ergo attentatus reputatur materia peccati, et quidem mortalis, cum excommunicationis poenæ subjaceat ; et merito, quia igitur de voti transgressione in materia gravi, qualis est attentatus ille procurandi eversionem et infractionem stabilitatis veteris et sancti instituti quod a tot annis per stabilitatem in vigore perseverat. Si enim qui machinantur aliquid contra pacem et utilitatem civium unius civitatis, graviter peccant; quid de monachis cendum est, qui post votum emissum stabiliter inhærendi proposito sui instituti, illud evertere et immutare conantur ?

C Aliquas immutations et alterationes querere in antiquo usu et instituto Carthusiensi, et illud everttere, idem est ; inde enim ordinis Carthusiensis laudabilis illa tenacitas, et in suis antiquis usibus stabilitas destrui incipit. Nam si qui monachi solitarii semel in hac parte ad suam instantiam aliquid obtinerent niterentur, vel etiam per modos subreptitious a S. sede apostolica obtinerent, inde janua illis appetiretur ad quaslibet novitates excogitandas, appetendas et quærendas. Mentes illorum intra cellæ parientes cogitabundæ mille figura componerent, quæ, instigante diabolo et amore privato lenocinante, velut justissima et convenientissima reputarent, nec quiescerent, donec media reperirent ad suum intentum obtainendum, et donec tandem totaliter amore privato obsecratae arbitrarentur etiam obsequium se præstare Deo, si institutum vetus evertere niterentur.

CAPITULUM XXIV.

Oratio super cucullam.

Domine Jesu Christe, qui tegimen nostræ mortalitatis induere dignatus es, obsecramus immensam tuæ largitatis abundantiam, ut hoc genus vestimenti, quod sancti Patres, ad innocentiae vel humilitatis indicium, sæculo abrenuntiantes ferre sanxerunt, ita benedicere digneris, ut hic famulus tuus, qui hoc usus fuerit, te induere mereatur. Qui vivis et regnas cum Deo Patre. Dehinc cappa detracta [al. tracta] cuculla novitum induit, sicque ad cornu accedens altaris, professionem suam aperte et distinete, audientibus omnibus, legit, leclamque super exosculatum offert altare. Inclinatusque ad sacerdotis pedes, tali deprecatione suscipit benedictionem.

COMMENTARIUS.

Ibid. *Et obedientiam.* Non additur secundum re-
gulam, quia vovemus eam absolute et absque ulla
conditione, est enim apud nos supra regulam, et est
velut substantia regulæ, ut infra manifestabit R. P.
Guigo cap. 35, et ibi de hac re fusi agemus.

Ibid. *Et conversionem morum meorum.* Per illud
votum exprimitur promissio semper aspirandi ad
meliora, et nunquam recedendi a proposito se emen-
dandi: unde concludendum est illum monachum
apud nos, qui sola voluntate, vel actibus desereret
propositum proficiendi aut se emendandi; peccare
contra hoc votum graviter aut leviter secundum
rationem materiae de qua ageretur. Si de simplici
imperfectione, in qua hærere vellet, similem cul-
pam incurreret contra conversionem morum; si de
peccato veniali infirmitatis, idem peccatum; si de
peccato veniali voluntario, similiter, si vero de
aliquo peccato mortali, lethaliter etiam peccaret
contra votum conversionis morum. Duplicatur ergo
culpa ratione voti, sicut duplicatur meritum ex fi-
deli adimplectione voti emissi. Hac ratione videant,
quomodo se possent extricare aut excusare a pec-
cato, qui vellent aliquas observantias statutorum or-
dinis negligere, et in ista negligentia quiescere,
sub hoc prætextu, quia simplex statutum per se non
obligat ad peccatum.

Votum ergo illud exigit a Carthusianis, ut ad per-
fectionem suæ professionis et virtutum aspirent, et
continuis studiis et conatibus tendant, vim sibi
et naturæ corruptæ inferendo, quæ vis qualis esse
debeat, pulchre nova statutorum collectio exprimit,
cap. 19, n. 5, ubi dicitur: *Debent enim professi omnes, imo tenentur ex necessitate voti suæ profes-
sionis, habere animum paratum resignandi in
manibus presidentis sponte et libere ea omnia
que sibi concessa sunt, sive libri fuerint, aut ali-
quid aliud carum vel vile, quoties superior voluer-
it, et fieri mandaverit. Nec si hoc fecerit, de-
bent murmurare aut conqueri, alioquin nondum
se et sua reliquerunt, et propterea pauperem
Christum sequi, et ejus imitatores, et discipuli
fieri non possunt, nec ejus paupertate ditari.*

De paupertate ibi agitur, at etiam inde videtur
quam strenue nostri debeant ad perfectionem in om-
nibus tendere.

Si ergo, ut perspicuum est, tota meriti actuum
Carthusiani monachi ratio, in obedientia consistat,
et ad ejus perfectionem adipiscendam ex vi voti
conversionis morum aspirare teneatur, debet per

A gradus obedientiæ a sanctis Patribus descriptos
semper ascendere, illosque in corde suo pie disponere. Si vero e contrario gradus descensionis sibi
disponat, querendo media ad propriam voluntatem
liberius exsequendam, imo ad rumpenda vincula sui
instituti, in quo et secundum quod Deo servire pro-
misit, perspicuum est illum peccare tum contra vo-
tum obedientiæ, tum contra votum conversionis
morum, quibus ligatus est, et sic ligatus ex vi voti
emissi, ut, juxta instituti Carthusiensis normam, pro-
priam voluntatem integrum absque ulla restrictione
aut exceptione, virtuti sacræ obedientiæ, a sanctis
Patribus assignati tales sunt.

Primus est, ut res a superiore jussæ sedule
compleantur exterius.

B Secundus gratus est, ut intus voluntas inferioris
conformet se plene voluntati superioris, ita ut pro-
priam reclamantem abneget. De hoc loquitur divus
Joannes Climacus grad. iv, art. 3 dum dicit: *Obe-
dientia est sepulcrum propriæ voluntatis et exci-
tatio humilitatis.*

Tertius gradus est, ut intellectus obedientis con-
formetur intellectui præcipientis, ut jam, secundum
D. Bernardum, similis sit apostolo Paulo, de quo
dicitur in Actibus apostolorum (cap. ix, 28): *Apertis oculis nihil videbat, ad manum autem il-
lum trahentes, etc.*

C Ecce qui et quales sunt gradus quos sibi debet
disponere monachus Carthusianus, ex obligatione
et necessitate votorum obedientiæ et conversionis
morum, quæ emitis juxta statutorum formam, quam
non ignoravit, imo sciens et volens relative ad il-
lam, professionem emitis in ordine Carthusiensi.

Totum hoc capitulum relatum habes in antiquis
statutis, cap. 24, II part., nn. 4 et 5. et eadem
prorsus apud nos etiam nunc observantur.

CAP. XXIV. — Idem refertur in antiquis statutis
II part., cap. 24, num. 5, et eadem forma a nobis
servatur. Cucullæ autem nomine, intelligimus ve-
stem illam superiorem et talarem, cui adhæret ca-
putum, et cuius utraque pars per vittam latam co-
pulatur, et sic fit, ut quamdam crucis formam ante
et retro feramus, quando in publicum apparemus;
nam dum soli in cella sedemus, et divinorum offi-
ciorum recitationi non vacamus, deposita illa talari
cuculla, parvam quæ funiculis alligatur assumimus
ut liberius operari possumus.

CAPITULUM XXV.

Oratio super novitium.

1. Domine Jesu Christe, qui es via sine qua nemo venit ad Patrem, quæsumus benignissimam clementiam tuam ut hunc famulum tuum, a carnalibus desideriis abstractum, per iter disciplinæ regularis deducas; et quia peccatores vocare dignatus es dicens: « Venite ad me, omnes qui onerati estis, et ego vos reficiam; » præsta ut hæc invitationis tuae vox ita in eo convalescat, quatenus peccatorum onera deponens, et quam dulcis es gustans, tua refectione sustentari mereatur, et sicut attestari de tuis ovibus dignatus es, agnosce eum inter oves tuas, ut ipse te sic cognoscat [al. agnoscat] ut alienum non sequatur, sed neque audiat vocem alienorum, sed tuam, qua dicens: « Qui mihi ministrat me sequatur. » Qui vivis et regnas, etc.

2. Ex hoc tempore qui susceptus est, ita se ab omnibus quæ mundi sunt intelligit alienum, ut nullius prorsus rei, nec sui quidem ipsius, sine prioris licentia habeat potestatem. Cum enim ab omnibus qui regulariter vivere decreverunt, obedientia magno studio sit servanda, ab his tamen tanto devotius ac sollicitius, quando districtius asperiusque subiere propositum, ne si, quod absit, ista defuerit, tanti labores, non solum careant præmio, sed et supplicium damnationis incurvant.

3. Hinc enim Samuel: *Melior est enim [al. inquit] obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I. Reg. xv, 22). Quod unum testimonium et obedientiæ laudem et inobedientiæ sufficientem habet vituperationem.

CAPITULUM XXVI.

De ordine congregationis.

Ordinem autem, sive in refectorio, sive ubicunque, eum cuncti tenemus, quem singulis suis dedit adventus, nisi quem forte prior aliquam vel supposuerit, vel præposuerit ob causam.

CAPITULUM XXVII.

De ætate suscipiendorum.

Pueros sive adolescentulos non recipimus, quia [al. quæ] per eos monasteriis multa contigisse dolemus et magna, spiritualia simul et corporalia pericula formidantes; sed viros qui, juxta præceptum Domini per manum Moysi, viginti ad minus annorum sacra possint ad bella procedere. His expletis, quod de cella promisimus exsequamur.

COMMENTARIUS.

CAP. XXV.—Num. 1. Eadem forma benedicendi novum professum refertur in antiquis statutis, II part. cap. 24, num. 5.

Num. 2. *Et hoc tempore*, etc. Hic disertis verbis exprimit sanctus vir, quod obedientia sit veluti centrum instituti Carthusiani, de qua re loqui remittimus infra, sub cap. 35. Eadem vero relata reperies de verbo ad verbum in antiquis et novis statutis.

CAP. XXVI.—Gradus et locus, juri quodammodo naturali annexus, hic assignatur, at totum obedientiæ obsequio subditur, dum prioris arbitrio subjacere dicitur, ob causam, de cuius validitate aut sufficientia judicium illi, absque ulla conditione relinquitur. Eadem prorsus relata habentur tum in antiquis, tum in novis statutis.

CAP. XXVII.—Per experientiam temporum sensim discitur, quarum rerum capax sit humana infirmitas, quidve magis illi conveniat. Unde non est mirandum si, juxta diversitatem temporum et experientiarum, quædam, quæ prius valde bona videbantur, per eventuum experientiam non tam bona esse apparent quam existimabantur, imo etiam aliquando nociva esse postea reputata sint, et ideo mutata aut abrogata. Unde summopere cavendum est in ordine ne quasdam mutationes, cum maturo et consilio et matura deliberatione factas, vel incaute arguamus, vel corrigere attenteremus, ne proprio experimento, et cum proprio damno denuo addiscamus quod Patres nostri forte cum suo didicerunt, et sic vulgare

A proverbium nobis conveniat. Adhuc majori pretio nos emere, quod jam illis magno pretio constituit. Cur divina providentia sic sensim ad cognitionem inconvenientiæ quarumdam rerum, quæ aliquando valde convenientes visæ sunt, nos devenire permittat? Id ita fieri censendum est, ut evidenter nobis appareat quam incertæ sint providentiæ nostræ, quantum a proprii judicij opinione, et in nostro sensu pertinacia cavere debeamus, quantumque duritia cordis nostri in plerisque rebus indigeat experientia, qua veluti malleo tundatur atque emoliatur, ut non facile sibi fidat, propria desideria non sequatur, et proprio experimento emat firmitatem, qua veritati propriis laboribus, et, ut ita dicam, propriis expensis agnitæ adhæreat, nec ab ea tam facile per innatam levitatem et mobilitatem recedat. Discat etiam non temere arguere mutationes, quas aliquando fieri necesse esse proprio experimento videt, et sic agnoscat imprudenter valde sapere et agere eos, qui nimis tenaciter vellent adhærere antiquitiati, et nullam unquam in antiquis monasticæ vitæ usibus mutationem admittere.

Experimento ergo alieno edocti Patres nostri, pueros a se rejiciunt, nec apud se, etiam sub pio prætextu illos educandi a teneris in disciplina Domini, volunt admittere, sed tantum viros aut saltem juvenes, quibus maturitas deliberationis ad nostrum propositum assumendum necessaria adesse creduntur. Quod eo strictius a nobis nunc servandum est,

CAPITULUM XXVIII.

De utensilibus cellæ.

Accipit itaque cellæ incola ad lectum paleam, filtrum, pulvinar, cotum vel coopertorium de grossissimis ovinm pellibus, et panno rustico coopertum. Ad vestitum autem, duo cilicia, duas tunicas, duas pellicias, unam deteriorem, alteram meliorem, duasque similiter cucullas, tria paria caligarum, paria pedulium quatuor, pelles, cappam, sotulares nocturnos et diurnos, sagimen quoque ad ungendum, lumbaria duo, cingulum, omnia canabina et grossa, et quidquid prorsus ad lectum vestitumve [al. vestimentumve] pertinet, cuius grossitudinis coloris sit non curabit. Cum enim ad omnes monachos, tum maxime ad nos, humilitatem attritionemque pannorum, et universorum quibus utimur, vilitatem, paupertatem et abjectionem certum est pertinere. Habet etiam acus duas, filum, forcipes, pectinem, novaculam ad caput, cotem vel calculum, et corrigiam ad acuendum.

2. Ad scribendum vero, scriptorium, pennas, cretam, pumices duos, cornua duo, scalpellum unum ad radenda pergamenta novaculae sive rasoria duo, punctorium unum, subulam unam, plumbum, regulam, postem ad regulandum, tabulas, graphium. Quod si frater alterius artis fuerit (quod apud nos raro valde contingit, omnes enim pene quos suscipimus, si fieri potest, scribere docemus), habebit artis suæ instrumenta convenientia.

3. Adhuc etiam libros ad legendum de armario accipit duos, quibus omnem diligentiam curamque præbere jubetur, ne fumo, ne pulvere, vel alia qualibet sorde maculentur. Libros quippe tanquam sempiternum animarum nostrarum cibum cautissime custodiri, et studiosissime volumus fieri, ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus.

COMMENTARIUS.

quo jam exclusa est janua expellendi et rejiciendi a A et subtilius judicare, et facilius carpere visi sunt, ne nobis discolos, quæ non tantum temporibus R. P. Guigonis patebat, prout ex cap. 77, istarum Consuetudinum innotescit, sed pluribus adhuc sæculis postea in ordine aperta fuit, ut ex infra dicendis videbimus. Hac ergo necessitate, quæ introducta est, supposita, bonos et malos in ordinibus regularibus servandi, pronuntiare non dubito satius esse pro bono totius ordinis Carthusiensis, uni ex cellulis claustrorum nostrorum ignem admovere, ut flammis devoretur, quam in illa admittere monachum, qui vocationem bonam et bene probatam, quantum fieri potest, non habeat, et congruis mentis et corporis dotibus, ac devota voluntate Deo, ut par est, serviendi in ordine destitutus sit. Dum id mente cogito, veluti fervore repleor, non dubitans affirmare majora ordinum regularium damna inde ortum accepisse et accipere. Sed calamum hic repramamus, ne quid diffusius de hac re scribam.

CAP. XXVIII.— Num. 1. *Ad lectum: palzam, etc.* Inter supellectilem illam quæ ad lectum componendum et ad indumentum concedi solita recensetur, nostros nunquam renuntiassæ pellum usui, et ab initio eas sibi adhibuisse manifestum est. Imo tunc duæ pelliciae in hac Majori Carthusia singulis assignabantur, quarum altera quotidie in duebantur, eratque illis pro tunica taliæ et superiori, altera vero diebus solemnibus utebantur; sicque contra frigus in istis frigidis locis erant bene muniti. Nunc vero vestes nostræ ab illis differunt, nam pellicea tunica superiori hieme et nocte tantum utimur, et interdiu alia ex grosso panno patriæ composita. Qui tamen usus pelliciarum etiam interdiu gestandarum, haud ita pridem adhuc vigebat in hac domo, prout a testibus oculatis audivimus, et adhuc legimus in libris rationum domus Carthusiæ. Quod tamen pro temporum ratione mutatum est, cum homines delicatius

Ibid. *Cujus grossitudinis coloris sit non curabit.* Non inde credendum est quod de diversitate coloris hic agatur, ut alii rufa vestis, alii nigra, alii candida ministrari posset. Ridiculum enim esse simile quid vel cogitare, sed de colore plus aut minus albo, intra eamdem tamen speciem id debet intelligi.

Ibid. *Humilitatem attritionemque, etc., et universorum quibus utimur.* Hic judicium conscriptum habemus contra nos, si res curiosas et pretiosas ultra honestam decentiam ad usum nostrum adhibeamus.

B Num. 3. *Libros tanquam sempiternum, etc.* Hoc verbo vult exprimere libros esse speciem cibi qui per usum non consumitur; et ex hoc loco patet quantum primi Patres vellent nostros circa librorum scriptiōnem occupari; quæ ideo illorum tunc erat communior occupatio, ut ex hoc capitulo evidenter appetat.

Ibi. *Ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus.* Quot enim libros, etc. Publicæ ergo utilitatì etiam vacabaut Patres nostri, maxime cum tunc temporis nondum inventa esset ars typographica, et nulla pateret lectioni et studiis via, nisi manuscripti codices haberentur. Si sic opinarentur antiqui Patres et vellent nos nostro modo prædicationi vacare, transcribendo libros ab aliis compositos, non recusabant eos qui a nostris componerent, etiam posse transcribi. Uude durius quam convenit eos loqui censendum est, qui a componendis libris vellent nostros omnino repellere, et sub prætextu vita occultæ et solitariæ, illos tantum Deo pro hominibus, non vero de Deo hominibus, nec etiam per calamum, loqui debere existimarent. Qui sic opinarentur à sensu R. Patris Guigonis per excessum aberrarent, et tacite condemnarent tot egregios, et pios scriptores, qui in ordine numerantur. At fa-

4. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur, sperantes a Domino mercedem pro omnibus, qui per eos, vel ab errore correcti fuerint, vel in catholica veritate profecerint, pro cunctis etiam qui vel de suis peccatis et vitiis compuncti, vel ad desiderium fuerint patriæ cœlestis accensi.

5. Et quia sicut cæteras necessitates quæ ad vilitatem et humilitatem pertinent, coquinam etiam ipsi nobis facimus, dantur et ollæ duæ, scutellæ duæ, tertia ad panem, vel pro ea mantile, quarta grandiuscula est ad faciendas munditias, cochlearia duo, cultellus ad panem, justa, scyphus, vas aquarium, salario patella, duo ad legumina sacculi, manutergium. Ad ignem focile, esca, lapis [al. lapis ignitus], ligna, securis. Ad opera vero dolabrum. Hæc qui legerit nec irrideat, quæsumus [al. quis], nec reprehendat, nisi forte prius in cella, inter tantas nives et tam horrida frigora, longiore fuerit tempore commoratus.

6. Idcirco enim uni tanta concedimus, ne, quod illicitum ducimus, exire de cella compellatur. Hoc enim nequaquam conceditur, nisi eum ad claustrum aut ecclesiam convenitur; quod hoc ordine fieri consuevit.

CAPITULUM XXIX.

Quo tempore de cella exeat, et de vigiliis et distinctione horarum.

1. Omni tempore, exceptis duodecim lectionum festis, et Natalis Domini, Paschæ quoque et Pentecostes

COMMENTARIUS.

tendum est magnam cautelam apud nos in hac parte adhibendam esse, ne ex pruritu scribendi et libros edendi, vanæ sui ipsius opinioni detur locus, aut ex minori peritia scientiarum, quæ in viris solitariis ab academicis exercitationibus remotis raro superabundat, quædam in publicum non satis castigate composita prodeant. Sed circa hæc, moderna statuta prudentissimos modos posuerunt et sanxerunt, quibus adhærendo omnia moderate et discrete perficiuntur. Scripta ergo Carthusianorum non sunt à prælo penitus excludenda, dummodo ab iis nihil scribatur quod cum intentione R. P. Guigonis non concordet, atque ideo de iis tantum materiis à Carthusiano tractetur, quæ ad catholicæ veritatis assertiōnem, vitiorum extirpandorum et virtutem acquirendarum studium, proinvenendum conducunt.

Num. 5. *Hæc qui legerit nec irrideat, etc., nisi forte prius in cella, etc.* Prævenire conatur vir-sancus humanam infirmitatem, seu potius insipientiam, quæ, dum sensum proprium vult sequi, circa ea quorum experimentalem cognitionem non habet, in suis cogitationibus et opinionibus saepe delirat. Prudenter ergo vir sanctus provocat talesjudices ad experimentum, qui, si vel una hebdomada intra cellulæ parietes continerentur, tunc aperirentur oculi cæcorum et aures surdorum paterent, et quod superfluum prius arbitrabantur esse in cellula Carthusiana, in hortulo, in instrumentis ad laborem manuum aptis, jam necessarium omnino esse protestarentur. Cur autem solitariis nostris sic provideatur de rebus ad occupationes externas necessariis, rationem subdit, ne, inquit, quod illicitum ducimus, de cella exire compellatur. Non enim credendum est quod homo intra cellulæ parietes possit diutius commorari, nisi ibi habeat quasdam bene ordinatas se occupandi materias. Cum autem non possit semper rebus spirituallibus applicari, nec id possit aggredi fragilitas humana absque periculo amittendæ sanitatis, tum mentis, tum corporis, necesse est etiam ut habeat unde animum per aliquam occupationem externam relaxare possit et recreare. Imprudenter ergo, imo et insipienter cogitant, qui videntes monachum Carthusianum aliquando opusculis fabrilibus vacare, id

A fastidiunt, putantes ista minus seriosa monachum dedecere, qui totus spiritualis esse deberet: et hi sunt, quos R. Pater Guigo ad experientiam provocat.

Ex hoc capitulo appareat quam discrete semper, et in omnibus agendum esse, nos docuerint primi Patres, et quantum ab extremis esset cavendum, ne et nobis conveniret axioma illud philosophicum: omne violentum non est durabile. Corporalibus enim solitiorum necessitatibus, cum honesta mediocritate, hic providisse videmus, maxime ne frigore vexarentur, delicias a nobis in hoc arcere tantum contenti, et ne otiosi unquam remaneremus, tot instrumenta singulis monachis hic determinate assignant, alia etiam indeterminate concedenda esse præscribunt, dum dicitur, ei qui inhabilis esset ad scribendos libros, et alterius artis esset, ministranda esse instrumenta arti suæ convenientia.

Num. 6. *Hoc enim nequaquam conceditur, nisi cum ad claustrum, etc.* Id moraliter intelligendum est, nam certum est tunc nostros potuisse aliis etiam de causis e cella egredi, prout manifeste appareat ex cap. 17 et 32, et ex aliis variis locis, suadetque ratio. Poterant enim ad priorem accedere ad exponendum illi suas necessitates et petendas licentias, Egressus ergo ille e cella non concessus, idem erat quem etiamnum egressum e cella inordinatum, id est superfluum, et absque morali necessitate factum vocamus, de quo culpam nostram debemus dicere in capitulo. Imo persuasum habeo quod nonnunquam daretur eis licentia deambulandi intra eremum recreationis gratia, prout ex vetustissimo ms. codice qui in postremo domus incendio flammis infelicitè absorptus est. Ibi enim legi qualiter res disponerentur, quando deambulatio intra rupes Carthusiæ concederetur, maxime dum pergerent ad montem qui dicitur, *le Grand Son*, quod Latine sonat, *magnam summitem* et imminet Carthusiæ, ad quem scandendum ampliori temporis spatio et labore opus est.

Porro totum hoc capitulum relatum habes in antiquis statutis, parte II, cap. 16.

CAP. XXIX.—Num. 1. *Omni tempore exceptis, etc.* Ex ista exceptione errandi daretur occasio, et cre-

hebdomadibus, signo pulsato nocturnum ecclesiæ officium congruis vigiliis in cella prævenimus. Quæ ab Idibus Septembribus sensim paulatimque crescendo in Kalendis Novembribus perfectæ, quinquaginta psalmis non nimis festine cantandis sufficiunt. A quo tempore usque ad Februarii Kalendas taliter perseverant. Inde usque ad Pascha decrescendo paulatim, ad tantum spatum, quod matutinis sanctæ Mariæ sufficiat, rediguntur. Ex quo usque ad prædictas Septembribus Idus in eadem quantitate perdurant.

2. Secundo autem signo pulsato, ad ecclesiam festinantes, tertii signi finem prævenire satagimus, ubi super formas, preveniente priore vel cui hoc injunxerit, procumbentes, et ter *Pater noster*, cæteris semel horis, graviter devoteque persolvimus, surgentesque psallere divino cum timore incipimus.

3. Cantatis autem nocturnis breve facimus intervallum, quod ad plus septem psalmos pœnitentiales capere valeat. Sequuntur deinde matutinæ laudes, quas a Kalendis Octobris usque ad Pascha lux terminat,

COMMENTARIUS.

dendi quod diebus istis qui excipiuntur, statim post primum signum pergendum fuisset ad ecclesiam, nisi explicaretur quid vigilarum nomine sibi velit R. P. Guigo.

Vigilarum ergo nomine intelligendum est spatium illud temporis quod ultra necessarium ad persolvendas matutinas de B. Maria protenditur, quæ quotidie a nobis in cellulis dicuntur inter primum psalmum matutinarum et secundum, ita ut, dum spatum tantum sufficiens ad istas matutinas devote persolvendas datur, vigiliæ istæ communes sint: cum vero ultra protenditur, id vigiliæ auctas vocemus. Sensus ergo R. Patris Guigonis est ut, diebus hic exceptis, sive æstate sive hieme venerint, nullæ unquam serventur vigiliæ ultra tempus necessarium ad persolvendas matutinas et laudes de beata Maria.

Ibid. *Quæ ab Idibus Septembribus sensim paulatimque crescendo*, etc. Jam explicaturus est qualiter vigiliæ istæ ordinarentur. Ad quarum facilioriem intelligentiam ad memoriam revocandum est quod jam supra cap. 7, num. 8, dictum est de longioribus aut brevioribus noctibus, quas sensim crescere apud se reputabant ab Idibus Septembribus, id est a vigilia Exaltationis sanctæ crucis usque ad Kalendas Novembribus, sive festum Omnium Sanctorum. A qua die usque ad festum Purificationis beatæ Mariæ se ordinabant, ac si in eodem longitudinis statu noctes permanerent. Exinde usque ad Pascha noctes decrescere reputabant, sed a Pascha usque ad Exaltationem sanctæ crucis, noctes in eodem statu perseverare, quo ad nocte surgendi horam, censebant.

Ibid. 4. *Quinquaginta psalmis*. Ad hoc hora integra et ultra opus est; id ergo significat quod vigiliæ istæ crescerent sensim ab Exaltatione sanctæ crucis, usque dum pervenirent ad spatum horæ integræ in ipsis Kalendis Novembribus. In quo spatio horæ integræ perseverabant usque ad festum Purificationis. A qua die vigiliæ istæ ad instar noctium sensim decrescentes ad primum tandem statum redibant in Paschate, id est circa tempus Paschæ; nam in ipsa die Coenæ Domini cessant istæ vigiliæ.

Idem prorsus nunc observamus circa istas vigiliæ, et vigilarum etiam cursum sequitur pulsus completorii, nam sensim pulsus ille anticipatur a festo Exaltationis sanctæ crucis prout ab antiquis Patribus servabatur, donec ad festum Omnium Sancto-

Arum deveniatur. Exinde ferialibus diebus in eodem statu permanet usque ad festum Purificationis B. V. Mariæ, a qua die sensim retardatur usque ad Pascha, quo tempore ad pristinum statum reddit. Quæ omnia paulo fusi explicamus, ut inferius dicenda facilius intelligentur.

Num. 3. *Cantatis nocturnis breve*, etc. Spatum durationis istius intervalli exprimit. Sed quid durante intervallo illo fieret non exprimit. Animi attentionem sic relaxare voluisse credimus, et ideo ad cellam interim reverti poterant, prout ex antiquis statutis constabit.

B Ibid. *Sequuntur deinde matutinæ laudes, quas a Kalendis Octobris usque ad Pascha lux terminat*. Id est ea hora tunc finiuntur, qua jam dies clara est, vel saltem clarescit. *Exinde inchoat*. Id est ea hora diei incipiunt qua dies illuccepsit. Ex hoc loco evidens est quod nocturnæ vigiliæ tunc ab eis alio modo quam nunc a nobis servarentur, dormirentque absque interruptione quantum satis, toto tempore quod inter Kalendas Octobris et Pascha occurrit. A Paschate autem usque ad prædictas Kalendas, in lecto jacebant, juxta noctium majorem aut minorem brevitatem, quam sequebatur etiam matutinarum brevitas (nam tunc lectionibus carent, nisi occurrat festum), sed quod minus dormirent nocte, supplebant per dormitionem diurnam, quæ illis assignabatur inter sextam et nonam: unde mirum est si nunquam post matutinas ad lectum redirent.

Qua hora tunc pulsaretur ad matutinas conjecturis tantum astruere possumus, et ex eis judicare quod tunc vigiliæ nostræ nocturnæ, ab illis quæ in Regula S. Benedicti præscribuntur, non multum different. Ut autem res evidentius pateat, hic adnotabimus quod non tantum conjecturis, sed assumptis etiam experientiis discere conati sumus.

Constituta ergo quadam veluti epocha Kalendorum Novembribus, quo tempore sicut et æstate completorii pulsus fieri debet cum adhuc legi potest, id est dum dies sic in noctem vertitur, ut adhuc in libro titteræ legi possint, exploravimus ex professo, qua hora id contingeret, et reperimus serena die inter montes Carthusiæ, et in eodem loco ubi stat sacellum sancti Brunonis id contingere paulo post sextam. Illo vero tempore, imo a Kalendis Octobris, prout supra dicitur, matutinas laudes lux terminabat, ac proinde illas tunc terminatas fuisse circa sextam

exinde inchoat. Ad lectos autem post matutinas, nullo redditur tempore. A prædictis Kalendis similiiter usque ad Pascha primam lux inchoat, exinde solis ortus exspectat, exceptis tantum diebus solemnibus, usque ad Kalendas Novemboris, in quibus reliquos dies imitatur æstatis. Sed et in Quadragesima diebus itidem solemnibus, ut diutius orationi vacari possit, pene usque ad ortum differtur solis. Cæteris vero diebus, quibus tenetur capitulum a Kalendis novemboris usque ad Quadragesimam, donec possit in libro legi, protelatur. Qua autem hora a pascha usque ad Kalendas Octobris prima, eadem a Kalendis Octobris usque ad Quadragesima tertia pulsatur, sole scilicet [al. videlicet] summos irradiante montes. Spatum autem vel a prima usque ad tertiam hiemis tempore, vel a mattinis usque ad primam æstate, exercitiis spiritualibus mancipatur. A tertia vero usque ad sextam hieme, et a prima usque ad tertiam æstate, manuum deputatu operibus, quæ tamen opera brevibus volumus orationibus interrumpi, et qua sibi vicinitate in hieme sexta et nona, eadem in æstate tertia sextaque convenient. Tali autem inter se spatio separantur, quo regularis longius, quieti deputatur æstate. Et quod nonam vesperasque disternalat [al. determinat], manualibus occupatur operibus, semperque in operando ad breves et quasi jaculatas licet orationes recurrere. A vesperis usque ad completorium spiritualibus opera datur.

COMMENTARIUS.

matutinam credendum est. Si ergo supputentur horæ quibus durabat divinum officium nocturnum, adjunctis vigiliis illis de quibus supra diximus, reperiemus per experientiam, quam etiam nunc facimus, quatuor horas integras communiter numerari, quæ si demantur ab undecim circiter horis, quæ excurrunt inter medium circiter post sextam vespertinoam et sextam matutinam, restabant septem et ultra horæ, quæ dormitioni absque interruptione erant deputatae. Sed in vetustissimo codice reperimus scriptum, quod circa festum Omnium Sanctorum octo horæ non interruptæ dormitioni deputabantur.

Quo tempore mutatio illa facta sit certum non habemus, quam tamen ducentos annos vix superare credimus, cum ad manum habeamus manuscriptum codicem, qui non adeo vetustus appareat, ubi de dormitione diurna monachorum non interturbanda per discursum sive deambulationes in claustro omnes astantes in capitulo generali inter alia monere sollemus. Eodem autem tempore quo ordinem vigiliarum per somni intercisionem mutatum esse credimus, dormitionis diurnæ consuetudinem etiam cessasse putamus.

Qua ratione mutatio illa antiquarum vigiliarum in austeriores ex intercisione somni facta sit, nullibi scriptum reperimus, sed conjicimus id factum fuisse, ut, licet ex isto dimidiato somno natura aliquid majoris tædii pateretur, vires tamen animi ex tam longa applicatione ad diurnum officium, quod fere tunc nocturno conjunctum erat, non nimis fatigarentur, et per somni interpositionem discrete sic reparatae conservarentur; maxime cum cantus Gregorianus apud nos in usu esset (quem temporibus primorum Patrum admissum fuisse in ordine non credimus), et eo cantu officii divini prolixitas non mediocriter aucta fuisset.

Num. 3. *A prædictis Kalendis primam lux inchoat.* Inde colligitur quod brevi intervallo post matutinas facto, die paulo amplius lucida, hac anni parte, pulsaretur ad primam. *Exinde solis ortus exspectat.* Id est altera anni parte a Pascha usque ad Kalendas Octobris, secundum varios solis ortus tardiores aut

A citiores ad primam pulsatur, quod sic observabant ut possent vere et ad litteram dicere, *Jam lucis ortu sidere*, in hymno qui quotidie ad primam dicitur.

Ibid. *Exceptis tantum diebus solemnibus.* Sensus est quod dies solemnes inter Kalendas Octobris et Novemboris occurrentes, ritum dierum æstivalium sequerentur.

Ibid. *Sed et in Quadragesima ut diutius orationi,* etc. Ex hoc loco obstruuntur ora eorum qui dicunt nullum apparere tempus præfixum apud Carthusianos pro oratione mentali; quibus breviter respondemus, istam temporis expressam determinationem fere superfluam visam fuisse R. Patri Guigoni et aliis, quia vita boni Carthusiani est oratio mentalis fere assidua, quamvis ex hoc loco perspicuum sit, semper in ordine tempus ad hoc plium exercitium fuisse specialiter assignatum.

Ibid. *Cæteris vero diebus quibus tenetur capitulum.* Id est festis quæ ideo *capituli* vocamus, quia in eis semper capitulum tenetur, *Donec possit in libro legi*, id est circa sextam horam: quod adhuc eodem modo a nobis observatur, excepto solis ortu quem æstate jam sequi non possumus propter somni introductam interruptionem. Eadem enim fere hora qua surgebant æstate antiqui Patres, nos stratum post persolutas matutinas nunc repetimus.

Ibid. *Qua autem hora a Pascha usque ad Kalendas Octobris,* etc. *Sole videlicet summos irradiante montes.* Non de uno tantum monte loquitur, sed de pluribus. Est autem rupes altissima vocata, *la pointe du Midi*, ac si diceretur, *acus meridionalem lineam designans*, cui radios infigit sol statim atque ortus est in æstivo solstitio, paulo post quartam, sed antequam montes sic sint irradiati hora quinta est, unde colligimus quod æstate inter finem matutinarum et primam vix saepe hora intercederet, vel ad summum hora et media.

Ibid. *Exercitiis spiritualibus.* Ecce expresse notatum tempus ad orationem mentalem et devotas lectiones apud nos semper assignari solitum. Et si plures horæ orationi mentali impendendæ apud nos non assignentur, meminerit lector, vitam boni Carthusiani dictam a nobis supra fuisse, orationem

4. In completorio autem pulsando illud attenditur, ut quando plus differtur cum adhuc legi potest pulsatur. Post cuius finem oratione Dominica ter tantum cum devotione finita, nequaquam ultra differimus accubare.

5. Non enim monemur solum, sed et jubemur, horis ad quietem deputatis dormitioni magnum impendere studium, quo temporibus cæteris alacriter vigilare possimus.

6. Generaliter autem in ecclesia matutinas et vespertas, in cellis vero semper completorium dicimus. Alias enim, nisi festivis diebus, aut vigiliis, aut anniversariis ad ecclesiam non venimus.

CAPITULUM XXX.

De his qui in cellz manentibus importune se ingerunt, et de coquinario.

1. Si aliquis importunus ad cellam venerit, vel nutibus, vel, si non intelligit, verbis ad coquinarium eum mittimus; amplius cum illo [al. eo], nisi jussi, non loquimur, nec si sit germanus.

2. Coquinarius autem portam servat, advenientibus respondet, eleemosynam petentes ad inferiorem transmittit domum. Domos et universa quæ ad communes usus pertinent custodit. Porro coquinæ terminos, ostium videlicet refectorii, quo ad eam tenditur, nemo nisi jussus transgreditur.

COMMENTARIUS.

mentalem continuam, prout statim amplius proba- A circiter septima adhuc potest in libro legi, et hoc bene concordat cum vigilia, quæ per Regulam S. Benedicti assignatur.

Ibid. *A tertia vero usque ad sextam hieme, etc.* Ibi habes tempus operibus manualibus mane assi- gnatum, quæ nunquam ab orationis studio apud nos separari debent, et sic nobis exhibit R. P. Guigo qualiter verba illa Christi possimus et debeamus imple- re: *Oportet semper orare et non deficere (Luc. xviii)*

Ibid. *Et qua sibi vicinitate in hieme sexta et nona, etc., valeant explicari.* Per regularem horam intelligit officium diei, et per duas de S. Maria intelligit sextam et nonam de B. Maria; unde concluditur quod spa- tium inter sextam æstate erat tantum mediæ circiter horæ: nam ad illa parva officia devote persolvenda mediæ horæ tantum spatio opus est.

Ibid. *Spatium vero quod sextæ nonæque interest, etc., quieti deputatur.* Ecce dormitio diurna proæsta- tis tempore assignata, de qua jam diximus cap. 7, n. 8.

Ibid. *El quod nonam vespertasque, etc., manuali- bus.* Hinc patet quod bis in die quolibet tempore ope- ribus manualibus monachi apud nos vacarent, semel mane ut supra dicitur, et semel vespere, inter nonam et vespertas.

Ibid. *A vesperis usque ad completorium spirituali- bus, etc.* Ecce adhuc tempus designatur ad orationem et exercitia spiritualia.

Num. 4. *In completorio autem, etc., ut quando plus differtur.* Nihil certum ex hoc loco possumus colligere circa horam qua ad completorium pulsabitur æstatis tempore; nam de hieme id potest facile determinari, prout supra diximus, nempe paulo post sextam. Sed inde evidenter probatur ex magna di- versitate pulsandi ad completorium, quod vigiliarum nocturnarum ordo longe diversus erat ab eo quem nunc servamus, quia lucente adhuc sole ad comple- torium pulsamus æstate, hic vero dicitur illos tan- tum pulsare solitos esse, cum adhuc in libro legi posset, quod nonnisi post solis occubitum accipit. Tempus vero quo plus differtur circa Pascha incidit et eodem modo continuatur usque ad Kalendas Octobris. Quo tempore, scilicet circa Pascha, hora

B

circiter septima adhuc potest in libro legi, et hoc bene concordat cum vigilia, quæ per Regulam S. Benedicti assignatur.

Num. 5. *Non enim monemur solum, sed et jube- mur, etc.* Hinc probatum habemus spiritum ordinis a nobis exigere ut nihil ex propria voluntate detra- here attentemus sub quolibet praetextu, subsidiis corporalibus quæ ordo instituit, quod est maximæ discretionis indicium, quam sic necessario servan- dam esse, circa vitæ solitariae professores bene diri- gendos, proprio experimento sciebant antiqui Patres, ut in hac parte, nec ullum exercitationis aut morti- ficationis zelum admittere vellent. Quod amplius ex cap. 35 probabitur.

Num. 6. *Generaliter autem in Ecclesia matutinas et vespertas, etc.* De missa nihil habetur in codice im- presso; at in vetustissimo codice manuscripto legi- mus, *matutinas, missam et vespertas*, unde merito credimus mendum esse typographicum. Sed quidquid sit, satis jam de missa in primis capitulis dixerat. Et si missam hic omiserit, potest dici illum de horis tantum canonicas hic loqui voluisse, et sensum illius esse, ut generaliter omnibus diebus matutinæ et vespere dicantur in ecclesia, et completorium sem- per in cellis, quod hodie eodem prorsus modo ob- servatur.

Porro hoc capitulum integre refertur i p. antiq. statut. cap. 41, n. 4, 9, 10, 12 et 13.

CAP. XXX.—Num. 1. *Si aliquis importunus.* Hic loquitur de extraneis, qui ad domum Carthusiæ venientes, et claustrum ingressi non reperiunt quem alloquantur, pergunt ad cellulæ januam qua pul- sata venit monachus, qui audita pulsantis petitione, habet hic qualiter se gerere debeat, etiam cum ger- mano fratre.

Ibid. *Nisi jussi.* Hoc est, nisi cum speciali licentia ab eo petita, qui vult nos alloqui, juxta ea quæ jam supra cap. 17, n. 2, diximus.

Num. 2. *Coquinarius, etc.* Coquinarius erat tunc œconomus universalis, et vices procuratoris agens in domo superiori,

3. Quod si ex nostris ad cellam venerit aliquis volens loqui nobis, interrogatur prius, si prior juss erit; aliter ad colloquium non recipitur.

4. Ipsi quoque coquinario in cellis residere et tabulari non licet, nisi quem forte ægrotare contigerit.

CAPITULUM XXXI.

Item de cella.

1. His ita prælibatis, ad cellam redeamus, cuius habitatorem diligenter ac sollicite decet invigilare, ne quas occasiones egrediendi foras, vel machinetur vel recipiat, exceptis his quæ generaliter institutæ sunt; sed potius sicut aquas piscibus, et caulas ovibus, ita suæ saluti et vitæ cellam deputet necessariam. In qua quanto diutius, tanto libentius habitabit, et quam si frequenter et levibus de causis exire insueverit, cito habebit exosam. Et ideo statutis ad hoc horis petenda jubetur petere, et accepta tota diligentia custodire.

2. Quod si qualibet vel sua vel alterius negligentia, pane, vino, aqua, igne caruerit, vel insolitus strepitum aut clamorem audierit, vel periculum ignis extiterit [al. institerit], licebit exire, et subsidium præstare vel petere, et si periculi magnitudo poposcerit, silentium etiam solvere.

3. Soli enim degentes signa cœnobiorum, aut nulla aut pauca novimus, sufficere putantes linguam solam, non etiam cæteros artus reatibus implicare loquendi. Et ideo si tanta necessitas urget, uno vel duobus, aut certe paucissimis verbis quod res postulat maluimus [al. malum] indicari.

CAPITULUM XXXII.

De fratribus qui in aliquo opere occupantur.

Cum aliqui ex monachis, emendandis vel ligandis libris, vel alicui tali operi mancipantur, ipsi quidem loquuntur ad invicem, cum supervenientibus vero nequaquam, nisi priore præsente aut jubente.

COMMENTARIUS.

Num. 3. *Quod si ex nostris, etc., interrogatur, si prior juss erit, etc.* Inde evidens est quod monachi se etiam aliquando visitarent cum prioris licentia. Id semper intelligendum est, quoties R. Pater Guigo verbo *jussionis* utitur.

Num. 4. *Residere et fabulari, etc., nisi quem forte ægrotare, etc.* Coquinarius ergo ille, qui tunc procuratoris vices gerebat in domo superiori, habebat licentiam, sicut et nunc habet procurator, ad ostium cellæ pauca verba loquendi, et forsitan tunc etiam intrandi cellam, ratione supellectilis coquinariae ordinandæ, quia tunc monachi singuli coquinam sibi faciebant eo modo qui supra, cap. 28, exprimitur, sed non ibi residendi aut fabulandi: quo fabulationis verbo indicantur verba ultra necessitatem prolatæ. Tempore vero quo ægrotabant monachi, coquinarius poterat libere cellam ægroti intrare, et illi conveniens auxilium præstare.

Totum hoc capitulum relatum habetur in antiquis statutis II part., cap. 17, n. 5, et item III part., cap. 10, n. 1. Eadem prorsus nunc observantur etiam rigidiori modo, quia extra casum infirmitatis coquinarius nunquam ingreditur cellas monachorum, absque speciali licentia.

CAP. XXXI. — Nihil nobis addendum est verbis R. P. Guigonis, qui diserte et paucis verbis exprimit quid vitæ solitariae professor observare debeat, si velit bonos habitus sibi formare, ut pacifice et quiete vitam transigit in statu suo.

Num. 1. *Exceptis his quæ generaliter institutæ sunt.* Semper inducit piissimus et expertissimus vitæ solitariae professor, unde a mente solitariorum abigat indiscretas singularitates, et excessus eliminet, propter causas de quibus agemus infra cap. 35.

Ibid. *Statutis ad hoc horis petenda, etc.* Hinc

A patet quod non tantum festis diebus in colloquio possent necessaria petere a coquinario, sed etiam quando id necessitas postulabat, certis tamen horis.

Num. 2. *Quod si qualibet, etc., pane, vino, etc.* Hic adimit omnem scrupuli occasionem, exprimendo quod per cellæ et silentii indictam custodiā non ideo privatur Carthusianus libertate egrediendi, et etiam loquendi, quando id exigit justa ratio aut necessitas, qualis hic exprimitur. Ex pane autem hic notato, et libertate petendi panem cum deficit, innuitur tortam illam panis, quæ supra cap. 7, n. 10, dari memoratur singulis monachis, tanquam Christi mendicis, post refectorium, datam non fuisse pro tota hebdomada, sed donec consumpto pane illo, alias ministraretur, diebus infra hebdomadam statutis.

Num. 3. *Soli degentes signa cœnobiorum.* Inde innotescit quantum primi Patres amarent simplicitatem et sinceritatem, quantumque utrasque nobis transferre vellent, nolendo uti alia re ad sensum suum exprimendum, quando necessitas id exigebat, quam eo membro, quod ad id a Deo destinatum est et repellendo ea omnia, quibus fallendi nasci posset occasio, et a nostri Instituti Proposito sensim aberrandi. Nam sicut videmus mutos per nutus miscere colloquia, ita etiam silentio addicti idem addiscere, et exequi possent, si ablata loquendi libertate, signorum usus fuisse introductus, et passim permisus.

Totum hoc capitulum relatum habes in antiquis statutis II part., cap. 17, n. 1 et sequentibus.

CAP. XXXII. — Ex hoc capitulo evidenter apparet quod non tantum primis Carthusianis licitum esset nonnunquam se invicem visitare, quando prior ex rationabili causa id permittebat, sed quod non raro plures monachi simul convenient ad aliquod opus

CAPITULUM XXXIII.

De jejuniis atque cibis.

1. Nunc de jejuniis cibisque dicendum est. Secunda, quarta, sextaque feria, pane, et aqua, et sale, si cui placet, contenti sumus.

2. Tertia, quinta et Sabbato legumina, vel aliquid hujusmodi ipsi nobis coquimus, a coquinario vinum, et in quinta feria caseum, vel aliquid cibi lauthoris accipientes.

3. Ab Idibus Septembribus usque ad Pascha, exceptis solemnitatibus, non nisi semel in die manducamus.

4. A Pascha autem usque ad prædictum terminum, tertia, et quinta feria, nec non et Sabbato iterato reficimus.

5. Ad cœnam, vel ad prandium, cum semel edimus, herbas crudas, vel fructus, si adsint, accipimus. Quæ retinentes quandiu sufficiunt, alia ejusdem duntaxat generis non accipimus. De caseo namque seu piscibus aut ovis, vel si quid ejusmodi, quæ pitantias vocamus, semel sumimus, quod superest reddimus.

6. Vinum nonnisi in prandio vel cœna potamus.

COMMENTARIUS.

sibi a priore commissum perficiendum, et si conve-
nientes, soluta tunc silentii lege, inter se libere
loqui possent, sed non cum supervenientibus, nisi
priore praesente aut permittente.

Idem de verbo ad verbum refertur in antiquis
statutis II part., cap. 18, n. 2. Et nunc etiam eodem
prorsus modo præscribitur et servatur.

CAP. XXXIII. — Num. 1. *Secunda, quarta sextaque feria, etc.* Subaudiendum est, nisi in ipsis diebus occurreret festum capituli. Id per cap. 52 evidenter apparet, ubi fratres ipsa etiam feria sexta, quæ vulgariter dies Veneris dicitur, ex superveniente festo ab abstinentia servanda eximuntur, quamvis illam semel tantum in hebdomada servarent. Hic autem exprimitur, quæ et quales essent abstinentiae ille, quasi initio ordinis a nostris observatas fuisse constat, circa quas a quibusdam nunc de relaxatione arguimur, quia non eodem modo servantur. Sed antequam rationem de hac re suis locis reddamus, et probemus non ideo institutum Carthusianum ullo modo fuisse relaxatum, cum ista observantia non absolute, sed semper sub conditione fuerit introducta et observata in ordine : Notet lector conditionem illam esse expresse declaratam in sequenti capitulo 35, ubi dicitur : *Sed et si cui pitantiam aliquam, seu cibi, seu somni, vel alterius cuyuslibet rei facere, id est præstare, prior voluerit, repugnare fas non habemus, etc.* Ex quibus verbis luce clarius patet istas abstinentias ab omnibus et a singularibus personis, tantum nunc fuisse servandas et servatas, quando et quandiu posse et convenire prior judicaret, absque sanitatis illarum detimento. Dico, *sanitatis*, quia superflua prorsus et inutilis fuisse ista conditio, si sanitatis corporalis nulla fuisse habenda ratio, et in hoc elucet magna discretio, quam veluti instituti sui basim posuerunt primi Carthusiani, cavere volentes, ne ex nimia austerioribus corporalibus adhaerentia, plures e suis in via solitariae vita deficerent, sicut jam evenisse sciebant antiquis quibusdam anachoretis et aliis. Quæ discretio mirum in modum profuit ad servandum ordinem in suo vigore.

Num. 2. *Tertia, quinta, et Sabbato legumina, vel aliquid hujusmodi ipsi nobis coquimus, etc.* Hic reficanda est memoria eorum quæjam cap. 7 diximus

A circa coquinam illam, quam sibi ipsis faciebant singuli monachi in cellula, ad quam faciendam ordinare ministratur illis a coquinario provisio quarundam rerum comedibilium, quas apud se servabant, ut inferius dicitur, donec desicerent, et tunc novas peterent et acciperent. Et adverte quod nulla huc usque sit mentio de pitantia, et per verba illa, *aliquid hujusmodi*, non possumus certo scire quid hoc esset, quod etiam sibi coquere possent.

Ibid. *A coquinario vinum, etc. In quinta feria caseum vel aliquid cibi lauthoris, etc.* Ecce apparere incipit quod feria quinta portio casei, ultra solitum ordinare ministraretur, vel aliquid cibi lauthoris, sed nondum hic fit mentio ovorum et piscium, quamvis etiam dici possit quod per aliquid cibi lauthoris idipsum indicaretur.

B Num. 3. *Ab Idibus Septembribus, etc., exceptis solemnitatibus, nonnisi semel, etc.* Per solemnitates intelligi debent festa capituli, hoc enim verbo utitur R. P. Guigo, etiam de festis duodecim lectionum loquens, prout ex cap. 4, n. 13, probatur. Hic vero designatur tempus quo jejunium ordinis servatur, quod semper fuit et est eodem tempore observatum.

Num. 4. *A Pascha autem, etc., tertia et quinta feria, necnon Sabbatho iterato reficimus.* Id est non tantum prandium sed et cœnam sumimus, unde et hi dies vocantur apud nos, dies binæ refectionis.

C Num. 5. *Ad cœnam vel prandium, cum semel edimus, herbas crudas, vel fructus si adsint accipimus. Quæ retinentes, etc.* Ex hoc loco non est intellegendum quod diebus jejunii ordinis ad prandium cum semel ederent, herbis tautum crudis vel fructibus, si adessent uterentur ; contrarium enim evidenter apparet n. 2, ubi dicitur quod sibimet legumina coquerent : sed tantum id significat quod herbis crudis, id est oleribus quorum provisio illis dabatur, vel fructibus quando habebant, tunc libere ut illis licitum esset, quæ ideo apud se servare poterant quandiu durabant ; id autem exprimitur ad distinctionem rerum comedibilium quas in cella servare poterant, et esculentorum quæ sumpta refectione reddere debebant, de quibus subditur.

Ibid. *De caseo namque, seu piscibus aut ovis, aut si quid hujusmodi quæ pitantias vocamus.* Hic aperte exprimitur quod non tantum caseo, sed et piscibus

Quod panis et vini superest, Sabbato redditur. Quando in refectorio reficimus, caseus, vel aliqua talis pitantia, oleribus vel leguminibus superadditur, et in cœna, vel fructus vel herbæ crudæ, si adfuerint apponuntur.

8. In Adventu nec ovis nec caseo vescimur.

CAPITULUM XXXIV.

De mensura vini et casei.

1. Mensura vini sive in cellis sive in refectorio eadem perseverat, eodemque modo temperatur.
2. Nam puro [al. puro namque] non utimur.
3. Panis, quamvis de tritico, torta [al. tamen torta] est, album enim panem non facimus.

COMMENTARIUS.

et ovis, aliisque hujusmodi ad victum uterentur, et inde componeretur portio cibi singulis monachis ministrandi, quam *pitantium*, et aliquando pulmentum vocabant. Quibus autem diebus ministraretur talis pitantia? Certum est quod diebus Dominicis et festis in refectorio daretur; itemque feria quinta, ut ex n. 2 præsentis capituli conjicitur, sed et aliis etiam diebus juxta domus facultates, et prioris ordinationem, nonnunquam ministrari perspicuum erit ex sequentibus, exceptis tantum diebus abstinentiæ deputatis.

Num. 5. *Semel sumimus, quod superest reddimus.* Id est, quod sumpta refectione ex pitantia sibi ministrata, non poterant monachi ex illa aliquid reservare, vel in cœnam, vel in crastinum, sed quod residuum erat, debebant in fenestella reponere, a coquinario resumendum, prout semper in ordine fuit et est observatum.

Ex his autem verbis liquido constat quod non tantum diebus festis, sed etiam ferialibus pitantias a coquinario acciperent; non enim possunt applicari diebus festivis, quibus in refectorio comedebant, quia ibi pitantia illis ministrabatur, et finito prandio residuum a ministrantibus resumebatur, ut mensa esset vacua, quando lectori refectorii signum dabatur ut lectioni finem imponearet, superfluum fuisse de pitantiis in refectorio ministratis dicere, *semel sumimus, quod superest reddimus.* Id enim in comedentis libertate non erat, quando in refectorio comedebat, necesse ergo est ut id pitantiis in cella ministratis applicetur.

Num. 6. *Vinum nonnisi in prandio vel cœna potamus.* Id significat quod extra prandium et cœnam ordinate vinum bibere non debeamus. Sed inde appareat quod primi Carthusiani, exceptis diebus abstinentiæ deputatis, vino in refectione mane et vespre communiter uterentur.

Num. 7. *Quod panis et vini superest, Sabbato redditur.* Ibi videtur quod etiam ex vino sibi ministrato, aliquid in cella servare possent, quod tamen Sabbato reddere debebant, sicut et residuum panis ministrari. Vinum autem in cella sic servare nobis nunc non licet.

Ibid. *Quando in refectorio reficimus, caseus, etc., oleribus vel leguminibus superadditur.* Inde appareat quod bina fercula in refectorio ministrarentur. Illud nempe quod pitantiam vocabant, et insuper legumina aut olera.

Totum autem hoc capitulum relatum habetur in

A antiquis statutis II part., cap. 14, nu. 5, 6, 9, 10, 11, 13, 17 et 19. Et ut ex hujus capituli recta intelligentia via pateat ad plura alia recte intelligenda, quæ in Consuetudinibus R. P. Guigonis passim occurruunt, et errandi occasio tollatur, illius capituli elenchum hic addimus. Ex hoc ergo capitulo ista eruuntur: 1. Primi Patres recipiebant a coquinario provisionem leguminum, id est fabarum, pisorum, etc. Itemque olerum, quæ sibi coquebant, atque etiam fructum, et hæc apud se servabant, donec consumpta essent, quibus consumptis alia petebant et recipiebant. 2. Vinum et panem recipiebant, et servare in cellula poterant usque ad Sabbatum, vinoque tum in prandio tum in cœna utebantur, exceptis diebus abstinentiæ deputatis. 3. Ultra ea quæ sibi in cella coquebant, statutis diebus pitantiam a coquinario recipiebant, ex qua nihil in sequentem refectionem reservare sibi poterant, subaudi semper sine prioris licentia; et hæc pitantia ex caseo, ovis, vel piscibus, aut aliqua re hujusmodi constabat. 4. Diebus refectorii, pitantiae legumina in prandio addebanter. 5. A festo Exaltationis S. crucis usque ad Pascha, jejunium, quod vocamus ordinis, servabant, et illud vocatur jejunium non præcipuum, quod procuratori et aliquando priori in gratiam hospitum frangere permittebatur. Præcipuum vero dicebatur, quod ex præcepto Ecclesie erat servandum. 9. A festo Paschæ usque ad festum Exaltationis S. crucis, binam refectionem sumebant, id est prandium et cœnam, exceptis diebus abstinentiæ vel jejunio deputatis.

B Plura adhuc de hac re dicenda occurrent sub capitulo 52.

CAP. XXXIV. — Num. 1. *Mensura vini.* Nulla ergo fiebat distinctio inter dies festos et alios circa vini mensuram, cum semper æqualis esset. Additur in novis statutis prohibito et penitentia ei e nostris qui purum biberet vinum.

Num. 3. *Panis quamvis de tritico torta est, album enim panem, etc.* Per tortam intelligit panem subrufum, qualis adhuc fit in ordine, ideoque nomen tortæ retinet, et semper ministratur monachis simul cum parvo pane albo eadem quantitas tortæ, ut sic media pars panis, qui nobis ministratur, torta sit, et alia panis albus. A plerisque autem nostrum, hæc torta præfertur pani albo, quia certe plus sapit. Sed quia albus levior est, et stomachum minus gravat, hac de causa usus ejus in ordine introductus

4. Caseus eodem, tam in cellis quam in refectorio pondere datur.

CAPITULUM XXXV.

Quod nulli liceat majora exercitia favere, nisi favente priore.

1. Abstinentias vero, vel disciplinas, vel vigilias, seu quaelibet alia religionis exercitia, quae nostrae institutionis non sunt, nulli nostrum, nisi priore sciente et favente, facere licet.

2. Sed et si cui pitantiam aliquam seu cibi seu somni vel alterius cujuslibet rei facere, aut durum et grave aliquid imponere voluerit, repugnare fas non habemus, ne cum ei restiterimus, non ei sed Domino, cuius erga nos agit vices, restituisse inveniamur.

3. Licet euim multa sint et diversa quae observamus, uno tamen et solo obedientiae bono, cuncta nobis fructuosa futura speramus.

COMMENTARIUS.

est et inolevit, ut portio panis albi simul cum torta A monachis ministraretur.

Ex hac autem sollicitudine advehendi triticum in istas rupes Carthusiae, unde panis monachis conferetur, evidenter apparet quam discrete omnia disponenda esse docuisset alumnos suos S. Bruno institutor noster, ut perseveranter possent illæsa sanitatem in suo proposito servire Deo, et æquali passu in sui instituti praxi semper incedere, atque cavere ne illis eveniret, quod pluribus evenisse sciebat, qui extremitatibus gaudentes rigidas abstinentias quidem suscipiebant et aliquo tempore pertinaciter exercebant, sed postea læsa inde corporis valetudine, ad omnes sensim observantias inhabiles reddebat, et deinceps non solum ad exercitia spiritualia relinquenda, sed etiam ad corpus studiouse fovendum et nutriendum compellebantur. His ergo inæqualitatibus aditum occludere volens, de bono pane triticeo voluit suis provideri. Triticum autem non fert eremus Carthusiæ sicut nec vinum. Accessus rupium erat tunc valde difficilis et dorsis tantum animalium, vel solis hominum humeris ex aliqua parte, poterat hoc afferri. Triticum et vinum magno pretio constabant; at nihilominus panem ex tritico voluit monachis confici, quo semper uterentur, vinumque semper ministrari. Sciens enim bonum panem, vinum, et ova esse apud nos præcipuum materiam unde sustentemur et firmam valitudinem servemus hæc nostris ministrari præscriptis. Legimus quidem pro solis infirmis pisces emi solitos fuisse, at de ovis nihil tale scriptum est.

Num. 4. *Caseus tam in cellis*, etc. Inde apparet bene ordinata stabilitas et conveniens proportio, quam ubique a nobis servari volebat, rejectis singularitatibus, id est rebus ex propria voluntate susceptis, et non ex superioris licentia aut præscripto, quas sciebat a vitæ solitarie professoribus magno studio esse proscribendas. Ex illis enim non raro nascitur quoddam vanitatis supercilium, aut pacis turbatio; ex sequenti autem capitulo evidenter apparebit, quanta circumspectione primi S. Patris nostri Brunonis successores voluntarias singularitates et indiscretiones a suis vellent eliminare, et qualiter in sola obedientia rerum Carthusianarum summam et instituti nostri rationem ponerent.

Totum hoc capitulum in antiquis statutis refertur parte II, cap. 14, nn. 15, 16 et 18.

CAP. XXXV.—Ex his R. P. Guigonis verbis innotescit quod obedientia Carthusiana a primaevō instituto in illa est apud nos existimatione, et talis esse debet, ut præter eam nihil proficuum aut validum reputetur in ordine, ipsaque censeatur veluti *cor instituti Carthusiani*.

Hoc autem capitulum non solum in antiquis statutis relatum habetur II part., cap. 14, nn. 25, 27 et 28, sed etiam in novam statutorum collectionem idem de verbo ad verbum translatum est. Et nemo inter Carthusianos numeratur, qui vota sua non emiserit sciens et volens, relative ad verba in hoc statuto contenta. Ex his autem verbis liquet.

Primo, monachum Carthusianum per professionem suæ obedientiae, abrenuntiasse etiam quibusdam operibus pietatis, quæ aggredi non potest, nisi priore sciente et favente; quod maximæ prudentiæ est, ut solitariis auferatur occasio incidendi in graves indiscretiones, quibus præ cæteris statibus oneriosus esset solitariorum status, nisi obedientiae regimine duceretur.

Secundo, paratum esse debere ad recipiendum indulgenter a superiore levamina quædam in cibo, potu, somno præter statutum; quod etiam veræ discretionis est, ut ex superioris judicio sanitatis solitariorum cura pendeat, et a solitario monacho omnis obstinationis in proprio judicio, et indiscretionis occasio amoveatur; status enim ille, ut jam dictum est, discretione indiget, ut in eo cum sanitatem et alacritate absque interruptione aut relaxatione Deo jugiter serviatur.

Terco, illum similiter ad obediendum teneri in duris et gravibus præter statutum, quæ ei a superiore injunguntur. Unde patet Carthusianum ex via professionis suæ voluntatem propriam sic obedientiæ virtuti subjecisse, ut eam Deo obtulerit, æstimandam *sicut ovis occisionis*.

Quarto, hanc vim obedientiæ in eo statu monachum Carthusianum constituere, ut in persona superioris Denm ipsum considerare debeat.

Quinto et postremo sensum ordinis et spiritum instituti Carthusiani in obedientia sic consistere, ut ex illa sola observantias Carthusianas vim meriti assumere, et extra eam nullius meriti esse, pro certo habendum sit.

Inde factum est ut qui formam celebrandi capitulum generale instituerunt, R. Patris Guigonis et

CAPITULUM XXXVI.

De hospitibus suscipiendis.

1. Pro episcopis et abbatibus et cunctis in religioso habitu constitutis (tales enim a priore ad mensam suscipiuntur), si tali hora venerint, jejunium ab eodem, nisi sit [al., fuerit] præcipuum, solvitur; non enim vel gyrovagi, vel a religione refugæ, vel personæ laicæ ad ejus mensam suscipi consueverunt.

2. Episcopi autem et abbates etiam sedem prioris tam in ecclesia quam in cæteris tenent locis. Sed episcopi benedictiones etiam dant; abbates sola sedis honorificentia sunt contenti; benedictiones autem juxta morem sacerdos hebdomadarius tribuit.

3. Quos, id est episcopos et abbates, cum veniunt inclinati et usque ad terram flexis genibus, cæteros autem reverenter tantum supplicantes osculamur.

4. In superiori autem domo non nisi religiosi hospites jacere consueverunt. Et quoniam de priore sermo se intulit, addendum est qualem se in suscepto domus negotiis soleat exhibere.

COMMENTARIUS.

primorum Patrum vestigiis inhærentes, ibi expresse A qua parte debet imputari ista mutatio, quæ est in notaverint formam et circumspectionem, quæ servanda esset quando capitulum generale in aliqua re rigorem ordinis minuendum esse censeret; servata etiam similiter libertate observantiis antiquis aliquid novi et durioris addendi, quod ad finem instituti nostri consequendum magis conducere, pensata temporum personarum et experientiarum ratione, sibi videretur. Quod eodem modo hoc usque observatum esse suis locis probabitur; sive nec a mente nec a littera in hoc cap. 35 per R. P. Guigonem expressa, capitulum generale ordinis, atque ideo ordinis corpus aberrasse, cuique cordato pacifice et in spiritu charitatis res pensare volenti perspicuum erit.

CAP. XXXVI. — Num. 1. *Pro episcopis et abbatis cunctis*, etc. Jam cap. 18 fuerat expressum qualiter et quam benigne hospites essent a procuratore suscipiendi. Nunc vero R. P. Guigo declarat quomodo a priore suscipi debeant, qui etiam hospitalitatis gratia jejunium ordinis frangit, et ad mensam non tantum episcopos et abbates, sed et cunctos in religioso habitu constitutos recipere debet. Quod nunc temperatus exercetur, ne ex necessitate toties suscipiendi hospites, ipse prior a sui officii muniis retrahatur. Unde in modernis statutis id limitatur ad hospites, quibus id commode negari non potest, et insuper additur: *Quanto rarius, tanto melius*. Quantum enim temporis insumitur in similibus, quod alibi fructuosius impenderetur? Quot superflua verba proferuntur? Res ipsa loquitur.

Ibid. *Non enim gyrovagi*, etc., *vel personæ laicæ*, etc., *consueverunt*, etc. Non absolute dicitur quod laici ad ejus mensam prorsus non suscipiantur, sed tantum dicitur quod non sit consuetum eos ibi recipere, sicut recipiuntur alii qui in religioso habitu sunt constituti, qui cuncti suscipiuntur, laici vero non, nisi illius qualitatis sint cui id negari non possit, et in hoc convenit sensus R. P. Guigonis cum modernis statutis ubi dicitur, cap. 3. II part., n. 31: *Prior in domo sua cum hospitibus advenientibus non debet passim et indifferenter comedere, sed tantum cum honestis personis et talibus, quibus hoc commode negari non poterit; et tunc etiam quanto rarius, tanto melius*. Temporum etiama rationi ex ali-

B A qua parte debet imputari ista mutatio, quæ est in melius facia, dummodo res intra metas mentis statutorum semper contineatur.

Num. 2. *Episcopi autem et abbates*, etc. Inde edocemur quantum distare debeamus ab omni specie iurgiorum, quæ non raro nascuntur hodie pro gradibus servandis. Videmus enim quod in omnibus episcopis dignitatem characteris indistincte honoraverint primi Patres nostri, servata tamen semper singulari reverentia pro episcopo diocesano. Ab hoc ergo spiritu nunquam aberrare debemus; *cui honorem, honorem superabundanter potius quam parce reddendo*, ut in hoc cognoscant omnes, quod simus primorum Carthusianorum discipuli, humilitatem animi, humanitatem conversationis, hospitalitatem ac sinceram dilectionem in omnibus exhibendo.

Ibid. *Benedictiones autem juxta morem sacerdos hebdomadarius tribuit*. Hic locus confirmat quod jam diximus de frequenti apud nos missarum conventionalium celebratione, cum expressa fiat mentio sacerdotis hebdomadarii. Unde raritas illa missarum, de qua loquitur R. P. Guigo in quibusdam locis, longe aliter intelligenda est quam quidam consueverunt.

Num. 3. *Quos, id est episcopos*, etc. Habemus hic qualiter humilitatis spiritum, quo intus abundare debemus, etiam exterius in actum reducere debeamus; nec unquam apud nos admittere quidquid secularis fastus aut supercilii tenuem habet umbram. *Supplicantes*, id significat apud nos inclinationem corporis, qua salutationes facimus, imo ea utimur in ecclesia loco genuflexionis. *Osculamur*; inde evidens est quod forma salutandi in osculo sancto, prout dicit Apostolus, apud nos semper fuerit in usu; sed hac forma salutandi utendum tantum est, habita ratione personarum et decentiæ, temporum et regionum.

C Num. 4. *In superiori autem domo non nisi religiosi*, etc. Ibi ergo tantum pernoctabant, qui ad mensam a priore debebant suscipi, in chorum ingredi, et ad colloquium admitti cum monachis; nam simul ista conjungi videmus ex hoc loco et ex capitulo decimo.

Porro totum hoc capitulum refertur in antiquis statutis part. II, cap. 9, nn. 27, 3, 2 et 28.

CAPITULUM XXXVII.

De tractando consilio.

1. Si quid igitur magnum vel grave tractandum fuerit, prior omnes in unum monachos præcipit convenire. Ibique cum omnes quid sentiant libere pronuntiaverint, quod melius rectiusque existimat, sine ulla personarum acceptione, exsequitur.

2. Et hoc omnino tanquam utilissimum rectissimumque servatur, ut nemo vel alterius, vel suam contentiose præsumat defensare sententiam; ne bonum, quod absit! consilii in discordiam furoremque vertatur.

3. In levioribus vero rebus et magis consuetis suo tantum et maturiorum est contentus consilio.

4. Qui ne forte temporalium cura rerum, ac sollicitudine prægravatus, spiritualibus minus possit intendere, tales singulis obedientiis fratres satagit deputare, quorum eas fidei secure valeat credere.

CAPITULUM XXXVIII.

De cura infirmorum.

1. Qui cum erga omnes, præcipue erga infirmos ac debiles atque in temptationibus positos, sollicitum, benignum atque misericordem debere se noverit existere: *Non enim secundum sententiam Domini, sanis est opus medicus, sed male habentibus* (Matth. ix, 12): qui tamen et ipsi secundum B. Benedicti dicta, ne superflua vel impossibilia petendo, vel forte murmurando servientes sibi contristent, diligentius admonent attendere, et ut memores arrepti propositi, ut sanos a sanis, ita ægrotos ab ægrotis sæcularibus debere cogitent discrepare, nec illa in eremis, quæ vix in urbibus inveniantur, exposcere.

2. Isti igitur Christi passiones, illi suadentur attendere miserations. Hinc isti fortes ad ferendum, illi prompti ad subveniendum; dumque propter Christum et isti sibi serviri, et illi servire considerant, nec isti superbiunt, nec illi deficiunt, ab eodem utrique Domino mercedem sui præstolantes officii, isti patiendi, illi miserendi.

COMMENTARIUS.

CAP. XXXVII. — Hoc capitulum totum refertur in antiquis statutis II part., cap. 7, n. 4, et adhuc enucleatus exprimitur in modernis statutis.

Ex hoc autem capitulo apparet quod antiquitus apud nos, nulla habita rerum distinctione nec suffragiorum quantitate, cum omnes libere pronuntiassent quid sentirent, prior quod melius rectiusque existimabat, sine personarum acceptione, exsequebatur. Rationem subdit R. P. Guigo cur res ita ab eis observaretur. Sed quia jus ecclesiasticum plura deinde instituit circa novitiorum receptionem et alia similia, quæ observare ordo debuit, inde factum est ut in statutis aliqua addita fuerint, quæ in certis rebus priorem ad accipienda ex necessitate et sequenda suffragia monachorum adigunt.

Num. 4. *Qui ne forte temporalium cura rerum, etc.* Inde evidens est quod cura temporalium tunc temporis pertinebat ad priorem, qui ideo monetur singulis obedientiis, id est coquinæ, portæ pontis, agriculturæ, etc., ut ex infra dicendis patebit, tales fratres præponere, ex quorum sedulitate et industria possit illius sollicitudo minui et temperari. Ex antiquis statutis id liquidius constabit, et quod computa, id est rationes receptorum expensorum, ipse prior scriberet et redderet.

Ex hoc autem loco via aperitur ad recte intelligendum quid sibi velint statuta antiqua et capitula generalia, quando officialibus succensere videntur. Non de clericis sive monachis agitur, e quorum numero assumebatur tantum unus procurator, quinquam terminos egrediebatur, sed de conversis, qui a primævo instituto, ut in istis consuetudinibus videtur, foras ex necessitate egrediebantur.

CAP. XXXVIII. — Num. 4. *Qui cum erga omnes.*

PATROL. CLIII.

A Hic apparet forma humanitatis, discretionis et charitatis, quæ juxta casuum indigentiam a prioribus apud nos semper debet servari, maxime erga ægrotos, et id suadet ratio. Cum enim solitarius opus habeat occupatione tum spirituali tum corporali ad tempus utiliter in solitudine transigendum, et ideo seipso, ut ita loquar, uti debeat, idque præstare non plene valeat dum ægrotat: tunc ergo per providentiam pastoralem prioris id debet suppleri, tam per se quam peralios. Qui si in aliis debet agere ut pater, in casibus hic expressis se gerere debet ut mater, et factis probare quod, si coeli stellas posset advehere ad auxilium præstandum afflito ægroti in lecto jacenti, id libentissime ficeret. Ecce qualis debet esse affectus charitatis in priore, et quid ab eo requirit R. P. Guigo, qui scire obliisci videtur austerioris Carthusianæ, dum de infirmorum cura agitur. Sed tum ipse prior tum ægrotus subditus debent semper arrepti a nobis propositi rationem habere et a virtutis Christi praxi nunquam discedere; quod optime statim explicat.

Ibid. *Qui tamen et ipsi, etc.* Hic blande inducit ægrotos ad quædam vitanda, nempe ut superflua et impossibilia non petant, nec murmurando servientes sibi contristent, ut illa demum in eremis non exposcant, quæ vix in urbibus reperiuntur; ad quem finem illis utitur verbis; *ut sanos a sanis, ita ægrotos ab ægrotis sæcularibus discrepare debere cogitent.* Inde evidens est quantum distet mens R. Patris Guigonis a sensu illorum qui vellent ejus auctoritate uti ad probandum durum et quasi inflexiblem modum agendi, etiam circa monachos ægrotos, esse servandum. Hoc enim semper a Carthusiano spiritu et usu alienum fuit. Porro nihil religiosus

3. Propter hos solos, si tanta fuerit ægritudo, pisces emere solemus.

CAPITULUM XXXIX.

De minutiōne

1. Medicinis autem, excepto cauterio et sanguinis minutiōne, perraro utimur. Minuimur autem in anno quinquies. Post Octavas Paschæ, post solemnitatem apostolorum Petri et Pauli, secunda hebdomada Septembri, septimana ante Adventum et hebdomada ante Quinquagesiman. In quo tempore, minutiōnis scilicet, per tres continuos dies bis reficimus, aliquid cibi melioris accipientes.

COMMENTARIUS.

et disertius potest scribi, quam quæ hic dicit vir sanctus, circa modum agendi, tum a prioribus, tum ab ægrotis nostris servandum.

Num. 3. *Propter hos solos*, etc. *Pisces emere solemus*. Non inde concludendum est quod pisces tantum comedenter primi patres nostri, quando ægrotarent. Id enim falsum esse convincitur ex cap. 33, aut quod piscibus tantum vescerentur, cum eis ab extraneis darentur. Sed sciendum est intra eremum Carthusiæ torrentem fluere qui optimos fert pisces, et in ea abundantia, quæ certe tunc temporis pro parvo conventu communiter sufficiebat. Sensus ergo auctoris est, quod eo tantum casu pisces emere solerent, id est pro ægrotis, quando vel ex proprio torrente obvios (nam certis temporibus impossibile est piscari), vel ex vicinorum charitate oblatis non haberent. Nihil simile dicit de ovis.

Totum autem hoc capitulum refertur in antiquis statutis, parte prim. cap. 44, nn. 1 et 4.

CAP. XXXIX.—Num. 1 *Medicinis... perraro*, etc. Subaudi extra tempus ægritudinis, nam tunc medicorum ordinationi standum est.

Ibid. *Minuimur in anno quinquies*, etc. Hunc locum miramur omnes: nam id tantum ad servandam firmam valetudinem tunc a nostri adhibitum fuisse pro certo habemus. Et ex hoc capitulo satis probatur; nam in cibo, somno et aliis rebus sibi magis indulgere videntur; quod certe ridiculum esset, si ex spiritu mortificationis ex una parte sic se minui sanguine per venæ aperitionem certis temporibus curassent, et ex alia quadam corporalia commoda extra communem regulam procurassent. Si autem tale quid istis temporibus attentaremus, omnes fere monachos in brevi necaremus, imo magna cautione opus nobis est, ut vel semel aut bis in anno alicujus monachi venam absque infirmitatis necessitate nunc aperiri sinamus.

Ex hac ergo necessitate, quæ sensim sese protulit, abstinenti ab hac vicissitudine minuendi monachos, probatum habemus vires corporum veluti senescente mundo imminutas esse, et longe minores nunc esse quam tunc erant; sicque vera ad litteram esse verba illa D. Gregorii, qui robur corporum sui temporis cum antiquis conferens, et mundum etiam senescere ac desiccare probare volens, ita loquitur: *Mundus in annis prioribus velut in juventute viguit, ad propagandam humani generis sobolem robustus fuit; salute corporum viridis, opulentia rerum pinguis. At nunc ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem, molestiis crebrescentibus urge-*

A tur. Proceritatis etiam corporum diversitas potest in testimonium adduci. Ossa primorum Patrum cum veneratione in quodam sacello, sub quo est cavea, servamus, quæ si cum nostris comparentur, nos adolescentium, illi vero virorum perfectorum ossa habuisse evidens est, in comparatione nostrorum.

Unde ergo ista virium corporalium diminutio, quæ tantæ erant, ut primi Patres sanguinis emissionem quinquies in anno faciendam sibi præscriberent, absque periculo diminutionis virium? Nos vero vix semel in anno id audemus permittere, absque causa, experimentis edocti de necessitate abstinenti a minutiōne sanguinis, qua vires nostrorum eneruantur, ita ut, si id permittatur, deficiant, et in infirmitates habituales non raro incident, quibus tandem ad observantias ordinis inhabiles, et nonnulli inutiles personæ efficiuntur? Id ex tribus causis evenisse persuasum habeo; quarum:

Primam ex natura simul cum mundo sensim deficiente procedere credo.

Secundam, quæ præcipua mihi videtur, ex usu sensim introducto, aucto, et quotidie crescente delicatus vivendi et pueros educandi in sæculo, provenisse arbitror; ex qua delicatori vivendi et pueros educandi consuetudine variæ necessitates subortæ sunt. Modus enim enutriendi corpora, ex consuetudine in habitum, et ex habitu in necessitatem versus est, et inde factum est ut corpora nostra, quæ, antequam ad ordinem adduceremus, in sæculo per viginti ad minus annos fuerant delicati nutrita et istic necessitatibus assueta, jam communiter non valeant ea ferre quæ antiquorum Carthusianorum corpora ferre facile valebant, prout sunt abstinentiæ illæ in pane et aqua, de quibus suis locis dicemus. Has nedum permittere nunc vix audemus, sed quibusdam etiam potentibus negare, imo prohibere cogimur, adeo experientia edocti sumus quid istæ abstinentiæ efficerent his temporibus in plerorumque solitariorum corporibus, si in pane et aqua servarentur. Quod supra diximus probatur in rusticis, quorum pueri in pane et aqua et caseo enteriti longe robustiores sunt quam honestorum urbicorum filii, et plura ferunt et faciunt quam isti. Cur autem monachi Carthusiani juniores, ad eundem vivendi modum, qui rusticis ordinarius est, per dissuetudinem vivendi prout in sæculo vivebant, deve-

*D*nire nequeunt? Ad hoc respondemus medium et modum constitui debere in rebus, ultra quod prægredi vitiosum est.

Juvenes ad nos ex sæculo venientes in magnam

2. Primaque die, ne quid adversi ex minutionis occasione contingat, ad colloquium refecti convenimus; post prandium etiam vinum bibendi licentiam habemus, non tamen in alterius cella.
3. Nihil enim unquam alimentorum in aliena licitum habemus sumere cella.
4. Per hos tres dies mane redimus ad lectos, necessaria dicimus coquinario, a quo duobus prioribus diebus etiam tria ad coenandum ova suscipimus.

CAPITULUM XL.

De ornamentis.

1. Ornamenta aurea vel argentea, praeter calicem et calatum, quo sanguis Domini sumitur, in ecclesia non habemus, pallia tapetiaque reliquimus.

COMMENTARIUS.

satis incidunt mutationem per labores, per vigilias, per jejunia, quibus statim in ordine addicuntur, per vivendi modum, per animi applicationem, cuius labor opera corporalia longe superat, quibus omnibus, si ipsi robustiores rustici applicarentur, nonnulli statim deficerent. Qua de causa discretione opus esse perspicuum est, ne a justo medio tolerabili, et absque mutatione aut relaxatione, portabili atque durabili, aberretur.

Omnes fere ad ordinem venimus in adolescentia circa vicesimum annum, dum ætas viget et alimento convenienti indiget, quod ideo saltem ex aliqua parte possit cum naturali usu in sæculo assumpto concordare, quodque si discrete non ministraretur in nostro statu solitario, maxima pars nostrorum juvenum inhabilis esset ad plures observantias regulares atqueam trigesimum annum attingeret. Quid autem inde eveniret, et quo deveniret nostra observantia? nemo non videt.

Sed maxime ad prudentiam regimis solitariam vitam protitentium in genere, et discretam agendi formam singulorum in specie pertinet, ut res nostræ Carthusianæ in eo semper medio constituantur, ad quod minus robusti possint pertingere sicut et robustiores, ut ex infra dicendis cap. 54 evidentius patebit, et sic in eamdem mensuram conveniendo omnes possint Deo alacriter servire, in bona valedidine perseverare, in eadem semper observantia permanere, frequentioribus dispensationibus non indigere, ad solatia quæ in ordine nostro prohibita sunt (ut est exire e monasterio) non aspirare, et absque singularitate unanimes in domo Dei ambulare.

Iste semper fuit scopus ordinis in rebus nostris disponendis qui scopus a R. P. Guigone fuit jamdudum nobis assignatus, a capitulis generalibus semper deinceps intentus, in statutis expressus, ac denique a posteris nostris semper intuendus, ut vestigiis Patrum tam veterum quam recentiorum in omnibus inhærentes, ne quid nimis aut minus, ordinem in sua integritate conservent.

Tertiam tandem rationem enervationis virium corporalium ex majori ingeniorum vivacitate ipsas vires corporis exhaudente procedere credo. Haec autem paulo fusijs notavimus, ut indiscretis quorundam argumentis occurramus.

Num. 2. *Primaque die ne quid adversi*, etc. Hic D

A explicat licentias et recreaciones, quæ tunc diebus minutionum dabantur.

Ibid. *Non tamen in alterius cella.* Hinc evidenter appareat quod licentia etiam daretur a priore se invicem visitandi in cella, sed nunquam ibi comedendi aut bibendi, prout etiam nunc stricte servatur; nam frustra mentionem faceret R. P. Guigo de vino nunquam in alterius cella bibendo, si alterius cellam ingredi cum licentia non licuisset.

Porro totum hoc capitulum relatum habes in antiquis statutis parte sec., cap. 15, nn. 3, 6 et 7.

CAP. XL. — Num. 1. *Praeter calicem et calatum*, etc. De isto calamo, quo sanguis Christi sumebatur, nulla fit mentio in antiquis statutis, sed tantum de calice: unde colligitur adhuc tempore R. P. Guigonis viguisse consuetudinem nonnunquam communicandi sub utraque specie, quod tamen soli diacono concessum fuisse credimus. Quam consuetudinem apud nos jam extinctam fuisse arbitramur temporibus R. Patris Rifferii, qui centum et viginti circiter annis post Consuetudines a R. P. Guigone scriptas, statuta illa edidit quæ antiqua vocamus, quia de illo calamo nullam amplius mentionem facit.

Hic appareat simplicitas quam etiam in supellectili ecclesiastica servare volebant primi Patres. Sed notandum est quod illis temporibus, quando nondum detectæ erant a nostris Indiæ Orientales et Occidentales, aurum et argentum atque etiam bombycinum sive sericum, valde rara erant in istis partibus, ita ut a solis regibus et principibus vestimenta serica, vel auro intertexta, usurparentur; unde res satis insolita fuisse, si a primis Patribus id genus vestium sericarum admissum fuisse, quorum divitiae in paupertate et simplicitate jacebant. Per *Pallia et tapetia* forsitan intelligit vir sanctus aulæa, et his similia, quibus nullibi in domibus nostris utimur, quamvis in quibusdam, solemnibus tamen duntaxat diebus, tapete operiatur gradus, sive pedestitum altaris. Cur autem candelabra, lampades et similis supellec argentea in plerisque domibus ordinis nunc habeatur? Id primo processisse a fundatoribus dormorum credendum est, qui talia dederunt in usum Ecclesiæ, deinde quia plures ecclesiæ ordinis in vicinio magnarum urbium constructæ sunt, ad quas plerique sacerdotes veniebant ex devotione ut sacris

C vel auro intertexta, usurparentur; unde res satis insolita fuisse, si a primis Patribus id genus vestium sericarum admissum fuisse, quorum divitiae in paupertate et simplicitate jacebant. Per *Pallia et tapetia* forsitan intelligit vir sanctus aulæa, et his similia, quibus nullibi in domibus nostris utimur, quamvis in quibusdam, solemnibus tamen duntaxat diebus, tapete operiatur gradus, sive pedestitum altaris. Cur autem candelabra, lampades et similis supellec argentea in plerisque domibus ordinis nunc habeatur? Id primo processisse a fundatoribus dormorum credendum est, qui talia dederunt in usum Ecclesiæ, deinde quia plures ecclesiæ ordinis in vicinio magnarum urbium constructæ sunt, ad quas plerique sacerdotes veniebant ex devotione ut sacris interessent, congruum visum est ad cultum Dei de-

2. Feneratorum et excommunicatorum munera non accipimus.

3. Chartulam quoque, quam de quibusdam talibus rebus conscripseramus, huic scripturæ injecimus.

CAPITULUM XLI.

Ut nulla exta eremum possideantur, et de sepultura peregrinorum.

1. Cupiditatis occasiones nobis et nostris posteris, quantum Deo juvante possumus, præcedentes, præ-sentis scripti sanctione statuius, quatenus loci hujus habitatores, extra suæ terminos eremi nihil omnino possideant, id est non agros, non vineas, non hortos, non ecclesias, non cæmeteria, non oblationes, nou decimas et quæcunque hujusmodi.

COMMENTARIUS.

centius et honorificentius coram sacerdotalibus istis A exsequendum, paulo pretiosiori supellectile ecclesiastica, etiam in ecclesiis nostris uti, maxime quia sericeæ vestes et vasa argentea sic communia jam erant, ut in contemptum divini cultus abstinentia a vestibus sericis et supellectili argentea, venire merito timeretur. In quibusdam etiam regionibus res per consuetudinem temporum eo devenerunt, ut sacerdtales valde scandalizarentur, nisi viderent omnia argento et auro fulgere in nostris altaribus et in supellectili ecclesiastica.

Nimiam nihilominus in hoc sumptuositatem reprobamus, maxime dum urgent necessitates pauperum, pro quibus sublevandis omnia ista distrahi debent et in cibos illorum erogari. Sed illas domos multum laudamus, quæ (servata tamen in omnibus religiosa decentia et locorum ratione) simplicitatem antiquam student semper, etiam in istis, æmulari.

Porro plus vel minus in hac materia adhibere, nihil confert ad personalem observantiam monachorum, qui nihil inde commodi hauriunt.

Num. 2. *Feneratorum*, etc. Ibi videtur quam scrupulose Boni Patres nollent communicare peccatis alienis.

CAP. XLI. — Antequam ad explicationem hujus capituli deveniamus, quædam notanda veniunt, quibus ad sensum R. P. Guigonis absque erroris periculo capiendum lector disponatur, et ideo quæ superius attigimus, hic iterum repetere non dubitamus.

Primo, certum est nihil esse magis oppositum solitariæ vitæ professoribus, quam cupiditas acquirendi et possidendi bona temporalia, ultra id quod necessarium est ad honeste et quiete vivendum in suo statu, consideratis circumstantiis personarum, temporum et regionum. Ad quid enim venit monachus ad cellulam, si ibi inclusus, mente et desideriis ad possidenda temporalia anhelet? Quomodo ad pedes Christi se cum Maria recipiet, et pio ejus otio fruetur audiendo verba Christi, si mente et desideriis per mundum divagetur? Non tantum inutile, sed etiam stultum esse dicendum est, se in cella inclusisse, ut sic concupiscentiae frena laxarentur.

Secundo, quas sollicitudines, quot labores et studia requirat temporalium rerum cura, quot discursus et difficultates pariat experimento quotidiano videtur. Qui ergo ex solitariis eligitur ad officium D ordinis, cui annexa est cura providendi aliis, ut per unius ministerium cæteri Mariæ exercitio vacare

A possint in cella (nam si unus ad id non consituetur pro omnibus, singuli sibi providere cogerentur, et sic omnes a cellulæ quiete arcerentur); qui, inquam, ad hujusmodi officium assumitur, si laxet habens cupiditati habendi, acquirendi et possidendi quicquid potest et obvium venit, necesse est ut statim sese immergit in dissipations, discursus, evagationes et similia quæ æque contraria sunt spiriti suæ professionis, ac strepitibus forensibus aut militaribus exercitiis ipsa cellulæ custodia. Unde evidens est illum spiritu Carthusiano esse destitutum, ac proinde cessare esse Carthusianum, statim atque in istam cupiditatem decidit, quam radicem omnium malorum merito vocat Apostolus, et post illum R. P. Guigo. Sed hanc radicem perditionis vocare non dubito pro monachis, maxime Carthusianis, cum per professionem monasticam et statum a se libere susceptum isti infelicissimæ cupiditati renuntiare Deo promiserint, quam postea in sue professionis contemptum sequi volentes, merentur a Deo tradi in reprobum sensum.

Tertio, ad temperandas sollicitudines eorum qui ad providendum necessitatibus totius conventus solitariorum, qui nec temporalium rerum, nec sui ipsorum ullam sollicitudinem habere debent ex sui instituti præscripto, atque ad subveniendum familiæ integræ ac oneribus tum certis tum casualibus totius monasterii, certum est habendam esse honestam sufficientiam bonorum temporalium. Honestam voco, quæ quamdam rationabilem latitudinem habeat, ita ut quando, sive per calamitates communes sive per defectum solutionis a conductoribus rerum nostrorum, reditus annuus non integre percipitur, possit nihilominus communibus indigeniis domus provideri absque vagandi et querendi necessitudine. Quod eo justius in domibus nostris debet admitti, que secundum spiritum professionis nostræ tenacius horredebemus ab exercitio vagandi, querendi et exteriorum favores et dona nobis conciliandi, ut possimus subsistere; et merito, nam id solitariæ nostræ professioni et instituto Carthusiensi prorsus contrarium est. Unde sequitur unum e duobus eligendum esse, aut instituto Carthusiensi renuntiare, aut habere possessiones ac reditus qui sufficiant, modo in morali latitudine constituta, ad sustentationem totius conventus et ad onera illius portanda.

His positis dicendum est mentem S. institutoris nostri, et post illum R. Patris Guigonis, in illis tribus supra notatis consistere, quod ex jam dictis

2. Simili etiam tenore sancitum est, ut neminem prorsus, sive intra, sive extra eremum istam defunctum suo sepeliant in coemeterio, nisi forte aliquem hujus propositi hic obire contigerit.

3. Sed et cæterarum religionum, si quis hic defunctus fuerit, quem sua congregatio hinc asportare, aut nequiverit, aut neglexerit, hunc sepelient.

4. Nomen vero cuiusquam in suo non scribent Martyrologio, nec cuiusquam anniversarium ex more facient. Audivimus enim, quod non probamus, plerosque toties splendide convivari, missasque facere paratos, quoties aliqui pro suis eis voluerint exhibere defunctis. Quæ consuetudo et abstinentiam tollit et venales facit orationes, dum quotus pastuum numerus totus est et missarum; nec ullum ibi vel jejunandi certum, vel obsecrandi constat propositum, ubi non devotione facientis, sed de pascentis potius pendet arbitrio. Nulla quippe die convivium vel missa deerit, si qui pascal nunquam defuerit. Quod si quis talem consuetudinem contentiose jurat laudabilem, non resistimus, agat ut libet, redditurus illi rationem, qui scrutans corda et probans renes reddet unicuique juxta viam et juxta fructum adinventionum suarum.

COMMENTARIUS.

probari potest, et ex infra dicendis amplius probabi- A est, quoad alias domos ordinis, nisi talia intra terminos sint: nam de hujusmodi rebus extra terminos non possidendi, hic tantum agitur.

Primo, quod primi Patres renuntiassent odibili- bus, ut aiunt, vagandi et quærendi exercitiis, ad quod necesse erat ut haberent unde in sua solitu- dine, absque illa vicissitudine, pacifice viverent;

Secundo, quod vellent procuratores ordinis ad cellæ quietem et secretum semper aspirare et re- currere; veluti ad salutis suæ portum:

Tertio, quod haberent sufficientiam rerum terup- ralium, ea morali latitudine sumptam, quam supra explicuimus. Nam habuisse illos constat unde sibi et hospitibus et familiæ providerent, atque etiam ele- mosynas pauperibus erogarent.

Num. 1. *Cupiditatis occasiones, etc. loci hujus ha- bitatores, etc.* Hic pro domo Carthusiæ specificice loquitur; nam fere sola est inter omnes domos ordinis in vasta eremo constituta; et quæ ideo possit amplos habere terminos, intra quos nulli compos- sessores reperiantur, quod certe domibus aliis con- venire non potuit. Fundatoribus enim domorum liberum non erat, sic in unum veluti globum, pos- sessions necessarias ad domus sustentationem con- gregare; unde ad fundationes domorum constitu- das dare coacti fuerunt reditus hoc illucque disper- sos. Et hæc est prima causa cur, primis sæculis ordinis, licentiae speciales datae fuerint quibusdam domibus ordinis aliquid extra terminos possidendi, quæ tamen similia bona in emphyteusim, quantum poterant, dare solebant, ut sic curis se extricarent. Certum tamen est in ordine fuisse religiose servatum, ut certi termini assignarentur singulis domi- bus, extra quos possessiones agrorum haberi non possent, ut jam cap. 15, num. 4, diximus.

Dum hæc scriberet R. P. Guigo, bona fide illum putasse indubitatum est, quod ea quæ tunc posside- bant Patres nostri intra eremum Carthusiæ, adjunctis aliis de quibus statim dicetur, sufficere semper de- buissent ad quiete vivendum et onera domus portan- da in ea mediocritate, quam inferius exprimit dicendo: *Nostrum qualemque vile propositum penuriam, Deo gratias, raro sentit, aut abundantiam.* Et notandum est quod ista renuntiatio versetur tan- tum circa ea quæ sunt extra terminos: unde in re- bus quas statim nominatim explicat subaudiendum

Ibid. *Nihil omnino possideant, id est non agros, etc. quæcunque hujusmodi.* Inter ista specificata, quibus domus Carthusiæ incolas pro se et suis posteris renuntiassent asserit vir sanctus, non ponit pascua ad animalia nutrienda, nec etiam certos redditus, qui absque fundi proprietate aut ulla possessione haberri possunt, prout est assignatio certi anni census super quedam loca aut prædia recipiendi, aut a quadam cathedrali aut collegiata ecclesia solvendi. Quæ tunc Carthusiam possedisse, non tantum ratione sed experientia probatur, nam (ut supra diximus cap. 19) tempore R. P. Guigonis, domum Carthusiæ habuisse certum est pascua et jura pa- scuorum ad pedes rupium, et extra terminos sita, atque grangias constructas, ad quas necesse erat deducere animalia ad hiemandum, cum in rupibus Carthusiæ ab initio mensis Novembris usque ad finem mensis Maii non reperiantur herbæ, quibus anima- lia nutriti possint, unde necesse est foras querere, ut satis explicat ipse R. P. Guigo.

Quoad redditus illos, absque fundi proprietate et possessione, id etiam experimento constat per eos quibus adhuc hæc domus Carthusiæ gaudet, et qui a capitulo tum cathedralis ecclesiæ, tum S. Andreæ Gratianopolitanis ei adhuc quotannis solvuntur. Et certe qui statum eremi Carthusiæ neverunt, pro re indubitate facile habebunt domum Carthusiæ nun- quam potuisse cum istis oneribus hospitum et pau- perum subsistere, nisi ista subsidia extra eremum habuisset, quod ideo in statutis antiquis clarius ex- pressum fuit.

Num. 2. *Neminem prorsus, etc.* Loquitur relative ad usum temporis illius, quo, pro sepulturis jura sibi specialiter attributa stricte servari, nec in ulla parte lœdi volebant clerici et parochi, qua de causa jurgia et lites tunc facile movebantur: atque etiam relative ad nostræ vitæ solitariæ statum, quem nolebant per sepulturas sæcularium interturbari. Id sic intelli- gendum esse satis innuitur per libertatem hic reli- ctam sepeliendi non tantum aliquem propositi no- stri, id est quamcunque personam ordinis diem ex- tremum hic claudentem, sed etiam religiosos qua-

5. Nostrum qualemque vile propositum, penuriam, Deo gratias, raro sentit aut abundantiam. Nam si quisquam nobis pisces aut hujusmodi miserit aliquid, ea mensura, et die reficiendis infertur fratribus, qua propositum possit et institutio.

CAPITULUM XLII.

De divino officio fratrum laicorum.

1. Quæ ad monachorum pertinent consuetudines, prout potuimus, explicatis, ea quæ laicorum sunt, quos conversos vocamus, Domino juvante, dicamus. Semper cum ad matutinas surgendum est, bis parvo interposito spatio signum pulsatur. Primo præparantur, secundo ad ecclesiam servata gravitate concurrunt. Et si quidem monachus, qui eis præpositus est, adest præsens, divinum eis officium, pene ut supra scriptum est, festinantis tamen, persolvit. Quem ipsi summo studio, silentium quietemque servantes, ad inclinations et cæteros religiosos corporis motus sedulo imitantur.

2. Ex quibus in vigiliis solemnitatum, in quibus capitulum tenetur, medietas, prout eorum patiuntur obedientiæ, ad vesperum cum suis disjunguntur laboribus, ad superiorem condescendunt ecclesiam, matutinas et cæterum sacrum officium audituri; ibique post monachorum capitulum, verbum Dei a priore velab eo cui hoc ipse injuxerit audiunt, et si quas habent confitentur offensas.

COMMENTARIUS.

rumcunque religionum, si illos hic obire contigisset. A Num. 4. *Nomen vero cujusquam, etc. nec cujusquam anniversarium ex more facient, etc. Audivimus enim quosdam, etc.* Hic rationem affert R. P. Guigo cur ista anniversaria repudiaret. Consuetudo enim istis temporibus vigebat, de qua jam cap. 14 diximus, et ibi explicuimus qualiter intelligendus est locus ille, raro hic missa canitur, quod hic repetere superfluum esset.

Ibid. *Quæ consuetudo abstinentiam tollit et venales, etc.* Hinc patet quo semper zelo flagraverint Patres nostri, quem etiam in statutis, tam antiquis quam modernis expressum videmus, ad climinandum a nobis quidquid pactum redoleat pro beneficiis defunctorum. Hic autem videtur quæ et qualis erat consuetudo contra quam invehitur vir sanctus, modeste tamen, nam statim subdit: *Quod si quis tam contentiose jurat laudabilem, non resistimus, etc.* Sed nihilominus intralimites generosi zeli stare non desistit, provocans talium consuetudinum auctores et fautores ad judicium Dei considerandum.

Num. 5. *Nostrum qualemque, etc. penuriam, Deo gratias, raro sentit aut abundantiam.* Hic videatur quam modeste et humiliter de se sentirent primi Patres nostri, qui vilitatis epithetum suo proposito attinxerunt, ut ostenderent quantum distarent ab intentione opinionem hominum sibi inde conciliandi, et quantum humilitas, abjectio et vilitas a veris Carthusianis essent semper in pretio habendæ. Apparet etiam quod res nostras in ea mediocritate constitui vellent, quam a Deo petebat Salomon dicens: *Mendicitatem et divitias ne dederis mihi, etc.* (Prov. xxx, 8).

Ibid. *Nam si quis nobis pisces aut hujusmodi miserit aliquid, etc.* Hic loquitur per oppositionem consuetudini illi quam supra reprehendit in missas facere paratis toties nempe splendide epulandi quoties aliqui pro suis eis voluerint exhibere defunctis; et exprimit qualiter utendum nobis sit muneribus ad nos missis pro pastu conventus, quæ his tantum diebus ministrantur, quibus per statuta licet.

B Capitulum istud relatum habetur in antiquis statutis secunda parte, cap. 19, num. 1; cap. 49 primæ partis, num. 20. 21 et 17, et cap. 14 secundæ partis, num. 20.

CAP. XLII. — Num. 1. *Et si quidem monachus qui eis præpositus, etc. Divinum eis officium, pene ut supra scriptum est, festinantis tamen, persolvit.* Per monachum procuratorem intelligit, et ex hoc loco colligi potest quod primi Patres recto tono psallent. Nam cum certum sit procuratorem solum non potuisse cum notis totum officium persolvere; et hic dicatur quod divinum officium eis persolvit pene ut supra scriptum est de monachis, ea tantum servata differentia, ut festinantis officium persolvat; inde evidenter apparet quod procurator recto tono cantaret, sicut in antiquis statutis aperte exprimitur. Exstat tamen quidam prologus in capite quorundam Antiphonariorum positus, qui R. P. Guigoni tribuitur. Sed cum ibi tantum de Antiphonarii compositione agatur, et cantus studium ibidem parvipendi videatur, fortior videtur præsentis loci auctoritas, quam prologi istius, qui de solo selectu et compositione litteræ Antiphonarii intelligi potest, vel si aliquem cantum admittat, diversum a Gregoriano quo nunc utimur, et eo succinctiorem fuisse non dubitamus.

Ibid. *Quem ipsi summo studio.* Ex hoc loco et ex sequenti capitulo apparet quod, præsente clero, qui divinum officium eis sic persolveret, nihil ex sua parte dicent, sed sola assistentia, attentione et cæremoniarum imitatione, quas per religiosos motus exprimit reverendus scriptor, officio satisfaccerent.

Num. 2. *Ex quibus in vigiliis solemnitatum in quibus capitulum tenetur, etc.* Ex hoc loco evidens est quod R. P. Guigo quicunque festum capituli solemnitatem vocat.

Ibid. *Matutinas et cæterum sacrum officium audituri, etc.* De auditu solo officii hic sit mentio, non recitatione aliqua. Cur autem id mutatum fuerit, et nunc nostri conversi, canente conventu, officium suum persolvant, prout absente clero illos tunc

3. Ascensuri autem, ad coquinarium veniunt, et cum ejus licentia, servato pergent silentio, quod præcepit portaturi; ibi quoque, id est superius, sicut ubique, a completorio usque post primam, et a capitulo usque post nonam, in silentio permanentes.

4. Coquinario tamen et adjutori, sive adjutoribus ejus, de necessariis loqui licet. Cum silentio etiam descendunt, quod jussi fuerint reportantes, vespertas in capella a deputato sibi monacho audituri.

CAPITULUM XLIII

Item de eadem re, et quo tempore ad lectos redeant.

4. Quoties autem sunt sine clero, Orationem Dominicam pro psalmis habent, et de ea horas omnes, et totum, ubicunque sint, complent officium.

2. In matutinis igitur, si duodecim lectionum festum est, inclinati tantum, alias enim super formas semel, *Pater noster* cum magna dicunt attentione; deinde erecti eamdem sexies repetunt orationem, per singulas supplicantes, et *Gloria Patri* dicentes. Deinde considunt et eamdem orationem bis et vigies repertunt. Et postea surgentes eamdem cum supplicatione, et, *Gloria Patri* sexies iterant, ac deinceps in stando perseverantes ipsam eamdem sine *Gloria* et supplicatione viginti et duabus vicibus dicunt. Quam etiam pro collecta semel subjungunt.

3. Post matutinas ad orationem constitutam festinant. Quam ideo scribere nolumus, quia, vulgaribus verbis, aliis ab aliis insinuatur.

4. Et quia a Kalendis Octobris usque ad Pascha non redditur ad lectos, in spatio quod usque ad primam remanet, pro quantitate noctium longum vel breve, vestes suas suunt, vel sotulares ungunt, vel rapas radunt, vel si quid aliud eis injunctum est, sine strepitu duntaxat, operantur. Si nihil tale urget, intendunt orationi quantum possunt.

5. A Pascha usque ad Kalendas Octobris ad lectos redeunt, in quo toto temporis spatio, orto sole prima pulsatur. In messe tamen, prout necessitas postulat, citius. Abinde usque ad Pascha summo mane primam ita incipiunt: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram*; deinde, *Pater nostra* cum *Gloria Patri*, et *venia*, vel supplicatione secundum tempus, tertio; quarto etiam pro collecta. In cæteris horis similiter, excepto quod in vespere unum additur *Pater noster*. Post completorium lectos adeunt, et, ut dormiant, satagunt, ne forte, cum vigilare debuerint, dormire compellantur.

COMMENTARIUS.

facere debuisse in sequenti capitulo describitur. Id A Num. 4. *Vesperas in capella, etc., audituri.* Adhuc provenisse arbitramur ex dissuetudine introducta ædificandi in nostris domibus domos inferiores. Unde factum est ut omnes conversi in domo superiori existentes ibi nocturnis officiis interesse deberent, quibus ex cantu prolixioribus effectis, ista precum vocalium occupatio eis assignata fuit, ne in otium, aut tedium, aut somnum, durantibus matutinis, deciderent.

Ibid. *Et si quas habent culpas confitentur.* Id potest intelligi tum de confessione sacramentali, tum de publica recognitione culparum, nam utraque solet fieri apud nos post capitulum. Sabbato quidem post recordationes ad confessionem sacramentalem tempus monachis assignatur supra cap. 7, num. 2. Sed quia conversi tunc non aderant et circa alia occupabantur, aliud tempus, nempe post capitulum, eis assignatur.

Num. 3. *Ascensuri autem ad coquinarium, etc.* Jam diximus quod coquinarius erat veluti præcipuus œconomus, qui etiam vices procuratoris agebat, et in multis licentias dabat.

Ibid. *Ibi quoque, id est superius, sicut ubique a completorio, etc. et a capitulo, etc.* Sensus illius loci est quod fratres in domo superiori existentes, a capitulo usque post nonam, debent eodem modo servare silentium, quo ubique extra domum superiorum existentes, illud servare debent a completorio usque post primam.

B Num. 4. *Vesperas in capella, etc., audituri.* Adhuc de simplici auditu hic fit mentio.

Totum hoc caputum relatum habes in antiquis statutis parte III, cap. 1, num. 1 et seqq.

CAP. XLIII. — Num. 1. *Quoties autem.* Inde evidens est quod absente tantum procuratore tunc ipsi met matutinas persolverent, et pro psalmis Orationem dominicam haberent, illam recitantes modo et numero qui hic exprimitur. Unde constat officium nostrorum conversorum tunc fuisse longe minus prolixum quam nunc est. Nam tunc 58 vicibus Orationem dominicam repetebant et 12 vicibus *Gloria Patri* pro toto officio nocturno; pro diurno autem 25 vicibus Orationem dominicam, et 24 *Gloria Patri*: nihil vero reddebant pro officio de B. Maria.

B Num. 3. *Post matutinas ad orationem constitutam, etc.* Hic agitur de quadam formula devotæ orationis quam adhuc *maternam* vocant, quia materna lingua sit, et ab invicem illam addiscunt.

Num. 4. *Et quia a Kalendis Octobris, etc.* Non opus erat tunc ut redirent ad lectos, quia ritum monachorum imitantes, absque interruptione dormiebant quantum satis.

Ibid. *Intendunt orationi quantum possunt.* Nihil eis in hac parte fixum assignatur, quia juxta quantitatem operum manualium et necessitates occurrentes plus vel minus otii habebant.

Num. 5. *A Pascha usque ad Kalendas Octobris ad lectos redeunt, etc.* Cur illis id permetteretur quod

6. Sive autem dormiant sive vigilent, quiete ac sine ullo, quantum potest fieri, strepitu manere jubentur.

CAPITULUM XLIV.

Qui præsidere vel respondere debeat.

1. Cumque absente qui sibi prælatus est monacho, ad ecclesiam convenient, is præest officio qui præest ordine. Similiter et in cæteris locis vel operibus, nisi forte obedientia, in qua fuerint, alicui specialiter sit injuncta. Tunc enim cui proprie injuncta est cæteris præsidet, tacentibusque aliis adventantibus vel obviantibus respondet.

2. Non enim passim vel sine licentia, licet eis, quod, vel cum quibus, vel quandiu voluerint, loqui.

3. Unde obviantes vel supervenientes inclinato tantum licet capite resalutare, viam ostendere, ad interrogata, est vel non, respondere, et quod amplius loquendi cum eis licentiam non habent [al. habeant] excusare.

CAPITULUM XLV.

Quod cum prælato suo fratribus loqui liceat.

1. In qualibet autem constituti obedientia, cum prælato sibi possunt de necessariis loqui fratres [al. fratre], petita per signum licentia. Hæbent enim signa pleraque rusticana, et ab omni facetia vel lascivia aliena, per quæ de his quæ ad sua pertinent officia, rebus vel instrumentis possunt ad invicem sine voce commemorari.

2. Alienæ autem discere signa, vel sua docere alienos licitum non est eis.

CAPITULUM XLVI.

De coquinario.

1. Nunc per singulas curramus obedientias. Coquinæ præsidet unus e fratribus, qui solitos cibos, legumina scilicet et hujusmodi, fratribus præparat et dispensat. Horis competentibus signum pulsat. A quo etiam panem, vinum statutis diebus, sal, cochlear, scutellas, lumbaria, acum, filum, ceram ad cerandum accipiunt. Aliud autem quidquam præter procuratoris licentiam eis dare non potest. Qualia autem aliis generaliter ministrat, talia sumit et sibi.

2. Dare vel accipere ab his qui domus hujus non sunt, sine procuratoris præcepto nihil audet. Qui si forte abfuerit et aliqua interim necessitas acciderit, ita faciet quemadmodum ipsum, si adesset, facturum fuisse existimaverit, redeunque quid et quomodo egerit indicabit. Fratrum aliquem in coquinam, nisi justæ causa necessitatis inducere non potest, inductumque transacta necessitate statim emitit, inviolato, quantum res sinit, silentio.

COMMENTARIUS.

tunc monachis non erat concessum? Quia conversis, A

CAP. XLV. — Num. 1. *Habent enim signa pleraque rusticana, etc.* Inde notandum est primos conversos domus Carthusiæ fuisse ut plurimum pios rusticos ex eadem regione; quod hic annotamus ad faciliorem intelligentiam cap. 53 istarum consuetudinum.

Num. 2. *Aliena autem discere signa, etc.* Id referatur ad ea quæ, cap. 31, jam expressa sunt pro monachis. Si enim signa quædam a se invicem discerent, possent sic sibi mutuo loqui ex signis condiciti, sicut cum multis fieri solet, quod esset a silentii fine et proposito alienum.

CAP. XLVI.—Num. 1. *Qui solitos cibos, etc., fratribus præparat et dispensat, etc.* Monachos coquinam sibi facere in cella superius vidimus, sed non sic cum conversis agitur, quia ad laborem manualem huc illucque dispersi non poterant coquinam sibi facere, id ergo facit pro omnibus frater coquinarius.

Num. 2. *Dare vel accipere, etc.* Semper et in omnibus præscribitur nostris forma obediendi, non tantum dando sed et accipiendo, quia obedientia veluti instituti Carthusiensis principium, est attendenda et consideranda, ut diserte exprimit ipse R. P. Guigo supra cap. 35.

Ibid. *Tacentibusque aliis adventantibus et obviantibus respondet.* Silentium illud tunc servandum ad

advenientes vel occurrentes spectat, non autem ad fratres sinul laborantes, nam tunc loqui inter se possunt, servato moderamine, de quo in sequenti capitulo. In hoc autem capitulo et in sequenti assignatur conversis modus loquendi et tacendi, et relatum habetur in antiquis statutis parte III, cap. 3, n. 1.

3. Ecclesiam custodit, portæ præest, advenientibus respondet, ferramenta communia servat; domus et universæ communis supellectitis curam gerit. Ex quibus omnibus, si aliquid deperierit, postratus humerum se culpabilemque clamabit. Hæc eadem servat quicunque vices ejus, exsequitur.

4. In diebus solemnis vel ipse, vel qui supplet locum ejus, advenientibus de villa proxima nihil habet dare vel commodare, sed tantum ut recedant, jubetur respondere, ne per tales dies assuescant inquietudinem et molestiam facere.

CAPITULUM XLVII.

De pistore.

Pistor annonam recipit, siccata, custodit, ventilat, molit, panes conficit et dato adjutorio coquit, et coquinaro in pistrino reddit.

CAPITULUM XLVIII.

De sutoro.

Sutor coria tenet, incidit, sotulares facit ac reficit.

CAPITULUM XLIX.

De præposito agriculturæ.

Qui præest agriculturæ, grangiæ et boum, et cunctorum, quæ ad illam pertinent obedientiam, diligentiam habet.

CAPITULUM L.

De magistro pastorum.

1. Pastorum magister cunctas illius obedientiæ res et instrumenta custodit. Et emendo, et vendendo ad suum pertinentia ministerium, cum extraneis commercium facit. De rebus aliis fabulandi cum eis licentiam non habet. Cui negotio vel verbis, sociorum, nisi quem advocaverit, nullus se intermisceat [al. intermiserit].

2. Ipse vero juramenta, mendacia, fraudes et cætera quæ talibus interesse solent negotiis, vitare præcipitur mala, sempernamque animæ suæ salutem temporalibus rebus et commodis anteferre. Ipse etiam et socii ejus grangiam magna ex parte custodiunt. Domus in qua fiunt casei, quam vocamus arcellam, ad eorum proprie curam pertinens, sicut aliqua de cellis servanda præcipitur. Generaliter autem in alterius cellam nullus nisi jussus ingreditur. Cum ad hiemandum foras exeunt, nihil vel accipere vel dare præceptum habent. A puero mercenario qui est cum eis ad molendinum itur, panis coquitur, vinum emitur, ne ipsi, quod periculosest, ad villas, in quantum vitari potest, ire cogantur. Tertia feria et Sabbato ultra communem fratrum morem vinum habent, Ea quoque die qua locum mutant, quia cibos sibi præparare non possunt, vinum accipiunt. Hæc autem misericordia propter continuos labores et multa quæ ibi patiuntur incommoda, eis impeditur.

COMMENTARIUS.

Num. 4. *Advenientibus de villa proxima*, etc. Id agri illi avenam tantum ferunt, et aliquando favas est de pago Carthusiæ, inter rupes Carthusiæ sito versus Gratianopolim, qui hodie nomine parochiæ Carthusiæ vocatur, ad distinctionem domus Carthusiæ. Hoc capitulum refertur in antiquis statutis part. III, cap. 11, nn. 1, 2, 4 et 5.

CAP. XLVII. — Hoc capitulum relatum habes in antiquis statutis part. III, cap. 12, n. 1. Istis autem singularibus officiis conversus deputabatur, qui per se opus complebat, dato tamen sibi adjutorio, cum solus opera perficere non poterat.

CAP. XLVIII. — Per sotulares intellige calceos. His verbis utebatur vir alias eruditissimus, quia ex vulgari usu introducta erant, et Gallico idiomati similiora, illis temporibus facilius intelligebantur. Nec verebatur de corrupta latinitate argui, sicut nec de sermonis elegantia cupiebat laudari.

Idem refertur in antiquis statutis part. III, cap. 13.

CAP. XLIX. — Agricultura illa exercebatur in loco qui vocatur *Chartrousette*, ubi adhuc stat grangia boum, atque etiam in montis declivitate, quæ a Corrieria usque ad molendinum protenditur. Sed

A agri illi avenam tantum ferunt, et aliquando favas et similia, triticum vero nunquam.

CAP. L. — In istis apparet œconomicus agendi et res disponendi modus, quem R P. Guigo et sui prædecessores ordinaverant, ut rem familiarem promoverent et a disperditione servarent, servato religioso et innoxio agendi modo, qui hic describitur, et ex simplicitatis fragrantí odore piorum lectorum animos non modice recreabit.

Num. 1. *Cum extraneis commercium facit. De rebus aliis fabulandi*, etc. Quam pulchrum esset nunc videre tales mercatores, qui etiam in suo commercio a verbis ad rem non pertinentibus abstinebant.

Num. 2. *Ipse vero juramenta et mendacia, etc., quæ talibus interesse solent negotiis*, etc. Ecce quam sincere in suis innoxii commerciis nostros vellent agere, et a secularibus agendi et loquendi modis omnino abstinere.

Ibid. *Cum ad hiemandum foras excunt, nihil vel accipere*, etc. Hic evidenter apparet quod jam supra attigimus cap. 41. Foras exhibant, id est, extra terminos eremi et pecora ad hiemem transigendam ad vicina loca deducebant. Ex prohibitione autem ali-

CAPITULUM LI.

Quo tempore vinum fratres habeant.

1. *Cæteri autem fratres qui domi sunt, quinta tantum feria, et in solemnitatibus quæ capitulum habent, semel in die vinum accipiunt. In Natali tamen Domini diebus quatuor, Circumcisione, Apparitione, Purificatione, Annuntiatione, si Dominica die contigerit, Paschæ diebus quatuor, Ascensione, Pentecostes diebus tribus, solemnitate S. Joannis, apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis, Dedicationis, Nativitatis B. Mariae, Sancti Michaelis, Omnium Sanctorum, bis habent vinum.*

2. *Ascendentibus etiam propter aliquod festum in crastino celebrandum, si monachos in refectorio cœnare contigerit, vinum datur. Hoc autem non evenit nisi duo festa, quibus in refectorio comeditur, sibi cohæserint.*

COMMENTARIUS.

quid ibi accipiendo aut dandi nobis indicatur, quanta A cura primi Patres vellent nostros retrahere, et servare a familiaritate sacerdotalium attrahenda per munuscula data aut accepta. Sciebant enim quid periculi suis conversis ex ista familiaritate sensim enasci posset, qui ex loci paulo amoeniori situ, ex relictis, licet exigente necessitate, monasterii communibus exercitiis, si his contracta cum extraneis familiaritas adjungeretur, facile possent primo in naturæ laqueos laborem fugientis et appetentis relaxationem incidere, et postea in diaboli laqueos etiam decidere.

Utinam semper præ oculis habeamus hoc primorum Patrum exemplum et ab illo nunquam desletere satagamus, sollicite curantes, ut ad exemplum illorum neminem e nostris extra monasterium degere permittamus, nisi quantum et quandiu exigit inevitabilis necessitas, quia inde graviora ordinis damna in utroque statu temporali et spirituali eveneri posse indubitatum est.

Dixi, inevitabilem necessitatem, quia, quandiu vitari potest, aut per aliquam industriadum suppleri, id pro maximo lucro, id, inquam pro maximo lucro æstimandum est. Sufficiat hic unam pro multis rationem jam in superioribus allatam iterum tangere. Homines monasterii exercitiis assueti, et ab objectis sacerdotalibus videndis ex solitariæ vitæ professione remoti et dissueti, ab ipsis postea occurrentibus vivacius et vehementius tanguntur, quam qui illis videndis sunt assueti; ab assuetis enim, ut dicunt philosophi, non fit passio, et ideo ab illis sunt cauti vitanda, rejectis mille fragmentis amoris privati, quibus necessitates fingere novit, ubi revera nulla occurrit.

Ibid. *A puer mercenario*, etc. Turbam famulorum tunc post se non trahebant optimi opiliones isti, sed per se omnia faciliabant. Alioquin tenuem rem familiarē, integrā per mercenarios cito devorassent. Ad hoc tantum opera pueri mercenarii dabatur, ne ipsi, quod periculosest, ad villas, in quantum vitari potest, ire cogantur. Periculosest videbatur istis sanctis viris piissimos conversos tunc extra monasterium ad tempus, quasi tamen habitualiter (quod notandum) degentes, sincere ad proximas villas ire, in quantum, ut aiunt, vitari potest: nam a dis-

A cretæ intelligentiæ regulis nunquam recedebant. Videamus nunc, si tantis viris nos meliores esse credamus, ut timendum jam nobis non sit, quod tunc illi timebant, et tanta cura cavebant pro suis extra monasterium, quasi habitualiter, aliquo tempore degentibus. Alibi loquetur R. P. Guigo de his qui in solo transitu, extra limites iter agebant.

Ibid. *Tertia feria et Sabbato ultra communem fratribus morem*, etc. De hoc more dicetur in sequenti capitulo. *Misericordiæ* autem nomine intelligitur indulgentia aliqua, quæ ex mente primorum Patrum discrete conceditur, prout hic videtur, quoties id postulat rationabilis causa, ab extremis enim omnibus cavebant, et justum medium sequebantur.

CAP. LI. — Num. 4. *Quinta tantum feria, et in solemnitatibus quæ capitulum habent semel in die*, etc. Nomine solemnitatum, ut jam notavimus, omnia festa capituli intelligebat R. P. Guigo. Non est autem putandum quod vinum hic semel in die fratribus ministrandum ea tantum mensura daretur quæ sufficeret uni refectioni, sed quæ prandio et cœnæ sufficeret, ut ex infra dicendis patebit, et ex antiqua consuetudine hujus domus Carthusiæ adhuc probatur, qua fratribus ministrabatur vinum pro utraque refectione, quod in cella apud se servabant.

Cur autem fratribus gravibus manuum operibus addictis, non tam frequenter vinum assignetur quam monachis? Quia labor mentis longe gravior est quam corporis, et vinum reparationi exhaustorum spirituum multum confert.

Ibid. *In Natali tamen Domini*, etc., *bis vinum habent*. Hic enarrat R. P. Guigo præcipua festa, quæ nunc solemnitates vocamus, ad differentiam festorum quæ sunt tantum capituli. His ergo diebus, cum bis in refectorio comedetur, mane videlicet et vespere, bis etiam fratribus vinum ministrabatur.

Num. 2. *Ascendentibus etiam*, etc., *Si monachos in refectorio*, etc. Id cum præcedentibus concordat, nam quia tunc monachi in refectorio comedunt, vinum etiam ministratur fratribus ad domum superiorem ascendentibus, ut sic fiat quædam observantie in utrisque conformatio.

Hoc autem capitulum relatum habes in antiquis statutis, p. III, cap. 19.

CAPITULUM LII.

De jejunio fratribus.

1. Sexta semper feria pane et aqua et sale contenti sunt, exceptis solemnitatibus. In adventu quoque et Quinquagesima et jejuniis Quatuor Temporum, quarta etiam feria eamdem abstinentiam faciunt. Vigiliis Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis, Petri et Pauli, Assumptionis, Omnis Sanctorum, Natalis Domini similiter vivunt.

2. In vigiliis vero apostolorum Jacobi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis et Judæ, Andreæ, S. Laurentii martyris, semel quidem comedunt, sed pulmentum habent. Cæteris autem diebus, ne nimio labore frangantur, bis comedunt, sed semel tantum pulmentum accipiunt.

3. Generaliter autem communes hujus domus cibi sale tantum condiuntur. Quinta feria et solemnitatibus capituli, ultra consuetum, aliquid melioris esca suscipiunt. Paschæ tamen et Pentecostes feria quinta, et altera post festum Innocentum die, si hac, id est quinta feria, ibi contigerit, vinum sine aliqua [al. alia] pitantia sumunt.

COMMENTARIUS.

CAP. LII. — Num. 1. *Sexta semper feria*, etc., *exceptis solemnitatibus*, etc. Semel ergo tantum in hebdomada abstinentiam faciebant, idque feria sexta, nisi festum capituli occurreret, tunc enim ab illa abstinentia eximebantur, quod etiam circa monachos observatum fuisse indubitatum est. Cur enim monachi non fuissent eadem ratione exempti, qui tres in hebdomada faciebant abstinentias, cum fratres, qui unam tantum observabant, ab ea, ratione supervenientis festi capituli hic eximantur? Nulla fit mentio translationis abstinentiæ, unde perspicuum est quod eo casu inobservata transiret; nunc vero non sic, nam quando festum capituli occurrit feria sexta, abstinentia ad aliam diem transfertur.

Ibid. *In Adventu quoque*, etc., *quarta etiam feria*. Id etiam nunc observatur, iisdemque diebus abstinentia fit a fratribus, eo modo quo nunc iste abstinentiarum ritus servatur apud nos.

Num. 2. *In vigiliis apostolorum Jacobi*, etc. *Sed pulmentum habent*, etc. Pulmenti nomine pitantia intelligitur, nam quasi synonyma ista esse ex eodem capitulo innotescet; et inde magis probatum habebis quod supra diximus, sub cap. 33, et qualiter intelligenda sint ista verba R. P. Guigonis, n. 5 ejusdem capituli, *ad caenam, vel ad prandium cum semel edimus, herbas crudas vel fructus, si adsint, accipimus*. Herbas crudas vocat ad differentiam coctarum. Absurdum autem esset credere quod herbas istas crudas comedenter absque ullo condimento, prout a bestiis comeduntur, nam quædam illorum sanitati multum obfuissent.

Ibid. *Cæteris autem diebus*, etc., *bis comedunt, sed semel tantum pulmentum accipiunt*. Sensus est quod jejunia ordinis, quæ servantur a monachis a festo Exaltationis S. crucis, conversi non servant, excepto Adventus tempore, semel tamen illis ministratur pitantia, et insuper herbas, aut fructus, aut radices accipiunt pro cœna, quæ etiam pulmento in prandio adduntur diebus jejuni, quando tantum semel comedunt, quod illis verbis intelligendum est, *in prandio si semel comedunt*. Cum enim a jejunio ordinis ex professo eximerentur, ne nimio labore debilitarentur, incongruum esset credere quod diebus jejuni, quibus semel comedere licitam est, solis

A herbis crudis, fructibus aut radicibus pascerentur, cum illis eadem laborandi adesset necessitas quæ aliis diebus.

Num. 3. *Generaliter autem communes hujus domus cibi sale tantum condiuntur*. Erat magna differentia inter modum esculenta condiendi illis temporibus, et eum quem nunc ubique servari videmus; non enim tunc habebantur species aromatum, et butyrum vix erat in usu. Tunc etiam erat, prout nunc videmus, in variis regionibus, magna circa rem istam diversitas, secundum consuetudines varias cibos condiendi, ex quarum usu quo semel natura imbuta est, nascitur nausea circa cibos aliter præparatos, et talis nausea quæ vix vinci possit. Quod in hac nostra domo experimento non semel probavimus tempore capituli generalis, cum Patres Germani, Itali, Hispani, Belgæ, Poloni, Galli, simul convenient; qui tamen Gallicæ consuetudini in hoc facilius assuescunt, quam aliarum regionum. Et ut vicinus rem tangamus, boni Patres Hispani butyrum in condimentis vix ferre possunt, piscesque cum aqua, sale, herbis et similibus cocti eis sapient, sed cum vino coctos mirantur. Quæ hic tantum notamus, ut advertatur distinctionem in similibus faciendam esse juxta differentias temporum, regionum et consuetudinum. Porro hic loquitur de communibus cibis, nec inde potest concludi, quod in omnibus nec oleo, nec herbis ad condendas pitantias ute-rentur. Sale tantum utebantur et non aliis aromatum speciebus, quæ tunc raræ erant, imo forsitan a splendide et delicate convivantibus tantum impendebantur.

Ibid. *Quinta feria et solemnitatibus capituli*, etc. De pulmentis etiam diebus jejuni ministrari solitis supra fit mentio, et hic etiam feria quinta aliquid ultra consuetum dari prohibetur. Quid hoc esset ignoramus: sed certum est quod ultra consuetum aliquid melioris esca susciperent.

Ibid. *Paschæ tamen et Pentecostes*, etc., *sine*, etc. Illis festivitatibus in domo superiori erant et diebus hic notatis inde recedebant, ut ad domum inferiorem redirent, ubi eis consueta ministrabantur, et haec est ratio cur vinum tantum et nihil aliud recipierent his diebus.

4. Herbas crudas, fructus aut radices, cum adsunt, in cena tantum, vel in prandio, si semel comedunt, accipiunt. Pulmenti vel pitantiae quidquid uni prandio superfuerit reddunt: vinum datum non nisi in prandio vel cena bibunt.

5. Quidquid ex pitantiis remanet, vel pulmentis, quod usui aptum sit, coquinario redditur, ne quis forte non concessam occulte faciat abstinentiam.

CAPITULUM LIII.

Quo tempore vescantur avenario pane.

A Kalendis Novembris usque ad Pascha avenæ vescuntur pane. In Adventu tamen et Quadragesima per singulas hebdomadas, singulas triticeas ex pitantia recipiunt tortas.

COMMENTARIUS.

Num. 4. *Herbas crudas, fructus aut radices, cum adsunt, in cena tantum, vel in prandio si semel comedunt, etc.* Hic clarius exponit R. P. Guigo quod succinctius et ideo obscurius dixerat, cap. 33, de monachis loquens. Hic enim clare videtur differentia inter res comedibiles quas apud se servare poterant monachi et conversi quandiu durabant, quasque monachi in cellis sibi parabant et coquebant, et pulmentum sive pitantiam quæ ex coquina illis ministrabatur. Junge hunc locum cum his quæ hic dicuntur, n. 2, et videbis quod etiam diebus jejunii ecclesiastici ministraretur eis pulmentum sive pitantia, quacunque specifica die unius hebdomadæ evenissent, exceptis tantummodo diebus abstinentiæ deputatis, et inde conclude a fortiori eadem fuisse observata pro monachis quæ pro conversis.

Ibid. *Vinum datum non nisi in prandio, etc.* Si licitum illis erat bibere vinum in cena sicut et in prandio, et tamen semel in die communiter vinum reciperent; inde potest conjici quod vinum eis datur in ea mensura, quæ utrius refectioni sufficere posset: et illud vel non disjunctive sed copulative accipendum est ut sensus sit, quod extra prandium et cœnam vinum non deberent bibere, quod monachis etiam præscriptum erat.

Num. 5. *Quidquid ex pitantiis remanet, etc., ne quis non concessam forte faciat, etc.* Ex hoc loco apparet quanta et quam subtili circumspectione vellent primi Patres ab indiscretis abstinentiis nostros arcere, nihilque in illa parte vellent omnino admittere, quod obedientiæ, directioni et discretioni non plene subjaceret, tanti momenti erat apud illos, solitariæ et Carthusianæ vitæ professores a voluntariis et arbitrariis exercitationibus repellere, ne caput aut corpus sibi laederent, et pro obedientia, sub abstinentiarum prætextu, singularitatem, privatum amorem, subtilem vanitatem et in suo sensu pertinaciam, quæ revera sunt vitæ solitariæ carcinomata, substituerent et enutrirent.

Volunt ergo quotidie omnia redi coquinario, ut videlicet scirent an convenienter ex pulmentis aut pitantiis quisque comedisset, statimque exigi posset ratio a reddente pitantiam, qua de causa non comedisset, an ægrotaret, atque de hac re statim posset superior moneri. Hic locus valde notabilis est, et demonstrat evidenter qualis semper fuerit spiritus ordinis circa abstinentias et alias exercitationes, D quas ex professo notat R. P. Guigo, capite 35, nostræ institutionis non esse.

A Capitulum istud relatum habes in antiquis statutis, III part., cap. 20, n. 1.

CAP. LIII. — Num. 1. *Avenæ vescuntur pane, etc.* Hic locus fere intolerabilem austoritatem sonat his qui usum istius patriæ non norunt, nam in aliis regionibus ubi triticum abundantanter crescit, vix tempore famis possunt rustici ex hujusmodi pane comedere, quia non sunt assueti, et non habent industriam bene conficiendi panem ex avena. Sed desinent mirari, quando scient in hac regione panem avenæ esse consuetum alimentum rusticorum, imo honestorum civium vicorum et villarum circumviciinarum, cui comedioni sunt assueti ab ipso e cunis egressu, et inde fiunt robusti et vegeti, adeo ut possint vix reperiri in opulentis regionibus, qui sanius et diutius vivant, et quorum proles magis multiplicetur. Unde iste usus comedendi panem avenæ? Quia triticum valde rarum est in istis rupibus, quod rustici servant ad offas aliquando componendas, avena vero pro conficiendo pane utuntur, quæ satis abunde in istis montibus crescit, et præcellit avenis quæ alibi crescunt. Insuper necessitas, omnium magistra, eos docuit qualiter panem satis bonum inde conficerent; nam priusquam ad molam deferant, avenam siccant in cibano tepido, unde fit ut perfecte molatur et extrahatur candidissima farina, qua postea panem conficiunt. Talis est communis panis patriæ. Non ergo tantopere mirandum est si fratres conversi, qui pro maxima parte erant ex incolis patriæ, ut jam, cap. 45, notavimus, tunc per quinque menses vescerentur pane avenario, cum convicanei illorum toto anno simili pane vescantur. Sed tempore R. Patris Guigonis, conversis ex alia patria oriundis, qui simili speciei panis non erant assueti nec poterant assuescere, dabatur ex eodem pane quo monachi alebantur.

In Adventu, etc., singulas triticeas ex pitantia recipiunt, etc. Multum errarent qui ex hoc loco crederent his anni temporibus tortam panis triticei pro tota materia pitantiae singulis hebdomadiibus fuisse tantum singulis ministratam, ex supradictis enim apparebat quod ministraretur illis pulmentum sive pitantia; sed sensus est quod in Adventu et Quadragesima panis triticeus eis daretur quasi pro augmento pitantiae, et prima die hebdomadæ recipiendo pitantiam pro prandio, simul reciperent et tortam illam triticeam pro tota hebdomada. Ad cujus rei memoriam adhuc apud nos servatur in plerisque domibus ordinis, ut tempore Adventus et Quadrage-

CAPITULUM LIV.

De minutiō eorum.

1. Quater in anno minuuntur, circa Kalendas Maii, circa Idus Julii, circa Kalendas Octobris, circa Kalendas Februarii. Minutis tribus diebus pitantia mane, vinum autem bis datur. Duobus prioribus diebus, tria, si adsunt, ova adduntur coenæ.

2. Si sitient post prandium, vinum bibunt, non tamen in alterius cella. Hoc enim nequaquam conceditur, ut quilibet in cuiuslibet cella quidquam vel bibat vel comedat. A laboribus vacant, ad lectos redeunt, a post prandium usque ad vesperas colloquium de bonis faciunt. Qui vero non minuitur eamdem quam minuti compellit accipere refectionem.

CAPITULUM LV.

De silentio ad prandium.

1. Edentes, ubique sint, silentium tenent; quod licet et prius, tamen post exemplum reverendissimorum ac Deo dilectorum Cisterciensium [al. Deo dilectissimorum Cistellensium] monachorum, quos et religione et numero in brevi multum crevisse gaudemus, perfectius custodimus. Ipsorum enim laici sive monachi non loquuntur in prandio.

2. Nostri etiam, in quacunque obedientia constituti, cum alterius obedientiae fratibus loqui non habent.

CAPITULUM LVI.

Quid agendum sit in periculis.

Si alicubi vel morbi subitanæ, vel ignis, vel alicujus talis periculi necessitas ingrucrit, soluto silencio, qui prius potest succurrit.

CAPITULUM LVII.

De vestitu fratrum et utensilibus cellæ.

1. Ad vestitum habent tunicas tres, caligarum paria tria, pedulum duo, solutares nocturnos et

COMMENTARIUS.

simæ ministretur fratibus feria secunda in prandio placentula triticea, modico oleo et sale mista, dc qua comedere possunt per totam hebdomadam, nam illam apud se servant sicut et panem. Ex istis tortis plures comedimus.

Idem relatum habes in antiquis statutis, part. III, cap. 20, num. 12.

CAP. LIV.—Num. 4. *Quater in anno*, etc. Quinque minuebantur monachi, conversi quater tantum, ea forsitan ratione, quia per laborem violentum se faciliter ab humoribus superfluis vacuabant. Hic vero exprimuntur subsidia corporalia et recreations, quæ illis concedebantur, eis non absimiles quas monachis concessas fuisse vidimus, cap. 39.

Num. 2. *Qui vero non minuitur eamdem quam minuti compellit*, etc. Ex hoc loco evidenter apparet quantum mens primorum Patrum, et spiritus instituti nostri distet a scrupulosa et obstinata austерitatem corporalium interpretatione, a spiritu coactionis, et singularitatis, et e contra velit a nobis observari piam et discretam spiritus libertatem, animi flexibilitatem, et singularitatem, etiam in rebus bonis, eliminationem. Ecce enim hic videmus fratrem conversum bene valentem non minutum, nec ideo istis subsidiis et recreationibus indigentem. At nihilominus boni Patres volunt, imo si recuset, compellunt illum ad utendum iisdem beneficiis quibus alii utuntur. Quare hoc nisi ut doceant nos, ut diximus, qualiter priores Carthusianos solitarios dirigere debeant, et qualiter monachi Carthusiani sinere debeant se a superioribus dirigi? Inde non est mirandum si prudentes superiores nunc aliquando negent quibusdam monachis licentiam servandi abstinentiam in pane et aqua, quia id in dissuetudi-

A nem ex justa causa abiit, et esset aliquid singulare, quod nec ab aliis servatur nec servari posset, sic enim juxta hic expressa compellunt eamdem quam alii accipere refectionem. Credo etiam S. Patrem Brunonem, virum sequere sanctitate ac prudentia et doctrina preeditum, hunc spiritum et agendi modum successoribus suis insinuasse hac maxime de causa, quia sciebat spiritum sanctæ libertatis solitarii bene dirigendis esse necessarium ut in scrupulis et animi anxietates non decident, ab obstinatione in suo sensu servantur, et ab his rebus, quæ occultam complacentiam moveat aut nutrire possunt, removantur.

CAP. LV.—Num. 4. *Edentes... silentium tenent.* Ecce qualis est lex silentii ab eis servandi in mensa, sed id non spectat ad alia tempora et exercitia, in quibus silentio illos non sic astringi perspicuum est.

Ibid. *Quod licet et prius, tamen post exemplum*, etc. Hoc exemplo vult incitare fratres conversos ad strictius servandum quod jam ab ipsis ex ordinis instituto servabatur

Num. 2. *Nostri etiam in quacunque obedientia constituti, cum alterius obedientiae fratibus*, etc. Sed inter se dum simul laborant in eadem obedientia loqui possunt, ut ex capitulis 44 et 45, et aliis locis evidens est.

Idem refertur in statutis antiquis, part. III, cap. 3, num. 8 et 3.

CAP. LVI.—Idem refertur in antiquis statutis, III part., cap. 22, num. 1.

CAP. LVII.—Num. 3. *In superiori dormitorio*, etc. Cellas singulas distinctas habuisse tunc fratres conversos ex ipso titulo liquet. At nihilominus dor-

diurnos, pelliciam, pelles, mantellum, caputum, mitanas [al. mitaneas] lanae duas, lumbaria duo, cingula duo, sotulares eorum de bovina pelle sunt.

2. A Kalendis Novembris unam tunicam veterem reddunt, unamque novam accipiunt: similiter par caligarum reddunt, et par caligarum parque pedulum sumunt. Pelles et pelicias accipiunt veteres, eas videlicet quas reddunt monachi, cum novas accipiunt. Habent adhuc ad lectum paleam, filtrum, pulvinar, cotum.

3. A Pascha usque ad festum S. Michaelis a prima usque ad completorium nocturnis sotularibus non utuntur. In superiori etiam dormitorio communes lectos, pelicias, sotularesque nocturnos habent. In omnibus hujusmodi aliud nihil curatur, nisi ut frigus arceatur et nuditas tegatur. Nam et ligaturas sotularium et renum cingula de cruda gerunt canabae lumbariae ipsa canabina sunt. Adeo non quid vanitas aut voluptas, sed quod [al. quid.] sola necessitas aut utilitas postulet cogitatur.

4. Habent et scutellas duas ad cibos, ad panem unam mantilis loco, ad munditas unam grandiorem, justam, scyphum, salariam, cochlear et cultellum, vas aquarium, ferramenta etiam, securim, fossorium, dolabrum, subulam, falciculam, acus duas, filum forcipes terebrum. Hæc quicunque legerit ridere vel reprehendere non festinet, nisi prius vitam hujusmodi in tali solitudine et inter tanta duxerit frigora.

CAPITULUM LVIII.

Quod loquendi cum extraneis licentiam non querunt.

1. Colloquendi simul cum his qui domus hujus non sunt licentiam non querunt, nec [al. ne.] cum germano quidem.

2. Nihil omnino, nisi cum licentia apud se tenent.

3. Accusati, sine mora prostrati veniam petunt. Reprehensorem in eadem die non reprehendunt.

CAPITULUM LIX.

Quod fiat de re alicui nostrum missa.

Si alicui nostrum sive laico sive monacho, ab aliquo, vel amico vel propinquo, vel vestis vel aliquid hujusmodi missum fuerit, non ei sed alii potius datur, ne quasi proprium habere videatur.

COMMENTARIUS.

mitiorum erat in superiori domo, id est ampla camera separatis ab invicem lectulis repleta, ad quam divertebant fratres a domo inferiori ad superiore diebus festis ascendentis. Impossibile enim erat ut duplices cellas singuli haberent, unam in inferiori, et alteram in superiori domo. Per *communes lectos* intelligit, qui occupabantur a singulis fratribus prout ocurrerbat, ita ut alicui singulari proprius non assignaretur, qui eo absente ab alio non posset occupari.

Num. 3. *In omnibus hujusmodi aliud nihil curatur nisi ut frigus*, etc. Hic haberent judicium contra se conscriptum qui apud nos vellent sive in panno quo vestes componuntur, sive in ipsa vestis compositione aliquid curiose quererere, quod nitorem saecularem redoleret. Sed, ut prudenter statim subdit R. P. Guigo, si eliminandæ sunt a nostris vestibus vanitas et voluptas, necessitas aut utilitas non sunt repudiandæ,

Num. 4. *Hæc quicunque legerit*, etc. Hic repetit circa fratres quod jam dixerat circa monachos, cap. 28. Sciebat enim vir sanctus mundum abundare censoribus indiscretis, qui seipso negligentes, judiciis nihilominus, censuris, atque factis aliorum indiscriminatim arguendis, fere totum vitæ tempus impendunt, et ne inde nostri ad scrupulos moverentur prævenit eos, et ita hic ex professo loquitur.

Totum hoc capitulum relatum habes in antiquis Statutis, part. III. cap. 23, n. 1, 4 et 5.

CAP. LVIII.— Num. 1. *Cum his qui domus hujus*

A non sunt licentiam non querunt, nec cum, etc. Idem jam dixit pro monachis R. P. Guigo, cap. 3. Ad conversum non pertinet querere licentiam sicut nec ad monachum, ut loquatur etiam cum germano fratre; sed nihilominus tum germanus frater, tum alii possunt licentiam illam petere a presidente et obtinere, prout ex cap. 10 et 30 evidenter constat. Non sic de his qui domus sunt: nam licentiam petere cum his colloquendi, nec hic nec alibi prohibitum esse comperimus.

Num. 3. *Accusati sine mora*, etc. *Reprehensorem*, etc. Hic formam habemus mortificationis intimæ, quam profitebantur primi Patres nostri, in qua servanda modum non apponebant sicut in austerioribus corporalibus illos studiose apposuisse constat, sed volebant amori privato in excusationibus nullum absolute remitti. Quod certe genus mortificationis omnes austeriorites corporales longe superat, et ad studium conversionis morum, de qua volum emittimus, spectat, siveque ad medullam versus mortificationis et sui ipsius abnegationis in homine interiori, ubi Deus invenitur, nos aspirare debere exemplo illo docebant, quod in prologo modernorum statutorum, ubi de Deo in interiori homine querendo agitur, diserte explicatur.

Idem relatum invenies in antiquis statutis, part. III. cap. 3, num. 4. Item cap. 23, num. 5, itemque cap. 12 II partis, num. 13.

CAP. LIX.— *Non ei sed alii potius datur*, etc. Inde apparet quam stricte vellent omnem proprietatem

CAPITULUM LX.

Quid de re inventa faciendum sit.

1. Si intra [al. infra] terminos nostros aliquid inventum fuerit, ei protinus cuius est, si adest, sin autem, procuratori redditur. Si autem extra terminos aliquid a nostris inventum fuerit, fratribus, aut suo domino statim, si fieri potest, redditur, aut ei, per quem melius et fidelius reddi posse putatur, commendatur; alias intactum dimittitur.

2. Vestiti singulis tunicis et cincti jacent in cellis et dormitorio.

CAPITULUM LXI.

De brachis et parvis pelliciis fratrum.

1. Pastores autem habent brachas canabinas, quas tunc induunt cum caseos faciunt; aliter lineis omnino non utuntur [al. utimur] vestibus, ne feminalibus quidem.

2. Concessimus adhuc pastoribus pelicias parvulas, que duabus fere vervecinis pellibus possint fieri, quibus, nisi cum hiematum foras exeunt, non utuntur.

3. In mulgendo, ubique sint, semper silentium tenent.

CAPITULUM LXII.

De fratre qui sagmarios curat.

1. Frater qui sagmarios curat, quando foras egreditur, in culcitra non jacet, nihilque nisi hospitium quærerit, nisi vel prior vel procurator aliquid ei specialiter injunxerit.

COMMENTARIUS.

tatis speciem a se excludere. Si autem quisquam a me quæreret in quibus consistere crederem austernitatem primorum Carthusianorum, absque ulla hæsi-
tatione responderem illam constitutam fuisse:

Primo, in voluntatis propriæ abnegatione, qua-
lem requirit R. P. Guigo;

Secundo, in amoris privati, ut ita dicam, suffo-
catione, qualem describit in præcedenti capitulo;

Tertio, in omnis proprietatis abdicatione, qua-
lem hic notat;

Et quarto, in solitudinis devota observantia, cui
adsint studium orationis intimæ et a rerum tempo-
ralium inutilibus curis et concupiscentiis elongatio,
nam si illa deficiant, solitudo nec potest esse devota
nec quieta.

Ad hæc pondera debet quisque nostrum volunta-
tis suæ propositum, actus suos et voluntarios affe-
ctus adducere, secundum quod plus minusve ab
his ponderibus aberrabit, secure pronuntiare plus
vel minus ad spiritum nostri instituti et primorum
Patrum vicinius accedere aut longius ab eo distare.
Parum attendendum est diminutioni illi abstinen-
tiarum in pane et aqua, quia id primi Patres nostri
sub obedientiæ regimine constituerunt, et sub hac
tantum conditione admiserunt, ne veluti res nostras
in istis consistere putaremus, quas fere pro ni-
hilo R. P. Guigonem habuisse constat, ex cap.
35, in comparatione obedientiæ. Unde ex hac parte
nulla relaxatio potest juste ordini imputari, ut suis
locis probabitur. Nec etiam est attendendum tem-
poralium rerum et curarum augmento, dummodo
intra metas per moderna statuta præfixas et expres-
sas contineatur, quia id temporum rationi et neces-
sitati imputandum est. Et insuper res ista ad paucos
officiales spectat, non ad claustrales, quibus con-
ventus regularis et corpus ordinis conflatur. Sed
ex quatuor principiis supra notatis omnia argumen-
ta nostræ singulorum perseverentiae in primo Car-
thusensi instituto debent deduci. Argumenta autem

A perseverantiae totius ordinis in genere, ex suis sta-
tutis et ordinationibus capitulorum generalium
debent colligi, quia inde ea tantum sunt haurienda
quæ toti ordini possunt imputari, non autem ex
quarundam singularium personarum actibus.

Hæc quatuor componunt scopum, ad quem ten-
dere debemus, quemque nobis, sicut et sibi consti-
tuerunt S. P. Bruno et ejus successores, et ad quem
studiorum suorum et affectuum jacula emittebant,
proponere debemus. At cum certum sit illos ut ho-
mines nihilominus aliquando tunc peccasse, non
debemus etiam nunc res æstimare, ac si possemus
et deberemus esse impeccabiles. Si ergo interdum
erramus ut homines, nunquam ab hoc scopo
recedamus, sed semper in proposito et studio habe-
mus :

Primo, abnegationem propriæ voluntatis ;
Secundo, amorem correptionis ac studium conti-
nuæ emendationis, per relationem ad votum con-
versionis morum quod emisimus ;

Tertio, abdicationem proprietatis ;
Et quarto, observantiam devotæ solitudinis a tem-
poralium rerum cura et concupiscentia dissipare.

Idem relatum habes in antiquis statutis part. II,
cap. 22, n. ult.

CAP. LX. — Num. 1. *Alias intactum dimittitur.* Hic
apparet quanta puritatis conscientiæ circumspectione
nollent nostri rem alienam habere, cum nec in hoc
casu a suis tangi illam vellent. Et hoc exemplo de-
monstrant quantum a rerum terrenarum concupi-
scientia liberi esse debeamus.

Idem relatum habes in antiquis statutis part. II,
cap. 22, n. 2.

CAP. LXI. — Linum distinguunt a canabe, et
primi usum rejiciunt, quia est delicatus. Hic
autem exprimit quidquid ad frigus arcendum, et
modestiam in opere de quo agitur servandam con-
ducit.

2. Nullius nostrum vel verba vel salutes ad aliquem exteriorem, nulliusque exterioris ad aliquem nostrum, nisi priore vel procuratore jubente, fert aut refert. Sæculares rumores ubi audit, ibi jubetur dimittere.

CAPITULUM LXIII.

De horto.

Hortus et quæ ad eum pertinent uni deputatur e fratribus, qui de omnibus ad procuratorem recurrit, eique de cunctis rationem reddit.

CAPITULUM LXIV.

De custode pontis.

1. Pontis custos cum nullo prorsus, nisi specialiter jussus, fabulandi licentiam habet; nutibus tantum, vel, si non intelligitur, etiam verbis eos qui non debent transire, repellit. Idipsum servare jubetur, quicunque vices ejus exsequitur.

2. Et omnino quicunque in quacunque obedientia cuiuslibet agit vices, nihil omnino in ea sine licentia mutare permittitur. In cellis quoque ipsis sive superius sive inferius, nihil nisi prius ostensum et jussum mutari fieri sinitur, ne domus laboriose factæ curiositate deteriorentur [*al.*, deterantur] vel destruantur.

CAPITULUM LXV.

De disciplinis fratrum.

1. In Adventu et Quinquagesima per singulas hebdomadas singuli singulas accipiunt disciplinas.

2. Quod si domi non fuerint, septies pro disciplina *Pater noster* cum veniis dicunt.

CAPITULUM LXVI.

De cinere.

Cinerem qui adsunt in inferiori capella de manu procuratoris accipiunt. Qui non adsunt, ter *Pater noster* cum veniis dicunt.

CAPITULUM LXVII.

Quid faciant pro missa.

Item ter *Pater noster* a Capite jejunii usque ad Pascha, post nonam prostrati pro missa solvunt.

CAPITULUM LXVIII.

De Cœna Domini.

In Cœna Domini, qui inferius remanent, veniunt post prandium ad coquinam, et ab eo qui prior est ordine lavantur cæteris pedes, offerturque singulis vinum, et bibentes recedunt.

COMMENTARIUS.

Idem habetur in antiquis statutis part. III, cap. 18, A n. 17; cap. 3, n. 2; cap. 18, n. 18.

CAP. LXII. — Ex hoc capitulo evidenter apparet, quod supra diximus, sgmariorum nomine mulos significari, et quantum nostros cavere vellent a pruritu curiose discendi quid in sæculo agatur, aut rumoribus publicis attendendi.

Idem refertur in antiquis statutis part. III, c. 26, n. 1.

CAP. LXIII. — Ex hoc capitulo et aliis, ubi de rei familiaris administratione agitur, apparet quam ordinate cuncta disponi et sub obedientiæ merito constitui vellent.

Idem refertur in antiquis statutis c. 15, part. III, n. 1.

CAP. LXIV. — Pons iste situs est inter duas præruptas et excelsas rupes ex parte itineris Gratianopolitani, inter quas præterfluit torrens aquarum ex montibus et fontibus circumvicinis confluentum. Qui torrens, quando ex pluviarum vel nivium liquefientium abundantia inflatur, tanto impetu et boato inter saxa decidit et excurrit, ut fragores tonitruis æmuletur.

In hoc autem capitulo nihil aliud notandum occurrit, præter eamdem silentii et obedientiæ formam servandam, quæ in omnibus per istas R. P. Guigonis Consuetudines assignatur.

B Idem habetur in antiquis statutis part. III, cap. 27, n. 1; cap. 28, n. 30.

CAP. LXV. — Idem in antiquis statutis, part. III, cap. 4, n. 1, refertur, et eodem modo etiamnum servatur.

CAP. LXVI. — Loquitur R. P. Guigo de feria quarta ante Quadragesimam, quæ *Cinerum* vocatur, eo quod ea die cinis capitibus imponatur.

Idem refertur in antiquis statutis. III, cap. 5, n. 1.

CAP. LXVII. — Hic statuitur pietatis pensum, quod pro missa Quadragesimali solvant, quæ quotidie in superiori domo conventionaliter celebrabatur.

Idem refertur in antiquis statutis cap. 6, part. III, n. 1.

CAP. LXVIII. — Domus inferior non poterat ab omnibus deseriri; maxima ergo parte ad domum superiore ascendente, qui domi remanebant cæremoniam lotionis pedum exsequabantur, quam tantum hic innuere videtur, adeo succincte de illa scribit R. P. Guigo, quod et in pluribus aliis similiter fecit.

Offerturque singulis vinum, et bibentes recedunt.
Imitabantur in hoc ritum qui a monachis servari præscribuntur supra cap. 4, n. 23.

Idem refertur in antiquis statutis part. III, c. 7, n. 3.

CAPITULUM LXIX.

De Parasceve.

1. In crastino, hoc est in Parasceve, qui ibidem, hoc est inferius, sunt, post nonam, quæ plus ea die quam cæteris differtur, veniunt ad ecclesiam, ibique *Pater noster* semel pro Ecclesia, semel pro papa, pro episcopis et cunctis sacris ordinibus, pro imperatore, pro catechumenis, pro cunctis afflictionibus et periculis, pro hæreticis, pro Judæis, pro paganis, veniis, exceptis Judæis, ad singula subjunctis, dicunt.

2. Deinde oblatam a coquinario crucem venerabiliter osculantur, dicentes intra se : *Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum.* Qui hoc non scit, dicit semel, *Pater noster.*

CAPITULUM LXX.

Quomodo se habeant in solemnitatibus.

Omni totius anni die quo capitulum tenetur, qui sursum non ascendent, nisi prohibuerint obedientiæ, cellas tenent, et spatium quod inter Tertiam et Sextam est, orationi impendunt.

CAPITULUM LXXI.

Quid faciant pro defunctis.

Pro recenter defuncto trecentas Orationes Dominicas debent, quarum medietatem cum veniis reddunt. Et in singulis anniversariis, novem cum totidem veniis.

CAPITULUM LXXII.

De rasura fratrum.

1. Quoties monachi, toties raduntur et laici. Sed laici insuper etiam capita lavant. Omnia autem obsequia, quamlibet privata, quæ sibi ipsis singuli non occurunt aut non possunt facere, ab aliis humiliter devoteque complentur ; ita ut felicem se putet cui tale quidquam fuerit imperatum.

2. Obviantes etiam sibi invicem, amica alacritate et humili supplicatione mutuo locum dantes, servato pertransiunt silentio. In quo juniores, id est qui posterius venerunt, satagunt prævenire maiores.

CAPITULUM LXXIII.

De novitio suscipiendo.

1. Laicis ad professionem suscipiendis, id ipsum pene fit quod et clericis, nam similiter dura proponuntur eis et aspera.

COMMENTARIUS.

CAP. LXIX. — Ibi notantur quædam publica A mus omnes in mutuis obsequiis nobis invicem redietatis exercitia a remanentibus in domo inferiori peragenda, et idem refertur in antiquis statutis, part. III, cap. 7, n. 4.

CAP. LXX. — Hic luce clarus appareat nomine *solemnitatis* pium scriptorem intellexisse quodlibet festum capituli. Hic etiam statuitur qualiter tempus impendere debent qui in domo inferiori diebus festis remanent.

Idem refertur in antiquis statutis, part. III, cap. 8, n. 1.

CAP. LXXI. — Id tantum reddebat pro recenter defunctis in propria domo, nam tunc temporis nulla fletabat mentio Beneficiorum pro aliis per suffragia reddendorum.

Veniarum nomine intelligimus piam cæremoniam qua genua flectimus, et scamnum aut terram osculamur. Idem refertur in antiquis statutis, part. III, cap. 9, n. 1.

CAP. LXXII. — Num. 1. *Sed insuper etiam capita lavant.* Omnium nunc capita lavantur et raduntur. Nullam autem mentionem facit de barbis conversorum longioribus, quia tunc fere similes habebant monachi, cum sexies tantum in anno radeantur. Præcipuam rationem istius mutationis assignavimus supra, cap. 9.

Ibid. *Omnia autem obsequia,* etc. Hic habemus formam humilitatis et charitatis quam sequi debe-

dendis.

Num. 2. *Obviantes autem sibi invicem,* etc. Hic videmus quam alienum esset a spiritu et præcipitum Carthusianorum illa vultus et gestuum asperitas quæ spiritum melancholicum redolet, cum e contra vultum potius gaudii et piae hilaritatis velint a suis in occursu fratrum assumi, et longe ab illa rustica inurbanitate distantes exigit comitatis et, ut ita dicam, urbanæ charitatis praxes a nobis modeste servari. Male ergo intelligunt statuta, qui verbum *sancæ rusticitatis* ibi reperientes, putant omnia a nobis cum incompta rusticitate esse agenda. Non sic, amici et fratres in Christo dilectissimi, non sic rusticitas ita intelligenda est, sed per sanctam rusticitatem intelligere débemus modos agendi simplices, sinceros et ingenuos, qui nos a mundi spiritu et vanitatibus longe distare testentur, quosque in omnibus servare debemus.

Idem refertur in antiquis statutis, III parte, cap. 21, num. 4 et 4, cap. 3, num. 2.

CAP. LXXIII. — Num. 1. *Laicis ad conversionem,* etc. Inde natus est usus in ordine vocandi conversos illos fratres qui ad clericatum non sunt apti aut dispositi.

Ibid. *Id ipsum pene fit quod et clericis.* Per clericos R. P. Guigo intelligit monachos. Unde patet quod tunc (prout etiamnum servatur) nullum reciperent

2. Jubentur etiam adversum se habentibus aliquid reconciliari, et in quanta priori placuerit, non minus tamen quam annua, admittuntur probatione, et ad eorum inter quos conversati sunt, laicorum scilicet, suscipiuntur testimonium, sicut clerici ad testimonium, monachorum.

3. Ea autem die qua eorum professionem facturus est aliquis, ad capitulum perducitur monachorum, ubi de stabilitate et obedientia cæterisque necessariis audiens, cum immobilis imperterritusque permanserit, rogat aliquem ore proprio, ut suam sibi scribat professionem, in cuius fine ipsemet manu propria signum crucis depingit. Quam etiam manu gestans, post evangelium et offerendam ad cornu dextrum appropinquat altaris, eamque sicut est in ejus dextera, diaconus, cunctis audientibus, legit ita dicens.

CAPITULUM LXXIV.

Professio laici.

1. *Ego frater ille, promitto obedientiam et conversionem morum meorum, et perseverantiam omnibus diebus vitæ meæ, in hac eremo, coram Deo et sanctis ejus et reliquis istius eremi quæ constructa est ad honorem Dei et beatae semper virginis Mariae, et sancti Joannis Baptiste, pro timore Domini nostri Jesu Christi et remedio animæ mee, in præsentia domini, illius, prioris. Quod si aliquo tempore unquam hinc aufugere vel abire tentavero, liceat servis Dei qui hic fuerint me plena sui juris auctoritate requirere, et coacte ac violenter in suum servitium revocare.*

2. Post hæc hanc ipsam chartam offert super altare, et osculato altari incurvatur ad pedes sacerdotis, tali obsecratione benedicendum: *Salvum fac, Mitte ei, Esto ei, Dominus vobiscum, Oremus, Domine Jesus Christe, qui es via. Requiere superius.*

CAPITULUM LXXV.

Quomodo se habeat frater postquam susceptus est.

Ab hoc tempore noverit [al. novit] se nihil omnino, neque baculum quidem quo per viam gradiens innititur, sine prioris habere licentia; quippe cum nec ipsemet suus sit. Erga quem id ipsum quod superius de monacho diximus, servabitur, ut scilicet pro eo nihil minus fiat, si intra examinationis tempus acceptabiliter agens mortuus fuerit, quam si professus esset.

COMMENTARIUS.

ad statum monachorum qui ad clericatum non es-
set idoneus. Inde nata est vetus illa interrogatio quæ
fit novitio in ordine antequam admittatur: *An pos-
sis ad sacros ordines ascendere?* Sensus est, an
aliquod impedimentum sive corporale, sive spiri-
tuale, habeas, quo a sacris ordinibus arcearis. Om-
nes ergo, R. Patris Guigonis tempore, poterant ad
sacerdotium promoveri. Sed quamvis plures sacer-
dotes essent in monasterio, certum est quod non
omnes tunc celebrarent, eo modo et tempore cele-
brare contenti, que in primis istarum consuetudi-
num capitulis exprimuntur.

Ibid. *Nam similiter dura proponuntur, etc.* Pro-
batio conversorum non minus severa debet esse
quam monachorum, quia conversi nisi bona voca-
tione, id est cœlesti, aut putata tali, ad monasterium
fuerint adducti, et nisi intenso studio suæ vocatio-
nis officiis adimplendis strenue vacent, per exerci-
tia externa quibus destinati sunt, facilius in dissipa-
tionem, deinde in relaxationem habitualem, et
postmodum in varias peccandi occasiones decidere
possunt, quod monachis in claustru semper degen-
tibus non tam facile evenire potest.

B *Num. 2. Et in quanta priori placuerit, non, etc.* In prioris ergo tunc erat arbitrio tempus probationis
ultra annum et quantum vellet prorogare; et de
testimonio a laicis tantum recipiendo, non de suffra-
gio necessario requirendo tunc agebatur, de qua re
jam quædam diximus c. 37. Inde non est mirandum
si bonis de causis et ex rationibus experimentalibus,
probatio quinque annorum in statu donatorum

A communiter assignata sit apud nos his temporibus
antequam frater laicus ad statum conversorum ad-
mittatur.

Num. 3. *Rogat aliquem ore proprio, etc.* Id ita
statuitur, quia maxima pars conversorum Carthusiæ
erat ex statu mechanico aut rustico oriunda: quam-
vis postea viri valde nobiles statum illum ex hu-
militate et devotione amplexi sint, qui ordinem
magno virtutum splendore decoraverunt.

Idem capitulum refertur in antiquis statutis, in
parte, cap. 24, n. 1.

CAP. LXXIV. — Num. 1. *Et perseverantiam.* Id
æquivalit verbo *stabilitatis*, quod proferunt mona-
chi in sua professione, imo aliquo modo superat,
quoad exprimendam stabilitatem manendi in eodem
loco.

B *Ibid. Quod si aliquo tempore, etc.* Ista expressio-
nis extensio fiebat, ut obligationem stabilitatis ab
eis servandæ plenus intelligerent, et ex consensu
expresso in illam conditionem, qua possint per vim
ad servitium domus reduci, scirent se in servitatem
Dei et ordinis per votum expressum devenisse, et
conditionem servorum pro Dei amore voluntarie
assumpsisse. Ex qua conditione videtur quod non
sint comprehensi sub conditione fugitivorum, de
quibus inferius, cap. 77.

Idem refertur III parte antiquorum statutorum,
cap. 24, num. 5.

CAP. LXXV. — *Ne baculum quidem, etc.* Sine
prioris habere licentia, etc. Insinuat noviter professus
R. Pater Guigo qualis debeat esse suimet ipsorum

CAPITULUM LXXVI.

De hospitio Fratrum qui foras mittuntur.

Cum aliqui foras mittuntur in vicinis montanis, id est, a Cornelione superius, et a Bocoirone, et ab Intermontes, et a Scalis, nec escam a quoquam nec hospitium accipiunt, nisi aut specialiter jussi, aut aliqua inevitabili et inopinata necessitate coacti.

CAPITULUM LXXVII.

De fugitivis, sive expulsis.

Si quis habitatorum loci hujus vel aufugerit, vel pulsus fuerit, et ductus pœnitentia redierit, promittens suarum emendationem perversitatum, et ejus proprie viti quod pulsus fuerat vel aufugerat, tractabit prior causam ejus communi consilio, et sicut vel fratrum numerus vel domus utilitas, vel etiam salus ipsius postulare videbitur, faciet ei; et si consilium recipiendi placuerit, ad probationem humilitatis in ultimo constituetur loco. Sin autem, dabitur ei licentia ad aliquam aliam religiosam eundi domum, in qua suam possit animam salvam facere.

COMMENTARIUS.

abnegatio, in proprio non habendo et in propria voluntate deserenda. A sed super peccatore gernerent, compaterentur et sibi caverent.

De licentia autem prioris hic tantum fit mentio, quod ad obedientiam refertur, et nihilominus de paupertate perfecte servanda etiam agitur. Ratio est quia licet votum paupertatis non explicite emitamus, sicut nec votum castitatis, certum est quod in voto obedientiae contineantur veluti infans in utero matris, et ita semper fuit intellectum in ordine. Unde non est mirum si R. Pater Guigo obedientiam veluti omnium bonorum nostrorum fontem ubique consideret et prædicet, quia est veluti mater in sinu habens alia vota paupertatis et castitatis, cunctaque observantias ordinis; si autem mater ledatur aut moriatur, quid de progenie ejus sperandum est? Hæc comparatio si non plene, certe valde convenit sensui R. P. Guigonis, et nostro instituto exponendo, et recte capiendo.

Idem refertur tertia parte antiquorum statutorum, cap. 25, num. I.

CAP. LXXVI. — *Foras mittuntur*: id est extra terminos. Hic autem exprimuntur loca in vicinis montanis aut planis sita, ad quæ communius poterant mitti conversi; ubi hospitium et escam a quoquam recipere prohibentur, idque ea de causa quam supra attigimus, ne in familiaritatem et inde in relaxatum occasiones incidenter.

CAP. LXXVII.— *Vel aufugerit vel pulsus fuerit*. Hic expressum habemus modum agendi tunc usitatum cum his qui erant aut fugitivi, aut propter pravos mores e monasterio expulsi. Non est autem mirandum si in quibuscumque communitatibus, etiam in propositi sui nativo fervore constitutis, reperiuntur homines qui in similes casus decident. Status enim monasticus, quantumlibet sancte institutus et acquirendæ sanctitati atque conservandæ aptissimus, non potest efficere ut homines cessent esse homines, cum nec status apostolicus efficerit ut Judas non fuerit proditor, ac deinde suiipsius homicida. Cur ergo tam alte exclamant homines super casu alicujus monachi? Quia seipso nesciunt, et propria opinione cæcati seipso non attendunt, et quotidie cadentes ut miseri homines, adhuc ignorant quid sit esse hominem. Si ergo saperent et intelligerent, zelum quidem contra peccatum exercent,

B Hic videtur quid tunc fieret ut caula monasticæ ab infectis ovibus purgarentur, ne alias inficerent. Non specificatur casus pro quo monachus aut conversus potuisset expelli, sed generaliter *perversitatum* et *viti* nomina usurpantur. Non dicitur etiam quod fugitivos monachos requirent. Id tamen subaudiendum esse videtur, cum in forma professionis conversorum innuatur, quamvis huic interpretationi obstarere videantur verba sequentia. Sed omnia conciliabuntur, si fiat distinctio inter fugitivum simpliciter, et fugitivum simul et perversum, et dicatur primum ad se etiam coacte revocare potuisse, secundum autem noluisse, quia causa perversitatis etiam expelli merebatur.

Et ductus pœnitentia redierit. Hic non de coacto reditu agitur, sed de libero pœnitentia ac intimæ conversionis motivo procedente.

Promittens suarum emendationem perversitatum. Perversitatum nomen in plurali positum graves culpas indicat, et quasi habituales effectas, ex solo enim peccandi habitu, homo perversus et quasi moribus depravatus dicitur; peccator vero tantum dicitur, qui ex humana infirmitate in peccatum inedit, nec peccare perseverat.

Tractabit prior causam ejus, etc. Talis ergo fugitivus aut expulsus, etiam sponte reversus et pœnitentia ductus, non statim recipiebatur; unde apparet quantum illis temporibus circumspecte agerent boni Patres, et cum scrupulo cavere vellent ne ovem aliquam morbidam reciperent, quæ aliis damnum inferre posset, bonum communitatis præferendo utilitatibus private personæ.

C Et sicut vel fratrum numerus, vel domus utilitas, vel etiam salus, etc. Ex fratrum numero gravitatem consilii ex plurim conglobato sensu provenientem vult exprimere R. P. Guigo; et hic varia capita consideranda seu ponderanda assignat, ex quibus veluti principiis convenientior deduceretur conclusio, qua communitatis utilitas, et quod saluti expulsi aut fugitivi magis conveniebat simul concordarentur.

D Et si consilium recipiendi placuerit, ad probationem nem humilitatis, etc. Hinc apparet quod antequam ad

CAPITULUM LXXVIII.

De numero habitatorum.

1. Numerus habitatorum hujus eremi, monachorum quidem tredecim est, non quod semper tot simus, nunc enim non sumus tot, sed quod tot, si Deus eos misericordiam postulaverit, addetur et quartus decimus, si tamen facultas domus tolerare posse putabitur.

COMMENTARIUS.

pristinum statum expulsus aut fugitivus admittere-
tur, fieret probatio humilitatis, ut ex probata humili-
tate veritas conversionis agnosceretur. Iu-qua pro-
batione, adinstar ejus quæ sit in novitiis antequam
ad professionem admittantur faciendam, credendum
est quod si defecissent, iterum pulsi fuissent, nec
ad plenam reconciliationem in ordine admissi.

Sin autem, dabitur ei licentia, etc. Tunc ergo lici-
tum erat propria auctoritate dare licentiam trans-
cundi ad alium ordinem, quod nunc non licet.

In hoc capitulo videtur qualis erat tunc politia
monastica, jure etiam antiquo canonico approbata,
qua caulas monasticas primi Patres purgare poten-
rant a morbidis ovibus, reliquumque gregem immu-
nem reddere a tot damnis, vexationibus et scandali-
lis, ex discolorum tepida aut mala conversatione
provenientibus. Ex qua purgatione certum est disciplinam monasticam, et saniorem, et puriorem et
durabiliorem tunc potuisse servari: habebant enim
ad manum remedium efficax, quo possent malum de
medio sui auferre. Nunc vero gravibus de causis ad
publicum bonum status tum ecclesiastici, tum ci-
vilis, pertinentibus, jurisprudentia illa mutata est,
et si quæ ex ovibus ad professionem semel admissis
morbiæ aut vitiosæ fiant, cum bonis mixtas in ea-
dem caula nunc servare cogimur, resecato illo pri-
stino purgationis remedio, quod tantum ex raris
causis nunc conceditur.

Magnam inde cladem statui monastico evenisse vi-
detur. At majoribus damnis minora postponi debere
justissimum est. Ex multiplicatione enim monaste-
riorum et religiosorum, atque etiam ex majori faci-
litate ad religiosam professionem admittendi juvenes,
sub illa fiducia quod si non religiosi viverent,
possent expelli, multiplicatus est etiam numerus isto-
rum expellendorum et expulsorum, qui ad sæculum
reversi Ecclesiam et familias non raro vago, otioso,
et inordinato vivendi modo scandalizabant et per-
turbabant. Sensim ergo crescente isto e monaste-
riis expulsorum numero, et scandalo publico inde
augmenta capescente, sensim etiam crevit Ecclesiæ
attentio ad januam expulsionis occludendam.

Si de hac re conqueramur, respondebitur nobis:
Attendite vobis et cauta discussione rigorosoque ex-
amine probate eos quos ad professionem admittitis,
nulla vis vobis infertur ad recipiendos monachos.
Portate ergo quos libere et voluntarie monachos
fecistis; non est enim justum ut pro vestro commodo
respublica detrimentum et Ecclesia scandalum ex
tot decucullatis religiosis patientur. Circumspecte
agite, cum recipitis novitos ad professionem; illos
bene in disciplina regulari educate; corripite, incar-

A cerate discolos, et satius est ut vitiosi intra mo-
nasterii septa reclusi comprimentur, quam ut in li-
bertate positi pristinum vitæ austerioris usum per
vitiosam conversationem compensare sinantur.

Ad hæc quid respondebimus? Unum tantum mihi
occurrit, salvo meliori judicio, objiciendum. Occur-
runt certi casus, in quibus revera ordinibus mo-
nasticis valde compatiendum est, et in quibus pro-
visio aliqua de convenienti ramedio optanda esset;
et hi casus ex deceptione procedunt, atque ex sacer-
dotalium mera culpa, qui ut rebus suis provideant,
infelices monachos facere student. Sunt enim juve-
nes qui vel a parentibus incitati, vel mera necessi-
tate pressi, vel aliis motivis mere humanis ducti,
veniunt ad monasterium absque ulla vocatione co-
lesti, ubi per annum novitiatus se cohidentes, ac
satis modeste et religiose viventes, conventum qui-
dem regularem, sed seipsos magis quam alios deci-
piunt. Nam professione emissâ seipsos jam ferre
non valentes, quales sint manifestare incipiunt, et
pro zelo semper in via Dei proficiendi, relaxationum
querendarum industriam substituunt, et in præxi-
mum reducunt: circa ista damna lugenda et remedia eis
adhibenda disserere desinamus, sed quod nostrum
est facere curemus.

His ergo temporibus, quibus remedium purga-
tionis caularum nostrarum ablatum est, quid agen-
dum est? Si temporibus R. Patris Guigonis, cum
remedium in manibus haberent, tam circumspecte
circa receptionem eorum qui volebant fieri Carthusiani,
C se gerebant, longe circumspectius et rigidius
cum postulantibus nunc agamus, et omni industria
probare satagamus, et scire an vocatione colesti
attracti, Deum in professione Carthusiana querere
veniant, et an dispositiones ad onera ordinis por-
tanda habeant.

Porro humanum dicendo, cum Apostolo, propter
infirmitatem humanam, quæstionem istam his ver-
bis concludamus. Nunquam fuit nec erit congregatio
monastica, quantumlibet bene ordinata, quæ cum
bonis et mediocribus aliquos non habeat qui voca-
tionis suæ gratiam ex culpa sua neglexerint vel ami-
serint. Ex hoc capite et alio quod supra notavimus
de intrantibus in religionem absque vocatione co-
lesti, et ex nimia indulgentia in puniendis excessi-
bus et transgressionibus, nascuntur fere graviora
D damna in monasteriis.

CAP. LXXVIII. — In isto capitulo nihil præfixum
habetur unde concludi possit quod mens primorum
Patrum esset, ut singulæ domus ordinis admittere
tantum debuissent certum aliquem numerum mo-
nachorum, ultra quem non esset progrediendum.

2. Laicorum autem numerus, quos conversos vocamus, sexdecim statutus est ; nunc vero plures sunt, nonnulli namque eorum senes ac debiles erant et laborare non poterant, et ob id alias sumus coacti suscipere. Unde pro his qui nunc fragiles sunt, cum obierint, alias non accipiemus.

CAPITULUM LXXIX.

Quare tam parvus sit numerus.

1. Hanc autem numeri paucitatem eadem consideratione delegimus qua nec hospitum equitaturas procuramus, nec domum eleemosynariam habemus ; videlicet ne ad majores quam locus iste patitur expensas coacti querere et vagari, quod horremus, incipiamus.

2. Quod si posteri nostri hunc ipsum tam parvum numerum aliquibus occasionibus, quas ignoramus, hoc in loco sine querendi et vagandi odibilibus officiis procurare nequierint, si nostris voluerint acquiescere consiliis, ad eam redibunt quantitatem quam sine predictis possent portare periculis. Nos enim qui in praesentiarum hic degimus, quamvis pauci simus, multo pauciores esse mallemus quam ad illa mala, servato vel multiplicato numero, pervenire.

3. Attendentes igitur non munera quae mittuntur, neque enim propter incerta beneficia, onera certa quae nec portari nec deponi sine grandi possint periculo subeunda nobis videntur ; non ergo munera considerantes, sed quid haec ipsa in qua sumus eremus, sive ex agricultura, sive ex pecorum nutrimento reddere possit ; putamus praefatum numerum hominum hic vivere posse, si tamen humilitatis, paupertatis, sobrietatis, in victu et vestitu et ceteris ad usum pertinentibus rebus, idem quod hucusque fuit studium perseveret, et si postremo mundi contemptus et Dei amor, propter quem ferri et fieri omnia debent, profectum in dies accipiat.

COMMENTARIUS.

Explicat tantum R. Pater Guigo quod apud se statuerat pro domo Carthusiae, concordando numerum personarum et onera domus Carthusiae cum ejus facultatibus, ut statim videbitur. Sed ista in antiquis statutis enucleatus expressa reperientur.

Hoc capitulum relatum habes in antiquis statutis, part. II, cap. 25, nn. 1 et 3, et cap. 34, part. III, n. 2.

CAP. LXXIX.—Hic aperte exprimit R. Pater Guigo rationem cur habitatorum eremi Carthusiae numerus ad tredecim aut quatuordecim monachos et sexdecim conversos fuerit determinatus, *ne ad majores quam locus iste patitur*, inquit, *expensas coacti, querere et vagari, quod horremus, incipiamus.* Id ipsum repetunt et saepe inculcant tum vetera tum moderna statuta, et magno studio semper in ordine servatum est, ita ut si omnium domorum ordinis B habitatores in unum conflarentur, bis mille et quingeni circiter monachi, mille et trecenti circiter conversi et donati, ac 170 moniales invenirentur, qui per singulas domos distributi, vix ad duodecim monachos et novem laicos pro singulis domibus computarentur.

Domus Carthusiae, ut jam dixi, quadraginta quinque monachos habere posse censenda est, sed pro tribus domibus nempe Carthusiae, Curreriae et Callesii reputatur. Domus Parisiensis quadraginta monachos capit, itemque domus Avenionensis, Papiae, Neapolis, aliæ etiam quatuor aut quinque ad summum circa amplissimas civitates constructæ eundem numerum habere possunt. Quædam vero viginti usque ad triginta monachos possunt recipere. Sed reliqua domus pro maxima parte fundatae sunt et ædificatae pro tredecim monachis, id est, duodecim monachis cum priore, qui numerus convenit cum numero hic a R. Patre Guigone expresso. Reperiuntur tamen non paucæ, quæ octo, novem aut decem tantum monachos habent. Sed omnimodis conari debemus ut ad numerum illum tredecim mona-

A chorumi aliquando assurgent, et sic possint integrum observantiam regularem in cantu et lectura refectorii adimplere, quod certe a parvo numero raro potest discrete exigi propter senes et valetudinarios : unde fit ut pondus totius cantus et lecturarum in quatuor aut quinque monachorum humeros decidat. Quia de causa statuta ordinis ordinant cantandum esse recto tono in illis domibus quæ octo monachos non habent.

Numerus ergo habitatorum in domibus ordinis, Deo ita providente, nonnisi mediocris est ; amplis enim locis et sumptibus opus est ad construendam et dotandam domum in ordine, quia ex Instituto nostro quisque monachorum domunculam sive cellam ab aliis separatam habere debet, prout in claustris nostris visitur, ad quod magnus claustri ambitus necessarius est. Insuper sustentatio monachorum Carthusianorum pluris constat quam aliorum, quisque enim habere debet in cellula singularem focum, supellectilem et similia, quæ alibi in communi ministrantur. Hæc autem explicatius annotamus ut mens ordinis, prout semper fuit et est, circa numerum monachorum evidentius agnoscatur, quam hic etiam satis explicat piissimus scriptor, n. 2.

Num. 2. *Quod si posteri nostri, etc.* Non satiari videtur vir sanctus repetere officia illa querendi et vagandi, quæ odibia nominat ex cordis abundantia, adeo persuasum habebat id in horrorem posteris suis esse vertendum, quod et factum est. Nam Patres ordinis in veteribus et novis statutis adhuc severius de hac re loquuntur.

Mum. 3. *Attendentes igitur non munera quæ mittuntur, etc.* Hic appareat evidenter quanta prudenter polleret R. P. Guigo, et quam aptus esset ad omnia discrete disponenda et prævidenda. Recipiebantur quidem tunc munera, nam de præsenti loquitur, sed cessationem illorum prævidens, omnia disponit ac si jam cessassent.

CAPITULUM LXXX.

De commendatione solitariae vitae.

1. Habetis, dilectissimi, sicut petistis, consuetudines qualescunque nostras quoquo modo **descriptas**, in quibus multa vilia sunt et minuta, quæ scribi forsitan non oportuerat, nisi quia vestra dilectio compellebat nihil judicare, sed cuncta potius parata complecti.

2. Non tamen ita omnia ut nihil omnino remanserit, putamus nos hoc scripto potuisse concludere. Sed facile, si quid effugit, collocutione præsenti poterit indicari.

3. De commendatione autem hujus vitæ, solitariae scilicet, pene tacimus a multis sanctis et sapientibus et tantæ auctoritatis, ut eorum vestigia non simus calcare digni, copiose commendatam scientes, et vobis quod æque aut melius nostis ostendere superfluum judicantes.

4. Nostis enim, in Veteri et in Novo maxime Testamento, omnia pene majora et subtiliora secreta, non in turbis tumultosis, sed cum soli essent Dei famulis revelata, ipsosque Dei famulos, cum vel subtilius aliquid meditari, vel liberius orare, vel a terrenis per mentis excessum alienari cuperent, fere semper multitudinis impedimenta vitasse, et solitudinis captasse commoditates.

5. Hinc est, ut aliiquid inde tangamus, quod in agrum ad meditandum Isaac egreditur solus (*Genes. xxxii*), quod ei non casuale, sed consuetudinarium fuisse credendum est. Quod Jacob præmissis omnibus solus remanet, facie ad faciem Deum videt, benedictione simul et nominis in melius mutatione felix efficitur (*Genes. xxiv*), plus assecutus uno momento solus quam toto vitæ tempore comitatus.

6. Moyes quoque, Elias atque Eliseus solitudinem testis est Scriptura quantum diligent, quantumve per eam in divinorum secretorum revelationibus crescant, quoque modo et inter homines periclitentur assidue et a Deo, cum soli sunt, visitentur.

7. Sed et Jeremias, quod et superius commemoravimus, solus sedet quia Dei comminatione repletus est (*Jer. xv*), possens etiam dari aquam capiti suo, et oculis suis fontem lacrymarum, ut lugeat interfectos populi sui; locum quoque, ubi se tam sancto possit in opere liberius exercere, postulat dicens: *Quis dabit*

COMMENTARIUS.

A Num. 3. *Putamus præfatum numerum hominum* hic vivere posse, si tamen, etc. Hic habemus pulcherrimam lectionem, quam ubique in domibus nostris scriptam legere et ante oculos habere debeamus; ex qua lectione discemus quanam ratione fieri possit ut ex paucis redditibus multa faciamus, prout in multis dominibus ordinis videmus et miramur, maxime in illis quæ a concursu hominum remotæ sunt. Unum pro pluribus exemplum mihi hic referre sufficiat. Domus quædam monialium habet sexaginta circiter personas ordinis, quibus si addatur numerus famulorum et mercenariorum ad rei domesticæ administrationem necessariorum, numerus iste ad septuaginta et amplius extendetur. Domus autem ista sex mille libras anni redditus vix habet, ultra ea quæ sibi ad usum proprium ex œconomia agraria assumit. Quis crederet esse possibile ut cum tam parvis redditibus tam ampla familia posset subsistere? Attamen res certissime ita se habet. Centum domos ordinis in medium afferre possem, quibus idem experimento probatur: et inde gaudeo, sed et gaudabo. Majora onera domorum ordinis ut plurimum non ab intrinseco oriuntur (nam cum res ordinate et religiose fiunt, vix credere possent sacerdotes quam multa fiant ex paucis), sed ab extrinseco nascentur; a concursu nempe expensarum fere inevitabilium, quas temporum, locorum, negotiorum et personarum externarum ratione facere coguntur. Et inde fit ut paucissimæ reperiantur quæ intra decem annos possent accumulare unde uno anno subsistere possent, si redditus annuus totaliter desiceret.

Porro eadem quæ hic dicit R. Pater Guigo non tantum referuntur in antiquis statutis, p. II, cap. 25, num. 5. sed etiam latius expressa sunt in modernis,

B CAP. LXXX. — Num. 1. *Multa sunt vilia et minuta*, etc. De illis vult loqui quæ circa officia sutoris et pistoris, de brachis fratribus, id est femoribus, et similibus dixit, etc. *Nihil judicare*, id est nihil discernere, sed indiscriminatim cuncta complecti, quæ optari a vobis credebamus.

Num. 2. *Non tamen ita omnia*, etc. Id refertur ad ea quæ diximus, illum non enucleate omnia suscepisse proferenda, sed eo modo qui sufficeret, juxta illud Proverbii: *Intelligenti pauca*.

Num. 3. *De commendatione autem hujus vita*, etc. Id relationis habet cum sacris Scripturis ista vitæ solitariae commendatio, ut quoties legatur, novum semper suavitatis gustum in anima legentis exicit, quamvis illam centies jam legerit. Ibi enim reperitur quædam styli suavitas, quæ sinceris et veluti naturalibus argumentis et modis rationem ipsam prævenit et convincit, ac tandem suaviter rapiens pronuntiare compellit, virum certe fuisse Spiritu sancto afflatum qui ista scripsit, cui Scripturæ velut pro lingua materna erant, quique in cœlestis scribni atramento calamum intingebat. Certum est autem quod de solitudine physica hic agat, id est de solitudine illa quæ vere hominem solum, a sociis separatum, cum solo Deo existentem efficit, nihilque prorsus dicat quod alii solitudinis speciei ullo modo convenire possit. Res ita per se evidens est, ut superfluum judicemus hic per alias glossas hujus rei veritatem probare.

Num. 7. *Omnia pene quæ in hac nostra institutione sunt, optima, quiete et solitudine, silentio et superiorum appetitione*, etc. Hic brevissime recenset piissimus scriptor vitæ Carthusianæ principia, quæ

mihi diversorum viatorum in solitudine? (Jer. ix.) Tanquam hoc eum in civitate facere non vacaret; hoc modo indicans quantum [al. quam] impedianc socii gratiam lacrymarum, Qui etiam cum dixisseta Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei (Thren. iii); cui negotio maximum præstat solitudo suffragium; addidissetque: Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua, ubi nos plurimum consolatur, qui propositum istud pene omnes a juventute subivimus; adjectit et ait: Sedebit solitarius et tacebit, quia levabit se supra se, omnia pene quæ in hac nostra institutione sunt optima, quiete et solitudine, silentio et superiorum appetitione significans.

8. Quæ studia suos alumnos quales efficiant postea manifestat dicens: Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis, quorum in altero patientia summa, in altero perfecta resulget humilitas.

9. Joannes quoque Baptista, quo inter natos mulierum, juxta Salvatoris præconium, major nemo surrexit (Matth. xi), quid solitudo securitatis quidve utilitatis afferat evidenter ostendit; qui nec divinis oraculis quibus prædictum fuerat quod ab utero Spiritu sancto repletus (Luc. i), in spiritu et virtute Eliæ Christum fore Dominum præventurus, nec mirabili nativitate, nec parentum sanctitate securus, frequentiam hominum fugiens tanquam periculosam, deserta solitudinis tanquam tuta delegit, tandem pericula mortemque nesciens, quandiu eremum solus incoluit, ubi quid virtutis lucratius quidve sit meriti Christi baptismus et pro justitia mors suscepta monstravit. Talis enim factus est in solitudine, ut dignus esset lavantem omnia Christum solus lavare, et pro veritate nec carcerem nec mortem declinare.

10. Jesus ipse Deus et Dominus, cujus virtus nec secreto juvari, nec publico poterat impediri, ut suo tamen nobis consuleret exemplo, priusquam prædicaret vel signa faceret, temptationibus atque jejuniis quasi probatus est in solitudine, de quo Scriptura refert quod, relictis turbis discipulorum, in montem solus ascenderet orare (Matth. xiv). Qui et imminentis jam tempore passionis apostolos reliquit solus exortatus, isto vel maxime insinuans exemplo quantum solitudo proposit orationi, quando comitibus, licet apostolis, non vult mistus orare.

11. Jam vos ipsi, sancti ac venerabiles Patres Paulus, Antopius, Hilarion, Benedictus et cæteri nobis innumerabiles quantum in solitudine mente profecerint, per vos considerate, et probabis suavitates psalmiarum, studia lectionum, fervores orationum, subtilitates meditationum, excessus contemplationum, baptismata lacrymarum, nulla re magis quam solitudine posse juvari.

12. Non autem hæc vobis pauca quæ diximus sufficient exempla, ad suscepti laudem propositi; sed ipsi potius vobis plura coacervate, vel de rerum usu præsentium, vel de sanctorum paginis Scripturarum: quanquam ipsum tali commendatione non egeat, quoniam et sua raritate et suorum sectatorum paucitate sufficienter sese commendat. Si enim, juxta Domini verba, arcta est via quæ dicit ad vitam, et pauci inveniunt eam (Matth. vii); et e contra ampla est quæ dicit ad mortem, et multi vadunt per eam, inter Christianæ religionis instituta, tanto se unum quodque melioris et sublimioris ostendit meriti quanto pauciores, et tanto minoris et inferioris quanto plures admittit. Bene vos semper valere et nostri meminisse optamus.

Explicitunt Consuetudines D. Guigonis prioris Carthusiæ.

COMMENTARIUS.

sunt, quies a mundanis rebus et affectibus, solitudo ab A hominum conversatione et vanitatum visione, silentium a verbis inutilibus, et superiorum appetitio, id est ea quæ sursum sunt querendo et sapiendo. De cæteris non loquitur, quia quasi accidentia referuntur ad substantiam propositi Carthusiensis, quæ est obedientia in quiete, in solitudine et in silentio reddita.

Num. 12. Quoniam et sua raritate et suorum sectorum paucitate sufficienter sese commendat, etc. Ostendit statim R. P. Guigo unde argumentum istud sibi sumat, ne aliquid paradoxum aut quibusdam injuriosum proferre videatur. Ex hoc autem argu- mento ad nostrum profectum istas conclusiones deducere debemus. Solius Dei est facere monachos, et quoties humano consilio aut humana industria monachorum multiplicatio attentabitur, miserabilium potius personarum quam virorum sanctorum numerus augebitur. Statutorum ergo mentem semper stricte sequamur, tum circa domos novas non nisi cum magna discretione recipiendas, tum circa subditos in ordine admittendos.

Cognovit Dominus qui sunt ejus (II Tim. ii, 19), et quos in ista nostra vocatione Carthusiana comprehendit velit, nos nescimus. Caveamus ergo in re tanti momenti ne nostrum sensum aut affectum sequamur, sed voluntati Dei tantummodo adimplendæ attentes, illam unice circa eos qui ad ordinem veniunt exsequi satagamus, ea devote et sincere observando, et in spiritu veræ charitatis exsequendo, ex quibus et vocatio cœlestis et voluntas Dei dignosci possunt in hac vita.

Nec nos unquam decipient argumenta ex illo Evangelii loco desumpta: Compelle intrare, ut impleatur domus mea (Luc. xiv, 32). Id enim vocationi ad fidem Christianam tantum convenit, quæ ad salutem omnino necessaria est, et nihil tradit circa mores, quod ab omnibus cum Dei gratia non possit et debeat adimpleri, sed non vocationi ad statum monasticum, et maxime Carthusianum. Ille siquidem status non homines tantum in fide stabiles requirit, sed eos qui ex singulari Dei vocatione ad illud vivendi genus advocentur, quod ad lucendum speciali quo-

dam modo in Ecclesia sua disposuit, et ad hunc si-
nem super candelabrum ponit et accendi voluit : in
quo vivendi genere plura occurunt quibus vires
humanæ impares sunt, et in actu veluti permanente
servari nequeunt absque speciali gratia, quam Dei
vocationi ad statum illum annexam esse firmiter
credimus. Multi quidem ad fidem vocati, pauci vero
ad Carthusiensem ordinem præordinati.

Meminerimus virorum illorum de quibus fit men-
tio in libro primo Machabæorum, cap. v., ubi dum
quidam volunt fortiter agere et certamen inire, cla-
dem multis inferunt ; et pro ratione ibi dicitur, quod
*non erant de semine virorum illorum per quos salus
facta est in Israel.* Idem nobis eventurum lore pro-
nuntiare non dubito, si humana industria Carthu-
sianos monachos facere attentemus.

Novit Deus quandiu subsistere et quo monacho-
rum numero componi debeat ordo Carthusiensis.
Divinæ ergo providentiae rem totam committamus, et
quod nostrum est tantum facere religiose studeamus,

A hoc semper in mente habentes, nempe quod si ordo,
Deo ita disponente, ex defectu subditorum deficere
debeat, tunc res absque Dei injuria, absque Ecclesiæ
scandalo et absque ullo ordinis dedecore eveniet,
nam quasi in proprio lecto cum honore morietur.
At non sic, si ex incauta et indiscreta subditorum
receptione, illum repleamus hominibus, qui a Deo
ad fidem tantum vocati sunt et non ad Carthusianam
religionem. Stragem enim in ordine, loco boni cer-
taminis exhibebunt, per relaxationes et affectuum
inordinatorum executiones, imo per bella ordini eos
cohibere volenti forsitan indicta, et inde eveniet ut
tandem ordo, cum Dei injuria, cum Ecclesiæ scan-
dalo, et cum ipsis dedecore misere pereat. Indulgeri
autem mihi precor, ad exemplum R. Patris Guigo-
nis, si de hac re paulo fusius scribam.

B Ecce habetis, fratres et amici in Christo dilectis-
simi, prima Carthusiani propositi instituta, ad que,
velut ad principia, omnia que deinceps in ordine
introducta et ordinata sunt.

VITA SANCTI HUGONIS

EPISCOPI GRATIANOPOLITANI

AUCTORE GUIGONE PRIORE CARTHUSIENSI.

(BOLLAND., *Acta sanct.*, April., t. I, p. 36.)

MONITUM.

1. Inter illustres viros qui eximio sanctitatis splendore sæculo Christi ix et xii floruerunt, censeri potest
S. Hugo, episcopus Gratianopolitanus in Delphinatu superiore, familiaris S. Brunoni Carthusiæ fundatori, et S. Bernardo abbati Claravallensi. Natus est S. Hugo anno Christi 1053, episcopus ordinatus anno 1080, cum ferme annorum esset viginti septem, ut infra in Vita, numer. 5, legitur. Ad Dominum migravit anno ætatis suæ LXXX, consecrationis in episcopum 32, Christi 1132, kalendis Aprilis, sexta ante Dominicam Palmarum feria, uti infra numer. 33 legitur. Erat annus ille bissextilis, quo cyclo lunaæ 12, solis 21, litteris Dominicalibus CB, Pascha celebratum fuit die 10 Aprilis. Hæc de ejus ætate.

2. Excepit S. Brunonem anno episcopatus sui sexto, eumque in condenda Carthusia strenue adjuvit; quo ab Urbano II, pontifice maximo, Romam evocato, Carthusiam rexit Laudinus, primus S. Brunonis in vita religiosa socius. Hoc aliisque duobus, qui pro Carthusiæ supremo regimine successerant, vita functis, substitutus est, circa annum Christi 1110, quintus Carthusianorum prior Guigo, mortuus anno 37, supra millesimum centesimum ; adeoque superfuit annis solus quinque post obitum S. Hugonis, cui sanctissima semper fuit amicitia conjunctus. Qua autem dilectione utrumque amplexus fuerit S. Bernardus Claravallensis, explicat in hujus Vita Gaufredus monachus his verbis : « Cum jam Dei famulus Bernardus aliquot in Claravalle annos peregisset, subiit animum ejus, ut S. Hugonem Gratianopolitanum episcopum et Carthusienses fratres devotionis gratia visitaret. Quem prædictus episcopus tam gratariter et tam reverenter suscepit, divinam intelligens in ejusdem hospitis visitatione præsentiam, ut prostratus solo tenus adoraret. Videns autem servus Christi episcopum, ætate grandævum, celebrem opiniōne, sanctitate conspicuum, coram se procidentem, vehementer expavit, ipse quoque pariter corruiens ante eum, et ita demum susceptus in osculo pacis, humilitatem suam tanti viri veneratione confusam, non sine gravi gemitu causabatur. In cuius pectore singularem obtinuit ex eo tempore locum, ut fierent deinceps duo illi filii splendoris cor unum et anima una, et se invicem fruerentur in Christo. Sicut enim regina Saba de Salomone testatur, uterque sese in altero longe amplius, quam fama vulgasset, invenisse gratulabatur. Carthusiæ quoque a viro reverendissimo Guigone priore, et a cæteris fratribus, eodem affectu et eadem veneratione, susceptus est servus Christi, exultantibus illis in gaudio, qui qualem eum per epistolam prius noverant, talem invenierunt et præsentem. »

3. Hæc ibi. Exstant inter epistolas S. Bernardi duæ ad dictum Guigonem num. 11 et 12, ex quibus quilibet facile potest advertere quanta tunc sub dicto Guigone in Carthusia vitæ sanctitas et puritas floruerit. At quanta Guigoni aliisque Carthusiæ Majoris monachis fuerit rerum omnium, pro Ecclesiæ defensione,

cum S. Hugone communicatio, indicat epistola horum omnium, anno 1130, ad concilium Jotrense pro iustitia congregatum, cum B. Thomas, prior abbatiae S. Victoris Parisiensis, esset crudeliter ab impiis pro iustitia occisus. Epistolæ dictæ hæc est inscriptio : « Dominis et Patribus in Christo reverendissimis, archiepiscopis, episcopis et cæteris religiosis personis, in præsentem locum defendendæ justitiae gratia congregatis, HUGO Ecclesiae Gratianopolitanae vocatus episcopus, et filii ejus, Carthusiensi pauperum servus inutilis Guigo, et qui secum sunt fratres, agenda cognoscere, cognita viriliter adimplere, per Christum Dominum nostrum. » Omittimus illam epistolam recensere, concilio Jotrensi insertam; de ipso B. Thoma acturi ad 20 Augusti; cujus Vitam, et martyrium a se an. 1665 editum, nobis obtulit Philippus Courreau, dictæ abbatiae prior.

4. Erat eo tempore, cum Jotrense concilium haberetur, Innocentius II papa in Galliis; qui ad archiepiscopos Remensem, Rothomagensem et Turonensem, eorumque suffraganeos litteras dedit, atque ad vindicandam dicti prioris necem incitavit. Huic pontifici optime innoverant Guigonis et aliorum Carthusiensem sancti mores atque virtutes, et intima animorum conjunctio cum S. Hugone: quem anno sui pontificatus tertio ple ac sancte mortuum, anno dein pontificatus quinto sanctorum catalogo ascripsit, in concilio Pisano, anno Christi 1134, ut indicat in epistola, Pisis scripta x Kalendas Maii, ad Guigonem, Carthusiæ priorem, huic mandans ut vita ac miracula S. Hugonis diligenter describeret. Priorem præcepti apostolici partem explevit Guigo, qua res gestas S. Hugonis a prima nativitate ad obitum usque deduxit; alteram vero partem, quæ ejus coruscantia miracula debebat complecti, non attigit; morbis et morte, ut remur, impeditus; anno, ut diximus, 1136, vita functus. « Erat autem Guigo de castro Valentiniensis diœcesis (verba sunt Petri Tutoris lib. II, Vita Carthusianæ tract. 5, cap. 7), claris ortus parentibus, ingenio præstantis, memoria tenax, clarus eloquio, exhortatione efficacissimus, litteris sacerularibus et divinis mirum in modum eruditus, nec minus conversatione quam doctrina venerabilis; qui quintus post. S. Brunonem majoris Carthusiæ prior effectus, antecessores suos fama et auctoritate longe præcessit, et rigorem ordinis observavit ad unguem. » Hæc ibi. Habemus hanc Vitam in duobus codicibus antiquis optimæ notæ in pergameno, quam cum Suriana editione collatam nostris annotationibus illustramus. Eamdem in compendium contractam ediderunt Vincentius Bellovacensis, lib. XXII Speculi historialis, cap. 8; Petrus de Natalibus, lib. IV, cap. 22; Petrus Dorlandus, lib. II Chronicæ Carthusiensis, c. 1; Zacharias Lippelous, Franciscus Harœus, et passim alii Vitarum hujusmodi collectores.

5. Nomen. S. Hugonis extat variis sacris ascriptum, tam manu exaratis quam prælo editis. Ex his sunt Grevenus et Molanus, in Auctario Usuardi; Maurolycus, Galesinius, Canisius; et ex monasticis, Wion, Menardus Dorganius. Bucelinus ei longum encomium texuit; Natalibus canonorum ascripsit Constantinus Ghinius; in Martyrologio Gallicano plurimum eum laudat Saussaius, cum quibus omnibus ita celebratur in Martyrologio Romano: « Grationopoli S. Hugonis episcopi, qui multis annis in solitudine vitam exegit, et miraculorum gloria clarus migravit ad Dominum. »

EPISTOLA INNOCENTII II PAPÆ.

INNOCENTIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio **GUIGONI**, priori Carthusiensi, salutem et apostolicam benedictionem. Divinis respondentibus beneficiis, cognita vita ejus et auditis quæ per B. Hugonis merita fuit miraculis, supernæ majestatis clementiam collaudavimus, et archiepiscoporum, episcoporum et cardinalium atque aliorum qui nobiscum aderant, communicato consilio, ipsum inter sanctos et electos honorari præcepimus, et diem ejus assumptionis cum gaudio solemniter celebrari. Quia igitur ipsius vita quam pie duxit in corpore, et mi-

A raculorum coruscatio (6) qua Deus eum facit apud homines præfulgere, tuæ maxime dilectioni non existant incognita, auctoritate B. Petri et nostra tibi mandamus quatenus ea quæ tibi super hoc nota fuerint diligenter describendo posteriorum memoriarum tradas, ut et Deus honoretur in sancto, et clerus legens ac populus audiens gratias agant Domino, atque ipsius intercessione peccatorum veniam percipere mereantur. Orantes pro vobis, dilectos filios nostros Carthusienses fratres per te in Domino salutamus ac benedicimus. Data Pisis x Kal. Maii (7).

INCIPIT VITA.

PROLOGUS.

Ad pontificem Romanum.

Domino et patri charissimo, ac reverendissimo sedis apostolicæ pontifici, **INNOCENTIO**, Carthusiensi pauperum servus inutilis Guigo, perpetuam salutem et pacem in Domino, et si quod apud Deum tanti potest peccatoris oratio.

B 4. Non pepercit nostræ vel verecundiae vel imperitiæ apostolatus vestri imperiosa dignatio. Sicut enim huic opusculo præfixæ: vestræ serenitatis indicant litteræ, B. Petri auctoritate et vestra mandastis, ut vitam B. Hugonis Gratianopolitani episcopi, noscendam posteris, scripto commendaremus. Rogaverant quidem idipsum jam pridem complures alii,

(6) Videtur Guigo voluisse miracula tractatu singulari describere, cum ea in hac Vita non attingat; sed eorum

nedum vestigium reperimus.

(7) Anno 1134.

sed maxime non spernendæ auctoritatis Arialdus (8) et Hugo (9), Mauriennensis (10) et Gratianopolitanus episcopi. E quibus prior, habitu et vita regularis, beati viri in tractandis ecclesiasticis rebus per triginta fere comes exstitit annos; posterior vero, ex nobis monachus, ita et in ecclesiastico regimine successit ut propter diuturnam ac vehementem infirmitatem ipsius, in ejus locum, ipso petente vestraque pietate jubente, priusquam obiret ipse, consecraretur. Et erga eos quidem quos præ longa familiaritate vel convictu latere non poteram, nostra nos imperitia seu verecundia, et quæ forte non minus impeditiebat carnis infirmitas, sufficienter poterant excusare, ad tantæ vero pondus auctoritatis, ne mutire quidam præsumpsimus, ne dum ei non obedimus cui totus commissus est mundus, cum offendemus a quo factus est mundus; et dum apud homines vitamus imperitiæ confusione, apud Deum incurreremus damnationem. Obsecramus autem eos qui hæc legerint, ne tanti sanctitatem Patris, nostra non solum facundia, sed et cogitatione longe majorum ex ista scriptura metiantur, et maxime, ne putent nos, ultra quam sua postulant merita, nostris eum sermonibus efferre potuisse. Tantum enim abest ut sanctitatis illius magnitudinem plus æquo valuerimus, quasi favorabiliter, extollere, ut nec illam ipsam sanctæ conversationis ejus prærogativam, quod sine fictione dicimus, tum propter imperitiam, tum propter sermonis inopiam, ut erat dignum, potuerimus explicare.

CAPUT PRIMUM.

S. Hugonis parentes, studia, canonicatus.

2. Cum ergo præfati Patris sanctissimi mores et opera, Deo placentia, sufficientem sermoni adeo præsent materiam ut non solum nostram, sed et quorumlibet vincant facundiam, carnis ejus tacendam ex toto duceremus originem, eo quod indifferenter de bonis bonos, de malis malos, de bonis malos et de malis bonos, per divini judicii inscrutabilem altitudinem, nasci quotidie nullus ignoret, nec referat aliquid qualibus sit ortus quisque parentibus, sed qualibus vixerit moribus, nec augmenta conferat meritorum potentia, divitiis et nobilitate terrena clariusse, sed hæc omnia pro Christo contempsisse, cum videamus et Dominum pauperibus ortum parentibus, et in apostolis insigniores sumptos ex pisatoribus. Unde et beatus ad Corinthios scribens Paulus: « Videte, inquit, fratres, vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et

(8) Arialdus, in mss. nostris *Airaldus*, et *Aillardus*, alibi *Aywardus*, ex monacho et priore Carthusiæ Portarum, diœcesis Lugdunensis, factus episcopus anno 1143, mortuus an. 1167.

(9) Hugo II, ex professo Carthusiæ Majoris, episcopus Gratianopolitanus, dein an 1153 factus archiepiscopus Viennensis.

(10) Maurienna, vulgo *S. Joannis de Maurienne*, ad

A infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret; ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus (*I Cor. I, 26.*) . Verum quoniam ii qui de virtutibus tractavere sanctorum, etiam carnales inveniuntur non tacuisse natales, dicamus et nos breviter quod B. Hugo, natione Valentiniensis, loco juxta Isaram (11) fluvium sito, cui Castrum-Novum nomen est, parentes habuit et secundum sæculi dignitatem non infimos, et (quod excellit) sanctitatis prærogativa conspicuos. E quibus pater, Odilo nomine, præter alia quamplurima, quæ militari licet in habitu laudabiliter gessit vel habuit, veritatis et castitatis amator exstitit. Nam et mendacia, ingenua mentis affectione, religiosis quam plurimis amplius evitabat; et licet duas, priore defuncta, citius fuerit sortitus uxores, nullos tamen, quod his temporibus et hac temporum labe (præser-tim in potentibus) monstrum simile ducitur, præter uxorios est expertus amplexus. Idemque ipse ævo jam gravis, sanctissimo monente filio, tanto fervore contempsit sæculum, ut senectutis immemor et delicatè consuetudinis, duras, quas Carthusia propter verba labiorum Dei custodit, vias aggredi non dubitaverit; ubi annis fere decem et octo in tanta sobrietate, tanta vixit humilitate, ut cunctis ibidem Deo famulantibus charus, cunctis haberetur veneratione dignissimus. Cui viam universæ carnis ingressuro (erat quippe ferme jam centenarius) venerabilis affuit filius, eumque propriis et inunxit et sacra communione replevit manibus; expletoque condigna veneratione tam sancto funere, obitus diem, sicut et matris, eleemosynis, quoad vixit, celebrem duxit et sacrificiis.

C 3. Quæ videlicet venerabilis mater ejus, cum post abscessum viri (præter quem nullum penitus noverrat) vellet et ipsa cuncta relinquere, quia seminarum religiosarum rara tunc erant monasteria, pii filii salubribus instructa monitis, continentia et eleemosynis, orationibus atque jejuniis, ac reliquis sanctis operibus in domo propria, quod reliquum erat impendit temporis, filios etiam suos, militaribus strenuos actibus, ab immoderatis, quantum poterat, frenans excessibus. Cui decubenti, ea qua obiit ægritudine, optata filii adest præsentia; adoranda tradit mysteria, extrema non multo post sepulturæ solvit obsequia, prompta solvens obedientia quod imperat Deus lege Mosaica, dicens: « Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus super terram (*Exod. xx, 12.*) » De qua utique terra Psalmista Domino dicere creditur: « Tu es spes mea, portio mea in terra viventium (*Psal. cxli, 6.*) » Hæc autem dicere fuerat solita, quod dum prægnans suis eum ferret vis-

D Arcum fluvium e monte Ciniso desuentem, in ducatu Sabaudia, versus orientem, distans Gratianopolis xi M. P., sed montibus interrupto itinere.

(11) Supra Valentiam Rhodano influit Isara, ad quem adjacet Castrum Novum, adhuc hoc tempore *Châlceaux* dictum. Perperam Wion, in Notis ad Martyrol. Benedict. Valentiam Hispanicam assignat.

ceribus, visum sibi per somnum fuerit elegantem A tulabundus assensit, tum dilecti comitis gaudens horribus, tum Ecclesiae favens profectibus, cuius sancti (in quibus et beatus erat Petrus) deferebant in coelum. Hinc factum est, eadem admittente, ut discendis applicaretur litteris; sperabatur enim (nec frustra) singularis apud Deum gratiae futurus et meriti.

4. Amavit autem studia litterarum non mediocriter; propter quae etiam in exteris profectus regiones, multa sustinuit. Inerat quippe illi, et usque ad ultimam senectam inesse non destitut, verecunda sobrietas; quæcum et inter suos etiam necessariorum saepe cogebat ferre inopiam, dum nec amicis, si quid eum angebat, pudore victus poterat confiteri; quo quasi freno a multis comprimebatur illicitis. Cum autem a scholis reversus, Valentiæ, ubi majoris canonicus erat ecclesiæ, inter sæculares et lubricos, juvenis licet, pudibundus demoraretur et sobrius (statuerat enim, sicut ipse dicebat, ab omni deinceps contaminatione immunem se, Deo juvante, servare), contigit dominum Hugonem, Galliarum omnium ex præcepto beatæ memorie Gregorii septimi (12) legatum, ad eamdem venire civitatem; virum scilicet in ecclesiasticis negotiis strenuum et famosum, Ecclesiæ Diensis tunc præsulem (13), postea Lugdunensem archiepiscopum. Qui cernens juvenem elegantem vultu, statura procerum, eloquio temperatum, moribus verecundum; edocitusque ab eis qui noverant cuius esset eruditio et generis et, ut erat tam in rebus humanis quam divinis ingenii perspicacis, agnoscentis in eo magna quedam futuræ probitatis et sanctitatis insignia, hilariter et affabiliter amplexatus est, rogans ut ad se veniret, suorum certaminum comes futurus et particeps. Quibus non solum adversus laicos, qui ecclesiæ, decimas ac cœmeteria sacrilege detinebant, sed et contra sacerdotes, quorum vitam in honesta conjugia maculabant, Simoniacos etiam, qui cupiditate cœcati, sacra profanaque miscebant, paucis juvantibus, acerrimus insudabat. Quod ipse libenter amplexus est.

CAPUT II.

Episcopatus Gratianopolitanus susceptus.

5. Aliquando dehinc temporis exacto spatio, idem legatus apud Avenionem, non ignobilem Provinciæ civitatem, grande celebravit concilium (14), in quo multa ad Dei honorem et Ecclesiæ utilitatem præcōnio digna patravit. Ad hoc consilium, episcopo carentes et episcopum quærentes, Gratianopolitanus venere canonici; compertoque præfatum juvenem conventui interesse præsenti, petierunt suppliciter, suffragante concilio, ab ejus venerabili patrono, cui gratiae officium societatis exhibebat, ut hunc sibi daret sine dilatione episcopum. Quibus ille protinus gra-

(12) S. Gregorius VII, papa, ante Hildebrandus dictus, creatus 22 Aprilis an. 1073, mortuus an 1086 die 25 Maii, quo inscriptus est Martyrol. Rom.

(13) Diensis episcopus creatus est Hugo an. 1073, ac translatus ad archiepiscopatum Lugdunensem an. 1092.

B tulabundus assensit, tum dilecti comitis gaudens horribus, tum Ecclesiae favens profectibus, cuius etiam sacris officiis futurum non dubitabat opportunitum. At vero ille, repentina timore concussus ab imo visceribus, toto reniti corpore, magnisque clamare vocibus, at sese ætate, scientia et postremo moribus et vita tantis mysteriis imparem cœpit affirmare, nec ullatenus pati, in suæ salutis periculum, sua vilitate officia veneranda fœdari. Quam utique de se sententiam, profundissima humilitate conceputam, usque ad finem non exuit; semper enim, in quantiscunque sanctitatis et bonorum profectibus operum, inutilem se servus et pontificatus administratione indignum protestari non erubuit, semperque ad deponendum, sicut ex consequentibus liquebit, paratus fuit. Vir autem profundi consilii, qui prædictis eum concesserat clericis, eti gaudebat quod in hac ætate et habitu (erat enim habitu sæcularis, et annorum ferme viginti septem) honores non modo non appeteret indebitos, sed et repudiaret oblatos, cœpit tamen, rationabili qua pollebat facundia ejus erigere trepidationem, solari verecundiam, frangere pertinaciam, asserens, in talibus vel subeundis vel portandis oneribus, non de sua quemquam virtute, sed de Dei potius debere benignitate præsumere, a quo deberet sperare bonum quod deerat, et ad quem referre quidquid acceperat. Hujus itaque et cæterorum, qui aderant, virorum gravium consolationibus fractus atque hortatibus, tandem aliquando cessit electioni.

C 6. Praerat autem eo tempore Viennensi Ecclesiæ archiepiscopus, Garmundus nomine (15), quem propter Simoniam, cuius sustinebat infamiam, sibi manus imponere non admisit. Cunctis itaque, præter episcopi, a non sine reverentia memorando legato sumptis ordinibus, eodem comitante profectus est, ut a sedis apostolice summo consecraret antistite. Ubi dum, consecrationis statutum opperiens diem, commoraretur, in ipsis quodammodo divinæ servitutis initiis, et in primis sacre militiae tirocinis, gravissimam hostis antiqui impugnationem, rudis et talium inexpertus, incurrit; quæ sanctam ipsius animam, usque ad illam ægritudinem qua et decubuit moriturus, die noctuque, nunc acrius, nunc mitius, non destitut ex cruciare. Quia enim sanctæ conversationis et illustrium operum insignibus meritis, magnam in populo Dei famam, magnam fuerat habiturus et gloriam, ne forsitan extolleretur, angelum Satanæ, sicut et beatus Apostolus, qui se colaphizaret, accepit (II Cor. XII, 7). Sic etiam apud prophetam Zachariam, Jesu sacerdoti magno, veri Salvatoris mysterium præferenti, Satan stabat a dextris, ut aduersaretur ei (Zach. III, 5). Nec hoc mirandum, cum conditorem et rectorem omnium

D Est sita urbs in medullio Delphinatus, Valentia distans diei itinere.

(14) Anno 1080, in quo, deposito Achardo, Gibilinus factus est Arelatensis archiepiscopus.

(15) Guarmandus aliis, sedet ab anno 1077 ad 1083.

Deum, humana carne vestitum, impiis ausibus ten- A Deum venerans famulo, diei consecrationis ejus necessaria cuncta subministravit, pastoralem, quo diu usus est, baculum dedit, additis psalmorum secundum B. Augustinum Explanationibus, cum B. Ambrosii volumine, cuius est titulus *De officiis*, totoque quo deinceps tempore vixit, tanquam verum Dei famulum sincera devotione specialiter honoravit et coluit, sitiens ejus instanter et consiliis instrui et oratione defendi.

7. Cum igitur impugnationem, ut diximus, inspicabilem sensisset hostis antiqui, reputans ne forte indignatus adversum se fuisset Dominus, quod eligentibus cesserat vel invitus, electioni in se factæ abrenuntiare modis omnibus deliberavit, et sacras administrationes, quibus in dies se magis ac magis deputabat indignum, nullo pacto contingere. Quam deliberationem, ut putabat, saluberrimam, simul cum ipsa tentatione, ab ino corde lacrymis profusis atque suspiriis, ei, qui se duxerat, festinavit ostendere. At ille defectu ejus, et nimio (quanquam a religione profecto) timore, ex parte interim rationabili responsione sedato, ad memoratum papam pergere, et quidquid ejus angebat animum (utpote Christi vicario) totum revelare suasit. Quod cum humiliter devoteque fecisset, tanta consolationis ab ejus ore sagina perfusus est, tantumque erga se dilectionis expertus affectum, ut de hac ipsa, quæ in desperationem eum pene compulerat, tentatione gaudere, et felioris insuper spei materiam sumere cogeretur. Docuit enim beatus papa, utpote in rebus his nec rudit nec inexpertus, arguere Dominum et castigare quos diligit, et omnem filium flagellare quem recipit (*Hebr. XII, 6*), et ideo quanto durius cordi ejus imposuerat flagellum, tanto evidentius paternæ in eum dedisse dilectionis indicium. Præsensisse etiam jam jamque diabolum quanta per eum ipse damna passurus, quanta Dei populus virtutis foret incrementa sumpturus, et idcirco omnes in veterata malignitatis insumere conatus, ut a sacris eum quoque modo deterrere possit officiis, permittente Deo, ad ipsius quidem ignominiam et pœnam, ad hujus autem coronam et gloriam.

8. Hujusmodi sermonibus, et veritate plenis et auctoritate roboratis, non quidem tentatione penitus extincta, sed tamen consolatione suscepta, animæ quior effectus, consecrationem ab eodem post modicum suscepit episcopalem. Tantus autem et in ipsa consecratione, et toto illo quo ibidem demoratus est tempore, illius viri tanti amor in eum ostensus est, ut patenter ostenderetur, divinæ in eo gratiæ magnum aliquod præsensisse præsagium. Sed et comitissa Mathildis (16), habitus quidem feminine, sed animi per cuncta virilis, quæ rerum humanarum tumultus atque pericula, instar prophetissæ Deboræ, prudenter sedare et fortiter noverat tolerare, in suo

B 9. His ita non solum prospere sed et religiose peractis, ad susceptam reversus Ecclesiam, invenit clerum et populum, in divinis nimis rudem et incompositum, et sanctorum observationum in tantum inscium, ut non solum gradus inferioris clerici, sed et sacerdotes uxores ducerent, nuptias publice celebrarent, emere ac vendere sancta non haesitarent, ecclesiæ, oblationes, decimas et cœmeteria laici, et eorum ditioni sacerdotes subditi possiderent; usurarii sive sceneratores injusta ex alienis damnis lucra coarcervarent, nec ob hoc tamen minus eorum aliqui vel ecclesiæ intrarent, vel mysteria sacrosancta perciperent. Adeo erant omnes disciplinæ totius expertes. Porro substantia domus episcopalis, dissidentibus non tam episcopis quam tyrannis qui præcesserant, pene fuerat tota consumpta; unde multas ibidem etiam necessarii victus inopias per plures pertulit annos, eo quod nec illicitis contractibus (sicut pluribus mos est) suas indigentias supplere volebat, et mutuare, unde redderet non habere se cogitans, minime præsumebat. Verum tot et tanta suscepti populi vitia vel peccata, quanta vigilantia quibusve prædicationis et disciplinæ flagellis persecutus fuerit; quos ibidem labores, quos discursus, quasve sollicitudines insumpserit; quæ jejunia, quas vigiliæ, quas psalmodias, quos gemitus, quas preces, quosque lacrymarum imbres, ad propitiandum pro eis Dominum, paterna pro eis compassionem profuderit, non est nostræ facultatis evolvere. Sed nec, quis ex tantis laboribus provenerit fructus, nostris exponi verbis aut potest aut opus est, cum rerum in melius manifesta mutatio idipsum cernentium evidenter ingrat oculis.

CAPUT III.

Monachatus Cluniacensis per annum. Frequens in Carthusia cum S. Brunone et aliis conversatio. Inter afflictiones donum lacrymarum.

10. Ipse vero interim, pennatorum in Ezechiele animalium, coram sua semper facie gradientium, sedulus imitator, sese ante se ponere, et sua vel pericula vel profectus subtili examinatione discutere non cessabat. Contemplans itaque suam vel statem, vel morum imperfectionem (in quam præcipue usque ad mortem mentis oculos intentos et ipse habuit et alios habere persuasit) et suscepti pondus officii, neendum duobus post consecrationem expletis annis,

ep. Lucensis, a nobis edita, ad diem 18 Martii, potissimum cap. 2.

(16) Acta collegit et edidit Italice Franciscus Maria Florentinius. Plurima de ea dicuntur in Vita S. Anselmi

contemptis omnibus, Casæ Dei (17) ordinis Clunia-
censis factus est monachus : ibi quippe majus tunc
pauperitatis et humilitatis studium visebatur. Ubi
sanctorum, quorum ibidem aderat copia, virorum
succensus exemplis, eosque suis, quanquam novitius,
non minus ipse succendens, annum fecit ; cum cæ-
teris bonis, tum præcipue humilitate (eujus præ-
cunctis virtutibus sectator exstitit indefessus) cunctis
amabilis. Ita namque sese gerebat ut cunctorum imi-
tatione pariter et veneratione dignus existeret. Post
hoc cogente, qui se sacraverat, memorato sedis apo-
stolicæ præsule Gregorio septimo, ad episcopatum
a monasterio, quo fervens intraverat, ferventior est
reversus, ex unius anni studiis tanta virtutis incre-
menta reportans, quanta de diuturnæ vitæ laboribus
vix assolent multi ; pro clauстро circumspectionem
habens pervigilem, qua non tantum sui sensus cor-
poris, sed et cognitiones comprimeret cordis ; pro
abbate justitiam, a cuius mandatis nec prosperis
unquam potuit nec adversis abduci ; pro congrega-
tione autem religiosos (quibus, propter illud : « Cum
sancto sanctus eris, et cum viro innocentie innocens
eris [II Reg. xxii, 26], » carere nunquam voluit)
socios, imo totam universaliter Ecclesiam, quam
tam sinceræ dilectionis complectebatur affectu, ut
ejus nec aduersa nec prospera inconcussis posset
tolerare visceribus. Nam juxta illud Apostoli : « Quis
infirmitur, et ego non infirmor ? quis scandalizatur,
et ego non uror ? » (II Cor. xi, 29), semper Ecclesie
et lætabatur prosperis et torquebatur adversis.

11. In his agebat, et ecce tribus necdum in epi-
scopatu, post monasterii redditum, completis annis,
adest magister Bruno (18), vir religione scientiaque
famosus, honestatis et gravitatis ac totius maturi-
tatis quasi quoddam simulacrum. Habebat autem
socios magistrum Landuinum (qui post eum Carthusiæ
prior exstitit), duos Stephanos, Burgensem et
Diensem (hi S. Rufi (19) canonici fuerant, sed desi-
derio vitæ solitariae ei, abbate favente, sese con-
junixerant), Hugonem etiam, quem cognominabant
Capellanum, eo quod solus ex eis sacerdotis fungen-
tur officio ; duos laicos, quos appellamus Conversos,
Andream et Guarinum. Quærebant autem locum
eremiticæ vitæ congruum, necdumque repererant.
Hac ergo spe, simul et suavi sanctæ conversationis
eius odore trahente, ad virum sanctum venerunt.
Quos ille non solum gratariter sed et reverenter sus-
cepit, tractavit, et voti compotes fecit. Ipso namque
considente, juvante, comitante, Carthusiæ solitudi-
nem intraverunt atque extruxerunt. Viderat autem
circa id tempus per somnum in eadem solitudine

(17) Casa-Dei monasterium in Arvernia, fundatum a S. Roberto primo ibidem abbatte, mortuo anno 1058, die 24 Aprilis, ad cuius Acta plura de illo monasterio dicuntur. Wion perperam S. Hugonem appellat abbatem Caslesiensem.

(18) Hæc latius referuntur in Vita S. Brunonis, ad 8 Octobris, hinc ob sinceritatem et antiquitatem illus-
tranda. Lib. i Speculi Carthusiæ, cap. 5, dicitur « S.

A Deum suæ dignationi habitaculum construentem,
stellas etiam septem ducatum sibi præstantes itineris.
Erant vero et hi septem. Quapropter non istorum
tantum, sed et qui successerunt eis, consilia libenter
amplexus est, et usque ad mortem Carthusiæ habi-
tatores consiliis fovit semper et beneficiis.

12. Licet vero et prius divini amoris totus arde-
ret incendiis, non aliter tamen ad discipline celestis
exercitia eorum exemplis et familiaritate inferbuit
quam si flammanti quis faci plures circumponat alias
ardentes. Erat cum eis, non ut dominus aut epi-
scopus, sed ut socius et frater humillimus, et ad
cunctorum, quantum in ipso erat, obsequia paratis-
simus, adeo ut vir venerabilis Guilhelmus, prior tunc
S. Laurentii, postea S. Theofredi (20) abbas, magi-
stro Brunoni etiam ipse religiosa devotione non me-
diocriter alligatus, B. Hugonis contubernialis (bini
quippe tunc per singulas inhabitabant cellas apud
magistrum Brunonem), non leviter conquereretur
quod pene omnia, ad humilitatem spectantia, intra
cellam sibi præriperet officia ; et episcopus non secum,
sicut ut socius, sed potius conversaretur ut famu-
lus, non licere sibi tristis asserens ex servilibus ope-
ribus quidquam attingere, quæ juxta morem debe-
bant per vices efficere, eo sibi cuncta præripiente.
In tantum autem erenum devotus incolebat sedulus,
ut eum magister Bruno nonnunquam exire compel-
leret : « Ite, dicens, ite ad oves vestras ; eisque,
quod debetis, exsolvit. » Eo tempore, magnæ pau-
pertatis et humilitatis ardore succensus, voluit equi-
taturas suas cunctas vendere, et diviso pauperibus
pretio, propriis pedibus in prædicatione discurrere.
Sed homo profundi cordis, magister Bruno scilicet,
cujus consiliis non aliter quam præceptis obtempera-
bat abbatis, non consensit, timens ne apud se forsitan
extolleretur, aut a cæteris de singularitate judica-
retur episcopis, aut (quod dubium non erat) idipsum
propter asperitatem et inæqualitatem itinerum con-
summare non posset.

13. Factum est autem, ut, dum contemptis car-
nalibus, spiritualia zelo ferventiore sectaretur, præ-
nimiis vigiliis, jejuniis et lectionibus, orationibus et
meditationibus, et reliquis sacris exercitationibus,
capitis et stomachi gravissimam decideret in ægri-
tudinem, cuius molestiis et cruciatibus, omni fide
frequentioribus et acrioribus, per quadraginta ad
minus annos, quoad vixit, nequaquam caruit, atque
ita ad illum, cuius supra meminimus, Satanæ ange-
lum, quo multiplicius colaphizatus minus extolleret,
alter est additus. Quantum autem his duabus
afflictionibus, tentatione videlicet et ægritudine, tan-

Hugo credi socius in scholis suis magistri Brunonis. »

(19) Erat tum hoc S. Rufi monasterium ad muros urbis Avenionensis; sed postea ab Albigensibus vastatum, dein Valentiam translatum est.

(20) Monasterium S. Theofredi, a S. Calminio duce
Arvernorum exstructum, sex leuis distat Rodio, in cuius
est diœcesi. Coluntur S. Calminius 19 Augusti, et S.
Theofredus 18 Aug.

quam aurum in fornace, decoctus atque purgatus, in spiritualem erga Deum devotionem, et in omnium affictorum veram compassionem exreverit, nec ipse adhuc vivens ad plenum, si vellet etiam, posset exponere. Quo enim per hæc magis affligebatur, eo vehementius spretis, quæ mundi sunt, in Deum, refugium verum et unicum, totus efferebatur, voluptatem inde, sicut aiebat, tanto pleniorum hauriens atque suaviorem, quanto fuerat angustiam passus acerbiorem, juxta illud psalmi : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolations tuæ lœticaverunt animam meam (Ps. xciii, 19). » Hujusmodi alteritatum (21) in eo ad finem usque non cessavere vicissitudines ; nunc enim in superna totis viribus spiritualibus erectis oculis, gustando et vidento quoniam suavis est Dominus, ineffabilibus recreabatur gaudiis ; nunc infirmitatibus humanæ pondere relapsus ad solita, prioribus non vacabat angustiis. Utrobique lacrymæ ; ibi pro gaudio, hic pro tædio. Quid plura ? Factæ sibi fuerant lacrymæ suæ panes die ac nocte ; non has illi prospera, non has siccabant adversa ; vix legere, vix psallere, vix sine his divina meditari. Adeo namque harum in eo excreverat gratia ut frequenter nec edenti, nisi frenatae, deessent ; multoties enim per has sibi et sociis convivium, maxime aliquot ante finem annos, vel impiedebatur, vel fuscabatur.

14. Habebat quippe lectorem, a quo sanctos codices, quorum non paucos scribi fecerat, et alibi et præcipue sibi ad mensam legi faciebat, ut duplicatis deliciis sese suosque saginaret. Cumque lectori de divinis vel severitatibus vel miserationibus aliquid occurisset insigne, idipsum bis aut ter dicere compellebat ; nec mora, spiritali per Scripturam voluptate gustata, concussis ab imo visceribus, tantis lacrymarum infundebatur irriguis ut voluptatem ventris et gutturis, et sibi funditus tolleret, et in sociis temperaret. Edocti itaque per experientiam comites, cum tales motus cernerent imminere, inueniebant lectori cedere et aliquantis per a legendō cessare, ut taliter molestiam hanc possent ad tempus declinare. Hanc autem divini muneris gratiam peccatores, ob confessionem ad eum venientes, vel maxime sentiebant, clementer enim hos humiliterque suscipti, patientissime audiebat; aliquando flens ipse cum flentibus, aliquando vero ad lacrymas suis eos excitans fletibus : quod uno liquebit sufficienter D exemplum. Vir Deo charus Gauterius (22), cognomento Calnesius, qui apud nos in monachatu diu laudabiliter vixit et obiit, solebat referre, quod cum in sæculo positus, suas ei confiteretur offensas (erat enim in Ecclesia Gratianopolitana litteris et honore præclarus), incubuerit ipse super caput ejus, et tantam vertici lacrymarum infuderit copiam ut madefactis capillis, deorsum etiam rivuli per confitentis ora defluenter. Porro mulierum confessiones non minus caute quam benigne suscepiebat : non enim in an-

A gulis, aut obscuris aut secretis locis eas audire solitus erat ; sed potius ubi a pluribus conspicere posset, et aurem quidem satis familiariter applicabat, oculorum autem in alteram partem vertebat aspectum, auditum solum, propter insidias diaboli, hujusmodi negotiis asserens applicandum.

CAPUT IV.

Oculorum et aliorum sensuum ac linguae sancta custodia.

15. Prædictam suorum oculorum custodiam increbili semper et ubique circumspectione servabat, ita ut cum potentis ac nobiles mulieres juxta illud Apostoli : « cui honorem, honorem (Rom. xiii, 7), » ad colloquium honorifice hilariterque frequenter susciperet, multa coram se diuque tractantium facies penitus non videret. Dicebat enim cogitationes illicitas difficillime posse vitari, nisi quis corporis sensus vigilantia multa compresserit ; intrare autem, secundum Prophetam, mortem per has quasi fenestræ, et ingredi domos nostras (Jer. ix, 21). De qua etiam cohibentia sensum dum vice quadam cum religiosis quibusdam colloqueretur (inter quos erat vir litteris et puritate conspicuus : dominus scilicet Airaldus, archipresbyter tunc ipsius, nunc Mauriensis episcopus), respondit idem vir Domini Airaldus passim se mulieres aspicere, nec earum sibi nocere contumulum ; est ènī castissimus. Ad quod ille, non a mulierum tantum, sed a virorum quoque vultibus religiose mentis avertendum respondit intuitum ; asserens (quod experientia sua potest quisque conjicere), per communionem humanæ mutabilitatis atque compassionem, fieri ut affectiones conspecti frequenter ad conspicientem inæstimabili velocitate pertranseant, et, verbi gratia, de irato iratus, et de tristi tristis, et de lasciviente fiat lascivens ; quas passiones satis esse habere quemquam proprias, non in se transcribere taliter alienas : nullius se totius episcopatus sui mulieris, præter unius, ita faciem aspexisse, ut ex consideratione vultus, si occurreret, quænam esset, posset agnoscere. Quid hac responsione castius ? quid circumspectius ? quid philosophia vera resertius ? Talem utique se mulieribus exhibuisse, castissimum ; talia in humanis affectionibus advertisse, sapientissimum. Hinc fuit illud quod cum de matre mea (quæ cum eo, quæ voluit, quandiu voluit, locuta fuerat) ab eo quæsissem utrum eam valde senecta fregisset, paululum secum præmeditans, « Nescio, inquit, utrum sit vetus an non. » Hinc et illud, quod muliere quadam, potentia nobilitateque præclara, cujus nomen edicere nolumus, in ejus conspectu, quam morose placuit, multa loquente : cum et ipse, quod libuit, respondisset, illaque discessisset, dicerentque socii ejus, quos prudentes et religiosos semper habere curabat, cur non eam corripuisset, quod se suamque faciem tam facete tamque lascive poliret, respondit ille, non sine horrore quodam et execratione, faciem ejus se penitus non vi-

(21) Alteritas, vicissitudo. S. Augustinus *De musica*, lib. vi : « Cum adhuc haurient ea, quæ nonnulla, ut ita di-

cam, alteritate corpus afficiunt. »

(22) Aliis *Galterius* et *Gualterius*.

disse. Et quidem mirum, quod faciem illius unius non viderat, qui nullam noverat? Ubi nunc sacerdotum, ubi plurimorum in sacro habitu constitutorum curiosa lascivia, lascivaque curiositas? Attendant hæc et imitentur, si possunt; mirentur et revereantur, si non possunt. Sed et qui sanctitatem sine miraculis nihil ducunt; quæ nos ideo non magni facimus, quoniam ab electis hæc et reprobis haberi communiter scimus, et in majoribus patriarchis multisque aliis qui Deo valde placuere sanctis vel nulla vel pauca reperimus: qui tamen, ut dicere cœperamus, miracula querunt, etiam atque etiam considerent utrum mirabilius ab hominè, mortali carne circumdato, quidquam debeat exigi; et utrum cuiusquam possit non impossibile videri, per quinquaginta et amplius annos grandem episcopatum a quolibet homine regi, et præter unius, nullius omnino feminæ faciem sciri. Et certe erat hæc ipsa parum quidem formosa, sed consili ejus satis indiga. Et tamen ad ipsius præsentiam, non solum ex suo, sed etiam ex aliis episcopatibus, seu pro confessione, seu aliis causis innumeris, tanto devotius frequentiusque venebant, quanto sanctiorem cognoverant.

16. Non autem hunc solum, id est, oculorum sensum, sed et cæteros omnes simili diligentia cohiebat. Aures namque et linguam cum a cæteris illicitis, tamen quam maxime ab obtrectationibus frenans, aiebat sufficere unicuique propria peccata, nec esse necesse ut alienis, suam vel audiendo conscientiam, vel loquendo, contaminet linguam. Rumores nec interrogabat, nec facile referebat. Veracem autem eum fuisse in suis sermonibus, quo certius quam inimici testimonio probare poterimus? Guigo (23) comes, ad ea quæ mundi sunt homo satis idoneus, circa eumdem etiam Dei famulum tranquillitatis tempore valde devotus, invictissime pro justitia resistenti, molestias non parvas nec paucas intulit, bis namque, ut multa taceamus, ab eo pro suis est excommunicatus excessibus, bis eum episcopalibus expulit dominibus. Itaque cum grande placitum inter eos haberetur, in præsentia Guidonis (24) Viennensis archiepiscopi, qui postea papa Calixtus effectus est, et vir Dei, justa illud quod scriptum est: «Justus quasi leo confidens absque terrore erit (Prov. xxviii, 1), » justitiam adversus comitem aperta contradictione defenderet, indignatus ille atque iracundiæ facibus inflammatu, paratusque, sicut apparuit, quidquid D potuisset objicere, quasi pro gravi crimine intulit, dicens: «Audivi aliquando a vobis ego, quod verum non erat dici.» Ad hæc sanctus episcopus, coram cunctis qui aderant (aderant autem diversi ordinis non pauci) interrogavit utrum se scientem audisset mentitum. Tunc ille, quanquam iratus, quanquam furore repletus, veritatis tamen pondere pressus,

(23) Floruerunt isto tempore Guigo Crassus, filius Guigonis veteris, qui et comes Albonensis, et Guigo comes Forestensis, de quibus agit Nicolaus Choirerius, lib. ii Delphinatus pag. 797. At quisnam hic ἀντονομαστικῶς Guigo comes appelletur, dijudicent alii.

A eum se respondit scienter nullatenus audisse mentitum. De veriloquio igitur ipsius hoc unum hostis et irati sufficiat testimonium.

17. Et quanquam digressionis forsitan arguamur, quia tamen per comitem beati viri patuit veritas, per eundem monstretur consequenter etiam charitas. Infestissimus, ut dictum est, erat ei, adeo ut non in suis domibus, sed aut nobiscum, aut Lugduni demoraretur; ejus quippe civitatis Ecclesia magnam illi reverentiam, magna que in suis tribulationibus præsidium semper exhibuit, ejusque consiliis in gravioribus uti negotiis pergratum habuit. Cum ergo die quadam de comite pariter loqueremur, ait ipse bonam se de salute illius spem gerere, nec assecutum Dei misericordiam desperare, quia nunquam B delectabilius aut ferventius quam pro eo solitus fuisse orare. Miranda charitas, sed et stupenda non minus humilitas! Quid enim charitate plenius, quidve apud homines singularius quam orare non segnus pro persequeente quam obsequente? Quid autem humilius quam hanc ipsam devotionem non ad sua, sed ad ipsius referre merita, non quæ jam esse sciret, sed quæ futura speraret? Quia igitur certum est ab eo mandatum esse impletum, quo dicitur: «Diligite inimicos vestros, benefacie his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos (Matth. v, 44), dubitari non licet assecutum etiam mercedem quæ sequitur: «Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (ibid., 45).» Qua profecto mercede nihil beatius, ut et præcepto nullum sublimius. Accedant itaque, qui cordis non carent oculis, ut videant cujus sit meriti qui talis executor præcepti, tanti compos est præmii.

18. De tactu vero vel odoratu superflue facimus mentionem; quorum alterum, id est odoratum, ad hoc solum curabat, ut putores propter passiones cerebri non admitteret; alteri vero, id est tactui, et antequam ordinaretur, in totum valeficerat. Nec ideo se suosque sensus ab intuitu seminarum tam disciplinate frenebat, quod circa libidinis vitium se sentiret infirmum (quippe quem et præsatæ tentationes atque infirmitatis angustiæ, et ecclesiasticae dispensationis multiplices curæ, et maxime assiduum legendi, psallendi, orandi, meditandi, speculandique divina studium, ad hujusmodi delectationes pene fecerant insensibilem), sed ut sui habitus et officii, qualem decebat, maturitatem severitatemque servaret; et contra inveterati hostis insidias, circumspectionis infirmioribus, quæ sequerentur, exempla monstraret; docens non debere quemquam de quantilibet puritate vel firmitate præsumere, cum et homo, testante Job, in eodem statu non perseveret (Job xiv, 2); et adversarius rugiendo sicut leo cir-

(24) Guido, e nobilissima comitum Burgundiaæ familia, creatus archiepiscopus anno 1083, dein legatus apostolicus, papa electus est an. 1119, et Calixtus II dictus, mortuus an. 1124.

cumiens, quærat sine cessatione quem devoret A (*I Petr. v, 8*) ; David et Salomonem pro oculis ponendō, quorum, quia se circa mulieres exhibuere licentius, alter ex summa innocentia in adulterium decidit et homicidium ; alter de sapientia, qua mortales cunctos excesserat, in servitutem usque despuit idolorum. Desideria porro ventris et gutturis vir beatus instantia quanta represserit, res ipsa, tacentibus nobis, certioribus probat indicis. Capitis namque dolores et stomachi, his maxime creati studiis, satis et super satis eum ab hujuscemodi monstrant abstinuisse deliciis.

CAPUT V.

Eleemosynæ factæ, munera spreta, dissidiæ sublata, conciones, auctoritas summorum pontificum defensa.

49. Eleemosynæ sane fuit et per se diligens executor, et in aliis etiam fervidus exhortator; exceptis enim domus suæ duntaxat necessitatibus, cuncta pene, quæ consequi poterat, non in thesauros con gerebat, posterorum vel dissipanda litibus, vel consumenda luxibus, sed sciens illud Apostoli : « Hilarrem datorem diligit Deus (*II Cor. ix, 7*), » distribuit lætus egentibus. Denique annulos aureos et gemmatos, calicem etiam similiter aureum vendidit, tempore magnæ famis, horreis defectum minantibus, et alendis impedit pauperibus. Adjuvantes etiam non minime hanc in eo gratiam potentes et nobiles, qui sanctæ conversationis ejus, longe lateque salubriter suaviterque fragrantis, odore percepto, de remotis etiam regionibus, quamvis eum non vidissent, ob divinam tamen reverentiam beneficia multa mittebant. Procul non a mensa tantum ejus, sed a totis etiam atriis, histriones tanquam vasa perditionis et organa falsitatis, procul militares clientes, tanquam rapinarum et cædium et totius instrumenta crudelitatis, procul etiam equites, nisi rari, et ipsi raro, respectuque quam maximi specialis (25) utilitatis. Non enim æquum putabat ecclesiarum bona, quæ patrimonia sunt æstimanda pauperum, in aliorum expendi, præsertim malorum, usibus hominum; imo magis semetipsum, tanquam ex pauperibus unum, graviter accusabat, quod sibi ac sociis, de rebus sibi commissis competentem sumeret copiam, ac non potius sustineret cum pauperibus et ipse pauper in opiam. Eleemosynam igitur, ut diximus, libenter faciebat, sedule suadebat, pro satisfactione etiam penitentibus injungebat. Hæc namque tria præcipue culpas suas emendare cupientibus sectanda præcipiebat, orationem, jejunium, et eleemosynam, non humanam in hoc temeritatem, sed evangelicam sequens auctoritatem. Dicit enim Dominus pessimum dæmoniorum genus ejici non posse, nisi in oratione et jejunio (*Marc. ix, 28*). Alibi quoque Pharisæis loquens : « Date, inquit, eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (*Luc. xi, 4*). »

B 20. Verum si scribere velimus quanta moderatione hæc ipsa pro personis, viribus, affectibus et facultatibus dispensare solitus erat, quamque sapienter et sobrie res suas in suorum et suos spiritalis et corporales usus, nec non et pauperum solatia distribuerit, erit quidem non solum sanctitatis ejus, sed et solertia documentum evidentissimum : sed lectoris debemus vitare fastidium. Illud sane quo pacto præterire possumus, quin vel breviter attingamus, quod cum frequentissime suorum et alienorum causas mundanas et ecclesiasticas audiret, ventilaret, terminaret ; cumque in subditis sibi clericis per tam prolixum vitæ spatium toties consecrationes, degradations, reconciliations, pro personarum et ecclesiarum competentibus causis et necessitatibus, celebraret, manus suas tamen ab omni, secundum propheticum præconium, excussit munere (*Isai xxxiii, 15*). Eo iudice, nulli unquam, personæ dignitas, nulli pecuniae profuit quantitas, nullum paupertas, nullum quantacunque officiorum sive natalium rerum fecit extremitas ; non mihiorem amicus, non duriorum expertus est inimicus ; non deargentatam convictis vel confitentibus imposuit poenitentiam, non lucrosam in placitis defendit ediditve sententiam ; non considerabat personam pauperis, non honorabat vultum potentis : quod beati viri eo præclarius illustrat meritum, quo rarius vel in præsentibus, vel in præteritis habet exemplum. Quanta nobis hoc loco, si laudare comparatione malorum bona velimus, offerunt materia in præsentium temporum fæces inveniendi ; in quibus, cum dedecore atque eversione honestatis et æQUITATIS, pecunia tempora penetrat, alteria maculat, sacerdotia venundat, innocentiam exterminat, omnia divina profanaque contaminat ! Ex cæcant nunc munera oculos sapientum, et subvertunt verba justorum ; omnes diligunt munera, sequuntur retributions ; a minimo usque ad maximum omnes avaritæ student, a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, non deficit de plateis nostris usura et dolus, postremo in capite omnium avaritia, et pecuniae obediunt omnia. Sed hæc hactenus ; non enim ista suscepimus.

D 21. Ad Dei igitur hominem verba vertamus, qui temporalium negotiorum litigiosas causas æternorum amore non amare, sed tolerare, magistra pietate, didicerat. Dicebat enim omni febre molestiora sibi placita, modisque omnibus his abrenuntiatum si non in hoc Deum se sciret offensurum. Intererat autem illis tantummodo pacis obtentu, maxime pauperum atque ecclesiarum ; his etenim noverat gravius motus nocere guerrarum. Ubi vero inexorabilia in aliquibus odia et inexpiables repererat iras, tunc demum fortissime, de Dei fisis auxilio, totusque in charitatis atque humilitatis solitus affectum, instantissime ac devotissime, offensis, pro his qui offenderant, supplicabat. O quoties salutis humane quasi cœcatus desiderio, in coenosa se pro talibus causis loca pro-

(25) Loco *specialis* in altero nostro ms. legitur *spiritualis*, quod et margini apud Surium appositum est.

jecit ! quoties ad pedes contemptibilium etiam per- A si humilitas, quis dejectior ? si eleemosyna, quis lar-
sonarum diu prostratus jacuit ! Nec facile, imo pene
nunquam frustrabatur optatis ; nam et si qui nega-
sent, non solum gratis, sed et cum satisfactione poe-
nitentes, offerebant postea non roganti quod nega-
verant supplicanti. Tantam quippe omne genus homi-
num ei reverentiam deferebat, ut Deum graviter
offendisse se crederet quisquis ei postulata nega-
set.

22. Fuit etiam praedicator egregius ; erat quippe non mediocriter litteratus. Sed et ingenio et memo-
ria bene praeditus erat, inquantum molestia capitis non obtundebat ; nam et litteras suas ipse dictabat,
eas praesertim quarum ei cura propensior erat. Ideo autem praedicans facilius suadebat, quia quod verbis dicebat, operibus ostendebat. Ut enim commissam efficacius instrueret plebem, faciendo præveniebat sermonem, sicut et de Domino scriptum est : « quia coepit Jesus facere et docere (*Act. i, 4*). » Instruebat igitur ad confessionem, excitabat ad poenitentiam, promptam ad ignoscendum divinam monstrando clementiam ; nec quererbat in quo a litteratis quasi sapiens laudaretur, sed quod ab auditoribus et melius intelligeretur et utilius retineretur. Denique in tantum auditores ejus interdum praedicatione ejus movebantur, ut capitalia etiam aliqui crimina, Deum magis verentes quam homines, publice faterentur ; quod sequens declarabit exemplum : Apud Vinnai-
cum castrum (26), populo multo, ad dedicationem ecclesiæ congregato, verbum fecit quo in multis lacrymas audientium corda resolvit. Ibi mulieres duæ, quæ (sicut apparuit) ejus verba profundius aure cordis imbiberant, audientibus pluribus scelera confessæ sunt quæ commiserant ; et posterior quidem quid dixerit, non satis habemus compertum ; prior autem suum se prodidit occidisse maritum. Cumque vir Dei necis exquireret modum, retulit in escam illi se dedisse venenum ; post quæ jussit praesentes abscedere, ut ei cæteri, quod volebant, liberius possent ostendere. Tanta vero ad confitendum fuit reliqua plebis instantia, ut ne dimidiā quidem partem ejus, in tali opere valde licet devota, auscultare quiverit tolerantia. Hoc a viro ætate et sanctitate reverendo Wilhelmo, S. Theofredi nunc abbate, tunc monacho, nos audivimus, qui beati viri per annos plusquam viginti comes exstitit individuus.

23. Sed quando nos omnia bona ejus, vel breviter tangendo, memoriae mandare poterimus ? Congesserat namque in illum unum divina gratia virtutum orna-
menta plurima, quæ disperita per singulos, plurimos illustres sufficienter facere possent atque conspicuos. Si enim laudatur castitas, quis illo mundior ? si ser-
monis veritas, quis in loquendo cautior ? si Dei charitas, quis ferventior ? si proximi, quis benignior ?

A si humilitas, quis dejectior ? si eleemosyna, quis lar-
gior ? si oratio, quis devotior ? si lacrymarum gratia, in quo effusior ? si contemplatio, in quo sublimior ? si tolerantia, quis in tribulatione fortior ? si justitia, quis districtior ? si prudentia, quis circumspectior ? si temperantia, quis moderatior ? Verum, cum talis esset ac tantus, ipse tamen, juxta illud Evangelii : « Cum feceritis omnia, dicite : Servi inutiles sumus (*Luc. xvii, 10*) ; se infructuosum, se semper accusare non cessabat inutilem, qui episcopi locum occuparet, episcopi honorificentiam susciperet, episcopalia bona consumeret, episcopi vero nec merita, nec fructus haberet. Et certe præsto erant quæ possent menti ejus non modo solamen afferre, sed et in superbia, nisi tam solida esset, extollere. Ut enim taceamus quæ clero pariter et plebi per eum bona provenerant, eremus Carthusiæ, Calesiensis abbatia, excubiarum eremus, regularium canonicorum apud Miserenum et apud S. Georgium domus, ipso admittente cooperant, ipso spiritualiter et corporaliter fovente profecerant. Sed ipse imperfectionem suam, qua nec Apostolus carebat, dicens : « Non quod jam acceperim aut perfectus sim (*Phil. iii, 12*). » tantummodo cogitans ; et cum Psalmista dicente : « Ut sciam, quid desit mihi (*Psal. xxxviii, 5*) ; non quid sibi virtutis adasset, sed quid deesset subtili admonitione discussione considerans, episcopalem sarcinam modis omnibus exuere desiderabat ; qua sententia vel desiderio, sicut in principio diximus, ab initio sue promotionis ad mortem usque non caruit.

C 24. Hac igitur voluntate in dies augmenta sumente, Romam legatos et litteras in hoc ipsum ad vene-
randæ memorie papam misit Honorium (27). Sed cum legati postulata non impetrassent, imo magis litteras ad eum consolatorias et ad perseverandum exhortatorias accepissent, ipsem, quamvis morbis ac senectute gravatus, spe tamen in posterum quiescendi roboratus, eundem Romanum pontificem adire curavit, rogans suppliciter et obtestans dari senectuti suæ licentiam quiescendi, et Ecclesiae Gratianopolitanæ meliorem in suum locum pastorem substituendi. Sed nec ipse (quamvis multas, ut putabat, justas et animi et corporis allegaret occasiones) impetrare valuit, ut sibi tantum et Deo vacare permitteretur. Creditum est enim quod sola auctoritate et sanctæ conversationis exemplo plus posset plebi prodesse subjectæ debilis et ægrotus, quam quisvis alias, robustus licet et sanus. Concessis itaque cæteris quæ petebat, honoratusque a summo pontifice et consolatus ut potuit, ad propria remeavit ; dimittendi tamen episcopatum non depositus desiderium.

D 25. Defuncto autem Honorio (28), cum per tyran-
nicam et schismaticam rabiem, non suis meritis, sed

(26) Vinnacum castrum, vulgo *Vinay* oppidum, sex M. P. ab Antoniano cœnobio distans. In altero ms. legitur *Insuicium* ; et Surio adjectum est *Jusnaicum*.

(27) Successit Calisto II pontifici Honori II, anno 1124, 14 Decemb. Et obiit mense Februarii anni 1130.

(28) Successit jam dictis mense et anno Innocentius II.

cognatorum et fratrum fultus præsidii, Petrus Leo- A et temporalium rerum continens formas. Ea ergo nis (29) adversus vestram innocentiam, quæ beatæ memoriae Honorio successerat, emersisset, atque hoc vir Dei certissime comperisset, morbis licet, ut diximus, et ætate consumptus, zelo tamen domus Dei, cuius diligebat decorem, perrexit Anicium (30), ut eumdem cum aliis episcopis excommunicaret schismaticum. Quæ profecto excommunicatio, propter auctoritatem tanti viri, contulit multum et profectum Catholicis et detrimentum schismaticis. Et certe tam idem Petrus, quam pater ejus, sancto viro multas olim venerationes et obsequia præstiterant; sed beatus homo in tali negotio, id est, ubi periclitabatur justitia, nec amicitia flectebatur, nec potentia terrebatur. Nam et ante aliquot annos, cum Henricus imperator papam Paschalem, cum clericis et parte civium, in ecclesia B. Petri nefanda proditione cepisset, et eorum qui secum erant capti, pietate victum, ad illicita pacta coegisset, ipse præ cunctis, ut apud Viennam (31) excommunicaretur, effecit; qua excommunicatione, Ecclesiæ suæ Domino roborante sententiam, tyranni illius in contrarium est mutata prosperitas, et imperiali dignitate privata prosperitas. Declinante igitur persecutiones præfati schismatici serenitate vestra, et Gallias ingressa, occurrit ei Valentiam B. Hugo, cum lacrymis rogans et obsecrans (quod et pridem ab antecessore vestro petierat), ut scilicet cunctis sarcinis et honoribus ecclesiasticis absolveretur, et utilior in Ecclesia Gratianopolitana pastor eligeretur; sed nunc tunc quidem impetrare potuit, quod tam efficaciter humiliorque pativit.

CAPUT VI.

Morbus, visitantibus monita data, mors, sepultura.

26. Ab hoc tempore cœpit in dies magis magisque deficere et morti crebrescentibus molestiis propinquare. E duobus namque Satanae angelis, quos ei ad colaphizandum, ne extolleretur, datos supra retulimus, tentatione videlicet atque infirmitate, alter, id est tentatio, ita extinctus est ut nec vestigium ejus nullum relinquerebat; alter vero, hoc est infirmitas, excrescere quotidianis non cessavit augmentis, donec illo obeunte, ipse quoque pariter finiretur. Sed cum et antea semper verbis et operibus, in ejus beata anima Deum habitare claruerit, tum præcipue in hac infirmitatis afflictione postrema, quis vel quanti foret meriti, et quam sincero Dominum veneraretur affectu, et quam vera dilectione in tam diuturna vita sua justitiam veritatemque defensasset, latere non potuit; nam per ejusdem infirmitatis nimiam violentiam, deleta vel perturbata est pene tota memoria, in ea duntaxat parte quæ bonis malisque communis est, et bonis ad bonos, malis ad malos indiferenter usus deservit, localium

(29) Petrus Leonis Romanus, anno 1120, creatus cardinalis, antipapa dictus Anacletus II, de quo egimus 10 Febr. in vita S. Guilielmi eremitæ, occasione Guilielmi ultimi ducis Aquitanie, a S. Bernardo ab hujus schismate ad Innocentii II obedientiam reducti.

A et temporalium rerum continens formas. Ea ergo memoriae parte oblitterata sive confusa, pars illa que veritatis et justitiae totiusque divini cultus impressa lineis in hominibus sanctis et angelis tantum con gruit pietatis actibus, non solum sequit ut prius, verum etiam constantior interdum ferventiorque innotuit, adeo ut litanis et psalmis pectorisque contusionibus, diebus ac noctibus divine clementie aures interpellando, religiosis, qui sibi serviebant, onerosus plerumque fieret fratribus.

27. Aderant namque ad serviendum ei, tam ex sociis propriis quam ex nostra et Calesensi, nec non et Excubiensi domibus, octo vel novem, et interdum etiam decem, partim litterati, partim sine litteris, omnes religiosi fratres; nec ulla prorsus persona secularis ad ipsius admittebatur obsequium. Hi vero die noctuque corporalibus ac spiritualibus necessitatibus ejus devotissime serviebant. Erga quos, servitores videlicet suos, quantum in humilitate (quam inter cæteras virtutes præcipue sectatum supra retulimus) profecerat, quamque profunde puri cordis sacræ eam impresserat recessibus, manifestis ostendit indicis. Nam si quid opus habebat, non a quocquam eorum jubendo tanquam dominus, sed rogando; nec humanam, sed divinam potius remunerationem imprecando, suppliciter exposcebat, verbis gratia:

«Exhibe vel fac mihi hoc aut illud propter Deum,

ut Deus hoc tibi retribuat in futuro. • Mirabantur autem et vehementer stupebant quod qui subjectos

omnes, et propriam præsertim familiam tanta au

ctoritate tantaque severitate regere consuevit, in

ægritudine, quando solent alii, morbi stimulante

molestia, ad irarum et indignationum motus esse

procliviores, tantam mansuetudinem, tantam induerat humilitatem. Nam, etiamsi quis vel modice re

prehendisset eum, vel aliquam molestiam in ejus

familia se pertulisse dixisset, protinus pugnis gra

viter pectus verberans, se reum clamabat, et virga

rum disciplinam imponi sibi devotissime flagitabat.

Quod quia cuncti propter multam circa eum rever

entiam recusabant, flebat ubertim, confessionemque

illam, qua mysteria celebraturus ut fuerat solitus,

innumerabiliter repetebat. Psalms quoque et divi

narum Scripturarum sententias, litanias etiam et

orationes ecclesiasticas die noctuque incredibili in

stantia frequentabat, ita ut nocte una (sicut nobis

D veraci narratione relatum est) Dominicæ orationes

trecentas expleverit. Cumque a servientibus sibi cor

riperebatur, quod haec agendo non solum suo fatig

ationem corpori, sed etiam augmenta præberet infir

mitati, respondebat ille, non solum non hinc suis

incrementa miseriis, sed insuper magna provenire

remedia.

28. Ita quippe his assueverat studiis, et ita dulcedinem divinæ laudis et obsecrationis medullitus im-

(30) Anicum seu Podium B. Mariæ in Arvernia, ubi Gerardus ep. Engolismensis depositus est.

(31) Anno 1112, præside Guidone archiep. Viennen., et valde collaborante S. Godefredo, ep. Ambianensi, qui colitur 8 Novemb.

biberat, ut cum cætera pene omnia per passionem, A prædiximus, capit de memoria diffugissent, hæc prorsus de sanctissima ejus mente nulla vel phrenesis vel alterius morbi vi potuerint aboliri. Imo tanto hæc instantius et delectabilius revolvebat, quanto cætera, oblivione quoque juvante, rarius incursabant. Et cum plerumque, hac ipsa oblivious cogente, ubi esset, vel cum quibus esset, nesciret interrogatus tamen de his quæ ad justitiam religionemque pertinebant, sine cunctatione veracissime sapientissimeque respondebat. Nam cum falsus rumor exisset quod comiti Amedeo (32), qui comitis Umberti, patris videlicet sui, secutus exemplum, non exiguum beato seni reverentiam exhibebat, filius natus fuisset, quærerentque qui assistebant ei an eum vellet ipse baptizare, illico non sine aspernatione respondens : « Non, inquit, a quo quis baptizetur curandum est (33), cum baptismus, a quounque datus, sit semper idem. » Item disceptantibus inter se qui aderant quis successorem ejus, eo ipso petente jam electum, in sacerdotem consecraret, similiter indignatus respondit non eligendum intra Ecclesiam catholicam ordinatorem, cum, licet diversis et a diversis datum sacerdotium, non possit esse diversum. Indignabatur autem in talibus facilius et vehementius, quia vel dubitare in his blasphemiam deputabat.

29. Accurrentibus etiam ad visitandum eum clericis et laicis, satis multum venerabiliter ac devote, pro personis et officiis, monitus saluberrimos infundebat. Inter quos Guigonem Desiderii, unum de majoribus post comitem, erga se præ multis devotum, cum flexis genibus (ita quippe omnes faciebant) ante lectum ejus benedictionem flagitaret, severa increpatione corripuit, dicens eum, injustas in subditos exactiones faciendo, animæ suæ perpetua tormenta lucrari. Ad quæ ille stupefactus ait non hæc sibi ab illo qui jam pene inter mortuos deputari poterat, sed a Deo potius, qui ei revelaverat, dici, asserens gravissimam revera recenter terræ suæ multam imposuisse, nequidque accepisse, nec post hæc ejus monita accepturum deinceps esse.

30. Carnotinus etiam episcopus, dominus Gaufridus (34), servo Dei ex quo notus singulariter etiam charus, post visitationem (quam ei tanto gratiorem quanto magis desideratam exhibuerat) Valentiam, ubi tunc eratis, ad vestri præsentiam reversurus, D cum, quid ex sua vobis parte dici præcipiteret, quæreret, ait ille ut pro se vestra benignitas Dei clementiam exoraret. Sed et hic cum quæreret quid pro se vellet orari : « Ut Deus, inquit, in me mundanum extinguat, et suum accendat amorem. » Id ipsum religiosos fratres, qui sedulum sibi exhibebant obsequium, sæpius precabatur, reum se et indignum

(32) Hic est Amedeus II, comes Sabaudæ, filius Humberti II, cui, anno 1103, mortuo successit, in Cypro insula defunctus Kalendis Aprilis, an. 1149.

(33) Scilicet sive is episcopus fuerit, sive parochus sacerdos.

A divinis beneficiis non sine pectoris contusione contestans. Quadam autem vice quidam ex sociis, tantis ejus fletibus atque spiriis motus, quasi consolatus : « Quid, inquit, Pater, tantum plangis, cum nec homicidium, nec perjurium, nec aliud quid criminale commiseris ? » Protinus ille : « Quid hoc, inquit, refert, cum sola cupiditas et vanitas, si divina non adsit clementia, perditioni possint humanæ sufficere ? » Quid prudentius aut compendiosius ab incolumi et integræ memorie potuit responderi ? Omnia quæ vel boni piis studiis versantur, vel mali perniciosi nisibus consequantur, duabus verbis, cupiditatis et vanitatis, inclusit.

31. Diensis etiam episcopus dominus Odolricus (35), unus ex ejus alumnis, et in Ecclesia Gratianopolitana per omnes honores usque ad decanatum (qui post episcopatum major ibidem est dignitas) ab ipso provectus, vitæ regularis habitum per reverendas manus sanctissimi sensi desiderans sumere, devotus advenit, ipso jam multa, morbis ingavescientibus, debilitate gravato. Cujus adventus causa, ministris indicantibus, vir beatus audita, tanto exultavit gaudio, tantaque protinus et repletus lætitia, ut oblitus infirmitatis, venienti occurrere gestiens, pene se de lectulo præcipitaverit. Accedente autem illo, osculatus est eum, et præ gaudio lacrymas fundens : « Exuat, inquit, te Deus veterem hominem cum actibus suis, et induat te novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis, » memoria, ut jam dictum est, ad communia ultra fidem deficiente, ad divina solito nonnunquam amplius exuberante. Nam et post multa sanctissima et saluberrima monita cum abiret, necedum atria cuncta transisset, id etiam mandare curavit ut de caligis peduleas abscederet, quatenus præter pedes totus jaceret vestitus; dolebat enim nonnullos in religioso habitu, ad sanctitatis injuriam, tibi dormire nudatis. Post hæc, juvantibus ministris, in planum descendit solum, prostratusque in faciem, magnas Deo, pro eo quod factum fuerat, cum lacrymis gratias obtulit; his indicis, quantum salutem desideraret humanam, pene jam defunctus ostendens.

32. Ridere autem, vel otiosis vacare verbis, aut rumores inutiles recitare, servitores suos, nequam patienter habebat; statim enim hoc ipsum severa increpatione frenabat, asserens tempora fletibus debita et pœnitentiae, occupanda lamentis, nec cachinnis, nec nugacibus relationibus, nec otiosis terenda sermonibus. Unde, quæsumus, etiam etiamque considererent, qui mirari nisi insolita non norunt, utrum vel in Scripturis, vel in humanis relationibus tale quidquam nosse potuerint, et utrum non omnino impossibile et contra naturam, et ideo incredibile etiam videatur, potuisse hominem corporalia et a

(34) Sedit Gaufridus ab anno 1116 ad 1138, legatus apostolicus Innocentii II, quem anno 1130 exceptit Carnutum et jam reducebat in Italiam.

(35) Aliis Odoricus et Uldricus, qui traditur vixisse usque ad annum 1144.

puero consueta de memoria perdere, et divina non potuisse, cum id potius naturæ vel consuetudinis exigat ratio, ut spiritualia et divina, tanquam subtleriora in minus assueta, captiuque difficiliora, prius abscedant; illa vero, utpote familiariora et humanæ infirmitati ad cogitandum faciliora, diutius maneant. Quod si ea, quæ circa sanctos contingere solent, quo rariora eo sunt etiam mirabiliora, quid eo mirabilius, cuius pro sui raritate, nec in scripturis ullum, nec in humanis rebus exstat exemplum? Et sentiat quisque quod vult, nobis autem videtur (nec aliter peritiores, eos maxime qui physicam norunt, sensuros existimamus) non minus singulare, minusve, imo forte amplius fuisse mirabile, inter tot tamque diuturnas et acerbas cerebri passiones, divinam cognitionem atque invocationem et religiosam non perdidisse devotionem, quam inter ecclœlos ardentesque laminas et succensas craticulas insuperabili constantia Christianam non negasse fidem. Ibi enim, quod infestat, exterius totum ingeritur; hic ipsa rationis instrumenta ipsaque divinorum et humanorum sensuum, quasi cellarium memoria, intrinsecus impugnantur; et qui eis præsidet animus, non aliunde nec alibi quam ex eis et in eis quibus juvari debuerat, dignioribus scilicet et sublimioribus, sibique pro sui subtilitate conjunctioribus sui corporis partibus, attentatur. Horum alterum in reverendis martyribus, alterum miramur in B. Hugone. Verumtamen hoc illi nec novum nec recens fuerat, in suæ namque mentis excessibus, quos utique crebros et sublimes habebat, relictis non solum cæteris, sed et semet sub se, supernam dulcedinem delectabiliter gustare solitus fuerat; unde etiam ad id recurrebat afflictus, quod incolumi fuerat dulcius. Apparet igitur B. Hugonem, sicut et sanctum Job, ideo tantis tribulationum procellis exagitatum, tantisque dolorum fornacibus instar auri decoctum, ut et ad societatem sanctorum purior et clarior hinc exiret, et quod non superficie tenus, sed ex totis medullis Deum dilexerat, mundus agnosceret, dum ab ejus invocatione nec doloris nec phrenesis vis cum ulla compesceret. Quid plura? In his usque ad ultimum perseveravit spiritum. Erga suam Carthusiam, ejusque priorem indignum (quod sine lacrymis non scribimus) specialem dilectionem, eorum in tantis afflictionibus memoria non carendo, demonstrans.

33. Anno itaque ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimo secundo, ætatis porro suæ ad minus octogesimo, mense quarto, consecrationis autem itidem ad minus quinquagesimo secundo, Kalendas Aprilis, sexta ante Palmarum Dominicam

A feria, circa gallicinium, B. Hugo, inter sui temporis episcopos operibus et fama singularis, pacata domo et cunctis referta bonis, commissa etiam Ecclesia ac plebe tranquilla pace fruente, migravit ad Dominum, successorem substitutum jam sibi Carthusiensem (sicut diu multumque desideraverat ante) relinquens. Servatum est autem corpus ejus insepultum, usque ad tertiam sequentis hebdomadæ feriam, serenis diebus et calidis, ita ut nemo desideraret æstatem, mirantibus plurimis, quod nec clemens aeris, nec circumstantis constipatae multitudinis æstu, nec ce-reorum calore tabesceret. Ad cujus venerandas exequias tres accurrerunt episcopi, Diensis, Gratianopolitanus, Carnotinus; qui præcedenti die, post secundam, quam ei in hac sua ultima debilitate visitationem exhibuerat, vix tandem recesserat; rogans, ut si brevi deficeret, post eum (quod et factum est) protinus mitteretur.

34. Statim vero ut ejus obitus fama percrebuit, accurrerunt, non ex suo tantum episcopatu, sed ex remotis quoque regionibus innumerabiles populi, cereos ac diversi generis oblationes afferentes. Omnis ætas, sexus atque conditio devotissime osculabantur pedes ejus, intantum ut sandalia ipsa, tanquam tincta pellis, saliva pariter et lacrymis obscurarentur; nam et lactentes offerebantur parvuli, quo tam sancti corporis tactu adversus omnia munimentur adversa. Nonnulli etiam sandalia ipsa, ardentiori fide osculando) mordebant; aliquid inde ob sanctificationem secum ferre volentes. Annuli ac nummi et res aliae sancto applicabantur corpori, ut eo sepulto pro reliquiis haberentur. Aderant ex nostris et Calesiensibus atque Excubiensibus plures conversi, sanctissimæ glebae custodes assidui, monachorum quoque et clericorum cum ecclesiasticis apparatibus greges quam plurimi; tantus autem concursus undique fuerat populi, et tam grata cunctis etiam defuncti præsentia, ut vix tandem eum permiserint sepeliri. Denique quinta defunctionis die, tertia, ut diximus, post Palmas feria, deceperunt turbas, promittentes quod ipsum extra ecclesiam efferrent ut eum liberius et intuerentur et tangerent. Hac itaque spe exeuntibus, et ita ecclesia Beatæ semper virginis Mariæ, ubi sepeliendus erat, ex parte vacuata; obseratis protinus firmissime janiis, sacri corporis venerandas reliquias, in præparato sarcophago, cum multa reverentia et ingenti lamentantium pariter et psallentium clamore, ponuntur. Frequentia porro turbarum circa sepulcrum ejus, modo rario modo densior, ob spem divinæ inse miserationis, propter ingentia beati viri merita, nunc usque perseverat.

ANNO DOMINI MCLXXXVIII.

GUIGO

CARTHUSIÆ PRIOR GENERALIS

HUJUS NOMINIS SECUNDUS

BERNARDUS, JOANNES, STEPHANUS DE CHALMETO

CARTHUSIANI

NOTITIA IN GUIGONEM

(FABRIC., *Bibliotheca mediæ Latinitatis*, III, 135. — De aliis vide infra Praefationem Petri Francisci Chiffletii)

*Guigo II, Carthusiæ prior generalis, qui abdicato an 1176 generalatu, diem obiit an. 1188, auctor habetur libri in capita 36 divisi, *De quadripertito exercitio celleæ, rerum sœcularium declinatione, meditatione, oratione et opere manuum*. Hunc cum aliis antiquis monumentis non dissimilis argumenti edidit Petrus Franciscus Chiffletius S. J. Divione 1657, 8°, in libro cuius titulus : *Manuale Solitariorum, ex veterum Patrum Carthusianorum cellis deromptum*. Recusum cum iisdem in Bibl. Patrum Lugd. tom. XXIV, pag. 1468-1501. Fortasse huic Guigoni tribuenda etiam *Scala paradisi* sive *Scala claustralium*, seu tractatus *de modo orandi, et de vita contemplativa ad fratrem Gervasium*; editus inter S. Augustini Opera in appendice, tom. VI, pag. 643, edit. Amst., et inter S. Bernardi, tom. II, edit. novæ, pag. 325-330.*

SCALA PARADISI

SEU TRACTATUS

DE MODO ORANDI ET DE VITA CONTEMPLATIVA

Guigoni II fortasse ascribendus.

(Exstat inter S. Augustini Opera, tom. VI, seu Patrologiaæ tom. XL, append., col. 997.)

GUIGONIS CARTHUSIÆ PRIORIS

EJUS NOMINIS SECUNDI

LIBER DE QUADRIPERTITO EXERCITIO CELLEÆ.

ACCEDUNT

BERNARDI Carthusiæ Portarum primi prioris; JOANNIS, Stephani de CHALMETO, ejusdem Carthusiæ monachorum,

EPISTOLÆ

NEC NON

Alexandri III papæ ad Arthaudum priorem Carthusiæ Alvericæ Epistola.

(Bibl. PP. XXIV, 1463, ex *Manuali Solitariorum*, cura et studio Petri Francisci CHIPPLETHI, societatis. Jesu presbyteri, edito.)

DE SEQUENTIBUS OPUSCULIS PÆFATIO.

Quia hæc opuscula curis nostris lucem nunc primum aspiciunt, et ignota fuisse videntur etiam Theodoro Petræo, qui nusquam eorum meminit in Bibliotheca Carthusiana, nostra sane interesse credimus, ut quibus ex bibliothecis, et quam vetustis ex codicibus prodierint, quibus ab auctoribus conscripta fuerint, et qualia denique sint, per nos ipso in operis vestibulo intelligatur.

I. *Liber De quadripertito exercitio celleæ, auctore (ut videtur) Guigone, priore Carthusiæ, ejus nominis secundo.*

Hunc librum ex codice Carthusiæ Portarum descripsimus, deinde ex codice Carthusiæ Parci, in Cenomanis, acceptas variantes aliquot lectiones, ubi opus fuit vel textui ut siores alligavimus, vel ad nostrum exemplar inter uncos adnotavimus, praemissis litteris *Par*: quibus Parcensis codex significaretur. Qui autem has diversas lectiones ad me transmisit vir humanissimus, atque admodum venerandus, dominus Joannes Chauvet, generalis scriba ordinis Carthusiensis, simul admonuit eum codicem Parcensem de illorum esse numero quos sanctus Gaufridus de Lauduno, Cenomanensis episcopus (sic enim vulgo nuncupatur, quamvis nulla Romanæ sedis auctoritate vindicatus), Carthusiæ Parci fundator secundus, ei domui contulit circa annum Christi 1244. Quod si ita habet, affirmare necesse erit descriptum esse Parcense illud exemplar ante annos circiter quadragesimos. Portarum vero codex etiam vetustior ex eo deprehenditur, quod habet voces quasdam remotioris ævi, et a puro Latio magis abhorrentes, quæ in Parcensi emendatae

A reperiuntur. His quasi vestigiis deducti, illum B. cui tractatus iste inscribitur, priorem Carthusiæ Wittheamensis, haud alium esse censuimus a Bovone, magnæ religionis et spiritus propheticæ viro, quem S. Hugonis Lincolniensis episcopi Vita prolixior, quinque in libros digesta ab auctore ejus domestico, Hugoni ex priore Wittheamensi ad episcopatam assumpto, anno Christi fere 1186, in ejusdem Wittheamensis

Carthusiæ administratione successisse confirmat, cum ante quinque admodum annos magnopere auctor fuisset, ut Anglorum regi Hugo idem Wittheamensi domui præfuturus concederetur: sic enim habet Vita illa S. Hugonis, lib. II, c. 3; in consultatione Patrum Carthusiensium super eo negotio: *Unus Bovo, quem postea priorem Wittheamæ hoc saepius*

B referentem audivimus, a Deo exisse verbum regis asserebat; de Hugone hæc subjiciens: *Credite me parvitiati. Inter præcipua Ecclesiae luminaria ipsum in brevi audietis, super candelabrum ecclesiastici regiminis sublevari. Dudum mihi virtutibus Hugo, episcopus potius visus est quam monachus exstisisse* Notatu autem digna res est, quod in dedicatoria scribitur: B. Prior pauperum Christi, qui in Wittheam commanentes: ordinem sunt Carthusiensem professi. Qua forma et Guigo prior V majoris Carthusiæ sic orditur prologum Vitæ S. Hugonis episcopi Gratianopolitani. *Domino et Patri charissimo, ac reverendissimo sedis apostolicæ pontifici Innocentio, Carthusiensem pauperum servus inutilis Guigo, perpetuam salutem, etc., et Carthusienses Majorevi, inter epistolæ Petri Cluniacensis, lib. VI, epist. 23: Petro Venerabili et honorando Dei gratia Cluniacensium abbati,*

frater humilis pauperum Majorevi prior vocatus, cum A eisdem pauperibus, æternam a Domino salutem. Ut minime dubium sit quin Carthusiani prisco ævo pauperes vulgo cognominati fuerint; quod scilicet eorum victus ac vestitus vel tenuitas vel asperitas præ cæteris emineret: quam in rem, videndum præter alias Petrus Venerabilis, lib. II De miraculis, c. 28 et 29, qui et quanti fecerit Carthusiense institutum saepè alias declarat; præsertim vero libri sexti epistola duodecima ad Eugenium papam, vicesima quarta ad fratres Majorevi, et quadragesima ad Basilium priorem Carthusiæ. Nunc porro procedamus ad inquirendum hujus auctorem operis: quem etsi neuter codex de nomine appellavit, quibusdam tamen inspersis rerum adjunctis, ad Guigonem ex priore Carthusiæ, ejus nominis secundo, nos quasi manu deduxit qui nimur abdicato generalatu, ad annos duodecim superstes, privatam in Carthusia vitam egit; obiit autem V Kalendas Octobris, anno Christi 1188, cum jam ante biennium Bovo Wittheami priorem agere coepisset. Nam in primis auctor, capite 15, et passim aliis locis Carthusianum se prodit. Deinde cum citet pluries juxta antiquam formam statuta Guigonis, quæ postea anno Christi 1259, aliter digesta sunt; medio tempore inter Guigonem primum (qui scripsit circa annum 1130) et annum 1259 scripsisse illum necesse est. Ad hæc eodem illo capite 15, et locis aliis, loquitur tanquam potestatem habens, ac priores ipsos totius ordinis Carthusiensis velut in generali capitulo præsentes alloquitur, et ea sententiarum gravitate compellat, quæ aut generalis præpositi auctoritatem, aut saltem ejus magistratus olim gesti reliquias redolent. Fuit igitur auctor et Carthusiæ incola, et præcipue in ea dignitatis. Atque hæc omnia vix invenias in quem apte convenienter, cum ab uno hoc Guigone discesseris: de quo hæc tradit quidam ejus ordinis scriptor: *Magnus sane vir, admirabili docilitate, et prudentia sine dubio humana majore, contemplationi ac quieti impense deditus, a capitulo generali absolutionem petiit et accepit, onus illud sibi longe gravissimum excutiens, quod se minus idoneum putaret, propter inexperienciam rerum humanarum, quas multa diuinarum contemplatione neglexerat. Pius tandem Guigo spiritum ad lucem emitit perpetuam, v Kalendas Octobris 1188, anno 12 post absolutionem: non tam vivendi ratione commendabilis, quam quibusdam supra humanum naturæ cursum dictis factisque admirabilis. Appellabatur ideo a plerisque omniæ non inani Angelus; qui ob vita innocentiam, angelorum ferias posteræ a morte luce apud superos agere meruit. Ita, si nostræ conjecturæ locus est, ediderit Guigo opus istud ad Bovonem Withamiam priorem circa annum Christi 1187, spiritualis ejus uteri filium se appellans, fortasse quod illo præfecto spiritus, aut conscientiæ suæ arcanorum consciæ arbitrioque usus fuisset in Carthusia. Sane Bovonis præ Guigone excellentia nonnullius argumentum est, quod in tabulis rei gestæ inter abbatem Bonavallis et Jocelinum Carthusiæ priorem, datis ad annum 1185, testes inscribuntur,*

A priore loco Bovo Carthusiæ monachus, tum Guigo ex priore domus ejusdem. Et hæc quidem impræsentiarum ex conjectura. In posterum si quid diversam in sententiam novæ lucis affulserit, nos in eam ultra ac lubentes concedemus.

Cæterum in hoc opere mirari quis possit quod ait auctor, cap. 28, reprobos angelos charitatem nunquam habuisse, adeoque charitatis quidem capaces fuisse, non tamen charitatem capientes; Ezechielem pro se allegans, cap. xxviii, versu 13, juncta interpretatione sancti Gregorii papæ. Ruperti sane institutio videtur vestigiis, hoc ipsum asserent lib. I, De operibus Trinitatis, cap. 16, et eodem ex loco Ezechielis, imo et Gregorii papæ, quem hic sublegit ac pene transcripsit. At istos seu Patres seu doctores sunt qui explicant de charitate actuali, quam angelos reprobos nunquam habuisse haud improbable est, præsertim posita quorundam sententia, asserentium eos uno tantum instanti a primo suo conditu ad lapsum usque perstisset. Quia tamen probabilitus est tam brevem non fuisse angelorum viam, et quia frustra infusi viderentur habitus supernaturales, si nullum unquam in actum prorupissent; malim dicere cum Joanne Martinon, disp. 43, de Angelis, sect. 5, n. 41, Ezechielem cum Gregorio potius intelligendos de charitate, non simpliciter, sed aucta per merita; ut indicat verbum repleri; vel etiam consummata per beatitudinem et gloriam, ubi charitas in actu secundo tanto major et intensior est, quanto visio Dei præstat actui fidei. Minus autem probable est quod aiunt Hugo de Sancto Victore in Summa Sentent. tract. 2, c. 3; Petrus Lombardus in 2, dist. 3, part II; Bonaventura idem, dist. 4, art. 1, quæst. 2, et alii nonnulli, angelos malos in statu puræ naturæ creatos fuisse, nec ulla gratia seu charitate habituali prædictos; quod angelico Doctori adversatur, quæst. 62, art. 3, imo et sanctis Patribus Græcis æque ac Latinis, si bene illorum mens percipiatur. Vide interpretes Ezechielis, ad locum propositum, et theologos scholasticos in citata loca Magistri et S. Thomæ, necnon Petavium, tom. III Theologicorum dogmatum. lib. I cap. 16.

II. Bernardi Carthusiæ Portarum primi prioris epistolæ tres.

D Hujus Bernardi, Portarum primi prioris, et ejus discipulorum Joannis ac Stephani, quas hic dedimus epistolas, uni debemus membraneo et bonaæ notæ ms. codici inclyti monasterii Juriensis, quod olim a primo suo exortu Condatuscense, exinde sancti Augendi sive Eugendi, novissime Sancti Claudii nuncupatum est.

A fundata Portarum Carthusia, hoc est, ab anno Christi 1115 usque ad annum circiter 1260, quinque omnino Bernardos priores ei domui præfuisse comperimus nobis est, vel admonitu domini Hugonis Buat, in Carthusia Majorevi coadjutoris, viri humanissimi, et sui maxime ordinis historiarum scientissimi; vel inspectione ipsa autographarum

veterum tabularum. In quarto et quinto discer-
nendis nihil admodum negotii fuit. Quartum enim,
cognomento *de Turre*, ex priore Portarum præfuisse
constat toti ordini Carthusiensi ab anno 1253 ad
1258. Quinto cognomen fuit *de Samia*, qui et ab
anno circiter 1256 ad 1260, Portarum priorem egit.
At alios Bernardos tres superioris ævi Portarum
priores (quos plerique scriptores in unum conflarent)
distinguere sane quam operosum est. Paucis rem
exsequar, quoad tamen argumenti ratio feret.

Primus Bernardus Portarum prior, idem et fun-
dator fuit, ex monacho Benedictino Ambroniacensi,
anno Christi 1115, unde et Portarum Carthusia,
primum a majore Carthusiacis Alpes jure antiquitatis
locum obtinet, et est ordinis totius post secundam
Calabricam tertia. Hujus obitum ac forma adno-
tatum legi in Necrologio Majorevi (cujus nominis
originem indicabimus in appendice hujus Manualis,
num. 31). *Pridie Idus Februarii obiit Bernardus,*
primus prior Portarum, MCLII. Sed jam multo ante
abdicaverat. Etenim ex tabulis Majorevi, anno
Christi 1147, die festo S. Thomæ apostoli, me-
minit Bellicensis sui episcopatus abdicati Bernardus
de Portis, idemque Portarum tunc prior. At erat jam
episcopus Bellicensis Willelmus Kalendis Septem-
bris 1144. Testatur enim Falco Lugdunensis archie-
piscopus, eo anno Christi 1144, inductione iv, pon-
tificatus Innocentii papæ II anno XII, sui porro epi-
scopatus anno secundo, Kalendis Septembribus, luna
27, venisse ad se Bernardum Portarum priorem,
cum Poncio, Bosone, et Stephano ejusdem domus
monachis, qui ab anno Christi 1115, per viginti
quinque amplius annos in eremo Portarum Christo
Domino deservierant, ut de suæ ditionis limitibus
orta inter vicinos controversia, ipsius Falconis
archiepiscopi, necnon Guillelmi Bellicensis episcopi,
atque Ismionis Ambroniacensis abbatis arbitrio
dirimeretur. Fuit autem exinde Guillelmus Bellicensis
episcopus saltem usque ad annum 1157. Cum igitur
Bernardus de Porta (quem a Bernardo de Portis
non distinguimus) tantum monachus Portarum legatur
in diplomate Portensi, dato ad annum 1135, iii
Nonas Maii (de quo et nos infra, in Stephano de
Chalmeto), illum medio tempore inter iii Nonas
Maias 1135, et Kalendas Septembres anni 1144, epi-
scopum Bellicensem fuisse necesse est; imo medio
tempore inter annos 1135 et 1138. Nam Bernardus
de Portis fuisse quoque asseritur Mauriennensis
episcopus post Airaldum, cuius obitum anno Christi
1138 ascribunt Mauriennenses. Meminit certe
Airaldi et Bernardi episcoporum Mauriennensium
ex monachis, Gaufridus abbas Altecumbæ in
Vita sancti Petri Tarentasiensis episcopi (ut est
in ms. meo exemplari) lib. I, cap. 16, et
utrumque e Portarum Carthusia assumptum affir-
mant Mauriennenses. Videtur ergo Bernardus de
Portis fuisse Mauriennensis episcopus ex Bellicensi,
ab anno 1138 usque ad annum saltem 1146, cum
appellatum legerimus in mss. tabulis Ecclesiæ Vien-

A nensis *Bernardum Moriennensem episcopum*, in pri-
vilegio eidem Ecclesiæ concesso, a Conrado Roma-
norum rege, anno regni ejus octavo, die Appari-
tionis Domini (nempe 6 Januarii), anno vero ab
Incarnatione Domini 1146. Abdicarit autem anno
eodem, vel proxime sequenti 1147, quo illum vidimus
Portarum duntaxat priorem, die mensis Decembris
21. Hic est Bernardus de Porta. seu de Portis, ad
quem adhuc privatum sunt epistolæ S. Bernardi
Clarevallensis abbatis 153 et 154, in quibus testa-
tur se ejus hortatu et crebris epistolis incitatum,
sermones aliquot conscripsisse in Cantica Salomo-
nis. Eudemque Bernardum de Portis ab Innocentio
papa II vocatum fuisse ad aliquem episcopatum
in Longobardia, Mediolanensem dicunt nonnulli, ne-
scio quo certo et fide digno auctore testatur idem
S. Bernardus, sequenti epistola 155, qua rogat im-
pense Innocentium, ut Bernardus de Portis congruen-
tiori loco atque alteri populo reservetur. Nec fru-
stra; nam ille pro Longobardio episcopatu sortitus
est Bellicensem per id tempus quod designavimus.
Dictus est autem *de Portis*, a quopiam hujus nomi-
nis prædio? Eodem ipso fortassis, in quo Portarum
Carthusia fundata est, cui sese addixit. Saltum enim
illum jam olim *Portas* appellabant, quod in eo na-
tivæ ipsæ rupes, certis locis velut artificis manu
excitas portas ementirentur. Dicit quispiam, veteri
se ut Bernardus Mauriennensis a Bellicensi fuerit
plane diversus; argumento necrologii Majorevi, in
quo ad xvii Kalendas Januarii hoc tantum ascribi-
tur: *Obiit Bernardus de Portis, monachus et epis-
copus Belliticæ, MCLII.* Adnotandus enim videbatur
etiam episcopatus Mauriennensis si eidem quoque
obtigisset. Verum cum moriens Bernardus de Portis,
nec esset Mauriennensis episcopus, nec Bellicensis,
sed tantum Portarum prior, a Bellicensi potius epi-
scopatu appellandus fuit, ad cujus titulum primo
consecratus fuerat. Nunc reliqua prosequamur.
Prior erat Portarum Bernardus de Portis anno 1147,
ex episcopo Bellicensi et Mauriennensi. Igitur Ber-
nardus Portarum primus prior ac fundator, qui vixit
usque ad annum 1152, Bernardum de Portis jam
ab anno saltem 1147 sibi sufficerat. Obiit autem
uterque hic Bernardus anno 1152, fundator pridie
Idus Februarii, alter xvii Kalendas Januarii; sed
tamen hic prius illo; quia more Gallorum veterum,
D annus hic 1152 ducentus est a Paschate, vel ab In-
carnatione, hoc est, a 25 Martii, non autem, ut
nunc, a Kalendas Januariis. Ab obitu Bernardi de
Portis, usque ad obitum Bernardi domus Portarum
fundatoris, sunt dies omnino 58. Per hoc tempus
superstes Bernardus fundator Antelmum seu Nan-
telmum, suum olim novitium, tunc autem ex priore
Carthusiæ, Bernardo de Portis in Portarum prio-
ratu substituit. Unusque et idem est Bernardus prior
Portarum, de quo auctor æqualis Vitæ S. Antelmi,
cap. 2, dicit quod Antelmum in Carthusia Portarum
recepit; et cap. 10, quod jam senio gravis, domus
Portarum præfecturam in Antelmum derivavit. Præ-

fuit Antelmus fere biennio, usque ad annum 1154, indeque ad suam cellulam in Carthusiam primariam rediit. Post novennium, nempe anno 1163, consecratus est in episcopum Bellicensem ab ipso Alexander papa III, die Nativitatis beatae Mariae virginis, quæ tum in Dominicam incurrebat : cum nempe esset littera Dominicalis F. obit autem anno 1178, episcopatus sui xv, sexto Kalendas Julii, post Completorium : et ejus depositio, seu dies sepulturæ sic est adnotata in Necrologio Majorevi : v Kalendas Julii obit *Nantelmus Bellicensis episcopus*. At in Ecclesia Bellicensi colitur ipso die obitus, sexto Kalendas Julii, sub nomine Antelmi, cum tamen et eum Carthusiani, et ipse se Nantelmum appellaret. Vide appendicem, num. 2.

Nantelmo excedenti e Portarur prioratu, anno 1154, successit Bernardus, tertius eius nominis Portarum prior, et exinde Diensis episcopus, de quo nomenclatura priorum Carthusiæ, antiquis statutis et impressis manuscriptis adnexa, sub Guigone priore Carthusiæ, hujus nominis secundo, circa annum Christi 1176 : *Eo tempore floruit dominus Bernardus, olim prior Portarum, postea episcopus Diensis, qui mortuos suscitavit, leprosos mundavit, et innumeris aliis claruit miraculis.* Et in codice ms. Portarum legisse se asserit, jam supra a nobis laudatus dominus Hugo Buat, hæc ipsa verba ad paginam 42 : *Sub beato pontifice Alexandro tertio, nobis erexit est dominus Bernardus prior quondam noster, vere vir Dei et sanctus, ut episcopus Diensis præficeretur.* Tum pagina sequenti : *Itaque sanctus vir Bernardus episcopatum Diensem mira patientia, majori pietate, et ferventissima charitate gubernavit, ovesque propria mirabili dexteritate de fauce tartari eripuit et liberavit.* Bernardo huic tertio, cum ad episcopatum Diensem vocatus est, successisse videtur Stephanus prior Portarum, cuius mentio ad annum Christi 1171, in bullâ Alexandri papæ III. Ac fortasse hic ipse est Stephanus de Chalmeto, de quo infra. Stephano successit Rosthannus, quem appellat bullâ Lucii papæ III, data ad iii Nonas Februarias 1182, inductione i. Bernardum vero tertium quia plerique omnes scriptores, etiam Carthusiani recentiores, ut Petrus Sutor, Petrus Dorlandus, Theodorus Petreus et Laurentius Surius in Vita S. Stephani Diensis episcopi, cum Canisio nostro, et Saussayo in suis Martyrologiis, et aliis plerisque, nunc cum Bernardo primo, modo cum secundo confuderunt, sic nobis illi ex dictis discernendi sunt.

Primus Bernardus, fundator domus Portarum anno 1115, ex monacho Ambroniacensi, prioratum jam abdicaverat die sancti Thomæ apostoli 1147, Bernardum de Portis ex Bellicensi episcopo sibi substituens. At Bernardo de Portis mortuo 1152, xvii Kalendas Januarii, ei superstes Bernardus primus Nantelmum ex priore Carthusiæ, Portarum priorem constituit. Nec multo post, nempe diebus 58 post obitum Bernardi de Portis excessit e vivis Bernardus primus, pridie Idus Februarii, anno (ut hodie

A numeramus) a nativitate Christi vel a Kalendis Januariis 1153, qui tamen adhuc erat tantum 1152, Gallis a 25 Martii sequente suum annum 1153 auspiciaturis.

Post Bernardum secundum, cognomento de Portis, fuit Nantelmus prior Portarum tertius, fere per biennium, hoc est ab anno 1152 ad 1154. Cui abdicanti, ut in suam Carthusiæ solitudinem se recipere, successit Bernardus tertius : qui deinde creatus ab Alexandro papa III Diensis episcopus, virtutibus et miraculis claruit.

De Bernardo primo hæc in codice ms. Portarum se legisse mihi testatus est dominus Hugo Buat : *Nonnullas epistolas ad virtutem et ad vitam religiosam commonentes scripsit, quarum præcipus habentur, ad Falconem decanum Lugdunensem, et ad eundem jam episcopum factum, ad Aymondum de Rohieres, ad Rainaldum inclusum, ad moniales de Lugduno, ad Berlionem episcopum Bellicensem, ad moniales de Blesto, ad Eugenium papam, ad divum Bernardum Clarevallis abbatem, et ad Ismionem abbatem Ambroniacensem, qua omnium est pulcherrima, in qua declarantur causæ cur monasterium dereliquerit et ad eremum Portarum transfigerit; incipiens in hæc verba: [In montem salvum te fac, ne et tu simul pereas.] Ex his epis-tolis tres tantum ad nos devenerunt.*

Prima ad Aymonem de Varennes, et Aymonem de Rohoria, De fuga sæculi. De quibus viris meminit his verbis tabularium Arveriæ, inter ejus domus benefactores *Aymo et Hugo de Varennes ædificaverunt Ecclesiam, nempe Arveriæ. Aymo de Rivoria fecit dormitorium fratrum.*

Secunda est ad sanctimoniales Lugdunenses, hortatoria ad capessendam magno animo, quam recens suscepérant, regularem disciplinam. Duo puellarum asceteria Lugdunensis memorat Leidradus Lugdunensis archiepiscopus, in Epistola ad Carolum Magnum : *In eadem, inquit, civitate alias restauravi ecclesias. Unam quidem in honorem Sanctæ Eulaliæ (ubi fuit monasterium) puellarum in honorem S. Georgii: quam de Novo operui, et ex parte macerias ejus de fundamentis erexi.* Tum paucis interjectis : *Monasterium quoque puellarum, in honorem sancti Petri dedicatum, ubi corpus sancti Annemundi martyris humatum est (quod ipse sanctus martyr et episcopus instituit) ego a fundamentis tam Ecclesias quam domum restauravi: ubi nunc sanctimoniales numero 32 secundum institutionem regularem viventes habitare videntur.* Cum autem nunc scateat Lugdunum monialium coenobiis, de S. Petri monasterio Benedictinarum, etiamnum opibus ac religione inclito, Bernardi Portensis epistolam accipio ea ratione quod ejus ævo unicum Lugduni fuisse existimem. Nam vetus illud S. Eulaliæ (ubi nunc ædes S. Georgii) suo tempore jam desitum indicat Leidradus. Alia porro omnia puta Clarissarum, Carmelitanarum Attuntiatarum, et cætera, post Bernardum fundata esse non dubium est.

Tertia ad Rainaldum inclusum, qualiter coram A *etiam cum episcopi, abbates, aut cuiuscunque dignitatis personæ adesserent.* Nam S. Antelmus prioratu majoris Carthusiæ abierat anno Christi 1154. Inde vero ex privato prior Portarum fuit per biennium, ab anno scilicet 1152 ad 1154, quæ tempora cum Joanne de Montemedio apte comparantur. Vix autem adducor ut harum epistolarum auctorem agnoscam Joannem quemdam, ex abbe Abundantiae, monachum Arvericæ; hoc est, ex Augustiniano Carthusianum qui nonnullis in schedis legitur anno Christi 1202 e vivis abiisse: quia iis quæ dixi argumentis Joannes hic noster et Portarum Carthusianus, et illo Joanne antiquior deprehenditur.

B IV. Stephani de Chalmeto, monachi Portarum, epistola ad novitos Sancti Sulpicii, De perseverantia ordinis.

Prius autem id monasterium Bebronnense nuncupabatur, a Bebronna quo alluit torrente: ac fundatum fuerat a S. Domitiano abbe, ad Kalendas Julias Martyrologii inscripto. In cuius vita, quam ex veteri ejusdem monasterii codice olim descripsimus, emendandum est illud, quod S. Domitianus Juliani Apostatae persecutionem fugisse dicitur. Non enim id convenire potest cum iis quæ adduntur de Domitiani congressibus cum Vincentio Lirinensi, Hilario Arelatensi, et Eucherio Lugdunensi, quos annis fere centum post Julianum floruisse omnes norunt.

III. Joannis Portarum monachi epistolæ quinque.

Carthusiæ Portarum se monachum profitetur Joannes hic, initio epistolæ quintæ ad Bernardum nepotem; quem cum his alloquitur verbis: *Novimus enim, de domo in qua es, et de Carthusiensi, et de nostra, et de aliis hujus propositi, particulares exisse; quorum nonnulli post paucos dies, aliqui vero post paucos menses obierunt;* Carthusianum quidem eum fuisse significat, non tamen de primaria Carthusia, aut etiam de domo Portarum. Fratrem autem se dicit carne et spiritu, Stephani illius quem epistola sua prima vehementer cohortatur ad vanitatem sæculi abdicandam. Quo mihi arridet conjectura, hunc ipsum esse Joannem de Monte medio, Carthusiæ Portarum monachum, cuius mentio ad initium primæ epistolæ Bernardi Portarum prioris; qui fratri suo Stephano de Chalmeto auctor fuerit atque hor-tator ad vitæ sæcularis sarcinam abiciendam. Diversis enim cognominibus distingui fratres, in nobilibus præsertim familiis, ut nunc passim videmus, ita et prioribus sæculis in usu fuit. De hoc ipso Joanne accipiendo puto antiquum auctorem Vitæ S. Antelmi Bellicensis episcopi, cap. 13, apud Surrium, 26 Junii. Antelmus, inquit, ex priore primariæ Carthusiæ factus prior Portarum, post Bernardum qui senio gravis præfecturam suam in eum derivarat, *Domino Bernardo præstabat reverentiam, illum sibi anteponens.* Idem erat erga religiosum Christi servum Joannem, cui adventanti solebat reverenter assurgere. Nec id unquam prætermisit,

B

Richardus de Benuntia (ut legi in autographis tabulis, datis ad tertium Nonas Maii, anno Christi 1135) aliquot fundos dedit Carthusiæ Portarum, in manu domni Bernardi prioris: sub testimonio monachorum ejusdem loci, Bernardi de porta, Bosonis procuratoris, Stephani de Chalmeto adhuc noviti. Nec raro alias in eodem archivio Portensi hunc Stephanum ascriptum reperias, nunc novitum, nunc monachum Portarum. Hæc porro habet codex ejusdem Carthusiæ. Stephanus de Chalmeto nobilis genere, nobilior pietate, fit Portarum monachus anno 1135). Nonnulla pia opuscula conscripsit et epistolas ad diversos, ejus sanctitatem redolentes, transmisit. Diversus est hic Stephanus a primo et quarto ejusdem nominis prioribus Majorevi et utroque junior. Nam Stephanum Majorevi primum priorem obiisse certum est 4 Januarii 1118. Quartus autem præesse cœperat anno 1130 vel 1131. Dubitari verisimilius possit, num Stephanus de Chalmeto, idem ipse sit Stephanus prior Portarum, cuius mentio in Bulla Alexandri papæ III, Portensibus data anno 1171, qui erat ab ejus conversione ad vitam monasticam annus 36 vel 37. Cæterum, S. Sulpicii domus, cuius novitios spectat hæc epistola, diocesia Bellicensis fuit, ordinis porro Cisterciensis; fundata ab Amedeo, Sabaudiæ comite, anno Christi 1130, ex Pontiniacensi monasterio monachis eo deductis; ut docent foundationis tabulæ antiquæ, apud Samuelem Guichenon, virum eruditum, in Historia Bressiæ et Bugeyi. Certe hos novitios, ad quos scribit Stephanus de Chalmeto, non fuisse Carthusienses vel ex illis ejus verbis intelligitur; *Quia vero quidam, cum ad nostrum vel vestrum propositum venerint, solent vel de nostro ad vestrum, vel de vestro ad nostrum suspirare; ne vero et nobis hujusmodi suggestionibus tentator illudat, audiamus Apostolum dicentem: Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat (I Cor. vii, 20).*

Fuisse tamen per hæc ipsa tempora ejusdem tituli domum aliquam ordinis Carthusiensis, ex eo probari videtur quod circa annum Christi 1130, Guigo primariæ Carthusiæ quintus prior, statuta sui ordinis a se recens conscripta nuncupavit Bernardo Portarum, S. Sulpicii et Miloni Majorevi prioribus.

Quomodo enim disciplinæ sua domesticæ arcanae A
leges homini externo recognoscendas vir prudensissimus transmitteret ? aut quomodo cum duobus Carthusianis prioribus tertium Cisterciensem illarum arbitrium esse pateretur ? Hujus S. Sulpicii Carthusiae vestigia etiamnum superesse nonnulli affirmant, haud procul abbatia S. Sulpicii Cisterciensium, in diœcesi Bellicensi, loco ejusdem montis abditissimo ac pene inaccesso, quem hodieque ab indigenis Carthosam vocitari dicunt. At Guichenonius, in Historia citata, extare ait in episcopatu Gratianopolitano monasterium quoddam S. Sulpicii nomine, quod olim Carthusiensium fuisse asserit. Hæc si vera sunt, harum Carthusiarum alterutri ille (opinor) præfuerit Humbertus prior, cujus in statutorum præfatione meminit Guigo.

V. Alexandri Papæ III epistola ad Arthaudum priorem Arveriæ, de schismate sui temporis.

Hujus epistolæ pontificæ autographum vetus perlegimus ipsi in Carthusia Arveriæ. Celebrato Turonis concilio ad annum c. 1163, Alexander papa ad civitatem Senonensem moraturus accessit, quoniam ipsa metropolis valde formosa erat et fertilis. In quo loco a Kalendis Octobris usque ad Pascha secundi anni moram diuturnam faciens, universalis Ecclesiæ negotia inibi pro sui debito officii pertractavit. Sic Acta hujus pontificis, ex codice Vaticano, apud Baronium anno Christi 1163, num. 18. Cum igitur ex his constet Alexandrum pontificem in civitate Senonensi habitasse, a Kalendis Octobris anni 1163 usque ad Pascha anni 1165, et data sit hæc ad Arthaudum epistola, Senonis quarto Kalendas Martii, quam diem ibidem egit annis duobus consequentibus ; dubium hæret an ad annum 1164, vel 1165, referenda sit.

De Arthaudo, sive Artholdo priore Arveriæ (qui ut beatus apud suos colitur pridie Nonas Octobris) hæc in sacris fastis adnotata sunt : *Vir Dei Arthaudus, ex Carthusiano grege ad Bellicensem præsulatum arctatus, senio confectus ad claustrum sui quietem rediens, in Arveriæ eremo in pace Deo spiritum redditum.* Episcopus Bellicensis post Rainaldum fuisse scribitur, ab anno Christi 1184 ad 1190. Exinde pri vatus vixit ad ultimam usque ætatem, et annum Christi 1206. Sane cum illum in eremo Arveriæ latenter invisiit S. Hugo episcopus Lincolnensis (æstate nimis anni 1200), processerat in diebus suis, ut Vita S. Hugonis auctor, ejus æqualis, qui et addit : *Nec dissimiles erant animi pontifici nostro, licet in ætate dissimili.* Nimurum sexagenarius tum erat S. Hugo, quatuor fere ante obitum suum mensibus, cum erat affectæ jam ætatis B. Arthaudus, ac fortasse nonagenario major. Interim vel ex hujus epistolæ argu mento intelligis, quam vere affirmet antiquus scriptor Vita S. Anselmi, cap. 15, adjutum maxime a Carthusianis atque a Cisterciensibus Alexandrum papam, in negotio schismatis perquam difficili : quod et ex Gaufrido Altæcumbe abbate colligere possis, in Vita S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis.

VI. Appendix, probationes continens eorum quæ de primis tribus Bernardis Portarum prioribus, et his illigato Nantelmo, ad hujus præfationis numerum secundum disputata sunt.

Hic moram facere possit, ad hujus Appendix n. 4, diploma Rainaldi Lugdunensis archiepiscopi, de nomine et origine Majorevi, et quæ in eo describuntur superiori æsum spectantia. Vidimus certe his oculis in archivo Majorevi, tabulas Rainaldi autographas, datas Aprili mense anni 1213, et ejus sigillo munitas. Ut minime dubium sit, quin si in probando excutiendoque Valentiniani privilegio peccatum est, id erroris Rainaldo ipsi archiepiscopo, aut ejus cancelario tribuendum sit. Nec tamen a Rainaldo describuntur Valentiniani ipsius tabulae, sed quædam tantum beneficia ab eo in Majorevum collati declaratio, quæ pluribus post Valentinianum sæculis a tabellione quopiam, apud Isernoros, sive Isarnodorum conscribi potuit ; ac meminisse privilegii Majorevo jam olim concessi. Quod refert adnotasse, ne quis hic ascriptionem consulatus, aut cæteram rescriptorum imperialium formam desideret ; vel causetur absentiam Valentiniani ab Isarnodoro (Insulæ Gallicæ et Sebusianorum, seu mavis Segusianorum oppido) anno 385, cum Gallias obtinente Maximo tyranno, Valentinianus sese in Italia contineret. Nam datum esse potuit a Valentiniano privilegium Romæ, aut Mediolani, aliove Italiæ loco, quod longo post tempore datis Isarnodori tabulis declararetur. Hujus vero cælorationis si Rainaldus archiepiscop. aurei sigilli a se visi emblemata descriptsisset, de fide illius atque antiquitate liberet ratiocinari. In cæteris, quod scriptum falsi redarguat, nihil agnosco. Cæsus est dolo Arbogastis Valentinianus junior, anno imperii sui 17, Arcadio II et Ruffino consulibus ; et quidem (ut notat Epiphanius in libello de mensuris et ponderibus) Idibus Maii, die Sabbati, pridie Pentecostes quæ tum in xvii Kalendas Junias iucurrebat, quæ omnia annum designant æræ Christianæ 392. Sed jampridem inter Arbogastem et Valentinianum in valuerant odia et suspiciones, ut colligere est vel ex Zosimo, libro quarto. Inierat Valentinianus idem post mortem patris cognominis, a die x Kalendas Decembris, anno Christi 375, P. C. Gratiani III et Equitii decimo post anno, Christi 385. Majorevi Valentiniano a cubiculis, tentari jam potuit fides ab Arbogaste, ac probatæ regia merces decerni. De Jovino Popa templi Montis ægrorum, cuius ad coercenda latrocinia Majorevum castrum exstructum dicitur, illum ego non alium fuisse censeo a Jovino, qui dudum promotus a Juliano per Gallias magister armorum (ut ait Ammianus lib. xxvi) in eodem munere magistri utriusque militiæ, sequentibus aliquot imperatoribus fidam operam navavit. Qui et consul cum Lupicino ad annum æræ Christianæ 367, quo etiam anno Remis data sunt ad eum duo rescripta Valentiniani et Valentis Impp. leg. 9 et 10 Cod. Th., De re militari. A quo et originem duxit uxor Consentii, de qua sic Sidonius in Narbone (carm. 23) :

*Huius summi ingenii viro, simulque
Summe nobilitatis atque formæ
Juncta est femina, quæ domum ad mariti,
Prisci insignia transferens Jovini,
Implevit trabeis larem sophistæ,*

Qui et *Christianissimus* in testamento S. Remigii, et apud Flodoardum lib. I Hist. Remensis, cap. 6, illiusque Remensis basilicæ fundator, quæ olim a Beato Agricola, nunc a Sancto Nicasio nuncupatur. Cujus etiam ibidem anniversaria memoria recolitur ad VII Idus Septembbris. Unde et minime dubitandum reor quin huic ipsi Jovino excisum fuerit monumen-
tum marmoreum, quod nunc post primarium templi ejus ostium, ad dextram, aliquot columnis imposi-
tum visitur: cujus monumentis emblema ex æneo B
typo expressum edidit, et eleganti commentario illustravit Tristianus Sanctamantius in Hadriano. Sed huic additum velim, non veram aliquam ferarum infectionem olim a Jovino peractam signis illis re-
presentari, sed symbolicam duntaxat, et emblemati-
cam. Vix enim quis credit confectum leonem ab homine Gallo, cuius nec ab Ammiano, libris XXI, XXII, XXVI et XXVII (ubi de illo agit), nec ab aliis scriptoribus, extra Gallias, Italiam, Germaniam et Britanniam (quæ regiones leonum feraces non sunt) res gestæ ullæ memorantur. Aprum autem, aut dam-
mam, aut cervum venabulo confixisse, et viri Christianissimi, et militum magistri frigida sane laus erat, neque digna quæ tam operoso mausoleo ad sempiternam memoriam omnibus posteris commendaretur. Cum igitur legam apud Ammianum locis citatis, in iis quas diximus regionibus non semel a Jovino perdomitos Romanorum hostes; et apud Pro-
sperum lib. III. De promissionibus et prædictionibus, cap. 38, *Theodosii religiosi principis imperio, per Jovinum et Gaudentium comites omnia tempora ex-
spoliata*; intelligo demum cur ille in æterno marmore,

A et apri, et cervi, et damæ, et leonis domitor exhibeat-
tur; quibus feris vel barbaros populos ab eo profili-
gatos, vel exauktoratos suisque exturbatos sedibus cacodæmones apte designari negaverit nemo. Simul deprehendo cur fuerit Jovinus a Majorevo contumeliose appellatus. Erat scilicet Majorevus, ut ple-
rique qui tum vel palatinam vel castrensem militiam profitebantur, more majorum suorum, idolorum cultui addictus. Graviter ferebat a Jovino disturbari idola, ac eorum delubra opibus suis atque ornamen-
tis spoliari. Illum idcirco nefarium et ferocium appellavit Popam templi Montis ægrotum: adeo tamen præpotentem eum agnoscens, ut ab ejus invasionibus, etiam castro exstructo cavendum sibi putaret. Ethnici nimirum et militaris hominis est convitium istud: Excubare in Æsculapii templo solitos ægrotos innunt Solimus cap. 7, Polyhistoris, et Plautus in Curculione. Æsculapio autem consecratum fuisse templum in monte Lybiæ, testatur Trismegistus in Asclepio: et fere id observatum ab antiquis, ut Æsculapio templa, et in montibus ad auræ salubritatem, et haud procul ab aquis ad ægrotorum comoda constituerent. Plurima hodie castra *Aigremont* Gallorum vulgus nuncupat, quod est Mons ægrorum, ex eo quem dixi ritu. Fuerat fortasse Jovinus noster aut alicui Æsculapii templo quondam præfectus, priusquam Christo se addiceret, aut jam Christianus nosocomium aliquod excelso loco, cum sede sacra, ritibus Christianis fundaverat. Hinc Popa templi Montis ægrorum Majorevo dictus, per ludibrium, ac per contumeliam; quia templa idolorum, Christianissimi principis jussu pessundabat. Hæc satis, ex conjectura, ne Rainaldi Lugdunensis archipresulis prudentiam temere redarguas, qui fidem habere vi-
sus est huic diplomati de castro Majorevo; in quo Carthusiensibus domus posita est, jam ab anno Christi 1116, inter domus totius ordinis secundum fundationis antiquitatem sexta.

LIBER DE QUADRIPERTITO EXERCITIO CELLÆ

AUCTORE, UT VIDETUR, GUIGONE, PRIORE CARTHUSIÆ, EJUS NOMINIS SECUNDO.

Ex mss. codicibus Carthusiæ Portarum, et Carthusiæ Parci.

PROLOGUS.

Reverendissimo domino, et Patri in Christi vi-
sceribus dilectissimo, B. priori pauperum Christi,
qui in Wittheam commandantes, ordinem sunt
Carthusiensem professi, Dei servorumque Dei ser-
vus indignus, spiritualis uti vestri filius, in præ-
senti sanctitatem in merito, et in futuro felicitatem in
præmio.

Si vocare liceret in jus vel patrem suum filio,
vel dominum servo, nonnihil (mi Pater reverende)

D mea fortassis parvitas haberet, super quo nec in-
juste, ut sibi videtur, in vestram sub judice magni-
tudinem agere posset. Nam ecce dum attendit po-
tentia auctoritas vestra, quid in me sibi liceret,
attendere quoque supersedit moderamen discretionis
vestræ quid infirmitas mea valeret. Hinc prædicator
egregius, cum omnia sibi asserat licere, negat nimi-
rum omnia expedire. Ut enim quod pro tempore et
loco, pro causa et negotio pertinet ad rem, imponat
jubendo pater filio, et prælatus subjecto, sententia

quidem est : sed videndum prius si ad ferendum A sistat ; et maxime quæ illa sint sanctæ religionis exercitia, quibus inhabitator cellæ intendere debeat : assumptis hinc inde (prout ratio exigebat) sacræ Scripturæ testimoniis, conatus sum pro posse demonstrare. Sunt autem quatuor exercitia illa, studium sacræ lectionis, maturitas defecatæ meditatio-
 nis, devotio puræ orationis, strenuitas utilis actionis. Quatuor hæc : major horum oratio est. Hinc est quod huic libro hunc titulum, videlicet *De quadruplicite officio cellæ* dignum duxi præponendum, nisi forte paternitati vestræ aliud fuerit visum. Capitula quoque ante libri exordium universa posita sunt, eo quoque ordine quo sibi invicem succedunt : ut cum aliquid quæritur, absque omni statim difficultate reperiatur Non solum autem, sed et in ipso libro , B eadem capitula in locis sibi singula convenientibus apponuntur ; ut cum præfixum capitulum attenditur, unde traciet quod sequitur evidenter agnoscatur. Accipiat jam dilecta mihi in Domino paternitas vestra munus quidem parvum, non parva tamen ei devotione oblatum : et si forte non multum in eo viderit quod ipse jure debeat approbare, devotam saltim offerentis voluntatem dignetur acceptam habere. Obsecro etiam vos ut pro eo quod, omissis aliis quibusdam quibus intendere mihi dulcius esse (etsi forte non utilius) vestram sum, etsi non ut debui , certe ut potui, jussionem exsecutus , hanc mihi pro labore meo mercedem reddatis, ut in orationibus vestris mei reminisci velitis : sitque remuneratio promptæ obedientiæ meæ, instantia pro me ad Deum orationis vestræ devote. Venerandam paternitatem vestram Deus omnipotens Pater, per dilectum Filium suum , in sancto utriusque Spiritu ab omni malo custodiat, diesque vestros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione vos eripi, et in electorum suorum jubeat grege numerari. Amen.

C

CAPITULORUM SERIES.

- I. *De modo et causa adventus priorum ordinis Carthusiensis ad annum capitulum, et de triplici fructu adventus eorum.*
- II. *De suavitate sublimi, et sublimitate suavi, quæ in ordine Carthusensi in tribus specialiter consistit.*
- D III. *De spirituali conversatione fratrum Carthusiensi in qua eunt post Christum. per Christum, ad Christum.*
- IV. *Quid spiritualiter debeat accipi per vilitatem et asperitatem habitus Carthusiensi, et de paupertate virtutis eorum.*
- V. *De puritate contemplationis internæ, que ad cellæ potissimum solitudinem spectat.*
- VI. *Qualiter suavis cellæ quies, et quieta ejus suavitatis in quibusdam sacræ Scripturæ locis expressa sit.*
- VII. *De eadem quiete cellæ : qualiter per viros sanctos a Moyse usque ad Isaiam ejus secretum sit expressum.*

VIII. *De quibusdam viris sanctis qui fuerunt ab Isaia usque ad Christum : et de quibusdam qui fuerunt post adventum Christi, qualiter per eos figura sit cellæ quies.*

IX. *De quiete cellæ ; et quod non expedit ei qui in ea habitat, ut curiositate temeraria nimis diu extra eam moretur.*

X. *De eo quod cella, ab eo qui eam inhabitat, jugiter tenenda est ; et quod ei periculum eveniat si temerarie ab ea fuerit egressus.*

XI. *De magnis multisque periculis quæ ille incurrit qui habitator est cellæ, et de illa male exit ; et de eo quod magnam animæ sanctæ consert quietem plena et perfecta abjectio sæcularium rerum.*

XII. *De sæcularium (cui precipue intendunt Carthusienses) negotiorum et sollicitudinum ac possessionum abjectione.*

XIII. *De loco sanctæ voluptatis, et de spirituali fuga sancti Job.*

XIV. *Quomodo spiritualiter egrediebatur fluvius de loco voluptatis ad irrigandum paradisum : et quis ille fluvius sit.*

XV. *Quod qui ad annum convenient capitulo priores, ordinis debent diligenter intendere renovationi : et de quatuor exercitiis sanctis, quibus sollicite studere debet omnis qui in cella vult fructuose commorari.*

XVI. *De commendatione cellæ, et de quatuor capitibus illis in quæ fluvius dividitur qui ad irrigandum paradisum de loco voluptatis egreditur.*

XVII. *Quod qui habitator est cellæ, omnem debeat illicitam devitare locutionem : et quæ illa sint bona ad quæ nos sacra lectio provehit.*

XVIII. *De generibus sanctorum meditationum, quibus intendere debet qui in cella solitarius sedet : et de studiosa sacra Scripturæ recordatione.*

XIX. *De illo meditationis modo qui in animo meditantis, timoris gignit causam et doloris, qui in octo modos dividitur.*

XX. *De generali resurrectione mortuorum, et pœnis damnatorum, et qualiter repeli debeant illi octo modi, in quibus timoris existit causa et doloris.*

XXI. *Qualiter in animo meditantis, timor expellit elationem ; et de tertio meditationis modo, qui occasionem administrat amoris et consolationis.*

XXII. *De quarto meditationis modo, qui causam gignit in animo meditantis, pietatis et compassionis : et quod quedam quæ videmus ab aliis mala fieri, magis debeamus intra nos plerumque excusare quam temere judicare.*

XXIII. *Qualiter quintum meditationis modum opponere debeamus in mente nostra, contra illam qua jugiter pulsamur tentationem carnis, et diaboli, et mundi.*

XXIV. *De tædio quod aliquis patitur qui cellæ habitator est : et quomodo illud a se repellere, sequere renovare et reparare possit.*

XXV. *De hisquæ in carne operatus est Christus ; et de laboribus sanctorum suorum.*

XXVI. *De septimo meditationis modo, qui stuporis*

A *in mente meditantis causam gignit et admirationis : et de eo quod per ea quæ facta sunt conspicitur ipse qui fecit.*

XXVII. *De vocibus et locutionibus quas anima spiritualiter audit : et qualiter anima ad imaginem Dei facta sit, et quem motum suscipiat, et cuius motus susceptibilis non sit.*

XXVIII. *De illis beatis spiritibus, quæ videlicet illa sint quæ adeo pertinent ; et quid de illis in pura meditatione sua, cellæ debeat intra se habitator revolvere.*

XXIX. *De illo meditationis genere quod intra nos in ipsis intimis cordis nostris debemus habere, cum de Deo studemus cogitare : et qualiter de illo nos doceat et liceat sentire.*

XXX. *De trinitate personarum, de unitate substantiæ quæ Deus est, et quod præjudicium aliquod nec Trinitas unitati, nec unitas facit Trinitati.*

XXXI. *De diligenti sollicitudine, et sollicita diligentia quam orationi nostræ quando et incumbimus, debemus impendere : et de magna instabilitate qua in corde, orationis tempore, per otiosa et nociva, dispersis cogitationibus nostris misere ac miserabiliter fluctuamus, et per innumera evagamur.*

XXXII. *De mentis evagatione, quam nobis orationis tempore inesse sentimus : et qualiter et quare per tertium qui de loco voluptatis egreditur fluvium, qui et Tigris vocatur, orationis accipienda devotione sit.*

XXXIII. *Quales nos exhibere debeamus priusquam ad orationem accedamus, ut cum ad eam venerimus, sic eam Deo offeramus, ut ipse eam sibi acceptam, et nobis misericorditer efficiat fructuosam.*

XXXIV. *De eo quod cum ad orationem accedimus et illis qui in nos diliquerunt, ex puro corde dimittere, et si sunt qui habent aliquid adversum nos, plene eis ac perfectly reconciliari debemus.*

XXXV. *De quatuor cogitationum generibus, quæ nobis necessarium est in mente habere, si pure, et devote, atque fructuose Dominum volumus orare.*

XXXVI. *De opere manuum, cui debet cellæ habitator intendere, et quibus horis spiritualibus exercitiis, et quibus insistere debeat manuum operibus, et de pluribus aliis quæ ad eundem cellæ incolam pertinent.*

CAPITULUM PRIMUM.

De modo et causa adventus priorum ordinis Carthusiensis ad annum capitulo, et de triplici fructu adventus eorum.

De adventu venerabilium Patrum nostrorum, ordinis Carthasiensis priorum ad annum capitulo, magnus ordinis ejusdem universitati provenit fructus. Sane convenient in eremo Carthasiensi sicut omnes ex locis diversis, sic et multi eorum ex longinquis. Et ut non diffiteamur quod verum est, convenient non sine magno [Cod. Parci multo] labore, cum ingenti devotione, sed hilaritate, sed alacritate, sed humilitate, sed simplicitate, sed be-

nignite, sed pietate [Cod. Parci, *puritate*], sed A. Et hæc quidem adventus illorum est causa. Primum quidem ut ostendant debere se promptam et humilem (sicut decet tam sinceræ conscientiæ viros) antiquæ ordinis institutioni obedientiam exhibere. Ipsa nimurum est qua tenentur annis singulis, tempore illo quo generale teneri debet capitulum, in prædicto loco convenire. Excipiuntur quoque illi qui ne forte plerumque possint adesse, iustum habuerint occasionem et causam, eisque ut remaneant, ab ipso fuerit discrete capitulo ac miserabiliter indultum. Secundo vero, ut sese in omni jucunditate spiritali, etiam corporaliter videant, mutuamque in invicem dulcissimæ in Domino fraternitatis charitatem magis ac magis adaugeant. Tertio quoque ut ordinem quem sunt professi, pro B. nosse ac posse suo, cum zelo secundum scientiam, discretione prævia ex communi consilio et assensu reperant, et in statu bono solident ac confirment. Et tam in destruendo noxia, quam in construendo utilia, intentos se in omni secundum Deum et sollicitudine servida, et fervore sollicito exhibeant : sicque illum in hoc gemino salutis opere studiose imitentur, quem ad hoc constituit Dominus super gentes et regna, ut evelleret, et destrueret, et disperderet, et dissiparet, et adificaret, et plantaret. Et est funiculus triplex, quo ligati in Christo Patres et Domini nostri convenientiunt ; fortitudo humilitatis profundæ, dulcedo charitatis fraternæ, sollicitudo curæ sibi commissæ. Qui nimurum difficile rumpitur, imo penitus impossibile ut in sanctis duntaxat viris rumpatur, roborante eum Domino, ac in sua magis ac magis integritate conservante. Cum enim ipse dicat humilitatis amator et auctor : *Discite a me, quia mitis sum et humili corde* (Matth. XIII, 29), nimurum quos constat perseveranter usque in finem veritatis esse discipulos, patet et eos consequenter suavi humilitatis esse vinculo ligatos. Item cum juxta Apostolum : *Qui proximum diligit, legem implevit* (Rom. XIII, 8) ; et ut idem in continenti concludit, *plenitudo ergo legis est dilectio* (Job 10) ; liquet aperte hujus apud illum funiculi integritatem in nullo posse dissolvi, apud quem imo intra quem fraternæ constat charitatis perfectionem non minui. Et de eo quid possimus, sive quid debemus dicere, qui præest in sollicitudine ? Nonne pastoribus vigilantibus, et custodientibus vigiliæ noctis supra gregem suum, angelus stat juxta illos, et claritas Dei circumfulget illos ? Patet quia non timent sibi ab aliqua lassione, qui juxta se habent angelum stantem ; non ab aliqua obscuritate, qui claritatem nihilominus Dei habent se circumfulgentem. Et unde eis hæc duo eximia bona ? Inde utique quod vigilabant, et vigiliæ noctis supra gregem suum custodiebant. Porro sic vigilare sicque custodiare, quid est aliud quam mala destruere, bona vero construere ?

CAPITULUM II.

De suavitate sublimi, et sublimitate suavi quæ in ordine Carthusiensi in tribus specialiter consistit.

Diximus aliqua de modo et causa adventus dominorum ac Patrum nostrorum, priorum videlicet, ad generale capitulum, et quis de hoc eorum adventu proveniat fructus. Nunquid eis tali modo talique ex causa convenientibus dicendum esse putamus, quod quibusdam Corinthiorum dicit Apostolus, videlicet quod *jam non est Dominicam cœnam manducare?* (*I Cor. xi, 20.*) Absit. Imo sic convenientibus eis in unum jam est Dominicam cœnam manducare ! Cœnam diximus Dominicam, non Holopernis, quæ plena est voluptate : sed nec Herodis, quæ polluta est sanguine ; sed cœnam Domini, in qua munditiæ linteo præcincti, pedes suorum lavent discipulorum, qui sunt affectiones et intentiones eorum. Et consurgentes diluculo, atque offerentes holocausta per singulos, obstant omnibus quibus potuerint modis, ne forte peccent, et benedicant Deo in cordibus suis. Sieque digni erunt ut ad illam cœnam, quam homo quidam fecit magnam, perveniant. Ipsa est ad quam ne velint venire, adhuc hodie multos impediunt, et villa vanitatis, et jugum quinariae curiositatis, et uxor voluptatis. Igitur faciant hi viri sancti quam sollicite, prout possunt, propter quod convenientiunt. Ordinis institutioni obedientiunt in eo quod convenientiunt : convenienter vero se invicem corporaliter visitant, sicque mutuum in se fraternæ charitatis amorem multiplicant. Superest jam ut tertiam pro qua convenientiunt causam adimpleant. Quod nimurum faciunt, cum de ordine colloquentes, tam extirpare quæ eis apparuerint mala, quam apponere quæ bona, et in devotione sollicita, et sollicitudine devota, simul universi student. Igitur egrediatur fluvius de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum. Quid putamus nos posse convenienter per hunc accipere paradisum juxta tropologicum, secundum quem incedere proponimus, sensum ? Accipiamus per eum, ordinis quem professi sumus suavitatem in Domino sublimem, et sublimitatem nihilominus suavem, nisi forte alicui aliud visum fuerit quod melius, verius et congruentius sit. Cerfe si quid aliter quis alias sapit, et hoc ei Deus revelavit. Et nobis videatur quidem sic posse non interim sentire absque præjudicio duntaxat sententiæ melioris. Intuemur enim quæ, et qualis, ac quanta utriusque boni hujus in eo prærogativa sit : unde est quod sic audemus sentire. Non solum autem, sed et illud nonnunquam, D. etsi perraro, vel tenuiter nobis experiri datum. Sane consistit hujus gemini boni prærogativa in his tribus : in externa exercitatione, in jugi solitudine cellæ, in plena hujus sæculi abjectione. Itaque commendant præcipue quoque ordinis, quem paradiso assimilavimus, sublimitatem suavem, et suavitatem nihilominus sublimem, inter cætera multa et magna, quæ ei insunt bona, probabilis externa exercitatio, jugis cellæ solitudo, perfecta sæculi abjectio. Tria hæc. Major autem horum est cellæ solitudo : et ideo major, quia ipsa est quæ nec utilis esse valet exercitatio externa, nec sæculi abjectio perfecta. Si quidem ut illa tam Deo quam hominibus placere,

et eam exercenti prodesse queat, occasionem et causam præstat, et istam absque consumptione consummat. Nos autem, ut primum hoc magnum bonum vel breviter attingamus, ad externam exer-citationem referimus vilitatem, asperitatem, parcitatem; vilitatem in habitu, asperitatem in ciliis usu, parcitatem in victu.

CAPITULUM III.

De spirituali conversatione fratrum Carthusien-sium, in qua eunt post Christum, per Christum, ad Christum.

Et nunc obsecramus vos, Patres in Domino vene-randi, et fratres dilecti, ut æquanimiter sinatis nos in medium proferre, et in altum efferre religiosam et sanctam conversationem vestram. Et hoc ad **B** vestram quidem quantulamcunque consolationem, sed est ad illius potissimum gloriam et laudem, qui ei est causa pariter ut sit, et forma nihilominus ut talis sit. Ipse est quem Pater sanctificavit, et misit in mundum (*Joan. x, 36*), ut vivamus per eum. Quod tunc fit cum sapientis oculi, ut ait Ecclesiastes, in capite ejus (*Eccle. ii, 14*); ut (sicut monet Joannes) qui se in eo manere dixit, ambulet sicut ille ambula-vit (*Joan. ii, 6*); unde et hæc vox ejus: *Nemo venit ad Patrem nisi per me*, sed et ista est quæ tunc tem-poris dicta est: *Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis?* (*Joan. xiv, 6.*) Duobus quoque fratribus, quos hominum fecit piscatores, *venite*, ait, *post me* (*Matth. xi, 28*), o, post me, o, per me, o, ad me. His tribus viis ambulatis et vos, venientes post eum, **C** venientes per eum, venientes denique ad eum. Ait, itaque, post me, per me, ad me. Quare nobis, o dulcis et bone Jesu, eundum est post te? Utique quia via es. Et quare per te? nimur quia veritas es. Quare etiam ad te? certe quia vita es. *Ego, inquit, sum via, veritas et vita* (*Joan. xiv, 6*). Verum est hoc, quia tu via, tu veritas, et tu vita; via plane in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Via nobis es, o mediator Dei et hominum, Deus et homo, Christe Jesu, in humanitate tua, quam de nobis sumpsisti pro nobis, quia sanctæ nobis in ea mon-strasti conversationis exemplum. Vita nobis es in divinitate tua, in qua Patris es coæqualis, coæternus, et consubstantialis. Quia sicut habet ipse Pater vitam in semetipso (*Joan. v, 26*), sic dedit tibi Filio vitam habere in teipso. Dedit, quia genuit. Nequaquam **D** dedit Filio quod ante non habuit: sed illud dare, ab æterno gignere fuit, imo est. Et dedit vitam, non quidem aliam quam illam quæ ipse est, ut sit vita data a vita, Filius genitus a Patre, Deus de Deo, lumen de lumine; et una eademque vita ille qui dedit, et ille cui dedit, sicut non aliis et aliis, sed unus idemque Deus, et gignens et genitus. Inde est quod sicut habet Pater in semetipso, sic dedit et Filio habere in semetipso, ut credamus quia non est genitus gignente posterior, sicut nec gignens genito prior, licet a nullo Pater sit, quia est Pater; Filius vero a Patre sit, quia est Filius. In eo quod audivimus, quia sicut habet Pater vitam in semetipso, sic

A dedit et Filio habere in semetipso (*Joan. v, 26*), intel-ligimus quia unum sunt et coæquals, et coæterni, si substanciales Pater et Filius. In sola vero hujus vita visione et participatione, et gaudii nostri plenitudo, et tota nostra consistit beatitudo. Porro veritas es, o bone et benigne Jesu, in ultraque natura tua, et assumente et assumpta, quia quod nobis promittis homo, reddis Deus. Vos itaque, o domini et fratres nostri, vos, inquam, itis post ipsum; itis et per ipsum, ut perveniat ad ipsum. Sic ire desiderabat ipse, cuius erat oratio hunc habens modum: *Deduc me in via tua, et ingrediar in veritate tua. Lætetur cor meum* (*Psal. lxxxv, 11*). In hac via sinceritas est in rectitudine; in hac veritate claritas est in cognitione; in hac lætitia, vera felicitas est in beata et beatificante Dei visione. Idem etiam eumdem in alio psalmo alloquens: *Tenuisti, ait, manum dexteram meam, et in veritate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me* (*Psal. lxxii, 24*). Tenuisti, deduxisti, suscepisti. Tenet vestram dexteram manum qui via est, ut eatis post ipsum; in bona voluntate sua deducit vos, qui veritas est, ut eatis et per ipsum, cum gloria quoque suscipit vos qui vita est, ut in fine perveniat ad ipsum, et sine fine sitis cum ipso. Et quidem vera esse verba hæc clamare non cessat excellens religio vestra. Volitat de ea longe lateque fama bona. Vos autem modis omnibus stu-dete ut non sit inferior illa, sancta conversatio vestra. Alioquin si falsa fuerit, quod absit, quæ de vobis dispergitur fama, quid ni infamia erit? Non solum autem, sed et ruboris maximi erit occasio et causa. Ut enim Boetius dicit: « Qui falso predi-cantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant (*De cons. phil. l. iii. pr. 6*). » Idcirco providete ut qui de vobis audiunt quæ probabilia sunt, hoc de vobis dicere possint; quod de se dudum confessa est re-gina Saba illi magnifico regi Salomonis: *Probavi, inquit, quod media pars mihi nuntiata non fuerit* (*III Reg. x, 7*).

CAPITULUM IV.

Quid spiritualiter debeat accipi per vilitatem et asperitatem habitus Carthusiensium; et de pau-pertate virtutis eorum.

Superexcellens quoque hæc conversatio vestra penitus est a mundo et his quæ sunt mundi segre-gata: unde et jure valet, et debet paradisus videri, sed eam duntaxat amanti, et cum ingenti eam fer-vore, totis conatibus exercenti. Est itaque vilitas, est et asperitas in habitu vestro. Quid in his vester vobis habitus innuit, nisi duo illa eximia bona, solius autem Dei dona; humilitatem videlicet cordis, et mortificationem carnis? Nos enim ad humilitatem referimus vilitatem, asperitatem vero ad mortifica-tionem. Et illa quidem tumorem in mente premit elationis, hæc autem fetorem in corpore perimit corruptionis. Hæc profecto sunt duo pravitatis suæ vincula, quibus in reprobis antiquus ille hostis genus ligat humanum. Ipse nimur est serpens, verus et tortuosus; pectore (ut in translatione veteri legitur)

repens, et ventre. Nam mundi ille rector tenebra- A rum harum, hinc quosdam erigit inaniter supra se, hinc quoque alios enerviter prostrernit subtus se. Hic sic et hos sua fortitudine vincit, quam habet in lumbis suis, propter sexum superiorem; et in umbili- lico, propter inferiorem. Hæc autem in electis suis venit disrumpere vincula, qui de puella humili et incorrupta natus est, humilius ille Dei hominumque mediator, et sanctus, docens eos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudiens eos. Quod etiam in ipsa cruce sua et morte excellenter expres- sit. *Morte, inquietu, turpissima condemnamus eum* (*Sap. ii, 20*). Vox est Judæorum in mortem Salvatoris conspirantium. In eo sane quod auditis eos velle condemnare illum morte, notate asperitatem: quid enim magis asperum quam mors? In eo autem quod proponunt et deliberant, ut eadem mors non modo turpis, sed et turpissima sit, ipsam vos sciatis debere intelligere crucem ejus. Quod enim magis vile genus mortis quam crux? Nam crux probrosum supplicium est. Et opprobrium referie ad vilitatem, supplicium ad asperitatem. Itaque factus Dei Filius obediens Patri usque ad mortem: et ne hoc quis modicum putaret, dignum duxit Apostolus addere, *mortem autem crucis* (*Phil. ii, 8*). Talem pro nobis mortem patiendo præfiguravit quidem in semetipso, quod notare potestis non inconvenienter in habitu vestro. Et quid hoc ad utilitatem vestram? Multum per omnem mundum. Ut humiliantes nimirum vos sub potenti manu Dei, exaltari ab eo mereamini in tempore visitationis. Simili modo spiritu facta carnis mortificantes, ad vitam perveniat. Et humilitatem (ut jam dictum est) habitus vestri vilitas, et mortificationem asperitas notat. Sane parcitas victus principi resistit coquorum, ne destruat muros Jeru- salem, et ipsa profecto valde necessaria nobis; quia si verum est quod Salomon ait: *Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea cum sentiet contumacem* (*Prov. xxiv, 21*). Nonne tantum, taleque possidere bonum, quemdam est possidere paradisum? Nam elevati estis supra mundum, de cuius amatore Dominus dicit, quia *Induebatur purpura et byssio, et epulabatur quotidie splendide* (*Luc. xvi, 19*). In purpura color, in colore species, in specie nitor, in nitore vanitas, in vanitate superbia est. In byssio autem mollities, in mollitie suavitas, in suavitate carnis pruritus, in pruritu titillatio, in titillatione D voluptas, in voluptate luxuria est. Itaque elatum eum fuisse purpura, et lubricum byssus ostentat. Quod autem non interpolatis dielbus, sed quotidie epulabatur splendide, notamus eum gastrimargiae fuisse subditum. Vos autem non sic. Magis autem mendico illi vos assimilamus, quia et mendicare alicujus est vilitatis. Qui erat ulceribus plenus, non mendaciter eum asserimus, quantum ad hoc in asperitate fuisse. Nam in eo quod cadentes micas non accepit, ab eo qui epulabatur quotidie splendide longe dis- junctus fuit.

CAPITULUM V. De puritate contemplationis internæ, quæ ad cellæ potissimum solitudinem spectat.

Contuendum post haec, quia jugis cellæ solitudo secundum bonum est, quod ad spiritualem retulimus paradisum. Certe a vero illum deviare non puto, qui jugem solitudinem cellæ dicit paradisum. Sed nunc putabitis aliquis, qui quæ, qualia, ac quanta ei insunt bona per experientiam novit. Cur enim verear cel- lam vocare paradisum, quam constat esse ipsum cœlum? Ut enim ex re nomen habeat, et id vocetur quod sonat; quid cella, nisi cœli aula? Vere Domi- nus in cella, quia non est ipsa *aliud nisi domus Dei et porta cœli* (*Gen. xxviii, 17*). In ea namque angelorum fit ascensus et descensus supra Filium homi- nis in scala charitatis. Quod præfiguravit in se ve- nustus vultus Rachelis decoræ; quod læta, et lætifi- cans quies sedentis et audientis Mariæ, hoc totum habet in se jugis cellæ solitudo: et in re quidem magis quam in significatione: non in solo olfactu, verum etiam in gusto. Ignorat laboriosam turbatio- nem Marthæ; gaudet autem vehementer super pla- cida, sed tranquilla, sed quieta, sed suavi, sed dulci, sed jucunda, sed bona, sed serena, sed amœna, sed speciosa, sed luminosa, sed deliciosa sessione Mariæ. Et quando sufficienter quæ in hac cœli aula sunt bona poterimus admirari, enarrare, collaudare? In tantum certe et omnem eorum et magnitudo men- suram, et multitudo excedit numerum, ut ad eorum immensitatem explicandam sic aliqua lingua sit lo- quens, sicut est stilla parvula tenuiter cadens, ad fluctum latissimum et profundissimum perenniter. Num hyperbolice aut adulatore loquimur? Absit. Imitamur namque in hoc pro posse, illum qui, ut de se dicit Neriæ filius, *ex ore suo loquebatur quasi legens* (*Jer. xxxvi, 18*): Nimirum quia lectio divina tam falli quam fallere nescia, est experientia copiosa. Ista est quæ nos ex nonnulla parte super his eruditos reddit, et certos, propter quod et loquimur. Discurramus jam ex more, si placet, per amœna et secunda prata Scripturarum, et videamus quibus et qualibus, quam pulchris videlicet et odoriferis, quam suavibus et salubribus respersum habeat flosculis, haec cœli aula, illum qui in ea est lectu- lum; ut possit unusquisque vestrum dicere ex sen- tentia: *Lectulus noster floridus* (*Cant. i, 16*). In amore quidem exercitii hujus tam salubris et reli- giösi studii, ostenditis vos plene scire, in quantum sancta in se solet Scriptura hanc et figurare placidam Sanctorum quietem, et approbare. Ecce, cum in protoplastum sopor immittitur formatam ex se feminam statim intuetur: et aliiquid in se esse quod regat virile, et aliiquid quod regatur muliebre. Quandiu sanctus Abel intus fuit, nimirum non in morte, sed in vita fuit. Ex quo certe ad suggestionem Cain foris exiit, ipsam quoque mortem incurrit. Vox itaque Cain ista est: *Egrediamur foras* (*Gen. iv, 8*). Est autem suggestio eorum, qui terrena illicite possident; qui et agricolæ ac per hoc terreni, non cœlicolæ

sunt; quia illos decipere nituntur, qui præsens A Christo absconditam habeat, exsilium lugent, ut omissis internis, in externis se totos per appetitum et per actum effundant. Nam Cain *possessio*, Abel vero *luctus* interpretatur. Sed quid inde sequatur, audite, et quod auditis, vitare omnibus modis stude. Quid enim verax historia dicit? *Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum, et interfecit eum.* Nec mirum quod interfactus fuit, qui foras in agrum exiit: ut enim per semetipsam Veritas ait: *Ager est hic mundus* (*Matth. XIII, 38*); qui cum *totus* (ut dicit apostolus Joannes) *in maligno positus* (*I Joan. V, 19*) sit, quomodo mortem poterit evadere, quicunque in eum per voluntatem, per voluntatem, per actionem nefariam moraturus introierit?

CAPITULUM VI.

Qualiter suavis cellæ quies, et quieta ejus suavitatis in quibusdam sacrae Scripturæ locis expressa sit.

Delectat adhuc intendere iis quæ in manibus habemus, ut quæ et quanta sit cellæ quies demonstremus. Ecce sanctus Enoch pro eo quod cum Deo ambulat, non apparel, quia tollit eum Deus (*Gen. III, 24*). Quod, juxta tropologiam, quid aliud est, nisi quod illi qui soli Deo se dedicant, dum illi militant, negotiis se sacerularibus non implicant. Ut autem ei medullitus placeant cui se probaverunt, exteriora a se universa pro posse excludunt. Sic, sic, dum solis internis intendunt, in occupationis immoderatae publico apparere refugunt. Justus coram Deo Noe, ut juxta interpretationem nominis suis requiem habeat, quo vehementius inundare super terram aquas diluvii considerat, eo libentius ipsius se arcæ latibulis occultat: sed et columba ubi requiescat pes ejus, et non inveniens, intus sibi requiem querit (*Gen. VII et VIII*); quia sancta anima, simplex et innocens, eo delectabilius in interioribus pausat, quo se studiosius omnium prorsus exteriorum delectabilius in interioribus pausat, quo se studiosius omnium prorsus exteriorum delectatione evacuat. Super Abraham irruit sopor, in quo magnus eum invadit horror (*Gen. XV, 12*); et dum dici sibi verbum absconditum audit, quasi furtive auris sua venas susurri ejus suscipit. Hoc est, sanctorum cogitationum pater animus sanctus, per contemplationem quidem excelsus, eo magis plerumque in interna meditatione pavere compellitur, quo plenius ut ei libere possit intendere, omnis in eo exteriorum negotiorum cura sopitur. Sicque dum per infusionem inspirationis intimæ, in sublimitatem silenter intra se loquentis contemplationis elevatur, causas quoque ejus, et origines, occasiones, et modos in intimo sanctæ puritatis secreto delectabiliter rimatur. Sara moritur, et mortua in spelunca duplice sepelitur (*Gen. XXIII, 2, 19*). Quod utique tunc spiritualiter fit, cum in anima sancta et pura, omnium visibilium affectum, et appetitum, plenus eorum contemptus, et abjectio extinguit perfecta. Sicque de cætero gemino huic sancto exercitio, contemplationis videlicet defecatae, et actionis egregiae diligenter intendat: et hoc modo vitaliter mortua, in Deo vitam cum

B aromatibus conditus, deponitur intra seipsum, in interni secreti loculo, dum corpore est, in hujus sæculi Ægypto, et ita sit in mundo, ut non sit de mundo.

CAPITULUM VII.

Item de eadem quiete cellar, qualiter per viros sanctos a Moyse usque ad Isaiam ejus secretum sit expressum.

Pascit oves Moyses, minans eas ad interiora deserti ut magnam videns visionem, in rubo absque combustione (*Exod. III*), ignis deprehendat ardorem. Nutrit verbo Dei cogitationes intra se simplices et innocuas animus sanctus, easque perducens ad intima secreti, puro conspicatur vere fidei intuitu: et divinam in una eademque Christi persona naturalram, et humanam: et tanto talique fædere utramque sibi invicem unitam, ut nec glorificatio consumat inferiorem, nec assumptio minuat superiorem. Non solum autem, sed in una singularis meriti puella, præ cunctis quæ sui sexus sunt, nitere virginitatem, sed fecundam; fecunditatem, sed virgineam; sicque in se utramque habeat, ut neutrum alteri præjudicium faciat. Et adhuc aliud quod eidem Moysi in hac visione præfiguratum est; ut videlicet sciret quod illius populi ducatum habiturus erat, qui sic legis ignem susciperet, ut peccati spinam non vitaret. Cernunt promissionis terram de longe Caleph et Josue, quam et asserunt lactis et mellis rivis fluere (*Num. XIII*); idque agnoscit posse per botrum qui portatur in vecte, Christum videlicet qui adoratur in cruce. Dormit in tabernaculo, ubi arca Dei est, puer Samuel (*I Reg. III*); qui a Domino meretur vocari, et quid respondere vocanti debeat, doctus a sene puer, sic dicit: *Loquere, Domine, quia servus tuus audit.* Rappitur et ardet ingenti et sancto desiderio sanctus David qui dicit: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam?* (*Psal. LIV, 7.*) Ut autem nobis ostendat ubi in his pennis columbæ et sancto volatu isto requiem invenire queat, adjungit, *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine* (*ibid., 8.*) Igitur in elongatione aut fuga, et maxime in mansione solitudinis requies ejus. Merito dicitur de eo quod habeat ætatis plurimos dies, virtutum scilicet spiritualium multas claritates, nec aliquam infallacibus mundi hujus bonis delectationem habeat; quia *cum operiretur vestibus, non calefiebat* (*III Reg. I, 1.*) Nam ter-

rena omnia quasi quædam corporis sunt indumenta. Idcirco dormit in suavibus Abisag amplexibus, quæ patris mei rugitus interpretatur, per quam vera sapientia designatur. Hæc est adolescentula speciosa, quæsita in omnibus finibus Israel ; et inventa adducta est ad regem, quæ stat coram eo ad rectitudinem, foveat cum ad suavitatem, dormit cum eo ad quietem, calefacit eum ad verum et castum amorem. Quæ ita calida est ut in eo accendat ardorem divinæ charitatis ; et tam casta est, ut eum non stimulet neque excitet ad libidinem mundanæ, seu carnalis, vel diabolica vanitatis, voluptatis, curiositatis. Nam, ut Scriptura dicit : *Rex David non cognovit eam* (*ibid.*, 4). Nam cognosceret si de data sibi desuper sapientia inaniter superbiret. Sanctus Elias minas meretricis et veneficæ metuens (*III Reg. xix*), et dimittens puerum suum (puerilem videlicet sensum), pergit ad latibula deserti, et projiciens se, dormit in umbra juniperi. Desiderium vero habens dissolvit et cum Christo esse, petit ut tollatur anima sua, et universa quæ sua sunt, in dilectione Dei, et proximi constituens, bis soporatus, bis excitatus, bis denique refectus, abiit in fortitudine cibi illius. Donec post observationem Evangelii et legis, quasi post quadraginta dies veniat ad montem Dei ; ubi in carnis manens spelunca, post spiritum grandem et fortem, qui et altitudines dejicit, et duritas conterit ; post commotionem timoris, post ignem amoris, simulum audit auræ tenuis, in subtilitate puræ contemplationis ; et hoc auditio sibili, quasi qui claustra cupit carnis exire, egressus stat in ostio ; et ne scrutator majestatis opprimatur a gloria etiam vulnus suum operit pallio. Eliseus moritur, et mortuus sepelitur (*IV Reg. xiii*, 20). Cur hoc erat dicendum, cum non sit novum, sed antiquum ? non alicui singulare, sed omnibus absque ulla exceptione commune ? Ideo quidem, ut valde venerabile sepulcrum illius ostendatur, quia, cum in illo [*Cod. Parci*, illud] nescio quis mortuus projicitur, tactis ejus sanctis ossibus etiam vitæ pristinæ redonatur. Religiosus rex Ezechias, in promissione a propheta accipit, quia quod de Juda salvatur, et quod reliquum est, mittet radicem deorsum (*IV Reg. xix*), quantum ad occultum mundæ cogitationis ; et fructum faciet sursum, quantum ad publicum egregiæ actionis. Qui etiam ad peccatorum suorum qui inter ipsum et Deum dividit parietem, convertens faciem D (*IV Reg. xx*, 2), dicit prius iniquitates suas ut justificetur : imitatus in hoc illum qui ait : *Iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper* (*Psal. L*, 5). Et ideo plorans orat, et orans plorat, et diluere studens peccata magna magno fletu, sicut pullus hirundinis sic clamat, meditatur ut columba.

CAPITULUM VIII.

De quibusdam viris sanctis qui ab Isaia fuerunt usque ad Christum, et de quibusdam qui fuerunt post adventum Christi, qualiter per eos figurata sit quies cellæ.

Vidit Isaias Dominum sedentem super solium ex-

A celsum et elevatum (*Isa. vi*, 1), ipsum in puritate contemplationis internæ intuens ; universitatis Conditorem intellectui præsidere creaturæ angelicæ, in sua permanentis sublimitate, et humanæ per unum mediatorem a lapsu erectæ. Sed hoc non nisi in anno quo mortuus est rex Ozias, præsumptuosus scilicet ille et leprosus. Et ut quid hæc ? Nimur ut sciamus illi non posse adesse puritatem contemplationis, in quo per affectum adhuc et effectum dominatur et vivit, et tumor elationis, et fetor corruptiōnis. Denique post hæc dicit : *Secretum meum mihi. Secretum meum mihi* (*Isa. xxiv*, 16). Cor suum percudit Josias cum lectionem audit libri quem in domo Dei Helchias reperit (*IV Reg. xxii*) : eumque consolatur Olda quanquam femina, quæ habitat in secunda. Jeremias virgam videt vigilantem (*Jer. i*, 11), quatenus sciat quia vigilat Dominus super verbum suum ut faciat illud ; quem de luto profundo, et profundoso luto levant funes, quibus intersunt imo subtersunt [Par. subsunt] panni veteres. Et ideo quidem hoc, ut ascendens a convalle plorationis, et cantans cantica graduum, vulnerato a charitate Christi corde ejus, gestet verba ejus in visceribus quasi sagittas acutas. Et hoc quidem propter funes. Sane propter pannos veteres, gestat etiam exempla servorum Dei, quos de mortuis vivos, et de nigris lucidos facit, tanquam carbones vastatores. Ezechielem in cincinno capitil suo, missa ad eum similitudo manus apprehendit (*Ezech. viii*, 3) ; et elevatum inter terram et cœlum, in Jerusalem de Chaldæa in spiritu ducit, ut abominationes quæ ibi sunt aspiciens, de funiculis facto flagello, et ementes et vendentes ejiciat de templo, dicendo : *Quoniam zelus domus tuæ comedit me* (*Joan. ii*, 17). Daniel cum tribus sociis suis abstinet ab eo quod suave est ventri, ut ad id pertingere possit quod non fallaciter dulce est menti ; dignus effectus extunc, percipere intelligentiam omnium visionum et somniorum. Non solum autem, sed et super flumina Babylonis sedens, et in recordatione supernæ Sion flens, fennestræ cordis sui ad Deum apertis, tribus vicibus orat in die contra Jerusalem ; suspirans in vera spiritus sui claritate, et ad securitatem supernæ pacis, et ad beatam et beatificantem visionem sempiternæ Trinitatis. Præparat cor suum Esdras scriba doctissimus et vox, ut investiget legem Domini (*I Esdr. vii*, 10), faciens et docens præceptum in Israel et iudicium ; sciens animal esse mundum quod pariter ruminat et ungulam findit. Et bene primum faciat, deinde doceat, ut et a mandatis Domini intelligat, et in ornatu pontificis prius superhumerali, deinde rationale ponendum agnoscat. Consolator Nehemias, juxta interpretationem nominis sui muros reparat Jerusalem (*II Esdr. iii*), ædificans in eis portas sex, quæ sunt fortassis visus, auditus, gustus, odoratus, affatus et tactus. Ecce porta Gregis, porta Piscium, porta Vetus, porta Valis, porta Sterquilinii, porta Fontis. Et ut ad tempora gratiæ veniam, *videns Iesus turbas, ascendit in montem* (*Matth. v*, 1) ; et alia

vice ascendit in montem solus orare (*Matth. xiv.*, 23). A Domini futurus præcursor beatus Joannes adhuc puer, crescit et confortatur spiritu manens in desertis, usque ad ostensionis suæ diem ad Isrel (*Luc. i.*, 80). In superiora Petrus ascendit ut oret, nec absque esurie; præclara Cornelii fide (*Act. x.*, 9) postmodum, ac post modicum satiandus. Monet Timotheum prædicator egregius Paulus (*I Tim. iv.*, 13), ut dum venit attendat lectioni, exhortationi, doctrinæ (*ibid.*, 19); asserens quod hæc faciens, et semetipsum salvabit, et eos qui illum audient (*ibid.*, 8). Qui et dicit, corporalem exercitationem ad modicum utilem esse, utilem vero ad omnia esse pietatem: quam et asserit promissionem habere vitæ quæ nunc est, et futuræ. Cum fores sunt clausæ, ubi propter metum discipuli congregati sunt *venit Jesus*, B et stat in medio, et dicit eis: *Pax vobis* (*Joan. xx.*, 26). Succendent tria hæc videlicet, venire, stare et dicere; si hæc tria præcesserint, scilicet sero, die illo, una Sabbatorum. De manu angelii stantis super mare et super terram, Joannes apostolus in *Apocalypsi* (*x.*, 9) accipit librum, et ab eo devoratus facit amaricari ventrem suum. Sed est in ore suo tantum mel, dulcis. Sacram quippe Scripturam adimplavit opere, ille magni consilii angelus, potens in opere et sermone Dominus *Jesus*; circumcisionem, quæ ad terram refertur justificans ex fide; et præputium quod ad mare, per fidem, ut cum aquilo dat austus non prohibeat. Quem librum, cum accipit Joannes, amaritudo quidem in ventre, sed dulcedo fit in ore; una in adimptione et experientia altera vero in recordatione et intelligentia. Hæc omnia (o Carthusienses) et singula si diligenter intenditis, quæ, et qualis, et quanta sit cellæ quies evidenter deprehendetis. Cui nimirum, ut novit qui expertus est, quo instantius intenditis, eo dulciorem, sed suaviorem, sed jucundiorum, sed sereniorum, sed delectabiliorum, sed faciliorem, sed clariorem sentietis.

CAPITULUM IX.

De quiete cellæ, et quod non expedit ei qui in ea habitat, ut curiositate temeraria nimis diu extra eam moretur.

Hoc autem unicuique qui moratur in cella sciendum, et diligenter est ei in tenaci memoria reconendum, quod non vult hæc de qua loquimur cella, ut qui in ea conversatur, nimis diu extra eam temere demoretur. Et quis diu extra eam temere morari amat, nisi qui quanta ei insunt bona penitus ignorat? Et quidem quantum in ea morari fructuosum, tantum extra eam longe vel diu vagari periculosum. Non enim diutius habitator cellæ vivere potest spiritualiter extra cellam, quam corporaliter piscis extra aquam. Considerate quia piscicolo illi, qui *hæc* dicitur, unum idemque momentum est, et extra aquam esse, et exspirare. Et cella quidem formatur ex hac dilectione *hæc* cum convertitur. Et putant aliqui non recte considerantes, illis qui aliquo (ut nonnunquam solet evenire) in cella tædio affi-

hi ciuntur, in hoc consulere, si faciunt eos exire. Sed hi nimirum sola quædam minus providæ discretionis imagine falluntur. Id enim penitus non expedit. Sentiatur certe utcumque momentanea quædam sine quiete quies, et sine dulcedine dulcedo, et sine consolatione consolatio; sed succedit absque mora perturbata amaritudo, et amara perturbatio; et intollerabilis omnino desolatio. Mox enim ut ad cellam redierit, apprehendet ac penetrabit, ac circumdabit euni intrinsecus, durissima agonia et durissima angustia spiritus, gravissimum tædium cordis, atrocissima evisceratio mentis. Quia quoties minus diu extra eam in evagatione curiosa et vana moraturus quis temere cellam egreditur, toties quasi novus inhabitator revertitur, aliumque se sensit et invenit regressus, quam erat antequam fuit egressus. Accedit ad hoc quod de se quædam ait, quia egressa est plena, et vacuan reduxit eam Dominus: unde, nec amplius Noemi sed Marath se voluit extunc vocari (*Ruth. i.*, 21); quia quæ pulchra erat priusquam egredetur, regressam vero jam se esse sibi et in se amaram experitur. Et de quo loco egressa est? nonne de Bethlehem? Et quæ suæ egressionis causa? nonne famæ? Et quo egressa est? utique in regionem Moabitidem. In qua certe, ut verax historia dicit, morabatur sic quod in ea peregrinabatur. Et ideo quandiu ibi fuit peregrina fuit. Et quare peregrina, nisi quia ibi non fuit in proprio, sed in alieno? Nam propria habitatio non alias ei quam in Bethlehem. Quid in his vobis videtur de iis? Cur veremur cellam, quandam vocare itaque audemus, sed spiritualem non temporalem [*Par.*, corporalem], non historiale sed moralem. In historica illa Bethlehem, Beata mater semel peperit Jesum Christum; in hac autem tropologica, ut novit omnis qui aliquoties est expertus, quotidie, imo indesinenter confert nobis mater gratiam sanctitatis suavem pariter et salubrem fructum. Suavem propter unctionem, quod sonat nomen istud quod est Christus; salubrem vero, propter salvationem, quod in se habet hoc nomen quod est Jesus. Nam unctum, ut scitis, sonat hoc nomen quod est Christus; Salvatorem vero, beatum hoc nomen quod est Jesus. Igitur si vultis recipere, illi qui cellam inhabitat eo modo quo inhabitare debet, spiritualem veræ sanctitatis confert gratia fructum, et propter exultationem qua intrinsecus gaudet, jucundum et suavem. Quod est, Beatam Mariam, quantum ad hunc attinet secundum (quem modo incedimus) tropologicum sensum, in Bethlehem parere Christum, et propter religionem quam exteriorius exercet, utilem et salubrem? quod ex juxta eumdem sensum, ipsam beatam Mariam in Bethlehem pavere Jesum. Verum cum hæc dicimus, nemo potet quod aliquam faciamus differentiam seu divisionem inter Jesum et Christum, quantum ad illam duntaxat personam spectat, quæ sic dicitur; quia, qui Christus, ipse quoque Jesus esse non dubitatur. Sed propter diversam horum nominum interpretationem, diversam quoque in eis accipimus significationem.

Nam persona quidem una, significatio quoque nomine ejusdem personæ diversa. Itaque aliud notat hoc nomen quod est Jesus, aliud istud quod est Christus : non tamen alia persona notatur per Jesum, alia per Christum, quia non alias et alius, sed unus idemque est Jesus Christus, Filius Dei, Dominus noster ; mundi Redemptor, et Deus et homo, Dei hominumque mediator. In eo quod homo, Patri pro nobis supplicans ; in eo quod Deus, cum Patre (cui per omnia æqualis est) nobis propitians. Itaque ei qui in cella fructuose est, a matre gratia spiritualem conferri fructum, suavem, et salubrem ; hoc est (secundum quemdam quodam modo sensum moralem) in Bethleem nasci Christum Jesum. Sed licet juxta nominis sui interpretationem, in Bethleem sit panis (utpote quæ domus dicitur panis), est tamen nonnunquam in ea præsentia famis. Nam adest ei nimirum præsentia famis, cum adest ei absentia panis. Liceat audenter dicere ad vos, quia cum tædium cordis (ut nonnunquam contingere solet) pro eo quod multis repletus miseriis homo nonnquam in eodem statu, permanet et torpor spiritus in eum qui habitor est cellæ irruit ; tunc nimirum in Bethleem famæ sit. Verumtamen non egrediatur propter hanc famem (consulo) de Bethleem Noemi ; sed sciat quia post tempus inopis, veniat tempus abundantiae. Quod si egressa fuerit, sciat se regresuram omnino amaram ; et (sicut de se dicit ipsa Noemi) revertetur vacua, quæ egressa fuit plena. Et eo accedet hoc, ut ipsamet se judicet, non de cætero Noemi vocandam, sed potius Marah. Ecce quia ubi aliquando pulchritudo, jam ibi amaritudo. Similiter vero ubi dudum plenitudo, ibi jam vacuitas est. Et tam magni, tamque horribilis mali causa est, sola illa quæ juxta hunc sensum egressio facta est.

CAPITULUM X.

De eo quod cella ab eo qui illam inhabitat jugiter tenenda est : et quod ei periculum eveniat si temerarie ab ea fuerit egressus.

Quædam de cella diximus, et quod ei qui eam inhabitat, omnino non expedit ut nimis pueriliter de ea egrediatur ; et egressus (quod tamen raro, et non nisi rationalibus ex causis contingere debet) nimis temeraria vagatione extra eam demoretur. Nam ut ostendamus nunc plenius, sicut jam ex parte ostendimus, quam periculosa talis egressio sit ; ecce quia verax historia dicit, quod Dina egressa est, et egressa est ut videret, non quidem viros, sed mulieres (*Gen. xxxiv, 2*), et ipsa quidem mulier. Nec mirum ; nam vulgo dicitur : Similis similem querit ; testimonium hoc verum est. Et quid accipimus per mulierem nisi molitatem ? Non enim nunc in sexum agimus, sed quæ illa sit, quæ per naturalem ejus accipi potest infirmitatem, utriusque sexus debilitas reprehensibilis notatur. Omnis igitur qui reprehensibiliter molitis est, juxta quemdam quoque modum mulier est : etsi non naturaliter quantum ad sexum, tamen reprehensibiliter quantum ad actum. Dicit sane vir sa-

A piens : *Quis mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis* (*Prov. xviii, 9*). Nonne vobis videtur iste quodammodo mulier esse, quem constat molli et dissoluto ac dissipanti similem esse ? Talis est egrediens Dina, per quem notatur ille qui reprehensibiliter exit de cella. Et quæ talis est, ad hoc egreditur ut videat tales, mulier, videlicet mulieres. Et quid ejus est videre, nisi amare ? Quo enim se amor extendit, illic et oculus tendit, et ubi aspectus, ibi et affectus. Nam dilige iniquitatem tu, et diliget te iniquitas. Unde et quæ egressa est ut videret, et ipsa visa est ; nam Scriptura dicit : *Quam cum vidisset Sichem, et addidit. adamavit* (*Gen. xxxiv, 2*). Nimirum illud videre, adamare fuit, quia profecto ubi visio temeraria præcessit, ibi consequenter et illicitus amor successit. Neque lavantem se mulierem David illicite concupisset, nisi eam primitus incaute vidisset. Et dormivit cum ea ; haud dubium, quin Sichem cum Dina. Quod non est aliud, nisi mollem hunc et dissolutum, atque dissipanti similem, qui temerariam de cella non vitavit egressionem ; carni, mundo ac diabolo damnabiliter consentiendo, illicitam ad se et in se admittere suavitatem ; per cuius experientiam, ad æternam pertingat perditionem [*Par. damnationem*] . *Ut opprimens virginem*. Ecce, quia ante egressum virgo fuit, post vero corrupta. Quid enim est eam opprimi, nisi corrumpi ? Verum quæ est oppressa vi, patet nimirum quia non ideo quidem ut opprimeretur egressa est ; attamen quia temerariam admisit egressionem, quia ad illicitam aspiravit visionem, ex hac gemina culpa quæ præcessit, digna fuit et meruit, ut et illam quæ non tam successit quam accessit, licet violentam, incurriter oppressionem. Sed jam de ista sic egressa, sic visa, sic adamata, sic corrupta, sic et oppressa quid in fine dicit historia ? Ecce adverte : *Tristemque blanditiis delinivit*. Et ecce quia Dina quidem tristatur, sed blanditiis eam corruptor ejus et oppressor delinire conatur. Et hæc est seductoria vox, qua tristem delinire studet. Quare tristis est anima tua o Dina, et quare teipsum conturbas ? Num doles quia egressa es ? quid deliquisti in hoc ? quod sacramentum est ut sedeas sola in domo inclusa ? Quæ ista religio, si tamen religio, ut nocte ac die sala maneas in domo ? quæ auctoritas talis religionis ? Num eam beatus instituit Benedictus ? Num magnus ille Augustinus ? Ergone religiosi et sancti non sunt Cluniacenses, Cistercienses, et alii quamplures ordines qui talem vitam non ducunt ? Et si hoc fortassis in quibusdam aliis tolerabile est, sed in te nequaquam quæ talis ac tanta es. Abundat namque in te præ multis aliis scientia profunda, eloquentia nitida, acumen sentiendi in corde, verbum eruditio in ore. Quæ tamen utilitas in omnibus his ? Nam universa hæc abscondita sunt. Manifesta ergo te mundo, et esto in mundo, in quo, si vis, ita esse potes, ut non sis de mundo. Noli itaque diutius includi in domo ; sciens multo tibi esse utilius et fructuosius, ut tecum salves multos, quam te solam. His quidem blandimentis de-

linita stulta hæc, seductorios libenter audit cantus. **A** Ecce quæ et qualia, quot et quanta mala jam incurrit quæ temere egressa fuit. Nam omnia hæc quæ dicta sunt de Dina, ad eum referimus qui curiositate nimis temeraria, et temeritate nihilominus curiosa, tam mente quam corpore egreditur de cella.

CAPITULUM XI.

De magnis multisque periculis, quæ ille incurrit, qui habitator est cellæ, et de illa male exit, et de eo quod magnam animæ sanctæ confort quietem plena ac perfecta abjectio sæcularium rerum.

Itaque, ut Scriptura dicit, egressa est Dina, et ad hoc egressa est ut videret. Egressa vero ad vivendum, et ipsa ad magnum malum suum visa est. Porro visa, etiam est adamata. Sic etiam adamata corruptionem suam sustinuit; ad quam quidem coactione quadam violenta, fortassis tamen voluntaria attracta fuit. Carnalis etenim delectatio in causa fuit, quod sic trahi potuit; et ideo potuit quia non nimis forte restitit, nec voluntate plena contradixit. Siquidem diu est ex quo primum dictum est: *Trahit sua quemque voluptas.* Et ne post hæc omnia, misera hæc et stulta prævaricatrix rediret ad cor, et contrastaretur secundum Deum ad pœnitentiam, etiam tristis blanditiis delinitur. O quam magna et quam multa mala! Et eorum omnium quæ fuit occasio et origo, vel quæ causa? Utique temeraria egressio ejus; nullum enim horum malorum incurrisset, si se intus tenuisset. Sed quia curiose exiit, ad hæc mala damnabili pervenit. Nam, quia curiositas in causa fuit ut exiret, per hoc nimirum patet, quia, teste Scriptura, ad hoc egressa est ut videret. Erat autem et huic curiositatibus voluptas adjuncta, quia egressa est ut videret mulieres. O curiositas supra modum periculosa! Nam pretiosum foras depositum perdidit quod nunquam postea recuperare potuit denique virgo exiit, et corrupta rediit: sicutque illum sublimis puritatis statum foras se amississe doluit, ad quem ulterius concendere nequivit. Sic et pilosus ille ac in modum pellis hispidus (*Gen. xxvii*), nimiam foris moram faciens, a benedictione paterna se fecit alienum, nec ad eam deinceps potuit pervenire. *Cupiens enim* (ut ait Apostolus), *hæreditare benedictionem, reprobatus est.* Non enim (ut idem subjungit) *invenit pœnitentiae locum, quanquam cum lacrymis requisisset eam* (*Hebr. xii. 17*). Non itaque ut longe superiorius dictum est, egressio de cella, illi qui aliquo forte in ea nonnunquam tædio afficitur, confort consolationem, sed infert duplice desolationem. Et fit quidem hoc ad instar hydropici, qui quo avidius bibit, eo et vehementius in se sitim accedit, ut hoc sit eum amplius sitire; multum bibere. Quid ergo est? Utique cum quis tædio se sentit affici, quasi pro obside det corpus suum parieti cellæ, et de egressu funditus non cogitans recurrat ad orationem, lectionem, meditationem, atque ad utilem aliquam actionem.

A Aderit certe ex more sine mora, Pater ille misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui post hanc tempestatem tranquillum faciat, et nubilum in serenum vertat, confortabit pusillanimem, lætificans mœstem, invalidum roborans, et vacillantem confirmans, nutantem ad stabilitatem ducens, et fugatis undique ventis, sedatis et fluctibus, mare turbidum in placidum et securum littus commutans. Eentes proinde discite quid sit: *Ipse Deus meus, Salvator meus, adjutor meus, non emigrabo* (*Psal. lxi, 7*). Tunc vos arctius in cella contineatis, cum aliquod in ea forte, ut evenire plerumque solet; tædium vos sustinere sentitis. Revocate ad memoriam quia illa puella, genitrix Dei salva virginitate mox futura, intus in ipsis penetralibus est inventa, quando a Gabriele est visitata. Sic enim legit: *Ingressus angelus ad eam* (*Luc. i, 28*). Patet quia non foras, sed intus erat, ad quam angelus nisi ingredetur, quasi venire non poterat. Sed ex abundanti est, super hoc commonere vos; in pleno namque ac perfecto exercitio istorum prævenistis et nos, et sermones nostros. Hæc tamen idcirco diximus, ut quis sit in silentio et solitudine cellæ fructus spiritualis, ex parte aliqua vobis ostenderemus. Quæ vobis quidem magis antiqua quam nova sunt; utpote quæ jam ex longo tempore, favente Domino, per jugem experientiam didicistis. Inde est quod super his per locutionis nostræ ministerium erudiri non indigetis. Porro quantus in plena sæculi abjectione et quam quietus sit animæ fructus, et quies fructuosa, evidenter ex multimodis, quas perferunt angustiis, ii qui curis illius et sollicitudinibus implicantur, perpendere valamus. Et quia nimis longum, imo impossibile est nobis easdem angustias singillatim exprimere in præsenti, unum libet nunc exemplum satis congruum ponere, per quod possunt qui indigent, quantum inter eorum occupationem, et sanctorum qui Deo in otio sine otio serviunt, distet quietem, addiscere. Ecce ipsi tepidi, et de sua multoties vita penitus incerti, sed et omni plerumque spe frustrati, contra procellas tempestatum, contra sævitias fluctuum, contra violentias ventorum anxia laborant. Isti vero ab iis omnibus, et cæteris quæ in hunc modum sunt periculis prorsus alieni, securi et læti, in serena et amœna tranquillitate, in tranquilla et amœna serenitate, in serena et tranquilla amœnitate cujusdam placidissimi littoris stant. O quantum dispendium apud illos, quantum compendium apud isto qui sunt tanquam nihil habentes et omnia possidentes. Desperant namque, nec ultra jam vivunt, gaudentque vehementer ex inventione sepulcri eligente suspedium anima eorum, et mortem ossibus eorum; et ideo dormientes silent, et somno suo requiescant, malorum timore sublati. Sciunt enim in tempore vacuitatis scribendam esse sapientiam, et quod qui minoratur actu ipse inveniet eam: eisque esse vacandum, ut videant Deum, quia. Dominus ipse est Deus. Et quia *abyssus dicit de Sapientia: Non est in me, et mare loquitur: Non est mecum* (*Job xxviii, 14*).

CAPITULUM XII.

De sacerdotalium (cui præcipue intendunt Carthusienses) negotiorum, et sollicitudinum, et possessionum abjectione.

Hanc quidem a saeculo segregationem vos abundantanter habetis, qui de redditibus ecclesiarum, parochiarum, et decimarum vos non intromittitis; contenti paupertate vestra, plena divitiis. Nihil enim extra terminos vestros vultis possidere, sicut nec debetis, ut abundantius quieti et paci vestre consulatis. Ut autem hac via ad regnum Dei compendiosa, secura et munda incedatis, vestri vos et exemplo et verbo docuere prædecessores, et Patres qui magis volebant pauperes esse quam divites: quia (si non mentitur Paulus) qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem (*I Tim. vi, 9*); et adjungit: Radix enim omnium malorum est cupiditas quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis (*ibid., 10*). Et ecce statim admonitio salubris: Sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem (*ibid., 11*). Et in præcedentibus: *Habentes*, inquit, alimenta et quibus tegamur, his contenti simus (*ibid., 8*). De hac abjectione sacerdotalium negotiorum et terrenarum possessionum, ut immutata et inviolata in ordine perpetuis temporibus habeatur, teneatur, custodiatur, ita pia memoria (ut ipsi scitis) vir vitae venerabilis, dominus Guigo (*Statutorum cap. 41*), homo magnæ religionis scribit: Cupiditatis occasiones nobis et posteris nostris, quantum, Deo juvante, possumus, præcedentes, præsentis scripti sanctione statuimus; quatenus loci hujus habitatores, extra suæ terminos eremi nihil omnino possident, id est, non agros, non vineas, non hortos, non ecclesias, non cœmeteria, non oblationes, non decimas, et quæcumque hujusmodi. His etiam hoc modo vir Dei adjungit. Simili etiam tenore sancitum est, ut neminem prorsus sive intra, sive extra eremum istam defunctum suo sepeliant in cœmeterio, nisi forte aliquem hujus propositi hic obire contigerit. Sed et cœterarum religionum, si quis hic defunctus fuerit, quem sua congregatio hinc asportare aut nequiverit, aut neglexerit, hunc sepelient. Nomen vero cuiusquam in suo non scribent Martyrologio, nec cuiusquam anniversarium ex more facient. Quod profecto ne forte alicui nimis durum et crudele videri debeat, quam rationabili causa, et intentione discreta, et ad quæ præcavenda mala hoc institutum fuerit: prædictus Jesu Christi famulus, homo magnæ suo tempore (ut adhuc hodie appareat) tam religionis quam scientiæ evidenter manifestat, hoc modo subdens; audivimus enim, (quod non probamus) plerosque toties splendide convivari: missaque facere paratos, quoties eis aliquis pro suis voluerint exhibere defunctis. Quæ consuetudo et abstinentiam tollit, et venales facit orationes; dum quotus pastuum numerus, totus est et missarum. Nec ullum ibi vel jejunandi, vel obsecrandi constat

A propositum, ubi non de devotione facientis, sed de pascentis potius pendet arbitrio. Nulla quippe die convivium vel missa deerit, si qui pascat, nunquam defuerit. Et de his usque huc. Dicit autem et superioris idem vir (Guigo, *Statutorum cap. 40*) hoc modo: Ornamenta aurea, vel argentea, præter calicem et calatum quo sanguis Domini sumitur in ecclesia non habemus; pallia tapetiaque relinquimus: feneratorum et excommunicatorum munera non accipimus. Et ita prædictus homo Dei scribit de his. Vos autem, o Carthusienses, hæc quidem diligenter et cum omni sollicitudine custoditis, et bene facitis; et ideo bene facitis, quia quo minus de saeculo accipitis, eo et minus ei debetis. Sed hoc addendum, quia quo minus saeculo, et his quæ saeculi sunt, non solum per affectum, sed et per actum intenditis, eo liberius et purius, eo sincerius et suavius, eo per amplius et perfectius soli Deo intendere potestis, ut ad perfectionis tendentes desertum, ne ungulam quidem in Ægypto remanere permittatis ex omnibus, quæ ad sacrificium divinum necessaria sunt. Sed plene ac perfecte intellexistis hæc omnia, quæ ad hæc tria diximus pertinere; videlicet ad externam exercitationem vestram, ad jugem quam tenetis cellæ solitudinem, ad plenam denique saeculi, et eorum quæ saeculi sunt abjectionem. Non vobis (ut arbitramur) videri debet absurdum, quod ordinis vestri, quem hæc tria commandant, suavitatem sublimem, et sublimitatem quoque suavem, quemdam diximus esse paradisum. Vere paradisus est, hortus utique deliciarum, omni delectatione refertus, et amoenitate omnimoda plenus. Sed rigetur iste paradisus, hoc enim probabile et valde bonum. Porro irrigatio ejus, augmentatio ejus; irrigatio ejus, profectus ejus. Nam tunc irrigatur, cum robur ei et incrementum confertur. Et paradisus est, et irrigari ei necessarium est. In conversatione quippe spirituali non proficere deficere est. Dum enim (ut Scriptura dicit, *cum consumaverit homo, tunc incipit* (*Eccli. xviii, 6*)), paradisum quidem patet, paradisum esse, et irrigationem tamen indigere. Amplius: Cum juxta quod beatus Job dicit (*Job xiv, 1*), et nos omnes jugiter experimur, nunquam in eodem statu natus de muliere permaneat homo, vel ascendit ad alta munera roborantis eum gratiæ, vel descendit ad ima pondere infirmitatis propriae. Ideo ex his luce clarius patet, quia qui de augendo spirituali profectu suo solliciti non sunt, nimiri in defectum tetterimum corrunt. Qui enim hujusmodi sunt *ibi* (ut longe ante nos dictum est) deficiendi incident periculum; *ubi proficiendi depositure appetitum*. Idcirco ipse paradisus irrigetur, quia qui lotus est, indiget quoque ut pedes lavel. Et cum omnibus apostolis plus laboraverit Paulus, indignum se tamen asserit ut vocetur apostolus.

CAPITULUM XIII.

De loco sanctæ voluptatis et de spirituali fuga sancti Jacob.

Quomodo, ait aliquis, iste paradisus irrigabitur?

In Genesi quid scriptum est? quomodo legitis? Nonne Scriptura dicit, quia *fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum?* (Gen. II, 10.) Et quis fluvius iste? imo quis hic voluptatis locus? Nam hoc prius querendum, quia nimur sicut de fluvio hoc procedit irrigatio, sic et de loco voluptatis sit fluvii egressio. Itaque ut patet ex his, difficile, impossum, ut paradisus iste irrigetur, nisi prius de loco voluptatis quicunque ille sit fluvius, egredietur. Idcirco ex quo ita est, quis hic voluptatis locus est? Nobis videtur (si ita vobis sedet) quod dulcis et suavis sinceræ charitatis unanimitas, quam secundum Deum in invicem habetis puram ac defæcata, bonam pariter et jucundam, in omni (pro nosse, ac pro posse in Christo) et ad omne malum nolle, et ad omne bonum velle, quidam non incongrue possit et debeat dici locus voluptatis. Vere locus hic, locus voluptatis est, voluptatis inquam non carnalis, sed spiritualis; non qua caro vel spiritus inquinatur, sed magis qua et spiritus et caro purificatur, adornatur, decoratur. Hic locus est ad quem venit qui a facie mortem ei comminantis pilosi fugit, in quo vult requiescere occumbente jam sole. Sic enim in historia veraci continetur: *Cumque venisset* (haud dubium quin Jacob) *ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum* (Gen. xxviii, 11). Quis fugiens iste, nisi ille de quo præcipitur in onore in Arabia per Isaiam iis qui in terra Austri habitant, ut ei cum panibus occurrant? Ipse est electus quislibet fidelis, qui a superfluitate carnali seu mundiali, magis se ac magis elongat ne mortem incurrat. Cui necessarium valde ut cum panibus occurratur ab inhabitantibus terram austri, quatenus qui spirituales sunt, instruant in spiritu lenitatis hujusmodi; et eos qui triduo sustinent illum, in domos suas Dominus jejunos non dimittat, ne deficiant in via. *A facie*, inquit, *gladiorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie gravis prælii* (Isa. xxi, 15). Hæc omnia ad mortem spectant, quam minatur pilosus leni, Esau Jacob: quam ne incurrat, per fugam sibi consulere parat: Itaque fugiens venit ad quemdam locum. Et ipse est voluptatis locus, quia locus quietis est: nam et hoc sequitur. *Et vellet in eo requiescere post solis occubitum.* Quando sol occubuit? quando fervor temptationis deferuit. Impossibile ut hic fugiens requiescat, antequam iste sol occumbat; quia quandiu mentem exurit ardor temptationis, in sereno non pausat internæ quietis; ac per hoc nec adhuc ad locum pervenit spiritualis voluptatis. Nam quomodo ibi suavitas ulla, ubi tranquillitas nulla? Sed tunc fugiens iste, et ad hunc locum venit, et in eo requiescit, cum suavem secundum Deum quietem, et quietam nihilominus suavitatem apprehendit, apprehendens tenet, tenens non dimittit. Jam tollat de lapidibus qui jacent, de viris videlicet divitiarum, qui in civitate Domini virtutum, in veræ fortitudinis multitudine se humiliant: illum omnium sanctorum Sanctum, eumque mentis suæ capitï per imitationem supponat; sicutque ei inhærens dormiat in eodem

A loco; dormiat, inquam, quantum ad quietem; in eodem loco, quantum ad suavitatem, ut sit illius et quies suavis et suavitas quieta. Sicque in suavitate hac, in quiete hac, purificatis videns oculis mentis charitatis scalam; et in imis per compassionem proximi demissam, et in summis per desiderium Dei desixam: angelorum quoque, qui sunt veritatis præcones, et per contemplationem ascensum, et per actionem intueatur descensum: eumque qui reddet mercedem laborum sanctorum suorum, eidem scalæ innixum. Jam cum pavore obstupescens et cum stupore expavescens, evigilando ad se reversus exclamat, et dicat: *Vere Dominus est in loco isto.* Ubi enim Dominus, nisi in quiete cui deest omnis perturbatio? nisi in suavitate cui inest omnis dulcedo, et nulla prorsus amaritudo? *Et ego*, inquit, *nesciebam.* Nec mirum non enim hoc eo potuit sciri, quoad usque id ei datum est experiri. Verum extunc scivit, ex quo ad locum illum venit, de lapidibus tollit, tollens capiti suo supposuit; supponens dormivit, dormiens, scalam et quæ in ea agebantur vidit. Nec sic dicimus quia scivit veniens, tollens, supponens, dormiens; quasi ei hanc scientiam conferre possent, si non scalam, et ad eam pertinentia vidisset. Sed quia hæc quatuor ad hoc præcesserunt, ut quantum succedere posset, cui sextum, hoc est scientia, non tam successit quam accessit. Igitur tunc scivit quando vidit; et sicut nisi videret non sciret, sic non videret nisi dormiret, nec dormiret nisi supponeret, non autem supponeret nisi tolleret; sed non tolleret nisi veniret. Itaque quando vidiit tunc scivit, quia quando expertus est, et quantum expertus est, nimirm tunc et tantum scivit. In tanta quippe talique re, tantam et non amplius comprehendendi scientiam, quantum sentit ipsa experientia. Addidit etiam ad hæc: *Quam terribilis est locus iste!* Nihil verius. Nam terribilis diabolo, terribilis mundo, terribilis et homini pravo; et sic terribilis, ut castrorum acies ordinata. Illi soli amabilis est, illi soli accessibilis est, qui fugit a facie pilosi, et in morem pellis hispidae, cum sit ipse lenis. *Non est hic aliud nisi dominus Dei, et porta cœli.* Verum et hoc, neque aliquid sub cœlo verius vel est, vel esse potest in hoc quippe loco potissimum manet Deus, sed et ad cœlum per ipsum introitus est.

CAPITULUM XIV.

Quomodo spiritualiter egreditur fluvius de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, et quis ille fluvius sit.

Iste specialiter locus Dei est, ubi et auditur vox commotionis magnæ, benedicta gloria Domini de loco suo. Nam sudarium, quod fuerat super caput Domini sepulti ipso etiam resuscitato inventum est separatum involutum in unum locum. Quare hic locus dicitur unus, nisi quia locus est voluptatis? Non enim in scissura mentium sed in unitate Deus est; et ubi illa deest, ibi vera animæ suavitas non est. Hic locus est talis unapimitas vestra, qualis a

nobis superius breviter descripta est. De hoc loco A Capitulum convenientis : si, inquam, est apud vos et emanant fluvii magni et multi : siquidem locus est fluviorum, ubi rivi latissimi et patentes. Sed ille quam maxime fluvius de loco illo egreditur, ut paradius vester irrigetur. Nulla fluvio huic participatio, societas, et conventio cum flaviis illis, de quibus Dominum alloquens Psalmista : *Tu, inquit, siccasti fluvios Ethan.* (*Psal. LXXIII, 15*) ; sed nec cum illis de quibus eidem Domino dicit Habacuc : *Fluvios scindes terrae* (*Habac. III, 10*) : multo minus cum illis qui dicuntur Abana et Pharpar, fluvii Damasci. Magis autem assimilari et valet et debet fluvio, qui Jordanis appellatur ; in quo lavatur, et lotus mundaatur Naaman Syrus (*IV Reg. v, 12, 14*) ; et aquis Siloe, in cuius natatoriis lotus illuminatur cæcus natus (*Joan. IX, 7*). Valet etiam ex parte assimilari fluvio illi, de quo sanctus Joannes in Apocalypsi, visione septima hoc modo scribit ; *Ostendit mihi (haud dubium quin angelus) fluvium aquæ vivæ, splendidum procedentem de sede Dei et Agni* (*Apoc. XXII, 1*). Nam quod sedes Dei et Agni, locus incomprehensibilis cujusdam voluptatis sit, nemo qui contradicere velit vel possit. De hac sede fluvius procedit incomprehensibilis illa superabundans, viva et æterna felicitas, qua in æternum fruentur electi ; in contemplatione indeficienti divinæ visionis. Dicit enim Dominus de hoc electis suis : *Mensuram bonam, et confortam et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum* (*Luc. vi, 38*). Ecce mensura sine mensura, de qua quod superfluit dicitur : verum hoc non in præsenti est, sed in futuro erit. Et tamen non solum possunt verba hæc de illa intelligi felicitate, qua fruentur qui digni habebuntur, in præmio, quia possunt, et de sanctitate qua nunc ditantur in merito. Ut autem vos diutius non protrahamus, videtur nobis quod fervens et indeficiens puræ mentis vestræ devotio, quidam sit fluvius perenniter fluens ; qui tunc quidem egreditur de loco voluptatis, apud vos extrinsecus apparens, quasi ad publicum procedens, et inde tamen non recedens, non exeundo exit de secreto (qualem in præcedentibus descripsimus) vestræ unanimitatis. Ipsa itaque qua intrinsecus erga Deum et ea que Dei sunt inflammati estis mentis devocio, iste est fluvius, qui tunc egreditur quando certis foras indicis manifestatur, cum eam cohibere præ nimia ejus vehementia ipse quoque animus non sinitur. Et iste est fluvius qui egreditur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Ecce quia quis iste sit paradius quis etiam locus voluptatis, quis vero iste fluvius, quidve sit hunc paradius irrigari, diximus vobis jam, et audistis.

CAPITULUM XV.

Quod qui ad annum convenient Capitulum priores, ordinis debent diligenter intendere renovationi : et de quatuor sanctis exercitiis, quibus sollicite studere debet omnis qui in cella vult fructuose commorari.

Itaque si est apud vos, imo intra vos (vobis autem dico reverendi Patres nostri priores, qui ad annum

A Capitulum convenientis : si, inquam, est apud vos et intra vos fluvius iste, imo quia est, scitote quia jam tempus non tam instat quam exstat, ut egrediatur ad irrigandum paradisum. Et dicitis : Quomodo fiet istud ? Quomodo superius ostensus est. Convenite in unum spirituale secundum Deum, ex Deo, pro Deo, cum Deo consensem, sicut in unum jam convenientis corporalem locum, et tam singuli quam simul omnes, cum magna devotione, et illo qui secundum scientiam est, zelo, id est, discreto de ordinis reparatione, renovatione, corroboratione, tam in sinistris, si quæ sunt, corrigendis, quam in bonis instituendis, adaugendis, confirmandis, strenue vos intromittite. Itaque levate oculos vestros ; et videte regiones si albæ sunt jam ad messem, an (quod absit¹) siccæ ad ignem. Mane surgite ad vineas, videte si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Ibi potissimum dabit sponsa ubera sua sposo. Quo autem hæc attineant, ideo devitamus apertius exponere scrutari profundius, profusius edicare, quia hæc nullo modo potestis, quantum ad ipsam duntaxat experientiam spectat, ignorare, si vestrum studetis tam jugiter quam viriliter pro loco et tempore, pro negotio et causa, pro mensura et modo, ut licet, decet et expedit officium exercere. Hoc autem quam sollicite procuret fluvius iste, ut sic egrediatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, quatenus inde dividatur in quatuor capita. Nam sic verax refert historia (*Gen. II, 10*) : nos autem, si in præsenti melius non habetis, hæc quatuor capita referimus ad totidem sanctæ religionis exercitia, in quibus ipsa consistit totius ordinis nostri forma [Par., summa]. Sunt autem, lectio, meditatio, oratio, actio : quatuor hæc, major autem horum est oratio. Omni quippe hora cum ab ipsis corporalibus necessitatibus vocamus (quibus quandiu hic vivimus, servire compellimur) in aliquo istorum quatuor inveniri, eique quam sollicite intendere tenemur. Et oportet quidem ut lectio evidenter intelligatur et memoriter retineatur : meditatio, ut nulliusphantasmatis caligine obscuretur, sed plena veritatis luce illustretur ; oratio quoque, ut cœlesti in omni puritate sincera et sinceritate pura desiderio inflammetur, et integra, recta, directa atque erecta piarum lacrymarum effusione humectetur. Actio vero ab omni prorsus tempore, segnitie, et perturbatione, ac murmure aliena, omne quod potest obesse omittendo, nulla malitiae alicujus peste corrumpatur ; sed magis cum perfecta sollicitudine, alacritate, hilaritate, strenuitate, quidquid valet prodesse, pro posse et nosse admittendo, omni probabili exercitio adorneretur. Nisi sanctis his quatuor exercitiis sanctitatis intendere diligenter et indesinenter curemus, fructuose in cœlis nostris morari non valemus. Quam dulce, quam suave, quam bonum, quam jucundum, quam delectabile, quam amabile videri servo Dei debet, latenti in cella, his quatuor intendere ! ut nunc studiose intendat lectioni, nunc puræ incumbat orationi, nunc necessariæ suam impendat dili-

gentiam actioni ; et ita ut in singulis his nulla hora A sed hæc in te comedio magis famem adauget quam minuit : et multum bibere nihil est aliud quam amplius sitire. Sicque verum esse invenitur quod ipsa de se Sapientia dicit: *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient* (*Ecclesiasticus*. xxiv, 29). Quando te poterit arripere pusillanimitas spiritus, animi tempestas, agonia cordis, vel contristare aliquod lœdium, cum quadripartitum hoc apud te vigerit exercitium ? Quare quidam cellæ solitudinem et quietem [*Par.*, silentium] abhorrent, et sufferre grave deputant ; nisi quia quæ, qualis quantaque sit eorum suavitas et dulcedo penitus ignorant ? Cui comparabo te, vel cui assimilabo te, qui amator et inhabitator es cellæ ; qui eam et amando inhabitas, et inhabitandoamas ? Quis in hac vita homo in hac te dulcedinis experientia superior ? quia talis ut mihi videtur nullus invenitur. Sed quis tibi vel æquari poterit ? Num aliquis eorum qui summi sunt rerum domini ? Nullus omnino. Nempe superiores te esse fortassis videntur, quantum ad quamdam nomine tenus, et superficie tenus dignitatem periculosam ; de qua et pro qua in districto Dei iudicio reddituri sunt rationem. Sed longe sunt te omnes inferiores et minores quantum ad singularem hanc, in qua tu exsultas et tripudias suavitatem ; sed jucunditatem, sed dulcedinem, sed hilaritatem, sed alacritatem, sed amoenitatem, sed serenitatem, sed sinceritatem, sed delectationem, sed omnis denique (ut brevi multa sermone concludam) boni plenitudinem et quamdam illius ad quam suspiramus beatitudinis cœlestis imaginem, et similitudinem. O quam magna quamque multa in his quatuor exercitiis dulcedo, in lectione, in meditatione, in oratione, in actione ! Magna ; nec ad eam attingit mensura ; multa ; nec video quod aliquis sit ejus numerus. Et quatuor hæc, fortassis illa quatuor sunt capita in quæ fluvius ille dividitur, qui ad irrigandum paradisum de loco voluptatis egreditur. Videamus jam quid dicat Scriptura de quatuor capitibus istis : *Nomen uni Physon, nomen secundi fluvii Gyon, nomen tertii fluvii Tygris ; fluvius vero quartus est Euphrates*. Et de Physon dicitur quod circuit omnem terram Evilath, de Gyon quod circuit omnem terram Æthyopie, et Tygris vadit contra Assyrios. Non autem dicitur quod Euphrates aliquam terram circumeat, vel quo vadat, sed solummodo dicitur, quod fluvius quartus ipse est Euphrates. Num aliquid istorum otiose dictum est ? Non utique. Jam ergo intendamus his. Os pupillæ dicunt sonare Physon. Et si hoc verum est , sicut ad pupillam visio, sic ad os locutio referri potest ; nam in ore lingua est qua loquimur, in oculo pupilla qua videmus. Et ubi quod verum est videmus, ne in caligine falsitatis aberremus, nisi in studiosa sacræ Scripturæ lectione ? Et quando ex ordinis indulgenzia diebus festis locuturi convenimus, unde queso loqui debemus, nisi de iis quæ lectio in se continet sacræ Scripturæ ? Merito per os et pupillam, studium sacræ lectionis exprimitur, in qua lux fulget veritatis, per quam ad claritatem pertingimus luminosæ cogni-

B

C

CAPITULUM XVI.

De commendatione cellæ, et de quatuor capitibus illis in quæ fluvius dividitur, qui ad irrigandum paradisum de loco voluptatis egreditur.

Quid melius, quidve jucundius, tu qui inhabitator cellæ es, æstimare debes, quam has die ac nocte diligenter alternare vices ? Sane tam dulce tibi intendere his, tantamque in unoquoque eorum suavitatem invenis, ut quando uni intendis, vix ab eo evelli possis ut ad aliud accedas. Eo magis singula hæc tibi sapere et dulcescere sentis, quo magis eorum saporem et dulcedinem nec tam sæpe quam semper, nec tam frequenter quam indesinenter percipis. Et quidem comedis et bibis cum his studiose intendis ;

D est Euphrates. Num aliquid istorum otiose dictum est ? Non utique. Jam ergo intendamus his. Os pupillæ dicunt sonare Physon. Et si hoc verum est , sicut ad pupillam visio, sic ad os locutio referri potest ; nam in ore lingua est qua loquimur, in oculo pupilla qua videmus. Et ubi quod verum est videmus, ne in caligine falsitatis aberremus, nisi in studiosa sacræ Scripturæ lectione ? Et quando ex ordinis indulgenzia diebus festis locuturi convenimus, unde queso loqui debemus, nisi de iis quæ lectio in se continet sacræ Scripturæ ? Merito per os et pupillam, studium sacræ lectionis exprimitur, in qua lux fulget veritatis, per quam ad claritatem pertingimus luminosæ cogni-

tionis ; et legimus verbum sacræ eruditionis, de quo conferimus ad invicem ad documentum tam propriæ quam fraternæ ædificationis. De eo autem quod primo loco posuimus, loquitur in secunda Epistola sua Petrus, *Habemus, inquiens, firmorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, sicut lucernæ lucenti in caliginoso loco (II Petr. I, 19)*. De eo vero quod secundo, sanctus David ipsum communem Dominum ommium alloquens : *Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis (Psal. cxviii, 105)*.

CAPITULUM XVII.

Quod qui habitator est cellæ omnem debeat illicitam devitare locutionem, et que illa sint bona ad quæ nos sacra lectio provehit.

Tu ergo, serve Dei, qui in cella solus ; et non tam solus habitas ; si omnia quæ pertinent ad sacram Scripturam per plenam notitiam apprehendis ad clarissimam quamdam in mente visionem pertinens. Cum vero quoties tibi indultum fuerit ut loquaris, si in his linguam tuam occupare studueris, jam non solum visum intrinsecus clarificatum, sed et os tuum mundum intrinsecus habebis et ornatum. Sic, sic, non sine causa interpretari os pupillæ dicere poteris Physon, per quod sacram nos posse per lectionem accipere diximus; dum per eam tantam acquiris et in intuitu interno claritatem, et in ore exterius verbum veritatis, ad tuam et eorum qui te audiunt ædificationem. Absit semel et iterum, absit sœpe et semper, ut in claustro festis diebus cum os tuum ad loquendum aperies, loquacitatem in eodem ore tuo inordinatam assumas : hoc enim gravitatem et maturitatem tuam omnino non decet. Non multum apparet, quod diebus aliis studiosæ lectioni, puræ meditationi, medullatæ orationi intentum te exhibueris, si os ad loquendum aperiens, loquacitati aut garrulitati, et maxime disceptationi et contentioni linguam tuam ex prava consuetudine accommodaveris : hæc enim omnia, sed et omne verbum stultum et vacuum, mendax, dolosum, otiosum, impudicum, excusatorium, detractorium, comminatorium, iratum, superbum, ab illis spiritualibus exercitiis, quibus in cella intendere debes, prorsus aliena sunt. Memento quid per semetipsam Veritas dicat: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii (Matth. XII, 36)*. Si ergo est reddenda ratio de verbo otioso, quanto magis de noxio ? quamquam non possit esse non noxiom etiam verbum otiosum. Sed noxiom hoc loco verbum vocamus, verbum deceptorium, adulatorium, litigiosum, falsum, et cætera in hunc modum verba criminalia, si quidem est crimen plerumque in ore, sicut et in corpore. Cætera, inquam, in quibus et Deus multum offenditur, et omnis qui audit non mediocriter lædit, ipse etiam qui loquitur, gravi peccato addicitur : ipso Domino teste : *Sicut ex verbis tuis justificaberis, sic et ex verbis tuis condemnaberis (Matth. xxii, 37)*. Vide quanta debeas præcavere cura ne illud incurras, quod te condem-

A net. Hinc Pater et dux atque advocatus monachorum beatus Benedictus, in Regula monachorum sic scribit : *Scurrilates, vel verba otiosa, et risum moventia, æterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad tale eloquium discipulum aperire os non permittimus [Regula S. Benedicti, c. 6]*. Scito, dilectissime nobis, qui habitator es cellæ, quia fabulationes et nugæ, quæ in ore multorum sæcularium fere indesinenter sunt, in ore virorum religiosorum, et maxime in ore Carthusiensium, blasphemiae sunt. Certe, ut ait Dominus, *bonus homo de bono thesauro profert bona (Matth. XII, 35)*. Si in thesauro cordis tui reposita est per amorem ardenter, et exercitium continuum lectio, meditatio, oratio, utilis actio proferet utique lingua, aliqua istarum cum se moverit ad loquendum. Si hoc modo egeris, sensus tuus illustrabitur, et exterius os tuum venustabitur ; et utrumque hoc bonum per studiosam tibi lectionem conferetur ; ut non sine magno mysterio Physon, *os pupillæ interpretetur*. Hæc autem, de qua jam quædam diximus, lectio studiosa erudit nos, ut cantemus Domino canticum novum et sanctæ semper vitæ novitatem parturiamus, quia et Physon circuit omnem terram Evilath. In hac sanctæ novitatis partitio, veræ sapientiæ nascitur aurum, et terræ illius aurum horum (haud dubium quin Evilath) optimum est. Quia nimur est *sapientia quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, judicans sine simulatione (Jac. XIII, 17)*. Sapientia sane nonne sapida scientia est ? Et aurum quod non solummodo bonum, sed quod optimum est, in terra Evilath nascitur, quando et ab anima pia, et in qua per studium sacræ lectionis visus interior [Par., intrinsecus] nihil profertur in ore, nisi quod pertinet ad ædificationem ? cum sanctæ novitatis partitio intendit, diligitor bonum, et in ipso interno palato suo, cum abjecta prorsus omni dulcedine illicita, nihil ei dulcescit nisi solus Deus, sapit ei quod omnium est bonorum optimum. Et sic est uni nomen Physon : et sic circuit omnem terram Evilath, ubi nascitur aurum, et aurum terræ illius optimum est.

CAPITULUM XVIII.

De generibus sanctorum meditationum quibus intendere debet qui in cella solitarius sedet, et de studiosa sacræ Scripturæ recordatione.

Porro nomen secundi fluvii Gyon, qui cum sit præruptio, circuit omnem terram Æthiopiarum. Ipsa est meditatio, quæ quidquid est Æthiopicæ nigredinis, ad peccati pertinentis deformitatem, priusquam per consensum animam deformem reddere possit, viriliter et valenter resistendo perrumpit. Cum enim internæ meditationis puritati anima sancta ex omniparte se intendit, nulla eam sibi quantumlibet violenta tentatio per consensum subiecere valet. Mox quippe ut ad ipsam mentis januam pulsare tentatio incipit, si in defæcata meditatione perfecte mens

occupata fuerit. Ejus nimirum vires, non tam quæ A fortassis meditationum genera quæ rationabiles et jam nocuerunt abrumpit, quam ne de novo nocere valeant perrumpit [Parc. prærumpit]. Idcirco, tu, qui habitator es cellæ, sicut tibi sapit studiosa lectio, quæ est Physon, cum ejus aquas bibis, (quæ circuit omnem terram Evilath, ubi optimum nascitur aurum;) sic nihilominus sapiat tibi meditatio pura, quæ et circuit omnem terram Æthiopiam. Nam nimis periculose evomis quidquid scribendo de aquis sumpsisti Physon, nisi statim de aquis bibas Gyon. Sicut enim legere et non intelligere negligere est, sic profecto lecta et intellecta oblisci, quid aliud est quam omnino perdere quidquid legendo et intelligendo acquisisti? Sunt autem plures meditationum modi, quibus cum studiose intenderis, ab stabilem nimirum mentem tuam maturitatem, et maturam stabilitatem restringere poteris. Siceque coges eam ut solide subsistat in se, nec se vel inaniter elevet supra se, vel enerviter dejiciat subtus se. Nec sordescat, inquam, cum fuerit ab illo summo magistro super tumenta terræ edocta; nec inanescat cum super volucres coeli erudita. Sicut autem hujus de qua loqui proponimus meditationis diversi modi sunt, ita et diversas in animo meditantis causas gignunt. Nos autem illum primo loco modum ponimus, quo in meditantis mente causa procedit eruditio; secundo, qui causam gignit doloris et timoris; tertio vero loco ponimus illum, qui occasionem administrat amoris et consolationis; quarto quoque, de quo percepit mens causam pietatis et compassionis; quinto vero, de quo discretionis causa venit et abjectionis; sexto loco illum ponimus modum, de quo venit in anima renovationis suæ causa et reparacionis; septimo quoque, de quo stuporis causa venit et admirationis; octavo illum ponimus modum, quo in mente meditantis illa revolvuntur, quæ sunt invisibilia et spiritualia; sed et illum nihilominus ponimus, quo mens sobria et sancta ab omni non solummodo affectione impura, sed et ab omni cogitatione otiosa prorsus expers effecta et aliena, per visionem non jam spiritualem, sed nec rationalem, sed per visionem potius intellectualem, in ipsis veris ipsam veritatem beatis conspicit. Hic puræ mentis beatus sit excelsus in Deum, qui jam non simplex meditatio, sed excellens valet contemplatio vocari. In ea eamque pia et succensa mens, omne corpus, omnesque corporeas imagines similitudinesque transcendens, in D ipsa luce Veritatis, in qua vere et vera sunt omnia præterita, præsentia et futura; nec aliter præterita, quam futura vel præsentia; nec aliter præsentia, quam præterita vel futura; nec aliter futura, quam præsentia, vel præterita; sed simul, et semper, et eodem modo omnia, quæcumque ei Veritas revelavit simplici intuitu contemplatur. Quidquid in hac fuerit visione ab anima sancta pure comprehensum, vere luminosum esse constat, et certum. Ipsa est quæ semota visione imaginaria pariter et fantastica, visionem sensualem et spiritualem clarificat, ut fiat in ea videns, vel mysteria loquens, vel occulta patefaciens, vel ventura prænuntians. Sunt autem et alia

B C B A fortassis meditationum genera quæ convenientes ex se causas producunt; sed ista nobis in præsenti occurrerunt. Et nunc audi plenius et perfectius, tu qui habitator cellæ es, quædam quæ pertinent ad hæc. Itaque, ut primum de primo modo sermonem habeam ad te, sedens in cella tua, mente per omnes divinæ paginæ libros discurre; comitante silentem hanc ruminationem et recordationem tuam intelligentia, eamque clarificante, revolve apud te, imo intra te, in mente, quæ in libris sunt legalibus, et libris prophetarum, et agiographorum; sed et quæ continentur in libris quæ ad Novum pertinent Testamentum, evangelistarum videlicet et apostolorum, atque doctorum catholicorum narrationes et generationes, eventus et gesta; sive quæ historice, sive quæ allegorice aut tropologice, vel certe anagogice, recte et catholice intelligenda sunt. Duc considerationem tuam ab ipso mundi exordio, per ea quæ per quatuor successionum variationem [Par. narrationes] sunt facta et dicta, per actates sex, per tempora tria, per status duos: et a tempore Incarnationis Christi usque ad hujus temporis fecem, quæ ad ipsum Christum, quæ etiam ad apostolos, et martyres, et confessores, et virgines spectant. Quam magnum sub silentio in corde tuo multiloquium in singulis! Num quando hæc omnia et singula intra te ruminas, esse solus in cella dicendus es? Non utique tunc solus es, quia cum his diligenter intendis, universæ de quibus agit vetus et nova Scriptura, et de quibus in Scripturis Patrum qui post Incarnationem fuerunt mentio fit, tecum quodam modo personæ sunt. Nisi quia hoc fortassis per amplius et perfectius est, quia in te quoque sunt: et magnam quidem ac multam hic percipies eruditioem, qui ipsam intra te sacræ Scripturæ comprehendis universitatem.

CAPITULUM XIX.

De illo meditationis modo, quin animo meditantis timoris gignit causam et doloris, qui in octo modos dividitur.

Meditationi huic succedit alia, et est (o tu, qui habitator es cellæ) quæ specialiter pertinet ad te. Sedens itaque in cella tua recogita in amaritudine animæ tuæ annos et dies tuos; volvens intra te et revolvens quæ et quanta et qualia mala, ubi et quando, qua voluntate et intentione, sed et quandiu sive in mente sive in carne tua commisisti. Cogita et recogita intra te, quam sis et mente et corpore infirmus, quam proclivis ad vitia, quam invalidus ad virtutes, quam multis sis timoribus contractus, doloribus afflictus, erroribus vagus, curis anxiis suspicionibus inquietus: quibus quantisque periculis sis expositus, vinculis ligatus, sordibus inquinatus, piaculis repletus, quam magnorum sis multorumque malorum molibus oppressus. Qualiter fere incessanter alienis a te, dilanieris in te, dilacereris intra te, dissiperis extra te, dejiciaris infra te (et prosternaris subtus te, sed et inaniter eleveris supra te. Et quia nimis longum est, imo impossibile no-

bis est omnes numerare calamitates, quas intus et A. xiv, 30). Unus homo erat qui pro eo solus ingressus est sine macula, qui et solus liber inter mortuos fuit, solus quoque dicere potuit : *Venit ad me princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* Non est aliquis nostrum in quo non habeat aliquid suum. Intuere post haec considerationis tuae oculo, in ipsa interna meditatione tua, quid de tuo corpore erit, postquam ab eo anima tua recesserit. Non autem necesse habet multum laborare in praeviendo hoc meditatio tua ; quia quid super hoc debeat sentire, ipse quoque te certum reddit corporalis aspectus. Nam vade modo, et cujus volueris mortui se-pulcrum aperi et inspice. Nonne si hoc feceris, in tantum et aspectui erit et olfactui quod apparebit horrori, ut neutrum aliquo possit modo vel ad momentum sustinere ? Certe apparebit cadaver horribiliter setens, putredine scatens, veribus scaturiens : et usque ad hoc deveniet istud de quo loquimur corpus, ut sit post exitum animae, fetor, post fetorem, putredo ; post putredinem, vermis ; post vermem, omni pulvere abjectior, vilior, fedior, et fetidior pulvis.

B

C

D

CAPITULUM XX.

*De generali resurrectione mortuorum, et paenitentiis
damnatorum, et qualiter repeti debeant illi octo
modi, in quibus timoris existit causa et doloris.*

Jam tibi, qui habitator es cellae præmonstret, de qua sermonem habeo ad te, tua meditatio, aliqua de futura illa in novissimo die resurrectio mortuorum generali ; quando in fine sæculi veniet ipse Rex regum, et judex vivorum et mortuorum. Et veniet in potestate magna et majestate judicaturus, qui in infirmitate et humilitate dudum venit judicandus. Et cum (sicut ipse promisit) sic venerit, venient et omnes angeli ejus cum eo, et congregabuntur ante eum omnes gentes. Tunc dicet justis, et ideo salvandis : *Venite, benedicti ; injustis, et ideo damnandis : Discedite a me, maledicti.* Illis dicet : *Possidete regnum ; istis vero : Ite in ignem æternum.* O ! poscidete regnum. O ! ite in ignem æternum. Erit tunc impletum veraciter quod de reprobis in Apocalypsi sua sanctus Joannes narravit quasi præteritum, quod adhuc est futurum. *Sustulit, inquit, angelus lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens : Hoc impetu mittetur Babylon illa civitas magna, et ultra non invenietur* (Apoc. xviii, 21). Hic angelus ille est, qui vocatur magni consilii angelus ; fortis quidem, quia *Dominus ipse fortis et potens* (Psal. xxxiii, 8). Ipse magnam illam reproborum stipulum sicciam æternis incendiis præparatam (qnæ lapis dicitur, propter insensibilem duritiam ; molaris vero, quia *in circuitu impii ambulant* [Psal. xi, 9]) mittet in mare æternæ damnationis. Qui lapis molaris, illa est Babylon magna, quæ sic in hoc mare mittetur, quod ultra non invenietur. Et magnam quidem sollet haec in anima meditatio facere moram, depingens apud eam, imo intra eam illum judicis qui tunc apparebit, maximum terrorem, omnium occulorum aperitionem. Nam judicium sedebit et libri

præteritarum conversationum et internarum conscientiarum aperientur; et judicabuntur singuli, secundum id quod scriptum habebunt libri. Depinge quoque virtutes cœlorum motas, cœlos et terras ardentes, ipsam quoque terribilem et horribilem quam in reprobos exercebit vindictam, *ponens eos ut clibanum ignis in tempore rullus sui, quos ipse conturbabit, et devorabit eos ignis* (*Psal. xx, 10*). Ignis utique qui ut legimus, non extinguitur. Et multa alia terribilia, et horribilia, atque tremenda, quæ potest anima utcunque prævidere, quæ huic studuerit meditationi sollicite et diligenter intendere. Jam vero post hæc circumeat meditatio tua, et perambulet *terram illam tenebrosam, et opertam mortis caligine, terram miseriae et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat* (*Job, x, 21, 22*). Videat in terra illa poenas æternas reproborum, gehennam infernalem, ubi ignis erit inextinguibilis, vermis immortalis: ubi etiam (ut innumera verbo brevissimo concludamus) nihil aderit boni, nihil deerit mali. Ecce meditationes octo, quas tibi, qui habitator es cellæ, proposui; sex quidem in capitulo præcedenti, duas vero in hoc sequenti. In has vero octo meditationes illud secundum meditationum genus dividitur, in quo timoris pariter causa consistit et doloris. Has quoque meditationes octo, repetitione volumus compendiosa enarrare, ut eas et arctius in memoria retinere, et cum volueris intra te possis revolvere. Prima est; de multis quantum ad nos absque numero, et de magnis sine mensura excessibus, quos et in mente et in carne damnableiter commisimus. Secunda, de miseriis, quæ et ipsæ mensuram excedunt, et numerum non admitunt, quas in corde et in corpore sustinemus; tam illis quæ ad culpam pertinent qua polluimur, quam quæ ad poenam qua cruciamur. Tertia est, de secretissima, severissima, et in æternitate immobiliter fixa animadversione, qua ille terribilis super filios hominum, justus et oculatus atque districtus judex Deus vigilat super creaturam rationabilem reprobam; quam et ab æterno reprobat, et in æternum damnat. In qua meditatione deprehendimus nos non absque grandi timore et terrore ignorare, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit, et nescire utrum amore simus an odio digni. Quarta quoque est de illa resolutionis hora terribili, in qua corpus ab anima et animam a corpore continget separari. Quinta est de manifestatione animæ ante tribunal judicis; quando talis ibi præsentatib; qualis hinc egredietur: cui apparebit et hostis, de omnibus eam quæ commisisse illicitis, quæ per poenitentiam et confessionem et satisfactiōnem deleta non sunt, accusans: et conscientia iis attestans, et ipse judex secundum sua ei merita reddens. Sexta profecto est de eo quod evacuatum anima corpus sepulturæ traditur, terra terræ commendatur, cinis in cinerem revertitur, caro vermis esca datur, in putredinem redigitur post putredinem abjectissimus pulvis efficitur. Septima est de generali resurrectione mortuorum, et de tremendo

A judicio illo, ad quod ipsa congregabitur generis humani universitas; de terrore judicis in quo reprobis apparebit; de prolatione terribilis sententiae, quæ talis erit: *Ite, maledicti, in ignem æternum* (*Matth. xxv, 41*). Octava est de suppliciis eorumdem reproborum in æternum damnatorum; ad quæ pertinet ille de quo Isaías dicit, *ignis exurens, vermis corrodens* (*Isa. lxvi, 24*), et utriusque æternitas; quia de illo dicitur quod erit inextinguibilis; de isto vero quia erit immortalis.

CAPITULUM XXI.

Qualiter in animo meditantis timor expellit elationem, et de tertio meditationis modo, qui occasionem administrat amoris et consolationis.

B

Istæ meditationes, quas numero octo tibi qui habitator es cellæ, proposuimus, ad illum pertinent meditationis modum quem secundo loco proposuimus, de quo etiam diximus quod doloris gignat causam et timoris. Et verum quidem diximus: quid enim in singulis octo his aliud animus invenit meditantis, quam quod validi ei timoris causam occasionemque gignat, et doloris? Istæ sunt meditationes, quæ mentem cum eis diligenter intenderit; pungunt et percutiunt, verberant et flagellant, vulnerant et cruciant, ad compunctionem provocant et ad lacrymas excitant. Dolet quippe supra modum anima his intra se meditationibus diligenter intendens; dolet inquam et timet. Dolet multum, quia se sentit in praesenti pati tam gravia; sed magis timet, quia formidat ne in futuro patiatur valde graviora. Hunc in se habuit dolorem et timorem, qui concussus et compunctus, illi terribili judici hoc dicebat: *In me transierunt iræ tue, et terrores tui conturbaverunt me* (*Psal. LXXXVII, 17*). Postquam iræ suæ in nos transierunt, terrores etiam sui nos conturbant, quia cum supra modum nobis videantur dura quæ nunc toleramus, metuimus quoque ne exigentibus culpis nostris, ad toleranda in fine sine fine longe duriora perveniamus. Iste meditationis modus, quem in octo modos divisimus, tibi qui habitator es cellæ, quemdam dat ignitum sentire affectum; sicut præcedens ille, ad luminosum quemdam et præclarum te perducit intellectum. Et cum uterque modus sit admundum bonus, magis tibi iste est necessarius, quia ille quidem te instruit, sed iste te afficit; ille quasi multas divitias ostendit, iste vero ad earum te possessionem perducit. Vide quia ille dici dives debet qui divitias multas possidet, non autem ille qui eas solummodo (cum sint alterius, et non suæ) oculis videt. Ibi percipies scientiam, hic autem sapientiam; ibi ut agnoscendo scias, et sciendo agnoscas; hic autem ut timendo doleas, et dolendo timeas. Quod ibi est, quasi tenuiter fragrat in olfactu, quod vero hic est, plene sapit in gusto. Illi intendere, nisi similiter intendas et isti, periculosest tibi; quia ille nonnunquam administrat elationem, hic autem semper humilitatem, nam scientia inflat, et cognitio mentem inaniter exaltat: dolor vero, dum compun-

gendo flagellat, inflationem detumescere facit ; et timor, dum quasi minando excruciat, inanem in mente exaltationem premit. Itaque causa est multoties scientia et cognitio, elationis ; sed est dolor et timor semper causa profundæ humilitatis. Itaque in primo illo meditationis modo, quasi cernis quandam maximam lucem ; in hoc secundo quemdam maximum sentis calorem : et idcirco statim postquam diligenter intenderis illi, intende non minori diligentia et isti, ut si forte inquinasti in illo pedes tuos, in isto quoque laves eos. Verum, sicut primus ille modus indiget isto secundo, ne nimis inaniter per tumorem elationis erigit ; ita nihilominus et iste secundus indiget quodam tertio, ne nimis lethaliter per horrorem desperationis dejiciat. Quia igitur nihil in hoc secundo meditationis modo tua, o, qui habitator es cellæ, mens inventis nisi quod est doloris, quod magnæ est amaritudinis ; ne forte (quod absit) abundantiori tristitia absorbeatur quando hæc cogitat, bene facit si sibi læta quædam et dulcia, ad mitiganda tristia hæc, et ad minuenda ne in id quod nimis est se extendant amara ista, repræsentat. Idcirco repræsentet hic tertius meditationis modus tuæ intrinsecus menti, quantæ sit dulcedenis et pietatis, quantæ clementiae et bonitatis ipse Deus, quod suavis est universis quod miserationes ejus super omnia opera ejus, quod multus est ad ignoscendum, quod præstabilis super malitia, quod longanimis est in exspectando, quod multum misericors in remittendo, quod Pater est misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur suos in omni tribulatione eorum, quod quomodo miseretur pater filiorum ita [Par., ipse.] quoque timentibus se miseretur. Id autem quam maxime meditatio, hæc menti tuæ repræsentet, quod proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum : omnia nobis in illo donans ; et in ipso, et per ipsum, mundum sibi reconcilians. Quod idem Filius in tantum nos dilexit quod lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo ; quod pro nobis indutus est carne, turpatus cruce, multatus morte. Quod carnem suam et sanguinem suum dedit nobis, et animam pro nobis ; carnem ad duram, et diram, et ignominiosam passionem ; sanguinem vero ad largissimam de quinque locis sacratissimi corporis sui effusionem, animam ad emissionem. Et si volumus aliquid interius in his scrutari, nobis et carnem dedit in cibum, et sanguinem in potum, et animam in pretium. Quid hoc ad nos ? multum per omnem modum ; ut reficiamur videlicet jejuni, potemur aridi, redimamur captivi. Qui tot et tanta passus est pro te putas quod deserat te ? Absit ut hoc putes. Quam multos, qui longius quam tu recesserant ab eo vocavit ad se ? Nam ipse est, qui ubi abundavit delictum, superabundare gratiam facit. Testis est sanctus David, qui peccavit peccatum grande. Nam, adulterio pollutus, homicidio cruentus, adauxit quoque geminum malum hoc abominatio proditionis. Erat autem quo ligatus fuit funiculus triplex ; adulterium, homici-

A dium, proditio ; fœdus ipse, cruentus et dolosus. Et difficile quidem imo impossibile ut rumperetur, nisi quia ubi abundavit delictum, superabundavit, in eo et gratia. Nam hæc ejus peccata erant ; incestus, crudelitas, et dolus. Sed ubi abundavit incestus, superabundavit munditia ; ubi abundavit crudelitas, superabundavit pietas ; superabundavit et simplicitas puritatis, ubi abundavit dolus proditionis. Certe multiplicantur super numerum qui tales sunt, si velimus (quod tamen non possumus) revocare ad memoriam universos quorum misericors Deus et pius remittit iniquitates, tegit peccata ; abluens eos, et justificans, ac sanctificans in Spiritu sancto. Sic sic, quantum distat ortus ab occidente, longe fecit ab eis iniquitates eorum, ponens in eis bonum ubi erat malum, ubi injustitia ibi meritum, et gratiam ubi culpa. Et hic est tertius meditationis modus, de quo tibi diximus, qui habitator es cellæ, quia occasionem gignit et causam amoris et consolationis ; sicut præcedens, qui secundus est, timoris administrat causam et doloris. Et necessarium valde ut hic modus tertius succedat primo, quatenus quemadmodum secundus in primo evacuat tumorem elationis, ita et tertius horrorem a secundo auferat desperationis. Sicque in duobus his modis, secundo vide licet et tertio mens tua Deo cantare valeat, non solum misericordiam, ne eam elevet temeraria præsumptio, nec solum judicium, ne eam absorbeat mortifera desperatio ; sed misericordiam pariter et judicium ut nequaquam in unam sui partem claudicet, ne (quod absit) a recta semita exorbitet, sed via recta incedere curet : non declinans, vel a dextris, insipienter in spe vana [Par., vacua] exultans ; vel a sinistris, damnabiliter in desperatione profunda trepidans.

CAPITULUM XXII.

De quarto meditationis modo, qui causam gignit in animo meditantis pietatis et compassionis : et quod quædam que videmus ab aliis mala fieri, magis debeamus intra nos plerumque excusare, quam temere judicare.

Meditationis quoque quartus modus est, de quo percipere debes tu, qui habitator es cellæ, causam pietatis et compassionis. Et apte modus iste, illi succedit tertio modo, qui causam tibi administrat consolationis ; ut tu numirum consolatus quoscunque videris vel miseria afflictos, vel culpa contaminatos magis prosilias ad compatiendum, quam ad judicandum ; magis ad consolandum te promptum exhibeas, quam ad exprobrandum. Hoc ideo diximus, quia illi, qui habitu religionis induiti videntur, seu monachi, seu etiam clerici regulares, in claustris suis morantes, vel nos quoque anachoretæ et eremitæ, qui soli degimus (et utinam soli), cum aliquid intuentur ipsi quod eis displicet, intuemur et nos nulla discretione præ oculis habita, absque compassione aliqua. Et illi multoties ad judicandum potius quam ad consolandum concurrunt concurrimus quam sæpe et nos.

Ut quid tu qui in angulis cellae tuae latitas, alios juidicas; non quidem jam ad similitudinem lupi rapacis, sed magis mordens ad instar pulicis mordacis? Nec judicas, ut ille index justus, in æquitate, sed magis ut judex iniquus, qui nec homines times, nec Deum revereris, in iniquitate. Nam impingis in priorem tuum, aut in eum qui loco ejus, ipso absente tibi præest, seu in provisorem tuum, vel in aliquem fratrum tuorum. Nunquam aliquem istorum repères, qui non tibi multoties reprehensibilis appareat, etsi unusquisque veraciter irreprehensibilis, sicut homo esse potest existat. Quomodo, ait, erit istud, ut cum aliquis eorum merito reprehendi non debeat, mihi quoque unusquisque eorum jure reprehendendus appareat? Ex eo quidem est quod tu superbus et iracundus, immitis et impatiens es, et nunquam propriam tuam, quantuncumque fuerit perversa voluntatem vis frangere; sed eam semper contra jus et fas, protervus et rebellis, atque quantum in te est penitus invincibilis conaris adimplere. Cumque omne quod in te est, sic sit in te, ut non ab aliquo alio, sed a teipso sit; tu tamen non id tibi, sed aliis potius imputas, quia oculos quidem tuos ad alios aperis, ad te ipsum autem ex toto eos claudis: unde fit ut salubriter te ipsum videre non possis, dum nunquam te, sed semper alios attendis. Si enim tuus te oculus plene videret, nullus multoties tibi alius quisquam quam tuipse, tibi ipsi reprehensibilis appareret. Sed quia quadam nimis gravi infirmitate deprimeris eos qui etiam bene tibi in omnibus ministrant, semper reprehendis: cum hoc te cogat facere non eorum aliqua (quia prorsus nulla est) negligientia, cum omni tibi ipsi serviant diligentia; sed tua potius infirmitas magna. Nec ista idcirco diximus, quod omnia quæ ab aliis vides fieri, semper debeant laudari, et nunquam pro loco et tempore, pro persona et causa a te reprehendi (cum non tam saepe, quam fere semper magis reprehendenda videas quam laudanda), sed ut sic, cum causa exigit, alios accuses, ut in iis in quibus tuipse digne accusari debes, te nunquam excuses. Et sic fiet ut dum incessanter attendis quam gravia sunt mala propria, tolerabiliora tibi videantur aliena; ut dum zelus tuus plene temperatus fuerit etiam nimius esse non possit. Eritque hoc cum nunquam nimis vel subsistens citra, vel se extendens ultra, sub modo se cohibeat et mensura; via quidem regia ambulans et nequaquam nimis temere vel a dextris vel a sinistris declinans. Itaque tu qui habitator es cellæ, cum non nulla vel audieris vel videris a quibusdam mala committi, sic ea per zelum et rectitudinem accuses, ut ex nonnulla parte per pietatem et compassionem excuses. Nequaquam laudandum putas quod jure debet reprehendi, sicut nec reprehendendum, quod merito laudari: ne illud propheticum incurras quod tale est: *Væ qui dicunt malum bonum, et bonum malum; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem* (*Isa. v. 20*); sed sicut semper cum laudas, adulatio debet abesse; ita nihilominus cum reprehendis com-

A passio debet adesse. Idcirco cum sinistrum aliquid fieri videris, puta id evenire ex infirmitate, puta ex subreptione, puta ex casu. Excusa intentionem operantis, si excusare non potes ipsum opus. Quod si nec ipsam videris prorsus aliquam excusationem admittere, puta temptationem nimis fuisse vehementem. Cum itaque aliquem videris spiritualiter ægratorem, sic ejus tibi displiceat ægritudo, ut placeat tamen tibi qui ægratus jacet: nec tibi placeat quod ægratus est, sed ille tibi placeat qui ægratus est. Sic, sic diliges hominem, et persequeris peccatorem: qui tamen placere tibi debet, non quia peccator est, sed quia homo est. In malis proinde, quæ videris apparere in hominibus, nec zelus tibi, nec compassio desit: et sic tam ille quam ista in te sit, ut utriusque causa, principium quoque, et medietas, atque finis, sincera et ordinata charitas adsit.

CAPITULUM XXIII.

Qualiter quintum meditationis modum opponere debeamus in mente nostra, contra illam, qua jugiter pulsamur, temptationem carnis, diaboli et mundi.

De quinto meditationis modo, despectionis causa venit et abjectionis, et venit hoc modo. Jugis te experientia debet reddere certum, qui habitator cellæ es, quia nullatenus absque temptatione esse potes. Si enim vera est illa sancti viri sententia: *Tentatio est vita hominis super terram* (*Job. i, 7*), imo, quia vera est, temptatione nunquam deesse potest quandiu vita super terram est? Consequens proinde est, ut cum jam non super terram amplius vivis, scias quod nequaquam ante, sed tunc primum sine temptatione sis. Nunc te tentat caro, tentat mundus, tentat et ille hostis antiquus. Trahere te nititur caro, ad voluptatem, mundus ad vanitatem, diabolus ad illum quo ipse plenus est, superbiam et tumoris, invidiam et livoris, iram, odii, et aliorum quæ in hunc modum sunt vitiorum spiritualium horrorem. Tu autem cum aliqua istarum temptationum pulsari te sentis, statute ante te, sedens in cella tua: et in interna meditatione tua vide et considera qualiter eam despicer, et a te abjecere possis. Cum te caro tentando alloquitur, voci ejus nefariae non præbeas aurem, sed absque omni mora fac eam silere: fac autem hoc modo. Considera in meditatione tua quam impura, quamque seda sit hæc caro quam portas, quam imunda et brevis sit omnis delectatio ejus, quod post modicum morti est tradenda, et post mortem futura est vermis, et putredo, et fetor; post vermem vero, fetorem et putredinem, abjectissimus et vilissimus pulvis. Cum igitur ad experientiam illicitæ et sceleratæ, ac ideo mortiferæ dulcedinis trahere te nititur, depicta ab illo seductore callido coram mentis tuis oculis, carnalis species formæ; considera, non quidem qualis utcumque extrinsecus videtur apparere, sed magis qualis in ipsa rei veritate, in seipsa etiam nunc in vita sit, et qualis post mortem futura sit. Videbis aperte, quia quasi saccus quidem foris nitidus apparet, sed intus omni sporcitia, et immunditia, et

corruptionem intolerabili fetet. Nunc mentis tuae conspectibus talis per omnia appareat vivens, qualis erit mortua in sepulcro jacens, et vermis scaturiens, et evidenter deprehendes quod cum illa concupiscitur, nihil aliud quam tabes et putredo desideratur. Sic cum beato Job, testa saniem rades (*Job ii, 9*) ; sic ad petram miseræ filiæ Babylonis parvulos allides. Cum autem in auribus tuis os aperit mundus immundus, sugerens tibi ut illam qua ipse plenus est desideres vanitatem, considera quod fumo similis est omnis altitudo ejus, et omnis gloria ejus ad finem ignominiosum velocissime tendit. Cum aliquem videris in eo exaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, transi, et ecce non est. Nam laus ejus brevis est, et gaudium ejus ad instar puncti. Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur, et qui eum viderant, dicent : Ubi est ? Velut somnum avolans, non invenietur ; transibit quasi visio nocturna (*Job xx, 5-8*) ; et cætera quæ ab inimicis sancti viri, mendaciter quidem, de eo dicta sunt, sed veraciter de superbo quolibet et impio qui, contemptis omnino cœlestibus, sola quæ mundi sunt cogitat et amat. Jam vero ad destruendam vocem amici versipellis et malitiosi, nihil (ut mihi videatur) vivacius poterit opponi, quam omnimoda perfectio illa sanctitatis (quam in corde hahuit, et in ore protulit, et opere ostendit) Salvatoris tui. Ut clavus clavum expellit, in nihilum penitus redigat in corde tuo abundantiam malitiae diaboli, habita semper præoculis mentis tuae, inestimabilis [*Par.*, ineffabilis] illa plenitudo sanctitatis Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi. Nihil omnino ad mortem pertinens ille tibi per consensum infundere poterit, quod non funditus annihilet in mente tua, superabundans sanctitas hujus, cum plene et perfecte per puram meditationem, cum devotione et amore intra te perseveranter manserit. Hæc itaque meditatio est, causam tibi conferens cuiusdam bonæ despectionis et abjectionis : docens videlicet te despicer in te, et abjecere a te, quidquid tibi suggestum susurrans in interna aure tua, vel caro ad fœdum voluptatem, vel mundus ad instabilem vanitatem, vel ille magnus hostis noster ad omnimodam perditionem.

CAPITULUM XXIV.

De tædio quod aliquis patitur qui cellæ habitator est, et quomodo illud a se repellere, sequere renovationem ac parare possit.

Ad ea vero in quibus renovationis tuae existit causa et reparationis, tibi dico, qui habitator cellæ es, sextus meditationis pertinet modus, quam hoc modo intra te debes habere. Apprehendit te multoties cum solus in cella es, inertia quædam, languor spiritus, tædium cordis; quoddam et quidem valde grave fastidium sentis in te ipso; tu tibi oneri es, interna illa qua tam feliciter uti solebas suavitas, jam defecit tibi. Dulcedo quæ tibi inerat heri et nudiustertius jam in magnam amaritudinem versa est; ex toto aruit ille quo abundantissime perfundi solebas

PATROL. CLIII.

A lacrymarum humor; spirituatis in te emarcuit viror, interiit decor. Dilaniatam et dilaceratam, confusam et discissam, tristem et amaricatam portas animam tuam : et ubi eam ad quietem componas non habes. Non jam sapit tibi lectio, oratio non dulcescit, solitos meditationum spiritualium imbræ non invenis, et quid amplius dicemus ? Nihil in te remansit hilaritatis, alacritatis, jucunditatis spiritualis. Ad cachinnos, ad fabulationes et otiositates promptus et velox es; ad silentium vero, ad agendum aliquid utile, et ad omne spirituale exercitium tardus omnino et piger es. O quam misera mutatio studiorum ! Jam idem ipse non es qui aliquando fuisti, sed ex toto alias. Sed consurge, excutere de pulvere, solve vincula colli tui. Conare qui sic discussus es reparare te : et renuntians huic vetustati, intende totis viribus tuae renovationi. Quomodo hoc, inquis, facere potero ? Audi, et intellige quomodo hoc possis facere. Repræsenta tibi coram oculis tuis sociorum [*Par.*, sanctorum] præcedentium et labores magnos, quos sustinuerunt in tempore, et præmia longe majora quæ jam percepserunt in æternitate. Conjunge vectes vectibus, in interno tabernaculo tuo, corde tuo : ipsis quoque annulos aureos impone, ut firmum sit ædificium mentis tuae, et non vacillet. Vectes utique vectibus conjunguntur, cum virtutes virtutibus copulantur. Vide quomodo vectes vectibus ille apostolorum princeps in secunda epistola sua conjungat, qui in ea sic ait : *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem fraternitatis amorem, in fraternitatis amore charitatem* (*II Petr. i, 5*). Quanta autem ex hac vectuum insimul copulatione utilitas proveniat, subdendo manifestat : *Hæc enim si vobiscum adsint, superent, non vacuos nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione* (*Ib., 8*). Sed vectes hos annulis aureis impone : hoc est, considera in mente quæ et qualia, et quanta sint præmia quæ jam percepserunt. Nam per aurum claritas, per annulum vero, in quo nec initium nec finis valet inveniri, perpetuitas designatur. Ut scias nimirum, ineffabiliter præmiorum suorum et perpetuitatem esse claram, et claritatem perpetuam. De ipsis quoque vectibus simul copulatis, et annulis aureis, hoc modo Psalmista facit mentionem : *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion.* (*Psal. LXXXIII, 8*). De virtute ire in virtutem, ad vectes : videre Deum deorum in Sion ad annulos aureos spectat.

CAPITULUM XXV.

De iis quæ in carne operatus est Christus, et de laboribus sanctorum sworum.

Vade ergo, et in primis considerationis tuae oculis pone illum Sanctum sanctorum, qui tuum et electorum omnium caput est, ut sic te probes esse sapientem : *Nam oculi sapientis in capite ejus.* Itaque vide eum absque omni impuritate conceptum, et natum, et pannis involutum, et in præsepio reclinatum,

lacte materno nutritum, circumcisoni subditum; apparentem Magorum fidei Deum æternum, Regem omnipotentem, hominem mortalem; in templo præsentatum, in Ægypto cum matre ductum. et in terra Juda reductum, proficien tem sapientia, et ætate, et gratia. Considera eum baptizatum, jejunantem, esurientem, tentatum, cum hominibus conversatum, ex itinere fatigatum, conversantem per omnia sancte: operantem mira, prædicantem salubria, docentem vera, patientem dura, sustinentem indigna, tacentem ad convicia, tolerantem opprobria, lavandis discipulorum pedibus se humili ter inclinantem, corporis sui ac sanguinis sacramenta porrigentem, in agonia factum prolixius orantem, sudorem sanguinis emit tentem. Aspice eum venditum, emptum, osculo traditum, cum gladiis et fustibus captum, ligatum, adductum, falso accusatum, injuste judicatum, crudeliter damnatum, sputis illatum, colaphis cæsum, velatum, alapis passum. Cerne eum flagellatum, derisi habitum, chlamyde coccinea induitum, spinea corona caput sanctissimum habentem dilaceratum, sceptrum arundineum tenentem, purpura ad ignominiam tectum, in derisu adoratum, ab Herode et exercitu suo contemptum, in veste alba illusum, a militibus male tractatum, crucem suam bajularem, clavis cruci crudeliter affixum, verbis duris conviciatum, felle cibatum, acetō potatum, caput inclinantem, spiritum emittentem, dilectam illam animam suam in manus Patris commendantem. Intuere illum lancea militis in latere vulneratum; et ex eo sanguinem ad nostram redemptionem, et aquam ad nostram spiritualem ablutionem, effundentem, de cruce depositum, sepultum, inferos spoliante m, ipsum infernum mordentem, mortem mortificantem, resuscitatum, apparentem, cum discipulis convescentem, ascendentem ubi erat prius; qui nec inde recessit cum hoc venit, nec hinc abiit cum illo accessit. Hoc modo habe oculos tuos in capite tuo. Quod si diligenter hæc omnia, et alia quæ hoc modo de eo sunt, cum devotione debita, et compunctione pia, apud te, imo intra te ruminaveris, putamus quod ab hac inertia tua ex nonnulla parte eripi poteris. Nam in quanto honore et gloria illa sit exaltata natura in dextera Patris, quæ et sine omni contagio alicujus prorsus peccati, processit ex matris Virginis utero, et magnam tolerans diræ mortis agoniam peperit in ligno, ut id tibi possimus explicare, omnino non possumus comprehendere. Hoc tamen indubitanter, veraciter promittente ipso scimus, quod ubi est ille, ibi et minister ejus erit. Et est ejus oratio ad Patrem, hunc habens modum: *Volo, Pater, ut ubi ego sum; et illi sint mecum; ut videant claritatem meam quam dedisti mihi (Joan. xvii, 24).* Appareat inter hæc (ut a capite descendamus ad membra), appareat, inquam, internæ considerationis tuæ oculus Baptista Joannes capite truncatus; Petrus pedibus sursum erectis, et capite deorsum pendente crucifixus; Paulus decollatus. Appareat Andreas, biduo in cruce vivens, Jacobus occisus gladio, alter vero

A Jacobus prostratus, Joannes in ferventis olei dolium, et demum in exsilium missus; et cæteri omnes apostoli consummati, illi vero bimuli, testimonium Christo non voce, sed morte ferentes. Appareat et sanctus Stephanus lapidatus, Laurentius assatus; et (quia nimis longum, imo impossibile est, singulatum universorum qui pro Christo passi sunt martyrum referre passiones) repræsenta tibi prout poteris, et quantum poteris, eorum in utroque sexu, in diversa ætate, admirabiles agones et triumphos. Sed et sanctorum confessorum venerabiles conversationes, qui etsi per sanguinis sui effusionem per apertum martyrium non migrarunt, vitam tamen sanctam martyrio non dissimilem duxerunt. Si his diu immoratus fueris, putamus quod ab hoc quo gravaris et oneraris tædio, continuo liberaberis; atque alleviatum et exhilaratum, et alacrem effectum sentire te poteris. Consulimus autem ut hæc sollicitius tunc quidem facere studeas, quando aliquid tibi forte (ut nonnunquam evenire solet) contra voluntatem tuam dictum factum fuerit; per quod, et propter quod nimis efficeris pusillanimis et tristis, turbatus et iratus; disceptionibus amaris, susurris, iniquis comminationibus, objectionibus, responsionibus, intrinsecus miserabiliter vastatus. Curre tunc, cum hæc fuerit in mari cordis tui tempestas magna, et projecto a te silente clamore, et clamoso silentio, strepente, et horribiliter tumultuante in foro mentis tuæ: suscita piū JESUM, qui adjutor est in opportunitatibus, in tribulatione; petens ut periclitanti tibi succurrat. Idecirco veniat ante oculos mentis tue sanctus Abel a fratre occisus, Jacob per fugam humilem germanæ iracundiae cedens, Joseph a fratribus venditus, quia peccare noluit, quod peccaverit accusatus, sine culpa carceri mancipatus, et innocens in lacum missus. Veniat ad cor tuum, imo intra cor tuum, mitissimus super omnes homines qui morabantur supra terram, Moyses sanctus, pro populo iniquo lapidare se volente intercedens; contradictionem et rebellionem contentiosam a Dathan, et Abiron atque Chôre sentiens: et fratri sui, et sororis detractionem sustinens? Veniat etiam ille, quem accusare nemo juste potest, conversatus sine querela ab adolescentia usque ad canos, qui grande se peccavit peccatum committere, si non pro dejiciente eum a principatu populo intercederet. Qui et lugere non cessavit regem a Deo abjectum, nec tunc quidem quando se ab eo timuit occidendum. Veniat nihilominus et ille qui persecutorem suum humili fugit ut dominum; et se ulciscendi occasionem accipiens, et locum, non recognovit inimicum: quem etiam flendo planxit occisum, cum se tamen non ignoraret ejus in regno successorem futurum. Ipse est qui pietate pectus habens plenum, parricidam filium deflet extinctum: et interdictum ne feriatur servus maledicens ei, cum sit ab eo vir sanguinum, vir Belial vocatus. Et ut montes et colles transilientes omittamus (ne fastidium tibi ingeras), alios innumeros viros misericordiae, quorum

justitiae oblivionem non acceperunt, et saltum facia- A mus ad caput eorum ; scis ipse quia homo vocatus est vorax, et potator vini, amicus peccatorum et publicanorum, et dæmonium habere dictus est, et Samaritanus vocatus : et cum accusaretur a multis, nihil respondit ; qui et sicut agnus ad immolandum ductus est, et non aperuit os suum. His condimentis refove viscera tua, cum lethali ea veneno studet contaminare pacis ille turbator, et unitatis divisor, qui fervescere facit ollam quasi profundum mare ; omne sublime videns, et rex super omnes filios superbiæ existens. Hoc enim salubre tibi ut facias ; quatenus depulsa a te turbida et tenebrosa, qua cooperitur mens tua, nube hac, repareris pariter et renoveris : et surgente Jesu in fluctuante, et vacillante, et fluctibus jam cooperta, atque periclitante navicula cordis tui, et imperante tentationum ventis, et profundæ atque tumidæ amaritudinis mari, tranquillitas magna fiat.

CAPITULUM XXVI.

De septimo meditationis modo qui stuporis in mente meditantis causam gignit, et admirationis, et de eo quod per ea quæ facta sunt conspicitur ipse qui fecit.

Modus vero meditationis quem septimo loco posuimus, ille est qui in te, qui habitator es cellæ, cum in eo aliquandiu moraris, stuporis causam administrat et admirationis. Hunc si habere in te modum desideras, oportet ut solitarius sedens, et cogitationem tuam puram et stabilem, ab ipso mundi exordio, per ætates et generationes singulorum, usque ad hoc tempus in quo tu es perducas, et quæ in eis illæ universæ creaturæ conditor, atque dispositor mirabilia mirabiliter, ipse mirabilis operatus sit, diligenter attendas. Considera absque exceptione aliqua omnia quæ preter ipsum sunt de non esse ad esse ipso volente prodiisse et venisse : ipsumque qui vivit in æternum creasse omnia simul : et tamen primo omnium creatam quidem sapientiam ; cum verax quoque dicat Scriptura quia : *In principio creavit Deus cælum et terram* (Gen. 1, 1). Sed in his nullam prorsus esse contrarietatem putes : quin potius inter ipsum temporis initium et prærogativam dignitatis, distinctionem factam agnoscas. Quantum enim ad id quod primo loco posuimus : *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul, et in principio creavit Deus cælum et terram* (Eccl. xviii, 1). Quantum vero ad id quod secundo, primo omnium crea- C ta est sapientia, quæ est rationalis creatura. Visibilis quoque creatura, primum in rudi, et quodammodo informi apparuit materia ; quæ ad illa quatuor pertinet elementa, quæ sunt, ignis, aer, aqua et terra ; deinde per intervalla sex dierum in formam redacta. Sane in tribus hanc de qua loquimur creaturam comprehendimus ; in informi creatione non existentium, in formatione sic creatorum, in dispositione quoque formatorum. In ipso quippe initio temporis, ante omnem diem, in illis quatuor elementis informis et rudis, de non esse ad esse prodiit materia.

A Postea tribus præcedentibus diebus elementa in locis sibi competentibus sunt disposita ; sicque creatura visibilis est formata. Nam prima die lux facta est, et a tenebris divisa. Secunda die firmamentum inter aquas superiores et inferiores locatum. Tertia die aquæ in unum locum sunt congregatae, quarum congregations maria sunt appellata, et terra granibus et arboribus est vestita. In tribus quoque subsequentibus diebus ordine convenienti exornantur. Primum fiunt luminaria, sol, luna et stellæ. Die quinta fiunt pisces et volatilia. Et sexta repentina, jumenta ac bestiæ terræ ; et ipse homo, omnium visibilium dominus futurus. In Sabbato vero, die videlicet septimo dicitur quievisse, quia nihil legitur in eo fecisse. Itaque si diligenter intra te consideraveris informem creaturæ corporeæ creationem, si creatorum formationem, formatorum dispositionem, primi hominis creationem, institutionem, post lapsum reparationem, et sex etatum eventus qui in eis contigerunt, putamus quod stuporis tibi causa non deerit et admirationis. Inter haec in ipsa mentis tua meditatione tange, et audi. Hæbet namque ipsa mens tua quemdam tactum, habet et quemdam auditum ; sed utrumque spirituale, quia et ipsa mens spiritus est. Contingat itaque tactus ejus spiritualis tria quæ insunt creaturis. Primum est quod ex se : secundum quod ex creatore : tertium vero bifarium est, digno merito condignum reddens stipendum ; vel ut justitiae, vitam ; vel ut nequitiae mortem. In primo contemptus operis ; in secundo gloria conditoris ; in tertio famulationis beneficium, admonitionis consilium, damnationis supplicium. Horum itaque trium primum quidem auxiliatur, secundum exhortatur, tertium comminatur. Inter haec accedat tactus tuus spiritualis ad tria visibilia visibilium creaturarum, et primum quidem immensitas est, formositas secundum, utilitas tertium. In prima reperit tactus iste spiritualis admirationem, in secunda approbationem, in tertia revelationem [Par. revelationem]. Nam earum prima multitudinem et magnitudinem vendicat sibi, et est multitudine in similibus, in diversis, in permistis : magnitudo vero in mole, quæ est in massa, et pondere ; et in spatio, quod est in longo et lato, profundo et alto. Multitudinis vero testes sunt stellæ cœli, arena maris, guttae pluviarum, dies sæculorum, horæ dierum, momenta horarum, pili animalium, grama camporum, folia arborum, squamæ piscium, pennæ volucrum, et universa hujusmodi. Magnitudinis vero testes sunt, moles montium, concava vallium, tractus fluminum, altitudo cœli, latitudo terræ, profundum abyssi, et innumerabilia in hunc modum. Quantum ad nos, nec illa numerum, nec ista admittunt mensuram. Porro formositas admiranda, illa quatuor comprehendit : situm, motum, speciem, qualitatem. In situ compositio, et dispositio, quæ sibi vendicat res, loca, et tempora. Motus vero quadrifarius est ; localis, qui est ante et retro, sursum et deorsum, dextrorum et sinistrorum, et circum ; naturalis, qui auget et minuit ; animalis, qui appre-

tit et sentit ; rationalis, qui discernit et facit. Speciem quoque haec quinque mirabilem clamant : formositas, deformitas, immanitas, parvitas, raritas. Qualitatem vero haec quinque mirabilem asserunt, quae totidem sensus corporis pascunt ; decor colorum demulcens aspectum, melos sonorum auditum, fragrantia odorum olfactum, suavitas saporum gustum, aptitudo corporum tactum. Utilitatem quidem creaturarum haec quatuor exornant : aptitudo, gratitudo, placitum, necessitas. Non potes utique non obstupescere et admirari, tu qui habitator es cellæ, cum haec intra te diligenter cogitas et meditaris. Visibilium namque et sensibilium creaturarum Dei diligens inspectio, magna et pervalida tibi erit admirationis causa et occasio. In eis si quidem ipsa invisibilis sapientia quodammodo videtur, quæ in semetipsa a nemine sicuti est, in præsentis exsilio cæcitate videri potest. Hinc illud est quod quidam de Sapientia dixit : *In viis suis ostendit se hilariter illis* (Sap. vi, 17). Viae invisibilis Sapientiæ, ipsius sunt visibles et sensibles creaturæ : in quibus profecto viis se ostendit, quia in suis juxta quemdam modum operibus apparel; quæ in semetipsa nos adhuc latet. Et bene dictum est *hilariter* quia quasi quædam admodum delectabilis cujusdam jucunditatis hilaritas est, in inspectione operis, visio conditoris. Vide igitur intra te in meditatione tua, quatuor ista elementa, et ex eis formata corporalia universa. Vide omnia sub terra repentina, de terra germinantia, super terram gradientia, in aere volantia, in aquis natantia, in firmamento lucentia : et quæcumque sunt a Deo corporalia et sensibilia creata, formata et disposita : et scito has esse invisibilis Sapientiæ vias, in quibus se tibi hilariter ostendit. Ut enim Apostolus ait : *Invisibilia ipsius, a creatura mundi, pereaque facta sunt, intellecta conspiciuntur* (Rom. i, 20). Non autem alia sunt invisibilia Dei, aliud ipse Deus ; quia quod habet, hoc est. Unde et adjungit Apostolus : *Sempiterna quoque virtus ejus, et divinitas* : et nihil est aliud, haec invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt conspici, quam ipsum invisibilem factorem, in iis quæ fecit et per ea quæ fecit, quodammodo videri. Sed sic videntur modo invisibilia haec creatura mundi ; quia ratione utens creatura nobilis, anima videlicet humana, hoc modo adhuc exsulans, in ipsis visibilibus invisibilem conspicit, et in factis factoris notitiam apprehendit. Nam creatura cœli (ipsa est angelica) non hoc facit : non enim indiget in creatura videre creatorem quæ ipsum indesinenter videt in seipso. Tu autem qui hoc necdum potes ; interim eum qui fecit conspice in iis quæ fecit. Ait quidam : *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum initium et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes et commutationes temporum, annicursus et stellarum dispositiones; naturas animalium et iras bestiarum, viam ventorum et cogitationes hominum, et differentias virgultorum, et virtutes radicum, et quæcumque sunt abeconsa et im-*

A provisa didici. *Omnium enim artifex docuit me Sapientia* (Sap. vii, 17-21). Igitur si haec omnia intra te diligenter ruminaveris, habebis profecto in hac meditatione tua nonnihil, unde obstupescas et admireris.

CAPITULUM XXVII.

De vocibus et locutionibus, quas anima spiritualiter audit : et qualiter anima ad imaginem Dei facta sit, et quem motum suscipiat, et cuius motus susceptibilis non sit.

Tempus est jam, ut ad illum accedamus octavum meditationis modum, quo diximus, in animo meditantis quæ spiritualia et invisibilia sunt revolvi. Haec autem, de quibus loqui proponimus, spiritualia et invisibilia, ad animam pertinent humanam, ad creaturam angelicam, ad naturam etiam divinam. Et quidem de his tribus, hoc est, de anima humana, de ipsis angelis, et de Deo aliqua tractare in his capitulis proxime subsequentibus, in proposito habemus. Tu ergo, qui habitator es cellæ, et solus in ea consistens, et non solus, in primis erige intra te auditum illum spirituale, quem superius diximus in anima haberis, et audiat trium spirituum vocem. Primus noster est, secundus angelicus, tertius vero ille est qui condidit istos. Dicit enim de illo spiritu, qui Deus et homo est : *Spiritus est Deus* (Joan. iv, 24). Habet autem unusquisque istorum spirituum vocem suam, et unamquamque quidem tunc tu vocem audis, cum de unaquaque diligenter ac pure meditaris. Quæ illorum voces cum ad firmamentum pertineant ; prima sub ipso, secunda de ipso, tertia supra ipsum est : et in hac gradum coguntur animalia figere, et alas submittere. Percipiat etiam auditus iste, et audiat spiritum increatum, hos quatuor alloquenter : angelos, sanctorum animas, diabolum, homines. In locutione prima, infusio est divine animadversionis : in secunda, immissio spontaneæ expectationis. Tertia vero quatuor recipit modos. Primus increpationem continet nequitæ, secundus laudem justitæ, tertius tentationis concessionem, quartus vero prohibitionem. In duobus vero distinguuntur verbum illud, quod Spiritus de quo nunc loquimur, increatus quasi dicit ad homines. Illud namque per se, aut per subjectam format creaturam ; per creaturam videlicet angelicam, et in octo modis reperitur : nam formatur verbis, rebus, simul verbis et rebus, imaginibus cordis oculis ostensis, imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, coelestibus substantiis, terrenis, simul coelestibus et terrenis. Sed in quod format illa quæ per se est, animalis homo non percipit. Sane hoc tardiu latet intellectum, quandiu et experimentum. Illum adhuc qui eis loquitur, hos quatuor audit alloquentes. Modo uno angelos, et animas uno : illos, incomprehensibilem divinitatis infinitatem admirando : estas vero vindictam sanguinis expectando. Diabolum tribus modis, et totidem homines. Illum, malitiam celare non volendo, innocentiam injuste accusando, et eam ad tentandum malitiosè

expetendo: homines quoque, precando veniam pec-
catorum, gratiam meritorum, gloriam præmiorum.
Lege secundum, et vigesimum octavum librum
Moralium beati Gregorii; in eis invenies, quam
profunde, quamquenitide idem vir de his disserat,
quem inter cæteros constat fuisse doctores et inge-
nio acutum, et in eloquio decorum. Vide inter hæc,
in ipsa meditatione tua interna, quod ex duabus
substantiis homo factus est; una corporea, incor-
poreia altera. In quantum (ut ante nos longe dictum
est) ex corporeia est, cum cæteris animalibus com-
munis naturæ habet participationem: sed in formæ
compositione, ad alia animalia differentiam habet.
Nam illa formam ad terram habent inclinatam et
pronam: quo significatur, præter ea quæ terrena
sunt, ab eis nulla esse appetenda. Hominis vero
forma in altum erigitur, et sursum elevatur; qui et
præter cætera animantia [Par., animalia] rectum
habet incessum, et ad superna aspectum. Quo li-
quide declaratur, et eum quæ sursum sunt sapere
debere, et tota mentis intentione illuc tendere ubi
Christus sedet in dextera Dei Patris. Unde et quidam
ait:

*Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre [tueri]
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.*

(OVID., *Metam.*, 1. 1, 84.)

Sic ergo homo ex corporis forma admonetur, in
appetu bonorum a cæteris differre animalibus,
quanquam cum eis corporis communem habeat na-
turam. At secundum animam, cum aliis animantibus
non habet proprietatis communionem. Ra namque
sola ad imaginem Dei et similitudinem facta est.
Ad imaginem, ut aiunt, Dei facta est, secundum
substantiam et puritatem rationis. Sed ad similitu-
dinem, secundum imitationem puritatis et amorem
charitatis. Vel, ad imaginem Dei facta dicitur,
quantum ad veritatis cognitionem: ad similitudinem
vero, quantum ad naturæ et rationis puritatem.
Est autem anima imago Dei ad imaginem: nec
ejusdem naturæ cum Deo, sed longe ab eo differen-
tis; quia profectus et defectus capax est, et ideo
variationi subjecta est. Et in hoc longissime a Deo
distat (quanquam, imago ejus quedam sit, et si-
militudo), unde et ab illa imagine valde remota est,
quæ cum ipso Deo circumquaque idem est, id est
a Filio Dei Patris, qui circumquaque idem cum
Patre est. Inest autem animæ naturalis simplicitas
essentiæ suæ. Est etiam ei idem esse quod vivere.
Non autem dicimus quod est vivere, vel bene
quantum ad sanctitatem, vel beate quantum ad felici-
tatem. Cum enim non possit ex quo creata est
aliquando non vivere, sicut nec aliquando non esse,
potest tamen vivere male, cum est iniqua; et mi-
serere, cum est damnata. Est in ea et libertas arbitrii,
qua inter bonum et malum discernit, et quod eorum
voluerit diligere et eligere, ut in iis meritum ejus sit.
Ecce in anima, essentiæ simplicitas, vitæ perpetui-
tas, arbitrii libertas. Suscipit quidem motum

A variationem, quia mutabilis est. Est autem motus
secundum locum, secundum tempus, secundum for-
mam. Illius vero motus, qui secundum formam est,
tres quidam dicunt species esse, augmentum, dimi-
nutionem, alterationem. Movetur quidem aliquid
secundum locum, cum ipsum de loco ad locum,
mediante loco transit: quod ad solum corpus perti-
net; non enim hoc spiritui humano, vel angelico
convenit. Secundum tempus alia moveri dicuntur,
quæ prius et posterius suscipiunt. Secundum au-
gmentum vel diminutionem illa moventur quæ
quantitate augmentur vel minuuntur. Motum autem
alterationis illa suscipiunt, quæ formarum et actuum
diversitate quodammodo alterantur. Sunt autem
res quædam, quæ omnium generum motuum suscep-
tivæ sunt; velut res corporeæ, quia loco et tempore
moventur. Spiritus quoque creati variis affectibus
moventur quos incipiunt habere, et desinunt. Et ita
motum secundum formam, semper sequitur motus
secundum tempus. Spiritus ergo creati, quia de
bono in malum moventur, de malo in bonum, de
beno in bonum, de malo in malum, duabus specie-
bus motuum moventur. Motus vero secundum lo-
cum, animæ convenire non potest; sed illius qui
secundum tempus, et secundum formam fit, suscep-
tibilis est. Nam per varias affectiones sæpe varia-
tur, quod sine motu temporali fieri non potest.
Non enim mediante loco, ad locum de loco movetur,
quia localiter non movetur. Dicit quoque beatus
Augustinus: « Nihil quod corpus non est, in loco
est. » Sed et Boetius in libro de Trinitate nec
quantitates, nec qualitates in loco dicit esse: quas
tamen verum est in subjecto esse. Etenim aliud est
esse in subjecto, aliud in loco: sicut aliud est ani-
mam esse in corpore, aliud animam esse in loco.
Quæ enim in loco sunt, locum replent, locum occu-
pant, quod soli corpori convenient. Nam non sine causa
philosophus dicit quod « singulæ particulæ loci, ob-
tinent singulas particulas corporis (lib. iv, *Physico*). »
Corpus quippe in loco esse, est ipsum corpus locum
replere; est ipsum distantiam facere; id est sursum,
deorsum, retro et ante, dextrorum et sinistrorum.
Hoc nimur animæ non convenient, quæ sic est in loco,
et sic circumscriptibilis est, quod nullius loci ambitu
continetur et includitur, sicut continetur et inclu-
dit corpus. Hoc autem falsum esse nullus dicit,
qui quantum natura spiritus a corpore distet natura
comprehendit.

CAPITULUM XXVIII

*De illis beatis spiritibus, quæ videlicet illa sint quæ
ad eos pertinent, et quid de illis in pura medita-
tione sua, cellæ debeat intra se habitator revol-
vere.*

Nunc autem tibi, qui habitator cellæ es, aliqua
de istis cœlestibus spiritibus dicere libet. Nam tua
potissimum conversatio cum illis esse per puritatem,
et aviditatem, atque per desiderium debet. Non
enim putare debes quod quando in cella es, solus in
ea sis. Nam nunquam minus solus es, quam cum in
ea solus es (ita dicimus hoc), si in illa eo es modo

quo esse debes. Tunc tunc solus es, cum in interno puræ et defecatæ mentis tuæ cubiculo inclusus, clauso ostio cordis contra universa inutilia, oras in spiritu Patrem tuum ? Solusne tunc es, cum in ipsis internis animi tui, quibusdam maturis et integris intellectus luminosi, et affectus succensi passibus, exclusis a te hora eadem universis cogitationibus levibus et otiosis, lucidas et pulcherrimas perambulas et circumis mansiones spirituum beatorum, qui in cœlis semper vident faciem Patris ? Quomodo tunc solus es, cum in dilatatis et purificatis, et in longis prætoriis spiritus tui, in lumine et ardore magno, non absque gaudio ineffabili et exultatione, discurris per cuneos patriarcharum, per collegia prophetarum, per senatum apostolorum, per decoras rosas martyrum, per formosas violas confessorum, per amena et suave olentia lilia virginum ? Quam bonum est hic te esse ! quam dulce est et suave formosæ et speciosæ columbæ, et animæ (cujus hæc vox est : *Dilectus meus mihi, et ego illi* (*Cant. II, 16*) : sed et ista : *Vulnerata charitate ego sum* (*Ibid., 5*), inter ejusdem dilectilævam et dexteram dormire ? ubi eo securius pausat, quo sollicitius et diligentius pro illius quiete ipse vehementer, ipse zelans omne quod hunc vigilem ejus soporem turbare valet, et diminuere, ac impedit, procul repellere non cessat. Denique cum adjuratione quadam admirabili alloquitur filias Jerusalem : *Ne suscitetis, ait, neque evigilate faciatis dilectam, donec ipsa velit* (*Cant. III, 5*). Et nunc, dilectissime nobis, tu qui inhabitator cellæ es, dans in quantum potes, transitoriis tergum terrenis et infimis, faciem vero sempiternis, coelestibus et supernis, erige cordis tui cogitationem ad ea quæ de spiritibus illis coelestibus sentienda et tenenda sunt. De non esse, ad esse volente Deo [*Par. illo*] omnipotente universæ creaturæ Conditore prodierunt. Non enim Deo coæterni sunt, sicut nec coæquales, nec consubstantiales : quia licet valde præcelsæ et dignæ, creaturæ tamen sunt. In ipso mundi exordio creati sunt, quando cœlum et terra primum condita sunt. Et simul quidem creati fuerunt, et boni qui persisterunt, et mali qui corruerunt ; sicut simul et aversi præcipitati, et conversi confirmati. Sic enim asseruerunt, et in suis scripturis reliquerunt doctores catholici, qui de iis tractaverunt. Creati rationales, et omnes quidem, tam illi qui futuri erant mali, quam illi qui futuri erant boni, et charitatis creati sunt capaces. Non autem dicimus quod charitatem omnes erant capientes, sed charitatis capaces. Nam qui se a Deo averterunt, et in æternum damnati sunt, nunquam charitatem habuerunt, sed nec unquam habebunt ; et ideo charitatem capientes et habentes, mali creati non sunt, sed charitatis capaces. Nam habere potuerunt, sed contra Conditem suum intumescentes, eam habere noluerunt. Dicit ergo propheta Ezechiel, de illo qui ruinæ illorum auctor exstitit hoc modo : *Aurum, opus decoris tui et foramina tua in die qua conditus es, præparata sunt* (*Ezech. xxviii, 13*). Ecce

A quia foramina sua in die qua conditus est dicit preparata, quia charitatis quidem capax fuit; sed nunquam impleta, quia charitatem capiens non fuit. Exponit namque hoc modo hæc verba prophetæ [*Par.*, prophetæ] beatus Gregorius in libro *Moralium* trigesimo secundo (cap. 18) : « Aurum, inquit, opus ejus exstitit, quia sapientiæ claritate canduit, quam bene creatus accepit. Foramina vero idcirco in lapidibus fiunt, ut vinculati auro, in ornamenti compositione jungantur ; ut nequaquam a se dissident [*Par.*, discedant] quos interfusum aurum repletis foraminibus ligat. Hujus ergo lapidis in die conditionis sua foramina præparata sunt, quia videlicet capax charitatis est conditus : quia si repleri volueret, stantibus angelis, tanquam positus in regis ornamento lapidibus potuisse inhærere. Si enim charitatis auro sese penetrabilem præbuisset, sanctis angelis sociatus, in ornamento (ut diximus) regio lapidis fixus maneret. Habuit ergo lapis iste foramina, sed per superbiam vitium, charitatis auro non sunt repleta. Nam quia idcirco ligantur auro ne cadant ; idcirco iste cecidit, quia etiam perforatus manu artificis, amoris vinculis ligari contempsit. Nunc autem cæteri lapides, qui similiter fuerant perforati, penetrante se invicem charitate ligati sunt, atque hoc in munere isto cadente meruerunt, ut nequaquam jam de ornamento regio cadendo solvantur. » Hæc beatus Gregorius, et hoc modo de his. Hæc autem quatuor in ipsa sua creatione, angeli suscepisse creduntur : substantiam videlicet simplicem et immaterialem ; discretionem personalem sapientiæ, et intelligentiæ veritatis ac bonitatis divinæ ; formam rationabilem, et libertatem arbitrii, id est, facultatem bonum a malo discernendi, et in alterutrum per electionem se flectendi. Ideo simplicem et immaterialem substantiam, quia ex nulla diversitate partium subsistunt. Ex partium etiam compositione, sed nullius dimensionis suscipiunt quantitatem : id est, nec longitudinem, nec latitudinem, nec altitudinem. Sunt autem omnes in personali proprietate differentes. Scientiæ vero aptitudinem habuerunt, et tanto majorem, quanto purioris substantiæ sunt. Hæc habilitas cognoscendi erat, per quam scire poterant quid conditori, quid sibi, et quid consortibus suis deberent. Eorum vero potestas tripartita dicitur esse. Nam ad se (ut dicitur) potestatem habebant, et inter se, et ad ea quæ erant extra se. Quam vero ad se habuerunt potestatem, non omnes habuerunt æqualem ; quia secundum substantiæ suæ subtilitatem, ac naturæ puritatem, in hac erant potestate differentes. Quanto enim quis subtilioris naturæ ac perfectionis erat, tanto in hac potestate alium superabat, et hoc promptior erat ad contemptum mali, et appetitum boni. Et hac potestate quam ad se habuisse dicuntur, facile poterant et bonum assequi, et malum aspernari. Verum illa quam inter se habent, dominationis esse dicitur, in qua potestate dominationis alii superiores, alii infe-

riores : eo quod isti præcipiunt, illi præcipientibus pro debito subjectionis obediunt. In qua potestate non solum sunt excellentes, sed et differentes. Nam et ab illis quibus dominari debent, ex eo quod eis dominantur differunt. Potestas vero quæ ad externa est, potestas administrationis a quibusdam nominatur. Nam illa circa bonos operantur quæ eorum saluti necessaria sunt, aut ad bonam eos voluntatem inclinando, aut ad habitam explendam vires præbendo, et a contraria potestate eos tuendo. Mali etiam homines per eos sæpissime puniuntur, quia, quemadmodum ait Augustinus, « per bonos angelos et per malos, homines malos nonunquam Deus flagellat. » Sed quod per angelos bonos unquam Deus homines bonum flagellaverit, dicit se legisse non recolere. Hujus autem potestatis non minima pars est, libertas arbitrii eorum. Est autem liberum arbitrium, judicium voluntatis liberum : quo quippe fere modo et a philosophis descriptum inventur. Aint enim : « Liberum arbitrium est, liberum de voluntate judicium. » Id est, liberum arbitrium est potestas discernendi inter bonum, et malum cum voluntaria electione boni et reprobatione mali. Nam arbitriam ad discretionem judicium [Par., judicij] pertinet, unde arbitros judices dicere solemus : libertas vero ad voluntatem, quam liberam habet creatura rationalis. Nam libere bonum vult illa quæ bonum vult : et libere malum vult illa quæ malum vult. Sed illud fit gratia Dei præveniente, id est, quod creatura rationalis vult bonum : hoc autem fit gratia Dei deserente, id est, quod creatura rationalis vult malum : sed semper utrumque fit voluntate. Nam nec gratia Dei adjuvans, voluntatem premit necessitate, nec deserens spoliat libertate. Inde est quad voluntas præmium meretur et poenam, quia libere et absque omni coactione ad utrumque se inclinat, id est ad bonum et malum. Non autem sine causa dictum est liberum voluntatis judicium, vel liberum de voluntate judicium. Sola vero voluntas semper creaturæ rationalis est. Nam ad voluntatem habendam nullo indiget extra se posito creatura rationalis : quod in mala voluntate omnes esse novimus. Nam ad eam habendam ex se sola, creatura rationalis sufficiens est : sed ad bonum habendum, ex se sola, creatura rationalis sufficiens non est, nisi sit adjuta a gratia Dei. Sed licet sine gratia Dei, bonam voluntatem habere non possit, non tamen aliquo extrinseco eget ad bonam voluntatem habendam. Nam nisi culpa creaturæ rationalis obstat, nonquam gratia Dei deest ad bonam voluntatem habendam. Nihil est ergo quod sic sit potestatis creaturæ rationalis, sicut est ipsa voluntas, quam semper libere habet ratione discernente an bona sit vel mala. Bene ergo liberum arbitrium dicitur liberum voluntatis judicium, vel liberum de voluntate judicium, eo quod (ut dictum est) creatura rationalis semper habet potestatem libere volendi bonum vel malum, cum electione hujus, id est boni, et judicio reprobationis illius, id est mali. Illi vero

A spiritus qui ad Deum conversi sunt, glorificationis præmium acceperunt beatitudinem æternam, qua pro meritis digni facti sunt gratia Dei adjuvante, absque coactione quidem, et in æternum Deum videntes. in ipso, de ipso, et cum ipso sine fine gaudent [Par., gaudebunt]. At vero qui a Deo aversi sunt, inferni sunt rudentibus traditi (quod ex culpa meruerunt Deo deserente, absque oppressione tamen), et in æternum Deum non videbunt Dispositio vero bonorum in duobus consistit : in laude videlicet divina, in qua jugiter perseverant, et in officio administrationis multarum in hoc mundo gerendarum, sive circa homines, sive circa alias quascunque res, in quarum administratione divinæ obediunt dispositioni. Maxima vero corum administratio circa homines consistit, tam in corporalium, quam in spiritualium beneficiorum exhibitione : quæ quidem sine omni labore, sed tamen non sola voluntate adimplere possunt (quod solius Dei est, cuius velle facere cst), sed aliquo vel visibili, vel invisibili, prout eis competit, actu. Ordines vero ipsorum beatorum spirituum, secundum tres hierarchias distincti sunt, quarum quælibet ordines continet tres. In prima hierarchia sunt tres ordines isti, seraphin, cherubin et throni. In secunda, dominationes, principatus et potestates. In tertia virtutes, archangeli et angeli. Qua vero ratione et causa talia ordines isti sortiti sunt nomina, satis superque multorum catholicorum doctorum ostensione notissimum est, et idcirco necesse non est, ut de illa nos ratione et causa aliquid in præsenti loquamur. Sed ut ad te veniamus, qui habitator es cellæ, pro quo et cui haec omnia dicimus, erige quatenus licet, imo quatenus tibi datum fuerit, defæcatos puræ considerationis tuae oculos ad hos novem beatorum spirituum ordines, ut ex parte videoas quæ eorum sint sublimitates et dignitates. In ipsa intra te interna recordatione, stude olfactu memoriarum vel tenuiter odorare : et gustu amoris, in quantum potes, aliquid de gaudiis cœlestium spirituum prægustare, qui in singulis ordinibus sunt : quomodo singuli in seipsis sunt incorrupti et integri, jucundi et læti : in amore sincerissimo, ardentissimo, et perseverantissimo invicem benevoli et benigni : pace imperturbabili tranquilli, in perfectissima certitudine securi, individui, puri, sereni, ipsum Deum facie ad faciem videntes, Deo incessanter aehærentes nulla interposita re alia : in Deo et ex Deo beati existentes, Dei indesinenter in plenitudine veræ et in æternum indeficientis dilectionis, et exultationis, laudibus et præconiis insistentes : quibus (ut multa brevi semone concludamus) nihil penitus adest, nihil deest, boni. O quanta suavitatis et dulcedo in verbis istis ! Si tu aquila es, imo quia es, si tamen sicut in cella esse debes, ita in ea es, elevare, elevare ab eis quæ sunt infra te, et ab eis quæ sunt extra te : et elevare medianibus his quæ sunt intra te ad ista de quibus loquimur, sublimia et magna, perfecta et integra, tranquilla et

quieta, secura et certa, festiva et lata, jucunda et amœna, lucida et præclara, dulcissima et suavissima (et quia verba sunt hæc) et omni denique quod appetendum est plena, et ab omni nihilominus quod fugiendum est aliena quæ sunt supra te. Sic, sic pone in arduis nidum tibi, et in petris manens, et in præruptis silicibus commorans, atque inaccessis rupibus; inde contemplare escam. Cum itaque hoc modo in pura consideratione, cum pleno amore et desiderio, et te sedens in cella illis beatis spiritibus, et illos tibi repræsentas, scito quia intus duxit rex in cellam vinariam, ut ordinaret in te charitatem, qui et potest jam dicere cum Paulo: *Nostra conversatio in cælis est (Philip. III, 20)*, et illud: *Consedere nos fecit in cælestibus, in Christo (Ephes. II, 6)*. Tunc Paulus, ut beatus Gregorius dicit, in carcere fortassis tenebatur, cum se sedere in Christo in cælestibus testaretur. Sed ibi (ut subiungit beatus Gregorius) erat, ubi ardenter jam mentem fixerat, non illic, ubi illum necessarie pigra adhuc caro retinebat. Vade, et tu in cella tua fac similiter, et poteris cum redieris ad nos, dans gloriam Deo, dicere nobis, quod in arduis posuisti nidum tibi, in petris etiam mansisti, in præruptis silicibus es commoratus, et in inaccessis rupibus cotemplatus es escam.

CAPITULUM XXIX.

De illo meditationis genere quod intra nos in ipsis intimis cordis nostri debemus habere, cum de Deo studemus cogitare, et qualiter de illo nos deceat et liceat sentire.

Jam quidem eo usque pervenimus ut tecum aliquid, qui inhabitator cellæ es, de ipsis invisibilibus Dei conferamus. De quibus invisibilibus prædictor egregius sic dicit: *Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspicuntur (Rom. I, 20)*. Et certe non aliud hæc ejus invisibilia sunt, quam id quod ipse est. Unde et idem Apostolus, ut nos instruat quid de his invisibilibus sentire debeamus, adjungit: *Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas*. Sua ipsis semipiterna virtus et divinitas ipse est, qui Deus sempiternus est. Si quidem habet sempiternam virtutem et divinitatem; sed quod habet, hoc est. Locuturi autem de Deo, quod ipse sit dicere non possumus, quia hoc cogitare non valemus. Quod ergo comprehendere non possumus mente, consequenter nec exprimere possumus ore. Certe quidquid est vel ipse est, vel est creatura quam condidit ipse. Sed a suo esse, creature esse tam longe est, quod de ea dici potest, quod ipsa secundum quemdam modum non est, sed quod ipse solus est. Est namque viri sancti sententia de hoc, hunc habens modum: *Ipse enim solus est, et nemo potest avertire cogitationes ejus; et anima ejus quocunque voluit, hoc fecit (Job xxiii, 13)*. Et Apostolus dicit quod *solus habet immortalitatem (I Tim, IV, 16)*. Quomodo non solus immortalis est, qui etiam solus est? Solus utique est, cui soli idem

A est esse quod est. Ipse sibi esse, ipse et omnibus esse est. Sed ipse qui solus est, qui solus habet immortalitatem, quid est? Nihil eorum quæ condidit, ipse est: quia ab æterno est, non ex tempore. Omnis creaturarum creator ille est; unde constans est quia ipse creatura non est. Scimus tibi dicere, qui habitator cellæ es, quid Deus non sit, sed quis dicere potest quid sit? Dicit enim de his hoc modo beatus Dionysius in libro angelicæ Hierarchie, capitulo secundo: « Itaque et colendam superessentialis divinitatis beatitudinem manifestativorum eloquiorum mysticæ traditiones, aliquando quidem ut rationem, et intellectum, et essentiam laudant; divinam rationalitatem et sapientiam ejus declarantes, et vere existentem substantiam, et eorum quæ sunt subsistentiæ causam veram: et quasi lumen eam formant, et vitam vocant, tantis mirabilibus formationibus castioribus manentibus, et materiales formationes excellere quoquo modo probatis deficientibus, et sic divina ad veritatem similitudine. Est enim super omnem scientiam et vitam, nullo quidem ipsam lumine characterizante, omnique ratione et intellectu, similitudine ipsius imcomparabiliter derelictis. Et aliquando vero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquiis, supermundane laudant eam invisiblem, et infinitam, et incomprehensam, vocantibus: et quæ, et ex quibus non quid est, sed qui non est significatur. Hoc enim, ut aestimo, potentius est in ipsa. Quem quidem (ut occulta et sacerdotalis traditio subintroduxit) hoc quidem non esse secundum quid eorum quæ sunt, eam vere dicimus. Ignoramus autem superessentialis ipsius, et invisibilem, et ineffabilem infinalitatem. Si igitur negationes in divinis veræ, affirmaciones vero incompactæ, obscuritatæ arcanarum magis apta est per dissimiles formationes manifestatio. » Hæc beatus Dionysius de his verba quidem perplexa, sed intelligentia in eis latet profunda. Ecce quia nos dicit ignorare superessentialem ipsius, et invisibilem, et ineffabilem colendam infinalitatem. Ecce, quia subiungens asserit, negationes in divinis veras, affirmaciones vero incompactas. Et idcirco dicit obscuritatæ arcanarum magis aptam esse per dissimiles formationes manifestationem. Certe, superessentialis ipsius, et invisibilis, et ineffabilis infinalitas nihil est, nisi id quod ipse est. Et qui hanc ipsius infinalitatem ignoramus cum hæc infinalitas sit ipse, quid ipse sit quomodo non ignoramus? Si autem negationes in divinis sunt veræ, affirmaciones vero incompactæ, vera est nostra negatio cum dicimus: hoc non est, quia quod non sit scimus; incompacta vero confirmatio, cum affirmantes dicimus: hoc est, quia quid sit nescimus. Et tamen si nescimus hoc quod ipse est, scimus utique quia ipse est. Nisi enim sciremus eum esse, quomodo possemus eum diligere? Nam quod nescimus esse, quantum ad nostram duntaxat cognitionem nec habet esse. Et ideo quomodo a nobis diligiri potest, quod quantum ad nos nec est? Sed eum esse nos scimus, eumque super omnia diligimus, et ad

eum totis præcordiis suspiramus. Sed quem tantum **A** eum amando, et ad eum suspirando esse scimus, quid eum esse scimus? Et quidem electo famulo suo dixit se esse, cum ait: *Ego sum qui sum*. Hoc etiam de se sciscitantibus voluit de se responderi: *Ego sum*, inquiens, *qui sum*. *Hæc dices*, ait, *filiis Israel*: *Qui est, misit me ad vos* (*Exod. iii, 14*). Dixit quia est: non autem dixit quid hoc sit quod est. Sed fortassis dicens quia est, in hoc utique dixit quid hoc sit quod est, quod dixit quia est. Nam quidquid de eo potest catholice credi, quidquid veraciter dici, in hoc verbo instauratur quod est, est. Et quando strepitus oris nostri ubi verbum incipitur et finitur, aliquod emittet verbum, quo sufficienter possumus exprimere Deum? Et quidem Deus Dei Filius, a Deo Patre genitus, unus idemque cum Patre, et sancto utriusque Spiritu Deus existens, ipse est Verbum; sed Verbum non transeunter prolatum, sed æternaliter genitum, non factum; eique cuius est Verbum, coæquale, et consubstantiale, atque coæternum, quo in principio erat et apud Deum erat, et Deus erat. *In principio erat Verbum* (*Joan. i, 1*). Ecce æternitas ejus: quod enim in principio erat, nunquam factum erat; sicut de cœlo et terra dictum est: *In principio creavit Deus cælum et terram* (*Gen. i, 1*). Sed erat; hoc est, ab æterno erat. *Et verbum erat apud Deum*. Ecce quia diversa Verbi persona ab illius persona cuius est Verbum. Si enim alius apud alium erat, alius profecto ille qui erat, alius ille apud quem erat. Sed ne putes aliud: *Et Deus*, inquit, *erat Verbum*. Ecce divinitas Verbi: nec alia, sed eadem quæ ejus est, cuius est Verbum. Igitur Verbum quod apud Deum erat, idem ipse cum eo Deus erat apud quem erat, ut sit utique Verbum alius apud quem erat, non quidem alius Deus, sed alia persona a Patris persona, cum quo tamen unus idemque Deus, ex Deo Deus, ex Patre Deo Filius Deus. Non certe aliud, quia eadem cum eo substantia, æternitas et divinitas. Itaque alius, propter personarum diversitatem; sed non aliud, propter substantiæ divinæ unitatem. Sed cum totum hoc dicimus, quid dicimus? quando verba habebimus, quibus quid sit Deus dicere possimus? *Multa dicemus*, ait sapiens quidam, *et deficiemus verbis* (*Eccli. xlvi, 29*). Vere verbis deficiemus, magis quam ad id quod intendimus perfecte dicendum proficimus, et quando multa dicemus. Et verba quando uteunque sunt, quid aliud quam voces mentis sunt? Et quidem vel neendum sunt, vel jam non sunt, quia nisi transeundo non sunt. Sed antequam transire incipient, neendum sunt, et cum transierint, jam non sunt. Unde, vel quando mihi verba, quibus tibi qui habitatores cellæ, loquendo ostendam quid sit Deus? Ecce in cella absque cessatione Deum ardentissimeamas, Deum devotissime oras, ad Deum medullitus pervenire desideras; sed sic amando, sic orando, sic desiderando, quid Deum esse cogitas? Scis quia invisibilis est, nec est aliqua creatura invisibilis coram eo: principium sine principio, finis sine fine;

B **A** super omnia est, sed non exaltatus; subtus omnia, sed non substratus; intus et extra, nec inclusus tamen, nec exclusus: semper ipse, et ubique ipse; sed nec unquam tempus, nec usquam locus. Est qui est, et idem ac eodem modo, nec ei quidquam vel evenerit, inheret, vel transit, infuit. *Magna virtus ejus, et sapientiae ejus non est numerus* (*Ps. cxlvii, 5*). Et, o manus omnia potens! o nihilominus et oculus omnia videns! non est quod illam effugere, quod istum possit latere. Ipse plenus seipso, et sine ipso nihil, qui sibi et omnibus est, quia suum ipsius et omnium est. Nusquam est, in eo quod loco non clauditur; et tamen nusquam non est, quia non excluditur loco. Et quis sine eo locus? Ex ipso, per ipsum, in ipso, ipsi gloria. Cui ipsi? Regi quoque sæculorum immortali, invisibili soli Deo. Deus est sæculorum, cui nequaquam ipsa vel accedere potuerunt vel decidere: nec tamen coæterna sunt. Quæ enim in se aliquando vel erant, vel erunt, in ipso semper sunt: et quidem sicut ab æterno, sic et in æternum. Neque enim ipsi vel quod fuit transit antiquum, vel quod erit eveniet novum: sed utrumque ei stat, inest; tam quod jam est, quam quod neandum est. Et, o quam mirabilis in seipso est, qui rerum omnium creator est, cum tam mirabilia sint quæ ab ipso creata sunt! Et quidem valde sunt mirabilia, ipsumque eis longe clamitant mirabiliorem. Ostendunt enim se creata quæ condidit bona bonus: ostendunt, inquam, se bona, pulchra, dulcia, multa et magna. Nam bona ad usum, pulchra ad visum, dulcia ad gustum, multa ad numerum, et ad mensuram magna. Hæc, inquam, se ostendunt, et mirabiliter se ostendunt: sed hæc se ostendendo, creatorem suum ostendunt longe meliorem, pulchriorem, dulciorem et majorem, qui est omnium bonorum optimus, omniumque pulchrorum pulcherrimus, omnium dulcium dulcissimus, omnium magnorum maximus; utpote vera, summaque et æterna sui ipsius bonitas, pulchritudo, et (si ita dicere licet) multitudo, magnitudo. Quidquid in hoc mundo, de hoc mundo videmus, audimus, gustamus, odoramus et tangimus, non est ipse. Quid ergo est ipse Dominus Deus noster; quid, queso, est? Non est decor multus et magnus, quem aspectu cerno corporeo: non vox est quam corporaliter audio: non odor, quem olfacio, non sapor quem gusto, non aptitudo quam tango. Et tamen quædam quodammodo quasi multitudo est, quædam magnitudo, quidam decor, quædam vox, quidam odor, quidam sapor, quædam aptitudo. Quasi quædam multitudo, sed cum una simplicitate, et simplici unitate, in quam nullus numerus cadit. Magnitudo, sed sine quantitate, quam nulla mensura comprehendit. Decor, quem nulla offuscat deformitas. Vox, quam nullum rapit tempus. Odor, quem nullus dispergit flatus. Sapor, quem aliqua non minuit comestio. Aptitudo, quam aliqua non contaminat corruptio.

CAPITULUM XXX.

De Trinitate personarum, et unitate substantiae quae Deus est, et quod præjudicium aliquid nec Trinitas unitati, nec unitas facit Trinitati.

Ecce quæ tibi, qui habitator es cellæ, diximus de Deo. Et multa quidem diximus, sed quid in his omnibus diximus? nunquid non verbis deficimus? *Multa dicemus, inquit, et deficiemus verbis (Eccli. XLIII, 29).* Si multa sunt verba quæ dicimus, quare verbis deficimus? Nimurum quia eum, de quo verba multa dicimus, quid sit ad plenum non exprimimus. Dicimus quoque, si tamen ita dicere licet, quia unus cum sit multus est, sed sine numero, magnus sed sine quantitate; simplex, sed sine extenuatione; bonus, sed sine qualitate; semper, sed sine tempore; ubique, sed sine loco; in omni re, sed sine sui diffinitione; in omni tempore, sed sine aliqua sui mutabilitate. Nec potest ullo modo, vel pro sui puritate maculari, vel pro sua simplicitate dividiri, vel pro sua immensitate comprehendendi, vel pro sua infinalitate mensurari. Nec potest ullatenus cognitione variari qui sapientissimus est, nec affectu mutari qui optimus est. Cujus potentiae omnis effectus subicitur, cuius sapientiae omne occultum manifestatur, cuius deliberationem omnis eventus sequitur, cuius æternitatem non capit tempus, nec bonitatem virtus, nec sapientiam sensus, nec potentiam opus. Ipsi gloria qui rex est sacerorum, colendus et adorandus, metuendus et tremendum, ac dominans Deus, immortalis, invisibilis; ex quo, et per quem et in quo omnia. Nam omnia ex ipso, quia omnium ipse principium et auctor. Omnia et per ipsum, quia per ipsum, omnibus confertur ut subsistant, sicut et collatum est ipsis ut essent. Sed et in ipso omnia. Nos tamen potius virtutis debemus mirari magnitudinem, quam loci alicujus somniare dimensionem. Dicimus adhuc (si tamen hic aliquid dicere vel sci mus, vel valemus), Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: personæ tres, quarum nulla est alia; et substantia una. Et libenter hoc catholica suscipit auris. Sed cum hoc dicimus, quid dicimus? Multum, ais, et magnum quid dicimus, cum hoc dicimus. Dicimus enim, ais, in uno eodemque Deo, præter quem alias non est, esse et personarum Trinitatem, et substantiae unitatem. Bene, inquam. Sed nunquid aliud esse dicis ibi personarum Trinitatem, quam substantiae unitatem? Non, inquis; sed habent personæ istæ proprietates suas: quia solius Patris est gignere, et ideo a nullo est; solius Filii est gigni, et ideo a Patre est; solius autem Spiritus sancti est procedere, et ideo a Patre et Filio est. Sed non sic a Patre et Filio Spiritus sanctus est, sicut est Filius a Patre; quia procedit ab utroque (a Patre videlicet et Filio Spiritus sanctus) sed a neutro gignitur. At vero Filius a solo Patre gignitur; et ideo Pater quidem gignens est, Filius autem genitus: et inde est quod Pater Pater est, et Filius est. Alioquin plures essent in illa Trinitate Patres, et Filii, quod nimis credere, nimis abominabile, et horribile, et su-

A pra modum nefas est. Sunt ergo haec tres personæ: Pater gignens, Filius a Patre genitus, Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens. Quarum quidem personarum nulla altera est; quia non est una persona, sed tres. Nam una persona non potest gignere se, et gigni de se, et procedere a se. Haec tamen tres personæ una substantia sunt, natura una, divinitas una, maiestas una, æternitas una. Recte quidem fidem catholicam tenes, tu qui habitator es cellæ. Sed quid est (quæso te) quod mihi numerum sine numero proponis, eumque mihi das, et statim eum tollis? Nam si tres sunt, nonne numerus est? Si autem tribus est substantia una, si natura, si divinitas, si maiestas, si æternitas una, ubi numerus? Numerus, ais, ad personas refertur, quia tres sunt; non autem ad substantiam, quia una est. Bene dicis, sed nunquid aliud istæ tres personæ sunt, quam est ista una substantia? aut aliud haec una est substantia, quam istæ sunt tres personæ? Non, inquis, quia istæ tres personæ, ista una substantia sunt: et haec una substantia, illarum est trium personarum. Nulla namque trium personarum est ea quæ altera; sed unaquæque tamen est id quod altera. Quid Pater quidem alias est quam Filius, vel Spiritus sanctus, sed non aliud; et Filius est alias quam Spiritus sanctus, vel Pater, sed non aliud. Spiritus sanctus alias quam Pater vel Filius, sed aliud non est: quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, est unus naturaliter, idemque Deus. Sic damus singulis personis suam proprietatem, quod substantiae non tollimus unitatem: quia in nullo præjudicat vel substantiae unitas, personarum Trinitati, vel personarum Trinitatis, substantiae unitati. Quocirca nec a substantiæ unitate, personarum Trinitas; nec a personarum Trinitate, substantiæ unitas seorsum est cogitanda, vel separanda; sed potius et unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate veneranda et adoranda. Si, ut dicis, ita est, imo quia ita est, quomodo ita est? Non plene, ais, per scientiam capio quomodo est, sed pie per fidem credo quia ita est. Optime dicis; nam credere pietatis est, discutere temeritatis: plene autem ac perfecte nosse, vita, et vita æterna est. Dicit autem beatus Augustinus quod tantus est solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, quantus est simul Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; cuius nunc libet verba tibi, qui habitator cellæ es, ad memoriam revocare, quæ in sexto libro de Trinitate, ultimo videlicet capitulo ejusdem libri posuit, occasione illorum trium profundorum verborum. Hilarii quæ sunt, æternitas in Patre, species in imagine, usus in munere. Scribit itaque beatus Augustinus hoc modo: « Horum verborum, id est, Patris et imaginis et munieris, æternitatis et speciei et usus, abditam scrutatus intelligentiam in quantum valeo, non eum secutum arbitror in æternitatis vocabulo, nisi quod Pater non habet Patrem de quo sit: Filius autem de Patre est, ut, sit, atque ut illi coeterum sit. Imago enim, si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coequatur ei, non illud imagini sue. In

qua imagine speciem nominavit, credo, propter pulchritudinem, ubi jam est tanta congruentia, et prima aequalitas, et prima similitudo, nulla in re dissidens, et nullo modo inaequalis, et nulla parte dissimilis, sed identidem respondens ei cuius imago est. Ubi est prima et summa vita, cui non est aliud vivere, et aliud esse, sed idem et esse et vivere : et primus ac summus intellectus, cui non est aliud vivere, aliud intelligere, sed id quod est intelligere, hoc est vivere. Hoc esse est, unum omnia, tanquam Verbum perfectum ; cui non desit aliquid, et ars quaedam omnipotens et sapientis Dei, plena omnium rationum, viventium incommutabilium : et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum. Ibi novit omnia Deus, quae fecit per ipsam : et ideo cum decedant vel succedant tempora, non decedit vel succedit aliquid scientiae Dei. Non enim haec quae creatas sunt, ideo sciuntur a Deo, quia facta sunt, ac non potius ideo facta sunt, vel mutabilia, quia immutabiliter ab ea sciuntur. Ille igitur ineffabilis quidam complexus Patris et imaginis, non est sine perfectione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectionis, delectatio, felicitas, vel beatitudo (si tamen humana voce aliquid dignum dicitur) usus ab illo appellatus est breviter et est in Trinitate Spiritus sanctus non genitus, sed genitoris, genitique suavitatis, ingeniti [f. ingenti] largitate atque ubertate perfundens omnes creature, pro captu earum ; ut ordinem suum teneant, et locis suis acquiescant. Haec igitur omnia quae arte divina facta sunt, et unitatem quamdam in se ostendunt, et speciem, et ordinem. Quidquid enim horum est, et unum aliquid est, sicut sunt naturae corporum, ingeniaque animalium, et aliqua specie formatur (sicut sunt figure vel qualitates corporum, ac doctrinæ, vel artes animalium) ; et ordinem aliquem petit aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum, et amores aut delectationes animalium. Oportet igitur ut Creatorem per ea quae facta sunt intellecta conspiciens, Trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est, apparet vestigium. In illa enim Trinitate, summa est origo rerum omnium, et perfectissima pulchritudo, et beatissima delectatio. Itaque illa tria, et se invicem determinari videntur, et in se infinita sunt. Sed hic in rebus corporeis, non tantum est una, quantum tres simul : et plus aliquid sunt duæ, quam una res. Cæterum in summa Trinitate, tantum est una, quantum tres simul ; tantum duæ quantum una. Itaque et singula sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia. Qui videt hoc, vel ex parte, vel per speculum et in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, et sic Deum honoret et gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem ad calumniandum ; quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas. Nec confuse accipendum est, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia : nec diis multis, sed ipsis gloria in sæcula. » Et haec beatus Pater Augustinus et doctor insignis de his. Nos autem de his loqui diu-

A tuis nolumus, quia dum tantus talisque sol, et lucens illuminat, et ardens inflamat, dignum est ut lucerna lutea recedat, et ne ultra appareat, sub silentii latibulo se abscondat.

CAPITULUM XXXI.

De diligenti sollicitudine, et sollicita diligentia quam oratione nostræ (quando ei incumbimus) debemus impendere, et de magna instabilitate qua in corde, orationis tempore per otiosa et nociva dispersis cogitationibus nostris, misere ac miserabiliter fluctuamus, et per innumera evagamur.

In transvadando fluvium illum secundum, qui egreditur de loco voluptatis, cui nomen est Gihon, aliquam fecimus moram. Nec debet, ut arbitramur, vel ipsa quam fecimus mora reprehendi, vel super ea aliquis nimium admirari, qui quanta duntaxat, vel ejus sit latitudo et profunditas non ignorat. Nunc autem ad tertium qui de loco voluptatis egreditur fluvium, cui Tigris nomen est, accedamus, ut per eum transeamus. Nos vero per hunc fluvium, qui dicitur Tigris, quantum ad moralem duntaxat attinet sensum, devotam diximus accipiendam esse orationem ; sicut per illum qui Gihon vocatur, puram meditationem. Et de meditationum quidem generibus aliqua tibi, qui habitator cellæ es, diximus ; et utinam tam sint dicta tibi fructuose, quam sunt a nobis dicta profuse ! Nunc autem de devotione orationis aliqua tibi dicenda sunt ; quæ (si quid de ea sufficienter dicere vel sciremus, vel possemus) eo magis tibi debent esse necessaria, quo inter omnia quibus in cella intendis exercitia, in frequentissimo soles hanc usu et consuetudine habere. Sed quid tibi de ea dicere vel scimus vel valemus ? Ut autem scias, tu qui habitator cellæ es, qualiter ei intendere debas, magis illa indiges quæ de omnibus docetunctione, quam nostra eruditione. Dicit enim Apostolus quia *quid oremus sicut oportet, nescimus ; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii, 26). Utique pro nobis postulat, quia quos replet, postulantes facit : et ex ejus solius munere, et gratiæ suæ infusione nobiscum agitur, ut sicut oportet orare sciamus. Magis quidem cum interno gemitu et dolore magno conqueri et nosmetipsos accusare debemus, quod fere nunquam sicut oportet oramus, quam ut alios orare doceamus : quia qualiter sicut oportet oremus nos certe nescimus. Nunquid tunc sicut oportet oramus, quando in oratione nostra, vel nihil penitus, vel omnino modicum (et hoc rarissime), omnium eorum quæ ore proferimus, corde versamus. Quando vero sic nobis ipsis absentes, et quod ore dicimus, funditus nescientes, orare nos arbitramur, periculose nimium fallimur ; eisque per omnia similes efficimur, de quibus Dominus per prophetam dicit : *Populus hic labis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. xxix, 13) Dixit autem beatus Augustinus clericis suis, in Regula (cap. 4) corum : « Psalmis et hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in ore. » Sed et beatus Benedictus sic de hoc in Regula

monachorum (cap. 19) dicit : « Ubique credimus di-vinam esse presentiam, et oculos Domini in omni loco speculari bonos et malos : maxime tamen hoc sine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus divinum assistimus. Ideo semper memores simus quod ait Propheta : *Servite Domino in timore* (*Psal. ii, 11*), et iterum : *Psallite sapienter* (*Psal. xlvi, 8*) ; et : *In conspectu angelorum psallam tibi* (*Psal. cxxxvii, 1*). Ergo consideremus qualiter oporteat nos in conspectu divinitatis et angelorum esse, et sic stenus ad psallendum, ut mens nostra concordet voci nostræ. » — « Si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non præsumimus, nisi cum humilitate et reverentia, quanto magis Domino Deo universorum cum humilitate et puritatis devotione suppli-candum est ? Et non in multiloquio, sed in puritate cordis et compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Et ideo brevis debet esse et pura ora-tio : nisi forte ex affectu divinæ inspirationis gratiæ protendatur (*Reg. S. Ben., c. 20*). » Hæc illi eximii viri hoc modo senserunt de his. At nos miseri cum oramus, imo cum nos orare decepti putamus, vel somno inerti sèpissime deprimimur, vel cogita-tione instabili extra nos, non tam frequenter quam fere incessanter, per quæque otiosa et frivola, per noxia et inutilia vagamur. Si talem orationem Deo esse placitam putamus, absque dubio fallimur. Quod si pertinaciter insistentes, et arroganter instantes, illam contendimus contra conscientiam nostram Deo placere, mentimur, et veritatem non facimus, et veritas in nobis non est. Non enim talis est oratio ad quam nos Paulus invitat, qui nos monet ut ore-mus in spiritu, et vigilemus in oratione, in omni instantia. Sed et ipse Dominus apostolos alloquens, et ad orandum exhortans : *Vigilate*, inquit, et *orate* (*I Cor. xiv, 15*) ; præmisit *vigilate*, per hoc erudiens nos, quatenus si et Deo placitam, et nobis fructuosam nostram esse orationem præoptamus, omni nimirum studio et conatu contra insolentes et instabiles, contra nocivas et inutiles cogitationes, et ante tempus orationis, et in ipsa quam maxime vigilemus oratione (*Coloss. iv, 2* ; *Ephes. vi, 18* ; *Marc. xiv, 38*) : ne quod lingua quasi orando proferre videtur, efficiente hoc cogitationum instabilium evagatione, omni penitus fructu spiri-tuali privetur. Ut enim ait Ecclesiastes : *Muscae morientes perdunt suavitatem unguenti* (*Eccle. x, 1*) : et (ut non tam frequenter, quam fere indesinenter experimur) descendunt volucres super cadavera. Et est valde necessarium ut abigat eas Ahram ; ne forte penitus quod ostert perdatur, si contigerit (quod absit !) ut ab eis rapiatur. Sed et mulieres (ut eorum que gessit Dominus, relator egregius sanctus Lucas nobis manifestat) ad monumentum Domini venerunt, portantes quæ paraverant aromata (*Luc. xxiv, 1*). Et quæ sunt hæc aromata, nisi suavia et odorifera sanctorum orationum odoramenta ? Unde et petit Psalmista, orationem suam dirigi in con-spectu Domini sicut incensum (*Psal. cxi, 2*) : et sanctus Joannes in Apocalypsi asserit, viginti qua-

A tuor seniores habere *phialas aureas, plenas odoramentorum* (*Apoc. v, 8*). Et ut sciamus quid per hæc odoramenta accipere debeamus, adjungit, *quæ sunt orationes sanctorum*. Quæ sunt hæc phialæ aureæ, nisi mentes sanctæ, puritate munditiae claræ, et maxime amoris Dei et proximi decore pretioso adoratae ? In talibus phialis integra et incorrupta conservantur odoramenta, quia a cordibus puris et charitate plenis accepta Deo emittuntur et offeruntur piarum orationum incensa. Unde et dicitur quod illæ mulieres portaverunt aromata quæ paraverant (*Luc. xxiv, 1*). Nam minus quidem nos parata aro-mata portamus, cum Deo tales orationes (si tamen orationes) offerimus, quas instabilium et immunda-rum cogitationum abjectissimus pulvis exinanit et corrumpit, et ipsis divinis auribus indignas reddit. Sed prius aromata parentur, et sic aromata ad Do-minum portentur. Hoc est, prius orationes nostras puras efficiamus, et tunc eas omnipotenti Deo, ut ei acceptabiles sint, devote offeramus. Verum, heu nos miseri ! minus parata ad eum aromata portamus, qui quando nos orare putamus, quid ore profera-mus, in corde nec per intellectum, nec per affectum multoties et fere semper versamus. Et quomodo nos illam a Deo exaudiendam esse orationem spe-rare possumus, quam sic offerimus, quod nos qui eam utcunque videmur offerre, nec per amorem, nec per intelligentiam sentimus. Et quando hæc aro-mata mulieres parata portaverunt ? utique una Sab-bati, valde diluculo. O stabilitas ! o tranquillitas ! o et claritas ! itaque una Sabbati, valde diluculo por-taverunt quæ paraverant aromata, ut sciamus debere nos habere cum oramus, intra nos, et unitatem quantum ad cogitationum nostrarum stabilitatem ; et quietem quantum ad pacem, et claritatem quan-tum ad cognitionem ; quatenus orationis tempore nec per otiosa aliqua et illicita nos in mente evagari permittamus, sed quantum per Dei gratiam possu-mus, illis solis quæ ore proferimus, per cogitationem intendamus. Sed nec aliquam intrinsecus perturba-tionem revolvamus ; sed in plena erga omnes homi-nes, et maxime erga fratres et patres nostros, quibus cohabitare tenemur unanimes in domo, pace quieti sumus. Ad extreum nec alicujus phantasmatis caligine obscuremur, sed potius lucis ejusdem spiritu-alis a Deo a nobis immissæ illustratione clari-ficemur.

CAPITULUM XXXII.

Le mentis evagatione, quam nobis orationis tem-pore inesse sentimus, et qualiter et quare per ter-tium qui de loco voluptatis egreditur fluvium, qui et Tigris vocatur, orationis accipienda devotio sit.

Cogit nos ut tecum, qui habitator cellæ es, aliquid adhuc agamus de his ; cogit nos, inquam, magna qua satis deprimimur miseris, nostri non oblivisci. Non enim possumus non suspirare et gemere, super ingenti instabilitate miseri et miserabilis cordis nostri. Supra modum vagum et profugum est, et se sibi fere

incessanter furatur, et antequam sentiat, atque deprehendat, extra se fusum comminuitur, et per innumera dispergitur. Sic autem communatum et dispersum vix se permittit ad se revocari et colligi, et intra se redintegrari : et si forte vel aliquando ad se fuerit collectum, nec uno (ut ita dicamus) intra se momento permittit se demorari. Et cum tantis ac talibus inde sinenter miseriis miserabiliter devastetur, oneretur, prematur, tunc quidem magis ab eis vexatur cum ad orationem convertitur. Nam quando vel in codice legimus, vel manuali alicui operi intendimus, aliquantum nonnunquam cor apponere valemus, et ut iis de quibus nos introritimus, utcunque licet multum renitens et reluctans, morari se permittat efficacius : verum cum ad orandum accedimus, confestim quasi hoc supra modum exosum, et in pleno ac perfecto odio cor nostrum habeat, se sibi furari, se a se extrahere, longe a se secedere [*Par.*, recedere], et iis quæ in ore proferuntur dorsum vertere velociter fugiens festinat. Et si forte ad se vel rarissime redit, statim a se recedit, et rursum vagationi pristinæ se tradit. O magna miseria ! quam bene illud dictum est : *Factum est silentium in cœlo quasi media hora !* (*Apoc. viii, 1.*) Nequaquam plena hora, sed dimidia stabilitas et quies fit in animo ; quod est fieri silentium in cœlo. Sed nec illa dimidia, saltem ut dimidia sentitur, quia et quasi præmittitur. O cordis ingens morbus ! et quidem omnino incurabilis quandiu corpus quod corruptur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ubi nobis in tanta miseria spes, nisi in sola misericordia Dei, qui exercitio illi, quod inter omnia quibus intendimus exercitia magis est nobis necessarium, sicut debemus, intendere non valemus ? Quid de ipsis apertis malis nostris dicemus, quando ipsa bona nostra, non posse bona esse videmus ? Quid inter hæc ? Nosmetipsos incessanter et acriter in conspectu Dei arguanus, reprehendamus, accusemus, et miseram animam nostram in manibus nostris portantes, carnes nostras laceremus dentibus nostris. Erit fortassis apud pium Conditorem nostrum, qui cognoscit figuratum nostrum, qui et recordatur quia caro sumus, aliqua hujus nostræ fragilitatis excusatio, ipsa nostra accensa et humilias accusatio. Et quidem quasi pannus menstruæ, ut ait Isaías, *omnes injustitiae nostræ* (*Isa. LXIV, 6*) ; ut absque dubio sciamus quid de ipsis injustitiis nostris sentire debeamus, qui justitias quoque nostras (si tamen justitias) a tanto propheta tali rei assimilari audimus. Correctionem proinde severam, et redargutionem acutam, atque accusationem mordentem intrinsecus in corde, extrinsecus in ore, semper et ubique coram Deo circumferamus ; ipsum devote exorantes, quatenus nobis pie concedere dignetur, ut sit imperatio venia, humilis hæc nostra cum interna contritione cordis, et pura confessioneoris, cognitio culpæ : nos quoque aliquo modo coram se in hoc deputet justos, in quo nos plene ac

A perfecte sine omni excusatione reputamus injustos. At tu fortassis, qui cellæ habitator es, ita nobis respondes ad hæc : multum me in verbis istis sollicitum et pavidum reddidisti, multumque turbasti, commovisti, concussisti : nam plene mihi ac plane miseriam meam magnam, qua supra modum hac in parte oneratus ac vastatus sum demonstrasti, et omnem mihi penitus excusationem abstulisti. Si quidem omnia hæc ita in me sentio, sicut ea te dicere audio. Est utique quidquid dicas verum, et non est in his verbis tuis aliquod mendacium. Omnia enim quæ dicas, sic esse ut dicas, certissimum me reddit non solum scientis, sed et quotidiana, imo continua mea experientia. Sed quid mihi prodest quod valida (sicut ego ipse eo plenius scio, quod molestius eam sentio) me dicas ægritudine vexari, nisi et mihi ostendas quomodo possit et beat curari ? Dic proinde, quæso te, prout tibi occurrit, qualem me in oratione exhibere debeam, ut eam offerre Deo possim acceptam. Et nos tibi sic respoudemus : Hoc ille tibi in corde tuo silenter dicit, absque cuius solius munere, oratio tua nec illi accepta, nec tibi valet esse fructuosa : cuius plerumque dixisse, fecisse est. Diceret tibi fortassis et per nos, licet loqui de hoc sine magna nostra confusione et rubore non possumus. Nonne confusio debet esse nobis quod alios docemus, nos ipsis autem non docemus ? quod pulchrum depingimus hominem, ipsi pictores fedi ? quod alios cibo potuque reficimus, qui fame ac siti perimus ? quod alios vestimentis optimis induimus, et ipsi nudi ambulamus ? Et in tantum nudi, quod cunctis appetit confusio nuditatis nostræ, et videtur ab omnibus turpitudo nostra. Igitur ut ad tuam ædificationem, tu qui habitator cellæ es, intendamus his, retulimus (sicut ipse scis) longe superius, et adhuc referimus juxta tropologicum sensum, ad hunc tertium fluvium qui egreditur de loco voluptatis, puritatem devote orationis. Ejus vero nomen est, ut verax dicit historia, Tigris. Est ergo Tigris sagitta, oratio pura et devota : quæ quidem velox est, perforans et penetrans, scindens et pertingens. Certe ad instar sagittæ velocissime volantis, et ipsa volat usque ad ipsum Deum. Denique oratio justi penetrat nubes. Quid ei obsistere potest ? universa quæ visibiliter apparent quasi dura et clausa, ipsa perforat et penetrat, a puro spiritu emissâ, et ab eo non amissa. Sed et quæcumque quasi obviantia spiritualis suæ puritatis acumine scindit, nec unquam resilit, si usque ad ipsum qui super omnia est pertingit. Non solum autem, sed et omnia quæ sunt nobis adversantia, quæ sunt contraria, quæ sunt nociva, ipsa debellat, exsuperat et annihilat. Et hoc fortassis est, quod de fluvio isto dicitur quia vadit contra Assyrios. Nam per populum Assyriorum quidquid spirituali nostræ militat lessioni, putamus esse accipendum. Contra hoc Assyrios vadit iste fluvius Tigris, quia omnibus quæ nocere nobis possunt (nisi forte ut prosint, et ut eorum obesse nihil aliud quam prodesse sit) similis acutæ

sagittæ, citissime volantis, puritas resistit et contra-
dicit devotæ orationis. Si nos fatigat alicujus vehe-
mentia tentationis, si nos premit (ut nonnunquam
assolet) moles ponderosa alicujus furentis adversita-
tis, contra hos et universos alios qui intra hunc
mundum sunt Assyrios, vadit fluvius iste Tigris ;
quia valenter obsistit eis devotæ sinceritas orationis ;
cum nos plerumque fatigant, nunquam nos exsupe-
rent, nec aliquando nos opprimant, etsi multoties
premant. Num menti nostræ excidit, quia venit du-
dum Amalec ut pugnaret contra Israel ? Quod nimi-
rum adhuc hodie fit, cum reproborum populus ter-
rena et transitoria per affectum et desiderium quasi
lingens, pravis suis tam exemplis quam monitis, ad
peccati delectationem ac perpetrationem, mediante
illicito consensu pertrahere contendit. Sed ut scia-
mus quomodo vadat fluvius Tigris contra Assyrios ;
percutit eum Josue usque ad internectionem, cum in
monte manus levat Moyses (*Exod. xvii*). Nam juxta
hunc secundum, quem modo incedimus sensum,
unum quid innuit ; et Moyses ut expugnetur Amalec,
in monte manus levans ; et fluvius Tigris contra
Assyrios vadens. Et quis iste Moyses ? Num his in-
sistendum est vobis, ut tu, qui habitator cellæ est
ædificeris ? An a nobis est retrahendum, ne id quod
dicimus putans esse nimium, incurras fastidium ?
Sed quis sapientium dicit esse nimium, quantum-
cunque fuerit in verbis prolixum, dummodo pos-
sint singula verba spiritualem in audiencebus sanctæ
ædificationis augere profectum ? Quis ergo iste est
Moyses, nisi tu qui verus et sincerus cellæ inhabita-
tor es ? Nam nomen hoc Moyses, quod more mul-
torum celebre et frequens habetur, ex aqua as-
sumptus interpretatur. Et nonne tu ex aquis es as-
sumptus, qui visitante te gratia Dei, a fluxu es mun-
danæ conversationis eruptus, et ad suavem ac dul-
cem cellas quietem translatus ? Sed Moyses dicitur
manus levare, quia tu in cella sine intermissione,
juxta admonitionem apostolicam, debes orare (*I, Thess. v, 17*). Et ad hoc ut effugetur Amalec, manus
levet Moyses ; quatenus fluvius Tigris vadat contra
Assyrios. Sed oportet ut montem concendat, ponan-
tur lapis super quem sedeat, et uterque (tam Aaron
videlicet quam Hur) manus ejus sustentet. Quandiu
levatae fuerint, superabit Israel et superabitur Ama-
lec ; cum autem vel ad modicum quasi lassatas de-
posuerit manus, superabit Amalec, et superabitur D
Israel. Sed ne hanc ipsis Israelitæ valde periculoso-
sam manus ejus lassitudinem incurvant, eas Aaron
et Hur sustentent. Quid sibi volunt hæc ? Con-
scendat montem Moyses, ut sanctæ conversatio-
nis apprehendas sublimitatem, tu qui cellæ inhabita-
tor es. Sed et super lapidem sedeads, ut in firma
cogitationum mundarum stabilitate, et stabili earum
firmitate requiescas. Ad extremum vero ne manus
tuæ lassentur, et lassatae deponantur, ab Aaron et
Hur sustententur. Nam ne cogitationes tuæ (tibi di-
cimus, qui habitator cellæ es) in oratione tepe-
scant, ac proinde nec Deo acceptæ, nec tibi fru-

A ctuosæ existant, alacres eas et robustas exhibeant
tam imum humilitatis, in infirmo eas ne superbiant
premens ; quam ardor charitatis, et in Deum eas et
in proximum ne frigescas inflammans. Nam Aaron
mons fortitudinis interpretatur. Et quidem veræ
humilitatis virtus et sublimis est, et fortis ; quia
illam quam ex toto occupat mentem, et excelsam
redit et robustam. Nam qui vere humiliis est, quo
magis in suis est oculis in imo, eo magis in divinis
est oculis in excelso, et quo sibi apparet infirmior,
eo coram Deo existit fortior : quia nimirum virtus
in se habet humilitatis et fortitudinem humilem, et
humilitatem fortem, ut neutra alteri præjudicet ;
quatenus humilitatis sanctæ virtus et in imo sit in
oculis propriis, et in excelsis in oculis divinis. Porro
B Hur *ignem* sonat, et charitatis ardorem designat.
Itaque hæc virtutes eximiæ, fortis videlicet celsitudo,
celaque fortitudo humilitatis, et inexstinguibilis
ardor charitatis, ne lassentur, tuarum devotionum
sustentent manus : tibi dicimus, qui habitator cellæ
es, qui verus ac sincerus juxta hunc sensum Moyses
es. Et hæc omnia idcirco diximus, ut quomodo
moraliter accipiendum sit ostendamus, quod fluvius
tertius qui egreditur de loco voluptatis (per quem
devotam esse accipiendam orationem asserimus)
adhuc hodie sed spiritualiter vadat contra Assyrios.
Ecce quanta ac qualia contra cuncta adversa, contra
quæque nociva, virtus orationis, cum ei intendimus
eo modo quo intendere debemus, solatia nobis et
auxilia impendit : ut pateat nobis, quod nequaquam
otiose Scriptura dicit, quia Tigris contra Assyrios
vadit. Et quis ille est modus quo et intendere debe-
mus ? Nam quis sit ille, quæreris, qui habitator es
cellæ, sciens nimirum tibi esse fructuosum hoc
scire, fructuosius autem opere et veritate per expe-
rientialm exercere. Hoc autem non a nobis, sed ab
experto quærere deberes, id enim quid sit, sola
experiencia capit. Verum quia inde nos aliiquid di-
cere compellis, loquemur quod Dominus dederit
nobis, qui nos non vis philosophos putari, quod for-
tassis fieret si taceremus. Videtur nobis quod si
fructuose orare desideras, tria quædam diligenter
sime considerare debeas. Primum quidem, qualis
ad orationem accedas. Secundo qualem te Deo in ea
offeras. Tertio quoque qualem te post tempus ora-
tionis exhibeas. Quam mundus videlicet et quietus
ad eam venias, quam purus et integer in ea per-
sistias, quam gravis quoque ipsa devote celebrata
et finita, quamque maturus quandiu potes per-
maneas ; itaque de oratione te in cella tua intro-
mittens, quo sollicitius hæc tria exercueris, eo
nimirum oratio tua et acceptior Deo, et fructuosior
erit tibi. Si his modis Patrem in illius nomine qui
et vocabulo dicitur et re esse Jesus petieris, abs-
que dubio quod sic petis impetrabis, sed universis
quæcunque illa sint quæ tibi adversari moluntur,
efficaciter et valide resistere, ut ea devincas et
destruas, potenter valebis, quatenus ipsa te tua cer-
tum experientia reddat, qualiter fluvius iste tertius

qui de loco egreditur voluptatis, qui et Tigris voca-
tur, contra Assyrios vadat.

CAPITULUM XXXIII.

Quales exhibere debeamus priusquam ad orationem accedamus, ut cum ad eam venerimus, sic eam Deo offeramus, ut ipse eam et sibi acceptam, et nobis misericorditer efficiat fructuosam.

Antequam fluvium illum quartum intremus, quem de loco voluptatis egredi legimus, cui nomen est Euphrates, petis tu qui habitator cellæ es, ut de oratione tecum adhuc aliquid agamus, quo enim ei frequentius incumbis, eo nimirum erudiri qualiter ei intendere debeas, ardentius concupiscis. Annui-
mus, gerimus tibi morem, et pro posse et scire no-
stro tuam in hoc parati sumus implere voluntatem. Diximus, si reminisceris, circa finem illius quod istud proxime præcedit capituli, ut oratio tua, et a Deo accepta haberi, et tibi fructuosa possit fieri, tria quædam debere a te diligentissime considerari. Primum quidem est, ut attendas sollicite, qualis ad eam accedas. Secundum quoque est, qualem te Deo in ea offeras. Tertium vero, qualem te post finem orationis exhibeas. Ut autem primum de primo in hoc capitulo agamus (non enim de tribus his simul sufficienter tractare in hoc capitulo valemus) ut, inquam, primum in capitulo hoc de primo agamus, instanter te, qui habitator cellæ es, admonemus, ob-
noxie exoramus, opportune quoque tibi et importune in Domino præcipimus ut, cum ad adorandum Dominum Deum tuum properas, et maxime cum immolare Patri Filium, ubi specialiter Deus est in eodem Christo mundum reconcilians sibi, accedere cogitas, diligenter in memoria habeas, et absque omni dubio scias, cum in omni loco oculi Domini speculentur bonos et malos, tunc te potissimum in conspectu Dei et sanctorum angelorum, qui præsen-
tes adsunt, atque omnium sanctorum apparere. Et quod orando offers Deo, tam illo quam illis beatis cœlestis curiæ spiritibus, sed et omnibus sanctis (et cum in cella solus non solus, et cum in oratorio cum aliis oras) præsentibus te offerre. Et si hoc ita est, imo quia ita est, attende diligentissime qualiter accedas, et qualem te in hoc accessu exhibere debeas. Et dicas mihi? Ad te attinet me docere, qualiter me debeam hora illa exhibere; ad me autem, et humiliter audire, et pro posse ac nosse effectui devote mancipare. Et ego, ita fiat, ut dicas: pre-
corque Deum ut sic faciamus. Itaque ad orationem accedens, diligenter stude, et totis viribus conare, ut cor mundum per omnia afferas, quatenus et Deo placentem et tibi salubrem orationem offeras. Quomodo, ais, fiet istud? Audi, et intellige, et audiens si que intelligens, etiam opere perfice. Quidquid conscientiam tuam remordet, imo quidquid conscientiam tuam illicite a te vel per cogitationem, aut per locutionem, seu certe per operationem, aut quoconque modo commissum remordere valet, penitentia prius plena; confessione pura, et

A humili, et fideli; satisfactione condigna, cum perfecto, per gratiam Dei, de cætero continendi propo-
sito emendare, et a te abjicere stude. Idcirco dico, quidquid conscientiam tuam remordere valet, quia sunt quamplures qui nullum fere semper in cunctis excessibus suis morsum conscientiæ suæ sustinent, cum tamen indesinenter quod illicitum est commit-
tere non cessent. Non est enim timor Dei ante oculos eorum, non propriæ salutis desiderium. Inde est, quod in nullis quæ committunt illicitis, ad suam sciunt conscientiam redire: et cuncta quæ committunt mala cœca mente pertranseentes, nec se etiam in aliquo reos aëstiment, cum constet quod in innumeris delinquant. Cum vero plerumque aliquid quasi boni, vel tenuiter, et superficietenus viden-
tur utcunque agere, hoc etiam apud se introrsum indesinenter, non in Domino sed in se gloriante, revolvere, et exterius ore laudem querentes humana-
nam, non cessant arroganter referre. Non sic tu, qui habitator cellæ es, non sic, sed in omnibus quæ vel mente revolvis vel ore dicis, vel opere committis, ad conscientiæ tuæ semper et ubique testimonium revertere, et ipsam in plena veritatis luce pavidens, quod ipsa veraciter de singulis tuis et revolutionibus internis, et moribus externis judicaverit; hoc tu tam in iis quæ ipsa reprobat arguendis, culpandis, corrigendis, quam in iis quæ approbat, acquirendis, retinendis, exercendis, adaugendis, per omnia ratum habet. Itaque in balteo cordis tui, acutum semper gerens propriæ accusationis paxillum, sede te hu-
miliando, fode te corrigoendo, ut sic quod a te foede ac fetide non tam per naturam egestum, quam per culpam gestum est, cooperias ponitendo, sciens et beatos esse quorum tecta sunt peccata, et quia in sanctis animalibus, sicut duæ pennæ singulorum jungebantur, sic nihilominus et duæ tegebant cor-
pora eorum. Quid autem sibi velint hæc, beatus Gregorius te doceat, magis autem propria te experientia certum reddat. Sed et si aliqua quasi bona videris in te, in primis certissime scias ipsa non esse a te, deinde non ignores quia ipsam quoque Jerusalem justus ille, et districtus judex scrutabitur in lucernis: et cum acceperit tempus, ipse etiam justias judicabit. Quia nimirum sicut si venerit ad te, non videbis eum, sic quoque etsi abierit, non intelliges, ut si quando ridet ad te, non credas ei. Sicque bonum tibi, quatenus experimento discas, bonorum esse, ibi culpam aëstimare, ubi culpa non est. Itaque illa mortiferæ excusationis protoplastorum a te funditus projice perizomata, quibus innu-
meri hodie sua ad magnam insipientiam sibi tegunt verenda. Sicque scias, nihil aliud esse culpam excusare, quam et simplicem gemitare, et exiguum adaugere. Magis autem in ipsis internis tuis quodam rigidum capitulum ratio quidem teneat; con-
scientia vero parcere, silere ac celare nescia, proclamationes faciat. Ipsa nihilominus mens ab omni excusationis, defensionis, contradictionis, tergiversationis penitus macula obmutescat; abjectis potuis pravæ (quibus tegebatur huc usque) tacitur-

nitatis vestibus; per puram confessionem, nudam A se et despoliatam faciat: et in præsentia rationis huic capitulo præsidentis, profunde, se humilians, rigidam prout ipsa judicaverit, cum firmo de cætero emendandi proposito, condigne satisfactionis disciplinam subire parata et prompta existat. Cum autem hæc omnia hoc modo, tu qui habitator cellæ es, penes te debebas habere; sed tunc quam maxime ea te decet exercere, cum ad orationem proponis accedere; quia et de se dicit Psalmista, quod iniqutatem si aspexit in corde suo, non exaudiet Dominus; sic adjungit: *Propterea exaudiuit Deus, et attendit voci deprecationis meæ* (Psal. LXV, 16). Subaudis: quia non aspexi ego, exaudiuit, attendit Deus. Si vero tu quæ dicta sunt, et eo modo quo dicta sunt, exercueris, cum gaudio confide exaudiendam esse orationem tuam a Deo; quia jam iniqutatem non aspicis in corde tuo. Si enim aliqua in eo aliquando fuit, jam ante deleta est.

CAPITULUM XXXIV.

De eo quod cum ad orationem accedimus, et illis qui in nos deliquerunt ex puro corde dimittere, et si sunt qui habent aliquid adversum nos, plene eis ac perfecte reconcili-ri debemus.

Inter hæc, tu qui habitator cellæ es, apostolicum illud habe diligenter in memoria præceptum et quidem saluberrimum, de quo in Epistola sua dilectum et electum alloquens discipulum: *Levantes, inquit, puras manus, sine ira et disceptatione* (I Tim. II, 9). Quam putamus esse distantiam inter disceptationem et iram? Videtur utique nobis quod qui adversus aliquem nimis injuste et indiscrete, nimis acriter et crudeliter movetur; hic certe in ira est. Qui vero illum, adversus quem commotus est, etiam corpore absentem sibi in mente repræsentat, cumque in interno cordis susurro, silenti quodam clamore, seu (si ita congruentius dicitur) clamoso quodam silentio, cum tumultuosa turbatione, et turbato tumultu alloquens; allegationes multimodas, et omnes (ut sibi videtur) rationabiles, sed veraciter omni ratione carentes emitit: responsiones suscipit, ipso solo et non alio cum eo existente. In his et qui opponit, et qui reponit, iste nimirum in disceptatione est. Si quidem disceptat et disputat, et cum altero nullo amara voce litigans, se semper excusans, et D illum adversus quem commotus est, acriter accusans; silenter (utpote a nullo nisi a se solo auditus) et amare clamat. Sed absque utroque hoc malo nostræ in nostra oratione manus levanda sunt; ut moveri adversus aliquem cessantes, nec alium aliquem in corde nostro, clamose taciti, et tacite clamosi, nos excusantes accusemus; nec alium accusantes, nos excusemus, ipsi in his et nullus alias existentes, qui et nos alium accusando excusamus, et nos excusando alium accusamus. Sine utroque hoc horribili malo (tibi dico, qui habitator cellæ es) levare debes manus in oratione; ut et Deo accepta, et tibi possit esse fructuosa. Et ad hoc utrumque

A damnable malum, a nobis orationis tempore depellendum, geminum se habet Domini præceptum. Hoc autem unum est: *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem* (Marc. XI, 25); aliud vero est: *Si offers munus tuum ad altare, et cætera quæ sequuntur. Sed de eo quod primo loco posuimus, prius agamus, antequam ad aliud accedamus.* *Cum stabitis, ait Dominus, ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem.* Et item: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis peccata vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra* (Matth. VI, 14, 15). Ecce audisti, tu qui habitator cellæ es, et quid nos Dominus exhorteatur, et quid nobis comminetur. Exhortatur siquidem, ut cum accedimus ad orandum, dimittamus; comminatur vero quod si nos non dimittimus, nec dimittetur nobis. Exhortatio, fateor, valde salubris, comminatio vero valde terribilis. Si dimittimus, et dimittetur nobis: si non dimittimus, nec nobis dimittetur. Ecce quia in nostra voluntate positum est, utrum nos foveat gratia, an feriat ira. Itaque accedens ad orationem, tu qui habitator cellæ es, dimitte ut dimittatur tibi; sed eo modo dimitte, quo tibi cupis dimitti. Dicis fortassis tu: *Quid est dimittere?* et sic nos respondemus tibi: hoc est dimittere, de mente emittere, ut nihil eorum in mente penes te et intra te retineas, quæ tibi a quoquam perperam dicta vel facta sunt. Si enim aliquid eorum quæ tibi vel durius ab aliquo dicta, vel durius acta sunt, commotus et dolens, tristis et conquerens, iratus et amarus, disceptans, et disputans intra te revolvis, et aptum reddendi talionem et vicem tempus exquiris; et si quid ei contigerit adversi, ab alio quidem, non per te illatum, tu quoque inde lætaris, audenter dicimus quia non dimittis. Nec fructuose quandiu sic intra te actitari sentis, ad orandum accedere potes. De mente namque tua id quod actum vel dictum est tibi, necdum emisisti, sed adhuc mortifero veneno plenam habes, quo eam tu ipse implesti. Quod si hoc facere vel non aedes vel erubescis, seu certe non potes, sed eum tamen adversus quem commotus es, saucio et torvo oculo, demissis supercilii aspicis, eique vultus tui serenitatem tollis, et vel cum eo loqui non dignaris, vel (si forte loqueris) verba in eum amara hac de causa jacularis, et dulcis ei, sicut debes esse fratri tuo in mente non existis, scito pro certo quia needum dimittis, et quod adhuc ad orationem accedere idoneus non sis. Ad haec fortassis tu hoc modo: Durus est hic sermo tuus; quis te potest audire? Quando ergo dimitto, si tandi non dimitto, quandiu sic intra me agi sentio? Et nos tibi hoc modo: Scito nihil placere Deo impurum qui summa puritas est, nihil simulatum qui vera æquitas est. Si patienter nos audis, dicemus tibi quando dimittis. Ecce, adverte: si quod tibi dictum vel actum est, ita ex toto de mente emittis, quod illud funditus oblivisceris: et illum qui tibi contrarii aliquid vel verbo vel facto intulit, absque omni eorum recordatione seremo

œculo aspicis, et eum perfecta illum mentis benevolentia et dulcedine alloqueris, nullamque eorum quæ tibi illata sunt amaram vel in præsentia ejus, vel in absentia, illi qui tibi intulit, aut loquendo, seu alio quoconque modo mentionem facis, videtur nobis quod tunc dimisisti. Nam tunc dimittis non verbo et lingua, sed opere et veritate, implens illud quod Dominus dicit : *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (Matth. xviii, 35). Scias absque omni dubio quia omne quod sincerum non est, sic Deo non potest placere, sicut nec eum potest latere. Si quidem plena talis obliuio, ipsa est plena remissio. Nam in Lege scriptum est : *Nec memor eris injuriaæ civium tuorum* (Levit. xix, 18). Sed et mortuo et sepulso patre eorum Jacob fratres Joseph mandaverunt ei : *Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, ut hæc tibi verbis illius diceremus : Obsecro ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati, atque malitiæ quam exercuerunt in te* (Gen. l, 17). Ut autem sciamus quia talis obliuio dimissio sit, addiderunt : *Nos quoque oramus ut famulo Dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc*. Ecce, quia quod prius vocabant obliuionem, jam vocant dimissionem. Quod si forte reminisceris, sed nullo prorsus dolore tangeris, dicimus tibi quia dimittis. Nam plerumque tristium læti reminiscimur, et jam perfecte sani, ægros nos aliquando fuisse absque dolore aliquo recordamur : et in mente, sine omni quoque caligine illius priores quæ jam quantum ad se transierunt, tenebras intuemur. Ut autem finem jam imponamus his, tunc nobis videtur quod dimittis, quando reminiscens talia te pertulisse, gaudes et lætaris ; illum in hoc imitans, qui se dicit libenter gloriari in infirmitatibus suis ut inhabitet in eo virtus Christi : qui etiam adjungit : *Propter quod placebo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis, pro Christo* (II Cor. xii, 10). Si autem tanta perfectionis nondum es, ut gaudere et lætari possis, cum talium recordaris, sed ea tamen in hac recordatione tua sine aliqua intra te commotione revolvis : et ea pro nihilo penitus habens, eum qui tibi adversi aliquid intulit non minus diligis quam ante dilexisti, vel diligeres si nunquam intulisset, certe dimisisti. Igitur tunc fructuose accedis ad orandum, cum sic remittens, Dominicum adimples præceptum. Sed sicut non vis adversus alium habere quidquam, sic quoque necesse est ut non permittas aliquid habere adversus te, quantum fieri potest, et quantum in te est, quemquam : ut etiam illud Domini impleas præceptum, quod superius secundo loco posuimus, quod et tale est : *Si offeres munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v. 23, 24). Ecce quia, ut beatus Gregorius dicit (Hom. 8 in Ezech.) : « Munus non accipitur, nisi prius ab animo discordia pellatur. » Ubi nimurum tibi intelligen-

A dum est, quia non minus debes discordiam pellere ab animo fratris tui, qui adversus te habet quem læsistī, quam eam depellis a tuo, qui eum læsistī, *Relinque, ait, et vade prius reconciliari fratri tuo*. Quid est munus relinquere, et ut te fratri tuo reconciliis ire, nisi humiliter interim ab oratione cessare, quousque fratri tuo fueris reconciliatus ? Et si ita est, cur interim est ab oratione cessandum, nisi quia nec Deo acceptam, nec tibi fructuosam offerre orationem poteris, nisi prius fratri tuo reconciliatus fueris ? Et quidem hoc facere potes et debes, si præsens fuerit frater tuus, quem recordaris quia habet aliquid adversus te. Si autem tam longe a te absens in hac tua recordatione fuerit, ut statim ad eum gressu corporali pertingere non possis, fac in corde tuo, coram eo qui ejusdem cordis inspector est, fratri tuo (licet longe sit absens) quod ei opere facere deberes, si adasset præsens. Et hoc interim facias, quousque fratrem tuum habere præsentem queas, ut ei facias tunc præsenti in aperto, quod nunc ei coram Deo facias absenti in occulto. Et quomodo, ait, fiet istud ? Ecce, adverte quo modo fiet : Munus tuum, hoc est, orationis tuae devotionem offerre Deo proponens, et hora illa, quia frater tuus habet aliquid adversus te, reminiscens, orationem tuam interim offerre differas, quousque quod dicimus modo tibi facias. Vade in ipso corde tuo ad fratrem tuum, licet longe a te corporaliter positum, et in humilitate profunda, in poenitentia vera, te ei in mente, teste Deo qui præsens est, prosterne, et ad pedes ejus humiliiter jacens, et te acriter reprehendens, C veniam ab eo cum omni instantia pete, einendationem ei de cætero promitte, et sic fratri tuo reconciliatus, ad offerendum munus tuum accedas. Hoc videtur innuere verbum istud, quod est *tunc*. Nam quid est dicere, *tunc offeres, nisi priusquam hoc facias, offerre non debes* ; quia munus oblatum nec Deo placeret, nec tibi prodesset, si aliter faceres. Sed est in hoc Domini præcepto magna habenda discretio, est et aliqua in eo intelligenda exceptio. Non enim compelli debemus ut hoc faciamus, quotiescumque recordamur quod frater noster quoconque modo putat se habere aliquid adversus nos. Si (verbi causa) fratrem tuum pro salute animæ suæ, tempore et loco corripis. Si proclamationem super eum justam charitable in capitulo facis, et eo per omnia modo quo secundum ordinem facere debes ; et ob hoc turbatus et commotus, putat se aliquid adversus te habere ; non nobis videtur quod tenearis ire ad reconciliandum. Nihil enim, quantum in te est, mali in illum commisisti, imo bonum ei magnum facere voluisti. Verum ipse magnum tuum bonum, animositate et impatientia sua: vertit sibi in magnum malum, magisque infirmi est quam medici culpa quod ipse infirmus ægrotat, etiam de medicina. Hinc beatus Augustinus sic in Regula clericorum (cap. 8) scribit de hoc. « Nec vos, inquit, judicetis esse malevolos quando hoc indicatis. Magis quippe, innocentes non estis, si fratres vestros quos indicando

corrigerem potestis, tacendo perire permittitis. Si A revolvore debeas, pro scire et posse nostro instruimus. Hoc autem indubitanter scire debes (quod et ipse, ni fallimur, frequenter expertus es) quia in nullo spirituali exercitio labore certe majorem, et luctam graviorem sentimus, quam cum in oratione persistimus, si eam tamen talem habere, qualis ipsa nobis est necessaria studemus. Nam supra modum tunc potissimum fatigat vexatque nos, et magna instabilitas cordis nostri, et malitia hostis antiqui. Sciens autem versipellis et malitiosus ille, qui mille habet artes nocendi, per devotam quam maxime orationem, suas et occultas fraudes detegi, et aperatas vires debellari; quatenus fructum ejus funditus evacuet, modestiorem se nobis, cogitationes tunc cordi nostro immittendo illicitas, efficere solet. Sed et ipsa instabilitas, et evagatio mentis nostræ magis in oratione (ut longe superius cum magno geritu conquesti sumus) quam in aliquo alio exercitio non devastat: in tantum ut tunc animo nostro cogitationum otiosarum, immundarum et nocivarum multitudine, etiam nobis nolentibus et tota virtute contradicentibus, ex abrupto et antequam prævidere possimus, se ingerat; a quibus alienus et quietus aliis quoque temporibus erat. Unde necessarium nobis admodum esse sciamus, ut cum ista intra nos sentimus, ipsum miserum cor nostrum toto conatu stabiliamus; et ingerentibus se cogitationibus vagis et stultis inhærere illud, pro posse non permittamus. Si autem tu, qui habitator cellæ es, scire desideras quomodo pure orare valeas, imo quia (sicut ipsi certissime scimus) et ardenter desideras, conare totis viribus ut hæc quatuor orationis tempore in cogitatione tua revolvas et illum videlicet quem oras, et illum per quem oras, et illud quod oras, et te ipsum qui oras. Oportet ut cor tuum valde latum sit, quatenus hæc in se quatuor simul comprehendere possit. O quam lætus erat beati Benedicti animus, cui oranti et videnti ad cœlum ferri animam sanctam visum est quasi totus esset sub uno solis radio mundus collectus: ut evidenter agnosceret quia illi a quo universitatis videtur creator, angusta est omnis creatura. Itaque tu quando oras, illum præ oculis cordis tui habeas, quem oras. Et quis ille nisi ipse Deus? Quid, ais cogitabo cum Deum meum cogitabo? Nos autem respondemus tibi, quia hoc te magis docebit magistra quæ docet de omnibus unitio, quam aliqua humana eruditio. Ipsa te docebit unctio cogitare Deum tuum quandam sempiternitatem, quia nec initium nec finis; quandam immensitatem, quia nullus locus; quandam incommutabilitatem, quia nullum tempus; quandam omnipotentiam, quandam charitatem, pacem quæ exsuperat omnem sensum, ubique essentialiter præsentem, quem et desiderando amamus, et amando desideramus, complectentes eum quasi quibusdam ulnis sinceri amoris, de quo scimus quod magnitudinis ejus non est finis. Hunc cogitet in oratione mens tua, dilata in amore illius, ut pure oret, eumque sibi soli solum repræsentet. Illum coram te, et te coram illo statue; et præ magno amore, quo

CAPITULUM XXXV.

De quatuor cogitationum generibus quæ nobis necessarium est in mente habere, si pure et devote atque fructuose Dominum volumus orare.

Ecce, ex parte aliqua (ut arbitramur) habes, tu qui habitator cellæ es, qualem te debeas per gratiam Dei præparare, cum ad orandum Deum tuum proponis accedere (cap. 35). Quidquid de oratione diximus, et adhuc fortasse dicemus, ad illum fluviū tertium referimus, qui et de loco voluptatis egreditur, et Tigris vocatur; de quo et legimus quia vadit contra Assyrios. Diu in eo morati sumus quia ob magnam nimirum ejus tam profunditatem quam latitudinem, cito eum pertransire non potuimus. Nunc autem tu queris, ut te quod superius secundo loco posuimus, qualiter videlicet in ipsa oratione persistere, et quid intra te hora illa in cogitatione

C

D

unctio cogitare Deum tuum quandam sempiternitatem, quia nec initium nec finis; quandam immensitatem, quia nullus locus; quandam incommutabilitatem, quia nullum tempus; quandam omnipotentiam, quandam charitatem, pacem quæ exsuperat omnem sensum, ubique essentialiter præsentem, quem et desiderando amamus, et amando desideramus, complectentes eum quasi quibusdam ulnis sinceri amoris, de quo scimus quod magnitudinis ejus non est finis. Hunc cogitet in oratione mens tua, dilata in amore illius, ut pure oret, eumque sibi soli solum repræsentet. Illum coram te, et te coram illo statue; et præ magno amore, quo

eum super omnia diligis, in dulcedine ineffabili quam tibi ab eo infusam sentis, in læto ac lætificante quodam jubilo, te tibi furare, te ipso privatus, illi inhære, in ipso agglutinatus. Qualiter vero cum pure oras, ille se tibi manifestet quem oras, non a nobis requiras, quia nos in his penitus ignorantes sumus. Et ideo ignorantes, quia vel id rarissime, vel nunquam sumus experti. Hoc autem scimus, quia cum mens sancta et sincera, mens munda, et defecata, et pura, in pleno ac perfecto amore et desiderio orat, tunc eidem menti quam maxime interna sua et occulta, suavia et dulcia, per secretam suam infusionem manifestat. Secundo loco posuimus, ut illum attentissime consideremus per quem oramus. Quis iste est, nisi mediator Dei et hominum, Deus et homo Christus Jesus ? qui est in eo, quod homo est, una nobiscum, et longe meliore modo quam nos, pro nobis Patri supplicans : et in eo quod est Deus, nobis est cum Patre et Spiritu sancto cum quibus unus idemque est Deus, propitians. Ipse si quidem est advocatus noster apud Patrem justus, et ipse non solum divinus propitiator, sed et propitiatio pro peccatis nostris. Ecce altare aureum, humanitatis videlicet in Christo natura, in qua nihil prorsus est quod non sit ab omni culpa purum et alienum ; super quod orationes nostras offerimus Deo Patri : ut illi omnipotens et misericors Pater Deus, non immerito propitietur naturæ, in homine etiam puro, quam pro homine, personali intuetur unione copulatam Filio suo Deo. Igitur appareat tibi, tu qui habitator cellæ es, cum oras; internis tuæ considerationis oculis Filius Dei, Patri per omnia sanctoque Spiritui coæqualis et coæternus, et consubstantialis : appareat inquit tibi cum in oratione consistis, in magna lætitia, Patris praesentans vultibus victricis carnis gloriam. Ipse namque altare aureum est, Christus videlicet in natura apparenſ humana quæ ab omni peccato fuit aliena, et ideo aurea : super quod altare aureum, orationum nostrarum hostias immolamus, ut in eo nobis peccatoribus summus ille Pater propitietur, in quo naturam nostram eidem Filio suo, non autem culpabiliter, sed solummodo naturaliter, in unitate personæ copulatam intuetur. Itaque appareat interioris tuæ considerationis oculis Christus, de Spiritu sancto conceptus : incarnatus sine corruptione, natus absque læsione : apparenſ Magis Deus sempiternus in thure, rex omnipotens in auro, homo verus et adhuc mortal is in myrra. Appareat tibi, matris virginis ubera sugens, pannis involutus, in præsepi positus, circumcisioni subjectus, in templo oblatus, fugiens obsequio parentum in Ægyptum, et inde rediens ; subditus parentibus, sapientia, ætate et gratia proficiens. Appareat tibi baptizatus, jejunans, esuriens, tentatus, cum hominibus conversatus : in factis malitiosos sustinens observatores, in dictis pertinaces contradictores. Appareat tibi vera et salubria docens, nova et mira faciens, discipulorum suorum pedes ablueſ, sacramenta eis corporis sui ac sanguinis tradens, in agonia prolixius orans, ita

A ut fieret sudor ejus sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Appareat tibi et quam maxime, quidquid pro te durum, et dirum, et ignominiosum, et crudele pertulit ; quod venditus est, quod traditus, captus, ligatus, adductus, interrogatus, judicatus, damnatus, sputis illitus, velatus, colaphizatus, alapæ passus, flagellatus, chlamyde coccinea indutus, in derisu adoratus, in veste alba illusus, arundinem in dextera tenens, crucem suam bajulans, cum ini quis reputatus. Felle mistum acetum ei oblatum ; piissimi sanguinis non guttam, sed undam per quinque vulnera sacratissimi sui corporis fundens : pro transgressoribus orans, dilectam illam animam in manu Patris commendans, caput inclinans, spiritum emittens. Appareat tibi sepultus, resuscitatus, in multis argumentis per dies quadraginta disciplulis apparet, ubi erat prius ascendens, ad Patris dexteram sedens ; venturus cum potestate magna et maiestate judicaturus, qui in humilitate venit judicandus ; in æternum in electis suis regnaturus, faciens illos discubere, et transiens, eisque ministrans. Ecce per quem, Patrem orare debes, tibi dicimus, qui habitator cellæ es. Itaque quibusdam mentis tuæ brachiis, quando oras, amplectere hunc advocationem tuum, et talem eum cum oras praesenta in ipsa mentis tuæ puritate, vultui Patris. Talem illum offerre ei cum exultatione et fide stude, qualem eum tibi modo monstravimus. Quid ad tuam salutem pertinet, in hac præsentatione et oblatione a pio Patre obtinere non possis, orans et petens in nomine dilecti Filii sui, si fides in te non fluctuat, si spes non diffidit, si charitas non tepescit ? Intende quoque in his et ipsis verbis tuæ petitionis, et ante Deum Patrem omnipotentem coram tota illa coelesti curia stans, et advocationem tuum Patri præsentans, quod dicis ore, revolvas in corde ; ut concordet vox tua cum mente tua, et hoc cogitet illa quod sonat ista. Hoc est quod superius tertio loco posuimus, quatenus sic illum attendas quem oras, ut attendere non omittas quid illud sit, quod oras, ut quod lingua sonat, animus intelligat. Hoc, ais, ab omnibus fieri non potest, ut quod eorum lingua sonat, hoc eorum animus intelligat : nec dico solummodo propter instabilitatem quæ in eorum mente est, sed propter ignorantiam quæ in illis est. Nam sunt quamplures qui fere nihil eorum quæ dicunt intelligere valent, quia nullam pene, quantum ad intellectum, litterarum notitiam habent. Quamvis enim habeant quantum ad exteriorem verborum prolationem ; sed non habent quantum ad interiorem qui in eisdem verbis latet, sensus cognitionem. Nunquid horum dicis orationem omni coram Deo fructu carere, quia quod per vocem proferunt ore, per intelligentiam non capiunt in mente ? Nos autem hoc modo tibi ad hæc. Absit a nobis ut hoc dicamus. Non enim de illis arbitramur dictum : *Ignorans ignorabitur* (*I Cor. XIV, 38*). Nam licet hanc intelligentiam non habeant ; si corde devoto, et intentione bona, et recto modo sacra verba proferant, cum fide, spe et

charitate ; confido de illius pietate quem orant, quia ipse in eis supplebit quod ipsi in se non habent ; nec fructui orationis eorum præjudicium faciet talis ignorantia eorum. Neque enim credendum est quod ab eis districte beat exigi quod eis datum non est, et quod eorum saluti magnum hoc detrimentum inferat, quia non reddunt quod nequaquam acceperunt. Sed sicut illi aliquam fortasse in his possunt excusationem habere, sic quoque tu non poteris nimurum excusabilis esse, qui eorum quæ profers notitiam et intelligentiam habes, sed eis intendere ob magnam tuam negligentiam non curas. Igitur appone cor iis que ore sonas, quando Deum tuum oras : nec solum quando sonas tu, sed et quando alias, vel psalmos, vel hymnos audis ore proferre. Cum in choro aliiquid vel ad psalmos pertinens audis, vel cum cantas, seu certe cum legis, hoc intra te per intellectum versetur in corde, quod exterius per sonum profers in ore. Cum vero alias vel dicere versus psalmorum audis, seu cantare, aut certe legere ; iis quæ ipsi proferunt per intentionem tu adesto : et cor tuum per intelligentiam cum aure iis appone, quæ ipsos audis proferre. Et hoc est quod jam diximus, debere videlicet te considerare et quod oras. Quod vero quarto loco posuimus, ut attendas scilicet et te ipsum qui oras, tunc tu adimples, quando Deum Patrem per Filium suum Christum Jesum, advocationem tuum, corde et ore deprecans, peccata tua et delicta, facinora et flagitia, et fragilitates multas, et magnas, quibus et in mente et in corpore deprimeris, ante te hora illa congregas et coacervas, et præterita tua, praesentia quoque, atque futura, pro posse ante considerationis tuae oculos ponis, ut et circa infrucluosam arborem fodiens, et stercora mittens, fructum eam facere compellas, et agnum assum cum lactucis agrestibus comedas. Sic orationem tuam Deo rededes placitam, sic signata quasi in sacculo habens delicta, gaude et lætare pro eo quod tua est iniquitas curata. Sic quoque cum publicano qui a longe stetit, et ad cœlum oculos levare noluit, sed pectus suum percussit, descendes postmodum ac post modicum justificatus in domum tuam. Si autem, ut nonnunquam contingere solet, suggestereste hoste maligno (qui cum semper nobis nocere molieratur, sed in oratione quam maxime, ut omnem ejus nobis fructum subripiat, nobis molestus est) aliqua cum incumbitis orationi cogitatio illicita, qualem aliquando vel ira, vel commotio, seu vanitas, vel curiositas, aut certe voluptas quocunque modo format, violenter se ingerens, vehementer te vastaverit, in tantum ut mentis ab ea non possis oculum avertere ; consilium est ut, intermissis aliis petitionibus quibus intendebas, contra molestiam hanc orando viriliter te erigas, et ab hac erectione tua nullo modo cesses, quousque, miserente Deo, ipsa superata pacem invenias.

Ecce hæc illa quatuor sunt quæ te monemus qui habitator cellæ es, in mente tua orationis tempore revolvere, videlicet quis ille sit quem oras, quis ille

A per quem oras, quid illud quod oras, quis denique tu sis qui oras. In revolutione prima, Dei Patris omnipotentis ineffabilem intueris majestatem ; in secunda, Salvatoris tui immensam pietatem ; in tertia tranquillam quamdam puritatem, et puram tranquillitatem : in quarta propriam tuam qua in corde et corpore oneratus es infirmitatem. De eo quod superiorius diximus, quia scire nobis necessarium est, quales nos post tempus orationis exhibere debeamus, hoc breviter tibi dicimus, qui habitator cellæ es. Oportet ut oratione celebrata quandiu per gratiam Dei poterimus, in eadem gravitate, maturitate et integritate nos teneamus. Quia si fluxas in corde cogitationes suspicimus, et ad cachinnos et risus, ad venenosas detractiones et otiosas fabulationes statim redimus, timendum nobis valde ne, talia agentes, orationis nostræ fructum perdamus. Imitemur quam sollicite illam mulierem de qua legimus, quod oravit Dominum flens largiter, loquens in corde suo : et labia ejus tantummodo movebantur, et vox penitus non audiebatur : vultusque ejus non sicut amplius in diversa mutati (I Reg. I, 13, 18).

CAPITULUM XXXVI.

De opere manuum, cui debet cellæ inhabitator intendere, et quibus horis spiritualibus exercitiis, et quibus insistere debeat manuum operibus ; et de pluribus aliis quæ ad eundem cellæ incolam pertinent.

Diu sumus in hoc fluvio tertio qui Tigris dicitur demorati, et fortassis non ad insipientiam nobis. Est enim admodum utile tibi, qui habitator cellæ es, qualiter orationi insistere debeas scire, quem constat huic spirituali sanctoque exercitio tam frequenter intendere. Sed jam de fluvio hoc tertio exeamus, et illum (si tibi placet) quartum intremus. Ipse quidem, Euphrates vocatur, qui etiam et ipse de loco voluptatis egreditur. De quo sacra Scriptura non narrat quod aliquam terram circumeat, sicut de Physon, qui omnem terram Evilath circumlit ; sicut de Gyon, qui circumlit omnem terram Æthiopiarum : nec quod vadat contra aliquos populos, sicut de illo qui Tigris dicitur, qui vadit contra Assyrios. Sed tantummodo simpliciter et breviter : *Fluvius, ait, quartus, ipse est Euphrates* (Gen. II, 14). Et hoc ideo fortassis quia utile et fructuosum manuum opus (ad quod juxta nominis sui interpretationem, fluvium qui est Euphrates referimus) magis est quampluribus commune, quam aliquod trium probabilium exercitorum, de quibus hucusque, juxta illum sensum tropologicum, secundum quem incedimus, vel studium videlicet lectionis, vel puritas meditationis, vel devotio orationis. Non enim omnes quos religionis habitu videmus induitos, ad illa semper tria videmus sufficienter idoneos, ut satis superque possint universi, vel studio lectionis insistere, vel in ipsis mentis internis puræ meditationi instare, vel devote quoque orationi incumbere [Par. vel devotioni q. orationis i.] Sed qui est, qui si in om-

nibus membris corporis sanus fuerit, non aliquid quod bonum sit, pro necessitate et tempore manibus suis possit operari? Igitur quia *pietas* (ut Apostolus dicit) *ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ que nunc est, et futuræ* (I Tim. iv, 8), merito fortassis et de duobus fluiis dicitur, quod terras circumeunt, et de tertio quod vadit contra Assyrios. Quam utilitatem retulimus ad fluvios illos: ad Physon quoque propter studium sacræ lectionis, ad Gyon propter puritatem internæ meditationis, ad illum qui Tygris vocatur, propter sinceritatem devoutæ orationis. Quia vero corporalis exercitatio ad modicum utilis est, (quam ad Euphratrem, qui quartus fluvius est, referimus), in eo quod utilis est, quasi de loco voluptatis egreditur. Sed quia non ad omnia ut pietas, sed ad modicum utilis est, de fluvio illo quarto, per quem actionem accipimus, non dicitur, vel quod terram aliquam circumeat, vel quod contra aliquos populos vadat, sed solummodo (sicut jam diximus) simpliciter et breviter: *Fluvius vero quartus, ipse est Euphrates* (Gen. ii, 14). Et si hæc ita stare possunt, et si forte non possunt, quocunque modo rectius et congruentius intelligenda sunt, hoc quidem scire debes, tu qui habitator cellæ es, quod valde tibi pluribus de causis necessarium, ut operi manuum horis et temporibus constitutis, prout licet, dicet, et expedit, insistas. Nam fastidium tollit, oblectamentum parit, confort utilitatem magnam, et otiositatem, quæ inimica est animæ, sibi prævalere non sinit. Et eo desiderabilius et jucundius ad illa tria spiritualia exercenda, lectionem videlicet, meditationem et orationem redit, quo libentius ea propter bona actionis fructum aliquando intermitit. Quod si quæreris cui debeas insistere operi, breviter respondemus tibi, ut illi videlicet insistas, quod ut ei insistas, a tuo tibi fuerit priore injunctum. Porro, si ita providerit prior, unum est cui in operatione specialiter intendere debes, ut videlicet et scribere discas (si tamen addiscere potes), et si potes et scis, ut scribas. Hoc quodammodo opus, opus immortale est; opus (si dicere licet) non transiens sed manens; opus utique, ut sic dicamus, et non opus, opus denique quod inter omnia alia opera magis decet viros religiosos litteratos. Semper enim viri religiosi, qui tamen litterati sunt, prout eis posse corporalis sanitas administrat; cum ab oratione, lectione, meditatione, et necessitatibus (quod ne- D quaquam tacendum est) corporalibus, et necessariis substantaculis corporis vacant; in quantum tempus et ratio exegerit; non quidem prout eorum voluntas elegerit, magis autem sicut præsidentis auctoritas discreta, et discretio authentica dictaverit; libris utique vel præparandis, vel conficiendis, vel ligandis, vel emendandis, vel ornandis, vel illuminandis, vel intitulandis, vel iis quæ ad ista pertinent ordinandis, faciendis et perficiendis, sollicite intendere debent. Et cum hoc in omni ordine decens et congruum sit, sed magis in ordine nostro Carthusiensi, aptum utique hoc est, et pulchrum. Ut quid

A dico aptum? pulchrum et conveniens; quasi hoc sufficere possit. Certe dico, et sic oportet ut faciamus. Quis enim semper absque aliquando intervallo, aut lectioni, aut meditationi, aut orationi indefessus intendere valet? Et idcirco quamvis fere nullus de opere manuum fructus proveniret, est tamen bonum, ut ei nonnunquam diligens nostra sollicitudo, et sollicita diligentia pro tempore et modo intendat. Quatenus a nobis repellamus fastidium (ne nimis pondere pusillanimitatis oneratus simus) et otiositatem, quæ inimica est animæ, quæ (ut quidam sapiens dicit), *multa mala docuit* (Eccli. xxxiii, 29): ne supra modum ab omni mens nostra utili exercitio marcescat. Sanctus quoque Paulus nos instruit quam necessarium quamque salubre nobis opus manuum sit. Scribit namque sic, sicut ipse scis: *Rogamus vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium, agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis; et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis* (I Thes. iv, 11). Sciamus autem quia et quod docuit hoc et ipse fecit; ipsi, inquit, *scitis quemadmodum vos oportet imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo; sed in labore et fatigione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus* (II Thess. iii, 7, 8). Et ut ostendat nobis quia aliter posset facere si vellet, dicit: *Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nosmetip-sos formam daremus vobis ad imitandum nos* (ibid., 9). Et item: *Cum essemus, inquit, apud vos, hæc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet* (ibid., 10). Et paulo post subiungit: *Audivimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete; nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem qui ejusmodi sunt denuntiamus, et obsecramus in Domino nostro Jesu Christo, ut cum silentio operantes, panem suum manducent* (II Thess. iii, 12). Quare putamus tantum doctorem tam sollicite et tam diligenter suos super hoc voluisse discipulos commovere; nisi quia ut hoc facerent, utile sciebat esse eis, et valde salubre: Vade tu qui habitator cellæ es, et fac similiter et omni die quo licet operari; aliquid utile, et ad fructum pertinens communem (si corpore plene sanus fueris) non quidem quod tu tibi propria voluntate elegeris, sed quod tibi a tuis fuerit prælatis injunctum, hilariter et ordinate, pro tuo scire et posse, manibus tuis opereris. Memento quod venerabilis Ivo, Ecclesiæ Carnotensis episcopus (epist. 10), virginibus in Dunensi monasterio manentibus, de hoc inter cætera sic scribit: « Ut semper, inquit, intentæ sitis orationi, aut lectioni, aut operi, ut diabolus nec vos inveniat otiosas nec mentes vestras nocivis et vagis cogitationibus expositas. » Et adjungit: « Iste mos fuisse legitur in monasteriis Ægyptiorum, ut neminem reciperent qui nollet operi operam dare, non propter necessitatem, sed propter vitandam otiositatem, quæ inimica est animæ. » Sed et beatus Benedictus de hoc in Regula monachorum

(cap. 48) sic dicit : « Otiositas inimica est animæ, et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione divina. » Ecce qualiter de opere manuum magni et summi viri sentiunt : ecce quæ de eo in suis scriptis reliquerunt, quod nos per quartum illum fluvium, qui de loco voluptatis egreditur, secundum sensum moralem accipimus, de quo dicit Scriptura : *Fluvius quartus, ipse est Euphrates*. Et certissime scimus nos, quod nisi valde fructuosum, valdeque salubre illud esse exercitium scirent, nullo modo de eo monendo, præcipiendo, scribendo, tam concorditer sentirent. Hæc meditare tu, qui habitator cellæ es; in his esto. Attende tibi, et operi manuum tuarum. Insta in illo. Hoc autem esse debet specialiter opus tuum ut (sicut tibi superius intimavimus) libris scribindis operam diligenter impendas. Hoc siquidem speciale esse debet opus Carthusiensium inclusorum. Hinc bonæ memoriae, et cum omni honorificientia nominandus venerabilis Guigo, quintus Carthusiensis cremi prior, litteris (ut legimus) sacerularibus et divinis admodum eruditus, acer ingenio, memoria tenax, facundiæ admirabilis, exhortator efficacissimus; hic, inquam, tantus ac talis vir, in libro Institutionum Carthusiensis propositi, quem ipse scripsit, ita de hoc dicit, capitulo ejusdem libri vigesimo octavo : « Omnes pene quos suscipimus, si fieri potest, scribere docemus. » Et post pauca. « Libros quippe, tanquam sempiternum animarum nostrarum cibum cautissime custodiri, et studiose volumus fieri. Ut quia ore non possumus Dei verbum manibus prædicemus. » Quæ autem ex hoc utilitas proveniat, ostendit subdens : « Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur, sperantes a Domino mercedem, pro omnibus qui per eos vel ab errore correcti fuerint, vel in catholica veritate profecerint. Pro cunctis etiam, qui vel a suis peccatis et vitiis compuncti, vel ad desiderium fuerint patriæ cœlestis accensi. » In libro quoque Vitæ beati Martini legimus, quod « ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur. » Et subditur : « Cui tamen operi minor ætas deputatur. Maiores orationi vacabant (SULP. S., in *Vit. S. Martini*, c. 7). Quibus autem temporibus huic sancto manuum operi insistendum sit, præfatus venerandus Guigo, in predicto libro, capitulo vicesimo nono, sic ostendit. « A Tertia vero usque ad Sextam hieme, et a Prima usque ad Tertiæ æstate, manuum deputatur operibus. Quæ tamen opera, brevibus volumus orationibus interrumpi. Et in æstate quod Vesperam Nonamque disternat, manualibus occupatur operibus, semperque in operando, ad breves et quasi jaculatas licet orationes recurrere. » De spiritualibus vero exercitiis, quibus horis tam hieme quam æstate, specialiter eis cellæ debeat incola

A suam operam dare, ita scribit : « Spatiū autem; vel a Prima usque ad Tertiā, hiemis tempore, vel a Matutinis usque ad Primam æstate, exercitiis spiritualibus mancipatur. » Item capitulo septimo : « Exentes de refectorio, inquit, a Kalendis Novembribus usque ad Purificationem B. Mariæ, statim Nonam cantamus. Ex quo die usque ad Pascha, spatiū quod (id est, inter prandium et Nonam) facimus, lectioni, vel aliquibus talibus exercitiis deputatur. » Item in eodem libro, vigesimo nono capitulo : « A Vespere usque ad Completorium, spiritualibus opere datur. » Itaque habes cui specialiter operi et quibus ei temporibus, pro scire et posse tuo intendere debeas. Hoc autem scias, quia quæ hausimus apud te, propinavimus tibi : induimus te, sed vestimento proprio; pavimus te, sed cibo tuo; dedimus tibi, sed quod habebas; ditavimus te, sed eo quo abundas. Et hæc tibi de opere manuali in præsenti dicta sufficient, quod per illum accipimus fluvium quartum, qui de loco voluptatis egreditur, de quo verax dicit historia : *Fluvius quartus, ipse est Euphrates* (*Gen. ii, 14*). Ecce, habes quod magis recognoscas, quam agnoscas, qualiter videlicet tu, qui habitator cellæ esse, illis quatuor sanctis ac sanctificantibus exercitiis insistere debebas; quæ sunt, studium lectionis, puritas meditationis, devotio orationis, utilitas actionis. Nihil tibi in libello posuimus novum, sed antiquum, quia juxta comicum : « Nihil est dictum, quod ante non sit dictum. » Et Ecclesiastes dicit : *Nihil sub sole novum : nec valet quisquam dicere : Ecce, hoc recens est*. Et adjungit, *jam præcessit in sæculis que fuerunt ante nos* (*Eccle. i, 10*). Nobis autem concii non sumus aliquid veritati contrarium nos scripsisse. Verumtamen quod nihil omnino aliter se habens scripserimus, pertinaciter non negamus, scientes bonorum esse, ibi plerumque culpam aestimare, ubi nulla est. Portantes si quidem animam nostram in manibus nostris, ori nostro sic parcere nolamus, ut non carnes nostras dentibus nostris lacceremus, dummodo apud nos eas esse deprehendamus. Sed tuæ et sagacitatis providæ, et providentiae erit sagacis, sic colligere rosam, ut in manu non assumat spinam : sique (ut apertius dicamus) quod bonum est tenere, ut ab omni specie mala studeat abstinere. Verum jam finem imponamus his; quia multa quidem diximus; et utinam tibi, qui cellæ habitator es, tam sint fructuosa quam sunt profusa. Devota quoque te humilitate, et humili nihilominus devotione, et si corpore absentes, tamen spiritu praesentes, exoramus, ut si quid in omnibus quæ hic exarata sunt, tua sanctitas invenerit, ex quo fructum aliquem percipere possit spiritualem, pro anima illius miserrimi peccatoris pie intercedere velit qui hæc utunque non quidem ut debuit, sed ut potuit, in unum collégit.

BERNARDI

CARTHUSIÆ PORTARUM PRIMI PRIORIS

EPISTOLÆ TRES.

(Ex codice ms. monasterii S. Augendi Jurensis seu S. Claudii.)

EPISTOLA PRIMA.

AD AYMONEM DE VARENNES ET AYMONEM DE ROHORIA.

De fuga sæculi.

BERNARDUS Portarum prior, et filii ejus, **JOANNES DE MONTEMEDIO**, et Stephanus de **CHALMETO**, reverendissimis et in Christo dilectissimis **AYMONI DE VARENNES**, atque **AYMONI DE ROHORIA**. Quærere Dominum dum inveniri potest; ad quod curavimus quia Domino donante potuimus, invitatione exhortari praesentes, ad idipsum praesentibus notis cupimus invitare, et excitare absentes.

Qualescunque igitur summi patrisfamilias servi, ipsius ad vos legatione fungentes, ad coenam ejus, et ad nuptias vos invitamus; ipso injungente adjicienes, tauros et altilia ejus esse occisa, atque omnia parata, et sine dilatione veniendum esse ad nuptias (*Luc. xiv.*). Obscuramus ergo, seponite occasiones illas quibus quidam excusare solent, alias dicendo: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire*; alias vero dicendo: *Juga boum emi quinque, et eo probare illa*; alias autem: *Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam*. Qui enim sic excusant, non se defendunt, sed patremfamilias, qui eos invitavit, offendunt. Sepositis igitur his et omnibus excusationibus, accelerando venite. Dicente enim angelo ad Joannem apostolum: *Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt* (*Apoc. xix.*, 9); ne forte ipse (quod absit) merito indignatus dicat: *Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui invitati erant, non fuerant digni* (*Matth. xxii.*, 8); aut certe illud quod terribilius sonare videtur: *Amen dico vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam* (*Luc. xiv.*, 24). Cum dicat Scriptura: *Beatus qui loquitur in auribus audientis* (*Eccli. xv.*, 12), id est intelligentes; scientes nos nequaquam imperitis, sed eruditis auribus loqui; premissarum sententiarum pondus, atque gravitatem, verborum nostrorum expositione extenuandam minime judicamus. Quo præmissa invitatio trahit, ut, contempta mundanæ superbiæ vanitate, Christi humilitatem sequantur; quantumcunque divitiis vel deliciis in mundana conversatione affluxerint, gaudia non amittunt, sed mutant. Imo vero (exceptis æternis bonis, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt quæ præparavit Deus diligentibus se) incom-

A parabiliter, atque ineffabiliter majorem inveniunt in divino famulatu, quam in sacerdotalibus gaudiis potuerunt experiri, jucunditatem, et delectationem. Non enim sine jucunditate sunt, qui dicunt: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis* (*Psal. cxiii.*, 14). Et: *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri, et argenti* (*ibid.*, 72). Et: *judicia Domini vera, justificata in semetipsa: desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* (*Psal. xviii.*, 10, 11). Et alia quæ longum esset numerare. Eos quippe, qui pro cœlestibus terrena, pro sempiternis peritura et immunda oblectamenta contempserunt, non sinit Spiritus sanctus, qui haec testimonia in Scripturis digessit, expertes, et inexpertos esse harum quæ in divinis eloquiis significantur delectationum; quæ quanto maiores sint mentis, quam ventris; quantum potiores spirituales, quam carnales, inexperti audire possunt, intelligere autem, vel nosse, omnino non possunt. Noverat autem Apostolus, qui dicebat: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra* (*II Cor. vii.*, 4). Non dixit, in prosperitate, sed in tribulatione; nec in aliqua, sed in omni. Qui si diceret: Gaudeo in tribulatione, magnum quid et rem mirandam dixisset. Si etiam diceret, abundo gaudio in tribulatione, rem plus mirandam proposuisset. Dicendo vero: *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*, excellentiam gaudii sui expressius significare non potuit. Qui ergo suos hic ita consolatur in omni tribulatione ipsorum, quantæ eis consolationis gaudia paravit illic, ubi nulla poterit esse tribulatio? Qui eos sic lætitiat, et reficit in peregrinationis via, quomodo lætitiebat eos, et satiabit in æternae mansionis patria? Sed de his haec tenus. Quidam autem præmissæ cœnæ Dominicæ, nuptiarumque invitationem contemnentes, et sanctorum gaudia, vel quæ hic habent, vel quæ in futuro eis promissa sunt, aut non credentes, aut negligentes: juxta quod scriptum est: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt* (*Job xxi.*, 13). Qui quia mala sua relinquere non lunt, si aliqua forte bona opera faciunt, non sunt accepta coram Deo; quia sicut scriptum est, cum dederit illis Deus tempus penitentiae, ipsi abutuntur eo in superbia, et peccata multiplicando thesaurizant sibi iram in die iræ, et revelationis justi judicij Dei (*Rom. ii.*, 5). Tales quando non ipsi, sed Deus vult

imponere finem malis eorum, et reddere quod me-
rentur, id est circa obitus sui diem, si forte per-
mittuntur peccata sua confiteri ; juxta quod dicit
beatus Augustinus : Loquuntur, non confitentur,
quia non acceptat Deus confessionem oris, ubi non
est sincera pœnitentia, et sacrificium contriti cordis
et humiliati. Nec tantum pœnitentia eos peccasse, quan-
tum dolent sibi peccandi licentiam ablatam esse.
Neque possunt, nisi cum dolore relinquere quæ cum
amore possederunt. Tunc quantumcunque pecuniam,
quasi pro redēptione animæ suæ effundant, dura,
terribilisque est aduersus eos illa a Spiritu sancto
per Salomonem prolata sententia : *Non proderunt
divitiae in die ultionis, justitia autem liberabit a
morte* (*Prov. ii, 4*). Diem ultionis dixit tempus quo
jam ingruente ægritudine necessitas mortis imminet.
Non proderunt autem, dixit, illis qui justiam non
sunt operati. Audite quoque quam terribiliter talibus
contempitoribus comminetur ipsa Sapientia, id
est Dei Filius, apud eumdem Salomonem : *Quia,*
*inquit, vocavi, et renuiſtis; extendi manum meam,
et non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium
meum, et increpationes meas neglexistis; ego quoque
in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis
quod timebatis advenerit* (*Prov. i, 24, 26*). Et adject
adhuc de talibus loquens : *Cum irruerit repentina
calamitas, et interitus quasi tempestas inguerit:
tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consur-
gent, et non invenient me, eo quod exosam habuerint
disciplinam, et timorem Domini non suscepérunt,
nec acqueverint consilio meo, et dextrazérunt uni-
versæ correptioni mœ. Comedent igitur fructus viæ
sue, suisque consiliis saturabuntur* (*ibid. 27-32*). Ad-
didit quoque Aversio, inquit, parvolorum interficiet
eos, et prosperitas stultorum perdet illos. Quos signi-
ficavit nomine parvolorum, eosdem exponendo expres-
sit vocabulo stultorum. Nec de numero talium parvu-
lorum excipiuntur, de quibus per Jeremiam dictum
est : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem, fa-
cere nescierunt* (*Jerem. iv, 22*), licet Apostolus dicat,
quod sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum
(*I Cor. iii, 19*). Nolite ergo, obsecramus vos, nolite
effici particeps eorum. Illos namque solos sacræ
Scripturæ de hac vita securos exire pronuntiant,
qui aut nullis post baptismum commissis, aut certe
per dignos pœnitentiae fructus deletis criminibus,
alia in exitu suo quæ confiteantur peccata non ha-
bent, nisi illa de quibus dicit apostolus Joannes :
*Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsis
seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan. i, 8*).
Quod dicendo, nequaquam aliqua crima, sed illa
tantum quotidiana et levia voluit significare peccata,
sine quibus (quantumcunque sobrie et juste vivatur)
hæc vita non deducitur. Omne autem crimen est
peccatum, sed non omne peccatum est crimen. Peccata
enim dicuntur ea, quæ etiam loquendo, aut
cogitando, inania committimus ; qualia per quotidianam confessionem, et Dominicam orationem di-
mittuntur. Crimina vero non nisi illa gravia dicun-

A tur, quæ a Deo separant hominem : scilicet quæ vel
per Decalogum prohibentur, vel de quibus Apostolus
dicit : *quoniam quia talia agunt, regnum Dei non con-
sequentur* (*Gal. v, 21*) Perfecta et diligentissime per-
scrutata universa Novi ac Veteris Testamenti pagina,
nusquam illis aliquam veniæ securitatem, vel certi-
tudinem promittit, qui carnis et sanguinis operibus
dedit, ante tempora obitus mala sua non relinquent.
Tunc enim (sicut supra dictum est) non ipsi, sed
Deus ponit finem malis eorum. Quod autem in sacris
litteris non invenitur, stultissime prædicatur, et in-
felicissime creditur. Potest autem Deus, de quibus
ei placuerit, facere quod fecit de evangeliico latrone.
Sed unicum et singulare exemplum in doctrinam
generalem recipi non debet. Quod ergo incertum est,
B relinquatur, et quod certitudinis et securitatis ple-
num est, teneatur. Currite igitur, currite ad misericordem,
ne sentiatis postea Judicem, currite donec
dies est, ut non tenebræ vos comprehendant. Di-
cente enim Domino : *Venit nox, quando nemo po-
test operari* (*Joan. ix, 4*) ; qui dissimulat et negligit
donec dicatur ei : *Stulte, hac nocte repetent animam
tuam a te, quæ autem parasiticus erunt?* (*Luc. xii,
20*). frustra tunc implorat jam ferientem, quem con-
tempsit prius misericorditer vocantem. Qui enim
nunc ineffabilem prorogat misericordiam, ex tunc
non novit nisi severam, districtamque irrogare sen-
tentiam : *Exite (ait vox cœlitus emissæ), exite de
Babylone, populus meus, et ne participes sitis deli-
ctorum ejus* (*Apoc. xviii, 4*). Et propheta : *O Sion,
fuge, quæ habitat apud filiam Babylonis* (*Zach. ii,
7*). Ne ergo inter filios Babylonis inveniamini, et in-
volvat vos ruina ejus, exite, fugite, accelerate, se-
quentes, et totis visceribus pietatis amplectentes
consilium Sapientiæ, quo dicit : *Fili, ne tardes con-
verti ad Dominum, neque differas de die in diem, su-
bito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ dis-
perdet te* (*Eccli. v, 8, 9*). Juxta petitionem vestram,
quotidie pro vobis apud Dominum intercedentes,
nunc apud vos ipsis, pro vobis ipsis intercedimus ;
certissime scientes obtinuisse nos apud Dominum
effectum petitionis nostræ, si vos non fueritis magis
quam ipse inexorables. Si agimus hic causam ne-
gotii nostri, nolite credere : si autem vestri, nolite
negligere. Quod si aliquis vestrum movetur ad fa-
ciendum quod per nos monet Christus, alio forte
non moto ; eum qui nundum movetur obsecramus,
et ei denuntiando coram Domino testificamur, et te-
stificando denuntiamus, ut non præsumat revocare,
vel retardare quem Dominus vocare dignatur ; sed
potius oret, ut et ipse trahi mereatur. *Nemo enim*
*(sicut dicit Veritas) venit ad me nisi Pater, qui misit
me, traxerit eum* (*Joan. vi, 44*). Audiat dicentem
sibi Sapientiam : *Noli prohibere benefacere eum qui
potest; si vales, et ipse benefac* (*Prov. iii, 27*) Spir-
itus et sponsa dicunt : Veni ; et quisquam audet di-
cere : *Noli? Cui Christus non promisit diem crasti-
num, quisquam audet suspendere usque ad annum
alterum? Christus enim dicit: Oratene fiat fuga vestra*

*hieme, vel Sabbato (Matth. xiv, 20) : et quisnam autem poteris fugere anno secundo vel tertio ? Cujus autem cor Christus movit modis omnibus, det operam, ut qui non est motus moveatur, aut parum motus confirmetur. Alioquin audiat non illum revocantem, sed Christum dicentem : Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum tibi est cum uno oculo ad vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis (Matth. xviii, 9). Idem de manu dixit, et de pede. Quidam dum eos, quos Christus vocat, quasi consuendo revocant, vel retardant; incaute quidem et simpliciter, sed tamen non innocenter agunt partes diaboli contra Christum. Scimus plerosque qui, relictis omnibus, ad serviendum Deo se contulerunt : nonnullos etiam qui id ipsum se in proximo facturos voverunt, hanc a Domino consolationem ardentissime expectare, et desiderantissime flagitare, ut nostro et instituantur exemplo, et erudiantur eloquio, et fulciantur consilio. Obsecramus vos, si estis oblii vestri, miseremini illorum ; necnon et multorum, quibus exemplo, et imitatione vestra januam pietatis suæ aperire paratus est Dominus. Alioquin vos videritis quam rationem de talento, quod haec tenus reconditum in terra tenuistis, sitis Domino reddituri, jamjam ecce venturo. Hæc que non in doctis humanæ sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus, prout donare ipse dignatus est, calamo per currente exaravimus, faciat Dominus ita in cordibus vestris operari ; ut in proximo et nos de effectu intentionis nostræ gratias ei agamus, et uterque vestrum sincera pietate coram ipso dicere mereatur : *Cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua (Psal. cxviii, 59), et : Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua (ibid., 101).* Valete.*

EPISTOLA II.

AD MONIALES DE LUGDUNO.

Hortatur illas ad capessendam magno animo, quam recens suscepserant, strictiorem disciplinam.

BERNARDUS Portarum prior vocatus, et qui cum eo sunt fratres, venerandis, et in Christo charissimis sororibus, abbatissæ Lugdunensi, et aliis sanctimonialibus sub ejus regimine Christo servientibus, devotissinam in Domino salutem.

Gratias agimus Deo, quod tandem vobis donare dignatus est, ut sub regulari disciplina religiose et sancte viveretis. De hoc gratiae Dei circa vos beneficio angeli gratulantur, sancti lætantur, Ecclesia Christi gloriatur et exsultat. Jam ipse Christus coronam vobis preparavit in celis, quia, ipso donante, mundum et diabolum vicistis. Mundum namque vicistis, quia quamvis adhuc in mundo sitis, jam tamen per Dei gratiam de mundo non estis. Apostolis enim Dixit Christus et cum apostolis, vobis : *De mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo (Joan. xv, 19).* De mundo enim sunt qui mundum diligunt, et secundum mundi concupiscentias vivunt. Diabolum autem vicistis, quia arma

A in quibus confidebat abstulisti : fugiendo opportunitatem peccandi, quam ille præparat omnibus quos seducere potest ; et laqueos quos vobis tendebat disrupisti. Non autem vos, sed ille, cui gratias agentes, dicitis : *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis (Psal. cxv, 17).* Et de quo iterum dicitis : *Abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui (Psal. xxvi, 5).* Ipsa quoque gloriosissima Dei genitrix Maria, jam pro vobis intercedit, et gaudet vos in numero sanctorum computari seminarum. A modo Ecclesia Christi, quæ de vestra inordinata conversatione prius de honestabatur, vestris apud Deum orationibus adjuvabitur, et quantum prius contristabatur de vestra irreligione, tantum gloriatitur, et lætabitur de vestra emendatione. Cum ergo et angelis in celo, et hominibus in terra gaudium sit de vestra conversatione ; quantum vos debetis de propria solute gaudere ? quantas Deo gratias agere pro vestra liberatione ? Devotissime namque dicere debetis illud quod in psalmo canitur : *Confitebor tibi, Domine Deus meus, et glorificabo nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori (Psal. lxxxv, 12, 13).* Hoc autem scitote, multum expedire vobis, et salutare esse, ut bonum quod cœpistis, cum hilaritate et gaudio faciatis. Sic enim opus bonum debere fieri docet Apostolus, dicens : *Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7).* Unde in Psalmo : *Servite Dominum in lætitia (Psal. xcix, 2).* Quod si forte aliquæ ex vobis adhuc tristes sint de hac saucta, et Deo placita, quæ eis facta est, violentia, vos quæ prudentiores, et meliores estis, debetis eas in Verbo Dei consolari, intimare eis quod sancta Scriptura dicit : *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia nocet cordi (Prov. xxv, 20).* Dicit etiam Apostolus : *Quæ secundum Deum tristitia est, paenitentiam in salutem stabilem operatur, sæculi vero tristitia mortem operatur (II Cor. vii, 10).* Debetis etiam pro eis orare, et eas ad orandum invitare, ut per gratiam Dei, necessitatem convertant in voluntatem. Et sicut beatus Hieronymus docet (epist. 10 ad Furiam), faciant de necessitate virtutem. Hoc pro eis si vos, et illæ pro se instanter oraverint, charitas Dei per Spiritum sanctum diffundetur in cordibus earum, at tunc veraciter dicent : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum (Psal. cxviii, 31).* Tristitia enim in corde facit angustias, ut bonum opus oneri sit et tædio. Charitas autem dilatet cor, ut opus bonum cum hilaritate, et sine difficultate fiat. Omnes quoque communiter facite quod dicit Apostolus : *Mulier innupta, et virgo, cogitat quæ sunt Domini, utsit sancta corpore ac spiritu (I Cor. vii, 34).* Corpore sancta est quæ habet corpus immaculatum. Spiritu sancta est, quæ cogitando ea quæ Domini sunt, servat cor ab immundis, et illecebrosis cogitationibus mundum, unde illud : *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit (Prov. iv, 23).* Cor autem ita bene custodi-

tur, si sanctis semper cogitationibus, quantum fieri potest, occupatum teneatur : juxta quod legitur : *Cogitatio sancta servabit te* (*Prov. ii, 11 sec. LXX*). Hoc autem vigilanter, et studiose facere debetis, modo per orationem, modo per sanctam meditationem, aliquando per manuum in silentio operationem, dicente Apostolo : *Qui non vult operari, non manducet* (*II Thess. iii, 10*). Sæpe vero per psalmodiam cordibus et vocibus consonantibus ; sicut idem Apostolus docet : *Cantantes, et psallentes in cordibus vestris Domino* (*Eph. v, 19*). Quæ licet omnia studiosissime faciat, impossibile tamen est ut pravis omnino suggestionibus careatis. Tribus autem modis peccatum perpetratur : suggestione, quæ fit a diabolo per cogitationem ; delectatione, quæ fit per carnem, eodem diabolo inflammante concupiscentiam ; B consensu, qui fit per animum. Sed nullum est periculum, nullum est omnino peccatum, si cogitationes, muscarum more, importune irruentes, instanter abigat animus, super custodiam sui vigilanter excubias agens. Si autem mens dormitat, et passim quaslibet immundas, et noxias cogitationes non solum ingredi, sed etiam moram in animo facere permittit, increpat nos sermo divinus per Prophetam : *Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?* (*Jer. iv, 14*.) Si autem post pravam suggestionem per nimiam negligientiam, delectatio, sive concupiscentia mota fuerit, tunc saltem expurgiscatur animus, et per invocationem nominis Christi ignem excitatum extinguedo, hostes, jam intra januam admissos, viriliter resistendo excludat, ne et ipse (quod absit) per peccati consensum captivus trahatur, vel etiam perimatur. Si vero post delectationem sequatur consensus, ut scilicet, quod caro concupiscit, animus decernat esse faciendum, jam omnino peccatum imputatur, etiamsi non subsequatur factum : quoniam rea tenetur, etiam sine opere malo voluntas mala. Sicut enim bonam voluntatem reputat Deus homini ad justitiam, etiamsi non habeat facultatem bene operandi, ita voluntatem malam reputat ad peccatum, quamvis non habeat opportunitatem peccandi. Hæc de cordis custodia breviter diximus, ut intelligatis qualiter juxta apostolicum, quod supra diximus, testimonium, non tantum corporis, sed et mentis sanctimoniam sectari debeatis. Quam quanto studiosius sectatae fueritis, tanto magis Christo Domino, cui desponsatae estis placebitis, et ab ipso audire merebimini D illud, quod legitur in Cantico cantorum : *Ecce, tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es. Oculi tui columbarum* (*Cant. i, 24*). Bis dixit, pulchra ; pulchra scilicet interius et pulchra exterius ; pulchra interius per cordis puritatem, et pulchra exterius per vitæ integratatem. Item pulchra interius per bonam intentionem ; et pulchra exterius per bonam operationem. Pulchra interius per bonam voluntatem, pulchra exterius per sanctam conversationem. *Oculi tui*, inquit, *columbarum*, quia more columbarum, quarum natura simplex est, et sine felle, nihil vident oculi tui quod animus male concupiscat. Quando autem de hac vita exhibitis, liberatae ab æter-

A nis cruciatibus impiorum, perfruemini æterna felicitate justorum, et videbitis Regem in decoro suo, in quem desiderant angeli prospicere. Audite Dominum in Evangelio dicentem : *Vigilate omni tempore orantes, ut mereamini fugere mala quæ ventura sunt in novissimis diebus, et stare ante Filium hominis* (*Luc. xxi, 36*). Et Apostolus : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revealabitur in nobis* (*Rom. viii, 18*). Hæc cogitate, hæc assidua meditatione recolite : et nihil laboriosum, nihil onerosum æstimabitis, quo possitis ignis æterni supplicia evadere, et beatitudinis æternæ præmia obtinere.

EPISTOLA III.

AD RAINALDUM INCLUSUM.

Qualiter coram Domino sit vivendum.

BERNARDUS Portarum Prior vocatus, RAINALDO fratri inclusu, in sancto proposito viriliter agere.

Rem quidem honestam, sed cui forte justam possemus excusationem obtendere, postulas ; ut qualiter tibi coram Domino vivendum sit, scripto digeramus. Sed ne magis videamur charitati defuisse quam rationabiliter excusasse, non quidem prout expedit, sed sicut charitas suggerit, tuæ petitioni satisfacere aggredimur. Commoneri autem te volumus, nos nequaquam fixam tibi et certam vivendi regulam statuere ; sed quæ compendiosa videntur, ex his quæ ecclesiastica religio observare consuevit, tibi breviter, insinuare. Si quæ vero dixerimus, quæ vel dura nimis videantur, vellevia ; tuum erit vel dura levioribus temperare, vel levia robustioribus mutare ; prout Dominus voluntatem tibi dederit pariter, et facultatem : servata tamen ubique (quod multum monemus) discretione, quæ et ad profectum, et ad perseverantium religionis plurimum valere dignoscitur. Incipientes enim, quos novitios vocant, plerumque majora viribus aggressi (eo quod fervorem eorum soleat indiscretio comitari) aut, quod graviter dolendum est, perseverantium perdunt ; aut gravem corporis, quandoque vero et mentis invaliditudinem incurrentes, ad leviora, et nimis remissa quæ omnino reliquise debuerant, redire compelluntur.

De silentio. — His igitur præmissis, de silentio prius dicamus. Hoc omnino tibi observandum videatur, ut a Completorio usque ad Primam æstivo tempore, hiemali vero tempore, usque ad Tertiam silentem teneas. Cum enim semper (quantum res ipsa permittit) silentium captare et sectari debeas, maxime noctu non est violandum, nisi vehemens necessitas compellat, ut paucis verbis, et cum modestia prolatis, res necessaria significetur. Otiosa vero verba, et nullius utilitatis pondus habentia, non solum non debes aliquando loqui, sed nec ab aliquo audire. Nullus tibi fabulas, vel scurrilitates, nullus rumores exteriorum negotiorum audeat referre. Illud tantum audi libenter, unde Deo gratias agas, si beneficia divina sunt, vel unde coram Deo preces effundas, si tristia sint vel adversa. Omnis qui ad te venit, vel a te bona audiat, vel tibi bona dicat. Si

vero religiosi vel eruditii viri te visitant, paratior semper esto bona ab eis audire quam dicere. Hæc si observare studueris, non impedit devotionem cordis tui phantasmata vanitatum, in psalmodia et in oratione. Quanta vero necessitas hæc observandi tibi incumbat, his testimoniis Scripturarum sanctorum adverte. Dominus in Evangelio dicit: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii* (*Math. xii, 36*). Item scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum* (*Prov. x, 19*), et: *Vir linguosus non dirigetur in terra* (*Psal. cxxxix, 12*): et *mors et vita in manibus linguae* (*Prov. xviii, 21*). Fac igitur quod dicis in psalmo: *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea; posui ori meo custodiam* (*Psal. xxxviii, 23*): ubi et sequitur: *Obmutui, et silui a bonis* (*Ibid., 3*). Si ergo juxta Prophetam, debes propter gravitatem silentii, aliquando silere etiam a bonis, quam longe debent a te esse quæ bona non sunt?

Contra otiositatem. — Nunc de occupatione spiritualium vel corporalium operum prosequamur. Quoniam constans est otiositatem inimicam esse animæ, et Apostolus dicit: *Qui non operatur, nec manducet* (*II Thess. iii, 10*), oportet ut aliquo spirituali opere occupatum te omni tempore quo vigilaveris tentator inveniat. Congruum etiam nobis videtur, ut juxta eumdem Apostolum, *secundum ordinem* (*I Cor. xiv, 40*), hæc eadem opera tua distinguis. Matutinum igitur tempus, usque ad Tertiam in hieme, in estate vero usque ad Primam spiritualibus exercitiis impende. Spiritualia vero opera appellamus, orationem, sacram lectionem, sanctam meditationem, et psalmodiam. Per reliquum autem tempus diei, usque ad Vespertas, aliquo utili opere manuum occupatus esto; ita ut brevibus orationibus illud interrumpas. Post Vespertas autem spiritualibus operibus vacare, sed et tunc, quantum poteris, silentio operam dare memento. Post Completorium vero, quieti membra dare non differas. Diebus festis maxime debes spiritualibus studiis operam dare, prout tibi Dominus in eis fervorem, et gratiam prestare dignabitur. Novembris tamen melius esse ad aliquod opus manuum, vicissim recurrere, quam dormitando lectioni insistere, et ex prolixitate lectionis tedium incurrire: ut præcurso aliquo opere, grata vicissitudine rursus ad orationem vel lectionem ferventior consurgas. Tale autem opus tunc facito, quod quiete, et sine sonitu possit fieri, ne turba indiscreta scandalum sumat. Cave autem ne unquam eam sollicitudinem circa opus aliquod corporale habeas, quæ te tardum, vel tepidum faciat ad orationem, vel, ad cætera quæ spiritualiter sunt facienda. Non enim corporalia exercitia spiritualibus præferenda, sed multo excellentius spiritualia sunt corporalibus anteponenda. Quæ corporaliter facies, suo tempore strenue, et impigne siant. Absit autem ut tuum fervorem, vel devotionem quæ circa spiritualia debes habere, sui cura vel sollicitudine impedian. *Nihil solliciti sitis,* ait Apostolus, *sed in omni oratione: et obsecratione*

A cum gratiarum actione, petitiones vestrae innoscant apud Deum (*Phil. iv, 6*). Ejusdem quoque Apostoli auctoritate: *Corporalis exercitatio ad modicum prodest; pietas autem ad omnia est utilis* (*I Tim. iv, 8*). *De pretio operum.* — De pretio operum tuorum quæ tibi necessaria erunt ad continuationem operis tui comparabis, quæ vero supererunt, in his quæ tibi necessaria erunt ad vestitum expendes. Nec ab alio expensam in vestibus accipere cures, si tibi eas de opere tuo sufficienter poteris comparare. Nam victum scimus te de monasterio habere. His vero quæ supra dicta sunt exceptis caveto omnino, et abominabile ducito, aliquid tibi quasi proprium recondere, vel retinere. Sed quidquid tibi post expensam quæ necessaria est ad vestes, et ad præparationem operis tui supererit; vel de his quæ tibi forte ab aliquibus servis Dei dabuntur, vel de pretio operum tuorum, continuo (prout tibi videbitur) necessitatibus indigentium impende; ut, juxta Apostolum, *operando manibus tuis quod bonum est, habeas unde tribuas necessitatem patienti* (*Ephes. iv, 28*). Quod si aliquando tibi vult aliquis dare quod necessarium non habeas, memento scriptum esse: *Beatus magis est dare quam accipere* (*Act. xx, 15*). Absit enim ut aliqua vel levi cupiditate mentem tuam macules, et gratiam illius, qui te vocavit, a te repellas, vel retinendo, vel concupiscendo quod necessarium non habes; qui non solum mundo, et universis concupiscentiis ejus abrenuntiasti, sed etiam temelipsum abnegasti, ut crucem tuam post Jesum portando, ad ejus promissa pervenias.

C *Quibus vestibus utendum.* — De vestitu vero ita nobis videtur, quod a lineis vestibus omnino abstinerre possis et debeas, et lanceis, atque pelliciis indumentis contentus esse. Quod si tibi ita placuerit, habe pro camisiis duabus duas tunicas. Caligarum duo paria vel tria, propter hiemalia frigora. Pedulia quæ sufficient. Pelliciam unam, aut duas, si necessarias judicabis, et pelles, et cappam. Ad lectum habeto stramen, filtrum, coopertorium de grossis ovium pellibus rusticò panno cooperatum, vel cotum (1), pulvinum, ad caput. Habe quoque duas acus, filum, et forfices, et hujusmodi suppellecilem quam tibi videbis esse necessariam, ne cogaris talia petendo ab aliis, silentium rumpere, vel indigentiam patiendo sollicitudinem habere. Videtur etiam nobis, quod canonicalem habitum, quando præsens erit episcopus, accipere debeas, ut non solum locus, sed et habitus commonefaciat te ad sobrie et pie vivendum coram illo qui absconditorum est cognitor.

Quomodo jejunandum. — De abstinentia vel jejunii ita accipe. Dicit quidem Apostolus: *Castigo corpus meum, et in servitatem redigo* (*I Cor. ix, 27*). Et iterum: *Qui autem sunt Christi, carnem suam cruciferunt cum vitiis et concupiscentiis* (*Gal. v, 24*). Sed quoniam hujusmodi habitatio, quam Deo inspirante elegisti, solet sanitati capitum propter

(1) Cotum, Gallis coussin, ex Teutonico Kussen.

aerem inclusum obesse, quod et crebra jejunia facere noscuntur; non arbitramur tibi expedire quod magnum abstinentiae rigorem assumas. Igitur satis esse credimus, ut sexta feria semel reficias, per totum annum: abstinentia quidem a vino, sed pulmentum sumendo; nisi festi dies, vel octavæ sacrarum solemnitatum Natalis Domini, Paschæ et Pentecostes occurrerint, vel sanguinem minueris, vel forte ægrotus fueris. Quod si quarta feria eadem abstinentia tibi transigenda videatur, nihil ulterius addendum censemus. Jejunia enim in pane et aqua, ea quam supra diximus causa, non arbitramur tibi esse commoda: nisi forte videatur tibi sic esse transigendas vigilias harum solemnitatum, Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, Ascensionis et S. Joannis Baptiste, Petri et Pauli apostolorum, Assumptionis beatae Mariæ, et Omnium Sanctorum. Reliquum vero tempus totius anni, more monachorum tibi transigendum putamus; ut scilicet, ab Idibus Septembribus usque ad Pascha semel comedas; a Pascha vero usque ad easdem Idus bis reficias. Vinum quoque ad mensuram monachorum, sed nunquam purum bibendo, et cætera, quæ tibi ab eis ministrabuntur, cum gratiarum actione percipiendo: excepto quod a carnibus et sanguine (nisi quando ægrotaveris) tibi abstinentiam putamus. Illud atern Evangelicum oportet te in refectione semper attendere, quod Dominus ait: *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc. xxi, 34*). Et quod ait Apostolus: *Carnis curam ne feceritis in desideriis* (*Rom. xiii, 14*). Mediocre enim cibum et potum, et mediocrem somnum, et animæ, et corpori saluberrimum esse, et ad munditiam cordis, et carnis plurimum prodesse notissimum est. Hanc tu mediocritatem sectari memento, ita ut eamdem, quantum Domino adjuvante poteris, mensuram refectionis semper servando, neque in vilioribus cibis aliquid naturali necessitatibus substrahas, neque in lautioribus et accurratioribus, plus solito, vel plusquam naturæ satis est, concupiscentiæ carnis indulgeas. Hæc temperantia victus, et Deo erit acceptior, et ad munditiam carnis pariter et cordis utilior, et corpori salubrior, quam si robustiora jejunia sectando, postmodum indiscreta saturitate jejunium compensares.

De divino Officio. — In Officio divino usum clericorum sequareis; unde non habes necesse ut scribamus tibi. Ut autem observes hanc distinctionem temporis in eodem divino Officio persolvendo, quantum poteris diligentiam adhibe: ut scilicet, vel ad gallorum cantum, vel ad signum monachorum, vel ad æstimationem tuam tali tempore surgas. Ut a Kalendis Octobris usque ad Pascha ante auroram; a Pascha vero usque ad predictas Kalendas, paulo post auroram nocturnum Officium finias. Primam cantabis in hieme, lucescente aurora: Tertiam, oriente sole, sextam vero et Nonam, Vespertas et Completorium ad signum monachorum. Si præscriptum tempus surgendi ad nocturnum officium poteris observare, ad lectum matutinum horis nunquam

A redeas. Tunc autem, sicut supra diximus, spiritualibus studiis, non somno debes operam dare. Raro enim qui studiosi sunt in spiritualibus, tali tempore, nisi forte minutionis causa dormire solent. Quod si aliquando productior hora superesset usque ad lucem, et dormiendum tibi putares, orationem solitam, si somno nimis gravatus non essemus deberes prius facere; et postea, si ita oporteret, paulisper somnum gustare. Si autem libros necessarios ad nocturnum officium non haberes (quos tamen tibi defuturos non arbitramur), deberes vel ante, vel circa auroram, ad orationem, et ad aliquid aliud spiritualiter agendum exsurgere. In æstate quoque, quod pene oblitus fueramus, debes post meridiem, sicut et monachi, dormire.

B *De oratione communi.* — Orationi instantissime, et intentissime intendere memineris. Ab hac nulla unquam sollicitudo, nulla ægritudo, vel molestia te revocet. Ora autem non pro tua, sed et pro omnium fidelium vivorum, nasciturorum, et defunctorum salute, et pro eis quorum solatio sustentaris, simul et pro nobis. Tunc fretus Spiritus sancti auxilio, qui docet orare sanctos *gemilibus inenarrabilibus* (*Rom. viii, 26*), juxta Dominicam exhortationem; intra in cubiculum cordis tui, et clauso ostio pectoris contra vanitates, et immundas cogitationes, quibus hostis irrumpere nititur, ora Patrem tuum in abscondito. Omni hora, quantum Domino præstante poteris, sed tunc præcipue, omni custodia serva cor tuum.

C *Ut mentis et linguae concordia sit.* — Cum autem steteris coram Domino ad psallendum, omne studium, omnem vigilantiam adhibe, ut mens cum lingua conveniat; ut facias quod ait Apostolus: *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino* (*Eph. v, 19*); et quod de se dicebat: *Psallam et mente* (*I Cor. xiv, 15*). Et quod ait: *Psallite sapienter* (*Psal. xlvi, 8*), et: *In conspectu angelorum psallam tibi* (*Psal. cxxxvii, 1*). Hæc faciendo, infundente Spiritu sancto rorem suavitatis suæ plerumque non prophetiam vel verba ab alio dictata promere, sed ipsa verba devotissimæ orationis coram Deo fundere tibi videberis.

D *De tempore matutino.* — Post psalmodiam, vel orationem, matutino maxime tempore meditare in lege Dei, prout ipse gratiam tibi dederit: et quid tibi præcipiat Dominus. qualiter illud impleas, in secreto cordis tui scrutare: et ad regulam divinorum mandatorum, et ad exemplarum sanctorum Patrum, fortitudinem cordis tui et morum tuorum dirige. Idem si quando in lecto dormire non poteris, facere stude sine intermissione, quod ruonet Scriptura, quod et paulo ante commemoravimus: *Omní, inquit, custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit* (*Prov. iv, 23*). Res enim instabilis est humanus animus, et nisi semper, quantum Dominus adjuvare dignatur, sanctis meditationibus occupatus magno studio teneatur; postquam defluxit per vanitates, et immundicias, quas tentator suggerere, et ingerere

non cessat, non facile in oratione vel psalmodia A virtute orationis armare, et clypeum illum arripe de quo ait Apostolus : *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignita extinguere* (*Eph. vi, 16*). etc. Sincerus enim amor, et servens fides crucis Christi, universa machinamenta inimici irrita facit : et effusa cum lacrymis oratio, omne genus tentationis superat, et repellit.

De lectione. — Ad lectionem quoque devolutus, et cum spirituali desiderio accede, ut vel aliquid ibi audias quod in exemplum tuæ conversationis trahas ; vel prout Dominus tibi dispensare dignabitur, dulcedine divinorum eloquiorum, et mysteriorum reficiaris. Hoc studio, hac intentione lege vicissim omnes quas poteris habere divinas Scripturas, non autem ut scientia infleris, sed ut charitate ædificeris. Quas vero Scripturas intellectu non penetrabis, humiliter tanquam divina secreta venerare : et pie differ intelligentiam, donec intres in sanctuarium Dei, intelligas in novissima. Pro his autem quæ intellexeris, auctori munera humiliter gratias age. Libris qui tibi accommodabuntur omnem diligentiam adhibe, ne vel fumo vel pulvere, vel alia qualibet sorde maculentur.

De molestia corporis. — Si quando corporis molestiam aut ægritudinem sustinueris, aut ab aliquo forte, vel verbo vel facto læsus fueris, meminisse debes passionum et injuriarum Christi. Augustinus quas Domino disponente tolerabis, non solum patienter sustine, verum etiam gratias age illi, qui flagellat omnem filium quem recipit, si tibi dignatur flagella paternæ pietatis impendere. In his vero quæ a proximis patieris, non reddas malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario, non verbo tenus tantum, sed corde intimo, et placito benedicas, et pro calumniantibus et persecutibus ores, ut sis filius Patris tui, qui in celis est. Hujusmodi ab homine injurias licet nullas aut raras te passurum arbitremur ; si quid tamen (prout sunt humana) contigerit, volumus pectus tuum adversus hujusmodi immune fore. Sed neque tibi ipsi irascaris, quod quibusdam indiscretis solet evenire, dum aliquam difficultatem in aliquo opere faciendo pa-tiuntur.

Impedimenta orationis. — Solent etiam qui soli commorantur, ad semetipsos turbari, et quamdam nebulam tristitia agenti diabolo contrahere. Novit enim hostis inveteratus, diversis generibus nocendi, orationes servorum Dei, et sancta eorum studia impedire. Ille modo tristitiam vel iram irrationabilem, modo elationem superbiæ, modo memoriam alicuius injuriæ, modo vanam eorum quæ aliquando vel dicta, vel facta, vel facienda sunt recordationem, modo immundas cogitationes, modo teporem animi vel terporem somni nititur ingerere, ut a sancta intentione animum possit avertere, vel impedire. Quod si in minoribus sentit sibi non resisti, majora continuo tentationum vincula nectit. Mavult enim supplantare quam impedire. Quos vero supplantare non potest, impedire (quantum prævalet) non cessat. *Sed fidelis est Deus*, ait Apostolus, *qui non patietur nos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* (*Cor. x, 13*). Tum vero adversus hæc, et omnia omnino tentationum genera, adversus quoque nocturnas illusiones,

A virtute orationis armare, et clypeum illum arripe de quo ait Apostolus : *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignita extinguere* (*Eph. vi, 16*). etc. Sincerus enim amor, et servens fides crucis Christi, universa machinamenta inimici irrita facit : et effusa cum lacrymis oratio, omne genus tentationis superat, et repellit.

De humilitate. — Haec sunt spiritualia instrumenta et certamina militie tue coram Rege, cui cepisti militare. Scire namque debes ob hoc te clausum esse corpore, et ab exterioribus curis separatum, ut corde possis ad ista vacare. Coram hominibus magnus haberis, quia reclusus diceris : sed nisi ista omni studio coram Deo, omnique vigilantia exse-quaris, magnus esse minime poteris. Nam homines B sola exteriora advertunt : de interioribus autem judicabit Altissimus. Ubi vero te minus ad haec exempla sufficere videbis, inde devotionem et imperfectio-nem tuam coram Deo humiliiter confidito, auxiliu gratiæ ipsius omni devotione expostula, qui dicit : *Sine me nihil potestis facere* (*Joan. xv, 5*). Necesse est enim ut sæpe tepidum, sæpe torpidum te invenias. Ob hoc igitur illius gratia ad tempus se subtrahit, ut de illius auxilio confidas, non de tua virtute præsumas. Sic Pater clementissimus novit superbiam humilitate sanare. Nisi enim ille aliquando gratiam suam subtraheret, elata mens humana, et se sibi ad justitiam sufficere credens, in superbiam gravius rueret. Sed sic ille deserit elatum, ut clementiori gratia redeat ad humiliatum : sic dormit in tempestate, ut excitatus precibus, imperet ventis et mari, et faciat tranquillitatem magnam. Plenissime te docebunt Scripturæ, omnium virtutum custodem esse humilitatem, et omnem virtutem sine hac viduam et infirmam esse, imo nec virtutem esse. Jejunanti tibi, oranti, psallenti, non deerunt invisibilis inimici, applaudentes tibi, et dicentes : Euge, euge, quis tibi similis ? quis ita placet Deo ? O si scirent homines sanctitatem tuam ! Quibus tu continuo in corde tuo prophetica voce responde : *Ferant confessum confusionem suam, qui dicunt mihi Euge, Euge* (*Psal. xxxix, 16*). Et adde : *Ego enim mendicus sum et pauper* (*ibid., 18*). Revera enim quantumcumque de virtute in virtutem ambulando proficias, egenus eris semper et pauper, nec plenam de invisibili hoste poteris obtinere victoriam : donec ad illum pervenias, cui dicit : *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo* (*Psal. xv, 11*), ex satiabor cum aparuerit gloria tua (*Psal. xvi, 15*). Si quisquam forte homo te coram te laudaverit, noli plus alienis verbis quam proprie conscientiæ credere, reminiscens Scripturæ dicentis : *Qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt* (*Isa. iii, 12*). Ut ergo de protectibus tuis apud te non extollaris, in mente habe quod Apostolus ait : *Quid habes quod non accepisti ? et si accepisti, cur gloriaris quasi non acceperis ?* (*Cor. iv, 7*). Ut vero appetitum humani favoris fugias, audi Domini dicentem : *Attendite ne justitiam vestram coram hominibus faciatis ut videamini ab eis* (*Matth.*

vi, 1). Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem, vestrum, qui in cælis est (Matth. vi, 5). Item de talibus dicit : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (ibid., 5).* Noli autem arbitrari, malum esse ab hominibus laudari, si non adulatio[n]is causa fiat : cum e contra scriptum sit : *Væ homini, per quem nomen Domini blasphematur (Rom. i, 24; Isa. lii, 5).* Sed malum est, laudem appetere, vel amare.

De Charitate. — Postquam autem didiceris a Christo, mitis esse, et humilis corde, ille qui superbis resistit, et humilibus dat gratiam suam, potenti, quærenti, pulsanti tibi dabit per Spiritum sanctum charitatem, qua majorem nulli homini in hac vita dat gratiam. Hæc postquam cœperit in corde tuo servere, ita dilatabit illud, ut quidquid tibi in divinis mandatis durum videtur, vel difficile, fiat facillimum. Ita, inquam, dilatabit cor tuum, et quæcunque tibi dura videntur, vel aspera, jucunda faciet et levia, ut veraciter dicas : *Viam mandatorum tuorum curreti cum dilatasti cor meum (Psal. cxviii, 34)* : Et illud : *In via mandatorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis (ibid., 14).* Hanc tu charitatem, nihil aliud quam dilectionem Dei et proximi intellige. Nam duo sunt præcepta, sed una est charitas. Cum de duabus mandatis Dominus loqueretur : *In his, inquit, duabus præceptis universa lex pendet et prophetæ (Matth. xxii, 40).* Cum autem de charitate, quæ una est, Apostolus loqueretur, ait : *Plenitudo legis est dilectio (Rom. xiii, 10).* Duo ergo sunt, quæ jubentur ; sed una est charitas per quam implentur. Præcepta quæ jubentur sunt in lege ; sed charitas per quam implentur est in corde. Sed non potest esse in cordibus nostris, ex nobis ipsis, vel per nosmetipos ; sed *charitas Dei*, ait Apostolus, *diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datum est nobis (Rom. x, 5).* Hanc tu instantissime, incessanter et devotissime ab illo pete, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum. Quomodo sine charitate nullum opus bonum possit esse

A perfectum, imo sine charitate nihil possit prodesse, illa apostolica lectio te poterit edocere, quæ sic incipit : *Si linguis hominum loquar, et angelorum (I Cor. xiii, 1; Rom. viii, 38, 39), etc.* Felix cuius animus ita plenus est charitate, ut veraciter possit dicere : *Certus sum quia neque mors, neque vita, negat creatura aliqua poterit me separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.*

De confessione. — Aliquem spiritalem virum de monasterio, opportunis (prout tibi et illi videbitur) temporibus ad te venire postulabis, non quemlibet, sed religiosum virum et discretum, cui humiliter quasi Patri confitearis offensas, quibus te coram Deo reprehensibilem esse animadvertes. Non solum enim negligentias actionum, vel temeritates locutionum, sed et peccata cogitationum debes discutere, et in cera notata, vel membrana memoriter confiteri : et quæ ab eo tibi injungentur, devote exequi, et ut pro te oret humiliter deprecari, juxta illud : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini (Jac. v, 16).* Per confessionem enim et pœnitentiam, cum sacrificio orationis et præterita peccata diluuntur, et futura caventur, et insidiæ atque illusiones dæmonum caventur, et vacuantur. Scire quippe debes, religiosis et magni et ardui propositi viris, pro gravibus culpis deputari quasdam offensas, quæ leves, et veniales in sæculari conversatione habentur. Itaque memento quod beatus Job ait ad Dominum : *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceret delinquenti (Job ix, 28).* Confortare igitur in Domino, et viriliter age, non enim tibi deerit Christus, nec te sua promissione fraudabit, quia dicit : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Ipse autem qui te per gratiam suam vocavit, ita tibi et nobis auxilio tuarum orationum adjutis dignetur adesse, ut mutua nos in regno suo visione faciat sine fine gaudere. Amen.

JOANNIS CARTHUSIÆ PORTARUM MONACHI EPISTOLÆ QUINQUE

(Ex codice ms. monasterii S. Augendi Jurensis seu S. Claudii.)

EPISTOLA PRIMA.

AD STEPHANUM FRATREM CARNE ET SPIRITU.

De fuga sæculi.

STEPHANO dilectissimo in Christo, JOANNES frater ipsius carne ac spiritu, in Christi visceribus inveniri, et ab auditione mala non timere.

Qui fit, charissime, in Christo desiderantissime, D ut cum omnes circumquaque populi Christianæ religionis professores simus, mandatis Dominicis, tanta eorum qui intra Ecclesiam continentur multitudine, non solum obedientiam non deferre, faciendo imperata, verum etiam obstinati animis adversari, faciendo prohibita, inveniatur ? Qui utrique, tam qui imperata non faciunt, quam qui prohibita facere non

metuunt, si quæ sunt in nobis viscera misericordiæ, si quæ pietatis, assiduo lugendi fletu, assiduo sunt plangendi dolore. Utique enim, etsi non eamdem forte pœnam, eamdem tamen, nisi in pœnitentia perdurent, incurrent damnationem. Adeo quippe repleta est terra iniquitate, et quod in novissimis diebus Dominus futurum prædictum (*Matth. xxiv, 14*), abundante iniquitate, refrigerescere cœpit charitas multorum; ut facilius invenias qui laudet peccatorem in desideriis animæ suæ, quam qui corripiat eum ab errore viae suæ. Quod si de otiosis sermonibus reddituri sumus rationem in die judicii, qui voluptatum et illicitorum hujus mundi desideriorum sunt amatores magis quam Dei, quo ibunt a spiritu illius, et quo a facie ejus fugient; qui quidem in humilitate judicatus, venturus est cum potestate, et majestate **B** judicare sæculum per ignem? Quomodo poterunt habitare cum igne devorante, et ardoribus sempiternis? Si neque ab oriente, neque ab occidente patet locus effugiendi judicem Deum, quando justus vix salvabitur, impii et peccatores ubi parebunt? Terribilis est ergo nimis, et supra quam vel dici, vel excoigitari potest formidabilis, etiam justis, exspectatio illa judicii quo oportet omnes nos præsentari ante tribunal Christi. Horrendum quippe est incidere in manus Dei viventis. Sed non hæc cogitare, non hæc volunt animadvertere, qui variis et illicitis hujus vitæ desideriis deservientes, quæ de illo tremendo examine dicuntur, aut non credunt, aut contemnunt; vel etiam si credunt, diabolica tamen inspiratione levigante timorem, in contemptum, et oblivionem ducunt, quæ quantum fieri posset, etiam dormiendo, ante oculos mentis habere deberent. Quod si ea est causa levigandi timoris, quia scilicet dies illa judicii longe esse videtur; vel illa novissima decessus sui dies, quæ uniuersique propinquæ est, deberet unumquemque terrere, et sollicitum facere, et torporem et teporem mentium ad vigilandum excitare: in qua singulos pro meritis, quæ nec augeri amplius, nec minui poterunt, necesse est invenire ea, quæ vel bona in sempiternum non poterunt in deterius commutari, vel mala in melius converti. Sunt autem multi, imo infinita hominum multitudo, qui cum assiduis suis peccatis, mala sua multiplicent; peccatores quidem se esse recognoscunt, sed tamen converti dissimulant; exemplo scilicet illius Evangelici latronis nimis inhaerendo, quadam præsumptione divinæ misericordiæ, una novissima tempore obitus sui confessione, deleri confidentes peccatorum suorum multitudinem, quam nec æstimatione comprehendere possunt. Horum multi dum incaute de misericordia confidunt, verenda nimis et occulta, sed tamen justa divini judicii severitate damnationem incurront. Quam rem quidem ita se habere subiti casus immaturæ mortis, et corda multorum sub induitæ confessionis tempore, impœnitentia lacrymabilibus, et miserabilibus modis nimis frequenter manifestant. Quam impœnitens autem cor, multi illius ultimæ confessio-

C *An ignoras, inquit, o homo, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu vero, secundum duritiam tuam et cor impœnitens, thesauros tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicij Dei?* (*Rom. ii, 4, 5*). Sapientes igitur qui non acceperunt in vano animam suam, et qui illud operi suo posuere fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere, quod est Christus Jesus, nunquam sub hujusmodi incertitudine salutem suam posuerunt. Anchore enim spei suæ firmissimæ immobiliter inhærentes, in hoc vitam suam instituunt, hoc modo ad normam divinorum mandatorum, omnes non solum actiones, sed et cogitationes, et locutiones suas dirigunt, ut quanto certius, quanto securius possunt, novissimam decessus sui horam, novissimam quoque magni judicij diem præstolentur: ut securi et sine confusione loquantur porta exitus sui, et dicant: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan. xiv, 30*). Hi cupientes cum Apostolo dissolvi, et esse cum Christo, non solum non formidant, verum etiam summo cum desiderio novissimam tremandi examinis diem exspectant, scientes repositam esse sibi coronam justitiae, quam reddet illis Dominus in illa die, et jam cessante voce, cordis desiderio frequenter ingeminare non cessant dicentes; *Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?* (*Psal. xli, 3*.) Quando adimplebis me lætitia cum vultu tuo? quando apparebo conspectui tuo et satiabor, cum apparuerit gloria tua? quando inebriabor ab ubertate domus tuæ, et potabor torrente voluptatis tuæ? Scio quidem te mirari, vel etiam forte conqueri de prolixitate verborum? sed attende quia res, de qua ago, grandis, et negotiosa est. Negotium siquidem de quo ago, salus tua cst. *An tibi tantum negotium potest incumbere?* Non te igitur pigrum legere, quod mihi scribere non fuit pigrum: tibi enim arbitratus sum esse utile, Hæc enim tibi scribere, ea me causa compulit, ea mihi ratio persuasit, quia scilicet omnium, si fieri posset, hominum, maxime vero fide-

lium salutem desiderans, non possum de tua salute **A** nec descendet cum eo gloria ejus (*Psalm. XLVIII, 17, 18*). non esse sollicitus, et eam quo possum affectu, et desiderio apud Dominum flagitare. Hanc in orationibus meis a Deo postulare non cesso. Raro pro me, sine tui memoria, ad Deum deprecationem facio. Inspirante gratia Dei, visum est mihi non satis esse orationibus insistere, nisi et tentarem animum tuum, et verbo exhortationis, prout Dominus dare dignatur, excitarem.

Petita igitur a Domino priore licentia et data, quod Dominus inspirare dignabitur aggressus sum. Adsit igitur vivificans Spiritus sanctus, et pectus tuum flatu sancti desiderii, sua inspiratione potius quam mea exhortatione afflare dignetur. Ecce igitur Domino inspirante, favente Spiritu sancto, in nomine Domini Iesu Christi exhortans exhortor te, non mea voce, non mea auctoritate, sed Domini. *Vade, inquit, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo* (*Matthew. XIX, 21*), et nullus sequere me. *Nisi enim quis abrenuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Durumne tibi videtur, aut difficile quod jussit. Animadverte (mi dilectissime) circa hoc Dominicum mandatum, quantum ipse auctor mandati præmonstrare dignabitur, hæc quinque. Primum, non difficile: deinde, quis sit qui jubet; postea causam mandati, quarto loco rationem ipsius; quinto quid ipse fecit pro te qui jubet. Quæ codem ordine ipso adjuvante consideremus.

Primum si difficile videtur et laboriosum, cogita quod labor brevis, præmium grande, opus paucorum dierum, merces sempiterna et requies sine fine. Si pensas laborem, pensas et mercedem. Non est timendum labor, quem tanta præmia commendant. Sed difficultatem aut nullam aut modicam esse. Via enim jam trita est a multis: et quotidiana conversorum exempla hoc declarant. Quod si etiam cætera desint, ad ostendendum non esse difficile, illius sufficit testimonium, cui non credere, a salute resilire est. *Jugum, inquit, meum suave est, et onus meum leve* (*Matthew. XI, 30*). Cujus sententia virtutem et veritatem haud facile, nisi experti intelligere possunt. An forte jubet te relinquere, quod non sis accepturus? *Habetis, inquit, thesaurum in cælo* (*Matthew. XIX, 21*), ubi fures non timentur, et depositum fideliter custoditur, putas accipies simplum? *Centuplum, inquit, accipies, et vitam æternam possidebis* (*Matthew. XIX, 29*). An vero jubet te dimittere quod semper eras habiturus? Non, nam *nudus egressus es de utero matris tuæ, et nudus illuc reverteris* (*Job 1, 21*). Et Apostolus. *Nihil, inquit, intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possimus.* Quis igitur haec sciens et intelligens, dubitat relinquere, imo commutare pro æternis bonis, bona quæ non solum non possunt esse æterna, sed nec diurna. O spes, o amor, o fructus temporalium inanis, utinam inanis tantum, non etiam perniciosus! *Cum enim dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus cum interierit, non sumet omnia,*

lumen. Relinquet autem alienis divitias suas et inanis quidem erit arca, sed inanior conscientia. Sed multi, inquis, post factum poenitent. Et quidam post factum retro respicientes, propositum derelinquent. An ignoras quarundam palearum tantam esse levitatem, ut nec areæ ventilationem exspectent, sed facili impulsu venti levissimi recedant? Nonne abeuntibus paleis, ramanent grana in horreum recondenda? Quare plus proficit apostasia paucorum recendentium ad desperationem, quam exempla multorum perseverantium ad propositi confirmationem? Nunquid propter scelus unius Judæ, Christi apostoli sunt in criminе?

Sed quis sit, qui illud mandatum abrenuntiandi propriis facultatibus tradidit, aut cujus auctoritas sit qui hoc jubet, videamus. Omnipotens hoc jubet; Deus tuus, qui ossibus et nervis compedit te, et in pulvrem reducit te, et de mane usque ad vesperam finiet te. Ille cujus auctoritati esset parendum, si nulla, etiam parendo sequeretur utilitas. Vide enim omnia animata, tam sensibilia, quam insensibilia, vide ipsam molem elementorum, et quidquid in eis factum est; *Omnia, inquit Propheta, servient ei* (*Psalm. CXVIII, 19*). Væ miseris, vae peccatoribus nobis! universa irrationalis creatura nec in modico voluntati et imperio creatoris sui renititur, nos vero qui ad imaginem et similitudinem ejus facti sumus, quibus æterna ipsius beatitudine perfrui concessum est, non solum non obedimus, sed etiam (quod nequissimum, et supra quam dici posset, impiissimum est) reluctari et adversari ei non cessamus: et iuxta prophetam, *eum labiis honoramus, cor autem nostrum longe est ab eo* (*Isa. XXIX, 13*). Et iterum. *Confitemur nosesse Dominum, factis autem negamus* (*Tit. 1, 16*). Sed quid? juxta Apostolum ille fidelis est, negare seipsum non potest. Impios vero et peccatores gehenna suscipiet.

Diximus paulo ante, ut tertio et quarto loco, causam et rationem mandati consideraremus. Causam vero ejus considerare facile est. Nam ipsius causa, vita est æterna. Neque enim quidquam præcipit nobis Dominus (qui bonorum nostrorum non eget) propter se, sed propter nos; non ut bene sit sibi, sed ut bene sit nobis. Rationem igitur paulo attentius consideremus. Omnibus mundanis jubemur abrenuntiare, quod quidem sola, sicut paulo ante dictum est, auctoritate jubentis, si multa etiam esset difficultas et labor, si nulla esset spes et causa præmissi, si nulla ratio persuaderet, si etiam quoddam quasi irrationalib[us] jubere videretur, omni studio tamen et diligentia implere deberemus. Ratio quoque cur hoc jussit, magna est, et vehemens, et immensæ necessitatis pondus tarditati nostræ impingens. Ut enim rationem hujus mandati ostenderet, clamat Apostolus Jacobus, dicens. *Adulteri, an ignoratis quod amicitia hujus mundi, inimica est Dei?* Quisquis enim voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus constituetur

Dei (*Jac. iv, 4*). Primum quoque mandatum legis, A irremeabili cadent, nulla eos in æternis cruciatibus positos manebit ulterius consolatio, nulla omnino spes remedii, nulla vel ad modicum indulgebitur respiratio. Hæc igitur age (*mi dilectissime*) hæc cogita ; hæc ante oculos cordis tui incessanter habeto. Si non invitant præmia, terreat vel supplicia ; si non trahit amor, impellat te ille omnium maximus tremendi judicij, et æternorum cruciatuum timor. Nam *initium sapientiae timor Domini* (*Prov. i, 7*). De timore namque pervenies ad amorem. Quod si quo forte modo, ut solet, ille æterni judicij in animo tuo levigatur timor : in mente habe illum exitus tui diem, quem sicut incertum habes, ita propinquum esse certum habes : in quo pro meritis vel bona vel mala, (sicut supradictum est) invenies, quæ in sempiternum non mutantur. Sicut enim lœta est spes bonorum, ita terribilis est incertitudo malorum. Nisi hic caves lapsum, postquam illic deciderris, frustra suffragia amicorum flagitabis, frustra divinam misericordiam implorabis. Non tibi amici, non fratres illic poterunt opem ferre, non nrmnes sancti, non angelorum chori (audacter dico), non ipse Deus inde te poterit eripere. Justus est, injustos et impenitentes salvare non potest. Non illic invenies remedia, quæ non quæsieris prius in vita. Si igitur peccatorem te esse recognoscis, imo quia revera peccator es (*non est enim sine peccato, nec infans cuius est diei unius vita super terram* (*Job xiv, 4, sec. LXX*)). Quia, inquam, peccator es, aut hic, aut illic, penitebis, sed illic infructuose : nam in inferno nulla est redemptio. Nunquid enim Christus iterum pro eis qui descendunt ad inferna patietur ? Resurgens a mortuis jam non moritur. Vide igitur, et omni studio, et vigilantia animadverte, quanta tibi necessitas incumbit, ut sive pro levibus, sive pro gravibus commissis, dignos poenitentiae fructus facias. Sed quid dixi, levibus ? Utinam leve æstimaret Dominus aliquod peccatum ! Quomodo leve est putandum aliquod peccatum, cum Christus pro peccatis nostris mortuus sit ? Tam gravis, tam grandis, tam difficilis res peccatum, ut non potuerint peccata mundi deleri, nisi Dei Filius pro omnibus gustaret mortem. Et leve audet homo æstimare aliquod peccatum ? Levia quidem et venialia sunt omnia peccata in eis qui dignos poenitentiae fructus faciunt ; in impenitentibus autem omnia, et quæ levia videntur, gravia et damnatione plena sunt. Quomodo autem digniores poenitentiae fructus facere potes, quam ut (juxta Domini præceptum, et ipsius voluntatem) omnia relinquendo, et nudus nudum Christum sequendo, non solum voluntatem, sed et locum, et opportunitatem peccandi fugias, et Deo corde et corpore vaces ? Dura, inquis, sors si soli salvantur, qui mundo abrenuntiant. Dissimulantis est hæc vox, non Deum timentis. Qui hoc dicit, non cum eis qui in agone certant, coronari contendit, sed solo agonis nomine victus fatiscit. Noli, mi charissime et desideratissime, noli animadvertere quid alii faciant, sed vide, et aliud attende, et attentius considera, quid ipse facere debeas. Quæ stultitiae,

Innexis mundo pars est cum principe mundi.

Si igitur omnino aliud quam Christum diligis : si mundum, cui in baptismo abrenuntiasti sequeris, et amplectaris, animam tuam ream adulterii facis ; et non hominis, sed Dei, (quod gravissimum est) adulter esse convinceris. Quid ergo aliud moneo, vel quid a te aliud, nisi quod in baptismate vovisti exigit Christus ? *Inimicus*, inquit, *Dei constituitur*. Tu ergo vis esse amicus mundi, ut inimicus Dei constituaris ? Eamdem quoque, quæ circa dilectionem Dei ostensa est, circa dilectionem proximi considerare rationem, quam facile est. Quanta enim odia, iræ, rixæ, contentiones, similitates inter proximos, propter temporales possessiones contrahantur (adeo ut rara sit etiam concordia fratrum) non ratione monstrandum, sed quotidiano hominum usu inspiciendum est. Quantum autem ad habendum geminæ charitatis effectum, temporalia bona impediant, abrenuntatio eorum proficiat ; soli experti sunt, qui, relictis omnibus, ad diligendum Dominum et proximum se contulerunt. Si igitur, juxta Dominicam sententiam, *in his duobus mandatis* (id est dilectione Dei et proximi) pendet universa lex, et prophetæ (*Matth. xxii, 40*) ; et juxta Apostolum, *plenitudo legis est dilectio* (*Rom. xxxi, 10* : cum divitiae simul et charitas haberi vix aut nullo modo possint ; amari autem divitiae, et charitas haberi, nullatenus possint ; quis sapiens, quis hæc intelligens, cunctatur vel modicum omnia relinquendo Dominum diligere, diligendo quererere, querendo invenire, cum invento sine fine regnare ? Undique igitur circumspecta, undique circumventa est tergiversatio nostra. Auctoritas jubentis nos premit, difficultas nulla impedit, causa persuadet, ratio convincit, postremo vero ineffabilis necessitas præmiorum atque pœnarum, ineffabiliter cogit, arcat et impellit. Aut enim obedientes præmia obtinebimus, quæ nec oculus vidit, nec auris audit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Dominus diligentibus se (*I Cor. ii, 9*) : aut inobedientes supplicia sempiterna luemus, ad quæ quicunque lapsu

PATROL. CLIII.

B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

99

imo quæ insanis est, si cæci in foveam cadant, vi-
dentem quoque cadere velle? si quos vesania agi-
tat, in ignem desilient, prudentem quoque et scien-
tem velle pariter desilire? et si cuncti damnentur,
damnationem non cavere, neque formidare? Quare
non audis: *Angusta est via quæ dicit ad vitam, et
pauci sunt qui inveniunt eam?* (Matth. vii, 14.) Quare
non audis: *Pusillus est grex, cui complacuit Domino
dare hæreditatem?* (Luc. xii, 32.) Quare non audis:
Multi vocati, paucielecti? (Matth. xxviii, 10.) Ego,
mi dilectissime, non possum aliud, nisi monere te.
Si enim ad quod salubriter moneo, et utinam salu-
briter, te possem et salubrius compellere (crede
mihī) vix bidui dilationem tibi concederemus! Hæc
quidem et mihi ad persuadendum, et tibi ad conser-
tiendum sufficere posse viderentur.

Sed restat adhuc quod quinto loco superius inspi-
ciendum dixi, scilicet quid Dei Filius pro te fecerit,
quantum ipse oculos cordis illuminare dignabitur,
considerare; ut videamus utrum forte aliquid majus
jusserit te facere pro se; quam ipse fecerit prior
pro te. Primum igitur attende eum, hominem fa-
ctum, adeo pauperem et egenum ut non haberet ubi
caput reclinaret. Post hoc animadverte, et attentius
quasi in quodam thesauro mentis tuæ considera;
fame, siti, lassitudine laborantem; opprobris, con-
tumeliis, blasphemis, et conviciis affectum: ipsum
quoque proditorem usque ad mensam, in ipsa vero
proditione usque ad osculum pertulisse: demum
autem vincum, sputis linitum, alapis excussum,
flagellis cæsum: falsos testes nequissimos accusa-
tores, et iniquum judicem sustinentem, spinis
coronatum, crucem sibi portantem, cum latronibus
deputatum, nudum in cruce pendentem, ibi ludi-
brium populi habitum, aceto potatum, postremo
mortuum. Hæc omnia, inquam, circa ipsum, quanto
diligentius potes, quasi sub oculis posita considera.
Quæ quidem omnia perferendo, et mysterium re-
demptionis implebat, et viam tibi imitationis mon-
strabat. Sed quid est hoc? quid, inquam, est Deum
hæc pati? Attende, animadverte attentius. Quid
igitur est Deum hominem fieri? Vide quid sit Deus.
Vide quid homo. Quid est Deum hominem fieri?
Quid est illum omnia, illa pati, qui omnia visibilia
et invisibilia regit et condidit? Quid est illum cru-
cifigi, qui crucifixores suos non solum a scelere
prohibere, verum etiam solo nutu poterat omnes
quasi culicem unum conterere? Quæ tanta humilitas,
quæ tanta patientia vel excogitari alias potest? Quæ
vero bonitas? quæ clementia, ut Deus hæc pro
homine, Creator pro creatura patiatur? Ad hoc
meditandum, ad hoc mirandum, cujusquam animus
tepet, cujusquam mens torpore languida marcat? Et
mihi quisquam aliquod ipsius præceptum durum,
vel difficile audet nominare? Quid enim retribuemus
Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Si invenis
aliquid quod facias pro ipso majus, quam ipse fecerit
pro te, consilium laudo. Nam hoc utique debes
Creatori et Redemptori tuo. Quis enim servus gratus

A est Domino suo, si non faciat plus pro Domino
quam Dominus pro servo? Si vero tale quid nec in
præceptis ejus invenire, nec apud te excogitare
potes, par saltem pro pari debes reddere Creatori
tuo. Quod si nec hoc invenire potes, vel ad illud
exiguum faciendum, quod ego moneo; et ipse jubet,
noli ulterius dissimulare. Quod quidem ei debes, ex
eo quod Christiana, sicut supra dictum est, profes-
sione censeris; si etiam in innocentia, quam in sacro
baptismate acceperas, perseverasses. Quod si pec-
cator es, imple mandatum, cuius faciendi debitor
es, et quære quid facias pro satisfactione peccato-
rum. Si vero pro utrisque nihil majus, nihil tibi
efficacius suppetit, fac voluntatem Domini, implendo
mandatum, et reputabitur tibi pro satisfactione pec-
catorum. Si inexpertus te monerem, rectius forte
calculationem difficultatis opponere posses. Nunc
vero qui hoc moneo cum expertus, et difficultatis
timorem removerim et (ut minus sapiens loquor)
exemplum monstraverim, ut vel sequareis, qui præ-
cessisse debueras, nullus tibi apud me calculationis,
nullus apud Deum excusationis, nullus omnino relin-
quitur dissimulationis locus. An ignoras quod ex
facto meo pendet judicium tuum? Quod si adhuc
dissimulare contendis, certus sum quod pro præsenti
exhortatione accedet mihi aliquid præmii a Domino:
tibi autem augebitur peccatum pro contemptu. Et
quid dicam? lassescit manus et non fatiscit vel
affactus; languescit dextera, et non tepescit, imo
servescit et ignescit charitas. Adhuc ergo ad mysteri-
um redemptionis, unde superius augebatur, rever-
tamur, et videamus quid tibi illa quæ prædicta sunt
patiendo Dominus contulerit, si forte tua namque
ignescat charitas, vel moveatur affectus. Adsit ergo
ille qui linguas infantium facit disertas, et quæ sibi
placita sunt dicere donet. Adsit, inquam, Spiritus
et eo igne inflammet viscera animæ tuæ pariter et
meæ, quem Dominus Jesus venit mittere in terram
et voluit vehementer ardere. Primum igitur (o homo
sine Deo eras in mundo, Deum et Creatorem tuum
ignorans: in præsenti vita ad labores et pericula
nascebaris, de præsenti vero miseria ad cruciatus
sempiternos irremediabiliter ruebas: et (quod mise-
rabilis est!) hunc ipsum perditionis tue modum
ignorabas, unde et te ipsum nesciebas. Qui enim neque
finem, neque principium tuum noveras, quomodo
te ipsum sciebas? Venit itaque miseratus ab alto,
venit ad te Filius Dei, et lumen verum tibi in regione
umbrae mortis habitanti illucescens ignorantiae tue
tenebras repulit; Deum et Creatorem tuum tibi
ostendendo, et statum tuum (scilicet unde esses, et
quomodo esses) tibi manifestando. Qui eras filius
perditionis, qui eras vas iræ et contumelie, inter
vasa honoris, misericordie posuit; non solum ab
æterna damnatione eripiendo, sed ad vitam æternam
misericordiabiliter reparando. Paradisum perdideras,
cœlum recepisti. Qui eras particeps dæmoniorum,
factus es conscius et socius angelorum. Sed quid
dicam? plus adhuc dicam, de servo adoptatus es in

filium. Quid dixi? Ita, inquam. Qui enim eras servus, non Dei, cui servire regnare est, sed servus peccati, servus dæmoniorum adoptatus est in filium. Sed cuius filium? Audacter dico, confidenter dico, lætanter dico, in filium Dei. Inquit enim : *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. i. 12*). Vis rem apertius designari? Iterum fiducialiter et exsultanter dico; Filius Dei factus est Filius hominis, ut tu filius Dei efficeris. *Narrabo*, inquit, *nomen tuum fratibus meis* (*Psal. xxi. 23*), et : *Ite nuntiate fratibus meis* (*Matth. xxvii. 10*). Si autem filius, et hæres, hæres quidem Dei, cohæres autem Christi. Et quid adhuc dicam? naturam tuam Filius Dei coæternus, coomnipotens et consubstantialis Patri, sibi in unam personam unitam, supra omnes cœlos, supra omnem principatum et potestatem, usque ad concessum Patris, usque ad dexteram majestatis exaltavit. Natura cui dictum fuerat : *Terra es, et in terram ibis* (*Gen. iii. 19*), ad tantam gloriam, ad tantum honorem, non dico ad inæqualitatem angelorum, sed supra omnem sublimata est celsitudinem archangelorum, ita ut audierit : *Sede a dextris meis* (*Psal. cix. 4*). Sed ad quid? Ut ipse solus sit ibi? Non. Imo ut tu sis ibi cum eo. *Ut ubi*, inquit, *ego sum, et illi sint mecum* (*Joan. xvii. 24*). Et : *Volo, pater, ut ubi ego sum, ibi sit et minister meus* (*Joan. xii. 56*). Sed, quid est hoc? Aperi oculos cordis, inquam, oculos aperi, excita fidem, accende charitatem; ignescat desiderium, fluant lacrymæ pietatis et humilitatis; lacrymæ pii desiderii. Quid igitur est hoc? quid (inquam) est hominem fieri, filium Dei? Quid est filium hominis, imo filium C perditionis, fieri fratrem et cohæredem Filii Dei, ad possidendam hæreditatem Patris? Quæ est ista dignitas, quæ nostræ naturæ collata est, ut sedeat ad dexteram Altissimi? Quæ est ista excellentia ut homo supra omnem naturam angelicam, usque ad dexteram majestatis sit sublimatus, qui usque ad infima inferni sub tyrannide dæmoniorum premebatur? Quæ vero tanta pietas, quæ tanta clementia divinæ bonitatis, ut non solum dignitas quam in primo parente perdideramus, nobis restituatur, sed insuper dona et beneficia magnificentius et cumulatius crescant? Ubi pietas? ubi devotio? ubi laudes? ubi gratiarum actio? ubi est lætitia et exsultationis jubilatio? O mysterium ab æterno dispositum, a sæculis et generationibus promissum, et signis et ænigmatibus mirabiliter præsignatum, in fine sæculorum mirabilius adimpletum! Cum enim omnipotens Pater per unigenitum Verbum, visibilia et invisibilia cuncta creaverit, mihi quidem præ universis, quæ mirabiliter condidit, in opere redemptionis nostræ maxime mirabilis appareat. An alii itidem sentiant, haud scio; mihi vero pium est et dulce ita sentire. O gaudium, quo lætantur cœli, et exsultat terra! O mysterium cujus virtutem etiam senserunt inferna! *Jubilate Domino, omnis terra, cantate, et exsultate, et psallite* (*Psal. xcvi. 4*). Recognosce, o homo, ad quantam dignitatem, ad quanta gaudia vocaris! In

A contemplatione reparationis tuæ crescat fidei tuæ fervor invictus; et oblitera transeuntium bonorum, ad cœlestia se attollat spei tuæ indubitate exspectatio: assidua tantorum beneficiorum meditatione, more rotatæ rhedæ fervescat desiderium, ignescat charitas, quæ cœlestia tantum bona norit amare, et adulterinos visibilium appetitus prudenter declinare. Mirare vero, prædicta, et lauda incessanter bonitatem divinam. Quas enim laudes, quas gratiarum actiones digne referes Creatori tuo? Quid retribues Domino pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid vero dignum poteris facere, ut tantis beneficiis dignus habearis? *Non sunt quippe condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* (*Rom. viii. 18*). Quid dicam, o mi charissime et desideratissime, si ad tantam salutem, ad tanta gaudia, quanto certius, quanto securius potes, festinare non contendis? Quid dicam si socius angelorum non timet, imo contendit fieri socius dæmoniorum? si hæres coeli, imo haeres Dei, et cohæres Christi, vult remanere in terra? si filius Dei vult servire mundo? Quid dicam, si naturam humanitatis tuæ, quam debueras in sanctificatione et honore custodisse, propter honorem et reverentiam illius hominis, qui sedet ad dexteram Dei, vis adhuc mundo et actibus ejus, vel illicitis desideriis implicare? Quomodo vero effugiens, si tantam neglexeris salutem? Si qui vias vitæ et veritatis non audierunt, sine fine damnantur, quam damnationis sententiam suscipient, qui audiunt et intelligunt, et negligunt? Age ergo (mi dilectissime), veni, et ad tanta et tam ineffabilia gaudia, omni studio omniisque devotione pariter tendamus, pariter Deo præstante perveniamus. Ego te moneo in Christo, qui de proiectu tuo in temporalibus bonis, magis (ni fallor) te ipso gaudere solebam. Nunc vero arbitror omnia ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Age, veni, angeli te invitant, quibus gaudium est super uno peccatore poenitentiam agente: qui si eos de poenitentia tua gaudere feceris, procul dubio suorum gaudiorum te participem facient. Tu non relinques vana gaudia mundi, ut angelorum gaudiis inseraris? Age, veni; Christus te vocat. Quid? Imo et appareret vultui Dei pro te, et interpellat pro te; non enim vult pretium sanguinis sui irritum esse in te. Tu autem facies tibi irritam effusionem sanguinis Christi? Obsecro te, imo et obtistor, pro ipso et per ipsum, ut non auferas ei quod emit in te. Animam suam, sanguinem suum dedit pro anima tua. Non vides quanto pretio restitutus es? Quid facies homini si Christo auferas jus suum? *Ecce*, inquit, *sto ad ostium, et pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo* (*Apoc. iii. 20*). Curre, charissime, curre, festina aperire Christo pulsanti. Gustabis, crede mihi, et videbis quam suavis est Dominus. Quod si me monentem, et devotas preces, et pias lacrymas pro salute tua ad Dominum fundentem; si angelos invitantes, et opem ferre tibi paratos; si Christum vocantem, et apud Patrem pro te interpellantem

et pretium sanguinis sui tibi (si neglexeris) impunitam, contemnis ; apostolico utor verbo, *mundus ego sum a sanguine tuo* (*Act. xx, 26*). Sanguis tuus super caput tuum. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiens te in visceribus Jesu Christi, et precibus, et lacrymis hoc a Deo postulaverim, et praesenti exhortatione non sine labore flagitaverim. Sed non dubito, imo et certus sum te facturum quod hortor, imo ad quod tanta undique necessitatum multitudine te impellit. Spiritus enim Domini, qui mihi haec scribenti adsuit (non enim sum mihi conscientius, de corde meo haec protulisse), sanctus, inquam, Spiritus, et scribendi fiduciam praestitit ; fiduciam quoque praestit lacrymis et scribendo, et orando profusis, se tibi pariter adsulturum. Quidquid igitur inspirante eodem Spiritu sancto facere disponueris, etsi plura moneam, hoc primum moneo, ut non preferas consilium hominum consilio divino. Cave, inquam, consilium hominum : labia enim iniqua sunt, et lingua dolosa. Quod si omnino forte cavere non poteris, jaculare contra sagittam potentis et carbones desolatorios. Deinde moneo, ut non quae leviora sunt, et minus etiam ad salutem, facere proponas. Absit pusillanimitas a forti. *Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutrit* (*Psal. LIV, 23*), et salvum faciet a pusillanimitate spiritus tui (*ibid. 9*). Ne credas pusillanimitatem minimum nocere, a qua tantus Propheta se gloriabatur salvum a Domino factum. Tempus breve est, salus sempiterna. Jugum Domini suave est. Experto crede. In mente habe passiones Domini. Quid etiam ipse feceris, et quid facere debueris animadverte : quantitatem enim mandati quidam advertentes, scelerumque suorum magnitudinis obliti, non quid fecerint, sed quid jubeantur attendunt. Dumque ad levem sarcinam et jugum Domini suave trepidant, in suis sordibus remanentes, damnationis sibi cumulum augere non metuunt. In quibus illud verisimile impletur, quod per Prophetam dictum est : *Ilic trepidaverunt timore, ubi non erat timor* (*Psal. XIII, 5*). Et illud : *Ut qui in sordibus est, sordeat adhuc* (*Apoc. XXII, 11*). Vide etiam quantum tranquillitatem bonae conscientiae afferat, certiori et viciniori ad salutem via incedere, et quasi quodam portu salutis quiescentem novissimam horam fiducialiter exspectare. Vide, inquam, quantam fiduciam habeat apud Deum conscientia bona ; sic scilicet vivere, ut secundum apostolicam sententiam : in his quae agimus, *cor nostrum non reprehendat nos* (*I Joan. III, 21*). Tatum igitur pete portum. Merito imperitiae arguitur nauta, qui, cum posset titoris portus sinus intrare, tempestuoso littori se credere non formidat. Quid prodest enavigasse pelagus, evasisse procellas, si ad littus metuas idem naufragium, et importuna crepido naufragi littoris puppim illidat ? Haec igitur circumspice, et ut fidelis animae tuae consiliarius diligenter adverte : et pusillanimis si forte illud es (sed absit hoc a te !) esse desistas. Tertium quoque moneo, ut orationi creberrime et vehementer insistas. Ibi si fiducialiter, non timide ;

A si viriliter, non fice vis agere, consiliarium habebis Spiritum sanctum. *Spiritus enim sanctus disciplinae effugiet factum* (*Sap. I, 5*). Ibi quidquid benignissimi et clementissimi flatus ejus aura suaserit, divino consilio roboratus, incunctanter, et sine omni dilatione aggredere : est enim hoc quartum, quod volo te commoneri, ut dilationes fugias. Multi dum dilationes querunt, in laqueum inciderunt. Semper enim nocuit differre paratis. *Dimitte*, ait Dominus, *mortuos sepelire mortuos suos* (*Matth. VIII, 22*) ; tu autem sequere me. Nam ille, cui hoc dixit, dilationes quarebat. Corvina vox est, cras, cras, beatus Augustinus dixit (serm. 71, *ad fratres in eremo*). Corvus emissus de arca, non est reversus, columba vero reversa est, quia non amat Dominus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino. Haec igitur age, haec, o dilectissime, omni vigilantia circumspice. Haec enim incircumspecta, quantos jam initia bona voluntatis habentes, vel a sancto proposito deflexerint, vel ad minus idonea declinare fecerint (nescio etiam an in damnationem impulerint) reminiscimur, audimus, videmus et dolemus. Ut vero rem ad effectum perduxeris, vide quos fructus beatae vitae statim capere incipes. Primum, omnis pagina sacri eloquii, quam modo propter morum et vitae dissimilitudinem, velut quemdam invincibilem adversarium reniti tibi sentis, et reluctari ita tibi conveniet, ita vitae tuae consonabit, ut cantando psalmos, non tibi prophetiam, non verba ab alio dictata pangere videaris, sed quasi propria devotissimae orationis verba coram Deo fundere. Ut vero morale erit quod dicetur, velut quamdam vocis, et vitae harmoniam, tibi dulcissimam, Deo autem gratissimam resonabis. Quibus epulis, quibus musicorum instrumentis, quibus gaudiis, vel cui vitae humanae delectationi est ista jucunditas conferenda ? Adverte et aliud, non minori jucunditate, et delectatione plenum, imo omnibus divitiis, omnibus omnino, quae jucunda vel delectabilia in vita humana ducuntur, praferendum. Beatissimi Patres Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, atque alii, quorum quisque in tabernaculo Dei offert, quod potest, certatim tibi legis enigmata resolvant, prophetarum oracula exponent, et quamdam ineffabili gaudio plenam Novi et Veteris Testamenti convenientiam tibi monstrare contendent. Ille tibi retributiones impiorum declarabit, ille gaudia aeternae vita monstrabit ; ille te in contemplationem rapiet, ille tibi lacrymas piae compunctionis excutiet, ille te ad humilitatem, ille ad patientiam, ille ad castitatem, hic ad modestiam, ille ad benignitatem, hic ad mansuetudinem, ille ad fidem, iste ad spem, omnes vero te informabunt ad charitatem : nec ante cessabunt, donec ita consummatus inveniaris, Spiritu sancto ubique operante, ubique dispensante, ut occurras in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. Haec gaudia et hujusmodi dispensat Christus militibus suis, interim dum differt aeterna. Hanc mensam eis interim apposuit donec epulentur et exsultent in conspectu Dei.

et delectentur in lætitia. Iis interim gaudiis eos solatur, etiam haec gaudia superabundanti senore compensata multiplicat, pro gaudiis vitæ præsentis, quæ reliquerunt, donec centuplum accipiant et vitam æternam possideant. Pauca quidem sunt, quæ tibi dicere possum, utpote miles adhuc ad nova bella rudit; sed tu pensa magna de minimis, plurima de paucis. Ab iis gaudiis et tandem absuisse gemes, et dices: *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est* (*Psal. cxix.*, 5), etc. Ad labores te vocari credebas, ad gaudia te invito. Veni ergo, ne differas, et mecum horum gaudiorum fructus, et pariter spei æternorum carpe libamina. Haec gaudia nec somniare possunt qui saecularibus causis et negotiis, et variis vitæ voluptatibus et curis inserviunt. Amissi enim sensu, stupidi corde, et quasi febricitantes sunt. Licet sua via, licet dulcia fercula, et pocula offeras febricitanti, non sapiunt ei, quia sensum non habet. Multitudinem quippe dulcedinis suæ abscondit Dominus timentibus se. Illis scilicet abscondit ab aliis; ut illi sentiant, alii non. Rogo autem ut non prolixitatem verborum penses multitudinem charitatis. Nunquam enim mihi satis dixisse, nunquam satis fecisse videbor, donec voluntatem Christi, et desiderium meum impleveris. Vale. Educat te Dominus de lacu misericordie et de luto facis, et statuat supra petram pedes tuos, et dirigere dignetur gressus tuos. Eripiat animam tuam de morte, oculos tuos a lacrymis, pedes tuos a lapsu. Amen.

EPISTOLA II.

AD LATOLDUM.

De modo orandi.

LATOLDO fratri charissimo, frater JOANNES, salutem.

Nuper cum de modo orandi querenti tibi, quod Domino dante mihi visum est respondissem, summopere postulasti, ut scripto tibi dirigerem tres petitiones, in quibus summam orationum, quas pro nobis singuli facimus, dixeram constare debere. Et quia ad excitandum devotionis affectum, hoc plurimum valere dixeram, si non semper eorumdem usum verborum sequamur; sed prout affectus dictaverit, verba variantes, vel ex ipsis orationibus, quibus utimur in Ecclesia, vel ex verbis sacrarum Scripturarum, petitiones nostras informemus, hoc quoque devotissime petiisti, ut aliqua tibi in hunc modum conscriberem; quibus commonitus hanc orandi formam sequi valeres. Postposita igitur excusatione, ne potius charitati defuisse, quam juste excusasse viderer, pro viribus quas Dominus dare dignabitur, desiderio tuo satisfacere curabo. Malo enim ut me imperitia mea accuset, quam quæ de corde tuo hoc jubet charitas, accuset.

Hic proponit tria esse postulanda.

Igitur quantum parvitiati meæ dedit Dominus intelligere, tria debemus singuli pro nobis in oratione petere. Primum veniam delictorum. Deinde agnitionem et operationem divinæ voluntatis. Tertio salu-

A tem æternam, quæ est in Christo. In iis autem petitur, modo prolixius, modo compendiosius est immorandum, prout se habet vel temporis opportunitas, vel devotionis affectus. Plus vero quo affectu et desiderio, quam quibus verbis ista petenda sint curare debemus. Deus enim non necesse habet ut nos ei necessitatem, vel voluntatem nostram verbis quasi manifestemus, qui (sicut legitur) scit quibus opus sit nobis, antequam petamus eum; sed nos ineffabiliter indigemus, ut ejus beneficia ardentis desiderio flagitemus. Hoc autem tanto efficacius possumus: quanto gratia Spiritus sancti adjuvare dignatur nostram infirmitatem. Dicente namque Apostolo: *Quid oreū sicut oportet nescimus, sed ipse Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (*Rom. viii.*, 26). Postulat, dixit, id est postulare facit, vel postulandi præstat affectum. Nunc ad tres supra positas petitiones revertamur. Primum ergo petenda est indulgentia peccatorum, non eorum tantum, quorum nobis conscius sumus, id est, in quibus nos delinquisse cognovimus, sed et eorum in quibus ignoranter lapsi sumus. Si enim culpæ quas ignoranter commisimus non essent timendæ, non diceretur in Psalmo: *Ignorantias meas ne memineris* (*Psal. xxiv.*, 7). Et Apostolus cum dixisset: *Nihil mihi conscient sum, continuo addidit: sed non in hoc justificatus sum* (*I Cor. iv.*, 4): videlicet se in multis per ignorantiam delinquisse, vel delinquere potuisse significans. Juxta quod et alias apostolus dixit: *In multis enim offendimus omnes* (*Jac. iii.*, 2). In secunda vero petitione duo præterea dixi esse postulanda, id est, non solum operationem, sed et cognitionem divinæ voluntatis: quia facile errat quis in eo quod non intelligit, et potest decipi specie recti, ut videatur ei, quod bonum est, malum, et quod malum est, bonum. Unde propheta: *Væ his qui dicunt malum bonum, et bonum malum* (*Isa. v.*, 20). Quod ne nos incurramus, jubemus in Evangelio cum columba simplicitate, prudentiam serpentis habere (*Matth. x.*, 16); quam qui habent, luget eos propheta, dicens: *Ephraim factus est sicut columba seducta, non habens cor* (*Ose. vii.*, 11). Quia quidam volentes columba simplicitatem sectari, eo quod cor, id est, intelligentiam veritatis non habent, seducuntur et errant. Quas tenebras erroris et ignorantiae ne nos incurramus, omni instantia et studio orandum est, ut illum sincerissima et perseverantissima imitatione sequi mereamur, qui dicit: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen vita* (*Joan. viii.*, 12). Operatio vero divinæ voluntatis in illis duobus consistit, quæ breviter expressa sunt, ubi dictum est: *Declina a malo et fac bonum* (*Psal. xxxvi.*, 27). Quæ duo quam generaliter comprehendant quidquid ubiqui in Scripturis præcipitur, facile quilibet animadvertis. Tertio (sicut dixi) petenda est vita æterna, ut simplici oculo, id est, sincera intentione Deum queramus; et in omnibus quæ agimus, neque ad appetitum laudis humanæ, quod est hypocrisis; neque ad quidlibet aliud, nisi tantum ad Deum habendum nostra flectatur intentio. *In simplicitate*, inquit,

C non solum operationem, sed et cognitionem divinæ voluntatis: quia facile errat quis in eo quod non intelligit, et potest decipi specie recti, ut videatur ei, quod bonum est, malum, et quod malum est, bonum. Unde propheta: *Væ his qui dicunt malum bonum, et bonum malum* (*Isa. v.*, 20). Quod ne nos incurramus, jubemus in Evangelio cum columba simplicitate, prudentiam serpentis habere (*Matth. x.*, 16); quam qui habent, luget eos propheta, dicens: *Ephraim factus est sicut columba seducta, non habens cor* (*Ose. vii.*, 11). Quia quidam volentes columba simplicitatem sectari, eo quod cor, id est, intelligentiam veritatis non habent, seducuntur et errant. Quas tenebras erroris et ignorantiae ne nos incurramus, omni instantia et studio orandum est, ut illum sincerissima et perseverantissima imitatione sequi mereamur, qui dicit: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen vita* (*Joan. viii.*, 12). Operatio vero divinæ voluntatis in illis duobus consistit, quæ breviter expressa sunt, ubi dictum est: *Declina a malo et fac bonum* (*Psal. xxxvi.*, 27). Quæ duo quam generaliter comprehendant quidquid ubiqui in Scripturis præcipitur, facile quilibet animadvertis. Tertio (sicut dixi) petenda est vita æterna, ut simplici oculo, id est, sincera intentione Deum queramus; et in omnibus quæ agimus, neque ad appetitum laudis humanæ, quod est hypocrisis; neque ad quidlibet aliud, nisi tantum ad Deum habendum nostra flectatur intentio. *In simplicitate*, inquit,

cordis querite illum (*Sap.* 1, 1). Et : *Ne accesseris ad A tur, ostendimus, potest quilibet una simul oratione Deum duplice corde* (*Eccl.* 1, 36).

De illis quæ inveniuntur in psalmis.

Hæc autem tria, sive quatuor quam multipliciter et varie in Scripturis, et maxime in psalmis petantur, facile potest advertere, qui diligentem auditum divinis eloquiis novit adhibere. Ex quibus juxta petitionem tuam aliqua ponam, ut ex his prout tibi Spiritus sanctus inspirare dignabitur) et verba in oratione variare discas, quod ad excitandam devotionem valere dixi, et petitiones tuas queas informare.

De illis quæ valent ad petendam veniam.

Ad petendam igitur veniam delictorum, ista valent quæ in psalmis posita sunt : *Ab occultis meis munda me, Domine* (*Psal. xviii, 13*). Et : *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris* (*Psal. xxiv, 7*). Et : *Propter nomen tuum propitiaberis, Domine, peccato meo, multum est enim* (*ibid. 11*). Et : *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* (*ibid. 18*). Et : *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, sed propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum* (*Psal. lxxviii, 8, 9*). Et : *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal. cxliii, 2*). Et : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele* (*Psal. l, 11*), et cætera, quæ in eodem, et in aliis psalmis scripta sunt. Item alibi : *Ne reminiscaris, Domine, delicta mea, vel parentum meorum, neque vindictam sumas de peccatis meis* (*Tob. III, 3*).

Quibus utendum sit ad petendam intelligentiam.

Ad petendam vero intelligentiam veritatis, his uti possumus, quæ de multis pauca commemoro : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (*Psal. xii, 4*). Et : *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas*, (*Psal. xvii, 29*). Item : *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me* (*Psal. xxiv, 4*). Et : *Notam fac mihi viam in qua ambulem* (*Psal. cxliii, 8*). Et : *Doce me facere voluntatem tuam* (*ibid., 10*). Et : *Doce me justificationes tuas* (*Psal. cxviii, 26*). Et : *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua* (*ibid., 73*), etc. Qui vero dicit : *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas* (*ibid. 5*). Et : *Deduc me in semitam mandatorum* (*ibid., 35*); et : *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum* (*ibid., 133*) ; et cætera quæ in hoc præcipue psalmo, qui præ cæteris moralis est, atque in aliis psalmis in hunc modum posita, intelligi quidem possunt, sed numerari vix possunt. Qui ergo hæc et hujusmodi dicit, quid nisi voluntatem Dei facere quærerit ; qui autem pio gemitu dicit : *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est!* (*Psal. cxix, 5*.) Et : *Non confundas me ab exspectatione mea* (*Psal. cxviii, 116*). Et : *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (*Psal. xli, 3*), et cætera hujusmodi ; utique visionem Dei, et vita æternæ promissa desidera. Haec autem quæ quomodo sigillatim in Scripturis petan-

A tur, ostendimus, potest quilibet una simul oratione petere, ita dicendo :

Oratio ad Patrem.

Domine sancte Pater, qui vivificas mortuos, et vocas ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, peccatorum meorum ad tuam misericordiam vocare dignatus es, ab omnibus reatibus et peccatis meis misericorditer absolve : et data mihi intelligentia qua videam, et charitate qua serviam tibi et servis tuis, fac me ita semper in tuo famulatu ad meliora proficere, ut in regno tuo cœptum opus misericordiae tuæ in me perficias. Per Dominum, etc.

Alia oratio ad Patrem.

Domine sancte Pater, qui quod perierat requiris, et quod abjectum erat reducis, et quod pingue et forte custodis ; custodi circa me opera misericordiæ tuæ, quem errantem requirere, et ad oves tuas reducere dignatus es, et concessa mihi plena venia omnium delictorum meorum, da mihi ita intelligere, et cum debita perseverantia facere voluntatem tuam, ut misericordia sempiterna miserearis mei. Per Dominum, etc.

Item alia oratio.

Domine sancte Pater, qui non vis mortem peccatorum, nec delectaris in perditionibus nostris, dele ut nubem iniquitates meas, et quasi nebulam peccata mea, et in agnitione et operatione voluntatis tuæ, fac me ita cum sincera humilitate perseverantem habere profectum, ut salvum me facias in regno tuo cœlesti. Per Dominum.

Oratio ad Filium.

Domine Jesu Christe, qui venisti quærere et salvum facere quod perierat, vivifica me peccatorem servum tuum, quem vocasti : et dans mihi intelligentiam et observantium mandatorum tuorum, ubi abundavit peccatum, ita fac gratiam superabundare, ut redemptionis et resurrectionis tuæ cum electis tuis me facias veraciter esse participem. Qui vivis, etc.

Alia oratio ad Filium.

Domine Jesu Christe, qui es lux vera, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, aufer tenebras peccatorum meorum, et da mihi illuminatos oculos cordis, ad cognoscendum te, et ad intelligentiam et faciendam voluntatem tuam, nec me dimittas in perpetuum a te separari. Qui vivis, etc.

Cum itaque in hunc modum plura dici possint, nos hæc posuisse sufficiat.

De oratione morosa.

Quidam autem pro imploranda venia delictorum, morosius et studiosius orant ; et peccatorum suorum magnitudinem vel multitudinem attentius considerantes, non tam verbis, quam gemitu, et lacrimis cordis contriti et humiliati sacrificium Deo offerunt, non tamen eodem servore præ cæteris quæ supra posita sunt orare valentes. Hoc autem incipientibus, id est, nuper conversis, solet contingere,

qualibus dicit apostolus Jacobus : *Miseri estote, et alutis æternæ. Aliter : Fac eos, Domine, dignos pro lugete, et plorate. Ritus vester in luctum converatur, et gaudium in mœrem.* (Jac. iv, 9).

De lacrymis perfectorum.

Alii vero, cum jam in via Dei, et intelligentia, et operatione proficere cœperint, mirantur se nullas aut raras pro peccatis habere lacrymas, sed temptationibus, et infirmitate præpediente, ut minus possint implere quod intelligunt, contra easdem et temptationes et infirmitatem suam, attentius atque ferventius orant, ut per auxilium gratiæ Dei et temptationum conflictus supereretur, et intelligentia magis ac magis illuminetur, et infirmitas roboretur. De talibus scriptum est : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 6).

De his qui cupiunt esse cum Christo.

Aliqui autem jam superatis temptationibus, ad impleta quæ intelligunt, efficacius per Dei gratiam convalescentes, magno æstu ardentis desiderii ad æternam suspirant, atque incolatum suum diutius prolongari ingemiscentes, dissolvi cupiunt, et esse cum Christo. Horum vox est : *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus* (Psal. xli, 2), et, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum* (Psal. lxxxiii, 2), etc. Hi sunt ergo tres gradus, incipientium, proficientium, et perfectorum.

Item aliud modus orandi.

Invenimus autem in Scripturis et alios modos orandi, quibus etsi ea quæ supra posita sunt nequam distincte petantur, omnia tamen, quæ ad salutem expediunt, compendiosa oratione peti intelliguntur, ut est illud : *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te* (Psal. xxxii, 22); et : *Miserere mei secundum eloquium tuum* (Psal. cxviii, 58); et : *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam* (*ibid.*, 24); et : *Miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum* (*ibid.*, 132). Juxta hunc ergo modum possumus pro aliis quibuslibet orantes ita dicere. Fac eos, Domine, ita in justitia apparere conspectui tuo, ut satiari mereantur cum apparuerit gloria tua. Vel ita. Fac eos, Domine, participes omnium timentium te, et custodientium mandata tua. Vel ita. Fac cum eis, Domine, secundum misericordiam tuam, sicut tu potens es superabundanter facere, quam nos petere, aut intelligere. Vel ita : Da eis, Domine, regnum, et justitiam tuam. Vel ita : Ea abundantia pietatis tuæ, qua et merita supplicum excedis et vota, fac eos ita in beneplacito tuo ambulare, ut tibi placeant in regione vivorum. Vel ita : Dirige eos in semita recta, ita ut mereantur videre bona Domini in terra viventium. Vel sic : Institue eos, Domine, in ea soliditate dilectionis tuæ, ut neque mors, neque vita, neque creatura, neque tentatio aliqua possit eos separare a te, et a charitate tua. Vel ita : Da eis, Domine, ut et te toto corde perquirant, et quæ tibi placita sunt, tota dilectione perficiant. Vel sic : Dirige eos, Domine, secundum beneplacitum voluntatis tuæ, in viam sa-

A lutis æternæ. Aliter : Fac eos, Domine, dignos pro missionibus vitæ quæ nunc est, et æternæ. Vel sic : Fac eos sic transire per bona temporalia, ut non amittant æterna ; quod magis videtur pro his esse ordinum, qui in sæculari degunt conversatione. Atque illud : Fac eos, Domine, ita misericordes, ut misericordiam consequantur. Pro iis vero qui perfectiora sectantur, ut ita fiant pauperes spiritu quatenus regnum cœlorum possideant ; sic mites, ut terram viventium possidere mereantur ; sic lugentes, ut consolationem mereantur æternam ; sic esurientes et sitiens justitiam, ut satietatem repromissam obtineant ; sic etiam mundicordes, ut Deum videre, sic pacifici, ut filii Dei esse mereantur. Sic de virtute in virtutem ambulando proficiant, ut ad videndum Deum deorum in Sion perveniant.

Quod sit orandum pro prælatis ecclesiistarum.

Orandum est autem pro universis Ecclesiæ rectoribus, quatenus sic agant curam suscepti regimini, ut suam, et subditorum salutem operari mereantur. Pro quibuslibet vel in nostro proposito, vel in qualibet sancta conversatione degentibus, ut in vocatione qua vocati sunt, digne ambulare mereantur. Pro universis Ecclesiæ gradibus, ut in eis Dominus famulos suos et numero et merito augere dignetur, atque ut secundum divitias gratiæ suæ, bene in eis ambulantes ad meliora promoveat ; errantes vero, ad viam veritatis reducat. Pro his vero qui in qualibet, vel spirituali, vel corporali tribulatione positi sunt ; ut omnes sibi in necessitatibus suis misericordiam Domini adesse sentiant ; vel ita : Ut secundum divitias gratiæ suæ Dominus universa eis adversaria propitiatus excludat, et omnia profutura concedat. Pro his qui in hæreses vel schismata lapsi sunt, ut ad viam veritatis reducantur. Pro infidelibus, ut ad sortem et societatem electorum perducantur. Sicut autem pro adipiscendis beneficiis divinis oratio est fundenda, pro adeptis est gratiarum actio facienda : de qua operiosus scriberem, nisi quæ supra posita sunt nimiam etiam habere prolixitatem viderentur.

Hæc autem, quæ tibi quoquo modo manu accelestante exaravi, quantum tibi profutura sint nesciens, hoc certe scio, et te certissime scire volo, me quantum Dominus dedit, desiderio tuo satisfacere curasse. Quæ si tibi utilia esse cognoscere potero, laboris mei compensationem apud Christum tuis orationibus me receptum sperabo ; qui per Apostolum suum jubet ut per *charitatem serviamus invicem* (Gal. v, 23). Fratres omnes per te nomine meo salutari desidero, non omnes simul, sed nominibus suis singulos ; quorum orationibus et tuis adjuvari quantum indigeam, nec præsens satis indicare potui, nec absens intimare sufficio.

EPISTOLA III.

AD HUGONEM.

De modo orandi, ac præsertim de gratiarum actione.

Dilectissimo suo fratri Hugoni, frater in domino salutem.

Scripsi aliquando epistolam de modo orandi, ad fratrem Latoldum, cum hoc ille a me devotissime flagitasset : ubi cum juxta formam orandi de qua agebam, tres ad Patrem, et duas ad Filium orationes exempli gratia posuisse, quando venit epistola illa in manus tuas, instantissime postulasti, ut aliquas etiam orationes adjiceremus ad personam Spiritus sancti specialiter pertinentes. Quamvis ergo Pater, et Filius et Spiritus sanctus, sicut sunt inseparabiles, ita etiam inseparabiliter operentur, et quidquid dat Pater vel Filius, det quoque Spiritus sanctus, acquiescens tamen petitioni tuae, præmissis orationibus subjici duas ad Spiritum sanctum, et tertiam ad sanctam Trinitatem. Postea vero cum animadvertisse in calce ejusdem epistolæ gratiarum agendarum me ita mentionem fecisse, ut si locus vel tempus permitteret, plura inde dicere possem ; rursus instanter et omnino importune petisti, ut de hac re, id est, de gratiarum actione aliquid tibi operiosius scriberem. Ad hoc itaque quod petis, ego quidem insufficientem me invenio, sed tuis orationibus fultus, ab illo a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum, sufficientiam spero.

(*Hic totam inserit epistolam 2, ad Latoldum datum, De modo orandi; cui sequentes tres precatiunculas illigat, medio loco inter secundam orationem ad Filium, et articulum de oratione morosa.*)

Oratio ad Spiritum sanctum.

Spiritus sancte Deus, qui me mundo carnaliter natum, in sacro fonte spiritali nativitate regenerasti, da mihi plenam omnium, quæ quoquo modo postea contraxi peccatorum indulgentiam, et fac me in justificationibus tuis ita perseverantissime et intelligentia et actione proficere, ut ad sortem et societatem electorum tuorum merear in æternum veraciter pertinere. Qui cum Patre et Filio habes unam divitatem, et ejusdem majestatis ac potestatis indivisam unitatem per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Alia oratio ad Spiritum sanctum.

Spiritus sancte, qui es et donum Dei, et Deus ; Deus apud te, donum apud nos, fac, quæso, per inhabitacionis tuae gratiam, mentem hujus pauperculi servi tui, et veritatis intelligentia lucere, et charitatis igne fervere ; ut ab omnibus peccatorum meorum maculis, beneficio gratiae tuae clementer emundatus, in corpore merear, cuius caput Christus est, et hic bene, et in æternum beatæ vivere ; cum quo, et cum Patre est tibi gloria et honor individuus in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio ad sanctam Trinitatem.

Sancta Trinitas unus Deus, qui omnes, quos in patria beatificas, prius via adoptionis Spiritu signatos vivificas et sanctificas, da mihi servulo tuo pignus hæreditatis nostræ eundem Spiritum sanctum : ut ipso charitatem, quæ operat multitudinem peccatorum meorum, in corde meo diffundente ; et in omni intellectu, sermone, et opere bono me confirmante, mecumque in æternum manente, cum eis qui habitant in domo tua te merear laudare in sæcula sæculorum. Amen.

A Quod ergo in fine illius epistolæ dixi, hoc in hujus principiis repeto ; quia videlicet sicut pro impenetratis beneficiis divinis preces fundimus, ita pro adiutis gratiarum agendarum debitores sumus. Si huc non quilibet alteri homini a quo beneficia habuit, ingratus existat, quis non hoc malum judicet, et iniurium ? Si ergo malum est ingratum esse homini, quanto magis Deo ? Quomodo autem nisi gratias agendo, nos beneficiis ejus ingratos non esse ostendimus ? Ingratos fuisse illos arguit Scriptura, de quibus dicit : *Et obliiti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis* (*Psal. LXXXVII, 11*). Dominus quoque in Evangelio, cum decem leprosos mundasset, et unus tantum gratias ageret, reliquos novem ingratos exstisso conquestus est, dicens : *Nonne decem mundavi, et novem ubi sunt?* (*Luc. xvii, 17*) etc. Animadvertat igitur discretus sanctorum Scripturarum lector, sive auditor, quod quando laudare Deum, vel benedicere, vel magnificare, exaltare, vel glorificare, aut cantare ei, aut exsultare, vel jubilare, aut gratias agere jubemur, sive monemur, res pene eadem diversis verbis significatur. Verbi gratia : *Benedicite, gentes, Deum nostrum* (*Psal. LXV, 8*), et : *Magnificate Dominum tecum, et exalte nomen ejus in ipsum* (*Psal. XXXIII, 4*), et : *Cantate ei et psallite ei* (*Psal. CIV, 2*), et : *Venite exsultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro* (*Psal. XCIV, 1*). Confessio quoque in Scripturis sæpe laudem significat, ut ibi : *Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo* (*Psal. LXXXV, 12*). Nam quasi exponendo quid dixerit, subdit ; et *glorificabo nomen tuum in æternum*. Et Dominus in Evangelio : *Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ* (*Luc. X, 21*). Non enim peccata confitebatur, qui peccata non fecit, sed Patri gratias agebat. Solent homines amicorum, vel dominorum suorum beneficia ad memoriam reducere, ut ex quantitate benefiorum perpendant, quantum eis debeant rependere, amorem, vel obsequium. Nos ergo vel non solum ad mentem revocare, sed studiosissime excogitare et exquirere debemus, quæ et quanta nobis beneficia, et dona divinitus collata sunt, et devotissime auctori eorum laudes debitas, et gratiarum actiones referre. Nam dona cœlestia recolendo, amorem Dei in nostris cordibus excitamus. Gratias vero pro illis agendo, et ea quæ accepimus, nobis conservari, et quæ nondum accepimus nobis augeri promeremur. Unde Dominus ait in Evangelio : *Habentи dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo* (*Luc. xix, 26*). Ille enim dona Dei veraciter habere dicendus est, qui pia gratiarum actione eis ad id ad quod data sunt, id est, ad querendum Deum uitum, et meretur gratiam pro gratia. Qui vero ad aliud querendum eis abutitur, utpote ingratus, iis etiam quæ accepit privari meretur. Dona autem Dei quædam communiter dantur bonis et malis, quædam vero specialia sunt electorum. Nam exteriores divitiae auri et argenti, et cæterorum, sanitas etiam corporis, et membrorum validudo; ingenium quoque et

memoria, et litterarum scientia, et cætera hujusmodi, reprobis pariter dantur et electis. Fidem vero quæ per dilectionem operatur, pictatem, charitatem, timorem sanctum et cætera verarum dona virtutum, solis electis dari manifestum est. Audiamus igitur quemdam in psalmo divina circa se beneficia cum exultatione recolentem. *Exspectans*, inquit, *exspectavi Dominum, et intendit mihi: et exaudivit preces meas, et eduxit me de lacu miseriae, et de luto facis* (*Psal. xxxix*, 2, 3). Huc usque ostendit de quo profundo malorum per gratiam Dei liberatus sit. Duobus vero sequentibus versibus confirmationem, et directionem, et innovationem suam describit, dicens : *Et statuit supra petram pedes meos* (*ibid.*), et reliqua. Ubi etsi nihil positum sit, quod benedictionem, vel gratiarum actionem significet, pia tamen divinorum beneficiorum recordatio, pro gratiarum actione habetur. In alio quoque psalmo glorificat Deum, dicendo : *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* (*Psal. xvii*, 12) et quasi quæreremus, quid tibi fecit? quare eum ita magnificas et laudas? enumerat multas gratiae divinæ circa se operationes, et subdit : *Deus qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam* (*Psal. xvii*, 12), et cætera usque illuc, et non sunt infirmata vestigia mea (*ibid. xxxiii*, 37). Apostolus autem, *Gratias*, inquit, *ago ei, qui me confortavit, qui fidelem me existimavit, ponens me in ministerio*. Subdendo vero, *qui prius fuiblasphenus, et persecutor, et contumeliosus* (*I Tim. ii*, 12, 13); tanto maiorem circa se gratiam Dei ostendit, quanto indignior erat, qui eam accipere mereretur. Gratias quoque agit ubi dicit : *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum* (*II Cor. i*, 3), etc.

Differentia inter orantem et laudantem.

Hoc autem inter affectum orantis distat, atque laudantis, quod oratio contritionem habet, et gemitum, maxime quando peccata deflentur, aut quando inter tentationes, et tribulationes divinum auxilium imploratur. Qui vero laudat, et gratias agit, gaudio et lætitia spirituali perfunditur. Unde illis, qui pro peccatis vehementer conteruntur, expedire videtur, ut post moerorem pro peccatis habitum, se ad gratiarum actionem convertant; ut animum pro peccatis moerentem, gratiarum actio consoletur: ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est; sicut mens pro peccatis afflita, de perceptis beneficiis gratias referendo, ad spem veniae recreetur. Aliis quoque a gratiarum actione incipienda videtur oratio, ut mens orantis spirituali jucunditate perfusa, et fiducia repleta, ex quadam animi pinguedine totam sequentem effundat orationem.

Semper debemus gratias agere.

Non solum autem in prosperis, sed et inter flagella debemus gratias agere Patri, qui flagellat omnem filium quem recipit, sicut in persona justi scriptum est : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper*

A laus ejus in ore meo (*Psal. xxxiii*, 2). Qui enim in omni tempore benedicit, non solum in prosperis sed et in adversis gratias agit. Nam et mali inter prospera laudant Deum, sicut scriptum est : *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei* (*Psal. xlvi*, 19), in adversis autem murmurare solent, et blasphemare.

De eodem.

Qui autem in gratiarum actione studiosus est et devotus, ante omnia debet illud omnium beneficiorum divinorum maximum atque excellentissimum recolere, et quanta potest devotione et pietate pro eo gratias agere, quo per sacrosanctum mysterium incarnationis et passionis Christi, a morte æternâ redempti et ad vitam æternam sumus reparati. In **B** Christo namque ipsa salus ad ægrotos, ipsa misericordia ad miseros, ipsa sapientia ad fatuos, ipsa vita ad mortuos, ipsa via ad errantes, ipsa veritas ad mendaces, ipse Redemptor ad captivos, ipse Deus ad homines venit. Illa majestas divinæ sapientiae, quæ coetera, et consubstantialis, et coomnipotens Patri, et Spiritui sancto, portat omnia verbo virtutis suæ, et attingens a fine usque ad finem fortiter, disponit omnia suaviter, tanta miseratione tanquam abundantia pietatis suæ, nostræ miseriae voluit subvenire, ut non solum usque ad susceptionem nostræ naturæ, sed etiam usque ad contumelias et ad mortem crueis, pro nostra redemptione et salute se inclinare dignaretur. Altissimus Patris altissimi unigenitus, sicut non habuit quo ultra se humiliando descendere, quam ut in homine, quem sibi in unam personam univit, quasi reus, et damnatus morte turpissima moreretur; sic nostra natura non habuit quo ultra posset sublimari, quam ut in Christo sedens ad dexteram Patris, habeat nomen quod est super omne nomen, et flectatur ei omne genu, coelestium, terrestrium et infernorum. Spem autem nobis firmissimam dedit, nos, si ei fideliter adhæserimus, quo ipse præcessit esse secuturos. *Pater*, inquit, *quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem quam dedisti mihi* (*Joan. xv*, 24). Quis tantam gratiam digne cogitare, quis sufficiat digne pro ea laudes et gratias referre? Sed etsi non valemus dignas laudes persolvere, non tamen debemus a gratiarum actione cessare, donec ipso ducente, illuc perveniamus, ubi hoc sine fine faciamus, sicut scriptum est : *Beati qui habitant in domo tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal. lxxxiii*, 5). Nunc enim tempus est orandi pariter, et laudandi, tunc erit tantummodo laudandi. Tunc quippe sicut miseriae beatitudo, ita orationi succedet laudatio. Impletis namque omnibus promissionibus Dei, nihil supererit petendum, sicut ipse dicit : *In illo die me non rogabitis quidquam* (*Joan. xvi*, 23). Quem quanto amplius diligimus, tanto studiosius canonicas, hoc est, propheticis, et apostolicis, nec non et aliis Scripturis intendere debemus et vigilantissime auscultare, quid de illo nobis insinuant, vel quid ipse nobis in eis loquatur. Quis audiens illum dicentem per prophetam : *De manu*

mortis liberabo eos, de morte redimam eos : ero mors ▲ ris ! Fructum autem laboris mei a Domino tuis orationibus exspectabo.

AD BERARDUM.

De custodia cordis.

Dilectissimo fratri BERARDO, frater JOANNES salutem.

Petitionis tuæ votum, et promissionis tuæ debitum presenti schedula persolvo. Nam cum tibi et fratribus qui tecum ad nos venerant, de custodia cordis exhortationem fecissem; et quomodo anima vel caro obtemperare beat rationi, ostendissem, obnixe rogasti ut ea quæ verbis expresseram, scripto tibi dirigemus. Animadverte igitur duo esse, ex quibus homo constat, scilicet animam et corpus. Sed rursus anima, non quidem dividitur, sed in duo distinguitur, id est in animam et spiritum. Est autem quædam vis animæ inferior, quæ vivificat et vegetat corpus, et carnis sensibus favens per carnales delicias immoderate defluere gestit : quæ in Scripturis anima nuncupatur, eo quod animet, id est, vivificet corpus. Quibusdam autem placuit, ut eam, sensualitatem appellarent. Et secundum hanc non distamus a pecoribus, quia et pecora animam habent, quæ movet et vivificat corpus, et appetit conducibilia, et noxia fugit. Est autem quædam vis ipsius animæ superior, quæ spiritus vel ratio dicitur, per quam distamus a pecoribus : secundum quam scilicet ad imaginem Dei facti sumus, quia per hanc inter bonum et malum, et inter Creatorem creaturamque discernimus. Hæc tria, scilicet spiritum qui intelligit, animam quæ vivificat, corpus quod vivificatur, in uno loco distinguit Apostolus, dicens : *Integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur* (*I Thess. v, 23*). Principale itaque nostrum, spiritus est, qui et mens, et ratio, et animus dicitur : nec est aliquid ab ipsa anima diversum, sed quiddam ipsius animæ quod debet præsidere. Inferius autem nostrum est, ipsa vita corporis, id est anima, quæ etiam quia carnalia appetit, caro nominatur. Unde Apostolus : *Mente servio legi Dei, carne autem, legi peccati* (*Rom. vii, 25*). Et iterum : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (*Gal. v, 17*). Caro vero nihil sine anima concupiscit. Ultimum vero nostrum est corpus, quod est etiam visibile. Sæpe vero ita loquuntur Scripturæ, ut hac distinctione non observata, et solo nomine animæ, et solo nomine spiritus, utrumque simul significetur. Dominus enim dicendo in Evangelio : *Animam meam ponō pro ovibus meis* (*Joan. x, 15*), uno nomine animæ, illud totum quod est anima et spiritus designavit. Dicendo quoque : *In manus tuas commendō spiritum meum* (*Luc. xxiii, 46*), non spiritum ab anima distinguere voluit, sed uno spiritus nomine utrumque expressit. Igitur quando viril homo secundum corpus, carnalis vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur ; animalis vero, quia fertur dissoluta licentia animæ suæ, quam non

regit spiritus, quia nec ipse subdit se regendum Deo. Hæc est vita hominis inordinata, et perditioni obnoxia. Qui autem spiritu animam regit, et per animam corpus quoque coercet intra metas naturalis ordinis (quod non potest facere, nisi Deum habeat et ipse rectorem) vocatur spiritualis. Hæc est itaque vita ordinata, ut spiritus hominis seipsum Deo subjiciat, id est, paratum se ad Dei voluntatem faciendam exhibeat, et tunc munere divino habebit et ipse carnem, animamque subjectam, id est, rationi obtemperantem. Primus siquidem homo quandiu præceptum obedientiæ in paradiso servavit, spiritualis fuit. Postquam vero peccavit, dimissus de paradyso, in eo remansit ut esset animalis. Et ideo hominem animalem prius agimus omnes, qui de illo per peccatum nascimur, donec per gratiam Dei spiritales efficiamur. Unde Apostolus : *Non prius quod spiritale est, sed quod animale ; deinde quod spiritale* (*ICor. xv, 46*). Etiam nunc in unoquoque homine nihil aliud agitur cum ad peccatum dilabitur, quam tunc actum est in paradyso in illis tribus, scilicet, serpente, muliere, et viro. Nam primo fit a serpente suggestio, sive per cogitationem, sive per sensus corporis, vel videntio, vel tangendo, vel audiendo, vel gustando, vel olfaciendo. Quæ suggestio cum facta fuerit, si concupiscentia non moveatur ad peccandum, excluditur serpentis astutia. Si autem mota fuerit, quasi jam mulieri persuasum erit. Sed aliquando ratio etiam commotam cupiditatem viriliter refrenat atque compescit. Quod cum fit, non labitur homo in peccatum, sed cum aliqua luctatione coronatur. Si autem ratio consentiat, et quod libido commoverit, faciendum esse decernat ; ab omni beata vita tanquam de paradyso expellitur homo. Jam enim peccatum imputatur, etiamsi non subsequatur factum, quoniam rea tenetur in sensu conscientia. Iis ergo tribus modis perpetratur peccatum : suggestione, quæ fit per diabolum ; concupiscentia sive delectatione, quæ fit per carnem, et animam, et consensu, qui fit per spiritum. Scit namque perversitatis ille persuasor, rationem ad peccati consensum deduci non posse, nisi prius delectatio, sive concupiscentia mota fuerit in ea parte animæ, quæ debet obtemperare rationi, tanquam viro regenti. Et ideo miris modis non cessat suggerere per cogitationem quidquid potest, et (nisi repulsus fuerit) post suggestionem carnis, concupiscentiam inflammare, ut postmodum captivum animum ad peccati consensum pertrahere valeat. Novit autem ille cui inspiret tumorem superbiæ, cui suggerat appetitum inanis gloriæ, cui virus propinet invidiæ, quem ad libidinem inflammet, quem ad iracundiam irritet, quem aliorum atque aliorum vitiorum peste contaminet : prout deprehendere potest diversorum affectiones, variorum vitiorum formitem recipere. Ipse itaque (sicut de eo scriptum est) *calcaneo*, id est, lapsui nostro insidiatur (*Gen. iii, 15*). Nos autem debemus caput ejus, id est, initium pravæ suggestionis conterere, exertum semper tenentes gladium spiritus, et aliam de qua nos Apostolus instruit armaturam (*Ephes. vi*).

A Dicit enim Scriptura : *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit* (*Prov. iv, 23*). Cor autem nullo alio modo melius custoditur, quam ut semper sanctis cogitationibus (quantum per gratiam Dei fieri potest) occupatum teneatur, sicut legitur : *Cogitatio sancta servabit te* (*Prov. ii, 11*). Quod si studiosissime facimus, nunc per lectionem, nunc per orationem, aliquando per psalmiodiam quandoque per sanctam meditationem : impossibile tamen est ut pravis omnino cogitationibus careamus. Sed nullum est periculum, nullum est omnino peccatum, si eas improbe irruentes instantissime abigit spiritus, sive ratio vigilantissime semper excubias agens, et contra illecebrosos ac noxios cogitatus nostros, orationis clypeum, et sanctarum cogitationum munimenta opponens. Si vero ratio dormitat, et passim quaslibet immundas et noxias cogitationes, non solum ingredi, sed etiam moram in animo facere permittit, increpat nos per prophetam sermo divinus, dicens : *Usquequo morabuntur in te cogitationes noxie ?* (*Jerem. iv, 14*.) Si autem post pravam suggestionem, per nimiam negligentiam, etiam concupiscentia mota fuerit : tunc saltem debet animus evigilare ; et extinguis ignem excitatum, hostes jam intra januam admissos, fortiter resistendo excludere, ne et ipse (quod absit) peccato consentiens perimatur. Hæc tibi breviter scripsi, petitioni tuæ (sicut potui) satisfacere curans : quæ si tibi grata esse didicero mercedem tuis orationibus compensabo.

EPISTOLA V.

C AD BERNARDUM NEPOTEM SUUM, QUI DE CARTHUSIensi
AD ALIUM ORDINEM TRANSIRE COGITABAT.

De constantia in proposito.

Frater JOANNES, domus Portarum qualiscunque monachus, BERNARDO dilectissimo secundum spiritum filio, et secundum carnem nepoti, debitam in divino famulatu perseverantium et profectum.

Audivi quod a proposito ad quod te, Christi gratia vocaverat, vis recedere, et ad alium ordinem migrare. Hæc persuasio non est ex eo qui te vocavit, sed serpens, qui seduxit Evas astutia sua, te quoque vult seducere, et ab angusta via, quæ ducit ad vitam, per quam coeperas ambulare, te cupit ad latam et spatiostam viam, quæ ducit ad perditionem, D reducere. Audi ergo potius Christum dicentem : *Contendite intrare per angustam portam, quia multi (dico vobis) querent intrare, et non poterunt* (*Luc. xiii, 34*). Non ait tantummodo, *intrate*, sed *contendite intrare*, quia profecto magna contentione et pugna, magno conamine et conflictu opus est, contra infirmitatem et mentis et corporis, contra innumerabiles quæ occurrunt infirmitates, et difficultates, et impedimenta, contra jacula linguarum et contumelias, et detractiones obloquentium ; contra carnales et terrenas cupiditates, contra innumeratas tentationes et dolos, atque insidias invisibilis inimici. Sicut enim ait quidam. Novit exsul cœli, quid agatur in cœlo ; et invidens nobis beatitudinem quam

ipse perdidit, non cessat (tentamentorum innumeris A modis) per se, et per satellites suos elaborare, ut sicut parentes nostros de paradiſo seducendo ejecit, ita aliquos bene viventium illaqueando, de paradiſo illo excludat : de quo dicit Christus in Canticoſis : *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus.* Paradiſus namque hortus interpretatur. Hortus ergo Christi, est sancta electorum in praesenti Ecclesia conveſatio. Conclusus, id est, protectione divina munitus. In hoc horto germinant lilia castitatis, hyſſopus humilitatis, rosae patientiae, abietes contemplationis : fragrat etiam myrra abstinentiae vel sobrietatis, et thus orationis, cæteraque virtutum ornamenti, quæ diversis aromatum, vel aromaticarum arborum sive herbarum vocabulis in Scripturis ſignificantur. In hoc horto servi Dei, quanto magis proficere merentur, tanto suavius et efficacius carpunt illos fructus Spiritus, quos enumerat Apoſtoliſ, dicens : *Fructus autem Spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia (Gal. v, 22)*, etc. Horum fructuum adeo amant dulcedinem, ut etiam nulla ſequetur futurae vitae beatitudine, magnam, imo multipliſ fenore abundantem, ſe jam accepiſſe a Deo recompensationem faterentur, pro divitiis, et voluptatibus, et mundi gaudiis, quibus abrenuntiaverunt. Nam profecto magna portio, et quædam imitatio futurae beatitudinis eſt, nulla superbia inflari, nulla invidia morderi, liberum eſſe a servitute peccati : nulla ambitione, nulla avaritia, nullis aliis cupiditatibus raptari ; prosperis non extolli ; nullis adverſitatiſ frangi, nulli nocere, omnibus velle prodeſſe ; laudenti vel quamlibet injuriā inferenti, non ſolum laſionem vel injuriā non referre, ſed insuper bonum pro malo reddere ; omnibus affectum charitatis impendere, Scripturarum ſanctarum epulis paſci, Spiritus sancti conſolationibus perfrui ; exitum de hac vita non ſolum non timere, ſed etiam ex testimonio bonæ conſcientiae, cum desiderio exſpectare. Hæc et alia hujusmodi ideo appellat Apoſtoliſ fructus Spiritus, quia nemo niſi per gratiam Spiritus sancti talis eſſe potest. Quem quanto abundantius quiske recipit, tanto facilius et efficacius hæc et alia quæ Scripturæ ſanctæ docent, implore meretur. Diabolus ergo duobus præcipue tentamentorum modis insurgit aduersus eos, quos de paradiſo praesentis Eccleſiae ejicere, hoc eſt, de ſancta conveſtione, ad vitam reprobam trahere conatur. Nam, ſicut dicit beatus Auguſtinus, aut D terret ut frangat, aut blanditur ut decipiat. Terret ſcilicet per adverſa, ſuadens intolerabilia, et impotabilia eſſe ea, quæ moleſta, dura et laboriosa occurruunt ; ut desperatione fracti et diſſoluti, a proposito ſancto resiliant. Blanditur vero per prospera ; ad carnales voluptates, et ea quæ in mundo appetibiliа videntur, invitando. Tu ergo animadverte quæ circa te ſunt, et cave ne a ſerpente ſeducaris. Pater namque qui quos diligit, corripit, et flagellat omnem filium quem recipit, te per corporalem quam ſustines moleſtiam, coepit flagellare. Si ergo durum tibi videtur, quod flagellat ; incomparabiliter amplius

tibi dulce eſſe debet, quia recipit : et gratias agere debes, ſi tanquam filius mereris flagellari. Si hoc feceris, hæc duo operatur tibi flagellum Patris ; quia ſcilicet et præterita peccata purgantur, et futura cauentur. Præterita purgantur, quia haud dubium quin Deus, ſicut scriptum eſt : *Remittet in tempore tribulationis peccata (Eccl. II, 43)*. Futura cauentur, quia item scriptum eſt : *Priusquam humiliarer (id eſt priusquam per flagellum affligerer), ego deliqui (Psal. cxviii, 67)*. Nam et in hoc loco, et ubi dictum eſt : *Humiliatus sum usquequaque (ibid. 107)* ; hoc eſt valde, et : *Vide humilitatem meam, et eripe me (ibid., 153)* ; et *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimite universa delicta mea (Psal. xxiv, 18)*, et in plerisque aliis locis, humilitas non eſt nomen virtutis, ſed afflictionis. B Justus ergo, in persona cujus totus ille psalmus scriptus eſt, dicendo : *Priusquam humiliarer, ego deliqui* ; ſignificavit quod propterea flagellatus eſt, ne peccaret. Flagellatus vero desuit peccare ; unde subdit : *Propterea eloquim tuum custodiri*. Audi ergo, non ſerpentem, ſed Apoſtolum dicentem : *In disciplina perſeverate* ; id eſt, in flagello perſeverantium nolite perdere. Et adjecit : *Tanquam filius vobis offert ſe Deus (Hebr. XII, 7)*. Si autem, inquit extra disciplinam eſtis (id eſt ſi flagellari renuitis), ergo adulteri et non filii eritis (ibid., 8). Quod ſi ſerpenti, coacervatione tentationum tibi desperationem facere conanti credere malueris, eris cibus illius, ſicut scriptum eſt : *Serpenti pulvis panis ejus (Isai. LXV, 25)*. Pulvis enim ſunt, id eſt, pulveri comparati illi, de quibus dictum eſt : *Non ſic impii non ſic ; ſed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ (Psal. I, 4)*. Ventus, id eſt tentatio ; a facie terræ, hoc eſt, a ſtabilitate Eccleſiae ; pulvis, id eſt impii, qui tentationibus non resistunt, ſicut pulvis vento resistere non valet. Si ſerpenti credideris, inter inimicos Dei reputaberis, de quibus dictum eſt : *Inimici Domini mentiti ſunt ei, et erit tempus eorum in ſecula (Psal. LXXX, 16)*. Si enim quod in die professionis tue ſpondisti, irritum feceris, voti atque mendaciocram Deo et hominibus reus eris. Non ſolum autem tibi nocebis, ſed etiam multis efficeris petra scandalis, et multo pluribus nocebis scandalis, quam potuisti prodeſſe exemplum. Igitur non tantum de tua apostasia, ſed de illorum pernicie judicaberis. Dicit enim Dominus : *Vix homini per quem scandalum venit (Matth. XVIII. 7)*. Job ſcatens vermis et percussus ulcere poffimo a planta pedis usque ad verticem, dicebat : *Justificationem meam quam capi tenere non deseram (Job. xvii, 6)*. Uxore quoque illius ſuggerente blasphemiam : *Si bona, inquit, ſuscepimus de manu Domini, mala quare non ſuscipiamus ? (Job. II, 10)*. Dicit enim Apoſtoliſ : *In fame et siti, in jejunis multis, in frigore et nuditate, in carceribus et plagis, et mortibus frequenter (I Cor. XI, 27)*. In periculis, et tribulationibus, et persecutionibus innumeris Christo ſerviens non deficiebat, ſed dicebat : *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam*

tur, et patientia probationem, probatio vero A (Rom. v, 3, 4), etc. Et alibi : Placeo, inquit, in infirmitibus, in contumeliis, in necessibus, in persecutionibus, in angustiis propto (II Cor. XII, 10). Et quare in his omnibus non ret, reddit causam alibi, dicens : Omnia possum eo qui me confortat (Phil. IV, 13). Nec sum confortabat, sed et, consolatur nos, inquit, istra omnia modis tribulatione (II Cor. I, 4). Tu corporali, quamvis tolerabili molesti correpluisti : quia spem et fiduciam quam debes e in Deo de omnibus quae circa te sunt, vel sunt, perdidisti, dissolutus es, et cœpit minuiris et animi tui fortitudo, sicut dicit sacra iura : Si desperaveris lassus in die angustiae, erit tua fortitudo (Prov. XXIV, 10). Nam si esperasses, veraciter dices : In Domino speratione infirmabor (Psal. XXV, 1). Igitur resipisce, e quod scriptum est : Væ dissolutis corde, non credunt Deo ; ideo non protegentur ab Eccli. II, 15) ; et illud : Væ his qui perdiderunt sustinentiam (ibid. 16). Resipisce, inquam, et hoc, quia suggestionibus inimici assensum nisti, poenitentiam age, et crede Christo : Omnia possibilia sunt credenti (Marc. VII, 23) ; quidquid orantes petitis, credite quia accipietis et vos (Marc. XI, 24). Pete igitur ab eo menstanter et devote, ut det tibi in suo famulatu verantiam, et semper ad meliora perfectum : corporali ægritudine ita faciat tecum (secundum gratias clementissimam dispositionem) sicut ipse tibi expedire, et salutare esse. Et hæc orando, quia vel sanabit, vel sublevabit, vel citata finiet eam. Nam fortasse hoc novit Satanus, illicet citius moriturum : ideo ita importunus tibi perseverantiae bonum tollat. Novimus de domo in qua es, et de Carthusiensi, nostra, et de aliis hujus propositi parres exisse, quorum nonnulli post paucos dies, i vero post paucos menses obierunt. Audi igitur scripturam dicentem : Crede Deo, et recuperare (Eccli. II, 6). Et iterum : Bonus Dominus, confortans in die tribulationis, et sciens nites in se (Nahum. I, 7). Et illud : Spera in ipse faciet (Psal. XXXVI, 5). Non dixit quid : sed hoc ideo, ut intelligeremus eum omnia quae sperantibus in se necessaria et salu-

B taria erunt. Hæc ergo et similia meditando, conformare in Domino, et viriliter age. Si non potes jejunare quantum alii, jejuna quantum potes, certissime sciens, quia non potest in aliqua virtute esse perfectus, cui gulæ vitium dominatur. Nam ut consueta jejunia omnino dimittas, crede mihi, non expedit adolescentiæ tuæ. Noli ergo temporalem et momentaneam corporis sanitatem præponere saluti æternæ animæ. Nam Apostolus dicit : Qui Christi sunt, carnem suam crucifigunt cum vitio et concupiscentia (Gal. V, 24). Et Dominus : Qui non accepit crucem suam et sequitur me, non est meus discipulus (Matth. X, 38; Luc. XIV, 27). De sananda ergo vel leviganda corporis ægritudine, et de jejunis, et de omnibus omnino quae ad justificationes Domini pertinent, spera in eo et ipse faciet (Psal. XXXVI, 5). Ipse enim, sicut legitur in Isaia, dat lasso virtutem, et his qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat (Isa. XL, 29). Audi igitur quid dicat Scriptura : Qui mollis est et dissolutus in opere suo, frater est sua opera dissipantis (Prov. XVIII, 9). Noli esse inutilis et remissus in tuis operibus, sed spiritualia, quanto studiosius et devotius poteris, corporalia vero suo tempore impigre et quanto utilius et melius valebis, invocato semper auxilio divino proseguere. Hæc meditare : in his esto, ne forte (quod absit) si immundus spiritus vacantem te invenerit, assumptis aliis spiritibus, nequioribus revertatur in domum unde exierat, et fiant novissima tua deteriora prioribus. Instantissime autem et devotissime pete a Domino, ut in charitate radicari et fundari merearis. Quod cum obtinueris, tunc (sicut scriptum est) curres et non laborabis, ambulabis et non deficies (Isa. XL, 31). Si credis videre bona Domini in terra viventium, fac quod sequitur : Exspecta Dominum, viriliter age (Psal. XXVI, 14), etc. Si sic egeris, mox Spiritu principali confirmatus, Deo gratias agendo exultabis, et inimicis tuis insultabis, dicens : Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et reciderunt (ibid. 1). Et iterum : Confusi sunt, quia speravi (Job. VI, 20). Deo autem gratias agendo dices : Benedicite, gentes, Deum nostrum (Psal. LXV, 8), etc. Usque et non dedit in commotionem pedem meum (ibid. 9). Addes et reliqua quae sequuntur, usque illuc : Reddam tibi vota mea quae distinxerunt labia mea (ibid., 14). Vale, ora pro me. Saluta mihi dominum priorem, et alios nominibus suis.

STEPHANI DE CHALMETO

CARTHUSIÆ PORTARUM MONACHI

EPISTOLA

DE PERSEVERANTIA ORDINIS

AD NOVITIOS S. SULPITII ORD. CISTERC.

(Ex codice ms. S. Augendi Jurensis seu S. Claudi.)

Dilectissimis in Christo fratribus, BONOAMICO, et sociis ejus apud Sanctum Sulpitium in annua examinatione positis, Stephanus de CHALMETO, Spiritu principali confirmari.

Quidam amici vestri rogaverunt me (supra id quod sum fortasse me existimantes) ut ad confirmandos, sive confortandos vos, quam possem operam impenderem. Unde ego volens non tam subvenire necessitatibus vestræ, quam non deesse charitati, cum Dominum priorem consuluisse, visum est ei ut hæc schedula meo nomine ad vos dirigere. Igitur non ego tanquam emerite militiae veteranus, tyrones instruo, sed quasi miles adhuc ad nova bella ruditus, quæ ad meam, sicut ad vestram æque vel confirmationem vel exhortationem valeant, profero. Debemus ergo, tam ego quam vos, divinæ circa nos misericordiæ opera sollicita pietate considerare. Primum quidem, quod non conclusit nos in manibus inimici, sicut merueramus, ut (juxta quod scriptum est (*Apoc. xxii*), qui in sordibus eramus, adhuc sordesceremus ; sed contra merita nostra, non solum misericorditer, verum etiam potenter eduxit nos de lacu miseriae, et de luto fæcis, ubi jacebamus. Deinde quod tantam nobis sobrie et juste, et pie vivendi opportunitatem concessit ; præveniente nos gratia sua, ut non faciliora et leviora quæque pusillanimitatis spiritu eligeremus, sed eam potissimum serviendi Domino viam constanter aggredieremur, que quanto arctior, tanto ad salutem certior, quanto magis ardua, tanto securior, et ad perveniendum compendiosior. Pro quibus omnibus debitam quotidie gratiarum actionem ei, qui nos vocavit exhibentes audiamus. Apostolum dicentum : *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (*II Cor. vi, 7*). In vacuum gratiam Dei recipit quisquis prout ab eo præparationem sive opportunitatem accepit gratiæ Dei, non operatur. In vacuum etiam Dei gratiam recipit, qui missa manu ad aratum retro respicit (*Luc. ix, 62*), quales (dicente Domino) non sunt digni nec apti regno Dei : *habentes* (juxta Apostolum) *damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt* (*I Tim. v, 12*). Cum magno pondere et tremenda divinæ vocis denuntiatione dictum est : *Mementote uxoris Loth* (*Luc. xvii,*

A 31). *Noli retro respicere, ait angelus ad Lot, nec steteris in omni loco circa regionem, sed in monte salvum te fac* (*Gen. xix, 17*). Qui vocante nos divina gratia montem condescendimus, id est, arduum atque supremum virtutis atque justitiae iter arripuius, (*Justitia*, inquit, *tua sicut montes Dei* (*Psal. xxxv, 7*) non debemus ad campestria regionis descendere, id est, ad facilitiora quælibet et minus laboriosa declinare, ne forte involvant nos incendia Sodomorum, aut ne sicut Abel a Cain, ita nos a diabolo trucidemur. In campo quippe Abel occisus est. Campus autem est lata et spatiosa via, quæ ducit ad mortem et perditionem. Licit ergo mors Abel pretiosa fuerit in conspectu Domini, non incongrue tamen eorum exitium intelligitur significare, qui nihil arduum vel laboriosum aggredientes, in campo, id est, in lata mundi via a diabolo perimuntur. Ait ergo Dominus ad Moysem : *Non coques haedum in lacte matris sue* (*Dent. xiv, 21*). Nomine igitur haedi, intelliguntur peccatores. Haedi quippe ad sinistram in iudicio stabunt, et in lege hircus pro peccato jubetur offerri (*Lev. xxiii, 19*). Lac vero matris est facilior Ecclesiæ doctrina, secundum quam merito permittuntur vivere, qui nulla gravia dilecta commiserunt. Nos ergo quanto minus abstinemus ab illicitis, tanto justius nobis amputavimus licita, ad lac matris Ecclesiæ pertinentia : ut dignos poenitentiæ fructus faciendo, veniam a Domino et misericordiam consequamur. Igitur juxta apostolicam exhortationem, videamus, ne forte sit in aliquo nostrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo et vero (*Hebr. ii, 12*) : sed adhortemur nos metipsos per singulos dies, ut non obduretur quis ex nobis fallacia peccati. Si non capiant nos blandimenta, quæ suggestor tentator, ut seducat : si non terreat nos ea quæ difficilia et intolerabilia esse proponit, ut frangat ; adjuvante Domino, qui refugium factus est nobis, facile omnes tentationum laqueos superabimus. In ipso enim sperantes non infirmabitur, nec delinquent omnes, qui sperant in eo. Fidelis namque, qui non patiuntur nos tentari supra id quod possunus ; dicente Apostolo : *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis*

promissiones (*Hebr. x, 36*). Per patientiam igitur A Et iterum : *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* (*Eccli. x, 4*). Quoniam autem abundante iniquitate refrigerescit charitas multorum, et quidam a serpente seducti, et a vestro et a nostro proposito resilientes, plus nocent scandalum quam profuerant exemplo (non formidantes illam dominicam denuntiationis tremendum, terribilemque sententiam qua dicitur : *Væ homini per quem scandalum venit* (*Matth. xviii, 7*); cavere valde debemus ne plus perturbet nos paucorum retro abeuntium levitas, et inconstantia, quam confirmet multorum perseverantium gravitas et constantia. Imo vero sicut debet nos roborare bonorum perseverantia, ut perseveranter atque viriliter stenus ; ita debet nos cautos et sollicitos reddere perversorum apostasia, ne cadamus. Et juxta Domini vocem in Evangelio, *fiant novissima nostra deteriora prioribus* (*Matth. xi, 45*). De cætero Scripturis sanctis legendis, audiendis, meditandis, aure fidelissima debemus intendere, et quidquid in eis invenerimus, de destruenda per humilitatem superbia, de superanda per mansuetudinis et patientiae lenitatem iracundia vel impatientia, de fuganda per fervorem spiritus torporis et teporis negligentia, de repellendo per benignitatis gratiam livore invidiae ; de calcando per testimonium conscientie appetitu inanis gloriae, de orationis instantia, de jugi cordis et oris custodia de apprehendendis quatuor virtutibus, prudentia, temperantia, fortitudine, et justitia ; de observanda in incessu, in silentio, in colloquio, in omni statu et actu, gravitate et modestia ; de vitando per sinceræ obedientiæ subjectionem, in obedientiæ malo, de apprehendendo debite cum pio profectu perseverantiae bono ; postremo de ea, quæ est omnis consummationis finis et legis plenitudo, charitate ; debet quotidianis coram Deo profectibus et incrementis, in conversatione et moribus nostris apparere. Valete. Vestris et totius sancti conventus orationibus, per interventionem vestram me commando.

C

EPISTOLA ALEXANDRI PAPÆ III

Ad Arthaudum priorem Alveriæ, de schismate illius temporis.

(Ex Archivo domus Alveriæ, ordinis Carthusiensis.)

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio A. prioris Alveriæ salutem et apostolicam benedictionem. Dum piam simplicitatem, etc. (*Hanc epist. vide inter opp. Alexandri PP. III.*)

APPENDIX.

Probationes eorum continens quæ de tribus Bernardis Portarum prioribus, et his illigato Nantelmo, in præfatione ad lectorem disputata sunt.

I. — *Rainaldus reclusus Sancti Ragniberti, circa annum Christi 1434.*

(Ex tabulario Carthusiæ Majorevi.

Gundo de Aranda omnem calumniam quam fratribus Majorevi faciebat super pascuis eorum dere-

liquit : juravitque in manu Rainaldi reclusi Sancti Ragniberti, fidelem eis adjutorem et amicum fore. Et inde habuit tres solidos, duodecim nummos, et septem denarios. Testes Bernardus Portarum prior, Hugo procurator Majorevi, et Donatianus monachus Sancti Ragniberti.

II. — Bernardus de Portis, prior Portarum ex episcopo Bellicensi, anno Christi 1147.
(Ex tabulario Carthusiae Majorevi.)

BERNARDUS de Portis, Portarum prior dictus, in Christo dilectissimis HUMBERTO priori Majorevi, et fratribus ejus salutem et omne bonum.

Notum sit vobis quod G. de Benuntia laudavit quidquid pater suus vobis perpetuo concesserat in monte de Chevillaco, ad meam requisitionem cum adhuc Bellicensis episcopus forem. Promisit pariter idem Giraldus vobis omnem fidelitatem et manutentionem cunctis diebus, sicut pater suus promiserat. Hoc autem factum est in Ecclesia nostra, die sancti Thomae apostoli, anno Christi millesimo centesimo quadragesimo septimo, coram toto conventu nostro, et Paulo et Antonio los Forts domicellis, et Petro Moschet de Latiniaco.

III. — Nanthelmus episcopus Bellicensis, qui vulgo Antelmus, ad annum Christi 1164.

(Ex tabulario Carthusiae Majorevi.)

Ad concordiam et pacem futurorum, ut quietius in silentio vivant, placuit antiquis res gestas litteris memoriae commendare. Noverit igitur quicunque hanc chartam legerit vel audierit, quod ego Nanthelmus humilis Bellicensis ecclesiae episcopus, ad dominum venerim Majorevi, ob quasdam calumnias quae obortae fuerant inter domum illam et milites de Rubeomonte; inter quos pax hoc modo Deo largiente reformata est. Remota siquidem omni querela, et sedato omni rancore et discordia, concesserunt et libere dederunt dominus Willelmus et dominus Garnerius cum filiis suis, pro se suisque omnibus vivis et defunctis, fratribus Majorevi omnia quae ab ipsis vel antecessoribus dono vel pretio acquisierant, et quibus ipso die investiti erant. Terras scilicet et nemora, pascuarum usum per omnem terram quae infra eadem continetur pascua: ita ut nullam personam cujusque ordinis vel religionis, in terra praedicta ad habitandum suscipiant, imo suspicere voluntibus pro posse suo omnino resistant. Excepto quod dominus Garnerius in villa de Mionz, in eo quod suum est, religiosos quos voluerit potest suscipere ad habitandum; non ad pascua eremitis data devastanda, nisi quantum ad ipsam villam pertinet: ubi etiam pecoribus Majorevi transitus non negatur. Præterea omnia quae fratrum Majorevi sunt, in manutencionia et custodia sua suscepserunt; euntibus et redeuntibus ad domum supradictam, firmam de se suisque hominibus securitatem dederunt: et si quam aliquando injuriam sœpedictis fratribus, vel ad se venientibus, vel redeuntibus fecerant, veniam suppliciter postulaverunt. Hæc quæ dicta sunt fideliter intellexi, promiserunt et juraverunt in manu nostra dominus Willelmus de Rubeomonte, et filii ipsius Willelmus et Aimo, dominus Garnerius; et filii ejus Willelmus, Guiffredus, Garnerius, Gaucemannus. Laudantibus etiam idipsum uxoribus eorum, quæ ad eremum venire non poterant. Definita vero sunt hæc apud Majorevum, in domo inferiori, anno

A ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto. Interfuerunt autem huic determinationi tecum hi. Guillelmus capellanus noster, monachus Portarum. Magister Anselmus canonicus Bellicensis, Andreas etiam Sancti Sulpicii monachus, et Willencus monachus. De Majorevo Humbertus prior, et Hugo procurator, conversi, Bonusfilius, Philippus Girardus, Willelmus: sacerdotes sæculares, Vicardus de Balmeto, Jordanus et Willelmus de Breuno, Humbertus de Burco, Dua et Johannes de Isinana. Milites vero Hugo et Vicardus de Balmata, Aalardus de Biliniaco, Garnerius de Balmeto, Jordannus de Camberiacus, Erardus de Martiniaco, Jordanus et Aimo de Enflasol. Fuit etiam ibi Guigo præpositus Bellicensis, Lambertus clericus, et Poncius frater ejus de Balmeto, Willelmus pellicerius de Nantuaco. Sciendum vero est quod pro prædicta concessione et donatione, Willelmo de Rubeomonte condonatae sunt sex librae Gebennensium. Filii etiam domini Garnerii supradicti in conventu monachorum laudaverunt quæ prædicta sunt, et habuerunt inde ferme quadraginta solidos Gebennensium.

IV. — Origo castri Majorevi in valle de Meria, ubi nunc Carthusia ejusdem nominis.

[Ex tabulario Carthusiae Majorevi.]

RAINALDUS Dei gratia primæ Lugdunensis Ecclesiæ minister humilis.

Notum facimus universis, quod nos vidimus, et de verbo ad verbum legimus diligenter quasdam litteras, sanas, integras, non rasas, non violatas nec corruptas, sigillo aureo perantiquo munitas, quarum tenor talis est: *Noverint omnes præsentes ac futuri quod Valentinianus imperator anno decimo regni ejus concessit Majorevo ejus cubilario, quidquid eiantea dederat in montibus et vallibus, prope vallem Helnonis, prope vallem Michalæ et prope montem del Cambes, cum omnimoda potestate alte et basse; domos, turres, castra et urbes construendi, leges condendi, propria numismata fabricandi, et ita agendi ac si esset imperator. Eo quod ille maluit oculo orbari dextro, quam clavim cubiculi imperatoris tradere Arbogasti hosti. Apud Isernoros Kalendis Aprilis. A tergo autem hæc scripta erant. Majorevus edificavit urbem del Balmeto, a qua nomen est sortitus, et castrum proprio nomine ab ipso vocatum Majorevum in valle de Meria, dicta a fustis arborum evulsarum, ut coercenda latrocinia Jovini Popæ nefarii et feroci templi Montisægrorum. Genuit Majorevus Ginoldum del Balmeto post triginta septem nepotes ab ipso directe descendentes, Ginoldus Pontium procreavit, Pontius vero Riboldum, Riboldus Norboldum. Nos vero ad preces Aimonis domicelli del Balmeto, præsens transumptum fecimus sigillari sigillo nostro, tanquam conveniens cum originali. Testes fuerunt. Willelmus de Colonia, Albo de Monte aureo, G. penitentiarius, Le. senescalcus rectorii. Datum anno ab incarnatione Domini 1213, mense Aprili, cum sigillo ejusdem pontificis.*

ANNO DOMINI MCC

SANCTUS HUGO

EPISCOPUS LINCOLNIENSIS IN ANGLIA

ORDINIS CARTHUSIENSIS

HUGONIS VITA

AB ALEXANDRO

Ut videtur, monacho ac postea abbate monasterii S. Augustini Cantuariensis, libris quinque conscripta.

(Edidit R. P. Bern. Pezius, *Bibliotheca ascetica*, X.)

MONITUM.

Hanc ut primum vidit reverendissimus et celissimus S. R. I. princeps et episcopus Pataviensis, Josephus ex comitibus de Lamberg in bibliotheca inclytæ Carthusiæ Gemnicensis in Austria, illico dignissimam censuit quæ in lucem publicam ederetur. Nec id adeo mirum. Nam sui in ea animi imaginem statim agnoscit antistes pientissimus alterque Germaniæ nostræ Altmannus. Tanti præsulis nutu accensus vir venerabilis ac undequaque doctissimus, celeberrimi loci vicarius, admodum reverendus et cl. P. Leopoldus Widemannus, non uno nomine universæ Europæ jam notus, ad hos e veteri bibliothecæ suæ codice libros eruendos mox se accinxit, eosque eruditissimis notis et observationibus illustratos mihi typis evulgandos liberaliter amanterque commisit.

Vita hæc prato cuidam amplissimo amoenissimoque consimilis est, unde omnigenarum virtutum veluti flosculos legant non solum privati ascetæ et Christianæ pietatis studiosi, sed Ecclesiarum etiam præsules, qui tunc facile discent quantum roboris ac fortitudinis animo concilient, etiam adversus potentissimos, vanarum mundi rerum despiciencia et mens divinis rationibus conformata. Singula hujus generis in magno Hugone exempla curatius hic recensere nostri ævi mores non sinunt. Qui Franciæ ac Angliæ historiæ cupidi sunt, multa de rebus Henrici II. Joannis, aliorumque utriusque regni principum hunc cognoscent, quæ alias nuspianæ extant. Sed ista pluribus monere vix hujus loci est.

Auctoratem operi non exiguum afferit quod ejus auctor pluribus locis indicet se sancto Hugoni non modo æqualem, sed et familiarem fuisse (Vide libri I, cap. 9, et libri V, cap. 2, 20, 23 et 24). Unde præterea liquet eudem sancti episcopi capellanan exstisset. Audiendum ipse in prologo libri II, col. 961: « Cum Lincolniensis, inquit, Ecclesia præsulatum annis jam Hugo bis senis, et diebus quinquaginta tribus religiosissime administrasset, placuit sanctitati suæ parvitatem meam de vite claustralibus dulcedine in sollicitudinum suarum qualecumque solatium assumere, suoque inseparabiliter lateri sociare. A quo tempore annos tres et dies quinque, quandiu scilicet in corpore postea vixit, ab ejus nunquam, nisi per unam solam noctem, absui comitatu, die semper ac nocte adhæserit ei, et ministrans sibi ipsi. Hujus igitur spatio temporis omnia fere quæ de illo libellus præsens continet, aut propriis vidi oculis, aut a sanctis ipsius labiis audivi.

Porro auctorem hujus S. Hugonis Vitæ, quam ab alio quojam Carthusiano in compendium, servata tamen primigenia phrasí, redactam hic damus, fuisse monachum Benedictinum. et quidem monasterii S. Augustini Cantuariensis, aperte colligitur ex prologo libri I et II, ac libri V cap. 23, ubi videsis notam 343, et ejusdem libri cap. 12 et 22. Ac hæc quidem extra controversiam sunt. De proprio ejus nomine duntaxat dubitari potest præterea quod in originaria eaque prolixiori Vita, teste Molano in Adnotationibus ad Usuardi Martyrologium die 17 Novembris, nomen suum non nisi hoc modo expresserit: « Dominis et amicis in Christo charissimis Q. priori, et qui cum eo sunt Withamensiis monachis, minimus frater A. » nec in isthoc, quod exhibemus, breviario aliter ab abbreviatore exprimatur, ut ex ejusdem abbreviatorum prologo constat. Theodorus Petreius in *Bibliotheca Carthusiana*, dubitans tamen, Vitæ S. Hugonis, Lincolniensis episcopi, scriptorem appellat *Adamum*, uti et abbas Morotius. Verum cum hunc Adamum velint floruisse circa annum 1340, manifestarium est hunc esse non posse fratrem A. auctorem magnæ ac originariæ Vitæ, hic compendio redditæ, cum ille et se tradere testetur quæ suis ipse oculis viderit, aut ex labiis sanctissimi episcopi hauserit, imo qui ultra triennium adhæserit, ut numero præcedente vidimus. Potuit tamen hujus breviarii auctor esse Adamus, ex doctore theologo Carthusianus, qui circa annum 1340, quem ei assignat Morotius, florere debuit. Adest enim in membraneo Carthusiæ Gemnicensis codice alia magnæ Vitæ Hugonis abbreviatio hoc titulo: *Incipit secunda abbreviatio Vitæ S. Hugonis episcopi Lincolniensis. Igitur Hugo nobilibus religiosisque parentibus*, etc. Cum itaque secunda abbreviatio manu sæculi XIV exarata in laudato codice Gemnicensi extet, abbreviatio prima inferioris sæculi esse non potest. Atque hæc de auctore abbreviationis magnæ Vitæ S. Hugonis, qui quanta fide et cura

majus illud opus in compendium redegerit, ipse sat explicat in præfatione libri I, et cl. Pater Leopoldus in Adnotatis accurate observavit: licet omnino fatendum sit abbreviatorem hunc amplius de posteris meritorum fuisse, si resectis duntaxat moralibus digressionibus ac locis communibus, *præfationem ipsius fratris A. in librum I* reliquaque omnia, ut ut pauca, historiam tamen non nihil illustrantia, nobis conservasset. Sed ad fratrem A. primarium magnæ Hugonianæ Vita auctorem redeundum, videndumque est quis sub hoc principe litterarum elemento probabiliter delitescat.

Vero mihi simillimum semper visum fuit hunc fratrem A. alium non esse quam Alexandrum, « natione Anglii, professione monachum, ordinis S. Benedicti apud Cantuariam, et tandem ibidem in cœnobio S. Augustini abbatem, » ut refert Joannes Pitseus De illustribus Angliæ scriptoribus ad an. 1217, pag. 287, ubi et sequentia de Alexandro commemorat: « Hic cum esset ingenii felicis, et fere a teneris, ut aiunt, unguiculis, sollicitam in bonis artibus habuisset educationem, in virum doctissimum evasit. Cum autem ad eruditioñem eminentem accessisset, solidum judicium, matura prudentia, et mira in rebus agendis dexteritas, multa etiam in Deum pietas, in proximum charitas, dignus unanimi suorum consensu habitus est, qui toti conventui præficeretur. » Has notas ingenii animique characteres a Pitseo Alexandre tributos egregie convenire fratri A. primariæ Vita S. Hugonis scriptori, mox reperiet, qui vel unum ac item alterum ejus librum apud nos evolverit, in quibus insignis pro illo ævo eruditioñis, prudentiae, judicii ac probitatis indicia singulis prope paginis deprehenduntur. Ast pergit Pitseus de Alexandre: « In quo munere (abbatali) administrando cum se ad aliquot annos strenue prudenterque gessisset, et fama virtutum ejus usque ad ipsius regis Joannis aures pervenisset, rex eum consuluit super controversiis quas eo tempore gravissimas habuit cum summo pontifice. Alexander regem in spem bonam induxit, rex omnem componi posse dictans. Cum itaque rex hominem in suas partes nonnihil propendente deprehendisset, anno Domini 1206, eum legatum Romam super dicto negotio misit. In qua legatione tam aperte se pro rege stare declaravit, eique tam fideliter in omnibus adhaesit, ut magnam adversarum partium sibi conflaverit invidiam. Unde factum est ut successu temporis, rege mortuo, a Pandulpho summi pontificis in Anglia legato, fuerit excommunicatus, omnique ecclesiastico beneficio, munere et functione privatus. Atque ita ferunt eum in paupertate et miseria vitam finivisse. » Hactenus Pitseus de Alexandre, cuius aliorum ingenii monumentorum catalogum loco citato texit, additque, « dici cum usque ad annum Christi 1217 pervenisse, quo feliciter in Anglia regnum suum inchoavit Henricus III. »

Ex his porro novum robur conjecturæ nostræ de Alexandre, magnæ Vitæ Hugonianæ auctore accedit. Nam hunc non solum ad annum 1217, sed etiam ad 1220 pervenisse, patet ex libri I, cap. 9, ubi refert Hugonem canonizatum a papa, id quod evenisse sub Honore III dicto anno ex Raynaldo certissimum est. Quod si cui hic locus suspectus sit, et glossema abbreviatoris videatur, saltem ex prologo libri V palam est, eum adhuc vixisse et scripsisse anno 1212, qui Joannis Angliæ regis quartus decimus est, ipsissimusque, quo se scribere ibidem testatur. Vide adnotata doctissimi Wydernanni ad hunc locum. Itaque cum et atas, et eruditio, et littera initialis in Alexandrum, Cantuariensem S. Augustini monachum et abbatem quadrent, nec de ullo alio ejusdem cœnobii, tunc quidem, claro scriptore, cuius nomen ab A. incoperit, constet, vix dubitandum amplius videtur, *fratrem A.* magnæ Vitæ Hugonianæ auctorem, eumdem esse Alexandrum. Verum de fratre A. cuius opus integrum sine dubio vidi Laurentius Surius, et in aliud compendium suo stylo rededit, hactenus.

DISSERTATIO

De anno quo S. Hugo in episcopum Lincolniensem consecratus sit.

Sanctum Hugonem die S. Matthæi apostoli et evangelistæ in episcopum Lincolniensem consecratum fuisse, ac anno 1200, die 16 vel 17 mensis Nov. obiisse concors scriptorum sententia est. Verum de anno quo illa consecratio evenerit, non idem omnes statuunt. Baronius, Raynaldus et Antonius Pagius in critica Baronii, Rogerium et Matthæum Parisium secuti, contendunt Hugonem consecratum fuisse anno 1186. Neque de hoc anno lis admodum moveri possit, nisi auctor Vitæ quam hic dedimus, et cum eo Laurentius Surius, dubitandi occasionem præberent.

Ac auctor quidem Vitæ, licet prædictum, nec ullum definite alium consecrationis annum in sua historia uspiam commemoret, pro anno tamen 1085 potius quam sequente stetisse, ex diversis locis, mox adducendis, manifeste colligitur. Surius, qui nec ipse in contextu annum exprimit, dum annos et dies ab auctore Vitæ in prologo lib. II positos colligit, recte scribit; « Hugo tenuit cathedralm episcopalem B annis quindecim et quinquaginta octo diebus. » Anni siquidem et dies in prologo ab auctore memorati et a Surio putati, totidem ipsos annos et dies conficiunt: qui si abstrahantur a die 16 Novemboris, qua S. Hugo anno 1200 e vivis excessit, necessum est eum consecratum fuisse anno 1185, non anno sequente. Raynaldus tom. XIII Annal., pag. 48, arbitratur Acta in numero annorum mendo laborare, et loco annorum quindecim, putat quatuordecim legen-

A dum esse. Verum in Acta a Surio edita nullum irrepit mendum, nisi a primario auctore forsitan ante Surium, errore vix credibili, admissum. Auctori autem si non majorem, saltem non minorem Tribuero fidem, quam quæ Rogerio aut Parisio tribuitur. Ille enim ultra triennium S. Hugoni familiaris fuit, et in hac vita, sicut ex nostris notis et observationibus liquet, accurati scriptoris partes executus est. Rogerius vero, licet subæqualis fuerit, utpote teste Oudino tom. III Hist. Script. eccl., col. 96, an. 1237 mortuus, nec tamen sancto convixit, nec ejus vitam singulari studio digessit. Parisius autem, Rogerio recentior, ex eodem plura in Historiam suam transtulit, ut idem refert Oudinus, cit. loc., col. 211. His præmissis afferenda jam sunt loca ex hac ipsa Vita, quibus ostendatur sanctum Hugonem præcisissimum anno 1185 in episcopum consecratum fuisse.

I. Prologo lib. II agnoscit auctor Vitæ S. Hugonem « annis bis senis et diebus quinquaginta tribus, ante suum ad eum accessum fuisse episcopum; et subdit se ab eo tempore « annis tribus et diebus quinque » nunquam, nisi una unica nocte, ab ejus comitatu absuisse, dum Hugo postea vixit. Anni hi, diebus adjuncti, dum efficiunt annos 15 et 58 dies, deducunt nos ad annum 1185, et probant hoc anno Hugonem factum esse episcopum, ut cuilibet intuenti patet.

II. Libro V, c. 7, hæc leguntur: « Hactenus fere per tredecim annos a rectis prædecessorum meorum

vestigiis non recessi. » Et : « Protrahitur inter hæc tempus a festo S. Nicolai pene usque ad Kalendas Septembres. » Et rursum : « In die doctoris eximii S. Augustini continuo salutavit eum, » Hugo nempe regem. Quibus omnibus laudato capite sequentia præmittuntur : « Uno igitur anno et fere mensibus quatuor ante mortem suam rex Anglorum Richardus in gravem contra ipsum (Hugonem) exarsit iram tali de causa. » Ex quibus, quomodo eruendus sit annus 1185 jam nunc videbimus.

Obiit Richardus Angliæ rex, ut apud omnes in confessio est, anno 1199, die 9 Aprilis. A festo autem S. Nicolai sive 6 Decembri anni 1197 usque ad diem Aprilis anni 1199, transiit cum mensibus quatuor annus unus, a quo rex in gravem contra Hugonem iram exarsisse narratur. Protrahitur interim a prædicto S. Nicolai festo anni 1197 tempus pene usque ad kalend. Sept. anni 1198, videlicet usque ad festum S. Augustini, quod non longe a Kalendis Septembribus distat; et in hoc festo Hugo regem audientem missarum solemnis salutavit, et ab eo osculum petti et accepit.

Si igitur S. Hugo, ut supra citati viri doctissimi volunt, in episcopum consecratus fuisset anno 1186, die S. Matthæi, profecto nec anno 1197, die S. Nicolai, nec anno quidem 1198, die S. Augustini complexisset annum episcopatus sui duodecimum, multo minus inchoasset tertium decimum : quem tamen, si anno 1185 die prædicta factus est episcopus, anno 1197, die S. Nicolai ante duos menses et ultra inchoaverat, et anno 1198, die S. Augustini, fere compleverat, dempto unico, nec integro mense.

III. Libro v, cap. 12, narratur historia de muliere a dæmone delusa, et precibus S. Hugonis liberata. Liberatio hæc aut facta est Hugone adhuc existente priore in Witham, aut eo in episcopum recenter consecrato. Prius adversatur auctoris menti tum propter illa verba : « Digressis ab invicem episcopis, » tum ob illa : « Et hæc quidem Oxoniensis episcopus retulit episcopo nostro. » Alterum dependet ex anno, quo Bartholomæus Oxoniensis præsul obiit. Hunc non superstitem fuisse anno 1186 liquet ex Chronico Trivetti apud Acherium tom. III Spicilegii, p. 165 nov. edit., in quo ad hunc annum legitur : « Joannes cantor Exoniensis, factus ejusdem Ecclesiae episcopus. » Si Joannes hoc anno factus episcopus, igitur Bartholomæus aut jam obiit, aut a se episcopatum abdicavit. Decessisse autem hoc anno Bartholomæum testantur Annales Wintonienses part. i Angliae sacrae, pag. 302, his ipsis verbis : « Anno 1186 Bartholomæus Exoniensis episcopus obiit : » His majorem utique fidem adhibendam judicabunt viri docti, quam Oudino, qui illius obitum, et de hoc ipso quidem dubitans, anno 1185 consignat.

Sed forte obiit Bartholomæus postremis anni 1185, diebus, aut ante diem 25 Martii anni 1186. Atque hinc orta fuerit levis de anno contentio, dum hi a Natali Domini, alii a prima Jan., alii a Paschate olim annum inchoarent. Demus ergo Bartholomæum mortuum fuisse aut post Natale Domini ultimis anni 1185 diebus, aut ante 25 Martii anni 1186, juxta hodiernum temporis calculum : quo casu conciliari quidem poterit Oudinus cum Annalibus Wintoniensibus. Ast nos ex narrata hic historia habemus evidenter probandi rationem, Hugonem non anno 1186, sed 1185 in episcopum fuisse consecratum. Consecrationem enim anno 1185 factæ potuit interesse Bartholomæus, et tunc mulieris casum Hugoni retulisse, et aliquanto tempore elapso erectionem ejusdem infortunatæ addidisse. Minime vero illi adesse, casumve referre potuisset Hugoni jam episcopo, si primum anno 1186 is consecratus fuisset, propterea quod Joannes anno eodem, uti ex Trivetto vidimus, jam ex cantore exstitit episcopus Oxoniensis, mortuo utique jam Bartholomæo suo antecessore.

IV. Libro iii, cap. 1, de vacatione sedis Lincolniensis hæc habes : « Vacaverat vero paulo ante sedes tam egregia annis circiter decem et octo, duobus

videlicet et semi, post translationem præfati episcopi (Walteri) quindecim vero ante illius consecrationem. » Ex quo loco, ut iterum eliciatur annus 1185, præmittenda nonnulla sunt. Et quidem primo, vacationis dictæ tempus ab anno, quo Robertus episcopus Lincolniensis obiit, numerandum esse usque ad annum quo ei S. Hugo in illo episcopatu successit. Secundo, Robertum obiisse aut anno 1166 post Natale Domini, aut saltē ante 25 mensis Martii an. 1167, ut hoc modo concilientur Annales Wintonienses, qui ejus mortem ad annum 1166 referunt, cum Trivetto, juxta quem decessit an. 1167. Tertio Galfrido, solo nomine episcopo Lincolniensi anno 1181, uti ad hunc annum vult Baronius, a sede apostolica injunctum fuisse, ut aut munus benedictio uis obtinere studeret, aut episcopatui renuntiaret. Quarto, Galfridum reapse renuntiasse, idque in manus Richardi Cantuariensis archiepiscopi « anno 1182 in Epiphania Domini, » ut Wharton testatur part. i Angl. sacræ, pag. 75, in notis. Quinto, etsi non certum, probabile tamen esse, eo tempore quo de abdicatione Galfridi agebatur, etiam actum fuisse de promotione Walteri in episcopum Lincolniensem, eo anno, forsitan et mense quo Galfridus renuntiavit, consecratum, ne sedes, que tam diu vacaverat, diutius vacaret. Sexto, Walterum vix uno anno integro episcopatui Lincolniensi præfuisse, eum a Giraldo Cambrensi, coævo, annus ibidem episcopus exstissee dicatur. Septimo, juxta Chronicon Rothomagense, a Labbeo tom. I Nov. Bibliothecæ editum, Rotodus archiepiscopus an. 1183 obiit, eique successit Walterus, quo mense dicti anni aut ille obierit, aut hic successerit, non additur.

His præstructis, statuamus jam Robertum Lincolniensem, si anno 1166, uti Wintonienses Annales volunt, saltē ante diem 25 Martii anni sequentis obiisse, adeoque quindecim illos annos, quibus ante consecrationem Walteri sedes illa tam egregia vacasse dicitur ab autore Vitæ S. Hugonis, præterlapsos fuisse, si non in fine anni 1181, certe ante diem anni 1182. Addamus quindecim his annis annum unum, non inter vacationis tempus computandum, quo Walterus, teste Cambrensi, sedem Lincolniensem rexit, et his sedecim annis addamus etiam annos duos et semi, quibus post translationem Walteri iterum sedes illa vacavit. Hi anni simul juncti efficiunt octodecim annos ac menses sex, et, si a 21 Martii anni 1167 numerantur, præcise 21 Sept. anni 1185 complebuntur.

Quod si a dicta die et anno usque ad diem 21 Septembri anni 1186 calculum inire velimus, reperiemus annos novemdecim et menses sex : cogemurque totum biennium Waltero in episcopatu Lincolniensi tribuere, quod erit Giraldo contrarium, a quo, ut snpna observatum, non nisi *annus* ibidem *episcopus* dicitur. Imo et ultra biennium Waltero tribuendum foret, si Robertus aut anno 1166 aut in Januario anni 1167 obiisset. Militat igitur hæc ratio longe fortius pro an. 1185 quam pro anno sequenti, et stat pro annis quos auctor Vitæ sive ante consecrationem Walteri, sive post ejus translationem enumeravit.

Dubium interea occurrit a quo anno et mense sint quo illi anni et semi, quibus post Walteri translationem juxta auctorem Vitæ Lincolniensis sedes vacavit, inchoandi. In Chronico Rothomagensi, supra citato, additur ad annum 1185 : « Hoc anno receptus est Waltherus, etc., in festo B. Mathiæ in archiepiscopum Rothomagensem. » Si semitertius ille vacationis annus a die S. Mathiæ anni 1185 esset inchoandus, cogemur asserere Hugonem primum anno 1187 factum episcopum, quod omnibus universim repugnat. Non ergo a receptione Walteri in festo S. Mathiæ, sed a nominatione regis, quæ fieri poterat statim ab obitu Rotrodi, qui forte obiit in primis anni 1183 mensibus, licet receptio successoris ob alia obstacula fuerit dilata, semitertius ille annus erit numerandus : et ita recte deducemur ad annum

1185. Nominari autem potuisse a rege Walterum colligi quod Galterus anno 1182, in die Epiphaniæ, resignaverit, Walterus ei quidem successerit, sed non nisi unius anni episcopus Lincolnia fuerit, et Rotodus anno 1183 mense tamen incerto, obierit : et quod Walterus ideo, teste Giraldo, Lincolnia Rothomagum translatus sit, ut regi in consiliis et arduis negotiis proprius adesset : quæ forte causa, quod a rege non longe ab obitu Rotrodi Walterius in archiepiscopum nominaretur.

His quatuor rationibus inducor, ut credam, secundum mentem auctoris Vitæ S. Hugonem anno 1185, die S. Matthæi, in episcopum Lincolnensem consecratum fuisse. Ratio prima et secunda pro hoc anno satis perspicue et evidentes sunt, nec minoris ponderis ratio tertia, cum Bartholomæus Oxoniensis juxta Annales Wintonienses anno 1186 obierit, et eodem anno secundum Trivetum Joannes eidem successerit. Quarto vero ratio cum ex multis circumstantiis dependeat, quæ vel veræ vel falsæ esse possunt, eruditæ lectoris judicio et examini subiecta esto.

Porro quid huic pro anno 1185 sententiæ nostræ ex hac Vita opponi possit, non video. Dubium unicum movet Trivetius, ad hunc annum ita scribens :

« Rex Anglorum mare transiens diem Paschæ Rothomagi celebravit. » Et iterum : « Rex Francorum

A regem Anglorum infirmitate tactum visitavit n^o Id. Nov. » Et demum ad annum 1186 : « Rex Anglorum una cum regina in Angliam transiens in portu Hamtone applicuit v Kal. Maii. » Si igitur rex anno integro hæsit in Northmannia, non videntur potuisse fieri anno 1185 in Anglia, quæ ibidem facta fuisse lib. III, cap. 1 hujus Vitæ narrantur. Verum toto anno regem extra Angliam hæsisse vix credibile est. Potuit enim rex Pascha celebrasse Rothomagi anno 1185 ; eo celebrato in Angliam mense Maio redire, Hugonis electioni favere, ipsoque consecrato in Northmanniam reverti, ibidem in adversum valetudinem incidere, a rege Francorum invisi, ac demum Angliam sequenti anno repetere. Quo dato, dispersæ nubes quæ ex Triveto contra nostram sententiam et ipsum præsentis vitæ auctorem adduci posse videbantur.

B Multo adhuc levius est, quod contra annum 1185 forsitan objici posset, eo scilicet anno festum S. Matthæi, in quo secundum omnes S. Hugo consecratus fuit, in Sabbatum incidisse, et anno demum sequenti in diem Dominicam, quæ consecrationibus episcoporum destinata est. Nam præterquam quod nec auctor Vitæ, nec Rogerius nec Parisius, nec quisquam alias asserat S. Hugonem die Dominica sacra episcopalia suscepisse, consecrationes episcoporum etiam in festis apostolorum fieri potuisse, extra controversiam videtur. Sed de his satis.

SANCTI HUGONIS

EPISCOPI LINCOLNIENSIS IN ANGLIA ORDINIS CARTHUSIENSIS.

VITA LIBRIS QUINQUE CONSCRIPTA.

PROLOGUS ABREVIATIONIS VITÆ HUGONIS EPISCOPI LINCOLNIENSIS.

Inspecta serie descriptionis Vitæ beati Hugonis, quam composuit frater A., de quo in salutatione ante prologum mentio fit expressa, inventum est ibi contineri verborum dilatationes, quas pro ornatu et ædificatione apposuit frater prædictus, nec tamen sunt de substantia rei gestæ. Inseruntur etiam digressiones variæ, quibus, non nostri Hugonis, sed aliarum vita describitur personarum. Adhuc autem ad hunc nostrum Hugonem contingentibus interponuntur aliqua minus notabilia, quæ pro vitanda prolixitate nimia videntur potius omittenda. Sane prolixitas jam prætacta in causa fuisse creditur, quare minus libenter hactenus lectus est, et auditus liber continens seriem antedictam. Ideo pro honore sancti, et tam lectoris quam auditoris fastidio removendo, visum est mihi plurimum expedire, sub breviore compilatione præsenti volumini inserere illa quæ de Vita et conversatione sancti de quo igitur, magis notabilia sunt inventa. Nec aliqua invenies in hoc volumine, nisi sumpta de serie su-

C Dividitur autem volumen istud abbreviationis per libellos quinque, sicut liber continens majorem seriem memoratam. In quorum primo agitur de vita et conversatione glorioissimi nostri Hugonis a pueritia sua usque ad suam in Angliam transmigrationem. In secundo de transmigratione et gestis suis in regimine domus Withamæ ante episcopationem. In tertio, qualiter in episcopum est creatus, et quam strenue cœpit episcopale officium exercere. In quarto autem et quinto adjicitur de pluribus ejus factis laudabilibus, tam miraculosis, quam aliis. Nec videtur horum libellorum inter se et a tertio ratio alia distinctionis, nisi ut per distinctionem ipsam minuatur legendi et audiendi fastidium, quod majus foret, si comprehendenderentur tres in uno. Prologi vero de verbo ad verbum hic, sicut in majori volumine supratacto, libellis singulis proponuntur. Capitulorum vero aliquorum non servatur ordo. Sed nec omnia capitula inseruntur, quia aliqua sunt sublata, et contenta quedam ibi sub quibusdam capitulis, hæc ad capitula alia transferuntur.

Explicit prologus abbreviatoris.

LIBER PRIMUS.

CAPITULUM PRIMUM.

Qualiter Hugo genitricis solatio destitutus, et regulari collegio clericorum una cum genitore sociatus, jugum Domini ab infantia portaverit, et inseruntur de sua institutione puerili verba ejusdem.

Hugo (1) genitricis solatio, cum necdum ætatis metas excessisset, orbatus est, collegioque regularium clericorum una cum genitore brevi postmodum sociatus. Erat ferme octennis, cum militiae spiritualis subiit tirocinia. Boni quippe parentis, salubriter pro eo invigilantis, solertia prius docetur militare Dœo, quam addisceret vivere mundo. Sic demum infantile corpusculum flagella paedagogi attractant, sic disciplinæ compedes motus in eo pueriles coercent, ut et virtutibus vitia præteriret, et tota vita ejus præsens a sui ortu usque ad occasum unum B esset atque juge martyrium. Ipse quidem de seipso, familiariter sæpius cum suis agens, talia referebat : « Revera, aiebat, ego mundi hujus gaudia unquam attigi, jocos nunquam didici, ludere nunquam scivi. Pater, inquit, meus, cum pueriles ingressus annos elementa jam prima litterarum percepissem, patrimonium liberis suis (2) in funiculo distributionis partitus est ; portionem vero, quæ inter fratres me contingebat minimum, regularium (3) clericorum collegio contulit. » Nec diu moratus, omnia quæ mundi sunt funditus abjiciens, Christi militiam subiturus, tiro in castris cœlestibus, in mundanis jam emeritus, repente efficitur, vitæ regularis cuius jam olim gesserait mentem suscipiens vestem, et, quod sibi concessum non fuisse medullitus gemebat, in ipso mundi ingressu de mundo egredi, que mundi sunt, nescientem facile persuadens, me (4) pariter secum spiritualis vitæ consortem ascivit.

Est ecclesia (5) in territorio Gratianopolitano, canonice professionis clericos sovens, numeroque (6) ad minus septem. Spectat quoque cum suis incolis locus ipse ad matricem et cathedralē eccliam Gratianopolitanam. Hanc semper affectu coluit speciali genitor meus, quæ et suis castellis (7) ac terris situ erat confinis ; et ipse, ut filius devotus, majoris ecclesiæ gratiam in filiæ ipsius reverentia se complecti gaudebat. Inter canonicos illius loci senior quidam, religione celeberrimus, scientia quoque spectabilior cœteris habebatur.

(1) Ex stemmate de Avalim. Unde lib. II, cap. 1 : Natailibus quidem clarus dicitur, sed morum strenuitate longe præclarior, nomine Hugo de Avalim. Et abbas Morotius in Theatro Carthus. : « Hugo nobilis Delphinias, cuius genitor oppidi vulgo *Avalon*, tertio lapide a Gratianopolitana urbe discreti, dominus erat. »

(2) Wilhelmo saltem et Petro, qui laudantur lib. III, cap. 13, et lib. IV, cap. 4.

(3) Canonice professionis clericis. Unde liquet Hugonem fuisse primum canonicum regularem. Subditur enim mox : « Inter canonicos illius loci senior. »

A Huic nobilium liberi certatim a parentibus tradebantur, sœcularibus simul et ecclesiasticis litteris imbuendi, nec non et ethicis informandi disciplinis. Hic mihi sacras litteras inter ipsa rudimenta summopere ingerens, blandimentis quibus posset et monitis teneros animos meos ad solidioris spirituallisque amorem doctrinæ accendere nitebatur ; a ludendi vero jocandique vanitate mentis meæ intentionem varia arte suspendens, honestis implicabat cujuscunque rei exercitiis. Coœvis autem et sodalibus pueris frequenter ex more ludentibus, mihi talia leniter instillabat paternæ dilectionis hortamenta : « Non te, inquit, dilectissime fili, stolida illiciat vagaque levitas sociorum ; sine illos. Sorti tuæ istorum studia minus convenient. » Addebatque : « Hugonete, Hugonete, ego te Christo nutrio, jocari non est tuum. »

CAPUT II.

De ejusdem profectu in scientia et virtute, et quam devolutus ac sedulus in divinis officiis ac fratrum obsequiis existebat.

Jam vero pubertatis tempore, adolescentiam mediis in eo annis dirimente, quantum discretionis et scientiæ, quantum virtutis et gratiæ fons ei infuderit, quem sitiebat, vitæ, nullus de facili posset stylus evolvere. Vigebat pro tunc ingenii acumine magno, velocius, quæque vellet, addisceret. Memorie vastissimis gaudebat apothecis, ubi, quæ nulla obliuione didicisset perdenda, reconderet. Hæc tamen naturalia nullius fuissent momenti, nisi gratiæ appositiæ et præclara, quæ discerentur, suggesteret, et cumulatius quæ suggestisset propagando augeret. Fervebat in pectore meditationum examina beatarum, flagrabant cœlestium odoramenta gaudiorum.

Cœpit interea divinis adeo sedulus adesse officiis, ita quoque sollicitus fratrum inservire obsequiis, ut utrobius nihil minus quam se totum impenderet. Nihil unquam oblivio, nihil quævis poterat occupatio sedulitati ipsius furari, quin Deo quæ Dei erant, et, quæ proximorum proximis in prætermis et inoffense, prout sibi competit, pro tempore et loco reddere meminisset. Nec tantum deputata sibi explere satagebat officia, sed omnia tanquam specialiter, a se credebat exigi, quæ, teste conscientia, pro cuiuslibet utilitate aut refrigerio a se possent exhiberi.

(4) Pater igitur una cum filio se tradidit memorato collegio ; nou post illum, uti quidam asserunt.

(5) Villa Benedicta nomine, vulgo *Vilar Beneith* in qua Hugo, uti lib. V, c. 22, refertur, sacrae religionis libavit primordia, cui et bibliothecam donavit, sicut ibidem menzuratur.

(6) Videtur erratum in numero, et legendum, « decem ac septem ».

(7) Inter hæc castrum de Avalim, « cuius, inquit Hugo lib. III, c. 13, frater noster Wilhelmus areum noscitur obtinere. »

Denique, cum talia de eo, coram eo jam episcopo, A qui eum tunc temporis novabant, fratres aliquoties, me quoque praesente, referrent, ipse aiebat : « Utique posteaquam Carthusiam adii, nescio si vel semel mihi subrepit morantia in officio aliquo quod implere deberem. » Dicitur autem vulgo morantia inter monachos, cum legendi, cantandi vel serviendi munus sibi assignatum obmittit quis, unde moram patitur functio regularis. Dicebat vero, non quidem jactanter, sed constanter ista de se : « Cum enim in dedicationibus ecclesiarum, in celebrationibus ordinum, vel quantumcunque in diurnis nocturnis officiis per incuriam ministrorum, cantorum seu lectorum aliqua tardatio emergebat, talem suorum castigare cupiens negligentiam, haec eis de se ipso habendae in divinis officiis exemplum diligentiae intimabat. » In eo autem haec perseveravit in finem diligentia cunctis cognoscentibus, miranda facilius quam imitanda. Nunquam præsens tumultuantis frequentiae importunitas, nunquam transactæ vel præsentis cunjuscunque disceptationis implicitas, aut alias talis cunque casus, undecunque emergens, ei potuit subrepere, quin corde semper vel labiis paratum et promptum haberet, quidquid tempore et hora, tam in altaris quam in alterius officio ministerii, esset prosequendum.

CAPUT III.

De patris sui commendatione, et quam humiliter ac devote ministraverit ei Hugo noster, ejusdem obsequiis specialiter deputatus.

Ut autem captæ narrationis ordinem seriatim prosequamur, Hugone (8) jam adulto, pater ejus senectutis extremæ crebris coepit urgeri incommodis. Tantam vero idem in utraque, prius scilicet in mundana, ac deinceps in spirituali obtinuerat militia virtutis palmarum, ut nihil suis gratius haberetur commilitonibus, quam ei in omnibus gratum deferre contubernium. Fuerat enim modestiæ singularis, moribus suavis et honestus, comitate strenuus, benignitate acceptissimus. Igitur Hugoni, qui fratribus universis devotione viribus totis deserviebat filiali, prioris sui

(8) Octennis ferme Hugo militiæ spiritualis subiit tirocinia, et tunc pater ejus, uti cap. i relatum est, regularis vita vestem suscepit. Cui dum Hugo, jam adultus, in infirmitatibus inservivit, oportet et patrem illius aliquot annis in sacra religione vixisse.

(9) Mortuus igitur fuit pater Hugonis ante illius in Carthusiam secessum, non post illum, uti quidem insinuant.

(10) Ex titulo hujus et quorundam aliorum capitum liquet abbreviatorem quedam contraxisse, auctoris verba quidem re tinendo, sed resecando, quæ putabant superflua.

(11) Si anno 1200 Hugo obiit, teste Surio, jam sexagenarius, videtur natus fuisse circa annum 1140 et in levitatem ordinatus anno 1158 aut sequenti.

(12) Is erat Gaufridus ex Carthusiano per id temporis ibidem episcopus. Et hic est ille, de quo in actis S. Anthelmi apud Hollandianos illa legitur : « Anthelmus cum egregiæ facundia viro, atque in Scripturis valde eruditio Gaufrido consocio suo, » etc. Eundem his celebrat abbas Morotius : « Godefridus, episcopus Gratianopolitanus, Othmari supra laudati in hujus institutionis (Carthusiensis) parente domo olim collega eundem fatis concedenter

A mandato injungitur speciali, quatenus suo præcipue et peculiarius, in quibus opus haberet, serviret genitori. « Nihil enim, ait, mihi aut cæteris fratribus præstabitis gratias, quam si vero adeo spectabilis nihil votivi denegaveris obsequii. Te vero inter fratres nullus devotior, sed nec humilitate pronior, aut officiositate nemo te promptior inventur, cui a nobis adeo grati viri cura demandetur. » Excipit libens, libertiusque exequitur adolescens pius patris jussa spiritualis erga necessitates carnalis imo et spiritualis quoque parentis, per quem se potius gaudebat, non solum fuisse Deo genitum et oblatum, quam mundo antea procreatum.

Videres jam eum, qui in singulorum obsequiis fratrum, gratiam sibi uberiorē conciliaverat universorum, in eo quam maxime universis placere, quod in paternis necessitatibus studia vinceret singulorum. Quod namque viro strenuissimo exhiberi universi et singuli præoptarent, solus ille pro cunctis implebat. Hunc igitur, ut ipse saepius gratulando referebat, de cætero (9) quandiu supervixit, ducebatur, portabatur, vestibus et calceamentis tegebatur, nudabatur, lavabatur, extergebat, lectum ei sternebat, cibos languenti parabat, paratis debilem ipse cibabat. Haec et his similia dulcius ei sapiebant, cum ea faciebat, quam saperent mella comedenti, aut quælibet pigmenta vehementer sitienti. Accipiebat millies ad singula haec benedictiones ab ore patris, et has corde avido sitienter hauriebat. Sciebat namque, quod benedictiones patrum confirmant domos filiorum. Nimirum benedictiones omnium gentium daturus illi Dominus, præveniebat eum in benedictionibus dulcedinis, dulcem, amabilem et benedibilem illum exhibendo universis.

CAPUT IV.

Qualiter ordinatus levita, mox prædicationis studio plebem informans, cellulam S. Maximi regendam accepit, et ita crudeliter rexit. Et sub hoc comprehenditur quintum capitulum magnæ Vitæ (10).

Annum vero ætatis jam ingressus (11) nonum decimum, petente omni cœtu fratrum, per venerabilem Gratianopolitanum (12) antistitem, gradum coactus

pastorali in sollicitudine exceptit. Exstat in tabulario Gratianopolitano diploma Friderici imperatoris sub dato anno 1161, in quo principis titulo insignitur. Qualis quantusque vir Godesfridus fuerit, dignoscere licet ab auctore anonymo Vita S. Anthelmi Bellicensis anstistitis, apud quem hoc elogio attollitur : « Ordo Carthusiensis, primus ante omnes, in Ecclesia occidentali, quemadmodum satis constat, » Alexandrum pro catholicis et vero pontifice habendum, « eique præstandam obedienciam, confirmavit. Equis autem eius rei auctor fuit nimirum Anthelmus, et cum eo » Gaufridus, sapiens et egregia facundia vir, atque in divisionis Scripturis eruditissimus. » Ejus quoque mentio in Indice pastorum hujus grecis evulgato a Joanne Chenu, Claudio Roberto, et Scavola ac Ludovico Sammartanis. » Haec Morotius in Theatro ord. Cart., parte tertia, anno 1681, edito Taurini. In adnotatis ad Vitam S. Anthelmi, pag. 234, scribit Henschenius : « Gaufridi hujus alibi miratur nullam reperiunt mentionem. » Occasione hujus præter elogium abbatis Morotii, addo testimonium ex mss. sec. XIII, statutis erutum, sic habens : « Ob tenorem et confirmationem totius propositi nostri, ego Basilius Carthusiensis prior dictus, et cæteri fratres nostri, uno animo et una

et invitus ascendit leviticum. Cœpit etiam mox sanctæ prædicationis studio plebem informare, et ad amorem cœlestis patriæ torpentium corda instantius excitare. Peccantes publice coram omnibus arguebat. Gaudebant si quidem universi in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus; sed præcæteris prior suus, vir religiosus et pius, qui eum educaverat et qui ut animam suam eum diligebat. Hic corde lætissimo suum alumnū cum sublimitate vitæ sublimari cernens verbo gloriæ, contendit etiam ipse eum ad altiora attollere.

Vicinam igitur cellulam, quam vocant Sanctum Maximum, eo quod loci ejus basilica sancto est Maximo, regentium nobili patrono, consecrata, eicommittit regendam. Quam ille rebus quidem necessariis pene vacuam (quia recusare obedientiam obedientiæ addictum legibus fas non erat) suscepit, bonisque in brevi ubertim implevit. Loci sane ipsius possessiunculae vix unico ad honestam videbantur habitatori sustentationem cum familia parva sufficere. Verum Hugo, sciens melius duos simul esse quam unum, noluit esse solus, ne sibi quandoque dici potuisse: « Væ soli, quia si cederit non habet sublevantem se (*Eccle. IV, 6.*) ». Sciens quoque juxta viri doctissimi sententiam: « Sicut junioris jucundorem, ita cohabitationem senioris esse tuiorem, » presbyterum concanonicum annis et moribus gravem accepit in socium. Ageli curam et vinearum rusticis timoratis commendans, ipse et lectioni et orationi vacabat. Factumque est ut in brevi, locus rerum et incolæ morum stipendiis ditati, celebrem opinionis bonæ circumquaque famam obtinerent. Ipse quippe et sui, qui cum ipso erant, in sua abundantia sobrie, et pie, et juste viventes, egenis subministrabant alimoniam, dvitibus honorificantiam exhibentes. Sacrae vero exhortationis studio, non solum ecclesiæ suæ parochianos, verum etiam confluentes undique turbas ad audiendum verbum Dei, instantius edocebat, monens unumquemque pro status sui conditione irreprehensibilem se catholicæ traditionis et piæ per omnia conversationis sectatorem exhibere.

CAPUT V.

Qualiter illud evangelicum: « Si peccaverit in te frater tuus, circa quemdam dictæ cellulæ parochia-

voce domum nostram communī capitulo corrigendam tradimus, servatis institutis quæ in præsentiarum scripto, vel consuetudine religiose servamus. Oh eudem quoque propositi tenorem. B. Portarum prior communī capitulo pro se et pro domo sua obedientiam promisit. Quod et cæteri priores singuli ordine suo subsequenter fecerunt. Item ad confirmationem prædicti capitulo dominus Carthusiæ a domino Gotfredo Gratianopolitanus episcopo litteras accepit hunc modum continentēs: « Ego G. Dei gratia Gratianopolitanus episcopus rogatus B. Carthusiæ prioris et cæterorum fratrum ibidem Deo famulantium præfatum tam domum communī capitulo, sicut generali consilio totius ordinis decretum est episcopali auctoritate corri-

num executus est de peccato adulterii diffamatum (13).

Erat autem inter creditas curæ sue oviculas ovis quædam morbida, erratica, lupinis ultro se morsibus ingerens. Crimine si quidem adulterii quidam ex parochialibus suis pertinacius laborabat. Verum quid curæ, quid sollicitudinis, quid instantiæ huic impenderit pastoris boni sequipeda bonus, ejusdem potius verbis absolvere dignum duximus. Nam vice quadam plurimis conseruentibus viris litteratis, contigit ipso præsente, et cum eisdem familiariter plura conferente, a quibusdam canonici nec non et ciuilis juris peritis quætionem illam de Evangelio proponi, qua Dominus Petro dicit: Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum (*Matth. XVIII, 15.*) . De his vero quæsequuntur, scilicet de adhibendis secum duobus vel tribus testibus, seu de forma dicendi Ecclesiæ peccatum fratris, aliis sic, aliis vero sic diffinientibus, sed in eamdem assertionem minime accendentibus episcopus deinde quid sibi videbatur protulit, suamque sententiam exempli hujus prosecutione astruxit.

Dum, inquit, adolescentulus quondam mihi tradidit parochiæ regimen ipse quidem diaconus administrarem, simplici quodam sacerdote, quod sui erat officii, in sacramentorum sive officiorum ecclesiasticorum celebrationibus vel collationibus exsequente, notam, imo, quod deterius est, noxam adulterii quemdam ex parochianis meis contigit incurrisse. Compertam ego mali famam ægre satis tuli, rem diligentissime inquisivi, inventam et agniam, cooperante Domini nostri gratia, hoc progressu emendavi. Conveni virum inter me et ipsum solum, dixique pro negotio et loco, quæ dicenda putavi. Ille econtra reatum suum pertinaciter inficiari, irasci et, quatenus ausum mentis suggerebat cæca obduratio, comminari etiam mihi cœpit et convitari. Abscedens domum, tam tristem me reliquit, quam se incorrigibilem ad tempus ostendit. Præcepti vero hujus evangelici memor, duobus primum, ac postea tribus testibus, qui rem æque noverant, mecum adhibitis, hominem corripui, correctionem ei suasi, et veniam correctio mediante satisfactione repromisi. Distulit ille correctionem polliceri, criminis vero nec suspicionis materiam sustinuit aboleri. Tandem ejus reatum jam omnibus manifestum (media in ecclesia quadam die solemni palam coar-

gendam, et in proposito Carthusensi perpetuum conservandam concedo. Decernimus etiam, quod si prædicta domus a suo proposito ad aliud propositum, quod Deus avertat, aliquando se transferre tentaverit, vel prior, vel persona qualibet ipsius domus, vel etiam tota domus obediens prædicto capitulo noluerit, sententia excommunicationis tam nostræ quam totius capitulo subjaceat. »

(13) De narratis in hoc capite nihil reperitur apud Suriū, præter hæc pauca: « Injungitur ei cuiusdam parochiæ administratio, qua adeo perfecte functus est, ut simul omnes dicent magnæ eum prudentiæ et sanctitatis virum fore. »

gui, immanitatem) flagitii cunctis audientibus deno-**A** summanebat unusquisque, ne experiretur impedimentum ab alio; communiter degebat, ne fraterno pri-varetur soletio. Hæc et his similia notata ibidem, ac etiam obedientiæ secura munitione (quæ multos sepe solitarios destituit ac extremæ pernicie exposuit) Hugoni placebant, Hugonem rapiebant, ipsumque tanquam extra se effectum sibi funditus vendicabant.

Hæc vir sanctus de his. Quæ præsenti historiæ idcirco inserenda putavimus, quatenus ex his mani-festius pateat lectori, quid sollicitudinis et zeli, quid discretionis et studii circa salutem animarum vir Deo plenus ab ineunte ætate habuerit, ut non fimmerito super multa sui Domini bona in modico repertus fidelissimus, tempore demum opportuno videatur constitutus.

CAPUT VI.

Qualiter cum priore suo Carthusiam invisit, et visam dilexit.

Verum, ut dicit Scriptura sancta: « Cum consummaverit homo, tunc incipiet (*Eccli. xviii.*, 6). » Jam Hugonem pro modo suæ professionis, ac supra modum suæ ætatis, perfecte consummatum in virtutum apice omnibus conclamantibus, ipse nec initium quidem per-fectionis vel dignæ conversationis se attigisse puta-bat. Comperta vero sancta et sublimi opinione Car-thusiensium monachorum, inexplicibili cordis deside-rio eorum anhelabat informari exemplo. Ac primo quidem dissimulata hujus desiderii vehementia obti-nere studuit, ut simul cum priore suo (14), jam su-perius memorato, illerum mereretur aspectu et affectu potiri. Quo facio, tantus mox in ejus pectori spiritalis illius conversationis amor succensus est, ut nullatenus incendii ejus flammarum intra se pos-set cohibere. Experiebatur enim jam feliciter ardens infelicitate ardenter verum eloquium dicentis :

Ubi magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.

Intuebatur vero, et intuendo mirabatur locum, ip-so quoque situ nubes pene supergressum, cœlisque contiguum, ac ab omni penitus terrenorum inquietudine semotum. Considerabat tantum ibi opportu-nitatem vacandi soli Deo: cui negotio hoc præcipue videbatur adminiculari, prædives scilicet librorum abundantia, legendi facultas copiosa, orandi quies D inconcussa. Et quidem quoad loci dispositionem hæc ita se habere dignoscuntur. At in loci habitatori-bus attendebat carnis mortificationem, mentis serenitatem, spiritus libertatem, hilaritatem frontis et puritatem sermonis. Instituta eorum solitudinem, non singularitatem commendabant; segregabant mansiones, sed mentes sociabant. Unusquisque ha-bitabat secum, nec agebat, aut habebat aliquid suum. Omnes seorsum, et communiter quisque degebat. Seor-

-**A** summanebat unusquisque, ne experiretur impedi-mentum ab alio; communiter degebat, ne fraterno pri-varetur soletio. Hæc et his similia notata ibidem, ac etiam obedientiæ secura munitione (quæ multos sepe solitarios destituit ac extremæ pernicie exposuit) Hugoni placebant, Hugonem rapiebant, ipsumque tanquam extra se effectum sibi funditus vendicabant.

Erat in illo coetu sanctorum senior (15) quidam, magni quondam in sæculo nominis, tunc quoque in sancto proposito celeberrimæ opinionis. Huic Hugo secretius pectoris sui æstus aperiens, nec tam con-silium, an faceret quantum quoniam pacto quam ci-tius, quod optabat, perficeret, cum gemitu et fletu ab ipso inquirens, longe aliud quam sperabat re-sponsum accepit. Intuens namque vir prudens ado-lescentem, ut aspectus renuntiabat, qualitate delica-tum et ætate (16) tenellum: sciens etiam ipsum natalibus clarum, nec moribus ejus credebat, posse rigorem illius ordinis congruere, nec viribus conve-nire. Hunc ergo sic terrifica responsione, quasi a tali præsumptione compescens, aut potius constan-tiam animi ejus explorare nitens, inquit: « Istud, o filiole, quomodo vel cogitare præsumis? Homines, quos rupes incolere præsentes cernis, saxis omnibus duriores sunt, nec sui sciunt, nec aliorum secum habitantium misereri. Locus iste horridus ipso visu est, ordo usu gravissimus; ipsius cilicii asperior amictus cutem et carnes desuper ossibus vivo tibi abraderet; disciplinæ rigor teneritudinem istam, quam in te intueor, penitus exossaret. »

Hic vero Christi tiro, et Martini beatissimi familiaris cultor et devotus imitator, illato terrore con-stantior, Laurentii secum invictissimi eloquium ta-cito versabat in pectore, qui prolato ante se omni tormentorum gefere terrere eum cupientibus ait: « Has ego epulas semper optavi. » Ut enim caminus injectis exsilit aquis, et flamarum in sublime co-mas extollit sic sanctorum ignescens desiderium, cum obviant adversa, fortius convalescit.

CAPUT VII.

Qualiter ad priorissui instantiam fide interposita juravit, quod ipso superstite ad ordinem Carthu-siensium nullatenus transvolaret; et fidem non servavit, nec tamen de fidei transgressione scrupulum habuit, unde profectum tantum cepit.

Senem itaque memoratum, tanquam votis suis crudelius adversantem, declinans, aliis quibusdam e fratribus hos cordis sui æstus confestim pandit. Nec morantur illi cum ingenti favore et instanti exhortatione persistendi in salubri proposito, suum, et assensum impertiri ei, et auxilium polliceri. Tunc Hugo, gaudio gestiens infinito, hæc priori suo (17) celanda summopere deprecatur. Evangelicæ nimi-rum institutionis sedulus æmulator inventum memi-

(14) Id est, superiore villa benedictæ, qui titulo prioris supra, cap. 3 et 4, honoratur.

(15) Verosimiliter ipse Basilius tunc prior Carthusiæ, cui præ cæteris incumbebat novitios, probare, et recipere.

(16) Annorum videlicet circiter viginti trium, cum nondum uti infra ex cap. 9, constat, esset sacerdotio ini-tiatus.

(17) Præsidenti in villa Benedicta.

nit thesaurum abscondi oportere, donec tam omissis A eligam, ignoro. Verumtamen dico ego quod horum omnibus quæ habuisset, potius quam venditis, emere illum mereretur et securius possidere.

Verumtamen, licet dissimulatione multa, quod moliebatur, tegere niteretur, effugere tamen suspicionem solerti nequivit pastoris, nimio eum amore celantis. Unde ad propria eis sub festinatione regressis, sic lacrymis ora suffusus senior illum affatur : « O, inquit, fili charissime, scio, utique scio, quia in grande malum meum, et in irreparabile Ecclesiae meæ damnum, te ad Carthusiam duxi. Te sibi Carthusia totum rapuit, totum te possidet. Nos interim te corpore tenus vix tenemus, sed anima tua nobiscum non est. Sed nec istud, vereor, diu erit : nam spiritum ab ineunte secutus æstate, carnem vilius ducens, illius procul dubio impetu, non istius ductus, nobis in brevi es abducendus. Proh dolor ! lumen oculorum meorum sic subito extinguitur, et baculus meæ senectutis, cum eo jam solito plus indigeam, nutabundo præripitur. Sed nunquid dulcedo mellis mei sic derepente vertetur in absinthium, et gloria mea, qua de filio sapiente tantum gloriabatur pater, ita redigetur in nihilum ? Miserere, fili, miserere potius patris tui, nec tantæ strenuitatis tuæ solatiis canos meos, jam busto proximos, destituendo, innatæ tibi pietatis et compassionis cancellos transcendas. Quod si materna viscera Ecclesiae, quæ te Deo genuit, si paterna piorum dulcedo, quæ te suaviter fovit, non funditus revocavit animum ad perfectiora æstuans, saltem in hoc paternæ condescendas senectuti, ne adhuc spirantem deseras, quia modo in te solo debuit respirare. »

Inter hæc et hujusmodi, jam utriusque spiritum luctus absorbuit, cum resumpto vix flatu senex etiam haec est locutus : « Spero, inquit, spero de ingenita tibi bonitate confusis, dilectissime fili, quia exaudisti me. Juret ergo mihi in nomine Domini Dei sui filius meus, quod patre derelicto (18) Carthusiæ usibus, dum advivam, minime sociabitur. Alioquin suspicionis telum, quo viscera spiritus mei atrociter transfixit timor, nullatenus avelletur. » Deus bone ! Quid inter hæc mentis, quid animi servo tuo fuit (quantus in corde ejus geminæ dilectionis conflictus sæviebat ?) O mira res ! o et perplexitas mira ! Utrobique tempestas, et utrinque serenitas, hinc inde et ad naufragium et ad portum impellunt fluctuantem. Si vocanti ad perfectiora non obediatur Deo, deseritur una charitas : si potestati contradicatur ordinatae a Deo, gemina læditur charitas. Una deseritur, quæ Dei est : gemina non impletur, quæ Dei et proximi est. O angustiæ undique, sed præ nimia, quod dictu mirum est, latitudine ? Quid tamen faciet, sic dilatatus et sic angustatus ? Dicere inter hæc poterat : O anima dilatata, o et anima angustata, quid

(18) Spirituali, non carnali.

(19) Anno, uti colligi datur ex cap. 12. 1163, factus post bina circiter lustra ab ingressu in ordinem anno 1173 procurator.

(20) Id est, auctore Vitæ. Hinc et sequitur : « Mihi semper. »

elegam, ignoro. Verumtamen dico ego quod horum elegeris, sive præstiteris, sive renueris præstare, quod posceris, vita, non mors, tibi est. Verum quid egeris, quem exitum inveneris, et qualiter effugeris manus importunas jam videamus.

« Solitus utique et assuetus obedire præpositis et subjacere eis, nescius contradicere, ignorans nolle acquiescere, das manum exigenti, et præcipienti fide corporaliter præstata satisfacis, atque exitum de cætero tui negotiï divino prorsus arbitrio committis. Sed paulo post, cum hæsitares aliquandiu, et quid ageres ignorares, et cum dispendia vitæ spiritualis quotidie sustineres, et contra fidem datam venire potius abhorres, infudit subito cordi tuo superna clementia verissimæ et lucidissimæ radium discretionis, inspirans tibi et certificans te plenissime sacramentum non esse observandum, inconsideratus extortum contra utilitatem animæ aut in detrimentum veræ salutis. Sciens igitur et exultans, quia revera ista in te loqueretur Dominus Deus tuus, audiens eum et exaudiens, deposita domo tibi credita, nullo sciente quia nullo insidiante, nec tale aliquid suspicante, clam discessisti, et Carthusiam (19) adiisti, et cum gaudio exceptus in multa ibidem gratia persististi. Inquisitus sane multoties a pueru tuo (20) utrum nullum aliquando, ut assolet, scrupulum hæc fidei transgressio tibi peperisset, mihi semper istud inde respondebas : « Nunquam certe inde scrupulum, sed potius mentis jubilum sensi, cum factum memini, unde profectum tantum cœpi. »

C

CAPUT VIII.

De tentatione gravissima, quæ post ordinis Carthusiensis ingressum ipsum arripuit, nec tamen defuit ei tutio salutaris.

Ipsò vero ad ordinem Carthusiensem translato, arripuit eum gravissima tentatio, de qua ipsernet ita referre solebat : « Mox, inquit, ut infra cellæ (21) limen pedem misi, exsurgentem temptationis novæ motum in corde meo sensi. Nec uniformis tentatio illa fuit, imo ingresso novam militiam omnia tentator innovavit antiqua suæ malitiæ instrumenta, præcipue, quasi balistam robustissimam, et eo, ut sperabat, mihi insuperabilem tetendit, imo accedit contra me stimulum carnis meæ. Die ac nocte non discedebat a me (imminens mihi, et perurgens me angelus Satanæ, et colaphizans me). Quid ad hæc ego, Jesu bone, imo quid bonitas tua ad hæc, faciens bonitatem cum servo tuo ? Ego quidem genibus terram, gemitibus cœlum, pectus pugnis, genas lacrymis rigavi, tutudi, pulsavi, cecidi. Sed hæc omnia et alia innumera quasi aerem verberans feci, quoque et tu, qui non dormis, nec dormitas, et qui

(21) Tentatio hic relata, alia est ab illa, quæ infra cap. 13, refertur. Hæc enim mox ab ingressu in ordinem, vivente adhuc Basilio, altera post obitum Basillii, et circa initium suscepti prioratus Hugonem nostrum affixit.

custodis Israel, o Samaritane benedicte, manum A apposuisti. Tu custos te nocte, ut manum apponebas simivivo, vix, ut putabam, relinquento a latronibus, hinc inde repente irrepentibus et dure irruipentibus, omne malum subito dissipabas. Tunc videns cordis aream aresfactam carnisque fornacem fatiscentem, cedentibus inde fluxis cogitationibus, hinc ignitis motibus, mirabar quis fuerim, et quis subito effectus essem. Talibus erga me, imo intra me, alternantibus vices, obliscebar persæpe mei, memor tui de terra Jordanis. Inde quasi de duobus, inde nomen et originem is fluvius dicit, duplicabam confessionem humiliationis meæ et glorificationis tuæ, misericordias tuas tibi cantans, et injusticias meas adversum me pronuntians, sentiebam, quia tu remittebas impietatem peccati mei. Manente enim in Hermon et monte modico, dum detestarer et anathematizarem omnem lubricum turpitudinis obscenæ, humilians me, post ferale incendium pulverem me et cinerem sentiens esse, mox benefaciebas cum servo tuo, revelans oculos meos, ut considerarem mirabilia de lege tua. Dabas quoquo fatigato et defecto vel modice interdum prælibare manna illud absconditum. Istud vero tantillum, quod hinc merui prægustare, tale erat et tam immensum, ut facile contemnerem propter ipsum obtinendum plenius et diutius, quidquid mundus novit dulce vel amarum, lene vel asperum. Verum in his rara mihi hora, et parva mora. Rursum ad certamina, rursus ad bella rapiebar. Nusquam vero, sed nec unquam desuit, licet indigno mihi, piissimi Redemptoris miseratione : semper in aure cordis mei erat vox ejus erudiens et consolans me ; semper manus ejus mecum eripiens et corroborans me.

Et hæc quidem ac plurima in hunc modum mente contrita, non modo pro consolatione nostra, sed et pro devotione et humiliatione sua secretius agens de statu suo (quem in episcopatu deflebat immutatum) de his, quæ in vita priore humanitus vel pertulerat aut divinitus percepérat, memorare solebat. Inferebat autem hæc in sui ipsius vehementem supplicationem, quasi Deo pro beneficiis sui congrue non responderet, aut se post largiora Domini sui dona, jam in ætate robusta infirmioribus annis viribus animi imparem exhiberet.

CAPUT IX.

De commendatione ordinis Carthusiensis, et profectu in eodem nostri Hugonis, et qualiter senior ad cu-

(22) Vera hæc esse probant archiepiscopatus et episcopatus eo saeculo collati Carthusianis. Quales sunt, Arelatensis, Lugdunensis, Viennensis, Tarentensis, Gratianopolitanus, Bellicensis, Diensis, Mauraniensis, Sistariensis, et plures alii.

(23) Honorius papa III, anno 1219. Stephano Cantuariensi examen de Vita S. Hugonis commisit : et eundem anno sequenti juxta Raynaldum ad dictos annos, in sanctorum numerum, rectulit. Vivebat igitur his annis adhuc auctor Vitæ, dum ista scripsit, aut ante scriptis inseruit

(24) Nomen hujus viri Dei nec exprimit Surius, nec Dorlandus. At Bzovius ad annum 1200. Ex Dorlando ita

jus obsequium fuerat deputatus, ipsum de suscipiendo ordine sacerdotali tentavit, et ipsum futurum episcopum prænuntiavit. Et sub hoc capitulo comprehenduntur 10 et 11 capitula magna Vitæ.

Erant (22) quidem, ut semper, in domo Carthusiæ tunc temporis quam maxime viri, tam clerici quam laici, miræ sanctitatis et gravitatis, ipsisque summis principibus et Ecclesiarum prelatis admundum reverendi. Nec erat facile quis ferventior et quis perfectior inter illos censeri potuisse dignoscere. Tantus ibi in commandis corporibus rigor, tanta in rigore servabatur discretio, ut medium cum binis tenendo nihil infra vires quis aggredi contentus esset, nihilque, quod virium metas excederet, exercere vellet, sineretur. De ordine si quidem isto in registro (23) papæ, cuius tempore noster Hugo canonicatus est, ita legitur : « Ordo Carthusiensis in eo alias ordines antecedit, quod cupiditati modum posuit. »

Quid vero hic egisse, quantumque profecisse Hugonem putamus, ubi inolitus ei a primævis, ut ita dicatur, mensibus, discendi amor cum libris, cum magistris, cum ingenio præclarissimo, cum otio quam opportuno, tam fraterne et forme continuo juvari et promoveri potuit ? In his dies, in his studiis continuabat et noctes ; nec aliud causabatur profectibus suis novercari et gaudiis, nisi temporis brevitatem, cui mirum in modum legenti semper aut meditanti vel oranti omnis dierum noctiumque prolixitas minori, quam optasset, spatio tendebatur.

In jungitur autem sibi aliquando cura et obsequela cuiusdam monachi senis, magnarum virtutum viri. Hunc tam valetudinarium, et præ ætate ac debilitate suprema cellulæ suæ parietes nusquam excedentem, Hugo in horis regularibus decantandis, vel quibuscumque necessariis suppeditandis, servitor devotus et indefessus, tanquam nutrix alumnum aut mater filium juvabat et mulcebat, nec aliter quam ipsi Domino Iesu Christo in omnibus ei ministrabat. Contigit aliquando tempus sacrorum ordinum ab episcopo loci istius celebrandorum instare annis aliquantis jam in conversatione tali ejus transactis. Hoc sciens (24) vir Dei, Hugonis pariter et institutor (25) et alumnus, cœpit dicere illi, quasi tentans illum : « Ecce, ait, fili, jam in te est, an velis sacerdos fieri : si acquieveris, ad hunc gradum modo promoveberis. » Ad hæc ille, cui jam olim nil dulcius, nil æque dulce erat, quam

scribit : « Hæc dum ageret tempore illo contigit, quo sacri ordines conferri solent, ut sanctus Pater Basilius prior, quasi Hugonem tentans, illi diceret : Ecce, fili, jam interest, an velis sacerdos fieri. Verba quidem sunt Dorlando, exceptis illis, « sanctus Pater Basilius prior, » quorum loco habet Dorlandus, « sanctus ille senior, » subintellige, ut Dorlandus premisit, cuius volente priore, id est Basilio, curam suscepserat Hugo. Distinguendus igitur senior ille a Basilio priore, licet ejus nomen ignoretur.

(25) Institutior, uti arbitror, in spiritualibus, alumnus, dum Hugo illum, ut præmittitur, tanquam nutrix alumnum, aut mater filium in infirmitate juvit et fovit.

sacris deservire ministeriis, quam divinis sacra-
mentis saginari, Jesumque suum, quia sibi dulcissi-
mum, ut inferius plenius decebitur, cordis faucibus
et corporis in hostia liberius contingere salutari,
æstuanti ad auditu desiderio, mox suppliciter et
pure, quod optavit, aperuit. Ait ergo : « Quan-
tum in me est, Pater, nihil sane magis appeto in
vita ista. » Tunc vero senex ad eum : « O quid
dixisti ? o, inquam, quid dixisti ? o miraculum ! o
toties legisti, ad sacerdotium qui non accedit invi-
tus, accedit indignus, et tu modo non invitus, imo
et avidus, ut ipse fateris, accedere non metuis ? »
Ad hanc vocem territus et quasi fulmine tactus tota
corporis strage ad pedes objurgantis prosternitur,
flens ubertim, et veniam præsumptionis tantæ ge-
mebundis vocibus petens. Qui ad modicum velut B
dissimulans anxiantem, cum ad tantam illius de-
votionem et humilitatem totis et ipse visceribus con-
cuteretur, tandem ita leniter et flebiliter alloquitur :
« Surge, inquit, surge. » Quo etiam ad jussum
ejus sedente, hæc spiritu propheticō vir Dei lo-
cutus est : « Ne turberis, inquit, non jam fili, sed
domine mi, ne, inquam, turberis. Scio, et vere scio
quo spiritu et quo affectu locutus sis verba hæc.
Tibi igitur dico, mox quidem sacerdos, ac post,
cum tempus a Deo præscitum advenerit etiam
episcopus eris (26). »

CAPUT X.

*De ipsius in devotione profectu, postquam est sa-
cerdos effectus, et corporalis asperitatis ac ab-
stinentiae rigore.*

Promotus itaque juxta verbum viri Dei ad gra-
dum sacerdotii, quantum crevit ordine, tantum
profecit in sacra devotione. In altaris officio ita
quidem versabatur, ac si visibilem manibus con-
trectaret Dominum Salvatorem. Videbatur astanti-
bus, divina celebrans, opere et veritate ipsum cum
sponsa illud epithalamicum decantare : « Dilectus
meus mihi, et ego illi (Cant. II, 16). » Domabat
corporis membra vigiliis, jejuniis, flagellis, et juxta
morem ordinis usu cilicii et potu aquæ cum arido
pane ; nihil omittebat de austeritate ulla, quam
communis regula vel majorum admittebant exempla.

Peculiaria etiam quam plura supererogare non
desistens, genua flectebat crebrius, corpus totum
sternebat in terram, jacensque pronus cum Moyse
et Aaron, cum Josue et Daniele, divinam exorabat

(26) Lincolniensis videlicet factus an. 1185 aut se-
quenti.

(27) Igitur jam Hugonis ætate moderatus erat rigor
primo um Patrum, qui singulis totius anni hebdonadiis ita
jejunare consueverant, non ex præcepto, sed pro arbitrio.
Unde Guigo quintus Carthusiæ prior in consuetudinibus a
se editis hæc habet : « Secunda, quarta, sextaque feria,
pane et aqua et sale, si cui placet, contenti sumus. »

(28) De insertis huic capiti nulla fit mentio apud Surium
in Vita S. Hugonis, sed neque in Vita S. Petri apud Bol-
landi socios.

(29) Archiepiscopatu præfuit Petrus annis triginta tri-

A clementiam quatenus a populo suo furorem suum
averteret, et propitiationem acceleraret. In omni
Quadragesimæ (27) septimana tres ferias in aqua et
solius panis edulio, nullo penitus condimento
adhibito, nisi forte salis adhiberetur prælibatio,
transigere consuevit ; in ultima vero hebdomada
Sabbati adjiciebatur observantia in simili diæta.
Nunquam infirmitas, aut debilitas seu casus alius,
ante sumptum episcopatum, alio cibo vel potu istud
quadratum compulit eum aliquatenus relevare.

Abstinientiae vero huic ascribebant medici in
ætate progressibili stomachi illius nimiam infrigida-
tionem ; unde plures interdum perferebat dolores et
juges pene molestias. Hanc quoque designabant
causam, qua virtus in eo appetitiva, virtute di-
gestiva potentior, corpulentiorem eum jam quin-
quagenarium faciebat, quam fuerat pridem ado-
lescens.

CAPUT XI.

*Qualiter Petri archiepiscopi Tarentasiensis obsequio
deputatus, tam in Scripturarum perscrutatione,
quam in omnibus, quæ poterant reverentia congrua,
aut animo grata esse, devotissime ministrabat,
ab ipso quotidie recipiens benedictionem,
absolutionem et instructionem salubrem.*

Per (28) idem tempus vir sanctissimus, Tarenta-
siensis (29) archipræsul Petrus, Cisterciensis mona-
chus, Carthusiam sæpius adire (30) solebat, ibique ;
in cella solitaria infra sanctorum illorum habitacula
commanebat. Hujus itidem Hugo mancipatur obse-
quio, servitio delegatur. Si lectio recitari, si quælibet
sententia in tanto librorum pelago inquiri petebatur
et inveniri, ad hæc Hugo promptus erat : ad manum
ei omnis quæ posceretur scriptura fuit. Si de Ve-
teris, et si de Novi Instrumenti paginis, sermo erat,
si gesta sanctorum, si tractatus doctorum inquisitio-
nem movebant, Hugonis solertia nihil latebat. Cum
sanctus ille loqueretur, hic auditor erat mansuetus
et docilis ; cum loqui juberetur, pronuntiator acutus,
et mirum in modum eloquio efficax erat et sua-
vis. Obsequebatur quidem in cunctis gratiose, quæ
sancti poterant aut reverentia congrua, aut animo
grata esse. Alluebat frequenter pedes ejus, et oscu-
labatur osculo cordis sui eos, qui osculo oris sui
non sinebantur.

Hæc autem et alia Hugo jam episcopus referre
auditus est de suo quondam archiepiscopo, jam re-
gnante (31) in celo. De quo etiam hæc memorabat,

bus, anno 1141 factus archiepiscopus, et anno 1174, die
14 Septembris, mortuus, uti refert Pagius tomo IV in
erit. ad Baronium, p. 644 contra Henschenium, qui con-
tendit illum obiisse anno 1173, die 8 Maii, in ejus Vita.

(30) Non dubium, quin hausto erga Carthusianos a suis
parentibus singulari affectu. De his etenim in Vita illius
hæc habent : « Religiosos non modo suscipere, sed ex-
petere satagebant, maxime vero Carthusiensi et Bo-
nævallensi, in quibus maxime complacebant, congrua
ferre cibaria et salutis consilia ab eisdem, non modo sibi
secunda, sed pluribus communicanda reserue, » etc.

(31) Ilio videlicet tempore, quo auctor ista scribebat

quod post strati sui ingressum, ut fatigata diurno A labore quiete nocturna membra relevaret, dum hunc Hugo in lecto componeret et vestibus operiret, quotidie hanc orationem eum proferre audiebat : « Præsta, quæsumus, Domine, ut de perceptis muneribus gratias exhibentes, beneficia potiora sumamus. » Quotidie vero et benedictione potenti ministrum suum Hugonem muniebat, et auctoritate pontificali a peccatis omnibus absolvebat, ac monitis spirituibus instruebat. Nihil denique utilium subtrahebat, sed omne consilium Dei, quod sciret ei profuturum, et pluribus per eum, illi sollicite manifestabat.

CAPUT XII.

Qualiter domus Carthusiæ procurator effectus, ipsam tam spiritualiter quam temporaliter strenue gubernabat, omnibus se reddens merito commendatum.

Post hæc, cum jam Hugo in quietis suæ nidulo per bina (32) circiter lustra moratus, et mundo plene mortuus, plumis undique et pennis fultus solidissimus, ad volatum esset aptissimus, procreationem totius domus ei, quantum licuit, renitenti, prior suus delegavit. Regebat (33) ergo industrie commissam sibi familiam, fratres sollicite instruebat, et juxta illud de sancto Honorato Arelatense dictum, quod frequenter in ore habebat, multumque laudabat : « Torpentes semper excutiens a desidia, ferventes spiritu cogebat ad requiem. »

Dominus autem benedixit domui, valde exuberare eam faciens in omnibus bonis. Quis ab Hugone consilio etiam in temporalibus destitutus, non consilium retulit necessitatibus suis profuturum, sapientibus quoque hujus sæculi admirandum ? Quem vero in temporalibus eruditivit, quem mox ad perpetua non incendit ? In capitulo monachis inaudita, fratribus et sacerdotibus, qui forte advenissent, loquebatur verbum Dei ; pauperes recreabat, ut licebat præ rigore ordinis, diurnis etiam subsidiis. Iстos vero, cum rebus nequivit, consolabatur sermonibus, adimplens illud viri sapientis : « Ecce, inquit, verbum bonum super datum optimum (*Ecli. xviii, 17.*) ». Omnes interea Hugonem loquebantur, sive prior, sive monachus, sive conversus, gratiam attollebant collatam Hugoni. Dives Hugonem laudibus efferebat ; egenus Domino precibus Hugonem commendabat, et coegenis commendandum supplicabat. Istud vero ille votum dicebat, tanquam et frivolum contemnebat.

(32) Ex hoc loco patet, Hugonem an. 1163 aut circiter ad Carthusiam venisse. Bina etenim lustra circiter in cella implevit, an 1173 quo Basilius obiit Carthusiæ prior, et Hugo a Guigone novo priore in procuratorem assumitur. Vide tamen, quæ de lustris infra ad lib. v, c. 20, not. 306, observavi.

(33) Annis saltem quatuor, antequam mitteretur in Angliam.

(34) Insigne de B. Basilio ex relatione S. Hugonis ab auctore nostro depromptum testimonium cui consonat quod ab auctore Vitæ S. Anthelmi Basilius dicatur « mira sanctitatis et devotione vir. » De quo proinde Sauseius in

CAPUT XIII.

Detentatione illius alia ab illa de qua supra, capitulo octavo, et qualiter ab ipsa per illum sanctum quondam priorem Carthusiæ Basilium, quem suum nutritorem vocavit, exstitit liberatus. Et inseritur hæc tentatio in magna Vita libro secundo.

Tanta vero ei carnis tentatio subito exorta est, tamque continue, tamque importune in eum debacchata est, ut mallet gehennalibus interim tradi poenis, quam tantis urgeri flammis. Tam ingens pugna, tam forte certamen fuit, ut solius divinæ non dubitetur virtutis fuisse, quod humanitus non cessisset ; sed viriliter resistendo triumphum reportavit. Ad plenum autem hujus modum congressus nemo referre posset, quibus lacrymis, quantis gemitibus, quam crebra confessione, quam aspera flagellatione, vel divinum expetierit adjutorium, vel cor contriverit, vel corpus proprium cruciaverit. Diei vero cujusdam diluculo visitavit eum hoc ordine oriens ex alto Sol justitiæ, mittens angelum suum, et eripiens eum de potestate tenebrarum harum.

Egerat noctem illam in tenebris, sic ipse insomnis pene totam. Demum quidem athletæ fortissimo, pro strato nec superato, non victo sed fatigato, tenuis obrepigit sopor. Continuo velut in excessu positus vidit virum (34) Dei, qui eum suscepérat ad ordinem, illum sanctum quondam priorem Carthusiæ Basilium, vultu et amictu angelico radiantem astisset sibi, sequæ sic voce blanda compellantem : « Quid, inquit, tibi est, fili charissime ? Surge, et velle tuum fiduciâliter enarrâ. » Ille vero ad eum ait : « O pater bone, et nutritor meus piissime, affligit me usque ad mortem lex peccati et mortis, quæ est in membris meis ; et nisi more solito auxilieris mihi, en morietur puer tuus. » Vix dictum compleverat, et sanctus sic paucis : « Bene, inquit, auxiliabor tibi. » Moxque patesfacti novacula, quam manu videbatur tenere, visceribus ejus quasi strumam igneam inde visus est exsecuisse, et longius extra cellam projecisse, dataque benedictione medicus recessit. Æger sanatus et sibi redditus somno fugiente resedit ; lœtusque supra modum de ostensa sibi claritate nutritii sui, quante aliquot (35) annos migraverat ad Dominum, omnimodo in corde et in carne se reperit immutatum.

Horum summam cum ab ipsis ore Hugonis, secretius mecum loquentis, pluries acceperim, in extrema demum ægritudine planius et diligentius totius eventus ordinem, sicut eum modo digessi, mihi enarravit. Quærenti vero utrum aliquem postea hujus senserit in carne sua motum : « Revera, inquit, quod aliquem senserim, non nego, sed simplicissimum,

Martyrologii Gallicani supplemento, p. 1123, ita scribit : « Pridie Nonas Junii in Carthusia majori depositio sancti Basillii conf. ejusdem ordinis generalis : cuius sacræ institutionibus et exemplis idem ordo mirifice floruit. » Et idem iterum ibidem, fol. 1134. « Apud Gratianopolis memoria beati Basillii, octavi generalis Carthusiæ, ibidem defuncti pridie Nonas Junii. » Meminerunt ejusdem inter præmissos ad diem 4 et 14 mensis Junii clar. Bollandiani.

(35) Non ante paucos dies, uti Surius habet. A morte enim Basillii ad hanc usque tentationem, distinctam ab illa, cuius fit cap. 8, mentio, quatuor saltem effuxerant anni.

et quem non minus contemnere quam comprimere A Verum quæ ab ore illius de curatione ejus audivi, .
esset facillimum. Hæc idcirco dixerim, quia aliter de his alium quemdam (36) scripsisse accepi, asseren-
tem videlicet, quod per beatam virginem, Domi-
nam nostram, Dei Genitricem sibi apparentem vi-
situs, eunuchizatus et ira curatus fuerit, quod nul-
lam deinceps carnis titillationem sit omnino expertus.

verissime expressi. »

Jam vero de Hugonis nostri de Burgundia (37) in
Angliam translatione et gestis ejusdem sequentibus
tractaturi, finem imponentes præcedenti libello,
alium advertamus.

Explicit liber primus.

PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

Cum Lincolnensis Ecclesiæ præsulatum annis
jam Hugo (38) bis senis, et diebus quinquaginta
tribus religiosissime administrasset, placuit sancti-
tati suæ parvitatem meam de vitæ (39) claustralی
dulcedine in sollicitudinem suarum qualemque
solatium assumere, suoque inseparabiliter lateri
sociare. A quo tempore annos tres et dies quinque,
quam diu scilicet in corpore postea vixit, ab ejus
nunquam, nisi per unam solam noctem, absui
comitatu, die semper ac nocte adhærens ei et
ministrans sibi ipsi. Hujus igitur spatio temporis
omnia fere, quæ de eo libellus præsens continebit,
aut propriis vidi oculis, a sanctis ipsius labiis au-
divi.

Causam, qua in nostrum (40) venit orbem, tum
ab eo, tum et ab aliis, qui hujus adventus sui pro-

B curatores exstiterunt, accepi : similiter et modum
quo dilecta sua Carthusia discessit, quo domum
Withamensem a fundamentis construendam dispo-
suit, instituit, et viris optimis adimplevit, ac post
hæc ad episcopatum accessit. De his, quæ in epi-
scopatu gessit, antequam ei adhærere oepissem, de
industria prætero innumera, certissime comperta,
notitia cunctorum dignissima. Quia enim plurima
ex his quosdam me longe (41) doctiores litteris
mandasse accepi, superfluum imo et præsumptuo-
sum esse judicavi, ab aliis congruentius exposita,
insipidiori eloquio replicare. Ad ea vero seriatim
referenda, quorum istos notitiam minus ad
liquidum credimus assecutos, calamum pariter
intendentes et animum, tale invocato Spiritus san-
cti adjutorio sumamus exordium.

Explicit Prologus.

LIBER SECUNDUS.

CAPITULUM PRIMUM.

*Qualiter pro domo Carthusiensis ordinis, in An-
glia apud Withamiam construenda, mittitur ad
quærendum Hugonem.*

Contigit eo tempore ad reges Angelorum Henrici

C secundi notitiam virtutum nostri Hugonis famam tali
occasione pervenisse. Quadam de rege (42) in trans-
marinis agente, venit ad eum vir quidam nobilis
de partibus (43) Northmanniæ. Rex vero de ordine
Carthusiensium inter alia mutuae sermocinationis

(36) Quis ita scripserit, adhuc latet. Giraldus Cambrensis apud Warthonum part. II, pag. 432 : « Viri quidem Angelici, at sine nomine, meminit, sed nihil de Dei Genitrice habet. Qui si aliqualiter cum hic dictis discordat, major adhibenda fides est auctori, qui relata a S. Hugone in extremis hascit. »

(37) Subaudi : de Burgundia late sumpta, et prout Delphinatus sub ea comprehenditur.

(38) Initio calculo annorum et dierum, qui in prologo indicantur, recte Surius in Vita scribit : « Tenuit cathe- D dram episcopalem annis quindecim et quinquaginta octo diebus. » Quod si ita Hugo consecrari debuit in episcopum in festo S. Matthæi apostoli anno 1183 non sequenti, in quem passim omnes, Rogerium secuti, consecrationem ieiuniant. Sed de hoc in dissertatione operi huic præmissa plenius agitur.

(39) Satis innuit his verbis auctor se monachum fuisse, et idem confirmat alii in locis, presertim lib. V, c. 23, ubi post illa : « Hæc ipsi, qui scripsit ista, locutus est, » addit post pauca : « Sub testimonio prius ejusdem, cum quo loquebatur monachi et presbyteri sui. »

(40) Ex Carthusia majori in Angliam, quam dum nos- trum vocat orbem, indicat se Anglium fuisse natione. Mo- nachum vero fuisse Cantuariensem colligi videtur ex lib. V, c. 22.

(41) Scripsisse de S. Hugone Giraldum Cambrensem, Rogerium et Parisium lego. Horum primus evulgatus est a Warthono in Anglia sacra, sed non adeo multa refert de sancto. Alter allegatur a variis et de sancto videtur scrip- sisce incidenter. Tertius plura mutuvata ex Rogerio, et nostro auctore est junior. An alii vero eo ævo de Hugone scripserint, ignoro. Vide, quæ observata sunt ab alio ad lib. III, cap. 6, nota 96.

(42) « Mense Augusto (inquit Trivettus ad annum 1177 in Chronico a Luca, Acherio, tom. III, Spicil. edito) Henricus Angelorum rex senior cum Galfrido filio duce Britanno- rum in Northmanniam transfretavit. » Baronius ad hunc annum addit adhuc fuisse ibidem regem XI Kal. Octobr.

(43) Anno igitur 1177 creditur vir ille nobilis coram rege in laudem Hugonis excurrisse, et circa finem hujus aut initium sequentis Hugo per legatos petitus in priorem.

verba pleraque ab eodem inquirere cœpit. Nam (44) A dudum sanctæ illius conversationis fama præventus, asciverat de domo præfata quosdam fratres, quibus et ex locis, quam ipsi elegerant, in Anglia contulerat villam, scilicet Withamiam (45) appellatam, in Bathoniensi territorio sitam, cum terris silvis, cum pascuis et vinariis, nec non et aliis fundandæ illius ordinis domui necessariis. Qui vero prædictis fratribus prior fuerat designatus (46), ad breve vix tempus in Anglia degere acquievit. Vacationi namque et quieti solitudinis assuefactus, negotium sollicitudinis tantæ constructioni debitum mente delicata non serebat. Tædebat eum, imo et socios ejus pene cunctos, ritus gentis alienigenæ, diætæ insolitæ, et cæterorum quæ moribus advenarum et votis in solo peregrino de facili parturunt offensionem. Nam et provincialium nonnullis formidolosus eorum videbatur esse in suos fines accessus, frustra scilicet illis metuentibus sibi, ne illi propriis minus contenti limitibus, eorum occupandi jugeribus inharent. Quem indigenarum adversum se viri innocentes motu pullulare sentientes, priorem suum ad domum redire permiserunt, quatenus communicato cum viris sanctis consilio, vel animæquior ipse rediret, vel alium loco suo ad hoc magis sufficientem destinari obtineret. Rediit ergo, et loco ejus alias mittitur, qui tædio simili affectus, morte beata finem laborum et vita initium citius accepit. Reliqui inter ista fratres variis perturbationum procellis unanimiter fluctuabant. Rex ipse angebatur medullitus ad hæc. Cœpit namque imaginari jam et pertimere futuri notam ruboris, qua inurendum se neverat apud magnates multarum in circuitu nationum, si cœpta adeo salubria, adeo cunctis extensis gentibus favorabilia, nequivisset consummare.

A viro igitur memorato super his tale recepit consilium : ab his, inquit, domine mi rex, fluctibus unico vos et efficacissimo liberare potestis consilio. Est in domo Carthusiæ quidam monachus, natalibus quidem clarus, sed morum strenuitate longe præclarior, nomine Hugo de Avalim. Hic omni virtutum gratia decoratus, ita est omnibus qui eum neverunt acceptus et gratiosus, ut aspectu solo omnium in se rapiat affectus. Qui vero etiam ab ore ejus verbum audire merentur, tanquam divinum se vel angelicum gaudent oraculum percepisse. Hunc si novella in D

(44) Anno, ut videtur, 1173 rex enim Henricus juxta Pagium in criticis ad initium mensis Julii anno 1174 visitavit tumbam divi Thomæ : et illa visitata, juxta Trivatum in Chronicō, reddit in Northmanniam. Post Pascha vero anni 1175 : Rex senior (verba sunt Trivetti) et filius ejus rex junior, in Angliam transfretavit. *

(45) Vel, ut in Monastico Anglicano legitur, in agro Somersetensi.

(46) Dum prior primis in Witham ex Anglia rediit in Carthusiam, et alter inde illuc missus citius obiit, facile triennium abiit, antequam Hugo Withamiam mitteretur prior tertius.

(47) Baronio teste, Reginaldus anno 1173 designatus episcopus, consecratur anno sequenti a S. Petro Tarentensi, ut resert Henschenius in prælim. ad ejus Vitam.

A partibus adhuc nostris sanctissimi ordinis hujus plantatio cultorem habere meruerit atque rectorem, videbitis eam latissime ad omnem subito gratiam fructificando proficere. Tota insuper Ecclesia, ut certus sum, Anglicana illius purissimæ religionis et religiosissimæ puritatis nitore venustius decorabitur. Cæterum hunc sui de facili non emittent de domo sua. Ipse quoque nonnisi coactus et invitus, alterius habitationis adibit sedem. Favorabili proinde ac strenua opus est legatione : operosa etiam precum ambitione nitendum, quatenus, hoc solo quantocius impetrato, et vester de cætero animus a sollicitudinis hujus molestiis relevetur, et hæc sublimis religio ad gloriam excellentiæ vestrae insignius propagetur. Invenietis enim in uno isto homine cum cæterarum virtutum cumulo, quidquid longanimitatis et dulcedinis, quidquid magnanimitatis et mansuetudinis in aliquo mortalium poterit reperiri. Nulli hujus esse ingrata vicinitas aut cohabitatio valet ; nullus hunc vitabit, ut alienigenam ; nullus non ut civem, nullus non ut domesticum, ut fratrem, ut amicum intimum, illum respiciet. Nam et ipse omne humanum genus nou aliter quam propria attendit viscera, universos homines amplectitur et fovet ulnis et gremio unicæ charitatis.

B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Hæc et in hunc modum plurima ipse dixerat. Dicenti quoque rex multum applaudens et gratias agens, dirigit quam celerrime cum litteris regis ad domum sanctam Carthusiæ venerabiles legatos, dominum videlicet Reginaldum (47) Bathoniensem episcopum, cognominatum Lumbrach, et cum eo viro quoquidam strenuos et industrios.

CAPUT II.

Qualiter nuntii ad Carthusiam venientes super petitione sua invenerunt fratres dissentientes, et qualis erat sententia ipsius de ipsa exaudienda, et hoc est Cap. 3, in serie magnæ Vitæ.

Venientes autem regis legati ad Carthusiam, asumpto secum venerabili (48) Gratianopolitano episcopo, ipsius loci diocesano, litteras Domini sui priori et fratribus præsentatas persuasoriis verbis suppliciter et strenue prosequuntur. Omnibus vero ad primum contristatis auditum, prior quam maxime conturbatur, procrastinatur eorum responsio, conscientiæ et vota super negotio tali discutiuntur inter-

Qui cum anno 1178 missus fuerit legatus adversus hæreticos Tolosanos, et anno sequenti interfuerit concilio Lateranensi, non obscure colligitur, illum circa finem an. 1177 missum fuisse ad Carthusiam pro postulando in priorem Hugone.

(48) Praerat eo tempore episcopatu Joannes ex dominorum de Sassenage propagine ortus, ex Carthusiano episcopus. De quo in serie episcoporum ex ordine assumptionis ita scribitur : « D. Joannes ex Carthusiano episcopus Gratianopolitanus, optimis moribus domi forisque spectatus, ab anno 1165 usque ad Kalend. Junii, qua die celos anno 1194 addit. » Abbas Morotius de illius obitu, quem ad annos plures differt, hæc scribit : « Subinde æstatibus suis expletis, placidissima vitæ clausula, sese ad æternitatem composuit. »

rim singulorum. Prior primus petitioni penitus con- A tradicit, et fratrum in diversa variatur sententia. Huius talem virum, et universitati ordinis (49) adeo pro- futurum, in tam remota loca dirigi nullatenus opor- tere dicebant. Alii, quorum unus dominus (50) Bovo fuit (quem postea priorem Withamiae haec saepius referentem audivimus) a Deo exiisse verbum regis asserebant, nec tutum contradicere esse plurimis rationibus edocebant. « Vos, inquit Bovo, nescitis quidquam, nec cogitatis, quia superna dispositio facit haec omnia ut ordinis hujus sanctitas per virum sanctum usque in supremos mundi limites splendi- dius elucescat. Sed neque putetis illum diu sub mo- dio latebrarum nostrarum posse cohiberi. Credite meae parvitati, inter praecipua Ecclesiae sanctae lu- minaria ipsum in brevi audietis super candelabrum B ecclesiastici regiminis sublimari. Dudum enim mihi virtutibus Hugo episcopus (51) potius visus est, quam monachus extitisse. »

Postulatus demum Hugo super haec suam pro- ferre sententiam, et suam aperire voluntatem, ita citius ait : « Voluntati meae super statu meo nihil penitus reservare jam pridem edocutus fui. Quid au- tem de his vere sentiam, libere exponam. In medio vestrae sanctitatis tandem conversatus, monitis et exemplis vestris in tantum adjutus, nunquam vel per unum diem animam meam custodire scivi. Unde miror, quomodo in sapientis alicujus animum ascen- deret, quod ad aliorum regendas animas per me ipsum mitti longius debuissem. Qualiter vero novam domum instituere sufficerem, qui antiquorum insti- tuta servare nequivi ? Puerilia sunt ista quae audio, nec deliberationis tantum spatio, salvo reverentiæ vestrae beneplacito, aliquatenus digna. Omissis igitur de cætero talibus cura et negotiis arduum sit, nec patiens dilationis, vestraque intersit solerter provi- dere, ne regis illius ceperit ad periculum animarum ac ordinis sancti dedecus protelentur diutius imper- fecta. E vobis, aut ex cæteris domibus vestris, vi- rum quempiam ad hoc opus idoneum eligite, et cum istis mitte. Viris autem istis, tanquam sapientibus, et vos sapienter respondete, velle vos eorum votum melius, quam ipsi postulant, adimplere, assignantes eis, non quem, utpote decepti, sed qualem, ut religiosi et discreti, querunt. Non expedit enim de- ceptos in persona postulati inconsultius exaudiri, quia decipi in qualitate personæ nec ipsi volunt. Sic D

(49) Ex his colligitur, quod Guigo, tunc prior Carthusie, qui meditabatur, ut et paulo post fecit, resignare prioratu, voluerit illum una cum generalatu in nostrum Hugo- nem transferre. Unde nec mirum, si legatorum petitioni, quantum potuit, restiterit, nec, nisi coactus, eum a se di- miserit.

(50) Hic est ille Bovo, qui Hugoni in prioratu Withamensis Carthusie successit : et cui Guigo exprior Carthusie. « Tractatum de quadripartito cellæ exercitio, » a Chif- flectio S. J. editum, inscriptissime creditur.

(51) Esse iterata de futuro Hugonis episcopatu prædic- tio. Prima lib. i, c. 9, facta a sene, præ ætate parietes cellæ suæ nusquam deserente; altera a Bovone, qui ali- quot post annos e cella in Angliam transiit, ibidemque

A denique in sua petitione exaudiantur, ut gaudeant se utilius, quam petierunt, exauditos. »

CAPUT III.

Qualiter demum obtentum est, ut adiret Angliam Hugo ad regem veniens, et qualiter Withamiam cum honore deductus sit.

Licet autem haec quæ præmissa sunt, seu et alia pro sui excusatione instantius Hugo prosequeretur, interna tamen dispositione cuncta suaviter moderantis sapientiae Dei, nullatenus potuit nutus sui effectu privari. Sed nec prioris quidem patrocinium, Hugo- nem retinere cupientis, ei contra dispositarum a Deo rerum ordinem poterat suffragari. Utriusque vero contradictio, et prioris videlicet et Hugonis, dum nescienter nititur refragari, compellitur necessario famulari operanti invisibiliter majestati. Nam, quo pertinacius prior resistebat, et quo instantius Hugo se ad hoc insufficientem asserebat, eo vehementius episcopi præsentes cum suis consiliatoribus, junctis tandem sibi quibusdam fratrum de conventu natu majoribus, ut fieret, quod rex tantus petierat, perurgebant. Quid plura ? Fratrum tandem universitas cum precibus, tum et rationibus eorum qui adven- ent victa potentibus cedit.

Hugo vero assentire flagitatus a cunctis, in priorem cum aliud non posset, transfundii sententiam. Scie- bat enim id sibi ab illo qui eum ut animam suam diligenter, et a se nullatenus elongari optaret, vix aut nunquam injungi posse. Quem monitis episcopi sui, cunctorum etiam gemebundis precibus, qui aderant, interpellatum sic dicunt eis qui intererant respon- disse : « Vivit Dominus ! nunquam iste sermo egreditur ex ore meo, quo jubeam Hugonem meam se- necutem (52) descrere suaque dulcissima et per- necessaria præsentia Carthusiam viduare. » Qui ni- mia importunitate universorum tandem obrutus, et quid faceret prorsus non inveniens, conversus ad Dominum Gratianopolitanum ait : « Jam quidem ratum est quod de me dixi : Hugonem a me vox mea aut mens mea nunquam removebit. Tu jam videris, tu episcopus noster es, tu pater (53) et frater noster : si ei hoc injungas, si præcipias, ego non contradico, non resisto. » Nec plura locutus jam vocem fetu- terrumpente, lacrymis indulgebat, quibus mentis an- xiæ lenire dolorem.

Videres jam per ora cunctorum rivos fluere lacry-

Hugoni in prioratu successit, et ad annum usque 1200 eidem præfuit.

(52) Senio igitur gravabatur, qui tunc prior erat Car- thusie, non Basilius, ut refert Dorlandus, utpote quatuor aut quinque ab hinc annis mortuus, nec Jancelinus, hoc tempore adhuc vegetus, qui tringita tribus annis post Hugonem obiit. Sed Guigo prior mediis inter istum et hunc, homo omnino senex, et bis, ut videtur, prior Carthusie, nec distinguendus ab Hugone, qui regimine S. Anthelmum præcessit.

(53) Pater, qua episcopus diœcesanus, frater, qua com- professus, tunc factus (inquit Morotius) « quando præfec- tura monasterii S. Roberti abiens, secretiores latebras inter Carthusienses conquisivit. »

marum. Episcopus et ipse, ut erat piissimus, monachus valde honestus et mansuetus, compellentibus omnibus, ut promissa sibi a priore in Hugonem ute-retur potestate, ita primum universos alloquitur : « Quia vobis, fratres charissimi, quos non minus conversatione quam professione Christianæ perfectionis apicem *conceduisse* manifestum est, nos desides et a culmine *vestra* sanctitatis longe inferiores, non necesse est ostendere quid in his, quæ Dei sunt, agere debeatis, aut etiam monere quatenus vobis melius cognita, strenue compleatis, qui in omni vita vestra non quæ vestra sunt, sed quæ Jesu Christi, vos querere comprobatis. Hoc unum ad memoriam vobis, Domine prior, sed et *vestræ*, fratres, universitati revocandum putavi, quod vobis ante oculos ponatur, qualiter in casu simillimo se habuerunt praedecessores vestri. » Cum enim ad instantiam sancti Cenomanensis tunc episcopi Bertiramini (54) in occiduas Galliarum partes sanctissimus Benedictus dilectum et sanctum discipulum suum Maurum fundandæ gratia religionis monasticæ destinaret, similem ibi luctum et luctus causam non dissimilem, legitim exortum. Quem suum pariter et fratum dolorem ea sanctus Dei ratione compescuit, ut ostenderet servos Dei nullatenus contristari super his, quæ velle neverint Dominum suum. Ubi et verbum intulit memoria dignissimum : « Ne forte, ait, hac ipsa nostra tristitia Deo, quod absit ! inveniamur contraire. Sed te, et Hugo, frater charissime, in hoc quoque imitari eum convenient, quem sequi semper dulce habuisti, unigenitum Filium summi Patris, qui de altissimo suæ divinitatis pro multorum salute ad publicum dignatus est exire humanae conversationis. Et tu igitur peregrinari ad modicum a tuis charissimis, postposito interim quietis adeo dilectaæ silentio, pro eo ne cuncteris, in præsentis vitæ exsilio, ut ei perenniter postmodum socieris in beatitudinis suæ regno. Hoc ego, licet indignus, vice ipsius in remissionem peccatorum tuorum, ob compensationem etiam æternorum præmiorum, tibi injungo, et in vi obedientiæ firmiter præcipio. Perge itaque sospes et felix cum venerabilibus viris istis, qui te vocare venerunt, curamque suscipe domus Withamie in Anglia, favente Domino, construendæ; præsis quoque constanter, et pro sis instanter loco et fratribus ibi congregatis, in nomine Domini, et congregandis. »

Hanc Hugo diffinitionem aliquandiu pedibus se pontificis advolvendo irritare nitens, nec quidquam proficiens, cessit postremo ; seseque orationibus omnium præsentium commendans, fratribus in oscu-

(54) Alias Bertrichramum, Bertrammum, etc., de quo, et facto hic narrato vide Mabillonum, tomo I Annalium Benedict., p. 107, et Bollandum in Vita S. Mauri abbatis.

(55) Quorum unus et præcipuus Reginaldus Bathoniensis, qui cum anno 1173 contra Tolosanos egerit, et anno sequenti concilio Lateranensi interfuerit, uti jam ante monui, vix dubium, quin circa finem an. 1177 una cum Hugone ad regem venerit.

(56) *Ham*, scilicet Anglosaxonibus idem est, quod Ger-

Alo pacis valefaciens, cum illis legatis (55) prefectus est, ad regem venit, tandemque cum favore maximo ab ipso dimissus, et Withamiam cum honore deductus, tanquam angelus Domini a paucis fratribus, qui tunc ibi erant, in priorem suscipitur cum gaudio ineffabili.

CAPUT IV.

Qualiter statu, quem invenit apud Withamiam, visitato, ad regem reversus, fecerit villæ de Witham habitatoribus, inde discessuris, largissime provideri.

Invenit autem fratres, velut alter Joseph in Do-thaim, quod interpretatur *defectus*. Consistebant equidem in silva haud procul a regia tunc villa voca-bulo Witham, quæ futurorum quodam præsagio tale nomen creditur sortita. Dicitur namque Latine *mansiō*, sive *habitatio* (56) sensus, quod excellenter per adventum viri hujus, Christiani philosophi, locus iste effici meruit in re, attractis undique ad odorem notitiae suæ viris sensatis, in omni verbo et in omni sensu præstantissimis. Qui manentes ibidem et habitantes corpore, ad illam æternam patriam, cuius perfectis jam sensibus gaudia prægustant, cogitatione et aviditate inhiare non cessant.

Quos autem invenit fratres, habebant hi (57) cel-lulas ex asseribus contextas, vallo pere exiguo et palis circumseptas. In his utcunque usque ad tempus cor-rectionis se recipientes, omnibus, ut breviter dic-tur, aut pene omnibus necessariis ac debitis ordini suo adminiculis erant carentes. Neque etiam diffini-tum erat usque adhuc, ubi major, ubi minor ecclesia, monachorum cellæ, et claustrum cum fratrū domunculis et hospitum diversoriis aptius construi-debussent. Villam supradictam, eorum jam ditioni cessuram, habitatores pristini adhuc incolebant, et needum provisum eis fuerat, ut sedes suas sine mur-mure, sine sui læsione, novis vellent aut possent successoribus cedere.

His et aliis de situ, de qualitate loci, nec non et de cæteris, quæ necessitas ordinis flagitabat loco convenire, vel utilitati ibidem conversantium inser-vire, diligenter solertia perspectis ac sigillatim præ-notatis, Hugo noster (inter eos ita conditum fuerat) ad regem citius repedavit. Cumque de singulis quod sibi videbatur exposuisset, rex in omnibus pruden-tiam illius et modestiam admiratus, quæcumque ille disposuit, et ille approbavit, et quæ postulavit liben-ter indulxit. Ac primo quidem universos convocari fecit prædiorum vel rerum quarumlibet possessores, quos loco cedere oportebat, ne quolibet strepit aut

manis *Haim*, *Himat* id est, *mansiō patria*. *Wit*, idem quod *Witz*, sensus.

(57) Cellulæ ex asseribus, ecclesia nondum designata, claustrum nec inchoatum, plures ad regem accessus, et alia, quæ hoc et sequenti capite referuntur, et tandem completa sub Hugone ædificia, septem aut octo facile annos requirebant, ut perficerentur. Quod ideo dictum volo, ne Hugonem serius anno 1178 in Angliam venisse quis existimet.

frequentiæ cujuscunque accessu, solitudinis suæ alta A silentia interrumpi, aut saltem interpellari, vel interpolari vel modice potuissent. Quibus ex parte regis optio data est in communi, ut e duobus quod unusquisque maluisset eligeret. Agros scilicet et habitandi loca conditione pari, ut apud Withamiam fuerant sortiti, aut in regiis, ubi elegissent, maneriis reciperen; aut pristinæ servitutis jugo absoluti, quas vellent, regiones libere ad incolendas adirent.

Tunc aliis terras, aliis potentibus libertatem, Hugo juris benigni æmulator tenacissimus regi ait : « Jam, domine, hoc etiam provideri necesse est, ut pro dominibus vel quibuscumque in culturas et varias structuras sumptibus aut sudoribus istorum compensatio pecuniarum tribuatur, quatenus in nullo detrimentum per nos sustinentibus, lætis læti, et benevolis succedamus grati. » Ad hoc in primis, cum velut difficilem si exhiberet rex, ille in bonitate præcipuus et in interventu strenuus adjecit, dicens : « Revera, inquit, domine mi, nisi usque ad obolum novissimum super omnibus satisfactum fuerit prius hominibus istis, locus idem non poterit conferri nobis. » Ita vero mercem sibi, ut putabat, in nullo profuturam emere rex compulsus, in tuguria videlicet vetustissima, tigna cariosa, ac parietina semiruta multum effudit æs pro brevi commodo.

Verum negotiator iste bonus, tantillo non contentus lucro, nisi justitiam servasse potius, quam fecisse misericordiam sibi videretur, ita regi ore faceto rursus infit : « Eia, domine mi rex, ecce in terra tua propria divitem te dominibus numerosis advena ipse et egenus feci. » Ad hæc subridens rex : « Sic, inquit, ditescere, ego non cupiebam : divitiae istæ jam pene egenum me fecerunt. Sed nec scio cui sint usui opes istæ ? » Tunc Hugo hoc modo elicita per ejus responsum occasione proferendi quod intendebat : « En bene, inquit, ut video, parvipendit commerceum istud. Fiat igitur quod vestram deceat magnitudinem, et mihi non habenti ubi caput reclinem dentur istæ ædes. » Stupens ad hanc postulationem rex, et postulantem cum admiratione intuitus : « O te, inquit, dominum mirabilem ! Num putas, quod novas domus vobis nequeamus construere ? Dicito tamen quid tu inde faceres ? » Et ille : « Non decet, inquit, regalem amplitudinem de quibusque minimis interrogare. Hæc prima est petitio mea ad te, et, cum sit modica, cur moram patior in exaudiendo ? » Tunc rex alludens (libenter enim ingenium viri, ut erat prudentissimus, longa concertatione verborum explorabat) : « O, inquit, hominem in solo peregrino pene jam violentum ! iste, si viribus niteretur, quid ageret, qui verbis ita extorquet ? ne vero nobis duriora inferuntur ab eo, fiat quod exigit. » Tunc ille concessas sibi ædes omnium dedit

possessoribus pristinis, quarum illi jam pretium possidentes, iterato ipsas aut pretio distrahunt, aut ad alias transferunt iterum inhabitandas. Ipse vero Hugo locum, ut modo cernitur, exstruere festinabat.

CAPUT V.

Qualiter loci constructione pro sumptuum defectu nullatenus procedente, fratre Girardo regem ad eunte cum nostro Hugone, et regi verba asperrima proferente, Hugonis exstitit patientia approbata, cuius ex tunc ad regem familiaritas est vehementius confirmata.

Accidit interea, majoris constructionis jam parte convenienter explicita, regem variis regni curis detentum minus intendere quibusdam fabricis perficiendis, quarum usus videretur pernecessarius. Inde sumptibus in stipendia deficiens artifices queruli priorem et fratres importunis crebro verbis lacescebant. Hinc quosdam e fratribus ad curiam prior destinavit, qui regi super hujusmodi defectu opportune suggererent, huncque suppleri obtinerent. Ille provisurum negotio se, et necessaria citius pollicetur missurum. Redeunt, qui missi fuerant, nihil praeter verba reportantes.

Dissimulante interim principe quod promiserat adimplere, cessatum est funditus ab opere. Prior sub silentio sustinendum credidit, ut rex motu proprio quod expedire noverat exsequi studuisse. Verum, ipso diutius negligente, iterata interpellatur legatione, iterumque, sicut prius, verbum, non datum, reportatur. Inter hæc multa dilatione protracta tedium subrepsit fratribus. Quidam ex his, etiam bile commoti, verbis in priorem asperioribus invehentur. Desidiæ enim simul et negligentiæ incusant, quod per seipsum regem, licet in remotis agentem, pro tanto negotio jam olim non adiisset. Frater autem quidam, Girardus (58) nomine, vir austeri quidem ingenii, sed bene religiosus, et sermone inter magnates et principes efficacissimus, talibus priorem affatur verbis : « Quousque, inquit, domine prior, palpandum judicatis hominem durissimum, nec potius palam ei denuntiatis ut consummet citius ædificia, quibus carere non debet forma ordinis nostri ? aut, si ulterius diffre maluerit, valefacientes ei ad patriam et ad domum propriam redire una cum nobis omnibus matrius festinetis. An minus animadvertis, quia in ordinis nostri redundat injuriam tanta circa nos illius incuria, et nos ipsi pateamus cunctorum in circuitu derisioni, qui tot jam temporibus hic commanentes, exiguis nequivimus mansiunculis istis culmen imponere ? Quod si verecundia innata vos cohibet, ne homini huic, quæ decet, proferatis, ipsum aedamus pariter, et, quæ ei dicturus sum ego, audietis, »

(58) Idem cum illo, de quo in Vita S. Anthelmi ita scribitur : « Aderant autem ex Carthusiæ fratribus duo genere nobiles, sed humilitate ac fidei firmitate nobiliores, Aymo videlicet, vir quondam in sæculo magnificus ac potens, et Girardus ei virtute non impar, etc. Hic igitur,

sicut S. Anthelmo ad mortem usque, ita post illius obitum

Hugoni astitit in Anglia : in qua notus Petro Cellensi ab eo

in comment. in lib. Job, c. ii, ita laudatur : « Nudius ter-

tius vidi quendam Gerardum nomine, Carthusiensis ordi-

nis fratrem. Qui super omnia, etc.

Convocatis autem cunctis fratibus, et negotio in A temporis ipse reminiscens totus inhorresceret. Tunc commune prolato, placuit omnibus Girardum cum priore proficiisci ad regem. Et prior : « Consilium, inquit, vestrum et ego grataanter accepto. Verumtamen vobis, frater Girarde, providendum erit ut, quemadmodum libere, ita et modeste vos habeatis in sermone vestro. Cum enim sit, ut vere compperi, princeps iste sagacis admodum ingenii et inscrutabilis fere animi, forsitan, ut tentet nos dissimulat exaudire nos. Scit procul dubio perfectionis, quam professi sumus, quam maxime interesse, illud divinum implere documentum, quo dicitur nobis : « In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc. xxii, 19*) ; » nec non et illud beatissimi Pauli : « In omnibus exhibeamus nos, sicut Dei ministros, in multa patientia (*II Cor. vi, 4*). » Multa vero patientia in eo comprobatur, si multa contraria sive adversa in multa lenitate supportet longanimitas multa : patientia enim sine longanimitate non multa, sed curta erit, absque lenitate vero prorsus nulla erit. »

Assumptis igitur prior secum, praedicto Girardo et alio fratre, nomine Cynardo (59), grandevø et probatissimæ in sancta religione virtutis, ad regem profectus est. Quos ille omnes, ac si coelestes angelos, venerabiliter excipiens, ad insinuationem instantis negotii blanda locutus, bona pollicitus, dilationis excusans causam, celerius omnia perficienda promittens, sumptus tamen inpresentiarum non contulit, nec quando esset collaturus certius intimavit. Tum vero infrendens frater Girardus, suæque potius deliberationis pristinæ, quam admonitionis sibi factæ memor, regem aggreditur durius arguere. Demum : « Quidquid, ait, de cætero vi sum vobis fuerit, domine rex, aut faciendo vel omitendo opere inchoato, mea ulterius non intererit. Totum vobis regnum vestrum quietum cedo, et ad nostram Carthusiensem eremum vobis valefaciens mox redibo. Putatisne vos nobis gratiam exhibere, si vestro nos vel pane substentetis, cum eo penitus non egemus ? Verum satius est nobis ad saxa nostrarum confugere Alpium, quam ad talen hominem habere conflictum, qui totum, quod pro sua salute geritur, tanquam perditum arbitratur. Habeat sibi citius amissurus, et, cui nescit, relicturus opes, quas tantum amat ; nec Christus his dignatur, nec quisquam Christianus, participari. » Hæc ita, imo et his similia satis duriora, Girardi blandimenta ad tantum dominatorem referuntur fuisse.

Quid vero pio inter ista et modesto priori suo animi fuerit, referebat ipse sèpius jam episcopus talia eum et tanta prosecutum, et horum post tantum

(59) De quo vide plura infra lib. iv, c. 12.

(60) Ex familia, ut videtur, comitum Nivernensium. Comes namque Nivernensis dicitur a Dorlando, et a Moretio : qui tamen eum confundunt cum Guillelmo, etiam ex comite Nivernensi, Carthusiano, Acta utriusque commiscendo. Quos distinguendos constat, tum ex Vita S. Anthelmi, in qua utriusque fit mentio, tum quia ex epist. Eugenii papæ III et ex altera S. Bernardi ad Idam comitis sam apud Acherium tom. II. Spicil., p. 513, nov. edit., constat Guillelmum ante annum 1153 mortuum ; Gerar-

B silentio labia flagellantia concedens, spiritum continuit, et vocem repressit.

Habito post hæc ab universis aliquandiu alto silencio, priore vultum præ confusione deprimente, regem autem aspiciente, aestusque mentis illius ex gestibus ipsius perpendente, sic tandem ipse rex orsus est loqui : « Quidnam tu, inquit ad Hugonem, meditabundus tecum deliberas, vir bone ? Num etiam tu abire disponis, et cedere nobis regnum nostrum ? » Ad quem ille submisus et leniter : « Non adeo de vobis, inquit, Domine despero ; potius compatior impedimenti vestris et occupationibus, quibus præpediuntur salutaria animæ vestrae studia. Occupati enim estis, et, cum Dominus adjuverit, bene prosequemini cœpta salubria. » Tunc rex complexus eum, ita cum juramento ait : « Per salutem animæ meæ, dum vitales spirabo auras, tu a meo regno non discedes ; tecum partiar enim consilia salutaria, tecum et studia animæ meæ necessaria. » Misit extemplo et sumptus, opusque summa cum instantia jussit compleri. »

CAPUT VI.

Quod rex Hugoni credidit præ cæteris omnibus in his quæ suæ salutem animæ contingebant, et quod a multis regis filius putabatur; et quod ipsum super variis excessibus arguendo, non cessabat sacræ informare exhortationibus, quia ejus varia consolatione levius serebat aduersa, et fretus ejus orationibus superabat facilius, et consiliis instructus circumspetius declinabat.

Post hæc princeps ille magnus viri Dei crebris fruebatur colloquo, et consilio amplius delectabatur. Nec erant multi ; sed et, ut a multis credebatur, vel unus sub omni ejus potestate, in quo magis requiesceret spiritus ejus, quam in priore Withamie. Erat autem potestas ejus multa, cui tota cum parte (61) maxima Hiberniæ serviebat Anglia, cui Neustria

dum vero adhuc vixisse sub Hugone certum est. De Guillelmo ad an. 1138 ita scribit Guillelmus de Nangis apud Acherium Spicil. tom. III, pag. 3. « Florebat etiam Guillelmus Nivernensis comes insignis ; cujus devotione mira enituit, dum de potenti principe sæculi factus est in Carthusia humilis pauper Christi. »

(61) A patre Henrico Andegavensem ducatum, Angliam cum Neustria jure materno obtinuit, Hiberniam autem sibi armis subjicit.

cum Andegavia, Aquitania quoque cum Gasconia, Cum nec non et finitimarum regionum tractus multi et magni subjacebant. In omnibus vero terris his nulla inveniebatur persona cuiuscunq; gradus aut ordinis, cui libentius auscultaret, et cui promptius obtemperaret, quam homini huic, in omnibus, quæ ratio salutis animæ suæ ab eo inquiret seu exaudiri exigebat. Tanta denique familiaritate illi seipsum committebat, tam singulari amoris privilegio cunctis fere omnibus præferebat illum, ut crederet et assenserent pertinaciter nonnulli, hunc illius filium esse naturalem, et hujus illum genitorem fuisse carnalem.

Vidimus post mortem regis Richardi (62), hujus, de quo loquimur, filii regis et successoris, cum esset Hugo in finibus Aquitaniae, innumeratas undique diversas conditionis et dignitatis turmas ad ipsum concurrere, nec aliter quam a regis defuncti germando, super statu suo ipsum consulere. Contendebant nobiscum plures, illum fratrem regis nuncupantes; nec credebat nobis de illius cognatione aut progenie, quod verum neveramus, asserentibus. « Nos, inquit, quid verum habeatur, de his melius scimus, et agnovimus evidentius. Dominus quondam rex noster Henricus nunquam externum hominem, ut istum amabat, ut istum honorabat, de nullo, ut de isto, confidebat nemini, ut isti, seipsum credebat. Nisi iste esset filius ejus (quod etiam corporis forma consimilis fateri probatur) nunquam se et sua tam specialiter illi exponeret, nec in tantum honoris cultum hominem alienigenam tanta cum instantia promoveret. » Et haec quidem illi :

« Verum nos quod verissime scimus firmissime asserimus, quia non istam ei penes regem gratiam conciliaverat caro et sanguis, sed revelatio Patris qui est in cœlis. Nam conscient ipsius qui in excelsis erat, manifeste neverat quam sincero, quam perfecto affectu cordis, ipsum relictis omnibus ille sequeretur, qui, nisi propter ipsum, nihil amare sciebat. » Rex quoque acute id ipsum pavidens et perpendens, sicut hanc a Deo gratiam noscitur percipisse, ut viros bonæ conversationis testimonio probatos arctius diligeret, tanto eum præ cæteris coluit eminentius, quanto senserat illum divini amoris facibus flagrare excellentius. Nec enim in sermone assentationis, nedum adulatioonis, fuit aliquando apud eum. Enimvero, qualem neverat expedire, sibi primo, deinde suis, postremo universis, illum cupiens exhiberi, instabat opportune importune pro causa et negotio, pro tempore et loco, arguens, obsecrans et increpans eum in omni patientia et suavi doctrina miscens, juxta S. Benedicti egregiam sententiam, temporibus tempora, terroribus blandimenta.

De illius itaque rebus duntaxat seu negotiis consiliabatur iste cum illo, quæ Christum, quæ Ecclesiam, quæ regni tranquillitatem, quæ populi pacem,

A quæ denique suam ipsius contingebant salutem. Curas tamen terrenorum in nullo cum illo tractabat, quia sola ipse cœlestia curabat, sola, quibuscumque posset modis, amanda, quærenda et obtainenda inculcabat. Quam multis tamen bona quoque terrena Hugonis hortatu ille contulerit, quoties iras in clementiam per Hugonem mutaverit; et his a quibus offensus esset, veniam concesserit; quot ecclesias et loca religiosa Hugonis obtenu protexerit, rebusque necessariis ampliaverit, perlóngum esset sigillatim recensere. Monebat hunc Hugo assidue, non in vana vento que fugaciori mundi prosperitate atque potentia confidere, non in incerto divitiarum sperare, sed in Deo vivo, qui vera est fortitudo, et qui certa et æterna est beatitudo sperantibus et confidentibus in sc. Suadebat ei facile tribuere, perituri permansura comparare, indigentibus communicare bona momentanea, cum quibus sortiretur æterna.

B Super variis excessibus saepius arguebat eum, et ad correctionem sedulo invitabat. Corripiebat eum vehementissime pro ecclesiis cathedralibus et coenobitis vacantibus, quæ in manu sua illicite saepius ac diu detinebat, et per manus suorum pessime tractabat; in præficiendis tandem episcopis et abbatibus eum abuti usurpata a prædecessoribus suis potestate convincebat. Insinuabat omnium pene malorum causam et materiam in populo Dei per indigos pullulare prælatos, per eos soveri, per ipsos augeri, per eos et vigere. Pro his omnibus vero in illos præcipue poenas divino asserebat judicio retorquendas, qui talibus in eorum promotione auctores C se aut fautores non timuissent exhibere: « et quid necesse est, aiebat, o princeps sapientissime, ut pro vano cuiuscunq; favore personæ tot animabus mortem inferas perniciosa? tot de perditione multorum, Christi morte redemptorum, dispendia Deo irroges, tibique proinde tot suppliciorum cumulos in futurum reponas? quanto satius liberas quibusque electiones juxta canonum scita relinques, teipsum tot malorum labyrintho explicares, et tuas ad hoc tantum partes interponeres ut, qui Deo acceptum, et in his quæ Dei sunt, populo tibi credito et subdito præfuturum eligerent, prævalerent, et in contrarium nitentes in suis molitionibus elisi desicerent? » Hac enim ratione, provida sanctorum Patrum dispensatio in præficiendis ecclesiarum rectoribus, Christianissimis olim principibus locum noscitur accommodasse non extreum, quo per eorum sincerissimam diligentiam ambitionis, si quæ emersisset, temeritas facilis premeretur, religiosorum vero unanimitas in studiis suis robur, et in votis effectum expeditius consequeretur.

D Talibus Hugo insistebat eloquii, et hujuscemodi erga principem vacabat monitis, quoties occasione qualicunque ejus utebatur familiari accessu, aut quoties secretiori illius potiebatur affatu. Et quidem ratione multiplici ipsum adibat frequentius, nunc

(62) Obiit anno 1499, die 6 Aprilis, Richardus rex, cuius exequiis S. Hugo, uti refertur, lib v, c. 18, interfuit.

accessitus ab ipso, nunc pro variis domus, quam A fundabat et regebat, necessitatibus ultro ad eum pergens. Emergebant vero creberrime tunc temporis regi hinc inde adversa plurima, quæ jugiter viri spiritualis consolatione varia serebat levius, nonnunquam vero superabat, fretus ejus orationibus, facilius, plerumque autem ejus instructus consiliis circumspectius aut prudentius declinabat.

CAPUT VII.

Qualiter rex in periculo maris Britannici constitutus, liberationem suam Hugoni ascripsit : et vovere dicebatur quod ad pontificalem gradum niteretur eum quantocius promovere, si ad portum incolumis erveniret.

Contigit autem vice quadam regem cum classe non modica medium pelagus, inter Neustriam Britanniamque limitatum, sulcantem nimia repente suborta tempestate pene naufragari. A prima denique vigilia noctis mare intumescens furentibus ventis, nimiis motibus aut obsistere, aut allidere visum, naves medias nunc astris inserere, nunc mergere abyssō laborabat. Hoc elementorum ludo, nescio, an aliquid in hoc humana pertulit conditio luctuosius. Sub hac morte ipsa amariore mortis imagine, non modicum temporis expensum docebat singulos navigantium, omne vitæ mortalis spatium vix exiguum reputari momentum si sagax inspector rerum illius contempletur occasum. Nil rex, nil consul, nil potens, nil fortis aut dives, nil quilibet senior aut juvenis, totum illud causabatur, quod eatenus vixisset, et quod serenum aliquando vidisset et tranquillum. Jam sub oculis præsens mortis imago cogebat nonnullos habere in votis ipsius pridem aculeum pertulisse. Quibus mens sanior erst, confessioni peccatorum insistebant, ex desperatione vitæ præsentis sollicitudinem futuræ capientes. Precibus plerique gemebundis, votisque ad Dominum, ad sanctos et ad sanctas succlamitabant. Rex tandem et ipse in hæc verba prorupit : « O, inquit, si vigilaret nunc Carthusiensis Hugo meus ! si secretis intenderet modo precibus ! si vel solemnibus cum suis fratribus interesset modo divinorum officiorum excubii, non ita in longum mei oblivisceretur Deus ! » Tunc orans et altius ingemiscens : « Deus, inquit, cui servit prior Withamæ in veritate, illius interventu et meritis, nobis in tanta pro peccatis nostris angustia juste deprehensis clementer misere. » Ferunt quidam etiam vovisse eum quod ad pontificalem niteretur gradum quantocius illum promovere, si meruisset incolumis ad portum pervenire. Nec mora, pelagi fragor, ventorum turbo subsedit et evanuit ; cadunt fluctus, redit aura lenior, et fretum funditus complanatur, naves universæ optato potiuntur littore, referuntur gratiarum actiones ab universis divinæ clementiæ, et rex de cætero venerationi viri Dei se totum devovit.

(63) Quæ, ut alibi præmisi, sentem aut octo annos, ut completeretur, requirebat.

(64) Diebus nempe ferialibus intra hebdomadam, juxta

CAPUT VIII.

Qualiter devotioni totaliter Hugo intendebat, ita quod in somnis hanc dictiōnē, Amen, de consuetudine proferebat ; et qualiter etiam se gerebat in mensa ; et quod, quacumque habebat in manibus occupationem, se totum ei dabat.

Ipse jam completa (63) ædificatione utriusque mansionis, fratrum scilicet et monachorum, solitis sanctæ conversationis exercitiis, quo liberius, eo et impensis vacabat. Tempus omne quod somni sola necessitas sibi minime vindicasset, orationi, aut lectioni, aut meditationi, vel spirituali indulgebat collationi sive exhortationi. Quanquam dormienti corpori, mentis nunquam dormitionem subripere credidisses, si ei familiarius adhæreres, si dormientem sollicitius observares, si referentem, quæ corde vigilis inter soporis nexus spiritu liber percepisset, studiosius attendisses : audires hunc centies cum vehementi spiritus impulsione, cum forti labiorum impressione, sive in die sive in nocte quiescentem, mysticum illud ore toties Dominicō iteratum, « Amen, » quasi conclusionem præmissæ orationis proferre ; nihil vero aliud ab ore dormientis, sicut plerisque moris est, aut voces aut verba somniando emittere, aliquando procedebat, sed leniter et quietissime pausando, nunc per intervalla rarius, nunc vero frequentius, protracta aliquantulum prima syllaba, et ultima in acutum velut jaculando emissâ, innumeris vicibus repetebat. Nec vero mirum, si dormienti non deerant interna serenitas, intima claritas et mera suavitas, quem vigilantem externa vanitas, cæca curiositas, et impura voluptas suis irretire illecebris nullatenus prævalebant.

Cum vero corporea sumebat alimenta, cum fauibus tereret cibum nutrienti terreni, tunc potissimum aures ejus esuriebant, et hauriebant verbum Dei. Si cum fratribus pro more juxta consuetudinem dei festi refectorium ingressus una cum illis prandieret, prout cæteros ipse monebat et docebat, oculos in mensa, manus in scutella, et aures ad librum, cor autem ad Deum habebat. Si solus edebat in cellula (64), partiebantur sibi liber et mensula oculorum officia. Tunc enim lumina ejus se distrahebant vicissim, hinc liber apertus, hinc panis erat appositus. Nam pulmenta rarius adjiciebantur, aqua sola sèpius poculum simul et juscellum fuit. Condimentum his epulis pretiosissimum nunquam defuit sermo Dei.

In omni namque tempore et in omni loco, quod loci, quod temporis flagitaret ratio, hoc et ipse faciebat, hoc et aliis agendum monebat. Adeo velut in habitum sibi verterat ordinatissimam et saluberriam institutionem, ut semper totus et integer videretur in eo, ad quod eum intendere præscribebat loci præsentis aut horæ dispositio, et ut hoc ipsum etiam tempore quiescendi observaret in lectulo. Nunquam eum lectulus, dummodo esset incolumis, vel

Carthusiensium consuetudinem, diebus tantum Dominicis et festis simul in refectorio comedentium.

ad momentum tenuit vigilantem. Mox, ut ejus membra stratum exceperat, etiam ipsa soporem pariter excipiebat. Si quando intempestive in quolibet casu excitaretur a somno, confestim vel ad orationem surgebat, vel sub momento solvebatur rursus in soporem.

CAPUT IX.

Qualiter ad ipsum apud Withamiam confluebatur pro solatio capiendo; et quod multi cum eo religionis suæ vitam ducere cupiebant, ipse tamen nec cito, nec facile pulsantes recipiebat.

His et hujusmodi spiritualis disciplinæ studiis florente apud Withamiam Hugone, et cum suis condiscipulis salubriter philosophante, confluebant ad eum plurimi diversæ conditionis seu professionis viri religiosi (65), aspectu illius et affatu ædificari instrui et munere optatae consolationis resoveri certius præsumentes. Nec vero sua quempiam spes faliebat, nullus in parte pio fraudabatur cordis desiderio. Cunctis apud Withamiam exempla dabantur perfectæ religionis, omnes inde reportabant documenta sanæ instructionis, et quisque affectu replebatur piæ devotionis. Hinc subito per omnes Britanniae fines, sanctæ hujus opinionis fragrantia suaviter diffusa, multorum præcordia tantæ dulcedinis afficiebat gratia, ut viri litteratissimi, variisque ditati redditibus, relictis hujus mundi pompis, sanctæ et sinceræ illius conversationis humilitatem tota devotione expeterent, totaque alacritate subirent.

Gaudebant illustrissimi disciplinarum scholarium magistri sub tanti magisterio doctoris illud implere apostolicum: « Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus efficiatur, ut sit sapiens (*I Cor. iii, 10*). » Abdicata itaque vana mundi sapientia sub disciplina præceptoris adeo docti efficiuntur et ipsi docibilem Dei, tramitem Christianæ philosophiae indeclinabilis vita carpentes rectitudine. Nonnulli quoque et monachorum, nec et ex clericorum ordinibus regularium sub virgam se solerter transferre cupiebant pastoris, sagaci nimirum animo perpendentes, corporeæ quidem pascue ariditatem, quæ penes eum reperiebatur, pinguedine spiritualiæ alimoniae uberiori compensari. Ipse vero præpositus, ut erat prudens per omnia et circumspectus, nec cito nec facile aperiebat pulsantibus. Probabat namque spiritus, ut monet Apostolus, si ex Deo essent, et quidem non sine dulcedine et leni quadam asperitate. Aperit autem quibusdam post largiora probamenta perseverantibus in pulsando.

CAPUT X.

De apostatatione fratrum Andrcæ et Alexandri, et de conviciis ac blasphemias eorumdem in Hugonem et ordinem Carthusiensem illatis.

Ut autem ex fine patuit, non in omnibus, quibus

(65) Inter hos Andreas et Alexander, de quibus cap. sequenti Robertus prior, et Radulphus sacrista, cap. 12, et Walterus (apud Whartonum in Anglia sacræ, part. i, p. 586) ex priore Barthoniensi Carthusianus factus, qui tamen ad prioratum rediit.

(66) In Monastico Anglicano, t. 1, p. 194 et 197, appellatur Michelniense et Micelnense in agro Dorsetensi.

aperuerat Hugo noster perseverantibus in pulsando, beneplacitum fuit Domino. Abierunt enim quidam retrorsum, quorum duo erant Andreas et Alexander. Andreas monachus habebatur et sacrista monasterii, quod Mulchelneiæ (66) nuncupatur; Alexander (67) sacerdos, ut vulgus loquitur, extiterat canonicus.

Versi namque in seditionem, Hugonem durius exacerbabant. Andreas utcunque furebat modestius, Alexander vero sine moderaminis aspectu multa suo Paulo (68) mala ostendebat. « Seduxisti nos, inquit, pessime, et induxisti in locum horroris et vastæ solitudinis, privatos et exutos habitationibus amoenis, rebusque opimis: et quasi non essent religiosæ quietis habitacula in sæculo, ita inter frutices nobis ferino modo et more delitescendum præscribis. Abundat omnis terra religiosorum virorum cœtibus, ubi et cohabitantium multitudo ad solatium, et perfectio satis nobis sufficeret ad exemplum: et ecce soli, sine solatio, præ accidia languidi et torpentes, neminem totis diebus videmus, quem imitemur, sed parietes solos, quibus includimur, intuemur. Sed nec cedent nobis nimium licet argutæ rationes tue. Manifestis enim et rectissimis sententiis nostris semper adversatur sermo tuus. Ita vero rariissimæ adhuc in terris et novellæ hujus legis jugum nobis portandum ingeritur, ac si perierit ubique, præterquam apud Carthusienses, Christianitas tota, et vox paucissimis homunculis via sit comperta salutis. Verum, quos potiora non latent, hac inutilia et vana diutius tenere nec debent, nec valent. His ergo et talibus sacrum illum ordinem arguebat blasphemias, et talibus virum Dei afficiebat convicis hominis pervicacia vesani.

Dolebat interea Hugo periculis eorum, qui jam firmaverant sibi sermonem nequam apostasiam. Timebat quoque scandalum infirmorum ac recenter conversorum, quos præter inevitabiles undecunque prodeunte tentationum æstus vchementius hujusmodi exagitabant tempestuosæ procellæ. Erat enim spiritus eorum, male scilicet robustorum, velut turbo impellens parietem sanctæ illius societatis, et discindens pro viribus compagm. Quantum denique moestitudinis, quantumque tædii sacrum illud pectus, in fraterna compassione et vera pietate tenerimum, occupaverit pro amara illorum obstinatione, necipse, qui hoc pertulit ullis potuit, ut sæpius fatebatur, verbis declarare.

Vidimus autem postea hunc ipsum Alexandrum (69), Cluniacensem monachum, rebus sibi aliquantulum cedentibus contra votum, permutationis suæ poenitundine ductum, Hugonis tunc episcopi ambitiosius gratiam implorare, nobis etiam multiplies ingeminare preces, quo, interventu nostro, redditum

(67) Ad quem exstat epistola Petri Blesensis, sub numer. 86, qua eum ad constantiam animat.

(68) Allusio ad illud Timoth. cap. iv. « Alexander ærarius multa mihi mala ostendit. »

(69) Sub tribus ultimis vita S. Hugonia annis, quibus auctor vita Hugoni adhæsit.

mereretur ad veri, ut asserebat, paradisi incaute **A** perditam mansionem. Verum, sicut per Apostolum dictum est de Esau : « Non invenit paenitentia locum, quanquam cum lacrymis inquisierit eam (*Hebr. xii, 17*). » Rediit autem et memoratus Andreas, nominis sui honore mutilatus, ad nota (70) infantiae suæ cunabula.

CAPUT XI.

Qualiter difficilem se habuerit noster Hugo ad eorum receptionem, qui semel apostolatassent; et quam tenere persistentium in sua religione quietem dilexerit.

Semper Hugo difficillimus inveniebatur ad recipiendos semel egressos ab ordine, seu monachos, seu conversos, asserens quam maxime huic religioni caveniam sedulo instabilium levitatem palearum. Hoc siquidem nomine illos exprimebat, qui ad facilem tentationis motum separantur a collegio bonorum, excusci ab area initæ professionis. Hujusmodi homines in aliis commodiis habitare posse locis religiosis dicebat, in quibus vitæ activæ disciplina etiam istos quandoque promovet ad salutem. Eo autem ipso, quod talium experta et probata societas repudietur ab ordine Carthusensi, tam illis consuli aiebat, qui, ne ingrediantur, repelluntur, quam et illis, qui intus admissi, quieti interius morantur; et, cum istis id ad quod minus idonei sunt non conferunt, alii eorum accessu impedimentum non irrogatur. Nullius vero, quamlibet dilecti, quamlibet præminentis viri, nullatenus admittebat in hoc casu preces, omnibus in communis auditum claudens rediundi, qui sponte deseruissent, in quibus se prius intractabiles exhibuissent, septa ovilis sui.

Zelabat per omnia suorum quietem, tanquam sui ipsius salutem. Videbatur autem ei, non solum ipsos quietem hanc perturbare, qui aliqua improbitate Sabbatum illorum sanctum et delicatum præsumerent infestare; imo et illos qui infestos dissimularent vel inclusos reprimere, vel infestaturos et excluso, ne ingrederentur, negligenter arcere.

CAPUT XII.

Qualiter, licet esset de libris congregationis suæ necessariis perquirendis sollicitus, bibliothecam (71) tamen per regem sibi a monachis Withoniensis acquisitam ex inaudito charitatis affectu ultra reddi fecit. Unde convalluit ex illo præsertim tempore inter monachos Wintonienses et Withamenses eremitas dilectio specialis, per quam Robertus prior cathedralis ecclesiæ, et Radulfus sacrista, Withamenses effecti solitarii sunt; ad quorum instantiam inscripsisse se asserit Vitam nostri Hugonis ejusdem dictator.

Liber succincte quædam ex gestis viri, pleni gominae dilectionis, Dei videlicet et proximi, referre, quod ejusdem, quæ in illo vehementer emicuit, sin-

(70) Id est, Mulchelneiam, uti interpretor.

(71) Id est, sacra Biblia, quæ veteres passim bibliothecam vocabant.

(72) Alias in Martyrologio Romano ad diem 2 mensis

A cerissimæ charitatis insigne documentum fuit. Igitur pene jam pro consuetudine illius ordinis integro fratrum numero, ædificiis quoque regularibus decenter consummatis, ædificandis indesinenter in sancto proposito sibi commissarum ovium animabus boni hujus pastoris invigilabat solertia. In cuius negotii non mediocre adjutorium, sacris codicibus conficiendis, comparandis et, quibus posset modis, acquirendis haud segnem operam impendebat. His enim et pro deliciis et pro divitiis tempore tranquillo, his bellico sub procinctu pro telis vel armis, his in fame pro alimonia, et in languore pro medela, religiosis quibuscumque, maxime vitam gerentibus solitariam, utendum esse memorabat.

Hinc contigit ut cum rege familiarius quodam tempore agens de penuria librorum intersereret mentionem : a quo admonitus, ut conscribendis per conductios scriptores libris insisteret, membranas sibi deesse respondit. Tum ille : « Et quantum, ait, pecunia tibi vis conferri ad supplendum hunc defectum ? — Una, inquit, marca argenti diu sufficiet. » Rex ad hæc subridens : « O, ait, quam immoderate gravas hos ? » Jussitque in continentem decem marcas fratri, qui cum eo erat, numerari. Promisit etiam unam bibliothecam, utriusque Testamenti corpus integre continentem, se transmissurum ei. Rediit prior domum. Et rex promissi sui non immemor, inquirit sollicite bibliothecam optime confectam, quam ei conferre potuisset. Suggestur demum curiosius quærenti, monachos Sancti Withonii (72) egregiam recenti et decenti opere confecisse bibliothecam, in qua ad mensam edentium fratrum legi debuisset. Quo ille comperto, oppido gavisus est, accessitque quantocius ad priorem illius Ecclesiæ, et sub multæ recompensationis pollicitatione donari sibi munus optatum petiit, atque citius impetravit. Itaque prior Withamæ cum fratribus suis, bibliotheca regio munere suscepta et inspecta, non mediocriter et ipsi lætati sunt, et in eo potissimum gavisi quod stylus elegantiam totiusque operis venustatem operosior emendatio sublimius commendaret.

Contigit post hoc quemdam ex monachis Ecclesiæ Withoniensis (73), ædificationis gratia, venisse Withamiam : Quem prior more suo summa cum affabilitate optato reficiens sanctæ discretionis suæ colloquio, didicit repente ab eo, cum quanta supplicatione Dominus rex bibliothecam ipsam dignatus fuerit a priore suo postulare. « Et nos quidem in eo, ait, etiam gratulamur impensius, quod vestræ illam contulerit sanctitati. Quæ si vobis per omnia placet, bene res processit. Sin alias, et si a vestra consuetudine dissidet aliqua sui parte, nos ista pro libitu vestro longe meliorem citius conficiemus pro vestra in omnibus dispositione ordinandam. Hanc enim nostro usui nostræque consuetudini, nec sine magni sudo-

Julii sancti Swithuni. De quo Bollandiani ad dictam diem, et Mabillonius, tom III Annal., p. 98.

(73) Sive Wintoniensis, de qua vide Monast. Anglicanum t. I, p. 34 et in addendis, fol. 979.

ris impensa fecimus consonare. » Ad hæc prior admirans (nesciebat enim prius quonam ordine rex obtinuisse illam) fratrem continuo ita affatus est : « Itane dominus rex ecclesiam nostram fundavit adeo necessario labore vestro ? Crede mihi, amantissime, restituetur vobis in continentia bibliotheca vestra. Sed et fratum vestrorum per vos devote supplicamus universitatì, quatenus nostræ dignentur humilitati indulgere, quod occasione nostri, nobis tamen id ignorantibus, defectum sustinuerunt sui codicis. » His monachus auditis vehementer expavit, gemebundis orans vocibus, ne talia cogitaret vel loqueretur, nullatenus expedire affirmans ecclesiæ suæ, ut sibi utiliter conciliata tali ex xenio regis gratia quavis occasione descivisset, « Estne, inquit, hoc verum, quod de ejus favore plus solito præsumitis, nec vobis triste est tali hunc munere negotiis vestris propitium esse effectum ? » Cum ille fratribus suis omnibus ex hoc gaudium provenisse assereret, Hugo subjunxit : « Ut hoc, inquit, gaudium perpetuetur in tongum, cunctos necesse est ut lateat facta vobis

A restitutio pretiosi revera laboris vestri. Si vero bibliothecam hanc recipere clanculo minime acquiescitis, ego illam ei restituo, qui huc ipsum destinavit. Si vero eam reportaveritis, hoc illi per nos nullatenus innotescet. » Quid multa ? Recipiunt monachi codicem suum, quasi recenti dono acquisitum, multum de codice, sed multo plus de transmittentis ac restituentis dulcedine, et de charitatis ipsius plenitudine exhilarati.

Convaluit siquidem ex illo præsentim tempore inter utriusque loci accolas, Wintonienses videlicet cœnobitas et Withamienses eremitas, eximiæ, dilectionis prærogativa, præstante Dei gratia, in ævum duratura. Visi sunt autem postea viri omni laude attollendi Robertus (74) prior cathedralis ecclesiæ Wintoniensis, et Radulphus (75) sacrista ejusdem ecclesiæ, Withamienses effecti solitarii, in sua solitudine optime profecisse. « Ad quorum instantiam dicit se compositor magnæ Vitæ nostri Hugonis illa, quæ de eo scripsit, scribendo posterorum notitiae commendasse. »

Explicit liber secundus.

PROLOGUS LIBRI TERTII.

Quia, præstante Domino, beati viri gesta, quibus ab ipso pueritiae suæ tempore omnipotenti Deo meruit placere, usque ad episcopationem: sui qualunque stylo summatim exaravimus : nunc, qualiter ad episcopatum, cœlesti prosequente gratia concenderit, et qualiter in eo vixerit et docuerit, succinctus sermo percurrat. Nec enim singula sed neque præcipua gestorum ejus atque verborum a nobis modo recensenda promittimus; sed ea sola, nec tamen ea omnia, quæ nobis sunt ex ejusdem actibus et memorialibus dictis certius comperta et memoriter retenta. In quibus non admirationem superfluam legentium sive audientium captamus, sed potius ea, quæ sancta et salubria sunt, nosse et imitari cūpientium ædificationem. Nam et in hoc etiam traditam a sanctis (76) ordinis Carthusiensis auctoribus gravitatem pariter et humilitatem altius et perfectius imbibera, ut nihil minus quam miraculorum prodigia mirari aut æmulari videretur, cum hæc tamen de viris sanctis lecta aut cognita suaviter referret, D

(74) Wintoniensis, et postea prior Withamiensis, nisi sit aliud ab eo cuius fit mentio lib. v, c. 24.

(75) Ad hujus et dicti Roberti preces scriptam esse vitam S. Hugonis asserit abbreviator, qui id accepisse vide-

et sublimius veneraretur. Referebat, inquam, hæc ad commendationem exhibentium et ad excitationem talia admirantium, cum ipsi sola esset sanctorum sanctitas pro miraculo, et sola sufficeret ei pro exemplo.

C Unico autem et universalis erat ei miraculo Conditoris sui, quæ nunquam ei deerat, præcordialis recordatio, et magnium quoque illius stupenda et inexplicabilis multitudo. Plurima vero ad suam ipsius quandoque revelationem, nec non et aliorum sæpius opitulationem per eum, dum adviveret, seu scientem seu nescientem, Dominum exhibuisse miracula, nemini, qui familiarius illi adhæsit, incertum fuit. Sed nec ista, quæ utcunque fidelibus communicando scriberemus, rei hujus certitudo, superna opitulante gratia, denegabitur. Hæc vero de proæmio hujus libelli tertii in Vitam beati viri prælibasse sufficiat ; et jam historiæ seriem; incultus licet stibus, evolvat.

tur ex primo auctoris prologo, qui deest in mss.

(76) Non tam miracula in oculis hominum, quam vitam sanctam in conspectu Dei, semper expetivisse Carthusianos ex hoc loco patet.

Explicit prologus.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Qualiter Hugo in episcopum est electus.

Promotus (77) in archiepiscopalem Rothomagensis Ecclesiae sedem viro venerabili Walthero, Lincolnensi episcopo, rex Anglorum Henricus secundus apud Eynesheim octo ferme continuatis diebus (78) tractatum habuit super variis regni negotiis cum episcopis et magnatibus terrae. In eodem siquidem monasterio, tempore illo, piae memoriae Waldevinus (79) Cantuariensis archiepiscopus, et suffraganeorum ejus quidam hospiti gratia sese contulerant. Rex etiam singulis diebus illuc mane adventabat, indeque ad palatium suum, quod apud Woldestoch (80) habetur, post actitatum cum praedictis colloquio denuo redibat. Celebratae sunt ibidem (81) tunc temporis episcoporum et abbatum quorundam electiones. Huc et Lincolnenses canonici advenabant electuri, seu potius suscepturi episcopum coelitus electum.

Fuerunt eo tempore praeminentiores ipsius Ecclesiae personae non paucae, consiliis aut obsequiis, etiam palatinis, astrictae vel addictae. Erant in saecularibus famosi, literarum scilicet et divitiarum mundanarum copia præpollentes. Plerique ex his nullum, quemlibet amplum, episcopatum magnitudine sua reputabant majorem: nimurum cum ipsi amplioribus cumularentur redditibus, quam ingens quilibet episcopatus. Eorum tamen aliqui, sive ad bonum juxta Apostolum opus, sive juxta saecularem

(77) Anno 1183, obiit Rotodus archiepiscopus (Rothomagensis) cui successit Walterus de Constantiis. Lincolniensis episcopus. Ita Chronicum Rothomagense a Labbeo tom. 1 Bibl. novæ, p. 369 editum. Idem confirmat Chronicum cœnobii Mortui maris p. 1440, apud Martene t. III Anecdot. Additur in Chronicum Rothomagensi: « Hoc anno 1183 receptus Walterus de Constantiis, in archiepisc. Rothomagensem in festo B. Matthiæ » Et huic consentit Trivetus in Chronicō quoad annum, omissa die.

(78) Duo ejusdem fere nominis monasteria referuntur in monastico Anglicano t. I; Eveshamense in agro Wigorniensi pag. 144: Eyneshamense in agro Oxoniensi pag. 259. In horum ultimo videtur coactus fuisse iste ventus.

(79) Balduinus archiepiscopus fuit ab anno 1184 usque ad annum 1191 quo obiit in Palæstina, teste Pagio in crit. ad Baronium, p. 701. Obiisse tamen anno 1190 vult D

(80) Forte idem cum Wodestkam, de quo infra c. 8: uno et cum Widestoc, ubi teste Henrico Huntindoniensi apud Acherium tom. III Spicil., p. 503, Robertus ep. Lincoln. cum rege loquens apoplexia tactus legitur.

(81) Anno 1185 convocatus fuisse per regem prælatos et proceres refert Trivetus in Chronicō sed locum ad quem vocati, non notat. Laudinum vocatos ex Rogerio ait

A ambitum ob honoris et potestatis decus minime renuissent episcopari, si adfuisset qui eos coegisset. Verum Domino cor regis in manu habente, et quo vellet illud inclinante, annuentibus sibi metropolitanō aliisque nonnullis personis religiosis, maxime vero, de quo superius mentio habita est, Baniensi episcopo Reginaldo instantे, ad tot Dominicarum ovium custodiam rex ipse utiliorem provideri satagebat pastorem. Illa namque dicecessis, bis (82) quaternos continens archidiaconatus, per novem et eo amplius distenditur comitatus. Urbes prægrandes, plebes vero innumerās complectiuntur; nec facile invenitur alter ab eo vastior aut populosior episcopatus. Vacaverat vero paulo ante sedes tam egregia annis circiter decem (83) et octo, duobus (84) videlicet et semi post translationem præfati episcopi, quindecim (85) vero ante illius consecrationem. Tot annorum curriculis ager ille dominicus industria destitutus, haud mirum si vitiorum sentibus multisque abusionum germinibus squalebat operatus. Discrimen tanti mali sibi rex sentiens impulari (quem videlicet vocationis tam inconsultæ auctiorem extitisse patebat) omnimodis nititur per cultoris electissimi strenuitatem omissæ diutius culturae dispendia compensare.

Clericis itaque illis in disparia vota frustra studentibus, nullius vero, nisi propriam quisque suam ipsius promotionem ex animo, ut dicebatur. expentibus, insistunt plurimi, consulentes eis obnixius, ut virum incomparandæ bonitatis, videlicet priorem C Withamī, studeant in pastorem obtinere. Com-

Baronius, et causam propter quam vocati, una cum Triveto assignat subsidium terræ sanctæ. Utrum hoc aut sequenti anno etiam congregati fuerint in Eynesheim nemo asserit nec negat.

(82) Hos enumerat cum archidiaconis apud Acheriam dicto tomo p. 304 Henr. Huntindonensis, unus ex ipsis.

(83) Computandis ab anno 1167 quo, Teste Trivetto, Robertus Lincoln. episcopus obiit, mense et die non additis, nec hucusque inventis. Si ita, non circiter decem et octo anni, sed decem et novem effluxissent, si Hugo anno 1186, die S. Matth. in episcopum consecratus fuisset.

(84) Unde hic semitertius annus post translationem inchoandus sit, indiget examine, maxime dum non diu Walterus Lincolnensi Ecclesiae præfuit, annus tantum (uti ait Cambrensis apud Warthonum p. II Angliae sacræ, pag. 418) existens.

(85) Ab obitu Roberti, qui, ut præmisi, obiit anno 1167 aut 1168 mense incerto, abierunt anni quindecim anno 1182. Verum an hoc anno sit in Lincolnensem consecratus Walterus, nullibi reperi. Probabile id tamen videtur ex eo, quid apud Baronium ex Rogerio Galfridus anno 1181 mandatum a papa accepit, aut sacros ordines suscipendi, aut resignandi episcopatum: ex quibus ultimum fecit anno 1182 in Epiphania Domini: cui successor Walterus, anni unius episcopus in hac Ecclesia.

mendatur a multis ejus sanctitas, ejus discretio, affabilitas ejus, ejus et religio in immensum attollitur. Omnis denique morum elegantia, omnis virtutum quadratura in solo homine isto convenisse prædicatur. Nullus eo, summo dignior sacerdotio, consona multorum voce acclamatur. Ad hæc primo velut horrore quadam perfundi cerneret homines præfatos, homines nimis, quæ carnis sunt, sentientes, homines, inquam, etiam in causa Dei, quæ hominum potius quam quæ Dei sunt quærentes. Denique cultum regionis illius, ritus et loquela ipsius, sibi prorsus aut contraria aut ignota præferre non sine derisionis cachinno proferebant. Verum hæc illorum deriso a sanum sapientibus, magno eorum commodo, salubriter derisa est. Ipsi quoque ad immensum, non modo suæ, imo et totius Ecclesiæ sanctæ decus, quem pueriliter despicerant, mutato repente consilio, unanimiter demum elegerunt. Ita, quem ab æterno in hoc ipsum elegerat Dominus, tempore divinitus præfinito eligitur ab hominibus. Gratulantur qui noverant eum, et qui notitiae ejus expertes erant, mirantur; in commune vero ab omnibus Dominus Deus voce altissima collaudatur.

CAPUT II.

Qualiter Hugo electionem primo de se factam reputans irritam et inanem, ad se venientibus persuasit ut, ad cathedralē ecclesiam remeantes, electionem ibidem canonicam celebrarent.

Clero igitur petente, rege approbante, proceribus cum episcopis acclamantibus, a metropolitano ejus C mox electio confirmatur, ipso interim in suo eremo latente, et quid de se ab illis (86) longe a se positis ageretur prorsus nesciente. A loco autem ipso, ubi celebrata est electio ipsa, directi sunt ad eum quidam ex primis electoribus, illis jam in spe clericis et filiis suis. Qui domini archiepiscopi mandatum, cum litteris regiis quoque deferentes, ut ad eum perveniant, ei vocationis suæ ordinem ad gradum superiorem exponunt. Quo ille auditio, litteris etiam quas attulerant inspectis (quibus post alia denuntiabant ei, quatenus sub celeritate regi et archiepiscopo sese præsentaret, de consecrationis suæ negotio tractatus) tale in continent ad auditæ et inspectæ dedit responsum.

« Non, inquit, videtur mirandum, si dominus archiepiscopus, aut etiam dominus rex, personam meam, quamvis tali honore indignam, licet tanto oneri longe imparem, ad gradum libenter videant provehi altiorem. Nam et domino regi quis ambigat placitum, si viros a se religionis obtentu de partibus ascitos remotis, prosperis in regno suo videat florere successibus? nihilominus et domino Cantuariensi, qui religionis habitum jam pene solus (87) inter episcopos terræ hujus præferre videtur, quis

(86) Erant illi in cœnobio Eynesheim sub Lincolnensi diœcesi, Hugo autem in Carthusia Withamiensi diœcesis Barthoniensis.

(87) Balduius erat ex ordine Cisterciensi, et præter

A nesciat esse votivum ut in suscepio curæ pastoralis officio coadjutores accipiat, et comministros regulares disciplinæ experientia instructos? Verum hæc istorum vota vel studia vobis præjudicare non valent. Vestrum est rectorem libere eligere, cujus de cætero moderamina oporteat necessario moresque tolerare. Denique non in regali palatio, sed neque in pontificali consilio, dummodo schismatis vel alterius non interveniat noxa criminis, quin potius in suo cuiuscunq[ue] ecclesiæ capitulo rectoris ecclesiastici est celebranda electio. Itaque, ut messe vobis parvitat[i] sententie intimetur, noveritis me quidquid de electione actum est, irritum habere et prorsus inana. Vos quoque pro infecto habentes quodcunque super hoc pars quædam cœtus vertri noscitur attentasse, ad propriam cum Dei benedictione ecclesiam remeate. Ibi Spiritu sancti consilio pariter et adjutorio freti, canonicam pastoris vestri electionem solemniter celebrate. Quod ut digne efficiatis, non regis, non præsulis, non denique cuiuscunq[ue] hominis, sed solius Dei omnipotentis voluntatem, gratiam et favorem præ oculis habeatis. Aliud a mea parvitate minime reprobabitis. Abite igitur, et angelus Domini bonus comitetur vobiscum. »

Eo itaque in sententia persistente, cum nulla possit ratione induci ut regi seu archipræsuli suam protali negotio præsentiam exhiberet, illi ad eos, qui semiserant, quantocius redierunt, miro modo in omnibus, quæ ab eo audierant, et quæ circa eum viderant, ædificati. Nec solum ipsi, sed et omnes qui audierunt mirati sunt et vehementer jucundati, collaudantibus in eo cunctis ac magnificantibus sinceritatem animi, virtutem eximiæ discretionis, vivacitatem consilii et zelum ecclesiasticæ libertatis.

CAPUT III.

Qualiter pro electione secunda apud Lincolniam celebrata, ad se missis responderit, se sine prioris Carthusiæ obedientia episcopale onus non subiitum.

Talibus igitur ad notitiam Lincolniensis capituli perlati, universitas illius collegii jam quasi arrham futuræ strenuitatis et quasdam virtutum primitias de suo electo se perceperisse impensis gratulatur. Quique prius se male inductos ac circumventos querebantur, ut hominem natura barbarum, moribus, ut formidabant, agrestem et asperum, sibi in rectorem et dominum elegissent, nunc vice versa bonitatis et sapientiae illius virtute comperta, accelerant denuo de novo eligere illum, et, ut super se pastoralis curæ ministerium dignetur suscipere, devotissime supplicant.

Mittuntur iterum cum litteris capituli, regis quoque et archiepiscopi nuntii plures prioribus. Omnibus itaque existimantibus consummatum jam esse negotium nec ullum ei de cætero superesse procasti-

hunc adhuc vivebant Gilbertus ex abbate Gloucestriæ episcopus primum Herefordensis, et ultimo Londinensis, et Jeannes ex Cisterciensi episcopus Norwicensis, forte et quidam alii.

nandi suffragium, legati jam plene instructi, hilares et laeti superveniunt ad eum. Præsiverat quidam ab olim vir beatus ad pontificatus officium se (88) quandoque divinitus perducendum; unde quod vitari non posse dolebat, ne demum fieret, quantum in se fuit, ne citius fieret, differri cupiebat.

Auditis ergo post inspectas litteras præfatas nuntiorum verbis, sic eos alloquitur: « Mirum est, inquit, quod viri sapientes adeoque civiles me hominem incultum et idiotam tantopere sollicitatis ut familiarem et mihi ab adolescentia mea amicam quietem solitudinis auferre curetis, publicisque conventibus et negotiorum implicamentis, mihi prorsus insuetis et inexpertis, ingerere laboretis. Verum quia, ut video, id vobis dissuaderi prolati a me rationibus non potest, hoc sciat is indubitanter, quia vestri laboris meta in meo arbitrio non est constituta. Latere enim vos non potest quia homo sum sub aliena potestate constitutus. Monachum me novistis prioris (89) mei nutibus subjectum, servandæ usque ad mortem obedientiae additum, et præcepto illius, qui in has terras misit me, usquequaque substratum. A meo mihi præposito domus hujus custodia credita est, nec admittit ratio ut, ea neglecta, alterius cujuscunq; domus vel ecclesiæ suscipiam gubernacula. Dominus quidem Cantuariensis, primas et princeps Ecclesiæ Anglicanæ, sub pontifice summo est; attamen in hujusmodi est alius inter nos medius. Aut igitur petitionis hujuscemodi intentione discedendum est, aut itineris onerosi usque ad Carthusiam fatigatio subeunda. Nam citra prioris nostri jussionem, oneris vestri sarcinam humeris meis nullus imponet. »

CAPUT IV.

Qualiter missi priorem Carthusiæ requirebant; et Hugo ipse devotioni fortius insistens se contra jugum episcopale sibi imminens præparabat.

Hoc illius accepto responso, cum verbum ejus cernerent penitus non posse mutari, redeunt illi tam de infecto, pro quo venerant, negotio mœsti, quam de futuri pastoris sui virtutibus insignique constanza unde non exigua ceperant documenta, hilares effecti. Verum, ne multis immoremur, honorabiles sub festinatione diriguntur ad Carthusiam legati. Quo pervenientes petitionem Lincolniensis Ecclesiæ, regias quoque preces et monitionem archipræsulis scriptis verbisque allegant. Qui etiam, ut dignum fuit, honorifice suscepti, gratifice exauditi, redditum accelerant, mandatum (90) prioris et fratum ad Hugonem reportantes, quatenus canoniam de cæ-

(88) Ex prædictione illius senis, cuius fit mentio lib. 1, c. 9 et alterius Bovonis lib. II, c. 2, et forsitan ex alia revelatione sibi nota, nobis incognita.

(89) Prioris scilicet majoris Carthusiæ, utpote generalis totius ordinis.

(90) Carthusiæ videlicet majoris, cui tunc ab a. 1178 præserat Jancelinus. De quo apud Saussaium in Martyr. Gallic. suppl. p. 1093: « In majori Carthusia Gratia-

tero domino Cantuariensi exhibitus (91) obediens, in eo ad præsens simpliciter ei obediens, et hæsitatione omni postposita suscipiat humiliiter id quod ei divinitus constabat imponi jugum Domini.

Dum vero hæc agerentur ab illis. Hugo minime indulgebat otii. Omni namque instantia, die nocturna cumpunctioni cordis ac puritatis incumbens, assidueque orationi præparabat, non cultum pretiosarum vestium, seu vasorum splendorem ad inanem gloriam, sed animam suam ad tentationem. Immimentem enim non aliter exspectabat status sui mutationem, quam nubibus conglobatis suspectam nausta tempestatem; aut in longum servatus miles olim formidatam agminum hostium congressionem. Cum familiari vero provisore et nutritore suo Deo de sumptibus, sollicite tractabat necessariis ad diem festum, quo erat ungendus oleo latitiae. De sumptibus, inquam, non quibus ventres reficeret destruendos, escis æque destruendis, sed quibus ingentem sensuum internorum et affectionum multitudinem virtutibus roboretur non defeturis. Nihil sane ducebat miserabilius, quam in die tantæ solemnitatis exterius quidem madescere sacramentalis olei pinguedine, interior vero tabescere squalore ardentes conscientiae. Quam ille miseriae immanitatem præcavere satagens, ita se agebat in comparandis præparandisque copiis in hoc ipsum necessariis, ac si nihil esset, quidquid ab ineunte ætate studii et laboris circa id negotio expedisset.

Versabantur præterea indesinenter ei ante mentis oculos, non imminentia deliciarum aut divitiarum plerisque optata lenocinia, non dignitas aut potestatis excellentia, non demum obsequiorum sedulitas officiosa, sed amara vitæ contemplativæ dispendia, quietæ et serenæ meditationis orationisque detrimenta. Nemo, ut plerumque ipse nobis secretius non sine gemitu fatebatur, quotidianam cordis ejus exponere sufficeret agoniam qua medullitus angebatnr, cum perdenda mox imaginabatur fructuosa cellulæ suæ otia, pro quibus succederent, dispendiosa palatiorum negotia. Metuebat quoque, ne inter hæc cedente psalmodia litibus, cessante lectione sacra superfluis rumoribus, cederet pariter vel intima contemplatio cæteris phantasmatibus, vel interna puritas externis vanitatibus.

Denique, cum rediisse nuntios accepisset, quos certe maluisset, tunc primum iter illud arripere, non cessabat fratres in sacro proposito paternis exhortationibus corroborare, suumque timorem eorum suffragiis attentius commendare. Viderint jam, qui episcopatum tantopere desiderant, et qui ad prælationum culmina tot divisi callium anfractibus

nopolitanæ diœcessis plium efflavit spiritum beatæ memorie Jancelinus prior generalis decimus ordinis Carthusiani: cui annis fere sexaginta, non sine insigni laude ac vita sanctimonia, ut habet ejus Memmosynon in nomenclatura Patrum ipsius ordinis præfuit. • Ita ibi. Obiit autem dicta die anno 1234.

(91) Qualem debet episcopus archiepiscopo, Lincolniensis Cantuariensi.

aspirant, quoniam virtutum genere, quibus morum A divitiis, et quibus meritorum stipendiis virum istum antecedant. Iste et seipsum a vulneribus indemnem servare, et aliena vulnera curare, tam perfecte edoctus, pabulo quoque doctrinæ salutaris adeo copiosus, intimo cordis affectu evidentissimo etiam operis affectu loquebatur : « Non sum medicus, et in domo mea non est panis, nolite me constituere principem populi (*Isa. iii, 7*). » Verum, quo altius proprium in omnibus attendebat vir beatus defectum, eo cumulatus divinæ plenitudinis percipere meruit supplementum, illud Doctoris gentium decantans : « Non, quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est (*II. Cor. iii, 5*). » Quia vero non a se, sed a Deo sibi hanc sufficientiam esse sciebat, noluit de alieno commendato aut etiam dato insolescere, neque in magnis ambulare, sed sese attendens in se, dona vero Dei, quæ percipiebat, supra se, ultimum tota mentis affectione in ecclesiasticis nuptiis tenere studebat locum. Is autem, qui eum segregavit ex utero matris suæ, et vocavit per gratiam suam, ut per eum glorificaret nomen suum in multis gentibus, invitatione amicibili cum cogebat superius ascendere, quo de sufficientia cœlitus sibi collata conservis suis, daret cibum in tempore.

CAPUT. V.

Qualiter nuntiis a Carthusia regressis, vocatione jam tertia de domo sua exire compulsus, versus Londinum pro consecratione recipienda se transserens, illam nondum sui ordinis humilitatem deseruit : quin potius post sellam equitando sarcinulam deferret, in sua consecratione a regia munificentia largissime honoratus.

Trium itaque mensium (92) elapso tempore a die electionis suæ primæ, legatis sæpe dictis regressis a Carthusia, vocatione jam tertia compellitur exire de domo sua, qui dudum egressus fuerat de terra et de cognatione sua. Egreditur ergo ad pontificalis percipiendam consecrationis benedictionem. Pergens vero ad suscipiendum tantorum successum culmina, humilitatis ima minime deserebat. Complens enim opere quod semper volvebat in corde, viri sapientis

(92) Facta prima in Eyneshaim electione itur in Witham pro consensu, ex Witham pro altera electione Lincolniam, inde rursus in Witham, ex Witham ad Cartusiam majorem, et inde reditur pro vocatione jam tertia in Witham, et ex Witham Londinum pro consecratione. An hæc intra trium mensium angustias potuerint perfici, an hæc hæreo.

(93) Ubi cathedralis ecclesia. De qua plura in Monastico Anglicano, t. I p. 31, et Mabillonius tom. III Annal., p. 567.

(94) De die convenienti omnes, non item de anno.

(95) Aut igitur rex adfuit consecrationi, aut non procul ab illa absuit.

(96) Archidiaconus Menevensis, Giraldus Cambrensis, S. Hugoni coetaneus, quem Henricus Whartonius in præfatione ad part. II Angliae sacræ, p. 20, non inutiliter monet fuisse archidiaconum Brechinensem in Ecclesia Menevensi, non Brechinæ ac Meneviæ, quod Baleus habet, nec primo Breccoccensem, postea Menevensem, quod

B consilium, quanto major erat, et quanto ad majora concendebat, tanto se in omnibus humiliabat. Solitam animi gravitatem cum exterioris cultus abjectione retentans, sedebat equum non phaleris adornatum, sed post sellam oneratum, quibus diurno uteretur tempore et nocturno, pellium et sagorum involucro. [*Cod.*, sagorum involutus]. Ita cum suis clericis equos sedentibus, aureis decoratos sagmatibus, electus Dominus equitabat; illis varia scrutantibus arte, suam ei sarcinulam auferre, et ferendam suis sagmariis imponere. Verum, cum ab eo neque seruis, ut hoc permetteret, neque joco extorqueri potuisset (cavebat namque ante gradus sublimioris consensum, observationis pristinæ usum obmittere vel mutare quantulumcunque), illi animo sæculari confundebantur rubore vehementi in humilitate spiritualis viri.

Cum vero Winthoniensium (93) appropinquaret civitati, ubi et regia illi familia et civium occursura erat frequentia, quidam ex ipsis clericis verecundiam non ferens cordis sui vani, amputatis clam loris quibus pelle astringebatur sarcinula memorata, prædo efficitur improvisus, spolians nescientem onere, quod serebat. Perveniens tandem Londoniis, in die festo (94) beati Matthei evangeliste, benedictione consecratus pontificali, ordini apostolico ad evangelizandum pauperibus dignissime sociatur. Rex (95) autem congratulans voti sui circa illius promotionem se compotem effectum gaudio gestiebat infinito. Contulit quoque ei liberalitate munificissima vasa quædam aurea, multa quoque argentea, et varia etiam in usus quosque necessarios utensilia, adjiciens in sumptus celebrandæ solemnitatis universa copiose impendia.

CAPUT. VI.

Qualiter incathedratus apud Lincolniam archidiacono Cantuariensi responderit, quantum pro mitra dederat, tantum et pro cathedra se daturum. Qualiter etiam responderit procuratori domus suæ de capiendarum numero damarum : et de avis apud Stowam mirabilitate, quam retulit archidiaconus Menevensis (96).

Incathedratus autem in ecclesia sua, Cantuariensi

D vult Pitseus. Unicum enim Brechinæ archidiaconatum Giraldum obtinuisse, quamvis ab ecclesia cathedrali Menevensis archidiaconus in pontificum, regum ac sui ipsius litteris sæpius appellatus sit. Perro in citata Angliae sacrae parte a pag. 410 exstat Giraldi liber *De vitis episcoporum Lincolniensium*, et a pag. 420, ejusdem copula ter gemina, seu liber *De Vitis sex episcoporum coetaneorum*. Utrobique magnis laudibus Hugonem nostrum Giraldus celebrat, sed historiam Oloris tantum in posteriori opere p. 431 et seq. totidem fere verbis quod auctor *Vita* describit. Idem Giraldus in catalogo tam fusiori, quam breviori librorum suorum, p. 442 et 445 testatur se etiam scripsisse « *Vitam S. Hugonis*, quinti post Remigium, loci eiusdem, » scilicet Lincolniensis « *antistitis*. » Sed haec in Anglia sacra nusquam compareat, nec ubi hodieque existet, in præfatione generali observat Whartonius. Forte hæc Hugonis Vita ab elogiis, eidem a Giraldo in præfatis duabus opusculis sat large tributis, diversa non est, quidquid aliud innuere verba Giraldi videantur.

archidiacone solemne ex more donarium postulanti A pascebatur, caput cum colli longitudine tota in manicam ipsius largam et peramplam, inque sinum interiore avis extendere, ibique aliquandiu cum sollicitudine quodammodo domino suo congratulans atque præludens, aliquid queritando mussitare. Item, sicut asserebant ministri et custodes manerii, contra præsulis adventum ad locum illum, cum de more aliquandiu absfuisset, tribus diebus vel quatuor solebat se solito alacrius avis agitare, volitando videlicet in amnis superficie, et aquas alis verberando, altaque voce clamando. Interdum etiam a stagno exeundo, nunc ad aulam, nunc ad portam ulteriorem, tanquam venienti domino obviam pergens, magnis passibus ambulabat. Mirum hoc etiam, quod nemini præterquam soli episcopo, se familiarem vel ex toto tractabile exhibebat, quin potius astans domino, ab aliorum accessu eumdem, sicut aliquoties cum admiratione conspexi, clamando, alis et rostro minando, voceque altisona juxta naturæ suæ modulos crocitando, defendere solebat, tanquam se propriam ejus esse demonstrans, eique soli in signum fuisse transmissam, manifeste declarans (99).

Celebrantibus igitur cunctis apud Lincolniam in summa cordis lætitia diem festum pro adventu cœlitus sibi destinati rectoris, Christi benignitas non longe a civitate ipsa signo evidenti valdeque memorabili visa est primitus allusisse. Eo namque die, vel circiter ipsum proximo, quo apud Lincolniam primo susceptus fuit Hugo episcopus et incathedralis, apud Manerium (97) ipsius quasi per octo millaria ob urbe Lincolnensi distans, juxta Stowam (98), silvis et stagnis delectabiliter obsitus, olor novus et nunquam ibi ante visus advolavit, qui infra paucos dies, cycnos, quos ibidem reperit plures, mole suæ magnitudinis omnes oppressit, uno tantum seminei sexus ad societatis solatium, non ad fecunditatis augmentum reservato. Erat enim tanto fere cycno robustior, quanto cycnus est ansere major; cycno tamen in omnibus et præcipue in colore et candore sublimior: præter quantitatem etiam in hoc distabat, quod tumorem in rostro atque nigredinem more cycnorum non præferebat; quin imo locum eumdem rostri planum, crocoque decenter colore una cum capite et colli parte superiore distinctum habebat. Avis autem hæc regia, et tam qualitate quam quantitate perspicua, in primo ad locum illum præsulis adventu, quasi sponte et absque difficultate, domestica facta, ad ipsum in camera sua propter admirationem est adducta. Quæ statim a manu ejus panem sumens et comedens, eique familiariter adhærens omnem, ut videbatur, silvestrem interim exuta naturam, nec ejus attactus, nec astantium undique turbarum et intuentium accessus sive tumultus abhorrebat. D Consueverat etiam interdum, cum ab episcopo

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

pascebatur, caput cum colli longitudine tota in manicam ipsius largam et peramplam, inque sinum interiore avis extendere, ibique aliquandiu cum sollicitudine quodammodo domino suo congratulans atque præludens, aliquid queritando mussitare. Item, sicut asserebant ministri et custodes manerii, contra præsulis adventum ad locum illum, cum de more aliquandiu absfuisset, tribus diebus vel quatuor solebat se solito alacrius avis agitare, volitando videlicet in amnis superficie, et aquas alis verberando, altaque voce clamando. Interdum etiam a stagno exeundo, nunc ad aulam, nunc ad portam ulteriorem, tanquam venienti domino obviam pergens, magnis passibus ambulabat. Mirum hoc etiam, quod nemini præterquam soli episcopo, se familiarem vel ex toto tractabile exhibebat, quin potius astans domino, ab aliorum accessu eumdem, sicut aliquoties cum admiratione conspexi, clamando, alis et rostro minando, voceque altisona juxta naturæ suæ modulos crocitando, defendere solebat, tanquam se propriam ejus esse demonstrans, eique soli in signum fuisse transmissam, manifeste declarans (99).

Cum vero ad locum ipsum circa Pascha proximum (100) ante suum ex hac luce transitum, adventu scilicet postremo, episcopus accessisset, non solum ei solitum non exhibuit occursum, sed neque ad illum minari aut e vivario, cui innatabat, educi acquevit. In ipsis autem aquis vultum mœustum gerens aut morbidum aspectum, nihil quolibet gestu alacritatis præferebat. Mirantibus ad hoc omnibus qui aderant, tandem præcipiente episcopo, ut introduceretur vel invita, triduo a plurimis frustra insudatur. Capitur vero ad postremum in carecto remotiori, ubi fugiens insequentes latitabat. Producta vero ad episcopum, capite pendulo ac vultu ægro, ægrisque per omnia gestibus, mœstam prætendebat imaginem. Cujus rei novitas tunc quidem stupori fuit intuentibus. Verum a loco ipso celerius abscedente episcopo, et post sexti mensis (101) a tempore illa excusum viam universæ carnis ingresso, nec ab amica sibi volucre ulterius viso, satis rei eventum considerantibus patuit quid gestus hic lugubris protenderit, quo adeo mœsta illud vale ultimum domino suo fecit. Permansit autem ibidem postea multis temporibus.

(97) Apud Manerium suum, id est villam suam. Ordericus Vitæ lib. iv apud Cangium in Glossar. med. et infimæ Latinitat. : « Dicentas et octoginta villas (quas a manendo manerios vulgo vocamus) obtinuit. »

(98) Juxta Stowam, olim cœnobium, a Remigio instauratum, et a Roberto ejus successore in Eynesheim translatum. Unde legitur in monastico Anglie. t. I, pag. 262: « Stow in agro Lincolnensi cella de Eynesheim. » Et iterum: « Cœnobium monachorum apud S. Mariam de Stow. Remigius Lincolnensis episcopus de novo fecit. » Et apud Giraldum Cambrensem Angliae S. part. II, p. 417. « Monachos quoque de Stowa usque ad Eynesheim laudabili commutatione, et Ecclesiæ Lincolnensi tam propter ma-

nerii propinquitatem et aménitatem, quam et præbendarum vicinitatem valde accomoda, provide transposuit. »

(99) Quæ hucusque de Olore dicta sunt, etiam leguntur apud Giraldum Cambrensem loco citato. Incertum, quis ab altero accepit, dum uterque sub Hugone Lincolnie vixerit, et narrata conspicere potuerit. Sequentia addit auctor Vitæ.

(100) Anni 1200 quo Pascha incidit in Nonam Aprilis, et Hugo obiit in Novembri.

(101) Subintelligendi hic veniunt menses integri, intermedii inter Aprilem et Novembrem.

CAPUT VII.

Quam sollicitus erat Hugo noster de personis idoneis in Lincolnensi Ecclesia collocandis, et pro incumbentibus sibi oneris supportatione suo lateri adjungendis. Et est hoc capitulum in serie magna Vitæ octavum.

His in hunc modum prælibatis, de signo, quod universi mirantur, viro Domini exhibito per avem famosissimam, ad alia quoque meritorum insignia fidelibus vel ex parte, prout possumus, intimanda, opitulante gratia Domini nostri Jesu Christi accedamus. Ac in primis, quantum studii, quantumque im-penderit sollicitudinis, ut Ecclesiam sibi commissam viris adornaret illustribus, videtur commemoratione dignissimum. Perpendens quippe altiusque considerans, quia absque virorum proborum adjutorio, nec populo, nec clero, quem regebat, posset prædesse, nec quibusque justitiam ecclesiasticæ jurisdictionis expertibus sufficeret competenter adesse. Viros sapientia præditos et scientia, quodque plurius est, in timore Domini probatissimos, suo instantius satagebat lateri sociare. Horum siquidem et consiliis fretus, et auxiliis comitatus, munus suscepti regiminis strenuissime adimplebat. His de-nique Lincolnensem Ecclesiam cunctis per orbem universum Ecclesiis gloriosius copiosiusque illustrabat. His etiam, cum vacare coepissent, præbendas seu alia beneficia conferebat. Hos variis dignitatibus, singulari quoque ecclesiasticis functionibus præfiebat. Hujusmodi homines, non solum in toto orbe Anglicano, imo et in nationibus exteris scholisque transmarinis, omni studio investigatos suæ Ecclesiæ gremio inserebat.

Ad venerabilem quoque metropolitanum suum [Balduinum], fratrem superius nominatum, accedens his eum alloquitur : « Novit, inquiens, Pater reverende, discretio vestra quantum expeditat, non solum animæ meæ, non solum commissæ mihi indigno Ecclesiæ, quin potius præcipue nobis, deinde universæ pariter religioni sanctæ, quatenus in officio mihi credito non prorsus me inutilem studeam exhibere. Gratias ago bonorum omnium auctori Deo, quia hoc ipsum ex munere suo velle quidem adjacet mihi cæterum implere, quod velle merui, cum non sciam, et quod non sufficiam per me ipsum, ipsi prius et melius nostis. Nec solum quidem ad hoc mihi et scire et posse minus suppetit, verum etiam a quibus suppleri congruentius possit meus in hac parte defectus, non satis agnovi. Advena quippe homo sum, et indigenas terræ quo minus novi, eo imperfectius, quibus meritorum suffragis et quibus studiorum præpolleant experimentis, compertum habeo. Vobis ulteriorem istius rei notitiam multiplex comparavit experientia. Vos enim inter eos nutriti, vos eis

(102) A pago, ut videtur, Bedefortensi, aut a cœnobio S. Albani, quod in agro Bedefortensi situm est, ita cognominatur Robertus.

(103) Idem cum eo, de quo apud Bzovium in annual. ad annum 1200, p. 86 legitur : « Infra quindecim dies post obitum magistro Rogero de Roleston, decano Lincolniensis

A longo tempore prælati, eos, ut vulgo dicitur, intus et in cute novistis. Non igitur meo tantum, quin vestro potius discrimini, prospicentes, qui tam inscium promovere non timuistis ad opus hoc arduum, tales mihi ex his, qui vestro diutius lateri adhærendo probabiles se in omnibus, vestro apprime informati exemplo, demonstrarunt, committite adju-tores, quos in partem sollicitudinis injunctæ mihi securus valeam admittere, qui mecum onus pastoralis curæ laudabiliter valeant supportare. »

His archiepiscopus auditis non modice gratulatur. Ex una quippe sancti viri petitione, multa in eo bona animi evidentius prospiciebat. Videbat primo quantæ istud humilitatis esset, ut vir tantus tam de se infima sentiret, nt solus ipse eo honore se censeret indignum, quo divino simul et humano probaretur indicio esse dignissimus. Mirabatur contra usum humanæ felicitatis hominem ex humili ad summa provectum plus humilitate quam dignitate, plus mansuetudine quam dominatione crevisse. Videbat quantum zelaret subditorum salutem, ad cuius procurationem tantopere expetebat bonorum opitulationem. Intuebatur quanta, sibi puritatis conscius, benevolentia in suum primate plenus, quanta etiam prudentia per cuncta esset prædictus, qui eos sibi domesticos collaterales, primosque fieri optasset consiliarios, quos idem locis suis habuisset metropolitanus. Duos igitur ex his, qui sibi adhæserant, ei delegavit magistros, Robertum (102) Bedefordensem et Rogerum (103) Roystonensem; quorum uterque in toto totius Angliae clero distinctis gratiarum prærogativis visus est enitus.

CAPUT VIII.

Qualiter Hugo noster summum regis forestarium excommunicando, et se a conferenda præbenda ab ejusdem instantia excusando, ipsius regis incurrit offensam.

His aliquaque viris eximiis, lateri suo sollicite adhærentibus, Spiritum Dei habens (de quo scriptum est : « Ubi Spiritus Dei, ibi libertas (II Cor. III, 19), » peccantes libere increpabat, et nullis contra justitiam potentatibus deferebat. Unde contigit ut in ipsius promotionis (104) suæ auspiciiis, dum in sublimes quasdam regni potestates ecclesiasticam districtius exsequitur coercionem, ipsum quoque non mediocriter visus sit offendisse regem. Est enim inter alias abusionum pestes prima in regno Anglorum tyrannidis forestariorum pestis provinciales depopulans. Huic violentia pro lege est, rapina in laude, æquitas execrabilis, innocentia est reatus. Hujus immanitatem mali nulla conditio, gradus nullus, nec quisquam, ut breviter totum exprimamus, rege inferior, mansit et evasit indemnis, quem illius injuriosa jurisdicção non sæpe tentasset elidere. Hac cum perni-

Ecclesiæ (Hugo) apparuit dicens : Concessit mihi Dominus, » etc.

(104) Hoc et sequenti capite relata succinctius ex Surio refert Baronius, et ex Petro Blesensi explicat, quinam sint et dicantur forestarii.

cie primus Hugoni congressus fuit, hæc illi prima et A jam cernimus post tot, adhucque recentia beneficia, in tantilla re vestram excellentiam adeo irreverenter contempsisse ? quem et preces intimosque bellivos (109) vestros tam proterva dolemus sententia confudisse ? »

Cum enim more solito, ut in cæteros, ita et in suos homines contra Ecclesiæ suæ libertatem forestarii debacchari cœpissent, eo usque res tandem processit, ut sumnum regis forestarium, nomine Galfridum (105) excommunicationis vinculo inodaret. Quo rex comperto vehementem exarsit in iram. Contigit interea unam ex præbendis Ecclesiæ Lincolniensis discessu canonici, qui eam possederat, vacante, novum exspectare dispensatorem. Hoc aulici auditio regem concito exorant, quatenus uni eorum ipsam conferri ab eo litterarie deprecetur. Arbitrabantur se obsequium etiam in hoc præstare viro, cui dedissent occasionem, motam adversus se indignationem regiam utcunque mitigandi. Nec cunctatur rex petitioni eorum favere; quippe et in hac parte pontificis animum libenter cupiebat propositumque explorare. Consistebat eo tempore ex quidem apud Wodestkam, episcopus vero apud Dorkecestram (106) que ab invicem mansiones tredecim (107) creduntur millibus distare. Lec-tis vero episcopus petitoris sibi destinatis : « Non, inquit, aulicis, sed potius ecclesiasticis ecclesiastica oportet beneficia conferri personis, quorum possessores, non palatio, aut fisco, sive staceario (108), sed, ut docet Scriptura, altari debent deservire. Habet dominus rex unde exhibaret obsequentes negotiis suis, habet unde compenset in temporalibus militantium sibi pro temporalibus labore. Bonum est ei, ut summo regi militaturos, deputatis eorum necessitatibus, permittat gaudere proventibus, nec debitis eos privare stipendiis acquiescat. » Hæc dicens regios a se nuntios, inanes et vacuos, redire non pavit.

CAPUT IX.

Qualiter prædictis offensis a rege vocatus ita se habuit respondendo, quod cum ejus benevolentia liber abscessit.

Talibus vero in curia declaratis de Lincolnensi adhuc novo ac quasi recenti episcopo, non defuerunt qui regem, ut videbatur, jam satis commotum adversus eum, in vehementiorem niterentur furorem sermonibus incitare venenatis. • Jam, inquit, domine, in manifesto est, quam ingratius sit tantis homo iste beneficiis vestris : jam patet quo loci operam locaveritis et impensam, dum ejus tantopere promotioni invigilastis. Et utinam tantummodo gratiam non referre contentus sit homo animi inhumani, non autem et injuriam rependere insistat pro tanto honore l cæterum quid pro vobis eum speramus subsequenti tempore esse facturum, aut vestris (jussis) inquantum delaturum confidimus, quem

(105) Qui, ut cap. proximo dicitur, se virgis subjicit, et Hugoni in expediendis negotiis delinceps favit.

(106) Ubi olim sedes episcopalibus, translata sub Remigio episcopo Lincolniam.

(107) Ex distantia utriusque loci ab invicem colligi pos-

B Ad hæc princeps ille, quamvis plurimum tarbaretur, modestiæ tamen cancellos non excedens, misit protinus, et episcopum ad se accersivit. Quem foribus jam imminere prænoscens, cum universa nobilium, qui tunc aderant, frequentia, in saltum contiguum ascensis equis secedit. Ubi in loco residens amoeno, consulibus cæterisque magnatibus in modum coronæ consendentibus præcepit ut nullus accedenti episcopo assureret, nullus advenientem salutaret. Nec mora, adest ille, assistit, salutat regem et consendentis, sed eum nullus resalutat. Quos, ut vidit, incurios sui tacitosque sedere, accedit proprius; manuque leniter imposta scapulis magni ejusdam consulis, qui proximus assederat lateri regio, locum sibi juxta regem ipse fecit. Obstinate quoque silentio, cunctis diutius insistentibus, rex tandem vultum erigens demissum, a quodam insistentium dari sibi acum præcepit cum filo. Quo facto, suere cœpit manu propria læsum panniculoque involutum lœvæ sue digitum. Agebat hoc, ne nil ageretur aliquandiu, nihil interim loquens. Ita vero se gerebat, ut solent nimium irati, cum in eis animi rancor vocis absorbet officium, meatu spiritum intercluso.

O Hoc episcopus intuens, ac sui causa omnem hujus simulatis pompam exhiberi cognoscens, apud se, velut a sublimiori quadam intimæ rationis specula, cogitationum carnalium molimina longe despexit; ac demum conversus ad Regem his verbis pancisisimis totam cordis ejus erectionem tumidam elisit, ipsumque vim verborum non ferentem corpore etiam resupino solotenus rejecit. Verba ipsa exprimemus, nil eis demendo vel adjicendo. Ait ergo : « Quam similis es modo cognatis tuis de Falesia ! Hoc quasi telo, blando quidem et levi, sed mirum in modum penetrabili et præacuto rex præcordialiter trajectus conserit digitos, solvit in cachinnum, ore supino in terram deponens cervicem, et sub tali diutius schemate risibus frena laxabat. » Ex consendentibus, qui verbum intellexerant, miro tenebantur stupore. Mirabantur enim supra modum sub tali articulo tale improperium principi tanto ab homine tali fuisse intortum. Subridere tamen et ipsi se cohibere non valentes, cœperunt animis exspectantes [f., exspectare] altonitis, quidnam ad audita rex tandem esset responsurus. Plures sensum nescientes prolati sermonis amplius stupebant ob repentinam gestus regii percunctionem. Quorum demum ignorantiam rex ipse intelligens, propriæ ut eos instruat, efficitur interpres injuriæ. Præventus enim tam urbanæ

D set, Wodestkam an idem sit cum Woldestok aut Wdestoch, de quo lib. III, c. 4.

(108) F. Scocario, *de qua voce videt not. ead. lib. v, c. 13.*

(109) Alias dicti Bellivi, Germanis Lanwogt Umtmann.

invectionis novitate medullitus commovebatur, ho-
minisque confidentiam et ipse admirans, sic orsus
est loqui. « Num, inquit, intelligitis cuiusmodi
nobis contumeliam barbarus iste intulit? Ego vobis
dictum ipsius explanabo. Constat genitricem (110)
proavi nostri Wilhelmi, triumphatoris hujus terrae,
de stirpe mediocri traxisse originem, ac de oppido
famoso Northmannorum, quod Falesia (111) nuncupat-
atur, fuisse oriundam. Municipium hoc arte pel-
liparia celebrius extollitur. Quia vero me suere
digitum meum derisor iste conspexit, idcirco simili-
lem Falisiensibus et eorum cognatum me esse dixit
et improperavit. »

« Attamen age, inquit ad episcopum, vir bone,
quidnam tibi visum fuit, ut nobis inconsultis prin-
cipalem forestarium (112) nostrum anathemati sub-
jiceres? nostram insuper petitiunculam (113) ita
floccipenderes, ut neque per te ipsum ad nos veni-
res hujus repulsae expositurus rationem, neque
verbum per nos nos nuntios nobis placabile re-
mandares? » Talia expostulanti mox ita respondet
episcopus: « Novi, inquit, vos, ut episcopus efficer-
re, studiosius desudasse. Ut igitur vestram a
discrimine animam expedirem, quo illam periclitari
contigeret, si, quod mei noscitur esse officii, circa
Ecclesiae mihi commissae utilitatem exsequi non
curarem, necesse fuit ut oppressorem ipsius Ecclesiae
per censuram ecclesiasticam coercerem, et indebet
præbendam sibi in eadem Ecclesia cupientem ex-
torquere nullatenus exaudirem. Excellentiae autem
vestrae præsentiam pro utrolibet adire negotio, non
modo superfluum esse, imo et ineptum sentiebam,
cum vestrae discretioni primum sit id, quod rite
geritur, prudenter advertere, et voluntati nihilominus
vestrae sedeat, quod rectum esse cognoscitis,
favorabiliter approbare. »

Hujusmodi rationibus rex, quod contradici posset,
non inveniens, postposito temere concepto simultatis
nubilo, amplectitur jam ore sereno pontificem,
ejusque orationibus se commendans obnixius, illius
per omnia reliquit dispensationi, qualiter hominem
sententiae innodatum, absolutionis beneficio redon-
naret. Quem etiam valde contritum animo et humiliatum,
præstito juxta formam Ecclesiae sacramento publico,
cum suis complicibus virgis cæsum absol-
vit, dataque benedictione, per omne reliquum vitæ
suæ tempus speciali quadam benevolentia familia-
rius eum sibi devotum sensit et suis negotiis pro-
visorem.

A præbendarum quoque violentis postulationibus,
quibus velut importunis milvorum unguibus uni-
versas passim infestabant ecclesias, et diripiebant
eas, hac una interim repulsa curiales vehementer

(110) Erat illa Hervela aut Harlotta, Pelliparii filia, ex qua Robertus dux Northmannæ genuit Wilhelum Conquestorem, Henrici II regis proavum.

(111) Oppidum famosum Northmannorum una cum arce alias *Falaise* dictum: De quo quidam: « Falaise cum arce, patria Guillelmi Conqueroris, ambitur fossis profundissi-
mis, duobusque cingitur stagnis. »

A repressit, et eorum a se importunitatem procul
avertit.

Ejus tamen venerationi et ipsi certatim inser-
viebant, adeo ut devotionis eorum et industrie
experiens plurimum ipse saepius commendaret,
familiaribus asserens suis, quibusdam eorum se
libentius beneficia largitur ampliora, si non
curiae tenerentur nexibus irretiti.

CAPUT X.

*Quod in ecclesiis præbendatos teneri ad residen-
tiam reputabat; et secundum hoc magistro
Parisiensi respondit, qui præbendi in Ecclesia
Lincolniensi affectavit; et quod inter fratres
seu homines quosque dilexit præcipue unitatem.*

Hic tamen curiales, imo quarumlibet ecclesiarum
cathedralium clericos, suæ ecclesiae canonicos rarius
efficiebat: residentiam præcipue in Ecclesia Lincol-
niensi ab illis expetens, quibus illius Ecclesiae cano-
nica stipendia conferebat. Nimurum, sicut qui alta-
rio deserviunt, altario jure participant, ita minime
deservientibus altaris commoda dicebat incongrua
ratione provenire: et cum ecclesiæ debitibus [cod., et
ecclesiæ cum debitibus] servientium excubiis ex eo
fraudrari contingere, speciem [cod., contingere et
speciem] videretur habere rapinæ, cum militaturis
deputata militiæ spiritualis stipendia non militari
præsumerent occupare. Nam et illam Apostoli quo-
que sententiam in hac potissimum causa intelligi et
teneri debere sanciebat, ut, qui in sanctuario ne-
quaquam laborant, in eo etiam non manducent, quæ
sanctuario consecrantur. Si enim gloriatur Doctor
gentium quod sine sumptu posuit Evangelium, quam
ignominiosi, siebat, reputandi sunt, qui sine evan-
gelizandi studio, sine ministrandi obsequio, sumptus
evangelizantibus aut ministrantibus assignatos usur-
pare præsumunt! Meminimus (114) autem quemdam
eo tempore summi fere inter theologos canonicosque
Parisienses nominis dixisse quadam vice Hugoni:
« Gloriosam, domine episcope, præ cunctis totius
orbis Ecclesiis vestram exhibuistis Ecclesiam, in-
signem multitudine clericorum: essetque mihi (nec
enim id celandum vobis duxi) satis optabile eorum
numero quolibet vel peregrini titulo sociari. » Cui
statim episcopus: « Et nos, ait, eorum vos numero
libenti animo jungeremus, si etiam inter eos resi-
dere velitis, et si quoque ad scientiam mores vobis
passibus æquis responderent. » Præcerat enim scho-
lis Parisiensibus regens et ipse scholas (115), cele-
brior tamen eo tempore scientia quam disciplina.
Qui responso tali accepto erubuit, se nimis libere
protulisse, quod minus sincere involvebat in pectore,
expertus in se verissimum esse, quod de sinceris-

(112) Galfridum videlicet de quo actum præcedenti capite.

(113) De præbenda alicui in Lincolniensi Ecclesia con-
cedenda, et ab Hugone eidem cap. præcedente denegata.

(114) Anno 1200 quo Hugo una cum auctore Vite Pa-
risiis fuit, uti constat ex lib. v, c. 19.

(115) Quis eo anno præfuerit scholis Parisiensibus
noverint Parisienses.

sima libertate hujus viri non semel in patria sua se A meminit audivisse. Recedens autem ab eo, castigatoribus de cætero moribus institisse fertur.

Homines vero quieti spiritus et pudici arctius diligebat Hugo : nec alios suo de certa conscientia gregi aliquatenus sociabat, quantalibet industria aut cujuscunque litteraturæ prærogativa eminerent. Nihil autem pacis bono in hac vita dicebat præferendum, et nihil seditionis et turbationis peste amplius fugiendum ; ideoque vitandam omnino odis societatem alio spiritu ad schismata anhelantium, et discordias inter fratres seminantium, admonebat. Monebat quidem indifferenter quoslibet, et indesinenter prælatos unitatis et concordiae vinculum cum suis subjectis inviolabiliter retinere, suimet illis exemplum propnens. Aiebat namque : « Quia novi, me cum filiis nostris bonum pacis et unitatis tenacius observare ; non regem, non quemlibet timendum mihi æstimo mortalem. Sed neque internam perdo securitatem quæ sempiternæ imitatrix et præparatrix existit tranquillitatis. Nec vero, inquit, idcirco mihi a dominis nostris (sic enim suos canonicos nuncupabat) quies hæc desertur totius ignara dissidii, quia lenem me sentiunt et mansuetum. Sum enim revera pipere asperior atque mordacior : qui et eorum præsidens capitulo ex re frequenter levissima nimis inflammar ad iram. Illi vero scientes quia oporteat eos, qualem suscepérunt talem et me sustinere, faciunt de necessitate virtutem, deferentes mihi. Gratias illis habeo copiosas. Nunquid enim vel sermone in uno quidem restiterunt mihi, ex quo primum inter eos residere coepi ? Egradientibus autem universis finito capitulo nullus, ut arbitror, de nostra sibi æstimata dilectione diffidendum, nec ipse me existimo a quovis eorum non amari. »

Talis vero ac tantus ei dilectionis affectus ad singulos nimirum suæ Ecclesie filios ab exordio promotionis suæ usque ad extremum vitæ ipsius perseveravit diem, ut illius evidenter se probaret imitatorum esse, de quo evangelista Joannes venerabili profiteretur assertione : « Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos (*Ioan. XIII, 1*). » Quorum etiam in tuitionem se objiciens, si quando ex eis quempiam gravandum quoconque incursu agnoscisset, non modo facto, imo et sermone, dicere consueverat : « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei (*Zach. II, 8*). »

CAPUT XI.

Qualiter tam Baldewino Cantuarensi archiepicopo,

(116) De hac Baronius ad annum 1186 : « Præsentium tibi auctoritate » (verba sunt Urbani papæ III) « mandamus ut liceat tibi ecclesiam in honorem beatorum martyrum Stephani et Thomæ construere, etc. » Verum, ut habet Trivetus ad annum 1187, « Baldewinus Cantuarensis per litteras apostolicas prohibitus est ab executione ecclesiae novæ, quam inchoaverat, » etc.

(117) Huberto. Raynaldus ad annum 1198, ex Parislo hæc refert : « Innocentius papa III monachos Cantuarenses contra Huberti archiepiscopi Cantuar. et Anglorum reges

quam ejus successor, capellarum constructioni insistere dissuaserit, ex qua inter ipsos et suos monachos Cantuarenses gravissima discordia exorta fuit, inter quos pacem reformavit.

Piæ vero recordationis Baldewino, Cantuariorum archiepiscopo, quorundam instinctu ecclesiam (116) seu capellam in honorem pretiosi protomartyris Stephani, et incliti neomartyris Anglorum Thomæ, in territorio civitatis suæ construere festinanti, cum monachi cathedralis ecclesiæ vehementius obserrent, opus illud in suum asserentes præjudicium attentari, Lincolnensis Hugo, quod rei probavit eventus, super eodem ab illo consultus negotio, certissimo prædictis oraculo : « Si inter vos, inquit, domine archiepiscope, et capitulum vestrum, hujus operis causa schisma, quod non expedit, contingat suboriri, et disciplinæ vigor in conventu vestro emarcesset, et ordinis censura imminuetur. Hinc quanta successura sint pericula animarum, nullius æstimatio sufficiet præmetiri. Vos præterea regiæ vestram oportebit auctoritatem substernere servituti. Curiæ insuper Romanæ, nec non et plurimorum et sublimitate consistentium variamque habentium potestatem subjacebitis fastui ac timori, ipsius quoque summi pontificis, hora omni et tempore omni, motus necesse erit animosque vereri. Ipse tam consummato quam opere isto inchoato demoliri præcipiet, quidquid demum cognoverit præjudicialiter actitatum. »

Cumque diceret archiepiscopus sanctum Thomam hujus fabricæ in honore sancti levitæ Stephani insti-tuendæ gessisse propositum, satis ad hoc eleganter respondit episcopus : « sufficiat, inquiens, vos similijam proposito martyri adæquatum. Si meam vultis audire imperitiam, ulterius eo minime procedetis. » Verum illo aliorum potius consiliis innitente mentisque propositum in operis effectum perurgente, tandem expertus didicit, quam verum sit, quod Scriptura dicit : « Anima viri sancti magis enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum (*Ecli. xxxvii, 18*). » Nam malorum, quæ justus prædixerat, ne unum quidem præteriit inexplatum. Structura vero illa jussu Domini papæ funditus eliminata est et demolita, auctore cum ruboris et pectoris multiplici questu operam perdente operisque impensam.

D Idem quoque ejusdem successor (117) in opus simile gestienti et vir fidelis prædictis, et verum finis induxit. Nam et ipse haud procul a Londoniis capellam contentiosam, instar prioris (118), quæ secus

gratiæ protexit, atque ecclesiam Lamelich, dissensionis fontem everti imperavit. » De qua etiam Trivetus ad annum 1199 : « Humbertus archiepiscopus ecclesiam, in beati Thomæ honore fundatam apud Lambete, quam prædecessor ejus Baldewinus inchoaverat, de mandato domini papæ Innocentii tertii demolitus est. »

(118) Aliam, ut videtur, non eamdem, Baldwinus etenim secus Cantuariam, sive, ut præmittitur, in territorio civitatis suæ, Hubertus autem non procul Londoniis capellam sive ecclesiam voluisse construere hic memorantur.

Cantuariam fuit, diruta, fretus regia potestate A erexit: clericos in ea præbendarios, sacerdotalium more canonorum, aut per se ipsos aut per interpositas personas ministraturos instituit, a quibus jam circa locum pluribus contractis aedificiis, pertracta in longum inter Patrem et filios, archipræsulem et monachos, lite amara, multis quoque personis electissimis, tam e monachis quam e clericis, Romanis febris in urbe sub tunc intestino bello, extinctis, vivi tandem magnanimi inconsulta molitio, eodem ipso demoliente, in pulverem redacta est. Fecit hoc, quam invitus tam et confusus, apostolica nimurum severitate compulsus.

Ad postremum vero, jam viro Dei Hugone per ultimam vitæ mortalis ægritudinem ad æternam properante felicioris vitæ incolumitatem, ipso simul arbitrio et coniudicibus suis a summo delegatis pontifice, pax inter prædictos reformata est (119), murum in modum exultante et in hoc divinæ clementiæ gratias referente eodem veracissimo filio pacis. Gratulabatur namque impensius, quia instar beatissimi Martini (cujus semper et amator devotus et strenuus imitator esse meruerat) hanc virtutum suarum bonam fecisset consummationem, qua pacem Ecclesiæ Dei redditum reliquisset.

CAPUT XII.

Quomodo in mensa et in viciualibus se Hugo habebat; et quam potenter in execuzione eorum, quæ sui erant offici, se gerebat; et quam humiliter ac devote circa pueros confirmandos et alias infirmitate detentos astabat.

Erat quoque in mensa hilaris et jucundus, sed non sine gravitate et modestia, illud semper attenus, et quandoque hortantibus se ad lætandum ore etiam proferens quod in libro Esther [Judith] legitur: *Læt: simus secundum faciem sanctorum Judith. XVI.* Si quando histriones aut musici suis interessent occasione quadam solemnibus conviviis, ubi ipse, sive ad propriam, sive ad alienam mensam resideret, tunc quam maxime gravitati studebat, vix unquam oculos a mensa erigens, et ita se in omni gestu et sermone exhibens, ut manifestum esset intuitibus quia tunc se ad interiora arctius constrina geret, cum sensus exteriores hujusmodi lenocinia blandius mulcerent.

Sacras inter vescendum lectiones tanta audiebat diligentia, ut præter nonnullorum passiones martyrum, præter gesta quorundam sanctorum, et celebriores de præcipiis solemnitatibus doctorum sermones, totum fere vel ex integro Vetus Novumque Testamentum (120), exceptis quatuor evangelistarum libris (121) (quos aliis, sicut infra dicetur, temporibus legi instituit), cum ad nocturnum officium coram se, tum ad prandium ficeret recitari. Ut autem supra

memoravimus, hoc uniformi jugiter institutione et ipse servabat, et quibusque rationabile Deo cupientibus obsequium præstare, observandum inculcabat, ut omni scilicet tempore et loco, quod rerum exigeret præsentium instantia, convenienter adimplerent. Ad quod etiam dignius exsequendum, seipsum habilem, et, quantum potuit, idoneum studuit exhibere.

Sentiens autem magni esse laboris opus episcopalium officii, nec sine viribus etiam corporis id posse decenter impleri, ita jumento corporis alimenta præbebat ut necessariis usibus congrue subserveat. Quod eo securius eoque sufficientius faciebat, quo minus, ne contra suum recalcitraret sessorem, castigatione diutissima jam satis edomitum, metuendum erat. Nam et per continuum frigidioris diætæ usum B eo usque internas jam corporis vires attriverat, ut fatiscente naturali calore, crebras infrigidati stomachi perforret molestias, iliacis insuper passionibus saepius amarissime torqueretur. Nihilominus tamen inter hæc adfuit ei, et affluxit singularis gratia, robur illi accumulans, fortissimis quibusque admixandum. Videre quasi miraculum erat quemadmodum in ecclesiarum dedicationibus, in celebrationibus ordinum, cæterorumque ecclesiasticorum officiorum seu quibuslibet pontificalis ministerii exercitiis (in quibus plurimum videtur esse laboris) omnium sibi adhaerentium vires solus ipse excederet, quemadmodum non solum fessis, sed pene deficientibus cunctis, aliis ad resumendas vires paululum secedentibus, aliis ad obsequendum ei succendentibus, ipse indefessus et alacer de opere ad opus, de labore personareret ad laborem.

Ad ista, nonnunquam surgebat ante lucem, et usque ad profundas sequentis noctis tenebras jejunans, nec a labore cessans, diem medium transigebat. Plerumque, dum immodicus æstatis fervor immineret, quosdam altaris ministrorum cogebat panis et vini modicum prælibare (122), ne prægravati æstu, jejunio et labore, citra periculum post toties repetitos circuitus, in ecclesiarum dedicationibus astare, demum et ministrare missarum solemnia celebranti nequivissent. Cum prægustatis jussu suo panibus, horrore quibusdam et formidini esse sensisset, sacrum inter agenda vel calicem vel Dominicam contingere sindonem, arguebat eos quasi pusillæ fidei et discretionis infirmæ, qui nec obedire D vellet jubenti sine hæsitatione circumspectæ jussionis.

Quotiescumque iter agenti occurrisserent, ut assolet, qui per manus suæ impositionem confirmari experarent, aut qui parvulos ei ad illud percipiendum sacramentum offerrent, mox opportuno loco in pedes ab equo descendens, quod illius erat officii, sollicita

(119) De hac pace, plenius altero ab Hugonis obitu anno confirmata, vide Annales Eccl. Wintoniens, apud Warthonum, pag. 305.

(120) Ex consuetudine ordinis Carthusiensis, in quo eadem annis singulis, aut in ecclesia, aut in refectorio, leguntur hodie, et legi statuta volunt.

(121) Hæc annue in capitulo post nonam canonica a Paschale usque ad festum Omnia Sanctorum apud Carthusianos leguntur.

(122) Contrarium innuit Surius his verbis: « Neminem sinebat ad sacra officia ministrare, qui jejunit quacunque occasione fregisset. »

devotione adimplebat, in quacunque diœcesi hoc accidisset. Nulla unquam fatigatione aut infirmitate, nulla viæ asperitate aut aeris intemperie, ut equum sedens tantum exhiberet sacramentum, potuit induci. Data quidem benedictione optata circumstantibus, infirmis quoque, qui adfuissent, oratione ad Deum pro eis fusa, in spem adipiscendæ sospitatis cum exultatione respirantibus, repletus et ipse benedictionibus cunctorum, cœptam repetebat viam. Quamplurimos autem per hujusmodi ipsius orationem seu benedictionem speratam consecutos fuisse incomitatem indubitanter sœpe agnivimus.

CAPUT XIII.

Qualiter ex dulcedine affectionis infantilis adjocabatur, qui vice versa eidem mirabiliter applaudebant.

Ex multa quidem parvitatis et innocentiae abundantia, ut erat simplicitatis et munditiae præcipiuus amator et custos, infantulos vir sanctus miro excubebat affectu, non modo sinceritatem, sed etiam ætatem respiciens. Parvulus enim, ubi eos reperisset, spirituali quadam suavitate dulcissimus adjocabatur, et a talibus vix adhuc balbutientibus miri cuiusdam leporis semiverbia eliciebat. Imprimebat subinde frontibus vel quibusque sensibus eorum vivificum sanctæ crucis signum, fausta eis imprecans, eosque iterata sœpius benedictione communiens. Illi quoque mira ei vicissim celeritate familiariter alludere gaudabant, quique omnium pene virorum aspectus vereri solebant, ei potius quam suo parenti desideranter adhærebant.

Vidimus parvulum quemdam (123) menses sex ab ortu habentem, cum ei frontem chrismate sacro consignaret episcopus, tantis illi omnium artuum motibus applausisse, ut singulare illud Præcursoris Domini, in utero exsultantis, gaudium æmulari crederetur. Laxabat vero ita risibus inexplilibus oris

A exigui labella, ut putaretur incredibile sic posse in tali ætatula solis adhuc vagitibus assuetum ridere. Deinde brachiolis quasi ad subvolandum, nunc distortis, nunc disjectis, cervicem huc illueque jactando, quasi importabilem sibi esse monstrabat lætitiae, qua afficiebatur, magnitudinem. Tunc manum ejus utrisque attractans palmulis, et distringens modulo suo ori applicat, applicitatam vero allambere potius quam osculari festinabat. Faciente hæc pontifice diutissime infanti, et infante pontifici, inauditum invicem de se spectaculum delectabiliter exhibebant. Oblata sunt quidem puero ab ipso episcopoma, vel quæ talibus solent esse grata pueris, pleraq[ue], aliaque singula, ac si tædio sibi forent, repellet. Quæ repellendo tunc, quasi vicisset, totus in episcopum inhibebat. Ipsius quoque nutricis, quæ eum gestabat, cum quodam fastidio manus sibi admotas respiciens, oculis in episcopum intendebat, et manibus illi applaudebat, ac ore indesinenter arridebat.

B Asportato demum eo, cum mirarentur præsentes super tali prodigo, asserentes nunquam visum fuisse tripodium tam immensum in tam augusto corpusculo, episcopus semel alias tale quid se vidisse narravit. « Nam dudum, inquit, cum prioratum gererem Withamie (124), contigit me tempore generalis capituli adire Carthusiam. Occasione autem itineris præteriens castrum de Avalim, cuius frater noster Willelmus arcem noscitur obtinere, declinavi in domum ejus. Ibi nobis præsentabatur puerulus, neicum fandi peritus, filius videlicet ejusdem fratris nostri (125). Hic similibus per omnia nobis applaudebat motibus, ita ut dimissus a nutrice, et super lectum nostrum expositus, inter gaudia, quæ ducebat, etiam cachinnari quodammodo supra vires naturæ cerneretur.

C

Explicit liber tertius.

PROLOGUS LIBRI QUARTI.

Ut autem temporis serie paululum intermissa præstatum ordine adhuc sicut cœpimus, pauca referamus, post exactam infantilis, nec non ævi puerilis historiam, adolescentium est intentio breviter subnectenda, sicutque per succendentium gradus præstatum usque ad mortuorum exsequias narratio extendenda, in quorum diligentissima executione, post Tobiam nemo reperitur adæquasse Hugonem, qui, ut superius innotuit, singula vitæ suæ momenta divinis mancipando præceptis id jure promeruit, ut pluribus

D in quolibet ætatis gradu existentibus etiam ipse prædesse valuisset. Factus vero jam ætatis integrae et pontificali officio insignitus, sepeliendis mortuis tantum visus est sollicitudinem impendisse, ut misericordia hujus præmio in futurum reposito, sub præsenti quoque tempore singulari donaretur honore sepulturæ. (126). Quod tunc plenius Domino favente exponetur, cum quarto huic atque penultimo gestorum illius libro imponetur meta, cuius exordio ista duximus prælibanda.

Explicit prologus.

(123) Circa parvulum hic narrata evenisse postremis vita S. Hugonis annis insinuat auctor, dum se ea vidisse astruit.

(124) Verosimiliter uno ex annis bissextilibus 1180, aut 1184, quo priores Angli ad generale capitulum venire obligabantur.

(125) Distinguendus ab altero ejusdem fratris sui filio,

quem (uti lib. v, c. 20, legitur) S. Hugo anno 1200 baptizavit puerum septennem, dum ille, de quo modo agitur, ad minus sexdecim annorum fuerit anno 1200.

(126) De sepulchra sancto exhibita prolixe agitur infra lib. v, c. 27 et 28, per totum. De eadem Radulphus Coggeshale in chronicô anglico a Martene et Durando evulgato t. V, novæ collect, column. 886.

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

De Martini nostri Hugonis scrinarii tonsione, ad religionem conversione, et profactione in eadem.

Deputaverat custodiæ pontificalium scriniorum reverendus antistes Hugo juvenem quemdam, modestum quidem moribus et pudicum, sed vanitatis mundanæ non plene vacuum, Martinum nomine. In scriniis autem vasa et vestimenta, aliaque hujusmodi sacra, quorum in altaris ministerio usus erat, continebantur. Moris autem erat horum custodem et bajulum, quamvis laicum, tamen quia inter ecclesiastica versabatur cum clericis ministeria, tonderi ut clericum, et tunicam propriis vestibus superindutum lineam creditis sibi deservire obsequiis. Martinus huic de recenti subrogatus officio tonsionem suscipere jubetur ab episcopo. Quam ille triduo jussiōnem, pudore obsistente non bono, distulit adimplere, variis per dies singulos excusationibus velare nitens, cum argueretur, omissi præcepti voluntariam ob inobedientiam. Hoc episcopus advertens reportantem ab ecclesia quadam die post missas scrinia observat, eumque in ulteriore secutus exedram, cincinno [al. cicinno] capitis illius digitos innectens : « Ecce, ait, quia tonsorem non reperisti, qui ordinatam tibi faciat tonsuram, ego ipse tondebo te. » Hæc dicens, sumptis forcipibus cæsarium illius in rotundum circumcidit. Quo facto, mox juvenculus in lacrymas resolutus genibus sancti provolvitur, constringensque manibus fortiter pedes ejus. « Domine, inquit, per misericordiam Dei adjuro vos, ut audiatis parumper me. Quia enim dextera vestræ sanctitatis capiti meo signum abstulit mundanæ vanitatis, oro, quatenus a mundi hujus laqueis penitus me absolvere velitis. Nam revera amputata per manus vestras coma sacerdotalis meas ulterius cervices minime prægravabit. Ut quoque propositum mentis per manus vestræ obsequium cœlitus mihi inspiratum manifestius pandam, viluit mihi prorsus hoc nequam sæculum, et appeto monachatum : Deo in posterum me totum devovo, et sæculi ex toto pompis renuntio. Prosequatur, obsecro, gratia vestra, qua per vos merui præveniri gratia Dei, ut et ipsa prosequatur me quæ jam prævenit omnibus diebus vitæ mee. Per vos religiosi merear suscipere vestem, per quem modo suscepī characterem. » Quid multa ? Cum episcopus hæc quasi dicta puerilia duceret ac negligenter acciperet, dissimulabat quidpiam referre aëditis, processitque

A jam comedens ad triclinium. At cæteris vescentibus edax desiderii flamma depascebatur Martini præcordia, adeo ut vix contingere sineretur corporea alimenta, præ interni ardoris quo medullitus aestuabat vehementia. Finito igitur convivio accedit scorsum ad cunctos singillatim, quos in tali censebat negotio magis exaudibiles fore episcopo. Quorum pe-
dibus advolutus, aures, animos affectusque eorum singultibus pulsat, movet precibus, et fletibus pietate plenis inclinat, ut æstuanti penes episcopum suffragia conferant, quo per eum salutaris desiderii conse-
quatur effectum.

In talibus vero diebus persistens indefessus et noctibus, tandem post triduum obtinuit quod perseveranter postulavit. Expiata siquidem triduana ejus inobedientia ex dilatæ, non minori tempore, exauditionis mora, sciens vir clementissimus temperamentum misericordiæ suæ, fecit ad se accersiri venerabilem virum, priorem Sancti Neothi (127); utque absolvamus compendio quod gestum est, sancto cœtui ejusdem cellæ suum Martinum favorabili-
ter sociari petuit et impetravit. Compertam namque a præcedentibus annis Beccensium habuerat idem juvenis laudabilem prorsus institutionem, nec non et ordinatam familie sancti Neothi conver-
sationem. Unde professione illius astringi, isti vero habitationi præelegerat conjungi. Cui provisor pius et vestitum contulit regularem, et diem susceptionis illius ad habitum sacrum solemini refectione univer-
sis fratribus exultabilem fecit.

Martinus vero, quæ Dei sunt non minus facere quam scire infatigabiliter studens, prosequente pia ejus vota gratia Christi, in bonitate et disciplina, in scientia adeo in brevi profecit ut omnibus ejus pro-
fectus etiam imitandus esse censeretur. Quem postea ad subdiaconatus gradum nutritius suus cum gaudio ingenti promovit. Erat quidem in eo cunctis mirabile, quod in semetipsa unicuique videbatur impossibile, ut in ætate scilicet jam proiectiore tanto cito litteras scivit quas in tenerioribus annis minime di-
dicisset. At Martinus admirantium laudibus, non dico, non extollebatur, imo nec quidem leviter mo-
vebatur, quin potius coævos et consodales quondam suos firmissimis rationibus arguebat vanitatis, ad studium eos invitans vitæ correctioris. Rogavit etiam pontificem, quatenus a Domino abbe Beccensi suis dignaretur precibus obtainere, ut ad domum ma-

(127) S. Neoti prioratus (scribitur in Monast. Anglico t. I, p. 368) in comitatu Huntingdonie, primo cella abbatiae de Becco in Northmannia, deinde vero factus

indigena. Acturi sunt de S. Neotho Bollandiani, aut jam egerunt, ad diem 31 Julii. Videndum quoque Mabillonius Annal. tom. III, p. 241 et t. V, p. 327 et 320.

tricem (128) de Bocco veniendi et in ea diutius per-sistendi copia daretur sibi, quo sacri ordinis perfectius informaretur cæremoniis, et probatissimorum, quos ibi esse noverat, plenius instrueretur monachorum exemplis. Consecutus est autem post modicum tempus interventu præsulis piæ hujus petitionis effectum. De cuius (129) nuper conversatione et industria, tam ab ipsius abbate quam ab aliis, pleraque didicimus satis commendabilia.

CAPUT II.

De osculo leprosorum (130) et multiplici consolatione, verbis nostri Hugonis, de dulcedine Salvatoris, et eleemosynæ largissima distributione. — Et hoc est capitulum in serie magnæ Vita libro quarto.

Inter alia vero pietatis insignia quantam ægrotantibus curam, quantam etiam lepræ tabe laborantibus benignitatem impenderit, quis digne commemoraret? His nimurum pedes propriis sæpe manibus diluens, et extergens osculisque demulcens, nummos insuper refectis cibo et potu largiri consueverat, faciebatque illud secretius coram paucis arbitris in camera sua tredecim sæpius personis, cum tot inveniri potuissem in locis quibus ipse interfuisset.

Erant præterea in quibusdam fundis episcopii matriculæ, in quibus non pauci hujus morbi incommodo detenti, tam viri quam feminæ, sustentabantur. His, præter assignatos a prædecessoribus suis redditus, varia in multis rebus subsidia cum omni diligentia conferebat, frequenter ad eos in propria quoque accedens persona, ac cum paucissimis ex sibi adhærentibus, viris timoratis et devotis, medius inter illos in cella residens secretiori, verbis optimis relevabat animos eorum, dolentibus materna quodammodo lenitate blandiens et ad spem retributionis æternæ desolatos temporaliter afflictosque sustollens. Morum quoque bonorum documenta suavitate mira interserens verbis consolatoriis, ita, si quid reprehensibile de eis perceperisset, ne iterum admitteretur, suadebat ut eos et admissi vehementius pœniteret, et ulterius admittendi audentia seu voluntas nulla eis remaneret.

Ante exhortationis vero alloquia, semotis interim jussu ejus feminis, mares singillatim circuiens exosculabatur, singulis se inclinans, et quos cerneret atrocius jam tabe confectos diutius ac suavius complexans. Tales prædicabat esse felices, tales esse paradisi flores et præclaras coronæ Regis æterni dicebat esse margaritas. Hos fiducialiter et secure exspectare Salvatorem memorabat Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformet corpus humilitatis

(128) De hujus cœnobii origine agit Mabillonius Annal. tom. IV, p. 438.

(129) An quid noverint Beccenses de hoc Martino, lateat.

(130) Dictum memorabile, quod Sirius refert de differentia oscularum leprosis a S. Martino et S. Hugone exhibitorum dum abbreviator tacet, utcunque insinuat Surum præ manibus habuisse Vitam prolixiorem S. Hugonis, uti et ex variis locis colligi datur; et Petreius indicat, suo tempore illam in Coloniensi Carthusia extitisse.

A corum, configuratum corpori claritatis suæ (*Phil. III, 21*), cum ex adverso formidolosi exspectent sublimem adfuturum Judicem, qui modo de corporis specie gloriantes, illius per mentis elationem refu-giunt humilitatis et munditiæ conformitatem.

Agens vero seorsum cum familiaribus suis de tanta Salvatoris nostri clementia, qui miserrimos quoque in vita præsenti toties ore divino beatificat in Evangelio suo, nunc Lazarum inducendo ulcerosum in sinum Abrahæ ab angelis perductum, nunc seipsum in infirmis asserendo esse infirmum, mira cum dulcedine omnium Auctorem dulcedinum attollebat. « O, inquit, quam felices erant, qui Medico adeo dilecto familiarius adhærebant! Quam mihi dulce fore quæcumque his seu pedibus calcasset, seu qualibet corporis sui parte contigissent, vel manibus attractasset osculis lambere, oculis opponere, intimis etiam, si fieri posset, visceribus inserere! Quam vero miseri sunt qui aliud quidquam timent quam adeo dulcem offendere! quam gemendi sunt, qui aliud quidpiam dulce reputant aliudque expetunt quam sic dulci dulciter adhærere et dulciter parere! Nescio quid jam possit amarum sentire qui dulcis hujus dulcedinem jugi didicit meditatione in interno cordis sui palato dulciter ruminare. »

Hæc vir sanctus de cœlesti vulnerum nostrorum Medico sentiens, hæc dicens, hæc etiam quæ præmisimus, de membris illius infirmantibus proferens, hæc illis impendens evidenter satis exprimebat, quanto interius ferveret igne divinæ pariter et fraternalæ dilectionis. Qui etiam in commune quibusque indigentibus tantas largiebatur eleemosynas ut præter illa quæ multis sæpe specialibus ex causis nunc interpellatus, nunc ipse voces præveniens necessitatem patientium, secretius erogabat, annuas omnium rerum suarum obventiones usque ad tertiae partis æstimationem sub certa constitutione in opera expendisse non dubitetur misericordiæ.

CAPUT III.

Quam constanter rebellibus se opposuit, et in Deum contumaciter delinquentes ecclesiastica censura punivit.

Post præmissa recensem videtur quam egerit fortiter in superborum præsumptionibus coercendis, quam incunctanter armatorum sæpe ipse se inernem D ingesserit turmis, quam steterit inter micantes gladios et exertas dexteræ, in Lincolnensi primum Ecclesia, deinde in Hollandia (131) ac demum in Norhantona (132), nudo capite constans et intrepidi-

(131) Lege « in Hoylandia, » parte Angliae, diœcesis Lincolniensis, in qua cœnobium, de quo in Monast. Anglic. t. I, p. 773 : Swineshevedensis abbatia in agro Lincolniensi fundata anno 1134. » Et Vischius in Chronologia ad dictum annum : « Cœnobium Swinshed, id est, Hoylandia in Anglia. »

(132) Alias Northamptona, comitatus ad diœcesim Lincolniensem pertinens. Adest charta in Monast. Anglic. t. I, pag. 681, in qua Hugo noster monachis S. Andreæ in Northamptona confirmat diversa illis olim concessa.

dus. Minus vero dixi, steterit, cum hoc et illuc dis-
currendo gladium spiritus tota cum libertate in fu-
rentes et frementes conspiratores seu intrusores
vibraverit, tradens contumaces Satanæ in interitum
carnis, ut spiritus salvus fieret in die Domini (*I Cor.*
v., 5). Cujus eo constantia sublimius emicuit quo
ibidem virorum fortium robur formidini evidentius
cessit, eoque illius confidentia illustrius claruit quo
suorum diffidentia comitum et officialium in tanto se
discrimine apertius probavit. His namque non modo
ad aras confugere parum fuit, imo et sub ipsis men-
sis Dominicis se abscondere videbatur minus tutum.
Quibus ita confugientibus et latebras foventibus Hugo
persistebat solus, cædebatque labii intentantes cer-
vicibus suis gladios. Cujus magnanimi audentia, nec
non et protegentium se angelorum custodia ipsius-
que divinæ virtutis armatura fracti et confusi, apud
Lincolnam tam clerici quam laici, apud Hollandiam
milites et armigeri, apud Northantonam quoque
burgenses [*i. e.* cives], infensi cesserunt plures
uni, sævientes miti, et tranquillo turbati.

Apud Hollandiam tamen, quod prætercundum non
est, Wilhelmus de Avalim, consobrinus episcopi,
miles acerrimus, generosi sanguinis vena incale-
scens, cum stricto mucrone quidam armatorum
Pontificem funesta pararet ferire audacia, jam per-
cussuro se fortiter objecit. Cui etiam vi magna ex-
torquens gladium, nisi prohiberetur a præsule di-
strictius, eum absque vulnere abire non sivisset.

Ita vero paratus erat Hugo juxta formam apostoli-
cam, omnem in gladio spiritus ulcisci inobedientiam
(*II Cor.* x., 6), ita quoque ejus ultioni animadversio
celerem subinferebat vindictam, ut in Deum contu-
maciter delinquentibus, sicut ipse nullatenus parce-
ret, sic quemcumque zelo justitiae, spirituali mucrone
ipse percelleret, nisi citius resipisceret, corporali
pariter exitio interiret. Hinc rebelles quoque et
ecclesiastici juris violatores, de sua quandoque poten-
tia insolenter præsumentes ac præ tumore mentis
ad minas interdum procaciter erumpentes, sic
voce terrificâ objurgabat: « Quid de vestris, ait, viri-
bus vel armis contra manum omnipotentem præsumi-
tis, quando nobis etiam indignis et infirmis hæc
manus adeo potentia arma contulit ut eis humana
nullatenus coæquetur armatura? Lorias nostras
jacula vestra non penetrant, et galeæ nostræ enses
vestros non formidant. Nostris vero ensibus nec cas-
sides vestræ nec thoraces resistunt. Vos, si quando
carnem cœditis, animam prorsus contingere non
valetis. Gladius noster et corpus perimit, et morti,
non transitoriae, sed æternæ eorum quos percellit,
animas addicit. »

CAPUT IV.

*De partu ab uxore cuiusdam militis suppositione, et
eorum punitione qui tanto facinori consenserunt, de
nomine forestarii, et de crudeli cuiusdam episcopi
maledictionem retinentis interfectione.*

Jam vero de numero illorum quos in reprobam

A tradidit mortem solo anathemate, qui fine horribili
de hac luce migrarunt, paucos exempli gratia com-
memorare non erit inutile. Erat in territorio Lincol-
niensi miles quidam jam provectionis ætatis, uxo-
rem habens sterilem. Habebat quoque fratrem æque
militem industrium et prudentem, quem jure hære-
ditario, si absque liberis ille decederet, habiturus vi-
debat successorem. Invidebat autem huic uxor sua,
verens ne forte viduata marito sub illius deveniret
dominatum, erga quem placitum nunquam gessisset
affectum. Nequitiaæ igitur vipereæ dolis incitata, ut
ei consequendæ hæreditatis præcluderet aditum, quia
partum non habebat proprium, supposuit sibi alienum (133). Refertis siquidem ac tumentibus interna
fraude visceribus cervical præcingit exterius? Si-
mulat quoque uterum intumescere puerperio, quæ
solummodo scelere fetabatur infando. Miles, in cu-
jus præjudicium versutæ malignitatis componitur
stropha, dolum sibi strui deprehendens, sed artifi-
cem doli non convincere nec cohære sufficiens, rem
desert ad notitiam amicorum. Rimatur sollicitius
consilii remedium, sed minime reperit opportunum.
Interea mulier decumbit lecto, et fictæ parturitionis
indulget suspiriis. Quæsitam vero a vico proximo
mulierculæ cuiusdam recens natam prolem femi-
neam in publicum edit, ac veluti a se veraciter
enixam omni cum diligentia studiosius enutrit. Cujus
etiam veriorem ad se accersivit genitricem, eique
nutriendi pignoris propria delegavit sollicitudinem.

Dum talia geruntur non procul a Lincolnia, con-
tigit instare jam Resurrectionis Dominicæ festa pas-
chalia. Accedens igitur miles, mulieri circumventus
astutia, ad pontificem, astipulantibus sibi viris
discretis, quos fama certior tanti perflaverat male-
ficii, omnem rei cunctis audientibus adeo suspectæ
pandit rationem. Nec vero, cuiusnam esset filia, seu
quemadmodum a falsa genitrice acquisita, per
quam sibi exhæreditatio parabatur, adhuc certius
sibi innotuerat. Motus autem vehementer vir justus
et pius ad auditæ, malignæ maritum mulieris ad se
jubet quantocius accersiri. Quem secretius advoca-
tum discutit instantius, instruit et coarguit, tantique
reatus confessionem ab eo elicere magnopere insistit.
Verum ille, conjugis nimium procacis plus jurgia
quam Dei justitiam pertimescens, ejus quoque si-
bilis præincantatus vipereis, se primum criminis
hujus inficiatur habere conscientiam. Urgente de-
mum episcopo et estimationis publicæ argumenta
acriter inferente, quibus patebat verosimillimum
esse nec ei sobolem nasci potuisse jam valetudinario
et seni, nec eum videri ignarum uxori commenti,
attractus evidenti ratione hac, tandem seipsum re-
sponsione deludit. « Quia longo, ait, tempore, corpo-
ris incommodo me premente, conjugis meæ secreta
minus perfecte novi, ideo volo, si placet, arctius de-
his ab illa perdiscere veritatem. Quidquid vero inde
mihi comportum fuerit, vobis mane nuntiabo, vestro

(133) Anno, uti colligitur, 1193. Puella etenim vix quatuor annorum desponsatur, et fraus anno 1190, in præsentia auctoris detegitur.

indubitanter pariturus consilio super omnibus, quæ fuerint juxta rei inquisitæ seriem utilius exse-
quenda. »

Tum præsul satis admonitum, in his verbis eum abire permittens : « Scias, inquit, die crastina excommunicationis sententia omnes illos a nobis solemniter ac terribiliter esse feriendos qui hujus mali au-
ctores extiterint aut fautores, si minus forte, quod polliceris, fueris exsecutus. » Sic ille dimissus, et ad suos reversus, sterili puerperæ, quæ audivit a pontifice, vel quæ pontifici retulit ipse, seriatim exponit. Ad hæc illa, infrendens et infelicem illum procaciter objurgans, redire eum ad fidelem consiliarium peni-
tus dissuasit. Qui male acquiescens domitrici suæ, cui ordine præpostero diu consueverat ancillari, re-
sedit domi, crimen adjiciens mendacii præcedenti errori.

Facta est dies crastina, quæ fuit sacrosanctæ Resurrectionis Dominicæ paschali solemnitate gloria, qua episcopus, habito sacræ exhortationis verbo ad populum, cunctis negotiis hujus pandit eventum, enormitatem exaggerat maleficii, et se non defuturum asseverat, quin tanto pro viribus occurrat pia-
culo ex censura pastoralis officii. Cumque plenius perdocuissest quanti sit criminis, non tantummodo in fratrem proprium, sed vel in quemvis proximum, quippiam hujusmodi attentasse, unde necessario contingat eum cum omni posteritate sua irremediablem dispendio subjacere (quod etiam peccati genus sub mole suæ nequitiae ad mortem sui sæpe perpe-
tratores dicebat irremissibiliter astringere), omnes illos vinculo innodavit anathematis qui de partus prædicti suppositione exhereditationem militis sa-
pius memorati minime timuissent procurare. Nec vero in longum distulit in traditos sibi ex sententia viri justi Satanas sævitiae suæ tyrannidem exercere. Virum namque sequenti nocte invadens, qui perversitatem conjugis dissimulando potius fovit quam correxit, ejus subito animam extorsit. Repente et enim in lectulo apparuit mortuus, in quem se loca-
verat quiete, ut credidit, pausaturus. Hujus autem mulieris ita furor pertinax et ira adeo dura fuit ut proprium tam extialiter virum perdisse non ei sufficeret, nisi inceptam contra ejus germanum ne-
quitiam hostiliter adimpleret. Perstitit enim confir-
mare sermonem nequam, debitam sibi retentans maledictionem et indebitam alumnae suæ vindicans D
hæreditatem.

Excluso igitur legitimo hærede a fraterna successione, datur regio munere infantula cum ipsa hæreditate cuidam juveni, qui frater erat Hugonis de nova villa, summi scilicet in regno forestarii (134). Quam ætatis vix quartum impletum annum dispo-

(134) Qui in hoc munere successerat Galfrido, de quo dictum, lib. iii, c. 8.

(135) In Neustriam venit Hugo in Septuagesima anni 1199, infra lib. v, c. 15, iturus ad Richardum regem.

(136) Forte et cancellarium, qui apud Surium tentavit

A nebat idem more nuptiali solemniter sibi despon-
sare, præcavens nimirum ne forte qualibet occasione
privaretur talis patrimonii acquisitione. Quod ubi innotuit episcopo (qui generali sæpius constituto in-
hibuerat ætatis indiscretæ copulam nuptialem) mox
etiam speciali prohibuit interdicto ne quis presbyterorum seu quilibet fidelium Christianorum his præ-
sertim nuptiis præsumeret interesse. Prospiciebat in
hoc perenni simul et temporali multorum indemnitati,
consulens etiam juri communi, videlicet ne ante plenius cognitam et discussam rei hujuscemodi
veritatem in alicujus partis præjudicium tale inire-
tur connubium.

At episcopo citius post hæc ob quædam negotia ad regem in Neustriam profecto (135), convenerunt in

B vico quodam remotiori juvenis prædicti fautores et consanguinei, ibique simplicitate abutentes seu cu-
piditate sacerdotis loci illius, solemni more conjun-
gunt in facie Ecclesiæ militi infantulam, illustri ru-
sticanam, ingenuo ex servili conditione procreatam.
Tanta fuit aviditas alieni juris occupandi ut nec in-
genitatem degenerata conditio, nec salutis mani-
festa perditio infaustas nuptias præpediret. Regresso
interea a transmarinis episcopo, quæ gesta sunt ci-
tius innotescunt. Hinc presbyter, talium minister
nuptiarum, suspensione ab eodem pariter beneficii
multatetur et officii. In reliquos vero vetiti sui trans-
gressores, cum viri coram eo parere contumaciter
detrectarent, excommunicationis sententia promul-
gatur.

C Interea fictæ matris cubicularia (cujus ministerio proles alienæ genitricis quesita est et inventa) ter-
rente conscientia, primum ad poenitentiarium Eccle-
siæ Lincolniensis, sanctæ recordationis magistrum
Willelmum de Bredefeldo subdecanum (136), et ip-
sius demum hortatu ad ipsum accedens episcopum,
omnem rei ordinem cum magna detegit profusione
lacrymarum. Tunc episcopus de his omnibus certior
effectus, secretum quidem apud se interim habuit,
quod secretius audivit, latam vero pridem sententiam
singulis circumquaque per Ecclesias diebus Domi-
nicis renovari publice demandavit. Quod aliquandiu,
ut fuit impletum, machinatrix et materia hujus mali
mulier infelix, reversa domum in se cœpit horrere
opus adeo perniciosum a se commissum, tandemque
animata consilio prudenti accedit pariter secum as-
sumpta delicti sui conscientia et ministra, cubicularia
prænotata, ad episcopum, atque primum illi soli,
deinde pluribus viris discretis (inter quos et ille, qui
hæc scripsit (137), præsens fuit) reatum suum flebi-
liter confitetur, et se proprium maritum perdisse,
se fratrem ejus circumvenisse, illum ad mortem, hunc
ad proscriptionem et exhereditationem voce geme-

Hugonem de differentia oscolorum inter sua et S. Martini.

(137) Ex hoc conjicio poenitentiam adulteræ acci-
disse anno 1199, postquam Hugo rediit ex Neustria in
Angliam.

bunda protestatur. Quæ universa Cantuariensi metropolitano (138), tunc temporis totius regni justitiario, sollicite per episcopum insinuantur, fratribus quoque et amicis alieni patrimonii, ut prædictum est, insidiatorie obtenti, cunctis etiam primoribus fere et baronibus curiæ Angelicane.

Nihilominus vero sponsus pueræ insonter noxiæ cum suis consiliariis incumbit possessioni nocenter adeptæ. Afferunt enim juxta leges Angliæ cujusque sobolem decerni legitimam, quam uxoris maritus legitimate, quoad viveret, legitimam habuisse. Aretur itaque hujus prætextu sententia hæres legitimus ab ingressu possessionis hæreditariæ. At interim, ob reverentiam magis episcopi quam propter evidentiā universis pene notificatae rei, non sinebatur contra eum judiciaria diffinitio sententialiter proferri. Iterato autem constantissimo juris propugnatore in Northmanniam transfretante (139), inque discessu suo sæpius protestante quia, si hanc miles sibi, ut proponit, in conjugem acceperit, rusticam profecto se neverit habere, nec de illa plurimum gaudiebit. Homines rursus facinorosi conspiratione facta diem partibus statuunt, quo diffinitum litigii hujus calculum apud Londonium proferendum procrastinatione remota edicunt. Igitur Adam de nova villa (hoc enim nomen erat viro, qui pueram duxerat) stipatus propinquorum turmis Londonias festine petens, nocte diem præcedente, qua judices sibi terram illam promiserant in solidum adjudicandam (cujus solummodo eatenus obtinebat custodiam) non procul ab urbe hospitio suscipitur. Cujus dum fautores et consiliarii de forma sententia dandæ cum judicibus in civitate sollicite deliberant, ille in divisorio latus et temulentus lecto excipitur, sed sopori mortem socians subito extinguitur (140), solusque ad tribunal justioris judicis, factorum recepturus vicem, tam imparatus quam nil tale arbitratus extemplo protrahitur. Timendum autem ne forte cum improposito ibidem audierit ex sententia districti judicis quod sæpius in ore veridici ipsius sui præconis vertebatur. Cum enim incognitum sibi et peregrinum quondam nomen forestariorum crebrius vir sanctus audiret, querelis etiam oppressorum ab eis hinc inde crebescientibus, barbaræ muncipationi alludens dicere consuevit : « Recte homines isti et satis proprie nuncupantur forestarii. Foris namque stabunt a regno Dei. »

Allius etiam quidam forestarius episcopi maledictione retenta infra paucos dies, ex quo tradi meruit Satanæ in interitum carnis (*I Cor. v, 5*), crudelis interiit sententia mortis. Nam a quibusdam, quos in foresta sua, quam servabat, inventos insolentius

A more suo tractare dispositus, ita peremptus est, ut brachiis amputatis et a capite avulsis fustes quidam satis exigui (pro quibus ab eodem satis injuriati fuerant, qui eum peremerunt) inter cadaver truncatum et caput exsectum, nec non et alia membra feraliter excisa, et hinc inde posita per loca tria relinquenterunt, in signum videlicet et testimonium nequitiae, quia in finitimos quosque tyranicam rabiem consueverunt exercere.

CAPUT V.

De quadam diacono, qui militem quemdam super crimen regiae proditionis acriter impetebat. — Ethoc capitulum inseritur magna Vita, cap. 6, lib. iv.

B Diaconus quidam, nomine Richardus de Wara, militem quemdam vocabulo Reginaldum de Argentem super crimine impetebat regiae proditionis. Erat uterque de episcopatu Lincolnensi. Erat vero plurimis non incertum falso impetri militem a clericis. His episcopus cognitis, diaconum per censuram ecclesiasticam nititur a temeritate sua cohære. Inhibet proinde sub interminatione anathematis, ne in foro sacerulari, præsertim ad judicium sanguinis, audeat eam pertrahere diaconus. At ille, de regio qui eum tuebatur elatus favore, monita pariter et minas pontificis contemnebat. Nam et Cantuariensis archiepiscopus (141) (qui et tunc publicus regni justitiarius habebatur, cuius protectioni eum rex Richardus impensis commendaverat) episcopo injunxit dicitur, ne contra honorem regium compelleret clericum a prosecutione initæ accusationis desistere. Verum Petri imitator versus in hoc, sicut in similibus sæpe mandatis illius, sui potius offici jura quam hominis attendebat verba. Nam, quia magnus ille vir, ut ipse veraciter perhibere solebat, utrumque sibi gladium commissum habebat (erat namque, sicut potestate ordinaria metropolitanus, et auctoritate apostolica totius Angliæ legatus (142) : ita vice quoque regia super forenses judices arbiter summus) episcopus, quid, a quo idem loqueretur gladio, prudenter et caute discernere studebat. Unde, quotiescumque aliquid monebat aut jubebat quod materiali potius quam gladio congrueret spirituali, non verebatur vir Dei dicere ei quod apostolorum summus pontificibus legitur dixisse : *Oportet obediere Deo magis quam hominibus* (*Act. v, 29*).

D Quamobrem clericum rebellem et disciplinæ contumaciter resistentem ecclesiasticæ, pontificali non distulit rigore percellere. Suspendit itaque ab officio et beneficio nolentem jugo subdi canonico. Qui, ad legatum perveniens, per eum de facto a suspen-

(138) Huberto, de quo iterum cap. sequenti et alibi.

(139) Anno 1200, cum Joanne Rege ex causa, lib. v. 19, indicanda.

(140) Intra illud tempus, quo Hugo in Northmannia et in Gallia morabatur.

(141) Hubertus, in archiepiscopum electus anno 1193,

obiit anno 1203. Ita Whart., p. 1, pag. 114. Angl. Sac.

(142) *Iste Hubertus* (inquit Radulphus de Diceto apud Wharl., p. 2, Angl. Sacr. p. 693), anno Domini 1193, plenitudinem potestatis in officio legationis favore omnium cardinalium assecutus est ab eodem Cœlestino, tam in archiepiscopatu Eboracensi quam proprio. »

sione obtinuit relaxari. Hinc tumore plenus, ad episcopum accedens, sub praesentia multorum optimatum regni, tam procerum videlicet quam episcoporum, minari coepit grandia. Jactabat vero se a jurisdictione Lincolnensis episcopi taliter jam auctoritate legali exemptum, quod de cætero nullatenus omitteret propter illum, quin et domino regi omnem fidelitatem exhiberet, eique justitiam de suis obtinere proditoribus decertaret. Insultans quoque episcopo, asserebat se relaxatum a suspensione qua ipsum, ut dicebat, minus licite decrevisset punire.

Ad hæc ille non enervis naviculae Petri gubernator suo more, ut semper, illato terrore constantior, ut de quodam sancto legitur qui in diebus suis non extimuit principem, ita cunctis audientibus insit : « Incassum sane, inquit, super hujusmodi relaxatione tibi blandiris. Nam excommunicandum te in continentia noveris, si juri parere super excessibus tuis ulterius detrectaveris. » Quid multa ? Illo contumaciter obstrepente et tanquam ore regio minas furiosas intonante, episcopus eum innodare nec timuit nec distulit solemnii anathemate. Qui legatum adiens queritur de episcopo quod in ejus præjudicium regisque dispendium adeo, ut allegabat, proterve eum excommunicasset. A quo tandem litteras impetravit ad episcopum, quatenus pro absoluto haberet eum, utpote a se absolutum. Cui episcopus, tali perfecto mandato, ita dixit : « Si centies te Dominus archiepiscopus absolvendum duxerit, centies aut etiam saepius te scias a nobis excommunicandum, quandiu te videbimus in præsumptionis tuae amētia irrevocabiliter induratum. Tu videris quanti habeas sententiam nostram ; nos enim hanc omnimodis ratam habemus et firmam. » Sic ille abscedens, jamque metu tantæ illius constantiae aliquantulum corde fractior, pollicetur deliberaturum se utrum, juxta quod exigebatur super parendo juri, coram episcopo vellet cavere. Qui cito post haec a quodam suo puero lethaliter securi percussus in capite, proh dolor ! prius exhalavit animam quam erroris sui insinuavit pœnitentiam. Uno enim ictu excerebratus et repente extinctus est.

CAPUT VI.

De adolescentula Oxoniæ, quæ, priore sponso contempto, de facto alteri conjugata et super hoc convicta, parere contempserit beato Hugoni. — Et est hoc similiter capitulum in magna Vita sub capitulo sexto.

Adolescentula quædam Oxoniensis, cuiusdam burgensis filia, convicaneo cuidam juveni legitime nupta, alterius juvenis amore amplius succensa, priore contempto sponso, illi de facto est conjugata. Quæ super imputita a priore atque convicta monebatur diligenter ab episcopo, quatenus primo se redderet marito. Ipsa vero dissuasa a matre, quæ in consilio nequam alteram se filiæ suæ exhibebat Herodiadem, ante se morituram quam ei nupturam procaciter clamitabat. Tunc vir Domini, apprehensa ejusdem sponsi illius dextera, miscens terroribus quoque blandimenta : « Filia, inquit, mea si vis esse, obaudi-

A jussioni meæ, et suscipe in pacis osculo cum Dei benedictione maritum tuum. Alioquin revera de cætero non parcam tibi, nec perniciose consiliariū tuis. » Jussitque virum ejus in osculo sancto suscipere eam. Quod dum ille implere vellet, infelix illa impudentissime exspuit in faciem ejus, cum prope esset altare, præsensque cum pluribus viris reverentissimis adesset tantus sacerdos, et turba fidelium multa, in ipsa ecclesia pariter constituta. Tunc universis ob tantam contumeliam viro illatam vehementer erubescens, episcopus voce terribiliter inquit : « Quia nolisti, inquit, benedictionem, sed maledictionem dilexisti, ecce apprehendet te maledictio. Moxque excommunicavit eam. Quæ in propria contumaciter abscedens, post dies paucos sibi ad inducias utilius secum deliberandi cœlesti pietate concessos, cum magis induraretur cor ejus et nullatenus resipisceret, præfocata ab hoste maligno, delicias repente illicitas et caducas tam perpetuas quam justis commutavit suppliciis. »

CAPUT VII.

De clero Eboracensis diœcesis, qui super ecclesia dimittenda, de qua contra eum a beato Hugone auctoritate delegata ferebatur sententia, parere noluit judicatis. — Et est adhuc capitulum hoc sub eodem capitulo sexto in magna Vita.

Itidem clero cuiusdam Eboracensis diœcesis, nomine Willelmo, suam, qua injuste eum spoliaverat quorundam violentia, restituendam ecclesiam auctoritate Hugo decreverat apostolica. Quem pars adversa diutius ab ingressu possessionis sibi adjudicata manu repellebat armata. Miles namque, illius villæ dominus, in qua sita erat ecclesia litigiosa, fratrem suum in eamdem ingressum per intrusum carnis tuebatur, viribus nitens illicite occupatam vindicare illi possessionem. Fovebant quoque partem intrusoris tam ecclesiastici quam et mundani judices et optimates illius regionis. Tandem Willelmus nimis jam laboribus confectus, sumptibus quoque curiæ Romanæ suffragium in propria implorat persona, plurimorum etiam hinc inde auxilia pervigili, sed parum utili, requirit instantia. Penitus exhaustus totus convertitur ad unicum oppressorum refugium, et ad invictum juris patronum, ejus quoque flebilibus vocibus interpellat subsidem. Indignatus quoque bonus Eliæ atque Elisæ in zelo æmulator, auctoritate fultus apostolica, intrusorem prænominatum et ipsius complices duræ maledictionis ferit sententia.

Nec paulo tardius in sacrilegos desævire coepit ultio divina. Nam, ut viris plerisque religiosis referentibus nobis innotuit, alii ex his in amentiam versi sunt, alii repentina morte miserabiliter præventi interierunt, alii ex cavis orbibus oculi cum immensis cruciatibus exciderunt. Sic itaque virtus absentis præsentem ad nocendum innoxio perdomuit superborum audaciam, sic legitimo possessori restituta est defensa bonorum possessio, sic denique athleta fortis nostrisque temporibus ambidexter probatissimus, utraque manu pugnare et utraque pro dextera

uti doctus, hos percutiebat et interficiebat, illos seriebat et vivere faciebat, cadebantque ab eo a dextris et a sinistris. Citius enim quisque in mortem cecidit qui dexterse ipsius ictum exceptit. Aut enim corrigebatur, et Deo victurus peccato moriebatur, aut corde induratus et incorrectus exitio trahebatur.

CAPUT VIII.

Qualiter a rege Richardo redemit pallii servitutem, e^t quam liberaliter contribuit cleris diaecesis suae ad illam redemptionem, et quod etiam paenam pecuniariam recipi prohibuit pro delictis. — Et hoc est capitulum in magna Vita sub cap. 7.

Sentiens vero cruentus generis humani inimicus in sui grave dispendium viri ubique victoriosissimi vires prævalere, a castris eorum quos ejus tuebatur presentia, cum arte callida uititur amovere, quatenus saltem, elongato a certaminis loco insuperabili totius aciei protectore, in reliquo licentius grassaretur agmine. Sciens namque serpens virulentus virum Dei libertatem Ecclesiæ impensis zelare (qui nec subjectis sibi Ecclesiis pecuniarias ullatenus exactiones imponeret, nec quibusque protestatibus tale quid a sua exigentibus Ecclesia ulla ratione acquiesceret) in talem eum perplexitatem conatur inducere, ex qua præter aliquid saltem inconveniens haud facile ipse quivisset erumpere.

Armatus igitur astu inveteratæ malitiae perversas quorumdam familiariter subditorum sibi instigantes, per quos regis animos contra episcopum ad novas et inopinatas querelas excitaret. Suggeritur per eos regi ingentis cujusdam debiti, quod ei annuatim solvere tenebatur, Lincolniensem episcopum esse detentorum, unde et reus in ejus, ut vulgo dicitur, misericordiam incidisset, et ad summam æris plurimi fisco ex diutina retentione refundendam addici potuisset. Nam Lincolniensis quidam olim antistes, dictus Alexander, qui tertius (143) Hugonem præcesserat, pallium centum argenti marcis appretiatum regi, suo tempore imperanti, aliquot in prætermisis annis dedisse ferebatur. Cujus successor, vocabulo Robertus (144), idem aliquoties egisse dicebatur. Hinc calumnia in Hugonem devoluta. Non enim solum hoc, quod eum pontificatus sui tempore quotannis debuisse prætare memorabant, anxie ab eodem repetunt, sed etiam pro injuriosa regii munieris subtractione ipsum ad regis nutum satisfactioni esse obnoxium satis invidiose decernunt. Nec tantum personam episcopi, imo et Eccle-

(143) Non numeratur Galfridus aut Gaufridus, qui sine consecratione et sine pallio aliquot annis episcopatum tenuit, et tandem resignavit.

(144) Hujus nominis II, qui primus Alexandro successit.

(145) Qui secundus Alexandri fuit successor, et cui tertius noster successit Hugo.

(146) Id est, Huberts. Ubi nota, Baronum, ad annum 1189, quedam retulisse ex Surio, velut sub primordiis regni Richardi regis facta, quæ primum anno 1197 conti-

A siam (cujus ille et onera subliisset, et emolumenta perciperet) pro tempore Waltheri (145) sui decessoris (qui nec ipse pallium regi debitum aliquando dedisset) et detentionis ream, et redditionis debitricem esse prohibebant. Conventus super talibus ab ipso tunc rege Richardo episcopus, vix tandem, inimico (146) adversante sibi, ut ferebatur, maxime archiepiscopo saepius memorato, pro tribus millibus marcarum tam a repetitione subtracti muneris quam et ab ejusdem in posterum collatione, et se et suos eripuit successores, suamque perpetuis temporibus a presentationis illius onere absolvit Ecclesiæ. Nihil enim indignus, nihil sibi intolerabilius fore aestimabat quam Regis æterni sponsam, aut se ipsum, illius pro tempore custodem, mortali homini censualem constituere, et quodammodo vestigalem exhibere (147).

B Sed unde viro liberalissimo hæc tanta proveniret pecunia, qui omnes semper annuos redditus, vel quoscunque proventus ad impendia misericordiæ, et in sumptus justæ necessitatibus effundere solitus erat, cui nunquam ultra præsentis anni spatium quidquam pecuniæ erat residuum, quippe cum et mutuum æs frequenter sumeret alienum? ubi inventiret qui regi persolveret tot millia talentorum? Erat quidem paratum ad manus consilium, si, quod propriis deerat crumenis, a subjectorum vellet extorquere locellis. Sed, qui non modo pecuniam, imo et propriam pro sibi commissorum indemnitate in votis semper habuit animam ponere, qualiter eis suam extorqueret substantiam? vel, qui suam a præbitione ignobili eximere satagebat Ecclesiæ, quomodo Ecclesiæ oneraret aliorum, ut seipsum relevaret, et pro sua libertate jugum aliis imponeret servitutis?

C Jam itaque viro Dei videbatur unicum superesse remedium, quod et sibi satis erat votivum, ut ipse scilicet ad suam interim secedens Withamiam (148), ibique solitarie degens, proventus universos totius episcopatus ad summam hujus debiti persolvendam converti ordinaret. Gaudebat toto anima et exultabat quia, non modo justam et honestam, imo et necessariam, putabat se invenisse occasionem, ut a mundanis tumultibus aliquandiu secederet, ac secessis cœlestibus eo suavius quo liberius inhæret Verum, ut hoc suum propositum notitiae suorum intimavit clericorum, obniti vehementius universi cooperunt, intolerabilem sibi prorsus illius remotionem tantam protestantes, sed et religiosæ personæ innumeræ ne id fieret quod disponebat

gisce, ex hujus Vitæ lib. v, c. 7, constat. Unde et Baroniūs in indice lit. B. erronee de Balduino scribit: « Accusat S. Hugonem Lincol. episcopum apud Richardum novum regem Angliæ. »

(147) De pallio ejusque redēptione legatur Giraldus Cambrensis apud Whart., part. II, Angl. Sacr., pag. 419.

(148) Semel aut bis annue Withamiam secessisse Hugonem, infra c. 10, asseritur. Nunc, ut onus pallii redimeret sine aliorum sumptibus, illuc secedere cogitabat.

magnopere dissuadebant. Denique universis diœcesis A suæ et ecclesiasticis personis in communi placuit ad exemptionem matricis suæ Ecclesiæ pecuniam de suis copiis conferre animo libenti. Unanimiter quoque, ut patrem et defensorem pium atque fortissimum, obnixius ipsum efflagitabant episcopum, ne hujusmodi rei gratia suam ab eis aliquatenus præsentiam absentaret. Ita multum, licet invitus, et coactus filiorum suorum petitionibus acquievit, suæ voluntatis desiderio præponens pium generalitatis decretum. Suis vero districtius inhibuit officialibus, ne a quovis hominum quidquid amplius exigere præsumerent, quam quod voluntate spontanea quilibet obtulisset; de proprio autem peculio, quantum facultas admitteret, dari præcepit. Sicque provinciales potuis Ecclesias, quam earum matrem Ecclesiam Lincolnensem, a turpi simul et gravi diu inolite servitutis jugo semel eripiendo, perpetuæ restituit libertati. Nam citra cujusque gravamen a clericis modo semel percepit eorum, ut sic dicatur, redemptor et manumissor hoc quod, imo amplius, non sine mulitorum gravamine extorquere solitus erat uterque præmemoratus hujus tributi inventor ac redditor, palliata scilicet, sub prætextu regalis pallii, ambitione pontificali. Quod tamen ex nobis dicere non audemus, sed hoc dicimus ex sententia plurimorum, qui sæpius ex tali divitium colludio egestati suæ gemebant illudi. Nam et ipse rex edocitus, ut credebat, a quibusdam lac suarum ovium usque ad expressionem butyri libenter ac frequenter emulgentibus, hoc episcopo potius quam sibi profuturum dixerat, si more prædecessorum suorum multa sumeret a suis clericis, unde vix pauca daret pro pallio, appendendo suis humeris.

At verus et bonus pastor, quantum oves sibi creditas diligebat, tantum immunitatem illarum zelabat. Quantum vero ad se pertinebat, sicut omnem avaritiam sedulo fugiebat, ita et occasionem avariæ summis, ubi posset, nisibus jugiter evellebat. Unde multam pecuniariam a quibuscumque delinquentibus tam archidiaconos suos quam eorum officiales ac decanos exigere prohibebat, nimurum verens ne pro muneribus aliquem aut opprimerent insontem, aut in suis excessibus sontem foventer, juxta illud antiqui legislatoris: « Munera excæcant oculos sapientum, et subvertunt verba justorum (Exod. xxiii, 8). » Itemque illud Scripturæ D alterius crebro suis officialibus ingerebat: « Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt (Job xv, 34). »

(149) Ad anno 1066, quod triomphator Willelmus (de quo mox) e Northmannia in Angliam transfretando, in die Natalis Domini LONDONIÆ coronatur in régem Angliæ. Ita Pagius in Crit., p. 228.

(150) Giraldus Cambrensis part. II, Angliæ sacræ, page 417. « Monachos quoque, inquit, Robertus Blœth de Stowus usque ad Egnesham, etc., providet transpositum, baculique pastoralis donationem sibi et successoribus suis reservavit. »

(151) Ab anno 1067, circa initia regni præfati Willelmi a Lafrancio Cantuariensi in episcopum consecratus, obiit anno 1093, in die Ascensionis Domini.

Econtrario illis frequenter asserentibus plus terere improbos pecuniæ damnum quam excommunicationis probrum, aut corporalium pœnarum afflictionem illis indicendarum, ille e diverso asserebat id suæ negligentiæ ascribendum, qui remissius se haberent in corripiendis illis qui peccassent, et districtius coercendis, nec eos tam studiose observare, ut illi injunctam explerent satisfactionem, quam observarent ut sibi pollicitam enumerent pecuniæ taxationem. Illis interdum pro se allegare studentibus ac dicentibus beatissimum archiepiscopum et martyrem Thomam hujusmodi a delinquentibus sumpsisse multas, ille confessi respondebat: « Credite mihi, non idcirco sanctus fuit. Alia enim virtutum merita sanctum exhibuerunt, et alio titulo meruit palmam reportare martyrii. »

CAPUT IX.

Qualiter jus advocatiæ abbatiæ de Eynesbaim contra régem Richardum illud sibi vindicantem, per inquisitionem solemnam evicerit. — Et est hoc capitulum in magna Vita cap. 8.

Cum autem, ab adventu Northmannorum in Angliam, bellico sibi jure subactam per annos centum (149), et eo amplius, Ecclesia Lincolnensis continue et inconcusse usque ad id temporis patronatum gesserit Eyneshamensis cœnobii (150), hanc ei dignitatem subripere maligni quidam pertinaciter sunt aggressi. Beatus sane pontifex Remigius (151) (quem in brevi post triumphatam insulam gloriosum habuit cathedralis ecclesia Lincolniem fundatorem) (152) vastatam, fugatis hostili metu fratribus, abbatiam reformavit prænotatam. Quam sibi auctoritate regia inclytus triumphato, Willelmus ita confirmasse dicebatur in propriam, ut præter ipsum episcopum ejusque successores nulla in eam vindicare sibi præsumeret ecclesiastica seu laicalis persona quamcumque dominationem.

Accidit autem ut anno præsulatus beati Hugonis decimo (153) venerandus cœnobii hujus rector et abbas migraret ad Dominum, nomine Godefridus (154), qui a diebus Stephanus (155) regis usque ad tempora regni penultima Richardi (156), filii Henrici regis, annis circiter quadraginta quatuor loco eidem moscitur præfuisse (157). Quo episcopus auditio, misit juxta morem antiquum ex suis clericum unum, qui abbatiae custodiā in manus suas reciperet, ac rerum monasterii una cum fratribus

(152) Ideo sic dictum, quia Dorkecestria sedem transluit Lincolniam.

(153) Qui erat annus Christi 1195, aut 1196, ob dubium, quo anno Hugo sit factus episcopus.

(154) Nullus in serie abbatum Eveshamensium sub hoc tempore occurrit Godefridus; unde liquet hunc Eyneshamensem fuisse abbatem.

(155) Obiit Stephanus rex Angliæ anno 1154.

(156) Error videtur admissus, aut sensus est obscurior.

(157) Praesesse igitur cœpit ante mortem regis Stephanii uno aut altero anno.

diligentia sollicitudinem gereret, quousque abbatis instituendi canonica electio celebrari potuisset. Cæterum tam vacantis abbatiae custodiam, quam substituendi abbatis debitam facultatem, qui regiis in Anglia præerant negotiis, episcopo nitebantur auferre (158). Nam rex ea tempestate in transmarinis confligebat cum Francorum rege (159).

Complures itaque viri prudentes, et episcopum sincere diligentes, persuadere ei conati sunt ne, ut dici solet, contra ictum fluminis brachia, ob adversantium multitudinem atque potentiam interim minus valida, inaniter fatigando exsereret. Asserebant namque regis genitorem Henricum generali constitutione decrevisse ut universæ regni sui abbatiae in sua manerent donatione. Nec fore existimabant de facili, ut contra patris decretum filius, eo, ut videbatur, in multis pertinacior, gaudere eum sineret privilegio, avitis licet temporibus obtento. Denique negotium hoc laboris plenum, modice fructuosum, multimodis damnosum, nullatenus monebant atten-tandum. Metiendum cum labore etiam laboris fructum suggerebant, nec maxima aiebant subeunda rerum innumerabilium dispendia, quæ jam citius præviderent ex hac controversia sibi suisque emersa, ubi, quod intendebat, assequendi spes esset fere nulla, forte etiam assecuti utilitas parva.

Talia suggesterentibus *vir singularis confidentiae miraque discretionis confessim* respondit : « Absit, inquiens, ut mortalium quispiam tale decretum statuere præsumat, unde Deo nostro et beatissimæ reginæ cœli quod suum est auferre prævaleat ! Hujusmodi leges, etsi justæ essent, futuris dntaxat negotiis formam darent, non etiam convellerent statuta priorum. Quis vero prædecessorum meorum tali subscriptis decreto, quo solo posset juri non immerito præscribi eatenus ab eisdem possessio ? Absit enim ut personæ cujuscunque laicalis statutum ecclesiastice libertatis privilegium infringat ! Mibi vero non contingat ut qualiscunque timore potestatis, seu quantæcumque formidine difficultatis, jus Ecclesiæ meæ, quantum in me est, sinam deperire ! Cum enim sit satis pudendum a majoribus acquisitas et ab antiquis defensas non etiam augere dignitates sanctæ Ecclesiæ atque libertates, quam est probossum, si ex inertia ignavi atque inutilis rectoris a suæ integratatis statu decident, quæ per strenuum dispensatorem augmentari ac melius pro-vehî debebant ! »

Talia prosequens, continuis duobus semi annis (160) nec sumptibus nec proprio sudori parcens, tum pro expedienda libertate canonici status præfati monasterii, tum pro tuenda dignitate sua, invictis-

(158) Jure quo baculi pastoralis donationem Robertus de Bloeth sibi et successoribus suis reservavit, haud dubie a Remigio olim obtentam.

(159) Richardus rex annis singulis ab anno 1193, usque ad obitum suum cum rege Francorum in transmarinis confixit, pace, nunc facta, nunc rupta.

(160) Dilata proinde fuit novi abbatis electio ad minus ultra annum.

A simile contra ipsum regem, quam et contra plerosque sub dolos clam adversantes sibi, cis citraque mare decertans, tandem favente Domino celebri potitur triumpho. Recognito namque per sacramentum vi-ginti quatuor fide dignorum, clericorum pariter et laicorum, quid juris prædecessores sui in illo ha-buissent cœnobio, testimonio, adjudicatur ei ejusdem patronatus in regis curia. Hinc restituitur ei abbatiae vacantis custodia, præficiendique abbatis jurisdictio plena et absoluta (161). Post quæ ad eam in propria accedens persona per dies octo mansit in ea cum fratribus loci tanquam benignus pater cum filiis charissimis, ingrediens et egrediens, cum eis in com-muni refectorio pariter convescens, eosque vino ju-cunditatis et dapibus sue largitatis copiose reficiens.

B Tractabatur interea jussu ejus in conventu super electione futuri abbatis. Expleta vero hebdomada una, accitis abbatibus vicinis aliisque religiosis viris, præsentatur episcopo monachorum electio, ac so-lemniter confirmatur ab eodem. Quibus rite gestis, pastor egregius Lincolniam proficiscitur, ibique in cathedrali ecclesia electus Eynesheimensis cum favore atque lætitia cunctorum, benedictione ejus sacra in abbatem honorifice promovetur. Instruc-toque solemni convivio tam clericis quam abbatii et monachis suis, discumbebat utriusque cohortis in-clytus dux in medio eorum, mirum in modum gau-dens et exultans in Domino, eo quod instar pastoris summe boni alias oves adduxisset, quæ essent ex ovili alio, ut efficerentur de cætero unus grex, istæ et illæ oves, et esset utrisque unus pastor, qui sic mutuo sibi Ecclesiam confiderasset et abbatiam, ut foret perpetum utraque unum. Dedit quoque abbatii novo virginem pastoralem argento et ebore pulchre vermiculatam cum scypho ingenti atque insigni. Locum etiam ipsius regimini commissum pluribus ampliavit beneficiis, et donariis decoravit, ac paterno semper affectu tam ipsum abbatem quam gregem ei subditum fovit et dilexit.

CAPUT X.

Quod annis singulis sere Withamiam declinaverit, ubi cornutam faciem gerere videbatur. Et qualiter sæcularibus ibidem prædicando de tribus specialiter eos instruere nitebatur, scilicet de cordis charitate, veritate oris et corporis castitate, et quam stricte servare apud se nitebatur veritatem. — Et hoc capitulum est in magna Vita sub capite 9.

Ad suam vero Withamiam singulis propemodum annis semel aut bis secedere vir sanctus consueverat. Manebat ibi aliorum more in cella solitaria, quæ semper ei absque habitatore vacua servabatur, in qua meditabatur, et orabat, reficiebatur cibo, et

(161) Confirmat relata Giraldus Cambrensis in Angliæ suæ part. II, pag. 419, his verbis : « Item monasterium de Egnesham olin perditum iri regia potestate paratum viriliter (Hugo) retinuit, baculique pastoralis donationem sumptuosis laboribus sed efficacibus et fructuosis ad Ecclesiam Lincolnensem revocavit. »

somnum capiebat. Inde ad publicum quandoque, ut A salutaret adventantes, sibique loqui cupientes, progressi, cœlestibus radiis quodammodo ex consortio sermonis Domini cornutam gerere diligenter intuentibus videbatur faciem, quam viva cuiusdam leporis comitate totiusque dulcedinis suavitate palliabat, ac colloquentibus sibi frontem contempnerat.

Laicis quidem atque sacerdotalibus angelicæ illius vitæ statum collaudantibus, et de suæ mundanæ vitæ impedimentis conquerentibus (quos tamen nec velle, nec posse sciret ad perfectiora instituta vivendi transire) hujusmodi proferebat instructionem : « An solum, inquit, monachi, sive eremiti tantummodo atque solitarii consequentur regnum Dei ? Denique cum unumquemque judicabit Dominus, ne aququam id expositulabit quod eremita quisque non fuerit aut monachus, sed potius reprobo cuique exprobrabit quod minime extiterit veraciter Christianus. Nam tria quædam a quolibet sunt exigenda Christiano, ex quibus si vel unum illi, cum judicabitur, defuerit, nomen illi Christianum non valebit prodesse. Nocebit nomen potius sine re, quia damnable est falsitas in veritatis professore. Exigitur autem ut virtus et veritas habeatur boni nominis hujus, quatenus indesinenter teneatur charitas in corde, veritas in ore, castitas quoque in corpore non fallaciter Christiani (162). » *Inter plura, quæ de his tribus in serie magnæ vitæ prolixius inseruntur, notabile est verbum, quod de castitate et Dei dilectione mulieribus prædicando dixisse resertur, ita inquietus :* « Satis a sexu semineo Deus omnipotens diligi promeruit, quia nasci de semina non refugit. Magnificum quoque ac vere dignum ex hoc omnibus feminis privilegium contulit. Nam cum viro concessum non sit, quod sit, vel dicetur Pater Dei, hoc tamen prestatum est mulieri, ut sit Dei parens. »

Jam vero tantam in ore veritatem habebat, ut nullus sermo ab ejus exiret labiis cui sentiret aliquid inesse falsitatis. Nam et cautela vitandi cuiuscunque falsi, cum referebat quidpiam, seu recensebat, quæ egisset vel audiisset, aliquo temperamento semper utebatur, in his etiam quæ indubitanter verissima esse neverat, ut diceret : « Sic [f. sicut] nobis occurrit modo, » autaliquid aliud in hunc modum, quo temeritatem assertionis falsæ funditus declinaret. Nec minori quoque observantia veritatis, sigilli sui reverentiam tuebatur, nihil unquam non verum in litteris, eo signandis, contineri permittens. Ubi adeo scrupulosus fuit, quod juxta tritam scribendi formulam, cum citatorias alicui ederet, in eis nullatenus poni sineret, « Meminimus nos te aliquando citasse » ne forte, quod in sua non erat memoria, in ea esse sua mentiretur chartula.

(162) Subducta non auctoris, sed abbreviatoris sunt verba, quædam ob prolixitatem omittentis.

(163) Ergo jam quotidiana celebrabatur missa, saltem conventionalis et publica, qualem et olim sub Guigonis V, tempore celebratam fuisse quotidie constat, licet privatæ rarius fierent.

CAPUT XI.
Qualiter Withamiam veniens nitorem habuerit insolitum, colore rubicundo superfusum, ad primum loci conspectum ineffabili quadam spiritualis gaudii jucunditate sentiens se perfundi : et qualis erat conversationis, dum morabatur ibidem. — Et est hoc capitulum in magna Vita caput decimum.

Ne cui vero minus credibile videatur hoc, quod de spirituali quadam vultus ipsius claritate in eo relucente, cum egredetur a cella sua, ut supra tetigimus, aliud quoddam satis de eo suis familiaribus notum, et a multis sæpen numero non absque stupore et admiratione notatum veracissime, huic narrationi duximus breviter inserendum. Quotiescumque enim a longinquis partibus ad illam sibi dilectam tendebat soliditudinem, mox, ut a remotis finitimam ejus ingrediebatur regionem, nitor quidam insolitus, colore decenter rubicundo superfusus, genas ei cum facie tota simul vestire consuevit. Ipse quoque intima cordis sui ad primum illius conspectum et ineffabili quadam jucunditate spiritualis gaudii sentiebat perfundi, quod suis quoque familiaribus sæpissime factebatur. Quo jam consistente apud Withamiam, tantam in eo omnium sensum innovationem superna efficiebat gratia ut subito intus et simul extra renovari videtur, sicut aquile juvenis sua.

Deposito quidem exterius pallio, quo utebatur in publico (quod ex integro erat vel subrufo panno, candidis agnarum pellibus forrato [f. foderato]) pelles induebat arietinas, nullo panni tegmine cooperatas. Cilicio, ut supra tegebatur, ad nudum ; huic tunicam in medio superinducto velabat pelliceo. Lectisternia ejus hæc tantum erant, sagum, cervical et pelles. Mane cum manus de more ablueret, ut ministro nullo, ita nullo utebatur manutergio. Missam devotissime duobus contentus ministris, sacrista scilicet loci, et capellano suo, quotidie celebrabat (163). Annulo pontificali excepto, in reliquis sacerdotalibus indumentis a consuetudine Carthusiensi in nullo penitus differebat. utebatur enim alba et amictu, stola, favone atque planeta, planis et candidis, nec ornatis serico, seu aurifrisio seu gemmis. Diebus Dominicis post cœnam cum cœteris monachis ad ostium refectorii cum silentio et gravitate procedebat, ubi panis singulis ad totius hebdomadæ victum (164) a fratre interius consistente præbebatur. Sæpe tamen de licentia prioris ex copino, sive ex arca, qua missæ condebantur a fratribus cellis seu a refectorio collectæ, crustulas duriores, et minutias fragmentorum præ ariditate jam torridas propriis manibus colligebat, non, quod ei suus panis non sufficeret, sed superabundaret, sed hæc dicebat fragmenta sibi sapidiora quam solidum panem videri. Revera quidem benedictionis condita justorum gratius sano ejus palato sapiebant.

(164) In hanc usque diem idem actitur in Carthusiano ordine, dum panis cuiilibet distribuitur, non ad hebdomadæ integræ, sed ad sequentis diei victum sufficiens.

Scutellas, non modo, quibus pulmenta ei fuissent ministrata, sed etiam, quas fortuitu illotas alicubi reperisset, delectabiliter gaudebat abluere, tanta eas diligentia manibus digitisque nitidissimis intus extreiusque defricans ac pollinciens, ac si calicem Dominicum se contrectare putaret.

Et ipse quidem omni tempore semel in hebdomada, id est, die sabbati purissimae confessionis lavacrum frequentabat. Quod de traditione inviolabili ordinis sui exsequens, nullatenus omittebat, quin etiam crebrius hoc ageret, mox ut aliquis ex quoconque facto, dicto, cogitatu scrupulus præter solitum ejus animo subortus fuisset. Frequenter quoque iterata innumeris vicibus confessione, quidquid ab infantia se meminisse delicti commisisse poterat, domino revelare, ejusque vicarii, cui confitebatur, oratione veniam obtinere satagebat. Quasi vero minus esset, quidquid totius anni tempore alias fecisset, tunc in auribus discretissimis venerabilium servorum Dei cum ingenti cordis contritione id agere impensius curabat, indesinenter conquerens quod bona sua, si quæ ex dono Dei in se essent, ex suo reatu fieret, quod pura satis non prodirent; mala vero sua, non aliud quam pura mala fuissent.

CAPUT XII.

Qualiter fratre Eynardo in arreptione itineris constituto, ut Withamiam relinquens, Carthusiam remearet, redactus est a beato Hugone, initio inter eos vicissim fœdere, quod nec ille Withamiam, nec iste Lincolniam desereret in futurum.

Cum autem superius memoratus frater Eynardus (165) jam admodum senex esset effectus, utpote qui annis pene centum in diversas mundi partes pro instituendis illius ordinis dominibus a suis Carthusiensiibus longe lateque directus, demum jam decrepitus hujus negotii causa pervenerat Withamiam, ad Carthusiam redire cupiebat. Videbat enim, opitulante Dei misericordia, jam locum ipsum tam interius quam exterius ad perfectionis culmen feliciter emiisse. Disponebat igitur ad suos redire, et cariosa jam membra bustis sanctorum, qui eum adolescentem olim educaverant, sociare. Verum, cum cerneret suam de die in diem rationibus variis eludi intentionem, nec jam ferret quo mens sua æstuabat desiderii vehementiam, valedicens fratibus, tremulos baculo sustentans artus, abiit cœpit.

At Episcopus solitis tunc in cella sua vacabat exercitiis contemplationisque dulcedini. Caverat enim senex ille devotus, ne quod moliebatur ei citius innotesceret, a quo se maxime præpediendum multis jam argumentis certissime prænoscebat. Sed non in longum res latere eum poterat. Mox ergo ita, pedibus usque ad interiora vicini nemoris eum insectus, his illum assatur: « Parcat, inquit, tibi omnipotens Deus, frater Eynarde! Quid enim est quod agere decrevisti? quid absque alumno tuo recedere, meque solum, et dulci nutritoris solatio destitutum, in terra aliena relinquere cogitasti? Equidem non

A ignoro, quam pio duceris desiderio, ut supremæ jam vitæ tuæ reliquias inter sanctos Burgundiae eremitas expendere valeas. Verum me potius et ratio urget et voluntas, ut id ipsum agam. » Extracto igitur annulo pontificali a digito, et accessitis ad se clericis suis, ait eis: « Ite quantocius, et hunc annulum vobiscum deferentes, ac salutantes dominos nostros Lincolnianæ, verbis nostris denuntiate illis, quatenus sibi alium provideant, et eligant pontificem, ut nobis de cœtero amicam fovere liceat solitudinem. Nimis diu est, ex quo inter mundanos versor turbines, sanctæ conversationis dulcedini, in qua a principio calui, vanas et amaras occupationes hujus saeculi non recte anteponens. »

Talia eo prosequente, timere cœpit ac tremere vir ille desideriorum, quem ducebat non dulcedo natalis soli, sed flagrans amor poli, stetitque stupefactus. Tunc clericis super tali infortunio conquerentibus, quo per eum suo forent pastore destituendi, et exaggerantibus vehementer incommodum hujus mali, frater ille suffusus lacrymis et ingemiscens graviter, pedibus advolvitur sancti præsulis. Cumque ore facundo ac doctissimo laicus iste episcopo niteretur tum precibus, tum rationibus persuadere, quia non ita sibi licet divinitus commissas relinquere oves, nec illum hoc modo flecti consiperet, genua ejus complectitur, dicens: « Vere, ait, quandiu spiritus vitalis aget et reget hos artus, non te permittam gemm tuum relinquere, et plurimorum salute contempta, tui tantummodo gerere curam. Mihi melius est enim in terra peregrina usque ad finem morari, et tandem morte finiri, quam auctorem fieri tanti disiddii, id est divisionis. Redeamus ergo ad solita, ne, dum quærimus, quæ sunt nostra, negligere culpemur quæ sunt Jesu Christi. » Ita, quem ab intentione recedendi a loco prius flectere tempore multo nullus prævaluit, prudentia viri sancti in momento non modo flectit, sed etiam, ut eo minime discedente et ipse quoque non discederet, cum vehementi instantia ipsum exorare coegit. Initio itaque vicissim fœdere, quod ille Withamiam non desereret, nec iste Lincolniam, redeunt alacres pariter, gaudente utroque se de alterutro triumphasse.

CAPUT XIII.

De peracto innoxie coquinæ incendio in nostri Hugonis finali de Withamia recessu.

Singulis autem annis, tempore potissimum autumnali, venire Hugo Withamiam consuevit: quatenus dum sui ad fruges temporales colligendas studiosius vacarent, ille dimissa suorum frequentia domesticorum in propria, eo facilius, quo liberius, carpendæ et in intimis animæ sue apothecis recondendæ invigilaret annonæ spiritus. Nunc autem quid in ultimo (166) ejus ab inde recessu ibidem acciderit referemus.

Nocte igitur quæ diem illum clausit quo ultimum fratribus valefecit, eos ulterius corporaliter non visurus, id accidit quod sequitur. Cum enim jam sin-

gulorum orationibus se, præmissa confessione vi-
cissim petita et percepta, seorsum prius in eorum
cellis commendasset, ex more demum in commune
licentia, postulata et solemni omnibus data benedi-
ctione, libato etiam pacis osculo, sub his verbis,
quæ frequenti usu, et a charis suis discessurus
proferebat, ab eis recessit : « Nunc, inquiens, com-
mendo vos Deo et verbo gratiæ ejus. » Hinc ad di-
versoria fratrum laicorum, ubi clerici et servientes
sui commanebant, ibi mane crastinum exspectaturus
accessit. Quo post quietem ad solvendas nocturnas
Deo laudes ecclesiam ingresso, per vitreas ab occi-
dua oratorii parte fenestras fulgor subito nimius
illuxit, ita ut solis jubar eadem videretur claritas
excessisse. Unde attoniti quidam, qui valvis ecclesiae
proprios astiterant, festine erumpunt, cernuntque
culinam, id est, coquinam, quæ proximis undique
domibus pene fuerat contigua, porrectis longe in
aera flammis exuri. Quod episcopus agnoscens ve-
hementer expavit, metuens scilicet, ne in proxima
forte ædificia edax incendium desæviret. Nec enim
secus futurum situs et status ædium circumquaque
imminentium cuiquam dictabat præsumendum. Ipsa
vero ædicula, occasione servientium nec non et
hospitum episcopi, ut eorum usibus pulmenta coque-
rentur in ea, fuerat constructa, eratque ex virgulis
ac virgultis vicem parictum supplentibus contexta,
stipula levi culmen ipsius tegente. Quæ ab aula
hospitali sex aut septem vix pedum spatio disparata

A tecto ipsius, quod ex aridis erat scindulis confectum
ex proximo imminebat. Cellulæ præterea lignæ,
conversorum usibus deputatæ, haud procul in girum
erant dispositæ. Ipsi nihilominus ecclesiæ vicinius
stanti, circumpositis undique officinis, justissime
timebatur.

Cernens itaque vir providus his omnibus sui causa
inevitabile, nisi divina virtute arceatur, imminere
periculum, animo parumper consternatus, sed plu-
rimum de Salvatoris bonitate confisus, salutiferæ
crucis signum contra ignem aliquoties edidit. Inter-
mittens vero cursum nocturnalis officii, quod ex
parte jam inchoaverat, ante aram Dominicam sese
protinus in orationem dedit. Nec prius destitit a
prece quam domunculam funditus absumptam suc-
B cubuisse flammis, et incendia tepuisse nuntiatur, et
quidem citra cujuscunque rei detrimentum, præter-
quam illius solummodo ædifici quod etiam, si ste-
tisset illæsum, manibus hominum de industria fuis-
set diruendum. Jam enim sèpius jussérat ad usus
necessarios lapideum ex demolito ibidem construi
domicilium, hoc scilicet quod modo accidit, veritus
inde provenire periculum. Cujus mane incendium
cum universi mirarentur adeo exstisso innoxium,
ille in Domino exultans aiebat : « Benedictus Deus,
qui non solum præsentem in tali casu timorem no-
strum consolari voluit, sed et futuri metus sollicitu-
dinem sub mea tandem præsentia funditus ampu-
tavit. »

Explicit liber quartus.

PROLOGUS LIBRI QUINTI.

Quatuor jam libellis de vita sancti Patris nostri Ilugonis antistitis juvante Christi gratia utcunque explicitis, de ejusdem opitulatione confisi quintum (quem et ultimum hujus opusculi fore disponimus) subnexo inferius ordine tentabimus adoriri. In cuius serie nulla penitus retexere decrevimus, nisi ea so-
lummodo, quibus præstantialiter interfuius, aut ea quoque, quæ mox gesta per eum, nobis intimata fuisse evidenter recolimus (167). Hic vero narratio-
nis sumetur initium a singulari devotione, qua præ-
ditus fuit erga studium sepulturæ mortuorum : cui
demum conclusionis causa succedit postremum de incomparabili sepulturæ simul et exsequiarum ho-
nore et decore, quibus cœlitus donari meruit, per-
acto præsentis vitæ agone. Media inter hæc illa
præsertim continebunt, quibus docetur pro Angli-

C canæ Ecclesiæ immunitate, tam contra regem Ri-
chardum, quam contra ejus justitiarium proprium-
que suum ipsius metropolitanum, viriliter decer-
tando feliciterque Deo protegente superando, plu-
rimum desudasse, atque ad postremum ipsi regi
suoque persecutori, sepulturæ humanitatem exhib-
endo insigniter triumphasse. His quoque alia, scitu
digna de exordio regni Joannis (168), nunc jam
anno ipsius quarto decimo (169), mense tertio, plu-
rimum fatiscentis, sensimque, ut ille prædixerat
futurum, deficientis videntur subjicienda. Conse-
quenter vero, ut ipse Carthusiam, et alia loca re-
ligione celeberrima adierit, reversus quoque in An-
gliam apud Londonias, ad gaudia supernæ Jerusa-
alem felici beatus excessu migrarit, tentabimus ex-
D plicare.

(167) In hoc igitur libro v, refert auctor quædam, qui-
bus ipse interfuit, et alia quæ ab aliis audivit.

(168) Joannes rex Angliæ Londini coronatur anno 1199,
in die, aut Dominica infra octavas Ascensionis Domini,

apud Westmonasterium.

(169) Anno videlicet Christi 1212, durante adhuc exilio
Cantuariensem et aliorum.

Explicit prologus.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De immensitate divinæ ad homines dilectionis, quæ in sepulturæ humanae officio notabiliter demonstratur, et de nostri Hugonis circa hujus officium affectione immensa.

Memoriam abundantiae suavitatis divinæ (erga genus humanum suaviter eructans, intimis a secretis Deique amicus Hugo, hæc et his similia, quæ subinferimus, suis sæpissime in odorem suavitatis ingerebat auditoribus. Cum, sicut aiebat, innumera quæ divinæ ad hominem dilectionis declarant immensitatem, ea quam maxime inter cætera prærogativam singularis excellentiæ noscuntur præferre quæ vel ante hominius ortum, vel post ipsius occassum homini non desinit conferre. Ut enim de hominibus, qui modo oriuntur et occidunt pauca attingamus, ante cujusque ortum, suæ pro eo mortis præsum Deus Dei Filius dedit, Deus Pater eumdem suum Filium in mundum, ut pro homine moreretur, misit, Deus Spiritus seipsum etiam in pignus effudit. Tota etiam simul Trinitas, unus Deus, sacramenta, quibus mox natus et mundetur et muniatur et roboretur, instituit : ac legis suæ adminicula, quibus regatur et erudiatur, concessit, aliaque satis inexplicabilia, utilitati ipsius hominis multipliciter profutura, indulxit. Quem post vitæ instabilis cursum, occasu præventum (cum a suis, olim charissimis, non sine tædio quodam recipitur, dum propriis quondam ædibus anxia quadam parentum et filiorum festinatione propellitur) gratissima Dei sui benignitas sola, a cæteris despectum, non aspernatur. Exemplo namque, non solum spiritus angelicos in præsidium animæ, ad suum Factorem remeantis dirigit, verum etiam primos ac præcipios, quos in terris habet, ministros, sacerdotes videlicet et alios, in sacris ordinibus positos, in obsequium funeris mittit. Eis etiam quodammodo dicit : « Cernitis, inquit, o sacerdotes mei, et meorum, quæ in mundo sunt, palitorum æditui, cernitis facturam meam, quam semper amavi, pro qua Filio meo Unigenito non percisi, sed eam immortalitatis ipsius et mortis participem feci ? cernitis, inquam, suis hanc amicis quondam et necessariis effectum oneri, hanc quoque ab eis quasi turbulentam ejici et expelli ? Eia festinanter currite, et occurrite ad me confugienti, imaginem filii mei, pro ea crucifixi, cum thymiamatris et cereis assumite, Ecclesiæ meæ signa in sollempne classicum concutite, vocibus hymnidicis clarius concrepate, basilicæ meæ fores et abdita interiora pandite, nec longius ab ara Filii mei corpus continente, nec longius ab ara Filii mei corpus continente, fratris illius aut sororis lipsana deponite; palliis quoque denique pretiosis lætitiam illius nunc demum triumphantis redimite, stipate lampadibus atque lu-

A cernis, assistantibus obsequentium catervis, quamvis jacentem, ambite. Iterata præterea Filii mei votiva immolatione convivium pinguissimum instruite, quo et spiritus anhelus, ac de concertatione mortalitatis inolitæ, sed jam depositæ, adhuc irquietus et fessus in robur respiret ; caro quoque habitatore pristino interim vacuata, atque matris terræ gremio subinde consovenda, sanctificatione irrigetur gratisim, quatenus sub die ultima, contubernali, olim præcognito, delectabiliter socianda, alacriter refloreat, viriditate æterna feliciter induenda. »

Hujusmodi sententiam per singula plena verba de benigni Conditoris circa defunctos clementia proferens, hic ejus dispensationis in multis conscientis et fidelis interpres, evidenter satis prudentibus innuebat quoniam affectu, quove respectu, ut tantam sepeliendis curam exhiberet, duceretur. Generali siquidem inhibitione statuerat ne in villis, ubi ipse præsens fuisset, sacerdos parochialis quemlibet defunctum, præsertim ætatis jam adultæ, traderet sepulturæ, nisi forte, aliquo obstante incommodo, illo id exsequei non valente, de sua hoc ipsum permissione adimpleret. De adultis vero præcipue volebat observari, quia his, si laudabiliter vixissent, propensiorem sciebat deberi honorificentiam; sin autem vitam duxissent culpabilem, noverat eos ubiorem desiderare interventionis instantiam.

Ibat igitur passim ad universos, eisque, ut mos exigit ecclesiasticus, cum summa alacritate obsequium exhibens, pauperibus luminaria vel cætera in funeribus desiderata per eleemosynarium suum abundanter subministrari procurabat. Si quando, dum iter ageret, et funus in quodlibet cœmeterium, ut humari deberet, perlatum consiperet, confessim equo descendebat, et ad feretrum accedens, ac aliquantis orans, si librum non haberet competentem, in quo inoffense legeret (cum jam circa diem ejus extrema aliquid soliti acuminis oculis ipsius deperiisset) junctis presbytero exsequiis celebranti, psalmos cum eo decantabat et collectas inchoanti vel complenti, amen et alia respondendo, vicem clerici, ne dixerimus, idiotæ, adimplebat. Si non defuisse codex idoneus, ipse, quod sacerdotis erat, prosequebatur, orationes pronuntians, aquam benedictam aspergens, thuribulum circumferens, terram super jaciens, ac reliqua illius officii sollicite complens et post absolutionem cum benedictione iter cœptum peracturus adibat.

Plerumque autem in magnis consistens urbibus, dum ad unum quemlibet sepeliendum processisset, nuntiabantur ei alii atque alii, passim per diversas ecclesias sepeliendi; qui magna cum alacritate universos adibat, universis singiliatim debitum sepe-

liendi officium devote impendens. Nec prius, quotlibet isti fuissent, a tantæ humanitatis munere destitut, quam nullum superesse qui sepeliretur cognovit. Querebantur nonnunquam, et murmurabant potentes quilibet viri, cum eo pariter comedunt, quod, dum hæc diutius ageret, hora prandii jam dudum præteriret. Verum ille nunquam, seu ipsos ipse invitasset, seu ab eis ille esset ad prandium invitatus, sive hujus rei sive alterius cujuscunque negotii obtentu, hujus omittebat pietatis opus exercere, dum, ubi exercebat reperire posset (170).

Sed parum est quod hæc de minoribus reserimus personis. Constat enim quia et a regibus invitatus ad mensam idem efficerit. Nam et posterius apud Rothomagum a rege Richardo (171), et prius olim ab ejus genitore (172), rogatus ad convescendum, tandem ad palatium distulit venire, quandiu in urbe reperit, quos potuisse sepelire. Unde regem utrumque cum optimatibus, vel tota simul familia, in longum compulit jejunia protelare, dum religiosum officium nec per aulicos accersitus, contemplatione dignitatis seu voluntatis humanæ, nullatenus acquievit omittere. Urgentibus vero ministris curie, ut acceleraret ad regem expectantem, et moras ægre ferentem, quantocius venire ille nihil festinantis agens, aiebat : « Non opus est, inquit, ut nos rex exspectet, vescatur in nomine Domini. » Suis quoque familiaribus dicebat : « Expedit magis ut rex terrenus absque nobis prandeat quam mandatum æterni Regis nostra humilitas inexpletum prætereat. » Hinc fortassis animadvertis licet divinitus ei non immrito fuisse retributum, ut, qui duos reges ob pauperum sepulturam neglexerat, ipse demum in funeris sui obsequium, cum viris sublimibus multis, reges duos (173) haberet adunatos. Verum hæc suo inferius loco dicturi, interim cœpta prosequamur.

CAPUT II.

De cuiusdam pauperis sepultura in Northmannia, et plurimum in Lincolnia, et prælati cuiusdam in Bermundesia.

Quoniam apud Rothomagum, Northmannorum scilicet metropolim, nec tamen a nobis visa (174), sed veraciter audita, retulimus, libet, ut in re simili, quod in eadem provincia ipsi ab eodem actum vidimus (175), breviter absolvamus. Die igitur quadam, iter agente servo Dei, contigit illum non longe a castro, quod Argentum (176) vocatur, tumulum

(170) Hujus rei exemplum præbuit Hugo noster ab archidiacono Bedefordensi invitatus, uti sequenti capite resertur.

(171) Anno 1197, aut 1198. Utroque enim anno Hugo regem in transmarinis accessit, uti constat ex c. 8, hujus libri.

(172) Forte id accidit primo aut altero episcopatus sui anno, quo apud Henricum regem fuisse legitur lib. iii., C. 9.

(173) Angliæ et Scotiæ, uti habetur infra hoc libro, cap. 27.

(174) Hinc colligere licet relata capite præcedenti de

A recens sepulti humani, ut videbatur, cadaveris circa publicum aggerem cominus prospexit. Quo diligenter notato, confestim substitut, mittensque protinus ad ruricolas, eminus aratro humum proscindentes, didicit cuiusdam homunculi ostiatum pridem mendicantis alimoniam ibidem busta contineri. Defunctus namque idem egenus in pauperis cuiusdam rus proximum incolentis domo, et a presbytero illius parochiæ ob inediā neglectus, eo loco sepulturam accepit, dum, a quo portaretur ad cæmetrium, non habuit. Quo vir piissimus audito altius ingemuit, moxque in pedes ab equo descendens accepto (quem fere semper secum habebat) codice orationes cum psalmis, quos recitari usus instituit sepulturæ, diligenter pro eo ac devote percurrit. Postea vero loci episcopo attentius orando suggestit, quatenus in sacerdotem illum durius adverteret, qui homini Christiano, propter illius inopiam, sepulturam negaverat Christianam.

Vidimus alio tempore (177), cum apud Lincolnam in crastino Natalis Domini de glorio Christi protomartyre Stephano missam devotissime celebrasset, ut rogaretur a quodam cæmentario, qui in fabrica ecclesiæ desudabat, quatenus fratri sui animam, præcedenti nocte rebus humanis exemptam, auctoritate pontificali a peccatis absolveret Dominoque devotione peculiari commendaret. Quod statim admplens, inquirere cœpit utrum ejus adhuc corpusculum humatum fuisset. Quod in remotiori ecclesia needum sepultum audiens servari, jussit mox unum sibi, alium suo capellano et tertium famulo, qui ante eum equitare consueverat, caballum adduci. Decreverat enim cum his tantum tribus ad funus procedere. Sed cum defuisset equus cum capellano, caballum servantis eum præcepit concendere et illum præundo ad destinatum locum quantocius properare. Sicque duobus tantum contentus equis, solummodo uno monacho et duobus pueris comitatus, pervenit ad corpus defuncti. Quo terræ matris gremio paterna sollicitudine commendato, quinque deinceps ipsa die (si nos memoria non fallit) in diversis successive cæmèteriis sepelivit funera, per ipsorum amicos sibi assignata. Cum vero jam se hora tardior protraheret, ipseque cum cleri parte non modica ab archidiacono Bedefordensi (178) invitatus, ad epulas solemnes venire differret, rogatur a multis, et ab ipso tandem qui suum ei mortuum denuntiaverat, quatenus pro defuncti anima tantis-

Richardo rege accidisse anno 1197, quo auctor nondum fuerat apud Hugonem, exceptis ultimis anni mensibus.

(175) Narrat auctor hoc cap. quæ ultimis Hugonis annis, quibus ipse episcopo adhæsit, contigerunt.

(176) Idem cum « Argentomago » seu « Argentono, Argentomove, » circa quod casus hic accidit anno 1198 qeo, ut infra cap. 7, dicetur, Hugo in die S. Augustini accessit Richardum regem.

(177) Anno videlicet præmisso, quo juxta cap. 9, rex ab Hugone duodecim sibi mitti peluit ditiones e gremio Ecclesiæ suæ.

(178) Qui cap. 4, appellatur Laurentius.

per orando et absolutionis suffragium porrigendo, eam Creatori commendaret ut ad fatigatos jam præ diutina expectatione saltem post moras longissimas venire ulterius non tardaret. Qui sibi ista suggestibus non sine cūjusdam reprehensionis asperitate respondit, et quare, inquit, non advertitis vocem Domini nostri ore sacro loquentis: « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est? (Joan. IV, 34.) Nec plura locutus, intermissus instar sancti Tobiae prandio, maluit, ut monet Sa-piens, « ire ad domum luctus, quam ad domum eon-vivii (Eccle. VII, 3). » Igitur plurimumque ex sanctitatis suæ præsentia lugentes consolatus, eum sepiens, qui lugebatur, a luctu, ut pie creditur, Christo miserante, orando absolvit.

Quodam iterum tempore (176) Londonia ad gene-
rale colloquium accersitis prælatis et proceribus Angliæ, Lincolniensis episcopus eo pariter advenit. Age-bant quoque illum urgentissima suæ Ecclesiæ nego-tia, super quibus necessario erat cum amicis suis, qui ad locum confluxerant, tractaturus. Contigit vero proxima die quæ statutum conventus illius præcessit diem, quemdam ex prælatis, qui convenerant, su-bita præveniri ægritudine, quam mox citato vite terminavit fine. De quo a multis ferebatur quia fuisse gulæ illecebris plus quam satis obnoxius et in potatione superflua nimis assiduus. Cujus discessu auditio, licet ei parum notus exstisset, nihilominus intimæ pietatis visceribus eidem condoluit, et pro eo apud Dominum suppliciter intercessit. Protinus tamen explorari jussit quonam loci, vel a quibus personis idem deberet tumulari, et renuntiatur ei quia in Ecclesia Domini et Salvatoris nostri apud Bermundesiam (180) foret humanus, sed nullus episco-porum sive abbatum ejus crederetur exsequias cele-braturus. Nullus vicinorum etiam aut familiarium seu charorum illi quondam prælato abesse volebat sive audebat solemni conventui, qui die sepulturæ illius apud Westmonasterium debuit aduniri. Quod episcopus audiens, « noluit Deus, inquit, quod talis persona, tot modo in hac pariter urbe (181) con-sistentibus prælati, in hac suprema necessitate dese-ratur ab omnibus nobis. Non ita faciemus proximo nostro, nec enim hoc sibi quis fieri vellet ab alio. »

Disposito igitur, ut quosdam ex suis mitteret ad curiam, qui et suam interim excusarent absentiam, mane facto perrexit ad exhibendam defuncto sepul-turam. Ubi die ipsa, si ea quæ visu, vel quæ de olfa-ctu, hausimus in medium proferremus [Cod., profer-ramus], horrorem sane et stuporem audientibus

(179) In annal. Ecclesiæ Winton. apud Wharton, part. I, Angl. Sac. p. 303, ad annum 1198, legitur: « Obiit Simon abbas de Persor apud Bermundesiam iv Idus Maii. » Et iterum ad eundem annum in annal. Wigorn., p. 478: « Simon abbas Persor obiit. Anselmus succedit, et benedicitur Wigorniæ die Omnia Sanctorum. » Ex quo colligi datur hic relata evenisse anno 1198, mense Maio.

(180) Cœnobium in agro Surreiensi, circa annum 1082, fundari coepit, ordinis Cluniacensis, cuius benefactores una cum chartis quibusdam ad annum usque 1417 enu-merantur in Monastico Anglicano tom. I, pag. 639 et se-quentib.

A inferemus. In nos etiam aliquorum forte indignatio concitat, asserentium quod inhumane cladi hu-manæ, sortis moribundæ, communem æruinam, quam conspeximus, publicis auribus ingeramus. Cæterum, quia ex his susceptæ relationis portio magna dependet, nostramque in his potius desflemus miseriam quam alienæ calamitati, quod Deus avertat, insultamus, audiatur, ad omnium utilitatem, quod dicimus. Sit notum viventibus, ad humilitatis profectum, quod innotuit in defuncto ad horroris cumulum. Sit quandoque etiam extinguidis ad virtutis æmulationem id, quod vivis circa defunctum, cui propitiatur Deus, ad intuendum exhibituit stuporem.

Visum est jacens in feretro cadaver extinctum. more quidem quorundam vultu nudatum, sed super carbonem denigratum. Erat sane corpus reliquum alba sacerdotali, sed et casula induitum, sed præ tu-more nimio vix eisdem inclusum. Nam, cum adhuc dudum vegetebatur spiritu, ita grossitie vehementior tumebat ut vix spirare potuisset. Jam vero, post-quam exspiraverat, adeo interna sanies et torridæ æstatis ignea intemperies distendebat exanimem, ut cernentibus prodigiosum videretur. Verum quod ita ibi luminibus patebat, tolerabile fuisset, si suo nares suppicio carere potuissent. Cæteri, quæ feretro interdum approximare rei ordo poscebat, nares, thure immisso, aliisve aromatibus sibi præcludebant, ma-nibus quoque suave fragrantia quædam ori sæpius apponenda tenebant. Solus episcopus, quo tamen nullius inveniretur nare sagacior, et nullus tetri nido-ris aspernati, ita tamen horum nihil (quæ levare arte solent aeris corruptelam) admittens, jacenti astabat, et obambulabat, ac si non in feretro, sed in cunis agentem mater parvulum suum fovendo circuiret. Post hæc, cum ad suum se contulisset hospitium, quidam ex suis formidantes, ne forte ex inspirato aeris contagio quid illius præcordiis indidisset, super hoc interrogare cooperunt. Quos ipse reputabat er-rare, nec quidquam eos insuave ibidem hausisse, ubi ipsem (quo nullus eorum subtiliore vigebat odoratu) nil triste spirans in loco sensisset. Nimirum Christi bonus odor, qui sibi revera fuit odor vitæ, in vita ipsum faciebat mortis putorem penitus non sen-tire.

CAPUT III.

De contentione inter ipsum et comitem Leycestriæ super pago quodam Leycestriæ contiguo. — Et est hoc in magna Vita sub capitulo secundo.

Die sequenti (182) cum venisset ad curiam, gravi cocepit pulsari calumnia per comitem (183) Leycestriæ,

(181) Londinensi, a qua Bermundesia, aut, ut hic scribitur, Bermundesia non longe distabat.

(182) Post prælati dicti sepulturam. Unde conjicitur etiam illud generale colloquium prælatorum et procerum anno 1198, in Maio suis habitum, quo soluto, Hugo transfreravit ad regem.

(183) Cujus progenitores fundaverunt abbatiam apud Etoniam in agro Warwicensi, et cœnobium Luffeldense in agro Northamptonensi, teste Monast. Anglic. tom. I, p. 518 et 520.

qui pagum optimum, eidem urbi contiguum, ipsi nitiebatur auferre. Suggerebant etiam episcopo amici et consiliarii ipsius quatenus cum adversario sub pacis forma transigeret, proponentes multa cause suæ, quamvis satis justæ, formidanda. Qui pertinaciam comitis atque insolentiam nimiam aspernatus, omnibus consiliariis suis cum magnæ assertionis fiducia dixit: « Sciatis pro certo quia me in hac luce superstite iste nullatenus hujus suæ intentionis prævæ sortietur effectum. Habeat ergo ad suæ suorumque damnationis cumulum guerræ quondam tempore extorta violenter instrumenta chartarum; nos autem patrimonium dominæ nostræ, tuitioni nostræ creditum, ipsa adjuvante, dum advixerimus, integrum retinebimus, et in nullo penitus diminutum. Cujusmodi assertio plerisque tunc viris prudentibus minus considerate videbatur emissa, cum et colorum æquitatis præferret actio impotentis, et tam regis quam pene totius curiæ favor in comitis crederetur vota concurrere. Prævaluit tamen viri sancti sermo, cogitatum suum plenissime jactantis in Dominino.

De quo etiam pluribus illud mirum videbatur, quia nunquam more celeberrimo fori laicalis, ubi lites illæ agitantur, se per internuntium de impossibilitate in judicio comparendi voluit excusare, quantocunque urgeretur discrimine ex litigantium improbitate, ne vel speciem mendacii videretur incurrisse. Post ejus vero decessum (184) comes quidem pagum, quem petebat, obtinuit, sed in continenti lepræ contagione percussus, mox corporis valutidine, et brevi post etiam vita carens, absque liberis decessit. Ante cujus obitum cum fratrem ipsius, episcopum videlicet S. Andreæ de Scotia, plurimi conarentur in cathedram viri Dei, qui jam pridem ad Dominum migraverat, subrogare, visum est nocte quadam per soporem nobili cuidam religiose matronæ, quod cerneret prædictum Dei famulum, pontificem memoratum, ambitionis æstu succensum, dum suum niteretur condescendere thronum, virga pastorali durius percussisse sub pectore, ita ut videretur, qui ictum receperat, resupinus in terram corruisse (185). Facto mane, cum illa somnium suis enarrasset, ecce assunt quidam mortem hominis illius, non sine stupore audientium, palam nuntiantes. Horum igitur adeo illustrium, adeo hujus mundi floribus vernantium, tam abjectus et tam repentinus interitus, quid aliud hæc scientibus ionuit quam jura Ecclesiarum evertere servosque Domini injuste lacessere supra modum exitiosum esse?

CAPUT IV.

De revelatione clero insinuata, qui inter manus episcopi celebrantis formam vidit pueri sub hostia

(184) Id est post S. Hugonis mortem.

(185) Corruere aut mori debuit hic S. Andreæ de Scotia episcopus anno 120¹, aut 120², cum anno sequenti in episcopatu Lincolnensi successerit Willelmus, ex præcentore electus.

A salutari.—*Et est tertium capitulum in magna Vita.*

Die quædam (186) consistente episcopo in manorio juris sui, quod Bukkedena nuncupatur, venerunt ad illum quidam monachi, præsentantes ei ad benedicendum vestes sacerdotales, et calicem unum valde speciosum. Episcopus tunc a sepultura cuiusdam servantis Laurentii Bedefordensis archidiaconi in ecclesiam venerat sacra missarum solemnia celebratur. Erat vero Sabbatum, quo semper die, si vacaret, de beata Dei genitrice Maria tam diurnum quam nocturnum officium solebat celebrare. Ad eum quoque sub die illo plures undique confluxerant clerici, ecclesiasticis redditibus admodum ditati. Illis vero in Ecclesia jam præsentibus episcopus calicem superius memoratum in manibus, ut consecraret eum, tenebat nudatum. Quem cernens metallo, amplitudine et artificiositate conspicuum, ipsum ab altari in chorum detulit, omnibusque clericis præfatis eum exhibens considerandum, devotam virorum religiosorum circa divini ministerii cultum et vasa collaudabat solertia, illis econtrario improperans quod multis ecclesiarum redditibus opulentis, ipsas nec libris nec vasis, sed nec aliis necessariis rebus, convenienter excoherent, sed his omnibus egenas Christi basilicas spoliare potius quam ornare satagerent.

Post hæc ingressus ad altare, missam devotissime est orsus celebrare. Cumque cæteris jam rite peractis ad eum pervenisset locum, ubi elevatam in altum hostiam benedicere moris est, mox in verum Christi corpus mystica sanctificatione convertendam, cuiusdam clerici superna clementia dignata est oculos aperire, eique sub specie infantis (187) parvuli Christum suum demonstravit mundissimis sacri præsulis digitis reverentissime contrectari. Erat vero idem puer forma quidem permodicus, sed divino quodam nitore atque candore super æstimationem hominis nimium decorus. Clericus, qui hæc viderat, mira devotione (nec mirum) succensus, plurimumque compunctus, tempus omne continuabat in lacrymis quod intercessit ab illa elevatione, usquequo iterum eam levari cerneret frangendam, jam et sumendum sub trina sui partitione. In qua rursum elevatione sub eadem, qua prius, imagine natum intuetur de Virgine Filium Altissimi, seipsum offerentem Patri pro humana salute. Post hæc, jam expletis omnibus quæ in ecclesia fuerant peragenda, clericus, qui ista conspexerat, accedens ad verum Domini sacerdotem, taliter ei secretius est locutus: « Domine Pater, vobis, inquit, habeo aliqua referre, quæ vestram, si placet, sanctitatem diligenter oporteat audire. » Cumque flexis genibus ista coram eo erat prosecutus, vir Domini cum eo secedens a turba,

(186) Anno 1194, aut sequenti, quo visio hæc accidit, Huberto jam existente archiepiscopo, at auctore Vitæ nondum Hugoni existente.

(187) Inde data occasio S. Hugonem cum parvulo supra calicem representandi.

seorsum secus altare resedit, eique proferre quæ vo-
luisset leniter imperavit. Tum ille : « In crastino (id
est postridie), inquit, festivitatis Omnim Sanctorum,
quæ hac ipsa septimana celebrata est, cum Psalteri-
um in quadam ecclesia decantarem pro animabus
fidelium defunctorum (sicut ipsa die solemnis exhi-
beri earum memoria solet) vox quædam subito au-
ribus meis illapsa est, quæ verbis absolutissimis di-
ceret : Surge, inquiens, fili, et perge cito ad Lincol-
niensem episcopum, dicesque ei ex parte Dei, quate-
nus moneat diligentius Cantuariensem archiepi-
scopum (188), ut pariter secum subito vigilantius
intendat ad corrigendum statum cleri et Ecclesiarum.
Nimis enim offenditur divina majestas per ea quæ
indesinenter fiunt a rectoribus Ecclesiarum et ea-
rum ministris. Sacerdotes enim et aliorum graduum
personæ, omnimodo vitiorum genere, maxime luxu-
riæ sordibus, foedati, sacramentis divinis ex indigno
accessu injuriosi existentes, ea irreverenter sumendo
atque tractando, quantum in se est, polluere non
verentur. Ipse Ecclesiæ indignis et Deo ob perditos
mores invisis passim ad regendum traduntur perso-
nis, a quibus sæpe more sacerdotalium prædiorum aliis
atque aliis relinquuntur ad firmam, quam emphitheo-
sim ali nuncupant, utque viles tabernæ, sic ecclesiæ,
turpis lucri gratia sub anno censu locantur ad
quæstum. Et his de cura animarum, et de indigentia-
bus sustentandis ex fructibus nullus est sermo, sed
saciendi crumenis, quas vel luxus evacuet, vel
avaritia solummodo ærugini contingendas includat,
tota indesinenter aviditate inhibere non cessant. Hæc
et similia rectorum vitia, in regendos contagiosa
æmulatione transfusa, omnium fere tam minorum
quam majorum præcordiis dominantur. Hinc gran-
dis furor et ira Dei imminet tam populo quam uni-
versis pariter terræ hujus habitatoribus. His festinum
inferetur exitium, et genti huic miseræ, si non an-
ticipet acceleratio et accelerata correctio, jamjam
impendet flagellum cœlestis vindictæ. » His dictis,
vox quæ audiebatur siluit.

Ego siquidem, priusquam hæc audirem, psalterio
jam excuso usque ad centesimum primum psalmum
flexis genibus coram altari sanctæ Dei Genitricis in
oratione animum vehementer intenderam. Oborta
namque fuerat in mente mea repente memoria pa-
tris mei ante non multos annos in terra Jerosolymita-
na, quo religionis studio perrexerat, defuncti (189);
indeque tantus subito compunctionis fervor spiritum
meum absorbuit, ut omissa penitus psalmodia omni-
que strepitu labiorum suppresso, undatim ruentibus
ex oculis lacrymarum rivis, præcordialibus tantum
votis Domino effunderem preces. Audita igitur hac
voce, quæ a proximo altari videbatur emissâ, vim
compunctionis, quæ me sibi totum vindicaverat,
horror quidam stupore mistus confestim interdicit,
cœpique attonitus tecum admirari quis et cui talia

A esset prosequendo locutus. Sciebam enim neminem
præter me cominus circa locum ipsum constitisse.
Igitur cum post longa pavidæ cogitationis volumina
vocis auctorem nequivissem ullatenus deprehendere
consignans meipsum salutari crucis signo, inter-
missæ orationis studium vehementiori, quam prius,
desiderio repetere cœpi. Nec mora; et iterum audio
vocem eodem sono eisdemque syllabis eamdem
quam prius exprimere sententiam. Tunc ego, cum
nec stantis personam, nec illius, cui sermo fiebat
iste, potuisse advertere, cedendum loco existimavi,
id tantum mecum reputans, quia aliquid sacratoris
mysterii ibidem agilaretur ab aliquibus, quorum ego
indignus existerem arcanis interesse. Adorato itaque
Domino, signans mihi frontem a loco discessi.

Cumque pervenisset ad valvas ecclesiæ, occurrit
mihi virgo quædam, religiosa valde, quæ Domino in
jejuniis et orationibus, in frigore et nuditate, die
noctuque deserviens, ab ecclesia eadem rarissime,
ab ejus vero atris nunquam pene recedebat. Hæc,
cum audirentur prædicta, in remoto ecclesiæ angulo
solitis vacaverat orationibus. Quæ genibus meis ad-
voluta rogabat instantius, quatenus, si fieri posset,
aliqua sibi ex his quæ interius, ut asserebat, mihi
dicta cognoverat, communicare studuisse. Sed,
quia nescius eram adhuc cuinam dicta essent ea quæ
audieram, illam vice versa potius duxi exorandom,
quatenus ipsa, quæ dignior me eset audire et nosse
mysteria interna, mihi revelare dignaretur, quod de
vocis cœlitus, ut fatebatur ipsa, emissâ sententia ego
minime advertissem. Ad hæc illa : « Scio equidem
bis factum sermonem a Domino tibi aliqua præci-
pientem, quæ ego quidem minus adverti, sed, quia
tibi præciperetur, certo certius intellexi. » Tunc ego :
« Ora, inquam, soror dilecta, quatenus circa nos
beneplacitum suum Dominus adimplere dignetur.
Super talibus vero, quæ modo prosequeris, ego cer-
titudinem nullam percepi. » His a me dictis ecclesiæ
ipse egredior; illa ad consueta orationum sua-
rum latibula introrsum regreditur.

D Post hoc, cubiculum hospitii mei ingressus ibidem
usque ad vesperam diem in orationibus jejonus exegi.
Qui tantum lectulo exceptus, dum variis æstuaret
animus horum gratia, quæ præmisi, cogitationum
fluctibus, vocem repente audivi id ipsum jam tertio,
quod primo et secundo intulerat, replicantem, hac
tamen præmissa insinuatione, unde mihi constaret,
quia ad me sermonem haberet. Ait namque : « Tibi
dico, fili, qui ibi præsens quiescis, perge quam ce-
lerrime ad virum venerabilem, Lincolniensem epi-
scopum, eique omnia hæc quæ tibi in ecclesia se-
cundo præcepi, ex parte Omnipotens nuntiare non
differas. » Cui statim ita respondi : « Et quomodo vir
tantæ auctoritatis fidem habebit verbis meis, cum
ego et atate et ratione infirmior vix quidquam ei
loqui sciam? » Tunc is qui loquebatur ad hoc re-

(188) Hubertum, qui anno 1193, iii Kal. Junii, electus
in archiepiscopum, et anno eodem vii Idus Novembris in-
tronizatus fuit, part. i Angl. Sacr., p. 114.

(189) Anno scilicet 1190; quo cruce signati in expedi-
tione contra Saracenos plurimi obierunt.

spondens ista subjecit : « Fidem verbis tuis indubitateam idem vir habebit, cum ei pro intersignis ea insinuaveris quæ super altare coram eo videbis, qua primum die ad illum perveniens ipsum missarum solemnia celebrantem intueberis. Ne igitur differas parere eloquii meis, sed, quæ præcipio tibi, devotus exsequere. His dictis vox loquentis ablata est. At ego ad exequendum imperata plurimum animatus, modico prælibato somno, de nocte surrexi, clamque sociis meis iter ad vos inquirendum ita pedibus meis assumpsi (190). Huc autem ante missæ introitum paulo ante veni, et celebrantem divina sanctitatem vestram devotus observavi. Intendens quoque sollicitius ad mensam Dominicam coram vobis, et in manibus vestris corpus Domini nostri Jesu Christi sub specie infantis parvuli bis supra calicem a vobis elevatum, indignis licet oculis, evidenter conspexi. Quia vero idipsum et vos multo perspicacius, quia et diutius et vicinus et satis dignius perspexit, non est ambigendum. » Hæc clericus ille fluentibus per genas lacrymis est prosecutus. Vir quoque Domini ubertum inter hæc flebat.

Cumque pariter aliquandiu flentes super his verba plurima conseruissent, episcopus utriusque genas et oculos, suos videlicet et clerici illius, sacris extergens digitis, osculatus est eum. Erat autem idem clericus annorum circiter viginti quinque. Præcepit vero ei quatenus hæc reverenter celare meminisset. Præterea diligentius eum adhortari studuit, ut religiosis habitum suscipere et religiosis moribus Domino servire ex integro maturaret. Asserebat enim non esse conveniens ut, qui talia vidisset et audisset, in sæculi vanitate ulterius spatiari vellet. Qui statim his se libentissime monitis paritum respondit.

Post hæc aulam jam pransurus ingreditur episcopus. Plurima itaque stipatus convivantium turba, hilaris et latus discubuit, clericum toties memoratum in area non longe a loco sessionis suæ præcipiens simul recumbere. Qui die postera ab eodem cum benedictione dimissus, et ad quemdam sibi familiarem monachum transmissus, monachus et ipse cito postea effectus, religiose admodum est conversatus. Cui plurima quoque spiritualium visionum mysteria postmodum fuisse revelata certissime experti sumus, ex quibus non pauca litteris dudum de mandato sancti præsulis tradita (191), longe lateque vulgata noscuntur. A cuius etiam ore hæc ipsa, quæ modo retulimus, frequenter audivimus.

CAPUT V.

De stupendo valde miraculo quod in Francia de corpore Christi contigerat inter manus indigni sacer-

(190) Itinere unius aut alterius diei a loco, ubi monitus factus, ad locum, in quo morabatur S. Hugo, distante.

(191) Ex hoc loco colligitur visionem hanc accidisse antequam auctor Vitæ S. Hugoni astitit.

(192) Nescio an eventus ille, qui hic dicitur *manifestus multis*, si ab aliquo alio evulgatus.

(193) Anno 1200, quo Parisiis et in Gallia fuisse Hugo-nem ex hoc capite constat.

A dotis, et de sententia mirabili nostri Hugonis ad visendum illud miraculum invitati.— Et est capi-tulum quartum in magna Vita.

De vivifico autem sacrosanctæ Eucharistiae sacra-mento adhuc referre quiddam non videtur incongruum, quod in Gallia accidisse multis est mani-festum (192). Quod, licet multorum notitia fidelium æstimemus dignissimum, præsenti tamen historiæ id a nobis minime fuisse insertum, si non ad hoc inserendum illius nos urgeret sententia, de re ipsa mirabiliter prolata, qui horum omnium, quæ paginæ huic inseruntur, materia est et causa. Hic igitur quodam tempore (193) a Parisiensium digressus ci-vitate, dum Trecas peteret, metatione prima hospi-tatus est in villa quadam Joi (194) nuncupata. Moris vero illi fuit, ubicunque hospitium sese excepisset, presbyterum parochiale cum Ecclesiæ illius mini-stris ad suam invitare mensam, verbo frequenter utens cum liberali quadam jucunditate ad suum dapi-ferum, quo sæpe olim usus es: Dominus ad Hebræo-rum populum : « Non deseras, inquiens, levitas, qui inter portas civitatis tuæ sunt (*Deut. xiv, 27*). »

Illius tamen loci presbyter a ministris more solito vocatus, ad mensam episcopi venire obstinatus re-cusavit; venit autem post prandium invisere eum. Venit quoque, non solum, ut episcopo celeberrimæ opinionis obsequium exhiberet salutationis, sed potius, ut ejus orationibus sese Domino commendari obtineret. Venit etiam, ut ei rem valde stupendam, quæ sibi dudum (195) contigerat, de adorando cor-poris Dominici sacramento et verbis exponeret, et ad videndum ipsam rem, sub oculis adhuc in ecclesia sua positam, eum invitaret. Erat enim idem sacer-dos jam grandævus et aspectu reverendus, corpore etiam toto, non tam præstatae quam præ abstinen-tiæ, ut dicebatur, rigore præmarcidus, et cute ossi-bus insidente peraridus. Qui postquam salutavit episcopum, non potuit præ verecundia, quod opta-vit illi declarare per seipsum, sed quibusdam ex suis seriatim hæc exposuit in hunc modum :

« Cum essem juvenis, inquit, et gradum sacerdotii, nec annis adhuc, nec moribus meis tanto apici digne respondentibus, concendisem, contigit insidiante mihi hoste antiquo, ut crimen quoddam mortiferum incurrissem, a cuius needum contagio aut remedio, pœnitentia aut confessionis lavacro mundatus, ita, ut eram, corde pollutus et corpore, mente insuper cæcus et fide infirmus (quod dictu horren-dum est) ad sacri altaris ministerium impudens et temerarius accedere consuevi. Cumque die quadam sacris assisterem missæ secretis, et criminis mei

(194) Cum villa hæc inter Parisios et Trecas sita, una sive prima metatione, dicatur, viderint locorum vicini, an facti hujus ibidem adhuc habeatur memoria.

(195) Fore inter annos 1160 et 1170, dum sacerdos Hugoni factum narrans, grandævus quidem dicitur, sed ma-gis præ rigore abstinentiæ, quam præ state.

enormitatem in ipsa hostiae salutaris consecratione A cuit, et ad excitandum devotionis aspectum pariter mente revolverem tacita, inter alias tenebrosi pectoris cogitationes, haec mecum versabantur in corde: Putasne, illius corpus et sanguis hic a me sordidissimo peccatore veraciter conficitur, et tractatur, ac sumitur, qui candor lucis aeternae esse describitur et speculum sine macula? Dum haec et alia his minus stolida versarem in animo, per ventum est ad hoc, ut frangenda esset trifariam more debito hostia sacrosancta. Quam ut per medium fregi, mox crux liquidissimus per fracturam effluere coepit, qui medium hostiae partem, quam manu tenebam, in carnis specie subito conversam, rubore sanguineo infecit. Quibus ego visis praे timore totus dirigi, et pene exsensis effectus perditio rationis consilio, quidquid de ipsis sacramentis in manibus tenebam, in sacram calicem decidere perdimi.

Erat tunc ibi videre, quod usque in præsens cernitur, saeculis omnibus stupendum miraculum, vinum videlicet in sanguinem et panem in carnem, media sui parte conversa, rem pariter sacramenti, et formam, significans videlicet et significatum, sub gemina specie manifestissime præferre. Quæ ut vidi, has species inconversibiliter retinere, ea penitus contingere non præsumens, calicem patena, et patenam sacra palla cooperui, et missæ officium per cantavi. Hinc, populo dimisso, calicem cum sacris, quæ in eo adhuc hodie continentur, loco congruo secus altare reposui debita reverentia custodiendum. Post hoc summi pontificis adivi præsentiam, rei hujus seriem illi præmissa confessione reatus mei exposui, et absolutionis beneficium, injuncta mihi satisfactione competenti ab ipso reportavi. Ad haec vero magnalia Dei præsentialiter contuenda a multis hoc per circuitum locis passim a fidelibus concurritur, a quibus cum summa reverentia magnificatur Deus, qui facit mirabilia solus. Haec, sancte episcope, vobis cupio, istis mediantibus, intimari, quo et illius merear ego orationibus apud Deum adjuvari, et ipse cum suis sociis in Domino valeat, cum ista perspexit, amplius jucundari. »

Haec igitur referentes episcopo, quibus innotuerat a presbytero, sperabant illum, non sine avida cordis devotione, ad ea mox videnda processurum. Verum ille ad auditu confessim ita respondit: « Bene, inquit, in nomine Domini habeant sibi signa infidelitatis suæ. Quid ad nos de his? Num miramur particulares imagines hujus divini muneris, qui totum et integrum hoc ecclæste sacrificium quotidie intuemur fidelissimo aspectu mentis? Intueatur illius exigua portiunculas visu corporeo, qui totum non intuetur sive conspectu interno. » Haec dicens, commendantem se orationibus ejus presbyterum, data ei benedictione, abiit permisit. Suorum vero curiositatem redarguens, in fidei soliditate ipsos non solum roboravit, imo certius ea quæ fides præscribit, quam ea quæ lux ista visibilis ostendit, teneri a fidelibus debere et intelligi luculentissime declaravit.

Sic itaque a proposito curiosæ visionis illos coer-

et amplexum, ad haec verba et vivifica cordium alimenta, mentes audientium eruditivit. Ex præmissis vero, neconon et ex aliis ejus verbis certius nobis persuasum tenemus quia non semel tantum, ut supra ostensum est, imo etiam frequenter, illi concessum sit, revelata hominis interioris facie, illa singulariter de hoc sacramento visu quodam intimo perspicere, quæ nobis invisibilia docemur omnes pariter fide purissima credendo retinere.

CAPUT VI.

Qualiter Hugo noster suum corripuit metropolitatum, et quum sollicitus erat de moribus subditorum. — Et est hoc capitulum quintum in serie magnæ Vitæ.

B Sed, dum solito crebrius metropolitanum suum, solitoque instantius vir Dei, post factam sibi divinitus admonitionem, hortatur, quatenus omissis parumper quibus indefessus adbærebatur curis saecularibus, studio potius indulgeret pontificalis officii quam reipublicæ administrationi, animum ejus ad gravem contra se excitavit similitatem. Suæ vero jurisdictioni subditos, tam clericos quam presbyteros, ipse totis viribus per seipsum, et per officiales suos, ad vitæ rectioris tramitem et disciplinæ regularis honestatem revocavit. Nihil enim de paterna sollicitudine omitiens, languidis commissorum sibi moribus infundebat oleum et vinum, ut severitas coiceret distributionis, quos curare non potuit lenitas pietatis.

C Quantum vero sudaverit, quantumve proficerit ad correctionem subditorum in hac gemina ecclesiasticæ dispensationis exhibitione, non est facultatis nostræ, prout dignum esset, exponere, cum haec peritissimorum etiam ingenia vix multis sufficienter voluminum prolixitatibus endare. Ecclesiæ quoque diœcesis suæ in omnibus pro posse suo ad statum curavit debitum erigere. Admittebat enim sedulo ad earum regimen viros scientia et vita commendabiles, his vero destitutos ab earum ingressu pro viribus repellebat. In qua nimur intentione, quanto duceretur zelo, ex ipsis verbis melius perpenditur, quibus de seipso ita sæpiissime fatebatur: • Miror, inquit, quosdam, ut dicitur, gaudere, cum vacant præbendæ aut ecclesiæ, quas pro libitu possint novis possessoribus conferre. Vera enim de meipso loquor, quia nihil unquam in hac vita animum ita affixit ut anxia sollicitudo personas idoneas eligendi ac discernendi, quibus congrue possit regimen vacantium præbendarum aut dignitatum Ecclesiæ nostræ committi. Nec quidquam mundanum adeo me unquam contrastavit ut error ille, quo ad multorum sæpe commendationem talibus ecclesiasticæ concessi beneficia, quos frustra credidi in canoniciis disciplinis esse strenuos, dum eos postmodum, Ecclesiæ bonis ditatos morum perversitas ostenderit fuisse ignavos. » Et in hunc quidem modum sibi a quibusdam fuisse subreptum non sine gemitu querebatur.

D Novimus vero eum pro hujus rei errore diligentius

cavendo, alicui suorum collateralium, de cuius sinceritate non parum confidebat, specialiter injunxisse ut, si quid vel tenuiter sensisset, vel audiisset sinistri de aliquo quem in sua Ecclesia beneficiare disponeret, hoc ei nullatenus celare præsumeret, non, quod ipse incertis de aliquo rumusculis fidem esset habiturus, sed ut a dubiis etiam certa quandoque seligeret, et conceptum ex incertis quoque laudibus favorem interim temperaret, quousque discussa super auditis veritate, inoffenso mentis judicio, quod ratio dictaret, liberius exsequeretur. Plurimis vero Deum, ut sperabat, timentibus viris atque discretis injunxit ut personas moribus et doctrina probatas, quas in gremium Ecclesiae suæ opportunitate concessa colligeret, suæ notitiae diligenter exploratas intimarent. Sed vœ infelicitati humanæ infirmitatis et ignorantiae! Nam et ex illis plerique pro affinitatis, aut cuiuslibet necessitudinis, seu familiaritatis obtentu, culpandos potius ei satagebant commendare, quibus ille interdum non distulit (quamvis infideliter contra se, imo contra Deum, agentibus) fidem accommodare. Ita se aliquoties circumventum a quibusdam sciebat, et gemebat, tantamque hominum infidelium perversitatem (qui Dei patientia suaque simplicitate purissima abusi fuissent, magna de cætero cum detestatione abhorrebat, et a suis, quantum licuit, consiliis eos sequestrabat.

CAPUT VII.

Qualiter in concilio Oxoniensi petitioni resistit de auxilio petito a rege Richardo, a quo tamen fuit susceptus honorifice post offensam. — Et continetur hoc capite sub capite quinto in serie magnæ Vitæ.

Verum hæc eo agente, et de lucris dominicis ex acquisitione fidelium animarum studiosius satagente, non quieverunt virulenta contra eum serpentis antiqui molimina. Uno igitur anno et fere mensibus quatuor ante mortem suam (196) rex Anglorum Richardus in gravem contra ipsum exarsit iram tali de causa. Ipso siquidem rege in transmarinis agente, ac contra Francorum regem Philippum acriter præliante, coacta est (197) vocante archiepiscopo Cant. Humberto ad generale colloquium universitas magnatum totius Angliae apud Exoneford. Quibus archiepiscopus, qui vice regis publicis præsidebat negotiis, regias proposuit necessitates, ut qui sumptibus et militantium copiis inferior, contra regem dimicaret potentissimum, ad suam exhæreditationem et perniciem nisibus totis aspirantem. Postulat demum quatenus decernant in-

(196) Obiit Richardus rex anno 1199, die 6 Aprilis Ira ergo regis contra Hugonem exarsit anno 1197, circa festum S. Nicolai episcopi, quo 6 Decembris recolitur.

(197) Anna 1197, quo rex Angliae, teste Trivetto in Chronico, contra regem Francorum acriter dimicabat.

(198) Richardus Londoniensis fuit episcopus ab anno 1189, ita Annales Winton, p. 302, et obiit juxta eosdem, pag. 304, anno 1198, iv Idus Septembbris.

(199) Argumentum manifestum, quo Hugo probatur,

A commune quo genere auxili domino suo in tam arctis posito valeant subvenire. Jam vero præfinitum erat ab his qui secum regis ex toto nutibus ducebat parendum, ut barones Angliæ, inter quos et ipsi censebantur, tracentos milites regi exhiberent, qui suis sumptibus ei per annum integrum contra hostes transmarinos indesinenter militarent.

Requisito igitur super hoc in cœtu illo Lincolnensis episcopi assensu, ipse tacitus secum deliberaens paulisper (cum prius tam primas Cantuariensis quam Londoniensis episcopos Richardus (198), qui et decanatus privilegio fungebatur inter episcopos, se suos et sua regiæ per omnia necessitatibus exposituros pronuntiassent) ita respondit citius : « Nostis, ait, o viri prudentes et nobiles, qui in præsentiarum adestis, me in partibus istis advenam esse, et de simplicitate conversationis eremiticæ ad episcopale officium assumptum. Cum igitur ecclesia dominæ meæ, sanctæ Dei genitricis Mariæ, meæ dudum imperitiae ad regendum fuisse commissa, consuetudines illius et dignitates, debita etiam et onera, solerter addidici ; in quibus conservandis sive exhibendis hactenus fere per tredecim annos (199) a rectis prædecessorum meorum vestigiis non recessi. Scio quidem ad militare servitium domino regi, sed in hac terra solummodo exhibendum, Lincolnensem Ecclesiam teneri ; extra metas vero Angliae nihil ab ea deberi. Unde mihi consultius arbitror ad natale solum repedare, et eremum more solito incolere, quam hic pontificatum gerere, et Ecclesiam mihi commissam, antiquas ejus immunitates perdendo, insolitis subjugare angariis. »

Hoc ejus responsum archiepiscopus satis ægre accipiens, suppressa paululum voce, tremebundus tremebundis præ indignatione labii adjecit a Sarisbiriensi episcopo, nomine Heriberto (200), inquirere quidnam et ipse animi haberet, super auxilio regi prospiciendo? Qui ad inquisita sic respondit paucis : « Videtur mihi quia, citra Ecclesiæ meæ enorme præjudicium, aliud a me dici nequit vel fieri quam quod faciendum esse ex responsione domini Lincolniensis episcopi modo audivi. » Ad hæc nimium indignatus archiepiscopus primum in Lincolnensem verbis amarissimis stomachatus, soluto consilio nuntiavit regi (201), per ipsum Lincolnensem caruisse effectu negotium illius. Quo jam rex secundo et tertio per nuntios [archiepiscopi accepto, in ira et furore magno universa, quæ erant episcopi, præcepit quantocius confiscari. Idipsum mandavit et de Sarisbiriensi episcopo fieri, qui Lincolniensis dissimulationem suo assensu comprobasset. Quid multa ? Sarisbu-

anno 1185 factus episcopus. Siquidem, dum anno 1198, in die S. Augustini venit ad regem, nondum complevisset annos duodecim in casu, quo creatus fuisse anno 1186 in episcopum.

(200) « Herebertus archidiaconus Cantuariae eligitur anno 1193 in episcopum Sarum. » Ita Annal. Wigorn. in Angl. Sacra, part. i, p. 478.

(201) Circa finem anni 1197, ut etiam ex sequenti nota constat.

riensis episcopus confestim proscribitur (202). Ve-
niensque ad regem post injurias et damna, atque
vexationes et plurimas contumelias, vix tandem
maxima pecuniae summa pacem et possessiones suas
redemit. In res vero et possessiones Lincolniensis
episcopi nemo praesumpsit manus extendere, dum
et offensam ejus metuunt incurrere, anathema vero
illius subire non aliter quam capitale supplicium
formidabant.

Protrahitur inter haec tempus a festo sancti Nico-
lai pene usque ad Kalendas Septembbris (203) rege
crebro mandante ut proscripteretur episcopus, et
regiis executoribus id exequi nulla ratione praesum-
tibus. Tandem vero motus precibus, maxime
eorum quos dicta urgebant regalia, ut res illius jure
fisci occuparent, transfretavit ad regem. Apud Ro-
thomagum vero accesserunt ad eum duo nobiles
viri, comes videlicet Willelmus cognomento Mares-
scalcus (204), et comes de Albamara (205). Hi qui-
dem, per quantas injurias furor regis in dominum
Sarisburiensem efferbuisset, quantas etiam Lincol-
niensi minatus fuisset exponentes illi, supplicabant
quatenus eis, quae viderentur expedire ad suipius
commodum, regi per eos intimanda, ad animum
ejus mitigandum de causa sua vel negotio insinuare
dignaretur. Asserebant enim sub jurejurando quia
mallent totis facultatum suarum viribus pacem ei
redemisse, quam eveniret, ut juxta motum furoris
sui regia in eum immanitas debaccharet. « Nec so-
lum, inquiunt, qua vos fidelissime diligimus, talia
prosequimur, verum etiam quia tam nobis et do-
mino nostro regi et suis omnibus non mediocriter
in hoc casu timemus. Nulli enim dubium esse potest
quin ipsum quam celerrime coelestie ultio percellet,
si vestram (quod Deus avertat!) indignis exagitare
injuriis praesumperit sanctitatem, erimusque nos
et amici nostri in opprobrium et direptionem dimi-
cantibus adversum nos inimicis nostris »

Talia prosequentibus episcopus statim respondit :
« Gracias quidem immeansas benevolentiae, quam
habetis erga nos, referimus toto mentis affectu. Optime
vero novi quia praeceteris in sua praesenti ve-
xatione, cui satis compatimur domino nostro regi
estis necessarii. Bene etiam novi quia vobis praeceteris
ad compensationem tenetur impensi beneficii.

(202) In Annal. Winton., p. 303, ita legitur ad ann. 1198 : « Episcopus Sarum, etc., possessionibus suis des-
seatis transfretavit mense Februarii. » Et post pauca : « Herbertus pauper episcopus Sarum reversus de North-
mannia, etc., applicuit in Angliam vi Idus Junii. »

(203) A sexta scilicet Decembbris anni 1197 usque ad
diem S. Augustini anni 1198, quo Hugo ad regem venit,
et ab eo in pace, sed non diurna, dimissus fuit.

(204) Magnae apud reges Angliae auctoritatis, et tandem
comes Pembrochiae. De quo plura in Monast. Anglic., t. I,
p. 723, et in Chronico Trivetti ad annum 1219, quo obiit
Londoniae apud novum templum in crastino Ascensionis
sepultus.

(205) Willelmus nomine, cognomine de Fortibus, per

A Nolo igitur ut pro me, cui adeo rex irascitur, verba
aliqua faciatis, ne, si vobis duriora responderit, in
eius obsequio reddamini segniores, aut, si vos pro
me exaudierit, se pro vobis magnum quid gessisse
reputet, et ad retribuendum vobis bona, quae me-
remini, ipse inveniatur aliquatenus remissior. Id
tantum, si videtur, dicere ei poteritis, quia, ut eum
inviseremus, in partes istas venimus. Cui si libuerit
ut ipsum videamus, per quemlibet ex suis nobis
significet quo loci debeamus occurrere ei. »

B His ab eo dictis, nobiles illi viri prudentiam si-
mul et magnanimitatem ejus admirantes plurimum,
abierunt ad dominum suum, haec ei omnia renun-
tiantes. Qui et ipse non parum illius verba miratus,
et animo per omnia fere erga illum repente divino
nutu immutatus, jubet ei renuntiari, quatenus se-
quenti die tertia apud novum castellum Rupis de
Andeli (206) occurreret ei. Ad quam noster Hugo
confidenter accessit, reperiensque illum in capella
loci illius audientem missarum solemnia in die do-
ctoris eximii sancti Augustini, continuo salutavit eum.
Stabat vero ipse rex secus introitum ostii in solio
regali, et duo episcopi, Duvelniensis (207) videlicet
et Heliensis (208) stabant secus pedes ejus. Cum
ergo salutasset eum episcopus, ipse rex non re-
spondit ei verbum, sed, cum illum parumper torvis
oculis fuisset intuitus, faciem ab eo avertit. Cui epi-
scopus constanter ait : « Da mihi, inquit, osculum,
domine rex. » Qui magis avertit aspectum ab illo,
vultumque et caput in partem aliam declinavit.
Tunc Hugo episcopus vestem illius circa pectus
fortiter constringens, hunc vehementius concussit,
iterum dicens : « Osculum mihi debes, inquit, quo-
nam de longinquuo ad te venio. » Rex ad haec ait :
« Non meruisti ut osculer te. » Qui fortius concutiens
eum per cappam, quam stricta tenebat manu, con-
fidenter ait : « Imo, inquiens, merui. » Et adjectit :
« Osculare me. » Tunc rex admirans fiduciam con-
stantiae ejus paululum, subridensque, osculatus est
eum.

C Aderant autem ibi duo archiepiscopi (209), et
episcopi quinque, qui inter solium regis et gradus
altaris constiterant. Qui non procul a rege hoc modo
praesulem de rege jam triumphantem inter se ac-
cesserunt cupientes, locum ei sessionis fecerunt. Quos

D conjugem suam Havisiam comes de Albemarl. Hujus meminit ad annum 1221 Trivettus.

(206) Unde magna, anno 1197, dissensio inter Richardum regem et archiepiscopum Rothomagensem exorta,
uti habetur p. 840, tom. V, collect. novae apud Martene,
sed sopita, ut colligitur ex Trivetti Chronicō ad hunc an-
num, mediante permutatione quadam.

(207) Legendum Dunelmensis, qui erat Philippus Pi-
ctaviensis, de quo in Anglia sacra part. I, pag. 726 et seq.

(208) Eustachius, anno 1197, electus episcopum, de quo
etiam in Anglia sacra part. I, p. 633.

(209) Walterus Rothomagensis, jam regi reconciliatus,
et, ut videtur, Hubertus Cantuariensis : Galfridus etenim
Eboracensis eo anno in disgracia erat apud regem.

tamen ipse directe pertransivit, ac secus cornu altaris gressum figens, demissis obstinatis in terram luminibus, divinorum tantummodo celebrationi animum intendebat. Quem interea rex non parum curioso et pene continuo aspectu considerabat. Cum igitur ad trinam invocationem Agni, qui tollit peccata mundi, jam pacis osculum sacerdos dedisset cuidam archiepiscopo, qui regi de more pacem erat allatus, rex usque ad gradus ei obvious processit, sumptumque ab eo signum acceptum per immolationem cœlestis agni pacis, cum humili reverentia episcopo Lincolnensi per oris sui osculum porrexit. Ita princeps illustrissimus veneracionis signum, quod sibi archiepiscopus parabat deferre, ipse potius episcopo sancto studuit exhibere. Nam ad ipsum alacriter perrexit, et nil tale suspicanti, sed attentius domino supplicanti honorem (ipso Domino id utique disponente) impendit, ut impleretur quod Dominus ait : *Glorificantes me glorificabo* (*I Reg. ii, 30.*)

CAPUT VIII.

Qualiter sedata regis offensa eumdem corripuit, et ab eodem honoratus recessit; cui etiam post recessum rex contingentem sibi de hospitibus viatorum nuntiavit.

Explicito igitur superius memorato sacri altaris officio, Hugo ad regem accessit, et super indignatione ejus contra se citra meritum suum excitata, pauca, sed fortia expostulavit, et quod in illum nihil penitus delinquisset, evidentissima ratione propagavit. Quibus rex, cum in contrarium nihil referre potuisset, crimen hujus offensæ in Cantuariensem retorsit archiepiscopum, qui sibi multoties sinistra de eo litteratorie suggestisset. Quæ simul universa veritate vacua fuisse promptissima rationum facilitate convincens episcopum, « salvo, ait, honore Dei et salute animæ meæ ac tuæ, utilitatibus tuis nunquam prorsus vel in modico obviavi. » Ita regia indignatione sedata, regiis xeniis episcopus honoratur, et a rege hospitandi gratia in castellum, quod vocitabat Portum gaudii (210), et quod recenter construxerat in quadam insula non procul sita, destinatur. Rogabat vero, ut etiam die sequenti ad se veniret, et ita cum gratia et favore ad propria, post iteratum cum eo colloquium, remearet. Quod ille gratanter audiens, se in crastino reversurum promisit.

Verum et de salute animæ ipsius pastorali sollicitudine pie curiosus, apprehensa ejus manu a sede sua ipsum elevans, protraxit seorsum usque ad locum prope altare, ibidemque eum sedere monens, cum et ipse pariter sederet, sic eum secretius alloquitur : « Noster, inquit, parochianus es, domine rex, nobisque incumbit ratione pastoralis curæ pro-

(210) Idem, ut videtur, cum castello de Andeli, cum illud novum, et hoc recenter constructum dicatur.

(211) Ex hoc colligitur Hugonem etiam anno 1197 apud regem fuisse.

A anima vestra, quam universitatis Dominus proprio redemit cruro, in tremendo ipsius judicio responderem. Volo igitur, mihi dicas qualiter se habeat status interior animæ vestræ, ut ei consilium vel auxilium, prout superna juverit aspiratio, efficaciter possim adhibere. Jam enim unius anni spatium elapsum est (211), ex quo vobis alias locutus fui. Cui cum rex diceret ei conscientiam bonam esse fere in omnibus, nisi quod odio laboraret hostium, quos injuriosos sibi pateretur, et nequiter infestos, episcopus ait : « Si per omnia Dominatoris omnium gratiae placueris, facile tibi inimicos tuos aut pacatos efficiet, aut expugnatos subjiciet. Verum summopere tibi cavendum est ne tu (quod absit!) Auctori tuo in aliquo injuriosus existas, aut etiam in proximos quidpiam iniquum committas. De te vero, quod quidem mœstus loquor, jam publicus rumor est, quod nec propriæ conjugi maritalis thori fidem conservas (212), nec Ecclesiarum privilegia in praeficiendis maxime sive in eligendis earum rectoribus illibata custodis. Dicitur enim, quod (quod sane nimium peculiare crimen est) pecuniæ seu favoris interventu quosdam ad regimen animarum promovere soleas. Quod procul dubio, si verum est, pax tibi a Domino concedi non potest. » De his itaque regem pro tempore admonitum diligenter et instructum, et de aliis quidem se penitus excusantem, de aliis intercessionis suæ opem sedulo flagitantem, cum benedictione dimisit, et ad hospitium regia sibi provisione delegatum latuscessit.

Rex interea de eo cum suis loquens, et virtutem animi ejus multa cum laude concelebrans : « Vere, inquit, si tales, qualis iste est, essent passim et cæteri episcopi, nullus contra eos regum aut principum attollere præsumeret cervicem. »

Tunc ei a suis consiliariis suggestum fuit, quatenus per eum in Angliam litteras dirigeret, et a magnatibus terræ alicujus modi subventionis auxilium flagitaret. Quas de ea causa illum ferre potissimum consulebant, quia procul dubio a cunctis favorabilius exciperentur, si per tantum sibi nuntium allatae fuissent. Nonnulli etiam libentius hoc episcopum sperabant exsecuturum, ut inde regio favori ulterius commendari potuisset. Verum, ut ait Sapiens : « Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum (*Prov. i, 17.*) » protinus siquidem per regis domesticos sibi clericis, quatenus in re tam facili pareret alacriter regiæ voluntati, ille cum magna aspernatione verba eorum respuit, dicens : « Absit, inquit, hoc a me! Non est meum, portitorem fieri regalium litterarum. Nec enim proposito, sed neque officio meo, congruere istud potest. Non, inquit, est meum, exactiōnum hujusmodi vel in modico existere cooperatorem. Non latet vos, quia

(212) Berengariam regis Navarræ filiam Richardus, anno 1191, duxit in conjugem, quam Hugo in castro Beaufordensi, juxta libri hujus cap. 15 invisit, et consolatus fuit anno 1190.

semper velut nudato supplicat ense iste potens; et hæc præsertim potestas, cum jugiter petit, premitur. Angli nostri blandis quidem sollicitationibus primo alliciuntur, qui demum asperrimis coactionibus, non ad quod ipsi volebant, sed ad quod regi placuerit, conferendum impelluntur. Sæpe etiam inviti id exsequi coguntur, quod semel ultroneos, vel ipsos aut eorum prædecessores fecisse neverunt. Non ergo me contingat talibus immisceri quibus cum dispendio proximi cooperatur gratia regis terreni, et indignatio succederet et incurreretur omnipotentis Dei. » Monuit igitur regis consiliarios episcopos, ut procurent ne sibi talia injungantur, unde contradicendo regiæ deliberationi, ipsius denuo gratiam ipsam demereri necesse sit. Quæ ut regi innotuerunt, statim mandavit et quatenus ad suam cum Dei benedictione Ecclesiam rediret, nec mane altero ad se veniendi, ut condixerant, laborem assumeret, sed pro eo ad Dominum bono animo indesinenter oraret. Sic Hugo in nomine Domini a curialium laqueis liberatus, Deum magnifice benedicens cum suis omnibus ad sua cum gaudio remeavit.

Vix autem episcopo in Angliam reverso, cum nec ad Ecclesiam suam pervenisset, idem rex contra regem Francorum (213) prope Gisorcum impetu facto, et captis pluribus ipsius optimatum, ipsum in fugam egit. Tunc etiam comes Niverniensis in fossatum castelli dejectus, aquis enectus interiit. Hujus autem triumphi seriem rex mox Lincolnensi episcopo significans, et, ut pro eo, sicut cœperat, orare dignaretur suppliciter exorans, nomina quoque et numerum virorum fortium, quos corporat, litterariorie expressit, scribens inter cætera et asserens quod etiam ipse rex Philippus satis de fossato bibisset in quod cecidisset, fuga quidem præcipiti, nisi suorum ope subvectus evasisset interitum. Hunc honorem autem atque trophyum regi cœlitus concessum meritis sancti præsulsi multi etiam suorum affirmabant, quem ipse pro Domino, pristina similitate omissa decreverat impensis venerari.

CAPUT IX.

Quam constanter se ad mandatum regum excusavit, quo tibi mandatur ut ad ipsum mitteret duodecim de personis suæ Lincolnensis Ecclesiæ qui ad sua forent nuntia expedienda aptiores, contra executores datos ad confiscandum omnia bona sua censuram exercendo ecclesiasticam. — Et hoc est capit. 7 in serie magna Vita.

Excoxitato autem ab æmulis viri Dei versutæ subtilitatis irrefragibili, ut putabatur, machinamento, suggeritur regi, plurimos esse inter Ecclesiæ Lincol-

(213) Philippum. De hoc prælio et victoria videatur Trivettus in Chron. ad annum 1198, ubi hic relata confirmat.

(214) De opulentia et amplitudine episcopatus Lincolnensis ita scribit Giraldus Cambr. Engl. Sacrae part. II, p. 417: « Crevit ergo diœcesis Lincolnensis per Remigium, sed decrevit enormiter per Robertum et Robertum.

A niensis canonicos, qui innumeris redditibus locupletes (214), auro etiam vel argento prædivites, citra gravaminis jacturam non modicas pecunias suis quivissent scrinis inferre. » Hujusmodi vero ingenio eas, inquiunt, facile erit extorquere ab eisdem. Scribat Dominus noster rex Cantuariensi archiepiscopo (215), ut de gremio Lincolnensis Ecclesiæ duodecim viros prudentia et consilio præminentibus, eloquentia etiam præditos (quos ipse noverit servitio vestro esse idoneos) ad vos destinare festinet, qui rebus opportunis sufficienter instructi vestra possint negotia, propriis illorum sumptibus, in Curia Romana, in Alemannia atque Hispania, necon et alibi, quo eos censueritis destinandos, competenti solertia expedire. Qui pluribus immoremur? Venit tandem nuntius archiepiscopi ad episcopum, præsentans ei duodecim paria litterarum, totidem Ecclesiæ suæ personis ex eminentioribus porrígenda, sigillo archiepiscopali inclusa. Attulit etiam speciales episcopo litteras, in quibus prædictarum tenor litterarum juxta formulam superius comprehensam exprimebatur. In earum vero calce, regia auctoritate pariter et sua mandavit quatenus litteras singulas illis ad quos erant scriptæ mitteret, quos ad suam quoque præsentiam destinaret, paratos juxta formam regiæ mandati ad ipsum quantocius regem transfretare. » His cognitis, illi specialius turbabantur, qui tunc ibidem præsentes inventi, ad invisam se audierunt expeditionem accersiri.

At episcopus ad auditæ nihil respondens (erat enim hora prandendi) ad mensam jam accessit patratam. Clerici inter prandium invicem mussantes, se timere asserunt ne duriora episcopus nuntio responderet, cum non pontificali severitate, sed potius lenitate submissa, in casu tam formidoloso, opus esset ad experiendum primitus, si forte blandiente supplicatione dominus Cantuariensis posset deliniri, qui, si vellet, ipse consilium istud in melius facile commutaret. Hæc illis mutuo conferentibus, avertit Hugo, vir robusti pectoris, citius formidinis eorum diffidentiam. Unde nullius ex eis super reformata responsione consilium expetivit, sed continuo, ut surrexit a discubitu, ad nuntium qui venerat hæc est prosecutus: « Nova, inquit, nec uspiam, haec tamen sunt audita, tam ea quæ auctoritate regiæ quam et illa quæ sua voluntate injungit dominus noster D Cantuariensis. Sciat tamen ille me nunquam litterarum suarum fore vel suis portitorem, nec me clericos nostros regiæ aliquando servitiis obligasse, aut obligaturum esse. Prohibui sæpe clericis, etiam alienis, in episcopatu nostro beneficiatis, ne in publicis functionibus, ut est in distrahendis forestis

Cunctas tamen cathedrales adhuc regni totius ecclesiæ, viii comitatus et dimidium in se continens, terræ populosæ, et præter varios personatus, alios viii vel viii archidiaconatus habens, longe lateque diœcesis amplitudine vincit. »

(215) Id factum creditur anno 1198, post redditum Hugonis a rege, licet et ante ejus recessum eodem anno fieri potuerit.

et aliis in hunc modum administrationibus, se obnoxios sacerdotali clientelæ efficere audenter. Quosdam etiam in hoc minus obedientes salutaribus monitis nostris, beneficiorum suorum dura privatione castigavimus. Qua igitur ratione de intimis Ecclesiæ nostræ visceribus evellere deberemus quos ad regia obsequia mittere jubemur? Satis sit domino nostro regi, quod certe in periculum salutis animæ suæ, professionis suæ officio prætermisso, negotiorum illius exsecutioni se archiepiscopus jam ex integro devoverit. Quod tamen, si parum ei videtur, veniet cum suis; en iste episcopus: Veniet, inquam, audire jussa regis ex ore ejus. Veniet etiam juxta eadem illius jussa, quod justum fuerit promptissime exsecuturus. Tu vero duodenarium litterarum, quas nobis attulisse te dixisti, asporta tecum, inde, quod libet, actitaturus. Hæc vero universa, quæ tibi loquor, domino nostro archiepiscopo seriatim enarra, ad extremum vero dicturus ei quia, si ad regem hoc ordine ituri sunt clerici nostri, cum eis pariter et ego ipse ibo. Nec enim ipsi sine me modo ibunt, nec sine ipsis alias ivi ego. Hæc enim pastoris boni ad oves suas, et bonarum oviuum ad pastorem suum ratio est, ut nec iste illa incaute exponendo disperget; nec illæ istum temere fugiendo aberrent. »

Iras ad hæc spirabat litterarum bajulus. Erat enim curialis clericus, in hoc ipsum, ut tali fungetur legatione, de industria assumptus. Erat quoque, ut dabatur intelligi, fastu innato tumidus, sed tumidissimus ex flatu spiritus curialis. Qui cum pararet minas emovere, quas anhelitu præ tumore cordis intercluso vix sufficiebat proferre, intercidit verba ejus virosa episcopus, eum quantocius recedere jubens. Qui protinus ita perturbatus et confusus abscessit.

Misit vero quosdam ex suis viros prudentes episcopum ad archiepiscopum, rogans et monens eum, quatenus præmetiri dignaretur et præcavere in editis hujuscemodi ecclesiasticæ immunitatis (quam queri tenebatur) præjudicium evidens, nec in talibus suæ auctoritatis ullatenus præberet assensum. Quorum ille precibus sive rationibus specie tenus potius quam medullitus flexus, rancore parumper dissimulato (quem palam ex inobedientia, ut dicebat, suffraganei sui, se concepisse memoraverat) cum auctoritas simul et ratio certa præscribat nunquam debere per obedientiam malum fieri, et cum debeat interdum bonum intermitti, spopondit se provisum quatenus salva utilitate regia licuisse ut præsens negotium ad pacem domini Lincolnensis, aut funditus sopiretur, aut moderatius ordinaretur.

Verum non in longum habuit locum quies pacis repromissæ. Emissis enim cito post ista publicis edictis, jubentur possessiones episcopi in manus recipi regalium exactorum. Quod ut auditiv episcopus, nonne, inquit, clericis suis, dixi vobis, quia vox

A quidem hominum istorum, « Vox Jacob est, sed manus, manus sunt Esau? » (Gen. xxvii, 22.) Verum ut ea quæ gesta sunt summatum percurramus, illi quibus demandata fuit exsecutio edicti tyrannici, præ nimia formidine, primo supersedere mandato suggesserunt regi, deinde quanti esset periculi, tam jubentibus quam exsequentibus quidquam, unde incideretur in maledictionem viri illius attentare. Manifestissimum esse siquidem dicebant quod cuicunque ille maledixisset, eidem malediceret Dominus, et maledictio illa, ut ait propheta, citius devoraret illum (Isa. xxiv, 6).

Erat autem tunc in exercitu quidam Rutaniorum princeps, vocabulo Marchadeus (216), homo per omnia sævitæ belluinæ et perditæ conscientiæ, vir ad quolibet scelus et sacrilegium præcepserat. Rex vero, nihil aut parum motus ad meliora per ea quæ a suis exsecutoribus crebro ei suggerebantur, « Meticulosi sunt, inquit, Angli isti. Mittamus itaque Marchadeum, qui ludere novit cum Burgundiensi illo. » Cui statim quidam amicorum suorum ait: « Necessarius est, domine rex, Marchadeus guerræ vestræ. Cæterum opera illius et obsequio certissime fraudabimini, si efficiatur anathema Lincolnensis episcopi. » Quod rex sibi nequaquam expedire affirmans, plus quoque ipsius periculum, quam suum proprium reformidans, illum quidem, ne periret, mittere supersedit, sed, unde ipsem rex exitiabiliter periclitaretur, committere non præcavit.

Cuidam igitur officiali suo, nomine Stephano de Curneheya, viro utique fideli et timorato, nostro etiam pontifici satis devoto, dedit in mandatis, ut, sicut vitam suam et membra diligenter, bona Lincolnensis episcopi absque dilatione in manus suas recipere. Qui tandem, regio metu coactus, misit quosdam ex suis ad terras, et ad mobilia quæcumque reperissent, cum villis et castellis ipsius episcopi occupandas. Quibus primum ad recipiendum oppidum Lafordum tendentibus occurrit forte, non longe a burgo Sancti Petri, comitatus episcopi. Cujus occursu illi territi divertunt paululum a via, et, accitis quibusdam ecclesiasticis, exposuerunt eis quanta minatus fuerit dominus rex domino ipsorum, quod distulisset episcopum desaisire (217); et quia inviti, et metu supremi discriminis astricti, ad id exsequendum modo irent. More igitur tertii quinquagenarii, missi ad Eliam a rege perfido, isti quoque humiliantes se supplicabant obnoxius, ut, clericis illis mediantibus, misereretur animabus eorum verus ille servus Dei, ne propter ejus offensionem, quam timebat incurgere, ultio cœlestis consumeret eos. Orant ut regiam potius mitigare festinaret animositatem, ne detrimenta cumularet undique, etiam insontibus, et a merito contentionis inter regem et pontificem prorsus alienis. Spondent insuper se pro viribus servaturos illibatas res illius. Petunt quatenus suspendat ad tempus sententiam excom-

(216) Mercaderum vocat Trivettus ad annum 1197. Verum a Raynaldo appellatur Marchadeus in annal. ad annum 1199, ubi de ejus crudelitate agi pag. 31.

(217) Desaisire, id est, possessione exuere.

municationis, qua et regem amplius exacerbari et suam eorum innocentiam proveniret periclitari.

Hæc ubi episcopo innotuerunt, « non est, inquit, istorum servare res nostras. Eant tantum, et res, non tam nostras, quam res dominæ nostræ sanctæ Dei genitricis Mariæ, ut eis videbitur, tractent. » Hæc dicens, protulit e sinu fimbriam stolæ lineæ, qua collo suo, dum iter ageret, semper appensa utebatur sub cappa sua, eamque manu agitans : « Hæc certe, inquit, restituet nobis usque ad extre-
mum obolum, » quidquid isti duxerint rapiendum. Veniensque in villam suam Buggedenam appellatum (ubi litterarum archiepiscopalium supradictus por-
titor ad illum venerat, ubi quoque de tuenda li-
bertate ecclesiastica divini quondam oraculi peri-
culum per monitionem, ut dudum supra commemo-
ratum est, acceperat) justi continuo litteras fieri,
quibus præcipiebat archidiaconis et decanis locorum (in quibus constitutæ fuerint possessiones suæ) qua-
tenus, adunatis secum vincinarum Ecclesiarum pre-
sbyteris, mox, ut in partes illorum venirent exse-
cutores memorati, pulsatis campanis accensisque
candelis omnes illos subjicerent anathemati, qui res
ecclesiæ suæ violenter contingere, et injuste occu-
pare, sive præcipiendo sive obsequendo, præ-
sumpsissent.

His in hunc modum dispositis, cum omnes pene
sui metu et perturbatione vehementi fluctuarent, ille
demum lectulo exceptus, ac si nihil inquietudinis
pertulisset, suavissimum in soporem extemplo
membra laxavit. Nec causa ista ad intima cordis
ejus unquam penetrabat. Ea quoque nocte crebrius
solito et intentius, ac velut cum vehementiori spiri-
tus impulsu, *amen* iterare non desistebat (218).

CAPUT X.

*Quod archiepiscopo consulenti, ut mitteret pecu-
niæ regi, qui eam sitiebat, sicut hydropicus
aquam respondit : « Si ipse hydropicus est, ego
aqua non ero, » et de curatione apud Cestrehant
furibundi.*

Eo siquidem temporis articulo (219) quo regiæ insectationis procella in Lincolniensis Ecclesiæ pa-
storem, semetipsum pro ovibus suis exponentem, primum efferbuit, id accidit quod referimus. Ea
namque tempestate idem pervigil oviли Dominici cu-
stos Londonias adierat, cum archiepiscopo cæteri-
sque regni optimatibus super tanto negotio tractatu-
rus. A quibus in solum consilii reportavit, ut pecu-
niæ ingentis summam a clericis suis exigeret, quam
ad sedandum regis avari fuorem ei per quemlibet
ex suis celerius destinaret. Ait namque archiepisco-
pus : « An nescitis, domine episcope, quia, ut hy-
dropicus aquam, ita dominus rex sitit pecuniam ? »
Cui citius more suo ille responderat : « Plane et si
ipse hydropicus est, sed ego aqua non ero, quam
ille deglutiat.

A Discedens itaque a Londoniis, ad suam festinus
repedebat Ecclesiam, unde proponebat dispositis
omnibus ad regem transfretare citius, ut supra
dictum est. Mane igitur quadam die Dominica per
villam quam Castrehantam antiquitas nominari insti-
tuit, agebat iter. Cumque jam pene totus comi-
tatus illius præcessisset, ipse, cum paucissimis
sociis villa medium ingressus, magno vulgi cla-
mitantis clamore subito vallatur. Exoratur autem a
populo confluentे ut quemdam convicaneum suum
a sævissimo dæmone obsessum, sacræ suæ dexte-
ræ consignatione dignaretur benedicere. Quem
ut vidit aperto domus sue ostio interius jacere
ligatum, mox spiritu totus infremuit, nec contentus
illum, ut erat a remotis, benedicere, equo quem
sederat descendit, ita dicens : « Proh nefas ! hæc
utique non se recte habent. » Cernebat namque
dæmonis captivum jacere supinum, caputque ad
postem, et manus singulas ad singulos hinc inde
paxillos humo altius defixos habere religatas ; pedes
quoque pariter juncti, palo erant astricti. Ipsius au-
tem oculi mirabiliter rotabantur in gyrum, os nunc
in hanc, nunc in illam partem miserabili ritu con-
torquebatur. Nunc linguam in immensum proten-
debat ab ore, nunc dentibus stridebat, nunc hiatu
faucium immanissimo patulum gutturis meatum, ac
si quoddam ingens barathrum esset, et intuentibus
horridum demonstrabat. Ad quem præsul velociter
accurrens, facto super eum signo sanctæ crucis, in-
clinavit se, et dexteram aliquandiu prope os illius
tenebat oppansam, evangelicum interim capitulum
C scilicet : « In principio erat Verbum (*Joan. I. 1*), »
voce suppressa percurrentis. Et cernebat miserum
inter hæc caput, quod hoc illucque indesinenter agi-
tare consueverat, immotum habere et quietum, ut so-
lent canes, cum ictus timent castigantium ; oculos
vero sub aspicio eum quadam formidinis nota in
partem variam meticulose dirigere. Percuso itaque
Evangelio, ut ad locum, ubi dicitur : « Plenum gra-
tiæ et veritatis (*ibid., 14*), » venit, erexit se epis-
copus et patientem aliquandiu tacitus considerabat. Qui
repente in partem alteram vultum ab illo declinans,
linguam more subsannantis produxit ab ore.

Tunc indignatus ille strenuus potestatis adversæ
debellator, aquam et salem more ecclesiastico et
ritu celerrime benedicens atque commiscens, asper-
D sit super illum, jubens quoque circumstantibus ut
de eadem aqua ei in os mitterent. Et ita dans omnibus
benedictionem, equum ascendit atque discessit.
Benedicebat vero illum universi et singuli, asse-
rentes quod eorum episcopus, paulo ante eadem via
descendens, cum vidisset dæmoniacum, nimio ta-
ctus pavore, equum cui insiderat calcaribus urgens,
non solum absque subventione miserum pertransie-
rit, sed, tanquam ipsem furiis ageretur, equo cur-
rente aufugerit. Vir autem ille, extunc liberatus a dæ-
mone, vitam suam in posterum in omnibus studuit

(218) *Amen*, de quo dictum est lib. II, c. 8.

(219) Circa finem anni 1197, quo primum, ut mox sequitur, efferbuit ira regis in Hugonem.

emendare, vacansque diutius sanctorum peregrina- A habitor, qui eam male vegetaverat, et illa reman-
tioni pie, cum annis aliquot vixisset devote, fine
tandem bono quievit in pace. Hæc de consumma-
tione illius in villa præfata nuper a vicinis suis, qui
et interfusse se dicebant curationi memoratae acce-
pimus.

CAPUT XI.

*Qualiter mulierculam quamdam a spiritu pytho-
nico liberavit. — Et est capit. octavum in magna
Vita.*

Jam vero præterendum non est quod in capitulo Lincolniensi ad regem se pro communi necessitate trans mare iturum prædixerat (220). Jam filiis benedictione ritu solemni data, illa scilicet qua benedicere jussi sunt filiis Israel sacerdotes in lege per Moysen, et quam in benedictionali suo scribi fece- B rat, commendatus orationibus singulorum, atque libato invicem sancto pacis osculo, apostolicis verbis universos commendaverat Deo et Verbo gratiae ejus. Inde, ut præmissum est, directe ad manerium per- venerat supradictum (221). Ubi cum paucis maneret diebus, suggestur ei a loci vicini decano mulierculam quamdam in decanatu suo, quæ spiritum vide- retur habere pythonicum, plurimas ad se divinando turbas pertrahere populorum. Indicabat enim pas- sim fulta, a quibuscumque admissa, et occulta quæque detegebat maleficia. Si vero ab ipso, ut idem aiebat decanus, seu a quovis discreto et litterato viro conveniebatur aut corripiebatur super hoc, mox importuna linguae volubilis dicacitate arguentem illum quasi stupidum reddebat et elinguem, sicque omnes verbositatis affluentia opprimebat, ut nullus C eam convincere, aut silentium ei valeret imponere. Ad hoc statim episcopus, jam, inquit, non post mul- tot dies Londonias adituri, cum per fines vestros transitum faciemus, adducetis eam loco opportuno in occursum nostri. Quod et factum est.

Descendit itaque visa muliere de equo suo ipse episcopus. Astabat vero ibidem populi frequentia cum parvulis, qui manus impositione erant confirmandi. Muliere igitur sibi præsentata, vir Domini, quasi cum indignatione obductans, non tam misera illam quam ejus inhabitatorem, occultum dæmonem, alloquitur : « Age jam, o infelix, inquit, quid nosti divinare nobis ? » Proferens autem clausum dexteræ sua pugillum, implicatam in eo tenens extremitatem stolæ suæ, « Dic, ait, sedes dæmonis, siquidem nosti, quid habeat inclusum manus mea ? » Hæc eo dicente, statim velut exanimis corruit ad pedes ejus muliercula, paulo ante procax, nunc autem subito ad vocem virtutis tantæ, non modo fandi, sed etiam standi, impotens effecta. Aufugerat enim interea

(220) Supra cap. 9, in hæc verba : « Si ad regem hoc ordine ituri sunt clerici nostri, cum eis pariter et ego ibo. »

(221) Buggedenam in itinere inter Lincolniam et Lon- dinum situm.

(222) Forte idem cum Huntindonensi, ubi teste Monas- tico Anglicano tom. I, p. 530, est prioratus monialium extra Huntedon fundatus.

A habitator, qui eam male vegetaverat, et illa reman- serat sub manu sanantis medici salubriter debilis, quæ sub impetu morbi peritentis extiterat prius lethaliter fortis.

Cum ergo ad vestigia viri sancti inclinata aliquan- diu jacuisset, præcepit elevari eam. Tunc decano interprete usus (ignorabat enim linguam rusticam mulieris) inquiri jussit, qualiter divinationis peri- tiam acquisivisset. Quæ tenui et submissa voce, cum saepius interrogata fuisset, dixit : « Nescio, inquit, divinare, sed misericordiam imploro sancti hujus episcopi. » Iterumque defixo in terram vultu pro- cedit ad pedes ejus. Cumque imposita capiti ejus manu pro ea breviter oravisset, data ei benedictione, præcepit eam ad priorem (222) Huncedensem il- larum videlicet partium pœnitentiale, adduci, dans ei in mandatis quatenus veram ageret præmissa con- fessione de omnibus suis peccatis pœnitentiam. Quod etiam, ut postmodum accepimus, fideliter implevit. Præceperat enim ei, ne ulterius præsumeret male- ficia aliena divinare, sed propria assuesceret indesi- nenter mala lugere et accusare. Qua ex hoc tem- pore adeo modesta apparuit et taciturna, cum prius garrula nimis existaret et procacissima, ut hoc ipsum loco ingentis miraculi haberetur penes uni- versos, qui mores illius pristinos agnoverunt.

CAPUT XII.

*Qualiter mulierem aliam liberavit a dæmone in-
cubo. — Et continetur hoc capit. in magna Vita
sub capit. octavo.*

Huic loco pro causarum, nec non et personarum, similitudine alterius ab infestatione dæmoniaca mulieris erectionem virtutibus hujus viri juste enumera- randam, reservavimus exponendam, licet tempore diverso celebratam (223). Intimaverat enim quodam tempore vir eximiæ eruditiois et doctrinæ Bartholomæus Oxoniensis præsul (224), quia dæmon qui- dam in specie juvenis abuti consueverat quadam in- felici muliercula in sua diœcesi constituta. Quam etiam asserebat, tam sibi quam aliis venerabilibus personis, detestabilis hujus passionis suæ ærumnam flebili saepius confessione propalasse, et consilium quo eriperetur ab obsceno oppressore studiosius, in- quisivisse, jejuniis insuper et varia carnis mace- ratione illam memorabat peccataria membra sua fere usque ad internectionem perdomuisse. Hæc vero simul omnia nihil sibi contra odiosum et improbum amatorem contulisse. In talibus quoque non pau- corum jam curricula temporum eam dixit protraxisse. Hinc venerabilis Pater Hugo, pariter et pietatis instinctu compatiens miserabili feminæ, et

(223) Anno 1185, aut 1186, et non serius, Hugone, aut adhuc existente in prioratu Withamensi, aut recenter consecrato in episcopum. De qua re uberioris agendum in quæstione, quo anno Hugo sit factus episcopus.

(224) In Annal. Ecclesæ Wintoniensis apud Whart. in part. i Angliæ Sacra ita legitur pag. 300 : « Anno 1161, magister Bartholomæus episcopus Exoniensis factus est. » Et iterum in iisdem, p. 302. « Anno 1186 Bartholomæus Exoniensis episcopus obiit. »

indignans impuritati dæmoniacæ. « Jam, inquit, ista, A » men, quod imprudens tibi applicuisti. » Illa dissimulante monitis obtemperare maligni, cœpit ille nunc minis, nunc blanditiis instantius agere, ut herbam ejiceret quam se exhorruisse dicebat. Qui, ut se contemni vidit ab ea, post morulas aliquot recessit furibundus et minax.

Post hæc, digressis ab iuvicem episcopis (225), cum iterum occurrisse sibi aliquanto tempore elapso (226), inquisivit sollicitus iste animarum liberator illum episcopum superius memoratum qualiter res se haberet circa illam ovinulam gregis sui, B quam pestifer ille lupus tam immaniter laniaverat. Cui pontifex non solum ejus eruptionem, sed eruptionis quoque ordinem mirabilem exposuit in hunc modum : Adjuta, inquit, orationibus vestris dum illa evasit probrose servitutis jugum. Cum enim die quadam incestus ille dæmon incredibili eam libidinis furore delusam, exanimem pene reddidisset, ille abscedens evanuit, et illa in suo conclavi nimio dolori et mortori addicta remansit. Cum ecce in alterius specie juvenis alius, ut ei videbatur spiritus ingrediens ad eam, unde mœstos gereret animos sciscitari cœpit. Qua nihil respondente, ait ille : « Scio, vereque novi quia nequam illo te affixit. Sed non mirum ; est enim perversus et admodum malignus. Verum, si desideriis meis atque consiliis præstare velis assensum, nunquam de cætero C is ad te accessum habebit. » Ad hæc illa plurimum exhilarata confestim respondit : « Nihil est, inquit, sub celo facultati meæ possibile, quod non libens facerem seu perferrem, dummodo ab istius accessu perinde salvari potuissem. — Mecum ergo, ille ait, amoris foedus non dubites inire. Ego sicut dem, quæcumque poposceris, aut optaveris, tibi præstabō, et nihil a te tuis votis contrarium exigam, et nihil non delectabile sive amabile tibi inferam. » Spondet illa hæc et alia pollicenti assensum, dummodo experiatur promissæ liberationis effectum. Tunc ille adduxit eam ad proximum domui suæ locum, et herbam eminus succrescentem illi demonstrans : « Istam, inquit, herbam tolle, et in sinu tuo reconde, ac circumcirca in domo tua sparge : et experimento disces, cum hoc feceris, me in promissis veridicum exstissee. » Fecit illa quod fuerat edocta. Venitque post hoc in nota effigie dæmon versipellis, atque astat prope fenestram, qua intrare et exire solebat : et intropiciens dixit ad mulierem : « Quidnam est istud horridum et putridum, quod in hac æde sparsisti ? Projice quanto- cius longe a te et a domo tua invisum istud gra-

(225) Ad mentem igitur auctoris Hugo jam erat episcopus, dum hic narrata contigerunt.

(226) Uno aut altero mense post primum occursum poterat fieri secundus.

(227) Nobis, id est auctori Vitæ.

A men, quod imprudens tibi applicuisti. » Illa dissimulante monitis obtemperare maligni, cœpit ille nunc minis, nunc blanditiis instantius agere, ut herbam ejiceret quam se exhorruisse dicebat. Qui, ut se contemni vidit ab ea, post morulas aliquot recessit furibundus et minax.

« Nec paulo tardius adfuit alter, ac quasi aggratulans dilectæ ait : « Verane esse didicisti, quæ tibi locutus sum ? Nunc ergo, dum ego tecum secretius loquar, amovebis parumper herbam nostratium universitatì odiosam a te. Post meum vero discessum resumes armaturam graminis tui, qua illæsa conservaberis ab insidiis hostis virosi. Nequaquam enim furcifer ille ad te præsumet ulla tenus accedere, dum sentiet me tecum præsentem esse. » Ad hæc illa : « Venies, inquit, si velis, et si possis, ad me ; nec enim promissioni mœsi debeo contrarie. Cæterum herbam istam, vita comite, nunquam rejiciam a me, quæ sola mihi potuit contra impurissimum oppressorem securitatem præstare. » Quid plura ? Et iste, sicut prior, post diurnas preces, post minas et blanditiæ frusta protractas, circumventum se a muliercula diu multumque deplorans, in auras inanes demum evanuit. Mulier vero jam fide et devotione, ac bona conversatione, melius quam herba illa armata, vitam ducit in Dei timore honestam et quietam. Hæc autem omnia, ut a nobis narrantur, ego ab illius ore (cum ad me jam curata, demum pœnitentiae modulum et absolutio beneficium susceptura venisset) audivi. » Et hæc quidem Oxoniensis episcopus retulit episcopo nostro, quæ et ipse frequenter nobis præsentibus referebat plurimis.

Mulier vero præfata, dum orationum gratia multa peragraret sanctorum loca, pervenit demum Cantuariam. Ubi, dum a viris religiosis orationum inquirit suffragia, cuidam monacho Sancti Augustini herbam illam e sinu suo prolatam ostendit. Quam ille nobis (227) et nos ipsam episcopo postmodum demonstravimus ; nam eatenus eam minime agnoverat. Ipsam vero herbam Græci hypericon, Latini herbam perforatam, sive herbam Sancti Joannis appellare solent (228). *Hæc in magna Vita inseritur historia. Si cui ista forte minus videbuntur credenda, legat Bedam in Explanazione Lucæ evangelistæ, et his similia, quæ suis temporibus acciderunt, D a tanto doctore ibidem scripta reperiet.*

CAPUT XIII.

De furis eruptione, qui ad suspendium ducebatur, et qualiter baronibus scacarii est locutus. — Et continetur hoc capit. sub capit. nono in magna Vita.

Sed redeundum est ad cœptum iter pontificis nostri versus regem (229), et stylo jam currente

(228) Subducta videntur esset abbreviatoris.

(229) Ad ea nempe quæ evenerunt in itinere, ad Richardum regem circa finem anni 1198 aut sequentis initium suscepto.

illud exponendum. Cum igitur expulso, ut diximus, A spiritu pythonico a muliere (230), die sequenti teritorium Sancti Albani (231) fuisse ingressus, ecce occurrit ei cum apparitorum turba quidam damnatio-tius, qui ob commissum furtum revinctis post terga brachii ad promeritum trahebatur suspensum. Cæteris igitur ad benedictionem pontificis expetendam de more suppliciter accurrentibus ingessit se vi, qua potuit, etiam vincetus ille, ruensque primum ad cervicem caballi ejus, ac statim sub pedibus ejus procidens, misericordiam flebilibus vocibus inclamavit. Tunc episcopus redditus confessum habenis, quisnam ille esset, vel quid sibi vellet inquisivit. Cui dictum est a suis rem, ut erat, agnoscentibus : « Non est vestrum, domine, de isto plura inquirere, quin potius sinite eum, et pertransite. » Dicebant ita metuentes ne illum in sui omnium periculum penes regem tentaret eripere. Sed ipse eo magis causam inquirens, misericordiam interpellantis, ut eam plenius agnovit, voce alacri dixit : « Eia benedictus Deus ! » Tunc ait ministris, qui eum deducebant ad suspendum : « Redite, filii, nobiscum in villam et nobiscum illum dimittentes, majoribus vestris et judicibus nos eum vobis abstulisse renuntiate. Nos enim vos securos facimus. » Qui resistere non ausi, hominem ei dimiserunt. Quem ille mox solutum a vinculis eleemosynario suo commendavit.

Qui ut hospitium est ingressus, convenientes ad eum clerici sui ministri, monebant illum instantius et exorabant quatenus permitteret iudices quod sui esset officii exsequi circa reum. Dicebant namque : « Hactenus, domine, nullam contra nos, sive rex, sive alius quis, qui vobis insidiatur, aut justam aut justæ similem potuit reperire causam. Si vero sententiam forensium judicum, jam latam et jam executioni demandatam, vestra duixeritis auctoritate pontificali irritandam, dicetur ab æmulis quod in ipsam regis coronam delinqueritis, et quasi in reatum incideritis læsæ majestatis. » Quibus ille : « Novi, inquit, magnanimitatis vestræ confidentiam. Sed accersantur ad nos huc iudices isti (jam enim foris aderant quærentes ei loqui) et audietis, inquit, illorum sermones, et nostros. » Quibus ad suum consessum admissis, sic eis est locutus : « Nostis, o viri prudentes, hanc sanctæ matris Ecclesiæ ubique terrarum prærogativam esse, ut cujuscunque periculum declinantibus damnationis et ad eam confugium facientibus, securitatem

A præstet et incolumentem conservet ? » Quibus id se bene scire idque jure observari debere respondentibus, adjectit ille : « Si istud scitis, illud, inquit, nihi lominus scire debetis quia, ubicunque fuerit episcopus cum simul adunatis Christi fidelibus, ibi est et Ecclesia. Qui enim materiales lapides ecclesiæ suo ministerio consuevit Domino dedicare ; qui et lapides vivos, ex quibus verius constat Ecclesia, per singula sacramenta, ut Dominica tempa ex eis fiant, habet sanctificare, jure debet, ubicunque fuerit, dignitatis ecclesiasticæ privilegio gaudere, et cunctis periclitantibus, juxta illius formulam, subvenire. » Quod iudices illi gratanter accipientes, antiquis etiam Anglorum legibus hoc ipsum recolentes fuisse expressum, sed nunc, vel modernorum pontificum desidia, vel tyrannide principum esse abolitum asserebant. Habito tamen super hoc ad invicem tractatu, locuti sunt ei in hanc formam : « Domine, inquiunt, filii et parochiani vestri sumus (232), vosque Pater et Pastor noster estis. Nec igitur contra privilegium vestrum venire vel disputare nostrum est, nec erit, si placet, vestrum, in nostri periculum quidquam attentare. Proinde, si istum liberatis, nos minime resistemus ; sed vobis, si placet, ne erga dominum nostrum regem periclitemur, prospiciendum relinquimus. » Tunc ille : « Bene inquit, et recte locuti estis. Ego igitur de manibus vestris illum tollo ; pro qua violentia ego respondebo, ubi oportebit, sufficienter. » Sic reus locum supplicii latus evasit, liberre Londonias cum episcopo venit, et deinde, quo libuit, indemnis abivit.

C Episcopus autem ad proceres, regis scacario (233) presidentes accessit, eosque, ut indemnitali Ecclesiæ, sub ejusdem præsertim absentia, benigne prospicerent, amicabiliter exoravit. Qui ei reverenter assurgentे, et, quod petierat, obtemperanter se facturos pollicentes, compulerunt eum multis precibus, ut secum vel ad momentum resideret. Quibus ille vix acquiescens, sedit tandem. Unde illi exhilarati : « Jam, inquiunt, triumphaliter gaudere valebimus, qui diem vidimus, quo ad regis scacarium Lincolnensis sedit episcopus. » Ad hoc ille, locum erubescens, continuo surrexit, osculumque porrexit universis, dicens : « Jam, inquit, et ego de vobis triumphabo. Si post libatum pacis osculum in Ecclesiam meam quidquam admiseritis minus pacificum. » Quod factum et dictum illi minimum admirati, mutuo loquebantur : « O mirabilem prudentiam viri hujus ! Ecce quam de facili præscribit nobis,

(230) De quo dictum supra cap. 9.

(231) Celebre olim monasterium, de quo plura in Monastico Anglicano tom. I, p. 178, et Mabillonius, tom. II, Annal. p. 298, et tom. IV, p. 672. Subjectum illud olim fuisse episcopatu Lincolnensi colligitur ex Giraldo Cambrensi in Anglia sacra part. II, p. 417, ubi haec scribit de Roberto de Cheinto : « Item Sanctum Albanum amisit, cum tamen tanta familiaritate monasterium illud Ecclesiæ Lincolnensi junctum fuisse, quod abbates ejusdem plerique in Ecclesia Lincolnensi præbendati exstiterant, » etc.

(232) Ex hoc loco colligi datur eos qui in territorio S.

Albani erant adhuc remansisse sub cura et diœcesi episcopi Lincolniensis, quem ut Patrem et pastorem venerabantur.

(233) Erat illud eo tempore apud Westmonasterium juxta Londonias, sed non longe post translatum Northamptonianum, sicut refertur in Chronicô Trivetti ad annum 1209. Cæterum *scacarium* Anglis dicitur curia, in qua res fisci pertractantur. Isdem pro ipso fisco seu ærario regio interdum sumitur, quod ærarium regis Anglie in eadem æde, ubi iudices scacarii consident, asservetur. Vide *Glossarium Cangii* in hac voce.

ut neque jussi a rege sine magno dedecore ei debeamus molesti existere. » Quibus ille benedictione data recessit, et regem adire disponens, post hæc citius in Northmanniam transfretavit.

CAPUT XIV.

De juvēne, quem apud urbē Roffensem desperatū invenīt, cuius postmodum computrūt caro secus utrumque femur, qui per nostrū Hugonem tam in corpore, quam in anima est curātus. — Et hoc est ex capit. 2 in magna Vita, libro iv.

Dum autem episcopus Roffensem perveniret ad urbem (234), accessit ad eum ibidem quidam juvenis, quem perniciösus suis illaqueaverat dolis hostis humani generis. Qui mediante iinterpretate (neque enim vel ipse pontificis, vel pontifex ipsius sufficienter dignoscebat loquelas) miserabilem in hunc modum de seipso recensuit tragediam. « Cum, inquit, dudum adolescentulus, discretionis adhuc minus capax, vacuis duceret et vagis affectuum motibus, contigit me infelicem ex insidiis adversarii humanæ salutis detestabile enormis cuiusdam piaculi incurrisse crimen. Nec contentus lapsu simplici, lapsum adjeci lapsui, sicque, quod deterius est, criminis addendo crimen, longam in criminum lapsibus feci consuetudinem. Erat scelus meum sui qualitate nimis horrendum, cuius honorem quadruplicaverat loci, temporis et personæ, cum sui ipsius immanitate, consideratio. Nil ex peccatorum circumstantiis supremo defuit malorum cumulo, nisi forte ignorantia juris semiplena. Suas præterea et illectus ab alio, primitus in me semper fere peccabam. Nuper vero sacerdote quadam verbum Dei prædicante, in ecclesia me indignissimum turbis accidit confluentibus interesse. Sacerdos ille catalogum retexens criminum capitalium, in hoc, cuius eram mihi conscius, verbi divini gladium fortius vibrans, ejus damnabilem adeo exaggeravit foeditatem, ut me pene crederem, terra subito dehiscente, absorbendum, ac vivum in infernum collapsurum. Tantam denique mentis confusionem incurri, ut extra me ipsum funditus me putarem effectum. Diem vero illum cum prima sequentis noctis parte in lacrymis expendi et singultibus. Tunc ecce post noctis medium, lassatum præ tristitia corpusculum in soporem resolutur, visaque est mihi astitisse feminam, inæstimabili præfulgens decore, talia referens D monita desolato : « Noli, ait, miselle, desperare, larga est enim clementia et potentia filii mei, qui neminem vult perire. Surgens vero diluculo sacerdotem inquire, quem tibi notum designo ex nomine, eique fideliter, pure et integre peccata tua confitere. » His dictis visio mihi cum somno est ablata. Ego de nocte consurgens mihi injuncta peregi. Nec multo post, confusionis meæ ruborem non

(234) Episcopalem, in qua sedes sub titulo S. Andreæ, anno 604, erecta fuit, nunc *Hrofensis, Roscetrensis, Rocecastrensis, Roffensis, Rochesterensis* hodie dicta.

(235) Non longe igitur aberat ab urbe Roffensi, in qua miser hic natus fuerat.

A sustinens, insuper locum perditionis meæ exhorscens, discessi a domo genitricis meæ clanculo, et a civitate, in qua natus et conversatus infeciliter eram. Pergenti vero, sed, quo tendendum vel ubi consistendum mihi esset commodius nescienti, occurrit anxiato et morenti vir ex improviso horrendi aspectus, statura perlóngus, capillo rufus, qui ore terrifico hæc est mihi locutus : « Pessime, inquit, offendisti Deum et ejus genitricem; quos si velis quovis pacto habere propitiós, ipsum necesse est ut corpus extingucas, quo eis toties injuriosus existeras. Erras enim, si credis quod in eodem vasculo quod tot contaminationibus polluisti, quidquam divinæ sinceritati acceptum operari queas. » Vix dictum expleverat, et ecce peregrini adveniunt beati martyris Thomæ busta petituri, ad quorum præsentiam, qui loquebatur, repente disperguit. Ego in formidinem simul et desperationem licet vehementer impulsus, signavi tamen frontem signo salutari, pergensque itinere cœpto mœrens, vixque præ cordis dolore gressus proprios regens, hac ipsa die, qua mihi hæc dicta sunt, in hanc urbanum circa horam tertiam devenio (235). Immissum quidem fuerat animo meo, etiam antequam hominis prædicti suasionem visibiliter percepsem, ut metipsum interficerem. At postmodum hæc in me fortius prævaluit cogitatio, fecissetque quod ille suggesterat, nisi paululum me animaret miserum recordatio visionis præmissæ, qua mihi aliquantulum blandiebar de Salvatoris nostri suæque genitricis misericordia. Nam et hoc pro constanti olim accep- C peram traditione quod quicunque sibi ipsi necem inferret, æternaliter procul dubio periret. Tam vero infesta mihi, et adhuc existit ista, ut credo, inimici suggestio, quod bis hodie perrexii, ut me ipsum de ponte hujus villæ præcipitarem in fluvium. At primo ob commenantum multitudinem revocavi pedem; secundo, adventus vester auribus meis insinuatus per vestros præcursoros jam imminenti me suspendit præcipitio. Mox enim, ut comperi, sanctitatis vestræ præsentiam adfuturam, omni fluctuatione cordis explosa, in tantæ cœpi discretionis alloquium respirare. »

Talibus vero ab eo peroratis, episcopus breviter eum pro tempore adhortatus, data benedictione, monet illum, quatenus ad usque Doroberniam (236) sua subsequatur vestigia, ibidem plenius et liberius salutis consilium, nec non et auxilium percepturus. Paret ille monitis salutaribus. Qui veniens Cantuariam, sacra ejus instructione firmatus et intercessione adjutus, a tentatione pestifera funditus in perpetuum liberatur. Perendinante autem ibidem pontifice, et tempus navigationi congruum per dies fere quindecim (237) præstolante, jam in fide et devotione prævalidus, consistebat ille in eadem urbe per unam

(236) Id est, usque Cantuariam.

(237) Quibus elapsis Hugo in Neustriam transfretavit, et illuc circa Septuagesimam anni 1199 pervenit.

circiter septimanam. Disponebat vero limina sum-
morum apostolorum orationis gratia quantocius in-
visere.

Cæterum rem inauditam illi novimus interea acci-
disse. Subito enim secus utrumque femur, et circa
eius verenda, caro illius ita computruit ut duo altrin-
secus foramina, seu potius fossæ binæ, horrendæ
amplitudinis et profunditatis apparerent cum tamen
ipse ex tam immenso vulnerum hiatu nihil penitus
sentiret doloris. Ostendit autem metu gravioris
periculi cuidam fidelissimo viro, curandorum vul-
nerum notitiam habenti, magistro Reginaldo pisto-
ris, locum illum putridum, a quo accepimus, quia jam pene usque ad intima viscerum carnes
eius putridæ defluxissent. Insinuantur ista epi-
scopo, qui ceram jubet vulneribus imponendam
dari, quam tunc forte appositam foco ad conficienda
in usus necessarios luminaria, ut est consuetudinis,
ministri calefaciendo mollem tractabilemque redde-
bant. Res mira! Ut enim hedera Jona sub una no-
cete exorta, sub una itidem nocte confungentibus
ad pœnitentiam Ninivitis exaruit (*Jonas* iv, 7); ita
repentina istius pœnitentis ulcera in cicatricem
citius sunt redacta, quibus nec signum quidem ob-
ductionis repente superfuit. Qui totus jam evangelico
more, anima scilicet et corpore sanatus, sumptis
solemniter pera et baculo, apostolica, ut proposue-
rat, mœnia petuit; obtentaque benedictione summi
pontificis in Angliam reversus, ac Cisterciensis or-
dinis habitum indutus, bonæ conversationis merito,
non minus rem sibi, quam nomen conversi, perse-
veranter vindicavit.

CAPUT XV.

*Quod ad clerici ordinationem in subdiaconum in-
duci non poterat, qui futurus erat leprosus. Et
quam violentæ fiebant sibi persuasiones, ut regis
nostræ iram sedaret pecunia mediante, et qualiter
superveniente de morte regis rumore ei suaderi
non poterat, quin ejus sepulturam adiret. — Et
hoc est cap. 10 in serie magnæ Vite.*

Circa id temporis rex jam expeditionem direxerat
adversus comitem Engelensem (238), cui injus-
tum (239), ut dicebatur, bellum inferre parabat.

(238) Contra comitem Lemovicensem factam suis
istam expeditionem, anno 1199, asserit Trivetus, et alii
passim cum eo.

(239) Hujus causa, inventus thesaurus, de quo ad hunc D

annum agunt Trivetus et Reynaldus.

(240) Petri videlicet cardinalis, qui, ut legitur, p. 33,

apud Raynaldum, inter utrumque Galliæ et Angliæ regem

hoc anno inducias fecit quinquennales, a papa confirma-

tas.

(241) A Septuagesima usque ad Quadragesimam.

(242) Vulgo *Anjou* et *Angers*, olim comitatus, nunc
ducatus Andegavensis caput, in qua et sedes episcopalibus.

(243) Abbatia ord. S. Bened. in suburbio, sive, ut
Mabillonius scribit, sita ad prospectum urbis Andegavensis
occidentalem, fundari cœpta a Fulcone Nigro, et a Goffrido,
eius filio, anno 1060, consummata.

(244) Imo majoris, inclusa mora, quam apud Grandi-
montenses fecit.

(245) In quibus rex Angliæ ex castro, quod Caluca apud

A Inter ipsum vero et regem Franciæ ab armis interim
quiescendum præscribebant legales treugæ, quas
indixerat nuntiatæ jam tempus Septuagesimæ. Cum
igitur pervenisset ipse episcopus in Neustriam, in
terra illa ob præsentiam maxime legati (240) domi-
ni papæ, qui in illis erat partibus, tribus ferme
septimanis moratus est (241). Inde circa principium
Quadragesimæ Andegaviam (242) profectus, in quo-
dam manerio abbatis Sancti Nicolai (243) non longe
ab urbe Andegavensi, non minoris (244) temporis
spatio perendinavit, regis præstolans redditum a lo-
cis remotioribus, in quibus ipsum bellicis vacantem
tumultibus (245) adire videbatur nimis impor-
tunum.

B Interea a viris rogatus religiosis ordinis Grandi-
montensis (246), qui in vicino degebant loco (247),
sacros ordines apud eos celebavit (248). Qui
dum obnixius peteretur ab archidiacono Oxenefordensi
(249), nomine Walthero (250), quatenus ju-
venem satis, ut videbatur, idoneum, notumque ipsi
episcopo et charum, familiæ ipsius archilevitæ præ-
positum, præsentandum ad gradum promoveret sub-
diaconatus, nulla ratione acquievit, sed pro eo in-
tercedentes non sine motu quodam indignationis
compescuit. Quod tunc quidem mirati sunt universi
qui aderant; sed paulo post, eodem clero, culpis
suis exigentibus, lepræ contagione terribiliter per-
fuso, rei eventum considerantibus satis claruit vi-
rum Dei, quod ei futurum esset, in spiritu prævi-
disse, in quo noluit benedictionem sacræ ordinatio-
nis deperire.

C Manente autem episcopo in loco prænotato (251),
audiebatur passim regem in contemptores suos
minari grandia, et sæva moliri, unde et comitem
prædictum (252) evertere penitus festinabat. Perhi-
bebant etiam nonnulli Lincolnensem episcopum si-
mul et clerum inter illos computari, quibus ob sui
contemptum gravia quæque rependere quantocius
maturaret. Talia de homine ferocissimo audientes cle-
rici non mediocriter timebant sibi. Erant sub ipso tem-
pore apud urbem Andegavensem ex clericis He-
refordensis Ecclesiæ præminentiores quædam per-

D Trivettum dicitur, juxta Lemovicas vulneratus telo post
paucos dies occubuit.

(246) Ordo Grandimontensis a S. Stephano Muertensi
circa annum 1076 fundatur sub magna districione in quo-
dam cœnobio, quod caput est ordinis, diœcesis Lemovi-
ensis.

(247) Non procul, ut videtur, ab urbe Andegavensi
dissito.

(248) Sabbato ante Dominiacam Passionis.

(249) Unus ex septem aut octo archidiaconatibus, sed
Lincolniensi subjectis, et a Remigio olim institutis.

(250) De quo ad annum 1197, in Chronico Trivetti ita
legitur: « Walterus Map, de quo multa referuntur ju-
cunda, ex præcentore Lincolniensi archidiaconus Oxonien-
sis efficitur. »

(251) In manerio abbatis S. Nicolai, aut in cœnobio
Grandimontensi, ex quibus primum videtur verius.

(252) Lemovicensem, ut plerique ajunt, aut Engolis-
ensem, cuius auctor vité meminit.

sonae præsentes (253), pro eligendo episcopo ad regem venire disponentes. Erat unus ex his memoratus Waltherus, qui et archidiaconus et canonicus erat Lincolniensis episcopi, et præbendatus etiam in Ecclesia Herefordensi. Quem dum in loci ejusdem episcopum quidam præfici exoptarent (254), metuebant, ne simultate præsenti, qua adversus Lincolnenses regius intumuerat animus, sui desiderii præpediretur effectus. Communi igitur consilio Herefordenses cum Lincolnensibus, assumptis secum decano et præcentore Andegavensi, nec non et aliis quibusdam ipsius Ecclesiæ canonicis, ad episcopum pariter convenientes, summis ei nisibus, conati sunt persuadere quatenus præ malitia præsentium dierum (ut suus archiepiscopus crebro præmonuerat) tempus redimendo nuntios ad regem destinaret, eique in auxilia, sumptuum certam pecuniae summam se daturum sponderet, ac tali compendio seipsum a labore dispendioso et sollicitudine anxia absolutum ad suam quantocius sedem revocaret : « Jam, inquiunt, non modo regna, sed et regiones singulas bellicus hinc inde fragor concutit, turbantur populi, urbes et vicos metus invadit. Nihil jam tutum, non civitas ad inhabitandum, non ager publicus ad manendum ; in brevi nec manere in his locis securum erit, nec abscedere liberum. »

In talibus pene totum diem usque ad vesperum consiliarii in nostro Job non parum onerosi decreverunt. Nam et isti a tribus locis convenerant, ut haec illi consularent, et his eum quasi consularentur. Hic vero solus, non contra tres homines, sed contra totidem hominum turmas, indefesse repugnans, rationes eorum ratione vacuas ostendebat. Hoc enim non esse, ut illi sentiebant, tempus redimere, sed tempus perdere, et quidem turpissime, astruebat, ubi dignitas et libertas Ecclesiæ laicali adeo substernitur satellitio, ut nec personis nec possessionibus ecclesiasticis ecclesiastica quies et tranquillitas concedatur, nisi pretio importabili pro laicorum arbitrio hodie pax redimatur, qua die crastino rescindatur. Et ille quidem talia de redemptione tali sentiebat et proferebat. Nobis vero jam factum satis est conspicabile, quid per hujusmodi exactiones ille Spiritu Dei plenus præviderit in Ecclesia Anglicana paulo post eventurum (255) ; qui in præsentiarum videmus, expulsis et in exsilium trusis monachis et clericis, episcopis etiam et archiepiscopis, non partem quamlibet, sed universi-

A tatem pariter bonorum suorum, rapinis cessisse laicorum.

Cum igitur vehementius imminenter consiliatores memorati, ut, procrastinatione remota, statim ipse acquiesceret consilio jam diutissime reprobato, ille nimio affectus tædio, quia cernebat eos, quantum in proposito suo pertinaces, tantum, nisi eis morem gereret, animo implacabiles, invisum tandem colloquium ita conclusit : « Ita, inquit, fratres, quod ad præsens ista sufficient, mane Domino inspirante, in unam et bonam conveniemus sententiam, quam ipse ad gloriam nominis sui noverit uberior profuturam. Nox enim habet consilium, ut frequentius experimento docti sumus. » Illis post hæc recedentibus, afflatus ipse et spiritu anhelus confitebatur se vix unquam in tam brevi mora tantum tædii pertulisse.

B Sed sit vero meditabundus aliquandiu, Omnipotentem intimo cordis affectu exorans, ut sic perplexitatis tantæ nodum effugeret, quatenus et illum minime offenderet, et amicos et filios nequaquam, velut aspernando eorum sententiam, scandalizaret. Laxatis autem membris demum in soporem, cordis ejus intima Dominum somniare coeperunt. Tunc post longas visionis almifluæ delicias, hanc cœlitus emissam vocem audivit : *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus ! (Psal. LXVII, 36.)* In hac voce ille somno exutus stratum deseruit, solitoque citius ad confessionem, quam die qualibet Sabbati (256) faciebat, accessit, in qua se vehementer reprehendebat super quantulacunque titubatione hesterna, qua vel speciem convenientiæ [f., conniventia] suæ consulentibus noxia prærogasset. « Spero tamen, inquit, ut confitenti sibi et deflenti iniuriam meam propitiatur mihi Dominus noster clemens et pius, et juxta omnia mirabilia sua eruat nos a præsenti angustia. »

C Ecce autem in brevi post hæc venit ad eum venerabilis abbatissa de Fonte Ebrandi (257), indicans ei secretius regem telo balistæ percussum, ancipiiti sorte inter confinium vitæ et lethi fluctuantem, dies jam aliquot (258) doloribus in nimiis pertransisse. Quantum vero recolere possumus, rex ipsa die jaculatus est ictu lethali, qua episcopus adeo cruciatus fuit importunitatibus sinistri consilii. Eo autem intersticio temporis, quod ictum et nuntium intercessit regis vulneris, nemo etiam (unde mirabamur), ei quidquam loquebatur super diffinitione

(253) In Annal. Wigorniensis Ecclesiæ pag. 477, in Angl. Sacra : « Anno 1186, obiit Robertus Foliot episcopus Herefordensis, cui successit Willelmus Le Ver. » Trivetus, ad eundem annum, addit Willelmum in die S. Laurentii consecratum. Obiisse autem illum in theatro vitæ humanæ, anno 1199, refert Laurent Beyerlinck. Si ita, obiisse debuit in Januario aut Februario dicti anni, uti ex hoc loco colligi datur.

(254) Sine optato successu. Non enim Walterus, sed Egidius de Brewes (uti habetur in Annal. Wigorn. p. 479) eligitur anno 1199, in episcopum Herefordensem.

(255) Archiepiscopis, episcopis et monachis, anno 1207, in exsilium missis, in quo anhis multis remanserunt.

(256) Die itaque Veneris, sive feria sexta, qua rex vulneratur, Hugo a consiliariis, sicut hic scribitur, summe affligitur ; non vero illa nocte qua rex mortuus, uti ex Surio refert Reynaldus in Annal. ad hunc annum pag. 53.

(257) Mathildis, hujus nominis III, quæ eo anno præter huic tam celebri monasterio.

(258) Scilicet a die 23 Martii, qua rex vulnus accepit.

tam ardui negotii tamque urgentis; ipse vero sub A gessi. Si quid in absentem desiquit, obtrectantium livori, non suæ id debuit pravitati seu malitia ascribi. Reddam igitur vicem pro viribus meis sæpius mihi ab eo impensis honoribus, nec per me stabit quin ejus exequiis devotus assistam. Si pergenti prædones occurrant, si equos tollant, si vestes auferant, eo expeditius incedemus quo fuerint vestrūm sarcinæ leviores. Si et pedes constringantur, et incedenti facultas donegetur, tunc primo legitime excusabitur absentia corporalis, cum non suo vitio, sed alienis fuerit remota [f., remorata] obstaculis. »

Decanus interea et canonici Andegavensis Ecclesiae rogabant eum, quatenus instanti die Dominica Palmarum divinum apud eos exequeretur officium, quia suus pontifex a curia necdum redierat Romana, in qua nuper episcopalem percepérat consecrationem. Quibus ille acquiescens, cum jam præcedenti Sabbato ad urbem tenderet memoratam, in medio itinere occurrit si clericus, nomine Gilbertus de Lasci, verbis certissimis annuntians regem jam debitum mortis exsolvisse (259). Quem et die sequenti ad vestigia patris sui apud monasterium Fontis Ebrandi tradendum innotuit sepulturæ (260). His ille auditis altius ingemuit, seque ad locum designatum mox in obsequium suis intimavit esse itum. Quod ne faceret, eorum pene universitas ei dissuadere tentavit. Ubi autem pervenit ad urbem, agnovit jam circumquaque hos percrebuisse rumores, passimque viantibus violentias inferri, et rapiñas undique exerceri. Nam et suorum quidam, qui ab Anglia ei sumptus afferebant, in manus prædanum inciderunt, qui eis quadraginta argenti marcas abstulerunt. Suadebant igitur amici una cum domesticis suis ne seipsum et suos talibus exponeret tumultibus, quin potius in civitate resideret, quounque regi defuncto princeps legitimus succederet, per quem violentorum nequitiam comprimi eveniret. Asserebant namque plurimi tantam eorum esse perversitatem, quod non magis deferrent pontifici quam personæ cuilibet laicali. « Quid enim, aiebant, vobis suppetere consilii, si (quod Deus avertat!) in remota solitudine vecturis et vestibus vos per istos spoliari contingeret? » Ad hæc ille, ut vere justus, qui, sicut leo confidens absque terrore in omni terrore fuit, imo et illato terrore semper constanter, inquit: « Satis utique patet quanta in hoc itinere timenda, sed timidis, occurtere possint. Verum mihi moribus magis timendum existimo, ne Domino quondam et regi meo meam ignaviter videat in tali articulo subtrahere præsentiam, nec fidem vel gratiam mortuo resumere, quam viro semper devotus exhibui. Quid enim mirum, si molestiam nobis intulerit, dum sibi a malignis adulantum consiliis minus cavit? certe præsentiam meam nunquam sine summo recepit honore, nunquam me inexactum dimisit, cum ei ore proprio super negotiis meis aliqua sug-

B

C

D

Hæc dicens, relictis in civitate (261) sociis, et universa pene supellectili sua, uno tantum ex minoribus clericorum suorum, et uno cum paucis clientibus monacho, secum pergentibus ire cœpit. Audiens vero reginam Berengariam in castro morari, quod Beaufordense (262) appellatur, divertit a via publica, et per horrenda silvarum loca, ut eam super viri sui consolaretur interitu, ad memoratum oppidum pervenit. Locutusque ad cor viduæ, mœrentis, et usque ad animam pene consternatæ, miro modo spiritum ejus delinivit. Quam optimis sermonibus ad habendam in adversis tolerantiam, et in prosperis cautelam informans, celebrata ibidem missa ac benedictione solemnæ reginæ et aliis, qui aderant, multa ex devotione impertita, continuo recessit. Pervenit autem ipsa die (263) ad oppidum quod Samur dicitur, exceptusque cum litanie in occursu festino ab oppidanis illis, apud prædictum Gilbertum de Lasci (264), tunc ibi scholis vacantem, nimis ejus devictus precibus mansit. A quo liberalissime exceptus, sequenti mane, Dominica videlicet Palmarum die (265), venit ad monasterium Fontis Ebrandi, obviisque habuit in ipsis foribus ecclesiæ regii funeris portatores. Quo denum honorificissime juxta magnificientiam regiam traditio sepulturæ, rediit episcopus denuo ad hospitium prætaxatum. Inde per triduum continuatum (266) ad monasterium illud pergens, superstitione missarum et psalmorum replicatione, tam regibus ibidem sepultis quam fidelibus cunctis in Christo quiescentibus, veniam implorabat, et lucis perpetuae felicitatem.

CAPUT XVI.

Qualiter Joannes, rex futurus, post sepulturam fratris, apud Fontem Ebrandi accessit et qualia se facturum monialibus per nostrum Hugonem pro-

(259) De hoc. in Annal. Winton. apud Warth. in Angl. Sacra, pag. 304: « Richardus rex apud oppidum Chaulew telo perfosus est vii Kal. Aprilis, obiitque viii Idus ejusdem mensis, die videlicet Martis.

(260) « Sepultumque est corpus (Richardi) ad pedes patris sui Henrici regis apud Fontem Everardi. » Ita Annales Winton, loco proxime citato.

(261) Andegavensi, ad quam Hugo summo mane pervenerat.

(262) Vulgo *Beaufort*, in quo Berengaria Richardi regis tunc vidua morabatur.

(263) Id est, die 10 Aprilis, qua relictis in Andegavia sociis, et celebrata in Beaufort missa, pervenit ad vesperum in Salmurium, civitatem ad Ligerim sitam.

(264) Progenitum ex nobili, de Northmannia in Angliam translati, stemmate.

(265) Quæ eo anno incidit in diem 11 Aprilis, Radulphus Goggeshale, tom. V, Collect. Martene, pag. 857, scribit corpus Richardi regis Dominica in Palmarum juxta patrem suum regio honore apud sanctimoniales ab episcopo Lincolnensi humatum esse.

(266) Ex Salmurio ad Fontem Ehraldi ivit, et rediit Hugo diebus scilicet 11, 12 et 13 Aprilis, ad quem etiam, die 14 una cum Joanne futuro rego perrexit, et cum eodem rediit Salmurium, uti ex seq. cap. patet.

miserit, et de pluribus gestis ejusdem Joannis, A suam insinuantibus reprobationem futuram.

Feria vero quarta jam dilucentente (267), frater regis, Joannes, Sine-Terra (268) cognominatus, susceptus est apud Chinonem (269) a proceribus quibusdam Anglorum, castrum ipsum servantibus, ut præcesset omnibus loco fratris sui. Familia quoque regis defuncti ibidem constituta se ad ipsum contulit eadem die. Præstiterat enim solemne juramentum, quod testamentum regis defuncti fideliter exsequetur. Quod præterea legitimas priorum consuetudines, justasque terrarum sive populorum leges, quibus erat præficiendus, inviolabiliter conservaret. Rex quidem defunctus modico ante obitum suum tempore terris omnibus quas habuerat ipsum destituerat, eo quod accepisset eum cum rege Francorum in sui perditionem consiprasse. Qui sub ea tempestate qua rex occubuit, apud nepotem suum Arthurum in Britannia fuit. Fratris vero nece audita, Chinonem venit cum paucis. Misitque statim ad episcopum nostrum, in burgo supradicto (270) consistentem, et repatriandi commeatum præstolantem, suppliciter exorans quatenus suam celerius sibi exhibere dignaretur præsentiam. Ad cuius sibi in via occurritis aspectum, ille gaudio gavisus immenso, admisso equo et relicto comitatu universo, obvius ei processit, eumque veneratus rogavit, ut ab eo minime discederet, sed pariter secum reversurus in Angliam, in partibus transmarinis contubernium sibi individuum exhiberet. Quod ille se nequaquam facturum prolatis rationibus insinuans, venit cum eo usque in Samur, cum prius visitasset apud Fontem Ebrandi busta regalia, patris scilicet et fratris illius. Ubi, quæ gesta sunt tunc, cum sint notitia et imitatione digna, non videntur desidioso silentio suppressa.

Cum enim ille novus tantarum gentium dominus, plurima stipatus nobilium turma, ad ostium chori manu propria pulsans ingredi vellet (271), ut sepulcrum videret prædictorum, seque orationibus sanctæ illius congregationis commendaret, responsum accepit a duabus reverendæ gravitatis sanctimonialibus quia mortalium nulli liceret aut conventum inspicere, aut septa interiora adire, nisi sub præsentia abbatissæ suæ. « Illius, inquit, redditum igitur vos exspectare oportet, quæ mox de itinere speratur reversura. Nec duram reputet excellentia vestra quod nec illius intuitu ordinis statuta infringimus. In hoc potius claræ memorie genitor vester vobis imitandus censeatur, qui in viris religiosis id quam maxime venerabatur, si tradita sibi majorum instituta rigida et inviolabili devotione observarent. »

(267) Quæ erat dies 14 Aprilis.

(268) Sic dictus, vel quia, fratribus ejus ad honores amplissimos ab Henrico patre sublimatis, ipse velut junior nihil habebat, ut scribit Trivettus, vel, quia a Richardo fratre etiam tandem obtentis terris spoliatus fuit.

(269) • Statim (scribit Coggehale apud Martene, col. 859) Chinum castellum adiit, ubi thesaurus regius serva-

A His dictis, et ita prolatis, virgines illæ prudentes pulsantem principem compescunt et excludunt, clausisque diligenter foribus ad socias revertuntur.

Is vero ad episcopum conversus, rogabat eum, quatenus petitionem suam, pro suffragiis illarum apud Deum obtainendis, Christi ancillis exprimeret, plurima etiam bona, quæ eis conferre disponebat, eisdem propalaret. Cui ille : « Nostis, inquit, quia satis aversor omne mendacium. Cavebo igitur mihi ne labiis meis promissa vestra enuntiem, nisi hæc certissime a vobis implenda præsumam. » Jurat ille se, non modo quæ tunc promittebat, impleturum, sed pro tempore et loco se ea cumulaturum abundantius. Quod tandem episcopus sanctimonialibus, ipso astante, exposuit, ejusque auspicia precibus illarum meritisque commendans, data universis benedictione, una eum ipso rege discessit. Cui etiam jam plurima de pietate in Deum, de clementia in subditos, de justitia in universos disseruerat. Qui ad omnia se paratum animoque pronum ac devotum contestans, ei tanquam patri et præceptoris se ex integrō semper paritum affirmsans, totius sui moderationem illius sanctitati attentius commendabat. Cui etiam inter amicæ confabulationis verba productum e sinu lapidem auro inclusum, et collo suo appensum ostenderat, asserens hunc cuidam suorum progenitorum cum tali fuisse cœlitus pollicitatione donatum, quod nunquam privaretur avitæ dominationis amplitudine, quisquis successorum suorum ipsum meruisset possidere. Ad hæc vero episcopus confessim responderat : « Non, inquiens, insensibili lapide fiduciam ponatis, sed tantum in lapide vivo et vere cœlesti, Domino nostro Iesu Christo. Huic fundamentum cordis vestri, huic spei vestræ anchoram firmissime imprimatis. Hic enim solidus et vivus lapis, ut omnes resistentes sibi conterit, ita sibi innitentes defluere non sinit ; sed ad altiora semper attollens, ipsos etiam ad ampliora prome renda dilatando extendit. »

Cum vero ad porticum jam pervenissent ecclesiæ, ubi species seu imago regressuri extremi examinis, quo electi a reprobis secernuntur, eleganter pro modulo humani artificii exprimitur opere sculptoris, episcopus comitem, futurum in proximo regem, manu protraxit ad lævam judicis, ubi reges cum suis insignibus inter damnatos audituri : « Ite, male dicti, in ignem æternum (*Matth. xxv, 41*) ; » a gehennalibus tortoribus rapiuntur in tartarum, tunc ait episcopus : « Horum ejulatus et interminabiles cruciatus vobis indesinenter animus repræsentet. Hæc perpetua supplicia vobis ante cordis oculos assidue versentur. Horum malorum sedula recor-

batur, traditoque sibi castello et thesauro a Roberto de Turneham, mox alia castella, etc., occupavit. »

(270) Videlicet in Salmurio, vulgo *Samur*, et *Samur*.

(271) Egregium omnino de illius temporis accuratissima sanctimonialium Fontis Ebraldi clausura testimonium !

datio doceat vos quanto sui dispendio aliis ad tem-
pus modicum præficiuntur regendis hominibus, qui
seipso male regendo sine fine cruciandi dæmo-
niacis subjiciuntur spiritibus. Hæc dummodo vi-
tare licet, semper expedit formidare ne, cum non
licet, jugiter postmodum contingat tolerare. » Dice-
bat quoque cælaturam seu picturam hujuscemodi
in ipsis ecclesiarum aditibus congrua satis ratione
prætexi, quatenus intraturi, et pro necessitatibus
suis Deum rogaturi, hanc summam et supremam
necessitatem suam esse sciant, ut impetrant veniam
pro delictis, qua impetrata, et securi permaneant a
gehennæ pœnis, et gaudeant in deliciis sempiternis.
Et quidem episcopus talia prosecutus est.

Transiens quippe comes, in proximo futurus rex,
et manu secum trahens episcopum ad parietem
oppositum, eique ostendens reges speciosis insigni-
tos coronis, angelico ductu in gaudium tendentes
superne regis : « Hos, inquit, domine episcope,
nobis potius monstrare debuistis, quorum exemplum
atque consortium sequi et assequi habemus in
votis. » Tam vero in gestu et affatu ille paucis post
hoc diebus humilem se ostendebat et submissum, ut
videretur modum excedere. Occurrentibus sibi ob
iter mendicis ac fausta imprecantibus, corpore in-
curvato et capite altius demisso gratias diligenter
referebat. Salutantes se pannosas etiam anicolas
mitissime resalutabat. At vero post triduum, læti-
fatos non mediocriter ex his tam episcopum quam
et alios ista conspicientes, ex aliis gestis et dictis
incongruis multo amplius contrastavit. Ex quibus
compendii gratia, plurima supprimentes, pauca re-
ferimus, ut conjiciat prudens auditor, ubi perpen-
derit talem radicem, qualem estimare liceat secu-
turam fructuum ex eadem arbore fertilitatem.

Cum igitur die sacratissimo Resurrectionis Do-
minicæ (272) oblatus ex more ille ad manus acces-
sisset episcopi, altario assistentis, aurea ei numis-
mata a cubiculario suo, sicut mos regius exhibebat,
bis sena dabatur in palmam. Hæc ille stipatus un-
dique haud modica turba mobilium, cum staret ante
episcopum, diutius intuens, et quasi ludendo exagi-
tans, tandem offerre distulit, quoisque omnes eum
intuentes mirarentur. Tandem præsul motus ob
hunc ejus gestum tali hora et in tali loco : « Quid,
inquit ad eum, ita respicis ? » Cui ait ille : « Istos
sane intueor aureos, quos, si ante dies paucissimos D
tenuissem, non vobis illos offerrem, sed meæ potius
crumenæ inferrem. Verumtamen jam modo acci-
pite illos. » Indignatus ad hæc vir Dei, et vice illius
vehementer erubescens, ut erat mentis piæ et cordis
generosi, protensus ad se retraxit brachium, nec
illius aurum contingere passus, nec suam dexteram
ore tam avaro sustinens osculari, fremens vero in
seipso, et caput suum movens : « Jacta, inquit, ibi
quod tenes, et recede. » Qui in pelvim argenteam,

A in quam oblata congregabantur ; nummos ipsos pro-
jiciens, abscessit.

Nihil vero sibi de oblatione quisquam eorum qui
episcopo adhærebant, in aliena unquam ecclesia,
nisi forte, ubi ecclesias dedicaret, retinere præ-
sumpsit, dicente sæpius ipso, satis injustum videri
sibi ut ab ara alterius illi quidquam temporale
asportent, qui de gratia locum ipsum custodientis
spiritualem mentium alimoniam ibidem participant.
Hoc quoque tam in propria, quam in aliena ubique
diocesi observabat, et observari a suis faciebat.
Nec de ista ergo oblatione quilibet suorum quid-
quam accepit. Videbatur autem tunc quibusdam
quia Dominum in hoc imitaretur fidelis et prudens
servus ejus. Ut enim Dominus ad Cain et ad munera
ejus olim non respexit (*Gen. iv, 5*) ; ita modo servus
Domini, quia muneris oblatorem non immerito
improbavit, ejus vel munus tangere contempsit.

B Verbum autem Domini episcopus astantium mul-
titudine prædicare exorsus, cum de bonorum vel
malorum principum moribus, et præmiis post futu-
ris multa dissereret, dum ab aliis devote acclama-
retur, sibi princeps memoratus, more principum
qui mane comedunt, tam materiam quam moram
sermonis non æque ferens, tertio misit ad eum,
flagitans obnoxie, ut sermoni metu ponat, et divina
celebret, quatenus sibi post tanta jejunia vesici
concedatur. Sed fortis evangelizator noster, qui
super montem excelsum ascenderat, vota et man-
data ejus despiciens, quin et vocem fortius exaltans,
multitudinem maximam auditorum tam diu pane
spiritualis doctrinæ cibare non destitut, donec cun-
ctis acclamantibus, plurimis quoque illacryman-
tibus, ad digne percipiendum panem sacramenta-
lem, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo
(*Joan. vii, 33*), eos sufficienter pro tempore in-
formaret (273), *Hic autem in serie magna Vita
inseruntur plura mala de rege Joanne, quæ videre
poterit ibi, qui voluerit intueri.*

CAPUT XVII.

*Qualiter post mortem regis Richardi repatriando ho-
stium evaserit violentias, et a sibi occurrentibus
cum gaudio sit susceptus. — Et hoc est cap. 12,
in magna Vita.*

Sciendum itaque ipsum vere mundi exsulem,
et coeli civem, extunc quam maxime præsentis
incolatus sui dispedia exhorruisse, et celestis quo-
que habitationis desiderio flagrasse, ex quo plenius
animadvertisit optatam a quibusdam regni mutatio-
nem ad deteriora vergere, et speratam status
ecclesiastici meliorationem in adversum cedere (274).
Ad Ecclesiam ergo suam quantocius censuit repe-
ndandum, quatenus saluti commissarum sibi soler-
tius provideret animarum, sibique liberius ex ube-
riori fructu pietatis omnimodæ ad superna gaudia

(272) Quæ eo anno incidit in diem 18 Aprilis.

(273) Subductis duabus lineis agnoscit Vitæ abbreviator
se omisssæ nonnulla, quærenda in majori, id est, ab au-
toctore Vita conscripta.

(274) Factum in anno 1207, quo archiepiscopi, episcopi,
monachi cum clericis, pulsi in exsilium non redierunt ante
annum 1214.

exquireret commeatum. Valedicens itaque memorato principi, recessit ab eo secunda feria Paschæ (275). Cumque pervenisset ad villam quamdam, in qua hospitari decreverat, et quam incolæ *Flèche* (276) vocant, ingressus ecclesiam missas celebrare parabat. Et ecce, illo needum sacris vestibus induito, turbati ad eum currunt ministri sui, nuntiantes, equos et rhedas ipsius ab illius loci custodibus retineri, quosdam etiam ex sagmariis suorum a prædonibus abduci.

Erat vero in comitatu ipsius Gilibertus Revescensis (277) episcopus, et clerici diversorum locorum quam plurimi. Qui omnes unanimiter rogabant eum, quatenus, prætermissa ob tantæ necessitatibus et perturbationis eventum missarum celebrationem, Evangelium sibi legi contentus foret, et ut se et suos expedire a tantis periculis intenderet. Qui nihil turbatus ex his quæ raptoribus gerebantur, sed nec motus ex his quæ a comitibus suggerebantur, ut surdus et mutus ad audita cœptis tantum insistebat. Nec simpliciter et plane sacrum contentus officium peragere, imo sandaliis, tunica, dalmatica cum cæteris insignibus utens, ut universos divino præsidio melius communiret, pontificalem in agendis benedictionem interserens, missam more solemni quam devote peregit. Omnibus ergo rite completis, dum sacris se exuit indumentis, accurrit ipsius loci magistratus in ecclesiam, suppliciter et obnixe veniam petentes, quod impedire suos vel perturbare præsumpsissent. Spondent quoque obsequia, si dignaretur pernoctare in loco. Si autem duxerit ulterius procedendum, conductum ex suis ad loca usque tutiora pollicentur. Quos ille sati hilariter allocatus, ut erat spirituali jucunditate ac coelesti repletus convivio, conductum illorum non respuens, continuo ab eis recessit. Ipsaque die cum universo comitatu ad monasterium Sancti Petri (278) in suburbio constitutum Cenomanensi pervenit.

Sequenti diluculo, dum matutinale Deo exsolvit officium, et longas more solito recitari facit lectio-nes, tumultus ingens a mœnibus civitatis increpuit. Milites namque cum manu armata directi a comitissa Britanniæ (279), et ejus filio Arthuro (280) insultum fecerunt, ut Joannem prænominatum caperent. Qui nocte quidem illa illuc advenerat, sed præsentiens insidias sibi paratas, ante lucis ortum clanculo urbem pertransierat (281). Hæc ut primum agnovit Girardus quidam ex clericis episcopi, turbulenter

(275) Id est, 19 Aprilis.

(276) Nanc *La Flèche*, latine *Flexia*, civitas est cum arce, decem fere miliaribus distans Andegavo.

(277) Alias Rovecestrensis sive Roffensis episcopus. De quo in Annal. Winton. part. I, Anglia Sacre, p. 302, ita scribitur ad an. 1183: « Gilebertus de Glanwillia Roffensis episcopus factus est. » Et, pag. 346: « Anno 1214, durante adhuc interdicto, obiit Gilbertus Roffensis episcopus, qui 30 annis episcopatum tenuit. »

(278) De Cultura dictum, de quo Mabillonius t. I Annal. p. 191: « Huic, inquit de Bertichramno loquens, originem debet nobile S. Petri, quod de Cultura Dei appellatur, monasterium in suburbio Cenomanicae urbis situm. »

A satis et anxie ei studuit, quæ didicerat, nuntiare, orans instantius, ut officium, quod agebat, brevitätis lectionibus percantaret; quatenus discursantium armorum manus dubia adhuc sub luce facilius declinando, cum sociis, qui jam præcesserant, instantem tutius perageret diætam. Verum ille, ut hunc quoque turbinem impavidus exceptit, sic tranquille cum omni diligentia debitos Deo hymnos exsolvit. Nec plane ad insipientiam sibi. Nam, dum moratur, adfuit ejusdem loci abbas (282), qui illum eques præcessit, et per semitarum compendia illæsum deduxit ultra civitatis suburbia. Ex his vero qui ipsum præcesserant, plures intercepti atque detenti sunt hostili violentia. Reliquit autem ibidem in custodia prædicti abbatis rhedas duas cum aliquibus equis et varia supellectili; quæ omnia præfata comitissa ad civitatem ipsam sequenti die adveniens, ad ipsum deduci fecit, orationibus suis seipsum et filium suum studiose commendans. Ipse vero Sa-giensem tendebat ad urbem (283).

Accepérat quoque relatione plurimorum, abbatem optimis esse [cod. abbatem de optimis esse, etc.] studiis prædictum, probisque moribus valde insignitum. Audiens quoque illius cœnobium non procul a via, qua pergebat, constitutum, cupiensque viri Dei notitiam sibi comparare, et ejus orationibus seipsum commendare, nec temporis inquietudine, nec itineris longitudine, potuit revocari quin ad ipsum inquirendum alacri devotione præpararet. Per devios itaque suisque omnibus ignotos calles, cum paucis suorum ad diu quæsitus demum pervenit monasterium; reliqui, servientibus et sociis recto itinere ad urbem præmissis, qua erat ipse hospitium subiturus. Cum cognovisset vero abbatem tunc esse absentem, celebrata missa discessit, totum videlicet expendens devotionis pie unguentum in ipso justorum capite et Domino nostro Jesu Christo, quod participare decreverat cum abbatे, membro ipsius et servo fideli admodum et honesto.

Jam vero post hæc, omni sublato cujuscunque difficultatis obstaculo, Ecclesiæ suæ gremio excipitur, pacem exoptatam filii reportans, multo quidem sudore, sed et multiplice honore partam, et toto ipsius vitæ spatio duraturam. Occurrebant vero illi undique modo ex civitate, et in civitate, et in diœcesi sua turbæ lætantum et applaudentium tanquam Duci eximio sublimiter triumphant. Plurimi quoque viri in Northmannia, in Anglia vero ex populo normanicae urbis situm. »

(279) Constantia nomine, filia Conani ducis Britanniæ, et vidua Gaufridi filii Henrici II, regis Angliæ, quæ duatum Gaufrido contulit.

(280) Constantiæ et Gaufridi filio, tunc duodecim annorum adolescente.

(281) Cenomanensem, et Rothomagum perrexerat; ubi Joannes, teste Trivetto, triginta duorum annorum princeps in octava Paschæ, die 13 Aprilis anni 1199, ducatus Northmannici gladio cinctus fuit.

(282) S. Petri de Cultura Dei abbas.

(283) Vulgo *Seez*, in cuius suburbio cœnobium sub titulo S. Martini, cuius et abbas, ut videtur, plurimum hic commendatur.

et ex clero prorsus innumeri, unanimiter erant ei **A** conclamantes : *Benedictus, qui venit in nomine Domini (Matth. xxiii, 39)*. Ipse vero totum Deo, et nihil sibi, tribuens benedicebat Dominum, qui semper in omnibus triumphat.

CAPUT XVIII.

(284) *Qualiter habens in votis Carthusiam visitare, cedendi petitam licentiam non obtinuit, et quam strenue se gesserit in causis sibi delegatis, et specialiter contra quemdam Jordanum de Turri, et quam grave fuerit sibi se de negotiis sæcularibus personaliter intromittere, quæ alii imponebant censuit, fidelibus et discretis.*

Habuerat sane jam diu in votis, ante vitæ præsentis excursum, episcopus locum Carthusiæ semper amatum adire, statumque ordinis præsentialiter intueri, et gregis illius, quam pusilli, tam et sanctissimi, aspectu et affatu interna sua desideria ab externis tumultibus aliquantulum respirando uberioris resovore. Optaverat profecto etiam sarcina pastoralis curæ ex integro, si daretur facultas, renuntiare, cum mundanis litibus decidendis sub prætextu spiritualis officii, ordine, ut memorabat, præpostero, totis ferme diebus cogeretur inservire. « Jam, inquit, urbium prætores vel præsides, et Ecclesiæ præsules, eo fere solo distare cernuntur quod isti continuis, illi diebus interpolatis vacant forensibus litigiis. Illis interdum licet rei familiaris sue utilitatibus consulere ; istis ipsa etiam animarum suarum negotia vix quandoque permittitur tractare.

Sollicitaverat etiam secundo vel tertio aures summi pontificis per internuntios super hujuscemodi cordis sui proposito ; sed et ille nullatenus acquiescens, non modo petitionem ejus repellebat, sed et petitionis mediatores durius objurgabat. Omnia enim sane difficiliores et magis arduas negotiorum decisiones, quas inter fines totius Angliæ auctoritate ventilari contingebant apostolica, episcopo delegabat Lincolniensi (285), quoquot suis temporibus Ecclesiæ præsederunt Romani summi pontifices.

Personæ quoque nihilominus, et mediocres et infimæ, quantum de meritis præsumebant causæ suæ, tantum coram eo contra suos adversarios optabant litigare. Illos enim, sive viribus niterentur, sive armarentur dolis, sub examine judicis justissimo, et veritas facilius convincebat, et æquitas citius percellebat. Nam et hoc quoque donum acceperat a Deo, ut, sicut eo nemo æqui et recti tenacior, ita nemo inveniretur de facili, qui eo videretur volocior sive acutior in discussione veri et falsi. Quod in eo attendentes hi, qui peritiores in jure et in ventilationibus forensium sive ecclesiasticarum causarum exercitatissimi habebantur, miraculis ascribebant, dum ille talium insuetus et quasi legum nescius, omnium præcederet acumina, et ingenia prævolaret juris peritorum.

(284) Relata in hoc capite diversis contigerunt annis.

(285) Quæ Hugoni nostro in causis archiepiscopi Ebora-

A Vidimus quemdam in Londinensium civitate præpotentem, Jordanum de Turri vocitatum, quem auctoritate domini papæ litterarum in jus traxerant pauperes et pusilli duo sub tutoribus adhuc agentes orphani super iniqua detentione quarumdam domorum, hæreditaria successione ipsis competentium. Causam ipsam in forum ecclesiasticum titulus, cui dicebatur inniti, adduxerat usurarum. Hic die præfixa, non quasi litigaturus, sed quasi litis progressum discissurus, ad episcopum, plurimo stipatus agmine, propugnatorum potius quam advocate, accessit. Cui dum litteratoria, simul et viva voce inhibitiones precesque obtulissent stipatores sui, tam ex parte domini regis quam et aliarum sublimium protestatum, nec non et civium communiter Londonensem, ne in causa ipsa procederet, quia si faceret hoc, ut asserebant, in suæ urbis præjudicium redundaret. Cum ergo assessores et domestici sui subsistendum esse in causa illa unanimiter decernerent, ille intra seipsum paululum deliberans, hac demum voce oppressorem opprimit pupillorum. Meminerat enim ille orphanorum pater Scripturæ dicentis : « Pupillo tu eris adjutor (Psal. x, 14). » Ait itaque : « Revera, Jordane, quanquam nobis extiteris charus, nullatenus tamen contra Deum tibi deferre valemus. Verum, quia contra tot et tantos fautores tuos niti, non modo parvulis istis, imo et nobisipsis, nostrisque conjudicibus constat esse inutile, quid simus acturi, nolumus te latere. Pro me ipso tamen loquo : Liberabo animam meam. Scribam ergo domino papæ quia tu solus in terris istis ejus jurisdictioni contradicis, ejusque auctoritatem solus tu evacuare contendis. » Hac ille sententia, ac si sagitta seriretur, prædicordialiter tactus (nimis intelligens, quanti foret ponderis relatio ista in auribus summi pontificis, præsertim emissâ ab ore viri tanti nominis) tractare cœpit in continentia cum suis super restitutione facienda destitutis. Nec enim alium exitum invenit alias. Verba quippe viri justi, sicut stimuli quasi in altum defixi, non dico, cedere, sed nec attingi quidem rationibus aut blanditiis quiverant viri in generatione sua prudentissimi. Mox igitur conquerentibus ad condignum sati fecit, nec quidem sine enormi, ut asseruit, dispendio sumptuum, quos in fundo ipse expenderat. Sic una brevisque viri justi obtinuit allegatio id, quod vix unquam crederetur obtinere causidicorum quantilibet multitudo.

Licet vero, in similibus persæpe casibus, naufraganti subsidium præstaret innocentia seu veritati, indignum tamen pontificis opera reputabat sollicitudinem, qua circa terrena et transitoria sæpius quam erga ecclesia et aeterna versaretur. Portabat vero, sed in angaria, crucem hujusmodi actionum, de solius obedientiae merito, excusationis potius suffragium quam præmium rei commendabilis, ex-

censis a Cœlestino papa commissa fuerunt, refert Baronius ad annos 1191, 1199 et 1195, ipsas papæ litteras adducendo.

spectans. Verum hæc innumeris verborum, nec non A nere cupiebant, per quem post sanctum Nicolam incomparabilia erga clericos agnoverant exerceri beneficia. Cunctis itaque advenienti in nomine Domini applaudentibus, his osculo et alloquio, illis aspectu solo cum benedictione illius glorianter persuertibus, a nonnullis ad hospitium urgentissime invitabatur. Sed dum omnibus in hoc satisfieri non posset, uni tantum, qui pridem prece sollicita hoc impetrare satagerat, scse in hospitio non negavit. Erat hic ipsius, ut dicebatur cognatus, nomine Raymundus, vir multa honestate conspicuus, ab' ipso in canonicum Lincolnensem, ac demum in archilevitam Leycestrensem promotus.

B

Venit autem in hospitium illius invisere episcopum illustrissimæ indolis adolescens, regis Francorum filius et hæres Ludovicus, qui proxime (291) sumpserat in conjugium Anglorum regis neptem ex sorore, Hispaniarum videlicet regina, nomine Candidam (292). Venit autem secum nepos privati regis, Arthurus, Galfredi comitis Britonum quondam filius, tunc annos circiter quatuordecim natus. Hos pariter complexus Hugo pius cuique illorum congrua sibi monita saluberrima dulciter instillabat. Ludovicus vultu placido, quæ dicebantur, avide intendebat, Arthurus (293), aspernanter id maxime admittebat, quod eum de dilectione et pace ad patrum suum, regem Anglorum, habenda admonebat. Interea Ludovicus pontificem orat, ut novam nuptiam, quam duxerat, invisere dignaretur. At ille benigne annuens, suis pedibus ad proximum regis palatum ivit, afflictam quoque casu recenti adolescentulam verbis paucis in tantum exhilaravit ut statim, moerore postposito, quæ diebus aliquot lugubris incedebat, de cætero et vultum et animum gereret lœtissimum.

C

Expleto quidem jam anno (286) post regis Joannis coronationem ad illius petitionem transfretavit iterum episcopus, ut interesset colloquio ipsius cum rege Francorum, in quo demum pax reformata est inter eos. Videbatur sibi Hugo tunc opportunum invenisse tempus, ut domum inviseret Carthusiensem. Licentia igitur a rege et archiepiscopo apud castrum de Audeli petita et accepta (287), ultima die Mensis Maii (288), quæ fuit feria quarta Pentecostes, proficiisci ceperit. Parisius vero iturus, divertit ad beatum Dionysium (289). Vicum autem clericorum illum egressus, innumeræ ei occurrerant turmæ. Catervatim namque ruebant de civitate in obviam universalis scholarum consulti (290), ut de illo quidam versificator insignis ait. Universalum pene nationum scholasticum coram cer-

(286) Ecclesiastico forsitan, non naturali. In regem enim Joannes Londini coronatus fuit anno 1199, in die Ascensionis Domini, quæ erat 27 Maii, vel in Dominica infra octavas dicti festi, id est, 30, dicti mensis. Et a' anno 1200, ut scribit Trivettus, in Ascensione Domini, quæ occurrebat die 18 Maii, inter Vernonem et insulam Andeliaci in subscripta forma pax et concordia inter utrumque regem reformatur. Ita ille. Verum pacem factam xi Kal. Junii sive 22 Maii, ex Rogerio refert Reynaldus in Annal., pag. 47.

(287) Circa hoc, uti ex Trivetto vidimus, pax, cui Hugo noster interfuit, coaluit, et Hugo obtinuit facultatem adeundi Carthusiam et cætera loca, de quibus fit mention in sequentibus.

(288) Pentecostes eo anno inciderat in 28 Maii, et Feria quarta in 31 ejusdem mensis.

D

(289) De celeberrimo hoc monasterio ord. S. Benedicti consulatur Mabillonius, tom. I Annal., pag. 340 et seq.

(290) Cap. 28 integer cerni poterit versus, cuius hic pars una ponitur.

(291) Postridie ejus diei, qua pax facta inter reges, uti refert Reynaldus Nota (286) citatus.

(292) Hanc alii *Blancam*, *Blanchiam*, et *Blandam* vocant. Filia fuit Alphonsi VIII regis Castella ex Eleonora, Henrici II regis Angliae filia et mater S. Ludovici regis Franciæ.

(293) Jure enim paterno jus in Anglia regnum prætendebat.

(294) Roberti comitis Leycestriæ subditus, qui olim deliquerat, nunc pœnitentiam, olim spretam, uto suscipit.

tem præcipius habitus fuit in bellicis rebus; linea A fugiendum, jam medicum credidit expetendum. vero sanguinis generosi potioribus regni proceribus jungebatur. Hinc regis favore comitatus, non minus suis quam sibi nonnulla præter jus usurpandi fiduciam vindicabat. Officiales itaque illius contra monita Scripturæ dicentis: « Noli esse nimium justus (*Eccle. vii, 17*), » in hominem, quærentem Ecclesiæ misericordiam, sævam exercentes justitiam, ipsum de Christi asylo productum dolo, peremerunt suspendio. Tunc vero episcopus in transmarinis agebat. Unde reversus, et, quod factum erat, agnoscens, sententiam generalem in auctores et complices hujus malefacti promulgavit. Reliquis vero, qui super hujusmodi sacrilegio cauteriatam gerebant conscientiam ecclesiasticæ humiliiter se subjiciens disciplinæ, hic satisfactionis abhorrens distinctionem, B relinquens Angliam, ad dominum suum confugerat in Neustriam. Siquidem compulsi erant illi qui necem intulerant fugitivo, nec non et illi qui proditione illum de septis ecclesiæ protraxerant, omnibus, exceptis femoralibus, vestibus nudi, jam putrefactum cadaver hominis effodere, feretroque impositum a suspendii loco, humeris ita nudis, in villam per unius fere milliarii spatium reportare. Ad omnium quoque limina ecclesiarum ipsius vici a cunctis illius capituli presbyteris verberati, circumportati corporis membra, jam putredine tabefacta, propriis manibus, et, ut dictum est, nudis semper corporibus in cœmeterium basilicæ, unde vivum eduxerant, sepelire sunt coacti. Post hæc nudis pedibus Lincolniam adire, ac præ foribus singularum tantæ civitatis ecclesiarum latera flagellis exponere, et his similia, hiemali præsertim tempore, ad tolerandum satis aspera jussi sunt perferre.

Hæc iste, de quo agitur, cum unus esset ex illis, ferre non sustinens, Angliam maluit exire quam Anglis ex condigna poenitentia gaudium exhibere. Cæterum (sicut) juxta sententiam beati Job: « Qui timet pruinam, irruet super eum nix (*Job. vi, 16*), » et sæpe pericitatur morbo, qui non patitur aspere tractari a medico, huic non dissimiliter ex suo cessit consilio. Qui enim reatus sui noluit correctionem sustinere, dum adhuc status sui integratatem potuit retinere, ingruentibus hinc inde super eum adversatum procellis, eo usque damnis affectus est et variis incommodis, ut, sicut asserebat, tæderet eum vita suæ. Domini quoque sui, cui præstare obsequium se D arbitratus est, dum contra episcopum recalcarare natus est, adeo gratiam sibi senserat ex hoc ipso sublatam, ut eum in suo nec obsequio sineret permanere, nec in suo aspectu libenter eum vellet apparere. Qui reversus tandem in se, quem censuit

(293) Omittit abbreviator quædam, que si addidisset, labor non fuisset inanis ob antiquitatem, maxime si talia forent Bollandianis in Vita S. Antonii incognita.

(294) « Hæc est S. Antonii ecclesia de mota prope Viennam (verba sunt Mabillonii tom. V Annal. Bened. p. 369) ad quam magni illius S. Antonii corpus, sæculo xi, translatum tradunt, ubi erecta a Montis Majoris monachis

A fugiendum, jam medicum credidit expetendum. Quem etiam anhesus et anxius demum invenit, a quo et medelam in remotis posito vix percepit, quam in vicino sponte oblatam recipere contempsit. Subiitque jam lætus septennis sarcinam poenitentia qui breviorem adimplere contempserat.

(295) *Hic autem in Magna Vita inseritur peregrinatio quam fecit Hugo noster ad B. Antonium, cum miraculorum plurium ejusdem B. Antonii recla recitatione. Quod totum pro vitanda digressionis prolixitate prætermittendum censemur ad præsens.*

CAPUT XX.

De adventu illius et receptu apud Gratianopolim, et Carthusiam, et qualiter se in locis illis gerebat. De pacis per ipsum reformatione inter episcopum et consulem Genevenses. et qualiter a Carthusia recessurus de reliquiis ordinaverit a se et suo monacho exquisitis.

Debitis ergo votis patrono tanto (S. Antonio) solutis, cum et xenodochium ipsius loci (296) visitasset, et in solitaria victualium pecuniam custodibus largiri præcepisset (grandis quippe debilium multitudo, quos ante curationem morbus variis membris privavit, ibidem consistit) Gratianopolim (297) proficisci instituit. Inde namque ad Carthusiam per ardua montium et aspera rupium iter expeditius et locorum natura et commeantium frequentia patet. Cujus jam adventus, mox ut Gratianopolitanis innotuit, universi pariter obviam ruunt viro ad modum venerabili extra urbis mœnia, ac susceptum per urbem medianam floribus et palliis holosericis, varioque decore ob ejus reverentiam specialiter et splendidius ornatum, usque ad S. Joannis Baptista ecclesiam cathedralem cum canticis lætitia et solemnii deducunt processione. Erat autem natalitius dies ejusdem (298), post unicam mundi dominam Dei Genitricem, tam ordinis Carthusiensis quam et episcopi nostri, specialis advocati, præcursoris Domini. Ubi missam majorern maxima cum devotione Hugo celebravit, et post Evangelium sermonem fecit ad populum miræ suavitatis nectare conditum. Sicque geminatam lætitiam, et annue solemnitatis, et primæ post episcopatum visitationis suæ, civibus quondam et fratribus suis salubris alloquii gratia cunulavit, ut pane lacrymarum cibaret eos, dans eis potum in lacrymis, sed in mensura (*Psalm. lxxix, 6*). Tanta denique cum humilitate, talique ex devotione suffragia orationum ab universis expetiit, exiguitatem sui et indignitatem exaggerans, quem superna dignatio de stercore elevatum collocasset in sublimi, ut ab oculis omnium exitus aquarum educerent lacrymis distillantes oculi sui.

cella cum adjuncto Xenodochio, recipiendis Agthonio igne laborantibus infirmis deputato. »

(297) Vulgo *Grenoble*, Delphinatus urbs primaria, in qua sedes episcopalibus; in qua post sanctum Hugonem sex alii successerunt ex ordine Carthusiensis assumpti.

(298) Qui 24 Junii annue recurrat, quo et S. Hugo illuc aut præcedenti die venit, honorifice receptus

Baptizavit quoque ipsa die puerum jam septen- **A** nem (299), filium militis strenuissimi Willelmi de Avalim fratri sui, quem de sacris fontibus præsul (300) Gratianopolitanus suscepit. Cumque pa- truus ipsius pueri vehementer instaret, ut nomine suo, quod erat Petrus, vocari debuisse, suggestente præsentium scriptore, respondit ei Hugo : « Nequaquam, sed vocabitur Joannes ; præjudicat enim tibi, et loci et diei præsentis patronus. Peregimus autem tantæ solemnitatis diem cum ejusdem civitatis epi- scopo, a quo tam splendide nobis exhibita sunt, quæcumque jura hospitii exigebant, ut videtur modus ipse excedere modum. Dices tunc dapsilitatem Burgundionum ipsum quoque viciisse luxum effusio- nis Anglicorum. »

Inde summo (301) mane sequentis diluculi tendon- **B** tibus nobis Carthusiam, majorem pene itineris partem pedibus confidere cogebantur, quos equi vehe- bant. Ascensus enim continuos per ardua et con- fragosa montis latera equi sessore vacui vix expli- cabant ; burdones autem vel asini hunc liberius permeant callem. Episcopus etiam, necesseitate co- gente, conversus in peditem, nimio licet sudore lacesceret [pro lassesceret], spiritu tamen promptus et alacer, socios meando lassabat. Id tamen solli- citus providebat, ut dormientibus tempore meridi- **C** ano (302) fratribus ad ipsos perveniret. Cave- bat enim summopere, ne suus adventus quietem illorum saltem modice infestaret. Mansit apud eos, tribus septimanis (303) continue quasi unus ex eis ? horis maxime nocturnis psallentium nunquam choro fratrum absens, dormiebat in cella solitaria semper solus. Quo etiam tempore, ibi quantum hauserit, quantumve sumpserit ex vi- caria collatione virorum sanctorum dulcedinis spi- ritualis, nostris nemo a nobis exspectat litteris ex- plicari ; id namque nec ipse verbis quidem posset effari, qui rebus idipsum meruerat experiri.

(299) Distinguendus hic puer ab altero etiam Willelmi fratri S. Hugonis filio, cuius fit mentio lib. iii, c. 13. Iste etenim applaudebat Hugoni, adhuc priori in Witham ? hic vero baptizatur ab illo jam episcopo, ultimo vitæ et epis- copatus anno.

(300) Præsul Gratianopolitanus, anno 1200, erat aut Joannes, aut Guillelmus, uterque Carthusianus. De Joanne consule adnotata ad lib. ii, c. 2. De Guillemino ita referunt Carthusiani. • D. Guillelmus vere plus huic » (Joanni, quem ait mortuum anno 1194, Kal. Junii) • successit et D obiit anno 1223. Abbati autem Morotio Joannes adhuc erat in vivis anno 1219, dum ita de eo scribit. « Sæculi vero subsequentis undevigesimo anno urbem restauravit » De Guillemino idem Morotius : « Anno 1221, Guillelmus jam sextus ex cœnobitis protocarthusæ diptychis hujus Ecclesie » (Gratianop.) « insertur episcopus, et licet brevis pastor, nimis infra triennium elatus, prædecessorum tam- men dotes adequans, probitatis, quam in absolutissimo ejusmodi perfectionis Lyceo hauserat, eximium specimen præbuit. » Haec Morotius, Joannis regimen extendens, et Guillemi minuens.

(301) Die scilicet 25 Junii tetenderunt ad Carthusiam tribus circiter milliaribus Gratianopolis distantem.

(302) Hugonis igitur temporibus vigebat adhuc consue-

A Veniebant illuc gratia visitandi cum episcopi nonnulli, clerici quoque et laici quam plurimi pauperes in vicina commandantes parochia, quasi ad olim conclamatum, et jam redivivum propriumque pa- rentum confluebant certalim ad eum. Quos ille non impari affectu complexus et deosculans, amicabili- ter cognoscentes se recognoscebat. Cum quibus et familiaria miscens colloquia, se parvulo illi docebat et factis et verbis, consimilem, quem magister mi- tis et humilis suis proposuit in Evangelio imitan- dum discipulis. Cumulabat vero affabilitatis gratiam manus munere non parca, quia vigebat in eo par- ter, et lingua eucharis, et dextera liberalis. Mansit quoque apud inferiorem, ubi conversi morantur, habitationem diebus aliquot, ut ipsos etiam satiaret ab uberibus consolationis sue, et vicissim ipse ex eorum colloquiis et moribus disciplinatis epularetur quasi ab introitu gloriæ gentium. Horum enim nonnulli a lata mundialium actionum via digressi, il- lamque arctam et arduam viam, quæ dicit ad vi- tam, ingressi spe felici exspectabant paradisi aditum. His præterea diebus, eertis et horis, se pauperibus, ad visendum eum confluentibus, exponebat, cum quibus, ita socialiter verba conserebat, ut inter ipsos residens solo monstraret habitu monachali, quod non esset aliud quam unus ex ipsis.

Insinuaverat etiam ei episcopus Genevensis (304), quanto eum suus consul (305) præjudicio annis jam ter quaternis depressisset : unde viaculo excommuni- cationis et anathematis ipsum ab olim innodaverat (506), ob cuius etiam metum civitatem propriam ingredi non audebat. Nam, si nos memoria non fallit, asserebat ille tria jam effluxisse annorum lustra, ex quo sedem suæ cathedralis ecclesiæ prohibitus est adire. Tunc fortis ille noster et fidus, ut de illo versificus quidem cecinit (307), « pasto- rum baculus, » plurimum consolans et corroborans fratrem afflictum et mœstum, misit quantocius prio-

tudo, qua Carthusiani post matutinas ad lectum non redi- bant, at somnum, quem noctu neglexerant, meridianno tempore resumebant. Quæ consuetudo temporis successu sublata est.

(303) Sub his etiam comprehendendi dies illi aliquot, quos apud conversos exegit, videntur ; nam et sequitur post spatium trium hebdomadarum se ad redditum disposuisse.

(304) Antholinus nomine, alias *Nantelinus*, et *Nantel- mus*, ex priore Carthusiæ Wallonis anno 1183, electus in episcopum Gebennensem, qui vigesimo episcopatus anno, id est, anno 1203, Idibus Februarii obiit.

(305) Guillelmus, sive Wilhelmus I, comes Gebennensis. Iste fuit, quem, teste abbate Morotio, altero a suscepto episcopatu anno, sexto Kal. Septembbris banno imperii, utpote Ecclesiæ bonis multifarie infestum, obtinuit sub- mitti Antholinus.

(306) Eo ipso tempore, quo banno imperii subjectus fuit præfatus comes, videlicet anno 1186, a quo ter quaterni anni ad annum 1200 sere effluxerant, sed nondum tria annorum lustra, nisi inchoative, nisi *lustrum*, quod et viri docti rectius faciunt, pro quatuor plenorum annorum cir- culo malis accipere.

(307) Vid. cap. ult.

Res duos ex ordine Carthusiæ, ut comitem diutino A corporis languore maceratum exhortarentur, quatenus patri suo episcopo et Ecclesiæ matri suæ reconciliari festinaret. Posuit quoque verba in ore eorum, id præcipue discendum ei inculcans, ut patris flagellantis gratiam satageret inquirere, ne morte citius fieret extorris a filiorum Dei hæreditate. Hos vero ille ad se talia loquentes, aspernanter quidem audivit. Sed, postquam recesserunt, obtentu viri Dei, ut ipse perhibebat, in se reversus, ac medullitus ad vim verborum, quæ illi mandaverat, compunctus, ecclesiæ, quam læserat, satisfecit; sicque absolutus primum a sententia, deinde a carnis sarcina, in pace quievit.

Post spatium autem trium hebdomadarum, episcopus sciens scriptum esse: • Relinquit homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ (*Gen. ii, 24*); ad Ecclesiæ curam, quam olim sibi desponderauit, redire disponens, præter alia donaria, pignora inæstimabiliter pretiosa Ecclesiæ, a cuius uberibus in virum perfectum coaluerat, jam ultimum ei valefaciens, jamque discedens, in perpetuam sui memoriam dereliquit. Habebat enim in scriniis suis capsulam argenteam, quam in basilicarum dedicationibus circumferebat in manibus, numerosis sanctorum sanctorumque reliquiis plenam. Has vel ipsem, vel ipsorum scriniorum custos, monachus et capellanus suus, plerique in locis acquisiverat. Sed episcopus a se perquisitas viro religiosissimo Carthusiensi sacristæ coram priore et fratribus tradidit in loco illo conservandas: monacho autem suas dimisit ad proprium monasterium apportandas.

CAPUT XXI.

Quam devotus existiterit in reliquiarum sanctorum visitatione et conquisitione earum, et qualiter de eis finaliter ordinavit. — Et continetur in magna Vita sub cap. 14, circa medium illius capituli.

Quia (308) vero de sanctorum reliquiis fecimus mentionem, non videtur otiosum, sed ad gloriam vel sedificationem Audientium esse, si de his breviter adhuc aliqua referamus. Jusserat autem episcopus sibi annulum fieri ex auro purissimo et lapidibus pretiosis, habentem in parte, quæ digitum exterius amiebat, quasi quoddam concavum, quod repositiorum esse voluit sanctorum reliquiarum. Erat autem illud receptaculum ad quatuor fere digitorum mensuram undique latum. In hoc portiones congregaserat sanctorum pignorum ad numerum usque tricenarium.

(308) Contenta hujus capitatis aliis evenisse annis, non in solo hoc itinere, ex contextu liquet.

(309) Cœnobium est longe celeberrimum, situm ad Ligerim diœcesis Aurelianensis, de quo passim scriptores Rerum Benedictinarum Jepezius, Bucellinus, Mabillonius, etc.

(310) Videtur monachus hic fuisse Morinus, qui ad calcem cap. 26, Hugonis dicitur fuisse eleemosynarius apud Stobe portum defunctus. Certe aliis fuit ab auctore Vitæ, dum hic Cantuariensis, ille Floriacensis fuit monachus; hic quoque non nisi *unica nocte* Hugoni absuit iste

Cum vero ex maxima devotione sollicitudinem gereret super acquisitione tam salubris thesauris institut magnopere, quatenus de corpore magni Christi confessoris, præcipue monachorum ducis et legislatoris Benedicti aliquid obtineret. Super tali quoque desiderio suo litteras direxit affectuosas viris venerabilibus abbatii et monachis cœnobii Floriacensis (309), ubi sanctissima tanti Patris requiescunt ossa, scribens eis, et mittens per quemdam eorum fratrem, et monachum, et custodem (310), quarumdam sanctorum, quas secum Lincolnia obtinuerat reliquiarum possessionem, petuit obnixius, quatenus sibi dignarentur impetriri de copia suarum in hac parte divitiarum. Quid multa? rediit tandem litterarum bajulus, atque attulit viro sancto et desideriorum, desiderii sui precisque suæ effectum, unum videlicet dentem ex dentibus sancti cum palla (311), qua erant involuti crines sancti Benedicti, non modica portione. Habuit quoque in manibus idem bajulus reciprocas illorum litteras, ad quos missus fuerat quibus et tanto Patri salutationis debitæ rependebat obsequium, et muneribus transmissis indubitatum referebat testimonium. Quibus tandem acceptis et lectis, vir Dei miro gestiens gaudio, jussit exemplo aurifex suum accersiri, qui in castro ipsius manebat, Banvenbiria nuncipato.

B Verum tempore illo quo hæc gesta sunt, consistebat episcopus in manorio suo, quod Dorcacestria (312) dicitur, et quod distabat milliaribus fere triginta a castro prænominato. Interea, dum instruitur C nuntius, qui erat aurifex adducturus, quatenus instrumenta juberet ipsum secum afferre, quibus aperire convenienter potuisset, iterumque recludere annulum sacramentalem episcopi (sic enim cognominabat eum, quia in ordinum et consecrationum celebrationibus ad devotionis incentivum illo frequentius utebatur) ecce subito, qui jubet inquiri, aurifex adest, et tam inopinatam quam optatam sui præsentiam gaudentibus pariter et stupentibus afferit. Requisitus vero adventus sui causam, affirmabat dormienti sibi circa noctis medium astitisce quemdam, qui juberet eum mox ad episcopum festinare. « Sunt enim, inquit, ei transmissæ reliquiae pretiosissimæ, quas te oportet in ejus annulo recondere. Surge ergo velociter, iterque ad episcopum aggredere. » Ad hanc vocem excussus a somno, ita suspensus gerebam animos ut nihil cujusquam operis tractare possem, quousque ad vos ista dicturus, et si vera essent, quæ audieram, probaturus venirem.

vero Lincolnia Floriacum missus et inde redux Dorcæstriæ sacras reliquias Hugoni præsentavit.

(311) Ob dentem in monte Cassino a quadam clam ablatum, ut apud Bolland. in Vita S. Benedicti legitur, cogitur ad restitutionem is, qui abstulerat; hic mira Dei providentia monetur et urgetur aurifex, ut Hugonem adeat dentem annulo inclusurus.

(312) Locus, unde episcopatus Lincolniæ translatus fuit. Castrum vero Banvenbiria ubi situm non invenio. Forte Lincolnia non procul aberit, triginta fere milliaribus distans a Dorcacestria.

« Ecce igitur ego, et ecce utensilia mea ! Vos uti-
mini artificis opera, sicut scitis. » Hæc siquidem ar-
tificis revelatio atque relatio et certitudinem reli-
quiarum roboravit, et cumulavit lætitiam omnibus,
qui præsentes ista cognoverant. Partitus est autem
quibusdam abbatibus et aliis, qui interfuerunt, viris
religiosis homo liberalissimus portiunculas de palla
quam suscepérat; dentem vero suavissime sæpius
deosculatum in annulo suo recludi fecit.

Apud Festapum (313) quoque insigne monasterium
de osse brachii (314) beatissimæ Christi dilectri-
cis Mariæ Magdalena duo mordicus excussit frusta.
Ipsum autem os nullus tunc præsentium; vel abbas,
vel monachus aliquando inspexerat tegmine nudum.
Erat enim duplicitibus pannis sericis et lineo simplici
arctissime insutum. Cujus inspectionem dum epi-
scopo flagitanti exhibere nullus auderet, ille, a quo-
dam notario suo scalpellum arripiens, festinanter
fila dissecuit, atque involutum illud dissuens, sa-
cratissimum os ori et oculis suis reverenter appli-
cuit. A quo dum impressione digitorum nihil qui-
visset excutere, prius incisivos, deinde molares den-
tes apposuit, quorum viribus duas inde citius por-
tiones abrupit, quas dexteræ ista scribentis (315) in-
tulit, ita dicens : « Serva nobis hæc peroptime. »
Cernentes vero hoc abbas et monachi, jam pridem
stupentes et pavidi, nunc vero sævientes et irati, ex-
clamaverunt : « Proh nefas ! credebamus episcopum
venerationis obtentu expetiisse hæc sacra referenda,
et ecce ritu canino hæc dentibus tradidit lanianda. »
Quos talia prosequentes ille blandis sermonibus deli-
nivit, dicens inter cætera verbum memorabile :
Si, inquit, ipsius Sancti sanctorum paulo ante cor-
pus sanctissimum digitis licet indignis contrectavi-
mus, dentibus quoque vel labiis attrectatum ad inte-
riora nostra transmisimus, quare non etiam sanctorum
ejus membra ad nostri munimen et ipsorum veneratio-
nem atque memoriam nobis impensius conciliandam
fiducialiter attrectamus, et debito cum honore ser-

(313) Nunc Fiscannum, vulgo *Fescan*, seu *Fécamp*,
pro virginibus, circa annum 658 fundatum, nunc mona-
chorum ord. S. Bened. a sua jam inde restaurazione, sæ-
culo x facta. Vide Mabillon. tom. I Annal. Bened., pag.
447, et tom. II, p. 540, ac iterum tom IV, p. 152.

(314) Plura de reliquis, quin et de brachis B. Mariæ
Magdalena recensent Bollandiani, t. V, mensis Julii. Ve-
rum de hoc osse brachii nulla ab illis fit mentio.

(315) Seipsum auctor intelligit. Unde et haec actio uno
ex tribus postremis vitæ S. Hugonis annis contigit.

(316) *Apud burgum S. Petri*. Cœnobium per antiquum
ord. S. Bened. in Anglia, alias dictum Petroburgense, de
quo Mabillonius tom. I Annal. Bened., ad an. 635. Aliud
est ejusdem ibidem ordinis S. Petri monasterium Gloces-
treuse. De priori, scilicet Petroburgensi fusius agitur in
Monastici Anglicani t. I, p. 63, ex quo clausulam addo :
« Anno 970, S. Adelwoldus episcopus Wintoniæ transtulit
de cœmitorio in ecclesiam reliquias S. Swithuni, etc.,
monasterium etiam de Medeshamstede (Petroburgense)
restaurare coepit, et burgum S. Petri appellavit, anno de-
solationis sua æqualiter centesimo. » Hanc desolationem
factam ad annum 770 refert Mabillonius t. III Annal. Be-
ned., p. 167. Porro de monasterio S. Petri Glocestrensi
agitur in Monastici Angl. tom. I, p. 108, et asseritur,

A vanda nobis, cum facultas datur, non acquirimus ? »

Alio quoque tempore apud burgum Sancti Petri
(316) de brachio gloriosi regis et Martyris Os-
waldi (quod adhuc cum ossibus et pelle, carne
etiam cruenta; tanquam recenter de corpore vivo
excisum monstratur) nervum, qui prominebat, len-
tum quoque et mollem ductu se contrectanti præ-
bebat, cultello excidit, atque servandum omni cum
reverentia sibi retinuit.

Hæc itaque cum aliis, quas enumerare longum
est, sacris reliquiis in annulo composuit sæpius me-
morato. Cum autem vice quadam a partibus trans-
marinis venisset Lincolniam, hunc annulum more
solemnî in munus obtulerat super altare beatæ Vir-
ginis similiter ibi asservandum. Hujus postea obla-
tionis immemor, ipsum quoque toties memoratum
annulum Carthusiisibus cum ceteris dari reliquiis
imperavit. Cum autem ad memoriam ei reduxisset
monachus suus (317), ipsorum sacrorum custos, fa-
ctam ab eo pridem annuli donationem, annulum
jussit Ecclesiæ Lincolniensi restitu : capsulam vero
ex auro et gemmis fabrefactam, quæ apud Lincol-
niam fuit in scriniis suis, eis mittendam dedit, in
qua reponerentur collatae ipsius reliquiae sanctorum.
Quod eodem monacho satagente post excessum viri
sancti impletum est.

CAPUT XXII.

*De locis quæ pertransivit de Carthusia in Angliam
revertendo, et de ejus gestis in iisdem, et qualiter
fuerit antequam Londonium veniret ægritu-
dine pergravatus.*

Explata vero largitione præfata, episcopus ad in-
feriora conversorum habitacula continue descendit.
Die postera Carthusiæ Dei benedictionem imprecans,
et suam largiens, corpore tenus discessit a loco, in
quo corde jugiter permanit et animo. Rogatus au-
tem sæpius instantissime a viro devoto et strenuo,
priori Sancti Domini (318) quatenus domum, quam

quod Ethelfleda, filia regis Ælfredii, « ossa B. Oswaldi re-
gis ex Bardeneia ad hoc Glocestrense S. Petri cœnobium
transtulerit. » Ibidem, pag. 142, Bardeneianum mona-
sterium in agro Lincolniensi describitur, ac inter cætera
memoratur « corpus S. Oswaldi, primum Bardeneia sepul-
tum ubi erant id temporis trecenti monachi, » etc. Quæ
dum legi et inter se contuli, ceipi dubitare de brachio dicti
S. Oswaldi, utrum in Petroburgensi vel in Glocestrensi S.
Petri cœnobio extiterit. Sed dubium solvit, quod, ut re-
fert Mabillonius t. V, Annal. pag. 473. Caput S. Oswaldi
una cum corpore S. Chutberti, anno 1004, fuerit in ecclæ-
sia Dunelmensi repertum. Si enim caput S. Regis Dunel-
mum, cur non et ejusdem brachium ad monasterium Pe-
troburgense potuit transferri sive Bardeneia, sive Gloces-
tria ?

(317) *Monachus suus*. Quod seipsum auctor hic innuat,
satis indicant sequentia : « Quod eodem monacho sata-
gente post excessum viri sancti impletum est. » Auctori
etenim quanta Hugo ante obitum suum commiserit, infra
dicetur.

(318) *Cella est*, cui aliquando prefuit Petrus Venerabi-
lis abbas Cluniacensis. De quo Mabillonius tom. V, Annal.,
p. 441 : Constitutus est, inquit, deinde cellæ de Domena
diœcesis Gratianopolitanæ præpositus. »

regebat, visitare præsentia sua dignaretur accessu, A tolluntur præconiis. Asserebant quoque illius adhuc ad ejus cellam divertit. Qui eum una cum fratribus suis suscipiens obviatione solemni velut angelum Dei, egit cum eo diem solemnem in cordis lætitia et exultatione spirituali. Disponebat vero episcopus invisere quoque Willam-Benedictam (319); sic enim vocatur cella, in qua sacræ religionis libavit primordia. Dictante vero ratione itineris prius perrexit ad castellum, quod fuerat Patris sui, in quo mansionem habebant, et non modicam dominationem duo ipsius germani, Willelmus videlicet et Petrus. Hi semper Hugonem, utpote milites strenui, ita ad veritatis cursum incitare gaudebant, ut solet admisso subdi calcar equo. O quoties isti, non tantum episcopo, sed et consiliariis quoque ipsius, et præsentes suggererunt, et absentes mandaverunt, ne in falsorum fratrum seu crudelium dominorum persecutionibus animo ipse lassaretur! Asserebant inalle se natum ipsum non fuisse, quam eum contra natales ingenuos ad depressionem libertatis ecclesiasticorum, vel ad momentum animo degenerante cessisse. Ad hos igitur hospitandi gratia veniens, non istorum solummodo, sed et nobilium, mediocrium et infirmorum loca vicina accessit, et incolentium uniformi congratulatione suspicitur, a quibus et biduo ibidem detinetur.

Die demum tertia ad canonicam pervenit Villæ-Benedictæ, quam loci incolæ Vilarborneyth vulgari appellant nomine. Nec est dictu facile, quantum suus adventus præstiterit tripudium, non solum ejusdem loci incolis, imo et omnibus circumquaque vicinis. Dedit autem Ecclesiæ illi bibliothecam (i. e. codicem sacrorum Bibliorum), decem comparatam marcis argenti. Invisit et cellulam, cuius, ut supra diximus, prioratum quondam adolescens gesserat, quæ nominatur ad sanctum Maximum. In his vero locis vallabant eum viri decrepiti et senes cano capite, anus etiam incurvæ et mulieres annis provectæ. Ab his Hugoni pludentibus Hugonis rudimenta inter eosdem; velut lilium, quondam germinantia, miris at-

(319) Consulantur notæ ad lib. i, cap. 4.

(320) Bellicensem, *Bellay*, scilicet urbem, in qua episcopus sub archiepiscopatu Vesontionensi sedi Bellicensi ex Carthusianis prefuerunt episcopi septem saeculo XII. Ex quibus Bernardus, omnis virtutis et sanctitatis speculum praeerat, anno 1200, et obiit anno 1207, pridie Nonas Maii, aut ut quidam volunt, anno 1208.

(321) De crate hac nihil apud Bollandianos, ubi de S. Joanne Baptista agunt, invenio. Referunt illi quædam de brachio et de manu dextera quasi anno 1363. Cisterciun, quin et Rhodium translati. Verum utrique translationi prævalet quo ad temporis antiquitatem Ecclesia Bellensis, nisi forsitan ex hac reliquie hæc aut Cisterciun aut Rhodium sint translateæ.

(322) Carthusiam, scilicet majorem, anno 1084, fundatam, in qua se Hugo noster Deo consecravit per emissam vota.

(323) Quæ etiam Alveria nominatur, sita in Bressia, fundari cepta anno 1122, et ordini sub Guigone V, priore Carthusie unita.

(324) Arbitror legendum fore, Luvinium sive Luvignia-

A tolluntur præconiis. Asserebant quoque illius adhuc primæ ætatis initia quadam insitæ virtutis lingua futuræ sanctitatis in eo pronuntiassæ insignia. At ille castrum repentes denuo prænotatum, una ibidem nocte quievit.

Inde jam festinato in Angliam tendens, ad Belensem (320) altera metatione devenit urbem. Ibi cratem (321) dimidiæ manus præcursoris Domini cum digitis tribus, medio scilicet et binis inferioribus, cure adhuc nitide vestitam, suscipere meruit osculandum. Quam discooperire nudamque videre a pluribus retro annis nemo audebat. Verum pedissequus et vernula ipsius Hugo, peculiari flagrans amore sui patroni, fiduciampque erga ipsum nactus ulteriore, hoc facere minime formidavit, congaudentibus sane canoniciis ipsius Ecclesiæ, quod virum reperissent tantæ puritatis, qui hoc attentare dignissime potuisset. Præmissa igitur peccatorum confessione, absolutione, et oratione sub juncta, reverendum illud sanctuarium, tegmine nudatum, cunctis præsentibus palam inspiciendum ostenditur. Ipsos quoque articulos, qui tetigerant sanctum Dei verticem, episcopus digitis suis tangere, osculisque lambere, nequaquam verebatur. Data etiam cœteris benedictione, qui circum circa proni adorabant, ipse in sublime illos porrigebat, et nos desuper in crucis modum eisdem consignabat. De quodam quidem panno purpureo atque vetustissimo, qui diutissime huic sanctuario, illud tegendo, inhæserat, non modicam portionem incidit, quam suo monacho summa cum devotione amplectendam dedit.

In hoc autem itinere quatuor sui ordinis domos invisit et adivit, Carthusiam (322) videlicet, Alveriam (323), Jovinium (324) et Vallem Sancti Petri (325). Alveria cum esset propter loca montuosa accessu difficilis et ab itinere nostro remotior, hac specialiter de causa expetiit. Belensis quondam episcopus (326), ex priore ejusdem domus assumptus ad cathedram, onore jam curæ pastoralis abjecto, ibi denuo simplicem et cellicolam effecerat, ut cœlestibus desi-

cum, cuius Carthusiæ fundatæ chartam exhibet Lucas Acherius tom. III Spicileg., pag. 542.

(325) Carthusia est in diœcesi Laudunensi circa annum 1140 fundata, cui deinde præfuit, qua prior, Engelbertus sub Basilio adhuc priore Carthusiæ, postea factus episcopus Cabilonensis; et resignato episcopatu prior Carthusiæ Montis Dei. Obiisse dicitur circa annum 1200, die 13 Februarii. De eo agitur tom. IV Galliæ Christ., pag. 893, sed cum levi errore, nisi bis fuerit prior Vallis S. Petri, ante scilicet et post episcopatum.

(326) Iste erat S. Artholdus sive Arthaudus ex priore Carthusie Alveria episcopus Bellicensis. De quo Petrus Franciscus Chiffletius in præfatione ad Manuale solitiorum hæc habet: Vir Dei Arthandus, qui ut beatus apud suos colitur pridie Nonas octobris, ex Carthusiano grege ad Bellicensem præsulatum arctatus, senio confectus ad claustri sui quietem rediens, in Alveria eremo in pace Deo spiritum reddidit. Obiit autem sicut tradunt Carthusiensem memorizæ, « continuus clarus miraculis pridie Nonas Octobris, anno 1206. »

deris liberius inserviret. Qui nostri pontificis longo ex tempore exæstuans desiderio, affatu ipsius et aspectu cupiebat refixeri; quod etiam per internuntios ei saepe innotuerat. Processerat quidem vir ille beatus in diebus suis, et mediante jam mundana lucis occasu ad indeterminabilis diei suspirabat ingressum. Nec dissimiles animi, quamvis in ætate dissimili (327), nostro pontifici erant. Jam enim caduca omnia, quæ annis sub tenerie semper vilipenderat, in gravitatem fastidio habebat. Optato igitur uterque potius colloquio, singuli conscientiae suæ recessus ex alternae sanctitatis fulgore, dum sua vicissim occulta pandunt, splendidiores reddunt. Qui tandem simul ad commune fratrum omnium venerunt colloquium. Tunc a Lincolnensi dominus quondam Belensis formam pacis inter reges nostros initia sibi petiit coram fratribus retexi. Nam concordia illorum ipsum interfuisse cognoverat. Ad quam viri tanti petitionem ferventissimus ordinis zelator, haud modice contristatus, ita leniter et quasi jocando ait: « O Pater, inquiens, rumores audire et referre etsi liceat episcopis, sed monachis non licet; in celas vel claustrum rumores ingredi non licet; urbes deserere, et in solitudinem rumores afferre non licet. » Haec dicens ad spiritualis ædificationis studium, postpositis rumoribus, verba convertit.

Sequitur quam devote Cluniacum adierit (328) et quam reverendissime a tanta illius sanctæ multitudinis frequentia exceptus sit, et quanta ejusdem congregationis instantia triduo secum morari; atque vires post laborem sit compulsum resumere. Cujus loci disciplinam in choro, in claustro et in refectorio, inter eos familiariter missas diversas celebrans, et cum eis pariter convescens, cum plenius attendisset ac plurimum commendasset, sic demum ait: « Vere, si locum hunc, ut modo, pervidisem, et needum Carthusiam adamasse, suum me Cluniacus monachum fecisset. Quoddam inter cætera speciale ibidem vidi et laudavit, quod idcirco breviter paginæ inserimus quia a beato Benedicto institutum ab omnibus ubique locorum monachis, nec lectum miramur et quasi oblivioni traditum. Agens namque de suscipiendis hospitibus in Regula sua beatissimus Benedictus inter cætera dicit: *legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur; deinde omnis ei exhibeat* hu-

(327) Sexagenarius nimurum tum erat, ait Chiffletius ex Surio, S. Hugo, cum erat affecta jam aetatis B. Arthaudus, ac fortasse nonagenario major. Senem capularem eum vocat abbas Morotius. Centenariam crederem, si, ut dicitur, primus fuit Carthusiæ Alveriæ prior.

(328) *Cluniacum adierit*, sub Hugone V ex Radingensi abbe Cluniensi. De Cluniaco ejusque abbatis agitur in bibliotheca Cluniac. Andreæ Quercetani seu Du Chesne et in Gallia Christ., tomo IV, col. 1117 et seq. Hic resertur insignis Cluniacensium eius temporis laus a S. Hugone Lincolnensi.

(329) *Sed et Cistercium*, de quo etiam in Gallia Christianæ tom IV, col. 989 Benedictinæ editionis. Celebrissimo loco tunc prærat abbas Guido II, postea cardinalis episcopus prænestinus.

A manitas. • Quod erga nos Cluniacenses hoc ordine compleverunt. Post susceptionem episcopi, processione festiva perceptaque illius benedictione, ipsum dominus prior in locutorium deduxit; ubi cum eo sedet, assumptis pariter et senioribus de conventu circiter duodecim. Unus assidentium vero fratrum codicem regulæ pastoralis B. Gregorii papæ, quem ad hoc ipsum manibus allatum tenebat, aperuit; procedensque in medium, capitulum unum aperiebat et distincte ad intelligendum percurrendo legit. Quo completo, ineunte priore, finem lectioni fecit, et episcopus similiter ad nutum prioris dicto *Benedicite* loquendi licentiam præsentibus dedit.

Sed et Cistercium (329) cursim pertransivimus. Quo divertit, ut missarum solemnia in præclara festivitate Assumptionis Dei Genitricis celebrare potuisset. Gallia namque universa præter quædam privilegiata monasteria ea tempestate sub interdicta fuit (330). Deinde compus effectus, et fratrum illius loci orationibus commendatus, Claramvallem (331) quoque visitavit. Misera siquidem sanctæ recordationis Joannes (332) quondam Lugdunensium archiepiscopus in occursum ejus quosdam venerabiles viros, obnixe supplicans, quatenus sibi in loco prænotato commoranti olim desideratam præsentie suæ copiam exhiberet. Quia jam ævo gravis officio curæ pastoralis renuntiaverat, retentisque duntaxat jussu summi pontificis insignibus pristinis in illo sancto cenobio sacræ contemplationi sedulus vacabat. Sciscitanti autem episcopo, quibus jam Scripturis meditationis suæ negotia potissimum devovisse, ita respondit: « Psalmorum, inquit, meditatio sola jam penitus totum me sibi vendicavit. » Ex his quotidie recens et continue demulcens interioris hominis patlatum mihi refectio indeficiens jugiter innovatur.

Post hoc, monasterium Sancti Remigii (333) securus Remensem civitatem sitem sanctitatis magnificæ lœtificavit accessu. Ubi moratus per triduum librorum antiquorum copiam ibi depositam mirabatur, modernorum desidiosam exprobrans incuriam, qui non solum Patrum studia in condendis libris atque scribendis semulari detrectant, sed neque legere, seu reverenter saltem tractare a Patribus elaboratos codices sacros student. Hic vasculum quoque per columbam coelitus delataam beato Remigio miratus et veneratus est, in quo jugiter ad unctionem regum

D (330) Anno 1199, illud propter divertitum inter regem et reginam promulgatum, et anno 1201 sublatum fuit. Ita de Nangis et Trivelus in Chron.

(331) *Claram Vallem*, sub Guidone abate, ut colligo ex tom. IV Gallia Christ., col. 796.

(332) *A bellis manibus cognominatus*, ex Pictaviensi designatus Narbonensis primus, mox factus anno 1181, archiepiscopus Lugdunensis, de quo plura tomo IV Gallia Christ., col. 130

(333) *Monasterium S. Remigii*. De hoc, et de sacra ampulla vide tom. I Annalium Benedictin. pag. 61, Joannis Mabillonii, qui in hoc monasterio vota monastica Deo nuncupavit.

Franciae sacri balsami copia rediviva exuberat. A villa saepe dicta, ubi rem prodigiosam, quae tunc innotuit, paucis explicamus. Cum autem pervenisset ad castrum Sancti Audomari (334), quod a portu Wistandiæ (335) milibus decem abjungitur. Ibi parumper a fatigatione diutina ante maris ingressum duxit respirandum. Erat inde haud procul situm monasterium ordinis Cisterciensis, Clara Mareis (336) ab incolis nuncupatum. Instabat etiam post triduum gloriosa sollemnitas Nativitatis perpetuae Virginis et misericordiae matris. Nolebat autem episcopus elongari a vicinia loci, quo divina celebrari licebat ante festum adeo præclarum, ne forte aura dissentiente in Angliam ad hoc celebrandum minus tempestive occurseret. Ipsa igitur die, qua ad Sanctum Audomarum venit, sibi venam incidi fecit, quo liberius et alacrius post expletæ observantiae tempus (quod in flebotomia quis vindicare sibi solet) desideratam percoleret celebritatem. Jam enim diebus aliquot in singulis membris, et in corpore suo toto, gravedinem cum lento quodam dolore senserat accrevisse. Post minutionem vero adeo in continenti hæc ipsa molestia augmentata est ut de mensa, qua discubuerat, cum vix modicum quid gustasset, cæteris adhuc edentibus abscedere et lectuli quietem adire sit compulsus. Quem mox, ut cervicem reclinaverat, sudor affudit affluentissimus, qui die ipsa tota cum maxima parte noctis insecutæ fluere non cessavit. Tantum quoque cibi fastidium mox incurrit, ut per illud triduum quidpiam gustaverit.

Circa vespertinas autem horas in vigilia festivitatis memoratae profectus est ad cœnobium prænominationatum, ibique uno tantum monacho, conversoque uno ex suis secum retentis pernoctavit. Reliquos vero cum equis ad hospitium, unde venerant, redire jussit, satis, quoad licuit, resistantibus abbate (337) et fratribus loci, universum illius comitatum secum summopere detinere certantibus. Episcopus autem in infirmaria quiescere prælegit, cujus in obsequium deputati sunt duo fratres, qui nimia devotione ejus famulatui insisteant. A quibus, cum nihil escæ sumere cogipotuisse, pedes sibi abluedos, et officiosissime fovendos, et extergendos compulsus est exhibere. Quorum ille benignitate satis delectatus, eis devotionis suæ vice Dei et suam benedictionem rependebat. Nec multum post, alter eorum in abbatem (338), et alter in ejusdem loci priorem favore divino promotus, nos in exsilio nostri præsentis excursu ad eos parumper digressos humane satis recognoverunt. In crastino autem penultimam ibidem Christi pontifex celebravit missam: qua devotissime exulta jejonus a cibo corporali hospitium repetit suum in-

(334) Audomarum alias et Audomaropolis, vulgo *Saint-Omer*, urbs Artesia est, cuius episcopus archiepiscopi Camaracensis est suffraganeus.

(335) In Chronico S. Bertini à Martene edito col. 688, ita legitur: « Statim autem, ut hos sanctos exsules, » Cantuarie monachos, « dom. Joannes abbas apud Wisantum applicuisse cognovit », etc.

Pistor quidam farinam die Dominica consperserat, unde sequenti nocte panes quoque venales coixerat. Quos dum mane sequentis feriæ protraheret ex clibanio, panis quidam in pavimento fortiter allitus fracturam fecit, unde mox sanguinis rivus, qui panem circumquaque inficeret, effluxit. Quo pistor viso tale portentum vehementer expavuit. Panem denique cruentum frustatim comminuit, et per singulas fracturas cruentum liquidum stillare vidit. Fregit et panes alios atque alios, et in omnibus fracturosis cruentum implentem illos aspergit. Conteritus itaque tam monstruoso eventu panes per unam fere hebdomadam, ne ab aliis viderentur, occultavit. Sed interim mercenarii seu vicini ejus id quod acciderat ad aures publicas detulerunt. Quid plura? Res demum oppidanis cunctis innotuit: unus etiam ex his panibus episcopo a convicaneis exhibetur, frangebatur a nobis, et mox sequebatur crux fracturam, ac si hominis sive vivi cuiuscumque animalis caro incidideretur. Hujus quoque panis frustum non modicum nobiscum inde in sinu detulimus. Erat autem panis fermentatus. Cocti præter fuerant in clibanio præfato panes azymi et fermentati, sed azymi in sua qualitate puri ostendebantur, nil prodigiosum habentis; fermentati vero omnes fundebant sanguinem, si fractionem acciperent vel sectionem. Hinc sentiebant nonnulli, puniatam fuisse tali casu hominis cupidi temeritatem, qua die Dominica præparasset, quod sequenti feria matrius distraheret, dum panis azymus post sacræ lucis crepusculum conspersus et coctus nil admisit horrendum, et ante vesperam contra institutum in massam subactus et fermentatus, non quaestui profuit, sed auctorem suum fecit ostentui. Plures siquidem ex his panibus per monasteria et Ecclesias circumquaque missi sunt ad manumentum posteris, et præsumptuosis solemnitatibus sacrarum violatoribus, et ad correctionis documentum diligenter conservandi.

At vero Matris misericordiae ope post celebratam, ut præfati sumus, in honore ipsius missam famulus ejusdem et vicarius devotissimus Hugo ægritudinis suæ levamen non modicum percepit. Exacta igitur die solemnitas cum laetitia et exsultatione, in crastino Widsandensem portum cum suis adivit. Sequantis vero diei aurora ipsum navim descendere vidit genitricis Mariæ mater, beatissima videlicet Anna. Quæ primo remissius spiraverat, carbasa repente implevit. Solent quidem universi transvectores Mariam, sicut maris stellam attendere, ut cursum

(336) *Claramariacus*, latine, ordinis Cisterciensis egregium cœnobium circa annum 1140 fundatum.

(337) Qui tunc erat Gerardus de Campania, in abbatem electus anno 1198.

(338) Nicolaus videlicet aut Lambertus, ex quibus primus præter anno, quo in exsilio missi sunt Cantuarianenses, alter vero durante exilio.

dirigant, ita Mariae matrem precibus advocare et munieribus corrogatis ambire, ut currere queant, cum subsidentium ventorum spiramina itineris commeatum negant. Huic vero semper (339) post ipsum natam familiarius Hugo et devotius dependebat venerationis obsequelam. Quæ sibi vicissim in cunctis necessitatibus et periculis celerem rependerat opitulationem. Tunc quoque eam invocanti festina adfuit, atque cursu placidissimo littori optato celeriter appulsum adeo exhilaravit ut confessim post pressas vestigiis arenas ecclesiam pteret, missarum solemnia de sacro ipsius puerperio celebraturus. Quo certe ex facto satis patuit quanta fuerit in eo erga Dominica sacramenta devotio, quem neque marina jactatio, nec cum morbida valetudine inediæ per multos jam dies protracta maceratio, a divinorum B celebratione potuit cohibere, quia, sicut pridem monachus, quoties de permisso ordinis licuit (340), ita jam episcopus, quoties ratio possibilitati concurrit, missas celebrare nullo tempore prætermisit. Ex qua præcipue muneric sacri devotissima frequentissima perceptione et singularem cordis munditiam et insuperabilem constantiae cæterarumque virtutum firmitatem obtinere promeruit; sed et invisibilium rerum et spiritualium secretorum mysteria ei divinitus patuisse inter ipsa reverenda canonis secreta familiares ipsius non latuit. Aliquando tamen capellum suum, quem pridie sanguinem minuisse sciebat, missam celebrasse cognovit; quem tunc quidem blande corripuit, sed hoc iterum attentantem durius increpavit, districte prohibens ne ulterius id facere præsumeret, et pericula ex tali præsumptione non semel accidisse, et sibi innotuisse memorabat.

Verum, ut copta procedat oratio, diem adventus sui in Angliam apud Douram (341) ubi applicuit una cum clericis aliisque domesticis et amicis suis (quorum ibidem turba non modica speratam et præcongitam ipsius presentiam exspectavera) lætam lætus ipse cum lætis exegit. In crastino Doberniam venit. Ibi Christi basilicam mox, ubi urbem ingressus, adivit in qua primo ad Salvatoris aram, deinde ad singulas sanctorum in ea quiescentium memorias, maximeque ad gloriosi martyris Thomæ mausoleum diutissime, sed et devotissime orans, seipsum et suos divino præsidio et patrocinio Dei sanctorum attentius commendavit. Hinc, priore multisque fratribus usque ad atrium exterius ipsum cum veneratione deducentibus, ad hospitium suum divertit. Illic regis justitiarii, nec non et plerique optimates regni (quos ad locum illum, nescio quis casus, tunc asciverat) episcopum certatim invisere gaudebant,

(339) Igitur jam S. Hugonis tempore sancta Anna, ut navigantium patrona, venerabatur in Anglia, cuius veneratio plurimum crevit ad finem saeculi XIV.

(340) Vide notam lib. IV, cap. 12, appositam, cui addo, tempore etiam Guigonis V, Carthusiæ prioris, in usu fuisse tricenaria recenter defunctis concessa, quorum quolibet requirebat, ut per triginta dies sibi invicem succedentes missa pro defuncto redderetur in publico vel in privato.

(341) Doura hodie Douvres, urbs et portus Angliae meridionalis, e regione Caleti, celebris Gallia portus.

A adventui ejus congratulando applaudentes, sed modestiæ corporali, qua illum affectum didicerant, nimio mœrore compatientes. Quos ille magnanima cordis orisque constantia magnopere consolari studuit; vultuque sereno flagella Dominica servis Domini dulcia esse debere, et verbis docuit, et suius exemplo declaravit.

Et sane oculorum habetudo sensim irrepserat ei quæ pulveris et caumatis continuato ingestu, memoratae profectionis tempore, oculorum aciem plurimum reverberaverat. Qui crebro suggestibus nobis, quatenus alicujus opem medelæ sineret adhiberi, una semper et eadem voce respondebat: « Satis, inquiens, oculi nobis isti sufficient, quādiu fuerit ipsorum usus nobis necessarius. His igitur exterioribus parumper obtusis, nec tamen pristino decore exterius privatis, lumen interiorum limpidior de die in diem claritas reddebat. Apud Cantuariam vero, ubi solent quorumdam sæpius levari ægritudines, ipsius adeo ingravata est ægritudo, ut inde Londonias, non præter molestiam, partim equitando, partim navalí vehiculo deportaretur. Nihil tamen hæc suis votis adversabatur, nec precibus, quas in templo devote libaverat, quidquid ei accidit, in aliquo obviabat.

CAPUT XXIII.

Qualiter Londoniis in sua ægrotatione mala Angliæ ventura prædicat, sacram unctionem suscepit, suadentibus ei testamentum esse faciendum respondit, et zelum, quem semper ad divinum officium habuerat, non dimisit et qualiter ad regem Joannem et archiepiscopum se habuit causa visitandi accendentibus ad eumdem.

Postquam vero proprium diversorium, quod secus Londonias apud vetus templum possidebat (342) ingressus est, anhelantia febribus membra quies lectuli protinus exceptit. Quod amicorum ipsius plurimi intuentes, moestitia conficiebantur, et ipso quoque audiente divinam exorabant clementiam, quatenus ipsum incolumem Ecclesiæ suæ filiis, ad ipsius jam diu redditum valde suspensis restitui juberet. Hos ille paucis blande consolatus ait: « Filiis nostris in Christo charissimis, sive præsens corpore, sive absens, spirituali nunquam præsentia deesse valebo. » Verum de valetudine sive præsentia mea corporali, imo et de meipso toto, Patris solius, qui in cœlis est, voluntas semper fiat.

Transacta vero in eodem loco nocte una, postera die, ipsi qui hæc scripsit (343) ista locutus est: « Hi, qui nos, inquit, temporaliter diligunt, imo et spiri-

(342) In hoc extera S. Hugonis, ut infra, c. 27, dicitur, a corpore oblata, in vase plumbeo recondita sunt. *Vetus illud vocatur respectu novi templi; unde apud Trivettum in Chron. ad ann. 1219, quidam Londoniæ apud novum templum sepelitur.*

(343) Auctori scilicet Vitæ, qui post pauca se monachum et presbyterum Hugonis fuisse profitetur.

tualiter nos amplectuntur, vitam meam temporalem (quæ mihi revera fastidio jam pridem cœpit esse) satis cuperent prolongari. Sed nobis sententia longe distans est, qui cernimus manifeste, quam in brevi flebilis sit futurus status Ecclesiæ Anglicanæ. Melius itaque nobis mori est quam vivere et videre imminentia gentis hujus mala et sanctorum (344). Nam procul dubio in posteris Henrici regis impleri necesse est, quod Scriptura prælocuta est : « Spuria vitulamina non dabunt radices altas (Sap. iv, 3), et ab iniquo thoro semen exterminabitur (Sap. iii, 16). » Sed et rex modernus Francorum (345) genitorem suum Ludovicum ulciscetur in sobole prævaricatrixis (346) quæ thorum cum eo immaculatum repudiavit, ejusque æmulo regi Anglorum impudica adhæsit. Quamobrem Gallicus iste Philippus regiam Anglo-rum ita delebit stirpem quemadmodum bos herbam solet usque ad radices carpere. Nam a Gallis tres ipsius nati jam abrasi sunt, reges videlicet duo (347), et unus consul; quartus, qui superest, curtam habebit pacem ab eis (348). Scis vero, quia post biduum Natale Domini mei evangelistæ et apostoli Matthæi fiet. Dies illa mei quoque episcopatus natalitus erat; in ea enim, ut scis unctionem suscepisti præsularem. Sæpius autem ab ineunte ætate ægrotavi, nec ullam tamen unctionem quæ proprie infirmorum dicitur, hactenus percepisti. Sola ex unctionibus quæ meæ possent congruere personæ, hæc mihi needum est collata. Hanc igitur cras in vigilia beati Evangelistæ promereri exopto. Jam igitur modo faciem Domini prævenire debemus in pura et vera confessione, ut ipso Domino annuente tam venerabile sacramentum digne pro modulo nostro et salubriter pro domo sua nobis contingat suspicere. »

His itaque memoratis, quidquid in se noverat accusabile, vel quidquid in quolibet gradu ætatis, ordinis, aut professionis sibi deesse displicere potuerat, cœpit in conspectu Domini sub testimonio prius ejusdem, cum quo loquebatur, monachi et presbyteri sui, deinde ei adjunctis tribus reverendæ honestatis sacerdotibus sollicite confiteri. Quorum primus Lincolniensis decanus, secundus præceptor [al., præcentor] qui cathedram ipsius post eum ascendit (349), tertius vero archidiaconus Northamptonæ erat, vir vita utique et doctrina clarissimus. In hac confessione nec illa omisit, quæ innumeris pridem vicibus fuerat viris devotis quam pluribus confessus. Horum quilibet fateri solebat quod neminem quisquam eorum eatenus vidisset, qui, sicut vir iste, se ipsum nosset accusare, et sic a se omissa, sicut

(344) Quæ post S. Hugonis obitum evenerunt, et diu duraverunt, clero cum monachis in exsilium missis, et tota fere Anglia bello vastata.

(345) Philippus II, dictus Augustus, anno 1170, in regem Galliæ coronatus, obiit anno 1223 mense Julio.

(346) Fuit illa *Alienordis*, *Alienor*, nunc *Eleonora*, quæ facta divortio cum Ludovico rege Philippi predicti patre, anno 1152, in Anglia in maritum duxit Henricum tunc Northmanniæ ducem, deinde regem electum Angliæ.

A indigne commissa, cum circumstantiis reatum suorum promptie acute et plene enumerare. In confitendo istud semper replicabat : « Mala, inquiens mea vera, pura, et sola mala sunt; bona, si quæ sunt non ita sunt, sed malorum admistione impura, malis undique concerta, et idcirco nec vera simpliciter sunt bona. »

Celebrauit igitur per triduum hujuscemodi confessione circa horam tertiam in vigilia memorata, eucharistiae ad se delata obviam plantis nudis, cilicio, tunica et cuculla vestitus, processit a lectulo. Ante ipsum quoque tremendum divinumque sacramentum genua flectens, et suppliciter adorans, diutius oravit, commemorans infinita beneficia Salvatoris humano generi impensa, illique gratias inde referens, ac se nimis culpabilem, ut dicebat, ejus misericordissimæ pietati commendans, ipsius denique patrocinium et auxilium usque in finem sibi affore, nec se unquam deserere flebiliter imploravit. Refectus denique vita æternæ dapibus, et extrema unctione in peccatorum remissionem delibutus, gratias egit Domino, dixitque nobis : « Jam medicis et morbis nostris, ut poterit, conveniat, de utriusque amodo erit in pectore nostro cura minor. Ei me commisi, illum suscepi, ipsum tenebo, et ipsi adhærebo, cui adhærente bonum est, et quem tenere beatum est. Quem qui suscipit, et cui se qui committit, validus et tutus est. »

Admonitus autem postea, dum languor ingravesceret, ut etiam testamentum de more conficeret, ait : « Tædet me sane hujus consuetudinis jam passum in Ecclesiam traductæ. Nam quoad animum meum, nihil omnimode aut possedi unquam, aut possideo nunc quod censerem meum, et non potius esse Ecclesiæ quam regebam, proprium. Attamen, ne fiscus solito rapiat, si quid bonorum temporalium, post meum obitum in episcopatu fuerit derelictum, jam nunc universa quæ videor possidere, indigentibus erganda delego Domino nostro Jesu Christo. » Acciisque decano et duobus Ecclesiæ suæ archidiaconis, quæcumque in possessionum suarum facultatibus reperiri poterant, eorum provisione disperienda ipsis contradidit. Post hæc orarium suum (i. e. stolam sacerdotalem) jussit afferri, quod cervici appendens anathematizavit illos omnes, qui de rebus suis aliquid fraudulenter suppressere, vel auferre violenter, liberamque facultatem exsequendi, quod jusserat, prædictis executoribus denegare tentassent.

Post susceptum vero munus extremæ unctionis, crescente in dies æstu febrium, duabus continue mensibus lectulo decubuit, quotidiana pene, et quan-

(347) Henricus Junior et Richardus, uterque rex Angliæ, ille vivo adhuc, hic mortuo Henrico patre. Gaufredus ex comite dux Britanniæ, etiam Henrici II, regis Angliæ filius.

(348) Joannes rex, qui obiit post multas clades, a Galliæ illatas anno 1216 mense Octobri.

(349) Willelmus videlicet Blesensis, anno 1203, consecratus in episcopum Lincolnensem qui obiit anno 1206.

doque saepius in die confessione répetita, levissimos cogitationum motus ac verborum excessus, si quando auxianti eveniret ministrantibus indignari, purgare festinans. Orationi mens ejus semper intendebat. Divinum officium utroque tempore, noctis videlicet et diei, studiose curabat horis statutis exsolvore, nec horas propter accessionem aestus febrilis aut præterire patiebatur, aut prævenire. Psallebat et ipse, cum vires suppeditabant, cum psallentibus. Neglectum seu properanter legentes aut psallentes terribili mox voce aut sonitu castigabat. Utriusque rei summa ei cura tota semper ævo præcedenti fuit, ut distincte et debito tempore Creatori persolveret laudes constitutas. Vicissitudinem etiam standi et sedendi (350) inter psallendum, quandiu valuit, et ipsem obser-vabat, et clericos suos observare compellebat, ut, dum unus sedendo fatigata membra reficeret, alias stando divinæ et angelicæ præsentia reverentiam exhiberet. Cum magnis interesset nobilium conventibus aut decidendis causarum litibus, sicut aliis moris est ad formandas interlocutorias interdum secedere, ita, cum exigerent momenta lucis, ipse divertebatur ad canendas horas consuetas. In dedicationibus ecclesiarum, et in celebrationibus ordinum mos ei non dissimilis fuerat.

Venit autem rex (351) invisere ægrotantem, cui ille nec modice visus est quidem assurgere vel assidere, cum nequum vires ei deessent adhuc ad sedendum in strato suo, dum alimenta percipiebat. Rex ei compatiens loquebatur, exponens ei se ipsum et sua ad beneplacitum ipsius exsequendum. Illo autem, exclusis omnibus suis, ante jacentem diutius sedente, et blandis sermonibus multa prosequente, episcopus fere nihil referebat auditis. Res tandem suas et testamenti sui executores cum tota pariter Lincolnensi Ecclesia protectioni regis commendans, ipse valefecit. Desperaverat jam profecto de maneria ipsius, quamobrem pauca ei loquebatur, ne perderet pulchros sermones suos.

Metropolitanus quoque ipsius, (352) jacentem aliquoties visitans, quidquid humanitatis et benignitatis esset, ei pro viribus se exhibitum pollicetur. Cui ad postremum suggerenti, ut, si quem forte verbo aut facto minus justo irritasset vel læsisset, veniam ab offenso petere meminisset, ac demum profitente quia suos saepius et frequenter animos acerbissime provocasset (qui tamen pater spiritualis et primas ejus haberetur), unde cordis poenitudo, veniæque necessaria videretur postulatio, ita respondit: « Sane, dum conscientia nostræ abdita revollo quoque, quia

(350) Secundum antiquum ordinis Carthusiensis consuetudinem, quæ etiam nunc observatur in ordine.

(351) Joannes, de cuius *Maneria*, id est, ni fallor, moribus et ingenio, S. Hugo dubitare, imo desperare coepit. Joannem tamen regem finaliter salvatum colligitur ex visione, quam recitat Raynaldus in Annal. ad annum 1226, fol. 333.

(352) Hubertus nempe archiepiscopus Cantuariensis, quem saepius, et hic, et alibi, Hugo corripuit, nec corripuisse doluit.

(353) Circa festum igitur Omnitum Sanctorum mandavit,

PATROL. CLIII.

A vos saepè ad iras provocaverim, evidenter invenio, quid tamen inde penitendum sit mihi, non perpendo. Sed, quia saepius et instantius hoc ipsum non egerim, mihi dolendum scio. Sed crebrius solito, si diutius vobiscum vita ducenda restaret, id ipsum me facturum sub oculis cuncta insipientis Dei firmissime propono. Memini namque quia, ut vobis morigerarer, ea quæ vobis tacere non debuissem, quæque a nobis, si dicerentur, æquanimiter non audirentur, me sæpenumero ignaviter suppressisse, sive mea culpa vestram potius quam Patris, qui in cœlis est, offensam declinavi. Ex qua accidit quod non solum in Deum (unde indulgentiam supplex inquirō), sed in vestram quoque paternitatem et in primatum vestrum, nec leviter, nec episcopaliter deliqui. »

CAPUT XXIV.

Qualiter magistro fabricæ Lincolniensis Ecclesia de facienda præparatione contra generale colloquium, ibidem in brevi futurum injunxit, et qualiter ea descripsit quæ circa ejusdem exequias et sepulturam voluit observari, et qualiter se habuit ad suationem de esu carnium sibi factam.

Postmodum imminentे sibi jam post dies quindecim (353) lucis hujus die supra, Gaufrido de Voires, nobilis fabricæ constructori (quam cœpit a fundamentis in renovanda Lincolnensi ecclesia erigere Hugonis magnifica erga decorem domus Dei dilectio) talia eidem est locutus: « Quia dominum regem cum episcopis, totiusque regni hujus primoribus, Lincolniam in proximo ad generale colloquium (354) conventuros accepimus, accelera, et cura singula, quæcunque necessaria sunt ad decorem et ornatum circa altare domini ac patroni mei S. Joannis Baptistæ, perficere, quod etiam per fratrem nostrum Roffensem episcopum (355), cum eo una cum cœteris advenerit episcopis, volumus dedicari. Nam et nos ipsi denuntiati tempore colloquii illic præsentes erimus (356). Optabamus sane nostro illud ministerio consecrare, sed, quia Dominus aliter disposuit, volumus, ut priusquam illuc perveniamus, occasione omni remota, consecratur. » Haec ipsa verba et aliis quibusdam repetiunt, dans in mandatis servientibus suis cunctisque majoribus Ecclesiæ suæ personis, ut vel in extremis obsequiis, quantam possent, deferrent honorificentiam, non solum regi, sed et episcopis, aliisque amicis suis Lincolniam adventuris.

Urgere interea eum languor vehementissimus cœpit, et geminatis quotidie paroxysmis in solida ejus

quæ sequuntur architecto. Item ecclesiæ suæ capitulum, alt Giraldus Cambrensis, pag. 419, apud Whartonum, *partis lapidibus marmoreisque columnis miro artificio renovavit*, etc., quæ ibi sequuntur.

(354) Qui ad generale hoc Lincolniam venerint colloquium, indicatur infra c. 27.

(355) Erat is Gilbertus de Glanvilla, de quo dictum in nota (277) ad c. 17 bujus libri.

(356) Præsens adfuit, non corpore, sed spiritu, imo et corpore, summo cum honore sepulturæ traditus.

membra flebile sæviebat incendium, vitalia et inter-
norum medullas dysenteria exhauebat. Unde
diebus aliquot ante obitum suum, quæcunque ante
exsequias et sepulturam suam voluit expleri, nobis
iterato insinuavit documentum. « Cineres (357), inquit,
solemni ritu benedicendo præparate, quos in crucis
modum spargetis super locum terræ nudæ, in quo
ponetis me, cum instare videritis horam supremæ
expirationis meæ. Cilicium enim, more quorumdam,
in ordine nostro migrantibus, nequaquam substernitur.
Ilo quippe quilibet moriens apud nos contentus
est quo pridem vivens usus et indutus fuit. » Hoc
quidem loquebatur cilicio et tunica indutus cuculla
quoque supervestitus. His involutis potius quam
indumentis nullo ægritudinis suæ momento caruit.
Non ardor febris, non corporis tantus sudor aliquid
horum ei detraxit. Cilicium bis aut semel mutari sibi
vix permisit, quod sudore quasi luto concretum et
restis more contortum, inter corpus et tunicam ejus,
ex laterum frequenti conversione reperimus, et quod
etiam cutem ei enormiter abrasisse, nescio quot in
locis, deprehendimus. Et quia novimus apud Car-
thusienses plurimum infirmis cilicia (358) ex consuetudine tolli, dicebamus ei : « Domine, lædit vos nimium
et exulcerat in continuis jacentem sudoribus hispida
vestis hæc. Oportet ergo vos illam exuere, et ea
juxta morem ordinis, dum ægritudo infestat, penitus
carere. Ad hæc vero ille dicebat : « Nolit Deus,
et absit istud ne fiat ! non enim lædit, sed lenit nos
vestis hæc ; nec tam ulcerat quam juvat. »

Præcepit quoque scriptori præsentium, dicens : « Scio quidem nec episcopum quem-
quam nec abbatem in his locis reperiendum, qui
debitum commendans officium educendæ de isto car-
cere animæ meæ valeat impendere. Universos nam-
que hujus terræ prælatos edictum generale protraxit
Lincolniam. Mittere igitur pueros cum equis ad West-
monasterium (359) qui deducant inde septem vel
octo monachos, ut celebrent vobiscum exsequias no-
stras. Ad decanum nihilominus Sancti Pauli (360)
verbis meis mittere, et mandabis illi quatenus ex
clericis chorum frequentantibus copiosam hoc diri-
gat multitudinem. Ita mihi siquidem speciosas per-
solvetus exsequias.

« Cum vero tempus fuerit ut corpus exanime
pontificalibus induatur ex more vestibus, sociabis
tibi (361) unum ex sacerdotibus regularis habitus, D
qui tecum totum funus diligentius abluat et abster-
get. In ecclesia namque matris sanctæ Dei Genitri-
cis (362) non procul ab altari S. Joannis Baptistæ

(357) Etiam nunc, dum ægroto datur extrema unctio,
apud Carthusianos benedicuntur cineres et hinc inde super
lectum et corpus infirmi sparguntur.

(358) De consuetudine hac nihil constat, pesse tamen
tolli cilicia prævia dispensatione permittunt statuta.

(359) Monasterium est constructum in occidentali Lon-
doniæ urbis parte sub titulo S. Petri, de quo Mabillonius
tom. I, Annal. p. 285.

(360) Ecclesia cathedralis ad orientalem dictæ urbis

A habeo sepeliri. Quamobrem exuvias corporis hujus
mundissimas oportet exhiberi, quas sudor tantus
multo jam squalore infecit. Cave ne hac in parte
quævis obrepat negligentia, qua loci reverendi de-
honestetur dignitas sacrosancta. Frater Petrus,
conversus noster, lympham subministret abluentibus,
et præter vos trino in numero hoc mihi munus
exhibentes, nullus omnino alias, ubi hæc fient
intersit.

« Cum autem ad ecclesiam Lincolniensem perla-
tum fuerit corpus meum, proferetis e scribiis nostris,
quæ ibi sunt, omnia vestimenta, in quibus pontifi-
calem suscepi consecrationem, a sandaliis usque
ad mitram, funusque sepeliendum eisdem omnibus
inductis. Sunt namque plana, nec ambitiosa, quæ
B in usus istos hactenus conservavi. » Annulis quoque
suis ei præsentatis, unum modici ponderis, aureum
tamen, habentemque saphyri aquatichi gemmam vi-
liorem, contradidit nobis, « istum, inquiens, dum
episcoparer, digitus noster exceptit, et istum, dum
sepeliar, dextera hæc retinebit. Prospexitus no-
bis in hoc tunc, cum ad gradum istum accessimus,
ut ordinatio et humatio nostra eisdem insignibus
donarentur, quæ videlicet viventem, eisque utentem,
humilitatis admonerent, et circa tandem extinctum
et tumulatum, hæc fortuito quempiam reperientem,
ad rapiendum ea sui pretio vel specie minime pro-
vocarent. « Eo igitur hæc prosequente, audientibus
significatum est quod post sepulturam primam ipse
corpus suum transferendum (363) quandoque, ac
proinde inspiciendum esse præviderit, quandoqui-
dem primitus in sepulcro duplice, plumbeo scilicet
ac lapideo, utroque solidissime obserato reconden-
dum, nec videre illud quispiam, nec sua sibi orna-
menta præripere valuisse. Ipsum vero sepultura
suæ locum ita designabat : « ante aram, inquit, sape-
dicti patroni mei præcursoris Domini, ubi congruen-
tius videbitur spatium secus murum aliquem pone-
tis me, ne pavimentum loci tombæ, ut plerisque in
ecclesiis cernimus, importune occupet, et inceden-
tibus offendiculum præstet aut ruinam. »

Cum vero durius vexaretur doloribus immensis
hujuscemodi sæpius verba repetebat : « O pie Deus,
requiem præsta nobis ! Bone Domine, Deusque ve-
rax, dona tandem nobis requiem ! » Cui semel ita
eum consolantes diximus : « Jam, Domine, quiescetis;
tactus nempe pulsus vestri finiri nunc innuit acces-
sionem istam ; » Ad hæc ille : « O vere, inquit,
beatos illos, quos vel extremi dies judicii requie-
donabit inconcussa ! » Ad quem vicissim dicentibus

partem, an in ea aliquando fuerint monachi, dubitat idem
Mabillonius tom. proxime citato.

(361) Ex hic colligat lector, quem erga auctorem vitæ
habuerit S. Hugo affectum, dum ei, non solum arcana
conscientiæ, sed et corporis post mortem abluendi curam
comisit.

(362) In cathedrali videlicet Lincolniensi.

(363) Translationem factam anno 1280 refert Surius in
fine Vitæ hujus sancti, corrigendus in eo, quod hunc
annum a beati Hugonis obitu vocet octuagesimum sextum.

nobis : « Hujus diem judicii illam, volente Deo, A videlicet utendo legitime judiciaria potestate. Ad hæc habebitis, qua istius carnis sarcinam deponetis. » Ille econtra : « Non recte, inquit, sentitis. Non enim judicii, sed gratiæ et misericordiæ dies erit, qua ego defungar. »

Stupori præsentibus magnæque fuit admirationi inter multiplices cruciatus violentissimarum ægritudinum invicta semper animi ejus fortitudo. Ita enim se in lectulo, cum vellet, in latus aliud se girabat, ita robuste incedens, cum secederet a lectulo, quo erat necesse, ibat et redibat, ut congressum quemdam et conflictum cum infirmitate corporis virtus animi ejus iniisse putarefuerit. Hinc et dicebant medici, hujus gestus intuentes : « Vere spiritus hominis istius sustentat infirmitatem ejus. Vere cum Apostolo insultare potest iste corpori mortis hujus, et dicere : « Quando infirmor, tunc fortior sum et potens (*II Cor. XII, 10*), » Vox quoque ita succo plena, virilis, ut, licet submissior, subtilior tamen solito non satis audiretur. Lectionem post martyrologium de Joannis Evangelio ipsa quoque die, qua decessit, propriæ vocis sonituua terminari fecit, ut die crastino ibi coram funere ejus ad missam inciperet legi Evangelium, ubi pridie nutu ipsius textus Scripturæ ejusdem desiit recitari. Quod, postquam advertimus, utpote eo minime procurante, accidisse, glorificavimus Deum, qui pulchro miroque ordine omnia ejus opera vitamque totam usque in finem semper dirigebat. Locus etiam Scripturæ summæ dulcedinis præsagium ipsa rerum serie, quæ gestæ fuerant, manifeste præferebat. Erat namque familiari consabulatione Salvatoris nostri et Martha ante suscitationem fratris ejus Lazar, quæ ita contextitur : « Dixit Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus (*Joan. XI, 32*), » etc. Cum enim alias canonicas Scripturas temporibus statutis, tum ad matutinas, tum ad missam suam, annuatim relegi instituisset, quatuor evangelistarum totidem libros (364) post primam diei horam, præmisso capitulo martyrologii, quatuor anni temporibus perlegi faciebat. Has enim lectures etiam, cum equitando iter ageret, nullatenus omittebat.

Hortatus vero est eum quidam ex amicis suis, ad explendam peccatorum, quantum sciret, sufficientem confessionem, ita dicens : « Quia, domine, sicut ipse melius nostis, efficacior Deoque gratior est illa confessio quæ specificat singillatim ounnia, quam illa quæ sub quadam generalitate includit singula, et vos multo tempore ordinarius, nec non et delegatus judex, plurimorum exstistitis (quantum memoria recolit), satagite confiteri, quos, vel quot, ob privatum amorem sive odium promoveritis, ut assolet, in negotiis suis, aut depresseritis, minus

(364) Nunc annis singulis leguntur a Carthusiis in capitulo post nonam canonica diebus festis, inter Pascha et festum Omnitum Sanctorum occurrentibus.

(365) Ab exordio sacri Ordinis, non ex præcepto, sed ex consuetudine cui anno 1259, accessit publica renuntia-

A videlicet utendo legitime judiciaria potestate. Ad hæc ille verbum protulit, quod pluribus audientium gaudio pariter et miraculo fuit : « Odio, inquit, aut amore, sed nec quidem spe vel timore, personæ seu rei cujuscumque, nunquam a veritate judicii me scienter exorbitasse memini. Si judicando deviavi a recto, hoc propriæ ignorantiae, aut certe assidentium, crimen fuit. »

Nec prætereundum inconsulte videtur quod vir, totius semper vanitatis et superstitionis adversator, gustum potius carnium in extremis hujus ægritudinis quam esum pro bono obedientiæ nequaquam repudiaverit. Suggesteribus nempe amicis, et medicis asserentibus quia hieme transacta facilius curaretur, si cibis esculentioribus affectum jam corpus, et quartanis algoribus post alias febres congelascens, soveri permisisset, jussit archiepiscopus, et in remissionem peccatorum injunxit ei, ut in tali quoque diæta consilio medicorum parere debuisset. Ille vero præscriptum objiciens ordinis Carthusiensis (quo in commune omnibus morbidis, sanis et moribundis, esus carninum (365) inhibetur) id sibi illicitum fatebatur. Sed, ne multis immoremur, ad petitio- nem demum clericorum suorum, de mandato quoque et sedula monitione Cantuariensis archipræsulis, susceptis per dominum Robertum, tunc quidem procuratorem, ac paulo post priorem in Withamia, ac fratrum ejusdem loci hortatoriis epistolis, ut suo incunctanter archiepiscopo in hac ejus iussione pareret, carnes ab adolescentia sua usque tunc nulla occasione a se prælibatas in cibum sumpsit. Dicebat vero nobis : Sciatis quia nec desiderio nec remedio nobis aliquatenus esse poterit adeo persuasus iste carnium esus. Verumtamen, ne tot venerabiles viros scandalizemus, imo ne ab illius vestigiis vel in morte jam positi recedamus qui factus est obedientis usque ad mortem, dentur nobis carnes. His enim nunc demum pro fratrnæ dilectionis condimento libenter vescemur. » Sciscitantibus autem medicis quibusnam carnibus vesci placuisse, ita respondit : « Suillis, si vobis videtur, pedibus, quos infirmitibus a sanctis quondam Patribus legimus fuisse concessos. » Hos igitur appositos, vixque primis dentibus attactos jussit amoveri. Similiter de minutis volatilibus minimum quid gustavit (366).

Solebat etiam, dum fuisse incolunis, quodam viros religiosos, et maxime rectores cœnobiorum arguere, qui præter consuetudinem regularem fratribus suis a carnibus omnimodiis dicebant abstinentiam. Meminimus enim eum cuidam abbati abstemio talia quondam dixisse : « Tu, inquit, frater, a quo solatium et exemplum sumere debent subjecti tui, propter abstinentiam istam extraordinariam in

tio, et tandem, anno 1368, poena in transgressores decernitur.

(366) Obedientia coactus eo adhuc tempore quo ordo nondum solemniter renuntiaverat esui carnium.

utroque peccabis in eos. Tu ipse quoque non delicas resecabis tibi, sed mutabis, et in hoc quidem vanitatis crimen et superstitionis non facile evades. Tibi enim ab officialibus tuis, aut legumina peregrina, aut pisces carnibus pretiosiores; et vice sagiminis varia condimenta, pigmentis et caris confecta rebus, parabuntur. Hoc discent exemplo subditi vestri apposita sibi fercula rejicere, et commentis coquorum novis semper inhiare. Qui vero nihil horum voluerit, aut valuerit querere, dum funditus apposita, quae carnes tetigere, respuit, stomacho male confortato a mensis recedet. Quod dum saepius egerit, primo insomnias, deinde mentis torpor, ac postremo totius corporis imbecillitas, jam ad omnia spiritualis vitae exercitia invalidum possidebit. Quale vero solatium a te recipere illi sperabunt, qui diutino affecti tædio, nunquam mensæ tuae consortium, quidquam sibi recreationis allaturum certissime sciunt. Nam, quod ego carnibus non utor, non tantum mei arbitrii est, quantum decreti ordinis, cui semel cervicem subjeci. Quamobrem etiam in leges suas ordo noster pauciores colligit, quia id quod ille instituit, varie complexionata multitudo non capit. Vos e diverso, qui multitudinem regere suscepistis, sicut moribus multorum servire juxta legislatoris vestri sententiam debetis, sic et multiplicibus eorum infirmitatibus condescendere, et necessitatibus providere habetis. • Et hoc quidem ille dicebat.

CAPUT XXV.

*Qualiter ab hac vita discesserit.—Et continetur hoc C
capitulum in magna Vita sub capitulo. 16.*

Sed jam, quæ restant, de boni doctoris nostri recessu a nobis, ut cœpimus, explicemus. Pridie quam migravit a corpore, ut frequenter singulis prius septimanis cousueverat, viaticum percepit corporis et sanguinis Christi. Sexto decimo Kalend. Decembbris feria quinta (367), jam die advesperante, cum sentiret sibi vires magis magisque deficere, misit quosdam ex servientibus ad priorem Westmonasterii, et alias etiam ad decanum Sancti Pauli, pro accersiendis, sicut pridem jusserrat, clericis et monachis in obsequium funeris sui. Post hæc imposita diutius vertici nostro dextera sua commendavit nos et universos filios suos Deo, voce sua pene suprema. Nos autem percepta benedictione illius, diximus ei tertio, antequam verbum aliquod ex ore ejus elicere possemus: « Rogate Dominum,

(367) His consonat Hovedenus apud Pagium in criticis ad Baronium, pag. 708, ita scribens: *Mense Novembbris xvi Kal. Decembbris feria quinta obiit Hugo Lincolniensis episcopus Lundoniis.* Obiit igitur S. Hugo die 16 novembbris, quæ anno 1200, in feriam quintam incidit, non sequenti die, qua illius festum recolitur. Hujus ratio pertenda est ex consuetudine ordinis Carthusiensis, qui jubet, ut hodie sub aut post completorium mortuus, non die, qua obiit, sed sequenti, libro anniversariorum inseratur.

(368) Justa antiquam ordinis consuetudinem, de qua in

A ut pastorem Ecclesiæ vestræ provideat ei profutrum. • Ad quod tandem ait: « Deus id faciat! »

His ab eo dictis, nudari fecimus pavimentum coram eo, et crucis effigiem sparsis ibidem cineribus benedictis expressimus: Quos ille digitis econtra benedicens, capite demissso adorare cœpit. Tunc licet ab ore ejus satis invite tali hora secederemus, ne tamen minus plene die ultima divinum ipse audiret servitium (cui adeo diligens studium omni vitæ tempore consueverat exhibere), hymnos, qui ad completorium dici solent, cœpimus decantare. Cumque ad illum psalmi locum veniretur, ubi dicitur: *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum* (Psal. xc, 15), illo ita fieri monente, expositus est ad cineres (368) in medio cinerum impositus. Psallentibus nobis festinantiis, ille vultu placidissimo spiritum sensim colligebat, quem tunc in manus Conditoris tradidit, cum Simeonis canticum psallentium chorus recitare incœpit. Sicque tam propheticò quam evangelico claruit testimonio, quia tam crebro, ut prædictimus, rogantem sibi dari pacem Dominus exaudivit. Probatum quoque, et illud verissime est, quod ipse prædixerat, iquia dies defunctionis sue, non sibi foret dies judicii ipsum qualibet amaritudine percellentis, sed dies potius misericordiæ, omne delictum clementer ignoscens, et dies gratiæ leniter in pace ipsum refoventis, præstante eo qui misericordiam et veritatem eum diligere in omni vita sua dedit, Jesu Christo Domino nostro, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit Deus benedictus in sæcula. Amen.

Hic in serie magna vite inseritur comparationis similitudo multiplex nostri Hugonis ad beatum Martinum: quæ pro vitanda prolixitate in præsenti abbreviatione est omissa. Et de illa similitudine multipliciti sumptus est versus ille:

Martini felix imitator, cultor et hæres.

CAPUT XXVI.

De visione cadentis arboris, ex qua sumpta est illa antiphona: Arbor cadit mystici index sacramenti, etc. Et est hoc capit. in magna Vita, cap. 18.

Anno igitur gratiæ millesimo ducentesimo sexto octavarum beati Martini die (369), brevi intervallo post solis occasum, veri Solis imitator et amator Martini, Lincolniensium lucerna Hugo, luci hujus sæculi valefaciens, Solem sdiit qui nescit occasum. Nocte vero illa quam ipsius transitus proxime sub-

statutis Guigo quintus Carthusiæ prior hæc habet: *Ad morientem festinat prior, vel cui ipse ejunxerit, depositoque eo super benedictum cinerem letaniam, prout res patitur, longam vel brevem faciunt, consuetudine hac nunc ob periculum accelerandi mortem sublata, adhuc cineres ut ante præmisi benedicuntur, sparguntur, et Litanie leguntur.*

(369) Festum S. Martini anno 1200, incidit in Sabbathum, et sexta octavarum dies in feriam quintam; unde confirmata nota 367, in præcedenti capite posita.

secutus est, certo quodam imminentis casus præ-sagio, suprema clementia cuncta pie disponente, uni eorum (370), qui secum positi erant, hæc visio præstensa fuit. Quam ille mane factio sociis manifestans, ea quæ in solemnes exsequias opus erant sollicitius studuit præparare, medicis, qui aderant, cum subsannantibus et objurgantibus: nam physici sanitatem ei usque in horam ultimam vitæ, vitamque spondebant longiorem. Est autem hujusmodi visio. Videbat et ecce in viridario quodam parieti domus contiguo, in qua jacebat episcopus, putabat se constituisse. Eratque loci hujus situs a parte boreali, et ab occidua regione domorum septis cladebatur, ab oriente cingebatur, et ab austro, fossato, cui ex parte altera pomœrium, et ex altera cœmeterium adjacebat. Ipsum quoque fossatum dumis et vepribus succrescentibus obsitum erat. Ab ipso igitur parietis loco, ubi caput lectuli episcopi decubantis erat innexum, pirus proceritatis et pulchritudinis nimiae et immensæ, longe ultra illius viridarii spatium porrecta videbatur corruisse: cujus vastum decorum decoramque vastitatem ille vehementer admirans, talia intra se cogitando tractabat: « Quis unquam tam pulchram aspexit pirum? o quanta nobilis materiei jactura erit si hoc in loco abdito putrescat speciosissima arbor ista, ex qua dipticæ (371) tot possent excidi, quod totius Angliæ sive Galliæ studiis scholasticis quivissent sufficere. » Dum hæc secum sopitus corpore, sed corde sollicitus, ille pertractat, supposuisse lacertos stipiti jacenti repente se videbat. Cujus dum molem leviter agitando pertentat, totum confestim lignum, summa facilitate ab imo sublevatum in brachis, quasi ponderis nihil penitus haberet, huc illucque a se circumferri miratur. Interea subito ramusculi ejus ab ipso stipe decidunt; ipse vero medius vectis, planus atque enodis in gestantis ulnis permansit. Cujus rei miraculo ille stupefactus pariter et jucundatus, et sapore mox deposito, hujus cordi suo impressam visionis reperit conjecturam, ut etiam labii et ore talia secum loqueretur: « Revera in brevi moriturus est homo iste: ipsum enim demonstravit arbor hæc fructifera et pulcherrima. » Et talia quidem iste de sacramento visionis suæ se ad præsens intellexisse mane retulit illis, quibus referre dignum duxit, ex sociis.

Quid vero facilis illa arboris sublevatio prætendat, non prius aliquis agnovit quam ille qui ista de vita illius atque virtutibus, accurvato licet, facili tamen stylo, digessit? Quæcumque enim libellus præsens de verbis aut gestis excerpta continet, ita præ-magnitudine virtutum et operum viri sancti æsti-manda sunt, ut frondes exiguae facileque deciduae ad

(370) Ipsi, ut videtur, auctori, dum subdit: *Non prius aliquis agnovit quam ille qui ista de vita illius digessit.*

(371) Dipticæ, id est *Dipticha*, seu tabellæ in usum scribarum.

(372) Advenit illa monachorum et clericorum multitudo a Westmonasterio et ab ecclesia S. Pauli, uti S. Hugo, c. 24, petierat, illa ipsa die qua oblitus sub completorio.

A vastissimæ arboris conferri putentur robur immen-sum. « Sed neque ad ea, que memoria ista scribentis inseparabiliter de magnalibus tanti viri inserta, ejus semper pectori cohærentia circumfert, nec hæc ipsa quæ membranis tradidit aliter valent comparari, quam si levium sarmentorum fasciculos contiguos cœlo abiebibus cedrisque sublimissimis quis duxerit conferendos. »

Hic in serie magnæ Vitæ ponuntur due aliæ vi-siones, sive revelationes Hugonis glorie astipulan-tes: quibus incidenter interseritur visio, quam ha-buit ipsem apud Laffordum existens de fratre Morino, eleemosynario suo apud Stobe portum decadente.

CAPUT XXVII.

Decorporis defuncti præparatione, exsequiarum, ut descripserat, celebratione, ejusdem apud Lincol-niam delatione, miraculorum in itinere contin-gentium recitatione, et de occurren regum et aliarum sublimium personarum. Et est in serie magnæ vitæ sub capit. 19.

Jam vero ad ipsius funerationem revertendum est. Igitur, prout docuimus, postquam sub pacis can-tico, pacis amator Hugo in pace in idipsum obdormiens requievit in Domino, paucis suorum astantibus, commendationis officium ei parvitas nostra, qua potuit, devotione exsolvit. Hinc ad lavandum, sicut ipse disposuerat, corpus ejus manus appo-suimus indignas. Quod, ubi nudatum est, supra C quam credi potest, mundum et multo nitore conspicuum apparebat; ablutum vero et diligenter extersum pontificalibus induimus insigniis. Interea re-versi, quos ipse, ut diximus, ad celebratores exse-quiarum suarum accersiendo destinaverat, septem vel eo numero plures monachos, copiosam vero clericorum deduxerunt multitudinem (372). Ab his tota ipsius noctis spatia in hymnis et canticis spirituali-bus expenduntur. Posito in Ecclesia sacro corpore, et illis per gyrum votivas excubias celebrantibus et frequentantibus, celebratis in crastino missarum solemnii (373), consilio medicorum (cum id penitus fieri non oportere alii sentirent, et assererent) extra a corpore ejus quoniam longius ad sepelien-dum portari debuit, auferuntur. Quæ in eadem ecclesia Beatae Mariæ ad vetus templum in vase plumbeo recondita (374), et securis altaris crepidinem sub lapide marmoreo honeste reposita, gloriosum redivivi corporis sui templum expectant, sub maxi-mæ resurrectionis tempore feliciter subeundum.

Hæc autem, licet inaniter et superflue, quoad

(373) Die videlicet 17 Novembris, qua elapsa die 18 ejusdem mensis versus Lincolnam transfertur ibidem tumulandus, quo die 23 ejusdem. jam dicti mensis pervenit. Unde Hoveanus apud Pagum in Criticis p. 708 ad annum 1194, ita scribit: *Mense Novembri xvi Kal. Dec. seria v, obiit Hugo, etc. Et addit: Corpus ejus ix Kal. Decembr. Lincolnii delatum esse, ibidem tumulandum.*

(374) Consolatur nota 342 ad c. 25.

hominum prudentiam, gesta fuisse ipsis visceribus mox patefactis claruit; divinitus tamen, ut ita fieret, dispositum existisse ad gloriam Dei, qui semper est in sanctis admirabilis, ad honorem quoque ejusdem servi sui, varia post haec ratione innouit. Et quidem tunc, ubi manu chirurgica ipsa intra-neorum secreta patuerant, inventa sunt illa nihil superfluæ collectionis, nihilque prorsus concreti, ut assolet, humoris intra se retinentia continere, sed tali quodam purissimo nitore perlucabant, ac si plurima hominis diligentia abluta essent, et undique purgata. Erat profecto istud mirabile in oculis intuituum, sed apud quosdam levigabat pondus miraculi, cum abstinentia temporis tanti, vis dysenteriae, qua diebus aliquot ante mortem vexatus, ejus impetu credebatur ita potuisse funditus exhaerius. B Quod tamen, qualitercumque factum sit, hoc dicere veraciter licet, quia exterius quidem lacte candidior, intus vero et extra vitro purior corpore quoque monstratus est suo similis Martino, ut et merito ipsi dici debeat in hac etiam parte. « Gemma sacerdotum. » De cuius mirabili decore inferius loco competenti plura dicentur.

Conditum autem multis aromatibus, a dormitionis suæ loco Lincolniam eum ad sepeliendum cœpimus transferre (375). Non est autem necesse, quia nec possibile nobis foret, fletus et gemitus occurrentium undique describere populorum. Civitatis enim Londonia clerus et populus procul extra urbis moenia cum crucibus et cereis fererum prosecuti sunt. Obitum vero per agros et villas, uterque sexus, omnisque conditio gradus et ordinis cuiuscunq[ue], ubi audiit, in fines suos venientibus obviam confluebat sacri funeris portitoribus. Tetigisse fererum palma suprema fuit. Quibus id negabatur præ constipantium turbarum multitudine, vel eminus adorasse, et conspexisse non vile ducebatur trophæum. In ipso itinere per juge quatriuum, uno quotidie repetito, vel potius continuato miraculo, sanctum suum mirificavit Dominus. In manibus siquidem puerorum equitantium cerei quatuor jugiter ardebant; quos in morem facularum sub die expositos, nec ventorum spiramina, nec interdum guttis densioribus rorantia nubium stillicidia, extinguere prævalebant. Pueri nunc ab equis descendentes, nunc cum vehementi impetu sellas vacuas reascendentes, cereos tenebant: quos ignis inter haec non deserebat. Stupebant, et præ admiratione in voces exclamacionum prorumpebant haec intuitum multitudines, asserentes nec inter manus clausum lumen a se teneri posse inexstinctum, ubi hi nullo tecti velamine, sed Dei solius freti virtute flagrare non

(375) Die 18 Novembris, qua die prima mansio fuit apud monachos Bedefortenses, id est in celebri illo cenobio ad S. Albanum in agro Bedefortensi pridem fundato.

(376) Secunda mansio die Novembris fuit apud villam Bikelsuade.

(377) Mansio tertia die 20 Novembris apud Buckedens,

A cessabant cerei naturam propriam degliscente per merita sancti qualitate elementi triplicis. Flatus quippe aereus, humor aquaticus, et splendor igneus, triumphant Christi militi mira dependebant obsequia. Præter sacraiores vero aliorum de tautis operum Dei magnalibus sententias, hanc interim simplicium fidei commendasse sufficiat, quia non immerito ipse sanctus tam jucundo luminis honore decoratus apparuit, qui, ad decus matris veri luminis perpetuæ Virginis, consueta Ecclesiæ ipsius luminaria, adjectione admodum numerosa, cumulavit. Lincolnensi namque thesaurario amplos in hoc ipsum assignavit redditus ut ampla tantæ ædis immensis, parietibus prope nudum, inter nocturna officia cereorum micaret fulgoribus, ut interdiu radiis reniescebat solaribus.

Prima igitur in corporis deportatione versus Lincolniam cum monachis Bedefortensibus mansio fuit. Crepusculo diei secundæ, postquam iter aggressus sumus, ad villam episcopi Lincolnensis Bikelesuade (376) nuncupatam, devenimus. Ubi, dum circa fereum plangentium accolard se turma conglomerat, in ipso ecclesiæ introitu, in qua per noctem illam venerabile corpus quiescere debuit, hominis cuiusdam brachium ita contractum fuit ut crepitum ossis patientis fracturam illi etiam, qui remotius constituerat, clarius audirent. Erat autem nomen viri, qui etiam adhuc superesse dicitur, Bernardus. Quem sui ab ecclesiæ foribus semianimum rapuerunt, et ad domum propriam delatum usque in mane patientia operam dare jusserunt, tuncque ei subveniendum pollicentes ope medicorum. Sic ergo cum esset, nec saltem colligatus, nec quovis medicamine fotus fracturæ adeo molestæ locus, plurimam noctis partem eum in doloribus magnis pertrahere dolor coegit insomnem. Qui demum in tenuem resolutus soporem mox vidit episcopum brachium suum manus piissimis contrectantem, dataque benedictione a se post paululum recedentem. Cæterum recessu indulæ visionis, collatae benedictionis virtus non recessit. Evigilans namque a somno, ita penitus, fugato omni dolore, os consolidatum et brachium sanatum invenit, ut præcedentem potius fractionem quam curationem subsequentem, per somnum suscepisse putaret.

Tertia mansio fuit apud Buckedens (377). In his quidem duobus maneriis episcopalibus, tot ejulatibus et lamentis indigenarum excepti sumus, ut meminiisse horror, scribere vero labor sit.

Quarta profectionis dieta Staunfordiam (378) veniamus. Ibi dum agmine denso frequentia populi stiupatur circa fererum, et hinc virginum Deo sacra-

qui idem erit locus, qui supra c. 9 hujus, libri Buggedena vocatu.

(378) Mansio quarta die 21 Novembris apud Stanfordiam, ubi erat cenobium quondam ord. S. Bened. de quo Mabillonius tom. V Annal, p. 539, ubi quosdam monachos enumerat hujus cœnobii, forte monialium curam habentes, ut in sequenti nota dicetur.

rum e vicino monasterio (579) chorus, inde circum-
jacentium villarum accolæ, populosis ipsius burgi
turbis accrescunt, vix ante profundæ noctis tene-
bras vicum ipsum ingredi valuimus. Iстic vero per
merita servi sui tale Dominus miraculum patrare
dignatus est, ut hoc mortuorum resuscitationi nemo
jure dubitet præferendum. Intersuit tanto occursum
quidam vir innocentis vitæ, bonisque per omnia
studiis deditus, arte sutoria sibi suæque familiae-
victum quæritans. Hic eminus conspectæ glebæ pre-
ciosissimi gestatoris cum accedere niteretur, sed
præ turbarum densitate nitendo parum proficeret,
multis audientibus in voces hujuscemodi prorupit di-
cens : « O bone Deus, quare non permittor ad op-
timi servi tui corpus accedere, ut vel simbriam pal-
liorum, quibus tegitur, osculari merear, vel caput
meum indignissimum sacris ejus supponere reliquis ?
O Scrutator rerum et cordium, Jesu, Salvator beni-
gnissime, in hoc solo desiderium meum adimple, ut
fererum, quod conspicio, corde et corpore prono-
valeam subire, et sic de hujus mundi colluvione ani-
mam meam tolle. » Talia ille clamitans nisibus inde-
fessis , turbis quoque ad clamores ejus attonitis et
paulatim secedentibus, immersit se tandem sub fe-
retrum. Quod postquam attigit, et capite submissis
adoravit, oculis ac manibus in cœlum erectis in hunc
modum orare cœpit : « Gratias tibi ago, Pater mi-
sericordiarum et Deus totius consolationis, quia mi-
seritus es mei, et in tantum consolatus es me ut,
quod in hoc mundo super omnia concupivi, sanctis-
simi corpori servi tui corpus meum, tot peccatis C
obnoxium, quivissem adjungere, et ei qui fideliter
tibi servivit meruisse approximare. Deprecor te
igitur, omnipotentissime Deus, ut in hac nocte ani-
mam meam cum anima istius, cuius corpus me
adire fecisti, in requie perenni, ubi eam esse non
dubito, jubeas collocari. » His ab eo ita peroratis,
nos cum sancto corpore ecclesiam, in qua pernoctandum fuit, ingredimur ; ille vero suos intrat penates, una sola strata interjacente eidem ecclesiæ pene
contiguos. Nec mora, irrumpunt vicini illius in ec-
clesiam, presbyterum turbatis vocibus inquirunt, re-
pertum ad domum viri sumpto secum sacræ communi-
onis viatico celeriter properare compellunt. Quod

(379) De quo in Monast. Anglicano agitur t. I, p. 487, sub hoc titulo : *Stanford in comitatu Lincolnensi domus sanctimonialium S. Michaelis*. In chartis ibidem recitatis nunc *Stanford*, sed sèpius *Staunford* vocatur, et sítum dicitur apud Stanfordinam, subjectumque esse abbati Petrusburgensi.

(380) In Vita S. Gregorii Magni a Joanne diacono scripta narratur historia, quam quidam aut rejiciunt, aut de ea dubitant.

(381) Duplex sancti Projecti apud Bollandianos reperitur Vita ad diem 25 Januarii. Sed ex neutra colligere potui quis fuerit penitens de ante quo hic agitur, nisi forsitan sit Amarinus Projectum occisus, et martyr effectus.

(382) Hujus Vitam vide apud Surium die 15 Septembris in qua quæ hic spectant leguntur sub Num. 20, 22 et 25.

(383) De his agunt Bollandiani tom. VI Mensis Julii,

A ille in extremis jam positus, mox, ut percepit, præmissa confessione, percepta absolutione, testamentoque legitime confecto, spiritum in pace emisit.

Habuerat vero sanctus in usu familiari, dum adhuc viveret, ut, cum audiret quosdam intemperantius lugere quemcunque mortuum, inter alia consolationis verba eis diceret : « Et quid est istud, quod agitis ? per sanctam nucem (sic enim vice jumenti ad confirmationem verbi interdum loquebatur) per sanctam, inquiens, nucem nobiscum male nimium ageretur, si mori nunquam concederetur. » Miraculosam quoque mortuorum suscitationem laudibus efferebat, sed virorum ex hoc sæculo miraculose aliquoties factam erectionem potius attollebat, ut Petri (380) subdiaconi atque notarii beati B papæ Gregorii, et cujusdam poenitentis, de quo agitur in miraculis sancti martyris et episcopi Projecti (381). Plurimorum quoque monachorum, ut legitur in Vita beati Gemeticensium abbatis Archadi (382); nec non et illorum septem dormientium (383) qui fuerant consobrini S. Martini patroni Hungonis nostri.

Sed jam, ut cætera, quæ restant, prosequamur, in hoc loco procuratores nostri laternas corneas emerunt, in quibus per diem candelæ jugiter circa fere trum lucerent. Cerei namque motibus variis equitantium et impulsibus ventorum irruentium exagitati, a facie ignis devorantis nimium defluebant manus quoque et indumenta gestantium continuis distillationibus molestius infundebant. Quintam mansionem, nobis Anacastra (384) præfixit. Hinc millaria bis dena (385) computantur usque ad civitatem (386) qua eramus venturi. Ad quam sexta profectionis die jam cominus adventantes, cum ad descensum montis uno pene millario extra urbem accederemus, obvios habuimus, cum inæstimabili multitudine cleri et populi, regem Angliae (387) et Regem Scotiæ (388) archiepiscopos (389), episcopos, principes, abbates, et proceres tot, quot vix unquam in Anglia pariter ante conventum illum contigit inveniri. Rex Scotiae præ mœrore, quia nimio semper amore dilexerat virum illum, in parte seorsum stans, nec proprius accedere valens, lacrymis vacabat, cum sentiret magis esse gauden-

p. 375, et apud Martene et Durand. tom. V. Collect. Veterum Column. 928. In chronicis Turonensi illorum nomina exprimuntur, et dicuntur ex duabus S. Martini fratribus nati.

(384) Quinta mansio die 22 Novembris. Apud Whart. part II Angl. sacræ p. 409. *De juvene quodam de Anacastro in amentiam verso, ad tumbam S. viri (Remigii) sanitati restitufo*, fit mentio.

(385) Parva utique, si una die peracta.

(386) Lincolniam, ad quam perventum fuit die 23 Novembris, id est, ut ait Hovedenus, ix Kal. Decembris.

(387) Joannem pro unc regem Angliae.

(388) Wilhelnum ab anno 1165 usque ad annum 1214, regem Scotie.

(389) Tres vel quatuor, Humbertum Cantuariensem, Gausfridum Eboracensem, Dublinensem vel Raguensem. Vide Raynal dum p. 49, in Annal. t. XIII.

dum, si rationem vis doloris admitteret. Reliqui magnatum, cum Anglorum, tum Scotorum humeros supponunt oneri non ignobili (390). Nec sibi parum successisse gaudebat, quisquis sua membra illius corpori portando aptare meruisset, cuius merita obsequentium animas et corpora sustollere ad coles-tia, et ab omni clade levare potuissent.

CAPUT XXVIII.

De corporis per civitatem deportatione ejusdem nova præparatione, miraculorum ostentatione, oblationis magnitudine, et versuum subscriptione, Pontificum baculus, etc. In loco, ubi præceperat, sepelitione. Et continetur hoc capit. in serie magnæ Vitæ sub capitulo 20.

Igitur dum portando funeri tot se magnorum virorum humeri certatim submitterent, ut nullius personæ in globo tantæ multitudinis delectus esse potuisset, rex tandem et archiepiscopi sive episcopi, ante urbis ingressum pretiosam, quam ferre suscepserant, aliis quodammodo diripientibus portandam cesserunt margaritam. Ita, quibus virium præstantor magnitudo fere trum subeundi copiam paravisset, nunc scapulis, nunc manibus illud contingentes, gaudio pleni incedebant. Cumque diutius tali tri-pudio potiebantur, repente ab aliis explosi, prædam suam novis raptoribus cedere compellebantur. Toto quoque itinere illo usque ad ecclesiam, quod non brevi spatio tenditur, per singula fere momenta novi succedebant bajulis bajuli, nec numero pari, sed tot erant portatores, quod machina grabati admittere poterat accedentes. Sed nec ali quam sublimes viri et præminentes, istis se conflictibus inserere præsumebant. Quin et per plateas ex hiemalium profluvio aquarum, luto altissimo plenas, incedebant, frequenter suras, et sëpe etiam genua, cœno immergentes. Qui accedere cominus non valebant, nummos superjaciebant arcæ, quæ corpus incluserat, protensisque manibus eminus adorantes, sancto sese devotius commendabant. Judæi quoque lugentes et plangentes, ac verum magni Dei famulum exstisisse eum conclamantes, occursu pariter et fletu obsequium quod poterant, ei impendentes, illam circa virum Dei impletam esse sententiam nos advertere compellebant, qua dicitur : *Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus* (Eccli. XLIV, 25).

Sonantibus itaque per universas totius urbis ecclesiæ classicis cum hymnis et canticis spiritualibus, suæ tandem infertur gremio ecclesiæ. Hinc

(390) Confirmat hæc Coggeshale col. 866, apud Martene tom. V Collect. Veterum scriptorum, ubi asserit etiam regem et archiepiscopos supposuisse humeros loculo, etc.

(391) Se ipsum intelligit auctor, cui se induendum S. Hugo supra, c. 24, commiserat.

(392) Rogerus erat ille de quo dictum in nota (132) ad lib. III, c. 7, ad cuius etiam instantiam Giraldus Cambrensis quædam part. II Angliæ sacræ, p. 434, se diges-sisse fatetur.

(393) In translatione forsitan, anno 1285 facta, quam ad Vitam S. Hugonis edidit Surius nescio unde acceptam,

A post modicum in secretiore transfertur exedram, ipsius vestimentorum insigniis, parvitatis nostræ (391) obsequio induendus in quibus olim pontificalem suscepereat consecrationem. Erat vero tunc ibidem videre miraculum. Caro namque ejus ita niveo quodam et uniformi candore nitescebat, ut quodam resurrectionis decus jam tot diebus extincta manifeste præferret. Nihil in ea lividum, nihil pallidum, aut submarcidum, nihil fuscum, nihil non lacteum, aut potius liliosum, renitebat. Manus ejus et dìgiti, brachia quoque et lacerti, non aliter, quampridem in vivo, nunc in defuncto, palpabiles, molles et tractabiles erant. Balsamo sola ejus facies, et manus ejus dextera fuerat delibata. De aliorum autem statu membrorum nihil investigavimus. Digito etiam annulum, chirothecas baculumque pastoralem manibus ejus et brachiis inserentes, de his solummodo ea quæ diximus, ita se habere deprehendimus.

Omnibus itaque pontificalibus rite insignitus, nuda facie soporati magis quam examinati speciem præferebat. Ita a glorificantibus Deum resertur in chorum. Accurrunt undique turbæ inspectantium, cereos manibus ardentes præferentium, pedes ejus et manus osculantium, aurum quoque et argentum, lapidesque pretiosos offerentium. Interea dum paullum remotius cum viro venerabili, ipsius Ecclesiæ decano (392,) consedissemus, invicem de his quæ circa Christum Domini mirabiliter acciderant conseruentes, adsunt quidam stupentes et attoniti, talia nobis dicentes : « Vidistisne et attendistis quanto decore jam vernari cœperit facies episcopi, ut rosis rubentibus genas similes prætendant, ut dormientis non defuncti, nuperque de balneis egressi hilaritatem præferat ? » Ad hæc decano admirante, hoc nuntiantibus respondit : « Fallimini procul dubio, fratres charissimi. Revera enim candore mirabili nitet vultus ejus ; rubei vero coloris nullum in eo vestigium relucet. Satis paulo ante diligenter notavimus omnem ejus speciem atque decorem. » Tunc illi nos quodammodo reluctantæ rapuerunt, et in cominus adductis ostendebant fide oculata, se verissima de gratia ruboris, quo nitebat facies ejus, fuisse prosecutos. Permansit autem idem verus speciei coelestis aspectus ita candidus et rubicundus, quandiu mansit in sponsæ sibi commissæ aspectibus super terram D manifestus. Utrum vero in sepulcro corpori ille decor permanerit necne, non est nostrum modo scire, scietur autem postea (393). Qui si forte evanuit, et cum Moyse evacuata est gloria vultus ejus, non erit,

non auctore Vitæ. Hinc et Reynaldus tom. XIII Annal., p. 48, recte colligit, ista de translatione corporis ab alio esse adjecta, non ab auctore Vitæ. Petrus Dorlandus in Chronico Carthusiano lib. III, c. 14, etiam meminit hujus translationis, et quia ipse est antiquior Surio, et asserit translationem factam anno post dormitionem S. Hugonis octagesimo circiter sexto, uti et Surius videtur illa facta esse circa annum 1285, non vero anno 1280, uti in margine ad dictum cap. 14 notatur, et corrigendus fortassis etiam Reynaldus tom. XIII Annal., pag. 48.

unde scandalizentur, quibus id forte scire aliquando A ut ita gesticularetur in loco tali, inquirerent circumstantes, manum eum bursa nihil dicendo tetendit in altum, quid egisset, rebus ipsis manifestans, et, quid statim pertulisset, voce lugubri subinferens. Inspicit et agnoscit mulier suum in manu sacrilegi incisoris loculum : cui fur ille restituit quod abstulit, et mox lumen recepit quod amisit. Recepit et illa pecuniam quam perdidit, et immensis attollit praeconiis patroni clementiam quem devota mente adivit. De praecedenti quoque muliere, quod revera diu cæca fuerit, et amissum lumen ibidem reperit, in brevior post hæc certius innout.

His ea quæ sequuntur jucundo satis auspicio asti-pulari noscuntur. Nam regressis nobis ad locam memorati concessus, veniunt celeriter ad decanum plures, qui dicerent mulierem quamdam, lumine oculorum multis annis privatam, primo sancti corporis attactu visum recepisse. Suggerunt etiam, ut classicum pulsari, atque *Te Deum laudamus* vocibus altisonis Dominus decanus decantari jubeat. Verum istud nos vehementer dissuasimus, quia ignota fuit eis ipsa mulier, ne forte conficta cæcitatem lumen mentiretur se de novo recepisse quo jam annosa B nullo tempore caruisset. Unde [f. multo tempore] veritatem super hoc, et super aliis quæ procul dubio audiri contingeret, signis diligentissime semper inquirendam primitus, et non nisi certissime probata, quolibet modo propalanda esse aut publice prædicanda monuimus.

Dum igitur super his disceptio aliquantula internos et clericos haberetur, accurrunt et alii, de muliere altera indubitatum referentes miraculum. Dnm enim matronæ quædam devota oblatione facta juxta corpus insisteret piis precibus, crumenam sibi a zona dependentem, et solidos aliquot argenteos continentem, fur clandestinus repente incidit. Qui mox, nullo adhuc mortalium præter ipsum, quod fecerat, agnoscente percutitur subita cæcitatem. Hinc quoque, ut refert; quo gressum tenderet, prorsus nesciebat. Qui nimio altritus timore, cum aliquandiu hoc illucrum tanquam ebrius et crapulatus a vino, nutando abire tentaret, nec posset, cum jam oculos in se plurimorum his gestibus converteret, et, quidnam sibi esset,

B ut ita gesticularetur in loco tali, inquirerent circumstantes, manum eum bursa nihil dicendo tetendit in altum, quid egisset, rebus ipsis manifestans, et, quid statim pertulisset, voce lugubri subinferens. Inspicit et agnoscit mulier suum in manu sacrilegi incisoris loculum : cui fur ille restituit quod abstulit, et mox lumen recepit quod amisit. Recepit et illa pecuniam quam perdidit, et immensis attollit praeconiis patroni clementiam quem devota mente adivit. De praecedenti quoque muliere, quod revera diu cæca fuerit, et amissum lumen ibidem reperit, in brevior post hæc certius innout.

Tantus interea siebat concursus populum, ut infra modicum tempus quadraginta marcarum summam oblatorum quantitas excederet. Jacentem autem in medio filium lucis die et nocte ambiebant viri et feminæ, tenentes in manibus cereos ardentes, et in modum coronæ gloria et honore coronatum a Dōmino continue cingentes. Tunc etiam magister Leycestrensis, vir litteratus et industrius, hujusmodi distichon ad pedes ejus posuit, in quo multiplices virtutum ejus prærogativas breviter expressit, dicens :

Pontificum baculus, monachorum norma, scholarum Consulor, regum malleus, Hugo fuit.

Die postera, dum portaretur ad tumulum, mutilatur hinc scissione crebra sacrarum, quibus induebatur vestium. Sacrari enim vel sanctificari admodum se credebat, quisquis sacrilegium tale committere valuerisset, ut a sacro sacri aliquid rapuisset. Sepultus autem est, sicut ipse nobis præceperat, secus paritem, non procul ab altari Sancti Joannis Baptistæ, et, sicut visum est, propter accessum confluentis populi magis congruere, a boreali ipsius ædis regione, ad gloriam Dei, qui vivit et gloriatur super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

Explicit Vita sancti Hugonis episcopi Lincolniensis.

BEATI HUGONIS LINCOLNIENSIS EPISCOPI LITTERÆ CONSTITUTIONUM IN VISITATIONE

(Monasticon Anglic., I, 924, edit. 1682.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scrip-tum pervenerit, Hugo, Dei gratia Lincolniae episco-pus, salutem in Domino.

Cum ad congregationem ancillarum Christi de Coton, causa visitationis ex officii nostri debito fa-ciendæ accederemus, ad ea quæ didicimus ibidem corrigenda, remedium studuimus adhibere. Adver-tentes igitur multitudinem monialium ampliorem

D quam sustinere valeant domus illius facultates, ha-bitare, statuimus, cum consensu magistri, priorissæ, et conventus, quod congregatio monialium, de cætero, tricintarium numerum non excedat, sororum numerus sub denario concludatur, duodecim fratres conversi ad officia ruralia sint ibidem exercenda. Magister capellanus, cum duobus capellanis tantum, ad divina deputentur adimplenda. Nulli vero religio-

nis habitus in eadem domo tribuatur, donec minutus A et sorores, quam hospites vescantur, et potum habent eundem; excepto quod infirmorum necessitatibus, prout opportunum fuerit, delicatus provideatur. Quia vero per frequentiam sacerdotalium quies religiosorum turbari solet, prohibuimus, ne vir, vel mulier recipiat in habitu seculari moram facturus in domo memorata, nisi forsitan hospitalitatis gratia quis ibi pernoctaverit. Item ne quis vel qua, sive secularis, sive religiosa professionis aliunde veniens, cum sola moniali solus vel sola loquatur, sed honesto testimonio, tali, quod sinistra careat suspicione, et cum licentia, secundum regulam suam ab his quae praesunt, obtenta. Præterea, quia religiosis, et præsertim in sexu mulieri, discurrere, vel vagari modis omnibus est dishonestum, constituimus ne soror, vel monialis, apud grangiam moretur, causa nutrimentorum animalium, vel aliqua qualibet occasione. Moniales etiam causa visitandi proximos, aut parentes, nullatenus extra mittantur, ex earum sola voluntate vel levi qualibet occasione, nec tandem ullo modo, sine magistri et priorissæ licentia speciali, et maxima, ac cognita necessitate. Quia Simoniaca pravitas plures in errores et interitum adduxit, animarum saluti providere volentes, districte prohibuimus, ne vir vel mulier, pro pecunia vel re qualibet temporali recipiat unquam ibidem ex pacto. Sub anathematis interminatione præcipientes quod omnia prætermissa salubriter a nobis constituta firmiter ab omnibus utriusque sexus in eadem domo serventur in perpetuum.

BEATI HUGONIS DIPLOMATA.

I.

Charta donatorum concessiones recitans et confirmans.

(*Monastic. Ang.*, tom. III, p. 84, edit. 1673; tom. I, p. 84, edit. 1682.)

Universis Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Hugo, Dei gratia Lincolniensis episcopus salutem in Domino.

Quoniam ea quæ ad sustentationem pauperum Christi divino instinctu collata sunt beneficia, ne malignantium possint tentari perversitate, episcopalis auctoritatis suffragio tenemur communire. Ad universitatē vestrā notitiam volumus pervenire, nos rata huic et præsenti scripto confirmare Deo et Ecclesiæ S. Joannis Evangelistæ hospitalis de Brakeley, et fratribus ibidem Deo servientibus, beneficia omnia quæ eis a Christi fidelibus fuerint divina instinctu collata, et eorum usibus deputata, de quibus, ut ad omnium notitiam possint pervenire, proprii

C vocabulis censuimus annotare. Inspectis igitur chartis, quas habent prædicti fratres ex dono bonæ memoriae comitis de Legircestre Roberti senioris, et filii ejus comitis de Legrecestre, Roberti scilicet junioris.

Imprimis ratam habemus et confirmamus fundationem Ecclesiæ Sancti Joannis apostoli et evangelistæ hospitalis de Brakeley, et eamdem ecclesiam cum eodem hospitali, sicut in chartis prædictorum patronorum, quas vidimus, exprimuntur liberam et quietam ab omni subjectione esse statuimus. Salomonis vero prædicti hospitalis magistro, et successoribus ejus et fratribus in ipso hospitali commorantibus ad sacerdotii gradum provectis concedimus, ut ad honorem Dei, et pro salute fundatorum, et omnium fidelium divina in ipsa capella celebrent mysteria; ita tamen quod parochiali ecclesia aliquo casu vacante, liceat prædictis fratribus, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce divina officia celebrare; venerabili patre et domino beata

memoriae A. tertio, summo pontifice super his auctoritate patrante, sicut in privilegio ejusdem patris eis collato inspeximus.

Sepulturam quoque pauperum et hospitum qui in ipso hospitali decesserint, vel eorum qui in extrema voluntate in territorio hospitali se devoverint, sine vicinarum ecclesiarum injuria liberam esse san-cimus.

Libertates in quas R. bonæ memoriae abbas S. Mariæ de Prato de Legrecestre et ejusdem loci con-ventus eis contulerint, sicut in eorum scripto vidi-mus digestus felici perpetuitate gaudere, et nostra solidari confirmatione censemus; Viz. ut Salomon prædicti hospitalis oeconomicus et successores sui ha-beant ecclesiam inter septa curtis prædicti hospitalis liberam et quietam ab omni subjectione, in qua per-petuo divinum celebretur officium, et sepultura pau-perum et familie suæ, et servientium suorum et pe-regrinorum, et integrum facultatem regendi et ple-nariam dispositionem omnium, quæ ad prædictum hospitale pertinent.

Confessiones autem pauperum et infirmorum consolationem integre habeant, et in perpetuum præ-sident.

Ex donatione vero Roberti comitis de Legrecestre Roberti secundi junioris duas acras et dimidiam, de creis juxta curtem hospitalis et totam terram de creis subtus curtem illorum de grava Domini comitis sic-ut septis suis includitur. Ex dono ejusdem comitis duas virgatas terræ, unam scilicet quæ est de terra de assarta cum quietancia pannagii, quæ per-tinet ad Halsow et cum Messuagio quæ ad prædictam virgatam pertinet, quæ est in Brakele, ad caput fontis de Gotdewelle; et unam aliam virgatam quæ pertinet ad Brakele, cum messuagio suo, quæ est subtus juxta rivulum ejusdem fontis quam virgatam Swerman pater magistri Salomonis tenuit.

Ex donatione Gilberti de Monte **xxiii** acras terræ in dominico suo mensuratas per perticam in Sto-chinga in parte versus Brakele et pratum Ringesham, prout charta ipsius Gilberti exinde facta mani-festat. Ex dono Heliae de Hinton pratum quod dicitur Herlesham, et aliud pratum quod dicitur Ferham. Ex dono Aliciae de Romeli quatuor acras terræ in ea parte culturæ de Werveldiche, et ea parte quæ ex-tenditur versus Halsow.

Ex dono Thomæ Sorel et Simonis filii ejus qua-D tuor acras in Siresham; totam quoque terram quam habuit in Eswich, sicut chartæ donatorum mani-festant.

Libertates et liberas consuetudines prædi-tis fratribus concessas, sicut in chartis patronorum continentur expresse.... statuimus et præcipimus inviolabiliter observari. Ut igitur.... donationes et libertates memoratis fratribus, sicut chartæ donato-rum testantur præconcessæ, prout rationabiliter eis sunt factæ, perpetuae stabilitatis obtineant firma-mentum, nostræ confirmationis eisdem duximus.... arc.... sidiun et ad notitiam posterorum super his præsenti scripto et sigilli nostri appositione episco-

A pale auctoritate adhibere testimonium. His testibus, R. abbate de Noste, magistro Stephano Lincolnensis Ecclesiæ cancellario, magistro Womero, ma-gistro Geraldo de Rowell, magistro Richardo de Claleveel, et multis aliis.

II.

Charta domini Hugonis episcopi et capituli Lincol-niensis de duabus partibus ecclesiæ de Corbi.

(*Monasticon Anglic. tom. I, p. 881, ed. 1673.*)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scri-ptum pervenerit, Hugo Dei gratia Lincolnensis epi-scopus, salutem in Domino.

B Noverit universitas vestra, nos de assensu et vo-luntate dilectorum in Christo filiorum, Willielmi decani et capituli nostri Lincolniæ, divinæ pietatis intitu, dedisse et concessisse dilectis filiabus in Christo, monialibus Sancti Michaelis extra burgum Stauneforde, duas partes ecclesiae de Corby, quæ de dono Mathildæ de Diva, et de dono Ascelinæ de Waterville et hæredum suorum; de dono etiam Hamonis Peche, ad ipsarum monialium advocationem pertinent: habendas eisdem, et in propriis usibus in perpetuum possidendas: salva liugonis de Osber-neby portione sua ibidem, quoad vixerit; et salva vicaria perpetua, cum manso competenti, quam Hi-larius capellanus obtinet de dicti portionibus, sibi et successoribus suis dictarum portionum vicariis assignata. Prædictæ autem moniales omnia onera episcopalia et archidiaconalia sëpe dictas duas par-tes contingentia, sustinebunt, salvis etiam in omni-bus episcopalibus consuetudinibus, Lincolnensis Ecclesiæ dignitate: quod ut perpetuam obtingant firmitatem, præsentem chartam sigillo nostro, una cum sigillo prædicti capituli nostri duximus munien-dam.

C His testibus, Willielmo decano, Joanne præcen-tore, etc. Data, etc., in capitulo Lincolniensi, **xii** Kal. Maii, pontificatus nostri **xvii.**

III.

Charta Hugonis Lincolniensis episcopi donatorum conces-siones monasterio S. Oswaldi de Bardeney recitans et confirmans.

(*Monasticon Anglic. tom. I, p. 850, ed. 1673.*)

HUGO, Dei gratia Lincolnensis episcopus, univer-sis sanctæ matris Ecclesiæ filii salutem.

Religiosorum virorum justis petitionibus episco-palis auctoritas sollicite debet suffragari, ne bene-ficia eis canonice collata malignantium inquieta-tionibus aliquatenus perturbentur, aut importunis vexationibus alienentur. Proinde dilectis filiis nostris abbati et monachis de Bardeney, in monasterio S. Oswaldi divina gratia congregatis, omnes res et possessiones eorum in terris, in hominibus, in ec-clesiis, in decimis et in cæteris rebus, quæ in præ-sentiarum juste et canonice possident, et authentica scripta habent, episcopali auctoritate confirmamus et præsentis scripti munimine roboramus. Quæcun-que ergo Gilbertus de Gaunt primus, et Aliz de

Munfort sponsa ejus reparatores præfati monasterii ; A dedit monachis in excambio. In Horkeston decimam Walterus de Gaunt et comes Gilbertus filius ejus, nec non et homines feudorum, pro salute animarum suarum, titulo donationis, in eleemosyna, prædicto monasterio contulerunt, sicut chartæ eorum testantur, libera et soluta ab omni terreno servitio et præstatione in perpetuum fore decrevimus ; similiiter vero quæcumque comes Simon, qui comitissam Aliz, filiam comitis Gilberti, uxorem duxerat, cum hæreditate prænominatorum virorum dedit, et chartis suis confirmavit.

Hæc sunt omnia possessionum collatarum : Bardey, et Osgotebi cum pertinentiis suis. In Stepings habent præscripti monachi quatuor carucatas terræ, et duas bovatas, et ecclesiam de Frisebi. In Schendelbi ecclesiam S. Petri, cum terris et decimis suis ; et ad austrum ejusdem villæ, capellam Sancti. Jacobi cum virgulto proximo, et duo molendina ejusdem ; et terram Tholi, et servitium ejus, et terram Gunnes cum servitio ejus. In Partenay ecclesiam S. Nicolai cum pertinentiis suis, et capellam S. Mariæ in eadem villa, et decimam molendini ejusdem villæ. In Braistoft dominii Simonis filii Willielmi, totam dicimam. In Croft, ex dono Philippi de Kima, XX sextaria salis ex redditibus, ejusdem villæ. Ex dono Gatteri de Braistoft, X acras prati, in territorio de Frisebi. Ex dono Herberti filii Alardi, XII acras prati ultra Scalslet. Ex dono Radulphi filii Gilberti, pro anima Hugonis fratris sui, terram quam tenuit in Frisebi, et quam habuit in Ingadelmeles et Derfletes Croft, ecclesiam de Stepinge.

In Wainflet unam bovatam cum salmis appendentibus. In Haltano, ex dono Willielmi de Rumara quinque bovatas terre et dimidiæ ; et molendinum, et nonam partem alterius molendini. In Hagiordingham, ex dono Walteri de Gaunt, sex bovatas terræ, et ecclesiam ejusdem villæ, et ex dono Gilberti de Gaunt feudum militis, quod habuit in eadem villa. In Lucebi duas bovatas terræ et ecclesiam ejusdem villæ, cum pertinentiis suis ; et mansionem unam, et molendinum unum in territorio ejusdem villæ ; et unam bovatam in Wincebi, et Tonnecroft. Juxta Lyme. Ex dono Ranulphi comitis. Cestrie molendinum de Bradewad, et unam marciam argenti de redditu molendini de Bracebrigge. Molendinum de Stratton. Edlington, cum universis pertinentiis suis. Ex dono comitis Gilberti tertiam partem Baumburgi, et molendinum ejusdem villæ. Ecclesiam de Sotteberi, cum terris et decimis suis. Ecclesiam S. Hilarii de Spridelingtona, cum decimis suis. In Burtona tres carucatas terræ. In Schamtona cum terris et decimis suis. In Edelingtona ecclesiam, cum omnibus pertinentiis suis.

Ex dono Roberti Marmirem Buteyake, cum omnibus pertinentiis suis. In Bartona ecclesiam sancti Petri, cum capella omnium sanctorum, cum terris et decimis suis, et omnibus pertinentiis ; et decimam molendinorum ejusdem villæ. Ex dono Gilberti comitis unam bovatam terræ pro anima Seer de Arcels : et ad austrum ejusdem villæ terram quam

A dedit monachis in excambio. In Horkeston decimam dominii. In Torpe totam decimam dominii. In Folkingham ecclesiam cum terris et decimis suis.

Ex dono Erberti de Gaunt ecclesiam de Irnham, cum terris et decimis suis. In Aswardebi duas partes decimæ domini. In Wilegbi duas partes domini. In Staunton totam decimam dominii. In Surray totam terram quæ fuit Iponis filii Schardman, cum essarto suo ; et essartum Willielmi filii Haconis in territorio ejusdem villæ, et essartum Willelmi Bigot, cum terra Gippoldi in eadem villa. In Suttona dimidiæ carucata terræ cum pasturis et pratis adjacentibus, et prato in territorio de Hotost. In Scrubbi, duas bovatas et dimidiæ. In Wdetorpe unam bovatam terræ ; et Thuait cum terra appendente, et molendinum de Wilierne. Hertelholme cum terris et redditibus, Ecclesiam de Bulthalm cum appendiciis suis. In Bracebrige, ex domo Willielmi filii Walteri Winterhard, unam bovatam terræ. In Edelesberg ecclesiam cum pertinentiis suis. In Hale ecclesiam cum pertinentiis suis. In Hekington ecclesiam cum pertinentiis suis.

Prænominata itaque omnia quæ prædecessores nostri eis rationabiliter confirmaverunt, cum libertatibus et consuetudinibus et immunitatibus suis, sicut munimenta eorum testantur, sub protectione nostra suscipimus, tuitionem ecclesiasticam impudentes ; salvis in omnibus episcopalibus consuetudinibus, et Lincolnensis Ecclesiæ dignitatibus. His testibus, Homone decano Lincolnie, Willilmo subdecano, magistro Stephano, etc.

IV.

Charta Confirmationis donationum per Hugonem Lincolniensem episcopum pro ecclesia Sancti Andreæ Northamptonæ.

(*Monastic. Angl.*, t. l, p. 681, edit. 1673 et 1682.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Hugo Dei gratia Lincolnensis episcopus salutem in Domino.

Nostrum est justis petitionibus acquiescere et quidquid possumus auxiliis filiis sanctæ Ecclesiæ impetriri ; unde et fratribus nostris monachis Ecclesiæ Sancti Andreæ de Northampton speciali auctoritate qua fungimur confirmamus, scilicet ecclesiam Omnium Sanctorum de Northamptona, cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sancti Egidii cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sancti Michaelis cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sancti Sepulchri cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sanctæ Mariæ cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sancti Gregorii cum omnibus pertinentiis suis, et ecclesiam Sancti Petri cum omnibus pertinentiis suis, scilicet cum ecclesia de Thorp et capella de Upton cum omnibus aliis pertinentiis suis ; et ecclesiam sancti Edmundi cum omnibus pertinentiis suis ; et ecclesiam Sancti Bartholomei cum omnibus pertinentiis suis, et capellam Sancti Thomæ cum omnibus pertinentiis suis : et

ecclesiam de Ryall cum omnibus pertinentiis suis; A stro Samsone de Bereheby, magistro Roberto de Mellum, magistro Roberto Grosteste.

V.

Confirmatio Hugonis episcopi Lincolnensis de Ecclesia de Waldene.

(*Monast. Angl.*, tom. I, p. 819, edit. 1673.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Hugo Dei gratia Lincolnensis episcopus, salutem in Domino.

Noverit universitas vestra nos pietatis intuitu concessisse et præsenti charta confirmasse canonicis ordinis de Semplingham apud Malton, domino servientibus, ecclesiam de Waldene, cum pertinentiis suis in perpetuum, sicut eis rationabiliter collata est ex dono Walteri de Nevile et Alani Ayruum, ejusdem ecclesiæ patronum, salvis episcopilibus consuetudinibus, et Lincolnensis Ecclesiæ dignitate. His testibus, etc.

VI.

Confirmatio sancti Hugonis Lincolnensis episcopi ecclesiarum de Thorneberg et Dodeford monachis Luffeldensis monasterii.

(*Monasticon Angl.*, tom. I, p. 522, edit. 1682.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Hugo Dei gratia Lincolnensis episcopus æternam in Domino, salutem.

Ut ea quæ religiosis locis Dei intuitu a fidelibus coliata sunt, absque perturbatione possideantur, priorum sollicite procuravit prudentia, ipsa eis scriptis authenticis confirmando. Quorum nos vestigia sestantes, dilectis filiis nostris in Christo monachis de Luffeld beneficia quæ eis fidelium contulit donatio sicut ipsis et domui eorum rationabiliter collata sunt, confirmare et in præsenti scripto annotare dignum duximus. Ex domo Radulphi de Caignes, ecclesiam Sanctæ Marie de Dodeford. Ex dono Hamonis filii Memphilini ecclesiam de Thorneberg. Ex dono Richardi filii Nigelli, medietatem ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Beckhampton. Hæc omnia beneficia cum omnibus ad ea pertinentibus, sicut in chartis donatorum, atque archidiaconorum a quibus in ipsis jam dicti monachi sunt instituti, continentur, eis concedimus in perpetuum possidenda, præsentisque scripto atque sigilli nostri patrocinio confirmamus; salvis episcopilibus consuetudinibus et Lincolnensis Ecclesiæ dignitate, his testibus Roberto abbate. Rogero de Rolveston, magistro Ricardo de Swalewæl, Galfrido de Leichelave, Roberto de Capella, Johanne decano de Lieston, Eustachio de Wiltona, et aliis multis.

VII.

Charta Hugonis Lincolnensis episcopi de confirmatione donationis Rodulfi de Abi ad abbatiam construendam apud Grenefeild.

(*Monastic. Ang.*, tom. I, p. 881, edit. 1682.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Hugo Dei gratia Lincolnensis episcopus, salutem in Domino.

Ne donationes locis religiosis a fidelibus factæ

aliqua malignantium machinatione possint in irritum revocari, solers antiquorum cavit prudentia eas episcopali auctoritate confirmari; inde est quod nos eorum sequentes vestigia, et domui de Genefeld atque monialibus in ea Deo servientibus quantum in nobis est providere videntes, ea que ipsis pie collata sunt auctoritate qua fungimur duximus ipsis confirmare, et ea propriis vocabulis annotata scripto authenticō imprimere, videlicet, ex dono Eudonis de Grenesbi et Radulfi filii ejus fundatorum præfati loci, ecclesiam de Abi cum omnibus pertinentiis suis, et culturam de Boland et de Wargarthweit, et de Catecroft, cum cultura juxta boscum de Swinewit, et pratum quod pertinet de Catecroft. Sexdecim acres prati in campis de Abi, et boscum de Aitterlund et Tiedolf Barnewde, et decimam molendinorum de Abi, et totum boscum de Croxhage quod Normannus habuit. Ex dono Roscelini de Riggessbi et Jodlani filii ejus quicquid ipsi habuerunt in Wlurikehage. Ex dono Gilberti de Riggessbi et Herberti filii ejus quicquid ipsi habuerunt in Wlurikehage et Prestehage, et sartum justa Prestehage, et quatuor acres terræ in Hegerethage cum omni pastura de Riggessbi. Ex dono Ainfredi de Hage quinquaginta quinque acres de terra culta, et quinque acres prati in communi pastura de Hage. Ex dono Alani de Munbi et Eudonis filii ejus quicquid ipsi habuerunt in Wlurikehage, et ecclesiam de Combrewrth quantum ad ipsos pertinebat, scilicet tres partes ejusdem ecclesiæ. Et Snoutecroft cum communi pastura de Sutton et unum tostum quod fuit Gunebien et pasturam ad trecentas oves in pastura ultra Habedic de Munbi. Ex dono Willielmi filii Olveri triginta tres acres in campis de Abi et

A Toresbi. Ex dono Iwonis de Strubi et Henrici filii ejus quadraginta duas acres terræ in Crareker et Croxhage. Ex dono Willielmi de Wdetorp et Alani filii ejus Motteker, et unam bovatam terræ in Farnford cum tosto uno. Ex dono Willielmi de Welle et Roberti filii ejus sex acres terræ in territorio de Wiern in loco qui vocatur Harlham. Ex dono Herberti de Alebi, et Walteri et Willielmi filiorum ejus quicquid ipsi habuerunt in Wlurikehage, et Prestehage, et quicquid ipsi habuerunt inter Bolandewange et Derwennehille, et inter abbatiam et fossatum de Crakethweith per metas dispositas a Crakethweith usque Trentesic, cum communi pastura de Abi. Ex dono Gunteri de Alebi quicquid ipse habuit in Wlurikehage, et quicquid habuit inter culturam de Prestehage, et terram Gilberti de Campania. Ex dono Picoti de Houton et Richardi filii ejus unam salinam in marisco de Newton; et quinque acres prati in Twafates et in Westinges. Ex dono Thomæ Burgesfurn duas acres terræ in territorio de Hage, et totam terram suam in Northon quæ jacet inter viam et culturam suam. Ex dono Gilberti Testard tres perticatas terræ in territorio de Abi. Ex dono Willielmi Burgesfurn unam acram terræ in territorio de Swabi, in cultura que vocatur Brerthebuskewange. Hæc omnia sicut eis juste collata sunt et rationabili ter, præsenti scripto et sigilli mei patrocinio confirmo. Salvis episcopalibus consuetudinibus et Lincolnensis Ecclesiæ dignitate, his testibus, Haimone decano Lincolnensis Ecclesiæ, magistro Rogero de Roverton archidiacono de Leicestria, Magistro Ricardo de Swalewecliva, Galfrido de Lechedale, Roberto de Capella, Eustachio de Wilton et aliis multis.

C

STATUTA ANTIQUA ORDINIS CARTHUSIANI.

(Dom. MABILLON., *Annal. Bened.* VI, App. p. 685.)

MONITUM.

Vixerant primum sub episcoporum jurisdictione Majoris Carthusiæ monachi, in suis cellis visitati ab eis, et prout libebat emendati. Sed cum in illis magis quid mirarentur, quam quod corrigerent, deprehendissent, sponte se sua jurisdictione in sanctissimos eremitas exuerunt, eamque in manus capituli generalis et prioris Carthusiæ deposuerunt, plena eis quoad regiminis disciplinam libertate concessa. Hanc dudum libertatem optabant alii ejusdem instituti priores, scribentes Anthelmo Majoris Carthusiæ priori, ac instanter petentes ab eo in generali capitulo, ad quod præfixo tempore convenirent, emendari. Pium illorum propositum laudavit Anthelmus, consultoque Hugone II, Gratianopolitano episcopo, qui fuerat monachus Carthusianus, rescripsit ut jure hoc in negotio precederent, et episcoporum in singulis domorum suarum dioecesibus, fratrumque omnium in conventibus suis consensum expeterent. Quo facile obtento, Portarum prior Bernardus, Soffordus Excubiarum, Lazarus Durbonis, Stephanus Majorevi, Joannes Alveriæ convernerunt ad Majorem Carthusiam, et cum Anthelmo, miræ sanctitatis viro, primum capitulum generale celebraverunt, cujus acta et statuta et quorundam aliorum capitulorum exhibemus.

I

ACTA PRIMI CAPITULI ORDINIS CARTHUSIENSIS.

(Ex ms. cod. Montis Dei.)

Omnibus sanctæ et catholice Ecclesiæ fidelibus A præsentibus et futuris notum sit quod Carthusiensis propositi priores, Portarum videlicet Bernardus, et Soffordus Excnibiarum prior, Durbonis quoque prior Stephanus, atque Alveriæ prior Joannes, diu pro tenore stabili et firmitate præfati propositi a prioribus et fratribus Carthusiæ petierunt, quatenus in eadem domo Carthusiæ commune capitulum eis liceret habere, obtentu correctionis et emendationis totius propositi. Hac igitur precum instantia, et quasi importunitate assidua, prior Carthusiæ Anthelmus cum fratribus suis consilio domini Hugonis II, venerabilis Gratianopolitanæ ecclesiæ episcopi, tandem consenserunt, hac tamen conditione, ut singuli priorum acceptis ab archiepiscopis et episcopis suis, et a communi capitulo fratrum suorum litteris, in quibus generali capitulo omnium quæ corrigenda et emendanda essent in ipso proposito potestas daretur per omnes domos, annotando diem quo convenirent. Accepto igitur cum gratiarum actione tam desiderabili consensu, et litteris impletatis, die qui prænotatus fuerat, convenerunt: et quoniam ab archiepiscopis et episcopis et ab ipsis capitulis consimiles datae sunt litteræ, placuit unas episcoporum et unas capitulorum inscribere litteras in hunc modum:

« Falco Lugdunensis Ecclesiæ minister dilecto fratri Anthelmo Carthusiæ priori, cunctisque prioribus sub Carthusiensi ordine Deo militantibus, et qui cum eo sunt fratribus paupertatis præmium a domino obtinere. Domum Portarum et domum Majorevi vestræ religionis æmulas pro voto et petitione sua ad tenorem et confirmationem ordinis vestri, sicut communis consilio capitulo decretum fuerit, episcopali auctoritate concedimus et tradimus in perpetuum corrigendas. »

« Patribus et dominis reverendissimis et Dei gratia Carthusiæ priori et qui sub ejus regimine Christo militant fratribus, Portarum fratres universi pacem et salutem æternam a Domino. Quod tandem assensum præbuistis, ut ad domum vestram, quæ nostri propositi mater est, nostræ et caelerarum domorum priores opportuno sicut statutum fuerit, tempore convenienti, ut de his quæ unitatem ac stabilitatem sive firmitatem ordinis nostri valeant diligentissime tractare, non solum concedimus et laudamus, sed etiam cum gratiarum actione suscepimus. In omnibus igitur quæ ad tenorem ordinis nostri et confirmationem pertinent, sicut universalis capitulo communis consilio decretum fuerit, concedimus et tradimus vobis et successoribus vestris domum nostram in perpetuum conservandam atque corrigendam. »

Hujus itaque universalis capitulo decreta per singulas capitulorum distinctiones placuit adnotari.

B Primum itaque capitulorum hanc habet continentiam, ut divinum Ecclesiæ officium prorsus per omnes domos uno ritu celebretur, et omnes consuetudines Carthusienses domus, quæ ad ipsam religionem pertinent, unimode habeantur.

Secundum autem capitulum de prioribus decretum est, ut si quis priorum, quod absit! contra religionem et propositum egerit, semel, bis et ter a fratribus privatis et in capitulo suo admonitus, si incorrektus permanserit, prior Carthusiæ ex communi concilio generalis capitulo, aut eum, si fieri potest, corrigeret, aut pro incorrigibili alium substituere habeat potestatem. Hoc idem de priore Carthusiæ et emendatione ipsius domus statutum est. Ipse vero supradictus incorrigibilis depositus, postea vel in eadem domo, si tamen cum pace domus ipsius fieri possit, permaneat, vel ad aliam ipsius propositi domum, in qua jussus fuerit, transire non differat. Prior autem qui substituendus in illa domo fuerit, secundum præscriptas institutiones de fratribus ejusdem domus, si tamen rationabiliter fieri possit, assumetur. Sin autem, juxta considerationem communis capitulo de aliqua aliarum domorum, excepta Carthusiensi domo, prior desolatis fratribus detur. Id quoque de electione prioris post obitum sui antecessoris fieri decretum est.

C Tertium quoque capitulum continet, ut si prior vel fratres cuiuslibet domus hujus propositi, propria voluntate sua domum ipsam ad alterius propositi religionem, quod absit! transferre voluerint, eis sicut jure perpetuo huic proposito confederatis nullatenus liceat.

Quartum proinde capitulum est statutum, ut nulla domus nova hujus propositi, sine assensu communis capitulo extratur, et institutiones dari a nullo priorum præsumatur.

In quinto autem capitulo continetur, quod si domui Carthusiæ, quæ aliarum mater est et nutrix, hæc necessitas ingruerit, ut de alia aliqua quam de sua domo sibi priorem asciscat, quamlibet personam, exceptis domorum prioribus, de domo qualibet hujus propositi sibi assumat.

Sextum deinde capitulum hujusce continentiam habet, ut si alicui domorum jam sæpe dicti propositi causa intercesserit de qua ad præsens tractare necessarium sit, prior Carthusiæ statim ad præfatam causam tractandam, tot ad se convocet priores, si per se facere non poterit, quot ad eam definiendam sibi sufficienes esse videantur. Horum autem definitio haud secus quam universalis capitulo rata habetur.

Septimum demum capitulum de his habetur, ut neque priori Carthusiæ, neque ceteris quibuslibet

prioribus his omnibus quæ vel ad divinum officium, vel ad cæteras quaslibet hujus religionis institutio-nes pertinent, sine communi consilio generalis capi-tuli demere aliquid, vel addere licitum sit. Commune autem, sive universale capitulum vocamus eos qui convocati convenerunt. Ut igitur hæc omnia insti-tuta, quæ ad sanctæ hujus religionis firmitatem, atque indeficientem stabilitatem pertinent, a sanctis viris utiliter inventa et saluberrime considerata, perpe-tuum habeant perseverantiam, cuncti priores humi-litatis vestigia sectantes, sese huic sanctæ disciplinæ et perseveranti correctioni cum omni devotione sub-

A diderunt, et hujus sanctæ obedientiæ jugum suave, et onus leve infatigabiliter atque indeficienter se ferre professi sunt his verbis : *Ego frater Stephanus prior Majorevi promitto obedientiam communi capi-tulo.*

Aderat autem præsens, quod prætermittendum non arbitramur, venerabilis jam prædictus episco-pus, ejusdem Carthusiensis domus pater et mona-chus, cuius manum, in qua omnes has præscriptio-nes tenebat, flexis genibus osculantes, hanc professio-nem fecerunt.

II

ITEM CAPITULA ALTERIUS CONVENTUS.

(Ex eodem ms.)

4. Capitulum primum continet, quod passiones Domini, sicut et cætera evangelia, cantentur. **B** *quia peccavi tibi*, eademque repetatur post *Gloria*.

2. Secundum capitulum habet quod, quando Nativitas Domini quarta feria evenerit, sequenti Dominica responsorium sicut in die Nativitatis Domini cantetur. In missa, *Puer natus est nobis*. Oratio, *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut nos Unigeniti*. Epistola, *Apparuit benignitas*. Evangelium, *In principio*, etc., sicut in Dominicali Nativitatis.

3. Tertium capitulum est, quod in ea Dominicâ, in qua est evangelium *Erat Joseph*, cantetur anti-phona *Erat Joseph* in Sabbato ad Vespertas, eademque repetatur ad *Benedictus*. Idemque contigit in Dominicâ post Ascensionem, ut videlicet antiphona de evangelio, et ad Vespertas in Sabbato, et ad *Benedictus*, cantetur.

4. Quartum capitulum est, quod sexta Dominicâ post Epiphaniam, quæ præcedit Septuagesimam, cantetur evangelium, *Confitebor tibi, Domine pater cœli et terræ*, et Antiphona ex eodem evangelio, *Tollite jugum meum super vos ad Benedictus, Jugum enim meum ad Magnificat*.

5. Quintum capitulum est, quod repetitio respon-sori, *Ego dixi, Domine, sit, Sana animam meam*,

6. Sextum capitulum est, ut illa quæ emendata sunt in psalterio, emendentur in responsorio, verbi gratia : *Si mei non fuerint dominati, Ipse liberavit me*, et *Exaltabo mane misericordiam, et in genera-tione et generationem*.

7. Septimum capitulum est, ut post *Venite*, can-tetur *Æterne rerum Conditor*. Ad Laudes, *Splendor paternæ gloriae*. Ad Vespertas, *Deus Creator*, etc. Ad Completorium, *Christe, qui lux es*.

8. Octavum capitulum est, ut ab octavis Pente-costes, usque ad Adventum Domini omnibus feriali-bus diebus, exceptis festis, Dominicales orationes dicantur ad Vespertas et ad Laudes.

9. Nonum capitulum est, ut in responsorio unius martyris in tertio nocturno dicatur versiculus, *Lætabitur justus in Domino*.

10. Decimum capitulum est, ut in festo sancti Andreæ, si in Adventu contingat, semel tantum comedatur, sed nihilominus ad collationem ve-niantur.

11. Statutum est etiam ut pro charis in conventu aliiquid facere, in ordinatione prioris et sui capituli arbitrio consistat.

III

ALIA STATUTA.

(Ex eodem ms.)

1. Statutum in Carthusensi capitulo, ut in clauistro post nonam secundum arbitrium prioris pro sermone solito lectio habeatur.

2. Deinde decretum est, ut quomodo de equitatione fratrum cæterarum domorum statutum fuerat, sic et in Carthusensi servetur, ita duntaxat ut, cum ad capitulum venerint, vel per capitulum aliqui pro aliquo negotio missi fuerint, liceat eisdem domibus, unde fratres mittentur, prout necessitas postulaverit, solito more fratrem equitando foras mittere.

3. Item communi assensu decrevimus, quatenus pro domino P. Cluniacensi abbate, quando eum obire

D contigerit, in cunctis nostri ordinis domibus, excepto anniversario, et quod in martyrologio non scribatur, idem ac per officium fiat quod pro priore vel pro-fesso fieri consuevit. Præ cæteris vero totius ordinis Cluniacensis defunctis, præter privatas orationes, semel in anno generale officium, tam de missa quam de agenda in conventu, celebrabitur. A singulis quoque sacerdotibus unum psalterium, a laicis 300 Dominicæ orationes persolventur. Hoc vero obse-quium singulis annis ab ipso capitulo usque ad Nati-vitatem Domini expleri injunximus. Pro domino vero Ainrico Wintoniensi episcopo, necnon pro præfati

abbatis successoribus, post obitum ipsorum, generale A capituli deferatur, ejusque judicio terminetur. officium in conventu similiter celebrabitur.

4. Rursum sancitum est, ut si domus, aut quaelibet persona nostri ordinis a Romana curia per se, vel per alium litteras contra instituta communis capituli postulaverit, a societate universi ordinis separetur, nisi per idem commune capitulum reconcilietur.

5. Præterea stabilitum est, ut, quia certus est numerus habitatorum locorum nostrorum, certus etiam in animalibus et mercenariis haberetur et modus. Propter modestam igitur unitatem ubique servandam, statutum est, ut nulla ordinis nostri domus ultra 25 mercenarios nec ultra 1200 tam oves quam capras, exceptis hircis, nec ultra 12 canes, nec ultra 32 boves, ac 20 vitulos, nec ultra 6 sagmarios ulterius habeat.

6. De submoveendis quoque ac substituendis prioribus, hoc etiam judicavimus esse servandum, ut nulli ordinis nostri congregationi viventem priorem liceat ab officio suo amovere, nisi ex consensu communis capituli, neque ipsi capitulo liceat ejusdem aggregationis, fratribus inconsultis ac nolentibus, absque culpa condigna, priorem dare vel auferre. Si vero a fratribus cuiuslibet domus erga priorem suum pro suis excessibus, quæstio suborta fuerit, idemque prior ab eisdem sæpius admonitus, seipsum emendare noluerit, causa ipsa ad consilium communis

B

decreta sunt, ut si quis præscriptum animalium numerum excesserit, ex decreto capituli, quod superfuerit, pauperibus erogetur.

10. Præterea institutum est, ut monachorum vestimenta a semipede terram non tangant, laicorum quoque fratrum vestes ultra ora calciamentorum non descendant.

11. Etiam hoc statuimus, ut de Cisterciensium, sive præmonstrati congregationibus propter ipsorum reverentiam et pacem, nulla ulterius persona in nostrum ordinem suscipiat. Quod institutum si quis nostrorum transgressus fuerit, etiam professum expellere cogatur, et a toto ordine separare.

IV

ANTIQUA STATUTA ORDINIS CARTHUSIENSIS DE SACRIS RITIBUS.

(Ex ms. Colbert. 3808.)

1. In omni missa de vivis quæ volvitur celebranda per singulos dicitur: *Omnipotens sempiterne Deus qui vivorum.*

2. Declaramus quod missa benefactorum nunquam debet reddi in festis XII lectionum, etiam tricenario currente, si tamen alia vacaverit in qua possit reddi.

3. Quacunque die contingent octavæ Apparitionis. si aliter dici non possit responsorium *Ne in ira*, ipsæ octavæ fient in Sabbato.

4. Declaramus quod missa Dominicalis non impe diatur propter missam anniversarii; sed tunc dicatur missa anniversarii privatum, et missa Dominicalis in conventu, nisi alia dies vacet in ipsa hebdomada, in qua dici possit missa dominicalis.

5. Cum dominus noster summus pontifex ordinaverit, et districte præceperit in virtute sanctæ obedientiae solemniter celebrari ab omnibus festum Corporis Christi, nos ob Dei et sancti præcepti reverentiam ordinamus, et eodem modo quo in decretali præcipitur, præcipimus, ut festum fiat in nostro ordine, et tam in officiis, quam in missis aliis cum candelis solemniter celebretur, scilicet feria v post octavam Pentecostes. Et fiant octavæ de prædicto

D

festo, eo ritu et ea solemnitate, quibus octavæ Assumptionis B. Mariæ celebrantur.

6. Præcipimus et monemus omnes priores et conventus nostri ordinis, ut quolibet anno non omittant facere tricenarium olim concessum domino Amblardo episcopo Mauriennensi.

7. Declaramus quod quando vigilia Natalis Domini accidit in die Dominico, responsoria mutuata, scilicet *Ecce dies veniunt*, et *Ave, Maria*, debent dici.

8. Declaratur quod in die Exaltationis sanctæ Crucis possit fieri dormitio secundum antiqua statuta.

9. Ordinamus quod de cætero pax sumatur in ecclesia in tabula, in qua sit depicta imago Christi crucifixi.

10. Omni tempore in elevatione corporis Christi in missis conventualibus cereus accendatur, excepto tempore interdicti et cessationis a divinis.

11. Declaramus quod secundum privilegia nostra et statuta, et secundum decretalem positam in titulo de privilegiis in secundo libro in fine dictæ decretalis, possumus ministrare ecclesiastica sacramenta servitoribus nostris domesticis.

12. Declaramus quod priores et vicarii monialium, si contingeret eos mori in domibus quibus presunt

non amittant associationes domorum propriarum, A non amittant associationes domorum propriarum, in quibus sunt priores vel vicarii fecerint professionem.

13. Quando festum Annuntiationis celebratur infra octavas Paschæ, in primis vesperis dicantur illi psalmi, qui dicuntur infra dictas octavas, scilicet *Dixit Dominus.*

14. Declaramus quod secunda missa Nativitatis Domini celebretur; et si non apparuerit aurora, redeant monachi ad cellas antequam missa celebretur.

15. Inhibemus quod cum cucullis de tela factis amplius non serviatur in conventu, nec etiam in privato.

16. Piores vel monachi nostri ordinis, vel conversi de cætero non eant ad sepulturas, nisi forte principum et magnorum prælatorum, vel patris et matris eorum de ordine, si sepelirentur infra terminos domorum suarum.

17. Statutum factum de præsentia episcoporum, quod piores dimittant sedes suas in ecclesia ipsis episcopis præsentibus, intelligitur quando sunt præsentes in ecclesia.

18. Ordinamus ut jejunia quarti temporis in Septembri in qualibet domo nostri ordinis secundum consuetudinem suæ diœcesis celebrentur.

19. Ordinamus quod si contingat evenire festum trium lectionum habens officium missæ proprium, feria iv capituli generalis dicatur missa festi, missa vero *Salus populi* privatim ab aliquo persolvatur.

20. Secundum consuetudinem domus Carthusiæ antiphonæ resumantur, scilicet in voce in qua psalmodia est finita.

21. Criminosi reconciliati ordini spirituale beneficium habeant, juxta gradum ad quem fuerunt restituti.

22. Ordinamus quod quando plura tricenaria erunt inchoanda, incepto primo tricenario a priore vel ab antiquiori, cætera incipiatur ab eis, quibus missa tricenarii jam incepti contigerit celebranda.

23. Præcipitur ut districtius et efficacius potest fieri, omnibus personis ordinis ut nullo modo, quo vis colore, per se vel alium, directe vel indirecte factis, verbis, vel litteris aliquam personam, cuiuscunque conditionis existat, inducat ad petendum ab ordine aliquod beneficium spirituale præter recommendationem generalem, quæ precibus ordinis fieri consuevit, nec leviter concedant anniversarium in dominibus suis, nec ullo modo pro temporalibus ad spiritualia se obligent, nisi prout liceat fieri poterit, juxta consilium peritorum.

24. Ordinamus quod de cætero, propter præceptum Ecclesiæ, quod per omnes domos ordinis in festis duodecim apostolorum semel in anno, evangelistarum et quatuor doctorum olim non fecimus festum capituli; fiat festum capituli quantum ad monachos, et conversi in prædictis festis in operibus occupati, non cessent ab eis, nec propter capitulum ad domum superiorem ascendant. Nomina apostolorum sunt

Petrus, Paulus, Andreas, Jacobus, et Joannes, Zebenni, Philippus, Thomas, Bartholomæus, Matthæus, Jacobus Alphæi, Simon, Judas et Mathias.

25. Ut uniformitas, sicut in statutis continetur, in divino servitio servetur in ordine, procurent omnes priores et vicarii habere legendam quæ legitur in Carthusia in octavis et per octavas eucharistiae, cuius legendæ copia in Carthusia poterit reperiri.

26. Priori et conventui Liminati, et aliis quibus placuerit conceditur, ut festum Conceptionis B. virginis Mariæ possint solemniter celebrare, et fiat officium sicut in Nativitate, in nomen *Conceptionis* nomine *Nativitatis* commutato.

27. Conceditur domui Carthusiæ, ut possit facere festum capituli de domno Ugone Lincolnensi episcopo, qui fuit monachus Carthusiæ.

28. Tempore paschali dicatur evangelium *Ego sum vallis vera* in festo B. Ambrosii et B. Ugonis, si in dicto tempore dicta festa contigerit celebrari.

29. Monemus ut in omnibus domibus conversorum a domibus superioribus separatis, quibus est capella; cessante justo impedimento, celebretur missa a priore vel procuratore, bis vel ter ad minus.... Si vero prior in præmissis defecerit explendis, clamet culpam suam in capitulo proximo.

30. Tricenarium, quod concessum est domino Anblardo annis singulis persolvendum, circa festum S. Marci evangelistæ debite persolvatur, sicut fit Carthusiæ, videlicet ut pro ipso et suis parentibus dicatur prima oratio *Inclina.... famulorum et famularum*; deinde consuetæ.

31. Licet statutum sit quod super annum dicantur sub certo numero centum breves, et non debent omitti, nec de cætero omittatur antiqua consuetudo in statutis contenta de mittendo et nuntiando per domos ordinis breves obeuntium personarum, ut pro eis dicatur oratio specialis, et consequenter pro aliis dicatur generalis, videlicet pro uno singularis, et pro pluribus singularis, sicut habetur in statutis.

32. Ordinationem olim factam admonendo quatenus omni die dicatur missa B. Mariæ post missam conventualem, alio impedimento cessante, sicut fit Carthusiæ, approbamus, et ut præmissum est, fiat. Item ordinamus et volumus quod dicatur.

33. Declaramus quod in dominibus monialium et monachorum, quibus non sunt tot sacerdotes quot missas debitas, etiamsi ultra illam qua debentur hebdomadam differantur, reddere non sufficiunt; pro qualibet missa debita, quæ solvi non potuerit, psalmi quinquaginta dicantur, juxta ordinationem et dispositionem prioris vel vicarii.

34. Consuetudinem domorum ordinis, in quibus singulis diebus missa de B. Maria virgine dicatur, tanquam sanctam et laudabilem approbamus et confirmamus, et admonentes in Domino nonnullos priores et monachos ordinis præfatæ consuetudini contrarios, quod ad honorem Dei et B. Virginis dictam consuetudinem devotionis specialis intuitu imitemur.

35. Quia per Dei gratiam numerus personarum augmentatur et domorum, consequenter breviter ordinamus, quod a capitulo generali usque ad instantem Nativitatem Domini omni anno breves 50, et a Nativitate usque ad capitulo sequens totidem dici possint, brevibus aliis qui super annum mittuntur in hoc numero computatis : ita tamen quod duo breves in hebdomada persolvantur.

36. Novam constitutionem de monachis semel in mense communicandis per sedem apostolicam specialiter editam, causa devotionis extendi volumus ad nos, cum præ cæteris religiosis devotioni debeamus intendere : statuentes ut quilibet monachus non sacerdos, clericus, redditus apud nos in prima Dominica mensis cujuslibet, ad minus juxta tenorem prædictæ constitutionis cum debita præparatione eucharistiæ recipiat sacramentum.

37. Monemus autem sacerdotes raro celebrantes, quod de cætero se præparent et disponant.

38. Propter officium beneficiorum S. Stephani, Cluniacensis et capitulo generalis, ne nimis differatur, concedit quod possit transferri anniversarium : alia non anniversaria quæ transferuntur, solvantur et reddantur quando et sicut in nostris constitutio-
nibus continetur.

39. Quæstioni factæ de festo B. Antonii et ejus officio respondetur, et sicut fit in Carthusia, sermo in matutinis *Omne quod agimus*, etc., evangelium tam ad matutinas quam ad missam, *Si quis venit ad me*, etc., homilia B. Gregorii papæ, *Sic consideremus. Introitus missæ Os justi*, et epistola *Justum deduxit.*

40. Cum secundum statutum ordinis monachi non sacerdotes et moniales loco missæ tricenarii 50 psalmos dicere teneantur : similiter declaramus, quod in domibus monialium et monachorum, ubi non sunt

A tot sacerdotes quot missas debitas, etiam si ultra illam qua debentur hebdomadam differantur, reddere non sufficient, pro qualibet missa, quæ solvi non potuit, psalmi 50 dicantur juxta ordinationem et dispositionem vicarii et rationis, non tamen propter hoc moniales omittant reddere pro brevi unum psalterium, sicut in novis statutis continetur.

41. Dominica infra octavas eucharistiæ dicitur titulus p. imæ lectionis *Ex dictis sanctorum.*

42. Ordinamus quo i festum B. Hugonis episcopi Lincolniensis, quandam monachi Carthusiæ et prioris de *Vitam* cum candelis et capitulo per totum ordinem celebretur. Conversi ab operibus non cessent, nec habeant capitulo. In primis vesperis super psalmos debet dici antiphona prima de laudibus *Ecce sacerdos magnus*, et secundum responsoriū, et missa sine symbolo.

43. Declaratur quod missa festi trium lectionum eveniens in die Cinerum et deinceps, propter missam jejunii non impeditur, sed ab hebdomadario est di- cenda.

44. Item declaratur quod quando plures breves eveniunt in hebdomada, et missas reddi secundum antiqua statuta cum suis propriis orationibus, non obstante quod de duobus brevibus dicendis in hebdomada est statutum. Si tamen plures quam duo breves in hebdomada contigerint evenire, quot plus evenient, tot minus dicentur in hebdomada subse- quenti.

45. In festo de Conceptione B. Mariæ dicatur loco *Conceptionis, Sanctificationis.*

46. Declaramus quod quando occurrit anniversarium præsente defuncto, duæ agendæ eodem die de- bunt dici, una videlicet anniversarii post vespertas in ecclesia, et alia more solito prope funus.

V.

STATUTA CAPITULI GENERALIS ORDINIS CARTHUSIENSIS EDITA ANNO 1261.

(Ex ms. Colbert. 3807.)

1. Anno Domini 1261, statutum est quod prior et procurator possunt dicere *Placebo* et *Dirige* post nonam, quando sunt extra conventum, et infirmi similiter.

2. Item, quod domus Vallis Viridis possit scribere domino papæ pro sibi necessariis.

3. Item, conventus non comedant extra domos.

4. Recepti et recipiendi de ordine Minorum et Prædicatorum non possunt habere obedientias cum cura, sine dispensatione summi pontificis. Ipsi etiam qui professi fuerunt in prædictis ordinibus vel in Cisterciensi, non possunt alias obedientias etiam sine cura habere in ordine nostro sine dispensatione capitulo generalis.

5. Piores non dent vicariis generalem protestationem, nisi in casu evidenter necessitatis vel utilitatis.

6. Beneficia anniversariorum privatorum non fiant diebus secundum antiquam consuetudinem absti-

nentiae deputatis ; possunt tamen fieri in quibuslibet festis capitulo, cuiuslibet domus consuetudine non obstante. Illud etiam quod dabatur feria III, vel Sabato, possit pro beneficio anniversarii computari, quidquid sit illud.

D 7. Statutum de facienda coquina per monachos semel in mense revocatur.

8. Nullus appellat nisi ad capitulo generale vel ad priorem Carthusiæ, aliter appellans ordinem amittat. Si autem judicio capitulo pronuntiatum fuerit ipsam appellationem injustam fuisse, is qui sic appellavit juxta modum culpæ graviter puniatur.

9. Nullus appellat, et correctionem nisi gravem et manifestam contineret iniquitatem. Appellationem autem quacunque ex causa emissam non prosequatur in propria persona, sed per nuntium et litteras, et priores teneantur in hoc casu ministrare subditis suis nuntium et expensas.

10. Conversi et redditu teneantur ostendere et ex-

ponere voluntati prioris, vel etiam procuratoris quidquid habent in cellis vel alibi, quostiesunque ab ipsis super hoc fuerint requisiti, ne sententiam excommunicationis contra proprietarios latam incurvant.

110. Quando aliquis monachus de ordine Cisterciensi vel Nigrorum apud nos facit professionem, non benedicitur, si in suo ordine fuerit benedictus. Cetera tamen facit, videlicet versum *Suscipe me, Domine, orari pro se postulat, professionem legit et communicat.*

12. Si aliquis infirmetur infra terminos nostros tam graviter, quod non posset intrare terminos pedes vel eques, non potest recipi vel indui ordinatae.

13. Novitii non faciant professionem nisi proprio priore praesente, vel alio de ordine nostro per voluntatem ejus, si praesens non possit esse.

14. Cuilibet statuum nostri ordinis, scilicet monachorum, conversorum et redditorum, loco trium inutilium possunt addi tres utiles.

15. Nullus præsumat proponere aliquid ad statuendum, per quod antiquus rigor ordinis minuatur, qui cunque vero hoc fecerit, et monitus a priore Carthusiæ vel a definitoribus cessare noluerit, ipso facto ordine sit privatus.

16. Visitations domorum Cataloniæ, Angliæ et Slavoniæ et S. Bartholomæi et cæterarum domorum multum remotarum a Carthusia non siant nisi anno bissextili, nisi capitulo vel priori Carthusiæ viseretur quandoque aliter faciendum.

17. Quicunque de incontinentia indicibili convicti fuerint vel confessi, perpetuo carceri mancipentur sine spe deliberationis.

18. Singulæ domus nostri ordinis carcerem sufficientem habeant, in quo ad agendam poenitentiam, recludantur criminosi, et omnis qui minatur mortem vel ignem, donec de ipsis per capitulum aliter ordinetur. Ad incarcerandos vero prædictos criminosos teneantur subditi suis prioribus vel vicariis, aut visitatoribus obedire.

19. Prior Carthusiæ possit reconciliare ordini quoscunque criminosos, servata ordinis disciplina, propter cavendum scandalum et periculum animarum, et etiam prior proprius ipsorum criminisorum in articulo mortis.

20. Fugiti reperti absque litteris prioris Carthusiæ vel priorum suorum, per quoscumque priores ordinis licite possunt capi.

21. Diffinitores fugitivorum non se debent intromittere de reconciliatione vel disciplina fugitivorum, qui causa reconciliationis veniunt ad capitulum, sed diffinitores capituli generalis.

22. Capitulum generale potest ex plenitudine potestatis quamcumque ordinis personam collocare ex causa rationabili in quacunque domo ordinis ad professionem etiam faciendam.

23. Si quis semel professus fuerit in aliqua domo ordinis, et iterum profiteatur in alia, sufficiat ei ad

A professionem, ut promittat priori obedientiam in conventu.

24. In octava Nativitatis Domini dicitur praesatio de nativitate, et *Communicantes*, et *Hanc igitur.*

25. Quando Apparitio Domini in dominica contingit, fit commemoratio de dominica, et sunt antiphona Cum factus esset, etc.

26. Post lectiones de prophetis, cum terminantur cum *Explicit*, dicitur: *Tu autem, Domine.*

27. In festo inventionis S. Stephani dicuntur antiphona et responsoria, sicut in octava natalis ejusdem.

28. Feria iv et vi jejuniorum quadragesimalium, post alias orationes dicitur oratio, *Omnipotens, qui vivorum.*

B 29. In missis defunctorum, in quibus ex ordine debet dici tractus *De profundis*, dicatur introitus, *Requiem æternam.*

30. Qualibet hebdomada totius anni dicuntur duo breves, et non plures usque ad capitulum generale, nisi in una hebdomada plures personæ in aliqua domo decederent, vel alia subbesset aliqua justa causa. Nam post capitulum generale dicuntur plures, si non sufficerent antedicti.

31. Piores non teneantur sequi consilium conversorum in receptione aliorum, nisi viderint expedire.

32. Conversi et redditi communicare debent in die professionis suæ.

33. Hospitantes in domo de Plantatis nihil ibidem, præter ea quæ per illos de S. Roberto promissa sunt, requirant.

34. In stando in ecclesia superiori conversi et redditi debent monachos imitari.

35. Laicorum numerus, quos conversos vocamus, tresdecim est statutus, et redditum duo possunt esse clerici, et intrare chorum monachorum, etiam sine cappa, et officium monachorum præter missas facere, capitulo interesse, et in refectorio monachorum comedere, cum a prioribus eorum, ut in prædictis, gratia eis fiat.

D 36. Redditi laici comedant in refectorio cum conversis, tempore quo comedent ipsi redditi in domo superiori.

37. Nulla monialis possit eligi de cætero in priorissam, nisi triginta annos aetatis habeat. In qualibet domo monialium priorissa promittat obedientiam vicario, et moniales tantummodo priorissæ. Monachi vero qui sunt in aliqua domo monialium, capellani atque conversi et redditi promittant obedientiam vicario tantum.

38. Capellani et clerici et redditi cum monachis vel monialibus conversantes, teneant ordinem in jejuniis sicut moniales et monachi supra dicti.

39. Declaramus quod ordinem tenere est feria n et iv esse contentum pane et vino et coquina; feria iii et Sabbato, pane, vino et coquina sine pittantia; feria vi, pane et aqua; festis capituli et feria v, sicut et alii ex debito.

40. Quam cito *Sanctus* incipitur, caputum induit.
- A 41. In pluribus tricenariis simul inchoandis, quilibet suam habet missam et propriam orationem, et postea addentur simul in oratione plurali.
42. Tapetia universa et quarrelli pictutari vel curiosi de cellis amoveantur.
43. Picturæ curiosæ de ecclesiis et hospitiis deleantur.
44. Statutum est ne aliquis de ordine nostro possit præfici in priorem de cætero, quoad usque a tempore professionis per duos annos laudabiliter in ordine nostro fuerit conversatus.
45. Novitii qui veniunt ad ordinem nostrum sibi provideant de vestibus, si habeant unde.
- B 46. Sacerdos qui non potest celebrare missam, in conventu inutilis reputatur.
47. Clericum redditum priores recipient, consultis monachis.
48. Statutum quod termini deinceps per duos priores limitati more solito et scripti ad sequens capitulum apportionentur, et ibi rationabiliter examinati per omnes diffinitores confirmentur, et sigillentur, et extunc habeant roboris firmitatem, approbatur et confirmatur.
49. Si contigerit mori equitaturam visitando, emendationes quindecim librarum non excedant; si minus valet, emendatio minuetur.
50. Nulla domus habeat colloquium præter festum XII lectionum.
- C 51. Hortamur et volumus quod priores quorum conventus propter paupertatem dividuntur, nullos novitios interim recipient absque licentia prioris Carthusiæ vel capituli generalis.
52. Monitio sit effectuosa et districta, ut nullus prior vel alia persona ordinis libros vel quæcunque alia obstinate sibi appropriet per usum fructum sibi concessum.
53. Qui reconciliatus fuerit ordini, licet alibi obierit, et sepultus fuerit, non caret beneficio ordinis.
54. Procuratores ordinis in domo superiori sine licentia speciali nihil debent dare vel possunt, nisi manifeste eis conceditur in statutis.
55. Illi qui volunt ostium chori aperire, in elevatione habeant fracticum ostium, quod aperiatur tantum in elevatione, et postea claudatur.
- D 56. Cum communitas præferenda sit proprietati, nemo de cætero suadeat, consulat vel procuret eleemosynas assignari ad pittantiam, infirmariam vel sacristiam vel aliquid tale.
57. Monemus ne portetur potus a monachis foris, nec super hoc credatur prioribus vel hospitibus adventitiis, et patres domorum, quantum possunt, disuescant.
58. Ordinamus præcise, et irrevocabiliter volumus observari, quod conversi et redditi, qui de cætero ad dominos sacerulares recurrent, conquerendo et denunciando per se vel alium de ordinationibus seu correctionibus, domum suam perpetuo amittant, monachi vero voce careant in æternum.
59. Si quis voluerit exire ordinem, vel alium exire sollicitaverit, per visitatores perpetuo voce privetur.
60. Præcipimus ut cum duo in cella fuerint, primo ostio penitus aperto, secundum ostium nullatenus obseretur.
61. Ordinamus et volumus quod redditi clerici in illis casibus, in quibus conversi amittunt barbam et cellam, ex nunc puniantur sic, quod nunquam portent cappam nisi grisam, et caputia habeant ad modum novitiorum, dimidiâ tortam panis monachorum cum pane familiæ tantummodo. Et idem dicimus de redditis laicis suo modo.
- B 62. Ordinamus et volumus modis omnibus, quod quælibet domus custodiat deposita sub duabus vel tribus clavibus, quarum unam custodiat prior alias vel alias custodian illi quibus prior duxerit committendum.
63. Associationem tricenarii faciendam statuimus primo anniversario post inceptionem tricenarii.
64. Non credimus clericos redditos teneri ad psalteria.
65. Sacerdos ad altare, quando se vertit ad populum, jungat manus, nec retorqueat ad pectus ad Dominus vobiscum.
66. Novitii conversi et redditi possunt mitti extra terminos pro utilitate domus suæ.
67. Conversi se vocent ad invicem fratres; qui contra fecerit, veniam accipiat.
- C 68. Nec monachi, nec conversi præsumant de cætero sigilla servare, vel sculpere; sed qui habent, statim reddere teneantur.
69. Quoties aliquis constituitur novitius, novitiorum propter disciplinam ultimus intelligitur eorum quos invenerit, nisi allud exprimatur.
70. Quando in festo Trinitatis commemorationem fieri contigerit, fiat de officio paschali.
71. Volumus et monemus ut visitatores vigilant et intendant, nec mittant hospites, ubi hospites tres sciverint esse.
72. Stola non concellata, sed uniformiter deparetur.
- D 73. Caveant visitatores, quantum poterunt, ne conversi et servientes sui culpas et modum visitationum domorum quas visitabunt, sciant, vel inquirant et revelent.
74. Qui voluerint de cætero aliqua proponere capitulo generali, proponant in scriptis sub brevibus verbis, et tradant lectori.
75. Capellani et clerici cum monachis et monialibus conversantes teneant ordinem sicut moniales et monachi in jejuniis. Beneficia temporalia habent sicut conversi, et spiritualia sicut monachi, et ad redienda ea pro aliis sicut et ipsi teneantur.
76. Non detur pittantia monachis in cœna carnis privii in refectorio, nec conversis in cellis.
77. Fiat commemorationis in festo sanctæ Crucis, si

sit in Dominica, primo de Dominica, post de octava **A** Mariæ, et post de martyribus.

78. Qui professionem fecerit in ordine nostro, et exierit, et postea redierit, non faciat iterum professionem, sed statim promittat obedientiam.

79. Monachi qui non sunt sacerdotes, dicant unum psalterium pro tricenario concesso illis qui non sunt de domo.

80. Sabbato jejuniorum, legat prior quintam lectionem, licet in mane celebraverit.

81. Ad preces priorum supervenientium, nisi ipsis presentibus, non detur monachis pittantia diebus ab ordine concessis, nec exeant domum, causa spatiandi.

82. Ordinatum est ut novitii, recitata lectione in capitulo, et propositis quæ proponenda sunt a priore, confestim a capitulo, et omnino de capitulo generali excludantur.

83. Oratio de vigilia S. Andreæ et festi S. Syleæ bis continuatim dicantur.

84. Inobedientes scienter visitatoribus, a suis prioribus absolvi non possunt.

85. Visitatores, ubi invenerint quod monachi extra clausuras domorum comedere consueverunt, consuetudinem reprehendant et castigent.

86. Non revelentur secreta ordinis.

87. Credit ordo, quod statutum Lugdunensis concilii non arceat nos ad inclinandum, quoties hoc nomen Jesu auditur; sed fiat sicut ante.

88. Aliqua monialis non mittatur de domo suaper visitatores, nisi pro nova plantula construenda, et tunc de licencia prioris Carthusiae vel capituli generalis.

89. Monachi qui missi sunt, et quimittentur de cætero ad domos ordinis ad professionem faciendam, illam faciant infra mensem.

90. Piores qui exonerantur de hospitibus, illis tenentur expensas necessarias ministrare.

91. Missa beneficiorum debet reddi in festo XII lectionum, etiam tricenario durante.

92. Quacunque die contingit octava Apparitionis, si aliter dici non possit responsorium *Domine, ne in ira, etc.*, ipsæ octavæ fiant Sabbato præcedenti.

93. Ordinamus et volumus, ut præbendarii sæculares de cætero non recipiantur in ordine sine licentia capituli generalis vel prioris Carthusiae super annum.

94. Omnes ludi manuales a personis ordinis evitentur.

95. Garciones non permittantur exire potestatem Carthusiæ, sedente capitulo generali, nec priores eorum dent eis pecuniam ad bibendum.

96. Ordinamus et volumus, quod si aliquæ personæ de ordine Mendicantium receptæ sunt, vel recipiantur (quod vix fiat) non possint habere obedientiam sine licentia capituli generalis.

97. Priori Vallis Viridis conceditur tertius clericus.

98. Inhibemus ne de cætero conversi vel redditus equitant in campis [*f. in cappis*] nigris.

99. Injungitur prioribus in virtute sanctæ obedientiæ et præcipitur ne præsumant dare parentibus vel cognatis sine consensu aliquid vel aliqua de bonis domus, unde domus gravetur.

100. Declaramus et volumus, quod de cætero nullus prior recipiat aliquam personam ad ordinem sine consensu et voluntate conventus sui vel majoris partis.

101. Ordinamus, quod redditii, tam clerici, quam laici teneantur ad silentium: aliquando ratione loci sicut in ecclesia et in refectorio, vel in mensa, vel in claustro; aliquando ratione personæ, sicut cum personis quæ tenentur ad silentium.

B 102. De festis SS. Benedicti, Hugonis, Ambrosii, quando paschali tempore evenerint, nihil immutatur, quin fiat sicut ante Pascha, quantum ad homelias et evangelia et epistolæ, tam in missa quam in matutinis.

103. Visitatores non possint emittere hospites extra provinciam quam visitant, nisi mitterent in domum unde ultimo fuerint professi.

104. Statutum de velatione monialium, quæ officia habuerint et dimiserint, approbatur et confirmatur.

105. Injungimus visitatoribus ordinis, quod non vereantur injungere prioribus quod petant misericordiam, quotiescumque rationabilem causam viderint apparere, et maxime illis quos in hoc viderint obstinatos.

C 106. Deliberatione provida statuendum, quod quicunque subditus monachus vel conversus seu redditus, commiserit crimen furti, seu alienationis, vel proprietatis ultra valorem trium solidorum, nec ipse priori suo saltē constitutis temporibus in statutis confessus fuerit, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat, et hanc sententiam denuntiant annis singulis priores, vel ipsis absentibus vicarii in dominis suis in Dominica Ramis palmarum latam per capitulum generale; hoc addito quod priores possint absolvere sicut prius, et vicarii usque ad adventum prioris.

107. Statutum est ut quicunque conversus de cætero peccatum incontinentie commiserit, domum suam perpetuo amittat, et ad statum redditii, quoad victum et barbam reducantur, et cellam amittant sine spe dispensationis.

108. Similiter cellam amittit quicunque priorem suum diffamaverit, aut damnum domus procuraverit, sollicitando creditores ad recuperanda debita, vel exhortando aliquos ad capienda bona domus, vel alia damna inferendo.

109. Illud idem observetur in de furto et proprieitate convictis.

110. Statutum factum circa victualia conversorum stet, de duobus... panum et pane avenaceo, et de vino dando solummodo temporibus statutis, secundum formam in statutis, contentam firmiter observetur: ita quod, non obstantibus aliquibus con-

suetudinibus contrariis aliquarum domorum, prædictum statutum a modo teneatur; nisi priores, qualitate regionis et personarum et domorum considerata, duxerint cum eis misericorditer dispensandum. Si vero propter hoc vel aliud a laboribus se substraxerint, aut minus fideliter laboraverint, aut... laborem fecerint, et hoc constiterit priori vel procuratori, et moniti se non correxerint, prior de conventus sui vel majoris partis consilio mittat eos ad priorem Carthusiæ alibi sustentandos.

111. Cum conversi et redditii recipientur post salutem animarum præcipue pro labore, et nonnulli propria manu laborare recusent, statuimus, ut qui-cunque super hoc a priore vel procuratore reprehensi fuerint, et moniti non se emendaverint, vino et pittantia priventur, quandiu priori videbitur, nisi eos evidens necessitas excusaret.

112. Conversi infra terminos domorum suarum non equitent, nisi ita essent debiles et infirmi, quod pedes ire non possent, nec extra, nisi secundum quod scriptum est in statutis.

113. Prior et procurator quotiescumque eis plauerit, vel saltem semel in mense cellas et officinas conversorum diligenter visitent, et inquirant, et ipsi conversi eis omnia exponere teneantur. Et si aliquis cibaria præter licita et debita in cella assuetus fuerit reponere et tenere, et monitus non se correxerit, cella perpetuo privetur. Et amodo seras clandestinas non habeant sub pena contenta in statutis; in ostio vero anteriori seras possint habere, si priori videtur expedire, cujus clavem quotiescumque extra domum exierint tradant coquinario: quod qui non fecerint, sequenti die quo dabitur vinum et pittantia, careant ipsis.

114. Exhortamur priores, ut in correctione conversorum sint pervigiles et intenti, et in receptione eorum non teneantur sequi consilium conversorum.

A 115. Ad statutum quod conversi se vocent ad invicem fratres, additur quod qui contra fecerit, in sequenti capitulo clamet culpam suam, et sine misericordia accipiat disciplinam.

116. Statuta de novo facta conversis immediate post sermonem legantur ab illo cui prior duxerit injungendum, quater in anno vel amplius, si priori videbitur.

117. Terræ inutiles, remotæ et steriles ad tempus possint dari in emphyteosim de consensu conventuum, secundum quod sibi videbitur faciendum. Si vero aliqui conversi prædicta impedire palam vel occulte tentaverint, ita quod possit probari, redditii efficiantur.

B 118. Ordinamus etiam quod prædicta statuta statim probentur et confirmentur.

119. De tribus vero personis, in quibus prior Carthusiæ poterat dispensare supra annum ultra numerum tresdecim conversorum, ulterius cum dominibus quæ multum indigebant, ordinamus quod illæ tres personæ in redditis recipientur, hoc adjecto quod si aliqua persona valde dominibus necessaria et utilis appareret, quod prædictus prior inspecta qualitate personæ possit dispensare cum uno vel duabus de illis tribus, ut conversi efficiantur.

120. Volumus omnimodo quod prædicta statuta observentur et in sequenti capitulo confirmentur.

C 121. Quater in anno legantur hæc statuta conversis et redditis omnibus congregatis in capitulo ipsorum, videlicet in festo Purificationis, S. Joannis, et Assumptionis B. Mariæ.

NOTA. — Etsi hæc statuta annum 1261 præfixum habeant, non omnia tamen eo anno, sed aliqua subsequentibus annis edita esse oportet. Id patet ex statuto 87 in quo fit mentio decreti editi in concilio Lugdunensi.

VI

STATUTA EDITA IN CAPITULO GENERALI ORDINIS CARTHUSIENSIS ANNO 1289.

1. Anno Domini 1289, de novo statuimus quod quælibet dominus ordinis possit habere duos clericos D redditios, qui sint de numero viii redditorum.

2. Item pro personis in dominibus associatis persolvant priores, sicut pro personis propriis, nisi mutua pactio aliud contineat.

3. Item de novo statuimus, ut deinceps termini per duos priores more solito limitati et scripti ad sequens capitulum appontentur, et ibi rationabiliter examinati per omnes diffinitiores approbentur et sigillentur, et extunc habeant roboris firmitatem.

4. Item de novo statuimus quod priores et procuratores, qui reperti fuerint culpabiles negligentia vel alio modo de evasione incarceratorum, sequenti capitulo clament culpam suam, etsi judicio capituli

dignum fuerit, obedientiis priventur; alii vero qui evasionis causam dederint, obedientias de cætero non habeant et locum subeant evadentis.

5. Item, de novo statuimus quod monachi conversi et redditii de incontinentia convicti et confessi, si contigerit aliquo tempore reconciliari eos ordini, nullo modo fiat in dominibus in quibus convicti fuerint, nisi ad perpetuum carcerem, de quo si educerentur, nullo modo ibi remaneant, sed alibi collocentur sub debita disciplina.

6. Item, cum scandalum non modicum et inter magnos in terra ista ortum fuerit propter scyphos argenteos a quibusdam prioribus deportatos, inhibemus districte ne de cætero extra domos per aliquem de ordine deportentur.

7. Item, de novo statuimus quod visitatores quos

obire contigerit intra domum aliquam ordinis, ibi A habeant monachatum; et si prope, tricenarium habeant in domo in qua sepelientur.

8. Item, inhibemus ne quis per se impetraret vel impetrari faciat a principibus vel aliis quibuscumque litteras rogatorias pro seipso.

9. Item, associationem tricenarii faciendam statuimus primo anniversario post inceptionem tricenarii.

10. Item, ad quædam verba prioris Vallis S. Petri respondetur, quod per modum statuti non fuit concessum quod prior Carthusiæ posset compellere per censuram ecclesiasticam domos quæ ei debeant, et ideo non oportet quod statutum revocetur, quia nullum.

11. Item, domus Belli Larici vocetur de cætero Bellus Locus.

VII

STATUTA EDITA, ANNO 1290.

1. Anno Domini 1290 statutum de duobus clericis habendis approbatur, et de comedendo in refectorio cum monachis.

2. Item, si cathedra S. Petri accidit in quadragesima, missa ejus dicetur in mane, nisi acciderit in Sabbato vel Dominica.

3. Item, quicunque causam evasionis dederint incarceratis, obedientias amittant, et locum subeant evadentis quandiu placuerit capitulo generali.

4. Item, statutum quod monachi vel conversi aut redditii de incontinentia convicti, si contingat eos aliquo tempore reconciliari ordini, nullomodo hoc fiat in dominibus principalibus, vel in quibus convicti fuerint, nisi ad perpetuum carcerem, etc., ut supra approbatur et confirmatur.

5. Item statutum de brevi dando illis qui habent participationem confirmatur.

VIII

STATUTA ANNI 1291.

1. Anno Domini 1291 concessa sunt auctoritate capituli generalis per diffinitores datos ab eodem super litem que erat in ordine, pro littera a domino Gregorio papa X impetrata, domino priori Carthusiæ qui nunc est, et illis omnibus qui pro tempore fuerint, hæc quæ sequuntur, videlicet omnimoda potestas in foro penitentiali audiendi confessiones priorum, et absolvendi eosdem qui ei voluerint confiteri. Item, quod possit facere misericordiam prioribus super annum eam petentibus, si ex juxta

C causa vel utili eam viderit faciendam. Item, quod ubicunque in tractatibus ordinis duplēm vocem habeat ad rigorem ordinis observandum. Item, quod quilibet prior Carthusiæ semel in toto tempore suo tantum possit mittere duos ex monachis suis ad alias domos ipsius ordinis, cum pace tamen ipsorum et conventus dictæ domus, si contingat quod aliqua bona persona veniret ad dictam domum Carthusiæ, nec posset ibi recipi propter multitudinem monachorum.

IX

STATUTA NOVA CAPITULI GENERALIS.

1. Professio non sit a novitiis, nisi priore praesente.

2. Recepti ad statutum terminum venientes, si prior absens fuerit et multum remotus, nihilominus a conventu induantur et incellentur.

3. Visitatio Scalæ Dei fiat anno bissextili.

4. Concessum est dominibus Scalæ Dei, Angliæ, S. Bartholomæi, Hiberniæ, Sclavoniæ, quod vicarius cum antiquiore possit confirmare electionem prioris a conventu, si prior non fuerit in illis partibus, qui pro confirmando electione possit vocari.

5. Injungitur prioribus, ut se defendant per privilegium indultum a præstatione decimarum.

6. Post completorium dicatur antiphona *Sancta Maria, et oratio Concede nos.*

7. A quarto Nonas Novembbris usque ad Septuagesimam, agendum (1) præter laudes in cella dicimus, post Nonam vel post vesperas in festis XIII Lectionum; ferialibus vero diebus post vesperas D dicimus propriam sive specialem cum tribus antiphonis, et IX lectionibus, quotidianam vero cum prima antiphona et tribus lectionibus. Et sciendum quod in prædicto tempore dicuntur tres primæ lectiones diebus dominicis, etc., per ordinem.

8. Prior Carthusiæ potest mutare visitatores ex causa.

9. Corpus Domini servetur in capella inferiori cum sera a quibuscumque placuerit, ita tamen quod renovetur in qualibet hebdomada, si commode fieri potest. Missa B. Mariæ in Sabbatis, in festis capituli et candelarum dicatur privatim, exceptis diebus

(1) *Agenda* est officium defunctorum.

Natalis Domini, Sabbato sancto, et quatuor festis A
B. Mariæ.

10. Vicarius dicat *Benedicite* etiam prioribus extraneis supervenientibus, absente priore.

11. Pro tricenario inchoando possit transferri anniversarium.

12. Agricultura non exerceatur in agrelariis.

13. Loco trium personarum inutilium possunt recipi tres utiles, ita quod quilibet numerus non excedatur.

14. Novitii possunt celebrare missas privatas, et ad eas servire ad arbitrium prioris.

15. Nullus præsumat contendere vel ludere palam vel privatim cum priore secundum regulam S. Benedicti.

16. Capitulum privatum compellat eum propter quem vocabitur ad solvendas expensas quæsient in eo.

17. Pro sepultura redditorum laicorum non comeditur in refectorio, nec vigilatur a monachis, nisi eos obire contigerit in domo superiori.

18. Prior non cesset ab officio in festo reliquiarum ecclesiæ inferioris propter fragilitatem (2), sicut nec in festo dedicationis ejusdem.

19. In festis Purificationis et Annuntiationis dicitur *Gloria in excelsis*, quoniamcunque contingent.

20. Sine consilio procuratoris, vicarii et sacristæ prior non possit mutuo dare ultra decem libras simul vel per partes.

21. Orationes in missis septenarium numerum non excedant, nisi necessitas orationum incumbat.

22. Dedicatio, non mutetur nisi propter festum candelarum, et tunc cum tota solemnitate sua celebretur, et comedatur in refectorio: tamen possunt conversi et familia laborare.

23. Quando vigilia contingit die Dominico fiat jejunium et commemoratione die Sabbati.

24. Infirmitas in ecclesia sedeat in loco suo, vel stet si placuerit, nec transeat ad locum inferiorem.

25. Comedatur in refectorio in sepultura prælatorum.

26. Pro tricenario sive psalterii dicant clerici vel monachi non sacerdotes et psalmos et laici et *Pater noster*.

27. Clericus redditus quando fit monachus, in suo habitu cum cappa probetur.

28. Infra octavam Apparitionis, Ascensionis, et Assumptionis ac Nativitatis B. Mariæ dicatur feriale D *Kyrie eleyon* sine *Gloria in excelsis*, nisi in Sabbato aut festo XII Lectionum.

29. Prior debet dicere primam missam tricenarii cuiuslibet, si sit paratus, etiamsi sit hebdomadarius.

30. In festo reliquiarum et dedicationis inferius non frangatur jejunium. Item, propter hospites jejunium non frangatur.

31. Pro archiepiscopo vel episcopo dicatur oratio *Da nobis, Domine, ut animam famuli tui sacerdotis et pontificis*, etc.

32. Omnes monachi sepeliantur cum cilicio, tunica et cuculla et caligis et pedulibus.

33. Conversus aliquis non serviat ad missas.

34. Quando contigerit duo festa transferri, officium majoris festi fiat prima die, et aliud sequenti; et si contingat anniversarium die illa, non impediatur translatione.

35. Omnes qui minitantur mortem vel ignem, vel aliquid simile, cuicunque personæ ordinis, possint incarcерari juxta arbitrium suorum.

36. Missa de Cathedra S. Petri in die Cinerum et post dicetur ab hebdomadario, nisi acciderit in Sabbato, vel Dominica, nec dicetur tractus in ea.

37. Si aliquis prior prioratui cedens non invenerit locum vacantem in domo sua, prior possit eum ponere in hospitio vel in cella, et alium de monachia removere de cella et in hospitio ponere, cum pace et cum bona voluntate monachi.

38. Quando Annuntiatio Dominica celebrabitur post Pascha, dicatur responsorium *Prope est Dominus, alleluia. Surrexit Dominus*.

39. Novitii excludantur a capitulo, si prior videbitur.

40. Conversi se vocent fratres, qui contra fecerit, veniam accipiat.

41. Quotiescumque dicitur *In unitate Spiritus sancti Deus* in aliqua oratione, quando postea dicendum est *Deus in adjutorium, ad misericordis Dominus* erigamus, cum *In unitate, etc.*

42. Statutum est quod nullus appellat nisi ad capitulum generale, et appellans juste non possit excommunicari, et lata excommunicationis sententia contra juste appellantem non teneat; aliter appellans incarcерari possit.

43. Noviter celebrantes non descendant a gradu altaris pro oblationibus recipiendis.

44. Convictus vel confessus de incontinentia qualicumque, si contingat illum reconciliari, nullo tempore possit eligi in priorem.

45. Clerici redditii gaudeant eodem privilegio quo conversi in virtutibus, et comedendo in refectorio, et veniendo ad mandatum.

46. Festum B. Dionysii in dominibus ordinis nostri in regno Franciæ possit cum capitulo celebrari.

47. Hæc dictio *Littum*, in plurali uniformiter pronuntietur per t.

48. Quando duo festa candelarum immediate succedunt, vesperæ subsequentis festi a capitulo incipiunt, exceptis illis de quibus expresse contrarium statutum est.

49. Declaratio quod a die Paschæ in officio B. Mariæ duplex *Alleluia* dicatur, approbatur, nisi in festo Annuntiationis quando fit post pascha, in quo dicitur responsorium *Prope est Dominus*.

50. Statutum de faciendis carceribus approbatur, quibus includantur falsarii, incendiarii, homocidae, vel minantes mortem, vel ignem, et vagantes

(2) Id est illusionem nocturnam, pro qua veteres monachi solebant a celebratione abstinere.

per mundum, et cæteri de quibus scriptum est et A sequentem rasuram, præter abstinentias ab ordine statutum.

51. Post quinquagesimam usque ad Pascha pro nullo festo frangitur jejunium.

52. Statutum est quod priores non permittant monachos vel conversos seu redditos professos aliqua ex causa servare denarios, suis vel extraneis usibus appropriatos vel propriandos.

53. Statutum est quod qui leviter protulerint *Prius dimitterem ordinem*, sive æquipollentia verba, quam facerem vel obmitterem hoc vel illud ; si prior fuerit, sit extra sedem suam in ecclesia per unum diem ; si subjectus, recipiat in capitulo disciplinam pro qualibet vice.

54. Ex præcepto et decreto ordinis teneantur priores recipere et afferre tempore competenti capitulo generali vel priori Carthusiæ denuntiationes conventuum secundum ordinis instituta, alioquin se neverint puniendos.

55. Sententia excommunicationis quæ fertur in Ramis palmarum a priore, præsentibus monachis, conversis et redditis, in scriptis proferatur.

56. In missis ad *Gloria in excelsis* et ad *Credo* ad nomen Jesu modice inclinetur.

57. Pelliciosos vulpinos et de bestiolis silvestribus, et calceamenta curiosa et plicata reprobamus, et de cætero non habeantur.

58. In omni missa quæ de vivis volvitur celebranda, per singulos dicitur *Omnipotens qui vivorum*.

59. Priores possunt dare potestatem vicarii absolvendi in absentia sua de quolibet peccato : ita tamen quod de mortali certo, quod absit, priori teneatur iterum confiteri.

60. Festum B. Magdalæ cum candelis solemniter celebretur, non tamen dicatur *Credo*, nec communicet diaconus. In ipso festo propria oratio *Largire*, ad sextam vero *Deus qui nos annua*, ad nonam *Exaudi*.

61. Simplices monachi vel clerici vel redditii nostri venientes ad capitulo, exeant de capitulo oblatis petitionibus ; nec redeant, nisi vocati quandiu habetur ibi tractatus. Conceditur omni priori Carthusiæ qui pro tempore fuerit, ut quilibet tempore suo tres monachos ordinis possit accipere de domibus ordinis cum pace personæ vocatæ, et ad professionem admitttere in domo Carthusiæ. Cum tricenarium occurrit alteri tricenario sacerdotis, pro incipiendo dicatur *Da nobis*, et pro precedenti *Deus cui proprium est... famuli et sacerdotis tui*. Deinde adducuntur in plurali numero, scilicet *Da nobis*, *Domine, ut animas*, etc.

62. Conversi qui contra formam ordinis inventi fuerunt se cum novacula rassisce gressiones (3), secunda, quarta et sexta feria a vino abstineant usque ad aliam rasuram : priores vero et procuratores, qui hæc observari non fecerint, postquam sciverint, abstineant a vino semel in septimana, quoque ad

B sequentem rasuram, præter abstinentias ab ordine constitutas.

63. Instituta facta de numero conversorum redacto ad xiii confirmatur, hoc addito quod in magna necessitate prior Carthusiæ super annum vel capitulum generale cum domo indigente usque ad xvi poterit dispensare.

64. Quicunque celaverint visitatoribus ea quæ debent revelari eis, non possint a prioribus suis absolvi, nisi injuncta eis pœnitentia septem abstinentiarum continuarum, diebus abstinentiæ deputatis, ultra abstinentias debitas, quam pœnam caute et diligenter faciant observari.

65. Statutum quod priores qui reperti fuerint culpabiles negligentia vel alio modo de evasione in-

carceratorum, in quibusdam confirmatur chartis. Post hoc verbum *incarceratorum* sequitur : obedientias amittant, et eidem pœnae subjaceant subditi, locumque subeant evadentis, quandiu videbitur capitulo generali. Sequenti capitulo clament culpam suam, et si judicio capitulo dignum fuerit, gravissime puniantur. Alii vero qui evasionis causam dederrint, obedientias de cætero non habeant, et locum subeant evadentis, quandiu placuerit capitulo. Idem faciant et recipient procuratores coram visitatoribus vel per eos, approbatur et confirmatur.

66. Statutum quod priores omnem subditum suum convictum vel confessum de quoque criminе, quod secundum ordinis instituta consueverunt de ordine penitus expelli, teneant in carcere angusto usque ad capitulum generale, vel visitatores generales, vel speciales, ut materia evagandi de cætero amputetur, approbatur et confirmatur, et ad hoc agendum subditi tenentur obedire.

67. Statutum quod monachi et conversi et redditii convicti de incontinentia, si contingat aliquo tempore eos reconciliari, nullo modo hoc fiat in domibus principalibus, vel in quibus convicti fuerint nisi ad perpetuum carcerem de quo si educerentur, nullomodo ibi remaneant, sed alibi collocentur sub debita disciplina, approbatur et confirmatur.

68. Ordinatio quod clerici redditii non legant evangelium sine licentia priorum suorum, nec comedant in refectorio, nec intersint capitulo sine mandato prædicto, approbatur et confirmatur.

69. Statutum quod moniales teneantur reddere breves ordinis atque missas, scilicet pro missa una psalterium unum, et nos faciamus pro eis secundum ordinis instituta, sicut pro aliis personis nostri ordinis, approbatur et confirmatur. Pro tricenariis solvant quælibet quinquaginta psalmos sicut monachi non sacerdotes.

70. Statutum quod conversæ monialium, quæ de cætero recipientur, non portent velum nigrum, et si aliqua monialis de cætero de incontinentia convicta fuerit, inter cæleras velo careat nigro in per-

(3) Grenones seu graniones sunt ea barba pars quæ infra narcs est.

petuum, sine spe aliqua rehabendi, approbatur et A scapulariis more monachorum, conversæ vero non, confirmatur.

71. Statutum quod moniales habeant vittas in

X

STATUTA ANNI 1332.

1. Anno 1332. Qui non fecerint carcerem in dominibus suis infra primorum visitatorum adventum, in futuro capitulo generali clament culpas suas.

2. Festa apostolorum Petri et Pauli, Joannis, Jacobi utriusque, Andreæ, Philippi, Thomæ, Bartholomæi, Matthei, Simonis et Judæ, et Mathiæ, quatuor evangelistarum, quatuorque doctorum, semel in anno cum capitulo celebrantur, nec ob hoc amplius solito cessent a negotiis, vel ascendant superius in operibus occupati.

3. Priores ordinis portent ubique fissos sotulares, cappas totaliter nigras; inter duo linteamina B non jaceant, neque duo ministrent hospitibus, nec unquam dent ad mensam nisi duo fercula ad plus post coquinam.

4. Monachus a confirmatoribus eligatur, qui vadat

ad requirendum priorem electum exterius.

5. Quicunque indisciplinati vel contentiosa verba im colloquiis proferre fuerint assueti, ad priorum suorum arbitrium a colloquiis excludantur.

Nunquam vadat monachus deinceps ad generale capitulum cum priore.

7. Priores et vicarii dominarum legendam sibi procurent, quæ legitur in Carthusia in Octobri et per octavam Eucharistiae.

8. Monachi vocati ad domos novas, ibidem statim profiteantur.

9. Priores sibi ad invicem scribentes, dicant Patri venerabili vel *dilecto*.

10. Litteræ de vocandis monachis aliis personis ordinis, ultra triennium nihil valent.

ADDENDA

ANNO MCXXV

MAGISTER LAMBERTUS

CARTHUSIENSIS

DOMUS SQUILLACENSIS PRIOR

NOTITIA.

(MABILLON, *Annal. Bened.*, tom. VI, lib. LXXXIII, n. 92, ex archivio Carthusiæ Majoris.)

In Calabria, cum in domo Squillacensi per annos fere septemdecim prioris seu magistri (sic enim tum vocabantur præpositi) munus recte gessisset Lanuinus hoc anno (1119) decessisse memoratur. Beatus appellatur Lanuinus, cuius reliquiae cum reliquiis S. Brunonis permistim asservari dicuntur. Ejus successor a nonnullis ponitur magister Secherus, ab aliis Lambertus, qui prius statuta edidit tam pro anachoretis quam pro cœnobitis qui Mentauri haud longe a Squillaco in S. Stephani monasterio degebant.

MAGISTRI LAMBERTI STATUTA.

(MABILL., *ibid.*, tom. VI, app. p. 638.)

De anachoretis. Ut illi de cellis jejuniū continuum et continuum teneant silentium, sicut melius tenebatur in diebus magistri Brunonis.

Pro cœnobitis. In inferiori autem cœnobia consti-

tutum est silentium teneri, sicut in regularibus tenetur monasteriis in Quadragesima, videlicet secunda, quarta et sexta feria.

Item pro anachoretis. Si in Adventu Domini dies

contingat festiva, fratres, non reficiuntur nisi semel, exceptis diebus Dominicis. Ab Idibus igitur Septembris usque ad Adventum Domini constituit magister Bruno in quarta et sexta feria consuetudinaliter jejuniunum teneri in pane et aqua, secunda autem et septima feria habent fratres unum pulmentum et vinum; tertia vero et quinta, duo pulmentaria cum pittancia, si fuerit unde. Ab advento Domini prius deposito caseo et ovis usque ad Natalem Domini, secunda, quarta et sexta feria in pane et aqua, Sabato vero vinum habeant et pulmentum unum, tercia vero et quinta, duo pulmenta et vinum. In Natale vero usque ad octavas bis reficiant in refectorio, sicut ubique habetur in consuetudine. Ab octavis Domini usque ad octavas Epiphaniæ, semel reficiant fratres in cellis, excepto die Epiphaniæ et festis duodecim lectionum. Ab octavis vero Epiphaniæ usque ad caput jejuniorum, quarta et sexta feria in pane et aqua, in Septuagesima, caseo deposito et ovis, in solemnitatibus semel reficiant, excepto festo B. Mariæ candelabrigæ... A capite jejuniorum tres dies in hebdomada in pane et aqua usque ad pascha, excepto die Cœnæ Domini et ceteris festis, in quibus debent refici in refectorio. A pascha usque ad octavas bis reficiant fratres in refectorio sicut in diebus festis Natalis Domini. Ab octavis Paschæ usque ad Pentecosten vino et pulmento cum aliqua pittancia, si fuerit unde, semel reficiant fratres per quatuor dies hebdomadæ, tercia vero et quinta feria bis reficiant, excepta Lita-

A nia maiore et Rogationibus, in quibus semel debent refici fratres. In festo octavarum Pentecostes in refectorio reficiant fratres sicut in festo paschali, exceptis jejuniis Quatuor Temporum, in quibus semel in refectorio reficiant, caseum habentes et ova. Ab octavis vero Pentecostes usque ad Idus Septembris tertia et quinta feria bis reficiant, reliquis autem quatuor diebus sicut ab Idibus Septembris usque ad Adventum Domini. Notandum autem quod hoc tempore remissius agebat magister (id est prior) circa fratres pro qualitate temporis et laboris et ægritudinem.

Item pro cœnobitis. Fratres vero de Sancto Stephano a Pascha usque ad Adventum Domini reficiant, sicut præcepit beatus Benedictus, exceptis Rogationibus et Litania majori, in quibus semel reficiant. In adventu Domini sexta feria in pane et aqua, secunda et quarta feria vinum habeant et unum pulmentum. A Natale usque ad octavas Epiphaniæ bis reficiant, excepta vigilia Epiphaniæ. Ab octavis Epiphaniæ usque ad Septuagesimam semel reficiant, exceptis festis duodecim lectionum. In Septuagesima dimittant caseum et ova; similiter incipiente Adventu Domini. In Septuagesima bis non reficiant in aliquo festo, excepto festo sanctæ Mariæ. In Quadragesima reficiant sicut in Adventu Domini. Magister, cum non longe equitaverit, quinque ducat equituras vel minus, si potest; si autem longe, septem vel novem.

INDEX IN OPERA DIVI BRUNONIS.

Numeri Arabici Lectorem ad cifras crassiores textui insertas revocant; Romani vero Operum S. Brunonis partem seu tomum significant.

A

Aaron montanus interpretatur, I, 533. Quomodo electus in pontificem, II, 374. Ejus domus prælatorum collectio, I, 456. Virga verum sacerdotium significat, II, 391.
Abba quid significet, II, 47.
Abimelech, I, 99.
Abraham duos filios habuit, II, 221.
Fides commendatur, II, 403.
Absalon figura Judæ proditoris, I, 7.
Absolvi nemo potest nisi per ministros, II, 341.
Abundantes qui dicantur, I, 141.
Abyssus nimis profunditas, I, 265.
Achaia provincia, II, 157.
Accusare quid sit, II, 50.
Adam vesper dicitur, et cur, I, 83.
Omnis corruptil, II, 31. In eo post peccatum ratio non extincta, sed debitata, I, 129. Figuravit Christum, II, 32. Ecclesie cunctos, II, 32.

Adeps quid sit, I, 121.

Adoptatio duplex, II, 48.
Adulatio oleum vocatur, I, 580.
Adultera prefigur castum, bonus malum citra injuriam, I, 168.
Egyptus significat tenebras, I, 249.
Et afflictionem, I, 327.
Erugo luxuriam designat et cur, I, 311.
Estas messem æternam désignat, I, 285.
Affectiones pedibus comparatæ, I, 36. Manuum nomine appellata et cur, I, 57. Item, I, 75. Labii comparantur, I, 265.
Afflictio corporis parum utilis, II, 525.
Emulatio motus animi, II, 192.
Agar quos significet, I, 11. Quid significet, II, 223.
Alæ pro protectione, I, 194. Quid significet, I, 215.
Alleluia in titulo quorundam Psalmorum bis positum, et cur, I, 427.
Allophyli Judæos denotant, I, 189.
Alphabeti inscriptio in dedicatione Ecclesiæ, III, 18.
Amalecites quos designant, I, 147.
Ambulare secundum carnem, II, 189.
Andree apostoli testimonium de Eucharistia, I, 67.
Angeli montes dicuntur et cur I, 364. Ventis comparantur, I, 537. An loquuntur inter se, II, 136. Nomina et officia cessabunt, II, 147.
Animas nomina, I, 89. Vires duæ, 336. Pavimentum caro, I, 475. Quatuor principales virtutes, I, 484. Saginatur bonis operibus, I, 112. Quomodo facies habere dicatur, I, 494. Os, I, 532. Præstantia, I, 137. Totum hominem aliquando designat, II, 71.
Animi passiones, I, 133.
Annuntiare dicitur de futuro, I, 187.
Appetitus aliud est quam intellectus, I, 489.
Apollo archiepiscopus, Corinth., II, 88.

Apostoli nominantur arietes, I, 82.
Dii, et cur, I, 453. Cœlum, I, 197.
Sapientes incantatores, I, 99. Fontes Ecclesie, I, 247. Oculi Christi, I, 231.
Oculi Ecclesie, I, 330. Fœtantes, I, 317. Fundamenta, I, 346. Nubes, I, 386. Genua Christi, I, 442. Turres, I, 517. Excusores, I, 524.
Aqua populos significant, I, 44.
Cur, I, 83. Prosperitatem, I, 234.
Aquilorum astus, I, 403. Diaboli typus, I, 411.
Aquila diabolus, I, 154. Ejus latera, diaboli gens, I, 154.
Arabia quid significat, I, 270; II, 222.
Arcæ cum Ecclesia comparatio, I, 532, 34. Designat populum gentilem, I, 268.
Arcus pro deceptione et dolositate, I, 412, 151. Pro occulta defensione, I, 158. Tribulatione temporalis, I, 210.
Aries rebelle animal, I, 233.
Arietes duces fideliū, I, 454.
Arianorum error, I, 313.
Arma significant manifestam impugnationem, I, 151. Miracula, II, 189.
Asaphidem quod Synagoga, I, 161, I, 286.
Aspicere pro diligere, I, 233.
Aspis callida, I, 199.
Atrium pro amplitudine, I, 228.
Auctor Epistolæ ad Hebræos, 2.
Auditus animæ intellectus, I, 76.
Aures pro intellectu, I, 126. Auris Dei benignitas dicitur, I, 87. Potentia Dei misericordiae, I, 342.
Aurum designat perfectionem virtutum, I, 146. Charitatem, I, 147.
Austeritas nimis quandoque peccatum generat, II, 286.
Avarus pecuniam Deum facit, II, 249.
Azymus quid sit, II, 102.

B

Baptismus tripliciter dicitur, II, 377. Janua salutis, I, 68. Diluvium dicitur et nu, I, 84. Mare, I, 301. Quibusdam occasio salutis, quibusdam perditionis, I, 342. Eo Dimittuntur omnia peccata etiam actualia II, 32.
Ad salutem necessarius etiam pueris, II, 54. Peccata tollit, II, 280.
Baptizati pro mortuis, II, 148.
Barba Aaron, I, 335.
Barbari, II, 9.
Barjona filius columbae, II, 97.
Basiliscus fetore anhelitus sui necat, I, 371.
Beatus æterna spoliis comparatur, I, 509.
Beatus quis dicitur, II, 314.
Benedicere pro exaltare I, 186.
Bersabee quid designet, I, 168.
Bona temporalia vocantur insanias falsa, I, 126.
Bonum multis modis dicitur, I, 179.
Eius duo genera, II, 177. Ignoratum minus diligunt, II, 241.
Bonus quilibet præsumitur, 274.
Bonii homines vocantur divini, II, 10. Eos æmulari debemus, II, 220.
Boves significant prædicatores, I, 22.
Bravum, vicitur præmium laboris, II, 267.

C

Cancer morbus tandem occidit, II, 304.
Cæsar et Pompeius se invicem pati

nolebant, II, 43.
Calamus similis linguae, I, 148.
Calumnia quid sit, I, 499.
Calcaneus quid significat, I, 158. Profane et pro lapsu ponitur, I, 191.
Canes linguosi, I, 246.
Canticum quid sit, I, 9, 2, 250.
Canticum canticorum qualis liber, I, 1.
Capellus pro vanitate, I, 246.
Carbones desolatorii vocantur prophetæ, I, 513.
Caro animæ pavimentum, I, 475. Ei quid debeamus, II, 46. Ejus iniquamenta quæ sint, II, 179. Ejus gloria non est secundum Deum, II, 194.
Carnales perseguuntur spirituales, II, 223.
Casia exaltationem significant, I, 145. Item baptismum et fidem, 16.
Castitas gemma virtutum in juvene, II, 324.
Cathædra pro gubernatione, I, 433.
Catholicum quid, II, 347.
Cauteriarum quid, I, 324.
Cervi natura post devoratum serpentem, I, 153.
Chamus quid designet, I, 93.
Charitas per aurum significat, I, 147.
Radix virtutum, I, 506. Facit opus meritorium, I, 238. Est vinculum aliarum virtutum, II, 285. Domus vocatur, I, 337. Ei nullum malum inest, II, 137.
Charisma gratuitum dicitur, II, 136.
Cherubin plenitudo scientie, I, 522.
Chore calvariam significant, I, 152.
Christus in Psalmis quomodo orat, I, 132. Vir dicitur in Psalmis primo, I, 2. Lignum vitæ, I, 3. Facies, I, 32.
Vermis, I, 63. Comparatur diluculo, I, 85. Dicitur de Dei, I, 96. Numerus et cur, I, 123. Veritas, I, 123. Liber et cur, I, 127. Verbum I, 442. Frater noster est, I, 458. Pro salvandis tantum oranti, I, 158. In morte Lazarus cur lacrymatus, I, 192. Morte sua potius quam potentis homines redimere voluit, I, 224. Frumentum dicitur, I, 231. Virtus Patris, I, 248. Finis legis et prophetarum, I, 321 et 130. Primum genitus mortuorum, I, 339. Manus Patris, I, 443. Pædificari quando coepit, I, 289. Cur cruci affixus, II, 36. Dictus peccatum, II, 45. Curante onnes incorruptibilis suscitatus, II, 46. Cur assumpsit corpus cum anima, II, 48. Cur primogenitus mortuorum, II, 49. Quomodo interpellat, II, 50. Varie vocat, II, 110. An primus resurrexit, II, 147. Dicitur imago Dei, II, 168. Peccatum factus est, II, 175. Mediator, II, 318. Fecit se ab angelis cognosci, II, 323. Solus a mortuis resurrexit, II, 338. Gloria et honore coronatus, II, 363. Cur homo fieri voluit, cum esset Deus, II, 363. Cur pontifex, II, 366. Sæpe lacrymatus, II, 375. Liber dictus, II, 398.
Christi vestimenta divisa quid, I, 64. Membra annuntiant incarnationem ejus, I, 126. Corpus etiam Judas accepit, I, 132. Resurrectio, 153. Humanitas circuitus dicitur, I, 162. Timorante passionem non in passione, I, 191. Titulus, I, 193. Humanitas per calceamenta designata, I, 212. Humanitas columna nubis, I, 392. Charitas incomprehensibilis, II, 241. Aetas plena in qua omnes resurgent, II, 243. Dies quis dicatur, II, 256. Sepultura et resurrectione in baptismo significantur, II, 340.
Sacerdotium manet in æternum, II, 337. Sacrificium sicut perfectum, II, 393. Sanguinem pollutum qui ducant, II, 400. Christum imitari debemus, per puritatem, II, 49. Confitebuntur omnes in judicio velint, nolint, II, 350.
Christiani cum Judeis non capti, I, 200. Quomodo herædes Dei, II, 47.
Chusi, quid significat, I, 16.
Ciliciorum usus apud aliquos, I, 253.
Cinis designat pœnitentes, I, 398.
Circumciōis sio quid significat, 18.
Cithara, I, 93. Significat Christi humanitatem, I, 199.
Civitas quæ dicantur, I, 24. Pro congregatioe, I, 184. Significat perfectos fideles, I, 523.
Claudius quis dicatur, I, 53.
Clerus quid significat, I, 241.
Clericorum et monachorum congregations sunt Dei vineæ, I, 434.
Coagulum quid, I, 243.
Concilium quid, I, 4.
Concupiscentia fomes peccati, I, 118. Peccata originalis, I, 262.
Confessionis sacramentum, I, 447.
Confusio quid, I, 263.
Cognitionis duo genera, II, 60.
Columba dicitur Ecclesia, I, 241.
Complecti pro diligere, I, 156.
Conscientia lacto similis, I, 15. Facies dicitur et cur, I, 333. Ejus puritas stratum dicitur, I, 221.
Consecrationemini cito impertienda, II, 329.
Constantia quando necessaria, II, 303.
Convallis pro humilitate, I, 211.
Consuetudinis prævae reliquæ, I, 403.
Continentia quando et quibus necessaria, II, 109.
Cubilia propria ferarum, I, 10.
Correctio non debet esse rigida, II, 77.
Cor duplex, I, 32. Dicitur sinus, I, 320.
Cor pro anima, I, 67. Essentia pertinens, I, 142. Pro profunditate, I, 149. Quando dicitur esse Dei et quando peccatoris, I, 214. Escis non stabilendum, II, 412.
Corinthus in Achaia, II, 154.
Corinthiorum errores, II, 84. De resurrectione dubitatio, II, 106.
Cornu designat superbiam, I, 287.
Potentiam, I, 237. Virtutem, I, 337.
Divinitatem Christi, I, 467.
Corpus domini etiam Judas accepit, I, 132. Frumentum dicitur, I, 304.
Corpora humana sunt vasa filiæ, II, 1. Domus terrestris, II, 172.
Corvus quoq; significat, III, 5.
Creatio duplex, I, 393.
Crux secundum Priscianum dubius generis, II, 229. Ejus mysterium, II, 211. Partes quid representant, II, 211.
Crystallus quid, I, 584.
Cupiditas radix omnium malorum, II, 332. Ei vacantes errant, II, 332.
Curiosi designati per pisces, I, 22.
Curiositas reprobatur, II, 296.
Custodia pomorum quid, I, 318.
Cymbala, I, 592.

D

Damnatio perpetua, I, 201. Est effectus peccati, II, 466.
 Dæmones tempestatis nomine signantur, et cur, I, 164. Per dracones, I, 284. Eorum officia, II, 50. Quomodo dannabuntur, II, 104. Habent quandoque potestatem in aere, II, 235.
 David Christi figura in multis, I, 44. Item Ecclesie, I, 44. Ter uetus, I, 76. Insaniam simulat, I, 99. Ejus, cantores, I, 161. Adulterium et homicidium, I, 167. Mose non minor, I, 309
 Deargentatum quid, I, 242.
 Decachordum est anima servans Deum præcepta, I, 571.
 Delictum quid sit, I, 94.
 Descendere quid sit, I, 186.
 Desiderium maius concupiscentia, I, 474.
 Desperatio per grandinem designata, I, 311.
 Deus quomodo audiat, I, 29. Trinus et unus, I, 129. Legalia nunc non acceptat, I, 173. Dicitur sol, I, 268. Non est auctor mali, I, 3, 3. Quomodo fenerator, I, 440. Quomodo puniat filios ob peccata parentum, I, 440. Pater Filio non major, I, 445. Manu non operatur, I, 486. Quæ nesciat, I, 549, I, 553. Quæ intelligat, I, 553. Dat seipsum, II, 167. Celestia et terrena gubernat, II, 168. A principio mundi semper habuit in quibus gloriaretur, II, 242. Est ubique diversis modis, II, 279. Venit ad fidem in morte, II, 332. Habitat lucem inaccessibilem, II, 333. Dicitur requievisse licet non sit fatigatus, II, 370. Cum sit ubique, quomodo in utero, II, 219. Pater tanquam medicus visitavit Christum in sepulcro, II, 363. Habet duplum volumat, II, 312. Dei viæ quæ, I, 72. Respondere quid, I, 80. Vultus et ira quid, I, 103. Mandata justificationes vocantur, I, 471. Vocationes diversimodæ, II, 5. Odium quid, II, 54. Indurare quid, II, 53. Sapientia et scientia, II, 67. Donis non obest ministri malitia, II, 119. In homine duæ electiones, II, 321. Sermo multos gradus continet, II, 376. Pœnitentia quæ, I, 426. Deo gratias agere quid sit, II, 8. Nihil contingens, II, 65. Deum ignorantes aut ab eo apostataentes impi vocantur, I, 2. In veritate quis invocet, I, 577. Glorificare et portare quid, II, 107.
 Dextra et sinistra quid, I, 40. Dextra Christus dicitur, I, 389. Dextra significat potentiam, vel Pietatem, I, 156. Favorem, I, 232. Pietatem Dei, I, 325.
 Diabolus calumniator, I, 267. Assur, I, 333. Laqueus venantium, I, 368. Intelligitur per aquilam, I, 411. Per repubblica, I, 414. Pharaonem, I, 538. Princípio Deus habuit suum regnum, I, 542.
 Diaconi officium, II, 321.
 Dicere est devere, I, 148.
 Dies boni quid, I, 102. Domini et hominis, II, 96. Prosperitatem significat, I, 135.
 Dii apostoli nominantur et cur, I, 153. Dii aliquando dicuntur, II, 114.
 Dilectio est clavis ligans, II, 245.
 Valida sicut mors, II, 342.
 Discrimen inter egenum et paupe-

rem, I, 106. Inter annuntiare et loqui, I, 126. Stultum et insipientem, I, 159. Orare et deprecari, I, 182. Judicium et justitiam, I, 499. Inter mansuetudinem et modestiam, II, 188. Inter delicta et peccata, II, 235. Orationem et obsecrationem, II, 254. Exspectationem et spem, II, 258. Signa et prodigia, II, 306. Frui et uti, II, 333. Mercedem et retributionem, II, 362. Signa et potentia, II, 363. Dona et sacrificia, II, 374. Iniquitates et peccata, II, 388. Hostiam et oblationes, II, 397.
 Dispositio divina incerta in hominibus, II, 353.
 Divites sumo similes, I, 114. Eorum instructio, II, 333.
 Divitiae brachium vocantur et cur, I, 113. Interiores et exteriores quæ, I, 177. Vocantur iniquitas, et rapina, I, 219.
 Docere et exhortari quorum sit, II, 69.
 Doctor multum prodest populo, II, 309.
 Doctrina Dei pia, II, 331.
 Doctrinæ astutæ seducunt simplices, II, 243.
 Domus pro conversatione, I, 146.
 Donec in sacris litteris quid significat, I, 269.
 Dormiens in peccato quomodo surredebeat, II, 249.
 Dracones, I, 586.

E

Ecce pro palam, I, 205.
 Ecclesia universalis designata per lunam, I, 21, 268. Particulares per stellas I, 21. Ecclesia nomen collectivum, II, 86. Non nisi una, I, 238. Non poterit pessum dari, I, 407. Atrium, I, 385. Est vestimentum Dei, I, 533. In Iudea cepit, II, 9, 16. Creatura Dei, II, 47. Eius caput Christus, II, 275.
 Ecclesiastes liber mysticus, I, 4.
 Electio non ob merita, sed ex gratia, II, 63.
 Eleemosyna substantia vocatur, II, 186.

Enoch translatus ne videret mortem, II, 403.
 Episcopus superintendens dicitur, II, 320. Habet spiritualia arma non corporalia, II, 321. Non sit neophytus, II, 321. Nimia humilitate non incommodet Ecclesie, II, 346.
 Esdras Psalmis titulos præfixit, I, 286. Idque Spiritu Dei, I, 433.
 Eucharistia veritas contra hereticos, I, 66, II, 102, 382. Mysteria, II, 123. Quomodo per signa significata, I, 66.

Evangelium legis supplementum, II, 1. Tripliciter quis erubescit, II, 9. Beatiitudinem promittit, II, 276. Quid significet, II, 314.
 Excommunicare quid, II, 316.
 Excommunicatione infingitur ut spiritus salveretur, II, 102. Non debet interfiri occulta, II, 103.
 Exempla sanctorum muniant nos contra irruentia mala, II, 406.
 Exemplar et exemplum quid, II, 386.
 Exercitatio pro passione, I, 182.
 Exhortatio multum valet, II, 286.
 Extasis quid, I, 87.
 Exultare quid, I, 22.

F

Fabula quid, II, 312.
 Facies pro cognitione ponitur, I, 10.
 Pro consideratione, I, 171. Pro presentia, I, 210. Pulchritudine, I, 338.
 Benevolentia, I, 352.
 Ferrum pro duritia tribulationis, I, 420.
 Fides non salvat sine operibus, I, 4.
 Fundamentum omnium virtutum, I, 53.
 Non éget miraculis, II, 142. Est res voluntaria, II, 160. Bonum Dei, II, 237. Ejus gressus primus et secundus, II, 408. Commendatur fides Noe, Abrahæ, Saræ, II, 403 et seq.
 Fideles quidam dicuntur inopes et cur, I, 141.
 Filius non est qui non corripitur, I, 407.
 Filius Dei os Patris dicitur, I, 483.
 Patri consubstantialis et coæternus, II, 275. Splendor gloria Patris.
 Fimbriæ perfectionem signif, I, 147.
 Flumina pro prædicatoribus, I, 433.
 Fœnum designat pauperes, I, 111.
 Fœnum tectorum qui, I, 527.
 Fomes peccati cur relictus, II, 43.
 Fornicatio quid, II, 12. Fugienda non expectanda, et cur, II, 106.
 Frama pro vindicta, I, 104.
 Frater noster Christus est, I, 158.
 Fratres peccantes non sunt superbi deserendi, II, 399.
 Fremere leonum est, I, 5.
 Fructus ventris filii spirituales, I, 533.
 Fructus spiritus quis, II, 227.
 Fugere, quid, I, 98.
 Fulgor est illuminatio cognitionis divinæ, I, 537.
 Funes peccatorum lenocinia, I, 483.
 Funiculus, mensuram designat, I, 312.
 Funus quanto plus ascendit, tanto magis evanescit II, 41.
 Furor pro vindicta æterna, I, 258.

G

Galaad acervus testimonii, I, 211.
 Galatia ubi sita, II, 203.
 Gaudium ultra Deum quærensis, II, 260.
 Genitivus pro ablativo, I, 106.
 Gentes cur aquæ non inveniunt, I, 93.
 De ignorantia excusabiles, II, 14.
 Gentilium cum Iudeis expostulatio, II, 3.
 Geth passionis figura, I, 190.
 Gigni filium a patre quid sit, I, 219.
 Gladii ancipes, I, 589.
 Gladius denotat persecutionem, I, 113. Apertam defensionem, I, 139.
 Gloria celestis non omnibus æqualis, II, 184.
 Glorificare Deum quid sit, II, 107.
 Graduum cantica cur vocentur, I, 511.
 Grando desperationem signif, I, 311.
 Gratia pro facie, I, 254.
 Gratia data unicuique nostrum, II, 243. Dei est diversa, II, 244.
 Gratias agere Deo quid, II, 8. Gratiarum actio multum valet ad impetrandum, II, 286. Quid dicatur, II, 317.
 Gutta species medicorum, signat humilitatem, I, 143. Charitatem, I, 45.

H

Hæreticus non est habendus, qui imprudenter errat, II, 352.
Hæretici aliquando in adversis intrepidi, I, 24. Pervertunt Scripturas sacras, I, 30. Et lacerant, I, 64. Sinistre eas exponunt, I, 218. Ferocias, imo feræ in Ecclesia Dei, I, 248. Tauri cervicosi, I, 248. De veritate corporis Christi dubitantes, I, 303. Idiotas potissimum invadunt, I, 434. Comparantur serpentibus, I, 356. Vera falsis missent, I, 572. Obstinati excommunicandi, I, 590. Contra eos agere periculosis, quam contra blasphemos, I, 513.

Hæretorum sententia sagittæ parvulum, I, 30. Impostura, I, 217. Fraudes, I, 369. Loquela, mœræ garrulitates, I, 479. Impugnatio, I, 53. Doctrina, aqua turbida, I, 571. Nequitia et impostura, II, 334.

Hermon quid significat, I, 533.

Herodius qualis avis, I, 411. Per eam qui intelligentur, I, 411. Holera designant divites, I, 411. Holocaustum unde dicitur I, 58. Unde derivatur, I, 127. Homicidia sunt duplilater, II, 42. Homines terræ comparantur, II, 378. Homo primus in multa claritate formatus, II, 268. Superbiendo cecidit, II, 22. Homo duplex, II, 41. Horarum Canonicularum usus, I, 509. Hospitalitas Deo grata, II, 411. Hostia maxima, I, 539. Hostia quid sit, II, 271. Abel fuit gratia Cain vero ingrata, II, 403. Humiliari quid sit, II, 270. Humilitas caput cæterarum virtutum, I, 506. Ejus necessitas, I, 207. Humilitate non indignitate tacendum, I, 122. Hymni quid sint, I, 4, II, 250. Hysopus qualis herba, I, 171. Quid significet, II, 393.

I

Idioma quid, II, 141. Idithum quid sit, I, 121. Idolorum cultura fugienda, II, 123. Ignis emendatorius, II, 96. Ante judicium qualis, I, 163. Signif. adversitatem, I, 234. Imago et umbra, II, 397. Impii qui dicantur, I, 2. Infernus civitas munita, et quomodo, I, 437. Infidelitas somnus vocatur, I, 290. Infideles jumenta Antichristi, II, 308. Iniqui quomodo odio habendi, I, 496. Injustitia quæ dicatur, I, 99. Inobedientes dure arguendi, II, 350. Inobedientia quæ dicatur, II, 362. Instantia plus est quam sollicitudo, II, 193. Iracundus quis, I, 53. Isaias a Judæis interfactus, et cur, II, 61.

J

Jacob gentes designat, I, 152. Ali quando etiam Judaicum populum, I, 295. Jacobi apostoli devotio, II, 146. Jerusalem pro Judaico populo, I, 248. Salem dicta, II, 381.

INDEX IN S. BRUNONEM.

Jesu fundamentum dilectionis, II, 334.

Job tentatio non decidit in impatientiam, II, 50. Jonathas quis fuerit, et quem designet, I, 280. Jordanis pro baptismo, I, 134. Joseph gentiles designat, I, 290. Juda confessio interpretatur, I, I, 258. Judæi unde dicti, II, 17. Quomodo duces cæcorum, II, 17. Dicuntur mœchari, II, 17. Per orbem dispersi, II, 22. Non tam graviter peccarunt quam gentiles II, 237. Unicorns dicti, et cur, I, 83. Caro voluptuosa, II, 207. Desertum Cades, I, 84. Vinea Dei, I, 523. Frustra de lege gloriantur, II, 44. Eorum duplex confusio, I, 443. Fabulae de lapide angulari, I, 466. Cum gentibus expostulatio, II, 3.

Judas etiam corpus Domini accepit, I, 132. Miracula fecit, I, 292. Judicantis seipsum non judicatur a Deo, II, 131.

Judices cur olim in portis sederint, I, 253. Sedes nominantur et cur, I, 316. Judicij dies varie explebitur, I, 4. Vocatur diluvium, I, 94. Dies generationis et generationis, I, 215.

Judicium utrum vocale futurum, I, 4. Utrum de die, II, 208.

Juramentum finis controversiae, II, 380. Quid sit, II, 380.

Justus quando gaudium habet de fide, II, 239.

Justi quare opprimuntur ab impiis, II, 302.

Justi omnes qui sancti, III, 28. Justificatus nullam habet maculam, II, 313.

L

Labia dolosa quis habeat, I, 90. Labor non otium congruit militanti, I, 338.

Lacus peccatorum profunditas, I, 125.

Lana charitatem significat, II, 393.

Laus cur a Deo requiritur, II, 253.

Lectus doloris quid, I, 130.

Legalia non acceptat Deus, I, 173.

Lex vetus jugum dicitur, II, 177.

Testimonium, I, 36. Factorum, et cur, II, 23. Tribus modis habebatur in tempore suo, II, 54. Ad tempus posita, II, 216. Sacrificium vespertinum, I, 539. Eam nunc servare est ferme idola colere, II, 210. In ea prævaricari quid sit, II, 18.

Lex nova est declaratio veteris, I, 500. Ejus cum veteri conjunctio, I, 19.

Libanus quid significat, I, 83. Pro canore et prosperitate positus, I, 272.

Liber vitæ mens divina, II, 269. Eo deleri quid sit, I, 257.

Libertas arbitrii, I, 91. I, 217. I, 239. I, 497. Non beatificat sine gratia remissionis peccatorum, I, 92. Cooperatur gratiæ divinæ, I, 218. Debilitata, I, 316. Non sublata, I, 397, 509. Os animæ, I, 532.

Lingua pro verbo, I, 143. Pro præcepto, I, 327.

Litigare ad quid utile, II, 339.

Luna cutem denigrat, I, 515. Significat Ecclesiam universalem, I, 21. Omnem creaturam, I, 268.

Luxuria quid vocatur, II, 226.

Lyptote quid sit, I, 127.

M

Maceria quid sit, I, 217. II, 238. Macula nulla est in justificato, II, 313.

Maledicere pro deprimere, I, 186. Manasses oblivio, I, 371.

Mandata Dei vocantur justificantes, I, 471.

Mane pro diluculo, I, 150. Prosperitate, I, 229.

Manichæorum error contra Christi humanitatem, I, 347. Error, I, 513. Veteris legis contemptus, I, 477 et 492.

Mansuetudo et modestia differunt, II, 188.

Manus pro potentia, I, 60. Impulsione, I, 411. Vindicta, I, 187. Auxilio, I, 371.

Maranatha quid sit, II, 134.

Mare pro amaritudine, I, 228.

Maria (S.) ab omni peccato libera, I, 400.

Martyres acervus vocantur, I, 211. Item juvenes, I, 264. Eorum constanza multum profuit gentilitati, I, 284.

Eorum natalitia, I, 463.

Martinus (S.) semimartyr, I, 463.

Medium pro manifestatione, I, 183.

Pro plebe, I, 184. Communia, I, 242.

Melchisedech sacrificium, I, 446.

Rex iustitiae interpretatur, II, 581.

Melota quid, II, 405.

Mendacium dicitur omne peccatum, II, 20. Non est cum Spiritu sancto, II, 160.

Mens pro altari, I, 468.

Merces et retributio quomodo differunt, II, 362.

Meretrici adhærendo quomodo quis ejus membra fieri dicatur, II, 106.

Mesopotamia quid significat, I, 207.

Ministri malitia non obest Dei donis, II, 119.

Miracula per fulgura designantur, I, 44. Per coruscationes et cur, I, 370.

Misericordia et miseratione quomodo differunt, I, 72. Misericordia plus affectus, II, 260.

Missæ sacrificium ex Paulo probatur, II, 317.

Moab quid significat, I, 333. Exiles, I, 212.

Mors tenebræ vocantur, I, 183. Calix, I, 460. Ejus dominia quæ, II, 38.

Viri solvit mulierem, II, 39.

Mortuis prosunt suffragia vivorum, II, 173.

Mundus per mare designatus, I, 153. Ejus sex ætates, I, 373.

Mulier ad generationem concurrevit, II, 128.

Mulieres audiant et non interrogent in Ecclesia, II, 319. Non debent dominari in virum, II, 319. Nec aliquibus praesesse, II, 319. Iis duæ virtutes necessariae, II, 319.

Myrrha significat incorruptibilitatem, 143. Virginitatem, I, 143.

N

Narrare dicitur de præterito, I, 187.

Necessitate nemo peccat, I, 109.

Negare Dei quid sit, II, 339.

Nemo sibi vivit, II, 75.

Neomenia quid significat, I, 326.

Unde dicta, II, 281.

Nero cur Antichristus dictus, II, 99.

Nicolitarum error, II, 246. Hæresis, 292.

Noe fides commendatur, II, 403.
Novaculæ similis persecutor, I, 176.
Nox adversitatem signif., I, 135.
Numerare pro custodire, I, 580.
Numerus non est in Trinitatis essentia, I, 580. Numerus electorum Deo cognitus, 262. Numerus septenarius quid, I, 320. Totam vitam hominis significat, I, 509 et 512. Octonarius, I, 468. Quin denarius, I, 512.
Nunc signum causale, I, 124.
Nunquam nimis dicitur, quod nunquam nimis sit, II, 269.
Nycticorax, I, 398.

O

Obsecratio quid, sit, I, 564, II, 317.
Occulta non debent excommunicatione plecti, II, 103.
Oculi pro potentia providentiae, I, 41.
Odium iniquum, I, 74.
Odium Dei quid, II, 34.
Opus legis quid, II, 16. Opus bonum involuntarium non laudatur, II, 183.
Opera bona dicuntur semina, I, 73.
Pulli, I, 337. Carnis quæ, I, 226. Spiritus neminem redigunt sub lege, II, 216. Mortua quæ, II, 377, 393.
Orare et deprecari quomodo differunt, I, 182.
Oratio et sacrificium pro defunctis, I, 4. Pro salvandis tantum, I, 129. Per incensum significata, II, 271. Qualis requiratur ad illam præparatio, II, 319.
Orbis et circuli perfectio, I, 69.
Organum, I, 892.
Originale peccatum cur primogenitum vocetur, I, 537. Ejus pena per baptismum non tollitur, II, 408.
Otium generat egestatem, II, 297.

P

Panis vitæ est doctrina Dei, I, 119.
Panes propositionis dicebantur olim oblationes, II, 248.
Parabolæ dicuntur propositiones, I, 158. Quid sint, I, 297.
Paries quid, I, 217.
Parturire quid, II, 221.
Parvuli non baptizati damnantur pena damni, II, 173.
Pascha transitus dicitur, II, 102.
Passio cur exercitatio dicitur, II, 182.
Passiones animi, I, 133.
Pater quomodo non judicet quemquam, I, 267. Patris iniquitatem quomodo portet filius, I, 319. Patrum in limbo voces, I, 400.
Patientia non esset, si non esset persecutio, II, 340. Opus Spiritus sancti, II, 217. Inutilis nisi adsit humilitas, II, 257.
Patientiae partes multæ sunt, II, 176.
Patrini in baptismo, I, 14. I, 507.
Paulus Hebreæ lingua quietus sonat, II, 8. Cur tantum decem epistolas scriperit, II, 1. Cur epistolæ ad Hebreos nomen suum non præfixit, II, 1. Dirimit contentionem Judæorum et gentilium, II, 4. Cur majores persecutions sustinuit cæteris apostolis, II, 52. Virginem se testatur, II, 109. Prophetare quid vocet, II, 127. Abortivum se vocat, II, 146. An omnes fiæles converterit, II, 189. Raptus utrum in corpore, II, 197. Quæ arcana

viderit in raptu, II, 198. A quo accedit Evangelium, II, 206. Magnus fuit persecutor, II, 206. Cucurrit et laberavit, II, 262. Athenis misit Epistolam ad Thessalonicenses, II, 294. Quid fecerit die ac nocte, II, 308. Convertit Timotheum, II, 311. Laudes, II, 90. Magna præstantia, II, 28.
Peccatum dicitur spina et cur, I, 93. Iniquitas, I, 169. Est corrupta natura, II, 41. Opus mortuum vocatur, II, 393. Duobus modis committitur, I, 325. Dicitur men dacium, II, 20. Ei consente quid sit, II, 13.
Peccatores perefluent, II, 362. Pellicanus, I, 397.
Pennæ pro agilitate, I, 183.
Penula quid fuerit, II, 343.
Peregrinatio nostra duplex, I, 226. Peregrinus quis, II, 233.
Perfectus quis dicitur, II, 267.
Perfecti quidam damuantur et quomodo, I, 316.
Pericula quatuor ex quibus eripienti boni, I, 427.
Persecutor similis novaculæ, I, 176.
Pes pro affectione ponitur, I, 111.
Pro humilitate, velocitate et securitate, I, 233. Pro discorisoribus, I, 246.
Pestilentia qualis morbus, I, 2.
Petito quando invalescit apud Deum, II, 269.
Petrus a Paulo publice reprehensus, II, 210.
Pharisæus unde dicitur, II, 265.
Philosophi cognoverunt unum Deum, II, 10.
Pietas non est quæstus temporalium, II, 331.
Pilatus unde nomen Pontii habuerit, II, 332.
Pisces et aves ex aquis, III, 68. Designant curiosos, I, 22. Et philosophos I, 92.
Plasmare quid sit, I, 486.
Plateæ pro principibus, I, 184.
Plato agnoscit Trinitatem, I, 429.
Unum Deum, II, 10.
Pædagogus quis dicitur, II, 216.
Pœnitentia operatur tristitiam secundum Deum, II, 180.
Ponere pro humiliare, I, 234.
Pontifer Rom. pastor omnium Ecclesiæ, II, 86.
Populus gentilis caro dicitur, II, 211.
Portare Deum quid sit, II, 107.
Præcepta moralia perdurant in utraque lege, II, 314.
Prædestinare de quo dicitur, II, 7.
Prædicandi tempus, I, 352.
Prædicatores designati per boves, I, 22. Calceamenta, I, 212. Aquæ, I, 230. Montes et colles, I, 267. Flumina, I, 14, 33. Colum, I, 581. Sunt odor Christi bonus, II, 163. Exempla honorum operum, II, 349. Vivant de bonis illorum quibus prædican, II, 328. Eorum qualitates, II, 337.
Prædicatio non vendenda, II, 338.
Præjudicium dupliciter accipitur, II, 329.
Prælati terra dicuntur, I, 410. Montes et colles, I, 454. Seræ portarum Ecclesiæ, I, 582. Ultra præcepta non cogant, II, 68. Possunt judicare subditos, II, 74. Etiam mali possunt dare Spiritum sanctum, II, 311.
Præparatio ad orandum qualis, II, 319.

Præscientia Dei non potest immutari, 2, 9.

Presbyteri boni duplice honore digni sunt, II, 328.

Prævaricatio quid, II, 362.

Principes dicuntur flumina, I, 70.

An timendi, II, 72.

Prophetæ plura genera, I, 4. Visio dicitur, II, 316.

Prophetæ de futuris quasi de praesentibus et futuris loquuntur, I, 2.

Vocantur cataractæ, I, 13. Iabia Dei, I, 360. Carbones desolatorii, I, 13. Portæ Ecclesiæ, I, 323.

Prophetare Paulus quid vocet, II, 127.

Propositiones quæ vocentur, I, 297.

Proscriptus quis dicitur, 221.

Psallere quid, I, 20. Est orare, II, 141.

Psalmus quid sit, I, 3. 1, 9, 230. Pro bono opere ponitur, I, 96. Primus titulus caret, et cur, I, 2. Ejus intentio, I, 2. Secundus est primus habens titulum, I, 5.

Psalmi quomodo compositi, I, 1. Psalterium quale instrumentum Musicum, I, 1. 1, 158.

Psalterium liber hymnorum, I, 1. Ejus intentio seu argumentum, I, 1.

In eo quomodo Christus orat, I, 2. Pro Christi humanitate, I, 196.

Pseudo-canæ vocantur, II, 264.

Publice peccans publice arguendus, II, 210.

Pueris sine baptismo morientibus Deus omnem gratiam denegat, et cur, II, 54.

Pulli corvorum qui, I, 581.

Purgatorium asseritur, I, 14, I, 507.

Gladius versatilis, I, 507.

Q

Quatuor virtutes principales, I, 38.

Quatuor angelorum ordines, uno loco a B. Paulo enumerati, II, 234.

Quies Domini signum nostræ quietis, II, 371.

R

Rana garrulitatem signif. I, 310. Ratio in Adamo post peccatum non extincta, sed debilitata, I, 129. Sensualitatem regere debet, II, 128.

Reditus noster duplex, I, 226.

Regnare peccati quid, II, 37.

Regnum Dei quid, II, 151.

Remissione etiam sancti agent, I, 94. Ejus gratia dicitur oleum, I, 442.

Renes delectationes signif., I, 278.

Respondere Dei quid, I, 80.

Respuere est plus quam spernere, II, 220.

Resurrectio Christi, I, 153. Quid operetur in nobis, II, 280.

Resurrectio mortuorum probatur, II, 297. Per legem nature, II, 149.

An eam tuba præcedat, II, 151.

Retrorsum ire quid sit, I, 79.

Rhamnus quid, I, 201.

Roma caput orbis, II, 8.

Romani de Judeorum vistatione gavisi, I, 281.

Romanorum Epistola cur prima, II, 1.

S

Saba quid signif., I, 270.

Sabbatum æternam requiem significat, I, 117.

Sabbatismus quid, II, 371.
 Sacerdotium Christi manet in æternum, II, 375. Ejus commendatio, II, 384.
 Sacerdotes interdum episcopi nominati, II, 236. Non consecrandi sine examine, II, 329. Non licet iis matrimoniis jungi, II, 108.
 Sacramentum quasi secretum, II, 232. Sacramentum confessionis, I, 447. Sacramentorum quorum, qui ministri, II, 88.
 Sacrarium quid, II, 118.
 Sacrilegium quid, II, 18.
 Sacrificia votiva quæ, I, 163.
 Sacrorum librorum triplex sensus, I, 1.
 Sagittæ mortalitatem signif., I, 118.
 Sententias predicatorum, I, 144.
 Salem quid sig., II, 381.
 Salices sunt impii, I, 844.
 Salomon pacificus, I, 266.
 Samaritani qui, II, 119.
 Sanctum sanctorum, I, 281.
 Sanctum pro amabili, I, 391.
 Sancti eagent remissione, I, 94.
 Orant pro nobis, I, 520. Etiam post mortem, I, 540. Eorum exempla muniant nos contra ingruentia mala, II, 406.
 Sanguines pro peccato, I, 173.
 Sanguis interdum pro morte, I, 173.
 Ejus mira commissio, II, 251.
 Sanguinem Christi qui pollutum ducunt, II, 400.
 Sapientes mundi per pereentes notati, II, 88.
 Sapientia interior est quasi adeps, I, 221.
 Saræ fides commendatur, II, 403.
 Designat Ecclesiam, II, 11.
 Saul mortem designat, I, 44. Ejus inobedientia, II, 44.
 Satana tradere est excommunicare, II, 101.
 Scapulæ significat doctrinam predicatorum, I, 369.
 Scientiæ modus, II, 114. Evacuatio, II, 137.
 Scripturæ cur obscuræ, I, 31. Designata per palpebras, I, 31. Pluviam, I, 31. Stateram, I, 218. Mensam, I, 233. Cœlos, I, 304. Earum commendatio, I, 348.
 Scurrilitas quid, II, 249.
 Scutum designat falsas rationes, I, 451.
 Senum instructio, II, 349.
 Sensus mundi vanitas est, II, 246.
 Hominis portæ sunt animæ, II, 413.
 Separatio a veritate, error est, II, 313.
 Sermo quid sit, I, 192.
 Sermonis divini efficacia, II, 372.
 Servorum instructio, II, 349.
 Servire debemus Deo cum metu et reverentia, II, 410.
 Signa et prodigia quid, II, 80. Differunt, II, 363.
 Sinai mons in Arabia, II, 222.
 Sinistrorum ire quid sit, I, 79.
 Sion mons, plebs Judæorum, I, 154.
 Pro Ecclesia, I, 535.
 Sol mundi creationem desig., I, 272.
 Sollicitudines, naves dicuntur, I, 153.
 Sonus pro manifestatione, I, 134.
 Sors pro electione, I, 90, II, 233.

PATROL. CLIII.

INDEX IN S. BRUNONEM.

Spelunca quid, II, 405. Christi humanitas, I, 194.
 Sperare corde quid., I, 82. Sensualitate quid, I, 82.
 Sperare beatum est, II, 234.
 Spes quæ sit, II, 28, 48, 311.
 Spina in corpore humano quid, I, 93.
 Spiritus quid appellatur, I, 172.
 Spiritus sancti agilitas, I, 2. A Patre et Filio procedit, I, 172, II, 46. Non minor Patre et Filio, II, 48. Quomodo postulet, II, 48. Quomodo scrutatur, II, 93. Datur per impositionem manus, II, 325. Est arrha immortalitatis, II, 17. Calor dicitur, I, 53. Flumen, I, 150. Auster, I, 322. Misericordia Patris et Filii, I, 478. Certior in apostolis quam in prophetis, II, 47. Ejus dona per terram promissionis designata, I, 312. Futurum ipsi præsens est, I, 2.
 Stadium quid, et unde, II, 120.
 Stare dicitur operari, I, 110.
 Stellæ designant particulares Ecclesiæ, I, 21.
 Stigma quid, II, 229.
 Stipendium quid, II, 38.
 Stratum quid, I, 324.
 Subsannare quid, I, 6, I, 107, I, 140.
 Superædificare quis dicatur, II, 95.
 Superbia delictum maximum et cur, I, 37. Per cornu designata, I, 287. Vitiorum omnium regna, I, 287. Parvum non patitur, II, 287.
 Supersticio quid, II, 283.
 Synagoga ante Christi adventum qualis, I, 161.
 Syria quid significat, I, 207.

T

Tabernaculum pro militia, I, 211. Domo, I, 236.
 Tabulæ Decalogi, II, 252.
 Tempestatis nomine dæmones sicuti, I, 64.
 Tempus Christi dicitur consummatio, II, 393. Gratia plenitudo temporis dicitur, II, 232. Tempus pro defectu, I, 329. Tempus quo licet prædicare, I, 352. Tempus redimere quid, II, 230. Perdit qui male agit, II, 230. Dies malus dicitur, II, 233.
 Tentationum tria genera, I, 371.
 Terra Judæos signif., mare gentiles I, 238.
 Testamentum vetus umbra novi, I, 493. Novum non suisset confirmatum nisi Christus mortuus suisset, II, 39.
 Testamentum suum habuit quilibet propheta, II, 237.
 Tharsis quid significat, I, 270.
 Timotheus a Paulo conversus, II, 311. Fuit episcopus Ephesiorum, II, 320.
 Timor Christi ante passionem, I, 191.
 Timores duo, I, 36.
 Timor servilis via ad timorem castum, I, 449.
 Titulus Christi non corruptius, I, 193.
 Tituli Psalmorum, I, 5. Eorum utor Esdras, I, 266.
 Topazius lapis pretiosus, I, 500.
 Toreularia sunt Ecclesiae, I, 20.
 Pressuræ tribulationum, I, 333.
 Tribulationes cur quibusdam insi-

1162

guntur, II, 240. Vocantur fluctus, I, 135. Viuum compungens, I, 210. Eorum virtus, II, 30.
 Tributum quid, II, 72.
 Trinitas in personis, unitas in essentia, II, 133. Judicat, I, 268. Significatur a Psalmista, I, 323. Ejus significatio, I, 376. Præfiguratio, I, 383. Brevis et bona declaratio, II, 67, 372. Eam Plato agnovit, I, 420.
 Triplex scriptorum sensus, I, 1.
 Tuba an præcedat resurrectionem II, 31.
 Turpitudinem quid vocet Apostolus, II, 249.
 Tutor quis dicitur, II, 217.
 Tympanum, I, 100. Carnis mortificationem signif., I, 326.
 Tympanistræ quæ, I, 47.
 Tyrus gentilitatem designat, I, 146, I, 333.

U

Ultio bona, I, 320.
 Ungula discretionem signif., I, 257.
 Unicernes Judæi cur dicti, I, 83.
 Unum sequendum non duo, II, 267.
 Usura penas æternas signif. et nu., I, 271.
 Uterus pro conceptione, I, 198.
 Uxor cur a viro diligenda, II, 251.

V

Vectigal quid, II, 72.
 Vellus Judaicum populum signif., I, 268.
 Veniali peccato nemo liber, I, 228.
 Venter multorum Deus, II, 268.
 Ver, bonorum operum labore designat, I, 288.
 Verbum folium dicitur, et cur, I, 36. Dei filius, I, 142. Quid sit, I, 19.
 Vertex pro superbia, I, 246.
 Veritas umbram fugare debet, II, 39. Membrum Christi, II, 247.
 Vespasianus aper de silva, I, 324.
 Vesper cur Adam dicitur, I, 85.
 Ætas sexta I, 204. Adversitas, I, 229.
 Vestimenta Christi divisa quid designant, I, 64.
 Veteralarum morbus, II, 349.
 Viduæ veræ quæ, II, 327. Earum bona judicia, II, 327.
 Vice Domini quæ, I, 72, I, 79.
 Vigiliarum commendatio, I, 220.
 Vineæ Dei sunt congregations clericorum et monachorum, I, 434.
 Vinum compungens dicitur tribulatio, I, 210.
 Vinum septiformis gratiæ spiritus sancti, I, 410.
 Vino uti stomacho prodest, II, 329.
 Vir gloria Dei, II, 127. Caput mulieris, II, 230, II, 106. Ejus mors solvit mulierem a lege viri, II, 39.
 Viri sanguinum dicuntur animarum interfectores, I, 76.
 Virga et baculum quid signif., I, 69.
 Virga Aaron quid signif., II, 391.
 Virga regis cerea esse solet, II, 360.
 Virginitas an præcepta, II, 111.
 Quæ meritaria, I, 342.
 Virtutes quatuor principales, I, 38.
 Virtutis definitio, I, 353. Est cibus animæ, I, 328. Perficit infirmitas, II, 198. Ejus arma, II, 253.

Virtutes cœlorum quid, I, 585.	Vocationes Dei diversimodæ, II, 3.	Vultus pro voluntate ponitur, I, 100.
Viscera pro anima, I, 172.	Voluntas vulnus dicitur, et cur, 41.	Pro similitudine, I, 134. Pro gratia, I, 138. Pro pulchritudine, I, 147. Filio Dei, I, 236.
Visiones cur dormientibus magis quam vigilantibus ostendantur, II, 333.	Voluntas mala quando dicitur interiora carnis intrare, I, 441. Quando vero ossi, I, 441.	Vulva pro genitura, I, 198.
Vita æterna designata per terram Chanaan, I, 418. Contemplativa melior activa, I, 374. Eam perdit qui discedit a Deo, II, 367.	Voluntas Dei duplex, II, 317.	Z
Vitia populi nomine signif., I, 146.	Votum reddere perfectius quam votare, I, 227.	Ziphæi quos designant, I, 180.
Vivens et vivificans differunt, II, 150.	Vox hujus magis afficit quam lectio, II, 323.	Zymut fermentum dicitur, II, 102.

ORDO RERUM

QUE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BRUNO CARTHUSIANORUM INSTITUTOR.

OPERUM TOMUS SEU PARS II

EXPOSITIONES IN OMNES EPISTOLAS PAULI	9	CONFESSIO S. BRUNONIS.
Sancti Hieronymi præfatio in Epistolas Pauli.	11	Appendix ad S. Brunonem. — De origine sacri Carthusiensis ordinis, auctore Zacharia Benedictino, Vicentino, Carthusiano.
Prologus specialis in Epistolam ad Romanos.	13	571
Prologus B. Brunonis.	13	571
EPISTOLA AD ROMANOS.	13	GUIGO I CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERA-
Prologus in primam Epistolam ad Corinthios.	15	LIS QUINTUS.
Argumentum.	15	Notitia.
Argumentum B. Brunonis in eamdem.	15	Notitia altera.
EPISTOLA I AD CORINTHIOS.	15	PISTOLÆ.
Prologus in secundam Epistolam ad Corinthios.	121	1. — Ad Durbonenses fratres. — De suppositiis beati
Argumentum in eamdem.	121	Hieronymi epistolis.
EPISTOLA II AD CORINTHIOS.	121	II. — Ad Petrum Venerabilem, cluniacensem abbatem.
Argumentum in Epistolam ad Galatas.	217	III. — Ad Haymericum cardinalem et cancellarium. —
Prologus beati Brunonis in eamdem.	217	Monet duos esse hostes quibuscum maxime sit pugnan-
EPISTOLA AD GALATAS.	217	dum, et contra Ecclesie adversarios non armis corporali-
Argumentum in Epistolam Pauli ad Ephesios.	279	bus, sed humilitate et pénitentia utendum.
Prologus B. Brunonis in eamdem.	279	IV. — Ad Hugonem S. militiæ priorem. Docet qua
EPISTOLA AD EPHESIOS.	281	ratione bellum spirituale sit agendum.
Argumentum in Epistolam ad Philippenses.	313	V. — Ad Innocentium papam II. — Consolatur sum-
Prologus B. Brunonis in eamdiem.	313	mum pontificem adversus schismatis molestias
EPISTOLA AD PHILIPPENSES.	349	VI. — Hugonis Gratianopolitani episcopi, Guigonis et
Argumentum in Epistolam Pauli ad Colossenses.	349	Carthusiensium fratrum epistola ad Patres in synodo I
Prologus B. Brunonis in eamdem.	351	Otrensi congregatos propter necem Thomæ, Sancti Victo-
EPISTOLA AD COLOSSENSES.	373	ris Parisiensis prioris, ab impiis crudeliter occisi.
Argumentum in Epistolam primam ad Thessalo-	373	MEDITATIONES.
nenses.	397	Cap. I. — De veritate et pace, et quomodo per solam
Prologus B. Brunonis in eamdem.	397	veritatem pax habetur.
EPISTOLA I AD THESSALONICENSES.	397	Cap. II. — De utili displicentia sui ipsius, et de humili
Argumentum in Epistolam secundam ad Thessalo-	413	confessione peccati.
nenses.	413	Cap. III. — De voluntatibus ac vilibus delectationibus
Prologus B. Brunonis in eamdem.	413	quingen sensuum.
EPISTOLA II AD THESSALONICENSES.	413	Cap. IV. — De vanis timoribus, doloribus et cruciatibus
Argumentum in Epistolam primam ad Timotheum.	423	filiorum hujus seculi, quos contrahunt ex periturorum cu-
Prologus B. Brunonis in eamdem.	423	piditate et amore.
EPISTOLA I AD TIMOTHEUM.	423	Cap. V. — De cupiditate, amore et gloriatione terreno-
Argumentum in Epistolam secundam ad Timo-	425	rum et temporalium, et quomodo per ea vera miseria non
theum.	425	tollatur, sed augatur.
Prologus B. Brunonis in eamdem.	437	Cap. VI. — De inutili et vill appetitu laudum et glo-
EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.	457	riæ, vel favoris humani.
Argumentum in Epistolam ad Titum.	459	Cap. VII. — De vera laude justorum, et vituperatione
Prologus B. Brunonis in eamdem.	473	malorum, et quis sit laude dignus vel indignus.
EPISTOLA AD TITUM.	473	Cap. VIII. — De his qui volunt amari et admirationi
Argumentum in Epistolam ad Philemonem.	473	haberi, et quomodo per talem appetitum homo diabolo
Prologus B. Brunonis in eamdem.	483	assimilatur, et seipsum facit idolum ceterorum.
EPISTOLA AD PHILEMONEM.	483	Cap. IX. — De anima quæ per fruitionem et amorem
Argumentum in Epistolam ad Hebræos.	487	temporalium a Deo recedit, et a dæmonibus constupratur.
Prologus B. Brunonis in eamdem.	487	613
EPISTOLA AD HEBRÆOS.	489	Cap. X. — De impudentia et frontositate animæ for-
Epistola B. Pauli ad Laodicenses.	563	nicanis, quæ petit a Deo in suo scelere confoveri.
Hecatostichon apologeticum. D. Jacobi Hieronymi	565	616
Cartusiae Parisiensis alumni.	565	Cap. XI. — De ignorantia sui ipsius qua homo, per
DIVI BRUNONIS EPISTOLÆ BINÆ.	569	amorem terrenorum extra seipsum effusus, se considerare
SERMO DE CONTEMPTU DIVITIARUM.	569	non potest.

CONFESSIO S. BRUNONIS.

Appendix ad S. Brunonem. — De origine sacri Carthusiensis ordinis, auctore Zacharia Benedictino, Vicentino, Carthusiano.	571
GUIGO I CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERA-	
LIS QUINTUS.	
Notitia.	581
Notitia altera.	591
PISTOLÆ.	593
1. — Ad Durbonenses fratres. — De suppositiis beati	
Hieronymi epistolis.	593
II. — Ad Petrum Venerabilem, cluniacensem abbatem.	594
III. — Ad Haymericum cardinalem et cancellarium. —	
Monet duos esse hostes quibuscum maxime sit pugnan-	
dum, et contra Ecclesie adversarios non armis corporali-	
bus, sed humilitate et pénitentia utendum.	595
IV. — Ad Hugonem S. militiæ priorem. Docet qua	
ratione bellum spirituale sit agendum.	598
V. — Ad Innocentium papam II. — Consolatur sum-	
mum pontificem adversus schismatis molestias	600
VI. — Hugonis Gratianopolitani episcopi, Guigonis et	
Carthusiensium fratrum epistola ad Patres in synodo I	
Otrensi congregatos propter necem Thomæ, Sancti Victo-	
ris Parisiensis prioris, ab impiis crudeliter occisi.	600
MEDITATIONES.	601
Cap. I. — De veritate et pace, et quomodo per solam	
veritatem pax habetur.	601
Cap. II. — De utili displicentia sui ipsius, et de humili	
confessione peccati.	604
Cap. III. — De voluntatibus ac vilibus delectationibus	
quingen sensuum.	603
Cap. IV. — De vanis timoribus, doloribus et cruciatibus	
filiorum hujus seculi, quos contrahunt ex periturorum cu-	
piditate et amore.	606
Cap. V. — De cupiditate, amore et gloriatione terreno-	
rum et temporalium, et quomodo per ea vera miseria non	
tollatur, sed augatur.	609
Cap. VI. — De inutili et vill appetitu laudum et glo-	
riæ, vel favoris humani.	611
Cap. VII. — De vera laude justorum, et vituperatione	
malorum, et quis sit laude dignus vel indignus.	613
Cap. VIII. — De his qui volunt amari et admirationi	
haberi, et quomodo per talem appetitum homo diabolo	
assimilatur, et seipsum facit idolum ceterorum.	613
Cap. IX. — De anima quæ per fruitionem et amorem	
temporalium a Deo recedit, et a dæmonibus constupratur.	613
Cap. X. — De impudentia et frontositate animæ for-	
nicanis, quæ petit a Deo in suo scelere confoveri.	616
Cap. XI. — De ignorantia sui ipsius qua homo, per	
amorem terrenorum extra seipsum effusus, se considerare	
non potest.	617
Cap. XII. — De vera utilitate hominis, et qualiter om-	
nium hominum est una et eadem utilitas.	617
Cap. XIII. — De prudenti cautela qua utendum est ad	

suam utilitatem quibuslibet prosperis et adversis.	619
CAP. XIV. — De adversitatibus hujus saeculi, qualiter toleranda sunt, quia per eas cogimur utiliter ad Deum redire.	620
CAP. XV. — De vera patientia, qua tolerandi et amandi sunt peccatores et infirmi, pie sperando correctionem eorum.	621
CAP. XVI. — De pia compassione et medicamine infirmorum, et quomodo mente incorrupta vivendum est inter eos.	622
CAP. XVII. — De virtute et effectu amoris Dei et proximi, et quemadmodum charitas optanda est et impendenda.	624
CAP. XVIII. — De perfecta angelorum justitia, et quæ sit differentia inter justitiam illorum et nostram.	627
CAP. XIX. — De vera et interiori animæ pulchritudine et in quo consistat omnis hominis vera perfectio.	628
CAP. XX. De incarnatione Verbi, et quemadmodum in seipso nobis perfectionem praedictam plenissime demonstraverit.	630
CONSUESTUDINES CARTHUSIENSES.	631
Monitum.	631
Prologus.	633
CAP. I. — De officio divino.	639
CAP. II. — Item de eadem re.	639
CAP. III. — Item unde supra.	641
CAP. IV. — Item unde supra.	641
CAP. V. — Item unde supra.	647
CAP. VI. — Item unde supra.	647
CAP. VII. — De officio Dominicali.	647
CAP. VIII. — Item de officio divino.	651
CAP. IX. — Quoties radamur in anno.	653
CAP. X. — Quales hospites introducantur in chorum.	653
CAP. XI. — De officio defunctorum.	653
CAP. XII. — De visitatione ægroti.	653
CAP. XIII. — Quomodo tractandus sit qui moritur.	657
CAP. XIV. — Item de cura mortuorum.	659
CAP. XV. — De ordinatione prioris.	661
CAP. XVI. — De procuratore domus inferioris.	667
CAP. XVII. — De infirmo qui mittitur ad inferiorem dormum.	667
CAP. XVIII. — Item de procuratore.	669
CAP. XIX. — De equitaturis hospitum.	671
CAP. XX. — De pauperibus et eleemosynis.	673
CAP. XXI. — De mulieribus.	681
CAP. XXII. — De novitio.	681
CAP. XXIII. — Professio noviti.	685
CAP. XXIV. — Oratio super cucullam.	689
CAP. XXV. — Oratio super novitium.	691
CAP. XXVI. — De ordine congregatiōnis.	691
CAP. XXVII. — De ætate suscipiendorum.	691
CAP. XXVIII. — De utensilibus cellæ.	693
CAP. XXIX. — Quo tempore de cella exeat et de vigiliis et distinctione horarum.	693
CAP. XXX. — De his qui in cella manentibus impotente se ingerunt, et de coquinario.	701
CAP. XXXI. — Item de cella.	703
CAP. XXXII. — De fratribus qui in aliquo opere occupantur.	703
CAP. XXXIII. — De jejunii atque cibis.	705
CAP. XXXIV. — De mensura vini et casei.	707
CAP. XXXV. — Quod nulli liceat majora exercitia facere, nisi favente priore.	709
CAP. XXXVI. — De hospitibus suscipiendis.	711
CAP. XXXVII. — De tractando consilio.	713
CAP. XXXVIII. — De cura infirmorum.	713
CAP. XXXIX. — De minutiōne.	715
CAP. XL. — De ornamenti.	717
CAP. XLI. — Ut nulla extra erenum possideantur, et de sepultura peregrinorum.	719
CAP. XLII. — De divino officio fratrum laicorum.	723
CAP. XLIII. — Item de eadem re, et quo tempore ad lectos redeant.	723
CAP. XLIV. — Quis presidere vel respondere debeat.	727
CAP. XLV. — Quod cum prælato suo fratribus loqui licet.	727
CAP. — XLVI. — De coquinario.	727

CAP. XLVII. — De pistore.	729
CAP. XLVIII. — De sutore.	729
CAP. XLIX. — De præposito agriculturæ.	729
CAP. L. — De magistro pastorum.	729
CAP. LI. — Quo tempore vinum fratres habeant.	731
CAP. LII. — De jejunio fratrum.	733
CAP. LIII. — Quo tempore vescantur avenario pane.	735
CAP. LIV. — De minutiōne eorum.	737
CAP. LV. — De silentio ad prandium.	737
CAP. LVI. — Quid agendum sit in periculis.	737
CAP. LVII. — De vestitu fratrum et utensilibus cellæ.	737
CAP. LVIII. — Quod loquendi cum extrancis licentiam non querunt.	739
CAP. LIX. — Quid fiat de re alicui nostrum missa.	739
CAP. LX. — Quid de re inventa faciendum sit.	741
CAP. LXI. — De brachis et parvis pelliciis fratrum.	741
CAP. LXII. — De fratre qui saginarios curat.	741
CAP. LXIII. — De horto.	743
CAP. LXIV. — De custode pontis.	743
CAP. LXV. — De disciplinis fratrum.	743
CAP. LXVI. — De cinere.	743
CAP. LXVII. — Quid faciant pro missa.	743
CAP. LXVIII. — De Cena Domini.	743
CAP. LXIX. — De Parasceve.	745
CAP. LXX. — Quomodo se habeant in solemnitatibus susceptus est.	746
CAP. LXXI. — Quid faciant pro defunctis.	746
CAP. LXXII. — De rasura fratrum.	746
CAP. LXXIII. — De novitio suscipiendo.	746
CAP. LXXIV. — Professio laici.	747
CAP. LXXV. — Quomodo se habeat frater postquam susceptus est.	747
CAP. LXXVI. — De hospitio fratrum qui foras mittuntur.	749
CAP. LXXVII. — De fugitivis, sive expulsis.	749
CAP. LXXVIII. — De numero habitatorum.	751
CAP. LXXIX. — Quare fam parvus sit numerus.	753
CAP. LXXX. — De commendatione solitariae vitae.	753
VITA S. HUGONIS, EPISCOPI GRATIANOPOLITANI.	759
Monitum.	759
Epistola Innocentii II papæ	761
Incipit vita.	761
Prologus. — Ad pontificem Romanum.	761
CAP. I. — Sancti Hugonis parentes, studia, canonicitus.	763
CAP. II. — Episcopatus Gratianopolitanus susceptus.	765
CAP. III. — Monachatus Cluniacensis per annum. Frequens in Carthusia cum S. Brunone et aliis conversatio. Inter afflictiones donum lacrymarum.	768
CAP. IV. — Oculorum et aliorum sensuum ac lingue sancta custodia.	772
CAP. V. — Eleemosynæ factæ, munera spreta, dissidia sublata, conciones, auctoritas summorum pontificum defensa.	773
CAP. VI. — Moribus, visitantibus monita data, mors, sepultura.	779
GUIGO CARTHUSIÆ MAJORIS PRIOR GENERALIS HUJUS NOMINIS SECUNDUS; — BERNARDUS, JOANNES, STEPHANUS DE CHALMETO CAR- THUSIANI.	
Notitia in Guigonem.	783
SCALA PARADISI seu Tractatus de modo orandi et de vita contemplativa, auctore, ut videtur, Guigone.	783
De Guigonis et aliorum Carthusianorum opusculis præfatio	787
LIBER DE QUADRIPERTITO EXERCITIO CELLÆ.	787
CAP. I. — De modo et causa adventus priorum ordinis Carthusiensis ad annum capitulum, et de triplici fructu adventus eorum.	804
II. — De suavitate sublimi, et sublimitate suavi, quæ in ordine Carthusiensi in tribus specialiter consistit.	803
III. — De spirituali conversatione fratrum Carthusiensem in qua eunt post Christum, per Christum, ad Christum.	807
IV. — Quid spiritualiter debeat accipi per vilitatem et	

asperitatem habitus Carthusiensium, et de paupertate
victus eorum. 808

V. — De puritate contemplationis internæ, quæ ad
cellæ potissimum solitudinem spectat. 810

VI. — Qualiter suavis cellæ quies, et quieta ejus suavi-
tas in quibusdam sacrae Scripturæ locis expressa sit 811

VII. — Item de eadem quiete cellæ: qualiter per vi-
ros sanctos a Moyse usque ad Isaiam ejus secretum sit
expressum. 812

VIII. — De quibusdam viris sanctis qui ab Isaia
fuerunt usque ad Christum, et de quibusdam qui fue-
runt post adventum Christi, qualiter per eos figurata sit
cellæ quies. 813

IX. — De quiete cellæ; et quod non expedit ei qui in
ea habitat, ut curiositate temeraria nimis diu extra eam
moretur. 813

X. — De eo quod cella, ab eo qui eam inhabitat jugiter
tenenda est; et quod ei periculum eveniat, si temerarie
ab ea fuerit egressus. 817

XI. — De magnis multisque periculis quæ ille incurrit
qui habitator est cellæ, et de illa male exit; et de eo
quod magnam animæ sanctæ consert quietem plena ac
perfecta affectio sacerdotalium rerum. 819

XII. — De sacerdotalium (cui præcipue intendunt Carthu-
sienses) negotiorum et sollicitudinum et possessionum
abjectione. 821

XIII. — De loco sanctæ voluptatis, et de spirituali fuga
sancti Job. 822

XIV. — Quomodo spiritualiter egreditur fluvius de-
loco voluptatis ad irrigandum paradisum · et quis ille flu-
vius sit. 824

XV. — Quod qui ad annum convenient capitulum
prioris, ordinis debent diligenter intendere renovationi;
et de quatuor sanctis exercitiis, quibus sollicite studere
debet omnis qui in cella vult fructuose commorari. 825

XVI. — De commendatione cellæ, et de quatuor ca-
pitibus illis in quæ fluvius dividitur, qui ad irrigandum,
paradisum de loco voluptatis egreditur. 827

XVII. — Quod qui habitator est cellæ omnem debeat
illicitam devitare locutionem: et quæ illa sint bona ad
quæ nos sacra lectio provehit. 829

XVIII. — De generibus sanctarum meditationum qui-
bus intendere debet qui in cella solitarius sedet, et de stu-
diosa sacrae Scripturæ recordatione, 830

XIX. — De illo meditationis modo qui in animo medi-
tantis timoris gignit causam et doloris, qui in octo modos
dividitur. 831

XX. — De generali resurrectione mortuorum, et pa-
nis damnatorum, et qualiter repeti debeant illi octo modi,
in quibus timoris existit causa et doloris. 834

XXI. — Qualiter in animo meditantis timor expellit
elationem; et de tertio meditationis modo, qui occasio-
nem administrat amoris et consolationis. 836

XXII. — De quarto meditationis modo, qui causam gi-
gnit in animo meditantis pietatis et compassionis: et quod
quædam quæ videmus ab aliis mala fieri, magis dehe-
mus intra nos plerumque excusare quam temere judi-
care. 838

XXIII. — Qualiter quintum meditationis modum oppo-
nere debeamus in mente nostra, contra illam qua jugiter
pulsamur tentationem carnis, diaboli et mundi. 840

XXIV. — De tedio quod aliquis patitur qui cellæ habi-
tator est: et quomodo illud a se repellere, seque renovare
ac reparare possit. 841

XXV. — De his quæ in carne operatus est Christus: et
de laboribus sanctorum suorum. 842

XXVI. — De septimo meditationis modo, qui stuporis
in mente meditantis causam gignit, et admirationis: et
de eo quod per ea quæ facta sunt conspicitur ipse qui
fecit. 843

XXVII. — De vocibus et locutionibus quas anima spiri-
tualiter audit: et qualiter anima ad imaginem Dei facta
sit, et quem motum suscipiat, et cuius motus susceptibilis
non sit. 848

XXVIII. — De illis beatis spiritibus, quæ videlicet illa-
sint quæ ad eos pertinent; et quid de illis in pura medita-
tione sua, cellæ debeat intra se habitator revolvore.
850

XXIX. — De illo meditationis genere quod intra nos in

ipsis intimis cordis nostri debemus habere, cum de Deo
studemus cogitare: et qualiter de illo nos deceat et licet
sentire. 853

XXX. — De Trinitate personarum, et unitate substan-
tiæ quæ Deus est, et quod præjudicium aliquod nec Trini-
tatis unitati, nec unitas facit Trinitati. 859

XXXI. — De diligenti sollicitudine, et sollicita diligen-
tia quam oratione nostræ quando ei incumbimus debemus
impendere: et de magna instabilitate qua in corde, ora-
tionis tempore, per otiosa et nociva, dispersis cogitatio-
nibus nostris, misere ac miserabiliter fluctuamus, et per
innumeram evagamur. 862

XXXII. — De mentis evagatione, quam nobis orationis
tempore inesse sentimus: et qualiter et quare per tertium
qui de loco voluptatis egreditur fluvium, qui et Tigris vo-
catur, orationis accipienda devotione sit. 864

XXXIII. — Quales nos exhibere debeamus priusquam
ad orationem accedamus, ut cum ad eam venerimus, sic
eam Deo offeramus, ut ipse eam et sibi acceptam, et nobis
misericorditer efficiat fructuosam. 869

XXXIV. — De eo quod, cum ad orationem accedimus,
et illis qui in nos deliquerunt, ex puro corde dimittere, et
si sunt qui habent aliquid adversum nos, plene eis ac per-
fecte reconciliari debemus. 871

XXXV. — De quatuor cogitationum generibus, quæ no-
bis necessarium est in mente habere, si pure, et devote,
atque fructuose Dominum volumus orare. 875

XXXVI. — De opere manuum, cui debet cellæ inhabi-
tator intendere, et quibus horis spiritualibus exercitiis,
et quibus insistere debet manuum operibus, et de pluribus
aliis quæ ad eundem cellæ incolam pertinent. 880

BERNARDUS CARTHUSIÆ PORTARUM PRIOR.

EPISTOLÆ tres. 885

Epist. I. — Ad Aymonem de Varennes et Aymonem de
Rohoria. — De fuga sæculi. 885

Epist. II. — Ad moniales de Lugduno. — Hortatur il-
las ad capessendam magno animo, quam recens suscep-
tant strictiore disciplinam. 889

Epist. III. — Ad Rainaldum inclusum. — Qualiter co-
ram Domino sit vivendum. 892

JOANNES CARTHUSIÆ PORTARUM MONACHUS.

EPISTOLÆ quinque. 899

Epist. I. — Ad Stephanum fratrem carne et spiritu. —
De fuga sæculi. 899

Epist. II. — Ad Latoldum. — De modo orandi. 913

Epist. III. — Ad Hugonem. — De modo orandi ac pre-
sentim de gratiarum actione. 918

Epist. IV. — Ad Berardum. — De custodia cordis. 924

Epist. V. — Ad Bernardum nepotem summ, qui de
Carthusensi ad alium ordinem transire cogitabat. — De
constantia in proposito. 926

STEPHANUS DE CHALMETO.

PISTOLA DE PERSEVERANTIA ORDINIS ad novi-
tios Sancti Sulpitii ord. Cisterc. 931

Epistola Alexandri papæ III ad Arthaudum priorem Al-
veriæ, de schismate illius temporis. 933

Appendix. 933

SANCTUS HUGO EPISCOPUS LINCOLNIENSIS IN ANGLIA ORDINIS CARTHUSIENSIS.

Hugonis Vita. — Monitum. 937

Dissertatio de anno quo S. Hugo in episcopum Lincol-
niensem consecratus sit. 939

Incipit Vita. — Prologus. 943

LITERA PRIMA.

Cap. I. — Qualiter Hugo genitricis solatio destitutus,
et regulari collegio clericorum una cum genitore socia-
tus, jugum Domini ab infantia portaverit; et inseruntur
de sua institutione puerili verba ejusdem. 943

Cap. II. — De ejusdem profectu in scientia et virtute,
et quam devolut ac sedulus in divinis officiis ac fratrum
obsequiis existebat, 946

Cap. III. — De patris sui commendatione, et quam hu-
miliiter ac devote ministraverit et Hugo noster, ejusdem
obsequiis specialiter deputatus. 947

Cap. IV. — Qualiter ordinatus levita, mox prædicatio-
nis studio plebem informans, cellulam S. Maximi regen-
dam accepit, et ita laudabiliter rexit. Et sub hoc compre-
henditur quintum capitulum magnæ Vitæ. 948

Cap. V. — Qualiter illud evangelicum: • Si peccave-

rit in te frater tuus. » circa quendam dictæ cellulæ parochianum exsecutus est de peccato adulterii diffamatum. 950

CAP. VI. — Qualiter cum priore suo Carthusiam invisit, et visam dilexit. 951

CAP. VII. — Qualiter ad prioris sui instantiam fide interposita juravit, quod ipso superstite ad ordinem Cartusianum nullatenus transvolaret; et fidem non servavit, nec tamen de fidei transgressione scrupulum habuit, unde profectum tantum cepit. 952

CAP. VIII. — De tentatione gravissima, quæ post ordinis Cartusiensis ingressum ipsum arripiuit: nec tamen desuit ei tutio salutaris. 953

CAP. IX. — De commendatione ordinis Cartusiensis, et profectu in eodem nostri Hugonis: et qualiter senior ad cuius obsequium fuerat deputatus, ipsum de suscipiendo ordine sacerdotali tentavit, et ipsum futurum episcopum prænuntiavit. Et sub hoc capitulo comprehenduntur 10 et 11 capitula magnæ Vitæ. 954

CAP. X. — De ipsius in devotione profectu, postquam est sacerdos effectus, et corporalis asperitatis ac abstinentiae rigore. 955

CAP. XI. — Qualiter Petri archiepiscopi Tarentiacensis obsequio deputatus, tam in Scripturarum perscrutatione, quam in omnibus, quæ poterant reverentie congrua, aut animo grata esse, devotissime ministrabat, ab ipso quotidie recipiens benedictionem, absolutionem et instructiōnem salubrem. 956

CAP. XII. — Qualiter domus Cartusia procurator effectus, ipsam, spiritualiter quam temporaliter strenue gubernabat, omnibus, se reddens merito commendatum 957

CAP. XIII. — De tentatione illius alia ab illa de qua supra, capitulo octavo, et qualiter ab ipsa per illum sanctum quondam priorem Cartusia Basiliū, quem suum nutrītorem vocavit, exstitit liberatus. Et inseritur hæc tentatio in magna Vita libro secundo. 958

Prologus libri secundi. 961

LIBER SECUNDUS. 961

CAP. I. — Qualiter pro domo Cartusiensis ordinis, in Anglia apud Withamiam construenda,mittitur ad quærendum Hugonem. 961

CAP. II. — Qualiter nuntii ad Cartusiam venientes super petitione sua invenerunt fratres dissidentes, et qualis erat sententia ipsius de ipsa exaudienda, et hoc est cap. 3, in serie magnæ Vitæ. 964

CAP. III. — Qualiter demum obtentum est, ut adiret Angliam Hugo ad regem vienens, et qualiter Withamiam cum honore deductus sit. 966

CAP. IV. — Qualiter statu, quem invenit apud Withamiam, visitato, ad regem reversus, fecerit villa de Witham habitatoribus, inde discessuris, largissime provideri. 968

CAP. V. — Qualiter loci constructione pro sumptuum defectu nullatenus procedente, fratre Girardo regem adiunctorum cum nostro Hugone, et regi verba asperrima proferente, Hugonis existit patientia approbata, cuius extunc ad regem familiaritas est vehementius confirmata. 970

CAP. VI. — Quod rex Hugoni creditit præ cæteris omnibus in his que suæ salutem animæ contingebant; et quod a multis regis filius putabatur: et quod ipsum super varii excessibus arguendo, non cessabat sacris informare exhortationibus, quia ejus varia consolatione levius ferebat adversa, et fretus ejus orationibus superabat facilius, et consilii instructus circomspectus declinabat. 972

CAP. VII. — Qualiter rex in periculo mari, Britannici constitutus, liberationem suam Hugoni ascripserit: et vovere dicebatur quod ad pontificalem gradum nitetur eum quantocius promovere, si ad portum incolumis perveniret. 973

CAP. VIII. — Qualiter devotioni totaliter Hugo intendebat, ita quod in somnis hanc dictionem, Amen, de consuetidine proferebat; et qualiter etiam se gerebat in mensa: et quod, quamcumque habebat in manibus occupationem, se totum ei dahat. 976

CAP. IX. — Qualiter ad ipsum apud Withamiam confluebat pro solatio capiendo; et quod multi cum eo religionis suæ vitam ducere cupiebant, fose tamen nec cito,

nec facile pulsantes recipiebat. 977

CAP. X. — De apostataione fratrum Andreæ et Alexandri, et de conviciis ac blasphemis eorumdem in Hugo-nem et ordinem Cartusiensem illatis. 977

CAP. XI. — Qualiter difficultem se habuerit noster Hugo ad eorum receptionem, qui semel apostatassent: et quam tenere persistentium in sua religione quietem dilexerit. 979

CAP. XII. — Qualiter, licet esset de libris congregatiōnēs suæ necessariis perquendis sollicitus, bibliothēcam tamen per regem sibi a monachis Withoniensibus acquisitam ex inaudito charitatis affectu ultro reddi fecit. Unde convaluit ex illo præsertim tempore inter monachos Wintonienses et Withamienses eremitas dilectio specialis, per quam Robertus prior cathedralis ecclesie, et Radulphus sacrista, Withamienses effecti solitarii sunt; quorum instantiam inscriptisse se asserit Vitam nostri Hugo ejusdem dictator. 979

Prologus libri tertii. 981

LIBER TERTIUS. 985

CAP. I. — Qualiter Hugo in episcopatum est electus. 983

CAP. II. — Qualiter Hugo electionem primo de se factam reputans irritam et inanem, ad se venientibus persuasit ut, ad cathedralem ecclesiam remeantes, electionem ibidem canonican celebrarent. 985

CAP. III. — Qualiter pro electione secunda apud Lincolniam celebrata, ad se missis responderit se sine prioris Cartusia obedientia episcopale onus non subitum 986

CAP. IV. — Qualiter missi priorem Cartusia requirebant; et Hugo ipse devotioni fortius insistens se contra jugum episcopale sibi imminentem præparabat. 987

CAP. V. — Qualiter nuntii a Cartusia regressis, preicatione jam tertia de domo sua exire compulsi, versus Lundinum pro consecratione recipienda se transferens, illam nondum sui ordinis humilitatem deseruit; quin potius post sellam equitando sarcinulam deferret: in sua consecratione a regia munificentia largissime honoratus. 989

CAP. VI. — Qualiter incathedratus apud Lincolniam archidiaco Cantuariensi responderit quantum pro mitra dederat, tantum ei pro cathedra se daturum. Qualiter etiam responderit procuratori domus suæ de capiendaram numero damarum: et de avis apud Stewam mirabilitate, quam retulit archidiaco Menevensis. 990

CAP. VII. — Qualiter sollicitus erat Hugo noster de personis idoneis in Lincolnensi Ecclesia collocandis, et præincumbentis sibi onoris supportatione suo lateri adjungendis. Et est hoc caputum in serie magnæ Vitæ octavum. 993

CAP. VIII. — Qualiter Hugo noster summum regis forstarium excommunicando, et se a conferenda præbenda ab ejusdem instantia excusando, ipsius regis incurrit offendens. 994

CAP. IX. — Qualiter prædictis offensis a rege vocatus ita se habuit respondendo, quod cum ejus benevolentia liber abscessit. 995

CAP. X. — Quod in ecclesiis præbendatis teneri ad residentiam reputabat; et secundum hoc magistro Parisiensi respondit, qui præbendari in Ecclesia Lincolnensi affectavit; et quod inter fratres seu homines quosque dilexit præcipue unitatem. 997

CAP. XI. — Qualiter tam Baldewino Cantuariensi archiepiscopo, quam ejus successori, capellarum constructioni insistere dissuaserit, ex qua inter ipsos et suos monachos Cantuarienses gravissima discordia exorta fuit, inter quos pacem reformavit. 999

CAP. XII. — Quomodo in mensa et in virtualibus se Hugo habebat; et quam potenter in executione eorum, quæ sui erant officii, se gerebat; et quam humiliiter ac devote circa pueros confirmandos et alias infirmitate detentos astabat. 1001

CAP. XIII. — Qualiter ex dulcedine affectionis infantilis adjocabatur, qui vice versa eidem mirabiliter applau-debant. 1003

Prologus libri quarti. 1003

LIBER QUARTUS. 1005

CAP. I. — De Martini nostri Hugonis scrinarii tonsio-

ne, ad religionem conversione, et profectione in eadem.

1003

CAP. II. — De osculo leprosorum et multiplici consolatione, verbis nostri Hugonis, de dulcedine Salvatoris, et elemosyna largissima distributione. — Et hoc est capitulum in serie magnæ Vitæ libro quarto. 1007

CAP. III. — Quam constanter rebellibus se opposuit, et in Deum contumaciter delinquentes ecclesiastica censura punivit. 1008

CAP. IV. — De partus ab uxore cuiusdam militis suppressione, et eorum punitione qui tanto facinori consentierunt, de nomine forestarii, et de crudeli cuiusdam episcopi maledictionem retinentis interfectione. 1009

CAP. V. — De quodam diacono, qui militem quemdam super crimen regie prædicionis acriter impetebat. — Et hoc capitulum inseritur magna Vita cap. 6, lib. iv. 1014

CAP. VI. — De adolescentula Oxoniæ, quæ, priore sponso contempto, de facto alteri conjugata et super hoc convicta, parere contempsit beato Hugoni. — Et est hoc similiter capitulum in magna Vita sub capitulo sexto. 1015

CAP. VII. — De clero Eboracensis diœcesis, qui super ecclesia dimittenda, de qua contra eum a beato Hugone auctoritate delegata ferebatur sententia, parere noluit judicatis. — Et est adhuc capitulum hoc sub eodem capitulo sexto in magna Vita. 1016

CAP. VIII. — Qualiter a rege Richardo redemit pallii servitutem, et quam liberaliter contribuit cleris diœcesis sua ad illam redemptionem, et quod etiam pœnam pecuniariam recipi prohibuit pro delictis. — Et hoc est capitulum in magna Vita sub cap. 7. 1017

CAP. IX. — Qualiter jus advocatiæ abbatiæ de Eynesbham contra regem Richardum illud sibi vindicantem, per inquisitionem solemnem evicerit. — Et est hoc capitulum in magna Vita cap. 8. 1020

CAP. X. — Quod annis singulis fere Withamian declinaverit, ubi cornutam faciem gerere videbatur. Et qualiter secularibus ibidem prædicando de tribus specialiter eos instruere nitebatur, scilicet de cordis charitate, veritateoris et corporis castitate, et quam stricte servare apud se nitebatur veritatem. — Et hoc capitulum est in magna Vita sub capitulo 9. 1022

CAP. XI. — Qualiter Withamiam veniens nitorem habuerit incolitum, colore rubicundo superfusum, ad primum loci conspectum ineffabili quadam spiritualis gaudii jucunditate sentiens se perfundi; et qualis erat conversationis, dum morabatur ibidem — Et est hoc capitulum in magna Vita caput decimum. 1024

CAP. XII. — Qualiter frater Eynardo in arreptione itineris constituto, ut Withamiam relinques, Carthusiam remearet, reductus est a beato Hugone, initio inter eos vicissim fœdere, quod nec ille Withamiam, nec iste Lincolniam desereret in futurum. 1025

CAP. XIII. — De peracto innoxie coquinæ incendio in nono Hugonii finali de Withamia recessu. 1026

Prologus libri quinti. 1027

Liber QUINTUS. 1029

CAP. I. — De immensitate divinæ ad homines dilectionis quæ in sepulturæ humanæ officio notabiliter demonstratur, et de nostri Hugonis circa hujus officium affectione immensa. 1029

CAP. II. — De cuiusdam pauperis sepultura in Northmannia, et plurimum in Lincolnia, et prælati cuiusdam in Bermundesia. 1031

CAP. III. — De contentione inter ipsum, et comitem Leycestriæ super pago quodam Leycestriæ contiguo. — Et est hoc in magna Vita sub capitulo secundo. 1034

CAP. IV. — De revelatione clericu insinuata, qui inter manus episcopi celebrantis formam vidit pueri sub hostia salutari. — Et est tertium capitulum in magna Vita. 1035

CAP. V. — De stupendo valde miraculo quod in Francia de corpore Christi contigerat inter manus indigni sacerdotis, et de sententia mirabilis nostri Hugonis ad viendum illud miraculum invitati. — Et est capitulum quartum in magna Vita. 1039

CAP. VI. — Qualiter Hugo noster suum corripuit metropolitanum, et quam sollicitus erat de moribus subditorum. — Et est hoc capitulum quintum in serie magnæ Vitæ. 1042

CAP. VII. — Qualiter in concilio Oxoniensi petitioni re-

sistit de auxilio petitio a rege Richardo, a quo tamen fuit susceptus honorifice post offensam. — Et continetur hoc capitulum sub capite quinto in serie magnæ Vitæ. 1043

CAP. VIII. — Qualiter sedata regis offensa eumdem corripuit, et ab eodem honoratus recessit; cui etiam post recessum rex contingentem sibi de hospitibus victoriam nuntiavit. 1047

CAP. IX. — Quam constanter se ad mandatum regum excusavit, quo sibi mandatur, ut ad ipsum mitteret duodecim de personis sua Lincolniensis Ecclesiæ qui ad sua forent nuntia expedienda aptiores, contra executores datos ad confusandum omnia bona sua censuram exercendo ecclesiasticam. — Et hoc est capit. 7, in serie magnæ Vitæ. 1049

CAP. X. — Quod archiepiscopo consulenti, ut mitteret pecuniam regi, qui eam sitiebat, sicut hydroicus aquam, respondit: « Si hydroicus es, ego aqua non ero. » et de curatione apud Gastrehan furibundi. 1053

CAP. XI. — Qualiter mulierculam quondam a spiritu pythonico liberavit. — Et est capit. octavum in magna Vita. 1055

CAP. XII. — Qualiter mulierem aliam liberavit a dæmonie incubo. — Et continetur hoc capit. in magna Vita sub capitulo octavo. 1056

CAP. XIII. — De furis eretione, qui ad suspendum ducebatur, et qualiter baronibus scacarii est locutus. Et continetur hoc capit. sub capite nono in magna Vita. 1058

CAP. XIV. — De juvencu quem apud urbem Roffensem desperatum invenit, cuius postmodum computruit caro secus utrumque femur, qui per nostrum Hugonem tam in corpore, quam in anima est curatus. — Et hoc est ex capit. 2 in magna Vitæ, libro iv. 1061

CAP. XV. — Quod ad clerici ordinationem in subdiacionem induci non poterat, qui futurus erat leprosus. Et quam violentia siebant sibi persuasiones, ut regis nostri iram sedaret pecunia mediante, et qualiter superveniente de morte regis rumore ei suaderi non poterat, quin ejus sepulturam adiret. — Et hoc est cap. 10 in serie magnæ Vitæ. 1063

CAP. XVI. — Qualiter Joannes, rex futurus, post sepulturam fratris, apud Fontem Ebrandi accessit et qualia se facturum monialibus per nostrum Hugonem promiserit, et de pluribus gestis ejusdem Joannis, suam insinuantibus reprobationem futuram. 1068

CAP. XVII. — Qualiter post mortem regis Richardi repatriando hostium evaserit violentias, et a sibi occurrentibus cum gaudio sit suscepitus. — Et hoc est cap. 12 in magna Vita. 1072

CAP. XVIII. — Qualiter habens in votis Carthusiam visitare, cedendi petitam licentiam non obtinuit, et quam strenue se gesserit in causis sibi delegatis, et specialiter contra quendam Jordanum de Turri, et quam grave fuerit sibi se de negotiis secularibus personaliter intromittere, quæ aliis imponenda censuit, fidelibus et discretis. 1075

CAP. XIX. — Qualiter pace inter reges Franciæ et Angliæ reformata, cui et noster Hugo intererat, a rege et archiepiscopo accepta licentia ut Carthusiam declinaret, Parisiis veniendo, ibidem Ludovico regis Franciæ filio, et Arthurio Joannis nepoti saluberrima est locutus: et de quodam sibi occurrente et absolutionem petente, quem in Anglia excommunicaverat multo tempore tunc elaps. Et hoc est capit. 13 in serie magnæ Vitæ, sub quo etiam continetur capitulum præcedens. 1077

CAP. XX. — De adventu illius et receptu apud Gratianopolim, et Carthusiam, et qualiter se in locis illis gerebat. De pacis per ipsum reformatione inter episcopum et consulem Genevenses, et qualiter a Carthusia recessurus de reliquiis ordinaverit a se et suo monacho exquisitis. 1080

CAP. XXI. — Quam devotus extiterat in reliquiarum sanctorum visitatione et conquisitione earum, et qualiter de eis finaliter ordinavit. — Et continetur in magna Vita sub cap. 14, circa medium illius capituli. 1083

CAP. XXII. — De locis, quæ pertransivit de Carthusia in Angliam revertendo, et de ejus gestis in iisdem, et qualiter fuerit, antequam Londonium veniret, ægritudine per gravatus. 1086

CAP. XXIII. — Qualiter Londoniis in sua ægrotatione

mala Angliae ventura prædixit, sacram unctionem suscepit, suadentibus ei testamentum esse faciendum respondit, et zelum, quem semper ad divinum officium habuerat, non dimisit et qualiter ad regem Joannem et archiepiscopum se habuit causa visitandi accedentibus ad eundem

1094

CAP. XXIV. — Qualiter magistro fabrica Lincolniensis Ecclesiæ de facienda præparatione contra generale colloquium ibidem in brevi futurum injunxit, et qualiter ea descripserit quæ circa ejusdem exequias et sepulturam voluit observari, et qualiter se habuit ad suasionem de esu carnium sibi factam.

1098

CAP. XXV. — Qualiter ab hac vita discesserit. — Et continentur hoc capitulum in magna Vita sub capit. 16.

1103

CAP. XXVI. — De visione cadentis arboris, ex qua sumpta est illa antiphona: Arbor cadit mystici index sacramenti, etc. Et est hoc capit. in magna Vita, cap. 18.

1104

CAP. XXVII. — De corporis defuncti præparatione, exsecarium, ut descriperat, celebratione, ejusdem apud Lincolniam delatione, miraculorum in itinere contingentium recitatione, et de occursu regum et aliarum sublimium personarum. Et est in serie magnæ Vitæ sub capit. 18.

1106

CAP. XXVIII. De Corporis per civitatem deportatione, ejusdem nova præparatione, miraculorum ostentatione, oblationis magnitudine, et versuum subscriptione, Pontificalium baculus, etc. In loco, ubi præceperat, sepelitione. Et continetur hoc capit. in serie magnæ Vitæ sub capitulo 20.

1111

LITTERÆ CONSTITUTIONUM IN VISITATIONE.

1113

DIPLOMATA

1115

I. — Charta donatorum concessions recitans et confirmans.

1118

II. — Charta domini Hugonis episcopi et capituli Lincolnensis de duabus partibus ecclesiæ de Corbi.

1118

III. — Charta Hugonis Lincolnensis episcopi donatorum concessions monasterio S. Oswaldi de Bardene recitans et confirmans.

1118

IV. — Charta confirmationis donatum per Hugonem Lincolnensem episcopum pro ecclesia Sancti Andreæ Northamptonæ.

1120

V. — Confirmatio Hugonis episcopi Lincolnensis de ecclesia de Waldene.

1122

VI. — Confirmatio sancti Hugonis Lincolnensis episcopi ecclesiarum de Thorneberg et Dodeford monachis Luffieldensis monasterii.

1122

VII. — Charta Hugonis Lincolnensis episcopi de confirmatione donationis Rodulfi de Abi ad abbatiam construendam apud Grenefeld.

1122

STATUTA ANTIQUA ORDINIS CARTHUSIANI

Monitum.

1123

I. — Acta primi capituli ordinis Carthusiensis.

1125

II. — Item capitula alterius conventus.

1127

III. — Alia statuta.

1127

IV. — Antiqua statuta ordinis Carthusiensis de sacris ritibus.

1129

V. — Statuta capituli generalis ordinis Carthusiensis edita anno 1261

1133

VI. — Statuta edita in capitulo generalis ordinis Carthusiensis anno 1289.

1141

VII. — Statuta edita anno 1290.

1143

VIII. — Statuta anni 1291.

1143

IX. — Statuta nova capituli generalis.

1143

X. — Statuta anni 1332.

1149

ADDENDA.

1149

MAGISTER LAMBERTUS CARTHUSIENSIS DOMUS SQUILLACENSIS PRIOR

Notitia.

1149

MAGISTRI LAMBERTI STATUTA.

1149

INDEX in opera divi Brunonis.

1151

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI TERTII.